MONVMENTA GERMANIAE HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM

TOMVS V.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MDCCCCX.

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM

TOMVS V.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MDCCCCX.

PASSIONES
VITAEQUE SANCTORUM
AEVI MEROVINGICI.

EDIDERUNT

B. KRVSCH ET W. LEVISON.

INSUNT XXII TABULAE.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MDCCCCX.

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Tabula I. ad pag. 372, *tabulae II—XVIII. ad pag.* 416, *tabulae XIX—XXII. ad pag.* 417.

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SANCTVS
AMOR PATRIAE
DAT
ANIMVM.

FRANCOFVRTI A. M.
XIII. KAL. FEBR. MDCCCXIX.

Vitae Passionesque sanctorum confessorum et martyrum ad annum c. 700. *in hoc Scriptorum rerum Merovingicarum tomo continuantur, eo quo quisque diem supremum obiit ordine dispositae, atque maximam ipsius partem Wilhelmus Levison vir doctissimus elucubravit, cuius diligentiae etiam indices uberes debentur. Postquam per viginti annos hoc rerum Merovingicarum onus solus sustinui, recedente W. Arndt b. m. a Waitzio olim mihi iniunctum, anno* 1899. *socius ille laborum ad haec nostra studia se applicavit, qui eodem tramite ad eandem metam se contendere disquisitionibus acutis probavit. Nomen igitur solum mutatum est, at ratio ac disputatio eadem mansit, utque in prioribus tomis ita in hoc nostrum erat vera a falsis discernere, ut materia anceps atque periculosa nunc demum viris doctis firmum solum praeberet.*

Duo igitur auctorum genera iterum distinguenda erant, scilicet aequales fideque digni a recentioribus parvae aut nullius auctoritatis, atque illis debentur Wandregiselus Fontanellensis, Germanus Grandivallensis, Praeiectus et Leudegarius episcopi iidem martyres, quorum historias ad codices editis meliores et pleniores accuratius recognoscere rebusque pretiosissimis additis supplere mihi licuit, denique Audoinus ultimus procerum egre-

giorum, qui ex Chlotharii II. aula ad sedes episcopales provecti erant. Visio Baronti vetusta ad peculiare litterarum genus spectans mysticas illius aevi cogitationes replicat. Si Wambae regis Wisigothorum historia cum hoc sanctorum aevi Merovingici choro aegre concilianda videtur esse, rebellio Pauli ducis faventibus Francis in Septimania exorta a proposito nostro forte haud ita abhorrebit, atque gravem auctoris fervidi librum lectoribus nostris acceptum fore speramus.

Posterioris quoque originis Vitae cum aliae tum Fontanellenses propter chartas ex archivis erutas haud inutiles esse videntur, etsi vel talia vestigia adulterata esse e falso concilio Rotomagensi intellegitur. Sane calculis auctorum illorum saeculi IX. fides nunc omnis abroganda est. Bina haud paucis illius aevi hagiographis, sicut in praecedentibus tomis iam monui, exprobranda sunt, eos scilicet falsis testimoniis insertis epistulisve praemissis speciem aequalitatis sibi attribuisse atque utilitatis domesticae nimis studiosos per vitam patroni monasterium regium facere voluisse. Huic auctorum generi biographus Ermenlandi nunc accedit Donatus nomine. Sunt interim vel inter libros aut dubiae originis aut spurios ii, qui magno nomine utuntur, atque inprimis V. Faronis propter carmen rusticum per romanicarum litterarum peritos celebratur, qui amplam laetamque messem inde subvehere non desinunt.

Tabularum tantus numerus huic volumini adiunctus est, quantus praecedentium nulli, ut is quo codices V. Amandi distincti sunt picturarum ornatus artis ecclesiasticae studiosis exhiberetur.

Sextum, qui hunc mox subsequetur, tomum fere totum sodalis meus praeparavit praeter nonnullos quos mihi reservavi textus illique ea addenda erunt, quae in prioribus tomis non recte neglecta aut tot annis decursis iam melius disponenda sunt. Quo finito, tota Scriptorum Merovingicorum series ad exitum optatum perducta erit, a G. H. Pertz propter difficultates olim praetermissa.

Dabam Osnabruggi, mense Aprili anno 1910.

BRUNO KRUSCH.

VITA WANDREGISELI ABBATIS FONTANELLENSIS.

Historiae scribendae reviviscentibus litteris in nullo monasterio monachi saec. IX. tantam operam dederunt quantam in celeberrimo Fontanellensi atque inprimis sanctorum suorum qui aevo Merovingico vixerant vitas serius quidem conscribendas curaverunt, cum de originibus monasterii monumenta non haberent nisi conditoris vitam antiquam quidem, sed satis ieiunam. Wandregiselus[1] *cognomento Wando inter abbates ecclesiae Gallicanae certe non infimum locum occupat, sed biographus quem nactus est meritis ipsius impar cultui magis consuluit quam historiae, ita ut quamvis aequalis curiosae posteritati vix satisfecerit. Erat autem vir sanctus de quo agitur in territorio Virodunensium a nobilibus parentibus ortus et ad munera publica suscipienda institutus, cursumque honorum ingressus exacturam quandam gessit, neque vero qualis ea fuerit, ex auctoris verbis intellegi licet. Sane iuvenis in ministerio Dagoberti regis erat, cui hanc Austrasiae partem demum a.* 625/6. *Chlotharius cesserat*[2]. *Puellam nobilissimam rogatu parentum quamvis invitus in matrimonium duxit, quae ipso hortante conversa est, amboque ecclesiasticum ordinem iam secuti sunt. Ipse in Monte Falconis (dép. Meuse) vitae coenobialis prima stipendia cum sene quodam fecit neque vero multum temporis ibi conversatus est. Dagobertus enim rex (*† 639*) eum in palatium ad causam dicendam perduci iussit, quia absque concessione ipsius se totondisset, sed animos omnium ita sibi conciliavit, ut proposito eius ille diutius obsistere non auderet. Mox cellam sumptibus propriis aedificare coepit. Erat autem animo satis inquieto, quo actus idem domicilium diutius non sustinuit. Bobium somnio commotus una cum tribus puerulis unoque asello reliquis nesciis profectus est, ubi aliquantum tempus conversabatur. Remotiorem locum desiderans in Scotiam proficisci in animo habebat, sed consilio mutato in ipsa peregrinatione ad monasterium devertit, quod in pago Ultraiurano situm conditoris nomen ferebat Romani*[3], *cumque arta vivendi consuetudo ipsi placeret, institutioni regulari aliquamdiu ibi se subiecit. Mandata patris diligenter ac velociter persecutus est nec officio deerat. Nova ad finem perseverandi praesagia accepit atque Godo nepos ipsum secuturus esse dicebatur. Qua visione confirmatus ad Audoinum a.* 641. *episcopum Rothomagensem consecratum sese contulit, illoque auctore quamvis invitus et subdiaconus et levita, i. e. dia-*

1) WANDALEGSELO *monetarii* EMVNLIACO *officinam exercentis nomen, quod in duobus trientibus legitur, ad sanctum nostrum referendum esse non videtur; cf. M. Prou, 'Les monnaies Mérovingiennes', Parisiis* 1892, *p.* 190; *E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p.* 161; *Förstemann, 'Altdeutsch. Namenbuch' I, col.* 1529 [2] *sq.* 2) *Fred. IV,* 53; *cf. c.* 47. 3) *Hodie Romainmotier (cant. Vaude, distr. Orbe); cf. M. Besson, 'Recherches sur les origines des évêchés de Genève, Lausanne, Sion' p.* 222.

conus, ordinatus est, immo sacerdotium, i. e. presbyteratum, accepit, id quidem per manus Audomari episcopi Tarvanensis. In eadem Rothomagensi dioecesi locum ad fiscum spectantem munere regio acquisivit, qui ad Fontanellam rivum (hodie Fontenelle) in saltu Gemetico (hodie 'forêt de Jumièges') situs erat, ibique monasterium illud condidit, quod olim ab ipso rivo nomen acceperat, hodie vero a patrono suo appellatur Saint-Wandrille-Rançon (dép. Seine-Inférieure). Basilicas aedificavit tres S. Petri, S. Pauli, S. Laurenti quartamque addidit aediculam S. Amantio episcopo Ruthenensi sacram, quae haud procul a monasterio distabat, scilicet mille passus. Victum propriis manibus quaesivit, nam rebus huius mundi renuntiaverat; cum vero plurimum monachorum numerum congregasset, agris carere non poterat eosque illi ei dono dabant, qui in monasterium ascripti sunt. Iter canones observans iam non faciebat, nisi ab episcopo sibi permissum esset, quem quo eminebat sanctitatis studio admodum sibi conciliaverat. Brutos saevosque illius regionis, pagi scilicet Caletensis, homines ad fidem christianam convertit, ut qui direptores fuerant facultates suas ei postea largirentur; barbaras gentes recens conversas humilitate sua perdomabat neque pro monachis suis cotidie precari desistebat, ut 'tam novella plantatio' Christo servaretur. Curam igitur animarum in finibus illis exercebat[1]. *Fama ipsius vel in longinquis terrarum spatiis percrebruisse fertur, ut qui eum oculis non vidissent, intercessione eius caelesti uterentur. Monachos usque ad summam senectutem sine ulla querela humiliter gubernabat, utque eos educaret, labori manuum vel valde provectus insistere nitebatur. Confessionem peccatorum a suis strenue exigebat, Columbani exemplum secutus, atque Scottorum sectae ipsum adscriptum esse et ex itinere Bobiensi et ex consilio Hiberniam adeundi concludi licet. Regulam igitur a monachis Fontanellensibus observatam esse oportet Columbani vel potius ipsam coniunctam cum Benedicti, qualem codicem postea Wando abbas (ex a.* 742*) bibliothecae monasterii intulit*[2]. *Aetate longa defectus modica aegritudine correptus est atque monachos ad concordiam hortatus tota cohorte congregata die* 22. *Iulii extremum halitum efflavit, cuius successori Lantberto Childericus rex a.* 11. *regni sui, i. e. a.* 672. *p. Chr., possessiones nonnullas dono dedit*[3].

Wandregiselus illo die recensioni Fontanellensi Martyrologii Hieronymiani his verbis illatus est[4]*:*

In Fontanella monasterio depositio Wandregiseli abbatis,

atque Martyrologium codici Regularum illi infuisse constat, quem a Wandone abbate monasterio legatum esse dixi. Textui communi, quem ad antiquissimum codicem Weissenburgensem supra citavi, in libris Italicis recentioris aevi haec addita sunt: et in eodem loco dedicatio basilicae sancti Petri apostoli, ubi ipse venerabilis pater requiescit in corpore. *In hanc S. Petri basilicam corpora non solum Wandregiseli, sed etiam Ansberti et Vulframni ex basilica S. Pauli, ubi antea requieverant*[5]*, transtulisse dicitur Bainus episcopus Tarvanensis et abbas Fontanellensis, cuius translationis etiam auctor textus communis his verbis die* 31. *Martii meminit*[6]: In Fontanella monasterio transmutatio corpora sanctorum, sancti Wandoni abbatis et sancti Ansberti et Vulframni episcopi. *Interim translationem illam decenniis ante annum factam esse*

1) *Ad decanatum S. Wandregiseli ecclesiae praeter hanc ipsam postea pertinebant Caudebec, Sainte-Gertrude, Rançon; cf. A. Longnon, 'Pouillés de la province de Rouen' ('Recueil des historiens de la France publié par l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres', Parisiis* 1903, *'Pouillés' tom. II, p.* 9*).* 2) *Cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 29; *E. Vacandard, 'Vie de Saint-Ouen' p.* 171. 3) *V. Lantberti c.* 3 *(v. infra).* 4) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [95]. 5) *V. Vulframni c.* 14; *Gesta abb. Fontan. c.* 2. 6) *Citavi codicem Weissenburgensem; cf. AA. SS. l. l. p.* [37].

opus est, quem auctores posteriores tradiderunt[1], *nam a.* 689/90. *alterum sepulchrum in charta Wandemiris et Ercambertae his verbis commemoratum est*[2]*:* ad Funtanella ad domno Petro, ubi domnus Wando in corpore requiescit. *Basilicam S. Petri incendio conflagratam Widolaicus abbas maiore elegantia reparavit, Pippini regis liberalitate adiutus, qui et ipse ad sancti sepulchrum orandi gratia accessit*[3]. *Nortmannis irrumpentibus corpora et Wandregiseli et Ansberti e propriis effossa sepulchris in praedium quod dicitur Bladulfi villa a.* 858. *deportata, deinde in territorium Bononiense delata sunt*[4].

Cum locus, ubi monasterium conditum erat, ad fiscum olim pertinuisset, singulari libertate monachos fruitos esse oportet atque etiam ex Balthildis reginae liberalitate commoda ceperunt[5]. *Neque Karolorum stirpis principes rebus secundis monasterii favere neglexerunt. Vetustissimas vero monasterii Fontanellensis chartas periisse dolemus neque Karoli principis et Pippini regis privilegia*[6] *et immunitatis et defensionis habemus, quae in scriniis monasterii auctor Gestorum abb. Fontan. (c.* 9. 14*) reppererat, neque Karoli M. Habemus vero quo hoc confirmatur Ludowici Pii privilegium a.* 815. *concessum*[7].

Vetustissimus Vitae auctor A cum ipso Wandregiselo extremis vitae eius annis in monasterio Fontanellensi conversatus erat, unde ea quae antea gesta erant nisi per alios comperisse non poterat, atque pleraque a monachis seu discipulis sancti accepisse voluit, qui ei per longa tempora servissent (c. 1*). 'Ipso sancto Dei narrante' (c.* 12*), quem 'patrem nostrum' vocavit (c.* 17*), miraculum in Romani monasterio factum cognoverat eundemque praedicentem audierat ea quae postea oculis propriis vidisset (c.* 17*). Multa ipse vidisse voluit (c.* 1*), brevitatis vero studiosus nimis ieiunum opusculum condidit, cumque ad curriculum vitae describendum vix necessaria tradiderit, visionibus et vaticinationibus admodum vacavit. Multa de decessu patris et de fratribus assistentibus verba fecit (c.* 18—22*), unumque citavit fratrem (c.* 19*), qui choros sanctorum iuxta moribundum psallentes in cella sua audisse voluisset, licet praesentes nihil audissent. Auctorem altera saeculi VII. parte degisse opus est ipsumque post obitum Audoini*[8] *et circiter a.* 700. *ad vitam patroni componendam aggressum esse recte monuisse videtur W. Levison sodalis*[9]. *Libro ineunte Fortunatum Vitae Albini auctorem secutus est magnamque prologi partem aliunde deprompsit, et epistulis usus Gregorii M. et Ionae, quas Moralibus et Vitae Columbani praemiserunt, et Sententiis Isidori; originem autem sancti enarrans (c.* 3*) ex Vitis Fursei et Germani Autissiodorensis frustula nonnulla excerpsit. Agatho, quem Wandregiselus in extremis positus vocasse fertur, ex Vitis Patrum innotuerat. Biographus res memorabiles paucas, nugas vero permultas memoriae tradidit, veluti lectores curiosos ignorasse noluit, manus suas prolixas sanctum latice frequenter abluere cupivisse, id quod tunc fortasse haud ita commune erat.*

Tenuitati rerum sermo auctoris respondet adeo hispidus et barbarus, ut ipso Wandregiseli aevo eum litteras didicisse manifestum sit. Neque menda vulgaria hic afferre libet, quae in hac scriptorum serie passim occurrunt, sed ea collegi, quibus summum culmen corruptae et vitiosae consuetudinis auctor assecutus videtur esse.

1) *Anno* 729. *biographus Vulframni l. c. translationem attribuit, anno vero* 704. *qui ex ipso pendet auctor Gest. abb. Fontan. l. c. vel potius corrector, nam in codice unico ut plerumque annorum numeri postea immutati sunt, ita h. l. lectio primigenia radendo laesa est* (IIII *in litura scr.).* 2) *R. de Lasteyrie, 'Cartulaire général de Paris' I, p.* 18. 3) *Gesta abb. Fontan. c.* 15. 4) *SS. XV, p.* 408. 5) *V. Balthildis c.* 8. 6) *E. Mühlbacher, 'Reg.' n.* 39. 67 [2]; *cf. Sickel, Acta Karolin. II, p.* 367. 7) *E. Mühlbacher l. l. n.* 594 [2]; *cf. Sickel, Acta Karolin. II, p.* 103, *n.* 65. 8) *V. Wandregiseli c.* 13: Veniens Rodomo in side beata in diebus Audoeni ortodoxi. 9) *W. Levison, 'Zur Kritik der Fontaneller Geschichtsquellen' ('N. Arch.' XXV, p.* 593*).*

ae *pro* i: adaepiscendum, aedonii.

e *pro* i: *in coniug.:* incides = *incedis;* petiet; iungemus; inseruemus, vixemus; vince; clepeo, emanis, emetemur, incletum, macenamenta, menime, que = *qui,* quedam = *quidam,* sepeus = *saepius,* scentillae, se = *si (constanter),* acse, tetillacionem.

i *pro* e: *in coniug.* 1: liberis; abnegit, curit, obligit; considerimus; donarit, famolarit, iuvarit, perdurarit, procurarit; dignitur;
2: valio; habit, patit; deberit; habiret; habire; videritur;
3: nitibat, petibat; adcrescerit, conspicerit, ducerit, obreperit;
4: oberit *(= obiret);*
adv.: devotissimi, recti;
pronom. nom. sing.: illi, ipsi, isti;
adprehindere, conscindere, di, mansuitudinem, side.

c *pro* g: conclutinat.

g *pro* c: demigatur.

d *pro* t: lidigantis.

t *pro* d: illut, muntaneeus = *mundanicos,* splendeta.

p *pro* b: opetum = *obitum.*

Declinationum inaequalitates has collegi: cum omni inpedimenta *(c. 2);* ab omni inquinamenta *(c. 15); gen* patri *(c. 1. 2), n. pl.* alacri *(c. 21),* de faucis *(c. 7);* alecum *(= aliquem)* sanctum *(c. 19). Superlativus* miserissemo *(c. 17) sane haud frequenter occurrit. Casus suo arbitratu auctor adhibuit, grammaticae legibus parum observatis. Nominativus locum et genetivi:* amore caelestis patria *(c. 2) et accusativi obtinere videtur* qui haec vita — legerit *(c. 2), dum pro nominativo participii ablativus reperitur:* crucifigente *(c. 2),* aperiente *(c. 8). Genera parum distinguens femininum biographus reliquis praeoptasse videtur, inprimis in pronominibus:*

ad illam fontem *(c. 14); cf.* fontem uberimam *(ib.);*
equum, quam *(c. 7);*
post laboribus multis, quam — sustenuit *(c. 21);*
ad illum locum, in quam *(c. 18); cf.* quedam loco, quod *(= qui) (c. 5);*
tempus, qua *(c. 5),* ad illum tempus, in quam *(c. 13),* quadam — tempore *(c. 3);*
cordis suae *(c. 9);* exitus suae *(c. 20).*

Demonstrativo utebatur parum idoneo, vocabulum studium pro masculino accipiens: Hoc erat studius vel labor *(c. 15) et:* Taliter erat studius eius *(c. 11). Denique coniugationis male formatae exempla aliquot praeclara edidit, ut* poterint = *poterent, possent (c. 15),* proferta = *prolata (c. 13),* manere habit = *manebit (c. 18), atque infinitivis praepositiones praeposuit:* cum vel leviter increpari *(c. 16),* pro pastore obisse = *pro pastoris obitu (c. 20),* ut *cum indicativo coniunxit:* ut — largebant *(= largirentur) (c. 16).*

Vitae Wandregiseli primigeniae unus quidem solus codex ad nos pervenit, sed ex omnibus quas edidimus vitis passionibusque sanctorum post Passionem martyrum Acaunensium nullam ad exemplar tantae antiquitatis recensere licuit.

c) Codex Parisiensis lat. n. 18315 *(olim 'Notre Dame'* 101[bis]*), formae quadratae, fol.* 31, *litteris quas dicunt uncialibus priore saeculi VIII. parte*[1] *exaratus, Corbeiae olim asservabatur, ubi m. s. X. fol. 31'. haec verba adscripsit:* Corbeia monasterio dedicatio basilice sancti Petri apostoli, *deinde in bibliothecam ecclesiae maioris*

1) *Ita L. Delisle, 'Bulletin de la Société de l'histoire de Normandie', Rothomagi* 1875, *p.* 4.

Parisiensis illatus est, id quod verba testantur manu recenti conscripta, quae schedam praefixam occupant: 'Bibliothèque de l'Église de Paris Cote E N. 12. folio'. *Sermonis rustici corrigendi studio librarius quidam saec. X. vacavit, litteris erasis vocabulisque interpolatis, atque erasa nonnumquam aliter interpretatus sum atque is qui ante me textum primigenium restituere studuerat W. Arndt b. m.*

Scripturae specimina dederunt Silvestre, 'Paléographie universelle', Parisiis 1841, *II,* 79, *L. Delisle, 'Le Cabinet des Manuscrits', 'Planches d'écritures anciennes', Parisiis* 1881, *tab. XI,* 7, *qui l. l. tom. III, p.* 217, *iterum saec. VIII. ineunti codicem attribuit, denique Prou, 'Manuel de paléographie. Recueil de fac-similés d'écritures du Ve au XVIIe siècle, accompagnés de transcriptions', Parisiis* 1904, *tab. IV (= fol.* 15. *codicis).*

Menda in hoc libro raro occurrunt, eaque duplici errore orta esse videntur, cum librarius et litterarum ductus minus recte descripserit et audita male reddiderit: nam quod

c. 3. suae rudimentis] suae erudimentis *c.*,
c. 16. inter tam] in tertam *c.*,

scripsit, scriptura continua lapsus est, alibi vero aures parum erexisse videtur:

c. 4. fabolarit] famolarit *c.;*
c. 6. inlex] index *c.;*
c. 15. ad] et *c.*

Inter volumina quae Harduinus presbyter a. 811. *defunctus ecclesiae Fontanellensi reliquit proprio sudore conscripta liber vitarum sancti Wandregiseli, Ansberti, Vulframni confessorum erat*[1]. *In hoc ipso 'prolixiora de sancto gesta'*[2] *is legisse potest, qui 'Gesta sanctorum patrum Fontanellensis coenobii' inter a.* 834. *et* 845. *litteris mandarit.*

Hic in auctore vetusto (A) desideravit, quod magni tunc aestimabatur, fundamentum certis temporum notis nixum neque nobilitatem generis condicionisque tantam repperit, quantam patrono suo dignam iudicavit, scilicet regiam, multaque de primordiis monasterii addi poterant, quae praetermissa esse posteri aegre ferebant. 'Veracium traditione seniorum' ipse accepisse voluit, Waltchisum patrem Wandregiseli, eundem patruum Pippini ducis Francorum, filii Anschisi, fuisse. Sane Anseghiselus nobilis Francus pater Pippini iunioris ab auctore fide digno appellatus est[3], *sed Waltchisi nomen admodum suspectum apud auctores vetustiores non occurrit. Arnulfo episcopo Mettensi in vetustioribus stirpis Karolorum Genealogiis duo tantum filii Flodulfus et Anschisus attributi sunt*[4], *ipsique duos tantum fuisse biographus eius vetustus*[5] *expressis verbis testatur, ita ut haec res in dubium vocari vix possit. Multo post demum Waltchisus inter utrumque collocatus sanctoque pater attributus est*[6] *atque hanc fabulam ad monachos Fontanellenses referendam et pro mero commento habendam esse iam Pertzius*[7] *indicaverat, post quem E. Vacandard*[8] *nuper acute demonstravit saeculo IX. demum in ipso monasterio eam exortam esse. Ad splendorem sancti augendum cursui honorum comitis palatii, immo ducatus officium in Gestis additum est, quae dignitates stirpi regiae nimirum respondebant.*

1) *Gesta abb. Fontan. c.* 16. 2) *Ib. c.* 1, § 1. 3) *Lib. h. Fr. c.* 46. 4) *SS. II, p.* 309; *XIII, p.* 245. 5) *V. Arnulfi c.* 5, *SS. rer. Merov. II, p.* 433. 6) *SS. II, p.* 309; *XIII, p.* 247. 7) *SS. II, p.* 305. *Cf. Bonnell, 'Anfänge des Karol. Hauses' p. 7, n.* 8) *E. Vacandard, 'Saint-Wandrille était-il apparenté aux rois Mérovingiens et aux rois Carolingiens?' ('Revue des questions historiques',* 1900, *tom.* 67, *p.* 214 *sqq.) biographo Ansberti fidem attribuens, quem inter falsarios enumerandum esse probavit W. Levison sodalis ('N. Arch.' XXV, p.* 594 *sqq.), neque propinquitate regia neque Waltchisi nomine sancti stemma omnino privare voluit (cf. 'Vie de Saint Ouen' p.* 161, *n.), id quod etiam Bollandiani (Anal. Boll. XIX, p.* 235*) ipsi vitio verterunt. Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII,* 495.

De exordio monasterii Fontanellensis Gesta neque cum vetusto biographo A concordant neque sibi ipsa constant. Duas enim opiniones exhibent, quae inter se minime conciliandae sunt, primo (I, 4. 6) locum largiente Erchinoaldo maiore domus et Wandregiselo et Godoni nepoti ipsius indultum, deinde (I, 5) eundem ab illo huic soli venditum esse, quem 'a quodam homine Rothmaro' emisset, nempe possessionem, cui Bothmariacas (I, 5) nomen iam inditum est. Ad hunc Rothmarum locumque Bothmariacensem Gesta capite primo exeunte (I, 8) redeunt, quo de Wandregiselo agitur, novaque de eisdem relata sunt, quae ex scriniis privilegiorum monasterii deprompta esse volunt neque vero cum eis consentiunt quae modo dixi. Iam nunc audimus Airamnum Rothmari filium facta permutatione possessionem illam Erchinoaldo cessisse, Wandregiselum vero 'sub titulo pretii' eandem ab hoc comparasse a. 12. Chlodovei regis die Kal. Mart., 'congregatis Francorum populis in campo Martio'. Quod ipsis Kalendis Martiis in campo Martio haec charta edita esse dicitur, fidem auctoris vir peritissimus[1] *in dubium vocavit recteque coniecisse videtur haec aevi Karolingici vestigia ferre. Cum autem loco Airamni potius Rothmarum patrem Erchinoaldo possessionem vendidisse neque permutasse atque hunc Godoni neque Wandregiselo eandem vendidisse auctor supra (I, 5) contenderit, chartas illas, de quibus capite exeunte (I, 8) relatum est, tunc in scriniis monasterii nondum fuisse liquet, atque ipsa quae posteriori capitis parti praemissa sunt verba ad additamentum quoddam spectare videntur, scilicet haec:* Sed quia de situ loci et adventu viri sancti aliqua tetigimus, oportunum videtur, ut qualis fuerit antiquitus locus, cuiusve ante accessum illuc servorum Christi possessio, plenius intimemus. *Sane eo ipso loco ea desiderantur, quae de rebus gestis Wandregiseli auctor primarius operi se illaturum esse promiserat (I, 1):* quot in eo *(coenobio sanctus)* annos fecerit, quo etiam tempore vel sub quibus principibus, agone expleto, gloriosissimam victoriam potentissimo Christi sub auxilio reportarit, *scilicet posterior vitae illius pars. Excisis igitur foliis interpolator quidam ex chartis deprompta inseruit, quas non ante aevum Karolorum confictas esse patet, unde Gestorum textum hoc loco hiare minus recte negaverat S. Löwenfeld*[2] *l. m. Teste autem interpolatore locus Bothmariacensis per Rothmarum habitabilis redditus erat, antequam per Airamnum et Erchinoaldum ad Wandregiselum pervenisset, immo molendinum novo opere ibi constructum erat. Rothmarus ille possessor locusque Bothmariacensis aut si mavis Rothmariacensis*[3] *in Rothomagensi dioecesi situs per se suspecti sunt utrique neque alteri Wandregiseli biographo noti erant, cumque in eremo teste biographo A sanctus consedisset, nullas hominum sedes nedum molendinum ibi reppererat. Neque ea quae de Erchinoaldo auctor Gestorum primarius rettulerat stare possunt, cum fundum ex fisco a rege ipso Wandregiselus accepisset, ipsique locum qui dicitur 'Fontinella' a Chlodoveo rege dono datum esse etiam posterior Audoini biographus confirmarit*[4]. *Ipsis Kalendis Martiis a. 11. neque 12. Chlodovei regis, a. Chr. n. 645.*[5] *monasterium aedificari coeptum esse Gesta volunt multaque de Godonis itinere Romano addunt. Etiam ea quae in posterioribus capitibus de Wandregiselo occasione data allata sunt vix melioris notae sunt, scilicet ab ipso regulam Benedicti institutam (c. X) cellamque Saturnini aedificatam esse (c. XVI). Columbani potius regulam aut meram aut cum altera coniunctam in monasterio Fontanellensi antiquitus observatam esse iam monuimus.*

1) *Waitz, 'VG.' II, p.* 228[3]. 2) *S. Löwenfeld, 'Zur Kritik der Gesta abb. Fontanellensium' ('Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXVI, p. 193 sqq.).* 3) *Ita S. Löwenfeld I, 8. scripserat, sed* Bothmariacensem *ad codicem emendavit O. Holder-Egger v. c., 'N. Arch.' XVI, p. 602; cf. E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p. 166, n. Loci nomen ex hominis pendere auctores Galliae Christ. XI, p. 156, coniecerant.* 4) *V. Audoini* § 27, *AA. SS. Aug. IV, p.* 815. 5) XLV *in litura scr. c.*

Lantbertum ipsius Wandregiseli successorem, episcopum vero Lugdunensem post a. 677. *creatum*[1] *verbis satis humilibus is affatus est, qui alteram vitam B aut testis oculatus aut discipulorum ore instructus composuisse voluit, immo opus suum minus compte editum ab ipso in meliorem sermonem redigi desiderabat, auctor nimirum omnino aequalis. Sane miraculum, quod sancto narrante auctor A cognoverat, ille ab eo qui coram adfuisset monacho monasterii Romani in pago Ultraiurano siti accepisse voluit (c.* 12*). Cum Lantberti episcopi successor Godinus a.* 688. *iam occurrat*[2], *facile concludi licet recensionem B ante annum illum compositam ideoque ipso auctore A vetustiorem esse. Interim fraudes fallaciaeque impudentis falsarii latere non poterant. Non solum ea quae de fontibus suis in prologo enarravit ad verbum ex auctore A deprompsit, sed hunc per totam vitam adeo subsecutus est, ut ipsius verba passim discerni liceat. Vetusti autem auctoris narrationi locos interposuit, qui ad scriptores multo recentiores referendi sunt, nam permulta de patrono ad Gesta abbatum Fontanellensium enarravit, antequam eo quo dixi modo interpolata sunt, alias Ansberti, Vulframni, Eremberti, Condedi Vitas*[3] *adhibuit, immo non solum has citavit, sed ipsius Lantberti vitam oscitanter et expilavit et citavit*[4], *omnino oblitus fictionis, qua eidem viro opus dicasset. Anachronismus neque Mabillonium neque Boschium fugerat, statuentes ea quae cum Gestis conveniunt neque ante Ludowici Pii regnum conscripta esse possunt postea interpolata esse. Simili ratione A. Legris*[5] *auctoritatem recensionis B nuper tueri conatus, coniecit ea quae ante Gesta conscripta esse non posse manifestum est ad interpolatorem redire, quem auctorem Miraculorum Wandregiseli*[6] *fuisse credidit, reliquum vero textum gesta sancti prolixiora esse, quae auctor Gestorum ipse citavisset, ideoque duplicem inter haec et Vitam B intercessisse necessitudinem, sed ipsam priorem recensionem non ante saec. VIII. ex. collocare ausus est, cumque ne eo quidem modo auctorem de fraude satis absolvisset, qua commenticiae aequalitatis Lantberti meminerat, tertiam textus B recensionem eandem antiquissimam saec. VII. ex. statuere coactus est. Tribus igitur coniecturis ipsi opus erat, ut fidem auctoris B servaret, neque est, quod cogitationibus tam inanibus caducisque diutius immoremur.*

Nova haud pauca in vita B deprehenduntur et nomina personarum locorumque et temporum spatia aliaque, quae ab auctoribus vetustioribus ignorabantur, atque auctores mendaces posterioris aevi artificio quodam usos incerta determinare, omissa proprio Marte audacter supplere solitos esse, occasione data olim monueram[7]. *Quod Baltfridum senem illum Montefalconensem auctor B nuncupavit (c.* 5*), cuius 'nomen modo non occurrisset' Gestorum auctori, inde iam Arndtius noster concluserat illum hoc esse recentiorem. Cellam, quam propriis facultatibus Wandregiselus construxerat, in Elsigaugio territorio sitam fuisse voluit (c.* 7*) eo loco, ubi beatus Ursicinus requievisset*[8], *neque ignoravit sancti grabatum 'usque hodie' ibi monstrari; verba vero quibus usus est ex ipsis Gestis pendent, ubi potius ad Fontanellense monasterium spectant, suoque loco etiam in B infra (c.* 17*) redeunt. Iter Romanum patrono solus attribuit (c.* 10*), verba ex V. Amandi depromens,*

1) *Landebertus episcopus a.* 683. *commemoratur ('Oeuvres de J. Havet' I, p.* 434; *cf. p.* 397*), successor Genesii, qui a.* 677. *synodo Maslacensi intererat; cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 44. 2) *Pertz, Dipl. I, p.* 51. 3) *Cf. Levison l. l. p.* 606. 4) *Ad Ansbertum et Lantbertum verba haec c.* 25. *spectant:* quorum vitam atque virtutes libellus qui de eorum scribitur actibus liquido narrat, *ad reliquos vero tres locus hic c.* 26: sicut in eorum plenissime scribitur gestis. 5) *A. Legris, 'Les vies interpolées des saints de Fontenelle', Anal. Boll. XVII, p.* 299 *sqq.* 6) *SS. XV, p.* 406 *sqq.* 7) *Vide ea quae de posterioribus V. Iohannis recensionibus disserui SS. rer. Meroving. III, p.* 504. 8) *Hodie Saint-Ursanne, nobis St. Ursitz.*

quam aevo Carolingico compositam esse constat. Decem annos illum in Romani monasterio degisse voluit (c. 11*) neque 'multis diebus' aut 'multum temporis', quae in vita A (c.* 10*) aut in Gestis (I,* 4*) leguntur. Monachos Fontanellenses numero definivit trecentos (c.* 15. 27*), qui ante ipsum definiti non erant. Basilicas, quas tres vetustioribus auctoribus testibus sanctus construxerat, quattuor voluit fuisse, addens Pancratio sacram (c.* 15*). Haec Gestis recentiora A. Legris ad auctorem Miraculorum Wandregiseli rettulit, eiusque vestigia in vita B c.* 23. *deprehendisse sibi visus est, sed miracula, ad quae auctor ibi transiit, 'apud ossa sanctissima' patrata, mox ipse adiunxit, scilicet 'animae languores in pluribus curatos', neque alterum librum citavit, sed 'his ita se habentibus' mortem enarravit. Neque inter sermonem utriusque libri, scilicet Vitae B et Miraculorum, necessitudo quaedam intercedit atque ille multo plura addere potuisset, si haec ipsi praesto fuissent. Prior Miraculorum pars paulo ante translationem a.* 858. *composita est ab eodem fortasse auctore, qui hanc postea ipse enarravit. Auctor vitae B reliquias sanctorum Wandregiseli, Ansberti, Vulframni etiamtunc in ecclesia S. Petri Fontanellensi reppererat, cum locum ad eas spectantem integrum ex V. Vulframni deprompserit*[1] *(c.* 28*), sed grabatta sanctorum, quae teste Gestorum auctore 'usque hodie monstrantur' in ipso monasterio, illius aevo non amplius 'monstrabantur' (B c.* 17*) atque monente A. Legris Nortmanni iam a.* 841. *monasterium incursaverant*[2], *antequam a.* 851. *solo aequatum est*[3]. *Saeculo igitur IX. medio Vitam B compositam esse necesse est*[4].

Cum autem auctor B Gesta abbatum Fontanellensium non adhibuerit nisi ad ampliandum et exornandum textum A atque etiam aliis eorum fontibus, quotquot nancisci poterat, usus sit, mirum non est, quod eadem locis nonnullis superare videtur, sed A. Legris vel iis locis, ubi idem deficere ipsi videbatur, detrimentum in bonum vertere studebat. Certe Wandregiseli patrem consobrinum Pippini fuisse auctor B a Gestis dissentiens cum biographo Ansberti statuit (c. 1*) neque patruum, quem fuisse vir doctus quem dixi existimavit, sed nihilominus is textum B vetustiorem esse conclusit, quippe qui ab auctore Gestorum correctus esset. Erchinoaldum quoque praefectum seu patricium 'ex materna origine consanguineum' patroni fuisse auctor B credi voluit (c.* 14*). De eius fide si adhuc dubitaretur, duo miracula afferre libet, quae de Wandregiselo ipse enarravit (c.* 18. 19*), de Columbano vero ante eum Ionas eisdem verbis enarraverat (I,* 20. 7*). Primum in custode regii saltus nomine Bettone factum esse asseruit, dum custodem equorum Theuderici Ionas affert, et ne quis de veritate ipsius dubitaret, inaudita mentiendi impudentia certo anno idem attribuit, scilicet* quarto regiminis eiusdem viri Dei, qui erat Hlodovei praefati regis decimus quintus, *eique loco, ubi basilica S. Mariae postea sita erat (hodie 'Notre-Dame de Caillouville'). Alterum expilans Balthildem reginam Wandregiselo indigenti necessaria ministrasse finxit, quod de Carantoco abbate Columbano opem ferente Ionas enarraverat. Vaticinationem de tribus Chlodovechi II. filiis exemplo Vitae Eligii excogitavit, quae et ipsi et Gestorum auctori praesto erat; nonnulla ex Vitis Amantii, Amandi, Karoli M. auctore Einhardo deprompsit. Bedae historiam ecclesiasticam legerat versumque Vergilianum (Aen. VI,* 853*) citavit (c.* 22*). Prologum fere totum ex aliorum verbis contexuit, nam ab Hieronymianis incipiens, quae Vitae Hilarionis praemissa sunt, deinceps biographos expilavit Vulframni, Lupi Trec., Columbani, locis auctoris A nonnullis interpositis, ita ut haud multa restent sua propria. Fontes ut solet diligentissime investigavit W. Levison sodalis.*

1) *Levison l. l. p.* 606. 2) *Chron. Fontanell. (SS. II,* 301*):* 841. VIII. Kal. Iun. redemptum est Fontinellense coenobium libris VI. 3) *Cf. E. Dümmler, 'Gesch. d. Ostfränk. Reichs' I, p.* 354[2]. 4) *Ita Levison l. l. p.* 606.

Falsis quoque testimoniis auctor usus est, ut auctoritati suae consuleret, fontesque citavit, quos nemo praeter ipsum umquam viderat quosque numquam extitisse veri simillimum est. Baltfridi gesta habuisse voluit (c. 5), scilicet senis illius Montefalconensis, cuius vel nomen auctores vetustiores et A et Gestorum ignoraverant. Childomarcae abbatissae Fiscamnensis Gesta seu 'libellum qui de eius scribitur actibus' citavit (c. 17) atque ipse aperte palamque concessit ea quae illis attribuit ideo se litteris mandasse, ut posteri certiores fierent monasterium illud 'sub iure et regimonio praefati patris', scilicet abbatis Fontanellensis, 'nuperrime' fuisse. Gestis igitur ad potestatem monasterii Fontanellensis confirmandam usus est, quam in Fiscamnense coenobium habere voluit. De huius origine a Waningo conditi alter Audoini biographus, quem saeculo IX. in. W. Levison v. c. attribuit, eandem visionem partim eisdem verbis enarravit[1]*, nisi quod conditorem a patrono suo sanatum esse voluit neque a Wandregiselo. Waningus ille cum monasterio illo et Childomarca abbatissa per acta Leudegarii ore omnium circumferebatur*[2]*, quodque eidem Desideratus filius ab auctore B attributus est, Desideratus quidam vir praepotens, episcopus quondam Cabillonensis, in eisdem saepius occurrit, dum qui ad abbatissam missus esse dicitur Sindardus monachus ex Gestis abb. Fontanell. I, 7, pendet. Wandregiselus teste auctore B 'per testamenta' Fiscamnense a conditore acceperat monasterium, cui teste Audoini biographo praefectus erat, ut verbis ipsius virgines instruerentur. Hae autem Nortmannis irruentibus a. 841. aut fugerant aut trucidatae erant*[3].

Auctores Fontanellenses, qui plerique falso nomine de sanctis monasterii sui saec. IX. scripserunt, tempora multiplici modo definientes, regum Francorum annos et inter se et cum abbatum componebant, additisque nonnumquam paparum et a Chr. n. annis cum indictionibus, rationem doctissimam computaverunt, cuius partes singulae haud raro inter se minime conciliandae sunt. Hos vero numeros maxima ex parte a consuetudine aevi Merovingici alienos esse inter harum rerum peritos semper constitit, neque vero praetermissis iis, quos interpolatos esse necesse est, iis abstinebant, quorum origo ad antiquitatem aliquo modo referri poterat. In chartis genuinis neque regum anni inter se neque cum abbatum comparati sunt, sed ad hos verba talia spectant qualia: ubi venerabilis vir X abba praeesse videtur, *aut similia, unde quoto quisque regis anno sederit, nisi artificiosa ratione inventum esse non potest. Nihilominus auctores Fontanellenses ad regum Francorum annos emendandos semper adhibiti sunt, cumque ante hos annos Theudericum III. a. 675. neque a. 673. Childerico fratri successisse probassem, et ipse eis nimis confisus sum*[4]*, etsi calculo eorum errores quosdam inesse intellexi. Cum interim Theudericum regni sui annos a Chlothario (673) neque a Childerico (675) defuncto auspicatum esse perspexissem*[5]*, E. Vacandard*[6] *ad inventi mei normam calculum meum priorem recognoscens fontibus quos dixi iterum maiorem quam par erat auctoritatem attribuit neque de diversis textibus recte iudicavit, interpolata esse statuens ea, quae in recensionibus posterioribus potius omissa sunt*[7]*. Vitae Lantberti auctor, quo nemo vetustior inter hos hagiographos erat, Wandregiselum XI. Kalendarum die, scilicet Augustarum, feria VII, indictione VII. diem supremum obiisse atque Lantbertum successorem ipsius a. XI. Chlotharii, VII. Vitaliani papae, incarnationis vero dominicae DCLXIII(?) electum esse statuit. Chlotharius quidem anno a Chr. n. 668. undecimum annum regnabat, cum initium regni ipsius ex anno demum 657. ex. ducendum esse probaverim, sed biographus certe de anno longe*

1) *AA. SS. Aug. IV, p.* 815, § 25—27. 2) *'N. Arch.' XVI, p.* 593. 3) *Gallia christ. XI, p.* 201. 4) *'Forsch. z. Deutsch. Gesch. XXII,' p.* 485. 5) *'N. Arch.' XVI, p.* 579, *n.* 6) *E. Vacandard, 'Le règne de Thierry III. et la chronologie des moines de Fontenelle' ('Revue des questions historiques' LIX, p.* 491 *sqq.).* 7) *Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXV, p.* 593 *sqq.*

diverso cogitavit, nam Vitaliani papae annus VII. a Chr. n. est DCLXIII, ipsoque etiam indictio VII. initium cepit, atque quod incarnationis annum attinet, scripturam primigeniam ita distinxi: dcLX:::: *(ras.* XIII*?), qua partim erasa m. al.* dcLXV *correxit, quod in altera Wandregiseli vita (c.* 27*) legitur*[1]. *In hac vero Vitaliano papae anni VIIII. neque VII. attributi sunt. Mihi igitur computatio V. Lantberti ad annum DCLXIII. referenda videtur esse, expuncta scilicet altera scripturae primigeniae littera X, atque eo ipso anno dies* 22. *Iulii in sabbata incidit. Certe annum* 668. *biographus cum XI. Chlotharii anno non composuit, quodque etiam illo idem dies feria VII. fuerat, vereor, ne huic casui nimiam auctoritatem E. Vacandard attribuerit, neque enim in Martyrologiis neque in Necrologiis feria adnotabatur atque etiam V. Wandregiseli vetusta ipsa caret. Feria VII. cum annis incarnationis dominicae et Vitaliani tempore conveniens ad eundem calculum auctoris saeculi IX. redit atque hunc saeculo VIII. in. nequaquam recte attribuit E. Vacandard, et annos a Chr. n. et indictionem interpolata esse opinatus.*

Wandregiseli historia potius ad veterem biographum quam ad auctores Fontanellenses saec. IX. conscribenda est atque calculum cum reliquorum tum biographi Lantberti stare non posse post alios Petrus Boschius acute perspexit. Vitae annos 96[2], *regiminis ex primo aedificationis die annos* 19, *menses* 5 *computarunt, ita ut conditor monasterii c. a.* 568. *natus eoque quo patria ipsius in Dagoberti dicionem redacta est anno* 625/6. *fere sexagenarius fuisset; huic vero aetati neque parentum commemoratio neque sponsalia respondent neque quae ei a vetere biographo attributa est iuventus. Aetatem illius multo inferiorem fuisse vel E. Vacandard concessit*[3]. *Mira autem confusione senem illum* 96 *annorum annoque* 665. *defunctum eo tempore ortum esse auctor B voluit, 'quo sceptra regni Francorum Dagobertus gubernabat'. Qui anno XI. Chlotharii Wandregiselum mortuum esse voluerunt, auctores domestici undecimo quoque anno regis praecedentis, scilicet Chlodovei, monasterium conditum esse statuerunt, ita ut huius regis anni et ipsi primi abbatis essent, scilicet XVIIII. Haec quoque necessitudo inter Wandregiseli et regum annos intercedens animum ad cogitandum instituere poterit. Chlothario III. alter Wandregiseli biographus* 14 *regni annos attribuit*[4], *qui potius sedecimo obierat, et etsi, monente E. Vacandard, anni Lantberti cum Chlotharii regno aliquo modo conciliari possunt, tamen in charta quam biographus (c.* 3*) citavit neque annus abbatis quintus neque primus Childerici in Neustria regnantis, sed solus undecimus totius regni eiusdem adnotatus erat, dum reliqua ab auctore saec. IX. addita esse liquet. Denique Condedi biographus a.* 9. *Lantberti cum tertio Theuderici componens toto caelo fallitur, nam ad Childerici praecedentis regis necem annos abbatis illius sex numeravit, cuius quinto idem rex in Neustria regnare coepisse dicitur, quasi duos tantum annos regnasset, praetermisso dimidio, atque Theudericum ignoravit iam Chlothario mortuo sceptra suscepisse, scilicet biennio antequam ipse statuerat. Rationem eius tanto errore fundatam etiam E. Vacandard v. c. improbavit.*

Erat hagiographorum aevi Carolingici comparatis annis sanctorum suorum cum regum Francorum seriem temporum enucleare atque de his monachorum Fontanellensium studiis idem existimandum est, quod de similibus biographi Desiderii Cadurcae urbis episcopi[5].

1) Anno primo cicli octavi Dyonisii, *scilicet a.* 665. *a Chr. n., etiam auctor Chronici Vedastini (SS. XIII, p.* 694*) Wandregiseli obitum attribuit, quem una cum Erchenoaldo principe palatii a.* 656. *coenobium Fontanellense construxisse voluit. Credidit igitur illum abbatem a.* 9. *monachis praefuisse neque* 19, *sicut auctores Fontanellenses.* 2) VI. *m. al. superscr. c.* 3) *E. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 189. 4) *V. Wandregiseli B c.* 23*; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 606. 5) *SS. rer. Merov. IV, p.* 554.

Complura praedia ab hominibus piis Wandregiselo dono data esse auctor B rettulit, sed cave, ne his quoque ipsius mendaciis nimiam fidem tribuas. Haec sane eo consilio scripta sunt, ut fideles haberent, quod imitarentur, atque exemplum Eremberti (c. 21) alios incitare poterat: Gaudebat enim isdem benignissimus vir bona sua largiri Christo, faciens eum terrestrium rerum participem, ut et ipse illum faceret caelestium coheredem bonorum, sciens, quod patrimonium Deo creditum nec res publica eripit nec fiscus invadit nec aliqua calumnia forensis evertit. *Is cum febre correptus bonam valetudinem per sanctum recepisset, 'praedium aliquod nomine Virtlaicum situm in pago Tellau super amnem Eura' illi tradidit. Idem vero locus neque Eremberti cuiusdam neque monasterii Fontanellensis per saeculum VII. fuerat, sed erat patrimonii principum stirpis Karolorum atque anno demum 713. Hugo archiepiscopus Rothomagensis, Drogonis filius, monachis eundem concessit*[1]. *Wandregiselus ad Chlotharium profectus, referente eodem auctore (c. 19), privilegium confirmationis 'super area praefati coenobii' anno 7. eiusdem regis et 15. sui ipsius regiminis acceperat, idque datum erat 'in territorio Castrinse, in eo palatio quod diminutivo vocabulo censetur Palatiolum', atque 'diminutivo vocabulo' Monasteriolum oratorium illud appellatum erat, cuius aream Waratto vir illustris sancto viro largitus esse dicitur (c. 22). Deminutiva pii fabulatores admodum amabant*[2].

Brevi ea quae cum reliqui auctores Fontanellenses tum biographus Wandregiseli B auctoris aequalis persona fraudulenter usus veteri vitae addiderunt tamquam spuria repudianda esse probasse mihi videor atque nemo adhuc res gestas sancti ita descripsit, ut vera a falsis accurate distinguerentur.

Codices V. Wandregiseli B enumerare libet hos.

1) *Codex S. Audomari n.* 764, *saec. X, olim S. Bertini, praecedentibus officio hymnisque de Wandregiselo, exhibet primo laterculum* 28 *capitum (praescr.:* Incipiunt cap. sequentis operis*), subsequente genealogia Fontanellensi*[3] *(praescr.:* Commemoratio genealogiae domni Arnulfi episcopi, unde Francorum reges orti sunt*), deinde praefationem (praescr.:* Inc. prefatio de vita s. Wandregisili conf.*), subsequentibus compluribus foliis, quae picturae rudes ad sancti historiam spectantes occupant, veluti imagines ipsius et abbatis et comitis palatini, una cum versibus nunc erasis, tum textum ipsum* 28 *capitum. Insunt praeterea Visio Karoli III.*[4] *et Miracula Wandregiseli*[5].

Eodem fere tempore, quo codicem L. Bethmann[6] *accurate descripsit, dissertationem de ipso diligenter composuit Ludowicus Deschamps, 'Notice sur un manuscrit de la Bibliothèque de Saint-Omer'*[7], *cui etiam specimina et scripturae et picturarum adiecit. Laterculum* 28 *capitum idem ib. p.* 176 *sqq. publici iuris fecit.*

2) *Codex Havrensis bibliothecae urbanae n.* 332 *(A* 34*), antea A* 1, *saec. XI*[8], *olim monasterii Fontanellensis, fol.* 8—17, *a verbis c.* 11: |loci venerabiliter et monastice *incipit, foliis deperditis, sed ea quae initio deerant m. s. XVIII. supplevit, additis foliis chartaceis hisque verbis praescriptis: 'Maius Chronicon Fontanellae, e sparsis in chartophylacio foliis a D. Augustino de Broïse monacho Cong. S^ti^ Mauri anno* 1639. *collectum'. Tituli singulis*

1) *Gesta abb. Fontan. c.* 8; *Mühlbacher, 'Reg.' n.* 26[2]. 2) *'N. Arch.' XXIX, p.* 32. 3) *Priorem partem edidit G. H. Pertz, SS. II, p.* 308, *posteriorem ib. p.* 325. *Haec ad annum quidem* 885. *pervenit, sed primo ad a.* 869. *tantum perducta videtur esse.* 4) *Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 401. 494 *sqq.* 5) *Ed. O. Holder-Egger, SS. XV, p.* 406 *sqq.* 6) *'Arch.' VIII, p.* 417 *sq.* 7) *'Mémoires de la société des antiquaires de la Morinie'* (1841) *V, p.* 173—208, *et 'Atlas'.* 8) *Ita recte O. Holder-Egger v. c., 'N. Arch.' XVI, p.* 605. *Codicem diligenter descripsit S. Löwenfeld, 'N. Arch.' IX, p.* 368 *sqq., qui veteres foliorum numeros sequitur, dum novis chartacea comprehenduntur, quae praefixa sunt.*

capitibus minio praescripti sunt. Sequuntur hymni de Wandregiselo (fol. 17′—20*), Miracula eiusdem*[1] *(fol.* 20—33′*),* Sermo legendus in sollempnitate s. Wandregisili confessoris *(fol.* 34—41, *inc.* Quia ad anniversariam*),* Nomina regum Francorum *(fol.* 41*) usque ad verba:* Karolus rex annis XXVIII.[2] *(scilicet ad Karolum Calvum* † 877*).*

Ipse inspexi.

3*a*) *Codex Rotomagensis n.* 1380 *(U* 55*), saec. XI, olim Gemeticensis, fol.* 32 —46, *in* rectore *desinit, plurima capitis ultimi parte omissa.*

Ipse inspexi.

3*b*) *Codex Cameracensis n.* 846 (751), *saec. XII, antea 'Bibliothecae S. Sepulchri Cameracensis', fol.* 15—35, *in eisdem verbis desinit atque* 3*a, foliisque* 26. *et* 27. *deperditis, textus a verbis c.* 14. bea | tissimo papa Martino *ad c.* 17. apud Burdigalim *hiat.*

Particulas nonnullas W. Levison sodalis contulit.

4) *Codex Parisiensis n.* 15437, *saec. XII, olim ecclesiae S. Marcelli Parisiensis, deinde Petri de Blanger doctoris et socii Sorbonici, tum bibliothecae Sorbonicae (ex a.* 1667*), fol.* 51′—59, *inter praefationem et textum laterculum capitum collocat.*

Ipse inspexi.

5) *Codex Bruxellensis n.* 18018, *saec. XII, olim S. Petri Laubiensis, fol.* 172′ —182′. *textum valde immutatum exhibet.*

Contulit W. Arndt b. m.

Editores vetustiores textus barbari A neglectis lectionibus codicis praestantissimi inprimis sermoni expoliendo studebant atque ad alteram vitam recensendam non adhibebant nisi paucos codices inferioris notae. Nos quidem librum inutilem omnino praetermisimus, quippe qui a proposito nostro alienus esset, nisi quod ipsum a textu A discrepantem in notis nonnumquam attulimus.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae 1573, *tom. IV, p.* 313—323, *princeps vitam B eruit, cuius sermonem non ita multum retractarit, sed et prologum praemisit omnino diversum, qualem monente Alberto Poncelet*[3] *viro doctissimo Hagiologium Brabantinorum Iohannis Gielemans subprioris coenobii canonicorum regularium in Rubea-Valle* († 1487), *nunc codex bibl. privatae Caesaris Austriaci n.* 9363, *tom. I, fol.* 137′—144′, *exhibet*[4], *et in calce a textu genuino quam maxime discrepat.*

Philippus Labbeus, Nova bibliotheca manuscriptorum librorum, Parisiis 1657, *tom. I, p.* 784—791, *vitam A ex veteribus membranis ab Antonio de Vyon domino d'Hérouval depromptam princeps publici iuris fecit, ex eodem scilicet codice Corbeiensi, quo usi sumus, neque vero ipsum accurate secutus est, sed sermonem ad grammaticae regulas more illius aevi correxit, immo verba quae legerat nonnulla neglegenter immutavit, alia omnino praetermisit.*

I. Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, *Saec. II, p.* 526 —534, *vitam A 'ex apographo veterrimo per D. Herovallium communicato' et ex editione praecedente edidit atque haud pauca supplevit aut emendavit, quae in hac temere immutata erant, sed sermonem expolitum in universum talem servavit, qualem decessor ipsius formaverat. Vitam B p.* 534—546. *adiunxit, usus 'mss. codd. et Surio', primusque genuinum prologum substituit in locum alieni, qui apud Surium legitur.*

1) *De hoc textu egit O. Holder-Egger, 'N. Arch.' l. l. p.* 605 *sq.* 2) *Ed. 'N. Arch.' l. l. p.* 606. 3) *Bibliotheca hagiogr. lat. p.* 1271. 4) *Anal. Boll. XIV, p.* 47.

Petrus **Boschius**, *Acta sanctorum, Antverpiae* 1727, *Iul. tom. V, p.* 265—271, *vitam sinceram, scilicet A, ad utramque editionem recensuit et Labbeanam et Mabillonianam atque illi potiorem auctoritatem temere attribuit, cum codice destitutus sermonem in hac magis immutatum esse crederet; p.* 272—281. *vitam interpolatam, scilicet B, addidit, adhibitis codicibus Valcellensi, tunc Musei Bollandianorum, et monasterii quondam Thosani una cum editione Mabilloniana.*

W. **Arndt**, *'Kleine Denkmäler aus der Merowingerzeit', Hannoverae* 1874, *p.* 29—47, *solam vitam A ad codicem vetustissimum recognovit atque sermonem barbarum primus restituit.*

B. Krusch.

INCIPIT VITA SANCTI HAC BEATISSIMI WANDREGISELI[a] ABBATIS.

(1[b]). Relegiosorum quorundam virorum vita, quantum est meretis excellentior, tantum gesta lucire[1] debit clarius, presertim cum indagandam eam aedonii minus sumus. [V. Albini c. 5.] Confidimus enim in illo qui dixit: *Non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*, [Matth. 10, 20.] et per[2] quem linguas mutorum sunt reseratas, seu brutum asine ore per sensatus homines conloquium distincxit modus. [Greg. M. Moral., prol.] Non ergo mirandum est, se per plasmaturam suam prebeat intellectum, cum quando voluerit veritatem suam per ora iumentorum narrat. In huius ergo spem erectus et accinctus robore caelesti, areditatem meam ad texendam vita beati Dei Wandregiseli excitavi. Adgrediar ergo facultate qua valio, nam potens est Dominus ad sermonum conroborando. Plurimum[c] quippe mihi de ipsius beatissimi viri virtutis pandenti[d], multa a memet ipso vise, plerumque etiam venerabilium monachorum seu discipulorum eius, qui ei prolexa tempora servierunt, relatione prolata, qui non tantum audita sed visa narrant, [V. Columb. ep.] in hoc opere de fulgentes gratia predicti patri pauca de plurima, humilem quidem sermonem, ut legentibus fastidium non generem, breve materiola expressi stilo, seu ut perlacior[e] pagina ridiculum[f] non inferat, sed modica narracio edificationem nutriat, etsi eliganter minus expleta fuerit, divino adiutorio misericordiae prestante, ut nobis exinde venia tribuere dignetur. Nunc ergo, qui haec legit, in studium boni operis adque in fervore eius animus incalescat; que gesta in aure audierit, in ara cordis suae cum omni aviditate meditando custodiat, custodiendo perficiat, perfectum quippe in opere Dei cum summo desiderio adimpleat.

(2). Obsecro itaque ego tenellus, ut omnes, qui haec vita beati viri legerit, caveat, ut Cain ferro, de invidia non percutiat isti dente et linguae, sed curit[a] custodire in corde et anima, quia sicut canit propheta: *Fili hominum, dentes eorum arma et sagitta*[b], *lingua eorum gladius acutus.* [Ps. 56, 5.] Plerumque etenim ad conversacione seu correptione mortalium multo prosint exempla bonorum, quibus aedificatur homo [Isid. Sent. II, 11, 1.]

Capp. 1. 2. *c.*

Cap. 1. a) Wandrigisli *pr. m.*, Wandrigiseli *m. al. c.* b) *numeros om. c.* c) plurim *ultima syllaba periit c.* d) panduti? *m. al. corr.* pandere *c.* e) *m. al. corr.* prol. *c.* f) rud. *corr.* rid. *c.*

Cap. 2. a) *i. e.* curet. b) sagittae *Vulg.*

1) *V. Albini auctore Fortunato (Auct. antiq. IV, 2, p. 29) ita incipit:* Religiosorum vita virorum quantum est meritis clarior tantum voce crebrior populorum, quia dum illis universis beneficia tribuit, in suam laudem linguas excitat singulorum, ad quod perspicacissime propalandum vita vel gesta beatissimi Albini deducantur ad medium. 2) *Epistula Gregorii Leandro inscripta, qua Moralia ei dicavit, adhibita est (MG. Ep. I, p. 355).*

Isid. Sent. II, 11, 6. cotidiae multiplices consectare virtutes. Si enim ad adaepiscendam amenetati.paradisi, quibus premonemur, precepta deessent, pro lege nobis sanctorum exempla suffice-
V. Columb. I, 1. rint. Hoc a seculis adimplet[a] rex trinus aeternus, qui servorum suorum famam commendet perennem, ut posteri eorum exempla proficiant atque in amore caelestis patria cum devotione maxima incaliscant. Haec autem nos considerantes, de huius venerabilis patri Wandregisle hoc, quod ad laudem Dei perteneat, non favore humane declamacionis lassiscat, relacione[b] inseruemus. Habent mali in ea quod metuant, boni quod gratulent, superbi ut humilient, luxoriosi exemplum pudicitiae veraecunda mente custodiant, garroli ut quiescant, cupidi ut arescant, avari ut relinquentis mundum cum omni inpedimenta eius, aebriosi discant subrii esse, raptoris mansuitudinem adprehindant, ignavi ut ferviscant, inprudentes veram prudentiam cum sanctam simplicitate arripiant[c]. Hoc omnes cum admiracione considerimus, quanta in huius athlete Dei habemus relegionis gratiae, quod emetemur, et tanta vim virtutis eius vel adflictionis corporis et fontem lacrimarum. Pleraque dispectui[d] mundum quomodo aut qualiter abrenunciavit et voluntatis proprias in tropheo Domini crucifigente[1] perseveravit, quia non permittit brevitati eius operacione sermone concludi, sed tamen relinquamus huius textum narrationis, ut felicius perveniamus ad enarrandum alequid de eius vite meretis, ad gloriam Dei praenunciando surgamus.

V. Fursei c. 1. (3). Igitur fuit vir vite venerabilis, Deo inluminante, Wandregiselus cogno-
V. Germani Autiss. c. 22. mento Wando oriundus terreturio Verdonensium, natalibus nobilis, sed relegione nobilior. Que[2] cum summis parentibus quadam committens tempore, et ab ipsis iuventutis suae rudimentis[a] studiis iuxta moris secularium eum in accione[3] instituerunt inter muntanecus[b, 4]. Qui accipiens honoris terrenus exercebat exactura[5] commissam sibi. Sed tamen mens eius non erat alienata a mandatis Dei, quia sancti euangelii[6] iussionem explebat; reddebat enim que caesari sunt caesare et quod Dei Deo.

(4). Non post multis diebus rogatus a parentibus suis, ut sibi aliqua puella disponsarit, qui ipsi iuxta eorum iussione sublimis parentibus et bene nata sibi quidem puella disponsavit; erat enim a saeculo nobilissima. Porro caepit ipsi vir tacite in cogitatione sua dicere, quid exinde facere deberit. Volebat oblectamenta mundi deserere et in Dei servicio subiogare et pavibat, se ei innotisceret, consensum ei minime darit. Cogitavit, ut acciperit eam et postea ei de conversationis[7] habetum fabo-

Capp. 2—4. *c.*

Cap. 2. a) adimplet: *c.*; egit *V. Columb.* b) re *repet., sed delet. c.* c) *prius* a *in litura scr. c.* d) *coniciam* despecto mundo.

Cap. 3. a) suae erudimentis *c.* b) muntane|cus *c.*; muntane decus *Arndt.*

1) *I. e. crucifigens; v. infra c.* 8. 2) *Locum ita intellegam:* Qui *(scil. sanctus)* c. s. p. quoddam comitans *(ita coni. Labbe)* tempus. 3) *Actio pro administratione publica accipitur.* 4) *I. q. mundanicos = mundanos.* 5) *Exactura ad omnia referri potest, quae pro fisco exigebantur, non solum tributa sed etiam compositiones, atque exactoribus reges Francorum utebantur cum reliquis ministris tum comitibus aut domesticis, quare de munere officioque quo sanctus iuvenis functus sit parum constat. Auctor Gest. abb. Fontan. I, 2, locum ita interpretatus:* ab eodem rege *(scil. Dagoberto)* comes palatii constitutus ac deinde ducatus offitio mancipatur, *fide indignus est, sed de privilegio Pippini regis (a. 751/2) haec c. XIV. referens:* ut nullus iudex neque exactor rei publicae gentis Francorum ad causas audiendas ac freda exigenda nec fideiussores accipiendos nec ad ullam exacturam gerendam potestatem huius coenobii ingredi audeat, *munus accuratius definisse videtur.* 6) *Matth.* 22, 21. 7) *I. e. conversionis.*

larit[a, 1]. Qui accipiens eam et post acceptam suam volens lucrare coniugem, sicut scriptum est: *Diligis proximum tuum sicut te ipsum,* prudente ortamine, ut erat eru- *Matth. 19,19.* ditus, suadebat ei conversacionis graciae virtutem magna habire mercidem, et[b] qui hic in una carne coniuncti fuerant, in gloria sanctorum sine fine copularentur. Illa autem accensa ab Spiritu sancto, talia verba prerupit[c] dicens: 'O domine meus, quid tibi fuit, quod antea mihi hac rem non devulgasti? Scias certissime, quia et ego mihi absque omne dubitacione volo tradere ad Dei servicio adque vanitatis huius mundi deserere et regnare in Christi gloria. Quod tibi in tantum suppleco, domine meus, ut quo ore proferis, explere opere contendas, et temet ipsum liberis et me ancilla tua ad iugum Dei cum summa festinatione tradas'. Ad illi haec audiens versus in gaudio et glorificavit Deo et admiratus est de tam excellente desiderio eius. Fit ex utraque parte consensus; ipsi autem sibi comam capitis deposuit et ei velamenti gracia circumdedit. Qui, Deo adiuvante, talis fuit sua conversacio seu puritas cordis, quod per eam Dominus adhuc in hoc corpore degente plurimas virtutis operare dignatus est.

(5). Quid plurima? Ad illut redeamus tempus, qua Dominus per famulum suum ostendere dignatus est fortitudinem suam. Adhuc cum esset in laico ordine, pergens itinere cum thoro et familia plurima, veniens quedam loco, quod est inter rusticanus homines pessimus, qui nec Deum timebant nec hominem cuiusquam reverebantur, orta est contencio propter pabulum equitum tam valida, quam, nisi pietas Domini et merita ipsius hominis Dei subvenisset, multa homicidia ibi fuerant facta. Ipsi autem ibi petiit adiutorium, ubi potens[a] erat tribuendi. In oracione quasi ad gladium pergens, et divine misericordiae pro clepeo postulavit. Qui Dominus, qui servis suis pius obauditur est, succurrens ei, et confestim ipsa litigacio est mitigata, acse de longevis temporibus amiciciae iure coniunctum habuissent; et qui filius pacis ipsi[b] vir Dei aderat, lidigantis Deus ad concordiam per servum suum mirum in modum convertit. Exinde caepit magis corde ferviscere adque eum ore professionis adnunciare, dicens: 'Certe isti est super omnia dilegendus, quia ubicumque fuerit invocatus, illico ad presens est exaudiendus, iuxta quod ipsi Dominus promisit per prophetam[2]: *Cum autem quesieritis me in toto corde vestro, inveniar a vobis'.*

(6). Post quod ipsi vir Dei reliquid mundi istius oblectamenta, cupiebat in sancto caenubio sub relegione habito conversare. Inprimitus[3] cum quendam sene[4] in loco qui cognominatur Monte Falcone[5] habitavit non multum[6] tempore. Qui

Capp. 4—6. *c.*

Cap. 4. a) famolarit *c.* b) *pro* ut. c) preru||bpit *c.*

Cap. 5. a) *ita scripsi (cf. supra p.* 13, *l.* 19*);* possis *m. s. X. corr.* possibilitas *c.* b) *ita scripsi (cf. l.* 30. *sqq.);* ipse *e corr. pr. m.* 1.

1) *I. e. loqui. Cangius.* 2) *Ieremiam* 29, 13. 14. 3) *Pro inprimis. Cangius.* 4) *Gesta abb. Fontan. I,* 3: cuidam magnarum virtutum viro, cuius nomen modo memoriae non occurrit, adherens; *at V. Wandregiseli altera c.* 6: cum viro sancto nomine Baltfrido non multo tempore habitavit, cuius actus et vitam in gestis de eo scriptis, si qui nosse velint, facile repperient. *Etiam cellerarius sancti Baltfridus ab eodem auctore appellatus est c.* 19. 5) *Hodie Montfaucon (dép. Meuse). Monasterium canonicorum, quod teste Heirico, Miracula S. Germani I, c.* 7 *(AA. SS. Iul. VII, p.* 271*), ad dioecesim episcopi Remensis pertinebat, a Balderico abbate constructum et S. Germano nuncupatum esse voluit Flodoardus, Hist. Rem. IV,* 39. *Regno Hlotharii diviso, Karolo a.* 870. *monasterium cessit (Ann. Bertin. h. a.), de quo apud synodum Remensem a.* 874 *(Capitula inter Hinc-*

erat homo multum inlex[a, 1], coronam capitis decoratam, oculos speciosus, faciem liliabilem, manus prolexas, et frequenter per latice cupiebat eas abluere. Qui, ero- [cf. Is. 48, 10.] gatis omnis facultatis suas, in camino paupertatis petiet obsedendum. Sed quia diabulus invidiosus est ad nocendum et contra bonitatis formam pugnat malicia, invidia diabulus maxima in eum exarserat, que per semet ipsum seu per suos fau- [cf. Ephes. 6, 16. 17.] toris eum inquietare non cessabat. Sed ipsi, precinctus galleam salutis et scutum fidei, contra omnis sagittas inimici fortiter demicabat.

[625—638.] (7). Dagobertus rex, qui tunc illis temporebus aderat, pro eo quod ipsum hominem Dei in iuventute in suo ministerio habuisset, volebat eum inquietare, pro eo quod sine sua iussione se tonsorasset[2], et ipsum in suo palacio perducere iussit. Qui ipsi vir Dei confidens in adiutorium Christi, qui ei presens consolatur aderat, licet nolens quidem ad aulam regiam perrexit. Qui cum vinisset prope de consisturio[3] princepis, erat quedam pauperculus, qui vehiculum suum ante portam ipsius regis demerserat. Plures ingredientibus et egredientibus, nullus ei auxilium prestabat, sed omnis paene super ipsum ambulabant, deculcantes eum. Qui adveniens[a], ipsi sanctus Dei vidit impietatem, quam operabantur filii defidenciae[4], de equum quam sedebat cum velocitate discendens, et pauperi manum porrexit et ipsum plaustrum simul de loco levaverunt. Prospicientes[b] eum multi, qualiter se inquinasset de loto, deridebant eum et multa obprobria ei dicebant; ipsi autem nihil curans de vitoperacionis iniquorum, sed humilis humilem magistrum prose- [Matth. 10, 25.] quens vestigium, quia ipsi Dominus in euangelio dixit: *Si paterfamiliam*[c] *Beelzebub vocaverunt, quantum magis domesticus eius?* Cum autem hoc in laudem Dei deverteret, statim apparuit angelus Domini, qui vestimentum eius diligenter curavit, et factus plus candens quam antea fuerat postea pervenit in palatio regis et stabat ante eum et satellitibus eius, quasi agnus in medio loporum. Qui Dominus, pastor omnium sanctorum, ovem suam de faucis inimicorum ereptam in medio eorum quasi custus servabat, et cognoverunt omnis, quia hic vir Dei erat et pro Christi desiderium omnem gloriam mundi dispexerat; et precipiens rex, ut nemo ei facerit inquietudinem, sed licitum esset ei Dei gloria contemplare.

(8). Inde reversus caepit aedificare cellam in alico[a] loco de facultatibus suis[5]. Ibi se ieiuniis et vigiliis adfligebat, cotidiae gemitus, cotidiae lacrimas[b], et

Capp. 6—8. *c.*

Cap. 6. a) *ita scripsi;* index *c.*

Cap. 7. a) autem *m. s. X. add. c.* b) tes *in ras. scr.,* vero *m. al. add. c.* c) pate : familia : *pr. m.,* patrem familias *m. al. c. cum Vulg.*

Cap. 8. a) alio *pr. m. corr.* alico *c.* b) lacrima : (*ras.* s?) *m. al. corr.* lacrimae *c.*

mari opera, ed. Sirmondus I, p. 732) querelas habebant, quod presbyteri neglectis suis ecclesiis praebendas ibi obtinerent, canonici vero illius ecclesias 'rusticanarum parochiarum' occuparent. 6) *Gesta abb. Fontan. l. l.:* plurimum temporis.

1) Illices oculi *Apuleius.* 2) *V. supra p.* 15, 12. 3) *I. q. sacrarium neque consilium principis, ut Waitz, 'VG.' II, 2, p.* 103[3]. 4) *Eph.* 2, 2: spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae. 5) *De loco dubitari nequiret, si vera essent ea quae auctor Vitae B c.* 7. *scripsit:* in Elsigaugium commigravit territorium, ubi et monasterium struxit pro temporis opportunitate in possessione propria. Ibi namque beatus Ursicinus requiescit venerabiliter humatus. *At quod addidit 'usque hodie' grabatum sancti 'eo in loco' monstrari, verba ex Gestis abb. Font. I, 7. deprompsit, ibique ad lectos sanctorum Fontanellenses spectant. S. Ursicini cellam cum monasterio Grandivallensi a.* 1040. *coniunctam esse infra p.* 30. *dixi.*

si quando repugnantem somnum inmenens obpressisset, nuda humo vix ossa areda colledebat. Illi etenim pro metum gehenne et amorem Christi talem se carcerem[a] damnaverat. Videns eum diabulus semper ad emenenciorem viam conscindere, nimiam crudilitatem aperiente[1] in eo exardiscebat adque multas inquietudinis tam apertas quam et per sopore ei faciebat. Qui ipsi sanctus Dei cognoscens fallaces insidias eius, quam ei per dulcidinis consensum suggerebat, per vixillum crucis seu per abstinencia suas inlecebris suasionibus superabat. Qui ipsi diabulus conspiciens se ab ipso viro Dei vince, declinavit ad maiorem interitum, si alequo modo, iuxta quod humana condictio eum somnum oppressisset, per[b] ipsa visione multiplices inpugnationis ingerebat. Qui spertus[c, 2] a sopore, accipiebat armatura Dei, dicens: *Deus, in adiutorium meum intende,* seu illud Domino deprecabat, ut ei donarit fortitudinem, qualiter iniquo hoste superarit. Et si quando in ipsa visione nocturna per tetillacionem carnis inlusionem habuisset, et surgens, continuo cum gemito et lacrimis mergebat se in fluvio, et cum esset hiemps tempore, in medio glaciarum soleditate psalmodia[d] decantabat, unumquemque expleto[3], usque ad aquas veniam petibat. O quam magnum studium beati viri et maximum proelium, quod contra inimicum agebat cotidiae! Et Dominus clemens porrexit ei dexteram suam, quia mens eius ad Iesum iacebat, pedes rigabat lacrimis et crine tergebat, et repugnantem inimicum suum, corpus ebdomadarum inedia subiugabat.

cf. Eph. 6, 13. — Ps. 69, 2. — cf. Luc. 7, 38.

(9). Videns Deus militem suum, quia fortiter contra adversarium pugnabat, misit angelum suum, qui ei[a] iuvarit. Quadam nocte iuxta moris consuetudine in tegurio suo in celicio iacebat et translatus est in spiritu ab angelo sancto, ductus est in monasterio qui vocatur Bobius, in regione Langobardorum qui dicitur Italia, ostendens ei omnis habitacionis eius, quomodo aut qualiter adessent. Qui cum eum reliquisset, caepit ipsi sanctus Dei infra semet ipso volvere, quid hoc esset. Qui memorans in sancto euangelio mandatum, Christo dicente: *Nisi qui reliquerit omnia quae possedit, non potest meus discipulus esse,* et: *Qui vult post me venire, abnegit semet ipsum, tollat crucem suam et sequatur me,* adimplens Dei praeceptum, surgens et reliquid omnia, accipiens secum tres puerolus cum asello, aliis nescientibus, exibit de terra sua et di cognatione sua et de domu patris sui et ambulabat, nesciens, qua viaticum[4] ducerit; sed Dominus per suum angelum demonstrabat ei, qua via pergere deberit. Pervenit ad predicto loco, ubi ei demonstratum fuerat. Cum autem introisset et vidisset omnis habitacionis monasterii, certissime cognovit, quod antea Dominus in extasi aeducto demonstraverat, et conversatus est ibi aliquantum tempus. Qui cognoverunt omnis, quia hic vir Dei athleta erat, et eius devocio adque origo omnibus in noticiam advenit, et multas condicionis[5] ei Dominus ibidem revelare dignatus est. Ipsi autem semper cupiens habire secretum, ut virtutes eius non essent manifestate hominebus, sed placite Deo, quia cavebat illud, quod Dominus dixit ad falsus servus: *Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus; Deus autem novit corda vestra,* congregabat in[b] armarium cordis suae[c] virtutis Dei adque ei placere cupiebat, qui cotidiae eum prospiciebat ex alto; remotiore loco volebat

Luc. 14, 33. — ib. 9, 23. — cf. Gen. 12, 1. — Luc. 16, 15.

Capp. 8. 9. *c.*

Cap. 8. a) carcerem :: damn. *c.* b) ꝑ *c.* c) *m. al. corr.* expergefactus *c.* d) psalmo:dia *c.*
Cap. 9. a) *ita (?) pr. m.*, eum *m. al. corr. c.* b) a𝔰 *m. s. VIII. in mg. scr. c.* c) *i. e. c.* sui virtutes.

1) *I. e. aperiens.* 2) *Discrimen auctor non observavit statutum ab Isidoro, Diff.* 1, 203: Expertum aliquid cognitum, experrectum a somno. 3) *Scilicet psalmo.* 4) *Iter. Ducange.* 5) *Mysteria secreta et absconsa vocabulum auctor ipse infra c.* 18. *interpretatus est.*

cf. Matth. 7, 14. inhabitare et arta et angusta via presidere[a]. Disposuit in Scoccia[1] ambulare; cf. Rom. 5, 5. ardebat enim ex desiderio Dei, quia caretas Christi diffusa erat in corde ipsius per Spiritum sanctum, qui datus erat ei.

(10). Cum autem pergeret, veniens per monasterio, qui est constructus Ultraiuranis partibus, cognominatur Romanus[2], petiit ibidem hospicium. Qui ipsi abba eum cum summa diligencia recoepit. Ubi iuxta moris consuetudinem mandatum cf. Ioh. 13, 14. Domini adimplentes ad lavandum pedes venissent, cognovit ipsi sanctus Dei, quod ibi erat illa vita arta, quam illi per desiderio Christi volebat sectare, et cercius per spiritum Dei notum ei fuit, quod ad hoc eum Dominus adduxerat, ut sub relegionis habito conversare debiret, et se in oboedienciam ibidem deligavit. Qui multis diebus[3] ibidem sub institucione regulare habitavit.

(11). Nempe ipsi in virtutem culminis semper per humilitatem adscendens et vanam gloriam cavens, mansuitudinem sectans, timens, ne quod bonum alequid videritur facere, per ventum elacionis diabulus non obriperit, custodiens se multum cf. Matth. 12, 36. etiam a minutissimis culpis, id est a sermone ocioso, excelsum risum plerumque Eccli. 21, 23. cavebat, sciens dictum esse, quia: *Stultus in risu exaltat vocem suam,* sed rectus semper adque hilaris in mandatis Dei erat prumtissimus. Habebat autem his virtutibus quasi comitibus suis adiunctus[a]. Erat enim ceteris humilior, quietus, ut supra dixi, in sermone, hilaris in vultu, pius affectu, maturus in moribus, detrahere nec volebat nec plerumque audire, non murmorosus, sed oboediens[b]; ea, quaequae a patris ore umquam fuissent prolata, quasi divino imperio[4] cum omne velocf. Ps. 118, 77. citate faciebat, tremens Dei mandato, et semper in lege eius meditacio ipsius aderat; ubicumque esset, ruminando mandata Dei revolvebat et meditando custodiebat. cf. Col. 3, 5. Taliter erat studius eius, quia mortificaverat membra sua, que erant super terra. Nudus nudam crucem portaverat, adque mortuus iam mundo, vivebat Deo. Et Dominus videns, quia multum diligens esset ad exercendum servicium eius, plures condiciones ibidem per inspectivo oculo patefecit seo plurimus dormientes in somnum inerciae adque pigrus ad opus Dei faciendum per ipsum excitavit adque ad opus fidei consurgere fecit.

(12). Nec illud maximum miraculum preterire audeo, quod factum, ipsum sanctum Dei narrante, cognovi. Quadam nocte, cum in oratione devotissimi in cella sua perdurarit, adstetit angelus Domini ante eum in tam magna claritate fulgente, ita ut habitaculus ille inmensa luce terribile resplenderetur, et replevit odorem suavitatis tegurius[a] ille. Et vox facta est ad eum, dicens: 'Servi Christi in timore Dei prumtissime, pax tecum, quia magnus es tu aput Deum, et magne cf. Matth. 10, 22. sunt opere tuae, quae incessabiliter facis, persevera usque in finem, quia dominus Iesus Christus tibi habit paratam coronam et amenetate paradisi reserata, qualiter

Capp. 9–12. *c.*

Cap. 9. a) *malim* praecedere.

Cap. 11. a) aiunctus *c., corr.* b) obadidiens *corr.* oboediens *c.*

Cap. 12. a) t:g. *m. al. corr.* tug. *c.*

1) *Vita B c.* 10: in Hiberniam insulam; *auctor vero ille mendax iter sancti Italicum Romam usque extendit.* 2) *Romainmotier (cant. Vaude, distr. Orbe); cf. Scr. rer. Meroving. III, p.* 125; *supra p.* 1, *n.* 3. *Auctor Gest. abb. Fontan., quasi inter Alamannos degisset, scripsit I,* 4: monasterium quoddam cuius vocabulum Romanis est citra saltum Iurensem constructum, *sed* ultra *alter sancti biographus c.* 11. *emendavit.* 3) *Vita B c.* 11: per decem ferme annorum curricula. 4) *Reg. Benedicti c.* 5: mox ut aliquid a maiore imperatum fuerit, acsi divinitus imperetur, moram pati nesciant in faciendo.

cum ipso sine fine exulteris'. Et ipso loco ventura ei predixit, ait, quia: 'Nepus tuus Godo[1] sequiturus erit tibi'. Haec audiens vir sanctus, prosternens se iterum cum gemito in oracione, magis ac magis incaliscens, non extollendo se, eo quod angelum suum Dominus ei locutus adesset adque opera eius magnificaverit, sed humilans se, et peccatorem esse se plus fatebatur, quia non esset dignus, ut eum Dominus visitarit[2]. O beata est illa virtus et ipsi homo, qui ore altissimi meruit esse laudatus! O beata mortificacio, qui filium Dei facis esse participes! O beata humilitas, qui aput homines es vilissima, aput Deum excelsa! Hoc custodiens beatus Wandregiselus, habet partem in regno Dei.

(13). Veniamus ad illum tempus, in quam iam Dominus servum suum in universis gentibus demonstrare voluit adque margarita preciosa de thesauris suis (cf. Matth. 13, 46.) proferta reserabat, ut per eum multorum salus adcrescerit, et ei gemina corona multiplicarit. Veniens Rodomo in side beata in diebus Audoeni ortodoxi[3]; qui cum vidisset eum, ipsi pontifex cognovit, quia hic vir[a] Dei magnus cultor esset, et voluit eum ad onus subdiaconati benedicere. Quem inscio et pene nolentem ad ipsum gradum eum instituit; exinde levita; deinde ad sacerdocio per manus domno Audomaro conscindere fecit. Qui ipsi sanctus Dei post acceptam benedictionem explebat officium suum; erat enim decoratus ad ipsum ministerium exercendum.

(14). Sed quia semper ad illam fontem humilitatis repetebat[a], nolebat enim in terrenis actibus occupare, querens locum, ubi ei Dominus demonstrarit, qualiter sub sancta regula degerit vita[b]. Qui Dominus talem locum dedit, ubi plurimum gregem Christi bonus pastor curam gessit. Adsedit iuxta fontem uberimam, qui vocatur Fontanella[4], in heremo qui dicitur Gemeticus[5], ex fisco quem adsumpsit regale munere. Ibi monasterio[6] fundavit adque ex multorum sanctorum animarum preciosis lapidibus eum instruxit, quia edificavit in eum baselicas in

Capp. 12—14. *c.*

Cap. 13. a) *in mg. manu antiqua (fortasse saec. VIII) add. c.*
Cap. 14. a) *i. e.* repedabat. b) *a*N *manu antiqua in mg. add. c.*

1) *Cf. Albrici Chron. a.* 676 *(SS. XXIII, p.* 699*):* Et sanctus Godo nepos sancti Wandregisili fundavit in diocesi Trecensi parvam abbaciam de Oya. *Godo ille de Oyo filius comitis Virdunensis de sorore sancti natus fuisse dicitur (ib. p.* 697*). Cella nomine Augia in Translatione S. Viti (Jaffé, Bibl. I, p.* 17*) commemoratur, hodieque palus, prope quam locus Oyes (c. Sézanne, arr. Épernay, dép. Marne) situs est, sancti nomen retinet ('marais de Saint-Gond'), licet omnino incertum sit Godonem illum fuisse nepotem Wandregiseli, de quo supra agitur. Fabulas posteriores tractaverunt Bollandiani, AA. SS. Mai. VI, p.* 444. 2) *Vita B c.* 12. *addit:* Haec de viro Domini revelatio ostensa fuerat cuidam servo Dei in ipso loco degenti, qui et nobis narrare solitus erat, *neque sancto ipsi, a quo auctor primigenius eam accepisse voluit, atque interpolatoris mendacio fisus Mabillonius temere conclusit hunc monasterio Iurensi adscriptum esse, assentiente Boschio.* 3) *Vocabulum ad Monothelitarum haeresim atque ad res Martini papae a.* 649. *gestas spectare potest; cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 690, *n.* 1. 4) *Fontenelle rivus prope Caillouville oritur et Rançon rivum influit haud procul ab eo loco, quo hic in Sequanam fl. effunditur. Cf. Gesta abb. Fontan. I,* 6*:* Ab oriente item habet fontem uberrimum, qui ab ortu suae manationis per spatia passuum plus minusve mille trecentorum manat, sicque cursu suo expleto, in alveum Sequanam influit, ad meridiem eiusdem coenobii plagam. 5) *'Forêt de Jumièges' (dép. Seine-Inférieure).* 6) *Monasterii Saint-Wandrille-Rançon (dép. Seine-Inférieure) reliquiae adhuc supersunt.*

honorem sancti Petri[1], beati Pauli vel sancti Laurenti[2] et alio oraculo non multum distante a monastirio, quasi miliario uno[3], in honore sancti Amanci Rotininse presole pro amore ipsius sancti[a] Dei construxit. Erat enim pro sanctitatis studio carus Dadone pontefice, cuius in parocie[b] est ipse cenubius. Non fuit contemptor canonum[4], sed tantum erat humilis, ut etiam, se[c] itinere pergere conarit, presole permisso susciperit, et sine predicto eius non volebat pergere itinere, quia sciebat Matth. 18, 18. scriptum esse: *Omnia quecumque legaveritis super terra, erunt legata et in caelis, et quecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelis.*

cf. Gen. 3, 19. (15). Porro voluit[a] sine porcionis mundi istius adesse, ut de proprium sudorem aederet panem suum, et fuit sic multis temporibus. Et Dominus videns, quia cf. Matth. 25, 20. elictus suus multiplicabat talenti graciam, quam ei dederat, plures faciebat con- cf. ib. 19, 29. currere ad ipsum caenubium, sequentis euangelium eius, relinquentis patrem et matrem, domum et agrus seo reliqua. Qui prospiciens ipsi sanctus Dei, qualiter multitudinem sanctorum ibidem Dominus adgregarit, non prevaluit esse sine agrus, nisi accipiens de eis, qui inluminati ad Dei servicio se subiugabant, quatenus eorum necessitatis habiret unde procurarit, hoc est tantum victum et vestitum iuxta precipiente apostolo[5]: *Habentes autem tegumenta, in*[b] *quibus alamur, his contenti sumus.* cf. Ioh. 10, 15. Erat enim verissimus pastor iuxta Domini preceptum, quia animam suam ponebat pro ovibus suis; per suam dulcidinem multorum amaricacionis[6] in licorem vertebat, per suam humilitatem multi superbi confusi ad humilitatem revertebantur, cf. Matth. 13, 52. per suam doctrinam multus adgregavit in regno Dei. Erat enim doctus scriba, proferens de thesauro suo nova et vetera. Dubius confortabat, inbecelis corroborabat, infirmos auxilium prebebat adque contra diabulum pro eis fortissimo proelio cf. 1. Petr. 5, 8. demicabat. Plurimas predas de ore leonis rugientis abstulit adque ad ovilem dominicum ut bonus pastor reduxit seo vulneratam verbi gracia curavit. Et instruebat filios[c] suos, qualiter poterint resistere satane insidias fluctuosas, et qui posuerant cf. Luc. 9, 62. manum in opus Dei, non respicerint retro. Et adnunciabat eis, dicens: 'Retrorsum respicere, fili, nihil est aliut quam in eo penetire, quod caeperas exercere, et iterum mundanis desideriis te obligare. Karissime, semper debet homo paratus humilitati[d] ad[e] alciora conscindere. Non debemus conputare annus, quod in caenobio degimus[f], sed que sine querilla in mandatis Dei vixemus. Et si nos aliqua elacio[g] non inflat, eo quod non furamus cum furis[h] et non iungemus cum homicidas seo

Capp. 14. 15. *c.*

Cap. 14. a) sc1 : : c. b) paroci : *m. al. corr.* parocia *c.* c) *i. e.* si.

Cap. 15. a) vobit *m. al. corr.* voluit *c.* b) et *Labbe cum Vulg.* c) fios *corr.* filios *c.* d) humilitat : : *m. al. corr.* humilitatē *c.* e) *ita edd.;* et *c.* f) de : gimus, *ras.* s *c.* g) aliquae lacio *m. al. corr.* aliqua elatio *c.* h) fur(is *in ras. maiore*) *c.*

1) *Gesta abb. Fontan. I, 7. addunt*: quadrifido opere 290 pedum habentem in longitudine, porro in latitudine 37. 2) *Quartam Pancratii add. Vita B c.* 15. 3) *Hodie 'Saint Amand de Gothville aut Gôville'; cf. E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p.* 168. *Gesta abb. Fontan. l. l.:* mille sexcentorum passuum ad plagam distans meridianam. *Teste eodem auctore Sindardus diaconus Amantii reliquias Rutenis Fontanellam detulerat. Etiam S. Saturnini basilicae originem ad Wandregiselum rettulit auctor B c.* 17. *atque cellam Saturnini ab ipso aedificatam esse auctor Gest. abb. Fontan. c.* 16. *tradiderat.* 4) *Cf. Concil. Arelat. a.* 554, *c.* 3: Ut abbatibus longius a monastherio vagari sine episcopi sui permissione non liceat. 5) 1. *Tim.* 6, 8: Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his c. s. 6) *I. q. dolor. Ducange. In liquorem vertere pro dissolvere accipitur.*

periuris, recogitemus infra consciencia nostra, qualis sit actus, si odio contra quemlibet non habemus, si detractione cum omnem velucitatem extimemus[1], se nos non inflat superbia, se non delectat ambicio, si luxoria non coinquinat, se ira non exasperat, se vana gloria non preoccupat, se risus inmoderatus non rugat, se ociosus sermo non prepedit, se caritatem, pacem, gaudium, benignitatem cum omne aviditate custodimus. Hoc nobis est necessarium, ut omne ora Dominus paratus ad cf. 2. Tim. 2, 21.
opus suum inveniat, Dominus ut gaudeat et coronet, diabulus ut decidat et lugeat, quia maximam merorem habet, quando quemquam viderit prumtissimum a[a] mandatis Dei custodiendum. Filioli, custodite vos ab omni inquinamenta mundi; hodie cf. 2. Cor. 7, 1.
vivimus, in crastinum quid nos contingat, nescimus. Revolvatur ad nostra sedoli- cf. Iac. 4, 14.
tate memoria, qualiter nos aliquando fuimus filii tenebrarum, modo misericordiam cf. Eph. 5, 8.
Dei consecuti, facti sumus filii lucis. Itaque abiciamus opus tenebrarum et per cf. Rom. 13, 12.
Christi preceptis tamquam per lucem ambulemus. Videte, ut vobis diabulus per cf. 1. Ioh. 1, 7.
zeli livorem in muscipula sua non[b] obligit, sed legati caritate, invicem in timorem Dei servite. Et si hoc vester adversarius conspexerit, longe fugabitur a vobis, quia ad illum, quem[c] in proelium[d] inimicus unianimem viderit, adpropinquare ad eum minime potest, quia[e] caritatem Dei conclutinat, hoste[f] teterrimum prostratum habent unianimis'. Hoc erat studius vel labor eius, quod contra diabulum demicabat, quia filios suos, quos verbo Dei tantum lacte enutrierat, ad bellum contra eum docebat adque veninatas sagittas eius, de qua parte pervenire poterant, demonstrabat. Qui ipsas oves dominecas in predicto saucto caenubio usque in finem vite suae sine querilla, utpute precelsior super omnibus pastor, sollicitudinem in omnibus gessit. Tanta ei aderat verissima humilitas, ut propter filiorum edocatione iam in eva[2] et lucolenta seo decorabile senectudine semet ipsum in labore manuum insistere nitibat.

(16). O quam magnum adque preclarum satellite Christo, ut qui per contemplacionis aciae cor suum in supernis elevabat, pro fraternis dilectionibus detentus in terrestris, multis modis servitute subiacens, ut ad instar apostolo[3] omnibus omnia factus, ut omnis lucrum faceret! Qui per ipsa multiplice gracia, quam ei Dominus dederat, inrigabat terra gentilium et torrentem[a] spinarum et mare mor- cf. Ioel 3, 18.
tuum dulcorabat. Sicque de virum sanctum in longinquis spaciis terre filex opinio peragravit ac sevis; quisquam eum oculis corporeis non vidisset, fiducia magna habebat, ut per eius intercessione, sicut erat, clemenciam Domini haberit esse propiciatus. In hoc maxima parte sua predicacio claruit, ut dum inter[b] tam brutus[4] vel sevus homines habitabat, in modicum tempus per eius deprecacione sunt conversi, ut, qui ante direptoris fuerant, postea sua propria largebant. Quid dicam amplius? Dicam[c], ut in tam ferocis vel emanis barbaras gentes nuper christianas, more monachele se[d] cum vel leviter increpari prosternebat usque ad terram, et veniam petibat[e]? Nempe ipsi sanctus Dei inter ovis suas seo dominicum agrum verbi[f] predicationis exarabat et dicebat: *Non nobis, Domine, sed in sanctum nomen* Ps. 113, 1.

Capp. 15. 16. *c.*

Cap. 15. a) *pro* ad mandata. b) (no *m. al. in ras.*)n *c.* c) quem in *m. al. suppl. c.* d) micus, *ut videtur, ante* i. *add., sed eras. c.* e) *suppleas* quos. f) hosteterrimum *c.*

Cap. 16. a) (to *in ras. mai.*)rrentem *c.* b) in tertam *c.;* in terram *aut* in terra *edd.* c) *ita c.* d) *i. e.* si. e) *malim* petibant. f) *i. e.* verba.

1) *I. e. valde timere.* 2) *I. e. longaevus.* 3) 1. *Cor.* 9, 22. 4) *Locus nunc primum emendatus ad ipsam in qua monasterium situm erat regionem spectat, quare ad omnes Caletorum (Caux, dép. Seine-Inférieure) populos eum recte rettulit auctor B c.* 22.

cf. Ps. 143,12. *tuum da gloria,* et deprecacio eius fiebat cotidiae pro ipsis, ut tam novella plantacione dominus Iesus Christus radice caretatis figerit et fundamentum stabilitatis firmarit. Qui[a] non tantum pro filios suos eius oracio adsidua erat, sed etiam pro omne gente tam iustos quam et peccatores, quorum carnis rex Assirius in olla cf. Ezech. 16, 28. festinus fornicacionis incendia bulliebat.

(17). Mirum est valde adque stupendo cogitare, se in huiusmodi viro Dei prophetiae spiritum habuisse non credamus, que sepeus[a] aderat, ut dum quisquam reatum suum menime innotescerit, dicebat ipsi sanctus Dei: 'Frater, quid tibi est, ut tam torvo aspectu et luredo corde contristatus incides? Nonne tibi sunt aliqua cordis macenamenta? Festinus sis ad confessione, noli demittere, reatum tuum in corde quiescere, quia modicum scentillae adiectus magnum ignem congenerat. Surge, frater, sta super pedes tuos et noli prostratus iacere, ne sis cum diabulo, sed surge cum Christo'. Porro et ego absque dubitacione loquor eum audisse ventura pronunciantem, quod oculi mei postea apertissime viderunt. Haec menime patit brevitas huius texti diucius inmorare, sed, in quantum divina iuvatus fuero misericordia, perstringere nobis hoc convenit, ne, ut superius[1], longo perscribente stilo fastidium debeam generare. Et hoc mihi si[b] credo quod fas sit ad inquerendum, quanta Dominus per ipsum sanctum Dei venerabileque patri nostro operare dignatus est miraculorum certamina, nec hoc potest inopia mea adprehindere, sed soli Deo agnitum est, licet[c] hoc quod humanis obtutibus apparet inquerendum putavi, quia de ipso sancto Dei pauca perstrinxi. Nam certissime sciamus, quod per eum Dominus leprosus mundavit, claudus liberis gressibus ambulare fecit et interioris cordis tenebris et mortuis iam pene sepultis resuscitavit, qui de huius miserissemo saeculo ereptus in caelestes sedebus hodiae cum Christo et suis sanctis angelis militat[d], et erit gloria eius Christus, et finem numquam erint[e] habituri gaudentes amenitate paradisi.

(18). Veniamus[a] ad illum locum, in quam Dominus incletum suum de laboribus huius mundi in caeleste quiete perducere voluit. Quadam et ipsi aetate Ps. 119, 5. 6. longa[2] defectus canebat sepissime, dicens: *'Eu mihi, quia peregrinacio mea prolongata est; habitavi cum habitantibus obscuritatis*[3]*, multum peregrinata est anima mea';* et deprecans Domino, dicens: 'O Iesu boni, libera me, quia multum desidero videre te'. Qui ipsi exaudiens precem famuli sui, inmisit ei modica aegretudine, qualiter animam sanctam receperet de corpore. Qui ipsi vir Dei fuit tribus diebus et tribus noctibus non loquens cum hominibus, sed in extasi eductus, contemplabatur gloriam Dei et per pauca aperiebat oculos suos et prospiciebat in caelo hilare vulto. Qui cognuscentes disciculi, qui ante eum adstabant, eo quod mens eius translata erat in gloriam Dei. Videntes autem fratres, eo quod iam volebat eum Dominus recepere, contristati sunt valde, dicentes: 'Quid facturi sumus, ut nobis tam cito relinques, pater? Verba tua audire vellemus, adsueta admonicionem tuam omnes desideramus corregi!' Et prostraverunt se cum gemito et lacrimis in oracione, Domino deprecantes, ut non permitteret eum de corpore recedere, antequam eis

Capp. 16—18. *c.*

Cap. 16. a) Cui *coni. Labbe.*

Cap. 17. a) *i. e.* saepius. b) *ita scripsi;* sic credo *c.* c) *ita scripsi;* lique *m. al. corr.* liquet *c.* d) militant *corr.* militat *c.* e) *corr.* erit *c.*

Cap. 18. a) V. ad i. *litteris maioribus depicta sunt c.*

1) *Supra c.* 1. 2) Utpote nonagesimum sextum agens annum *add. Vita B c.* 24. 3) Cedar *Vulg.;* *Κηδὰρ LXX, i. e. nigredo, tristitia.*

confortacionis gracia famularit. Porro Dominus videns contricionem maximam, quam oves suas perpetrabant[a] pro pastore eorum, eo quod iam oberit et minime eis loqueretur, permisit ipsum sanctum Dei, ut multas condictionis eis predicarit. Qui, convocatis discipulis suis, plurima misteria secreta et absconsa tam de se quam et de reliqua eis reseravit. Tunc interrogaverunt eum monachi iuxta mores consuetudine, quid post suum discessum facere deberint. At illi aperiens os suum, respondens ad eos, dicens: 'Cercius cognuscatis, quod si permanseritis in sermonibus meis et custodieritis, quod ego predixi vobis, ut in unitate[b] atque karitate seu et humilitate fundati sitis, ut inter vos nulla sit dissensio, condicio vestra manere habit in perpetuo recti, et Dominus vobis erit omnibus diebus et vester consolatur adque auxiliatur in omnibus necessitatibus aderit'. Pauca eis verba in breve expressit, eo quod iam prope erat advocatus ille, qui eum recepiebat in sino requiem suam.

(19). Cum autem conspicerit diabulus, quod per mereta ipsius sanctum[a] Dei eum Dominus ad beatam vitam de has tenebras vocarit, maximam invidiam in eum ductus, eo quod semper adversus eum fortissimus demigatur fuerit, et non tantum pro semet ipsum, sed etiam plurimas oves de ore eius abstraxerat adque ad vitam aeternam pius docatur[1] exteterat, volebat eum per suas nigridinis teterrimas pavoris animae generare. Sed Dominus clemens iustum suum numquam deseruit, sed semper in eum habitans, percussit diabulum et fugavit eum. Etiam discipuli predicti patris, qui ante eum aderant, audierunt eum dicentem: 'In Spiritu sancto translationis baptizavit me Dominus in fontem lavacri, et occurrit mihi demon teterimus, et percussit eum Dominus in fronte et fugavit eum'. Prospiciens ipsi sanctus Dei multitudinem agmina sanctorum, quos ibidem ad eius exitum Dominus miserat, ante eum adstare, vocavit autem alecum sanctum, cuius vitam et moribus ipsi beatus vir habuit, dicens: 'Agaton, Agaton'[2] cum hilare vultu, et per ipsam suam vocationem cerciores fuerunt fratres, quoniam hic multitudo ibidem esset adgregata sanctorum. Et ego ipsi, aliquo fratri in monasterio narrante, cognovi, cum esset in cella sua, audivit choris excellentissime psallere. Exsurgens frater ille in pavimento et currens, festinus accessit ad aecclesiam, cogitavit infra se, ut fratres iam decantarint ad exitum beati viri Dei. Qui veniens in aecclesiam et nihil in eam invenit; regressus cum terrore, venit ad locum ubi venerabilis pater erat; interrogavit ad circumstantes, si aliqua rem audissent. Respondentes autem fratres dixerunt ei, quia niminem audierant. Et ipsi sanctus vir ad illos fratres, qui eum curabant, interrogavit, dicens: 'Potestis decantare cum istis qui hic psallunt?' Dixerunt ei: 'Domine, quisnam sunt, nescimus; tu scis'. Ille autem splendeta faciae letabat in Domino et cum ipsis corde psallebat.

(20). Ad ultimum vero exitus suae congregata est omnis multitudo monachorum, et ipsa sanctissima anima aegressa est de corpore, et receperunt eum[a] agmina angelorum, qui ad eius exitum psallebant, et dominus Iesus Christus, cuius ipsi in hac vita devotissime servivit, reseravit ei amoenitatem paradisi. Tunc multi-

Capp. 18—20. *c.*

Cap. 18. a) *expectes* perpetiebant. b) unitate :, *ras.* m (?) *c.*

Cap. 19. a) *scribas* sancti.

Cap. 20. a) *corr.* eam *c.*

1) Ducator *i. q. dux; cf. Forcellinum h. v.* 2) *Agathon abbas in eremo Scithi, cuius dicta inter Vitas Patrum leguntur (ed. Rosweydus).*

tudo ad eius opetum decantabant cum magno plancto. Illi fundunt lacrimis pro separacionem carnis, angeli exultant pro iuncionem anime. Illorum animus mestus est pro pastore obisse, angeli gaudent, propter quod tam sanctum Dei recepissent.

(21[a]). Exultent senes, letentur iovenes, gaudeant aduliscentes, alacri sint monachi, quia sanctum Wandregiselum recipiunt sedis beati et[b] aeterni, et post laboribus multis, quam propter Deum gratante animo in presente vita sustenuit, in perpetuo coronam maximam recipiet. Sectemus hunc, fratres, cummune studio, si vellimus cum eo gaudire in perpetuo. Humiliemus nos propter Deum, sicut ille fecit, ut cum eo exultare mereamur. Mortificemus membra, ut spiritus floreat; concordis simus, ut diabulus fugeat, mites, ut angeli gaudeant. Videat illi etenim multiplicare semen Dei, quam exparsit in cordibus nostris, et letetur pater in filios et filii in patre, ut in illo terribile examen venturi iudicii representare nos[c] ante oculos Dei valeat, dicens:
cf. Ioh. 10. 'Hi sunt oves quos commendasti mihi, Domine, nemo periit ex eis, custodientes
Matth. 25, 34. mandata tua, que adnunciavi eis'; et dignitur nobis dicere rex aeternus: '*Venite, benedicti patres mei, percipite regnum* cum dilectum vestrum incletum meum Wandregiselum, *quod vobis paratum est ab origine mundi'*, prestante dominum nostrum Iesum Christum, qui confessorem suum in presente vita protexit et post funus in sanctorum gaudia copolatus est gloria, qui cum aeterno patri vivit et regnat Deus in trinitate perfecta in secula seculorum. Amen.

Iul. 22. (22). Nosse qui vellit huius beati viri opetum, XI. Kl. Agustas cum opere perfecto consummato recepit eum Dominus.

Capp. 20—22. *c.*
Cap. 21. a) a̅x̅ *m. aequali in mg. c.* b) *add. Labbe, om. c.* c) no(s *in ras. maiore*) *c.*

VITA GERMANI ABBATIS GRANDIVALLENSIS AUCTORE BOBOLENO PRESBYTERO.

Quomodo Columbani instituta per monachos Luxovienses ad homines Sornegaudienses translata sint in extremo Helvetiae angulo sitos populusque ille Burgundionibus finitimus contra duces Alamannorum vel potius Alesationum rebellaverit neque vero quicquam effecerit, ab eis oppressus, auctorem habemus tenuis quidem ingenii, sed gravem eumque fere aequalem, biographum scilicet Germani abbatis Grandivallensis. Etiam episcopatum Augustanae et Basiliae civitatis Luxovienses occupaverant; Ragnachario scilicet, Eustasii discipulo[1]*, episcopo creato.*

Gundoinus vir illustris seu dux cum Luxovienses audisset propter nimiam monachorum multitudinem de novis sedibus acquirendis cogitare, nuntios ad Waldebertum abbatem (a. 629 — 670*) misit, ut quam citissime se ipsum visitaret, chartamque manibus et suis et bonorum hominum confirmans, locum ei ad novum monasterium construendum dono dedit, cuius situs votis Scottorum omnino conveniebat. Erat vallis in saltu Iurano sita, natura locorum celeberrima, sed saxorum congerie adeo praeclusa, ut aditus perdifficilis esset, quam Birs amnis permeabat, piscium multitudine abundans. Eremo autem piscosa Scottorum secta semper delectabatur*[2]*, atque locus ad hospitium*[3] *parandum aptus esse videbatur. Ex ipsius Columbani monachis etiamtum inter viros erat Fridoaldus presbyter. Qui cum esset in operibus manuum exercitatus, ad locum illum purgandum cum aliquot fratribus missus est, ut lignum caederet victumque cotidianum praepararet. Duro labore peracto, fratrem Waldebertus ad gubernandos monachos elegit non rusticum agrestemque, sed nobilem genere litterisque eruditum morumque sanctitate conspicuum, qui ad regulae normam novo monasterio praeesse posset, Germanum scilicet Trevericum. Ipsi abbati instituto fratres subiecit, iis quibus sibi obligabantur oboedientiae vinculis absolvit: ille vero accepta benedictione fundum in dominium suum recepit neque quicquam antiquius habuit, quam ut saxis incisis remotisque vallem ex utraque parte aperiret.*

Germanus in Treverorum urbe ex senatorum ordine ortus patrem habebat Optardum, fratres Opthomarum et Numerianum, e quibus alter rerum publicarum scientia in aula Dagoberti regis (a. 623 — 639*) imbutus ceteris proceribus praestabat Sigiberto rege (a.* 634 — 656*), alter idem creditur esse atque Numerianus Treverorum episcopus, Modoaldi successor. Ipsi Modoaldo (c. a.* 628 — *post a.* 639*) Germanus infantulus litteris liberalibus erudiendus traditus*

1) *V. Columbani II,* 8. 2) *SS. rerum Meroving. IV, p.* 16. 3) *Cf. E. Egli, 'Kirchengesch. der Schweiz' p.* 66.

est, cumque adolevisset, annos 17 *natus in monasterium se recipere desiderabat, id quod ille permittere minime audebat, cum in regis auctoritate positum esset. Itaque rem familiarem omnem pauperibus distribuens ad Arnulfum episcopum tribus pueris comitibus se contulit, qui a.* 629/630. *vel paulo ante illecebris huius mundi relictis in eremum Horembergum secesserat, isque auxilium expetitum non denegans ipsum totondit. Cum eodem aliquamdiu conversatus, monasterium Romarici Castellum nomine*[1] *in cacumine montis positum adiit, ubi ieiuniis, vigiliis, orationibus corpus affligens vilibusque indutus vestibus humilitatis signa in medium adeo proferebat, ut ad ligna caedenda ipse in silvas se conferret caesaque propriis humeris piis sororibus adveheret. Numerianum quoque fratrem parvulum eo adduci iussit, qui institutis patrum regulaque monachorum imbueretur. Quorum studiorum caput tunc existimabatur Luxovium monasterium esse, cui quasi matri filiae sic reliqua Scottorum monasteria subdita erant, eamque summam regulae arcem Germanus cum fratre iam tandem ascendere desiderans Chunnanem assumpsit virum valde religiosum, ex genere Burgundionum ortum, eundem procul dubio, cui abbati Reomaensi creato V. Iohannis a.* 659. *dicavit Ionas noster*[2]. *Advenas Waldebertus abbas in numerum monachorum Luxoviensium libenter ascripsit, ascriptique mortificationis carnis, vitae religiosae, oboedientiae exempla ediderunt, cumque Germanum virum industrium expertus esset, presbyterum eum fieri iussit, immo monasterio ipsum praeposuit, quod ad nimiam monachorum multitudinem capiendam in regione saltus Iurani conditum esse dixi.*

Monasterium a Germano ipso aedificatum esse fertur[3], *quod ante eius adventum affuisse certum est*[4]. *Cum eodem basilica S. Petri coniuncta erat alteramque S. Ursicini suo opere sanctus construxerat*[5]. *Erat autem S. Mariae*[6] *monasterium dicatum nomenque ex valle cepit, quam Grandem vallem Waldebertus olim appellaverat. Hodie vero Moutier, Germ. Münster (cant. Bern) vocatur, postquam plenior elocutio 'Moutier en Grandval' abolevit, neque vallis nomen pristinum adhuc servavit, nam Münsterthal ex ipso monasterio hodie appellatur. Ita factum est, ut soli villae propinquae Grandval, Germ. Granfelden, idem remanserit, quae distinguenda est a monasterio, cui subdita erat*[7].

Regio illa, in qua monasterium seu possessiones eius sitae erant, pagus scilicet Sornegaudiensis, ex Sorne rivo Birs fluvium influente nomen traxit[8], *sicut ex hac ipsa vita concludi licet, neque vero constat, qui fuerit locus ibi positus, cui nomen erat Montecottane*[9]. *Ducatui Alesatiensi monasterium Grandivallense postea adnumeratum est*[10]. *Alesationes, quorum nomen saec. VII. primum emersit, Theuderico Burgundionum regi a.* 595. *cesserant, sed rex Austrasiorum, frater ipsius, eorum a.* 609/10. *potitus est*[11]. *Postea dux eis praepositus est, ut provincia ab hostium incursionibus eo melius defenderetur, cumque ultimus ex stirpe illa prognatus Eberhardus comes, Adalberti ducis filius, legitimo herede orbatus ex hereditate paterna loca indominicata monasterio Murbacensi*

1) *SS. rerum Merov. IV, p.* 208. 2) *Ionae Vitae sanctorum p.* 326. 3) *V. Germani c.* 11. 4) *Ib. c.* 9. 5) *Ib. c.* 13. 6) *Dipl. Carlomanni, Dipl. Karolin. ed. E. Mühlbacher I, p.* 75. 7) *Alexandri III. charta a.* 1179, *ed. Trouillat I, p.* 371; *cf. Jaffé n.* 13307 [2]. 8) *Pagum recte circumscripserat Schöpflinus, Alsatia illustrata (*1751*) I, p.* 637, *dum ii qui novissime his de rebus disputaverunt de ipsius situ omnino falluntur et A. Schricker, 'Aelteste Grenzen und Gaue im Elsass' ('Strassburger Studien' II, p.* 361*), et J. Cramer, 'Die Gesch. der Alamannen' p.* 523, *nomen ex Zorn rivo ducentes.* 9) *Trad. Theodolini Wissemburg. (Pardessus II, p.* 426*):* in loco cognominante Montecottane in pago Sornagauginse. *Pagus Sorengewe a.* 896. *in charta Zuenteboldi regis Lotharingiae monasterio vallis S. Gregorii concessa (ed. Schöpflinus, Alsatia diplom. I, p.* 97; *cf. Mühlbacher, 'Reg.' n.* 1909 [1]*) appellatus est.* 10) *Charta Hlotharii imperatoris a.* 849. *attributa, quam spuriam esse censuit Mühlbacher, 'Reg.' n.* 1137 [2]: Grandisvallis, quod est situm in ducatu Helisacensi. 11) *Fredeg. IV,* 37.

a. 735/7. legavisset[1], ea nominavit et in ducatu Alesatiensi et in pagis Troningorum Alsegaugensique sita neque vero in Sornegaudiensi, sed inter ea quae intra eosdem fines comprehensa excepit vicum Delemontem attulit, qui non solum ad hunc pagum pertinebat, sed pro ipso eius capite habendus videtur esse. Sornegaudienses autem, ut erant inter duo regna collocati, signa ducis Alesatiensis nisi coacti secuti non sunt, cumque gentem Alamannorum 'iniquam' biographus Germani c. 11. dixerit, Burgundionum partibus fortasse illi magis favebant, quibuscum ipsa sermonis propinquitate, scilicet romani, coniuncti erant. Eos qui in Vita enumerantur duces, Gundoinum[2] scilicet, quem Waldebertus abbas adierat, quique ei successerunt Bonifacium et Chatalrichum sive Chaticum, Alesationibus praefuisse vix negandum est. Cum Gundoino quodam[3] Eustasius quoque abbas († 629), Waldeberti decessor, convenerat in villa Mosa commorante, in territorio Lingonensi sita, ipsumque virum nobilissimum fuisse per se liquet neque vero ducem eum existimem[4], qui Luxoviensibus postea subvenit. Bonifacii quidem nomen ad genus Romanum spectare videtur, nam etsi Romani Francorum nomina assumpserant, contrarium exemplum in proceribus illius aevi raro reperitur[5], et sane in ea Burgundiae regione, in qua Luxovium monasterium situm erat, dux quidam Vesontione residens gentes inter Alpes saltumque Iuranum habitantes regebat, Cisiuranus scilicet, cuius stirpem natione romanam fuisse conici licet[6]. Attamen et Bonifacium et successores ipsius, duces scilicet quos dixi, Austrasiorum partibus studuisse ex chartis quas habemus intellegi licet. Bonifacius ille dux cum aliis proceribus, veluti Amelrico duce, Childerico regi Austrasiorum (a. 662—675) consilium dedit, ut ecclesiae Spirensi immunitatem concederet[7], atque Chatichus dux una cum Rodeberto comite ab eodem Childerico a. 674, mense Martio, certior factus est, monasteriolo Confluentis, scilicet S. Gregorii in Alesatia sito, tributa quaedam fisco convenientia donata esse[8]. Ex hac sane charta concludi licet, Chatichum tunc Alesatiae fuisse ducem.

Ad ipsum duo nomina 'Chatalrichi sive Chatici' biographus Germani c. 10. rettulit atque Chadalricus aut Adalricus[9] ille deinceps in monumentis publicis privatisque nominatus est. Childericus rex Austrasiorum regna et Neustriae et Burgundiae per a. 673—675. tenuerat, eoque rege pars Austrasiorum adeo praevaluerat, ut post eius necem (675. ex.) neglecto Theuderico herede legitimo Chlodoveus quidam qui Chlotharii dicebatur filius esse apud ipsos succedere posset[10]. Eius partibus cum episcopi favebant Desideratus cognomento Diddo Cabillonensis quondam et Bobo Valentinus, tum duces et Waimirus Campaniae et Chatalrichus noster, iique episcopos adversarios sedibus deicere laborabant neque vero Lugdunum occupare poterant, Chatalrichum autem patricium Pro-

1) Chartam Eberhardi comitis contra Ch. Pfister, 'Le duché Mérovingien d'Alsace et la légende de S. Odile', Parisiis 1892, p. 29 sqq., genuinam esse probavit W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p. 373 sqq., quae re vera maxima auctoritate digna est. 2) Pfister l. l. p. 12. 3) Vita Columbani II, 8. 4) Id quod etiam Pfister l. l. p. 13. negavit. 5) SS. rerum Merov. II, Index s. v. Francus et Romanus. Cf. G. Kurth, 'La France et les Francs dans la langue politique du moyen âge' ('Revue des questions historiques' 1895, LVII, p. 390). 6) V. Columbani I, 14. 7) Pertz, Dipl. I, p. 27. Falsam esse existimem alteram chartam eidem duci ab eodem rege inscriptam, cuius exordium tantum auctor Annalium Monasteriensium a. 1194. exaravit (SS. III, p. 152; Dipl. l. l. p. 26), reliqua pagina vacua relicta (Grandidier, 'Hist. de l'église de Strasbourg' 1776, I, p. 197). Licet more insolito: Nos admoniti amore spiritali incipiat manifestasque fraudis notas deinceps quoque exhibeat, tamen de ipsius auctoritate adhuc nemo dubitavit ne Pfister quidem l. l. p. 13. 8) Pertz, Dipl. I, p. 29. 9) Adalrici nomen idem esse atque Athici etiam Förstemann, 'Altdeutsches Namenbuch' I, p. 153[2], statuit. 10) V. Leudegarii.

rinciae in locum Hectoris occisi sufficere studebant. Theudericus rerum potitus nihil antiquius habuit, quam ut rebelles ulcisceretur, cumque 'Adalricus dux' infidelem se praestitisset atque cum Austrasiis se consociasset, propter ipsum facinus res eius omnes ad fiscum suum revocari iussit. Nonnullas earum monasterio Besuensi in Burgundia, scilicet in pago Attoariorum, sito a. 676, mense Septembri concessit, sicut in charta quae adhuc superest ipse testatus est[1].

Sornegaudienses rustici eiusdem animi atque duces minime erant neque Chatichus ignorabat decessoribus suis eos iam dudum rebelles fuisse. Rebelles autem illi existimabantur a duce rebelli, cumque haec se ita haberent, facile factum esse poterat, ut regi suo fidem ipsi praestitissent. Certe duci dicto oboedientes esse noluerunt, illeque centenarios vallis illius ad se venire et in exilium pergere iussit. Deinde collectis Alamannorum copiis terrae illi bellum intulit, ut consilium suum ad effectum adduceret, ipseque ex una parte vallem ingressus est, Chatalmundus vero ex altera, scilicet aquilonis. Germanus cum suos adeo periclitari vidisset, una cum Randoaldo praeposito ad ducem se contulit, pignora sanctorum librosque secum portans, ipsumque in basilica S. Mauricii cum Ericho comite consiliantem repperit neque vero quicquam effecit. Vallis tota a barbaris devastata tectaque rusticorum concremata sunt. Sanctum ipsum cum sodali domum redeuntem vestibus spoliaverunt, atque lancea percussus uterque letum pro clientibus suis oppetivit, die scilicet 21. Februarii. Germani corpus eadem nocte inventum fratres in basilicam S. Ursicini detulerunt, cumque in monasterium nuntius allatus esset, eo transvectum in basilica S. Petri sepelierunt.

Fratribus vigiliam cathedrae S. Petri celebrantibus, nuntius ille in monasterium advenerat, eoque quo sanctus interfectus erat loco vigilia natalis Domini, die scilicet 24. Decembris, exeunte anno lumen mirabantur e caelo veniens. Ipso occisionis die cingulum sancti, scilicet bracile, inter hostium turmas frater quidam reppererat, unde colligi licet armis eundem non solis spiritualibus adversariis restitisse, illudque inter sanctorum reliquias in ecclesia suspendendum curaverunt, quo abluto rusticus quidam monasterii sanatus est. Haec ita litteris mandata esse liquet, sicut in ipso Grandivallensi monasterio fratres ea experti erant. Sane ab eis ipsis Bobolenus presbyter rogatus vitam haud ita multo post Germani necem descripsit, atque expeditionem illam cuius meminit occiso Childerico rege, i. e. c. a. 675[2]*, contra Sornegaudienses rebelles susceptam esse putarim. Certe inter patres, scilicet abbates, quibus librum dicavit, cum alios tum Ingofredum nominavit, quem Waldeberto abbati Luxoviensi a. 670. successisse constat. Auctores suos citavit Chadoaldum et Aridium venerabiles viros, qui etiamtunc superstites erant; ipse vero 'paucis admodum diebus' mandata fratrum executus est. Unde conici licet Bobolenum presbyterum e congregatione monasterii Grandivallensis minime fuisse, sed hospitem tantum paulisper ibi commoratum esse. Quod si verum est, quaeritur, nonne Luxoviensibus potius auctor attribuendus sit, quam quaestionem alii*[3] *quoque posuerunt.*

Erat autem alter Bobolenus presbyter et abbas Bobiensis, qui Bertulfo c. a. 640. successerat[4]*, eique atque Waldeberto V. Columbani dicavit Ionas. Ex hac aut enuntiata aut vocabula singula biographus Germani deprompsit atque epistulam praemissam ita expilavit, ut eisdem verbis et vitam tribus abbatibus inscripserit et propositum suum exposuerit et auctores quibus nititur citaverit. Sane hoc exemplum facile in mentem venire poterat auctori, cui idem Boboleni nomen erat atque abbati Bobiensi, neque ea de causa fides ipsius in dubium vocanda est. Praeterea monente W. Levison sodali nostro passim V. Silvestri et V. Martini auctore Sulpicio Severo usus est, sed haud ita multa verba ex fontibus quos habuit deprompsit atque res de quibus rettulit tantam*

1) *Pertz, Dipl. I, p.* 43. 2) *Ita etiam Pfister l. l. p.* 17, *n.* 3) *'Hist. litt. de la France' III, p.* 631. 4) *Ionae Vitae Sanctorum p.* 40.

veritatis speciem prae se ferunt, ut de illis dubitari nequeat. Origines monasterii Grandivallensis per hunc auctorem e tenebris in lucem vocatae sunt tamque memorabilia de ducibus regionis illius enarravit, ut de historia scribenda non solum ecclesiastica sed etiam profana aliquo modo meritus sit. Neque vero in litteris admodum exercitatus erat, sed tardior in scribendo sermonem hispidum aegre elicuit; vocabulis eiusdem notionis abundanter utebatur[1] atque legem grammaticam parum observabat[2]. Itaque ieiunum quidem et agreste opusculum composuit, sed grave.

Monasterium Grandivallense sicut ex nimia monasterii Luxoviensis frequentia originem traxit, ita et ipsum iam Germano occiso adeo celebre erat, ut vestiario monachi uterentur et complures ex eis diaconatus ordine distincti essent. Corpus martyris Widensolae in pago Alesatiensi saec. VIII. ex. asservatum videtur[3] esse. Ius instituendi abbatis Waldebertus abbas Luxoviensis exercuerat atque coloniae ex eodem monasterio deductae ea iura reservata esse, quae Scottorum monasteria tunc usurpabant, scilicet exemptionem et immunitatem regiam, consentaneum erat. Sane adhuc superest Carlomanni regis privilegium[4] (a. 768—771), quo integram immunitatem monasterio S. Mariae Grandivallensi petente Gundoaldo abbate concessit, ut iudici nulli villas eiusdem ingredi liceret. Ex ipso colligitur antiquiora privilegia etiamtunc superfuisse non solum Pippini regis sed etiam regum Francorum stirpis Merowingicae. Immunitatem a Lothario quoque imperatore a. 849. confirmatam esse E. Mühlbacher acute coniecit[5].

V. Germani locus quidam (c. 9) ita depravatus est, ut ex uno monasterio facta sint tria, atque interpolator quidam postea cellas duas addidit, scilicet S. Ursicini et S. Pauli Verdunensem aut Vertimam (hodie Gall. Saint-Ursanne, nobis St. Ursitz, et Gall. Vermes, nobis Pfermund), quarum altera in pago Sornegaudiensi, scilicet in valle Delémont, altera in Alsegaudiensi sita erat. Ipsae chartis quoque quas dixi et Carlomanni et Lotharii ab interpolatoribus saec. XI. aut XII. illatae sunt. Ex his sola Vertima inter possessiones monasterii in charta Lotharii regis a. 866. commemoratur[6], locaque stipendiis fratrum Grandivallensium profutura ibi enumerantur cum alia tum villa Rendelana Cortis cum capella sibi subiecta in pago Sornegaudiensi sita. Rex ut ea concederet, precibus Hugonis comitis, filii avunculi sui Lutfridi et nepotis Hugonis comitis Turonensis, commotus est. Interim enim, decedente ducum seu comitum Alesatiensium stirpe vetere, Hugonis huius senioris[7] gens altiorem honoris gradum in ea regione ascenderat, praesertim cum filiam eiusdem Lotharius rex a. 821. in matrimonium duxisset, atque ex ipso novi comites Alesatienses exorti erant, quorum origines ad ipsum Chaticum relatae sunt[8]. Cum regnum Lothario defuncto a. 870. divisum esset, monasterium Grandivallense Ludowico cessit[9]. Chartam illius monasterio concessam rogatu Lutfridi iunioris Carolus imperator a. 884. confirmavit[10]. Cella Vertima in chartis posterioribus non amplius redit, cuius locum villa occupavit cum sacello S. Paulo dicato.

1) Exempla infra p. 32. attuli. 2) Scripsit c. 4: degens fore (= degens esse, i. e. degere) studuit; c. 8: cum aliquantibus (= aliquot) fratribus. 3) M. Tangl, 'Das Testament Fulrads von Saint-Denis' ('N. Arch.' XXXII, p. 213). 4) Exemplar saec. XI, quod inter schedas Marxii in ecclesia S. Mariae Francofurtensi asservatur (Mühlbacher, 'Reg.' p. III, Add.), licet depravatum et interpolatum sit, tamen fide minime caret testibus et Th. Sickel, 'Beiträge zur Dipl.' ('SB. der phil.-hist. Classe der Wiener Akad.' 1864, p. 224) et E. Mühlbacher, 'Reg.' n. 128[2], Dipl. Karol. I, p. 75. 5) Charta, cuius exemplar saec. XII. exaratum item in ecclesia S. Mariae Francofurtensi asservatur, adulterata est; cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' n. 1137[2]. 6) Trouillat p. 113; cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' n. 1275[1]. 7) De eo v. E. Dümmler, 'Gesch. des Ostfränk. Reichs' I, p. 213[2]. 8) Pfister l. l. p. 34. 9) Ann. Bertin. ed. G. Waitz p. 111. 10) Trouillat p. 120; cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' n. 1646[1].

Karolorum stirpe regnante monasterium in litteris aliquid profecisse videtur, sicut biblia illa Grandivallensis saec. IX. exarata hodieque testatur[1]. *Iso enim celeberrimus Sangallensis magister scholae illi praefuisse fertur, quem a Grimaldo abbate (a.* 841—872*) expetitum collectis undequaque discipulis ibidem et defunctum et sepultum esse tradiderunt*[2]. *Deinde Helpericus monachus Autissiodorensis et auctor computi apud Grandivallenses iuventutem docebat, multas iniurias passus*[3].

Monasterium cum dissoluto Karolorum regno in dicionem Rudolfi I. regis superioris Burgundiae, scilicet gentium ultra Iuram atque circa Alpes consistentium, redactum esset, utramque libertatem et profanam et ecclesiasticam quamvis privilegiis munitam integram servare non poterat. Lutfrido enim comiti Alesatiensi Rudolfo II. regnante (a. 911—937*) beneficii iure traditum est, atque proprietatis iure, ut solet, possessiones inter progeniem ipsius divisae sunt, ita ut multiplicatis dominis monasterium una cum rebus suis eo citius destrueretur. Dominus monasterii etiam Lutfridus senior in charta quam non habemus nisi adulteratam Lotharii a.* 849. *appellatus est. Denique Conradus rex, filius Rudolfi, duobus Ottonibus et imperatore et rege consentientibus a filio Lutfridi comitis monasterium sibi restitui iussit restitutumque restaurabat, omnia quae olim possederat ei reddens, ea lege, ut nullus successorum loca beneficii iure tradendi potestatem haberet*[4]. *Comitum Alesatiensium iura ita elisa sunt, sed alium mox dominum Grandivallenses sortiebantur. Basiliensi enim episcopatui diversis casibus attenuato abbatiam Rudolfus III. rex a.* 999. *dono dedit*[5], *ut ipsius regimini deinceps subdita esset, sicut eo usque suo, quam donationem idem anno insequenti iteravit*[6], *mox Henricus III. rex et Leo IX. papa confirmaverunt*[7]. *Grandivallensem ecclesiam iam canonici occupaverunt atque episcopatui subdita in praeposituram redacta est, quem in statum redacta pristinum florem aliquo modo recuperavit. Inprimis Siginandus praepositus medio saeculo XII. utilitatibus ecclesiae optime consuluisse videtur. Eo sedente commemorantur et villa Monasteriensis*[8] *ibi exorta et 'corpus sanctissimum pretiosissimi martyris Christi Germani' e tenebris erutum, ut debita veneratione iam frueretur*[9]. *Sepulchrum sancti in ecclesia Grandivallensi a.* 1477. *permissu episcopi a canonicis detectum corpusque ibi inventum est*[10]. *Cum denique religionis reformandae studium vel in illas regiones penetravisset, canonici valle Grandivallensi relicta praeposituram in oppidum Delemontem a.* 1530. *transtulerunt.*

S. Ursicini cellam demum Henricus III. rex a. 1040. *monasterio Grandivallensi addidit, donationem Rudolfi regis episcopatui Basileensi concessam confirmans*[11]. *Ipsa eodem modo atque mater in praeposituram transiit atque S. Ursicini collegium XII cano-*

1) *Hodie codex Mus. Brit. Add.* 10546; *cf. Samuel Berger, 'Histoire de la Vulgate', Nanceiaci* 1893, *p.* 209. 2) *Rudolfus I. Burgundionum rex, quo auctore Isonem eo arcessitum esse Ekkehardus, Casus S. Galli c.* 2, *contendit, post eius mortem demum in solio collocatus est, scilicet a.* 888, *sed quamvis de ordine rerum Sangallenses erraverint, domicilium Grandivallense magistri celeberrimi in dubium vocari minime licet; cf. Wattenbach, 'GQ.' I, p.* 270, *n.* 3[7]; *L. Traube, Computus Helperici ('N. Arch.' XVIII, p.* 96*).* 3) *L. Traube l. l. p.* 74 *sqq.; cf. Wattenbach l. l. p.* 333. 4) *Annus, qui Conradi regis chartae adscriptus est,* 957. *p. Chr. n. propter Ottonum aetatem stare nequit neque quem J. Trouillat I, p.* 136, *statuit a.* 962. *cum rebus gestis conciliari potest, sed R. Köpke et E. Dümmler, 'Kaiser Otto d. Gr.' ('Jahrb. des deutsch. Reichs') p.* 424, *conventionem illam Ottonum a.* 967. *Veronae factam esse monentes, chartam aliquo modo suspectam a.* 968. *attribuerunt.* 5) *Trouillat p.* 139. 6) *Ib. p.* 140. 7) *A.* 1040 *(Stumpf n.* 2175*) et* 1049 *(Jaffé n.* 4204[2]*); cf. Trouillat p.* 168. 181. 8) *Eugenii III. bulla a.* 1148; *Jaffé n.* 9264[2]; *Trouillat p.* 308. 9) *Charta Friderici comitis Ferretensis a.* 1160; *Trouillat p.* 338. 10) *Trouillat p.* 55. 11) *Idem p.* 169.

nici cum praeposito postea occupabant. Interim necessitudo quae eis cum episcopatu Basileensi intercedebat ad sola temporalia spectabat, nam in spiritualibus episcopo Vesontionensi a. 1095. *subditi erant*[1] *eique tributum quoddam unoquoque anno bisextili pendebant adhuc saec. XV. Villa S. Ursicini episcopo Basileensi tam in temporalibus quam in spiritualibus a.* 1139. *subiecta erat*[2]. *In libro Marcarum episcopatus Basileensis saec. XV. capitulum St. Ursanne seu St. Ursitz decanatui Elsgaudiae, reliqua vero loca, scilicet Vermes seu Pfermund, Courrendlin seu Rennendorf, Delémont seu Delsberg, Moutier seu Münster, Grandval seu Granfelden, decanatui Salisgaudiae adnumerata sunt*[3].

Praestantissimum V. Germani codicem adhibere mihi licuit, ex quo textum innumeris locis depravatum barbariei pristinae restitui atque haud pauca verba, immo tota enuntiata primus supplevi.

1) *Codex Sangallensis n.* 551, *saec. X, formae octavae, p.* 106—125, *libros qui hactenus adhibiti sunt longe superat, sed per librarium importunum multa passus est, qui erasis lectionibus primigeniis doctrinae suae exilis nimia specimina dedit. Per Isonem exemplar huius libri ad Sangallenses pervenisse conici licet.*

2) *Codex archivi episcopatus Basileensis, hodie rei publicae Bernensis in oppido Ponte Ragentrudis (hodie Porrentruy, Germ. Pruntrut) asservati, iam signatus 'Salle n.* 1, *casa LV, R. Grandisvallense monasterium', olim vero 'Cist. XIII, n. I', saec. XVII, formae sedecimae, titulum fert p.* 1: Vita sancti Germani martyris ac abbatis monasterii Grandisvallis Basiliensis dioecesis. De quodam antiquo manuscripto Boboleni eiusdem ecclesiae et monasterii presbyteri fideliter et ad verbum transcripta, *quibus verbis m. al. addidit haec:* vide tamen, certior ut sis, ipsum manuscriptum, quod nescio an verbis aut litteris quibusdam praecipuis tam(?) differat ob illatum, *ad finem minime perveniens. Textus vitae p.* 3—16. *occupat. Librarius nomen suum in calce memoriae prodidit, sed litterarum ductum assequi nequibam. Margini glossae seu interpretamenta rubro colore adscripta sunt.*

B) Iohannes Bollandus, Acta sanctorum, Antverpiae 1658, *Februarii tom. III, p.* 264—265, *exemplar adhibuit manu Petri Francisci Chiffletii e veteri codice descriptum. Ipsius editionem iteravit*

I. Mabillonius, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, *Saec. II, p.* 511—515.

Denique J. Trouillat, 'Monuments de l'histoire de l'ancien évêché de Bale, Porrentruy' 1852, *I, p.* 48—55, *textum in septem lectiones distinctum exhibet, apographo usus in archivo episcopatus Basileensis asservato, quod ex ipsius Boboleni exemplari pendere credidit. At de eius origine fallitur, nam schedae illae (nobis* 2) *ad codicem inferioris notae redeunt.*

Praestantiae codicis 1 *exempla passim occurrunt unumque solum attulisse satis habeo:*

Prol. qui nobis non audita sed visa narrent] 1 *cum V. Columb.; haec om.* 2. *B.*

Libri 2. *B ex eodem exemplari retractato (X) pendent neque magnam auctoritatem eis tribuam, e quibus* 2 *alterum aliquo modo superat, locos nonnullos exhibens, qui in B desiderantur:*

c. 4. vitam sanctam degens fore studuit] 1. 2 *(ubi* ducebat *add.);* vitam s. ducebat *B, lectione primigenia omissa.*

Cum vero 1 *naevis suis non careat neque progenies libri X ab ipso orta sit, ad hanc textus locis nonnullis emendandus erat:*

1) *Bulla Urbani II. a.* 1095; *Trouillat p.* 211; *Jaffé n.* 5569². 2) *Bulla Innocentii II. a.* 1139; *Trouillat p.* 276; *Jaffé n.* 7986². 3) *Trouillat p. LXXXIII. et LXXXVI.*

c. 2. aptum moribus] 2 *cum V. Silvestri;* secretis aptum *B:* habitus *fortasse pr. m.*, aptum *m. al.* (m. *om.)* 1;

c. 6. mortificationem carnis] 2. *B;* c. *om.* 1.

Ex lectione habitus *codicis* 1 *fortasse concludi licet,* habitum moribus *Bobolenum in exemplari quod ei praesto erat V. Silvestri repperisse, quod etiam in V. Erminonis auctore Ansone legitur. Multa quae in* 1 *minus eleganter dicta erant a librario posteriore iam erasa sunt, qui suis grammaticae legibus inhaesit, atque cum hoc X convenit neque cum textu primigenio:*

c. 10. illi vero denegantes] *pr. m.* 1; Illis vero protestantibus *m. al.* 1 *cum* 2. *B:*

c. 12. repedare volens metatui suo] *pr. m.* 1; r. volentem ad monasterium suum *m. al.* 1 *cum* 2. *B.*

Nominativi igitur absoluti codicis 1 *in ablativos postea immutati sunt atque hi in* 2. *B iam leguntur neque vero dubitari licet, quin illi ut genuini Boboleno ipsi attribuendi sint. Primam manum alteri praeferendam esse ex c.* 15. *luculenter comprobatur:*

in] *pr. m.* 1 *cum Sulp. Sev.;* a *m. al.* 1 *cum* 2. *B;*

quam ut v.] *pr. m.* 1 *cum Sulp. Sev.;* facta miracula ut vix v. *m. al.* 1 *cum* 2. *B.*

Correctiones igitur codicis 1, *quae multo plures in posteriore quam in priore parte occurrunt, in textum minime admittendae erant, cumque X ex* 1 *haudquaquam pendeat, hunc cum codice quodam alterius familiae postea collatum esse necesse est. E binis eiusdem notionis vocabulis, quae in hac vita nonnumquam iuxta se posita esse supra dixi, libri* 2. *B modo hoc, modo illud omiserunt:*

Prol. almi *(ita* 1 *cum V. Col.; om.* 2. *B)* sancti Germani;

c. 1. Trevirorum civitatis *(om. B)* urbis *(om.* 2*);*

c. 3. sic *(om.* 2. *B)* tam viriliter;

c. 4. comae capitis totondit crines *(om.* 2. *B).*

Has sane geminationes demptis vocabulis parum necessariis facile tolli licet, sed cave ne ipsum auctorem admodum rusticum corrigas, nam alibi haud ita facile excusatus habendus est:

c. 5. Tunc vero beatum Germanum ad ipsum monasterium venientem omnes eum — excipiunt;

c. 15. Tunc quidam (T. q. *eras.* 1; *om.* 2. *B*) unus e fratribus.

Bobolenus ut Luxoviensis fuisse videtur e Burgundionum genere sine dubio ortus, ita Alamannorum nomini alienissimo animo hanc vitam conscripsit, sed hunc colorem solus 1 *servavit, dum alter librarius X sine dubio et ipse Alamannus mentem ipsius omnino in contrarium convertit:*

c. 11. Alamannorum gentis iniquae *(ita* 1; bellicosae 2. *B).*

Curriculum vitae atque martyrium Germani et Randoaldi sodalis eius summatim breviterque descripta sunt et in Breviario dioecesis Basileensis a. 1515. *edito*[1] *et in Officiis eiusdem ecclesiae, ex quibus lectiones Bollandus l. l. p.* 266. *publici iuris fecit, neque vero quicquam proprium eis continetur, nisi quod locus ubi caedes facta est Rennendorf vocatur, cui Rendelana curtis (hodie Gall. Courrendlin) priscis temporibus nomen erat*[2].

1) *Cf. Trouillat l. l. p.* 54, *n.* 2) *Ea quae J. Ech, 'Sur la vie édifiante, la mort glorieuse et les reliques de saint Germain, premier Abbé du monastère de Moutier-Grand-Val (Jura bernois); martyrisé l'an* 670, *près du village de Courrendlin, avec saint Randoald son compagnon' ('Revue de la Suisse catholique, Fribourg'* 1877, *tom. VII, p.* 576 *sqq.) disseruit cultui magis prodesse videntur quam litteris.*

Variam sancti fortunam carmine elegiaco celebravit Sebastianus Brant[1] *poeta noster acerbus eiusque 'Vita divi Germani abbatis Grandivallensis atque martyris insignis' inter varia carmina latina a.* 1498. *edita est, adiecto hymno choriambico in laudem eiusdem sancti.*

B. Krusch.

IN[a] NOMINI DOMINI INCIPIT PASSIO SANCTI GERMANI MARTYRIS.

DOMINIS EXIMIIS ET SACRIS CULMINIBUS DECORATIS RELEGIONISQUE COPIA FULTIS ET IN SANCTITATE SEMPER UBIQUE POLLENTES[b] DEICULO[c], LEODEMUNDO ET INGOFRIDO[2] PATRIBUS[d] BOBOLENUS[e] EXIGUUS OMNIUM PRESBYTERORUM.

V. Columb. auct. Iona, prol.

Pauci admodum dies sunt, quod a quibusdam sanctis[f] fratribus flagitatus, ut almi[g] sancti Germani abbatis Grandevallensis meo studerem stilo texere gesta, presertim qui cum eo fuerunt in tempore et penes ipsum patrata viderunt, qui[h] nobis non audita sed visa[i] narrent; a[k] quibus etiam et nos per venerabiles viros Chadoaldo[l] et Aridio didicimus, qui nunc superstes[m] sunt.

(1). Igitur sanctus Germanus abba[a] et martyr, sacerdos[b] Dei, natale solo Trevirorum[c] civium urbis incola fuit, ex genere senatorum prosapię[d] genitus, sed *(ib. II, 1.)* nobilior sanctitate. Pater eius Optardus; fratres[e] vero eius Opthomarus[f, 3] et Numerianus. Opthomarus sub Dagoberto rege quondam aulae[g] regiae[h] elegantiae[i] et mundanae[k] scientiae inbutus, sub rege Sigeberto, idemque quondam[l], fultus Deo[m], ceteris proceribus[n] sublimior fuit. Cum esset sanctus Germanus infantulus, *(V. Silvestri.)* traditus est beato Modoaldo[4], qui et ipse in[o] illis diebus Trevirorum civitatis[p] urbis cathedram arcem[q, 5] sanctitatis tenebat; qui cum vidisset[r] eum eligantem et *(V. Columb. II, 1.)* sagacis ingenii cerneret puerum, litteris liberalibus eum erudire coepit[s].

Prolog. Cap. 1. 1. 2. *B.*

Prolog. a) *ita* 1; *praescr.* Praefatio Boboleni in vitam S. Germani abbatis ac martyris 2. b) *m. al. corr.* pollentibus 1 *et sic* 2. c) Deicolo, Leudemundo et Nigofrido 2. *B* (*sed* Ingefrido). d) praesbyteris 2. e) etc. *add.* 2. f) : scis 1. g) *ita* 1; *om.* 2. *B.* h) *ita* 1; qui — narrent *om.* 2. *B.* i) vi : : *pr. m.* 1. k) a q *in litura* 1. l) Chadoaldum et Aridium 2. m) *ita fortasse pr. m., m. al. corr.* superstites sunt 1 *et sic* 2.

Cap. 1. a) abbas 2. b) s. D. *om.* 2. *B.* c) *ita* 1. 2; Trevirensium urbis *B.* d) *ita* 1. 2; *om. B.* e) : : fratres 1. f) Optomarus, *ut infra* 2. g) *ita* 1. 2; *om. B.* h) reg(iae *in litura*) 1. i) *om.* 2. k) *ita* 1. 2; mundana scientia inclytus *B.* l) auxilio *B.* m) Domini *B.* n) proceri : : us *pr. m.* 1. o) *om. B.* p) *ita* 1; c. *om. B;* u. *om.* 2. q) arce 2. *B.* r) audisset *B.* s) c(oepit *m. al. in litura*) 1.

1) *A. W. Strobel, 'Das Narrenschiff von Dr. Seb. Brant', Quedlinburgi* 1839, *p.* 62. 2) *Ingofridus sine dubio idem atque abbas Luxoviensis est, successor Waldeberti* († 670), *de quo supra tom. IV, p.* 226, *n.* 3, *atque etiam Deiculum et Leodemundum abbates fuisse necesse est alterumque monasterio Grandivallensi recte attribuisse videtur Mabillonius, Ann. I, p.* 483. 3) *Nomen Oftmar etiam alibi occurrit; cf. Förstemann, 'Altd. Namenbuch' I, col.* 1475[2]. 4) *Modoaldus successor Anastasii, qui a.* 626/7. *concilio Clippiacensi intererat (Concilia ed. Maassen I, p.* 201*), sedem Trevericam obtinuit, antequam Arnulfus episcopus Mettensis c. a.* 629. *in eremum se recepit, quocum concilio sub Somnatio episcopo Remensi habito subscripsit (Concilia l. l. p.* 203*). Desiderium episcopum Cadurcum c. a.* 639. *in Austriam profectum expensis muneribusque datis sustinuit, unde ille ipsi gratias egit, MG. Ep. III, p.* 196, *v. supra tom. IV, p.* 550. 5) *V. supra tom. IV, p.* 573, *n.* 1. *Locus ex V. Silvestri (ed. Mombritius fol.* 279'*) pendere videtur:* quae arcem pontificatus — — tenere noscuntur.

(2). Tandem coepit vir Dei in[a] scientia et sanctitate pollere, et[b] in tantum, ita ut omnes mirarentur constantiam eius. Crebrius[c] ad ecclesiam veniebat et
1. Cor. 7, 31. audiebat a legentibus beati Pauli sententiam, dicens[d]: *Preterit enim figura huius mundi. Restat enim, ut qui utuntur hunc[e] mundum tanquam non utentes sint.* Euan-
Matth. 19, 23. gelicae verba sententiae[f] considerabat, dicentis, *quod dives difficile intrabit in regnum*
V. Silvestri. *caelorum*[g]. Tantam[1] itaque viro Deus[h] gratiam ab omnibus[i] dedit, ut non solum a clericis, sed ab omnibus nimio diligeretur affectu. Nihil in eo superbia[k] vel arrogantia, sed ab[l] omnibus benivolus habebatur; in terra[m] positus, caelestibus se aptum[n] moribus ostendebat. Erat enim aspectu angelicus, sermone nitidus, opere sanctus, corpore integer[o], ingenio optimus, consilio magnus, fide catholicus, spe patientissimus[p], cari-
V. Martini 2, 4. tate diffusus et omni suavitate conspicuus; meditabatur adhuc[q] in aetate puerili, quod postea devotus[r] implevit.

V. Columb. II, 2. (3). Cum vero esset annorum X et VII, anhelans[a] animo coepit tacitus intra semet ipsum cogitare, qualiter mundanas[b] inlecebras et dilectationes, huius saeculi blandicias[c] evadere possit[d]. Beatum Modoaldum episcopum flagitare coepit, dicens[e]: 'O venerabilis pater, permitte me, ut, omnibus postpositis[f], monasterium quo me iusserit divina pietas pergam[g]'. At vero beatus Modoaldus mirari coepit aduliscentis animum, quod sic[h] tam viriliter ageret, ut heremum desideraret. Ait ad eum: 'O iuvenis, magnum et alta[i] petere desideras, sed iuvenibus lubricum est iter, per quod terente pede ire festinas', dixitque ad eum: 'Non sum[k] ausus
Rom. 13, 1. 2. tibi dare permissum[1] propter regiam potestatem[2], quia scriptum est: *Non est enim potestas, nisi a Deo data*[m], et iterum: *Qui potestati*[n] *resistit, Dei ordinationi resistit*'.

V. Columb. I, 19. (4). Ille vero ut erat audax, confidens in Domino, omnia sua distribuens dedit pauperibus iuxta euangelii[3] vocem, assumptisque secum tribus pueris comitantibus cum[a] eo, beatum Arnulfum[b] episcopum expetiit, qui in illis diebus in heremo[4], cuius[c] vocabulum est Horembergo[d, 5], vitam sanctam degens fore studuit[e]. At vero beatus Arnulfus cernens eum, ovans[f] animo, gratias agens omnium

Capp. 2—4. 1. 2. *B.*

Cap. 2. a) (in *om.*) sanct. et scient. *B.* b) et in t. *om.* 2. *B.* c) C. ad e. v. *om. B.* d) *m. rec. corr.* dicentis 1 *et sic* 2. *B;* quod dives — in r. coelorum *add., sed deleta (v. infra)* 2. e) hoc mundo 2. *B.* f) *m. al. suppl.* 1. g) : : caelorum 1. h) *ita* 2 *cum V. Silvestri;* Dei 1; Dominus *B cum V. Erminonis.* i) *ita* 1; hominibus 2. *B.* k) superbiae vel arrogantiae *B.* l) *om.* 2. *B cum V. Silvestri.* m) terris *B.* n) *ita* 2 *cum V. Silvestri;* habitus *fortasse pr. m.,* aptum *m. al., om.* m. 1; habitum m. *V. Ermin.;* secretis aptum *B.* o) (in *in litura*)teger 1. p) patienti(ssimus *in litura*) 1. q) apud se *pro* adhuc *B.* r) iuvenis *B.*

Cap. 3. a) anhelanti 2; anhelante *B.* b) *litt.* as *m. al. in litura* 1. c) que *add.* 2. *B.* d) posset 2. *B.* e) *om.* 2. *B.* f) postpo(sitis *m. al. in litura*) 1; prius positis *B;* ad *add.* 2. *B.* g) (per *m. al. in litura*)gam 1. h) *om.* 2. *B.* i) altum 2. *B.* k) sum : :, *ras.* us 1. l) promissum *B.* m) *om. B cum Vulg.* n) podestati? *pr. m.* 1.

Cap. 4. a) comit. eum 2. *B.* b) Arnolphum 2, *ut infra.* c) cui *B.* d) Horenbergo *B;* Herenbergo 2. e) ducebat *add.* 2; ducebat *pro* d. f. st. *B.* f) ovanti 2. *B.*

1) *Haec, monente W Levison, ex V. Silvestri deprompta in supplementis Bollandianorum (Catal. Bruxell. I, p.* 5*) et apud Mombritium (Sanctuarium II, fol.* 279'*) leguntur.* 2) *Ei qui comis detonsis clericatum suscepturus erat, basilicae aut monasterio serviturus, licentia regis opus erat atque eiusmodi 'praeceptum de clericatu' inter Formulas Marculfi I,* 19, *legitur; cf. Loening, 'Kirchenrecht' II, p.* 169. 397. 3) *Matth.* 19, 21. 4) *Cf. Fredeg. IV,* 58, *ad a.* 629/30. 5) *Nomen ex 'horn', lat. cornu, i. e. cacumen, et 'berg', lat. mons, compositum videtur esse, sed situs montis adhuc ignoratur.*

conditori, excoepit laetus et hilaris et comae[a] capitis totondit crines et apud se aliquandiu teneri[b] fecit[c], imitans[d] vitam[e] et mores hominis[f] Dei. V. Silvestri.

(5). Deinde ad monasterium beati Romarici, que[a] vulgo vocant[b] Castellum[1], in cacumina[c] montium suo opere constructum expetiit[d], mittens duos e suis, qui fratrem suum Numerianum[e] nomine parvulum[f] adhuc aetate, ut[g] eum ad ipsum adducere[h] deberent[i], cupiens[k] de saeculi actibus ad instituta sanctorum patrum vel regulam monachorum et sanctae[l] vitae conversationes adducere. Tunc[m] vero beatum Germanum ad ipsum monasterium venientem omnes eum[n] una cum germano[o] suo ovantes excipiunt, referentes conditori gratias, quod de tantae[p] prosapiae genere sibi Dominus ad suum vocaret servitium. Totum corpus[q] suum affligens, in ieiuniis et vigiliis et orationibus semper Deo vacans, nihil amplius praeter cottidianum victum reservare[r]. V. Martini 2, 8. Vestitus eius vilitas erat, exemplum humilitatis et ib. 10, 2. caritatis omnibus ostendebat[s], ita ut ad ligna caedenda cum collega suo ad silvas pergeret et suis humeris deferebat[t] sororibus. Beati Pauli apostoli[u] considerabat sententiam, dicentis[v]: *Qui non laborat, nec[w] manducet.* 2. Thess. 3, 10. Tantam autem gratiam[x] V. Silvestri. Dominus ei dedit, ut nullus esset qui non cuperet vitam et mores illius imitare. ib.

(6). Tum deinde assumpsit secum beatum Chunnanem[a.2] magnae religionis virum ex genere Burgundionum, et accipientes[b] salubrius consilium, ad[c] monasterium antiquorum[3] opere constructum, cuius vocabolum est Luxovium, ambo pariter[d] cum suis sodalibus expetunt. Erat autem abba[c] pater monasterii illius Waldebertus[4] nomine, vir egregius ex genere Sicambrorum et magnae conversationis[e] vitae. Cumque eos aspexisset sacerdos Dei, omnes unanimiter hilari vultu infra[f] monasterii[g] septa recipiunt[h] ovantes. Ingressus[i] vero homo Dei cum suo germano[k] monasterium, mortificationem carnis[l] et sanctae religionis vitam[m] et oboedientiam ambo spontanea voluntate depromunt, quam[n] postea inviolatam atque[o] inlibatam servaverunt. Cumque cerneret[p] eum beatus Waldebertus virum esse industriem[q], itaque[r] presbyterum eum fieri iussit; omnis chorus fratrum in eius veneratione clamaverunt[s], dicentes, Germanum dignum esse presbyterium[t]. Sancto itaque ordi- V. Silvestri. nato presbytero[5], omnem gratiam transcendebat in clero.

Capp. 4—6. 1. 2. *B.*

Cap. 4. a) *ita* 1; comam capitis (capitis comam 2) tondebat (cr. *om.*) 2. *B.* b) commorari 2. *B.* c) ut esset *add.* 2. *B.* d) imita(n *in litura*)s 1. e) vit(am *m. al. in litura*) 1. f) viri *B.*

Cap. 5. a) quod 2. *B.* b) vo(ca *m. al. in litura*)nt 1. c) cacumine 2. *B.* d) venit 2. *B.* e) (Nu *in litura*)merianum 1. f) (pa *m. al. in litura*)rvulum 1; parvuli 2. g) *ita* 1; ut eum *om.* 2. *B.* h) adducer(e *m. al. in litura*) 1. i) deb(ere *in litura*)nt 1. k) eum *add.* 2. *B.* l) sanctam v. conversationem *B.* m) Beatum v. G. 2. *B.* n) *om. B.* o) fratre 2. *B.* p) tate *pr. m.* 1. q) suum c. 2. r) reservabat 2. *B.* s) exhibebat *B.* t) *ita* 1; deferret sermonibus 2. *B.* u) *om.* 2. *B.* v) dicens *inter scrib. corr.* dicentis 1. w) *ita* 1. 2 *cum Vulg.*; non *B.* x) D. gr. *B.*

Cap. 6. a) Chuanem *B.* b) accipiens *B.* c) *om.* 2. *B.* d) pater 1, *corr.* e) conversionis *B.* f) intra 2. *B.* g) asterii se *pr. m. in litura* 1. h) recepit ovans 2. *B.* i) Ingresus 1, *corr.* k) fratre 2. *B.* l) *om.* 1. m) vit(am *in litura*) 1. n) Quam — servaverunt *om. B.* o) a. inl. *om.* 2. p) eum c. 2. q) industr::m 1; *m. al. corr.* industrem 1 *et sic* 2. r) (i. *om.*) eum pr. *B.* s) clamavit dicens 2. t) prbrum 1; presbyterio 2. *B.*

1) *V. tom. IV, p.* 209. 2) *Chunna vel Hunna abbas a.* 659. *monasterio S. Iohannis Reomaensi praeerat (Ionae Vitae sanctorum p.* 326*), eumque Columbani sectatoribus recte attribuit Roverius, Reomaus p.* 75. 3) *V. Columbani I,* 10. 4) *A.* 629—670. *monasterio Luxoviensi praeerat.* 5) *Locos V. Silvestri ediderunt Bollandiani, Cat. Bruxell. I, p.* 6; *Anal. I, p.* 613.

(7). Cernens[a] vero Deo plenus[b], Spiritu sancto repletus, sacerdos Dei Waldebertus certatim undique catervas monachorum coadunari, anhelare[c] coepit de tam plurima multitudine, si forte ubi et[d] ubi inveniri possint[e] loca uberrima, ubi de suis monachis ad habitandum adunaret[f]. Audiens autem Gundoinus[g. 1], vir inluster[h], quod beatus Waldebertus abba sagaci intentione requirebat loca, ubi monachi sui residere et vitam sanctam degere deberent[i], missos[k] suos ad eum direxit, ut ad eum[l] ipsum Gundoinum quantotius deberet properaret[m]. Tunc[n] vero beatus Waldebertus absque ulla ambiguitate ad ipsum Gundoinum accedit, dans consilium. Inluster[o] vir Cundoinus dabat[p] ei[q] loca oportuna, et licet difficilis[r] sit introitus eorum, aditus eorum invenire[s] queunt. Tunc coepit Waldebertus verbis[t] lenibus mulcere animum eius, ut[u], si vellet, pro Dei intuitu vel pro remedio animae sue vel pro absolutione peccaminum suorum firmitatem[2] de ipsis locis manibus suis seu bonorum hominum roboratam manibus exhibeat[v].

(8). Tum[a] Waldebertus cum timore Dei et oratione fratrum ad ipsum locum accedit[b] et invenit locum uberrimum infra saxorum concava[c], vallem, quam[d] nuncupavit[e] Grandemvallem[3]; et est amnis in ea cum multitudine piscium. Tunc[f] hortabatur fratres suos, ut ibidem consistere deberent. Tum[g] arcessivit ad se unum de presbyteris suis nomine Fridoaldum, de paucis[h] monachis domni Columbani abbatis quondam[i], ut ad ipsum locum accedat. Ille vero de oboedientiae bono nihil dubitans, cum aliquantibus[k] fratribus ad ipsum locum cum timore Dei accessit; exercens se in labore cum suis, coepit ligna caedere, qualiter victitare[l] deberent.

V. Columb. II, 2. (9). Post haec coepit Waldebertus sacerdos Dei intra semet ipsum tacitus[a] cogitare, ut[b] si possit[c] reperire[d] de suis fratribus ex genere nobili et sacris apicibus vel litteris eruditum et[e] in sanctitate conspicuum, qui ipsos monachos secundum tenorem regulae gubernare et regere deberet. Quid plura? Deo iubente vel inspirante, sanctus Germanus eligitur abba[f]. Igitur venerabilis vir sacerdos Dei cum ipso Germano ad ipsum monasterium Grandemvallem veniunt; coepit
cf. 4. Reg. 4, 29. eum[g] suis monitis exhortari, ut nihil formidaret, sed ut vir sanctus lumbos[h] suos accingeret. Ille vero de oboedientiae bono nihil dubitans, accedens cum timore Dei laborem arripuit. Waldebertus[i] vero fratres exhortabatur, ut eos de sua oboedientia absolutos reddat, et sancto Germano pro Dei intuitu oboedientiae colla submittant[k. 4]; quod et ita fecerunt. Accepta igitur benedictione, tota[l. 5] tria

Capp. 7—9. 1. 2. *B.*

Cap. 7. a) Cernes 1, *corr.* b) et *add.* 2. *B.* c) *om. B.* d) (et ubi *om.*) invenire 2; et ubi i. *om. B.* e) pissint *m. al. corr.* possent 1; posset 2. *B.* f) exquirere *add. B.* g) Gundonius *constanter* 2. *B*; dux *add.* 2. h) illustris 2. *B.* i) deber(en *in litura*)t 1. k) ministros *B.* l) (eum *om.*) ipsum (G. *om.*) 2. *B.* m) *m. al corr.* properare 1; properaret (properarent *B*) *pro* d. p. 2. *B.* n) Tum *B.* o) *ita* 1; illuster 2; illustris *B.* p) dedit 2. *B.* q) illi *B.* r) sit d. 2. s) inveniri 2. *B.* t) l. v. *B.* u) et *B.* v) exhibebat 2; exhiberet *B.*

Cap. 8. a) Deinde 2. *B.* b) accessit 2. *B.* c) con(cava *m. al. in litura*) 1. d) quem 2. e) nuncapavit *pr. m.* 1. f) (Tunc *om.*) hortans 2. *B.* g) (Tum *om.*) Accersivit *et add.* itaque 2. *B.* h) p(aucis *m. al. in litura*) 1. i) monens *add.* 2; (q. *om.*) admonens *B.* k) *ita* 1; aliquantis 2; aliquot *B.* l) victuare 2.

Cap. 9. a) (taci *m. al. in litura*)tus 1. b) *om.* 2. *B.* c) posset 2. *B.* d) *om.* 1. e) *om.* 2. *B.* f) abbas *B.* g) cum cum suis monachis *B.* h) suos 1. 2. i) Vald. 1, *corr.* k) submittunt 1, *corr.*; submitterent 2. *B.* l) (t. *om.*) tria (i. *om.*) 2. *B.*

1) *De illo duce supra p.* 27. *pluribus verbis disserui.* 2) *V. supra tom. IV, p.* 585, *n.* 8. 3) *Vallis Birs fluvii natura locorum celeberrima ex ipso monasterio hodie Münsterthal appellatur.* 4) *Eodem modo quo domini saeculares sibi subditos alterius regimini cedebant.* 5) *Malim* tota

illa monasteria* in suo recepit dominio. Tantam autem ei gratiam Dominus dedit, ut non solum a suis, verum etiam ab omni aetate et sexu nimio diligeretur affectu. Cernens itaque[a] sanctus Germanus abba[b], quod difficilis esset introitus eorum[c], coepit saxorum dura manibus quatere[d], et valvae[e] utraque parte vallis patuerunt et sunt iterantibus[f] patefactae[g] usque in hodiernum[h] diem. V. Silvestri.

(10). Contigit autem, ut moreretur Gundoinus dux et Bonifacius[a, 1] dux, Chatalrichus[b] sive Chaticus[c] in loco[d] eius succederet[e]. Coepit nequiter opprimere populum illum vicino[f] monasterio[2], coepit eis[g] imputare, quod cum[h] antecessorum semper rebelles fuissent; illi[i] vero denegantes, quod nefas erat, quod eis imputabatur, multis modis affligere eos conabatur. Et quia Deo omnipotenti cura est de is[k] qui certantur[l] in[m] eo, volens athletam suum laureare[3] multum[n], quem praescivit pro suis laboribus coronandum, tum[o] tandem excitatus est Chaticus[p] in zelum[q] contra homines Sornegaudienses[r, 4]. Tunc iussit[s] ad se venire centenarios[5] illius vallis et[t] eos in exilium ire praecepit.

(11). Tunc Chaticus quod iniquo consilio ac[a] nequiter coeperat explere, seu quod venenata[b] mentae tractaverat, omnino cupiens adimplere, assumpsit[c] secum phalangas[d] Alamannorum gentis iniquae[e]; orto iam sole, ingressus est super vallem[f]. Quod cum nuntiatum fuisset[g] beato Germano, quod Chatalmundus[h] a partibus

*) scilicet sancti Ursicini atque Verdunense necnon et Grandivallense *add.* 2. *B.*

Capp. 9—11. 1. 2. *B.*

Cap. 9. a) ergo *B.* b) abbas *B.* c) *om.* 2. d) qu(a *in litura*)tere 1. e) valvae — patuerunt et *om. B.* f) *ita* 1 *cum V. Arnulfi c.* 25 *(Scr. rer. Merov. II, p.* 443, 13*)*; intrantibus 2. *B.* g) patefacta *B.* h) praesentem *B.*

Cap. 10. a) Bonefacius 2. b) Cathalricus 2; *om. B.* c) *ita* 1; Caticus 2; Cathicus *B.* d) locum *B.* e) Qui *add. B.* f) *m. al. corr.* vicini monasterii 1 *et sic* 2. *B.* g) coepitque imp. *B.* h) *ita pr. m.* 1; *m. al. corr.* eius antecessori 1 *et sic* 2. *B.* i) *ita pr. m.*, Illis vero protestantibus *m. al. corr.* 1, *et sic* 2. *B.* k) hiis 2; his *B.* l) *corr.* certant 1 *et sic* 2. *B.* m) *m. al. corr.* pro 1 *et sic* 2. *B.* n) *ita (?) pr. m., eras.* 1; *om.* 2. *B.* o) *om.* 2. *B.* p) *ita* 1. 2; Cathicus *semper B.* q) scelus. Igitur hom. *B.* r) *ita* 2; Fornegaudienses 1; hos neque audientes *B.* s) iubens 2. *B.* t) *om. B.*

Cap. 11. a) ac n. *om. B.* b) veneta *pr. m.* 1. c) (As *in litura*)sumpsit 1. d) phalanges 2. *B.* e) bellicosae 2. *B.* f) *ita* 1. 2. g) esset 2. *B.* h) *ita* 1. 2; Cathelmundus *B.*

atria *(vel potius* monarchia; *cf. Ionas p.* 252, 16*)* illa monasterii, *nam trium monasteriorum auctor minime meminit, sed unius neque de cellulis duabus ei postea subiectis cogitari licet. Ipsarum autem causa etiam charta Carolomanni regis a.* 768—771. *data (ed. Mühlbacher, Dipl. Karol. I, p.* 75*) interpolationem saec. XI. passa est, additis verbis his:* cella Verteme in honore sancti Pauli et cella sancti Ursicini confessoris, *hodieque cellae illae, quibus Granfeldenses inhiabant, nominantur Saint-Ursanne, nobis St. Ursitz, ad Doubs fl. sita, et Vermes, nobis Pfermund, in valle Delémont ad Scheulte rivum sita.* 1) *Mortui igitur erant et Gundoinus et Bonifacius duces, quibus tertius successit Chatalrichus seu Chaticus; v. supra p.* 27. *'Adalricus sive Athicus dux et coniux eius Bersuinda' monasterii Novientensis conditores passim laudantur in tabulis suspectis, de quibus disseruit A. Dopsch, 'Die Ebersheimer Urkundenfälschungen' ('Mitth. d. Inst. f. österr. Geschichtsforsch.'* 1898, *XIX, p.* 577 *sqq.).* 2) *Infra c.* 12: vicinos monasterii. *Vicini sunt rustici, Germ. 'nahkipuri'; cf. G. Waitz, 'VG.' II,* 1, *p.* 391[3]; *R. Schröder, 'Deutsche Rechtsgesch.' p.* 211[4]. 3) *I. e. decorare, coronare. Duc.* 4) *Sornegaudiensis pagus, qui a Sorne rivo nomen accepit, cum valle Delémont convenit teste Trouillat; cf. Longnon, 'Atlas historique. Texte expl.' p.* 137. 5) *De condicione centenariorum egerunt G. Waitz, 'VG.' II,* 2, *p.* 16[3]; *F. Dahn, 'Könige der Germ.' VII,* 2, *p.* 132; *H. Brunner, 'Grundzüge der deutsch. Rechtsgesch.' p.* 60[2].

aquilonis cum magno exercitu ingrederetur super vallem[a] illam et Chaticus[b] ab alia parte cum ingenti exercitu adveniret, tunc beatus Germanus, accepta secum pignera[c] sanctorum, cum libris et[d] praeposito monasterii nomine Randoaldo ad eum properare studet. Sed antequam perveniret ad eum, homines iniqui[e] plene[f] diabulo impleti vi[g] proiecerunt[h] in terram; qui tandem pervenit[i] ad Chaticum et invenit eum in basilica sancti Mauricii[k, 1] cum Ericho[l, 2] comite, consiliantes in invicem. Coepit autem beatus Germanus alloquire[m] eum et dicere: 'Inimice Dei et veritatis, cur ingressus es super homines christianos? Cur non pertimescis ad naufragium perducere monasterium meum, quem[n] ipse aedificavi?' At ille[o] veniam postulat de commisso scelere; illi[p] vero falsa humilitate wadium[q, 3] suum[r] in manum[s] dare voluit. Sed ille rennuit eum accipere, promittens se[4] de omnibus satis esse facturum[t]. Tunc[u] reliquit eum in basilica[v] ipsius[g] sancti Mauricii[w] uno tantum comite[x] nomen[y] Randoaldo.

(12). Ille vero videns, quod nihil proficeret, sed[a] totam vallem cernens tamquam a luporum[b] morsibus vicinos monasterii laniari et domus[c] eorum incendio ignis[d] concremari, flevit diutissime, et manus palmasque ad[e] caelum tendens, dicebat: 'Vide, Domine, ne sileas, quia gens barbara ingressa[f] est super nos'. Tunc[g] repedare volens[h] metatui suo, eum con collega suo in via secuti sunt homines pleni daemonio[i]. Videns sanctus Germanus martyr et sacerdos Dei, verbis pacificis eis[k] loquebatur, dicens: 'Nolite, filii mei, tantum nefas perpetrare in populo Dei'. Illi vero, ut erant repleti doemonio, eum expoliaverunt[l] vestimentis suis. Cumque cerneret beatus Germanus[m] martyrium suum prope adesse, fratri suo Randoaldo adloquebatur[n], dicens: 'Simus pacifici, frater mi, quia hodie fructum laborum[o] nostrorum consequimur'. Cumque expoliassent eum una cum collega suo, aiebat[p], dicens: 'Gratias tibi[q] ago, pastor bone, quia non[r] me fraudasti bonis tuis; dignare me recipere cum fratre meo in consortio sanctorum tuorum'. Post haec vox ei de
cf. Luc. 12, 42. Act. 7, 55. caelo venit, dicens: 'Veni, fidelis dispensator, aperti sunt tibi caeli; congaudent tibi angeli mei et[s] perducent te in caelestem[t] Hierusalem'. Et haec dicens, unus

Capp. 11. 12. 1. 2. *B.*

Cap. 11. a) valle illa *B.* b) Caticus *h. l.* 2. c) *ita* 2 (*cf. infra p.* 39, 19); pignora 1 (*pr. m*). *B.* d) et *delevit Trouillat (habet 2), Randoaldum contendens libris praepositum fuisse.* e) inimici 2. *B.* f) *delet.* 1; *om.* 2. *B.* g) *om.* 2. *B.* h) eum *add.* 2. *B, ante* pr. *m. al. add.* 1. i) pervenerunt *B.* k) Mauritii 2. *B, ut infra.* l) Erico 2. *B.* m) alloqui : :, *ras.* re 1; alloqui 2. *B.* n) *ita pr. m.* 1; quod 2. *B.* o) ipse 2. p) illi vero *om.* 2. *B.* q) vadimonium 2. *B.* r) su : m *pr. m.* 1. s) eius *add.* 2. *B.* t) *ita* 1; esse satisfacturum 2; satisfacturum esse *B*; satisfactum esse *coni. Mab.* u) Egressus inde *pro* Tunc 2. *B.* v) basilicam 2. w) cum *m. al. add.* 1; *habent* 2. *B.* x) com̄ (?) *m. al. corr.* comite 1. y) nomine 2. *B et m. al.* 1.

Cap. 12. a) *m. al. add.* per 1; *habent* 2. *B.* b) lup : : *pr. m.* 1. c) domos 2. d) *om.* 2. *B.* e) in 2. *B.* f) ingresa *pr. m.* 1. g) Quem 2. *B.* h) *m. al. corr.* volentem ad monasterium suum eum cum coll. 1 *et sic* 2. *B.* i) *m. al. add.* quos 1; *habent* 2. *B.* k) *m. al. corr.* eos alloquebatur 1 *et sic* 2. *B.* l) exp : liaverunt *pr. m.* 1. m) Gemanus 1. *corr.* n) *corr.* loquebatur 1 *et sic* 2. *B.* o) bonorum 2. *B.* p) : aiebat 1. q) *ita* 1; ago tibi 2. *B.* r) me non 2. s) *m. al. corr.* ut perducant 1 *et sic* 2. *B.* t) caelesti : : r : *pr. m.* 1.

1) *Vestigia ecclesiae prope Courtetelle locum in valle Delémont situm adhuc restant, monente J. Trouillat.* 2) Aerico duci *Chlodoveus III. chartam quandam inscripsit monachis Malmundariensibus concessam, qui sane alius est atque comes Alesatiensis, nomen tamen idem, unde cave ne* Etico *corrigas cum J. Trouillat.* 3) *Chaticus fidem Germano manu apprehensa daturus erat, quam hic rennuit; cf. J. Grimm, 'Deutsche Rechtsalterthümer' I,* 191[4]. 4) *Potius* eum, *scilicet ducem.*

ex iis, qui[a] audacior, repletus daemonio, lancea perfodit eum simulque et Randoaldum[1]. Corpus remansit exanime, anima autem[b] illius penetravit ad[c] caelos. cf. Hebr. 4,14.

(13). Cumque haec acta fuissent, fratres vero[a] eius requirebant eum, huc atque illuc circumeuntes. Fere hora tertia noctis invenerunt eum iam defunctum una cum collega suo et levaverunt[b] corpus eius cum eiulatu magno. Deferunt[c] eum[d] in basilicam domni[e] Ursicini[2] suo opere constructam, prosternentes eum nudum ante conspectum Dei. Acta sunt haec ipsa nocte in vigilia cathedrae sancti Petri. Febr. 21. Cumque[f] fratres ad[g] vigilias excubarent, nuntius venit, qui diceret, patrem monasterii ab hoste iniquo interfectum fuisse. Illi vero cum eiulato magno deferunt eum in basilicam sancti Petri[3] et sepelierunt eum, ubi[h] praestantur beneficia orationum, ipso Add. Nivial. praestante, cui est honor et gloria in saecula saeculorum[i].

(14). Factum est[a] autem post[b] haec, redeunte anni circulo, — dies natalis Dec. 25. Domini advenit, — tantum lumen coruscans, ut[c] ferunt, in ipsa vigilia noctis[d] natalis[e] Domini, ubi interfectum corpus beati antistis[f. 4] fuit, e[g] caelo venisse[h], ita[i] ut omnes mirarentur et replerentur timore magno.

(15). Tunc[a] quidam unus[b] e fratribus ipsa die interfectionis eius inter Febr. 21. hostium[c] cuneus[d] cingulum, quod vulgo bracilem[5] vocantur[e], inter manus trahentium invenisset[f], monasterii vestiario detulit. Tunc omnes fratres tanquam munus de caelo prolatum ovantes excipiunt et eum[g] in ecclesia infra[h] pignera sanctorum pendere fecerunt[i]. Post haec contigit, ut aliquis homo vicinus monasterii[k] magnis febrium detineretur infirmitatibus, praecipue[l] plenus *** brugine[6], peste repletus. Vix a suis deportatus monasterio[m] advenit, cumque ecclesiae limen attegisset, aspexit cingulum almi Germani parietem[n] pendentem[o]. Tunc[p] coepit cum eiulato magno precari, ut eum[q] contingere[r] liceret. Tunc unus[s] de diaconibus replevit calicem[t] aquae[u]

Capp. 12—15. 1. 2. *B.*

Cap. 12. a) *m. al. add.* erat 1; *habent* 2. *B.* b) *om.* 2. *B.* c) *eras.* 1; *om.* 2. *B.*

Cap. 13. a) *eras.* 1; *om.* 2. *B.* b) *m. al. corr.* levantes 1 *et sic* 2. *B.* c) defferunt 1. d) *om.* 2. *B.* e) *m. al. corr.* sancti 1 *et sic B; om.* 2. f) que *om.* 2. *B.* g) *pr. m. superscr.* 1; *habent* 2. *B.* h) *in litura* 1. i) Amen *add.* 2. *B.*

Cap. 14. a) autem est 2. b) post haec *om. B.* c) (ut *om.*) referunt 2. *B.* d) *eras.* 1; *om.* 2. *B.* e) nativitatis 2. f) *ita pr. m., m. al. corr.* Germani 1 *et sic B;* sancti Germani *pro* b. a. *ante* corpus 2. g) de 2. *B.* h) *m. al. corr.* venit 1 *et sic* 2. *B.* i) *eras.* 1; *om.* 2. *B.*

Cap. 15. a) T. q. *eras.* 1; *om.* 2. *B.* b) *m. al. add.* autem 1; *habent* 2. *B.* c) hosti: *pr. m.* 1. d) *ita scripsi;* cuneum *m. al. corr.* cuneos 1 *et sic* 2. *B.* e) *m. al. corr.* bracile vocatur 1 *et sic* 2. *B.* f) *m. al. corr.* invenit et 1 *et sic* 2. *B.* g) *m. al. corr.* illud 1 *et sic* 2. *B.* h) inter pignora *B.* i) *ita* 1; f. *om.* 2; suspendunt *pro* p. f. *B.* k) monaste(rii *m. al. in litura*) 1. l) pr. — repletus *erasa, ita ut satis certe distingui nequeant* 1 *(cf. p.* 36, 1*); haec om.* 2. *B.* m) *ita* 1; (in *add. B*) monasterium venit 2. *B.* n) p:r::::: *eras.* 1; *om.* 2. *B.* o) *m. al. corr.* pendere 1 *et sic* 2. *B.* p) Tum *B.* q) *m. al. corr.* illud 1 *et sic* 2. *B.* r) continger: *pr. m.* 1. s) *om.* 2. t) culicem *pr. m.* 1. u) *om.* 2. *B.*

1) *Rennendorf seu Courrendlin (Rendelana curtis a.* 866. 884*) locus in pago Sornegaudiensi situs idem fuisse dicitur, ubi sancti necati sint; cf. supra p.* 32. 2) *'Quae sit haec basilica, ad nos usque non pervenit' in marg. cod.* 2. *adscripta sunt recte, ni fallor, nam de basilica prope monasterium sita hodieque ignota cogitare malim quam de cella illa S. Ursicini Alsegaudiensi (hodie Saint-Ursanne), quae Grandivallensibus postea subdita erat.* 3) *Basilica S. Petri Grandivallensis hodie paroecialis est vici Münster.* 4) *Antistitis nomen abbatibus haud ita frequenter attribuitur.* 5) *Cf. SS. rerum Merov. II, p.* 559. 6) *Vocabulum coniectura non assequor.*

et inmersit[a]; dedit bibere egroto, et statim ut bibit, ad pristinam rediit[b] sani- Sulp. Sev. V. Mart. 26,3. tatem et[c] Deo gratias egit.[c] Adeo plura sunt in[d] beatissimo[e] Germano, quam[f] ut verbis concipi[g] queant[h].

Cap. 15. 1. 2. *B.*

Cap. 15. a) *m. al. add.* et 1; *habent* 2. *B.* b) *m. al. corr.* restitutus est 1 *et sic* 2. *B.* c) et — egit *om.* 2. *B.* d) *ita pr. m.* 1 *cum Sulp.; m. al. corr.* a 1 *et sic* 2. *B.* e) beato *B.* f) *ita pr. m.* 1 *cum Sulp.; m. al. corr.* facta miracula, ut vix v. 1 *et sic* 2. *B.* g) con(cipi *in litura*) 1. h) *m. al. subscr.* Explicit passio Germani (mar *suppl.*) Grandevallensis 1; Explicit passio sancti Germani martyris *subscr.* 2.

VITA SADALBERGAE ABBATISSAE LAUDUNENSIS.

De Sadalberga virgine pauca quae nobis tradita sunt fide digna Ionae debemus historiae Columbani scriptori, cuius sectae ipsa coniuncta erat, dum vita eius prolixa aevo multo posteriore composita uberiorem quidem materiam exhibet sed vix veriorem. Gundoinus procul dubio vir illustris in villa Mosa[1] *tunc habitans Eustasium abbatem Luxoviensem (a.* 615—629*) e Baioariis domum via nescio qua revertentem tecto receperat, cumque duos bonae indolis liberos ei obtulisset, denuo quaerenti, nonne adhuc prolem haberet, Sadalbergam filiam exhibuit luminibus orbatam. Puella interrogata paratam se esse spopondit, quoad aetas tenera valeret, 'sacris praeconiis obtemperare', cumque corpus per biduum confecisset, lumen oculorum per Eustasium recepisse dicitur, quo magis rebus divinis deinde operam daret. Eo ipso tempore eadem adhuc vivebat, quo Ionas alteri Vitae Columbani libro componendo studium navavit, i. e. c. a.* 642. *p. Chr., et 'divinis obsequiis dedita' saluti consulebat non solum suae animae, sed etiam aliarum*[2]. *Ex his verbis conici licet, ipsam virginum cuidam coenobio abbatissam praefuisse, atque iusto iure Burgundofarae (II, 7) a Iona adiuncta est Deo sacratae puellae, cui plura discrimina superanda erant, ut vota caelestia solveret.*

Sadalberga, cuius nomen postea Sallaberga, vulgo Salaberga scribebatur[3], *eodem quo martyres Acaunenses die* 22. *Septembris colitur*[4] *atque prima abbatissa monasterio virginum Laudunensi praefuisse dicitur, cuius origo ad ipsam relata est. Anstrudis altera abbatissa, cuius vita inutilis infra edenda est, villam quandam in pago Virdu-*

1) *Hodie Meuse (cant. Montigny-le-Roi, arr. Langres, dép. Haute-Marne).* 2) *Ionas, V. Columbani II,* 8: Quae nuncusque superest et divinis obsequiis dedita non solum suae utilitati, sed et aliis providet oportuna. 3) *Scilicet in V. Sadalbergae codicibus. Ionae codices ita inter se discrepant:* Sadalbergam *A* 1*b et pr. m. A* 1*d;* Sadalburgam *A* 1*c;* Sadelbergam *A* 2; Salabergam *A* 1*e;* Adalbergam *B* 1*a et e corr. A* 1*d.* 4) *V. Sadalbergae c.* 30. *Martyrologiis nomen illatum non est.*

nensi sitam quondam possederat, monasterio S. Michaelis a. 709. *datum*[1], *quo ipsa non amplius vivebat. Nobilissimis feminis monasterium quod dixi aevo Karolorum paratum erat atque singularibus quoque privilegiis fruebatur. 'Ad Lauduno monasterio' alteram ex Thassilonis ducis filiis Karolus a.* 788. *relegavit*[2], *dum altera Calam in celeberrimum Balthildis reginae monasterium abigitur. 'In monasterio S. Mariae'*[3] *Lauduni Iudith uxorem Ludowicus Pius a.* 830. *consistere iussit, ut a conspiratis ipsam tueretur. Regalis ut erat abbatia*[4], *ad regem Francorum iure proprio pertinens, Hildegardi Ludowici Pii filiae, Otgivae Karoli Simplicis uxori, Gerbergae Ludowici Transmarini coniugi deinceps concessa est*[5]. *Cum monasterium sub ipsius imperatoris defensione aeque atque Pruniense positum esset, exemplo utriusque regium S. Mariae monasterium in palatio Compendiensi Karolus imperator a.* 877. *condere et rebus fisci instruere poterat*[6]. *S. Mariae quod olim nuncupatum erat monasterium Laudunense S. Iohannis ab Alexandro II. papa a.* 1061—1067.[7] *appellatur, cum abbatissam expulsam restituendam curaret, denique utrique sacrum erat. Cum et ecclesia maior et palatium episcopale a.* 1112. *incendio conflagrarent, etiam ad monasterium virginum extra muros oppidi situm*[8] *ignis transvolavit et tres ecclesias succendit S. Iohannis, S. Mariae, quae Profunda dicebatur, S. Petri*[9]. *S. Mariae ecclesia Profundae nomen ferebat, ut a maiore distingueretur eidem Mariae sacra, in qua episcopalis sedes constituta erat. Septem ecclesias a Sadalberga in S. Iohannis abbatia aedificatas esse voluit Hermannus, auctor Miraculorum beatae Mariae Laudunensis, quorum tertium librum (c.* 22*) annis* 1149/50. *conscripsit*[10], *scilicet praeter tres quas dixi S. Michaelis et omnium Angelorum, S. Crucis, S. Apri, S. Mariae Magdalenae, e quibus S. Crucis et S. Apri ecclesiae prae nimia vetustate tunc defecerant. Auctoritatis qua abbatia fruebatur ut exempla nonnulla afferantur, rex Francorum coronandus in ea ipsa coronam auream ferebat neque ei aut episcopo aut aliis principibus in equo sedentibus eam intrare licebat, sed extra portam descendentes pedibus ad ecclesiam procedere coacti erant*[11]. *Virgines propter pravam et inhonestam vitam a.* 1128. *expulsae sunt, in quarum locum monachi religiosi successerunt.*

Sadlabergam neque Sadalbergam sanctam feminam auctor libri illius vocavit, quem de ipsius vita composuit, eumque Omotario 'papae necnon et sacerdoti', Anstrudi abbatissae, alteri Sadlabergae cuidam inscripsit, epistula Ionae parum accurate usus, quae Vitae Columbani praemissa est, dum ea quae insequuntur fere ad verbum cum prologo V. Praeiecti conveniunt. Omotarium papam nulli adhuc eruere licuit neque de altera Sadlaberga quicquam constat. Anstrudem autem abbatissam filiam Sadalbergae prioris fuisse auctor voluit eamque se vivo regimen monasterii tenuisse etiam infra contendit (c. 11*). Supererat adhuc hortulanus ipsius Sadalbergae, Landefridus scilicet monachus, qui miraculum quoddam, quod expertus erat, ei enarrare consueverat (c.* 22*), atque civile bellum inter Theudericum III. et Dagobertum II. reges Francorum 'nuper' gestum erat circa terminos Lingonum et Leucorum, Burgundiae scilicet et Austrasiae, idque ab eo ipso visum erat (c.* 13*). Cum Dagobertus a.* 679. *occisus sit, paulo post a.* 680. *auctor vitam composuisse existimandus est. Sane Sadalbergam non multo ante quam vitam composuit mortem occubuisse necesse est. Nam in rebus arduis a Waldeberto abbate Luxo-*

1) *Pardessus, Dipl. II, p.* 282. 2) *Fragm. Chesnii, SS. I, p.* 33. 3) *V. Hludowici c.* 44, *SS. II, p.* 633. 4) *Diploma Ludowici VI. regis a.* 1128 *(Guiberti Opera ed. d'Achery p.* 828*).* 5) *Gallia christ. IX, p.* 587. 6) *Charta Karoli a.* 877, *die* 5. *Maii data est; cf. Bouquet VIII, p.* 660; *E. Dümmler, 'Gesch. d. Ostfränk. Reiches' III, p.* 41 [2]. 7) *Jaffé, 'Reg.' n.* 4605 [2]. 8) *V. Sadalbergae c.* 22. *Hodie praefectura aedificia occupat.* 9) *Guibertus abbas, De vita sua III,* 9. 10) *Cf. SS. XII,* 653. 11) *Hermannus, De Miraculis S. Mariae Laudun. III, c.* 22 *(Guiberti Opera ed. d'Achery p.* 553*).*

viensi (a. 629 — 670*) adiuta erat (c.* 14*), qui ipsam frequenter visitaverat (c.* 20*), at postquam familiariter eo usa est, in extremis positae idem quasi angelus Domini apparuit, futurum obitum praedicens speransque fore, ut ex eius victoria ipse bravium caperet (c.* 27*). Ex hoc loco concludi licet amicum caelestibus agminibus tunc aggregatum esse et Sadalbergam post eum obiisse, scilicet post a.* 670.

Auctor igitur gravem et omnino aequalem se praestitit, qualem eum habuerunt cum reliqui qui de ipso disseruerunt tum M. Büdinger[1]. *Nomen autem suum latere maluit, nam quis tres quas dixi personas alloquatur frustra quaeras. Etsi decennio post Sadalbergae mortem vitam descripsisse voluit, eam non viderat neque de ipsa rettulit nisi ea quae ab aliis accepisse voluit. Immo de Waldeberti abbatis aevo paulo ante defuncti ita locutus est, quasi illud longe ante actum esset. 'Huius tempore' monasteria et monachorum et virginum per Galliarum provincias ad regulam Benedicti et Columbani condi coepta esse contendit, cum ante 'illud tempus' vix paucis extitissent locis (c.* 8*). Monasteria in Galliis ante patronos suos rarissima fuisse auctores aevi Carolingici statuerunt, biographi scilicet et Eligii (I,* 21*) et Desiderii (c.* 23*).*

Sadalbergae vitae curriculum (c. 1—18*) enarrans biographus Ionam sequi poterat Vitae Columbani auctorem, dum altera pars (c.* 19—30*) obitum una cum miraculis continens eiusmodi subsidio caret. Ea quae de ipsa atque de Columbano, Eustasio, Romarico initio enarravit (c.* 1—9*) ex illo auctore pendent, quem ipse citavit*[2]*, atque quae de Agrestii schismatici fraudibus legerat (c.* 8*) Eustasii gesta ad eundem fontem redeunt (= V. Columb. II,* 9. 10*). Habuit autem codicem quendam classis A* 3*, nam Childeberti regis munificentia Luxovium monasterium constructum esse contendit neque Sigiberti, atque textum adeo degeneratum*[3] *potius Carolingico quam Merovingico aevo attribuam. Itinera Eustasii a Iona discrepans ordine inverso enarravit, prius scilicet ad Baioarios (c.* 1*), alterum annis post ad Warascos (c.* 7*) factum, atque etiam illos Bonosiaca haeresi infectos esse contendit sicut hos. Triduanum Sadalbergae ieiunium pro biduo posuit, quo Ionas contentus fuerat.*

Tota autem auctoris fallacia ex duplici matrimonio intellegitur, quo piae virginis sanctimoniam eo solo consilio maculavit, ut materiam suam sterilem aliquo modo amplificaret. Ipso enim teste puella ab Eustasio sanata, cum ad perfectae aetatis venisset annos, Richramno cuidam (c. 6*) nupsit, qui duobus mensibus post diem supremum obiit, atque 'his ita transactis' Eustasius Luxovium rediit (c.* 7*), quasi per aliquot annos in villa illa commoratus esset. Post duos autem viduitatis annos eadem iterum a Blandino, cui cognomen Basoni erat (c.* 10*), in matrimonium ducta est sedente Waldeberto abbate (a.* 629 — 670*) et regnante Dagoberto I. (†* 639*), ideoque ante eum ipsum annum, quo caelestem eius consuetudinem Ionas extulerat. Quamvis invita voluntati parentum aut iusso regio cessisset, liberis procreandis post alteras nuptias tanto fervore institit, ut quinque peperisset, atque Remos ad basilicam S. Remigii se contulerat, ne tot privaretur 'privilegiis', progenie scilicet, votumque ibi solverat, ut subolem futuram Domino dicaret. Liberi enumerantur Saretrudis, — idem nomen atque matris illius, uxoris scilicet Gundoini, — Eustasius memoriam abbatis celeberrimi renovans, Eba, Anstrudis altera abbatissa, Balduinus. Totius igitur sanctorum cohortis Sadalberga mater facta erat atque, si biographo fidem habemus, fecunditatem cum divinis obsequiis optime coniunxerat.*

1) *M. Büdinger, 'Zur Kritik altbaierischer Geschichte' ('SB. der phil.-hist. Classe der Akad. der Wissensch.', Vindobonae* 1857*, XXIII, p.* 381*).* 2) *Cap.* 2: Columbani — non est necessarium nostro operi texere gesta, cum sint ab eloquentissimo viro Iona elucubrate edita, *et paulo infra:* isdem praefatus Ionas in libro, quem de vita et miraculis eius edidit, suo stilo prosequitur. 3) *Ionae Vitae sanctorum p.* 119.

Attamen Iona teste Sadalberga promissis suis steterat ideoque ad annum quo Vita Columbani composita est, scilicet ad a. 642. *p. Chr., virginitatem serraverat atque verba illius ita accipienda esse etiam biographus Agili confirmavit, qui patronum suum Eustasio comitem attribuens salutem virginis ad illum referre poterat. Is neque maritorum neque liberorum meminit, sed* sacrum, *inquit*[1], velamen devotissime suscepit et virginitatem quam voverat inviolabiliter servavit. *Matrimonia igitur et progeniem biographus virginis sibi ipse excogitasse videtur, quam vitam religiosam degisse Ionas testatur auctor omnino aequalis et gravis.*

In villa Mosa, scilicet in pago Bassiniaco[2] *et in dioecesi Lingonensi, in regno igitur Burgundiae, Gundoinus pater Sadalbergae eo tempore habitabat, quo Eustasius ipsum visitabat, unde Mabillonius statuerat eo ipso loco virginem natam esse. Biographus vero in pago finitimo, scilicet Uternensi, et in dioecesi Leucorum ideoque in regno Austrasiae, eiusdem ortum collocavit (c.* 1*). Sane ipsi in Austrasiam femina transferenda erat, a qua monasterium puellarum Laudunense conditum esse voluit. Primo quidem Sadalbergae monasterium in territorio Lingonensi, scilicet in hereditate paterna, situm fuisse statuit (c.* 12*), postquam illa cum tota domo sua a Waldeberto abbate conversa est, qui ipse solamen artificesque ac viros industrios ad opus peragendum praebuisset, atque* locus, *inquit,* licet Austrasiorum finibus immineret vicinus, tamen Burgundiae erat, distans a Luxovio monasterio paulo minus milibus quadraginta. *Ex loco Austrasiorum finibus vicino facile in ipsos Austrasios transiliendum erat, cuius rei hanc fuisse causam biographus voluit. Regionem illam Lingonensem Sadalberga praesaga mente non satis tutam esse vidit, paulo serius fortasse, quam par fuisset, maxima scilicet fabricae parte perfecta (c.* 13*), cumque locus stabilitate et munitione careret, periculum ex 'regum limitibus hinc inde admixtis' oriturum, discrimina scilicet belli, quod inter Theudericum et Dagobertum postea gerendum erat, eo avertit, quod iterum Waldeberto abbate et consiliario et comite itineris usa cum maximo apparatu et omnibus quas congregaverat plus quam centum virginibus Laudunum secessit in urbem sane natura loci munitissimam. Attilo episcopus Laudunensis ei obviam processit ovansque sanctas virgines in urbem deduxit, ex qua eis ingredientibus monstra bestiarum diversi generis, bubali, cervi, ursi, sues, lupi, vulpes, asini, leones exierunt, diabolus scilicet cum satellitibus suis tantam sanctitatem non ferens (c.* 15*). Praesagium igitur quoddam causa monasterii transferendi fuisse fertur novaque fundamenta ecclesiarum et domorum in monte Laudunensi iam iacta sunt atque intra exiguum temporis spatium trecentas sanctimoniales et nobili loco ortas et inferiore eo concurrisse auctor voluit. Quod vetusto tempore a Wandalis, Alanis, Chunis, ceteris Germaniae et Scythiae gentibus urbem illam frustra obsessam esse idem scripsit (c.* 14*), similia de aliis urbibus Gallicanis Hieronymus in epistula ad Ageruchiam enarraverat, qua illum usum historiam Laudunensem fraudulenter extendisse nemo negabit. Etiam alterius partis miracula fraudis vestigia prae se ferunt, veluti subtilissimus hortulani auditus (c.* 22*), tabernaculum e caelo descendens (c.* 26*). Piis fundorum donatoribus, qui postea resipiscentes sua reposcerent, miraculo ultimo (c.* 29*) laudabilis conversio ante oculos ponebatur. Erant Sadalbergae sorori maiori natu*[3] *fratres duo, quos Ionas non nominavit, alter Leuduinus, alter Fulculfus nomine, uterque Bodo*

1) *AA. SS. Aug. VI, p.* 580. *In codicibus V. Agili nomen* Sadeberga, Sadaberga, Sedalberga *scriptum est.* 2) *Paroecia Domni Martini (hodie Dammartin, dép. Haute-Marne), ad quam villa Mosa (hodie Meuse) pertinet, decanatui et archidiaconatui Bassiniaco (hodie Bassigny) subdita erat; cf. A. Longnon, 'Pouillés de la province de Lyon' ('Recueil des historiens de la France', 'Pouillés' tom. I, p.* 160*).* 3) *V. Sadalbergae c.* 4: licet aetate praeferentem, sed dudum luminibus orbatam.

cognominatus (c. 4), id quod credi nequit. Alter igitur — nescimus uter fuerit, sed Fulculfum eum fuisse crediderunt, fortasse quia alter frater episcopus Tullensis factus esse fertur — villas quasdam, quas per chartarum seriem sororis coenobio dono dederat, illicita usurpatione retinebat, sed eiusdem et morbo et orationibus anxiis commotus celerrime ad eam venit, moxque chartarum sanctio utrimque confirmata est, quam suo tempore adhuc ratam stetisse auctor contendit.

Monasterium fuisse duplex et virginum et monachorum ex ipsa vita colligi licet. Nam non solum Odila uxor fratris, sed etiam hic ipse, Leuduinus scilicet cognomento Bodo, a Waldeberto conversi Laudunum properaverunt fraterque caesarie abscisa monachi agebat officium, donec episcopatum Tullensem meritus esse dicitur (c. 18). Alter monachus Landefridus nomine hortulani officio apud sanctam fungebatur (c. 22). Italus denique presbyter atque eiusdem coenobii praepositus erat (c. 21), quem sancta moribunda adscivit, 'ut pro se, sicut mos est, officium expleret funeris' (c. 29). Presbyteratum autem aut sacerdotium auctor tanti existimavit, ut Omotario papae quasi exaggerando verba 'necnon et sacerdoti' addiderit, atque fortasse ipse e presbyteris monasterii Laudunensis erat. Ad regulam Benedicti et Columbani Waldeberti tempore monasteria per Gallias condita esse non ignoravit (c. 8). Is quem citavit (c. 20) regulae tenor ad Columbanianam referri nequit, in qua de cellario custodiendo nihil statutum sit; de cellerarii quidem condicione Benedictus (c. 31) egerat et post ipsum Donatus (c. 61), sed unamquamque puellam per annum in eo officio ministerioque coenobiali versatam esse uterque minime tradidit. Psalmodiae perennis institutio usque ad auctoris aevum in monasterio Laudunensi vigebat (c. 17). Exemplo monachorum Acaunensium et normae Habendensis virgines die noctuque psallendi canonem personabant, per turmas dispositae.

Sane V. Sadalbergae ad instituta monasterii cognoscenda facit, quae auctoris aevo servabantur, scilicet Carolingico. Is ut Ionae omnia debuit quae memoriae tradidit fide digna, ita libros eius tam studiose lectitaverat, ut vocabula haud pauca pluresque elocutiones[1] *stilo ipsius haeserint. Partes orationis haud ita bene inter se coniunxit. Erat enim se ipso teste vix primis litteris imbutus*[2]. *Accusativum absolutum et ex Iona deprompsit et ipse formavit*[3] *atque participium pro verbo finito posuit*[4] *sicut biographus Aridii*[5]. *Nonnulla quoque in nominibus declinandis menda commisit (c.* 20. poti liquor *bis) et haud raro dativum tertiae declinationis per* e *scripsit (c.* 21. caritate fervente, *c.* 25. amore*). Praeter Ionam aliquot auctores citavit, qui ad propositum ipsius non faciunt, scilicet Columbani scripta ad Gregorium, 'quae de pervigili pastorum cura elicuit' (c. 2), aut deperdita aut minus recte citata*[6], *responsa Gregorii nunc deperdita, cuius etiam homiliam quandam legerat, scripta de Hilario (c. 19), nisi fallor, Arelatensi, de Melania*[7] *et Paula Hieronymi et chronicon (a. 376) et epistulam ad Eustochium, de Helena historiam ecclesiasticam, Rufini nisi fallor lib. X, c. 7. 8. Erat enim ipsius a proposito aberrare, ut enarrationem aliquo modo extenderet, suamque litterarum scientiam ostentare. Ita occasionem nactus est de cursu Mosae fluminis disserendi (c. 4), Caesaris de Bello Gallico commentariis (IV, 10) instructus, sicut W. Levison sodalis monuit, ita se ipse haud semel adhortatus est, ut illuc unde abierat rediret*[8]. *Scripturae sacrae*

1) *Pauca exempla proferam: V. Sadalbergae c.* 7: scripturarum cauterio = *Ionas I,* 30; *ib. c.* 8: hereticorum procellas = *Ionas I,* 1; *ib. c.* 12: spreta faleramenta saeculi, *c.* 18: postposita faleramenta mundi = *Ionas I,* 10. *II,* 1: exspreta, postposita faleramenta saeculi; *ib. c.* 15: patulae datur intelligi = *Ionas I,* 8: patule non agnovit, *I,* 21: patule praebere. 2) *Cf. prologum.* 3) *V. Sadalbergae c.* 18: resque suas monasteriis collatas. 4) *V. Sadalbergae c.* 20: Illa — gratias referens. 5) *Scr. rer. Meroving. III, p.* 579. 6) *V. infra p. 52, n.* 1. 7) *V. Sadalbergae c.* 25. 8) *V. Sadalbergae c.* 9: Sed ut ad articulum revertamur hystoriae, *ib. c.* 17: Sed nunc rursus ad coeptam redeamus narrationem.

lectiones attulit non textus vulgati, sed versionis antiquioris[1] *ex numero earum, quae Italae nomine comprehenduntur. Tales in codicibus Bibliae usque ad medium saec. IX. occurrunt*[2] *commixtae aut coniunctae haud raro cum versione Hieronymiana.*

Vita Sadalbergae, quam saec. IX. in. attribuam, priori Anstrudis biographo praesto erat, qui partim easdem personas produxit, isque corpora utriusque abbatissae in basilica S. Mariae, scilicet Profundae, condita esse[3] *rettulit. Alter vero auctor Anstrudis vitam saec. XII. expoliens eadem inde in superiorem Iohannis Baptistae ecclesiam translata esse tradidit. Calendarium Psalterio Emmae reginae* († *c.* 988), *uxoris Lotharii*[4] *regis Franciae praefixum, quod Remis in bibliotheca Remigiana olim asservabatur*[5], *nomina continebat Basonis*[6] *(Non. Mai.) alterius Sadalbergae mariti, Gunduini patris (Kal. Nov.), Bodonis episcopi fratris (*4. *Kal. Iul.), omnium liberorum, e. gr. Balduini levitae et martyris (*6. *Id. Ian.), Anstrudis abbatissae (*16. *Kal. Nov.), atque haec tota consanguinitas in litaniis Psalterio insertis commemorabatur. Nomina auctor Calendarii illius ex ipsa Vita Sadalbergae deprompserat. Vita quaedam Balduini ex biographo Anstrudis pendet*[7], *qui de illius martyrio egerat. Sadalberga in Libro de ordine officiorum ecclesiae Laudunensis (c.* 1200*) locum post Acaunenses occupat*[8].

Codices Vitae Sadalbergae plerique recentiore aevo exarati sunt, quo sermonis primigenii non adeo accuratam rationem librarii habebant, iidem sibi quam maxime propinqui ad idem exemplar depravatum redeunt. Ex meliore exemplari schedae admodum retractatae pendent, quae solam posteriorem vitae partem continent, atque integro eiusmodi codice editor usus est, qui princeps plenum vitae textum publici iuris fecit.

A 1*a) Codex* M o n t e p e s s u l a n u s *H n.* 1, *saec. XIII. in., olim S. Mariae Clarevallensis, tom. II, fol.* 79′—83′.

A 1*b) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 16733, *saec. XII, olim S. Martini a Campis* 1. 2, *fol.* 44′—47′.

A 1*c) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 17006, *saec. XII/XIII, olim Fuliensium n.* 58. 5, *fol.* 65—68′.

A 1*d) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 5353 *(Colb. n.* 322, *Regius* 3593*), saec. XIV, legendarii cuiusdam pars menses Septembrem et Octobrem continens, fol.*[6a] 69′—73.

A 2*) Codex* A c c i n c t i *monasterii nunc quidem latet, sed exemplar manu P. Chiffletii accurate descriptum et in museo Bollandianorum asservatum summa qua erga me est liberalitate mihi conferendum exhibuit Albertus Poncelet S. I.*

B) Codex L a u d u n e n s i s *n.* 261 *(antea* 431*), saec. XII. paginis bipartitis exaratus, olim ecclesiae maioris S. Mariae dicatae, fol.* 109′—112. *textum inde a c.* 19. *exhibet, haud paucis locis omissis (c.* 20. *in. et ex., totum c.* 21, *c.* 23. *ex., c.* 24—26*).*

Codices a me evoluti sunt praeter A 1*a et A* 1*c, quorum alterum W. Arndt b. m., alterum W. Levison sodalis contulerunt. Librum A* 1*b L. Bethmann b. m. ante me perlustraverat neque vero adnotaverat lectiones nisi graviores. In A* 1*b. d littera* e *pro* ae *semper scripta est; in A* 1*a. c* ę *pro* e *frequenter legitur.*

Postquam d u C h e s n e, *Historiae Francorum scriptores coaetanei, Parisiis* 1636, *tom. I, p.* 647—650, *particulas vitae e codice quodam A* 1 *erutas (c.* 18. stigmate] stimate *A* 1*a. b. c. d;* scemate *du Chesne) in lucem vocavit, eam integram Lucas d'*A c h e r y, *Guiberti abbatis B. Mariae de Novigento opera omnia, Parisiis* 1651, *p.* 679—686, *princeps edidit, codice optimo usus, cuius memini. Hunc ipsum D. Placidus Bertheau*

1) *Cf. c.* 15. 2) *S. Berger, 'Histoire de la Vulgate' p. XVII.* 3) *V. Anstrudis c.* 37. 4) *Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti II, p.* 407. 5) *Mabillon l. l. IV, p.* 32. 6) *Mabillon l. l. I, p.* 440. 7) *AA. SS. Ian. I, p.* 503. 8) *U. Chevalier, 'Ordinaires de l'église cathédrale de Laon', Parisiis* 1897, *p.* 349.

ord. S. Benedicti congr. S. Mauri ei obtulerat erutum e bibliotheca monasterii Ursicampensis *(hodie Ourscamp aut Ourscamps, dép. Oise). Primo quidem exemplar adeo mendosum, codex scilicet classis nostrae A* 1*b. c. d.* 2*, ei praesto fuerat, ut spem vitae evulgandae prorsus abiecisset, nisi sodalis ipsi succurrisset. Iam textum ad Ursicampensem publici iuris fecit, lectiones vero graviores e codice depromptas, qui A* 1*. b. c. d.* 2 *similis erat, marginibus adscripsit. Editio ipsius a me ita adhibita est, ut lectionibus litteram N adderem et inter textum et margines distinguerem, si quid distinctionis opus esset. Codices monasterii Ursicampensis in bibliothecam urbis Noviomagensis minime translati sunt, quae ex recentioribus tantum libris hodie constat*[1]*, neque Henricus Lebègue amicus noster Parisiensis indagare potuit, ubi pretiosissimus liber nunc lateat.*

Ioh. Mabillon*, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis* 1669*, Saec. II, p.* 422—432*, praeter editionem praecedentem 'codd. Cisterc. Longipontis (hodie Longpont, dép. Aisne) et S. Iohannis Laudunensis' a se adhibitos esse scripsit, e quibus hic similis erat A* 1*a, ille vero recensionem primigeniam continuisse non videtur. Peculiares huius editionis lectiones littera M distinxi.*

Ioh. Cleus*, Acta sanctorum, Antverpiae* 1757*, Septembris tom. VI, p.* 521—529*, textum Mabillonianum iteravit et graviorem codicis A* 2 *discrepantiam lectionum variantium in marginibus adscripsit. Hanc e schedis P. Chiffletii deprompserat, quas et mihi praesto fuisse supra scripsi.*

Omnes quos vidimus vitae codices pleni aut hiant aut lectiones depravatas exhibent, atque haec menda ad unum Ursicampensem (N) emendari licet, qui solus cum auctoris fontibus convenit, deficientibus reliquis:

Prol. censentur. Orandus est [Deus pater, ut densissimi pectoris obtusique sensus nubila detegat. Orandus est et *N cum V. Praeiecti*] salvator noster;

loquendi] *N cum V. Praei.;* loquentibus *rell.;*

vestro opitulante oratu] *N;* opitulante oratu vestro *V. Praei.;* vestra opitulatione vim *rell.*

Prologus igitur in A 1*a. b. c. d.* 2 *toto enuntiato caret, quod omnino genuinum esse ex V. Praeiecti colligitur, neque Mabillonius neque Cleus hiatum ex editione Dacheriana suppleverant aut saltem animadverterant. Diversitas inter utrumque exemplar, scilicet N et A* 1. 2*, vita ineunte non solum ad verba sed etiam ad res spectat relatas:*

c. 1. Leucorum oppido Lingonicaeque confinio illustribus orta natalibus, quem Uternensem pagum ob amnem iisdem in locis defluentem vocitant, humanis rebus initium sumpsit] *N;* L. o. territorio Lingonico (Lingonicae? *A* 2) confini, secundum saeculi dignitatem clarissima, parentibus non infimis ac in servitio Dei per omnia devotis extitit oriunda *A* 1. 2.

Uternensis enim pagus in solo libro N citatus est, cumque situs ipsius eodem modo descriptus sit, quo Mosam villam Ionas, V. Columbani II, 8: ob amnem eo in loco fluentem, *descripserat, quae verba auctor ipse infra c.* 4. *iteravit, pro* fluentem *scribens* defluentem, *sicut supra, cumque lectio codicis A* 2 (Lingonicae) *adhuc vestigium quoddam textus N servaverit, hunc iterum anteponendum esse persuasum mihi est. Codicum A* 1. 2 *textus discrepans monente Manitio*[2] *ex V. Martini auctore Sulpicio Severo pendet. Hiatus illorum praeterea haud paucos ex N suppleri licet, scilicet verba singula aut plura, immo integra enuntiata:*

1) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques des dép.'* (8°) *III, p.* 369.
2) *'N. Arch.' XV, p.* 195.

c. 6. post [rerum *add. N*] discrimina (*cf. c.* 8: post multa rerum discrimina);
c. 14. quam [mammonae lucra possidere quam *add. N*] tot;
ib. [qui extrinsecus *add. N*] in proceritatem collis extenditur, intrinsecus;
c. 26. vidit [in mansione, quam frequentare solita erat *add. N*], tabernaculum e polo — descendere.

Librarius, qui exemplar exaravit, ex quo codices parum perfecti A 1. 2 *pendent, in universum neglegentia defecit atque homoeoteleuto illusus est (c.* 14*), sed locum c.* 26. *consulto sustulisse videtur, ut meatum muneris caelestis, scilicet tabernaculi e polo descendentis, aliquo modo expediret. Additamenta libri N, de quorum auctoritate aut per se aut fontibus collatis non constabat, uncinis inclusi. Etiam interpolationes ope eiusdem tolli licuit:*

c. 21. Patratum *(ita N cum V. Columb. I,* 16; que est *add. rell.)* deinceps aliud miraculum.

Praestantissimi exemplaris N lectiones in codice B deprehendi, qui posteriorem tantum vitae partem neque hanc integram continet. Certe sermo in hoc libro haud raro immutatus est:

c. 20. falerni] *rell.;* vini *B;*
ib. funde in vase] *rell.;* in vas funde *B;*
ib. paululum pridem] *rell.;* paulo ante *B,*

et nonnulli loci omnino retractati sunt (e. gr. c. 22*), sed nihilominus veras lectiones in hoc servatas esse, deficientibus libris A* 1. 2, *primo patebat aspectu, atque has apparatum disponens intellexi easdem esse, quae etiam libro N confirmantur:*

c. 20. [summa *add. B. N*] cum humilitate;
c. 22. quod nequaquam aliqua sororum audire poterat] *B. N; om. A* 1. 2;
c. 23. domui suae recumbebat] *B;* domi (s. *om.*) r. *N;* in domo sua (s. *om. A* 1*a*) r. *A* 1. 2 *(sed cf. SS. rer. Merov. I, p.* 940, *l.* 16*);*
ib. et ecce! vox in aures eius] *B. N;* voxque in e. a. *A* 1. 2;
ib. munusculi] *B. N; om. A* 1. 2;
c. 29. [in rerum *add. B. N*] opulentia.

Sermo capite 29. *exeunte in A* 1. 2 *totus immutatus est, consentientibus inter se B et N, atque hi soli plenas nominum formas exhibent* Landefridus, Waldebertus, *dum in illis* Lanfredus, Walbertus *legitur.*

Interim etiam liber N suis mendis non caret, cum librarius sermonem non semper accurate servaverit atque etiam nonnulla praetermiserit:

c. 4. defluentem] *rell.;* decurrentem *N;* fluentem *Ionas;*
c. 8. Agrestiique scismatici] *rell.;* aggrestiumque schismaticorum *N;*
c. 9. animal [animo trutinabat sepiusque *om. N*] ruminabat;
c. 11. quae hactenus Christo auspice divinis pollens privilegiis nunc superest] *om. N in textu.*

Quin immo in ipso exemplari, unde N et libri A 1. 2 *pendent, prima prologi verba, scilicet* Domino eximio, *desiderabantur, minio fortasse supplenda, quae primus Mabillonius coniectura, nisi fallor, recte restituit, atque in codicibus quos vidi adhuc spatium relictum est neque vero restat nisi* D *littera picta in A* 1*b. c, dum* Dum *pro* D. e. in *legitur in A* 2. *Vestigia communis fontis eiusque parum puri alia quoque deprehenduntur:*

c. 14. Philistinorum] *lege* Palaestinorum *(cf. Gen.* 21, 34*);*
c. 25. Gracorum] *solus A* 1*b in litura;* Gr(a)ecorum *rell.;* Gracchorum *Hier.*

E libris A 1*a. b. c. d.* 2 *primus propriam naturam haud raro sequi videtur:*

c. 6. puellam] illam *A* 1*a;*
c. 28. amigdalum] *A* 1*a;* agmidalum *A* 1*b. c. d.* 2,

atque peculiares ipsius lectiones in editione Mabilloniana redire dixi. Nonnumquam codices A 1*a et A* 1*b inter se conveniunt, oppositi libris A* 1*c. d.* 2:

c. 5. adstricta] *A* 1*d.* 2; astricta *N:* abstricta *A* 1*a. b et e corr. A* 1*c:*

c. 14. angelicaque (que *om. A* 2) turba] *A* 1*c. d.* 2; angelicamque turbam *N;* turbaque angelica *A* 1*a. b:*

c. 23. refecit] *recte A* 1*a. b cum B. N:* replevit *A* 1*c. d.* 2.

E codicibus A 1*c. d alter anteponendus est, ex quo alter fortasse pendet:*

c. 3. abrasam] absam *m. al. corr.* insani *A* 1*c, et sic A* 1*d:*

c. 20. ex poti] *A* 1*b.* 2; expositi *A* 1*a et pr. m. A* 1*c:* exposito *A* 1*d et m. al. A* 1*c:* ex potus *B. N,*

atque A 1*c pr. m. cum A* 1*b et N praestat h. l.:*

c. 26. beatae Mariae] *pr. m. A* 1*c cum A* 1*b. N:* beata Maria *rell.; proxima verba* ingemmati sunt oculi et *solus exhibet N.*

Codex A 2, *qui hodie latet, egregias lectiones continebat, quae in libris A* 1 *non repe- riuntur, conveniens solus aliquotiens cum N aut B. N:*

c. 3. abrasam] *A* 2 *(cf. Prol., p.* 50, 15: abrasa*);* abraso *N;* absam *A* 1;

c. 18. potens [et secundum seculi dignitatem florens *add. A* 2. *N; om. A* 1] erat;

c. 21. cella officinae] *A* 2. *N* (*v. supra:* ad cellam officinae); (c. *om.*) officina *A* 1;

c. 29. ipso praestante, cui est honor et gloria et] *A* 2. *B. N;* a Christo cui *A* 1.

Pendet igitur ex alio exemplari atque A 1, *etsi etiam cum singulis huius classis libris nonnumquam facit:*

Prol. in posteros] *rell.;* in posteris *V. Praei.:* in(m)posterum *A* 1*a. c.* 2.

Interpolationis vestigium exhibet h. l.:

c. 25. spiritum D. fudit] sp. D. reddidit fudit *A* 2.

Sermonem textus vulgati A quam maxime immutavit auctor recensionis C, quae prologo praetermisso ita incipit: Salaberga in suburbano Leucorum oppido, territorio Longonico confini. *Verba biographi primarii successor plerumque servavit locumque c.* 23. *e. gr. ita transcripsit:* Dum in coquinae officio per hebdomadam suam ex more sororibus deserviret et necessaria minime suppeterent. *Huius recensionis exemplar Bollando Nicolaus Belfortius canonicus regularis tradiderat*[1] *exscriptum*

C 1*) e codice Longpontico, quem etiam Mabillonius habuisse videtur (v. supra). Eandem*

C 2*) codex Ambianensis n.* 467, *saec. XVII, fol.* 107′—115′. *continere videtur*[2].

Breviarium rerum gestarum sanctae exhibuit, ut solebat, Vincentius Bellovacensis, Speculum historiale XXIII, 30. De sancta Salaberga abbatissa. Ex gestis eius (*inc.* Fuit etiam eo tempore Salaberga abbatissa. Haec in suburbano Leucorum oppido, territorio Linguonico confini, parentibus nobilibus et religiosis oriunda fuit), *item codice classis vulgatae A usus, nam c.* 26. *locum:* in mansione, q. fr. s. erat *praetermisit atque cum A* 1*a convenit h. l.:*

c. 20. acescat] *Vincentius cum A* 1*a. B. N;* adcrescat *A* 1*b. c. d.* 2.

Ex hoc auctore ea pendere videntur, quae in

D) codice Monasteriensi n. 218, *saec. XV, fol.* 9—9′, *de sancta relata sunt* (*praescr.:* Vita sancte Salaberge virginis et abbatisse, que est X° Kal. Octobres, *inc.:* Temporibus Heraclii imperatoris sancta Salaberga abbatissa in suburbano Leucorum oppido, territorio Lingonico confini, parentibus nobilibus et religiosis oriunda fuit, *desinit:* Huius natale celebratur decimo Kal. Octobris).

1) *AA. SS. Ian. I, p.* 502; *Sept. VI, p.* 517. 2) *'N. Arch.' XVIII, p.* 567.

Multo post auctorem primarium monachus Laudunensis (E) ad res gestas virginis describendas aggressus est, qui duobus prologis praemissis has operis sui causas attulit. In altero (inc. Magnum et satis utile sui laboris emolumentum) *fecunditatem litterarumque monumenta prioris aetatis celebrans sterilitatem propriae conquestus est, cum homines 'brutis pecoribus similes vitam suam silentio*[1] *transigerent'; in altero (inc.* Historiam beatae matris Salabergae posterorum notitiae tradituri), *ut tantae antiquitatis materiam attigisset, vitiosis codicibus se commotum esse monuit, cum 'virtutum sanctae matris volumina' incendio Laudunicae civitatis periissent, ea autem quae flammis erepta aut ex memoria rescripta essent vitiosa ex vitiosis exemplaribus deprompta permansissent usque ad suum aevum. Incendium cuius meminit a.* 1112. *accidisse supra exposui atque ita paulo post biographus degisse non videtur, cum de textus reparandi studiis decessorum haec scripserit:* quique suo tempore et suo singuli sensu rescripserunt. *Prologos magna ex parte publici iuris fecit I. Mabillon, AA. SS. Saec. II, p.* 421 *sq., qui etiam in notis locos nonnullos citavit. Eo teste vita ipsa his verbis incipiebat:* Beata et venerabilis mater Salaberga Gundoino patre, matre vero Saretrude in confinio Lingonicae urbis oriunda fuit in terra quam Uternensem nuncupant ob amnem qui ibidem profluit. *Ex Uternensis terrae mentione colligi licet, hanc recensionem ex exemplari quodam N pendere neque ex A. Apographon eiusdem manu Bellottae canonici Laudunensis exaratum ex scriniis Chiffletii acceperant Bollandiani*[2]. *Marginibus lectiones variantes alterius textus appositae erant, quae cum codicibus vulgatis A conveniebant. Uterque enim textus in monasterio S. Iohannis Laudunensi asservabatur, alterumque (E) Bellotta praetermissis locis et Scripturae sacrae et aliis exscripserat, alterum (A) contulerat. Introitus quem Cleus adnotavit a Mabilloniano haud multo discrepabat:* B. ac v. m. S. Gonduino p., m. v. S. in c. L. u. o. f. in t. q. Urnensem n. ob a. q. i. p.

B. Krusch.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN VITA SANCTAE SADLABERGAE ABBATISSAE.

DOMINO[3] EXIMIO[b] IN INFULIS[4] SACERDOTALIBUS HONORE DECORATO, RELIGIONIS CUI COPIA FUIT[5], OMOTARIO[6] PAPAE NECNON ET SACERDOTI, CASTISSIMAE CHRISTI VIRGINI ANSTRUDI ABBATISSAE ET SADLABERGAE[c]. *Ionas, V. Columb., prol.*

Iussionibus vestris, o venerandum decus parentum, almique vigoris[7], parere[d] non distuli, quo potissimum almae matris et nostris praeferendae temporibus feminae *V. Praeiecti, prol.*

Prolog. A 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Prolog. a) *ita A* 1*a (sed* vitae, *et in mg. add.* Item X. Kal. Octobris) *et A* 2 *(ubi* Inc. *deest); praescr.* I. p. in vita sanct(a)e Salaberge abbatisse *A* 1*b. c. d; priore parte praetermissa solam obitus narrationem continet B.* b) *ita recte M; verba* Domino eximio (*una cum* in *A* 1*d*) *in N et in codicibus nostris desiderantur, spatio (duorum versuum A* 1*c, unius A* 1*b) vacuo relicto, sed* D *litteram pictam servaverunt A* 1*b. c*; Dum (?) *pro* D. e. in *A* 2. c) Sadlaberte *A* 1*a. b*; Salaberte *A* 1*c*; Salabergae *A* 1*d.* 2. *N.* d) *om. A* 1*a.*

1) *Cf. Sallust., Catil. I,* 1. 2) *AA. SS. Sept. VI, p.* 517. 3) *Ionas Vitam Columbani patronis suis hisce verbis inscripsit:* Dominis eximiis et sacri culminis regimine decoratis. 4) Infula sacerdotalis honoris decorati *fratris cuiusdam mortem monachi S. Remigii monasterii Remensis Laudunensibus notam fecerunt saec. IX. med. aut paulo post, quae epistula inter Formulas codicis Laudunensis legitur; ed. K. Zeumer, Formulae p.* 517. 5) *Ionas l. l.:* religionisque copia fultis. 6) *Omotarii nomen praeterea non occurrit, prima vero littera omissa, occurrit apud*

V. Columb., prol. Sadlabergae[a] vitam atque gestorum seriem, in quantum res sinebat et divina pietas favebat, meo[b] debuerim stilo cudere. Sed ego in hac parte valde censeo[c] me fore[d] imparem, quippe qui vix primis sum[e] imbutus litteris et christiana simplicitate educatus. V. Praeiecti, prol. Sed sum memor illius Domini[f] et salvatoris praeconii dicentis: *Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis,* et illud psalmographi[g] oraculum: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Unde lectorem obsecro, V. Col. I, 1. V. Praei., prol. si quis tamen haec, quamvis temerario conatu adgressus sum texere gesta, captus amore[h] sanctae matris legere decreverit, non quaerat in his Tullianam eloquentiam nec oratorum facundiam, non[i] philosophorum flosculos et stoicorum diversas assertiones, sed veritatem et simplicitatem aecclesiae[k]. Neque enim aquila extensis alis semper ad aethera volitat, sed aliquotiens assolet, ut remissioribus pennis descendat ad terras, et inter regias saepe dapes etiam vilia poma lactucaeque agrestes optimae quaeque censentur. Orandus est Deus[l] pater, ut densissimi pectoris obtusique[m] sensus nubila detegat. Orandus est et[n] salvator noster Iesus Christus, ut auram[o] sancti Spiritus afflare dignetur, ut, caligine cordis[p] abrasa, facultatem accommodet loquendi[q], ut venerabilis matris, quae semper monasteriorum[1] aecclesiarumque amore flagravit, valeamus actus disserere et in posteros[r] strictim succincteque promulgare. Tribuat ille quod[s] peto vestro[t] opitulante oratu, qui linguas infantium fecit esse disertas[u].

EXPLICIT[v] PROLOGUS.

INCIPIT VITA SANCTAE SADLABERGAE[a] ABBATISSAE[b].

(1[c]). Igitur[d] Sadlaberga[e] in suburbano Leucorum oppido Lingonicaeque[2,*] V. Col. II, 8. confinio illustribus orta natalibus, quem Uternensem pagum ob amnem iisdem

*) *ita recte N in textu (cf. p. 52, l. 22; p. 53, l. 5);* o. territorio Lingonico[a] confini, secundum saeculi dignitatem clarissima, parentibus non infimis ac in servitio Dei per omnia devotis extitit oriunda. Sed *rell. (interpolator Sulp. Sev., V. Martini c. 2, 1, usus est).*

Prolog. Cap. 1. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Prolog. a) Salaberge *constanter A* 1*d. N et infra A* 1*c.* b) in eo *A* 1*c. d et pr. m. A* 1*b.* c) me c. *N.* d) valde *iterat M.* e) i. sum *N*; sim i. (*A* 1*a*). f) *ita A* 2. *N cum V. Praeiecti;* et *om. A* 1*a. b. c. d*; s. D. *A* 1*b.* g) psalmografi *A* 1*c. d.* h) amorum (?) *A* 2. i) nec *A* 2. k) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2 *cum V. Praei.*; historiae *N.* l) *ita N cum V. Praei.*; Deus pater — Orandus est *om. rell.* m) obtunsique *V. Praei.* n) *ita N cum V. Praei.; om. rell.* o) aura nos s. *N.* p) mentis *N.* q) *ita N cum V. Praei.*; loquentibus *rell.* r) *ita rell.*; in posteris *V. Praei.*; imposterum *A* 1*a.* 2; in posterum *A* 1*c.* s) *ita N*; utpote *pro* quod p. *rell.* t) *ita N cum V. Praei.*; vestra opitulatione vim, qui *rell.* u) dissertas *A* 1*a.* v) *subscr. om. A* 2.

Cap. 1. a) *ita A* 1*a.* 2; Salaberge *A* 1*b. c. d.* b) Item X. Kl. Octob. *add. A* 1*c.* c) *capita non distincta sunt in codd.* d) sancta *add. N.* e) *ita A* 2; Salaberga *h. l. A* 1*a. b. c. d.*

Nota *). a) Lingonicae (?) *A* 2.

Francos Motharius; cf. Greg., De virt. S. Martini IV, 21 (lat. cap.); Förstemann, 'Altdeutsch. Namenbuch' I, col. 1129[2]. *Titulum 'papae necnon et sacerdoti' aeque insolitum esse recte iudicavit Cleus. Omotarium illum nebulosum Mabillonius credidit fuisse episcopum Laudunensem. Certe parentibus Sadalbergae adnumeratur, cuius filiam Anstrudem fuisse biographus voluit. 'Sadlaberga' quae sequitur, quid sibi velit, ne divinari quidem licet. Eam monasterii Laudunensis sanctimonialem fuisse idem Mabillonius asseruit, sed iterum argumenta nulla attulit, unde hanc opinionem iam Cleus improbaverat. Is locum hac coniectura sanasse sibi videbatur:* Anstrudi abbatissae et Sadlabergae <filiae>, *licet totam hanc epistulam satis alienam esse concesserit.* 7) *Ionas, V. Columb., prol. ex.:* Valete, almi patres, viri vigoris atque roboris.

1) *V. Praeiecti:* qui semper amore Christi flagravit. 2) *Villa Mosa, ubi Gundoinum*

in locis defluentem vocitant, humanis rebus initium sumpsit. Sed quantum illustrior *V. Col. II, 8.* vel nobilior[a] natalibus, adeo[b] in nutriendi cura fuit parentibus sollicitior. Nam cum illo in tempore gens Baicariorum[c], quam Orosius[1] vir eruditissimus et historiarum cognitor[2] Boias[d] prisco vocabulo appellat, in extrema Germania sita, Bonosiaca[e] infecta errore, quam[f] Bonosiacam heresim defensores sanctae ecclesiae notarunt, quae heresis antiqui et callidi hostis irretita habenis purum hominem dominum nostrum Iesum absque deitate patris[3] esse [sensu[g] pravo[4]] censebat: ad quam nefariam et insanam doctrinam confutandam, immo[h] resecandam, venerabilis vir Eustasius abba[i], divino utpote instigatus Spiritu, ex[f] Luxovio monasterio in Vosago *ib. I, 10.* saltu sito, quem[k] vir fama laudabilis et sanctitate pollens Columbanus pere- *ib. I, 4. 6.* grinus ex Hibernia[l] adveniens, ex munificentia Childeberti[5] regis summo studio et labore construxit, pergit.

(2). Sed[a] quoniam tanti viri Columbani fecimus mentionem, eius non est necessarium[b] nostro operi texere gesta, cum sint ab eloquentissimo[2] viro Iona elu- *ib. prol.* cubrate[c] edita, quales[d] etiam inter turbines saeculi et Theoderici regis principatum, *ib. I, 1. ib. I, 18 sqq.* regina[e] Brunechilde instigante, versutas nefandi hostis pertulerit insidias; quomodo etiam tyrannica temeritate a fratribus[6] sit eiectus et Italiae *ib. I, 30.* fines[f] ingressus, monasterium Bobiense ex permissu[g] et auctoritate Agilulfi[h] Langobardorum[i] regis miro opere[k] construxit[l] regulamque condiderit[m] monacho- *ib. I, 10.* rum, isdem praefatus Ionas in[n] libro, quem de vita et miraculis eius edidit, suo stilo prosequitur. Extant eiusdem patris Columbani scripta ad beatum[o] et facundissimum virum Gregorium pontificem Romanum, quae[p] de pervigili pastorum

Capp. 1. 2. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Cap. 1. a) fuit *h. l. exhibet N.* b) ingens *A* 1*b, corr.* c) Baioariorum *A* 2. *N.* d) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N*; Boios *M.* e) Bonosiaco *emendavit Mabillon;* Bonosi *Ionas II,* 8; esset *add. N.* f) *om. N.* g) *ita N*; s. p. *om. rell.* h) que *add. N*; c. uti more secandam *A* 1*a. b. c. d.* 2. i) *ita N*; abbas *A* 1*a. b. c. d.* 2. k) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2; cito advenit, quod v. forma — construxit (*om.* p.) *N* (*sed cf. p.* 54, b). l) Hyb. *A* 1*c. d.*

Cap. 2. a) Set *semper A* 1*a.* b) nec. in n. opere detexere *N.* c) lugubratae *A* 2. d) qualiter *N.* e) *ita A* 1*a. b. c. d* (Brunichilde *A* 1*c. d*). 2; reginaeque Brunechildis i. versutia *N.* f) sit *add. N.* g) permisso *A* 2. h) Agi:ulfi *A* 1*b*; Aigulfi *N.* i) Longob. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.* k) ordine *N* (*in textu*). l) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; construxerit (*A* 1*a*). m) condidit *A* 2. n) (in *om.*) librum *A* 1*c. d.* 2. o) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; et *om. A* 1*a*; beatissimum virum *M.* p) R. in libro quem *N* (*in textu*).

Sadalbergae patrem Eustasius visitabat, ad viam sita, quae Tullum usque tendebat (Ionas, V. Columb. II, 8, p. 244[2]*), ad ipsam dioecesim Lingonensem pertinebat, scilicet ad pagum Bassiniacum (Valesius, Not. Gall. p.* 361; *Longnon, 'Atlas hist. de la France. Texte expl.' p.* 95*), sed recentior virginis biographus solum natale ei attribuit confinium Lingonicae urbis, scilicet terram Uternensem, i. e. pagum Odornensem dioecesis Tullensis, qui ab amne praeterfluente Odorna, hodie Ornain, nomen accepit; cf. Longnon l. c. p.* 117. *Villa Gondrecourt (dép. Meuse) in pago illo sita Gundoini memoriam servasse existimatur, quae mihi potius ex nomine* Gundulfi-curtis *pendere videtur; cf. d'Arbois de Jubainville, 'Recherches' p. VI.* 1) *Orosius IV,* 20, § 11: universam Boiorum gentem. *Warascos potius Bonosiacae haeresi deditos Eustasius Iona II,* 8. *teste primo convertit, deinde 'ad Boias qui nunc Baioarii vocantur' perrexit. Sadalbergae vero biographus et ordinem rerum immutavit et Baioarios haeresi illi attribuit.* 2) *Ita Gennadius, De viris ill. c.* 40. 3) *Isidori Etym. VIII,* 5, § 52 *(Migne LXXXII, col.* 302*):* Bonosiaci a Bonoso quodam episcopo exorti produntur, qui Christum filium Dei adoptivum, non proprium asserunt. 4) *Gennadius l. l. c.* 16. 27. 54. *de haereticis:* pravo sensu. 5) Childeberti *nomen Sigiberto in codicibus A* 3 *V. Columbani I,* 6, *substitutum est; Ionas, ed. alt. p.* 119. 6) *I. e. a fratrum consortio. Mab.*

cura[1] elicuit, qui in[a] eo tempore adeo clarus habebatur atque sanctitate praeditus[b] erat, ut etiam, Spiritu sancto favente, secreta caeli ei[c] patuerint. Novem quoque[d] ordines angelorum[2] post Paulum apostolum mirum in modum aut solus aut rarus ferme disseruit, cuius doctrina eloquii venustatem[e] poenitentiaeque fomenta docente universus occidens hactenus illustratur. Set et idem venerabilis vir ad praefatum patrem melliflua remisit scripta[3].

(3). Sed[a] ut ad propositum revertamur, praefatam gentem per Germaniae cf. Matth. 5, 15. sinus vir Dei Eustasius aggressus, ut lucerna conditoris nequaquam sub modio, ib. c. 25. sed super candelabrum posita omnibus patefieret, neve[b] talentum desuper datum humatum periret, sed potius omnibus cum duplicato faenore patesceret[c], expar- V. Columb., prol. gescentis[4] ipsius abrasam[d] erroris dubietatem, tramite euangelico[e], in quantum dominus Iesus[f] Christus contulit, verbi[g] mucrone truncavit, praedicans dominum nostrum Iesum[h], quod[i] sicut divinitate aequalitatem Dei patris[k] haberet, ita et humanitatem materni corporis nostramque naturam quam ipse condiderat absque peccato suscepit[l] et[m] nulla[n] imminuente unitione[o,5] deitatem, qui[p] utpote semper cum[q] patre fuerit, ut nichil sua dignitate minueret[r], unde verus Deus et[s] verus homo appellatus sit Christus.

ib. II, 8. (4). Denique remeans ex Baicariis[a] vir egregius post Germaniae Belgicae- Sulp. Sev. V. Martini c. 2, 1. V. Columb. II, 8. que laboriosum callem tandem pervenit ad quendam virum illustrissimum, opibus et divitiis opulentum famaque secundum saeculi dignitatem praeclarum et aulicis rebus[b] aptum nomine Gundoinum[c], qui eo tempore[d] apud villam quandam[e] Mosam[f] nomine ob amnem in eo loco defluentem[g] sic appellatam morabatur[h]; qui amnis ex Lingonicis finibus[6] fontem sumens, post multos anfractus crebrosque

Capp. 2—4. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Cap. 2. a) *om. A* 2. *N.* b) praedictus *pr. m. A* 1*b. c.* c) ei *A* 2; ei *ante* favente *N.* d) novemque ei ord. *N.* e) *ita A* 1*a* (*sed* d. *deest*). *b. c. d.* 2. *N*; venustate p. que fomento, *om.* d. *M.*

Cap. 3. a) Nunc ad p. *N.* b) p. talentumque d. d. huius non operiretur *N.* c) perpatesceret *N.* d) *ita recte A* 2 (*cf. p.* 50, 15); absam *A* 1*a. b. c* (*pr. m.*); *m. al. corr.* insani *A* 1*c et sic A* 1*d*; exspargescentis i. (ex parte gentis, *om.* i. *M*) abraso erroris (d. *om.*) tr. *N. M.* e) euangelio *A* 1*b. c. d.* f) I. Chr. *om. N.* g) *om. M.* h) Christum *add. N.* i) *om. A* 2. k) omnipotentis *add. N.* l) susciperet *N.* m) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; *om.* (*A* 1*a*). *M.* n) *ita M*; nulla imminuente — deitate *A* 1*a. b. c. d.* 2; nullam imminuentem — deitatem *N* (*in textu*). o) unitiones *A* 2; unionis *N* (*in textu*); immitationis *A* 1*a. b. c. d*; immutationis *N* (*in mg.*); mutatione *M.* p) quae *N.* q) f. cum p. *A* 2. r) minuerit *N.* s) *ita N*; et v. *om. A* 1*a. b. c. d.* 2.

Cap. 4. a) Baioariis *A* 2. *N.* b) *ita N*; regiis *rell.* c) Gunduin. *constanter N.* d) *ita N*; manens *add. rell.* (*cf. n.* h). e) *om. M.* f) n. M. *N.* g) decurrentem *N.* h) *ita N cum Iona; om. rell.*

1) *Eiusmodi scripta ad nos minime pervenerunt (v. supra p. 44), sed in epistula quam habemus (MG. Ep. III, p. 159) ad Gregorium Columbanus haec scripsit:* Legi librum tuum pastorale regimen continentem, *et fortasse de hoc loco auctor minus accuratus cogitavit.* 2) *Gregorius M., Homilia* 34. *in Evang. (Migne LXXVI, col. 1249):* Novem vero angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus angelos, archangelos, virtutes, potestates, principatus, dominationes, thronos, Cherubim atque Seraphim. *Sequuntur loci quibus auctor nititur Pauli apostoli.* 3) *Ea perierunt.* 4) *Intellegere malim* spargescentis *verbum inchoativum ex* spargere *ductum et reflexive adhibitum quam* expergiscentis. 5) *Gelas. Tract.* 1, *n.* 2 *(A. Thiel, Ep. Rom. pontif. I, p.* 513*):* Ante unitionem, id est incarnationem, duas dici debere naturas, post vero unam. 6) *Caesar, Bell. Gall. IV,* 10: Mosa profluit ex monte Vosego, qui est in finibus Lingonum, et parte quadam ex Rheno recepta, quae appellatur Vacalus, insulam efficit Batavorum

terrae circuitus Reni[a] velocissimi fluminis in se fluenta ex parte recipiens, Occeano[b] barbarico late ingeritur. Viso[c] igitur Gundoinus venerabili viro velut gratis- V. Col. II, 8. simum munus suscepit. Porro, ut assolet et res se habet[d] humana, inter salubria adhortationis verba in[e] colloquio virorum fidelium animi[f] favere[1] pastorum, coepit idem vir Dei sciscitari, utrum eidem viro illustri Francorum orto natalibus soboles adesset. Cernebat quippe, ut opinor, vir Dei a Deo fore praescitam[g] prolem; quam postea rei probavit eventus. Tunc vir industrius[h] Gundoinus cum coniuge sua Saretrude[i] eleganti forma et nobili femina duos bonae indolis adolescentulos ob benedictionis percepturam gratiam praesentavit, quorum senior Leuduinus[k] cognomento Bodo, iunior vero Fulculfus, qui et ipse alio vocabulo Bodo dicebatur. Sciscitatur denuo vir Dei, si adhuc proles superesset; ad quem illi fatentur se habere puellam germanam[l], licet aetate praeferentem, sed dudum luminibus orbatam. Ad quos vir Deo plenus ait: 'Veniat, quaeso, ipsa et nostris[m] praesentetur obtutibus'. Senserat enim, ut reor, in spiritu ei a Domino sanitatem fore collaturum[n]. Triduano[2] igitur a semet ipso exacto ieiunio, super oculos puellae oleum benedictionis vir Dei effudit. Mirum dictu! Mox puella sanitatem pristinam, Christi gratia opitulante[o], consecuta est. Nec immerito omnipotens Deus sic in promptu suorum obtemperat precibus famulorum, qui suas propter ipsum crucifixerunt voluntates.

(5). Sequitur deinceps aliud splendidum miraculum. Cum eadem puella iam pridem fluxum sanguinis patiebatur[a] et gravissima corporis molestia ex hoc debilis[b] teneretur adstricta[c], vir egregius[d], ut hoc perspicue comperit, divinum solitumque[e] profusis precibus poscit adminiculum. Exaudivit preces fidelis[f] famuli sui ille Ib. I, 1. rerum sator aeternus, qui sanctis suis eius praeceptis pie obtemperantibus praesto esse consuevit. Quid multa? Puella, sospitate percepta, incolumis est restituta.

(6). Interea cum ad perfectae aetatis venisset[a] annos, parentes eius cum vidissent puellam[b] gliscentem moribusque ornatam, — erat enim decora venustaque vultu[c], — ut assolet post rerum[d] discrimina in prosperis successibus animus tepescere multorum, de liberorum successione cogitantes, contra puellae voluntatem eam cuidam viro[e] generositate pollenti Richramno[f] nomine in matrimonio tradide-

Capp. 4—6. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Cap. 4. a) *ita A* 1*a*; Remi *corr.* Reni *A* 1*b*; Remi *A* 1*c. d*; Rheni *A* 2. *N.* b) oceanum barbaricum (l. *om.*) ingreditur *N.* c) Vir i. Gunduinus venerabilem virum *N.* d) habent humanae *N* (*sed cf. p.* 54, 29). e) *om. M.* f) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N (in mg.)*; animus crescebat piorum *N (in textu).* g) prescintam *A* 1*a et pr. m. A* 1*b. c.* h) *ita rell.* (*cf. p.* 56, 29. 60, 8); illustris *N.* i) Saretruda *A* 1*c. d.* 2. k) *ita A* 1*b*; Leudinus *A* 1*a. c. d. N (in textu)*; Leudenus(?) *A* 2; Leudeinus *N (in mg.).* l) germernam *A* 1*b.* m) vestris *N (in textu).* n) *ita N*; collatam *A* 1*a. b. c. d.* 2. o) perfectissime *add. M (non N).*

Cap. 5. a) *pr. m. corr.* pateretur *A* 1*b et sic A* 1*a. c. d.* 2. *N.* b) *om. M.* c) *ita A* 1*d.* 2; astricta *N*; abstricta *A* 1*a. b. c (corr.)*; obstricta *M.* d) Eustasius *add. N.* e) sollicitumque *pr. m. A* 1*b.* f) fam. sui fid. *A* 2.

Cap. 6. a) pervenisset *N.* b) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; illam *A* 1*a. M.* c) verum *add. N.* d) *ita recte N (v. infra p.* 54, 11*); om. A* 1*a. b. c. d.* 2. e) *om. M.* f) *ita N*; Ricranno *rell.*

neque longius ab Oceano m. p. LXXX in Rhenum influit. *Idem de 'barbaris nationibus' paulo infra disseruit, qui insulas in ostio Rheni fl. sitas incolebant.* 1) *Malim* fervere; *cf. Greg. M., Reg. past. II, 7 (Migne LXXVII, col.* 41*):* Sic itaque pastores erga interiora studia subditorum suorum ferveant, quatenus in eis exterioris quoque vitae providentiam non relinquant. 2) Duos per dies ieiunium *moderatius statuit Ionas.*

runt; qui vix[a] eam duobus mensibus iure matrimonii habens, humanis rebus exemptus vita[b] privatus est.

V. Columb. II, 8. (7). His ita[a] transactis, Eustasius ad Luxovium regressus est. Deinde ad Warascos[b, 1], qui partem Sequanorum provintiae et Duvii[c, 2] amnis fluenta ex utraque ripa incolunt, pergit; qui et ipsi eodem Bonosii Fotinique maculati errore aevo[d] iam senes tabescebant. Ad quos vir Dei veniens, euangelico vomere scripturarumque sacrarum cauterio, licet non absque[e] labore, exercens, ne seges dominica, crudescente gleba, suffocante zizania, in avenas loliumque accresceret, ad sanctae ecclesiae gremium revocavit, qui hactenus gratia divinae aspirationis in eadem quam ab eo perceperunt norma perseverant.

(8). Sic[a] beatus Eustasius post multa rerum discrimina, post labores immensos, post hereticorum diras procellas Agrestiique[b] scismatici fraudes, quae plenius Ib. I, 30. in suis gestis[3] continentur, ut bonus athleta summis pollens miraculis, vita beata functus migravit ad Dominum[c], cum curam fratrum post discessum magistri tribus non parum minus rexisset lustris[4]. In cuius locum [iam[d] pridem convenientia] beatae recordationis[e] Walbertus in regimine fratrum subvectus est, vir[f] omnium fama laudabilis eximiaeque sanctitatis et in ecclesiasticis disciplinis non mediocriter eruditus, bonitate ac pietate caritateque[g] praecipuus[h], exuberans doctrina. Huius tempore per Galliarum provincias agmina monachorum et[i] sacrarum puellarum examina non solum per agros, villas vicosque atque castella, verum etiam per heremi vastitatem ex regula dumtaxat beatorum patrum Benedicti et[k] Columbani pullulare[l] coeperunt, cum ante illud tempus monasteria vix paucis[m, 5] illis[n] repperirentur in locis.

(9). Sed ut[a] ad articulum revertamur hystoriae, prudentissima femina Sadlaberga cum per biennium iam viduata resideret, licet sub laico habitu degens, vigiliis, ieiuniis atque[b] elemosinis, in quantum vires suppetebant[c], intenta, cf. Matth. 22, 21. praedita[d, 6], quae Dei sunt Deo[e] inhianter reddebat[f]; doctrinam vero quam a beato Eustasio perceperat velut mundum animal animo[g] trutinabat sepiusque ruminabat. V. Columb. II, 10. Cum haec ita res se haberet, decrevit animo, ut ad sacrarum virginum coenobium, quod venerandus vir Romaricus ex palatio magnifice conversus per exhortationem et[h] solamen beati Eustasii in Vosago construxerat saltu[i], Sulp. Sev. V. Martini c. 2, 4. latebram fugae[k] expeteret, fecissetque satis votis, si sexus non fuisset[l] impedimentum et regia non irretissent[m] obstacula[n].

Capp. 6—9. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Cap. 6. a) vir *N (in textu).* b) que *add. N.*

Cap. 7. a) itaque *M.* b) Vurascos *A* 2. c) Duni *N* (*in textu*). d) errore everso, iam senio *N (in textu).* e) *ita N*; non aliud laboraret *A* 1*a. b. c. d.* 2.

Cap. 8. a) Sed *A* 1*b. c. d.* 2. b) aggrestiumque schismaticorum *N.* c) Deum *N.* d) *ita N*; i. pr. c. *om. rell.* e) et *add. A* 1*a.* f) *ita N; om. A* 1*a. b. c. d.* 2. g) que *om. A* 1*a.* h) perspicuus et d. ex. *N.* i) *ita A* 1*c. d.* 2. *N*; ac *rell.* k) *om. N.* l) pullulabant, cum *N.* m) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N*; pauca *M.* n) illius *A* 1*a. b. c. d.* 2.

Cap. 9. a) nunc *N.* b) ac *M.* c) suffragabantur, *om.* i. *N.* d) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N; om. M.* e) *ita A* 1*d. N et m. al. A* 1*c; om. A* 1*a. b.* 2 *et pr. m. A* 1*c.* f) redebat *A* 1*a et pr. m. A* 1*c.* g) a. t. s. q. *om. N.* h) ad *A* 1*b.* i) *ita N*; *om. A* 1*a. b. c. d.* 2. k) *ita A* 1*c*; fuge *A* 1*a. b. d.* 2; fuga *N.* l) fecisset *N.* m) impedissent *N.* n) ostacula *A* 1*b.*

1) *V. supra p.* 51, *n.* 1. 2) *Doubs fl.* 3) *V. Columbani auctore Iona II,* 9. 10. 4) *Eustasius Columbano vivo* († 615, *Nov.* 23) *monasterium Luxoviense gubernandum suscepit fatoque ereptus est a.* 629, *Apr.* 2. 5) *Similiter V. Eligii I,* 21; *V. Desiderii Cadurc. c.* 23. *Vide supra p.* 42. 6) *Scilicet opibus ac facultatibus.*

(10). Per idem tempus Francorum sceptra regnique gubernacula Dagobertus regebat[a], vir inprimis acer ingenio et principatu[b] clarus et non solum ob[c] fidei iura sibi subiectis, verum etiam exterorum[d] vicinarumque gentium fama metuendus. Metuens autem praefatus Gundoinus[e], ne ob[f] filiam iram regis saevitiamque incurreret, eam a calle quo ire sponte decreverat pedetentim retraxit. Iam enim opinio eius ad aures regias pervenerat. Morabatur denique hisdem[g] temporibus in aula praedicti principis vir quidam strenuus, consiliis regiis gratus[h], inter suos V. Columb. I, 26. fama celeber[i], nomine Blandinus[k], qui cognomentum Baso acceperat, qui utpote et ipse ex Sicambrorum[l] prosapia ortus[m] expectabili, praedictam Sadlabergam[n] non eius sponte, quia iam dudum divinis praeceptis[o] se implicare voverat[p], licet invitis parentibus, regio tamen iussu et[q] ob liberorum procreandorum causam in[r] suum adscivit coniugium[s].

(11). Sociata itaque viro memorato[a], licet sub iure coniugii, christiana tamen uterque[b] exercebant opera et in[c] baptismi candidatum[d] devotissime se servabant. Erant enim hospitales et in[e] elemosinis dediti maximeque iuxta beatum[f] Paulum[1] egregium praedicatorem domesticis fidei et peregrinis, servis autem Christi summa veneratione obtemperantes, illius salvatoris memores praecepti: *Quamdiu fecistis* Matth. 25, 40. *uni ex minimis meis, mihi fecistis,* et illud beati Petri apostoli[2]: *Hospitales invicem sine murmuratione.* Sed cum his favente[g] Domino bonis[h] pollerent[i] et christiano vigore[k] vitam degerent et prolem nullam capere possent, christianissima femina anxia, tot privata privilegiis, sanctarum mulierum Annae et Helisabeth[l] in se ad- cf. 1. Reg. 1. Luc. 1. hibens fidem, quae in Domini[m] templo vigiliis et orationibus excubantes post diuturnam sterilitatem partus sanctos meruerunt procreari[n], ad basilicam beati Remigii pontificis, qui urbem Remorum[o] Campaniaeque tellurem virtutibus sacris et mirabilibus illustrabat[p], expetiit, ibique vigiliis et orationibus excubans votum vovit, ut si divinitus ei soboles concederetur, ipsam Domino dicaret. Nec mora domum reversa, hoc quod fideliter et anxie petierat a Domino est ei collatum, concepitque et peperit filiam, cui ex aviae vocabulo Saretrudae[q] nomen indidit. Rursus edidit[r] aliam filiam, quam Ebanem noncupavit[s]. Deinceps vero genuit filiam[t] tertiam ipsamque[u] baptismi gratia regeneratam Anstrudem[v] appellavit; quae in cura[w] et regimine sororum[x] processu temporis, cuncta annuente caterva, successit, quae[y] hactenus Christo auspice divinis pollens[z] privilegiis nunc superest[a]. Quartum

Capp. 10. 11. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. *N*.

Cap. 10. a) gestabat *N*. b) principatum tenens *N (in textu)*. c) (ob *om.*) f. iure *N*. d) *ita A* 1*b*. *c*. *d*. 2 (*cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 35, 39); exterarum (*A* 1*a*). *N*. e) Bundoinus *N* (*in mg.*). f) *om. A* 1*a*. g) *ita A* 1*a*. *c*. *d*. 2; isdem *A* 1*b*; iisdem *N*. h) et *add. N*. i) celeberrimus *N*. k) *ita A* 1*c*. *d*. *N* (*in textu*); Blaudinus *rell.* l) Sicanbr. *A* 1*a*. m) *ita N*; spectabili o. est. Mox pr. *rell.* n) *ita h. l. A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. o) *bis scr. A* 1*d*. p) noverat *N* (*in textu*). q) *om. A* 1*b*. *c*. *d*. 2. r) *ita N*; predictus vir *ante* ad suum *add. rell.* s) consilium *A* 1*b*. *c*. *d*. 2.

Cap. 11. a) memorata *A* 1*a*. *c*. *d*. 2. b) utrique *N*. c) *om. N*. d) *ita A* 1*b*. *c*. 2; c. se d. se *A* 1*a*. *d*; c. d., *om.* se *N*. e) *om. N*. f) *om. M*. g) faciente *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. h) p. b. *A* 2. i) moribus *add. N*. k) more, *om.* vitam *N* (*in textu*). l) *ita A* 1*b*; Helisabeht *A* 1*c*. *d*; Helisabet *A* 1*a*; Elisabeth *A* 2; Elizabeth *N*. m) t. D. *N*. n) procreare *M et fortasse pr. m. A* 1*c*; m. et procrearunt liberos; ad b. *N*. o) Rhem. *A* 2. p) *ita A* 1*b*. *N*; illustrat *rell.* q) *ita A* 1*a*. *c*. 2; Saretrude *A* 1*b*. *d*; Saretrudis *N*. r) a. f. e. *N*. s) *ita A* 1*b*. *d*; nunc. (*A* 1*a*). *c*. *N*. t) (f. *om.*) terciam *A* 1*a*. u) et ipsam *M* (*non N*). v) *ita A* 2; Austrudem *N* (*in textu*); Astrudem *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. *N* (*in mg.*). w) in curam et regimen *N*. x) sanctorum *A* 2. y) quae — superest *om. N* (*in textu*). z) *om.* (*A* 1*b*). *N* (*in mg.*). a) desuper est *A* 1*d*.

1) *Galat.* 6, 10. 2) 1. *Pet.* 4, 9.

vero[a] edidit liberum, cui[b] et ipsi baptismi gratia a[c] sacerdotibus consecrato Eustasius[1] nomen indiderat[d], qui et infra pueriles annos defunctus est. Quintum vero bonae indolis edidit prolem nomine Balduinum[e], quem et ipsum iuxta priores omnipotenti Deo sacravit. Egit hoc[f] denique famula Christi omnique nisu adgressa est, ut omnem domum suam non sibi soli, sed marito simul et liberis Christi faceret ecclesiam.

(12). Interea cum egregiae[a] sanctitatis opinio beati Waldeberti[b], cuius superius[c] memoriam fecimus, paene per universos Francorum terminos eximie pullularet, et sollertia praedicationis eius a Christo domino, sine quo nihil[d] boni agitur, affatim[e] fervesceret, essetque omnibus Deum[f] colentibus gratus, monasteriaque virorum ac Christi[g] virginum ex eius norma affatim conderentur[h], cernens beata Sadlaberga servum Christi militemque praeclarum tot florere exemplis virtutibusque flagrare supernis[i], assidue velut e luporum faucibus ereptos ubique greges Christi adunari[k], eum ad propriam domum ob benedictionis ab eo gratiam percipiendam crebrius accersitum, velut divinum munus sibi a Domino fore concessum ovans suscipiebat[l] verbaque salubria et animarum medelae congrua haurire ex
V. Columb. I, 10. eius mellifluo ore desiderabat; flagrabatque instantissime animus, ut, spreta faleramenta[m] saeculi pompisque mundanis postpositis, ad virtutum culmen apicemque sanctitatis valeret ascendere. De quo [virtutum[n]] culmine Dominus quoque et
Matth. 19,29. salvator in euangelio loquitur, dicens: *Omnis qui reliquerit patrem aut matrem aut domos aut[o] agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam*
Luc. 12, 49. *possidebit;* et illud: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* Quid plura? Auctore[p] Deo omnem spem suam post Deum beato viro committens, viro converso prolibusque Deo sacratis, religionis veste accepta, inito cum beato Waldeberto[q] consilio, conniventia[r] existente mariti, coenobium puellarum in suburbio[2] Lingonicae[s] urbis, in hereditate vel successione paterna conatur extruere, quod[t] propriis reditibus praediorum suorum ex successione hereditatis paternae Christum faciendo heredem nobiliter ditavit[t]; ad quod opus peragendum venerabilis Walbertus solamen artificesque ac viros industrios praebuit atque commisit. Qui locus licet Austrasiorum finibus immineret vicinus, tamen Burgundiae erat, distans a Luxovio monasterio paulo minus milibus quadraginta; ibique adunatis centum seu

Capp. 11. 12. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.*

Cap. 11. a) *ita N (in textu)*; Unum tamen *A* 1*a*; Unum tantum *A* 1*b. c. d.* 2; Unum tam tum *N* (*in mg.*). b) *ita N* (*in textu*); qui et ipse — consecratus (c. *om. N in mg.*) *rell.* c) *om. N* (*in textu*). d) *ita N* (*in textu*) *recte, cf. p.* 55, 28; indiderunt *M*; Eustasium n. tradiderunt *rell. et N in marg.* e) *ita N* (*in textu*); Baldoinum *M*; Baldoenum *rell.*; Baldonum *N* (*in mg.*). f) d. hoc *A* 2.

Cap. 12. a) egregia *M.* b) *ita N*; Walberti *rell.* c) *om. N.* d) nil *A* 2. e) affatim — norma *om. A* 1*b.* f) Domini *N.* g) *ita A* 1*a. c. d.* 2; mulierum *pro* Chr. v. *N.* h) condereturr *A* 1*b.* i) et *add. N.* k) adunare *A* 2. l) verbaque suscipiebat *h. l. iterata A* 1*a.* m) spretis faleramentis *N.* n) *ita N*; *om. rell.* o) filios aut *add. M cum Vulg.*; *om. rell. cum N.* p) *ita A* 1*c. d. N*; Actore *rell.* q) *ita N*; Walberto *rell.* r) *ita N* (*in mg.*) *cum Vincent. Bellov.*; convenientia *rell. cum N* (*in textu*). s) Linguonice *A* 1*b.* t) *ita N*; quod — n. ditavit *om. A* 1*a. b. c. d.* 2.

1) *In monasterio S. Iohannis Laudunensi Kal. Mai. colitur iste Eustasius, cuius reliquiae ibidem in theca honorantur. Mab. Omnes Sadalbergae liberi in Calendario Emmae reginae commemorantur, de quo v. supra p.* 45. 2) *Hic etiam suburbii nomine dioecesim seu pagum Lingonensem intellige. Mab. Locum enim ad villam Mosam recte rettulit Valesius, Res Francicae III, p.* 321, *licet ea paulo plus quam quadraginta milia a Luxorio abesse videatur.*

amplius tam ex nobilibus[a] liberis quam ex proprio officio puellis[b], Christo domino dicavit.

(13). Sed cum iam pars maxima[a] fabricae monasterii instructa[b] esset, coepit famula Christi praesaga[c], utpote Spiritu Dei repleta, sagaci[d] cum viro[e] trutinare animo, non esse in loco[f] eodem puellarum coenobium tutum nihilque stabilitatis atque[g] munitionis habere. Nam cum barbaries licet procul abesset, regum tamen limitibus hinc inde admixtis, periculi inditium futuris temporibus erat; quod periculum nos deinceps vidimus. Denique nuper civile bellum inter reges Francorum Theodericum et Dagobertum[1] circa illos fines est actum, ubique[h] vicinia quaeque depopulata, agri, villae, aedes et ipsa, quod gravius est, sanctorum corpora igne sunt cremata. Unde liquido patet, divino eam Spiritu[i] fuisse imbutam, quae pridem anticipavit discrimen.

(14). Consilio igitur[a] adepto cum praefato Waldeberto[b] abbate, qui ingenio et vigore sagaci et naturae[c] bonae in talibus rebus[d] praeditus erat, quem postea et comitem itineris et socium laboris habuit, elegit iter Christo duce ad[e] instar sanctissimi Abrahae patriarchae, qui de Mesopotamia Siriae[f] egressus terrae[e] Phili- cf. Act. 7, 2. Gen. 21, 34.
stinorum[2] colonus extitit eamque, Deo promittente, in postera successione sortitus est. Quem imitata[g] Dei famula, relinquens patriae solum paternasque[h] sedes, cf. Gen. 12, 1.
malens cum Christo egere quam mammonae[i] lucra possidere, quam[k] tot pati discrimina, cum vitae stipendio ad urbem Luduni[l.3] cum maximo apparatu et cum animabus a Deo sibi commissis proficiscitur. Quae urbs licet obsidione vallari ab hostibus possit, tamen natura loci et in cacumine saxi sita munitionem robustam obtinuit, ut frangi nequeat[m] a barbaris[n], periculo careat. Nam [et[o] vetusto tempore] cum eam Wandali[p.4], Halani[q], Huni ceteraeque Germaniae et Scithiae[r] gentes frustra vallassent[5], nulla aggerum arte imminente, non fundibalorum iaculis, non armorum spiculis iacientibus nec arietum inpulsionibus obtinere valuerunt, sed

Capp. 12—14. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. *N*.

Cap. 12. a) *ita N* (*in textu*); nobilium *rell.* b) illum *add. A* 1*b*. *c*. *d*. 2.

Cap. 13. a) f. m. *A* 1*a*. b) constructa *M*. c) *ita A* 1*b*. *c*. *d*. 2 *cum N*; pr(a)esago *rell.* d) *om.* (*A* 1*b*). *M*. e) Dei *add. M*. f) *ita N*; e. l. *rell.* g) *ita N*; st. haberetque (*corr.* habereque *A* 1*c*, habere *et* que *post* m. *add. A*1*d*; habere atque *A* 2; habere vel *M*) m. locum. Nam licet b. pr. *rell.* h) *ita N*; ibique *M*; actum, loca vicina quoque (q. v. *A* 1*a*) *rell.* i) f. Sp. *M*.

Cap. 14. a) quippe *M*. b) *ita N*; Walberto *rell.* c) natura bona *N*. d) *om. M*. e) *om. N*. f) Syriae *A* 1*c*. (*d*). 2. g) immutata *pr. m. A* 1*c et fortasse A* 1*b*. h) que *om. N*. i) *ita N*; m. l. p. quam *om. A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. k) *ita N*; et *M*. l) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. *d*; Lugduni *A* 1*a* (*m. al.*). *M*; Lauduni *A* 2; Lauduni Clavati *N*; *cf. infra p.* 60, 10. m) nequerat *pr. m. A* 1*b*; a b. n. *N*. n) et *add. M*; periculoque c. *N*. o) *ita N*; et v. t. *om. A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2; et *om. et* v. t. *post* cum eam *M*. p) Waudali *A* 1*c*. q) Halani: *A* 1*c*; Alani *N*. r) Scithri(a)e *A* 1*a*. *b* (*pr. m.*). *c*. *d*. 2; Schytiae *N*.

1) *Dagobertus II. exul post Childerici II. necem (a. 675) ab amicis et propinquis ex Hibernia reductus (cf. V. Wilfridi auct. Stephano c. 28) dolo ducum et consensu episcoporum a. 679. insidiose periit (ib. c. 33). De bello illo civili, cuius biographus meminit, praeterea nihil traditum est; cf. E. Vacandard, 'Vie de S. Ouen' p.* 284. 2) Palaestinorum *Gen.* 21, 34. 3) *Hodie Laon.* 4) *Hieronymi ep. n.* 123. *ad Ageruchiam (Migne, Patr. lat. XXII, col.* 1057*):* Innumerabiles et ferocissimae nationes universas Gallias occuparunt, quicquid inter Alpes et Pyrenaeum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Alani, Gipedes — et o lugenda res publica! hostes Pannonii vastarunt. — — Remorum urbs praepotens, Ambiani, Atrebates extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetae, Argentoratus translatae in Germaniam. 5) *I. q. obsidere.*

casso labore frustrati inhertes recesserunt[a]. Excepto enim murorum ambitu, qui[b] extrinsecus in proceritatem collis extenditur, intrinsecus ipsius muri circuitus humo coequantur[c], unde fit[d], ut machinarum ars ibi[e] nulla queat oppidum fatigare. Sed et altrinsecus saxa naturalia ambiunt, urbs infra referta puteis, ad ipsos quoque portarum exitus fontes emanant perhennes, qui in[f] usus hominibus, pecoribus ac iumentis potui dantur. Igitur cum iam[g] ad illuminandam urbem veluti solis radius veneranda femina cum suis sequacibus sanctis appropinquasset, praesul oppidi illius Attilo[1] cum summo favore ei obviam pergit, tamquam si[h] divinum munus angelicaque[i] turba venisset, et[h] ovans sanctas famulas Christi cum choro psallentium, cum psalmodia et hymnidicis summisque laudibus deducit[k] in urbem.

(15). Sed miraculum illius magnificum[a] dictu, quod nocte eadem in ipsa urbe gestum sit, non est silendum. Praedictus itaque pontifex praecepit pueris ac familiaribus[b] sibi creditis ob praeparandam in crastino die familiae Christi refectionis gratiam adesse. Ministri igitur attoniti, velociter per noctem portam oppidi ingressi[c], obviam sibi ferarum ac bestiarum diversa genera cernebant. Nam ille bubalum[d], alius cervum, ille ursum, alius suem, nonnulli lupos, plerique nichilominus vulpes, alius interim lascivum asinum trucemque cernebant leonem, egredientes et fugientes simul de civitate, et cetera monstra bestiarum, quae huic operi intexere prolixum est, ne fastidium lector incurrat. Quo miraculo pavore percussi[e] omnes ministri mirabantur, quoniam illo[f] in loco istae bestiae tales[g] nusquam antea[h] apparuerant. Quid aliud patulae[i] datur intelligi, nisi[k] sanctitatem ac vigorem ancillarum Dei antiquus hostis non ferens, cum suis satellitibus fugiens discessit? Nec immerito se[l] in bestiarum ferarumque[m] monstruosas deformat figuras variaque figmenta depromit, qui utpote a bono creatore bonus creatus est[g]
Is. 14, 13. 14. angelus, superbia deinceps tumidus dudum dixerat[n] in corde suo: *Super astra caeli*[2] *ascendam, ponam thronum meum ad aquilonem, et*[o] *ero similis altissimo;* nunc de superna claritate et paradiso deliciarum eiectus[p], cum suis sequacibus in forma[q]

Capp. 14. 15. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. *N*.

Cap. 14. a) cecesserunt *A* 1*b*. b) *ita N*; qui e. *om. A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. c) coaequatur *N*. d) unde et m. arte nulla illud o. fatigari possit; sed *N*. e) *om. M*. f) *ita N*; qui usui hominum, pecorum ac iumentorum potum dant *rell*. g) *om. A* 2. h) *om. N*. i) *ita A* 1*c*. *d*; angelicamque turbam *N*; angelica turba *A* 2; turbaque angelica (ad se *add. M*) *rell*. k) deduxit *N*.

Cap. 15. a) *ita N*; magnifice dictum *rell*.; *cf. infra p.* 62, 28. b) familiae *A* 2. c) *corr.* egressi *A* 1*b et sic M*. d) bubulum *N*. e) perculsi (*A* 1*a*). *M*. f) in illo *N*; (illo *om.*) in l. illae *A* 2. g) *om. N*. h) *om.* (*A* 1*a*). *M*. i) *ita A* 1*a*. *c* (*pr. m.*); patule *A* 1*b*. *d*. 2; p. *om. N*; d. aliud, *om.* p. *M*. k) quod *add. N*. l) in b. se *N*. m) fererumque *A* 1*b*; et *add. N*. n) duxerat *pr. m. A* 1*b*. o) (et *om.*) s. ero *N*. p) deiectus (*A* 1*a*). *M*. q) formicarum, v. *N*.

1) *Attila, quem Leudegiseli episcopi Remensis tempore Dagoberti I.* († 639) *sedentis fratrem fuisse Flodoardus, Hist. Rem. II,* 6, *tradidit, paulo post a.* 632. *Chagnoaldo episcopo Laudunensi successit (Ionas ed. alt. p.* 185*). 'Attelani' episcopi consensu Sigibertus II. monasteriis Malmundariensi et Stabulensi fundum circumiectum dono dedit (Pertz, Dipl. I, p.* 23*), 'Attelani' signum etiam in charta Bercharii abbatis a.* 4. *Childerici data (Pardessus, Dipl. II, p.* 160*) legitur, dum 'Attola acsi peccator episcopus' anno insequenti traditionem Amandi de villa Barisiaco in ipsa Laudunensi civitate confirmat (Pardessus l. l. II, p.* 134*). Cum Nivardo episcopo Remensi res quasdam commutasse dicitur teste illius biographo (c.* 6*).* 2) *LXX: ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου; Vulg.:* In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum.

vermium, soricum vel qualibet deformi specie actus, mysterium[a] operatur iniquitatis. cf. 2. Thess. 2, 7.

(16). Siquidem priscis temporibus, — quod plerique memoria[a] adhuc retinent, et superstites esse noscuntur qui hoc facinus[b] viderunt, quod in eodem oppido, ut creditur, consecratio[c] antiqui anguis atque versutia crudeliter vigebat, — plebeios rusticos atque hebetes[d] homines arte callida ludificabat[e], de quo scribitur: *Cuius mille nocendi sunt artes.* (cf. Sulp. Sev., V. Martini c. 22, 1.) Nam sub specie baptismatis[f] ydolatriae eos sibi proprie vindicabat[g]. Denique retroacto[h] tempore et ydolum vocitabant, velut a ludo[1] incipientes; in medio eorum dumtaxat diabolo debaccante, plerumque homicidia perpetrabantur. Egerat hoc nequissimus daemon callida astutia, ut si quis ibidem proximum alterius quolibet modo debilitasset, a consanguineis vel affinitate coniunctis innoxius foret ab effusione sanguinis, videlicet ut in longius consuetudo nefanda incrementum malignitatis augeret et miseram urbem suis habenis irretitam iniquus praedo velut propriam vindicaret. Sed omnipotens miserator omnium rerum[i] Dominus, *qui vult omnes homines salvos fieri et ad cognitionem*[k] *veritatis venire,* (1. Tim. 2, 4.) ad[l] sui iuris plasma clementer respiciens, olim iam hoc sacrilegum[m] et nefandum facinus a civitate ista radicitus evacuavit.

(17). Sed nunc rursus ad coeptam redeamus narrationem. Denique, contemplata conditione loci, cernentesque idoneum ac gratissimum et absque discrimine munitionis locum, coeperunt fundamenta ecclesiarum atque domorum iacere; quibus [rite[a]] peractis ac prospere gestis, coeperunt ad laudes Dei[b] omnipotentis, domini nostri Iesu Christi nobilium soboles servitiumque[c] concurrere. Quis enim vir potens aut femina nobilis, qui illis in locis degeret[d], qui non beatam Sadlabergam ex affectu diligeret? Erat enim hilaris semper et placido vultu, caritate atque humilitate perspicua, elemosinis promptissima et[e] circa Dei cultum valde devota. Quid multa? Infra exigui temporis spatium[f] coacervatae in eodem loco sunt vel monasterio adunatae plus[g] minusve trecentae famulae Christi; illisque dispositis per turmas[2], ad[h] instar Agaunensium monachorum Habendique[i, 3] normam[k] disposuit; die ac nocte praecepit[l] psallendi[m] canonem[n] omnipotenti[o] Deo personare et iuxta egregium praedicatorem Paulum[4] sine intermissione orare. Quae institutio

Capp. 15—17. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. *N*.

Cap. 15. a) *ita A* 2. *N cum Vulg.*; ministerium *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*.

Cap. 16. a) a. m. *N*. b) esse *iterat A* 2. c) (c. *om.*) a. a. (atque *om.*) *N*. d) heredes *A* 1*b*. e) *ita N*; ludificaret *rell.* f) *om. N* (*in textu*). g) vendicabat *N*; vindicabant (vend. *A* 1*b*, *ut infra*) *rell.* h) raro t. peracto et *N* (*in textu*). i) *om. M.* k) agnitionem *N cum Vulg.* l) *ita A* 2. *N*; et *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. m) sacrilegium *A* 1*c*. *d*. 2.

Cap. 17. a) *ita N; om. rell.* b) o. D. et d. *M*. c) servientiumque *M*. d) degerit *N* (*in textu*). e) et quae c. D. c. sunt v. *N*. f) *ita A* 2. *N*; spatia *rell.* g) amplius *A* 2. h) *om. N*. i) *ita N* (*in textu*); que *om. A* 1*b*. 2. *N* (*in mg*); Habendam *A* 1*a* (am *m. al. loco vacuo relicto suppl.*). *c* (am *m. al. in litura*). *d*. k) castimoniam *pro* n. *N*. l) precipit *A* 1*c*. *d*. 2; praecipiens *N*. m) *ita N*; spallendo *A* 1*b*; psallendo *rell.* n) canorem *N*. o) *ita N*; omnipotentis Dei *rell.*

1) Ludum facere *idem est atque* ludificare *(l. 6)*. *Olim de* luto *cogitavi, cum idolorum originem ad Promethea lutum formantem rettulerit Isidorus, Etym. VIII,* 11, § 8, *verbis his:* Gentiles autem primum Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent, ab eoque natam esse artem simulacra et statuas fingendi. *M. Büdinger l. l. p.* 381, *n.* 2, dolo *coniecit atque hanc etymologiam idem Isidorus Graecae linguae imperitis imputavit l. l.* § 14: Quidam vero Latini ignorantes Graece imperite dicunt idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturae cultum divini nominis invexit. 2) *Cf. Scr. rer. Merov. IV, p.* 218. 3) *Hodie Remiremont.* 4) 1. *Thess.* 5, 17.

hactenus in eodem Christo[a] auspice celebratur coenobio. Flagrabat quippe in eodem desiderio canendi carminis valde[b] amor intentus.

(18). Plures siquidem, ut supra diximus, nobilium ad servitium Christi colligendas sitiens adunabat. Nam inter ceteras nobilium Sicambrorum feminas Odila nobilitate et ingenii[a] natura boni pollens, quae et ipsa pridem a[b] venerabili Waldeberto[c] christiani vigoris insigne[d] ac salubre acceperat antidotum, consilio accepto, cum legali[e] viro illustri Bodone, quem superius[1] Leuduinum[f] praediximus, qui in[g] eo tempore industrius[h], potens et[i] secundum seculi dignitatem florens[i] erat, postposita[k] faleramenta mundi, ad Dominum sunt conversi, resque[l] suas monasteriis collatas, post beatam Sadlabergam eundem callem terentes, Lugdunum[m, 2] properaverunt. Bodo, incisa caesarie, monachi — in quantum res sinebat — agebat officium, ac non multo post Tulli oppidi adeptus episcopatum[3], non[n] multo post naturae debitum reddidit. Veneranda quoque Odila, Christi stigmate[o, 4] suscepto, sanctarum virginum se choro coniungens, sub obedientiae tenore vitam beatam degens, spiritum cui omnia debentur reddidit.

cf. Sulp. Sev. V. Mart. c. 2, 1. V. Columb. II, 1.

EXPLICIT VITA.

INCIPIT[a] OBITUS EIUSDEM SADLABERGAE[b] ABBATISSAE.

(19). Igitur[c] cum beata Sadlaberga[d] in sanctitate aevosa[e] et ornato vultu, [ut[f] de beato narratur Hylario[5]], cum sororibus pie vitam duceret, puella[g] quae-

Capp. 17. 18. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N.* *Cap.* 19. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B. N.*

Cap. 17. a) *ita N*; coen. Chr. a. cel. *rell.* b) *ita A* 1*b. c cum N*; *om. rell.*

Cap. 18. a) ingenio naturae bono *N* (*in textu*). b) ac *A* 1*a. b* (*non A* 1*c. d.* 2). c) *ita N*; Walberto *rell.* d) insignia et s. *N.* e) *ita N* (*in textu*); regali *rell.* f) Leudinum *A* 1*b. c. d.* 2; *om. N.* g) *om. A* 2. *N.* h) et *add. N.* i) *ita A* 2. *N* (*cf. supra p.* 52, 20); et — florens *om. A* 1*a. b. c. d. M.* k) postpositis faleramentis *N.* l) rebusque suis — collatis *N*; res s. — collatas *M*; resque s. — collectas *A* 1*a. b. c. d.* 2. m) Laudunum properabant *N.* n) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2; non m. post *om. N.* o) *ita A* 2. *N*; stimate *A* 1*a. b. c. d.*

Cap. 19. a) *praescr.* Obitus eiusdem beatae Sadlabergae *A* 2; De vita et transitu sanctae Sallabergae *B*; I. Miraculum *N.* b) *ita A* 1*a. c.* 2; Sa|berge *A* 1*b*; Salaberge *constanter A* 1*d.* c) (I. *om.*) Cum b. *B.* d) Sedlaberga *h. l. A* 1*a. b*; Sallaberga *semper B*; Salaberga *semper N.* e) *ita N* (*in textu*); morosa exornato v. *A* 1*a. b. c. d.* 2 (*sed infra p.* 64, 9: hylaris vultu venustoque aspectu); precellens *pro his verbis B.* f) ut — Hylario *om. B. N.* g) q. s. p. *B.*

1) *Supra c.* 4. *frater Salabergae fuisse dicitur.* 2) *Laon.* 3) *Leudinus episcopus Tullensis post Theudofridum et ante Eborinum locum occupat (cf. SS. XIII, p.* 308*), quorum alter inter eos erat, quorum consensu Sigibertus II. monasteriis Malmundariensi et Stabulensi fundum concessit (Pertz, Dipl. I, p.* 23*), alter (Ebroinus) in charta genuina (cf. Hauck, 'Kirchengesch.' I, p.* 128 [3]*) Numeriani episcopi Treverici commemoratur (Pardessus, Dipl. II, p.* 147*), quae Childerico viro data est. De Leudino nihil constat (cf. AA. SS. Sept. III,* 838 *sqq.), neque enim auctori V. Deodati (AA. SS. Iun. III, p.* 878*) fides habenda est referenti, ipsum Bodonis nomine privilegio cuidam spurio Hildulfi episcopi Treverici subscripsisse, quod fere ad verbum cum charta Numeriani conveniebat. Hi tres Deodatum episcopum aetate praecesserunt, qui Wilfrido episcopo Romam profecturo a Dagoberto rege a.* 679. *comes datus est; cf. V. Wilfridi auct. Stephano c.* 28. *De episcopis Tullensibus docte disseruerunt F. W. Rettberg, 'Kirchengesch.' I, p.* 517; *J. Friedrich, 'Kirchengesch.' II, p.* 257 *sq.* 4) *De velo virginitatis indicio sermo est. Ducange.* 5) *V. Hilarii Arelat. c.* 7 *(Leonis Opera ed. Ballerinii II, col.* 324*):* Eminentissimam sacerdotii dignitatem et novum privilegium sanctitatis angelico praeferens vultu, agnoscitur et agnoscit.

dam sanctimonialis in eodem cenobio cadivae[a] vesaniae morbo indepta[b], dum cursum in ecclesia canere coepisset, coram omnibus effrenata mente in terram corruit; quam mox beata et venerabilis mater secum familiariter acceptam, sedula oratione pro ea Dominum[c] poscens, oppitulante divina gratia, ab eadem peste purgavit et in servitium Christi libere abire iussit incolumem.

(20). Plurima[a] autem[b] et valde celeberrima sunt, quae in laudibus atque memoria[c] venerandae matris stilo inseruntur, quae postmodum suis aptantur[d] locis[a]. Quodam[e] vero[f] tempore, dum beati viri Waldeberti[g] praestolaretur adventus[h] et falerni[i] copia deesset, ius tritici vel ordei, quod cervesam[k] nuncupant[l] et[m] arte conficitur humana[m], quo[n] occidentalium[o] pleraeque nationes[1] utuntur, iussit facere[p]; quae[q] cum in vas quod lingua vulgari[r] tunnam[s, 2] vocant missa fuisset[t], cum vas adplene[u] refertum ex poti[v] liquore non esset, famula[w] Christi, cui obedientiae causa eodem anno iuxta tenorem regulae[3] ad cellarium custodiendum sororibusque ministrandum ordo evenerat, ad venerabilem matrem summa[x] cum humilitate veniens, ait: 'Domna[y]', inquit[z], 'mater, quid faciemus, quia vas non est plenum ex sicera et aer aestuat? Si sanctus vir abba[a] in veniendo moras innexuerit, vereor, ne poti[b] liquor in acerbitatem[c] aceti acescat[d]'. Ad quam illa ait: 'Vade et quod subsequens ex liquore est[e] confectum funde in vase'. At illa non dubia celeri cursu pergens, ut iussionem sanctae[f] matris impleret[g], repperit vas plenum, quod paululum[h] pridem semivacuum reliquerat, ac sic omnipotentis Dei misericordia actum est, ut dum matris fides[i] armatur[k], obedientiae[l] vigor in discipula roboratur[m], virtusque divina protinus panditur, potum[n] quod exiguum erat in maius augetur; remeansque Dei famula cum alacritate et humilitate sanctae matri narravit miraculum. Illa summo rerum creatori domino Iesu Christo gratias[o] referens, qui servientibus sibi in veritate cito adesse consuevit.

Capp. 19. 20. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B* (*ad l.* 22). *N.*

Cap. 19. a) *ita N* (*in textu*) *cum B*; guttae cadivae vesania (vesaniae *N in mg.*), *om.* m. *rell. et N in mg.* b) correpta *B.* c) Deum *N.*

Cap. 20. a) Pl. — apt. locis *om. B.* b) enim *N* c) memori(a)e *A* 1*a. b. c* (*pr. m.*). 2. d) aptabuntur *N*; appellantur *A* 2. e) Quondam *pr. m. A* 1*b.* f) quoque *B.* g) *ita B. N*; Walberti *rell.* h) *ita N*; adventum *rell.* i) vini *B.* k) cervisam *A* 2. (*B*). *N.* l) noncupant *A* 1*d.* m) et — humana *om. B.* n) *ita A* 2. *B. N*; qua (*corr. e* quā *A* 1*c*) *rell.* o) orientalium *N* (*in textu*). p) fieri *B.* q) *ita B cum N*; quam in vas — mittere iussit *A.* r) *ita N cum B*; communi *rell.* s) *ita B*; tonnam *rell.* t) *addunt* et *B*, ac *N*, Sed *rell.* u) ad plenum *B.* v) *ita A* 1*b.* 2. *M*; expositi *A* 1*a et pr. m. A* 1*c*; exposito *A* 1*d et m. al. A* 1*c*; ex potus *B. N.* w) que *add. M.* x) *ita N cum B*; *om. rell.* y) Domina *A* 1*b. c.* 2. *B* (*non N*). z) *om. B.* a) *ita A* 1*a. c. d.* 2; abbas *rell.* b) potus *B. N.* c) aceti austeritatem *B.* d) adcrescat *A* 1*b. c. d.* 2 (*non N in textu*). e) c. est, in vas f. *B.* f) scilicet *pro* s. *N.* g) implerent *B*, *corr.* h) paulo ante s. *B.* i) *ita* (*A* 1*a*). *B. N* (*in textu*); *om. A* 1*b. c. d.* 2. *N* (*in mg.*). k) *ita B. N* (*in textu*); amatur *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N* (*in mg.*). l) *ita B. N* (*in textu*); obedientia *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N* (*in mg.*). m) roboraretur, *om.* virtusque — *p.* 62, 21 servirent *B.* n) potusque quod *N.* o) gr. referens *A* 1*a*; r. gr. *M.*

1) *Cf. V. Columbani I,* 16. 2) *Ibid. I,* 16; vas quod tiprum nuncupant; *V. Eligii II,* 18: vas in cellario, quod vulgo tunna vocatur. 3) *De condicione cellararii Benedictus c.* 31. *egit, unde Donatus, Regula virginum c.* 61, *pendet (cf. Le Cointe, Ann. eccl. Franc. II,* 765), *cum Columbanus neque de cellario neque de eius ministro quicquam disposuisset. Attamen illud officium in annum tantum ministro cuidam commissum esse ex Benedicto quidem concludi non licet.*

V. Col. I, 16. (21). Patratum[a] deinceps aliud miraculum. Soror quaedam[b] lavando vestimentorum sordes, ut mos est, ad cellam officinae qua haec agi solitum erat veniens, accepto[c] vasculo, quod in talibus rebus adesse[d] necessitas poposcit, deferens simul et exigua ligna [pervenit[e]]. Sed quia cathena, in qua pendebat vas, exilis et brevior constabat, igni non appropinquans, reperiens de industria famula Dei aliam cathenam sibi invicem nexuit: et ecce! alia sodalis eius cum alio vasculo ex aeris metallo facto adveniens, simile optabat opus, humiliter supplicans[f] sociae dixit: 'Commoda mihi, soror, unam cathenam, et[g] ambae velocius operemur'. Ait socia: 'Pro caritatis gratia commodabo[h] tibi, sed perge tu et affer ligni quantitatem, quo[i] valueris, quia ardue suspenduntur vascula, ut valeamus perficere quod necessitas compellit'. Quae cum abisset, nequaquam repperit quod petiit. Tunc utraeque ancillae Christi anxiae esse coeperunt; quid tamen facerent, ignorabant[k]: et ecce! subito magno cum sonitu cella[l] officinae quasi casura e[m] semet[1] flectendo adicitur[n] igni. Tunc concito cursu famulae Christi omnesque sorores ad eam aspiciendam veniunt, et quidnam esset fragoris[o] strepitusque[p], [inquirunt[q]]. Sed videntes miraculum stupefactae[r] sunt, quod[s] acciderat. Tunc venerabilis mater iubet, ut[t] ad hoc miraculi genus vir Dei Italus presbyter atque eiusdem coenobii praepositus contemplaturus accederet. Vir autem Dei cum affuisset, videns cellam fragoribus nec[u] dirutam, sed illaesam permanentem, uberes omnipotenti[v] Deo gratias retulit, perpendens[w] meritum matris, quae ita imbutas ac devotas haberet discipulas, quarum caritate[x] fervente etiam elementa servirent.

(22).[a] Quadam denique[b] die cum extra murum oppidi, infra claustra tamen coenobii aestivo tempore deambularet, vidit Landefridum[c] monachum suum hortolanum[d] in horti ambitu nescio* quid holeris causa investigantem, innoxia[e] gramina abscidentem[f]. Ad quem sub[g] sibili voce silentique, quod[h] nequaquam aliqua sororum audire poterat[i], ait: 'Defer[k]', inquit, 'nobis ex lactucis, frater Landefride[l]'. Haec** illa innuendo magis quam loquendo affatur. Haec praefatus frater narrare consueverat, qui adhuc superest. Mirum[m] dictu! Vox, quae parvo anhe-

*) a. seu holera conserendo seu noxia gramina exstirpando nescio quid operis agentem. Ad *B.*

**) Cumque haec nullo sono vocis, sed tantum motu labiorum verba edidisset, mirum in modum ita in aures fratris admodum remoti pervenerunt, acsi presens ad os matris aurem attentam prebuisset, quod predictus frater qui adhuc superest nobis narrare consuevit. Erat autem inter ipsos spacium quasi quatuor aut eo amplius stadiorum. Item cum quodam tempore *pergit B.*

Capp. 21. 22. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B* (*a l.* 22). *N.*

Cap. 21. a) *ita N cum V. Col. I,* 16; que est *add. rell.* b) q. vel abluendo v. *N.* c) *ita N*; accepit vasculum *rell.* d) adesse:, *ras.* t *A* 1*d*; *om. N.* e) *ita N*; *om. rell.* f) postulans *N.* g) ut *N.* h) commendabo *A* 1*c.* i) *ita rell.*; quantum volueris *N.* k) ignarae et (*om.* ecce) *N.* l) *ita recte A* 2 *cum N* (*v. supra l.* 2); (c. *om.*) officina *rell.* m) *om. A* 2; c. semel *N.* n) addicitur *N.* o) frangoris *A* 1*b*, *corr.*; quisnam e. fragor *N.* p) strepitusve *N.* q) *ita N*; *om. rell.* r) stupefatae *A* 1*a.* s) sunt in re quae acc. *N.* t) ut *post* ad h. m. g. *N.* u) non *M.* v) *om. N.* w) appendens *A* 1*a.* x) charitati ferventi *N.*

Cap. 22. a) II. *inc. B.* b) autem *B.* c) *ita B. N*; Lanfredum *rell.* d) *om. B*; suum *add. A* 2. e) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N*; et noxia *M.* f) abscindentem *N.* g) *ita N*; susurra v. silentique *B*; (sub s. *om.*) silenti v. *A* 1*a. b. c. d.* 2. h) *ita B. N*; quod — poterat *om. A* 1*a. b. c. d.* 2. i) *ita B*; potuerat *N.* k) Affer, *om.* inquit *B.* l) *ita B. N*; Lanfrede *A.* m) miro dicto *A* 2.

1) *I. e. sponte. Mab.*

litu[a] et nullo alio audiente emissa fuerat, in aures fratris ad modum[1] pervenit, quasi in praesentia fratris ipsius dicta fuisset. Erat autem spatium inter ipsos quasi stadiis quatuor[2] aut eo[b] amplius.

(23). Accidit quoque et aliud miraculi genus. Cum quodam tempore in coquinae officio, ut[*] mos erat[a], ebdomadam[3] suam sororibus deserviret[b] et pisciculi vel alia quaelibet monasticis usibus apta minime[c] suppeterent, Basinus archidiaconus[d] eiusdem urbis domui[e] suae recumbebat, et[f] ecce! vox in aures eius insonuit, dicens: 'Nosti, quod abbatissa onus coquinae sororibus exercet[g]? Ad eam visendam expedit[h] te debere quantocius properare'. Sed ille levius retinens[i] neglexit. Cumque usque ter fuisset admonitus, etiam insuper[**] verbera minatur adhibere. Quid ageret, quid tantae matri munusculi[k] deferret, minime ad huiuscemodi opus habebat. Tandem aliquando domum[l] egressus[m], in[n] foribus hostii repperit hominem piscem mirae[o] magnitudinis gestantem[p]. Quem divino nutu adlatum[q] credens, dato[r] dumtaxat pretio, piscem beatae matri detulit, ex quo illa pulmentum sororibus adhibens omnes[s] usque ad satietatem refecit[t]. Quod[u] ne cui[v] de industria factum[w] fuisse credatur, sed nutu divino ad eius refectionem exigendam praeparatum.

(24). Quam[a] vero quanto amore[b] in hac vita omnipotens Deus dilexerit, immo ut aurum obrizum purgaverit, silentio non est praetereundum. Quodam namque tempore, febrium vena[c] accensa, quam[d] gravi molestia corporis perferebat, ita ut loquendi facultatem amitteret! Sed cum melius Christo praesule convaluisset, sciscitata, immo flagitata a sororibus, quidnam[e] talis fuisset correctio[f], illa fervente[g] spiritu respondit: 'O dulcissimae sorores, quid investigare vultis rei causam? A saevis namque nimium et tetris obprimebar spiritibus[h]; quando autem melius convalescebam, duae alae a[i] dorso meo venientes girabant[k], quarum visio auro purissimo pulchrior erat; nam et summitas earum gladio ancipiti acutior sentie-

*) off. ad serviendum sororibus, ut mos erat, ebdomadam suam mater expleret et pisces *B.*

**) (i. *om.*) verberum negligenti durę intentantur minae. Quid ageret, qui quod tantae matri ad h. o. munusculi d. m. hab. *B.*

Capp. 22—24. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B* (*ad l.* 15). *N.*

Cap. 22. a) anelitu *A* 1*b. c*; hanelitu *A* 1*d.* b) *om. N.*

Cap. 23. a) *ita N*; per *add. A* 1*a. b. c. d.* 2. b) *ita N*; deservisset *A* 1*a. b. c. d.* 2. c) m. suppeteret *A* 1*b*; deessent *pro* m. s. *B.* d) e. u. a. *B.* e) *ita B*; domi (*om.* s.) *N*; u. in domo sua (s. *om. A* 1*a*) *rell.* f) *ita recte B. N* (*cf. p.* 62, 6. 12); r. voxque in e. a. *rell.* g) s. ministrando sustinet *B.* h) *ita N*; e. te, *om.* d. *B*; e. te *om. et infra* deberes *rell.* i) accipiens *B.* k) *ita N cum B*; m. *om. rell.* l) domo *N.* m) *ita B. N*; regressus *A* 1*a. b. c. d.* 2. n) r. in f., *om.* hostii *B.* o) *om. A* 1*a.* p) gestatem *A* 1*c.* q) oblatum *B.* r) cr. emit ac sanctae matri *B.* s) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *B. N*; que *add. A* 1*a. M.* t) replevit *A* 1*c. d.* 2. u) Quod — *p.* 65, 16 remisit *om. B.* v) *ita N*; quis *rell.* w) *ita N*; factum (*om. A* 1*b. c. d.* 2) fuisse (*om. A* 1*a. M*) credat *rell.*

Cap. 24. a) quoniam *et add.* eam *ante* dilexerit *N.* b) tempore *M.* c) igne *N* (*in textu*). d) (q. *om.*) gravem molestiam *N.* e) quaenam (t. *om.*) *N.* f) correptio *A* 1*b* (*sed* eptio *in litura*). *N.* g) *ita N*; ferventi *rell.* h) sororibus *A* 2; daemonibus *N* (*in textu*). i) alae dorsum meum *N* (*in textu*). k) me *add. A* 1*b. c. d.* 2 *et N* (*in mg.*).

1) *I. e. eo modo, sed B:* admodum remoti. 2) *Stadia quattuor respondent* 500 *passibus seu metris* 740½. 3) *V. Radegundis auct. Fortunato c.* 24: Illud quoque quis explicet, quanto fervore excitata ad coquinam concursitabat, suam faciens septimanam?

batur. Cum autem ab his vallabar, fugiebant teterrimi spiritus'. Quid autem aliud per[a] hanc datur intelligi, nisi ut[b] omnipotens Deus plasma[c] suum in praesenti dumtaxat purgaret vita et dexterae[d] suae protectione roboratam cum sanctis aggregaret? Alae etenim[e] in scripturis sanctis supernae intelliguntur potestates. Convalescens[f] corpore, sed mente robustior, anno et novem non plenis mensibus vixit, temptatione exacta.

(25). Nam quis valeat eius sanctitatis sagacitatisque astutiam cumdignis[a] referre praeconiis, cuius caritas et humilitas cunctarum subiectarum sibi praeminebat[b] mirae dulcedinis et bonitatis affectu[c]? Erat enim hylaris vultu venustoque[d] aspectu, alacris in colloquio, moderata in verbo, consilio prudens, in ordinandis coenobii causis praecipua, sagax ingenio, elemosinarum amore[e] dedita et hospitalitate non pigra, in regulari norma discreta[f], imitans[g] sanctarum feminarum, Melaniae videlicet et Paulae, vitam, quarum Melania, ut beatus[h] Ieronimus[1] ait, nobilissima Romanarum feminarum fuit[i] et Marcellini quondam consulis filia, Ierosolimam navigavit, ubi tantum humilitate et caritate insignis extitit, ut Theclae[k] nomen acceperit. Paula[2] vero, relicto patrimonio urbano, Gracorum[l] orta prosapia, Bethlemitica[m] rura expetens, cum[n] summa bonitate et humilitate vitam degens, sacrum spiritum[o] Domino fudit. Et ut altiora repetam, beata Sadlaberga imitata[p] Helenam augustam, Constantini augusti matrem, ut historia narrat ecclesiastica[3], mortificatis carnis membris mundique pompis postpositis, cottidianis Deo famulabatur obsequiis. Quicquid enim in coenobio utilitatis et quae munditiae essent exercendae, sibimet deputabat. Coquinam autem[q] vel[r] reliquas causas, quae monasticis rebus peragi solent, vicissim suis ebdomadibus ministrabat.

(26). Sed cum his[a] et ceteris his similibus bonis[b] Christo praesule polleret, quodam tempore vidit in[c] mansione, quam frequentare solita erat[c], tabernaculum[4] e[d] polo mirae claritatis et[e] splendoris descendere, quod[f] deorsum spatiosum et sursum arduum videbatur; in quo recepta avis miri[g] candoris ac splendore nimio fulgens[h], eam apprehensam in extasi positam, immo translatam[i] trans fluvium

Capp. 24—26. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. *N*.

Cap. 24. a) per h. *om*. *N*. b) quod *N*. c) palma *m*. *al*. *corr*. plasma *A* 1*c*. d) dextrae *A* 1*a*. *M*; dextra suae protectionis roboratum *N*. e) enim *M*. f) *ita* (*A* 1*a*). *N*; Convalescebat *A* 1*b*. *c*. *d*. 2.

Cap. 25. a) *ita* *A* 1*a*. *b* (*pr*. *m*.). *c*. *d*. 2; condignis *N*. b) praeeminebat (*A* 1*a*). *M*. c) affectus *A* 1*a*. *b* (*pr*. *m*.). *c*. *d*. 2. d) venustaque *M*. e) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*. 2; amori (*A* 1*a*). *N*. f) *om*. *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. g) s. f. vitam i., M. vid. et P. *N*. h) ut ait b. Hieronymus *A* 2. i) *om*. (*A* 1*a*). k) Tecl(a)e *A* 1*b*. *c*. *d*; Tedae *corr*. Teclae *A* 2. l) *ita in litura* *A* 1*b*; Gr(a)ecorum *rell*.; Gracchorum *Hier*. m) Bethleemitica *N*. n) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. *N*; *om*. *A* 1*a*. *M*. o) D. sp. reddidit *M*; sp. D. reddidit fudit *A* 2. p) immittata *A* 1*b*; imittata *pr*. *m*. *A* 1*c*. q) vero *M*. r) et *N*.

Cap. 26. a) *ita* *N* (*cf*. *p*. 60, 5); haec et cetera (cetera et *A* 1*a* *et* *pr*. *m*. *A* 1*b*. *c*; cet. *m*. *al*. *del*. *A* 1*c*; c. *om*. *A* 1*d*) his similia — faceret (*pro* polleret) *rell*. b) bona *M*. c) *ita* *N*; in — erat *om*. *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. d) est *pr*. *m*. *A* 1*b*. e) ac *N*. f) quem (?) *corr*. quod *A* 1*b*. g) miro (c. ac *om*.) spl. (n. *om*.) refulgens *N*. h) et *add*. *rell*.; *om*. *N*. i) trans(lata *in litura*) *A* 1*b*.

1) *Hieronymi Chron*. *a*. 376 (*A. Schoene, Eusebi chron. II, p.* 198): Melanias nobilissima mulierum Romanarum et Marcellini quondam consulis filia — — Hierusolymam navigavit, ubi tanto virtutum praecipueque humilitatis miraculo fuit, ut Teclae nomen acceperit. 2) *De Paula Hieronymus in epistula* 108. *egit, quam ad Eustochium virginem dedit (Migne, Patr. lat. XXII, p.* 878 *sqq.)*. 3) *Rufini Hist. eccl. X*, 7. 8. 4) *I. e. ciborium*.

quendam ingentem[a] asportavit et in prata valde amoena immisit, ubi diversorum florum et immensa odoramentorum genera fraglabant[b], atque inter candentia lilia et rosarum rubentium flores vidit immensa infantum agmina utriusque sexus, niveis cicladibus et laureatis capitibus ovantes, inter quos et Magobertus puerulus aderat. Qua visa, ait: 'Agnoscis me, mater?' Illa ait: 'Nescio'. Respondit puer: 'Ego sum[c] Magobertus, filius Amilianae, quem ante te misisti, et sum modo in hac[d] claritate, quam cernis'. Nec[e] mora vidit beatum virum et venerabilem Ansericum pontificem[1] obviam sibi venire. Ad quam ait: 'Agnoscis me?' Et[f] illa fatetur se ignorare. 'Ego sum', inquit[g], 'Ansericus episcopus[g] Suessionum, quem crebrius in domo tua arcessitum[h] vidisti. Veni et ostendam tibi valvas paradisi'. Et ostendit[i] civitatem Dei altissimi et duodecim sedes apostolorum ex auro gemmisque rutilantes. (cf. Apoc. 3, 12.) Cui et ait: 'Ecce! tibi locus praeparatus est. Sed quia beatae[k] Mariae ingemmati[l, 2] sunt oculi et preces[m] sororum ferre non potest, quia[n] adhuc eis necessaria es, deprecata est filium suum, ut a superis celerius illuc revertaris, praemia possessura tibi a Domino collata'. Interim avis illa, iterum eam[o] apprehensam[p] in ore eius, anhelitu recuperato[q], a superis remisit.

(27)[a]. Igitur[b] dum[c] quadam nocte quiesceret[d], in speciem[e] venerabilis viri Waldeberti[f, 3] utpote[g] angelus Domini apparuit[h] ei tertio, qui [et[i]] cingulum eius [vidit[k] et] de renibus abstractum secum detulit. Quod cingulum ulterius non comparuit, significans, ut opinor, quod in posteritate[4] eius honor successionibus adcreverit. Qui, ut ipsa referre solebat, candore nimio fulgebat[l] et hac voce admiranda[m] affatur feminam: 'O dulcissima filia, praepara te, ut[n] accipias bravium, et exitum tuum praestolare, quia et ego ex victoria tua cupio bravium accipere, quia centissima[o] ex hac[p] die dies vocationis tuae eveniet[q], ut laboris tui fructum quem cum magno sudore quaesisti[r] cum multiplicato fenore in horreo Domini tui recondas[s]'. Haec audiens illa, unam[t] ex sororibus sibi familiarem arcessitam, vim somnii tenoremque rei pandit et ceteris promere distulit. Angelus autem Domini praecepit[u] ei, ut per singulos dies ac noctes infra illum[v] centenarium numerum ex-

Capp. 26. 27. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B* (*a l.* 17). *N.*

Cap. 26. a) vigentem *A* 2. b) *ita A* 1*a. c. d.* 2; flagrabant *A* 1*b*; fragrabant *N.* c) *ita N*; M. s. *rell.* d) illa *M.* e) *ita N* (*cf. p.* 55, 26); c. Vidit quoque venerabilem virum *rell.* f) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; At *A* 1*a. M.* g) *ita N*; *om. A* 1*a. b. c. d.* 2. h) accersitum *A* 2. *N*; arcersitum *M.* i) *ita A* 1*b. c. d.* 2. *N*; ostendam *A* 1*a. M.* k) *ita N*; beate Marie *A* 1*b. c* (*pr. m.*); beata Maria *rell.* l) *ita N*; i. s. o. et *om. rell.* m) *ita N*; precibus sororumque (que *om. M, m. al. expunct. A* 1*c*), *om.* f. non p. *rell.* n) eo quod eis sis adhuc n. d. *M.* o) illam *N* (*sed cf. p.* 64, 28). p) *ita* (*A* 1*d*). 2. *N et m. al. A* 1*c*; apprehensa *A* 1*a. b. c* (*pr. m.*). q) dato *A* 1*b. c. d.* 2 *et N in mg.*

Cap. 27. a) III. *inc. B.* b) appropinquante exitu beatae Sallabergae *add. B.* c) cum *B.* d) *ita B. N* (*in textu*); soporem caperet *pro* q. *rell. et N in mg.* e) *ita A* 1*a. c. d.* 2. *B*; specie *A* 1*b. N.* f) *ita B. N*; Walberti *A* 1*a. c. d.* 2; Wlaberti *A* 1*b.* g) *om. B.* h) D. tercio app., cuius vestes, ut ipsa post retulit, n. c. fulgebant, *mediis omissis, B.* i) *ita N*; *om. rell.* k) *ita N*; v. et *om. rell.* l) fulgebant *N.* m) admirandam affatus est *B.* n) ut a. b. *om. B.* o) *ita A* 1*b*; centesimo *B*; centesima *rell.* p) hoc *B.* q) *ita A. N* (*cf. supra p.* 61, 14); tuae veniet *B.* r) qu(a)esiisti (*A* 1*a. b*). *M.* s) recondans *A* 1*b, corr.* t) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2 (*sed* accessitam); una — familiari arcessita (accersita *N*) *B. N.* u) praecipit *N.* v) i. c. *om. B.*

1) *Ansericus episcopus Suessionensis conciliis intererat Parisiensi a.* 614. *et Clippiacensi a.* 626. *aut* 627; *Drauscius successor ipsius privilegio Emmonis a.* 659/60. *subscripsit (Pardessus, Dipl. II, p.* 114*).* 2) *Fortasse in modum gemmae splendent, lacrimis erumpentibus.* Ingemmare *alias non occurrit; expectes:* humectati. 3) *Anno* 670. *p. Chr. diem supremum obierat.* 4) *Cingulum novae nuptae vir solvebat, ut in suscipiendis liberis felix esset.*

pleret psalterium. Ab illa igitur die coepit vigiliis, ieiuniis, psalmis et orationibus plus solito Domino libare[a], quanto firmior[b] de promisso, tanto alacrior de obsequio.

(28). Ante vigesimam[a] autem vocationis eius[b] diem pedum dolore tacta lectulo
Eccl. 12, 5. decubuit[c], ut et[d] de[e] viro perfecto dicitur[f]: *Florebit amigdalum*[g], *impinguabitur locusta*[h], *dissipabitur capparis*[i], *quoniam ibit homo in domum aeternitatis suae.* Novissime[k], expleto officio, convocatis sororum agminibus, hac[l] eas[m] voce affatur: 'Per-
V. Radegundis II, 21. manete in servitio omnipotentis Dei, o famulae Christi, quia non qui ceperit[n] iuxta divinum oraculum, sed *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

(29). Interea, ut assolet in[a] rerum opulentia discordiam[b] etiam inter propinquos generari[c], germanus eius[d] Bodo aliquas villas, quas per cartarum seriem ad ipsum condonaverat[e] coenobium, illicita usurpatione retinebat. Sed, comperta[f] germanae aegritudine et[g] illa pro hac re anxia Dominum deprecante, summa cum festinatione ad eam venit, moxque Deo[h] medio cartarum sanctio invicem roborata, hactenus rata perdurat. Sed cum sensisset se migraturam a corpore, vale dicens sororibus, Italum presbyterum poposcit[i], ut pro se, sicut[k] mos est, officium expleret funeris[l]. Et haec flagitans[m] sacrum[n] emisit spiritum, sanctorum aggregata coetibus, perceptura duplicia in aeterna gloria, ipso[o] praestante, cui est honor et gloria et[n] virtus et imperium in saecula saeculorum. Amen[p].

Sept. 22. (30). Obiit praefata famula Christi X. Kalend. Octobris, qua die sancta[a]
V. Col. I, 30. Thebaeorum Mauricio[b] duce Acauno[c] celebratur passio. Reliquiae quoque eius in eodem conduntur loco, ad cuius poliandrum clarae post obitum[1] patuerunt virtutes.

EXPLICIT[d] OBITUS SANCTAE SADLABERGAE ABBATISSAE.

Capp. 27—30. *A* 1*a. b. c. d.* 2. *B* (*ad l.* 18). *N.*

Cap. 27. a) *ita A* 1*a. b. c. d.* 2. *N*; servire *B*; vacare *M.* b) securior *B.*

Cap. 28. a) *ita B. N*; A. vicesimum a. (*om. A* 1*a*) d. v. *rell.* b) *ita N*; eiusdem *A* 1*a. b. c. d.* 2; suae *B.* c) *ita N* (*in textu*); accubuit *B*; occubuit *A* 1*a. b. c. d.* 2. *N* (*in mg.*). d) *om. M.* e) *ita A* 1*b.* 2. *B. N*; Dei *A* 1*a. c*; de: *A* 1*d.* f) *ita B. N*; scribitur *rell.* g) agmidalum *A* 1*b. c. d.* 2; amigdalus *N cum Vulg.* h) et *add. N cum Vulg.* i) carparis *corr.* caparis *A* 1*b et sic A* 1*a. c. d.* 2. k) Novissimo *A* 1*b. c. d.* 2. l) has *A* 2. m) ea *A* 1*c. d.* 2 *et pr. m. A* 1*b.* n) *ita A* 1*c. d.* 2. *B. N*; c(o)epit (*A* 1*a. b*). *M.*

Cap. 29. a) *ita B. N*; in r. *om. A* 1*a. b. c. d.* 2. b) discordiae ętiam *B.* c) generare *A* 1*b. c. d.* 2. d) *ita B. N*; *om. rell.* e) donaverat *B.* f) reperta *A* 1*a. b. c. d.* 2. g) *ita B. N*; (a)egr., dum illa pro hac re anxia D. deprecaretur (precaretur *A* 1*b. c. d.* 2) *rell.* h) *ita B*; de medio *N* (*in textu*); moxque (que *om. A* 1*c. d*) cartas (caritas *pr. m. A* 1*b*) invicem roborantes, hactenus totum ratum perduxit *rell. et N* (*in mg.*). i) *ita B. N*; poscens *A* 1*a. b. c. d.* 2. k) *ita B. N*; expl. off. funeris, ut mos est, *om.* Et *A* 1*a. b. c. d.* 2. l) *om.* (*B*). m) efflagitans *M.* n) *om. A* 2. o) *ita A* 2. *B. N*; a Christo cui *pro verbis* ipso — gloria et *A* 1*a. b. c. d.* p) *desinit B.*

Cap. 30. a) sacra *N.* b) Mauritio d. *A* 2; d. Mauritio *M.* c) Agauno *A* 1*b.* 2. *N.* d) Explicit vita sanctae Salabergae *subscr. N*; *subscr. om. A* 2.

1) *De loco sepulturae et translatione corporis v. supra p.* 45.

VITA
FRODOBERTI ABBATIS CELLENSIS
AUCTORE ADSONE.

Monasterium S. Petri Cellense prope muros civitatis Trecensis inter occidentem et meridiem situm[1] *originem Frodoberto monacho debet, qui saeculo VII. medio in regione palustri eo loco, cui tum Insula Germanica nomen erat*[2], *cellulam construxit, in qua cum ipso 'monachuli sub sancta regula' conversabantur. Decem enim iugera ad fiscum regium pertinentia Chlodoveus II. rex (639—657) ei concesserat, quam donationem Chlotharius III. puer vel potius Balthildis mater eius a. 658/59. confirmaverunt*[3]. *Cellula liberalitate Frodoberti aliorumque atque emptionibus aucta, paulatim in monasterium amplius excrevit. Abbatum qui ei successerunt nomina in proxima quam habemus charta enumerantur, qua Chelembertus quidam a. 753. (Mart. 1) Trecis positus possessiones et alias et vineas concessit* fratribus, *quibus eam inscripsit*[4], sacrosancti monasterii sancti Petri in oppido Trecensis civitatis constituti, quod sanctus Frodobertus seu ceteri patres nostri Aldobertus, Arduinus, Bobinus abbates quondam in honore sancti Petri vel ceterorum sanctorum suo[5] opere construxerunt, vel ubi Victor vocatus abbas una cum monachis suis deservire videtur. *E quibus abbatibus Aldobertus et Arduinus*

1) *Hodie Montier-la-Celle praedium (dép. Aube, arr. et cant. III. Troyes, comm. Saint-André).* 2) *Insulae Germanicae nomen non solum in chartis Chlotharii a.* 658/59. *et Chelemberti a.* 753 *(v. infra) occurrit, sed etiam saec. XII. monasterio saepius inditum est. Cf. Ch. Lalore, 'Cartulaire de Montier-la-Celle, Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes' VI,* 1882, *p.* 15. 202. 214. 256 *sq.* 260. 263. 284; *ib. I,* 1875, *p.* 40; *IV,* 1878, *p.* 19. 249: monasterium S. Petri Insulae Germanicae, de Insula Germanica, *cet.* 3) *Pertz, Dipl. I, p.* 31, *n.* 33; *Lalore l. l. VI, p.* 196. *De fide chartae, cuius formulae cum genuinis conveniunt, dubitare non licet. Textus autem ex solo chartulario saec. XIII. et ipso iam deperdito pendet, cui menda nonnulla non deerant, atque iam diploma primigenium parte marginis et superioris et inferioris destitutum esse videtur, ita ut pars arengae et notae temporis locique desiderentur. Annum auctor V. Frodoberti c.* 11. *tradidit, qui diploma minus lacerum viderat; arenga autem ita restituenda est:* Regia consuetudine [exercemus], si iustis petitionibus — — perducimus ad effectum. Igitur Frodobertus *cet. (cf. Marculfi form. I,* 17, *ed. Zeumer p.* 54*). Apud Pertzium p.* 32. *scribenda sunt l.* 6: civitatis, ipsi Frodoberto; *l.* 7: sub sancta regula [deservire videntur], ad cellulam *(cf. l.* 18*); l.* 7. *et* 14: bonoarea; *l.* 11: petiit celsitudinem nostri *(cf. e. gr. Pertz p.* 61, 48*).* 4) *Lalore l. l. VI,* 1. 5) Suorum *codex.*

et Bobinus etiam sedem Trecensem occupasse dicuntur[1], atque Bobinus adeo de aedibus rebusque monasterii augendis meritus est[2], ut hoc Cellae Bobini nomine usque ad initium saeculi XII. haud semel vocatum sit[3]. Saeculo insequente casus coenobii tenebris fere occultati sunt[4], atque ecclesia S. Petri antiqua, cuius origines ad Frodobertum referebantur[5], 'antiquitate operis paulatim collapsa succubuisse' dicitur[6]. Novam autem Aldehingus vel Haldegingus abbas decimus saeculo IX. medio construxit, qui reliquis quoque aedificiis instaurandis operam dedit, eamque Prudentius episcopus Trecensis dioecesis, rerum scriptor clarissimus, die 16. Octobris a. 850. in honorem Petri et Pauli et Andreae apostolorum sollemniter dedicavit[7]. Frodobertus eo aevo oblivioni paene datus erat, ita ut 'Cella domni Bobini' locus a Carolo rege c. a. 870. appelletur[8] ossaque plurima in crypta ecclesiae prioris requiescentia Prudentius basilicam novam dedicaturus tollenda curaverit[9]. Denique Bodone abbate succedente miracula apparuerunt tumulusque die 18. Februarii a. 872. revelatus est, e quo Ottulfus episcopus Trecensis die proximo ossa sancti elevavit[10]. Eadem, monumento novo praeparato et ornato, in ecclesiam S. Petri translata ibique die 8. Ianuarii a. 873. sollemniter sepulta sunt, atque eodem die Frodobertus deinceps celebratus est, quia dies Kal. Ian., quo obiisse credebatur[11], propter

1) V. Frodoberti c. 13; cf. L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, 1899, p. 448. 2) Cf. V. Frodoberti c. 13; prol. v. 23 sqq. 3) Diplomata Caroli regis a. 859 (interpolatum) et c. a. 870. (v. infra n. 8); additamentum martyrologii Adonis (infra p. 82, n. 2); Mirac. Bercharii (saec. XI) c. 9 (Mabillon, Acta II, 848; SS. IV, 487): Cellam Bobini Germanicae insulae in suburbio Trecorum Augustae; charta Daimberti archiepisc. Senon. a. 1098—1122 (Lalore VI, p. 254): Radulfi abbatis Celle Bobini. 4) Quod Ansegisus abbas Fontanellensis clarissimus († 833) in Trecas ad Sanctum Petrum libram unam largitus est (Gesta abb. Fontanell. c. 17, ed. Loewenfeld p. 59), id ad ecclesiam civitatis maiorem potius spectat quam ad coenobium Cellense. 5) V. Frodoberti c. 21. 24. 6) Ib. c. 26. 7) Additamentum Adonis (infra p. 82, n. 2); cf. V. Frodoberti c. 26. 27. 8) Bouquet VIII, 642; H. d'Arbois de Jubainville, 'Histoire des ducs et des comtes de Champagne' I, 1859, p. 438; Lalore l. l. VI, 193: monasterii sancti Petri apostolorum principis, quod dicitur Cella domni Bobini, ad occidentalem plagam Trecassine urbis siti, cui Bodo abba preesse dinoscitur. Charta et ante Caroli imperium (a. 875. ex.) data est, et nisi admodum fallor, ante elevationem Frodoberti a. 872. factam (v. infra), neque vero multis annis ante propter mentionem dilecti nobis Aledranni illustris comitis et ministerialis nostri, scilicet Aladramni II. comitis Trecensis inde ab a. 868. commemorati (cf. E. Favre, 'Eudes', 1893, p. 202 sqq.; F. Lot, 'Fidèles ou vassaux', 1904, p. 148 sqq.; idem, 'Romania' XXXIII, 1904, p. 145 sqq. et 'Le Moyen Age' XIX, 1906, p. 202 sqq.), cuius nomen eodem modo ipso a. 871. allatum est (Bouquet VIII, 636; A. Bruel, 'Recueil des chartes de Cluny' I, 1876, p. 20). De Bodone abbate v. infra p. 84, n. 1. — Alterum diploma, quo Carolus a. 859 (Ian. 10) monasterio, quod est in suburbio eiusdem, id est Trecassine urbis, et vocatur Sancti Bobini Cella, constructum in honore sancti Petri apostolorum principis, villam quandam restituisse dicitur (Bouquet VIII, 547; d'Arbois I, 442; Lalore p. 194; cf. Lot, 'Fidèles ou vassaux' p. 149, n. 1), prologum quidem in restitutionibus regiis tunc usitatum (cf. Bouquet VIII, 549. 560. 570) exhibet, sed ex parte adulteratum esse mihi videtur, quia talia qualia monasterium sub tuitione et mundeburdo — — comitis predicte civitatis positum et villa immunitate attinens episcopatus sancti Petri, subdita potestati comitatus eiusdem urbis, ab institutionibus atque sermone saeculi IX. medii abhorrere mihi videntur. 9) V. Frodoberti c. 26. 27. 10) Ad elevationem pertinere coniecerunt epistulam Hincmari scribentis Ottulfo Trecasino de reliquiis sanctorum, quas ille significaverat ostensis mirabilibus se reperisse, qualiter easdem disponat (Flodoardi Hist. Rem. III, 23, SS. XIII, 533), vix recte. 11) V. Frodoberti c. 21. 22.

circumcisionem Domini cultui eius congruo obstare videbatur[1]. *Corporis in monasterio requiescentis Carolus rex a.* 877 *(Mart.* 29*) meminit, donationem conferens* ad monasterium sancti Petri et sancti Frodoberti, quod idem confessor prius in comitatu Trecassino non longe ab urbe suo opere noscitur construxisse, quo et ipse corpore requiescit[2]. *In chartis vero domesticis Frodoberti nomen deinceps non redit, quarum saeculi X. nullae, XI. perpaucae, inde a XII. multae supersunt, cumque etiam nomen Insulae Germanicae paulo post saeculum XII. medium oblitteratum esset, coenobium iam celeberrimum S. Petri de Cella, Cellense, Cella similiterve vocatur*[3].

Et Cellensi et Dervensi monasteriis haud ita multum inter se distantibus c. a. 930. *Benzo abbas praeerat, homo districtiori disciplinae adversarius, cumque a.* 935. *aut paulo ante e monasterio Dervensi expulsus esset, quod monachi coenobii S. Apri Tullensis cum Alberico abbate occupaverunt, in alterum coenobium ipsi subditum, scilicet in 'Cellam Bobini Germanicae insulae', se recepit, privilegiis Dervensibus ornamentisque nonnullis secum ablatis*[4]. *Cum Alberico Adso S. Apri monachus*[5] *Dervum pervenerat, qui Luxovii 'primaevi tirocinii iuvenilia rudimenta' didicerat*[6], *atque illo defuncto ex a.* 967/68. *ipse monasterium per complures annos gubernavit, donec in itinere Hierosolymitano a.* 992. *diem supremum obiit. Is igitur, ut erat 'diversis studiis litteratoriae artis plenissime imbutus'*[7], *cum alia opuscula tum vitas miraculaque sanctorum conscripsit non solum Bercharii patroni Dervensis, sed etiam aliorum sanctorum atque primam fortasse V. Frodoberti composuit rogante Odone abbate Cellensi, qui Benzoni succedens privilegia Dervensia, Heriberto comite Trecensi*[8] *suffragante, ipsi reddiderat. 'Vitam confessoris Christi Frodoberti' Adsoni attribuendam esse auctor Miraculorum Bercharii (c.* 11*) saeculo XI. testatur, atque sermo non obstat et disticha talia, qualia in fronte illius leguntur, etiam Vitae Mansueti ab eodem auctore loco prologi praemissa sunt*[9], *Luxoviense quoque coenobium eodem modo in Vita Bercharii et in Miraculis Waldeberti celebratum est*[10]; *denique eadem vita de qua agitur in codice nostro* 3 *locum medium occupat inter duo opuscula certe Adsoniana, scilicet Vitas Basoli et Bercharii.*

Vita ergo Frodoberti quam habemus trecentis fere annis post obitum sancti composita est, ita ut ea quae in fontibus vetustioribus tradita non erant auctori ipsi confingenda essent. Constat autem Vita e duabus partibus, quarum prior (c. 1—24*) ad ipsum vitae curriculum spectat, altera (c.* 25—36*) res post obitum eius gestas complectens nihil fere refert nisi dedicationem ecclesiae a.* 850. *et elevationem a.* 872/73, *rebus posterioribus non admissis. E fontibus igitur, quibus Adso in ipsa vita describenda usus est, una eademque optimae notae adhuc superest charta Chlotharii III. Frodoberto concessa, unde et de regibus, quorum tempore hic vixisset (c.* 1*), et de donatione Chlodovei II. et de confirmatione Chlotharii (c.* 11. 12*) instructus erat, diligenter monens, locum coenobii antea fisci fuisse. Hanc enim fundi originem permagni habuit, ipsum Frodobertum non absque gravi ratione*

1) *V. Frodoberti c.* 28—35; *cf. carmen de elevatione Frodoberti (Analecta Bollandiana V,* 59—66*).* 2) *Bouquet VIII,* 659; *d'Arbois I,* 444; *Lalore VI,* 199. 3) *Primum in charta Heinrici I. regis a.* 1048 *(Bouquet XI,* 584; *d'Arbois I,* 484; *Lalore VI,* 189*):* monasterio donni Petri Trecassini, Cellensis cognominati. 4) *Mirac. Bercharii c.* 9 *(Mabillon, Acta II,* 848; *SS. IV,* 487*). Cf. E. Sackur, 'Die Cluniacenser' I,* 1892, *p.* 176 *sqq.* 5) *De Adsone cf. Mirac. Bercharii c.* 10. 11 *(Mabillon l. l. p.* 848—850; *SS. IV,* 487—489*); 'Histoire litéraire de la France' VI,* 471 *sqq.; A. Ebert, 'Geschichte der Literatur des Mittelalters' III,* 474 *sqq.; Wattenbach, 'GQ.' I*[7], 421 *sq.; Sackur l. l. I,* 176 *sqq. II,* 224 *sq.* 362 *sqq.* 6) *Adsonis Mirac. Waldeberti, prol. (SS. XV,* 1171*).* 7) *Mirac. Bercharii c.* 10. 8) *A.* 967 — *c.* 983; *cf. F. Lot, Études sur le règne de Hugues Capet',* 1903, *p.* 397 *sqq.; 'Fidèles ou vassaux' p.* 159 *sqq.* 9) *Migne CXXXVII,* 619 *sq.* 10) *Cf. infra p.* 75, *n.* 5.

in fisco regio neque in terra cuiusvis viri nobilis consedisse statuens, scilicet ne posteri ab hominibus saecularibus quicquam 'inquietudinis vel molestiae' paterentur (c. 11). Habebat praeterea de donationibus et emptionibus Frodoberti 'testamenta', quae hactenus habentur *(c. 13), nunc vero deperdita sunt, atque consentaneum est in archivo domestico chartas fuisse ad donationes qualeslibet spectantes (c. 13. 25). Episcopos Trecenses enumeravit Ragnegisilum septimum decimum, Abbonem vicesimum primum (c. 1), catalogum eorum fortasse adhibens, atque Ottulfum tertium post Prudentium fuisse (c. 28) non ignorabat. Plures e monachis Cellensibus postea ecclesiae Trecensi praefectos esse asseruit, veluti Aldobertum et Bobinum (c. 13), id quod catalogo illo chartisque coenobii inter se comparatis eruisse potest, quarum una quidem saeculo VIII. conscripta Aldobertum, Arduinum, Bobinum abbates enumerat, quorum nomina in serie pontificum Trecensium redeunt*[1]. *Fontes autem ad Frodoberti vitam spectantes praeter chartam quam dixi nulli supersunt, atque quaeritur, quo fundamento praeterea Adso usus sit.*

Insunt narrationi illius nonnulla, quae soli auctori aequali convenire videntur. Testium enim oculatorum praesidio Adso se muniens testimonia attulit de insidiis diabolicis ipsius Frodoberti (c. 3): sicut ipso postmodum referente compertum est, *de choris angelicis ab eodem auditis Theudecharii abbatis suburbii Trecensis, quem sanctus testem miraculi adhibuisset (c. 18):* Quo etiam postmodum referente, ad notitiam plurimorum res tam mirifica decurrit; *denique Lupelmi Frodoberti familiaris, dolore capitis liberati (c. 22):* ut ipse postmodum retulit. *Testimonia eiusmodi saepius ab auctoribus posterioribus conficta sunt, eademque in Vita Frodoberti ad res levissimas spectant. Ipsi Lupelmo Adso Vitam quandam attribuit iusto breviorem (c. 21):* qui, *inquit,* vitae et conversationis eius insignia, ut ipsius scripto declaratum est, licet iusto brevius litteris allegavit. *Neque vero vestigia fontis vetusti apud Adsonem deprehendere mihi licuit, res scilicet graves, easdem omnino fide dignas, quae ceteros auctores fugissent. Quod Ragnegisilum episcopum Trecensem, Bertoaldum Lingonensem (c. 6), Waldebertum abbatem Luxoviensem (c. 5) aequales fuisse voluit, qui re vera ipso Frodoberti aevo inter vivos fuerunt, de auctore agitur historiae illius temporis perito, quippe qui ipse de Waldeberto viro passim celebrato librum composuerit*[2] *chartisque studuerit, atque Ragnegisili et Bertoaldi nomina in celeberrimo Burgundofaronis privilegio Resbacensi occurrunt*[3]. *Certe miracula pleraque nullius momenti sunt, laudes virtutum cuilibet sancto adscribi possunt, de simplicitate sancti stupenda molam pro circino habentis inepta enarrantur (c. 7). Neque alia suspicionis indicia desunt, scilicet duplicem fuisse Walbertum (i. e. Waldebertum) et abbatem Luxoviensem, sub quo Frodobertus degisset, et quendam illustrem virum, qui sepeliendo corpori empto monumento subvenisset (c. 23), denique defuncto nepotem nomine mire consono Waldinum abbatem successisse (c. 23). Accedunt et Gibitrudis abbatissae S. Quintini (c. 23) nomen lectoribus Ionae (II, 12) notissimum, ubi sanctimoniali cuidam Evoriacensi est, et Leo abbas monasterii suburbani Trecensis, unus e Frodoberti discipulis (c. 21), cum Leone quodam mirum in modum conveniens, qui saec. IX. med. monasterio eiusdem regionis teste Prudentio episcopo abbas praeerat. Ut breve faciam, priorem vitae partem admodum suspectam esse iudicaverim*[4].

Vitam autem Frodoberti ullam ipso Adsone teste Prudentius episcopus Trecensis ad dedicandam novam basilicam a monachis a. 850. convocatus neque lectione perceperat neque uspiam ad id tempus extare compererat, unde ossa sancti remota nequaquam curavit

1) *Cf. ea quae c. 13. adnotavi.* 2) *Cf. Adsonis Miracula Waldeberti et Eustasii (ed. Holder-Egger, SS. XV,* 1170 *sqq.; cf. Krusch, Ionae vitae sanctorum p.* 85, *n.* 2). 3) *Cf. infra p.* 74, *n.* 5; *p.* 76, *n.* 1. 4) *A. Malnory, Quid Luxovienses monachi — — contulerint,* 1894, *p.* 35, *n.* 3, *Vitam Frodoberti iusto pluris aestimasse mihi videtur.*

(c. 26), et reversus demum in urbem 'miracula per sanctissimum confessorem patrata ex revolutione gestorum eius curiosius cognovisse' clericosque qui iniuriam sancto illatam sarcirent misisse dicitur, praematura morte impeditus, ne honorificam translationem perficeret. Obiit autem a. 861, i. e. undecim annis post illam dedicationem. Poeta Adsone vetustior, qui elevationem Frodoberti a. 872. factam haud multo post versibus celebravit[1], *Prudentium domum reversum tradidit auribus tantum virtutem sancti hausisse neque 'revolutionis gestorum' meminit, atque difficile creditu est carmen illud Adsoni praesto non fuisse, cuius enarrationem ex illo suppleri licet. Solus poeta Bodonem abbatem nominavit, quem eo tempore vixisse e chartis intellegitur*[2], *immo merita ipsius de elevatione instituenda atque perficienda passim celebravit atque cavit, ne alius hominis corpus repertum esse crederetur. Carmen potius mutilum quam imperfectum in visione dici 22. Martii a. 872. attributa desinit, ita ut sola c. 26—30. libri Adsonis cum eo comparari possint. Porro poeta librum de sancti virtutibus, quae Prudentio defuncto ad tumulum factae essent, citavit his versibus*[3]:

Irradiat tumulum miris virtutibus almum,
Quae liber enucleat, qui de virtutibus extat
Eius.

Deinde cum a. 872. ad elevationem praeparandam dii optimi maximi maiora ad eundem tumulum miracula protulissent, Bodo abbas nocte quadam ad altare Mariae excubias peragens[4], *teste eodem poeta:*

Cum quodam fratre vitam coepit recitare
Abbatum summi signis claram Frodoberti,
Quae male perpaucis vel, quod peius puto, nullis
Sub cura fuerat.

Ea igitur, quam post excubias nocturnas abbas ille fratre quodam praesente tunc recitavit, postea frequenter sodalibus accitis repetivit, Vita Frodoberti perpaucis vel nullis ad id temporis curae fuerat, et sane ea occasione fratres Vita quadam carere non poterant, atque eiusmodi scripta Adsoni praesto fuisse non negem. Pauca quae poeta ipse de rebus gestis sancti rettulit in universum ex charta Chlotharii III. colligi poterant.

Altera Vitae pars, qua dedicatio ecclesiae Cellensis a. 850. et elevatio Frodoberti a. 872. factae continentur, et cum carmine illo et cum additamento quodam martyrologii Adonis[5] *satis convenit. Adso etiam in hac parte, quam ex fontibus scriptis pendere liquet, testimonia attulit et hominis a. 872. sanati (c. 32):* ut ipse postmodum retulit, *et eorum,* qui eius sacratissimi corporis ossa se aspexisse fatentur *(c. 23), etsi parum verisimile est tales personas ipso vivo, i. e. saeculo fere post elevationem, adhuc superfuisse.*

Miracula Frodoberti et laudes virtutum, quae integra denuo ederentur, indigna visa sunt; ad partem autem Vitae potiorem recensendam subsidia adhibita sunt haec.

1) *Codex Trecensis n. 7, saec. XII, olim Arremarensis, fol. 30—35', Vitam Frodoberti una cum prologo metrico continet, qui a reliquis codicibus abest.*

2) *Codex Romanus Vaticanus Reg. n. 542 (110), saec. XII, olim Pauli et Alexandri Petavii, fol. 75'—81*[6].

3) *Codex Parisiensis n. 11759, saec. XIV, olim (fol. 1, m. saec. XVII)* ex dono clarissimi viri Antonii Wionis Herovallii publicarum rationum auditoris *liber*

1) *Carmen, quod in eo quo Mabillonius usus est codice Vallis Lucentis Vitam subsequebatur, ex apographo a Petro Francisco Chiffletio olim transmisso ediderunt Bollandiani, Analecta Bollandiana V, 1886, p. 59—66.* 2) *Cf. infra p. 84, n. 1.* 3) *L. l. p. 60.* 4) *Ib. p. 61.* 5) *Infra p. 82, n. 2.* 6) *Cf. Bethmann, 'Archiv' XII, 288; H. Ehrensberger, Libri liturgici bibliothecae apostolicae Vaticanae, 1897, p. 71.*

S. Germani a Pratis n. 809, *postea n.* 502, *fol.* 161'—166'. *V. Frodoberti continet, quam praecedit (fol.* 160'*) 'Sermo beati Bernardi legendus in translatione sancti Frodoberti, quem fecit de sancto doctore, sed mutatis nominibus et miraculis'*[1]. *Adsunt etiam alia Adsonis opuscula, scilicet fol.* 157'—160'. *V. Basoli (Mabillon, Acta II,* 69—75*) et fol.* 166'—170'. *V. Bercharii (ib. p.* 832—843*).*

4) *Codex, e quo Camuzatus Vitam edidit, et*

5) *alter, quo Pithoeus usus est, hodie latent.*

Codici Aurelianensi n. 17 (14) *saec. IX. exarato, olim Floriacensi, scilicet paginae* 6. *partim vacuae relictae manus saec. XI.* $6^1/_2$ *versus intulit e V. Frodoberti c.* 14 *(inc.* Florebat in sancto viro Frodoberto, *Mabillon p.* 631*) depromptos, quos postea quidam eradere conatus est*[2].

Codex monasterii Vallis Lucentis a Mabillonio adhibitus, qui hodie latet, Vitam cum prologo continebat, quam carmen de elevatione Frodoberti et sermones duo de eodem excipiebant.

In monasterio Resbacensi saec. XI. liber unus vitae sancti Frodoberti *extabat*[3].

Codicem 1 *L. M. Hartmann,* 2 *F. Schneider,* 3 *B. Krusch vv. cc. contulerunt; capita quaedam postea admissa libri* 3 *H. Lebègue v. c. officiosissime supplevit.*

Postquam Petrus Pithoeus, 'Les coustumes du bailliage de Troyes en Champaigne', Trecis 1609, *appendici a.* 1572. *compositae, cui inscribitur: 'Bref recueil des evesques de Troyes' p.* 507. 508. 510. 512. *frustula nonnulla Vitae Frodoberti c.* 1. 2. 11—13. 26. 28. *ad episcopos Trecenses spectantia e codice* 5 *inseruit, princeps*

Nicolaus Camuzatus, Promptuarium sacrarum antiquitatum Tricassinae dioecesis, Augustae Trecarum 1610, *fol.* 1—18, *integram Vitam absque prologo 'ex veteri membraneo codice ms.' (nobis* 4*) publici iuris fecit.*

Andreas du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum 1636, *p.* 670—671, *partem Vitae et*

Iohannes Bollandus, Acta sanctorum Ianuarii I, Antverpiae 1643, *p.* 506—513, *totam e Camuzato iteraverunt, itemque*

Iohannes Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum II, Lutetiae Parisiorum 1669, *p.* 626—639, *textum praedecessorum repetivit, prologo metrico e codice Vallis Lucentis suppleto.*

Dom Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 576—577, *partem a Chesnio exscriptam iteravit, Mabillonio adhibito.*

J. P. Migne, Patrologiae Lat. tomus CXXXVII, Parisiis 1853, *col.* 599—620, *inter opera Adsonis editionem Mabillonianam imprimendam curavit.*

W. Levison.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN VITA SANCTI FRODOBERTI CONFESSORIS CHRISTI ET ABBATIS.

Qui cupis in paucis perpendere grandia verbis,
En potis es parvo cernere magna libro.
Si placet antiquos studio percurrere fastos[b],
His placeat rebus hoc novitatis opus.

Prol. 1. *Mab. (codex Vallis Lucentis).*

Prol. a) *ita* 1; De sancto Frodoberto Trecensi abbate *praescr. Mab.*; *prologum om. rell.* b) fastus *Mab.*

1) *Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III,* 104. 2) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 581. 3) *G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 274, *n.* 34; *cf. Th. Gottlieb, 'Über mittelalterliche Bibliotheken',* 1890, *p.* 260.

Fortia magnorum cęlebrantur gesta virorum:
Nos cęlebramus opes hic, Frodobertę, tuas.
Qui puer a primo doctrinae deditus aevo,
Imbueras teneros rore madente animos,
Indeque Luxovii vitae subiectus honestae[1],
Religionis opem sumis amando fidem,
Mox Trecassinam repetens caelestibus urbem[2]
Muneribus plenus et bonitate probus,
Lucida divinae diffundens dogmata normae,
Ut prosis multis utilitate viris.
Cella dehinc placuit[3], strictis habitatio septis,
In qua concluso fida fuit statio.
O quam multiplices dedit haec clausura labores,
Solus in astrifero dum tenet ora polo!
Sed mage mens artata suos habitura triumphos
Quo stricte vixit, latior inde fuit.
Tunc artus paries tenuit parvissimus antri:
Nunc retinet magni spiritus ampla poli.
Cuius opus, Bobine sacer, te praeside crevit,
Antistes meritis magnificande tuis[4];
Per tua nunc Frodobertus[a] ovans consulta beatus
Continet ęcclesiae culmina celsa suae.
Hoc opus egregium, quod cernimus[5], undique saxis
Collatis fundas altaque tecta levas,
In quibus aeterna stabiles[b] sub laude cohortes
Stant, monachile decus, quod regit altithronus;
Stant et millenae numerosa in[c] praemia palmae,
Quas haec aula suis conferet emeritis.
Hic redeunt tristi venientia lumina fronti
Morborumque greges hic cecidere graves.
Claudus init gressum, nodis compage solutis[d],
Sicque[e] dedit faciles terra negata vias.
Daemonis et solitas furor hic collapsus in auras
Desinit, in mentem membra redire suam.
Quos angusta premunt surgentum dampna malorum,
Hic refluunt causae corporis atque animae.

Prol. 1. *Mab. (codex Vallis Lucentis).*

Prol. a) *ita Mab.*; Frodebertus *hoc loco* 1. b) stabilis — stat *Mab.* c) *om. Mab.* d) salutis *Mab.* e) *ita* 1; Hicque *Mab.*

1) *Cf. infra c.* 5. 2) *Ib. c.* 8. 3) *Ib. c.* 12. 4) *Ib. c.* 13. 5) *Mabillonius ad hunc locum adnotavit: 'Hinc apparet poetam istum, qui monachus Cellensis fuisse videtur, vixisse paulo post sanctum Bobinum et quidem ante saeculum IX, siquidem ex sequenti Vita num.* 26. *basilica a sancto Bobino exornata et amplificata circa medium saeculum IX.* antiquitate operis collapsa succubuit'. *At cum monasterium etiam postea (saec. IX—XII. in., cf. supra p.* 68*)* Cella Bobini *vocatum sit, verba talia etiam ab auctore posteriore dici poterant, neque dubitandum est, quin versus loco prologi Vitae (cf. v.* 2. 43. 46*) ab Adsone praemissi sint, eodem modo quo disticha similia Vitae Mansueti praemisit (Migne CXXXVII,* 619 *sq.).*

Si quemquam scelerum depressit culpa nocentum,
Si petit hic veniam, hinc retulit salubrem.
Innumerabilium[1] retinet liber iste bonorum
Praemia, virtutes miraque gesta, dapes.
Quas[a] si[b] quis recitare velit, millena supersunt,
Pagina quae siluit nec liber iste canit.
Nam[1] pia facta sacris si quis comprehendere libris
Vellet, inexaustus vinceret ora[c] dies.
Pauca fidem faciant: brevibus qui incredulus istis
Et dubitator erit, nec potiora capit.
Iam tibi perpetuae maneant in saecula laudes,
O Frodoberte[d], tuo et miserere gregi!
Te retinet regnum per gaudia longa supernum:
Tandem fac tecum nos retinere polum.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT[a] VITA SANCTI FRODOBERTI ABBATIS.

(1)[b]. Fuit vir vitae valde venerabilis[2], egregiae ac pretiosae memoriae Frodobertus, quem singulari fide vel[c] probitate sanctissimum cive felicissimo divinitus cumulata Trecassensis[d] oppidi tellus effudit, parentibus quidem mediocribus ortum[e], sed incomparabili mentis nitore clarissimum, quippe qui inter ipsa iam tenerae aetatis primordia vas electionis manifestissime designatus, in infantis pectore spiritualem ac perfectissimum[f] agebat virum, annorum exiguitatem[g] sanctitatis et gratiae dote compensans. Diligentius sane temporum[h] serie revoluta, sub rege Francorum Chlodoveo[i], Dagoberti filio, itemque Chlothario[k] iuniore[l, 3], eiusdem Chlodovei[m] filio, hic ipse sacerdos pretiosus et abbas eximius deprehenditur floruisse[4], cum apud praefatam urbem Trecassium[n] Ragnegisilus pontifex vicem apostolicam ministraret[5]. Fuit autem idem Ragnegisilus natione Aquitanus, septimus decimus iam dictae civitatis episcopus[6]; de[o] quo fertur inter cętera, quod basilicam beatae Savinae virginis in fundo sui iuris construxerit[7], ęcclesiam cui[p] praesidebat heredem instituens, in qua et[q] honorifice sepultus iacet[o]. Vixit autem

cf. Act. 9, 15.

Prol. 1. *Mab. (codex Vallis Lucentis).* *Cap.* 1. 1. 2. 3. 4.

Prol. a) Quos *Mab.* b) *ita Mab.* (*cf. v.* 47); sibi rec. velis 1. c) hora *Mab.* d) *ita Mab.*; Frodeb. 1.

Cap. 1. a) *ita* 1. 2; Incipit vita eiusdem *praescr.* 3, *ubi sermo S. Bernardi de Frodoberto praecedit.* b) *capita Bollandus distinxit.* c) *ita* 1; et *rell.* d) Trecascensis oppido 1; Trecacensis oppidi 4. e) *om.* 1. f) perfectum 3. g) exiguitate 1. h) temporis 4. i) *ita* 2; Clod. *rell.* k) *ita* 2; Clothario 1. 3. 5; Clotario 4. l) minore 3 (*non* 5). m) *ita hoc loco* 2. 3; Clod. 1. 4. 5. n) Trecassinam 4; Tricassium 5. o) de — iacet *om.* 3 (*non* 5). p) sui 1. q) et *om.* 5; quaque hon. 4.

1) *Cf. Sedulii Pasch. Carm. V,* 435: Innumerabilium scripserunt pauca bonorum. Nam si cuncta sacris voluissent tradere chartis facta redemptoris, *cet.* 2) *Cf. Gregorii M. Dialog. II, prol.:* Fuit vir vitae venerabilis. 3) *Chlotharius III. 'iunior' audit in Vita Eligii II,* 1. 32. 4) *Frodobertum temporibus Chlodovei II.* (639—657) *et Chlotharii III.* (657—673) *vixisse, e charta Chlotharii* (*cf. infra* c. 11) *concludi licet.* 5) *Privilegium Burgundofaronis episcopi Meldensis Resbacense a.* 637/8. *cum aliis comprovincialibus tum Ragnegisilo (Pardessus II, p.* 39) *inscriptum est. Obiit ante a.* 643, *quo privilegio Audoberti episc. Paris. Fossatensi (iam interpolato) Leuthcadus episc. Trec. subscripsit (Auvray, 'Mém. de la Soc. de l'hist. de Paris' XIX,* 1892, *p.* 16; *cf. Krusch, 'N. Arch.' XXXI,* 360), *idem sine dubio atque Leusus (MG. Concil. I,* 213) *et Leuconius (cf. p.* 75, *n.* 2). 6) *In catalogo episcoporum Trecensium, cuius exemplar quod habemus saec. XII. ex. demum exaratum est, Ragnegisilus re vera* 17. *locum occupat (Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II,* 448; *cf. catalogum Arremarensem paulo ut videtur vetustiorem apud Camuzatum praefationi adiunctum).* 7) *Ecclesia sanctae*

beatus Frodobertus sub quinque[a] suae civitatis episcopis usque ad[b] Abbonem[1], qui vicesimus primus eiusdem urbis pontifex extitisse[c] cognoscitur[2].

(2). Verum ut ad rerum ordinem recurramus, confestim ut aetas pertulit, praedicti pontificis Ragnegisili scolis parentum studio mancipatur. — — — — —

(3). — — — Unde, sicut ipso postmodum referente compertum est, dum pro discendo psalterio scolam expeteret, crebro se diabolus eius aspectibus ingerebat, pavidos per naturam animos ingenti minarum et formidinis arte concutiens. Verum puer divini ingenii, daemonicae fraudis et versutiae[a] non ignarus, salutaris signi clipeo non minus frontem quam pectus armabat, Deumque sibi adiutorem invocans, argumenta inimici callida viriliter proterebat. — — — — — — — —

(5). Exin praenominatus pontifex egregiam in adolescente animi puritatem et praecelsam virtutis efficaciam[3] contemplatus, divinis eum[a] ministeriis, imposito clericatus officio[b], mancipavit. Post haec karitatis sollicitudine et divini lucri studio animatus, ad Luxovium coenobium spiritualis profectus gratia dirigere instituit, ut, religiosorum imitatione allectus, et ipse in virtutibus cresceret et regioni suae postmodum sanctitatis ac perfectionis exempla lucidissima reportaret. Praeerat tunc ei[c] coenobio Walbertus abbas[4], vir et religione inclytus et sanctitatis opinione famosus. Quo cum ex praecepto pontificis pervenisset, a sanctis illius loci patribus grata exultatione suscipitur[d] atque in congregationis contubernium[e] deputatur. Cuius animi candor et praeclara simplicitas brevi cunctis innotuit. Mirabantur omnes in iuvene humilitatem eximiam, abstinentiam incomparabilem, patientiam singularem, quodque caelestibus semper intentus desideriis vitam angelicam inter homines praeferebat[f]. Erat eo tempore praenominatum Luxoviense coenobium in Gallicis regionibus paene singulare[5] tam in religionis apice quam etiam in perfectione doctrinae. Qua ex causa plurimi, quibus in utramvis partem proficiendi fervor inerat, ad eundem locum certantibus studiis[6] undique confluebant.

Capp. 1—5. 1. 2. 3. 4.
Cap. 1. a) cumque 2, *corr.* b) *om.* 2. c) *om.* 1.
Cap. 3. a) versusciae 2.
Cap. 5. a) *om.* 1. b) offocio 3. c) eidem 3. d) susceptus est 3. e) contubernio 3. f) proferebat 4.

Sabinae virginis (de qua cf. AA. SS. Ian. II, 937 *sqq.) ab urbe Trecensi ad occidentem versus sita erat (hodie 'commune Sainte-Savine, arr. et cant. II. Troyes'). Cf. Courtalon-Delaistre, 'Topographie historique de la ville et du diocese de Troyes' III,* 1784, *p.* 72 *sqq.* 1) *Cf. infra c.* 21. 24. 2) *In catalogo episcoporum (v. p.* 74, *n.* 6*)* Ragnegisilus, Leuconius, Belthoaldus, Wanmirus, Abbo Felix *sese subsequuntur. E quibus Bertoaldus privilegiis Emmonis episcopi Senonensis a.* 660 *(Pardessus II, p.* 111. 114*), Abbo privilegio Drauscii episcopi Suessionensis a.* 667 *(ib. p.* 141*) subscripsit, atque hunc aequalem Leudegiseli episcopi Remensis, Attilae Laudunensis (cf. supra p.* 58*) fratris, fuisse Flodoardus (Hist. Rem. II,* 6, *SS. XIII,* 454*) tradidit. Wanmirus ille, qui ante eum sedisse fertur, in catalogo Arremarensi desideratur, ubi Wandelmarus quidam post Abbonem enumeratus est.* 3) *Frodobertus matri caecae visum restituisse fertur (c.* 4*).* 4) *Waldebertus abbas coenobium Luxoviense a.* 629—670. *regebat.* 5) *Cf. V. Bercharii auct. Adsone c.* 6 *(Mabillon, Acta II,* 834*) de Luxovio:* Erat enim eo tempore in cunctis Galliarum partibus hoc coenobium cum in multimodis rerum possessionibus tum etiam divinae venerationis cultibus nomen singulare habens, quod illic et districtior institutio et studium sapientiae plenius haberetur. *Cf. Mirac. Waldeberti auct. eodem c.* 1 *(SS. XV,* 1172*).* 6) *Cf. V. Germani Autissiod.*

(6). Quo ergo tempore beatissimus Frodobertus inibi morabatur, vir apostolicus Bertoaldus[a] Lingonicae[b] urbis episcopus[1] quendam ex coenobio sancti Sequani[c,2] abbatem Teudolenum nomine eruditionis gratia illuc destinare curavit. Ad cuius diversorium beatus Frodobertus frequentius accedebat, ut assolet aetas iuvencula coaevorum sibi familiaritates ardentius applicare. Ille autem, tanta in Dei[d] viro animi puritate comperta, curiosa levitate inpulsus[e], sedulo explorare coepit, utrum ea simplicitas ex fonte manaret[f] intimae puritatis, an, sicut nonnullis familiare est, subdolam mentem simulata innocentia palliaret. Ob hanc rem tam ab ipso quam a quibusdam loci fratribus ludibriis crebro fatigabatur ineptis, cum tamen ille nulli contradiceret, neminem lederet, sed nec lesus vicem referret. Ita enim vitam instituerat[g] suam, ut illatas iniurias patientia vinceret, illud Daviticum
Ps. 72, 23. frequentius replicans: *Ut iumentum factus sum apud te.* Itaque[h] simplicitatem in-
cf. 1. Cor. 3, 18. 19. fucatam mundanae semper astutiae praeferebat, eligens[i] stultus effici saeculo, ut posset sapiens esse in Deo.

(7). Una igitur dierum, cum se ad praefati Theudoleni[a] hospitium contulisset, ille ludibrii simul et experimenti gratia rogavit eum, ut ad cuiusdam fratris in monasterio cellulam pergens, circinum ad se deportaret, asserens usum illius sibi esse necessarium in scribendo. Ille dicto citius gressum rapuit atque ad designatum fratrem rapido cursu pervenit; qui et simplicitatis eius conscius[b] et ludibrii, ob quod directus fuerat, non ignarus, medium molae collo eius imposuit, utque id ad diversorium Theudoleni[a] quam citissime[c] ferret, obnixius imperavit. Nichil ille cunctatus, exceptum onus ferebat aequanimiter, quamquam[d] ita lapidis pondere gravaretur, ut vix alternis passibus promoveret incessum. Inter haec reverentissimum virum Walbertum abbatem obvium habuit, cui hoc ipsum a nonnullis fratribus iam fuerat nuntiatum. Cernens igitur venerabilis abbas ovem Christi mansuetissimam iniusto fasce gravari, altius ingemit[e], et huius afflictioni et illorum, condolens levitati. Moxque vehementius increpatum, impositum onus humeris deicere[f] imperat[g] causamque perquirit diligentius, qua se tantopere fatigaret. At vir summae innocentiae scribendi usibus asserit esse necessarium, quod ferebat, circinum esse[h] dicens, quod ex praecepto Theudoleni[a] a[i] cuiusdam fratris cellula deportaret. Cum enim esset omnimodae astutiae expers, quid esset circinus, penitus ignorabat, hoc tantum esse aestimans[k], quod impositum collo ferebat. Tandem abbas simplicissimum viri animum conspicatus, pietatis intuitu erumpit in lacrimas, accitisque eis, qui sanctum virum tanta crudelitate fatigare praesumpse-

Capp. 6. 7. 1. 2. 3. 4.

Cap. 6. a) Berthoaldus 3. b) Linguonic(a)e 1. 2. c) Secani 3. d) *ita* 1; viro Dei *rell.* e) compulsus 3. f) maneret 2. g) constituerat 3. h) *om.* 1. i) ludibriis *add.* 4.

Cap. 7. a) *ita* 1. (2); Teud. 3. 4. b) concius 2. c) citissimi 2. d) quantum 2; quamquam lap. p. ita 3. e) *ita* 2. 3; ingemuit 1. 4. f) deicere 1. g) impetrat 2. h) *om.* 4. i) ad c. fr. cellulam 4. k) existimans 4.

auct. Constantio c. 9 *(AA. SS. Iulii VII,* 205*):* ut certantibus studiis aemulantes ad perfectionis gloriam provocaret. 1) *Bertoaldus Lingonicae urbis episcopus privilegio Burgundofaronis Resbacensi a.* 637/8 *(Pardessus II, p.* 41*) et decretis concilii Cabillonensis (MG. Concil. I,* 213*) subscripsit; eiusdem in charta Chlotharii III. a.* 664/5. *mentio fit (MG. Dipl. Merov. p.* 39*).* 2) *Monasterium Segestrense, hodie Saint-Seine-l'Abbaye (dép. Côte-d'Or, arr. Dijon); cf. Krusch, SS. R. Merov. I,* 804; *Ionae Vitae sanctorum p.* 337; *Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 214.

rant, acrius solito increpat ac pro facti[a] temeritate debitae satisfactionis penitudinem indicit. Hisque ita correctis[b], cęteri[c] deinceps a[d] sancti iniuriis temperarunt. —

(8). Annis post haec pluribus interiectis, ad urbem Trecassium pro episcopi sui desiderio et parentum visitatione cum quibusdam fratribus remeavit. Aliquot sane diebus apud praefatum suae urbis antistitem commoratus, redeundi unde venerat[a] licentiam postulabat. At pontifex, saniori usus consilio tantumque[b] ac talem virum a se dimittere non sibi fore integrum[c] arbitratus, violenta hunc auctoritate retinuit[d]. Sancto igitur quadragesimae tempore accedente, in secretiore se cellula condens, cum orationis et vigiliarum instantia acerrimis[e] se coepit ieiuniis coartare. Cum enim semper incomparabili abstinentiae virtute polleret, his tamen[f] diebus austeriorem sibi carnis macerationem corporis sui[g] hostis indixerat, adeo ut plures continuosque dies absque ullius cibi adminiculo consummaret. —

(11). Denique humanae conversationis ardens vitare collegia, sollicita secum frequentius mente volvebat, quonam loco suae professioni ac proposito opportunum habitaculum collocaret. Et quamquam plurimi nobilium regionis sanctitati eius familiarissime cohererent, ineptum tamen duxit a quoquam eorum partem agri vel praedii postulare, non sibi solum, sed etiam posteris consulens, ne religiosa fraternitas, quam ipse in sacro habitu aggregare cupiebat, a quolibet secularium pro loco suae habitationis quiddam[a] inquietudinis vel molestiae pateretur. Quocirca, divino aspirante consilio, regiam profectus ad aulam, munificentia Chlodovei[b] illustris quondam regis Francorum locum quendam palustrem in suburbio Trecassinae[c] urbis obtinuit, qui antiquo ritu Insula Germanica vocabatur[1]. Deinceps[d] vero post decessum Chlodovei[e] filium eius Chlotharium[f] secundo anno regni 658/9.
eius[2] expetens, annuente venerabili Balthilde[g] regina[3], eiusdem Chlotharii[h] matre, super praefato loco privilegium regiae auctoritatis denuo meruit adipisci; quod quia in archivis coenobii nostri[4] usque hodie continetur, hic quidem inserere superfluum duximus, quoniam legere cuique[i] volenti in promptu adesse fatemur.

Capp. 7. 8. 11. 1. 2. 3. 4.

Cap. 7. a) fati 1. b) correptis 4. c) cęteris 1. d) a sanctis 1, *corr.*; fratris *pro* a s. 4.

Cap. 8. a) venerat l *excisa sunt* 1. b) que *om.* 4. c) egrum arbit *perierunt* 1. d) retinuit. Sanc *perierunt* 1. e) accerr. 1. f) tum 4. g) *m. al. corr.* corp. in hostes 3.

Cap. 11. a) *ita* 2. 3; quicquam 1; quid- *versu ex.* 4. b) *ita* 2; Clod. *rell.* c) Treccass. 1. d) Deinde (vero *om.*) 3. 5. e) *ita* 2. 3; Clod. 1. 4. 5. f) *ita* 2; Clotharium 1. 3. 5; Clotarium 4. g) Batilde 4. 5. h) *ita* 2. 3; Clotharii 5; Clotarii 1. 4. i) cuiquam 3.

1) *Charta donationis Chlodovei II. periit neque auctor Vitae ipsam noverat nisi e confirmatione Chlotharii III (MG. Diplom. Merov. p.* 31, *n.* 33; *Lalore l. l. VI, p.* 196, *n.* 189), *in qua haec leguntur:* Igitur Frodobertus monachus ad nostram accessit praesentiam, clementiae regni nostri suggessit, eo quod bonae memoriae domnus et genitor noster Chlodoveus quondam rex per suam auctoritatem sua manu subscriptam locello nuncupante (nuncupato *cod.*) Insula Germanica, qui paludis esse videtur, in suburbano Trecassium civitatis ipsi Frodoberto monacho, ubi monachuli sub sancta regula [deservire videntur], ad cellulam, quam suo opere inibi construxit, bonoarea decem de ipsa insula, quod pars fisci esse videtur, eidem concessisset. 2) *Chartae Chlotharii exemplar saec. XVIII. e chartulario (saec. XIII) deperdito (inde Camuzatus l. l. fol.* 19) *descriptum notis temporum caret, quae ex sola Vita supplendae sunt.* 3) *Chartae Chlotharii* signum praecelsae domnae Baltildis reginae *subiunctum est.* 4) *Similiter nomine monachorum S. Basoli loquitur Adso,*

(12). Erat autem locus idem partium quidem fisci[1], tamen, ut dictum est, veterrimis[a] paludibus refluens ac crebra lacunarum eruptione scaturiens arbustisque refertus silvestribus, bestiarum potius ac serpentum[b] quam hominum[c] frequentiae competebat. His itaque regum auctoritatibus instructus, quodque est maximum, superno auxilio roboratus, horribiles loci squalores[d] expetiit, dataque principali opera, virgultis erutis lacubusque siccatis[2], spatium habitationi[e] congruum praeparavit. Ibi cellula oratorioque[f] constructo, cum paucis primo[g] quidem fratribus solitarius vixit, divinae contemplatione[h] deditus et angelicis semper actionibus occupatus.

(13). Inclytus ergo Frodobertus iam tunc coepit amplificare sibi suisque concessum habitationis locum, patrimonii sui quaecumque fuerunt praedia possessionesque ex integro in commune inibi contradens[a] et questum copiosum servorum, ancillarum, agrorum praeterea et vinearum sub testamentis, quae hactenus habentur, dato pretio instantissime adquirens. Sed et mox parentes illius beati[b] viri largissimas ei rerum gazarumque suarum condonaverunt portiones, instrumentis ex lege rite perfectis. Processu vero temporis locus idem religiosorum frequentia in robur incrementi convaluit, nobiliumque eo confluentium largitate ditatus, rerum ac possessionum terminos dilatavit. Sed et congregationis monasticae numerus in dies copiose succrescens, nobile ac famosum reddidit usquequaque coenobium. Nec illud praetereundum, quod ex eiusdem loci coenobitis beatissimi[c] Frodoberti vitam institutionemque sequentibus quam plures postmodum in urbe Trecassium extitere pontifices, inter quos Aldobertus[d], vir summi ingenii et praecipuae sanctitatis, itemque Bobinus natione Aquitanus; quorum uterque ipsi loco ingentia commoda contulere, intra extraque quibus possibile fuit amplificando modis[3], sicque in plenitudine bonorum operum diem ultimum consummantes, intra septa basilicae eius-

Capp. 12. 13. 1. 2. 3. 4.

Cap. 12. a) *ita* 2. 3; *om.* (1). 4. b) serpencium 1. 3. c) hospicium 1. d) scalores 1. 3. e) habitationis 4. f) Frodobertus *add.* 4. g) qu. pr. 1. 2 (*sed cf. p.* 83, 1). h) *ita* 2; contemplationi 3. 4; contemplationis 1.

Cap. 13. a) contrahens 1. b) viri beati 4. c) beati 3. 4 (*non* 5). d) Aldebertus 1. 5.

abbas licet esset Dervensis, in actis sancti Basoli, monente Mabillonio; cf. V. Basoli c. 4. 27. *(Mabillon, Acta II,* 68. 75*). Eodem modo in V. Mansueti I,* 13. *II,* 19 [7] *(Migne CXXXVII,* 631. 636; *SS. IV,* 510*), quasi Tullum oppidum non multo ante reliquisset, scripsit:* nos, qui oves et grex eius sumus; huius nostri protectoris. 1) *Charta Chlotharii:* quod pars fisci esse videtur. 2) *Cf. carmen de elevatione a.* 872 *(l. l. p.* 59*) v.* 4 *sqq. de Frodoberto:*

Is manibus cellam primus sudantibus illam
Struxit, ad occasum quam respicit alta Trecorum
Urbs, caedendo sudes tetrasque urendo paludes;
In qua basilica Petri sub honore dicata
Sanctam sanctorum turmam legit monachorum.

3) *Donatio Chelemberti (Lalore l. l. VI,* 1*) a.* 753. *inscripta est* fratribus sacrosancti monasterii sancti Petri in oppido Trecensis civitatis constituti, quod sanctus Frodobertus seu ceteri patres nostri Aldobertus, Arduinus, Bobinus abbates quondam in honore sancti Petri vel ceterorum sanctorum suo (suorum *cod.*) opere construxerunt. *In catalogo episcoporum Trecensium (Duchesne l. l. II,* 448*)* Aldebertus *locum* 24, *Bobinus* 29. *occupat; de hoc cf. supra prologum v.* 23 *sqq. Exemplari cuidam Usuardi obitus Bobini die* 31. *Ianuarii illatus erat (Courtalon-Delaistre l. l. I,* 1783, *p.* 303*):* Pridie Cal. Februarii Trecas

dem monasterii nobilem sortiti sunt sepulturam. Quibus ita digestis, rerum gestarum ordinem repetamus[1]. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

(21). Interea[2] dies dominicae nativitatis caelo terraque festivissimus[a] ac toto orbe colendus illuxerat. Accitis itaque duobus nominatim discipulis, Leone scilicet viro[b] sanctissimo, qui tum in eodem suburbio abbas mitissimus existebat[3], itemque Lupelmo[c], qui vitae et conversationis eius insignia, ut ipsius scripto declaratum est, licet iusto brevius litteris allegavit, ad Abbonem[d] virum reverentissimum, eiusdem tunc urbis antistitem[4], summa eos celeritate direxit, obnixius supplicans, ut oratorium, quod ipse honori apostolorum principis in superius descripta palude construxerat, die ortus dominici consecraret. Creverat siquidem, opitulante[e] Deo, monachorum congregatio, et maiorem, quam prima fuerat, alteram construxit ęcclesiam. Qua pontifex[f] supplicatione percepta atque apud se rationabiliter expenso negotio prudenti moderatione excusavit factum, asserens illud die qua petebatur[g] minime posse compleri, quod eum cum clero suo et festivitatis officiositas cumulatius[h] occuparet et consuetudo ęcclesiastica eo[i] id fieri nullo modo consentiret. Discipuli festinantius remeantes sancto patri responsum[k] pontificis detulerunt; quod ille pertractans diligentius et rationabile esse perpendens, elevatis in[l] caelum manibus et lacrimis ora perfusus[m]: 'Parcat', inquid, 'michi Dominus vosque, filii, indulgete, quod, minus circumspecte negotium cogitans, fraternitatem vestram in eundo et redeundo casso laborare[n] compulerim'. Ne[o] tamen sancta mens suis usquequaque desideriis frustraretur, divina est pietate consultum, siquidem, sacri obitus dilatione percepta, in octavum dominicae nativitatis diem spatium vitae produxit, ita Deo[p] vota eius sanctissima prosequente, ut[q] una eademque die per manus iam dicti pontificis et basilica consecrationem et gleba sacri eius corporis acciperet sepulturam.

(22). Itaque cum iuxta morem christianae observantiae Kalendis Ianuariis dominicae circumcisionis celebritas immineret, ad felicem transitum, urgente aegritudine, sancta anima citabatur[5]. Nec sic tamen a sanctis monitis linguae officium continebat, assistentes sibi discipulos indefessus exhortans, quatinus inter se in-

Capp. 13. 21. 22. 1. 2. 3. 4.

Cap. 21. a) festivissime 3. b) sanct. viro 3. c) Lupello 4. d) Abonem 4. e) Deo op. 3. f) *om.* 1. g) pateb. 2, *corr.* h) cumulatus 2. i) die *add.* 4. k) responsa 4. l) man. in c. 4. m) profusus 4. n) labore 4. o) Nec 3, *corr.* p) Domino 4. q) et 1. 2.

depositio sancti Bobini episcopi et confessoris, *atque Mabillonio teste (Annales II,* 198*), 'in vetere breviario non edito monasterii quondam Cellensis, nunc sancti Michaelis ad Mosam notatur X. Kalendas Maii* translatio sanctorum Melani et Bobini episcoporum' *(utriusque Trecensis).*
1) *Narratio miraculorum et morbi ultimi Frodoberti suppressa est.* 2) *Frodoberto aegritudine correpto dies obitus revelatus erat.* 3) *Leonem abbatem 'virum religiosissimum' c. a.* 850. *coenobio eiusdem regionis Mantiniacensi (hodie Saint-Lyé, arr. et cant. II. Troyes) praefuisse, testatur Prudentius episcopus (V. Maurae, AA. SS. Sept. VI,* 275 *sqq.), eundem ut puto atque Leonem abbatem ibidem cultum, quem saec. VI. vixisse recentiores voluerunt (cf. AA. SS. Maii VI,* 73 *sqq.).* 4) *De quo cf. p.* 75, *n.* 2. 5) *Cf. carmen de elevatione Frodoberti a.* 872 *(Analecta Bolland. V,* 61*):*

Istud dum geritur, iam lux prima refertur
Octavae, nati quam et circumcisio Christi
Irradiat (Irradiant *ed.*), animam Frodoberti quae repetere aethra
Cernere promeruit.

solubile karitatis vinculum custodirent atque, in exhibitione salutaris obedientiae persistentes, timorem Dei semper sibi ante oculos revocarent. Iamque sole ad telluris infima declinante, praefatum Lupelmum[a], qui ei familiarius obsequi consueverat, maturius praecepit evocari. Eo coram adducto, ut sacrum euangelium ante se legeret, imperavit[b]; ille autem dolore capitis acrius torquebatur. Cumque, ut[c] ipse postmodum retulit, ad parendum sanctis imperiis quamvis aegre animum appulisset[1], in ipso mox legendi exordio ita universus dolor abscessit, ut nil doloris pristini, nil molestiae resideret. Interea per totius noctis excursum Deo semper intentus, cum inter spiritualia colloquia hora succederet, expleta sollempniter a fratribus in ęcclesia psalmodiae et orationum quantitate[d], universos denuo iubet adesse discipulos, dumque ante eum textus passionis dominicae[e] legeretur, sub oculis omnium sancta anima, carnis exuta velamine, felici decessu caelestia penetravit.

(23). Et illo quidem ita[a] humanis assumpto collegiis[b], extemplo[c] reverentissimus nepos eius Waldinus, qui postmodum loco avunculi[d] in eodem ipsius monasterio abbas successit, gressu concito in coenobio sancti Quintini[2] ad memorabilem Gibitrudem[e] abbatissam perveniens, sancti viri obitum nuntiavit. Ilico omnium pectora novus quidam[f] et paene intolerabilis dolor irrupit, parsque salutis absumpta[g] putabatur, tanta patris absentia succedente. Universo itaque sanctimonialium coetu in fletum et lacrimas erumpente, venerabilis abbatissa, viscerali commota pietate, rapto cursu ad sancti viri exequias quam celerrime properavit. Cumque inter eos de funeris diligentia tractaretur, illa perquirente, an loculus tumulando corpori[h] praeparatus adesset, responsum est, emptum quidem esse a quodam illustri viro Walberto nomine lapideum monumentum, verum proceritati corporis[i] eius nullo modo convenire. Fuit enim idem sacratissimus vir non solum animo splendidus, sed etiam venusto et procero corpore speciosus[k], ut illi quoque perhibent, qui eius sacratissimi corporis ossa se aspexisse[3] fatentur. Missis itaque raptim ministris ad id devehendum, mox mirum in modum miraculo[l] claruit, quod summi esset meriti, cui funebres exequiae parabantur. Nam cum[m] idem Walbertus quosdam e domesticis direxisset, qui emptum sarcofagum[n] his[o] qui illud deferre venerant assignarent, superna dispensante clementia, tanta eos alienatio mentis elusit, ut pro vasculo breviore, quod emptum fuerat, aliud spatiosius et capacius, quod sibi idem Walbertus[p] praeparaverat, designarent; quod illi[q] vehiculo impo-

Capp. 22. 23. 1. 2. 3. 4.

Cap. 22. a) Lupellum 4. b) impetravit 2. c) et 1. d) cantitate 1. e) leg. dom. 4.
Cap. 23. a) ex *add.* 4. b) collegio 2, *corr.* c) exemplo 1. d) avinculi 2, *corr.* e) Gebitr. 3 (*cf. supra p.* 70). f) quidem 4. g) assumpta 3. h) pr. c. 4. i) *om.* 3. k) p̄ciosus 1. l) miraculum 1. m) dum 3. n) saccophagum (*sic*) 1. o) iis 4. p) *om.* 1. q) *corr. e* sibi 1.

1) *Terentii Andria, prol. v.* 1 *(= Sulpicii Severi V. Martini, prol.* 5*):* cum primum animum ad scribendum appulit. 2) *Vita c.* 14 *(ed. Mabillon p.* 631*):* in puellarum coenobio, quod beati Quintini martyris nomini consecratum intraque urbem *(Trecensem)* situm est, *atque c.* 16 *(p.* 632*)* monasterii ipsius abbatissa Roccula nomine *commemorata est, cum nemo praeterea eiusdem coenobii virginum meminerit. Saeculo XII. prioratus S. Quintini Trecensis erat monachorum et e monasterio Molismensi pendebat (cf. Courtalon-Delaistre l. l. II,* 287; *Boutiot et Socard, 'Dictionnaire topographique du département de l'Aube',* 1874, *p.* 152*).* 3) *Probabile est, id factum esse in translatione tempore Caroli Calvi. Bollandus.*

nentes, ad locum, quo vir sanctus se[a] tumulandum decreverat, quam citissime perduxerunt[b]. Ita omnipotens Deus, *cui cura est de omnibus,* nec ipsis quidem cine- Eccli. 41, 4. ribus electi sui famuli quippiam deesse passus est oportunum.

(24). Universis igitur ad usus sepulturae pertinentibus elegantissime praeparatis, supradictus reverentissimus pontifex, abbatum suburbanorum clerique ac populi agmine circumseptus, ad beatissimi Frodoberti exequias properat, cum adhuc sacrum eius corpus in cella christiano[a] compositum more iaceret. Qui primum, ut ratio expetebat, ad praefatae basilicae dedicationem accingitur ordine[b] ęcclesiastico peragendam; quam cum sollempni officio explevisset, sacrum corpus cum reverentia elevans in ęcclesiam intulit ac die eiusdem dedicationis, Kalendis Ian. 1. scilicet Ianuariis, cum hymnis et laudibus et universo ęcclesiastici officii apparatu pretiosae in eadem basilica, quam ipse construxerat, tradidit sepulturae. Ita vir Domini, terrae visceribus officiosissime commendatus, septimam sabbati cum Christo in anima celebrat, octavam vero nostrae omnium resurrectioni generaliter repromissam interritus, immo de gloria securus expectat[1], etsi[c] corpore mortuus, meritis[d] tamen vivacibus in perpetuum gloriosus[c].

(25). Requievit itaque in eadem basilica per quam plura annorum volumina, multo confluentium undique populorum agmine frequentatus et pene assiduis miraculorum successibus sedulo declaratus. — — — — Quocirca universorum pectora mirus erga sanctum fervor accenderat, ita ut plurimi contiguorum nobilium, sed et sanctimonialium feminarum non modica locum ipsum praediorum quantitate ditarent, tam pro adipiscenda sepultura, quam omnes ibidem quam maxime expetebant[a, 2], quam etiam ut his, qui sacro famulabantur corpori, competens alimonia non deesset, utque hi[b], quos ex remotis regionibus sancti fama sedulo contrahebat, impensae[c] humanitatis officio iuvarentur.

(26). Interea currentium temporum labente defluxu, cum et iniquitas habun- cf. Matth. 24, 12. daret et multorum coepisset refrigescere karitas, universus ille[a] erga sancti officium fervor intepuit, cultuque religionis cessante, illa olim frequentia rarescere[b] ad tempus cepere[c] miracula. Huius autem[d] torporis perniciosa incuria hoc ordine incurrit. Fabrica eius ęcclesiae, quam ipse, ut superius constitit, aedificaverat et in qua sacrum[e] eius corpus debitis obsequiis diutine[f] fuerat frequentatum[g], antiquitate operis paulatim collapsa succubuit ac, nemine fulciente, ruinae funditus dispendium traxit. In cuius loco altera cum extrueretur[h] ęcclesia, venerabile beati confessoris corpus in cripta prioris basilicae immotum intactumque permansit. Erat per idem tempus praefatae sedis antistes Prudentius[i] nomine, natione Hispanus[k, 3],

Capp. 23—26. 1. 2. 3. 4.

Cap. 23. a) sic *in calce libri corr.* se 4. b) detulerunt 3.

Cap. 24. a) *ita* 1. 2 (*ubi pr. m.* composito); chr. m. comp. 4; christianorum comp. m. 3. b) ord. ęccl. *om.* 4. c) etsi — gloriosus *om.* 3. d) viv. t. mer. 1.

Cap. 25. a) expebant 1. b) ii 4. c) imp. h. off. iuv. *om.* 1.

Cap. 26. a) *om.* 1. b) rarescente (1). 4. c) tepuere 4. d) temporis (teporis *corr. Bollandus*) vel *add.* 4. e) eius sacrum 3. f) diutius 4. g) et conservatum *add.* 4. h) intrueretur 1. i) Prudencius 1. k) Hysp. 1.

1) *Cf. Bedae librum de temporibus ampliorem* c. 66, 8 *(Auct. ant. XIII,* 248*):* Has erumnosas plenasque laboribus mundi aetates quique felici morte vicerunt, s e p t i m a iam s a b b a t i perennis aetate suscepti, o c t a v a m beatae r e s u r r e c t i o n i s aetatem, in qua semper cum Domino regnent, e x s p e c t a n t. 2) *Cf. p.* 82, 4. 3) *Auctor alterius partis*

pontificalis vitae institutione clarissimus et[a] in divinis rebus undecumque non 850, Oct. 16. mediocriter eruditus[b]. Is ad praedictae basilicae consecrationem a fratribus evocatus, diligentius percunctatur[c], utrum inter sacrandos parietes sepulta aliquorum cadavera tegerentur. Cumque comperisset inesse quam plurima, universa prius de templo eliminanda praecipit[1], contestans, se non aliter consecrationis officium suscepturum; ignorabat enim adhuc praenominatus pontifex beatissimi Frodoberti meritorum eximiam claritatem, temporum negligentia obscuratam, quippe qui vitam illius fide et miraculis plenam nec lectione perceperat nec uspiam eatenus haberi compererat.

(27). Explicita sane templi dedicatione[2], cum in urbem reversus miracula per sanctissimum confessorem patrata ex revolutione gestorum eius curiosius cogno-

Capp. 26. 27. 1. 2. 3. 4.

Cap. 26. a) *om.* 4. b) constitutus 1, *corr.* c) percontatur 1; percuntatur 2.

Annalium Bertinianorum clarissimus, quem a. 861. *defunctum continuator Hincmarus his verbis celebravit (Ann. Bertinian. ed. Waitz p.* 55*):* Galindo cognomento Prudentius Trecassinae civitatis episcopus, natione Hispanus, adprime litteris eruditus, — — moritur. 1) *Cf. concilium I. Bracarense c.* 18 *(Migne LXXXIV,* 567*):* ut corpora defunctorum nullo modo intra basilicam sanctorum sepeliantur; *sed Theodulfus episcopus Aurelianensis (ib. CV,* 194*)* corpora, quae antiquitus in ecclesiis sepulta sunt, *proici noluerat, immo concilium Meldense (a.* 845*) c.* 72 *(MG. Capitularia II,* 415*)* ossa cuiuslibet mortui de sepulcro suo eicere *vetuerat.* 2) *Ad hanc dedicationem ecclesiae spectat notitia, quam e codicibus Martyrologii Adonis interpolatis eruerunt, scilicet Mabillonius (Acta IV,* 2, *p.* 243 *sq.; Annales III,* 5 *sq.) e Sangermanensi et D. Georgius (Martyrologium Adonis,* 1745, *p.* 531*) e Vaticano Reg. n.* 511, *saec. X/XI, fol.* 98' *(cf. H. Ehrensberger, Libri liturgici bibl. apost. Vatic.,* 1897, *p.* 166*), quamque cum hoc F. Schneider v. c. in usum nostrum contulit:* [XVII. Kal. Novembris] Apud urbem Trecassem in coenobio Cella domni Bovini (Bonini *Vat.*) vocato dedicatio ecclesiae beatorum Petri et Pauli atque Andreae apostolorum cum hinc inde consecratis aris, a sinistris quidem beatae ac gloriosae semperque virginis Mariae, a dextris vero sanctae virginis et martyris Anastasiae, pariterque cum superioribus cryptis. Quod coenobium primo quidem *(cf. c.* 12*)* exstitit tugorium (uigorium *Vat.*) hominis unius, unde non incongrue monasterium vocaretur; processu vero temporis *(cf. c.* 13*),* augente piorum hominum [devotione *supplevit Mabillonius*] cellam, interea regulariter agenda perficiens, abbatum nobilium regebatur ordinatione, quorum X. locum sortitus est Aldehingus, vir clarus ingenio et moribus pollens iustis. Hic nempe omnem locum intus forisque inmelioravit, insuper et *(om. Vat.)* coenobium ampliavit, cuncta denique officina *(sic!)* construxit et honestissime praeparavit; aedificavit etiam basilicam perpulcram (ppulcr. *ib.*), quam a parte occidentis cryptis infra supraque mirifice auxit (cinxit *ib.*). Anno siquidem incarnationis Christi DCCCL, vocatus ab eodem Aldehingo venerabili abbate, praesul inclitus urbis Trecatensis Prudentius una cum clero suo et conventu fidelium populorum (presbyterorum *male ib.*) sollemniter et cum ingenti gloria laetitiaque in honorem beatorum Petri et Pauli atque Andreae apostolorum eandem basilicam dedicavit, VIII in ea sanctificans altaria per dies VIII, decretumque est ab episcopo sanctissimo et abbate sanctissimisque (sanctisque *ib.*) patribus temporis et loci illius (et locellis *ib.*), quod bene visum est posteris, ut omnibus annis, redeunte tempore dedicationis huius ecclesiae, octonos dies sollemnes celebrent atque huius diei anniversariam (-rium *ib.*) festivitatem hymnis laudibusque honorifice prosequantur. *In charta Caroli regis a.* 859 *(Ian.* 10*) monasterio concessa (Bouquet VIII,* 547; *Lalore l. l. VI, p.* 194*), quam partim adulteratam esse mihi persuasum est (v. supra p.* 68, *n.* 8*),* Haldegingus venerabilis abba *ille*

visset, primo quidem semet ipsum praeteritae ignorantiae[a] vehementius arguit, quodque tanti patris causam minus honeste tractaverat, mordaciter reprehendit ac deinceps suae sedis archidiaconem[b] cum universo clericorum dirigit apparatu, obnixe praecipiens, ut corpus viri praecellentissimi[c] in ęcclesiam cum ingenti reverentia referretur, simulque terminum diemque praefixit, ut ipse veniens condigna illud honorificentia collocaret, ac sacrae translationis eius festivitatem publica officiositate percelebrans, perpetuo ritu posteris frequentandam indiceret. Verum huius sancti[d] proventum desiderii, supervenientis aegritudinis pondus elusit; nam vicina e vestigio morte praeventus, quod pie disposuerat, explere non valuit[e. 1]. 861.

(28). Itaque usque ad annum incarnati verbi DCCCLXXII, qui est annus regis 872. Karoli[a] XXXI[2], negotium restitit imperfectum, Otulfo[b] religiosissimo ac venerabili episcopo, qui post ipsum tertius floruit[3], Trecassinae iam ęcclesiae gubernacula disponente; solummodo[c] intra basilicae ambitum collocatus[d], a loci fratribus cauta venerabatur diligentia, nullis populorum conventibus frequentatus, nulla sollempni praeminentia celebratus. Non tamen superna benignitas sydus illud perspicuum caligosis[e] latebris diutius passa est occultari, quin et ipsius merita mundo patescerent et efficax intercessio populis subveniret. Ea itaque tempestate coepit se erga locum[f] divinae praesentiae magnitudo quam plurimis fratrum ostendere ac frequentium visionum portentis servorum Dei pectora perurgere. Nonnulli enim, secretioribus per noctem vigiliis in ęcclesia occupati, voces mellifluas super sepulchrum eius acsi[g] clericorum concinentium[h] audiebant, aliis[i] per girum sepulchri disposita quasi quaedam splendidissima luminaria cernebantur, ut aperte constaret, quod, cui humana obsequia minus aderant, divina ei et angelica officia suppetebant. Praeterea columba candoris lactei de caelis visa est descendisse[4] ac, postquam aliquamdiu circumvolitaverat, sepulchri abdita penetrasse. Per soporis nichilominus quietem pluribus videbatur, tamquam idem pater sanctissimus, sacro emergens a tumulo, ante aram apostolorum principis sese ageret atque[k] ad orationis studium daret. Per haec et huiusmodi portenta mirifica luce clarius eminebat, quod confessor Domini pretiosus, inertem culturam indigne ferens, et sepulturam sibi condignius[l] praeparari et obsequii reverentiam impensius institui decernebat. Illud[m] quoque ad hanc rem auctoritatis non minimum afferebat, quod[n] quibusque ad sacrum sepulchrum procumbentibus[o] affectus orationis et ubertas

Capp. 27. 28. 1. 2. 3. 4.

Cap. 27. a) *om.* 1. b) archidiaconum 4. c) excellent. 1. d) saeculi 1. e) potuit 3.

Cap. 28. a) annus Karoli imperatoris et regis Franciae 4. b) Otulpho 3. 4 (*non* 5). c) solum 3. d) collatus 2. e) caliginosis 4. f) sepulchrum beati Frodoberti *pro* locum 3. g) quasi 4. h) continentium 1. i) alii — cernebant 4. k) se *add.* 3. l) condignus 2. m) *om.* 1. n) quo 1. o) proconbent. 3.

commemoratur. Monendum est, diem 16. *Octobris a.* 850. *in feriam quintam incidisse neque in diem dominicum.* 1) *Prudentius demum a.* 861. *defunctus est, undecimo post dedicationem illam, siquidem annus* 850. *recte traditus est.* 2) *Potius annus* 32. *ab obitu Ludowici Pii (*840, *Iun.* 20*) computatus.* 3) Prudentius († 861), Fulchericus († 869/70), Ottulfus *in sede Trecensi sese subsecuti sunt (Duchesne l. l. p.* 448. 452*), e quibus tertius ad a.* 878. *inter vivos erat (Migne CXXVI,* 794; *Jaffé, Reg. I*², *n.* 3179*).* 4) *Cf. Adsonis Mirac. Waldeberti c.* 8 *(SS. XV,* 1176*):* Videres avem in figura columbae per serenum aera de sublimibus descendisse ac blando volatu super loculum sanctum familiariter circumvolasse; *cf. V. Bercharii c.* 10 *(Mabillon, Acta II,* 837*).*

compunctionis largior affluebat, atque ut, quod de eo visiones evidentissimae suggerebant[a], celeri[b] consummaretur[c] effectu[d], omnium inexplebiliter[e] animus aestuabat, occulta nimirum inspiratione Dei singulorum pectora inflammante atque ad tanti effectum negotii sancti desiderii stimulis perurgente.

(29). Talibus tamque conspicuis prodigiis[a] animati, venerabilem Otulfum[b] pontificem adeuntes tantique patris prae manibus gesta ferentes, ut ipse divinae voluntatis[c] erga sanctum et cooperator et maturator existeret, instantissime supplicabant. Utque cerneres divinitatem votis famulorum fidelium usquequaque faventem, confestim episcopus, intimae inspirationis[d] ignibus animatus, eo ardore negotium suscipit, ut abbatem[1] et fratres, a quibus fuerat supplicatus, ipse postmodum ad accelerandam coepti operis efficaciam monitis frequentibus perurgeret, indefessis precibus persistendum[e] exhortans, ut divina pietas, quos suae[f] voluntatis conscios fecerat, votorum quoque utilium compotes esse donaret.

872, Febr. 18. (30). Itaque ad tanti inchoationem operis primam diem quadragesimalis[a] abstinentiae[2] delegerunt, in qua ineffabilis divinae[b] dignatio pietatis hoc primum humanae evidentiae[c] miraculum declaravit. Accedente[d] abbate cum fratribus[e] ad

Capp. 28—30. 1. 2. 3. 4.

Cap. 28. a) subgerebant 3; suggerebat 2. b) cleri 2. c) consummarentur 4. d) affectu 2. 4. e) inexplebitur 1.

Cap. 29. a) prodiis 2. b) Obtulfum 1. c) voluntas 2. d) inspirationibus 1. 2 (*corr.*). e) exort. pers. 3. f) sui 4; pietatis *add., sed del.* 1.

Cap. 30. a) quadreges. 3. b) dign. div. 3. c) provid. 1. d) Accedentem 1. e) patribus 1.

1) *Bodonem; cf. carmen de elevatione (l. l. p.* 61*):*

Tempore et hoc cellam iam supra praetitulatam
Abbas eximius, Bodo cognomine dictus,
Servabat.

Bodo, qui etiam in diplomate Caroli regis eodem tempore monasterio concesso (Bouquet VIII, 642*; Lalore l. l. VI, p.* 193*, n.* 187*; cf. supra p.* 68*, n.* 8*) commemoratur, post a.* 878. *Ottulfo episcopo in sede Trecensi successit, ita ut in charta ipsius iam deperdita c. a.* 882. *teste Petro Pithoeo ('Les coustumes du bailliage de Troyes',* 1609*, p.* 513*; cf. Lalore VII,* 12*) his titulis excellat:* Ego Bodo monachus, quondam quidem abbas, nunc autem Domino largiente episcopus. *Epistula Adelelmo abbati S. Lupi Trecensis annoque* 890. *attributa (Bouquet XIV,* 491*; Lalore I,* 2*), in qua mentio fit* Bodonis venerabilis XXXVIIII. episcopi Trecorum, *quin genuina sit, admodum dubito.* 2) *Carmen l. l. p.* 63:

Nam dum sol Squamigerorum,
Quos Februi medio conscendit calle gradivo,
Intrasset partem quartam, lucem duodenam
Quam lector Martis sibi calculat ante Kalendas,
Compulsi hinc inde meditantur viscera terrae
Rastro scrutari, qua credunt ossa teneri.

Cum solem per medium aevum opinati sint signum Piscium die 15. *Februarii intrare, et hoc et illo modo a poeta dies* 18. *Februarii computatur, qui a.* 872. *in feriam secundam incidebat, proximam post 'diem dominicum initii quadragesimae' (ita Prudentius, Ann. Bertin. a.* 859*, ed. Waitz p.* 51*), qui postea 'Quadragesima' vel 'Invocavit me' vocatus est; a quo die olim re vera ieiunium quadragesimale incipiebat, cuius initium postea in feriam quartam praecedentem (diem Cinerum) relatum est.*

pavimenti lapides[a] revolvendos, lapis ille, qui sacro superpositus[b] fuerat monumento, nemine impellente, ita in partem lubricus ruit[c], ut, cęteris immobiliter persistentibus, hunc summo impellentium nisu coactum violentius cessisse putares. Intellectum est ab omnibus sacri virtute corporis eum fuisse repulsum, quod pie querentibus ultro se videbatur ingerere. Pertinacius itaque operi insistentes, ad reverendi tandem thecam[d] corporis pervenerunt, cuius intima debitae cautela reverentiae illis perscrutantibus, ad augmentum[e] miraculi in quodam osse corporis sanctissimi confessoris guttae auri purissimi splenduerunt, credo, illud evidentissime monstrantes, thesaurum esse locupletissimum, qui, divini largitate muneris patefactus, pia fidelium diligentia tractabatur. Et ea quidem nocte sanctum pignus eo perstitit modo, continuis laudibus ac vigiliis sincerius honoratum. Crastino 872, Febr. 19. subeunte, pontifex maturius[f] adesse curavit, sollempnique oratione praemissa, ad sacrum tumulum reverenter accessit. Tum[g] fratribus psalmodiae et letaniis attente insistentibus, ipse cum abbate et sacerdotibus sancta ossa reverenter elevans linteisque pretiosis obducens, in loculo[h] mundissimo rite composuit[1], quem pontificali anulo diligentius signans, sacris de more expletis, ad propria remeavit[2].

(31). Exinde pervigili[a] instantia sacri compositio ornatusque sepulchri accuratius parabatur, in cuius dilatione temporis quid miraculi per praecipuum confessorem superna dispensatio dignata fuerit declarare, nulla ratione credimus omittendum[b]. Ratbertus[c] quidam nomine, pagi Miledunensis[d. 3] indigena, adversus matrem suam pro dividendis forte alimentis in segete[e] iurgabatur, cumque suae parti maiores[f] secernens manipulos, minores quoque matri relinqueret, illa fraudis impatiens filium, ne talia faciendo Deum in se provocaret, sedulo commonebat. Tum miser, furiali pectore inflammatus, effertur in matrem, crinibusque eius[g] sinistro brachio circumplexis, ante pedes suos miseram impudenter elisit. Quem mox divina ultio comes excepit; nam sequenti nocte sinistri oculi caecitate multatus, eiusdem quoque brachii tali afficitur detrimento, ut retro et ante semper illud motu agitans inquieto, conscientiam sceleris exterioris quoque membri impatientia testaretur; quin etiam in augmentum vindictae sensu subducto, amentia plectitur infelici. At mater, huiusmodi acerbitate confecta, die[h] tertia vitam[i] miserabili morte finivit. Pro hoc nefandissimo crimine[k] a sacerdote loci ad Igilem[l] Senonicae urbis archiepiscopum[4] perductus est; cuius praecepto carceri mancipatus, squalores[m] ergastuli triennio pertulit. Fame deinceps invalescente[5], dimittitur, ne inopia deficiens moreretur.

Capp. 30. 31. 1. 2. 3. 4.

Cap. 30. a) clupides (?) 1. b) positus 2. c) fuit 2, *corr.* d) techam 3; thecham 1. e) augmenta 2, *corr.* f) maturus 1. g) cum 1. 4. h) loco 4.

Cap. 31. a) pervigil 3. b) obmitt. 3, *corr.* c) Rathertus (1). 4. d) Ledunensis 4. e) segite 2, *corr.* f) maioris 2, *corr.* g) *om.* 3. h) tertia die 4. i) *om.* 4. k) scelere 4. l) Ygilem 1; Vigilem 4. m) scalores 1. 3.

1) *Carmen l. l. p.* 64 *sq.*:

Dum fratres sancta frequentant
Instrumenta precum, praesul trepidis venerandum
Thesaurum manibus levat ac capsa bene parta
Collocat, hoc ad opus quam Bodo struxerat almus.

2) *Tum de Frodoberto Bodoni abbati duas visiones factas esse poeta tradidit (l. l. p.* 65 *sq.), qua in narratione (Mart.* 22*) carmen aut mutilum aut imperfectum desinit.* 3) *Circa Melun (dép. Seine-et-Marne).* 4) *Egil vel Egilo sedi Senonensi a.* 865—871. *praeerat.* 5) *Fames valida a.* 868.

(32). Hinc ad sancti Michaelis ęcclesiam properat, eo loci[a], qui ad Duas Tumbas ex antiquo vocatur[1]; unde regressus[b], Romam expetiit[c], quo tunc Adrianus papa[2] sedem apostolicam gubernabat. Qui cum eum pergentem ad ęcclesiam sancti Iohannis, quae Lateranis[d] dicitur, inspexisset, mirabili portentu[e], quod miser ob scelus circumferebat, attonitus, ad se eum praecipit[f] evocari, causaque eius sollicitius perquisita, benigne eum ad paenitentiam exhortatus, denuo eum ad sancti Michaelis ęcclesiam pergere itemque ad se imperat remeare. A quo dimissus, cum in pagum[g] Trecassinum fortuitu devenisset, una noctium somnio commonetur, ut ad basilicam sanctae Dei[h] genitricis et virginis Mariae sitam in villa, cui Felcarias[i, 3] vocabulum est, candelam suae longitudinis deportaret; qua[k] quia labore pariter et egritudine fessus ire non poterat, per internuntiam personam dirigere curavit. Hinc ad sancti Petri coenobium, quo beati Frodoberti pretiosa pignora
872, Mai. 11. venerantur, forte devenit[l]; cumque die dominica, quae Domini Ascensionem[4] secuta est, sacerdos ex more publicis sacris operam daret, illeque ad ostium ęcclesiae orationi incumberet, vidit, ut ipse postmodum retulit, clericum quendam iuvenili decorum habitudine ad se accedere, lumbisque eius acerrime coartatis, toto se corpore validissime concussisse. Quo inpulsu in terram elisus, diu immobilis iacuit, ut paene exanimis putaretur; cuius spatio intervalli et quietem brachii et sensus capitisque integritatem recepit, indeque consurgens, haustu aquae percepto, prae[m] ingenti lassitudine cum iterum obdormisset, eundem clericum quem supra[n] conspexit, haec sibi verba familiarius inculcantem: 'Hoc', inquit, 'indumentum, quo amictus es[o], suspende ad limina Frodoberti'. Erat autem paenitentum[p] more cilicio tantum indutus. Cumque de hoc sermone sollicitus et domum Frodoberti se nescire fateretur et non habere indumentum aliud[h] causaretur, inter haec ab uno de custodibus excitatur[q]. Tum ille anxius enarrans quid viderat, Frodoberti domus quanam in[o] parte esset, sedulus exquirebat; cumque ipsam ęcclesiam comperisset, ante cuius procumbens fores sospitati fuerat reformatus, inexplicabili alacritate perfusus[r], templum insilivit[s], magnificans eum gratesque persolvens, cuius beneficio et salutem receperat et gravissimi levamen sceleris se adeptum esse gaudebat, depositoque illic cilicio, ad sancti archangeli[t] Michaelis ęcclesiam ex praecepto apostolici[u] properavit. Res vere mirabilis et ad divinae pietatis praeconium solito referenda, quod eius interventu salvatus est, cuius ne nomen quidem[o] ante perceperat[v]; cuius vocabulum mox ut divinitus didicit, animae corporisque salutem eius merito se recuperasse persensit! Multa praeterea per eosdem dies, quibus sacri corporis dispositio parabatur, eius merito beneficia[o] provenere languentibus,

Cap. 32. 1. 2. 3. 4.

Cap. 32. a) loco 3. b) digressus 4. c) expetit (1). 4. d) Lateranensis 4. e) portento 4. f) precepit 1. g) pago 1. h) *om.* 1. i) *ita rell.;* Falcarias 4. k) ad quam 4. l) advenit 3. m) peringenti 2. n) ante conspexerat, iterum vidit, hec 3. o) *om.* 3. p) p(o)enitentium 3. 4. q) excitur. Tunc 4. r) profusus 4. s) insiluit 4. t) Mich. arch. 1. u) apostolico 4. v) p̃ceperat 2.

Galliam et Germaniam depopulata est; de regione Senonensi cf. Annales S. Columbae a. 868 *(SS. I,* 103*). Cf. Fr. Curschmann, 'Hungersnöte im Mittelalter' ('Leipziger Studien aus dem Gebiet der Geschichte' VI,* 1*),* 1900, *p.* 98 *sq.* 1) *Mont-Saint-Michel (dép. Manche, arr. Avranches, cant. Pontorson).* 2) *Hadrianus II. a.* 867—872. *sedit.* 3) Falcarias villa *(Fouchères, dép. Aube, arr. et cant. Bar-sur-Seine) in charta Willae comitissae a.* 967/86. *commemoratur (ed. A. Giry, 'Études carolingiennes', 'Études d'histoire du moyen âge dédiées à Gabriel Monod',* 1896, *p.* 136*);* Sancte Marie de Foucheriis *a.* 1237. *mentio fit (Lalore l. l. VI,* 92*).* 4) *Ascensio Domini a.* 872. *in diem* 8. *Maii incidit.*

his quam[a] maxime, qui, diversa febrium valitudine[b] profligati, ad beatissimi[c] Frodoberti[d] opem se submissius contulerunt.

(33). Interea temporis serie defluente, Kalendarum Ianuariarum[a] dies illuxit, 873, Ian. 1. quo illum diximus[1] mundanis exemptum laboribus ad supernae civitatis culmina subvolasse. Sed quoniam illa dies circumcisioni dominicae specialiter mancipata celebritatis alterius non patitur obsolescere superventu, beati Frodoberti dignitas hisdem[b] suscepta Kalendis minus celebris, minus videbatur esse sollemnis, quod populus dominicae festivitatis caerimoniis occupatus non haberet liberum ad beati confessoris gaudia ex voto confluere. Venerabilis itaque et memoratus Trecassinae urbis pontifex, cum abbate et fratribus participato consilio, rationi congruum iudicarunt, ut in octavum abhinc diem praenominata celebritas differretur, quatinus et festivitatis dignitati prospicerent et populorum desiderio, qui erga beati Frodoberti gloriam iam tunc inexplebiliter ardebant, consultius[c] providerent[d]. Igitur die sexto Iduum Ianuariarum accedente[e], nocturnalis officii functione completa, sacrum Ian. 8. corpus devotis levantes in humeris, in vicinam beati Michaelis basilicam[f].[2] detulerunt. Quod ideo eis decernere libuit, ut et populi frequentia copiosior accederet et affectus[g] translationis die succedente celebrior redderetur. Ibi itaque matutinalibus hymnis augustius[h] celebratis, missis ab abbate[i] fratribus, pontifex invitatur, qui, eo quo dictum est fervore succensus, rapto agmine cleri et populi maturius adesse curavit. — — — — — — — — — — — — —

(35). Itaque omnibus rite provisis, quae tanti[a] diei officiositas exposcebat, pretiosi gleba corporis de beati Michaelis basilica a pontifice elevata, hymnorum concentibus in sublime sublatis[b], in apostolorum principis ęcclesiam[c] introfertur tanta gaudiorum pompa, tanto tripudio populorum, ut sole clarius patesceret, praecellentissimi hunc apud Deum[d] esse meriti, cuius apud homines tanta tamque ingens gloria refulgebat. In loco igitur praeparato incomparabilis ille sanctissimi corporis thesaurus deponitur, cunctisque sepulchri ornamentis oportune compositis, a parte capitis ara honori[e] Innocentum martyrum[3] consecratur. Sacrorum quoque cultus sollempnibus officiis expenditur et festivitatis eius privilegium cunctis postea seculis immutabiliter observandum pontificali auctoritate sanccitur[4]. Dies tota omnibus letitiis afflata peragitur, quantoque studio a posteris frequentari debeat, his[f] primis officiis designatur.

(36). Tantis[a] itaque per beatissimi Frodoberti merita beneficiis cumulati, grates et beneficia et gratias inexplebiles omnipotenti Domino[b] et agimus et habemus,

Capp. 32—36. 1. 2. 3. 4.

Cap. 32. a) hisque 4. b) valetudinis 4 (*in calce libri corr.*). c) B. (*i. e.* beati) 4. d) opem Fr. 3.

Cap. 33. a) Ianuarium 2. b) *ita* 2. 3. 4; isdem 1. c) consultus 2. d) provideretur 3. e) accendente 2. f) ecclesiam 4. g) effectus 4. h) angustius 1. 2. i) abbatis 2, *corr.*

Cap. 35. a) tantis 2, *corr.*; tantae 4. b) sabbatis 2. c) ecclesia 3. d) *m. al. suppl.* 3. e) Inn. m. h. 3; h. innocentium m. 4. f) iis 4.

Cap. 36. a) Tantus (1). b) Deo 3. 4.

1) *Supra c.* 22. 2) *Ecclesia S. Michaelis saec. XVI. destructa inter monasterium Cellense et ecclesiam S. Andreae sita erat; cf. Courtalon-Delaistre l. l. III,* 24; *Boutiot et Socard l. l. p.* 150. 3) *Qui paucis diebus ante Frodobertum colebantur (Dec.* 28*).* 4) *Unde in kalendario Cellensi Kalendis Ianuariis* transitus sancti Frodoberti, *die* 8. *eiusdem mensis* festivitas gloriosi confessoris Christi Frodoberti *commemorata sunt (Camuzatus l. l. fol.* 38'*). Cf. martyrologium Remense saec. XIII. ad diem* 8. *Ian. (U. Chevalier, 'Sacramentaire et martyrologe de l'abbaye de Saint-Remy',* 1900, *p.* 26*):* In territorio Trecassino translatio corporis sancti Frodoberti presbyteri et monachi et festivitas eiusdem.

qui nobis[1] sibi famulantibus nostrae gentis, nostri[a] ordinis peculiarem dignatus est praeparare patronum, qui loci istius et a fundamentis propagator existeret et sua illum habitatione proveheret, exemplis beatissimis illustraret, obitu sanctissimo consecraret, quique vivens signorum dote refulserat, mortuus, immo feliciter immortalis locum suum et praesentia letificaret et patrocinio protegeret et miraculis indeficientibus perornaret, horum omnium auctore[b], auspice et cooperatore[c] immortali Deo, cui perpes gloria, infinita victoria, maiestas et dignitas sempiterna extunc et nunc et in omnia secula seculorum. Amen.

Cap. 36. 1. 2. 3. 4.

Cap. 36. a) que *add.* 3. b) et *add.* 3. c) cooperante 3. 4.

VITA
REMACLI EPISCOPI ET ABBATIS.

Monachi sectae Columbanianae usque in dioecesim Coloniensem progressi monasteria instituerunt, quae magno honore per medium aevum florentia vetustissimas quas habemus chartas et regum Austrasiorum et stirpis maiorum domus servaverunt, ducemque secuti sunt Remaclum vel potius Rimagilum[2] *ex Aquitania profectum, ad quem omnis agrorum cultura et vitae humanioris origo in ea regione referenda est. Is monasterio Solemniacensi a.* 632. *abbas praeerat, quod ab Eligio etiamtum laico in dioecesi Lemovicina constructum erat, atque fundum ipsum cum aedificiis ea condicione ab illo tunc accepit, ut Benedicti et Columbani regulam monachi observarent monasteriique Luxoviensis vestigia sequerentur, cuius abbati eos ipsos castigandi facultas tradita erat. Monasterium igitur iurisdictioni episcopi dioecesani omnino extortum erat neque quisquam de rebus aut personis ius ibi habebat nisi 'gloriosissimus princeps'*[3]. *Remaclum plus quam decennium eo officio functum esse oportet. Eligius postquam episcopus Noviomagensis a.* 641. *ordinatus est, monasterium Solemniacense quondam visitans, secundum abbatem instituit*[4]. *Remaclus enim in Austrasiam profectus in silva Arduenna consederat abbas*

1) *Cf. p.* 77, *n.* 4. 2) *Nomen ex vocabulis 'rim' (Förstemann, 'Altd. Namenbuch' I, col.* 1274[2]*) et 'gilus' compositum, e quibus hoc Francis occidentalibus familiare erat (ib. col.* 648*), 'Rimagilus' in charta Grimoaldi ducis recte scriptum est (Pertz, Dipl. I, p.* 91*), dum 'Rimaclus' in charta Eligii Solemniacensi a.* 632. *data, 'Remaglus' in chartis regum Francorum occurrit, quae forma etiam in vetustioribus vitae codicibus nonnumquam deprehenditur, in universum autem 'Remaclus' sanctus vir ad hodiernum diem audit. Solus is qui saec. VIII. ex. V. Trudonis scripsit 'Rimaglium' ipsum more vetustiore appellavit.* 3) *Chartam Eligii Solemniacensem genuinam esse probavi SS. rer. Merov. IV, p.* 743 *sqq.; cf. p.* 636. 4) *V. Eligii II,* 15.

monasterii, quod in loco qui dicitur Casecongidunus[1] *ad Sesomirem fluvium sito in honorem Petri, Pauli, Iohannis, aliorum Sigibertus rex aedificaturus erat. Is fundum trium leucarum ambitu prope castrum, quod ibi situm erat, atque immunitatem monachis concesserat, qui iisdem sine dubio libertatibus fruebantur atque Solemniacenses. Grimoaldus maior domus (ex a.* 643*), cui charta inscripta est*[2], *primum inter viros illustres locum occupat, quorum consilio ad hanc rem perficiendam rex usus erat, neque enim ignoramus ipsum totamque eius familiam partis Scottorum maximos fuisse fautores*[3]. *Episcopi autem regis consilio affuerant Chunibertus Coloniensis, Memorianus*[4] *fortasse Trevericus, Godo Mettensis. Monasterium ad finem venerit necne, minus constat neque enim Notkerus*[5] *ibi quicquam repperit nisi 'locum orationis sancti opere in rupe excisum' neque adhuc ulla illius vestigia deprehensa sunt atque etiam ea quae de prioratu postea ibi condito circumferuntur nullius auctoritatis sunt*[6]. *Certe Casecongidunum locum a Remaclo abbate mox relictum esse oportet, postquam celeberrima de quibus nunc disserendum est monasteria in ea regione condita sunt.*

Malmundarium et Stabulaum[7] *monasteria in eadem Arduenna silva circa fluvium Amblavam*[8] *idem Grimoaldus maior domus in honorem Petri, Pauli, Iohannis, Martini, aliorum sanctorum suo opere construxit, postquam loca e silva regia separata Sigibertus rex concessit, monachisque idem Remaclus abbas praepositus est. In vasta solitudine, in qua caterva bestiarum grassabatur, tuguriola sibi aedificabant, utque quieto ordine vitam in contemplatione rerum ponerent periculaque animarum carerent, neve mulierum consortiis turbarentur, circuitum* 12000 *dextrorum liberalitate regis acceperunt circa utrumque monasterium iacentem, immo interdictum est, ne quis in illa silva mansiones aut domos aedificaret praeter ipsos*[9]. *Consenserant cum episcopi, scilicet Chunibertus Coloniensis, Attela Laudunensis, Theudofridus Tullensis, Gislochardus Virdunensis, tum laici et inprimis Grimoaldus, cuius saepe memini. Sicut monasterium Casecongidunense 'iuxta patrum traditionem' conditum erat, ita etiam ea quae tunc accesserunt et illam sequebantur et 'regulam coenobiorum', Benedicti sine dubio et Columbani, quorum nomina in charta Solemniacensi aperte tradita sunt. Textus autem chartarum quas dixi Arduennensium cum Solemniacensi arte coniunctus ex schedis monachorum pendet, id quod alio loco demonstravi*[10]*, neque vero ad nos pervenit nisi aliquo modo retractatus.*

Remaclus monachique eius, donec ea in quibus degebant loca inculta erant, facultatibus minime abundabant atque fieri poterat, ut ipsi cursum regulariter cotidianis horis canentes stipendiis carerent aut utrique basilicae luminaria deficerent. Igitur Sigibertus rex vectigalia in finibus Ligeris inferioris constituta ex fisco eis largitus est[11]*, constituens, ut si aliis eadem in teneris iam cessisset, cessio abrogaretur, licet antea constituisset,*

1) *Hodie Cugnon, prov. Luxemburg., ad fl. Semoy.* 2) *Pertz, Dipl. I, p.* 21. 3) *Additamentum Nivialense, SS. rer. Merov. IV, p.* 450; *cf. p.* 428. 4) *Hanc lectionem charta Sigiberti exhibet, posterior vero quaedam 'Nemoriani' (Pertz, Dipl. I, p.* 28*), quem Numerianum episcopum Trevericum esse coniecit G. Henschenius, De tribus Dagobertis p.* 74. *Quod si verum est, tamen dubitari licet, quae nominis forma anteponenda sit.* 5) *Notkerus, V. Remacli, SS. VII, p.* 184. 6) *H. Goffinet, 'Des grottes de saint Remacle et d'un monastère fondé vers l'an* 645*, par Sigebert II, roi d'Austrasie à Cugnon-sur-Semois, prov. de Luxembourg' ('Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie', Bruxellis* 1886, *tom. XXV, p.* 354—378*).* 7) *Hodie Malmédy et Stavelot.* 8) *Cf. chartam Theuderici III, Pertz, Dipl. I, p.* 48. *Hodie Gallis Amblève, nobis Amel.* 9) *Pertz, Dipl. I, p.* 22. 10) *Cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 745. 11) *Pertz, Dipl. I, p.* 23. *Hac charta interpolator bullae Leonis IX. papae a.* 1049. *datae usus est; cf. 'N. Arch.' IV, p.* 194. *Notkerus de eadem referens recte addidit:* quasdam res in Aquitania *(SS. VII, p.* 187*). De situ portus*

ut cum ad legitimam aetatem pervenisset, i. e. ex anno 14. regni ipsius, ea quae superioribus annis ex 'originario fisco' cessisset stare deberent. Qui cum a. 11. Dagoberti regis, i. e. a. 634 in. p. Chr., rex creatus esset[1], triennio ante natus[2], anno 14. regni sui, i. e. 647. p. Chr., annum agebat septimum decimum, ex quo legitima ipsius aetas numeranda est[3]. Haec autem charta minime a. 14. regis data est, sed aliquot annis post[4]. Etiam villas aliquas ad fiscum pertinentes et ultra Ligerem sitas et alibi immunitate addita Remaclo Sigibertus concesserat, id quod Theudericus rex postea confirmavit[5].

Sigiberto autem rege defuncto († 656. in.) Grimoaldus dux 'recogitans molem peccaminum suorum' villam Germiniacum[6], quam ipsi rex muneri dederat, cum duobus molendinis unaque vinea utriusque monasterii congregationi tradidit. Ea quae huic chartae subscripta sunt verba: Facta exemplaria, sicut chartae Solemniacensi subscripta[7]: Facta cessione, ad tempus, quo charta ipsa data est, pertinent neque ad confirmationem quandam aetate posteriorem, ad quam usque adhuc relata sunt, quasi exemplaria chartae Dagoberto II. regi exhibita essent[8]. 'Facta' enim pro 'data' in aliis quoque chartis legitur[9] atque vocabulum 'exemplaria' ad leges grammaticae Merowingicae pro singulari accipiendum est[10]. Charta igitur Kal. Aug. a. 4. 'regni domini nostri Dagoberti regis' a Grimoaldo duce data est memoria dignissima, ex qua intellegatur, post Sigiberti mortem Dagobertum filium ipsius regem creatum esse. Huius igitur regni anni ex a. 656. ducendi sunt[11], ita ut charta quam dixi ad a. 659. pertineat. Grimoaldus igitur summam rerum non eodem quo illius potitus est anno amisit, id quod e Libro hist. Franc. c. 43. conclusum est[12], sed septem qui ei in Catalogis regum Francorum[13] attribuuntur anni re vera constant, id quod ante hos annos primus probaveram[14]. Dagobertus 'parvulus'[15] aut 'in iuventute'[16] tonsus atque a Grimoaldo in Hiberniam relegatus est, qui ipsi Childebertum filium suum subrogavit. Grimoaldus minimum quattuor annos Dagoberti regis nomine regnum Austrasiorum gubernabat eoque expulso extremum annum cum

Vetrariae et fluvii Taunuci ('rivière du Tenu') disseruit Léon Maître, 'Bibliothèque de l'école des chartes' LX, p. 377. 1) Fredeg. IV, c. 75. 2) Ib. IV, c. 59. 3) Cf. Waitz, 'VG.' II, 1[3], p. 171 sq. 4) Ita recte G. Henschenius, De tribus Dagobertis p. 65; Veldius, AA. SS. Sept. I, p. 681. 5) K. Pertz, Dipl. I, p. 48. 6) Hodie Germigny-lès-Machaut (dép. Ardennes). 7) Cf. SS. rer. Merov. IV, p. 745. 8) G. Henschenius l. l. p. 99; Pardessus, Dipl. II, p. 92, n. 3. 9) Cf. H. Bresslau, 'Handbuch der Urkundenlehre' I, p. 855. 10) Formulae ed. K. Zeumer p. 223, l. 31: Exeant istas exemplarias. 11) Eundem ex eisdem initiis annos numerasse oportet, postquam a. 675. in regnum restitutus est, sed notarii Pictavienses alterum calculum sequebantur, annos ex regno restituto numerantes, sicut ex regno restituto Theuderici III. annos computatores privati duxerunt ('Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p. 481), unde prima regni eius auspicia omnino in oblivionem venerint. Chartae Herienses (ed. Tardif, 'Nouvelle revue historique de droit français et étranger' XXII, Parisiis 1898, p. 763 sqq.) Kal. Iul. et Kal. April. anno II. Dagoberti regis datae re vera a. 677/8. attribuendae sunt, e quibus colligitur inter dies 2. Aprilis et 30. Iunii regem in paternum solium restitutum esse. Charta Weissenburgensis eidem a. 2. Dagoberti II. attributa potius ad Dagobertum III. et a. 712. referenda est, quo Ratfridus abbas monasterio praeerat (Pardessus II, p. 438), atque quem K. Pertz, Dipl. I, p. 41, edidit textum ad Monumenta Boica ita emendes: l. 33. nobilitas] lege utilitas; l. 41. patres] l. pars. 12) Cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' I, p. 4[2]. 13) SS. II, p. 308; XIII, p. 724. Novum monasterii Laurissensis exemplar e codice Palatino n. 243, saec. IX/X, O. Holder-Egger v. c. eruit, 'N. Arch.' X, p. 232. 14) 'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p. 475. 15) Lib. h. Fr. c. 43. 16) V. Wilfridi auct. Stephano c. 28. Ex ortu patris ipsius circiter triginta numerabantur anni.

Childeberto filio proprio egit. Septem igitur eius anni ex Sigiberti morte a. 656. *ad a.* 662. *ducendi sunt, quo Childericus regnare coepit.*

Postquam Grimoaldus rerum novarum studiosus de medio sublatus est, Remaclus cum monachis suis eodem studio Childerici partes sequebatur, quem Austrasii auctore Balthilde pacifico ordine regem receperant[1], *isque anno* 8. *regni, i. e.* 669/670. *p. Chr., Traiecti versatus petente illo loca confirmavit*[2], *quae circa utrumque monasterium sita Sigibertus avunculus monachis olim concesserat. Hi vero ut reliquam partem eo quietius possiderent, dimidiam, scilicet* 6 *leucas, 'pro stabilitate operis' tunc remiserunt. Eam quae ipsis iam restabat rex ab episcopo Traiectensi, cui nomen erat Theodardus, et a domestico quodam una cum 'forestariis' regiis certis terminis circumscribi iussit, addita immunitate. Contendit, Sigibertum 'suo opere' monasteria construxisse, quae ipso Sigiberto teste Grimoaldus potius 'suo opere' construxerat; terra etenim vices mutaverat nomenque viri olim potentissimi interim invisum habebatur. Facta permutatione Remaclus a Childerico rege locellum qui dicitur Maipa ex fisco accepit pro locello cui nomen erat Athetasis, id quod Chlodoveus III. a.* 692. *confirmavit*[3].

Remaclo Godoinus abbas successit, cui Dagobertus rex restitutus (a. 676—679*) charta*[4] *data Germiniacum villam ad monachos pauperesque sustentandos confirmavit, possessionis originem iterum ad Sigibertum referens neque ad Grimoaldum. Sanctus igitur inter annos* 669/670. *et* 676/9. *defunctus erat, scilicet multo ante tempus, quod auctores posteriores statuerunt*[5]. *Eum in oratorio beati Martini, quod ipse condidisse fertur, sepultum esse Herigerus tradidit*[6]. *Depositionem ipsius die* 3. *Non. Sept. a monachis Stabulensibus celebratam esse Necrologium Stabulense saec. X. exaratum*[7], *quod codex Bruxellensis n.* 387 *(antea n.* 1814—16*), fol.* 1—17', *continet*[8], *testatur his verbis:* 3. Non. Sept. Depositio s. Remagli episcopi et conf. *Eadem eodem die Adonis Martyrologio*[9] *illata neque recte die* 4. *Non. Sept. fastis adscripta est codicis Corbeiensis Martyrologii Hieronymiani*[10]*:* Stabulans (*scr.* Stabulaus) Remacli episcopi et confessoris. *Festum alterum in Necrologio quod dixi diem* 6. *Id. Mai. occupat:* Commemoratio sancti Remagli episcopi, *neque vero constat, quam ad rem haec memoria pertineat.*

1) *V. Balthildis c.* 5. 2) *Pertz, Dipl. I, p.* 28. 3) *Ib. p.* 55. 4) *Ib. p.* 42. *Hoc exemplum falsarius secutus est, qui Childerici nomine traditionem villae Germiniaci confirmavit, quam chartam inter genuinas temere collocavit Pertzius (Dipl. I, p.* 26*). Locos chartae Dagoberti genuinae falsae Childerici opposui hos:*

Dagobertus.	*Childericus.*
Sigiberti quondam regis	S. regis dive memorie
villa cognominante Germiniaco	villam Germiniacum nomine
qui ibidem ad ipsa loca venerari noscuntur *(cf. ib. p.* 102, 22*)*	qui ibidem venerantur
pro stabilitate regni nostri	pro statu regni Francorum *(Vita p.* 106, 7*)*
subter eam decrevimus adfirmare.	inferius confirmare decrevimus.

Subscriptiones ad tempus et notarium spectantes suspectas esse ipse Pertzius vidit. 5) *A.* 690. *Ann. Leod. (SS. IV, p.* 12*), a.* 691. *Sigeberti Chronica (SS. VI, p.* 328*), a.* 693. *Ann. Stabulenses (SS. XIII, p.* 41*), a.* 694. *Frutolfi-Ekkehardi Chron. univ. (SS. VI, p.* 156*).* 6) *Herigeri Gesta episcoporum Leodiensium I,* 56 *(SS. VII, p.* 189*).* 7) *Cf. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique', Bruxellis* 1901, *tom. I, p.* 221. 8) *Ed. E. Dümmler, 'Magdeburger Todtenbuch' (Opel, 'Neue Mitth. aus dem Gebiet historisch-antiquarischer Forschungen', Halis Sax.* 1864, *tom. X,* 2, *p.* 263*).* 9) *Migne, Patr. lat.* 123, *col.* 346. 10) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [115].

Remaclus abbas, postquam in silvam Arduennensem se contulit, episcopus ordinatus est neque vero monasterio Casecongiduno sed Malmundariensi seu Stabulensi episcopus et abbas praeerat. In vetustissima quidem monasterii duplicis charta codices inter se minime conveniunt, cum recentior solus (2) *'episcopus' iuxta vocabulum 'abba' servaverit, sed in iis quae sequuntur uterque titulus sancto attributus in dubium vocari nequit, atque coniunctionem 'et' interpolatam esse, ex ultima intellegitur, ubi illam non solum* 2 *sed etiam* 1 *praetermiserit. Eum autem qui 'episcopus abba' in chartis appellatus est, civitate nulla commemorata, commemorato vero monasterio utroque, cui praeerat, episcopum non fuisse dioecesanum, sed monasterialem, qualem ritus Scottorum postulabat*[1]*, aut regionarium quem vocant, etsi negaverunt W. Rettberg*[2] *vitae sancti viri nimiam auctoritatem attribuens et A. Hauck*[3]*, tamen Mabillonius*[4]*, E. Martene*[5]*, Veldius*[6] *procul dubio recte statuerunt. Hi quidem crediderunt ipsum postea episcopum dioecesanum creatum esse, scilicet Traiectensem, successorem Amandi, qua de re adhuc nemo dubitavit. Sed eo ipso intervallo, quo civitati illi Remaclus praefuisse dicitur, charta Grimoaldi ducis data est, quae olim multo vetustior existimabatur, atque haec 'Rimagilo episcopo vel omni congregationi monasterio Malmundario seu Stabelau consistentium' inscripta sanctum ipsum*[7] *monachis abbatem tunc praefuisse testatur neque alium. Denique ex novissima quam habemus charta Remacliana a.* 669/670. *Traiecti data intellegitur, utrisque locis suum fuisse episcopum et monasteriis et civitati, nam praeter sanctum etiam Theodardus episcopus ibi occurrit, quem Traiectensibus praefuisse inter omnes constat. Ex Remacli successoribus Godoinus quidem abbas titulum episcopalem in chartis non habet, habent vero eum Papolenus episcopus*[8] *custosque monasteriorum quae dixi et Rahangarius tempore Karoli maioris domus*[9]*. A Godoino corpus sancti viri in ecclesiam sancti Petri translatum lectumque eius auro argentoque decoratum esse voluit Herigerus*[10] *atque postea addiderunt ab eodem ipsum monasterium primarium SS. Petri et Pauli, scilicet Stabulense, quo corpus patroni die* 7. *Kal. Iul. translatum esset, et constructum et consecratum esse*[11]*. Certe abbates dignitatem episcopalem ambiebant, ut consecrationes ipsi perficere possent, neque credi licet monasterium ab abbate consecratum esse, qui ea caruisset; quod quartus ille ex Remaclo ab auctore illo numeratur, consentiente catalogo abbatum saec. XIII*[12]*, cum anni post sancti mortem intercessisse non possint nisi perpauci, procul dubio non quartus sed secundus ei successerat. Attamen et monasterium constructum et corpus translatum eo minus in dubium vocare volo, quod utraque res Necrologio Stabulensi cuius memini ita illata est*[13]*:*

1) *Cf. 'N. Arch.' XXV, p.* 136. 2) *Rettberg, 'Kirchengesch.' I, p.* 557. 3) *Hauck, 'Kirchengesch.' I, p.* 327[3]. 4) *Optimus Mabillonius, Ann. ord. S. Bened. I, p.* 404: *'Certe', inquit, 'in praemissis Sigiberti litteris episcopus-abbas appellatur et Stabulensi ac Malmundario monasteriis, non Tungrensi aut Traiectensi ecclesiae tunc praefuisse dicitur'.* 5) *E. Martene et Durand, Veterum scriptorum et monumentorum ampl. coll., Parisiis* 1724, *tom. II, p.* 2; *E. Martene, Imperialis Stabulensis monasterii iura propugnata adversus iniquas disceptationes I. Roderici de abbatibus et origine Stabulensis ac Malmundariensis monasterii, Coloniae* 1730, *p.* 21. 6) *AA. SS. Sept. I, p.* 674. 7) *Cf. privilegium Emmonis monasterio S. Columbae Senonensi concessum:* Agoni abbati et omnium fratrum congregationi consistentium in basilica *(Pardessus, Dipl. II, p.* 109*).* 8) *Chartam Chlodovei II. a.* 692. *datam edidit K. Pertz, Dipl. I, p.* 55. 9) *Ipsius chartam a.* 720. *datam edidit Pertz, Dipl. I, p.* 97. 10) *Herigeri Gesta pontif. Leod. I,* 56, *SS. VII, p.* 189. 11) *Dedicatio ecclesiae Stabulensis, SS. XI, p.* 308, *n., patrum veridica relatione scriptoque nititur, procul dubio gestis Herigeri.* 12) *SS. XIII, p.* 293. 13) *Ed. E. Dümmler l. l. p.* 262.

5. Nonas Iunii. Et dedicatio in Stabulaus.
7. Kal. Iul. Translatio sancti Remagli.

Pro 'V. Nonas Iunii', quas mensis non habet, sine dubio 'II. N. I.' scribendum est, isque dies eodem anno dominicus erat, quo dies 25. *Iunii, unde probatur eodem anno (litt. dom. A) et dedicationem et translationem actam esse. Regnantibus autem Dagoberto II. et Theuderico III. annum p. Chr. n.* 685. *huic calculo convenisse monuit E. Martene*[1].

E duobus monasteriis Malmundarium in chartarum codice 1 *priore loco enumeratur, sed inde ab a.* 669/70, *mutato ordine, Stabulaus praecedit, una charta excepta, scilicet ea quae a.* 692. *data est. Certe apud Stabulenses abbas olim residebat, apud eosdem archiva utriusque loci asservabantur. Malmundarium inde ab origine principis apostolorum Petri patrocinio fruebatur*[2]. *Etiam monasterium Stabulense cum aliis sanctis, veluti Iohanni et Martino, tum Petro et Paulo dicatum erat. At Godoino abbate sedente S. Mariae nomen primo loco enumeratur*[3], *quod fortasse ad dedicationem quam dixi referendum est, licet idem postea in titulo non redeat. Remaclus ipse sanctis monasterii Stabulensis ex saeculo VIII. medio addebatur atque eodem tempore disertissime scriptum est patronum ibidem requiescere*[4]. *Corpus eiusdem imperante Ludowico primum commemoratur*[5] *atque in altera eiusdem imperatoris charta eodem die (*814, 1. *Oct.) data, qua Childerici regis exemplum secutus* 12 *leucas ambitus silvestris ad sex minuit*[6], *de Remaclo haec scripta sunt:* qui nunc eodem in monasterio requiescit. *Ipsae sancti virtutes ad tumulum patratae chartae cuidam a.* 842. *illatae sunt*[7].

Cum fundus, ubi utrumque monasterium constructum erat, ad fiscum pertinuerit, consentaneum erat, immunitatem monachis concessam esse, atque quieti ipsorum Sigibertum regem quam maxime consuluisse ex vetustissima quam habemus charta intellegitur. Formula 'sub integra emunitate absque introitus iudicum' in diplomate deperdito[8] *idem rex usus erat atque etiam Childericus chartam quam dixi confirmans immunitatis disertissime meminit. Plenam vero immunitatem ad omnes utriusque monasterii res spectantem tam ultra Ligerim quam citra eum sitas monachi non acceperunt nisi Goduino abbate petente atque regnante Theuderico rege. Sermo quidem chartae aliquot locis retractatus est, unde eam inter spurias numeravit editor princeps*[9], *sed textus comparatus cum aliis, quae et eisdem monasteriis*[10] *et Dervensi*[11] *ab eodem rege concessae erant, omnino genuinus comprobatur neque monasterium Stabulense S. Mariae attributum est nisi in hac alteraque Theuderici, id quod a falsario nullo confingi poterat.*

Stabulaus monasterium intra fines Traiectensis aut Leodicensis dioeceseos situm erat, Malmundarium autem intra Coloniensis, nam ab utroque haud ita longe distans

1) *E. Martene l. l. p.* 25. 2) *Translatio Quirini, AA. SS. Oct. V, p.* 551. 3) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 48. 4) *Charta Alberici a.* 748. *data (W. Ritz, 'Urkunden und Abhandlungen zur Gesch. des Niederrheins und der Niedermaas', Aquisgrani* 1824, *I,* 1, *p.* 3, *qui chartas ab E. Martene praetermissas publici iuris fecit, inprimis eas, quae ad summas potestates veluti reges non spectabant):* monasterium Stabulaus in Ardenne fundo situm — — in honore s. Petri et s. Pauli, s. Martini vel s. Remacli, qui ibidem requiescere dinoscitur; *altera eiusdem charta Pippino rege data (Martene et Durand II, col.* 21*):* Albricus clericus et abba trado ad s. Petri et s. Remacli limina in Stabulaus *et q. s.* 5) *Dipl. Ludowici Pii a.* 814, 1. *Oct. (ed. L. Polain, 'Recueil des ordonnances de la principauté de Stavelot', Bruxellis* 1864, *p.* 6; *cf. Mühlbacher n.* 546 [2]*):* ubi et s. Remaclus corpore requiescit. 6) *Ed. L. Polain l. l. p.* 7; *cf. Mühlbacher n.* 545; *Zeumer, Formulae p.* 316. *Diploma ab Ottone I.* 950, *die* 1. *Febr. confirmatum est; MG. Dipl. I, p.* 200. 7) *W. Ritz l. l. p.* 9. 8) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 48, 9. 9) *Ib. p.* 193. 10) *Ib. p.* 48. 11) *Ib. p.* 49.

utriusque dioeceseos limes currebat[1]. *Cum abbates iidem episcopi utrumque monasterium olim rexissent, sequitur munia episcopalia ab ipsis perpetrata neque episcopos dioecesanos eis sedentibus adhibitos esse. Etsi privilegia, quibus monasteria illa ex iure dioecesano exempta essent, ad nos minime pervenerunt, tamen ex diplomate*[2] *Childerici III. (a.* 743 —751*) concludi licet ipsa quondam extitisse. Is enim monachis libertates pristinas confirmans formula Marculfi I,* 2, *usus est, quae ex ipso diplomate Dagoberti I. pendet Resbacensibus concesso, atque locum ad privilegia antiquitus edita spectantem ad monasteria Arduennensia ita rettulit:* dum ab antiquis iuxta pontificum institutionem pro regale sanctione monasteria sanctorum Estabulau (e Stabulau *ed.*) et Malmundario sub libertatis privilegio videntur consistere, *immo formulam secutus diserte scripsit, privilegia nunc deperdita ab abbate tunc prolata esse recensenda. Libertates autem monachis Arduennensibus concessae eaedem fere erant quae Corbeiensibus. Episcopo dioecesano, archidiacono, ordinatoribus sedis episcopalis interdictum erat, ne quam potestatem in monasteriis exercerent aut facultates deminuerent nere ad ipsa aut cellulas eorum intrarent. Abbatis libere eligendi facultatem monachi habebant atque omni immunitate fruebantur neque vectigalia Dionanti aut Hogii exsolvebant; reditus autem fisco convenientes ad luminaria comparanda aut stipendia monachis persolvenda adhibendi erant. Anglinus*[3] *qui tunc sedebat abbas permissu (*promisso *dipl.) regis monasteria regere iussus erat, unde sequitur abbatem libere electum ut apud Corbeienses ita apud Arduennenses ad dignitatem non adiisse, antequam a rege confirmatus esset. Attamen hi illos eo superasse videntur, quod vel instituendi abbatis electi facultatem habebant, teste eodem rege:* instituendo abbati potestatem habeant committendo.

Abbas dignitate episcopi ornatus canonibus aevi Bonifatiani[4] *refragabatur, unde apud posteros Remaclus episcopus fuisse non poterat nisi dioecesanus. Itaque qui ritui Romano studebat biographus Eligii de primo monasterii Solemniacensis abbate:* prior, *inquit*[5], ad episcopatum captus habebatur, *quasi monasterio relicto sedem episcopalem gubernandam suscepisset, qui potius alia monasteria gubernanda susceperat, in silvam Arduennensem profectus. Episcopatum autem Tungrensem sive Traiectensem sive Leodicensem distincte ei attribuit Donatus, qui inter a.* 784. *et* 791. *Angilramno archiepiscopo Mettensi V. Trudonis dicavit. Ut necessitudinis duplicis causam explicaret, qua S. Trudonis monasterium in pago Hasbaniensi situm episcopis Leodicensi in spiritualibus, Mettensi vero in temporalibus subditum esset, patronum in Hasbaniae finibus ortum contendit primo ad Remaclum (*Rimaglium *cod.* 1*a) Tungrensis*[6] *urbis pontificem se contulisse, ut benediceretur, benedictum vero ad Chlodulfum Mettensis urbis episcopum perrexisse, ut omnem possessionem suam S. Stephano rectoribusque Mettensis ecclesiae traderet, nec chartarum descriptionis oblitus est. Fides auctori eo amplius abroganda est, quo magis consilium ipsius oculos offendit.*

Vitam Remacli sermone duram, rebus parum uberem saeculo IX. monachus sine dubio Stabulensis conscripsit, quippe qui de Stabulensibus[7] *prima persona locutus sit, licet aemulationibus illis non amplius studuerit neque monasteria enumerans (c.* 4*) ordinem chartarum quibus usus est vetustissimarum inverterit. Patrono suo episcopatum Tungrensem et ipse attribuit (c.* 3*). Biographum enim Trudonis adeo persecutus est, 'gesta'*[8] *ipsius citans, ut magnam opusculi*

1) *Ch. Piot, 'Les pagi de la Belgique' p.* 132. 2) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 87. 3) *De eo v. Hahn, 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' XV, p.* 82. 4) *'N. Arch.' XXV, p.* 138 *sqq.* 5) *V. Eligii II,* 15. 6) *V. Trudonis c.* 5. 7) *V. Remacli c.* 1: sicut traditio possessionum eius ad n o s facta testatur. *Pronomen ad monasterium Stabulense referendum esse ex Notkero intellegitur.* 8) *V. Remacli:* sicut scedula gestorum illius *(scilicet Trudonis)* commendat.

sui partem ex eius libro deprompserit, a me praetermissam, cumque et ortum et educationem et prima sancti stipendia ad Vitam Landeberti episcopi Traiectensis enarraverit (c. 1. 2), prologum quoque ex eadem hauserit praeter primum versum ex Vita Eligii depromptum, quibus fontibus Acta Sebastiani et V. Martini auctore Sulpicio Severo accedunt, adhibita in c. 1. et 6, in priore opusculi sui parte haud ita bonam opinionem subiit vel apud viros ipsi vix alienos[1]. Interim primam sancti historiam talem, qualem auctor rettulit, stare non posse optimus Mabillonius iam fere divinaverat. Eligio enim conditori monasterii Solemniacensis Remaclus disciplinis monasticis imbuendus traditus esse non potest, cum ille non 'pater' sed laicus monasterium de quo agitur condiderit, hic vero primus ab ipso abbas institutus sit[2]. Biographus eum secundum abbatem extitisse maluit, cum omnem curam gregis 'sibi' commissi Eligius ei tradidisset, officium palatinum subiturus, moxque ipsum ad regni negotia disponenda in aulam vocatum esse, etsi re vera post Solemniacense idem abbas monasteria Arduennensia gubernavit. Per aulicos igitur honores episcopatum minime sortitus erat neque 'acclamante populo' infulas sacerdotales acceperat, id quod ad episcopum dioecesanum spectat, atque Tungrensium sedes mox diserte nominatur. Posterior vitae pars (c. 4—8) ab auctoribus quos dixi pluris existimata est, quippe quae ea contineret, quae fama apud Stabulenses circumlata essent, etsi non assequor, quanta duobus saeculis post sancti mortem vulgi ore retineri potuissent. Certe auctor ea quae sibi comperta erant fide digna ex chartis deprompsit in archivo Stabulensi asservatis, quas adhuc habemus, sed ea quae in illis reppererat ita immutavit, ut cum episcopatu Tungrensi suique aevi consuetudine conciliari possent. Igitur abbatis condicionem consulto supprimens, utriusque monasterii dedicationem Remaclo episcopo Tungrensi attribuit, quem rex evocasset, cum alterum ad eius dioecesim pertinuisset, de altero vero Chunibertus consensisset Coloniensis metropolis rector. De spatio 12 leucarum monachis concesso, postea vero deminuto per chartas Stabulenses instructus suum aevum a Remacli auctor diserte distinxit[3], atque 'signaculis imperialibus' commemoratis (c. 6), Karolo M. imperatore se ipsum praebebat recentiorem. Cum autem iuxta Remaclum episcopum abbatem Theodardus episcopus in Childerici charta positus sit, scilicet Tungrensis, episcopus quem statuerat dioecesanus iterum exauctorandus erat. Remaclus igitur episcopus vitae solitariae cupidus in ipsum monasterium Stabulense mittendus erat, sedem episcopalem successori relinquens, scilicet Theodardo, atque auctor non ignoravit, corpus ipsius sepulturae traditum magno honore celebratum esse miraculaque plurima ibidem apparuisse.

Vitae Remacli scriptores in designandis temporibus non admodum accuratos vituperavit Mabillonius, cum episcopum Tungrensem illum creatum esse voluissent, antequam utrumque monasterium conditum esset[4], atque chartis quas habemus genuinis magis credendum esse quam auctori et recentioris aevi et dubiae fidei recte statuit I. Friedrich[5].

1) G. Kurth, 'Notice sur la plus ancienne biographie de saint Remacle. Pour servir à l'histoire des supercheries littéraires' ('Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire ou recueil de ses bulletins', Bruxellis 1876, ser. IV, tom. III, p. 360 sqq.). Magistri vestigia pressit S. Balau, 'Étude critique des sources de l'histoire du pays de Liége' ('Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie royale', Bruxellis 1902/3, tom. LXI, p. 60 sqq.). 2) Scr. rer. Merov. IV. p. 636. Eligio condicionem laicalem Mabillonius, AA. SS. ord. S. Bened. Saec. II, p. 489, attribuit. Remaclum autem primum monasterii abbatem fuisse in Ann. ord. S. Bened. I, p. 353, idem statuit, id quod priore loco in dubio reliquerat, vitae etiamtum nimiam fidem tribuens. 3) V. Remacli c. 6: quod ad nostrum usque tempus inconvulsum durare videtur. 4) Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti I, p. 403. 5) Friedrich, 'Kirchengesch. Deutschlands' II, p. 329.

Opinionem contrariam W. Rettberg defendens episcopatum Tungrensem ita accepit, sicut ab auctoribus dubiis traditus est, neque falsa moderando aliquo modo probabiliora facere conabatur. Certe auctores posteriores cum biographo omnino conveniunt, ordinationem Remacli episcopi Traiectensis primo enumerantes et tunc demum monasteria aedificata[1], *atque utramque rem separari minime licet: fac Remaclum episcopum Tungrensem ordinatum esse, tunc ipsi etiam dedicatio utriusque monasterii attribuenda est postea conditi.*

Hunc de vita Remacli librum Werinfridus abbas Stabulensis, qui a. 953—980. *sedit*[2], *Notkero episcopo Leodicensi (a.* 972—1008*) inter a.* 972—980. *obtulit retractandum, et brevitatem et sermonem parum urbanum conquestus, unde illum exhortabatur, ut eum non modo amplificandum sed etiam in lepidiorem formam redigendum curaret. Haud pauca enim ex aliorum sanctorum vitis, veluti Amandi, Landeberti auctore Stephano, Remigii auctore Hincmaro, Trudonis, aut ex Libro historiae suppleri licuit, inprimis autem 'chartularium vestrum', scilicet Stabulense, accuratius adhibendum erat, quam auctor vetustior id adhibuerat, cumque Notkeri maxime interesset 'temporis diversitatem' distinguere, annum* 14. *Sigiberti ex diplomate regio eruit. Interim sui ipsius ecclesiae idem minime oblitus est, nam de traditione possessionum familiae Remacli referens 'vestro monasterio', scilicet Stabulensi, 'nostram ecclesiam', scilicet Tungrensem sive Leodicensem, adiunxit atque multa de eisdem rebus scripta in utriusque ecclesiae archivis etiamtum retineri contendit. Traditionum igitur Remacli ecclesia Leodicensis nunc particeps esse voluit. Cum episcopatus Tungrensis cum abbatis condicione conciliari nequiret, haec a priore auctore silentio praetermissa erat. Notkero abbatis nomen eodem modo invisum erat neque vero quae ad hanc dignitatem pertinebant omnia supprimenda esse sibi videbantur. Itaque monasterii Casecongidunensis conditi meminit, cuius prior biographus non meminerat, sed monachis Remaclum episcopum Tungrensem 'provisorem' neque abbatem praepositum esse voluit atque etiam monasterii Stabulensis et Malmundariensis 'provisor atque magister' neque abbas idem ab eo appellatus est. Hac fraude discrepantiam tollere sibi visus erat, quae inter chartas vitamque versabatur. Chartas cum alias archivi Stabulensis partim ad verbum exscripsit, tum unam adhibuit Pippini II. principis nunc deperditam. Stabulensibus contra Malmundarienses aliquo modo succurrebat, rationem inter utrumque monasterium intercedentem ita digerens. Utrumque monasterium Remaclus non solum dedicaverat, sicut auctor vetustior contendit, sed etiam ita aedificaverat, ut Malmundarii oratorium tantum condidisset, monasterium vero Stabulense exstruere studuisset suae dioeceseos limite clausum, quia illud in Coloniensi dioecesi situm esset. Apud Stabulenses ipse commorabatur, episcopatu Tungrensi deposito, Malmundariensibus vero Papolenum praefecit, qui ipsi defuncto in locum abbatis successit. Hunc enim Notkerus credidit ante Goduinum sedisse, quem errorem auctor catalogi abbatum*[3] *ita correxit, ut alterum 'Bobolinum' post Goduinum adderet, ita ut haec persona iam geminata esset. Denique iter Romanum Notkerus Remaclo attribuit, verbo 'ferunt' addito, unde reliquias Petri apostoli ab eo in patriam allatas esse voluit, qui locus in Anselmi editione desideratur*[4]. *Ne opus suum sterilitate laboraret, ceterorum sedis Leodicensis pontificum tem-*

1) *De ordinatione in Annalibus et Stabulensibus (SS. XIII, p.* 41*) et Laubiensibus (SS. IV, p.* 11*) a.* 647. *relatum est, de monasteriis constructis a.* 652, *dum Sigebertus (SS. VI, p.* 324*) annum* 651. *anteponit, quo Laubienses Theodardum episcopum Remaclo successisse voluerunt. Etiam de anno mortis ab eisdem auctoribus toto caelo erratum est (v. supra p.* 91*).* 2) *Ann. Stabul., SS. XIII, p.* 42 *sq.; cf. Rieger, 'Der Codex Stabulensis der K. Bibliothek zu Bamberg', Vindobonae ('K. K. Franz-Joseph-Gymnasium')* 1882, *p.* 613. 3) *SS. XIII, p.* 293. 4) *Locum ad codices infra p.* 111. *edidi. Hiatus ex editione Suriana supplendus erat, id quod R. Koepke omnino fugisse videtur.*

pora et gesta usque ad suum aevum collegit atque Vitam Remacli inde demptam Werinfrido misit.

Ex 'episcopali' [1] *suo, scilicet ex eo libro, de quo modo disserui, deprompta nonnulla Notkerus Translationi Landoaldi sociorumque intulit, quam auctoribus Womaro abbate monachisque S. Bavonis monasterii Gandavensis a.* 980. *composuit, atque epistula quam praemisit sicut ad occasionem similem spectat, ita eodem fere elocutionis genere dictata est. De huius autem opusculi origine per auctorem fide dignum optime instructi sumus* [2]. *Episcopus enim ab abbate rogatus, ut ea quae de reliquiis translatis comperta essent inquireret scriptisque renuntiaret, ipse praesens clericos consuluit, miracula vero, quae ab eis acceperat, collecta 'per Herigerum didascalum ac musicae artis peritum' describi iussit eaque sua auctoritate confirmata suique sigilli impressione munita monachis Gandavensibus obtulit. Praeterea scriptis ipsorum usus est, sicut in prologo testatur. Notkerus igitur episcopus, quem Gandavenses adierant, materiam praeparavit, praeparatam autem Herigerus, quo ille familiariter usus erat, litteris mandavit* [3]. *Eidem Herigero etiam Gesta pontificum Leodicensium seu 'episcopale' illud, cuius memini, et ab Anselmo canonico S. Lamberti ecclesiae Leodicensis, qui monente Ida abbatissa Coloniensi eiusdem generis librum conscripsit, et a scriptoribus posterioribus attributa sunt. Anselmus autem ille librum suum rogatu Idae compositum cum scriptis Herigeri postea ita coniunxit, ut haec usque ad Remaclum sequeretur* [4], *inde vero a Theodardo illum admitteret, capite privatum, atque hanc compilationem duobus libris dispositam Annoni archiepiscopo Coloniensi a.* 1056. *dicavit. In prologo alterius libri de utriusque editionis origine a tertio* [5] *auctore relatum est atque inde sequitur, priorem Idae dicatam usque ad Remaclum ex eodem episcopali excerptam esse, quod posteriori non excerptum auctor inseruit. Habemus igitur partem episcopalis illius priorem, altera deperdita, sicut prioris Anselmi editionis caput periit.*

Neque in Remaclo rem se aliter habere statuendum est atque in Landoaldo, scilicet materiam ex Notkero episcopo pendere, quem abbas Stabulensis adierat, genus autem loquendi ad Herigerum referendum esse, atque Werinfridus ipse de socio laboris cogitasse videtur, episcopum exhortatus [6], *ut vitam vetustiorem 'mandaret' non modo amplificandam, verum etiam expoliendam. His autem rebus ita se habentibus, dubito quin fas sit, Notkeri nomine omnino eraso, Herigerum pro ipso auctorem vendere, ut adhuc solet. Certe utrumque opusculum et Translatio Landoaldi et V. Remacli persona episcopi Leodicensis composita sunt. Dum Herigerus auctor Vitae Ursmari metricae 'quidam metricanus' in Gestis I,* 21, *vocatur, 'nostra dioecesis' ibi ad Leodicensem spectat atque uno loco 'nostrae ecclesiae' 'vestrum monasterium' auctor opposuit (I,* 41*), etsi in novissima editione* [7] *'Tungrensi aecclesiae' et 'nostro (cuius?) monasterio' male scripta sunt. Haec enim non Notkeri sive Herigeri*

1) *SS. XV, p.* 601. 2) *Elevatio sancti Landoaldi et sociorum eius c.* 3, *ed. Holder-Egger, SS. XV, p.* 610. 3) *Cf. G. Kurth, 'Notger de Liège et la civilisation au Xe siècle', Parisiis* 1905, *tom. I, p.* 337; *'N. Arch.' XXXI, p.* 498. 4) *Ep. Anselmi ad Annonem data (SS. VII, p.* 162*):* Horum quidem pars prior ab Herigero Lobiensis cenobii abbate absque capitulis est conscripta. *Monasterio Lobiensi Herigerus ex anno demum* 990. *praeerat.* 5) *De tertio auctore dubitavit G. Waitz, qui ab ipso Anselmo editionem tertiam (cod. A 2) paratam esse statuit; cf. 'N. Arch.' VII, p.* 80 *sqq.: SS. XIV, p.* 107. *Adversus ipsum probis argumentis allatis disputavit R. Gorgas, 'Über den kürzeren Text von Anselms Gesta pontif. Leodiensium', Halae Saxon.* 1890 *(dissert.). Titulum operis compilati et ab editore et a posterioribus immutatum ita scribas:* Gesta pontificum Tungrensium sive Leodicensium (*non* Leodiensium). 6) *Ex exhortatione non sequitur, episcopum dicto audientem fuisse atque alteri operam mandasse, id quod R. Koepke inde concluserat, SS. VII, p.* 141, *et qui ipsum secutus est G. Kurth, 'Notger' I, p.* 336. 7) *SS. VII, p.* 181, 28.

librum primigenium, sed Anselmi vel potius tertii auctoris textum depravatum exhibet, unde haud pauca ibi immutata, alia omissa sunt. Prooemium quod praecedit re vera Notkeri epistula est ad Werinfridum data, sed inscriptione caret, unde quem auctor allocutus sit, parum intellegitur, denique eadem ad totum episcopale minime spectat, sed ad solam Vitam Remacli, cuius forma genuina e codicibus adhuc restituenda est. Hanc ad textum emendandum editor non ita adhibuit ut par erat neque codices consuluit, sed editionem Surianam; illos autem, ad quos editio potissimum formanda erat, ultimo fere loco enumeravit[1] (p. 160). Quod idem dubitavit, quin Notkeri episcopale usque ad ipsius aevum deductum esset, diserta auctoris verba haud facile redarguenda sunt et inprimis verbum 'collegi' ad inceptum irritum referri nequit. Quod Anselmus episcopale non secutus est nisi ad Remaclum, ieiuna sequentis operis forma huius rei causa fuisse potest, ita ut ampliorem enarrationem exinde ipse texere coactus esset.

Iura utrique monasterio satis ampla concessa erant per medium aevum haud facile conservanda atque etiam aemulatione utrorumque sodalium pax diutissime turbata est. Monasterium Stabulaus una cum Corbeiensi Hludowico imperante a. 817. inter ea enumerabatur[2], 'quae dona et militiam facere debent'. Regno Hlotharii II. diviso, a. 870. Hludowico idem cessit[3] atque utrumque a Nortmannis a. 881. vastatum et in favillam redactum est[4]. Libera abbatis eligendi facultas ambitu comitum mox ad irritum redacta erat, qui abbatis nomen occuparent, cum officio praepositi fungerentur. Denique Otto I. rex petente Odilone abbate circa a. 953.[5] regularem abbatis electionem confirmavit, ita ut qui ambobus monasteriis praeesset, ad Benedicti institutionem eligeretur, atque eandem sedente Werenfrido a. 966.[6] renovans regiam vel imperatoriam defensionem et immunitatem addidit. Utrumque monasterium quamvis eiusdem dioeceseos finibus minime contineretur, tamen pro uno eodemque antiquitus habebatur[7], donec Malmundarienses dirupta necessitudine proprium sibi abbatem instituerent. Otto II. autem rogante Ravengero abbate electionem regularem denuo confirmans a. 980.[8] decrevit, ut illo defuncto iterum communis abbas eligeretur, sicut synodo Ingelheimensi constitutum erat, prioresque Stabulenses temptarentur, si melior meritis et instructior litteris apud eos inveniretur, sin minus, Malmundariensis anteponeretur externo. Hoc beneficium Remaclo patrono Stabulenses debebant, qui 'utriusque monasterii constructor' et Tungrensium episcopus apud ipsos locum sepulturae sibi delegisset, vel potius Notkero episcopo, qui paulo ante haec taliaque litteris mandanda curaverat, nam ex ipso diploma Ottonis II. pendet neque ex biographo vetustiore. Alterum Ottonis II. diploma a. 987.[9] datum ad eadem iura spectat atque alterum Ottonis I. Ipse Gregorius V. papa a. 996, petente Ravengero abbate, Stabulensibus prius eligendi abbatis suffragium privilegio dato confirmavit[10], quod per Notkerum episcopum Leodicensem eis misit, atque Silvester II. idem renovavit[11], neque vero boni monachi his successibus contenti erant, Vitaliani[12] et Leonis III.[13] nomine bullas sibi ipsi fingentes.

1) Codicibus quos adhibuerat Anselmi addendus est Averbodensis n. XII, saec. XVI, quem reliquos superare ope textus V. Servatii seorsum traditi (= Gesta I, 20—28) demonstravit G. Kurth, 'Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire de Belgique', ser. IV, t. II, p. 377 sqq.; cf. G. Kurth, 'Saint Lambert' ('Annales de l'académie d'archéologie de Belgique', Antverpiae 1876, ser. III, t. III, p. 71—86), I. Heller, 'N. Arch.' II, p. 324. 2) MG. Capitularia ed. Boretius I, p. 350; cf. Mühlbacher, 'Reg.' n. 651². 3) Ib. II, p. 194. 4) SS. I, p. 394. 592. 5) MG. Dipl. I, p. 248. 6) Ib. p. 434. 7) Charta Ludowici Pii a. 827. data (Martene et Durand l. l. II, col. 25): Ando abba monasterii, cuius vocabulum est Stabulaus et Malmundarium. 8) MG. Dipl. II, p. 247. 9) Ib. p. 432. 10) Jaffé n. 3867². Genuinum huius bullae exemplar e codice Bambergensi primus eruit K. Rieger l. l. p. 9 sqq. Alterum Werenfrido abbati inscriptum auctoritate caret; Jaffé n. 3868². 11) Ritz l. l. p. 48; Jaffé n. 3928². 12) Jaffé n. 2087². 13) Jaffé n. 2542; cf. tom. II, Suppl. p. 743.

Interim Malmundarienses ab incepto suo minime destiterunt, semper morbo quodam magis dissentientes quam vinculum fraternitatis sincere retinentes, atque discordia Henrico III. regi sedanda erat. Cum monasterium Stabulense, quod Poppo abbas a fundamento restauraverat, in honorem Petri, Pauli, Remacli ab episcopis cum aliis tum Coloniensi et Leodicensi a. 1040. *dedicaretur*[1], *rex ipse praesens diplomate*[2] *concesso adversus abbatem Malmundariensem constituit, ut unius abbatis regimini utrumque esset subiectum coenobium, sicut perpetuo permansisset. Sepulchrum Remacli postquam in oblivione diu iacuit, a.* 1042. *die* 4. *Martii inventum*[1] *auctoritatem Stabulensium confirmare poterat. Attamen praepotens inimicus eis surrexit, aemulis autem 'inique' oppressis amicus Anno archiepiscopus Coloniensis, cui Gesta pontificum Tungrensium sive Leodicensium Anselmus quondam dicaverat. Qui cum a Malmundariensibus tutor rerum institutus esset, mox monasterium ipsum intra fines suos situm ab Adalberto archiepiscopo Bremensi regnum agente a.* 1065. *quasi dono regio accepit, Stabulensibus ereptum occupavit, abbatem Malmundariensibus praefecit*[3], *qui id quod semper desideraverant tunc assecuti sunt. Stabulenses ut Malmundarium recuperarent ad curiam regalem Leodici celebrandam ipsum patroni sui corpus detulerunt atque in mensa regia exposuerunt, donec monasterium anno* 1071, *die* 9. *Maii sibi restitutum est*[4]. *Denique Henricus IV. a.* 1089.[5] *diplomate concesso constitutiones pristinas renovavit, neglectis Malmundariensium consiliis.*

Archiepiscopi Colonienses Stabulensibus deinceps non defuerunt, iura principatus eorum contra Malmundarienses rerum novarum cupidos defendentes. Fredericus archiepiscopus a. 1128. *sanxit*[6], *ut unus semper utrique loco praeficeretur abbas, cuius in potestate Malmundarium esset, ut monachi utriusque loci in Stabulensi ecclesia et benedicerentur et professionem facerent, neve archiepiscopi abbatem Stabulensem in dicionem suam redigerent. Interim episcopatus Tungrensis patrono attributus Stabulensibus haudquaquam bene cesserat. Facultas enim abbatis libere electi instituendi, quam Childericus III. quondam confirmaverat, ad irritum redacta erat. Abbates ab episcopo Leodicensi tunc consecrabantur, quo facto curam utriusque ecclesiae susceperunt, atque archiepiscopus Coloniensis ordinationes et consecrationes Malmundariensis loci sibi reservavit, etsi abbati libertatem concessit fratres ordinatos Malmundarium mittendi aut ordinandos sibi praesentandi. Arnoldus archiepiscopus a.* 1140. *vetuit*[7], *ne Malmundarium umquam a coenobio Stabulensi separaretur, id quod Conradus III. rex eodem anno confirmavit*[8], *neve clerici Colonienses ullam potestatem Malmundarii exercerent. Stabulenses igitur suo abbati et episcopo Leodicensi in spiritualibus subditi erant, a quo iurisdictionem spiritualem ille acceperat, Malmundarienses vero soli abbati Stabulensi.*

'Modernum principem et devotum nostrum dilectum' Carolus IV. imperator abbatem Stabulensem a. 1376. *appellavit*[9], *regalia sive temporalia monasteriorum confirmans ex ipso et imperio pendentia. Principatus ille usque ad revolutionem quam vocamus Francogallicam stetit neque vero bella intestina de primatu cessaverunt. Iura monasterii Stabulensis E. Martene optimis argumentis defendit, rebus vero Malmundariensium Ign. Roderique studebat atque causa ad summam imperii curiam delata est. Huic parti recens defensor*

1) *Dedicatio ecclesiae Stabulensis, SS. XI, p.* 308. 2) *Beyer, 'UB. zur Gesch. der Mitthelrhein. Territorien' I, p.* 367. 3) *Annonis epistulam ad Malmundarienses datam ed. H. Bresslau, 'N. Arch.' XIV, p.* 623. 4) *Triumphum S. Remacli de Malmundariensi coenobio magna verborum pompa conscriptum ed. W. Wattenbach, SS. XI, p.* 438 *sqq. Cf. Ann. Stabul., SS. XIII, p.* 43, *a.* 1071. 5) *Polain l. l. p.* 14. 6) *Martene et Durand l. l. II, col.* 87. 7) *Ib. col.* 114. 8) *Polain l. l. p.* 24. 9) *L. Polain l. l. p.* 30; *cf. 'Deutsche Reichstagsacten' ed. Weizsäcker I, p.* 163.

aderat A. de Noue[1] *ortu et ipse Malmundariensis sicut decessor. Monasteria a.* 1794. *a Gallis occupata sunt, atque a.* 1814. *Malmundarium nostrae patriae cessit, Stabulaus Hollandiae, anno autem* 1830. *Belgis, limite eo constituto, qui quondam dioeceses diviserat Coloniensem et Leodicensem. Privilegia, quae teste Frederico archiepiscopo Coloniensi apud Stabulenses recondebantur, monasteriis sublatis, a monachis in loca tutiora translata sunt. Pars archivi apud Westfalos in vico Olpe asservata igni cremata est, alteram Hanoviae positam moderatores rei publicae nostrae a.* 1819. *emerunt, quae in archivo regio Duesseldorpensi inde ab a.* 1833. *asservatur*[2].

Vitam Remacli vetustiorem a monacho Stabulensi compositam permulti codices exhibent atque in plerisque ipsam Miracula subsequuntur. Meliores autem solam partem eorum priorem ad c. 14. *admittunt, in quo textum primo desiisse manifestum est. Haec prior Miraculorum pars paulo post a.* 851. *auctore Airico abbate Indensi composita est, id quod ex epilogo colligi licet, cumque prologus incipiens a verbis:* Post expletum namque gloriosissimi agonis omnibus saeculis laudabilem triumphum *cum vita praecedente arte cohaereat, Mabillonius, Veldius, denique G. Kurth*[3] *concluserant, hanc et Miraculorum priorem partem circa saec. IX. med. ab uno eodemque compositam esse. Contrariam opinionem nuper O. Holder-Egger editor novissimus defendit*[4], *cum epilogus ille quem dixi ad miracula tantum conscribenda spectet. Sermonem utriusque libri comparanti mihi nonnulla verba occurrerunt, quae in utroque adhibentur*[5], *sed communia non adeo multa colligere licuit atque diversitates praevalere videntur. Itaque mihi persuasum est, Miraculorum auctorem a biographo distinguendum esse, quam opinionem etiam S. Balau approbavit*[6], *atque fortasse ex ipsis Miraculis colligi licet, 'actus beatissimi' viri iam sedente Audone abbate (c. a.* 817—836*) lectos esse*[7]. *Vitae igitur originem priori saeculi IX. parti attribuam, quam propter 'signacula imperialia' (c.* 6*) transgredi non licet.*

1) *Codex Sangallensis n.* 565, *saec. XI. in., p.* 71—85. *Vitam Remacli, p.* 86—106. *Miracula ad I,* 14. *(praescr.* Incipit de miraculis eius*) exhibet.*

2) *Codex Bruxellensis n.* 3236, *antea* 14650—59, *saec. X, olim (fol.* 1*)* Liber Cornelii Duyn Aemstelredamensis Hagae Comitis Hollandiae anno *(bis scr.)* Domini 1607 *(aut* 1608*) constituti et Musei Bollandiani ibique signatus P. Ms.* 16, *fol.* 2'—8 *(olim* 83'—89*) V. Remacli a verbis c.* 2. In tanta *continet, sed initium deperditum usque ad verbum* perdocuit *m. s. XIV. supplevit. Miracula quae fol.* 8—17' *(olim* 89—98'*) occupant (m. saec. XV. praescr.:* Tractatus de miraculis sancti Remacli*)*

1) *A. de Noue, 'Études historiques sur l'ancien pays de Stavelot et Malmédy', Leodici* 1848. 2) *J. Halkin, 'Inventaire des archives de l'abbaye de Stavelot-Malmedy' ('Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire', Bruxellis* 1897, 5. *ser., tom. VII, p.* 233 *sqq.). Idem una cum Rolando presbytero chartularium utriusque monasterii integrum editurus est, quo de consilio fusius rettulit 'Rapport de M. J. Halkin à Liége rélatif à l'impression d'un recueil de chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmedy' ('Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire'* 1897, 5. *ser., t. VII, p.* 7—14*).* 3) *Kurth, 'Notice sur la plus ancienne biographie de s. Remacle' l. l. p.* 357. 4) *SS. XV, p.* 431. 5) *Miracula SS. XV, p.* 433,32: agonis triumphum *(= Vita c.* 7: agonis triumpho*), ib. l.* 33: inmarcescibilem gloriae coronam *(= Vita, ed. Mabillon c.* 5: gloriae inmarcescibilem coronam, *est locus Script. sacrae* 1. *Petr.* 5, 4*); p.* 434,26: principis Hludowici *(= Vita c.* 4: piis principibus regni Francorum Sigeberto regi et Grimoaldo duci*); Miracula ed. AA. SS. Belgii III, p.* 484, § 26: census *pro re familiari (= Vita c.* 6: census eiusdem aecclesiae*).* 6) *Balau, 'Étude critique' l. l. p.* 65. 7) *Miracula I,* 6, *SS. XV, p.* 435.

primo ad I, 14. pervenerunt neque c. 15. additum est nisi postea, sed fortasse eadem manu, desinens imperfecte in verbis: Deo esse mentitum, *folio exciso.*

3a) Codex Coloniensis archivi n. 163, *saec. XI/XII, olim* Liber sancti Iacobi in Leodio, *adnotante manu saec. XV, deinde bibliothecae Wallrafianae VI,* 18, *fol.* 86'—89. *V. Remacli, fol.* 89—92. *Miracula ad I,* 14 *(praescr.* Incipiunt miracula post transitum beati Remacli episcopi et confessoris, *subscr.* Expliciunt miracula sancti Remacli*) continet atque c.* 14. *interpolatione caret.*

3b) Codex Cameracensis n. 864 *(*767^{II}*), saec. XI, fol.* 1—4. *Vitam Remacli initio male conservatam, fol.* 4—5. *Miracula, scilicet libri prioris partem quandam, exhibet.*

3b) Codex Cameracensis n.* 855 *(759), saec. XIII. in., fol.* 35'—36'. *Vitam Remacli absque prologo continet ex praecedente exscriptam.*

3c) Codex Bruxellensis n. 3239, *antea* 18018, *s. XII, olim* Liber sancti Petri Laubiensis *(m. s. XVI), fol.* 74—77, *praescr.* Vita sancti Remacli episcopi et confessoris, *incipit:* Venerabilis igitur Remaclus ex Aquitaniae partibus oriundus fuit, parentibus *et q. s., omisso prologo.*

Omnes classis 4. *codices prologo carent.*

4a) Codex Bambergensis E III, 1, *saec. X, totus Remaclo monasteriisque ipsius dicatus ideoque sine dubio apud Stabulenses exaratus est, neque vero ab uno eodemque librario, nam exceptis iis chartis, quae postea, scilicet saec. X. ex. aut XI. in. additae sunt, veluti imperatorum nonnullae cum bulla Gregorii V, etiam vetustior codicis pars scripturam non eandem exhibet. Inest autem post hymnos (fol.* 1—3*) privilegiumque Gregorii V. (fol.* 5'—8*) Vita Remacli fol.* 9—27. *Textus quidem fol.* 11. *incipit litteris permagnis auro pictis membranaque purpurata et folium versum imago patroni occupat eodem modo picta litteraeque* O *illata, subsequentibus litteris* riundus fuit, *sed insequentia fol.* 9. *leguntur, quod post fol.* 10 *(vacuum relictum).* 11. *transponendum est, itemque litteris maioribus verba* Ex Aquitaniae partibus vir venerabilis *in litura scripta sunt. Vitam Miraculorum libri I. et II, c.* 1—4, *excipiunt (fol.* 28'—84*), quos subsequitur (fol.* 86'—102'*)* Omelia in natale sancti Remagli confessoris Tungrensis episcopi *(inc.* Venerabilem omnique cultum percolendum, *ed. AA. SS. Sept. I, p.* 725—728*). Ultimam denique codicis partem (fol.* 103'—140'*) diplomata regum et imperatorum utrique monasterio concessa occupant.*

Codicem accurate describens K. Rieger, 'Der Codex Stabulensis der k. Bibliothek zu Bamberg', Vindobonae 1882, *bene animadvertit ipsi omnia inesse quae illo aevo de patrono conscripta erant, cumque V. Remacli auctore Notkero inter ea desideretur, fortasse recte conclusit, vetustiorem codicis partem ante a.* 972—980, *ideoque priore saec. X. parte exortam esse. Scripturae specimina dedit A. Chroust, Monumenta palaeographica, Monachii* 1906, *fasc.* 23, *tab.* 4. *et* 5.

4a) Codex Bambergensis E III,* 9 *(Misc. hist.* 141*), saec. XV. ex., Andreae abbatis coenobii S. Michaelis Bambergensis (a.* 1483—1502*) opus de sanctis ordinis S. Benedicti continens, fol.* 44—45'. *V. Remacli exhibet.*

4b) Codex Berolinensis Lat. n. 790, *antea Ms. theol. lat. fol.* 267, *saec. XII, 'Passionale maius membranaceum Springirsbacense', fol.* 2'—4'. *V. Remacli continet, quae Miracula absque praescriptione subsequuntur (fol.* 4'—12*), scilicet liber I. cum interpolatione ante c.* 14. *et II. ad c.* 4.

$4b^{1}$*) Codex Trevericus bibliothecae ecclesiae maioris n.* 93a, *saec. XII, olim monasterii S. Mathiae ('alias M. I. N.* 14, *modo* 308' *m. s. XVIII. fol.* 2. *adnotavit), quod primo S. Euchario dicatum erat, continet fol.* 54—59. *V. Remacli capite destitutam*

(*incip. c.* 1: orationibus continuis), *cum folia praecedentia excisa sint, fol.* 59—70′. *Miracula (praescr.* Incipiunt miracula ipsius).

4c) *Codex Trevericus bibliothecae seminarii clericalis n.* 35 (*R no. I,* 11), *saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen mensem Septembrem continens, Vitam et Miracula (praescr.* Incipiunt miracula eiusdem confessoris) *Remacli exhibet, haec quidem ad I,* 8, *neque alterius libri quicquam adest nisi epilogus:* Hiis et aliis compluribus (*SS. XV, p.* 441, 7).

4d) *Codex Gandavensis n.* 245, *saec. XIII, in dioecesi Treverica exaratus, ad quam epistula spectat tegumento olim agglutinata, p.* 203—213. *V. Remacli absque Miraculis continet.*

4e) *Codex Boloniensis n.* 16, *saec. XI, olim bibliothecae monasterii S. Vedastis Atrebatensis, fol.* 125—125′, *praescr.:* Incipit vita sancti Remacli episcopi, *incipit:* Lectio I. Oriundus fuit Aquitaniae partibus vir venerabilis, *desinit:* adimplevit (*ed. Mabillon, Saec. II, p.* 491, *l.* 12), *reliquis foliis excisis*[1].

5a) *Codex Bernensis A* 7, *saec. XI, fol.* 1—2′. *V. Remacli, fol.* 3. *Miracula continet (praescr.* Incipiunt miracula), *haec quidem usque ad I,* 4 (*des.:* visum recepit, *AA. SS. Belgii III, p.* 475).

5b) *Codex Parisiensis n.* 5308, *saec. XII, olim Chesnii, deinde Colberti n.* 18, *tum Regius C.* 3593, *fol.* 11—13. *V. Remacli et Miraculorum partem eandem continet atque is qui praecedit, addita subscriptione:* Explicit vita sancti Remacli.

6) *Codex Bruxellensis n.* 3228, *antea* 9636—7, *saec. XI/XII, olim monasterii S. Laurentii prope Leodium siti ibique signatus* $\frac{M\ M}{4-3}$, *deinde* $\frac{L\ L}{4-2}$, *fol.* 77′—80′. *V. Remacli cum prologo, fol.* 80′—84. *Sermonem, de quo supra (v. supra* 4a) *dixi (praescr.* Sermo in natali s. Remacli episcopi legendus), *fol.* 84—96. *Miraculorum libros duos exhibet.*

Ex his libris ad Miracula recensenda O. Holder-Egger v. c. SS. XV, p. 432, *adhibuit* 2 (*sibi A*), 4a (*sibi* 1), 6 (*sibi* 4) *neque vero* 1. 3a. b. 4b. b¹. c. 5a. b. *Vitae codices ipse evolvi* 1. 3a. c. 4c. e. 5a. b. 6, *contulerunt aut inspexerunt* 2. 4a *W. Arndt b. m.,* 5b *denuo H. Lebègue, reliquos W. Levison sodalis.*

Ad praestantiam codicis 1 *comprobandam unum prologi locum afferre satis erit:*

pompare] 1 *cum V. Eligii:* aptare 3a. b. 5a. b. 6 (*desunt* 2. 4).

In codicibus 1. 2. 3a *Miraculorum non adest nisi pars vetustior ad I,* 14, *medio saeculo IX. composita. Libri* 2. 3a. b *iisdem locis corrupti sunt, iisdem hiant:*

c. 2. perceperit] 1. 4a. b. b¹. 5a; perceperat 2. 3a. b;

c. 7. *post* studebat magnopere *om.* hoc inrumpere 2. 3a. b. c,

homoeoteleuto sine dubio delusi. Praeterea codices 3a. b. c *propriis mendis inquinati sunt:*

c. 1. enutritus] fuisset *add.* 3a. b. c.

Classis 4. *initio quam maxime a reliquis codicibus discrepat:*

c. 1. Igitur ex Aquitaniae partibus oriundus fuit vir] Oriundus fuit A. p. vir 4a. b. c,

cui etiam verba insequentia: per omnia et vita et nomine *desunt. Codicibus* 5a. b *graves interpolationes illatae sunt:*

c. 5. pastore] patrono 5a. b;

c. 6. Hisce palestricis disciplinis] ac sanctissimis studiis devote indefesseque et sine macula *add.* 5a. b,

atque librarius 6 *textum parum accuratum exhibuit:*

c. 1. mater vero M.] M. v. m. 6;

c. 7. pius] piissimus 6;

1) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 567.

c. 8. innnumera dona] d. i. 6;

ib. conferre dignatur] confert 6.

Discrepantiam lectionum variantium ex 1. 2. 3*a. b.* 4*a. b. b*¹. 5*a. b attuli neque vero singulares ultimi codicis lectiones adnotavi. In universum autem codices haud ita multum inter se differunt, cum elocutio consuetudini librariorum fere convenire videretur.*

I. Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, *Saeculum II, p.* 489—494, *apographo Cisterciano usus est, unde R. P. D. Iacobus Launoius V. Remacli eruerat. Codex, qui inter meliores minime enumerandus est, in prologo hiabat eodem loco atque classis* 5 *et c.* 4. perseveraret *pro* perseverat *exhibebat cum* 3*a.*

I. Veldius, Acta sanctorum, Antverpiae 1746, *Sept. tom. I, p.* 692—695, *vetustissimum S. Pauli monasterii Ultraiectini codicem adhibuit collatum cum sex aliis, scilicet cum libris Cornelii Duyn (nobis* 2*), Bambergensi (nobis* 4*a), S. Maximini Treverico (nobis* 4*c), S. Foillani, Rubeae-vallis, Valcellensi, neque vero prologum reppererat nisi in hoc et in codice S. Foillani, qui eodem loco hiabat atque classis* 5. *Is quoque quem secutus est Ultraiectinus purum textum minime exhibebat, liber autem Rubeae-vallis quam maxime immutatus erat.*

I. Ghesquierus, Acta sanctorum Belgii selecta, Bruxellis 1785, *tom. III, p.* 465—471, *editionem praecedentem iteravit.*

Notkeri librum ad vitam vetustiorem illustrandam passim adhibui. Epistula ad Werinfridum data digna mihi visa est, quae ad codices operis puri nunc demum integra recenseretur, atque locos nonnullos adiciendos esse curavi, qui in editione Koepkiana aut depravati aut omissi erant, ut textus denuo recognoscendi necessitas demonstraretur. Codicibus autem usus sum hisce:

1) *Codex Vaticanus bibliothecae reginae Christinae n.* 615 (1316), *saec. X, fol.* 3—50, *V. Remacli auctore Notkero una cum epistula exhibet, quam fol.* 51′. *Miracula subsequuntur* [1]. *Initio litteris maioribus ornatus est auro pictis.*

2) *Codex Sangallensis n.* 571, *saec. XII, p.* 179—212. *V. Remacli, p.* 213—218. *sermonem exhibet, cuius supra memini (v. p.* 101, 29*), quaternionibus postea additis.*

3) *Codex Sangallensis n.* 565, *saec. XI. in., praeter vetustiorem vitam (nobis* 1*) etiam Notkeri librum (p.* 421—470*) continet una cum sermone (p.* 470—480*), scilicet eadem atque codex praecedens* [2].

Codicem optimum 1 *intercedente P. Kehr v. c. contulit E. Perels sodalis noster; reliqui a me collati sunt.*

Textum Notkeri primigenium unus Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae 1574, *tom. V, p.* 17—29, *publici iuris fecit, sed ut solebat sermonem retractavit neque verba auctoris servavit nisi in epistula, quam contuli (S). Discrepantiam quoque lectionum variantium textus Anselmi aut tertii auctoris, quem R. Köpke SS. VII, p.* 180—189, *edidit, praetermittere nolui (K).*

Ex utroque libro et auctoris vetustioris et Notkeri pendere videtur vitae breviarium, quod codex Hagae-Comitum L 29 *(Weesp* 14*), olim 'sororum Sanctae Katerinae Muden', a.* 1461. *'per manus Petri Zwaninc in Weesp' exaratus, fol.* 148′—149′. *exhibet: praescr.:* Incipit vita sancti Remacli episcopi, quod est tercio Nonas Septembris, *incip.:* Beatus Remaclus genere Acquitanicus sub beato Sulpicio puer educatus est, postea adultus beato traditus Eligio, *des.:* ubi per eius merita multa

1) *'Arch.' XII, p.* 299. *Cf. SS. XV, p.* 433. 2) *Codex Trevericus ecclesiae maioris n.* 93, *saec. XI/XII, epistula caret, fol.* 1—10′: Incipit prologus Notkeri episcopi in vitam sancti Remacli episcopi. Omnipotens *et q. s.*; *Cheltenhamensem n.* 12459, *saec. XI, olim Stabulensem, non vidi; cf. SS. XV, p.* 433.

Dominus operatur virtutum insignia ad laudem et gloriam nominis sui. *Subsequuntur miracula nonnulla a vita non distincta, quae ita desinunt:* meritis ipsius sancti Remacli sanitati pristine restituti fuisse leguntur. *Inspexit W. Levison sodalis.*

B. Krusch.

I.

INCIPIT[a] VITA VEL ACTUS ALMI ANTISTITIS REMACLI, QUOD EST III.[b] NON. SEPT.

V. Eligii, prol. V. Landib., prol. Cum sit studium gentilium sua ficmenta et vanos[c] ritus errorum[d] luculenter pompare[e] obscenis carminibus, eaque commendent in perpetua[f] memoria sibi[g] subsequentibus, cur ego sileam, ne[h] proloquar manifesta opera Christi, quae innumerabiliter per sanctos suos agere[i] non desinit virtute divina, cum possim vera effari in laude[k] magnifici Dei et[l] conferre plurimum fructum audientibus, quantam honorificentiam prestet famulantibus sibi tam mirifica[m] operando[n]?

V. Landib. c. 2. (1[a]). Igitur[b] ex Aquitaniae[c] partibus oriundus fuit vir[d] per[e] omnia et[f] vita et nomine venerabilis[g] Remaclus, parentibus nobilis, sed fide nobilior. Pater eius dictus V. Eligii I, 1. V. Landib. l. c. est[h] Albutius, mater vero Matrinia[i] est[h] vocitata, secundum saeculi dignitatem in facultatibus rerum admodum pollentes, sicut traditio possessionum eius[k] ad nos facta testatur[1]. Qui cum enutritus[l] a parentibus sublimiter, prout illis suppetebat plurima copia saecularium facultatum, iam bonae indolis totius suavitatis ib. fructum ferentem tradunt eum beato Eligio[m, 2] viro in omnibus meritis praeferendo ib. c. 3. V. Eligii I, 15. sacris institutionibus monasticae disciplinae instruendum Sollemniaco[n] mona-

Prol. 1. 3*a*. *b*. 5*a*. *b*. *Cap.* 1. 1. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5*a*. *b*.

Prol. a) *ita* 1. 4*a*; *praescr.* Incipit vita sancti (beati 3*a*) Remacli episcopi et (ep. et *om.* 4*b*) confessoris (cum prologo *add.* 3*b*) 3*a*. *b*. 4*b*. *c*. 5*a*. 6; Incipit vita sancti Remacli Tungrensis ecclesie pontificis et confessoris 5*b*; *initium ad verba* r. perdocuit (*p.* 105, *l.* 17) *deest* 2; *idem ad p.* 105, *l.* 4, *foliis deficientibus, deest* 4*b*[1]; *prior vitae pars ad c.* 3. *hic illic legi nequit, cum folium primum laceratum et scriptura partim detrita sit* 3*b*; *prologum om.* 3*b**. *c*. 4*a*. *b*. *c*. b) *ita* 4*a*; tertia Nonas Sebtembris 1. c) varios 3*a*. d) eorum *corr.* errorum 3*b*. e) *ita* 1 *cum V. Eligii;* aptare 3*a*. *b*. 5*a*. *b*. 6. f) perpetuum 5*a*. *b*. g) *om.* 3*a*. *b*. h) *corr.* nec 1 *et sic* (3*b*?). 5*a*. *b*. i) non d. a. 5*a*. *b*. k) laudem 3*a*. l) et — audientibus *om.* 5*a*. *b*. m) magnifica 3*b*. n) Sic ergo incipit *add.* 3*a*; Explicit prologus. Incipit vita sancti Remacli episcopi et confessoris *fere exhibent* 3*b*.

Cap. 1. a) *capita ipse distinxi.* b) Oriundus fuit A. (ex A., *sed* ex — venerabi *pr. m. in litura* 4*a*) p. vir *incipiunt* 4*a*. *b*; *in mg.* L. I. 5*a*. c) Equitaniae *pr. m.* 5*a*. d) vir — venerabilis *in litura* 1. e) per o. et v. et n. *om.* 4*a*. *b*. f) *ita* 3*a*. *b*. 5*a*. *b*. 6; *om.* (1). g) mirabilis 5*a*. *b*. h) *om.* 4*b*. i) Matrina 3*a*. 5*a*. *b*. k) illius 5*a*. *b*. l) *postea add.* esset 5*a*, *habent* 1. 4*b*; fuisset *add.* 3*a*. *b*. m) Elegio 1. 3*a*. *b* (?). n) Sollempniaco 3*b*. 4*a*. 5*a*. *b*.

1) *Haec possessionum traditio stirpis Remaclianae 'ad nos', scilicet ad monachos Stabulenses, admodum suspecta mihi videtur esse. Notkerus de ea fusius referens etiam suae ecclesiae consuluit, cui ipse praeerat, scilicet Leodicae:* velut traditio magnarum possessionum eius tam nostrae (Tungrensi *K.*) ecclesiae quam vestro (nostro *male K.*) monasterio facta vel ab ipso vel a proheredibus eius vel etiam a regia sublimitate testatur. Multa etenim scripta ex eisdem rebus per multa annorum curricula a nobis possessis in utrarumque ecclesiarum adhuc retinentur archivis. 2) *Notkerus:* educatus est — — sub beato scilicet Sulpicio, in cuius veneratione constat ab eodem sancto viro plurimas in nostra diocesi postea dicatas ecclesias. Deinde eum adultum — — tradunt beato Eligio.

sterio[1], quod ipse pater pio opere in suo proprio construxit. In tantum enim adhesit sancti viri monitis, ut non solum non fieret segnis executor verbi divini, verum etiam in tantum crevit in eo virtus divina, ut maxima ibi exempla religiosae[a] conversationis monstrando[b] in vigiliis pernox, in orationibus[c] continuus[d], in abstinentia praecipuus, in universa morum probitate praeclarus eniteret[e], adeo ut praedictus vir omnem curam gregis sibi[f] commissi illi traderet et se ipsum servitio palatii, sicuti[g] compellebatur, sollicitus exhiberet. [V. Eligii I, 15. — Ib. II, 34. — Acta Sebastiani c. 1.]

(2). Post[a] aliquantum vero temporis, fama vulgante, per totam Galliae provinciam auditum est de vita et actibus beati viri sepe memorandi Remagli[b] et ad[c] aures procerum, qui tunc temporis palatio praeerant, perventum est, quod tanta ac talis arbor germina protulisset. Nec potuit, volente Domino[d], lumen irradiatum gratiae[e] eius sub modio occultari, sed ut splenderet omnibus in proposito fidei commanentibus, lichnus superpositus est candelabro ac denudatum est in regalibus aulis tam magnificum virum non debere abesse praesentia[f] regis, ut illius prudentia disponerentur regni negotia. Unde factum est, ut evocatus honorifice, ut decebat, ad limina perduceretur[g] palatii, magnum omnibus futurus solamen, sicuti postea eventus rerum[h] perdocuit. In[i] tanta[k] enim[l] est habitus dignitate, ut infulas sacerdotales adeptus[m], adclamante populo, dignum fieri talem doctorem praesulatus gerere officium, qui tantam gratiam a Deo[n] perceperit[o], ut etiam omnibus in necessitate subveniret. [V. Landib. — cf. Matth. 5, 15.]

(3). Interea[a] vir Dei sancto[b] Spiritu plenus, ordinante Dei providentia, subrogatur Tungrensium[2] sedis[c] episcopus[3], ut verbi semina in plures diffunderet, quae in semet diu manentia occultabat. Quis vero enarrare[d] sufficiat, quanta illi cura fuerit pauperum[e] victus, cum sit factus orphanorum pater, viduarum pius adiutor, infirmorum benignissimus consolator omniumque necessitatum largissimus procurator? Virtus itaque humilitatis tanta in eo refulsit, ut cunctis se inferiorem cuperet aestimari, quo fieret iuxta apostolum[4] forma omnibus, ne incideret in illius sententiae[5] obprobrium, ne forte aliis praedicans ipse reprobus efficeretur[6]. — [cf. Ps. 67, 6.]

Capp. 1—3. 1. 2 (*a l.* 17). 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. b^1 (*a l.* 4). 5*a*. *b*.

Cap. 1. a) religionis m. 5*a*. *b*. b) monstraret 3*a* (*non* 3*b**); *abscis.* 3*b*. c) *ab* o. *inc.* 4b^1. d) continuis 1. 4b^1. e) enitebat 3*a* (*non* 3*b*). f) *postea add.* 5*a*. g) secuti 4*b*, *corr.*

Cap. 2. a) *in mg.* II. 5*a*. b) *ita* 4*a*; Remacli *rell.* c) *postea add.* 5*a*. d) Deo 3*a*. e) gratia 3*a*. f) *ita* 1. 3*a*. *b* (*pr. m.*). 5*a*. *b*; presenti(a)e 4*a*. *b*. b^1. g) duceretur 4b^1. h) omnibus *add.* 3*b*. i) *incipit* 2. k) tantum 4*a* (*pr. m.*). b^1; tã 4*b*, *corr.* l) quoque *m. al. in litura* 3*a*. m) sit *add.* 3*b*. 4*b*. n) Domino 3*a*. o) *ita* 1. 4*a*. *b*. b^1. 5*a*; perciperet 5*b*; perceperat 2. 3*a*. *b*.

Cap. 3. a) *numerus in mg. eras.* 5*a*. b) Sp. s. 4b^1. c) *om.* 5*a*. *b*. d) enarrare: 1. e) v. p. 5*a*.

1) *Immo primus monasterii Solemniacensis abbas ab Eligio etiamtum laico Remaclus constitutus est; v. supra p.* 88. 2) *Notkerus:* Per idem ferme tempus beatus Iohannes Tungrensium vel Traiectensium feliciter regens pontificatum hominem exivit. *Primo Amandus subrogatus propter sacerdotes sibi infensos in aliam regionem ad praedicandum migravit. A Sigiberto deinde Remaclus* septimus et vigesimus Tungrensi vel Traiectensi substituitur ecclesiae *episcopus.* 3) *De condicione episcopatus Remacliani supra p.* 92. *disserui.* 4) *Scilicet Paulum,* 1. *Thess.* 1, 7. 5) 1. *Cor.* 9, 27. 6) *Locum ex V. Trudonis depromptum praetermisi.*

(4). Interim dum in hoc tenore propositi accinctus fide, spe[a] munitus, caritate fundatus perseverat[b], contigit, Deo favente, iubere[c] piis principibus regni Francorum Sigeberto[d] regi et Grimoaldo[e] duci ex voluntate Dei[f] et consilio optimatum suorum, ut construerentur infra forestem monasteria[1] sita in pago qui Ardoinna[g] dicitur[h], cognominata[i, 2] Malmundarium[k] seu Stabulaus, in quibus commanerent religiosi monachi[l], qui spiritaliter[m] inibi Christo famularentur et pro statu totius regni et regis salute vel filiorum sive curam[n] regni[o] exercentium omnipotentem Dominum[p] exorarent[3]. Tunc coeperunt aedificari[q] attentius[3], et ut assolet in tali opere, virtus divina subsecuta est, prosperoque[r] successu velociter adimpleta sunt. Cumque adesset tempus, ut aecclesiae[s] nova materia ornatae dedicarentur, mittens praefatus rex ad beatum Remaglum[t] episcopum, quia[4] alterum eorum, id est Stabulaus[u], ad eius pertinebat diocesim; alterum vero[v], id est Malmundarium, quia ad metropolim respiciebat[5], cum consensu Chuneberti[w], qui erat metropolitanus Agripiniae[x], evocavit eum, ut, sicut conveniebat, eius ministerio eas dedicaret. Quod sanctissimus[y] ilico obaudiens, cum magna diligentia explevit opus sibi iniunctum, quod eius dudum dispositione fuerat actum, quia, cum esset regi et primis palatii propter maximam sanctitatem vicinus ac amatus, nihil praecipuum absque eius consultu[z] fiebat. Unde actum est, quia tam carus eis[a] habebatur, ut, missarum peractis sollemniis[b], traderet ei praedicta loca iam[c] dictus maior domus Grimoaldus, sua ditione cuncta ordinari et monasticae vitae instituta illic servari.

Cap. 4. 1. 2. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. *b*¹. 5*a*. *b*.

Cap. 4. a) m. spe, f. karitate 3*a*. b) perseveraret 3*a* (*non* 3*b*). c) iuberi 3*a*. d) Sigiberto 1. 4*b*. *b*¹. 5*b*. e) Crimoldo *m. al. corr.* Crimoaldo 1; Grimaldo 5*b*, *ut infra*. f) *om.* 4*b*. g) *ita* 1. 4*a*. *b*¹ *(pr. m.)*. 5*a*; Ardomna 2; Arduinna 4*b*; Arduenna 3*b*; Ardonina 5*b*; Ardenna 3*a*. h) *m. rec. superscr.* 3*a*. i) cognata *pr. m.* 4*b*. k) *ita solus* 1 *cum charta;* St. sive M. *rell.* l) *m. al. superscr.* 5*a*. m) spiritual. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5*a*. *b*. n) *corr.* cura 2. 5*a*, *et sic* 3*b*. o) regi 5*a* *(pr. m.)*. *b*; *m. al. corr.* regis 5*a*. p) dm̄ 4*b*. q) (a)edificare 3*a*. 4*b*. 4*b*¹. r) que *om.* 4*b*. s) ecclesia 3*b* (*non* 3*b**). t) *ita* 2. (4*a*); Remaclum *rell.* u) Stabelaus 2. v) eorum 3*a*. w) Chuniberti 3*a*. 4*b*. 5*b*; Cuniberti 4*b*¹. 5*a*; Guniberti 3*b*. x) Agripinnae 2; Agrippinae 5*a*; Agripinae 3*b*. 4*b*. *b*¹. 5*b*. y) i. s. 4*b*¹; s. *om.* 5*a*. *b*. z) f. c. 5*a*. *b*. a) *om.* 1. b) solemniis 1; sollempniis 3*a*. *b*. 4*b*¹. 5*a*. *b*; sollempnius 4*a*. c) l. praedictus m. d. 4*b*¹.

1) *Notkerus monasterii praetermissi meminit, scilicet Casaecongidunensis, cui Remaclum 'provisorem' praefuisse voluit neque abbatem:* In loco qui vocatur Casaecongidunus super Sesmarum fluvium sito coenobium idem rex *(scil. Sigibertus)* optimatum suorum consilio in honore apostolorum Petri et Pauli et Iohannis aedificaverat, quia congrua servorum Dei habitationi domicilia protendebat, munere largitatis suae ditaverat, probatas Deo servientium personas aggregaverat, quibus beatum Remaclum provisorem instituit. *Etiam monasterio duplici Malmundario et Stabulao construendo 'provisorem atque magistrum' Remaclum rex praefecerat ipso teste.* 2) *Biographus ipsa Sigiberti regis charta usus est:* in foreste nostra nuncupante Arduinna — concessimus eis, ut ibi monasteria — cognominata Malmunderio seu Stabelaco construerentur *(Pertz, Dipl. I, p. 22), sed consulto ea praetermisit quae ad Remaclum abbatem spectant.* 3) Attentius *et* exorare *in chartis (l. c. p. 27. 42) coniuncta sunt; cf. supra p. 91.* 4) *Haec Notkerus lucidius exposuit:* (rex) misit, beatum Remaclum accersivit et tam eam, quae Coloniensi subiacebat parochiae, cum consensu venerabilis Chuniberti eiusdem urbis metropolitae, quam eam, quae nostrae adiacet diocesi, a beato Remaclo mandavit sollemniter consecrari. 5) *Translatio Quirini, AA. SS. Oct. V, p.* 556: quia ergo abbatia nostra *(scil. Malmundariensis)* ad eius *(scil. archiepiscopi Coloniensis)* dioecesim pertinet.

(5). Post non[a] multum vero[b] temporis impetravit a[c] rege tandem, quatinus relinquens[d] successorem post se in sede pontificali, ut diu desiderabat, hunc heremi locum adiret et ibi ab hominibus remotus soli Deo vacaret[1]. Quantus autem[e] luctus de[f] abscessu pastoris fuit, quamque mestos reddidit quibus semina vitae contulerat, cum viderent orbatos se esse discessu doctoris[g] et patris! Aiebant[h] ergo: 'Quid facturi sumus nos miseri, qui talem amittimus pastorem[i]? Unde recipiemus consolationem, cum ipse esset consolator et munimen? Quis medebitur nobis ultra, cum ipse fuerit curator[k] corporum et animarum? Unde nobis spes, cum destituimur tanto pastore[l]?' Haec et his similia cum heiulatu proclamantibus, commendans eos opifici Deo, saeculum omne pro nihilo ducens[m], uni Domino[n] placere desiderans, monasterium petiit, solitariam concupiscens[o] ducere vitam.

(6). Audientes autem hoc[a] religiosi viri vel e vicino seu ex semotis[b] undique partibus, coeperunt confluere ad doctrinam[c] eius, videntes sapientiam Dei esse in eo ad perficiendum[d], quaecumque iusta et digna Deo atque accepta habentur. Nam ita erat assuetus in operibus divinis ut nullum pertransiret omnino tempus, quo non esset psalmis vel[e] orationibus sive lectioni intentus. Manens itaque pervigili cura absque ulla repraehensione in monasticis[f] documentis, multos nobilium virorum animos convertit, ut imitatores fierent illius vitae, cuius erat doctrina perfecta; quia quod ore docebat, prius opere adimplere[g] curabat. Unde factum est, ut, crescente religione, cresceret etiam[h] census eiusdem aecclesiae in usus ibidem servorum Dei famulantium. Nam audientes cultum huiusmodi religionis iam dicti piissimi principes[i], evocantes beatum[k] virum, tradiderunt ei ex ipsa foreste duodecim leuwas[l. 2] in longitudine, similiter et in latitudine[3], in quo spatio nullus contradictor existeret[m] suae dicioni[n] vel succedentium eum[o], ut[p] quiete Deo militarent; nec non etiam adfirmarunt[q] testamento cum signaculis imperialibus, ut stabile illud omni tempore duraret. Quod pater sanctissimus suscepit libenter ac tenuit reverenter; verum non multo post ipsum spacium adbreviare[r] studuit[4], ut sine impedimento fieret sequacibus et sine ullo obstaculo

Sulp. Sev., V. Martini c. 26, 2. 3.

Capp. 5. 6. 1. 2. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. *b*¹. 5*a*. *b*.

Cap. 5. a) *om.* 4*b*. b) *superscr.* 4*b*. c) t. a r. 3*b*. 4*b*. *b*¹; t. *om.* 1. d) s. r. 5*a*. e) *om.* 3*a*. f) f. de a. p. 3*b*. g) p. et d. 4*b*¹. h) Agiebant *pr. m.* 4*b*¹. 5*b*. i) patrem 3*a*. k) corp. cura 4*b*¹; cura (corp. *om.*) et (*eras.*) a. 3*b*. l) patrono 5*a*. *b*. m) d. u. D. *om.* 1. n) Deo 4*b*. *b*¹. o) cupiens 4*b*.

Cap. 6. a) *om.* 1. b) remotis 1. c) e. d. 3*a*. d) perfitienda 3*b*. e) aut 4*b* (*non* 4*b*¹). f) monasterii 5*a*; monasteriis 5*b*. g) implere *pr. m.* 5*a*. h) et 4*b*¹. i) *ita* 4*b*¹ *cum rell.*; principis 4*b*. 5*a* (*pr. m.*). k) v. b. 3*a*, *corr.* l) *ita* 1. 2. 3*b*; leuuas 4*a*. *b*¹; leugas *corr.* leucas 4*b*, *et sic rell.* m) et *add.* 1. n) ditionis 4*b*. o) *ita* 1. 3*b* (*pr. m.*). 4*a*. *b*¹ (*pr. m.*); *eras.* 2; eis 4*b*; ei *rell.* p) *pr. m. om.* 3*b*. q) adfirmaverunt 2. 4*b*; affirmaverunt 3*a*. *b*. 4*b*¹. r) adbreare *pr. m.* 3*a*.

1) *Notkerus addit:* Sancti Theodardi vitam satis probabilem regi et obtimatibus ostentavit eumque vicem suam supplere et post se cathedrae suae subrogandum ex nomine designavit. 2) *Sigibertus quidem rex in charta quam attuli de 'dextrorum saltibus non plus duodecim milibus' loquitur (Pertz, Dipl. I, p. 22), sed Ludowicus Pius a.* 814. duodecim leugas undique mensuratas *scripsit, atque Notkerus (SS. VII, p.* 187*):* Dicitur, *inquit,* leugua Gallorum tantummodo lingua habens mille quingentos passus, id est duodecim (duo milia passuum vel XVI. st. *Köpke*) stadia. *Etiam 'signaculis imperialibus' aevum biographi post a.* 800. *degentis detegitur neque Notkeri verba:* anuli regii inpressione signatum *magis conveniunt.* 3) *Notkerus:* inter quarum limites quicquid contineretur, ab solis utriusque coenobii colonis excoleretur. 4) *A.* 669/70. *dimidiam partem remisit; v. supra p.* 91.

rectores loci possent servare, quod ad nostrum usque tempus[a] inconvulsum durare videtur. Patris igitur monitis devoti obsequentes discipuli, institutiones[b] regulares haut segnes exequuntur[c], prout doctorem suum prorsus[d] omni hora videbant laudibus divinis attentius inhaerentem ac diu propositi vota servantem. Hisce palestricis[e] disciplinis* diutius inmorantes, tandem repromissam gratiam, Domino, ut credimus, tribuente, indepti sunt.

cf. Ephes. 6, 12. (7). Is autem pius sacerdos in agonis triumpho positus, armatus[a] fide contra nequitias spirituum[b] inmundorum, si qui conati sunt adversum religionis divinae cultum obsistere votumque animi eius, prout erat in Christo stabiliter fundatus[c], deicere, studebat magnopere hoc[d] inrumpere continuis scripturarum documentis, orationi instando, ieiuniis carnem macerando, vigiliis[e] pernoctando, elemosinam largiendo, exemplis potius[f] quam verbis illud apostoli[1] proclamans: *Mihi vivere Christus est et mori lucrum.* In hac ergo constantia animi inmobiliter perdurans, tandem accumulatum, ut ita dixerim, boni operis olim sibi traditum talentum exquisitori suo reddere cupiens, maxime cum voce Domini audita vocantis se ac Matth. 25, 21. dicentis: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super*[g] *multa te constituam, intra in gaudium Domini tui,* huius optati gaudii compos fore[2] desiderans et has praeces cotidie persolvens, ultimo iam senio fessus, vale dicens omnibus eosque opifici Domino[h] commendans, metam mortis attigit beatamque caelo[i] animam reddidit.

(8). Cuius corpus[a] honorifice, ut decuit, cum ymnorum[b] dulcibus melodiis[c, 3] sepulturae traditum in magno servatur honore, praesertim cum floreant[d] ibi plurimarum virtutum[e] insignia ad laudem[f] et gloriam nominis Christi, qui sibi fideliter servientibus innumera dona conferre dignatur. Celebratur autem depositio[g] Sept. 3. eius tertio Nonas Septembris[4], regnante domino nostro Iesu Christo, cui[h] est[i] gloria, laus et iubilatio per inmortalia secula seculorum. Amen[k, **].

*) ac sanctissimis studiis devote indefesseque et sine macula *add.* 5*a. b.*

) Eius corpus modo in kathedrali ecclesia Babenbergensi[5] honorifice conservatur *add.* 4*a.

Capp. 6—8. 1. 2. 3*a. b.* 4*a. b. b*¹. 5*a. b.*

Cap. 6. a) inconcussum ac *add.* 5*a. b.* b) instautiones *pr. m.* 3*a.* c) exequntur 2; executur 3*b.* 4*a*; executur 4*b*¹. d) pro suis o. 3*b.* e) phalestricis 4*b*; palestris 1.

Cap. 7. a) f. a. 3*a.* b) spiritum *pr. m.* 1; spiritalium 4*b*¹. c) funditus 5*a. b.* d) hoc i. *om.* 2. 3*a (versu exeunte). b. c*; hoc erumpere 4*b* (*non* 4*b*¹). e) v. p. *om.* 3*b.* f) illis *add.* 3*b.* g) *ita* 1; supra *rell.*; et (cetera *m. al. in litura*) *pro verbis* super — Domini tui 3*b.* h) Deo 2. 3*a. b.* i) a. c. 3*b.*

Cap. 8. a) *om.* 4*b.* b) *ita* 1. 4*b*; imn. 2; hymn. 3*b.* 4*b*¹. 5*b.* c) melediis *pr. m.* 5*a.* d) florent 1, *corr.* e) i. v. 5*a. b.* f) gl. et l. 3*a.* g) eius d. 3*a.* h) cui — inmortalia *om.*, *sed add.* in 5*a.* i) *om.* 1. k) *subscr.* Explicit textus 1; Explicuit textus 4*a*; Explicit vita sancti Remacli (episcopi *add.* 4*b*¹) 3*b.* 4*b*¹; Explicit vita 3*a.*

1) *Philipp.* 1, 21. 2) *I. e. esse. Mab.* 3) *Notkerus addit:* in oratorio beati Martini, quod ipse condiderat. 4) *Ita Necrologium Stabulense; v. supra p.* 91. 5) *Episcopatu Bambergensi a.* 1007. *condito, codex Stabulensis* 4a *ad Remaclum pertinens per Henricum II. eo pervenisse videtur (cf. K. Rieger l. l. p.* 8*) neque antea cultus sancti ibi exortus est. Henricus IV. a.* 1071. *teste auctore Triumphi S. Remacli (II,* 21, *SS. XI, p.* 457*) consilium cepisse dicebatur:* ut concessum eius dono corpus patroni nostri sibi auferret episcopus Bavebergensis *(scilicet Herimannus), sed Stabulenses thesaurum suum domum reportare poterant. Probi vero Bambergenses perpetratum esse statuentes, id quod solam in deliberationem*

II.

NOTKERUS[a], QUEM ACSI[b] INDIGNUM SANCTAE MARIAE SANCTIQUE LANDBERTI[c] MANCIPIUM PREDICANT TAMEN EPISCOPUM, WERINFRIDO VENERABILI IN CHRISTO PATRI ET CONSACERDOTI SALUTIS AETERNAE SUBSIDIUM[d].

Omnis[1] *antiquitas,* ut ait oratorum[e] maximus[2], *quo propius aberat ab ortu et divina progenie, hoc melius ea fortasse quae erant vera cernebat.* Verum, angelo Danihelí[f,3] narrante, novimus, quia *pertransibunt plurimi et multiplex erit scientia,* in antiquis utique vigente ratione veritatis indagatrice et perspicatia futurorum, in modernis vero fide credulitatis quam primum pollente cum plurima scientia praeteritorum. Illis diuturnitas vitae vetustatis obducens callum, cognitionem praestitit omnium rerum, nobis econtra,

Quod[g] *calidus sanguis, quod*[g] *rerum inscitia versat*[4], — Hor. Epist. I, 3, 33.

utinam non avolet ob brevem vitam et curam sollicitudinum antiquorum memorare inventa virorum.

Vixere fortes ante Agamennona — Hor. Carm. IV, 9, 25.
Multi; sed omnes[h] *inlacrimabiles*
Ignotique[i] *urgentur longa*
Nocte, carent quia vate[k] *sacro.*

Haec, ut credo, perpendens, abbatum reverentissime[l], et quia necesse est, quanto iuniores, tanto esse perspicatiores, obtulisti libellum de vita tam nostri quam vestri specialis patroni, domni[m] scilicet Remagli[n], conquestus propter incuriam tamen praedecessorum vestrorum brevius quam ut res expostularet pro magnitudine gestorum eius esse editam[o]. Simulque visus es, ut[h] ne dicam, precari, sed potius exhortari, ut eam non[p] modo examplari[q], verum aliquanto[r] lepidius mandarem poliri, tum quod gestorum illius aliunde sumptorum suppetat copia, tum quod temporum, quorum[s] diversitas nunc maxime scito[t] opus est, ex cartulario vestro non desit notitia. Sed ad haec dum te cum tuis omnium artium praesulem esse constaret, illudque Pierium animo occurreret:

In silvam ne[u] *ligna feras!* et — Hor. Sat. I, 10, 34.
In mare quid pisces, quid aquas in flumine[v] *mittis*[5]*?*
Suspensam[6] *interea librare silentia mentem*

coeperant, cum ecce! memoriam offendebat, quia vires, quas imperitia denegat, caritas ministrat, et quia incoepto tantum opus est, cetera res expediet. Igitur adorsus sum, et ut verbis cuiusdam sapientis[7]:

Notkerus. 1. 2. 3. *S. K.*

Notkerus. a) *et inscriptionem et praescriptionem om. K*; otkerus, *deest* N, *spatio vacuo relicto* 2; Notgerus *S.* b) etsi *S.* c) Lantperti 3. d) Incipit prologus *add.* 3. e) orator : : *pr. m.* 3. f) Danieli 3. g) quos — quos *m. al. in ras.* 3; heu *utroque loco codd. Hor.* h) *om. K.* i) Urguentur ignotique longa *Hor.* k) *ita* 1. *S. K. cum Hor.*; s. v. 2. 3. l) reverendissime *S.* m) domini *S.* n) *ita* 1. 2; Remacli 3, *ut infra.* o) eruditam *S.* p) nullo *K.* q) exemplari 3. r) *ita* 1; aliquando *rell.* s) *m. al. corr.* diversitatis quorum 3. t) scitu *S.* u) non *Hor.* v) flumina *S. K* (*sed* flumine *codd.*).

ceciderat, corpus ipsum in ecclesia maiore conservatum esse contenderunt, monente Andrea abbate S. Michaelis monasterii Bambergensis c. a. 1500, *stupentibus autem Stabulensibus, atque etiam Breviario a.* 1575. *edito lectiones de vita Remacli intulerunt.* 1) *Verba:* Omnis enim antiquitas — eo melius quae erant vera cernebat *iteravit Herigerus in epist. ad Hugonem (Martene et Durand, Thesaurus novus anecdot. I, col.* 114*).* 2) *Cicero, Tuscul. disput. I,* 12, § 26. 3) *Dan.* 12, 4. 4) *Horat. l. l.* vexat, *sed* versat *ed. Veneta.* 5) *Cf. Sidonii epist.* 7, 3, 1: fluminibus aquas, silvis ligna transmittere. 6) *Cf. Claudian., De bello Gothico v.* 457: Mentem suspensa silentia librant. 7) *Horatii scilicet, Epist. II,* 2, 190 *sq., monente W. Levison.*

Utar et ex illo[a], *quantum res poscit*[b], *acervo*[c]
Tollam,

exhortatione tua, quae et praesentis honestate propositi et futurae aetatis utilitate coniuncta est, nihil antiquius existimavi. Et ne auctoritatem diffugere viderer, ei muneri libentius adquievi. Praesumenti enim auctoritas[d] datur, cum credit praestari posse quod petitur, et parere scire aequalis est gloria cum imperante. Fecerant[e] idem[f] iam dudum aetate[g] venerabiles viri Hilduinus abbas in passione sancti Dionisii[1], Hincmarus archiepiscopus in vita sancti Remigii[2] et alii quam plurimi in non paucorum compilandis gestis sanctorum; quibus auctoribus optineri[h] possumus optimis, quod in omnibus causis et solet et debet valere plurimum. Nam

Terent. Adelphoe V, 4, 1.

Numquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, aetas, usus semper aliquid apportet novi.

Et ne hic labor, qui, te adhortante, susceptus est, inferaciter[i] fiat, non eius modo, cuius meminimus, sancti scilicet Remagli, verum ceterorum nostrae sedis pontificum tempora et gesta, quae undecumque potuere conradi, ad nostra usque tempora collegi, et cuius potissimum anhelabas desiderio, vitam inde exceptam votis tuis porrexi, longe quidem mea sententia ab oratoris optimi[k. 3] excellentia me ratus differre, qui plurima paucis absolvere, pauca plurimis protelare vel magna extenuare, maxima e[l] minimis efficere, lata anguste, angusta late, vulgata decenter[m], decentia intellectualiter, nova[n] usitate[o], usitata nove, et id genus plurima[p] valeat delibare, cui et[q] a poeta praecipitur:

Hor. Ars poetica v. 119.

Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.

Nec ut scolares posito themate, quibus verbis uti potuit, qui iniuriam passus est vel ille qui intulit, aliquid finximus frivolum, immo nec creperum. Quod etsi eloquentissimum quendam dicentem, *quod*[r] *si haec,* inquid[s], *uterque non dixit, tamen in voto habuit et in actu ostendit,* sectari contenderem, nullius utique iudicium extimescerem. Verum hec alias. Misi, inquam, karitati[s] tuae munus, quod minus quidem efficientiae securitate, maxime autem susceptum est amicitiae praesumptione. Magnas[t] etenim in difficillimi operis cursu vires[c] amicitiae contemplatio supplet et placere cupientibus[c] multa sepe rerum copia suppeditat. Unde[u] licet verear, ne dum imperato muneri par esse[v] nequeam, deficientis culpa in adhortantis cedat iniuriam, tamen cum tuam[w] specto benivolentiam, fit omne pronum et facile, et ut ita dicam, voluptuarium[x], quod in tuae iucunditatis impenditur praescriptum. Hoc autem munere impenso, sollicitum te reddere cupio, quia si quid operum tuorum quandoque expostulavero[y], iniurius mihi fueris, si negabis.

Notkerus. 1. 2. 3. *S. K.*

Notkerus. a) modico *Hor.* b) poscet *Hor.* c) *om. K.* d) authoritatis *S.* e) hoc *add. S.* f) *m. al. in ras.* 3. g) aetatem (*ras.* m) *m. al. superscr.* 1. h) optinere *K.* i) *ita* 2. 3. *S*; inferaci(ter *m. al. add.*) ::::: f. 1; inferacis operis f. *K.* k) primi *S.* l) *m. al. suppl.* 3. m) dicenter, dicentia *K.* n) *bis scr., sed corr.* 2. o) usitatae 3. p) v. pl. *K.* q) *ita* 1. *S. K*; *om.* 2. 3. r) et *add. K.* s) *ita* 1. t) Magna *K.* u) Unde licet ve *in ras.* 3. v) n. e. *K.* w) tuo 2 *et pr. m.* 3. x) voluntarium *S.* y) postulavero *K.*

1) *Hildwini epistula ad Ludowicum Pium de Passione Dionysii (MG. Ep. V, p. 328):* Faciat autem Dominus, ut et nos idonei inveniamur cooperatores ad bonae voluntatis vestrae perfectionem, qui tanto sine aliqua haesitatione vestris iussionibus oboedimus, quanto illa rogatis seduli exactores quae exhibemus voluntarii executores. 2) *V. Remigii auct. Hincmaro Praef. (SS. rer. Merov. III, p. 253):* Nunc autem, opitulante Domino, qui in se confidenti et opera sua, qui mirabilis et gloriosus est in sanctis suis, volenti loqui promittit *et q. s.* 3) *Cicero, De oratore III, 26, 104:* Summa autem laus eloquentiae est amplificare rem ornando *et q. s.*

Quisquis magna dedit, voluit sibi magna remitti, Martial. Epigr. V, 59.

sed non arroganter[a] magna, quippe tuis meritis et nostris votis imparia, quapropter oblatrantis morsus timeo invidiae, quia in difficili[b] re facile solet livor praeiudicium importare.

Denique non omnes eadem mirantur amantque. Hor. Epist. II, 2, 58.

Ergo[c] *Non istic obliquo oculo mea famina[d] quisquam[e]* ib. I, 14, 37. 38.

Limet[f], non odio obscuro[g] morsuque venenet.

Sed tu, pater beatissime, mei laboris tuaeque[h] adhortationis assertor, caveas, securum me peractum reddat[i] officium, cum tibi pudor amici dignius possit convenire, si displicet. Vale[k].

QUOD[l] NEC VOTA PATI NEC FINGERE SOMNIA POSSUNT,
GAUDENS SEMPER HABE, GAUDENT PRAENOMINE[1] MOLLES Hor. Sat. II, 5, 32.
AURICULAE, TIBI ME VIRTUS TUA FECIT AMICUM.

Iterum[m] vale.

INCIPIT[n. 2] VITA SANCTI REMACLI.

Omnipotens Dominus, qui dives est — — — narrare ordimur.

Francorum[o] regnum a sui principio — — — — — — — — — — — —

SS. VII, p. 181, 7. pene] Hispania[p].

p. 181, 21. fructuosa] fracta 1. 2.

p. 187, 47. appendentibus] *add.* quod et in praecepto manu ipsius firmato ita habetur insertum: Sancta, inquit, ac venerabilia monasteria — — consolari *(Pertz, Dipl. I, p.* 23, *l.* 34—42*)* et cetera quae in eodem praecepto secuntur.

ib. decimas — adiacentibus] Ex fiscis etiam circa monasteria adiacentibus decimas illi dedit, quas et adhuc eorundem coenobiorum incolae possidere cernuntur.

p. 188, 8. Pippino satis agebant principi] *add.* Qui etiam in praefatis coenobiis cultum audiens religionis augmentare, duas ex fiscis suis villas ad usus mensae fratrum[q] servorumque Dei, unam in Hasbanio[r], alteram in[s] Ardenna ob Dei et eiusdem sancti amorem tradidit[3].

Sub horum tempore ferunt eum Romam sancti Petri ceterorumque sanctorum suffragia adiisse ibidemque ieiuniis et orationibus tam diu vacasse, donec divino munere angelicaque fretus consolatione quandam partem de reliquiis ipsius apostoli promeruit obtinere, quae etiam apud nos auro gemmisque decoratae in maximo servantur honore. Quod licet quibusdam videatur forte incredibile, nos qui ipsum incomparabilem veneramur thesaurum multa earum praesentia divinitus praestare vidimus beneficia, quod et in libro virtutum[4] eius quisque legerit inveniet.

Notkerus. 1. 2. 3. *S. K.*

Notkerus. a) arrogantur *K.* b) *ita* 1; difficile *rell.* c) *om. K.* d) commoda *Hor.* e) quisquis *K (non Hor.).* f) Limat — venenat *Hor.* g) obscurio *pr. m.* 2. h) que *m. al. suppl.* 3. i) *m. al. corr.* reddet 3. k) Explicit prologus *add.* 2. 3. l) *versus om. K.* m) *ita rell.*; I. v. *om.* 3. n) *praescriptio deest* 1. 2 (*versu vacuo relicto*). o) Franchorum 3. p) Ispania 1. q) *ita* 2. 3; (f. *om.*) servorum(que *om.*) 1. r) Haspanio 2. 3. s) alteram mardenna, *ras. lineola*, 3.

1) *Praenomen ad priorem versus partem spectat:* 'Quinte' puta aut 'Publi', *apud Horatium, quem expilatum esse perspexit W. Levison.* 2) *Est c.* 40. *apud R. Köpke (SS. VII, p.* 180 *sqq.), qui praescr.* Prooemium in vitam beati R. 3) *Haec Pippini II. principis charta periit.* 4) *Miracula Petri, quae inter Miracula Quirini et aliorum (AA. SS. Oct. V, p.* 552—559*) praetermissa erant, ediderunt Bollandiani, Analecta V, p.* 381 *sqq.*

VITA VINCENTIANI CONFESSORIS AVOLCENSIS

AUCTORE PSEUDO-HERMENBERTO.

Avolca locus medius fere inter civitates Lemovicinam et Cadurcam in regione Exandonensi ad Viseram fluvium situs ecclesiam complectebatur, quae Mariae virgini et sancto Vincentiano ibidem sepulto dicata erat, unde totus locus si non antea, at inde a saeculo XI. nomine sancti vocatus est, quod adhuc servat (hodie Saint-Viance, dép. Corrèze, arr. Brive, cant. Donzenac). Locum per aliquantum temporis monasterii Menatensis fuisse, fortasse e Vita Menelei fabulosa concludere licet, cui sancto Barontus dux cum alia tum Avolcam villam 'sub testamento legum et sub testamento chartarum' concessisse fertur[1]. At saeculo XI. ineunte villa et ecclesia ad vicecomites Lemovicinos pervenerant, donec Petrus de Donzenac clericus, vir nobilis et locuples, qui post Richardum abbatem († post a. 1036)[2] coenobium Usercense supra Avolcam villam ad Viseram fluvium situm 'sub saeculari habitu' rexit, Guidonem II. vicecomitem et Gauzfredum eius fratrem commovit, ut ecclesiam S. Vincentiani una cum villa monachis Usercensibus concederent, ipseque 'non minimas pecunias' ad homines 'fiscales' absolvendos dedit, quibus vicecomes ecclesiam et terras reditusque eius contulerat[3]. Idem abbas, cum morbo correptus a. 1053. regimen monasterii resignasset, ad villam S. Vincentiani iam acquisitam sese recepit ibique diu aeger usque ad obitum decubuit[4]. Ecclesia igitur iam monachorum Usercensium erat, quibus Lucius II, Eugenius III, Alexander III. papae[5] a. 1144, 1146, 1179. et Sebrandus episcopus Lemovicinus[6] a. 1185. eandem confirmaverunt, neque vero controversiae inter coenobium et milites finitimos deerant[7]. Prope locum gens equestris Malafaida vocata consederat, qui deinde domini vici facti sunt ('seigneurs de Saint-

1) V. Menelei I, 23. 2) Gallia christiana II, 586. 3) Chartam Guidonis et notitias nonnullas adiunctas ediderunt Champollion-Figeac, 'Documents historiques inédits' III ('Collection de documents inédits, Mélanges historiques'), 1847, p. 433 sqq., et J. B. Champeval, 'Cartulaire de l'abbaye d'Uzerche', Parisiis 1901 (seorsum editum e 'Bulletin de la Société des lettres, sciences et arts de la Corrèze' IX—XIX, Tutelae 1887—97), p. 90 sqq., n. 52 (cf. p. 330. 332. 430, n. 768/9. 779. 1092); cf. excerpta apud Chr. Justel, 'Histoire genealogique de la maison de Turene', Parisiis 1645, 'preuves' p. 33. Quibus accedit Historia monasterii Usercensis (ed. St. Baluzius, Historia Tutelensis, 1717, col. 836; Bouquet XIV, 337; Champeval l. l. p. 30). 4) Historia Usercensis (l. l.). 5) Champeval l. l. p. 139. 369. 379, n. 104. 950. 957: ecclesiam sancti Vincentiani. 6) Ib. p. 142, n. 105. 7) Cf. Champollion l. l. p. 436 sq.; Champeval l. l. p. 94.

Viance')[1], cuius ecclesiae fautores sese haud semel praebuerunt[2]. E quorum numero Gauzbertus Malafaida, postquam monachus S. Martialis Lemovicini et coenobii Vosiensis fuit, a. 1096—1108. monasterio Usercensi abbas praefuit[3]; cuius tempore Ramnulfus Malafaida frater ipsius Usercensibus nonnulla concessit, ut in ecclesia S. Vincentiani 'aliquanti monachi valerent commanere, qui Deo regulariter sufficerent deservire'[4]. Eiusdem ecclesiae presbyter[5] ab abbate Usercensi eligendus, ab episcopo Lemovicino ordinandus erat[6].

Cum igitur de loco, cui nomen sancti inditum est, inde a saeculo XI. nonnulla memoriae tradita sint, de ipso Vincentiano, cuius sarcophagus ibidem saeculo XII. ostendebatur[7], nihil certi constat. Vita sane sancti quae adest, si auctori fidem habere liceret, ab Hermenberto sive Ermenberto diacono composita esset[8], idemque res relatas propriis oculis vidisse voluit[9], qui Vincentianum puerum una cum Baronto Beraldi ducis Aquitanici filio litteris instituisset[10] multisque annis post exequiis eiusdem interfuisset[11]. At quin et haec et reliqua universa ficta sint atque auctor multo posterior falsariorum gregi adnumerandus sit, dubitari nequit[12]. Nam ne de narratiunculis nonnullis ineptis dicam, Vitae notae temporum insunt adeo inter se discrepantes, ut figmenta Pseudo-Hermenberti primo pateant aspectu. Quo referente, Vincentianus a. 663. post Christi passionem et ascensionem natus erat[13], i. e. post incarnationem a. 690—695; puer decem annorum aut paulo post apud Desiderium episcopum Cadurcum (a. 630—650) commoratus est[14]. Postquam diabolus 'per quadraginta annos' Vincentianum quasi piscem magnum expiscari frustra conatus est[15], idem obiit 'sub rege Clotario XV. anno'[16], i. e. a. 672. post Chr., cum alius Chlotharius nisi tertius rex (657—673) aevo illo non fuerit; vita defunctus esse fertur et die 2. Ianuarii[17] et feria septima[18], quae a. 672. minime convenerunt[19]. Accedit Barontus dux, qui una cum sancto puer litteris instructus[20], iniuriis eum affe-

1) Cf. J. B. Poulbrière, 'Note sur la famille de Malefayde' ('Bulletin — — de la Corrèze', IV, Tutelae 1882, p. 74—85; cf. ib. X, 1888, p. 351—359). 2) Cf. Champollion p. 437; Champeval p. 95 sq. 3) Gaufredi Vosiensis Chron. I, 28 (Ph. Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum II, 1657, p. 295; Bouquet XII, 429): Gaubertus — — oriundus ex genere militum de vico Sancti Vincentiani, qui est prope Viseram fluvium; cf. Hist. Userc. (Baluzius l. l. col. 841; Bouquet XIV, 338; Champeval p. 36). 4) Champollion p. 437; Champeval p. 96. Ex eadem gente prognatus quidam saeculo XI. monasterium prope Combornense castrum in honorem sancti Vincentiani condidisse fertur, quod a. 1101. abbatiae Usercensi subiectum et in litteris Alexandri III. papae coenobio Usercensi concessis commemoratum esse dicitur, teste Marvaud, 'Histoire politique, civile et religieuse du Bas-Limousin' I, Parisiis et Tutelae 1842, p. 67; at dubito, quin haec recte relata sint, cum in epistula Alexandri a. 1179 (Mart. 20) data (Champeval l. l. p. 379, n. 957; cf. Jaffé, Reg. II², n. 13338) more solito ecclesiae neque vero monasterii cuiusdam S. Vincentiani mentio facta sit. — Bernardus vicecomes de Comborn a. 1112. coenobio Tutelensi donationem fecit pro quodam monacho, qui vocatur Geraldus de Sancto Vincenciano, quem fecimus monachum (Baluzius, Historia Tutelensis col. 459; J. B. Champeval, 'Cartulaire des abbayes de Tulle et de Roc-Amadour', 1903, p. 186). 5) Sub Constantino abbate Usercensi (1053—1067) Petrus presbyter Sancti Vincentiani occurrit, in cuius locum sub Gauzberto (1096—1108) Constantinus successerat (Champollion p. 436. 438; Champeval, 'Uzerche' p. 94. 96). 6) Champollion p. 438; Champeval l. l. p. 97. 7) Gaufredus Vosiensis I, 15 (Labbe l. l. II, 287; infra p. 115, n. 8). Clemens V. papa ecclesiae litteras concessisse fertur, quibus reliquias Vincentiani genuinas esse statuit (Marvaud l. l. I, 66). 8) V. Vincentiani c. 1. 28. 9) Ib. c. 28. 32. 10) Ib. c. 4. 11) Ib. c. 24. 12) Id quod primus demonstravit B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 561. Cf. infra p. 116. 13) V. Vincentiani c. 2. 14) Ib. c. 5. 15) Ib. c. 18. 16) Ib. c. 28. 17) Ib. c. 21. 18) Ib. c. 20. 19) Cf. p. 123, n. 2. 20) Ib. c. 4.

cisse fertur, neque vero illis temporibus, sed iam sub Dagoberto I. rege officio suo functus est, a. 631/2. *et* 636/7. *a Fredegario qui dicitur commemoratus*[1], *immo in ipsa regione Lemoricina antea munus comitis gesserat, id quod e charta a.* 626. *intellegitur*[2]. *Beraldo Baronti patri 'ducatum Aquitanicum' auctor attribuit*[3], *qui quin ante alteram partem saeculi VII. ortus sit, satis dubium est, et de finibus ducatus auctor toto caelo erravit. Nam Beraldum statuit in provincia Andegavensi et civitate Cadurca et Pictavensi auctoritatem habuisse*[4], *item Baronto filio regiones Cadurcam, Exandonensem, Pictavensem, Andegavensem subditas fuisse*[5], *cum provincia Andegavensis et territoria Transligeritana numquam iisdem dominis, exceptis regibus, paruerint, antequam Henricus comes Andegavensis a.* 1152. *Alienorem uxorem duxit. Denique stoliditas auctoris mendacis etiam apertius eo detegitur, quod Vincentianum ad oratorium sancti Boniti venisse voluit*[6], *scilicet episcopi Arvernensis octavo demum saeculo ineunte defuncti, cuius nomen ab anno illo emortuali et aevo Baronti et Desiderii quam maxime abhorreat atque fraudes auctoris posterioris manifestissime ostendat.*

Nugas suas non ante aevum Carolingicum composuit[7] *eo tempore, quo locus S. Vincentiani rationibus quibusdam cum coenobio Menatensi coniunctus videtur esse, ita ut ante saeculum XI. medium scripserit*[8]. *Nam Menelei abbatis Menatensis haud semel meminit*[9] *eiusque res gestas ita perstrinxit, ut ipsum ante biographum Menelei adhuc mendaciorem, si fieri poterat, scripsisse statuerim, apud quem res Menelei cum Baronto gestae multo magis exornatae et auctae leguntur*[10]. *Narratio nimis prolixa est, sermonibus hominum colloquentium fabulisque inanibus producta; sermo simplex ne grammaticis quidem mendis vacat*[11] *neque vero talis est, ut aevum auctoris inde accuratius circumscribere audeam*[12]. *Eum coenobio Menatensi adscriptum esse minus crediderim, sed, nisi fallor, e numero clericorum S. Vincentiani erat usibus ecclesiae propriisque providentium. Sepulchrum sancti summis laudibus celebravit et non solum poenas eorum depinxit, qui res eius violassent, ut illis exemplis alii deterrerentur*[13], *ipsasque minas angelicas*[14], *sed etiam praemia devotorum, quibus ad tumulum peregrinantes fruiti essent, Vincentiano impetrante*[15]: Quicumque festinaverit ad domum tuam et cum fiducia nomen tuum in orationibus suis invocaverit, tam viri quam etiam feminae, remissionem accipient omnium peccatorum. Non solum itaque homines, sed equi et iumenta per te accipient integram sanitatem. *Inprimis equorum auctor rationem habuit, quorum*

1) *Fredeg. IV,* 67. 78, *unde pendent Gesta Dagoberti I. c.* 25. 36. 2) *Pardessus II, p.* 9; *J. Havet, 'Oeuvres' I,* 1896, *p.* 231. *Testimonia de Baronto collegit R. de Lasteyrie, 'Étude sur les comtes et vicomtes de Limoges' ('Bibliothèque de l'École des Hautes Études' XVIII),* 1874, *p.* 10 *sq.* 3) *V. Vincentiani c.* 3. 4) *Ib. c.* 2. 5. 5) *Ib. c.* 6 *sqq.* 6) *Ib. c.* 13. 7) *B. Krusch l. l. p.* 561 *sq. monuit, nomen Gotiae pro Septimania adhibitum (c.* 13) *auctoris esse post regnum Visigothicum deletum scribentis.* 8) *Cf. supra p.* 112. *Avolca nomen loci, quod in Vita saepius occurrit, ante saec. XI. evanuisse videtur.* 9) *V. Vincentiani c.* 10. 29—31. 10) *Ib. c.* 10; *V. Menelei I,* 13—23; *cf. infra p.* 131. 11) *Declin. c.* 13: super Rodanis alveum, *c.* 2: ab aliqua fantasmata, *c.* 31: iugum = *iugorum; coniug. c.* 2: lambiens, *c.* 27: prostrantes = *prosternentes; act. pro depon. c.* 18: piscas, expiscare, expiscabo, *c.* 19: prestolabant; *depon. pro act. c.* 26: memoratus = *recordatus (alibi* memoratus = *commemoratus, laudatus); genus immutatum c.* 23: condonatus sacratissima domus; *numerus immutatus c.* 31: intestina decidit; *accus. pro dat. c.* 22: quos — obviaverat; *accus. absol. c.* 22: capita — declinata, *c.* 23: sollempnia expleta, *cf. c.* 6. 10: iter cepto, iter arrepto; *nominat. absol. c.* 11. 19. 22. 31. 12) *Etiam post litteras aevo Carolingico renatas sermonem Latinum in Gallia meridionali per saeculum X. et partem priorem XI. frequenter depravatum esse, e chartis intellegitur.* 13) *V. Vincentiani c.* 32. 14) *Ib. c.* 20. 15) *Ib. c.* 20; *cf. c.* 22. 27. 28.

curam sanctum sub Baronto egisse iterum iterumque narravit[1], *eundemque pro patrono boum habitum esse inde intellegitur, quod festivitate eius agricolae panes in speciem iugorum factos offerebant*[2]. *Eodem studio ceteras reliquias in ecclesia asservatas persecutus, fabulam insulsam excogitavit, esse eas a Rustico episcopo Lemoricino 'ex auctoritate episcopali' concessas, sub signaculo diligenter conservatas, quia 'valde gloriosae' fuissent, neque vero Vincentianum eas afferentem a Saviniano sacerdote Avolcensi interrogatum esse, 'sub cuius nomine essent'*[3], *sed sanctum mortuum, antequam prope altare sepeliretur, haec memorasse mira*[4]*:* Sanctae Dei genitricis Mariae pignora sunt et virtutes nimium excellentissimae. *Quid piis hominibus inde concludendum erat, auctor satis aperte exposuit, narrans, ob hominem sanatum cum equos loco a Baronto donatos esse tum agros et vineas, servos et ancillas,* sicut in testamento loquitur, quod ipse conscribere fecit vel manibus propriis roboravit[5]. *Barontum quendam munere comitis in regione Lemovicina functum in charta a.* 626. *data occurrere supra monui. Narratiunculam de duobus tauris*[6], *quae e nomine loci 'Ad-duos-tauros' vocati originem traxisse videtur, fortasse ab aliis acceptam in calce libelli litteris mandavit, sed reliquas fabulas ab ipso confictas esse persuasum mihi est.*

Vitam Vincentiani una cum V. Menelei biographus Saviniani presbyteri Avolcensis et abbatis Menatensis adhibuit[7]; *eadem et Gaufredo priori Vosiensi a.* 1183. *praesto fuisse videtur*[8] *et monacho cuidam Usercensi, qui saeculo XI/XII. pauca de iuribus abbati Usercensi circa ecclesiam S. Vincentiani competentibus conscripsit, fingens eam una cum omnibus possessionibus iam a Rustico episcopo Lemoricino monachis Usercensibus concessam esse*[9].

Carolus le Cointe, Annales ecclesiastici Francorum III, Parisiis 1668, *p.* 596 — 600 *(a.* 667, *n.* 37 — 46*), e 'vetusto codice manuscripto monasterii Menatensis' primus*[10] *particulas Vitae excerptas publici iuris fecit, aliis in breve coactis, omittens cum alia tum locos ad annum natalem (c.* 2*) et oratorium sancti Boniti pertinentes (c.* 13*), e quibus fraudes auctoris quam maxime cognosci licet*[11]. *Unde opusculum ipsius*

1) *Ib. c.* 7 — 9. 11. 14 — 16. 19. 22. 27. 2) *Ib. c.* 31. 3) *Ib. c.* 11. 12. 4) *Ib. c.* 26; *cf. c.* 28. 5) *Ib. c.* 27. 6) *Ib. c.* 29 — 31. 7) *De Vita Saviniani inedita cf. Krusch l. l. p.* 573 *sq.; S. M. Mosnier, 'Les saints d'Auvergne' II, Parisiis* (1900), *p.* 670 *sqq. Verba nonnulla, quae Mosnier p.* 674, *n.* 2, *e codice Claromontano n.* 150 *(v. p.* 116, 4*) fol.* 47 — 55'. *attulit, sine dubio e V. Vincentiani c.* 23. *pendent; etiam fabula de urso (ib. c.* 25*) in V. Saviniani redit (Mosnier p.* 676, *n.* 1*). Libellus compositus ab L. Persigan, 'Vie de saint Ménelé avec un abrégé de la vie de saint Savinien', Cenomanis* 1877, *quem B. Krusch l. l. p.* 574. *citavit, ad piorum lectorum animos aedificandos conscriptus est, pendens e fontibus impressis atque vulgatis, nisi quod nonnulla de cultu sanctorum recentiore accesserunt.* 8) *Gaufredi Chronica I,* 15 *(Labbe l. l. II,* 287*):* In Exandonensi territorio ostenditur sarcophagus sancti Vincentiani, ad cuius corpus transferendum ursus cum bove se sponte ligandum inclinavit *(cf. V. Vincentiani c.* 25*). E Gaufredo pendet Bernardus Guidonis, Tractatus de sanctis qui ornant Lemovicensem dioecesim c.* 18 *(Labbe l. l. I,* 632*).* 9) *Champollion l. l. p.* 438 *(scripturae specimen ad p.* 433. *exhibitum est); Champeval l. l. p.* 97: Opere precium est hominum memoriis inserere, quod ecclesia sancti Vincentiani, que est iuxta fluvium Visere sita, iussu domni Rustici Lemovicensis episcopi a Saviniano presbitero constructa, *et q. s. Cf. V. Vincentiani c.* 11. 12. 28. 10) *Versionem aut retractationem Francogallicam non vidi, cui haec inscripta esse dicuntur: J. Jeouffre (Jauffre?), 'La vie miraculeuse de s. Vincentian — — sur les mémoires d'un ancien livre de l'abbaye de Menat en Auvergne', Brivae* 1609 *(iterum apud Sanctum Florum* 1859*).* 11) *Ex exemplari Vitae Vincentiani a Cointio sibi communicato locos nonnullos in editione Vitae Menelei*

melioris notae esse videbatur[1], *haud semel adhibitum ad annos Chlotharii III. regis computandos*[2], *dum B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 1893, *p.* 561 *sq.* (*cf. p.* 574) *indolem auctoris detexit, integro libello invento in*

codice Claromontano n. 150 (139—*A* 15), *saec. XII, olim (fol.* 1, *m. saec. XVII)* Monasterii S. Illidii Claromont.[3], *fol.* 72′—84′. *Vita igitur ex hoc codice iam unico a B. Krusch v. c. descripta primum integra nunc edita est neque lectiones Cointii et Mabillonii discrepantes curavi nisi graviores haud ita multas.*

W. Levison.

INCIPIT VITA SANCTI VINCENTIANI CONFESSORIS.

(1).[a] Cum per universum orbem Christi polleret nomen ac devotus populus utriusque sexus mundum velud inutilem pro Domino haberent despectum ac martires pro Christo fieri devoto animo decertarent, confessores sancti mundi per spacia hinc inde cum fide celeste expeterent regnum necnon et virgines sacre, contemptis[b] virorum consorciis, triumphato ac devicto seculi oblectamento, perpetuum adepti sunt gaudium, eodem itaque tempore, dum inter sacrarum scripturarum studia animus meus esset occupatus et vitas patrum iam olim antiquorum seu passiones sanctorum martirum avidus legendo percurrerem, ego Ermenbertus[c] omnium levitarum umillimus ad memoriam animarum reduxi de beatissimo Vincenciano, quomodo in seculo positus vitam duxit et exemplis sanctis alios nonnullos instruxit, et quod docuit verbo, vita ac moribus demonstravit.

2[a]. Igitur post passionem Domini atque ascensionem eius ad celos anno sescentesimo LX⁰ III⁰[4] in provincia Andegavis in villa cui nomen Nantogilo, que sita est super fluvium Olda[5], ex predio et familia Beraldi ducis vir Dei Vincencianus ortus est ac sub cura nutritus. Nam crescens infans uberaque lambiens, Deo auxiliante, in membris crescit, et tamen excrescens non est turbatus ab aliqua fantasmata. Tempore etenim parvo aperiens Dominus os eius et linguam eius, loquebatur Dei sermones et non verbis secularibus; spiritus enim Dei in illo loquebatur. Cum autem ad annos pervenisset duos, gratia baptismatis est sublimatus.

3. Gaudebat namque pater eius Vincencius, de cuius germine infantulus processit; mater vero eius Magildis ubera ei[a] prebebat. Cumque annos iam haberet bis quinos, genitor eius a seculo migravit, et mater eius iam prefata suum est virum in moriendo subsecuta, remansitque infans tenellus quasi orbatus. Predictus enim Beraldus illo tempore ducatum Aquitanicum tenebat atque in ipso

Capp. 1—3. *c.*

Cap. 1. a) *numerus deest c.* b) *ita emendavit Krusch;* conceptis *c.* c) Herimbertus *Cointius.*

Cap. 2. a) Leccio *ante numerum add. c., et sic deinceps ad c.* 8.

Cap. 3. a) *corr. ex* eius *c.*

attulit Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti III, 1, 1672, *p.* 406. 410. 412. 413. 416. 422 (*cf. p.* 404), *neque praetermisit ea quae ad oratorium Boniti spectant.* 1) *Cf. e. gr. F. Chamard, 'L'Aquitaine sous les derniers Mérovingiens' ('Revue des questions historiques' XXXV,* 1884, *p.* 14). 2) *Cf. inter alia 'Histoire litéraire de la France' IV,* 1738, *p.* 47; *B. Krusch, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII,* 1882, *p.* 460 *sq.* 3) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 574. 4) *Id est a.* 690—695. *post incarnationem secundum Victorium aut alios.* 5) *Hodie l'Oudon, qui Mayenne fluvio a dextera parte se immergit (dép. Mayenne et Maine-et-Loire).*

morabatur loco submemorato. At vero cum audisset hec omnia de infantulo Vinceniano, iussit eum suo presentari aspectui.

4. Erat autem ipse Vincencianus a Deo electus plebique amabilis, pulcher cf. 1. Reg. 16, 12. aspectu decoraque facie. Videns enim eum Beraldus, gaudio est repletus; in ulnis illum accipiens ac manibus tractans, sibi in filium extunc adoptavit. Iussit itaque Hermenberto[a] diacono, ut cum Baronto filio suo[1] illum apicibus[2] vel sacris doceret scripturis. At ille, ut fuerat iussus, implere curavit. In puericia vero positus, cepit Domino militare cum apicibus. Erat autem decem annorum, sed iuventutem corporis vincebat rigore mentis. Adolescencia computabatur in annis[3], sed virtus mentis regebatur in membris.

5. Beraldus[a] autem memoratus una cum filio suo Baronto pervenit ad civitatem Caturcis vocabulo. Cum vero pranderet cum ipsius civitatis episcopo nomine Desiderio[4], oblatus est liber beato Vincenciano coram cunctis ad legendum ante mensam. At vero cum expleta lectio fuisset, dixit Desiderius episcopus Beraldo duci: 'Domine, si tibi videtur bonum esse, deponatur Vincenciano cesaries ex capite, et sit nobiscum in sorte clericorum'. Respondit dux: 'Ita fiat, sicut tu precipis'. Audiens autem hec Barontus, filius eius, una cum matre sua pervenit ad patrem suum; minime permisit adimplere quod predixerat. Videns itaque memoratus dux insaniam filii sui contra Vincencianum, Desiderio episcopo illum dare[b] non distulit. At ille eum accipiens, pastoralem curam agens, ad alciora erudicione eum[c] sublevavit. Memoratus itaque Beraldus exinde revertens, cum omni comitatu suo Pictavis civitate advenit et post breve tempus obiit.

6. Tempore namque modico expleto post obitum sui genitoris, recordatus Barontus de beato Vincenciano, dixit uni servorum suorum: 'Surge', inquit, 'et perge quantocius Caturcorum partibus ac dicito Desiderio episcopo, ut Vincencianum sine mora ad nos dirigere confestim iubeat'. At ille, iter[a] cepto, ad civitatem pervenit, episcopum repperit et affatus est eum: 'Pater alme, dominus meus Barontus tibi iubet, ut Vincencianum amplius minime retineas, sed eum continuo ad eius presenciam dirigere studeas'. His auditis, pontifex venerandus nimium est tristis effectus, vocatoque Vincenciano, ait: 'Frater Vincenciane!' Cui ille: 'Quid vis, domine?' At ille dixit: 'Scito, quia Beraldus est defunctus et nunc Barontus filius eius misit, ut eas ad eum'. At vero cum hos audisset sermones, cepit flere necem domini sui et pro amore sui pontificis, qui eum volebat consortem ecclesie facere. Presul vero consolabatur eum, leniter dicens: 'Noli flere, sed perge ad eum, et quicquid tibi imperaverit, humiliter accipe'.

7. Mature autem surgens, benedictionem petivit et indulgenciam episcopo rogavit dixitque ei: 'Sanctissime pater, obsecro, indulge mihi, quicquid insipienter egi'. Ille inquit: 'Indulgeat tibi Dominus et benedicat te'. Tunc vero demum deosculans eum, dixit ei: 'Accipe tibi una cum famulo tuo, quicquid ne-

Capp. 3—7. *c.*

Cap. 4. a) Herimberto *Cointius.*

Cap. 5. a) Heraldus (*sed* H *a miniatore add.*) *c.* b) *ita Cointius; om. in transitu a pag. ad pag. c.* c) *ita Cointius; versu exeunte om. c.*

Cap. 6. a) *ita c., cf. infra p.* 119, 4.

1) *De Baronto cf. supra p.* 114. 2) *I. e. litteris.* 3) *Cf. V. Agnetis c.* 1, 1 (*AA. SS. Ian. II,* 351): Infantia computabatur in annis, sed erat senectus mentis immensa, corpore quidem iuvencula, sed animo cana. 4) *Sedit a.* 630—650; *cf. Krusch, supra tom. IV,* 554.

cessaria sunt in via, et pergite prospere'. Hic itaque, itinere arrepto, pervenit Pictavis[a] territorio, ubi Barontus erat ipso in loco. Cum autem introisset in domo, ubi Barontus erat, confestim ad pedes eius corruit et ait: 'Domine, quia vocasti me, ecce! adsum servus tuus'. Extendens vero manum, elevavit eum, dicens: 'Accipe curam equorum meorum, usquequo inveniam, quid agere debeas'. Hoc enim vir Dei non rennuit, quia sermones pontificis in mente retinuit. Curam equorum habebat et Deo celi serviebat. Cristi secutus est vestigia, nocturnas absconse agebat vigilias. Pauperes alebat, nudis indumenta prebebat, adeo ut nichil sibi preter unum vile retineret vestimentum ad sui corporis nuditatem arcendam.

8. Quando enim hiemis vel frigoris tempus adherat[a], sub paleis equorum opertus vel in presepiis coopertus, ducebat noctes pervigiles, cum frigore et nuditate permanens assidue. Obprobria, flagella, irrisiones sustinebat pacienter. Obedienciam, caritatem et fraternitatem in omnibus exhibebat fideliter. Nam in Pictavis provincia Barontus tunc morabatur, Vincencianus autem Nantogilo villa, ubi oriundus fuerat, simul cum iunioribus suis vel caballis habitabat et omnia quicquid habebat, ut iam diximus, viduis pauperibusque distribuebat. Sed hoc diu latere non valuit, nam, ut scriptum est[1]: *Mali semper odiunt bonos,* unus ex emulis Baronto omnia nunciavit.

(9)[a]. At vero Barontus hec audiens, iussit venire virum Dei dixitque ei: 'Vincenciane!' Qui respondit: 'Quid vis, domine?' Ait illi: 'Quid fecisti de vestimentis et alimentis ciborum tuorum? Cur nuditate et fame tribularis?' Et ipse: 'Domine, regem celi timeo venturum ad iudicium iudicare vivos et mortuos[2] et reddere bonis bona, malis similiter mala'. Tunc namque Barontus dedit omnia
cf. 1. Reg. 18, 4. indumenta sua viro Dei, qua indutus erat, a corrigia pedis usque ad balteum, dixitque ei: 'Vide ne alicui ista ulterius tradas'. Crastina autem die post hec invenit iterum pauperes egentes, divisit omnibus vestimenta, que a domino suo acceperat. His auditis, Barontus indignatus est et dixit: 'Quid fecisti de vestimentis tibi traditis?' At ille respondit: 'Domine, scriptum in euvangelio repperi:
Luc. 3, 11. *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat'*. Barontus inquit: 'Non tibi constitui alicui habere curam, nisi tantum de equis et discipulis procurando? Quid vis facere?' Ille autem ait: 'Domine, iuniores et discipuli et equi tui omnes prospere agunt'. Tunc Barontus dimisit eum. Beatus nempe Vincencianus inde regrediens, salvos eos invenit. Et vale eis faciens, commoratus est cum illis aliquot diebus.

(10). His autem diebus transactis, Barontus filiam suam Sensam nomine Meneleo, filio Amanulfi[a], desponsavit, cumque dies nupciarum advenisset, Meneleus coniugium pro Deo respuens, partibus Arvernicis cum duobus domesticis pergens, et[b] in Vaveris silva super fluvium Seulo[3] heremum concupivit[4]. Postea

Capp. 7—10. *c.*

Cap. 7. a) Pictavit *c., corr.*

Cap. 8. a) *ita c.*

Cap. 9. a) *capita deinde numeris distincta non sunt c.*

Cap. 10. a) *ita Mabillonius et m. al. c.;* Amanulfo *pr. m. c.;* Amanulphi *Cointius.* b) et in V. s. *om. Cointius* (in V. s. *habet Mabillonius*).

1) *Locum non repperi (cf. Prov. 29, 27), sed eadem fere verba leguntur in Auxilii libello in defensionem Stephani c.* 1 *(ed. E. Dümmler, 'Auxilius und Vulgarius',* 1866, *p.* 96*):* Sed quia mali — — semper odio habent bonos. 2) *Iuxta symbolum fidei (cf. A. Hahn, 'Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln'* [3], 1897, *passim)*: venturus iudicare vivos et mortuos. 3) *Hodie Sioule, in Allier fl. influens.* 4) *Cf. V. Menelei I,* 3. 4. 8.

namque Sensa, amore spiritali succensa, ipsum est subsecuta[1]. Hec autem Barontus audiens, contristatus est valde et precepit omnem familiam suam et equos simul in Exandonense[2] territorio regredi; ipse vero cum Vincenciano, et nobiliores domesticos assumens, iter arrepto, ad ipsum pervenit locum, in quo vir Dei Meneleus in sua morabatur simplicitate[3]. Cum autem ad eum advenisset, cupiebat eum revocare et dicebat: 'Menelee, cur tuam abnegas nobilitatem et progeniem, patrem tuum et matrem respuis? Surge et mecum revertere, et ego dabo tibi, quicquid in facultatibus habeo obtimum, et accipe filiam meam uxorem'. Et ille dixit: 'Genitorem meum ac genitricem minime abnego; facultates autem vestras omnimodis respuo'[4]. Hec autem Barontus audiens, nimium efficitur tristis; manu enim extensa voluit illum apprehendere et secum deducere. Nutu autem Dei actum est, ut statim manus cum brachio rigesceret, cum qua eum tenere volebat[5]. Cernens itaque hoc Vincencianus, contristatus est valde, et assumens secum Savinianum presbyterum et Meneleum, rogare coepit, ut pro domino suo preces funderent, ut sanitatem recipere mereretur, quam in membris perdiderat. Omnes enim in terra simul prostrati, deposcebant a Deo veniam largiendam. Oracione vero completa, mox Barontus efficitur sanus[6]. Tunc autem Barontus obtulit ei[7] munera, virtute Dei comperta, aurum, argentum, vestes et equos, villas, quas ad[a] nupcias filie sue secum contulerat, que in desponsalibus[b, 8] iam conscribere iusserat.

(11). Ipse vero diluculo consurgens, Savinianum secum habens, itinere cepto, regressus Exandonense in Avolca curte[a, 9], et tunc super ripam Visere[10] fluminis ecclesiam[b] edificare iussit misitque Genesium sacerdotem ad episcopum Lemovicensem Rusticum nomine[11], ut ex sua parte illum rogaret, ut reliquias ei ex auctoritate episcopali dirigeret, qualiter locus supradictus vel ipsa aecclesia in honore ipsarum reliquiarum dedicanda[c] foret. Iterum ex Avolca exiliaens, Lintiniaco[12] curte perveniens, omnem familiam suam, sicut ipse constituerat, ita invenit; vir autem Dei Vincencianus ad ministerium suum quod habebat pergens, equos sanos et salvos inveniens et omnes servientes incolomes et iumenta eorum salva et

Capp. 10. 11. *c.*

Cap. 10. a) a *m. al. corr.* ad *c., et ita Cointius.* b) desponsalicibus, *pr. m. expunct.* ci *c.*

Cap. 11. a) culte *c., corr.* b) *bis scr. c.* c) *ita Cointius;* decantanda *c.*

1) *Cf. V. Menelei I,* 10. 2) *Circa Yssandon (dép. Corrèze, arr. Brive, cant. Ayen). Cf. M. Deloche, 'Cartulaire de l'abbaye de Beaulieu' ('Collection de documents inédits'),* 1859, *p. CLVIII. CLXVI; 'Études sur la géographie historique de la Gaule' ('Mémoires présentés à l'Académie des Inscriptions',* 2. *series IV,* 1, 1860, *p.* 407 *sqq., ib. IV,* 2, 1863, *p.* 225 *sqq.).* 3) *V. Menelei I,* 13. 14. 4) *Ib. c.* 15. 5) *Ib. c.* 16. 6) *Ib. c.* 17—20. 7) *I. e. Meneleo. Plura eademque diversa de muneribus a Baronto oblatis narrat auctor V. Menelei I,* 22. 23. 8) *I. e. litteris, tabulis dotalibus.* 9) *Hodie Saint-Viance locus a Vincentiano nomen ducens (dép. Corrèze, arr. Brive, cant. Donzenac).* 10) *Hodie Vézère, in Dordogne fl. influens.* 11) *Rusticos duos inter episcopos Lemovicenses Ademarus rerum scriptor (c. a.* 1021. *et* 1034*) enumeravit (Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II,* 47; *cf. p.* 48 *sq.) ante Erocium, cuius epitaphium Fortunatus (Carm. IV,* 6*) composuit, ordinem vero omnino perturbavit (cf. Duchesne l. l. p.* 50*) neque quicquam de aevo Rustici inde concludere licet.* 12) *Hodie Lentillac (Lintillac) vicus inter Brivam et S. Vincentianum situs (dép. Corrèze, arr. et cant. Brive, commune Ussac); cf. e. gr. Champeral l. l. p.* 142 *sqq., n.* 105. 107/8. 112/5; *G. Clément-Simon, 'Archives historiques de la Corrèze' I,* 1903, *p.* 553.

omnia que ibidem dimiserat: omnes in unum gaudentes maiores minoresque reversi sunt ad Barontum.

(12). Cumque Barontus ac familia domus omnes leti atque hilares essent et festum ducerent diem, ecce! Genesius presbyter Lintiniaco villa, ubi Barontus erat, veniens obtulit ei reliquias, dicens: 'Domine, ecce reliquias et pignora, quas Rusticus episcopus per me tibi direxit! Vide, ut sint omnimodis sub signaculo diligenter[a] conservate ac reposite, quia valde sunt gloriose'. Barontus autem, acceptis reliquiis in manibus suis, commendavit eas Vincenciano precepitque ei, ut illas Saviniano sacerdoti defferret et in templo, quod tunc edificabatur, super ripam Viseris in loco Avolca complantare faceret. Vincencianus itaque, magno repletus gaudio, pignora accepit et Saviniano detulit in templo, quod ipse faciebat, dixitque ei: 'Sacerdos Dei Saviniane, accipe reliquias, quas dominus episcopus per Genesium presbyterum domino meo Baronto transmisit, et in isto loco mittere eas procures[b]'. Savinianus autem, acceptis reliquiis, sub cuius nomine essent, nullatenus interrogavit[1], set in opere, quod faciebat, in ipso perseveravit.

(13). Vincencianus licenciam petens, iter arripuit, invenitque eum unus ex discipulis Saviniani, coegit eum et in loco secreto potum caritatis obtulit. Cum autem viam carperet et iter ageret, ad oratorium sancti pervenit Boniti[2]. Et cum in domo introisset, Barontum ibi repperit, dixitque ei Barontus: 'Invenisti hominem sanctum?' At ille: 'Inveni, domine, et in opera sua cum plurimis cementariis perseverat operando'. Barontus ad hec: 'Cur tam diu ibi moratus es?' Vincencianus iterum respondit: 'Unus de fratribus in secreto caritatis potum mihi tribuit, et amplius ibi non sum moratus'. Tunc Barontus ei alapam de manu sua dedit, et sanguinis unda ex naribus eius processit. Hic itaque Vincentianus manum suam suis subposuit naribus, sanguinem collegit, ad parietem linivit, manu tergens. Peregrinus etiam quidam Donatus nomine ibi advenerat, qui propter infirmitatem sui corporis undique ad sanctorum sepulcra festinans, per loca oracionum pergebat, et videns que faciebant, sanguinem eius ac cruorem colligens, partibus Gotie[3] super Rodanis alveum illum detulit, et queque viderat et audierat de illo, omnibus illic manentibus manifeste aperuit. Propter hoc edificaverunt domum incole terre illius in honore Christi ac sancti Vincentiani, in quo templo Dominus multa miracula tam publice quam etiam oculte ostendit servis suis; nam pro hac causa sanctus ipse Donatus corpore ibi quiescit humatus.

(14). Barontus nempe exinde regressus, Pictavis perrexit territorio ac Vincenciano iussit, ut cum famulis seu equis[a] partibus Andegavis in villa Nantogilo, ubi ipse oriundus fuerat, venirent, quousque ipse ad eos veniret. Vincenciano itaque valefaciens, omnia indumenta sua iussit ei afferri. Similiter fecerunt servi Baronti, ingenui ac nobiles viri et servientes, condonantes vestimenta plurima Vincenciano pro labore et cura equorum et iumentorum suorum. Tunc Barontus

Capp. 11—14. *c.*
Cap. 12. a) *ita scripsi;* dirigenter *c.*; dirigentis *Cointius.* b) *ita Cointius;* percures *c.*
Cap. 14. a) aequis *c.*

1) *Cf. V. Menelei II,* 13. 2) *Episcopi Arvernensis, qui saeculo demum octavo ineunte defunctus est! Vicis compluribus in praefectura Corrèze sitis nomen eius inditum est: Saint-Bonnet-Avalouze (arr. et cant. Tulle), Saint-Bonnet-Elvert (arr. Tulle, cant. Argentat), Saint-Bonnet-la-Rivière (arr. Brive, cant. Juillac), Saint-Bonnet-l'Enfantier (arr. Brive, cant. Vigeois), Saint-Bonnet-le-Pauvre (arr. Tulle, cant. Mercoeur), Saint-Bonnet-près-Bort (arr. Ussel, cant. Bort). Cf. P. Joanne, 'Dictionnaire géogr. et admin. de la France' VI,* 1902, *p.* 4062 *sqq.* 3) *Cf. supra p.* 114, *n.* 7.

ait ei: 'Indue istud vestimentum, et dum reversus fuero, tecum eum inveniam'. Beatus igitur Vincencianus cum pervenisset ad ipsum locum, vocans propinquos ac[a] notos et valefaciens eis, omnia quecumque habuit usque ad unam tunicam cunctis divisit.

(15). Igitur, diebus paucis transactis, Barontus ibi advenit, et videntes Vincencianum omnes famuli vel servientes, dixerunt Baronto domino suo: 'Domine, tempore isto proximo dedimus Vincenciano vestimenta nostra, et ecce nudus coram te ambulat! Pro eo quod nostra nutrit iumenta vel nostros pascit equos, dedimus ei munuscula que habere potuimus, et ecce omnia pauperibus tribuit!' Commotus itaque ira Barontus, eo quod minime videret eum vestibus quas dederat indutum, ait: 'Precipiendo iussi tibi, ut indumenta tua vel vestes tibi datas nulli homini porrigeres, et tu coram me nudus adstas?' Vincencianus ait: 'Vestimenta mihi tradita, domine mi, que requiris, in Domini gazophilacium manus deportaverunt pauperum'. Ad hec Barontus: 'Numquid tu sequi vestigia vis Menelei, qui filiam meam a me abstulit Sensam[1]?' Et Vincencianus: 'Bonum est et obtimum, domine, vana huius mundi respuere, vestigia sanctorum sequi, ut in celestibus regnis cum ipsis mereamur coronam vite accipere'. Videns autem Barontus, quod frigus et *cf. Iac. 1, 12.* hiemps imineret, iussit ei, ut in agro et non sub tecto maneret, ac precepit, ut nullus adiutorium preberet. At ille exultans et gaudens, apostolicis commemorabat dictis, ubi ait: *In fame et siti, in frigore et nuditate*. Cum autem hiemps[a] *2. Cor. 11, 27.* vel nox[b] ibi intonarent, beatus Vincencianus hymnum trium puerorum canebat, dicens: *Benedicite glacies et nives Domino, benedicite noctes et dies Domino*'. Cumque *Dan. 3, 70. 71.* oracionem complesset et in Domino exerceretur divinis laudibus, totus opacis tenebris obtunsus, in luce conversus, calore est perfusus.

(16). Mane autem facto, iussit eum Barontus ad se accersiri. Consilio inito, volebat ei uxorem in coniugio copulare. Tunc iussit unam de puellis suis domi pervenire[a], et manu tenens, dicebat ei: 'Accipe coniugem tibi similem'. At ille rennuens, noluit eam tangere. Tunc iratus furore tirannus ille, iussit illum virgis torqueri, cumque eum torquentes virgis cederent, uxorem ei sociare non poterant. Ait illis Barontus: 'Cedite eum ac flagellate et usque ad internicionem deducite', et tunc iussit, ut nocte illa maneret in custodia. Mane autem surgens Barontus, vocavit eum ad se et dixit ei: 'Accipe puellam istam, Vincenciane, et esto magister super famulos meos et equos et tribuam vobis, quicquid necessarium fuerit'. At ipse ait: 'Vivit dominus Deus eternus, quia coniugem numquam accipiam'. Iratus itaque Barontus ac furore repletus, baculo quaem[b] tenebat manu eum percussit et iussit usque[c] in crastinum custodia mancipari.

(17). Ille utique de nocte surgens, ad heremum perrexit. Mane autem facto, per diversa[a] loca ibat. Tunc invenit eum quidam vir Ambrosius nomine et interrogavit eum: 'Quid est, Vincenciane? Unde venis, aut quo vadis?' At ille dixit: 'Ego a facie domini mei fugio ex Pictavense territorio[2]. Dominus meus Barontus

Capp. 14—17. *c.*

Cap. 14. a) *pr. m. superscr. c.*

Cap. 15. a) ihemps *c.* b) *ita scripsi* (*cf. l.* 22. 25); non *c.*

Cap. 16. a) provenire *Cointius.* b) *ita c.* c) eum *inter scrib. corr.* usque *c.*

Cap. 17. a) perversa *m. al. corr.* per diversa *c.*

1) *Cf. supra* c. 10. 2) *Potius territorium Andegavense atque Nantogilum locum auctor supra statuit, quo etiam Barontum ex Pictavensi territorio se contulisse voluit; cf.* c. 14. 15.

vult me sociare coniugi; ego autem eam accipere nolui. Ille me flagellis et diversis penis afflixit; ideo a facie ipsius effugio'. Et Ambrosius dixit: 'Quid vis agere?' Cui Vincentianus[a]: 'Oportere enim estimo vitam finire quam coniugio sociari carnali'. Ait Ambrosius: 'Perge', inquid, 'mecum'. Perrexerunt itaque ambo simul in heremo et pervenerunt super ripam Vigenne[1] fluminis ac ibi morati sunt per dies aliquot.

(18). Diebus autem paucis inibi transactis, Ambrosius revertens ex heremo, Vincencianum in ieiuniis et vigiliis permanentem in saltu dereliquid. Cum autem per silvam Ambrosius iret, ut ad villam iret, elevans occulos suos, vidit in cacumine arboris que vocatur quercus diabolum stantem et amum[2] quasi in mare iactantem. Dixitque ei Ambrosius: 'Sine aqua, ut video, piscas in sicco'. Et demon respondit: 'Expiscabo magnos ac pusillos viros. En ego Vincentianum ut piscem magnum expiscare cupio per quadraginta annos, ut degluciat meam muscipulam!' Dixit ei Ambrosius: 'Non habebis adversus illum, quoniam ab adolescentia sua Deo servit sine macula'. Ille autem demon milleformis ac tergiversator Barontum nimia commonuit calliditate, ut Vincentianum in silvam perquireret. Tunc Ambrosius Caturcorum civitatem petens[3] ibi obiit et vitam temporalem finivit. At Vincentianus opus quod ceperat fideliter tenebat, cumque sopore detentus obdormisset, vocavit eum angelus Domini dixitque ei: 'Vincentiane, scito, quoniam crastina die
cf. Ios. 1,9.18. Barontus veniet, revocare te volens. Noli ergo metuere, confortare, viriliter age; ego enim sum tecum, ut eruam te hab[a] eo. Notum sit etiam tibi, quoniam dies obitus tui in proximo erit; esto paratus ac vigilans, migraturus enim eris cito[b] ad Christum'.

(19). Surrexit etiam Barontus mature consurgens ex Rufiaco[a] villa[4]; cum venatoribus et canibus suis ad supradictum[b] perrexit heremum; venacione cepta, ad ipsum pervenerunt locum, ubi vir Dei morabatur, rogitans Deum. At cum ad eum canes venissent, eius vestigia lingentes, caudis agitantibus, gavisi sunt, ut poterant. Nam unus ex venatoribus, qui primus advenit, habens in manu astam, extendit manum, ut eum teneret, et volebat eum ad dominum suum adducere et dicebat ei: 'Fera pessima, cur cum bestiis habitare cupis? Vade ad dominum tuum et revertere cum eo'. At ille cum eum per vim urgeret, ut ad suum seniorem adduceret, asta de pugillo eius cecidit, et brachium eius rigidum permansit, ut nec sursum nec deorsum omnino declinare valeret. Cernens Barontus ea que acciderant, nimio pavore perterritus, ad pedes viri Dei se stravit, deprecans eum, ut

Capp. 17—19. *c.*
Cap. 17. a) *ita hoc loco c., et sic deinceps haud semel.*
Cap. 18. a) *ita c.* b) scito *c.*
Cap. 19. a) Rafiaco *pr. m. corr.* Rufiaco *c.*; Ruffiaco *Cointius.* b) *ita c.*

1) *Vienne fl.* 2) *I. e. hamum.* 3) *Auctor haec figmenta narrans fortasse de Ambrosio episcopo Cadurcensi cogitavit, qui die* 16. *Octobris colebatur (de quo cf. AA. SS. Oct. VII,* 2, *p.* 1031 *sqq.; Duchesne l. l. II,* 46*).* 4) Quae est Lemovicis partibus sita, *infra c.* 23. *E locis permultis, quibus Rufiacus aut Ruffiacus nomen erat (cf. H. d'Arbois de Jubainville, 'Recherches sur l'origine de la propriété foncière',* 1890, *p.* 305 *sqq.; A. Holder, 'Alt-Celtischer Sprachschatz' II,* 1904, *col.* 1240*), ad pagum Lemovicinum pertinebant Rouffiac (dép. Corrèze, arr. Tulle, cant. Corrèze, comm. Sarran) et alter Rouffiac vicus (dép. Cantal, arr. Aurillac, cant. La Roquebrou; cf. Deloche, 'Cartulaire de Beaulieu',* 1859, *p. CXLVI. CLIX) atque priorem praetulerim et a Vingenna fluvio et a pago Excandonensi minus remotum.*

servus eius sanitatem recipere mereretur. Beatus igitur Vincentianus erigens illum, dixit[a]: 'Domine, non possum quicquam facere, nisi quod concessum fuerit a Christo meo; tamen mecum perseveret usque in diem sepulture mee, et ego impetrabo et rogabo Dominum pro illius sanitate'. Statimque, ascensis equis, Barontus cum Vincentiano veniens et secum deducens, invenit ipse vir Dei in ipso itinere turbam equorum pascencium Baronto ac servorum eius multitudinem non modicam dixitque eis: 'Senior meus Barontus mihi constituit de vobis curam habere et custodiam, et ego vobis precipio in nomine domini mei Iesu Christi: Ite nobiscum usque ad locum sepulture meae', non ignorans obitus sui diem. Cum autem propinquarent Rofiaco[b] villa, unde Barontus egressus fuerat, omnes servi ac familia domus eius prestolabant adventum illius.

(20). Factum est autem in ipsa nocte, cum sopore oppressus vir Dei obdormisset, vocavit eum angelus Domini, dicens ad eum: 'Vincentiane, serve Dei, *opera* Act. 10, 4.
tua et oraciones tue ascenderunt in memoriam ante Deum, et ecce! septima feria, hora ipsius diei octava migrabis ad Dominum'. Cum autem expergefactus evigilasset a sompno, cum lacrimis orabat ad Dominum, dicens: 'Oro, Domine, sancte pater, ut mihi famulo tuo veniam largiri digneris cunctorum omnium que gessi meque tua misericordia sanctorum cetibus coadunare facias ac mihi tuam gratiam prestare digneris, ut in die exitus mei videant omnes, quoniam ego servus tuus sum et timui nomen tuum. Et quicumque venerit propter nomen tuum, domine Deus, adorans in loco, ubi positum fuerit corpusculum meum, exaudias in celo peticiones eorum et dabis unicuique, Domine, prosperitatem anime ac corporis sanitatem'. Et angelus ad eum: 'Serve Dei, Vincentiane, exaudite sunt preces tue. Quicumque cf. Tob. 3, 24.
festinaverit ad domum tuam et cum fiducia nomen tuum in oracionibus suis invocaverit, tam viri quam etiam femine remissionem accipient omnium peccatorum; non solum itaque homines, set equi et iumenta per te accipient integram sanitatem. Quicumque vero tuas res iniuste invaserit, *dies eius non elongabuntur,* et Is. 14, 1.
nisi citius se emendaverit, *cum descendentibus in lacum* peribit'. Ps. 87, 5.

(21). Eodem enim tempore Rusticus episcopus pontificatum obtinebat Lemovice civitatis et, angelo nunciante, illo in loco cum suis occurrit festinanter admonitus. Hora autem diei octava beatissimus Vincentianus audivit vocem vocantem se et dicentem: 'Egredere, vir Dei, veni ad convivium fratrum tuorum, ubi vocatus es'. Hec audiens vir beatus, gaudio magno repletus, dixit: 'Domine, *fiat voluntas tua'*. Tunc cepit viribus corporis repente destitui[1] et ad obitum mortis Matth. 6, 10.
mox propinquari, statimque ut venerabilis episcopus Rusticus advenit, eucaristiam corporis ac sanguinis domini Iesu Christi ei tradidit. Quo accepto, omnipotenti Deo gratias agens, dixit: *In manus tuas,* Domine, *commendo spiritum meum',* et cum Luc. 23, 46.
hoc dixisset, statim spiritum exalavit. Quo viso, vir Dei officium, sicut mos est clericorum, cum suis clericis, qui ibi cum eo erant, pro eius exitu decantare fecit. Obiit namque IIII° Nonas Ianuarii[2] in pace. Ian. 2.

Capp. 19—21. *c.*

Cap. 19. a) di(xit *m. rec. in ras.*) *c.* b) Ruffiaco *Cointius.*

1) *Ita Sulpicius Severus, Epist. III,* 9: viribus corporis coepit repente destitui. 2) *Qui dies cum septima feria convenisse dicitur (supra l.* 14*) anno* 15. *Chlotharii regis (infra c.* 28*), i. e. a. p. Chr.* 672. *At a.* 672. *dies* 2. *Ianuarii in feriam sextam incidit neque septimam neque sub Chlothario III. dies* 2. *Ianuarii cum sabbato congruebat nisi a.* 661. *et* 667; *cf. B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, p.* 561.

(22). Nam et equi omnes, quos vir Dei obviaverat, illic advenerant, capita in terra declinata, quasi lugerent, et de ore ipsorum vaporis fumus exiebat, ita ut multi calefierent, quoniam frigoris tempus tunc erat. Hec omnes per circuitum audientes, viri ac feminei sexus magnus concursus factus est populorum. Nunc IIII^{or} ibi venientes infirmi ad propria remearunt, recepta sanitate. Duo muti, locacitate amissa, receperunt loquelam, properantes in sua. Qui autem ab spiritibus inmundis vexabantur vel diversis obprimebantur languoribus, invocantes Dominum ac sanctum Vincentianum salvi fiebant, magnificantes Christum.

(23). Interdum etiam vir beatus Savinianus sacerdos, dum, laudibus et himnis expletis, dominico die[1] summo mane in suo se collocasset lectulo, vidit in visionem angelum Dei se vocantem et dicentem: 'Saviniane, missarum sollempnia expleta, perge ad Rofiacum[a] villam, que est Lemovicis partibus sita, et illic invenies corpusculum beati Vincentiani, ac in isto loco sepulturam facito ei preparare[b]'. Visione ammonitus angelica, ut dictum est, fecit hec omnia; nam, missa celebrata, iussit locum mundari et tumulum fabricari, et arrepto itinere, pervenit ad corpus. Rusticus vir Dei episcopus ibi sistebat[c] cum suis clericis; videns vero eum pontifex, interrogavit, dicens: 'Quo pergis, Saviniane?' Et Savinianus: 'Domine, transacta nocte, expletis Dei laudibus ac requiescens in lectulo, audivi vocem dicentem mihi de celo: "Saviniane, surge cito, et postquam expleveris missarum sollempnia, iter age et usque Rofiaco[a] villa quantocius propera, et corpus beati Vincenciani illic reperies, et in isto loco tumulus ei fabricetur, quoniam a Deo est illi condonatus sacratissima domus". Et pontifex: 'Si a Deo est electus, ipse locus permaneat, ita ut iubet Dominus'. Savinianus igitur in domo ingrediens, ubi Barontus manebat, omnia narravit, que ei acciderant. At Barontus hec audiens perrexit ad corpus viri sancti et episcopum poscebat ac Savinianum rogabat, ut pro servo suo preces ad Dominum et ad sanctum Dei virum funderent, ut sanitatem recipere mereretur; dixeruntque illi: 'Eat nobiscum usque ad locum sepulcri', et sic permansit.

(24). Officio igitur completo, paraverunt feretrum et non prevaluerunt eum movere. Super equos ponebant; minime poterant eum sublevari. Cumque cerneret hec episcopus, ait Saviniano: 'Frater non vobis, ut video, debetur, set nobis, et in isto loco quiescere debet'. Ait ergo Savinianus: 'Domine, expecta paulisper et vide'. Tunc sacerdos Savinianus non inmemor mirabilium Domini, quod olim
1. Reg. 4, 11. patribus[a] antiquis ostenderat, quando viri Philistei obpugnando Israelitas ceperunt
ib. 6, 11. archam Dei, ut narrat Regum historia, et posuerunt eam[b] in plaustro novo *et*
ib. v. 10. *vaccas, que fete erant, iunxerunt ad plaustrum,* ut irent ad terram Israelitarum, et
ib. v. 12. *ibant vacce per viam, non declinabant a dextris neque a sinistris:* ita et iste similiter fecit. Nam, iunctis[c] bubus, misit ad plaustrum; Hermenbertus[d] autem levita et
cf. ib. Savinianus vir Dei elevaverunt eum in plaustro, et ibant boves in directum cum plaustro sine rectore in via.

Capp. 22—24. *c.*

Cap. 23. a) *ita hoc loco etiam Cointius;* Ruffiaci deposce villam *V. Saviniani* (*Mosnier l. l. II,* 674, *n.* 2). b) *corr.* preparari *c.* c) substitit *Cointius.*

Cap. 24. a) partibus, *m. recenti superscr.* patribus *c.* b) eas *c., corr.* c) iuctis *c.* d) Herimbertus *Cointius.*

1) *I. e. proximo die post obitum Vincentiani, qui feria septima vita functus esse dicitur (supra c.* 20*).*

(25). Rusticus ergo vir sanctus et Savinianus cum clero una cum psalmis et himnis antecedebant corpus; Barontus autem et reliquum vulgus pedestres sequebantur usque in heremo, qui vocatur Celomus[1]. Erat enim iam hora, quando prandere deberent. Tunc ait Savinianus: 'Pater, quiescere debemus modo et cibum sumere nos et fratres nostri, ne forte gravemur in via'. At ipse: 'Frater, fiat, ut vis'. Cum autem epularentur et boves pascerentur in heremo, exiliens ursus de condensa silvarum ac veprium, occidit et devoravit unum bovem ex illis. Tunc custos currens, nunciavit pontifici et Saviniano. At vero pontifex dixit: 'Frater Saviniane, surge et inquire eum, et cum inveneris, perduc eum ad nos'. At vir memoratus a loco convivii surgens, ursum repperit et ait ei: 'In nomine Iesu Christi et sancti Vincenciani precipio tibi, ut exeas inde et venias ad nos, et servicium, quod bos debuit exibere, quem occidisti, tu ipse facias, vaelis nolis'. Quod ita fecit. Tunc ursus venit cum eo ad plaustrum, et cum alio bove loris astrictus, ad plaustrum est sine mora applicatus. In sua autem obedientia perdurantes, usque in locum sepulture venerunt, trahentes currum cum corpore viri[a] Dei Vincentiani. Universi autem viri ac sexus utriusque populi multitudo magna currebant videre ista magnalia. Obedientia peracta, dabat episcopus licenciam redeundi et dicebat ei: 'Vide, post hodiernum diem neminem ledas'. Ipse autem cepit pedes[b] eius lingere et sic est reversus in saltum unde venerat[2].

(26). Igitur vir Dei Rusticus episcopus necnon et Savinianus cum ceteris sacerdotibus deponentes eum de plaustro, manibus propriis gestantes et in humeris portantes, in templo posuerunt, cum gaudio letantes. Savinianus ergo de reliquiis, quas ei beatus christicola Vincentianus attulerat, memoratus[3], quoniam non interrogaverat, cuius nomine essent vel cuius virtute[4], veniens illic lacrimabili voce

Capp. 25. 26. *c.*

Cap. 25. a) vir *c.* b) *superscr. c.*

1) *Eremus postea silva vocatur; cf. chartam Guidonis II. vicecomitis Lemovicini a.* 1036: silva quae dicitur Celom *(Baluzius, Historia Tutelensis,* 1717, *col.* 868; *Champeval l. l. p.* 197, *n.* 315; *cf. ib. p.* 304, *n.* 630*). Sita erat prope Celom locum, cuius ecclesiae passim in chartis Usercensibus mentio fit, hodie Salon vel Salon-la-Tour (dép. Corrèze, arr. Tulle, cant. Uzerche).* 2) *Narratiunculae de urso pro occiso iumento substituto similes ad complures sanctos referuntur (cf. S. Riezler, 'Arbeo's Vita Corbiniani', 'Abhandlungen der Münchener Akademie, hist. Classe' XVIII,* 1889, *p.* 238 *sq.), scilicet ad Aregium Vapinc. (AA. SS. Maii I,* 111*), Corbinianum (Vita II. Corbiniani c.* 11, *ed. Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 506*), Humbertum Maricol. (AA. SS. Martii III,* 561 *sq.), Marinum (AA. SS. Sept. II,* 219*), Maximinum Trever. (cf. Mir. Martini Vertav. c.* 1, *SS. R. Merov. III,* 568*), Romedium (AA. SS. Oct. I,* 51 *sq.). Cf. inprimis V. I. Maximini c.* 1, 3 *(AA. SS. Maii VII,* 21*):* Cumque sanctus Maximinus — — somno dedisset corpus, ecce ursus de saltu egressus asellum arripuit eumque secum deportans devoravit. — — Tunc venerabilis sanctus Maximinus vocavit ipsam feram praecepitque ei in nomine domini Iesu Christi, dicens: 'Veni sequere me. — — Tibi iubeo, quod ipse faciebat, fac et ipse'. Onerat ei onera. — — Ipse vero ursus, quod ei iussum fuerat, agere absque murmuratione studuit et perrexit cum illo, obedientiam exhibens, usque dum ad limina beati Petri venissent apostoli. Oratione — — peracta, — — reversi sunt usque ad locum, cuius Urseria villa vocabulum est, et cum eis ursus deportans onera eorum. Tunc beatus Maximinus dixit eidem urso: 'Perge quo vis et vide nullum noceas, nullum laedas et a nullo noceri poteris'. 3) *I. e. recordatus.* 4) *Cf. supra c.* 12.

clamavit, dicens: 'Vincentiane sancte, o sancte Vincentiane, obsecro, indica mihi, cuius nomine sunt reliquie, quas tradidisti mihi'. Tunc vox, cunctis audientibus, facta est, dicens: 'Sancte Dei genitricis Marie pignora sunt et virtutes nimium excellentissime'[1]. Audientes hec, flebant pre gaudio. Tumulo vero perfecto atque sepulcro parato, posuerunt eum illic summa cum diligentia secus altare contra aquilonalem plagam super litore ac ripa fluentis Visere.

(27). Multi enim infirmitate et languore opressi[a] illic venerunt, aet[a] a langoribus, quibus tenebantur, sanitate recepta, revertebantur ad propria. Post hec autem pontifex dictus ac sacerdos Savinianus ante sepulcrum se prostrantes et in pavimento iacentes, oracionem fuderunt, ut ille homo superius memoratus[2] a Deo redderetur[b] sanus, qui manum cum asta in heremo contra virum Dei levarat Vincentianum. Oracione enim completa, manus cum brachio, que ante fuerat per omnia inutilis, mox redditur, accepta sanitate, pristini[c] vigoris. Hec audiens Barontus nimium efficitur letus, operas vel expensas dedit, ut domus inperfecta ad perfectum duceretur. Agros tradidit et vineas, servos et ancillas[3], sicut in testamento loquitur, quod ipse conscribere fecit vel manibus propriis roboravit. Equos, qui illic venerant cum sancto Dei viro, ex parte ibi dimisit et sancto loco in honore beati Vincentiani venerato quaternos equos ex eis ibidem reliquid et LX alios secum revocare precepit. Et tunc, ab episcopo benedictione percepta, reversus est cum suis omnibus letabundus in propria.

(28). Domus enim sepe memorata necdum erat ab episcopo Domino consecrata. Post obitum igitur viri Dei Vincentiani octo mensibus iam transactis[4],
Aug. 18. quinto decimo scilicet Kl. Septembris sub rege Clotario XV^mo^ anno[5], venit episcopus venerabilis Rusticus cum multitudine sacerdotum vel ceterorum turba populorum in Exandonensem pagum ad locum qui vocatur Avolca, situm super fluvium Vesera, et dedicavit ibi aeccIesiam in honore sancte Dei genitricis Marie, cuius reliquie illic sunt allate vel reposite, necnon et sanctorum apostolorum, martirum, confessorum et virginum. Illic denique ceci visum recipiunt, surdi auditum merentur, claudi vel aridi accipiunt sanitatem, spiritus nequissimi ab hominibus effugantur et non solum homines, sed etiam equi et cetera animalia sanitatem recipiunt a Deo sibi collatam, beato confessore Christi Vincentiano intercedente. Tunc sanctus Dei pontifex sepe memoratus omnibus valefaciens, Saviniano sacerdote supplicante ac rogante, acceptis ab eo duodecim equis, cum maximo honore reversus est ad propria.

Ego Hermenbertus levita ea que oculis vidi, ne traderentur oblivioni, quamvis indoctus lingua, in brevitate tamen conscripsi, Domino auxiliante, cuius regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

Capp. 26—28. *c.*

Cap. 27. a) *ita c.* b) rederetur *c.* c) *ita Cointius;* pristi *m. rec. corr.* pristina *c.*

1) *Cf. V. Menelei II,* 13. 2) *Supra c.* 19. 23. 3) *Guido II. vicecomes Lemovicinus et Gauzfredus frater monasterio Usercensi una cum ecclesia S. Vincentiani cum alia ad eam pertinentia concesserunt tum* villam, ubi ipsa aecclesia sedet, et ortos et condaminas et prata et aquas et vineas et silvas et molendinos et servos et ancillas et conlibertos et conlibertas, qui de eadem aecclesia sunt *(Champollion-Figeac l. l. p.* 434; *Champeval l. l. p.* 91, *n.* 52*).* 4) *Vincentianus die* 2. *Ianuarii obiisse fertur (supra c.* 21*).* 5) *Chlotharius III. inter diem* 10. *Octobris et* 16. *Novembris a.* 657. *regnare coepit (cf. B. Krusch, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII,* 1882, *p.* 459 *sqq.; J. Havet, 'Oeuvres' I,* 1896, *p.* 93 *sqq.), ita ut dies* 18. *Augusti anni* 15. *cum anno* 672. *p. Chr. conveniat; sed cf. supra p.* 123, *n.* 2.

(29). Igitur omnibus rite compositis seu ordinatis, ut supra retulimus, Savinianus rector prefate aecclesie ivit ad virum Dei Meneleum, apud Menatum cenobium[1] tunc morantem, in quo loco idem Savinianus nutritus fuerat et sacerdocii dignitatem illic subierat, retulit ei omnia que de beato Vincentiano viderat, qualiter vitam in seculo duxerat, vel post obitum eius, miraculis choruscantibus, dignatus est Dominus ostendere de eo, et quemadmodum ursus cum bove, loribus[2] adstrictus, plaustrum cum corpore viri Dei superposito traxerit usque ad locum sepulcri. Hec et alia sibi mutuo loquentibus, advenit quidam homo ex tellure Arvernico, beato Meneleo bovem pro Dei amore offerens. Nunc autem intuens Savinianus, dixit sancto Meneleo: 'Hic taurus similis est valde illi bovi, de quo agimus, qui fuit coniunctus[a] una cum urso et est modo cum nostris, qui sunt in Avolca[b] curte'. At Meneleus ait: 'Numquid videtur tibi similis illi esse?' At ille respondit: 'Simillimus. Et quid dicam? Certissime nullus homo potest repperire[c] similem huic tam in colore quam in vultu, et nisi mortuum vidissem, illum[d] fore minime dubitarem'. At Meneleus: 'Si vultu et statura sunt sibi similes, volo, ut adducatur ille ad nos, et sint simul nobiscum in loco isto'. Savinianus inquit: 'Quare ita loqueris, domine? Audi consilium meum, pater: ubi dominus Iesus operatus est miraculum, illic sine dubio debet perpetuo manere, ut suspicor ego'. Et Meneleus iterum: 'Non, ut tu vis, sed, sicut ego volo, erit omnino'. Rursum Savinianus: 'Fiat Domini voluntas, et impleatur in omnibus vestra iussio'. His itaque taliter altercantibus, sole ruente, polo astris fulgente, ministri domus sternunt accubita, ut, stratis compositis, artubus somno refectis, quies daretur corporum usque gallicinium.

(30). Hac igitur nocte sopore oppressis dominus Iesus Christus voluit suum patenter demonstrare mirabile signum. Antequam enim aurora in lucem claresceret, unus ex bubus in Avolca positus, presepio a nemine solutus, tota nocte solivagus, Deo aministrante, perniciter[a] cucurrit, usque dum venit in loco cui nomen est Alaniacus[3]. Nec mora et alter ex[b] bubus iam predictus, sine humano veniens rectore, illuc pervenit, ubi aderat alius taurus in villa Alaniacus dicta, ubi sancti Marcialis ecclesia venerabiliter colitur. Nocte hac servi Dei surgentes et mane in laude Dei excubantibus[c], nuncius advenit, dicens: 'Ecce, domine, nobis dormientibus, bos ille exilivit a presepio de domo quo erat, et nescimus, ubi sit vel quo abierit!' Tum vir Dei Meneleus dixit: 'Frater Saviniane, accipe unum ex nostris clericis, qui commitetur tecum, et eum diligenter perquirite, ne fortassis festinet nutu Dei, ubi alter bos est, aut inveniatur a bestia devorandus. Et si contigerit, ut simul a vobis inveniantur, ad nos eos pervenire confestim curate et nobis adducite'. Benedictione percepta, carpebant iter. Iterantes autem, quosdam invenerunt homines et interrogaverunt eos, dicentes: 'Numquid vidistis istic bovem per viam euntem?'. Qui dixerunt: 'Vidimus', inquiunt, 'et ecce! cursitando pergit ante nos'. Illi autem concito gradu abeuntes, invenerunt eum in agro non longe ab ecclesia, que in honore sancti Marcialis est constructa.

Capp. 29. 30. *c.*
Cap. 29. a) coniuctus unā *c.* b) alvolca *c., corr.* c) repperiri *c.* d) ullum (?) *c.*
Cap. 30. a) periter *c.* b) *om.* (*c.*). c) *ita c.*

1) *Menat (dép. Puy-de-Dôme, arr. Riom).* 2) *Pro loris.* 3) *De Allagnat loco (dép. Puy-de-Dôme, arr. Clermont, cant. Rochefort-Montagne) fortasse cogitari poterat, nisi Ad-duos-tauros cognomen (cf. infra c. 31) ad aliam regionem pertinere videretur; cf. infra p. 128, n. 1.*

(31). Dominus enim omnium, qui est summa pax et gaudium, noluit, ut surgeret inter eos aliqua discordia pro tauris iam sepe dictis, sed congregavit eos pariter in loco Alaniacus vocitato[a], unum ex plaga occidentali, alterum ex parte septentrionali, ut ibi foret finis et interitus[b] ipsorum, ne aliquando pro eis surgeret scandalum vel scrupulum, sed finem mortemque continuo inponeret. Nam inter sese altercantes orridoque vultu mugitum cum impetu dantes sive cornua sibi invicem collidentes, ad ultimum eorum intestina decidit in terram, et perempti cum dolore, spiritum emittunt. Ob hanc causam locus ille sumpsit cognomen et Adduos-tauros dicitur[1] et monstratur usque hodie locus ipse. Nam macellum necnon et forum ibi est levatum, qui permanet illic ob utilitatem multarum gentium. Annis volventibus sibique succedentibus, pro causis istius modi dictis vota voventes agrorum cultores, singulis annis offerunt panes Deo ad instar iugum[2] suorum figu-
Ian. 2. ratos in die festivitatis beati Vincentiani pro sanitate suorum animalium, ut a morbo ac pestilentia, Domino protegente, sunt[c] custodita ac salva.

(32). De ceteris miraculis, que Dominus per servum suum operari vel ostendere dignatus est, ne alicui fastidium ingeratur, huic operi finem inponimus. Tamen ea que nos vidimus et multi nostrorum noverunt, qui res istius sancti iniuste invaserunt sive ecclesiam suam audacia violaverunt aut res suas malo ingenio defraudaverunt, necnon et prelati, qui locum eius destruxerunt, honorem Deo ac servo eius minime prebuerunt, alii infirmitatem insanabilem in membris acceperunt, plurimi sanguinis profluvium meruerunt, nonnulli auditum perdiderunt, carentes mentis racione, alii paralitici, membris premortuis titubantibus, laborant, alii ab spiritibus inmundis obsessi, voces cum eiulatu emittunt. Et quid dicam? Nullus ex his sanus evasit, nisi qui Deo honorem dedit, ipso largiente, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus[a] sancti per infinita seculorum secula. Amen.

Capp. 31. 32. *c.*
Cap. 31. a) vacitato *c.* b) interius (?) *c.* c) *ita c.*
Cap. 32. a) spiritu *c.*

1) Parrochia de Duos Tauros *in duabus chartis Usercensibus sub Geraldo abbate* (1068—96) *commemoratur (Champeval l. l. p.* 236, *n.* 409/10; *cf. p.* 136, *n.* 102*), hodie Lestar(d)s locus (dép. Corrèze, arr. Ussel, cant. Bugeat), cuius ecclesiae patroni cum alii extiterunt tum S. Martialis; cf. supra c.* 30; *Champeval, 'Le Bas-Limousin seigneurial et religieux' I—II,* 1896/7, *p.* 313. 2) *I. e. iugorum.*

VITA
MENELEI ABBATIS MENATENSIS.

Manate monasterium sive Menate, quo nomine inde a saeculo IX. appellabatur, in pago Arvernensi a Claromonte ad septemtriones fere versus situm (hodie Menat, dép. Puy-de-Dôme, arr. Riom) aetate pleraque regionis illius coenobia longe superat, quippe quod iam saeculo VI. extiterit, Gregorio Turonensi teste. Cuius aevo cum in monasterio vel 'cellula' Manatensi disciplina monastica ob neglegentiam abbatis relaxata esset, Brachio abbas cellulae Ponticiacensis propinquae eo missus est, cuius 'studio congregatio ipsa canonice regeretur'[1]*; ubi a.* 576. *vita defunctus*[2] *et primo in Ponticiacensi oratorio sepultus, sed post duos annos voluntate sua suprema in oratorium alterius coenobii translatus est, quod, ipso adhortante, successor Ponticiacensis ad rivulum monasterio Menatensi finitimum construxerat*[3]. *Post a.* 578. *Menate per duo saecula et amplius in occulto latet, labentibus annis sive destructum sive ruinae proximum, dum saeculo IX. ineunte inter ea coenobia emergit, quae sub Hludowico Pio Aquitaniam regente restituta sunt*[4]. *Regimen monasterii ante a.* 814. *Benedicto abbati Anianensi, rerum monasticarum propugnatori clarissimo, a rege commissum est*[5]*: qui duodecim monachis ibi collocatis Andoarium discipulum abbatem praefecit, sub quo, vita coenobiali reviviscente, congregatio monachorum ultra numerum septuagenarium increvit. Benedictus ipse ius visitandi sibi reservaverat*[6]. *Fama monasterii iam paulo post ita celebrata erat, ut Carileffum abbatem Anisolensem alter ipsius biographus ante a.* 843. *confinxerit 'doctrinae gratia in monasterium, cui Menate vocabulum' esset, missum esse ibique degisse, unde vitam solitariam desiderans, cum Avito monacho clam egressus esset, cum prior biographus congregationis nomen non attulisset*[7]. *Casus monasterii*[8] *deinde iterum per duo saecula minus comperti*

1) *Gregorii Turon. Vita patrum c.* 12, 3 *(ed. Krusch, SS. R. Merov. I,* 714*).* 2) *Gregorii Hist. Fr. V,* 12 *(ib. p.* 201*):* Transiit post haec et Brachio abba cellulae Manatensis. 3) *Vita patrum l. l. (p.* 714 *sq.). 'Fluvius', ad quem oratorium abbas construxit, sine dubio rivulus Menatensis est, a sinistra parte infra monasterium in Sioule fluvium influens (A. Longnon, 'Géographie de la Gaule',* 1878, *p.* 504*).* 4) *V. Hludowici auct. anonymo c.* 19 *(SS. II,* 616*):* Et quidem multa — — ab eo sunt in eius dicione reparata, immo a fundamentis aedificata monasteria, sed praecipue haec: — — monasterium Menate. 5) *V. Benedicti Anian. auct. Ardone c.* 42 *(SS. XV,* 219*):* Hic habuit sub regimine suo monasteria XII, id est Anianum, — — Menatem. 6) *Ib. c.* 31 *(p.* 214*).* 7) *Vita II. Carileffi c.* 1, 5 *(AA. SS. Iulii I,* 91*); cf. SS. R. Merov. III, p.* 388, *n.* 2, *et p.* 389, *n.* 3. *Inde nomen monasterii Menatensis in Vitam Maximini Miciac. a Bertoldo ante a.* 843. *compositam c.* 14 *(Mabillon, Acta I,* 594*) transiit, ex hac in Vitam II. Maximini c.* 10, 22 *(ib. p.* 586*);*

sunt, quod saepius occurrit inde ab aevo Hugonis abbatis Cluniacensis (1049—1109) Cluniacensibus subiectum[1].

Aetate Hludowici Pii sepulchrum sancti Menelei teste Ardone[2] in monasterio ostendebatur, quod ab eo fundatum esse credebant, ita ut ante aevum Brachionis eiusque decessoris neque post priorem saeculi VI. partem vixisset, si testimonio tam recenti fidem adhibere liceret, neque nomen Menelei miro modo ab iisdem litteris incipiens cum Menate atque Menelai Graecorum regis memoriam renovans suspicionem removere potest. Certe saeculo IX. fama eius ultra fines Arvernos progressa est, ita ut Usuardus nomen die 22. Iulii martyrologio suo intulerit[3]: In territorio Arvernensi sancti Menelei abbatis. Ardo ille eum ipsum e genere regio ortum esse rettulit[2], atque de eadem origine plura in Vita Menelei prolixa narrata sunt, quae sane vel sola omnem fidem auctori abrogant.

Vita Menelei ab auctore composita est, qui sine dubio coenobio Menatensi adscriptus aut rationibus quibusdam coniunctus erat. Linguae latinae haud parum peritus, etsi menda non omnino vitavit[4], sermone turgido haud raro usus est[5] atque elocutionis generi quod 'reimprosa' vocamus adeo studuit, ut ipsum non ante saeculum X. scripsisse statuerim[6], neque saeculo XII. posterior fuisse potest propter codicem qui extat unicum. Genealogia sancti praemissa, vitam duobus libris ita complexus est, ut in priore res a Meneleo laico gestas enarraret, in posteriore eodemque minore ea referret, quae post tonsuram ab Eusebio episcopo Arvernensi acceptam sanctus 'in officio clericatus' gessisset[7]. Vita prolixa sermonibus hominum inter se colloquentium satis referta est neque vero fides prolixitati respondet. Origo sancti ab Heraclio imperatore (610—641) repetitur[8], de cuius progenie a testibus certis optime instructi sumus[9]. E filiis, qui ei ab auctore nostro attribuuntur, unus Modestus episcopus Hierosolymitanus ut aequalis, ita minime filius Heraclii fuit, alter vero Chobar nomine omnino fictus est. Hunc Menelei proavum fuisse auctor statuit, licet Meneleus ipse 'in quarta feria in primo (mense), in anno autem secundo sub regina Brunichilde'[10] natus[11] et cum eadem regina († 613) adultus

denique Vita IV. Aviti c. 1, 5 (AA. SS. Iunii III, 352; cf. SS. R. Merov. III, p. 382, 32) ex Vita altera et Maximini et Carileffi pendet. Cf. quae de his Vitis egregie disseruit A. Poncelet, 'Les saints de Micy' (Analecta Bollandiana XXIV, 1905, p. 5—104); de locis ad Menate coenobium spectantibus cf. p. 20. 43 sq. 47—49. 54—56. 8) In notitia de servitio monasteriorum a. 817/8. attributa inter monasteria Aquitanica, quae nec dona nec militiam, sed solas orationes debuisse dicuntur, monasterium Menadinii (sic) enumeratur (MG. Capitularia I, 351; cf. Mühlbacher, 'Reg.' I², n. 651).

1) Cf. Jaffé, Reg. pont. Rom. I², n. 6164. 6668. 6821, etc. 2) Vita Benedicti c. 31 (l. l. p. 214): monasterium, quod est in Arvernis territorio situm, quod sanctus Meneleus regio de semine ortus fundavit, in quo et iacet in corpore. 3) Ed. Sollerius p. 417. Ex Usuardo pendent martyrologia S. Laurentii Bituricensis (Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum II, 701) et ecclesiae maioris Remensis saec. XIII (U. Chevalier, 'Bibliothèque liturgique' VII, 1900, p. 49); alia kalendaria saec. XIII. et XV. afferunt Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III, 672. 4) Cf. V. Menelei I, 1: ob amore; I, 3: ad illud — terminum; I, 18: dat. eodem; II, 8: sequere; II, 11: meminere. 5) Saepius vocabula rariora adhibuit atque interdum fortasse ipse sibi excogitavit; cf. amicabilitas (II, 6), minatus = minae (I, 2), solatiata = adiuta (I, 10), solatiator (I, 8). Etiam verba vulgaria nonnulla apud ipsum occurrunt, velut assallire, carricatio, commendare = iubere, curtis, follis, mansus, missaticus, pensare, revestire, sala. 6) Etiam S. M. Mosnier, 'Les saints d'Auvergne' II, Parisiis (1900), p. 124, auctorem monachum Menatensem saeculi X. aut XI. fuisse indicavit. 7) Cf. V. Menelei II, 1. 8) Ib., genealogia: I, 1. 9) Cf. quae infra p. 135, n. 9. adnotavi. 10) Quae a. 567. regina facta est. Annos reginarum in fontibus genuinis non adhibitos esse ad tempora notanda, vix est quod moneam. 11) V. Menelei, genealogia.

aetate Heraclium abavum suum († 641) haud parum superasset[1]. *Neque si genealogiam Vitae ab alio auctore postea praefixam esse absque ratione idonea conieceris, biographo maior fides adhibenda est; nam Heraclius atavus (potius proavus) etiam in primo capite redit Amanulfo patri Menelei attributus. Etiam Genesius comes Arvernensis, qui sancto obituro castrum quoddam concessisse dicitur*[2], *cum Heraclii abnepote minime convenit, cum illum aequalem Praeiecti episcopi († 676) fuisse constet*[3]; *denique Dotiva soror Brunichildis*[4] *omnino ficta est. Reliquas quas auctor enarravit ambages hallucinationibus contaminatas esse existimavit Pinius, qui Vitam e numero genuinorum actorum tollendam esse iusto iure censuit*[5]. *neque dubitari potest, quin omnia fere ab ipso auctore excogitata atque conficta sint, nisi quod nonnulla a biographo Vincentiani et ipso falsario*[6] *mutuatus est.*

Res enim complures, quae magnam partem libri prioris Vitae Menelei (I, 3. 4. 10. 13—20. 22. 23*) occupant, eaedem, quibus Vincentianus partim interfuisse dicitur, etiam in huius vita (c.* 10*) enarratae sunt atque Pseudo-Hermenbertus haec celerius perstrinxit et Baronti fata aliaque persecutus 'maiore simplicitate'*[7] *usus est biographo altero. Hic non solum ea deprompsit et exaggeravit, quae de Meneleo in V. Vincentiani leguntur, sed etiam fabulam 'de insinuatis reliquiis'*[8] *ad Tresfagium monasterium rettulit neque ad Arolcensem ecclesiam, atque nescio, an ipse primus Savinianum a Meneleo eidem monasterio praefectum esse, postea Meneleo abbatem Menatensem successisse statuerit*[9], *dum ille apud Hermenbertum presbyteri Arolcensis primi officio fungitur, apud Menatenses nutritus et presbyter consecratus*[10].

De initiis coenobii Menatensis auctor minime instructus erat, ita ut originem eius aeque atque Ardo ad Meneleum referens, coenobium iam saeculo VI. medio extitisse omnino ignoraverit, atque more falsariis inusitato conditori aetatem posteriorem attribuit, Meneleum pro aequali Brunichildis reginae habens, a qua iniurias ei illatas esse finxit exemplo fortasse Vitae Columbani. Meneleum autem pro primo conditore monasterii ab eo habitum esse negari nequit neque recentiorum quorundam vestigiis ingredi licet, qui, ut Vitam sancti cum testimoniis Gregorii Turonensis eximiis conciliarent, Menate monasterium a Meneleo non conditum, sed restitutum esse voluerunt[11], *post aevum Gregorii quolibet modo destructum, ita ut altera eversio saeculo VIII, altera autem restauratio temporibus Benedicti Anianensis statuenda esset. Neque Meneleum demum circa a.* 720. *obiisse*[12] *auctoribus nonnullis credendum est, qui nomen Brunichildis reiciendum esse statuerunt, nomen Eusebii episcopi Arvernensis*[13] *ficti temere pro Bonito accipientes. sed de vita illius ne minimum quidem constat, nisi quod inde ab aevo Hludowici Pii pro conditore Menatensi habitus et memoria eius die* 22. *Iulii celebrata est.*

Gesta autem eius confingens, auctor non solum id egit, ut historiae patroni consuleret eo usque incognitae, sed etiam, nisi omnia fallunt, consilium aliquanto utilius neque apud hagiographos inauditum assequi voluit, possessionibus iuribusque quibusdam vindicandis atque confirmandis studens. Utriusque libri partem maiorem narratio satis similis occupat: et hic et illic Meneleus infestatur, persecutor divinitus punitur atque, sanitate recepta, munera coenobio Menatensi utilissima sancto concedit; in libro priore

1) *Ib. II,* 3—12. 2) *Ib. II,* 15. 3) *Cf. V. Praeiecti (infra).* 4) *V. Menelei II.* 10. 5) *AA. SS. Iulii V,* 305. *Mabillonius (Acta III,* 1, *p.* 404*) Vitam nonnullis mendis respersam esse nimis indulgenter scripserat. Auctori exiguam quidem fidem, sed iusto maiorem, nuperrime adiudicavit S. M. Mosnier l. l. II,* 123 *sq.* 6) *Cf. supra p.* 113 *sq.* 7) *Pinius l. l. p.* 306. 8) *V. Vincentiani c.* 12. 26; *V. Menelei II.* 13. 9) *V. Menelei II.* 12—15. 10) *V. Vincentiani c.* 10—13. 23—29. 11) *Cf. e. gr. Mosnier l. l. II,* 126. 131 *sq.* 12) *Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 422; *Pinius l. l. p.* 304; *Mosnier l. l. II,* 141 *(at cf. p.* 125*).* 13) *V. Menelei I,* 25. *II,* 1.

Baronto, in altero Brunichildi reginae idem officium grati persecutoris obvenit. Barontus sanatus primo Tresfagium monasterium in regione Exandonensi situm cum 46 *'mansis vestitis' aliisque rebus ei donat, quod 'in suo iure et dominatione retineret'*[1]*; deinde Avolcam et Varicium villas ibidem sitas addit*[2]*, adeoque biographo hae possessiones remotiores cordi erant, ut referre minime oblitus sit, quomodo legatus Menelei per missum Baronti rebus donatis idoneo modo 'revestitus' esset ipseque Meneleus id egisset, ne 'in posterum subdolorum hominum fraudes' irreperent*[2]*. Porro Tresfagium coenobium una cum illis villis Saviniano presbytero a Meneleo postea commissum esse voluit*[3]*, atque quae commoda Menatenses a subditis expectaturi essent, apertius ostendens rettulit, coenobio Menatensi concremato, iussu Menelei homines Tresfagii et villarum advenisse, divisisque operis partibus, rei iniunctae libenter laborem impendisse*[4]*, totum incendium sine dubio sibi excogitans, ut homines illi pro Menatensibus laborantes posteris exemplum utile essent. Neque dissimile consilium in altero Vitae libro persecutus est, narrans, Brunichildem, stultitia propria cognita, Meneleo cum Sigolam villam ecclesiamque S. Martini concessisse tum licentiam pretiosissimam terminos coenobii Menatensis — in silva regia siti! — ad proprium arbitrium ampliandi*[5]*. Res praeteritae manifestius in usum posteritatis confingi vix poterant atque nescio an biographus Menelei vel Vitam Galli famosam ea arte superaverit. Baronto et Brunichildi Leopasius presbyter et Genesius comes Arvernensis accedunt, ille inductus*[6]*, ut ecclesiam S. Gervasii, hic, ut castrum Montis Mauri Meneleo donaret*[7]*; denique Ermendricus quidam terras nonnullas eidem vendidisse et pretio accepto transfudisse dicitur 'in iure et dominatione monasterii dilectoris Dei Menelei'*[7]*. Auctor igitur possessionum iurumque Menatensium haud exiguam rationem habuit atque in fabulis confingendis non solum de piorum lectorum animis aedificandis, sed etiam de manifestis coenobii commodis cogitavit, falsarius et impudens et rerum gestarum ignarus.*

Interim falsarius ipse ab auctore Vitae quae extat Menelei distinguendus est; nam hic opus vetustius in alium sermonem redegit, ita ut fraudes decessori suo attribuendae sint. Vita prior maxima e parte deperdita est; sed superest fragmentum, quod saeculo XVII. et in exemplari Andreae Du Chesne[8] *et apud F. Thomam Aquinatem de S. Iosepho Discalceatum Parisiensem extabat*[9] *quodque e codice ignoto propria manu descriptum edidit Philippus* L a b b e, *Novae bibliothecae manuscript. librorum tomus II, Parisiis* 1657, *p.* 591—593.[10] *Fragmentum (inc.* Beatus Meneleus, relicta uxore sua, Barunti cuiusdam filia*) res inter Brunichildem et Meneleum gestas (II,* 3—12*) continet, ipsis verbis cum integra Vita haud raro convenientibus; sed sermo multo simplicior est, fuco verborum inanium minus exornatus. Verba e. gr. comparare liceat, quae nuntius Brunichildis Meneleo dixisse fertur:*

Labbe p. 591:	*Vita II,* 3:
'Regina vocat te, venias ad eam'.	'Magnificentia Brunichildis regine presentiam tuam non prolongato tempore ad se commendat venire'.

1) *V. Menelei I,* 22. 2) *Ib. I,* 23. 3) *Ib. II,* 12. 4) *Ib. I,* 24. 5) *Ib. II,* 11. 6) *Ib. I,* 21. *II,* 6. 7) *Ib. II,* 15. 8) *Iam codice Parisiensi collectionis Chesnianae n.* 85, *fol.* 166; *cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 100. 9) *Pinius l. l. p.* 307, *quo teste Bollandiani exemplar codicis Chesniani nacti erant.* 10) *Textui Labbeano nonnulla menda insunt, p.* 591 *(bis):* in valle Naveris; *p.* 592: per vallem Naveris *(pro* Vaveris*); p.* 592: Vincico *(pro* Vinciaco*),* Vincinanensis *(pro* Vinciacensis*);* Dociva *(pro* Dotiva*); p.* 593: Saviniacum *(pro* Savinianum*), e quibus (*n *pro* v, c *pro* t*) nescio an concludere liceat, textum Labbei e codice saeculi XIV. aut XV. pendere.*

et huius responsum:

Labbe p. 591:	*Vita II,* 3:
'Vade tu; ego te subsequar'.	'Vade', inquid, 'et quo velocius potero, regine mandata perficiam bono animo'.

Auctor fragmenti de itinere praeparato referens:

Labbe p. 591/92:	*Vita II,* 4:
Acceptas vero eulogias, vinum, pisces et favum mellis pro causa benedictionis, iussit sibi asellum domesticum sterni ad sedendum,	Ut autem amicabilius posset adstare ante regine obtutus, pauper terrenarum rerum, dives caelestium, sanctus vir Meneleus preparat quedam donaria, vini scilicet, piscium et mellis, et haec secum apportat, ut meliorem locum receptionis inveniat. Consuetum autem sue carricationis asellum sibi sterni commendat, ut imperati itineris cursum vivacius perficiat,

vel accusativo absoluto usus est, speciem maioris antiquitatis prae se ferens. Neque graviora exempla desunt, e quibus fragmentum ante Vitam compositum esse intellegatur. Cella Menelei in monasterium excrevit apud biographum posteriorem:

Labbe	*Vita*
p. 592: Ascenditque asinum suum et reversus est ad propriam cellam, *et infra:* ut in crastinum esset ad cellam venturus ad opus divini officii ministrare;	*II,* 6: Sic ad proprii laboris monasterium rediit, *et infra:* ut ad monasterium eius veniat eosque Deo et spiritui eius offerendo sacras hostias commendare velit;
p. 593: 'Do etiam vobis secundum placitum vestrum licentiam in circuitu cellae vestrae terminos ampliandi',	*II,* 11: Dedit etiam iure perpetuo licentiam ampliandi terminos sui monasterii secundum suum velle,

qui verbis iure perpetuo *additis utilitati domesticae eo magis consuluit. Oratorium S. Gervasii a Leopasio donatum in ecclesiam adolevit:*

Labbe p. 592:	*Vita II,* 6:
oratorium beati Gervasii, quod dato pretio per epistolam venditionis acceperat, manibus propriis ad locum sancti illius tradidit.	sui iuris quandam ecclesiam donat in honore Dei et in memoria sancti Gervasii dedicatam.

Etymologia nominis Menatensis falsa in fragmento lucidius definita videtur esse quam in Vita, verbis congruis minus seiunctis:

Labbe p. 593:	*Vita II,* 11:
'Nam discipulos lachrymantes vidisti, eo quod ad gladii minas properares (properaret *Labbe*). Locus vero ille iam ulterius Minatus vocetur'.	Obliviscatur quoque lacrimarum discipulorum, quas profuderunt uberes, interfectionis ipsius minas audientes. Et pro confirmato recognitionis eventu vocari precipit eundem locum perpetualiter Menatum, unde abstractus iam pridem fuerat sanctus Meneleus.

Denique auctor fragmenti condicionem coenobii eodem modo distinxit quo Gregorius Turonensis, discrepante Vita:

Labbe p. 592:	*Vita II,* 7:
et pergere coepit partibus Vinciacensis (Vincinanensis *Labbe hoc loco)* domus, in qua regina erat. *Cf. Gregorii Vitam patrum c.* 12, 3: saltus ex domo Vindiciacense *(cf. infra p.* 138, *n.* 3).	Sicque partibus Vinciacensis loci, ubi residebat regina Brunichildis, vadit.

Quae cum ita sese habeant, mihi persuasum habeo, eam Vitam, quae integra extat, retractationem prioris esse, ad quam fragmentum Labbeanum olim pertinuerit[1]. *Ex hoc concludi licet, res easdem fere in utraque narratas esse; unde ob Arolcam villam coenobio Menatensi vindicatam*[2] *etiam opusculum prius ante saeculum XI. medium compositum esse statuendum est, quo tempore villa iam ad alios dominos transierat*[3], *neque magis gesta Menelei priora quam posteriora ante aevum Carolingicum conscripta esse patet. Quae cum maxima ex parte deperdita sint neque fragmentum in universum a Vita retractata discrepet nisi sermone, totum textum iterare nolui, sed satis habui locos alicuius momenti e Labbeo depromptos notis Vitae integrae inserere.*

Vita Menelei sive deperdita sive posterior auctoribus Calmiliensibus praesto fuisse videtur, qui de initiis coenobii sui rettulerunt, et auctori chartularii saeculo XI. exeunte compositi[4] *et biographis Theotfredi abbatis et uni (c.* 8. 10)[5] *et alteri*[6], *qui eiusdem distincte meminit*[7]. *Eandem biographus Saviniani abbatis ut fertur Menatensis secundi*[8] *et adhibuit et citavit*[9], *easdem res ex parte iterans, quas in V. Menelei legerat. Denique in libello supplice, quem a.* 1423. *Martino V. papae pro coenobio Menatensi tradiderunt, origo ipsius secundum Vitam Menelei verbis nonnullis enarrata est*[10].

1) *Qui fragmentum exscripsit, is verba primigenia servasse videtur, nisi quod primum enuntiatum e pluribus in breve coegit.* 2) *V. Menelei I,* 23. 3) *Cf. supra p.* 112. 4) *Cf. c.* 5 *(ed. U. Chevalier, 'Cartulaire de l'abbaye de St.-Chaffre du Monastier',* 1884, *p.* 5) *de Eudone abbate:* Praebent namque virtuti religionis eius testimonium imitatores perfecti sub illius magisterio educati, beatus videlicet nepos eiusdem atque successor Theofredus necnon et Meneleus Minatensis abbas sanctissimus pariterque Savinianus post ipsum rector egregius. 5) *Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 480 *sqq. Cf. V. Menelei I,* 5—8. 25. *II,* 1. 6) *Vitam II. Theofredi Stephanus Medicis mercator Podiensis (c.* 1475—1565) *Chronicis suis inseruit, ed. A. Chassaing, 'Le livre de Podio ou chroniques d'Étienne Médicis' I ('Recueil des chroniqueurs du Puy-en-Velay' I), Podii* 1869, *p.* 48—56; *pars prior (p.* 48—51) *e Vita Mabilloniana pendere videtur.* 7) *Ib. p.* 50 *sq.:* Qualiter autem idem Meneleus Calmiliaci per septennium educatus vel edoctus fuerit, vel quomodo locus edificandi oratorii divina revelatione ei innotuerit, vel quemadmodum grata licentia a beato Eudone ad locum a Deo designatum dimissus fuerit, vel quomodo sanctissimi Theofredi interventu ab Arvernorum presule tonsoratus fuerit, vel quibus virtutibus exinde claruerit, in huius operis brevitate enarrare supersedendum duximus, presertim cum virtutes eius ac facta peculiariter ac plenarie a suis scriptoribus digesta referantur. 8) *De V. Saviniani cf. supra p.* 115. *Mosnier l. l. II,* 124. *coniecit, eam fortasse ab auctore eodem compositam esse, qui antea V. Menelei conscripsisset.* 9) *Cf. locum, quem B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 574. *attulit:* Brunichildis namque regina illa proibet eos luci sui arbores extirparę, nec desistentibus illis, Meneleum conspectui suo vinctum facit presentare. Qualiter autem, miraculum in demoniacam necnon in eandem operans, cum munerum largitatę ab ea sit absolutus atque iuxta suimet velle nemus sit amputare permissus, quia satis plene recitatur in eiusdem Vita, reticebo, festinanter denotans alia. 10) *Cf. H. Denifle, 'La désolation des églises, monastères et hôpitaux en France pendant la guerre de Cent Ans' I,* 1897, *p.* 285, *n.* 623.

Vitam sancti posteriorem, quae sola integra extat, iam unus

1) *codex* **Claromontanus** *n.* 150 *(139 — A. 15), saec. XII, olim (fol. 1, m. saec. XVII)* Monasterii S. Illidii Claromont(ani)[1], *fol. 1—27. continet; quam sequuntur fol. 27—28. carmina duo de eodem*[2], *fol. 28′—46′. Miracula Menelei*[3], *fol. 47—55′. V. Saviniani successoris*[4], *fol. 56.—72′. Vita II. Carileffi, fol. 72′—84′. V. Vincentiani*[5], *fol. 84′—86. V. Genesii comitis Arvernensis fabulosa*[6], *ita ut codex totus sanctis dicatus sit, qui rationibus quibusdam cum coenobio Menatensi coniuncti esse credebantur. Contulit v. c. B. Krusch.*

2) *Codex* **Menatensis** *a Mabillonio adhibitus, qui hodie latet, aeque atque 1 Vitam Menelei una cum Miraculis exhibebat.*

Vitam Menelei, cuius Hugo **Menardus** *meminit*[7], *primus*

Iohannes **Mabillonius**, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum III, pars I, Lutetiae Parisiorum 1672, p. 404—422, e codice 2 edidit, locis nonnullis suppressis. Quam editionem iteravit*

Iohannes **Pinius**, *Acta sanctorum Iulii V, Antverpiae 1727, p. 308—319.*

Textus decessorum e codice 2 haustus a libro 1 non discrepat nisi locis paucis atque lectiones 2 variantes in universum nullius momenti sunt, unde eas non curavi nisi raro.

W. Levison.

INCIPIT GENEALOGIA MENELEI.

Origo beati Menelei claro de fonte manavit, ex magni scilicet imperatoris Heraclii[8] prosapia. Nam Heraclius imperator genuit Chobar et Modestum Iherosolimorum episcopum[9], Chobar autem Agor; Agor genuit Amanulfum, Amanulfus genuit Meneleum. Quodam itaque tempore exiit vir religiosus Modestus pontifex ab urbe Iherosolima, habens comitantes Chobar et Agor secum, Romamque progressi causa oracionis, ad beati Petri basilicam expecierunt occursum. Eadem nocte, molestia corporis gravatus, Modestus episcopus vitam finivit. Tunc Chobar et Agor perrexerunt cum magno comitatu usque ad urbem Turonensem. Quod[a] cum devenissent in aecclesiam beati Martini, spiritalia pecierunt fomenta. Post spacium vero temporis in eundo latrunculi irruentes, mente nefanda iniecerunt in eos manus et gladio extinxerunt, tantumque Agor a consorcia[b] patris et fratrum

Geneal. 1.

Geneal. a) Quo *edd.* b) *ita* 1.

1) *Codicem accuratius descripsit B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 573 sqq.* 2) *Incipiunt* Angelus ista Deo *et* O Menelee pater *(Chevalier, Repertorium hymnologicum III, 1904, n. 22976. 30710).* 3) *Incipiunt* Omnium gesta seu memorias. *Locos nonnullos excerptos editioni Vitae Mabillonius p. 423. adiunxit, quos Pinius p. 307. iteravit.* 4) *Cf. supra p. 115.* 5) *V. supra p. 116.* 6) *Cf. Krusch l. l. p. 574 sq.; infra p. 156, n. 1.* 7) *Martyrologium sanctorum ordinis Divi Benedicti, Parisiis 1629, p. 287: 'Eius vita extat duobus libris conscripta'.* 8) *A. 610—641.* 9) *Modestus primo a. 614—628. loco Zachariae patriarchae a Persis abducti, deinde a. 633—634. ipse patriarcha ecclesiam Hierosolymitanam rexit (cf. le Quien, Oriens Christianus III, 1740, col. 258 sqq.; Smith et Wace, 'A Dictionary of Christian Biography' III, 1882, p. 929; Migne, Patrol. Graeca LXXXVI, 2, col. 3267 sqq.), cuius nomen auctori e Vita Iohannis Eleemosynarii auct. Leontio § 33 (AA. SS. Ian. II, 505) aut ex Anastasii Chronographia tripertita (Theophanis Chronogr. ed. C. de Boor II, 210) notum esse poterat. Neque vero magis Modestus quam Chobar filius Heraclii imperatoris fuit, cuius progenies omnino diversa e fontibus genuinis comperta est (cf. Theophanis Chronogr. ed. C. de Boor II, 612; Nicephori opuscula ed. C. de Boor p. 242 sq., etc.; Clinton, Fasti Romani II, 178 sq.; A. Pernice, 'L'imperatore Eraclio', 1905, p. 53. 293 sq.).*

orbatus solus remansit. Qui prostratus mente cepit amarissime flere; tamen suffultus presidio divino, robore accepto, fortis fuit in bello. Tunc consolator supernus, nolens famulum suum nimio cruciari merore, misit ei virum Arimundum nomine, qui eum cepit blandis sermonibus consolari dixitque ei: 'Noli contristari nec mestus esse, sed mecum perge in partes Andegavis urbis illustris, daboque filiam meam uxorem nomine Raganildem ac ditabo diviciis magnis, ut simul fruamini bonis'. Itaque Agor, in coniugio ducta uxore Raganilde, genuit ex ea filium nomine Amanulfum [1], qui, accepta Doculam [a] nomine, genuit ex ea filium Meneleum in quarta feria in primo [2], in anno autem secundo sub regina Brunichilde.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT VITA SANCTI MENELEI GLORIOSI CONFESSORIS ET DIGNISSIMI ABBATIS. CUIUS FESTIVITAS CELEBRATUR UNDECIMO KALENDAS AUGUSTI.

(1).[a] Claris ortus natalibus [3], beatus Meneleus antiquam nobilitatis lineam reddidit fulgore meritorum splendidam. Hic ex illius Eraclii imperatoris genealogia descendens, patrem habuit nomine Amanulfum, qui et attavum [4] habuit ipsum imperatorem Heraclium. Huius itaque beati Menelei predictus pater Amanulfus genitorem habuit nomine Agor. Is ab Hierosolimis ob amore [b] Dei beati Martini Turonis expetens suffragia, post aliquantos dies Andegavis pagi propinquos pervenit ad terrarum fines; ubi sicut vir nobilis nobiliter deducens vitam et nobilem copulans sibi Raganildem in coniugio coniugem, ex ea genuit iam dictum Amanulfum, beati Menelei patrem inclitum. Prefatus autem Amanulfus non degenerans ab inclita parentum serie, sub temporibus Brunichildis regine tocius sue parentele honestavit numerum, dum per misericordiam Dei procreavit verum amicum Iesu Christi Meneleum.

(2). Quod relinquens patrem et matrem, vovit se Domino serviturum semper.

Is igitur beatus Meneleus in utero matris sue spiritu Dei preventus et septimplici meritorum dono adhuc septennis numero annorum munitus, sub disciplina illa se totum constrinxit, qua dicitur: *Beatus vir qui portaverit iugum a iuventute sua.* (Thren. 3, 27.) Hoc caelesti magisterio edoctus, infancie sue vias magistravit sibimet institutis senilibus et ut bona terra centuplicatum fructum reddidit, (cf. Matth. 13, 8.) dum ęuvangelici sermonis auditor et factor promptus exstitit. (cf. Rom. 2, 13.) Nam relinquens patrem et matrem adhuc septempnis [a], temporivus pius infans (cf. Marc. 10, 7.) pio studio ęcclesiarum vicinis adherebat ianuis. Uno autem dierum pater eius Amanulfus audiens, quod in tali se studio exerceret adtencius, et quod quasi quidam sapiens architectus devovisset velle se Domino serviturum, (cf. 1. Cor. 3, 10.) retrahi eum a tali opere precepit, virgis quoque vapulari sapientem divinum inscius secretorum divinorum mandavit indixitque ei, ut ad domum propriam rediens carnalem matrem non relinqueret, donec ipsa ultimum diem communi omnium vivencium morte susciperet.

Post perpessos itaque virgarum ictus, paterne comminationis auditos minatus [5] beatus Meneleus ad matrem rediit, qui in omnibus secundum Deum parentibus et extraneis

I. Geneal. Capp. 1. 2. 1.
Geneal. a) *ita* 1.
Cap. 1. a) *numeri desunt* 1. b) *ita* 1.
Cap. 2. a) *ita* 1.

1) *Cf. V. Vincentiani c.* 10: Meneleo, filio Amanulfi. 2) *Suppleas: mense.* 3) Clarissimis igitur orta natalibus *incipit Vita Rusticulae (SS. R. Merov. IV,* 340*).* 4) *Potius proavum iuxta genealogiam praecedentem.* 5) *I. e. minas.*

oboediens fuit. Dum autem hoc tale negocium audivit mater non solum ab ipso pio infante Meneleo, set etiam ab ipso patre Amanulfo, profuturos sanctitatis gradus filium divinitus intellexit inquirere et ad hos consequendos precordiali filium firmavit benedictione. Multiplicabantur ei itaque laudabiles animi qualitates secundum multiplicatas dierum volubilitates, et quorundam antiquorum adhuc puerulus transcendebat senium quadam magistrali gravitate morum.

(3). Qualiter[a] Barontus ei filiam suam copulare voluerit.

Cum autem beatus Meneleus ad illud[b] pervenisset aetatis terminum, quo transitorio modo coniugii deberet accipere honus laboriosum, plurimi quique nobilium eum expetebant, et ut eis generis pactum conservaret, accepta uxore, adtendebant. Set illud puritatis, castitatis et innocentiae[c] animal cordis sui divino sponsalicio consecratum penetral pati non potuit ut morbidi coniugii obfuscari tenebris velit. Inter alios autem quidam aderat nobilitatis magne et spaciose potestatis nomine Barontus[1], qui pro tali negocio perficiendo ad beati viri patrem Amanulfum Prisciniaca villa[2] venit quantocius; non sperans etenim erat, ut filie sue[3] despiceretur uxorius amplexus, quam nobilitabat et parentum clara speciositas et ampla diviciarum numerositas. Beati itaque Menelei pater Amanulfus filio suadet, ut super filie Baronti coniugium inclinet voluntarium animum et preparatum honorem ne differat, quem sic insperatum arridens fortuna preparat.

Super hoc etiam tale negocium voluntas matris inquiritur. At illa, que satis bene manebat conscia boni secreti nati, respondit, non se sperare, ut umquam esset voluntas Menelei filii, se oblectamento carnalis coniugii velle irretiri, quia adhuc dum esset septemnis[b] annorum, sic voluntarius invigilabat ad ianuas sancte orationis. Huius denique sapiens consilium valde reddidit animum Amanulfi turbidum, vel quia ad preobtatam talis coniugii copulam non se posse inclinare filium diffidebat, vel quia hoc predivinare matrem tam pro certo audiebat. Inflammatus itaque pro responsione matris, eandem perculit pugno in maxillis, non ad ipsam pertinere susurrans tale negocium, ad quod pensabat posse preparare in proximo tempore filium.

A voluntate deinde patris beati Menelei Barontus ille, cuius filia respuebatur, non discordans et anulum, quo filia ipsius desponsari eligebatur, pio Meneleo premonstrans, infinitis bonorum opibus ditari[d] eum repromittit et omnium suarum rerum post se primatum posse tenere predicit. Sed ille, quem zelus stabilite perfectionis obdurabat, nec promissionibus nec persuasionibus aurem perficiendi coniugii accomodare poterat. Unde exasperati cordis felle amaricatus beati Menelei pater Amanulfus pium Meneleum baculo percutit, et superbiens et vana sequens, humilem et stabilita dona tenentem, ne frivola sequatur, comminatur inaniter. Tandem autem ad satisfaciendum et ad perficiendam voluntatem patris beatus Meneleus anulum suscipit de manu Baronti[4], quasi videretur carnalis maritus fieri velle. Sic igitur ad ultimum subarrat sanctus Meneleus filiam

I. Capp. 2. 3. 1.

Cap. 3. a) *ita Mabillonius; titulum c.* 7: Qualiter ab abbate sit susceptus Eodone, *etiam huic capiti praescr.* 1. b) *ita* 1. c) *ita Mab.*; innocentis 1. d) *corr.* eum ditari 1.

1) *De quo cf. supra p.* 113 *sq.* 2) *Hodie Précigné locus (dép. Sarthe, arr. La Flèche, cant. Sablé). In villula 3 km. distante, quae 'les Parillés' dicitur, capella S. Meneleo dicata extat; cf. L. Persigan, 'Vie de saint Ménelé', Cenomannis* 1877, *p.* 13 *sq.* 87 *sqq.* 3) *Sensa infra c.* 10. *vocatur.* 4) *Cf. V. Vincentiani c.* 10: Barontus filiam suam Sensam nomine *(cf. infra I,* 10*)* Meneleo, filio Amanulfi, desponsavit.

Baronti casto sponsalicio[a] Christi: et castus maritus remanet, et obtativum virginitatis donum firmiter sponsa retinet.

(4). Qualiter ab Andegavensi patria aufugerit.

Septimo iam denique die, postquam beatus Meneleus tali modo est laudabilis effectus sponsus, pater desponsate filie Barontus iniciat nupciarum diversos sumptus preparare; ad quos dispiciendos invitatur quam plurimus nobilium conventus, et hunc comitatur utriusque sexus copiosus numerus. Audiens autem vir beatus Meneleus, ad tale conventionis opus et preparari copiosam rerum affluentiam et convenire multorum populorum cf. 2. Tim. 2, 3. presentiam, nec emolliebatur Christi miles emeritus affluentia copiose delectacionis nec frangebatur ab inchoato desiderio superne perfectionis. Unde secretos cordis sui thesauros cuidam contubernali nomine Saviniano reddit manifestos, cui et predicit, velle se respuere terrenos nupciarum apparatus, quoniam quidem iam se devoverat Domino serviturum celibem; et si inibi remaneret, metuebat, ne paterne voluntati, amicorum quoque peticioni non oboediens culpam incurreret. Magis vero se velle eligere indicat, ut inter montuosos et declivos petrarum scopulos comestum corpus bestiis et avibus tradat, antequam castitatis votum Iesu Christo domino promissum carnalis coniugii morbido tactu faciat irritum. Super his talibus rebus estuanti[a] precordiali Meneleo adfuit ille auctor[b] tocius consolacf. Gen. 12, 1. tionis in proximo, qui illud antiqui Abrahe oboeditionis dignum memoriale debere sequi famulo suggerit, ut de terra et de cognatione sua exire velit. Illius[c] itaque dominici mandati executrix effecta pia deliberatio piissimi Menelei, ab Andegavensi patria[1] uno dierum summo diluculo cum Saviniano et Constancio comitibus suis exiens aufugit[2]. Post longos autem et asperos viarum amfractus in Arvernensi patria[1] in pago Vinciacensi[3] inter fluvium Sivolis[4] et Bubule[5] statuit finem itineris imponere.

(5). Quomodo eos beatus vir Teothfredus susceperit.

Sed omnipotentis Dei larga miseratio peregrinationem famuli intuitu respexit propicio. Denique dum in eadem patria oberraret beatus Meneleus cum predictis sociis et

I. Capp. 3—5. 1.
Cap. 3. a) ponsalicio 1.
Cap. 4. a) estuantem 1, *corr.* b) *ita Mab.; versu exeunte om.* 1. c) Illud 1.

1) *Patria pro pago sive territorio accipienda est, qua notione vocabulum saepius in chartis Arvernicis adhibitum est (cf. H. Doniol, 'Cartulaire de Brioude',* 1863, *p.* 9. 380 *sq.; 'Cartulaire de Sauxillanges',* 1864, *p.* 10. 733*).* 2) *Cf. V. Vincentiani c.* 10: Cumque dies nupciarum advenisset, Meneleus coniugium pro Deo respuens, partibus Arvernicis cum duobus domesticis pergens, et in Vaveris silva *(cf. infra c.* 5*)* super fluvium Seulo heremum concupivit. 3) *Potius Vindiciacensi, siquidem de Vindiciaco loco, cuius nomen in nummis Merowingicis legitur (cf. M. Prou, 'Les monnaies mérovingiennes de la Bibliothèque nationale',* 1892, *p.* 383; *A. de Belfort, 'Description générale des monnaies mérovingiennes' III,* 1893, *p.* 432*), et de domo Vindiciacensi a Gregorio Turon. (Vita patrum c.* 12, 3*) commemorata agitur. Nomen locus Vensat (arr. Riom, cant. Aigueperse) servare videtur (cf. Longnon, 'Géographie' p.* 517*), qui non inter duos fluvios supra allatos situs est, sed in orientem versus haud parum a Sioule fl. distat. Auctorem autem re vera nomen huius loci toti regioni indidisse, e narratione II,* 7—9. *concludere licet, ubi Meneleus e coenobio Menatensi inter utrumque fluvium sito ad Brunichildem 'partibus Vinciacensis loci' transportandus (c.* 7*) prius 'ad fluvium Sivolis' venisse dicitur (c.* 8*) quam ad reginae palatium (c.* 9*).* 4) *Hodie Sioule, in Allier fl. influens.* 5) *Hodie Bouble fluviolus, a sinistra parte in Sioule fl. se immergens. Menat locus inter utrumque situs est.*

necdum firmum statuisset locum habitationis, invenit in loco qui vocatur vallis Vaveris[1] quendam magne religionis virum Teothfredum nomine, qui iugum Domini ferens sub Eodone religioso abbate non in vanum nec in vacuum studebat laborare. cf. Is. 49, 4. Is Calmidiense monasterium[2] regebat[3] et inibi proficuos religionis fructus cotidie seminabat. Predictus denique vir Domini Teothfredus in predicta convalle sub densa quercu fugabat nimios ardoris aestus iocundumque refectionis convivium sumebat cum suis secundum tempus oportunum. Initoque beatus Meneleus cum Saviniano consilio ad eum properabat venire cum beneplacito animo, perquirere volens ab eo salubre consilium et profuturum tam anime quam corporis emolumentum. In secretiori autem predicte convallis loco positus vel propter fugiendos pertranseuntium concursus vel propter effugandos incendentis solis rimatus[4], dum insperato beatum virum Meneleum cum suis ad se venire promptissimos videt, aliquid adversitatis per eos sibimet accidere timet. Sed illum beatissimum Meneleum, cuius mentem, sicut Scriptura dicit[5], indicabat vultus, inter utrosque socios et pulcritudinis formositate et moderationis gravitate magisterium tenere videns, aliquid perfecte rationis expetere viros non dubitavit. Unde propius astantes dulci affamine dulcis alloquitur sanctus Teothfredus nomine: 'Unde', inquid, 'adventum vestri habemus? Cuius negocii causas per hec remotioris loci abdita requiritis? An stacionis[a] locum investigatis an incerti per has solitudinis vias oberratis?' Post hos caritative collocutionis interrogatus beatus vir Meneleus presentes veridicos et necessarios itineris sui reddidit conventus[6].

(6). Quod omnia necessaria sancto aperuit Teothfredo.

Indicat itaque, quod patria Andegavensi et villa sit natus Prisciniacensi, et nomen patris Amanulfi et nomen matris Docule non reticet seque Meneleum vocari non piget. Tantarum igitur personarum filium cum tanta humilitatis paupertate videns ambulare beatus vir Teothfredus, et parentum insinuatam nobilem generositatem multo adpreciavit et insinuatas rationis illius causas credere non dubitavit. Nam post insinuatum nomen patrie et parentum illud deliberationis sue beatus Meneleus indicat votum, quo se Domino devoverat serviturum celibem, cum adhuc esset annorum septem. Ad illud autem aetatis perveniens confinium, quo se posset coaptari ad uxoris deducendum conubium, surrexisse quendam Barontum nomine lacrimans replicat, qui ei, consentiente patre Amanulfo, filiam suam temporaneo coniugio donare deliberat; sed promissionis sue nolens esse ad Deum immemor, spretam[a] carnalis coniugii copulam et oblitus patrie et parentum, vadit querere, ubi omnipotenti Deo libere possit servire.

Huius itaque beati viri Menelei laudabile audiens desiderium amator Dei Teothfredus, et prudentis viri auditos laudat affectus et pervenire in proximo sibi adnunciat

I. Capp. 5. 6. 1.

Cap. 5. a) *ita scripsi;* staciones locum 1; stationes locorum *Mab.; cf. infra p.* 143, 2. 25.
Cap. 6. a) *corr.* spreta 1.

1) *Hodie Menat. Vaver (cf. Elaver, hodie Allier) nomen rivuli prope Menate decurrentis fuisse videtur, qui infra vicum a sinistra parte Sioule fluvio sese immergit.* 2) *Potius Calmiliense vel Calmilius; cf. e. gr. chartam a.* 840 *(ed U. Chevalier, 'Cartulaire de l'abbaye de St.-Chaffre du Monastier',* 1884, *p.* 52*):* monasterio sancti Petri, cui vocabulum est Calmilius, ubi sanctus Theofredus et sanctus Eudo in corpore requiescunt. *Postea monasterium S. Theofredi vocabatur, vulgo Saint-Chaffre, hodie le Monastier (dép. Haute-Loire, arr. le Puy).* 3) *Eudo primus abbas coenobii fuisse fertur; cf. Chartularium S. Theofredi c.* 4. 5 *(ed. U. Chevalier l. l. p.* 4 *sqq.). De Theotfredo cf. ib. c.* 5—7 *(p.* 5 *sqq.); de utroque v. Vitam huius fabulosam (Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 477—485; *AA. SS. Oct. VIII,* 527—532; *cf. supra p.* 134*).* 4) *I. q. radios.* 5) *Locum non indagari; cf. Cicero, De legibus I,* 9, 27: vultus — — indicat mores. 6) *I. q. rationes.*

consecutos effectus: 'Perge', inquiens, 'nobiscum, sociorumque tuorum non remaneat solatium; hanc talem tui cordis deliberationem domni abbatis Eodonis karitativa manus adducet ad perfectionem'. Sic pariter pergentes ad predicti abbatis monasterium[1], in honore Dei sanctique Petri consecratum, felicis peregrini eidem patri insinuant necessaria, et quod eius expetat consilium, manifestant cum voluntate bona. Audito autem bone voluntatis illius desiderio, magno vir Dei repletus est gaudio eumque ante presentiam sui venire commendat, ut per eum nunciata an vera sint audiat.

(7). Qualiter ab abbate sit susceptus Eodone.

Cumque ante beati viri Eodonis presentiam et antedicte rationis replicasset causas et voluntatis et deliberationis sue intimasset curas, hoc propensis precibus replicabat, ut ipsum commendans Deo et spiritui eius, sui monasterii corpori adiungat. Huius itaque precibus aurem accomodans abbas Eodo, congregationi sue ibi Deo servienti devotum Meneleum associat et exemplar oboedientie, quod inibi viderit, tenere commendat terrenique victus supplementum cum eis alacriter sumere imperat. Set post redditas quidem sue private receptionis et sue solius consolationis gratias fratrum se comitantium Saviniani et Constancii non oblitus est curas. Dum autem pro ipsis apud eundem patrem Eodonem abbatem caritativo affectu postulat mercedem, non frustratur precibus, quoniam et ipsi imperio predicti abbatis ceteris adiunguntur fratribus.

Susceptus autem tali modo beatus Meneleus in congregatione fratrum, cepit exemplar esse bonorum omnium et, nondum recisa cesarie capitis, premonstrabat rebus et operibus mortificationem carnis. In omnibus enim sibi iniunctis causis sapiens appo- cf. 1. Reg. 18, 5. nebat studium oboeditionis, et ut de David dicitur, quia ubicumque mittebatur se pru- cf. Matth. 10, 16. denter agebat, sic et hic beatus Meneleus cum astuta prudentia serpentis et cum dulcedine columbinee simplicitatis finiebat omne summum sui laboris, et ut apud Deum cf. Ps. 50, 19. humiliatum cor reservabat, humilitatis corporis supplemento[a] hominibus premonstrabat. Nimio enim amoris vinculo quosque sibi devinciebat, cum quibus alloquium alicuius ratiocinationis resolvebat. Sic dilectus Dei[b] et hominibus nimiis ieiuniis corpus afficiens, animam pascens, dies destinabat operibus, noctes in orationibus transibat et in lectionibus.

(8). De trina vocatione angeli.

Iis et innumerabilibus laudum fructibus septemnio annorum numero sacians beatum Meneleum omnipotens Deus, famam ipsius laudis extendit in multarum terrarum locis, cf. Matth. 5, 15. et ne preclara secundum euvangelicum dictum sub modio lateret candela, eum super Ioh. 1, 9. fulgoris candelabrum posuit illa vera et ardens lucerna, *que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* ut, qui eruditus erat ampla scientiarum Dei via, erudiret in posterum populos salubri institucionis doctrina. Uno autem noctium conticinio, dum cf. Ps. 120, 4. isdem beatus vir Meneleus se dedisset sopori congruo, superni nuncii angelus, non dormientis neque dormitantis legatus, ei adstitit terque eum proprio nomine vocavit, dicens: 'Menelee, Menelee, Menelee!' Angelice autem visitacionis triplicatione excitatus, inconsuetos admiratus est sonitus nec tamen perpensari potuit, ut ad tam humiliate persone presentiam mitteretur angelicus nuncius, qui solos perfectorum demandabat conventus. Sed insolita vocatione perterritus, sanctus Meneleus respondit: 'Quis es, qui me vocas?' Angelus inquid ad eum: 'Ne timeas, set illucescentis[a] diei supervenienti aurora iussionis mee festina perficere mandata. Tui vero laboris solatiatorem[2] Savinianum ne dimittas,

I. Capp. 6—8. 1.

Cap. 7. a) *ita* 1; supplementum *Mab.* b) *ita* 1 *cum Mab.*

Cap. 8. a) illuscescentis 1, *corr.*; sed dum illustris diei superveniet aurora *Mab.*

1) *Calmiliense; cf. supra p.* 139, *n.* 2. 2) *I. e. auxiliator. Cangius.*

qui tecum inchoate bonitatis perfiniat vias. Propera autem ad illum denominati loci terminum vivaciter venire, ubi invenisti virum religionis Teothfridum requiescere, ibique, vel quid triplicate vocationis mee requirat archanum, tibi demonstrabo, vel quid supernus artifex pro te velit facere, insinuabo'. Post hoc angelice ammonitionis imperium, et postquam in monasterio Calmidiacense septem annorum revolvit numerum, repletus septiformis donativo, ad antedictam vallem Vaveris dedit retro gradum cum gaudio, et inibi adtendens per aliquod temporis spatium angelice preceptionis monitum, in sanctitate et iusticia coram Deo omnibus manebat diebus, unde revisitari meruit iterum letus.

Quodam enim die fatigatos artus corporis dans quieti, congrue sub frondose quercus foliis somno obdormivit amico lassati corporis, iterumque amicum Meneleum angelus visitat et promissionis sue causas inquiens insinuat: 'Menelee, in loco quo dormis tui laboris studio prepara domum orationis, ubi frequentata angelice visitacionis sublimitas aeterne consolationis orantibus aperiat ianuas'. Expectate angelice promissionis auditas causas indicare studuit socio Saviniano, oblitus horarum moras. Huius autem beati Menelei insinuatam visionem animo pertractans Savinianus, credere non dubitavit, ad eum posse venire visitacionis conventus, qui, angelicam vitam in terra positus[1] servans, semper manebat, omnipotentem Deum orans, et dum duplicatos angelice visitacionis adventus recordatur, quantocius ut acceleret facere iussa hortatur, quoniam quidem talis operis iniunctio tali digniter conveniebat nuncio.

(9). De insperato adventu fere suis.

Sed ante equidem quam caelestis iussionis inchoarent opus facere et intra se de tali perficienda structura tractarent subtili mente, consolatos eos reddidit temporanei victus supplemento ille, qui *non dat in aeternum fluctuationem iusto*. Nam ex vicina Ps. 54, 23.
silva quedam fera sues[a] profusi corporis, dilatate crassitudinis exiit, et quasi antique recognitionis domesticum videret, ante beatum virum Meneleum pervenit, et feritatis deponens excussus, cepit lingere eiusdem beati viri pedes blandis liniamentis lingue. Huius itaque fere beluinos motus videns immutatos beatus Meneleus, perpensabat, quod adveniret[b] sibi pro tali signo aliquid profectus, sicque comitem Savinianum submonuit, ut ex annona elaborata proprio labore aliquid apportare velit, unde vicinam suem pascere possit. Pasta autem sues[a] hoc tali edulio a Meneleo karitative iocunditatis amico, imperatam oboedientiam ad perfectionem adducit congruam. Nam huic sanctus commendat iocundo imperio, ut subsequenti nocte ad eum revertatur cum alicuius oboedientie donativo. Nec terminum autem commendate noctis transgrediens nec vacua ad virum Dei veniens, non extranea apportat dona, set que eius enutrierunt viscera. Septem namque porcellos secum adducit, quorum multiplicacio per longum non diminorata est annorum spacium; set dedit adiutorium in diversis rerum sumptibus vel necessitatibus, quas proprias pacienter semper sufferens, misericorditer autem aliorum consolabatur sanctus vir Meneleus.

(10). De adventu matris, sororis et coniugis.

In eodem interim vallis Vaveris commanentes secretiori loco et necdum preparatos habentes sumptus aptos operi commendato[a], uno dierum ab occidentalis regionis parte beatus Savinianus matrem sancti Doculam, sororem Boculam et sponsam nomine Sensam, quam adhuc puer Meneleus casto sponsalicio Christi desponderat, vidit venire. Dulcedo etenim matris, amicabilitas sororis et caritas coniugis ad eum perquirendum illas sub-

I. Capp. 8—10. 1.
Cap. 9. a) *ita* 1. b) advenirent 1.
Cap. 10. a) *ita Mab.;* commendati 1.

1) *Cf. Gesta Silvestri (Catalogus codd. hagiogr. Bruxell. I,* 1, *p.* 6*):* in terra positus, caelestibus se aptum moribus ostendebat; erat enim aspectu angelicus.

moverat[1], et ipsis pro zelo invicti amoris licuit illud ęuvangelicum comprobare veridicum Luc. 11, 10. esse, quo dicitur: *Omnis enim qui petit accipit, et qui querit invenit, et pulsanti aperietur.* Mater igitur filium, soror fratrem, solo nomine coniux requirens maritum, post aliquanta dierum curricula in Arvernensi patria invenerunt petitum, quesitum, pulsatum, verum amicum Dei Meneleum. Has insperato videns venire cum eodem Saviniano beatus Meneleus, substitit timore obstupefactus, vel quia decrepite aetatis matrem oblitam esse vel quia nobilem coniugem, solo amore Christi cognitam, speciosam parentum progeniem sui causa videbat postposuisse, vel quia pro eius amore tanti laboris et tanti itineris deliberassent vias arripere.

Tandem animi devictus dulcedine, matrem alloquitur filius dulci affabilitate: 'Cur', inquiens, 'mater oblita canos nivei capitis, oblita antiquos dies tue defracte senectutis, peregrinaris in hac ignota patria, solatiata[2] sororis et coniugis presentia?' Post materne dulcedine extersas lacrimas audit a matre beatus vir Meneleus peracti itineris causas. Replicat autem mater inter alia paternos Amanulfi super accipiendam filiam Baronti in coniugio districtus[3] et replicat super illud negocium sue materne aestimationis conventus[4]. Hoc tamen numquam se potuisse perpensari indicat, ut timore coniugis invite desponsate filius patrem et matrem, frater sororem, civis affines, homo patriam suam relinquere debeat. Set divini amoris igne succensus, beatus vir Meneleus nec matris emolliebatur ploratibus nec anteriores[a] se penitebat fecisse conventus[4].

(11). Quid ex matre, sorore et coniuge fecerit.

Virile denique robur animi conservans sanctus vir Meneleus, ab amico et socio suo Saviniano prudenter investigat, quid super eas, que eum secute fuerant, facere debeat, cf. Prov. 11, 14. non obliviscens illud scriptum inter plenum sapere[5], quod salus sit, ubi multą contigerit consilia regnare. Is autem Savinianus melioris consilii partem eligit, et ut eis aedificetur cellula, ubi aeterno sponso possint servire, aperit. Hoc autem tale consilium qualiter placuerit, non latuit Savinianum in tempore longo; set subsequenti nocte dati consilii apparuit eidem Saviniano angelus Domini, qui demonstravit locum vaste solitudinis coherentem fluvio Sivolis, ubi deberet perficere amore matris, sororis et caste coniugis casti Menelei, sicut consilium dederat, domum orationis. Demonstravit quoque, quod eas ad cf. Ephes. 4, 22. speciale opus sue servitutis altissimus expeteret, dum, abiecta veteris hominis veste, eas ib. v. 24. vellet hominem, *qui secundum Deum creatus est in iusticia et sanctitate*, vestire. Angelice iussionis visionem beato Meneleo Savinianus vivaciter indicat, et super earum stabilimentum nulla dubietas amplius subintrat. Tunc pariter veri Dei cultores animis letis insinuati loci vadunt videre situs habiles, sicque demum, preparatis sumptuum copiis, perquisitis artificibus, inchoant fervidi preobtatum opus angelice demonstrationis. Quod ad perfectionis talum[a] adduxit omnipotens Deus in numero quadraginta dierum, comprobans beati Menelei gratiam et meritum, comprobans vota peregrinantium mulierum; domumque illam in honore Dei et in memoria beate semper virginis Marie dedicari faciunt[6], ubi et ipsae sanctitatis fide et opere collocant fundamentum stabilitum et firmatum in celis et in perpetuum.

I. Capp. 10. 11. 1.
Cap. 10. a) anterioris 1.
Cap. 11. a) perfectionem talem *Mab.*

1) *Cf. V. Vincentiani c.* 10: Postea namque Sensa, amore spiritali succensa, ipsum est subsecuta. 2) *I. e. adiuta.* 3) *I. q. iudicia.* 4) *I. q. rationes.* 5) *I. e. inter plenam sapientiam.* 6) *De ecclesia S. Mariae paroeciali in Lisseuil vico (arr. Riom, cant. Menat) ad Sioule fl. sita primus cogitavit Mabillonius; quae a Menatensi coenobio 9 km. ad meridiem versus distat, eidem nomine prioratus subiecta. Cf. A. Tardieu, 'Grand dictionnaire historique du département du Puy-de-Dôme',* 1877, *p.* 200.

(12). Quod ad vallem Vaveris repatriaverit.

His igitur matre, sorore et solo nomine coniuge in apto stacionis loco collocatis secundum Dei velle, solita ammonitione angelice familiaritatis veri Dei amatores Meneleus et Savinianus discunt, ut ad predictam vallem Vaveris repatriarent et inibi profuturos in longum posteris labores apponerent. Quod fervido suscipientes animo, fervidi ipsi exsistunt in labore celitus commendato. Nam, discussa tepeditate animi et oblita quiete corporis proprii, grandes succidunt silvas et nunc ferramento, nunc igne subposito irsuta et aspera convallis Vaveris loca reddunt in proximo plane perambulationi apta.

(13). Qualiter beatus Meneleus Baronto nunciatus fuerit.

Cumque multiplicatus inchoati operis fructus non solum Deo placeret, sed etiam hominibus, id ipsum ille mille-artifex, callidus depravator recti operis disturbari tali modo voluit; set aeternus consolator subdolos illius conatus irritos, vanos et conquassatos reddidit. Namque unus ex servis illius Baronti superius nominati ad eundem dominum suum veniens, diversa beati Menelei opera aperuit ei, inquiens: 'Ille tuus quondam notus desponsator filiae tuae Sense Meneleus nomine, matrem et sororem precantans propriam, ab Andegavensi patria aufugit cum filia tua et latitat modo in partibus Arvernice regionis et in heremi Vinciacensis[a] superioribus locis, ibique quodam obtentu precantacionis demulcens plurimos, miraculorum se predicit facere potentatus altissimos'. Auditas et permixtas veritati coniecturas Barontus credens, presentie subtracte filie condoluit gemens, vel quia eam maritali modo, sicut desponsaverat puer, Meneleus non tenuerit, vel quia sic insperato utrosque perdiderit. Hoc variabili cruciatus modo vestimenta que indutus erat disrumpit, tali audito nuncio, et inter singultuum refractus replicat dolores pro perdita presentia filie[1] et replicat derisus pro desponsatione ipsius sublate filie. Tantis denique videns predictus servus affici dominum suum Barontum tristiciis, repromittit ilico, quia, si sequeretur eum, illius Menelei presentiam et locum demonstraret ipsius stacionis. Malus malo credens et, ut vulgo dicitur, *unumquodque animal simile sui diligens,* delatorem suum promissionibus multis Barontus dominus obfirmat et promittit, quod ab eo etiam obnoxie servitutis nodum disrumpat, si dictis sue promissionis facta discordare non faciat. Eccli. 13, 19.

(14). Quod ad virum Dei perquirendum Barontus venerit.

Preparatis deinceps ad denominatum iter sumptibus et coadunatis ducentis quadraginta tribus militibus, adgreditur Barontus amaricatus cordis felle sanctum virum Meneleum perquirere. Iamque Exandonensis pagi[2] fines intraverat et ex quodam monasterio vocabulo Tresfadio[a, 3] se abstrahere posse necessaria sumptuum confidebat, hanelans cum

I. Capp. 12—14. 1..
Cap. 13. a) *ita scripsi;* Vinciacensi 1; Viciacensis *Mab.*
Cap. 14. a) *ita* 1; Tresfagio *Mab.; cf. I,* 22.

1) *Cf. V. Vincentiani c.* 10: Hec autem Barontus audiens, contristatus est valde. 2) *Circa Yssandon (dép. Corrèze, arr. Brive, cant. Ayen); cf. supra p.* 119, *n.* 2. *Partim diversa narrantur in V. Vincentiani c.* 10: *(Barontus)* precepit omnem familiam suam et equos simul in Exandonense territorio regredi; ipse vero cum Vincenciano, et nobiliores domesticos assumens, iter arrepto, ad ipsum pervenit locum, in quo vir Dei Meneleus in sua morabatur simplicitate. 3) *Locus ignoratur, nisi quod in regione Exandonensi situs erat; cf. infra I,* 22—24. *II,* 12. *Recentiores quidam (Persigan l. l. p.* 39 *sq.* 49 *sq.; Mosnier, 'Les saints d'Auvergne' II,* 138. 141*) eum Trifauge vocant, quod sibi ipsi formasse videntur nomen. Locus, nisi fallor, a tribus fagis ibi sitis nomen ducebat.*

satellitibus suis Andegavensibus sanctum virum extinguere, qui secundum Deum vivens nec dolum fecit nec umquam facientibus consentire voluit. Huic autem beato Meneleo laboranti in predicta valle Vaveris iussu angelico manifestatum est plurimorum relatu, adesse inimici sui Baronti presentiam in proximo loco; hocque beatum virum non latuit, quod illum expetere ad mortem querat, quia pensabat, quod filie eius presentiam, quam sibi desponsaverat, a paternis oculis subducere fecisset.

cf. Eph. 6, 14—17. Sed nec terroribus nec minis Christi athleta Meneleus frangi potuit; set indutus lorica iusticie et protectus galea salutis aeterne et assumens scutum fidei et gladium salutis, quod est verbum Dei, simul cum Saviniano participe sui laboris festinat occurrere, ubi audivit esse Barontum cum militum turmis. Denique dum iam ad Bulbule fluenta[1] propinquassent et armatum Barontum armis bellicis vidissent, medias cathervas, Christi armatus presidio, fortis Meneleus irrupit et inter inimicas hostium catervas in vincibilis stetit. Eumque tunc non solum nomine, set etiam digito indice quidam ex plorator domino suo Baronto demonstrat et Savinianum cum eo adesse insinuat, qui beati Menelei in omnibus favens precepto, cum ipso peregrinationem[a] subiit animo intrepido.

(15). Allocutio Baronti ad virum Dei Meneleum.

Pro anterioris igitur conventionis pacto et pro presenti demonstratoris servi signo beatum virum Meneleum recognoscens Barontus et quodam ipse potentatus vento inflatus, eum ad se venire commendat et firme stabilitatis columpnam arundinee mobilitatis expavescere sibilo cogitat: 'Si', inquid, 'Menelee perverse, parentum consanguinitas, si vicinorum familiaritas, si patrie tibi displicuit vicinitas, cur tamen tante feritatis arripuisti duricias, ut unice filie mee, quam tibi desponsaveras, paternas et maternas non dimitteres videre ianuas? An verebaris exprobrari pro tali eius coniugio, que firmabatur et parentum insigni gloria et pulcritudinis specie decora?' His interrogationibus sale

Phil. 1, 21. sapientie nimium ieiunis beatus Meneleus, cui *vivere Christus fuit et mori lucrum*, respondit hilaris: 'Transitorios paterne et materne dulcedinis affectus et vicinorum amicabiles concursus et patrios lares Andegavensis pagi relinquere me fecit amor illius patris,

Matth. 12, 50. qui[a] promisit fidelibus suis, dicens: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater, soror et mater est.* Presentiam filie tue, in Christo coniugis mee

cf. ib. 6, 19. 20. subtractam a paternis et maternis oculis cur conquereris, que relinquens erugineos postes, adquisivit sibi celestes sedes et angelicos[b] cives? Terrenam eius gloriam et eius pulcritudinem carneam specificat[2] ille, qui clarior sole et sublimior angelis in sua residet sede. Tuus autem itineris labor nec ullum sapere[3] habuit in inicio nec finem habebit secundum voluntatem tuam, sicut adtendisti in proximo'.

(16). Quod sanctum Meneleum voluit occidere Barontus.

Talibus responsionibus beati viri Menelei exasperatus animus Baronti, gladium, quo accintus[a] erat, manu discutiens, frivolas et inanes minitaciones evomuit, inquiens: 'Quis est qui te eripere possit de manibus meis?' Sed beatus vir Meneleus nec varias gladii discussiones nec ventosas minarum apprecians verbositates, liberatoris sui adesse presentiam dicit, qui in sui liberatione nichil laborabit. Ad singulas itaque sapientis Menelei responsiones acuens Barontus ille amaricati cordis et denudate bucce dentes,

I. Capp. 14—16. 1.
Cap. 14. a) *ita Mab. (cf. p.* 138, 25*);* peregrinationis 1.
Cap. 15. a) qui promisit *bis scr.* 1. b) angelicas 1, *corr.*
Cap. 16. a) *ita* 1.

1) *Cf. supra p.* 138, *n.* 5. 2) *I. q. speciosam facit.* 3) *I. e. ullam sapientiam.*

evaginat gladium sanctique Menelei vult amputare capud angelicum[1]. Sed ante promissi liberatoris presentia denudatum gladium excussit de Baronti illius dextera et pro superbia inflati cordis obtexit oculos ipsius nube cecitatis[2], et flexibiles digiti manuum senserunt plorabilem incurvate contractionis nodum. Talem corporalem afflictionem se suscepisse Barontus indoluit, quia in interfectionem sancti viri Menelei ut ignis exarsit[3].

(17). Quale consilium ei Vincencianus dederit.

Sed miseratoris et misericordis Domini longanimitas, que non in perpetuum reservat cf. Ps. 102, 9. Eccli. 28, 3.
iras nec vindicat bis in id ipsum, preparat eidem Baronto salubre consilium. Perterritis itaque eiusdem cecati et contracti viri militibus, unusquisque id ipsum laboris et doloris ad se timebat venire, quia sequentes senioris voluntatem, statuerant cum eo persequi sancti Menelei deificam simplicitatem. Inter eos autem quidam Vincencianus nomine affuit, qui sciens verum esse, quod *durum sit contra stimulum calcitrare,* omnia vincentis Act. 9, 5.
humilitatis arma domino suo Baronto suadet et insinuat, ut anterioris veneni tumorem et superbiam evomat. Hoc autem eidem specialiter suggerit, ut corporalis afflictionis acerbitas obliviscere ei non faciat salubres anime vias; set ad virum Dei Meneleum transmittat, cui super ipsius salutis negocium invigilare placeat.

Vincenciani non displicuit Baronto auditum consilium, ipsumque Vincencianum isdem vir cecatus et contractus submonet, quantocius pro tali mercato venire ad virum Dei Meneleum; cui mandat, quod eum honorare multis bonis velit, si in anteriori[a] sanitate, quam perdiderat, eum remittere possit. Iussionis illius verba Vincencianus tanto libentius peragere festinat, quantum id expetere vel esse necesse domino suo Baronto considerat. Non[b] bene autem habens sancti viri Menelei familiaritatem cognitam[c], ad tale consequendum negocium Saviniani perquirit consilium. Is autem erat familiarissimus beati viri Menelei in omnibus. Cui aperiens domini sui acres dolorum aculeos, quos pro cecitate oculorum et pro nodosa ciragra manuum deplorabat cotidianos, illud supplex exposcit, ut secum ad medicum salutis Meneleum venire velit, cui summam Baronti aperiat necessitatem et apud eum possit deplorare ipsius culpam grandem.

(18). Legatio Saviniani ad virum Dei.

Preces itaque Vincenciani vir Dei Savinianus suscipiens, ad beatum Meneleum cum eodem quantocius venit et dampnati corporis Baronti cecitatem et contractionem supplex aperuit. Qualiter autem eodem[a] Baronto displiceret preiecta[b] in beato viro tortitudo[4], non reticet insinuatque eiusdem vasalli recognitionem et super presumpte presumptionis casum, quam facere vellet et posset, emendationem. Interim tamen misereretur super illius Baronti corporis dampnationem et pro eo vellet aures Domini amicas sibi interpellare, ut ad anterioris sanitatis redire posset valitudinem et ut in recuperata sanitate corporis posset penitere neglectum commisse vanitatis.

Supplicem Vincenciani et viri Dei Saviniani legationem beatus Meneleus suscipiens, ad singulas eorum preces karitatis, pietatis et compassionis coaptavit responsiones, in-

I. Capp. 16—18. 1.
Cap. 17. a) anteriori:, *ras.* s 1. b) *om. Mab.* c) co:gnitam, *ras.* n 1.
Cap. 18. a) *ita* 1. b) *pr. m. corr.* preiacta 1.

1) *Aliter V. Vincentiani c.* 10: Hec autem Barontus audiens, nimium efficitur tristis; manu enim extensa voluit illum apprehendere et secum deducere. 2) *Nihil de caecitate in V. Vincentiani legitur.* 3) *Ib.:* Nutu autem Dei actum est, ut statim manus cum brachio rigesceret, cum qua eum tenere volebat. 4) *I. e. iniustitia.*

quiens: 'Corporalis cecitas et temporalis membrorum contractio Baronti si displicet ad presens, nimium michi valde tamen complacet recognicio ipsius vanitatis et deliberatio ipsius emendationis. Restauratio autem sanitatis eius in solo illo permanet, qui humi- cf. Matth. 23, 12. liator[a] inflate superbie et exaltator regnat humilitatis non ficte. Deprecationis autem vestre obaudiens monitum, fratris Baronti paratus sum visitare doloris et infirmitatis lectum, et si ei[b] adiuvare poterit nostri medicaminis manus, ad hoc me preparatum in omnibus vester videbit oculus. Deinde pro eodem fundemus ad Deum preces, ut diminorentur ipsius Baronti criminum pestes et ut pristine sanitati restituatur et ut tam pro anime quam pro corporis alacritate letetur'.

(19). Quod Barontus visum receperit.

Post adnunciatas itaque Baronti necessitates quantocius ad eum vir Dei Meneleus venit, per eum rescire volens, qualiter ipse Vincenciani et Saviniani adtendere vellet legationem. Audiens autem predictus Barontus propius se adstare beatum Meneleum, corruit in faciem suam et ingemuit, dicens: 'Peccavi coram Domino et coram te, serve Christi; peto, ut indulgeas facinoribus meis propriis et dissolvas crimina mei reatus orationibus tuis'. Huius namque recognitionem videns et audiens beatus Meneleus et ferinos prioris vite animos recognoscens in melioris deliberationis magistratus immutatos, pro- Ps. 76, 11. clamavit letus et alacer, inquiens: *Hec mutacio dextere excelsi'*. Et tanto voluntarius pro eo reddidit orationum domino Iesu Christo lucra, quanto id expedire ei videbat deploranti[a] cecitatis et contractionis dampnaticia membra. Ad perquirendam autem sanitatem non nocuit anterioris conventionis[b] pactum, quo se uterque recognoscebat, dum isdem Barontus filiam suam Sensam nomine eidem puerulo Meneleo terreno coniugio copulare voluerat eamque isdem casto sponsalicio Christi desponsaverat. Post hanc autem orationem, quam spiritu Dei dixit: 'Dominus Deus aperiat oculos tuos ad cognoscendam viam veritatis', et postquam eam secundo affirmavit affirmatione verbi euvangelici: 'Amen, Amen' Savinianus ille testis fidelis, statim aperti sunt oculi Baronti, et clare inchoat videre vultum angelicum Menelei. Pro reddendis autem gratiarum actionibus isdem Barontus ad terram corruit et cum lacrimis dixit: 'Gratias tibi, Deus, qui cf. Ps. 144, 19. Iac. 4, 6. facis voluntatem timentium te et superbis resistis; qui autem te humili diligunt corde, exaltas'.

(20). De sanitate manuum Baronti.

Recuperato itaque oculorum visu, tanto instantius in recuperatione sanitatis manuum persistebat Barontus, quanto id necessarium sibi esse videbat, et quantum id apud Deum posse impetrare beatum Meneleum confidebat. Videns autem sanctus Dei Meneleus Barontum emendatioris vite vias velle tenere, tale eidem viro dedit responsum: 'Ego cf. Matth. 5, 44. oro pro peccatoribus et pro persequentibus et calumpniantibus nos, ideoque fiat tibi se- cf. 2. Reg. 7, 21. cundum cor tuum in bonum'. Post finem autem orationis, quam domino Iesu Christo fuderat Meneleus filius vere karitatis, initiant[a] manus Baronti naturam motionis sentire, et dolor cepit paulatim minui et venarum nervi solidius firmari[1].

I. Capp. 18—20. 1.

Cap. 18. a) humilitator 1, *corr.* b) *ita* 1; eum *Mab.*

Cap. 19. a) *ita Mab.*; deplorantem 1. b) *ita Mab.*; conventionum 1.

Cap. 20. a) *ita Mab.*; initiunt 1.

1) *Pro c.* 17—20. *nihil in V. Vincentiani c.* 10. *nisi haec:* Cernens itaque hoc Vincencianus, contristatus est valde, et assumens secum Savinianum presbyterum et Meneleum, rogare coepit, ut pro domino suo preces funderent, ut sanitatem recipere mere-

(21). Quod Leopasium ad se facit venire.

Restauratum itaque Barontum in perfecta corporis sanitate videns beatus vir Meneleus, ut in profutura sanitate anime invigilaret, submonebat instancius. Gratia vero Dei continuus labor seminatoris Menelei non secus viam nec super obduratam petram nec (cf. Matth. 13, 4—8.) inter spinas seminans divinum semen, ad multiplicati incrementi fructum adduxit suum laborem. Nam ut bona terra temporivum[1] serotinum, sic Barontus suscipiens viri Dei (cf. Iac. 5, 7.) Menelei verbum, quendam bone religionis sacerdotem nomine Leopasium ad se venire commendat, cui neglegentiarum suarum committit eradicationem[a], ut habundantem[b] in corde suo posset habere ammonitio patris sui Menelei fructificationem. Is etenim Leopasius vir magne compassionis, collaudans humiliatum animum Baronti penitentis, antiquarum eius neglegentiarum karitativa manu disrupit nodum, et letus ad sua sacerdos loca rediit et letiorem Barontum tam pro sanitate sui corporis quam pro salute sue anime dimisit.

(22). Quibus rebus honoravit sanctum Meneleum Barontus.

Gratia mortificatoris mortis et vivificatoris vitae in sanitate perfecta corporis (cf. 1. Reg. 2, 6.) Barontus permanens, meliora emendatioris vite multiplicat opera, et quantum caelestis honoris desideret bonum, demonstrat disperciendo suum terrenum. Nam eidem beato viro Meneleo multis precibus suasit, ut quedam munera sue potestatis susciperet eaque in suo iure et dominatione retineret. Monasterium namque nomine Tresfagium[a], in honore Dei et in memoria sancti martyris Saturnini Tholosensis pontificis consecratum, cum terris, silvis, pratis, servis et ancillis et cum mansis vestitis[2] quadraginta sex eidem beato viro contulit[3].

(23). De bono consilio Helie militis.

Post autem aliquod spatium temporis ad meliora succensus animus Baronti, secum revolvere cepit, qualiter priorem[a] datum debuisset crescere. Illam autem voluntatem quibusdam primoribus suis aperiens, taliter cum eis sermocinationis habuit inicium, inquiens: 'Terrene potestatis honoratus numerositate et spaciosa divitiarum ditatus amplitudine, filiorum progenie video me carere divina predestinatione, qui terrena patris possint recipere bona eaque tenere per quedam annorum tempora'. Inter primores autem consiliarios Baronti quidam affuit Helias nomine, qui super brachia sue deliberationis sapienter accepit, quid conveniebat consilium facere salutis. 'Vides', inquid, 'quantum iste homo beatus Meneleus dilectus sit Deo et hominibus; nam plenus bonitate et (cf. Eccli. 45, 1.) sapientia, virtutum multa per eum Deus facit miracula. Quantum autem in his pre-

I. Capp. 21—23. 1.
Cap. 21. a) errad. 1. b) *ita Mab.;* habundanti 1.
Cap. 22. a) Trisfagium *Mab.*
Cap. 23. a) *ita* 1; prius *Mab.*

retur, quam in membris perdiderat. Omnes enim in terra simul prostrati, deposcebant a Deo veniam largiendam. Oracione vero completa, mox Barontus efficitur sanus.
1) *Scilicet fructum.* 2) *Mansi cultoribus praediti, oppositi mansis 'absis'. Cf. B. Guérard, 'Polyptyque de l'abbé Irminon' I,* 1844, *p.* 589 *sqq. (inde A. Longnon, 'Polyptyque de l'abbaye de Saint-Germain des Prés' I,* 1895, *p.* 92 *sq.); Waitz, 'Über die altdeutsche Hufe' ('Gesammelte Abhandlungen' I,* 1896, *p.* 168 *sq.).* 3) *Auctor Vitae Vincentiani c.* 10. *minime certum locum Meneleo assignavit:* Tunc autem Barontus obtulit ei munera, virtute Dei comperta, aurum, argentum, vestes et equos, villas, quas ad nupcias filie sue secum contulerat, quê in desponsalibus iam conscribere iusserat.

valeat eius meritum, per te ipsum bene habes comprobatum. Nam animositatem potentie tue et minarum tuarum iacula deportavit mansuetudine blanda, ideoque victor extitit et te quam graviter castigavit. Post castigationis itaque tue eventum super recognitionis tue sicut pater gavisus est auditum; super cecitatis et contractionis tue nodum valde condoluit, eumque meritis et orationibus ipsius omnipotens Deus disrupit. Unde salubre et salutare michi videtur, ut ipsi plurimorum bonorum tuorum hereditas donari debeatur, per quem recognovisti tortitudinis[1] tue casum et per quem redisti ad sanitatis modum. Delibera[2] itaque ei quasdam super prioris dati possessiones, ut pro te semper apud Deum ne pigritetur[3] facere preces'. Donat itaque per consilium Helie eidem beato Meneleo has villas, Avolcam[4] et Varicium[5] in Exandonensi pago cum prefato monasterio nomine Tresfagio[a] sub testamento legum et sub testamento cartarum manuque propria subterfirmavit eumque cessionis scriptum ipsi beato viro tradidit. Precavens autem isdem beatus vir Meneleus in posterum subdolorum hominum fraudes, et ut sapiens quia longe bene[b] videt, confirmare volens Baronti donationes, ad eundem virum transmittit quendam suorum nomine Constantium[6], cui mandat hortaturque, ut post cessionis cartulam transmitteretur ei quidam missaticus[7], qui eum revestiret de donatis rebus. Bonum denique illum consiliarium Heliam ad hoc opus perficiendum transmittit, qui predictas res Constantio legato sancti viri Menelei tradidit et illam donationem omni[c] curte[8] illarum villarum et illarum possessionum[d] videre fecit.

(24). De incensione eius monasterii.

Quantum igitur omnipotens Deus beatum virum Meneleum in terris laudare faciebat pro suis virtutibus, tantum isdem vir Dei in omni bonitate se exercebat et in convenienti structura sui monasterii[9] sedulus invigilabat. Iam autem bene eam ad perfectum adduxerat. Sed huic ille mille-artifex diabolus invidere inchoat suamque, permittente Deo, voluntatem ad horam adimplet, quoniam quidem una noctium omne beati viri aedifitium arsum in favillis remanet. Set vir Domini, qui in adversitate mundani dampni non diminorabat intentionem caelestis desiderii, ad praefatum monasterium Tresfagium[a] et ad prefatas villas Constantium transmittit eique commendat, ut illarum potestatum homines ad reaedificandum arsum monasterium venirent. Ad hoc opus iniunctum singuli quique bene voluntarii preparant animum, singulisque dividitur particio operis, quam perficit unusquisque, ne tepidus blasphemetur in operatione sui laboris.

(25). Quomodo sanctus vir Meneleus sit factus clericus.

In constructione igitur sui monasterii beatus Meneleus studium apponens laboris pii, non perdebat horarum suarum passus, qui eos adducebat ad multiplicationem bonorum omnipotens Deus. Illius autem monasterii structuram et sapientis architecti aedificationem congruam plurimi quique veniunt videre, ut ad id exemplum sua queque

I. Cap. 23—25. 1.

Cap. 23. a) Trisfagio *Mab.* b) *pr. m. corr.* v. b. 1. c) *pr. m. corr. ex* omni carte 1; don. cum charta *Mab.* d) possessionem (?) 1.

Cap. 24. a) Trisfagium *Mab.*

1) *Cf. supra p.* 145, *n.* 4. 2) *I. e. tradere, Gall. 'délivrer'.* 3) *I. q. morari.* 4) *Quae postea nomine Vincentiani vocata est, hodie Saint-Viance (dép. Corrèze, arr. Brive, cant. Donzenac); cf. V. Vincentiani c.* 11. 12. 28. 5) *Hodie Varetz locus prope Vézère fl. situs (ib., arr. et cant. Brive).* 6) *Cuius supra c.* 4. 7. *mentio facta est.* 7) *I. e. missus, nuntius. Du Cange.* 8) *Nobis 'fronhof'.* 9) *Menatensis.*

aedificia possint meliorare. Unde ad eundem virum venit abbas vallis Vaveris[1] uno dierum beatus ille Teothfredus, in caelis semper glorificandus et in terris venerandus, et qui eundem sanctum Dei Meneleum ad magne religionis Eodonem abbatem adduxit, sicut in superioribus[2] noster villanus[a] calamus descripsit, multoque gaudio gavisus est tam super beati viri cognitam bonitatem quam super eiusdem monasterii structuram habilem.

Subsequenti deinde die illuster atque magnificus Eusebius Arvernensium episcopus[3] advenit, et hi tres sancte trinitatis veri amatores post salutationis gaudium, post pii amoris osculum se saciant divinorum eloquiorum dapibus et permanere in omni bonitate se confirmant alternis manibus. Sic in amore Dei omnipotentis se alterutro confirmantes, ad id consolidandum tale inter se ineunt consilium, ut virum Dei Israhelitam Meneleum ad clericatus eligerent offitium, et a capite ipsius recidentes capillos, eum adnumerarent inter Dei filios. Hoc tale inventum statuunt peragere, quod infinitum non solum ipsis apportavit gaudere[4] et pagenses letificavit alacritate multa, verum innumerabiles externi benedixerunt Deum super audita talia facta.

EXPLICIT LIBER PRIMUS VITE SANCTI MENELEI.

INCIPIT SECUNDUS.

(1). Postquam igitur beatus Meneleus clericatus suscepit offitium, in mortificatione sui corporis vivum Christi Iesu se semper faciebat incensum. Quod qualiter caelesti placuerit divinitati, crebra miraculorum per eum patrata demonstrant opera, que laudabilia peregit adhuc in laicali manens corpore, sicut precedens libellus simplici resonat serie. Quantis autem laudabilioribus virtutum operibus eum honoraverit omnipotens Deus, manentem in officio clericatus, in sequenti libro deliberamus, qualitercumque possumus, scribere, ut memoriam scriptoris sue vite dignetur isdem beatus Meneleus conscribere in sui memoriale.

Secundo itaque die post susceptum clericatus offitium multis precibus ammonuit beatus Meneleus domnum Eusebium Arvernensium pontificem, ut domum, quam construebat, ministerio consecrationis sue domum Dei faceret. Cuius peticionem libenti suscepit animo eamque novelle aedificationis domum[a] in honore Dei et in memoria sancti Martini summi pontificis[5] consecrat, ex cuius et ex incomparabilis precii aliis

I. Cap. 25. *II. Cap.* 1. 1.
Cap. 25. a) villalinus *Mab.*
Cap. 1. a) *pr. m. suppl.* 1.

1) *Fuit is quidem abbas Calmeliacensis, de quo supra (c.* 5*), sed quo titulo vocetur abbas Vallis Vaveris, non equidem satis assequor, nisi forte, quia Meneleus, patrem et nuptias fugiens, in eum ibi incidit (supra c.* 5*); sed hoc est valde improprium. Pinius.* 2) *Supra c.* 6. *Villanus est rusticus.* 3) *Eusebius episcopus Arvernensis alibi non commemoratur nisi in V. Theofredi c.* 10 *(Mabillon l. l. p.* 481*), quae mea quidem opinione ex ipsa Vita Menelei (I,* 25. *II,* 1*) pendet:* Quibus *(Theofredo et Meneleo)* adinvicem colloquentibus, Eusebius supervenit Arvernensis episcopus; quem sanctus Theofredus benigna efflagitat oratione, ut Menelei comam consecret ac detondeat itaque sub genere regali (regulari?) et pontificali moraliter eum vivere edoceat. Satisfecit votis antistes egregius et, in honore Salvatoris ac perpetuae virginis Mariae dedicata basilica, propriam domum est reversus. *Eusebium eundem fuisse atque Bonitum episcopum clarissimum cum alii tum Mabillonius omnino temere statuerunt, neque enim dubito, quin nomen ipsius cum reliquis fictum sit.* 4) *I. e. gaudium.* 5) In honore Salvatoris ac perpetuae virginis Mariae *V. Theofredi c.* 10 *(supra n.* 3*); sed monachi Menatenses Martinum patronum colebant (Gallia christiana II,* 366*). Dedicatio ecclesiae die* 15. *Iunii celebrabatur (ib.).*

reliquiis locum consecratum et benedictum honorificat. Sic eundem diem insimul leti duxerunt, et bene omnibus compositis rebus, singuli quique leti et alacres ad sua loca repatriaverunt.

(2). Quod multos ad Deum converterit.

Dehinc cepit vir Dei Meneleus in divine operationis studium se exercere sollicitius et hinc habiles monastice districtionis construere sedes, hinc aedificare advenientium hospitum utiles divisiones. Cumque bonam sue conversationis famam non solum Arvernica patria, sed etiam quam plurimi remotiores audirent, ad eum venire multi deliberant, et aliqui superflue curiositatis mundanas sarcinas dimittere eligunt. Ad hoc itaque confirmandum sicut sapiens aperit vias, et pro bono sue[a] conversationis exemplo et pro eruditionis sue magisterio relinquentes plurimi seculum, susceperunt vita et moribus monasticum habitum, vere salutis et veri honoris dignum amictum.

(3). Quod apud Brunichildem reginam sit accusatus.

cf. Labbe p. 591. Sed incrementum constructi monasterii et aucmentum boni gregis, qui sub uno karitatis et pacis vinculo se constrinxerant et regulari tramite proprios usus rerum et voluntatum a se abdicaverant, iam incipit omnium perfectorum hostis diabolus invidere. Unde super beati viri Menelei disturbationem multam malorum ruminat machinationem et super hanc quendam eligit principem, qui, invidie zelo iraque tabescens, laudanda beati[a] viri opera apud Brunichildem reginam blasphemat, inquiens: 'Innote[b] parentele nec adpreciate persone quidam ab incertis partibus terrarum in regno tuo subintroiit, qui dealbate sanctitatis simulatione quosdam vane rationis homines sibi adsociavit et, despecta potestatis tue gloria, magne spaciositatis campos et quasdam amplitudinis salas[c, 1] facit per melioris venationis tue silvas[2]. Post dedecus itaque tantum magnum videbit sibi tua honorificentia subintroire dampnum, et si gravi interminationis dampno non fuerit haec repressa tortitudo[3], adcrescet in preciosiori tuarum rerum defensione despectio frequentata et non perterrita sine numerositate'. Acutas accusatoris suscipiens Brunichildis accusationes, que solita erat apponere iniquitatem super iniquitates, ad sanctum virum Meneleum ilico transmittit et sine perpensata ratione eum ad se venire precipit presumptuose. Ad beatum virum itaque commendatus missaticus[4] veniens et iracunde regine venenatos animos celans, ex ipsius parte talia mandata adnunciat, inquiens: 'Magnificentia Brunichildis regine presentiam tuam non prolongato tempore ad se commendat venire'. Adbreviatas subdoli mandati vir Dei audiens causas, simplicis responsionis nuncio aperuit a se deliberatas vias. 'Vade', inquid, 'et quo velocius potero, regine mandata perficiam bono animo'.

(4). Qualiter sanctus vir ad reginam venerit.

Regine etenim Brunichildis audito beatus Meneleus nuntio monasterii sui curam committit beato Saviniano, anterioris laboris participe familiarissimo; Audoenum autem socium sui itineris esse precipit, ut videat, ad cuius utilitatis finem preceptio regine pertrahere velit. Ut autem amicabilius posset adstare ante regine obtutus, pauper terre-

II. Capp. 1—4. 1.

Cap. 2. a) *pr. m. superscr.* 1.

Cap. 3. a) beata 1, *corr.* b) *ita* 1; ignotae *Mab.* c) *ita* 1; spatios. amputare quosdam ampl. saltus *Mab.*

1) *I. e. domus, aedes, curtis praecipua. Du Cange.* 2) *Vita Menelei Labbeana (l. l. p.* 591*):* nuntiavit Brunichildae reginae acta hominis Dei, qualiter sibi construere monasterium sine licentia eius vellet intra forestem Vinciacensem *(cf. p.* 138, *n.* 3*)*, id est in valle Vaveris (Naveris *Labbe*). 3) *V. supra p.* 145, *n.* 4. 4) *V. supra p.* 148, *n.* 7.

narum rerum, dives caelestium, sanctus vir Meneleus preparat quedam donaria, vini scilicet, piscium et mellis, et haec secum apportat, ut meliorem locum receptionis inveniat. Consuetum autem sue carricationis[1] asellum sibi sterni commendat, ut imperati itineris cursum vivacius perficiat. Et sic cepto itinere pervenit ante presentiam Brunichildis regine, que tunc temporis in Vinciaca[2] curte ventilabat honoris et potestatis suae decus mortale. Deportatas igitur secum eulogias[3] blande volens offerre, iracundum nimium sensit animum regine; et caritatis illius dona nichili perpendens, iracunde interrogationis talia verba in eum evomuit, inquiens: 'Vini, piscium, mellis non deest michi sacietas. Dic tamen interim, Menelee, unde venit tibi tanta presumptionis potestas, ut venationis meae succidens silvas delectabiles ad meum dampnum in eis aedificare audeas domos variabiles?' cf. Labbe p. 592.

(5). Responsio sancti viri.

Iracundis itaque interrogationibus regine vir Dei Meneleus reddidit responsiones[a] humilitatis magne. 'Nec presumptionis', inquid, 'arbitrio nec pro vanitatis vento in tue potestatis silvas, o regina, aedificavimus[b] domos amplas, nec dampni alicuius exinde tibi adveniet casus, si digneris audire nostri sermonis recursus. Oberrabam quondam per vaste Vinciacensis silve lucos[c] et pre tedio lassati corporis incurri sompnos amicos quietis, ibique angelicus nuncius imperat michi, ut in loco quo dormiebam sibi divina pietas a me domum orationum facere videat. Non deservite[4] visitationis nuncium audiens, opus commendatum inchoo facere gaudens. Miserante autem Deo, affuit omne necessarium tempore oportuno, per quod apparuit, quod illud opus facere velit. Mercede itaque tua rex caeli non privabit te, o regina, si in cariori potestate tua opus eius factum non disturbaverit amodo tuum imperium'. Sed interim more aspidis surde obdurabantur aures Brunichildis regine, nec incantantis sapienter Menelei vocibus intendebat, que in posterum ut forcius peniteret adtendebat[5]. Despiciens itaque salutaria sancti viri monita, a sui eum vivaciter exire imperat presentia mortique eum tradi vel in eiusdem silve arboribus suspendi interminatur, si amplius in eodem loco repatriare videatur.

(6). De Leopasio presbitero.

Tunc vir sanctus fidei constantia armatus, a conspectu regine egressus est, dicens: 'Ego interfectionem tuam non timeo et minas tuas pro nichilo duco'. Sic ad proprii laboris monasterium rediit[6] et socium sui itineris Audoenum ad quendam honestatis et bonitatis presbyterum nomine Leopasium[7] vivaciter transmisit; cui mandat, ut ad monasterium[8] eius veniat eosque Deo et spiritui eius offerendo sacras hostias commendare velit, ne aliquid disturbationis vel adversitatis eis evenire possit. Ad perficiendam igitur mandate karitatis obedientiam velocius sacerdos Dei Leopasius suam representat presentiam. Opus enim divinum peragit et fratres in omnipotentis Dei servitio ardentiores facit. Et dum eos Deo in presenti lucrare desiderat, se lucratum spiritali benedictione amat. Nam eorundem fratrum ipse intuens fraternam dilectionem et unanimis conversationis amicabilitatem, pertractare postmodum intra se inchoavit, qualiter amore

II. Capp. 4—6. 1.

Cap. 5. a) responsionis 1, *corr.* b) *bis scr.* 1. c) *ita Mab.;* locos 1.

1) *Carricare est onerare, quasi carro onus imponere, Gall. 'charger', Ital. 'caricare'. Inde carricatio (Ital. 'caricazione'), i. e. vectio, equitatio. Du Cange-Henschel.* 2) *Cf. supra p.* 138, *n.* 3. 3) *I. e. munera.* 4) *I. q. meritae.* 5) *Gall. 'attendre'.* 6) *Vita Labbeana (p.* 592*):* Ascenditque asinum suum et reversus est ad propriam cellam. 7) *Cuius supra I,* 21. *mentio facta est.* 8) Ut in crastinum esset ad cellam venturus ad opus divini officii ministrare, *Vita Labbeana.*

cf. Labbe p. 592. aeterni Dei mundum dimittere possit et qualiter in eiusdem congregationis numero se cf. Ps. 144, 19. adiungere possit. Ille autem qui voluntatem timentium se perficit, ad hoc consequendum Leopasio vias aperit. Isdem autem presbiter Leopasius postmodum mundani laboris sarcinas et mordacis cure limas cambiare[a. 1] volens caelestis delectationis habundantia, monasticum habitum suscipit mente integra et suum monasterium multa honorificentia honorificat; inter que[b] sui iuris quandam ęcclesiam donat in honore Dei et in memoria sancti Gervasii dedicatam[2].

(7). Quod beatus vir sit conprehensus et ligatus.

Imperio interim Brunichildis regine eliguntur quidam ministeriales, qui precaveant, ne possit sanctus vir Meneleus in predicto loco Vaveris laborare, et qui inchoatum opus adnullent, quod sic insperato ad profectum[a] venire vident. Unde uno dierum eundem beatum virum quidam nuncius regine cum ceteris fratribus in predicto loco videns laborare, furibundo occursu eundem assallit[3] et operatorem bonum disturbare voluit et antedicte regine minas pro nichilo eum ducere accusavit[b], dum post interminationis eius mandatum in illo loco permanens, mortem subire non timet insaniens. Preiactatos missatici[4] regine pavores beatus Meneleus audit sicut vanos et inanes. Ei quoque talia verba reddidit: 'Mori non timeo, quia mors et vita in manu Dei est'. Pro dulcibus itaque sancti viri responsionibus inflatior redditur regine missaticus sibique datam esse potestatem eum occidendi peiurat; sed eam in manu Dei esse sanctus vir Meneleus reconfirmat. 'Potestatem', inquid, 'adversus me non habes ullam, nisi tibi permissum sit a Deo meo'. Statimque vir ille nefandus ira amaricati cordis turbidus commendat eum apprehendere et de quodam funiculo illas benedicti Menelei manus ligare. Sicque partibus Vinciacensis loci[5], ubi residebat regina Brunichildis, vadit et post se vinctum et ligatum sanctum Dei pertrahere facit.

(8). Quod Dei nutu sit disligatus et inimicus cecatus et contractus.

Tante itaque tortitudinis discrimina deportabat sanctus vir Meneleus mansuetudine blanda et conservator ceterarum virtutum pacientie etiam thesaurum conservabat summum omnium bonorum. Sed ceteri fratres pro tali subductione patris sui assumunt doloris aculeos acres eumque insimul ceperunt flentes sequere et lacrimas et singultus multiplicare. Cum iam autem vir Dei ad fluvium Sivolis pertractus fuisset filiorumque Dan. 13, 22. suorum ploratibus succrescentibus condoluisset, ingemuit, dicens: '*Angustia est michi undique;* obsecro te, Deus creator caeli et terre, respice in lacrimas istorum'. Fidelis autem turba discipulorum procidens in terram, coepit divine consolationis orare gratiam, ut angelum superne visitationis eis transmittat, qui de manibus pertrahentium patrem Meneleum eripiat. Set missaticus Brunichildis regine malus, nec angustias pii Menelei

II. Capp. 6—8. 1.

Cap. 6. a) camiare 1. b) interque 1; itemque *Mab.*

Cap. 7. a) perfectum *Mab.* b) *ita Mab.;* accusa : : t 1

1) *I. e. commutare.* 2) *Vita Labbeana:* Post pauca vero dierum spatia oratorium beati Gervasii, quod dato pretio per epistolam venditionis acceperat, manibus propriis ad locum sancti illius tradidit. *Saint-Gervais(-d'Auvergne) oppidulum a coenobio Menatensi inter meridiem et occidentem versus situm est (arr. Riom).* 3) *I. e. adoriri, invadere (Gall. 'assaillir'). Du Cange.* 4) *Supra p.* 148, *n.* 7. 5) Partibus Vincinanensis domus *Vita Labbeana; cf. Gregorii Vita patrum c.* 12, 3: saltus ex domo Vindiciacense.

apprecians nec precordiales fontes lacrimarum fratrum curans, super nimios securitatis (cf. Labbe p. 592.) sue aestimatus follis[1] remanebat et hilaris. Torvis quoque oculis beatum virum respiciens: 'Quis', inquid, 'potest te modo liberare de manu mea?' Post superbientis igitur gravem corporis correptionem, per quam perdidit clarum videre[2] occulorum et comparavit ciragricam contractionem manuum, divino nutu ceperunt manus sancti viri Menelei disligari, qui nostri disrumpat vincula nodosi peccati.

(9). De quadam demoniaca sanata.

Vir igitur Domini Meneleus divine misericordiae in se videns factum opus, inchoate vie cursus non dimittit, set ad palatium, quo residebat Brunichildis regina, pervenit. Adventum itaque beati viri in curte quidam boni testimonii viri amabant et perversitatis cultores invidebant. Omnipotens igitur Deus fidelis sui Menelei meritum et gratiam demonstrare volens, quandam puellam demonico hoste depressam per eius liberavit orationis precem continuam. Nam dum isdem beatus vir ante palatium moraretur regine, una ex ancillis eiusdem, demonica dampnata legione, rationis perdidit sensum per divinum aeterne dispensationis iudicium. Tandem autem vel pro arbitrio alicuius eventus vel pro aliorum insinuationibus dum ante pedes beati viri Menelei provolvitur, se integerrimam sanitatem consecutam esse letatur. Isdem autem beatus vir causa celande virtutis et causa conservande humilitatis ad sacerdotem aliquem eam ire ammonet, qui ipsam oleo liniri velit, ut per tale opus se sanatam esse credere possit. Peracte virtutis opus Brunichildis audiens, inconiurate perversitatis duritia permanens, per incantationem demonum hec eum fecisse cracitat[3] nec illas predivinationes ei aliquid valere vel adiurare degerat[4]. Sed oblita interim illud veridicum, quo dicitur, quia *non est potestas, non est consilium contra Deum,* (Prov. 21, 30.) karitativum virtutis, quod in extranea non credit esse factum, in se ipsam bene vidit inantea comprobatum.

(10). Quod offitium lingue Brunichildis recepit.

Duros autem nodos cordis regine volens soror eius nomine Dotiva[a. 5] emollescere, audite virtutis signum ei suadet credere non esse frivolum nec tantum bonum potuisse facere affirmat beatum per aliquod diabolice incantationis derisum; set beatum Meneleum amare ex vero corde illum omnipotentem Deum proclamat, qui sui virtute superbos conculcans, humiliatos exaltat. (cf. Matth. 23, 12.) Venenatas itaque aurium arterias ad credendum nec per hoc preparat Brunichildis, que semper amabat discordias; set, maligna indignatione repleta, occidere commendat sanctum Meneleum sine ulla ratione[6] demandata[7]. Unde adiudicatus morti non deservite sanctus Meneleus, prophetice interminationis non reticet asperos maledictus. *'Muta fiant'*, inquid, *'labia dolosa'*. (Ps. 30, 19.) Post adbreviatam itaque sancti viri talem rationem[6] malivoli recognoverunt qui circumstabant regine pro perdito oris alloquio sancti viri Menelei sanctitatem. Et pro hoc viso miraculo verum Dei esse cultorem adiurat soror regine sine dubio. Circumadstantium igitur condolens Brunichildis lingue dampnationem, subito per divinum iudicium et suum non dissimile cogitur deplorare dampnate locutionis discrimen et doloris eventus intra se ruminat, quia verbis eos edicere non poterat. Unde mirum in modum dum intra cordis secretum stulticiam suam

II. Capp. 8—10. 1.

Cap. 10. a) *ita Mab.*; Dotina 1; Dociva *recte Vita Labbeana, nam nomen ex 'docere' pendere videtur* (*cf. I,* 10. Docula).

1) *I. e. fatuus, insanus, Gall. 'fou'. Cf. Diez, 'Etymol. Wörterbuch der Roman. Sprachen', p.* 142[5]. 2) *I. e. visum.* 3) *I. q. cracare (cf. Du Cange), crocitare.* 4) *I. e. deierare; cf. Carpentier apud Cangium.* 5) *Ficta est.* 6) *I. e. iudicium. Cangius.* 7) *I. e. postulata.*

cf. Labbe p. 592. reprehendit, modulos promte locutionis per divinam misericordiam recepit. Castigata itaque tali superno magisterio, plurima munerum suorum donaria promittit beato. Et quicquid ab ea quesierit, quod eius possibilitas fuerit, voluntatis et demandationis[1] sue vacuus non remanebit.

(11). Qualia dona sancto Meneleo Brunichildis donat.

Ps. 25, 8. Imitator igitur illius prophete existens sanctus vir Meneleus, qui dixit: *Domine, dilexi decorem domus tue et locum habitationis glorie*[a] *tue,* non male blandientis thesauri sacculos, non dilatate possessionis demandat[1] terminos. Aliquanta autem sacratarum cf. Labbe p. 593. vestium requirit donaria, que vestiat presbiter, dum divina cęlebraverit misteria. Requisitum donum apportat una ancilla regine, quod indutum habuerat sacerdos ad divinum offitium, transacto tercio die. Cum autem ante presentiam sancti viri apportata fuissent talia vestium donaria, occulto Dei iudicio non solum ante conspectum ipsius regine, set etiam ante presentiam omnium inibi adstantium visa sunt ardere. Omnia quoque redacta sunt in favillis, quoniam quidem vel aliquid, ut credimus, in eis habuit tortitudinis, vel quia nondum expurgaverat regina culpam impietatis, quam incurrerat, dum vinctum et ligatum sanctum Dei Meneleum adduci iusserat et ad postremum morti donare minitaverat. Post concremationem autem vestium ammonet sanctus vir reginam, ut adsumat recognitionis animum et anterioris criminis reminiscatur commissa et confessionis et paenitentie oportuna requirat lucra et ex temporalis habundantiae transitorio bono redimat peccata sua tempore oportuno[2]. Si ad hoc insinuatum consilium promptum regina preparare voluerit animum, tunc promittit beatus, quod et magni lucri inde ipsa recipiat gratiam, et si aliquid ei amplius donare voluerit, ad illud benivolam palmam preparabit. Beati viri ammonitionem congruam vident circumadstantes suscipere velle reginam. Nam ad eiusdem sancti viri provolvitur regina Brunichildis pedes et veternosos[b] suarum neglegentiarum deponit fasces. Et post deploratas nequitie sue sordes perquirit sancti Menelei acceptabiles Christo preces, quem orat adtencius, ne meminere[3] velit illarum angustiarum, quarum participem eum commendavit esse propter consilium malorum; obliviscatur quoque lacrimarum discipulorum, quas profuderunt uberes, interfectionis ipsius minas audientes. Et pro confirmato recognitionis eventu vocari precipit eundem locum perpetualiter Menatum[4], unde abstractus iam pridem fuerat sanctus Meneleus, pietatis et consolationis insigne refugium. Dedit quoque eidem sancto viro villam nomine Sigolam[5] cum apendiciis suis et ecclesiam inibi fundatam in honore Dei et in memoria sancti Martini summi pontificis consecratam[6]; dedit etiam iure perpetuo licentiam ampliandi terminos sui monasterii[7] secundum suum velle. Post confirmatum itaque donationis numerum indicat eidem sancto viro Meneleo regina, quod repatriare vellet in Frantiam. Petita itaque licentia benedictionis, regina Brunichildis aggreditur viam ad Frantiam

II. Capp. 10. 11. 1.
Cap. 11. a) t. gl. *pr. m. corr.* gl. t. 1. b) veternosas 1, *corr.*

1) *I. e. postulatio, postulare.* 2) *Vita Labbeana:* Post incremationem autem vestimentorum tunc monuit homo Dei reginam: 'Da confessionem pro minuendis delictis, da eleemosynas ad ecclesiam Dei vel pauperibus et quod habes decimis impartire'. 3) *I. e. meminisse.* 4) *Vita Labbeana:* Nam discipulos lachrymantes vidisti, eo quod ad gladii minas properares (properaret *Labbe*). Locus vero ille iam ulterius Minatus vocetur. 5) Villam Sigole, quam ad proprios sumptus habebat, *paulo infra Vita Labbeana.* 6) Cuius reliquias in monasterio Minato recondes, *addit Brunichildis apud Labbeum.* 7) Do etiam vobis secundum placitum vestrum licentiam in circuitu cellae vestrae terminos ampliandi, *Brunichildis ibidem.*

tendentem[a], et beatus Meneleus letus revertitur ad monasterium suum et letantes gaudentesque facit fratres propter adventum suum. cf. Labbe p. 598.

(12). Quod beatum Savinianum in Exandonensi transmisit pago.

Venerabilis itaque vir Dei Meneleus ad monasterium suum reversus, Saviniano sui laboris participe requirit, qualiter sua congregatio bone conversationis stabilimentum hactenus tenuerit. Auditum autem bonum eorum exemplum collaudat et inde omnipotentem dominum Deum benedicere non tardat. Prosperos deinde sui laboris eventus eis indicat, atque qualiter benivolentia Brunichildis regine monasterium suum honoratum habeat[1]. Sic ferventiores in Christi Iesu servitio fratres facit, quia unusquisque eorum bonum non discognoscit. Venerabilem autem Savinianum ad Exandonensem transmisit pagum, eumque Deo et spiritui eius commendans, villas et monasterium, quod in eodem pago erat[2], illius ditioni committit; precipit quoque, ut fratrem Constantium[3] velocius sibi retransmittat.

(13). De insinuatis reliquiis.

Imperium sancti patris itaque Menelei suscipit Savinianus et laboribus manuum suarum comparat caelestis habundantie fructus. Uno autem dierum illum note amicitie videt adesse Barontum, superiori libello sepius nominatum, qui ex villa Nantiniaca[4] ad videndum confratrem Savinianum venerat et amicabiles cum eo ratiocinationes revolvebat. Inter amicabilis autem confabulationis recursus petit Barontum[a] beatus Savinianus, ut preciosas aliquorum sanctorum reliquias eidem transmittat[5], quas poneret in monasterio quod construebat. Iustam iusti peticionem Barontus recipit et preciosas sanctorum reliquias eidem transmittit. Sed beatus in diversis rerum occupationibus Savinianus intentus portitorem requirere neglexit, quorum sanctorum apportasset reliquias. Reversus autem isdem portitor ad sua loca, brevi peracto tempore, caruit corporis vita. Inde maioris doloris cumulus adcrevit beato. Attamen talis anxietatis meror non displicebat Domino, qui mirabilius certum reddidit Savinianum, eius comprobans fidem et meritum. Nam vadens beatus Savinianus, ubi erat sepultus qui reliquias apportaverat, multiplicum inibi orationum lacrimas disrivat[6], et dum super dubietatis sue conqueritur casus, divina predestinatione redditur certus. Audiente enim multitudine, que inibi aderat, eas esse sancte Dei genitricis Marie, nuper qui fuerat mortuus proclamat. Tam admirabile igitur signum audiens beatus Meneleus, nuncium vivaciter ad beatum transmittit Savinianum, mandans, ut ad se veniat et super auditum virtutis[b] signum ipsum certum faciat. Iussionem boni patris bonus filius obaudit Savinianus et ad eum vivaciter repatriat[7] et veras rationes de manifestis reliquiis enarrat.

(14). De visione angeli.

Super demonstratum itaque meritum fratris Saviniani beatus Meneleus multas gratias reddidit Deo omnipotenti, firmioris adiutorii ab eo adtendens solatium, quo non

II. Capp. 11—14. 1.
Cap. 11. a) *ita Mab.*; tendentis 1.
Cap. 13. a) Barontus 1, *corr.* b) *pr. m. corr. e* sign. virt. 1.

1) *Hoc loco desinit fragmentum Labbei.* 2) *Scilicet Tresfagium; cf. supra I,* 14. 22—24. 3) *Cf. supra I,* 24. 4) *De Nantilly vico iam ad Saumur oppidum regionis Andegavensis pertinente (dép. Maine-et-Loire) cogitavit Persigan l. l. p.* 24, *n.* 1. 5) *Narrationem insequentem de reliquiis Tresfagii monasterii exemplo reliquiarum Avolcensium (V. Vincentiani c.* 12. 26*) confictam esse, manifestum est.* 6) *I. e. fundere.* 7) *Cf. V. Vincentiani c.* 29: Savinianus rector prefate aecclesie ivit ad virum Dei Meneleum, apud Menatum cenobium tunc morantem, *et q. s.*

remansit frustratus in fine dierum. Una igitur nocte beatum Meneleum angelus Domini visitat proprioque nomine eum tercio appellat, et quantam apud omnipotentem Deum gratiam et meritum habeat, insinuare ei non tardat. 'Vir', inquid, 'sanctus es et sanctorum meruisti consorcia, unde caelestia promereberis accipere regna. Subsequenti autem nocte angelorum turmam ad te videbis venire, qui pro sanctitatis[a] tue innocentia cum claritate et cum modulatione angelica benedictam corporis tui animam introducent in caelestem gloriam'. Beatus igitur Meneleus angelicis congaudens aspectibus dixit:
Iob 42, 5. *'Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te'.*

O virum pacificum, cuius oculi in caelum et manus semper respiciebant in bonum! Vere beatus, qui tam creberrime vultus angelorum meruit perspicere eorumque frui alloquio et diem mortis sue previdit et se dignum perhennis gaudii credere potuit! Angelica denique sermonis conventus, qui in domo erant, audiebant, sed superni decreti missaticum videre non poterant. Obitus vero sui beatus Meneleus non obliviscens salutarem custodiam, caelesti nuncio requirit, quem super negocium illud dominus Deus eligere velit. Super id studium dignus Savinianus insinuatur, qui vita et moribus comprobatur. Unde eundem ad se vir Dei vocare precipit[b] et insinuate oboedientie curam aperit, quam susceptam digne adornat et multiplicis incrementi manipulos per dierum multorum curricula adgregat.

(15). De obitu beati viri.

Terminum itaque sui insinuati obitus videns adesse vir Dei Meneleus, fratres, quos ipse Deo lucraverat et quos[a] in uno sacri ovilis[b] gremio adgregaverat, adstare sibi precipit et adpropinquatum vite suae terminum eis predicit. Pacis autem et caritatis eos militiam custodire ammonet et, ut preceptis Saviniani futuri patris oboediant, suadet. Dum enim super filiorum profectum invigilat, ad eum Genesius comes Arvernensis[1] religiosus ex villa Combronita[c, 2] adpropinquat, qui beato viro inter alia donationis munera castrum Montem Maurum[3] inter fluvium Sivolis[4] et Circiarcum[d] amnem[5] donat voluntate bona. Advenit autem ex partibus Arvernis quidam Ermendricus[e], qui, pro quibusdam sue possessionis terris accepto precio, eas transfudit in iure et dominatione monasterii dilectoris Dei Menelei.

Bene igitur compositis omnibus rebus, promissos angelorum audit sanctus ille Meneleus concentus, qui familiarem amicum visitant et bone actionis suae opera Deo representant. Unde securus iam de percipiende mercedis denario et adgravato infirmitatis

II. Capp. 14. 15. 1.

Cap. 14. a) sanctitates 1, *corr.* b) precepit 1, *corr.*

Cap. 15. a) quo *pr. m.* 1. b) ovili 1. c) Compronita 1, *corr.* d) Circiarum *Mab.* e) Romendricus *Mab.*

1) *Genesius comes Arvernensis Praeiecti episcopi aequalis in huius Vita (infra) commemoratur. Vita eius fabulosa (Bibl. hag. Lat. n.* 3312 b*) in codice Claromontensi n.* 150, *saec. XII, fol.* 84'—86, *post V. Vincentiani legitur mutila, ita ut iam in pueritia Genesii desinat; cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 574 *sq.; Chr. Justel, 'Histoire genealogique de la maison d'Auvergne',* 1645, *'preuves' p.* 322 *(e legendario ecclesiae Camaleriacensis); Mosnier l. l. I,* 565 *sqq. (cf. epitomen AA. SS. Iunii I,* 505*).* 2) *Hodie Combronde oppidum (dép. Puy-de-Dôme, arr. Riom) ex coenobio Menatensi ad orientem et meridiem versus situm.* 3) *Cf. V. Genesii (Justel l. l. p.* 322*):* Amabat Genesius conversari in praedio suo supra Inundinem rivum, quod Aula Maura ab incolentibus vocabatur, iuxta quod pater eius castellum muniverat, quod Combronium dicebatur *(cf. epitomen AA. SS. Iunii I,* 505*).* 4) *Cf. supra p.* 138, *n.* 4. 5) *Quod nomen ei hodie sit, nescio.*

stimulo et post consummato perfecte christianitatis obsequio, karitativi amoris poculum delectabile demandat et post se fratribus offerre commendat. Postquam autem et pater filios et filii patrem absolvunt et benedictas patris sui Menelei manus in manibus suis suscipiunt, munitus salutaris crucis vexillo, sarcinam carnis sue reddidit seculo et animam felicem et beatam reportavit Domino undecimo Augusti Kalendario[1]. Iul. 22.

EXPLICIT VITA SANCTI MENELEI GLORIOSI CONFESSORIS ET DIGNISSIMI ABBATIS.

II. Cap. 15. 1.

VITA NIVARDI EPISCOPI REMENSIS

AUCTORE ALMANNO MONACHO ALTIVILLARENSI.

Nivardus sive Nivo episcopus Remensis a parentibus locupletibus oriundus erat, e quibus mater Emma vocata praedia ultra Ligerim possidens[2] *fortasse ex Aquitania originem duxerat, dum patrem, cuius nomen latet, e numero procerum Campaniae Remensis fuisse cum Stiltingo*[3] *inde concludimus, quod in eadem regione et Nivardi et Gundeberti fratris*[4] *possessiones sitae erant, quibus monasteria ab ipsis ibidem condita ditaverunt. E genere nobili et divite Nivardum ortum esse Almannus biographus sine dubio recte statuit*[5]*, cum et sedes episcopales illo aevo in universum nisi nobilibus nemini obvenirent et Gundebertus frater inter 'viros illustres'*[6] *et 'regis optimates'*[7] *enumeretur; si eidem auctori*[5] *credere fas est, et ipse Nivardus in aula regali educatus erat. Episcopatum Remensem a.* 657. *aut antea nactus*[8]*, inter bella civilia iam exorta adeo mediam partem tenuit, ut non magis Chlodovei II. regis legitimi liberalitatem expertus sit quam et Grimoaldi maioris domus Austrasiae regimen sibi vindicantis et Childeberti eius filii*[9]*, qui, a patre rex constitutus, primus e genere Pippinorum regio nomine paulisper fruitus est. Nivardum inter eos episcopos fuisse, qui institutis Columbanianis favebant, inde colligitur, quod pro monachis Bercharii abbatis 'secundum regulam patrum sancti Benedicti et sancti Columbani' viventibus coenobium Altivillarense aedificavit*[10] *privilegiaque*

1) *Eodem die Usuardus obitum eius fastis intulit (Martyrologium ed. Sollerius p.* 417*):* In territorio Arvernensi sancti Menelei abbatis. 2) *Flodoardi Hist. Rem. II,* 10 *(SS. XIII,* 458*).* 3) *AA. SS. Sept. I,* 269. 4) *De quo cf. Flodoard. I,* 4. *II,* 10. *III,* 27. *IV,* 46. 47 *(l. l. p.* 416. 457 *sq.* 549. 595 *sq.).* Signum Gundoberecto *sub privilegio Chlodovei II. a.* 654. *legitur (Pertz, Dipl. Merov. p.* 20; *J. Havet, 'Oeuvres' I,* 241*).* 5) *V. Nivardi c.* 1. 6) *Flodoard. IV,* 46 *(p.* 595*).* 7) *Ib. II,* 10 *(p.* 457*).* 8) *Vivo Chlodoveo II* († 657); *cf. V. Nivardi c.* 6. 9) *Ib. c.* 6. 10) *Privilegii pars prior sola*

Berthefridi (a. 664)[1] *et Drauscii (a. 667)*[2] *episcoporum coenobialia cum aliis tum ipsi inscripta sunt; denique monasterium S. Basoli ab eo restitutum*[3] *ad idem studium rei monasticae pertinet. Pro monasterio Altivillarensi etiam praeceptum immunitatis a Childerico II. impetrasse dicitur hodie deperditum, de cuius fide minus constat*[4]. *Villas, quae hereditate paterna et materna ei obvenerant, coenobiis et ecclesiis reliquit, testibus Reolo successore et agentibus eius, qui postea contra Gundebertum ipsius fratrem illas sibi vindicantem affirmabant,* quod domnus Nivardus omnem rem suam pro animae suae remedio ad loca sanctorum per sua instrumenta contulisset, scilicet ad ecclesiam sanctae Mariae et sancti Remigii atque ad monasterium Altvillare necnon et Viriciacum, ubi domnus Basolus in corpore requiescit, — — item Remis ad monasterium puellarum, ubi Boba praeesse videbatur abbatissa, item sanctis Rufino et Valerio vel per reliqua loca sanctorum[5]. *Paulo ante mortem apud Childericum regem cum aliis episcopis pro coenobio Fontanellensi intercessit (a. 673), cui donatio concederetur*[6].

Obiit a. 673[7]. *ipsis Kalendis Septembribus, quem diem et Almannus tradidit*[8] *et Wandalberti interpolator*[9]*:*

Pontifices Remis quę insigne nomine fulgent
Sixtus, Sinicius meritis vitaque Nivardus,

recentioribus subsequentibus auctoribus[10].

Vita Nivardi, quam non ante saeculum IX. conscriptam esse e sermone certo certius intellegitur, nomine auctoris in codicibus caret, sed Almannum vel Altmannum monachum Altivillarensem aevo Hincmari praesulis Remensis ob litterarum peritiam insignem[11] Vitam sancti Nivardi archiepiscopi Remensis *composuisse Sigebertus monachus Gembla-*

adhuc extat (Marlot, Metropolis Remensis historia I, 1666, *p.* 277; *Gallia christiana X, instr.* 1; *Pardessus II, p.* 128 *sq.), sed quae posterior continuerit, ea e V. Nivardi c.* 10. *intelleguntur, cuius auctori charta integra praesto erat. Cf. chartam Reoli a.* 685 *(ib. p.* 201*):* monasterium Altumvillare, quod antecessor noster domnus et pater noster Nivardus quondam episcopus suo opere construxit; *Flodoard. II,* 10. *III,* 27 *(p.* 458. 549*); V. Nivardi c.* 7. 9. *Nivardi nomen etiam sub charta Bercharii satis dubiae fidei legitur, qua Puteolo monasterio a.* 665/66. *praedia concessisse dicitur; cf. Pardessus II,* 159. *Denique ille pro eodem intercessisse dicitur, ut Childericus II. Vassiacensem fundum ad monasterium Dervense construendum concederet; cf. V. Bercharii auct. Adsone c.* 16 *(Mabillon, Acta II,* 841*).* 1) *Ed. B. Krusch, 'N. Arch.' XXXI, p.* 367. 2) *Pardessus II, p.* 138. 140. 3) *Flodoard. II,* 10 *(p.* 458*); cf. Mirac. Basoli auct. Adsone c.* 1 *(Mabillon, Acta IV,* 2, *p.* 137*).* 4) *Cf. V. Nivardi c.* 10. *et ea quae ibidem adnotavi.* 5) *Flodoard. II,* 10 *(p.* 457 *sq.).* 6) *V. Lantberti Lugdun. c.* 3. 7) *Reolus successor iam die* 17. *Aprilis a.* 674. *chartae Amandi episcopi subscripsit (Pardessus II, p.* 166*). Diploma Childerici II. Dervense a.* 664/5, *cui* signum Reoli episcopi *subiunctum est (Pertz p.* 30; *Lalore, 'Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes' IV,* 1878, *p. XXI), passim a formulis aetatis Merovingicae abhorrens, fictum atque magna ex parte e charta Theuderici III. a.* 682 *(Pertz p.* 49*) descriptum est, id quod A. Malnory (Quid Luxovienses monachi — — contulerint,* 1894, *p.* 35, *n.* 3*) recte monuit.* 8) *V. Nivardi c.* 11. 9) *MG. Poetae II,* 593 *(codices Parisienses n.* 2832, *saec. IX, et n.* 7521, *saec. XI).* 10) *Cf. martyrologium Usuardi ed. Sollerius p.* 506 *sqq.; Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III,* 686; *U. Chevalier, 'Sacramentaire et martyrologe de l'abbaye de Saint-Remy' ('Bibliothèque liturgique' VII),* 1900, *p.* 15. 55. 84. 204. 11) *Cf. Flodoard. III,* 28 *(p.* 552*); Mabillon, Annales III,* 149. 677, *et Vetera analecta,* 1723, *p.* 423[2] *sqq.; 'Histoire litéraire de la France' V,* 1740, *p.* 618 *sqq.; A. Ebert, 'Allg. Geschichte der Literatur des Mittelalters' III,* 1887, *p.* 203 *sq.; H. V. Sauerland, 'Trierer Geschichtsquellen des XI. Jahrhunderts',* 1889, *p.* 61 *sqq.*

censis tradidit[1] idque optimo iure[2]. Auctorem coenobio Altivillarensi adscriptum esse inde intellegitur, quod in initiis eius enarrandis (c. 7—10) multo magis immoratus est quam in reliquis rebus, atque sermo Vitae diffusus idem est, quo Almannus usus est, vitas Helenae[3] et Sindulfi[4] eorumque translationes in idem monasterium describens; idem studium considerationum piarum et comparationum allegoricarum et hic et illic deprehenditur, nimia verbositate ad paucas res spectante. Pauca autem utilia quae Vitae insunt e chartis Remensibus et Altivillarensibus pendent, e quibus Almannus nonnulla excerpsit (c. 6. 7. 9. 10), solusque chartae cuiusdam meminit nomine Childeberti regis, Grimoaldi filii, editae (c. 6). Quare gratia ei habenda est, quae certe maior esset, si chartas integras descripsisset pro fabulis[5] et verbis inanibus, quibus opusculum produxit. Libro ineunte Vitam alteram Wandregisili exscripsit (c. 1), cuius vestigia aliis quoque locis nonnullis reperiuntur; ipsi Acta Sebastiani nota fuisse e nonnullis verbis (c. 3) colligi videtur. E catalogo quodam episcoporum Remensium intellexit, quotum inter eos locum Nivardus occupasset (c. 5).

Vitam Nivardi (inprimis c. 6. 7. 9. 10) Flodoardus in Historia Remensis ecclesiae II, 7 exscripsit[6], codice 1a simili usus, dum Almanni opuscula de Helena et Sindulfo in capitibus subsequentibus (II, 8. 9) adhibet. Eodem saeculo Adso abbas Dervensis († 992) in Vita Bercharii c. 9—13. origines coenobii Altivillarensis enarrans vestigia eiusdem auctoris secutus est, amplo verborum fuco addito[7]. Postea auctor Vitae Gundeberti vel Gumberti[8], fratris Nivardi, et huius Vitam et Flodoardum expilavit.

1a) Codex Remensis n. 1403, antea 1143 (781. 767)[9], saec. XIII, comparatus (fol. 367) ex bibliotheca capituli Remensis ibique littera E signatus et ad lectiones ecclesiasticas proferendas adhibitus[10], fol. 185—193'.

1b) Codex Remensis n. 1408, antea 1142 (780. 766)[11], saec. XIII. in., olim S. Theoderici Remensis, fol. 163'—167', praescriptionibus capitum et parte extrema c. 4. caret.

2) Codex Carolivillensis n. 229, saec. XIII, olim (saec. XV) Liber Signiacensis monasterii (hodie Signy-l'Abbaye, dép. Ardennes) atque signatus (fol. 269', m. saec. XVI) littera E numero XXXIX, fol. 265'—269', foliis excisis mutilus desinit c. 11 (p. 170, 23): Et quoniam dignissime, ita ut haud ita multa in calce desiderentur[12].

Praeter hos libros a B. Krusch v. c. collatos tres codices olim extabant, qui hodie latent, scilicet unus musei Bollandiani P. Ms. 154, alter monasterii Cisterciensis S. Mariae Bonifontis (hodie Bonnefontaine, dép. Ardennes), tertius coenobii ordinis eiusdem Igniacensis (hodie Igny, dép. Marne). Ex his libris, inter quos unus 1a, alter 2 similis erat, unica quae extat editio Iohannis Stiltingi, Acta sanctorum Septembris I, Antverpiae 1746, p. 278—283, pendet.

W. Levison.

1) De scriptoribus ecclesiasticis c. 98 (Migne CLX, 569). E Sigeberto Necrologium Altivillarense (Iul. 22) pendere videtur (Mabillon, Vetera Analecta p. 425 ²). 2) Cf. ea quae Stiltingus disseruit, AA. SS. Sept. I, 268. 3) AA. SS. Aug. III, 580 sqq. 4) Ib. Oct. VIII, 892 sqq. 5) Etiam in Translatione Helenae § 15 (AA. SS. Aug. III, 602) Almannus scripsit, monasterium Altivillarense a Nivardo constructum esse 'angelica revelatione et manifestatione' (cf. § 17, p. 602 sq.); cf. infra c. 7. 6) SS. XIII, 455 sq. 7) Mabillon, Acta II, 835—839. Alia quoque pauca ad Nivardum spectantia (V. Bercharii c. 3. 4, ib. p. 832 sq.) ex huius Vita pendent. 8) AA. SS. Aprilis III, 622—625. Vita Nivardi in iis quoque expilata est, quae Papebrochius quasi interpolata notis adscripsit, id quod ipse p. 622. 624. monuit. 9) Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 607; H. Loriquet, 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. de France, Départ.' XXXIX, 1, 1904, p. 587. 10) Cf. U. Chevalier, 'Bibliothèque liturgique' VII, 1900, p. 248. 258. 11) Cf. Krusch l. l. p. 606; Loriquet l. l. p. 627. 12) Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des départ.' (4°) V, 1879, p. 651 sq.

INCIPIT VITA BEATI[a] NIVARDI CONFESSORIS[b], REMORUM[c] ARCHIEPISCOPI[d].

V. II. Wandregiseli c. 1. (1[e]). Preclarus igitur atque gloriosus Remorum archipresul Nivardus, cognomento Nivo, ortum inclite nativitatis ex nobilissimis ac ditissimis parentibus sortitus est. Nam tempore, quo Childericus[1] fortis rex Francorum honeste sceptra gubernabat, extitisse cognoscitur. ib. c. 2. Erat autem idem beatus archipresul nobiliter, ut nobilissimum decebat, educatus in aula regis et cognatus eiusdem prefati gloriosissimi regis Childerici. Nam sanctus Reolus, qui post ipsum pontificabat[2] sedem ecclesie Remensis[3], regis[4] filiam prius, dum comes esset, habebat uxorem, neptam[f] videlicet beati Nivardi. Erant quoque consanguinei et nepotes sancti pontificis comites in palatio nobilissimi, aulicis disciplinis instructi ac dispositioni rerum plurimarum mancipati et maiores aule regie, totusque beatus vir clarissima insignis[g] natalium emicuit origine. ib. c. 1. Et ut tam splendide nobilitatis facem[h] et clare micantem lampadem altius efferam, non minus quam ex carnali prosapia nobilis extitit, eximia floride vite indole se venustavit et multimodi[i] decoris genere dulcis infantie incrementa exornare curavit atque omnem presentis vite pompam ad celestem nobilitatem transtulit.

(2). Quod[a] litterarum studiis traditus sit.

Cum vero adhuc esset prima tenerrime puericie gratia sponte bonus et voluntate promptus, Deo se totum obtulit devotus. Hinc factum est, ut a parentibus traderetur litterarum studiis imbuendus[5]. Cui virtus Dei tam felix atque excellens inspiravit ingenium, ut dignum in corde illustris pueri sapientie extrueret domicilium. Implevit gratia Christi pectus infantis, et dum ornamentis scientie decorositate[6] mirabili se illustrare contendit, in rebus etiam difficilibus virtutis experimenta fecit et vaste quoque puericie flumen citra illam etatulam imbibit. Edita doctrinis sapientum[b] dulciter excoluit et legendi sedulitate scientie culmen[c] studiis adqui-

Capp. 1. 2. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 1. a) beatissimi 1*a cum Stilt.* b) *om.* 1*b*. c) Remensis 1*b*. d) pontificis 1*a*. e) *numeri desunt codd.* f) *ita* 1*a*. 2; neptem 1*b*. g) in signis *Stilt.* h) *ita V. Gumberti (AA. SS. April. III,* 624); faciem (*codd.*) *et Stilt.* i) multimodis 1*b*.

Cap. 2. a) *praescriptiones om.* 1*b*. b) dulc. s. 1*b*. c) *om.* 1*b*.

1) *Childericus II. a.* 662—673. *regno Austrasiorum, a.* 673—675. *toti regno Francorum praeerat.* 2) *Cf. V. II. Wandregiseli c.* 14 *(Mabillon p.* 540*)*: pontificante sedem Romanae ecclesiae — — papa Martino. 3) *Reolus episcopus, e cuius chartis Flodoardus II,* 10 *(SS. XIII,* 457 *sq.) nonnulla exscripsit, a.* 674 *(April.* 17*) chartae Amandi episcopi subscripsit (Pardessus II, p.* 166*), tempore belli civilis ab Ebroino ad Martinum ducem Laudunum nuntius missus super vacuis reliquiarum capsis cum Agliberto iusiurandum fallaciter praestitit (Fredegarii contin. c.* 3*), a.* 685 *(Mai.* 1*) Berachario abbati Gaugiacum locum ad monasterium virginum construendum concessit (Pardessus II, p.* 200*), ante pugnam Textriciam a.* 687. *partibus Pippini se iunxit (Fredeg. cont. c.* 5*), a.* 688/9. *concilio Rotomagensi interfuit (V. Ansberti c.* 18*); obiit ante diem* 15. *Februarii a.* 692, *quo Rigoberto successori privilegium Bertoendi episcopi Catalaunensis inscriptum est (Pardessus II, p.* 221; *Lalore, 'Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes' IV,* 1878, *p.* 116*).* 4) Regis Chilperici *infra praescriptio c.* 10; Childerici regis *Vita Gumberti (AA. SS. Aprilis III,* 624*) mente biographi Nivardi (cf. supra l.* 5. *et* 8*), sed Reolus filiam Childerici II. a.* 675. *in adulescentia occisi uxorem ducere non poterat, e qua ei ante a.* 673. *filius natus esset (infra c.* 10*).* 5) *Cf. V. Remigii auct. Hincmaro c.* 2: Traditus autem a parentibus scole litteris imbuendus. 6) *I. q. pulchritudo.*

sivit. Proinde indolem egregii animi Deus[a] etiam dedit esse miraculo. Nam erat illi[b] ita generosus animus et tantus[c] ingenii decor in mente, ut cuncti stuperent in eius admiratione[d]. Erat illi ex adventicia Dei parte magna virtus intelligere que audiret et magna gratia proferre que nosset. Ipse vero expertus[e] Dei magnalia, magnifice illi gratias referebat et puericie sue decus perfecte vite expressione adornabat. Et ut in[f] pictura florum surgit decor auriformis[1], sic tota honestas etiam in membrorum surrexerat liniamentis, donec Deo et hominibus complaceret, et gratiam transcendens communem, mereretur[g] inter primos ut nobilissimus clericatus honorem. Hoc gradu potitus et, licet infra aulam positus, semper ad celestia intentus, praecepta Dei factis cotidie adimplere studuit indefessus; nam magis operibus enituit virtutis et signacula vere aperuit nobilitatis. Elegit rem superne vite et saluti invigilabat eterne.

(3). Q u a l i s t e m p o r e t y r o c i n i i s u i f u e r i t.

Cumque vir Dei inclitus Nivardus adolescentie f l o r eret in annis, crevit illi fama *V. II. Wandregiseli c. 2.* et gloria nominis eratque iam merito sapientie donatus honoratius, probis actibus conspicuus, omni flore virtutum decorus ac sanctimonie propalator egregius, fide veritatis subnixus, in legis Dei meditatione assiduus, orationi et conpunctioni de- *cf. Ps. 118,97.* votissime intentus, excubiis Domini diurnis et nocturnis vigiliis deditus, in utilitatibus pauperum cotidiana instantia sollicitus, in interventu strenuus[2], in cuncto simul opere circumspectus, in sermone ad omnes veridicus[a], in consilio prudentissimus et totius vite honestate[b] clarissimus. Qui Deo spiritaliter[c] agonizans instar probitatis et[d] exemplar virtutis, illo[e] etiam tempore palmam emeruit sanctitatis[e]. In quo Deus, qui bonitas semper bonis est, tantam virtutem multiplicavit, ut sicut inter populares, quantum ad seculum, linea regii stemmatis pulchro nitore descendit ac velut ipsos reges purpura monstrat, sic idem illustrissimus et prestantissimus vir optimorum morum et universe vite qualitate inter ceteros parili decore claresceret, et caritatis flamma colore resculpta purpureo, eundem perfectissimum demonstraret. Hinc extitit demonibus terribilis, Deo dulcis, amabilis et bonis omnibus desiderabilis. Tamquam patrem[3] colebant eum pauperes, diligebant eum omnes et pro insignis gratie cultu nimio venerabantur affectu. O virum omni preconio dignissimum, summum Dei antistitem futurum, qui mundanam nobilitatem et dignitatem spernens, aerem scandens solemque despiciens, ipsa corde sidera penetravit gaudens! O mens viris sanctis imitanda et omnibus predicanda, qui ad hoc vixit, ut Deo adhereret et Dominus per eum multis[f] fidelibus[g] salutis

Capp. 2. 3. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 2. a) *ita* 1*a*. *b cum Stilt. (in marg.)*; animi dedit etiam *(om.* Deus*)* 2 *cum Stilt. (in textu)*. b) ita illi 1*b*. c) *ita (sed m. al. suppl.* 1*a)* 1*a*. *b*; tantusque *V. Gumberti c.* 1; tanti 2 *cum Stilt.* d) admirationem 1*b*. e) in se *add.* 1*b*. f) impictura 2. g) mere|tur 2.

Cap. 3. a) vericundus 2. b) *ita* 1*b cum V. Gumberti (p.* 624); honeste 1*a*. 2. c) spiritualiter 1*a*. d) *om.* 2. e) illo — sanctitatis *om.* 2. f) multas 1*a*. g) s. v. ap. f. 1*b*.

1) *Vocabulum praeterea non occurrit formatum sicut* tauriformis. 2) *Cf. Acta Sebastiani c.* 1 *(AA. SS. Ian. II,* 265*)*: Erat enim vir t o t i u s p r u d e n t i a e, in s e r m o n e v e r a x, in iudicio iustus, in c o n s i l i o providus, in commisso fidelis, in i n t e r v e n t u s t r e n u u s, in bonitate c o n s p i c u u s, in universa morum h o n e s t a t e praec l a r u s *(inde partim V. II. Wandregiseli c. 2)*. 3) *Ib.*: Hunc milites acsi p a t r e m venerabantur, hunc universi qui praeerant palatio carissimo v e n e r a b a n t u r a f f e c t u.

vias aperiret! Singulis enim gradibus ecclesiastici ordinis usque ad sacerdotium a beato viro rite susceptis, in celo exultabant angeli et gaudebant sancti. Et cum inferiorem ordinem suscepisset, a Deo et ab hominibus superiore semper dignus iudicabatur. Ita contigit, ut vita eius, qua nichil dignius, ut sanctitate sic etiam honoris gradu ceteris preferretur.

(4). Quod episcopatus culmen Remensis susceperit urbis.

Post non multum temporis, cum archipresul Remorum Lando[a, 1] ex hac luce decessisset et beatus Nivardus, ut predictum est, nobili stirpe polleret atque eximie conversationis opere tam regi quam palatinis principibus necnon et omnibus complaceret, ut erat Francie decus[b] purpureum, rei publice nutritus et cunctis ad salutis letitiam conservatus, rosa[c] meritis lucens, aurum splendens, gemma preciosissima nitens, volentibus[d] cunctis, rex, qui sanctum virum affectuose dulciterque in sinu cordis semper complectebatur[e], libens eum honore pontificalis cathedre impertivit. In qua re facilis effectus fuit, cum ipsi affluens opulentia meritorum suppeteret et id omni populo voti[f] maxime foret. Surgit in his cunctis amor magnus, tripudiantque[g] federe sancti consensus. Alacres letitia cleri populique gradum obvii ferunt, diem letitie tribuentes et in patris affectu sanctum presulem suscipientes. Exultabat rex, totum se[h] in leticiam explicans, et suorum procerum multitudo; cuncti qui aderant Deo laudes, Deo gratias proclamabant. Crederes id fuisse cordi[i] Christo cunctipotenti[k], dum illibata leticia gratulabundi sic exultarent in susceptione tanti patroni.

Feliciter itaque in sede locatus et a Deo potentificatus[l, 2], fretus potentia[m] preditusque virtute, de die in diem ampliori virtutis luce refulsit[n] atque idonea spe premiorum eternorum animos suorum relevare studuit. Concipit ingentem curam sibi commissorum presul sanctus et, prono illos fovens amore, ignibat cunctorum pectora Dei dilectione. Succedunt gaudia plebi spiritalia[o], crescit ardor sancte devotionis, augentur merita pastoris. Gaudebant in commune sibi doctorem et presulem datum, cuius imitatione in mores optimos formarentur et actionis probitatem caritate compellente sequerentur. O vere beatam[p] semper plebem, que talem meruit habere doctorem, per quem magnus iustorum numerus in celestibus sedibus pulchro ordine precollocatur[3]! O vere beate presul Nivarde, nivali sanctitate nitens, semper tua gloria felix! Gratias[q] tibi agimus, Christe, Deus universitatis, regens omnia evi[r] perpetuitate indeficientis, quia sic prehonorificasti[3] sanctum tuum, patrem nostrum, ut ad cumulum meritorum suorum hunc in summum sacerdotem tibi eligeres, testamentum illi pacis statuens principemque populorum dignanter efficiens! Qui pro sudore laborum materiam ei tribuisti premiorum et talem largitus es pro spiritali[s] fervore remunerationem, ut eterne mercedis reciperet beatitudinem.

Capp. 3. 4. 1*a. b (ad l.* 32*).* 2.

Cap. 4. a) Laudo 2. b) p. d. 1*b*. c) rosa:, *ras.* m 1*b*. d) voluntatibus 1*b*. e) semper habebat, ei honorem cathedre impertivit 1*b*. f) m. v. 1*b*. g) que *om.* 2. h) *ita* 1*a cum Stilt.*; in leticiam se 1*b*; se in leticia 2. i) cordi:, *ras.* s 2. k) omnipotenti 1*b*. l) *ita* 1*a*; pontentificatus 2; pontificatus 1*b*. m) prudentia 1*a cum Stilt. (in marg.)*. n) fulsit 1*a*. o) *ita* 1*b*; spiritualia 1*a*. 2. p) s. b. 1*b*. q) Gratias — beatitudinem (*l.* 38) *om.* 1*b*. r) cui 2. s) spirituali 1*a*.

1) *De Landone, qui 'fuit Sigiberti regis* (634—656) *tempore', cf. Flodoardi Hist. Rem. II,* 6 *(SS. XIII,* 455*).* 2) *'Potentia et virtute praeditus' auctor ipse vocabulum mox interpretatus est.* 3) *Vocabulum hoc solo loco occurrere videtur.*

(5). Quo ordine predecessorum episcopatum adeptus sit et quantum Durocordorum plebi profuerit et de elemosyna[a] eius.

Hic autem felicissimus presulum, beatissimus Nivardus, vicesimus quintus a beato Syxto[b], primo Remorum episcopo, et undecimus a beato extitit[c] Remigio[1]. Qui Durocordorum[d] plebem[2], auxiliante gratia Dei[e], ad fidem, que per dilectionem operatur, [cf. Gal. 5, 6.] emollire potuit ac reddidit quadraturam misticam per credita sibi a Deo talenta [cf. Matth. 25, 15 sqq.] sanctoque Remigio per canticum graduum David [cf. Ps. 119, 1—133, 1.] respondit verbis doctrine et exemplo conversationis sancte. Sudore quoque laborum temporalium illius ecclesia protecta est, velut yacintinis[f] quondam figuratum est pellibus per duodecim templi vela. [cf. Exod. 26, 14. 31. 2. Par. 3, 14.] Hic etiam cum Iohanne Alexandrino episcopo[3] pauperibus munificus factus est, in cuius manu inperdibilis[4] sudabat elemosina, solitus eam nocturna versare manu et diurna[g]. Et quia erat ei animus prudens rerum ac sciens maxima ex minimis pensare et iudicium Dei pertimescere, ad hoc se ipsum animavit, ad hoc instruxit, ut, donec ecclesia Dei peregrinaretur in terris, inpretermisse[5] faceret sibi *thesaurum non deficientem in celis.* [Luc. 12, 33.] Fecitque, ut, sicut lacrime David[6], dum per orationes[h] transeuntes et advenientes decurrunt, nulla temporis prolixitate siccantur, sic et hic venerabilis pontifex[7], dum de sua administratione per alternantes vicissitudines sustentatur ecclesie status, numquam sit elemosine sue sudor[7] exaustus.

(6). Quod Remense episcopium a sui dignitate collapsum ad pristinam dignitatem perduxit[a].

Cum ad episcopale culmen electus esset beatus Nivardus, erat tunc quidem Remense episcopium rebus et facultatibus ex maxima parte a sui dignitate collapsum; sed hic beatissimus pastor incessabili labore desudans, non prius cessavit, quam religione et clericorum honore et emptis per diversa loca tam fundis quam domibus necnon mancipiis ad priorem dignitatem urbem perduceret Remensem. Disposuit etiam nonnullas ordinatis colonis villas episcopii; quasdam quoque res commutasse repperitur cum Attila Laudunensi presule[8] pro utriusque partis oportunitate. Preceptum etiam immunitatis[9] a Childeberto rege[10] super theloneis et

Capp. 5. 6. 1*a. b.* 2.

Cap. 5. a) *ita* 1*a cum Stilt.*; elemosinas *m. al. corr.* elemosinis 2. b) Sixto 2. c) *postea suppl.* 1*b.* d) Duricordium 1*b.* e) *om.* 1*b.* f) *ita* 1*a*; iacinctinis 1*b.* 2. g) diuturna 1*b.* h) *ita* 1*b*; per orationis transeuntis et advenientis 2; per ora generationis transeuntis et advenientis 1*a cum Stilt.*

Cap. 6. a) *ita* 1*a (cf. l.* 26*)*; reduxit 2 *cum Stilt.*

1) *Etiam in catalogis episcoporum Remensium (SS. XIII,* 381. 750*) et apud Flodoardum* 25. *locum Nivardus occupat.* 2) *Cum civitas antiquitus* Durocortorum *vocata sit (cf. Corpus inscr. Latin. XIII,* 1, *p.* 522*), iam anonymus cosmographus qui antea Aethicus dicebatur c.* 19, 69 *(Riese, Geographi Latini minores,* 1878, *p.* 80*) accusativum* Dorocordoros *formavit, monente Stiltingo. Cf. Mirac. Helenae* § 65 *(AA. SS. Aug. III,* 615*):* in civitate Durocordorum Rhemorum, § 73 *(ib. p.* 616*):* Durocordorum Rhemorum ingreditur parochiam. 3) *Qui Eleemosynarius dicitur; cf. Vitam eius auctore Leontio (Migne LXXIII,* 337—384*).* 4) *I. e. inexhausta.* 5) *I. e. sine intermissione, continue.* 6) *Per lacrimas David designantur psalmi, quorum cursus alternando numquam deficit.* 7) *Nota anacoluthon.* 8) *De Attila v. supra p.* 58, *n.* 1. 9) *Formula praecepti regalis de teloneo et vectigalibus nonnullis non exigendis 'inmunitas' vocatur ab auctore supplementi Marculfi n.* 1 *(ed. Zeumer, MG. Formulae p.* 107*); cf. Waitz, 'VG.' II,* 2³, *p.* 339. 10) *Childebertus rex aevo Nivardi nullus fuit nisi filius*

quibusdam tributis ecclesie Remensi obtinuit. Cui Lodovicus[a] quoque[b] rex[1] sub ecclesie sue nomine res quasdam in Malliaco[2] super fluvium Vidulam, quas, quibusdam infidelibus[c] suis eiectis[3], receperat, auctoritatis sue precepto concessit. Huius etiam tempore tradidit[d] Grimoaldus vir illustris sancto Remigio villas suas[e] Calmiciacum[4] et Victuriacum[5] pro anime sue remedio[6]. Dedit quoque sub iure privilegii ad monasterium sancti Basoli[7] ecclesiam in Viriziaco[f] in honore sancte Marie constructam cum omnibus ad ipsam pertinentibus simulque locellum, qui Wasciacus dicitur[8]. Immunitatem[g] quoque ipsis monachis sub Perrone[h] abbate ibidem Deo servientibus instituit, ut nullus ecclesiasticorum iudicum eos indebite in aliquo inquietare presumeret, sed eis quieto ordine sub sancta regula vivere ac Deo servire liceret. O presulem per omnia dignissimum, qui pro erectione gregis sui multo se labore affecit et honestatem ecclesie sibi commisse gloriosa perfectione consummavit!

(7). **Quod monasterium in loco Villari[a] nuncupato, dirutum a barbaris, restruere voluit nec potuerit, et de angelico revelatu circa Altvillarem[a] montem.**

Eodem tempore beatissimus atque gloriosissimus presul Nivardus, vita moribusque ornatus et Dei sui athleta precipuus, cum pro cunctis esset sollicitus et
cf. Ps. 21, 32. cuperet prodesse generationi venture et populo, qui nascitur et nascetur, cepit in sancto pectore versare et omni intentione[b] volvere, quo in loco unius possessionis sue monasterium et congrua secundum regulam sancti patris Benedicti servorum Dei habitacula edificaret et de propria[c] hereditatis sue ampla possessione ditaret.

Capp. 6. 7. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 6. a) Lodowicus 1*a*; L(u *m. al. in ras.*)dovicus 1*b*. b) rex qu. 2, *corr.* c) suis fidelibus 1*b*. d) *om.* 1*b*. e) dedit *add.* 1*b*. f) *ita* 1*a*. *b et Stilt. (in marg.) cum Flodoardo*; Virisiaco (2) *cum Stilt. (in textu).* g) In munitatem 1*b*. h) *ita* 1*a*. *b et Stilt. cum Flod.*; Petrone 2.

Cap. 7. a) Alvill. 2 *cum Stilt. (in textu;* Avill. *in marg.).* b) intencioni 1*b*. c) proprio 1*b*.

Grimoaldi maioris domus, qui a patre post obitum Sigiberti III. a. 656. *defuncti, Dagoberto II. in exilium misso, dignitate regia ornatus est. Cf. B. Krusch, 'Zur Chronologie der Merowingischen Könige' ('Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII,* 1882, *p.* 473 *sqq.), ubi p.* 476 *sq. de hoc loco agitur; supra p.* 90. 1) *Chlodoveus II (a.* 639—657*).* 2) *Mailly vicus (dép. Marne, arr. Reims, cant. Verzy) c.* 5 *km. a Vidula fluvio (hodie La Vesle) Axonam influente abest.* 3) *Fortasse hominibus partes Grimoaldi sectantibus; cf. Krusch l. l. p.* 476 *sq.* 4) *Chaumuzy (arr. Reims, cant. Ville-en-Tardenois).* 5) *Witry-lès-Reims (ib., cant. Bourgogne).* 6) *Donationem Grimoaldi (Mühlbacher, Reg. I*[2]*, n.* 4*) Theodericus rex sive tertius* (673—690) *sive quartus* (721—737) *confirmavit, teste Flodoardo II,* 11 *(SS. XIII,* 459*):* Item Theuderici regis specialiter pro villa Calmiciaco, quam Grimoaldus vir illustris ecclesiae Remensi contulerat, *quod praeceptum obtinuit Rigobertus, qui sedem Remensem inter a.* 688. *et* 692. *nactus est. Grimoaldo in regione Remensi possessiones fuisse, e charta intellegitur, qua Rimagilo episcopo Germiniacum villam (Germigny-lès-Machault, dép. Ardennes; cf. supra p.* 90*) concessit (MG. Dipl. Merov. p.* 91*).* 7) *Monasterium* Viriciacum *(hodie Verzy, arr. Reims),* ubi domnus Basolus in corpore requiescit, *Nivardus 'suo opere restruxerat'; cf. chartam a Flodoardo II,* 10 *(p.* 458*) excerptam, Mirac. Basoli auct. Adsone c.* 1 *(Mabillon, Acta IV,* 2, *p.* 137*).* 8) *Fortasse Vassy villa (arr. Épernay, cant. et comm. Dormans; cf. A. Longnon, 'Dictionnaire topographique du département de la Marne',* 1891, *p.* 281*), quae a Viriziaco longius abest; de Wez loco (cant. Verzy) propinquo cum Mabillonio (Annales I,* 317*) cogitare vix licet.*

Hec eo diuturna cogitatione meditante, beatus Bercharius tunc abbas, nunc etiam martyr[1], vir[a] magnificus et spiritualis eius filius, quoniam eum a sacris fontibus susceperat, hoc idem devote a beato presule petierat, scilicet sibi et fratribus suis locum dari pro eterne remunerationis mercede, ubi[b] sub regula sancti patris Benedicti et Columbani vivere posset[2]. Inde cum inclitus pontifex ex hoc iam, inspirante Deo, maiori desiderio cogitationem suam effectu compleri vellet et[c] ex communi consensu totius concilii presulum Gallie Namnetis Romani iussione pontificis[3] exhibiti[4], rege favente, restruxisset ecclesiam monasterii super ripam Materni[d] fluminis in loco noncupato Villarii[e, 5] dudum siti, sed a barbaris diruti, et ab eo constructa hec funditus cecidisset ecclesia, in alio loco rursus[f] restructa rursum traditur corruisse. Pontifex vero sagacis ingenii licet intelligeret divino nutu aliud[g] disponi, cogitabat tamen, qualiter sui compos existeret voti.

Unde per gratiam Dei contigit quadam die meridie, ut veniens de villa Sparnaco[6], ad quam egressus fuerat, simul comitante secum prefato abbate Berchario, cum ad montem qui Altivillaris[h] dicitur[7] pervenisset, ita divinitus sompno irruente cepit[i] opprimi, ut montem illum minime posset pretergredi. Cumque visum[k] sibi fuisset debere paululum requiescere, devertens[l] subter frondes arborum, caput in sinum reclinans sedentis Bercharii obdormivit[m]. Tunc huiusmodi visum vidit, scilicet aperto celo angelum a Deo missum de superis[n] in specie nivee columbe descendisse atque, libratis in aera pennis, trino volatu mire pulchritudinis ambitu spacium silve ac totum montis verticem circunvolasse[o] ac deifico splendore omnem locum sanctificasse. Post unamquamque vero circuitionem, quam tercio egit, et mitissimo allapsu et quasi plaudendo volucritans[p, 8], perlustravit[q] spacium[r] loci con-

Cap. 7. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 7. a) *om.* 1*b*. b) nisi 2. c) *om.* 2. d) *ita codd.;* Maternae *Stilt.*; Matronae *Flod.* e) Villari *Flod.* f) *ita h. l.* 1*a*. *b cum Flod.;* rursum (2) *cum Stilt.* g) d. a. 1*b*. h) *ita* 1*b*. 2 (*corr. ex* Ativill.); Altvillaris 1*a cum Stilt.* i) *om.* 1*a*. *b*. k) s. v. 1*b*. l) *ita* 1*a*; divertens 2 *cum Stilt.;* divellens *in ras.* (subter *om.*) 1*b*. m) ord. *m. al. corr.* obd. 2. n) supernis (2) *cum Stilt.* o) circunvalasse 2. p) volucritas 2. q) sp. l. perl. 1*b*. r) spatia 1*a cum Stilt.* (*in marg.*).

1) *Ad Beracharium vel Bercharium coenobiorum Altivillarensis et Dervensis primum abbatem, cuius Vitam notae deterioris Adso abbas Dervensis* († 992) *composuit et ipsa Vita Nivardi et chartis usus (Mabillon, Acta II,* 832—843; *AA. SS. Octobris VII,* 2, *p.* 1010—18), *spectant charta Nivardi infra citata, diploma Theuderici III. a.* 682 (*Pertz, Dipl. Merov. p.* 49), *donatio Reoli episcopi Remensis a.* 685 (*Pardessus II, p.* 200), *privilegium Bertoendi episcopi Catalaunensis a.* 692 (*Pardessus II, p.* 221; *Lalore l. l. IV,* 116). 2) *Haec pendent e privilegio Nivardi Altivillarensi coenobio concesso (Marlot, Metropolis Remensis historia I,* 1666, *p.* 277; *Pardessus II, p.* 129): petiit nos Bercharius abbas una cum fratribus suis, ut talem locellum eis perquirere deberemus in nostra proprietate, ubi ipsi secundum regulam patrum sancti Benedicti et sancti Columbani vivere deberent et pro nobis die noctuque misericordiam Domini debeant deprecari. 3) *De Martino I. Amandum a.* 649. *ad 'synodalem conventionem' congregandam adhortante (v. supra tom. IV,* 690) *agi, omnino temere coniecerunt (Stiltingus l. l. p.* 270). 4) *De concilio Namnetensi huius aevi alibi nihil traditum est, atque canones, quos nonnulli ad hoc rettulerunt (Mansi XVIII,* 165—174; *cf. Werminghoff, 'N. Arch.' XXIV,* 476), *a Reginone e compluribus fontibus aetatis Carolingicae compilatos esse, docuit E. Seckel, 'Studien zu Benedictus Levita' I ('N. Arch.' XXVI,* 39 *sqq.).* 5) *De Villers-sous-Châtillon vico (arr. Reims, cant. Châtillon-sur-Marne) nonnulli cogitaverunt, etsi hic c.* 2 *km. a Matrona fluvio abest (cf. Manceaux, 'Histoire de l'abbaye et du village d'Hautvillers' I,* 1880, *p.* 80). 6) *Épernay ad Marne fl.* 7) *Hautvillers (arr. Reims, cant. Ay).* 8) *I. q. volitare.*

struendi; post girum sui volatus contractis alis super unam illic inter reliquas arbores altissimam fagum mansuetissime visa est consedisse.

Cum itaque hanc decoram visionem Dei pontifex miraretur, quam spiritali[a] contemplatione patenter distincteque tertio pervidisset, illa angelice glorie sublimitas in eadem columbe[b] specie ad alta tendens celo patente recepta est. Ipse vero claro lumine per spiritum secutus quodam magno leticie iubilo fruebatur. O beati presulis Nivardi preconia, ad cuius desiderium complendum hoc a Deo factum est insigne miraculum! O devotio sancte mentis, que crebro conversabatur in celis, et idcirco celestia mirificando sanctum suum Christus ostendit in terris! Qua voce, quibus laudibus te extollam, presul beatissime? Tu amator vite angelice splendorem meruisti amenum angelice[c] conspicere glorie animo[d] nimia pulchritudine. Divinorum mirabilium illuminatione completus, divino spiritu in tam[e] beate speculationis puritatem[f] conscendisti et de celestibus procedentis columbe pulchrificam[1] speciem conspexisti.

Hanc igitur[g] visionem sicut ipse in sompnis, ita predictus quoque Bercharius vigilans aspexit. Quo viso, conpunctus idem abbas, cepit fundere lacrimas. Experrectus[h] autem beatus praesul a somnio, ex lacrimis[h] eius sibi faciem repperit udam, et interrogans, que illi causa fletus existeret, accipit eum propter sui[i] ruinam flevisse operis. Invicemque sibi[k] causam referentibus[l], ambo ineffabiliter exultabant et Dominum glorificabant, cuius virtute certissimi facti erant. Benedictus Deus, qui iustis semper desideriis presto est et pie approbat in celis, quicquid pro eo fideliter disponitur in terris!

(8). Explanatio visionis angelice.

Huius vero specie triformiter exhibite visionis et quodamodo per arborem simplicate quid aliud innui potest quam illud, Deum disposuisse, quatinus sancti viri illic futuri bono certamine contendant placere trino et uno[a] Deo, quousque, deposito carnis onere, eleventur ad celestis patrie habitationem, ubi cum angelica societate et perhenni lumine perfruantur unius veri et trini[b] Dei beata iocunditate sicque trimoda beentur letitie ubertate? Sive ut evidenter ostenderet providentia Dei, quam sacer esset locus ille, quem per angelicam presentiam consecraret[c] illustracio[d] divina, et quod illic operaretur decoris victoribus bravia; simul quod hic locus decentis gratioseque specietatis foret beneolentiae[e] divinissime, foret amatorie bonitatis et beatificande virtutis. Insuper quoque, ut nemini ambiguum remaneret, ipsum esse eundem locum, ubi sacre ecclesie templum edificandum esset, quem specialiter Deus per angelum visitasset, quando tercio cum trino ambitu, hoc est terno[f] giri circuitu[g], in una singulariter electa arbore celestis columba resedisset.

(9). Quod cenobium ibidem, ubi angelicam visionem vidit, quod cognominavit Altumvillare[a], construxerit.

Ergo excellentissimus atque apice nobilitatis insignissimus Nivardus archi-

Capp. 7—9. 1*a. b.* 2.

Cap. 7. a) spirituali 1*a. b.* b) sp. col. 1*b.* c) angeli 2. d) animi (2) *cum Stilt.* e) eam 1*b.* f) puritatis 2. g) *om.* 1*b.* h) Experr. — ex lacrimis *om.* 2. i) suam 1*b.* k) *in ras.* 1*b.* l) referent:: *m. al. corr.* referentes 1*b.*

Cap. 8. a) *ita codd.* b) trinitatis 1*a. b.* c) *ita* 1*a. b*, consecrant 2; consecrarat *Stilt.* d) *ita* 1*a. b*; illustratione 2 *cum Stilt.* e) bene olent(c)i(a)e *codd.*; benevolentiae *Stilt.* f) trino 1*b.* g) circuitui 1*a.*

Cap. 9. a) Alt̃ villare 2; Alttúm villare 1*a.*

1) *I. e. pulchrum faciens.*

presul, nimium de angelica revelatione gavisus, dum querit in hac vita sollerter heredes habere ministros Christi, ut in futura coheredes[1] Christi effici mereretur, cf. Rom. 8, 17. tali modo fecit sibi Christum debitorem, ut hoc opus letus aggrederetur et daret illis res[a] sue proprietatis in regione mortuorum, ut esset ei Dominus *portio in* Ps. 141, 6. *terra viventium,* sicut est in eternum. Itaque ilaris in eodem montis loco, ubi obdormiens pro oraculo mirabile signum vidit, ilico opus diu desideratum inchoare voluit.

Sed quoniam cuiusdam Dei servi nomine Bavonis[2] erat possessio ipsius montis, qui oratorium illic habens in honore sancte crucis, ibi[b] conversabatur, hec etiam ei visa narravit commutavitque locum de rebus Remensis ecclesie[3]. Idem quoque Dei servus, postquam visionem presulis et[a] eius agnovit voluntatem, obtulit illi libentissime eandem possessionem suam, partem quoque possessionis cuiusdam fratris sui nomine Badini. Alterius vero Teodoramni[c] nomine causam retulit, quod esset scilicet in factione contra Reolum comitem, qui Remensis post extitit episcopus, pro filiis eius, quos occiderat in ultione filiorum suorum, quos Reolus pro latrocinio quod exercebant suspendio necaverat. Unde domnus Nivardus presul egregius eum[d] cum Reolo, qui neptem suam, ut supra diximus[4], habebat uxorem, pacificavit. Et sic ipse Teoderamnus[e] cum ceteris fratribus suis eandem[f] possessionem sancto Nivardo, commutatione ab eo sumpta, tradidit[3]. Mox idem presul, exultans in Christo, bonorum omnium inspiratori grates profudit, et in nomine Domini[a] succidi silvam iubens, intra gyrum, quem angelici circuitus perlustratione, celestis videlicet columbe volatu, designatum cognovit, fundamenta[g] iecit variis usibus necessaria. Ubi vero supra arborem angelum columbina specie requievisse notavit, in honore sancti Petri et omnium apostolorum[5] construxit ecclesiam, ita quidem, ut truncum eiusdem abscise arboris intra altare concluderet. Qui videlicet truncus arboris circumpositis lapidibus intra ipsum altare permanet usque[a] in presens tempus. Duo quoque alia[h] monasteria[6], unum quidem in honore sancte Dei genitricis Marie et perpetue virginis[7], aliud vero construxit in veneratione sancti Iohannis Baptiste[8].

Cap. 9. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 9. a) *om.* 2. b) sibi (?) 1*b*, *corr.* c) *ita* 1*a*; Teodoranni 1*b*. 2; Theoderamni *Flodoardus.* d) cum eum Re:olo 2. e) *ita* 1*a*. 2; Theoderamnus *Flod.*; Teodorannus *m. al. corr.* Teoderannus 1*b*. f) tandem 1*b*. g) fundamentum 2. h) *om.* 1*b*.

1) *Pro 'coheres', sed pluralem Vulgata exhibet.* 2) *Et aliis et Bavone viro illustri una cum Nivardo petentibus, Childericus II. a.* 673. *coenobio Fontanellensi donationem concessit (V. Lantberti Lugdun. c.* 3*).* 3) *Cf. privilegium Nivardi (l. l.):* repertus est nobis una cum ipsis *(monachis Bercharii)* locellus qui dicitur Altivillaris in fine Remensi super fluvium Maternae prope villam Disiacum *(hodie Dizy, arr. Reims, cant. Ay),* quem a Bavone et Theoderamno de villis ecclesiae nostrae concambivimus, unde et ipsa instrumenta ex hoc in archivis ecclesiae retinentur. 4) *Supra c.* 1. 5) *Cf. ib.:* monasterium quod dicitur Altivillare, quod ego — — aedificavi in honore sanctorum Petri et Pauli seu etiam sancti Iohannis et ceterorum martyrum et confessorum, quorum pignora ibidem venerari noscuntur. 6) *Non hic intellegenda sunt alia coenobia, sed cellae separatae a coenobio, quibus haud dubie adiuncta erant sacella. Stiltingus.* 7) *Cf. V. Bercharii auct. Adsone c.* 12 *(Mabillon, Acta II,* 838*):* In australi vero eiusdem montis latere aliam struxit vir sanctus ecclesiam, quam genitricis Dei et domini nostri Iesu Christi semper virginis Mariae nomine decrevit honorandam. 8) *Iohannes in privilegio Nivardi inter patronos coenobii affertur (supra n.* 5*).*

(10). **Qualiter ipsum locum dilexerit et ditaverit et quod privilegium de eodem monasterio fecerit et Gedeonem de nepte sua, filia regis Chilperici, susceptum[1] pro amore loci, petente sancto Reolo, monachum[a] ibidem fecerit.**

His ita gratia[b] Dei expletis, optabat diligenti studio et pio amore presul sanctus ditare locum ipsum et instar nobilium locorum efficere; nam quicquid possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit[2]. Contulit multitudinem familiarum et numerositatem prediorum atque possessiones hereditatum suarum. Ecclesiastica etiam ornamenta plurima tribuit et auro atque argento locum decoravit et in omnibus similem illum templis honorabilibus reddidit atque post locum sancti patris Remigii secundam[c] sedem urbis Remorum fecit. Collectis quoque[d] servis Dei, Bercharium filiolum[e] suum abbatem prefecit, ubi etiam prefatus Teoderamnus[f] monachus efficitur. Sed et sanctus Reolus[g], videns beatum Nivardum summum amorem gerere circa locum ipsum, filium suum nomine Gedeonem de nepte sancti Nivardi susceptum, suadente sancto Nivardo, ibi monachum fieri petiit et rerum suarum partem ad idem monasterium condonavit[3]; cui etiam sanctus presul religionis habitum sumere adhortatus est. Privilegium quoque, poscente prefato abbate Berchario, eidem[h] monasterio, ut scilicet[d] ipse presul idem monasterium in sui iuris dominatione, dum adviveret, conservaret[4], et ut[5] post suum decessum[i] Remensis[k] episcopus ipsum cenobium gubernet et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat, ipsi vero monachi potestatem habeant prelatum sibi regulariter eligendi, prout in descriptione ipsius privilegii continetur.

Impetravit quoque et aliud privilegium[l. 6] a Childerico rege ac manu cancellarii[7] eiusdem[m] regis scribi voluit, quod tam in palatiis quam per universa malla[n]

Cap. 10. 1*a. b.* 2.

Cap. 10. a) monachis 2. b) D. gr. 1*b.* c) sed·m (= *secundum*) 2. d) *om.* 1*b.* e) fiolum 2. f) *ita* 1*a*; Theoderamnus *Flod.*; Teoderannus 1*b.* 2. g) Re:olus, *ras.* c 2. h) contulit *add. Flod.*; dedit *post* m. *add.* 1*b*; e. m. *om.* 2 *cum Stilt.* i) discessum 1*b.* k) i. c. R. ep. 1*b.* l) privilegii 2. m) eius 1*b.* n) *corr.* mala 1*a. b, et ita* (2) *cum Stilt.*

Cf. Almanni Translationem Helenae § 17 *(AA. SS. Aug. III,* 603*)*: ubi est a devotis fratribus ecclesia constructa in honore et veneratione atque nomine beatae Mariae semper virginis et beati Iohannis Baptistae et hoc ab antiquo primoque loci ipsius fundamento. 1) *Scilicet a Reolo (v. l.* 14. *et supra c.* 1*), qui inter a.* 688. *et* 692. *defunctus (cf. p.* 160, *n.* 3*) filiam Chilperici regis a.* 584. *interfecti uxorem ducere certe vix poterat; cf. supra p.* 160, *n.* 4. 2) *Nivardus minime omnes possessiones vivus coenobio concessit; nam villas 'tam de paterna quam de materna hereditate' usque ad obitum ipse tenuit neque solos Altivillarenses heredes reliquit, sed etiam aliis 'locis sanctorum' praedia legavit (cf. Flodoard. II,* 10, *p.* 457 *sq.).* 3) *Item Reolus Odilae filiae, quae in coenobio Suessionensi sanctimonialis facta erat, villas nonnullas concessit,* ut ad idem monasterium res ipsae post eius decessum proficerent omni tempore *(Flodoard. II,* 10, *p.* 458*).* 4) *V. privilegium Nivardi (l. l.)*: Sed sic pensitavit ipse Bercharius una cum fratribus suis pro novissimis temporibus, u t, d u m a d v i v i m u s, ipsum m o n a s t e r i u m, quod dicitur Altivillare — — i n nostra potestate debeat esse. 5) *Reliqua in privilegio ipso iam non leguntur, quippe quod mutilum parte posteriore destitutum sit.* 6) *Etsi insequentia ex charta quadam pendere patet, tamen eadem aut spuria erat aut auctor sermonem eius admodum immutavit, cum verba a formulis in chartis immunitatis aevo Merovingico usitatis quam maxime abhorreant.* 7) *Cancellariis reges Francorum stirpis Mero-*

adversum comites regni et diversas civitates eis sit ad munimen, ut non sit illis[a] molestus comes quisquam seu fiscalis iudex[1] aut centenarius vel quilibet ullius potestatis in ullo negotio neque in publicis mercatis aut vectigalibus vel census[b] regie potestatis aut in suis villis et prediis, et ut nulla efficiatur exactio aut inquisitio nec placita custodiantur ibi per missos regales vel per aliquos duces vel comites, qui post discessum eius futuri essent sub servitio filii sui Clotharii vel nepotis eius Dagoberti[2] vel quorumlibet stirpis sue in generatione reliqua usque in perpetuum, sed maneant liberi cum omni securitate in monasterio suo et orent semper pro regali sublimitate.

Quamdiu autem in corpore supervixit, locum illum specialius semper amavit, ampliavit, ditavit et ingenti dilectionis amore honestare studuit. Cum autem celestia sacer eius spiritus celsa conscenderet, post obitum suum non alibi se sepeliri[c] velle dixit, sed corpus suum venerabile in eodem loco mandavit tumulandum. Honor autem et religio, quam tunc ipse ibi constituerat, Deo propiciante, per longa tempora permansit et partim manet meritis ipsius etiam in hodiernum diem. V. II. Wandregiseli c. 27.

(11). De honesta perseverantia sancti viri et eius[a] obitu sacro.

Igitur vir Deo plenus, divinus in divina factus et animo que sancta sunt semper cogitans gerensque intentionem rerum, que Dei sunt, post susceptum episcopatus gradum, sicut ceperat, devotus in Dei servitute permansit. Quesivit indesinenter preciosissimam margaritam, que multis emitur gemmis vel opum gazis, et dono Dei[b] omnipotentis dignis illam promeruit votis. Quia enim optimus optime agit, et hic beatus pater Nivardus nobilissimus nobiliter[3] conversatus est, quantumque propinquabat ad finem vite, tantum se sedulum exhibebat in opere. Dominus quoque, qui servis[c] suis semper prestare consuevit, semper illi in omnibus affuit. Honestavit illum in laboribus, ornavit virtutibus, insignivit[d] sanctimonia, erexit in gloria. cf. Matth. 13, 45. 46.

Ergo ante transitum suum beatissimus pater, licet[e] ita semper consueverit, magis tamen intentionem habebat divinorum cantuum et psalmicam modulationem

Capp. 10. 11. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 10. a) *om.* 1*b*. b) *ita codices; expectes* censibus. c) sepelire 1*b*.

Cap. 11. a) *ita* 1*a*; obitu eius (sacro *om.*) 2 *cum Stilt.* b) *om.* 2. c) semper servis suis 1*b*. d) insignu it 2. e) ita licet 1*b*.

wingicae non utebantur, nisi quod qui referendariis subditi chartas regales exarabant eo nomine appellati esse videntur; cf. H. Bresslau, 'Handbuch der Urkundenlehre' I, 266 sq. 1) *Fiscalis iudex pro comite in Lege Ribuaria (cf. Waitz, 'VG.' II, 2*[3]*, p. 25) et V. Eligii II,* 15. *accipitur.* 2) *'Chlotharius filius et Dagobertus nepos non recte conveniunt Childerico, qui numquam Chlotharium habuit filium aut nepotem Dagobertum, si nepos sumatur proprie. Fratrem habuit Chlotharium III (657—673), qui regnum Neustriae et Burgundiae administrabat, dum ipse erat rex Austrasiae (inde ab a. 662), sed ille obiit ante Childericum: patruelem habuit Dagobertum II, qui ei in regnum Austrasiae successit (676—679), saltem ex parte; at hic, vivente Childerico, exulabat in Hibernia. — — Haec igitur nomina sic legi non poterant in litteris Childerici genuinis. — — Qua de causa vel supposititium est privilegium istud vel, si vere datum est, biographus imperite nomina Chlotharii et Dagoberti addidit, ubi posteri fortasse generatim expressi erant sine nomine proprio. Chilpericus I. filium habuit Chlotharium II, nepotem Dagobertum I.' Stiltingus.* 3) *Cf. V. II. Wandregiseli c. 2 (p. 535):* ut nobilissimus nobiliter educatus est.

[Ps. 119, 5.] crebrius assumebat. Aiebat ergo cum David: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus*[a] *est!* Reputabat secum[b] in mente, qualis esset illa beata regio et cum qua amenitate ibi degunt sancti, et gustum quodammodo desiderande dulcedinis, quia necdum corpore poterat[c], cogitatione sumebat. Recordabatur superne sanctorum angelorum et hominum societatis et eorum optabat interesse choris; recordabatur
[ib. 41, 3.] beate visionis Dei et dicebat: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* Respiciebat mente[d] civitatem[e] gloriosam Syon[f] et celestem Hierusalem[g], cuius[h] platee
[cf. Apoc. 21, 21. 18. 19.] auro sternentur, ipsaque[i] est de auro mundo et preciosissimis margaritis similis
[ib. 22, 5. ib. 21, 23.] vitro mundo, ubi nox non erit et cuius lucerna est agnus et de qua nullus bonus
[ib. v. 3.] excludetur, sed populus eius populus Dei, et Dominus erit Deus[k] eorum[l] in perpetuum. Et ubertim flebat exulem se illius, glorieque tante arrabonem et portiunculam[m] rorantes lacrimas possidens, iocundo etiam affectu a longe salutabat; in cogitatorio[n] mentis gerebat hunc celestem thesaurum, et in caritate positus et repletus munere Spiritus sancti, contemplabatur emissos radios e speculo deitatis et lumen divine[o] pulchritudinis. O quam sepe in sancti cordis eius latitudine habebat recubitum suum Dei gratia[p]! Beata pulchritudo eius anime, beatum templum mentis illius, ubi[q] Deus habitabat[r]! O gloriose presul, quid dicemus, qua suavitate, quibus opibus, quibus copiis pascebaris? Denique toto desiderio cupiens
[V. H. Wandregiseli c. 24.] in celestibus esse, cum maximo affectu cordis loquebatur: 'O domine Deus meus omnipotens, lumen verum et perhenne gaudium, eripe me de convalle lacrimarum[1] et dono gratie[s] tue ad tuum fac desiderabilem pervenire conspectum'.

Et quoniam dignissime[t] preces eius erant premio compensande, ita ut supplicavit emeruit. Nam viribus destituitur et in corporalem egritudinem resolutus ac
[cf. Ps. 115, 15.] tam diu detentus est, donec auro excocto[u] purior, nive candidior, pretiosa[v] morte
[cf. Matth. 25, 34.] sanctissimam animam ducibus dextre partis angelis transmisit ad regna siderea,
[cf. Rom. 8, 17.] ubi semper manet unus heredum Dei cum coheredibus Christi. Quod vero Altivillarensem[w] locum iugiter dilexerit, etiam finis ostendit; nam in ecclesia sancte Dei genitricis et perpetue virginis Marie, quam ipse beatus presul in monte Altivillari[w] construxerat, ab omnibus pene obisse dicitur. Sepultus est autem in eadem ecclesia[2] cum omni honore a civibus suis et universo clero et plurima de

Cap. 11. 1*a*. *b*. 2 (*ad l.* 23).

Cap. 11. a) prolung. 2. b) R. semper sua in m. 1*b*. c) potera *pr. m.* 2. d) mente *pr. m.* 1*a*. e) civitate *pr. m.* 2. f) Sion 1*b*. g) *ita* 1*a*; Iherusalem 1*b*. 2. h) *om.* 2. i) que *om.* 1*b*. k) dn̄s 2. l) eius 1*b*. m) partiuncl'a 2. n) cogitario (2) *cum Stilt.* o) *m. al. in mg. suppl.* 1*b*. p) gra̅: (*ras.* a?) 2. q) *om.* 2. r) habitat 2. s) tue gr̄e 1*b*. t) *desinit* 2, *foliis excisis.* u) ex coito(?) *pr. m.* 1*b*. v) preciosissima 1*b*. w) Altvill. 1*a cum Stilt.* (*in marg.*; Alvill. *in textu*).

1) *Cf. Ps.* 83, 7: in valle lacrimarum. 2) *Flodoardus II, 7 (p. 456) haec ita immutavit:* Post haec in ecclesia sanctae Mariae, quam in eodem monasterio construxerat, obisse fertur, et ad ecclesiam sancti Remigii Remis deportatus, ibidem sepultus est, *consentiente Adsone, V. Bercharii c.* 13 *(l. l. p.* 839*):* Cuius quidem corpus, diversis populorum catervis constipatum, usque ad basilicam sancti Remigii a sancto Berchario necnon et sanctis pontificibus, qui ea die illuc confluxerant, — — condigno honore defertur ac excellenti mausoleo condendum decentissimam ibidem accepit sepulturam. *Posteri corpus eius in coenobio Altivillarensi asservari contenderunt; cf. AA. SS. Sept. I,* 276.

diversis locis diocesis sue monachorum cohorte. Obiit autem gloriosissimus archipraesul[a] Remorum beatissimus Nivardus Kl. Septembris[1] et regnat in gloria cum Christo in perpetuum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat[b] in saecula saeculorum. Amen. Sept. 1.

EXPLICIT VITA SANCTI NIVARDI[c] ARCHIEPISCOPI.

Cap. 11. 1*a. b.*

Cap. 11. a) gl. et beatissimus Nivardus Kalendas Septembris 1*b*. b) gloriatur 1*b*. c) Remensis *add.* 1*b*.

VITA FARONIS EPISCOPI MELDENSIS.

Burgundofaro referendarii munere Dagoberto I. regnante fungebatur, chartam recognoscens, qua bonorum possessio[2] et hereditatis et emptionis titulo acquisita Ursini viri illustris, referendarii scilicet Chlotharii II, confirmabatur, idque non ante a. 629. *ex. factum esse potest, cum pagum Rutenicum, in quo villae illac sitae erant, rex non accepisset nisi post patris mortem, neque vero multo post, nam eandem regni partem Chairiberto fratri Dagobertus mox cessisse videtur[3], etsi idem etiam anno insequenti mense Aprili episcopatum Cadurcum Desiderio concessit, quam chartam Chrodobertus referendarius obtulit[4]. Palatio relicto, episcopatum Meldensem Burgundofaro adeptus est successor Gundoaldi. qui a.* 626/7. *concilio Clippiacensi interfuerat. In illa dioecesi ad Columbani normam monasteria instituta erant Evoriacense et Resbacense cum Iotrensi atque episcopos ei praefuisse necesse est Scottorum ritui deditos. Certe Gundoaldus[5] Burgundofaram veste religiosa induerat primam monasterii Evoriacensis abbatissam et inibi ipse Burgundofaro episcopus cum Waldeberto abbate Luxoviensi miraculum quoddam postea vidisse sibi visus est[6], qui Resbacensi monasterio privilegium a.* 638 *(aut* 637*?) concessit[7]. Aliis quoque monasteriis eodem consentiente ab episcopis dioecesanis, scilicet Emmone Senonensi[8], Berthefrido Ambianensi[9], Drauscio Suessionensi[10], eae libertates inter a.* 660. *et* 667. *datae sunt, quas ritus Columbani exigebat. Minus constat Burgundofaronem Burgundofarae fratrem ideoque filium Chagnerici convivae Theudeberti regis uxorisque eius Leudegundis fuisse, ad quos Pipimisiaci prope Meldos habitantes et Columbanus et Eustasius in hospitium quondam deverterant[11]. Ionas quidem iter illius enarrans (I,* 26*) filiam Chagnerici solam nominavit neque filium huic attribuit Chagno-*

1) *Anno* 673; *cf. supra p.* 158. 2) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 14. 3) *Longnon, 'Atlas historique. Texte expl.', p.* 42. 4) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 15; *cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 549. 571 *sq.* 5) *Ionas, V. Columb. II,* 7. 6) *Ib. II,* 21. 7) *Ionas, ed. altera p.* 46. 8) *Pardessus, Dipl. II, p.* 111. 114. 9) *'N. Arch.' XXXI, p.* 367. 10) *Pardessus, Dipl. II, p.* 141. 11) *Ionas, ed. alt. p.* 41.

aldum nisi tardissime (II, 7), sed Autharii filium tertium Radonem silentio omnino praeteriit. Etsi plane genuinis fontibus deficientibus necessitudo[1] *illa affirmari nequit, tamen nomina parum vulgaria ad eandem familiam fere spectare videntur, neque enim facile credendum est nomina illa ex Burgundaefaronibus Burgundionum optimatibus tracta liberis crebro indita esse. Decurtatum Faronis nomen in chartis non occurrit fide dignis atque ex auctoribus vetustioribus solus Beda Burgundofaronem ita appellavit, enarrans*[2]*, Hadrianum abbatem a papa in Britanniam missum a. 668. apud illum et Emmonem Senonum episcopum diutius commoratum esse. Faro diem Symonis et Iudae, i. e. 28. Octobris, in martyrologio Wandalberti*[3] *occupat:* Hic etiam Matronae colitur per litora Faro, *eodemque fastis Usuardi*[4] *illatus est his verbis:* Civitate Meldis sancti Faronis episcopi et confessoris.

Faronem in basilica S. Crucis monasterii suburbii[5] *Meldensis, scilicet in aquilonari parte siti, sepultum esse crediderunt, quod ab ipso postea nomen accepit. Prima autem eiusdem vestigia saec. VIII. medio emergunt neque ante Romanum Meldensem episcopum, qui a. 748. inter episcopos ecclesiae Gallicanae erat, ad quos Zacharias papa Bonifatium commendans litteras dedit*[6]*. Romani memoriam Lullus celebrari voluit*[7]*, sed parum liquet, num idem sit atque episcopus Meldensis, cui defuncto Vulframnus successit. 'De congregatione domni Romani et Vulframni episcoporum' monachos in monasterium Prumiense Pippinus transtulerat, quibus facultatem abbatis libere eligendi a. 762. concessit*[8]*, atque fratres 'de monasterio quod Crux sancta nominatur' veteri confraternitatum Augiensium libro illati sunt, inter quos Wulframnus episcopus primum locum occupat*[9]*. Episcopi igitur Meldenses iidem abbates S. Crucis monasterii fuisse videntur atque consentaneum est hoc eadem libertate quondam floruisse atque filiam. Necessitudo vero cum episcopis intercedens ipsam in discrimen facile adducere poterat atque saec. XIV. abbas S. Faronis inter religiosos civitatis Meldensis non exemptos numerabatur*[10]*. Ut e monachis Francogallicis monasterii Prumiensis unus saec. VIII. medio Vitam Goaris confinxisse videtur, ita in S. Crucis monasterio Meldensi uno saeculo post res gestae Faronis excogitatae sunt, quem patronum monachi colebant. Praeerat autem tunc sedi Meldensi Hildegarius episcopus, anno 854.*[11] *e collegio monachorum S. Dionysii monasterii Parisiensis electus et a Carolo rege constitutus*[12]*, ad quem Hincmarus Remensis archiepiscopus de iudicio aquae frigidae libellum scripsit*[13]*.*

1) *Necessitudinem illam quam dixi is primus statuisse videtur, qui Burgundofarae testamentum composuit (Pardessus, Dipl. II, p. 16), germanos praeterea enumerans Chagnulfum et Agnetradem. Illud factum esse dicitur a. 5. Dagoberti 'in coenobio Eboriaco' atque de Dagoberto I. et a. 627. p. Chr. agi credunt, sed nescio an de altero rege annoque 660 (v. supra p. 90) cogitandum sit, unde quae olim movi dubia (Ionas p. 44) tolluntur. Vitae Faronis vestigia in eodem documento non deprehenduntur, quod aetate eam superare videatur.* 2) *Beda, Hist. eccl. IV, 1.* 3) *Ed. E. Dümmler, MG. Poetae II, p. 597.* 4) *(Bouillart), Usuardi Sangermanensis monachi martyrologium p. 176.* 5) *V. Faronis c. 129.* 6) *MG. Ep. III, p. 362.* 7) *MG. Ep. III. p. 402. Romani ordinatio die IV. Non. Mar. Martyrologio Gellonensi illata est; cf. H. Quentin, 'Revue Bénédictine' tom. XX, p. 371. Alter Romanus eodem tempore abbas Murbacensi monasterio praeerat, ad quem ea spectare videntur, quae in Annalibus Alamannicis et Nazarianis a. 744. 755. occurrunt (SS. I, p. 27. 28), ad Meldensem ab H. Hahn, 'Bonifaz und Lul' p. 153, n., haud recte relata.* 8) *MG. Dipl. Karol. I, p. 24; cf. SS. rer. Merov. IV, p. 402.* 9) *MG. Libri confrat., ed. Piper p. 237.* 10) *Cfr. A. Longnon, 'Pouillés de la province de Sens'* (1904), *p. 462.* 11) *Desdevises du Dezert, 'Lettres de Servat Loup' p. 169.* 12) *V. Faronis c. 64.* 13) *Hincmari Opera ed. Sirmondus II, p. 676; Flod., H. Rem. III, 23 (SS. XIII, p. 531).*

Faronem suum fratrem Farae fuisse auctor vitae A pro certo dixit, qui nomina pleniora[1] non adhibuit nisi perraro, ideoque ea quae de virginis familia Ionas in utroque Vitae Columbani libro disseruerat partim ad verbum exscribere poterat atque etiam res a Francis gestas nonnullas ad eundem fontem enarravit. 'Vitam' aut 'gesta Columbani'[2] et 'Vitam Eustasii'[3], scilicet V. Columbani II, 7, ipse citavit, atque codicem habuisse videtur similem[4] A 2a. Eis quae de Brunechildis interitu et Chlotharii monarchia apud Ionam (I, 29) legerat Faronem suum his verbis adiunxit: atque, inquit[5], egregius Faro inter proceres regnorum nobiliter est sublimatus. Auctoris sui verba omnino non intellegens Sigiberti filios iugulatos esse contendit neque Theuderici II. patris illius atque infausta interpretatione usus non solum Faronem sed etiam Waldebertum abbatem Luxoviensem et fratrem Farae et episcopum Meldensem fuisse finxit[6]. Faro igitur 'lege consanguinitatis quasi iure hereditatis' episcopus Meldensis electus Waldeberto iam succedere poterat[7], qui ipse Gundoaldo successisset. De rebus gestis Francorum auctor permulta in Libro hist. Francorum repperit atque 'Gesta Francorum' cum 'Gestis beati Columbani' comparavit (c. 29), de Theuderici II. interitu referens. Ad eundem fontem bellum famosissimum enarravit (c. 71 sqq.), quod Chlotharius II. cum Saxonibus gessisse dicitur, prolixam vero legationis eorum historiam praemisit, qua demonstrare voluit, primitias christianitatis a Farone Germanis allatas esse[8]. Libri hist. Franc. codex B 1a similis ipsi praesto erat, nam Bertoaldum regem Saxonum fuisse scripsit neque ducem, quam lectionem 'rex' pro 'dux' solus codex ille exhibet. Sane dolendum erat, in omnibus quos evolvit libris vix nomen Faronis sui occurrere. Affirmavit quidem (c. 65) 'gesta virginis Farae praesulisque Faronis' 'inter annales fastos seriemque regum terrenorum' inserta esse, sed annales illos, quos Mabillonius excidisse statuit, numquam conscriptos esse alii procul dubio recte suspicati sunt. Ea quae Burgundionum de nomine adventuque scripsit (c. 8) ex Isidoro pendent[9] atque celebrem monasterii Farae famam ex 'Gestis Anglorum' Bedanis collegerat, quae ipse citavit[10].

In hac fontium penuria novum librum ei afferre licuit, quem adhuc nemo vidit, Vitam scilicet Chilleni viri Scotticae gentis, quem a Farone ad provinciam Atrebatensem missum esse contendit (c. 100), ut incolas ad religionem christianam converteret. Ea autem quae c. 70. ex his schedis deprompsisse voluit, scilicet Faronem principem arte consilii sui astute praevidisse, ne qua violatione iuris 'res publica regni' detrimentum caperet, ad locum communem spectant atque etiam ea de causa mihi dubia esse videntur, quia 'res publica' aevo Merowingico ad imperium romanum refertur. Quae illis praeterea attribuit[11] fabulae miraculaque eiusdem auctoritatis magis ad Faronem quam ad Chillenum illum spectant, cuius vitam citavit. Vitam quidem Cilliani confessoris Albiniacensis A. Poncelet v. rev. nuper e tenebris eruit[12], sed auctor sanctum virum aevo Vedastis ideoque saeculo anteriori attribuit tamque manifesta mendacia de eo sparsit, quasi papa a Romanis electus hanc dignitatem sprevisset, aliaque, ut tenui laude celebretur. Hic sane liber biographo Faronis praesto non erat, multo post confictus[13], sed si adhuc ipsius fontem indagandum esse viri docti opinantur, vereor, ne oleum et operam perdant. De auctore enim agitur, qui inanis ostentationis causa fontes citaverit, atque ea quae citavit

1) Burgundiofaro c. 8. 118; Burgundiofara c. 39. legitur. 2) V. Faronis c. 12. 29. 3) Ib. c. 38. 60. 102. 4) Biographus Faronis c. 38. lectionem conspexit (ita A 2a) exhibet pro perspexit, V. Columb. I, 27. expilans (ed. altera p. 216, 10). 5) Ib. c. 32. 6) Ita Valesius, Res Francicae III, p. 253. 7) Ib. c. 102. 8) Cf. Laterc. cap. c. 76. 9) Isidori Etym. IX, 2, § 99. 10) V. Faronis c. 65; cf. c. 96. 11) Ib. c. 79. 101. 103. 12) Anal. Bolland. XX, p. 434 sqq. 13) Nomen 'Chillenus' aetate superare formam 'Cillianus' ratione linguae celticae conclusit d'Arbois de Jubainville, 'Revue celtique' XXIII, p. 111.

praestigiae oculorum recte existimatae sunt[1]. Ipso teste (c. 22) Faro miles Theudeberti regis (a. 595—612) Chlotharium II. e baptismate exceperat, id quod a Gunthramno a. 591. factum esse Gregorius, H. Fr. X, 28, tradidit, immo privilegia citavit Faroni pro monasterio S. Crucis concessa, in quibus rex episcopum patrem vocare, is vero illum filium 'adnotare' non neglexisset. Sane regno Chlotharii II. eiusmodi privilegia parum conveniunt, unde ea ad Chlotharium III. referre maluit Mabillonius[2]. Auctor autem res gestas Faronis duobus saeculis post litteris mandans eo insaniae processit, ut 'relatione publica antiquissimorum virorum, qui canitie lactea compositi essent', comperisse voluerit (c. 106), Blidechildem eius uxorem cupiditatem mariti iam episcopi constituti callide coercuisse. Denique pias orationes ipse sibi excogitavit (c. 83), quas Faronem relicto palatio apud Faram sororem habuisse voluit, atque earum pulchritudinem admirandam fuisse asseruit 'etiam hodie auditorum mentibus eum sequentium'.

Fraudum igitur auctor satis superque suspectus est, qui tot incredula affirmaverit fontesque quos habemus certos summa neglegentia interpretatus in suum arbitrium converterit. Erat autem ei facultas quaedam fabulas inveniendi inventasque ante oculos dilucide ponendi. Inter provincias Gallicanas Senonicam in astra sustulit, cuius e sex civitatibus Meldensem clarissimam habuit (c. 9. 10), et 'in hac urbe' (c. 62) degebat. Ipsi primum episcopum Dionysium attribuens Parisiensibus ereptum, nonum decimum Waldebertum abbatem illum Luxoviensem, quem Gundoaldo successisse finxit, vicesimum Faronem atque 'praesentem' enumeravit Hildegarium 'humilem' episcopum, quem tunc 'sexto decimo numero rota annorum torquebat volvendo' (c. 64). Vita igitur Faronis a. 869. composita est et procul dubio ab ipso humili illo episcopo Hildegario, qui ut fuerat monachus S. Dionysii ita hunc patronum singulari pietate venerabatur, hanc ecclesiam prae reliquis aestimabat (c. 124). Seriem episcoporum Meldensium ipse sibi quodammodo ordinasse videtur, quae nullius auctoritatis est, et quaeritur, num eam in catalogum talem redegerit, qualem periisse dolebat L. Duchesne[3]. Hildegarius licet utrumque et episcopium et monasterium novis aedificiis a Farone ornatum esse scripserit (c. 94), tamen hoc magis celebrasse videtur, quod sepulchro sancti viri nobilitatum esse credidit (c. 10), atque de hac 'speciosissima' S. Crucis basilica permulta miracula enarravit (c. 109). Si mala in eam perpetrari passus est, atrocitatem vindictae depingere voluit. Datlevertus Faronis successor, in honorem 'sancti Christi' ecclesiam mente parum sana aedificans, sede sua a synodo privatus, ecclesia autem, quam pulchriorem iuxta illam construxerat, terra dehiscente subversa est (c. 110 sqq.). Nomen eius ut est aevo Merowingico alienum, ita consuetudini saec. IX. respondet[4]. Etiam auctores posteriores ab eodem abhorruisse videntur, Hildevertum potius appellantes Faronis successorem, quem resipiscentem facti illius paenituisse voluerunt[5], tantoque successu laboraverunt, ut nomen recens inventum ipsi viri haud infimi ingenii approbaverint[6]. Sane Hildegarius magis monachum quam episcopum se gessisse videtur, quem monachum inter monachos frequenter conversatum esse iam Mabillonius coniecerat, atque episcopos urbis Meldensis eosdem congregationi S. Crucis antiquitus praefuisse monuimus. Inde a c. 117. ad 'nostrum tempus' transiit et quae insequuntur miracula pleraque maioris momenti sunt ad historiam illius aevi spectantia. Unum ex ore Lupi abbatis Ferrariensis acceperat (c. 118), quod

1) Ita G. Körting, 'Das Farolied' ('Zeitschr. für franz. Sprache und Litteratur' XVI, p. 239). 2) Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti I, p. 343. 3) L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, p. 472. 4) Formas Datle(freda) et (Hilde)verta ex Pol. Irminonis attulit Förstemann, 'Altd. Namenbuch' I, p. 389[2]. 5) Hilderverti vitam ediderunt Bollandiani, Catal. Paris. III, p. 139 sqq. Carmen de Hildeverto codex A 1a* continet; v. infra p. 178. 6) L. Duchesne l. c. II, p. 474.

eidem in palatium Franconofurtense proficiscenti acciderat, fortasse a. 839, *mense Ianuario, atque amicus anno* 869, *quo haec scripta sunt, etiam vita fruebatur neque recte credunt post a.* 862. *nulla eius vestigia superesse; Hildegarius autem in eadem Senonensi provincia habitabat, unde fieri non poterat, ut de ipsius morte certior factus non esset. Alterum monachus quidam S. Crucis monasterii Rotgarius nomine ei frequenter narraverat (c.* 119*), quod ille comes in Italia constitutus in expeditione contra Bulgaros expertus erat, scilicet inter annos* 827. *et* 829. *Haec quidem duo in regionibus 'ignotis' perpetrata subsequuntur alia ad Iotrum et S. Crucis monasterium spectantia, e quibus alterum 'monacho de huius loci grege noto' acciderat (c.* 121*). Denique laetis miraculis maesta Hildegarius adiunxit, Nortmannorum scilicet incursiones, Karoli Calvi ignaviam, Ludowici abbatis S. Dionysii captivitatem a.* 858, *obsidionem insulae Sequanae Oscelli nomine, immo urbis Meldensis expugnationem et incendium a.* 862. *Haec sane testis oculatus Hildegarius descripsit, sed intervalla annorum parum accurate distinxit, memoria sine dubio lapsus. Eo autem consilio Vitam Faronis composuit, ut die festo ipsius legeretur (c.* 6*), etsi vix credendum est generalem quam praemisit de sanctorum cultu contemplationem et prolixos quos Farae, Faroni aliis attribuit sermones ad beandos auditorum animos fecisse. Fara autem illa quam eruditissima litteris fuerit, 'mendacis Simonis' (!) moenia antiquae Troiae forma equi destruentis (c.* 43*) exemplum docet, quod procul dubio e Vergilio cognoverat si non illa at certe Hildegarius.*

Vita Faronis quo minoris ab historicis iam inde ex Valesii temporibus aestimatur, quippe quae ad solum Karoli Calvi aevum cognoscendum alicuius momenti sit, eo maioribus laudibus a litteratis effertur, qui linguis recentioribus ex romana exortis operam atque studium navant, nam carminis francogallici latine redditi fragmentum in ea deprehendisse sibi visi sunt, quo nullum antiquius ad nos pervenisset[1]. *Quae opinio quomodo fundata atque exstructa sit, paucis exponam. Hildegarius postquam Faronis dolo legatos a Bertoaldo Saxonum rege e periculo mortis ereptos gentemque illam a Chlothario II. caesam esse rettulit,* ex qua, *inquit (c.* 78*),* victoria carmen publicum iuxta rusticitatem per omnium paene v o l i t a b a t ora ita canentium, feminaeque choros inde plaudendo c o m p o n e b a n t. *Carmine rustico ostendere voluit, 'quantum ab omnibus celeberrimus haberetur' Faro, atque ex temporibus imperfectis intellegitur, haec omnia ad ipsius Chlotharii II. aevum spectare versusque eodem saeculo, scilicet septimo, in omnium ore fuisse. Post optimum Valesium vero inter omnes constat expeditionem Chlotharii II. Saxonicam ab auctore Libri h. Fr. (c.* 41*) fictam esse, quem Hildegarius secutus est, cumque victoriam illam scriptor saec. VIII. sibi excogitaverit, iudicio lectorum relinquendum est, quid de iis rebus existimare liceat, quas eidem fabulator saec. IX. quasi tunc gestas adiunxerit. Superiorem autem aetatem e versibus famosissimis hoc modo elicuerunt. Contenderunt expeditionem Saxonicam una cum versibus e Vita Chilleni ab Hildegario depromptam esse, quam saec. VII. ex. aut saec. VIII. in. attribuerunt, atque etiam auctorem Libri h. Fr. carmine epico usum esse voluerunt, cumque Farones duos statuerent et episcopum Meldensem et antiquiorem regemque conicerent Chlotharium non secundum sed primum belli illius de quo agitur auctorem fuisse, ad carmen epicum saec. VI. compositum pervenerunt*[2]*, quo triumpho doctorum illorum ambitio contenta esse poterat. Interim Hildegarius ipse ea quae ad Vitam Chilleni referri voluit c.* 70 *et* 79. *accurate circumscripsit, nullique capita media ad eundem fontem referre licuit, quae ipse ad eum non rettulerat. Quo subsidio remoto, versus aevo*

1) *Suchier et Hirschfeld, 'Gesch. der franz. Litteratur', Lipsiae* 1900, *p.* 18. 2) *Pio Rajna, 'Le origini dell' epopea francese', Florentiae* 1884, *p.* 117 *sqq.; G. Kurth, 'Histoire poétique des Mérovingiens',* 1893, *p.* 433 *sqq.*

Hildegarii, scilicet saec. IX, affixi retinentur. Haec Hermanni Suchier[1] argumentatio omnino approbanda est idemque vestigia Ferdinandi Lot[2] secutus recte monuit ea quae de bello Chlotharii II. Saxonico auctor Libri h. Fr. rettulerat cum iis cohaerere, quae teste Fredegario IV, 24 sqq. a Bertoaldo Theuderici maiore domus et a Chlotharii II. exercitu gesta erant. Carmen vero francicum in Libro h. Fr. adhibitum esse atque Hildegarii versus ad amplius carmen francogallicum pertinere totam Chlotharii expeditionem Saxonicam complectens, cui francicum illud subfuisset, eosque esse primos ultimosque primae strophae ('laisse') versus idem vir doctissimus minus probasse mihi videtur. Poeta rusticus teste Hildegario de Chlothario voluit agere in Saxones egresso, de legatorum eiusdem gentis discrimine, nisi Faro eis subvenisset, atque 'in fine huius carminis' primo eorum adventum in terram Francorum cecinit, 'Faro ubi erat princeps', deinde transitum per urbem Meldorum, ut discrimen illud evaderent. Ita totum hoc carmen desinebat, non prima stropha, neque video, quid inter initium finemque excidisse possit, cum hic ab ipsa legatione exordiatur, in qua illud desinit. Poeta autem retrorsum ab ipsa Chlotharii victoria, quam Hildegarius modo descripserat, canere incepit, cumque in fine ultra legationem non progressus sit, nescio, quae carmen praeter hanc continuisset, quae Libro h. Fr. non confirmatur. Itaque recte concluserunt de magno carmine epico cogitari non posse, solum cantum lyricum statuentes[3]. Attamen carmini lyrico illius aevi, quod 'ex ea victoria' cantum esset, fundamentum deest[4], cum ipsa victoria fabulis adnumeranda sit. Denique alii omnia repetiverunt[5], quae feliciter superata esse crederes, scilicet duos fuisse Farones et principem et episcopum Meldensem atque Vitam Chilleni pro fonte carminis habendam esse, quod ad saeculum VI. et VII. redisset.

Interim recentiorum litterarum doctores in ea iam re falli mihi videntur, quod Hildegarii versus ex sermone francogallico in latinum translatos esse coniciunt, cum etiam latina lingua rustico more in Galliis passim tractata sit, atque Hildegarius Francogallus licet tumido cothurno ingrediatur, tamen rusticitatem suam vix aegreque obtegere potuerit. Originem nominum Faro[6], Meldis[7] suo more interpretatus est, atque sermone affectato contortoque usus, qui haud facile intellegendus est, nova vocabula[8] formavit aut usitata notione aliena[9] adhibuit, ablativo absoluto subiectum addidit[10], nominativo absoluto usus est, immo ne vulgaria quidem menda grammatica[11] evitavit. Eo sermone etiam res gestae legationis illius conscriptae[12] sunt (c. 71—76), quas Hildegarius sibi ipse excogitaverat. Porro vel versus illos rusticos ab ipso Hildegario confictos esse, quibus ea confirmaret, quae Libro h. Fr. de Farone ipse adiunxerat, decennio ante conieci[13], H. Suchier disser-

1) H. Suchier, 'Chlothars des II. Sachsenkrieg und die Anfänge des Französischen Volksepos' ('Zeitschr. f. Romanische Philologie' 1894, XVIII, p. 175 sqq.). 2) 'Le moyen âge' 1893, p. 129—145. 3) F. Lot, 'La vie de saint Faron et la guerre de Saxe' (Romania 1894, XXIII, p. 440 sqq.). 4) C. Voretzsch, 'Epische Studien', Halis Saxonum 1900, p. 17 sqq. 5) G. Körting, 'Das Farolied' ('Zeitschr. f. franz. Sprache u. Litteratur' 1895, XVI, p. 235 sqq.), qui ad coercendam fabulam coniecturam novam addidit, scilicet conversionem legatorum re vera fuisse liberationem compeditorum eam, de qua c. 104. agitur; G. Groeber, 'Der Inhalt des Faroliedes' ('Raccolta di studii critici dedicata ad Alessandro d'Ancona', Florentiae 1901, p. 583 sqq.). 6) V. Faronis c. 7: Habet quippe sonum compositionis a famine et rore. 7) Ib. c. 10: cuius nomen sonat dulcissime, quasi a melle et dite deductum. 8) E. gr. ditamentum. 9) E. gr. forensis pro 'exterior'. 10) E. gr. c. 112: His dictis custodi beatus Faro, — elementa — sunt incitata; c. 125: adiuncto etiam altero regno sibi Karolus et q. s. 11) In casibus et genere raro erravit. Frequenter pass. pro act. adhibuit: c. 108. curratur, c. 114. excitatur, c. 104. poenitemini, c. 70. vacillaretur (vacillaret B). 12) G. Groeber l. l. p. 598. 13) 'N. Arch.' XX, p. 240.

tationem examinans, atque opinioni meae H. Bresslau v. c. assensit[1]. *Neque vero video eiusdem ab altera parte rationem ullam habitam esse, etsi argumenta ex reliqua vita facile colligenda erant. Versus illi metro aut rhythmo ullo coerceri non videntur*[2], *nisi quod assonantes in* -orum *aut* -onum *exeunt*[3]. *At Hildegarius eodem sermone rhythmico passim usus est*[4] *atque c.* 97. *vel iisdem syllabis orationem terminavit:* Similiter quoque ex gente Scottorum quam plurimi — accelerabant et sic — religio monachorum — novit habere initium — in gente Francorum. *Elocutio* est canere *pro 'canendum est' Hildegario admodum familiaris erat*[5] *et ex uno c.* 50. *haec exempla collegi:* est accelerare, est sanare, ire est *(= eundum est)* lacrimis; *in eodem quoque verbum* provenire *repperi. Alter eorum versuum, quos auctor in fine carminis fuisse asseruit, parte assonante destitutus imperfectus videtur esse, eumque viri docti pro glossa habuerunt et expunxerunt aut certe transposuerunt. Attamen collocatio verborum parum communis:* Faro ubi erat princeps, *ut a sermone antiquo Francogallorum abhorret, ita Hildegarii quaesitae consuetudini respondet*[6]. *Quod in principe viri docti offenderunt, sane Faronem Saxones convertentem Hildegarius 'magnatibus' attribuit neque episcopis, sicut temere statuerunt*[7], *atque 'principatus' delicias funditus ab eo contemptas esse auctor ipse postea demum statuit (c.* 91*). Quibus expositis, nescio an probaverim, Hildegarium ipsum esse poetam, versusque rusticos una cum Vita Faronis a.* 869. *demum compositos esse neque canis illis saeculis, quibus temere attribuuntur.*

Libri quem Hildegarius composuit (A) codicem antiquissimum latere dolemus neque textus pleni exemplaria habemus nisi recentiora, habemus vero imperfecti complura eadem vetustiora, itaque apparatus tam amplus congestus est, ut prior editio multis locis emendari atque suppleri potuerit. Ex vita ipsa particulas inprimis eas selegi, quae ad famosissimum bellum Saxonicum aut ad auctorem eiusque fontes dubios spectant, miracula vero aequalia fere integra admisi. Prolixos sermones Farae, Faroni, aliis attributos Mabillonius iam suppresserat.

A 1a*) Codex olim S. Faronis monasterii Meldensis a Mabillonio adhibitus utramque Vitae Faronis recensionem continebat et A et B saec. X. ex. exaratam una cum Otgarii Conversione, quibus Fulcoii carmen de vita Faronis manu recentiore*[8] *additum erat, itemque manu secunda in fine accesserat:* Breviarium librorum, quos invenit abbas Galfridus in coenobio sanctae Crucis sanctique Faronis. *Vitam A miraculum excipiebat ex recensione B additum, quod Faro S. Remigii basilicam adiens perfecisse dicitur, atque in eodem codice ipsa translatio Faronis a.* 1140. *peracta extabat, quam quidem manu posteriore adiunctam esse opus est.*

A 1a*) Codex Parisiacus, 'Collection Duchesne'*[9] *n.* 84, *saec. XVII, continet fol.* 235—238. *laterculum capitum vitae A exscriptum 'ex ms. cod. S. Pharonis', i. e.* A 1a,

1) *'N. Arch.' XXI, p.* 318. 2) *M. Manitius, 'Gesch. d. christl.-lat. Poesie'* (1891), *p.* 474; *G. Körting l. l. p.* 249. 3) Francorum *ter,* Saxonum *bis,* Burgundionum, Meldorum. 4) *E. gr. V. Faronis c.* 79: Accessit quasi reus pro reo | et debitor proximus pro extraneo. | Stetit quasi accusatus in iudicio, | ne ferveret lex sine misericordia in proximo | *et q. s.* 5) *Scripsit c.* 108: eritque mentes(!) auditorum ab intentione quiescere *pro 'mentibus quiescendum erit'.* 6) *G. Gröber l. l. p.* 598. 7) *G. Körting l. l. p.* 258. 8) *Mabillon, AA. SS. Saec. IV,* 1, *p.* 658. 9) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 98 *sq.*

fol. 239—261′. *textum A exscriptum e codice quodam*[1] *A 2b ideoque inutilem,*

fol. 261′—262. *miraculum ex recensione B additum, ut supra,*

fol. 262—265. *Translationem a.* 1140 *(AA. SS. Oct. XII, p.* 618, *ad §* 9*),*

fol. 265—267. *Miracula reliqua (l. c. §* 10 *sqq.), his verbis praescriptis:* In fine vitae haec addita sunt miracula,

fol. 268—269′. *Conversionem Otgarii e codice simili A 2a manu vetustiore exscriptam, cui eadem praescripta sunt atque illi,*

fol. 277—284. *V. Faronis B in* 11 *lectiones divisam cum duobus versibus, quos in solo codice A 1b deprehendi, sed hiantem post verba* in naufragantium *(AA. SS. Oct. XII, p.* 615, *§* 20*), folio codicis deperdito,*

fol. 285—295′. *Fulcoii carmen exscriptum ex A 1a, et praescriptis verbis:* De everso monasterio, *Appendicem de Hildeverto,*

fol. 296—296′. *carmen de Farone, inc.:*

Posteaquam mundo decessit Faro be-
Pluribus a Domino signis est glorific- >atus,

fol. 297. *versus Sapphicos de eodem, inc.:*

Concrepant omnes iubilantque Christo
Atque plus laudant solito Faronem,
Qui iubar mundi nituit triumphis,
Clarus et actis.

A 1b) Codex ***Parisiacus*** *n.* 13763, *antea S. Germani a Pratis n.* 1607, *olim* 770, *cuius prior pars (fol.* 1—102*) saec. X. exarata ad bibliothecam S. Remigii olim pertinebat, posterior (fol.* 103—168*) autem 'ex Crespeiensi monasterio' (hodie Crépy-en-Valois, dép. Oise) originem traxit, in hac ipsa continet*

fol. 147′—162′. *et* 103—116′. *manu saec. XI. descriptam V. Faronis B,*

fol. 117—124′. *item s. XI, Conversionem Otgarii militis,*

fol. 125—146. *et* 163—168′. *saec. XII. descriptam V. Faronis A, quae in verbis c.* 44. deponeret pe| *desinit, quaternionibus posterioribus deperditis. Nihil igitur earum rerum exhibet, quas admisi. Folia eo quo dixi modo transposita sunt.*

A 2a) Codex ***Carpentoractensis*** *C. G.* 1819 *(P. n. L. t. II) schedas a Peirescio* († 1637)[2] *collectas continet cum alias tum*

fol. 169—170′. *Conversionem Otgarii eandem, quae in A 1b extat,*

fol. 173. *Seriem episcoporum Meldensium:*

1. Sanctus Dionysius. — —
19. Gundcaldus vel Walbertus.
20. Sanctus Faro.
21. Sanctus Hildevertus. — —
91. Iohannes de Viels pontifex 14⁹ *(i. e. Iohannes XIV. de Buz a.* 1535—1552*),*

fol. 173′. *Laterculum abbatum S. Faronis:*

Sanctus Faro episcopus Meldensis primus fundator 642.
Helyas primus a sancto Farone.
Fredegisillus — —
1599. Charolus 'prevost, present commendataire',

fol. 176—201. *V. Faronis A ex B interpolatam (cf. c.* 107 *sq.).*

1) *Lectiones A 2b notavi e. gr. has:* sacramento, apostolatus *(c.* 63*),* crepudia *(c.* 70*),* sfors *(c.* 119*).* 2) *Cf. Duhamel et Liabastres, 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, Départements'* (1899) *XXXV, p.* 601 *sqq.*

Hanc libri partem Gabriel Cloche monachus a. 1605. *describens generoso cuidam adulescenti misit, disticho adiuncto hoc:*

Nobilis et prudens iuvenis studioseque valde,
Ecce! legenda tibi Vita Faronis adest.

A 2b) Codex A m b i a n e n s i s *n.* 467, *saec. XVII, fol.* 31—54, *persimilem V. Faronis*[1] *A textum exhibet, sed interpolatione vacuum.*

In codicibus classis A 3 *capita* 17—70. 83—101. 105. 115—116 *in. desiderantur, scilicet ea quae ad Faram aliasque personas magis spectare videntur quam ad Faronem, atque iidem permultis miraculis omissis in c.* 118. *desinunt, quod in A* 3*a. a**. *b. brevior Otgarii Conversio subsequitur, quam infra p.* 203. *edidi.*

A 3a) Codex B r u x e l l e n s i s *n.* 3176, *vol. I, antea n.* 7460, *saec. XIII. in., olim monasterii Vallicellensis ordinis Cisterciensis, a D. Balthasare Moreto a.* 1637. *facta permutatione comparatus atque in museum Bollandianorum translatus, ubi P.* 159. *signatus erat, fol.* 119—123'.

A 3a) Codex* D u a c e n s i s *n.* 838, *saec. XIII, olim monasterii Marchianensis*[2], *fol.* 4'—7.

A 3b) Codex S. A u d o m a r i *n.* 716, *saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco, legendarii magni volumen VIII. sanctos a die* 28. *Octobris ad* 29. *Novembris comprehendens, fol.* 7'—12.

A 3c) Codex P a r i s i a c u s *n.* 11759, *saec. XIV, antea S. Germani a Pratis n.* 502, *olim n.* 809, *donatus ab Antonio Wione Herovallio publicarum rationum auditore, sicut m. s. XVII. in margine superiore fol.* 1. *adnotavit, fol.* 184'—187'.

Codex quo nunc caremus A 1*a, quem omnium antiquissimum fuisse Mabillonius statuerat vir harum rerum peritissimus, textum omnibus numeris perfectum minime exhibuit, nam et verba complura in illius editione omissa sunt:*

c. 79. et liberator causa caritatis pro Deo] *A* 2. 3*; om. Mab.;*
c. 125. subdita potestate alienorum, privata suorum] *A* 2*; om. Mab.,*

et menda quaedam graviora in eadem deprehenduntur:

c. 118. forma] *A* 2. 3*;* famosa *Mab.;*
ib. inusitatius] *A* 2*;* usitatius *Mab.;*
c. 119. pompas *A* 2*;* pondus *Mab.*

Itaque ad eas partes recensendas, quae praeterea non extabant nisi in A 1*a, pretiosissimum subsidium ex classe A* 2 *adepti sumus, quae una cum A* 1*a collocationem verborum Hildegarii propriam nonnumquam accuratius servavit tertia classe:*

c. 71. regem ad Francorum] *A* 2 *cum Mab.;* ad r. Fr. *A* 3*;*
ib. tractandum est, bella cum quibus agenda erunt] *A* 2 *cum Mab.;* tractanda sunt bella, cum q. a. e. *A* 3,

atque in hac textus gravius interpolatus est, ut ablativus absolutus subiecto liberaretur:

c. 112. His dictis custodi beatus Faro] *A* 2 *cum Mab.;* H. dictis deputatis c., *om.* b. F. *A* 3.

Attamen codices quoque A 3 *sermonem barbarum nonnumquam intactum reliquerunt aut omnes aut singuli, inprimis falsa aut casus aut genera, nominativos absolutos, pronomina relativa pro demonstrativis, alia:*

c. 72. tulit — in eis *(A* 3 *cum B;* eos *A* 2 *cum Mab.)* capitalem sententiam,
ib. hunc edictum] *A* 3*a;* hoc e. *rell.,*

1) *Cf. J. Garnier, 'Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque communale de la ville d'Amiens',* 1843, *p.* 386; *'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, Départ.' XIX,* 1893, *p.* 227; *'N. Arch.' XVIII,* 567. 2) *Cf. Anal. Bolland. XX, p.* 389.

c. 118. Haec dicens *(A 3a. c;* dixit *A 3b cum rell.)* b. Faro, — evigilans iuvenis,
c. 75. inter quos] *A 3;* inter eos *A 2 cum Mab.,*
c. 103. cuiusque] *A 3;* eius *A 2 cum Mab.,*
c. 78. quam grave provenisset] *A 3 (c. 50:* Quod si hanc medelam senseris provenire*);* q. graviter pr. *A 2 cum Mab.*

Ex his A 3a. b propius inter se coniuncti sunt, veluti c. 106. pro Pinnevindo *(ita A 3c cum rell.) exhibent* Perinevindo, *atque A 3a* ex A 3a pendet:*

c. 71. in tuis imbellibus non experiemur] in tuis :::::::bus (*corr.* bellatoribus) non (*corr.* nos) experiemur *A 3a;* in tuis bellatoribus nos e. *A 3a*.*

Vitam A ad editionem Mabillonianam librumque A 1a et ad codices A 2a. b. 3a. b. c recensui atque A 2a. 3a. b W. Levison sodalis noster contulit, A 1a*. 2b. 3c ipse contuli, nisi quod e capitibus nonnullis quae postea admiseram discrepantiam lectionum variantium libri A 3c H. Lebègue v. c. me petente exscripsit.*

Laterculum capitum, quem Mabillonius e codice A 1a ediderat, ope apographi A 1a multis mendis liberavimus. In libris nostris eum non repperimus neque textus in his 131 capita comprehendit, sed aliter aut omnino non distinctus est, qui e. gr. lectiones XII in classe A 2 comprehendit. Porro verba in laterculo quem dixi haud raro more Hildegarii collocata sunt atque sermo quo ille conscriptus est ab hoc discrepare mihi non videtur;* spata, *quod in tit. 77. deprehenditur, cum ipsius Hildegarii fonte, scilicet Libro hist. Fr. c. 41, convenit, dum* ensis *in textu legitur. Neque quicquam reperio, quod huic opinioni obstare videatur, nisi quod in laterculo c. 118. 'de monacho Ferrariensi cui nomen* e r a t *Lupo' agitur, quem pastorem*[1]*, i. e. abbatem, 'modo' monachis illis praefuisse ideoque nondum defunctum esse ex textu colligitur. At id quod Hildegarius enarravit miraculum Lupus monachus aetate iuvenili expertus erat atque imperfectum ad tempus praeteritum spectare videtur, quo eidem monacho illud accidisset. Capita singula, in quae textus per laterculum divisus est, perpaucos tantum versus plerumque complectuntur. Laterculus autem summam totius vitae satis copiose explicat, cuius partes quasdam adhuc nemo publici iuris facere ausus est, cumque non solum ad perlustrandum sed etiam ad interpretandum opus faciat, eum praetermittere nolui.*

Vita B, cuius exemplar extat saec. XI. descriptum, missis ambagibus ab ipsa Faronis origine incipit neque ultra mortem sepulturamque eius progreditur, ita ut miracula libri A inde a c. 110. ibi desiderentur. Verba Ionae altero biographo minus accurate reddidit auctor B, immo I, 2.[2] *post* reservet *totum enuntiatum* Abiit — reservet *per homoeoteleuton praetermisit, quod et in recensione A (c. 38) et apud Ionam I, 27, legitur. E versibus duos tantum servavit (II, 10), cumque lectionem* graviter *exhibuerit pro* grave, *codicem quendam habuit classis aut A 1 aut A 2. Verba recensionis A haud raro retinuit. Ultimo quod ex A exscripserat miraculo duo adhuc addidit (III, 18. 19), quibus postea etiam codex A 2a interpolatus est, scilicet quomodo Faro ex oratorio S. Remigii egressus navi periclitanti subvenisset et marmor Parium, quod in dedicatione monasterii Resbacensis manibus Faronis, Amandi, Audoini, Eligii elapsum fractumque esset, signantibus eisdem iterum coaluisset. Alterum miraculum auctor ex V. Agili abbatis Resbacensis c. 18.*[3] *tam insipienter deprompsisse videtur, ut scribens* Parium marmor decentissime politum *pro verbis* petram ex Pario marmore d. politam *ipsum genus femininum deinceps immutare neglexerit, quod ad codicem Parisiacum n. 13763, saec. XI, restitui:*

1) *Pastoris nomen ad abbatem passim rettulit Hildegarius; cf. c. 124.* 2) *Ed. AA. SS. Oct. XII, p. 609 sqq.* 3) *Ed. Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti, Saec. II, p. 323.*

V. Agili.

Cumque petram ex Pario marmore decentissime politam cernerent super altare inaequaliter iacere et eam vellent immutare quatuor columnae et vera mundi luminaria, e manibus eorum elapsa terra tenus ruit moxque per medium scissa (*infra* fracta) est tam directe, acsi quispiam ferro eam secuisset.

V. Faronis B.

Ipsa die dedicationis eiusdem oratorii Parium marmor decentissime politum convocati pontifices benedicentes, cum vellent ponere super ipsum altare, repente de manibus eorum elapsa terra tenus ruit et per medium fracta est tam recte, acsi quispiam ferro eam secuisset.

Locum Ionae I, 7, ad Waldebertum spectantem biographus Agili eodem modo interpretatus est atque Faronis, quasi ille et germanus Farae et episcopus Meldensis fuisset, neque vero ex errore communi concludam, alterum ex altero pendere, scilicet biographum Agili ex Faronis A, ita ut illius origo inter duplicem recensionem collocanda esset, nam error facile iterari poterat, qui ex ipsius auctoris sermone parum dilucido ortus videtur esse. Quod ad miracula pertinet, auctor simplex B in epilogo concessit, ea 'minime tanta frequentia in hoc tempore' ad Faronis tumulum fieri, quanta antiquo tempore gesta esse dicuntur, neque vero meritis illius quicquam ea de causa derogari voluit, sed defectum ad enormitatem scelerum sui aevi rettulit, qua excusatione Hincmarus ante ipsum usus erat[1].

Optimum recensionis B textum eumque plenum codex cuius saepe memini Parisiacus n. 13763, *saec. XI, (v. supra A* 1*b) continet et in hoc ipso duos ex versibus rusticis deprehendi, quos adesse antea non crediderunt nisi in recensione A. Cum textu vulgato codex Parisiacus n.* 17006, *saec. XIII. in., fol.* 154'—157', *convenit, quem W. Levison sodalis contulit. Praeterea eandem vitam exhibent codices Parisiaci n.* 5353, *s. XIV, fol.* 159'—162, *n.* 5337, *saec. XIII, f.* 91'—92', *desinens mutilus in verbis:* florem iuventutis perdere. Hoc *(AA. SS. Oct. XII, p.* 610, *n.* 6*), Montepessulanus H n.* 1, *s. XIII. in., vol. II, fol.* 155—158, *olim S. Mariae Clarevallensis, alii, solum initium ad verba n.* 3 *(l. l. p.* 610*):* annotare congruum *Parisiacus n.* 750[2], *saec. XIV, fol.* 221'—222', *et Londiniensis Musei Britannici inter Addit. n.* 15725, *saec. XII, olim S. Vincentii Laudunensis, deinde Iohannis baronis de Bethune, tum collegii fratrum Praedicatorum urbis Gratianopolitanae, fol.* 128—129. *Ea quae monente W. Levison Vitam Faronis in hoc (fol.* 129. 129'*) excipit 'Vita sancti Chagnoaldi episcopi' inedita (inc.* Qui sanctorum gloria delectantur *cet.), foliis deperditis, mutila in verbis:* quatenus eandem bene (dictionem) *desinit neque vero plura desiderabit, qui has schedas perlustrans legerit Agnericum, Autherium, Cagnoaldum non solum principes aulae Theudeberti regis, sed etiam tres fuisse in Gallia fratres, atque ipsa biographi Faronis A verba nonnulla in fragmento illo deprehenduntur indigno, quod ab oblivione vindicetur.*

Eandem recensionem B coartatam Vincentius Bellovacensis in Speculum historiale XXIV, 17—19, *admisit, s. t.* De sancto Pharaone.

Denique Otgarii fabulam monachi S. Faronis usurpantes urbi suae maiorem splendorem addiderunt novique decoris semina sparserunt. Hildegario monente Rotgarius e comitibus Italicis Lothario rege (a. 827—9*) auxilio Faronis in atroci certamine servatus monachi officium in ipsius monasterio strenue susceperat (c.* 119*). Per nominis eiusdem similitudinem*[3] *in Otgarium monachi incidisse videntur nobilissimum virum tempore Karoli*

1) *Cf. 'N. Arch.' XX, p.* 524. 2) *Bollandiani, Catal. Paris. III, p.* 572. 3) *Rotgarium eundem atque Otgarium esse Mabillonius, AA. SS. Saec. II, p.* 623, *primo statuerat, sed postea alterum ab altero distinxit, AA. SS. IV,* 1, *p.* 667.

Magni et 'secundum a rege', qui post multa proelia una cum Benedicto congregationi adscriptus monasterio non solum omnem rem familiarem suam tradidisset, sed etiam ad Karolum profectus impetrasset, ut abbatia quaedam in Italia, scilicet Vercellensis, eidem daretur. Hanc Otgarii Conversionem edita et breviorem et antiquiorem e codicibus A 3*a. b eruere mihi licuit. Vercellensi abbatia non contentus auctor prolixioris Conversionis, quam praeter A* 1*a codices A* 1*b.* 2*a exhibent, alteram adiecit Redam nomine S. Mariae et S. Petro dicatam, quam monasterio S. Faronis Karolus M. donasset, atque illam asseruit ab eodem fratribus redditam esse, quam ipse olim occupasset. Accesserunt alia quoque fabulae ornamenta, scilicet baculo, quod ad explorandam monachorum disciplinam Otgarius in pavimentum iactasset, ferri sphaerulas affixas esse atque unum e tota congregatione puerum sono commotum respexisse. Ea quae auctor prior de reditu Otgarii ad Karolum participiis usus exposuit sermone politiore in recensione posteriore enarrata sunt atque textum in hac retractatum esse comparatis utriusque verbis intellegitur*[1]. *Tumulus Otgarii et Benedicti in basilica S. Faronis olim extabat, monumentum splendidissimum, cuius imaginem Mabillonius delineandam curaverat*[2], *arcuque magno superposito columnae latera cinxerunt aut statuae cum aliorum tum ipsius Otgarii vel potius Oliverii*[3] *Audam sororem Rolando despondentis, disticho addito hoc:*

Aude coniugium tibi do, Rollande, sororis
Perpetuumque mei socialis fedus amoris,

immo etiam Audae et Rolandi, si personas Mabillonius recte distinxerit. Multiplicia igitur brachia fabulae interim accreverant multoque rectius illud monumentum saec. XI. aut XII. quam IX. aut X. attributum videtur esse[4]. *Quaestio ea re eo magis complicata est, quod alium Otgerium dynastam Carmentriacensem medio saec. XI. vixisse monachumque factum quae possidebat*[5] *omnia hortatu Gibelinae sororis suae monasterio tradidisse monachi credi voluerunt, qui certe postea apud eos cum Karoli M. satellite in unam personam coaluit. Ea autem quae ad hanc donationem spectat charta*[6] *Foulcoudi abbatis dubiae fidei mihi videtur esse.*

Fabulam igitur primigeniam Conversio Otgarii exhibet neque monumentum sepulchrale. Autcharius vel Otgarius Francus cum uxore et filiis Carlomanni regis Francorum ad Desiderium regem Langobardorum a. 772. *fugerat, quibuscum captus et in exilium missus est. Adversarius Karoli M. apud fabulatores satelles ipsius factus est, utque eundem sibi vindicarent Meldenses Rotgarii nomine commotos esse dixi. Otgarius, quem Danum fuisse scriptores posteriores statuerunt, a poetis passim celebratus est*[7], *atque etiam Tegernseenses ipsius nomine abusi sunt*[8].

A. du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Lutetiae Parisiorum 1636, *tom. I, p.* 567—571, *Vitae Faronis A capita aliquot publici iuris fecit atque laterculum capitum ex A* 1*a deprompsit, textum autem ex A* 2*b, sicut utramque partem coniunctam exhibet apographon A* 1*a*. Editor verbis aut omissis aut additis textum*

1) *Conversio brevior*: si aliquis ex monachis retro respexerit, *prolixior (c. 3)*: an forte monachi — sese leviter ad strepitum converterent baculi, *sed infra* retro respicere *in utraque legitur.* 2) *Mabillon, AA. SS. ord. S. Bened. Saec. IV,* 1, *ad p.* 664, *et Ann. ord. S. Bened. II, p.* 376. 3) Oliverio *pectori statuae quidam inscripserat, monente Peirescio, cuius descriptionem tumuli codex A* 2*a, fol.* 166. 166', *servavit, a W. Levison sodali nostro excussus.* 4) *C. Voretzsch, 'Über die Sage von Ogier dem Dänen', Halis Saxonum* 1891, *p.* 15 *sqq.* 5) *Charmentreium (hodie Charmentray, dép. Seine-et-Marne) inter paroecias numeratur, quae ad praesentationem abbatis S. Faronis spectabant; cf. A. Longnon l. c. p.* 476. 6) *Ed. Mabillon, AA. SS. Saec. IV,* 1, *p.* 659. 7) *Cf. C. Voretzsch l. c.* 8) *SS. rer. Merov. III, p.* 8 *sqq.*

nonnumquam immutavit, ut excerptis parum cohaerentibus succurreret. Miracula ad Nortmannorum incursiones spectantia, scilicet c. 122—131 (ibi c. 123—132), solis epilogi verbis exceptis, in tomo III. (1641), p. 420—421, subsequuntur atque p. 421 sq. agmen claudit c. 119, quod 'Ex libro alio Ms. Miraculorum s. Faronis' editor deprompsisse voluit.

I. Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, Saeculum II, p. 607—625, Vitae Faronis recensionem A fere totam ad codicem A 1a princeps recensuit, praetermissis tantum rebus quibusdam moralibus piisque admonitionibus, et a. 1677, Saec. IV, 1, p. 662—664 (ed. alt. p. 622—624) Conversionem quoque Otgarii prolixiorem, resecta altera prologi parte, publici iuris fecit, tres codices adhibens, scilicet praeter A 1a et Crispiacensem (nobis A 1b) et Gemblacensem, qui ab annis circiter quingentis, si bene meminit, scriptus, i. e. saec. XII, et prologum omisit et duplicis abbatiae donationem.

Ex ipso pendet Dom Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis a. 1741—1749, capita nonnulla edens tom. III, p. 501—506, VI, p. 293 (c. 119), VII, p. 356—358 (c. 122—130).

I. van Hecke, Acta sanctorum, Bruxellis 1867, Octobris tom. XII, p. 609—616, Vitae Faronis recensionem B edendam curavit, quippe quae minores defectus habere ei videretur altera, omnibusque viribus praestantiam eius demonstrare nitebatur. Definire quidem ausus non est, utra antiquior esset, sed affirmare non neglexit, nihil in illa occurrere, quod recentiorem manum indicaret. Schedis decessorum suorum usus, quae in bibliotheca Bruxellensi n. 3488, antea n. 8924, fol. 132—148, hodie asservantur[1], apographon adhibuit codicis inferioris notae monasterii Accinctini (Aquicinctini?), quod illis Chiffletius quondam miserat, dum alterum quod eis inest codicis Ultraiectini S. Salvatoris apographon Vincentii Bellovacensis textum ferme continet[2], quem mutato sermone Surius (1574) V, p. 972 sqq., ediderat. Ope schedarum Conversionis quoque Otgarii textum Mabillonianum magis depravasse quam emendasse mihi videtur l. c. p. 620—622.

Denique G. Gröber in opusculo supra p. 176, n. 5, citato p. 589—594, V. Faronis c. 71—79. in. textum utrumque describendum curavit et A et B, alterum cum A 3a. a* conferens, alterum cum codice nullo, atque illum describens non solum singula verba praetermisit (e gr. c. 75. gratia), sed etiam totum versum (c. 74. erroris conversa est illis in diem fidei et claritatis et de numero servientium ydolorum), immo lectionem falsam moxque mutati Mabillonio attribuens codices A 3a. a* necessitudine quadam cum recensione B coniunctos esse conclusit (l. l. p. 594), quia non eadem omittunt, quae ipse neglegenter omiserat. Tres codices recensionis A se invenisse gloriatus est, scilicet praeter duos quos dixi imperfectos librum A 1b, at hunc ipsum in c. 44. desinentem mox negare non poterat carmine illo carere, quod collegarum ipsius solum interest. Ignoravit autem eos qui integri nunc extant codices secundae classis et ne illum quidem attulit, quem octo annis ante ipsum in annalibus[3] nostris annotaveram (A 2b). Ignoravit quoque codicem A 1b esse Crispeiensem, id quod item ex annalibus nostris[4] intellegi licuit, immo temere coniecit ipsum eundem esse atque codicem S. Faronis Meldensis, scilicet A 1a, licet Mabillonius ipse testatus sit, utrumque sibi librum notum fuisse et illum et hunc. Magna igitur quibus vir praestantissimus usus est verba factis suis aequari non videntur.

Tota materia, scilicet ea quae de Farone heroibusque duobus circumferebantur, Musis quodammodo praeparata esse videbatur, ideoque ad artem poeticam in fine redeun-

1) Cf. 'Archiv' VIII, p. 521; J. van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V, 511. 2) Cf. Bibl. hag. Lat. n. 2829. 3) 'N. Arch.' (1893) XVIII, p. 567. 4) 'Arch.' VIII, p. 296.

dum est, cui initio locum dari non licuit. **Fulcoius**[1] *genere Bellovacensis, Meldis subdiaconus factus, cum alia carmina auctore inprimis Manasse I. archiepiscopo Remensi ante a.* 1080. *heroice composuit, tum Faronis res gestas versibus Leoninis prosecutus est hortatu Galfridi abbatis et monachorum S. Faronis monasterii. Poetam Vita Faronis B usum esse e versibus exeuntibus intellegi licet, quos ex A 1a* exscripsi:*

In quibus et veteris rudis et miracula legis
Inveniet, quisquis studiosius invigilabit.
Corrigit Elias, est Iob, dat se Ieremias,
Coeco Remigius segetesque creans Heliseus,
Paulus naufragio, lapidi Donatus: in istis
Omnibus his factis solus valet aequiparari.
Iamiam vela cadant, iam remi caerula radant,
Proximus est portus, sed quis sit diximus ortus.
Finis quis fuerit, lector cognoscere quaerit.
Tempore Lotharii regis permansit ad usque
Tempus Childerici, vivens regnantibus illis.
Sexaginta quidem sex annis rexerat idem
Meldensem caulam, cum viseret aetheris aulam.

Carmen adhuc ineditum est, nisi quod initium e codice A 1a *Mabillonius, Acta sanctorum, Saec. II, p.* 607, *locum ad Chlotharii bellum Saxonicum spectantem H. Suchier l. c. p.* 193. *e codice* **Bellovacensi** *n.* 11 (3015), *saec. XII*[2], *eruit. Hic vero liber in ipsa praescriptione haud leviter a codice S. Faronis (A* 1a*) discrepat:* Fausti Faronis principis terre nobilissimi, Meldensis aecclesiae pastoris piissimi vita a Galfrido (Gaufrido *A* 1a) abbate et fratribus karissimis postulata, a Fulcoio Belvacensi archidiacono (Belvacensi subdiacono *A* 1a*, *sed Mab. add.* Meldensi) eronyce (heroice *recte A* 1a*) composita ad laudem Domini. *Fulcoius igitur extremis vitae suae annis archidiaconus*[3] *Bellovacensis factus videtur esse teste librario illo, qui ipse Bellovacensis totum librum olim ad Capitulum pertinentem carminibus eius refersit. Galteri episcopi Meldensis a.* 1082. *defuncti epitaphium ab eodem poeta compositum est*[4], *idemque Otgarii et Benedicti laudes versibus elegiacis cecinit, quod carmen in Bellovacensi 'Rogerio et Benedicto' falso inscriptum est, in Gemblacensi Conversioni subiectum 'Fulcuino' perperam attribuebatur*[5].

B. Krusch.

I. EX VITA FARONIS A.

1.[a] De eo quod laus sanctorum est Dei, a quo et per quem procedit.

2. De vero esse, id est Deo, et quod nihil vere possit esse sine vero esse, id est Deo.

3. Quod sancti et boni, ut possint esse sancti et boni, accipiunt a vere sancto et vere bono, id est Deo.

Index. A 1a*.

Index. a) *laterculum capitum A* 1a *exhibet; om. rell.;* Vitae capitula *praescr. Mab.*

1) *Cf. Mabillon, Acta Sanctorum Saec. IV*, 1, *p.* 658 *sqq.; 'Hist. litt.'* (1747) *VIII*, 113. 2) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France, Départ.'* (1885), *III* (8°), *p.* 317. 3) *Praescriptionem me petente Boucher bibliothecae Bellovacensis praefectus cum codice contulit neque quicquam emendandum repperit.* 4) *Gallia Christ. VIII*, 1609. 5) *Ed. Mabillon, Saec. IV*, 1, *p.* 664.

4. Quomodo sancti tot coruscent in mundo miraculis.

5. Quod a scriptoribus visa et a bonis de sanctorum virtutibus relata fideliter debeant credi, cum ex Deo et per Deum operentur illa.

6. Cum sancti honorantur, Deus qui operatur in illis et per illos honoratur.

7. De argumento a nota, id est nomine et compositione ipsius nominis, id est sancti Faronis.

8. Quare Burgundia sic dicta, et cur a Gallia separata.

9. Quibus determinetur Gallia limitibus.

10. De nomine Meldis et eius compositione.

11. Quomodo sanctus Faro in aulam regis Theodoberti[a] sit nutritus et quibus parentibus progenitus.

12. Quod laus Hagnerici[b], patris scilicet sancti Faronis, in vita sancti habeatur Columbani, quem in domo sua uti caeleste suscepit donum.

13. Quomodo filiam suam Faram manu sanctificationis sancti Columbani Deo obtulerit.

14. Quod amore sancti Autharii praedictum Dei virum ad eiusdem deduxerit domum.

15. De benedictione sancti Columbani in filios sancti Autharii.

16. De monasterii Iotri[c] constructione a sancto Adone sub institutione sancti Columbani regulae.

17. De eo quod super fluviolum Resbacensem Briegensi in saltu sub eiusdem regula viri sanctus Dado monasterium dicaverit[d] Deo.

18. De laudibus sanctae Farae fraternis vicissim aptissime iunctis.

19. De adventu ad regem sancti Columbani, ductu tamen et ope beati Hagnerici.

20. De discordia et proelio regum, id est Theodoberti et Theoderici fratrum.

21. Quod clarus adhuc etiam tiro in aula Theodoberti regis habebatur beatus Faro.

22. De susceptione filii regis, scilicet Chilperici, ab eo ex sacri fontis lavacro.

23. Quod merito sancti Faronis Chlotharius[e] rex, eius ex fonte filius, monarchiam trium regnorum promeruerit.

24. Quod rex Chlotharius honorifice sanctum Columbanum adusque miserit Hagnericum.

25. De Chlodoveo[f] primo Francorum rege strenuo, suasu autem[g] suae coniugis et praedicatione sancti Remigii converso.

26. De Chilperici regis occisione insidiis quidem Fredegundis reginae.

27. De ingressu sancti Columbani in Italiam et susceptione eius honestissima.

28. De stili reflexione[h] ad vitae narrationem sanctissimae Farae.

29. De percussione divinitus Theoderici regis secundum scripta in vita quidem sancti Columbani, iuxta tamen Francorum Gesta veneno periit, suae autem reginae odio Brunechildis.

30. De repetitione eorum quae debebantur imperio Chlotharii, praesumptione tamen prophetiae pollicitationis beati quidem Columbani.

31. De fuga, comprehensione, iugulatione Sigeberti[i] regis simulque filiorum acerrime.

Index. *A* 1a*.

Index. a) *ita A* 1a*; Theodeb. *constanter Mab.* b) *ita A* 1a*; Agn. *Mab., ut infra.* c) *ita A* 1a*; *om. Mab.* d) *ita A* 1a*; dicavit *Mab.* e) Cloth. *semper A* 1a*. f) Clod. *semper A* 1a*. g) a *A* 1a*. h) reflectione *A* 1a*. i) Sigib. *Mab.*

32. De merita turpissimaque morte Brunechildis reginae et radicitus abolita Theoderici regis stirpe.

33. De legatione regis, dico autem Chlotharii, ad virum Dei Columbanum per beatum quidem Eustasium.

34. Quod prius sanctus Columbanus mandata regis perceperit mente[a], quam legati finirentur[b] voce, et responsalia ad eundem regem remiserit devotissime.

35. De diversione sancti Eustasii ad beatum Hagnericum responsa sancti Columbani ad regem referentis[c].

36. Quod sanctum Chagnoaldum[d], fratrem sancti Faronis, vir Dei Columbanus ministrum habuerit a patre quondam in pueritia delegatum.

37. De praecepto sancti Columbani ad feram.

38. Quod ursus plus pomorum agrestium non sit[e] ausus attingere, ni quantum beatus Chagnoaldus ex sancti Columbani delegaverat parte.

39. De oculorum luminis amissione sanctae Farae pro nuptiarum dolore.

40. De obiurgatione sancti Eustasii in patrem sanctae Farae.

41. De obfirmatione virginitatis a sancta Fara invictissimae[f].

42. De invectiva quidem increpatione in patrem, tamen[g] humillima atque euangelii auctoritate auctorata.

43. De excusatione invectivae[h] quidem redargutionis in patrem apud sanctum Eustasium, non tamen prolatae livido corde.

44. De visione, collocutione atque angelica ad sanctam Faram consolatione.

45. Quod boni semper sint bonorum in Deo potentes, at contra mali semper impotentes sint, cum etiam quod possint nihil sit.

46. Cum Deus sit omnipotens, malum nihil est, quod facere idem non potest.

47. Quod qui sint mali, non habent purum et simplex esse.

48. Quod malitiae dedecus nullo sit nixum principio, sed tantum est principis malorum excogitatio.

49. Quod malorum potentia non a virtute, sed potius descendit ab imbecillitate.

50. De allocutione ad sanctum Eusthasium[i] beatae Farae.

51. De febrium fugatione et beatae Farae per sanctum Eusthasium luminis oculorum reparatione.

52. Quod pater firmat iura connubii, irrita[k] ad sanctum Eusthasium promissione pacti.

53. De fuga puellae ad praesidium sancti Petri basilicae.

54. De eius oratione per sanctum ab ea Petrum Deo oblata humillime.

55. Quod ei patrii mortem intemptaverint[l] missi.

56. Quod puella plus optaverit mortem, quam Christo virginitatis pollicitam rumpere fidem.

57. Relatis beati Columbani regi responsalibus, per Hagnericum beatus revertitur Eustasius.

58. Quod puellam a custodia exemptam sanctimonialibus induit per episcopum vestimentis.

59. Quod monasterium in hereditario iure ei procuratum sit a patre.

Index. *A* 1*a**.

Index. a) *ita A* 1*a**; *om. Mab.* b) finiretur *A* 1*a**. c) *ita A* 1*a**; ferentis *Mab.* d) Chan. *semper Mab.* e) *ita Mab.*; a. sit *A* 1*a**. f) *ita A* 1*a**; invictissima *Mab.* g) famem *A* 1*a**. h) *ita A* 1*a**; invictae *Mab.* i) *ita A* 1*a**; Eustas. *Mab., ut infra.* k) inita *A* 1*a**. l) *ita A* 1*a**; intentaverunt *Mab.*

60. Quod fratres eiusdem virginis, sanctus Chagnoaldus[a] scilicet et beatus Waldebertus, procuratores fabricae loci sint ordinati.

61. Quod illius loci structura et opulentia maxime creverit sancti Faronis munificentia.

62. Quod sanctus[b] Waldebertus, frater sancti[b] Faronis, in hac urbe Meldensium praesul fuerit, in qua primus episcopus magnus claruit Dionysius, signis et praedicationibus virtute invictissimus.

63. Quod sanctus[b] Chagnoaldus[c] horum germanus Clavati Lauduni fuit episcopus.

64. De Hildegario ex coenobitarum sancti Dionysii collegio huius Meldensis urbis episcopo.

65. Quod vere venerandus sit locus sanctae Farae pro multarum sanctarum[b] inibi virginum collectione.

66. De venerabilis Bedae laudibus eiusdem sanctae Farae loci in Gesta[d] Anglorum, et quod non solum inibi[e], sed etiam beati Faronis atque sororis flores operum inter annales fastos[f] habeantur regum.

67. Quod ideo mixtim utriusque habeantur laudes, quia quasi lilia duo, ita ex una caritatis radice eorum pullularunt[g] opera.

68. Abhinc singularia sancti Faronis ordinantur[h] opera.

69. Quod regni magnificentiam regis Chlotharii sanctus Faro[i] etiam tiro nobilitavit consilio.

70. Qualem et quantum Dei ope se sanctus Faro exhibuit bonitate et consiliorum arte.

71. De superbissimo regis Bertoaldi mandato Saxonum ad regem Chlotharium Francorum.

72. Quod nuntios Saxonum rex capitali iussit puniri sententia contra fas et Francorum iura.

73. Quod obtentu sancti Faronis industriae dantur illis unius noctis induciae.

74. Qualiter sanctus Faro legatos Saxonum consiliis liberaverit praedicationum.

75. Quod eos sanctus Faro nuntiat christianos esse, quos rex deliberabat morti tradere.

76. Quod sic primitias christianitatis beatus Faro Germaniae miserit.

77. Quod rex perdurantis Germaniae proceritatem superbiae ad mensuram quam ferebat decurtaverit spatae[k].

78. Quod etiam tantae apud regem gratiae esset sanctus Faro, ut ei coniungeretur carmine publico.

79. De eo quod pretium pro reo et iam damnato solverit ex proprio.

80. De praepositione[1] venationis a rege clamoribus pauperculae.

81. De validissima sancti Faronis in regem redargutione pro obduratione cordis in pauperculam.

82. Quod regem ultio divina insecuta sit, qui sancto Faroni in agendam[l] pauperculae iustitiam obedire noluerit.

Index. *A 1a**.

Index. a) Agnoaldus *h. l. A 1a**. b) *om. Mab.* c) Cognoaldus *A 1a**. d) *ita A 1a**; Gestis *Mab.* e) ibi *A 1a**. f) fastus *A 1a**. g) pullulavit *A 1a**. h) *ita A 1a**; ordiuntur *Mab.* i) qui *postea add. A 1a**. k) spadae *Mab.* l) agenda p. iustitia *A 1a**.

1) *Infra c.* 82: quod desiderium venationis praeposuerit clamori pauperculae.

83. De adventu sancti Faronis ad sororem.

84. De admonitione ad eam virginitatis conservandae non mentis supercilio, sed spiritus sancti dono.

85. De tumidis tumore virginitatis, quod superbiam non vitent virtutum absorptricem.

86. Paradigma virginitatis hortandae de Helia vate.

87. Paradigma eiusdem causae de Heliseo.

88. Paradigma eiusdem virtutis firmandae de Danihele[a].

89. Paradigma tenendi caelibatus trium puerorum ab igne veneratorum.

90. Quod sancti Faronis animus sit mollitus suis ad sororem monitionibus.

91. De contempto[b] ab eo mundi principatu et deliciis spretoque coniugio et clericatu adepto.

92. De ecclesiis Christi ab eo decentissime praediis et facultate ditatis.

93. De dedicatione Meldensis ecclesiae sancti Stephani et villarum ad eam ab eo largitione.

94. Quod eius studio et possessionum ditamento omnis locus sanctae sublimatus sit Farae.

95. Quod non solum conterraneis ecclesiis virisque vicinis proderat, sed et omnibus quos usquam gentium ad se fama bona sanctorum operum attrahebat.

96. De Anglorum gente, virgines suas nobiles[c] per eum[d] Deo sponte offerente.

97[e]. Quod gentis Scottorum[f] multi in Galliam confluentes amore sancti Faronis monachilis inibi[g] normam primum religionis docuerunt.

98. Quod multos Scottos in Gallia angelice[h] viventes partim suarum hereditatum fecerit heredes.

99. De Broilo[i] monasterio, quod sanctus Fefrus accepit in possessionem[k], largiente sibi sancto Farone.

100. De Atrabatensi[l] provincia Deo acquisita, misso illuc sancto Chilleno beati Faronis industria.

101. De vase vitreo a pincerna incaute fracto atque in convivio beati Faronis clam a sancto Chilleno oratione quidem redintegrato.

102. Quod post dormitionem sancti Waldeberti, sui ipsius fratris, quasi iure hereditario Meldensis praesulatus sanctum Faronem meruerit[m] praesulem.

103. Quod, confirmante sancto Farone, una dierum paschalis sollemnitatis orta est lux a nativitate caeco chrismatis liniamento.

104. Quod poenitentes vinctos[n] solo verbo solverit a compedum vinculo.

105. De sterilitate frugum etiam tempore messis conversa in abundantia[o] benedictione sancti Faronis.

106. De beata Blidechilde[p], quae sibi totondit caesariem ob eum quem ad se vir eius, iam factus episcopus, habebat amorem.

107. Quod virile factum suae ipsius coniugis omnem carnalis concupiscentiam a sancto Farone amputaverit amoris.

108. De repetitione viri Dei laudum per epilogum.

Index. *A* 1a*.

Index. a) Daniele *Mab.* b) *ita* *A* 1a*; contemptu *Mab.* c) virgines s. virgines per *A* 1a*. d) eam *A* 1a*. e) 98. *et sic deinceps* *A* 1a*. f) Scotorum *A* 1a*. g) *ita* *A* 1a*; inibi vitae n. p. (r. *om.*) docuerint *Mab.* h) *ita* *A* 1a*; Anglice *Mab.* i) Proilo *A* 1a*. k) *ita* *A* 1a*; possessione *Mab.* l) Atrabensi *A* 1a*. m) promeruerit *Mab.* n) *ita recte* *A* 1a* unctos *Mab.* o) abundantiam *Mab.* p) Blidechildi *A* 1a*.

109. Quod vir iste sanctus diu vixerit pro utilitate huius mundi et de morte ipsius.

110. De ecclesia a Datleverto[a] episcopo non satis perito invide constructa in ecclesiam sancti Faronis.

111. De allocutione sancti Faronis ad custodem ecclesiae non iuste constructae.

112. De subversione iusto iudicio Dei basilicae contra fas et iura erectae.

113. De caeco a nativitate et divinitus in sopore monito in finibus Rotomensium, quod in ecclesia sancti Faronis Meldis reciperet visum.

114. De salute insperata subito hoc in templo contracto orta.

115. Quod cuiusdam matrem percutientis brachia in sese percutiendo sunt reversa, sed obtentu beati Faronis hoc in loco pristino[b] reddita officio.

116. De daemoniaco per foeda vestigia in porticu forensi purgato.

117. Quod scriptorum negligentia plurima de daemoniacis sunt neglecta miracula.

118. De monacho Ferrariensi cui nomen erat Lupo mirabiliter per soporem a sancto Farone sanato.

119. De milite Rotgario nomen sancti in pugna invocante, iam ab equo excusso, sed clementissime a beato Farone subvento.

120. De femina curva ac omnino membrorum[c] officio destituta, sed de eulogiis tantum a monasterio sancti Faronis missis sanata.

121. De Ispanello a navi in Matronam lapso, quem ab undis ereptum iubet vox divina nocturnum cum aliis monachis psalmodiae explere cursum.

122. Quod ante tempora Karoli[d], filii Ludovici imperatoris, Galliae flumina Nortmannis[e] fuerint incognita, et de primo eorum in Franciam introitu et de tributo a Francis eis[f] ignominiose dato.

123. De secundo eorum post decimum annum in Franciam ingressu et de obsessione Parisii et plurimarum cum episcopis captione civitatum.

124. De captivatione[g] Ludovici abbatis coenobii sancti Dionysii et inaestimabili thesauro pro[h] eo dato.

125. Quod Nortmanni per decem ebdomadas circumsepti a Karolo mirabili navigio nec ita defecerunt a robore proprio.

126. De tertio superventu Nortmannorum cum inaestimabili multitudine, qui priores fugavere, accepto tamen gravissimo auri atque argenti pondere.

127. De Nortmannorum infidelitate et itineris quarto reflexione.

128. De occupatione et captione Meldis civitatis.

129. Quod, elapsis monachis, Nortmanni divino nutu arciti[i] monasterium sancti Faronis non potuerint[k] ingredi.

130. Quod irritati a christianis Nortmanni forenses monasterii[l] officinas tradiderunt igni, qui tamen quievit ante ostium ecclesiae vestibuli.

131. De honore mirabiliter ab igne[m] ecclesiae sancti Faronis exhibito, quam ne fuligine quidem maculaverit.

Index. *A* 1a*.

Index. a) *ita A* 1a* *cum textu;* ab Dallaverto *Mab.* b) sunt *add. Mab.* c) off. m. *A* 1a*. d) Car. *Mab., ut infra.* e) Norm. *semper A* 1a*. f) *om. A* 1a*. g) *ita Mab. cum textu;* captione *A* 1a*. h) *ita recte A* 1a*; praedato *Mab.* i) *ita Mab.;* ducti *A* 1a*. k) potuerunt *Mab.* l) off. m. *Mab.* m) igni *A* 1a*.

INCIPIT VITA[a].

1[b]. Laus sanctorum si studio — — — — — — — — — — — — — — — —

62[a]. A[b] Waldeberto[1] vero de[c] quo iam retulimus post Gundoaldum[d] nonus decimus ordo a sancto Dionysio[e] primo antistitum hac[f] in urbe fulsit. Post quem magnificentissimum Faronem vicesimus ordo ornavit, qui omni laude sanctitatis non impar a prioribus nec a sequentibus radiavit.

63. Siquidem et tertius istorum frater uterinus nomine Chanoaldus[a], quem praelocutio adnotavit, simili officio praesulatus monte Clavato emicuit. Quomodo ad nascendum aeterna sapientia praevidit germanos uno utero, sic ab aeterno praeordinavit sub sacrato[b] trino numero aequales sacratissimo apostolicatus[c] officio.

64. A vicesimo quippe ordine beati Faronis usque ad praesentem Hildegarii humilis episcopi ex collegio monachorum clarissimi martyris Dionysii coenobio degentium per electionem assumpti ac munere divino una cum praestantissima liberalitate[a] incliti regis Caroli[b] ad tanti regiminis culmen evecti est[c] multiplicatus
869. ordo praesulum priorum adusque hunc, quem sexto decimo numero rota annorum[2] torquet volvendo. —

70. Et quomodo inter crepundia[a] mundi et phalerata saeculi ornamenta salubria sibi potuisset[b] quaerere ac rumusculos[c] gloriolasque[3] huius delectationis vitae diverberatas[d] mentis volatu supernis desideriis calcare, ac in commune qualiter cunctis felicibus meritis splendescere amabiliterque consistentibus palatii clarere, omnibus quoque actibus moribusque compositus ire[e] et laudibus apiceque dignitatis famosissimos excellere consiliaque regalia publice ac private[f] amoris Dei munificentia[g] prudentissime disponere, in[h] tantum ut in descriptionibus [vitae[i]] beati Chilleni[k, 4] viri Scotticae[l] gentis exaratum videatur habere, ne res publica regni a statu

Capp. 1. 62—64. 70. *A* 2*a*. *b*.

Cap. 1. a) *ita Mab.*; sancti Faronis episcopi et confessoris, quod (*m. al. corr.* qui) est (*dies deest*) *add. A* 1*b*; beati (beatissimi *A* 3*b*) Faronis episcopi urbis Meldensis (M. u. *A* 3*a*), cuius fest' est V. Kl. (cuius . . . . lebra . . . . . . Kl. *A* 3*b*, *ubi scriptura humore infecta partim evanuit*) *add. A* 3*a*. *b*; In nomine sanct(a)e et individuae trinitatis (trinitat:, *ras.* a *A* 2*a*) incipit vita sancti ac beatissimi Faronis episcopi urbis Meldensis, cuius festa celebratur V. Kal. Novembris *praescr. A* 2*a*. *b*; Prologus in vita sancti Faronis episcopi et confessoris *praescr. A* 3*c*. b) *ita capita distinxit A* 1*a*'; *textus in XII lectiones divisus est A* 2*a*. *b*; *distinctione caret A* 3*a*; *partes nonnullae litteris maioribus distinctae sunt A* 3*b*.

Cap. 62. a) *ad c.* 70. *hiant A* 3*a*. *b*. *c*. b) Ab *A* 2*a*. c) vero (deco *add., sed delet.*) de quo *A* 2*a*. d) Gond. *A* 2*b*. e) Dionisio *A* 2*a*, *et sic infra*. f) *ita A* 2*a*. *b*; in hac u. *Mab.*

Cap. 63. a) Channoaldus *A* 2*b*. b) sacramento *A* 2*b*. c) apostolatus *A* 2*b*.

Cap. 64. a) liberalite *A* 2*a*. b) Charoli *A* 2*a*. c) et *A* 2*b*.

Cap. 70. a) crepudia *A* 2*b*. b) posset *A* 2*a* (*non A* 2*b*). c) rubusculos *pr. m. A* 2*a*. d) diverberatae *A* 2*b*. e) ire *bis scr., om.* et *A* 2*a*. f) privatim *A* 2*a* (*non A* 2*b*). g) *ita A* 2*a*. *b cum B*; magnificentia *Mab.* h) in *bis scr. erat A* 2*a*. i) vitae *ex B addidi; om. codd.*; *cf. c.* 12: in descriptionibus vitae b. Columbani, *c.* 102: in d. vitae cl. Eustasii. k) Chileni *A* 2*a*. l) Scoticae *A* 2*a*.

1) *Hildegarius Waldebertum et fratrem Burgundofarae et successorem Gundoaldi episcopi Meldensis neque abbatem Luxoviensem fuisse credidit, locum Ionae, V. Columbani II, 7, male interpretatus, v. supra p.* 173. *Idem Dionysium primum Parisiensium episcopum Meldensibus suis audacter attribuit.* 2) *Hildegarius hanc vitam a.* 16. *episcopatus sui composuit, i. e. post Chr. n.* 869. *a.; v. supra p.* 172. 174. 3) *Cf. Hieronymi epist.* 58, 6 (*Migne XXII,* 583): Rumusculos et gloriolas — — fuge. 4) *De V. Chilleni libro dubiae fidei supra p.* 173. *disserui.*

suae magnificentiae atque potentiae aliqua violatione iuris vacillaretur, tali arte consilii astute curavit praevidere[a].

71. Nam[a] gens Saxonum illo in tempore fide instabilis[b] rebellis effecta efferataque duris animis ad dinoscendum[c], quod sub nullius ditione esse decrevisset, mittit nuntios una cum consilio regis sui nomine Bertoaldi[d, 1] regem[e] ad Francorum in haec verba: 'Scio', inquit[f], 'quia non colligis tu[g], Chlothari[h], vires bellandi in animo adversus potentiam virtutis meae nec tantam[i] spem concipis in robore pectoris. Quapropter mitius agam[k], ne depopuletur terra iam non tua, sed mea, ubi gloriosus residere fida dispositione dispono[l], et occurre[m] mihi obviam ductoremque mei per ignotam terram[n] te praemoneo. Ibi enim consilio meorum tractandum[o] est, bella cum quibus agenda erunt, quoniam in te et in tuis[p] imbellibus[q] non[r] experiemur ea[s]'.

72. At legatorum verba dum per aures usque ad notitiam animi regis Chlotharii pervenissent, ilico eius fel quo[a] est sedes irae immoderate efferbuit, moxque furibunda voce oculisque sanguine suffusis tulit[b] inretractabiliter in eis[c] capitalem sententiam. Nam stipatores et[d] archiseniores[2] principum hunc[e] edictum irae ingeminando ab ore regis auribus concavis ut hauserunt[f], contradicendo pulsu[g] vocum suarum refringere[h] temptaverunt. 'Violari[i] namque', inquiunt, 'nefas est ritum ac legem regni Francorum interfectione horum atque omnium, si reminisceretur[k] ab origine nationum'.

73. Sed illius ira, ruptis habenis recti consilii, libere[a] impatienterque per eius animum saeviente, beatus Faro, qui aderat[b] inter magnatos[c] illic non mediocris, astute verbis[d] regis obtemperare praemonuit ad praesens, sed tamen hoc differre in crastinum, ut sic dilata[e] res causa liberationis eorum fieret.

Cap. 70. *A* 2*a*. *b*. *Capp.* 71—73. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 70. a) *ita A* 2*a cum B* (*codd.*); providere *A* 2*b cum Mab.*

Cap. 71. a) *in verbis* Igitur cum gens (genus *A* 3*a*) *redeunt A* 3*a*. *b*. *c*. b) instabili *A* 3*a*. *b*. *c*. c) dign. *A* 2*a*; disn. *A* 3*c*. d) regis *add., sed delet. A* 2*a*. e) ad r. Fr. *A* 3*a*. *b*. *c*. f) enim *pro* i. *A* 3*c*. g) *om. A* 2*a*. h) Clothari *A* 2*a*; Chlotari *A* 3*c*; Chlotarii *A* 3*a*, *et sic deinceps A* 3*a*. *c*. i) *pro* tantam *habent* tui iam *A* 3*c*, etiam *A* 3*b*, tamen *A* 3*a*. k) agens *A* 3*a*. *b*. *c*. l) dispositione advenio, *om.* et *A* 3*a b*. *c*. m) *ita rell.*; occurrere *Mab.* n) esse *add. A* 3*c*. o) tractanda sunt b. *A* 3*a*. *b*. *c*. p) tamquam *add. A* 3*b*. q) : : : : : : : bus *corr.* bellatoribus *A* 3*a*; libellis *A* 3*c*. r) *corr.* nos *A* 3*a*. s) ei *A* 3*a*.

Cap. 72. a) quod *A* 3*a*. *b*. *c*; est *om. A* 3*a et pr. m. A* 3*b*, *post* sedes *add. A* 3*c*, *post* irae *m. al. A* 3*b*. b) protulit *A* 3*c*. c) *ita A* 3*a*. *b*. *c cum B*; eos *rell.* d) *om. A* 3*a*. *b*. *c*. e) *ita A* 3*a*; hoc *rell.* f) hauserant *A* 3*a*. *b*. g) pulso *A* 3*a*. h) confringere *A* 3*a*. *b*. i) Violare (n. *om.*), i. (n. est *om.*) (vis *h. l. add. A* 3*c*, *post* est r. ac l. *add. A* 3*b*) *A* 3*a*. *b*. *c*. k) si reminisceris *A* 3*c*; retro actarum *pro* si r. *A* 3*b*.

Cap. 73. a) *ita rell.*; libere (que *add. A* 3*a*) impatiens per e. a. seviens *A* 3*a*. *c*; e. ceu fera impatiens per e. a. cum seviret *A* 3*b*. b) *om. A* 3*a*. *b*. *c*. c) *ita A* 3*a*. *b*; magnates *rell.*; primates regis *B*. d) r. v. *A* 2*b*. e) *ita rell. cum B*; dilatata *A* 3*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*.

1) *Biographus in Libro h. Fr. c.* 41. *de Bertoaldo duce Saxonum rebelli et victoria Chlotharii II. legerat fabulosa, quae ex iis pendere viri docti nuper perspexerunt, quae de interitu Bertoaldi maioris domus a.* 604. *Fredegarius IV,* 25 *sq. enarraverat. 'Rex' autem neque 'dux' Bertoaldus in solo codice B* 1a *L. h. Fr.* (*p.* 312, 19) *dictus est. Saxonum quae in Vita Faronis accessit legatio eo consilio excogitata est, ut ipsis conversis gloria Faronis eo magis eluceret, de quo in Hildegarii fonte nihil legitur.* 2) *Praecipui inter magnates. Cangius.*

74. Hoc autem dum cunctorum sedisset animis et iam dies illa decederet, claudente[a] iam vespere Olympum[b, 1], nox humida ruit[c, 2] amicaque[d] lucentibus astris, missique[e] Saxonum custodiae militum[f] deputantur, trepidantibus animis. Quorum corda[g] inter mortem[h] et vitam pavitando pendentia occulte miles Christi Faro alloquiis divinis miserando aggreditur, suadens fonte christianitatis sibi ipsis subveniri[i] et a duplici morte, praesentis[k] videlicet et aeternae, sese servare. Ad haec animis illi inclinati, praevalentibus meritis misericordissimi Faronis, fonte[l] sacri sunt[m] abluti baptismatis, noxque erroris conversa est[n] illis in diem fidei et claritatis, et de numero servientium idolorum mutati in consortium sunt[o] christianorum.

75. Dum in his[a] sic[b] nox occupata sibi[c] transiret et dies redderetur iam terris novo lumine[3] solis, procerum cohortem iam contrahebat[d] concilium[e] ad[f] tecta regis causa consilii quaerendi super verbis legatorum directis a gente Saxonum, vel quid utilitatis quidve[g] damni conferret interitus eorum. Sed cum de his sermonem[h] alternatim ad eligendum utilius consilium conferrent, inter quos[i] miles Christi Faro longas querimonias dubietatis solvens ait: 'Hos legatos certum est non esse gentis Saxonum, sed modo consortes effectos christianorum. Sicut enim[k] semper mirabiliter auctor orbis et spes unica mundi Deus[l] operatur, ita[k] in his etiam mirabilia eius opera hac non defuerunt nocte, dum conversi ad militiam christianitatis, forte[m] alicuius Dei[n] fidelium gratia praedicationis operante, abluti sunt[k] a sordibus unda sacri[o] baptismatis, quos etiam[k] me huc accedente vidi albere novis vestibus baptizatorum'. Ad haec rex cunctique in admirationem[p] versi, qui tractabant eorum[q] de morte pericli[r], statuunt iam donis pretiosis eos confirmare[s] in fide Christi[t], quasi in alios viros mutati.

76. Dehinc[a] redeunt ad patriam maternam remissi. Hanc quippe novellam plantationem[4] egregius Christi Faro primus paene de gente Saxonum semine verbi Christo excoluit, portendens iam officium futuri pastoris[b], cuius seges multiplicata praedicatione[c] votis ipsius felicibus respondit in caelis.

77. Postmodum[5] autem ipsa est[a] gens a Chlothario rege depopulata ex humano

Capp. 74—77. *A 2a. b. 3a. b. c.*

Cap. 74. a) claudentem *A 3a. b (pr. m.).* b) Olympo *A 3b. c*; Olimpo *A 3a.* c) claruit *A 3c.* d) que *om. A 3a. b. c.* e) missis *A 3a. b*; que *om. A 3a. b. c cum B.* f) d. m. *A 3c.* g) sunt *add. A 3a. b.* h) v. et m. *A 3c.* i) subvenire *A 3a et m. al. A 3b.* k) *ita A 3a. b*; praesenti v. et aeterna *rell.* l) sacro f. *A 3c.* m) *om. A 3b.* n) *om. A 3b. c*; in *add. A 2b.* o) *om. A 3a. b. c.*

Cap. 75. a) hiis *A 3a, ut infra.* b) *ita A 2a cum Mab.*; hi *A 2b*; *om. A 3a. b. c.* c) sese *A 3a. b. c.* d) ad *add. A 3c.* e) consilium *A 2b.* f) prefata *pro* ad t. *A 3c.* g) vel quid d. *A 3c.* h) *ita rell.*; sermonibus alternatis *A 3a. b. c.* i) *ita A 3a. b (pr. m.). c*; *m. al. corr.* ipsos *A 3b*; eos *rell.* k) *om. A 3a. b. c.* l) *om. A 2a.* m) chr. nescio cuius gratia *A 3a. b. c.* n) dicti *A 2a.* o) *om. A 3a. c*; sunt *A 3b.* p) admiratione *A 3c.* q) de e. *A 3c.* r) *ita A 2a. 3b cum Mab.*; periculi *rell.* s) in f. c. *A 3c.* t) et *add. A 3a. b. c.*

Cap. 76. a) *om. A 3a. b. c.* b) pastoralis *A 3a. c (non A 3b. B cum rell.).* c) predicationum *A 3a. b. c.*

Cap. 77. a) est *om. A 3a. b. c.*

1) *Cf. Verg. Aen. I,* 374: ante diem clauso componet vesper Olympo. 2) *Ib. II,* 250: ruit oceano nox; *III,* 198: nox umida. 3) *Ib. IX,* 459: novo spargebat lumine terras — — iam sole infuso. 4) *Ita V. Wandregiseli c.* 16; *cf. Ps.* 143, 12. 5) *Biographus B, praetermisso bello Saxonico, conversionem legatorum his verbis conclusit:* Quod factum postquam divulgatum est, veloci fama plus innotescebat cunctis, quod suavi cantilena decantabatur:

Quam graviter provenisset missis Saxonum,
Si non fuisset inclitus Faro de gente Burgundionum.

semine in tota terra illa; neminemque[a] reliquit maiorem nisi ad eam mensuram, quа[b] regis ensis[1] se attollebat. L. h. Fr. c. 41.

78. Ex[a] qua victoria carmen publicum[2] iuxta rusticitatem per omnium paene volitabat ora ita canentium, feminaeque choros inde plaudendo componebant:

De Chlothario est canere rege Francorum,
Qui ivit pugnare in gentem Saxonum,
Quam grave[b] provenisset missis Saxonum,
Si non fuisset inclitus Faro de gente Burgundionum.

Et in fine huius carminis:

Quando veniunt missi Saxonum in terra[c] Francorum,
Faro[d] ubi erat princeps,
Instinctu Dei transeunt per urbem Meldorum,
Ne interficiantur a rege Francorum.

Hoc enim rustico carmine placuit ostendere, quantum ab omnibus celeberrimus habebatur.

79. Est et aliud non[a] silentio de eo tegendum, ut[b] in vita beati Chilleni iam dicti invenimus. Dum leges[c] publicae[d], quae cotidie discutiebantur ipso in palatio, multos constringerent[e] ad saecularia iudicia, interfuit[f] quidam, quem vis[g] legis ad emendationem in[h] tantum obligaverat, ut etiam omnis facultas illius rerum ad satisfactionem non sufficeret. Ob hoc quippe eius praedia cunctaque stips[i] superlectilis[k] ei abstrahitur regisque potestati subicitur. Super quo tactus spiritu misericordiae electissimus Dei Faro, innocens quasi nocens in debito reddendo apparere voluit pro eo, et[l] liberator causa caritatis pro Deo accessit quasi reus pro reo, et debitor proximus pro extraneo stetit quasi accusatus in iudicio, ne ferveret lex sine misericordia in proximo[m], attendens exemplum de Christo, qui mulierem deprehensam in adulterio non condemnavit ore alieno, sed potius dimisit misertus ei. — cf. Ioh. 8, 3. 11.

97. Similiter quoque ex gente Scottorum[a] quam plurimi amore religionis[b] illius ad hanc regionem accelerabant, et sic pro eius hospitalitate largitatis atque sui patris religio monachorum ex fonte doctrinae ac sanctitate eorum novit habere initium ac documentum in gente Francorum.

Capp. 77—79. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*. *Cap.* 97. *A* 2*a*. *b*.

Cap. 77. a) que *om.* *A* 3*a*. *b*. *c*. b) quam *A* 3*a*. *c*.

Cap. 78. a) Et quia v. *A* 3*a*. b) *ita* *A* 3*a*. *b*. *c*: graviter *rell. cum B; cf. c.* 50: Quod si hanc medelam senseris provenire. c) terram *A* 2*a*. *b*. d) Faronem principem transeant per urbem Meldorum, ne *A* 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 79. a) a. in s. de eo non t. *A* 3*c*. b) uti *A* 2*b*. c) legis *A* 3*b*. d) publi¦: : quę *corr.* publice | iusquę *A* 3*a*; publice quę *m. al. corr.* publice ius q̄ *A* 3*b*. e) constrinxisset *A* 3*a*. *b*. f) fuit *A* 3*c*. g) ius *A* 2*a*. h) ita *pro* in t. *A* 3*c*. i) stirps *A* 3*a*. *b*; ad stipem *A* 3*c*. k) *ita recte A* 3*c* (*cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 746, 25); sup(p)ellectilis *plerique*; suppellectili: abstr. *corr.* suppellectilisque abstr. *A* 3*a*; ei *om.* *A* 3*b*. *c*. l) *ita* *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*; et — pro Deo *om. Mab.* m) *ita rell. cum B*; eo *A* 3*b*. n) proximum *A* 2*a*.

Cap. 97. a) Scotorum *A* 2*a*, *et sic deinceps.* b) *ita* *A* 2*a*. *b*; illius religionis *B*; religionis *om. Mab.*; amore s. Faronis *lat. cap.*

Versus qui in Actis Sanctorum non leguntur ex uno codice Parisiaco n. 13763. *exscripsi; v. supra p.* 181. 1) *Lib. h. Fr. c.* 41: nisi ut gladius suus, quod spata vocant, per longum habebat. 2) *Famosissimi carminis auctoritatem supra p.* 175 *sqq.*. *examinavi.*

98. In[a] tantum vero pro studio vitae angelicae diligendo officiosissime eos Scottos excolebat, ut etiam[b] heredes eos de propriis suis[c] rebus faceret, atque ex reliquiis eorum corporum, dum saecla[d] labentia volaverint[e], ad protectionem nostram eorum meritis haec clarior provincia fulgebit, ut ex beati Fefri[f, 1] munere miraculorum haec nostra Meldica claret.

99. At in quodam territorio suo monasterium quod dicitur Broilum[2] situm retinetur, tribus distans milibus ab urbe Meldis, quod accepit ille vir sanctus Fefrus[a] in possessione copiosissima ab antistite Christi Farone.

100. Ipse namque egregius Faro virum gratia Dei plenum nomine Chillenum ex gente[a] Scottorum ortum sanctis exhortationibus ad provinciam Atrabatensem[b] misit, quam doctrina sana Christo acquisivit et non solum verbo divino, sed etiam miraculis sanctitatis[c] Christo adtraxit. Haec ipsa quoque provincia modo de eius dormitione corporis clarissima, habetur fulgida eius meritis ac notissima in regnis.

— —

102. Interea factum est post dormitionem Waldberti[a] episcopi huius urbis[b], de quo iam praemisimus, qui nonus decimus extitit a sancto Dionysio[c], electus Dei[d] Faro eius lege[e] consanguinitatis quasi iure hereditatis fraternam successionem pontificatus hac[f] in urbe Meldensi emeruit, sicut in descriptionibus vitae clarissimi Eustasii nostra relatio[3] invenit. A viris etenim religiosissimis huius provinciae missa est suggestio[g] de eo[h] regem[i] ad Chlotharium, eius filiolum[4] sacri fonte baptismatis, ut suo assensu praeberet constituendum eum[k] dignissimum pontificem in populo. Qui gratulatione digna[l] ex hoc valde placidus, non solum consensione[m] animum inclinavit, sed etiam fieri sine scrupulositate aliqua adiudicavit. Post quod praeclarissimum factum quam mira sanctitatis opera eum in cunctis ornaverint[n], testantur digna admiratione Christi magnificae virtutes, quae[o] ob meritum illius mundo celebriorem[p] voluerunt reddere.

Capp. 98—100. *A* 2*a*. *b*. *Cap.* 102. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 98. a) Itentum *pr. m. A* 2*a*. b) h. e., *om.* eos *A* 2*b*. c) de propriis bonis f. *A* 2*b*. d) *ita A* 2*a*. *b*; saecula *Mab*. e) volverit *A* 2*b*. f) Fefri, *m. al. in marg.* id est Fiacrii *A* 2*a*; Fefri, *eadem m. in marg.* Fiacrii *A* 2*b*.

Cap. 99. a) Fiacrius nunc appellatur *m. al. in marg. add. A* 2*a*; *eadem m. in marg. add.* Fiacrius *A* 2*b*.

Cap. 100. a) *ita A* 2*a*. *b* (*cf. supra p.* 193, 28); genere *Mab*. b) Attrebat. *A* 2*b*. c) sanitatis *A* 2*b*.

Cap. 102. a) *ita A* 3*a*. *b*; Walberti *A* (2*a*). 3*c cum Mab*.; Waltberti *A* 2*b*. b) civitatis, *om.* de quo i. pr. *A* 3*c*. c) *ita A* 2*b*; Dionisio *A* 2*a*. 3*a*; Dyonisio *A* 3*b*. *c*; ut *add. et infra* mereretur *A* 2*a*. *b cum Mab*. d) *om. A* 3*c*; el. eius F. eius *A* 2*b*. e) lego *A* 3*c*. f) in hac *A* 3*a*. g) cohortatio *A* 3*c*; legatio *B*. h) ipso *A* 3*c*. i) ad r. *A* 2*b*. 3*a*. *b*. *c*. k) *ita A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*; *om. Mab*. l) *om. A* 2*a*. m) *ita A* 2*a*. 3*a*. *b*. *c*; consensioni *Mab*.; consentioni *A* 2*b*. n) *ita rell*.; ornaverunt *Mab*. o) quibus *A* 3*a*. *b*. *c*. p) *ita A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*; celebrem valuerunt *Mab*.

1) *Fefrus saeculis posterioribus Fiacrius vocabatur, quo nomine vitae (AA. SS. Aug. VI, p.* 604 *sqq.; Catalog. Paris. ed. Bolland. II, p.* 352 *sqq.) supersunt ex Faronis pendentes.* 2) *Broilum monasterium, quod ex ipso patrono postea appellatum est (hodie Saint-Fiacre, dép. Seine-et-Marne), appendix erat monasterii S. Faronis; cf. A. Longnon, 'Pouillés de la province de Sens'* (1904), *p.* 484. 3) *Ionas, V. Columbani II, 7, longe diversa statuit; cf. supra p.* 190, *n.* 1. 4) *Chlotharium enim a Farone e baptismate exceptum esse Hildegarius contendit; cf. supra p.* 174.

103. Hoc namque miraculum, quod placidis auditoribus inferemus, in denotationibus vitae beati Chilleni nostrae notitiae[1] assumpsimus. Cum quodam tempore festa paschalia per octonarium dierum[a] numerum mediassent[2], electus Dei Faro[b] pontifex in ministerio confirmationis, in quo animae corporum baptizatorum donum sancti Spiritus accipiunt, per liniamentum[c, 3] chrismae[d] sanctificationis se devotissime obligavit. Cumque innumerabilis turba mixta ex sexu rationabili pavimentum ecclesiae ab oculis subtraxisset[e] replendo, et ordo sese sequentum[f] ad confirmandum turmas eius praesentiam[g] ante applicuisset, orta est lux quodam[h] puero, qui lumine oculorum fuerat orbatus[i]. Dum per chrismam[k] unctionis a beato Farone donum sancti Spiritus percipit[l], cuiusque[m] tactu clare videt omnia. Tunc enimvero[n] primum natus est[o] ei novus orbis ac omnis fabrica mundi cum luce orta est ei. Post se quodam modo natum miratus est mundum, cum videndo miratus est agnitum; cui decorem sui[p] mundus per caecitatem diu negaverat, gratia Christi meritis antistitis Faronis subito frui ei[q] disposuerat. — — — — — —

106. Nec etiam silentio est obmittendum[a], quantae virtutis eius digna coniunx[b] nomine Blidechildis[c] sacro velamini mancipata claruerit, secundum quod ex relatione[d] publica antiquissimorum virorum[4], qui[e] canicie lactea compositi erant, comperimus[f]. Haec cum curis[g] studiosissimis[h] Deo militaret in villa residendo quae vulgo Pinnevindo[i, 5] dicitur ex iure suae proprietatis, praesul Dei Faro mandato eam suae praesentiae adesse optavit. — — *c.* 107. *ex.* dissolveris*.

*) Venit[a] nobis in mentem eiusdem[b] libelli olim legisse, ubi[c] inter[d] ea quae ibi habebantur compluria sanctorum miracula non defuit etiam sanctissimi Faronis mentio pretiosa. Quam[e] — erat enim amplius dicto dulcis audire[f] — legimus satis superque relegimus, ostendimus, narravimus; verum quoniam insperato amisimus, si lateat tum praesentes cum etiam futuros, nil nostra interesse arbitramur. Unde adeo multum facto esse operae pretium sentire nos sentimur, si iterato sermone, licet ieiuno, ad ea[g] quae lectitavimus movere manum non procrastinemus, etsi non iisdem verbis, tamen ipso sensu. Ergo bicolor illa pagina sic[h] adoriebatur. Et Faro Meldensis conspectus[i] in omni virtute episcopus — — —

Capp. 103. 106. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 103. a) n. d. *A* 3*c*. b) p. F. *A* 3*c*. c) lineamentum *A* 2*b*. d) chrismatis *A* 3*c*; christianae *A* 2*b*. e) subtraxisse *A* 3*c*. f) *ita A* 3*c*; sequentium *rell.* g) e. ante pr. *A* 3*a*. *b*; ante e. pr. *A* 3*c*. h) *ita A* 3*a*. *c*; in quodam *A* 3*b*; cuidam *rell.* i) *ita A* 2*a*. 3*a*. *b*. *c*; Namque *add. A* 2*b cum Mab.* k) *corr.* crismatis unctionem *A* 3*a*; chrisma u. *A* 3*c*. l) percepit — vidit *Mab.* m) *ita A* 3*a*. *b*; eiusque *A* 3*c*; eius *A* 2*a*. *b cum Mab.* n) *ita A* 3*a*. *b* (*cf. p.* 199, *s.* 32. 201, 6); vere *A* 3*c*; ergo *A* 2*a*. *b cum Mab.* o) *om. A* 3*a*. p) *ita A* 3*a*. *b*. *c*; suum *A* 2*a*. *b cum Mab.* q) *ita A* 3*a*. *b*. *c*; eo *A* 2*a*. *b cum Mab.*

Cap. 106. a) *ita A* 2*b cum Mab. et B*; om. *A* 2*a*. b) *ita A* 3*a*. *b*. *c*. c) Blidelchildis *A* 2*a* (*non A* 2*b*). d) revelatione *A* 3*c*. e) quę *A* 3*a*. f) reperimus *A* 3*c*. g) viris *A* 3*a*. *b*. *c*. h) studiosissimus *Mab. (errore typographi?).* i) *ita A* 2*a*. 3*c cum Mab. et B*; Pignevindo *A* 2*b*; Perinevindo *A* 3*a*. *b*.

Nota *). a) *Haec m. al. margini adscripta sunt:* Hoc in loco nobis visum est bonum praesens inserendum miraculum, licet author in ultimum locum reiecerit, insperato amissum, sicut ex textu patet *A* 2*a*. *Sane miraculum exeunti vitae adiectum erat in A* 1*a* (*v. supra p.* 177). b) *m. al. superscr.* cuiusdam *A* 2*a*. c) *m. al. superscr.* tenorem, ubi *A* 2*a*. d) *bis scr. erat A* 2*a*. e) Qam *A* 2*a*. f) quam *add., sed del. A* 2*a*. g) lect *add., sed delet. A* 2*a*. h) ad o *add., sed del. A* 2*a*. i) conspicuus *B*.

1) *I. e. cognovimus.* 2) *Medium scilicet erat dierum paschalium.* 3) *I. q. linitus.* 4) *Antiquissimi viri res duobus saeculis ante gestas recordati sunt; v. supra p.* 174. 5) *Pavant (dép. Aisne, arr. Château-Thierry, cant. Charly).*

108. Interea si per singula opera fluendo a rivulo sensus curratur[a] sermo, qualiter in mandatis ac iustificationibus Domini studuit animum excolere, prolixitas videbitur mentibus auditorum intolerantiam[b] parere, maxime cum haec usque nunc decursa narratio per insignia gesta ac dicta devotaque opera eum studuerit[c] mirificis laudibus pompare ac exaltare[*, d]. Iam tempus est spumantia[e] labra claudendo tergere[f] digitosque curvos calamum deponendo erigere. Adsit voluntas narratoris[g] finem imponere, eritque mentes auditorum ab intentione quiescere.

109. Permansit itaque[a] usque ad regis tempora Childerici, nepotis[1] Chlotharii[b] regis, filioli sui, beatus Faro[2], et feliciter[c] certamen huius vitae consummans[d], viam universae carnis gloriose est ingressus. Anima quoque beata scandit ad alta poli, supernis choris laetantibus electorumque amplificato ex[e] eo numero, urbe Meldensi flente, militia caelorum exultante. Conservantur eius[f] nempe sancta membra, quibus ad omne[g] opus bonum velut organo[h] usus est Spiritus sanctus, hac in speciosissima basilica, habitaculum[i] angelorum facta, quam ipse miro opere in fundo proprietatis suae fundavit in honore[k] salutiferae ac vivificae Crucis necne[l] baptistae beati Iohannis atque omnium apostolorum. Ibi enim angelicae excubiae dies cum noctibus aequantur[3], intemeratam ab omnibus periculis custodientibus. Per longa etenim saecula disponunt eam excubare servando nutu arbitrii[m] cunctipotentis ad laudem dignam eius clarissimi confessoris, ut sequens dilucidabit[n] ostensio patentibus indiciis ita.

110. Extitit etenim[a] praesul huius urbis pastorque huius loci insignis de nomine Datlevertus[b, 4], mediocris[c] vero[d] in divinis intellectu dogmatibus, in tantum ut etiam quondam[e] visum ei[f] fuerit[g] aedificare ecclesiam in honore sancti Christi contra fidem sanam, unde[h] eiectum sancta synodus ab officio episcopali voluit rationabiliter sentire[5]. Ipse siquidem episcopus iuxta hanc basilicam conservatricem reliquiarum sacri corporis antistitis Faronis construxit pompaticae magnitudinis alteram apparatuque mirifici[i] decoris; quae pulchritudine pollente superaret

per immortalia saecula saeculorum. Amen'. Non minus insignis — — promptu sunt *add. A 2a, scilicet miracula ea quae B hoc loco interposuerat* (*AA. SS. Oct. XII, p.* 615, § 18. 19).

*) ita ut suis in temporibus nulli sanctorum — — non immerito creditur *add. A 2a, iterum locum textus B* (*l. c.* § 20) *interpolans.*

Capp. 108—110. *A 2a. b. 3a. b. c.*

Cap. 108. a) currat *A 2a.* b) i. p. *om. A 3c.* c) studuit *A 2b*; studuerint *A 3c.* d) exultare *A 3c.* e) l. sp. *A 3c.* f) tegere *A 2b.* g) narrationi *A 3b cum B.*

Cap. 109. a) utique *A 2b.* b) Chlotarii *A 3a. c*; Clotharii *Mab.* c) c. h. v. f. *A 3c.* d) consumans *A 2b.* e) c̄ (?) eo *A 2a*; Deo *pro* ex eo *A 2b*; cum eo *post* n. *A 3c.* f) n. e. *A 2b. 3a. b. c.* g) *om. A 2b.* h) velud organis *A 3c.* i) *ita A 3b cum rell.*; habitacula *A 3a. c* (*post* angel.). k) honorem *A 2a.* l) *ita A 2a. 3a. b. c*; nec non *A 2b cum Mab.* m) arbitri *A 3a. b*; arbitris *A 3c.* n) del. *A 3c.*

Cap. 110. a) *ita A 3a. b. c*; enim *rell.* b) Dathlev. *A 3a* (*non A 3b*); Hildevertus *A 2a.* c) mediocri v. intell. in d. *A 3b.* d) *om. A 3c.* e) quandam *A 3a. b. c.* f) *om. A 2b*; ei *ante* visum *A 3c.* g) fuit *A 3a. b* (*pr. m.*). *c.* h) unde eum ei. ire s. *A 2a. b.* i) mirifico *A 3a. c*; *legi nequit A 3b.*

1) Pronepotis *emendavit B.* 2) *Auctore B teste 'sedem episcopalem fere sexaginta sex annos' rexisse dicitur.* 3) *Pro 'aequant' et post 'intemeratam' suppleas basilicam.* 4) *De hoc Faronis successore ficticio, quem Hildevertum ab auctoribus posterioribus scriptum esse monuit Mabillonius, supra disserui p.* 174. 5) *I. e. resipiscere.*

annullando priorem antistitis Faronis, quam[a] intentione[b] indevicta consummaret, quousque aedificatio[c] finem poneret[d], si fors[e] adversa non obstitisset.

111. Cumque nox palluisset, quae reddituram[a] se falso[b] dicebat diem subsequentem aedificationis ipsius ecclesiae, noctis per visum non imaginarium, sed posteris visibilibus indiciis veridicum voluit electus Dei Faro venire custodi illius basilicae in haec verba: 'Quae dies', inquit, 'praestolatur conventum populi cum episcopo, ut haec dedicetur domus ad ruinam meae domus?' 'Crastinus', inquiens[c] custos ille, 'dies ad hoc se futurum sollicitando nos promittit curasque omnes nostras in sese assumendo versat, tantum haec nox[d] sit decursa[e]'. Ad haec beatus Faro: 'Accipe nunc mea verba credulus, ut[f] cito te elimines extra hanc aedem meae contrariam, ne tarde te peniteat assumere quod moneo'.

112. His[a] dictis[b] custodi beatus Faro, ilico totum caelum omniaque elementa in[c] ira contra eam domum sunt[d] incitata, intonueruntque[e] quatuor climata orbis eius ad subversionem cum[f] collisionibus[g] ventorum cumque[e] tonitruis fulminum, caelumque omne remugit[h], terraque commota dehiscit. Structura[i] vero illa usque ad solum diruta[k] evertendo subruit, materiaminaque[l] lignorum volatu[m] concito aer[n] adsumit per vim ventorum. Sic quoque ultione divina est concussa et ad magnificandam domum istam sanctissimi Faronis perpetua deiectione funditus est evulsa. Et quod dictu[o] est mirabile, sic[p] haec saevissima ruina iusto moderamine Dei est peracta, ut dum proxime haec et illa basilica coniunctione alterna se[q] prospexissent, una a saevientibus elementis caeli graviter prosternendo feriretur, altera, quae modo[r] ornamento sepulturae beati Faronis decentissimo[s] fulget, clementer illaesa conservaretur[t]. — — — — — — — — — — — — — — — — —

118. Publicatam[a] siquidem ex certa persona rem admodum mirabilem hac insertione notavimus, ut posteris quoque futuris sit monimentum. Nam non de incerta alicuius fama hoc dictum ab imo[b] emanabit[c] mentis[d], sed de illius ore accepimus, cui ostensum est mirabiliter, qui dicitur de nomine Lupus, ornatus luce sapientiae, pastor modo[1] pro[e] religione sanctitatis in monasterio famosissimo Ferrariensi[f], ubi cetus monachorum in Christo cum illo toto[g] orbe est venerandus. Hic vero cum in[h] viridi[i] aetate, videlicet iuvenili, studio sophiae floreret et ob

Capp. 110—112. 118. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 110. a) Qui *A* 3*a*. *b*. *c*. b) ind. int. *A* 3*c*. c) edificationi *A* 3*a*. *b* (*non A* 3*c*). d) sumeret *ante* poneret *delet*. *A* 2*b*; imponeret *A* 3*c*. e) sors *A* 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 111. a) redditricem *A* 3*a*. *c*. b) false *A* 3*a*. *b*. *c*. c) *ita A* 3*a*. *b*. *c*; inquit *A* 2*a*. *b cum Mab*. d) non *A* 2*b*. e) decussa *A* 3*a*. *b* (*non A* 3*c*). f) et c. te eliminans *A* 2*b*.

Cap. 112. a) *ita rell.*; Hiis *A* 3*a*. b) dictis deputatis (deputato *A* 3*c*) c., *om*. b. F. *A* 3*a*. *b*. *c*. c) sunt *pro* in ira *A* 3*b*. d) *om*. *A* 3*a* (*pr. m.*). *b* (*cf. n.* c). *c*. e) que *om*. *A* 3*a*. *b*. *c*. f) *om*. *A* 3*a*. *b*. *c*. g) collisionis *A* 3*c*. h) tremuit *A* 3*c*. i) Structuram v. illam — dirutam *A* 3*b*. k) dirupta *A* 3*c*. l) materia, ruinaque *A* 2*b*; materia | struesque *A* 3*c*. m) que *add*. *A* 3*c*. n) aera sumit pervium (*m. al. corr.* per vim) v. *A* 3*a*; aeras sumit per vim *A* 3*b*; aeris sumit per vim *A* 3*c*. o) dicta *A* 2*b*; dictum *A* 3*a*. p) *in litura scr*. *A* 3*a*. q) sese *A* 3*a*. *b*. *c*. r) *ita A* 3*a*. *b*. *c* (*cf. l.* 28); *om*. *A* 2*a*. *b cum Mab*. s) decentissime *A* 3*c*. t) conservatur *A* 2*b*.

Cap. 118. a) Publicata *A* 3*c*. b) uno *A* 3*c*. c) emanavit *A* 3*a*. *b*; enarrabit *A* 2*b* (*non A* 2*a*). d) mendace *A* 3*c*. e) p (= pre) *A* 3*b*. f) Ferranensi *A* 3*a*. *b*. g) toto *et* est *om*. *A* 3*b*; *pro* t. o. est *habent* vivit (*in litura scr.*) *A* 3*a*, habetur *A* 3*c*. h) *om*. *A* 3*a*. *b*. *c*. i) viriditate vid. *A* 3*a*. *b*.

1) *Ex hoc loco concludi licet, Lupum a.* 869. *nondum defunctum esse; v. supra p.* 175.

hoc ab abbate suo qui vocitabatur[a] Odo[1], cuius amor spiritalis[b] reverentissimum[c] cunctis praestabat, dulcissime tractaretur, quoniam altera spes illius[d] loci ex beneplacitis initiamentis iam praemeditabatur, accidit aliquando abbati praefato itinere eum sibi sociari, quo[e] palatium quod vulgo dicitur Franghenevurt[f, 2] attingeret[g]. Qui cum iam longitudinem viae dispositae superasset ex parte, parsque residua ad superandum sollicitasset, forte iuveni praedicto Lupo ipsum iter iam prope mediatum acerrimum dedit dolorem corporis in inguine, in tantum ut etiam via assumpta[h] uno[i] in loco sacrato, qui dicitur de nomine sancti Trudonis[3], eum[k] defectum debilitate gravi collocaret, et ibi per omnia membra cruciatus molestiae[l] acriter ei inferendo deponeret. Iam vero languor[m] validissimus eum ex supremis[n] tantum sollicitabat, et ecce! salutifer visitator clementissimus Faro cubiculo[o] adest, ubi sopor inanis eius membra pressa[p] fatigabat. Ex quo loco umbris noctis fugatis, amicus Christi[q] Faro nivea sui[r] forma[s] corporis ac[t] lactea canicie vultus apparuit et[u] cum eo puer praestanti forma baiulus ampullae[v] olei, gressus illius cereo[w] accenso quasi regens, sicque blandis luminibus in eum iuvenem intentus his[x] lenis[y] ex parte[z] media lectuli astitit verbis: 'Agnoscisne me?' inquit; 'si nescis, episcopum[a] atque patronum urbs Meldica me habet, et nomen meum quod est Burgundiofaro[b] ipsius incolae, dum saecula labentia current, per generationum successiones suarum decurrere facient. Me etenim auctor medicinae[c] tibi misit; fidus esto advenire sanitatem hac mea unctione olei'. Ad haec autem ubi in eum deduxit iuvenis[d] praefatus oculos intuitumque defixit, leniter admovit[e] Dei antistes vulneri manum liquore olei madefactam, et membra dolentia tactu mollissimo cuncta percurrens, donec ampulla manualis pueri defecit administratione[f] olei: 'Curre', inquit inclitus Faro[g] ad puerum[h], 'Meldense meum monasterium; hoc[i] liquore habundanter[k] affluit, et ex eo hoc[l] vasculum refice'. Haec dicens[m] beatus Faro, ad cognoscendam medicantis faciem reique veritatem evigilans iuvenis a vano sopore, hausit caelum, tristitiae[n] molestiis dissolutis[o], et quod dictu[p] est mirabile, convocatis qui aderant, comprehendit vera esse haec, non vana somnia, dum clara luce pertractant oculis membra eius sudare madentis pinguedine[q] olei[r]. Quid clarius in miraculis sanctorum et inusitatius[s], quam manifestis indiciis

Cap. 118. *A* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 118. a) vocabatur (*A* 3*c*) *cum Mab.* b) spiritualis *A* 2*a*. 3*a*. *b cum Mab.* c) reverend. (*A* 3*c*) *cum Mab.* d) l. i. *A* 3*c*. e) *corr.* ad *A* 3*a*, *et sic A* 3*b*. f) Frangenevure *A* 3*c*. g) *om. A* 3*a* (*versu exeunte*). *b*. h) *ita rell.*; absumpta *Mab.* i) una *A* 2*b*. k) cum *A* 2*b*. l) molestior *Mab.* m) langor *A* 3*c*. n) eum *iteratum A* 3*c*. o) cubiculum *A* 2*b*, *corr.* p) pssa *pr. m. A* 2*a*; pressu *A* 3*a*. *b*. q) Domini *A* 2*b*. r) sua *A* 2*b*. s) famosa *Mab.* t) a *A* 3*a*. *b*. u) *om. A* 3*a*. *b* (*pr. m.*). v) ampullam *A* 3*c*; ampull(ę *in litura scr.*) *A* 3*b*; ampullulam *A* 3*a*. w) caerero *A* 2*a*. x) hiis *A* 3*a*. y) *ita A* 3*a*. *b*. *c*; lenibus *rell.* z) *ita A* 3*a*. *b*. *c*; m. p. *rell.* a) p. a. e. *A* 3*c*. b) *ita A* 2*a*. *b*. 3*a* (*pr. m.*); Burgundofaro *rell.* c) Meldicinae *A* 2*b*. d) o. i. pr. *A* 3*c*. e) ammovit *A* 3*a* (vit *et* Dei *in litura scr.*). *b*; ammonuit *A* 3*c*. f) a ministratione *A* 2*b et m. al. A* 3*b*. g) *om. Mab.* h) ad *add.* (*A* 2*a*) *cum Mab.* i) enim *add.* (*A* 2*a*) *cum Mab.* k) ab. *A* 3*a*. *b*. l) vasculum refice *corr.* v. hoc r. *A* 3*a*. m) *ita A* 3*a*. *c*; Haec (ubi *add. A* 3*b*) dixit *rell.* n) que *add. A* 3*c*. o) dissolutus *pr. m. A* 3*a*. p) dictum *A* 3*c*. q) pinguedinem *A* 3*a*. *b*. *c*. r) ipso praestante (p̄rante *A* 3*a*), qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat (Deus *add. A* 3*c*) in secula seculorum. Amen *desinunt A* 3*a*. *b*. *c*. *Caput quod in A* 3*a*. *b subsequitur ad Otgarium pertinens infra p.* 203. *edidi.* s) usitatius *Mab.*

1) *Odoni abbati Ferrariensi Lupus a.* 840. *mense Nov. successit; cf. A. Giry, 'Études Carolingiennes' (Études d'hist. du moyen âge dédiées à G. Monod', Parisiis* 1896, *p.* 116*)*.
2) *Anno* 839. *mense Ianuario Ludowicus imperator in palatio Franconofurd commorabatur.*
3) *Saint-Trond (prov. Limburg).*

inter humanum genus corporaliter operari? Patet namque, quantum per gratiam divinam valet in invisibilibus rebus excellentioribus, qui sic in invisibilibus[a] minoribus potens mundo claret.

119. Accedat et aliud miraculum non minus audientibus delectandum. Italia quippe regio cum plurimos comites ex primoribus magnatorum iuxta regalem potentiam regis Chlotharii[a], filii Ludovici imperatoris[b], olim possedisset, specialius unum novimus ex his ad amorem Dei hereditasse[c], ad dilectionem[d] timoremque iustitiae sanctitatem in omnibus quaesiisse. Hic enimvero a bonis operibus passim divulgatus claruit de nomine Rotgarius. Ut enim gratia divina occultum mundo non redderet, magnificavit eum in quodam bello, quod Chlotharius superius memoratus exacuit contra Bulgrorum[1] gentem. Ipsius praefati Rotgarii denique relatione frequenti ac probatione operis[e] certum mente tenemus, sicut hoc ordine inferemus. Pugnae siquidem conflictus ex utrisque partibus Francorum ac Bulgrorum provocatus, inter mixtos cuneos adversariorum praefatum Rotgarium[f] fors[g] improvisa attulit ac de equo[h] fidenti circumseptione resistentium corruere compulit. Cumque telis aculeatis loricam reluctantem ad eius mortem conarentur penetrare, illi ad memoriam invocationis in hoc agone posito[i] accessit solum clarissimi Faronis nomen ex innumerabilibus sanctorum nominibus. At ipsa momentanea hora voto firmissimo Deo se obligans, ut si adesset liberator tantus praestantissimus confessor, hoc in loco ad serviendum ei, spreto malefido saeculo, accederet devotissimus debitor, ilico huic voto adfuit divinum auxilium, quo[k] invocatione tanti confessoris mirabiliter liberatus evasit ab ipsis faucibus crudelissimae mortis inlaesus. Qui postmodum hanc devotionem obligationis libentissime executus, quam laudabiliter pompas[l] istius abnegaverit[m] saeculi adhaerendo hoc in loco religioni monasticali, quam assiduus in orationibus publicis atque furtivis, parcus in cibis, continuus in vigiliis, cotidie etiam intentus in renovandis confessionum penitentiis extiterit, non similem nobis tempora admirantur nostra nec ad exemplum vix similem aut rarissime largiuntur. Talem ac tantum voluit sibi admirabilis antistes Dei Faro in longinquis regionibus procurare, qui ad eius[n] loci excubias curasset vitam angelicam ad illuminationem multorum ducere. — —

122. Hactenus laeta a corde spiranti cucurrerunt miracula, sed hoc novissimum cum fine dabit cum dolore maxima suspiria. Expediam enimvero summatim, quantum nunc tempora nostra sint[a] maestifica paganorumque desolatione

Capp. 118. 119. 122. *A 2a. b.*

Cap. 118. a) visib. *A 2a.*

Cap. 119. a) Clothar. *A 2b, ut infra.* b) *ita A 2a. b*; cognomento Pii *add. Mab.* (*sed cf. p.* 200, *l.* 6). c) heriditasse *A 2a.* d) dilectationem *A 2b.* e) operibus *pr. m. A 2a.* f) *om. A 2b.* g) sfors *A 2b.* h) equi *A 2b.* i) positus *A 2a* (*pr. m.*). *b.* k) *ita A 2a. b*; qui *Mab.* l) *ita recte A 2a. b*; pondus *Mab.* m) abnegarit *A 2b.* n) huius *A 2b.*

Cap. 122. a) *ita A 2a. b*; sunt *Mab.*

1) *Bulgari a.* 827. *Sclavos in Pannonia sedentes, misso per Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt et expulsis eorum ducibus proprios rectores constituerunt, cuius rei adversae causa anno post Baldricus dux Foroiuliensis honoribus quos habebat privatus atque marca ipsius inter quattuor comites divisa est; cf. Ann. regni Francorum a.* 827 *sq. (ed. Kurze p.* 173 *sq.); Dümmler, 'Gesch. d. ostfränk. Reichs' I, p.* 36[2]. *Anno* 829. *iidem iterum eadem via regnum invaserunt atque c. a.* 831. *Walahfridus in carmine de adventu Hlotharii imperatoris illius hostis meminit, MG. Poetae II, p.* 405; *cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' n.* 1029a *(ed. alt.).*

terra dulcis cultoribus suis maestifica, regna quoque quae olim gloriosa nunc ingloria principumque virtus ac potentia quam infirma. Haec vero quae dicimus testantur adhuc recenti caede tepentia flumina, quae purulentis cadaveribus innumerabilium christianorum inundant[a] tumentia maria, et illud maxime flumen, cuius nomen sonat Sequana; albent enim huius insulae multae ossibus captivorum innumerabilium. Postquam autem transitus bonae memoriae Hludovici[b] imperatoris decimum duxit annum[1], Karoli[c] filii eius regni pars vestigia prioris gloriae et pacis mutavit in discordiam. Et ob hoc gemere coeperunt flumina illius regni intrantia maria sub Northmannorum[d] maxima carina, quae a principio conditae gentis Francorum erant inscia[2]. Tunc primum sulcantes Sequanam, dederunt stragem horrendam caelo hinc inde habitantibus circa eam, tandemque nullo resistente applicuerunt multitudinem navium ad urbem Parisii[e] ipsam. Quantum ibi attraxerit hoc regnum populum cum rege Karolo suo nequicquam, terra eum vix sustinente, caelumque sub pelle sua obumbrante incertum nobis scire miramur numerum. Cumque non tantam audaciam in pectore concepissent Franci, ut utrasque partes fluminis bello obsedissent, consilium inierunt ad ruinam et ad interitum per omnia labentia saecula, dato tributo copiosissimo terrae. Cum magna gloria reddiderunt eos opulentissimos omni habundantia[f] auri et argenti mari ad confusionem et ignominiam suorum.

123. Post hanc ingloriam[3] huius regni et improperium aliorum regnorum venit decimus annus[4], qui iterum crudeliorem atque maiorem multitudinem classium, regente eas gubernaculo Northmannorum, dedit[a] Sequanae, mittente easdem mare. Hi vero velut Parcae[b] Furiaeque insatiabiles ac aviditate crudeli inmites ab egressu[c] maris omnem pulchritudinem regionum illarum, quas fluvius Sequana hinc et inde velut paradisum Dei irrigabat, gladio impatienti voraverunt ac voraci flammae cuncta tradiderunt, quousque concluderent in[d] saevitione[5] civitatem Parisii. Civitates vero quaedam turribus firmae non potuerunt episcoporum suorum[6] servare vitam.

858. 124. Clarior autem atque potentior princeps insignis de nomine Hludovicus[a], pastor[7] ecclesiae sancti Dionysii[b], quae caput extollit super ceteras ecclesias ter-

Capp. 122—124. *A* 2*a*. *b*.

Cap. 122. a) invadant *A* 2*b*. b) Ludovici *A* 2*a*. c) Charlo *corr.* Charoli *A* 2*a*, *et sic infra*. d) *ita A* 2*b*; Nortm. *Mab.*; Normann. *A* 2*a*: *item infra*. e) *ita codd., ut infra*. f) *ita A* 2*b*.

Cap. 123. a) se *add. A* 2*b*. b) per se furiae quam insat. *A* 2*a*. c) ingressu *A* 2*b*. d) hac *add. A* 2*a*.

Cap. 124. a) *ita A* 2*b* (*v. supra l.* 6); Lud. *A* 2*a cum Mab.* b) Dionisii *A* 2*a*.

1) *Anno* 845. *neque* 850. *Karolus Nortmannis munus septem milium librarum offerre coactus erat, ut Lutetia Parisiorum pervasa Gallias relinquerent; cf. Ann. Bertin. h. a.; Walther Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich'* (1906), *p.* 104 *sqq.* 2) *In laterculo capitum sententia apertior est:* Quod ante tempora Karoli, filii Ludovici imperatoris, Galliae flumina Nortmannis fuerint incognita. *Ceterum Nortmanni primum a.* 841. *classe in Sequanam fl. pervecti sunt; cf. Ann. Bertin. h. a.; W. Vogel l. c. p.* 84 *sqq.* 3) *I. e. dedecus.* 4) *A.* 856. *m. Dec. et* 857. *Lutetia a Nortmannis invasa et incendio tradita est; cf. Ann. Bertin. h. a.; W. Vogel l. c. p.* 153 *sqq.* 5) *Pro saevitia.* 6) *Nortmanni per annos* 858—860. *episcopos hos interfecerunt Baltfridum Baiocassinum, Ermenfridum Bellovacensem, Immonem Noviomagensem; cf. Ann. Bertin. a.* 859. 7) *Ludovicus 'abbas cooenobii sancti Dionysii' (ita Lat. cap.) cum fratre Gauzleno abbate Glannafoliensis monasterii a Nortmannis*

rarum potentia dignitatis et principatum[a] omni honore sapientiae ac religionis, impotens fuit ab eorum captivatione se observare. Cuius redemptione ponderibus inaestimabilibus auri et argenti[1] ablata[b] est omnis gloria et ornatus atque decor ab universis ecclesiis regni, atque ipsa aurea Roma se spoliatam suo decore aliquo modo sentit.

125. In tantum enimvero ira Dei concitata exarsit contra populum, ut nulla ratione quinque[2] anni temporum scirent posse eos superari. Circumsepti sunt namque a Karolo navigio mirabili[a] ac numquam in nostris regnis simili viso per revolutionem[b] duodecim septimanarum cum toto regni populo in quadam insula Sequanae[3], adiuncto etiam altero regno sibi Karolus, nepotis sui videlicet Hlotharii[c]. Nec ita etiam defecerunt a potentia suarum virium quam coeperant[d], sed invalidum duorum regnorum populum cum suis regibus ab insula dira fatigatione dimissum, captis omnibus navibus quibus obsidebantur, cum delusione pudentissima regni gentis Francorum et retinet insula eos victores, subdita[e] potestate alienorum, privata suorum.

126. Post haec itaque ad hoc nefandissimum huius regni malum vomuit iterum mare ampliorem Northmannorum multitudinem[4], quam[a] valde extimuit prior multitudo Northmannorum. Priores vero a sequentibus Northmannis obsessi, nomine regis Karoli sunt devicti, statutis tamen donis gravissimis auri et argenti ex regno immensaque adhibita ad haec pro obsidione prioris multitudinis victus abundantia. Sicque tandem aliquando obsessione[b] diutissima nefandi a nefandioribus visi sunt superati astutia acutissima. Ita quoque est ab illis actum et fide vana illorum acceptum est promissum, ut discedendo utraeque partes iam ultra nescirent finium nostrorum introitum.

127. Quos cum mare recepturos speraret, illi infidelitatis itinere flexo terminos prioris devastationis adaucti numero praetercurrunt. Saltum namque Briegium insoliti[a] arripiunt eumque[b] a suis possessoribus[c] gladio cruenti igneque calenti spoliant et ad ultimum hanc civitatem Meldis[5] navigio improviso accelerant. 862, Ian.

Capp. 124—127. *A* 2*a*. *b*.

Cap. 124. a) principatuum *A* 2*b*. b) oblata *A* 2*b*.

Cap. 125. a) innumerabili *A* 2*b*. b) revelationem *A* 2*b*. c) *ita scripsi*; Lhotharii *A* 2*a*. *b*; Lotharii *Mab*. d) coeperunt *A* 2*b*. e) *ita A* 2*a*. *b*; subdita — suorum *om*. *Mab*.

Cap. 126. a) quem *A* 2*b*. b) *ita A* 2*a cum Mab*.; obsidione *A* 2*b*.

Cap. 127. a) *ita A* 2*a*. *b*; *om*. *Mab*. b) cumque *Mab*. *(errore typographi?)*. c) possessionibus *A* 2*b*.

a. 858. *captus est, qui gravissimam multam postulaverunt; cf. Ann. Bertin. h. a.; W. Vogel l. l. p.* 161. 1) *Ex auro* 688 *librae, ex argento* 3250 *a monachis S. Dionysii solutae sunt, teste codice quodam S. Nicasii Remensis, hodie n.* 789 *(antea G.* 599. 595*), s. IX, f.* 106′ *(cf. 'Arch.' VIII,* 394*; 'Catal. général des mss.' XXXIX,* 1, 1904, *p.* 123 *sq.).* 2) *A.* 858 —862. 3) *Oscellum (hodie fortasse Oissel, dép. Seine-Inférieure; cf. W. Vogel l. c. p.* 163*) insulam Sequanae Karolus a.* 858, *mense Iulio aggressus est, Nortmannos obsessurus, cui Lotharius nepos mense Augusto succurrebat, atque usque ad IX. Kal. Oct. absque profectu hostes obsidebant; cf. Ann. Bertin. h. a.; Hincmarus, De villa Noviliaco (SS. XV, p.* 1168*).* 4) *Nortmanni in Somna consistentes contra alteram eorum partem in Sequana versatam a Karolo a.* 860. *conducti sunt; cf. Ann. Bertin. h. a. et a.* 861; *W. Vogel l. c. p.* 183. 5) *Nortmanni in parvis navibus vecti Meldensium urbem a.* 862, *mense Ianuario adierunt; cf. Ann. Bertin. h. a.; Dümmler, 'Gesch. des ostfränk. Reichs' II, p.* 28[2]; *W. Vogel l. c. p.* 186.

862, Ian. 128. Prima autem parte noctis eam occupant et sorte igni desolatorio accendere destinant; flammae quoque eius incommode[a] lucentes vertunt noctem quasi in[b] diem ignotasque vias circumquaque penetrant. Domos etiam gementium atque diversas semitas urbis miserrime[c] sanguine humano maculant ecclesiasque olim venerandas omni spurcitia faedant. Pulsat ad haec clamor confusus caelum, terra atque aer gemitibus praegnantium atque lactentium[d] concutiuntur, aureaque sidera flammis eius voracibus subtrahuntur.

129. Audiens autem haec insperate[a] hoc monasterium illi vicinum civitati, vix senatores dimisit a se suos, totum concussum novo pavore. Custodem tamen potentissimum ac suum dominum, beatum scilicet[b] Faronem, secum retinens, tandem tamen advenientes ferocissimos recepit vastatores. Qui cum[c] equis advolando in hac sancta domo aggredi superbe temptassent, equites[1] fixi uno in[b] loco nutu divino haerebant, nullis prorsus acribus[d] verberibus movendo sessores suos obaudiebant. At vero cernentes mausoleum tanti confessoris, incontaminatam hanc aedem sanctam atque habitationem huius interiorem pro timore eius magnificentiae observaverunt.

130. Denique quadam die ira[a] inordinata a[b] christianis irritati habitacula circa hunc locum posita, quae forensibus[2] studiis patebant, ignis pabulo tradunt, qui cum sua voratrici flamma irretractabiliter[3] omnem forensem pulchritudinem huius loci sparsisset levibus favillis in aere, nullis moderatus habenis. Saevit tandem in ipsis liminibus ostii, quod erat ante porticum atrii huius sanctae ecclesiae, porticum inquam omnium viantum[c], ibique vigorem virtutis suae ignis mirabiliter coepit deponere.

131[a]. Replet quoque totam porticum vi caloris sui et[b] omnia materiamina[4] lignorum eius flamma amicabili suavitate lambendo innocua percurrit, summaque culmina ecclesiae quatuorque eius partes igneis ictibus pulsans, non solum inlaesam non servat, sed nec etiam aliquod vestigium fuliginis eam neque eos qui in circuitu ipsius continentur maculat. Qui victor namque omnia in cinerem resolvendo illuc usque venerat[c], meritis tanti confessoris victum ab ipsis materiaminibus lignorum, quae paululum ante vicerat, se sentit. Dat quoque ignis honorem loco tanto[d] patroni[5] assignato discrevitque eum ab aliis locis eius merito. Recognovit enim se non amplius valere nisi iuxta permissum divini moderaminis et didicit taliter venerari sanctos Dei et intellexit se non posse in omnibus secundum se, sed ab eo[e], qui est simplex a se et omnia ab illo et non a se, cuius ipsum esse eius est esse. O quam gloriosus es, Domine, in sanctis tuis, qui meritis confessoris tui[f] Faronis hunc locum ab incendio tibi servasti! Ideo laudes in excelsis tibi

Capp. 128—131. *A 2a. b.*

Cap. 128. a) incommodae *A 2b.* b) *om. A 2b.* c) miserrimae *codd.* d) lactantium *A 2b.*

Cap. 129. a) inspirate *A 2b.* b) *ita codd.; om. Mab.* c) eum *A 2b.* d) acris *A 2b.*

Cap. 130. a) ita *A 2b.* b) *ita A 2a. b cum lat. capitum; om. Mab.* c) viantium *A 2a.*

Cap. 131. a) *ita Chesnius distinxit; caput paulo infra l. 28. a verbis* Qui victor *incipit Mab.* b) *ita A 2a. b; om. Mab.* c) venerant *A 2b.* d) *ita A 2a*; tanti *A 2b.* e) *ita A 2a. b*; alio *Mab.* f) *om. A 2b.*

1) *I. e. equi.* 2) *Lat. capitum:* Nortmanni forenses monasterii officinas tradiderunt igni, *i. e. foris positas, exteriores.* 3) *Germ. 'unverzüglich'.* 4) *Materies aedificiorum.* 5) *Patron i. e. patronus. Duc.*

damus, precantes cum patrono nostro magnificentissimo Farone, ut nos et templum istum[a] conserves in aeternum, qui disponis et moderaris omnia ab aeterno, cuius imperium aeternum, potestas et maiestas aeterna, manens[b] per infinita saeculorum saecula. Amen[c].

II. CONVERSIO OTGARII DUPLEX.

Codicum A 3a. b caput ultimum.

Igitur[1] primum, *inquit*[2], *bonis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos agnoscas licebit.* Quorum quidem alterum demonstratur ex altero. Nam cum[a] bonum malumque contraria sunt, si bonum potens esse constiterit, liquet imbecillitas mali; at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed utique[b] nostrae sententiae fides abundantior sit, alterutro calle procedam. Nunc dicam[c] de Otgario nobilissimo viro, qui tempore gloriosissimi imperatoris Karoli Magni claruit et secundus a rege fuit. Post multa quae fecit prelia in se reversus reliquit omnia sua, esse se secuturum Christum cogitavit, sicut ipse dixit: *Qui vult* Matth. 16,24. *venire post me, abneget semet ipsum et*[d] *tollat crucem suam et sequatur me.* Per monasteria monachorum pergens[e], et in quocunque ad orandum intraverit[f] locum, baculum[g] quem manu tenebat[h] in pavimento iactabat[i], et si aliquis ex monachis retro respexerit[k], ilico inde regrediens ad alterum monasterium ibat. Veniens autem ad sancti Faronis locum, baculum quem manu tenebat in pavimento iactavit, et nemo ex monachis illis retro respexit. Propter hoc illum dilexit locum. Inde reversus ad Karolum[l], querens[m] ei licentiam monachorum habitum accipere, hortans Benedictum secum redire ad sancti Faronis monasterium, una cum illo monachorum accipere vestimentum. Perdurantes in hoc consilio, sicut athletae Christi dimiserunt[n] arma et omnia sancti Faronis confessoris almi loco tradiderunt. Manserunt itaque praedicti viri in hac religiositate, quandiu vixerunt. Per idem tempus pergens beatus Otgarius ad Karolum, postulavit ei[o] dare[p] ad sancti Faronis locum in Ytaliam[q] unam abbatiam, quae est in Ytalia[r] in loco qui dicitur Vercellis[s, 3]. Postea multa miracula fecit[t] Deus per beatum Otgarium, cui est honor et potestas, laus et gloria in saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[u] VITA SANCTI FARONIS EPISCOPI ET CONFESSORIS.

Cap. 131. *A 2a. b.* *Conversio Otgarii I.* *A 3a. b.*

Cap. 131. a) istud *A 2b.* b) manes *A 2b*; manet *A 2a.* c) Explicit vita gloriosissimi confessoris domini Faronis urbis Meldensis pontificis *subscr. A 2b.*

Conversio Otgarii I. a) cundique | num *corr.* cum bo | num *A 3a.* b) *corr.* ut *A 3b.* c) *ita A 3b;* inco deotgario *A 3a.* d) *versu ex. om. A 3b.* e) pergens — orandum *fere evanuerunt A 3b.* f) intraverat *A 3b*; intrabat *altera Conv.* g) baculum quem *evanuerunt A 3b.* h) (tene *evanuit*) | bat *A 3b (v. l. 19);* tenuerit *A 3a.* i) *ita altera Conv.*; iactaret *A 3a*; *evanuit A 3b.* k) respiceret (?) *A 3b.* l) *corr.* Karolum est *A 3a.* m) querit ab eo lic. *A 3b.* n) *ita A 3b*; di | mis::::: *corr.* arma | dimiserunt *A 3a.* o) *m. al. del. A 3b.* p) dari *A 3b.* q) *ita A 3a*; in Italiam *m. al. del. A 3b.* r) Italia *A 3b.* s) Vercellus *A 3a (corr.). b.* t) fecisse *A 3a, corr.* u) *subscr. om. A 3b.*

1) *Haec miraculum Lupi (supra c.* 118) *in A 3a. a*. b excipiunt.* 2) *Biographus scilicet Faronis A in c.* 45. *inedito:* Ac tu, inquit, bonis semper adesse Dei virtutem, malos cunctis viribus esse desertos agnoscas licebit. 3) *De illa abbatia nihil traditum est.*

CONVERSIO OTHGERII[a] MILITIS, QUALITER ABRENUNTIANS SAECULO, DEO IN MONASTICO[b] HABITU MILITAVIT[c].

(1[d]). Faronis sanctissimi confessoris[e] ac gloriosissimi Meldensium pontificis vitae venerandae dignum est subscribere[1], qualiter ad monasterium, quod idem pontifex studio piae devotionis prope civitatem fundavit et in honore[f] sanctae Crucis ac beati baptistae Iohannis sanctique[g] Petri et omnium apostolorum devotius dedicavit atque possessionibus amplissimis nobiliter honoravit, Othgerius vir illustris generositatis et adeo strenuus in praeliis, ut propter frequentem ac victoriosam adversariorum debellationem[h] spetiali tunc temporis cognomine solus inter praeliatores et etiam ab ipsis praeliatoribus praeliator fortis et pugnator appellaretur, ut ibi monasticae conversationis perseverantiam promitteret, advenit. Nulli recte sapientium sive iustae discretionis notitiam habentium dubium est, quod tamquam gloriae miseria[i], laetitiae est adversa[k] tristitia, sic bona malis ac vitia virtu-
Prov. 2, 14. tibus naturaliter existunt contraria. Cum igitur pessimi plures, *qui laetantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis,* bonis ubertim affluunt temporalibus, iusti autem, semper operam virtutibus inpendentes, permansuram spe felici praestolantes laetitiam, multis miseriis et pluribus affligi videntur angustiis, occulta Dei iuditia ac suae dispensationis ignorantes providentiam, erronea retractatione miran-
Conv. Otgarii prior. tur, quid fieri possit, ut prospera malis, bonis adversa, quia sunt contraria, sibi invicem conveniant, ut sotiari valeant. Sed cum multa sit tempori et aeternitati distantia, bona temporis sive mala iustis indifferenter eveniunt et iniustis; aeternitatis vero bona non nisi bonis, mala autem perpetua non debentur nisi malis. In his ergo, quae temporalia sunt, nec inaniter de prosperis gloriari nec ineptę de adversis iusti debent conturbari, — sunt etenim transitoria, — sed potius in tribulatione gaudere, ut animas suas possideant in patientia: angustia enim tribulationis
cf. Sap. 3, 6. patienter eam ferentibus purgationis est ignis et probationis, quia tamquam aurum in fornace probavit electos Dominus et quasi holocaustum hostiae accepit[l] illos
cf. Exod. 29, 41. in odorem suavitatis.

Conv. Otgarii prior. (2). Praefatus igitur Othgerius vir generosa nobilitate clarissimus, Deoque permittente, in frequenti praeliorum exercitatione victoriosissimus et ideo tempore gloriosissimi imperatoris, magni videlicet Karoli[a], inter Francorum principes gloria et honore adeo sublimatus, ut post ipsum in regni imperio et dominatu existeret secundus, dum gloriosius polleret in saeculo, sanae mentis industria retractare cepit, quod gloria et elevatio saecularis, quibus cor eius pompose efferebatur in hominibus, et divitiae, quas in saeculo praesenti cum iniustis quibuslibet et male agentibus communiter possidebat, quia[b] transitoriae erant et inanes[c]; has sese divinitus aspiratus diffinivit relinquere, ut in aeterna beatitudine mereretur cum sanctis perpetuas possidere. Hac etenim sententia motus fuerat et recreatus,
Luc. 14, 11. quam ex ore veritatis audierat: *Quod omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.* Ab illo ergo regni solio, in quo secundus a rege, ut dictum est, gloriabatur, se humiliandum, ut exaltari mereretur[d], disposuit et falsae

Conversio Otgarii II. *Capp.* 1. 2. *A 1b. 2a.*

Cap. 1. a) Ogerii *A 2a, et sic deinceps.* b) *corr. e* monasterio *A 2a*; monachico *Mab.* c) eodem modo et ordine, quo et in libro de vita sanctissimi patroni nostri Faronis *add. A 2a.* d) *numeros addidi.* e) *om. A 2a.* f) honorem *A 2a.* g) que *om. A 2a.* h) debellatorum *A 2a.* i) miseriae *A 1b, corr.* k) *ita A 2a*; aversa *A 1b.* l) *ita A 2a cum Vulg.*; recepit *A 1b.*

Cap. 2. a) Caroli *A 2a.* b) quia *abundat.* c) inest *A 1b, corr.* d) *ita A 2a cum Mab.*; exaltaretur *A 1b.*

1) *Vita Faronis B in A 1b praecedit.*

beatitudinis exuendum divitiis, ut post hanc erumnosam vitam gloria ditaretur verae beatitudinis, perhenniter ante Deum victurus cum angelis. Sciens ergo oportere per multas tribulationes in Dei regnum introire nec esse condignas passiones[a] vitae praesentis ad futuram gloriam, quae revelabitur in sanctis, ad exemplum Domini, qui cum sit Deus, *semet ipsum exinanivit, servi formam accipiens, factus oboediens usque ad mortem,* post multa praelia, quae viriliter exercuit, post famosae laudis gloriam, quam sibi strenuis operibus propagavit, sua omnia, Iesum Christum secuturus, dereliquit et cum Paulo[b] apostolo[1] semet ipsum huic mundo atque sibi mundum ipsum crucifigere non horruit. Sicque verbis dominicis, quae attentius audierat in euvangelio[2], humiliter oboedivit: *Qui vult venire*[c] *post me, abneget semet ipsum et tollat crucem suam et sequatur me.*

cf. Act. 14, 21. cf. Rom. 8, 18. — Philipp. 2, 7. 8. — Conv. Otgarii prior.

(3). Suscipiens igitur peregrinationis insignia[3], peregre profectus est monachorum explorare coenobia, ut scilicet, in quo regularis disciplinae custodiam districtius observari cerneret, in eo morum suorum conversionem promitteret vitaeque suae perseverantiam iuxta sancti Benedicti regulam[4] confirmaret, sub abbatis imperio, propriis abdicatis voluntatibus, quoad viveret, Domino serviturus. Qui baculo[a], quem ferendum pro signo peregrinationis susceperat, plures corrigiarum ligulas appendit et in ipsarum summitatibus[b] ligularum ferri sperulas adfixit, quem in pavimento cuiusque monasterii, in quod oraturus intrabat, violenti iactabat inpulsu, argute diligenterque attendens, an forte monachi ex mentis vanitate sese leviter ad strepitum converterent baculi. Hic igitur, perlustratis pluribus monasteriis et, ut dictum est, exploratis, in nullo eorum tantam repperit continentiam[c] a vanitate, quantam in sancti Faronis religiosissima congregatione. Illic enim, dum praedictum baculum cum suis appendiculis pavimento violenter impelleret, et baculus in sua conlisione confusae vocis strepitum redderet, de astantibus monachis nullus est motus, ut retro respiceret vel ab intentione suae devotionis animum amoveret praeter[d] unum de his qui sub custodia servabantur puerum. Quem mox unus de custodibus virga disciplinae percussit et sic eum a vanitate ad id quod[e] erat intendendum oculos reflectere coegit. Unde manifeste intellexit, quod ibidem devotissime servabatur et regula monasticae religionis et disciplina regularis institutionis[f]. Ex qua re mox sibi proposuit, ut illic[g], spreta[h] pompa saeculi, monachorum susciperet habitum. Prudenti ergo usus consilio, ad regem inde regressus est Karolum[1], ut ab eo exposceret, quatinus sibi sanctae religionis habitum suscipere suo permissu licuisset. Unde Karolus conpunctus, — commotа sunt quippe super eum viscera eius, — flebilibus sese lacrimis infudit et licentiam, quam[k] devotus petiit, ei habere cum bona gratia permisit. Ex qua re seniores palatii, mediocres et infimi versi sunt in admirationem, benedicentes Dominum, qui in tanto viro sic mirabiliter dexterae suae magnificavit immutationem.

cf. 3. Reg. 3, 26.

Conversio Otgarii II. *Capp.* 2. 3. *A* 1*b*. 2*a*.

Cap. 2. a) huius *add., sed del. A* 1*b*. b) *ita A* 1*b cum Mab.*; ap. P. *A* 2*a*. c) *ita A* 2*a cum Mab. et Conv. priore*; post me venire *A* 1*b*.

Cap. 3. a) bacul| (*littera abscisa*) *pr. m.*, baculum suum *m. al. A* 1*b*. b) summitis *A* 2*a*. c) continentia *A* 2*a*. d) propter *A* 2*a*. e) *ita pr. m. A* 2*a cum Mab.*; quo (*A* 1*b*). f) instituonis *A* 1*b*. g) ille *A* 2*a*. h) sp[r]ęta *A* 1*b*. i) Charolum *A* 2*a*, *ut infra*. k) quam|quam *A* 2*a*.

1) *Ep. ad Galatas* 6, 14. 2) *Matth.* 16, 24. 3) *Peregrinantes non solum baculum et peram ferebant, sed etiam quodam signo in capite vel super vestes distinguebantur. Carpenterius.* 4) *Reg. Benedicti c.* 58: Si promiserit de stabilitatis suae perseverantia, *et infra:* promittat de stabilitate sua et conversione morum suorum.

Conv. Otgarii prior.

(4). Tunc devotis exortationibus monuit Benedictum, quem in multis praeliis habuerat sotium, ut secum futurus monachus veniret ad sancti Faronis monasterium, ut qui multa simul in homicidio fecerant flagitia, sua simul in monasterio[a] paenitentes plangerent peccata. Cuius monitis et pręcibus adquiescens Benedictus, — memor enim fuit praeteritae sociętatis, — ei se iterum sotiavit, et ambo pariter, ut athletae Christi fide viriliter armati, ad[b] sancti Faronis reversi sunt monasterium. Ubi arma bellica et omnia quae in saeculo habuerant votivo corde pro nomine Iesu Christi relinquentes, quandiu vixerunt, in sancta religione manserunt.

(5). In eodem vero anno, quo monachi effecti[a] sunt, Othgerius, iam cognoscens monasticas consuetudines, ad Karolum regressus est, monens eum et humiliter expostulans, ut qui cęteris monasteriis benefacere consueverat, sancti Faronis monasterium a benefactis non exciperet, sed elemosinam suam dilatando stipendiis fratrum, Deo illic famulantium, aliquibus misericorditer incrementis subveniret. Cuius militiae et strenuitatis Karolus, ut moris est nobilium, reminiscens, conversioni[b] quoque ac devotioni pie congaudens, ne frustratus a[c] se Dei servus rediret, pro eius amore quandam ex suo dominicatu[1] sancti[d] Faronis dedit abbatiam, in honore[e] sanctae Mariae sanctique Petri apostoli dicatam, in loco qui Reda[2] dicitur, qui videlicet locus distat ab urbe Meldensium et[f] monasterio spatio stadiorum octoginta. Alteram vero, quam ipse olim in suburbio Vercellinsi[g] tenuerat, ei spontanea benignitate ad usus eorundem fratrum reddidit; quae videlicet abbatia tamdiu postea sub dominio abbatis et fratrum sancti Faronis fuit, quamdiu rex Francorum Italiam sub suo regimine tenuit, illa de Reda usque in praesentem diem permanente in praedicti monasterii commoditate.

(6). Postea praedictus Othgerius pluribus annis in monasterio vivens sub abbatis imperio, dirae sitis siccitate[a] corpus suum castigavit et horrore dirae famis crudeliter maceravit, in vigiliis et orationibus peccata sua reminiscens lacrimosis gemitibus[b]. Cuius veram conversionem atque vitae sanctitatem[c] multis postea dominus Iesus Christus declaravit miraculis, ut manifeste demonstraret, quod
cf. Luc. 15, 7. gaudium est angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente quam supra nonaginta novem iustis non indigentibus poenitentiam[d]. Ipsi soli, qui peccatores
cf. Rom. 6, 7. ad poenitentiam misericorditer expectat et poenitentes a peccatis clementer iustificat, sit gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto per infinita saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[e].

Conversio Otgarii II. Capp. 4—6. *A* 1*b*. 2*a*.

Cap. 4. a) monasterium *A* 2*a*, *corr.* b) *superscr. A* 2*a*.

Cap. 5. a) affecti *A* 2*a*. b) que *add., sed del. A* 2*a*. c) ac *A* 2*a*. d) sancto Faroni *A* 2*a*. e) honorem *A* 2*a*. f) *ita A* 1*b cum Mab.*; a *add. A* 2*a*. g) *ita A* 2*a*; Vercellensi *A* 1*b*.

Cap. 6. a) siccitatis *pr. m. corr.* siccitate *A* 1*b*. b) agentibus *A* 2*a*. c) sanctitate *A* 2*a*. d) *corr.* poenitentia *A* 1*b*, *et ita A* 2*a*. e) *om. A* 2*a*.

1) *I. q. dominium, proprietas. Cangius.* 2) *Hodie Réez-Fosse-Martin (dép. Oise), ubi fontes baptismales saec. XIII. constructi adhuc extant. Abbatia extincta, locus in vicum redactus est, qui circiter* 15 *chiliom. ab urbe Meldensi abest. Ecclesia ex abbate S. Faronis pendebat; cf. A. Longnon, 'Pouillés de la province de Sens'* (1904), *p.* 478.

PASSIO RAGNEBERTI MARTYRIS BEBRONENSIS.

S. Ragneberti monasterium (hodie St.-Rambert-en-Bugey aut St.-Rambert-de-Joux, dép. Ain) in confinio provinciae Lugdunensis situm et postea ad archipresbyteratum Ambroniacensem spectans[1] *locum occupabat deserto Iurensi vicinum, isque Bebrona antiquitus vocatus esse dicitur, antequam ex ipso martyre nomen ceperit, hodieque undis Brevon rivuli rivum quem Albarine vocant influentis alluitur. Fratrum monasterii S. Ragneberti nomina una cum Stephano abbate Necrologio Augiensi post fratres celeberrimi monasterii Insulae Barbarae illata sunt*[2]. *Richardus abbas S. Ragneberti a.* 1050. *synodo Romanae sedente Leone IX. papa intererat, per quam Gerardus episcopus Tullensis in sanctorum numerum relatus est*[3]. *Humbertum abbatem S. Ragniberti Iurensis fratresque regulam Benedicti professos Caelestinus III. papa in beati Petri et suam tutelam suscepit, scilicet locum ipsum monasterii cum omnibus rebus, quae ad idem pertinebant, et cum burgo, i. e. oppido adiacente*[4].

Passio Ragneberti, quam edituri sumus, arta necessitudine cum Leudegarii coniuncta est. Ragnebertum eodem fere modo per Ebroinum maiorem domus interiisse biographus statuit, quo Leudegarium passum esse constat, atque haec similitudo viros doctos minime fugerat[5]. *Neque vero sterilitas ipsius ubertati alterius passionis ab auctore et gravi et aequali conscriptae aequiparari potest atque fides eiusdem facile concutienda est. Ebroinum ex infimo genere ortum esse asseruit, qui Francos summo loco natos aut interfecisset aut effugasset cum alios tum Ragnebertum; eiusmodi autem origo neque a*

1) *'S. Renebertus' abbatia appellatur in Poleto ecclesiae Lugdunensis, saec. XIII (ed. A. Bernard, 'Cartulaire de l'abbaye de Savigny', II, p.* 931; *A. Longnon, 'Pouillés de la prov. de Lyon',* 1904, *p.* 27*), in posterioribus autem eiusdem generis libris s. Raneberti aut s. Regneberti abbas citatur (Bernard l. l. p.* 948. 975*).* 2) *P. Piper, Mon. Germ., Libri confraternitatum* (1884), *p.* 258. *Mabillonius e legatis Ansigisi abbatis Fontanellensis* († 833) *hoc ad idem monasterium rettulit (Gesta abb. Fontan. ed. S. Löwenfeld p.* 60, *n.):* libram unam ad Sanctum Reginbertum, ubi primo elementa didicerat literarum, *atque omnino erravit, statuens Hebronam vel potius Bebornam locum (hodie Borre, arr. Hazebrouck), qui in charta quadam Sithiensi commemoratur (Guérard, 'Cartulaire de l'abbaye de St.-Bertin',* 1840, *p.* 68*), eundem esse atque Lugdunensem illum, de quo agitur.* 3) *Widrici Miracula S. Gerardi, SS. IV, p.* 508. 4) *S. Guichenon, 'Histoire de Bresse et de Bugey', Lugduni* 1650, *'Preuves' p.* 234. 5) *E. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 279.

Leudegarii biographo confirmatur neque per se credibilis est, monente Valesio[1] *arbitro bono et certo. Quod Ragneberto maioris domus occidendi consilium attribuit, ipse Cointius, qui Passionem de cetero fere caecus sequitur, stupuisse videtur, nam tanto odio auctorem in Ebroinum invectum esse scripsit, ut ne famae quidem sui martyris pepercisset*[2]. *Causam autem similitudinis utriusque Passionis et Ragneberti et Leudegarii repperisse mihi videor. De genere enim et virtutibus et fine martyris sui biographus disserens ipsis Ursini verbis usus est illique vel ultima dicta supposuit ea, quae Leudegario attributa erant, atque ex vetustiore quoque eiusdem Passione verba singula deprompsit. Ragneberti igitur Passionem describens exemplum Leudegarii imitatus est, cumque Ursini libro usus sit, aevo Carolingico degisse videtur*[3]. *Attamen ipse primi miraculi meminisse voluit, quod quattuordecim annis post martyrium ad tumulum contigisset, atque oleum testatus est usque ad suum tempus in lucernas ibi constitutas fluxisse, quo omnes aegroti advenientes sanandi essent. Sermonem auctori saec. IX. attribuam, qui nonnulla antiquae robiginis exempla servaverit, veluti accusativum pro ablativo et vice versa, masculinum pro neutro, passivum pro activo, activum pro deponente, alia. Semidoctus ut erat, 'oleum' e Graeco interpretatus (c.* 8*) pro misericordia accepit, vocabula* ἔλεος *et* ἔλαιον *parum distinguens.*

Bebronae autem, ubi Ragnebertus iugulatus esse dicitur, sancti Genesii martyris aedicula extabat, quam a Domitiano eremita quondam constructam esse auctor Passionis rettulit. Domitianum illum Florus diaconus Lugdunensis voluit monasterii Bebronensis primum et conditorem et abbatem fuisse, haec in Martyrologio die 1. *Iulii memoriae tradens*[4]*:* In territorio Lugdunensi loco qui Vallis Vebronna nuncupatur depositio beatissimi viri Dei Domiciani abbatis, qui primus illic eremiticam vitam exercuit et plurimos sibi in Dei servitio aggregans, monasterium instituit, magnisque virtutibus et gloriosis miraculis valde clarus collectus est ad patres in senectute bona. *Huic igitur auctori (c. a.* 830*) Ragneberti Passionem ignotam fuisse persuasum mihi est. Praetermitto Vitam Domitiani*[5] *fortasse saec. XIV. ab homine mendacissimo compositam, quippe qui traditionis chartam nomine Valentiniani imperatoris confinxerit anno primo eius attributam, 'in arandato' nonnulla prioribus possessoribus reservans. Sane eo impudentiae haud ita multi pseudohagiographi progressi sunt, quo ille.*

Ragneberti nomen praeterea duobus locis inditum est, in quae reliquias martyris translatas esse tradunt, scilicet Saint-Rambert-sur-Loire (arr. Montbrison, dép. Loire) et Saint-Rambert-de-l'île-Barbe (cant. Limonest, dép. Rhône). Eorum alter in archipresbyteratu Forisii, postea Montisbrisonis situs 'S. Reneberti' et prioratum[6] *continebat et ecclesiam*[7]*, quorum ille Capitulo Lugdunensi, haec abbati Insulae Barbarae patrono oboediebat. Huic etiam alter locus subiectus erat, in archipresbyteratu Ansae situs, scilicet 'ecclesia sancti Reneberti Insulae Barbarae'*[8].

Textum primigenium solus A. du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Parisiis 1636, *I, p.* 626 *sq., e codice Claudii Doremieux Atrebatensis edidit integrum, nihil praetermittens nisi epilogum. Praeter hanc editionem (D) duos codices contulimus, scilicet*

1) *Codicem Cenomannicum n.* 217, *saec. XII. ex., fol.* 87—87',

2) *Codicem Parisinum n.* 5322, *saec. XIII. in., olim Iohannis Aurati, deinde Collegii Claromontani, tum Colberti n.* 81, *postea Regium n.* 3654, *fol.* 88—88'.

1) *Valesius, Res Francicae III, p.* 229 *sq.* 2) *Cointius, Annales ecclesiastici Franc. IV, p.* 25. 3) *'N. Arch.' XVI, p.* 592. 4) *H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', Parisiis* 1908, *p.* 371; *cf. p.* 384. 5) *AA. SS. Iul. I, p.* 49 *sqq.* 6) *A. Bernard l. l. p.* 958. 7) *A. Bernard l. l. p.* 906; *A. Longnon l. l. p.* 5. 8) *A. Bernard l. l. p.* 917; *A. Longnon l. l. p.* 14.

Sermonis barbari exempla plura codex 1 *exhibet (e. gr. c.* 6. quendam desertum, hortaverunt*) quam* 2 *atque Atrebatensis (D) magis cum hoc (e. gr. c.* 6. Bredone*) convenisse videtur quam cum illo.*

Passio admodum ieiuna, qualis in his codicibus tradita est, lectoribus accepta esse non poterat nisi satis simplicibus, unde aevo multo posteriore altera recensio parata est. Auctor elocutionis legendariae peritissimus elucubratum prologum praemisit, quomodo martyres victoresque saeculares inter se differrent, deinde in 'iniquissimum' Ebroinum eo magis invectus est, denique oleum e sepulchro fluxisse non statuit nisi 'plurimo tempore' atque miracula propter 'enormitatem peccaminum' cessasse in epilogo concessit. Intellectus igitur humani generis interim eo magis progressus erat atque ipsa exemplaria huius recensionis ad aevum recentius spectare videntur. Princeps eam

S. Guichenon, 'Histoire de Bresse et de Bugey', Lugduni 1650, *inter probationes p.* 232—234, *ex Breviario eiusdem abbatiae S. Ragneberti edidit.*

G. Henschenius, Acta sanctorum, Antverpiae 1688, *Iun. tom. II, p.* 695 *sq., eadem acta iteravit, quasi perfectissima essent, textum primigenium tertio loco enumerans, cuius prologum et ultima verba e codice Nicolai Fabri inter adnotata exscripsit. Passio autem, quam mediam ante hanc posuit, a Iohanne Ferrando Soc. Iesu Lugduno missa et a Laboureur praeposito Insulae Barbarae suppeditata ad interpolatam quam examinavi proxime accessit, sed prologus et epilogus desiderabantur, cuius loco de Ebroini malitia, obitu, damnatione talia referebantur, qualia ipse Henschenius omittenda esse existimaverit.*

Ex hac editione frustula nonnulla deprompsit Dom Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules' (1741) *III, p.* 619 *sq.*

B. Krusch.

PASSIO SANCTI RAGNEBERTI MARTYRIS[a].

(1[b]). Spiritu sancto intonante, per psalmistam[c, 1] dicimus: *Dextera Domini fecit virtutem.* Unde in laudem Redemptoris, qui in omnium sanctorum est virtute cf. Ps. 67, 36. mirabilis, augmentum capere dinoscitur devota mens fidelium, dum ęcclesiae[d] frequentans oraculum[2], audit miracula martirum per ostensionem virtutum.

(2). Sanctus igitur Ragnebertus, ex praecelso Francorum[a] genere ortus, V. Leodeg. auct. Ursino c. 1. Radeberti[3] ducis filius extitit, qui inter amnis Sequanae atque Ligeris confinium telluris provincias rexit temporibus multis. Hic igitur nutritus aula palatii, fortis ib. c. 3. corde, promptus ingenio, armis doctus, assidue mundanae sapientiae floribus orna- ib. c. 2. batur undique; sed dum gerebat fortia[4] saeculi, ut post in finem[b] claruit, diligebat attentius corde Deum.

(3). Cumque multi circa eum arderent invidia, et ille malivolorum tendicula planta calcaret proterva, in illis diebus Ebroinus nomine ex infimo genere

Capp. 1—3. 1. 2.

Cap. 1. a) *praescr.:* Idus Iunii passio sci Raneberti mar 1, Idus Iulii passio Ragneberti mris 2; Idus Iulii *margini adscripsit D.* b) *numeros addidi.* c) spalmistam 1. d) ęcclesia 1.

Cap. 3. a) *om.* 1. *D.* b) *ita* 1; fine 2.

1) *Ps.* 117, 16. 2) *Oraculum pro aede sacra infra c.* 6. *accipitur.* 3) *Et Chradobertus quidam et Radobertus maior domus una cum Rageuoberto et Ebroino chartae Chlodovei II. monasterio S. Dionysii a.* 654. *concessae subscripserunt; cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 20; *J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 239 sq. Attamen vereor, ne sola nominis utriusque similitudo Ragneberto Radebertum patrem asciverit.* 4) *Gall. 'force'.*

ortus, Deo et sanctis contrarius, in maiordomatus[a] honore fuerat sublimatus[1]. Huic studium erat, ut quoscumque ex Francorum genere alta ortos progenie nobilitatem[b] V. Leudegar. vet. c. 32. vidisset in saeculi utilitate proficere, ipsos vel interfectos[2] aut effugatos, sublatos de medio, tales in eorum honore sublevaret, quos aut mollitiae obligatos vel sensu debilitatos aut vilitate aliqua parentelae non auderent eius praeceptis impiis resultare.

(4). Cumque plures ex Francis dolere contra se cerneret, iam dicto Dei famulo Ragneberto imputare studuit, quod tale consilium cum duobus palacii proceribus Bodone et Uniscando[a] nominibus habuisset initum, ut iam dictum Ebroinum absque decreto regis conarentur occidere. Sed cum hoc ipse nec prodere vellet crimen nec denegare facinus, intercedente Dei famulo Audoeno[b, 3] pontifice, Rodomae urbis praesule, cuius fama sacerdotii illo tempore orbem repleverat Galliae, non est continuo interfectus; sed cuidam viro potenti Theudefredo[c] nomine partibus Burgundiae in exilio commendatur, eo scilicet factionis obtentu, ut dum in exilium trusus crederetur, absque Francorum improperio latenter morte perimeretur. Sed dispensante[d] Deo, in cuius manu corda consistunt, ipse vir nobilis[4], cui fuerat ad mortem traditus, miseratione conpunctus eum magis vivum servare studuit, quam feralia praecepta Ebroini principis in eius sanguinem adimpleret[e].

cf. 1. Cor. 14, 25. (5). Igitur hoc divina clementia factum est, cuius iudicio purgantur cordis occulta, ut dum mors iussa suspenditur, famulus Dei per paenitentiam purgaretur; dumque paucorum annorum tempore fuisset in religatione exilii toto corde conversus ad Dominum, quod maculaverat saeculi[a] conversatio, lavit lacrimis atque orationibus sui cordis cubiculum.

(6). Interea cum iam promissum tempus propinquaretur, quo beatus vir transferendus de saeculo, Christi praesentaretur obtutibus, iterum bestia serpentino sibilo V. Leudeg. auct. Ursino c. 19. misit mandata[5], ut absque dilatione Ragneberto tollerent vitam. Cumque inviti suscepissent eum, ut implerent[6] mandata tiranni, duxerunt eum per quendam[a] desertum in confinium Lugdunensium Iurae vicino. Deducentes igitur eum, ignari venerunt nocte ad quendam locum Bebrone[b, 7] vocabulum, ubi quidam Dei servus nomine Domitianus[8] religionis obtentu in honore sancti Genesii martiris, dum in

Capp. 3—6. 1. 2.

Cap. 3. a) *m. al. corr.* maioris dominatus 2, *et sic D.* b) *ita* 1; nobilitate 2.

Cap. 4. a) *ita* 1. 2; Unniscando *D*; Vimiscando *coni. Chesnius*; Guescando *Hensch.* b) Aud : : no *pr. m.* 2. c) Teud. 2. d) *ita* 1. *D* (*cf. infra* divina dispensatione); disponente 2. e) adimplere *D.*

Cap. 5. a) seculo 1.

Cap. 6. a) *ita* 1; quoddam 2. b) *ita* 1; Bredone 2 *cum D.*

1) *Sub Chlothario III. rege (a. 657—673) Ebroinus eo munere fungebatur, iterumque Childerico rege a. 675. interfecto idem obtinuit. Ceterum Valesius, Res Francicae III, p. 229 sq. recte monuit parum veri simile esse Ebroinum 'ex infimo genere' ortum esse, atque maiores domus et claritate generis et opum amplitudine eminuisse Einhardus, V. Karoli c. 2, testatus est.* 2) *Verba ad adversarios Leudegarii ab ipsius biographo relata sunt, sed ab Ebroino quoque sanguinem nobilium multorum fusum esse idem c. 4. enarraverat.* 3) *Audoinus cum Ebroino inter principes Chlotharii III. plurimum valebat; cf. V. Balthildis c. 5.* 4) *Item Chrodobertus, cui Leudegarius gladio percutiendus traditus erat, potius suam ipsi tribuit misericordiam.* 5) *Cf. V. Leudegarii vet. c. 34:* Tunc a palatio sententia mandatur decreti, Leudegarium diutius vivere non debere. 6) *V. Leudegarii vet. c. 35:* ut iussionis implerent sentenciam. 7) *De hoc loco v. supra p. 207.* 8) *De eo supra disserui p. 208.*

ipsa heremo sanctorum patrum heremitarum viveret exemplo, artum construxerat oraculum. Deprecatus est igitur athleta Christi se ducentibus, ut eum in ipsa ęcclesia orare permitterent. Cumque hoc illi nullatenus praestitissent, intellexit Dei servus, quod se ad mortem deducerent, atque permittentibus sibi carnificibus, in loco ubi erat suam orationem complevit. Qua consummata, gladiatoribus dixit: [V. Leudeg. vet. c. 35.] 'Ecce! quod iussum est adimplete, sed deprecor per Dominum, ne fatigationem [V. Leudeg. auct. Ursino c. 19.] faciatis longius michi'. Cumque eum super quendam lapidem sedere fecissent, unus ex his mucrone lanceae eius[a] vitam extorsit. Redeuntes ab scelere cultoribus dixerunt, oraculo quodam se in vicino invenisse corpusculum, atque hortaverunt[b], ut mercedis obtentu eum studerent mandare sepulchro.

(7). Sed iuxta vocem praedicatoris egregii[1] incomprehensibilis est altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei. Sacerdos ille, qui eius confessionem susceperat[a], dum in exilio erat, VII annorum curriculo paenitentiam agendam indixerat. Et quia ante dicto termino mors immatura praevenit, bis septeno annorum spacio transacto tempore, tunc primum ad illius tumulum divina virtus effulsit. Sepultus quidem fuerat in ęcclesiae porticu, sed virtute[b] se publicante miraculis, a fidelibus est inde translatus in ęcclesiae templum, iuxta sancti Dei analogium[2] constitutus.

(8). Et quia Grece oleum misericordia[3] nuncupatur, divina dispensatione in lampadibus ibidem constitutis fluere oleum facit usque in hodiernum diem[a]. De quo videlicet oleo iuxta vocem beati Iacobi[4] apostoli dicentis: *Si quis infirmatur ex vobis, inducat presbiteros, ut orent super eum, unguentes eum oleo, quia oratio fidei salvabit infirmum,* si quis a quacumque infirmitate detinetur[b] aegritudinis fatigatus, statim ut manibus fidelium loci illius ex ipso oleo contactus fuerit, pristinam recipit sanitatem. Recipiunt hic caeci lumen, claudi gressum inveniunt, fugatur daemonum turba, expelluntur frigora, dolor dentium saevus[c], praestantur ex fide petenti oportuna solatia. Et dum psalmista[5] dicat de amicis Christi: *Dinumerabo eos et super arenam maris multiplicabuntur,* et Dominus[6] dicit: *Iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris eorum,* quantum est ineffabilis alta redemptoris potentia, quae tanta per servum suum ostendit mundo miracula, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto, unitas divinitatis substantiae, trina manente persona, virtus, laus, imperium et potestas in saecula saeculorum! Amen.

EXPLICIT[d] PASSIO SANCTI RAGNEBERTI MARTYRIS.

Capp. 6—8. 1. 2.

Cap. 6. a) v. eius 1. b) *ita* 1; hortati sunt 2. *D.*

Cap. 7. a) susceperant 1. b) virtutum 1. *D.*

Cap. 8. a) *desinit D.* b) *ita* 1; detentus (2). c) *ita* 1; sevis 2. d) *subscriptionem om.* 1.

1) *Pauli ep. ad Rom.* 11, 33. 2) *Pulpitum, nobis 'predigtstuhl'; cf. Ducange h. v.* 3) *Gr.* τὸ ἔλεος *misericordia,* τὸ ἔλαιον *oleum.* 4) *Iacob.* 5, 14 *sq.* 5) *Ps.* 138, 18. 6) *Matth.* 13, 43.

PASSIO PRAEIECTI
EPISCOPI ET MARTYRIS ARVERNI.

Regum Francorum invalescente imbecillitate, de principatu inter proceres et pontifices disceptatum est, cum non solum maior domus rerum potiretur, sed etiam episcopus ambitiosus idem peteret, miroque casu accidit, ut huic rerum novarum studioso collega adversarius existeret amboque martyrio finirentur. Primo de episcopo stirpi Merowingicae dedito agendum est, scilicet de Praeiecto Arverno, atque Passio eiusdem et vetusta et copiosa ipsam Germaniam nostram propius tangit, cum ea Galliae pars ad Austrasiam antiquitus pertinuerit atque martyr ipse non semel eam viserit, aulam regiam aditurus.

Erat autem Praeiectus[1] *in Arvernorum provincia oriundus a parentibus romanis, scilicet a Gundoleno et Eligia, et a prima infantia inprimis Vesedone educatus in possessione propria, ubi per totam vitam libenter commorabatur*[2]. *Peladius archipresbyter, avunculus*[3] *ipsius, qui ei etiam postea astitisse videtur, matri praegnanti de ipso nascituro visionem quandam interpretatus erat, quam adulto perutilem fuisse ex libro vitae eius intellegitur. Iciodorensis paroeciae magistro puer instruendus traditus est, deinde Genesio archidiacono eum parentes commendaverunt, a quo diligenter et enutritus et eruditus est. Scholis enim episcopalibus archidiaconi moderatores tunc praeerant*[4], *atque Praeiectus nobili loco ortus ad altiores ecclesiasticos gradus praeparandus erat. Genesius cum haud multo post episcopus Arvernus creatus esset, consiliis suis arcanis eum adhibuit, cumque misericordissimum ipsum esse perspexisset, dispensatorem facultatum eum instituit, quae pauperibus tribuendae erant. Ipsam Iciodorensem paroeciam deinde ei regendam commisit. Erat autem presbyterorum*[5] *paroecias regentium paschalibus diebus episcopum salutare, eaque occasione etiam Praeiectus in urbem profectus sodalium numero non modico in domo propria convivia parare solitus erat.*

Genesius 'nobilissimus pontifex' item e gente romana ortus Praeiecto exemplum dederat, quod idem postea imitatus est. Fundis suis religiosissime usus, et Magnilocense

1) *Nomen in codicibus nonnullis* Proiectus *scriptum est atque in inscriptionibus Trevericis formae et* Priectus *et* (P)roiectus *occurrunt; cf. E. Le Blant, 'Nouveau recueil des inscriptions chrétiennes de la Gaule', Parisiis* 1892, *n.* 340. 368 *('Collection de documents inédits').* 2) *Passio Praeiecti c.* 39. 3) *Ib. c.* 3. *'patruus', sed c.* 1. *'suus germanus', scilicet Eligiae, appellatus est.* 4) *Cf. E. Löning, 'Gesch. d. deutsch. Kirchenrechts' II, p.* 334. 5) *P. Praeiecti c.* 8: sacerdotum.

coenobium (hodie Manglieu, dép. Puy-de-Dôme) construxit, cui Evodium abbatem praeposuit[1]*, et capellam urbanam ecclesiae S. Symphoriani contiguam, in qua ipse sepultus est. Epitaphium admodum rude albo marmori insculptum pone altare eiusdem aediculae repertum est, quod hic iterandum esse duxi*[2]*:*

† HVHIC SVB ARVA RE-
QVIISCVNT MEMBRA
GENESI PAPE PONTEFICIS.
VIR GENTE ROMANVS
NACIONE CLARVS PLEVI-
QVE SVAE PIVS PASTVR EXTETIT
HANC, INQVID, EDE[3] IN PRO(p)RI
A PRAEDIA OPERE SVO SVBLIM-
AVIT FABRECA. PONTEFICALEM
QVAM ACCEPIT CATHEDRA RE-
XIT IN PACE ANNVS . . . , EIVS-
QVE VITA(e) QVOD MANSIT IN
SCLO ANNI FVERUNT . . . . ,
MEGRANS DE MONDO IM-
PERANTE PRENCEPE FRAN-
CORVM REGE . . . .

Anni non solum pontificatus sed etiam vitae primo vacabant, spatio relicto, neque regis Francorum aut nomen aut anni addita sunt. Numerus quidem LXII *post* annus *v.* 11. *insculptus est, sed nebulo quidam monente Lancelotio*[4] *hiatum manu trementi nuperrime supplevit, qui Genesium in libro vitae eius*[5] *fabuloso legisset Romam profectum ibique papam creatum annos* 22 *sedi Romanae, tunc* 40 *Arvernae episcopum praefuisse, qui re vera LXII efficiunt. Fabulator mendacia sua ope huius ipsius inscriptionis composuisse videtur, papam accipiens non pro episcopo, sed pro pontifice maximo, ad quem verba, 'vir gente Romanus' rettulit. Epitaphium autem episcopo viro conditum esse liquet neque saec. VIII. aut IX, sicut Lancelotius statuerat, atque Genesius ipse auctor fuisse videtur, ad quem verbum* inquid[6] *(v. 7) fortasse referendum est. Verba* imperante prencepe *coniuncta cum* Francorum rege *satis aliena sunt, sed de eo ipso tempore agi videtur, quo stirpe Merowingica expulsa Grimoaldus maior domus vel dux Austrasiam regebat, ad quam Arvernos pertinuisse dixi. Princeps enim Francorum maior domus saec. VII. medio appellabatur*[7]*.*

Genesio defuncto[8] *Felix episcopus Praeiectum monasterii Candidensis abbatem constituit, quod in suburbio Arverno situm idem atque Cantobennense (hodie Chantoin)*

1) *V. Boniti c.* 17. 2) *Epitaphium cum Savaron, 'Les origines de la ville de Clairmont' Parisiis* 1662, *p.* 56, *parum accurate transcripsisset, ad unguem delineandum curavit Lancelot, 'Recherches sur Gergovia et quelques autres villes de l'ancienne Gaule' ('Mém. de littérature tirés des registres de l'académie royale des inscriptions et belles lettres', Parisiis* 1729, *tom. VI, p.* 604, *tab. IV), quem monachi congreg. S. Mauri, auctores operis, quod inscribitur 'Nouveau traité de diplomatique' II, p.* 277, *secuti sunt (= Adelung, 'Neues Lehrgebäude der Diplomatik', Erphordiae* 1763, *III, p.* 274, *tab. XXVII, p.* 299*). Ex his A. Tardieu, 'Histoire de la ville de Clermont-Ferrand',* 1880/1, *tom. I, p.* 282. 309, *pendet, auctor in arte critica parum exercitatus. Monumentum pretiosissimum ab E. Le Blant praetermissum est.* 3) *I. e.* aedem. 4) *'Mém.' l. l. p.* 664. 5) *AA. SS. Iun. I, p.* 323. 6) *Similiter Ionas in V. Iohannis Reom., ed. alt. p.* 326, 14. 7) *G. Waitz, 'VG.' II,* 2, *p.* 400. 8) *Gyroindus, quem inter Genesium et Felicem collocant episcopum, privilegio Emmonis episcopi*

esse credunt. Aedem vetustam 'in vico urbis' renovare aggressus est, cumque machinis collapsis unus ex circumstantibus periclitaretur, in vicinam S. Adiutoris basilicam rem adversam deploraturus se contulit neque quicquam praetermisit, ut ille incolumis ex ruinis erueretur.

Erat prisca consuetudo, ut in locum episcopi archidiaconus succederet, atque quinque seniores abbates, principatum cleri Arverni tenentes, quibus Praeiectus iam adnumerabatur, inter se convenerant, ut re vera Gariwaldus archidiaconus post Felicis discessum regimen episcopale susciperet. Praeiectus autem voti sui oblitus, postquam defunctum multo cum dolore sepelivit, visionis quam mater paritura de ipso habuerat mox 'cum maerore' recordabatur plebique universae eam palam exposuit, sed hoc solum responsum accepit, num tantas opes se possidere crederet, ut officium episcopale subire posset. Epistulam autem, cui subscripserat, Gariwaldus iusto iure coram omni ecclesia relegendam ostendere poterat. Attamen vel reliqui qui illi subscripserant clerici promissis suis non steterunt. A clericis derelictus Gariwaldus iam laicorum animos auro argentoque dato sibi conciliarit, itaque factum est, ut clerus opprimeretur ipseque eo invito episcopatum nancisceretur. Quadraginta vero diebus expletis novus episcopus e vita excessit sedem successori relinquens vix feliciori.

*Gariwaldo mortuo alius alium candidatum praeferebat, pars vero maxima Genesio comiti eiusdem civitatis, viro et generositate pollenti et opibus opulento ad episcopatum suffragabatur, nam boni Arverni rerum huius mundi haud imperiti facultates pluris aestimabant quam ordines. Cum autem comes metu perculsus obstantibus canonibus sacerdotium accipere ipse dubitaret, mox ad Praeiectum nostrum quamvis haud ita opulentum civium oculi convertebantur, isque utrisque inter se consentientibus et clericis et laicis episcopus ordinatus est. Childericus rex (*a. 662—675*) tunc Germaniae regnum tenebat, postquam Grimoaldus maior domus morte affectus est.*

Praeiectus episcopus Columbani exemplum secutus paenitentiae iugo oves suas subdere studuit, cui Euodius auxilio erat idem fortasse atque abbas Magnilocensis. Ad Scottorum praecepta pervulganda mox monasteria condenda curavit atque inprimis sexui femineo consuluit, nam virginum coenobiis civitas Arverna ante eum omnino carebat. Primo Genesio comiti persuasit, ut cum esset subole destitutus, ecclesiam sibi adoptaret, isque Camelariae (hodie Chamalières) in suburbio Arverno monasterium virginum construxit, quibus Euodium cuius memini ad exercendam regulam praefecit, atque ad necessitates procurandas res suas nonnullas eis tradidit. Regula adhibebatur Benedicti et Caesarii et Columbani vel potius ea quam Donatus episcopus Vesontionensis e tribus collegerat. Matrem Praeiectus episcopus instituit Gundilanem illustri loco natam. Deinde Praeiectus ipse alterum puellarum monasterium in agello Caesariae item suburbano construi iussit. Idem ad martyres Arvernos Antolianum, Cassium, Victorinum celebrandos, quibus exemplo Acaunensium totam legionem adiunxerat, coenobium 'inibi', nisi fallor, in suburbio S. Illidii, se constructurum esse voverat, sed opus casibus humanis impeditus imperfectum reliquit neque humo effossa ad translationem corporum eorum pervenit, quam Avitus successor demum perfecit. Ut erat misericordissimus, xenodochium eo loco qui Columbarius dicebatur in proprio fundo orientalium more fabricandum curavit medicisque ordinatis constituit, ut semper viginti aegroti ibidem curarentur stipendiaque acciperent, donec convalescerent.

Ad aulam Childerici regis pro rebus ecclesiae suae cum proficisci necesse erat multoque labore iuga saltus Vosagi transgressus est, barbaros aditurus, scilicet proavos

Senonici a. 660. *subscripsit (Pardessus, Dipl. II, p.* 114*), civitatem vero non addidit, quam Arvernam fuisse Mabillonius, Ann. ord. S. Benedicti I, p.* 450*, statuit.*

nostros. Meminisse oportet Nemetensi seu Spirensi ecclesiae immunitatem a Childerico consilio Imnichildis reginae concessam esse[1]. *In ipso Vosago Amarinus*[2] *permissu 'Warmecharii optimatis' vel potius Warnacharii maioris domus* († 626/7) *cellulam construxerat, ubi cum tirunculis nonnullis in summa paupertate vivebat, eo scilicet loco, qui Doroangus lingua nostra appellabatur, hodie autem ipsius sancti nomen fert 'St. Amarin' in Alsatia superiore situs. In eius tugurium Praeiectus devertit et eremitam febre correptum facto crucis signo sanasse perhibetur. Inde progressus quo voluerat eo pervenit atque tantam gratiam apud maiorem domus, Wulfoaldum scilicet, iniit, ut quod petisset summo cum honore adipisceretur. Rex et aulici, proceres et optimates, denique sacerdotes benignius eum susceperunt. Privilegium igitur auctoritate regis confirmatum pro ecclesia sua adeptus et in patriam regressus est.*

Hector patricius[3], *qui Massiliensi provinciae tunc praeerat, filiam Claudiae piae matronae in territorio Arverno habitantis in matrimonium duxerat seu raptam lateri suo adiunxerat*[4]. *Ad socrum ipsius Praeiectus episcopus 'praedicationis causa' sedulo venerat, ita ut rerum suarum partem ei vel pauperibus quos regebat contulisset, cumque ea haud multo post naturae debitum reddidisset, idem summo cum honore sepulturam paravit. Praedia autem Claudiae defunctae Hector gener eius repetivit atque ius bonumque ei adesse videbantur. Causam ad Childericum regem detulit, utrumque regnum tunc gubernantem* (*a.* 673—675), *atque impetravit, ut per missos ex latere regis Praeiectus conveniretur in aulam vocandus. Childericus pascha celebraturus a.* 675, *mense Aprili Augustodunum invitante Leudegario episcopo pervenerat, quo etiam Praeiectus se contulit quamvis tristis, quod pascha domi celebrare nequiret. Hector autem a Leudegario hospitio exceptus erat, quo intercedente petita obtinere sperabat, atque ambo regnum affectare credebantur, obsistentibus fidelibus regis cum aliis tum Wulfoaldo maiore domus. Praeiectus locum ingressus, ubi causae ventilabantur, consistorium scilicet regis, ut causam diceret, nihil attulit nisi exceptiones, propter dies paschales — erat enim dies sabbati ante resurrectionem Domini — criminibus sibi respondendum non esse, id quod lege Romana interdictum esset, denique respondere coactus causas ecclesiae Imnichildi reginae, Sigiberti viduae, commendatas esse asseruit. Ambagibus illis periculum evitavit atque rex reginaque, Bilichildis scilicet Imnichildis filia, veniam iniuriae petebant, quam sibi illatam esse episcopus contendit. Huc accessit, quod coniuratio, cuius Hector cum Leudegario arguebatur, manifesto inventa atque deprehensa videtur esse. Cum Praeiectus permittente rege et petentibus episcopis vigilias paschales pro statu regni et pace ecclesiae celebrasset, Leudegarius cum Hectore in fugam se dedit, qua re ille in maiorem honorem adducebatur. Hector captus et iussu regis occisus est; Leudegarius autem Luxovium in exilium pulsus postea martyrio periit, qua de re infra complura leguntur. Praedia Claudiae edictis regalibus vel potius munificentia regis iam Praeiecto sive ecclesiae Arvernae adiudicata sunt perpetuo possidenda atque episcopus regi et optimatibus vale dicens victor in patriam revertit. Quae cum prospere processissent, Amarinus abbas eremum relinquens una cum fratribus vitam in egestate degentibus patronum suum adiit, ut eo facilius inopiae communi mederetur, itaque factum est, ut etiam rerum adversarum particeps fieret, de quibus mox dicendum est.*

Haud diu post pascha illud funestum Childericus rex sedicione exorta exemptus est idemque odium Praeiectus cliens eius apud suos subiisse videtur, qui paucis mensibus

1) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 27. 2) *Unde Amarinus venerit, ignoramus (cf. G. Sifferlen, 'La vallée supérieure de S. Amarin', 'Extrait de la revue catholique d'Alsace, Rixheim'* 1906), *sed nomen procul dubio ad genus romanum referendum est.* 3) *Cf. F. Kiener, 'Verfassungsgeschichte der Provence', Lipsiae* 1900, *p.* 263. 4) *Ita P. Praeiecti c.* 23.

post eum mortem occubuit. Senatores enim Arverni studia ipsius aegre ferentes[1] *coniurationem fecerunt, cuius caput Agricius quidam erat. Praeter Amarinum Eligius et Godo propinqui eius in contubernio ipsius assidui erant, iique pontifici saepe narraverant, quomodo senatores in ipsum conspirassent, neque vero periculum ille ullo modo evitare voluerat. Turba satellitum Agricio duce prope Vulvicum villam (hodie Volvic, dép. Puy-de-Dôme) in comitatum episcopi incidit atque primo Amarinum iugulaverunt, deinde Praeiectus ipse manu Radberti genere Saxonis occidit. Etiam Eligius martyrio vitam finivit, Godo vero ad monasterium Acaunensium fugam petivit. Praeiecti nomen die* 25. *Ianuarii codici Bernensi Martyrologii Hieronymiani*[2] *illatum est:* Arvernus Praeiecti martyris, *cui Amarinus sodalis in antiquis Breviariis et Gellonensi saec. VIII. medii et Einsidlensi s. IX/X. accessit:* Arvernis Amarini, Praeiecti mart. *De anno* 676.[3] *haudquaquam dubitari licet, cum Avitum successorem ad a.* 690. *per annos fere quindecim ecclesiam Arvernam gubernasse constet*[4]. *Is ipse corpora martyrum sepelienda curavit, postquam studio Gundilae abbatissae per viros religiosos abluta sunt.*

Praiectus puer magistro Iciodorensi traditus disciplina grammatica aequales anteisse dicitur atque Genesius archidiaconus, cuius scholam postea adiit, ei litteris instituendo tantam operam navavit, ut multi invidiam in eum commoverent. Ipsis instigantibus cantilenam ignotam a Martino cantore canere iussus magistrali voce mandatum exsecutus est. Signifer ac benignissimus doctor suis visus est, cum Iciodorensem paroeciam suscepisset. Eam quam sibi paraverat litterarum copiam sanctis urbis Arvernae impertire voluit neque vero libri ipsius ad nos pervenerunt. Iam diaconus ordinatus inter maiores natu praestitit, libello 'caelitus' edito, quem de rebus gestis Cassii, Victorini, Antoliani martyrum vel sodalium eorum scripsit, scilicet legionis illius, quam ibi interiisse credidit.

Etiam Austremonii primi episcopi Arverni et martyris, cuius sepulchrum in Iciodorensi vico ostendebatur, gesta eidem ecclesiae praepositus litteris mandavit. Supersunt quidem tres Austremonii Passiones atque editor novissimus G. van Hooff[5] *eas recensens prolixam, quae ante ipsum sola nota erat, non modo ex codice antiquissimo bibliothecae reginae Christinae saec. IX. traxisse voluit, sed etiam prologo ornavit, qui ipsius Praeiecti nomen fert, at eundem auctorem esse negans Astrebodii nescio cuius Vitam ei attribuere maluit quam Austremonii. Passiones illae cum Passione Dionysii necessitudine quadam coniunctae sunt, id quod L. Duchesne v. c. primus animadvertit*[6], *cumque in textu prolixiore ea quae adnotaverat verba deessent, eum ob hanc aliasque quas dixi causas reliquis vetustiorem esse conclusi*[7]. *Attamen A. Poncelet*[8] *v. rev. tres Passiones accuratius cum fontibus et inter se comparans duas breviores propius ad illos accedere probavit casuque factum esse statuit, ut nonnulla verba in sola prolixiore expilata essent*

1) *Sicarios mortem Hectoris patricii ultos esse, quem Childericus propter iniuriam ecclesiae Arvernae illatam interemisset, Sigebertus Gembl. Chron. (SS. VI, p.* 326*) asseruit, id quod probari nequit.* 2) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [13]. 3) *Praeiectum* '*non plenos annos XI*' *ecclesiae Arvernae praefuisse auctor paginae Chronico Hugonis Flavin. (SS. VIII.* 288*) illatae contendit, sed Hugo ipse, quem praeterea insequitur, numerum non exhibet atque uterque martyrium a.* 580. *ab inc. dom. regnante Chilperico rege contigisse temere statuit. Si numero illi fidem adhiberi liceret, Praeiectus a.* 665/6. *episcopus electus esset.* 4) *Vide ea quae ad c.* 32. *adnotavi.* 5) *AA. SS. Nov. I, p.* 49 *sqq.* 6) '*Bulletin critique*' 1888. *p.* 205. 7) '*N. Arch.*' *XIX, p.* 20. 8) *A. Poncelet, S. I.,* '*La plus ancienne vie de S. Austremoine*', *Anal. Bolland. XIII, p.* 33 *sqq.*

neque vero in his. Passionis Dionysii vestigia in illa aliis quoque locis occurrunt neque codex, ex quo ea pendet, saec. IX, sed saec. XI. exaratus est. Itaque Austremonii quoque quae Praeiectus conscripserat gesta interiisse credenda sunt, sed prologum quem habemus ipsius auctoris esse posse L. Duchesne[1] *non omnino negavit.*

Praeiectus etsi litterarum non imperitus erat, tamen soli cultui ecclesiae propriae consuluisse videtur atque de rebus disseruit, de quibus ei nihil notum esse poterat. Quadragesimae tempore in cella se includere solebat. Pauperibus pecuniam haud parvam tribuebat, cum opes ipsius adauctae essent, atque eleemosynas Gundoberto propinquo servandas tradidit. Tantum autem nomen apud collegas habebat, ut Chrodobertus episcopus Turonensis diaconum cum eulogiis, i. e. muneribus benedictis, ad ipsum mitteret.

Martyr Praeiectus fato suo functus est, sicut praesagio illo ante ortum ipsius matri ostensum erat, atque ad occisorum sepulchra nonnulla miracula mox apparuerunt et complures Vulvicum peregrinabantur. Qua re cognita, Avitus episcopus Godonem ex monasterio Acaunensium arcessivit eiusque consilio usus Vulvici virorum monasterium construxit, cui et eundem abbatem praeposuit et multa contulit dona. Quae cum abbati iam consignata essent, Venerianus, qui anulum[2] *vice episcopi gerebat, descriptionem rei familiaris facere cunctabatur, sed visione commotus notariis adhibitis rem celeriter perficiendam curavit. Ad sepulchrum Praeiecti aegroti se conferebant, ut oleum ex lampade eius sumentes sanarentur. Ipsi sicarii ad eum locum exornandum aurum aliasque res pretiosas dono dederunt, postquam Ursio unus ex ipsis eo modo incolumitatem recuperasse sibi visus est. Is etiam Vesedone in cubiculo martyris, quod propter miracula frequentabatur, oleum sibi comparavit, eoque cum alia sanctorum loca instruxit, tum eam quam in illius honorem condiderat basilicam.*

Duae Praeiecti ecclesiae in libello de ecclesiis Claromontanis enumerantur altera in ipsa urbe[3] *sita (c. 24):* In ecclesia sancti Preiecti altare sancti Preiecti, altare sancti Boniti, altare sancti Pardulfi, *altera foris (c. 45), de cuius situ non constat:* In ecclesia sancti Preiecti altare sancti Preiecti, altare sancti Martini, altare sanctae Teclae.

In honorem Praeiecti monasteriolum Flaviniacense[4] *in agro Burnacensi et in pago Alsensi situm Wideradus abbas aedificavit, quod Magoaldo abbati monachisque possidendum tradidit, atque testamento condito*[5] *congregationem illam a. 722. heredem instituit. Haud ita multo post Manasses abbas Flaviniacensis Gayroini successor ipsum Praeiecti corpus 'Volovico' delatum VIII. Id. Nov. ecclesiae suae intulit, unde in Hugonis Flaviniacensis chronico memoria martyris quam maxime celebratur*[6].

Praeiecti res gestas inde a cunabulis usque ad martyrium singulari et peritia et observandi more auctor aequalis conscripsit atque liber eius non solum pro pretiosissimo historiae ecclesiasticae urbis Arvernae monumento habendus est, sed etiam ad aulam Childerici regis Austrasii et instituta maiorum cognoscenda facit. Vivebant etiamtunc Bodo et Placidus senatores Arverni, qui episcopo occidendo et consenserant et haud longe

1) *'Melanges Julien Havet' p.* 38. 2) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 637, *n.* 3) *A. Tardieu, 'Hist. de la ville de Clermont' I, p.* 328. 4) *Hodie Flavigny-sur-Ozerain (dép. Côte-d'Or).* 5) *Pardessus, Dipl. II, p.* 323 *sqq.* 6) *Hugonis Chron. lib. I (SS. VIII, p.* 351, *cf. p.* 352*):* Anno ab inc. Dom. 755, indictione 8, post Gayroinum episcopum, qui in expeditione imperatoris obiit, domnus Manasses ordinatur abbas in Flaviniaco dono imperatoris Pippini. Hic corpus beati Preiecti martyris a Volovico delatum aecclesiae suae intulit VIII. Idus Novemb. *Gayroinum a.* 7. *Childerici III, i. e. a.* 749, *monasterio praefuisse ex chartis traditionum concludi licuit (v. ibid. p.* 339; *H. L. Bordier, 'Du recueil des chartes mérovingiennes',* 1850, *p.* 57 *sqq.).*

adstiterant, tres stellas super domum eius procedere videntes, atque ad ipsorum testimonium auctor expressis verbis provocavit[1]: Quam vero visionem usque hodie predicti viri se vidisse confirmant, immo eosdem ea occasione ad paenitentiam revocavit. Quomodo auctores necis paenituerit cum reliquos tum Ursionem, complura libro exeunte enarrare potuit[2] neque ignoravit sepulchrum martyris, monasterium scilicet Vulvicense, pretiosis muneribus ab eis decoratum esse. De origine eiusdem monasterii optime instructus erat[3] atque verissime anxietatem Godonis abbatis, qui rei familiaris descriptionem assequi non posset, iterque eius descripsit, quo ad finem optatum pervenit, usque ad convivium a Veneriano praeparatum[4]. Auctor igitur e comitatu ipsius abbatis atque e monachis Vulvicensibus fuisse mihi videtur. Scripsit autem Passionem Praeiecti 'iussionibus vestris satisfaciens'[5], congregationis scilicet monasterii Vulvicensis, nisi fallor, atque ex eorum orationibus auxilium speravit. Auctor et fontes litteris mandatos adhibuit et relationem plurimorum[6], unde manifesto intellegitur, martyrem ipsum ei notum non fuisse eumque post martyrium demum ad Arvernos pervenisse. Ea igitur quae de ortu Praeiecti, visione matris, Peladio avunculo, de progressibus enarravit, quos in studiis puer fecerat et sodalibus[7] postea narrare solitus erat, procul dubio ad auctoritatem propinqui cuiusdam redeunt et nisi vehementer fallor ipsius Godonis abbatis, quem et propinquitate et assiduo contubernio episcopo coniunctum esse auctor testatur[8]. De consuetudine vitae, qua Praeiectus rector Iciodorensis paroeciae constitutus utebatur, de ieiuniis, religionis cultu, scripturarum peritia, testes habuit oculatos[9], aut abbatem aut monachos, unde signiferum 'nobis' ac suis benignissimum doctorem eundem apparuisse scribere poterat. A teste oculato etiam miraculum quoddam acceperat, quod in effodiendis reliquiis Cassii, Victorini, Antoliani contigisse fertur, scilicet pauperem quendam per quindecim fere annos debilem bonam valetudinem recepisse[10]. De scamno Praeiecti, quo mimi ad ludos suos abusi erant, Venerianus cognomento Sanctus ei miraculum memorabile enarravit, quod ille 'multorum narratione' didicisse voluerat[11].

Auctorem autem et monachum et severiori vivendi rationi addictum fuisse ex multis locis concludi licet. In cleri parum litterati pigritiam eiusque malignitatem invectus est[12] atque monere non praetermisit Praeiectum plane diversum fuisse neque paenitentibus illusisse, sicut reliquos presbyteros[13]. Simoniacam haeresim omnino improbavit[14] atque Genesium comitem Arvernum metu perculsum scripsit ab episcopali dignitate destitisse, ne 'contra decreta canonum' ageret. Statuta canonum vel legem Romanam etiam Praeiecto suo succurrisse statuit, ne sabbato paschali causam dicere cogeretur[15]. Quomodo ille visionem matris spargens fidem fefellisset, quam pro Gariwaldo obligaverat, enarrare non praetermisit[16], sed studio eiusdem ductus Leudegarii martyrium eam solam ob causam contigisse statuit[17], quod Hectori Praeiecti adversario auxilium ille tulisset, neque criminis laesae maiestatis meminit, cuius uterque accusabatur. Sane Praeiecti biographum ab ipsius causa stetisse consentaneum erat, unde easdem res omnino aliter pinxit atque Leudegarii biographus, neque Ebroini mores omnino improbavit, ipsum scribens 'alias strenuum virum, sed in nece sacerdotum nimis ferocem' fuisse[18]. Inter utrumque vero auctorem rationem quandam intercessisse e c. 24. intellegitur, ubi eadem fere verba ad Praeiectum referuntur, quae ad Leudegarium in ipsius Passione relata

1) *Passio Praeiecti* c. 31. 2) *Ib.* c. 38. 39. 3) *Ib.* c. 34. 4) *Ib.* c. 37. 5) *Cf. Prologum.* 6) *Prologus P. Praeiecti:* ea que de summo Preiecto pontifice tam indaganti stilo, quam relatione plurimorum repperi. 7) *P. Praeiecti* c. 4. 8) *Ib.* c. 33. 9) *Ib* c. 5. 10) *Ib.* c. 17. 11) *Ib.* c. 36. 12) *Ib.* c. 4. 13) *Ib.* c. 8. 14) *Ib.* c. 12—14. 15) *Ib.* c. 24. 16) *Ib.* c. 13. 17) *Ib.* c. 23: (Hector), alium sibi in scelere sociatum nomine Leodegarium, pervenit ad regem. Quod postea in eiusdem martyrium perficiende fomis scandali fuit. 18) *Ib.* c. 26.

sunt. Alterum autem ex altero suppleri licet, atque ad historiam aevi Childerici et Leudegarii conscribendam uterque adhibendus est.

Ionam 'nostrae memoriae' tempore virum eloquentem auctor celebravit eiusque secutus exemplum ipsius prologi magnam partem vel plerosque quos ibi citavit decessores ex V. Columbani deprompsit. Cum praecedentibus auctoribus comparatus 'vilis vernaculus' ipse sibi esse videbatur et certe Ionae vocabula singula et elocutionis flosculos permultos debuit. Cum nomina et locorum et personarum gallofrancica pessime depravaverit, scribens **Occiodrensis** pro **Iciodorensis**, **Candidense** pro **Cantobennense**, **Riomaus** pro **Ricomagus**, **Ugimeris** pro **Waimeris**, cum non Arvernum sed advenam fuisse olim conclusi[1], atque scriptura **Gariwaldus** pro **Chariwaldus** Italum indicare videtur. Arvernorum urbem haud procul a Ligere fluvio sitam esse credidit[2]. Certe sicut Ionas ita etiam Praeiecti biographus latinis litteris aliquo modo eruditus erat et non solum in prologo 'Tullianam eloquentiam' citavit, sed etiam vocabula adhibuit huic scriptorum generi parum communia, aut classica aut rariora sequioris aevi, veluti **comissatores** (c. 8 = Livius), **divae memoriae** (c. 14), **dignitatem geronticam** (c. 10), **municipatus** (c. 14), **polyandrum** (c. 38). Quod urbem Arvernam dixit (c. 14) immansuetam, olim praepotentem fuisse, Caesarem fortasse legerat. Poetarum more ortum solis pluribus explicavit[3]. Ea quae de Eusebio rerum martyrum scriptore in prologo attulit fortasse ex V. Silvestri pendent, quam Hectoris exitum cum Perpennae Tarquini comparans ipse citavit[4]. De Rufini operis termino haud bene instructus erat. Gregorii M. dialogos permagni aestimavit atque locum celeberrimum prologi libri II. et ipse deprompsit (c. 36). Orosium citavit (c. 17), sed locum quem adhibuit plane in contrariam sententiam vertit. Denique de Longino milite Gesta Pilati aut similia scripta apocrypha habuisse videtur (c. 31). Vivaci sermone usus est eoque verboso nimiumque prolixo, unde anacolutha non omnino evitavit. Alia quoque elocutionis minus accuratae exempla colligi licet[5] atque menda illi aevo communia[6] non desiderantur.

Passionem Praeiecti (A) in vulgarem huius litterarum generis sermonem rhythmice formatum auctor (B) redegit, qui prologo altero praemisso martyrem 'moderno tempore' degisse credi voluit. Testes vero oculatos, quos A attulerat, omnino praetermisit atque omnia brevius describens alterum Praeiecti iter ad Childericum factum una cum Claudiae historia, capita scilicet 23—27, suppressit, nihil servans nisi discessum, quem cum priore itinere coniunxit. Famae et Praeiecti et Leudegarii procul dubio parcere voluit, quae rebus gestis illis facile laedi poterat. Aevum ipsius circumscribi nequit, nisi quod codices B vetustissimi saeculum XI. in. non superant.

Passionis Praeiecti permulti quidem codices extant, sed plerique recensionem B continent neque inter eos qui mihi innotuerunt ad priorem (A) pertinentes repperi nisi octo. In catalogis autem utraque persaepe non distincta est, ita ut codices A haud facile colligendi essent. Cum autem decessores mei uno solo codice contenti fuerint neque textum plenum ediderint, in hoc auctore fere omnia adhuc perficienda erant atque felici casu contigit, ut egregium opus egregio codice reperto in integrum restituere possem.

A 1) Codex Rothomagensis bibliothecae publicae n. 1379 (U 42), saec. X/XI. paginis bipartitis scriptus, formae quadratae, fol. 217, antea bibliothecae monasterii Capucinorum ibi siti, olim vero monachorum eiusdem ordinis Mauritaniae (hodie Mortagne)

1) 'N. Arch.' XVIII, p. 639. 2) P. Praeiecti c. 14. 3) P. Praeiecti c. 26: Sed cum iam aurora diei daret initium et iubar solis iam emineret terris et q. s. 4) Ib. c. 25: quod in sancti Silvestri actus describitur. 5) Ib. c. 14: Quod cum ad aures vulgi hoc pervenisset consensum, et q. s.; ib. c. 18: nulla deinceps tali est fatigatus labore. 6) E. gr. pass. pro act. c. 9: dimicati — fuissent; c. 15: predictus esset; c. 33: credebar.

constitutorum, quibus matrona de la Barre a. 1675. *ipsum dono dederat*[1], *fol.* 16′—23′. *optimum Passionis primigeniae textum una cum prologo exhibet.*

A 2*a) Codex Monacensis n.* 27128, *saec. XII, olim Ottoburanus, fol.* 69—77′.

A 2*b) Codex Monacensis n.* 19164 *(Tegernseensis n.* 1164*), saec. XII. a Werinhero diacono et monacho in monasterio sancti Quirini Tegernseensi exaratus, fol.* 67—76, *et prologo caret et magnis hiatibus laborat, qui in praecedente non deprehenduntur.*

A 3*) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae inter Ottobonianos*[2] *lat. n.* 120, *saec. XI, olim Petavii, deinde Christinae reginae n.* 108, *fol.* 154′—160.

A 4*a) Codex Divionensis n.* 638 *(*383*), saec. XIII, paginis bipartitis exaratus, scilicet legendarii monasterii S. Mariae Cisterciensis volumen I, fol.* 188′—194.

A 4*b) Codex Gothanus fol. n.* 64, *formae maximae, saec. XIV. scriptus et 'ex bibliotheca Kulenkampii' comparatus, fol.* 218—226, *prologo caret.*

A 5*) Codex Atrebatensis a Chesnio*[3] *adhibitus adhuc latet.*

A 6*) Codex S. Pauli Ultraiectensis 'vetustus', quo Bollandus usus est, item latet.*

Formas barbaras, casus falsos codex nullus tam constanter servavit quam A 1 *tantaque eius praestantia omni ex parte comprobabatur, ut ab eo recedere necesse non esset nisi raro. Per ipsum reliquorum codicum lectiones facile explicandae erant:*

c. 25. pro statum] *recte A* 1; prostratum *pr. m. A* 3; pro stratu *A* 2*b et pr. m. A* 4*a. b;* pro statu *A* 2*a et m. al. A* 3. 4*a. b.*

Librarius vocabulum litteramque addidit:

c. 1. more terrigenarum] causa *add. A* 1,

ib. ullare] *pr. m. A* 3; ulla re *A* 4*a;* vallare *A* 1; ululare *A* 2*a. b.* 4*b et e corr. A* 3 *(ital. 'urlare');*

c. 6. [ad manum *om. A* 1] adsueta solatia.

Codices A 2*a. b interpolationes aliquot maioris momenti exhibent:*

c. 21. salutem] non est facultatis evolvere *(cf. SS. rer. Merov. III, p.* 110, *l.* 36*) add. A* 2*a. b;*

c. 25. predictus esset futurum] praedixit esse auditurum *A* 2*a. b;*

c. 39. quam libra aut duas non amplius habuisset] quod aut unam quam duas non a. libras h. *A* 2*a;* quod aut duas libras non a. quam unam h. *A* 2*b.*

Fontem vero, unde exemplar eorum pendet, similem A 1 *fuisse ex mendis nonnullis intellegitur, quae et in hoc et in alterutro deprehenduntur:*

c. 17. voverat] noverat *A* 1 *et pr. m. A* 2*b,*

et inprimis A 2*b antiquam robiginem servavit, haud raro easdem formas exhibens, atque A* 1*:*

c. 15. avenis] *A* 2*b;* venenis *A* 2*a;* veneni *A* 1*;* habenis *A* 3. 4*a. b;*

c. 20. pro conditionis] *A* 1. 2*b;* pro conditione *A* 2*a.* 4*a;* pro conditionibus *A* 3. 4*b.*

Librarius A 2*a vocabula crebro transposuit atque multa suo arbitrio immutavit textumque interpolavit, veluti:*

c. 22. adeptus est] a. adesset *et add.* Ipso namque adveniente *A* 2*a.*

Codicem altero inferioris notae esse vel inde intellegitur, quod ea quae in A 2*b postea interpolata sunt vocabula A* 2*a in textum admisit:*

c. 25. sancto] consentiente *postea add. A* 2*b, habet A* 2*a;*

c. 35. gratias] ad gr. (inpendandas *pr. m. add. A* 2*b;* inpendendas *habet A* 2*a*) *A* 2*a. b.*

1) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France', Parisiis* 1886, *tom. I (*4°*), p. XXVIII.* 2) *Cf. 'Arch.' XII, p.* 358. 3) *Inter schedas Chesnii (v. supra p.* 177*) apographon huius codicis frustra quaesivi. Volumini* 85. *Passio Praeiecti B bis inest, scilicet fol.* 189—194′. *cum utroque prologo et A et B, fol.* 222—227. *cum solo prologo B.*

neque vero is tam crebro hiat quam liber A 2b, quare ante hunc collocandus erat. Sicut codices A 1. 2 ad eundem fontem redeunt, ita libri A 3. 4a. b ex eodem exemplari pendent, in quo aliquot syllabae, immo tota enuntiata desiderabantur:

c. 5. **signifer**] fervens *A* 3. 4*a*; veraciter *A* 4*b* (*in exemplari erat* fer);
c. 7. **advenientium**] *A* 1. 2*a*. *b*; adventu : : *A* 3; adventu *A* 4*a*. *b*;
c. 9. **fuissent** [et ut — pervenissent *om. A* 3. 4*a*. *b*];
c. 16. **dicitur** [fabricare — mederentur *om. A* 3. 4*a*. *b*; construxit *add. A* 3];
c. 32. [viros — religiosos *om. A* 3. 4*a*. *b*] viros.

Auctorem exemplaris illius complura homoeoteleuto illusum praetermisisse manifestum est. Inter progeniem eius inprimis codex A 3 auctoritate praestat, formas aevi Merowingici codicis A 1, veluti accusativum absolutum (c. 18), haud raro confirmans. E duobus quartae classis codicibus A 4a item cum A 1 comparatus melior existimandus est:

c. 18. **nulla — labore**] *A* 4*a cum A* 1 (*pr. m.*); nullo — l. *rell.*;
c. 19. **sub rura**] *A* 4*a cum A* 1. 3; sub rure *A* 2*a*. *b*. 4*b*;
c. 36. **scamnum — exportatusque**] *A* 4*a cum A* 1; sc. — exportatumque *rell.*;
c. 37. **illa descriptione — donare**] *A* 4*a cum A* 1; illam descriptionem — d. *rell.*

Denique codices ab editoribus adhibiti examinandi sunt, qui ipsi ad nos minime pervenerunt, sed iacturam vix aegre ferimus, cum uterque inferioris notae fuerit. Codex A 5 verba ex parte *(c. 23) cum A 3 omisit, sed c. 24. pro verbis* commendatas fatetur *cum A 2a. b scribens* commendasse *alteri classi fortasse melius adnumerandus est. Ei cum alia vocabula deerant tum locus* c. 26. Hector — peremptus est *atque menda talia qualia* sceptro *pro* suscepta *(c. 23),* ãĩ *pro* omnes *(c. 24),* seniouore *(c. 25) pro* seniorem *ad scripturam fugitivam eamque multis compendiis refertam recentioris aevi referenda esse mihi videntur. Codex A 6 ad familiam A 3. 4a. b certe non pertinebat, cum in c. 16. cum hac minime hiaret, neque ad A 2, non omittens (c. 31) verba* ex ipsis, *atque nonnullas lectiones eius alibi non deprehendi nisi in A 1:*

c. 14. **eo tempore** *ante* v. i. (illustris *A* 6) *A* 6 *cum A* 1;
c. 21. **adduxit**] *A* 6 *cum A* 1; induxit *A* 3. 4*a*. *b*; duxit *A* 2*a*. *b*;
c. 26. **Ugimerem**] *A* 6 *cum A* 1; Humigerem *vel* Humigerum *rell.*;
ib. **sacrisque**] *A* 6 *cum A* 1; que *om. rell.*

Licet menda nonnulla codicis A 1 in A 6 non occurrant:

c. 25. **lustrasset**] *A* 6 *cum rell.*; inlustrasset *A* 1;
c. 30. **Domine mi**] *A* 6 *cum rell.*; mi *om. A* 1;
ib. **recubitum**] *A* 6 *cum rell*; cubitum *A* 1;
c. 31. **Domini latus**] *A* 6 *cum rell*; l. D. *A* 1,

tamen hic liber gravissime interpolatus:

c. 21. **Preiectum**] Dominus operari dignatus est, ut *add. A* 6;
c. 24. **regine**] ditioni *add. A* 6;
c. 25. **noctis**] vigilia *add. A* 6;
ib. **predictus esset futurum**] producturus esset *A* 6;
c. 28. **urbe**] credens quia *add. A* 6;
c. 29. **condensarum**] veprium *add. A* 6,

textui recensendo vix utilis esse poterat.

Exemplar autem, ex quo omnes codices pendent, mendis nonnullis iam inquinatum erat, ita ut coniecturae opus esset, atque ipsi librarii recentioris aevi veluti A 4b textum depravatum iam correxerunt aut recte aut falso:

c. 25. **Perpenna Tarquinio**] *A* 4*b cum Chesnio*; p(o)ena Tarquinii (Tarquiniũ *pr. m. A* 1) *rell.*;

c. 37. anulo vice episcopi] *scripsi;* a nonnullos vices e. *A* 1*;* ad nonnullas vices episcopo *A* 4*b;* nonnullas vices e. *A* 3*;* anmodo nonnullas vices pontificis *A* 4*a;* in nonnullis vices Christi *A* 2*a.*

Vocabula haud pauca in codice archetypo eo deformata erant, quod litterae e *et* i *inter se commutatae erant, quo factum est, ut facile in deterius degenerarent:*

c. 14. inmansuita] *scripsi;* inmansita *A* 1. 3*;* inmensitate *et add.* divitiarum *Boll.;* immanissima *A* 4*a,* inmanis *et add.* et *A* 2*a. b;* divitiis *pro* i. *A* 4*b;*

c. 24. 26. eminere *pro* imminere;

c. 29. enixus (emixus *A* 2*a;* nexus *A* 4*b) codd. pro* innexus *(ita Boll.);*

c. 30. eiecit] *A* 3. 4*a. b cum Boll. et B;* iniecit *A* 1. 2*a. b;*

c. 31. e sinatoribus] *scripsi;* insinuatoribus *A* 1. 3. 4*a;* insinuatores *Boll.;* insidiatores *A* 2*a. b;* ex senatoribus *A* 4*b cum B.*

Biographus procul dubio i sinatoribus *et versa vice* e- *pro* in- *scripserat.*

Etiam orthographica ad codicem praestantissimum A 1 *formavi, nisi quod* ę *in diphthongis suppressi*[1] *paucaque alia veluti* dissertas *pro* disertas, sanctisimum. *Singularem et A* 4*a et A* 4*b codicum discrepantiam in universum non curavi. Collati autem sunt codices A* 1 *et A* 4*a a me, A* 2*a. b a W. Levison sodali meo, A* 3 *a Müllero et Schellhassio viris doctissimis, librum autem A* 4*b nescio quis in usum societatis nostrae iam olim descripserat. Denique libros A* 1 *et A* 3. 4*a. b adiutor meus quem dixi denuo recognovit, ita ut in hoc pretiosissimo monumento edendo ea cura adhibita esse videatur quae par erat.*

Codices recensionis B admodum vulgati sunt neque in eos altius inquisivi. Nonnulli et prologum A et proprium exhibent infra edendum et hos primo enumeravi, deinde vero eos qui aut illo carent aut utroque. Libros B 1*a. b.* 2*a. b. c ad prologum A recensendum adhibui, qui peculiares exhibent lectiones in libris A non deprehensas, sed mirabile est libris et B* 1 *et B* 2 *inter se dissentientibus codicem A* 4*a cum his facere, scilicet cum B* 2, *e. gr.:*

omnium rerum] *B* 1*a. b cum rell.;* vir *B* 2*a. b. c cum A* 4*a.*

B 1*a) Codex Rothomagensis bibliothecae publicae n.* 1381 *(U* 67*), saec. XI. paginis bipartitis exaratus, antea monasterii Capucinorum ibi siti, olim vero Capucinorum Mauritaniae constitutorum, quibus ut librum A* 1*a ita hunc matrona de la Barre a.* 1675. *dono dederat, fol.* 225—228′.

B 1*b) Codex Parisiensis n.* 3788, *saec. XII, antea Colb. n.* 801, *Regius n.* 3863, *fol.* 108—110′.

B 2*a) Codex Montepessulanus H* 22, *saec. XII/XIII, olim monasterii beatae Mariae de Ripatorio, anno vero* 1721. *bibliothecae Iohannis Bouhier praesidis Divionensis, fol.* 200—202′.

B 2*b) Codex Parisiensis n.* 5341, *saec. XII. ex., antea Colb. n.* 59, *Regius n.* 3593, *fol.* 141′—143′.

B 2*c) Codex Parisiensis n.* 5319, *saec. XIV, antea Colb. n.* 846, *Regius n.* 3863, *vitas mensis Ianuarii continens, fol.* 209′—212′.

B 3*) Codex Parisiensis n.* 16736, *saec. XII, olim S. Martini a Campis* 1, 5, *fol.* 145—147, *utrumque prologum exhibet sicut praecedentes.*

B 4*) Codex Claromontanus n.* 147, *saec. XI, olim monasterii S. Illidii, fol.* 55′—62, *utroque prologo caret.*

Codices B 5 *in verbis c.* 15. *editionis Mabillonianae his:* districtionis et patientiae *desinunt.*

B 5*a) Codex Monacensis n.* 14031 *(Ratisb. Emm. A.* 31*), saec. XI, fol.* 109—110.

1) *E. gr.:* aęmulorum, Praęiectus, amoęnum, coępit, coęnobium, poęnitentes, poęnitentię.

B 5b) Codex Monacensis n. 22240, *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen I, fol.* 121—122'.

B 5c) Codex Mellicensis[1] *n.* 310 *(F* 8*), saec. XIII, fol.* 165—166'.

B 6) Codex Bruxellensis n. 3239, *antea n.* 18018, *saec. XII, olim S. Petri Laubiensis, fol.* 4—8. *Passionem Praeiecti primo loco exhibet, sed prima pagina admodum detrita est, ut litterae nonnullae legi nequeant. Contemplationes piae interpolatae sunt eaedem, quae e codice insequenti ediderunt Bollandiani, Anal. II, p.* 239 *sq.*

B 7) Codex Bruxellensis n. 3221, *vol. I, antea n.* 9119, *saec. XII, fol.* 61'—63'. *Passionem, fol.* 63'—64. *Miraculum a Praeiecto Romae patratum continet. De interpolationibus vide B* 6.

B 8) Codex Parisiensis n. 9741, *saec. XIII, antea Suppl. lat. n.* 496, *legendarii monasterii S. Maximini Treverici volumen I, p.* 325—331.

B 9) Codex Parisiensis n. 5306, *saec. XIV, antea Colb. n.* 775, *Regius* 3654, *fol.* 61'—63'.

His accedunt codices Aurelianensis n. 331 (280), *saec. XI. in., p.* 260—266[2], *Gratianopolitanus n.* 1171, *saec. XIII, fol.* 112'—116'[3], *alii, item solum alterum prologum Passioni praemittentes.*

Miraculum, quod Passionem in B 7 *subsequitur, 'hac nostra aetate Henrici temporibus imperatoris, patris huius qui Romano nunc praeest imperio Henrici', Romae per Praeiecti merita contigisse dicitur atque quaeritur, utrum Henrici III. et IV. aut IV. et V. tempora intellegantur. Mabillonius miraculum in codice quodam Compendiensi reperiens de illis cogitavit, Bollandiani*[4] *idem ex B* 7 *edentes haec anteposuerunt neque video, quomodo inter duas sententias diiudicandum sit. Attamen quod Bollandiani iam totam recensionem B saeculo XII. ineunti attribuerunt, haec quidem eorum coniectura stare nequit, nam codices antiquiores habemus atque miraculum illud a plerisque abest. Agitur de Petro quodam iudice venali, qui Praeiecti ecclesiam Romae condidisset eamque falsis sententiis latis iniuste locupletasset. Vereor autem, ne tota haec fabula ficta sit, ut 'iudicibus exemplum paenitendo daretur tam praesentibus quam futuris'.*

Passionem B cum textu primigenio comparavi eamque discrepantiam adnotavi, quae alicuius momenti mihi esse videbatur, inprimis locos, quibus recensio A nonnumquam haud facilis intellectu aut explicaretur aut rebus memorabilibus amplificaretur. Prologum B ad codices B 1*a. b.* 2*a. b. c.* 5*a. b.* 6. 7. 9 *infra edidi, e quibus B* 1*a. b.* 5*b.* 8. 9 *a me, B* 6. 7 *a W. Arndt, reliqui a W. Levison sodali collati sunt. Codicem B* 5*c G. H. Pertz ante hos annos contulerat excepto prologo.*

INCIPIT[a] VITA VEL PASSIO SANCTI PREIECTI EPISCOPI ET MARTYRIS[b].

Superna caritas Christi, cuius alternantur[c] nutu sydera die pariter atque nocte, non desistit suae sanctae[d] ęcclesiae per suorum famulorum[e] merita virtutum incrementa monstrare. Quapropter[f] oportet strenue populo[g] confluenti sanctorum

a) *ita B* 2*b. c*; *praescr.* I. v. vel p. (vel p. *om. B* 2*a*) s. P. e. et Marini abbatis *B* 1*b.* 2*a*; I. v. vel p. s. hac beatissimi Praeiecti *B* 4; Incipit vita *B* 1*a*; Vita s. Praeiecti (*corr. e* Proiecti) m̄ *B* 5*a*; Incipit passio s P. mr̄is *B* 8; Passio P. martyris *B* 5*b*; I. prologus vite et passionis gloriosi martyris Christi Praeiecti *B* 6; I. prologus in passione s. Praeiecti martiris et c. *B* 7; I. prologus s. ac beatissimi Proiecti c. et m. *B* 9. b) quae est VIII. Kl. Februarii *add. B* 2*b*; qui observatur VIII. Kl. Febr. *add. B* 9. c) n. a. s. *B* 1*b.* 7; a. s. n. *B* 9; a. intuitu s. *B* 6. d) ç. s. *B* 5*a. b*; s. *om. B* 9. e) `m. f. *B* 1*b.* f) *ita B* 1*a. b.* 2*a. b. c*; Unde *B* 5*a. b.* 6. 7. 8; Deinde *B* 9. g) ad eam *add. B* 9.

1) *Cf. Anal. Bolland. XVII, p.* 42. *Etiam legendaria Sancrucense, Campililiense, Zwettlense, Admuntense recensionem B exhibent monente A. Poncelet viro doctissimo l. c.* 2) *'N. Arch.' XVIII, p.* 582. 3) *Ib. p.* 577. 4) *Anal. Bolland. II, p.* 239 *sqq.*

exempla narrare et[a] calamo detegere[b] ac paginis tradere ad incitandas animas ad praemia paradysi. Unde cum post resurrectionem dominicam[c] multipliciter[d] creverit martyrum turba[e], moderno[f] etiam tempore per Preiectum[g] antistitem multiplicia[h] Christi[i] ostenduntur insignia[k].

Primo textus recentior B editus est atque opus primigenium diu neglectum et capite et fine carebat, donec ipse eius misertus sum.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae 1570, *tom. I, p.* 603—7. *Passionem B absque prologo edidit 'redditam aliquot locis paraphrasticos'; sermonem enim adeo retractavit, ut novam fere recensionem composuisse videatur.*

A. du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Parisiis 1636, *tom. I, p.* 671. 672, *frustula ex recensione B deprompta admisit, cumque illam hiare perspexisset, ut erat vir magni iudicii, p.* 673. *historiam hereditatis Claudiae et alterius Praeiecti itineris ibi praetermissam ex A addidit, capita scilicet* 23—27, *codice quidem mediocri usus, scilicet A* 5.

Ioannes Bollandus, Acta sanctorum, Antverpiae 1643, *Ianuarii tom. II, p.* 630—632, *Passionis A capita* 14—31, *scilicet historiam episcopatus usque ad martyrium, e codice A* 6 *publici iuris fecit et p.* 633—636. *recensionem B subiecit, duplici prologo praemisso et A et B, atque utrumque in uno S. Mariae de Ripatorio codice (nobis B* 2a*) reppererat, praeter quem codicem Iacobi Sirmondi nobis ignotum alterumque monasterii S. Maximini Treverici (nobis B* 8*) adhibuit. Ex priore autem prologo conclusit, etiam auctorem B sancti aequalem testemque fuisse oculatum, nam divinare vix poterat, eum re vera ad Passionem A pertinere.*

Ioannes Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, *Saeculum II, p.* 640—645, *editionem Bollandi A iteravit, codicibus destitutus, et p.* 645—651. *recensionem B addendam curavit, prologo A praemisso, suppresso vero proprio. Codex quem citavit Compendiensis utrumque habebat et in calce miraculum illud exhibebat, quod in solo codice B* 7 *repperi. Ad textum A emendandum vir alias de his litteris optime meritus nihil attulit atque ea quae ad Compendiensem illum in textu B immutari iussit satis dubiae auctoritatis mihi esse videntur. Certe Praeiectum nostrum industria Mabilloniana parum provexit.*

Rerum igitur quas ante episcopatum martyr egerat historia una cum sepulturae miraculorumque, qualem auctor aequalis A olim litteris mandaverat, inedita iacebat atque mediam ex libro inferioris notae erutam nemo adhuc curabat, cum in monumentum pretiosissimum incidi. Codice A 1 *reperto, nihil antiquius habebam, quam ut in annalibus nostris*[1] *partes ignotas ad ipsum et ad libros A* 4a. b *princeps ederem, pauca de fide auctoris aequalis praefatus. Neque vero quae de ipsius condicione tunc exposui omnia iam affirmare velim, postquam tot anni iterum me fugerunt in tam laboriosa materia occupatum.*

B. Krusch.

a) (et *om.*) e., *add.* ea *B* 9. b) *ita B* 1*a. b.* 2*a. c.* 6; detergere *B* 2*b*; digerere *B* 5*a. b.* 7. 9; dirigere *B* 8. c) domini *B* 9. d) *om. B* 5*a. b.* e) *ita B* 1*a. b.* 2*a. b. c*; turma *B* 5*a. b.* 6. 7. 8. 9. f) moderna e. t. *B* 8. g) *corr. e* Proiectum *B* 5*a.* h) multiplica *B* 2*a.* i) *ita B* 1*a. b.* 2*a. b. c.* 9; Christi ostendit insignia *B* 8; Christus ostendit signa *B* 6. 7; (Chr. *om. B* 5*b*; Dominus *superscr. B* 5*a*) ostendit insignia *B* 5*a. b.* k) Explicit prologus *subscr. B* 6; Explicit *subscr. B* 9.

1) '*N. Arch.*' *XVIII*, (1893), *p.* 640—649.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN PASSIONE SANCTI PREIECTI EPISCOPI ET MARTYRIS[b].

Studii fuit apud veteribus[c] et eruditissimis viris, ut eorum[d], quorum[e] miracula sanctis actibus pollere cernebant, sagaci studio Christo auspice, sine quo nihil boni agitur, stilo promulgarent, quatinus de praecedentium meritis imitando[f] V. Col. I, 1.
vel memoriae commendando[g] ventura sobolis[h] gloriaretur. Eusebius vero Caesariensis urbis episcopus, vir eloquentie[i] facundiam pollens[k], maiorum exempla secutus, innumeros martyrum[l] descripsit agones[1], quem imitatus Rufinus usque in[m] consulatu[2] Theodosii principis stilo elicuit. Sed ut ad sacros veniam anachoritas[n] atque confessores, beatus Athanasius Alexandrinus episcopus Antonii, sanctus vero et ęruditissimus omnium[o] rerum Hieronimus[p] Pauli et Hilarionis[q] vel ceterorum, quos cultus bone vite laudabiles reddebat[r], edidit acta. Postumianus vero, Severus et Gallus Martini egregii nostris[s] eorum[3] dimisere scedulis. Sed et beatissimus quoque Gregorius Romane ecclesie pontifex, cui etiam secreta caeli patuerunt, in libris[t] cui titulum Dialogorum inseruit sanctorum agones, multimoda[u] et melliflua condidit gesta. Ionas etiam nostre memorie tempus[v] vir eloquens vitam beati Columbani et discipulorum eius Athale, Eustasi[w] et Bertulfi luculentissime edidit. Ad quorum comparationem velud viles vernaculi esse censemur; sed memores illius Domini et salvatoris nostri praecepti: *Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et* Matth. 7, 7.
aperietur vobis, et illud[x] psalmographi[y] oraculum: *Aperi os tuum, et ego adinplebo* cf. Ps. 80, 11.
illud, quamvis temerario, non tamen subreptivo aut praesumptionis adnisu iussio- V. Col. I, 1.
nibus vestris satisfaciens, ea que de summo Preiecto pontifice tam indaganti stilo, quam relatione plurimorum repperi, adgrediar texere gesta. Unde lectorem obsecro,

Prol. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*.

Prol. a) *ita A* 3. 4*a*; I. p. in vita (*pr. m. superscr.* passione) s. P., *om.* e. et m. *A* 1, *praescr. om. A* 2*a*; *prologum om. A* 2*b*. 4*b*; *exhibent eum B* 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*, *in quibus haec praescripta sunt:* I. p. in vita (passione *B* 2*b*. *c*) s. P. e. et Marini abbatis (*sed* e. et martyris *B* 1*b*; e. et martyris et Marini abbatis *B* 2*b*. *c*). b) quae colitur VIII. Kl. Februarii *add. A* 3; quae est VIII. K. Febr. *add. B* 1*a*. c) *ita A* 1; veteres et eruditissimos viros *rell.* d) *eras. A* 3; gesta *add. B.* e) *ita A* 1. 2*a*; quorum miraculis s. a. (*m. al. corr.* sanctos actus) p. c. s. *A* 3; quos miraculis s. p. c. vitam actusque sagaci *A* 4*a*; quos miraculis et s. a. p. c. s. *B.* f) *ita A* 4*a cum V. Col.*; imitanda vel m. commendanda *rell.* g) cognoscens *add. B.* h) *ita A* 1. 3; soboles *rell.* i) *ita A* 1; eloquenti(a)e facundia *A* 2*a*. 3. 4*a*; eloquentia (eloquentie *B* 2*b*) et facundia *B.* k) plenus *A* 3. l) d. m. *A* 2*a*. m) *ita A* 1. *B* 2*a*. *b*. *c*; in consulatum *A* 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*; ad consulatum *B* 1*b*. n) *ita A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. o) vir *pro* o. r. *A* 4*a*. *B* 2*a*. *b*. *c* (*non B* 1*a*. *b*). p) Iheronimus *A* 3. *B* 1*b*. 2*a*. *c*; Ieronimus *A* 2*a*. 4*a*. *B* 2*b*. q) Hyl. *A* 4*a*. *B* 2*a*. *b*. *c*. r) reddidit, a. e. *A* 2*a*. s) *ita A* 1. 2*a*. 3; e. nostrorum d. s. *B* 1*a*. *b*; e. vitam suis edidere sc. *A* 4*a*. *B* 2*a*. *b*. c. t) *ita A* 1. 2*a*. 3. *B* 1*a*; libris quibus *A* 4*a*. *B* 2*a*. *b*. *c*; libro cui *B* 1*b*. u) *ita A* 1. 2*a*. 3. *B* 1*a*. *b*; multimodaque gesta melliflua condidit facundia. Ion. *A* 4*a*. *B* 2*a*. *b*. *c*. v) *ita A* 1; diebus *A* 2*a*; tempore *rell.* w) *ita A* 1. 3; Eusthasii *A* 2*a*. *B* 1*a*. 2*b*. *c*; Euthasii *A* 4*a*; Eustachii *B* 1*b*. 2*a*. x) *ita A* 1. 2*a*. 3; illius ps. oraculi *rell.* y) *corr.* psalmigraphi *A* 2*a*.

1) *V. Silvestri prologus:* Historiographus noster Eusebius Caesariensis Palestinae urbis episcopus, cum historiam ecclesiasticam scriberet, praetermisit ea, quae sunt in aliis opusculis seu quae se meminit retulisse. Nam viginti libros, id est duas decadas, omnium pene provinciarum passiones martyrum et episcoporum et confessorum et sacrarum mulierum ac virginum continere fecit. 2) *Minus recte. Cf. Rufini ep. ad Chromatium episc. Aquilei. (ed. Mommsen, 'Eusebius Werke' II, Lipsiae* 1908, *p.* 952*):* Nostri vero duo libelli a temporibus Constantini post persecutionem usque ad obitum Theodosii augusti. 3) *E Vita Columbani I,* 1, *addas* memoriam *et scribas* saeculis *pro* scedulis.

si quis tamen captus amore pontificis legere decreverit[a], non querat in his Tullianam eloquentiam nec oratorum[b] facundiam, non philosophorum flosculis[c] et historicorum[d] diversas adsertiones, sed puritatem sancte ęcclesiae. Neque enim aquila, extensis alis, semper ad aethera volitans[e], sed crebrius[f] remissioribus pennis divertit ad terras[g], et inter regias[h] sepe dapes etiam vilia poma lactucaeque agrestes obtime queque[i] censentur. Orandus est igitur Deus pater, ut[k] densissimi pectoris obtunsique sensus nubila detegat[l]. Orandus est[m] et salvator noster dominus[n] Iesus Christus, ut auram sancti Spiritus afflare dignetur, ut caliginem cordis abradat, facultatem accommodet loquendi, ut ita praefati antistitis, qui semper amore Christi flagravit, valeamus actus disserere, quatinus exemplum illius[o] virtutemque[p] animi sagaci[q] in posteris debeat propagare[r], tribuatque[s] ille rerum Greg. M. Mor., prol. sator aeternus, opitulante oratu[t] vestro, qui linguas infantium fecit[u] esse disertas. Amen[v].

INCIPIT PASSIO SANCTI PREIECTI EPISCOPI ET MARTYRIS[a].

(1[b]). Igitur sanctus Preiectus Arvernensium[c] provincia ortus est[d] et Romane[e] generis stemate[f] praefulsit. Huius pater Gundolenus, mater vero eius Eligia[g] vocitata est, qui originem duxere ex longinqua[h] prosapia, catholicis[i] viris[k], religionem[l] christiane dignissimis, per quos etiam Dominus multa miracula declaravit. Sed absurde[m. 1] aure transeundum non est, ut, cum sua[n] eum debebat more terrigenarum[o] mater fundere in saeculum, ante pauca[p] dierum fertur se vidisse[2] per extasi[q], quasi per latera filium suum egredi, quem post unda sanguinis subsecuta perfunderet. At illa in se concussa, visu tremula[r], cepit hinc inde ullare[s. 3]; quid sibi talia haberent, cupiebat decerni[4]. Haec sibi cogitanti contigit, virum sanctissimum Peladium advenisse archipresbyterum, coepitque suus[t] germanus sciscitare per singula, cur insolito tremebunda esset. Porro illa narrat visionem; sanctus Dei ei cuncta fatetur, quod talem esset editura filium, qui magnevus[5] inter suos

Prol. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. *Cap.* 1. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Prol. a) decrevit *A* 3. 4*a*. b) orthodoxorum *A* 3. c) *ita* *A* 1; flosculos (*corr. e* flocula *A* 3) *rell.* d) *ita* *A* 1. 3; hystoricorum *B* 1*b*; stoycorum *B* 2*c*; stoicorum *rell.*; *emendes* storicorum. e) *ita* *A* 1. 4*a*; volitat (t *m. al. in ras. maiore* *A* 3) *rell.* f) crebius *A* 1. g) terram *A* 2*a*. h) *post* regias 3 *litt. ras.* *A* 1. i) *ita* *A* 1; optime queque *A* 4*a*; obtima quaeque *A* 2*a*. 3; optimae quoque *B*. k) ut — O. est *om.* *B*. l) detergat *A* 4*a*. m) est *om.* *A* 1. n) *om.* *B* 2*a*. *b*. *c* (*non* *B* 1*a*. *b*). o) illud *A* 2*a*. p) virtusque *B* 2*a*. *b*. *c* (*non* *B* 1*a*. *b*). q) *ita* *A* 1. 3; sagacis *B*; sagaciter *A* 2*a*. 4*a*. r) propagari *A* 4*a*. *B*. s) *ita* *A* 1. 2*a*. 3; Tribuat hec i. *A* 4*a*; Quod tribuat *B*. t) oratui *A* 1; oratu op. v. *A* 3. u) facit *B* *cum Gregorio (MG. Ep. I, 355, 12).* v) *subscr.* Explicit prologus *A* 3. *B*; Explicit prefatio *A* 4*a*. *Prologum praecedentem alter excipit, quem supra p.* 223. *edidi, B.*

Cap. 1. a) *ita* *A* 1*a*. 4*a*; *praescr.* Gesta sancti Preiecti *A* 2*a*; Passio Proiecti martyris *A* 2*b*; Incipit vita eiusdem *A* 3; Passio sancti Preiecti Arvernensium e. et m. *A* 4*b*. b) *numeros addidi.* c) Arvernentium *A* 2*a*. *b*; Avern. *h. l.* *A* 3. 4*a*, *constanter* *A* 4*b*. d) est et *om.* *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*; et *om.* *A* 2*b*. e) *ita pr. m.* *A* 2*b*; Romanę generositatis *A* 3; Romani generis *rell.* f) stemmata *corr.* stemmate *A* 3; scemate *A* 4*a*; steminate *A* 4*b*. g) Elidia *B*. h) lon|gua *A* 1. i) que *m. al. add.* *A* 3; p. ac c. *A* 4*a*. k) viri *pr. m.* *A* 2*b*. l) *ita* *A* 1; religionem christianę *pr. m.* *A* 3; religione christiana *rell.* m) *ita* *A* 1. 2*b*; absurde abre *m. al. corr.* absurda aure *A* 3, *et sic* *A* 2*a*; (ab *om.*) surda a. *A* 4*a*; *haec om.* *A* 4*b*. n) cum eum sua *A* 3. o) causa *add.* *A* 1; *om. rell.*; mater more t. *A* 2*a*. p) paucos dies *A* 2*a*; paucorum d. (tempus *m. al. add.*) *A* 4*a*. q) extasin *A* 2*b*. 4*b*; extasim *A* 4*a*. r) *ita interpungunt* *A* 2*b*. 3. 4*a*. s) ullare *pr. m.* *A* 3; ulla re *A* 4*a*; uallare *A* 1; ululare *A* 2*a*. *b*. 4*b* *et e corr.* *A* 3, *ubi* et *superscr.* t) g. s. *A* 3.

1) *Absurdus pro surdus librarii acceperunt.* 2) *Similem matris Columbani visionem enarravit Ionas, V. Columb. I, 2.* 3) *Ital. 'urlare'.* 4) *I. q. discernere.* 5) *Non grandaevus, senex, sed magnus in aevum, insignis; cf. infra c.* 12.

adesset in saeculum et cursum suum expleret martyrii[a] causa. Ovans mater de talia[b] dicta, ut reor, Dominum supplicans astitit; fide concordans sacerdotali[c] dictioni, optat, ut fieret erga puerum.

(2). Nascit[a] puer, vagit in cunis, alitur lacte. Quid amplius? Ut homo concrescit et, ut tempus extaret[b], quod litterarum accumina[c] summeret, magistro traditur Occiodrense[d, 1] diocesim docendus. O vere suum ubique Dominus implebat puerum! Tam[e] cito eius repletur archanum[f], ut cunctis qui aderant non minor extaret, verum etiam coaetaneos suos de grammaticorum sonis antiphonisque praehiret[g]. Potens est hec facere, qui vellicanti[h] sicomoros prophetam cunctis ostendit. cf. Amos 7,14.

(3). Haec[a] transacta, Peladius, cuius mentionem fecimus, qui Preiecti erat propinquus, innuit puero, ad quendam diaconem[b] vocitantem[c] Babonem, sibi rogatum prandii causa, secum accessurum. Puer sequitur patruum, ad domum perveniunt prandientis[d]. Sed, ut mos est malorum hominum plus sequi ignominiosis[e] quam ad necessitatem anime profuturis, ab ipso Babone[f] bestie, que humana[g] solent praebere solatia et terrere ferarum seviciam, canes constricti cathenis, domum eius pro foribus custodiebant. Quorum tanta erat rabietas[h], ut humana non differrent sauciare corpora[i]. Sed ut iam[k] in puero nostro Preiecto Dei patesceret gratia, se pro foribus adire constituit. Quem[l] canum[m] miseria visum, disruptis cathenis, latratum[n] non modicum erga[o] puerum perstrepunt, eum disrumpi[p] cupientes. Sed salvat eum, cuius ipse post futurus erat in plebe, miro modo, ut nulla pueri[q] canum ferocia intulisset malum. Advenientibus ceteris, retorqueunt[r] rabietatem, sauciant miseros, ut daretur intelligi[s], quem Dominus diligebat, non fuissent ausi morsibus laniare, qui sub munimina[t] crucis dominice armaverat frontem.

Capp. 1. 2. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*. *Cap.* 3. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 1. a) martiri *A* 3. b) *ita A* 1; talibus dictis *A* 3. 4*b*; tali dicto *A* 2*a*. *b*. 4*a*. c) sacerdotalem dictionem (predictionem *A* 4*b*) *A* 2*b*. 3. 4*a*. *b*; sacerdotalis dictio *A* 2*a*.

Cap. 2. a) *ita A* 1; Nascitur *rell.* b) extitit quo *A* 3. c) *ita A* 1. 2*a*. d) Ociodrensi diocesim *A* 2*a*. *b*; Otiodrense diocesim *A* 3; Otiodrense (Otiodrinse *A* 4*b*) diocesi *A* 4*a*. *b*; scholae traditur Iciodrensi *B*. e) tacito eius *A* 1. f) *ita A* 1. 3 (*pr. m.*) *et m. al. A* 2*b*; archano *A* 2*a*. 4*a*. *b*. g) prohiberet *A* 2*a*; p̄hibebat (?) *pr. m. A* 2*b*. h) velicanti *pr. m. A* 2*b*; vellicantem *A* 3. 4*a*. *b*.

Cap. 3. a) Haec — *l.* 24. frontem *om. A* 2*b*; His transactis *A* 4*a*. b) diaconum *A* 2*a*. c) *ita A* 2*a*; vocitantem Babbonem *A* 1; vocitatum Babonem (Labonem *A* 4*b*) *A* 3. 4*a*. *b*. d) *ita A* 1 *et pr. m. A* 2*a*; prandentis *rell.* e) causis *add. A* 1; ignominiosa — profutura *A* 4*a*; ignominiosos — profuturos *A* 2*a*. 4*b*. f) Babbone *A* 1; Labone *A* 4*b*. g) humana (?) *pr. m. A* 1; homini *A* 3; hominibus *A* 4*a*; huic iam *pro* h. *A* 2*a*. 4*b*: *scribas* humanam — solatiam. h) rabies *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. i) corpa *A* 1. k) *om. A* 3. l) quo (quos *pr. m. A* 4*a*) — viso *A* 4*a*. *b*. m) canes miseri *A* 4*a*; canes, *om.* m. *A* 2*a*. n) latratu non modico *A* 4*a*. *b*; non modico latratu *A* 2*a*. o) circumstrepunt *pro* e. p. p. *A* 2*a*. p) disrumpere *A* 4*a*. *b*. q) *ita A* 1; puero *rell.* r) *ita A* 1. 2*a*; retorquent rabiem *A* 3. 4*a*. *b*. s) quia *add. A* 4*a*. *b*. t) sub munimine *A* 2*a*. 3; (sub *om.*) munimine *A* 4*a*. *b*.

1) *Iciodorensis vicus (hodie Issoire, dép. Puy-de-Dôme) sepulchro S. Austremonii celebris postea abbatia eidem martyri sacra praeditus erat et ecclesiam maiorem comprehendebat archipresbyteratus* '*Yssidorensis*', *cf. A. Bruel*, '*Pouillés des diocèses de Clermont et de Saint-Flour*' ('*Collect. de doc. inédits, Mélanges historiques*', *Paris.* 1882) *p.* 55. 130. *Ecclesiam Cautinus diaconus ante a.* 551. *rexit, postea episcopus Arvernus creatus; cf. Greg., Gl. Conf. c.* 29. *Dioecesis pro paroecia accipitur.*

(4). His itaque transactis, Genesium[a] tunc temporis[b] archidiaconum, qui non longe[c] post[d] tempore in pontificale[e] culmine[1] est sublimatus, a parentibus suis commendatur Preiectus in aula. Quo suscepto, paternale[f] affectu cum omni diligentia enutrivit ac erudivit et[g], ut pontifex effectus est, ad sui auriculam habuit consiliatorem, seu[h] et pecuniam[i] commissam pauperum efficit[k] dispensatorem. Quem in tantum delectionibus[l] simul et disciplinis probavit et erudivit in cunctis, ut illa capescebat[m] aetas, de litterarum causis, ut multi ex hoc fauces invidie[n] suas replerent. Et ut mos est clerum[o] multorum scientiam[p] praegravare, quod in suas non valent replere cellas, ceteros sapientie datos odia[q] maligna desiderant perfundere. Unde[r] Martinum quendam, qui[s] cantilene vocis pro decorem[t] sanctarum ecclesiarum in multismodis[u] meditationibus insonantem, concitat[v, 2] clericorum venena[w] in Preiecti[x] invidiam, prefundunt[y] in aure[z], ut fatiat puerum inter ceteros meditum[a, 3] cuiusdam soni[b], unde ipse inscius erat, vix tandem, ut ita dicam, puncto ore meditum[c] personasse[d, 4], quem sui aemuli longo iam evo sonitum vocibus decantabant. Iubetur puer, ut reddat, quod minime ante paraverat[5]. At[e] puer armat frontem, pectora munit, pacientiam petit, sanctum Iulianum invocat martyrem, ut eius adiutor existat, et ut nec magistri inperium differat, iram frangat, ceterorum aemulorum malitiam sedet, replet Dominus puerum suum, ut sonum, quam[f] antea non tenuisset, magistrali[g] voce decantaret. Sic eius aemuli[h] sua malitia torquentur[i]; dum cupiunt puero prebere supplitium, adtollunt in[k] laudibus. Solitus beatus Preiectus post erat referendus[l] sodalibus, quod sic de eius memoriam[m] labisset[n], ut numquam eum ultra valuisset reddi[o]. Quid aliud datur intelligi, nisi[p] ille[q] eum sua defensione ambiebat, cuius gratiam[r] intrinsecus pollebat?

(5). Non[a] post multo[b] tempore beato pontifice[c] Genesio extat voluntas, ut sancto Preiecto diocesim Ociodrensem[d] ad regendam[e] committeret[f]. Quantum vel qualem se tunc in ipso regimine conaverit[g] ostendere consistendo, non est silendum[h]; quam creber in ieiuniis, quam promptus in synaxi[6], quam gaudens in scrip-

Capp. 4. 5. *A* 1. 2*a*. *b* (*l.* 1—10. 24—27). 3. 4*a*. *b*.

Cap. 4. a) Genesio — archidiacono *A* 2*a*. 4*a*. *b et m. al. A* 3. b) tempis *A* 1, *sicut deinceps.* c) *ita A* 3 *et pr. m. A* 1; longo *rell.* d) *ita A* 1. 4*a*. *b*; *om. A* 2*a*. *b*. 3. e) pontificali *A* 2*a*. 3. 4*b et m. al. A* 2*b*; p. culmen *A* 4*a*. f) paternali *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. g) et — dispensatorem *om. A* 4*a*. h) set *A* 4*b*; *om. A* 3. i) pecunia commissa *A* 3. 4*b et e corr. A* 1. k) effecit *A* 4*b*. l) dil. *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*. m) capessebat *A* 2*a*. n) invidia *A* 3. 4*b*. o) clericorum *A* 2*a*; clero *A* 4*b*. p) scientia *A* 3. 4*b*. q) odio maligno *A* 2*a*. *b*. 4*a*; odiis malignis *A* 4*b*. r) Unde — *l.* 23. pollebat *om. A* 2*b*. s) *expunctum A* 3; *om.* 4*b*; qui cantilene preerat voci *A* 4*a*: qui *abundat.* t) decore *A* 3. 4*a*. *b*. u) multimodis *A* 4*a*. *b*. v) *ita A* 1. 2*a*. 3 (*pr. m.*); concitant *A* 4*a*. *b*. w) et *add. A* 4*a*. *b*; in *om. A* 4*b*. x) Preicti *pr. m. A* 2*a*. y) *ita A* 1. 2*a*. 3; perfundunt *A* 4*a*. *b*. z) aurem *A* 2*a*. 4*a*. *b*. a) medium *A* 2*a*. 4*b*; modulum *A* 4*a*. b) sonus *A* 2*a*. c) medium *A* 2*a*. 3; medio cum *A* 4*b*; meditatum *A* 4*a*. d) personare *A* 4*a*; personasset *A* 4*b*. e) Ac *A* 3. f) *ita A* 1; quem *rell.* g) magistrale *A* 2*a*. h) *ita A* 1. 2*a*. 3. 4*a*; emula *A* 4*b*. i) et *m. al. add. A* 3. k) *versu ex. om. A* 2*a*. l) referre *A* 3. 4*a*; praeferendus *A* 4*b*. m) *ita A* 1; memoria *rell.* n) *ita A* 1. 2*a*. 3. 4*a*; lapsum esset *A* 4*b*. o) reddere *A* 4*a*. *b*. p) quod *add. A* 4*a*. *b*. q) *ita rell.*; eum ille *A* 1. r) *ita A* 1; grat(c)ia *rell.*

Cap. 5. a) *redit A* 2*b*. b) multum temporis *A* 2*a*. *b*; multum tempus *A* 4*b* (*non A* 4*a*). c) *ita A* 1. 2*b*; G. pontifice *A* 2*a*; pontifici G. *A* 3. 4*a*. *b*. d) Ociodrinsem *A* 4*b*; Ociodrense *A* 2*a*. *b*. e) regendum *A* 4*a*. *b*. f) commendaret *A* 2*a*. g) *ita A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*; conatus fuerit *A* 4*b*. h) *ita codd.*

1) *De Genesio episcopo Arverno v. supra p.* 212 *sq.* 2) *Cantor in Vita B recte appellatus est, qui cantilenam multimodis meditationibus insonabat.* 3) *Intellegam medium, i. e. eum qui sonum redderet.* 4) *Scilicet sonum.* 5) *I. e. discere, Ital. 'imparare'.* 6) *I. e. cursus.*

turarum infulis[a. 1] vegeret, testes sunt, qui visa[b] narrantur. Solitus nanque erat in diebus parsimonie[2] sub claustra[c] celle habitatorem se[d] ponere; nisi tantummodo cum domesticorum fidei continuata convivia sumeret, laicorum devitabat[e] aspectus. Quid longius inmoremus[f]? Tantum se[g], ut valuit, per Dei[h] gratiam humilitatis in ipso regimine demonstravit, ut iam tunc signifer[i] nobis[k] ac suis benignissimus doctor appareret.

(6). Denique, ut ei opes fuissent adaucte, coepit in agros Christi, pauperum[a] videlicet sinus[b], non pauca nummorum distribuere data. Quodam namque tempore[c] cum cuiusdam[d] Gundoberti, sui propinqui, ęlemosinarum pauca[e] pecunia servanda dedisset, adveniunt pauperes, inportune fores pulsantes. Preiecti[f] coartat paucitas, quid inter multos distribueret, quod[g] amplius quam duos nummos non haberet. Redit armiger ad[h] manum[3] adsueta solatia, orat Dominum, qui cunctorum dator[i] est, ut ei, quod ceteris fenore[k] tribuat, largiatur. Gundobertum[l] vocat, paucos nummos deferri iubet. At ubi ipse[k] nummorum requirit paucitatem, mirum in modum miraculi[m] factum: tantum[n] inibi Dominus fudit peccuniam, quanta pauperum[o] pro foribus stabat caterva.

(7). Quod[a] in advenientium[b. 4] hospitum peregisset miraculum[c], non est silendum. Cum vero cum ipsis beata consuetudine, caritate provida cybum sumere[d] decrevisset, interrogat ministrum, si de piscium dapes[e] aliquantum haberet. Ad haec fatetur[f] discoferus[5], nullam se vel minimam habere particulam. Iubet[g] puero pergere ad fluvium, ut deferret limpham. Hauritur[h] puer, talem in vas suscepit piscem, ut refectionis causa hospitum esuriem foveret. Nec invalida[i] manus Domini quicquam suis prestare gratuita[k], qui, ut voluit, cuncta iussu suo[l] produxit in formas.

(8). Et ut mos est regentibus parrochiis[a] paschalibus diebus episcopi[b] se representare aspectibus, adveniunt solito quam plurimi sacerdotum[6] ad urbem, inter quos beati[c] Preiecti adfuit presentia. Qui post inlata[d] salutatione ad propriam in

Capp. 5–8. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 5. a) infulsis, *om.* v. *A* 3; in scripturis fuerit t. *A* 4*a*. b) visi *A* 2*a*. 3 *et pr. m.* *A* 2*b*; vidisse *A* 4*a*. c) claustris cellulae *A* 2*a* (*non* *A* 2*b*). d) (se *om.*) ponere *A* 2*a*; h. reponere *A* 2*b*. 3; erat se in d. — (h. *om.*) reponere *A* 4*a*. e) a. d. *A* 2*a*. f) *ita* *A* 1 (et *add., sed eras.*). 2*a*. *b*. 3 (*pr. m.*); inmoremur *A* 4*a*; inmoramur *rell.* g) se *versu exeunte om.* *A* 2*b*; ut se *A* 2*a*. h) *om.* *A* 3. i) legifer *A* 2*b*; fervens *pro* s. *A* 3. 4*a*; veraciter *pro* s. *A* 4*b*. k) n. *om.* *A* 4*a*; n. ac *om.* *A* 4*b*.

Cap. 6. a) paupm *A* 1. b) sinos *pr. m.* *A* 2*b*. c) *m. al. suppl.* *A* 3. d) cuius *pr. m.* *A* 3; quidam Gundoberto suo propinquo *A* 4*a*. e) *m. al. corr.* paucam pecuniam servandam *A* 3, *et sic* *A* 4*b*; causa pecuniam servandam *A* 4*a*. f) *ita interpungunt* *A* 1. 3. 4*a*; Preiectum *A* 4*a*. *b* *et m. al.* *A* 3. g) qui *A* 2*b*. 3. 4*a*; quam *A* 2*a*; cum *A* 4*b*. h) *ita* *A* 2*a*. *b*. 3; ad manuum *A* 4*b*; ad manus *A* 4*a*; *haec om.* *A* 1. i) datorum est *A* 1; est dator *A* 2*a*. k) *om.* *A* 4*a*. l) Gundobardum *A* 2*b*. m) miraculo facto *A* 4*a*. *b*; *haec om.* *A* 2*a*. n) *ita* *A* 1; tantam *rell.* o) pro f. st. c. p. *A* 2*a*.

Cap. 7. a) Quid *pr. m.* *A* 3. b) *ita* *A* 1. 2*a*. *b*; adven:::::: *m. al. corr.* adventu *A* 3; adventu *A* 4*a*. *b*. c) miraculi *A* 2*a*. d) sumeret, *om.* d. *A* 2*a*. e) dapibus *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*; dape *A* 3. f) fatur *A* 2*a*. g) Iubetur puer *A* 2*a*. h) *ita* *A* 2*a* *et pr. m.* *A* 2*b*; hauriens *A* 4*b*; haurit *A* 1. 3. 4*a*. i) quic *add., sed eras.* *A* 1. k) gratuito *A* 4*a*. *b*. l) suorum *A* 1; suas *A* 4*b*.

Cap. 8. a) parroechias *A* 3; parrochias *A* 4*a*. *b*. b) episcopis *A* 1. 2*a* (*pr. m.*). *b*; ipsi *A* 4*b*. c) beatus Preiectus affuit. Qui *A* 2*a*. d) illatam salutationem *A* 3. 4*a*. *b*.

1) *Vita B:* Scripturarum volumina perscrutari. *Infulae hoc loco pro mysteriis accipi videntur.* 2) *Vita B:* diebus quadragesimae. *Parsimonia pro ieiunio accipitur.* 3) *Pro* manuum. 4) *Vita B:* cum hospitibus abstinentibus. 5) *I. e. discophorus, qui discos fert.* *Vita B:* puer cum situla. 6) *Sunt presbyteri.*

eandem[a] urbem advenit[b] domum, convivia preparat et[c], ut talium[d] dierum conferri sodalibus adsolet, in solarium[e] sibi[f] preparari iubet convivium. Adveniens[g] turba non modica discunbentium, inter quos tres discunbunt paenitentes[1], quorum[h] ista erant nomina: Venerianus Dei famulus, qui nomine[i] cum opere inplebat, Gosoaldus[k, 2] testis Christi, Marialdus monachus. Adcunbunt ex[l] more, prebentur aepule, reprehenduntur paenitentes ad[m] cumsedentibus, et in chachinnos[n] atque risos[o] vanos se adtollunt ac non modice paenitentie detractores existunt. E contra beatissimus Preiectus[p] solita consuetudine eos premonebat, sibi talia peragi oportere pocius quam detrahere. Illi vero non cessant, ut Dei servos[q] non detrahant, sed sublimius[r] risu[s] in auras elationis adtollunt. Sed arbiter ille, qui pio moderamine cuncta disponit et regit et qui suorum[t] solamina[u] non inaniter prebet, Preiecti[v] adstitit[w] non modicus defensor. Disrunpuntur ligna solarii[x] et usque ad pavimentum labuntur in frustra[y]; aemuli detractores ruunt ad ima. Beatus vero Preiectus cum paenitentibus collegas[z] suos ad mensam resedit ovans, ut daretur
Ps. 49, 21. intelligi, quia[a] potens est ipse iuxta psalmiste vocem dicentem: *Arguam*[b] *te et statuam contra faciem*[c] *tuam.* Ipse dignos sibi salvavit et posuit frenum male loquentibus; sed gratia Dei salvati, ab ima[d] domus extracti, ad sua revertunt[e] habitacula. Sic, sic[f] discant frenum a Domino accipere conmessatores et nec suorum servorum paenitentium audeant minas inferre[g].

(9). Qualem quantamque in armario cordis eius bibliotecam Dominus condiderat, mirandum est, ut[a] adhuc, cum diaconati[b] offitii ageret, seniorum videlicet
cf. Iac. 1, 17. coepit anteire causas, ut sanctorum martyrum celitus per omne[c] datum optimum ipse, id est Cassii[d], Victorini et Antuliani[e, 3] vel ceterorum suorum sodalium, libel-

Capp. 8. 9. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 8. a) in eadem (eade *A* 3) urbe *A* 2*a*. *b*. 3; ab eadem urbe *A* 4*b*. b) adveniunt *A* 1, *corr.* c) et — praeparari *in marg. suppl.* *A* 2*b*. d) *ita rell.*; talibus diebus *A* 4*a*. e) solario *A* 2*a*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). f) *om.* *A* 2*a*. g) *m. al. corr.* Advenit *A* 3, *et sic* *A* 4*a*; Adveniens erat t. *A* 4*b*. h) quorum — monachus *om.* *A* 2*b*. i) nomen equum *A* 4*b*; nomen cum *A* 2*a*. 3; nomen |, *om.* cum *A* 4*a*. k) *ita rell.*; Gisoaldus *A* 1. l) *om.* *A* 1. m) *ita* *A* 1; a consedentibus *rell.* n) c. atque *om.* *A* 2*a*. o) risus *A* 2*b*. 3. 4*a*; v. *om.* *A* 2*b*; v. se a. risus *A* 2*a*. p) Praei. *raro* *A* 1. q) (servos non de *pr. m. in mg. suppl.*) detrahant *A* 1; servis *A* 2*a*. *b*; servus *A* 4*b* (*non* *A* 4*a*). r) sublimi *A* 2*a*. s) risum *A* 3. 4*a*. *b*. t) suis *A* 2*a*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). u) non i. s. *A* 2*a*. v) Preiectus *A* 2*a*. w) non minimus *add.* *A* 4*a*. x) solari *A* 2*b*. y) frusta *A* 2*a* *et e corr.* *A* 4*b*. z) *ita* *A* 1; collegis suis *rell.* a) q. p. est i. *om.* *A* 4*b*. b) Arguan *A* 1. c) faciam *m. al. corr.* faciaem *A* 2*b*. d) imis *A* 3; s. et ab imo d. *A* 4*a*. e) revertuntur *A* 3. 4*a*. *b*; remearunt *A* 2*a*. f) *om.* *A* 2*a*. g) inferri *A* 2*a*. *b* *et pr. m.* *A* 3.

Cap. 9. a) est. Cum adhuc d. *A* 2*a*. b) *ita* *A* 1. (2*b*); diaconatus officium *rell.* c) omē *A* 1. 3. d) Casii *A* 2*a*. 3. 4*b*. e) Antoliani *A* 4*a*. *b*.

1) *Vita B:* abstinentes. 2) *Bernardus Guidonis, Tractatus de sanctis, qui ornant Lemovicensem dioecesim (Labbe, Nova Bibl. Mss. I, p.* 635*):* Sanctus, *inquit,* Gonsaldus in Podio *(Gallis 'Puy')* sui nominis in monte alto suum habet tumulum in ecclesia, *eaque, quae de Gosoaldo 'in quodam libro vetusto ecclesiae suae', scilicet S. Gonsoaldi, legerat, ad hunc rettulit locumque quem citavit ex P. Praeiecti textu quodam B deprompsit. De Gonsoaldo suo adhuc plura addere poterat:* Hic, *inquit,* gutturniosis invocatis opitulari solet. Hic Adremarum abbatem S. Martialis in somnis toties et tam imperiose perterruit, donec eum in collectario, de quo abradi fecerat, rescribi iussit. Huius caput canonici sancti Andreae Lemovicis habere se dicunt. Festum eius recolitur Nonis Novembris. 3) *Antolianus et Cassius Victorinusque martyres Arverni a Gregorio, H. Fr. I,* 33 *(cf. Gl. Mart. c.* 64*) celebrantur, ipsique iidem videntur esse, qui Martyrologio Hieronymiano illati sunt die VIII. Id. Febr.:* alibi Antholiani, *et XV. Kal. Iun.:*

lum edidit[a], qualiter dimicati contra idolorum cultura[b] fuissent, et[c] ut[d], Christo favente, ad receptacula celi pervenissent, miro ingenio salsam[e] christianorum populis dedicavit lucubrationem dignissimam. Nec non et sancti Astremonii[1] martyris gesta, cuius sepulchrum constat fore Ociodrense[f. 2] ęcclesie, cui ipse preerat, eo[g] tempore digno sermone aptavit. Sed ut sui[h] humilitatis custos adesset[i], distulit pos[k] talibus, ut[l] ne forte adulatio popularis, suis inlata auribus, eum a conditoris sui retraheret benignitatem[m].

(10). Post hec[a], susceptam dignitatem geronticam[3] Candidensis[4] monasterii, ab episcopo tunc temporis nomine Felice suscipi[b] iubetur onus, ut[c], quod ipse semper delectabilia sibi poscebat solatia, ut[d] sanctarum animarum ministerium haberet, sola medendi[e] lucra[f] in clero non minus[g] quam pastor gereret curam. Qualem quantumque se inibi sub Christi mandata[h] constrinxerit et reddidisset[i] formiferum[5], incole[k] loci illius laudes[l] depromunt.

(11). Sed longum est, ut[a] per ordinem cuncta pandamus, quanta in eodem offitium[b] per ipsum Dominus dignatus[c] est ostendere miracula. Sed ut[d] de maximis pauca perstringam, cum edem vetustam in vico urbis renovare decrevisset[e], contigit in loco, sicut mos est structoribus[f] peragere, ut per machinas discurrere[g] quevissent[h], ut[i] altius augerent fabricam iam olim vetustam atque stabilirent. Presentia presulis aderat; qui[k] altitudo machine pedes ferme LX[6] ad[l] terras aberat Contigit, ut, cum[m] structores per machinas discurrerent[n], disrupit[o] maceria et[p] cum innumera multitudine lapidum ad terras ruit et unum de circumstantibus oppressit, ita ut sub tam innumerosa[7] congerie petrarum iam mortuus vel minutatim[q] confractus putaretur inveniri. Porro sanctus Preiectus[r] cum eiulatibus vicinam que

Capp. 9—11. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 9. a) ederat *m. al. corr.* ediderat *A* 2*a*; et *add. A* 4*a*. b) *ita A* 1; culturam *rell.* c) et — pervenissent *om. A* 3. 4*a*. *b*. d) *om. A* 2*a*. e) falsam *A* 4*a*; acta *A* 4*b*. f) Ociodrensis aecclesię *A* 2*a*; O. (Ociodrinse *A* 4*b*) ecclesia *A* 4*a*. *b*. g) in *add. A* 2*b*. 3. 4*a*. *b*. h) ut sue *A* 4*a*. *b*; ut ipse suç *A* 3. i) *ita A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*; : : esset, *ras.* & *A* 1; esset *A* 4*b*. k) postalibus *A* 3; post talibus *A* 1. 2*b*. 4*a*; potea talibus *A* 4*b*; post talia *A* 2*a*. l) *om. A* 2*a*. 3. m) benignitate *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 10. a) *om. A* 2*a*. b) suscipere *A* 2*a*. 4*a*. *b*. c) onus, quia ipse *A* 2*a*. d) *ita codd.*; *eras. A* 3. e) *malim* metendi. f) et *m. al. add. A* 3. g) minori — cura *A* 2*a*. h) *corr.* mandato *A* 3, *et sic A* 2*a*. *b*. 4*b*. i) *ita A* 2*b* (redidisset). 3. 4*b*; reddiderit f. *A* 4*a*; r. mormiferum *A* 1; fructiferum r. *A* 2*a*. k) incolarum *A* 2*a*. l) laude *A* 3.

Cap. 11. a) ut — dign. est *in mg. suppl. A* 2*b*. b) *ita A* 1; officio *rell.* c) o. d. est *A* 3. d) *om. A* 3. e) decrevissent *A* 2*a*. f) structibus *A* 1, *corr.* g) currere *A* 3; *om. A* 2*a*. h) *ita A* 1; quiv. *rell.* i) et *A* 2*a*. k) Quç *A* 2*a*; que *A* 4*b*; cuius *A* 3. 4*a*. l) a terra *A* 3. 4*b*; a terris *A* 4*a*. m) *ita rell.*; constructores *A* 1. 4*a*. n) discurrent *pr. m. A* 2*a*. o) disrupta *A* 3 disrump pit (?) sit *corr.* disrump|ta sit *A* 4*b*. p) *om. A* 3. q) minutatin *A* 1. r) *om. A* 4*a*.

et alibi Cassi [et] Victoris; *cf. AA. SS. Nov. II*, 1, *p.* [17]. [62]. *Basilicae Cassii martyris Gregorius, H. Fr. IV*, 12, *meminit. Praeiecti libellus periit neque assequor, quid de eorum rebus gestis auctori multo recentiori notum fuisse potuerit; cf. AA. SS. Mai. III, p.* 455; *'N. Arch.' XVIII, p.* 637. 1) *Etiam ea quae Praeiectus conscripserat Austremonii gesta nondum eruere licuit; cf. supra p.* 217. 2) *V. supra p.* 227, *n.* 1. 3) *I. e. senioris abbatis dignitas, ad quam cura quoque animarum spectabat; v. infra c.* 13. 4) *Nomen, quod 'Candidinense' in Vita B scriptum est, ad Cantobennum (hodie Chantoin) suburbium Arvernum ad septemtrionem situm referunt. Monasterium puellarum 'Cantoenno' loco auctor Libelli de ecclesiis Claromontanis c.* 26. *saec. X. attribuit; cum vero puellarum coenobia sub Praeiecto ipso demum aedificata sint, ipsum abbatem virorum monasterio praefuisse statuam; cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 636. 5) *Formam, i. e. exemplum, ferens.* 6) *B:* quadraginta pedum. 7) *I. e. innumerus.*

aderat basilicam sancti Adiutoris[1] ingreditur, se reum mortis, se interfectorem ipsius hominis proclamat. Lacrimarum inbrem profundens, Dei[a] Sabaoth proclamat[b] preces, simul rogat, ut lapidorum[c] innumera desuper hominem ruentia[d] deiciant[e], ut[f] saltim[g] vel illius cadaver subtraherent. Qui iussa implentes, quem[h] defunctum putabant, reppererunt[i] incolomem et vivum[k]. Cuius ista fuit conditio, nisi omnipotentis Dei[l] misericordissima[m] gratia prestitit hec Preiecti[n] facere miracula?

(12). Non post multos dies, cum nonnulla[a] signa Dominus per famulum suum[b] dignaretur operare[c], et eo tempore in predicta urbe Arverna[d] curam pontificalem episcopus vocabulo Felix gerebat[e], Deo iubente, debitum inplevit nature. Cumque eum[f] iam[g] predictus[h] beatus Preiectus apud[i, 2] multa[k] dolore tumulasset[l], cum merore redit ad memoriam de visione[3], quam ante acta tempora didicerat per patruelem[m, 4] vel matri[n] traditione[o]. Congruum ducit eam universe plebi palam exponere; sed hoc solum ab omnibus in[p] responsum recipiebat[q], si se sciebat[r] tantam pecuniam auri argentique metalli[s] habere, unde hoc opus queat subire. Ille[t] vero e contrario in[u] responsis reddebat, si Dominus[v] ipsi eundem[w] servitium dare volebat, nulla[x] pecuniarum iuxta auctoritatem canonicam[5], quod postea rei[y] probavit eventus, se dare credebat.

(13). Tempore vero Felicis pontificis, qui iam obierat, Garivaldus[a, 6], qui tunc tempore[b] leviticum[c] ministerium deserviebat[d], onus archidiaconati[e] ambierat. Actum est, ut simul sociati quinque de senioribus abbatis[f, 7], id est iam dictus

Capp. 11—13. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 11. a) Deo *A* 2*a*. 4*a*; Deum *A* 4*b*. b) *pr. m. corr.* proclamabat *A* 1. c) *ita* *A* 1; lapidum i. (innumeram *A* 4*b*) *plerique;* lapides innumeros *A* 2*a*. d) ruinam *A* 4*b*; opprimentes *A* 2*a*. e) deiciunt *A* 1, *corr.* f) et *A* 2*a*. g) saltem *A* 2*a*. 3. 4*a*. h) que *A* 1. i) repperiunt *A* 3; repererunt *post* i. et v. *A* 2*a*. k) et viv : : : : *pr. m.* *A* 2*b*; et viventem *A* 3. 4*a*; *haec om.* *A* 4*b*. l) qui *add.* *A* 2*a*. 4*a*; cuius *add.* *A* 4*b*. m) sua divina *pro* m. *A* 2*a*. n) Preiecto *A* 2*a*. 4*a*; Preiectum *A* 4*b*.

Cap. 12. a) nulla *A* 1. b) *ita rell.*; *om.* *A* 1. c) *ita* *A* 1; operari *rell.* d) Arvernica *A* 3. e) gereret *A* 4*a*. *b*; qui *add.* *A* 2*a*. f) heu *A* 3. g) nimium *A* 3; nimio *A* 4*b*. h) prefactus, *exp.* c *A* 4*a* (*cf. p.* 233, 1). i) Arvernam *add.* *A* 2*a*; se *add.* *A* 3; a. eandem urbem t. *A* 4*a*; cum *pro* apud *A* 2*b*; a. *om.* *A* 4*b*. k) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 2*b*; multo *A* 2*a*. 3; *om.* *A* 4*b*. l) tumultuasset *A* 3. m) patrulem *A* 1. n) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 2*b*; matris *rell.* o) tradicionem *A* 4*a*. *b*; et *add.* *A* 2*a*. p) *om.* *A* 2*a*; in responsis *A* 3. q) recepit *A* 2*a*. r) sciat *A* 4*a*; sciret *A* 4*b*. s) *om.* *A* 2*a*. 3. t) Illi *A* 1. u) e c. respondebat, si *A* 2*a*. v) *pr. m. superscr.* *A* 1; i. *om.* *A* 4*a*. w) (hoc *add.* *A* 2*a*) idem *A* 2*a*. 4*b*. x) *ita* *A* 1. 2*b*. 3; nullam pec(c)uniam *A* 2*a*. 4*a*. *b*. y) prob. r. e. *A* 3.

Cap. 13. a) Gariwaldus *semper* *A* 2*b*. 4*a*. *b*; *om.* *A* 3. b) temporis *A* 4*a*. c) (in *add.* *A* 2*a*) levitico ministerio *A* 2*a*. 4*b*. d) deferviebat *A* 1, *corr.* e) archidiaconatus *A* 2*a* (*ante* onus). 3. 4*a*. *b*. f) *ita* *A* 2*a*. *b*; abbates *A* 4*b*; abbatibus *A* 1. 3; *om.* *A* 4*a*.

1) *Libellus de ecclesiis Claromontanis* c. 16: In ecclesia sancti Adiutoris altare sancti Adiutoris. *Ecclesia in suburbio occidentali sita erat, cuius nomen via 'des Gras' servavit; cf. A. Tardieu, 'Hist. de la ville de Clermont' I, p.* 304. 2) *'Apud' pro 'cum'.* 3) *V. supra c.* 1. 4) *Peladius archipresbyter sine dubio intellegitur, Praeiecti 'propinquus' (c. 3), scilicet matris ipsius 'germanus' (c. 1), ideoque avunculus neque patruelis eiusdem.* 5) *Concil. Aurelian. (a. 533)* c. 4; *Turon. (a. 567) c. 28 (ed. Maassen).* 6) *'Giroaldus' in Vita B, 'Gerivaldus' in Libello de ecclesiis Claromontanis c. 8. appellatur atque requiescere dicitur in ecclesia S. Galli.* 7) *Abbates appellantur non solum monachorum sed etiam clericorum principes, veluti archidiaconus Arvernus.*

Gariwaldus sancte memorie, iam prefatus[a] Preiectus nec non et Ariwaldus[b], magne fidei sacerdotio prelatus, seu[c] Aginus[d] presbyter, quintus etiam Stephanus diaconus[e], epistolam unanimiter condiderant[f], pro eo quod ex clero in predicta urbe principatum tenebant, ut, ubi hi[g] quinque consentiebant, post discessum suprascripti Felicis episcopi regimen pastoralem[h], favente Domino, ipse susciperet. Et hec conditio pro persecutionem[i. 1] vel legatura fuerat facta predicti archiministri[k. 2], quia se credebat in ipso ministerio[3] successorem, pro eo quod ritus inibi priscorum fuerat, ut ille qui ibidem hoc leviticum deserviebat servitium, si se locus tribuebat, curam pastoralem ambiebat. Cumque cognovisset predictus Gerivaldus[l] beatum Preiectum visionem narrantem, quam a parentibus didicerat, palam epistolam in contrarietatem ipsius coram omni ecclesia ostendit relegenda[m]. Porro viri iam[n] suprascripti, qui ipsam manu propria roboraverant, in electione[o] beati Preiecti voluntatem accommodabant[p]. Ille vero cum se coartatum undique cognovisset, et unde sibi[q] firmitatem[4] de parte clericorum credebat[r], detrimentum paciebat[s], eos[t] omissos vel cetera clericorum[r] fraternitate derelicta, per auri argentique metalli[u] fomenta expetit[v] laicorum solatia. Ipsi vero, accepta peccunia, vi[w] omnem[x] clerum oppresserunt[5] et prefatum Gerivaldum[y] in pastoralem sublimaverunt dignitatem. Ipse[z] vero Gerivaldus non[a] post multos — tamen expletis quater denis — curricula[b] dies[c] debitum inplevit nature et cathedram, quam usurpaverat indignus, reliquit petenti se meliori[d].

ACTENUS[e], PRIUSQUAM CURAM PASTORALEM SUSCIPERET; NUNC[f] ORDO GESTORUM.

(14). Sub divi[a] memorie Hilderici[b] regis, qui Germanie[6] gerebat principatum, 662—675.
cum Arvernorum ęcclesia poene sacerdotali esset culmine distituta[c] et Genesius eo[d] tempore vir industrie et generositatem[e] pollens opibusque opolentus[f] in pre-

Capp. 13. 14. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 13. a) predictus *A* 3. b) Gariwaldus *A* 4*a*. *b*. c) seu — St. diaconus *om*. *A* 2*b*. d) Agimus *A* 2*a*. 3. e) qui *add*. *A* 4*a*. f) *m. al. in mg. suppl.* *A* 3. g) h. q. *om*. *A* 2*b*. h) pastorale *A* 4*a*. i) *corr*. persecutione *A* 1, *et sic* *A* 2*a*. *b*. 4*a*; prosecutione *pro* pro p. *A* 3; pro assecutione *A* 4*b*. k) archiminister *A* 1, *corr*. l) Gerivoldus *A* 1; Geriwaldus *A* 2*a*. *b* (*pr. m.*). 3; Gariwaldus *A* 4*a*. *b et m. al.* *A* 2*b*: Chaeri- *pro* Chari- *etiam L. H. Fr. lat. cap. c.* 30. m) relegendam *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*; relegandam *A* 4*b*. n) *om*. *A* 2*b*. o) electionem *A* 4*a*. p) accommodant *A* 1, *corr*.; accommodaverant *A* 4*a*. q) in *add*. *A* 1. r) credebat — c. clericorum *in mg. suppl.* *A* 2*b*. s) *ita* *A* 1; pac(t)iebatur *rell.* t) *ita* *A* 2*b*; eos omissis *A* 1; eis omissis *rell.* u) *om*. *A* 2*a*. 3. v) l. e. *A* 2*a*. w) *ita* *A* 2*a*. *b*. 3; in *A* 1. 4*b*; *om*. *A* 4*a*. x) omē *A* 1. y) Gariwald. *et ita infra* *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*. z) *ita* *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*; Ipsi *A* 4*b*. a) n. p. m. t. *om*. *A* 2*a*; t. *om*. *A* 4*b*. b) *ita* *A* 1. 2*b*; *eras*. *A* 3; curriculis *A* 2*a*. 4*a*. *b*. c) *corr*. diebus *A* 3, *et sic* *A* 2*b*. 4*b* (*non* *A* 4*a*); *om*. *A* 2*a*. d) *ita rell.*; meliora *A* 1. e) Actenus — gestorum *om*. *A* 2*b*. 3, *ubi versus duo vacui relicti sunt*. f) vero *add*. *A* 2*a*. 4*a*.

Cap. 14. a) *ita* *A* 1; div(a)e (*m. al. corr.* diva *A* 3) *rell.* b) Childerici r. *A* 2*a*; Hilderico (Childerico *A* 4*a*) rege *A* 4*a*. *b*. c) *ita* *A* 1; dest. *rell.* d) *ita* *A* 1; eo tempore *post* vir industriae (industria *A* 4*a*; industrius *A* 4*b*) *rell.* e) generositate *A* 2*b*. 3. 4*a*. *b*. f) opolientus *corr*. opulentus *A* 1; opitulentus *corr*. opulentus *A* 4*a*.

1) *Scilicet iuris, ut in iuris sui persecutionem sodales archidiaconus ligaret.* 2) *I. e. archidiaconus.* 3) *Scilicet episcopi.* 4) *Securitas data alicui. Ducange.* 5) *Symmachus papa petente Caesario episcopo Arelatensi a.* 513. *constituit (MG. Ep. III, p.* 39*), ne quis per ambitum ad episcopatum accederet neve pecunia data suffragia sibi conciliaret aut clericos civesque timore compelleret, ut decreto subscriberent, neve hoc sine visitatoris (i. e. metropolitani) praesentia fieret.* 6) *Arverna urbs ad Austrasiam pertinebat.*

fatam[a] urbem municipatum[1] optineret, — que urbs inmansuita[b, 2] olim prepotens[3], nunc martyrum sanguine ditior, tellus[c] amoenum,[d] nisi quod zeferorum[e] flabris fulminisque[f] incursantibus sepius fatigatur, ubi aut procul Liger[4] fluvius precipitem cursum propterfluens[g], Aquitanicam provinciam semicingens[h], post multos anfractos[i] et[k] prolixa terrarum spacia Oceano[l] quoque late ingreditur mare. Sed ad propositum revertamur[c]. Cum opinio de adepto[m, 5] sacerdotio catervatim, ut in talibus rebus fieri adsolet, rimaretur et alius alio[n] preferre niteretur atque inter se disceptarent, sed cum[o] pars maxima[p] prefatum Genesium ad pontificali[q] culmine sublimare summo adnisu regalibus edictis disposuissent, ille metu perculsus, ne contra decreta[r] canonum[6] ageret, indignum se sacerdotium[s] fore asserens, concionaretur[t]: at cives in electionem Preiecti[u] verba deprompserunt, qui illis diebus offitium sacerdocii[v] ordinis in prefata urbe gerebat. Quod cum ad aures vulgi V. Silvestri. hoc[w] pervenisset consensum[x], vox omnium[y] clericorum et laicorum virorum[y] una efficitur, Preiectum dignum fore sacerdotium[z, 7]. Quid plura? Auctore Domino ordi- ib. natur episcopus. Erat enim piissimus et omni suavitate conspicuus, vultu hilaris[8], in sermone lenis, in[a] ęlemosinis et ieiuniis preditus, virginitate pollens, corpore[9] nitidus, caritate diffusus, humilitate perspicuus[b], scientia et eloquentia[c] preclarus, ornatus moribus, ita ut humanam[d] sub speciem angelicam cerneres vitam degere.

(15). Habebat enim tunc temporis sotium sacre religionis sagacissimum perspicueque[a] sanctitatis virum Euodium[10], qui multos Arvernorum vicinarumque[b] urbium populos[c], antiqui anguis inretitos avenis[d], ad sancte[e] ecclesie catholice gremium per poenitentie salubri[f] antidotum revocavit. Sed[g] cum iam[h] pridem

Capp. 14. 15. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 14. a) prefata urbe *A* 4*a*. *b et e corr.* *A* 3. b) *ita scripsi*; inmansita *A* 1. 3; immanissima *A* 4*a*; inmanis *et add.* et *A* 2*a*. *b*; divitiis *pro* i. *A* 4*b*; immensitate divitiarum *Boll.* c) tellus — revertamur *om.* *A* 2*b*. d) amę(e)na *A* 3. 4*b*. e) quod ui ferorum *A* 1. f) *ita pr. m.* *A* 1; fluminibusque *A* 4*b*; fulminibusque *rell.* g) *ita* *A* 2*a et pr. m.* *A* 3. 4*a*; preterfluens *rell.* h) *ita pr. m. cum rell., m. al. corr.* semicingit *et superscr.* et *A* 3. i) *ita* *A* 1; anfractus *rell.* k) *om.* *A* 3 (*m. al. corr.* prolixaque); post *A* 4*a*; per *A* 4*b*. l) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 3; oc(c)eanum *rell.* m) *tribus litteris erasis, superscr.* *A* 1; adeptione sacerdocii *A* 4*a*; eligendo sacerdote *A* 4*b*. n) alium *A* 4*a*. o) *om.* *A* 4*a*. p) *om.* *A* 3. q) *ita* *A* 1; pontificale culmen *rell.* r) can. a. d. *A* 4*a*. s) *ita* *A* 1; sacerdotem *A* 4*a*; sacerdotio *rell.* t) contionatur *A* 3; concionabatur *A* 4*a*. *b*; *om.* *A* 2*a*. u) Preicti *pr. m.* *A* 2*a*. v) sacerdotalis *A* 4*a*. *b*. w) hoc *ante* ad a. v. *A* 2*a*; hic *A* 4*a*; *om.* *A* 4*b*. x) consensus *A* 4*a*; consensu *A* 4*b*; *om.* *A* 2*a*. y) *om.* *A* 2*a*. z) *ita* *A* 1; sacerdot(c)io *rell.* a) et *A* 3. 4*a*; *om.* *A* 2*a*. *b*. 4*b*. b) perpsicuus *A* 2*a*; operpicuus (?) *A* 3, *corr.* c) loquentia *pr. m.* *A* 3. d) humana sub specie *A* 2*a*. 4*a*. *b*.

Cap. 15. a) perspicuę *A* 3. b) vicinorumque *pr. m.* *A* 2*b*. c) *versu exeunte om.* *A* 2*a*. d) *ita* *A* 2*b*; habenis *A* 3 (abenis *pr. m.*). 4*a*. *b*; venenis *A* 2*a*; veneni *A* 1. e) : sce, *ras.* i *A* 1. f) *ita* *A* 1; salubre *A* 4*a*. *b*; salubris *A* 2*a*. *b*. 3. g) Sed — *p.* 236, *l.* 3. depromitur *om.* *A* 2*b*. h) *superscr.* *A* 2*a*.

1) *I. e. praefectura, comitatus. Vita B:* senatoria dignitate praeclarum. 2) *I. e. immansueta.* 3) *Arverni principatum tenebant alterius Galliae factionis; cf. Caesar, Bell. Gall. I, 31, VII, 4.* 4) *Arvernorum civitas* 85 *chiliom. a Ligeri fl. distat, sita haud procul ab Elavare (Allier) fl.* 5) *Potius* adipiscendo. 6) *Conc. Arelat. a.* 524, *c.* 2: ut nullus metropolitanorum cuicumque laico dignitatem episcopatus tribuat. *Balthildis regina haeresim Simoniacam extirpare nitebatur; cf. V. Balthildis c.* 6. 7) *Decreti regis solus auctor B meminit.* 8) *B addit:* fulgentibus oculis. 9) *B:* corpore pulcherrimus, cute nitidus, statura decorus. 10) *Nescio an idem sit atque Evodius abbas Magnilocensis, cuius supra p.* 213. *memini.*

his[a] bonis Christo presule, sine quo nihil boni agitur, polleret, coepit[1] affatim predicto Genesio comiti consilium prebere[b] salubre, ut, quia sobolis[c] ei, qui[d] hereditario iure succedere deberet, deerat, ecclesiam sibi, qui[e] maculam et rugam non haberet, adoptaret[f]. *cf. Eph. 5, 27.* Quo[g] consilio vix tandem isdem vir inluster[h] adeptus[i], monasterium sacrarum virginum[k] suburbano prefate civitatis in loco, cui Camelaria[2] nomen inditum[l] est, omni nisu atque conamine fabricare adorsus est, ex regula dumtaxat virorum sanctorum, id est sancti Benedicti et sancti Cesarii atque Columbani[3]. In quo monasterio ad exercendam normam fidei religionisque ac mortificationis custodiam prefatum Euodium, cuius superius mentionem fecimus, summo studio[m] prefecit et ad necessitatem eorum[n] de rebus suis iure obtentas[o] inibi delegavit. Sanctus vero Preiectus pontifex quendam[p] feminam inlustris[q] ortam natalibus, quam ab adolescentia[r] in christiano vigore dilexerat, vocabulum[s] Gundilane[t], ibi matrem instituit[u].

(16). Cernens itaque vir Deo plenus ubertim Christi familia[a] gliscere, alium[b] monasterium in suburbano[c] predicte urbis in agello Cesarie[d, 4] quondam[e] femine construi precepit et ipsum[f] de puellis Deo dicatis sacravit. Ante illum[g] etenim tempus puellarum in illis locis coenobium vix repperiebatur. Xenodochium[h] quoque in propriis rebus, orientalium[5] more[i] secutus, in loco qui Columbarius[k, 6] dicitur, fabricare[l] curavit. Medicos vel strenuos viros, qui hanc curam gererent, ordinavit, ita tamen, ut semper ibidem XX egroti mederentur, ut[m] stipendia cibi acciperent, postquam vero convalescerent, aliis locum curandi darent.

Capp. 15. 16. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 15. a) b. h. *A* 2*a*; b. *om.* *A* 4*a*. b) *om.* *A* 2*a*. c) subolis *A* 2*a*; suboles *A* 3; soboles *A* 4*a*. *b*. d) quę *A* 2*a*; que *A* 4*a*. e) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 4*a*; qu(a)e *rell.* f) adoptarent *pr. m.* *A* 3. g) Quod consilium *A* 4*a*. h) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 3; illuster *pr. m.* *A* 4*b*; illustris *A* 2*a*. 4*a*. i) adepto *A* 3. 4*b* (*non* *A* 4*a*). k) in *add.* *A* 2*a*. 3 (*m. al.*). l) *ita* *A* 1. 2*a*; dictum *A* 3. 4*a*. *b*. m) p. st. *A* 2*a*; st. precepit *A* 4*a*. n) eorundem res suas *A* 2*a*; earum res suas *A* 4*a*. o) obtentis *A* 3; obtentus *A* 4*b* (*non* *A* 4*a*). p) quandam *A* 2*a*. 4*a*. *b*. q) illustribus *A* 4*a*. *b*. r) sua *add.*, *sed eras.* *A* 1. s) vocabulo *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. t) Gundilana *A* 2*a*; Gundilanam *A* 3. 4*a*. *b*. u) constituit *A* 2*a*.

Cap. 16. a) *ita* *A* 1; familiam *rell.* b) *ita* *A* 1; aliud *rell.* c) sub : : : io (suburbio?) *corr.* suburbano *A* 1. d) Cerie *A* 4*b*. e) cuiusdam *A* 2*a*. f) i. de *om.* *A* 2*a*; de *om.* *A* 4*b*. g) illud *A* 2*a*. 3. 4*a* (*post* etenim). *b*. h) exenod. *A* 4*b*. i) morem *A* 2*a*. 4*a*. *b*. k) :: Columbarius, *ras.* lo *A* 3. l) fabricare — mederentur *om.* *A* 3 (*ubi* construxit *add.*). 4*a*. *b*. m) et *A* 2*a*.

1) *B recte addit:* vir Domini Praeiectus. 2) *Hodie Chamalières suburbium Arvernum ad occidentem situm. Monasterium Camaliarense inter ecclesias vel monasteria ad comites vel ad vassos dominicos spectantia enumeravit auctor Libelli de ecclesiis Claromontanis c.* 36, *eique altaria attribuit cum alia tum Praeiecti. Capitulum 'beatae Mariae de Camalaria' sub archipresbyteratu Claromontensi in laterculo tributorum a.* 1535. *locum occupat; cf. A. Bruel, 'Pouillés' l. l. p.* 71. *Locus quinque ecclesias olim continebat, quarum originem ad Genesium comitem rettulit auctor vitae eius fabulosus; cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 574. 3) *Donati episcopi Vesontionensis enchiridion virginum procul dubio intellegitur, ex tribus regulis compactum; Ionas p.* 23. 47. 4) *Eius situs omnino ignoratur, etsi suburbanum Royat intellegi credunt; cf. A. Tardieu, 'Hist. de la ville de Clermont-Ferrand' I, p.* 182. 5) *De primis xenodochiorum originibus in Oriente, unde Hieronymus ea in Occidentem transtulit, docte disseruit, ut solebat, G. Uhlhorn, 'Die christliche Liebesthätigkeit in der alten Kirche', Stuttgartiae* 1882, *p.* 321. *Xenodochia Gallicana in actis conciliorum Aurelianensis a.* 549. *et Cabillonensis medio saec. VII. commemorantur.* 6) *Libellus de ecclesiis Claromontanis c.* 30: In monasterio Columbariense altare sancte Marie. *Etiam hic locus in suburbio Arverno situs fuisse videtur et nominis vestigia adhuc supersunt.*

(17). Verum quia prolixitas[a] rerum et curiositatem et obscuritatem, ut ait Orosius[1], generare solet, nos in paucis disserimus verbis neque vitam pandere tantum, sed passionem texere rerum exitus depromitur[b]. Opinio[c] vera habetur, quod in eadem urbe sub paganis principibus legio[2] sancta[3] occubuerit sacrumque pro Christi nomine proprium ibi fuderint[d] sanguinem. Huius legionis principes Cassium et Victorinum[4], Anatholianum[e] quoque fuisse, confirmat antiquitas. Inibi[5] etiam coenobium construi voverat[f], sed humanis prepeditus obstaculis[6], coeptum opus inperfectum reliquit. Disposuerat tamen animo, ut quos ex memoratorum socios[g] repperisset, deberet per loca honesta transferre. Sed cum vigilias per abbates vel clerum per loca sanctorum[h] instituisset, ut in[i] promptu ex eorum videlicet[k] reliquias[l] rei veritate[m] inveniret, cumque ipsum[n] ferrum arripuisset et rura, in qua sancta corpora tumulata fuerant, aperire iussisset, divino nutu pauper quidam, qui per tria ferme lustra tenebatur[o] debilis, sanitatem ibi[p] recepit. Et hoc ne cui incredibile videatur, sancti Preiecti fuisse[q] virtutem, — nec inmerito Dominus sanctos suos ita remunerare[r] in terris dignatur, qui suas propter ipsum crucifixerunt voluntates, — in tantum veritas[s] patet, ut qui haec vidit, ipse verbis[t] intimaverit[u]. Corpora vero sanctorum a[v] successorem predicti[w] pontificis, Avito papae[x], mirifice sunt translata.

(18). Cumque his et aliis miraculis polleret, audiens hec[a] Chrodobertus[b, 7] Turonice urbis episcopus, diaconem[c] suum cum eulogiis causam[d] visitationis ad ipsum direxit. Cumque eum alacri[e] recepisset animo, secum in convivio[f] discumbere fecit. Acceptum[g] hisdem diaconus poculum, solitus ei[h] labor adsequitur, cadive[i] denique fatigatus[k] insania. Cumque venerabilis presul freneticum atque furibundum[l] et stridulis dentibus inspexisset, coepit eum[m] levi conamine consolare[n],

Capp. 17. 18. *A* 1. 2*a*. *b* (*a v.* 3). 3. 4*a*. *b*.

Cap. 17. a) p. et cur. rerum *A* 4*a*; prolixa rerum narratio et cur. *A* 4*b*. b) depromit *A* 4*a*; depromere conar *A* 4*b*; deposcit *A* 2*a*. c) *in* Opinio *redit* *A* 2*b*. d) fuerit *corr.* fuderint *A* 1, *et sic* *A* 2*a*. 3. 4*a*; funderit, *ras.* n *A* 2*b*; fuderit *A* 4*b*. e) Anatholium *A* 2*a*. f) noverat *A* 1 *et pr. m.* *A* 2*b*. g) *ita* *A* 1; sociis *rell.* h) i. s. *A* 2*a*. i) impromptu *A* 1. k) *om.* *A* 3. l) *ita* *A* 1; reliquiis *rell.* m) *ita* *A* 1; veritatem *rell.* n) ipse *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). o) tenebantur *pr. m.* *A* 1. p) *om.* *A* 3. q) *ita* *A* 1; v. f. *rell.* r) remunerari *A* 2*a*. *b*. s) *ita* *A* 1; veris *A* 2*a*. *b*. 3; (enim *add.*) verius *A* 4*b*; verum *A* 4*a*. t) *versu exeunte om.* *A* 2*a*. u) intimaverat *A* 2*a*. *b*. v) ac successorem *A* 1; a successore *rell.* w) predictis *A* 2*b*. x) pape *A* 2*b*; papa *A* 2*a*. 4*a*. *b*.

Cap. 18. a) *om.* *A* 4*a*. b) Crodobertus *A* 1. 4*a*. *b*. c) diaconum *A* 2*a*. d) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 2*b*; causa *rell.* e) alacer *pr. m.* *A* 2*b*. f) convio *pr. m.* *A* 2*a*. g) *ita* *A* 1. 3 (*ubi* isdem); Accepto eundem d. poculum *A* 2*b*; Accepto isdem (idem *A* 4*b*) d. poculo *A* 4*a*. *b*; Accepto poculo diaconum *A* 2*a*. h) eum *A* 4*b*; *om.* *A* 2*a*. *b*. i) *ita* *A* 3. 4*b*; candive *A* 1; cadiva *A* 4*a*; caduco *pr. m.* *A* 2*b*; caduca *A* 2*a*. k) *ita* *A* 2*a*. *b* (*pr. m.*). 3; fatigatur *A* 1. 4*a*. *b*. l) furibun *pr. m. in ras. maiore* *A* 3. m) *ita rell.*; *om.* *A* 1. n) *ita* *A* 1; consolari *rell.*

1) *Immo brevitatem Orosius, Hist. adversum paganos III praef., improbavit:* brevitas autem atque obscuritas, immo ut est semper obscura brevitas, etsi cognoscendi imaginem praefert, aufert tamen intellegendi vigorem. 2) *Corpora VI milia ducenta hominum in ecclesia S. Venerandi requiescere auctor Libelli de ecclesiis Claromontanis c.* 10. *contendit neque vero martyribus Cassio et Victorino ea adiunxit. Opinio autem illa, ad quam biographus appellavit, sine dubio ex Passione Acaunensium martyrum pendet.* 3) *B addit:* una cum coniugibus ac liberis. 4) *Immo Victorinum templi, quod Vasso Galato vocabatur, sacerdotis servum fuisse Gregorius, H. Fr. I.* 33, *audierat.* 5) *Nisi fallor, prope basilicas S. Cassii et Antoliani, id est in suburbio S. Illidii; cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 483 *sq.* 6) *Obstacula auctor B ita explicavit:* inquietudine temporum insurgente et celeri martyrio propinquante. 7) *De Chrodoberto episcopo Turonensi SS. rer. Merov. IV, p.* 651, *disserui.*

per divinum adminiculum adiurans, ne eum[a] diutius[b] pars adversa, corpus Christo dedicatum, usurparet. Mox mirum in modum sanus efficitur et nulla[c] deinceps tali est[d] fatigatus labore.

(19). Alio quoque tempore cum sacratissimum[a] dominicum pasche resurrectionis diem convivium habuisset, quidam ex ministris, cui inferri[b] mos erat ipsius cibum, vasculum argenteum, quem[c] tuere[d] debuerat[e], furtim abstulit, quem[f] sub rura[g, 1] positum occultare[h] nisus est. Cumque alii ministri inter se cumquirere[i] coepissent, quidnam rei de argento actum foret, ad aures pontificis furtim[k] scelus pervenit. Iussit itaque omnes, qui illo[l] offitio deserviebant, suis obtutibus presentare[m]. Paterno eos[n] coepit monere affamine, ut, quod male ablatum fuerat, per confessionem bene proderet noxa[o]; quin[p] si non, noctis[q] opaca Domini auxilium se dixit inprecaturum[r], ut facinus admissum detegeret et noxa[s] inlicite[t] usurpata[u], insontes servaret et noxium sua pietate elucidaret. Expletis itaque vigiliarum excubiis, cum se vir Deo plenus sopore[v] dedisset, vidit in somnis virum candida veste fulgentem, utpote angelum pacis, qui ei[w] suprascripto vasculo, ubi *cf. Is. 33, 7.* abditus[x] erat humoque opertus[y], indicaret[z]. Evigilans[a] e somno beatus Preiectus officiales cunctos, qui eodem ministerio[b] deserviebant, arcessire[c] iubet. Cumque vicissim omnibus sermocinatus fuisset, quid ex illo furto repperissent, omnes unanimiter denegantes[d], nihil se ex hoc scire edisserunt. Tunc vir Dei manu annuens et digito designans nomenque latronis indicans, addens[e] etiam: 'Illo[f] et illo ite in loco et furtum abditum repperietis'. Cumque ministri ad locum denominatum venissent, vasculum, quem[g] pridie perdiderant, predicto pontifici detulerunt. Latronem vero coram omnibus arguens, ad poenitentiam agendam cohortans, quantum ad se pertinebat, indulgentiam accomodavit.

(20). Per idem tempus evenit, ut vir Dei ad aulam regis Childerici pro conditionis[a, 2] ęcclesie pergeret. Arrepto itinere, cum iam per vastam heremum[3] Vosacum[b] nomine iter carperet ac[c] post laboriosum colle[d] per iuga montium et

Capp. 18—20. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 18. a) *ita A* 1. 3; ei *A* 2*b*; *om. A* 2*a*. 4*a*; vel ne clericatum per *pro verbis* per d. a. — c. Christo *A* 4*b*. b) dititius *A* 1. c) *ita A* 4a *et pr. m. A* 1; nullo *rell.* d) f. est *A* 2*a*.

Cap. 19. a) sacratissimo dominicę (p. *om.*) r. die *A* 2*a*; sacratissimo dominico p. r. die *A* 4*a*. *b*. b) inferre *A* 4*a*. *b et m. al. A* 3. c) quod *A* 3. 4*b* (*non A* 4*a*). d) *ita A* 1; tueri *rell.* e) *ita rell.*; debeat *A* 1. f) quod *A* 2*a*. 3; atque *A* 4*b*. g) rure *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non A* 4*a*). h) occultatum *A* 1, *corr.* i) cumquireren *A* 1; conquirere *A* 2*a*. *b*. 4*b*; conquiri *m. al. corr.* conqueri *A* 3, *et sic A* 4*a*. k) furti *A* 2*a*. 4*a*. *b*. l) illi *A* 3. m) *corr.* presentari *A* 1, *et sic A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*; et *add. A* 2*a*. 4*b* (*non A* 4*a*). n) c. eos *A* 2*a*. o) *ita A* 1. 4*a*; noxam *A* 2*b*. 3. 4*b*; *om. A* 2*a*. p) quin si non *om. A* 2*a*; (quin *om.*) si non (?) *pr. m.*, ipse *m. rec. in litura A* 2*b*; (quin *om.*) sed non *A* 4*b* (*non A* 4*a*). q) : noctis o. *A* 3; n. opaco *A* 2*a*. *b*; nocte o. *A* 4*a*; *haec om. A* 4*b*. r) inpre turum *A* 1; interpretaturum *m. al. corr.* impetraturum *A* 4*a*, *et sic A* 3. s) nox *A* 4*a*; a noxa *A* 4*b*. t) inlicita *pr. m. A* 2*a*; inlicitae *A* 2*b*. u) usurpatam *A* 1. v) *ita A* 1; sopori *rell.* w) de *add. A* 3; suprascriptum vasculum *A* 4*a*. *b*. x) additus *A* 1, *corr.*; abditum *A* 4*a*; additum *corr.* aditum *A* 4*b*. y) : opertus, *ras.* c *A* 3; apertum *corr.* opertum *A* 4*b*, *et sic A* 4*a*. z) indicarat *A* 2*a*. *b*; indicavit *A* 4*b* (*non A* 4*a*). a) Evigalans *A* 1, *corr.* b) d. m. *A* 4*a*. c) arcersire *pr. m. A* 2*b*; accersire *A* 2*a*. 3. 4*a*; accersiri *A* 4*b*. d) degantes *A* 1, *corr.* e) addit *A* 4*a*. f) illum et illum — in locum *A* 4*b*. g) *ita A* 2*a*. *b* (*pr. m.*); quam *A* 1; quod *A* 3. 4*a*. *b*.

Cap. 20. a) conditione *A* 2*a*. 4*a*; conditionibus *A* 3. 4*b*. b) Vosagum *A* 4*a*. c) *om. A* 4*a*. *b*. d) *ita A* 1; laboriosam callem *A* 2*a*; laboriosum collem *rell.*

1) *Infra:* humoque opertus. 2) *I. q. negotia.* 3) *Ita Ionas, V. Columbani I,* 6.

convallium, vix tandem venit ad locum, quem Doroangus[a. 1] gentili lingua barbari vocitant[2]. Ubi aut procul cellulam beate recordationis et[b] venerandus vir Amarinus ex permisso[c] et coniventia[d] Warmecharii[e. 3] obtimatis summo labore construxerat. Liquido[f] patet eodem[g] tempore inibi cum[h] paupertate[i] Dei tyrunculos[k] habere[l], ut vix panem paximatii ad mensuram cum limpharum potu[m] sumerent[n], et, licet sub paupertatis inopia, Christo domino famulabantur iuxta illud euan-
Matth. 5, 3. gelii[o] preceptum dicentem[p]: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

(21). Sed quid[a] ibidem Dominus per presulem suum venerabilem Preiectum miraculum[b] ostenderit[c], non est silendum. Denique predictus Amarinus febre iam pridem fuerat correptus, in tantum ut nec gressum movere nec alimentum ullum nisi laticem tantum haurire possit[d]. Quod cum ad aures beati viri[e] Preiecti, insinuantibus fratribus, pervenisset, solitas Domini[f] fudit preces et ad cellu-
cf. Eph. 6, 16. lam, ubi venerabilis abba[g] aegrotus iacebat[h], scutum[i] fidei armatus[k], tugurium ingressus, vexillum[l] crucis indeptus, salutem[m] adlatam, febris discessit e corpore. Apprehensaque manu eius, ad refectionem[n] domus, mirum dictu! adduxit[o] inlesum. Congratulantur fratres[p], pristine[q] sanitatis recepisse patrem. Quid ibidem gaudii fuerit, quod[r] tale[s] miraculum[t] per famulum suum Preiectum[u] in heremi vastitatem[v] subito aeger recepisset salutem[w]!

(22). Sed post sacra salubriaque verba, cum se sopori dedisset[a], excubias adque vigilias pernoctans usque[b] aurora[c] diei vir[d] Dei consummasset, cum iam aurora diei[d] sol rutilans gratissimus fuisset redditus terris, cum benedictione fratrum iter quod coeperat arripuit adque ad principem perrexit in pace. Cui tantam Dominus apud maiorem domus[4] prestitit gratiam, ut, quod verbis depromsisset,

Capp. 20—22. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 20. a) Doroangum *A* 4*b*; Doroangus *aut* Daroangus *codd. meliores B.* b) *om. A* 2*a*; quam *pro* et *A* 4*b*. c) permissu *A* 4*a*. d) convenientia *A* 3. 4*a*; cohibentia *A* 4*b*. e) Warcharii *A* 4*b*. f) *ante* l. *add.* et *A* 3. 4*a*, *add.* quod hinc *A* 2*a*. *b*; l. p. *om. A* 4*b*; *post* patet *punctum ponunt A* 1. 2*a*. *b*. 3. g) Quodam *A* 2*a*. *b*. h) *om. A* 2*a*. *b*. i) tanta *add. A* 2*a*. *b*. k) tyrunculos̊ *A* 1; *post* t. *m. al. superscr.* cepit *A* 3. l) habuit *A* 2*a*. *b*; haberet *A* 4*b* (*non A* 4*a*). m) potus *A* 1. n) sūmeret *corr.* sūmerent *A* 1. o) euangelici *A* 4*a*; ewangelium *A* 4*b*. p) dicentis *A* 3. 4*b*; dicti *A* 4*a*; *om. A* 2*a*. *b*.

Cap. 21. a) quod *A* 4*a*. *b*. b) miraculi *A* 2*a*. c) ostenderet *pr. m. A* 2*b*. d) posset *A* 2*a*. 4*b* (*non A* 4*a*). e) *om. A* 3. f) *ita A* 1. 3; Domine *rell.* g) abbas *A* 4*a*. *b*. h) veniens *add. A* 4*a* (*non A* 4*b*). i) *ita A* 1; scuto *rell.* k) a. tendens tuguriumque i. *A* 2*a*. *b*. l) vexillo *A* 4*a*; v. cr. faciens i. *A* 4*b*. m) salute adlata *A* 2*b* (*pr. m.*). 3; salute allata *A* 2*a*. 4*a*; salutem et f. *A* 4*b*. n) refectionis domum *A* 2*a*. *b*. o) *ita A* 1; induxit *A* 3. 4*a*. *b*; duxit *A* 2*a*. *b*. p) salutem *add. A* 4*a* (*non A* 4*b*). q) pristinam sanitatem *A* 2*a*. 4*b* (*non A* 4*a*). r) *m. al. corr.* cum *A* 3; ob *A* 4*a* (*non A* 4*b*). s) *ita A* 1. 3; tali miraculo *rell.* t) *m. al. add.* Dominus *A* 3; *habet Boll.*; quod *add. A* 4*a*; Deus *add. A* 4*b*. u) *m. al. add.* fecit ut *A* 3; operari dignatus est, ut *add. Boll.* v) vastitate *A* 2*a*. 4*a*. *b*. w) *m. al. in litura scr. A* 2*b*; sanitatem *A* 4*a* (*non A* 4*b*); non est facultatis evolvere *add. A* 2*a*. *b* (*cf. Sulpicii Sev. V. Martini c.* 10, 1).

Cap. 22. a) et *add. A* 2*a*. 4*a*. *b*. b) *ita A* 1. 3 (*pr. m.*); ad *add. rell. et m. al. A* 3. c) *ita A* 1; auroram *rell.* d) vir — a. diei *post* et aulici eius *A* 4*b*.

1) *St. Amarin oppidum hodie appellatur in Alsatia superiore ad viam situm, qua ex urbe Mülhausen per Thannas ad montem Sulzer Belchen ascenditur; cf. Mabillon, Annales I, p.* 482; *A. Longnon, 'Atlas historique, Texte expl.' p.* 177. 2) *In Vita B apud Mabillonium verba addita sunt:* in Morago, *sed in melioribus codicibus* Mozago *aut* Vosago (*ita cod. Claromont. n.* 147, *s. XI*) *legitur.* 3) *Warnacharius II. maior domus a.* 626/7. *diem obiit supremum; cf. Fred. IV,* 54; *Ionas, V. Columbani II,* 9. *Amarinum igitur ad summam senectutem pervenisse necesse est.* 4) *Scilicet Wulfoaldum.*

summo cum honore adeptus est[a]. Gaudens[b] rex et aulici eius, proceres atque obtimates, et a[c] Domini sacerdotibus strenue[d] susceptus[e] est. Privilegium[f] autem ęcclesie ex auctoritate principis roboratam[g], Christo favente, remeavit ad propria.

(23). Erat illo[a] in tempore in supradicto territorio Arverno quedam femina Deo dicata nomine Claudia, ad quem[b] sedule propter causam predicationis veniebat, resque suas ex[c] parte in[d] predicto[e] pontifice vel pauperes, quos ipse regebat, contulit. At[f] non post multum spatium[g] temporis debitum inplevit nature. Que a beato Preiecto summo cum honore est tumulata. His ita transactis, erat quidam infamis[h] vir Hector nomine, qui aput Massiliam[i] patriciatus honore[k] adeptus fuerat. Qui filiam suprascripte Claudie raptam ex scelere sibi sociaverat, et deinceps concubinarum miseria[l] adorsus, ad Hildericum[m] principem, qui eo tempore uterque[n] regna suscepta[o] gubernabat, alium[p] sibi in scelere sociatum nomine 673—675.
Leodegarium, pervenit ad regem[1]. Quod postea in eiusdem[q] martyrium[r] perficiende fomis[s] scandali[t] fuit. Incusatur pontifice[u], quod predia predicte femine Claudie sibi vindicaret[v], causasque regi[w] depromit, obtinuitque cum principe, ut missos ex latere[x] [2] dirigeret, qui eum per fideiussores[3] mitterent et in aula regis facerent presentari.

(24). Cumque ille instructus de hac causa ad responsum dandum veniret, multo[a] merore constrictus, quia iam dies sancte[b] pasche[4] eminebat[c], in propriam[d] 675, Apr.
urbem ipsam sacratissimam pasche noctem sollempniter cęlebrare non liceret; sed ut verum proverbium[5] dicitur: *Integritas sacerdotum non timet inpetum regis,* fide armatus et galeam[e] salutis iuxta egregium predicatorem Paulum[6] indutus, ad

Capp. 22—24. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 22. a) esset *A* 2*b*. 4*a*. *b*; adesset *et add.* Ipso namque adveniente *A* 2*a*. b) *m. al. corr.* Gaudet *A* 3 *et sic A* 4*a*; gaudebat *A* 2*a*; erat *add. A* 4*b*. c) ad D. *A* 1. d) strennuae *pr. m. A* 2*b*. e) est s. *A* 2*a*. f) privilegio *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. g) roboratum *A* 2*b*; roborato *A* 2*a*. 3. 4*a*; roboratos *A* 4*b*.

Cap. 23. a) in illo *A* 4*a*; in *versu exeunte om. A* 4*b*. b) *ita A* 1; ad quam *rell.*; *m. al. corr.* quae ad eum s. *A* 3. c) ex p. *om. A* 3. d) *om. A* 2*a*. *b*. 4*a*. e) p. pontifici vel p. (pauperibus *A* 4*a*) *A* 2*a*. *b*. 4*a*; predictum pontificem vel p. *A* 3. 4*b*. f) ac *A* 4*b*. g) t. sp. n. d. i. *A* 2*a*. h) *om. A* 2*a*. i) Maciliam *pr. m. A* 4*b*. k) *ita A* 1; honorem *rell.* l) miseriam *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non A* 4*a*). m) Child. *A* 2*a*. 4*a*. *b*. n) *ita A* 1; utraque *rell.* o) sceptro *Duch.* p) alio — sociato n. Leodegario *A* 4*a*. *b et m. al. A* 3. q) Preiecti *add. A* 2*a*. r) martyrum perficiende *A* 1; marty(i)rium perficiendum *A* 3. 4*a*; martyrio perficiendo *A* 2*b*. 4*b*; martyrio, *om.* p. *A* 2*a*. s) *m. al. corr.* fomes *A* 3, *et sic A* 2*a*. *b*. 4*a*; forma *A* 4*b*. t) scandalum *A* 1, *corr.* u) *ita A* 1; pontificem *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*; pontifex *A* 4*b*. v) vend. *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. w) regni *A* 1. x) ista re *pro* l. *A* 4*a*; suo *add. A* 4*b*.

Cap. 24. a) est *h. l. add. A* 4*a*, *post* m. *A* 4*b et m. al. A* 3, *post* constrictus *A* 2*a*. *b*. b) sancti *A* 4*a*. *b*. c) imminebat *A* 2*a*. *b*. 4*a*; inmineret *A* 4*b*; et *add. A* 4*a et m. al. A* 3. d) propria urbe (u. *om. A* 4*b*) *A* 2*a*. 4*a*. *b et m. al. A* 3. e) *ita A* 1. 4*a*; galea *rell.*

1) *Leudegarius Hectorem in urbem suam 'gratia hospitalitatis' receperat, qui per eius intercessionem 'obtinere petita sperabat'; cf. V. Leudegarii c.* 9. *Childericum autem regem ad pascha celebrandum Augustodunum invitaverat.* 2) *De missis ex latere regis egit G. Waitz, 'VG.' II,* 2, *p.* 115[3]. 3) *Praeiectus datis fideiussoribus se statuto die in aula affuturum esse promisit; cf. Loening, 'Kirchenrecht' II, p.* 496. 4) *Anno* 675. *pascha ad cursum paschalem Victorii (Auct. antiq. IX, p.* 697*) die Aprilis aut* 15, *luna XV, aut* 22, *luna XXII, celebrari poterat.* 5) *V. Leudegarii c.* 8: Et quia sacerdotalis integritas minas regis nescit metuere, Childericum coepit arguere, *Leudegarius scilicet.* 6) *Ephes.* 6, 16 *sq. Eundem Scripturae sacrae locum ad Leudegarium ipsius biographus l. c. rettulit.*

palatium properat, seu[a], ut mos est aput regis aulam, in loco, ubi cause ventilantur[1], introiit, ut cum suprascripto Hectore de suprascripto[b] negotio rationes[c] haberet. Ipse[d] coepit rennuere et ratione[e] vera reddere iuxta statuta[f] canonum vel lege[g], quam dicitur Romana[2], quia magnus dies sabbati[h] erat, quo vigilie sancte pasche celebrari solent, se[i] nullo modo de hac causa respondere posse. Sed, ut est[k] conlatorum[3] mos, omnes ceperunt eum cogere, ut tali pro causa non differret dare responsum. Cumque vir Dei se undique artatum cognovisset, necessitate conpulsus, ita respondit, se causas ęcclesie Imnichilde[l, 4] regine commendatas[m] fatetur. Cumque[n] hanc adsertionem cognovissent, inperfectum[o] opus remansit. Beatus igitur Preiectus operis[p] sui laborem, et quomodo per fideiussores venisset exibitus, tandem depromitur[q]. Rex vero vel[r] regina timore perculsi, veniam coram omnibus a predicto pontifice expetunt et pro eius labore merore sunt inflicti[s].

(25). Erat itaque in presidium Hectoris tunc temporis Leodegarius pontifex. Cumque iam meridianam plagam sol lustrasset[a] et occasum[b] tenus occumberet[c] et ora, quod[d] est consuetudinis, iam in promtu cerneretur, ut sollempnes vigilias pasche celebrare licitum esset, ex regale[e] permisso[f] vel maiorum natu pontifices vel sacerdotes, qui in Aeduorum[g] urbe ob regiam potestatem conglobati fuerant[h], beato[i] viro Preiecto supplici voce enixius poscunt, inmo precantur, ut eadem sacre[k] noctis ipse pro[l] statum regis vel pacem[m] ęcclesie sacrifitium Deo inmolaret[5].

Capp. 24. 25. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 24. a) Sed *A* 4*a*; *m. al. corr.* et *A* 3; *om. A* 4*b*. b) *ita A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*; supradicto *A* (1). 4*b*. c) rationem *A* 3. d) vero *add. A* 4*b et m. al. A* 3. e) *ita A* 1; rationem veram *rell.* f) ae *add.*, *sed eras. A* 3. g) legem qu(a)e *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*; leges que *A* 2*b*. h) : : : bati *corr.* sabbati *A* 1. i) sed *A* 2*b*. k) mos est coll. *A* 2*a*. l) *ita A* 2*b*; Innichilde r. *A* 1; Imnichildi r. *A* 2*a*; Hicnichilde r. *A* 3; Hymnichildae r. *Duch.*; in (in *om. A* 4*a*) nichil de regimine *A* 4*a*. *b*; Bilichilde *B*. m) com(n)mendasse, *om.* f. *A* 2*a*. *b*. n) Cuque *A* 1. o) cogn., idem negotium ad perfectum ventilari non potuit. B. *A* 2*a*. p) itineris *A* 2*a*. *b*. q) *ita pr. m. A* 1; depromit *rell.* r) et *A* 2*a*. s) afflicti *A* 2*a*. *b*. 4*a* (*non A* 4*b*).

Cap. 25. a) *ita rell.*; inlustrasset *A* 1. b) occasu tenus *A* 3; occasum tenens *A* 4*b* (*non A* 4*a*). c) occunberet *A* 1; occumberent *corr.* occumberet *A* 3. d) qua est *A* 4*b* (*non A* 4*a*); *haec om. A* 2*a*. *b*. e) *ita A* 1; regali *rell.* f) permissu *A* 3. 4*a*; promisso *A* 4*b*. g) Ed. *A* 4*a*. *b*. h) fuerat *pr. m. A* 3. i) *ita A* 1 *et pr. m. A* 3; beatum virum Preiectum *rell.* k) sacra noctis *m. al. corr.* sacra nocte *A* 2*b*, *et sic A* 2*a*. 4*a*. *b*; *post* s. n. *m. al. add.* hora *A* 3; vigilia *add. Boll.* l) *ita A* 1; prostratum *pr. m. A* 3; pro stratu *A* 2*b et pr. m. A* 4*a*. *b*; pro statu *A* 2*a et m. al. A* 3. 4*a*. *b*. m) pace *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*.

1) *Consistorium principis locus in V. Wandregiseli c.* 7. *appellatur.* 2) *Impp. Valentinianus, Theodosius, Arcadius Albino praefecto urbi (Cod. Theodos. II,* 8, 19 = *Breviarium Alarici II,* 8, 2, *ed. Th. Mommsen, Theodosiani libri XVI, tom. I,* 2, *p.* 19*)*: Sacros quoque paschae dies, qui septeno vel praecedunt numero vel sequuntur, in eadem observatione numeramus, nec non et dies solis, qui repetito in se calculo revolvuntur. 3) *I. q. disputator; cf. Augustini ep.* 33 *(ed. A. Goldbacher, Corpus scr. eccl. lat., Vindobonae* 1895, *tom.* 34, *p.* 19*)*: Conlatorem enim et disputatorem, non assentatorem et adulatorem esse cupiebat. 4) *Chimechildis, Imnechildis, Emnehildis regina, vidua Sigiberti, postquam Childericus intercedente Balthilde matre regnum Austrasiae sortitus est, una cum eo regnavit (cf. G. Waitz, 'VG.' II,* 1, *p.* 187[3]*), cumque rex 'propter imbecillem aetatem minime subscribere posset', ipsa chartis subscripsit (Pertz, Dipl. I, p.* 25*) consiliaque ei dedit cum alia (ib. I, p.* 27*) tum hoc, ut Bilichildem in matrimonium duceret filiam eius et avunculi sui, id quod Leudegarius improbavit. Iam tria signa privilegio cuidam a.* 8. *Childerici dato, i. e.* 669. *p. Chr., (Pertz, Dipl. I, p.* 28*) apposita sunt, scilicet et regis et reginarum duarum. Apud Dagobertum regem Chimechildis 'veneranda genitrix ipsius' consecuta est, ut Teufrido episcopo Tullensi loca nonnulla concederet; cf. Gesta ep. Tull. c.* 15 *(SS. VIII, p.* 635*).* 5) *Childericus et Leudegarium et Hectorem suspectos habens, ne regia potestate*

Cumque[a] hec de tanta veneratione Hector cognovisset, maximeque quia Vulfoaldo[1] seniorem[b] domus fiducia perusus[c, 2] erat[d], intempesta noctis[e], sancto[f] Leodegario male multatum[g], uterque fugam iniunt. Cui versa vice illud aptare[h] potest eulogium[i], quod in sancti Silvestri actus[k, 3] describitur de Perpenna[l] Tarquinio, ubi inseritur, quod eadem[m] hora, quod[n] beatum Silvestrum ad tribunal suum predictus[o] esset futurum, de domo sua eiectus[p], feretro ferebatur ad tumulum.

(26). Sed cum iam aurora diei daret initium et iubar solis iam emineret[a] terris, conperto rex per proceres, Hectorem terga vertisse, magis ac magis in honore pontificis satagere coeperunt[b]. Hector[c] vero captus, ex regalibus edictis peremptus est[d]. Leodegarius vero penitentia ductus et[e] exilium Luxovio[f] trusus[4] atque post inde sublatus et infra urbe[g] propria aput Ugimerem[h, 5] quendam perfidum et nequissimum virum, qui postea Trecassinam[i] incubavit urbem, luminibus evulsis, ac non post multum ab Ebroino[k] comite palatii[6], alias strenuum[l] virum, sed in nece sacerdotum nimis ferocem, inpie valde peremptus, palmam martyrii adeptus est[m] sacrisque[n] nunc virtutibus pollet.

(27). Igitur beatus Preiectus ex regalibus edictis vel munificentia regis, ut sibi placuerat, de predia[a], que prefatus[b] Hector requirebat, iuditium adhibuit,

Capp. 25—27. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 25. a) Cuque *A* 1. b) V. seniore *A* 3; Vulfoaldi senioris *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b* c) perversus *A* 2*b*; usus *A* 2*a*. d) fuerat *A* 4*a* (*non A* 4*b*). e) nocte *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. f) consentiente *postea add.* *A* 2*b*, *habet A* 2*a*. g) *ita A* 1 *et pr. m.* *A* 3; multato *rell.* h) aptari *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. i) elogium *A* 4*a*. *b*. k) actibus *A* 2*a*. *b*. 4*a*; actis *A* 4*b*. l) *ita A* 4*b* (ꝑ penna T.) *cum Duch.*; p(o)ena Tarquinii (Tarquiniū *pr. m., ut videtur. A* 1) *rell.* m) in (?) *add., sed eras. A* 3. n) qua *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. o) predictum esset f. *A* 4*a*; predirexerat esse f. *A* 4*b*; praedixit esse auditurum *A* 2*a*. *b*. p) iectus *A* 2*b*.

Cap. 26. a) eminaret *pr. m. A* 2*b*; emanaret *A* 4*b* (*non A* 4*a*). b) c(o)epit *A* 2*a*. *b*. c) Haector *A* 3. d) *om. A* 2*a*. *b*. 3 (*ubi m. al.* est *ante* p. *add.*). e) *ita A* 1; (in *m. al. add.*) exilium *A* 3; (et *om.*) exilio *rell.* f) Luxonio *A* 4*b*. g) *ita A* 1; urbem propriam *rell.* h) *ita A* 1 *cum Boll.*; Humigerem *A* 3. 4*a*; Tunigerem *A* 4*b*; Humigerum *A* 2*a*. *b*; Grinonem *Duch.* i) Trecasinam i. u. *A* 3; Trecassine i. urbi *A* 4*b*; T. incubuit u. *A* 4*a*. k) Ebroeno *A* 2*b*; Ebrono *A* 2*a*. l) stren(n)uo viro — feroce *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b et m. al. A* 3. m) *om. A* 2*a*. *b*. 4*a*; sacris *add., sed eras. A* 1. n) *ita A* 1; que *om. rell*; et *ante* s. *m. al. add. A* 3.

Cap. 27. a) prediis qu(a)e *A* 3. 4*a*; predio quod *A* 2*a*; preda quam *A* 4*b*. b) prefactus *A* 4*b*.

eversa summam rerum usurparent, in monasterio S. Symphoriani pascha celebravit, cum episcopi quidam cum Leudegario in ecclesia maiore vigilarent; cf. V. Leudegarii c. 10. 1) *Vulfoaldus dux ex Austrasia in Burgundiam profectus erat, postquam Chlotharii regnum Childericus a.* 673. *suscepit; cf. L. hist. Fr. c.* 45. *Erat illarum partium, quae Leudegario et Hectori diffiderent.* 2) *I. e. abusus.* 3) *Vita Silvestri (Monbritius II, fol.* 279*):* Tunc iratus Perpenna (*al.* propęna) Tarquinius *(erat urbis Romae praefectus)* iussit eum in carcerem recipi, dicens: 'Gravissimis te tormentis faciam proxima sessione deficere'. — — Unde factum est, ut, ab hora prandii usque ad noctem mediam dolore vexatus, secundum verbum quod sanctus Silvester dixerat expiraret. Sic factum est, ut prima hora diei, qua se sessurum comminatus fuerat praefectus ad audiendum sanctum Silvestrum, feretro eiectus de domo sua cum luctu duceretur ad tumulum. 4) *Leudegarius consilio optimatum et episcoporum Luxovium ductus est, 'donec in commune consulerent, quid facerent de tanti nominis viro'; cf. V. Leudegarii c.* 12. *Mox sententiam tulerunt, ut donec viveret in eodem monasterio exilium pateretur.* 5) *Waimeris dux Campaniae teste biographo Leudegarii.* 6) *Ebroinus maior domus idemque comes palatii fuisse videtur; cf. G. Waitz, 'VG.' II, 2, p.* 79[3].

qualiter hoc perpetim iure ęcclesia possideret[a]. Valedicens regi[1] atque obtimatibus, magnifice honoratus[b], ad propriam[c] est regressus.

(28). Hec audiens predictus Amarinus abba circa virum Dei omnia[a] prospere gesta, eum in Arverna[b] secutus est urbe, solo[c] ibi ob alimonia[d] sustendandorum fratrumque egestatem ac laboris penuriam, que[e] in heremo pro Christo exercebant, suum adminiculum praefatus praesul praesidium adforet[f]. Quo viso, egregius vir velud munus divinum suscepit[g]; die noctuque secum socium superni itineris, quod postea rei probavit eventus, habebat.

(29). Sed cum iam his bonis Christo praesule degerent, inimicus humani generis hec ferre non valens, dum unius caritatem[a], alterius invidet receptionem[b], de quo scribitur: *Cuius*[c] *mille nocende*[d] *sunt artes*, quendam nequissimum et filium Belial adgressus, ibi[e] per quendam[f] Agricium ad viros industrios[2] Arvernorum[g] populos[h] properat[i], ut arte qua possit[k] in viri Dei necem[3] eorum animos incitaret. Tempore illo Agricius, cum consilium pravorum esset[l] adeptus, nec mora post hec velud belua[m] infrenis, totius[n] utpote antique[o] anguis enixus[p] avenis[q], ad virum Dei Vulvico[r, 4] villa cum[s] satellitum[t] turba stipatus advenit, et quantum[u] miliarium[v] unum a supradicta villa, velud lupi rapaces ad caulas ovium vociferantes, cum sonitus[w] bucine de salto[x] miserunt. Beatus vero Preiectus atque Amarinus ubi sonitum audierunt bucinarum, uterque[y] se in orationem[z] dederunt, expectantes a Domino inmarcescibilem[a] recipere coronam. Omnem[b] vero offitium, qui[c] in comitatu prefati[d] episcopi erant, audientes clangorem tubarum[e], pavore perculsi[f], vestibus nudati et armis expoliati, per sentes spinarum vel nemora condensarum[g]

Cap. 27—29. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 27. a) Et *add*. *A* 4*a* (*non* *A* 4*b*). b) honoratur *A* 1; honoratis *A* 3. c) *ita* *A* 1; propria *rell.*

Cap. 28. a) oma propspere *A* 1. b) Arvernica s. est u. *A* 3; Arvernam s. est urbem *A* 2*a*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). c) Solum ibi *A* 4*b*; Solummodo *A* 2*a*. d) ob alimoniam sustentandorum *A* 2*a*. 3; ob alimonie sustentationem *A* 4*b* (*non* *A* 4*a*). e) quam *A* 2*a*. 4*b*. f) pr. afferret *A* 3. 4*b* (*non* *A* 4*a*); accommodaret *pro* pr. a. *A* 2*a*. g) Et *add*. *A* 4*a*.

Cap. 29. a) *ita* *A* 1. 2*b*. 4*a*; karitatem *A* 3; caritati *A* 2*a*. 4*b*. b) receptioni *A* 2*a*. 3. 4*b*. c) Cui *A* 4*b*. d) nocendi *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. e) sibi *A* 3. 4*a*. *b*; *om*. *A* 2*a*. *b*. f) quondam *A* 1; nomine A. per ipsum *pro* per q. A. *A* 4*a*. g) Av. *corr*. Arv. *A* 4*a*; Arvenorum *h. l.* *A* 4*b*. h) *om*. *A* 2*a*. *b*. i) 6 *litteris erasis, pr. m.* properat *superscr*. *A* 1. k) posset *A* 2*a*. 4*a*. *b*. l) *om*. *A* 2*a*. m) bestia *A* 4*a* (*non* *A* 4*b*). n) quantotius *A* 2*a*; totus *A* 4*b*. o) antiq. *A* 1; antiq; *A* 4*a*; antiqui *A* 2*a*. 3. 4*b*. p) emixus *A* 2*a*; nexus *A* 4*b*; innexus *recte Boll.* q) abenis *A* 3; habenis *A* 4*a*. *b*; veneris *A* 2*a*. r) Vulnico *A* 4*b*; Volovico *B*. s) *eras*. *A* 3. t) satellicum *A* 2*b*. u) *om*. *A* 2*a*. *b*; cum proximassent *pro* q. *A* 4*b*. v) u. m. *A* 2*a*. w) *ita pr. m.* *A* 2*b*; (c. *om*.) sonitus *A* 2*a*. 4*a*; cum sonitu *rell.* x) saltu *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. y) utque *A* 1. z) oratione *A* 4*a*. a) inmarces|bilem *A* 2*a*; inmarcesibilem *pr. m.* *A* 2*b*. b) Omē *A* 1. 3; omne *A* 4*a* *et pr. m.* *A* 2*b*; omnes v. officiales *A* 2*a*. 4*b*. c) quod *A* 4*a*. d) prefacti *A* 4*b*; *om*. *A* 2*a*. e) turbarum *A* 4*a*. *b*. f) perteriti *A* 2*b*. g) n. (nemorum *A* 4*b*) condensa (condempsa *A* 4*a*) *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*; veprium *add. Boll.*

1) *B addit:* et reginae ipsius dignae Dei famulae Belechildae (*al.* Bilichilde). 2) *B scripsit:* Arvernorum proceres, *bene divinans; cf. infra c.* 31. 3) *Causam biographus non attulit atque dubito, quin Sigeberto (Chronica a.* 670, *SS. VI, p.* 326*) nimia fides habenda sit:* Hoc tempore claruit sanctus Preiectus Arvernensis civis et episcopus, qui etiam martyrizatus est ab ipsius urbis primoribus in ultionem Hectoris Massiliensium patricii, ab Hildrico Francorum rege perempti propter iniustitias Arvernensi ecclesiae ab eo illatas. 4) *Volvic (dép. Puy-de-Dôme).*

terga verterunt. Cumque[a] iam ad hostium domus viri iniqui accessissent et introire velint[b], tunc, ut fertur, unus ex officialibus viri Dei et ostiarius domus nomine Gundolenus[c] se in certamine pro viro Dei dedit, magis optans gladio collum submitti, quam in saeculum[d] supra mortem[e] viri Dei inducias promulgare[f].

(30). Sed ubi viginti satellites pravorum socii domum ingressi fuissent armati, tunc fertur dixisse venerabilis Amarinus ad Dei virum Preiectum: 'Domine mi[a]', inquid, 'si tui[b] consilii aderat, ad has voces ululantium et nefandorum hominum locum demus[1]; forsitan inmensa Dei pįętas nos eruere dignaretur[c] de pravorum insidias[d]'. Ad hec vir Dei Preiectus respondit: 'Sile, frater, sile, quia, si[e] modo tibi hanc coronam defraudas, ipsam deinceps nequaquam repperies'. In hac voce Amarinus conticuit. Beatus vero Preiectus prolixius preces ad Dominum fundens, sacrum commendabat spiritum. Conpleta quoque oratione, ingressi nequissimi viri et[f] in angulum[g] domus primitus pro beato Preiecto Amarinum Dei famulum iugularunt, et dum vir Dei in stratu suo iaceret et lacrimis suum recubitum[h] rigaret, lictores quo venerant remeabant et beatum Preiectum inlesum relinquebant. Quod vir Dei cernens sibi coronam fraudari, persecutoribus se ultro offerens, ait: 'Hic est, quem queritis; inplete, quod vobis imperatum est'. Et hec[i] dicens, unus ex apparitoribus, qui erat in scelere audatior[k], Radbertus[l] nomine, genere Saxo, pugione arrepto, beato Preiecto[m] perfudit in[n] pectus. Vir autem Dei sacro[o] sanguine unda perfusus, mucronem videre non ferens, oculis suis digitos inposuit. Et post hec lictor in capud eius gladium vibravit cerebrumque[p] eiecit[q]. Sic sancta 676, Ian. 25. illa anima carnis[r] nexibus soluta[2] migravit ad Dominum[3].

(31). Bodo vero et Placidus e[a] sinatoribus viri, qui consensum prebuerant de ipsum[b] martyrii locum[4], cum non longe adstarent, viderunt tres stellas procedentes celitus super ipsam domum, in qua sancti Dei interfecti iacebant; e[c] quibus una ex[d] ipsis maiorem dedit fulgorem. Quam vero visionem usque hodie predicti viri se vidisse confirmant. Quem[e] miraculum et illorum credimus demonstrare gloriam et istos revocare ad poenitentiam. Nullus enim in hac positus vita, si converti voluerit, desperandus est de venia. Denique, ut[f] legitur[5], Longinus miles Domini[g]

Capp. 29—31. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 29. a) *ita A* 1; que *m. al. add. A* 3; *om. rell.* b) *ita A* 1; velleut *rell.* c) *ita A* 1; Godolenus *rell.* d) seculo *A* 2*a*. 4*b* (*non A* 4*a*). e) morem *A* 4*a* (*non A* 4*b*). f) provulgare *A* 4*b*; protelare *A* 2*a*.

Cap. 30. a) *ita rell.*; *om. A* 1. b) tuum consilium erat (erit *A* 2*a*) *A* 2*a*. *b*; tibi videtur *pro* t. c. a. *A* 4*b* (*non A* 4*a*). c) *ita A* 1. 4*b*; dignabitur *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*. d) *ita A* 1; insidiis *rell.* e) sibi *A* 1. f) *om. A* 3. 4*a*. *b*. g) angulo *A* 2*a*. *b*. h) *ita rell.*; cubitum *A* 1. i) his dictis *A* 4*a*; hec eo dicente *A* 4*b*. k) auditior *A* 2*b*, *corr.* l) Radpertus *A* 2*a*; Ratb. *A* 3. 4*b*, *ut infra*; Radebertus *B*. m) Proiecto *pr. m. A* 2*b*. n) im *A* 1. 4*a*. o) sacro sanguinis *A* 2*a*. *b*; sacra sanguinis *A* 3; sacri sanguinis *A* 4*a*. *b*. p) cerebroque *A* 2*a*. *b*. q) *ita A* 3. 4*a*. *b cum Boll. et B*; iniecit *rell.* r) n. c. *A* 2*a*; c. nexa *A* 4*b*.

Cap. 31. a) *ita scripsi*; insinuatoribus *A* 1. 3. 4*a*; insinuatores *Boll.*; insidiatores *A* 2*a*. *b*; ex senatoribus *A* 4*b cum B*. b) *ita A* 1; ipso m. loco *rell.* c) ex *A* 3. 4*a*. d) ex i. *om. A* 2*a*. *b*. e) *ita A* 1; Quod *rell.* f) *om. A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. g) *ita rell.*; latus D. *A* 1.

1) *Biographo B teste Amarinus 'per praedicationis gratiam furorem persequentium mitigare' volebat.* 2) *Cf. Gregorii M. Dial. III,* 1. *IV,* 14. 15: sancta illa anima carne soluta est. 3) *Die* 25. *Ianuarii; v. supra p.* 216. 4) *I. e. occasio, facultas. B ita scripsit*: qui in mortem viri Dei consensum praebuerant. 5) *Ev. Nicodemi sive Gesta Pilati (ed. C. Tischendorf, Evangelia apocrypha, Lipsiae* 1853, *p.* 366): et lancea latus eius

latus lancea perforasse[a] et deinceps conversus coronam martyrii adipisci meruit. Satellites vero, qui hoc facinus perpetrarunt, manus cruentas[b] corpus beati Preiecti, suo[c] ut completo scelus probarent, foras in[d] persecutorum conspectibus traxerunt. Isdem vero Radbertus[e], qui manus funestas in Dei sacerdotem extenderat, ultione divina perculsus[f] consumptusque a vermibus indigna[g] vita digna[h] morte finivit.

(32). Cumque hec suprascripta[1] Gundila[a] mater puellarum per internuntios audisset, consternata paululum, consurgens coepit[b] undique religiosos viros[c] perquirere, quos ad sanctorum corpora abluenda dirigeret. Quod ita[d] et fecit. Presul vero, successor viri Dei[2], mittens religiosos[c] viros[e], ut dignum erat, eorum corpora sepelire[f] mandavit[3].

(33). Erant autem ea tempestate de suprascripti[a] pontificis propinquitate duo pares, id est Eligius[b] et Godo[c], quos iugiter[d] in conventicula secum habebat. Vere, sicut rei probavit eventus, sepius de ipsorum narratione predictus pontifex didicerat, qualiter in nece ipsius suprascripti[e] viri adspirabant; sed in responsis eis[f] dabat: 'Non sum[g] dignus', inquid, 'ut asseritis, martyrii coronam accipere, quia credo, me et in delictis ortum fuisse et[h] postea in hoc saeculo culpas contraxisse. Nam si ita adipisci merebar[i], per illo[k] cruore effusionis meum delictum credebar[l] indultum'. Quid plura? Unus de predictis martyrio consummatus, Godo vero partibus Agaunensium[m] iter arripuit.

(34). Set[a] cum iam pius Dominus[b] ad suprascriptorum[4] limina nonnulla[5] miracula operaret[c], et plures cum plenissima voluntate ad sanctorum loca niterent[d] festinare, viri[e] Dei successor Avitus episcopus certiora cognoscens, coepit infra[f] semet ipsum trutinare et Dei auxilium inplorare, ut, si debitum opus in eundem[g] locum patraret[h], ipse hoc ei demonstrare deberet. Non post multos dies

Capp. 31—34. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 31. a) perforavit *A* 3. b) cruentes *corr.* cruentas *A* 1; manibus cruentis *rell.* c) *ita A* 1; suum ut completum *rell.* d) im *A* 4*a*. e) Readbertus *A* 4*a*, *corr.* f) percussus *A* 2*a*. *b*. 3. g) *ita A* 1; indignam vitam *rell.* h) *versu exeunte om. A* 4*b*.

Cap. 32. a) Gundilana *A* 4*b*. b) convocare *add. A* 4*b* (*non A* 4*a*). c) viros — religiosos *om. A* 3. 4*a*. *b*. d) *om. A* 2*a*. *b*. e) et *add. A* 3. 4*a*. *b*. f) sepeliri *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non A* 4*a*).

Cap. 33. a) supradicti *A* 3. b) Elegius *A* 2*a*. *b*. 3. c) Oddo *A* 4*a* (*non A* 4*b*). d) in c. iugiter *A* 3. e) *ita codd.* f) ei *A* 1. g) d. sum *A* 2*a*. h) et — contraxisse *pr. m. in marg. suppl. A* 2*b*. i) merebor *A* 2*a*. *b*; mererer *A* 4*b*. k) *ita A* 1; illum cruorem *rell.* l) *ita A* 1; credebam *A* 4*a*. *b*; crede(rem *in litura scr.*) *A* 3; credam *A* 2*a*. *b*. m) Augaun. *A* 4*a*; Agann. *A* 4*b*.

Cap. 34. a) *corr.* Sed *A* 1. b) *om. A* 4*a*. c) *ita A* 1; operaretur *rell.* d) *ita A* 1; niterentur *rell.* e) vir *A* 2*a*. 3. 4*a*. f) intra *pr. m. A* 3. g) eodem loco *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non A* 4*a*). h) patrare (parare *A* 2*a*) deberet, i. hoc ei demonstraret. Non *A* 2*a*. *b*.

perforavit Longinus miles. *Complura de Longino milite in eius actis (AA. SS. Mart. II, p.* 384*) leguntur, quibus Hrabanus usus est.* 1) *Supra c.* 15. 2) *Avitus II, frater et decessor Boniti, teste huius biographo 'ter quinis fere amplius annis' ecclesiam Arvernam gubernabat, antequam Theudericus III, Pippino curam palatii gerente, successori consensum dedit, cumque idem rex a.* 690. *ex. defunctus sit (W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 365; *cf. ib. XVI, p.* 579*), sequitur illum a.* 676 — 690. *sedisse, i. e. quindecim annis fere completis.* 3) *Teste auctore B una cum sanctorum corporibus etiam unus e satellitibus Elidius nomine sepultus est. Illidius quoque Arvernorum episcopus Elidius a biographo Boniti appellatus est.* 4) *Vita B:* ad praedictorum martyrum corpora. 5) Plurima miracula *auctor B, qui singula deinceps enumeravit.*

per Ragone[a] monacho ex iam dicto coenobio[1] abbatem Godonem fecit ad propriam revertere[b] regionem. Coepit itaque predictus pontifex cum ipsum[c] consilium inire, ut monasterium virorum in predicto loco Vulvicò deberet construere. Quod et opere actum est, regulareque[d] coenobium[2] ad eundem locum adgregatum, atque pro reverentia sanctorum multa ibi contulit dona.

(35). Eratque diocesis aut procul vocabulum[a] Riomaus[b, 3] de predicto loco Vulvico, et in ipsa vicinia[c] aeger quidam consistebat febritico labore confectus. Cumque iam per multos dies solitum sustineret laborem, coepit ex plenissima devotione vovere, ut si sospitatem per intercessionem sanctorum valeret invenire, confestim honeratus iuxta vires ad Christi pauperes ibi consistentes gratias[d] properandum[e] festinaret. Cumque confortatus ad tempus paruisset et quedam de expensa ad humerum proprium, quod sponte pollicitus fuerat, onerasset, tamen vasculum vinarium ad proprium humerum detulisset et iter ad sanctum locum[f] predestinatum arripuisset[g] et una[h] cum difficultate pergeret et in calce mons[i], qui ad ipso sancto[k] loco pertingit, pervenisset, ilico defecit et cepit infra semet ipsum cogitare, quid V. Col. II, 2. de predicto voto deberet agere, ut ad propriam[l] remearet. Eminus aspexit[m], vidit aut procul turba[n] pauperum et voto quod detulerat eis tribuit. Ille vero ad orationem ad liminibus[o] sanctorum ingressus, vasculum[p] ante fores ecclesiae relicto, et de oratione regressus, ipsum quod reliquerat[q] plenum repperit. Quo[r] facto omnibus innotuit.

(36). Sed de his ita satis actum[a]; nunc ad alium[b] miraculum flectamus articulum[4]. Erat[c] scamnum infra urbem predictam, in quo predictus pontifex iacere consueverat, exportatusque[d] exinde fuit[e] ab excurribus[f, 5] et[g] in mimmorum[h] ludum deditum. Sed cum miraculum aliquod ad ipsum scamnum patefactum fuisset, arripuit eum[i] pavor et eum in basilicam[k] sancti Simphoriani[6] deportavit, et ibidem

Capp. 34—36. *A* 1. 2*a*. *b* (*ad l.* 22). 3. 4*a*. *b*.

Cap. 34. a) *ita A* 1; Ragonem monachum *rell.* b) reverti *A* 4*a*. *b*. c) *ita A* 1; ipso *rell.* d) reg. — atque *pr. m. in marg. suppl. A* 2*b*.

Cap. 35. a) vocabulo *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b*. b) Riomanus *A* 4*b*. c) vicina *A* 2*a*. *b et pr. m. A* 3. d) *om. A* 3; c. ad gr. (inpendandas *pr. m. add. A* 2*b*; inpendendas *habet A* 2*a*) *A* 2*a*. *b*. e) *om. A* 2*a*; peracturus *A* 4*a*; relaturus *A* 4*b*. f) *postea add. A* 2*b*. g) *superscr. A* 3. h) illuc *pro* u. *A* 2*a*. *b*. i) montis *A* 4*b et e corr. A* 3. k) *pr. m. superscr. A* 1; ipsum sanctum locum *rell.* l) *ita A* 1; propria *rell.* m) aspiciens *A* 2*a*. *b*. n) *ita A* 1; turbam *rell.* o) *ita A* 1; limina *rell.* p) vasculo *A* 2*a*. 4*a*. *b et m. al. A* 3; vasc. — regr. *pr. m. in marg. suppl. A* 2*b*. q) relinquerat *pr. m. A* 3. r) Quod factum *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non A* 4*a*).

Cap. 36. a) factum *A* 3. b) *ita A* 1 *et pr. m. A* 4*a*; aliud (aliut *pr. m. A* 2*b*) *rell.* c) Erat — *p.* 247, *l.* 2. habuisset *om. A* 2*b*. d) *ita A* 1. 4*a*; exportatumque *rell.* e) fuit *post* deditum *A* 2*a*. f) exscurribus *A* 3. 4*a*; excursoribus *A* 2*a*; scurris *A* 4*b*. g) *om. A* 2*a*. h) *ita A* 3; minimorum *A* 1; nummorum *A* 4*a*; mimorum (*A* 2*a*. 4*b*). i) arripuisset *pr. m. corr.* arripuit eum *A* 1. k) basilica *A* 3. 4*a*.

1) *Scilicet Acaunensium.* 2) *Prioratus S. Praeiecti 'de Volvic' mensae abbatiali monasterii Mauziacensis (hodie Mozac) addictus erat; cf. A. Bruel, 'Pouillés' p.* 76. 3) *I. e. Ricomagus, hodie Riom (dép. Puy-de-Dôme), neque Reomaus, ut Mabillon statuit.* 4) *Cf. V. Iohannis Reomaensis auct. Iona, prol.:* articulo dicendi convertit. 5) *I. e. scurrae;* ioculatores viri *B.* 6) *Ecclesia S. Symphoriani inter ecclesias urbanas civitatis Arvernae ultimo loco enumeratur in Libello de ecclesiis Claromontanis (c.* 25*), ubi haec de ea addita sunt:* ubi sanctus Genesius requiescit, *atque a Genesio episcopo Arverno capellam ei contiguam in fundo ipsius aedificatam esse ex in-*

Greg. Dial. II, prol. Dominus[a] multum[b] miraculum dignatus est ostendere. Erat enim vir vite venerabilis nomine[c] Venerianus cognomento[d] Sanctus, cuius cum nomen[e, 1] vita coaequabatur. Isdem vir multorum narratione didicerat, eo[f] quod a predicto scamno miracula multa panderent[g]. Cumque maturius ad hoc opus aspiciendum perrexisset, cum iam sol ab[h] ortu suo splendidus terris[i] lustraret, ipse in oratione prostratus et omnes lampades extinctas cognovisset, cum lacrimis arva[k] ille rigans, aspiciens sursum, vidit lampades ex Domini precepto accensas lucere. Quo[l] miraculum tam pontifici loci[m] ipsius quam reliquorum[n] omnium Dei servorum innotuit.

(37). Postea vero[a] Avitus pontifex, quantum sponte[2] a[b] sanctorum limina conquisierat[c], abbati Godoni consignavit. Qui predictus abba[d] coepit prefato[e] Veneriano instigare, ut illa[f] descriptione de ipsa familia ei deberet[g] donare. Ipse vero, pro[h] eo quod anulo[i] vice episcopi[k] gerebat[3], cepit dubitare, quando[l] predicta[m] conditione[4] deberet exemplare[5]. Quod deinceps Christo presule ita[n] prospere gestum est. Coepit suprascriptus[o] Godo abba infra semet ipsum anxietatem habere, qualiter hanc utilitatem deberet expetere. Tamen defixit in corde suo, ut illo et illo die, ceteras[p] conditiones omissas, pro hac re a[q] suprascripto Veneriano, ubi[r] et ubi eum possit[s] repperire, deberet ambulare. Eadem nocte apparuit ipsi Veneriano Dominus per visum, ostendens illi, quomodo erat suprascripto[t] abbati dispositio. Ipse vero maturius consurgens, notarios secum ducens et[u] suprascripta[v] descriptione sub omni exemplavit festinatione[w]. Insuper iubet convivium[x] preparare et omnibus in[y] noticiam deponere, eo quod Godone[z] abbate eadem die secum cybum habere[a] sumpturum. Cumque omnibus ista panderet[b], suprascriptus abba[c] ad fores ipsius apparet. Ipse vero surgens et cum gratiarum actione ipsum suscipiens et omnia, quae ei per visum iussum[d] fuerat, ostendit et reddidit[e], et verbis

Capp. 36. 37. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 36. a) *om.* *A* 1. b) miracula multa *A* 2*a*. c) V. n. *A* 3; n. Verianus *A* 4*b*. d) cogmento *A* 3. e) cum nomine *A* 3. 4*a*. *b*; nomen cum *A* 2*a*. f) *om.* *A* 2*a*. g) panderentur *A* 2*a*. 4*a*. *b*. h) ad *A* 1; *om.* *A* 4*b*. i) *m. al. corr.* terras *A* 3, *et sic* *A* 4*a*. *b*. k) pavimentum *pro* a. ille *A* 2*a*. l) *ita* *A* 1; Quod *rell.* m) *om.* *A* 4*a*. n) *ita* *A* 1; reliquis omnibus Dei servis *rell.*

Cap. 37. a) *om.* *A* 3. b) *ita* *A* 1; ad *rell.* c) conquesierat *A* 3. d) abbas *A* 3. 4*a*. *b*, *ut infra.* e) prefatum Venerianum (Verianum *A* 4*b*) *A* 2*a*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). f) *ita* *A* 1. 4*a*; illam descriptionem *rell.* g) ei donaret. Ipse *A* 2*a*. h) pro eo *om.* *A* 3. 4*a*. *b*. i) *ita scripsi*; a nonnullos vices *A* 1; ad nonnullas vices *A* 4*b*; nonnullas vices *A* 3; anmodo nonnullas vices *A* 4*a*; in nonnullis vices *A* 2*a*. k) episcopo *A* 4*b*; Christi *A* 2*a*; pontificis *A* 4*a*. l) quomodo *A* 2*a*. m) *ita* *A* 1; predictam condi(c)tionem *rell.* n) *om.* *A* 2*a*. o) suprascripto (?) *A* 1, *corr.* p) *m. al. corr.* ceteris conditionibus omissis *A* 3, *et sic* *A* 2*a*. 4*a*. *b*. q) ad suprascriptum Venerianum (Verianum *semper* *A* 4*b*) *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. r) ubicumque eum *A* 2*a*; ubiubi eum *A* 4*a*. s) posset *A* 2*a*. 4*a*. *b*. t) (a *add.*) s. abbate *A* 4*b*; suprascripti abbatis *A* 2*a*. u) *om.* *A* 4*a*. *b*. v) *ita* *A* 1; suprascriptam descriptionem (conditionem *A* 3) *rell.* w) festina::tione *A* 1. x) convium *pr. m.* *A* 4*a*; convi|vivium *A* 4*b*. y) o. innotescere, quod *A* 2*a*. z) Godonem abbatem *A* 3. 4*a*. *b*; Godo abba *A* 2*a*. a) haberet s. *A* 3. 4*a*. *b*; esset sumpturus *A* 2*a*. b) panderent *A* 1. c) adba *A* 1, *corr.* d) *pr. m. superscr.* *A* 1; iussa fuerant *A* 2*a*. 4*a*. *b* *et m. al.* *A* 3. e) reddit, *om.* et *A* 2*a*.

scriptione intellegitur, de qua v. supra p. 213. *Denique oblitterato Symphoriani nomine ecclesia ex ipso Genesio appellata est.* 1) Venerianus Dei famulus, qui nomine cum opere inplebat, *supra c.* 8. *inter paenitentes commemoratur.* 2) *Vita B:* quod de sumptu proprio adquisierat. 3) *De eius manere v. 'N. Arch.' XVIII, p.* 638. 4) *Pro condicione 'res' infra occurrit.* 5) *I. q. describere.*

tam ipsi quam omnibus palam exponens, qualiter tam de suo adventu quam de predicta conditione per[a] divinum auxilium[b] habuisset.

(38). Itaque[a] quadam[b] die[c] unus ex ipsis auctores[d] necis Ursio nomine, dum[e] in saltum[f] venationem velocius exerceret, equo[g] sedens, labens[h] in[i] terram prosternitur, ad extremum[1], brachium[k] fractum aliaque[l] menbra debilitatus, ad domum propriam debilis deportatur. Ubi cum ad eum medendum[m] plures medici medendi[n] causa vel alii[o] emuli convenissent[p], nulla[q] medicorum, nulla incantatorum posset precuratione[r. 2] mederi, ad semet ipsum reversus, coepit cum coniuge sua affatim conloqui, ut ad beati Preiecti poleandrum[s. 3] dirigeret atque ex lampade eius oleo sumpto[t] ei deberet[u] deferri. Mirum dictu![v] ut oleo perunctus est, pristina[w] meruit sospitate. Cumque ad incolomitatem pervenisse se cognovisset, vasculum argenteum, pensante[x] libras decem, ad ipsum sepulchrum exornandum direxit. Quo[y] ceteri audientes, qui in istam persecutionem promti fuerant, cepit unusquisque aurum vel[z] alias species ad ipsum poleandrum exornandum condonare.

(39). Alio vero[a] tempore predictus[b] Ursio, devotione actus, oratione[c] lucrandi gratiam in[d] loco cui[e] vocabulum est Vesedone[f. 4] accessit. Ibique[g] suprascriptus martyr[h] ab infantia, eo quod proprietas illius esse videbatur, et[i] maxime edocatus fuisset et sedula[k] conversatione habuisset, in cubiculum[l] illius, ubi iugiter cubare consueverat, tot miraculum[m] Dominus dignatus est declarare, ut vix humanus[n] sensus valeat elucidare. Cumque ibidem predictus Ursio, ut dictum est, vigilaret, rogat

Cap. 37. *A* 1. 2*a*. 3. 4*a*. *b*. *Capp.* 38. 39. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 37. a) *om.* *A* 2*a*. b) noticiam *add.* *A* 4*b*.

Cap. 38. a) *redit* *A* 2*b*. b) *ita* *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*. c) cum *pr. m. add.* *A* 2*b*, *habet* *A* 2*a*; dum *m. al. add.* *A* 3. d) *eras.* *A* 2*b*; auctor *A* 2*a*; auctoribus *A* 3. 4*a*. *b*. e) *pr. m. superscr.* *A* 1; *om.* *A* 2*a*. *b*. 3 (*v. n.* c); cum *A* 4*a*. *b*. f) *m. al. corr.* saltu *A* 3, *et sic* *A* 2*a*. 4*b* (*e corr.*). g) e:quo:, *ras.* o *et* d *A* 3. h) libens *A* 1 *et eras.* *A* 3; ex inproviso *pro* l. *A* 2*a*. *b*. i) in t. *m. al. superscr.* *A* 2*b*. k) brachium : fractum *m. al. corr.* brachio fracto *A* 3, *et sic* *A* 2*a*. *b*. 4*a*; brachio, *om.* f. *A* 4*b*. l) aliisque mem(n)bris debilitatus (*ita* *A* 4*a*; debilitatis *rell.*) *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. m) *om.* *A* 2*a*. *b*. 4*a*. *b*. n) c. m. *A* 2*a*; *haec om.* *A* 3. o) alia *A* 1, *corr.* p) et *m. al. add.* *A* 3, *habent* *A* 2*a*. *b*; et cum *add.* *A* 4*b*. q) nullam *A* 2*b*; que *add.* *A* 4*a*. r) *ita* *A* 1. 3 *et pr. m.* *A* 4*a*; procuratione *A* 2*a*. *b* *et e corr.* *A* 4*a*; curatione *A* 4*b*. s) poliandrum *A* 3. 4*a*; poliandrium *A* 4*b*: *item infra.* t) *ita* *A* 3. 4*a*; o. supto *A* 1; oleum sumptum *A* 2*a*. *b*. 4*b*. u) *eras. et m. al. corr.* deferret *A* 3; deferret *pro* d. d. *A* 2*a*. *b*. v) dictum *A* 3. w) *ita* *A* 1; pristinam m. sospitatem (sanitatem *A* 2*a*) *rell.* x) pensantem *A* 3; pensans *A* 4*a*. *b*. y) Quod *A* 2*b*. 3. 4*a*. *b*. z) ar *add., sed delet.* *A* 1.

Cap. 39. a) quoque *A* 2*a*. b) *m. al. superscr.* *A* 2*b*. c) orationis lucrandae gratia *A* 2*a*. *b*. 3; (ad *add.* *A* 4*b*) orationem lucrandi gratia *A* 4*a*. *b*. d) ad locum *A* 2*a*. *b*. e) *versu exeunte om.* *A* 1; quod (?) *pr. m.* *A* 3; cui v. est *om.* *A* 2*b*. f) Vesodone *A* 2*a*; *om.* *A* 2*b*. g) Ibique quia s. *A* 4*b*; Ubi quia s. (scriptus *A* 2*a*) *A* 2*a*. *b*. h) Preiectus *add.* *A* 2*a*. i) *om.* *A* 2*a*. 4*b*. k) sedulam conversationem *A* 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*. l) cubiculo *A* 2*a*. *b*. m) *ita* *A* 1 *et pr. m.* *A* 2*b*; miracula *A* 2*a*. 3. 4*a*. *b* *et m. al.* *A* 2*b*. n) animus vel *add.* *A* 4*a*.

1) *Vita B:* fractoque dextro brachio, *atque verba* ad extremum *facile in* dextrum *transire poterant.* 2) *Pro procuratione. Cf. V. Silvestri (Monbritius II, 280):* quod nulla medicorum arte, nulla potuit incantatorum arte (vanitate *al.*) transire. 3) *Papias:* Polyandrum tumulus mortuorum. 4) *Vita B:* quem Versetonem antiquitas voluit nuncupare. *De situ loci non constat neque inter loca illius regionis nomina in* o *desinentia reperio similia nisi Beauregard-Vendon (cant. Combronde), cuius ecclesia sancto Gallo dicata ('de Vandon'; cf. A. Bruel, 'Pouillés' l. l. p. 166) ex capitulo ecclesiae maioris Claromontanae pendebat, et Vertaizon ('Vertasionis'; cf. A. Bruel l. l. p. 105. 115) castellum in*

unum ex officialibus[1], ut[a] vasculum cum paulisper[b] oleum differret[c] ad luminaria concinnanda[d]. Quantum ipse[e] postea cum iureiurando adfirmat, quam[f] libra aut duas non amplius habuisset, in tantum adfirmat, ut[g] quantas ibidem lampades habuit[h], totas implesset, et vasculum refertum amplius repperit[i]. Insuper vero[k] alia basilica[2], quam in suprascripti[l] honore[m] condiderat, quantum narrat, viginti[3] aut triginta lampades etiam conplevit et adhuc in ipso vase semper amplius repperit, unde et exinde ad alia sanctorum loca ubertim[n] transmisit.

Abhinc[o] satis dictum; deinceps futura futuris servemus.

EXPLICIT AMEN[p].

Cap. 39. *A* 1. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*.

Cap. 39. a) *om.* *A* 3. 4*a* *b*. b) p. oleo *A* 3; p. olei *A* 4*a*; paululo oleo *A* 4*b*; (p. *om.*) oleo *A* 2*a*. *b*. c) differet *A* 1, *corr.*; defferret *A* 2*b*; deferret *A* 2*a*; differre *A* 3; deferre *A* 4*a*. *b*. d) concimn. *A* 1, *corr.*; concinanda *A* 2*b*; *m. al. add.* et *A* 3. e) *superscr.* *A* 2*b*. f) quam (*m. al. corr.* cum *A* 3; qm *A* 4*b*) libram *A* 3. 4*a*. *b*; quod aut unam quam duas non a. libras h. *A* 2*a*; quod aut duas libras n. a. quam unam h. *A* 2*b*. g) *om.* *A* 2*a*. *b*. h) habuisset t. implesse *A* 2*a*. *b*. i) *m. al. corr.* repperisset *A* 3; repperisse *A* 2*a*. *b*. k) in *add.* *A* 2*a*. *b*. 4*b* (*non* *A* 4*a*). l) suprascripto *A* 1; martyris *add.* *A* 2*a*. m) honorem *A* 2*a*. *b*. n) uberrime *A* 3. 4*a*. o) De his satis *A* 2*a*. *b*. p) *ita* *A* 1; A. *om.* *A* 2*b*; *subscr.* Explicit passio sancti Preiecti episcopi et mr̄is *A* 4*a*; *subscriptionem om.* *A* 2*a*. 3. 4*b*.

archipresbyteratu Bilhomi situm. De vico Ucione (hodie Usson) non iam cogitem; cf. 'N. Arch.' XVIII, p. 639. 1) *B*: ministro. 2) *Vita B:* in alia basilica, quam ipse Ursio in honore sancti Praeiecti condiderat. *E duabus s. Praeiecti ecclesiis alteram praeferam extra urbem sitam; cf. supra p.* 217. 3) *Verba* viginti aut *om. B.*

PASSIONES LEUDEGARII EPISCOPI ET MARTYRIS AUGUSTODUNENSIS.

De regibus Francorum Chlothario III. succedentibus atque de Ebroino maiore domus potentissimo vix uberiora memoriae tradita sunt eis quae in Passione aemuli eius leguntur, Leudegarii[1] scilicet, qui Leodegarius a posteris vocatur, episcopi industrii, sed summa ambitione incensi, qui Praeiectum martyrem subsequitur, exitu eo crudeliore ereptus, felicior fortasse futurus, si ecclesiae tantum suae curam egisset nec se rebus publicis miscuisset[2].

Leudegarius generis nobilitate eminens liberalibus studiis a Didone avunculo suo, Pictavorum episcopo, eruditus est neque vero eam ad quam praeparatus erat vitam aulicam petebat, sed officium eiusdem ecclesiae subiit atque archidiaconus creatus disciplinam ecclesiasticam eo acrius exercebat, quo magis iure civili instructus erat. Urbs autem Pictava ad Austrasiam tunc pertinebat atque Dido episcopus Grimoaldum maiorem domus c. a. 661. adiuvit, ut Dagobertus Sigiberti regis filius in Scotiam relegaretur. Melioribus ominibus Leudegarius per Gaerinum fratrem cum aula Chlotharii III. regis eiusque matris Balthildis coniunctus erat, qui comes Parisiacus constitutus amplo munere fungebatur[3]. Certe reginae suffragio, quae ex a. 657. ex. pro filio regnum et Neustrasiorum et Burgundionum regebat, episcopus Augustodunensis post a. 660. creatus est, quo Ragnobertus eidem ecclesiae praeerat, privilegiis S. Columbae et S. Petri Senonicis subscribens[4]. Ecclesia illa paene per biennium duobus aemulis inter se certantibus pessumdata erat, quorum alter occisus, alter ob scelus perpetratum in exilium pulsus est. Leudegarius adversarios ecclesiae aut urbis illius iustitiae terrore ad concordiam cogebat. Pauperibus sustentandis operam dans, matriculam ad ecclesiae ianuam instituit. Aurea ministerii ecclesiastici vasa, baptisterium pulcherrime ornatum, ecclesia ipsa pavimentis, velis aureis, atrio novo instructa industriam ipsius testabantur, qui etiam S. Symphoriani corpus in novum sepulturae locum transtulit; quin immo muros domosque urbis reparavit totamque fere eius faciem innovasse videtur.

Leudegarius episcopus inflexibilis per iustitiae culmen progrediens tantis profectibus usus videtur esse, ut proceribus[5] nonnullis suspicionem praeberet, iique Ebroinum maiorem domus adierunt eumque contra ipsum incitaverunt, quasi iussa eius contemneret. Ebroinus enim Chlothario regi tunc solus assistebat, postquam Sigobrandus episcopus Parisiacus, superbia tumens, de medio sublatus atque Balthildis patrona eiusdem in monasterium Calense missa est. Is vero Burgundionibus magnam fidem habuisse non videtur Neustrasiorum regno iam iunctis[6]. Regni curam strenue egit, ex quo in locum Erchi-

1) Nomen in antiquissimis documentis, quibus ipse subscripserat, et in unico Passionis primigeniae codice per eu scriptum est. 2) H. Valesius, Res Francicae III, p. 317. 3) Cf. ea quae ad c. 29. Passionis I. adnotavi. 4) Pardessus, Dipl. II, p. 111. 114. 5) Passio I, c. 3: aliquid honorati. 6) V. Balthildis c. 5.

noaldi maioris domus[1] *successerat, iamque Chlodoveo rege a.* 654. *cum aliis proceribus monasterii S. Dionysii privilegio subscripserat*[2]. *Apud scriptores ecclesiasticos vel aequales haud bonam famam meritus est, quasi nimia cupiditate eorum tantum causam iustam existimasset, qui plurimam pecuniam ei tribuissent, sanguinemque nobilium multorum ob levem offensam effudisset, atque posteri eo magis in ipsum invecti sunt. At strenuum ipsum fuisse Praeiecti biographus (c.* 26*) concessit, licet ad sacerdotes necandos nimium promptum eum vituperaverit, atque superbos et iniquos homines ab eo suppressos esse alter auctor*[3] *gravis testatur, pacis tempora celebrans.*

Neque Ebroinus a religionis cultu alienus erat, quin immo studia ecclesiastica adiuvare nitebatur atque etiam cum Leudegario usu quodam primo eum coniunctum esse necesse est. Cum Leutrude uxore et Bovone filio unico monasterium virginum Suessionense construxit, cui Aetheriam abbatissam praefecit, atque virginibus privilegium[4] *a Drauscio episcopo a.* 667. *impetravit, ut ad cursum Benedicti et ad regulam Luxoviensis monasterii gubernarentur. Porro huic privilegio cum alii episcopi subscripserunt tum Leudegarius noster his verbis:* In Christi nomine Leudtgarius acsi peccator episcopus hunc privilegium consensi et subscripsi. *Haud ita procul ab eadem Suessionum urbe Ebroinus habitabat in pago Meldico, scilicet in villa Latiniaco (hodie Lagny-le-Sec, dép. Oise), quam post eum et Waratto et Ghislemarus maiores domus tenebant*[5] *quamque singulis maioribus domus Neustriae una cum ipso munere reges Francorum tradidisse videntur. Ut regni Francorum summam curam tunc gerebat, ita advenis illud transeundi facultatem (nobis 'geleit') dabat atque Hadrianum abbatem Neapolitanum a.* 668. *retinuit, metuens, ne legatione quadam imperatoris ad Britanniae reges Francis contraria fungeretur*[6]. *In Burgundiones edictum edidit, ne quis ex Burgundia palatium adire auderet, nisi qui ipsius mandatum accepisset, atque proceres omnes suspectos habuit, quorum partes Leudegarius sectabatur. Apud Wascones Lupus princeps regnum affectavit, unde Chlotharius a.* 672. *aciem contra illos commovit*[7]. *Leudegarius quoque maiori domus regiae dicto audientem se minime praebuit neque minis eius territus est.*

Ebroinus post mortem Chlotharii III. a. 673. *Theudericum III. fratrem eius post se retinuit, ut eo liberius dominaretur, neque optimatibus convocatis sollemniter eum regem constituit atque illi catervatim ad regis salutationem properaturi aditum a maiore domus non impetraverunt. Itaque Franci contra Ebroinum insidias paraverunt atque Theudericum de regno deiecerunt*[8]. *Childericum regem Austrasiorum, iuniorem eius fratrem, consilio inito adierunt, qui cum Vulfoaldo maiore domus adveniens tribus iam regnis potitus est. Ebroinus ad ecclesiae altare confugiens thesauris suis privatus neque vero intercedentibus cum aliis episcopis tum Leudegario occisus, sed in monasterium Luxoviense relegatus est. Theudericus autem abscisis crinibus in monasterio S. Dionysii residere iussus est, unde occasione data postea in solium paternum rediit, sed ipsi quamvis relegato assectatores non deerant.*

Childericus Leudegarium sapientia eminentem prae omnibus anteponens in palatio secum assidue retinebat eiusque consilio frequenter utebatur, ut quaecumque rex ageret iusta iniustave episcopo imputarentur. Leudegarius et Gaerinus frater eius aliique episcopi nobilesque viri, veluti Vulfoaldus maior domus, Waningus, immo etiam Belichildis regina apud Childericum a. 673. *egerunt, ut monasterio Fontanellensi praedia in pago Tellao sita concederet*[9]. *Rex consuetudinibus incolarum consulens per tria regna decreta*

1) *L. h. Fr. c.* 45; *V. Balthildis c.* 5. 2) *Chartam edidit J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 241. 3) *Mir. S. Martialis, SS. XV, p.* 281. 4) *Pardessus, Dipl. II, p.* 139. 5) *Charta Theuderici III. a.* 688; *K. Pertz, Dipl. I, p.* 51; *cf. G. Waitz, 'VG.' II,* 2, *p.* 125[3]. 6) *Beda, Hist. eccl. IV,* 1; *Paulus, H. Langob. V,* 11. 7) *Auct. antiq. XI, p.* 493; *Mir. S. Martialis l. l.* 8) *L. h. Fr. c.* 45. 9) *Gesta Lantberti episcopi Lugdun. c.* 3; *cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXIII,* 758.

fecit, ut iudices uniuscuiusque patriae leges proprias ut antiquitus soliti erant conservarent, neve rectores ex una provincia in alias transirent neve quisquam Ebroini exemplum secutus tyrannidem arriperet et contubernales despiceret. Attamen Vulfoaldum maiorem domus secum retinuit atque iuvenili levitate instigatus ea quae confirmaverat mox recusavit. Qua de causa a Leudegario increpatus est, isque praeterea id in eo reprehendit, quod filiam avunculi sui, Belichildem scilicet filiam Sigiberti, patrui sui, in matrimonium duxisset. Rex autem consiliis procerum suorum maiorem fidem tribuit atque occasionem episcopi occidendi quaesisse dicitur.

Interim ipso Leudegario invitante Childericus rex a. 675. *ad pascha celebrandum Augustodunum advenit, quo etiam Hector patricius Massiliensis ad hereditatem Claudiae vindicandam advenerat, cumque is id quod sibi propositum esset episcopo intercedente perficere cogitaret, hunc constat apud regem etiamtunc aliquid valuisse. Leudegarius amicum hospitio suo recepit atque ea coniunctione uterque in suspicionem venit, quasi ideo convenissent, ut regiam dominationem everterent et potestatem ipsi usurparent. Rex inprimis per Marcolinum reclusum praemonitus in monasterio S. Symphoriani vigiliam paschalem celebravit neque in urbem se conferre voluit. At noctu vino completus in ecclesiam S. Nazarii ingressus Leudegarium requirebat neque vero repperit, unde in ecclesiae domo, quae ei parata erat, resedit, ibique episcopus eum adiit, cumque in capitis periculo se una cum Hectore esse cognosceret, fugae se mandare maluit. Utrumque velociter persecuti sunt atque Hectorem cum comitibus quibusdam interfecerunt, Leudegarium vero ceperunt. Captivum rex consilio optimatum et episcoporum in Luxovium monasterium interim duci iussit. Deinde iudicio constituto a primoribus palatii consona voce iudicatum est, Leudegarium perpetuo exilio Luxovii multandum esse, si vitam ei rex concederet, atque is sententiam, episcopis quibusdam consentientibus, confirmavit. De synodo*[1] *igitur agi videtur, in qua Leudegarius episcopus ob crimen laesae maiestatis exauctoratus est. Inter accusantes primus Hermenarius abbas monasterii S. Symphoriani palatium frequentabat eique episcopatus quem ambibat urbis Augustodunensis a rege concessus est. Unde iusto iure dubitari licet, quin in eodem monasterio unus Marcolinus adversis vestigiis contra Leudegarium steterit. Luxovii hic exul*[2] *cum Ebroino iam monacho convenit, amboque concordiam inter se reconciliaverunt.*

Childericus ob dissolutam consuetudinem optimatibus invisus paulo post, scilicet eodem anno 675, *a Bodilone occisus est, dum Vulfoaldus in Austriam fugit*[3]. *Exules ex exilio in patriam regressi, quicquid pertulissent, Leudegario culpae dederunt, cumque rex nondum constitutus esset, regnum admodum perturbatum est. Ebroinum primo partes Theuderici sectari simulantem quasi ducem constituerunt, ut Leudegarium ulciscerentur, isque monasterium relinquens, antequam Augustodunum accessisset, ab illo fere comprehensus esset, nisi Genesius episcopus Lugdunensis manusque valida quae aderat ei subvenisset. Uterque iam secum reconciliati in urbem Augustodunensem pervenerunt atque Leudegarius ecclesiam suam episcopus recepit, expulso nempe Hermenario. Crastino die Theuderico regi obviam iverunt, sed medio in itinere Ebroinus discedens, clericatu abiecto, Leutrudem uxorem velatam e monasterio fortasse Suessionensi eduxit sibique iterum coniunxit. Austrasiis se aggregavit atque Chlodoveum puerulum regem constituerunt, quem Chlotharii*

1) *Cf. E. Loening, 'Gesch. des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 523. 2) *De Leudegario monacho Luxoviensi in universum recte iudicasse videtur auctor recentior Chronici Vedastini (SS. XIII, p.* 695*), qui res gestas aevi illius fusius tractavit veteribus:* Eo, *inquit,* tempore Leodegarius Augustidunensis episcopus devenit Luxovium ibique sanctae conversationis suscepit habitum. Ubi non tam corpore quam mente veterem hominem exutus, cum actibus suis studebat cotidie piis operibus novo homini conformari. 3) *L. h. Fr. c.* 45.

filium esse confinxerunt, dum altera Austrasiorum pars Dagobertum Sigiberti regis filium ex Hibernia reducit. Chlodoveum quasi rectores palatii praeter Ebroinum sectabantur Desideratus cognomine Dido et Bobo olim episcopi alter Cabillonensis, alter Valentiae urbis. Leudegarius vero a Theuderici regis legitimi parte strenue stabat atque ipso et fratre Gaerino consentientibus Leudesius, filius Erchinoaldi, maior domus a Francis creatus est[1].

Cum episcopi et optimates Theuderico rege confirmato e Neustria in Burgundiam redissent, Waimeris dux Campaniae et Dido quem dixi cum exercitu partis Chlodovei ad urbem Augustodunensem obsidendam accesserunt. Theudericum regem defunctum esse finxerunt atque postulaverunt, ut regi Austrasiorum Leudegarius episcopus fidem promitteret; quod si negaret, ipsum comprehendere voluerunt. Is vero fidem quam regi legitimo promiserat non fefellit. Opes quas habebat aut pauperibus donavit aut ecclesiae thesauro addidit, et ipse se sua sponte pro civitate sua inimicis obtulit. Tunc lumen oculorum e capite eius evellerunt. Episcopatum Augustodunensem Boboni amico tradiderunt, qui paulo ante anathemate afflictus et episcopatu urbis Valentiae privatus erat. Ad urbem redimendam ecclesiae argentum distractum est atque quinque milia solidorum hostes asportaverunt praeter praedam, quam ex fortunis civium ceperant. Leudegarium Waimeri custodiendum tradiderunt, qui cum exercitu festinus in patriam rediit, scilicet in Campaniam. Reliqui vero, scilicet Dido cum Bobone et Chadalrico duce, quem patricium Provinciae esse volebant, Hectoris scilicet successorem, ad Lugdunum obsidendum perrexerunt, ut Genesium episcopum inde adducerent, neque vero urbem irrumpere potuerunt. Chadalrici res omnes Theudericus rex a. 676, mense Septembri, in publicum redegit[2].

Leudegarium Ebroinus in silvam trudi iussit, ut fame periret. Waimeris vero misericordia commotus in domum suam eum recepit, ibique non solum coniux ab eo conversa, sed etiam mariti feritas adeo edomita est, ut argentum ecclesiae Augustodunensi nuper ereptum restitueret. Interim Ebroinus cum Austrasiis superveniens Theudericum regem in villa Noviente residentem et Leudesium maiorem domus eius persecutus est, atque thesauro direpto regem accepit, Leudesium vero compatrem[3] *suum interfecit. A Chlodoveo iam declinans Theudericum regem agnovit, cuius maior domus ipse iterum factus est. Ebroinus maior domus in chartis Theuderici regis a. 677. mense Septembri notis Tironianis commemoratur*[4]. *Idem edictum dedit, ne res ablatae repetendae essent, unde ipsi praeda congesta integra remansit, iterumque optimates persequi aut interficere aut ad gentes extraneas ablatis facultatibus expellere coepit. Monasteria feminarum nobilium destruxit, religione praecipuas in exilium relegavit neque thesauro ecclesiae pepercit. Hac occasione Hermenario episcopatus Augustodunensis denuo collatus videtur esse, postquam eundem et Leudegarius restitutus et Bobo tenuit.*

Ebroinus Childerici necem ulcisci simulans, qua ipse exilio liberatus erat, Leudegarium adducendum curavit, et hunc asserens et Gaerinum fratrem eius auctores funeris primarios. Leudegarius labiis facieque incisis et lingua ablata punitus, Gaerinus vero lapidibus oppressus est, qui a fratre commonitus Deoque gratias agens extremum halitum efflavit. Leudegarium dehonestatum Waningo tradiderunt cruciandum, vilique iumento in eius hospitium allatus est, ubi in stramine iacebat, vetusto panno opertus tenuique palpitans spiritu. Attamen linguae usum quamvis graviter sauciatus paulatim recuperasse dicitur. Waningus vero cum miraculum cognovisset, malum quod iussus erat non perfecit, sed in monasterio virginum, quod quondam construxerat, scilicet Fiscamni, ei hospi-

1) *L. h. Fr. c.* 45. 2) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 43; *Bougaud et Garnier, Analecta Divionensia (I),* 1875, *p.* 247. 3) *Fred. Cont. c.* 2. 4) *K. Pertz l. c. p.* 44; *cf. J. Havet, 'Bibliothèque de l'École des chartes' XLVI, p.* 720 (= *'Oeuvres' II, p.* 458).

tium praeparavit, ubi ipse coniuxque totaque familia diligentissime eum observaverunt et coluerunt. Fiscamni per biennium fere habitans eo melius convaluit neque vero lumen oculorum recepit. Adversarii interim aut interfecti aut ob infidelitatis culpam in alias regiones fugati sunt.

Sigrada mater rebus adversis filiorum fracta monasterium virginum S. Mariae Suessionense adiit Aetheriae[1] *abbatissae imperio subditum. Mundum derelinquens, vincula dissolverat, quibus cum filiis coniuncta erat, eosque quasi mortuos deflere poterat, licet Gaerinus solus tunc mortuus esset. Ad eam nuper conversam Leudegarius litteras dedit magnanimas quas habemus easque Fiscamni dictatas esse ex praescriptione codicis cuiusdam concludi fortasse licet. Filius quamvis graviter afflictus eam monuit, ut odium contra inimicos supprimeret, immo eos diligeret; commoda quae lucrata esset ei ante oculos posuit, primo quod pro obsequio famulorum fratres sanctos accepisset, scilicet monachos, qui cotidie pro ipsa orarent, unde monasterium duplex fuisse et virorum et virginum conici licet, deinde quod pro servitio ancillarum sanctas sorores, pro labore praesentis vitae quietem monasterii accepisset. Leudegarius epistulam eo magis thesauris sanctarum scripturarum impleverat, quo minus terrenos etiamtunc habebat. Sigrada kalendario monasterii S. Mariae Suessionensis, postea Longipontis c. a.* 1200. *scripto die Nonis Augusti:* Sigradae, *et* 16. *Kal. Apr.:* Sigradae commemoratio *illata erat*[2].

Unus ex Leudegarii adversariis Ebroinus supererat, ne opus imperfectum remaneret. Is episcopum in palatium reduci iussit, ut necis Childerici in episcoporum concilio accusaretur. Leudegarius quamvis culpam detestaretur condemnatus eiusque tunica ex capite conscissa est, ne sacrificium deinceps offerret. Cum Ebroinus a. 677. *maior domus Theuderici restitutus sit, Leudegarius vero per biennium fere Fiscamni in exilio degerit, concilium illud vix ante annum* 679. *factum esse necesse est neque recte illud idem esse statuerunt*[3], *quod Ebroino maiore domus assistente Theudericus rex in palatium Maslacense ex Neustria et Burgundia a.* 677. *convocari iusserat*[4], *ut de episcopis infidelibus iudicaretur cum aliis tum Chramlino Ebredunensi.*

Leudegarius non solum per synodum ordine suo motus sed etiam sententia lata per iudicium regis capitis damnatus est[5]. *Chrodoberto comiti palatii Ebroinus ipsum percutiendum tradidit, qui eum in domum propriam perduxit, ibique eo praedicante omnes ad paenitentiam conversi sunt et inprimis uxor hospitis rebus adversis eius commota est. Interim fatum ei instabat triste et a gladiatoribus in silvam eductus atque capitis supplicio affectus est, cumque puteum non repperissent, in quem iussu Ebroini ad sepulchrum celandum corpus immergeretur, in virgultis illud absconderunt. Attamen matrona quam dixi voti quod vivo martyre fecerat non immemor corpus repertum in oratorium propinquum transferendum curavit, cumque eo quo prius iacuerat loco miracula apparerent, ibi quoque eadem oratorium aedificavit monachisque congregatis iuge psallentium instituit. Locum autem, in quem martyr translatus est, Sarcingum villam in dioecesi Atrebatensi sitam Ursinus (c.* 20*) appellavit, quam volunt esse vicum Saint-Léger (comm.*

1) *Epistula Leudegarii ad Sigradam in codice Parisiaco n.* 2077. *ita inscripta est (MG. Ep. III, p.* 464*):* Incipit epistola consolatoria, quam sanctus Leodegarius episcopus et martyr post obitum germani sui Gairini, post amissos oculos et labia incisa vel lingua Fiscanno monasterio direxit ad venerabilem genetricem suam Suessionis in coenobio puellarum. *Lectionem* domina Astheria *p.* 466, 37. *ex P emendes* domnam Aetheriam. 2) *Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti I, p.* 532. 3) *Mabillon l. c. p.* 541. 4) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 44. 5) *Sententiae iudicii palatini auctor Passionis Leudegarii vetustus non meminit nisi extra ordinem c.* 34: Tunc a palatio sententia mandatur decreti, Leudegarium diutius vivere non debere. *Cf. Loening l. l. p.* 524.

Sus-Saint-Léger, cant. Avesnes-le-Comte, arr. St. Pol, dép. Pas-de-Calais). Leudegarium occisum esse verisimile est a. 679. aut insequenti neque calculis E. Vacandard[1] assentiar, qui a. 677. statuit. Martyrium die 3. Octobris (V. Non.) consummatum esse et antiquissimus biographus[2] testatur et vetustissimi Martyrologii Hieronymiani interpolatores consentiunt, scilicet auctores et codicis Bernensis[3]: Et depositio (passio sancti m. al. corr.) Leudegarii martyris et episcopi Agustidunensium, et Breviarii Labbeani (cod. Berolinensis lat. n. 105, Phillips. n. 1667, saec. VIII. ex.): Pect. Leudegarii martyris, episcopi Agustid. Etiam in codice Weissenburgensi idem dies Leudegario primo sacer erat, sed loco iam eraso[4] verba ad martyrem spectantia diei praecedenti m. saec. IX. adiuncta sunt. Primus Ursinus (c. 20) diem VI. Non. Oct. (2. Oct.) Leudegario attribuit, cumque ipso cum sepultum neque occisum esse scripserit, conici licet diem pro insequenti, scilicet 4. Octobris, ab eo existimatum esse. Posteriores autem auctores omnes eius exemplum subsecuti sunt.

Leudegarium censorem morum strenuum fuisse non solum ex iis quae supra narravimus colligi licet, sed etiam canones monasticae disciplinae testantur[5], quos cum alii episcopi sanxerunt, tum ipse, haec subscribens: Ego Leudegarius acsi peccator, Eduae civitatis episcopus. Providit quoque, ut recta fides a clericis observaretur. Quod in canonibus illis ad solius Benedicti ordinem vel regulam appellatum est, nescio, an locus integer traditus sit, nam Leudegarium a monachis Luxoviensibus stetisse ideoque utriusque normam secutum esse et Benedicti et Columbani ex Drauscii charta colligi licet. Certe ea gravitate et severitate cum alios offendere debebat, tum stirpem regiam, eaque re eo plus periculi ipsi conflandum erat, quo magis aura palatii alliciebatur. Summam auctoritatem apud regem nactus erat, antequam maximum in odium eius pervenit, cumque in eum conspirasse crederetur, maior domus legitimus facile ipsum de medio tollere poterat. Inimicis suis Leudegarius veniam dedit, matrem consolatus. Canonicis S. Nazarii ecclesiae Augustodunensis facultates concesserat, ut 'pro principibus' divinam misericordiam exorarent, illosque anno 859. demum Ionas episcopus[6] etiam pro rectoribus totius ecclesiae et universo grege exorare iussit, praedio quodam addito. Testamentum quod extat Leudegarii non solum interpolatum, sed omnino confictum esse persuasum mihi est[7]. Constat autem villam Tilionacum ecclesiae S. Nazarii a Leudegario dono datam esse, quae postea quidem illi erepta, sed a Karolo imperatore restituta est[8].

Syagrius episcopus Augustodunensis c. a. 600. defunctus monasteria et virginum S. Mariae et 'clericorum' S. Martini, immo etiam xenodochium aut solus aut cum Brunichilde regina construxerat atque petentibus eadem regina et Theuderico nepote eius tria privilegia[9] a Gregorio I. papa a. 602. pro eisdem elicuerat similia eis, quae a Scottis tunc requirebantur. Constat autem Syagrium una cum prioribus episcopis Augustodunensibus Martyrologio Hieronymiano vel potius Scottico illatum esse[10] atque in eodem[11] Placidum presbyterum Augustodunensem die Non. Mai. reperio. Placidus ille procul dubio presbyter et abbas S. Symphoriani est, qui in codice quodam reginae Sueciae die

1) E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p. 289. 2) Passio Leudegarii I, c. 44. 3) AA. SS. Nov. II, 1, p. [128]. 4) Rasuram editores l. c. adnotaverunt neque vero ad quem spectaret sanctum. 5) Concilia ed. F. Maassen I, p. 221. 6) Charta Ionae episcopi, Gallia christ. IV, Instr. col. 55. 7) Pardessus, Dipl. II, p. 173. seq. A sermone illius aevi verba talia abhorrent qualia sunt: in dicendis rebus conquirendis, ecclesiam b. Nazarii, titulum mei praesulatus, i. e. ecclesiam maiorem. 8) Restitutionem Iohannes VIII. papa a. 876. confirmavit; Baluzius, Capitularia II. p. 1495; Jaffé n. 3066². 9) MG. Ep. II, p. 379 sqq.; cf. Jaffé n. 1875—77². 10) Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 310. 313, XXVI, p. 353. 11) AA. SS. Nov. II, 1, p. [56].

Prid. Non. Mai. adnotatus erat[1]. *Cum Placidi nomen codicibus consentientibus ad vetustum Martyrologii Hieronymiani textum pertinuerit, eum e decessoribus Hermenarii abbatis fuisse necesse est neque successorem, sicut alii*[2] *statuerunt. Etiam monasterio S. Symphoriani Ansebertus episcopus Augustodunensis*[3] *a.* 696. *'clericos' attribuit sicut S. Martini monasterio Gregorius I. Subter basilicam S. Symphoriani oratorium Leudegarii constructum erat, in quo corpus suum sepultum iri Ansebertus voluit.*

Interim etiam Ebroinus maior domus, qui optimatibus fortiter restiterat, ab uno eorum Ermenfredo[4] *nomine die dominico ad matutinarum solemnia processurus gladio percussus est, cumque rex miracula Leudegarii cognovisset, credidit atque pro martyre hominem miserum venerari coepit, cui culpam necis fraternae antea attribuerat (c.* 39*). Corpus iam ex dioecesi Atrebatensi non Augustodunum sed in priorem patriam, scilicet ad Pictavos, Audulfus abbas S. Maxentii transtulit, qui a.* 677. *chartae Ansoaldi episcopi Pictavensis iussus subscripserat. Ad martyrem honorandum Ansoaldus basilicam mirae magnitudinis per Audulfum aedificari iussit, in qua sanctum corpus sepultum est. Dedicatio basilicae novae die* 30. *Octobris celebrabatur*[5] *atque commemorare licet diem illum anno* 684. *in dominicum incidisse. Translatio vero corporis medio Martio mensi attributa est. Monasterium S. Maxentii in territorio Pictaviensi, 'ubi sanctus Leodegarius corpore requiescit', comitibus a prioribus regibus iure feodi datum est, donec Ludowicus et Lotharius imperatores exemplo Pippini I. regis Aquitaniae a.* 827. *idem in statum pristinum restituerunt*[6].

Denique in honorem Mariae, Michaelis archangeli, Petri et Pauli, Leudegarii martyris, aliorum Eberhardus comes, nepos Chadalrici ducis, qui ipsum martyrem persecutus erat, Maurobacci in pago Alesatiensi monasterium aedificavit, quod peregrinis monachis et Pirmino episcopo accitis Vivarium peregrinorum (hodie Murbach) appellavit. Monachis peregrinis plenam libertatem talem, qualem Scotti postulabant, Widegernus episcopus Argentoratensis a. 728. *concessit*[7] *et Theudericus rex privilegium confirmavit et defensionem regiam immunitatemque addidit*[8], *quam Pippinus rex (a.* 752—762*) renovavit*[9]. *Cum instituta Scottorum in privilegio Widegerni tam accurate descripta sint, ut neque episcopus coenobialis neque regula Columbani iuxta Benedicti desit, peregrini intellegendi sunt Scotti neque Anglosaxones, atque ex hoc testimonio concludi licet, quanti Leudegarius ab illis existimatus sit. Karoli M. auxilium Amico abbas Murbacensis una cum congregatione 'sancti Petri et sancti Leudegarii' plus quam semel imploravit*[10].

Leudegarii reliquiae etiam in thesauro ecclesiae maioris Senonicae asservabantur atque adhuc extat schedula litteris Merowingicis conscripta, qua eis fides asseritur his verbis[11]*:* Reliquias sancti Leudegari, dedecacio ipsius die secundo, quod ficit minsis Iulius.

Missa S. Leudegarii martyris in Sacramentario ecclesiae Augustodunensis[12] *(hodie cod. Vatic. Reg. Christ. n.* 317*), litteris uncialibus saec. VII/VIII. exarato, quod*

1) *Mabillon, Annales ord. S. Benedicti I, p.* 704. 2) *Gallia christ. IV, col.* 438. 3) *Pardessus, Dipl. II, p.* 237. 4) *L. h. Fr. c.* 47. 5) *Passio Leudegarii I, c.* 44. 6) *Migne, Patr. lat.* 104, *col.* 1106; *Th. Sickel, Acta Karolin. II, p.* 160; *E. Mühlbacher, 'Reg.' n.* 843². 7) *Pardessus, Dipl. II, p.* 353. 8) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 85. *Chartam Theuderici non a.* 7. *Theuderici, sed post privilegium Widegerni et fortasse a.* 8. *regis datam esse probavit W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 371. 9) *Th. Sickel l. c. II, p.* 7; *E. Mühlbacher, 'Reg.' n.* 96²; *MG., Diplom. Karol. I, p.* 25. 10) *Formulae Morbacenses, ed. K. Zeumer, Formulae p.* 330 *sq.* 11) *M. Prou et E. Chartraire, 'Authentiques de reliques conservées au trésor de la cathédrale de Sens' ('Extrait des Mém. de la soc. nationale des Antiquaires de France' LIX,* 1900, *p.* 28. *et tab. I).* 12) *Cf. L. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens Sacramentaires', Parisiis* 1886, *p.* 69 *sqq.*

Missale Gothicum olim appellabatur[1], *n. LXV. legitur, ita incipiens*[2]*:* Summe, omnipotens, aeterne Deus, qui vitam beati antestetis tui Laudegarium martyris per istius saeculi aerumnas transire iussisti, — —. *Sane memoria digna sunt, quae in documento tantae antiquitatis de martyris et tormentis et reliquiis exponuntur:* ubi beatus martyr tuus Laeudegarius episcopus de altitudinem saeculi huius per alternas musitationis[a] discerptus[b], pompas saeculi fragilitatisque calcavit, cuius tu, Domine, auxilium ferre dignatus es, ut praesentis saeculi amorem (cf. Matth. 16, 24.) dispicerit et caelestia adepiscere promererit; verumtamen crucem suam tollens, te pastorem sequens, ut paradysi dilicias possideret, praesentia omnia dereliquit. O beatum virum Leudegarium antestitem, qui per nefandorum consilia corpus nexibus absolutum, os labiis minuatum oculisque orbatum, exilium perpetratum, lubricitatis saeculi postpositum, diversis tormentis passum, exemplum reliquit episcoporum per suam passionem vel patientiam et ad extremum vitae perpetuae re- (cf. 1. Petr. 5, 4.) stitutus, caelestia regna penetravit, angelorum choros sociatur, coronae imarciscibilibus floribus remuneratur, unde post multae reliquiae floruerunt in Galleis.

Gesta et passionem Leudegarii monachus monasterii S. Symphoriani Augustodunensis (A) iussu Hermenarii episcopi et spiritualium fratrum, scilicet sodalium suorum, primus conscripsit et ad illum misit, ut librum clam solus examinaret et sermonem incultum aut ipse emendaret aut aliorum praesulum ope emendandum curaret. Ut Leudegarius consiliis Childerici regis intimus in rebus publicis plurimum valuit, ita vita eius ab auctore aequali composita historiam illius aevi quam maxime illustrat, unde dolemus nomen eius interiisse, qui tot incognita tamque gravia de regibus Francorum tradidit. Cum Ansebertus Hermenarii successor a. 696. *testamentum condiderit*[3] *et fortasse iam a.* 692. *sedem Augustodunensem occupaverit*[4], *sequitur librum pretiosissimum vix decennio post martyrium Leudegarii exortum esse. Auctor multos illustres viros testes afferre poterat (c.* 24*), quanta constantia Leudegarius oculos effodiendos passus esset. Etiam stellae crinitae meminit (c.* 15*), quae a.* 676. *post Childerici necem apparuit. Ordinem temporum non semper servavit (c.* 20. *ex.). Hermenarius ex abbate S. Symphoriani Leudegario relegato successor datus eoque redeunte expulsus, cumque alter interpositus esset, iterum episcopus constitutus auctoris famae suae consulentis aliquo modo indigebat, isque cui onus iniunxerat votis ipsius satisfecisse videtur. Historiam enim omnino in favorem domini sui detorsit, probra refellens, quae in eum iactari poterant. Ipso igitur teste nonnulli falso opinati sunt Hermenarium ad episcopatum adipiscendum palatium frequenter adisse, qui potius Leudegarium a supplicio vindicare voluisset, id quod operibus eius posterioribus patefactum esset*[5]. *Opera illa ad tempus spectant, quo martyr in hospitio Waningi graviter mutilatus iacebat. Tunc Winobertus abbas 'unus ex nostris fratribus'*[6] *deductum longiore intervallo secutus erat ad funus parandum eoque convalescente admodum commotus est atque Hermenario tunc primum episcopo dicto celeriter rem nuntiavit, qui iam ipse eo profectus Leudegarii vulnera curare studuit eumque arte qua valuit potu ciboque refecit vesteque meliore instruxit. Auctor:* Qua de re, *inquit,* non solum indulgentiam de praeteritis, verum etiam benedictionem ab eo promeruit de futuris. *Venia igitur culpae praeteritae Hermenario a Leudegario impetranda erat atque eo consilio auctor*

a) *ita c.;* mutilationes *Mab.* b) discerptis *c.*

1) *Mabillon, De liturgia Gallicana, Parisiis* 1729, *p.* 283. 2) *Missam Leudegarii servata codicis ratione scribendi edidit M. Pellechet, 'Notes sur les livres liturgiques des diocèses d'Autun, Chalon et Mâcon', Parisiis* 1883, *p.* 310 *sqq.* 3) *Pardessus, Dipl. II, p.* 237. 4) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 54. 5) *Passio Leudegarii I, c.* 12. 6) *Passio I, c.* 30.

laboravit. Winobertum autem abbatem S. Symphoriani et Hermenarii abbatis successorem fuisse verisimile est atque auctor Passionis vetustissimae illum fratribus suis attribuens de rebus in eodem monasterio gestis[1] *optime instructus erat, sed Hermenario suo paulo nimium pepercisse videtur. Postquam de itinere utriusque et Winoberti et Hermenarii rettulit, quod ad Waningi hospitium fecerant, narratio ad Leudegarium eo perducendum redit (c.* 31*) atque ea quae supra legimus iam exaggerata sunt, scilicet labia una cum lingua recrescere coepisse, immo testis oculatus non solum de solito eloquio recuperato rettulit, sed etiam:* verba, *inquit,* vidi ultra solito ab eius ore indesinenter effluere. *Cum auctor Passionis se ipsum quoque ad Waningum profectum esse minime tradiderit, locum pro additamento Hermenarii olim habui*[2]*, id quod mihi hodieque probabile videtur esse.*

De miraculis, quae corpus martyris in monasterium S. Maxentii Pictavum translatum sequebantur, Audulfus[3] *ipsius monasterii abbas relationem veram, petentibus cum fratribus quibusdam tum Hermina abbatissa, Augustodunum ad auctorem Passionis miserat, asserens multitudinem eorum volumen psalmorum excessuram esse, si omnia describere voluisset. Audulfus abbas chartae Ansoaldi episcopi Pictavi monasterio Heriensi concessae a.* 677. *Kal. Iul. subscripsit*[4]*. Hermina abbatissa ad Passionem conscribendam auctorem, monachum scilicet monasterii S. Symphoriani Augustodunensis, impatienter compellens virginibus in eadem urbe praefuerit necesse est eamque gravi errore pago 'Caturnino' vel potius 'Carnutino' olim attributam esse demonstravi*[5]*. Sin Augustodunensis illa fuerit, abbatissa procul dubio S. Mariae monasterium gubernabat, cuius originem supra enarravi. Auctor vero ea quae per Audulfi relationem cognoverat summatim breviterque descripsit.*

Alteram Passionem (B) Ursinus iubente Ansoaldo episcopo Pictavensi et insistente Audulfo abbate S. Maxentii composuisse voluit. Quamvis et ipse aequalitatem sibi vindicaverit, tamen testes oculatos minime attulit, sicut auctor Augustodunensis, immo ea quae martyr 'modernis' exortus temporibus in occultis latibulis caecus gessisset a nullo narrari posse contendit. Ea quae multorum relatione compererat sermone inculto edere maluit, ut a rusticis et illiteratis intellegerentur. Novimus Ursinum sodalem monasterii Lociagensis haud procul ab urbe Pictavensi siti, 'nutritorem' scilicet Defensoris illius grammatici, cuius librum[6] *Scintillarum seu sententiarum catholicorum patrum adhuc habemus, atque hic liber auctori Passionis praesto fuisse videtur. Is verbis 'huius civitatis'*[7] *(c.* 1*) patriam suam clarissime distinxit. Pictavum eum fuisse etiam inde concludi licet, quod conversationem Leudegarii Augustodunensem leviter transiens ac tantummodo perstringens Pictavam fusius descripsit. Sane Leudegarium archidiaconum Pictavum iussu episcopi abbatem S. Maxentii creatum sex annos monasterium gubernasse contendit, antequam in palatium vocatus et episcopatum Augustodunensem nactus esset, atque ad idem monasterium libro exeunte rediens, ubi translationem corporis uberius tractavit, verba haecce:* in quo prius abba fuerat constitutus *(c.* 30*), aut:* in quo prius pater fuerat effectus monachorum *(c.* 31*) addere non praetermisit. Laboravit igitur pro monasterio S. Maxentii Pictavensi, in quo corpus martyris requiescebat translatum, ipsumque eidem monachum*

1) *Passio Leudegarii I, c.* 10. *de Marcolino recluso S. Symphoriani:* De cuius, *inquit,* conversatione, maxime dum omnibus patuit, melius puto silere quam loqui. *Haec a monacho S. Symphoriani scripta esse patet.* 2) *'N. Arch.' XVI, p.* 574. 3) *Passio I, c.* 41. 4) *Tardif, 'Les chartes Mérovingiennes de Noirmoutier' ('Nouvelle revue historique de droit français et étranger' XXII, Parisiis* 1898, *p.* 763 *sqq.).* 5) *'N. Arch.' XVI, p.* 576. 6) *Migne, Patrol. lat.* 88, *col.* 597. 7) *Locum librarii B* 1. 1*a immutaverunt* illius civitatis, *B* 4*:* praedictae civitatis.

adscriptum esse statuam. Interim abbatem, cui Leudegarium successisse voluit, parum distincte ita designans: quidam pater ex monasterio *(c. 3), ne nomen quidem illius compertum habuisse videtur, cuius locum tunc Audulfus abbas, auctoris patronus, occupasse dicitur. Audulfum hunc a Leudegario olim nutritum 'quendam virum Dei' postea appellavit (c. 25), ita ut divinare vix liceret, ipso insistente se Passionem exarasse, neque commemoravit translationis enarrationem ab eodem compositam esse. In universum Ursinus vestigia auctoris A persequitur, sed in breve coegit, quae ille uberrime tractaverat, atque res pretiosissimas veluti Chlodovei regnum omnino silentio praeteriit. E contrario ea quae ipse addidit perquam suspecta sunt. Leudegarium non solum summae auctoritatis apud Childericum regem, sed etiam ipsum maiorem domus eius fuisse statuit, ignorans hanc dignitatem clericis minime patuisse, ignorans quoque Vulfoaldum maiorem domus una cum rege ex Austria in Neustriam advenisse. Parum verisimile est Gaerinum (c. 12) Leudegarii fratrem e regione Vaccaeorum, in quam cum aliis Francorum proceribus fugisse dicitur, iussu Theuderici et Ebroini in palatium rediisse, ut lapidibus cooperiretur, atque post necem fratrum demum socii eorum ad Vasconos confugerunt teste Continuatore Fredegarii c. 2, quo Ursinum usum esse probabile est. Is nomen et monasterii virginum Fiscamni et abbatissae Childemarcae supplevit (c. 15), quibus Waningus Leudegarium tradiderat, neque vero per biennium ibi eum mansisse voluit, sed per multos dies, immo eundem etiam antea, scilicet post amissum lumen oculorum, in monasterio quodam conversatum esse statuit (c. 11), idque per biennium, etsi teste auctore A (c. 27) in silvarum secreta tunc trusus erat. Attamen idem Ursinus in prologo de 'occultis latibulis' locutus est, in quibus Leudegarius oculorum acie privatus degisset, ministro nullo adstante, ita ut eandem Passionem A prae manibus habuerit necesse sit. Itaque ipse textum primigenium immutasse convincitur. Etiam synodi historia talis, qualem Ursinus enarravit (c. 16), admodum suspecta est, scilicet primo Leudegarii adversarios condemnatos et tunc demum cum ipso seorsum 'collationem' habitam esse. Alteram 'collationem' inter episcopos Pictavensem, Augustodunensem, Atrebatensem de corpore Leudegarii transferendo, quam idem auctor c. 24. statuit, eodem modo suspectam esse probavi*[1]. *Ursinus Leudegarium de maculis purgare atque quam maximo poterat splendore exornare studebat. Numerum lictorum duplicavit (c. 19), duos gloriae martyris minime satisfacere ratus, atque corpus percussum per unius horae spatium erectum stetisse statuit (c. 20). Longas orationes personis suis auctor attribuit, sed verbis additis hisce,* ut fertur, dicitur, coniecitur, *ea quae ipse addidit in incertum revocavit. Temporum rationem ita distinxit, ut Leudegario episcopo decennium (a. 663—673), eidem maiori domus fere triennium (a. 673—676) tribuerit, atque Ebroinum iterum fere triennio post Leudegarium occisum esse voluit. Puellam quandam sanatam (c. 26) multum diuque post vixisse et Chrodobertum episcopum Turonensem (c. 27) tunc non amplius adfuisse concessit, sed de altera puella haec adnotavit:* quae, *inquit,* secuta usque ad eius tumulum perveniens, hucusque devota deservit *(c. 29), quod testimonium aut ad aequalitatem probandam additum est aut per Passionem A ad Audulfi Translationem redit. Sermonem auctoris aequalis Ursinus in universum retractavit neque verba illius servavit nisi pauca. Elocutionem aevi Merowingici emendavit, scribens* exercitus *(c. 10) pro* hostis, chori psallentium *(c. 10. 27) pro* psallentium. *Etiam institutis publicis tunc vigentibus Ursinum minime imbutum esse ex dignitate maioris domus conclusi Leudegario episcopo attributa. Itaque ipsum statuam altera saeculi VIII. parte in monasterio S. Maxentii Pictavensi Passionem A auctoris Augusto-*

1) *'N. Arch.' XVI, p.* 589.

dunensis in eam formam redegisse, quam legimus. Falsariis autem adscribendus est, cum epistula praeposita in Ansoaldi aevum se ipsum promoverit.

Tertius auctor C textum primigenium A accurate exscripsit, sed inde a c. 21. loca ex Ursini libro ad verbum descripta interponere coepit, neque animadvertit easdem res ibi revolvi quas ex Passione A iam deprompserat, neque partes diversas apte inter se coniunxit. Cum auctore A contendit Leudegarium in silvarum secreta (c. 27) abiisse, sed ipsum ex monasterio (c. 29) adductum esse voluit cum Ursino. Ex hoc finem orationis addidit, quam Leudegarius et Gaerinus apud Ebroinum habuisse dicuntur. Haud paucas res cum alias tum synodi descriptionem (c. 32. 33) et Ebroini necem (c. 37. 38) bis admisit, utrumque textum secutus et A et B, at sicciorem eumque veriorem librum primigenium nonnumquam omnino neglexit, magis orationibus fabulisque Ursini delectatus, cumque hic inprimis translationem corporis interpolationibus suis auxerit, quarum vestigia nonnulla supra examinavi, inde a c. 40. a societate ipsius se non seiunxit nisi perraro. Attamen in hac ipsa parte de Hermina abbatissa et Audulfo translationis auctore ex altero eoque pretiosiore fonte deprompta servavit (c. 41), licet eadem satis alieno loco interposuerit, atque ad eundem postea (c. 43) rediens, de multitudine portantium et donis oblatis rettulit. In universum fere tertia pars libri Ursiniani in Passionem C admissa est. Sive hunc sive illum auctor expilavit, Ebroino ubique verba contumeliosa iniunxit talia, qualia sunt **crudelis, iniquissimus, nequissimus** vocabulumque **tyrannus**, quo rarius etiam A usus erat (c. 30. 31). Leudegarius autem addito vocabulo **sanctus** honoratus est. Cum translationem in monasterium S. Maxentii Pictavum auctor C uberrime tractaverit atque diem non solum martyrii et translationis, sed etiam dedicationis basilicae novae eiusdem monasterii in fine tradiderit, eum pro eodem monasterio uberiorem historiam A cum Ursino coniunxisse putem. Auctorem ad opus aggressum esse opus est saec. VIII. ex. aut IX. in., cum codicem praestantissimum C 1a saec. IX. e bibliotheca Vindobonensi eruerimus.

Cum usque adhuc, utri auctori B an C maior fides adhibenda esset, viri doctissimi graviter inter se dissentirent aliique C propter abundantiam rerum pluris existimarent, alios autem vetustior Ursini aspectus minime fugeret, reperta fere dimidia textus primigenii A parte, veram quae inter tres recensiones intercederet rationem primus perspexi atque in annalibus nostris exposui[1]. Argumentis meis quoad sciam omnes assenserunt[2]. Cum autem liber A ad nos non pervenerit nisi initio et fine privatus, ea quae desunt ex recensione C supplenda erant eaque etiam ad media emendanda haud parvo momento est. Ursini liber quamvis fabulosus esset, tamen propter antiquitatem integer edendus erat. Nunc singulos trium recensionum codices ordine debito enumerari licet et tunc demum examinandum est, quibus fundamentis editio libri utriusque A et B nitatur et quid commodi utraque ex C capiat.

A) Codex P a r i s i a c u s n. 17002, antea Notre-Dame n. 97, saec. X, formae maximae, olim monasterii Moissiacensis, deinde Claudii Joly canonici Parisiaci, a. 1680. in ecclesiam S. Mariae translatus, anno autem 1756. in bibliothecam regiam, fol. 102—104'. primigenium Passionis Leudegarii textum exhibet inde a verbis c. 23. **graviter lesus** ad verba c. 37. **ad matutinarum solempnia**, addita subscriptione: **Explicit passio**

1) 'Die älteste Vita Leudegarii' ('N. Arch.' XVI, p. 563 sqq.). 2) Argumenta mea suppleturus elocutionis aequalis ad auctorem primigenium referendi per diversas operis partes collegit exempla et Ursini artificium sermone utriusque auctoris inter se comparato illustravit aliaque utilia adnotavit Otto Laeger, 'Die Lebensbeschreibungen des heiligen Leudegar' ('Programm des kgl. Real-Gymnasiums zu Nordhausen', 1892).

sancti Leudgarii ępiscopi. *Fragmento quod habebat informi librarius prologum*[1] *praemisit hunc:*

INCIPIT PASSIO SANCTI LEODGARII MARTIRIS, QUI PASSUS EST SUB EBRINO PRINCIPE ET VAINGO DUCE IN GALLIA VI. NON. OCTBR.[2]

Audite, fratres, et intelligite, quomodo diabolus festinat pugnare contra genus (cf. Apoc. c. 11 sqq.) humanum, sicut dicit beatus Iohannes, quia ille novissimus praedicavit et omnes (Matth. 26, 41. 1. Petr. 5, 8.) prophetas subiugavit. *Vigilate et orate, ut non intretis in temptacione, quia adversarius vester* inimicus *tamquam leo rugiens circuit, querens, quem devoret,* quia ille non persequitur nisi iustos, quia iniusti desideria eius implere festinant. Qui ipse crudelissimus[a] inmisit in cordibus inimicorum, ut mitterent obsidione in ipsa civitate, ubi erat vir Dei iustus Leudgarius, qui sub Ebrino principe et Vaingo duce pro Christi nomine et eius iustitia atque fidutia ad choronam martirii pervenire meruit. Cum iam longo tempore ipsa civitas obsessa ęssęt et ipse, *subsequentibus verbis* graviter lesus *(v. supra p.* 259, 41*).*

Librarius codicis A fratres allocutus obsidionem urbis Augustodunensis et martyrium Leudegarii suo Marte ad insidias diaboli rettulit, quae hominibus iustis parantur, itaque ad pretiosissimas schedas transiit, quarum initium et finem non habebat. Passio ipsa in doxologia c. 35. *desinit, sed praescriptione praemissa hac:* Item de mirabilibus sancti Leodgarii *miracula in c.* 36. *sequuntur utroque loco patrata et prioris sepulturae et translationis, quae item in doxologia desinunt, atque iisdem verbis iterum praescriptis in c.* 37. *nova miracula et Ebroini incredulitas fatumque enarrata sunt, in quo textus primigenius desinit. Desiderantur cum reliqua miracula tum ea quae corpus in monasterium S. Maxentii Pictavum translatum secuta sunt.*

Fragmentum Passionis vetustissimae Ursini codices subsequuntur hi.

B 1*) Codex Sangallensis n.* 548, *saec. VIII/IX, p.* 67—116, *Passionem integram una cum prologo continet. Textus a compluribus librariis postea immutatus est, lectionibus primariis erasis. Ex hoc fonte quinque exemplaria pendent.*

B 1**) Codex Caroliruhensis n. CCII, saec. IX, olim monasterii Augiae maioris, ex duabus partibus constat atque altera (fol.* 87—152*) per Reginbertum celeberrimum scriptorem aut ipsius discipulos exarata est, qui fol.* 87. *haec adnotavit:*

In nomine Dei Patris et Filii et Spiritus sancti α et ω. Hunc libellum ego Reginbertus scriptor servorum Dei servus cum permissu et voluntate seniorum ad servitium Dei et sanctae Mariae ceterorumque sanctorum, quibus in Auva servitur, meo studio ac labore confeci eumque usibus fratrum inibi Deo famulantium aptari et conservari deposco. Perque Deum optestor, ut nulli a quoquam extra monasterium donetur aut prestatur, nisi qui ibi fidem et pignus dederit, donec eum sanum et salvum suo loco restituat.

Praecedunt ea quae hac codicis parte continentur, his verbis praemissis: Incipiunt capitula libelli huius passioñ. *Textus Ursini (fol.* 137—152*) ex B* 1 *exscriptus est, antequam a librariis posterioribus immutabatur, unde liber B* 1* *ad lectiones primarias eruendas aliquid facit, sed postea cum eodem exemplari iam correcto iterum collatus est. Librarius prior verba c.* 22. esset — cupiebat *per homoeoteleuton omisit, cum*

a) credulissimus *pr. m. A.*

1) *Prologum edidit Pitra, 'Hist. de S. Léger' p.* 504. 2) *Eadem fere praescriptio etiam in codice Parisiaco n.* 3809 *A, saec. XV, fol.* 100', *extat:* Incipit vita vel passio sancti Leodegarii episcopi et mart., qui passus est in Gallia sub Ebrio principe et Vaingo duce VI. Nonas Octobris, *sed Passio quae sequitur Ursini liber absque prologo est.* Audite, fratres, et intelligite *Sermo XI. inter Opera Ildefonsi Toletani dubia (Migne XCVI, col. 277) incipit.*

alterum cupiebat *duobus versibus inferius positum esset, sed omissa m. al. in inferiore margine supplevit, scribens* Sed *pro* Nam, *quod libro B* 1 *m. al. intulerat. Locos nonnullos inspexi.*

B 1**) *Codex Sangallensis n.* 577, *saec. X, p.* 580—601, *praescr.* Incipit vita et passio sancti Leudaegarii martyris VI. Non. Octobris celebr. XXXIX, *prologo caret. Textus ex libro B* 1 *iam correcto pendet ipsumque librarius fere aequalis graviter immutavit, qui scriptura primaria erasa sua inventa interpolavit.*

B 1***) *Codex Vindobonensis n.* 553 *(olim Hist. eccl. n.* 133*), saec. XI, fol.* 78—92, *praescr.* Passio sancti Leudegarii, *item prologo caret et cum codice B* 1 *correcto convenit.*

Contulit G. H. Pertz b. m.

B 1****) *Codex Turicensis bibliothecae provincialis n.* 5, *saec. XII, olim Rheinaugiensis, alterum legendarii volumen menses Augustum ad Ianuarium comprehendens, p.* 236—238, *numero XLVI. Passionis Leudegarii partem extremam a verbis c.* 25: vis quisquam accedere *exhibet, foliis prioribus excisis. Ex codice B* 1 *correcto pendet.*

Inspexit W. Levison sodalis.

B 1†) *Codex Einsidlensis n.* 9, *saec. XII, fol.* 207—208′, *praescr.* Vita sancti Leodegarii martyris, *textum absque prologo continet libris praecedentibus deteriorem, qui iam in verbo c.* 6. seminare *desinit.*

Ipse inspexi.

B 1a) *Codex Turicensis bibliothecae provincialis n.* 81, *saec. X, olim Rheinaugiensis, p.* 297—319, *prologo caret. Textus quamvis B* 1 *similis sit, tamen minime eadem quae ille verba omisit c.* 8. *et* 12.

B 1b) *Codex Vaticanus bibliothecae reginae Christinae n.* 542 (110), *saec. XII, fol.* 49—53, *praescr.:* Incipit passio sancti Leodegarii martyris, quae VI° Nonas Octobris, *prologo destitutus, textum B* 1 *similem, sed eo multo deteriorem exhibet, e. gr. c.* 2. aptissimus erat, ut omnibus senibus et coequalibus ac subiectis sua placerent eloquia omnibusque sibi c. *Desunt c.* 3. cupientis eum — destinare virum. Quem. *Insunt huic libro sicut praecedenti verba a B* 1 *praetermissa c.* 8: (m. *om.*) sui conglutinati pacis *et c.* 12: et futuram (vitam cito *sequuntur*).

Inspexit W. Levison sodalis.

*B*1c) *Codex Vaticanus bibliothecae reginae Christinae n.* 481, *saec. XI/XII, olim Paderbornensis, cum fol.* 1a. *haec erasa sint:* Liber sanctorum apostolorum Petri et Pauli in Patherborn̄. Si quis abstulerit, anathema sit. Amen, *textum passim immutatum absque prologo continet fol.* 45—55, *praescr.:* Passio s. Leodgarii episcopi et martyris. *Desinit in his verbis:* sac. ac turba magna plebeia[a] populi sanctumque martyris corpus cum summis honoribus sepelivit. In quo loco per meritum beati martyris usque hodie operantur virtutes, si fides petentium non impediat, ad laudem et gloriam largitoris domini n. I. Chr., cui est h. et gloria[b], virtus et imp. in secula seculorum. Amen.

Inspexerunt O. Holder-Egger et W. Levison vv. cc.

B 1d) *Codex Monacensis n.* 701, *saec. XIV, fol.* 211′—212′, *praescr.:* Incipit vita et passio sancti Leodegarii episcopi et martiris, *textum absque prologo ad verbum c.* 6. consummavit *exhibet similem B* 1.

Inspexit W. Levison.

B 2) *Codex Parisiacus n.* 11748, *saec. X, ex bibliotheca monasterii S. Mauri Fossatensis (n.* 38*) in S. Germani a Pratis (n.* 487, *olim n.* 1060*) translatus, formae*

a) ia *in rasura c.* b) gloriam *c., corr.*

maximae, fol. 86—90′, *textum absque prologo exhibet satis imperfectum, nam c.* 16. *et* 17. *complura verba spatio relicto aut non relicto praetermissa sunt, immo textus a verbis c.* 25. Dei exercere *ad verba c.* 28. tota illa noctae *medio in versu hiat. Exemplar igitur, ex quo B* 2 *pendet, vetustate admodum consumptum videtur esse, scriptura detrita foliisque laceratis et deperditis. Rationem scribendi admodum barbaram haud raro liber servavit, quam partim ad auctorem ipsum redire manifestum est.*

In omnibus codicibus classis B 3 *verba:* obtabat eum funditus — praemia *ex c.* 18. *in c.* 17. *ex. transposita sunt et post verba c.* 31. adlatum est. Ire coeperunt *locus insequens, iteratis extremis verbis, hoc modo* Deinde vero ire coeperunt ad monasterium — operibus, *paulo infra post verba:* postmodum caecum *relatus est. Hunc ipsum locum in B* 3a. $a^{1.2.4.5.6}$ *Ursini prologus excipit, qui in libris B* 3b *suo loco motus non est.*

B 3a) *Codex* Sangallensis *n.* 563, *saec. IX/X., p.* 96—127.

B 3a^1) *Codex* Bruxellensis *nunc n.* 3176, *vol. I, antea n.* 7460, *saec. XIII, olim monasterii Vallicellensis ordinis Cisterciensis, deinde D. Balthasaris Moreti, tum musei Bollandiani (P* 159*), in quod anno* 1637. *permutatione comparatus transiit, legendarii maioris volumen menses Octobrem et Novembrem ineuntem continens, Ursinum exhibet fol.* 13—18, *praescr.:* Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martiris, quae est sexto Nonas Octobris. *Verba c.* 31. adlatum est. Ire coeperunt *ante locum transpositum desunt, sicut in insequenti codice, atque epistulae Ursini post illum insertae haec praescripta sunt, sicut in B* 3a^2*:* Epistula Ursini ad Ansoaldum Pictavensem (Pictave *B* 3a^2) episcopum. *In epistula verba:* Qui occultis latibulis — narrare quievisset *utrique libro desunt atque utriusque textus haud raro graviter immutatus est.*

Contulit W. Levison.

B 3a^2) *Codex* Sancti Audomari *n.* 716, *saec. XIII, legendarii magni volumen V. sanctos a die* 21. *Septembris ad diem* 25. *Octobris comprehendens, fol.* 50′—55′, *praecedenti tam similis est, ut eadem in ipsum conveniant.*

Contulit W. Levison.

B 3a^3) *Codex* Berolinensis *lat. n.* 790 *(antea Ms. Theol. lat. fol.* 267*), saec. XII, olim monasterii Springirsbacensis dioecesis Trevericae, fol.* 86′—93, *praescr.* Incipit passio sancti Leodegarii martiris, *prologo caret neque enim is locum transpositum c.* 31*:* Deinde autem ire coeperunt — exemplis (plurimis *om.*) annecteret Dei opera ibidem *subsequitur, immo etiam insequentia ibi desunt:* Nam cum prius — ad suam pervenerunt sanitatem, *atque totum c.* 32, *ita ut c.* 31. *doxologia addita sit:* Prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor, laus et imperium in saecula seculorum. Amen. *Liber cum B* 3a$^{1.2}$ *conveniens exhibet c.* 3. *ex. lectionem:* fecerunt pontificem *et c.* 31. *omisit verba:* adlatum est. Ire coeperunt. *In eodem c.* 17. *ex. inter verba* desideras *et* habere praemium *locus supra omissus exstat:* laqueo fuisse suspensum ac morte.

Contulit W. Levison.

B 3a^{3*}) *Codex* Trevericus *bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1384, *Num. loc.* 54, *saec. XI, olim monasterii S. Martini Treverici, ubi m. s. XIV. haec fol.* 1. *illata sunt:* Codex sancti Martini Treveren. Si quis furtive subtracxerit, anathema sit. Amen, *anno autem* 1508. *collegii Societatis Iesu Treverici, cui a doctore legum Barth. Bodegenio officiali Treverico dono datus est, Ursini librum absque prologo exhibet, praescr.:* Incipit passio sancti Leodegarii martiris, que celebratur VI. Nones (!) Octobris. *Cum codice B* 3a^3 *accurate convenit, omittens verba c.* 31*:* Nam cum prius — ad suam pervenerunt sanitatem *et totum c.* 32, *itaque desinens in doxologia:* Praestantae (!) domino *cet.*

Ipse inspexi.

B 3a^{3**}) *Codex Trevericus bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1151, *Num. loc.* 456 *(antea n.* 965*), saec. XIII, legendarii monasterii S. Maximini Treverici tomus mensem Octobrem continens, fol.* 22, *praescr.:* Incipit vita sancti Leodegarii episcopi et confessoris, *eadem atque B* 3a^{3*} *et continet et omittit, sed doxologia paulo ab eo discrepat:* Prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Ipse inspexi.

B 3a^{4}) *Codex Atrebatensis n.* 462 *(antea n.* 573*), saec. XIII, olim 'bibliothecae S. Vedasti Atrebatensis' (fol.* 1, *m. s. XVIII), ibique notatus F* 3, *fol.* 57—60′, *praescr.:* Incipit passio sive vita sancti Leodegarii episcopi et martyris, *subscr.:* Explicit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris. *Omisit foliis singulis deperditis c.* 6 (ma)lum instigare — *c.* 12. quoniam dum su|, *c.* 24. (de)beret requiescere — *c.* 29. etiam caput in|. *Post verba c.* 31: exemplis (plurimis *om.*) annectaret Dei opera ibidem *prologum exhibet in codice B* 3a^{3} *omissum. Cum hoc autem his locis convenit c.* 3. *ex.:* fecerunt pontificem, *c.* 4. commilitonibus (comitibus *B* 3a^{3}) *pro similibus, atque etiam c.* 31. *verba:* adlatum est. Ire coeperunt *omisit.*

Contulit W. Levison.

B 3a^{5}) *Codex Remensis n.* 1408, *antea* 1142 (780. 766), *saec. XIII. in., olim S. Theoderici Remensis, fol.* 234—240′, *praescr.:* Incipit passio [sancti Leo]degarii martiris Augustuduni episcopi, *omisit verba c.* 31: adlatum est. Ire coeperunt *et post locum transpositum, qui sicut in B* 3a^{4} *desinit:* exemplis (pl. *om.*) adnecterit (*corr.* adnecteret) Dei opera ibidem, *prologum inserit.*

Ipse inspexi.

B 3a^{6}) *Codex Rothomagensis n.* 1399 *(U* 2*), saec. XII, olim Gemeticensis, paginis bipartitis, exaratus, fol.* 89′—94′, *praescr.:* Incipit passio beati Leodegarii episcopi et martyris, *cum B* 3a^{5} *accurate convenit.*

Ipse inspexi.

Codices B 3a^{7} *Passionem absque Miraculis continent, in verbo c.* 20. dicitur *desinentes.*

B 3a^{7a}) *Codex Bruxellensis nunc n.* 3221, *vol. II, antea n.* 9120, *saec. XIII, altera legendarii cuiusdam pars, fol.* 13—15, *praescr.:* Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris, *subscr. c.* 20. *ex.:* Explicit passio s. Leodegarii episcopi et martyris, *in c.* 4. *lectionem* commilitonibus *cum B* 3a^{4} *exhibet.*

Contulit W. Levison.

B 3a^{7b}) *Codex Vaticanus bibliothecae reginae Christinae n.* 593, *saec. XII/XIII, lectionarium in Gallia exaratum, olim fortasse monasterii 'S. Germani in Laya', cuius officialis chartam a.* 1336. *dedit fol.* 59′. *illatam, fol.* 131′—139. *Passionem (praescr.:* Incipit vita et passio sancti Leodegarii episcopi et martyris*) absque prologo, fol.* 139—143. *antiphonas, responsoria cet. de Leudegario exhibet. Lectiones cum B* 3a. $b^{1.2}$ *conveniunt hae: c.* 3. *ex.* creaverunt pontificem *et locus c.* 18. *in c.* 17. *ex. transpositus. Librarius textum c.* 17*:* deputati, Waimerus etenim similem excepit sententiam cum ceteris. Tunc Ebroinus dixit ad beatum Leodegarium: 'Quid tantos persuades', *in breve ita coegit, quomodo apud Mabillonium legitur.*

Inspexit W. Levison.

B 3a^{7c}) *Codex Remensis n.* 1403, *antea* 1143 *(*781. 767*), saec. XIII, olim capituli Remensis, fol.* 237—242′, *praescr.:* Incipit prefatio in vita sancti Leodegarii, *Ursini epistula praemissa, Passionem (praescr.:* Incipit vita sancti Leodegarii martyris*) in lectiones distributam exhibet.*

Ipse inspexi.

B $3a^8$) *Codex Rothomagensis n.* 1388 *(U* 32*), saec. XII, lectionarium continens, fol.* 133—133′, *praescr.:* Incipit passio beati Leodegarii episcopi, *textum ad ultima c.* 5. *verba:* palacii Leodegarium *in tres lectiones distribuit. Scripta sunt c.* 3. fecerunt pontificem, *sicut in B* $3a^{3.4}$.

Contulit W. Levison.

B $3b^1$) *Codex Parisiacus n.* 3851 *A, saec. X/XI, olim monasterii S. Martialis Lemovicensis n.* 134, *deinde Regius C.* 4240. 2, *fol.* 35′—41′.

B $3b^2$) *Codex Bernensis n.* 48, *saec. XI, olim Floriacensis, fol.* 100′—108′.

B $3b^3$) *Codex Parisiacus n.* 15437 *(Sorbonne n.* 105*), saec. XII, olim ecclesiae S. Marcelli Parisiacae, deinde bibliothecae Sorbonicae dono datus per Petrum de Blanger doctorem, fol.* 212′—216′, *praescr.:* Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris, que est VI. N. Octb., *prologo caret et c.* 26. Deinde cum in territurio — *c.* 31. populorum caterva *omisit et imperfectus in verbis c.* 32: magnificorum catervaque | *desinit, folio exciso. In hoc libro* claudorum *(c.* 31*) deest, sicut in B* $3b^{1.2}$, *sed codex magis cum B* $3b^1$ *convenit quam cum B* $3b^2$.

Ipse inspexi.

B $3b^4$) *Codex Parisiacus n.* 12606, *saec. XIII. in., paginis bipartitis exaratus, olim monasterii Floriacensis (n.* 143*), tum S. Germani a Pratis (n.* 499, *olim* 627*), fol.* 119—121, *praescr.:* Incipit vita sancti Leodegarii episcopi, *prologo caret.*

Ipse inspexi.

B $3b^5$) *Codex Parisiacus n.* 3820 *(antea Colb.* 152, *Regius* 3596*), saec. XIV, paginis bipartitis scriptus, fol.* 134—140, *praescr.:* Incipit passio beati Leodegarii episcopi et martiris VI. Nonas Octobris, lectio prima, *in epistula praemissa lectionem* moderaminis *pro* modernis *cum libris B* 3*b exhibet.*

Ipse inspexi.

B $3b^6$) *Codex Parisiacus n.* 11759, *saec. XIV, antea S. Germani a Pratis n.* 502, *olim n.* 809, *donatus ab Antonio Wione Herovallio publicarum rationum auditore, fol.* 136′—140′, *praescr.:* Incipit vita et passio sancti Leodegarii episcopi et martiris, que celebratur VI° Non. Octob., *eandem lectionem in epistula exhibet atque B* $3b^5$.

Ipse inspexi.

Codices B 4 *textum Ursini antiquitus retractatum continent, quem e codice quodam B* 3 *pendere liquet, atque librarius parum litteratus licet librum satis barbarum condiderit, tamen rhythmicis legibus usus rationi sui aevi respondisse videtur. Exempli causa graviorem verborum discrepantiam e prologo exscripsi, codicem B* 4*b secutus, deficiente codice B* 4*a:*

INCIPIT PRAEFATIO.

Domino meo ac sanctissimo urbis Pictavensis praesuli Ansoaldo Ursinus peccator Iussioni quippe optemperans — — p. monasterii sancti Maxentii et de vita vel passione seu et miraculorum copia beati Leodegarii iuxta intellectus mei capacitatem pauca de multis enarrando conscripsi. Quod o. t. i. obsequendo edere concupivi, sed intellectus mei simplicitas vel inertia laudes tanti viri explicare non valet per singula. Qui etiam in occultis retrusus l., privatus o. acie, quantae fuerit patientiae, quantaque ab impiissimi[a] persecutoris tirannide retrusus sustinuerit in carcere, vel quanta ibi operatus sit bona, quis indagare vel enarrare sufficiat, cum ei minister non adfuerit, qui ea oculis conspicere valeret, nisi ipse solus, quem nulla cordium latent occulta, cuiusque oculis omnia sunt nuda et manifesta. Sed cum quodammodo quorundam relatione fuissent audita, ipsorum operum finis ostendit extrinsecus, quanta intus latendo fuisset operatus. Tamen ea quae de eius vita vel passione

a) impiissimis *B* 4*b*.

seu et quibusdam miraculis certum novi ac multorum relatione comperi, studiosissime quamquam rustico sermone vobis imperantibus enarrare curavi. Si quid autem de eius virtutibus praetermisi, hoc non studiose[a], sed potius ignorantia[b] gessi, quia omnia eius miracula ab humano nequibant ore conprehendi per singula. Quae vero longioribus utcumque verbis propalare studui, non ut fastidium legenti ingererem, feci, sed ad[c] disserendam veritatis lineam h. tr. posui. Poterat enim huius vita sancti altioris forte sermonis eloquentia conprehendi. Quod ideo vitare decrevi, ut quicumque rustici et inliterati haec audierint, intelligant — — audiendo miracula. Explicit praefatio.

Passio ipsa eodem modo immutata et interpolata est atque e. gr. initium (c. 1*) ad librum quam maxime rusticum B* 4*a proferre libet:*

Sanctus igitur Leudegarius celsa ac nobili Francorum progeniae ortus, ap primae aetatis infantia est ap parentibus Clotario Fr. regi in palatiom delatus ac non post multum temporis ab eodem gloriosissimo rege Didoni venerabili urbis Pictavensis episcopo, a. sc. suo, studiis litterarum traditus[d] imbuendus. Quem i. pr. venerabilis cuidam sacerdoti religiosissimo ac viro eruditissimo erudiendum tradidit atque ei per ipsum cuncta profutura praevidit. Qui eum per annos aliquot magnis c. e. — — reddidit. Quem receptum pontifex suis cubiculis inesse constituit ac sub c. d. studiose retinuit — — corpore pariter custodivit et mente, ita eum similem sui sedula redderet erudicione. Nam eum iugiter summa ortabatur frequentia, ut — — et velut vas — — ecclesia dignus Deo fieret, quoniam obtabat, ut post se praedictae (huius *Ursinus*) civitatis episcopus et praesul existeret.

Cum auctor loco huius civitatis *scripserit* praedictae, *ipsum Pictavum non fuisse liquet. Capiti autem primo haec adiunxit, quae ex Vita Gregorii M. a Paulo composita*[1] *pendere Mabillonius iam monuerat:* Inerat autem ei in parva adhuc aetate maturum iam studium, adhaerere scilicet dictis maiorum, et si quid dignum potuisset auditu percipere, non segniter oblivioni tradebat, sed tenaci potius memoriae commendabat. Auriebatque iam tunc sitibundo doctrinae fluenta pectore, quae post congruenti tempore mellito gutture aliis[e] erudiendo ructaret. In annis[f] namque adholescentiae, in quibus ea volet aetas seculi ingredi vias, Deo cepit devotus existere et ad superne vitae patriam totis desideriis anhelare.

Locus c. 18. *sicut in codicibus B* 3 *exeunte c.* 17. *legitur hoc modo:* Obtabat enim eum f. e., ut quem a gloria saeculi iam videbat alienum a meritis revocaret[g] s. Nam quo eum p. abscondendo perire, eo potius eum f. Chr., q. d. a., quia quanto eius poena propagabatur, t. m. ei p. aug.

Item verba c. 31. ire[h] ceperunt *sicut in B* 3 *versus paulo infra collocati excipiunt hi:* Cumque iter peragerent, occurrerunt pauperes obviam duo *cet., locusque praetermissus post verba:* uxor, lumine oculorum recepto, vicem reddens marito, ei iter praebebat obsequio, *ita suppletus est:* Cum vero adpropinquassent monasterio sancti Maxentii, in quo idem, ut dictum est, ante pontificatum[i] abbas extiterat monachorum, ex ipso monachi monasterio ei[k] obviam honorifice occurrerunt.

a) *ita B* 4*f*; studio *B* 4*b*. b) ignorantiae *B* 4*b*. c) *pr. m. om.*, a *m. al. suppl. B* 4*b*. d) *corr.* traditur *B* 4*a*. e) alios *B* 4*b*. f) anis *pr. m. B* 4*a*. g) revocare valeret *B* 4*b*. h) coep. ire *B* 4*b*. i) pontifatum *B* 4*a*; pontificatus *B* 4*b*; pontificium *B* 4*e*. k) o. ei *B* 4*b*.

1) *AA. SS. Mart. II,* 130; *H. Grisar, 'Die Gregorbiographie des Paulus Diakonus in ihrer ursprünglichen Gestalt, nach italienischen Hss.' ('Zeitschr. f. kath. Theologie',* 1887, *XI, p.* 163*).*

Passio in his verbis desinit: In quo loco, Christo operante, divina largiuntur beneficia, salutaria efficiuntur miracula, ubi caecitas visum, debilitas gressum et surdi recipere merentur auditum, regnante domino nostro Iesu Christo, cui cum Deo[a] patre et Spiritu sancto est omnis honor et gloria, virtus[b] et imperium per omnia secula seculorum. Amen.

B 4a) Codex M o n t e p e s s u l a n u s *H* 156, *adnotante manu recentiore, 'Liber passionalis s. martyrum dioecesis Lingonensis', anno autem* 1721. *bibliothecae Buherianae ibique notatus D* 55, *primo exhibet fol.* 3. *Ursini epistulam m. s. XI. e codice quodam B* 1 — *desunt enim verba* longius *et* et ego — *spatio vacuo relicto suppletam, deinde fol.* 9'—30. *m. s. X. Passionem Leudegarii, praescr.:* Incipit vita sancti ac beatissimi Le:degarii Christique martyris atque pontificis. δω *(= Deo)* γρaθvaς αμην, *subscr.:* Explicit Deo gratias. Amen.

Inspexit G. Waitz b. m., post quem ipse codicem examinavi.

B 4b) Codex V a t i c a n u s *n.* 5771, *saec. IX/X, adnotante m. s. XV, olim 'Liber sancti* [122] *Columbani de Bobio', hanc recensionem numero LXXXIIII. fol.* 350 —357. *exhibet, praescr. c.* 1*:* Incipit vita sancti ac beatissimi Leodegarii.

Inspexit W. Levison.

B 4c) Codex C a r n o t e n u s *n.* 507 (193), *saec. XI, paginis bipartitis exaratus, fol.* 285'—292, *et prologo et praescriptione caret. Wadhardus percussor Leudegarii ibi nominatur, sicut Frulandus eum nominavit, teste Mabillonio, Saec. II, p.* 693, *n. Subscripta sunt:* Explicit vita sancti ac beassimi(!) Leodegarii martyris atque pontificis.

Ipse inspexi.

B 4d) Codex C l a r o m o n t a n u s *n.* 147, *saec. XI, olim monasterii S. Illidii, formae maioris, fol.* 9—24', *praescr.:* Incipit prologus in passione sancti Leodegarii episcopi et martyris.

Ipse inspexi.

B 4e) Codex P a r i s i a c u s *n.* 5365, *saec. XII, olim Lemov.* 204, *deinde Reg.* 3594b, *excisis litteris maioribus graviter laesus, folia quae Ursinus occupat iam minus recte collocat ita ordinanda* 90. 97. 98. 91—92'*; praescr.:* Incipit vi| degarii|.

Ipse inspexi.

B 4f) Codex V a t i c a n u s *inter Borghesianos lat. n.* 297, *saec. XIV, fol.* 166 —171, *praescr.:* Incipit prephatio in passione beatissimi Leodegarii episcopi, *subscr.:* Explicit prephatio, *praescr.:* Incipit passio gloriosissimi Leodegarii, *subscr.:* Explicit passio sancti Leodegarii episcopi et martiris. *Quarti percussoris nomen* Waldardus *c.* 19. 20. *interpolatum est, sicut in B* 4*c. Verba c.* 30. *ex.:* de tam perfecto viro — *c.* 31*:* advenientium populorum caterva *desiderantur.*

Inspexit W. Levison.

B 5) Codex R o m a n u s *bibliothecae Victoris Emanuelis n.* 341, *antea Farfensis n.* 29, *saec. IX, fol.* 21—32, *praescr.:* VI. Nonas Octobres. Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris, *in universum cum classe B* 3 *convenit et inprimis cum libris B* 3*b:*

prolog. Iussionibus] *B* 1. 3*a;* Iussioni *B* 5 *cum B* $3b^{1.2}$*;*
c. 10. soli] *om. B* 5 *cum B* $3b^{1.2}$*;*
c. 18. Sic eum] exitium *B* 5 *cum B* $3b^{1.2.3}$*;*
c. 32. aedifitium] aedificatio *B* 5 *cum B* $3b^{1}$.

Attamen liber non solum a B $3b^{1.2}$ *recedit:*

c. 21. ad domicilium suum pergens] *om. B* $3b^{1.2}$*;* ad domum suam pergens *B* 5,

a) *om. B* 4*a.* b) gloriatus (?) *B* 4*a.*

sed etiam a tota familia B 3, cum loci c. 18. et 31. non eodem modo atque in ea transpositi sint, sed ordine debito subsequantur, immo lectiones nonnullas exhibet cum B 2 convenientes:

c. 6. per se] pro se *B* 5 *cum B* 2;

c. 7. in monasterium] ad (eundem *add. B* 5) m. *B* 5 *cum B* 2;

c. 13. omnipotentis] Dei *add. B* 5 *cum B* 1. 2.

Codex igitur inter classes 2 *et* 3 *quasi medium cursum tenere videtur et ad textum emendandum quam maxime idoneus esset, nisi librarius eum suo arbitrio passim immutasset, e. gr.:*

c. 15. pervigilans adstabat, ut vel paulolum necessaria corporis vix aliquando ab ecclesia procederit, ut vel quippiam somni ac ciborum perceptione capere potuisset] pervigil adstabat, qui vix de oratorio procedens propter corporis utilitatem, ut cibi aut somni paululum quid caperet *B* 5.

Partes nonnullas contulerunt aut lectiones singulas adnotaverunt et O. Holder-Egger et W. Levison.

B 6) *Codex Monacensis lat. n.* 18100, *saec. XI, olim Tegernseensis, Wolfhardi Haserensis passionalem librum saec. IX. ex. compositum*[1] *continens, fol.* 102. *epitomen huius Passionis exhibet ita desinentem:* Quanta per eum Dominus operatus est miracula qui scire desiderat, legat ortum, acta et passionem eius in unum congesta, et plenius inveniet. Eius namque corpus sacrum in diocesi Pictavorum translatum, in monasterio beati Maxentii honorifice est humatum.

B 7) *Codex Bruxellensis nunc n.* 3131, *antea n.* 197, *anno* 1465. *per Iohannem Back presbyterum, monachum Rubeaevallensem exaratus, fol.* 115′—116′, *item epitomen continet ita incipientem:* Passio sancti Leodegarii episcopi et martyris. Beatus Leodegarius quondam a nobilissimis et religiosis parentibus regi Lothario commendatus et a Didone avunculo Pictavensi episcopo eruditus *cet.*

Ipse inspexi.

Denique recensionis C ex A et B compositae codices enumerandi sunt.

C 1*a*) *Codex Vindobonensis n.* 371 *(Salisb.* 28*), saec. IX, olim n.* 296 *(s. XV) et* 3416. *notatus, inter passiones martyrum ordine dierum dispositas, quarum conspectus manu aequali praescriptus et priore parte deperdita m. s. XV. suppletus est, fol.* 165—180′. *Passionis Leudegarii continet textum post A longe optimum. Sermonem satis rusticum librarii posteriores tollere studebant.*

Reliqui classis C 1 *codices prologo carent.*

C 1*b*) *Codex Parisiacus n.* 11755, *saec. XIII, olim monasterii S. Germani a Pratis (n.* 811, *postea n.* 501*), lectiones cum responsoriis et antiphonis continens, praecedentibus officiis de S. Leudegario, fol.* 28—46′. *Passionem exhibet.*

C 1*b**) *Breviarium Aeduense, fol.* 321′—325, *a.* 1480. *iussu Iohannis Rolini episcopi per magistrum Symonem de Vetere Castro impressum lectiones ex Passione excerptas exhibet. Textus in universum cum C* 1*b convenit; sed librarius c.* 3. tumentes *pro* timentes *scribens corruptelam emendasse videtur atque c.* 24. *locum ex Ursino interpolatum praetermisit*[2], *nisi fallor, fortuito.*

Edidit M. Pellechet l. c. p. 285 *sqq.*

C 1*c*) *Codex Parisiacus n.* 5308, *saec. XII, olim Chesnii, deinde Colberti n.* 18, *tum Regius C.* 3593 (3 corr. 2), *fol.* 152—161.

1) *Anal. Boll. XVII, p.* 16. 2) *In lectione IX. Breviarii haec leguntur:* Adversarii vero gavisi tanquam ovem innocuam ipsum ut lupi susceperunt in predam, nequissimum pene excogitantes commentum *(ed. Pellechet p.* 289*)*.

C 1d) Codex Parisiacus n. 5278, saec. XIII, antea Colberti n. 11, tum Regius 3594. 7, fol. 268—277, praescr.: Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris, praecedenti valde similis est.

Ipse librum examinavi.

C 1e) Codex Coloniensis archivi urbani n. 164^{a}, antea n. 171, saec. XV, olim canonicorum regularium Coloniensium, deinde bibliothecae Wallrafianae VI, 13, partim membranaceus, partim chartaceus, passionalis sanctorum volumen tertium dies XVIII. Kal. Oct. usque ad IV. Id. Nov. comprehendens, fol. 78—91, et

C 1e*) Codex Hagae-Comitum L 29 (Weesp 14), olim 'Liber sororum Sanctae Katerinae Muden', a. 1461. 'per manus Petri Zwaninc in Weesp' exaratus, fol. 206—214', sicut alibi[1] ita in Passione Leudegarii arte inter se cohaerent.

In codicibus alterius classis prologus additis verbis: quoniam ratum habeo — ante oculos mentis defero continuatur, cuius additamenti fides infra[2] examinabitur, atque textus non ultra prima c. 40. verba: latuit absconsum pervenit, fine operis deperdito.

C 2a) Codex Vindobonensis n. 577 (olim Hist. eccl. n. 138), saec. XI/XII. in monasterio Altahensi inferiore exaratus annoque 1263. ab illa congregatione Aenshelmo primo abbati monasterii Fuerstenfeldensis dono datus, fol. 34—54'.

C 2b) Codex Cremifanensis n. 7, saec. XII. exaratus, cui m. s. XV. haec (fol. 1) intulit: Iste liber est sancti Agapiti in Chremsmunster, fol. 48—71.

C 2c) Codex Monacensis lat. n. 2552 (Aldersp. 22), saec. XII, fol. 112—121[3], a verbis c. 2: Quid multa ad verba c. 6. de loco regni deiectus hiat, folio exciso.

C 2d) Codex Monacensis lat. n. 22244 (Windberg. n. 44), saec. XII, magni legendarii Windbergensis volumen V. menses Octobrem et Novembrem comprehendens, fol. 31—41.

C 2e) Codex Monacensis lat. n. 9506 (Ober-Alt. n. 6), saec. XII, fol. 4'—11, praescr.: Prefatio de passione sancti Leodegarii m̄r. Prologus a librario posteriore correctus est, erasa scriptura vetustiore.

Ipse inspexi.

C 2f) Codices Zwettlensis n. 14, saec. XIII, fol. 17—21, et

C 2g) Mellicensis M 7, saec. XV, fol. 177'—187, in Analectis Bollandianis XVII, p. 29. 34. 83, accurate descripti sunt.

C 3a) Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Fell n. 1 (antea n. 8687), olim Salisburiensis, saec. XI, altera passionalis cuiusdam pars vitas numeris 63—118. distinctas comprehendens, fol. 247—262. numero CXV. Passionem Leudegarii absque epistula exhibet.

C 3b) Codex Bruxellensis nunc n. 3236, antea n. 14654, saec. X, olim 'liber Cornely Duyn Aemstelredamensis Hagae Comitis Hollandiae', sicut a. 1607. fol. 82. adnotatum annoque post in interiore cortice iteratum est, deinde Musei Bollandiani P. Ms. 16, fol. 61—86' (olim 141—166'), hiat a verbis c. 33: sibi remunerante ad verba c. 37: detentos sanavit, foliis duobus sublatis, et in verbis c. 42: a demonibus vexatorum mutilus desinit.

C 3c) Codex Namurcensis seminarii, saec. XI, olim monasterii S. Gerardi Broniensis, fol. 191—199, praescr. prologo: Incipit prologus in sancti Leodegarii vita, subscr.: Explicit prologus, praescr. passioni: Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris.

Ipse inspexi.

C 3d) Codex Namurcensis bibliothecae urbanae n. 15, paginis bipartitis saec. XII. exaratus, olim 'liber monasterii S. Huberti in Arduena', adnotante m. s. XVI, fol. 25—35', prologo caret et praescriptione evanescente a c. 1. incipit.

Ipse inspexi.

1) Ionas ed. alt. p. 102. 2) P. 272. 3) Cf. O. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, p. 579.

C 3e) Codex Bruxellensis *adhuc n.* 9742, *saec. XII, olim monasterii S. Laurentii Leodiensis, fol.* 184′—198′.

Inspexit W. Arndt b. m.

C 3f) Codex Bernensis *A* 8, *saec. XIV, olim fortasse monasterii Alveriae, ad quod donationes spectant, variis temporibus fol.* 51—56. *illatae, fol.* 7′—19, *prologo praetermisso, incipit:* Passio et vita sancti Leodegarii martyris atque pontificis.

Ipse inspexi.

C 4) Codex Berolinensis *n.* 121, *inter Phillippsianos n.* 1874, *saec. XII, olim monasterii S. Vincentii Mettensis, deinde Claromontensis collegii S. I. Parisiis constituti, tum Meermanni, fol.* 122′—133′, *textum quam maxime immutatum et interpolatum exhibet. Ipso A. du Chesne usus est*[1].

C 4a) Codex Ambianensis *n.* 467, *saec. XVII, fol.* 7—29′, *praescr.:* Prologus in passione sancti Leodegarii episcopi et martyris, *cum praecedente accurate convenit, id quod e. gr. ex initio c.* 21. *intellegi licet:* In illis diebus, cunctis, ut dicta sunt, gestis et per singula evolutis, postquam Childericus interfectus, postquam episcopi vel patricii cum optimatibus de Neustria in gratiam Theoderici redierunt, iam eodem Theoderico in regno restabilito, cum etiam iam securi omnes residerent in sedibus propriis, iterum invidi *cet.*

Ipse inspexi.

Classis quinta, prologo praetermisso et his verbis praescriptis: Incipit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris, *a c.* 1. *incipit ita:* Gloriosus igitur *(om. C 5a. c)* vir Domini L., *et mox haec in eadem leguntur:* Hic dum a Didone a. s. P. u. e., qui ultra ceteros affines suos prudentia et divitiarum copia erat insignis, fuisset st. e. et d. st. (quae — solent *om.*) adplene in omnibus institutus, in eadem urbe electus est ad gradum archidiaconatus. Tantum in *cet. Sermo quam maxime expolitus est atque multa prorsus desunt*[2], *ita ut locis difficilioribus haec classis omnino deficiat neque ad textum emendandum utilis sit. Exorta autem est ex exemplari quodam classis tertiae, quod libro C 3b similius erat quam C 3a:*

c. 5. valeret] si valeret *C 5 (= C 3a. b);*
c. 6. de loco regni deiectus] (l. *om.*) regno eiectus *C 5 (= C 3b);*
c. 7. per tria] patriae *C 5 (= C 3b. c. f);*
ib. iuvenile levitate] iuvenis l. *C 5 (= C 3a. b).*

Raro libri C 5 cum C 1e. e conveniunt:*

c. 33. Dominus inlustraverat] D. contulerat *C 5;* contulerat D. *C 1e. e*.*

Textus inde a verbis c. 40*:* obviam procedentes *(Ursinus c.* 25*) ad c.* 42*:* ad suam pervenerunt sanitatem *(Ursinus c.* 31*) desideratur finisque ita retractatus est:*

Multas et magnas in ipso itinere per eundem martyrem Dominus ostendit virtutes. Nam quicumque venissent mutorum, cecorum, surdorum, aridorum, claudorum atque a demonibus vexatorum, nulli prorsus sanitas negabatur, quem fidei meritum comitabatur. Tandem Pictavis ventum est, ubi iussu supradicti pontificis industriaque Audulfi abbatis venustissimae structurae basilica fabricata est, in qua, convocatis quam plurimis sacerdotibus atque innumera multitudine tam cleri quam populi, cum magnis laudibus sanctum corpus sepelivit, ubi ad laudem nominis Christi perpetuum fit gaudium, medela languentium, indulgentia peccatorum, et

1) *Exemplar inter schedas Chesnianas Parisiis asservatur in bibliotheca rei publicae, 'Collection Duchesne' n.* 38, *fol.* 273—289, *cui haec praescripta sunt: 'Ex antiquo cod. S. Vincenti Mettensis, qui est penes Iac. Sirmundum'.* 2) *Lacunas Bollandiani e codice C 5c adnotaverunt in Catal. Bruxell. I, p.* 110.

omnibus qui ex fide quaerunt effectus conceditur precum suarum per Iesum Christum dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

C 5a) Codex Londiniensis *Musei Britannici inter Harleianos n.* 2802, *saec. XIII, fol.* 24—27′, *passionalis sanctorum Arinsteinensis (dioec. Trevericae) tomus III, et*

C 5b) Codex Confluentinus *bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, scriptus a 'Godefrido de Andernacho, presbytero, capellano altaris sancti Mauricii in ecclesia Monasteriensi in Meynewelth' (hodie Münstermaifeld prope Mayen dioec. Trevericae), fol.* 183′—189′.

Utrumque W. Levison evolvit.

C 5c) Codex Bruxellensis *nunc n.* 3132, *vol. III, antea n.* 206, *saec. XIII, fol.* 20—24′.

Inspexit W. Arndt b. m. a. 1868, *post quem Bruxellis constitutus a.* 1892. *librum iterum examinavi.*

C 6) Codex Bruxellensis *nunc n.* 3763, *antea II,* 1515, *saec. XIII, olim Aureaevallensis*[1], *fol.* 46′—56′, *item permulta praetermisit, sed alia atque classis praecedens, neque sermonem adeo immutasse videtur, incipiens:* Gloriosus ac praeclarus L. *et desinens:* et cum m. l. sepelivit c. b. m., in quo loco operantur virtutes ad laudem n. Chr., cui est h. et i., v. et p. per i. s. s. A.

Inspexit A. Poncelet S. I. vir officiosissimus.

C 7) Codex Brenkensis *n.* 7, *saec. XV, legendarii Bodecensis volumen mensem Octobrem continens, fol.* 10—14′. *absque prologo incipit et ad finem venit omnino immutatum*[2].

Unicum textus primigenii exemplar A non solum ea exhibet, quae interpolatis locis Ursinianis C praetermisit, sed etiam vetustum sermonem hic illic leviter in C immutatum integrum servavit:

c. 28. internitione] *recte A (cf. c.* 19*);* interfectione *C.*

Scriptura autem codicis, qui librario A praesto erat, non adeo facile discerni poterat, unde idem menda haud pauca commisit:

c. 27. in aquis] ut quis *A;*
c. 30. sub eius graviori] sapiens gr. *A;*
ib. quia desectio] qui desedio *A;*
c. 33. cum] eum *A;*
c. 37. eo usque] eiusqui *A;*
ib. minitabat] imitabat *A;*
ib. ad] et *A;*
ib. matutinum] comotionum *A.*

Scripsit igitur ut *et* im *pro* in *et* min, com *pro* mat, a *et* n *pro* u, e *pro* c, *procul dubio, quia litterae fugitivae archetypi arte inter se consertae et intricatae erant, quales in libris aevi Merowingici conspiciuntur. Licet textum traditum in universum satis accurate transcripserit, tamen litterae singulae, syllabae, immo verba nonnulla ipsum fugerunt:*

c. 26. ob patriae subiugandum] *scripsi (cf. supra c.* 19*:* cum — patriam subiugarent*);* ob patriae condam *A;* ut patriam subiugarent *C* 4; (ob *om.*) patricium *(om. C 3b)* subiugandum *C* 1*a*. 2. 3*;* ad patriciatum subiugandum *C* 1*b. c;* (ob *om.*) patriciale (principale *C* 1*e**) dominium subiugandum *C* 1*e. e***;*
c. 27. tam ipsum quam coniugem] tam ipsam c. *A;*

1) *Eum descripserunt Carolus Hanquet, 'Étude critique sur la chronique de saint Hubert dite Cantatorium', Bruxellis* 1900, *p.* 14 *('Bibl. de la fac. de philosophie et lettres de l'université de Liège'), et Van den Gheyn, 'Catal. des mss. de la bibl. royale de Belgique' VI, p.* 111 *sqq.* 2) *Cf. Moretus, Anal. Bolland. XXVII, p.* 330.

c. 30. afflato tacte] afacto tacte *A;*
c. 32. post tot] post, *om.* tot *A;*
ib. omnibus declaravit] *om. A;*
c. 33. famulabilem illi] famulum illi *A.*

Exemplar autem, ex quo recensio C pendet, ut codice A antiquius erat, ita locis corruptis medelam afferebat et hiatus quos dixi supplebat.

Etiam librarius C haud raro lapsus est, sermone rustico illusus:

Prol. reparetis] reperitis *C* 2*a. b. c;* repperitis *C* 1*a.* 2*d;* reppereretis *C* 3*b;* repperiatis *C* 4*: scribas* reparitis;
c. 19. livore invidi turquire ceperunt i.] *scripsi (cf. c.* 3: invido coeperunt livore torquere*);* l. inviditur (invidetur *C*2*d*) qui receperunt i. *C*1*a (pr. m.).* 2*a. b. c. d;* l. invidiaque receperunt i. *C* 1*b;* l. invidiaque cęperunt i. *C* 1*c;* Tum invidi livore torqueri ceperunt i. *C* 1*e. e*;* l. invidi torquere (torqueri *C* 3*a*) coeperunt i. *C* 3*a. b;* l. invidiae uri i. ceperunt *C* 4.

Vetustissimus omnium quos habemus codex C 1a *saec. IX. exaratus non solum menda grammatica veluti verba activa pro deponentibus, accusativos absolutos servavit, sed etiam peculiares exemplaris A lectiones haud raro solus confirmavit:*

c. 29. afferre] *pr. m. A. C* 1*a;* offerre *C* 2*a. b;* auferre *rell.;*
c. 31. eius *pro* ei *A. C* 1*a (pr. m.).*

Codices C 1*b. c easdem corruptelas exhibent, iisdem lacunis laborant, ex eodem exemplari pendentes*:

c. 23. Comminans] *A. C* 2*d;* que *add. rell.;* Comminatus est quippe *C* 1*b. c;*
c. 27. tractum *aut* tractu] *rell.;* prostratam C 1*b. c;*
c. 30. non negarent, ut enim tandem obtenuit, repperit] *rell.;* liceret invenit *C*1*b. c;*
ib. postulat aditum — accedendum] p., ut — se intromittat *C* 1*b. c;*
c. 37. matutinum] *om. C* 1*b. c.*

Auctor igitur exemplaris communis C 1*b. c textum primigenium non intellegens nonnunquam ferro ignique grassatus est atque nomen* Bobo *(c.* 20*) in plerisque codicibus* Bolo *depravatum immutavit in* Abbo. *Idem lictorum numerum non tangens, quem C ad Ursini c.* 19. *duplicaverat, locum ad eos spectantem exemplari A similiorem reddidit:*

c. 35. duobus iniunxit famulis] *A;* iniunxit quattuor e f. *C* 1*b. c;* quattuor iussit e f. (e f. i. *C* 1*e*) *rell.,*

sed vereor, ne verbum iniunxit *coniectura assecutus sit, verbum* iussit *c. dat. et* ut *emendaturus. Attamen in libris C* 1*b. c. d lacunam quandam recensionis C tam splendide suppletam reperies:*

c. 20. qui magis terrenis desideriis [vel lucris temporalibus augenda pecunia vigilant, dum de animabus sibi commissis *add. C* 1*b. c. d; hiant pr. m. C* 1*a.* 2*a. b;* occupati *m. al. add. C* 1*a;* inhiantes *add. C* 1*e. e*;* deserviunt et *m. al. add. C* 2*a, habent C* 2*c. d;* et *add. C* 3*a;* quam Christo Deo militant et *add. C* 3*b. c. d. f*], unde districto iudici reddituri sunt *[ita C* 1*b. c;* sumus *rell.]* rationem, nihil curant] qui magis terrenis desideriis inhiabant (inhiebant *C* 4) et celestia non curabant *C* 4. 4*a,*

si verbum confirmativum vigilant *ad episcopos relatum cum negativo* nihil curant *comparaveris, ut interpolatorem haec e fonte eximio deprompsisse persuasum mihi sit. Libri autem C* 1*c. d multo magis interpolati sunt quam C* 1*b:*

c. 30. metuebant] *C* 1*b. e. e* cum rell.;* Ebremerdum, id est Hebroinum, filium perditionis et stipulam inferni *add. C* 1*c. d;*
ib. saevum tyrannum] *C* 1*b. e. e* cum rell.;* idem bon(a)e memori(a)e Ermenarius (Ermerarius *C* 1*d*), qui post eum, sicut supra taxavimus, episcopatui honore sublimatus est *add. C* 1*c. d,*

atque altero loco interpolator fraudem ipse prodidit, verba bonae memoriae *Hermenarii nomini addens, cuius iussu auctor librum conscripserat. Etsi codices C* 1e. e* *locis citatis neque cum C* 1c. d *neque cum C* 1b. c. d *faciebant, tamen inter eos et codices C* 1c. d *necessitudo quaedam intercessisse videtur:*

c. 8. supervenerat] superaverat *C* 1c. *d. e. e*; supereveneratr *C* 1b. 2a. *c;*
ib. ideo cor eius — sententiam] *C* 1b *cum rell.; om. C* 1c. *d. e. e*;*
c. 15. surrexerunt contra alios et qui pacis foedere debuerant] *om. C* 1c. *d. e. e*;* et patriam *suppl. C* 1e. *e**.

Librarii C 1e. e* *alias quoque lacunas coniectura expleverunt (c.* 16*) aut vocabula singula interpolaverunt (c.* 3*) neque enim recentioris aevi multum intererat, quam accurate textus posteris traderetur.*

Classis C 2 *libri in c.* 40. *desinentes iisdem mendis inquinati sunt, iisdem locis hiant:*

c. 12. post discessum viri Dei rex petitionibus populi] post d. vir Dei respectantibus populis *C* 2*a. b. c. d;*
c. 25. in quinque milibus solidorum fuit aecclesiae] *om. C* 2*a. b. c. d.*

Optimi huius classis libri C 2*a. b cum A et C* 1*a sermonem parum litteratum auctoris quam accuratissime servaverunt, dum C* 2*c et C* 2*d magis magisque textum ad grammaticae leges emendant atque interpolant:*

c. 31. propriam] domum *add. C* 2*c. d et m. al. C* 2*a;*
c. 32. sed cur sine] sed cursione *C* 2*a (pr. m.). b;* sed ne ante tempus *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a,*

neque vero semper eodem modo a reliquis discrepant:

c. 10. hipocritis] somno *add. C* 2*c;* domo *add. C* 2*d et m. al. C* 2*a;*
c. 11. defensare] desenre *m. al. corr.* desevire *C* 2*a et sic C* 2*c;* desentire *C* 2*b;* deservire *C* 2*d.*

Soloecismos codicum C 2*a et C* 2*b librarii posteriores aegre ferentes lectionem primigeniam exstirpaverunt, et ille manu saec. XII. atramentoque pallidiore ad exemplar quoddam C* 2*d correctus est, sed eo praestat, quod erasa ibi adhuc melius discerni possunt quam in altero. Per hanc autem classem et inprimis per libros C* 2*a. b lectiones codicis C* 1*a et rectae et falsae plerumque confirmantur:*

c. 6. auso] aciso *pr. m. C* 2*a; vocabulum eras. C* 2*b;* absciso *pr. m. C* 1*a;* ausu *rell.*
c. 10. Hunc] Nunc *pr. m. C* 2*a. b cum C* 1*a; item c.* 19. Hunc] Nunc *pr. m. C* 1*a.* 2*a;*
c. 17. Genesi] Generi *C* 2*a. c cum C* 1*a (pr. m.);* Gentari *pr. m. C* 2*b; om. C* 2*d;*
c. 21. interfectus] infectus *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b;*
c. 22. Ego] Ergo *C* 2*a. b cum C* 1*a (pr. m.);*
c. 23. iter] inter *C* 2 *cum C* 1*a;*
c. 24. confirmans] *A cum rell.;* firmans *C* 2 *cum C* 1*a;*
c. 30. de c. archana] *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b;* de c. archano *rell.;*
ib. reverenter] *A. C* 1*b. c. e**. 4*;* severentem *C* 2*a. b cum C* 1*a;* reverentem *C* 1e. 2*c. d.* 3*a. b.*

In eo igitur ex quo utrique libri et C 2 *et C* 1*a pendent exemplari littera* h *facile legi poterat* n, u *autem* ci, *et* r *et* s *tam similiter scriptae erant, ut altera pro altera accipi posset. Archetypum utriusque fortasse litteris semiuncialibus exaratum erat, quem fontem C* 1*a melius reddidit quam classis C* 2. *Cumque qui in hac prologo subiectus est locus* quoniam — ante oculos mentis defero *in C* 1*a minime adsit, ipsum ad auctorem non amplius referam, id quod olim statueram*[1]*, sed interpolatori attribuam. Etsi menda minima eadem in C* 2*a atque in C* 2*b reperiuntur:*

1) *Cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 575.

c. 6. adulando] adululando *C 2a. b;*

c. 8. hostem] horum *pr. m. C 2a. b,*

tamen codex C 2a propius cum exemplari coniunctus est, ex quo libri C 2c. d pendent, quam cum C 2b:

c. 1. esse lima] *C 2b* (ee lima) *cum rell.;* celima *C 2a. c;* celitus *C 2d.*

Libri vero C 2c. d. e eodem loco hiant:

c. 23. nec diu] *om. C 2c. d. e;* nec diis *C 2a. b.*

Inter libros tertiae classis optimus codex C 3a praestat, qui non solum ad confirmandum sermonem primigenium facit, sed etiam interpolatione ea vacat, quam in C 3b. c. d. f c. 20. adesse supra dixi, immo locum exhibet, qui in C 3b. c desideratur:

c. 11. ut — vitam suam] *C 3a cum rell.; om. C 3b. c.*

Menda libris C 3 communia non desunt:

c. 27. decrevisset] concederet *add. C 3a. b. c,*

et deficiente codice C 3b reliqui his locis inter se conveniunt:

c. 43. multitudo] sanitatem *add. C 3a. c. e. f:*

c. 44. concedere] *om. C 3a. c. e. f.*

Codex C 4 adeo retractatus est, ut locis haud paucis cum textu genuino vix comparari possit. Cum codicibus C 1b. c et inprimis cum deterioribus primae classis C 1e. e nonnumquam convenit:*

c. 2. reddentecrata visa videntibus] redintegrata visa dant videntibus *C 4 cum C 1b;* erecta reddunt vera vid. *C 1c. e. e*;*

c. 6. cogno(u)scens] *C 1a. 2. 3;* agnoscens *C 4 cum C 1b. c. e. e*:*

c. 9. occasione] accusatione *C 4 cum C 1b:*

c. 12. habitaculum] cubicula *C 4;* cubiculum *C 1b;*

c. 22. praedet] *C 2a. b. c;* perdat *C 4 cum C 1b. c. e. e*;*

c. 29. simulans se dolere cum] sim. se (velle *add. C 4)* vindicare cum *C 4 cum C 1e. e*;* dolere *om. C 1b. c;*

c. 30. afflato tacte] afflatu dante *C 4 cum C 1e. e*.*

Licet neglegentissimo archetypi C 4 auctori fides perparva adhibenda sit:

c. 5. sortierat] *pr. m. C 1a. 2a. b. 3a;* acceperat *C 4;* sortitus erat *rell.,*

tamen codex nonnumquam solus cum A convenit:

c. 26. cognomento] *C 4 cum A; om. C 1e. e*;* cognomine *rell.;*

c. 28. Ebroinus] *C 4 cum A;* perditus *add. rell. codd.,*

immo mendo eodem laborat:

c. 37. incredulitatis] incrudelitatis *C 4 cum A.*

Etiam in priore operis parte, quae in A desideratur, vera lectio uno loco in nullo libro legitur nisi in C 4:

c. 20. Bobo] *C 4;* Bolo *C 1a. e. e*. 3a. b. d.*

Ad Passionem primigeniam recensendam praeter exemplar A codices C 1a. b. c. e. e. 2a. b. c. d. 3a. b. 4 adhibui. Ex his librum A ipse contuli collatumque iterum recognovi, itemque C 1b. c. e. 2a. c. d. 3b. 4 a me collati sunt, reliqui a W. Levison, nisi quod librum C 1a et ipse ad litteram comparavi. E libris levioris momenti C 1b. c. 2c. d discrepantia lectionum variantium plena non adnotata est, cum peculiaribus eorum ineptiis apparatum onerare nollem, atque deteriores codices C 1e. e*. 4 multo minus curavi inprimis in media operis parte, quam A exhibet. Hunc ducem quam maxime secutus sum eoque deficiente librum vetustissimum C 1a, qui deficientibus quoque libris C 2 singularis auctoritatis est.*

Ad sermonem auctoris illustrandum commemorare libet, neutra declinationis 2 non numerum pluralem in -a facere, sed singularem et in primam declinationem transire:

Prol. opteneat oportuna suffragia] *C* 1*a* *(pr. m.)*. 2*a*. *b*. *c*;
c. 18. secularem armam] *C* 1*a*. 2*a*. *b*;
c. 28. 37. spoliam] *A*,

immo neutra tertiae declinationis eodem modo tractari:
c. 21. Haec omnia, quam cernitis] *C* 1*a*. 2*a*. *b*.

In optimis codicibus infinitivus pro coniunctivo imperfecti haud raro legitur:
c. 1. esse *pro* esset *C* (1*a*). 2*b*;
c. 33. confitere *pro* confiteret *A*;
c. 36. permanere *pro* permaneret *A*;
ib. debere *pro* deberet *A*;
ib. errare *pro* erraret *A*.

Etiam orthographica nonnulla optimis codicibus inter se consentientibus confirmantur:
h *addita*: his *pro* is *A*. *C* 1*a*. 2*b*; hos *pro* os *A*. *C* 1*a*;
o *pro* a: colom(p)nia *pro* calumnia *A*. *C* 2*a*. *b*;
o *pro* u: tonicam *A*. *C* 1*a*;
ti *pro* ci: sequatibus *A*. *C* 2*b*;
y *pro* i: cybo *A*. *C* 1*a*;
geminatio consonantium male omissa: comendans *A*. *C* 1*a*; comentum *A*. *C* 1*a*. 3*b* *et* *C* 1*a*. 2*b*; comiserunt *A*; inocuam *A*; inferentur *A*. *C* 1*a*. 2*b*.

In universum vetustissimi librarii C 1*a rationem scribendi subsequi malui, qui e. gr. constanter formam antiquam* occansio *exhibet, quam pravos librarii A mores imitari (e. gr.* ęssę, offerræt*), qui suam cuique auctori indolem obtrusit. Attamen in iis partibus, quas A solus servavit, quicquam immutare nolui.*

Ursini libro recensendo omnium quos habemus Passionis Leudegarii codicum antiquissimus B 1 *saec. VIII/IX. praesto erat neque vero accuratissimus atque nonnulla ipsius menda vel ad librum persimilem B* 1*a, qui ex eodem exemplari pendet, emendari licuit. Uterque codex hic illic non solum hiat, sed etiam interpolationibus inquinatus est, atque codex B* 1 *etiam a librariis posterioribus foedissime tractatus est, plurimis locis erasis et interpolatis, ita ut scriptura primaria restitui non possit nisi per codices B* 1*. 1*a*. *Cum etiam codex B* 2 *ex insigni exemplari non adeo religiose exscriptus sit, quam maxima auctoritas classi B* 3 *et inprimis libris B* 3*b accedit optime fundatis. Facultatem discernendi vera et falsa cum reliqui libri C praebent, tum vetustus codex C* 1*a*. *Licet narrationem quam ex Ursino deprompsit compilator C praetermissis verbis aut syllabis nonnumquam mutilaverit:*
c. 14. [non sonum *om*. *C*] vocis;
c. 17. vindictam] *B*; dictam *C* 1*a*; dicta *rell*. *C*;
c. 28. navem ne] *B*; *haec om*. *C*,

tamen exemplari praestantissimo Passionis B usus est, ita ut codices qui supersunt Ursini ad ipsum emendari possint:
c. 27. aderat] *recte* *C* 1*a*. *e*. *e**. 3*a*. 4 *(cf. supra c*. 26: quo prope aderat*)*; erat *B*;
ib. Chrodbertus] *C* 1*a* *(pr. m.)*; Hrodbertus *C* 3*a*; Ruodbertus *C* 1*e*. *e**; Rotbertus *C* 3*b*; Bertus *B* 1. 1*a*. 3*a*. *C* 1*c*. 4; Berthus *B* 3*b* 1. 2: *agitur de Chrodoberto episcopo Turonico.*

Comparatis autem inter se libris B et C, vel exemplar ex quo B 1. 2 *pendent mendis quibusdam inquinatum esse et hiasse liquet atque etiam B* 3*a nonnumquam his adiungitur:*
c. 14. caelitus] *B* 3*a*. *b* 1. 2 *cum* *C*; celest: *B* 1 *(pr. m.)*; celesti *pr. m.* *B* 1*; caelestis *B* 1*a*. 2;
c. 17. deportati] *B* 3*b* 1. 2. 3 *cum* *C*; depotati *B* 1; deputati *B* 1*a*. (2. 3*a*);
c. 24. facultas] *B* 3*a*. *b* 1. 2 *cum* *C*; *om*. *B* 1. 1*a*. 2;

c. 26. viculo] *B* 3$b^{1.2}$ *cum C (cf. infra c.* 27: in quendam vicolum Hicurande*)*; vico *B* 1. 1*a*. 3*a* *(B 2 deest)*.

Attamen alibi codex B 2 solus cum libris C veram lectionem tradidisse videtur:

c. 29. recto itinere] *B* 2 *cum C*; directo itinere *B* 1. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$,

qui etiam sermonem barbarum religiose servavit.

Libri B 3, *in quibus locos eosdem transpositos esse supra dixi, eadem verba omittunt:*

c. 27. cum traheretur a custodibus] *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$,

eandem textus depravationem exhibent:

c. 20. latenter a suis] (l. *om.*) a ministris *B* 3*a*. $b^{1.2}$.

Ex his B 3$b^{1.2}$ *propiore gradu inter se coniuncti sunt, eodem loco hiantes:*

c. 21. ad domicilium suum pergens] *om. B* 3$b^{1.2}$,

atque omnes huius familiae libros insigni auctoritate superat B 3b^{1}*:*

Prol. edire] *B* 3b^{1}; edere *B* 3*a*. b^{2}; edicere *B* 1;

c. 15. cui nomen] cui nomine *B* 3b^{1}; (cui *om.*) nomine *B* 3*a*. b^{2};

c. 27. absconse a se] *B* 3b^{1} *cum C* 1*a*. 3*a*; a se *om. rell.*

Codices C in iis partibus, quae ex Ursino depromptae sunt, eandem indolem servant quam in Passione vetustissima, iterumque codices C 1*a*. 2*a*. *b reliquis puriores esse patet:*

c. 12 *(= Passio I, c.* 29*)*. quoniam] *C* 1*a (pr. m.)*. 2*a (pr. m.)*. *b*; Qui conversus ad Ebroinum (Hebr. *C* 1*c*) dixit *C* 1*b*. *c*; ut accusarent Hebroinum, dicentes *C* 1*e*. *e**; Et ait sanctus Leodegarius: O miser Hebroine *C* 2*c*. *d et m. al. C* 2*a*; Qui dixit ad Hebroinum *C* 3*a*. *b*; Qui cum adstaret, Ebroyno sic ait, quoniam *C* 4.

Magnam enim compilatoris C lacunam ipsi soli interpolatis verbis alienis non suppleverunt. Iidem pares origine se ipsos etiam in Ursino praestant:

c. 18. quia] *B cum rell.*; qui *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*;

c. 19. ego] *B cum rell.*; ergo *C* 1*a*. 2*a*. *b*.

Praestantissimus codex C 1*a nonnumquam solus cum B facit, reliquis libris degenerantibus:*

c. 26 *(= Passio I, c.* 42*)*. ubi erat] *C* 1*a cum B*; (ubi *om.*) erat *rell.*;

ib. peracta] *C* 1*a (pr. m.) cum B*; pertracta *rell.*

Quod codex C 1*c una cum ipso vocabulum servavit in reliquis C libris praetermissum:*

c. 30. peraccessit] *C* 1*a*. *c cum B*; *om. C* 1*e*. *e**. 3*a*. *b*. 4,

aut unus solus cum B veram lectionem tradidit:

c. 12. arcessere] accersiri *C* 1*c*; ad(s)sistere *C* 1*a*. *e*. *e**. 2. 3; adstare *C* 4;

c. 16. sede] *C* 1*c cum B*; *om. rell.*,

reminisci oportet eundem quam maxime interpolatum ésse mihique librarius e quodam Ursini codice hanc aliasque lectiones notabiles deprompsisse videtur, id quod fortasse hic locus confirmat:

c. 28. quiescere] *C* 1*a cum B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; compescere *C* 1*c cum B* 1 *(e corr.)*; facere quiescere *C* 1*e*. *e**; conquiescere *C* 4.

Certe C 1*c propiore necessitudine cum libris C* 1*e*. *e* cohaeret:*

c. 13. Gaerinum] Germanum *C* 1*c*. *e*. *e**,

qui ipsi quamvis vitiosissimi uno loco soli cum B conveniunt:

c. 25. magnisque suavitatum] *C* 1*e*. *e* cum B*; magisque suavitate *C* 1*a (pr. m.)*. 4; magnaeque suavitatis *C* 3*a*. *b*; et suavitatem *C* 1*c*.

Codex C 2*a inter affines suos praestat:*

c. 21. fuisset] *rell.*; fuisset *pr. m. corr.* habuisset *C* 2*a*, *et sic C* 2*b*. *c*.

Menda vero quae in melioribus libris C 2*a*. *b deprehenduntur in deterioribus C* 2*c*. *d exaggerata sunt:*

c. 18. pollicebantur] publicebantur *C* 2*a*. *b*; publice fatebantur *C* 2*c*; *hiat C* 2*d*.

Librarius parum accuratus codicis C 4 Ursiniana iisdem naevis inquinavit, qui libro C 1c adhaerent:

c. 17. rex et Ebroinus cum] *rell.;* eo tempore cum rege *C 4 cum C 1c;*

c. 18. lumen] *C 4 cum C 1c. B; om. rell.;*

c. 31. quidem] vero *C 4 cum C 1c. e,*

unusque solus veram lectionem raro servavit cum B, sicut in Passione I. cum A:

c. 15. tua] *C 4 cum rell. B;* tuta *C 1c. 2c. d cum B 3*$b^{1.2}$*; om. B 1. 1a;* tanta *C 1a. 2a. b;* arta *C 3a. b;* magna *C 1e. e*;*

c. 25. olim] *C 4 cum B;* olone *C 1a;* Leudegario *C 3a. b; om. C 1e. e*; hiat C 1c.*

Animadvertas, quantum codices C 3a. b locis difficilioribus de recta via declinaverint.

Codices B 1. 2. 3a. $b^{1.2}$ *ipse contuli, B 1a autem W. Levison contulit. E libris C discrepantiam lectionum variantium antiquissimi codicis C 1a integram adnotavi atque etiam codicum C 2a. b et C 3a rationem habui, cum reliquos non curaverim nisi raro.*

Libri C 1a. 2a. b una cum melioribus B etiam falsa aut genera aut casus optime tradiderunt:

c. 16. ad quendam villam] *B 2. C 1a (pr. m.). 2a. b;* ad quendam villa *B 1a;* ad quandam v. *rell.;*

ib. in eodem monasterium] *pr. m. B 2. C 1a. 2a. b;* in eodem monasterio *rell.,*

immo seorsum et C 1a et C 2a. b grammaticam rusticam haud raro servaverunt:

c. 15. ostendidit] *pr. m. C 1a;* ostendit *rell.;*

ib. dultia sua fulgebat *(ita pr. m. C 1a;* fulgebant *rell.)* eloquia;

c. 16. commorabat] *C 2a. b;* commorabatur *rell.;*

c. 23. lugiendus] *C 2a. b;* lugendus *rell.;*

c. 30. corpus amotus] *C 1a (pr. m.);* c. amotum *rell.*

Attamen libri C 2a. b aevi illius consuetudinem non semper intellegentes textum quoque depravaverunt:

c. 13. quieverat] *pr. m. B 2. C 1a;* qui evenerat *C 2a. b;* quiverat *rell.*

Item orthographica ad meliores codices B et ad insignem librum C 1a formanda erant, qui lectiones illorum haud raro confirmavit:

e *aut* ae *pro* i: martyres *gen. B 2. C 1a;* su(a)e temporis *B 1. 1a. 3*b^{1}.

i *pro* e *aut* ae *in decl.:* proceris *acc. pl. B 2. C 1a;* nauti *B 1. 1a. C 1a;* vasa, qui *B 1. 1a. C 1a; in coniug.:* adsisterit *B 2. C 1a;* fierint *B 1. C 1a.*

gi *pro* i: *c.* 24. regi] *B 3*b^{1}*. C 1a (pr. m.):* rei *rell.*

h *pro* ch: brahia *B 1. 3*b^{1}*. C 1a.*

h *om.:* orarum *B 1. 2. 3*b^{2}*. C 1a.*

o *pro* e: obtemporans *B 1a. 2 (c. 22).*

oe *pro* ae: poene *B 1. C 1a.*

ti *pro* ci: offitiis *B 1. C 1a.*

E tribus Passionibus primo Ursini liber publici iuris factus est, deinde compilatio C subsequebatur atque textus primigenius intactus iacebat, donec a nobis editus est.

L. Surius, *De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae* 1574, *tom. V, p.* 491—499, *Ursini 'stylum passim non nihil elimavit' multaque silentio praeteriit, sed adhuc intellegi licet, textum retractatum codice quodam classis B 3 niti; cf. c.* 20. deportatus a ministris *(= B 3a.* $b^{1.2}$*); c.* 27. cum traheretur a custodibus *om. (= B 3a.* $b^{1.2}$*).*

A. du Chesne, *Historiae Francorum scriptores coaetanei, Lutetiae Parisiorum* 1636, *tom. I, p.* 600—616, *compilationem C 'ex vetusto cod. Ms. Iacobi Sirmondi S. I.', scilicet e codice C 4, princeps eruit, adiungens p.* 617—625. *editionem Ursini Surianam.*

I. Mabillon, *Acta Sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis* 1669, *Saeculum II, p.* 680—698, *Passionem C repetens editionem Chesnianam cum apographo Chesniano comparavit, scilicet cum codice nostro C 1c, unde peculiares lectiones et hiatus eiusdem exemplaris in ipsius editione reperiuntur, p.* 698—705. *autem Ursini librum ad codices*

monasteriorum S. Germani Pratensis (B $3b^{6}$*?) et S. Cornelii Compendiensis a sermone Suriano purgavit, sed miracula et translationem inde a c.* 21. *fere omnia praetermisit, cum eadem iisdem fere verbis iam in Passione C edita essent, neque quisquam postea hanc libri Ursiniani partem curavit a Surio retractatam. E duobus autem quibus ad Ursinum recensendum usus est codicibus alter ad classem B* 1, *alter ad B* 3 *pertinuisse videtur, atque uterque inferioris notae erat. Etiam e codice B* 4*c lectiones nonnullas discrepantes margini adscripsit unumque locum interpolatum in adnotatis attulit atque de indole huius recensionis recte iudicavit. Habuit autem apographon codicis illius manu Blasii le Feron doctoris ac socii Sorbonici, canonici Carnotensis descriptum. Exemplar quoque A ei notum erat, sed accuratius in ipsum non inquirens purum eius textum ab interpolato C discernere nequibat.*

Dom M. B o u q u e t, *'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis* 1739, *tom. II, p.* 611—632, *et* M i g n e, *Patrologia latina, Parisiis* 1851, *tom. XCVI, col.* 335—374, *utriusque Passionis editionem Mabillonianam ad unguem iteraverunt.*

Cornelius B y e u s, *Acta Sanctorum, Antverpiae* 1765, *Octob. tom. I, p.* 463—481, *Passionem C e codice Musei Bollandianorum P. Ms.* 16 *(nobis C* 3*b) edidit collatam cum utraque editione et Chesniana et Mabilloniana. Praeterea lectiones variantes attulit et apographi, 'quod cum Ms. Cornelii Duyn collatum notatur', scilicet cum eodem quem modo descripserat codice C* 3*b, et codicis Broniensis (nobis C* 3*c), quem Petrus Franciscus Chiffletius quondam exscribi iusserat, et codicis S. Salvatoris Ultraiectini similis C* 1*e.* e^{*}, *quibus Broniensem alterum addidit, fortasse etiam C* 3*c geminans. Hiatum codicis C* 3*b c.* 33—37, *quem et in codice suo et in apographo repperit, ope libri C* 3*c supplevit, sed verba singula in illo praetermissa textui minime reddidit. Ad Ursini librum recensendum p.* 485—490. *apographon codicis Divitaugiensis (nobis B* 1^{*}*) anno* 1748. *acquisitum et nonnullos classis B* 3 *libros adhibuit, scilicet codices Musei Bollandianorum saec. XIII. Q Ms.* 5 *(hodie*[1] *Bruxellensem n.* 3181, *antea n.* 7483—6, *fol.* 54—61'*), P. Ms.* 159 *(nobis B* $3a^{1}$*), et apographon excerptum ex Ms. S. Maximini Treviris (nobis B* $3a^{3**}$*) collato cum codicibus ecclesiae S. Audomari (nobis B* $3a^{2}$*), Bonifontis, Marchianensis*[2]*. Habuit alterum quoque apographon, collatis inter se codicibus S. Benigni Divionensis et Romarici montis, libris scilicet classis B* 4,[3] *atque in Divionensi quartus lictorum c.* 19. *Wadardi nomine distinguebatur, sicut in B* 4*c. Alteram Passionis B partem inde a c.* 21. *Byeus omnino praetermisit, 'cum ea nomine Ursini repetere supervacaneum foret', licet expilatorem C melius suppressisset quam auctorem primigenium.*

Ex hac editione pendent I. G h e s q u i e r u s *et Cornelius* S m e t i u s, *Acta sanctorum Belgii IV, p.* 63—106.

Vitam Leudegarii martyris in ipso quo corpus translatum erat monasterio S. Maxentii Pictavico monachus saec. IX. versibus heroicis eo consilio celebravit, ut die festo patroni carmen legeretur, sicut ipse in prologo[4] *testatus est:*

Me patronus agit noster vel dicere pauca,
Annali propere nunc redeunte die.

Ursini opere usus in priore libro curriculum vitae, in posteriore miracula et translationem exposuit atque ad finem progressus cum structuram basilicae S. Maxentii accurate descripsit, tum de sepulchris et Leudegarii et Maxentii hos versus composuit[5]*:*

Subter cripta sinu sacratam continet aram;
Postibus e summis gradibus spatiatur ad illam,
Inde iterum scalis ad summas scanditur aedes;
Illic ara nitet fulvo constructa metallo,

1) *Van den Gheyn, 'Catalogue des Mss. de la bibl. royale de Belgique', tom. V, p.* 151. 2) *Codex nunc Duacensis n.* 842, *saec. XII, fol.* 81'—86', *desinens c.* 20 *(= B* $3a^{7}$*); cf. Anal. Boll. XX,* 398. 3) *Bibliotheca hagiogr. lat. II, p.* 722. 4) *Prologus v.* 27 *sq.* 5) *Lib. II, v.* 494 *sqq.*

Continet haec gremio sacro veneranda talenta[1];
Permeat inter has aras solidum pavimentum;
Hic requiem iuxta placidis Maxentius almus
Aedibus accepit servatque palatia sacra.

Anno autem 857. *Pippinus II. rex Aquitaniae cum Danis coniunctus Pictavorum urbem devastavit*[2] *annisque* 863. *et* 865. *Nortmanni redierunt*[3], *ecclesiam S. Hilarii urbemque incendentes, atque probabile est una cum Maxentio Leudegarium tunc in Armoricam a monachis translatum esse. Carmen antea compositum esse recte conclusisse mihi videntur cum alii tum qui novissimus illud ad codicem unicum Sangallensem n.* 573, *saec. X. in., edidit Ludovicus T r a u b e b. m., Monumenta Germaniae, Poetae Latini aevi Carolini III, p.* 1 *sqq.*

Etiam in monasterio Murbacensi sacro cum aliis patronis tum Leudegario martyri, cuius caput monachi habere sibi videbantur[4], *Ursini liber in novam formam redactus est, quae aevo recentiori conveniret. Eberhardus enim abbas, quo petente a.* 1041. *libertas ecclesiae S. Desiderii ab Hugone archiepiscopo Vesontino synodo congregata restituta est*[5], *cum Passionis parum lucidam parumque ordinatam condicionem conquereretur, quam 'neglegentiae transcribentis seu forte ignorantiae dictantis' tribuit*[6], *cumque quam maxime aegre ferret, Leudegarium 'nefariumque illius persecutorem Hebroinum' pluribus locis per antiquum illum scriptorem, scilicet Ursinum, aequales factos esse, F r u l a n d o clerico suo Vitam 'perlucide' enucleandam*[7] *tradidit, isque abbatis sui auxilium expectabat in criticos, qui suum opusculum cum 'prioris scriptoris' conferentes male tussirent. In priore libro curriculum vitae usque ad sepulturam, in posteriore miracula enarravit. Cum Ebroini nomini Ursinum nimium pepercisse existimaret, ipse foedissimis conviciis illum insectatus est*[8] *atque exilium martyris Luxoviense enarrans (I,* 17*) scite locum suppressit, quo Eberhardus offensus erat, scilicet Leudegarium ea quae in Ebroino peccasset confessum esse et utrumque vicissim veniam petentes stetisse concordes*[9]. *Leudegarium autem ortum esse statuit (I,* 2*) e parentibus clarissimis et inter Francorum principes non mediocris potentiae et complures eiusdem prosapiae adhuc principatum 'in glorioso regno Franciae' obtinere contendit, quare auctorem non multo post martyrem ad opus suum aggressum esse Mabillonius coniecerat. Interim historiae regum Francorum omnino imperitus Chlotharium III. filium Chlotharii II. regis fuisse voluit*[10], *non pronepotem, atque etiam Balthildem uxorem huic attribuit, quam re vera nepos eius in matrimonium duxerat. Item Childericum II. et Theudericum III. filios Chlodoveo II. abstulit et proavo eorum subdidit*[11]. *'Imperatori suo' scripsit (I,* 10*) Leudegarium studiosius et plurimum deservisse, scilicet Chlothario III. regi. Neque longi quos personis suis attribuit sermones auctoris fidem confirmare possunt. Percussorem martyris Wardardum nominavit (I,* 41*) neque ipsum solum delictum luisse voluit, sed etiam omnem eius subsequentem parentelam, quae* unius, *inquit (I,* 43*)*, cruris claudicatione debilitata antecedentis culpae portat adhuc indicia. *Miracula, quae praemisso prologo (II,* 1*) librum alterum occupant, duplicis sunt generis. Primo ea patribus congregationis suae enarravit, quae in Aquitania facta esse legerat (II,* 2—30*), scilicet apud Ursinum, ipsumque codice B*1 *simili usum esse e nominibus locorum intellegitur:*

1) *Scilicet Leudegarii corpus.* 2) *Ann. Bertiniani a.* 857. *Cf. Walter Vogel, 'Die Normannen und das fränkische Reich', Heidelbergae* 1906, *p.* 157. 3) *Ann. Bertin. a.* 863. 865; *cf. W. Vogel l. l. p.* 197. 210. 4) *Vita vel passio Leodegarii auct. Frulando II,* 1. 34. 5) *Grandidier, 'Hist. de la province d'Alsace', Argentorati* 1787, *tom. I, docum. p. CCXLIII.* 6) *Frulandi Prologus.* 7) *Frulandus II,* 34. 8) *Frulandus I,* 33: impiissimus cancer et retrogradus, *c.* 34: Infidelis namque retrogradus, *c.* 41: efferus apostata, lividus apostata, *II,* 4: profanatus apostata, *II,* 5: damnandus apostata. 9) *Ursinus c.* 7. 10) *Frulandus I,* 6. 11) *Frulandus I,* 12.

c. 18. **Extramnis** *pro* ex Interamnis *(*ex tramnis *B* 1*);*

c. 21. **Gallinacum** *(= B* 1*) pro* Gelnacum;

c. 25. **Geniolum** *pro* Zezinoialo *(*Geninoialo *B* 1*).*

Inde a c. 16. *versus hexametros textui interposuit minime e carmine Pictavico depromptos, de quo supra egi. Ipse miracula ea addidit quae in Gallia commoratus per oculum martyris patrata esse (II,* 31—33*) didicerat. Is in capella Francorum regis asservabatur et cum aliis aegrotis tum filio cuiusdam principis Odonis nomine salutem attulisse dicitur, sed quo iure ad martyrem luminibus orbatum relatus sit, non satis liquet. Denique in extremo capite (c.* 34*) ad suum Murbacense monasterium transiens, 'pinguissimos colles, vinifera latera applicantes, florigeram vallem Baccheo sanguine abundantem' auctor testis oculatus vivido animo descripsit miraculumque addidit sub Eberhardo abbate tempore rogationum factum, quo cum aliae reliquiae tum Murbacense caput martyris in speciosam planitiem comportabantur.*

Codices plerique in c. 30. *libri secundi desinunt neque auctoris nomen exhibent neque praescriptiones capitum. Opusculum integrum una cum Frulandi nomine e codice Argentinensi editor princeps eruit Iohannes Baptista* Pitra, *'Histoire de Saint Léger évêque d'Autun et martyr', Parisiis* 1846, *p.* 527—568, *isque iam de aevo auctoris rectius iudicavit plerisque viris doctissimis, qui antea de eo disseruerant. Praetermissis iis, quae ex Ursino pendent, reliqua auctoris propria tantum admisi, hos codices adhibens, e quibus principem periisse doleo.*

1*a) Codex* Argentinensis *bibliothecae civitatis G. n.* 90, *saec. XI/XII, Passionarium Murbacensis abbatiae continens, fol.* 146—177, *a.* 1870. *combustus est.*

$1b^{I.\,II}$*) Codices bibliothecae urbis* Colmariensis *n.* 421. *et* 430, *saec. XIII. in. et saec. XIII. provectiore exarati, Breviarium monasterii Murbacensis continent atque ad amussim inter se conveniunt, sed foliis sublatis aut misere discerptis hiant, ita ut alter ex altero supplendus sit. In calendario codici* $1b^{I}$ *praefixo, cuius frustula tantum in altero extant, Leudegarius his diebus commemoratur:*

VIII. Kl. Sept. Excecacio sancti Leodegarii,

VI. Non. Oct. Leodegarii martyris,

VII. Id. Oct. Dyonisii et sociorum eius martyrum. Octava sancti Leodegarii, *atque eisdem in ordine officiorum celebratur, ubi loci e Frulandi opusculo deprompti leguntur hi:*

fol. 251—252 *(fol.* 403—404. $1b^{II}$*).* In excecacione sancti Leodegarii (Leodegerii $1b^{I}$) episcopi. L. I. Comprehendentes igitur impudentissimi hostes — — L. VIII. — cum Garino fratre suo pauca huiuscemodi verba reddidit. Nostra, inquit, salus et remuneracio non in hoc mundo, sed in celorum reservatur nobis tribunicio *(*retributio *perperam Pitra)* = *I,* 27—29.

fol. 283 *(fol.* 427. $1b^{II}$*).* In nativitate sancti Leodegarii.

fol. 283'—285' *(fol.* 427'—428'. $1b^{II}$*).* L. I. Sancti Leodegarii, fratres karissimi, — — L. VIII. — circa ecclesiasticos profectus aggressus est exhibere = *I,* 1—4.

fol. 286'. *(fol.* 429'—430. $1b^{II}$*).* Infra octavam. Invitatorium. Lectio I. Post transactum biennium a passionis tempore — — — *[*— in eo namque| *deficit* $1b^{I}$, *duobus foliis deficientibus, redit II,* 9 *in verbis:* |est victoriam certaminis, *unde textum II,* 2—9, *ex* $1b^{II}$ *supplevi].* L. III. — ignotum fuit = *II,* 2. 3.

Feria III. Lectio prima. Postea vero et furtum — — L. III. — torquebatur cruciabili invidia. Tu. = *II,* 3, 4.

Feria IIII. Lectio I. Misit itaque illuc — — L. III. — Domini miseratio = *II,* 4, 5.

De sanctis Sergi et Bachi a — — *(fol.* 431—431′. 1*b*[II]*)*. Feria V. Lectio I. Hisdem namque diebus et ipse miser — — L. III. — illud vendicare = *II*, 5—6.

Feria VI. L. I. Dicebat enim Pictavensis — — L. III. — victoriam certaminis = *II*, 7—9.

fol. 287 *(fol.* 431′. 1*b*[II]*)*. Sabbato lectio prima. Sed quod opus est argumentis — — L. III. — cartula Pictavensis episcopi = *II*, 9. 10.

1*c) Codex Parisiacus n.* 5361, *olim Philiberti Delamare Divionensis, regii consiliarii n.* 378, *deinde Regius C.* 3901. 4, *saec. XIII, post Ursini librum retractatum (fol.* 2—12′*) Scripturam de corpore sancti Leodegarii, quomodo ad Ebroilum venerit, (fol.* 12′—14′*) exhibet, subsequente epistula martyris ad matrem (fol.* 14′—16′*). Scriptura autem illa non solum ad Danorum incursionem et corpus martyris Ebroilum translatum spectat, sed ei inde a c.* 4. *finis libri II. Frulandi additus est, qui codicibus* 2 *deest, scilicet capita* 31 *(praescr.:* Idus Marci. Translatio beati Leodegarii episcopi et martyris*) usque ad verba c.* 34. perlucide iussit enucleare, *reliquis deficientibus.*

Exemplar Scripturae illius Chiffletius quondam ad maiores Bollandianorum transmiserat, unde Byeus, AA. SS. Oct. I, p. 461, *c.* 31—33, *et p.* 454. *initium c.* 34. *libri II. publici iuris fecit, recte concludens, auctorem V. Leodegarii Murbacensem saeculo XI. multoque serius quam uno saeculo post martyrem vixisse. Totam autem Scripturam ex ipso codice recentiores Bollandiani in Catalogo codd. hagiogr. lat. bibl. Paris. tom. II, p.* 350—352, *ediderunt.*

Codices alterius classis ultra c. 30. *libri alterius non pervenientes finem omnino diversum exhibent, ad quem componendum Ursini liber adhibitus est.*

2*a*[1]*) Codex Parisiacus n.* 16733, *olim S. Martini a Campis n.* 1. 2, *saec. XII, fol.* 72—77.

2*a*[2]*) Codex Parisiacus n.* 5337, *olim comitum Bethuniorum n.* 21, *deinde Regius C.* 3594, *saec. XIII, fol.* 57′—66′, *desinit II,* 9*:* habere advocatum, regnante domino nostro *cet.*

2*b) Codex Montepessulanus H n.* 1, *saec. XIII. in., legendarii monasterii S. Mariae Clarevallensis volumen II, fol.* 118—126.

2*c) Codex Parisiacus n.* 17006 *(Feuillants* 58, 5*), saec. XIII. in., legendarii Fuliensis coenobii S. Bernardi Parisiaci volumen menses Septembrem et Octobrem comprehendens, fol.* 98′—106.

2*d) Codex Parisiacus n.* 5353, *antea Colb.* 332, *Regius* 3593, *saec. XIV, legendarii cuiusdam volumen menses Septembrem et Octobrem comprehendens, fol.* 106—113′.

3*) Codex monasterii S. Petri Albae Augiae (hodie Weissenau) a.* 1803. *comitibus de Sternberg adiudicati*[1] *ideoque postea bibliothecae eorum Liebenauensis loci haud procul a lacu Potamico in Württembergia siti ('Oberamt Tettnang'), n.* 65, *membranaceus formae quadratae saec. XII*[2], *prologo caret, sed praescriptiones capitum nonnullas cum* 1*a exhibet atque cum eodem I,* 23. *post verba* amplitudine fuit donatus *declamationem in Ebroinum addit, quam Pitra paulo supra post verba* presentavit aspectibus *in* 1*a deprehendisse voluit et tamquam prolixam et insulsam praetermisit, scilicet hanc:*

1) *Cf. v. Hoff, 'Das Teutsche Reich vor der franz. Revolution und nach dem Frieden zu Luneville' II, p.* 237. 2) *Codex in Serapeo, ed. Naumann* (1847), *VIII, p.* 45, *ita descriptus est: 'n.* 65. *Vita et passio S. Leodegarii episc. et mart. libri II. Vita S. Martin episc. et Leonardi confessoris sec. XIV'.*

Quem, fratres, quem nunc Ebroinum possumus dicere hominem, ne[a] christianum? Certe, si recte perspicimus, nec homo nec christianus iure post hoc dicitur. Si quis namque rem et proprietatem, pro qua aliquo modo dicitur, amiserit, nomen quidem et vocabulum illud cum re ipsa pariter necesse est ut amittat. Velud album dicimus ab albedine; qua si caruerit, quis illud album dixerit? Nullus utique; album fuisse, sed album non esse potest quivis dicere. Hominem autem ab humanitate denominari liquidum est. Sed hac, ut iam patet et in sequentibus plus claruerit, Ebroinus factus sanctorum persecutor omnimodo caruit. Nullus igitur illum hominem dicat vel humanum, sed potius si recte eum vult vocare, perfidum dicat et inhumanum. Eodem modo et christianus non esse ostenditur. Nam qui caret humanitate, quae est pietatis et dilectionis erga Deum et homines affectus, nec christianum quidem illum audeo dicere. Christianus namque nomen et indicium et quasi caracter est fidei Christi, quae fides si operibus non alitur, ut apostolus[1] ait, nulla est. Cum igitur Ebroinus non solum fidei et pietatis opera non habuerit, sed infidelitatis et crudelitatis actus immaniter sit persecutus, quis illum presumat dicere christianum? *Subsequuntur verba:* Receptus itaque —.

Codicem fortasse Berolinum missum ante hos annos Philippus Jaffé b. m. examinavit, sed solum librum I. contulit neque Miracula curavit, quae in libro II. subsequebantur.

4) *Codex bibliothecae ecclesiae collegiatae S. Ursi* *Augustanae*[2] *(hodie Aosta) item absque prologo incipit atque solum librum I. continet, desinens in his c. 44. verbis:* quamvis latenter, honorifice tamen sepelivit.

Initium finemque me petente ea qua est liberalitate exscripsit Sylvain Nesan canonicus Augustanus.

Codex qui solus perfectus est 1a *multis mendis laborat, quae ad libros* 2 *emendari licet, sed cave, ne Frulandum ipsum corrigas, nam quae I, 44. in* 1a. 3. 4 *pro* Atrabatensi p. *(2d) extat lectio falsa* Arelatensi pago *ex ipso fonte pendet, scilicet ex Ursini codice B* 1*:*

c. 24. Adrabatensis] Arelatensis *e corr. B* 1,

atque etiam II, 9. Arelatensis *pro* Atrebatensis *in* 1*a*. b^{II} *legitur. Ad capita* 31—34. *libri alterius recensenda, quae in* 2 *desunt, optatissimum subsidium nacti sumus* 1*c, sed eo quoque deficiente dubia nonnulla in extremo capite remanserunt. Codices* 1*b*. $2a^{1.2}$. *b. d ipse contuli, liber* 2*c a W. Levison,* 1*c ab H. Lebègue viro officiosissimo collatus est, qui etiam reliquos codices Parisiacos locis nonnullis inspexit postea admissis. Decessori meo codices* 1a *(D),* 1b *(C),* $2a^2$ *(A),* 2d *(B) praesto fuerant, sed litteris quibus eos distinguere voluit nonnumquam parum accurate usus est.*

Carmen francogallicum a G. Paris[3] *saec. X. attributum, quod codex Claromontanus n.* 189. *servavit, item ex Ursini libro pendet, sed poeta vitae cursum celeriter perstrinxit neque textum semper recte intellexit, nonnulla quoque addidit atque percussoris nomen tradidit v.* 227*:*

loquarz uns fel nom a(ut) Vadart
abun inspieth lo decollat.

a) *id quod* nedum.

1) *Cf. Iacobi ep.* 2, 26. 2) *Cf. 'Arch.' IX, p.* 630. 3) *G. Paris, 'La vie de saint Léger' (Romania I, p.* 299*). Etiam W. Foerster et E. Koschwitz, 'Altfranz. Übungsbuch'* 1907, *p.* 77^3 *sqq., alii carmen ediderunt. Cf. A. Ebert, 'Gesch. der Literatur des Mittelalters' III, p.* 365. *H. Suchier, 'Die Heimat des Leodegarliedes' ('Bausteine zur Romanischen Philologie, Festgabe für Adolfo Mussafia',* 1905, *p.* 661—668*), carmen apud Wallonos qui dicuntur et fortasse Bronii compositum esse coniecit.*

Inde quidem G. Paris conclusit auctori pleniorem Ursini textum praesto fuisse eo, quem nunc habemus, sed haec opinio stare nequit mihique potius exemplar interpolatum classis B 4 adhibitum videtur esse. **B. Krusch.**

PASSIO I.

C.

GESTA ET PASSIO SANCTI LEUDEGARII EPISCOPI ET MARTYRIS[a].

DOMINO[b] VERE[c] SANCTO ET APOSTOLICA VENERATIONE COLENDO HERMINARIO[d.1] URBIS AGUSTUDUNENSIS[e] EPISCOPO[2].

Dum sepe a vobis iussus[f] et spiritalium[g] fratrum sancta flagitatione[h] conpulsus, gesta beati Leodegarii[i] martyris atque pontificis tandem scribere sum adgressus. Ideo enim diu[k] implere iussa vel petita distuli, dum duplicem opinionem[l] contra me videbam consurgere, unam ignorantiae caligine[m] metuens[n] et ignaviae, aliam prudentibus in dirisu[o] verens patescere. Oro ergo vestram fidelem devotionem inprimis, ut meae rusticitati veniam detis et tantummodo, quae vobis placuit, clam soli interim lectitetis[p], donec aut cultiore[q] sermone ea, quae nos, vobis iubentibus, usurpavimus, reparitis[r], aut aliorum presolum[s] correcta iuditio, inreprehensibilis, quam post[t] elegitis, post vos probata resedeat dictio. Hoc specialiter peto, ut vires[u] ad huc[v] opus exsequendum, quas mihi conscia[w] denegat imperitia, vestrarum precum solerti[x] studio apud Deum opteneat[y] oportuna suffragia*.

EXPLICIT PROLOGUS[z].

*) *In codicibus C 2a. b. c. d haec addita sunt spuria (v. p. 272):* quoniam ratum habeo, ut non sufficiens sim per ingenium meum de tam almifico martyre[a] plene atque

I. Prol. C 1a. 2a. b. c. d. 3b. 4.

Prol. a) LII. G. et p. s. Leodegarii ep. et martyrum (*m. al. corr.* martyris). V. Non̄ Octobris *C 1a*; G. vel p. s. Leudegarii (Leodogarii *C 2a*) ep. et confessoris (*add.* V. Non. Novemb., *m. al. corr.* Octob. *C 2a*) *C 2a. b*; Incipiunt gesta et passio s. Leodegarii ep. et m. VI. N. Oct. *C 3a*; Prefatio in vitam sancti Leodegarii martyris *C 2c*; Prologus in vitam s. Leodegarii ep. et m. *C 2d*; Incipit prologus in passione s. Leodegarii ep. et m. *C 4*; *praescriptione caret C 3b; prologum om. C 1b. c. e. e*. 3a. Codex A in c. 23. incipit.* b) Cum *C 3b.* c) vero *C 2a.* d) *ita C 1a*; Erminario *C 2a. b. c. d. 3b*; Ermenario *C 4.* e) *ita C 1a. 2a. b. d*; u. Augustud. *C 2c*; u. Augustid. *C 3b*; Augustid. u. *C 4.* f) iustus *pr. m. C 1a.* g) spiritual. *C 3b.* h) flagitione *C 2d (pr. m.)*; flagratione *C 3b.* i) Leodogarii *aut* Leodag. *semper C 2a*; Leodog. *constanter C 2b.* k) divino *C 2a. b (pr. m.)*; divina *C 2c.* l) *ita C 3b*; op(inionem *m. al. in litura*) *C 1a*; opem *C 2a. b. c. d*; penam *C 4.* m) caliginis *C 3b et m. al. C 1a*; caliginem *C 4.* n) et i. m. *C 3b.* o) *ita pr. m. C 1a*; derisu *C 2a. b. c. d. 4*; derisum *C 3b et m. al. C 1a.* p) lectites *C 1a. 2a. b.* q) *ita scripsi*; cultiores *pr. m. C 1a*; cultiori *plerique*; altiori *C 4.* r) *ita scripsi*; reperitis *C 2a. b. c*; repperitis *C 1a. 2d*; reppereretis *C 3b*; repperiatis *C 4*; reparetis *Mab.* s) *ita pr. m. C 1a*; praesulum *C 3b*; sapientum *C 4*; p. c. i. *om. C 2a. b. c. d.* t) *ita C 1a. 2a. b. c. d*; post legatis *C 4*; póstea legatis *C 3b.* u) quas *add. C 4.* v) *ita pr. m. C 1a. 2a. b*; ad hoc *rell.* w) conscia: *C 2a*; conscientiae *C 4.* x) solert(i *m. al. in litura*) *C 1a.* y) *corr.* opteneant *C 1a*; optineat *C 2a. b. c*; op(b)tineant *rell.* z) *ita C 1a. 4*; Explicit prefatio *subscr. C 2c*; *subscriptionem om. rell.*

Nota *. a) martiri *corr.* martire *C 2a.*

1) *Hermenarius primo abbas monasterii S. Symphoriani Augustodunensis (v. infra c.* 12*), deinde episcopus Augustodunensis bis creatus et Leudegarii successor et Bobonis a.* 683, *mense Iunio chartae cuidam Cenomannicae subscripsisse videtur ('Oeuvres de Julien Havet' I, p.* 435*; cf. p.* 398*). Ei Ansebertus successit, idem fortasse episcopus, qui cum monasterio S. Dionysii negotia gessit, in placito Chlodovei III. a.* 692. *prolata (Pertz, Dipl. I, p.* 54*), quique anno insequenti placito eiusdem regis Valencianensi assedit (Pertz, Dipl. I, p.* 58*). Extat eius testamentum a.* 696. *conditum et actoribus ecclesiae S. Nazarii Augustodunensis et S. Symphoriani missum (Pardessus, Dipl. II, p.* 237*).* 2) *Nomen auctoris et vocabulum* peccator *excidisse videntur; cf. Scr. rer. Merov. IV, p.* 61, 25. 650. 741, 17.

(1[a]). Gloriosus igitur ac[b] praeclarus Leodegarius urbis[c] Agustedunensis[d] episcopus, qui[e] christianorum temporibus effectus est martyr novus, ut[f] terrena[g] generositate nobiliter[h] exortus, ita, divina gratia comitante[i], dum[k] a[l] primeva aetate in virili robore adcresceret[m], in quodcumque[n] gradu vel ordine provehebatur, extitit prae ceteris erectus[o]. Cumque a[p] Didone[1] avunculo suo Pectavi[q] urbe[r] episcopo, qui ultra adfines suos prudentia divitiarumque opibus[s] insigne[t] copia erat repletus, fuisset[u] strinue aenutritus et ad[v] diversis studiis, quae[w] saeculi potentes[x] studire[y] solent, adplene in omnibus disciplinae esse[z] lima politus, in eadem urbe ad onus[a] archidiaconatus fuit electus. Tanta[b] in eo[c] subito fortitudinis atque sapientiae robor[d] emicuit, ut inpar prae[e] suis antecessoribus appareret;

perfecte texere oraculum, nisi dindimarum[a. 2] vestrarum precibus[b] fultus fuero[c]. Sed confido de vestra opima atque exuberantissima caritate, ut me[d] non oblivisci debeatis, et textum huius libri secundum[e] divina amminicula peragrare exponendo non differam, tamen[f] timoratis sensibus, quia merita mea iugiter ante oculos mentis[g] defero.

I. Cap. 1. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 1. a) *praescripta sunt:* Incipit (I. *om. C* 1*e**) passio sancti Leodegarii episcopi et martyris (que est VI. Nonas Octobris *add. C* 1*e. e**, *ubi* quod *pro* que) *C* 1*c. e. e**. 3*b*. 4, Incipit vita sancti Leodogarii martyris *C* 2*a. b*, Incipit passio sancti Leodegarii martyris (m. *om. C* 2*d*) *C* 2*c. d*, Incipit vita ac passio beati Leodegarii martyris Christi *C* 3*b*; *praescriptione caret C* 1*a. Capita a me distincta sunt.* b) et *C* 2*a. b. c. d.* c) *om. C* 2*a. b. c.* d) *ita pr. m. C* 1*a*; Agustudunensis *C* 2*a. b. c*; Augustid. *C* 1*b*. 3*b*. 4; Augustud. *C* 1*c. e. e**. 2*d*. 3*a*. e) *eras. C* 1*a*; in *add. C* 1*b*. f) fuit *add. C* 1*b*. 4. g) g. t. *C* 1*b*; t. genorisitate *C* 2*b*. h) est *add. C* 1*e. e**. i) committente *m. al. corr.* conmitante *C* 1*a*. k) *eras. C* 1*a*. l) *om. C* 1*b*. 4. m) excresceret *C* 1*e. e**; cresceret *C* 2*c*. n) *ita pr. m. C* 1*a*; in quocumque *plerique*; in quacumque *C* 2*a. b (pr. m.)*; in unoquoque *C* 1*e. e**. o) *ita C* 1*a*. 2*a. b. c. d.* 3*b et m. al. C* 3*a*; electus *C* 1*c. e. e**. 3*a (pr. m.)*; et rectus *C* 1*b*; rectus *C* 4. p) adid(one *m. al. in rasura*) *C* 1*a*; ab Adone *C* 1*c. e. e**. q) *ita C* 1*a*. 2*a. b* (*pr. m.*); Pictavi *C* 1*b*. 2*b* (*e corr.*). *c*; Pictavae *C* 4; Pictavis *C* 2*d*. 3*a. b*. r) *ita pr. m. C* 1*a*; urbis *rell.* s) operibus *C* 2*a et pr. m. C* 2*b*. t) insig(ni *m. al. in rasura*) c. *C* 1*a*; insignę copię *C* 2*a*; insigne copię *C* 2*c*; i. c. *erasa C* 2*b*; *haec ante* prudent(c)i(a)e d. q. o. *collocant C* 1*c. e. e**. u) *eras. C* 1*a*. v) *ita pr. m. C* 3*b*; ad diversa studia *C* 4; adversis st. *m. al. corr.* a d. st. *C* 3*a*; a (*pr. m. superscr. C* 1*a*, *eras. C* 2*b*) d. st. *rell.* w) quibus *C* 1*b. c. e. e**. 4. x) potenter *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c*; petentes *C* 2*d*, *corr.*; p. s(a)eculi *C* 1*e. e**. y) *ita pr. m. C* 1*a*; studere *rell.* z) o. discipline (*m. al. corr.* disciplinę) :: lima politus in *C* 1*a*: ēē lima (celima *C* 2*a. c*) politus *hic omissa, infra l.* 10. *post* emicuit *inserunt C* 2*a. b. c*; omni disciplina adornatus in eadem — emicuit celitus sublimato ut impar *C* 2*d*; esse *om. C* 1*b*. 3*a. b*; o. d. l. esset p. in *C* 1*c. e. e**; o. disciplinis p. esset in *C* 4. a) *ita C* 1*a*. 3*b*; ad onus archidiaconus (*m. al. corr.* archidiaconatus *C* 2*b*; archydiaconus *corr.* archydiaconii *C* 3*a*) *C* 2*a. b. c.* 3*a*; (ad o. *om.*) archidiaconus (archidia: *pr. m. C* 4) *C* 2*d*. 4; ad onus (Adoni *C* 1*e. e**) ad archidiaconatum *C* 1*c. e. e**; ad ministerium archidiaconatus *C* 1*b*. b) *ita C* 1*a. c. e.* 2*a. b. c.* 3*a*; tantum *C* 1*e**. 2*d*. 3*b*; tantaque *C* 4; tantumque *C* 1*b*; etenim *add. C* 1*e. e**. c) ea *C* 1*a*. 2*a. b* (*pr. m.*) d) *ita pr. m. C* 1*a*; robore micuit *C* 2*a. b. c*; robur (subito *hic collocant C* 1*e. e**) e. *rell.* e) *om. C* 1*e. e**; ut par sui in a. nullus app. *C* 4.

Nota *. a) *corr.* utillimarum *C* 2*b*; intimarum vestrarum *C* 2*c. d.* b) precib:: *m. al. corr.* precum ope *C* 2*b*. c) *om. C* 2*c*. d) mei o. non *C* 2*c*. e) scd̄m ::: (*ras.* nra?) divina *C* 2*a*. f) *corr.* tam *C* 2*b*. g) mentes *C* 2*d*, *corr.*

1) *Dido successor Iohannis episcopi Pictavensis, qui concilio Clippiacensi a.* 626. *aut* 627. *subscripsit (Concilia ed. Maassen I, p.* 201, *cf. p.* 203*), una cum Grimoaldo maiore domus Nivialam ad loca sancta visitanda post mortem Idubergae* († 652) *advenerat, cum Fuilani occisi corpus advehebatur, ipsique idem Grimoaldus Dagobertum Sigiberti regis filium in Scotiam transportandum c. a.* 661. *commisit; cf. Scr. rer. Merov. IV, p.* 428. 451; *supra p.* 90. 2) Dindyma mons est Phrygiae, sacra mysteria, pluraliter declinatur. *Papias.*

praesertim[a] cum mundanae[b] legis censuram non ignoraret, saecularium terribilis[c] iudex[1] fuit. Et dum canonicis[d] dogmatibus esset repletus, extitit clericorum doctor egregius. Erat quoque in disciplina[e] delinquentium[f] vividus[g], qui[h] carnis luxo[i] numquam extitit resolutus; sagati cura[k] pervigil in ecclesiasticorum[l] offitiis, strinuus[m] in[n] ratiociniis, prudens in consiliis, rutilans[o] in eloquiis.

(2). Incubuit interim[a] causa[b] necessitatis, ut[c] in Agustudunense[d] urbę eum ordinare deberent episcopum[2]. Siquidem nuper inter[e] duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat et usque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque unus ibidem occubuisset in morte[f], et alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii[g] etrusionem[3], tunc Balthildis[h] regina[4], qui[i] cum Chlothario[k] filio[l] Francorum regebant[m] palatium, divinum[n], ut credimus, inspirata consilium, ad memoratam urbem hunc strinuum direxit virum ibidem esse episcopum, quatenus et[o] ecclesia[p], quae pene biennium[q] iam[r] quasi viduata in saeculi[s] fluctuatione[t] remanserat, huius gubernationem[u] vel fortitudinem tueretur et ab his quibus inpugnabatur defensaretur[v]. Quid multa? ita[w] in adventum[x] eius[y] territi[z] sunt omnes ecclesiae vel[a] urbes[b] illius adversarii, necnon et hii[c] qui inter se odiis et homicidiis incessanter certabant, ut memoriam transacti scandali non[d] vellent

I. Capp. 1. 2. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c* (*ad l.* 15). *d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 1. a) nam *C* 4. b) mundañ legibus *pr. m. C* 1*a*; m. legi: *pr. m. C* 2*b*. c) tribillis *eras.*, tribunalibus *m. al. in marg. C* 2*b*; tribulis *C* 2*a. d*; *om. C* 2*c*. d) canocis *C* 1*a*, *corr.* e) disciplin(a)e *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c.* f) deliquentium *C* 2*a. b* (*pr. m.*). 3*b*. g) invictus *C* 1*b*. h) quia *C* 3*b*. i) *ita pr. m. C* 1*a*; luxuria *C* 2*a. b. c. d*; luxu *rell.* k) c(ura *in litura*) *C* 1*a*. l) ęcclesia strictorum (*m. al. corr.* strictus *C* 2*b*) off. *C* 2*a. b. c.* m) *ita pr. m. C* 1*a*. n) i(n ra *in litura*)tiociniis *C* 1*a*. o) rutilant (?) *C* 1*a*, *corr.*

Cap. 2. a) interam (*corr.* interim *C* 2*b*) *C* 2*a. b. c*; interea *C* 2*d*. b) casam *pr. m. C* 1*a*; causa: *C* 2*b*; causam *C* 2*c*. c) (ut *om.*) in (*m. al. corr.* ut *C* 2*b*) *C* 2*b. c.* d) Agustadunense *pr. m. C* 1*a*; Augustudunense *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c.* 3*a* (*pr. m.*); Augustudunensi *C* 1*c. e. e**. 2*d*; Augustidunense *C* 3*b*; Augustidunensi *C* 1*b*. 4. e) in *C* 1*e** *et pr. m. C* 1*a*. f) *m. al. corr.* mortem *C* 1*a*, *et sic C* 1*b*. 3*a. b.* g) exilii e(tru *m. al. superlitum*)sion(ē *in litura*) *C* 1*a*; exilii trusionis *m. al. corr.* exilii trusionem *C* 2*a. b*, *et sic C* 2*c*. 3*a. b.* 4; exilium trusionis *C* 2*d*; exilii extrusionem *C* 1*c. e. e**; exilii retrusionem *C* 1*b*. h) Baldhildis *C* 1*e*; Baldhildus *C* 1*e**; Balthiltis *C* 1*b*. i) *ita pr. m. C* 2*a. b*; qu(a)e *rell.* k) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; *corr.* Hlothario *C* 1*a*; Clothario *C* 1*b. c.* 4; Loth. *rell.* l) *superscr. C* 1*a*. m) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*; regebat *rell.* n) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; divino — consilio *rell.* o) *om. C* 1*b*. 3*a. b.* p) *ita* (*C* 1*b. c. e.* 3*b*); aecclesia(m *in litura*) *C* 3*a*; ecclesiam *rell.* q) *ita C* 1*a*. 2*a. b* (*pr. m.*); per biennium *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; biennio *rell.* r) *om. C* 3*a*. s) saeculis *pr. m. C* 1*a* (?). 2*a. b.* t) fructuactione *pr. m. C* 1*a*; fructuatione *pr. m. C* 2*a*; fluctuationem *C* 3*a*; fluctibus *C* 1. u) *ita pr. m. C* 1*a*; gubernatione vel fortitudine *rell.* v) defenderetur *C* 1*e. e**; |saretur. Quid — *p.* 288, 17. regni deiectus *desunt, folio exciso C* 2*c*. w) *versu ex. om. C* 3*a*. x) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b*; adventu *rell.* y) ei(us *m. al. in litura*) *C* 1*a*. z) territae *C* 1*a* (*pr. m.*). *e.* 2*a. b et m. al. C* 3*a*. a) ver *pr. m. C* 2*a*. b) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a. b.* 3*a*; urbis *rell.* c) *ita C* 1*a. e.* 2*a* (*pr. m.*). *b*; illi *pro* et hii *C* 3*a*; hi *rell.* d) scandal(i n *m. al. in rasura*)on v. *C* 1*a*; s. nec vellent *C* 1*e. e** *et m. al. C* 2*a*; non *om. C* 1*c*; s. c̄vellent *pr. m. C* 2*a*; s. nollent *C* 4.

1) *De iurisdictione archidiaconorum disseruit E. Loening, 'Gesch. d. deutsch. Kirchenrechts' II, p.* 334 *sqq., qui Leudegario propinquo ab episcopo potestatem per omnia neque occasione data delegatam esse statuit.* 2) Ragnobertus acsi indignus Augustudunensis ecclesiae episcopus *a.* 660, *die* 26. *Augusti privilegio Emmonis episcopi Senonensis subscripsit monasterio S. Columbae concesso (Pardessus, Dipl. II, p.* 111*), etiam privilegio eiusdem pro monasterio S. Petri nomen suum apposuit (Pardessus II, p.* 114*), atque ecclesia Augustodunensis per biennium fere viduata erat, cum Leudegarius eam nactus est.* 3) *Actio extrudendi.* 4) *Anno* 657 *ex. Franci Chlotharium regem sibi statuerunt cum matre Balthilde regnaturum; cf. Lib. H. Fr. c.* 44.

audire: quia quos praedicatio ad concordiam non adduxerat, iustitiae[a] terror cogebat. Iam enim in[b] episcopato, despensante[c] Domino[d], quantum in alimonia pauperum eius extetit[e] praecipua[f] cura, longum est enarrare per singula. Sed nobis ista[g] tacentibus eius[h] testantur opera[i] vel matricola[k], quae ab eodem instituta residet ad ecclesiae[l] ianuam, vel specierum pulchritudo[m], quae aureo[n] fulgore rutilant[o] in ecclesiae[p] ministerio, necnon et baptisteri[q] ornamenta miris operibus fabricata. Quantumque in amore[r] martyrum eius mens fuit devota[s], silentibus indicat[t] sancti[u] Simphoriani[v] martyris sepultura[w] seu translatio sancti[x] corporis gloriosa. Praeterea[y] innuunt eius[z] industriam ecclesiae pavimenta velaque[a] aurea et[b] atrii constructio nova[c], murorum urbis[d] restauratio[e], domorum reparatio[f], et quae[g] erant nimia[h] vetustate[i] consumpta per se[k] reddentecrata[l], visa videntibus testimonia. Suffitiant haec inprimis pauca de plurimis[1]. Ad illud tempus convertamus eloquio[m], quo[n] adleta[o] Christi contra diabolum dimicandi sumpsit[p] exordium.

(3). Sanctus itaque pontifex[a] Leodegarius dum in Agustidunense[b] urbe felix in pace conversavit[c] episcopus[d], postquam omnia quae deruta[e] fuerant[f] innovassit[g] et in[h] divinis offitiis clericos[i] erudisset[k] praedicationemque[l] assiduus[m] caelestia[n] populum[o] commoneret[p], elymosinarum[q] largitate pauperes[r] refoveret et in Dei

I. Capp. 2. 3. *C* 1*a*. *b*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *d*. 3*a*. *b*. 4.

Cap. 2. a) iustitia &error (*m. al. corr.* et terror) *C* 1*a*; iusticia & error *C* 2*a*; iustici(a)e terror *C* 2*d*. 3*a*; iusticia : : : : : : : (& ŏrror? *eras.*) *C* 2*b*; iustit(c)ia et terror *C* 1*b*. 4; iustitiae horror *C* 3*b*; iustitia et horror *C* 1*c*. *e*. *e**. b) (in *om.*) ep. *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*; (in *add.* *C* 3*a*. *b* *et m. al.* *C* 1*a*; sumpto *add.* *C* 1*b*) episcopatu *C* 1*b*. 3*a*. *b* *et m. al.* *C* 1*a*; (in *add.* *C* 4) episcopatum *C* 1*c*. *e*. 2*d*. 4. c) *ita pr. m.* *C* 1*a*. d) elevatus *add.* *C* 4. e) ex: : : it *m. al. corr.* exstitit *C* 1*a*; ex: : tit, *ras.* p: (?), *m. al. corr.* extitit *C* 2*b*, *et sic* *C* 1*b*. *c*. 3*a*. *b* (*post* praecipua); expetit *C* 1*e*. *e**. 2*a*; expendi *C* 2*d* *et m. al.* *C* 2*a*; excreverit *C* 4. f) p̄cipu: *m. al. corr.* p̄cipia *C* 2*b*; p̄cipiat *C* 2*a*; praeceperit *C* 2*d*. g) ita *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*; ista *ante* nobis *C* 1*e*. *e**. h) test. eius *C* 1*e*. *e**; eius testatur *C* 1*b*. i) operalis matr. *C* 1*b*. k) *ita pr. m.* *C* 1*a*; matricula *plerique*; miracula *C* 2*a*. *b*; atriola, que ante ingressum resplendent ad *C* 1*e*. *e**. l) ecclesiam *pr. m.* *C* 2*a*; ecclesiarum (?) *pr. m.* *C* 2*b*. m) pluchr. *C* 1*a*. n) auro *C* 2*a*. *b* (*pr. m.*). o) *ita* *C* 1*a*. *c*. 2*a* (*pr. m.*). *b*. 4; rutilat *C* 1*b*. *e*. *e**. 2*d*. 3*a*. *b*. p) ecclesia *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*; ęcclesiæ *corr.* ecclesia *C* 2*b*. q) *ita pr. m.* *C* 2*b*; baptisteriori tamenta *C* 2*a*; baptisterii o. (ornomenta *pr. m.* *C* 1*a*) *rell.* r) amorem martyrii *C* 1*b*. s) nobis *add.* *C* 2*d*, *post* silentibus *add.* *C* 1*b*. 4. t) indiciis *add.* *C* 1*e*. *e**. u) : : ci *corr.* sc̄i *C* 2*b*. v) Symph. *C* 1*c*. 2*a*. *b*. *d*. 3*a*. 4. w) sepultura: , *ras.* e *C* 1*a*. x) sc̄o *pr. m.* *C* 1*a*. y) P(retere *pr. m. in rasura*)a *C* 1*a*. z) *m. al. in litura* *C* 1*a*; ei industria *pr. m.* *C* 2*a*; eius industria *C* 4. a) *ita* *C* 2*a*. *b*. *d*. 3*a*. *b*; velaq: : e aurea *pr. m.* *C* 1*a*; vel laquearia *C* 1*b*. 4; vel laquearia aurea *C* 1*c*. *e*. *e**. b) vel *C* 1*e*. *e**; *om.* *C* 4. c) que *add.* *C* 2*d*; et *add.* *C* 1*c*. *e*. *e**. d) que *add.* *C* 3*b*. e) et *add.* *C* 1*e**; vel *add.* *C* 1*e*. f) preparatio *pr. m.* *C* 1*a*. g) qui *pr. m.* *C* 2*a*. h) nomia *pr. m.* *C* 1*a*. i) vestutate *C* 1*a*, *corr.* k) s: *pr. m.* *C* 2*b*. l) *ita scripsi*; reddent : : rata| uis audientibus *m. al. corr.* reddent rata visa videntibus *C* 1*a*; redderent erata visa (*om.* *C* 2*d*) vid. *C* 2*a*. *d*; red : : : : : : : : : : : : ta vid. *m. al. corr.* reparata reddunt vid. *C* 2*b*; redintegrata visa dant vid. *C* 1*b*. 4; reddunt errata visa vid. *C* 3*a*; redeunt erecta visa vid. *C* 3*b*; erecta reddunt vera vid. *C* 1*c*. *e*. *e**. m) *ita pr. m.* *C* 2*a*. *b*; eloquium *rell.* n) quod *C* 3*a*. o) *ita pr. m.* *C* 2*a*. *b*; adhleta *C* 3*a*. *b*; athleta *rell.* p) sumit *C* 1*e*. *e**.

Cap. 3. a) episcopus *C* 1*e*. *e**; p. *post* L. *C* 2*d*. b) *ita pr. m.* *C* 1*a*; Agustudinense *pr. m.* *C* 2*a*; Augustudinense *pr. m.* *C* 2*b*; Augustidunensi *C* 3*a*. *b*. 4; Augustudunensi *rell.* c) *ita* *C* 1*a*. 2*a* (*pr. m.*) conversatus est *C* 1*b*. *c*. 2*b*. *d*; conversatus esset *C* 1*e*. *e**; conversaretur *C* 3*a*. *b*. 4. d) *om.* *C* 4. e) *ita pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*; diruta *rell.* f) erant *C* 1*e*. *e**. g) *ita pr. m.* *C* 2*a*; innova(vi *m. al. in rasura*)t *C* 2*b*; innovaverat *C* 4; innovasset *rell.* h) *om.* *C* 1*e*. *e**. i) clerum *C* 1*e*. *e**. k) erud(ivit *m. al. in rasura*) *C* 2*b*; erudierat *C* 4. l) *ita pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*; praedicationique *pr. m.* *C* 2*d*; praedicat(c)ioneque (que *om.* *C* 1*e*. *e**) *rell.* m) assidua *C* 1*e*. *e**. n) alimenta *add.* *C* 1*c*. *e*. *e**; c. *post* pop. *C* 3*b*; celesti *C* 1*b*. 2*d*. 4 *et m. al.* *C* 2*a*. o) populo tribueret *C* 1*e*. *e**. p) common(eret *in litura*) *C* 2*b*; et *add.* *C* 1*c*. *e*. *e**. q) el. — refoveret *om.* *C* 4. r) (p. *om.*) foveret *C* 1*c*. *e*. *e**; p. renoveret (?) *pr. m.* *C* 2*a*; p. refove(t cū *in rasura maiore*) in *C* 2*b*.

1) *Cf. Hieronymi epist.* 22, 10: haec sufficiant pauca de plurimis.

custodiendis[a] mandatis eius animus esset totus[b] intentus, ita fuit efficax[c] illius[d] voluntas in omnibus, ut quaeque implere[e] decrevisset, ei a Domino absque difficultate tribueretur[f] effectus. Nec enim[g] inmerito suam[h] omnipotens Deus[i] illi contulerat gratiam, quia[k] prius ipsi[l] se totum[m] devoverat custodire mandata. Sed quia bona[n] voluntate semper discordat malitia et antiquus serpens invidus semper invenit, per quos scandalum seminet, aliquid[o] honorati spiritalia[p] nescientes, sed potius potentiam[q] secularem timentes[r], videntes hunc virum inflexibilem per iustitiae culmen existere[s], invido coeperunt livore[t] torquere[u] et statuunt, si[v] sit[w] aditus eius obviare[x] profectibus.

(4). Erat enim[a] in[b] illis temporibus Ebroinus[c], ut dicimus[d. 1], maiordomus[e], qui sub rege Chlothario[f] tunc regebat palatium; nam[g] regina, quam supra diximus, iam[h] in monasterio[2], quod sibi antea[i] praeparaverat, resedebat[k]. Praeterea memorati invidi adeunt Ebroinum[l] et[m] contra Dei[n] virum eius in furore[o] suscitant[p] animum, et dum veritatis[q] accussationem non invenerunt[r], mendatium falsitatis confingunt, quasi dum omnes Ebroini iussionibus oboedirent, solus Leodegarius episcopus eius iussa contempneret. Erat enim memoratus Ebroinus ita cupiditatis face[s] succensus et in ambitionem[t] pecuniae deditus, ut illi coram[u] eo iustam[v] causam tantum[w] haberent, qui plus pecuniam[x] detulissent[y]. Cumque alii timoris[z] causa, alii[a] pro redimenda iustitia eum auri argentique inmensa[b] replessent pecunia, quorundam[c] animi ob huius[d] causam expolii[e] dolore tacti, contra eum

I. Capp. 3. 4. *C* 1*a*. *b*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *d*. 3*a*. *b*. 4.

Cap. 3. a) custodientes (?) m. *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*; m. custodiendis *C* 4. b) *ita* *C* 1*a*. *c*. 3*a*; t. *om.* *C* 1*b*. 4; t. c. *rell.* c) exficax *pr. m.* *C* 2*a*. d) eius *C* 1*e*. 3*b* (*non* *C* 1*c*. *e** *cum rell.*). e) impleri *C* 2*a*. *d*. f) tribuerit *pr. m.* *C* 2*a*. *b*. g) *om.* *C* 2*a*. *b*. *d*. h) suum *pr. m.* *C* 2*a*. *b*. i) *ita* *C* 1*a*. 3*a*. *b*. 4; Deus *om.* *C* 1*b*. *c*. *e*. 2*a*. *b*; (o. *om.*) illi Dominus *C* 2*d*. k) quam *corr.* qua *C* 1*a*; qua *m. al. corr.* qui *C* 2*a*, *et sic* *C* 2*d*; qua *corr.* quia *C* 2*b*. l) *ita* *C* 1*a*; ipse *C* 1*c*. *e*. *e**; ipsius *C* 3*a*. *b*. 4; iilli *m. al. corr.* illius *C* 2*a*. *b*, *et sic* *C* 2*d*; eius *C* 1*b*. m) *ita* *C* 1*a*. *c*. 2*a*. *b*; (se *om.*) totum *C* 1*e*; se tota *C* 2*d*. 3*a*. *b*. 4; tota se *C* 1*b*. n) bona (bone *pr. m.* *C* 1*a*) voluntate *C* 1*a*. 2*a*. *b* *et pr. m.* *C* 2*d*. 4; a bona voluntate *rell.* o) *ita pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*; aliq (*corr.* aliq̇) ::onorati *C* 2*b*; aliqui h. *rell.* p) *ita* *C* 1*a*. *e*. 4; spiritualia *rell.* q) potentiā (potentia *C* 2*b*) seculare *pr. m.* *C* 2*a*. *b*; potencia saeculari *C* 2*d*. r) tonantes *C* 2*a*. *b*. *d*; tenentes *C* 1*e*. *e**; *om.* *C* 3*a*; tumentes *fortasse recte Brev. Aeduense* (*C* 1*b**). s) resisteret *pr. m.* *C* 2*a*; resistere *C* 2*b*. *d*; exurgere *C* 1*e*. *e**. t) li::uore *C* 3*a*. u) *ita pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*. 4; torqueri *rell.* v) si sit *om.* *C* 3*a*. w) aliquis *add.* *C* 2*a*. *d*. x) (se *add.* *C* 2*d*) obicere *C* 2*a*. *b* (*pr. m.*). *d*; *corr.* obsistere *C* 2*b*.

Cap. 4. a) igitur *C* 1*b*; *om.* *C* 2*d*. 4. b) *om.* *C* 1*a*. 3*a*. *b*; illis in *C* 2*d*. c) *ita* *C* 1*b*. 4; Hebr. *rell.* d) *ita* *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *d*; dicmus *C* 1*c*; didicimus *C* 3*a*. *b* *et m. al.* *C* 1*a*; diximus *C* 1*b*; ut d. *om.* *C* 1*e*. *e**. 4; est *add.* *C* 2*a*. *b*. e) (m *superlita*)aior domus *C* 1*a*. f) *ita pr. m.* *C* 1*a*; Clothario *C* 1*c*. 2*a*. *b*. *d*. 4; Clotario *C* 1*b*; Hlothario *C* 3*a*; Lothario *C* 1*e*. *e**. 3*b*: *sic deinceps.* g) iam *C* 1*b*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. 4; enim *add.* *C* 1*b*. h) *ita* *C* 1*a*. 3*a*. *b*; *om. rell.* i) *om.* *C* 2*a*. *b*. *d*. k) *ita pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*. l) *ita constanter* *C* 1*b*. 3*a*; Ebroyn. *passim*, Ebroin. *raro* *C* 4; Hebr. *constanter rell.* m) *eras.* *C* 2*b*. n) *om.* *C* 2*a*. *b* (*pr. m.*); v. Dei *C* 1*b* *et m. al.* *C* 2*b*. o) *m. al. corr.* furorem *C* 1*a*, *et sic* *C* 1*b*. 4. p) suscitare *C* 2*a*. *b*. *d* (*ubi* student *add.*). q) veritas *versu ex. pr. m.* *C* 1*a*. r) invenentes *m. al. corr.* invenientes *C* 4. s) *m. al. corr.* fasce *C* 1*a*; c. fęta *pr. m.* *C* 2*a*; c. fata *m. al. corr.* cupiditate *C* 2*b*. t) *ita pr. m.* *C* 1*a*; (in *om.*) ambitioni *C* 3*b*; in (im *C* 2*a*) ambitione *rell.* u) illi *iterum add., sed eras.* *C* 1*a*. v) iusta *pr. m.* *C* 1*a*; iuxta *C* 2*a* *et pr. m.* *C* 2*b*. w) h. t. *C* 3*b*. x) pl. pecuniae *C* 4; pl. eis pecunie *C* 1*b*; pl. de pecunia *C* 1*e*. *e**. y) distulissent *C* 1*c*. z) aliut (?) amoris causam *pr. m.* *C* 1*a*; a. causa t. *C* 1*c*. *e*. a) alli *C* 1*a*, *corr.* b) *om.* *C* 1*c* (*non* *C* 1*b* *cum rell.*). c) quorumdam *C* 1*a*. d) cuius *C* 2*a*. *b*. e) spolii *C* 1*b*.

1) *Verba* ut dicimus *ad vocabulum* maiordomus *spectant. De Ebroino p.* 249 *sq. disserui.* 2) *Ante a.* 667. *Balthildis in monasterium Calense se recepit; cf. SS. rer. Merov. II, p.* 495, *n.*

fuerant[a] iam commoti, et[b] quia[c] non solum rapatitatis[d] exercebat commertium, verum[e] etiam pro leve[f] offensa sanguinem nobilium multorum fundebat innoxium. Sanctum itaque Leodegarium episcopum ideo habebat suspectum, quia[g] eum superare[h] non valebat in verbo, nec adulationis[i] ut ceteri[k] ei inpendebat[l] obsequium, et contra omnes minas suas semper[m] eum cognoverat permanere intrepidum. Tyrrannicum[n] edederat[o] tunc edictum[p], ut de Burgundiae[q] partibus nullus praesumeret adire palatium, nisi qui eius accepisset[r] mandatum. Tunc de metu prioris[s. 1] fuerunt[t] omnes suspecti, quod[u] excogitaret ad suum facinus commulandum[v], ut aut[w] quosdam capitis amissionem[x] damnaret aut[y] dispendia facultatum infligeret.

(5). Interim donec[a] causa[b] suspenditur, rex Chlotharius a Domino vocatus 673.
de hac luce migravit. Sed cum Ebroinus[c] eius fratrem germanum nomen[d] Theodericum[e], convocatis obtimatis[f], cum[g] solemniter, ut mos est, debuisset sublimare in regnum[h], superbiae spiritu tumidus eos noluit deinde[i] convocare. Ideo magis coeperunt metuere, eo quod regem, quem ad gloriam patriae[k] publicae[l] debuerat sublimare, dum post se eum[m] retineret pro nomine, cui malum cupierat[n] audenter[o] valeret inferre. Cumque[p] multitudo nobilium, qui ad regis novi properabant[q] occursum, mandante[r] Ebroino[s], iteneris[t] accepissent repudium[u], inito in cummune[v] consilium[w], relicto eo, omnes expetiunt[x] Childericum[y], iuniorem eius fratrem, qui in Auster[z] sortierat[a] regnum. Quod[b] consilium qui tunc noluit adquiescere, aut

I. Capp. 4. 5. C 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 4. a) fuerunt *pr. m.* C 1*a*. b) *om.* C 2*d*. c) qu:s *pr. m.* C 1*a*. d) *ita pr. m.* C 1*a*; rapiditatis C 2*a et pr. m.* C 2*b*; rapacitatis *rell.* e) v. e. *om.* C 1*c*; sed, *om.* etiam C 1*e. e**. f) *ita pr. m.* C 2*a. b*; levi *rell.* g) qu(ia *m. al. in litura*) C 1*a*. h) superari *pr. m.* C 2*b*; susperari *pr. m.* C 2*a*. i) adulatione C 2*d et m. al.* C 2*a*. k) ceteris C 2*a* (*pr. m.*). *b*. l) in(m)pendebant C 2*a et pr. m.* C 2*b*. 4. m) super C 1*c*. n) Tyrann. *corr.* Tyrrann., *sed* r *superscr. eras.* C 1*a* (*cf. p.* 288, *n.* 4); Tyrann. *aut* Tirann. *plerique*; Tyranni eũ *pr. m.* C 2*a*; Tyranni (autem *add.* C 2*d*) C 2*b. d*. o) *ita scripsi*; ei dederat t. C 1*a* (*pr. m.*). *c. e. e**. 2*a* (*pr. m. corr.* dederant); ei dederant t. (tale C 2*d*) C 2*b. d*; enim dederat t. C 1*b*. 4 *et* C 1*a e corr.*; ei t. dederat C 1*c*; dederat t. C 3*a*; t. dederat C 3*b*. p) editum *pr. m.* C 1*a*. q) Purgandę *pr. m.* C 2*a*; Burgondiae C 4. r) accipisse *pr. m.* C 1*a*. s) *ita* C 1*a* (*pr. m.*). *b. c.* 2*a* (*pr. m.*). *b*. 4; priore C 2*d*. 3*a. b et m. al.* C 1*a*; huius tanti (tam *pr. m.* C 1*e*) primatus *pro* prioris C 1*e. e**. t) o. fuerunt C 1*c*; fuerant o. C 1*b*. 3*a. b et m. al.* C 1*a*; o. *om.* C 1*e. e**. u) hoc *add.* C 1*b. c. e. e**. 4. v) *ita pr. m.* C 1*a*; comulandum *pr. m.* C 2*a. b*. w) *expunctum* C 2*a*; *eras.* C 2*b*; *om.* C 2*d*. x) *ita pr. m.* C 1*a*. 2*a*; amissione *rell.* y) aut — infligeret *om.* C 2*a. b. d*.

Cap. 5. a) d(um *in litura*) C 2*b*; I. dum hec c. C 1*b*. 2*d*; Dum hec c. i. C 1*e. e**. b) causam *pr. m.* C 2*b*. c) Ebruinus *h. l.* C 3*a*. d) *ita pr. m.* C 1*a*. 2*a*; nomine *rell.* e) Theodoricum C 2*a. b. d*; Thedericum C 1*e**. f) *ita pr. m.* C 2*a. b*; ob(p)timatibus *rell.* g) *ita* C 1*a*. 2*a. b*; eum C 1*b*. 4; *om. rell.* h) r. (regno C 1*b*) sp. sup. C 1*b. e*. i) *expunctum* C 2*a*; *om.* C 1*b*. 2*d*. k) ::patrię C 3*a*. l) *ita pr. m.* C 1*a*; publicam C 1*b*; publice *rell.* m) *superscr.* C 2*b*; r. eum C 4; eum retinere C 1*c*. 3*b*; eum promoveret, ille cuicumque m. C 1*e. e**. n) cupiverat C 3*b*; cuperet C 1*e. e**; ille *add.* C 1*c*. o) si *add.* C 3*a. b*. p) Cum igitur m. C 1*b*. q) (se *h. l. m. al. add.* C 2*b*, *ante* ad r. n. C 2*a*) preparabant C 2*a. b*; qui se ad r. n. preparabat o. C 2*d*. r) mandate *pr. m.* C 2*a. b*. s) Ebruino *h. l.* C 3*a*. t) *ita pr. m.* C 3*a*. u) remedium, *m. aequalis superscr.* vel repudium C 1*c*. v) in : cummune, *ras.* in C 1*a* (*pr. m.*); in commune *plerique*; in communi C 3*b*; (in *om.*) communi C 1*e. e**. w) *ita pr. m.* C 1*a*. 2*a. b*; consilio (::cons. C 3*a*) *rell.* x) *ita* C 1*a* (*pr. m.*) 2*a. b*; expetunt *rell.* y) *ita constanter* C 2*a. b. d*. 4; Chldericum *m. al. corr.* Hild. C 1*a*, *et sic semper rell.* z) *m. al. corr.* austrico C 1*a*; Austro C 1*c. e. e**; Austrasios C 1*b*; Austrasia C 4; Eustrico C 2*d*; qui (Neustricum *m. al. in litura*) C 3*a*. a) *ita pr. m.* C 1*a*. 2*a. b*. 3*a*; acceperat C 4; sortitus erat *rell.* b) Cui consilio C 3*b*; Quorum consilio C 1*c. e. e**.

1) *Priores pro primoribus accepit Fred. IV*, 52.

fugaciter[a] evasit, aut cum vitae periculum[b] incendium[c, 1] comminatus[d], adquievit invitus.

(6). Cum enim omnes ob Ebroinum[a] tyrrannico[b] metu Childericum[c] induxissent tam Neustrico[d] quam Burgundiae[e] regnum[f], cognuscens[g] tyrrannus[h] suum[i] hoc facinus perpetratum[k], ad ecclesiae[l] confugit altare[m], eiusque in[n] multis partibus subito fuit[o] thesaurum[p] direptum: et quod iniquus diu congregaverat male, dispersum est subito[q] bene. Episcopis tunc[r] quibusdam intercedentibus et praecipue intervento[s] antestitis[t] Leodegarii eum non interficiunt, sed Luxovio monasterio[u] dirigitur in exilium, ut facinora[v], quae perpetraverat, evadisset[w] penitendo. Sed quia terrenae cupiditatis pulvere[x] oculos cordis habuit cecos, et[y] ideo in animam[z] malivolam spiritalis[a] non profuit sapientia. Cum enim Childericus[b] germanum suum[c], supra quem petitus venerat, sibimet praesentare[d] iussisset, ut adloqui[e] ei[f] deberet, tunc quidam, qui in regno videbant[g] esse primarii et Childericum[h] cupiebant a[i] caede adulando[k] placare[l, 2], crinem sui domini temeritatis auso[m] iusserunt amputare[n], sicque[o] fratri suo eum studuerunt praesentare. Sed cum[p] ab eo interrogaretur[q], quid de se age[r] vellet[s], ille[t] vero hoc solum, eo quod iniuste fuerat[u] de loco[v] regni deiectus[w], iuditium sibi a[x] Deo celerem[y] expectare professus. Tunc ad monasterium sancti martyris Dionisii[z] resedere est iussus[a], ibique eo[b] usque salvatus, donec crinem, quam[c] amputaverunt[d], enutriret[e]. Et[f]

I. *Capp.* 5. 6. *C* 1*a*. *b*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *c* (*a l.* 17). *d*. 3*a*. *b*. 4.

Cap. 5. a) fuga(titer *m. al. in rasura*) *C* 2*b*. b) *ita C* 1*a*. 2*a*. *b* (*pr. m.*); periculo *rell.* c) *ita C* 2*a et pr. m. C* 1*a*. 2*b*; incendio *rell.* d) est *add. C* 2*d et m. al. C* 1*a*; comminato *C* 4.

Cap. 6. a) (E *in rasura*)broinum *C* 3*a*; Hebroinum *C* 1*a*; Hebroino *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; Hebuini *pr. m. C* 1*c*; Hebroini (*post* t. m. *C* 1*e*) *aut* Ebroini *rell.* b) *ita pr. m. C* 1*a*; tyrannico metu *C* 3*a et pr. m. C* 2*a*. *b*; tyrannidem metu *C* 4; ty(i)rannicum m(o)etum *rell.* c) Hilderic : : i. *m. al. corr.* Hilderico i. *C* 3*a*, *et sic C* 1*c*. *e*. *e**; Childerico i. *pr. m. C* 2*a*; i. Hildericum *C* 3*b*. d) *ita C* 1*a et pr. m. C* 2*a*. *b*; in Neustrico *C* 1*b*; *m. al. corr.* tam in Neustrici *C* 2*a*; t. Neustricum *C* (1*c*). *e**. 3*a*. *b*; t. Neustericum *C* 1*e*; t. in Eustrici *C* 2*d*; t. in Neustria *C* 4. e) Purgundiae *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; q. in B. *C* 4. f) *m. al. corr.* regno *C* 1*a*. 2*b*, *et sic C* 1*b*. 4. g) *ita pr. m. C* 1*a*; agnoscens *C* 1*b*. *c*. *e*. *e**. 4; cognoscens *rell.* h) tyrrannum *pr. m. C* 1*a*; ty(i)rannus *rell.* i) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c*. 2*b*. 3*a*. *b*; suo hoc facinore *C* 1*b*. 4; propter (ob *C* 1*e*. *e**) suum f. hoc *C* 1*e*. *e**. 2*d*. k) perpetratus *pr. m. C* 2*a*. *b*. l) e(ç)cclesiam *C* 2*a*. *b*. *d*. m) altarium *C* 1*b*; *om. C* 2*d*. n) in *m. al. add. C* 1*a*; *habent plerique*; eiusque in mules *pr. m. C* 2*a*. *b*; *m. al. corr.* eiusque in illis p. *C* 2*b*; sed *pro his verbis C* 2*d*. o) f. *post* th. *C* 1*c*. *e*. *e**; f. *om. C* 4. p) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*b* (*pr. m.*). 4; tesaurum d. *C* 2*a*; thesaurus direptus *rell.* q) *om. C* 2*a*. *b*. *d*. r) *om. C* 2*a*. *b*. *d*; q. t. *C* 1*b*. s) *ita pr. m. C* 2*a*. *b*; interventu *rell.* t) *ita C* 1*a*. u) monisterio *pr. m. C* 1*a*. v) facinorum qu(a)e *C* 2*a*. *b*. *d*; facinus quod *C* 1*c*. *e*. *e**. w) *ita C* 1*a et pr. m. C* 2*a*. *b*; evasisset *C* 1*c*. *e*; evaderet *C* 1*b*. 2*d*. 3*a*. *b*. 4. x) pulver *pr. m. C* 2*a*; pulveri *pr. m. C* 2*b*; pulvis *C* 2*d*. y) *ita C* 1*a*. 2*a*. 3*a*. *b*; *om. rell.* z) *m. al. corr.* anima malivola *C* 1*a*, *et sic C* 1*b*. *e*. a) spiritualis *C* 3*a*. b) Hild. *C* 3*a*. *b*, *et sic deinceps*. c) *om. C* 4. d) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*; pr(a)esentari *rell.* e) *ita C* 3*a*; aloqui *pr. m. C* 1*a*; alloqui *C* 3*b*; conloqui *C* 2*a*. *b*; colloqui *rell.* f) *m. al. corr.* eum *C* 1*a*, *et sic C* 3*a*. *b*. g) *ita pr. m. C* 2*a*. *b*; videbantur *rell.* h) Childerico *C* 4; Hilderico *C* 1*c*. *e*. *e**. i) a caede *eras. C* 1*a*. 2*b*; a cede *C* 1*b*. 2*d*. 3*a*. *b*; accede *pr. m. C* 2*a*; avide *C* 4; placide *C* 1*c*. *e*. *e**. k) adululando *C* 2*a*. *b*; *om. C* 4. l) *ita C* 1*a* (*m. al.*). *b*. 2*d*. 3*a*. *b*; placere *C* 1*a* (*pr. m.*). *c*. *e*. *e**. 2*a* (*pr. m.*). *b*. 4. m) *ita scripsi*; aciso *pr. m. C* 2*a*; absciso *pr. m. C* 1*a*; *eras. C* 2*b*; ausu *rell.* n) amputari *C* 1*b*. 4. o) siqui *pr. m. C* 1*a*. 2*a*; su: *pr. m. C* 2*b*. p) rex *add. C* 1*c*. *e*. q) interrogaret *C* 1*c*. *e*. r) *ita pr. m. C* 1*a*; agi *C* 3*a*. *b*; agere *rell.* s) velet *pr. m. C* 1*a*; vellit *C* 1*b*. t) illi *C* 1*b*. u) fuerit *C* 4; *om. C* 2*a*. *b*. *d*. v) (l. *om.*) regno eiectus *C* 3*b*. w) esset *add. C* 2*c* (*redit*). *d*. x) *ita C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. 3*a* (*pr. m.*); a D. celeri: (*ras.* m?) *pr. m. C* 1*a*; a D. celere *C* 1*b*. 3*b*; a D. celeriter *C* 2*c*. *d et m. al. C* 2*a*; a D. celer *C* 4; (a *om.*) Deum c(a)eli *C* 1*c*. *e*. *e**. y) est *h. l. add. C* 1*c*, *post* expectare (venturum *C* 2*c*) *C* 1*e*. *e**. 2*c*. *d*. 4 *et m. al. C* 2*a*, *post* professus *C* 3*a*. *b*. z) Dyonisii *C* 1*e*. 3*a*. a) iussum *C* 2*a*. *b*. b) eum *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*; eo *om. C* 1*c*; eo usque *om. C* 1*e*. *e**. 2*c* (*ubi* servatus); eum manere *pro* eo u. s. *C* 2*d*; expectare *pro* eo u. s. *C* 4. c) quem *C* 1*b*. *e*. d) amputaverat *corr.* amputaverant *C* 2*a*, *et sic C* 1*b*. *c*. *e*. *e**. 2*b*. *c*. *d*. e) nutriret *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. f) sed *C* 1*b*.

1) *I. e. exitio circumventus.* 2) *I. e. arcere.*

Deus caeli, quem[a] se[b] iudicem est habere[c] professus, feliciter postmodum ipsum[d] permisit[e] regnare[1].

(7). Interea Childerico[a] rege expetiunt[b] universi, ut talia[c] daret decreta per[d] tria quam[e] obtinuerat[f] regna, ut[g] uniuscuiusque[h] patriae legem vel consuetudinem[2] deberent[i], sicut antiquitus[k], iudices conservare, et ne de una provintia rectores in aliis[l. 3] introirent, neque unus[m] ad[n] instar[o] Ebroini tyrrannidem[p] adsumeret[q], ut[r] postmodum sicut ille contubernales suos despiceret; sed dum mutua[s] sibi successione culminis habere[t] cognoscerent[u], nullus se alio[v] anteferre auderet[w]. Ut vero illi[x] libenter petita concessisset[y], stultorum et pene gentilium depravatus[z] consilio, ut erat iuvenile[a] levitate praeventus, subito quod per sapientium[b] consilia confirmaverat refragavit[c].

(8). Sanctum igitur Leodegarium[a], eo quod cognoverat prae omnibus sapientia[b] luce esse conspicuum, secum[c] assidue retinuerat[d] in palatium[e]. Huius rei

I. Capp. 6—8. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 6. a) q, *pr. m. C* 2*b*; *pr. m. om. C* 2*a*. b) sibi *C* 3*a. b.* c) *m. al. h. l. superscr. C* 1*a*, *m. al. ante* est *suppl. C* 1*e*; pr. est h. *C* 2*c*; habiturum est pr. *C* 4. d) *om. C* 1*b*. e) promisit *pr. m. C* 2*a*; permitteret *C* 3*a*.

Cap. 7. a) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a. b*; a Childerico (Hild. *C* 1*e. e**) rege *C* 1*e. e**. 2*c. d et m. al. C* 2*a*; Hilderico regi *C* 1*c*; Childericum regem *C* 1*b*. 3*a. b* (*ubi* Hild.). 4. b) *ita pr. m. C* 2*a. b*; expetunt *rell.* c) *ita C* 1*a* (*m. al.*). (*c*). *e. e**. 3*a. b*; ut alia *C* 1*a* (*pr. m.*). *b.* 2*a. b. c. d.* 4; *cf. c.* 28: talem dedit editum, ut *et q. s.* d) patriae *pro* per tria *C* 3*b*. e) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a. b.* 3*a*; qu(a)e *rell.* f) optinuerant *C* 3*b*. g) et *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b.* h) unus cuius *pr. m. C* 2*a. b*; unius (cuiusque *om.*) *C* 2*c. d.* i) observaret *C* 1*c*; observarent *C* 1*e*. k) antiqui i. conservavere (servavere *C* 1*e*) *C* 1*c. e.* l) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *b.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). 3*a. b*; alias *C* 2*c. d et m. al. C* 1*a*; aliam *C* 1*c. e. e**. 4. m) ullus *C* 1*c. e.* n) *om. C* 3*a. b.* o) instrar *C* 3*b*. p) ty:rannidem, *ras.* r *C* 1*a*; tyrannide *pr. m. C* 2*b*; ty(i)rannidem *rell.* q) adsumere:t, *ras.* ı *C* 2*a*; adsumerent *pr. m. C* 2*b*. r) et *C* 1*c. e.* 4. s) *ita C* 1*c. e. e**; muta sibi successione *pr. m. C* 1*a*; mutuam successione sibi (sibi succ: *pr. m. corr.*) *C* 1*b*; muto (mutuo *C* 2*c. d*) sibi successionem (*e corr.* succensionem *C* 2*a*) *C* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c. d*; mutuam sibi successionem *C* 3*a. b.* 4. t) habitus *C* 1*c. e.* u) cognoscereūt *C* 2*b*, *corr.*; cognoscebant *C* 1*c*. v) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 3*a. b*; aliud *pr. m. C* 2*a*; ali(i *in rasura maiore*) *C* 2*b*; aliis *C* 4; alii *rell.* w) audiret *pr. m. C* 1*a*; audebat *C* 1*c*. x) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); ille *C* 1*b*. 4; illis *C* 1*e. e**. 2*c. d.* 3*a. b.* y) *ita C* 1*b*. 3*a. b*; p. concessissent *pr. m. C* 1*a*; concessissent p. *pr. m. C* 2*a. b*; concessisset p. *C* 2*c*; p. concessit *C* 1*e*. 4; concessit p. *C* 2*d*; p. concesserunt *C* 1*c*. z) depravasset *C* 1*b*. a) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*; iuvenili l. *C* 1*b*. 4; iuvenili lenitate *C* 2*d*; iuvenis levitate *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; iuvenili (a)etate *C* 1*c. e. e**. b) sapientum *C* 1*c*. 2*a. b.* 4. c) refragravit *C* 1*e**; refragatur *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; refragratus est *C* 4.

Cap. 8. a) Leodegarius *C* 1*a*, *corr.* b) *ita C* 1*a*. 2*a. b* (*pr. m.*); *om. C* 2*c*; sapienti(a)e *rell.*; s. l. *ante* prae o. *C* 2*d*. c) se:cum, *ras.* d *C* 3*a*. d) retinebat *C* 4. e) palatio *C* 1*b. c. e. e**.

1) *Theudericum post necem Childerici a.* 675. *in regnum restitutum ex primordiis suis, quae a.* 673. *fecerat, annos regni duxisse oportet; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 579. *Ceterum non solum Papulus quidam ex 'Theydericho' consule annum* 674. *nuncupavit:* Servii grammatici scripsit Deo propitius Papulus cons. Theyderichi indictione 2 mensis Februarii 25, dies Saturni, hora 3, d(i)ei de pedibus *(cod. Paris. n.* 7530*; cf. Lejay in 'Revue de philologie' XVIII, Parisiis* 1894, *p.* 53 *sqq.), sed etiam Amandi epistula a.* 2. *Theuderici* 15. *Kal. Mai. (Pardessus II,* 166*) Elnone data est, ita ut regem legitimum Neustrasii nonnulli etiam Childerico vivo observasse videantur.* 2) *Marculfi Form. I,* 8 *(ed. Zeumer p.* 48*):* et omnis populus ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundionis vel reliquas nationis, sub tuo regimine et gubernatione degant et moderentur, et eos recto tramite secundum lege et consuetudine eorum regas. 3) *Chlothacharii II. edictum c.* 12 *(Capitularia I, p.* 22*):* Et nullus iudex de aliis provinciis aut regionibus in alia loca ordinetur.

causa[a] malorum[b] crevit invidia redeviva[c], atque contra eum rursus[d] accussationum exquirentes[e] initia, ita ut[f], quaeque rex[g] ageret aut[h] iusto[i] iniustove iuditio daret[k], illius criminant[l] factum. Cuius si obtemperasset consiliis, in mandatis ambulasset divinis. Sed quia[m] caelitus[n] iam supervenerat[o] data sententia, ideo[p] cor eius non valuit adprehendere iustitiae[q] disciplinam; sed iudicium[1], quod Theodericus[r] se a Domino[s] professus est expectare, caelerem[t] meruit sententiam terminari. Vir autem Domini ut cognovit[u] contra[v] se invidiam diaboli recalescere, tunc iuxta[w] apostolum[2] sumens loricam fidei et galeam salutis et gladium Spiritus, cf. 1. Reg. 17, 10. quod est Dei[x] verbum, contra antiquum hostem[y] inivit[z] singulare certamine[a]. Et quia sacerdotalis integritas[3] minas regis nescit metuere, Childericum[b] coepit arguere, cur consuetudinis[c] patrias, quas conservare[d] praeceperat, tam subito inmutasset, simulque fertur dixisse, quod reginam[e, 4], quam habebat coniugem, filia sui[f] esset avunculi; et nisi aut[g] haec facinora cum reliquis inlicitis sceleribus[h] emendatione corregeret[i], aut[k] divinam certe sibi[l] ultionem subito[m] imminere cognosceret. Et[n] quidem primitus libenter coeperat[o] auscultari[p], sed satellitum praeventus consiliis, dum verba eius debuerat ad emendationem aptari[q], de illius[r] morte[s] occasionis[t] coepit inquirere[u], suadentibus hoc illis, qui iustitiam cupiebant evertere et indisciplinati iuvenalia[v] opera regi[w] favebant[x] exercere, nec non et

I. Cap. 8. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 8. a) *versu exeunte om. C* 2*c.* b) cr. m. *C* 1*c. e. e**. c) *ita pr. m. C* 1*a.* d) rursum *C* 1*c. e. e**. 2*d.* e) exquirebant *C* 1*c. e. e** *et m. al. C* 2*b.* f) *m. al. superscr. C* 2*b.* g) a. r. *C* 3*b* (*non C* 3*a*). h) *om. C* 2*a. b. c. d.* 4. i) iustum iniustumve iudicium *C* 1*b.* k) dicerent *C* 1*c. e. e**. 4 *et m. al. C* 2*b*; *om. C* 2*c* (*non C* 2*d*). l) *ita pr. m. C* 1*a*; criminat *pr. m. C* 2*a. b*; *m. al. corr.* crimine *C* 2*b*, *et sic C* 1*b. c. e.* 4; crimen *C* 1*e**; criminantur *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; criminatur *C* 2*d et m. al. C* 2*a*; criminaretur *C* 2*c.* m) (vir Domini *add. C* 1*e*) qui *C* 1*c. e.* n) non *add. C* 3*b.* o) superevenerat *C* 1*b.* 2*a* (*pr. m.*). *c*; superaverat *C* 1*c. e. e**. p) ideo — *l.* 6. sententiam *om. C* 1*c. e. e** (*non C* 1*b cum rell.*). q) iusti:tiae *C* 1*a*; iuste *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; *m. al. corr.* iustam *C* 2*b.* r) Teod. *C* 1*b.* 4: ideo *add. C* 2*b. c.* s) Deo exp. p. est *C* 4. t) *ita pr. m. C* 1*a*; celerē m. sententiā t. *pr. m. C* 2*a. b*: celeriter m. sententiam (sententia *C* 2*c*) t. (terminare *C* 2*d*) *C* 2*c. d*; celeri m. sententia t. *rell.* u) cognovir (?) *pr. m. C* 2*a.* v) intra *C* 2*a. b. c*; contra se *post* i. d. *C* 4. w) iusta *pr. m. C* 1*a.* x) *ita C* 1*a. e. e**. 2*a.* 3*b*; v. Dei (Domini *C* 2*d*) *rell.* y) horum *pr. m. C* 2*a. b.* z) in:::it *m. al. corr.* iniit *C* 1*a*, *et sic C* 1*b.* 3*a. b.* 4; invenit *C* 1*c. e. e**. 2*a. b. c. d.* a) *ita pr. m. C* 2*a. b*; certamen *rell.* b) Hild. *constanter C* 1*c. e. e** *et m. al. C* 1*a.* c) *ita pr. m. C* 2*a. b*; consuetudines *rell.* d) conservari *C* 1*b*; quas converti in melius pr. *C* 4. e) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b. c.* 3*b*; regina *rell.* f) e. sui *C* 1*b*; sui *om. C* 2*d.* g) haec aut *C* 3*a*; aut *om. C* 1*b.* 4; haec *om. C* 2*d.* h) celeri *C* 1*b.* i) *ita pr. m. C* 1*a*; corrigeret *rell.*; corrigere *pr. m. C* 2*a. b.* k) *om. C* 1*b. c. e. e**. 4. l) *versu ex. om. C* 3*a*; u. sibi *C* 4. m) si b:to (?) *pr. m. C* 1*a*; subitam *C* 1*b*; cito *C* 4. n) *ita C* 3*a. b.* 4; (Et *om.*) q. pr. *m. al. corr.* pr. q. *C* 1*a*, *et sic C* 2*c*; qui primitus *C* 2*d*; Quod q. pr. *C* 1*b*; At Hildericus q. pr. *C* 1*c. e. e**. o) *ita C* 1*a. b.* 2*a. b. c. d.* 3*a.* 4; c(o)epit *rell.* p) *ita pr. m. C* 2*a. b*; auscultare *rell.* q) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* 3*a et C* 3*b*; aptare *rell.* r) illis *C* 2*a* (*pr. m.*). *b.* s) mortem *pr. m. C* 2*b*; mortis *C* 4. t) *ita pr. m. C* 1*a*; occasiones *plerique*; occasione *C* 2*b* (*pr. m.*). 4; occasionem *C* 2*a. c. d*; in beatum virum *add. C* 4. u) inquiqitere (?) *pr. m. C* 2*a.* v) *ita pr. m. C* 1*a*; iuvenes alia *C* 2*a. b. c. d*: iuvenilia *rell.* w) regis *C* 1*b.* 3*a. b.* 4. x) volebant *C* 1*b*; faciebant *C* 4.

1) *Supra c.* 6. 2) 1. *Thess.* 5, 8; *Ephes.* 6, 16. 17. 3) *Passio Praeiecti c.* 24: sed ut verum proverbium dicitur: Integritas sacerdotum non timet inpetum regis, fide armatus et galeam salutis iuxta egregium predicatorem Paulum indutus, ad palatium properat. *Impetus aut minae regis soli Leudegario expectanda erant mores illius castigaturo atque integritas sacerdotalis melius regi parum integro opponitur quam iudici de hereditate Claudiae cognoscenti.* 4) *Bilichildem, filiam Sigiberti III. regis, scilicet patrui neque avunculi sui, Childericus a.* 669. *in matrimonium iam duxerat (v. supra p.* 240*), eaque cum marito a.* 675. *occisa est praegnans; cf. L. H. Fr. c.* 45.

his[a], qui suum decretum ei elicuerant inrupisse[b]. Metuebant enim hii[c] omnes et horum similes, in voluptatibus saeculi conversantes, a[d] Dei homine sua[e] opera destrui[f], dum enim[g] iam[h] noverant per iustitiae callem inflexibile[i] iter gradire[k]; virilitatem[l] enim[m] caelesti[n] civi senex[o] mundus[p], gravatus vitiis, non valuit sustinere.

(9). Adfuit enim[a] tunc in illis diebus vir[b] quidam nobilis Hector[c] vocatus[d] nomine, qui tunc regebat[e] in fascibus patriciatum[f] Masiliae[g], quique[h] generis nobilitate[i] et prudentia saeculari[k], ut claro[l] stigmate[m] ortus, ita erat prae ceteris praeditus[n]. Hic enim ad Childericum regem pro quadam causa[o][1] advenerat et per viri[p] Dei intercessionem optinere[q] petita sperabat, eumque[r] gratia[s] hospitalitatis in urbe sua Dei[t] sanctus reciperat[u], donec, sicut[v] petierat, suis intercessionibus eum regem[w] comendare deberet[x]. Nam sepedicto[y] Childerico in ecclesia[z] urbis suae in paschale[a] solemnitate rogaverat advenire[b]. Hanc invidi repperierunt[c] 675, Apr. occansionem[d], per quam nequitiam, quam nuper in cor regis effuderant, adimplerent. Maiorum[e] domus tunc[f] nomine Vulfoaldum[g] in sua occasione[h] coniungunt[i], mendacem fabulam de Leodegario[k] et Hectore[l] confingunt[m], quasi ideo insimul[n] fuissent coniuncti, ut regiam[o] dominationem[p] averterent[q] et potestatis[r] iura[s] sibimet usurparent.

I. Capp. 8. 9. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 8. a) hiis *C* 1*e. e**; hi *C* 3*b.* 4. b) irrumpisse *C* 2*d.* c) *ita C* 1*a. e*; hi *plerique.* d) (a *om.*) D. hominem *et add.* et *C* 3*b.* e) *om. C* 2*d*; o. sua *C* 1*e.* f) cupientes *add. C* 3*b.* g) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a. b. c*; eum *C* 1*a* (*m. al.*). *b.* 3*a. b.* 4. h) tam *C* 1*e* (*non C* 1*e**); n. i. *C* 2*a. d*; i. *om. C* 3*b* (*non C* 3*a*). i) *ita C* 1*a.* 3*a*; inflexibiliter *pro* i. i. *rell.* k) *ita C* 2*a*; gradere *pr. m. C* 1*a.* 2*c* (?). 3*a. b*; grad::: *pr. m. C* 2*b*; gradi *C* 1*b. c. e. e**; ingredi *C* 2*d*; deambulare *C* 4. l) viriditatem *C* 1*e. e**. 3*b.* m) *eras. C* 2*b.* n) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. d*; c(a)elestis civis *rell.* o) senescens *C* 4. p) mundi *C* 2*a. b. c. d.*

Cap. 9. a) e. *om. C* 2*d*; e. t. *om. C* 1*b.* 2*c.* 4. b) *om. C* 2*a. c. d.* c) *ita C* 1*a* (*m. al.*). 3*a. b*: Hictor *plerique cum pr. m. C* 1*a*; Hyctor *C* 2*c*; Ictor *C* 1*b.* d) v. *om. C* 1*e. e**. 4; n. *om. C* 2*a. b. c. d.* e) gerebat *C* 1*c. e. e**. f) patriciat(ū *in litura*) *C* 1*a*; patri::|:atum *pr. m. C* 2*b.* g) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; Massili(a)e *rell.* h) ut *add. C* 4. i) nobilitates *pr. m. C* 1*a*; nobilitatis (?) *pr. m. C* 2*a. b.* k) secularę *pr. m. C* 2*a. b.* l) ebro *C* 3*a.* m) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. d*; stemate *C* 1*c. e.* 3*a. b*; nob. claro stemate o., ita erat pr. saec. prae cet. *C* 4; stemmate *rell.* n) deditus *C* 3*a.* o) causam *pr. m. C* 1*a.* p) D. viri *C* 3*a.* q) optime repetite *pr. m. C* 1*a*; optime repetita *C* 1*c*; optime petita *C* 2*b*; optime recita *pr. m. C* 2*a*; optime recitari *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* r) que *om. C* 3*a.* s) gratiam *pr. m. C* 1*a*; gr. *om. C* 2*a. b*; iure *m. al. superscr. C* 2*b*; h. gratia *C* 2*d.* 4; h. causa *C* 2*c et m. al. C* 2*a.* t) s. D. *C* 1*b.* 2*c.* u) *ita pr. m. C* 1*a*; :::|reciperat, *ras.* rec *C* 2*a.* v) ut *C* 1*b.* w) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; regeret (?) *pr. m. C* 2*b*; regi *rell.* x) commendaret. Nam *C* 1*c. e. e**. y) sepedicto Chi(l *superscr.*)derico (?) *C* 1*a*; sepe dato Childerico *pr. m. C* 2*a*; sepe d::to Chiderico *pr. m. C* 2*b*; sepe dictum (s. predictum *C* 1*e*) Childericum (*aut* Hild.) *rell.* z) ęcclesiam u. s. *C* 3*a*; ecclesiam s. u. *C* 3*b*; (eccl. *om.*) urbe sua *C* 4. a) *ita pr. m. C* 1*a*; paschali *rell.* b) Unde *add. C* 1*b.* c) *ita C* 2*a. b*; re(p *superscr.*)perierunt, *ras.* i *C* 1*a*; reperierunt *C* 2*c. d*; reppererunt *C* (1*b*). 3*a. b.* 4; repperiunt *C* 1*c*; reperiunt *C* 1*e*; ceperunt *C* 1*e**. d) *ita pr. m. C* 1*a.* e) *ita recte* (*cf. SS. rer. Merov. II, p.* 565) *soli C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*); maior d. *C* 1*c. e. e**; maiorem d. *rell.* f) *om. C* 3*b*; quidam fuit *add. C* 1*e.* g) Vulfoaddum *C* 3*a*, *corr.*; Volfoaldum *C* 4; Wldolfum *C* 2*c*; Wolfaldus *C* 1*c*; Wolfeldus *et add.* qui *C* 1*e. e**. h) accusatione *C* 1*b.* 4. i) coniungit *C* 1*c. e.* k) Leodogorio *corr.* Leodogario *C* 2*a.* l) *ita C* 1*a.* 3*a. b*; Ictore *semper C* 1*b*; Hictore *rell.* m) contigunt *C* 3*a*, *corr.*; confingens *C* 1*c. e. e**. n) simul *C* 1*b. e. e**; ideo venissent insimul coni. *C* 4. o) regi *C* 2*a. b. c. d.* p) dominatione *pr. m. C* 2*a*; dominationes *pr. m. C* 2*b.* q) averte::rent *C* 3*a*; everterent *C* 1*b. c. e. e**. 4. r) *m. al. corr.* potestates *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*; potestati:: *m. al. corr.* potestatis eius *C* 2*b*; et *add. C* 2*a. c. d.* s) sibi iura vendicassent. Erat (etiam *om.*) *C* 4.

1) *Ad vindicandam hereditatem Claudiae, quam Praeiectus episcopus Arvernus usurpaverat, Childericum Hector adiit; cf. P. Praeiecti c.* 23.

(10). Aderat etiam tunc[a] quidam sub religionis[b] habitu[c] ad[d] monasterium sancti Simphoriani[e, 1] martyris[f], corpore non[g] mente reclausus[h], nomine Marcolinus, sed ut postea[i] publice[k] patuit, potius[l] ambiendis[m] humanis laudibus vel honoribus specie ficti[n] religionem nimium[o] cupidus. De cuius conversatione, maxime dum omnibus patuit, melius puto silere[p] quam loqui. Hunc[q] ergo sepedictus[r] rex ignorans[s], quasi Dei[t] prophetam habebat in omnibus, eo quod de viri Dei accusationibus eius voluntatem[u] favendum adulabat[v] prae omnibus. Ea igitur nocte, qua sanctae[w] paschae[x] vigiliae celebrantur[y] in urbe, rex iam[z] quasi suspectus ibidem noluit advenire, sed cum paucis[a] tunc factoribus[b, 2] de[c] praefati[d] hipocritis[e, 3] requirentes[f] consilium, iam contra Dei famulum malignum gestiens[g] animum[h], illic temporaneum paschalem[i] non timuit recipere[k] sacrificium. Postea vero cum dedecore a[l] vino iam temulentus, aliis ieiuniis[m] sancta sollemnia praestolantibus, ecclesiam[4] fuisset[n] ingressus, Leodegarium clamitans requirebat[o] ex nomine[p], ut eum quasi in fugam verteret[q], dum gladii percussione[r] iam internuntios[s] minitans[t] terruisset. Cumque eum sepius clamitans esse in baptisterio cognovisset, ibi quoque introiens, ad tanti luminis claritatem seu odorem chrismatis, quae illic in baptizantium[u] sanctificatione[v] gerebantur, obstipuit[w]. Sed cum ad clamorem eius ipse responderet: 'Adsum', ipsum[x] nullatenus recognoscens, pertransiit atque in ecclesiae domum, ubi paratum[y] erat, resedit. Episcopi vero alii,

I. Cap. 10. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 10. a) in (ut *C* 2*b*) *add., sed m. al. expunxit C* 2*a. b.* b) relionis *pr. m. C* 2*a.* c) habitu:, *ras.* m (?) *C* 2*b.* d) in *C* 3*b.* e) *ita C* 1*a. e. e**. 2*c.* 3*a*; Simphroriarii *C* 3*b*; Symph. *rell.* f) *om. C* 4. g) momente *pr. m. C* 2*a. b.* h) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). 3*a* (*pr. m.*). *b*; reclusus *rell.* i) pot(c)ius publ. pat. postea *C* 1*c. e. e**. k) publice — *l.* 8. celebrantur *m. al. in rasura C* 2*c.* l) pro *add. C* (1*c*). 4. m) ambiendus *pr. m. C* 2*a. b.* n) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; ficti (?) religione *pr. m. C* 2*b*; fictā religion(is *m. al. in rasura) C* 3*a*; fictam religionem *C* 3*b*; fict(a)e rel(l)igionis *C* 1*b.* 2*c. d et m. al. C* 1*a*; facti religione *C* 1*c*; religiosi facti *C* 1*e. e**; religionis factus *C* 4. o) nimiam *pr. m.* (a *incerta*) *C* 1*a*; nimie *C* 3*a*; *om. C* 2*c*; c. nimium *C* 1*c.* p) silendum q. loquendum *C* 4. q) Nunc *C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). r) *ita C* 1*b.* 2*c. d.* 3*b et m. al. C* 2*a*; supradictus *C* 3*a*; sepedictum *rell.*; *om. C* 4. s) quam fallax esset *add. C* 4. t) dē pr. *pr. m. C* 3*a*; pr. D. *C* 3*b.* u) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a. b*; voluntatem favendo *C* 3*a* (*pr. m.*). *b*; voluntatem faciendam *C* 2*c*; voluntati favendum *C* 1*e**. 2*d*; voluntate favendo *C* 1*e*; voluntati favendo *C* 1*b.* 4 *et m. al. C* 1*a.* v) adulabatur *C* 1*b. e. e**. 2*c.* 3*a.* 4. w) *corr.* sancti *C* 2*b.* 3*a, et sic C* 2*d.* 3*b.* 4. x) v. p. *C* 1*b.* y) celebrabantur *C* 1*b.* 3*a.* 4. z) *om. C* 1*e. e**. 2*d.* a) pau(cis tunc *versu ex. in rasura*) *C* 1*a.* b) *ita pr. m. C* 2*a. b.* 3*a*; fautoribus (fau *versu ineunte pr. m. suppl. C* 1*a*) *rell.* c) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c. d*; ad *C* 1*b. c. e. e**. 4; *om. C* 3*a. b.* d) p̄:::ti *pr. m. C* 2*b*; *m. al. corr.* praefato *C* 1*a.* 2*b*; prefecti *C* 2*a. c.* e) *m. al. corr.* hipocritae *C* 1*a*; hypocrit(a)e (ę *m. al. in litura C* 3*a*) *C* (1*b*). 3*a. b.* 4; hypochrite *C* 1*c*; ypocrite *C* 1*e*; hypocritis *C* 2*a et pr. m. C* 2*b*; yp(o *m. al. superscr.*)critis *C* 2*c*; hypocrites *pr. m. C* 2*d*; somno *add. C* 2*c*; *m. al. add.* domo *C* 2*a, habet C* 2*d.* f) *ita C* 1*a.* 3*a. b*; recurrens *rell.* g) gestans *C* 1*b.* 2*a. b. c. d.* 4 (*ante* m.). h) animo *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* i) *ita C* 2*b* (*pr. m.*). *c*; paschale *rell.*; non tim. p. r. *C* 1*c*; non tim. r. p. *C* 1*e.* k) percipere *C* 1*b.* l) iam a v. *C* 1*c. e. e**. m) ieiunus *corr.* ieiunis *C* 2*a, et sic C* 1*b. c.* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 1*a.* 2*b.* 3*a*; ieiunantibus *C* 1*e. e**. n) fuit *C* 1*b.* 2*a. b. c. d*; est *C* 4. o) et *add. C* 2*a. b* (*eras.*). *c.* p) nomina *pr. m. C* 2*a. b.* q) converteret *C* 1*b.* r) persecutionem *C* 3*b.* s) per nuntios *C* 2*d.* 3*b*; per internuntios *C* 2*c et m. al. C* 2*a. b*; eum feriendum *add. C* 4. t) *ita rell. et m. al. superscr. C* 2*a*; militans *C* 1*a. e*; meditans *C* 2*a* (*pr. m.*). *b.* u) baptizatorum *C* 4. v) sanctificationem *C* 1*b.* w) *ita pr. m. C* 1*a*; obstupuit *rell.* x) ipse *C* 1*b.* y) paraverat r. *C* 2*a* (pa|erat *pr. m.*). *b. c*; paraverant r. *C* 2*d.*

1) *Basilica S. Symphoriani ab Euphronio presbytero, postea episcopo Augustodunensi saec. V. aedificata est; cf. Greg., H. Fr. II,* 15. 2) *Factor est idem ac fautor, qui alicuius partibus favet. Cangius.* 3) *Est simulator virtutis et pietatis. Forcell.* 4) *Scilicet S. Nazarii.*

qui cum Dei[a] viro vigilias[b] celebraverant[c], redierant[d] ad[e] hospitia; ipse vero ut sacrum peregit officium, intrepidus[f] adiit[g] regem iratum[h] eumque verbis mitibus requisivit[i], cur ante[k] vigilias[l] non venisset, vel in[m] tam sacrae[n] noctis sollemnia[o] repletus ira[p] persisteret. Nam dum illius ineffabili sapientiae[q] aliud[r] turbatus non valuisset respondere[s], suspectum se[t] eum quadam[u] de causa dixit habere[v].

(11). Igitur vir Domini[a] Leodegarius cernens apud eius[b] animum esse defixum, quod, suadentibus satellitibus, eum una cum Hectore, sicut[c] decreverat, redderet interfectum, aut Hector in angustia, sicut timebant[d], contra regem subiret[e] contemptum, non de[f] sua veritus morte, sed de[g] illorum, qui ad eum causa tuitionis advenerant[h], pertractans salutem[i], elegit potius interim latere per fugam, quam occasionem praeberet[k], ut per eius martyrium in[l] resurrectionis Christi[m] sollemnia cruentaretur[n] vel diriperetur[o] ecclesia, ut ne[p] hi qui ad eum converterant inconsulte amitterent vitam suam. Nec enim quis eum aestimet formidasse[q] adeo usque martyrium? Nam cum pridem per quendam monachum[r] nomine Bertharium[s] ei[t] in dominica caena[u] de suo ei[v] fuisset[w] interitu nuntiatum, die passionis Domini crastino[x] regis[y] adiit[z] palatium, et[a] ultro se ingerens, in eo die sanguinem offerre[b] voluit Christo, quo[c] pro mundi salute sanguinem Christus[d] effuderat suum. Nam et rex eadem die ipsum propria manu percutere voluit, sed ob diei[e] reverentiam[f] optimatum quorundam sapientia[g] consilium prohibitus fuit. Indubitanter[h] credendum ad hoc eum devenitus[i] tunc

I. Capp. 10. 11. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 10. a) v. D. *C* 1*e*; cum eo vig. *C* 1*b*. b) vigiliam *C* 2*a. b. c. d*. c) celebrabant *C* 1*e*. 2*c*. d) *ita C* 1*a. b.* 2*a. b* (ant *in rasura*). *c. d*; redierunt *rell.* e) ab *pr. m. C* 1*a*. f) *om. C* 2*c*. g) *ita C* 1*a. b.* 3*a. b*; ad *add. C* 2*a. b. c. d*; intr. r. a. *C* 4; r. intr. a. *C* 1*e*; r. *om. C* 1*c*. h) iratumque eum *C* 1*c. e. e**. i) exquisivit *C* 2*a. b. c. d*. k) ad *add. C* 3*b*. l) vi:gilias, *ras.* g *C* 1*a*; vigiliam *C* 2*b*. m) inter *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*. n) sacratae *C* 1*c*. o) sollempniis *C* 1*b*; sollem(p)nitate *C* 1*e et m. al. C* 1*a*. p) (ira persi *in litura*)steret *C* 1*a*; i. perstiterit *C* 2*a. b. c. d*. q) sapientia *pr. m. C* 1*a*: Nec (Hec *C* 2*d*) d. illius ineffabilis (ineff. ill. *C* 2*c*) sapientia *C* 2*a. b. c. d*; Sed ille ad ineffabilem beati viri sapientiam cum *C* 4. r) *ita C* 1*a. b. c. e. e**. 3*a*. 4; aliquid *C* 3*b*; adhuc turbata non *C* 2*a. b. c*: diceret et ad hec turbata mens *pro* a. t. *C* 2*d*. s) r. *ante* t. non v. *C* 4. t) secum *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c et m. al. C* 1*a*; eum se *C* 3*b*. 4. u) quidam *pr. m. C* 1*a*. v) haberes (?) *pr. m. C* 2*a*; habere: *C* 2*b*.

Cap. 11. a) Dei *C* 1*c. e. e**. b) an. e. *C* 1*e*; e. animum :::: esse *C* 2*b*. c) (s. *om.*) decreverant (*m. al. corr.* decreverat *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*) reddere *C* 2*a. b. c. d*. d) timebat *C* 1*b*. 2*d*. 4 *et e corr. C* 2*b*. e) subirent c. *pr. m. C* 2*a. b*; subire c. *C* 1*c*; veniret in c. *C* 2*d*. f) non v. de morte sed *C* 1*b*. g) *om. C* 1*c. e. e**. h) venerant *C* 1*e*. 2*c*. i) salute *C* 1*b*. 2*d*. 3*a. b et m. al. C* 1*a*. 2*a*. k) prebere *C* 1*b*. l) *m. al. corr.* inter *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*; *om. C* 1*b. c. e. e**. m) *om. C* 2*d*; dominice *pro* Chr. *C* 4. n) cruentarentur *C* 1*b. c. e. e**. 2*c. d et m. al. C* 2*a*. o) direperetur (?) *pr. m. C* 3*a*; diriperetur ecclesię *m. al. corr.* diriperentur ecclesię *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*. p) ut ne ut iniqui caleum *ante* converterat *m. aequali in spatio vacuo suppl. C* 1*a*; ut (aut *C* 1*b*) ne hi (hii *C* 1*e*; *om. C* 1*b*) qui ad eum convenerant, i. a. v. s. *C* 1*b. c. e*; ut (aut *C* 2*d*) vicini qui ad eum converterant, i. (inconsule *pr. m. C* 2*a. b*) a. v. s. *C* 2*a. b. c. d*; ut dum iniquorum consilium averteret, i. a. v. s. *C* 3*a*; ut — vitam suam *om. C* 3*b*; ut ne id quod contra se fiebat, in consulem verterent, et sic idem consul vitam amiteret *C* 4. q) *ita C* 1*a. b. c.* 2*a. b* (*pr. m.*). *c.* 3*a*; f. adeo (a. f. *C* 1*e. e**), *om.* usque *C* 1*e. e**. 2*d*; usque adeo f. *C* 3*b*; Nec enim adeo estimandum est eum formidasse m. *C* 4. r) *om. C* 2*d*. s) Bercharium *C* 1*b. c.* 4; Barcharium *C* 1*e*; Bartharium *C* 1*e**; Beharium (?) *m. s. XV. corr.* Atachirum *C* 2*b*. t) ei *ante* m. n. B. *C* 1*b*, *ante* pr. per q. m. n. B. *C* 1*e*. u) nocte *C* 2*a. b. c. d*. v) *ita C* 1*a. c.* 3*a*; *om. rell.* w) fuisse i. *C* 3*b*; i. f. *C* 1*c. e. e**. x) crastinum *C* 2*a. b. c. d*; cruentum *C* 1*b*. 4. y) regit *pr. m. C* 3*b*. z) adivit *C* 2*a. b. c*. a) *om. C* 2*c. d*. b) v. o. *C* 1*b*. 4; offendere *m. al. corr.* effundere *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*; ostendere *C* 2*b*. c) quod *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. d) *om. C* 3*a*. e) dei *C* 1*c. e. e**; diē *pr. m. C* 2*a*; dies (?) *pr. m. C* 2*b*. f) reverentię *pr. m. C* 2*a*; reverenti(a *m. al. in rasura*) *C* 2*b*. g) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a. b*; sapientium (sapientum *C* 1*b. c. e. e**. 3*a*. 4) consilio *rell.* h) est *add. C* 2*d*, *m. al. post* cred. *add. C* 2*b*; enim *add. C* 1*e. e** vero *add. C* 4. i) devenitur *C* 1*c et pr. m. C* 2*a* (deuenit*?); devenit *C* 1*a*; divinitus *C* 1(*b*). *e. e**. 2*c. d*; creditur *m. al. in rasura C* 2*b*; de *C* 3*a*; *om. C* 3*b*. 4.

fuisse servatum, ut si quid de[a] humana conversatione[b], quae sine culpa non ducitur[c], aliquid contrarium fortassis adtraxerat[d], longa[e] persecutionis fornax exureret[f], ut postea velud[g] aurum[h] mundum in diadema[i] sui[k] regis inpositus[l], ad[m] instar gemmarum fulgentium miraculorum virtutibus[n] coruscaret. Cum igitur[o] ab his, qui occasionis[p] huius[q] expectabant eventum[r], persequutio velox fuisset commota post eum, praedictus[s] ibidem [1] est interfectus; et quia[t] viriliter se[u] fuerat defensare[v] conatus, permittente Domino[w], a multitudine[x] fuit oppressus cum aliquis[y], qui comitabantur[z] cum eo. Nec enim inpossibile creditur sancti martyris meritis posse apud Deum[a] illis animabus veniam optinere, qui cum eodem[b] innocenter persequutionis procella[c] voluerant[d] declinare.

cf. Sap. 3, 6.

(12). Igitur Leodegarius Dei famulus cum a quibusdam tunc fuisset detentus, Childerico[a] subito nuntiant factum; maximam[b] regis[c] gratiam se[d] credidit habiturum, qui valuit conprehendere Leodegarium. Per[e] consilio tunc[f] optimatum vel episcoporum iubetur interim duci Luxovio monasterio, donec in commune consulerent, quid facerent de tanti nominis viro. Interea, cum[g] hii[h] qui videbantur esse[i] primi palatii[k], cum[l] simul ab[m] Childerico fuissent conquisiti[n], quod iudicium de sancto Dei[o] decernerent[p], hoc consona[q] responderunt voce, ut, si[r] ei vitam concederet, sub perpetuum[s] exilium[t] eum in Luxovio[u] permanere iuberet, confirmans[v] subito[w] super hoc decretum[x] iudicium, episcopis vero[y] aliquibus vel sacerdotibus ideo consentientibus, ut ad[z] praesens eum ab ira regis redderent

I. Capp. 11. 12. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 11. a) *om. C* 1*c. e. e**. b) conversatiō *pr. m. C* 1*a.* c) dicitur *C* 2*c*; dr (*i. e.* dicitur) *C* 3*a.* d) contraxerit *C* 1*e.* e) long(a)e *C* 1*e. e**. 2*d.* f) exhularet *m. al. corr.* exinaniret *C* 2*a*, *et sic C* 2*c*; ex:u::ret *m. al. corr.* exueret *C* 2*b*; excoqueret tempus *pro* f. e. *C* 2*d.* g) *ita C* 2*a.* h) *ita C* 1*a. b.* 3*a. b*; aridum m. *C* 1*c.* 2*a. c*; ar::u (*m. al. corr.* aurū) m. *C* 2*b*; aridum lignum *C* 2*d*; ut post relictum mundum *C* 1*e. e**; ut post arido mundo despecto *C* 4. i) (in *om.*) diademate *C* 1*b*; in ea dema *C* 1*c.* k) *om. C* 2*a. b. c. d*; summi *C* 1*e. e**. l) positus *C* 3*b.* m) *om. C* 3*a. b.* n) virtutebus (?) *pr. m. C* 3*a.* o) ergo *C* 1*e*; autem *C* 4. p) occisionis *C* 3*a.* q) eius *C* 3*b*, *corr.* r) adventum *C* 1*c.* s) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c*; Hictor (Hector *C* 3*a. b*) *h. l. add. C* 1*b. c. e.* 2*d.* 3*b*, *post* ibidem *C* 3*a'*; vir *add. C* 4. t) quę *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; qui *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* u) *expunctum C* 2*a*; *om. C* 2*c. d.* v) desenre *m. al. corr.* desevire *C* 2*a*, *et sic C* 2*c*; desentire *C* 2*b*; deservire *C* 2*d.* w) Deo *C* 4. x) multitudiñ *pr. m. C* 1*a*; a m. o. f. *C* 3*b*; f. a m. o. *C* 4. y) *ita pr. m. C* 1*a et C* 2*a* (?); aliquibus *rell.* z) comitabantur (comitebantur *C* 3*b*) cum eo (eos *pr. m. C* 2*d*) *rell.*; comminabantur (?) cum eis *pr. m. C* 1*a*; comminabatur cum eis *C* 1*c.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); comitabantur cum eis *C* 1*e. e**; ei comitabantur *C* 4. a) Dominum *C* 4. b) eo *C* 1*b.* c) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; procellam *rell.* d) *ita C* 1*a.* 3*b*; voluerint *C* 1*c.* 2*a* (*pr. m.*). *b. c*; noluerunt *C* 1*e. e**; voluerunt *rell.*

Cap. 12. a) Hild. *h. l. C* 1*a cum aliis, ut infra.* b) namque *add. C* 4. c) gr. r. *C* 1*c. e. e**. d) sacri dedit *pr. m. C* 1*a* (*erat in exemplari* se cridedit). e) ꝑ (?) consilio *C* 2*b*; Pre consilio *C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). 3*a*; *haec om. C* 1*b*; Consilio *C* 4; Per consilium *rell.* f) *m. al. superscr. C* 1*a*; :tunc *C* 2*b*; tamen *C* 2*d*; autem *C* 4. g) *om. C* 2*a. b. c. d.* h) *ita C* 1*a. e.* 2*c*; hi:, *ras.* s *C* 3*a*; hi *rell.* i) pr. e. *C* 1*c. e. e**. k) palatii: *C* 2*b.* l) *om. C* 3*b.* m) a *C* 2*c.* 4. n) conquisiti: *C* 2*b.* o) sacerdote *add. C* 1*e.* p) cernerent *C* 3*b.* q) consonare (*ras.* re) r. *C* 2*a*; consonare| spond. *m. al. corr.* consonali r. *C* 2*b*; c. v. r. *C* 1*b.* 2*c.* 4. r) ut suā vitā conc. *pr. m. C* 2*b*; ut sua vita concederetur (concederet? *pr. m. C* 2*a*) *C* 2*a. c. d.* s) *ita C* 1*b.* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; perpetuo exilium *C* 1*c*; perpetuo exili(o *m. al. in rasura*) *C* 1*a*; perpetuo exilio *C* 1*e. e**. 3*a. b.* 4. t) et *add. C* 2*c. d.* u) monasterio *add. C* 4. v) confirmant (confirmatum *C* 1*e*) vero sub. *C* 1*e. e**; et confirmat sub. *C* 2*d*; confirmavit ergo sub. *C* 4. w) (subito *om.*) super *postea suppl. C* 1*b*; subito sub *C* 3*b*; super hoc *om. C* 4. x) decreto i. *C* 1*c. e. e**. 3*b*; d. iudicum *C* 4. y) *ita C* 1*a. c.* 2*a. b. c.* 3*a*; *om. rell.* z) ab *pr. m. C* 1*a.*

1) *Passio Praeiecti c.* 26. *de Hectore occiso addit:* ex regalibus edictis.

liberum. Nam sepedictus[a] rex pravorum inlectus consilio, eum adduci iusserat de Luxovio, ut ad voluntatem accusantium[b] cum inrisione[c] depositum, prout voluissent, redderent[d] interfectum, sicut quondam Herodis[e] disposuerat Iudaeis[f] facere[g] Petrum[1]. Aderat[h] enim[i] venerabilis[k] vir abba[l] sancti Simphoriani[m] basilicae[n] nomine Hermenarius[o, 2], cui post discessum viri[p] Dei rex petitionibus populi Agustidunum[q] commendaverat urbem, cum[r] inmensis praecibus crebro regis pedibus[s] provolutus, ut eum in Luxovio permitteret[t] resedere, ne[u] ad expectatione[v] crudelium, quos diabolus contra eum in furore[w] succenderat[x], iuberet adduci. Tandem[y] ob[z] huiuscemodi[a] precibus[b] est[c] tunc ab[d] interfectionem salvatus[e], falso[f] quidam[g] opinantes, quasi ideo regis habitaculum[h] frequentaret, ut accusantium primus esset, quo[i] facilius ei episcopatum aliud[k] tenere[l] liceret. Nam longe aliter[m] extitit, et[n] quia carnales[o] oculos spiritalem[p] dilectionem[q] non vidit[r], testes[s] enim[t] postea illius[u] extiterunt opera[3], quia, quousque[v] praesente[w] superfuit vita[x], eius[y] necessitatibus in quod[z] valuit[a] caritate[b] ministravit[c] devota.

I. Cap. 12. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 12. a) Nam predictus r. *C* 1*e*; Sepedictus autem r. *C* 4. b) causantium *C* 1*c. e. e**. c) inrision *pr. m. C* 1*a*. d) redderet *C* 1*c. e**. 4 (*non C* 1*e*). e) *ita pr. m. C* 2*a. b*; Herodes *rell.* f) iudicis *C* 2*d*; *om. C* 2*c*. g) super *m. al. add. C* 2*a*, *habent C* 2*c. d*; f. (de *add. C* 1*e**) Petro *C* 1*e. e**. h) Adera:t, *ras.* n *C* 3*a*. i) autem *C* 4. k) vir ven. *C* 1*b.* 2*c*. l) *ita C* 1*a.* 3*a. b*; abb̄ *C* 2*a. b*; abbas *rell.* m) Symphoriani *C* 2*c. d.* 3*a.* 4; Symphroniani *C* 2*a. b.* n) basilica(e *m. al. fortasse add.*) *C* 1*a*. o) Ermenarius *C* 1*b* (*ante* n.). 4; Germinarius *C* 2*a. b. c*; Germanius *C* 2*d*. p) vir Dei respectantibus populis (pl̄is *pr. m. C* 2*a*) *C* 2*a. b. c. d.* q) *ita C* 1*a*; Agustudunum *C* 3*a* (*pr. m.*); Augustidunum *C* 3*b*; Augustudunam *C* 1*c. e. e**; Augustidunensem *C* 4; Augustudunensem *C* 1*b*; Agustudunensium *C* 2*a. b*; Augustudunensium *C* 2*c. d.* r) que *add. C* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; Qui cum *C* 1*e. e**; qui *C* 4. s) est *add. C* 1*c. e. e**; prov. ped. *C* 3*b*; provolvebatur pedibus *C* 4. t) permitterit resederet *pr. m. C* 2*a. b*; r. p. *C* 1*c. e. e**. u) se *add. C* 1*c. e. e**. v) *ita pr. m. C* 1*a*; ex(s)pectationem *plerique*; spectationem *C* 1*b*; peticionem *C* 2*d*. w) furorem *C* 1*b.* 4 *et m. al. C* 1*a*. x) succend(era *in litura*)t *C* 1*a*. y) *ita C* 1*a.* (*b*). *e. e**. 3*a. b*; Tale *m. al. corr.* Taliter *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d.* 4; Ta::::: *m. al. corr.* Tandem *C* 2*b*; talem *C* 1*c*; rege victo *add. C* 1*e*. z) *ita C* 3*b.* 4 *et m. al. C* 1*a*; ::ob *C* 3*a*; ab *C* 1*a* (*pr. m.*). *c. e. e**. 2*a* (*pr. m.*); *om. C* 1*b.* 2*b. c. d et m. al. C* 2*a*. a) huiusmodi *C* 2*c.* 4. b) preces *C* 4. c) *ita C* 2*a* (*m. al.*). *d.* 3*a. b et m. al. in rasura C* 1*a*; et *C* 1*b. c.* 2*a* (*pr. m.*). *b. c*; eciam *pro* est t. *et add.* vir Domini *C* 1*e. e**; est *om. C* 4. d) (ab *m. al. in rasura*) interfectionē *pr. m. C* 1*a*; ab interfectione *rell.* e) salvat⁹ *m. al. corr.* salvatur *C* 2*b*; est salv. *C* 1*e*; *post* salv. *add.* sanctus vir. Sed *C* 4. f) *ita C* 1*a.* 3*a. b.* 4; false *C* 1*c. e. e**; falsi *C* 2*a. b. c*; falsa *C* 2*d*; falsis *C* 1*b*. g) *ita C* 1*a. c. e. e**. 3*a*; quidam *ante* f. opinabantur *C* 4; quidem o. *C* 2*a. b. c. d.* 3*b*; quibusdam opinantibus *C* 1*b*. h) habitacula *C* 1*c. e. e**; cubiculum *C* 1*b*; cubicula *C* 4. i) quod *C* 1*c. e. e**. k) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); *om. C* 1*b*; alium *C* 2*c. d* (*ante* ep.); alienum *C* 3*a. b*; illud *C* 1*e. e**; illum *C* 4. l) teneri *pr. m. C* 2*a. b.* m) longaliter *pr. m. C* 2*a*; longa|liter *m. al. corr.* longa lis *C* 2*b*. n) sed *C* 1*e. e**; Nam *C* 4; *om. C* 2*d*. o) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*; carnales oculi *C* 2*d*; carnalis oculus *rell.* p) spiritualem *C* 1*b. c. e.* 3*a. b* (*non C* 1*e**). q) delectationem *C* 1*c. e.* r) *ita C* 1*a. c. e. e**; videt *C* 3*a. b.* 4; vident *C* 2*a. b. c. d.* s) illius testantur *pro verbis* testes e. p. i. e. *C* 4. t) ei *C* 1*c. e. e**. u) i. ex(s)titerant *C* 2*a. b. c. d*; e. i. *C* 1*c*; i. extitit *C* 1*b*. v) in *add. C* 1*b.* 4. w) *ita C* 1*c. e. e**. 2*a. b* (*pr. m.*). *d*; *om. C* 2*c*; pr(a)esenti *rell.* x) vit(a)e *C* 1*b. c.* y) illius *C* 2*a* (*punctum sequitur*). *b. c* (*ante* vita); omnium *C* 2*d*. z) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *b.* 2*a. b* (*pr. m.*). *c*; que *C* 1*e**; quantum *C* 4; quo *rell.* a) voluit *C* 3*b*. b) caritatem m. devota (*m. al. corr.* devotā *C* 2*b*; *om. C* 2*c*) *C* 2*a* (*pr. m.*). *b. c.* c) monstravit *C* 3*b*.

1) *Actus Apost. c.* 12, 3. 2) *Deodatus abbas clericis basilicae S. Symphoriani a.* 636. *praeerat, si chartae Dagoberti I (K. Pertz, Dipl. I, p.* 154*) fidem haberi licet, quae genuinis similis neque vero omnibus numeris perfecta est (cf. 'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXVI, p.* 182*), illique Hermenarium successisse opus est.* 3) *V. infra c.* 30.

(13). In illis igitur[a] diebus adhuc[b] exsul[c] in Luxovio resedebat Ebroinus monachali[d] habitu tonsoratus, simulatam[e] gerens concordiam, quasi dum uterque unam, sed disparem[f] exilii accepissent sententiam, concordem[g] ducerent vitam. His interim[h] ita[i] gestis, divina non diu[k] distulit ultio suum de Childerico dare iudicium. Nam eius dissoluta[l] conversatio[m] omnibus increverat optimatibus[n] palatinis. Tunc unus[1] ex eis hoc molestius ferens prae ceteris, dum venationem in
675. silva[2] securus exerceret[o], eum vulnere mortis percussit.

(14). Igitur priusquam evenisset[a], dum duces[b] quidam duo, quibus iussum fuerat sanctum Leodegarium abduci[c] de Luxovio, eatenus[d] demorassent[e], conspiraverat[f] unus eorum minister, ut si famulum Dei[g] extra Luxovio[h] cerneret, ipsum[i] gladii percussione occideret[k]. Ut enim[l] ad hoc[m] perventum fuit, ita cor illius[n] intollerabilis pavor[o] perfudit, ut non solum dixisse[p], sed cur etiam[q] de Dei famulo tam gravia cogitasse[r], voce[s] publica confiteret[t], et tremens[u] eius provolutus vestigiis[v], indulgi[w] sibi ab eo hanc nequitiam deprecaret[x].

(15). Igitur cum Childerici[a] mors subito nuntiata[b] fuisset, tunc hii[c] qui ob eius iussionem exilii[d] fuerant condemnati, tamquam[e] verno[f] tempore post hiemem[g] solent[h] de cavernis serpentia[i] venenata procedere, quidam[k] sine metu fuerunt[l] reversi[m]: quorum[n] debachante[o] furore surrexit magna turbatio[p] patriae, ita ut manifeste crederetur[q] adventum[r] imminere[s] Antichristi. Hii[t] vero, qui rectores

I. Capp. 13—15. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 13. a) ergo d. *C* 1*e*; d. i. *C* 2*a. b* (*pr. m.*); i. *om. C* 2*c.* b) adhul *pr. m. C* 2*a* (?). *b.* c) *om. C* 2*a. b. c. d.* 3*a.* d) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*; monachili *rell.* e) simulata g. concordia *C* 1*c.* f) dispares *C* 1*c*; una sedes pares exilii *C* 1*e. e**. g) concordiā *C* 2*a*, *corr.* h) interea *corr.* interim *C* 3*a.* i) *om. C* 2*a. b. c. d.* k) *om. C* 4. l) disso: (luta *in rasura*), *ras.* 1 *C* 1*a.* m) convasio *C* 1*b.* n) p. o. *C* 1*c. e. e**. o) (ex *superscr.*)ercuit *C* 2*a*; excrevit *m. al. corr.* exercuit *C* 2*b*, *et sic C* 2*c. d.*

Cap. 14. a) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*); p. venisset *C* 2*b*; p. hoc evenisset *C* 1*b.* 2*a* (*m. al.*). *c. d.* 3*a. b*; p. hec evenissent *C* 1*c. e.* 4. b) duc. duo q. *C* 2*d*; duo q. duc. *C* 1*e. e**; ex duobus ducibus *pro verbis* dum — duo *C* 4. c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *b.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); abducere *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a. b*; adducere *C* 4. d) L. cum eotenus *C* 4. e) demorati essent *C* 1*b.* 2*d.* 4; demonstrassent *C* 1*e**. f) u. e. cum ministro consp., ut *C* 4. g) *om. C* 2*a. b. c.* h) *ita pr. m. C* 2*a. b*; Luxovium *rell.* i) eum *C* 4. k) occiderit *pr. m. C* 2*a. b.* l) Ut eum *m. al. corr.* Et cum *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*; Ut autem *C* 4. m) adhuc *pr. m. C* 2*a. b.* n) eius *C* 1*c.* o) parvor *C* 3*a.* p) (quod *add. C* 2*d*) dixisset *C* 2*a. d.* 4; se contineret *pro* dix. *m. al. in rasura C* 2*b.* q) *om. C* 4. r) *ita C* 1*a.* 3*a. b*; cogitasset *rell.* s) v. bublica: *pr. m. C* 2*a*; p. v. *C* 4. t) *ita pr. m. C* 2*a. b*; confiteretur *rell.* u) renes *pr. m. C* 2*a*; *eras. C* 2*b.* v) *ita C* 1*a. b.* 2*a. b. c.* 3*a. b*; eius pedibus est prov. *C* 1*c. e. e**; prov. eius pedibus *C* 2*d*; eius prov. pedibus *C* 4. w) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; indulgere *C* 2*a. b. d*; indulgeri *C* 1*b. e. e**. 4 *et m. al. C* 1*a*; *om. C* 2*c.* x) *ita pr. m. C* 2*a. b*; deprecatur *C* 1*e**. 3*b*; deprecaretur *rell.*

Cap. 15. a) Hildrici *h. l. C* 1*c*; Hilderici, *om.* m., *sed m. al. superscr.* interitu *C* 2*a*; cum de Child. (Hild. *C* 2*c*) interitu *C* 2*c. d*; mors *m. al. superscr. C* 2*b.* b) nuntiatum esset *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d.* c) *ita C* 1*a. e.* 2*a*; hi *rell.* d) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; exiliis *C* 1*b*; exilio *rell.* e) tamqu: ā *C* 3*a.* f) veris (*C* 1*c. e*). g) hieme *pr. m. C* 2*b.* h) de c. s. *C* 4. i) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 4; serpentes venenati *rell.* k) *om. C* 3*a. b.* l) fuerant *C* 1*c. e. e**. 2*a. b. c. d.* m) retrusi *C* 1*c*, *corr.* n) (et *add. C* 2*d*) eorum *C* 2*a. b. c. d.* o) debacante *C* 4. p) perturbatio *C* 4. q) crederentur *pr. m. C* 1*a*; credere *C* 2*c.* r) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c.* 4; adventus *rell.* s) inminente Christo *m. al. corr.* inminere A. (Christi *C* 2*b*) *C* 2*a. b.* t) *ita C* 1*a. e.* 2*a. b. c*; Hi *rell.*

1) *Bodilo; cf. L. H. Fr. c.* 45. 2) *Lauconis silva*; *cf. Cont. Fred. c.* 2.

regionum[a] esse debuerant[b], surrexerunt[c] contra[d] alios, et qui[e] pacis[f] foedere[g] debuerant[c] continere, odiis se[h] invicem coeperunt lacessere[i]; et dum[k] rex tunc[l] non erat stabilitus in culmine[m], quod unicuique rectum videbatur in[n] propria voluntate, hoc agebant[o] sine formidine[p] disciplinae. Adeo[q] tunc ira[r] Dei manifesta[s] cognovimus[t] evenisse, ut etiam stella appareret in sidere[u], quam astrologii[v] vocant[w] 676, Aug. comitem[1]: in cuius ortu adserunt fame[x, 2] terram turbare[y], mutatione[z] regum[a] vel commotione[b] gentium[c], percussione[d] gladium[e] imminere. Haec enim[f] omnia manifesta[g] ex[h] tunc constitit[i] evenisse. Sed quia, ut scriptum est, stulti non correguntur[k] verbis, quantum[l] minime signis, hii[m] cum malivolo animo[n] redierunt de exsilio; quicquid pro[o] sua pertulissent facinora, Leodegarii factionibus[p] haec se incusant[q] fuisse perpessus[r].

(16). His enim[a] diebus vir Domini[b] commemoratis[3] ducibus[c] erat ob salvationem[d] detentus, a quibus nuper de Luxovio fuerat iam[e] eductus[f]. Tunc enim ibidem[g] famulo suo gratia superna concesserat venerabilem dignitatem, ut in illis locis tam[h] praedicti duces quam eorum matrone simulque ministri universequae[i] familiae necnon et[k] vulgus populi ita in[l] eius conspirassent[m] amore, ut si ita[n]

I. Capp. 15. 16. *C* 1*a*. *b*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b*. 4.

Cap. 15. a) regionem *pr. m. C* 1*a*; regiminis *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. b) deberent *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. c) surrexerunt — debuerant *om. C* 1*c*. *e*. *e**; et patriam *substituunt C* 1*e*. *e**. d) contrarius (contrarios? *C* 2*b*) *et m. al. corr.* contrarii et *C* 2*a*. *b*, *et sic C* 2*c*. *d*. e) qui:, *ras.* a *C* 1*a*. 2*a*; qui: *C* 2*b*. f) paucis *pr. m. C* 2*a*. *b*; *om. C* 2*c* (*non C* 2*d*). g) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *b*. 2*a*. *b* (*pr. m.*). *c*; federa *rell.* h) si *pr. m. C* 1*a*. i) lacescere *C* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*. 3*b*; laciscere *C* 1*c*; lacessire *C* 1*e*. *e**. k) cum — esset st. *C* 4. l) *om. C* 1*b*. m) culmini *C* 2*b*, *corr.*; nomine *C* 1*b* n) *om. C* 2*a*. o) *ita C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*; agebat *rell.* p) fomidine *C* 2*b*, *corr.* q) erat *add. C* 2*a*; enim *add. C* 4. r) *ita pr. m. C* 1*a*; iram *rell.* s) *ita pr. m. C* 1*a*; manifestam *C* 3*a*. *b*; manifeste *C* 1*b*. *c*. *e*. 4; manifestatam *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. t) cognovissemus *C* 3*b*. u) celo *C* 4. v) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b* (?); astrologi *rell.* w) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; v. cometem *C* 1*b*. 3*a*. 4; v. cometam *C* 2*d*. 3*b*; cometem v. *C* 1*c*. *e*. 2*c*; cometam v. *C* 1*e**. x) fama *pr. m. C* 3*a*. y) *ita C* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). *c*; turbari *rell.* z) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *c*. 4; mutat(c)ionem *rell.* a) segum *pr. m. C* 1*a*. b) *ita C* 2*a*. *b*. *c*. 4; commotionem *rell.* c) vel *add. C* 2*c*; aut *add. C* 2*d*; et *add. C* 3*b*. d) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*b* (? *pr. m.*); percussionē *C* 2*a*; percussionis *C* 1*b*. *c*. 3*a*. *b*. 4; percussionesque *C* 1*e*. *e**. e) *m. al. corr.* gladii *C* 2*a*. *b*, *et sic C* 2*c*. *d*; gladiorum *C* 1*e*. *e**. f) o. e. *C* 4. g) *ita C* 1*a*. 3*a*; manifeste *rell.* h) et *C* 2*d*; *om. C* 1*c*. *e*. *e**. i) constituit *pr. m. C* 2*a*. *b*; *m. al. corr.* constat *C* 1*a*. 2*b*, *et sic C* 2*c*. 3*a*. *b*. k) coreguntur *pr. m. C* 1*a*. l) *m. al. corr.* quanto minus *C* 1*a*; quanto m. *C* 1*e*; quorum nomine s. *C* 2*a*. *b*. *c*; *haec om. C* 2*d*. m) *ita C* 1*a*. *e*; hi *rell.*; qui *m. al. add. C* 2*b*, *habent codd. praeter C* 1*a*. 2*a*. *c*. *d*. n) anim(o *in rasura*) *C* 1*a*. o) *ita C* 1*c et pr. m.* 2*a*. *b*. 4; ꝓ sua p. faci:no:á *m. al. corr.* per sua p. facinora *C* 1*a*; pro suo p. facinore *C* 1*b*. *e*. *e**. 3*a*. *b*; propter sua p. facinora *C* 2*c*. *d*. p) factis *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. q) incurrant *pr. m. C* 2*a*. *b*; *m. al. corr.* affirmant *C* 2*b*; intusant *corr.* inc. *C* 2*c*. r) *ita pr. m. C* 1*a*; perpessos *rell.*

Cap. 16. a) *eras. C* 1*a*; *om. C* 3*b*. 4. b) *ita C* 1*a*. *c*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*; a *add. rell.* c) dulcibus *C* 1*a*, *corr.* d) s(al *m. al. in rasura*)vationem *C* 1*a*. e) *om. C* 1*c*. *e*. *e**. 2*c*. f) eiectus *C* 4. g) abidem *C* 2*c*; *om. C* 1*c*. *e*. *e**. h) iam *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. i) *ita pr. m. C* 1*a*. k) ut *pr. m. C* 2*a*. *b*. l) in — necessitas *om. C* 1*c*. *e*. *e**; caritate ei *supplent C* 1*e*. *e**. m) consulassent *m. al. corr.* conspirassent *C* 2*a*; c:::::::ent *m. al. corr.* concordarent *C* 2*b*; conspirarent *C* 3*a*. n) *ita C* 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. *d* (*m. al.*). 4; ita ut si *pr. m. C* 2*d*; ita *om. C* 3*b*.

1) *Dono papa electo, stella per mensem Augustum apparuit atque per menses tres stabat (Lib. pontif. LXXX, ed. Mommsen p.* 192*), i. e. a.* 676. *p. Chr.; cf. Williams, 'Observations of comets', Londinii* 1871, *p.* 41. 2) *Cometem ad famem et bella rettulit Isidorus, Etym. III,* 71, 16: Cometes stella dicta est, eo quod comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam aut famem aut bella significat, *ad mutationem regnorum et Silius Italicus VIII,* 637: Regnorum eversor rubuit letale cometes, *et Lucanus I,* 529: et terris mutantem regna cometen. 3) *Supra c.* 14.

necessitas immineret, semet ipsos[a] pro eo non dubitarent offerre. Cumque illi, qui secum[b] Dei famulum retinebant[c], circa se manentibus potestatibus[1] aliis nuntiassent, eo[d] quod divinam gratiam super Dei famulum Leodegarium cognovissent, religioso christianitatis amore iam[e] se eorum auxilio fuerunt sociati, et[f] conspirantes inter se confirmaverunt, ut[g] dum indisciplinata hic[h] dominata erat exorta turbatio, si priusquam Theodericum[i] pariter sublimassent in regno[k], aliquis[l] forsitan sanctum voluissent[m] ledere[n] Leodegarium, eorum[o] protegeretur auxilium[p]. His enim[q] diebus egressus est de[r] Luxovio etiam Ebroinus Iuliano similis, qui vita fincta[s] monachorum tenuit. Etenim cum[t] ipse tam amicorum quam famulorum constiparetur[u] subito comitatu, praedicti[v] exulis ad[w] eius[x] expetentes obsequium[y], — malum[z] quod de sua accusatione[2] confixerunt[a], — ipsum[b] in capud constituunt, ut eius auxilium[c] vel consilium usi[d] in Dei homini[e] valerent unanimiter vindicare. Ipse enim Ebroinus[f] capud relevavit[g] venenosum[h], et[i] quasi vipera restaurans[3] venena sua, simulans se esse tunc[k] Theoderici[l] fidelis[m] et ob[n] hoc ad eum cum sociis quantocius[o] festinare[p].

(17). Cum enim[a] vir Domini cum sociis superscriptis[b] eodem festinarent[c] itinere, factum[d] est, quantum nec unius diei itineris spatium, antequam Agustidunum[e] urbe[f] accederent, urguentibus factoribus[g], Ebroinus inmemor amicitiae[h] dudum

I. Capp. 16. 17. *C* 1*a. b. c. e. e*.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 16. a) se ipsos *C* 1*b.* b) scm (*i. e.* sanctum) *C* 4. c) retinebat *pr. m. C* 2*a. b.* d) eo — cognovissent *om. C* 3*a.* e) *ita C* 3*a*; a. iam se e. aux. fuerant s. *C* 3*b*; a. ia(m se ad eius auxilium *m. al. in rasura*) sotia(verunt *m. al. in rasura*) *C* 1*a*; a. ita in eius auxilium f. s. *C* 1*b. c*; a. in eorum auxilio (f. *om.*) s. *C* 1*e. e**; a. iaci (*m. al. corr.* iacti *C* 2*b*) in eo harum (*m. al. corr.* horum *C* 2*b*) auxilio fuerunt sac(t)iati (*m. al. corr.* sotiati *C* 2*b*) *C* 2*a. b. c*; a. incolarum auxilio f. odio satiati *C* 2*d*; multi qui eorum fuerunt auxilio sociati *C* 4. f) ut *C* 1*b*; *om. C* 1*e. e**. 4. g) *superscr. C* 2*b.* h) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; et *add. C* 1*b*; i. hic dominata erit *C* 1*c*; hec i. dominaretur *C* 1*e. e**; i. haec dominaretur *C* 2*d*; i. huius dominationis erat *C* 3*a. b*; et insueta erat *pro* h. d. e. *C* 4. i) Teod. *semper C* 1*b*; Theodoricum *C* 2*b* (*ut infra*). 3*a* (*corr.*). k) regnum *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a.* l) aliquos *m. al. corr.* aliqui *C* 2*b, et sic C* 1*c. e. e**. 2*c.* m) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c. e. e**. 2*a. b. c*; voluisset *rell.* n) *om. C* 1*c.* o) piorum (?) *corr.* per eorum *C* 2*c, et sic C* 2*d.* p) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. c. d*; auxilio *rell.* q) *deletum C* 2*a*; *om. C* 2*c.* 4; autem *C* 2*d.* r) de L. e. *om. C* 1*e.* s) vita finita *pr. m. C* 1*a*; vitam finctam *pr. m. C* 2*a*; vitam fi:ata *m. al. corr.* vitam fictam *C* 2*b, et sic plerique*; ficte *post* m. *C* 1*e.* t) cum ipse *om. C* 4. u) constipatus *C* 4. v) pdict(i *m. al. in rasura*) exulis *pr. m. C* 1*a*; predicti exiliis *C* 2*a. b* (*e corr.* e. pr.). *c*; *m. al. corr.* auxiliis pr. *C* 2*b*; pr. emuli *C* 2*d*; pr. exules *rell.* w) *om. C* 1*b. c. e. e**. 2*c.* 4. x) exp. eius *C* 1*b*; eius expectentes *C* 3*a* (*pr. m.*); eius expectantes *C* 1*e.* 3*a* (*m. al.*); eius occurrentes *C* 2*d.* y) obrequium *pr. m. C* 2*a*; auxilium *C* 4. z) malum — confixerunt *om. C* 1*e. e** (*non C* 1*c*). a) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *c.* 4; confixerunt: *pr. m. C* 2*b*; finxerunt *C* 1*b*; confinxerunt *rell.* b) in ipsum *C* 2*d*; in ipsius *C* 1*e. e**. c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b. c*; auxilio vel consilio *rell.* d) usis *pr. m. C* 1*a.* 2*a*; usi: *C* 2*b*; si *C* 3*b*; in *om. C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b.* e) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); homine *C* 1*e. e**. 2*c. d*; hominem *rell.* f) Hebr. *h. l. etiam C* 3*a.* g) revelavit *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 4; revolvit *C* 1*e. e**. h) venenum *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c*; venenatum *C* 2*b* (*m. al.*). *d.* i) *om. C* 4. k) *om. C* 2*c. d.* l) regis *add. C* 1*c.* m) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*: fidelem *rell.* n) optat ad *C* 1*b.* o) quā totius *pr. m. C* 2*a.* p) festinaret *C* 2*a. b. d.*

Cap. 17. a) Cumque vir *C* 1*b.* b) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c.* 3*a. b*; suprascriptis *rell.* c) *m. al. corr.* festinaret *C* 3*a, et sic C* 1*e. e**. 3*b.* 4. d) q. nec u. d. f. est *C* 1*b. c.* e) *ita C* 1*a*; Augustidunum *C* (1*b*). 3*b.* 4; Augustudunum *C* 1*c. e. e**. 3*a* (ugu *in rasura*); Agustedunensium *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*: Augustudunensium *C* 2*c. d.* f) *ita C* 2*a. b*; urbem *rell.* g) *ita pr. m. C* 2*a. b*; fautoribus *rell. et m. al. C* 2*b.* h) amicitia *pr. m. C* 2*a. b*; amiciciam *C* 2*c. d.*

1) *I. e. principes; cf. Ducange.* 2) *V. supra c.* 8. 3) *Isidorus, Etym. XII,* 4, 10. 11. *de partu viperae egit.*

promissae[a] eum ibidem voluit conprehendere, si[b] non Genesi[c, 1] metropolis Lugdunensis[d] episcopi consiliis fuisset[e] prohibitus, aut manu[f] valida qui[g] cum eo adherant[h] perteritus[i]: et fictam rursus[k] simulans[l] amicitiam et[m] mixto agmine[n] pariter pervenerunt in urbem. Laetatur[o] ecclesia de pastoris[p] praesentia redeviva[q], plataeae ornantur[r] virentiis[s, 2], aptant[t] diaconi caereis[u], clereci[v] tripudeant cum antephonis, gaudet civitas tota de adventu sui pontificis post persequutionis procella[w]. Nec[x] inmerito laudum ei[y] exhibebantur excubiae, quia[z] praesente Domino[a] ad coronam properabat martyrii, ibique[b] pro adventu[c] praesulis dilitias paraverunt etiam adversariis. Crastina vero dię exinde pariter promoventes, ut ad[d] occursum Theoderici[e] pervenirent uniti[f].

(18). Interim dum isti coepti[a] itinere pervenissent[b] ad regem, de ipso itinere poene[c] iam medio Ebroinus tyrrannus eorum deserens comitatum[d], ad suos usque pertransiens, clericatum abiciens, ad mulierem[3], ut canis[e] ad vomitum, post sacrum velamen[f] rediens. Et qui[g] in[h] castra Christi militare non potuit, cum adversariis secularem[i] armam arripuit, et dum[k] iam dereliquerat[l] fidem et Deum, contra terrenum[m] dominum etiam apertum se prodidit adversarium[n]. Novientem[o, 4] enim

cf. Prov. 26, 11.

I. Capp. 17. 18. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 17. a) promississe *pr. m. C* 1*a*; promisisse *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; promisae *C* 3*b*. b) sin G. *C* 1*c*; suum G. *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. c) Generi *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. c*; Gentari *m. al. corr.* gentem *C* 2*b*; *om C* 2*d*; Genisii *C* 3*a*; Genesii *rell.* d) Lugdonensis *C* 2*a. b*. e) *om. C* 4. f) manum *pr. m. C* 2*a. b*. g) qu(a)e *C* 1*b. c*. h) *ita pr. m. C* 1*a*; aderant *plerique*; aderat *C* 1*b. c.* 4. i) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*. k) rursum *C* 4. l) r. a. s. *C* 3*b*. 4; s. r. a. *C* 1*e* (*non C* 1*e**). m) *om. C* 1(*b*). *c.* 4; permixto *pro* et m. *C* 2*d*. n) agmiñ *pr. m. C* 1*a*. o) civitas et omnis *add. C* 1*c*. p) pr. past. *C* 1*e. e**. 4. q) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; redevive *C* 1*b*; rediviva *rell.* r) exornantur *C* 4. s) virentus *C* 2*a. b*; *om. C* 1*b. c*. t) aptantur *C* 2*c. d.* 3*a et m. al. C* 2*a*. u) c(a)ereos *C* 1*b. c. e. e**. 4. v) c. tr. *om. C* 1*e*. w) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; procellam *rell.* x) non *C* 4. y) *om. C* 1*c*; ei l. exh. exc. *C* 1*e*; l. ei exh. exc. ei (:: *C* 2*b*) *C* 2*a. b*; l. exc. exh. ei *C* 2*c*; l. ei exc. exh. *C* 2*d*. z) qui *C* 3*b*. a) Deo *C* 4. b) ibi etiam pro *C* 4. c) adventu *pr. m. C* 2*b*. 4. d) ut (in *in rasura*, oc *superscr.*)cursum *C* 1*a*; ut ad cursum *C* 3*a. b et fortasse pr. m. C* 1*a*. e) Teod. *semper C* 1*b*; Theoderi(ci *postea add.*) *et add.* regi Francorum *C* 1*c*; Theodorici *C* 2*b*. f) unici *C* 2*a. b*; una *C* 2*c. d*.

Cap. 18. a) *ita pr. m. C* 1*a*; cepti itineris *pr. m. C* 2*a. b*; *m. al. corr.* cepto itinere *C* 2*b*, *et sic plerique*; isti studio cepti itineris *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*. b) pervenisent *pr. m. C* 1*a*; pervenirent *C* 2*d*; pervenissent — ipso itinere *om. C* 1*e*. c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. d) comitavit *pr. m. C* 2*a*. e) canes *pr. m. C* 2*a. b*. f) velamem *C* 1*a*; *om. C* 4. g) *ita C* 2*a. b. c. d.* 3*a*; quae *pr. m. C* 1*a*; quia *rell.* h) in Chr. castra *C* 2*a. b. c.* 4; in Chr. castris *C* 2*d*; intra c. Chr. *C* 3*a*. i) *ita pr. m. C* 2*a. b*; secular:: armā *pr. m. C* 1*a*; seculare arma *C* 2*c*; secularia arma *rell.* k) Et quia der. *C* 4. l) dereliquerant *pr. m. C* 2*a. b*. m) terminum *pr. m. C* 1*a*; d. t. *C* 2*c*. n) Apud *m. al. add. C* 1*a*. o) Noviente *C* 1*b. c. e. e**. 2*d*; Novigente *C* 4.

1) *De Genesio egi, SS. rer. Merov. II, p.* 486. *Synodo Maslacensi a.* 677, *die* 15. *Septembris intererat; cf. Pertz, Dipl. I, p.* 44. 2) *Virens herba, ramalia virentia, quibus in publicis festis sternuntur plateae. Cangius.* 3) *Leutrudem; cf. chartam Drauscii episcopi Suessionensis a.* 667. *datam, Pardessus II, p.* 139. *Ipsam tonso marito velum sumpsisse in eo quod ab utroque conditum erat monasterio S. Mariae Suessionensi coniecit Mabillonius.* 4) *Nogent-les-Vierges (dép. Oise, arr. Senlis, cant. Creil); cf. E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p.* 270. *Ebroinus teste auctore L. H. Fr. c.* 45. *Iseram fluvium apud Sanctam Maxentiam (Pont-Sainte-Maxence, dép. Oise) transgressus erat atque Theudericum regem Leudesiumque maiorem domus fugientes persecutus in villa Bacivo (Baizieux, dép. Somme) thesauros regales apprehendit, in villa Crisciaco (Crécy-en-Ponthieu) regem recepit, denique Leudesium per dolum et insidias occidit et principatum arripuit. Chartis Theuderici a.* 677. *mense Sept. datis nomen Ebroini maioris domus notis Tironianis subscriptum est (cf. supra p.* 252, *n.* 4), *eumque paulo ante rerum*

villam[a], iam recuperato regno, tunc Theodericus[b] resedebat securus, cum[c] repentino superventu[d] Ebroinus cum Austrasius[e]. Quis[f] enim enumerare plene[g] valeat, quae tunc fuit direptio de regale[h] thesauro vel ecclesiae ministerium[i], quod ob[k] amorem christianitatis[l] catholici retro principes devoti[m] in dominico[n] contulerunt sanctoarium[o], maiorem[p, 1] domus eius etiam interfectum[q]?

(19). Ideo[a] autem perpetravit hoc malum, quia a[b] diabolicis viris invidis[c] armabatur consilium[d]. Dolebant enim[e] se[f] abiectos esse per[g] meritum, dum populum universum fideliter[h] cernebant declinasse[i] post Theodericum[k] eumque[l] iam confirmatum in regno et Dei famulum Leodegarium cum illius[m] gratia in suo[n] urbe residium[o, 2] livore[p] invidi[q] turquire ceperunt iterum, quia dum iusti[r] stabant erecti, ad recuperationem accedere non valebant perversi[s]. Et quia, suadente diabolo, qui eos fide nudaverat, dum veritatis consilium[t] iam[u] cecati non invenerunt[v], per quod[w] destruerent Dei[x] sanctum, declinant ad maiorem interitum[y] per[z] falsitatis comentum[a], per quod[b] in regno[c] intulerunt magnum malum et stragem[d] depopulationis in persequutione[e] multorum. Denique acceperunt[f] quendam puerolum[g], Chlothario[h] fuisse confixerunt[i] filium, hunc[k] in partibus Austri[l] secum

I. Capp. 18. 19. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 18. a) *ita C* 1*a.* 2*a. b* (*pr. m.*). *c.* 3*a. b*; villa *rell.* b) Theoderico *pr. m. C* 2*b*; resid. in regno Th. *C* 1*e.* c) *om. C* 1*b*; tum *C* 1*e. e**. d) supervent: *m. al. corr.* supervenit *C* 1*a*, *et sic C* 2*d*; venit *add. C* 1*b. c*; ibi advenit (advenisset *C* 3*b*) *post* Hebr. *add. C* 3*a. b*; supervenerat *post* Austras. *add. C* 1*e. e**; affuit *post* Austr. *add. C* 4. e) *ita pr. m. C* 1*a*; Austrasios *pr. m. C* 2*a. b*; Austrasiis *rell.* f) Quis — interfectum *hic omissa post p.* 301, 5. deperiit *inserunt C* 1*e. e**. g) plane *C* 4. h) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; regali *rell.* i) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; ecclesiarum ornamentis *C* 4; e. ministerio *rell.* k) ab amore *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* l) Christi *C* 4. m) devote *C* 4. n) *ita C* 1*e et pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; dominicum *rell.* o) *ita pr. m. C* 1*a*; sanctuario *C* 1*e*; sanctuarium *rell.* p) maiorem d. tunc (*om.* eius) *pr. m. C* 4; maiore d. e. (*om. C* 1*b*) *C* 1*b. c*; Maior etiam d. e. *C* 2*d*; interfectis velut maioribus d. eius distributum est in plebium usus *C* 1*e. e**. q) etiam interfecto *C* 1*b. c.* 4; est interfectus *C* 2*d.*

Cap. 19. a) Ideo — consilium *om. C* 4. b) : : *m. al. corr.* a *C* 1*a*: (a *om.*) d. (diabolus *C* 2*c et pr. m. C* 2*b*) v. *C* 2*a. b. c. d*; suadentibus sibi suggestionibus diabolicis *pro* a d. v. *C* 1*e.* c) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c.* 3*a. b*; invido *rell.* d) consilio *C* 1*b. c. e. e**. e) *om. C* 4. f) de abiectus *pr. m. C* 1*a*; de abiectos *pr. m. C* 2*a. b.* g) e. merito *C* 4. h) cernerent f. *C* 4. i) declinare *C* 1*b. c.* k) *ita h. l. etiam C* 1*b.* l) eumque i. c. (*m. al. corr.* eoque i. confirmato) in r. et D. famulo Leodegario *C* 3*a*; eo quod i. in r. confirmato et D. famulo (L. *om.*) *C* 4. m) illis *C* 2*a. b.* n) *ita C* 2*a* (*pr. m.*). *b*: sua *rell.* o) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; residuum *C* 2*c et m. al. C* 2*a*; residente *C* 4 *et m. al. C* 3*a*; residere *C* 1*e. e**; residentem *rell.* p) lovore *pr. m. C* 1*a.* q) *ita scripsi* (*cf. supra c.* 3: invido coeperunt livore torquere); l. inviditur qui receperunt (eum *m. al. in litura C* 1*a*) i. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; l. invidetur qui receperunt i. *C* 2*d*; l. invidi torquere (torqueri *C* 3*a*) coeperunt i. *C* 3*a. b*; l. invidiaque receperunt i. *C* 1*b*; l. invidiaque cęperunt i. *C* 1*c*; Tum invidi livore torqueri ceperunt i. *C* 1*e. e**; l. invidiae uri i. ceperunt *C* 4. r) iniusti *pr. m. C* 1*a.* 2*a*; : : iusti *C* 2*b*; iniuste *C* 4. s) adversi *C* 1*b.* t) consilio *C* 1*b. c.* u) *om. C* 1*b.* v) invenerant *C* 2*b*, *corr.* w) quos *C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b.* 3*a. b*; quod *rell.* x) s. D. *C* 1*b.* 4. y) intentum *C* 4. z) pro *pr. m. C* 1*a.* a) *ita C* 1*a.* 2*b*; commentum *rell.* b) quos *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; quod *rell.* c) in regnum *C* 1*b. c.* 2*a. b. c. d*; (in *om.*) regno *C* 1*e. e**. d) strage: *pr. m. C* 3*a.* e) *m. al. corr.* persequutionem *C* 1*a*; persecut(c)ionem *C* 1*e.* 2*b.* f) acciperunt *pr. m. C* 1*a.* g) parvulum *C* 4. h) *ita pr. m. C* 2*a. b*; : : : othario *m. al. corr.* quem Lotharii *C* 1*a*; Hlotharii *C* 3*a. b*; quem C. (Clothario *C* 2*c*) *C* 2*a* (*m. al.*). *c*; quem Chlotharii (*ita C* 1*c*; Clotharii *C* 1*b.* 4; Clotarii *m. al. superscr. C* 2*d*; Lotharii *C* 1*e. e**) *rell.* i) *ita C* 1*b et pr. m. C* 1*c.* 2*a. b.* 3*a*; confinxerunt *rell.* k) Nunc *pr. m. C* 1*a.* 2*a.* l) *m. al. corr.* Austriae *C* 1*a.*

potitum esse inde sequitur, quod rex a. 676. *mense Sept. ipsius socium Chadalricum ducem etiamtunc multaverat, quia Austrasiis se coniunxisset (Pertz, Dipl. I, p.* 43*).* 1) *Leudesium scilicet, Erchinoaldi filium et ipsius Ebroini compatrem; cf. Contin. Fredeg. c.* 2. *Quomodo Ebroinus ipse ei maior domus successerit, infra c.* 28. *relatum est, ordine rerum parum servato.* 2) *I. e. residentem.*

levantes[a] in regnum[1]. Qua[b] de re multum colligerunt[c] hostiliter populum, eo quod veresimile[d] videbatur[e] esse cunctorum. Etenim cum depopulando patriam subiugarent et iam in nomine sui regis, quem false[f] fecerunt[g], praecepta iudicibus darent[h], tunc qui eis volens[i] noluit adquiescere, aut iura[k] potestatis amissit[l] aut, si non fuga latitandi[m] discessit, gladii internitione[n] deperiit[o]. Quanti enim[p] per hoc caliditatis[q] figmentum Theodericum tunc[r] defunctum et Chlodovium[s] Chlothario[t] esse filium crediderunt?

(20). Erant enim in hoc mendatio[a] primi et quasi rectores palatii Desideratus[2] cognomine[b] Diddo[c], qui[c*] in urbe Cabillono[d] quondam habuerat principatum, necnon et eius collega Bobo[e], qui civitatem[f] Valentiam habuerat[g] in dominium[h]. Nec enim digni sunt, ut hii[i] nominentur[k] episcopi, qui magis terrenis desideriis [vel[l] lucris temporalibus augenda pecunia vigilant, dum de animabus sibi commissis], unde districto[m] iudici reddituri sunt[n] rationem[o·3], nihil[p] curant. Horum talium sacerdotum[q] et similium optimatum Ebroinus tyrannus usus consilium[r], adeo usque elevatus et excecatus est in hoc saeculum[s], quousque inpoenitens praecipitatus[t] est in infernum[u]. Redeamus[4] ad opus ceptum[v].

I. Capp. 19. 20. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 19. a) ·levant *C* 4. b) Qua — populum *om. C* 1*e. e**. c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 3*b.* d) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; verisimile *rell.* e) esse vid. estimacioni c. *C* 1*e. e**; vid. esse cunctis *C* 2*d*; cunctis esse videretur *C* 4; esse. Cunctorum *interpungunt C* 1*b. c.* 3*a. b* (*non C* 2*a*; *cf.* Etenim cum *p.* 298, 9). f) *ita pr. m. C* 1*a*; falsę *pr. m. C* 2*a. b*; falso *rell.* g) fecerant *C* 4. h) dabant *C* 1*e. e**. 4. i) nolens *C* 2*c*; libens *C* 4; *om. C* 1*e.* k) iure *pr. m. C* 2*a. b.* l) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a.* m) *ita C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; latitanti *pr. m. C* 1*a*; latitante *C* 3*a et m. al. C* 1*a*; latitando *C* 3*b.* 4; latenter *C* 1*b. c*; latendi *C* 1*e. e**. n) internition *pr. m. C* 1*a*; internicione *C* 2*d*; internecione *C* 1*e. e**; interfectione *C* 3*b*; interemptione *C* 4. o) Quis — usus, *locum supra p.* 300, 2 *omissum hic collocant C* 1*e. e**. p) autem *C* 4. q) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; callid. *rell.* r) fuisse *add. C* 1*e. e**. 2*d.* s) :hlodovium *m. al. corr.* Chlodoveum *C* 1*a*, *et sic C* 1*c.* 2*a. b*; Clodoveum *C* 1*b. e.* 2*c. d.* 4; *corr.* Dodovium *C* 1*e*; Hlodoveum *C* 3*a. b.* t) *ita pr. m. C* 2*a. b*; Clothario *C* 2*c*; Chlotharii *C* 1*a* (*pr. m.*). *c*; Clotharii *C* 1*b.* 4; Clotarii *C* 2*d*; Hlotharii *C* 3*a. b*; Lotharii *C* 1*e. e**.

Cap. 20. a) mendatium *C* 1*c*; mendacium *C* 1*b.* b) cognomento *C* 1*c.* c) Dido *C* 1*b.* 4; Deddo *passim C* 3*a. b.* c*) *m. al. add. C* 1*a.* 2*a. b*; *om. C* 1*e. e**; *habent rell.* d) *ita C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d.* 3*a*; Cabilono *C* 1*a*; Cabilone *C* 1*c*; Cabillone (ubi *add. C* 1*e. e**) *C* 1*b. e. e**; *m. al. corr.* Cabillona *C* 2*b*; Cabellona *C* 3*b*; (in u. *om.*) qui quondam Cabilloniae habuit *C* 4. e) e. collega Bobo *C* 4 *et infra fere omnes*; e. colliga Bolo *C* 1*a* (*pr. m.*); e. collega Bolo *C* 1*e. e**. 3*a. b*; e. collocabulo *pr. m. C* 2*a. b*: *m. al. corr.* convocabulo *C* 2*b*; *m. al. corr.* eiusdem vocabuli *C* 2*a*, *et sic C* 2*c*: eodem vocabulo *C* 2*d*; e. collega Abbo *C* 1*b. c.* f) urbem *C* 4. g) habueret *pr. m. C* 2*a.* h) dnm̄ *C* 2*a* (*pr. m.*). *b.* i) *ita C* 1*a. c.* 2*a. b*; urbium *C* 4; hi *rell.* k) nminentur *pr. m. C* 2*a. b.* l) *ita C* 1*b. c. d*; *ea quae uncis inclusi om. rell.*; *versu ineunte* occupati *m. al. in marg. add. C* 1*a*: inhiantes *add. C* 1*e. e**; deserviunt et *m. al. add. C* 2*a*, *habent C* 2*c. d*; et *add. C* 3*a*; quam Christo Deo militant et *add. C* 3*b. c. d. f*; inhiebant *add. C* 4; *de hoc loco supra p.* 271. *disserui.* m) disticto *pr. m. C* 1*a*; et celestia non curabant *pro verbis* unde d. — curant *C* 4. n) *ita C* 1*b. c et m. al. C* 1*a*; sumus *rell.* o) ration(e *m. al in rasura maiore*) *C* 1*a.* p) *C* 1*a.* 3*a. b*; nichil *C* 1*e. e**; nil *rell.* q) sacerdotem *pr. m. C* 1*a.* r) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; consilio *rell.* (*in rasura C* 2*c*). s) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c. d*; s(a)eculo *rell.* t) precipatatus *C* 2*b*, *corr.* u) *ita C* 1*a. e**. 2*a. b. c. d.* 4; inferno *rell.* v) inceptum *C* 1*b.*

1) *Ab amicis vero et propinquis Dagobertus a.* 676. *invito Ebroino ex Hibernia reductus et rex Austrasiorum institutus est; cf. V. Wilfridi auctore Stephano c.* 28. 2) *Desideratus et Bobo chartae Chlodovei II. monasterio S. Dionysii concessae a.* 654. *una cum Ebroino et Gaerino subscripserunt (Havet, 'Oeuvres' I, p.* 241*), cumque nominibus vocabulum* peccator *minime addiderint, ad optimates tunc pertinebant neque ad episcopos. Desideratus episcopus constitutus privilegio Drauscii a.* 667. *subscripsit, quod monasterio S. Mariae Suessionensi ab Ebroino constructo datum est; cf. Pardessus II,* 140. 3) *Cf. Regulam Benedicti c.* 2 *(de abbate):* quia in die iudicii ipsarum omnium animarum est Domino redditurus rationem. 4) *Auctor ad*

(21). In illis diebus[a], ita gestis[b] per singula evolutis[c], postquam[d] Childericus[e] est[f] interfectus[g], postquam episcopi vel patricii cum obtimatibus de Neustrico[h] vel[i] praesentia Theoderici partibus[k] redissent Burgundiae, et iam ipso[l] in regno confirmato, ad propria[m] resederent securi[1], interi minvidi hoste[n][2] moverunt ex adverso, Ursinus c. 10. primo[o] que[p][3] circa[q] eum cum regi[r] Childerico egisse putabat[s]. Tunc — — valde. Qui[t] festini perrexerunt ad civitatem[u]. Vir[4] autem Dei[v] Leodegarius cum ad suam plebem restaurandam resederet[w] urbe sua, ubi distinatum[x] contra se[y] hostium sensit inpulsum, non est passus, ut ultra fugaciter tenderit[z] gressum, sed intrepidus[a] de se Domini expectabat iuditium. Cum enim ei[b] tam familiares quam clerici vel fideles inminerent, ut thesauros, quos ibi[c] ipse[d] contulerat, auferret[e] et abscederet, quatenus hostis[f], hoc auditu[g], a perditione civitatis vel[h] illius persequutione desisterent, ille haec[i] nullatinus adquiescens, sed eosque[k] continuo in thesauro[l] convocans, omnia quae ibi addiderat[m] adsignans, talia prosequens[n] verba: 'Haec omnia quam[o] cernitis, fratres, quamdiu terrenorum hominum me voluit gratia[p] Dei habere, ad communem[q] ornatum, prout potui, illic[r] fideliter contuli. Nunc vero forsitan[s] ideo[t] mihi irati sunt homines terreni, quia Dominus nos[u] vocare dignatur[v] ad gratiam caeli. Ut quid enim haec[w] hinc[x] auferam, quod[y] mecum in caelo[z] non tollo[a]? Ergo si vobis placet, ego elego consilium, haec potius dare[b] in usus pauperum, quam cum[c]

I. Cap. 21. *C* 1*a. b. c. e. e*.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 21. a) hiis *add. C* 1*e*; cunctis ut dicta sunt *pro* ita *C* 4. b) et *add. C* (1*b*). *c. e.* 3*b*. 4. c) s. volutis *C* 1*b. c*; s. evolutus *pr. m. C* 2*a. b*; singu lutis *pr. m. C* 4. d) postquam — interfectus *om. C* 1c. e) *ita h. l. etiam C* 1c. 2*a* (*pr. m.*); *corr.* Hild. *C* 1*a*, *et sic h. l. C* 2*b*. f) *om. C* 4. g) infectus *pr. m. C* 1*a*. 2*a. b*. h) Nustrico *C* 1*c*; Neusterico *C* 1*e*; Nestrico *C* 2*c*; Neustrio *C* 3*a*; Neustria *C* 4. i) de *m. al. add. C* 3*a*; ad praesentiam *C* 2*a* (*m. al.*). *c. d*; in gratiam *pro* vel pr. *C* 4. k) (p. *om.*) redierunt, iam eodem Theoderico in regno restabilito, cum etiam iam securi omnes residerent in sedibus propriis, iterum invidi hostes contra sanctum commoverunt, qui cuncta que Childericus egerat eius actu, factione et consilio confinxerunt. Tunc *C* 4. l) *om. C* 1*b. c*; in ipso r. *C* 1*e. e**. m) ad p. *pr. m. in marg. suppl. C* 2*b*; ad propriam *pr. m. C* 2*d*. n) *m. al. corr.* hostes *C* 1*a*; hostem *rell.* o) primum *C* 2*d*; *om. C* 2*c*. p) qui *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c. d*; quam *C* 3*a*; primoque *et add.* agere *C* 3*b*; ob hoc in primoque *C* 1*e. e**. q) c::: eum *m. al. corr.* contra eum *C* 1*a*; (c. *om.*) eum *C* 1*e. e**; *post* circa eum *add.* quomodo *C* 3*b*. r) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a. b*; rege Hilderico *C* 3*a*; Child. (*aut* Hild.) rege *rell.*; contra se dudum *add. C* 1*e*. s) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c cum B*; putabatur *C* 2*d*; putabant *rell.* t) q *m. al. corr.* qui *C* 1*a*. u) civitaem *C* 1*a*, *corr*; Augustudunum *add. C* 1*c*; Aeduam *add. B*. v) *ita C* 4; *om. C* 1*a*. 2*a. b*; Domini *rell.* w) in *add. codd. praeter C* 1*a*. 2*a* (*pr. m.*). *b*; *deest B*. x) *ita pr. m. C* 1*a*; dest. *rell.* y) *om. C* 1c. z) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*; tenderet *rell.* a) intr. D. de se e. iud. *C* 2*c*; de se D. iud. e. intr. *C* 2*d*. b) ei tam *superscr. C* 1*b*; ei *om. C* 1c; ei *ante* immin. *C* 4; tam *et* quam *om. C* 1*e*. c) sibi *C* 1*b. c.* 3*b* (*non C* 3*a*); ibi *om. C* 4. d) contulerant ipse (i. *om. C* 2*c*) *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*. e) auf. *om. C* 3*a*; auferrent et abscederet *pr. m. C* 2*b*; auf. et absederet *C* 1*c*; abscideret et auf. *C* 1*e. e**. f) *ita pr. m. C* 1*a*; *om. C* 4; hostes *rell.* g) *ita C* 1*a*. 2*a. b. c*; (hoc *om.*) audita perd. *C* 1*e*; audito *rell.* h) ab *add. C* 1*e. e**. i) hiis *C* 1*e. e**; his *C* 2*d* (*post* null.). 3*a. b*. k) quę *m. al. delevit C* 1*a*; que *eras. C* 2*b*; se deosq: *pr. m. C* 2*a*; que *om. rell.* l) *ita C* 1*a*. 2*c* (*pr. m.*). 3*a*; thesauros *C* 1*b. c.* 2*a. b. c* (*m. al.*). *d*. 4; thesaurario *C* 1*e**. 3*b*; thezaurio *pr. m. corr.* thezaurario *C* 1*e*. m) addiderant *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*. n) *m. al. corr.* prosequitur *C* 3*a*, *et sic C* 4. o) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; qu(a)e *rell.* p) gratiam Deus h. *C* 1*b. c*; g. h. Dei *C* 2*c*; gratiam, *ras.* m, *om.* D. h. *C* 4. q) commune *C* 1*c*. r) huc *C* 1*b. c*; hic *C* 3*b*; *om. C* 4. s) forsita *pr. m. C* 1*a*. t) ideo ir. s. mihi *C* 2*c*; ir. s. ideo mihi *C* 3*b*. u) *om. C* 2*c. d*. v) dignatus est ad *C* 1*e. e**. w) *m. al. corr.* hoc *C* 1*a*. 2*a*, *et sic C* 2*c. d*. x) huic *pr. m. C* 1*a*. 2*b*. y) qu(a)e *C* 1*b. c. e. e**. z) *ita C* 1*a*. 2*a* (*pr. m.*). *b*; c(a)elum *rell.* a) tollam *C* 1*b. c*. b) dari *C* 1*b. c.* 3*b*. c) *om. C* 3*a*.

salutationem Burgundionum et episcoporum et optimatum redit, quam post Childerici necem Theuderico in Neustria dederant, supra c. 17 *sq.* 1) *Supra c.* 19. 2) *I. e. exercitum.* 3) *Ursinus c.* 10: reminiscens Ebroinus malorum omnium, quae circa eum cum rege Childerico egisse potabat. 4) *Est initium eiusdem capitis* 10. *Ursini.*

turpe[a] sarcina huc illucque oberrare per saeculum; et[b] imitemur beatum Laurentium[1], qui pro eo quod dispersit et[c] dedit pauperibus, iustitia eius manet in saeculum saeculi, et[c] cornu illius[d] exaltatum est in[e] gloria[f]'. cf. Ps. 111, 9. Statimque iussit custodi[g] discos argenteos cum[h] reliqua vasa quam plurima foras eiecere[i] et argentarios[k] com[l] malleos adesse, quae[m] minutatim[n] cuncta confringerint[o], quod[p] per fidelium dispensationem[q] iussit pauperibus erogare[r]. Qui[s] autem exinde[t] fuerant[u] ecclesiasticis usibus apta[v], ecclesiae addidit ministeria[w]. Monasteria[x] sane tam virorum quam virginum infra urbem vel terreturium[y] de eodem argento[z] consolavit[a] paupertatem multorum. Quae[b] fuit tunc vidua vel orfanitas[c] vel omnis[d] in commune paupertas, qui[e] ibi adfuit, qui[f] de eius largitate consolationem non habuisset?

(22). Vir autem Domini[a] ut erat plenus spiritu sapientiae, haec verba locutus est fratribus: 'Ego[b], fratres, decrevi iam de hoc saeculo nihil poenitus[c] cogitare, sed[d] magis spiritalem[e] nequitiam quam terrenum hostem metuere. cf. Eph. 6, 12. Terrenus homo si talem a[f] Deo acceperit[g] potestatem[h], persequatur, conprehendat, praedet[i], incendat[k], interfitiat: haec nullatenus possumus declinantes effugire[l]. Et si hic tradimur[m] de rebus transitoriis[n] ad disciplinam, non disperemus, immo potius gaudeamus[o] in futuro de venia[p]. Muniamus ergo virtutibus animam simul et civi-

I. Capp. 21. 22. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 21. a) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); turpi *plerique*; huius thezauri *pro* t. *C* 1*e.* b) ut (*C* 1*c*): *om. C* 1*e.* c) *om. C* 4 *cum Vulg.* d) eius *C* 1*e. e**. 4 *cum Vulg.* e) *m. al. suppl. C* 1*a.* f) gratia *C* 3*a.* g) custodi:, *ras.* i *C* 2*c*; custodibus *C* 1*e.* h) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; (cum *om.*) reliquaque v. pl. *C* 1*b. c*; cum reliquis vasis q. plurimis *C* 1*e. e**. 3*a. b.* 4; vel reliqua v. q. pl. *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* i) *ita pr. m. C* 1*a*; eicere *rell.* k) argntarios *C* 2*c*; argentareos *C* 3*a*; argentarcos *C* 3*b.* l) *ita pr. m. C* 1*a*; cum malleis *rell.* m) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; que (?) *m. al. corr.* qui *C* 4, *et sic rell.* n) minutatu *pr. m. C* 2*a. b*; *om. C* 1*e.* o) *ita pr. m. C* 1*a*; c. quę fringerent *pr. m. C* 2*a. b*; *m. al. corr.* c. frangerent *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d*; *m. al. corr.* c. effringerent *C* 2*b*; c. confregerunt *C* 4; c. confringerent *rell.* p) qu(a)e *C* 1*b. c et m. al. C* 2*a.* q) dispentationem *C* 1*a*, *corr.* r) erogari *C* 1*b. c.* s) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; Qu(a)e *rell.* t) ex hic *C* 3*b.* u) fuerunt *C* 1*b. c.* v) *om. C* 2*d*; a. u. *C* 1*e. e**. w) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; a. ministerio *C* 1*b. c.* 3*b*; a. ministeriis *C* 1*e. e**. 4 *et m. al. C* 1*a*; a. ad m. *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* x) Monasteriorum *C* 1*b. c*; Monasterio *C* 3*b.* y) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; terretorium *pr. m. C* 2*b.* z) argenteo *pr. m. C* 2*a*; argentum *pr. m. C* 2*b.* a) *ita C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). 3*a*; consolatus est *rell.*; et *add. C* 3*b.* b) quia (?) *m. al. in litura*, nec *m. al. superscr. C* 1*a.* c) orfanitatis (?) *C* 1*a* (*pr. m.*); orphanitas *C* 1*e. e**; orphanitatis *C* 2*a. c*; orphanitati *m. al. corr.* orphanitates *C* 2*b*; orphana *C* 1*b. c.* 2*d.* 4. d) omn:s *pr. m. C* 1*a*; oms̄ *C* 2*a. b*; omnes *C* 2*c.* e) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b et C* 2*c*; pauper es nec quisque ibi *C* 2*d*; qu(a)e *rell.* f) *ita C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; quiade: eius *pr. m. C* 1*a*; qu(a)e de e. *rell.*

Cap. 22. a) dm̄ *pr. m. C* 1*a.* b) Ergo *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b.* c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*; pęnitus *C* 2*b.* d) sed m. *om. C* 2*a. b. c. d* (et *add.*). e) spiritualem *C* 1*b.* 2*d.* 3*a. b.* f) a D. *om. C* 1*e.* g) acciperit *pr. m. C* 1*a*; accepit *C* 1*b.* h) ut *add. C* 1*b. c.* 3*a. b.* 4. i) *ita C* 2*a. b. c*; pr(a)edetur *C* 1*a.* 3*a. b*; perdetur *C* 2*d*; perdat *C* 1*b. c. e. e**. 4. k) *om. C* 1*e.* l) *ita C* 1*a*; effugere *rell.* m) trudimur *C* 1*c*; erudimur *C* 1*b.* n) transitoris *pr. m. C* 1*a.* o) gaudebimus *C* 1*b. c.* p) speremus *add. C* 1*e.*

1) *Laurentius opes ecclesiae praefecto urbi tradere iussus omnia pauperibus tribuit teste Prudentio (AA. SS. Aug. II, p.* 513*):*

Tribus per urbem cursitat
Diebus, infirma agmina
Omnesque qui poscunt stipem
Cogens in unum et congregans.

tatis custodiam, ne inveniant[a] utrique hostes aditum, per quod[b] inferre possunt[c] periculum'. Commovens[d] igitur universum urbis illius[e] populum[f], cum triduano ieiunio, cum signo crucis et reliquias[g] sanctorum murorum circumiens ambitum[h], per singulos etenim[i] aditos[k] portarum terrae adherens, Dominum praecabatur[l] cum lacrimis, ut si illum vocabat[m] ad passionem, plebem sibi creditam non permitterit[n] captivari[o], et[p] ita praestatum[q] est evenisse.

(23). Itaque[a] cum ob[b] metum hostium certatim populi undique se recipissent[c] in urbe[d] et meatus portarum forte[e] obturassent[f] serratu[g] et super omnia stabilissint[h] in ordine propugnacula, iussit vir[i] Domini universos ingredi in ecclesia[k], cunctorum insimul[l] postulans indulgentiam, ut si quempiam[m] illorum, ut adsolet, dum pro zelo rectitudinis increpasset aut in verbo ledisset[n], ei indulgentiam darent. Sciebat autem vir Dei, iter[o] passionis ingrediens, non prodesse martyrium, ubi livore deterso[p] non prius fuerit cor[q] emundatus vel caritatis[r] lampade inlustratum. Nullus tunc fuit ibidem tam ferreum possidens[s] pectus, qui etiamsi fuisset

A.

graviter[t] lesus, non omnem cordis[u] malitiam indulsisset devotus[v]. Post haec nec diu[w] vallatur civitas ab[x] exercitu, eodemque die ab utraque[y] populo fuit fortiter[z] usque[a] ad vespera[b] demicata[c]. Sed cum ab agmen[d] hostium esset civitas obsidione valida[e] circumdata et die noctuque vociferantes ut canes circuirent[f] urbem, respiciens[g] vir Domini civitatis inminere[h] periculum, conpescuit omne[i] supermurale[1] conflictum et his verbis suum exortare[k] adgressus est populum:

I. Cap. 22. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4. *Cap.* 23. *A (a l.* 16*). C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 22. a) a) veniat (*m. al. corr.* inveniat) uterque hostis *C* 4. b) quem *C* 1*e. e**. 2*d.* 4. c) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. c*; i. possint (p. i. *C* 2*d*) *rell.* d) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *b. c.* 2*b. d et m. al. C* 2*a*; Commonens *C* 2*a* (*pr. m.*). *c.* 3*a. b.* 4 *et m. al. C* 1*a*; Comm. — ambitum *om. C* 1*e. e**. e) illis *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* f) periculum *C* 3*a.* g) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b* (*pr. m.*). *c*; reliquiis *rell.*; cum crucibus et s. reliquiis *C* 4. h) ambitu *pr. m. C* 3*b*; a. c. *C* 4. i) *m. al. in rasura C* 2*b*; enim *C* 1*e. e**; etiam *C* 2*d*; *om. C* 4. k) *ita pr. m. C* 2*a. b*; aditus *rell.* l) deprecabatur *C* 1*c. e*; deprecatur *C* 1*e**. m) vocaret *C* 1*e.* 2*c.* n) *ita pr. m. C* 1*a*; permitteret *rell.* o) captivare *C* 4. p) et — evenisse *om. C* 2*c.* q) *ita pr. m. C* 2*a. b*; pr(a)estitum *rell.*

Cap. 23. a) Igitur *C* 1*b.* b) : ob, *ras.* h *C* 3*a.* c) *ita C* 1*a.* d) urbem *C* 1*b. e. e**. 2*a* (*m. al.*). *b* (*pr. m.*). *c* (*pr. m.*). *d.* 3*a. b.* e) *ita C* 2*a. b. c et pr. m. C* 1*a*; forti *rell.* f) *ita C* 1*a. c.* 4; obturasset *C* 2*a. b. c*; obdurassent *C* 1*e. e**. 2*d.* g) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c.* 4; seratu *rell.* h) *ita pr. m. C* 1*a.* i) *om. C* 4. k) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b.* 4; ecclesiam *rell.* l) ibi simul *C* 1*e. e**; simul *C* 2*d.* 3*a. b.* 4. m) quemquam *C* 4. n) *ita pr. m. C* 2*b*; lesisset *rell.* o) inter *C* 2*a. c et pr. m. C* 1*a*; iter *m. al. in litura C* 2*b.* p) detruso *C* 1*c.* q) *ita C* 2*a*; eos (*superscr.* cor) emundatus (*m. al. corr.* emundatum) *C* 2*b*; cor emundatum (e. cor *C* 2*c*) *rell.* r) l. karitatis *C* 4. s) pect. poss. *C* 4. t) *a* graviter *incipit A, brevi prologo praemisso, quem supra p.* 260. *edidi.* u) m. c. *C* 3*a. b*; c. malitia *pr. m. A.* v) *om. A.* w) nec diis *C* 2*a. b*; nec diu *om. C* 2*c. d.* x) nec *C* 2*a. b*; cum *C* 1*e. e**; *om. C* 2*d.* 4. y) *ita pr. m. A*; utroque *C.* z) furtiter *C* 1*a, corr.* a) *om. A.* b) *ita pr. m. A*; vesperam *C* 1*b. c.* 2*a. b. c. d*; vesperum *C* 1*a. e. e**. 3*a. b.* 4. c) demiccata *pr. m. A*; dimicatum (*ante* u. ad v. *C* 1*e. e**. 2*d*) *rell.* d) *ita pr. m. A*; agmine *C.* e) vallida *pr. m. C* 1*a*; validae *C* 4; *om. C* 1*e. e**. f) circumirent *C* 1*c.* 3*a.* 4 *et pr. m. C* 1*a*; circuierunt *C* 1*e. e**. g) *ita A*; perspiciens *C* 1*e. e**. 3*a. b.* 4; percipiens *C* 1*a.* 2*a. b. c*; prospiciens *C* 1*b. c.* 2*d et m. al. C* 2*a.* h) in(minere *m. al. in litura*) *C* 1*a*; invenire *C* 2*a. b. c. d*; evenire *C* 1*e. e**; venire *C* 3*a.* i) *ita A. C* 3*b*; omnes s. c. (conflectu *m. al. corr.* conflectus *C* 2*a*; conflictus *C* 2*d*; conflictu *C* 2*c*) *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c. d.* 3*a* (*pr. m.*); omnem s. (supermuralem *C* 1*b. e. e**. 4) c. *C* 1*b. c. e. e**. 4 *et m. al. C* 1*a.* k) *ita A*; exhortans *C* 1*e. e**; exorare *rell.*

1) Antemurale sive circummurale *Hieronymus in Isai. VIII,* 26. 1 *formavit,* supermurale *praeter hunc auctorem nullus.*

'Sinite, queso[a], contra hos pugnandum[b] confligere. Si mei tantum causa huic[c] isti advenerunt, de memet ipsum[d] paratus sum eorum satisfacere voluntatem[e] eorumque mitigare furorem. Tamen, ne inauditi videamur egredere[f], mittatur unus ex[g] fratribus eis[h] inquirere, de[i] qua causa hanc obsederunt[k] civitatem'. Cum subito his[l, 1] Meroaldo[m] abbate[n] per muri repagulum[o] parassent discensum[p], perveniens ad Deidonem[q], ait ei: 'Si haec nostra comiserunt facinora, peto, ut interim euangelica[r] recordatis[s] sententiam, ubi Dominus dixit: *Si non dimiseritis*[t] *hominibus*[u] Matth. 6, 15. *peccata eorum, nec pater vester caelestis dimittet*[v] *vobis peccata vestra,* et illud: *In* Ib. 7, 2. *quo enim iuditio iudicaveritis, iudicabimini*'. Simulque inprecans[w], ut hostem[2] conpesceret et redemptionem[x] quam[y] volebat[z] acciperet. Sed quia iam tamquam lapides[a] duritiam[b], sicut quondam rex Aegyptius[c, 3], obduraverat corda[d], ad verba divina nullatenus potuit emollire[e], comminans[f], non[g] se ab[h] inpugnatione civitatis[i] discedere, quodadusque[k] Leudegarium[l] valeat[m] conprehendere et[n] suae[o] furores vesanum desiderium satisfacere, nisi Chlodoveum[p], quem falso[q] regem fecerant[r], promittere[s] fidem. Haec enim erat[t] simulata occansio[u], quia[v] omnes cum sacramento Theudericum[w] adserebant[x] fuisset[y] defunctum.

(24). Audita[a] itaque vir Domini haec verba dedit illis haec[b] responsa: 'Hoc vobis notum sit omnibus, tam amicis et fratribus quam inimicis et hostibus, quia,

I. Capp. 23. 24. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 23. a) q̄uō : : : (?) *m. al. corr.* quaeso *C* 1*a.* b) *ita pr. m. A. C* 1*a*; pugnando *rell.* c) *ita pr. m. A*: huc *plerique* (*sed cf. p.* 318, *n.* 1); hic *C* 3*b.* d) *ita A*; memet ipso (me ipso *C* 1*b. c*) *plerique*; ego *pro* m. i. *C* 2*d.* e) *ita pr. m. A. C* 1*a* (?). 2*a. b.* 3*a. b*; voluntati *rell.* f) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b. c*; egredi *rell.* g) e *C* 2*d*; unusquisque fr. *A.* h) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; eius *A*; eos *rell.* i) *ita A. C* 2*a. b. c. d*; qua de *rell.* k) *ita A. C* 1*b. c*; obsident *plerique*; obsideant *C* 2*d et m. al. C* 1*a.* l) hiis *C* 1*e. e**; hi *C* 2*d.* 3*b*; hii *C* 2*c.* m) Mercaldo *C* 2*a. b*; Merchaldo *C* 2*c. d.* n) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c*; abbati *rell.* o) *ita C* 1*c*; muri baculum *A*; m. repugnaculum (repugnacula *C* 2*c*) *C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4; m. reparaculum *C* 1*b.* p) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; discessum *C* 1*e. e**; descensum *rell.* q) *ita scripsi*; Dadonem *corr.* Didonem *A, et sic C* 1*a. b.* 2*a. b. c. d.* 4; Diddonem (*C* 1*e*); Deddonem *C* 3*a. b.* r) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; euvangelica *pr. m. A*; euangelicam — sentenciam *plerique*; euangelice sentencie *C* 1*e. e**. s) *ita scripsi*; recordati *A*; recorderis *rell.* t) demis. *pr. m. C* 1*a*; remiseritis *C* 3*b.* u) p. e. h. *C* 3*a.* v) dimittat *pr. m. C* 2*a. b.* w) deprecans *C* 1*b. c.* 4; precans *C* 1*e. e**. x) redemptione *pr. m. C* 2*a.* y) qua *pr. m. C* 2*b.* z) vellet *C* 2*d.* 4. a) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c*; lapidis *rell.* b) *ita A. C* 2*a. b. d*; duriciam *C* 2*c et pr. m. C* 1*a*; duritia *rell.* c) Egypt. *C* 1*b. c.* 2*b. d.* 3*b.* 4; Egiptius *C* 2*c*; Egipcius *C* 1*e. e**. d) *ita A. C* 2*a. b. c. d*; corde *C* 1*e. e** *et pr. m. C* 1*a*; cor *C* 1*b. c.* 3*b.* 4 *et m. al. C* 1*a cum Vulg.* e) *ita A. C* 2*c et pr. m. C* 1*a*; emolire *C* 2*a. b*; emolliri *rell.* f) conmina(n *m. al. superscr.*)s *C* 1*a*; commina(n *m. al. superscr.*)s *C* 2*b*; que *add. C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c.* 3*a.* 4 (*non A. C* 2*d*); Comminatus est quippe non *C* 1*b. c.* g) nrāe *m. al. corr.* non, *om.* se *C* 1*a.* h) ad *pr. m. C* 2*a. b.* i) *om. C* 1*e. e**. 2*d.* k) *ita pr. m. A*; quousque *C* 1*e. e**; quoadusque *rell.* l) Leudgarium *A*; Leodogarium *C* 2*b*; Leodegar. *rell.* m) *ita A*; possit *C* 4; valeret (valere *pr. m. C* 1*a*) *rell.* n) *om. A.* o) *ita A*; sue furoris vaesanum d. *pr. m. C* 1*a*; suę furori suę sanum d. *pr. m. C* 2*a. b*; sui furoris v. d. (vesano desiderio *C* 1*c. e. e**. 4; desiderio vesano *C* 1*b*) *rell.* p) *ita pr. m. C* 2*a. b*; Chlodovium *pr. m. C* 1*a*; Coldoveo *m. al. corr.* Clodoveo *A, et sic C* 2*c cum plerisque*; Chlodoveo *C* 1*c*; Hlodoveo *C* 3*a*; Lodoveo *C* 3*b.* q) false *pr. m. C* 1*a*; falsę *pr. m. C* 2*a. b.* r) *ita C* 1*c. e. e**. 4; facerent *pr. m. corr.* facerant, *m. al. corr.* fecerat *A*; fecerunt *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* s) *ita A*; promitterit *m. al. corr.* promitteret *C* 1*a, et sic C* 1*b. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a.* 4; promitterent *C* 1*c.* 3*b.* t) *om. C* 1*e.* 3*b*; *habet post* occ. *C* 1*e**. u) *ita pr. m. C* 1*a*; occasio *rell.* v) *m. al. corr.* qua *C* 1*a.* 2*b, et sic C* 1*e. e**. 3*a*; quę *C* 2*a. b* (*pr. m.*). *c*; quoniam *C* 3*b.* w) *ita A*; Theod. *rell., ut infra.* x) adferebant *C* 2*b.* y) *ita A*; fuisse *C* 1*b. c*; esse *C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 24. a) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*). 2*b. c*; Auditis — his verbis *rell.* b) *ita A*; haec *ante* d. i. (i. d. *C* 1*e. e**) *plerique*; haec *om. C* 2*a. b. c. d.*

1) His, *sicut antiquitus* heis, *pro* hi. 2) *I. e. exercitum.* 3) *Pharao; cf. Exod.* 10, 1.

quodusque[a] me Deus in hac vita iusserit superesse, non mutabor a fide quam Theuderico promisi[b] coram Domino conservare[c]. Corpus meum decrevi potius in morte[d] offerre, quam anima[e] per[e*] infidelitatem turpiter denudare'. Hostes vero, his auditis responsis[f], cum[g] telorum iacula[h], cum incendia[i] festinanter[k] undique insistebant inrumpere civitatem[l]. Ipse vero universis fratribus vale dicens, panes[m] et vini participatione communicans eorumque dubia corda confirmans[n], suam eis ut Christus[o] discipulis[p] memoriam passionis comendans, ad portarum[q] aditus[r] perrexit intrepidus, apertisque claustris, spontae[s] se obtulit pro civitate[t] inimicis. cf. Ioh. 10, 12. Adversarii vero gavisi tamquam ovem inocuam et[u] tamquam lupi[v] suscoeperunt[w] eam[x] in[y] predam*, iniquissimum[z] poene excogitantes comentum[a], nam[b] ab eius capite lumen evellerunt[c] oculorum, in qua[d] evulsione ultra humana[e] natura incisionem ferri[f] visus est tollerare[g]. Testes enim sunt multi inlustri[h] viri, qui aderant in presente[i], quia nec vinculum[k] in manibus est[l] passus inponere, nec iemitum[m] processit ab[n] ore, dum eius oculi[o] fuerunt abstracti[p] a[q] capite, nisi glorificans Dominum modolamine[r] semper studuit canere psalmorum.

(25). Inter ceteros dux quidam erat Campaniae, Waimeris[a. 1] vocatus[b] in[c] nomine, qui ad hoc malum perpetrandum a finibus[d] Austri venerat cum Deidone[e]. Hi[f] duo cuidam Boboni[g], qui nuper cum anathemate fuerat de episcopato[h] Valen-

*) Qui exclamans — d. est hodie glorificare (*Ursinus c.* 11). Illi autem *add. C.*

I. Capp. 24. 25. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 24. a) *ita A*; quousque *rell.* b) promiseram coram Deo *C* 2*a. b. c. d.* c) *om. C* 2*c.* d) *ita C* 3*b*; morte:, *ras.* a *A*; mortem *rell.* e) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; animam *rell.* e*) *ita A*; pro infidelitate *C.* f) responsum (?) *pr. m. C* 1*a.* g) cuncta (telorum *m. al in. litura*) i. *A*; cum laterum iaculis *C* 1*e. e**. h) ac *add. C* 1*b. c.* 4; et *add. C* 3*b.* i) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b. c.* 3*a*; incendiis *C* 2*d et m. al. C* 1*a*; incendio *rell.* k) festinantur *pr. m. C* 1*a* (?). 2*b*; fortiter *C* 2*c.* l) *ita pr. m. C* 3*a cum rell.*; inr. murum civitatis *C* 3*b.* m) *ita (?) pr. m. A*; panis *rell.* n) firmans *C* 1*a.* 2*a. b. c.* o) Christi *C* 2*a. b. c. d.* p) *om. C* 3*b* (*non C* 3*a*); d. (m. *om.*) passionem *C* 4; m. d. (p. *om.*) *C* 1*e. e**. q) portam *A.* r) aditos *pr. m. C* 1*a.* s) *ita pr. m. C* 1*a*; sponte *rell.* t) *ita A*; pro civibus (c. *om. C* 3*b*) *C*; *haec om. C* 4. u) *ita A*; ipsum ut *pro* et t. *C.* v) lupus(?) *pr. m. A.* w) *ita A*; susciperunt *pr. m. C* 1*a.* 3*a*; suscep. *plerique.* x) *ita A*; *om. C.* y) *om. C* 2*c.* z) innequissimi *m. al. corr.* iniquissimi *C* 1*a*, *et sic C* 2*b. c*; iniquissimae *C* 3*a. b*; nequissimi *C* 2*d.* a) coment:um *A.* b) primo *C* 3*a. b*; *om. C* 1*e. e**. 2*d.* 4. c) *ita C* 2*a. b*; evelerunt *pr. m. A*; evelletur *pr. m. C* 1*a*; evellitur *C* 3*b*; evell(unt *m. al. in litura*) *C* 3*a*; evulserunt *rell.* d) que *pr. m. A.* e) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; humanam naturam *rell.* f) fieri (?) *pr. m. A*; ferre *aut* ferro *pr. m. C* 2*b.* g) *ita pr. m. A*; tolerare *C* 2*d*; tollere se *C* 2*a. b*; tollerasse *C* 1*a.* 4; tolerasse *C* 1*b. c. e. e**. 2*c.* 3*a. b.* h) *ita pr. m. A*; inlustres *C* 1*a.* 2*a. b*; illustres *rell.* i) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; presenti *rell.*; qui ad. in pr. *om. C* 2*c.* k) v(i *m. al. in litura*)nculum *A.* l) et *pr. m. A*; m. est p. est i. *C* 2*a. b* (*pr. m.*); m. p. est i. *C* 2*c.* m) *ita A*; gemitus *rell.* n) ex *C* 3*b.* o) f. o. *C* 1*c* (*non C* 1*b*); o. fuerant *C* 1*e.* 2*a. b. c. d* (*non C* 1*e**); eius beati o. a c. abstraherentur, sed gl. *C* 4. p) evulsi *m. al. in rasura maiore A.* q) ac c. *A.* r) *ita C* 1*a.* 2*a*; modulamine *A. C* 2*b. c. d*; mudulamina *C* 3*a*; modulamina *C* 1*e. e**. 3*b et post* semper *C* 1*b. c*; modulamen *C* 4.

Cap. 25. a) Waimeris *m. al. corr.* Waimerus *A*, *et sic C* 1*b. c*; Waimirus *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b*; Waymerus *C* 4; Wamirus *C* 1*e. e**. b) vocatur *A.* c) *ita C* 1*a* (*eras.*). *c.* 2*a. c*; *om. rell.*; n. *om. C* 1*e. e**. 4. d) a finilosis Austrice *A*; de finibus A. *C* 2*c.* e) *ita A*; Didone *C* 1*b. c.* 2*a. b. c. d.* 4 *et m. al. C* 1*a*; Diddone *C* 1*e. e** *et pr. m. C* 1*a*; Deddone *C* 3*a. b.* f) Hii *C* 1*a.* 2*a. b. c.* g) *m. al. corr.* Buboni *C* 1*a*, *et sic infra*; Pobboni *C* 2*d.* h) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; episcopatu *rell.*

1) *Waimerus una cum coniuge Waltilde et Berchario abbate monasterium virginum ad fl. Vigeram construxit, cui Bertoendus episcopus Catalaunensis a.* 692. *privilegium concessit (Pardessus II, p.* 221*). De Waimeris ducis Campaniae rebus gestis plura infra scripta sunt.*

tiae[1] urbis eiectus[a], Agusteduno[b] adsignaverunt in dominium, immo potius[c] devastandum[d]. Civis[e] vero oppressi[f] receperunt[g] adversarium, quia iam pastorem[h] amiserant suum, per cuius vero[i] dispensationem paene omnem[k] praesidium asportaverunt ęcclesiae[l]. Nam pro civitatis redemptionem[m], occansionem repertam, in[n] quinque milibus solidorum fuit aecclesiae argentum distractum preter spoliam[o] civium. Et[p] quamquam ęcclesia[q] pertullisset de transitoriis rebus[r] dispendium, nullum[s] exinde[t] permisit Dominus abduci[u] captivum.

(26). Igitur cum hostes laetanter[a] divisi sunt spolia, supradicto[b] Waimeri[c] Dei hominem tradiderunt in custodiam, qui cum eodem[d] vel[e] omni[f] exercitu festinus[g] rediit[h] ad patriam[2]. Desideratus[i] vero cognomento[k] Deidoni[l] una cum Bobone et[m] cum[n] Chadalrico[o] duce[3], quem ipsi[p] volebant patritium fuisse[q] Provintiae, ob[r] patriae subiugandum perrexerunt usque[s] Lugdunum, ut iam[t] exinde abduxerant[u] Genesium, sicut de Agusteduno[v] dudum expolerant[w] Leodegarium[x], sed manu valida populi undique collecti urbem hanc maximam Deo praesule non permiserunt[y] inrumpere.

I. Capp. 25. 26. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 25. a) *ita A*; deiectus (*ante* f. de e. u. V. *C* 2*c*) *C.* b) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; *m. al. corr.* Agustuduno *C* 2*b*; Agustidunum *C* 1*a* (*m. al.*); Augustiduno *A* (*pr. m.*). *C* 4; Agustudunum *C* 3*a*; Augustidunum *C* 1*b.* 3*b*; Augustudunum *C* 1*c.* 2*c. d*; Augustudunam *C* 1*e. e**. c) ad *add. C* 1*e. e**; i. quod verius est ad d. *C* 4. d) devastandam *C* 2*a. b.* e) *ita pr. m. C* 1*a*; cives *rell.* f) sunt *add., sed eras. A.* g) recip. *pr. m. C* 1*a.* h) a. p. *C* 1*e. e**. 2*a.* i) *om. C* 1*b. c.* 2*d.* 4. k) *ita A. C* 1*a.* 2*a*; omnem presiduum *pr. m. C* 2*b*; omnem thesaurum *C* 4; omne pr. *rell.* l) ecclesiam *C* 1*a.* 2*a. b. c.* m) *ita C* 1*a*; redemptione, (h)occasione reperta (repertam *pr. m. C* 2*a. b*; recepta *C* 3*b*) *rell.* n) in q. m. s. f. aeccl. *om. C* 2*a. b. c. d.* o) *ita infra A*; expolia *C* 3*b et pr. m. C* 1*a.* 3*a*; exspolia *C* 2*a. b. c*; exspolium *C* 2*d*; spolia *rell.* p) Et — captivum *om. C* 3*a*; sed licet *pro* Et q. *C* 4; Et quam *pr. m. A.* q) ecclesia :, *ras.* e *C* 1*a.* r) *om. C* 2*c.* s) tamen *add. C* 2*c.* 4. t) p. D. ex. *C* 2*a. b. c. d*; ex. D. p. *C* 4. u) adduci *A. C* 1*e.* (2*b*); abire *C* 4.

Cap. 26. a) laetantur divisi (divisa *C* 2*b. c*) sunt *C* 1*a.* 2*a. b. c*; letantes divisissent *A*; letantes dividunt *C* 2*d*; l(a)etanter divisissent *C* 1*b. c. e. e**; letarentur diviserunt *C* 3*a. b*; leti divisissent *C* 4. b) *ita A*; suprascripto *plerique*; superscripto *C* 1*e**; suprascripta *C* 4. c) Waumeri *pr. m. A*; Waimiri *pr. m. C* 1*a*; Waimiro *C* 1*a* (*m. al.*). 2*a. b. c. d.* 3*a. b*; Waimero *C* 1*b. c*; Waymero *C* 4; Wamiro *C* 1*e. e**; et *add. C* 3*a.* d) eidem *pr. m. A.* e) *eras. C* 3*a*; *om. C* 3*b*; et *C* 4. f) *ita A*; *om. rell.*; cum parte sui exercitus *C* 4. g) *om. C* 1*b. c.* h) reddidit *corr.* rediit *A*; repedivit *C* 1*b*; repedavit *rell.* i) Desideraverunt *C* 1*e*; Desideranter *C* 1*e**. k) *ita A. C* 4; *om. C* 1*e. e**; cognomine *rell.* l) *ita A*; Dido *C* 1*a. b.* 2*a. b. c. d.* 4; Diddo *C* 1*c. e. e**; Deddo *C* 3*a. b.* m) *om. C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c.* n) *om. C* 1*e. e**. 2*d.* o) Chalda : rico, *ras.* l *A*; Adalrico *plerique*; Aldarico *C* 1*e.* p) ipse *C* 2*a. b.* q) *ita A. C* 1*a. e. e**. 2*a. b*; esse *C* 1*c.* 2*c.* 3*a. b et ante* patr. *C* 1*b*; fieri *C* 4; *om. C* 2*d.* r) *ita scripsi* (*cf. supra c.* 19: cum depopulando patriam subiugarent); ob patriae condam *A*; ut patriam subiugarent *C* 4; (ob *om.*) patrit(c)ium (p. *eras. C* 1*a*; *om. C* 3*b*) subiugandum *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b*; ad patriciatum subiugandum *C* 1*b*; (ob *om.*) patriciale (principale *C* 1*e**) dominium subiugandum *C* 1*e. e**. s) *ita A*; ad *add. rell.* t) *ita A*; ita *C.* u) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; aduxissent *A*; adducerent *C* 3*a.* 4; abducerent *rell.* v) *ita pr. m. C* 1*a*; Agustoduno *C* 2*a. b*; Agustuduno *C* 3*a*; Augustuduno *C* 1*e.* 2*c. d et m. al. C* 2*b*; Augustiduno *rell.* w) *ita pr. m. C* 1*a*; expulerant *plerique*; expulerunt *C* 2*a. b. c.* x) Leodgar. *passim A.* y) promiserunt *pr. m. C* 1*a.*

1) *Cf. supra c.* 20. 2) *I. e. in Campaniam.* 3) *Ducis infidelis bona Theudericus rex a.* 676, *die* 4. *Septembris in publicum redegit; cf. chartam monasterio Fontis Besuae concessam (Pertz, Dipl. I, p.* 43*):* Adalricus dux Deo sibi contrario nobis infidelis apparuit et se Austrasiis consociavit, ut adversum nos et nostros fideles scelera sua, si dominus Deus permisisset, exercuisset, nos propter ipsum facinus omnes res suas ad nostrum fiscum iussimus revocari. *V. supra p.* 28.

(27). His[a] vero qui Dei famulum duxerunt[b] Leodegarium, ut nuntiaverunt Ebroino[c], quod fuerat[d] factum, in silvarum secreta[e] eum iubet[f] retrudere[g] et de eius morte quasi enegatum[h] in[i] aquis fabulam mendacem[k] confingere, etiam et tumulum sepulture eius construere[l], donec ipsum longe famis inaedia deberet[m] consumere. Quod qui audire potuit aut videre[1], verum credidit esse. Sed qui[n] Eliam per corvum[o] pavit[2] in heremum[p], nec suum ibi[q] deseruit famulum. Etenim[r] post longam quam Dei martyr pertulit famis inaediam[s] reminiscens Waimiris[t] humana[t*] in eo natura non aliter ita[u] posse durare[v], nisi eum Christi gratia[w] sustentaret, in domum suam eum iussit[x] perducere; dura etenim eius[y] viscera pietate iam[z] ceperant emullire[a]. Cum enim in familiare conloquium ei fuisset adsuetus, ita feritate[b] illius in parvo temporis tractum[c] edomuit et tam ipsum[d] quam coniugem ad[e] Dei timorem convertit[f], ut argentum aecclesiae, quod nuper pro redemptione civitatis Agusteduno[g] receperat[h], ei devotus offerret[i], quicquid[k] exinde facere[l] decrevisset[m]. Quod vir Dei acceptum per[n] quendam[o] fidelem abbatem nomine Bertonem[p] ad praedictam rediregens[q] urbem ipsumque[r] iuxta[s] apostolum[3] ad domesticos fidei dividens[t], voluntatem eius[u] opere caritatis fideliter[v] adimplevit.

(28). Igitur cum[a], sicut[b] dictum est[4], suum facinus diutius[c] Ebroinus[d] occul-

I. Capp. 27. 28. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 27. a) *ita pr. m. A* (*v. supra p.* 305, 5); Hii *C* 1*a* (*pr. m.*). *b. e. e**. 2*a*; Hi *rell.* b) duxerant *C* 1*a. b. e. e**. 3*a. b.* 4 (*non C* 1*c cum rell.*); dixerunt *pr. m. C* 2*a.* c) *ita C* 1*b*; Ebrino *pr. m. A*; Ebroyno *C* 4; Hebroino *rell.* d) factum fuerat *C* 1*e. e**. 4. e) secrete *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c*; secreto *C* 2*d.* 4. f) iube *m. al. corr.* iubet *A*; iubet *ante* eum *C* 2*c.* g) *ita A. C* 1*a. e**. 2*a. b. c. d*; trudere *C* 1*e*; retrudi *C* 1*b. c.* 3*a. b.* 4. h) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; e : negatum *A*; enecatum *C* 1*e. e**. 2*c et m. al. C* 2*b*; enecati *C* 1*b. c.* 2*d*; necatum *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; necato *C* 4. i) ut quis *A*; sub aquis *C* 1*e.* k) mendace *pr. m. C* 1*a.* l) *ita A. C* 1*e. e**; constitui *C* 1*b. c*; constituere *rell.*; iussit *add. C* 3*a.* m) deberet c. *A*; deberet consumi *C* 4; (d. *om.*) consumeret *C* 3*a. b.* n) *ita A*; qui *om. C* 1*a.* 2*a. b.* 3*a. b*; *post* Heliam qui *m. al. suppl. C* 1*a*; Helyam *C* 2*a.* 3*a. b*; qui Helyam (Heliam *C* 2*b*) *C* 1*c.* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*b.* o) quorum *pr. m. A.* p) heremo *C* 1*b. c. e. e**. 2*c. d.* q) : ibi *A*; *om. C* 2*a. b. c. d.* r) Estenim *pr. m. A.* s) inhaediam *A*; inaedia *pr. m. C* 1*a.* t) *ita pr. m. C* 1*a*; Waumeris *pr. m. A*; Waimirus *C* 2*a. c.* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; Wamirus *C* 1*e. e**. 2*b*; Waymerus *C* 4; Waimerus *C* 1*b. c*; Waimarus *C* 2*d.* t*) *ita pr. m. C* 1*a*; humanam — naturam *rell.* u) *om. C* 2*c.* v) turare *pr. m. A.* w) gratiam *pr. m. A.* x) *ita A*; iubet *C.* y) *ita A*; *om. C.* z) *ita A*; iam *om. C*; p. ceperant *C* 1*b*; p. (pietatis *C* 4) c(o)eperunt *plerique*; ceperunt p. *C* 1*e. e**. 2*c.* a) *ita pr. m. C* 1*a*; emollire *A. C* 2*a. b. d*; emolliri (molliri *C* 2*c*) *rell.* b) *ita pr. m. C* 1*a*; veritate *pr. m. C* 2*a*; veritatem *C* 2*b*; feritatem (*sed* itatem *m. al. in litura A*) *rell.* c) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; tractu *plerique*; prostratam *C* 1*b. c.* d) ipsam (*om.* quam) c. *A.* e) a *pr. m. A.* f) convenerat *pr. m. A.* g) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; Augustiduno *A. C* 1*b. c*; Augustuduno *C* 2*c. d.* 3*a*; Augustiduni *C* 3*b.* 4; Augustudune *C* 1*e. e**. h) reciperat *C* 1*a.* 2*a. b.* i) et *add. C* 3*a. b*; ut faceret *add. C* 4. k) ut *C* 1*e. e**. l) facer *pr. m. C* 2*a.* m) concederet *add. C* 3*a. b*; quicquid eum libuisset *add. C* 1*e. e**. n) pro *pr. m. A.* o) qu(e *in litura*)ndam *C* 1*a.* p) Bertorem *A*; Hertonem *C* 1*e. e**; Bertholonem *C* 2*d*; Bercharium *C* 1*b* (*non C* 1*c*). q) *m. al. corr.* dirigens *C* 1*a*, *et sic C* 1*e. e**. 3*a. b*; redi|ens *A*; r(ele *m. al. in rasura maiore*)gens *C* 2*a*; relegens *C* 2*c*; relegans *C* 2*d.* r) ipse vero abbas *pro* ipsumque *C* 4. s) iusta *pr. m. A*; iuxa *C* 1*a.* t) *m. al. corr.* dirigens *C* 2*a*, *et sic C* 2*c. d.* u) Dei *add. C* 4. v) *om. C* 2*c.*

Cap. 28. a) ut *m. al. in litura C* 2*a*; cum *ante* suum *C* 1*e. e**. 2*c. d. et m. al. C* 2*a.* b) *ita A*; supra *pro* sicut *C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a. b*; sicut supradictum *C* 4; ut supra d. *m. al. C* 1*a cum rell.* c) dicitur *C* 2*a. b*; *om. C* 2*c. d.* d) *ita C* 1*b*; Ebrinus *pr. m. A*, *ut infra*; Hebroinus *rell.*; perditus *add. codd. praeter A. C* 4.

1) *Mabillonius Ev. Iohannis* 19, 35. *citavit:* Et qui vidit, testimonium perhibuit. 2) *Cf.* 3. *Reg.* 17, 4. 3) *Pauli ep. ad Gal. VI,* 10. 4) *Supra c.* 18.

tare non possit[a], de rege, quem[b] falsum[c] fecit[d], declinat[1] ingenium[e], ut in[f] Theoderici rediret palatium. Quorundam vero[g] factionem[h] suscoeperunt[i], et iterum subito palatii[k] maior domus efficitur. Sed cum eo[l] alii[m] gaudentes, alii timentes in culmine sublimassent honoris, continuo talem[n] dedit edictum, ut si quisqui[o] cuiquam[p] in turbatione qui[q] fuerat[r] intulisset dispendium vel praeda[s], nullius[t] ex hoc generaretur[u, 2] colompnia[v]. Haec fuit occansio[w], ut non redderet[x] spoliam[y], quod ministri sui ei contulerant depredatione multorum. Cum enim tumere in rediviva[z] coepisset superbia, dolens[a] simul[b] et metuens, si[c] superstitem[d] habere[e] emulem[f], quorum[g] parentibus intulerat[h] malum: iam enim iure[i] potestatis adeptus, duplicavit[k] malitiam cum invidia. Nam potiores[l] obtimates[m] coepit instanter persequere[n], aut[o] quem conprehendere valuit[p], gladii[q] internitione[r] prostravit aut ad gentes extraneas, ablatis facultatibus, effugavit, sane feminarum nobilium monasteria distruens[s] eorumque[t] religione[u] primarias in exilium dirigens. Et quia margaretarum ornamenta[v] conculcandi[w] acceperat[x] potestatem, ideo sine cf. Matth. 7,6. ulla[y] miseratione ut porcus non timuit thesaurum[z, *] inrumpere Christi[a]. Et

*) ornamenta conculcandi (*ita pr. m.* C 1a. 2a. b; conculcando o. C 4; o. conculcando *rell.*) *iterant* C.

I. Cap. 28. *A. C* 1*a. b. c. e. e*.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 28. a) *ita* C 2b *et pr. m.* A. C 1a; posset *rell.* b) quod C 1e. e*. c) *ita pr. m.* A; falso *rell.* d) facit *pr. m.* C 3a. e) in regnum C 3b (*non* C 3a). f) (in *pagina exeunte om.*) Theoderico (*corr.* Theoderici) C 3a. g) *ita* A; *om.* C. h) *ita pr. m.* C 1a. 2a. b; factione *rell.* i) *ita* A; suscipitur C. k) m. d. p. C 3b (*non* C 3a). l) *ita pr. m.* C 1a. 2a. b; eum *rell.* m) *om.* C 1b (*non* C 1c). n) *ita* A. C 1a. 2a. b; tale *rell.* o) *m. al. corr.* quisquis A; quis quod C 1a (*pr. m.*). e; quis quid C 1b. c. e*. 2a. b. c. d. 3b *et m. al.* C 1a; quid quid C 3a; quis C 4. p) dum *add.* C 1b. c; cum *add.* C 4 *et m. al.* C 1a. q) *corr.* quae A; *om.* C. r) *om.* C 1e. e*; f. vel i. C 3b; ruerat vel i. C 3a; fuerit et i. (intulissent C 2c) C 2c. d *et m. al.* C 2a; in perturbatione fuisset i. C 4. s) *ita* A; pr(a)edam C. t) nulli C 3b; nullus C 4. u) genereretur *corr.* generetur C 2b; geraretur *pr. m.* C 2c; gereret C 4. v) *ita pr. m.* A; colomnia *pr. m.* C 2a. b; calomnia *pr. m.* C 1a; calumpniam C 4; calum(p)nia *rell.* w) *ita pr. m.* C 1a. x) rederet *pr. m.* C 1a; rediret C 2a. b; redderent C 1e. y) *ita pr. m.* A; expolium C 1a. 2a. b. d. 3b; exspolium C 2c. 3a (*pr. m.*); spolium C 1b. c. 4; spolia C 1e. e*. z) in redibilia c. (coepisse *pr. m.*) s. A; in redivivam c. superbiam C 4; in re divina c. s. C 1b. c; c. in r. (in re divina C 1e) s. C 1e. e*. a) erat *add.* C 2c. d *et m. al.* C 2a. b) s. ac m. C 4; (s. *om.*) ac m. C 3b. c) *ita* A. C 1c. 2a (*m. al.*). c. d; ne C 3a. b. 4 *et m. al.* C 1a; *om.* C 1a (*pr. m.*). e. e*. 2a (*pr. m.*). b. d) *ita* C 2a (*pr. m.*). b; superstitem — (a)emulum *plerique*; superstites — emulos C 1e. e*. 4 (*non* C 1c). e) *ita pr. m.* A *et m. al.* C 2b; haberet *rell.* f) illorum *add.* C 2c. d *et m. al.* C 2a; eos *add.* C 4. g) corum A; cuius *m. al. in litura* C 3a. h) intulerant A. i) *ita* A; iam e. iura (nrā = nostra C 3b) p. a. (ademptus C 2c) *plerique*; eciam (*pro* i. e.) iura p. a. C 1e. e*; iura e. p. iam a. C 4. k) deplicavit *pr. m.* C 1a. l) *ita* A; priores (prioris *pr. m.* C 1a. 2a. b) *rell.* m) obtimatis *pr. m.* C 2a; optimatis *pr. m.* C 1a. n) *ita* A *et pr. m.* C 1a: persequ : re, *ras.* i (?) C 2a; persequi (ui *m. al. in litura* C 2b) *rell.* o) atque (quos *m. al. add.*) conpr. A; quos autem compr. C 1b. c; aut quem (aut quam C 1a; aut quos C 1e. e*; et si quos C 2c. d *et m. al.* C 2a) *et add.* priores optimates C 1a. e. e*. 2a. b. c. d; et quoscumque (ex his *add.* C 3a) priorum optimatum c. C 3a. b; et si quempiam eorum in aliqua occasione c. C 4. p) voluit *pr. m.* C 1a; aut *add.* C 1b. c. 4. q) *om.* C 3a. r) *ita* A; interfectione C. s) *ita pr. m.* C 1a; destr. *rell.* t) *ita* C 1a. 2a. b. c. d; et ipsius C 4; earumque *rell.* u) *ita* A; relegioni *pr. m.* C 1a; religioni *pr. m.* C 2a. b; religionum C 3b; religionis (*post* pr. C 3d) *rell.* v) *om.* C 4. w) concalcandi C 1a. 2a. b. x) accip. C 1a. 2a (*pr. m.*).; acc. — conculcando *m. al. in marg. suppl.* C 2d. y) nulla *pr. m.* A. z) *ita* A. C 1a. 2a. b. c. d; thesaurorum C 1b. c. e*. 3a. b *et m. al.* C 1a; thezaurorum C 1e; thesauros C 4; et *add.* C 2c. d *et m. al.* C 2a. a) *om.* C 4.

1) *Rex enim legitimus Dagobertus II, filius Sigiberti III, ab Austrasiis sine dubio per Vulfoaldum maiorem domus a.* 676. *constitutus erat.* 2) *Formulae Turonenses c.* 5 (*ed. K. Zeumer p.* 138): quislibet persona, qui contra hanc vinditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare presumpserit, illud quod repetit non vindicet. *Calumnia igitur idem quod repetitio est.*

quoniam non valebat respicere caelum, ideo cor eius[a] in terreni[b] cupiditatis lutum[c] ultra modum fuit defixum.

(29). Etenim cum[a] Ebroinus[b] de supradictis rebus suum satiasset furorem, rursum occansionis[c] coepit exquirere, ut blasphemiam suae crudelitatis[d] valeret ab oculis humanis afferre[e, 1]. Tunc de[f] Childerici[g] morte[h] simulans se dolere[i], cum nullus eum prior quam ipse[k] voluit[l] interire, — publicę enim aliter eos[m] quem odisset[n] non audebat persequere[o, *], — sanctum igitur[p] Leudegarium[q] iam[**] ab occulis retrabit[r] de exilio, et hunc asserens cum iermano suo Gaireno[2] de Childerici morte primarium. Quam ob rem labia eius et faciem[s] concava[t] crudeliter iussit incidere ferro necnon et linguae plectrum[u] ferro secante auferre. Pre-

*) iusserunt[a] principes una cum germano suo *add. C.*

**) *Pro verbis* iam — *l.* 9. primarium *haec ex Ursino interpolant codd. C:* ex monasterio, in quo tenebatur — iussus est accersiri[a] (*Ursinus c.* 12), *multisque praetermissis, ultimam orationis partem addunt, quam fratres apud Ebroinum habuisse dicuntur:* quoniam[b] dum — accepisti gloriam', *denique pergunt:* Tunc[c] audiens Hebroinus nequissimus furore — efflavit[d] spiritum (*ib. c.* 13). Beatus itaque L. — participare gloriam, sed Hebroinus tyrannus differre[e] — incidentes[f] acuti (*ib. c.* 14).

I. Capp. 28. 29. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 28. a) et *pr. m. C* 2*a*; eius *m. al. corr. C* 2*a. b.* b) *ita pr. m. C* 1*a*; terren(a)e *rell.* c) *ita C* 1*a. b. c.* 2*c*; lutrum *pr. m. C* 2*a*; lucrum *C* 2*b. d*; luto *rell.*

Cap. 29. a) *om. C* 2*c.* b) Ebrinus *pr. m. A*; Ebroynus *C* 4; Hebroinus *constanter rell.*; crudelis *add. C.* c) *ita pr. m C* 1*a*; occasionis *pr. m. C* 2*a. b*; occasiones *rell.* d) credulitatis *A*, *corr.* e) *ita pr. m. A. C* 1*a*; offerre *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; auferre *rell.* f) *ita A; om. C.* g) Hild. *C* 1*e. e**. 2*a. d.* 3*b et m. al. C* 1*a.* h) *ita A. C* 3*b*; mortem *rell.* i) dolore *pr. m. A*; *om. C* 1*b. c*; sim. se vincum (vin|cum *C* 1*a*; v::cum *C* 2*a*) n. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b*; sim. se vinctum (victum *C* 3*b*) n. *C* 3*a. b*; sim. seu cum n. *C* 2*c. d*; *m. al. corr.* sim. se vindicaturum n. *C* 1*a*; sim. se (velle *add. C* 4) vindicare cum n. *C* 1*e. e**. 4. k) ips(e *in litura*) *C* 1*a.* l) voluerit *C* 2*c*; voluisset *C* 4; vellet *C* 1*e. e**. m) *ita A*; *om. C.* n) hodisse *pr. m. A.* o) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; persequi *rell.* p) *ita C* 1*a.* 2*a. b cum A*; *om. rell.* q) Leudgarium *A*; Leodogarium *C* 2*b*; Leodeg. *rell.* r) *ita scripsi*; retrai *A.* s) fatiae *pr. m. C* 1*a*; fac(ici *m. al. in rasura*) *C* 2*a*; facię *pr. m. C* 2*b*; facies *C* 2*c*; faciei *C* 2*d.* t) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b* (*pr. m.*). *c. d*; concavia *A*; concavo *C* 1*e. e**. 3*a. b*; concavam *C* 1*b. c.* 4. u) plectum *pr. m. A*; plec:::u *pr. m. C* 1*a*; plectre cum *pr. m. C* 2*a. b*; plectrum cum *C* 2*c. d.*

Nota *. a) autem *add. C* 1*e. e**. 4.

Nota **. a) *ita C* 1*c*; ad(s)sistere *plerique*; adstare *C* 4; arcessere *B.* b) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; inquiunt *m. al. add. C* 1*a*; *pro* quoniam *exhibent:* Qui conversus ad Ebroinum (Hebr. *C* 1*c*) dixit *C* 1*b. c*, ut accusarent Hebroinum, dicentes *C* 1*e. e**, Et ait sanctus Leodegarius: 'O miser Hebroine *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*, Qui dixit ad Hebroinum *C* 3*a. b*, Qui cum adstaret, Ebroyno sic ait, quoniam *C* 4. c) *ita reliqui cum B;* Haec *C* 2*d.* 3*a. b*; Hoc *C* 4. d) afflavit *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a.* e) deferre *pr. m. C* 1*a.* 2*a.* f) incedentis *pr. m. C* 1*a.*

1) *Pro* auferre; *cf. Forcellini s. v. affero.* 2) Gaerinus iusus subscripsi *verba inter subscriptiones chartae Chlodovei leguntur, qua monasterii S. Dionysii iura a.* 654. *confirmavit (J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 241*), atque 'Gerino comiti' Chlotharius rex a.* 658. *de privilegiis monasterii Fossatensis confirmandis scripsit (H. L. Bordier, 'Du recueil des chartes Mérovingiennes', Parisiis* 1850*, p.* 49*; cf. V. Baboleni apud Chiffletium, Bedae presbyteri et Fredegarii Scholastici Concordia p.* 371*). 'Gairinum' comitem fuisse Parisiacum in actis placiti cuiusdam Childeberti regis pro monasterio S. Dionysii a.* 710. *instituti expressis verbis dictum est (K. Pertz, Dipl. I, p.* 69*). Villam Nocitum ('Noisy-sur-Oise, cant. Luzarches, arr. Pontoise, dép. Seine-et-Oise'), quam ille possederat, in fiscum redactam Theudericus rex monasterio Thunsonevalli concessit (Pertz, Dipl. I, p.* 62 *sq.).*

dictum[a]·* vero Gairenum lapidibus iussit obprimere, ipseque a sancto fratre comonitus, Deo gratias agendum[b] amisit[c] spiritum.

(30). Sanctum[a] itaque Domini[b] Leudegarium diutius ad vindictam servaverunt vivum[c] et turpiter dinudatum per platearum palustria iusserunt pertrahi nudum eumque[d] ad vindictam quasi deformatum[e] tradiderunt[f] Waningo[g, 1], ut sub[h] eius graviori[i] dominium emitterit[k] cruciatus[l] spiritum**. Cum enim[m] longe esset[n] eius hospitium, sanctum Dei martyrem inposuerunt in[o] vile iumentum. Et ut cognovit ita esse impletum, aperiens[p] hunc psalmi[2] versiculum: *Ut iumentum,* inquid[q], *factus sum apud te, et ego semper tecum.* Et cum labia iam[r] non haberet et[s] lingua[t], silere[u] Deo[v] laudes non potuit[w] mens devota, quas[x] voci qua valuit insonuit[y] de cordis archana[z]. Cumque[a] omnes eum sic cernerent[b] graviter cruentatum, crediderunt, ut ob hoc emittere[c] deberet spiritum. Etenim cum[d] unus ex[e] nostris[f] fratribus abba[g] nomine Winobertus[h, 3] ad praedictum[i] usque[k] hospitium a longe secutus fuisset post[l] eum, inprecans[m] custodibus[n], ut latenter[o]

*) *Pro verbis* Predictum — spiritum *iterum Ursini locos exhibent codd. C, scilicet hos:* ut dum oculi — sotiare fecit[a] eum caelo (*Ursinus c.* 14).

**) Cui et[a] ait iniquus Hebroinus: 'Accipe', inquid, 'Leodegarium — a suis inimicis' (*Ursinus c.* 15) *add. C.*

Capp. 29. 30. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 29. a) Preditum *pr. m. A.* b) *m. al. corr.* agendo *A.* c) *m. al. corr.* emisit *A.*

Cap. 30. a) S. — Leudgarium *pr. m. A*; Sancto — Leodegario *C* 2*c. d*; S. — Leodegarium (Leodogarium *C* 2*a. b*) *rell.* b) *om. C* 1*e. e**. 3*b.* 4 (*non C* 3*a cum rell.*). c) vitam *C* 2*a. b. c. d.* d) cumque *C* 2*a. b* (*pr. m.*). e) ad v. (*m. al. corr.* vindicandum) q. ad vindictam tr. *C* 2*a. b*; quasi ad v., *om.* def. *C* 2*c. d.* f) *ita A et C* 2*c*; viro (virum *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*) nomine *add. rell.* g) Vaingo *A*; Waringo *C* 1*b. c.* 4; Wanigo *C* 1*e* (*non C* 1*e**); Wanningo *C* 2*c.* h) *ita C*; sapiens *pro* sub eius *A.* i) *ita A*; gravi dominio (dominum *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*) *C.* k) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*; emitteret *rell.* l) cruciatu sp. *A.* m) autem *C* 1*b. c.* n) *om. C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; l. abesset e. *C* 2*d et m. al. C* 2*a* (*non C* 2*c*); l. eius esset *C* 4; l. eum tenerent in hospicio *C* 1*e. e**. o) super *C* 1*b. c*; in vili iumento *C* 4. p) *ita A*; arripiens *C* 1*b. c*; corripuit *C* 4; arripuit *rell.* q) *om. C* 1*e. e**. 4. r) *om. C* 2*c.* 3*b.* 4. s) *om. C* 1*e. e**. 3*a. b*; neque *C* 4. t) linguam *C* 3*b.* 4. u) sileret *A. C* 2*a. b. c. d.* 3*b.* v) *ita A*; (a *add. C* 1*e. e**. 2*d*; in *add. C* 3*a. b*) Dei laudibus *C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b*; laudes Dei *C* 1*b. c.* 4. w) potuisset *C* 1*b. c*; tacuit *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* x) *ita pr. m. C* 1*a*; quas voci quas *pr. m. C* 2*a. b*; q. voce qu:a (*ras.* i) *A*; quas voce qua *C* 4; sed voce qua *C* 2*c*; sed voces quas *C* 2*d et m. al. C* 2*a*; (q. *om.*) voce qua *C* 1*b. c. e. e**; (q. v. *om.*) qua (que *C* 3*b*) *C* 3*a. b.* y) insonuit *post* de c. a. *C* 1*b. c.* z) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; archano *rell.* a) que *om. C* 1*a*; Cum enim o. *C* 3*a. b.* b) eum sic (*om. C* 1*b. c*) cern. cr. gr. *C* 1*b. c.* 3*b*; cern. eum sic gr. cr. *C* 4; eum cern. sic gr. cruciatum *C* 1*e. e**. c) emitteret sp. *C* 1*e. e**; dimitteret sp. *C* 1*c*; cr. quod tantis penis affectus, statim redderet sp. *C* 4. d) dum *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* e) *ita A*; e *C.* f) fr. n. *C* 1*e. e**. 3*b.* g) Abbo *C* 3*b*, *corr.*; abbas *C* 1*b. e. e**. 4; *om. C* 2*c.* h) Winibertus *C* 1*a* (*m. al.*). *e. e**. 3*a*; Winebertus *C* 3*b*; Vunobertus *C* 2*c.* i) (ad *om.*) pr. *et add.* sanctum Dei *C* 4. k) ad *add. A. C* 4. l) post eum *om. C* 1*b. c. e. e**. 4. m) deprecans *C* 1*b. c.* 4; deprecatur *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; deprecabatur *C* 1*e. e**. n) a custodibus *C* 1*e. e**; custodes *C* 1*b. c.* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*a.* o) *ita A*; ut l. ei (et *C* 2*a. b*; eum *C* 3*a. b*; se *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*) ad i. (eum *C* 4) *C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c, d.* 3*a. b.* 4; ut sibi l. ad i. *C* 1*b. c.*

Nota *. a) *ita C* 1*a.* 3*a*; f. eum in c. *C* 3*b*; cum f. c. *rell.*; f. cum c. *B.*

Nota **. a) *om. C* 3*a.* 4.

1) *Waningus comes palatii placito cuidam Chlotharii III. regis intererat; cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 34. 2) *Ps.* 72, 23. 3) *Winobertum abbatem 'unum ex nostris fratribus' monasterio S. Symphoriani praefuisse verisimile est. 'Winebertus' testamentum Anseberti episcopi Augustodunensis a.* 696. *scripsit, qua basilicae S. Symphoriani et oratorio S. Leudegarii complura dona collata sunt; cf. Pardessus, Dipl. II, p.* 238.

ad ipsum ei accedere non negarent, ut enim[a] tandem obtenuit, repperit eum[b] iacentem in stramine, opertum de vetusto panno tentorie[c], tenue[d] spiritu palpitante[e]. Et dum illum ad praesens crederet[f] exspirare, insperatum[g] invenit miraculum. Nam inter sputamina sanguinum incisa lingua sine labia[h] solitum reddi[i] coepit eloquium. Et quia[k] desectio labiorum[k*] ordinis[l] nudaverat[m] dentium[n], tamen[o] ab intro[p] afflato[q] tacte sonitum reddiderunt verborum[r]. Tunc his[s], qui ei[t] funeris excubiis[u] venerat exhibere ad transitum, coepit flere prae gaudio et concitu[v] gradu Herminario[w] episcopo[1] nuntiat[x] factum. Ipse quoque adiens[y] Waningo[z], postulat[a] aditum[b] ad Dei martyrem Leudegarium[c] accedendum[d]. Cumque etiam sub[e] metum ei fuisset concessum, — omnes enim ut leonem metuebant[f] iratum* saevum tyrannum[g, **], — vulnera[h] eius studuit diligendo[i] curare et arte qua valuit[k] potu[l] cyboquae reficere vestemque[m] quam habuit meliorem induere. Non enim iam ut terreno hominis[n], sed ut translato martyrii[o] reverenter[p] inpertivit[q] honorem. Qua de re non solum indulgentiam de praeteritis[r], verum etiam benedictionem ab eo promeruit de futuris.

(31). Postquam enim Waningus[a] eum perduxit[b] ad propriam[c], Dei comitan-

cf. Ioh. 17,12. *) Ebremerdum, id est Hebroinum, filium perditionis et stipulam inferni *add.* *C* 1*c. d.*

**) idem bonae memoriae[2] Ermerarius, qui post eum, sicut supra taxavimus, episcopatui honore sublimatus est, *add.* *C* 1*c. d.*

I. Capp. 30. 31. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 30. a) autem *C* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*a*; liceret invenit *pro verbis* non negarent — repperit *C* 1*b. c.* b) ei *pr. m. C* 1*a.* c) *ita A*; tentorii *rell.* d) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; tenui *rell.* e) *ita A*; palpitantem (palmitantem *pr. m. C* 1*a*) *rell.* f) *om. C* 1*c*; credere expiraret *A.* g) inspiratum *pr. m. A.* h) *ita A et pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; labiis *rell.* i) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; *om. C* 1*e. e**; reddere (*post* coepit *C* 1*c*) *rell.* k) qui desedio *A*; quia defectio *C* 1*c.* 2*c.* k*) labeorum *pr. m. C* 1*a.* l) *ita A et pr. m. C* 1*a*; ordinus *pr. m. C* 2*a. b*; ordinem *C* 1*e. e**; ordines *rell.* m) nudaverunt *A.* n) gentium *pr. m. C* 2*a.* o) tam *C* 1*e. e**; *om. C* 1*b. c.* p) introitu *C* 2*a. b. c. d*; integro *C* 1*e. e**; intus *C* 1*b. c.* q) afacto tacte *A*; affla::tate *pr. m. C* 1*a*; afflatu tante *pr. m. C* 2*a*; afflatu tacte (*m. al. corr.* tactum) *C* 2*b*; afflatum tantum *C* 1*b. c*; afflatu dante *C* 1*e. e**. 4; afflati dentes *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; affluitate *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a.* r) eloquium *C* 3*b* (*non C* 3*a*). s) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; is *rell.* t) *m. al. corr.* eius funeri *C* 1*a.* 3*a*, *et sic C* 3*b*; ei, *om.* f. *C* 1*b. c.* u) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; excubias *rell.* v) *ita A*; concito (con::to *pr. m. C* 1*a*) *rell.* w) Hernario *A*; Hermonario *C* 2*c*; Ermenario *C* 1*b. c.* x) nunt(c)ia *pr. m. C* 2*a. b.* y) *ita A*; audiens *C.* z) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; V: vaingo, *ras.* r *A*; Waringo *C* 4; a Waningo *C* 2*c. d et m. al. C* 1*a.* 2*a*; a Wannigo *C* 1*e*; albaningo *C* 1*e**; Waningum *C* 3*a. b*; Waringum *C* 1*b. c.* a) p:stulat *pr. m. C* 1*a*; postulabat *C* 2*a. b. c. d.* 4. b) postulat, ut ad D. m. se intromittat. C. *C* 1*b. c.* c) Leudgarium *A*; *om. C.* d) accedendi *C* 3*a. b.* e) *ita A*; sub metu *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; sub (*om. C* 3*b*) merito *C* 1*a. e. e**. 2*a* (*pr. m.*). *b.* 3*a. b*; sui merito *C* 1*b. c.* 4. f) meruebant *pr. m. A*; metuebant *post* i. s. *C* 2*c*; i. m. *rell.* g) tyra:nnum *A.* h) etiam *add. C* 3*a. b et m. al. C* 1*a.* i) diluendo *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; diligenter *C* 1*b. c* (*ante* stud.). 4. k) voluit *pr. m. A.* l) potum *pr. m. A.* m) vesteque *C* 4. n) *ita pr. m. A*; homine *C* 2*a. b*; homini *rell.* (*sed extr.* i *in rasura C* 1*a*). o) martirii *recte pr. m. A* (*cf. p.* 316, 1); martyr:: *corr.* martyri *C* 1*a*, *et sic C* 1*b. c.* 2*a* (*m. al.*). *c.* 3*a. b.* 4; martyrem *C* 2*b*; martirem *C* 2*a* (*pr. m.*); m̄ru *corr.* mri *C* 2*d*; in martirem *C* 1*e. e**. p) *ita A. C* 1*b. c. e**. 4; reverentem *C* 1*e.* 2*c. d.* 3*a. b*; severentem *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b.* q) inpertiunt h. *C* 1*a.* 2*a. b*; h. impertiuntur *C* 4. r) practerea *pr. m. C* 3*a.*

Cap. 31. a) Waingum *pr. m. A*; Waringus *C* 1*b.* 4; ad *add. C* 2*a. b.* b) produxit *C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b.* c) propria *C* 1*b. c. e. e**. 3*a.* 4 *et m. al. C* 1*a*; domum *add. C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.*

1) *Quomodo in locum Bobonis (v. supra c. 25) Hermenarius episcopus successerit, auctor silentio praeteriit.* 2) *Locus igitur post Hermenarii mortem interpolatus est, de quo iterum episcopo Augustodunensi electo supra nihil legitur.*

tem[a] gratiam, coeperunt velotius[b] eius[c] contra natura[d] recrescere labia similiter[e] una cum linguam[f], necnon et verba vidi[g] ultra solito[h] ab eius hore[h*] indesinenter[i] effluere. Cum hoc miraculum cognovisset Waningus[k], non obdurat[l] animum, eius[m] inpendere malum, ut tyrannum[n] fuerat iussum[o], sed versa vice iam Dei martyrem recognoscens, vix* monasterium[p] virginum[1], quod condam, Domino monente, construxerat, ei praeparare fecit ospitium, ibique ob metum fidei tam ipse quam coniux[q] universaque eidem quoherentes tam venerabilem exibuerunt famulatum, quam si ipsum videre meruissent dominum Christum. Ob cuius assidua praedicatione omnem deposuit[r] superbie feritatem, et orationibus eius adiutum, ita cum suis in Dei timore est devotus effectus, ut quasi ex bestia agnus fuisset mutatus. Ubi dum intra parvo[s] spatio horis[t], faciei[u] vel lingua[v] recepisset offitium, eo quod oblatus fuerat ipse iam Domino[w], cotidianum immolare studuit sacrifitium. Et[x] dum intrinsecus eum lux[y] spiritalis[z] impleverat, de corporeis oculis nichil[a] curabat**.

(32). Igitur cum post tot[a] flagella, ut decebat martire[b], fideles[c] populi ei famulatum exhiberent venerabilem, quia non potest sub modio[d] lucerna abscondi[e], *cf. Luc. 11, 33.* manifeste[f] omnipotens[g] omnibus[h] declaravit: coepit tunc[i] adversarius eius ulciscere[k]. Nam dum[l] per biennium fere ibidem in Dei laudibus resedisset[m], aut[n] eos illi nuntiaverunt interfectos aut pro[o] infidelitatis culpa[p] in regionibus aliis[q]

*) *Pro verbis* vix — *l.* 10. agnus fuisset mutatus *in C haec leguntur:* Tunc eum[a] acceptum — paenitentiae fructus[b] (*Ursinus c.* 15).

**) Nam diebus — capere potuisset (*Ursinus c.* 15) *add. C.*

I. Capp. 31. 32. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 31. a) comitantem gratia *pr. m. A*; commitante grătia (*corr.* gratia) *C* 1*a*; comitante gratia *rell.* b) velutius *C* 1*a*, *corr.* c) *post* eius *tres litt. ras. A.* d) *ita pr. m. A*; naturam *rell.* e) simul *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; *om. C* 3*a. b.* 4. f) *ita pr. m. C* 1*a*; lingua *rell.* g) *ita A (pr. m.). C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a* (*pr. m.*). *b.* 4; *m. al. corr.* viriliter s. *A*; audiri *C* 2*a* (*m. al.*). *c. d* (*post* ultra s.); *om. C* 3*a. b.* h) *ita A*; solitum (solutum *pr. m. C* 1*a*) *rell.* h*) *ita A*; ore *rell.* i) *om. C* 1*b. c.* k) Waingus *A*; Waningnus *C* 2*d*; Waringus *C* 1*b. c.* 4. l) obduxerat *A*; obturat *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a.* m) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*); ei *rell.* n) *ita A*; ut tyranno *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; ut a tyranno *rell.* o) iussu *A.* p) monasteriu *pr. m. A.* q) convixit *A.* r) disposuit *A.* s) *ita A*; parvum spat(c)ium *rell.* t) *ita A*; oris *plerique*; labiorum *C* 1*b. c.* u) *ita A. C* 1*c.* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; faucaei *pr. m. C* 1*a*; faucati *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; fauces *C* 1*e. e**; (et *add. C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*) faucium *C* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*a.* v) *ita A. C* 1*a. e. e**. 2*a. b*; lingu(a)e *C* 1*b. c.* 2*c.* 3*a. b.* 4 *et m. al. C* 1*a.* 2*a*; linge *C* 2*d.* w) *om. C* 3*b* (*non C* 3*a*). x) ut *C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b* (*non A. C* 1*c.* 4). y) dux *pr. m. A*; *om. C* 1*e. e**. z) *ita A. C* 1*a. e**. 2*a. b. c.* 4; spiritualis *rell.* a) *ita A. C* 1*e. e**; nil *rell.*

Cap. 32. a) *om. A.* b) *ita pr. m. A*; martyrem *rell.* c) fidelis *pr. m. C* 2*a. b.* d) modo *A.* e) abscondita non lucere m. *C* 1*b. c.* f) hanc *add. C* 3*a. b.* g) Deus *add. C* 1*b. c.* 4 *et m. al. A.* h) o. d. *om. A*; o. *om. C* 2*c.* 4; d. o. *C* 3*b.* i) *ita pr. m. A. C* 2*a. b*; t. (in *m. al. add. C* 1*a.* 2*b*) adversarios *C* 1*a. e. e**. 2*c. d et m. al. C* 2*a. b*; t. de adversariis *C* 3*a. b et m. al. A*; Namque cepit adversarios *pro* c. t. a. *C* 1*b. c*; cepitque t. in adversarios *C* 4. k) *ita pr. m. A. C* 1*a.* 2*a. b*; ulcisci *rell.*; de repente *add. C* 1*b. c.* 4. l) super b. *m. al. corr.* cum per b. *A.* m) *corr.* residisset *C* 1*a*; resideret *C* 1*b. c.* n) *ita A. C* 2*c. d.* 4; ut *C* 1*a. e. e**. 2*a. b.* 3*b*; *om. C* 1*b. c*; r. (nunciatum est illi alios *m. al. in litura scr.*) int. *C* 3*a.* o) proinde fidelitatis *pr. m. A.* p) causa *C* 3*b.* q) *ita A. C* 4; in r. alios *C* 1*a. c. e. e**. 2*a. b. d.* 3*b*; in region(es *m. al. in rasura*) alios (alias *pr. m.*) e. *C* 3*a*; *haec om. C* 2*c.*

Nota *. a) *ita C* 1*a.* 2*a. b.* 3*a.* 4; eum *om. B*; enim *C* 3*b*; (t. *om.*) eum a. (*om. C* 2*c*) *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; (t. *om.*) a. eum *C* 1*b. c*; *haec om. C* 1*e. e**. b) fructibus *pr. m. C* 1*a.*

1) *Fiscamnum monasterium Ursino teste c.* 15. *Inde Leudegarius epistulam ad Sigradam matrem misit, quae tot miseriis fracta monasterium Suessionense adierat; MG. Ep. III, p.* 464 *sq.*

effugatos; quos ille[a] graviter deflens, non de ultione[b] gavisus, sed[c] cur sine paenitentiam[d] eos conprehenderet[e] mortis occasus*.

(33). Igitur ad beati martyres[a] perfabricandam[b] coronam artifex versutus[c] ex illis Ebroinus[d] superfuit unus, qui[e] ea quae[f] passionis eius gloria[g] supererat[h] adimplere deberet. Iterum[i] antiquus serpens invidus[k], moleste ferens se ab eodem loco eius orationibus fuisse expulsum[l], stimulare[m] rursus coepit Ebroino[n], adque reduci[o] eum praecepit[p] ad palatium, ut[q] in episcoporum concilium[r] eius disrumperet[s] vestimentum[t, 1], quatinus ob[u] hoc ei[v] esset interdictum, ut ultra offerre non praesumeret sacrifitium[2]. Ubi dum[w] deductus[x] fuisset ad medium, inquirentes[y] ab eo verbum, ut de Childerici[z] mortem[a] fuisse[b] confitere[c] se conscium, cognoscens[d] igitur[e], per diabolicum commentum rursum sibi inminere conflictum, ut de humanum[f] se[g] non excusavit[h] delictum, ita de hoc facinus[i] nullatenus dixit[k] fuisse

*) Eodem — ad tartarum. Adhuc enim[a] vir Dei sanctus Leodegarius — commorabat[b] (*Ursinus c.* 16) *add. C.*

I. Capp. 32. 33. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 32. a) illi *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* b) est *add. C* 3*a. b*; esset *post* gavisus *add. C* 1*e. e**. c) sed cursione *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*: sed (quod si *m. al. in rasura*)ne *C* 1*a*; sed ne ante tempus *pro* sed c. s. *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; eo quod sine *C* 4. d) *ita pr. m. C* 1*a*; p(o)enitentia *rell.* e) con(m)prehenderit *C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 3*a. b.* 4: comprehendit *C* 1*b.*

Cap. 33. a) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; marty(i)ris *rell.* b) *ita A. C* 1*b. c.* 4; fabricandam (fabricandum *pr. m. C* 1*a*) *rell.* c) versaitus *pr. m. C* 1*a.* d) Ebrinus *pr. m. A*; Ebroynus *C* 4; Hebr. *rell.*; t y (i) r a n n u s *add. C* (*post* superfuit *C* 4) *praeter C* 2*c.* e) que *pr. m. C* 1*a.* 2*a* (?). *b* (?). f) qui *A.* g) glori(a)e *C* 1*b. c.* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*a*; ad p. e. gloriam *C* 1*e. e**. h) *ita recte A* (*cf. p.* 274, 5); supererant *rell.* i) Itae : : *m. al. corr.* Ita enim *C* 1*a*, *et sic C* 3*a. b*; Ita eius *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*; Itaque *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* k) d i a b o l u s *add. C* 4. l) explusum *pr. m. A.* m) stimularet *pr. m. A*; stimulari *C* 3*b.* n) Ebrinum *pr. m. A*; Hebroino *C* 1*a.* 2*a.* 3*a. b*; Ebroynum *C* 4; Hebroinum *rell.* o) seduci *pr. m. A.* p) praecipit *pr. m. C* 1*a.* q) et in *C* 3*a. b et pr. m. C* 1*a*; et, *om.* in *C* 2*a. b. c. d.* r) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c. d*; consilium *pr. m. A*; concilio *C* 1*b. c. e.* 3*a. b.* 4 *et m. al. C* 1*a*; consilio *C* 1*e**. s) derumperit *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; disrumpere *C* 2*c. d.* t) *ita C*; vestimenta *A.* u) ab hoc *C* 2*a. c. d* (*post* ei). v) esset ei *C* 1*b. c.* w) cum *A* (*sed* Ubi dum *p.* 313, 10); *om. C* 3*b.* x) ductus *A.* y) inquirebant *C* 1*b. c*; inquirens *C* 1*e**; inquirunt *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* z) Hild. *C* 1*c. e. e**. 2*a. b.* 3*b.* a) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; morte *rell.* b) *om. C* 1*b. c.* c) *ita pr. m. A*; confiteri *pr. m. C* 1*a*; confiteret *pr. m. C* 2*a. b*; confite(retur *m. al. in litura*) *C* 3*a*; confiteretur se c. (sotium *C* 3*b*) *C* 1*b. c.* 2*c.* 3*b*; conscium se confiteretur *C* 2*d*; se conscium fateretur *ante* fuisse *C* 4; se confiteretur conscium *C* 1*e. e**. d) Congnoscent *pr. m. A.* e) *eras. C* 3*a*; *om. C* 1*b. c.* 4. f) *ita pr. m. A*; humano — delictum *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; humano — delicto *rell.* g) si *pr. m. C* 1*a.* h) *ita A*; excusaret (excussaret *pr. m. C* 1*a*) *rell.* i) *ita pr. m. A. C* 1*a.* 2*a. b*; facinore *rell.* k) dum *m. al. corr.* eum *C* 1*a*, *et sic*, *om.* se *C* 3*a. b*; *om. C* 1*e. e**.

Nota *. a) eo *C* 2*a* (*pr. m.*); ergo *C* 2*d et m. al. C* 2*a.* b) *ita pr. m. C* 2*a.*

1) *Episcopi ob scelera scissis vestimentis honore privabantur. De Praetextato episcopo Rothomagensi postulabat Chilpericus rex (Greg., H. Fr. V, 18, p. 214):* ut aut tonicam eius scinderetur aut centisimus octavus psalmus, qui maledictionibus Scarioticas continet, super caput eius recitaretur aut certe iudicium contra eum scriberetur, ne in perpetuo communicaret, *et Chramlinus episcopus Ebredunensis sub Theuderico rege et Ebroino maiore domus a.* 677*:* in nostri *(scilicet regis)* praesencia fuit conscissus adque de suprascripto episcopato aeiectus *(K. Pertz, Dipl. I, p.* 44*).* 2) *In monasterio enim positus:* cotidianum immolare studuit sacrifitium *(supra c.* 31*).*

se consilium[a], sed[b] Deum potius quam hominibus[c] hoc est[d] scire professus*. Et cum diu flagitantes ei aliud non valuissent[e] elicere[f], eius tonicam[g] conscinderunt[h] a capite, eumque Chrodoberto[i] cuidam[k] viro[l], qui tunc comis[m] erat palatii, iussit tyrannus impius[n] tradere et praesentem vitam in gladii percussionem[o] auferre. Laetabatur[p] enim Dei martyr in omni patientia, quia debitam[q] sibi[r], remunerante Domino, martyrii sentiebat adpropinquare coronam**. Etenim commemoratus vir[s] cum eum in domo[t] propria perduxisset, ita in eius adventum[u] benedictionem caelestem[v] recepit[w], ut cum[x] omnes illic[y] habitantes hoc[z] manifeste cognoscerent[a], peccata[b] propria confitendo[c] relinquerent[d] et certatim[e] ad paenitentiae[f] medicamenta[g] confugirent[h]. Hanc[i] enim gratiam suo[k] famulo Dominus[l] inlustraverat[m], ut ubicumque exsul[n] fuisset traditus[o], ut ei inferentur[p] nequitiae, versa vice famulabilem[q. 1] illi omnes[r] inpenderent reverentiam.

(34). Tandem pervenit dies muneris[a], in quo[b] persequutionis eius[c] esse[d] iam fines[e]. Tunc a[f] palatio sententia[g. 2] mandatur decreti, Leudegarium[h] diutius vivere non debere. Et[i] timens impius Ebroinus[k], ut[l] a fidelibus christianis honor

*) Tunc et ipso[a] — manifeste esse conicitur (*Ursinus c.* 17) *add. C.*

**) Acceptum eundem Chrodobertus ut eum ad suam — totis tendere viribus (*Ursinus c.* 18) *add. C.*

I. Capp. 33. 34. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b* (*ad l.* 5). 4.

Cap. 33. a) *ita pr. m. A. C* 2*a. b*; con::lium *pr. m. C* 1*a*; conscium *rell.* b) *om. C* 1*e. e**. c) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; homines *rell.* d) est *post* scire *C* 1*e. e**, *post* professus *C* 3*b* (*non C* 3*a*). e) valuisse *pr. m. C* 2*a. b.* f) eligere *A*; dicere *C* 1*b.* 2*a. b. c. d* (*non C* 1*c*); *m. al. in marg.* vel elicere *C* 2*d.* g) *ita pr. m. A. C* 1*a.* h) *ita A. C* 1*a. c.* 2*a. b*; consci:dere, *ras.* n *C* 3*a*; consciderunt *rell.* i) Chlodoberto *C* 1*c.* 2*a. d*; Clodoberto *C* 2*b. c*; Hrodoberto *C* 3*a et m. al. C* 1*a*; Crodoberto *C* 4; Crodberto *C* 1*e. e**; Rodoberto *C* 3*b.* k) cuidem *pr. m. C* 2*a. b*; quidam *pr. m. C* 3*a.* l) *om. C* 1*b. c.* m) comiserat *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b*; comes erat *rell.* n) Hebroinus *add. C* 3*a. b.* o) *ita pr. m. A. C* 1*a.* 2*a. b*; percussione *rell.* p) L(a)etabitur *C* 1*a.* 2*a. b.* 3*b.* q) *ea quae insequuntur desunt, duobus foliis sublatis, C* 3*b.* r) *om. A*; sibi :: remun. *C* 1*a.* s) *ita C* 1*a. b. c.* 2*a. b. c. d.* 3*a*; E. comemoratus (*pr. m. corr.* cum memoratus *A, et sic C* 1*e. e**) vir eum *A. C* 1*e. e**; Etenim memoratus vir cum eum *C* 4. t) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*); domum suam *C* 1*b. c*; domum propriam (p. d. *C* 2*c*) *rell.* u) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; adventu *rell.* v) caelesti *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* w) recipit *pr. m. C* 1*a.* x) eum *A*; *om. C* 1*e. e**. 2*c. d.* y) illuc *pr. m. C* 2*a. b.* z) hoc *om. C* 2*c*; hoc m. *om. C* 1*b. c.* a) cognoscer(ent *m. al. in litura*) *C* 3*a*; et *add. C* 1*e. e**. 2*d.* b) propria pecc. *C* 1*b.* c) *ita A*; confitentes *C.* d) r. et *om. C* 1*b. c.* 4. e) certate *pr. m. C* 2*a.* f) paenitentiam *pr. m. C* 1*a*; poenitentiam *pr. m. C* 2*a. b.* g) medicamento *C* 2*a. b*; medicamentum *C* 2*c. d*; lamenta *C* 4. h) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; confugerent *rell.* i) Hac — gratia *C* 1*b. c.* 2*c.* 3*a.* 4. k) *ita A. C* 1*a. e.* 2*a. b. d*; famulo suo *C* 1*e**; suum famulum *rell.* l) D. *ante* s. f. *C* 4; contulerat D. *pro* D. i. *C* 1*e. e**. m) *ita pr. m. cum rell.*, donaverat *m. al. superscr. C* 1*a.* n) *versu exeunte om. C* 2*c.* o) *m. al. suppl. C* 1*a.* p) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b. d*; inferrentur *rell.* q) *ita C*; famulum *A.* r) onus *C* 2*a*; omis *C* 2*b.*

Cap. 34. a) mortis *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; itineris *C* 1*c* (*non C* 1*b*). b) qua *C* 2*a. b. d.* c) et *C* 2*a. b*; *om. C* 2*c. d.* d) ęssę *pr. m. A*; esset i. *rell.*; iam esset *C* 1*e. e**. 4. e) *ita pr. m. C* 1*a*; fine *C* 2*a. b*; finis *rell.* f) ab (?) *pr. m. A.* g) m. s. *C* 1*e.* 2*c.* h) Leudgarium *pr. m. A*; Leodegarius *m. al. corr.* Leodegarium *C* 1*a, et sic plerique*; Leodog. *C* 2*a. b.* i) Cum autem *pro* Et t. *C* 1*b. c.* k) Ebrinus *pr. m. A*; Ebroynus *C* 4; Hebroinus *rell.* l) vereretur ne *pro* ut *C* 1*b. c*; ne *pro* ut *C* 4.

Nota *. a) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a.*

1) *I. q. famularis.* 2) *Itaque Leudegarius regis iudicio, de quo v. Marculfi Form. I.* 25, *capite damnatus est neque mera nece vitam amisit atque comes palatii officiis iustitiae fungebatur; cf. supra p.* 253.

ei[a] inpenderetur martyrii[b], in[c] silvarum condensa iubet perquirere[d] puteum et ibidem corpus eius inmergere trucidatum, quatinus, hos[e] putei terram[f] vel lapidibus obturatum[g], incognitum esset[h] hominibus[i] illius sepulchrum. Prefatum[k] etenim[l] Chrodobertum interim, eo[m] praedicante, iam aliquantulum coeperat esse conversus. Ideo[n] non ferens[o] mortem viri Dei conspicere, duobus[p·1] iniunxit famulis, ut ea quae sibi fuerant iussa deberent[q] explere. Ut enim in[r] illius domum pervenit hoc[s] nuntium, eius coniux[t] luctum[u] flere[v] coepit amarum[w], eo quod in viri sui ministerium[x] pervenisset tam crudelis[y] flagitium.

(35). Igitur ut cognovit vir Domini suum adesse iam[a] terminum, mulierem coepit consolare[b] lugentem, dicens: 'Noli[c], quaeso, mei transitus causa flere, quia nequaquam[d] tibi[e] mors[f] mea ad vindictam requiretur, sed potius benedictio de[g] caelis datur[h] a Deo, si corpusculum meum devote[i] condideris in sepulchrum[k]'. Et cum haec dixisset, urguentibus[l] ministris, vale dicens educitur in silva[m], ut iussionis inplerent sententiam. Igitur[n] enim antea quesierant[o] puteum, ubi corpus illius absconderent[p], sicut[q] fuerat iussum; et[r] nullatenus fuit ultra[s] ab eis repertum[t]. Dum* querentes puteum, errassent frustrati[u] et ob hoc eum morassent percutere, interim Dei martir passus est orationi incumbere suoque transitu Domino comendare. Imminentibus vero percussoribus, coepit utrisque per spiritum prophetiae futura praedicare. Unus enim ex illis, ab antiquo hoste succensus, ad[v] hoc perpetrandum nimium erat cupidus; alter vero, mansuetudinis habens spiritum, tremens deprecabatur ei, ne super ipsum redderet vindictam. Ille vero utrisque respondit, dicens: 'Tu quidem, qui invitus comples mandata, statim confitere sacer-

*) *Pro verbis* Dum — *p.* 317, 4 domino comendavit *haec exhibent codd. C:* et[a] ducentes eum — glorificatus fieri (*Ursinus c.* 19).

I. Capp. 34. 35. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a.* 4.

Cap. 34. a) honorem (?) *m. al. corr.* honor ei *A.* b) martiri: *m. al. corr.* martiris *A.* c) inter *C* 2*c. d.* 3*a et m. al. C* 2*a.* d) perquiri *C* 1*b. c.* 3*a.* e) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*); os *rell.* f) *ita pr. m. A*; terret *pr. m. C* 2*a. b*; terra *rell.* g) obduratum *C* 1*e.* 2*d.* h) *om. C* 1*b. c.* i) faceret *add. C* 1*b. c.* k) *ita pr. m. A*; Pr(a)efatus — Chrodobertus (*ita C* 1*b. c*; Chrodbertus *pr. m. C* 1*a*; Chlodobertus *C* 2*a. b. d*; Crodobertus *C* 4; Clodobertus *C* 2*c*; Crodbertus *C* 1*e**; Hrodbertus *C* 3*a et m. al. C* 1*a*; Rodbertus *C* 1*e*) *rell.* l) autem *C* 1*b. c*; enim *C* 1*e**; et *C* 2*c*; vero *C* 1*e.* m) ea *corr.* eo *C* 2*a.* n) que *add. C* 1*b. c.* o) valens *C* 1*b. c.* p) *ita A*; iniunxit quattuor e f. *C* 1*b. c*; quat(t)uor iussit e f. (e f. i. *C* 1*e*) *rell.* q) *ita A* (*cf. p.* 314, 5); i. subirent (subiret *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*) e. (expellere *C* 2*a. b*) *C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a*; i. sunt subirent e. *C* 1*e. e**; i. (d. *om.*) explerent *C* 1*b. c.* 4. r) *om. C* 3*a.* s) hic nuntius *C* 3*a*; hec denunciacio *ante* pervenit *C* 1*e. e**. t) *ita A. C* 1*a.* 2*b. c*; coniunx *rell.* u) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b. d*; luctu *rell.* v) *om. C* 2*d.* w) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. d*; amarissime *A*; amaro *rell.* x) ministerio *C* 4. y) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; crudele *rell.*; t. c. f. *om. C* 2*c.*

Cap. 35. a) iam adesse *C* 1*b. c*; iam *om. C* 1*e. e**. 2*a. b. c. d.* b) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b.* 3*a*; consolari *rell.* c) Nol: *pr. m. C* 1*a.* d) nequāquam *C* 1*a, corr.* e) *superscr. C* 2*b.* f) mor *pr. m. C* 2*a.* g) b. celi *C* 1*e. e**. h) dabitur *C* 1*b. c.* 2*c* (*post* a Deo). 3*a.* 4. i) devotis *C* 1*a.* 2*a. b*; devota *C* 3*a et m. al. C* 1*a.* k) sepulc(h)ro *C* 3*a.* 4. l) arguentibus *pr. m. C* 2*a.* m) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*). *e. e**. 2*b* (*pr. m.*). 4; silvam *rell.*; in s. eum ducunt *C* 1*b. c.* n) *ita A*; Iam *C.* o) qu(a)esierunt *C* 2*a. b. c. d.* p) absconderen *m. al. corr.* absconderetur *A*; abscondere̅nt *pr. m. C* 2*a.* q) sic *pr. m. C* 1*a*; s. f. i. *om. C* 2*c.* r) sed *C* 1*b. c.* 4; qui *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; *om. C* 1*a.* 2*a.* s) *om. C* 2*c.* t) repertus *C* 1*e. e**. 2*c. d.* 3*a et m. al. C* 1*a.* 2*a.* u) fructati *pr. m. A.* v) ab *A.*

Nota *. a) *ita C* 1*c cum B*; Educentes *rell.*; vero *add. C* 1*e. e**; autem *add. C* 2*c.* 4 (*ubi* eum *deest*).

1) *Numerum lictorum Ursinus c.* 19. *in maiorem martyris gloriam duplicavit, cuius vestigia auctor C secutus est.*

doti peccata tua priora et penitendo etiam hanc poteris evadere culpam'. Alteri namque ait: 'Et tu si non similia feceris, statim[a] Deo subitanea ultione praesentandus[b] eris'. Rursumque in oratione decumbens, animam suam cum fidutia Christo domino comendavit. Et[c] exsurgens[d], cervicem tetendit, gladiatorem[e] commonuit, ut, quod sibi iussum fuerat, adimpleret. Cumque* ille, quem supra diximus, huius caput subito amputasset, beati martyris Leodgarii spiritum angelorum choros[f] Domino praesentandum gaudens perduxit ad celos, cum omnibus sanctis regnaturum, ubi dominus noster Iesus Christus in leticia est sanctorum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

(36). ITEM DE MIRABILIBUS SANCTI LEODGARII.

Glorificato igitur Dei martire Leudgario per cruorem effusum, mox, ut praedixerat, ultio divina gladiatorem perculit[a] suum. Nam publice spiritalibus flamis adhustus, quarto die de corpore mugiens est avulsus. Igitur cum reliquias sancti martiris, eo quod iuxta sevi tyranni iussa[b, 1] non invenerunt puteum, in silvarum condensa studuissent abscondere, quatenus hominibus incognitum permanere[c], perfecta mulier[2] eum est egressa perquirere, ut, sicut devoverat, ipsum debere[d] venerabiliter tumulare. Quo reperto, studiose transtulit in oratorium[3], fidenter exibens famulatum martiri[e], quia vere eum viderat pro Christi nomine devote desiderasse martirium. Ex tunc enim coeperunt habere initium[f] hac micare[g] hominibus eius signa virtutum. Quae dum[h] Ebroinus[i] cum suis consentaneis nollent[k], audita iobet[l] et visa occultare, ne cuiquam debeat innotesci, sed cum ob huiuscęmodi [odium[m]] de hac credulitate errare[n] multorum, tunc ut sol in altum conscendens, splendescere atque incalescere coeperunt ad gloriae suplementum. Nam ad loco, ubi prius iacuit sanctum corpus occultum, primum cecus recepit visum et debilis[o] gressum, ibique praedicte mulieres studium oratorium est hedificatum et monachorum offitium iuge psallentium institutum,

*) *Omissis verbis* Cumque — *c.* 37 (*p.* 318, 9) mirificum ultra solitum, ***haec codd. C inserunt:*** Cum haec diceret — beatus martyr est sepultus, in quo sepulchro — refulsisse[a] locum[b] (*Ursinus c.* 20. 21).

I. Cap. 35. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a.* 4. *Cap.* 36. *A.*

Cap. 35. a) a ***add., sed eras. A.*** b) praesentatus *A.* c) ***redit C***; Et ***om. C 1b (non*** *C* 1*c*). d) ***ita C***; surgens ***A.*** e) ***ita*** *A. C* 1*b. c.* 2*c. d* ***et*** *C* 2*a e corr.*; gladiatores c. (monuit *C* 4), ut — adimplerent *C* 2*a* (*pr. m.*) ***cum rell.*** f) ***i. e.*** chorus.

Cap. 36. a) pertulit *A*, *corr.* b) iusta *A*, ***sed eras.*** c) ***ita A***; ***scr.*** permaneret. d) ***ita A***; ***scr.*** deberet. e) martirii *A.* f) iniquum *A.* g) migrare *A.* h) ***ita scripsi***; quaedam *A.* i) Ebrinus *A.* k) nolent *A.* l) iob& visa *A.* m) ***vocabulum ipse addidi***; ***om. A.*** n) ***ita A***; ***scr.*** erraret. o) debilibus *A.*

Nota *. a) refucsisse *C* 1*a*, *corr.*; refulsisse *pr. m. C* 2*a. b*; fulsisse *B.* b) ***ita pr. m. C*** 1*a.* 2*a. b* ***cum B***; ***om. C*** 2*c*; loco *rell.*

1) *Cf. c.* 34. 35. 2) *Chrodoberti uxor; cf. supra c.* 35. 3) *Leudegarius teste Ursino c.* 20. *ab uxore Chrodoberti in villam Sarcingum translatus et in parvulo oratorio sepultus est. Locum illum volunt esse Saint-Léger (comm. Sus-Saint-Léger, cant. Avesnes-le-Comte, arr. St.-Pol, dép. Pas-de-Calais); cf. A. Longnon, 'Atlas historique. Texte explic.' p.* 200. *De loco martyrii in Gestis episcoporum Cameracensium I,* 21 *(SS. VII, p.* 409*) haec relata sunt:* et in territorio Atrebatense transductum decollari fecit *(scil. Ebroinus)* in loco qui dicitur Silva sancti Leodegarii, sepultusque est in villa quae dicitur Sercin, quae est in confinio Cameracensis episcopii et Morinensis.

ubi fidelibus incessanter coruscant prodigia sanitatum. Sanantur languidi[a], curantur obpressi, refrigerantur febrizitantes[b], publice evomuntur spiritus inmundi[c], et quaeque[d] innumera sunt mala, qua corpora[e] vexantur humana. Quicumque eadem[f] adierint[g] loca, sancti martiris intervento omnium merentur invenire medelam, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est onor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

(37). ITEM DE MIRABILIBUS SANCTI LEODGARII.

Presbiter vero deserviens in oratorium, ubi transtulerant corpus sanctum, in nocte sepius ad ostium lumen vidit mirificum ultra solitum et[a] terrebiliter cum iusiurandum[b] canticum se[c] illic adseruit audisse[d] angelicum, [adeo[e] ut[f] tremens refugiret[g], nec[h] insolens spiritali[i] visui[k] interesset]. Igitur* Ebroinus[l] audita non credit; unum ex suis fratribus ad verum cognoscendum direxit. Sed cum ad sepulcrum martiris Leudgarii cervice rigida, ubinam[m] Leudgarius[n] iaceret, inquireret[o], et[p] cecus, qui visum receperat[q]: 'Huic[r, 1] in virtutibus Dei sanctus[s] quiescit', dicere[t] et[u] ipse[v], receptum[w] lumen, deserviret[x], hoc nullatenus[y] credidit, sed[z] superbia tumidus, dum** rediret, in limine[a] pedem inpinxit, et non nisi famulorum manibus levatus, surrexit. Et cum in lectulo proiectus fuisset, eadem nocte spiritum exalavit. Et[b] quod[c] elatus non credidit, allisus conpulsus est[d] cognoscere, quem dispexit. Sed cum tanta[e] rei[f] devulgaret[g] opinio et fidelibus pervenisset[h] ad gaudium***, mox

*) *Verbis* Igitur — *l.* 13. cervice rigida *omissis, haec inserunt codd. C* (*redit C 3b*)*:* Unde rumor magnus — a custode didicit (*Ursinus c.* 21. 22).

**) *Verbis* dum — *l.* 17. spiritum exalavit *omissis, haec codd. C addunt:* accedens orationem[a] — minime renuntiavit (*Ursinus c.* 22).

***) his itaque[a] cognitis[b], Hebroinus iniquissimus[c] tacite[d] corde — dilatata[e] radiabant[f] (*Ursinus c.* 22) *add. C.*

I. Cap. 36. *A. Cap.* 37. *C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b* (*a l.* 20). 4.

Cap. 36. a) lanquidus *pr. m. A.* b) febrizatantes *pr. m. A.* c) inmundis *pr. m. A.* d) quicque *A.* e) ve ***add., pagina exeunte, A.*** f) eandem (?) *pr. m. A.* g) aderent *A.*

Cap. 37. a) ***redit C.*** b) *ita A et pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; iureiurando *rell.* c) illic se *C* 1*b* (***non*** *C* 1*c*). d) audisset *pr. m. A.* e) adeo — visui interesset *om. A, **fortuito, nisi fallor, unde ea ex C addidi.*** f) tr. ut *C* 1*b.* g) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; fugeret *C* 1*b*; refugeret *rell.* h) *ita C* 1*a. e.* 2*a. b. c*; ne *rell.* i) spirituali *C* 1*b.* 2*d.* 3*a.* k) usui *C* 2*a. b. c* (***non*** *C* 2*d*). l) Ebrinus *A.* m) ***redit*** *C.* n) *ita A*; Leodeg. ***aut*** Leodog. *C.* o) *om. C.* p) Cui *C* 1*e. e**; *om. C* 1*b. c.* 4; ***post*** et *m. al. add.* cum *C* 1*a.* 2*a. b*, ***habent reliqui*** *C.* q) reciperat *pr. m. C* 1*a.* r) *ita A. C* 1*a* (*corr.* hic). 2*a. b. c. d*; ubi *h. l. add. C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; in v. D. huic (ut *C* 3*b*: *om. C* 3*a*) *et add.* ubi ***plerique***; diceret ***ante*** hic in v. D. *C* 1*e. e**. s) sancti (martyris *add. C* 1*e. e**) corpus requiescit (requiesceret *C* 3*a*) *C* (*Ursinus c.* 22: ubi sanctum corpus requiescerit). t) *ita A*; dicerit *pr. m. C* 1*a*; diceret *rell.* u) cui *add. C* 1*b. c.* v) ipsi *C* 3*a. b.* w) *ita C* 1*a*; i. ob receptum lumen *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; ***haec om.*** *C* 2*b*; recepto lumine ***plerique***; lumine recepto *C* 3*b*; i. pro recepto lumine *C* 4. x) serviret *C* 1*b. c.* y) nulla, *om.* tenus *C* 3*b.* z) quod *pr. m. C* 2*a*; sed (?) *corr.* quia *C* 2*b.* a) lumine *pr. m. A.* b) ***redit*** *C*; quia ***pro*** et *C* 1*b* (***non*** *C* 1*c*). c) *ita A*; cum *C* 2*a. b. c. d*; quem *rell.* d) *om. C* 2*a* (*pr. m.*). *b.* e) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b*; tant(a)e *rell.* f) re *C* 2*a. b.* g) *ita A*; devulgaretur *C* 1*a*; divulgaretur *rell.* h) (hoc *add. C* 4) provenisset *C* 1*b. c.* 4; pervenerat *C* 1*e. e**.

Nota **. a) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b* ***cum*** *B* 2; orationi *rell.*

Nota ***. a) ita *C* 1*c*; *om. C* 2*c. d.* 4 *et m. al. C* 2*a.* b) cognitus *C* 2*a. b.* c) nequissimus *C* 2*b. c. d.* d) *ita C* 3*a* ***cum*** *B*; tote c. *m. al. corr.* tacite c. *C* 1*a*; tacito c. ***plerique***; cecitatem cordis *C* 2*a. b. c. d.* e) *ita C* 2*c. d*; dilata *C* 1*a.* 2*a* (*pr. m.*). *b*; dilatator *C* 3*a*; dilatatus *C* 1*c.* 3*b.* 4; delatus *C* 1*e. e**. f) *ita C* 1*a.* 2*a. b. c* ***cum*** *B*; radiabat *rell.*

1) Huic *pro* huc, *quod illo aevo pro* hic *accipiebatur.*

etiam[a] ut Hebroino[b] fuit[c] percognitum, noluit corrigere[c*] quod[d] fecerat malum, sed[e] corde[f] iam ceco cum suis sequatibus incredulitatis[g] obdurat[h] obstaculum[i]. Iubebat enim minando[k] abscondere, quod Christus dominus ad confortandum incredulus[l] ad[m] gloriam sui martyris supra[n] candelabrum ęcclesiae[o] ad inlustratione[p] fidelium dignatus est demonstrare. (cf. Matth. 5, 15.) Etenim cum mens tyranni hebetans[q] errabunda[r] nutaret[s] et nullatenus ad humilitatem vel emendationem sui converteret[t], etiam ultra solito[u] in fasto[v] superbiae cervice[w] eius[x] contra[y] omnes[z] diabolus[a] diriguisset[b, 1], tunc in eum[c] fuit impletus[d] Salomonis[e] proverbium: *Priusquam humiliet[f] cor hominis, elevatur, et ante ruina[g] exaltatur[h] spiritus.* (cf. Ps. 118, 67. Prov. 16, 18.) Et nec[i] tanti piaculi factum inpoenitus[k, 2] evaderet, ipse[l] sibi velud freneticus articulum mortis[m] inquirit. Nam cuidam[n] obtimati[3], qui tunc functionem[o] fiscali administrabat[p], inventa occansione[q], eo[r] usque intulit[s] spoliam[t], donec[u] poene[v] offerre[w, 4] omnem[x] eius praesidium; insuper minitabat[y] etiam[z] mortis[a] periculum. Cernens[b] vir ille iam post spolium[c] mortem[d] sibi insuper[e] inminere, auxilium[f] obfirmat animum atque matutinum[g] ad[h] eius hostium ante lucem observat egressum[i]. Dies

I. Cap. 37. *A. C* 1*a. b. c. e. e**. 2*a. b. c. d.* 3*a. b.* 4.

Cap. 37. a) enim *C* 1*b.* b) Hebrino *h. l. A*; Hebroinus *C* 1*e. e**; Ebroynus *C* 4. c) *ita A. C* 1*b. c*; fuisset p. *plerique*; *haec om. C* 1*e. e**; hoc percognovit *C* 4. c*) corregere *pr. m. C* 1*a.* d) q. f. *om. C* 1*b. c.* e) que *add. A*; si *pr. m. C* 1*a.* 2*a. b.* f) cor iam caecum *C* 3*a*; (c. i. *om.*) cecum *C* 3*b.* g) incrudelitatis *A. C* 4. h) obturat *C* 3*a. b et m. al. C* 1*a*; obduratur *C* 1*b. c.* 4 *et pr. m. C* 2*b* (?). i) *ita A. C* 1*a. e. e**. 2*a. b. c*; obstaculo *rell.* k) mirando *A.* l) *ita A*: incredulos *C.* m) et *C* 3*a.* n) *ita A. C* 1*c. e. e**; super *rell. cum Vulg.* o) positi *add. C* 1*b. c.* p) *ita A*; inlustration *pr. m. C* 1*a*; in(l)ustrationem *rell.* q) ebitans *A*; hesitans *C* 1*b. c*; *om. C* 4. r) err. *ante* tyranni *C* 4; erat unde *pro* e. *C* 2*a. b. c. d.* s) mutare *A*; nudaret *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c. d.* t) converterit *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*; converteretur *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a.* u) solido *A*; solitum *C.* v) *ita pr. m. C* 1*a*; infausto *A*; in faste *pr. m. C* 2*a. b*; in fastu *rell.* w) *ita A*: cervicem *C.* x) suam *C* 1*b. c.* 2*c.* y) ultra *A.* z) *om. C* 4. a) diabolos *pr. m. C* 1*a.* 3*a*; *om. C* 2*a. b. c. d.* b) *ita plerique*; riguisset *A*; eriguisset *C* 1*b. c*; erexisset *C* 1*e. e**. c) in eum (meum *pr. m. C* 1*a*) *plerique C*; in eo *C* 2*c cum A.* d) *ita pr. m. C* 1*a*; impletum *rell.* e) Salemonis *C* 2*a. b.* f) humilietur *C.* g) ruinam *C.* h) exaltatus *pr. m. A.* i) *ita A* (*cf. p.* 318, 11); ne *C.* k) *ita A*; inpunitus *C.* l) ipsa sibi vult *A.* m) morti *C* 1*a, corr.* n) cuiusdam optimatis *C* 3*a. b.* o) *ita A. C* 1*a* (*pr. m.*); functione fiscali *C* 2*a. b. c. d*; fiscalem functionem *C* 1*b*; functionem fiscalem *rell.* p) *ita A*; ministrabat *C* 3*a. b*; ministravit *rell.* q) *ita pr. m. C* 1*a*; i. o. *om. C* 2*c*; i. occasione *rell.* r) *ita C*; eiusqui *A.* s) abstulit *C* 3*a. b.* t) *ita A*; spolia *C* 3*a. b*; spolium *rell.* u) don(ec *m. al. in ras.*) *C* 1*a.* v) pen *pr. m. C* 1*a*; *om. C* 2*c.* w) *ita A*; auferret *rell.* x) *ita A et pr. m. C* 1*a*; omne *rell.* y) imitabat *A*; minabatur e. *plerique C*; etiam minitabatur (mutabatur *m. al. corr.* minabatur *C* 2*a. b*; minitaret *C* 2*c*) *C* 2*a. b. c. d.* z) eius (*m. al. corr.* ei *C* 2*a. b, et sic C* 2*c. d*) *add. C* 2*a. b. c. d*; ei *pro* etiam *C* 4. a) p. (eius *add. C* 2*a*) m. *C* 2*a. b. d.* b) autem *add. C.* c) *ita A. C* 1*b. c. e. e**; exspolium *C* 1*a.* 2*c.* 3*b*; expolium *C* 2*a. b. d.* 4; expoliationem *C* 3*a.* d) *ita A. C* 1*a.* 2*a. b. c. d.* 3*a.* 4; mortis *rell.* e) insuper iminere *A*; inm. ins. *C* 3*b, corr.*; super i. *C* 2*a. b. d*; (ins. *om.*) inm. *C* 1*b. c. e. e**. 2*c.* f) aux:lium *pr. m. C* 1*a*; auxilio *C* 1*e. e**. 3*b*; i. ad auxilium *C* 2*c. d et m. al. C* 2*a*; i. et exilium *C* 4; i. exilium *C* 1*b. c.* g) comotionum *A*; matutino *C* 1*e. e**. 4; *om. C* 1*b. c.* h) *ita C*; et *A*; ad eius ostium *post* ante lucem *C* 2*a. b. c. d.* i) egressurum *C* 1*b. c.*

1) Deriguisset *pro 'rigidum fecisset'.* 2) *Archaismus pro* impunitus. 3) *Ermenfredo; cf. L. H. Fr. c.* 47: Ebroinus itaque magis ac magis Francos crudeliter oppremebat, donec tandem aliquando Ermenfredo Franco insidias parare dissimulat. Ille quoque per noctem clam super eum consurgens, atrociter prefatum Ebroinum interficit atque ad Pippinum in Auster fugiens evasit. *Ebroinus Ermenfredum rebus propriis privaturus erat; cf. Cont. Fred. c.* 4. *Ermenfridus Chlodoveo III. regi a.* 691. *in placito assidebat inter optimates locumque ante graviones et seniscalcos occupat; cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 57. *De optimatibus v. G. Waitz, 'V. G.' II,* 2, *p.* 101[3] *sq.* 4) *Pro* auferre *vel potius* auferret, *sicut supra p.* 310, 5. afferre.

enim[a] agebatur dominica, ideo[b] processurus[c] erat[d] ad matutinarum[e] solemnia[f].

C.

Cum enim[g] ille pedem foris[h] misisset de limine, ecce! iste[i] inspirate prosiliens gladio[k] eum[l] percussit in capite[1]; ob[m] cuius ictum duplicem[n] decidit in mortem. Et ita est ablatum de regno eius iniquum dominium[o], sicut quondam David a filiis Israel[p] abstulit obprobrium, prostrato Alophilo[q] Philisteo[r] [2].

Ursinus c. 23. (38). Transactum[a] vero spatium pene[b] annorum trium semper lugiendus[c] Hebroinus — — — longe lateque percrebuit[d].

(39). Post haec[a] igitur ut serenitatem[b] regis eiusque[c] palatio de virtutibus sancti martyris veraciter fuit percognitum[d], quod Christus dominus ad titulum sui[e] laudis sic[f] eum clarificasset[g] signa[h] virtutum, cum[i] admirationem[k] rex credidit factum et coepit vere[l] venerare[m] ut martyrem, quem per accussationem tyranni crediderat[n] prius fuisse[o] culpabilem.

ib. c. 24. (40). Tunc[a] perlatum est[b] cum laude in palatio[c], quod[d] multis diebus ab aemulo ib. c. 25. latuit absconsum[e]. Erat — — — quod veraciter teneretur[f]. Iam tunc sine ambiguitate — — — sanitatem. Nulli etenim negabatur sanitas, cum[g] ex fide tangeret huius[h] feretri opertorii fimbrias.

(41). In pago enim[a] Caturnino[b], quibusdam enim[c] fidelibus[d] poscen-

I. Capp. 37—41. *C* 1*a. b. c. e. e*.* 3*a. b.* 4 *et ad l.* 15. *C* 2*a. b. c. d.*

Cap. 37. a) autem *C* 1*b. c.* 2*a. b. c. d*; *om. C* 4. b) que *add. C* 1*b. c.* 2*a. b. c. d.* c) praecessurus *A.* d) *pr. m. superscr. A.* e) matutin(aru *in litura*)m *C* 2*c.* f) *addita subscriptione* Explicit passio sancti Leudgarii ępiscopi, *desinit A.* g) autem *C* 4. h) foras *C* 1*b. c.* 4. i) *ita pr. m. C* 1*a* (*m. al. corr.* iste insperato). 2*a. b*; iste insperate *C* 1*b. c.* 3*a.* 4; isti (ille *C* 2*c*) insperate *C* 2*c. d*; insperate iste *C* 1*e. e*.* 3*b.* k) ga : dio *pr. m. C* 1*a.* l) p. eum *C* 3*b*; eius p. caput *C* 4. m) (ob *om.*) cuius ictu *C* 1*b. c.* n) dublicem *C* 1*a*, *corr.* o) dominum *C* 1*a.* 2*a. b.* p) Israhel *C* 2*d.* q) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a. b*; Allophilo *rell.* r) Philysteo *C* 1*b*; Phylisteo *C* 2*d*; p. Goliath Allophilo *C* 4.

Cap. 38. a) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c cum B*; Transacto vero (igitur *C* 4) spat(c)io *rell.* b) *om. C* 4. c) *ita C* 2*a. b*; post mortem beati Leodegarii in Ebroino *pro verbis* s. l. H. *m. al. in rasura minore C* 3*a*; in Ebroyno s. lugendo *C* 4; s. lugendus H. *rell.* d) percrebruit *C* 4; crebuit *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. d*; crebruit *C* 1*a* (*m. al.*). 2*c.*

Cap. 39. a) Postquam namque s. *C* 4. b) *ita pr. m. C* 1*a.* 2*a*; serenitate *C* 2*b*; serenitati *rell.* c) que *m. al. superscr. C* 2*b.* d) cognitum *C* 1*b. c.* e) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*; suae *rell.* f) *om. C* 1*c* (*non C* 1*b cum rell.*). g) clarificasse *et add.* dignatus est *C* 4. h) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b. c. d*; signo *C* 1*b. c*; signis *rell.* i) eum *C* 1*c.* k) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; ad(m)irat(c)ione *rell.* l) *om. C* 1*b. c.* m) *ita C* 1*a.* 2*a. b*; venerari *rell.* n) pr. cr. *C* 1*b. c.* o) fuisset *C* 2*a. b.*

Cap. 40. a) etiam *add. C* 4. b) *om. C* 4. c) palat(c)ium *C* 2*a. b. c. d.* 4. d) et *pr. m. in litura scr.*, quod *m. al. superscr. C* 2*b.* e) absconditum *C* 1*e*; *desinunt C* 2*a. b. c. d.* f) tenetur *C* 3*a.* g) si *C* 4. h) fimbrias o., quo feretrum tegebatur *C* 4.

Cap. 41. a) autem *C* 4. b) *ita C*; Carnotino *recte B.* c) *ita C* 1*a*; *om. rell.* d) fidebus *pr. m. C* 1*a.*

1) *Ebroino vivo Wilfridus Roma post diem* 27. *Martii a.* 680. *in patriam rediens Francorum regnum percucurrit (cf. 'Histor. Zeitschr.' LXIII,* 1889, *p.* 110*), quare difficile creditu est, a.* 7. *Theuderici, i. e. a.* 679/80, *Warattonem maiorem domus regiae iam fuisse, id quod biographus Condedi c.* 8. *tradidit, auctor dubiae fidei (v. supra p.* 10*). A. Legris, 'Les vies interpolées des saints de Fontenelle' (Anal. Boll. XVII, p.* 284*), maioris domus titulum Warattoni l. c. postea additum esse coniecit, qui solus testis absque dignitate donationi affuisset, atque ipse E. Vacandard, 'Vie de Saint Ouen' p.* 289, *nimiam auctori dubio attribuens fidem annos VII Theuderici in octo mutare maluit. Qui cum Ebroinum ante diem* 15. *Maii a.* 680. *obiisse statuerit, mihi quidem id annis nonnullis post contigisse videtur.* 2) *Goliath; cf.* 1. *Reg.* 17, 36. 50.

tibus fratribus[a], et praecipuę petitionibus Herminane[b. 1] abbatisse, qui[c] hoc[d] opusculum inpatienter inter[e] ceteros nobis[f] conpulit scribendum[g], de sanctis quae comitabantur[h] virtutibus relationem veram misit memoratus[2] Audulfus, ubi inseruit[i], quod a multitudine non valere[k] scribere, solomodo[l] dum deferetur[m], quanta, cooperante Domino, viderat miracula coruscare: sed[n] adserens[o], in quo viderat, ad magnitudinem rei in scribendum[p] volumen psalmorum[q] excedere[r]. Nos vero, quod[s] per eandem relationem cognovimus, audire desiderantibus[t] breviter intimamus:

(42). in quodam[a] villa, cuius est vocabulum Gaudicum[b], ubi[c] erat puella quaedam Ursinus c. 26.
— — —. Ex[d] quo iam libera[e] facta se[f] cernebat iam[g] sana[h]. His itaque[i] gestis perventum ib. c. 27.
est ad Thoronis[k] urbem — — — ipsa tamen vascula plena remansissent. Post haec[l] ib. c. 28.
vero cum[m] ad Vincennam[n] fluvium in vico Sannone[o] vocabulum[p] pervenissent, — — —
diluculo vero[q] infans lumen quod amiserat recepit[r]. Deinde recto itinere pergentes, perven- ib. c. 29.
tum est ad quendam[s] villam Gelnacum — — — hucusque[t] devota deservit[u]. Igitur cum ib. c. 30.
ipsum sanctum corpus amotus[v] fuisset ab urbe, — — — cuius gloria[w] manet[x] in caelo.

I. Capp. 41. 42. *C* 1*a. b. c. e. e**. 3*a. b.* 4.

Cap. 41. a) *om. C* 4. b) *ita pr. m., m. al. corr.* Hermenanae *C* 1*a*, *et sic C* 3*a*; Hermine *C* 1*e. e**; Ermenane(ę) *C* 1*b. c.* 3*b.* 4. c) *ita pr. m. C* 1*a*; qu(a)e *rell.* d) *ita C* 1*a*; hoc op. *post* inp. inter c. *C* 1*e*; ad hoc op. (corpusculum *C* 4) *rell.* e) preter *C* 4. f) *ita C* 1*a*; *om. C* 1*e*; nos *rell.* g) scribere *C* 1*c*; ad scr. *C* 4. h) in *add. C* 1*a* (*eras.*). *c.* i) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *e. e**; i. qu(a)edam pre (pro *C* 1*c*) m. *C* 1*b. c*; asseruit pre m. *C* 3*a. b*; *m. al. corr.* adseruit quedam m. *C* 1*a*; i. quod non valuit perstringere scriptura et numero multitudinem miraculorum que viderat choruscare, solummodo dum beatus martyr de loco prioris sepulture ad locum quo nunc honorifice quiescit deferretur. Adserebat enim, si ea que viderat quisquam pagine inserere voluisset, psalterii volumen excedere quantitatem libri, in quo forent descripta beati viri miracula. Nos vero *C* 4. k) valer(e *m. al. in litura*) *C* 1*a*; valeret *C* 1*e. e**. l) dum solomodo dum *pr. m. C* 1*a*; solummodo dum *C* 1*b. c.* 4; dum (ea *add. C* 1*e*) solummodo *rell.* m) *ita pr. m. C* 1*a*; differetur *C* 3*a* (*pr. m.*). *b*; ferretur *C* 1*b. c*; referret *C* 1*e. e**. n) *ita C* 1*a. b. c*; in via et si totum *pro* sed *C* 1*e. e**; sed *om. rell.* o) adser::s in quo *pr. m. C* 1*a*; a. inquit *C* 1*b. c*; a. quod *C* 3*a. b*; assereret quod *C* 1*e. e**. p) *ita C* 1*a. c. e. e**; scribendam *C* 1*b*; scribendo *rell.* q) immensum *C* 1*e.* r) excederi: *pr. m. C* 1*a*; excederet *C* 1*e.* s) que *C* 4. t) breviter volentibus *C* 4.

Cap. 42. a) *ita pr. m. C* 1*a*; quadam *rell.* b) *ita C* 1*a. c. e. e**. 3*a. b*; Gaudiacus *C* 4; Gaudiaco *B.* c) *ita C* 1*a cum B*; *om. rell.* d) Ex — sana *om. C* 1*c.* e) liberam factam *C* 4. f) cernebat se *C* 1*e. e**; discessit *pro* se c. *C* 3*a. b.* g) *ita C* 1*a. e*; *om. rell.* h) *om. C* 4. i) que *om. C* 1*c.* (3*b*). k) *ita C* 1*a* (*pr. m.*); Turonis *plerique*; Thuroμo *C* 3*b*; *om. C* 1*c*; Toronus *B.* l) Post ea vero *C* 3*b*; Post h., *om.* vero *C* 1*c.* 4. m) *om. C* 4. n) Vigennam *C* 1*e. e**; Vigentiam *C* 4; Vianna *C* 1*c.* o) Sanone *C* 1*a* (*pr. m.*). *e. e**. 3*b*; Sanoree *C* 4. p) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 3*a cum B*; vocabulo *C* 3*b*; *om. C* 1*e. e**. 4. q) *om. C* 4. r) recipit *pr. m. C* 1*a.* s) *ita pr. m. C* 1*a cum B*; quandam *rell.* t) usque adhuc *C* 4. u) residet *C* 4. v) *ita pr. m. C* 1*a*; amotum *rell.* w) *ita C* 1*a.* 3*a cum B*; magna *add.* (*C* 3*b*); iustitia *pro* gl. *C* 4. x) manere cognoscitur *pro* manet *C* 1*e.*

1) *Hermina abbatissa neque Cadurcino neque Carnotino monasterio cuidam attribuenda est (cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 576*), sed procul dubio S. Mariae virginum Augustodunensi praeerat, quod a Syagrio episcopo conditum Gregorius I. papa privilegio a.* 602. *instruxerat, ad Talasiam abbatissam scribens (MG. Ep. II,* 379; *Jaffé n.* 1876 [2]*). Eidem S. Mariae monasterio Sigolina Anseberti episcopi Augustodunensis soror a.* 696. *se tradiderat; cf. Pardessus, Dipl. II, p.* 238. 2) *Supra c.* 40 *(Ursinus c.* 25*). Audulfus abbas, scilicet monasterii S. Maxentii Pictavensis, a.* 677. *et* 678. *chartis Ansoaldi episcopi Pictavensis iussus subscripsit monasterio Heriensi concessis; cf. Tardif, 'Les chartes Mérovingiennes de Noirmoutier' ('Nouvelle revue historique de droit français et étranger' XXII, Parisiis* 1898, *p.* 763 *sqq.).*

Ursinus c. 31. Deinde vero sublatum est corpus beatissimi martyris — — — atque a[a] demonibus[b] vexantium[c] reddita est incolomitas sanitatum[d].

(43). Nam dum in itinere differeretur[a], paene sine numero fuit multitudo[b] portantium[c]. Matronae vero nobiles vestimentorum ornamenta gestantes, oblatis palleis[d], velamen[e] ex auro et olesirico[f] et ornamentis[g] offerentes[h] super feretrum martyris, in tantum ut his[i] melior in meritis esse gauderet, qui[k] in honorem martyris prior[l] votum suum Domino[m] obtulisset.

ib. c. 32. (44). In ipsius[a] beatissimi martyres[b] honore iussu pontificis domno[c] Ansoaldi episcopi[d] opere[e] huius[f] Audulfi[g] patris monasterii mirae magnitudinis fabricata est domus, cuius fabricae aedificatio[h] est dissimilis omnium basilicarum constructio[i]. Qua carismata[k], supradictus pontifex, votum quod vovit perficere volens, huic loco accessit cum omnibus suae ecclesiae sacerdotibus ac turba magnificorum catervaque plebe[l] populi magna. Et quidem cum magnis laudibus sanctum sepelivit[m] corpus beati martyris, in quo loco operantur[n] culmina virtutum. Ubi ad laudem nominis Christi perpetuum[o] sit[p] gaudens[q] recursus ad[r] populi medilla languentium[s], indulgentia[t] peccatorum, et omnibus qui ex fide adeunt praecum suarum[u] obtinere[v] concedere[w] supplimento[x], praestante[y]
ib. domino nostro Iesu Christo, cui est honor et imperium[z], virtus et potestas per infinita saecula saeculorum! Amen[a].

Oct. 3. (45). Cumsummatum[a] martyrium[b] sancti Leodegarii episcopi quinto[c, 1] Nonas
Oct. 30. Octob. et dedicatio basilicae[d] ipsius III. Kl. Novemb., translatio vero[e] sancti corporis medio Martio[f] mense.

EXPLICIT[g].

I. Cap. 42. *C* 1*a. b. c. e. e**. 3*a. b* (*ad v.* 1). 4. *Capp.* 43. 44. *C* 1*a. b. c. e. e**. 3*a.* 4. *Cap.* 45. *C* 1*a. c. e. e**. 3*a.* 4.

Cap. 42. a) *superscr. C* 1*a.* b) *desinit C* 3*b, foliis nonnullis excisis.* c) *ita B*; vexa(torum *m. al. in litura*) *C* 1*a*; vexatorum *rell.* d) *ita C* 1*a* (*m. al.*). *e. e** *cum B*; i. sanitatem (?) *pr. m. C* 1*a*; i. sanitatis *C* 3*a*; sanitas incolomitatis *C* 1*c*; redditi sunt incolomitati et sanitati *C* 4.

Cap. 43. a) *ita pr. m. C* 1*a*; differretur *C* 3*a*; *m. al. corr.* defereretur *C* 1*a*; deferrētur *C* 4; deferretur *rell.* b) *ita C* 1*a. c. e. e**. 4; sanitatem *add. C* 3*a.* c) reportantium *C* 3*a*; comportancium *C* 1*e. e**. d) *ita C* 1*a* (*pr. m*). 4; palliis *rell.* e) velamenta *C* 1*b. c.* f) *m. al. corr.* oloserico *C* 1*a, et sic plerique*; olisyrico *C* 3*a*; serico *C* 4. g) ornamenta *C* 1*c.* 3*a* (*extremum* a *m. al. in litura*); ornamento *C* 1*b.* h) offerens *pr. m. C* 1*a.* i) *corr.* is *C* 1*a, et sic C* (3*a*). 4; ea *C* 1*b. c*; *om. C* 1*e.* k) que *C* 1*b. c.* l) prius *C* 1*b. c.* m) *om. C* 1*e.*

Cap. 44. a) *ita rell. cum B*; ipso *C* 1*a.* 3*a.* b) *ita pr. m. C* 1*a*; marty(i)ris *rell.* c) *ita pr. m. C* 1*a*; domni *rell.* d) *ita C* 1*a* (*sed eras.*); *om. rell.* e) oper(a *in litura*) *m. al. corr.* operæ *C* 1*a.* f) *om. C* 3*a*; abbatis *pro* h. *C* 1*c.* g) Andulfi *C* 1*c. e*; Adulphi *C* 1*e**. h) *ita C* 1*a. c.* 4 *cum rell. B*; (a)edificium est dissimile *rell. C*; aedifitium est dissimilis *pr. m. cod. B* 1 *Ursini.* i) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 4 *cum B*; constructionibus *C* 1*c.* 3*a*; constructione *C* 1*e. e**. k) *ita pr. m. C* 1*a*; (Qua *om.*) carastiniata *C* 1*e. e**; Quo carismate *C* 3*a.* 4; Qua, *om.* c. *C* 1*c*; Qua consecrata *m. al. C* 1*a*; Qua consummata *B.* l) pleb: *m. al. corr.* plebis et *C* 1*a, et sic C* 3*a*; plebis ac *C* 1*e. e**; *haec om. C* 1*c*; populi et plebe *C* 4. m) sepelierunt *C* 4. n) operatur *C* 1*c.* o) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 4; perpetuus *C* 1*e. e**. (3*a*) *et m. al. C* 1*a*; perpetuo *C* 1*b. c.* p) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 4; fit *rell.*; et *add. C* 3*a.* q) r. gaudentis *C* 1*e. e**. r) *ita pr. m. C* 1*a*; et ad p. medelam (m. p. *C* 1*c*) *C* 1*b. c*; (ad *om.*) p. medela *C* 1*e.* 3*a.* 4. s) *om. C* 1*b. c.* t) indulgentiamque *C* 1*b. c.* u) su:: *pr. m. C* 1*a.* v) obtine(nt *m. al. in rasura*) *C* 3*a.* w) *ita scripsi* (*pro* concederet *v. p.* 274); condere *C* 1*a, m. al. delevit*; *om. C* 3*a*; concedatur *plerique*; concedat *C* 4. x) *ita pr. m. C* 1*a*; supplementum *rell.* y) regnante *C* 1*b. c.* z) gloria *C* 1*e.* a) *desinit C* 1*b.*

Cap. 45. a) *ita pr. m. C* 1*a*; Consummatur *C* 1*a* (*m. al.*). 3*a*; Consummatum est *rell.* b) s. L. m., *om.* ep. *C* 1*c.* c) sexto *C* 1*e. e**. d) i. b. *C* 1*e. e**. e) *om. C* 4. f) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 4; Mart(c)ii mense (m. M. *C* 1*c*) *rell.* g) *ita C* 1*a*; Explicit passio s. Leodegarii m. *C* 1*c*; Ex̄ p̄ s̄ Leod *C* 3*a*; Explicit passio sancti Leodegarii episcopi et martyris *C* 4; *subscr. om. C* 1*e. e**.

1) *De die festo Leudegarii supra p.* 254. *disserui. Dies* 30. *Octobris, quo basilica dedicata est, a.* 684. *in dominicum incidebat.*

PASSIO II. AUCTORE URSINO.

INCIPIT[a] PREFATIO.

DOMINO MEO SANCTOQUE PONTIFICE[b] ANSOALDO[1] PRAESOLE[c] PECTAVENSE[d] URSINUS[2] PECCATOR.

Iussioni[e] obtemperans vestre parue[f], beatissime papa[g], insistente[h] maxima[i] ex parte Audulfo patre[k] monasteri[l] beati Maxenti[m, 3], ut de vita vel passione beati Leudegarii[n] pauca de multis eiusdem bonis scribendum[o] narrarem[p]. Quod opus tuis imperiis obsequendum edire[q] cupiebam, sed simplicitas cordis mei et iners[r] facundia[s] non valet explicare tanti viri laudes virtutum[t]. Cuius patientia modernis[u] exorta temporibus, quanta sustenuit retrusus[v], quae[w] nemo novit[x] nisi ille solus, cui protulit intrinsecus. Qui occultis latibulis[y, 4], privatis[z] oculorum aciem[a], quid[b] et quantum egisse[c] bonum, quis enarrare possit, ubi nec adsistebat minister,

II. Praef. *B* 1. 3*a*. *b*$^{1.2}$.

Praef. a) *ita B* 1; Vita sancti Leodegarii episcopi incipit, quae est VI. Non Octobris *B* 3*b*^{2}; Incipit vita sancti Leodegarii episcopi *B* 3*b*^{1}; *praefatio initio omissa libello exeunti inserta est B* 3*a*; *praefationem om. B* 1*a*. 2. b) pontifici *B* 3*b*^{2} (*non B* 3*b*^{1}); pontifi(ci *m. al. suppl.*) *B* 3*a*. c) pr(a)esuli *B* 3*a*. *b*$^{1.2}$. d) Pictavense *B* 3*b*^{1}; Pictavensi *B* 3*b*^{2}; Pictavensis *B* 3*a*. e) *ita B* 3*b*$^{1.2}$; iussionibus *B* 1. 3*a*. f) *ita B* 1; parui *rell.* g) papę *B* 3*a*. h) : : sistente *pr. m. B* 1; ex^s^istente *pr. m. B* 1*. i) maxime *B* 1*; maxim : *m. al. corr.* maxima *B* 1. k) patri *B* 3*b*$^{1.2}$. l) *ita pr. m. B* 1; monasterii *rell.* m) *ita B* 1. 3*b*^{1}; Maxentii *rell.* n) Leodegarii *B* 3*a*. *b*$^{1.2}$ (*m. al.*); Leodegari *pr. m. B* 3*b*^{2}. o) scribendo *B* 3*a*; scribenda *B* 3*b*$^{1.2}$. p) narrem *B* 3*a*. q) *ita scripsi* (*v. infra p.* 324, *l.* 4); adire *B* 3*b*$^{1.2}$; edere *B* 3*a*; edocere *B* 1. r) in *B* 1. s) fecundiam *B* 3*b*^{1}. t) vertendum *B* 1. u) moderaminis *B* 3*b*$^{1.2}$. v) *ita B* 3*a*; retrorsus *B* 1; per usus *B* 3*b*$^{1.2}$. w) quia *B* 3*a*; quas *B* 3*b*$^{1.2}$. x) nuit *pr. m. B* 1. y) lat(ebras *m. al. in litura*) *B* 1. z) *ita B* 1*. 3*b*$^{1.2}$; privat : : *m. al. corr.* privata *B* 1; privatus *B* 3*a*. a) *om. B* 3*a*. b) videt *pro* q. et *B* 1; qui et *B* 3*a*. c) egisset *B* 3*b*^{1} *et m. al. B* 1.

1) *Ansoaldus episcopus Pictavensis Philiberto abbati eiusque congregationi Heriensi a.* 677. *idem monasterium et villam quandam in territorio Penesciacensi (hodie Poissy, dép. Seine-et-Oise) sitam, quam a parentibus acceperat, dono dedit donationemque gestis municipalibus civitatis Pictavae a.* 678. *inserendam curavit; cf. Tardif, 'Les chartes Mérovingiennes de Noirmoutier' ('Nouvelle revue historique de droit français et étranger' XXII, Parisiis* 1898, *p.* 763 *sqq.). Subscripsit chartae Reoli episcopi Remensis a.* 685. *in villa regia Compendiensi versatus (Pardessus II, p.* 202*) annoque* 696. *privilegio Agerardi episcopi Carnoteni (ib. p.* 236*); denique in placitis assedit et Chlodoveo regi Valencianis a.* 693. *et Childeberto Compendii a.* 697 *(K. Pertz, Dipl. I, p.* 58. 62*).* 2) *Auctor episcopi Pictavensis 'iussionibus obtemperans' et ab abbate S. Maxentii compulsus, Mabillonio, Annales ord. S. Benedicti I, p.* 10, *II, p.* 42, *Ursinus ille fuisse videbatur, quem Defensor grammaticus, auctor libri Scintillarum seu sententiarum catholicorum patrum (Migne, Patr. lat.* 88, *col.* 597*), 'nutritorem' suum in monasterio Lociacagensi haud procul ab urbe Pictavensi sito celebravit cuiusque 'iussioni et doctrinae obtemperare voluit'. Hunc Defensoris librum auctori Passionis notum fuisse non negem, sed aequalibus Leudegarii se falso adnumeravit, qui non ante aevum Carolingicum degebat. De aevo monachi illius monasterii Lociacagensis non satis constat.* 3) *Saint-Maixent (dép. Deux-Sèvres). Cellulam sancti Maxentii Maxentius abbas condiderat, qui Chlodoveo rege in monasterio suo reclusus degebat; cf. Greg., H. Fr. II,* 37. 4) *Latibula ad conversationem Leudegarii silvestrem spectant, cuius auctor Passionis I, c.* 27, *meminit; sed Ursinus potius in coenobium quoddam illum missum esse infra c.* 11. *statuit, id quod ipse oblitus erat; cf. supra p.* 258.

qui hoc cernere valeret[a], ut quod oculis non videbat, narrare quievisset[b]? Nam finis operis ostendit extrinsecus[c], quanta intus latendo fuisset operatus. Tamen, in quo[d] agnita eius mihi vita fuit, et multorum relatione comperi[e], quamquam[f] rustico sermone, vobis imperantibus[g], edire[h] non distuli. Si quid[i] quibusdam[k] longis[l] verbis propagare[m] studui, ad disserendam[n] veritatis lineam hunc tramitem posui; sin[o] vero de eius virtutibus aliquid pretermisi[p], non studiose gessi, quin[q] vero ignorantia[r.1] intermittendo praeterii[s]. Hoc etenim[t] sciendum puto, quia, quamvis quisquis[u] alti sermones[v] eloquentia eiusdem viri[w] Dei acta disserere[x] cupiat, apertius et absque fallatibus[y] verbis fari[z] non valeat. Et forsitam[a] valueram et[b] ego, annuente Deo, clausis ac[c] aliquis[d] incognitis verbis narrare; ideo nolui, ut, quique[e] rustici et inlitterati hec audierint, intellegant et devoti[f] appetant[g] eius imitare exempla, cuius intellegerent[h] audiendum[i] miracula[k].

INCIPIT[a] VITA VEL PASSIO SANCTI LEUDEGARII EPISCOPI ET MARTIRIS.

Passio I, c. 1. (1).[b] Igitur beatus[c] Leudegarius[d] ex progenie celsa[e] Francorum ac nobilissima exortus[f], a primi[g.2] aetatis infantia[h] a parentibus in palatio Chlothachario[i] Francorum rege[k] traditus[l], ab eodem vero[m] rege non post multum temporis Didoni[n.3] praesole[o] Pectavensis[p] urbis[q], abunculo[r] scilicet[s] suo, ad[t] inbuendo[u] litterarum studiis datus[v] est[w]. Quem[x] idem praesul cuidam[y] Dei sacer-

II. Praef. B 1. 3a. $b^{1.2}$. *Cap.* 1. B 1. 1a. 2. 3a. $b^{1.2}$.

Praef. a) valebat B 3a. b) quivisset B 3a. $b^{1.2}$. c) intrinsecus B 3b^2. d) incoagnita B 3b^1. e) com comperi *pr. m.* B 1. f) qua B 3b^1. g) *ita* B 3b^1; imparantibus *pr. m.* B 3b^2; operantibus B 1; *om.* B 3a. h) *ita* B 3b^1; edere B 3a. b^2; edicere B 1. i) *ita* B 3a. b^1; Sed et B 1; Sicut B 3b^2. k) *om.* B 3a. l) *om.* B 1. m) propalare B 3a. n) deserendam B 3$b^{1.2}$. o) si B 3a. p) pre misi B 1; praeter mihi B 3b^1. q) que B 3a; qui in verbo i. B 3b^1. r) ignorant(c)iam B 3$b^{1.2}$. s) praeteriit B 3b^1. t) enim B 3b^2. u) quisque B 3a. v) *ita pr. m.* B 1; sermonis *rell.* w) vir B 3a. b^2 (*pr. m.*). x) discerere *corr.* disserere B 3b^2, *et sic* B 3b^1; dissere *corr.* disserere B 3a; dicere B 1. y) *ita* B 4a; fallantibus B 3b^1; fallentibus B 1; fallacibus B 3a. b^2. z) facere B 3$b^{1.2}$. a) forsitan B 3a. b^2; forsitant B 3b^1. b) et ego *om.* B 1. c) ab B 3$b^{1.2}$; ac a. i. v. *om.* B 3a. d) aliquibus B 3b^2 (*non* B 3b^1). e) *ita* B 3a. b^2; quiqui *pr. m.* B 1; quicque B 3b^1. f) *om.* B 1. g) e. a. B 1. h) *ita* B 1; intellexerunt B 3a; intellexerint B 3$b^{1.2}$. i) audiendo B 3a. b^1; audienda B 3b^2. k) Explicit prologus *add.* B 3b^2, *superscr.* B 3b^1.

Cap. 1. a) *ita* B 2; Incipit vita et passio sancti (ac beatissimi *add.* B 1) Leudegarii episcopi B 1. 1a; Incipit vita sive passio sancti Leodegarii episcopi et martyris B 3a; *praescriptionem om.* B 3$b^{1.2}$. b) *numeri des. codd.* c) beatissimus B 1. 1a. d) *ita* B 1. 1a; Leutgaris *corr.* Leutgarius B 2; Leodeg. B 3a. $b^{1.2}$. e) excelsa B 1. 1a. f) est *add.* B 2. g) *ita* B 1. 1a; primae (a)et. B 2. 3$b^{1.2}$; primevetatis *pr. m. corr.* prime aetatis B 3a. h) et *add.* B 2. i) *ita pr. m.* B 5; Chlothario B 1. 3a. b^2; Chothario *corr.* Clothario B 1a; Clotario (*corr.* Clothario B 2) B 2. 3b^1. k) *ita* B 1. 1a; regi *rell.* l) traditur B 3$b^{1.2}$. m) vi:ro B 2. n) Didono B 2; Dodoni B 3b^2; Dydoni B 5. o) pracsule B 2; presulis B 1a (*pr. m.*); pr(a)esuli B 3a. $b^{1.2}$. p) *ita* B 1. 3a; Pectavinsis B 2; P:ectav. B 1a; Pictavensis B 3$b^{1.2}$. q) orbis *pr. m.* B 1. r) *ita* B 1. 2. 3a. b^1. s) excilicit *pr. m.* B 2. t) ab B 1 (*pr. m.*). 1a. u) *ita* B 2; inbuendam B 1 (*pr. m.*). 1a (*e corr.*); inbuendum B 3a. $b^{1.2}$. v) traditus B 3a. w) *postea add.* B 2. x) qui B 1a. y) cuidem *pr. m.* B 1a.

1) *Prologus Passionis I:* ignorantiae caligine metuens. 2) *Passio I, c.* 1: ut terrena generositate nobiliter exortus, ita — — dum a primeva aetate — adcresceret, — extitit prae ceteris erectus. 3) *Cum Iohannes Didonis decessor synodo Clippiacensi c. a.* 627. *interfuerit (Concilia ed. Maassen I, p.* 201) *et Chlotharius II. rex a.* 629. *obierit, id factum esse non poterat nisi anno* 628. *aut insequenti; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 577.

doti, viro eruditissimo ad erudiendum[a] tradidit; qui[b] per annis[c] plurimis magnis curis edocuit[d] edoctumque[e] pontifici[f] reddidit. Receptoque[g] secum[h] suis cubiculis[i] sub custodia disciplinae[k] retenuit, ut quemadmodum idem[l] pontifex se[m] castum corpus[n] custodierat[o], eundemque[p] similem[q] effici voluit, dicens ei monendo[r] summa frequentia[s], ut se virginem conservaret[t] et[u] vas electiones[v] in eclesia Dei dignus[w] fierit[x], quoniam obtabat[y] eum huius[z] civitatis pos[a] se esse episcopum[b]. cf. Act. 9, 15.

(2). Sed cum ad hoc opus eum cerneret perspicuum[a], et[b] cum fere[c] viginti[1] esset[d] annorum, ad officium diaconatus[e] electus est[f] adque ab ipso pontifice consecratus[g]. Deinde non[h] post[i] multum temporis archidiaconus effectus, curam sub pontifice omnibus ecclesiis ipsius diocisis[k] est[l] praelatus. Erat enim multum facundie honestissimae[m] deditus, statura[n] procerus, inter plerisque[o] pulcherrimus, aspectu decorus, eloquio[p] suavis, ingenio acutissimus[q], prudentia providus, zelo Dei et amore fervidus[r] perpetuaeque[s] virginitatis, ut erat monitus[t], custus. Scripturis[u] sacris ac legum[v] doctrinis simulque canonicis poene cunctis[w] praecellebat[2] parrochie[x] quem[y] regendam[z] susciperat habitantibus[a]. In tantum vero[b] aptissimus[c] omnium seniorum[d] et[e] coequalium[f] ac subiectorum, ut eloquentia sua[e] placeret omnibus sibi[g] conloquentibus, ita ut[h] merentibus redderet[i] laetitiam, scelera gerentibus disciplinam[3]. Nam in parvi temporis[k] spatio, sub pontificis scilicet imperio, magnam pacem providentiam[l] sui regiminis[m] tradidit Pectavense[n] solo. Passio I, c. 1.

II. Capp. 1. 2. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 1. a) herudendum *m. al. corr.* herudiendum *B* 2. b) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1.2}$; quem *B* 2. 3*a*. c) *ita B* 2; annos plurimos *rell.* d) et docuit *pr. m. B* 2. e) et doctumque *pr. m. B* 2; eum doctumque *B* $3b^2$; seudoctumque *B* $3b^1$. f) pontifica reddedit *pr. m. B* 2. g) receptumque *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3*a*. h) *om. B* 3*a*; in *add. B* 1 (*m. al.*). 3*a*. i) cubilibus *B* 1. 1*a*. k) disciplina *B* 2. l) item *B* 2. m) si *B* 2; *om. B* 1. 1*a*. n) *ita B* 1. 1*a*. $3b^1$; corpore *rell.* o) custodierit *pr. m. B* 2. p) *ita B* 2. 3*a*. b^1; eundem (*om.* que) *B* $3b^2$; eodemque *B* 1. 1*a*. q) sibi illem (*m. al. corr.* simillem) sibi eff. *B* 2. r) movendo *pr. m. B* 2; emonendo *B* 3*a*; cum *add. B* 1. 1*a*. s) reverentia *B* 1; reverentiam *B* 1*a* (*pr. m.*). t) conservarit *pr. m. B* 2. u) ut *B* 2. 3*a*. v) *ita B* 1*a* (*pr. m.*). 2; electionis *rell.* w) dominus *B* 1. 1*a*. x) fuerit *B* $3b^1$. y) oportabat *corr.* oportebat *B* 1*a*. z) illius *B* 1. 1*a*. a) *ita B* 2; po:s: esse *pr. m. B* 1^*. b) episcoporum *pr. m. B* 2.

Cap. 2. a) praespicuum *B* 2. b) *eras. B* 1. 2; *om. B* $3b^2$. c) infra *B* 2. d) esse *pr. m. B* 2. e) diaconus *pr. m. B* 2. f) *om. B* $3b^2$. g) est *add. B* $3b^{1.2}$. h) *om. B* 1*a*. i) *om. B* 2. k) diucius *B* 2; diocessis *B* 3*a*. b^1; diocesis *B* $3b^2$. l) esse *B* 2, *corr.* m) honestissimus *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. n) staturæ (?) *pr. m. B* 3*a*. o) *ita pr. m. B* 1; plerosque *rell.* p) s. e. *B* 1*a*. q) agutissimus *B* 2. r) cervidus *B* $3b^1$. s) perpetuaequi *pr. m. B* 2; et perpetuae *B* 1. 1*a*. t) magnus *B* 1. 1*a*. u) scripturas *B* 2. v) legendo *B* 2. w) cunctos *pr. m. B* 1. x) paruciae *corr.* parociae *B* 2; parrotiae *et add.* sue *B* 1*a*; parroechiae *B* $3b^2$; parrachie *B* $3b^1$, *corr.* y) *ita B* 1 (?). 1^*. 1*a*; quam *rell.* z) gerendam *B* 1. 1*a*. a) habita(toribus *m. al. in litura*) *B* 1. b) enim *B* $3b^1$. c) apertissimus *B* 1*a*; erat *add. B* 1 (*m. al.*). $3b^2$. d) senium *B* 1. 1*a*. e) *om. B* 2. f) Equalium *B* 2; quo(a)equalium *B* $3b^{1.2}$. g) *om. B* 1*a*. 2 (*pr. m.*). h) ut m. r. l. *om. B* 1*a*. i) l. r. *B* 2; r. laetitia *pr. m. B* $3b^2$; reddet l. *B* $3b^1$. k) temporibus *B* $3b^{1.2}$. l) *ita B* 1. 1*a*; providentia sui *B* $3b^2$; praevidentia sua: *corr.* providentiam suo *B* 2; praevidentiae suae *B* 3*a*; p̄videncia sue *B* $3b^1$. m) regimini *B* 2; regimine : : (*ras.* cum?) *B* 3*a*; geiminis *pr. m. B* $3b^2$. n) *ita pr. m. B* 1; Pectavensi *B* 1*a*. 3*a*; Pectavinsis *B* 2; Pictavensi *B* $3b^2$; Pictavensis *B* $3b^1$.

1) *Diaconus non ante* 25. *aetatis annum ordinandus erat, episcopus et presbyter non ante* 30. *annum; cf. E. Loening, 'Gesch. des deutsch. Kirchenrechts' II, p.* 278. 2) *Passio I, c.* 1: **emicuit, ut inpar prae suis antecessoribus appareret; praesertim cum mundanae legis censuram non ignoraret, saecularium terribilis iudex fuit. Et dum canonicis dogmatibus esset repletus, extitit clericorum doctor egregius.** *Cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 578. 3) *Passio I, c.* 1: **Erat quoque in disciplina delinquentium vividus.**

(3). Deinde cum quidam[a] pater[1] ex monasterio, quod est situm in honore beatissimi Maxenti[b], obisset[c], iussu pontificis eundem suscipit[d] regendum; quod per sex fere annos[e] strinue rexit eumque[f] magnis opibus ditavit. Sed cum[g] iuxta monita suae[h] pontificis idoneum se[i] praeparasset et clarus[k] haberetur[l] prae omnibus, tunc[m] odor eiusdem suavitatis[n] in tantum processit, ut usque in palatio[o] regis[p] redoleret[q]. Erat enim eodem tempore minor[r] Chlothacharius[s] cum Baldechilde[t] matre[u] rex regens Francorum[v] regnum[w]. Agnita[x] eius prudentia, cupientis[y] eum secum habere[z] in aula regia, petierunt pontifici[a], ut suam daret licentiam secum habitare in[b] palatium. Qui[c] statim iussa[d] conplens, magnis rebus ditatum et[e] sapientiae floribus adornatum[f], obtemperans eorum[g] voluntati, nisus est destinare[h] virum. Quem rex adque regina videntes[i] honorifice susciperunt, et infra[k] paucis diebus dulcia sua verba et bonitatem[l] ostendit in tantum, ut rex simulque[m] et regina[n], plerique pontificis[o] ac proceris supra[p] omnes[q] in amore[r] susceperunt[s]. Et[t] quia eum[u] videbant dignum[v] suscipiendum[w] honorem, cunctorum consensum[x] praecipuis[y] Francorum ad honorem pontificalem eum esse idoneum proclamave-
Passio I, c. 2. runt[z]. Quem ad hoc omnes[a] electum[b] Agustiduno[c], que est Aeduorum[d] civitas[e], decreverunt[f] pontificem.

ib. c. 5. (4). Quam[a] cum per[b] annus decem strinue[c] gubernaret, eodem tempore

Capp. 3. 4. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 3. a) quodam *pr. m. B* 1; quedam *B* 1*a*. b) *ita B* 2. $3b^{1}$; Maxentii *B* 3*a*. b^{2}; Maximi *B* 1. 1*a*. c) orbisset *B* 2, *corr.*; *om. B* 3*a*. d) suscepit *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. e) annus *B* 2. f) *ita B* 1* (*pr. m.*). 1*a*. 3*a*; eum qui *B* 2; :::que *m. al. corr.* idemque *B* 1; illudque *B* $3b^{2}$; illutque *B* $3b^{1}$. g) *om. B* 1*a*. 2 (*pr. m.*); secum *B* $3b^{1}$. h) *ita pr. m. B* 2; sui *plerique*; iuxta suum pontificem id. *B* 3*a*. i) idonium si *pr. m. B* 2. k) ipsi *add. B* 2. l) haretur p. o. *pr. m. B* 1; h. pro o. *B* 1*a*; (pro *m. al. superscr.*) o. aperitur *B* 2. m) bonus *add. B* 2. n) suacivitatis *B* 2; e. in t. suavitatis pr. *B* 1*a*. o) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{2}$; palat(c)ium *B* 2. 3*a*. b^{1}. p) reges *B* 2, *corr.*; *om. B* 1*a*. q) redolerit *m. al. corr.* redolaret *B* 2. r) iunior *B* 1. 1*a*. s) Clothacarius *pr. m. B* $3b^{1}$; Chlotharius *rell.*; Flotcharius *B* 2. t) Baltechylde *B* 1*a*; Balthechilde *B* $3b^{2}$; Baldchilde *B* 3*a*; Baltehi:de *B* $3b^{1}$. u) r. r. m. *B* 2; genetrice sua (sua: *B* 1) r. r. *B* 1. 1*a*. v) Franch. *B* 2. w) qui *m. al. add. B* 1, *habet B* 2, *om. B* 3*a*. b^{1}; quam *add. B* $3b^{2}$ (*pr. m.*). x) genita *pr. m. B* $3b^{2}$. y) *ita pr. m. B* 2; cupien::s *m. al. corr.* cupientes *B* 1; cupiens *m. al. corr.* cupientes *B* 3*a*; cupientes *B* $3b^{1.2}$; cupuerunt *corr.* cupierunt *B* 1*a*. z) videre hac in *B* 2. a) *ita B* 2. $3b^{1.2}$; pontificem *B* 1. 1*a*. 3*a*. b) *ita B* 2; in palatio *B* 1. 1*a*; (in *om.*) palat(c)ium *B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) Quas (?) *pr. m. B* 1. d) iussu conplens *B* 2. e) *m. al. suppl. B* 3*a*. f) adnatum *pr. m. B* 2; ornatum *B* 3*a*. g) *om. B* 3*a*. h) festinare *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; re: *B* 2. i) videntis honorifici *pr. m. B* 2. k) *ita B* 1. 1*a*; in *B* 2. $3b^{1.2}$; *om. B* 3*a*. l) bonitate *B* 2. m) *ita B* 2. 3*a*; que *om. B* $3b^{1.2}$; et regina simul *B* 1. 1*a*. n) et *add. B* $3b^{2}$. o) pontificis ac p. (procaeris *pr. m. B* 2) *B* 2. $3b^{1}$; pontifices ac proceres (proceros *B* 1*a*) *rell.* p) *om. B* 1. 1*a*. q) omnis *B* 2; eum *add. B* 1. 1*a*, *post* amore *add. B* 2. r) amorem *B* $3b^{1}$. s) *ita B* 1. 1*a*. 2; susciperent *B* 3*a*. $b^{1.2}$. t) *om. B* 2. u) v. eum *B* 1. 1*a*. v) ad *add. B* 1. 1*a*. w) suscipiendo h. *B* 3*a*; suscipiebant h. (cum honore *B* $3b^{2}$) *B* $3b^{1.2}$. x) consensu *B* 1. 1*a*. $3b^{1}$; conque sensu *B* $3b^{2}$. y) *ita B* 1*a*. $3b^{1}$; praecipues *pr. m. B* 2; praecipu:: *m. al. corr.* praecipuorum *B* 1; praecipui: *B* $3b^{2}$; precipue *B* 3*a*. z) proclaverunt *pr. m. B* 2. a) omnis *pr. m. B* 2. b) edictum *B* 1. 1*a*. c) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; Augustidunum *B* 3*a*. b^{2}; Augustudunum *B* 2; Agustidunum *B* $3b^{1}$. d) Eduorum *B* 3*a*. e) civitatis *B* $3b^{1}$. f) *ita B* 2; constituerunt *B* 1. 1*a*; creaverunt *B* 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 4. a) (quam *in ras.*) cum: (*ras.* que?) urbem per a. *B* 2. b) *ita pr. m. B* 2; (per *om.*) annis *B* 1. 1*a*; per annos *B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) strenui *pr. m. B* 2.

1) *Ipsius igitur abbatis S. Maxentii monasterii nomen Ursinus ignoravit, qui insistente Audulfo abbate hanc Passionem scripsisse voluit. Auctor Passionis I. neque regimen monasterii illius neque conversationem aulicam Leudegario attribuit.*

rex Chlothacharius[a], qui eum episcopum constituerat[1], defunctus est. Tunc idem pontifex haec audiens concitu cursu in palatium perrexit ac[b] cum suis similibus de rege tractare coepit. Qui[c] audientes[d] Childericum[e] Austrasiorum[f] regem[g] in aduliscentia sua regnum iuxta suae[h] temporis aetatem obtime[i] disponentem, elegit quidam[k] pars Francorum, volentes[l] eum regem habere. Nam Ebroinus[m], qui maior domus fuerat sub[n] rege Chlothachario[o], Theudericum[p] germanum cupiebat subrogare[q][2] fratris in[r] regno. Ipse vero Ebruinus[s] erat tunc odiosus inter Francos[t], qui[u] metuebant huius ponderis[v] iugo[w], quod per eundem sustenuerant[x] sub rege Chlotachario[y]; relicto[z] suo consilio[3], Childericum in toto[a] sublimaverunt[b] regno Francorum. Tunc[c] Ebroinus videns se distitutum et pro nihilo suo[d] esset consilio, territus pavore[e], rege[f] petiit[4], ut, relictis omnibus, vitam sibi concederet[g] et in monasterio[h] habire[i] permitteret. Cui[k] deprecante[l] et domno Leudegario[m] intercedente[n][5] rex consensit et in monasterio Luxovio[o] ilico[p] distinavit[q], ut monachus effici[r] deberet.

Passio I, c. 5. — Ib. c. 6.

(5). Rex vero Childericus[a] confirmatus in regno[b] germanum suum Theodericum[c] cuidam Dei[d] servo conservandum[e] ac nutriendum[6] dedit[f]. Idem vero[g] Leu-

Capp. 4. 5. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 4. a) Cholthacharius *m. al. corr.* Holtharius *B* 2; Clothacarius *pr. m.* *B* 3b^1; Chlotharius *B* 1*a*. 3*a*. b^2; Chlotarius *B* 1. b) ha:c, *ras.* e *B* 2. c) Quem *B* 3b^2. d) audi(entes *m. al. in ras.*) *B* 2. e) Chyld. *B* 1*a*. f) Austra:siorum *B* 3b^1. g) regum *B* 3*a*. h) *ita B* 1. 1*a*; sue *B* 3b^1; sui *rell.* i) obtimi *pr. m.* *B* 2. k) *ita B* 1*a*. 2 (*pr. m.*); quendam *pr. m.* *B* 1; qu(a)edam *B* 3*a* (*m. al. suppl.*). $b^{1.2}$. l) volens *pr. m.* *B* 3*a*. m) Hebroinus *B* 1*a*; Ebroenus *pr. m.* *B* 2. n) cum *B* 3*a*. o) *ita pr. m.* *B* 2; Clothacario *pr. m.* *B* 3b^1; Chlothario *B* 1*a*. 3*a*; Chlotario *B* 1; Clothario *B* 3b^2. p) *ita pr. m.* *B* 1; Teud. *B* 1*a*; Theod. *rell.* q) subrogari fr. *B* 3*a*; subi:gare fratres *pr. m.* *B* 2. r) (in *om.*) regnum *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. s) *ita B* 1. 3*a* (*pr. m.*); Ebroinus *rell.* t) Francus *pr. m.* *B* 2. u) *m. al. corr.* quia *B* 2, *et sic B* 3*a*. $b^{1.2}$. v) grave *add.* *B* 2. w) *ita B* 2. 3$b^{1.3}$; iugum *rell.* x) sustinuit *B* 1*a*. y) Chltachario *m. al. corr.* Hlotario *B* 2; Chlothario *B* 1. 1*a*; Clothario *B* 3$b^{1.2}$; Hlothario *m. al. corr.* Chloth. *B* 3*a*. z) que *add.* *B* 3b^2. a) totum s. regnum *B* 1. 1*a*. 3*a*. b) subl. *post* r. Fr. *B* 3b^2. c) cum *m. al. corr.* tum *B* 2. d) *ita B* 3b^1; suo esset redacto consilio *B* 2; suum esse consilium *B* 1. 1*a*. 3*a*. b^2. e) pavare *B* 3b^1, *corr.* f) *ita pr. m.* *B* 2; regi *B* 3$b^{1.3}$; regem *B* 1. 1*a*. 3*a*. b^2. g) concederetur *B* 1*a*; concideret *pr. m.* *B* 2; conderet *pr. m.* *B* 3*a*. b^2 (*non B* 3b^1). h) monasterium *B* 3*a*. $b^{1.2}$. i) *ita B* 2; abire *B* 3b^1; habitare, *ras.* ta *B* 3*a*; habitare *B* 1. 1*a*; abitare *B* 3b^2. k) hoc *add.* *B* 2. l) deprecanti *B* 3*a*. $b^{1.2}$. m) *ita B* 1. 1*a*; Leudegerio *pr. m.* *B* 2; Leod. *B* 3*a*. $b^{1.2}$. n) intercidente *B* 2; intercente *pr. m.* *B* 3b^2. o) Luxovium *B* 1. 1*a*. p) eum *add.* *B* 2. q) distenuit *m. al. corr.* destenavit *B* 2. r) esse *B* 1; esset *B* 1*a*.

Cap. 5. a) est *add.* *B* 2. b) r. suo (*expunct.* suo) germano suo *pr. m.* *B* 2. c) Th::d. *m. al. corr.* Theod. *B* 1; Teud. *B* 1*a*; Thericum *pr. m.* *B* 1*. d) s. D. *B* 1. 1*a*; D. *pr. m. superscr.* *B* 3b^1. e) conservandam ac nutriendam *B* 1*a*; conservando ac n. *B* 3b^1. f) tradedit *B* 1. g) sanctum *add.* *B* 3b^1.

1) *Potius Balthildis regina teste biographo I, c. 2, Leudegarium ad urbem Augustodunensem episcopum miserat.* 2) *Passio I, c.* 5: regem, quem ad gloriam patriae publicae debuerat sublimare *(scil. Ebroinus). Theudericus igitur Chlothario rex successit, sed Ebroinus ipsum 'post se retinuit' publice non sublimatum; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 578. 3) *Passio I, c.* 5: inito in cummune consilium, relicto eo *(scil. Theuderico)*, omnes expetiunt Childericum iuniorem eius fratrem. *Cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 579. 4) *Immo:* ad ecclesiae confugit altare *(Passio I, c. 6)*. 5) *Passio I, c.* 6: Episcopis tunc quibusdam intercedentibus et praecipue intervento antestitis Leodegarii — — Luxovio monasterio dirigitur in exilium, ut facinora quae perpetraverat evadisset penitendo. 6) *Passio I, c.* 6: crinem sui domini *(scil. Theuderici)* temeritatis auso iusserunt amputare, sicque fratri suo *(scil. Childerico)* eum studuerunt praesentare. — — Tunc ad monasterium sancti martyris Dionisii resedere

degarium[a] pontificem super omnem domum suam sublimavit et maiorem[b] domus[1] in omnibus constituit. Qui, acceptis huius regni gubernaculis, quodquod[c] maxi- Passio I, c. 7. me[d] adversus legis[e] antiquorum[2] regum[f] ac magnorum[g] procerum, quorum vita laudabilis adstabat, repperit ineptum[h], ad pristinum reduxit statum. In tantum vero[i] usquequaque omnia regna Francorum[k] restituit[l], ut omnes se[m] gratularentur regem sibi[n] habere Childericum[o] ac rectorem[p] palaciae[q] Leudegarium[r].

(6). Cum haec poene[a] annis tribus[3] cum[b] decore[c] magna[d] agerentur, tunc adversarius, cuius est consuetudinis[e] invidiae[f][4] suae[g] conditionis bona distruere[5], coepit sodales[h] suos, quos secum elegerat idem pontifex[i] habere[k] socios[l] gubernaculi[m], invidie[n][6] malum[o] instigare[p] et[q] inter ipsum et regem zizaniam[r] discor- ib. c. 9. diae[s] seminare. His itaque diebus iam aeminebat[t] celeberrimus paschalis[u] dies[v]. Tunc flagitanti[w] pontifice, ut[x] Agustoduno[y] urbe[z] sua ipsum sanctissimum diem rex iuberet celebrare, qui[a] nequaquam[b] rennuens[c], sed implere[d] nititur[e] votum deprȩcantis[f]. Qui cum, adpropinquante[g] iam die[h] ad missarum sollemnia cele- ib. c. 10. brandum[i], qui[k] est sabbatorum, ut mos erat antiqua[l], quae[m] est in vigiliis paschae,

II. Capp. 5. 6. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 5. a) *ita constanter B* 1. 1*a*; Leod. *passim rell.* b) maior (*m. al. corr.* maiorem) eum in o. *B* 2. c) quotquot *B* 1*a*. $3b^1$; quicquid *m. al. in litura B* $3b^2$. d) maximae *B* 2. e) *ita pr. m. B* 2. 3*a*. $b^{1.2}$; leges *B* 1. 1*a*. f) regnum *B* 1*a*; reg:um *B* 2. g) maiorum *B* $3b^2$. h) in episcopatum *pr. m. B* 2. i) ut *add. B* 1. 1*a*. k) Franchorum *B* $3b^1$. l) res(titueret *m. al. in litura*) *B* 1; reticuit *B* 1*a*. m) *m. al. suppl. B* 2. n) h. sibi *B* 2. o) Chyld. *B* 1*a*. p) rectorum *B* 1*a*. q) *ita B* 2. r) Leodegario *pr. m. B* 2.

Cap. 6. a) bene *B* 1*a*. b) *eras. B* 1. 1*a*. c) decorem *pr. m. B* 2 (?); de re *B* 1. 1*a*; docere *pr. m. B* $3b^2$. d) *ita B* 1. 1*a*; magno *rell.* e) consue(tu *m. al. in ras.*)dinis *B* 1. f) inviduae *B* 2, *corr.*; invidia *B* $3b^1$. g) suae conditione *B* 1. 1*a*; c. s. *B* 3*a*. $b^{1.2}$. h) et sodales *B* 1. 1*a*; cons(o *m. al. in ras.*)dales *B* 2. i) pontifix *pr. m. B* 2. k) habare *pr. m. B* 3*a*. l) sotius *pr. m. B* 2; socios *rell.* m) gubernaculis *B* 3*a*. n) inviduae *B* 2; invidia *B* $3b^1$. o) malo *B* 1. 1*a*. p) coeperunt *add. B* $3b^2$. q) inter et *B* 2. r) zizaniae *B* 1; zizania *B* 1*a*. $3b^{1.2}$. s) discordi(am *m. al. in ras.*) *B* 1; discordie *pr. m. B* 1^*; discordiam *m. al. corr.* discordiae *B* 3*a*. t) *ita B* 2; eminebat *m. al. corr.* im(n)minebat *B* 1. 1*a*, *et sic B* 3*a*. u) paschales *B* 1*a*. v) die: *pr. m. B* 2. w) *ita B* 1. 1*a*; flagitante *rell.* x) in *add. B* 2.5. y) *m. al. corr.* Augustiduno *B* 1, *et sic B* 1*a*; Agustuduno *B* 2; Agustidunum *B* $3b^1$; Augustidunum *B* 3*a*. b^2. z) *ita B* 1. 1*a*; urbis su(a)e *rell.* a) *om. B* $3b^2$. b) hoc *add. B* 2. c) rennuit *B* $3b^2$. d) impleri *B* 2. e) nete::tur:: votum *B* 2. f) depcantes *pr. m. B* 2. g) adpropriquante *B* 2. h) vespera *m. al. in ras. B* 1; die *pr. m. B* 1^*. i) celebrandam *B* $3b^1$. k) quae (*B* 3*a*). l) *ita B* 1^*. 1*a*; antiqu:: *m. al. corr.* antiquus *B* 1; antiq(uis *m. al.*) *B* 2; antiquis *B* $3b^{1.2}$; antiquitus *B* 3*a*. m) qu:: *m. al. corr.* quod est *B* 1; que est *B* 1^*. 1*a*.

est iussus, ibique eo usque salvatus, donec crinem quam amputaverunt e n u t r i r e t. *Ursinus igitur in locum monasterii S. Dionysii 'quendam Dei servum' substituit, atque quem nutriendum esse scripsit, eius crinis solus 'enutriendus' erat; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 580.
1) *Insulsissimum mendacium, nam Childericum regem Vulfoaldo maiore domus usum esse inter omnes constat. Leudegarium autem rex in palatio secum assidue retinuerat; Passio I, c.* 8.
2) *Childerici regis decreta elicuerunt, ut trium regnorum patrias leges vel consuetudines, sicut antiquitus (*antiqui *C* 1*c. e), iudices conservare cogerentur; Passio I, c.* 7. 3) *Childericus annos duos et dimidium tria regna gubernavit.* 4) *Passio I, c.* 8: ut cognovit contra se invidiam diaboli recalescere. 5) *De Leudegario et improborum operibus destruendis egit auctor I, c.* 8: a Dei homine sua opera d e s t r u i. 6) *Leudegarius cum in palatio conversaretur, teste auctore I, c.* 8: Huius rei causa m a l o r u m crevit i n v i d i a redeviva, *scilicet ab hominibus malis accusabatur, facta regis ipsi imputantibus.*

irent[a] pariter et malo[b] seminario odii[c] simul haberent absconditum, tunc insti- Passio I, c. 10. catur[d] uterque[e] malorum accedens[f] eidem pontifice[g], dixit[1]: 'Observa te', inquid, 'sanctae pontifex, quia, transacta celebritate missarum, a rege se[h] sciret esse interfecturum[i], quoniam semen nequam[k] adversum te a[l] tuis inimicis, quemadmodum et tibi[m] in eius corde[2] iam quod olim est seminatum, in hac nocte consummare est decretum'. Quod audiens[n] pontifex, dissimulando distulit et se[o] letum ostendit; non pro magno ducens, apparuit vultu clarus[p], sollemnia missarum, quae[q] coeperat[r], honestissime consummavit. Sed cum[s] communione sancta ipse[t] ac[u] rex[3] percepissent[v], rex ad palatium[4] pergens, habiit pransurus; pontifex vero cum suo[w] perconsummasset[x] officio[y] et merum cum suis accepisset, sicut[z] est fragilitatis[a] humane, metuens animositatem[b] regis, tractare cum[c] suis coepit, quid in hoc con- ib. c. 11. flicto[d] agere deberet. Cogitans et orans ad[e] Dominum, consilium repperit, melius ei[f] esset omnia relinquere et Christum sequi, quam locum regi[g] dare et manus cf. Matth. 19, 27. regis sanguinem[h] sacerdotum in tam[i] magnum[k] diem[5] festum coinquinare[l], ne forte fierit regi[m] Francorum obprobrium[n] et[o] per[p] se unum[q] hominem in tota plebe esset disceptatio[r]. Tunc relicto rege et omnium potestatum[s] sublimitatem[t], pro nihilo reputans, quod habetur[u] in mundo[v], eadem nocte procedens cum paucis ire[w] cepit, ubi pauper Christi fieri[x] potuisset.

II. Cap. 6. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 6. a) ierent *B* 2. b) malum seminarium (*B* 3*a*). c) odium *B* 3*a*; odio *B* $3b^2$ (*non B* $3b^1$). d) *ita pr. m. B* 2; instigatur *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; instigator *rell.* e) ut(rū *m. al. in rasura*)que *B* 1. f) accidens *B* 1 (*pr. m.*). g) pontifici *B* 3*a*. $b^{1.2}$. h) *ita B* 1*a*. 2 (*pr. m.*). $3b^1$; rege (te *m. al. in ras.*) sci(as *m. al. in ras.*, *erat* sci:et) e. *B* 1; scias te esse *B* 3*a*; te scias (*om.* esse) *B* $3b^2$. i) *ita B* 1* (*pr. m.*). 1*a*. 2. 3*a*; interf(iciendum *m. al. in ras.*) *B* 1; interficiendum *B* $3b^2$; interfectum *B* $3b^1$. k) semine quam *B* 2. l) ad *B* 2. m) quod de te *pro* et tibi *B* 3*a*; t. in eis (t. meis *B* 1*a*) discordia est in hac nocte *B* 1. 1*a*. n) decretum *add.*, *sed eras. B* $3b^1$. o) sae *B* 2. p) vultu l:::rus (*pr. m.*, hilaris *m. al. B* 1; liror? *pr. m. B* 1*) *B* 1; v. clerus *pr. m. B* 1*a*; vultum clarum *pr. m. B* 2. q) quem *B* $3b^1$. r) ceperunt *B* 1*a*. s) cum (cum *m. al. superscr.*)munione s. *B* 1*a*; cum *post* c. s. (communionem scm̄ *B* 3*a*) *B* 3*a*. $b^{1.2}$. t) *om. B* 2. u) hac *B* 2; aut *B* $3b^1$; :et *B* 1; et *B* 1*. 1*a*. $3b^2$; *om. B* 3*a*. v) percipissent *B* $3b^1$; percepisset *pr. m. B* 2. w) suum *B* 3*a*. b^2 (*non B* $3b^1$). x) consummasset *B* 1; co mas et *pr. m. B* 1*a*. y) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; officium *rell.* z) secutem *pro* s. est *pr. m. B* 2. a) fragilitastis h. *pr. m. B* 1; fragilitates (?) h. *pr. m. B* 2; fragilitas humana *B* 3*a*. b) animo sitamen *B* 2. c) *superscr. B* 1*a*. d) conflictu *B* 3*a*. b^2 (*non B* $3b^1$). e) a *B* $3b^1$. f) *ita B* 2; ei esse *B* 1. 1*a*; esse ei *B* 3*a*; esse (*om.* ei) *B* $3b^{1.2}$. g) rei *B* 2. h) sanguine *B* $3b^2$; sanguinis *B* 3*a*. i) tantam *B* 3*a*. k) magno *B* 2; magnam *B* 3*a*. l) quoinquinare *B* 2; quoinquinari *B* $3b^1$. m) regni (*B* 2. $3b^2$); *om. B* 3*a*. n) obproprii (?) *m. al. corr.* obprobrium *B* 2. o) *om. B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. p) pro *B* 2. q) se uno homine *B* 3*a*; sevum hominem *B* $3b^2$; sequentium nomen *B* 1. 1*a*. r) desceptat(c)io *pr. m. B* 3*a*. b^2; disceptio *pr. m. B* 2. s) potent:::: *m. al. corr.* potentissimam *B* 1; potentium (?) *pr. m. B* 1*; potentum *B* 1*a*. t) *ita B* 3*a*. b^2 (*pr. m.*); sublimitate *B* $3b^1$; sollemnitatem *B* 1. 1*a*; sublime aūt *B* 2. u) habet *B* 1*a*. v) mundum *B* 2; toto *add. B* 1. 1*a*. w) irae *B* 2. x) ire *B* 1. 1*a*.

1) *Leudegarius et Hector patricius, quem Ursinus omnino praeteriit, suspecti erant:* quasi ideo insimul fuissent coniuncti, ut regiam dominationem averterent et potestatis iura sibimet usurparent (*Passio I, c.* 9). 2) *Passio I, c.* 9: Hanc invidi repperierunt occansionem, per quam nequitiam, quam nuper in cor regis effuderant, adimplerent. 3) *Minime uterque simul communionem perceperunt, nam rex suspiciosus in urbem venire noluit atque in monasterio S. Symphoriani vigiliam paschalem celebravit, deinde temulentus in ecclesiam Augustodunensem, scilicet S. Nazarii, irrupit, episcopum requisiturus; Passio I, c.* 10. 4) *Denique rex:* in ecclesiae domum, ubi paratum erat, resedit; *Passio I, c.* 10. *Leudegarius vero:* die passionis Domini crastino regis adiit palatium; *ib. c.* 11. 5) *Passio I, c.* 11: sed ob diei reverentiam optimatum quorundam sapientia consilium prohibitus fuit (*scil. rex*).

(7). Hoc rex[a] audiens, contristatus[b] valde ac merens, quendam ex suis[c] fidelibus cum exercitu[d] magno[1] post ipsum misit. Et secutus[e] eum per totam illam[f] Passio I, c. 12. noctem, deluculo[g] repperit[h]. Et[i] iuxta iussum regis[k], ipsumque[l] pontificem[m] deprecantem[n], Luxovio[o] coenuvio, ut[p] ei[q] liceret[r], relicto saeculo, vacare[s] Deo[t], humili[u] poposcit[v] preci se[w] dirigendum; quem protinus illic[x] ire[y] non distulit[z]. ib. c. 13. Qui festinus in[a] monasterio[b] perveniens[c], ibidem Ebruinum[d] iam clericum invenit[e]; dicens se[f] aliquid[g] in eo peccasse[h], veniam vicissim[i] petentes[k], steterunt concordes[l, 2]. Tamen[m] ab[n] abbate seiuncti[o], aliquod[p] spatium temporis uterque penitentiam agentes, inter[q] contubernia monachorum strinue[r] habitare quasi perpetuae[s] monachi conati sunt.

(8). Per idem tempus, Childerico[a] vero[b] rege defuncto, germanus suus[c] ib. c. 16. Theudericus[d] in regno[e] sublimatur[f]. Hec audientes uterque amicorum[3], desiderantes aspectum[g] eorum[h] cernere[i], cum favore magno vota eorum[k] conplentes, ad propria nituntur[l] reducere[m]; pergentes de[n] utrisque partibus, ad supradicto[o] monasterio cogebant eos procedere[p] et ad[q] eorum domibus[r] remeare. Qui angore[s] multo[t] estuantes[u], tandem[v] pre tanti[w] dilectionis amicitiarum, quia[x] fatigati[y] spaciis terrarum[z] longaevis[a] valde fuerant, consentientes adquieverunt deprecantibus[b]. Cum benedictione[4] quippe patris ipsius[c] monasterii conglutinati pacis

II. Capp. 7. 8. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 7. a) a. r. *B* 2. b) est *add. B* 3*a*. c) uis *B* $3b^{1}$. d) exercitum *pr. m. B* 3*a*; exorto *pr. m. B* 2. e) est *add. B* 1. 1*a*. f) *om. B* 1. 1*a*; n. i. *B* $3b^{1.2}$. g) de diluculo *B* 1*a*. h) repperiens *B* 3*a*. i) *om. B* 1; eum *pro* et *B* 1*a*. k) eum reduxit *postea add. B* $3b^{3}$, *habet ea Mab.* l) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1}$; ipsi qui *pr. m. B* 2; ipsoque *rell.* m) pontifice *B* 3*a*. $b^{1.2}$. n) *ita B* 1*. 1*a*; dep::::::: *m. al. corr.* dephensus ad *B* 1; deprecante *B* 2. 3*a*. b^{2}; *versu exeunte om. B* $3b^{1}$. o) L. in cenubio *B* 2; Luxovium cenobio (cenobium *B* 3*a*) *B* 1*a*. 3*a*; Luxu cenobio *B* $3b^{1}$. p) r. s. ut ei l. *B* 1. 1*a*. q) *m. al. suppl. B* 3*a*. r) licerit *pr. m. B* 2. s) vagare *B* 2. t) Deum humilem *pr. m. B* 2; relicto *pro* Deo *B* 1*a*. u) humile *B* $3b^{1}$. v) popos *B* $3b^{1}$. w) illuc *add. B* 2. x) *ita B* 1. 1*a*; illuc *rell.*; eum *add. B* 2. y) non ire *B* 3*a*. z) destulit *pr. m. B* $3b^{1}$. a) ad *B* 2. 5 (*ubi* eundem *add.*). b) monasterium *B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) veniens *B* $3b^{1.2}$. d) *ita pr. m. B* 1. 3*a*; :ebroinum, *ras.* h? *B* 2; Ebroinum *B* 1*a*. $3b^{1.2}$. e) et *add. B* $3b^{2}$. f) si *B* 3*a*. g) in eo a. *B* 1. 1*a*. h) peccasset *B* 3*a*. i) vicissem sibi p. *B* 2; invicem se p. *B* 3*a*. k) Et *add. B* $3b^{1}$. l) concordis *pr. m. B* 2. m) tam *B* $3b^{1}$; Tunc *B* $3b^{2}$. n) ad abbate *pr. m. B* 1; ad abbatem *B* 1*a*. o) seiuncti: *B* 1. p) aliquo spacio *B* 3*a*; aliquid sp. *B* $3b^{1}$. q) in contubernio *B* 1. 1*a*; inter conturbernia *B* 2. r) strenui *B* 2. s) *ita pr. m. B* 2; perpetuum *B* 1. 1*a*; perpetui *B* 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 8. a) Chelderico? *pr. m. B* 1. b) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1}$, *pr. m. superscr. B* 3*a*; *om. B* 2. $3b^{2}$. c) *ita B* 1. 1*a* (*m. al.*); suo *pr. m. B* 1*a*; eius *B* 2; *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. d) *ita pr. m. B* 1; Teod. *B* $3b^{1}$; Deudericus *m. al. corr.* Deod. *B* 1*a*; Theod. *rell.* e) regnum *B* 3*a*. f) sublimatus (*e corr.* submitus *B* 1*a*) est *B* 1. 1*a*. g) aspectu *pr. m. B* 1. h) *om. B* $3b^{2}$. i) cernere — vota *m. al. suppl. B* 2. k) eorum *post* ad propria *B* 2. l) vellerit *B* 2. m) perducere *B* 3*a*. n) *om. B* 3*a* o) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; supradictum monasterium *rell.* p) praecidere *pr. m. B* 1; precedere *pr. m. B* 1*a*. q) a(d *m. al. in ras.*) *B* 1. r) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1}$; dominus *corr.* domibus *B* 2; dom:: *m. al. corr.* domus *B* $3b^{2}$; domos *B* 3*a*. s) anguore *pr. m. B* 3*a*; languore *pr. m. B* 2. t) multum *B* 2. 3*a*. u) stuantis *pr. m. B* 2. v) tan(dem *m. al. in litura*) *B* 1. w) *ita B* 1; precanti dilectiones *B* 1*a*; prae tant(a)e dilectionis *B* 2. $3b^{1.2}$; pre tanta dilectione *B* 3*a*. x) qui *B* 3*a*. y) factigatis *corr.* factigati *B* 2. z) terrorum *pr. m. B* 1*a*. a) longevus *pr. m. B* 2. b) depre(ę)cationibus *B* 1. 1*a*. c) i. m. cum clutinati (*m. al. corr.* cluginati) pacis *B* 1*a*; *haec om. B* 1; i. monasterio *pr. m. B* 2; ipsius *om. B* 3*a*; m. i. c. (conglutinati:, *ras.* s *B* $3b^{2}$) *B* $3b^{1.2}$.

1) *Auctor I, c.* 11. *persecutionis velocis neque vero exercitus magni meminit.* 2) *Passio I, c.* 13: Ebroinus monachali habitu tonsoratus, simulatam gerens concordiam, quasi — concordem ducerent vitam. 3) *Passio I, c.* 16: Etenim cum ipse (*scil. Ebroinus*) tam amicorum quam famulorum constiparetur subito comitatu, praedicti exulis ad eius expetentes obsequium, *et q. s.* 4) *Benedictionem abbatis Ursinus addidit.*

concordia, procidentes[a] venerunt simul, Ebruinus[b] scilicet cum[c] pontifice[d] Leudegario, civitatis[e] suae Agustiduno[f]. Quam rem audiens[g] tota civitas[h], suscitata est in gaudio[i]: qui[k] cives[l] procidentes[m] obviam[n], reciperunt eos cum magno triumpho[o], letantes[p. 1], eo quod recipissent patrem, quem amisisse plangebant olim gubernatorem. Quem[q] recepto collocaverunt in sedem pristinam, ut frueretur cum suis letitiam[r]. Qui cum simul[s] letati summo gaudio trepudiarent[t], cupiens[u] in crastinum[2] Ebruinum[v] cum magnis honorum[w] muneribus ad propria[x] distinare. Idem vero[y] Ebroinus non est passus vel[z] paulolum requiescere; fugaciter nocte[a] ab hac[b] abscessit civitatem[c] et cum[d] Austrasiis[e. 3], quos[f] habuerat[g] aliquando adversarios[h], se[i] sociavit ut amicos[k]. Passio I, c. 17. Ib. c. 18.

(9). Sed non post multum temporis, multis[a] sceleribus gestis[b], collectis sibi[c] malorum sociis[d], Francorum per vim intravit finis[e], et[f] cum[g] tirannide[h] crudelissime gerens[i], Theuderico[k] glorioso rege se praesentavit[4] obtuto[l] adque ab eodem rege[m] restitutus[n] est in priore[o] gradu. Et[p] maior domus effectus[q], cogitare[r] coepit de ultione inimicorum, qui eum noluerunt[s] habere[t] subregulo[u. 5]. Qui[v] ut Ib. c. 28.

II. Capp. 8. 9. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 8. a) praecidentes *pr. m. B* 1; precedentes *B* 1*a*; *om. B* 2. b) *ita pr. m. B* 1; Ebroinus *rell.* c) *om. B* 3b^1. d) Leod. p. *B* 2. e) civitati sue *B* 1*a*. f) *ita pr. m. B* 1; Augustiduno *B* 1*a*. 3*a*; Agustidunum *B* 3b^1; Augustidunum *B* 3b^2; Augustudunum *B* 2. g) audientes *B* 1*a*. h) civita::, *ras.* ex? *B* 2. i) gaudium *B* 3*a*. $b^{1.2}$. k) quia *B* 1*a*; quibus *B* 3b^2; vero *add. B* 2. l) civis *pr. m. B* 2. m) *ita B* 1. 2; proced. *rell.* n) obvia *pr. m. B* 1. 1*. o) tri(pudio *m. al. in ras.*) *B* 1; triumpho *B* 1*. 1*a*; trihumfo *B* 2. p) letantis *pr. m. B* 2. q) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 2. 3b^1; Quem receptum *B* 3*a*. b^2. r) *ita B* 2; l(a)etitia *rell.* s) si emulati s. *B* 2. t) trepudiaverunt et c. *pr. m. B* 2. u) cupientes *B* 1 (*non B* 1*a*). v) *ita pr. m. B* 1; Ebroinum *B* 1*a*; Ebroino *pr. m. B* 2; Ebroinum ditatum cum *B* 3*a*. $b^{1.2}$. w) honorem *pr. m. B* 2; honoribus et m. *B* 3*a*. x) propriā *pr. m. B* 3b^2. y) *om. B* 3b^2. z) sui *m. al. corr.* suos vel *B* 3*a*. a) noct *m. al. corr.* nocte *B* 3*a*; noctu *B* 3$b^{1.2}$. b) illa *m. al. in ras. B* 1; hac *B* 1* (*eras.*). 1*a*; ha^c *B* 3b^2. c) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; civitate (*ante* absc. *B* 3*a*) *rell.* d) ab *add. B* 3*a*. e) Austrasius *pr. m. B* 2; Austras|tis *pr. m. B* 3b^1. f) secum *add. B* 3*a*. g) aliquando abuerat *B* 3b^1. h) adversarius *pr. m. B* 2. i) se *superscr. B* 1*a*; ::ciavit se *B* 2; se suscitavit (*corr. ex* cusc. *B* 3b^1) *B* 3$b^{1.2}$. k) amicus *pr. m. B* 2.

Cap. 9. a) que *add. B* 2. b) (ges *m. al. in ras.*)tis *B* 2; hac *add. B* 1. 1*a*. c) sive *pr. m. B* 2. d) soci:: *pr. m. B* 2. e) fines *B* 3*a*. b^2 (*non B* 3b^1). f) e *B* 3b^1. g) *m. al. in ras. scr. B* 2. h) tiranni:dem crudelissima *B* 2. i) gere:: *m. al. corr.* gereret *B* 1; gerens *B* 1* (*pr. m.*). 1*a*. k) *ita B* 2. 3b^1 (Theodorico); Teuderico (*m. al. corr.* Teod.) rege (gl. *om.*) *pr. m. B* 1. 1*a*; Theoderici gloriosi regis *B* 3*a*. b^2. l) *ita pr. m. B* 2; obtut: *m. al. corr.* obtutibus *B* 3b^2; obtutum *B* 3b^1; obtutibus *B* 3*a*; *om. B* 1. 1*a*. m) regi *B* 3b^2; *om. B* 3*a*. n) restitus *B* 2. o) priorem gradum *B* 3*a*. b^2. p) et maior *bis scr. B* 3b^1. q) est *add. B* 3b^1. r) cogitare::, *ras.* que *B* 3b^2. s) noluerant *B* 3b^1. t) habire *pr. m. B* 2. u) *ita B* 2 (*pr. m.*). 3$b^{1.2}$; subregulum *B* 1. 3*a*; subregulam *corr.* subregula *B* 1*a*. v) quia vero ut *pr. m. B* 2.

1) *Passio I. c.* 17: Laetatur ecclesia de pastoris praesentia redeviva, — — clereci tripudeant cum antephonis, gaudet civitas tota de adventu sui pontificis. 2) *Passio I, c.* 17: Crastina vero dię exinde pariter promoventes, ut ad occursum Theoderici pervenirent uniti, *atque fere medium iter simul fecerant, cum Ebroinus Leudegarium deseruit (ib. c.* 18*). Cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 582. 3) *Passio I, c.* 18: Theodericus residebat securus, cum repentino superventu Ebroinus cum Austrasius. 4) *Theudericum regem persecutus, thesauros regales apprehendit atque Leudesium maiorem domus per dolum occidit; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 582. 5) *Subregulum appellavit maiorem domus auctor V. Arnulfi c.* 3; *cf. G. Waitz, 'VG.' II,* 2, *p.* 400 [3].

cf. 1. Petr. 5, 8. leo rugiens inter feras citeras[a], resonuit rugitus eius per[b] Francorum terras[c]. Omnes vero, qui adversus eum olim cogitaverant[d] mala[e], tremefacti[f], qui remanserant[g] ex eius[h] cede[i], perrexerunt fuga[k. 1].

Passio I, c. 19. (10). His itaque diebus[2] vir[a] Dei Leudegarius[b] cum ad suam[c] plebem restaurandam resederet[d. 3] urbe sua Aedua[e], reminiscens[f] Ebroinus[g] malorum omnium, quae circa eum cum rege[h] Childerico[i. 4] egisse[k] potabat[l], tunc, adiunctis sibi in[m] consilio nequissimis[n] inimicorum sociis, consolere[o] coepit, quemadmodum eodem[p] ib. c. 25. pontificem distruere potuisset[q]. Ex his enim[r] consiliariis[s] duo, videlicet Diddo[t] et Waimeris[u] ex nomine[5], caput effecti maliciae, dixerunt se posse eum rapere de civitate et in eum[v] facere vindictam[w], ex qua malitia Ebroini[x] esset[y] satiata. Ga- ib. c. 21. visus namque[z] Ebroinus de eorum[a] responso, dedit[b] eis[c] exercitum[6] copiosum valde. Qui festini[d] perrexerunt ad[e] civitatem[f] Aeduam[g], et circumdantes eam ib. c. 22. ib. c. 24. cum eodem exercitu[h], devastabant[i] circa muri circuitu[k. 7]. Haec enim[l] vir Dei prospiciens, zelo magno accensus pro plebem[m] sibi commissam, Domini secutus[n]

II. Capp. 9. 10. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*l.* 4. vir — *l.* 5. sua *et l.* 6. quae — *l.* 12. civitatem, *c.* 21).

Cap. 9. a) *ita pr. m. B* 2. b) super *B* 1. 1*a*. c) terram *B* 1*a*. d) cogitaverunt *B* 1 (*? pr. m.*). 1*a*. 3*a*. e) malicia *B* $3b^1$; *om. B* $3b^2$. f) ipsi *add. B* 2. g) remanserunt *B* 3*a*. h) e(i *m. al. in ras.*)us *B* 1; eis *B* 1*a*. i) *m. al. in ras. B* 2. k) fugam *B* 3*a*. b^2; p. in fugam *B* $3b^1$.

Cap. 10. a) autem *add. C.* b) Leod. *constanter B* 3*a*. b^2. c) sua *pr. m. B* 2. d) r. in urbem suam *pr. m. B* 2. e) Edua *B* 1*a*. 3*a*. f) quod (?) *add., sed eras. B* 2. g) Ebroni:us *m. al. corr.* Ebroninus *B* 2. h) regi *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. i) Cheld.? *corr.* Child. *B* 1; Childericum *pr. m. B* 2. k) ::egisse, *ras.* er *B* 2; egisset *B* 3*a*. l) putabant *pr. m. B* 1*a*; putaba:t *B* 2; portabat *B* $3b^1$; *om. B* 3*a*. m) *ita B* 2. 3*a*; in consilium *B* 1. 1*a*; in consiliis *B* $3b^1$ (in *superscr.*). b^2; (in *om.*) consiliis *C.* n) nequissimus *C* 1*a*. o) *ita pr. m. B* 1; consolare *pr. m. B* 2; consulere *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C.* p) *ita B* 1. 1*a*. 2. *C* 2*a*. *b*; eundem p. *B* 3*a*. $b^{1.2}$; eodem pontifici *pr. m. C* 1*a*. q) potuissent *C.* r) vero *B* $3b^1$. s) consiliari(os *in litura*) *B* 1*a*. t) Dido *B* 1; Deddo *C* 3*a*. u) Waimerus *B* 2; Wagmerus *B* 1; Waimeris *m. al. corr.* Wagemarus *B* 1*a*; Waimerius *B* $3b^{1.2}$; Waimirus *C.* v) eo *B* 3*a*. w) victictam *B* 1*a*. x) Ebroeni *B* 2. y) fieret *m. al. in ras. B* 1; esset *pr. m. B* 1*. z) :::que *m. al. corr.* ergo *B* 1; namque *B* 1*. 1*a*. a) de orum *pr. m. B* 1. 2. b) ex? *add., sed eras. B* 1. c) *om. C* 1*a*. 3*a*. *b*. d) festi::nę, *ras.* na? *B* 2. e) *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. f) civitate *B* $3b^1$. g) Eduam *B* 2. $3b^1$. h) exercito *pr. m. B* 2; exercitum *B* 1*a*. i) vastabant *B* 1. 1*a*. k) *ita pr. m. B* 2; circuitum *rell.*; *m. al. corr.* ambitum *B* 1. l) *ita B* 1*a*. $3b^1$ *cum rell.*; autem *m. al. in ras. B* 1; etenim *B* 1*; *om. B* $3b^2$. m) *ita B* 1. 1*a*; plebe s. commissa *rell.* n) securus *pr. m. B* 2.

1) *Passio I, c.* 28: Iam enim iure potestatis adeptus, duplicavit malitiam cum invidia. Nam potiores obtimates coepit instanter persequere, aut quem conprehendere valuit, gladii internitione prostravit aut ad gentes extraneas, ablatis facultatibus, effugavit. 2) *Minime. Obsessio quae sequitur urbis Augustodunensis facta est, ut Leudegarius Chlodoveum pseudoregem Ebroini agnosceret, atque hic ad Theudericum non transiit, nisi postquam eum devicit. Ordo rerum apud Ursinum procul dubio eo turbatus est, quod hanc rem auctor I, c.* 18, *anticipaverat.* 3) *Passio I, c.* 19: cernebant — — Leodegarium cum illius (*scil. Theuderici*) gratia in suo urbe residium; *c.* 21: postquam — — ad propria resederent securi *et q. s.* 4) *Leudegarius ipse apud Childericum pro eo intercesserat; cf. supra c.* 4. 5) *Passio I, c.* 25: Inter ceteros dux quidam erat Campaniae, Waimeris vocatus in nomine, qui ad hoc malum perpetrandum a finibus Austri venerat cum Deidone. 6) *Passio I, c.* 21: interim invidi hoste moverunt ex adverso. 7) *Passio I, c.* 22: cum signo crucis et reliquias sanctorum murorum circumiens ambitum (*scil. Leudegarius*).

exemplo[a], animam[1] suam mallens ponere pro ovibus suis eisque[b] cupiens lucri facere[c], quam suam soli[d] temporalem querere[e] salutem, tunc omnem clerum[f] civitatis adgregare[g] iussit[h], cum reliquiis[i], crucibus[k] et choris psallentium[l] obviam habiit[m] cum Dei laudibus ad[n] suis inimicis et sponte[2] se obtulit ad palmam martirii, si[o] voluntas non defuisset percussores[p.3]. cf. Ioh. 10,15. Passio I, c. 24.

(11). Qui enim[a] venerant[b] ad eum puniendum[c], absque[d] reverentia reliquiarum eum[e] conprehenderunt. Qui exclamans fertur dixisse: 'Gratias ago omnipotente[f] redemptore[g], qui me dignatus est hodie[h] glorificare[i]'. Qui pergentes duxerunt eum extra civitatem, et implentes[k] iussa principes[l] Ebroini, eruerunt etenim[m] oculos[4] eius a[n] capite. Sed cum lumen sustulerunt[o] forinsecus humanum, intrinsecus[5] incluserunt divinum. Et tradentes eum custodibus, in quodam[p] eum perduxerunt coenubium[6], in quo latuit[q] per annos[r] circulum duorum[s.7], ibique magnum[t] relinquid[u] exemplum sui[v] humilitatis et[w] patientie. Ib. c. 27.

(12). Eodem tempore eiusdem[a] germanus suus[b] Gaerenus[c] nomine, qui ob metum[d] supradicti Ebroini cum aliis[e] quos[f] fugaverat[g] ex[h] Francorum procerebus[i] Vaccaeorum[k.8] lustraverat partibus, iusso[l] regis gloriosi Theuderici[m] ac prin- Ib. c. 29.

II. Capp. 10—12. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*l.* 6. Qui — *l.* 8. glorificare, *c.* 24).

Cap. 10. a) *ita B* 2; exemplum *rell.* b) et isque magis c. *B* 2; easque c. *B* $3b^{1.2}$. c) lucrificcere? *corr.* lucri facere *B* 2; lucrificare *B* $3b^1$. d) sol: *m. al. corr.* solum *B* 1; *om. B* $3b^{1.2}$; soli *ante* suam *B* 3*a*. e) que sa(lutem *m. al. add.*) *B* 2. f) clerus *pr. m. B* 2. g) ad(g)regari *B* $3b^{1.2}$. h) et *add. B* $3b^2$. i) et *m. al. suppl. B* 2, *habent B* $3b^{1.2}$. k) curis *pr. m. B* 2. l) silentium oviam :::: (*ras.* qu:a) *B* 2. m) *ita B* 1*a*. 3*a*. b^1; habuit *pr. m. B* 1. n) *ita B* 1 (*eras.*). 1*a*; contra *B* 2; *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. o) sed *pr. m. B* 2. p) *ita pr. m. B* 2; percussoris *B* 3*a*; percussori *B* 1. 1*a*. $3b^{1.2}$.

Cap. 11. a) *ita B* 1*a cum rell.*; autem *m. al. in ras. B* 1. b) venerat *B* 1, *corr.* c) ex *add., sed eras. B* 2. d) absque misericordia et reverentiā *B* 1*a*. e) cpender eum *B* $3b^1$. f) omnipotenti *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*; Deo *add. B* 1*a*. 3*a*. g) *ita B* 1. 1*a*; redemptori *rell.*; meo *add. B* 2. h) hodiae *B* 3*a*. *C* 1*a*. i) glorificari *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. k) impia *add. B* 2. l) *ita pr. m. B* 1; princeps *pr. m. B* 2; principis *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. m) *ita B* $3b^{1.2}$; ::enim *B* 2; enim *B* 1. 1*a*; *om. B* 3*a*. b^2; ei *add. B* 1*a*; sit :::: *add. B* 2. n) ac *B* 2. o) sustullissent *pr. m. B* 1; sustulisset *B* 1*a*. p) quoddam *B* 3*a*. $b^{1.2}$. q) et *add. B* 2. r) *ita B* 1^* (*pr. m.*); anno: *m. al. corr.* annorum *B* 1, *et sic B* 1*a*. $3b^{1.2}$; annus *B* 2; per annos duos. Ibique *B* 3*a*. s) dolorum *B* $3b^1$. t) magna *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; magnum *post* rel. *B* 2. u) *ita B* 2. $3b^1$; :::::::d *m. al. corr.* ostendit *B* 1; reliquid *B* 1^* (*pr. m.*). 3*a*; reliquit *B* 1*a*. v) *ita pr. m. B* 2; su(a)e *rell.* w) (et *om.*) p. (pacienciam *B* $3b^1$) *B* $3b^{1.2}$.

Cap. 12. a) eiusdem *eras. B* 2. b) *ita B* 1^* (*eras.*). 1*a*; :::: *B* 1; eius *B* 2; *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) *ita B* 2; Garinus *B* 1. 1*a*; Gerinus *B* 3*a*. $b^{1.2}$. d) ob eto *pr. m. B* 1; obitu *B* 1*a*. e) alliis *pr. m. B* 1. 1^*. f) *m. al. in ras. B* 2. g) fugaverant *B* 1. 1*a*; fucaveret *pr. m. B* 2. h) *m. al. in litura B* 2; et *B* 1*a*. i) *ita pr. m. B* 2. k) *ita B* 2; Vacceorum l. *B* $3b^{1.2}$; Vaga::rum lustravit *m. al. corr.* diversas vagando perlustravit *B* 1; Vaganorum (?) lustravit *pr. m. B* 1^*; Vagaver̄ lustravit *B* 1*a*; vocaverant *pro* V. l. *B* 3*a*. l) iosso *pr. m. B* 2; iussu *B* 3*a*. $b^{1.2}$. m) *corr.* Theod. *B* 1, *et sic rell.*; Deuderici *B* 1*a*; Theoderichi *B* 2; Theuderca *B* $3b^1$.

1) *Leudegarius:* Corpus, *inquit,* meum decrevi potius in morte offerre, quam anima per infidelitatem turpiter denudare *(Passio I, c. 24.).* 2) *Solus episcopus urbe egressus:* spontae se obtulit pro civitate inimicis; *Passio I, c.* 24. 3) *Cf. V. Albini auct. Fortunato c.* 18: — — si non defuisset dextera percussoris, sed procul dubio palmam martyrii meruit. 4) *Passio I, c.* 24: nam ab eius capite lumen evellerunt oculorum. 5) *Passio I, c.* 31: Et dum intrinsecus eum lux spiritalis impleverat, de corporeis oculis nichil curabat. 6) *Potius 'in silvarum secreta' Ebroinus Leudegarium retrudi iusserat; Passio I, c.* 27. 7) *In eo quo a Waningo postea translatus est monasterio virginum 'per biennium fere' resedit; Passio I, c.* 32. 8) *Postquam Leudegarium et Gaerenum trucidatos esse scripsit, Contin. Fredeg. c.* 2: Reliqui, *inquit,* vero Franci

cipes[a] Ebroini decretum est ad palatium[b] reverti[1]. Tunc etenim[c] beatum Leudegarium ex monasterio, in quo tenebatur absconditus, egredi et in praesentia regis iussus[d] est arcessere[e]. Qui cum simul coniuncti et obtutibus principum fuissent oblati multisque[f] contumeliis[g] adfecti et[h] obprobriis ab[i] Ebroino suscepti, respondisse[k] conicetur[l, 2]: 'Haec[m] digni[n] patimus[o], quia Domino peccavimus; sed maior[p] est sua clementia[q], qui nos dignatus est[r] vocare ad talem gloriam. Sed tu, miser Ebroine[s], qui tanta[t] poena infers[u] Francorum gente[v], potius[w] in te[x] ulcisceris, qui vitam[y] aliis[z] auferre[a] cupis. Multos[b] equidem[c] decepisti et exolis[d] a solo[e] paterno fecisti; nam[f] magis tu[g] exolaris[h], quia et temporalem[i] et[k] futuram gloriam cito perdes[l], quoniam dum superare[m] cupis[n] omnis[o] habitatoris in tota[p] Francia[q], tuam[r] potius auferis[s] quam[t] indignus accepisti[u] gloriam'.

(13). Tunc audiens[a] Ebroinus[b], furore magna[c] repletus, iussit ministris[d] Gaireno[e] abstrai et a germano[f] separare[g], ut separatim[h] viderentur punire[i], ne[k] simul eis delectaret[l] talia verba[m] fari. Cum autem duceretur[n], beatus Leudegarius eum[o] adloquitur, dicens[p, 3]: 'Aequo[q] animo[r] esto, frater[s] karissime, quoniam[t]
Rom. 8, 18. oportet[u] nos haec pati, *quia non sunt condigni*[v] *passionis*[w] *huius temporis ad*

II. Capp. 12. 13. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*l.* 2. ex monasterio — *l.* 3. arcessere *et a l.* 10. quoniam, *c.* 29).

Cap. 12. a) *ita pr. m. B* 1; princeps *corr.* princepis *B* 2; principis *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. b) palicium *B* 2. c) *ita B* 1^{*}. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; et(iam *m. al. in ras.*) *B* 1; *om. B* 2. d) iussum *B* 3*a*. $b^{1.2}$. e) *ita pr. m. B* 2; as:cersire *m. al. corr.* arcessiri *B* 1; arcessire *B* 1*a*; accersire *B* $3b^{1.2}$; arcersiri *B* 3*a*; accersiri *C* 1*c*; ad(s)istere *C* 1*a*. *e*. e^{*}. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b*; adstare *C* 4. f) que *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$; multisque *om. B* 1. 1*a*. g) *om. B* $3b^{1.2}$. h) *om. B* $3b^{2}$. i) *om. B* $3b^{2}$; (ab *om.*, *sed una litt. eras.*) Ebroini *B* 1; ab Ebroini *B* 1*a*. k) respon(dere *m. al. in ras.*) *B* 1; respondisse *B* 1^{*}. 1*a*. l) *ita pr. m. B* 2; conicitur *B* 3*a*. b^{1}; con(ati sunt *m. al. in ras.*) *B* 1; conidi:::: *pr. m. B* 1^{*}; conititur *B* 1*a*; conitur *m. al. corr.* conitiuntur *B* $3b^{2}$. m) nos *add. B* 2. n) *ita B* 2. $3b^{1.2}$; digne *B* 1. 1*a*. 3*a*; dignae *B* $3b^{2}$. o) *ita B* 1. 1^{*}. 1*a*; patimur *rell.* p) moior *pr. m. B* 2. q) clementiam? *pr. m. B* 1. r) es *B* 1*a*; v. d. est *B* $3b^{2}$. s) Ebroini *pr. m. B* 2. t) *ita B* 1; tanta penea *B* 1*a*; tantam p(o)enam *rell.* u) *ita B* $3b^{1.2}$. 5; in *B* 1. 1*a*. 2 (*pr. m.*); ingeris *B* 2 (*m. al.*). 3*a*. v) *ita B* 1. 1*a*; genere p. *B* 2; genti p. *B* 3*a*. 5; p. genti *B* $3b^{1.2}$. w) g. (ultiones exquirens eis *m. al. in ras.*) vitam *B* 1; g. p. (in te *om.*) u. (qui *om.*) v. *B* 1^{*}. 1*a*. x) grave *add. B* 2. y) tam *B* 2. z) *om. B* 1. 1*a*. a) inferrere *corr.* inferre *B* 2. b) multus *pr. m. B* 2; multis *B* $3b^{1}$. c) quidem *B* $3b^{1.2}$. d) *ita pr. m. B* 2; exsolis *corr.* exsoles *B* 1*a*; exoles *B* 1. e) sole paterna *B* 2. f) *eras. B* 1. g) magisti *pr. m. B* 2. h) ex(ul *m. al. in ras.*)eris *B* 1; exuleris *B* 1^{*}; exsuleris *B* 1*a*. i) temporale *B* $3b^{1}$. k) ei f. *B* $3b^{1}$; et f. *om. B* 1 (*non B* 1*a*). l) perdis *pr. m. B* 2. m) seperare *B* 1*a*; superari *C* 2*a*. *b*. n) cubis *pr. m. B* 2. o) *ita pr. m. B* 1; omnis habitatores *B* 1*a*; omne habitatoris *pr. m. B* 2; omnes habitatores *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. p) toto *B* 1*a*. q) Frantia *B* 3*a*. *C* 2. r) tua *B* 1*a*. s) *ita (?) pr. m. B* 2; aufereris *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; auferris *B* $3b^{1}$; auferes *B* 3*a*. b^{2} *cum C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*; vitam *add. B* 1. 1*a*. t) quia *B* 1. 1*a*. u) accipist: *pr. m. C* 1*a*; *post* acc. 2 *litt. ras. B* 2.

Cap. 13. a) *om. B* 2. b) nequissimus *add. C.* c) *ita B* 2; magno *rell.* d) ministros *B* $3b^{1}$, *corr.* e) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*; Garino *B* 1. 1*a*; Gerino *B* 3*a*. b^{1}. *C* 2*a*. *b*; Gerinum *B* $3b^{2}$. f) suo *add. B* 3*a*. g) *ita B* 1. 2. *C* 1*a*; separari *B* 3*a*. $b^{1.2}$; superare *pr. m. C* 2*a*. *b*. h) superati *pr. m. B* 1; seperati *B* 1^{*}; separati *B* 1*a*. i) ponere *pr. m. B* 2; puniri *B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C*. k) *m. al. suppl. C* 1*a*. l) dilectaret *pr. m. B* 2. m) verbosari *B* 1. 1*a*; verba fieri *B* $3b^{1}$. n) tum *add. B* $3b^{2}$. o) germanum suum *pro* eum *B* 1. 1*a*. p) dices *C* 1*a*, *corr.* q) Aeco *B* $3b^{1}$. r) (a *m. al. add.*)nimo estu *pr. m. B* 2. s) frī kmī *m. al. corr.* frē kmē *B* 2. t) *om. B* $3b^{2}$. u) oportit *pr. m. B* 2; oporte *B* $3b^{1}$. v) *ita pr. m. B* 2; condign(a)e *rell.* w) *ita B* 1. 1*a*. 2. $3b^{1}$. *C* 1*a* (*pr. m.*); passiones *B* 3*a*. b^{2}.

eorum socii per fugam lapsi, Ligere transgressi, usque Vasconos transfugerunt. *Ex hoc loco Ursinum pendere manifestum est.* 1) *Gaerenum tunc rediisse moriturum parum verisimile est; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 584. 2) *Orationem Leudegarii Ursinus sibi excogitavit.* 3) *Leudegarii allocutionem Ursinus composuit.*

futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. Peccata etenim[a] nostra multa sunt[b]; sed Rom. 9, 18.
misericordia omnipotentis Dei[c] supereminens[d] magna, qui[e] ad abluenda dilecta[f] cf. Eph 1,19.
se laudantium semper est parata[g]. Haec ad tempus patimur, quia morte[h] debitores[i] sumus, sed illa nos expectat[k] vita[l], si[m] patienter ferimus[n] ista[o] poena, ubi sine fine letabimur[p] in caelesti[q] gloria'. Tunc ministri ad stipitem ligatum[r] Gaerinum[s] lapidibus[1] obruere[t] coeperunt[u]. Ille vero deprecabat[v] Domino[w], dicens:
'Domine Iesu bone[x], quia[y] non[z] venisti vocare iustos[a] sed peccatores, suscipe cf. Matth. 9,13.
spiritum servi tui, ut[b] qui dignatus es[c] similitudinem[d] martyrum lapidibus vita[e] ista mortale auferre[f], iubeas clementissime veniam scelerum meorum tribuere[g]'. Hec dicens, orando ultimum efflavit[h] spiritum[2].

(14). Beatus itaque Leudegarius cupiens[a] cum germano[b] vitam[c] finire, ut
simul mererentur[d] futuram ac[e] beatam[f] participare, sed[g] Ebruinus[h] differre[i] Passio I, c. 30.
volens eius exitum, ut per poenas longe dilatas[k] ei praepararet[l] eternas[m], et ne[n] coronam acciperit[o] martyrii[p], quin[q] potius careret praemiis[r] gloriae[s] sempiternum[t]. Tunc[u] iussit eum nudis gressibus[v] per quendam[w] piscinam[3] transducere, in qua erant petri[x] quasi[y] clavi[z] incidentes[a] acuti[4]. Deinde evulsum[b], terre[c]

II. Capp. 13. 14. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 16. acuti, *c.* 29).

Cap. 13. a) (ē *eras.*)enim *B* 2. b) nimis *add.* *B* 1*a*. c) *ita* *B* 1. 2. 5; *om. rell.* d) superaeminens *B* 2; superemines *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*; est et *add.* *B* 2. *C* 2*c*. *d*. 4; est *post* magna *add.* *B* 1; supereminens est m. est q. *B* 1*a*. e) *ita* *B* 2; qu:: *m. al. corr.* quae ad *B* 1; qui a *B* 1^*. 1*a*; quae ad *B* 3*a* *et rell.* *C*; quae abl. *pr. m.* *C* 1*a*; (qui *om.*) ad *B* $3b^{1.2}$. f) *ita* *B* 1. 2; delicta *rell.* g) parati:: *B* 3*a*. h) morti *B* 1*a*. 3*a*. b^2 *cum* *C* (*non* *B* $3b^1$). i) debitore *B* 1*a*; debitori *pr. m.* *B* 2. k) expecta *B* 2 (*pr. m.*). $3b^1$. l) *om.* *B* $3b^1$. m) se *B* 2. n) feremus *pr. m.* *B* 2; sufferimus *B* 3*a*. o) *ita* *B* 1. 1*a*. 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; istam penam *B* 3*a*; istas p(o)enas *B* $3b^{1.2}$. p) letabitur *pr. m.* *B* 2; *om.* *B* 1. 1*a*. q) in caelis habemus gloriam *B* 1. 1*a*. r) legatum *pr. m.* *B* 2. *C* 2*a*. *b*. s) Garinum *B* 1. 1*a*; Gerinum *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b*; Germanum *C* 1*c*. *e*. e^*. t) obruisse *B* 1. 1*a*; obtuere *m. al. corr.* obstruere *B* 2. u) decreverunt *B* 1. 1*a*. v) *ita pr. m.* *C* 1*a*; deprecabatur *B* 2. 3*a*. $b^{1.2}$; depcatus est *B* 1. 1*a*. w) *ita* *B* 1. $3b^1$; Dominum (*m. al. suppl.* *B* 3*b*) *rell.* x) boni *pr. m.* *B* 2. y) *ita* *B* 2. $3b^{1.2}$ *cum* *C* 1*a*. 2*a*. *b*; qui *rell.* z) qui conve::nisti, *ras.* st *B* 1*a*. a) iustus *pr. m.* *C* 1*a*. b) et qui me d. *B* 3*a*. c) est *B* 2; ad *add.* *B* 1. 1*a*. d) *ita* *B* 1. 1*a*. $3b^1$. *C*; similitutidinem *B* 2; similitudine *B* 3*a*. b^2. e) *ita* *B* $3b^1$ *cum* *C* 1*a*. 2*a*; vista ista mortale *pr. m.* *B* 2; vitam istam mortalem *B* 3*a*. b^2; istam vitam mortalem *B* 1. 1*a*. f) a(uferri *m. al. in ras.*) *B* 1; auferre *B* 1^*. 1*a*; aut ferrere *pr. m.* *B* 2. g) tribue *B* 1. 1*a*. 2. h) effla:::vit *B* 2; afflavit *pr. m.* *B* 3*a*. b^1. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; emisit *B* 1. 1*a*.

Cap. 14. a) cupiebat *B* 1*a*. b) suo *add.* *B* 1. 1*a*. c) vita finere *pr. m.* *B* 2. d) merentur *pr. m.* *B* 2. e) et *B* 1. 1*a*. f) beatum *pr. m.* *B* 2; gloriam *h. l. add.* *B* 3*a*, *post* partic. *m. al. suppl.* *B* 2, *habent* *C* 1*a*. e^*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b* (*non* *C* 1*c*). g) *om.* *B* $3b^2$. h) *ita pr. m.* *B* 1; Ebroinus *constanter rell.*; tyrannus *add.* *C*. i) differe *B* 2; deferre *B* $3b^1$. *C* 2*a*. *b*. k) dilatatas *B* 1. 1*a* (*non* *B* 1^*); dilatus *pr. m.* *B* 2; delatas *B* $3b^1$. l) pparare(tur *m. al. in ras.*) *B* 1; ppararent *B* 1^*. 1*a*; pparet *B* 2; ut *add.* *B* 1. 1*a*. m) (a)eternam (*om.* et) *B* 1. 1*a*. n) nec *B* 2; *om.* *B* 1. 1*a*. o) *ita pr. m.* *C* 1*a*; acceperit *pr. m.* *B* 2; acciperet *rell.* p) martyris *B* 2; mart. — sempiternum *om.* *B* 1. 1*a*. q) qui *pr. m.* *B* 3*a*; qui in *pr. m.* *B* 2. r) perennis *C* 2*a*. *b*; perenni *C* 2*c*. s) gloriam *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a* (?). *b*. t) *ita pr. m.* *B* 2; sempiternam *pr. m.* *C* 2*a*. *b*; sempitern(a)e *B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum rell.* *C*. u) *eras.* *B* 1. v) gessibus *B* 1*a*. w) *ita pr. m.* *B* 1*a*. 3*a*. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; quend:am *pr. m.* *B* 1; quandam *B* 2. $3b^{1.2}$. x) *ita pr. m.* *B* 2; petr(a)e *rell.* y) sicut (*B* 3*a*). z) clave *pr. m.* *C* 1*a*. 2*a*. *b*. a) incedentis *pr. m.* *C* 1*a*; incedentes *C* 2*a*. *b*. 3*a*. b) :::::::t *pr. m.* *B* 1; vulsum et *B* 1^*. 1*a*; vulsum *B* $3b^1$. c) que *add.* *B* 2.

1) *Passio I, c.* 29: Predictum vero Gairenum lapidibus iussit obprimere; *cf. Fred. Cont. c.* 2: Bodilone ad stipidem tensum. 2) *Passio I, c.* 29: ipseque a sancto fratre comonitus Deo gratias agendum amisit spiritum. 3) *Passio I, c.* 30: per platearum palustria. *Passio auctore Frulando I,* 32: per fluvium habentem acutissimos lapides. 4) *Haec ad augenda tormenta Ursinus addidit; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 585.

Passio I, c. 29 prostratum, incidere lingua[a] labiasque[b, 1] praecepit[c], ut[d] dum oculi ablati, pedes ib. c. 30. iam forati[e, 2], lingua ac[f] labiae[g] essent incisae[h], et dum sic[i] cernerent[k] omnem felicitatem membrorum ablata[l] corporumque pariter vires[m] undique paruissent[n] negati[o], dum nec[p] oculis[q] cerneret viam[r], nec pedes incidere[s] callem[t] nec[u] lingua[v] offitium dantem[w] laudare nequieverit[x] creatorem, ac[y] per hoc cideret[z] blasphemie[a], disperans[b] auferendum[c] sibi salutem, quam[d] laudandum[e] caelitus[f] adipisci meruisset ingentem. Sed qui[g] absque vocibus cordis[h] est[i] auditor Deus magisque[k] aptatur[l] cor contritum quam[m] elatione[n] superbum[o], suscepit[p] vocem tacentes[q] magis quam[r] elati[s] loquentium[t]. Postolat[u] sibi auxilium non sonum[v] vocis, sed humilitatem[w] cordis[x]; nam cum[y] se cognovisset praesidio[z] omnem[a] amisisse[b] humanum[c], totis viribus sibi petiit adesse divinum[d]. Nam quantum impietas[e] humana revocare[f] cupit[g] ab[h] alto, tantum[i] pietas divina[k] sociare fecit[l] cum[m] caelo.

(15). Tunc quendam arcessivit[a] virum cui[b] nomen Waningum et[c] dixit[d]:

II. *Capp.* 14. 15. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*l.* 1. ut — *l.* 12. caelo, *c.* 29).

Cap. 14. a) linguam *B* 3*a*. b^{2} (*non B* 3b^{1}). b) labi(a *m. al. in ras.*)que *B* 1; labiisque *B* 1*a*; labia: (*ras.* s?) quae *B* 2; labiaque *B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) proced *inter scrib. corr.* praecepit *B* 1. d) Et *B* 2. e) f:gati *m. al. corr.* fatigati *B* 1; fugati *B* 1*a*. f) vel *B* 1. 1*a*. g) *ita B* 2; labia *rell.* h) *ita B* 2; incis: *m. al. corr.* incisa *B* 1; incise *B* 1* (*pr. m.*). 3b^{1}. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; inscis(e *in ras.*) *B* 1*a*; incisa *B* 3*a*. b^{2}. i) *ita recte B* 2 (*cf. p.* 311, 11); sibi *B* 3*a et in litura C* 1*a*; se *B* 3$b^{1.2}$; *om. B* 1. 1*a*. k) *ita B* 1*a*. 3b^{1} *cum A*; cerneret *B* 1. 3*a*. b^{2}. *C* 2*d*. 4 *et in litura C* 1*a*; cernebant *B* 2. *C* 2*a*. *b*; cernebat *rell. C.* l) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*. 2*a*; ablatam *rell.* m) viris *pr. m. C* 1*a*. 2*a*; iuris *C* 2*b*. n) aparuissent *m. al. corr.* apparuissent *B* 1, *et sic B* 1*a*. o) *ita B* 2. *C* 2*a*. *b*. *c*; negate *B* 1. 1*a*. *C* 1*a*. *c*. 2*d*; negatis *C* 4; necati *B* 3$b^{1.2}$. *C* 3*a*; necate *B* 3*a*. *C* 1*e*. p) ne *C* 1*a*. *e*. 2*a*. *b*. *c*. q) oculos *B* 3b^{1}; oculus *B* 1*a*. r) via *B* 1*a*. s) *ita pr. m. B* 1. 1*a* (?). *C* 1*a*; incedere *rell.*; incere *B* 3b^{1}. t) cellam *pr. m. B* 3*a*. u) vel *m. al. in ras. B* 1; nec *B* 1*. 1*a*. v) *ita B* 1*a*. 2 (*pr. m.*). 3*a*. *C*; lingu(a)e *rell.* w) tandem *B* 1. 1*a*; dante *B* 3*a*. *C* 1*c*. 2*c*. *d*. x) *ita pr. m. C* 1*a*; nequi(verit *m. al. in ras.*) *B* 2; ::qui::rit *pr. m. B* 3b^{2}; nequiverat *B* 1*a*; nequiverit *rell. B et C* 1*e*. e^{*}. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. y) *detritum B* 2; hac *B* 3b^{1}. z) *ita pr. m. B* 2; cederet *C*; cedere *B* 3b^{1} *et post* blasph. *B* 3b^{2}; crederent *B* 1. 1*a*; accidio *B* 3*a*. a) blasphemia *C* 1*a*. 3*a*; blasphemiam *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. b) *ita B* 1*a cum rell.*; (de *m. al. in ras.*)spera(ndo *m. al. in ras.*) *B* 1; dispera:: *m. al. corr.* desperando *B* 1*. c) auferrendum *pr. m. B* 1; auferendo *B* 1*a*. 3*a*. b^{1}. *C*; auferen| salus est, quam *B* 3b^{1}. d) quem *B* 1*a*. e) *ita B* 2; laudando *rell.* f) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C*; c(a)elestis *B* 1*a*. 2; celest: *m. al. corr.* caelestem *B* 1; celesti *pr. m. B* 1*. g) quia *B* 1. 1*a*. h) *ita B* 1. 1*a cum rell. C*; corde *pr. m. C*; cordium *rell. B.* i) est exauditor *B* 1. 1*a*; est adiutor *B* 3b^{1}, *corr.*; est *m. al. suppl. B* 2, *habent B* 3*a*. b^{2}; a. est *C* 1*c*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 4. k) que *om. C*; magis — tacentes *om. C* 1*e*. e^{*}. 3*a* (*non C* 3*b*). l) :ptatos *m. al. corr.* optat *B* 1; abtatur *B* 2; aptator *B* 1*a*. 3*a*. b^{2}; optat *B* 3$b^{1.2}$. m) cor *iteratum B* 3b^{2}. n) *ita rell.*; elacionem *B* 3b^{1}; elatum *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. o) su:perbiae, *ras.* p *B* 1; superbie *B* 1*a*. p) suscipit *B* 3b^{1}; suscepi::: *pr. m. C* 1*a*; suscepisset *C* 2*a*. *b*. q) *ita C* 2*a*. *b*; tantes *pr. m. corr.* tacentes *B* 2; tacentis *rell.* r) q *m. al. corr.* q̶ *C* 1*a*. s) *ita pr. m. B* 2; elatione *m. al. corr.* elationem *B* 1; elate *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. t) non *add. C praeter C* 1*a*. 2*a*. *b*. u) postula *pr. m. B* 3*a*. v) *ita B* 2. 3$b^{1.2}$; sono *B* 3*a*. b^{2}; non (voce linguae sed cordis *m. al. in ras.*) hum. *B* 1; non solum v. (voce *B* 1*) sed hum. *B* 1*. 1*a*; non s. *om. C*. w) *ita B* 2. 3$b^{1.2}$; humilitate *rell.* x) *eras. B* 1. y) *om. B* 2. z) *ita B* 1*a*. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; praesidi: *pr. m. B* 1; pr(a)esidium *rell.* a) *ita B* 1. 1*a*; omne *rell.* b) amississe *pr. m. B* 1*a*; amisi:sesse *pr. m. B* 2. c) humanam *pr. m. C* 2*a*. *b*; hum. — adesse *om. B* 2. d) :ui:num *m. al. corr.* humanum *B* 2. e) impiaetas *pr. m. C* 1*a*. f) *om. C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. g) co(nata est *m. al. in ras.*) *B* 1; c(o)epit *B* 1*. 1*a*; cupit *post* ab alto *B* 3b^{2}. h) ad alto *B* 1*a*; ablato *pr. m. C* 1*a*; ablatum t. *B* 2 *cum C* 3*a*. *b*. i) tanto *B* 3$b^{1.2}$. k) deve:: *m. al. corr.* deva *B* 1*a*. l) ficit *pr. m. B* 2. m) f. eum *C* (*sed* eum f. *C* 1*e*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 4).

Cap. 15. a) arcessivit *corr.* arcersivit *B* 2; accersivit *rell.* b) cui nomine *B* 3b^{1}; (cui *om.*) nomine *B* 3*a*. b^{2}. c) et ait *B* 3*a*; et d. *om. B* 2. d) ei (ei:: *B* 3b^{2}) *add. B* 3$b^{1.2}$.

1) *Haec necem Gaereni in Passione I, c. 29, praecedunt.* 2) *Pedes foratos Ursinus addidit.*

'Accipe[a]', inquid, 'Leudegarium[b], quem aliquando[c] vidisti tam[d] virum superbum, et constituae[e] sub tua[f] custodia[g]. Erit enim tempus sui[h] vocationis, recipiens[i], quod meretur[k] a suis inimicis[l]'. Tunc[m] acceptum[n] ad suum perduxit coenubium, Passio I, c. 31.
quod[o] vocatur Fiscamno[p, 1], ubi erat congregatio sanctaemonialium[q] ac virginum, quibus praeerat[r] Childemarca[s] famula Christi; in quo multis diebus[2] conversans, habitatur[t] stetit sub custodia. Nam[u] et lingua[3] praecisa[v] solitum[w] recipit[x] officium et magnam[y] doctrine suae[z] semen ostendidit[a] in populo[b]. Quandoqui[c] inter[d] virginum[4] accederit[e] caterva[f], tanta[g], ut fertur, dultia[h] sua[i] fulgebat[k] eloquia, ut mirarentur quicumque audientes, quanta[l] Dei operabatur[m] clementia, et conversi a[n] pravis operibus velociter[o] peterent[p] paenitentiae fructibus[q]. Nam diebus ac noctibus in Dei cultu[r] pervigilans adstabat, ut vel[s] paulolum ad[t] necessaria corporis[u]

II. Cap. 15. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. *b*$^{1.2}$. *C* (*l.* 1. Accipe — *l.* 3. inimicis, *c.* 30; *l.* 3. Tunc — *l.* 10. fructibus *et a l.* 10. Nam, *c.* 31).

Cap. 15. a) accepi *pr. m. B* 2. b) *ita h. l. etiam B* 3*b*^{1}; Leudaegarium *B* 1*a*; Leodegario *pr. m. B* 2. c) aliquan(do *m. al. suppl.*) *B* 2. d) *om. B* 1. 1*a cum C.* e) *ita B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. f) *ita C* 4 *cum rell. B*; *om. B* 1. 1*a*; tuta *B* 3*b*$^{1.2}$ *cum C* 1*c*. 2*c*. *d*; tanta *C* 1*a*. 2*a*. *b*; arta *C* 3*a*. *b*; magna *C* 1*e*. *e**. g) custod(ia *m. al. in ras.*) *B* 1. h) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *c*. *d*; : : : : : : : ationis *m. al. corr.* eius defectionis *B* 1; sue vocionis *B* 1*a*; su(a)e vocat(c)ionis *rell.* i) *ita B* 2. 3*a*. *b*^{1}; ut recipiat *B* 1. 1*a* (ci *m. al. suppl.*). 3*b*^{2}. k) *ita C* 3*a*. *b cum B*; meritus *C* 1*a*. 2*a*. *b*; meritus est *rell. C.* l) ammicis *pr. m. B* 2. m) Quem ille (*pro* Tunc) *m. al. in ras. B* 1; Tunc *B* 1*. 1*a*; eum *add. C.* n) accepto ad suo *pr. m. B* 2. o) quae *C* 2*a*. *b*. p) Fiscanum *B* 1. 1*a*; Fiscanino *pr. m. B* 3*a*; Fiscamum *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. 3*b*; Fiscamnum *C* 1*c*. 3*a*. q) *ita C*; sc̄a monachalium *B* 1 (*pr. m.*). 1*. 1*a*; sc̄i mo: : : :nialium *B* 2; sc̄i moniali:ū *B* 3*b*^{1}. r) p̄:erat, *ras.* h *C* 1*a*. s) *ita B* 1*a*; Ch:ldemarca *m. al. corr.* Child. *B* 1; Chyldemarca *B* 1*; Childemarcha *B* 2; Childomarca *B* 3*a*. *C* 1*a* (*pr. m.*). 4; Childomerga *B* 3*b*$^{1.2}$; Hildomarca *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b*; Hildomarcha *C* 1*e*. t) *ita C* 1*a*. 2*a*. *b*; habitabat (exstetit? *eras.*) sub *B* 1; habitabat : :stetit (*ras.* ex?) sub *B* 1*; habitabatur stetit sub *B* 1*a*; habitator *rell. B.* u) constitutus. Sed (*pro* N. et) *m. al. in ras. B* 1; Nam et *B* 1*. 1*a*. v) p̄ci:sa *B* 2; p̄ciosa (o *del.*) *B* 3*b*^{2}. w) solidum *pr. m. B* 2. x) recepit *B* 2. 3*b*$^{1.2}$. y) *ita B* 1*. 1*a*. *C* 2*a*. *b*; magn: *m. al. corr.* magnum *B* 1; magnum *rell.* z) sui *in ras. B* 3*a*. a) *ita pr. m. C* 1*a*; ostendit *rell.* b) populum *B* 3*a*. c) *ita pr. m. B* 2. 3*a*; Quando (vero *m. al. in ras.*) *B* 1; quando et *B* 1*a*; quandoque *B* 3*b*$^{1.2}$ *cum C.* d) in *B* 1*a*. e) *ita B* 1. 1*a*. 2 *cum C* 1*a*. 2*a*. *b*; accederet *B* 3*a*. *b*$^{1.2}$. f) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3*b*^{2}; aeterva *pr. m. B* 2; catervam *B* 1 (*m. al.*). 3*a*. *b*^{1}. *C.* g) *ita B* 1*a cum rell.*; ta(m dulcia ut fertur effundebat *m. al. in ras.*) *B* 1; tanto *B* 3*b*^{2}; tantum *C* 1*e*. 2*a*. *b*. 3*b*; in tantum *C* 2*c*. *d*. h) *ita C* 1*a*. 2*a*. *c*. 3*b*. i) suae *C* 2*a*. *b*. k) *ita pr. m. C* 1*a*; e. fulgebant *B* 1. 1*a*; fulgebant e. *rell.* l) quanti *B* 2*a*. m) *ita B* 2; operaretur *B* 1; operarentur *B* 1*a*; operatur *B* 3*a*. *b*$^{1.2}$ *cum C.* n) a:pravis, *ras.* p *B* 2. o) velociter *B* 2. p) petierent *pr. m. B* 2. q) *ita pr. m. C* 1*a*; fructus *B cum rell. C.* r) cultum *B* 3*b*$^{1.2}$. s) *om. B* 3*b*$^{1.2}$. t) *ita B*; *om. C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *c*. *d*; pro necessariis c. *C* 4; n. in (vi *C* 2*c*. *d*) c. *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. u) corporum *B* 3*b*$^{1.2}$.

1) *Monasterii nomen auctor I, c.* 31. *non attulit:* Waningus — — vix monasterium virginum, quod condam, Domino monente, construxerat ei praeparare fecit ospitium. *De primordiis monasterii Fiscamnensis (hodie Fécamp, dép. Seine-Inférieure) non relatum est nisi ab auctoribus dubiae fidei saec. IX; v. supra p.* 9. *Childomarcae autem abbatissae memoria codici Weissenburgensi Mart. Hieron.* 13. *Kal. Iul. illata est his verbis (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*80*]):* In Fiscammo monasthirio Childomarce abbatisse. 2) Per biennium fere *teste auctore I, c.* 32, *quod spatium temporis Ursinus anticipavit (c.* 11*).* 3) *Miraculum Winobertus abbas animadvertit, antequam Leudegarius in monasterium deductus est:* Nam inter sputamina sanguinum incisa lingua sine labia solitum reddi coepit eloquium *(Passio I, c.* 30*), sed ibi linguae officium eo magis recuperavit:* Ubi dum intra parvo spatio horis, faciei vel lingua recepisset offitium, — — cotidianum immolare studuit sacrifitium *(ib. c.* 31*).* 4) *Hanc splendidam Leudegarii inter virgines conversationem Ursinus sibi excogitavit.*

vix aliquando ab ecclesia[a] procederit[b], ut[c] vel quippiam[d] somni[e] ac ciborum perceptione[f] capere[g] potuisset.

Passio I, c. 33. (16). Eodem tempore vir gloriosus[a] Theudericus[b] rex et idem Ebroinus senodo[c, 1] convocaverunt[d], et ad quendam[e] villam[f] regiam[g] venientes, multa[h] episcoporum turba adesse[i] fecerunt. Ibique inter ceteros[k] Diddone[l], qui[m] sanctum[n] virum Leudegario[o] cum[p] Waimiro expulit de sede[q] suae[r] episcopatus et[s] poene tradedit[t] inlectus[u], condemnatus[v] ab[w] ipsa sinode[x], calvaria[y, 2] acceptus[z] in capite, expulsus[a], segregatus[b] a[c] sancta[d] congregatione[e], deinde exilium[f] condemnatus, mortique[g] secuta, poenam[h] capitis degessit[i], quicquid dolosę[k] in sancto[l] viro exercuit. Alii vero episcopi tunc[m] a rege per[n] Ebroinum in ipsa sinodum[o] poene[p]

II. Capp. 15. 16. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 2. potuisset, *c.* 31; *a l.* 3. Eodem, *c.* 32).

Cap. 15. a) ectas *pr. m. B* 2. b) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; procederet *rell.* c) *ita B* 2. $3b^{1}$. *C* 1*a*. *c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *c*; et *B* 3*a*; *om. rell.* d) quippia *B* 1*a*. e) somni: *B* 2; somnia, *om.* ac *B* 1*a*. *C* 1*a*. 2*a*; somni:, *om.* ac *C* 2*b*. f) *ita B* 1*a*. 2. 3*a*. b^{1}; ::::::tione *m. al. corr.* refectionē *B* 1; (refec *m. al. in ras.*)tionem *B* 1*; perceptionem *B* $3b^{2}$. g) (per *m. al. in ras.*)cipere *B* 1; accipere *B* 1*a*.

Cap. 16. a) gloriosissimus *B* 1. 1*a*. b) Teud. *B* 1*a*. c) *ita pr. m. B* 2; sinodo *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; synodum *B* 3*a*; sinodum *B* $3b^{1.2}$. d) convacaverunt *B* 1*a*. e) *ita B* 1*a*. 2. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*; quandam *rell.* f) villa *B* 1*a*. g) ::regiam, *ras.* co *C* 1*a*. h) *ita pr. m. B* 1. 2. *C* 2*a*; multam e. turbam *B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum rell. C.* i) adesse:, *ras.* t? *B* 2. k) cete:ros *B* 2. l) *ita pr. m. B* 2; Dido::: *B* 1; Didonem *B* 1* (*pr. m.*). $3b^{1}$. *C* 1*b*. *c*. 2*a*. *b*. 4; Didone *B* 1*a*. 3*a*; Diddonem *C* 1*a*; Deddonem *C* 3*b*; Diddo *B* $3b^{2}$; Deddo *C* 3*a*; Dido *C* 2*c*. *d*. m) qui — *l.* 8. congrega| *desunt, tribus versibus erasis, B* 1*a*. n) s. v. *om. B* 1. o) *ita pr. m. B* 1; Leodegario *pr. m. B* 2; Leodegarium *rell.* p) c. W. *om. B* 1; c. Waimero (Waimer: *pr. m. B* $3b^{2}$; Weumere *B* $3b^{1}$) *B* 3*a*. $b^{1.2}$. q) *ita solus C* 1*c cum B*; *om. rell. C.* r) *ita pr. m. B* 2; sui episcopatus *rell. B cum pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; suo episcopatu *rell. C.* s) (et *m. al. in ras.*) ad poenam *B* 1; et paena *pr. m. C* 1*a*. t) *ita B* 1. 2. u) eiectus *B* 1: et *add. B* 1. $3b^{2}$ (*non B* $3b^{1}$). v) contem::tus *pr. m. B* 2; *om. B* $3b^{1}$. w) ad ipsa *B* $3b^{1}$: ab ipso *C* 2*a*. *b*. x) *ita pr. m. B* 2; s:nod: *m. al. corr.* synodo et *B* 1; sinodi *pr. m. C* 1*a*; sy(i)nolo *B* 2*a*. $b^{1.2}$ *cum rell. C.* y) calvariet *pr. m. B* 3*a*. z) *ita pr. m. B* 1*. 2. $3b^{1.2}$. *C* 2*a*. *b*. 3*a*; (de *m. al. in ras.*)ceptus *B* 1; accept(a *m. al. in ras.*) *B* 3*a*. *C* 1*a*. a) et *add. B* 3*a et m. al. B* 1. b) segregatŏs *B* 1; segre(æ)gatur *B* $3b^{1.2}$. c) ad *pr. m. B* 2. d) *om. B* 1. e) conversatione *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. f) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1.2}$; exilio *rell.* g) morteque *B* 2. 3*a*. *C*. h) p(o)ena *B* 1. 1*a*. $3b^{2}$ (*non B* $3b^{1}$). i) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3*a*. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; ::gessit, *ras.* ad? *B* 2; degressit *m. al. corr.* detersit *B* $3b^{2}$; digressit *B* $3b^{1}$; digessit *rell. C.* k) dolore *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; doloris *C* 1*e*. *e**. 2*c*. *d*. 3*b*; doli *C* 1*c*. 4; *om. C* 3*a*. l) sanctum virum *B* 2. $3b^{2}$ (*non B* $3b^{1}$). m) t. a r. *om., spatio relicto, B* 2. n) pro Hebroinum *C* 2*a*. *b*. o) *ita B* 1. 1*a*; sa synodo *in spatio vacuo m. al. suppl. B* 2; sinodi (?) *pr. m. C* 1*a*; synodi *pr. m. C* 2*a*. *b*; sy(i)nodo *rell.* p) pena *B* 1*a*; poeni *pr. m. B* 2; penę *B* $3b^{1}$; *om. B* 3*a*.

1) *Leudegarius teste auctore I. c. 33, in palatium reductus atque concilio episcoporum congregato eo nomine damnatus est, quod Childerici necis conscius fuisset, unde ipsius* 'tunicam consciderunt a capite'. *Ursinus vero primo inimicos eius, quos praeter Ebroinum omnes occisos aut fugatos esse auctor I, c. 32, scripserat, in synodo damnatos esse voluit, scilicet Didonem olim episcopum Cabillonensem cum aliis episcopis et Waimirum ab Ebroino episcopum constitutum, ut in iudicium ecclesiasticum vocari posset, atque tunc demum Leudegarius eo auctore arcessitus neque vero in concilium vocatus est, sed* 'seorsum rex et Ebroinus cum eodem collationem fecisse d i c u n t u r'. *Ita famae sancti sui auctor mendax pepercit. Cf.* 'N. Arch.' *XVI, p.* 585 *sqq.* 2) *Fructuosi Bracarensis episcopi Regula monachorum c.* 16 (*Migne, Patr. lat.* 87, *col.* 1107): Monachus parvulorum aut adolescentium consectator — — coronam capitis quam gestat amittat d e c a l v a t u s q u e turpiter opprobrio pateat.

simili[a] poena sortiti, perpetuo exilio[b] sunt deportati[c]. Waimirus[d] etenim[e], qui a[f] supradicto[g] famulo Dei[h] ad[i] explendam Ebroini[k] vindictam[l] socius[m] pernitię[n] extiterat[o], posteaquam[p] ab[q] ipso Ebroino, eo quod[r] in eius ultionem[s] consenserat, episcopati[t] grado[u] dolosae fuerat[v] sublimatus, post paulolum intervallo[w] posito in[x] offensa eius decidens[y], Dei, ut[z] oppinatur, nutu[a] multis flagellis obtritum[b], nempe, ut fertur, laqueo fuisse[c] suspensum[d] ac[e] morte[f] turpissima[g], ut decebat[h] iusti[i] proditorem[k], condemnatum[l], transmisit[m] ad tartarum. Adhuc enim[n] vir Dei[o] Leudegarius in eodem monasterium[p] sanctimonialium, in[q] quo ad custodiendum positus[r] fuerat, commorabat[s].

(17). Tunc[a] et ipsum[b] ad eodem[c] sinodo[d] arcessierunt[e], non tamen[f] intra concilium[g] confirmatus[h] fuisse[i], sed seorsum[k] rex et[l] Ebroinus cum eodem conlatione[m] fecisse dicitur[n]. In qua eis[o] multa predixisse[p] futura[1], que evenisse[q]

II. Capp. 16. 17. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. *b*[1. 2]. *C* (*ad l.* 9. commorabat, *c.* 32; *a l.* 10. Tunc, *c.* 33).

Cap. 16. a) *ita B* 1. 1*a*. *C* 3*a*. *b*; similem (p. s. *om.*, *spatio relicto*; *m. al. suppl.* perpessi) *B* 2; similem p(o)enam sortiti *B* 3*b*[1. 2]; poenam similem sortiti *B* 3*a*; pęne similem pęnam s. *solus C* 1*c*; poena *om. rell. C*; poene similem sortii *pr. m. C* 2*a*. *b*; paen(a *m. al. in ras.*) simil(ē *m. al. in ras.*) s. *C* 1*a*; pen: simili s. *pr. m. C* 3*a*. b) s. e. *B* 3*b*[2]. c) *ita B* 3*b*[1. 2. 3] *cum codd. plerisque C* (*cf. p.* 343, 4); deportatis *pr. m. C* 2*a*; deportati: *C* 1*a*. 2*b*; depotati *B* 1 (*pr. m.*); deputati *B* 1*a*. (2. 3*a*). d) *ita B* 2; Waimerus *B* 3*a*; Waimerius *pr. m. B* 3*b*[2]; Wag:merus *pr. m. B* 1; Wagemarus *B* 1*a*; Waumerus *corr.* Waimerus *B* 3*b*[1]. e) etiam *m. al. in ras. B* 1. 1*; et::: *pr. m. B* 1*; et ei non *pro* etenim *B* 1*a*. f) *ita B* 1. 1*a*. 2; qui ad *B* 3*a*. *b*[1. 2]. *C*. g) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; supradictum famulum *rell.* h) qui *add.*, *sed eras. B* 1; quia *add. B* 1*a*. i) *m. al. suppl. B* 3*a*. k) Hebroino *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. l) explendam — dictam *pr. m. C* 1*a*; explendam — dicta *C* 2*a*. *b*; explenda (implenda *C* 4) — dicta *rell. C*. m) socus *B* 3*b*[1]; sociis *corr.* socius *B* 3*b*[2]. n) *ita pr. m. B* 1*; pernitie *B* 1*a*. 3*a*; per(netiei *m. al. in ras.*) *B* 1; pernicie: *B* 2; pernicie *B* 3*b*[1]; *om. B* 3*b*[2]; pernecie: *pr. m. C* 1*a*; pernecies *C* 2*a*. *b*; perniciem *C* 3*a*. *b*. o) exstiterit *B* 1*a*; ex(ti *m. al. in ras.*)terat *B* 2. p) *ita B* 2 *cum C*; Postea *B* 1. 1*a*; postquam *B* 3*a*. *b*[1. 2]. q) *pr. m. om. C* 1*a*. 2*a*. *b*. r) quid *pr. m. C* 2*a*. *b*. s) (in *om.*) e. ultioni *B* 3*a*; in eius ultione *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 4. t) *ita B* 1*. 1*a*; episcopat: *m. al. corr.* episcopatus *B* 1; episcopatus *rell.* u) *ita pr. m. B* 2; gradu dolose *rell. B*; gradu bono:: *pr. m. C* 1*a*; gr. dolore *pr. m. C* 2*a*. *b*; honore *pro* gr. d. *C* 3*a*. *b*; gr. dolo *C* 4. v) erat *B* 1. 1*a*. w) intervallum (intervallom *pr. m. C* 1*a*; intervallam *pr. m. C* 2*a*) posito (p. *om. C* 2*c*. *d*. 3*a*) *C* 1*a*. 2*a*. *b* *c*. *d*. 3*a*; i. p. *om. C* 3*b*. x) ut(?) *pr. m. B* 3*a*. y) decide(ntem *m. al. in ras. minore*) *B* 1; decidens *B* 1*. 1*a*; dedicens *C* 1*a*. 2*a*; deducens *C* 2*b*. z) (ut *om.*) opinatus *C* 1*a*. 2*a*. *b*; ut opinamur *C* 4; ut opinatur *recte solus C* 1*c*; ut *om. rell. C*. a) nutum *B* 1*a*; notu:, *ras.* m? *B* 2. b) otrtriti sint (*corr.* obtriti si:t). Nem petiit f. *B* 1*a*. c) (fuis *m. al. in ras.*)se *B* 1; fuisse *B* 1*. 1*a*; fuisse:, *ras.* t *B* 2. d) suspen(sum *m. al. in ras.*) *B* 1; suspensum *B* 1*. 1*a*. e) a *pr. m. B* 2. f) morti *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. g) turbissima *B* 1*a*; torpissima *pr. m. C* 1*a*. h) dicebat *pr. m. B* 2; decebant *B* 3*b*[1]. i) iuste *B* 2. k) proditor ę *B* 3*b*[1]. l) condemnatu: *m. al. corr.* condemnatū *B* 1. m) trans(mi *m. al. in ras.*)sit *B* 1; transmisit *B* 1*. 1*a*. n) autem *C* 4 *et m. al. in ras. B* 1; enim *B* 1*. 1*a*; *om. B* 3*b*[2]; eo *pr. m. C* 2*a*; :: *C* 2*b*; ergo *C* 2*c*. *d et m. al. C* 2*a*. o) sanctus *add. C* (*non C* 3*a*). p) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; monasterio *rell.* q) in quo *des.*, *spatio relicto*, *B* 2. r) f. p. *B* 3*b*[2]; fuerat, *spatio relicto*, *om. B* 2. s) *ita pr. m. C* 2*a*. *b*; commorabatur *rell.*

Cap. 17. a) Tun *B* 3*a*. b) ipso *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. c) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; eadem *pr. m. B* 2; eandem *rell.* d) *ita B* 3*b*[1]; si(y)nodum *rell.* e) *ita B* 1. *C* 2*a*. *b*. 3*a* (*pr. m.*); arcessierant *B* 2; accersierunt *B* 3*a*. *b*[1. 2]; arcersierunt *B* 1*a*. *C* 1*a et C* 3*a e corr.* f) tam *pr. m. B* 2. g) consilium *B* 3*a*. h) confirmat *C* 1*a*. *e*. 2*a*. *b*. *c*; confirmant *C* 3*a*. *b*. i) fuisset *B* 3*b*[1]. k) rex s. *B* 1*a*; deorsum r. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. l) *om. C* 1*a*. 2*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*). m) *ita B* 1*a*. 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; collectionem *C* 3*a*; con(l)lationem *rell.* n) dicuntur *B* 1. 1*a cum C* 3*a*. *b*. o) *ita rell. B et C* 3*a*. *b*; eius *pr. m. B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; *om. B* 1; ei *rell. C*. p) predixit *B* 1. 1*a cum C* 4; futura — coniecitur *om. B* 1*a*; predixisse — que evenis *om. B* 2, *spatio nullo relicto*. q) metus se *pro* ev. *B* 3*a*.

1) *Passio I, c.* 35: Imminentibus vero percussoribus coepit utrisque per spiritum prophetiae futura praedicare.

manifeste[a] esse coniecitur, ubi et Ebroinus in eodem[b] pernicie[c] perseverans[d]: 'Multum[e] te', inquid, 'verbi[f] sublimitas persuadet[g] loquendo[h]. Martyr[i] esse suspicaris, ideo te[k] tam temerario[l] ostendis. Adhuc multum[m]', inquid, 'dilataveris[n]; frustra talem[o] desideras[p] habere praemium. Nam[q], ut merueris[r], ita eris[s] accepturus[t] martirio[u]'.

Passio I, c. 33. (18). Tunc tradedit eum cuidam[a] viro[b] Chrodoberto[c, 1], dicens[d]: 'Accipe[e] eum', inquid[f], 'sub magna custodia salvandum[g]; adhuc veniet tempus[h] mortis suae[i] extimus[k]'. Obtabat[l] funditus extinguendum[m], ut quia a[n] seculi gloria[o] iam videbat consumptum[p], revocare potuisset[q] saltim a[r] meritis sanctorum. Nam[s] unde eum putabat abscidi[t], inde potius[u] eum faciebat Christo[v] quem[w] desiderabat adherere, quia quantum propagabatur[x] eius poena[y], tantum[z] magis ei[a] augebantur premia. Acceptum[b] eundem cum ad suam[c] domum[2] deduceret[d], cernens eum ex itinere ac infirmitate defessum[e], iussit ei dare ad refocelandum[f] potum. Antequam[g] eum[h] pincerna adsisterit[i], lumen magnum[3] quasi in roti[k] circulo[l] de[m]

II. Capp. 17. 18. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 1. man. esse conic. *et a l.* 12. Acceptum, *c.* 33).

Cap. 17. a) *ita pr. m. B* 2; manifest(issime *m. al. in ras.*) dicuntur *B* 1; manifeste : : : : : dicuntur *B* 1*; manifestum esse conicitur *B* 3*a*; manifeste conicitur *B* $3b^{1.2}$. *C* 1*e*. *e**. 3*a*; manifeste esse coni(tiuntur *m. al. in litura*) *C* 1*a*; m. esse comitatur *C* 2*a*. *b*. *c*. b) *ita pr. m. B* 2; eadem *rell.* c) pernicie: *B* 2; pernitię *B* 3*a*; pertenatia *B* 1. 1*a*. d) ait *add. B* 1. 1*a*. e) Mul(ta *m. al. suppl.*) te *B* 1; te *m. al. suppl. B* 3*a*. b^2. f) v. s. p. *om. B* 2, *spatio nullo relicto.* g) persuade : : *m. al. corr.* persuadet *B* 1; persuade : t *pr. m. B* 1*; persuadent *B* 1*a*; persuadit *B* $3b^1$. h) perdo *B* 2. i) martirio : : : (*ras.* vir?) suscipere. Ideo *B* 1; martyrio ius suscipere. Ideo *B* 1*a*; martire ę s. *B* $3b^1$. k) te — ostendis *om. B* 2, *spatio nullo relicto;* te *om. B* $3b^1$. l) *ita B* 1. 1*a*; temerarium *rell.* m) i. m. *B* 3*a*. n) *ita pr. m. B* 2; di : : : : : eris *m. al. corr.* differeris *B* 1; di(ffereris *m. al. in ras.*) *B* 1*; dilataris *corr.* dilataveris *B* 3*a*; dilataberis *B* 1*a*. $3b^{1.2}$. o) *ita B* 1*a*. 2; tale *rell.* p) desiderans *B* 2. q) *eras. B* 1. r) mer : eris *B* 1. 1*. s) ita uteris *B* 1*a*; utaris *m. al. corr.* ita eris *B* $3b^2$. t) recepturus *B* 2; acc. *et add.* memorese *B* 1*a*. u) *ita pr. m. B* 1; martyrio *B* 1*a*; martyrium *rell.*; Obtabat (Obsstabat *B* $3b^1$) — praemia (*l.* 8—12) *h. l. collocant B* 3*a*. $b^{1.2.3}$.

Cap. 18. a) *om. B* 1*a*. b) nomine *add. B* 1. 1*a*. c) Chrodopertum *B* 1*a*; Chrotberto *B* 2; Chroberto *B* $3b^1$, *corr.* d) et dixit *B* 1. 1*a*; d. *om. B* 3*a*. e) accipi *B* 2. f) *spatio relicto, om. B* 2. g) s : lvandum *m. al. corr.* servandum *B* 1; *om. B* 2, *spatio relicto*; quia *add. B* 1. 1*a*. h) : : to *m. al. corr.* tempus *B* 3*a*. i) eius *m. al. in ras. B* 1; suae? *pr. m. B* 1*; mortisue *B* 1*a*; mortui sui *B* $3b^1$. k) ex : timus *m. al. corr.* exstimus *B* 2; exitium *B* $3b^{1.2.3}$; *om. B* 3*a*; sic eum *pro* e. *B* 1*. 1*a*; sic (quippe eum *m. al. in ras.*) *B* 1. l) (cupie *m. al. in ras.*)bat *B* 1; obtabat *B* 1*. 1*a*; obtabat eum f. — praemia *supra extant* (*v. l.* 5) *B* 3*a*. $b^{1.2.3}$. m) extingue(ndum *m. al. in ras.*) *B* 1; extinguer(e *m. al. in ras. maiore*) *B* 1*; exfunguendum *B* 1*a*; exteng. *pr. m. B* 2. n) (a *om.*) seculari *B* 1*a*. o) gloriam *pr. m. B* 2. p) : : : : : : : to *m. al. corr.* alienatum *B* 1; consummatum *pr. m. B* 1*; consumato *B* 1*a*. q) s. p. *B* 1. 1*a*. r) ac *B* 1*a*. s) Sed *m. al. in ras. B* 1. t) abscidere *m. al. in ras. B* 1; abscidi *B* 1*. 1*a*; : : abscidi *pr. m. B* 2; abscidit *pr. m. B* $3b^2$. u) eum p. *B* 3*a*. v) Christum *pr. m. B* 2. w) cui *B* 1. 1*a*. x) propagabantur *B* 1*a et m. al. B* 1. y) poene *B* 1; penam *B* 1*a*. z) tanto *B* 3*a*. $b^{1.2}$. a) (ei *om.*) aubebatur *pr. m. corr.* augebantur *B* 2; ei augebatur *B* 3*a*; aug. ei *B* $3b^{1.2}$. b) Acceptu (*m. al. corr.* Acceptum) (itaque illum *m. al. in ras.*) cum ad *B* 1; Accepto *m. al. corr.* Acceptum *B* 3*a*; Acceptum eundem Chrodobertus ut eum (eam *pr. m. C* 1*a*) ad *C.* c) suum *B* 1*a*. d) deducerit *pr. m. C* 1*a*; deducaret *pr. m. B* $3b^2$. e) defessus *pr. m. B* 1. f) refocilandum *B* 1*a*. 3*a*. b^2; re eucelandum *pr. m. B* 2. g) ante quem *B* $3b^1$. h) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; ei *C* 1*c*. 3*a*. 4; cum (*m. al. in rasura B* 1) *rell.* i) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*. k) *ita B* 1. 1*a*; rota *C* 3*a*; rot(a)e *rell.* l) *ita B* 1. 1*a*; circuli *B* 2. $3b^{1.2}$ *cum C*; circulum *B* 3*a*. m) *ita B* 1. 1*a cum C*; ae *B* 2; e *B* 3*a*. b^1; *om. B* $3b^2$.

1) *Passio I, c.* 33: eumque Chrodoberto cuidam viro, qui tunc comis erat palatii, iussit tyrannus impius tradere. *Verba Chrodoberti auctor I. ignoravit.* 2) *Passio I, c.* 33: cum eum in domo propria perduxisset, *et q. s.* 3) *Miraculum Ursinus addidit.*

caelo discendens[a] super caput eius refulsit. Tunc trementes[b] omnes, qui[c] hoc signum viderunt[d]: 'Quid est[e] hoc', inquiunt, 'domine[f], quod paret[g] super caput tuum, quasi in circuli[h] modum, lumen[i] splendedissimum[k] emissum[l] de[m] caelo, quia[n] numquam a nobis simile est visum[o]?' Ille[p] pronus[q] in terra[r] adoravit, dicens: 'Gratias tibi[s], omnipotens Deus, consolator[t] omnium[u], refero, qui super[v] servum tuum ostendere dignatus es[w] talem[x] miraculum'. Tunc videntes[y] omnes[z], quasi in[a] excessum[b] mentis[c] positi, tandem[d] quidem resumpti, simul glorificantes[e] Deum omnipotentem et[f] conversi alter[g] ad alterum, dicentes: 'Vere hic homo Dei[h] servus est'. Et pollicebantur[i] ad Deum[k] prorsus[l] totis tendere[m] viribus. Tunc[n] deinceps eius praedicationibus poene[o] omnes[1] parentes, coniux[p] ac familiae[q] domus ipsius conversi[2] ad Dei[r] cultum; ac per hoc eius fama[s] audientes, per circuitum loci[t] concurrebant ad eum verbum salutiferum audire. Ille vero non cessabat sua predicatione cunctis[u] instruere, qualiter ad regna caelorum valerent pervenire. cf. Luc. 23,47.

(19). Sed non post multum temporis, cum[a] iam Deus omnipotens pro tante[b] patientie[c] dono[d] decreverat[e] remunerare suo fideli[f] famulo[g], Ebroinus iam obstinatus[h] crudelitatem[i] suam volens in eum[k] perficere[l], velocissimus[m] post eum aemisit[n] aequites nimium perniciosus[o], qui eum morte[p] peremerent[q]. Qui venientes, susciperunt eum de[r] domo viri, cui fuerat traditus ad custodiendum, et[s] ducentes eum per loca incognita usque in quendam locum[3], in quo adstetit[t], inquiens: 'Non Passio I, c. 34. Ib. c. 35.

II. Capp. 18. 19. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 9. viribus, *c.* 33; *a l.* 18. et ducentes, *c.* 35).

Cap. 18. a) *ita B* 1. 2; discendit *B* 1*a*; descendes *pr. m. B* 3*a*; descendens *rell.* b) trementis *pr. m. B* 2; mentes *B* 1*a*. c) qui :: hoc signam *pr. m. B* 2; qui hec s. *pr. m. B* $3b^2$. d) et dixerunt ad eum *add. B* 1. 1*a*; dixerunt *add. B* $3b^{1.2}$; *om. B* 5. *C.* e) et (?) *pr. m. B* 2. f) d(omine *m. al. in ras.*) *B* 1; dñe *pr. m. B* 1*. g) apparet *B* 1; aparent *B* 1*a*; herit *pr. m. B* 2. h) arco *pro* c. m. *B* 1. 1*a*. i) *habent C* 1*c*. 4 *cum B*; *om. rell. C.* k) splendidissimus *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. l) *ita B* 1*a cum rell.*; et missum *B* 1; *om. C.* m) dae *B* 2. n) qui *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. o) s. est usum *pr. m. B* 1; s. v. est *B* 2; v. est s. *m. al. corr.* s. v. est *B* 3*a*. p) autem *add. B* 1. 1*a*. q) pronos *pr. m. B* 2; protinus (*B* 3*a*). r) terram (*B* 3*a*). s) ago *add. C.* t) consolatur *pr. m. C* 1*a*. u) atque *add. C.* v) qui pro servo tuo *B* 3*a*. w) est *B* 1*a*. x) *ita B* 1. 1*a*. 2. *C* 2*a*. *b*; tale *B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum rell. C.* y) videns *pr. m. B* 1. z) om̄(s *m. al. add.*) *B* 1; omnis *pr. m. B* 2. a) *m. al. suppl. B* 1, *habet B* 1*; *om. B* 1*a*. b) excessu *B* 2. 3*a*. *C.* c) mentes *pr. m. C* 1*a*. d) *ita B* 1*. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; p. (sunt sed tandem spiritu *m. al. in ras.*) r. *B* 1; p. t. quidam r. *B* 2; tamdem quidem *pr. m. C* 2*a*; tam dequidem *C* 2*b*; tandemque qui *C* 2*c*; tandemque vi *C* 2*d*; quidem *om. C* 3*a*. e) glorificantis *pr. m. B* 2. f) *eras. B* 1. g) dicebant ad alterutrum *B* 1. 1*a*. h) s. D. *B* $3b^1$. i) *ita B* 1*a cum rell.*; deprecabantur eum *pro* poll. *m. al. in ras. B* 1. 1*; policebantur *B* $3b^1$; publicebantur *C* 2*a*. *b*; publice fatebantur *C* 2*c et m. al. C* 2*a*. k) ad Dominum *B* 1. 1*a*; a Deo *B* $3b^1$. l) prosuis (?) *m. al. corr.* pro se *B* 1; prorsis *B* 1*a*; prossus *B* $3b^1$. m) v. t. *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. n) Ac *B* 1. 1*a*. o) pene *B* 1*a*; per *B* 1*; per omnia *m. al. in litura B* 1. p) et pręcipue *m. al. in litura pro* c. ac *B* 1; congrua *pro* c. ac *B* 1*a*. q) familia *B* 1. 1*a*. r) Domini *B* $3b^2$. s) famam *B* 3*a*. $b^{1.2}$. t) loci. Illius connarrabant *B* 2. u) *ita B* 2; cunctos *rell.*

Cap. 19. a) t. viam D. *B* $3b^{1.2}$. b) tanta *B* 2. c) penitentiae *B* 1*a*. d) domum *B* $3b^{1.2}$ (*pr. m.*). e) *ita B* 2. 3*a*; decreverit *B* 1. 1*a*. $3b^{1.2}$. f) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1.2}$; fidele *pr. m. B* 2; suum fidelem famulum *B* 3*a*. g) et *add. B* 2. h) obstenatur *B* 2. i) crudelitate sua *B* $3b^1$. k) eo *B* 3*a*. l) perf. — post eum, *spatio nullo relicto, om. B* 2. m) *ita B* $3b^1$; velocissimos *rell.*; velocissime mox post *B* 1. 1*a*. n) exmisit *B* $3b^1$. o) *ita pr. m. B* 2; perni(cissimos *m. al. in ras.*) *B* 1; pernic(t)iosos *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. p) morti *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; mortem *pr. m. B* 2. q) pme::rent *B* 2. r) do *B* 1*a*. s) *ita C* 1*c cum rell. B*; et *om. B* $3b^2$; Educentes *rell. C.* t) *ita B* 1*a cum rell.*; (con *m. al. in ras.*)stetit *B* 1; et stetit *B* 3*a*.

1) *Passio I, c.* 33: omnes illic habitantes. 2) *Passio I, c.* 34: Chrodobertum interim, eo praedicante, iam aliquantulum coeperat esse conversus. 3) *Passio I, c.* 35: educitur in silva.

necesse[a] habetis, fili[b], longius fatigare[c]; ad quod[d] venistis, cito[e] facite, ut impleatis votum maligni'. Hii[f] vero qui venerant ad eum perimendum erant[g] quattuor[1] numero[h]. Tres etenim[i] ex his[k] provoluti ad pedes eius, deprecantes[2], ut eis[l] indulgentiam daret[m] et benedictionem suam[n] super eos dignaretur tradere[o]; quartus vero* superbus[p] adstabat[q], evaginato gladio, paratus ad eum interimendum[r]. Et postquam benedictionem super eos[s] tradedit[t] et suis[u] interfectoribus verbum Dei adnuntiavit, tunc vir Dei incumbens in[v] oratione[3] ait: 'Domine Deus omnipotens, pater domini nostri Iesu Christi, per quem tuam notitiam[w] accipimus[x], Deus virtutum et omnis[y] creaturae[z] ac totius generis humani creator[a], te benedico[b], te glorifico[c], qui me dignatus es ad hunc[d] certaminis diem perducere[e]. Rogo deprecorque, Domine, ut[f] ipse in me[g] iubeas misericordiam pietatis tuae largire[h] et[i] meritis sanctorum tuorum[k] me dignum[l] facias[m] participem et vitae[n] aeternae consortem, et tribue indulgentiam[o] his, qui me tribulant, quoniam ego[p] per[q] eos in conspectu tuo credo, clementissime pater, glorificatus fieri'.

(20). Cum haec diceret, percussor[a, **] extendens gladium, amputavit[4] caput eius[b], et erectum corpus huius[c] substetisse[d] quasi[e] unius ore[f] spatium dicitur[g]. Sed non[h] dum statim[i] eum[k] cadere[l] gladiatur[m] cernerit[n], ipsum[o] pede percussit,

*) nomine Waldardus[5] (Wadhardus *B 4c*) *add. B 4c. f* (*non B 4b*).

**) nomine Waldardus *add. B 4f.*

II. Capp. 19. 20. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. *b*[1.2]. *C* (*ad l.* 14. fieri *et a l.* 15. Cum, *c.* 35).

Cap. 19. a) cesse *B* 2. b) *ita pr. m. C* 1*a*: filii *rell.* c) fatigati *C* 1*a*. 2*a*. *b*; fatigari (*B* 3*a*) *cum rell. C.* d) quo *B* 1 (*non B* 1*a*). e) scito *B* 3*b*[1]. f) *ita B* 2. 3*b*[1]. *C*; At ille (illi *B* 1*a*) *pro* H. *B* 1. 1*a*; Hi *B* 3*a*. *b*[2]. g) erat *B* 1*a*. *C* 2*a*. *b*. h) *om. C* 3*a*. i) (et *om.*) enim *eras. B* 1; enim *B* 1*a*. *C* 1*c*. *e*. *e**. 2*a*. *b*. *d*; autem *C* 2*c*. 4. k) [h]ex iis *B* 3*b*[1]. l) eius *pr. m. B* 2. m) dare *pr. m. C* 1*a*. n) *om. B* 1. 1*a*. o) traderet *pr. m. B* 2. p) super his a. *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. q) et *add. B* 2. r) interficiendnm *B* 1. 1*a*. s) eis *m. al. suppl. B* 3*a*. t) *ita B* 1. u) manibus *add. B* 1*a*. v) *ita B* 1*a cum A*; in orationem *B* 3*b*[1.2]. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. 3*a*; in orationibus *B* 1; (in *om.*) orationem *pr. m. B* 2; (in *om.*) oracioni *B* 3*a*. w) notiam *pr. m. B* 2. 3*b*[2]. x) *ita pr. m. B* 1; accepimus *rell.* y) oms *pr. m. B* 2; hominis *B* 1. 1*a*; omnes *C* 1*a*; omnia *pr. m. C* 2*a*; om:: *pr. m. C* 2*b*. z) creator *B* 1. 1*a*. a) redemptor *B* 1. 1*a*. b) benedi::o *pr. m. C* 1*a*; benedicito *C* 2*a*. *b*. c) glorio:: *pr. m. C* 1*a*. d) *ita B* 1. 1*a*. 2; hanc *rell.* e) producere *B* 1. 1*a*. f) *m. al. suppl. B* 3*a*. g) in mei *pr. m. C* 2*a*; in meo *pr. m. C* 2*b*; iub. in me *B* 1. 1*a*. h) *ita B* 1. 2. 3*b*[1.2] *cum C* 2*a*. *b*; largiri *rell.* i) (et *om.*) merita *B* 2. k) et *add. C* 2*a*. *b*. l) dignus *pr. m. C* 1*a*. m) *post* facias 2 *litt.* (et?) *ras. B* 1 (*non B* 1*a*). n) vitam aeternam consequere et *B* 1. 1*a*. o) indulgentia *C* 2*a*. *b*. p) ergo *C* 1*a*. 2*a*. *b*. q) super *C* 1*a*. 3*a*.

Cap. 20. a) percursor *B* 2. b) *om. C* (*non C* 2*c*). c) *ita B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; eius *rell.* d) extetisse *B* 1; exstetisse *B* 1*a*; substitiss& *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. e) qui si *B* 2. f) *ita B* 1. *C* 2*a*. *b*. g) dici *pr. m. B* 2. h) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 2. 3*b*[1]. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; dum non *B* 3*a*; non *post* gladiator *B* 3*b*[2]; Quod videns gladiator qui eum, *verbis* Sed — gladiator *erasis, m. al. in litura scr. B* 1. i) ut *add. B* 1*a*. k) eo *pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*. l) calore *B* 1 (? *pr. m.*). 1*a*; : : : d : ere *B* 2. m) *ita B* 1 (? *pr. m.*). 1*a*. 2. n) *ita B* 2 (*pr. m.*). *C* 2*a*. *b*; cernere *pr. m. C* 1*a*; *om. B* 1. 1*a*. o) peremit *B* 1. 1*a*; eum *C*.

1) *Immo Chrodobertus teste auctore I, c.* 34: duobus iniunxit famulis, ut ea quae sibi fuerant iussa deberent explere. 2) *De duobus qui ad supplicium adhibendum aderant percussoribus auctor I, c.* 35: Unus enim, *inquit,* ex illis ab antiquo hoste succensus, ad hoc perpetrandum nimium erat cupidus; alter vero mansuetudinis habens spiritum, tremens deprecabatur ei, ne super ipsum redderet vindictam. 3) *Passio I, c.* 35: Rursumque in oratione decumbens, animam suam cum fidutia Christo domino comendavit. *Orationem ipsam Ursinus addidit.* 4) *Passio I, c.* 35: Cumque ille, quem supra diximus, huius caput subito amputasset, *et q. s. Miraculum quod sequitur erecti corporis Ursinus invenit.* 5) *Verba* nomine Wardardus (Wadardus 3) *Frulandus I, c.* 41. *addidit.*

ut vel sic[a] cicius in terra[b] deciderit[c]. Sed non multum[d] pos percussor eius Passio I, c. 36. arreptus[e] a demonibus et mente captus, a[f] Dei ultione[g] percussus[h], in[i] ignem[1] se proiecit[k] ibique[l] vitam[m] finivit[2]. Tunc iusso[n] coniugis[o] huius viri[p] Chrodoberthi[q] in quadam[r] villa Sarcingo[s, 3] cum magno fleto[t] plangentium latenter[u] a suis deportatus, et[v] huius femine decretus[w], cum[x] vestibus, in qua[y] trucidatus fuerat, in parvulo[z] oraturio[a, 4] beatus[b] martyr est sepultus. Haec[c] vero diae[d] sexto[5] Nona- ib. c. 45. rum Octobrium[e] actum esse creditur; in[f] quo sepulchro annis duobus et[g] dimidio[6] Oct. 2. humatum[h] fuisse dicitur[f].

(21). His itaque diebus sacerdus[a] quidam, qui huius oraturii[b] fungebat[c] Passio I, c. 37. offitium[d], lumen[7] splendidum absque ministerio humano in eodem cognovit[e] noctibus fulsisse[f] locum[g]. Unde rumor[h] magnus aemanavit in circuitu[i] loci huius[k]. Qui[l] venientes ad eius[m] beati martyris[n] venerandae[o] orationis[p], multa[q] turba languentium, diversis infirmitatibus detentus[r] sanavit, clodis[s] scilicet[t] gressum

II. Capp. 20. 21. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. *b*^{1.2}. *C* (*ad l.* 6. sepultus *et a l.* 7. in quo — *l.* 11. locum, *c.* 35; *a l.* 11. Unde, *c.* 37).

Cap. 20. a) *om. C praeter C* 1*e*. *e**. b) *ita B* 1. 2. 3*b*¹. *C* 2*a* (*pr. m.*). *b*. 4; terram *B* 1*a*. 3*a*. *b*² *cum rell. C*. c) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; deceret *B* 3*b*¹. d) *ita pr. m. B* 2; multum post *B* 1. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; multo post *B* 3*a*; post multum *B* 1*a*. 3*b*^{1.2}. e) arreptum *pr. m. C* 1*a*; a *om. B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. f) *ita B* 2 (*pr. m.*). *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; *om. B* 1. 1*a*; ac *rell.* g) ultionem *pr. m. B* 2. h) perculsus *B* 3*a*. *b*² (*non B* 3*b*¹); pervulsus *pr. m. B* 2; percuss:: *pr. m. C* 1*a*. i) (in *om.*) ignem *pr. m. C* 2*a*. *b*; (in *om.*) igne, *om.* se *pr. m. C* 1*a*. k) proicit *pr. m. B* 2. l) ubique *pr. m. C* 1*a*. m) vita *B* 3*b*¹. n) *ita B* 1*. 1*a*. 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; iuss: *m. al. corr.* iussu *B* 1. o) coniugi *pr. m. B* 3*a*. p) *m. al. suppl. B* 3*a*. q) *ita B* 2; Chrodoberti (*B* 3*a*. *b*¹); Chrodeberti *B* 1. 1*a*; Chrodoberto *pr. m. B* 3*b*². r) *ita B* 1; quodam villam *B* 1*a*; quandam (quondam *pr. m. B* 3*b*²) villam *rell.* s) Sarcingum *B* 3*a*; Syracinium *m. al. in rasura C* 1*a*; Sercinio *C* 1*e*. *e**. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*; Sertinio *C* 1*c*; Sarcinio *C* 4. t) *ita pr. m. B* 2; fletu *rell.* u) (lat. *om.*) a ministris *B* 3*a*. *b*^{1.2}; latitentur *pr. m. C* 2*a*. *b*. v) *ita B* 1 *cum C*; est *B* 3*a*; est et *B* 2; in *B* 3*b*^{1.2}; deportatur ex h. *B* 1*a*. w) *ita pr. m. C* 1*a*; decretum *B cum C* 2*a*. *b*. x) in *B* 3*b*^{1.2}. y) *ita B* 1*a*. 2. 3*b*^{1.2}. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. 3*a*; qu(ibus trucida *m. al. in ras.*)tus *B* 1; quibus tr. *B* 3*a*. z) parvo *B* 1. 1*a*. a) *ita pr. m. C* 1*a*. b) beatis *pr. m. B* 2; beatorum martyrum *B* 3*a*; martyr *om. B* 1. 1*a*. c) *ita B* 2. 3*b*^{1.2}; H:c *m. al. corr.* Hoc *B* 1; Hoc *B* 3*a*; Haec — creditur *om. C*. d) *ita B* 2. e) Octobrum *pr. m. B* 3*b*². f) in — dicitur *om. C* 1*c*. g) e *pr. m. B* 2. h) humatus (*B* 3*a*).

Cap. 21. a) sacerđ *B* 2; sacerdos *rell.* b) *ita pr. m. C* 1*a*; oratorio *B* 2. 3*b*² (*pr. m.*); oratori(i *m. al. in ras.*) *B* 3*a*. c) *ita pr. m. C* 1*a*. 3*a*; fungebatur *rell.* d) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*b*. 3*a*; officium *pr. m. C* 2*a*; officio *rell.* e) cogn(ovit *m. al. in rasura*) *C* 1*a*; cognitum *C* 3*a*. f) fuisse *B* 1. 1*a*. 3*b*^{1.2}; refulsisse *plerique C*; refucsisse *pr. m. C* 1*a*; refulcisse *pr. m. C* 2*a*. *b*. g) loco (*B* 3*a*). h) rumur *pr. m. B* 2. i) circuito *pr. m. B* 2; circuitum *pr. m. B* 3*b*². k) :ius *m. al. corr.* illius *B* 1, *et sic C* 2*a*. *b*. *c*. *d*; eius *B* 1*a*. l) Et *m. al. in ras. B* 1; Qui *B* 1*. 1*a*. m) *ita B* 1*. 1*a*. 3*b*¹. *C* 2*a*. *b*. *c*; huius *m. al. in ras. B* 1. *C* 1*a*; *eras. B* 3*b*². n) martyres *pr. m. C* 1*a*. o) *ita B* 1*a*. 2. 3*b*¹; venerand: *m. al. corr.* venerandum *B* 1; venerandi *B* 3*a*. *b*². p) *ita B* 1 (? *pr. m.*). 1*a*. 3*b*². *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*; orationes *B* 2; orationem *B* 3*a*; *m. al. corr.* oratorium *B* 1. q) multam turbam (*B* 3*a*). r) *ita pr. m. B* 1. 2; dedentos *B* 1*a*; detentos *rell.* s) *ita B* 2; cl::dis *m. al. corr.* claudis *B* 1. 1*a*; claudos *B* 3*b*¹ *et pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; in claudis (*sic rell.*) *redit C* 3*b*. t) *om. B* 2; silicet *pr. m. C* 1*a*.

1) *Passio I, c.* 36: ultio divina gladiatorem perculit suum. Nam publice spiritalibus flamis adhustus, quarto die de corpore mugiens est avulsus. 2) *Frulandus I,* 43, *addit*: Sed non luit hoc ipse solus. Nam omnis illius subsequens parentela, unius cruris claudicatione debilitata antecedentis culpae portat adhuc indicia. 3) *Villae nomen auctor I. minime attulit.* 4) *Passio I, c.* 36: Quo reperto, studiose transtulit in oratorium. 5) *Auctor I, c.* 45, *ad* V. Nonas Octob., *martyrium rettulit et nescio an Ursinus sepulturam diei* VI. Non. Oct. *attribuens hunc pro insequenti habuerit; cf. supra p.* 254. 6) *Annos Ursinus addidit.* 7) *Passio I, c.* 37: Presbiter vero deserviens in oratorium, — — in nocte sepius ad ostium lumen vidit mirificum ultra solitum.

dedit[a], caecis[b] lumen tribuit, obsessus[c] a demonibus mundavit multisque[d] virtutibus in[e] huius loci venerando[f] habitaculum[g] aemicuit. Hoc itaque eiusdem ecclesiae adtestatur[1] sacerdus[h]. Nam et huius sacerdoti[i] minister clericus, ipsius ecclesiae custus[k], quadam nocte latrocinium passus, ita ut ab[l] latronibus omnem[m] substantiam suam fuisset[n] ablatam[o]: inter quam caligolam[p], inquiunt, beati martyres[q], quam pro reverentia sibi reservaverat[r], habebat absconditam[s]. Quam latro nesciens[t] secum portavit[u]. Qui mature[v] ab oraturio[w] consurgens, ad[x] domicilium suum pergens, invenit omnia sua furata. Festinus[y] pergit ad huius viri Dei[z] sepulchrum, deprecans, ut ei[a] redderet[b], quod furtim[c] perdiderat. Nam tota illa die et sequenti[d] nocte in oratione ad eius tumulum[e] ieiunans et psalmodia[f] insistens[g] adstetit[h]. Cum vero, expleta[i] oratione, ad[k] suam cellolam[l] remeasset, omnia que[m] perdiderat, nihil ex eis deminuto[n], cum caligola[o] beati martyris[p] salvam[q] invenit. Domnus[r] vero latronis[s] pro[t] servo iure[u] iuraverat[v], nequaquam hoc malo[w] egisset[x]; reversus domo[y] protinus finivit[z] vitam. Servus vero scelus quod fecerat male[a] consummavit[2].

Passio I, c. 37. (22). Tunc magis[a] magisque fama sanctitatis[b] beati[c] martyris[d] late[e] prorupit, que[f] paulo[g] post ea quae gesta[h] sunt Ebruino[i] non latuit[k]. Quod[l] audi-

II. Capp. 21. 22. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c.* 37).

Cap. 21. a) reddidit *B* 3b^2. b) cecos *B* 1*a*. c) *ita pr. m. B* 2; obsessis *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; obsessos *rell.* d) que *om. B* 1. 1*a*. e) h. l. in *C* 2*a*. *b*; in *om. B* 3$b^{1.2}$. *C* 2*c*. *d*. f) venerandi *B* 1; veneranti *B* 1*a*; vaenerando *B* 2. g) *ita B* 3b^1 *et pr. m. C* 1*a*; habitaculo *plerique C*; habiculum *m. al. corr.* habitaculum *B* 2; habitacul: *m. al. corr.* habitaculum *B* 3b^2; habitu(?) lumen *m. al. corr.* habitaculo divina lux *B* 1; habitu lumen *B* 1*a*; habitaculo lumen *B* 3*a*. h) *ita B* 1; sacerdos *rell.* i) sacerdotis (*B* 3*a*). *C.* k) austeram qui ad con(m)endatc *pro verbis* c. q. n. *C* 2*a*. *b*. *c*; *haec om. C* 2*d*. l) *ita B* 1. 1*a*. 2. *C* 1*a*. 2*b*. *c*. *d*; ad *B* 3b^1; a *rell.* m) *ita B* 2 (*pr. m.*). 3$b^{1.2}$. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *c*; òmnis subetantia sua *rell.* n) fuisset *pr. m. corr.* habuisset *C* 2*a*, *et sic C* 2*b*. *c*; : : fuisse *B* 3b^1. o) *ita B* 2 (*pr. m.*). 3$b^{1.2}$. *C* 2*a*. *b*. *c*; ablata *rell.* p) *ita B* 2; calicolam *pr. m. B* 1 (?). *C* 2*a*. *b*; calicola *B* 1*a*; galliculam *B* 3*a*; calligulam *B* 3b^1; caligulam *B* 3b^2 *et m. al. in rasura C* 1*a*. q) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*; marty(i)ris *rell.* r) reservaverit habebat *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*. *c*; servavera:t (*ras.* n) ˙abebat *B* 2; reservatam (reservata *B* 1*a*) erat habuerat *B* 1. 1*a*; servaverat h. *C* 1*e*. e^*. 2*d*. s) abscondita *B* 1. 1*a*. t) ne:-sciens *B* 2; nescienter *B* 3*a*. u) portabit *pr. m. B* 2. v) maturae *B* 3*a*. b^2; maturius *B* 2. w) *ita pr. m. C* 1*a*; oratione *B* 3b^2; stratu suo *B* 1; statu suo *B* 1*a*; oratorio *rell.* x) ad — pergens *om. B* 3$b^{1.2}$; ad omicilio suo *pr. m. B* 1 (*non B* 1*a*). y) que *add. B* 2. *C* 2*d*. z) *om. B* 1. 1*a*. a) *om. B* 1. 1*a*. b) redderit *pr. m. B* 2. c) *ita B* 1*a cum rell.*; furt: *pr. m. B* 1; furti *pr. m. B* 1•. d) sequente *B* 2 (*pr. m.*). 3*a*. *C* 2*d*. e) tumulo *pr. m. B* 1 (*non B* 1*a*). f) psalmodiis *B* 3*a*; psalmodie *B* 3b^1; psalmodio *C* 2*a*. *b*. g) insistans *B* 1*a*. h) adstabat *C.* i) exspecta *B* 1*a*. k) a *pr. m. B* 2. l) *ita B* 1. m) quae *m. al. in rasura C* 1*a*. n) *ita B* 1. 1*a*; deminutum *B* 2. 3b^1. *C* 1*a*. 3*a*; diminutum *rell.* o) cali(gu *m. al. in rasura*)la *B* 1. *C* 1*a*; gallicula *B* 3*a*; calice *C* 2*a*. *b*. p) martyres *pr. m. C* 1*a*. q) *ita B* 2. 3*a*; salv: *m. al. corr.* salva *B* 1; salvum *B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. r) *ita C* 1*a*. 2*a*. *b*; Dominus *rell.* s) latrones *pr. m. B* 3b^1; *om. B* 3*a*; qui *m. al. add. B* 3b^2. t) pro s. *om. B* 1. 1*a*. u) *ita B* 1*a cum rell.*; *om. B* 3*a*; *eras. B* 3$b^{1.2}$; qui *m. al. in litura B* 1. v) quod *m. al. add. B* 1. *C* 1*a*, *habent B* 3*a*. *C* 1*c*. 2*c*. *d*. 3*a*. *b*; ut (*m. al. corr.* quot) *add. B* 2. w) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; malum *rell.*; quod *add. B* 1*a*. x) gesset *pr. m. B* 2. y) *ita pr. m. C* 1*a*. 2*a*. *b*; domum *rell.* z) *corr.* v. f. *B* 1, *et sic B* 3b^1. a) malum *pr. m. B* 3b^2.

Cap. 22. a) *ita B* 1*a*. 3*a*. *C*; *alterum* magis *m. al. add. B* 1. 2; magis ac magis *B* 3$b^{1.2}$. b) sanctitates *pr. m. B* 2; *om. B* 1. 1*a*. c) eiusdem bati (!) *pro* b. *B* 2. d) martyres *pr. m. C* 1*a*. e) m. longe lateque prorupit *B* 1. 1*a*. *C* 1*e*. e^*; latebro rupit *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. f) qui *B* 3*a*. g) p(au *m. al. in ras.*)lo *B* 1; pullum *m. al. corr.* paulolum *B* 1^*; cum *m. al. corr.* dum *B* 2. h) *ita C* 1*c cum B*; iussa *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*; visa *C* 1*e*. e^*; videri ceperunt E. *C* 4. i) *ita pr. m. B* 1; Ebriono *B* 2; Ebroino *rell.* k) *ita B* 1*a cum rell.*; latu: : *m. al. corr.* latuerunt *B* 1. 3b^2. l) *ita B* 1. 1*a*. 2; Quo auditum *B* 3b^1; Quo audito *rell.*

1) *Et testimonium sacerdotis et sequens miraculum ab Ursino conficta sunt.* 2) *Passio I, c.* 45: Cumsummatum martyrium sancti Leodegarii.

tum, nuntio[a] misit occulte[b], qui hoc inquereret[c.1] studiose[d] et sibi vera[e] nuntiaret[f]. Qui[g] nuncius[h] iussis eius[i] obtemporans[k], ad eius[l] accessit tumulum[m] et interrogans[n] a custode dedicit[o], ubi[p] sancti[q] corpus requiescerit[r], sed accedens orationem[s] distulit incumbere, quin potius[t] dispiciens[u] humum[v] pede[w] percussit et stulte[x] loquitur, dicens, eo quod nesciret virtutem[y] Dei: 'Etenim[z] mortuus[a]', inquid, 'virtutes nequaquam faciet'. Nam[b] miser reversus, priusquam nuntiaret huic[c], a quo missus fuerat, in[d] semet ipso cognovit[e], quantum sanctus martyr virtutibus polleret[f]. Dum[g] vero iter caperet[h], ilico[i] vitam perdedit[k] et ei[l], a quo missus fuerat[m], minime renuntiavit. His itaque cognitis[n], Ebroinus[o] tacete[p] corde[q] retenebat et tremens[r] intra se verecundie[s] praeter coniugem[t.2] minime[u] manifestare audebat[v], ne forte[w], crescente gloria[x] martyris, sua[y], qui talem[z] lumen extinguere cupiebat, esset[a] deminuta[b] in populis. Nam[c] his spatiis[d] dierum[e], quantum ille miser[f] hoc[g] bonum latere cupiebat, tantum[h] magis ubique[i] rumor[k] virtutum superdictarum[l] beati martiris dilatata[m] radiebant[n].

II. Cap. 22. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 37).

Cap. 22. a) *ita C* 1*a*. 2*a*. *b*; nunt(c)ium *rell.* b) occultae *B* 2; hocculte *B* 3b^1; oculte *C* 1*a*. 2*a*; ocultę *C* 2*b*. c) *ita pr. m. B* 1; inquirerent *B* 1*a*; inquirerit *pr. m. B* 2; inquirens *rell.* d) studiosi *pr. m. B* 2. e) visa *B* 1. 1*a*. f) adnuntiaret *B* 1 (*non B* 1*a*). g) Quia *B* 2, *corr.* h) nuntius :usis (*m. al. corr.* iussis) *B* 2; non citius ius *m. al. corr.* nontius iussis *B* 3*a*; nuncius iussit *B* 3b^1. i) illius *m. al. in ras. B* 1; *om. B* 3$b^{1.2}$. k) *ita B* 1*a*. 2; obtemperans *rell.* l) e:s *pr. m. C* 1*a*. m) tumul: *pr. m. B* 3b^2. n) interroga(ns *m. al. in ras. maiore*) custod(ē *m. al. corr.*) *B* 1; interrogatus a c. *B* 1*a*. o) *ita B* 1; dicit *corr.* didicit *B* 2. p) *om. C* 2*a*. *b*. *c*. q) *ita B* 3b^1. *C*; s̄c(m *m. al. in ras.*) *B* 2; sanctum *B* 3*a*. b^2; martyris *B* 1. 1*a*. r) *ita pr. m. B* 1; requìesceret *rell. B et C* 3*a*; requiescit *rell. C.* s) *ita B* 2. *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*; oratione *B* 1. 1*a*; orat(c)ioni *rell.* t) superbus *add. B* 2. u) dispiens *m. al. corr.* despiciens *B* 2. v) umere (?) *m. al. corr.* humum *B* 1; humerum *B* 3b^1. w) *om. C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. x) stultiloquio d. *B* 1. 1*a*; st. loquutus est d. *B* 3*a*. y) virtutes *B* 1. 1*a*; virtutum *pr. m. corr.* virtutem Dei *B* 2; :virtutem, *ras.* d *C* 1*a*. z) hic *add. B* 2. a) i. m. *B* 3*a cum C* 2. 4. b) Qui *m. al. in ras. B* 1; ipse *add. B* 2. c) *om. C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. d) a *B* 3$b^{1.2}$. e) agnovit *B* 2. f) pollerit *pr. m. B* 2. g) Cum *B* 2. h) carperet *B* 1 (*m. al. in litura*). 1*a*. 3b^1. i) ille *C*. k) *ita B* 1; perde:::: *pr. m. B* 2; pddit (*sic*) *B* 3b^1. l) *om. B* 3*a*. m) *om. B* 3b^1. n) cognitus *C* 2*a*. *b*. o) iniquissimus *add. C.* p) *ita pr. m B* 2; tacite *B* 3*a*. *C* 3*a*; tacitus *B* 1. 1*a*; tacito *B* 3b^2; tacita *B* 3b^1; tote *pr. m. C* 1*a*; cecitatem *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*; tacito *rell. C.* q) cordis *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. r) tenens *B* 1. 1*a*. s) verecundiam *B* 1*a*; verecunde *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (1*e*). 2*a*. (4); verecundę *C* 2*b*. t) coniuge *B* 1*a*; coniugi *C*. u) *ita B* 1; minimae *B* 2; nemine *B* 3$b^{1.2}$ (*pr. m.*); nemini *B* 1*a*. 3*a*. b^2 (*m. al.*). *C*. v) audebat — crescente *om. B* 2. w) furte *B* 3*a*. x) gloriam *B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. y) sui *B* 3$b^{1.2}$; suae quae *B* 2; suam *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a* (*pr. m.*). *b*. z) *ita B* 1. 1*a*; tale *rell.* a) esse *B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. *C* 2*a*. *b*. *c*. b) *ita B* 1*a*. 2; dim. *rell.* c) *ita B* 1*a cum rell.*; Sed *m. al. in ras. B* 1. d) paucis *B* 2. e) die:::rum quantam *pr. m. B* 2. f) ille b. m. (misser *B* 1*a*) (*om.* hoc) *B* 1. 1*a*. g) malum *add. C* 2*a*. h) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*; tanto *rell.* i) *om. B* 3*a*. k) rumur *pr. m. B* 2. l) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*; supradictarum *rell.* m) *corr.* dilatatus *B* 3b^2, *et sic B* 1 (us *fortasse in litura*). *C* 1*c*. 3*b*. 4 (*non B* 1*a*); dilatatus *m. al. corr.* dilatata *B* 3*a*; dilata *C* 1*a*. 2*a*. *b*; dilatator *C* 3*a*. n) *ita B* 1*a*. 2; radiabat *B* 3*a*; radiabant *rell.*

1) *Passio I, c.* 37: Igitur Ebroinus audita non credit; unum ex suis fratribus (nuntium *Urs.*) ad verum cognoscendum direxit. Sed cum ad sepulcrum martiris Leudgarii cervice rigida, ubinam Leudgarius iaceret, inquireret, et cecus (*non custos*), qui visum receperat: 'Huic in virtutibus Dei sanctus quiescit', dicere et ipse, receptum lumen, deserviret, hoc nullatenus credidit, sed superbia tumidus, dum rediret, in limine pedem inpinxit *et q. s.* 2) *Coniugem Ursinus excepit. Passio I, c.* 37: Iubebat enim minando abscondere, quod Christus dominus ad confortandum incredulus ad gloriam sui martyris — — dignatus est demonstrare.

(23). Transactum[a] vero spatium poene[b] annorum trium[1], semper[c] lugiendus[d] Ebruinus[e], qui[f] hanc[g] lucernam nisus[h] fuerat extinguere, sermo divinus in eodem inpletur. Nam quia[i] gladiis[k] multus[l] interimit[m], percussus gladio[2] et[n] ipse periit[o]. Infelix ac[p] miser, qui[q] tantis honoribus[r] sublimatus[s] in tribus mundi partibus dilatata[t] fama industriae suae pollebat inter homines[u], quoniam[v] noluit[w] suis inimicis Dei mandatum[x] inplendum[y] indulgentiam tribuere, eos vero ulciscendo multis[z] ad[a] regna caelorum fecit[b] habere[c]. Quam ob rem[d] verendum[e] valde est, ut qui tantos sacerdotis[f] ac proceris ultionis sui[g] crudelitate[h] interimit[i], se[k] potius aeterna[l] poena praeparasset et tam excelsa[m] quam[n] nullus Francorum habere meruit[o] gloria[p] perdedisset[q] et beatam[r] vitam, quam[s] per patientiam adipisci quieverat[t], amisisset[u]. Sed postquam infelex Ebroinus vitae finem dedit, quod invidia[v] ductus de Dei[w] servo[x] absconderat[y], magnis[z] laudibus[a] longe lateque percrebuit[b].

Passio I, c. 39. (24). Tunc perlatum est cum laude in palatio[a], quod multis diebus ab emulo[b] latuit absconso[c]. Erat enim[d] ibi multitudo magnorum maxima[e], episcoporum scilicet ac procerum. Qui dum conlationem[f, 3] de sancto martire inter se haberent et admirarentur[g], quod de[h] eo audiebantur[i], tunc vir[k] vitae sanctitatis[l] Anso-

II. Capp. 23. 24 *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 38. 40).

Cap. 23. a) Transactus *m. al. corr.* Transacto *B* 1; Transacto v. spacio *B* 1*a*. 3*a*. b) *ita B* 2. 3*a*. *C* 2*a*; pęne *B* 1 (*pr. m.*). c) h:: *add. B* 1 (*pr. m.*); hoc *add. B* 1*. 1*a*. d) *ita C* 2*a*. *b*; legendus *pr. m. B* 2; lugendus *rell.* e) *ita B* 1; Ebroinus *rell.* f) qu(i *in litura*) *C* 1*a*; quam (?) *pr. m. C* 2*b*. g) veram *add. B* 2. h) ausus *B* 1. 1*a*. i) qui *corr.* quia *B* 3*a*; qui *B* 1. 1*a*. k) gladio *B* 1*a*; gladius *C* 2*a*. *b*. l) *ita pr. m. B* 2; multis *pr. m. B* 1; multos *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. m) *ita B* 1. 1*a*; interimerat *B* 2; interemit *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. n) *om. B* 2. 3*a*. o) peri::t *m. al. corr.* periret *B* 2. p) et *B* 3*a*. q) quae *pr. m. B* 2. r) humoribus *pr. m. B* 2. s) supplimatus *pr. m. C* 2*a*. t) dilata *B* 1. *C* 2*a*. *b*; dalatata *B* 1*a*; dilatatam famam *B* 2. u) hominis *pr. m. B* 2. v) quo *B* 3*a*. w) in *add. B* 1 (*eras.*). 1*. 1*a*. x) mandat: *pr. m. B* 1. 1*; mandato *B* 1*a*. y) *ita B* 2. *C* 1*a*. 2*a*. *b*; implendum *B* 3$b^{1.2}$. *C* 2*c*; in(m)plendo *rell.* z) multos *B* 1*a*. 3*a*. a) in *B* 1. 1*a*. b) recessit *pr. m. B* 2. c) *ita B* 2 (*pr. m.*). *C*; (introi *m. al. in ras.*)re *B* 1; ambulare *B* 1*a*; abire *B* 3*a*. $b^{1.2}$. d) Quam urbem *pr. m. B* 2. e) virendum *pr. m. B* 2; credendum *m. al. in ras. B* 1; verendum *B* 1*. 1*a*. f) *ita B* 2 (*pr. m.*); sacerdotes ac proceris *pr. m. C* 1*a*; sacerdotes ac proceros *B* 1*a*; sacerdotes ac proceres *rell.* g) *ita pr. m. B* 2; su(a)e *rell.* h) crudelitati *pr. m. B* 1; crudelitatem *B* 1*a*. 3b^{1}. i) *ita pr. m. B* 1; interemmit *pr. m. B* 2; interihimit *B* 1*a*; interemit *rell.* k) Sed, *ras.* d *B* 1; sibi *B* 3*a*. l) aet. p. praeparaverant *B* 1*a*; (ad *add. B* 3b^{2}) aeternam poenam p. *B* 3*a*. b^{2}; poenam parasset (: parasset *C* 1*a*) aet. *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*a*. *b*; p. praeparasset aet. *C* 1*c*; praeparasset ad poenam aet. *C* 4. m) excelsam *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. n) qua *B* 1*a*. o) potuit *B* 1*a*. p) *ita B* 1 (*pr. m.*). 3b^{1}; gloriam *rell.* q) *ita B* 1; perdidi *B* 1*a*; perdidisset *rell.* r) beatum *pr. m. B* 2. s) q: (*littera rasa*) *m. al. corr.* quae *C* 1*a*. t) *ita pr. m. B* 2. *C* 1*a*; qui evenerat *C* 2*a*. *b*; quiverat *rell.* u) amisit *B* 1*a*. v) invidi(a)e *B* 1. 1*a*. w) *om. B* 2. x) servum (?) *pr. m. B* 2. y) abscondi[t] *B* 3*a*; absconditus *B* 3b^{1}; abscondit: *B* 3b^{2}; absconderet *C* 2*a*. *b*. *d*; abscondi voluit *C* 2*c*. z) magis *C* 1*a*. 2*a*. *b*. *d*. 3*a*. *b*. a) laudibus — percrebuit *om. B* 2. b) percruput *B* 1*a*; percrepuit *B* 3*a*; crebuit *C* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*. *b*; crebruit *C* 2*c*.

Cap. 24. a) palat(c)ium *B* 1*a*. 3*a*. *C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. 4. b) aemolarum a. *pr. m. B* 2. c) *ita pr. m. B* 1; absconsum *rell.*; *desinunt C* 2*a*. *b*. *c*. *d*. d) *om. B* 2. e) maxime *B* 1. 1*a*; max. ep. *om. B* 3*a*; magn. ep. maxima *B* 2; maximorum *C*. f) conlaudationem *B* 1*a*; lacionem *pr. m. B* 2. g) admirentur *pr. m. B* 2; de his *add. B* 1*a*. h) :de *C* 1*a*. i) audieban::: *pr. m. B* 2; audiebatur *B* 3$b^{1.2}$; audiebant *B* 3*a*. k) *om. B* 3$b^{1.2}$; virtute *pro* v. v. *B* 1*a*. l) sanctitates *pr. m. B* 3*a*; sancti(tatis *in rasura*) *C* 1*a*.

1) *Annorum spatium iterum Ursinus addidit.* 2) *Passio I, c.* 37: prosiliens gladio eum percussit in capite. 3) *Hanc collationem ab ipso Ursino compositam esse probavi 'N. Arch.' XVI, p.* 588 *sq. Dolendum autem est Passionem I. hiare, deficiente codice A, neque auctorem C succurrere, quippe qui deinde locos ex ea non deprompserit nisi paucos.*

aldus[a] urbis[b] Pectavensis antestis[c] verbum intulit, dicens: 'Utinam[d] daretur mihi optio, quia notum est meum esse parentem[e] et ex parrochia[f] mihi[g] commissa[h. 1] ad honoris[i] processit[k] gratiam[l], vel eius corpusculum habere[m] meruissem mecum'. Ibi enim[n] aderat[o] Hermanacharius[p] pontifex, qui ei[q] successerat in[r] episcopatum[s] sui[t] Agustidunense[u] urbe, et ipse ait[v]: 'Iure[w] mihi[x] datur huius viri Dei[y] corpus, quoniam[z] iustum est, ibi eum requiescere, ubi fuit episcopus[a]'. Tunc etenim[b] Vindicianus[c. 2] praesul Adrabatensis[d], in cuius[e] fuerat diocise[f] interfectus, dicitur[g] respondisse: 'Nequaquam ita fiat[h], ut vos[i], sancti pontifices[k], locuti[l] estis; sed mihi donetur[m] facultas[n] huius beati[o] corpus habere[p], quoniam huic[q] loco datus est, in quo dignatur[r] requiescere'. Adstante[s] vero cunctorum turba[t] praesulum, decernentes, ut ieiunia[u] et[v] orationibus[w] in hoc conflicto[x] fierint[y], ut per hoc dignaretur Dominus ostendere, in cuius diocise[z] iure[a] deberetur[b] requiescere. Haec audientes, adquieverunt decretum[c], et facta oratione cum ieiunio, in[d] tribus parvis[e] epistolis definitione scripta[f], super altarae[g] positis[h], ut, transacta oratione[i], per eos[k] Dominus declararet[l], in cuius[m] sorte[n] hoc sanctum beati martyris[o] corpus-

II. Capp. 24. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 40).

Cap. 24. a) Ansualdus *B* 3*a*; episcopus *add. B* 1*a*. b) u. P. *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$; u. Pectavinsis *pr. m. C* 1*a*. c) antis : : tes *B* 3b^2. d) ut : na : *pr. m. B* 2. e) parentum *B* 1*a*. f) *ita B* 2. *C* 1*a*; pa : ru : : a *m. al. corr.* parrochia *B* 1; parocia *pr. m. B* 1*; parrocia *B* 1*a*; parochia *B* 3*a*. b^1. *C* 3*a*; parro : chia, *ras.* e *B* 3b^2. g) *m. al. suppl. B* 3*a*. h) commiss : *pr. m. B* 2. i) honores *pr. m. B* 2; mihi *add. B* 1. k) *ita B* 1*a*. 3b^1. *C*; procederet *m. al. in ras. B* 1; proce(deret *m. al. in ras.*) *B* 1*; procederet *rell.* l) grati(am quatenus *m. al. in ras.*) vel *B* 1; gratia *B* 2. m) habire *pr. m. B* 2. n) etenim *C*. o) erat *B* 1. 1*a*. p) *ita B* 1; Hermenacharius *B* 1*a*; Hemenecharius *B* 5; Ermenecharius *B* 3*a*; Ermencharius *B* 2; Ermecharius *B* 3$b^{1.2}$; Hermarius *C* 1*a* (*pr. m.*). *e. e**; Herminarius *C* 3*a*; Hermenarius *C* 3*b*; Hermerarius *C* 1*c*; Ermerarius *corr.* Ermenarius *C* 4. q) eius *B* 3$b^{1.2}$ (*pr. m.*). r) *m. al. in rasura C* 1*a*; : : in *C* 3*a*. s) *ita pr. m. B* 1 *cum C*; opiscopatum *B* 1*a*; episcopatus *rell.* t) suis *pr. m. B* 2; *om. B* 1. 1*a*. u) *ita B* 1. 3*a*; Augustudinense urbe *B* 1*a*; Augustidunense urbē (?) *pr. m. B* 3b^2; Agustidunensem urbem *B* 3b^1; Augustudunum qui et *B* 2; August(u? *m. al. in rasura*)dunens(is *m. al. in ras.*) urb(is *m. al. in ras.*) *C* 1*a*. v) *m. al. suppl. B* 2. w) Iuste *B* 1. 1*a*. x) mi(hi *m. al. add.*) *B* 1 (*non B* 1*a*). y) *ita B* 2. 3$b^{1.2}$. *C* 1*a*; sancti *C* 3*a*; D. *om. rell.* z) quod *B* 3$b^{1.2}$. a) ēp̄ : *pr. m. B* 2. b) *ita B* 1*a cum rell.*; quoque *m. al. in ras. B* 1. c) *ita B* 3*a*. *C* 1*c*. *e. e**. 3*a*; Vinditianus *C* 1*a*; Vincianus *B* 1. 3$b^{1.2}$. *C* 1*c*; Vintianus *B* 1*a*; Vincia *pr. m. B* 2; Vendicianus *C* 4. d) *ita B* 2. *C* 1*a* (*pr. m.*); Areba : tinsis (*ras.* n?) *m. al. corr.* Arelatensis *B* 1; Arebautensis? *pr. m. B* 1*; Arebantensis *B* 1*a*; Atrabatensis *B* 3*a*; Adrepatensis *B* 3$b^{1.2}$ (*pr. m.*); Adrepatinsis *B* 5. e) quibus *B* 3b^1; : : : : : : *m. al. corr.* cuius *B* 3b^2. f) *ita pr. m. B* 1; diocese *B* 1*a*; diocisi *B* 2; diocesi *B* 3*a*. $b^{1.2}$; diucese *pr. m. C* 1*a*. g) dicetur *pr. m. B* 2. h) *m. al. corr.* fiet *B* 1, *et sic B* 3*a*. *C praeter C* 1*e*. *e**. i) *om. B* 1. 1*a*. k) pontificis *pr. m. C* 1*a*. l) locutus est *pr. m. B* 2. m) debetur *B* 1. 1*a*. n) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$. 5 *cum C*; *om. B* 1. 1*a*. 2. o) viri *add. B* 3*a*. p) habire *pr. m. B* 2. q) huc *B* 3*a*. r) dignatus *B* 1*a*. s) adstantes *B* 2. t) turba : *B* 1. u) ieiuniorum *B* 3b^1; ieiuna : : : : : *pr. m. B* 3b^2. v) *om. B* 2. w) *ita pr. m. B* 1. 3b^2. *C* 1*a*; orationes *rell.* x) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*. *e*; confleto *pr. m. B* 2; conflictu *B* 3*a*; conflictum *B* 3$b^{1.2}$. y) fierit *B* 1, *corr.* z) *ita pr. m. B* 1; diocisi *B* 2; diocesi *B* 1*a*. 3$b^{1.2}$; diocessim *B* 3*a*; diucesse *pr. m. C* 1*a*. a) ver *m. al. corr.* vere *B* 2; *om. B* 3$b^{1.2}$. b) *ita B* 1*a*; deberet *rell.* c) decreto (*B* 3*a*). d) *ita C* 1*c cum B*; et *C* 1*a*. 3*a*. *b*. 4. e) pariis e͞blis *pr. m. B* 3b^2. f) *ita B* 1*a cum rell.*; script : : *m. al. corr.* scriptas *B* 1, *et sic B* 3b^1; scriptur : : *pr. m. B* 1*. g) alterae (?) *pr. m. B* 1. h) pos(uerunt *m. al. in ras.*) *B* 1; positis *B* 1*. 1*a*; : : positis (*ras.* in?) *B* 3b^2. i) oratione̅ (?) *pr. m. B* 2. k) *m. al. corr.* eas *B* 1. 3b^2, *et sic B* 2. 3*a*. *C*. l) declaret *B* 1*a*. m) cus *pr. m. B* 2. n) sortem *B* 3*a*. o) martyres *pr. m. C* 1*a*.

1) *Vide supra c.* 3. *Leudegario Dido episcopus Pictavensis parens erat neque vero Ansoaldus. Ceterum auctor altercationem inter Pictavos et Turones de corpore S. Martini ante oculos habuisse videtur; cf. Greg., H. Fr. I,* 48. 2) *Vindicianus episcopus a.* 673/4. *chartae Choneberti abbatis monasterio Maricolensi concessae et paulo post epistulae Amandi subscripsit; cf. Pardessus II, p.* 156. 166.

culum perveniret. In crastina vero die[a], oratione completa ac missarum sollemnia consummata, unus ex ministris iussus a pontificibus manum incognita[b] subter[c] pallam[d] posuit et cognitio veritatis in manu[e] sua pervenit. Videntes cuncti, qui huic expectaculo[f] aderant[g], cognoscentes adclamaverunt Ansoaldi pontificis[h] esse iustitiam, quoniam huius regi[i] epistolae[k] apparuisse[l] declarabatur, quod veraciter teneretur.

(25). Iam tunc[a], sine ambiguitate[b] confirmato consilio, cuidam[c] viro[d. 1] Dei[e], abbatem[f] suum nominatum[g] Audulfo, ab[h] eodem beatum[i] martyrem olim nutritum, eiusdem[k] pontifex Ansoaldus iussit[2], ut festinus propter hoc sanctum[l] corpus pergeret et cum reverentia debita ipsum[m] usque solo[n] Pectavensis[o] deferret[p]; ut[q] ubi[r] prius inciperat[s] cultum Dei[t] exercere, ibi eius[u] lucerna omni tempore sui[v] luminis emicaret. Tunc vir Dei sancti[w] sui pontifices[x] iussis[y] obtemperans, gaudens cum festinatione perrexit ac pervenit ad locum, ubi sancti[z] requieverat[a] corpusculum. Quo[b] audientes qui inhabitabant[c] circuitum[d] loci[e] monachorum ceterorumque virorum ac mulierum[f], devotione magna conpuncti, festinantes[g] concurrebant[h] ad locum. Ubique[i], cum[k] sanarentur multi a languoribus[l] diversis, exultabant ac letanti[m] cum magnis laudibus et turba multorum canentium simul et flentium ipsius[n] sancti martiris, sicut iussum erat[o] a[p] glorioso domno[q] rege, promoverunt[r] hoc[s] sanctum corpus[s]. Ergo cum[t] iter[u] iam[v] pergerent, devulgatum est

II. Capp. 24. 25. *B* 1. 1*a*. 2 (*ad l.* 11). 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c.* 40).

Cap. 24. a) diæ orationem *pr. m. B* 2; (die *om.*) oratione *B* 3*a*. b) incognitam *B* 3*a*. b^{1}; *eras. B* $3b^{2}$. c) : sper *m. al. corr.* super *B* 2; subtus *B* $3b^{1.2}$. d) palam *B* $3b^{1}$; palla *C* 1*a*. e) manum suam *B* 2. f) *ita B* 2 (*pr. m.*). $3b^{2}$. *C* 1*a*. 3*a*; speculo *pr. m. B* 1; spectaculo *B* 1*a*; spectaculum *B* 3*a*. g) ad : erant *B* 2. h) pontif(icis *m. al. in ras.*) *B* 1; pontifex *pr. m. B* 1*; pontifices *B* 1*a*. i) *ita B* $3b^{1}$ *et pr. m. C* 1*a*; rei *rell.* k) epistol(a *m. al. in litura*) *B* 1. l) apparuisset *B* 3*a*. *C* 1*a* (*pr. m.*).

Cap. 25. a) *om. B* $3b^{2}$. b) ambiguitatae *B* 2. c) quendam *m. al. in ras. B* $3b^{2}$. d) vero *B* 1*a*. e) *om. B* 2. f) abbati suo *B* 1*a*. g) *ita B* $3b^{1.2}$. *C* 1*a* (*pr. m.*); nominato *C* 1*e*. *e**; cognominatum *B* 2; nomine *rell.* h) ab — nutritum *om. C* 1*c*. i) *ita pr. m. B* 1 beato martyrem o. nutrito *B* 2; beato marty(i)re olim nutrito (olem nutriti *pr. m. B* 1*a*) *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; beato martyre olim (*ita C* 4; olone *C* 1*a*; Leodegario *C* 3*a*. *b*; *om. C* 1*e*. *e**) nutritum (nutrito *C* 1*a*. *e*. *e**; enutrito *C* 4) *C*. k) *ita B* 1* (*pr. m.*). 2. $3b^{1}$. *C* 1*a* (*pr. m.*). *e*. *e**; (i *m. al. in ras.*)sdem *B* 1; idem *B* 1*a*; ei (*m. al. corr.* eius) idem *B* $3b^{2}$; isdem *B* 3*a*. *C* 3*a*. *b*. 4; eidem *C* 1*c*. l) (s. *om.*) c. perageret *B* 1*a*. m) ipsius *pr. m. C* 1*a*. n) *ita B* 2. $3b^{1.2}$ (*pr. m.*); solum *rell.* o) *ita B* 1. 1*a*. 2; Pectavinsis *pr. m. C* 1*a*; Pictavensis *B* $3b^{2}$. *C* 3*b*; Pectavense *B* 3*a*; Pictavense *B* $3b^{1}$. *C* 1*c*. 3*a*. 4. p) deferit *pr. m. B* 2. q) *m. al. in rasura C* 1*a*. r) *om. B* 2. s) *ita B* 1. 1*a*. $3b^{1}$. *C* 1*a*; inceperat *B* $3b^{2}$; incerat *B* 2; ceperat *B* 3*a*. t) *om. B* $3b^{2}$; Dei — *p.* 352, 11. noctae *om., spatio nullo relicto, B* 2. u) enim *B* 1*a*. v) suis *B* 1. w) D. a sanctis suis *B* 1*a*; D. iussis (sanctis *m. al. add.*) sui *B* 3*a*; s. sui: *B* $3b^{2}$. x) *ita pr. m. B* 1; pontificis *rell.* y) iussit *B* 1*a*. z) sanctissimi *B* $3b^{1}$; sanctum *B* $3b^{2}$. a) requiverat *B* 1*a*. b) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$ (*pr. m.*). *C* 1*a* (*pr. m.*); Quod *rell.* c) habitabant *B* $3b^{1}$. d) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*a*; (in *add. C* 1*e*. *e**. 3*a*. *b*. 4) circuitu *rell.* e) multitudo *h. l. add. C* 4, *post* monachorum *C* 3*a*. *b*; turbe *m. al. add. C* 1*a*; loca in c. turba mon. *C* 1*e*. *e**; loci monachi çeterique (v. *om.*) ac *C* 1*c*. f) mulierem *pr. m. C* 1*a*; mulieres *C* 1*c*; multitudo *add. B* 1*a*; catervae *postea add. B* $3b^{2}$. g) festinabant *B* $3b^{2}$. h) concurrentes *B* $3b^{1.2}$. i) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. *C* 1*a* (*pr. m.*); ubi *C* 1*c*. 4: Ibique *rell.* k) consanarentur *B* 1*a*. l) suis *add. B* 1*a*. m) *ita pr. m. C* 1*a*; l(a)etati *B* 3*a*. $b^{1.2}$; leti *B* 1. *C* 4; lactantes *C* 1*c*. 3*a*. *b*; letabantur *C* 1*e*. *e**. n) *om. B* $3b^{2}$. o) fuerat *B* $3b^{2}$. p) *om. B* 1*a*; *m. al. superscr. C* 1*a*. q) domino *B* $3b^{2}$. r) pro : moverunt *C* 1*a*. s) *om. B* $3b^{1.2}$. t) dum *B* 1. 1*a*. u) ita *B* $3b^{1}$. v) *om. B* 1*a*.

1) *Idem est, quo insistente Ursinus Passionem composuisse voluit, Audulfus abbas S. Maxentii.* 2) *Attamen v. paulo infra l.* 18: sicut iussum erat a glorioso domno rege. *Ex duplici opinione conclusi ea quae praecedunt ab Ursino excogitata, ea vero quae insequuntur ex Passione A deprompta esse; cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 589.

per itineris loca; coeperunt undique[a] sponte dextra levaque concurrentes[b] ex monasteriis, viculis ac villis, turba monachorum, clericorum[c] ac populi[d], cum crucibus[e], incensis cereis magnisque[f] suavitatum odoribus obviam procidentes[g]: tanta etenim[h] multitudo, ut vix quisquam accidere[i] possit[k] ad feretrum, ut, acceptis[l] cornibus, differre[m] possint[n] scapulis. Nam quisquam[o] quacumque deteneretur[p] infirmitate, etiamsi feretrum[q] accidens[r] tangere potuisset[s] manu[t], statim ad pristinam revertebatur sanitatem. Nulli etenim[u] negabatur sanitas[v], cum ex[w] fide tangeret huius feretri[x] operturii[y] fimbrias[z].

(26). Hec agendo perventum est Carnotino[a] parrochiam[b] in quodam[c] villa, cuius est[d] vocabulum Gaudiaco[e, 1], ubi erat puella quadam[f] nomine[g] Randinga[h], qui[i] ab annis septem in parentum domum[k] iacebat ceca, muta et paralitica. Sed[l] cum ablata[m] a parentibus ad feretrum beati martiris[n] fuisset, eadem nocte soporem[o] detenta[p] visum[q] vidisse dicitur, duos viros splendidos cum reliquis[r] sibi adsistentes[s] ante[t] eam stetisse[u]. Sed cum evigilasset et secum visionem miraret[v], et oculi eius reciperunt visum et pedes gressum et lingua locutionis[w] offitium, ita ut ipsa[x] exclamaret[y], dicens: 'Gratias tibi[z] ago, omnipotens Deus, quia[a] per sanctum martirem[b] Leudegarium[c] ad integram sanitatem restituta[d] sum'. Ab[e] hac laude erecta, omnibus[f] membris sana cum parentibus perrexit ad propria, longo[g] tempore postmodum victura[h]. Deinde cum in territurio[i] Toronici[k] civitatis[l] pervenis-

II. Capp. 25. 26. *B* 1. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 8. fimbrias, *c.* 40; *a l.* 9. in quadam, *c.* 42).

Cap. 25. a) itaque *B* $3b^{1.2}$. b) concurre::s *pr. m. C* 1*a*; concurrere *rell. C.* c) que *add. B* $3b^{2}$. d) ac puplicum *m. al. corr.* ac populi cum *C* 1*a*; per publicum cum *C* 1*c*; ac populorum c. *C* 1*e*. *e**; et populi c. *C* 4. e) cru::bus *C* 1*a*; cum *add. B* 1. 1*a*. f) *ita C* 1*e*. *e**. *cum rell. B*; magnisque suavitatibus *B* 1*a*; magnisque suavitatis *B* $3b^{2}$; magisque suavitate *C* 1*a* (*pr. m.*). 4; magnaeque suavitatis *C* 3*a*. *b*; c. et suavitatem *C* 1*c*. g) *ita pr. m. B* 1; procedentes *rell.* h) *ita B* $3b^{1.2}$ (*pr. m.*). *C* 1*a* (*pr. m.*). 3*a*; erat *h. l. add. B* 1. *C* 1*c*. *e*. 3*b*, *superscr. B* $3b^{2}$, *post* mult. *m. al. suppl. C* 1*a*; m. fuit ut *B* 3*a*. i) *ita pr. m. B* 1; accedere *rell.* k) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*; posset *rell.* l) accectis *B* $3b^{1}$. m) *ita B* 1. 1*a*; deferri p. s. *C* 1*a*; deferrent s. *C* 3*a*; deferre p. s. *rell.* n) possent *B* $3b^{2}$. o) quis quamque (?) cumque *m. al. corr.* quis quamquacumque *B* 1; quis qua quecumque *pr. m. B* 1*; quis quacumque *pr. m. C* 1*a*; quis quacumque *C* 3*a*. *b*. p) *ita C* 1*a*; teneretur *B* 1. 1*a* (*post* infirm.): detineretur *B* 3*a*; detinebatur *B* $3b^{1.2}$. q) *ita B* 1*a cum rell.*; feretro *B* 1. *C* 1*a*. *c*. *e*. *e**. 4. r) *ita pr. m. B* 1; accedens *rell.* s) potuissent *pr. m. B* 1 (*non B* 1*. 1*a*); tetigisset m. *B* $3b^{2}$. t) manus *B* 1*a*. u) enim necabatur *B* 1*a*. v) si *m. al. add. B* 1. w) *om. B* 1; :ex, *ras.* s *B* 1*a*. x) vestimenti *add. B* 3*a*; vestimento *add. B* $3b^{1.2}$; *non B* 1 *cum C.* y) opertori *pr. m. B* $3b^{2}$; coopertuii *B* 1*a*. z) fimbrium *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*.

Cap. 26. a) Carmotino *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*; Carnotina *B* $3b^{2}$; Carotino *B* $3b^{1}$; Caturnino *C.* b) parrotiam *B* 1*a*; parochia *B* 3*a*; parroechia *B* $3b^{2}$; parrachia *B* $3b^{1}$. c) *ita pr. m. C* 1*a*; quadam villam *B* 1*a*; quadam v. *rell.* d) v. est *B* 1*a*. e) Gaudicum *C.* f) *ita B* 1. 1*a*; qu(a)edam *rell.* g) *om. B* 1*a*. h) Redinga *B* 1*a*; Randanga *B* 3*a*; Randinca *B* $3b^{1.2}$; Radigna *C.* i) *ita pr. m. C* 1*a*; qu(a)e *rell.* k) *ita B* $3b^{1.2}$. *C* 1*a*; domu *B* 3*a*; domo *rell.* l) *om. B* 1. 1*a*. m) *ita B* 1. $3b^{1.2}$; oblata *B* 1*a*. 3*a et e corr. B* 1. $3b^{2}$; adlata *C* 1*a*. n) martyres *pr. m. C* 1*a*. o) *ita pr. m. B* 1; sopore *rell.* p) de:tenta, *ras.* n *B* 1. q) *ita B* 1*a cum rell.*; visum (sibi vi *m. al. in ras.*)disse *B* 1; visu vidisse *B* $3b^{1}$; v. vidisset *pr. m. B* $3b^{2}$. r) reliquiis *B* 1*a*; reliquias *B* $3b^{1}$; reliqu(i *in rasura*)s *C* 1*a*. s) adsistentos *B* $3b^{1}$. t) a. eam st. *om. C* 1*c*. u) stetissent *B* $3b^{1}$. v) *ita B* 1. $3b^{1}$. *C* 1*a*; miraretur *B* 3*a*. b^{2}. w) loquutionis *C* 1*a*. x) *om. B* 1. 1*a*. y) exclamare *B* $3b^{1}$. z) *om. B* 3*a*. a) qui *B* 1. ($3b^{2}$). b) tuum *add. B* 1*a*. c) *ita B* 1. 1*a*; Leod. *rell.* d) instituta *B* $3b^{1.2}$ *cum C* 1*a*. 3*a*. *b*. e) Ad hanc laudem *B* 1. 1*a*; ab hac (cla *m. al. in ras.*)de *C* 1*a*. f) hominibus *pr. m. C* 1*a*. g) longe *B* 1*a*. h) victora *B* 1*a*; victoria *B* $3b^{1}$. i) terreturio *pr. m. C* 1*a*. k) Thoronici *C* 1*a*; Turonici *B* $3b^{1}$; Toronicę *pr. m. B* 1; Toronize *B* 1*a*; Toronoce *pr. m. corr.* Toronice *B* 3*a*; Turonicae *B* $3b^{2}$. l) *om. B* 1 (*non B* 1*a*).

1) *Hodie Jouy (dép. Eure-et-Loir, arr. et cant. Chartres): cf. A. Longnon, 'Atlas historique de la France. Texte expl.' p.* 181.

sent[a] in viculo[b] vocabulo[c] Solnaco[d, 1], quo[e] prope aderat quedam mulier a demonio vexata[f]. Quo[g] audientes parentes eius, trahentes eam per brahia[h], coepit vocibus clamare, quia nolebat ad sancti[i] viri feretrum[k] accidere[l], sed invita[m] tandem peracta[n] ad[o] eius pervenit feretrum. Quae[p] cum[q] tetigisset paulolum huius[r] feretri vestimentum, mundata protinus est a demonio, et reversa[s] ad sensum proprium, magis circa feretrum adhuc[t] volebat adsistere, quia[u] adversarium[v] se[w] iterum metuebat arripere. Ex[x] quo iam[y] libera[z] facta se cernebat iam[a] sana[b].

(27). His itaque gestis, perventum est ad Toronus[a] urbe. Hoc audiens huius civitatis pontifex, qui tunc aderat[b], vir Dei Chrodbertus[c, 2], processit obviam cum choris psallentium[d], cum lampadibus vel omni honore[e] habeto[f]. Et[g] acceptum cum suis feretrum[h], per medium transiret civitatis, quadam[i] mulier[k] accusata pro morte viri sui, collo ac manibus[l] teneretur[m] catena, cum[n] traheretur a custodibus, exclamavit[o], dicens: 'Subveni mihi, beati[p] Leudaegari, quia innocens pro eo[q] falsis accusatoribus alligata[r]'. Cum hoc dixisset, illico confracta catena ex collo cecidit et manibus eandem[s] super feretro[t] proiecit et apparuit idonea[3], qui[u] fuerat absque[v] noxa[w] poena[x] punita[y]. Cum[z] vero idem pontifex cum magnis laudibus per suam parrochiam[a] hoc sanctum corpus deduxisset et introisset intra Pectavensem[b] solum, ad quam[c] erat distinatum, requievit paulolum in quendam[d] vicolum Hicu-

II. Capp. 26. 27. *B* 1. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 42).

Cap. 26. a) pervenisset *B* 1*a* (*pr. m.*). 3*a*. $b^{1.2}$. b) *ita B* 3$b^{1.2}$ *cum C* (*cf. l.* 18); vico *B* 1. 1*a*; vero (?) *m. al. corr.* vico *B* 3*a*. c) vocabolo *pr. m. C* 1*a*; vocabuli *B* 1; vocaluli *B* 1*a*. d) Solomnaco (*pr. m.* Solumnaco *B* 1*a*) *B* 1. 1*a*. e) *ita B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. *C* 1*a*; quae *B* 3*a*; quod *C* 1*e*. e^*; qui *rell.*; q. pr. *om. C* 3*a*. *b*. 4. f) vexate *pr. m. B* 1*a*. g) quod *B* 1*a*. h) *ita B* 1. 3b^1. *C* 1*a*. i) sanctum *B* 3$b^{1.2}$ (*pr. m.*). k) *post* f. 2 *litt. ras. B* 1. l) *ita B* 1 (*pr. m.*); accedere *rell.* m) invida *pr. m. C* 1*a*. n) *m. al. corr.* pertracta *B* 1. 3b^2, *et sic plerique C*; per aceta *B* 1*a*; peracta *m. al. corr.* coacta *C* 1*a*. o) *om. B* 3*a*. p) Quo *m. al. corr.* Quae *B* 1; Quae *pr. m. B* 1^*; Qui *B* 1*a*. q) que *add. B* 1. r) eius *B* 3b^2. s) revertit *B* 3*a*. t) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*a*. 3*a*. 4; *om. rell.* u) *ita B* 1*a cum rell.*; qu:a *m. al. corr.* quia *B* 1. v) *ita B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; (ab *m. al. suppl.*) adversariis *C* 1*a*; ab adversario *rell.* w) *m. al. suppl. B* 3*a*. x) Ex — sana *om. C* 1*c*. y) *om. B* 3*a*. z) liberam factam *B* 1*a*. *C* 4. a) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*a*. *e*; et *B* 1*a*; *om. rell.* b) sanam *B* 1*a*. 3*a*. b^2 (*non B* 3b^1).

Cap. 27. a) Toronos urbe *B* 1*a*; Turonis urbem *B* 3*a*. $b^{1.2}$; Thoronis (*ita pr. m. C* 1*a*; Turonis *C* 3*a*. 4; Thuroμo *C* 3*b*; Turonem *C* 1*e*; *om. C* 1*c*) urbem *C*. b) *ita C* 1*a*. *e*. e^*. 3*a*. 4 (*cf. l.* 1. *et p.* 352, 18); erat *rell.* c) *ita pr. m. C* 1*a*; Hrodbertus *C* 3*a*; Ruodbertus *C* 1*e*. e^*; Rotbertus *C* 3*b*; Bertus *B* 1. 1*a*. *C* 1*c*. 4; Berthus *B* 3$b^{1.2}$. 5; vir delbertus *pro* vir D. Chr. *B* 3*a*. d) sallentium *pr. m. C* 1*a*. e) honoris *B* 3*a* (*pr. m.*). f) habitu *B* 3*a*. *C* 1*a* (*pr. m.*). *e*. e^*; habitus *B* 3$b^{1.2}$. g) *om. B* 1. 1*a*; ut *B* 3*a*. h) cum *m. al. in ras. add. B* 1, *add. C* 3*a*. *b*. 4 *et m. al. C* 1*a*; et cum *add. C* 1*c*. i) *ita B* 1. 1*a*; qu(a)edam *rell.* k) cum *add. B* 3*a*. l) membris *B* 1; menbris *B* 1*a*. m) teretur *B* 1*a*. n) c. tr. a c. *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. o) exclavit *B* 1*a*. p) *ita pr. m. B* 1; beati Leodegarii *B* 3b^1; beate Leudegare *B* 1*a*; beate Leodegari (Leodegarii *B* 3*a*) *B* 3*a*. b^2. *C*. q) *ita B* 1*a*. 3*a cum C* 1*a* (*pr. m.*). 3*a*. *b*; pereo *B* 1. 3$b^{1.2}$. *C* 1*c*. 4; pro eo *om. C* 1*e*. e^*; a *add. B* 1*a*. *C* 3*a*. *b*. r) all. sum cumque hoc *B* 1*a*. s) eademque s. *B* 1*a*; Eadem s. *B* 3b^2. t) *ita pr. m. C* 1*a*; feretrum *rell.* u) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*; qu(a)e *rell.* v) asque *B* 1*a*. w) mora *B* 1. 1*a*. x) *ita B* 1. *C* 1*a*. *e*. e^*; p(o)ene *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*c*. 3*a*. *b*. 4. y) multata *m. al. in ras. B* 1; punita *B* 1^*; punienda *B* 1*a*. z) Dum *B* 3*a*. a) parochiam *pr. m. C* 1*a*. b) Pectavinsem s. *pr. m. C* 1*a*; Pictavensem s. *C* 3*b*; Pictavense s. (solo *B* 3$b^{1.2}$) *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*c*. *e*. e^*. 3*a*. 4. c) *ita B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C* 1*a*. 3*a*. *b*; quem (?) *pr. m. B* 1. d) *ita pr. m. C* 1*a*; in quendam viculum *C* 3*a*. *b*. b^1; in quondam viculum *B* 3b^2; in quodam viculo *rell.*

1) *Saunay (dep. Indre-et-Loire, arr. Tours, cant. Châteaurenault); cf. A. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' p.* 202. 2) *Chrodoberti episcopi Turonici, de quo v. SS. rer. Merov. IV, p.* 651, *nomen primus restitui, cum antea* Bertus *aliaque nomina depravata h. l. legerentur, unde vel L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, p.* 305, *unum eundemque episcopum male geminavit.* 3) *I. q. innocens. Cangius.*

rande[a,1] vocabulum[b]. Ubi obviam[c] occurrens[d] quidam[e] clodus[f,*], sed cum se[g] orationibus ad sancti viri[h] corpus in terra[i] proiecisset, statim sanus factus et super pedes suos erectus, ad propria est incolomis[k] reversus[l]. Tunc[m] audiens quedam mulier, a cuius manibus[n] ablata fuerat species propria[o], facti sunt eius digiti[p] curvi, ita ut medio infixissent[q] palmi[r], in tantum, ut ungues[s] in carnem[t] absconse a[u] se propriam[v] amiserant[w] virtutem. Ipsa[x] tamen[y] cum adpropinquasset ad[z] feretrum, invocatum[a] nomen Dei[b] et sancti martiris[c], directa[d] ad pristinam[e] sanitatem manu, gratias agens[f] Deo, reversa est ad[g] propriam[h] domum. Sed et[i] hoc non est silendum miraculum, quia[k] vir Dei Ansoaldus pontifex, audiens[l] sanctum adpropinquasse[m] iam corpus, velocem ministrum direxit[n], quae[o] ex Interamnis[p,2] villam[q] suam daret habundantiam vini, unde pauperes et vulgus reliquum[r], qui commitabantur[s] sancto corpore, habere potuissent ad refocilandum[t] se refectionem. Sed cum hoc fuisset actum[u], non multum[v] post spatium nuntiatum est, quod omnia vasa, qui[w] intra apotica[x], unde ipsum vinum exierat, poene[y] vacua remanserant[z], tam plena[a] esse videbantur, ut etiam superfluentia vina[b] in pavimento[c] deciderent, ipsa[d] tamen vascula plena remansissent.

*) binis sustentatus scabellulis *addit Frulandus II,* 16.

II. Cap. 27. *B* 1. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 42).

Cap. 27. a) *ita B* 1; Huicurande *B* 1*a*; Igorande *B* 3b^1; Ignorande *B* 3b^2. *C* 1*a* (*pr. m.*); Ignórandę *C* 3*a*; Exgoranda *B* 3*a*. b) erat *add. B* 1*a*. c) oviam *pr. m. B* 3b^2. d) occurrit *B* 3*a cum C* 3*a*. *b*; occurreret *pr. m. C* 1*a*. e) quidem *B* 1*a*. f) c(lau *m. al. in ras.*)dus *B* 1; claudus *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. g) in *m. al. add. B* 1. h) *om. B* 1. 1*a*. i) terram *B* 1*a*. *C*. k) incolomes *B* 3b^1. l) reversa *B* 1*a*, *corr.* m) Hoc *B* 1. 1*a*. n) manus *pr. m. B* 3b^2. o) et *add. B* 3*a*. p) ingeni *B* 3*a*. q) *ita pr. m. B* 3b^2; fixissent *m. al. corr.* defixi *B* 1; fi(x *in rasura*)issent *B* 1*a*; infixi essent (esset *pr. m. B* 3b^1) *B* 3*a*. b^1 (*e corr.*). *C* 1*a*. 3*a*. *b*. 4; infixae essent *C* 1*c*. *e*. r) *ita pr. m. C* 1*a*; palmo *C* 3*a*. *b et m. al. C* 1*a*; palm(a)e *rell.* s) unguens *pr. m. B* 1. t) *ita pr. m. C* 1*a*; carne *rell.*; essent *add. B* 1. 1*a*; absconditi *B* 3*a*. u) *ita B* 3b^1. *C* 1*a*. 3*a*; a se *om. rell.* v) propria *pr. m. B* 1; :::propria *pr. m. B* 3b^2. w) amiserat *B* 1; ammiserat *B* 1*a*; amitterent *B* 3b^1; amiterent *B* 3b^2; amitterant *C* 1*c*; amiserunt *C* 3*a*; amiserint *C* 3*b*. x) ipse *pr. m. C* 1*a*. y) etiam *B* 1*a*. z) *om. B* 1*a*. a) *ita pr. m. B* 1; invocasset n. *B* 1*a*; invocato nomine *rell.* b) Domini *B* 1. 1*a*. *C* 1*c*. *e*. e^*. c) martyres *pr. m. C* 1*a*. d) directam *B* 3*a*. *C* 3*a* (*pr. m.*). *b*. e) pristinum *B* 1*a*. f) age *pr. m. B* 3b^2. g) *pr. m. superscr. B* 3b^2; *om. B* 3*a*. b^1. h) proprium *B* 1*a*. i) *om. B* 3*a*. k) quod *B* 1. 1*a*. l) a. iam s. a. c. *B* 3b^2. m) adpropinquasset *B* 3$b^{1.2}$. n) dir(ex *m. al. in litura*)it *C* 1*a*. o) *ita pr. m. C* 1*a*; qui *rell.* p) qui ex tramnis *B* 1; qui extra, *spatium c.* 5 *litterarum vacat B* 1*a*; qui ex Interammis *pr. m. B* 3b^2; quia inter *B* 3*a*. q) villas| suā *corr.* villa sua *C* 1*a*, *et sic B* 1*a*. r) *ita B* 1*a cum rell.*; reliq:um *pr. m. B* 1; reliqueum? *pr. m. B* 1*. s) *ita B* 1; committabantur *B* 1*a*; conmittabantur *B* 3b^1; comitabantur *rell.*; cum *add. codd. praeter B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*a* (*pr. m.*). t) refocilandam *B* 1*a*. u) factum *pr. m. corr.* actum *B* 3*a*. v) post m. sp. *B* 1. 1*a*; multo post spatio *B* 3*a*. w) *ita B* 1. 1*a*. 3b^1. *C* 1*a*; qu(a)e *rell.* x) *ita B* 1*. 1*a*; apot:ca *pr. m. B* 1; apothicam *pr. m. C* 1*a*; apothecam *B* 3*a*. $b^{1.2}$. y) paene *pr. m. B* 1; penae *B* 1*a*. z) remanserunt *B* 3*a*; remanserant — vascula plena *om. C* 1*e*. e^*. a) plene essent *pr. m. C* 1*a*. b) vini *B* 3*a*. b^1. c) *ita B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. *C*; pavimenta *B* 1; pavimentum *B* 3*a*. d) ipse *B* 3b^1.

1) *Ingrandes vicus ad Vienne fl. situs (dép. Vienne, arr. Châtellerault, cant. Dangé)* Fines *a Romanis appellabatur, atque J. Havet, 'Igoranda ou Icoranda frontière, note de toponymie Gauloise' ('Revue archéologique',* 3. *series XX,* 1892, *p.* 170 *sqq.* = *'Oeuvres' II, p.* 59 *sqq.), probavit, nomen gallicum re vera ad locum spectare in finibus duarum dioecesium positum.* 2) *Antran (ib., cant. Leigné-sur-Usseau); cf. A. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' p.* 184.

(28). Post haec[a] vero, cum[b] ad Vincennam[c.1] fluvium in vico[d] Sannune[e.2] vocabulum[f] pervenissent, erat ventus contrarius superiminens[g], ipsum flumen tumidum[h] undis pareret[i]. Metuentes nauti[k] coeperunt prohibere introire navem[l], ne navigantes[m] pereclitarent[n] in fluminem[o]. Tunc[p] vir Dei abba[q] iam dictus[r], cuius curae[s] erat deferre[t] sancto[u] corpore, confidens de meritis sancti[v] martiris[w], conpulit eos, dicens: 'Mittite in navem[x] et transite securi, quia[y] Deus[z] potens[a] est per[b] huius sancti meritum[c] has undas quiescere[d]'. Cum autem positum fuisset in navem[e] et navigare coepissent nauti[f], statim undae quieverunt[g] et prospere ipsud[h] flumen inlesi[i] transierunt. Sed cum ibi noctu[k] in ecclesia requievissent[l], quedam peregrina mulier[m] cum infantulo caeco[n] parvulo advenisset, tota illa noctae in[o] oratione pervigilans, deluculo[p] vero infans lumen quod amiserat recipit[q].

(29). Deinde recto[a] itenere pergentes, perventum est ad quendam[b] villam[c] Gelnacum[d.3], ad quem[e] vir Dei Ansoaldus antestis[f] obviam[g] accessit cum suis, scilicet cum multitudinem[h] clericorum, vulgi, populorum et pauperum, cum turabulis[i] ac[k] incensa[4] flagrantia, cum crucibus et cereis accensis, agminibusque multis canentibus, hoc sanctum corpus suscipiens, pergere coepit ad urbem. Tunc ibidem quedam aderat[l] femina, multis iam annis in tantum curva, ut etiam caput inflexum[m] poene[n] adheserat[o] iaenuam. Cum paulolum oculos[p] erexisset, orans ad sancti[q]

II. Capp. 28. 29. *B* 1. 1*a*. 2 (*a l.* 11). 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c.* 42).

Cap. 28. a) hoc *B* 1. 1*a*. b) transeundum *add. B* 1*a*. c) Vincenna *B* $3b^{1}$; Vietnnam *pr. m. corr.* Vigennam *B* 3*a*; venienda *m. al. corr.* vencenda *B* 1; Venda *B* 1*a*. d) ad vicum *B* 3*a*; cui *add. B* 1*a*. e) Sanunae *B* 1*a*; Sannone *B* $3b^{1.2}$; Sanonem *B* 3*a*; Sanone *C* 1*a* (*pr. m.*). *e.* 3*b*. f) vocabulo *B* 3*a*. $b^{1.2}$. g) et *add. B* 3*a*. h) *ita B* 1*a cum rell.*; t(umi *m. al. in ras.*)dum *B* 1; tumudum? *pr. m. B* 1^{*}. i) Pariter *B* 1. 1*a*; appareret *C praeter C* 1*a*. k) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*. l) navi *B* $3b^{1}$; navim *B* $3b^{2}$; navem ne *om. C*. m) ne *m. al. add. C* 1*a*, *habent rell. C*. n) *ita B* $3b^{1}$ *et pr. m. C* 1*a*; periclitarent *B* 3*a*; pereclitantes *B* 1. 1*a*; periclitarentur *B* $3b^{2}$. o) *ita pr. m. C* 1*a*; flumi|mine *pr. m. B* 1; flumine *rell.* p) Tum *B* 1 (*non B* 1*a*). q) abbas *B* 3*a*. r) ductus *pr. m. C* 1*a*. s) cura *B* 1. 1*a*. t) deferri *B* 3*a*. b^{1}. u) s: corpo:: *m. al. corr.* sanctum corpus *C* 1*a*, *et sic B* 1; sanctos corpus *B* 1*a*; sancti corpus *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 4. v) *om. B* 1*a*. w) martiri *pr. m. B* 1. x) nave *B* $3b^{1.2}$. y) quia — quieverunt *om. C* 3*b*. *c*. *f* (*non C* 3*a*). z) Dominus *C*. a) omnipotens potest per *B* 1. 1*a*. b) in *C* 1*a*. *e*. e^{*}. 3*a*. 4. c) merita *B* 3*a*. d) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$ (*pr. m.*). *C* 1*a*; (comp *m. al. in ras.*)escere *B* 1. *C* 1*c*; conquiescere *C* 4. e) nave *B* 3*a*. b^{1}. *C* 1*a*; navi *rell. C*. f) *ita pr. m. B* 1; naut(a)e *rell.* g) quieverunt (que verunt *corr.* que venerunt *B* 1*a*) venti *pro* u. q. *B* 1. 1*a*. h) *ita pr. m. C* 1*a*; ipsum *rell.* i) *om. B* 1. 1*a*. k) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*; noct(e *in litura?*) *B* 1. l) et *add. B* 3*a*. m) dum *add. C praeter C* 1*a*. n) caecum parvulum *pr. m. C* 1*a*. o) *in* in *redit B* 2. p) *ita B* 1 (*pr. m.*); dil. *rell.* q) *ita B* 2. *C* 1*a* (*pr. m.*); recepit *rell.*

Cap. 29. a) *ita B* 2 *cum C*; directo itinere *B* 1. 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$. b) quandam *B* 3*a*. c) *add. h. l.* que *et post* G. *add.* dicitur *B* 1*a*. d) Gelnaco *B* 3*a*; Gallina(cum *m. al. in ras.*) *B* 1; Gallinago *B* 1^{*}. 1*a*. e) *ita B* 1^{*}. 1*a*; qu: *m. al. corr.* quam *B* 1; quam *rell.* f) antistes *B* 3*a*; antistis *B* $3b^{1}$; antistitis *pr. m. B* $3b^{2}$; *om. B* 2. g) oviam *B* 2. h) *ita B* 2; multitudine *rell.* i) *ita pr. m. B* 1*a*. *C* 1*a*; tur:bulis *pr. m. B* 1; turibulis *rell.* k) ac — crucibus *om.*, *spatio nullo relicto*, *B* 2; ac incenso f. *B* 3*a*; ac incensi (?) f. *eras. B* $3b^{2}$; ac incensa flaglantia *pr. m. C* 1*a*. l) erat *B* 2. m) infixum *B* 1. 1*a*; in filium *B* 2. n) *ita C* 1*a*. *B* 3*a*; pone *B* 2; p(a)ene *rell.* o) *ita B* 2; (haeserit terrae. Quae *m. al. in ras. minore*) cum *B* 1; ::heserit (*om.* genua) *pr. m. B* 1^{*}; huic heser:at, *ras.* e, *om.* g. *B* 1*a*; adheserit ienibus *B* 3*a*; adheserit genua *pr. m. B* $3b^{2}$; adeserit genua *B* $3b^{1}$; adhesit genua *C* 1*a*; ad(h)ereret genibus (genu: *pr. m. C* 3*a*) *rell. C*. p) oculis e. *B* 2; e. o. *B* $3b^{1}$. q) sanctum martyrem *C* 1*a*.

1) *La Vienne fl.* 2) *Cenon (dép. Vienne, arr. Châtellerault, cant. Vouneuil); cf. A. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' p.* 200. 3) *Jaulnay (dép. Vienne, arr. Poitiers, cant. Saint-Georges); cf. A. Longnon l. c. p.* 181. 4) *Incensum est thus; cf. Ducange h. v.*

martyris feretrum[a], reversus[b] est[c] ad pristinam[d] rigorem[e] eius corpusculum. Mirans haec[f] pontifex et omnes cum ipso[g] adstantes virtutem Dei ac[h] beatissimi martyris[i], tunc[k] cum canticis et magnis laudibus perventum est urbi[l], et in[m] suburbano[n] basilica, in quod[o] beata Radegundis[p] requiescit[1], introivit pontifex[q] cum sancto corpore[r] martyris[s]. Ibique aderat[t] quidam paraliticus, et[u] in eius protinus adventum[v] sanus factus[w] et[x] quodam[y] itineris spatium[z] secutus[a] feretrum, remansit sanus. Sed[b] cum ad basilica[c][2] sancti Helari[d] dilatum[e] fuisset beati[f] corpus[g], alius paraliticus[h] iacens in via, huius tangens[i] feretrum, sanus protinus factus est[k]. Paulo post quaedam puella ceca, sanctum Dei[l] invocans, lumen amissum[m] recipit[n]; quae[o] secuta, usque ad[p] eius tumulum perveniens, hucusque devota deservit.

(30). Igitur cum ipsum sanctum corpus amotus[a] fuisset ab urbe et[b] ab ipsius civitatis[c] praesole[d] cum suis sacerdotibus et ministris propriis humeris fuisset quibusdam spatiis loci deportatum et usque Zezinoialo[e][3] quodam viculo[f] cum magno triumpho fuisset[g] dilatum: ubi turba magna monachorum ex[h] sancti Maxenti[i] coenubium[k], in quo prius abba[4] fuerat[l] constitutus, gaudentes obviam[m] processerunt, suumque pastorem[n] cum favore[o] magno suscepturi, devotione magna[p] psalmodia in eadem[q] ecclesia pernoctantes. Diluculo vero quedam[r] accidens[s] mulier, deferens[t] simevivum[u] in[v] brachiis infantulum poene annorum trium, qui priusquam ad sanctum[w] corpus accederit[x], emisisse[y] fertur spiritum[z], perac-

II. Capp. 29. 30. *B* 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 42).

Cap. 29. a) feretro *pr. m. B* 1. b) *ita B* 1*a*. 2. *C* 3*a* (*pr. m.*); reversum *rell.* c) sum *B* 1*a*. d) *ita B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 2; pristinum *rell.*; statim *add. B* 2. e) rogore (?) *B* 2. f) autem *m. al. in ras. B* 1; *om. C* 3*a*. *b*. g) illo *B* 1*a*. h) a *pr. m. B* 2. i) miracula (miraculi *pr. m.*) *add. B* 1*a*. k) tamen *B* 1. 1*a*. l) *ita B* 1. 2; verbi *B* 1*a*; (ad *superscr. B* 3b^{2}. *C* 1*a*) urbem *B* 3$b^{1.2}$. *C* 1*a*. 3*a*; *om. B* 3*a*. m) cum *B* 1*a*; *om. B* 2. n) *ita C* 1*a* (*pr. m.*); suburbana basilica *B* 2; suburbano basilicae (basilicam *B* 3$b^{1.2}$) *B* 3*a*. $b^{1.2}$; suburbano parrochiae (parrotiae *pr. m. B* 1*a*) *B* 1. 1*a*. o) *ita B* 1 (*pr. m.*): quo *B* 1*a*. 2; qua *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. p) Radigundis *B* 2; Radagundis *B* 1*a*. *C* 1*e*. e^{*}. q) *om. B* 1. 1*a*. r) corporem *pr. m. B* 3b^{2}; *om. B* 2. s) martyres *pr. m. C* 1*a*; martyre *B* 2. t) adherat *B* 2; aderant *pr. m. B* 3b^{2}. u) quidam ipse et *add. B* 2. v) adventu *B* 1*a*. 3*a*. w) effectus *C*. x) est, *om.* quodam — sanus *C* 1*c*. y) quoddam *B* 3*a*; ipse *add. B* 2. z) spat(c)io *B* 1*a*. 3$b^{1.2}$. a) est *add. C*. b) Et *B* 1. 1*a*. c) *ita B* 2; basalicam *pr. m. B* 1; basilicam *rell.* d) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; Hilari *B* 3b^{2} (*pr. m.*). *C* 1*a*; Hylarii *C* 1*c*; Ylarii *C* 4; Hilarii *rell.* e) delatum *B* 3*a*. b^{2}. f) *ita B* 1. 1^{*} (*pr. m.*). 3*a*. b^{1}; beatus (*m. al. corr.* beatum): (*ras.* c) scs (*m. al. exp.*) c. *B* 1*a*; beati martyris c. *B* 2; beatum *rell.* g) *ita B* 1*a cum rell.*; corpu(sculum *m. al. in ras.*) *B* 1; corporis *pr. m. B* 1^{*}. h) paratiticus *B* 2, *corr.* i) que *add. B* 2. k) Et *add. B* 2. l) martyrem *add. B* 1*a*. m) ammisum *B* 2. n) *ita B* 2; recepit *rell.* o) qua *C* 1*a*, *corr.* p) ad eius *om. B* 2 *cum C* 1*c*.

Cap. 30. a) *ita pr. m. C* 1*a*; amotum *rell.* b) *om. B* 1. 1*a*. c) civitate *pr. m. C* 1*a*. d) *ita B* 1 (*pr. m.*); prosole *B* 1*a*; praesuli *B* 3$b^{1.2}$. e) Zezenoiala *B* 3b^{2}; Zezenoialo *B* 3b^{1}; Zezoloialo *B* 3*a*; Geninoialo *B* 1; Geginoialo *B* 1*a*; Zezinoaala *C* 1*e*; Zezinoalo *C* 1e^{*}; Zezonoialo *corr.* Zezonaiolum *C* 3*a*; Zezinoyalo *C* 4. f) q. vico *B* 1. 1*a*; quidam vicula *pr. m. C* 1*a*; : : : dam viculo *corr.* quendam viculum *C* 3*a*. g) fuere *m. al. corr.* fuerit *B* 1; fuerat *B* 1*a*. h) *m. al. in ras. B* 1; et *B* 1^{*}. *C* 1*a* (*pr. m.*); de *C* 1*c*. *e*. e^{*}. 4. i) Maxentii (*B* 3*a*). k) c(o)enobio *B* 1*a*. 3*a*. $b^{1.2}$; caenubio *pr. m. C* 1*a*. l) fuera constitus *B* 3*a*; fuerit c. *pr. m. C* 1*a*. m) oviam *B* 2; obvium *pr. m. C* 1*a*. n) pastore *pr. m. B* 3*a*. o) pavore m. *B* 1. 1*a*; m. f. (*C* 1*c*. 3*b*. 4). p) cum *add. B* 1. 1*a*. q) *om. B* 3*a*. r) quae *pr. m. B* 3b^{2}. s) *ita B* 1; m. accedens *B* 2 *cum C* 1*e*. e^{*}. 4; accedens m. *rell.* t) differens *B* 2. u) *ita B* 1. 1*a*; semevivum *C* 1*a*. v) *om. B* 1. 1*a*. w) c. s. *B* 3*a*. x) *ita B* 2; peracciderit *B* 1. 1*a*; accederet *rell.* y) : : : : : : : f. *eras.*, *m. al.* invocans Dominum *in litura scr. B* 1; novisse f. *B* 1*a*; emississe *B* 3*a*; amississe *C* 3*a*; amisisse *rell. C*. z) Christum *B* 1. 1*a*.

1) *Basilica olim S. Mariae, postea ipsi Radegundi dicata; cf. SS. rer. Merov. I, p.* 815. 2) *Frulandus II,* 23: ad monasterium sancti Hilarii. 3) *Jazeneuil (dép. Vienne, arr. Poitiers, cant. Lusignan); cf. A. Longnon, 'Atlas hist. texte expl.' p.* 210. 4) *V. supra c.* 3.

cessit[a]. Quem[b] deportando[c] peraccedens[d] posuit sub feretro et cum fleto[e] invo-
cavit[f] sanctum virum, dicens: 'Domine mi[g], redde mihi[h] filium meum!' Et cum
Gen. 45, 26. fere per orarum trium spatium haec deprecando clamaret[i], *quasi de gravi*[k] *somno*
evigilans, infans voce[l] qua valebat infantia[m] matrem requirens ait: 'Mater[n], ubi
es?' Ipsa gaudens recipit[o] filium reddaevivum[p], quem amiserat[q] defunctum.
Hoc magnum et[r] mirabile[s] fuit miraculum[t], ex quo magna fides processit in
populo de tam perfecto[u] viro, cuius[v] gloria[w] manet in caelo[x].

(31). Inde[a] vero sublatum est corpus beatissimi martyris, et[b] quemadmodum decebat[c] talem virum deferre[d], adlatum est[e]. Ire coeperunt ad[f] monasterio beati Maxenti[g], in quo prius[1] pater[h] fuerat[i] effectus monachorum. Et[k] quia[l] inibi[m] coeperat prius mentis[n] hominum[o] perversorum mutare ad[p] cultum divinum, iusto iuditio Dei ac providentia censitur[q], ut virtutibus fulgendo[r] summis[s] exemplis plurimos[t] adnecterit[u] Dei operibus[f]. Cum autem deferreretur[v], occurrunt[w] ei in[x] via duo pauperes, scilicet[y] vir cum uxore[z], vir enim[a] uno[b] oculo ablato, coniux vero duos[c]: uterque[d] accidentes[e] ad feretrum[f], mulier ex[g] fide lumen recipit[h] oculorum, vir eius dubitans recessit[i] cum uno[k] caecus. Prius etenim[l] quam[m] acciderint[n], vir trahebat funiculo[o] caecam[p]; recidentes[q] quidem[r], uxor, accepto lumine[s], vicem reddens, viro trahebat postmodum caeco[t]. Nam cum[u] prius monachi[v]

II. *Capp.* 30. 31. *B* 1. 1*a*. 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c*. 42).

Cap. 30. a) accessit *B* 1. 1*a*; spiritum. Peraccessit *interpungit C* 1*a*; peracc. *om. C* 1*e*. e^*. 3*a*. *b*. 4 (*habet C* 1*c*). b) *m. al. corr.* eumque *B* 1. c) deportandum *B* 3*a*. d) accidens *B* 1; accedens *B* 1*a*. $3b^2$. e) *ita B* 2. *C* 1*a* (*pr. m.*); fletu *rell.* f) vocavit *B* 1*a*; invoc. — cum fere *om. B* 2. g) *om. B* 1. 1*a*. h) *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C* 1*a*. 3*a*. i) clameret *B* 2, *corr.*; claret *B* $3b^1$. k) gravissimo *B* 2. l) vocem *B* 2. $3b^{1.2}$ (*pr. m.*). m) *ita C* 1*a*. *e*. e^* *cum B*; infantiae *C* 3*a*; *om.* (*C* 1*c*. 3*b*. 4). n) Ubi est mater mea *B* $3b^2$. o) *ita pr. m. B* 1. *C* 1*a*; recępit *B* 2; recepit *rell.* p) *ita B* 2; redevivum *pr. m. C* 1*a*; redivivum *rell.* q) admiserat *B* 2. r) *pr. m. superscr. B* 1; *habent B* 1^*. 1*a*. s) admirabile *B* 1. 1*a*. t) *om. B* 2. u) perfacto *pr. m. B* $3b^2$. v) cui *B* 1*a*. w) gloria *B* $3b^1$, *corr.* x) seculo *B* 1*a*.

Cap. 31. a) Deinde *C*. b) *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. c) dicebat *B* 2. d) deferri *B* $3b^{1.2}$; fieri *B* 3*a*. e) et *add. B* 3*a*; ire c. *eras. B* $3b^2$. f) ad — operibus *hic quidem omissa, sed infra l.* 18. *suppleta sunt:* Deinde vero ire coeperunt ad monasterium — operibus *B* 3*a*. $b^{1.2}$; ad monasterium *B* 1*a*. *C*. g) *ita B* 1. 2. $3b^1$. *C* 1*a* (*pr. m.*); Maxentii *B* 3*a*. b^2 *cum rell. C*. h) *versu ex. om. B* 1*a*. i) m. e. f. *B* $3b^2$. k) *m. al. suppl. B* 1; *om. B* 1*a*. l) ipsi *add. B* 2. m) ibi *B* 3*a*. n) *ita pr. m. B* 1; mentes *rell.* o) homine *pr. m. B* 3*a*. p) a culto divino *B* $3b^{1.2}$. q) *ita B* 1. 1*a*; cessetur *B* 2; censetur *rell.* r) *ita B* 2. 3*a*. $b^{1.2}$. *C*; fulgendum *B* 1. 1*a*. s) virtutibus *iterum add. B* 1*a*. t) *ita B* 1*a*; plurimis *pr. m. B* 1^*. *C* 1*a*. *e*. e^*; plurim:: *pr. m. B* 1; ibi *B* 2; *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. u) *ita B* 1. 1*a*. 2; adnecteret *rell.* v) *ita B* $3b^1$. *C* 1*a* (*m. al.*). 3*a* (*pr. m.*). *b*; de | deferreretur *pr. m. B* $3b^2$; differreretur *B* 2; deferretur *B* 1. 3*a*. *C* 1*a* (*pr. m.*). *c*. *e*. e^*. 3*a* (*e corr.*). 4; deferetur *B* 1*a*, *ubi* nimis *add.* w) occurrerunt *B* 3*a*. b^2 *cum C* 1*c*. 3*a*. *b*. 4. x) duo p. in via *B* 1*a*. y) et *add. B* 2. z) sua *add. B* 1*a*. a) illi *add. B* 2. b) *ita B* 1; unum oculum ablatum *B* $3b^{1.2}$. *C* 1*a*; unum oculum ablatum habebat (habuit *C* 3*a*) *B* 3*a cum C* 3*a*. *b*; unum habebat oculum sublatum *B* 2; unum oculum habens ablatum (a. h. *C* 1*c*) *C* 1*c*. *e*. e^*; unum oculum ablatum perdiderat *C* 4. c) duo: *m. al. corr.* duobus et *B* 1; duobus *B* 1*a*; duo *pr. m. C* 1*a*. d) utrique *B* 3*a*. e) *ita pr. m. B* 1; accedentes *rell.* f) feretur *B* 2. g) *ita B* 1. 2; ex *om B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C* (fidens *C* 3*a*. *b*). h) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*; recepit *rell.* i) secessit *B* 2. k) uni *B* 2; cecus cum uno *et add.* oculo *B* 1*a*. l) *ita C* 1*a*. 3*a cum rell. B*; *om. B* 1*a*; enim *rell. C*. m) antequam *B* 1. 1*a*; cum *B* 3*a*. n) acciderit *pr. m. corr.* acciderint *B* 1; acciderint *pr. m. B* 1^*; accederat *B* 1*a*; accederint *B* 2; accederent *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. o) funiculum *B* 2. p) caecum *pr. m. B* 1. q) *ita pr. m. B* 1. 1*a*; Redentes *pr. m. corr.* Recedentes *B* 2, *et sic B* $3b^{1.2}$. *C* 1*c*. *e*; redientes *B* 3*a cum C* 3*a*. *b*; redicantes (?) *m. al. corr.* redeuntes *C* 1*a*, *et sic C* 4. r) quidam *B* 2; vero *C* 1*c*. *e*. 4 *et m. al. B* 1. s) lumen *B* $3b^{1.2}$; oc(c)ulorum *add. B* 3*a*. b^1; acc. l. *om. C* 1*c*. *e*. t) *ita B* 2; caecum *rell.*; *post* c(a)ecum *inserta sunt:* Deinde — operibus *supra l.* 9. *omissa B* 3*a*. $b^{1.2}$. *Hunc locum in B* 3*a Ursini prologus excipit et tunc demum textus continuatur:* Nam cum *cet.* u) cum *om. B* 2. v) monachi — properarent *om. B* 2.

1) *Eadem supra c.* 30 (*p.* 353, 15) *leguntur; cf.* 'N. *Arch.*' XVI, *p.* 592.

ex[a] ipso caenubio[b] in eius properarent[c] occurso[d], quedam puella, quae[e] iacebat in atrio[f] beati Maxenti[g] paralitica, adque[h] omnia[i] membrorum amisisset[k] notum erat[l] officium[m]: qui[n] cum[o] nomen audisset beati Leudegarii[p], manus una restituta est sanitati[q]. Cum[r] vero die tertia beati martyris[s] corpus in ipso[t] perventum[u] fuisset atrio, omnia[v] membra eius dissoluta[w], omnique infirmitate amissa, in prestinis[x] reversa est offitiis, tota est[y] incolomis redacta[z]. Hoc videntes, qui ibidem aderant[a] miraculo[b], tanta undique adgressa populi[c] multitudo, ut vix[d] ecclesiae[e] seu[f] atria[g] capere potuissent omnium advenientium populorum caterva[h]. Interea[i] mulier alia ex longinco[k] veniens, perditum[l] lumen oculorum, cum ad sancti martyris[m] accessit[n] tumulum, recipit[o] quod amiserat[p] pristinum[q]. Quedam[r] aduliscens simul et[s] puella[t] demoniis[u] vexati[v], con[w] tremefacti[x] accessissent[y] ad locum, cum[z] vomitu[a] sanguinis[b] evulsis[c] demonibus, ad suam pervenerunt sanitatem[d]. Multi[e] et innumerabilis[f] virtutes in[g] illis diebus per eundem Dei martirem operati[h] sunt. Nam quecumque[i] venissent multorum[k] languentium[l], caecorum, surdorum[m], mutorum[n], aredorum[o], claudorum[p] adque[q] demonibus vexantium[r], reddita est[s] incolomitas sanitatum[t].

(32). In[a] ipsius[b] beatissimi martiris[c] honorem[d] iusso[e] pontificis domno[f] Ansoaldi[g] episcopi[h], opere[i] huius Audulfo[k] patre monasterii, mirae magnitudinis

II. Capp. 31. 32. *B* 1. 1*a*. 2 (*ad l.* 16). 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*ad l.* 16. sanitatum, *c.* 42; *a l.* 17. In, *c.* 44).

Cap. 31. a) de *B* 1. 1*a*. b) *ita pr. m. B* 1. c) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum rell. C*; properassent *B* 1* *cum C* 4; properasset *pr. m. corr.* properassent *B* 1; properasset *B* 1*a*. d) *ita B* 2; occursum *rell.* e) *om. B* $3b^2$. f) atria *B* 1*a*. g) *ita B* 1. 2. $3b^1$. *C* 1*a*; Maxentii *rell.* h) *ita pr. m. C* 1*a*. i) omnium *B* 2 *cum C* 4; omne *C* 3*a*. *b*; omni *C* 1*e*. *e**. k) *ita pr. m. B* 1. $3b^2$. *C* 1*a*; amississet *pr. m. B* 2; ammississet *B* $3b^1$; amisisse *rell.*; ut *add. B* 1*a*. l) *om. B* $3b^1$. m) offic(t)io *B* 1*a et pr. m. B* $3b^2$; officia *B* 3*a*. n) *ita B* 2; Qu(a)e *B* 1 (*m. al. in ras.*). 1*a cum rell.* o) *om. B* 2. p) *ita B* 1. 1*a*; Leod. *rell.* q) sanitate *C* 1*a*. r) Dum *B* 3*a*. s) martyr *pr. m. B* $3b^2$. t) *ita C* 1*a* (*pr. m.*). *c*. *e*. *e**. 4; in (*om. B* 3*a*) ipsum — atrium *rell.* u) ventum *B* 1. 1*a*. v) omniaque m. e. d. omni *B* 3*a*. w) sunt *add. B* 1*a*. x) *ita pr. m. B* 1; pristinum r. est offitium *B* 1*a*. y) enim *add. B* 2; i. est *B* 1. 1*a*. z) *ita C* 1*a*. *e*. *e** *cum B*; reducta *C* 4; reddita *C* 1*c*. 3*a*. *b*. a) adherant *B* 2; aderat *B* 1*a*. b) *ita B* 1. $3b^{1.2}$; miralo *B* 1*a*; miraculum *rell.* c) *ita B* 1. 2; fuit *h. l. add. B* 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C* 1*a*. 3*a*. *b*, *ante* p. *C* 1*c*. 4; est *ante* p. *add. C* 1*e*. *e** *et m. al. B* 1. d) *om. B* 3*a*. e) ecclesia *C* 1*a* (*pr. m.*). 3*a* (aecclesia). *b*. f) sive *B* $3b^{1.2}$. g) atrie *pr. m. B* 1; atriae *B* 1*a*; atrium *B* $3b^1$; tria *pr. m. C* 1*a*. h) catervam *B* 3*a*. b^2. *C*; catervas *B* $3b^1$. i) Iterea *pr. m. C* 1*a*. k) *ita B* $3b^1$. *C* 3*a*; loginquo *corr.* long. *B* 1; loginco *m. al. corr.* long. *B* 2; longinquo *rell.* l) *om. C* 1*c*; l. p. *rell. C*. m) martyres *pr. m. C* 1*a*. n) *ita B* 1. 1*a*; accesset *pr. m. B* 2; accessisset *B* 3*a*. $b^{1.2}$. *C*. o) *ita B* 1*a*. *C* 1*a*; receperat *B* $3b^{1.2}$; recepit *rell.*; lumen *add. B* 1. 1*a*. p) amisera *pr. m. B* $3b^2$. q) *ita B* $3b^{1.2}$ *cum C*; *om. B* 1. 1*a*; pristinum luminis officium. Q. *B* 2. 3*a*. r) *ita pr. m. B* 1; quidam *rell.*; vero *add. B* 2. s) *om. B* 2. t) *ita C* 1*a*. *c*. 4 *cum B*; a *add. rell. C*. u) *ita B* 1. 3*a*. $b^{1.2}$ *cum C* 1*a*. 4; deminiis *B* 1*a*; da(o)emonibus *B* 2 *cum rell. C*. v) vexata *B* 1*a*. 2. 3*a*. w) *ita B* 1. $3b^{1.2}$; cum *rell.* x) tremefata *B* 1*a*; tremens facta (*corr.* facti) *B* 2; cum *add. B* $3b^2$. y) aec (?) evulsit doemonibus, *intermediis omissis*, *B* 2. z) *om. C*. a) vomitum *B* $3b^{1.2}$. b) sanguis *pr. m. B* 1. c) evulsus *B* 1*a*, *cf. n.* y. d) sanitate *B* $3b^1$. e) *ita B* 2; : : Multe, *ras.* et *B* 1*a*; Mult(a)e *rell.* f) *ita pr. m. B* 1. *C* 1*a et e corr. B* 1*a*; innumerabiles *rell.* g) in d. illis *B* $3b^{1.2}$; i. in d. *C* 1*a*. 3*a*. 4. h) *ita B* 2. $3b^{1.2}$ (*pr. m.*); operat(a)e *rell.* i) *ita B* 1. 1*a*; quicumque *rell.* k) m. l. *om. B* 3*a*. $b^{1.2}$. l) lag. *corr.* lang. *B* 2. m) surd. — adque *om. B* 3*a*. n) multorum *pr. m. B* 1. o) *ita B* 1 (*pr. m.*). 2; arid : orum, *ras.* u (?) *B* $3b^2$. p) chlaud. *pr. m. B* 1; *om. B* $3b^{1.2}$. q) *ita B* 2. *C* 1*a* (*pr. m.*); a *add. rell.* r) *ita B* 1*a*. 2. 3*a*; vexatorum *m. al. in ras. B* 1; vexa(torum *m. al. in ras.*) *B* 1*. *C* 1*a*; vexati *B* $3b^{1.2}$. s) reddit *B* $3b^1$; eis *add. B* 1*a*. (2). t) sanitatem *B* 2; sanitatem (?) *m. al. corr.* sanitatum *C* 1*a*.

Cap. 32. a) In — *p.* 356, 5. martiris *om. B* 2. b) ipso *C* 1*a*. 3*a*. c) martyres *pr. m. C* 1*a*. d) honore *C*. e) *ita B* 1; iussu *rell.* f) *ita pr. m. B* 3*a*. b^2. *C* 1*a*; domni *rell.* g) Ansoaldo *pr. m. B* $3b^2$. h) *ita B* 1. 1*a*. *C* 1*a*; *om. rell.* i) ob(o)edire *B* 1. 1*a*; oper(a *in litura*) *m. al. corr.* operæ *C* 1*a*. k) *ita pr. m. B* 1; Audulfi patrem *B* 1*a*; Andulfi (Adulfi *C* 1*e**) patris *C* 1*c*. *e*. *e**; Audulfi patris *rell.*

fabricata est domus, cuius fabricae aedificatio[a] est dissimilis[b] omnium basilicarum constructio. Qua[c] consummata, supradictus pontifex[d] votum quod vovit[e] perficere volens, huic loco accessit cum omnibus suae[f] ecclesiae sacerdotibus[g] ac turba[h] magnificorum[i] catervaque plebis[k] populi magna[l]. Quidem[m] cum magnis laudibus sanctum sepelivit corpus beati martiris[n], in[o] quo[p] loco operantur culmina[q] virtutum[r] cottidie ad huius mirabile[s] tumulum[t] ad laudem et gloriam domini nostri Iesu[u] Christi, cui[v] est honor[w] et virtus[x] et[y] inperium in saecula saeculorum. Amen[z].

PASSIO III. AUCTORE FRULANDO.

INCIPIT VITA VEL PASSIO SANCTI LEODEGARII MARTYRIS ET PONTIFICIS, RENOVATA EX IUSSIONIBUS EBERHARDI ABBATIS[1] A QUODAM FRULANDO EIUS CLERICO[a].

Non minimae difficultatis, venerande pater Eberharde[b], videretur esse gloriosa Christi militum certamina adorandique triumphi fulgentissimas laudes describendo recensere, nisi ipsius cui militaverunt regis benignitas dicendi[c] efficaciam id aggredientibus tribuere foret[d] quam promptissimam. Sed cui, ut superarent, dare fuit facile, ut eorum triumphus dici[e] valeat, largiri[f] nequaquam poterit
Ps. 80, 11. esse difficile. Amabilissima namque est haec[g] promissio illius: *Dilata,* inquit, *os tuum, et ego adimplebo illud.* Cui quis[h], prout[i] tanti promissoris gratia tribuerit, non[k] conatur assurgere[l], quanam, quaeso, ratione negligentiae vel incredulitatis[m] delictum poterit effugere? Immo quem tam excellentissimae pollicitationis hortamentum ad loquendi[n] ausum non excitat, non sopitum recte dixeris, sed carere prorsus anima. Nam quid laboris est suscepturus, qui, ut bene loquatur, tantum os aperire praecipitur? Diu quippe, noverit tua paternitas, ne quid tale praesumerem[o], pudor et loquendi quidem prohibuit penuria[p]. Et quidem[q] audieram saepius, ammonente euangelio[2], proscripti servi pro negligentia commissi talenti terribilem dampnationem, nec tamen illo terrore adduci poteram ad tam turpis verecundiae integram postpositionem. Sed postquam huius divinae promissionis

II. Cap. 32. *B* 1. 1*a*. 2 (*a l.* 5). 3*a*. $b^{1.2}$. *C* (*c.* 44). *III. Praef.* 1*a*. $2a^{1.2}$. *b. c. d.*

Cap. 32. a) *ita B* 3*a*. $b^{1.2}$. 5. *C* 1*a*. *c*. (4): aedifitium *B* 1. 1*a*. b) *ita B* 1. 1*a*. $3b^1$. *C* 1*a*. *c*. (4): dissimile *rell.* c) quia *B* 1*a*. 3*a*; qua:: (*ras.* cum) *B* $3b^2$; Qua carismata *C.* d) Ansoaldus *add. B* 1. 1*a*. e) vovet *B* 1*a*. f) sive *B* $3b^1$. g) *om. B* 1. 1*a*. h) turbe *pr. m. B* 1. i) magnicorum *B* 3*a*. k) pleu:::: *pr. m. B* 1; plevegi *B* 1*a*. l) magn(a)e *B* $3b^{1.2}$. m) equidem *B* 3*a*; Et quidem *C.* n) Leudegarii episcopi *add. B* 1. 1*a*. o) *in* in *redit B* 2. p) co *B* 2. q) *ita B* 1*a cum rell.*; mina (?) *m. al. corr.* multa miracula *B* 1; agmina *pr. m. in ras. B* 2. r) virtutem *B* 1*a*; fiunt *add. B* 2. s) mirabilem *B* $3b^2$. t) cumulum *B* $3b^2$. u) I. Ch. *om. B* 1 (*non B* 1*a*). v) cuius *B* 3*a*. w) et gloria *add. B* 1*a*. x) glo *B* 2. y) et i. *om. B* 2. 3*a*. z) Explicit passio sancti Leudegarii episcopi *m. al. add. B* 1; Explicit passio sancti ac beatissimi Leudegarii martyris ac finit *subscr. B* 1*a*; Explicit vita sancti Leodegarii episcopi *subscr. B* $3b^2$.

Praef. a) *ita solus* 1*a*; Incipit prologus in passione sancti Leodegarii episcopi et marty(i)ris $2a^{1.2}$. *b. c. d*; *prologum om.* 3. 4. b) *om.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* c) discendi 2*b*. *c* (*corr.*). d) *ita* 1*a*; solet $2a^{1.2}$. *b. c. d*; *m. al. corr.* soleret $2a^2$, *corr.* valeat $2a^1$. e) dici: $2a^1$ (*ras.* t). a^2. f) largiri. nequaquam *interpungunt* 2*b*. *c.* g) pr. hec 2*c*. h) qui $2a^2$. *b. c. d.* i) ut pro 1*a*. k) qui 2*b* (*non* 2*c*). l) et *add. Pitra*; *m. al. suppl.* $2a^1$; *om.* $2a^2$. *b. c. d.* m) credulitatis 1*a*; incrudelitatis $2a^1$ *et pr. m.* $2a^2$. n) loquendum 1*b*. o) presumere $2a^1$. *b et fortasse pr. m.* 2*c*. p) penuriae 1*a*. q) quidam *corr.* quidem 2*b*.

1) *Eberhardus abbas Murbacensis monasterii c. a.* 1041; *cf. supra p.* 278. 2) *Matth.* 25, 26 *sqq.*

blanda manus semel et iterum et frequentius quidem mentis meae oculos hortando, ut ad illam respicerem[a], consuevit delinire, et[b] praedictum certe pudorem totiens mihi fuisse dominatum vehementer coepi erubescere, et quod tamdiu silueram, non paululum quidem expavescere. Sicque[c] mihi ad[d] maioris[e] provectionis accessum[f] beata promissione expergefacto affuit consequenter tuae paternitatis amplectenda admonitio. Praecepisti enim, ut beati Leodegarii venerabiles actus celebrandamque passionem ad[g] lucidiorem ordinatioremque[h] modum scribendo reducerem. Saepius etenim seu negligentia transcribentis seu forte ignorantia dictantis sive utroque non bene ordinatam minusque intellectum admittentem[i] solitus eras habere conquestionem[k], in qua, ut fatebaris, maxime te offendebat, quod antiquus ille eiusdem passionis scriptor[1] iniuste et sine[b] discretionis temperamento beatum Leodegarium nefariumque illius persecutorem Hebroinum pluribus in locis equales facere non dubitaverit. Dicebas enim fraudulentiam nequissimi carnificis iusti hominis sanctitati nullo modo oportuisse coaequari. Virtutem namque cum vitio amentis est credere uti unquam amicabili consortio. Tam[l] obsequendae siquidem praeceptioni nil anteponendum commode existimavi, quam utinam tam[m] efficaciter adimplere valeam inde[b], quam libentissimam inde[b] habeo voluntatem. Si qui vero tam diffusae pestis — non opus est nomine — depravati contagio, conferentes hoc nostrum opusculum cum prioris scriptoris negotio[n], male[o] tussiant et aliquid de nostra parte ganniant, tua, pater, auctoritas, me admisso[p] in tranquillitatis sinu et parum id curante, latratuum contusorem opponat illis lapidem. Ego vero tam in hoc[q] quam in ceteris, si quae sunt[r], meis negotiolis auctori Deo cogitationis et locutionis meae regendam manum praebeo; ipse suae promissionis prosecutor, quaqua versum[s] voluerit, fiat[r] mihi praecedens et director. Satis namque et sine dubitatione quidem credulus existo, quod cuicumqne praebuerit directionem, illi[t], quocumque pergat, non est opus timere ullius diverticuli inprovisam offensionem. Eo igitur directricem manum sermoni, cuius ipse auctor est, porrigente patronoque, cui hic[u, 2] immolatur, opitulatricis interventionis suffragium multiplicante, dum tuae, venerande pater, auctoritati nil diffidimus, accedendi[v] tempus visum est ad id quod instituimus[w].

PRIMA[a] PARTITIO TOTIUS OPERIS.

INCIPIT VITA ET PASSIO SANCTI LEODEGARII EPISCOPI ET MARTYRIS[b].

1. Sancti Leodegarii, fratres carissimi, venerandam passionem dilectioni vestrae relaturus[c], dignum ante existimavi dicere, quis prioris vitae fuerit sibi modus; quam illustris mundo, quam devotus Deo; qualiter sui temporis[d] regibus

III. Praef. **1*a*. $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*.** *Lib. I. Cap.* **1. 1*a*. *b*. $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*. 3.**

Praef. a) despicerem 1*a*. b) *om.* $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*. c) *ita* $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*; sic itaque mihi 1*a*. d) *ita* 2*b*. *c*. (*d*); quod 1*a*; *om.* $2a^{1.2}$. e) maiores 2*b*. f) accensum 2*c*, *corr.* g) ac $2a^{1}$. h) que *pr. m. om.* $2a^{2}$. i) admitentem 2*d*. k) conquaestionem *Pitra*; *malim* congestionem. l) ob *add.* $2a^{1.2}$. *b* (*eras.*). *c* (*delet.*). m) *om.* $2a^{2}$. n) negocii 2*b*. o) malle 2*b*; *om. Pitra*. p) dimisso in tranquillitate et 1*a*. q) hac 1*a*. r) *om.* 1*a*. s) *om.* $2a^{1.2}$. t) *ita* $2a^{1.2}$. *b*. *c*; aliquocumque p. 2*d*; cuicumque p. 1*a*. u) *ita* (1*a*). $2a^{2}$ (hec? *pr. m.*); hec immolatus $2a^{1}$; haec immolamus 2*b*. *c*. *d*. v) accedenti $2a^{1.2}$. *c* (*pr. m.*). w) *subscr.* Explicit prologus $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*.

Cap. 1. a) *hanc praescriptionem om.* $2a^{1.2}$. *b*. *c*. *d*. b) *ita* 3; Incipit passio s. Leodegarii: VI. octob. *praescr. Pitra*; Incipit p. s. L. e. et m. $2a^{2}$; Incipit passio eiusdem (VI. Non. Octob. *add.* 2*d*) $2a^{1}$. *b*. *d*. c) revelaturus $2a^{1}$ (*pr. m.*). a^{2}. d) temporibus regibus placuisset 2*d*.

1) *Scilicet Ursinus; cf. supra p.* 278. 2) *Scilicet sermo.*

placuerit; quanta subdoli Hebroini insidiamenta[a] perpessus sit. Dehinc attendat vestra caritas, quibus ante celeberrimam passionem tantae sanctitatis patientia fulserit miraculis, quibus in ipsa, quibus post ipsam, quorum et nostro quidem[b] tempore ammirandam continuationem gratulamur non deesse.

2. Quam[a] nobilis prosapiae vir sanctus exstiterit.

Illum etenim clarissimi et[b] inter Francorum[c] principes non mediocris potentiae parentes genuerunt. De quorum ingenuitate, quoniam adhuc plures eiusdem prosapiae principantur[1] in glorioso regno Franciae, non fuit opus[d] hic plura dicere. In illis enim, si cupit quis, valet experiri, quam nobili ortu vir beatus, de quo loquimur[e], enituerit. Ille namque totius sui generis dignitate gloriosior quodammodo existere et nobilitate quadam propria et multis quidem et clarissimis virtutibus adquisita parentum suorum generositatem conatus est decorare. Nam cum illi, ut iam diximus, quantum ad saeculi dignitatem, gloriosi et christianae religionis cultores extitissent, iste quidem christianissimus fieri et inter illos, qui legitime Christo militabant, strenuissimus apparere percupivit[f]. — — —

44. — — quamvis latenter, honorifice tamen sepelivit[a]. Nos vero quoniam et res et dicta postulant, prioris voluminis metam hic sistemus[b], et secundo, quae dicenda[c] restant, quoniam plura sunt, interim reserventur.

EXPLICIT[d]
LIBER PRIMUS DE VITA ET PASSIONE SANCTI LEODEGARII.

INCIPIT SECUNDUS[a] LIBER DE MIRACULIS SANCTI LEODEGARII AUGUSTIDUNENSIS EPISCOPI.

1. Prologus[b].

Audistis, patres venerandi[c] et domini, qua constantia benignitas salvatoris martyrem suum corroboravit[d]. Dehinc cognoscatis miraculorum suavitatem, quibus
cf. Ps. 91, 14. nobis ostenditur, quod vere sit plantatus in domo Domini et floreat in illius atriis. Floret[e] laboris[f] sibi praemia percipiens, fructificat nobis virtutum munera impertiens. De quibus, cum plurimae sint[g], quasdam tantum[h] ad audientium aedificationem dicere institui; nam omnes comprehendere nec ego[i] possem[k] nec volo vobis promittere. Omissa igitur fastidifera multiplicitate, dicemus pauca de illis miraculis, quae legimus esse facta in partibus Aquitaniae, ubi corpus sancti mar-

III. Lib. I. Capp. 1. 2. 1*a. b.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* 3. *Cap.* 44. 1*a.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* 3.
Lib. II. Cap. 1. 1*a.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.*

Cap. 1. a) *ita* 1*a. b.* 3. 4; machinamenta $2a^{1.2}$. b) *om.* $2a^{1.2}$. *c et Pitra.*

Cap. 2. a) *praescriptionem om.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* b) *ita* 1*a. b.* 3; *om.* $2a^{1.2}$. c) Franchorum 3. d) hic opus 1*b.* e) dicimus 1*b.* f) praecupivit 1*a.*

Cap. 44. a) *desinit* 4. b) sistamus 3; fugimus *corr.* figimus $2a^{1}$, *et sic* $2a^{2}$. *c. d.* c) dicendo 3. d) *subscr.* Explicit passio s. Leodegarii martyris (episcopi 2*c. d*) $2a^{1.2}$. *b. c. d.*

Cap. 1. a) I. l. s. de m. s. L. *praescr.* $2a^{1}$; Sermo de miraculis s. Leodegarii (episcopi et *add.* $2a^{2}$) martyris *praescr.* $2a^{2}$. *b. c. d.* b) *praescriptiones capitum om.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* c) *ita* $2a^{1.2}$. *b. c. d*; et v. *Pitra.* d) *ita* $2a^{1.2}$. *b. c. d*; roboraverit *Pitra.* e) *om.* $2a^{1.2}$. *c. d.* f) s. l. 2*b.* g) sunt 2*c. d.* h) tamen $2a^{1.2}$. *b. c.* i) *om.* $2a^{1.2}$. *b. c. d.* k) possum $2a^{1.2}$. *c. d.*

1) *Auctor V. Odiliae c. 2. affinitatem Leudegarii cum ducibus Alsatiae primus confinxit, haec de Chadalrici ducis uxore tradens:* Persinda, sicuti adsertione plurimorum didicimus, affinitate sancti Leudegarii redimita.

tyris colitur summa veneratione[a, 1]. Dicemus et de illis pauca, quae vidimus, dum maneremus[b] in Gallia[c, 2]. Letatur[d] namque Gallia, venerandis sancti[e] martyris oculis inluminata. Post habemus illa narrare, quae videndo didicimus[f] in finibus Alamanniae[g, 3], ubi gloriosum caput incliti militis dignis laudibus, sancti patres, veneramini. Sed haec, ut proposuimus, hinc narrare incipiamus.

2. Demonstratio sancti corporis per lampadem ante tumulum eius divinitus praeparatam.

Post[a] transactum biennium a passionis[b] tempore — — — — — — — — —

30. Quod in loco, ubi corpus est conditum, miracula anticipant studium scriptorum.

Plurima* quidem alia miracula per martyrem suum illis diebus ostendit salvatoris clementia. Nam sub eo temporis spatio, quo in monasterio sancti Maxentii beatum corpus positum requievit, dona salutis quis[a] non gratularetur, adipiscens effectum suae petitionis? Sed eodem tempore praedictus Ansoaldus pontifex in honore sancti martyris fecit basilicam pulcherrimae aedificationis, in qua venerabile corpus decenter repositum dignis colitur obsequiis et clarificatur pluribus miraculis. Quae licet hic non inserantur, credant tamen veraciter facta esse et ea, quae diximus devotae fidei audientium, suscipiant. Satis est enim ad demonstrandam glorificationem beati martyris quaedam dicere, si omnia gesta quae sunt sibi[4] non valeamus comprehendere. Nunc vero dicamus ea quae in Gallia videndo didicimus.

*) Nam quanta et qualia Dominus per eum ostendere dignatus est miracula, nemo vel ore referre[b] vel litteris comprehendere valet. Quicumque[5] enim cecorum, surdorum atque a demonibus vexati diversisque attriti languoribus ad eius tumulum accessissent, mox incolumes effecti, pristine reddebantur sanitati. Basilicam nanque supradictus pater eiusdem monasterii Audulfus, iubente venerabili Ansoaldo episcopo, in honorem ipsius martyris in eodem monasterio miro construxerat opere. Cuius constructio dissimilis ceteris noscitur esse basilicis. Qua consummata, supradictus pontifex votum quod voverat implere volens, cum omnibus sue ecclesie sacerdotibus ac innumera populorum turba accessit ibique corpus sancti martyris decenter et honorifice sepelivit, in quo loco, Christo operante, divina largiuntur beneficia, salutaria efficiuntur miracula, ibi cecitas visum, debilitas gressum et surdi recipere merentur auditum, prestante d. n. I. Ch., cui cum P. et Sp. s. est omnis honor et gloria per omnia s. s. Amen. (Explicit de miraculis sancti Leodegarii martyris *subscr.* 2a^{1}. c) *desinunt* 2a^{1}. *b. c. d.*

III. Lib. II. Cap. 1. 1*a.* 2a$^{1.2}$. *b. c. d.* *Cap.* 2. 1*a. b.* 2a$^{1.2}$. *b. c. d.* *Cap.* 30. 1*a.* 2a^{1}. *b. c. d.*

Cap. 1. a) veratione 2*b.* b) maneremur, *ras. extr.* r 2*b.* c) Galilea 2*b.* d) *ita* 2a$^{1.2}$. *b. c. d*; Laetare itaque, G. *Pitra.* e) sanctis m. o. 2a$^{1.2}$ (*pr. m.*); o. s. m. *Pitra.* f) didiscimus 2a^{2}. g) Alemannie 2a^{2}.

Cap. 2. a) *redit* 1*b.* b) huius sancti *add.* 2a$^{1.2}$. *b. c. d.*

Cap. 30. a) qui 1*a.* b) refere 2a^{1}.

1) *Scilicet miracula II,* 2—30. *ex Ursino deprompta.* 2) *Scilicet II,* 31—33. 3) *Scilicet II,* 34. 4) Sibi *pro 'ei', ut supra p.* 357, 35, *scilicet a Leudegario.* 5) *Interpolator c.* 31. 32. *Ursini adhibuit.*

31. De languente et fere desperato filio cuiusdam principis, consignato et sanato per oculum martyris.

In[a] capella Francorum regis unus[b] habetur oculus[1] sancti martyris[c], quem[d] inter sanctorum reliquias, quae ibi sunt plurimae, venerantur cuncti devotissima[e] celebratione, et ex multis partibus venientes aegroti restituuntur, operante[f] Deo, pristinae[g] incolomitati. Ante biennium autem[h] quam hec scriberem filius cuiusdam principis Odonis nomine correptus est valida aegritudine. Sic enim illo morbo, quem Galli variola[i, 2] vocant, omnino fuit pervasus, ut nec ipse alicuius membri motionem ageret nec ministrantium contrectationem admitteret[k]. Ad quem sanandum multis ex partibus plures medici convenerunt, set peritia illorum artis nullam puero[l] opem conferre potuit. Augmentabatur etenim magis ac[m] magis morbida pestis et omnino claudebat oculos pueri languentis. Nichil[n] igitur iam promittentibus[o] medicis, cum iam desperarent parentes de salute filii, adfuit quidam clericus, qui ad eundem principem ferebat de parte regis quandam legationem[p]. Is merenti principi[q] persuasit, ut quaereret auxilium sancti Leodegarii, et si posset, a rege impetraret[r], ut occulum sancti martyris vellet sibi mittere: per illius tactum dixit ad integram sanitatem posse redire puerum. Statim pater salutis filii cupidus legatos misit ad regem, qui, sicut clericus monuerat, illum[s] intercederent. Quibus reversis, consignatus est puer cum[p] occulo sancti martyris et statim post signaculum, tamquam redeuntibus[t] squamis[3], coepit occulos aperire, et quod diu non poterat, in alterum latus sine auxilio administrantis[u] sese convertit. Die vero altera omnium membrorum cum incolomitate suscepit officium[v].

32. De[a] cuiusdam obscurato oculo maxima oblaesione[4], illuminato autem ex praedicto lumine.

Die vero quadam, dum praedictus rex ageret venationem, accidit, ut unum ex militibus currentem per silvam inconsultius[b] ramus quidam sic in[c] occulo reverberaret, ut in eodem occulo pars magna[d] illius fixa remaneret. Quae res magnam contristationem regi et principibus attulit. Erat enim ipse miles valde nobilis et percussio videbatur omnibus modis[e] insanabilis. Cum autem die altera reverterentur de venatione, iussit rex ipsi militi, ut illum occulum, cuius penitus videbatur amisisse officium, consignaret occulo sancti Leodegarii. Quod cum sacerdos quidam peregisset, statim, dolore[f] fugato, rediit lumen cum[g] sanitate in vulnerato oculo.

III. Lib. II. Capp. 31. 32. 1*a*. *c*.

Cap. 31. a) *incipit* 1*c*, *in quo praescriptiones capitum desunt*. b) *ita* 1*c*; h. u. 1*a*. c) Leodegarii *add*. 1*c*. d) *ita* 1*c*; qui 1*a*. e) devotione celeberrima et 1*c*. f) D. o. 1*c*. g) in pristinam incolumitatem *Pitra*. h) *om*. 1*c*. i) *ita* 1*c*; viriolam 1*a*. k) admiteret 1*c*. l) *ita* 1*c*; o. p. 1*a*. m) atque 1*c*. n) *ita* 1*c*; Nil *Pitra*. o) promitentibus 1*c*. p) *om*. 1*c*. q) princi *pr. m*. 1*c*. r) impetrare 1*c*. s) apud regem *pro* illum 1*c*. t) recidentibus *coni. Bolland*. u) ministrantis 1*c*. v) officia 1*c*.

Cap. 32. a) *praescr*. aliud 1*c*. b) inconsultus 1*a*. c) *om*. 1*a*. d) *ita recte* 1*c*; p. (m. *om*.) i. (f. *om*.) 1*a*. e) modo 1*c*. f) f. d. 1*c*. g) l. v. occulo cum s. 1*c*.

1) *Postea alter oculus in abbatia S. Victoris Parisiensi ostendebatur, alter in thesauro S. Dionysii in Francia servari credebatur; cf. AA. SS. Oct. I, p.* 461. 2) *Gall.* '*petite vérole*'. 3) *Squama etiam splendorem significat teste Servio; cf. Forcellini h. v.* 4) *Nobis* '*verletzung*'.

33[a]. De semiviva matrona, cum eodem oculo signata et curata.

Erat in Aurelianensi civitate quaedam nobilis matrona, cuius capud morsu[b] cuiusdam vermiculi, quem aranea[c] vocant, mirabiliter tumuerat. Cuius immanitas[d] tumoris visum et auditum penitus[e] illi abstulerat. Huic autem cum nulla medicinae speties[f] valeret succurrere, coepit auxilium sancti Leodegarii implorare. Orabat enim[g] multis precibus, ut occulo sancti[h] martyris consignaretur. Quod cum fieret, sine mora tumor ille abiit et pristinae formae decor rediit.

34[a]. De muliere contracta, ad intuitum sancti capitis erecta.

Est quidam locus in finibus Alsatiae et Vosagi situs, Morbac[b] dictus, ubi collocavit Dominus sancti martyris capud, fertile virtutibus, quasi in umbilico terrae illius[c], scilicet celestem gemmulam includens in auream concham. Nam pinguissimi colles, vinifera latera applicantes[d], effitiunt florigeram vallem ceu paradisum aemulantem et Bacheo sanguine[1] abundantem. In summitate illius[e] vallis, in locis silvestribus congregatio peregrinorum[2] excubat super capud preciosum. Est etenim[f] ibi consuetudo ex tempore antiquo, ut in rogationibus, quas invenit sanctus Mamertus[g] Vigennensis[h. 3] episcopus, videlicet in vigilia ascensionis dominicae, extrahantur de latibulis omnes reliquiae et deportentur in[i] supradictam vallem in spetiosam planitiem. Moderno itaque tempore, scilicet sub Eberhardo[k] ipsorum peregrinorum abbate, qui ipsius martyris vitam perlucide[l] iussit enucleare[m. 4], cum haec processio multisonis laudibus impleretur devotius, inter amoenitatem reliquiarum praeerat advectum militis Christi caput praeclarum, et de diversis monasteriis et adiacentibus villulis cum suis reliquiis aderant multitudo innumerabilis. At Dominus, quasi imperator sapientissimus, merita sui signiferi inter commilitones extollendo glorificare volens, ad hoc opportunum elegit sibi locum. Nam sanctissimo capite maturius, quam advenissent ceterorum sanctorum corpora, advecto, aderat in turbis miserabilis femina, cui nulla servierant corporis instrumenta, nisi tantum oculi et lingua; quae, dum stimulata ex necessitate corporis, ad devotionem cordis imploraret meritum sancti militis, dicto citius, ad desperata loca ossibus redeuntibus, auditus est ab omnibus quasi arentium virgularum crepitus, tunc scilicet, cum conditor humanam formam propter electi sui Leodegarii memoriam ita demum ungue tenus perfecisset, quasi protinus imperfecti operis oblitus fuisset. Audito itaque et viso tam manifesto miraculo, facta est ab omnibus cum crucibus et reliquiis concursio innumerabilis, et ibi miles Christi praeclarus inventus est speciali munere sui regis coronatus.

His possumus plura non solum audita, verum etiam innectere visa, sed est cavendum, ne lectorem vel auditorem efficiamus taediosum, quia non est tempo-

III. Lib. II. Capp. 33. 34. 1*a. c* (*ad l.* 21).

Cap. 33. a) *praescr.* Item 1*c*. b) c. v. m. 1*c*. c) *ita* 1*c*; araneam dicimus 1*a*. d) *ita* 1*c*: t. humanitas 1*a*. e) *om.* 1*c*. f) non *m. rec. add.* 1*c*. g) autem 1*c*. h) Leodegarii *add.* 1*c*.

Cap. 34. a) *praescr.* Item 1*c*. b) Morbach *Pitra*. c) *ita* 1*c*; ipsius *Pitra*. d) *ita* 1*c*: amplificantes efficient 1*a*. e) *ita* 1*c*; s. v. ipsius *Pitra*. f) Est enim c. 1*c*. g) Mammertus 1*c*. h) Viennensis 1*c*. i) ad *Pitra*. k) Herberhardo *corr.* Heberh. 1*c*. l) *ita* 1*c*; praelucide *Pitra*. m) *desinit* 1*c*, *addens:* Excecatio quoque gloriosissimi martyris Leodegarii hac lapidatioque beati Gayreni est VIII. Kl. Septembris.

1) *Statius, Thebais I*, 329: sanguis Baccheus. 2) *De congregatione peregrinorum Murbacensi v. supra p.* 255. 3) *Cf. Greg., H. Fr. II*, 34. 4) *V. prologum supra p.* 357.

raneus sermo docentis, cum secretum non potest abscondi in visceribus discentis, dum deest ros Spiritus sancti irrigantis. Insuper est aspiciendum, ut qui benevolus, attentus et docilis effectus, in primis hunc non retrahat turgentis scripturae execrabilis fumus[a], quomodo non est in veteri lege acceptabilis victima, quae offertur sine causa. Sed, dum his virtutibus miraculorum ad meliora provocantur mentes bonorum, radicitus destruendae sunt garrulitates malorum, qui dum insensati piorum vitam aestimant insaniam, mirantur tamen in ultimo, quoniam sunt in filiorum Dei numero. Si qui sunt tales, idcirco invidia[b] tumentes, quod alios vident his virtutibus abundare, quibus se dolent egere, et si contra praedictum martyrem expavent se erigere[c], nos tamen conantur[d] apostolicis verbis ferire, dicentes, signa data esse infidelibus, non fidelibus[1], his respondere debemus, quod multum dissimiles habeantur, qui dant et quibus dantur. Nam dum aliquem debilem curatione[e] conspicimus indigere, sicut modo legimus de muliere, si ex caritatis visceribus[f] dilectionem proximi habuerimus et eius infirmitati compassi fuerimus, cum de nostris actibus a Deo praesumere non audemus, implorantes[g] pro eo alicuius patrocinium, nobis associamus. Et dum per ipsius sancti meritum et nostram fidem debilis recepit sanitatem, nobis nullo modo erit pro signo, si ad memoriam revocamus, quod discipulos docuit Dominus: *quia quis*[h] *si dixerit huic monti: Tollere et mittere in mare, et non haesitaverit in corde, sed crediderit, quodcumque dixerit, fiet ei,* dum fidei sanctae nil sit inpossibile.

Marc. 11, 23.

Si alicui narrantur haec infideli[i], obstupescens dicet talia impossibilia haberi et penitus non debere credi. Et ita fit, ut quae conditor naturae extra naturam propter fideles suos operatur, haec infidelibus ad signa dentur, ut aut redeant ad conversionem, vel si hoc nolunt, saltem non habeant excusationem, patrem familias[2] nescientes, *quia nemo nos conduxit,* dicentes[k]. Nam et ipse apostolus[1], quando dixit signa data esse infidelibus, locutus est secundum hoc quod[l] ille praedicavit tempus, quia miracula, quae tunc facta sunt ad infidelium vocationem, ea sufficiuntur modo per credentium fidei soliditatem, et qui nescit tempora et vim verborum prae stultitia cordis nescit, putans se aliquid esse, cum nihil sit, haeresim nititur seminare. Si qui sunt huiusce modi sive etiam aliis delictorum maculis infecti, nos per intercessionem sancti martyris reducat Dominus ad viam veritatis, qui unicum filium suum dedit pro nostris peccatis, cuius regnum et imperium venerantur sempiternum, quidquid est celestium, terrestrium et infernorum per omnia saecula saeculorum. Amen.

Matth. 20, 7. — cf. Philipp. 2, 10.

III. Lib. II. Cap. 34. 1*a*.

Cap. 34. a) *ita scripsi*; execrabilissimus 1*a*; execrabilis finis *coni. Pitra.* b) invidiae *Pitra.* c) eligere 1*a*. d) conamur 1*a*. e) curationem 1*a*. f) viscerimus 1*a*. g) implorante 1*a*; *nonne* imploranti? *Pitra.* h) *ita* 1*a*; ὅτι ὃς ἂν *Gr.* i) *ita scripsi*; fideli *Pitra.* k) dicens 1*a*. l) *scr.* quo.

1) *Longe alia statuit Paulus,* 1. *Ep. ad Corinthios* 14, 22: Itaque linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus. 2) *Cf. Matth.* 20, 1.

INVENTIO MEMMII EPISCOPI CATALAUNENSIS.

Memmius, qui Mimmius inde a saeculo VII. saepe appellatur, episcoporum Catalaunensium agmen ducit et fortasse priori parti saeculi IV. attribuendus est[1]. *Gregorius Turonensis primus illius meminit et de miraculis rettulit, quae in basilica sancti ad sepulchrum eius facta erant cum alia tum unum, quod puer ipsius atque una cum puero ipse Gregorius ibi expertus esse sibi visus erat*[2]. *Postea circa basilicam monasterium ortum est, cui Ansigisus praeerat, antequam a.* 807. *coenobio Flaviacensi praefectus est*[3], *hodieque Saint-Memmie vicus (dép. Marne, arr. et cant. Châlons) urbi Catalaunensi finitimus nomen patroni retinet*[4].

Martyrologio Hieronymiano festivitas eius ad Nonas Augustas illata est[5]*:* Catalaunis civitate [natale sancti] Mimmii episcopi, *eamque eidem diei Wandalbertus*[6] *et Usuardus*[7] *et codices Martyrologii Bedani Laureshamenses saeculo IX. exarati*[8] *attribuerunt. Saeculo autem nono medio ipsa Vita Memmii in Martyrologio Hrabani adhibita est (Aug.* 5*)*[9], *qui plura inde de sancto rettulit. Neque vero Vitam*[10] *ante illud saeculum compositam esse existimo, atque perparva fides auctori habenda est, qui Mem-*

1) *Cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' I*², 14. 2) *Gloria confess. c.* 65. *Desiderius episcopus Autissiodorensis, qui a.* 614. *concilio Parisiensi intererat, basilicae S. Stephani Matriacum agrum in pago Autissiodorensi situm concessit,* ubi ipse domos vel oratorium in honore sancti Mimmii construxit *(Gesta pontif. Autissiod. c.* 20, *ed. Duru, 'Bibliothèque historique de l'Yonne' I,* 336*).* 3) *Gesta abb. Fontanell. c.* 17 *(ed. Loewenfeld p.* 50*):* alterum *(coenobium)* in territorio Catalaunici castri, quo sanctus episcopus Mimmius corpore quiescit humatus. *Ansigisus postea (a.* 831/32*)* ad Sanctum Mimmium in Catalaunis *libram unam legavit (ib. p.* 59*).* 4) *Cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule', p.* 408. 5) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [101]. 6) *MG. Poetae II,* 591. 7) *Ed. Sollerius p.* 448. 8) *Cf. H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge',* 1908, *p.* 20 *sq.* 9) *Canisius-Basnage, Lectiones antiquae II,* 2, *p.* 336. *Notkerus (ib. II,* 3, *p.* 161*) Hrabanum exscripsit. Ado (Dec.* 21, *ed. Georgius p.* 632*) partim e Gregorio Turon. pendet; cf. H. Quentin l. l. p.* 480. 628. *Hrabanus etiam in carmine* 43, 3 *(Poetae II,* 210*) Memmii meminit:* Cassius, Anthimus, sanctus Florentius adstent, Memmius antistes, hic soror et Pumia. *(Ita scribendum est pro* Etpumia, *soror enim Memmii in codicibus Vitae vocatur aut* Poma *aut* Pumia, *veluti in Bruxell. n.* 3132, *vol. II, antea n.* 98—100; *cf. Catalog. codd. hagiogr. Latin. Bruxell. I,* 36*).* 10) *Vitam Memmii a Bosqueto editam iteravit Sollerius, AA. SS. Aug. II,* 11—12, *cuius textum cum codice Montepessulano infra citato contuli, in quo Inventio Vitam subsequitur. Textus, quos auctores Bibliothecae hagiographicae Latinae II,* 863. *numeris* 5907. *et* 5910. *distinxerunt, scilicet*

mium apostolorum aequalem fuisse statuerit, referens scilicet, eum cum Dionysio aliisque episcopis atque Donatiano diacono et Domitiano subdiacono ab ipso Petro in Galliam missum esse et episcopatu Catalaunensi per 80 annos functum obiisse, in cuius honorem basilica constructa esset, comitesque ipsi Donatianum et Domitianum successisse.

Neque Vitae eiusdem, quam cum Vita Martialis[1] haud inepte comparare licet[2], ratio nobis habenda erat, nisi ei in nonnullis codicibus Inventio et Miracula pauca subiuncta essent, quae, quamquam hodie non inveniuntur nisi Vitae subnexa et fortasse hic illic immutata, in universum sine dubio ad auctorem saeculi VII. exeuntis referenda sunt. Antiquitatis enim vestigium certissimum est, quod more aevi Merowingici Iulius mensis quintus vocatur[3]. Neque minus aetatem opusculi e verbis concludi licet, quibus Dagobertus II. in regnum Austrasiorum restitutus (676—679) celebratur, 'vasculum' scilicet cum corpore repertum esse novissimo tempore in anno secundo sub imperio Dagoberti regis (a. 677): ipse est, qui post longam pressuram reversus est ad propria regna. Cum enim nomen regis et biographus Sadalbergae (c. 13)[4] et Paulus[5] obiter commemoraverint, 'pressura' reditusque eius optime cum iis conveniunt, quae de exilio Dagoberti Hibernico in Libro historiae Francorum c. 43. relata sunt, atque de ipso restituto unus Stephanus presbyter in Vita Wilfridi c. 28. uberius tractavit, neque verba illa ex auctore pendere possunt, qui extra fines Britannicos ignotus fuisse videtur[6]. Unde nullus dubito, quin pauca, quae in appendice Vitae Memmii leguntur, sermone procul dubio parum accurate servato, ad auctorem aequalem redeunt, ad quem verba (c. 6) pertineant: ea quae vidimus haec scripsimus et narramus.

Additamentum compluribus Vitae codicibus deest eamque inprimis in legendario magno Francogallico subsequi videtur, e cuius exemplaribus[7] praesto erat

1) codex Montepessulanus H. n. 1, formae maximae, saec. XIII. in., legendarii S. Mariae Clarevallensis volumen quartum, fol. 113—114. Praeterea

2) codex Romanus bibliothecae Angelicae n. 1269 (T. 1. 4), saec. XIII. a Waltero quodam scriptus et in abbatia S. Mauricii Acaunensi a. 1722. Dominico Passionei (postea cardinali, † 1761) a Supersax episcopo Sedunensi dono datus, p. 43—46. loco 33. Vitam et Inventionem Memmii continet, sed textus quam maxime retractatus est.

Iohannes Baptista Sollerius, Acta sanctorum, Augusti tom. II, Antverpiae 1735, p. 7—8, Inventionem e codicibus Cisterciensi[8] et Vallis Lucentis edidit, qui libri nostri 1 simillimi fuerunt.

Carolo rege iubente, sepulchrum Memmii a. 868 (Mart. 25) iterum inventum et 'perlustratum' est. Unde, Theudoino praeposito Catalaunensi rogante, Almannus monachus

Vita Bosquetiana et Vita Inventioni praefixa, codice illo teste, inter se non discrepant nisi lectionibus variis minoris momenti neque distinguendi sunt (cf. ib. p. 1373). Vincentius Bellovacensis (Speculum historiale X, 45. 46) Vitam maxima ex parte iteravit, quae etiam Flodoardo nota fuisse videtur; cf. Hist. Rem. I, 3 (SS. XIII, 414). 1) Narbey, 'Supplément aux Acta sanctorum' I, 41—43. 2) Et Martialis et Memmius cum binis comitibus iter suscipiunt, alter comes utriusque inter viam moritur, deinde uterque ad Petrum redit mortuumque resuscitat, postquam Martialis ab apostolo baculum, Memmius fimbriam vestimenti accepit. Cf. A. Houtin, 'La controverse de l'apostolicité des églises de France'[2], 1901, p. 118. 3) Inventio Memmii c. 1. 4) Supra p. 57. 5) Hist. Langob. V, 32. 6) De Dagoberto II, cuius memoria saeculo demum XVII. revocata est, nuper egit E. J. Tardif, 'Les chartes mérovingiennes de l'abbaye de Noirmoutier', 1899, p. 33 sqq.; B. Krusch, supra p. 90. 7) Codices Parisienses enumerari licet n. 11758, saec. XIII, fol. 100—101; n. 16734 (S. Martini a Campis I, 3), fol. 98'—99', et n. 17005 (Fuliensium 58, 4), fol. 95'—97, saec. XII. 8) Hodie fortasse Divionensi n. 642 (383, 5), saec. XII, fol. 57.

Altivillarensis[1] *Vitam Memmii 'diuturna vetustate et negligentia velut in pittaciis paene consumptam' retractavit. Is Mabillonio teste eo a decessore differt, quod 'Memmii missionem sancto Clementi potius quam sancto Petro adscribendam esse indicavit'*[2]. *Epistulas Theudoini et Almanni ad Vitam spectantes eruit* Mabillon, *Vetera analecta II, Lutetiae Parisiorum* 1676, *p.* 86—93 *(editio altera,* 1723, *p.* 423 *sq.), iteravit* Migne, *Patrologia CXXI,* 1852, *col.* 385—388; *particulas excerptas mitto*[3].

W. Levison.

INCIPIT VITA SANCTI[a] MEMMII[b] EPISCOPI[c].

In[d] temporibus illis[e] cum beatissimus Memmius[f] episcopus de[g] nobili genere oppido[g] Romae oriundus fuisset[h] et a sancto Petro apostolo in episcopatum benedictus fuisset[g] — — — omni populo ad ipsam Cathalaunicae[i] civitatem aspicienti baptismi[k] gratiam donavit et divinis eruditionibus ut bonus pastor[l] adsidue gubernavit[m]. — — — Et[n] ita beati Memmii pontificis episcopatum[o] octoginta annos[p] in apostolatum[o] divina pietas duplicavit[q] in corpore, quem fidelem servum probavit in fide. Qui[r] obiit Nonas Augustas et sepultus est in loco, ubi antea auctore[s] Domino in omni[t] sanctitate fuerat conversatus, ubi digna basilica, ut decuit sanctum, alta noscitur fuisse aedificata[u, 4] fastigio. Post[v] obitum vero eius locum sanctus Donatianus diaconus et Domitianus[w] subdiaconus, quem mortuum ordinatione[x] sancti Petri suscitavit, qui cum ipso fuerant directi[y], episcopatum in ipsa Catalaunica[z] civitate in Christi[a] apice acceperunt. Ad cuius beati Memmii sepulchrum multas virtutes assidue divina pietas dignatur ostendere, — — recipiunt sanitatem, auxiliante[b] ac praestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula. Amen.

(1)[a]. Postquam tantis effulsit virtutibus et miraculis Deus per servos suos claruitque, novissimo tempore in anno secundo sub[b] imperio[5] Dagoberti regis —

Vita. Inventio c. 1. 1. 2.

Vita. a) beati 2. b) Cathalaunice civitatis primi *add.* 2. c) cuius transitus celebratur Nonas Augusti *add.* 1 *(m. al. in marg. add.* Vita ista requiratur alibi, ut possit emendari): XXXIII *(numerum Vitae) add.* 2. d) Igitur *pro* In t. i. cum 2. e) Ill⁹ 1. f) Mimius *semper Bosquet.* g) *om.* 2. h) fuit atque a s. 2. i) *ita* 1 *(cf. Hrabanum l. l.:* in civitate Catalaunice); civ. Catalaunicam 2. k) asp. Dominus beati Memmii precibus gratiam tribuit. Ipse pontifex divinis 2. l) populum *add.* 2. m) gubernabat 2. n) Ita denique beatus Memmius pontifex 2. o) suum *add.* 2. p) annis mirabiliter in bonis et sanctis operibus rexit, ut apostolatum 2. q) duplicaret 2. r) Consummavit namque cursum suum in bona pace placens Deo. Obiit autem sub die Nonas Augustas, relinquens seculum et pergens ad Dominum. Sepultus est ergo in loco 2. s) Domino auctore 2. t) oppido civitatis *pro* o. s. 2 *et pro* loco *Bosquet.* u) fast. aed. 1. v) Postea vero in eius l. 2. w) Domicianus 2. x) *ita Bosquet;* per ordinationem 2; praecepto 1. y) in *add.* 2; directis, episcopatu 1. z) Cathal. 1. a) in pace successerunt. Ad beati vero Memmii 2. b) *doxologia omissa, pergit* 2: Nam cotidie per merita beati pontificis eadem signa monstrantur. Unde et post tantis virt. et mir. Deus per servum suum claruit, ut novissimo.

Cap. 1. a) *capita ipse distinxi.* b) (sub *om.*) imperii 2.

1) *De quo cf. Sigebertum, De script. eccles. c.* 98 *(Migne CLX,* 569*) et recentiores, quos supra p.* 158, *n.* 11. *citavi.* 2) *Nescio an Passionem Dionysii c.* 3 *(ed. Krusch, Auct. ant. IV,* 2, *p.* 103*) secutus Clementem pro Petro induxerit.* 3) *Vita ab Almanno composita incipit (cf. Mabillon l. l. II,* 94*):* Igitur cum beatus Clemens discipulos ad diversas provincias; *extat in codice Bruxellensi musei Bollandiani n.* 394, *saec. XV, p.* 586—595 *(Analecta Bolland. XXIV,* 1905, *p.* 452*).* 4) *Passio Symphoriani c.* 12 *(AA. SS. Aug. IV,* 497*):* basilica — — celsum protulit aedificata fastigium. *Eadem verba leguntur in Passione Iuliani c.* 6 *(SS. R. Merov. I,* 881*) et in Vita Genovefae c.* 56. 5) *Quod*

ipse[a] est, qui post longam pressuram reversus est ad propria regna[1], — in mense
677, Iul. 5. quinto[2], in quinta die mensis, secunda vigilia noctis, cum ei[b] nocturnos fratres celebrantes adstarent, sic[c] res nova nec[d] antea unquam visa ad caput sancti sepulchri, ut[e] patrem se apostolicumque eo tempore declararet, apparuit, precibus
cf. 3 Reg. 17, 7. caelum aperiens, quod nec tribus mensibus pluerat super terram. Dum[c] et vehemens fervebat[f] siccitas, ita ut omnes putei in pulverem redacti sint[g], sic Deus terram irrigavit et compluit et aquam, quae descenderat[h], ab imo per pedes quadraginta ad sublimia conscendere[c] fecit et eam usque ad quartam vigiliam desuper fontem[c] manare fecit[i], ut omnes vigilantes[k] viderent et tremerent omnes[l] fratres uno voto consentientes[m]. Consummata est[n] quidem ea nocte vigilia et celebrata festivitas[o, 3]. Verum ab ipsa die usque ad[p] octavam diem[c] nullatenus cantus cessavit psalmorum in una fide pulsantium in[q] nomine Iesu[r] Christi domini nostri. Amen[s].

(2). Ubi fons manaverat[a] desursum[b], in profundum ibidem[c] consimili virtute inventus[d]. Vasculum plumbeum est repertum, sicque opertorium eius medium se[e] scidit, quasi serrula manibus percussum fuisset, claruitque aqua in eodem vasculo in similitudinem cristalli[f]. Tremefacti[g] psallentes in fide Christi in[h] perscrutando, inventumque est pulchrum corpus, cuius omnes artus et articuli, dentes et nervi conexi ad invicem, continentes[i] sic pulchra membra vel dentes[k], quasi ipsa die[l] cibum edissent[m]. Ablatum utrumque[n] vasculum et opus[o], inventum est sicque perscrutatum tanto miraculo, ut sic inter medium pendens[p] equali mensura, quantum desursum, tantum deorsum terra[q] praeminebat[r, 4], nec inventum ullum foramen, per quod aqua ingressa fuisset. Et[s] inventa est pulchritudo prima in ipso eodem loco, quae[t]

Capp. 1. 2. 1. 2.

Cap. 1. a) ipse — regna *om.* 2. b) cum ad tumulum sancti viri noct. 2. c) *om.* 2. d) et numquam antea 2. e) (ut — declararet *om.*) apparet. Cum enim celum ymbres tribus mensibus non plueret 2. f) *ita scripsi;* fremebat 1; ferveret 2. g) essent, Deus omnipotens terram corrupit aquamque consendere ab imo fere pedes 2. h) *ita* 1; conscenderat *Sollerius.* i) ita *pro* fecit 2. k) fratres *pro* vig. 2. l) Et *pro* o. fr. u. v. cons. 2. m) concinentes *Soll.* n) est qu. ea n. *om.* 2. o) festivitate (Verum *om.*) 2. p) in 2. q) (in *om.*) nomen 2. r) d. n. I. Chr. 2 *cum Soll.* s) (Amen *om.*) quia ubi 2.

Cap. 2. a) eman. 2. b) est *add.* 2. c) ibidemque consimilem virtutem reppererunt. Inventum est enim vasculum pl. sicque 2. d) *ita recte* 1 (*scilicet* fons); inventa *Soll.* e) med. scissum quasi ferri lammina perc. 2. f) Tunc *add.* 2. g) et *add.* 2. h) ad perscrutandum accesserunt. Inventum est igitur ibi cadaver pulchrum, cuius 2. i) tenebantur. Sicque 2. k) apparuerunt *add.* 2. l) hora 2. m) edisset. Ablato igitur vasculo invenerunt sic inter (*l.* 21) 2. n) utrunque 1. o) *malim* corpus (*cf. l.* 18). p) ut *add.* 2. q) terram penderet nec invenerunt ullum 2. r) prominebat *Soll.* s) (et *om.*) Inv. est autem pulchr. 2. t) *om.* 2.

vocabulum fortasse recentiori aevo attribuendum est, licet etiam ante a. 800. *regum Francorum 'imperium' raro commemoretur; cf. 'Bonner Jahrbücher'* CIII, 1898, *p.* 72, *n.* 5. 1) *Cf. V. Wilfridi auct. Stephano c.* 28; *Lib. hist. Franc. c.* 43. *Dagobertus II. inter Kalendas Apriles et Iulias anno* 676. *in regnum Austrasiorum restitutus est; cf. Tardif l. l. p.* 44. 2) *Iulio; cf. infra n.* 3. 3) *Dies* 5. *Iulii a.* 677. *dominicus fuit, monente B. Krusch, 'Historische Zeitschrift' LXIII,* 1889, *p.* 109 *sq.* 4) *Cf. ea quae Theudoinus praepositus de inventione a.* 868. *facta scripsit (Mabillon, Vetera analecta*[2], *p.* 424): eiusque sanctum sepulcrum est inventum minime ex ulla parte haerere ad terram, sed — — in ipsa fossa veluti libratum in aera pendere quatuor digitis a terra.

perpetuo manat[a] vigore constructa[b] et opere elegantissimo ornata. Unde[c] cotidie infirmi recipiunt medicinam, fonte[d] firmo et omni tempore admirando. Vasculum inventum[e] extra templum ad[f] partem orientalem pedum decem[g] in suo proprio[h] honore locum recepit.

(3). Tercia[a] die puella a[b] longo tempore[c] pede[d] constricta nullo[e] poterat proficisci gressu; fide firma ad ipsum sanctum corpus devota tribus[f] noctibus ad[g] orationem prostrata, infirmitate relicta[h], sanitate recepta, sine dolore pedis egreditur[i].

(4). Post[a] sex vero menses, ipsa sequente virtute, puer consimili[b] infirmitate ad sancti viri Memmii sepulchrum in eius[c] locum iuxta fontem manantem iacuit pernoctans[d]; aurora surgente, sanitatem recepit.

(5). Mulier a[a] lumine clausa, caecitate percussa multis temporibus, duabus[b] noctibus iacuit; tercia vero nocte[c] quarta vigilia sic[d] ei claruit lumen[e], quasi nullum tenebris obscuratum habuisset visum. Quo recepto, ad propria remeavit.

(6). Ex illa die demones, quacunque essent[a] imagine Dei repressi[b. 1], nullatenus in hoc loco latere potuerunt[c], ibidem declarati et ibidem[d] effugati, et alia[e] multa similia et virtutes, quas enarrare visum non est et enumerare longumque[f] per ordinem texere. Verum ea[g] quae vidimus haec scripsimus et narramus[h]. Quanta gloria, quanta claritas, quanta praemia in perpetuum, quae[b] Deus sanctis[i] praeparat in aeternum, quando ad eius sepulchrum tanta est virtus et veneratio[k] in praesenti, regnante domino nostro Iesu Christo[l]. Amen.

EXPLICIT[m] VITA SANCTI MEMMII EPISCOPI.

Capp. 2—6. 1. 2.

Cap. 2. a) manante (vig. constr. et *om.*) 2. b) *ita Soll.*; constructo 1. c) De fonte vero *pro* Unde 2. d) (fonte *om.*) firmam — ammirandam 2. e) est *add.* 2. f) a parte orientali 2. g) quod *add.* 2. h) *om.* 2.

Cap. 3. a) vero *add.* 2. b) *om.* 2. c) pedum *add., sed delet.* 1. d) constr. pede 1, *signis appositis corr.;* pedes c. 2. e) constr. que nullum pot. perficere gressum 2. f) diebus ac *add.* 2. g) in oratione iacuit prostr. et sic inf. 2. h) ac *add.* 2. i) regressa est 2.

Cap. 4. a) Sex vero mensibus in ipsa sequentibus 2. b) laborans *add.* 2. c) eo loco 2. d) et *add.* 2.

Cap. 5. a) (a *om.*) luminibus clausis 2. b) duabus ibi iac. noct. 2. c) in *add.* 2. d) sic ei *om.* 2. e) lumine et viso recepto (*l.* 14), *reliquis omissis*, 2.

Cap. 6. a) in *add.* 2. b) *om.* 2. c) set *add.* 2. d) sunt *add.* 2. e) alie multe similes virt. ibi geruntur, quas enarrare nemo potest et quas longum est per 2. f) *ita Soll.*; longum(que est *in ras.*) per 1. g) omnia 2. h) enarravimus. Quantam gloriam, quantam claritatem 2. i) sancto suo preparavit, quando 2. k) venerationi pr. 1. l) cui est honor, laus et imperium cum patre et spiritu sancto in secula seculorum *add.* 2. m) *subscr. om.* 2.

1) *I. e. in quocumque homine latebant.*

VISIO BARONTI
MONACHI LONGORETENSIS.

Inter visiones in Gallia conscriptas Visio Baronti proximum locum post Vitam Fursei[1] *obtinet: pertinet autem ad monasterium S. Petri Longoretense (hodie Saint-Cyran, dép. Indre) in dioecesi Bituriga situm, quod Sigiramnus paulo ante saeculum VII. medium in praedio Flaochadi maioris domus Burgundiae construxerat*[2]. *In quo c. a.* 675. *aut paulo post*[3] *Barontus quidam, vir nobilis*[4], *monachus factus est, quocum Aglioaldus filius puer in coenobio degebat*[5]. *Quadam die, laudibus matutinis peractis, Barontus febre correptus est atque per totum diem et noctem paene mortuus iacebat, sed gallicinio viribus resumptis expergefactus caelum et inferna peragrasse sibi visus est fratribusque congregatis visiones enarravit. Ea quae ipse audiverat brevi post monachus quidam litteris mandavit*[6], *qui potius Millebecco monasterio vicino et ipsi a Sigiramno condito*[7] *adscriptus esse videtur quam congregationi Longoretensi. Cum enim de hac ita loquatur tamquam de aliena*[8], *postea, narratione Baronti interrupta, res a Leodoaldo abbate Millebeccensi relatas inseruit*[9]. *Plerumque ipsi Baronto personam referentis auctor attribuit atque eius verba a propriis accuratius distinxit, post Leodoaldum ad ipsum rediens*[10]. *Ut occasionem visionis exponeret, initio nonnulla de morbo illius praemisit (c.* 1. 2*) visionique ad finem perductae pias admonitiones adiunxit (c.* 20—22*), quales etiam antea insertae sunt*[11]. *Opusculum in modum sermonis ad fratres habiti composuit*[12], *neque vero Visio eis audienda, sed legenda erat*[13], *cum media in narratione claves Petri apostoli commemorentur 'habentes similitudinem hanc'*[14], *scilicet eam quam auctor in codice depinxerat formam.*

1) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV*, 425 *sq.* 2) *Ib. p.* 603 *sqq.* 3) *Visio a.* 678/9 *contigit (v. infra), cum Barontus 'nuper' saeculum reliquerat (Visio Bar. c.* 1*).* 4) *Ib. c.* 1. 5) *Ib. c.* 1. 19. 6) *Cf. ib. c.* 20: Ista et omnia superius memorata ego, qui scriptitare praesumsi, non ab alio dicta vel audita, sed per memet ipsum ad praesens probata didici. *De opusculo praeter alios egit C. Fritzsche, 'Die lateinischen Visionen des Mittelalters' (Vollmöller, 'Romanische Forschungen' II*, 1886, *p.* 272 *sqq.).* 7) *V. Sigiramni c.* 11; *Krusch l. l. p.* 603. 8) *Visio Bar. c.* 1: Memorare vobis volo, fratres karissimi, per ordinem, quid per moderno tempore contigit in monasterio sancti Petri apostoli, qui nuncupatur Longoretus nomen. 9) *Ib. c.* 6. 10) *Ib. c.* 7: Post ista omnia acta dicit ipse Barontus. 11) *Ib. c.* 15. *Unde Baronto in enuntiato proximo tertia persona attributa est (c.* 16: dixit — — ad ipsum fratrem Barontum), *cum in enuntiato subsequente iam prima redeat (ib.:* ut ipse me in itinere deducere deberent*).* 12) *Auctor fratres c.* 1. 5. 15. 20. 22. *allocutus est.* 13) *Cf. c.* 20: Si quis aliquis hunc opusculum a me factum legendum in manibus acciperit. 14) *Ib. c.* 12.

Quae Barontus extra corpus positus cognovisse voluit, ea ad statum religionis vel superstitionis aevi illius illustrandum alicuius momenti sunt, eique qui visiones Baronti et Fursei inter se comparare voluerit, mores monachi Francici simpliciores atque minus politi fuisse videbuntur quam abbatis Scottici. Cum visiones Fursei maiore ex parte considerationes et exhortationes pias contineant rationemque quandam communem prae se ferant, velut ea, quae de ignibus mendacii, cupiditatis, dissensionis, impietatis disseruntur[1], *visio altera multo magis cum vita propria ipsius Baronti coniuncta est, ita ut res caelestes et terrenae quam maxime misceantur. Animam corpore exisse credidit aviculae similem, quae species animae egredienti antiquitus saepissime attributa est*[2]*; cum autem ad discussionem (iudicii) ventum esset, corpore aerio eam indui voluit, quod terreno responderet*[3].

Etiam ex hac Visione intellegi licet, opiniones hominum de rebus post mortem futuris iam tum operibus Gregorii M. aliquo modo commotas esse, cuius quattuor locis auctor meminit. Atque bis ipsi Dialogi citantur, qui semper auctoribus visionum acceptissimi fuerunt; ad quorum fidem et de mansionibus aureis iustorum rettulit (c. 10*) et damnatos secundum genera peccatorum in ordines societatesque redactos a daemonibus custodiri affirmavit (c.* 17*), neque minus aliae nonnullae sententiae hic illic cum similibus narratiunculis Dialogorum conveniunt (c.* 1—5. 8. 12*), ita ut eos non solum auctori, sed etiam ipsi Baronto notos fuisse eaque quae sanus legisset ad alucinationes febricitantis efficiendas contulisse facile crediderim*[4]. *Ceteri loci, quibus Gregorius citatur (c.* 17. 20*), ad Homilias in euangelium pertinent, ad quas auctor praeterea non solum nomen Raphaelis archangeli interpretatus est (c.* 6*), sed etiam admonitiones in calce Visionis adiectas partim ad verbum descripsit (c.* 22*). Ignis autem purgatorii, cuius doctrina per Gregorium ut non orta, ita propagata est, non meminit, etsi iudicio illius summam auctoritatem attribuit*[5].

Paradisus, quo nomine caelestis a Baronto appellatur regio, multo maiorem partem opusculi sibi vindicat quam inferna, neque peccatores daemonibus traditi, si quicquam boni in saeculo egerunt, omni levamine apud eum privantur, cum hora sexta manna de paradiso eis recreandis offeratur, iique soli beneficio carent, qui ne minimum quidem opus bonum fecerint[6]. *Ipsum Barontum salvum e periculo evasisse consentaneum est, primoque Raphaelem archangelum contra daemones infestantes vindicem habuit, quo duce partes paradisi peragravit. Deinde Petrus Longoretensium patronus causam eius peroravit, cumque daemones crimina obicerent, apostolus monuit, eum eleemosynis datis se liberasse, peccata sacerdotibus confessum paenitentiam egisse, saeculo relicto monachum factum esse, cumque adversarii ne sic quidem recedere vellent, Petrus more nimium humano capita eorum clavibus arreptis fortiter percussit. Quibus effugatis, Barontus, quod conversus res proprias clam retinuisset, multa duodecim solidorum pauperibus danda multatus est, quibus solutis peccata ei condonanda erant. Denique rediens, dum inferna visitat, a Framnualdo monacho quondam Longoretensi inlaesus ea condicione reductus est, ut singulis diebus dominicis sepulchrum eius scopis purgaret ibique 'Miserere' decantaret.*

Ut autem hunc, ita ceteros monachos coenobii proprii, e quibus complures nominantur, in paradiso repperisse sibi visus est neque ullum ex iis umquam in laqueos

1) *Cf. Krusch l. l. p.* 425. 2) *Cf. J. Grimm, 'Deutsche Mythologie'* [4] *II,* 690 *sq. III,* 246. 3) *Visio Bar. c.* 4. 18. 4) *Exemplum Wettini afferre libet, qui, antequam iterum visionem vidit, iussit* Dialogum beati Gregorii sibi legi; principia ergo ultimi libri eiusdem Dialogi, audiente eo, lecta sunt *(Visio Wettini auct. Heitone c.* 4, *MG. Poetae II,* 269*).* 5) *Visio Bar. c.* 20: Hoc et sanctus Gregorius confirmat. — — Quis tam alienus erit a fide, qui sententiae istius non credat? 6) *Ib. c.* 17.

diaboli incidisse affirmavit[1]. Vidit quoque domum auream Francardo abbati defuncto ob virtutes praeparatam neque commemorare oblitus est, quot praedia 'adtractione' eius monasterio collata essent[2]. Ebboni fratri mortuo etiam in ecclesia paradisi mysteria apostolorum celebrare licebat, quod cum alia bona egisset, tum eleemosynis dandis instituisset[3], et Betoleno monacho cura omnium luminum a Petro commissa erat, quae in ecclesiis totius mundi accenderentur, unde aegre ferebat, quod Longoreti in ecclesia apostoli lumen noctu defecisset[4]. Neque solum defuncti monachi talibus honoribus praediti erant, sed auctor etiam 'servum Dei verum' Leodoaldum abbatem Millebeccensem vivum laudibus adeo extulit, ut eum humilitate operibusque eximium 'ceteris in urbe Bituriva' degentibus opponeret[5], atque monendum est, hanc fuisse sedem episcopi dioecesani. Partis episcoporum ut erat parum studiosus, ex iis et Vulfoleodum 'lassum, deceptione damnatum', et Didonem in infernis vidisse voluit. Uterque notus est; ille episcopus Bituricensis Sulpicio successerat annoque 672. inter vivos iam non degebat[6], hic sedi Pictavensi praefuerat, ante a. 677. vita defunctus[7]. Odium Vulfoleodi episcopi unde ortum sit, inde divinare licet, quod fraudis damnatus et in speciem mendici redactus esse dicitur, quasi omnibus rebus post mortem privandus esset, qui vivus dolose res alienas rapuisset, itemque ad lites de possessionibus monasterii agitatas fortasse damnatio Didonis episcopi dioecesis finitimae referenda est. Monuerim quoque, Sigiramnum, a quo monasterium constructum est, Falvei episcopi Hibernici amicitia usum esse[8] coenobiaque exemplo Scottorum condita potestati episcoporum dioecesanorum inprimis repugnasse.

Nomina autem pontificum illorum ad aevum Visionis accuratius cognoscendum faciunt. Cum enim in calce opusculi subscriptio addita sit: **Acta sunt haec omnia VIII. Kal. April. in sexto anno regnante Theoderico regem Francorum**, neque dubitari possit, quin e regibus eo nomine praeditis is eligendus sit, cuius aetas ad tempora episcoporum proxime accedat, de solo Theuderico III. (673—690) cogitandum[9] atque visio diei 25. Martii a. 678. aut 679. attribuenda est[10].

Auctor, rusticitatem orationis ipse confessus (c. 20), sermone rudi barbaroque usus est. Casus saepe inter se commutati sunt, ita ut verba **obtemperare** cum accusativo (pro dativo), **iubere, prohibere** cum dativo, praepositiones **ad, ante, infra, iuxta, per, post** cum ablativo, **ab, cum, de, ex, prae, pro, sine** cum accusativo coniunctae sint, accusativus pro **ad** et **in** c. acc. occurrat; accusativus absolutus saepe deprehenditur. Menda occurrunt et in declinatione:

decl. 3. acc. sing. **aeram**, abl. sing. **priora**,
decl. 4. nom. plur. **spiriti**,

et in coniugatione:

coni. 3. praes. indic. **cupent** (= cupiunt), **contradicent, volent**;
fuderent, fugierunt, perdificuit (= perdefecit), **praestavit** (= praestitit), **sonavit, resonavit**.

Genera mutata sunt:

masc. pro fem. **ipsum domum**;
masc. pro neutro **adiutorium omnem**,

1) Visio Bar. c. 8. 2) Ib. c. 10. 3) Ib. c. 15. 4) Ib. c. 11. 5) Ib. c. 5. 6) Cf. Krusch l. l. IV, 365. 7) Cf. supra p. 283, n. 1, et p. 323, n. 1. 8) V. Sigiramni c. 9. 10; Krusch l. l. IV, 604; 'N. Arch.' XXIV, 541 sqq. 9) Theodericum pro tertio priores plerique acceperunt, cum de quarto (721—737) solus cogitaverit Th. Wright, 'St. Patrick's Purgatory', Londinii 1844, p. 106. 10) Chlotharius III. frater, a cuius obitu anni Theuderici computabantur, inter diem 10. Martii et 15. Maii a. 673. defunctus est, atque sunt quae persuadeant mortem post diem 17. Aprilis contigisse, monente B. Krusch (v. infra p. 398 sq.), ita ut haec visio a. 679. attribuenda esset.

masc. pro neutro capitulum hunc,
coenobium: de qualem coenobium,
corpus quem,
corpusculus,
gutturem,
itinerem,
latus: ad latum suum,
monasterium qui, super quem,
opusculum hunc, psallentius,
regnum caelestem;
fem. pro neutro plur. desideria caelestem,
gaudia — plenissimam,
milia innumerabilis, innumerabilem milia;
paucam (= *pauca*) exinde referam, referam inde paucam,
ad propriam,
erogandam transitoriam mercabat aeternam (= *erogandis transitoriis mercabatur aeterna):*
neutr. pro masc. digita.

Activa usurpantur et pro deponentibus:
admirare, altercarent, arbitravi, consolare, deprecarent, mercabat, sermocinare,
et pro passivis:
cruciabis (= *cruciaberis*), interrumperet (= *interrumperetur*), sanavit (= *sanatus est*).

Ut *falso cum indicativo coniungitur, coniunctivus pro infinitivo adhibetur, ut alia praetermittam.*

Saeculo XII. medio fere Visio in breve coacta et nonnullis locis immutata compilationi quae Chronicon Malleacense vel rectius S. Maxentii dicitur[1] *inserta est. In editione Ph. Labbei, Nova bibliotheca mss. librorum II,* 1657, *p.* 193—194, *altera pars Visionis inde a c.* 7, *excepta subscriptione, omissa est.*

Eadem auctori Italo nota fuit, qui saeculo ut videtur undecimo Vitam Baronti conscripsit[2]. *Barontus eo teste post visionem Romam profectus, in territorio Pistoriensi solitarius diem supremum obiit*[3] *sepultusque est in basilica, quam ipse condidisset. Multo post ibi monasterium*[4] *constructum esse vult, eoque Restaldum episcopum Pistoriensem (qui a.* 1012—1023. *commemoratur*[5]) *membra sancti transtulisse, abbatem vero coenobii a.* 1018 *(Mart.* 27) *etiam corpora Desiderii et quattuor iuvenum advexisse, qui socii*

1) *Cf. Marchegay et Mabille, 'Chroniques des églises d'Anjou',* 1869, *p. XXXII sqq.; L. Halphen, 'Note sur la chronique de Saint-Maixent' ('Bibliothèque de l'École des chartes' LXIX,* 1908, *p.* 405—411). *Extat in codice Parisiensi n.* 4892, *saec. XII.* 2) *Edita est AA. SS. Martii III,* 569—570, *iterata a Mabillonio II,* 826—828. *Exemplaria tria saec. XVII. exarata Romae in bibliotheca Alexandrina n.* 92, *fol.* 562—562'. *et* 563—564, *et n.* 94, *fol.* 410'—412', *inter acta sanctorum Constantini Caietani (†* 1650) *extant (cf. Narducci, Catalogus codicum mss. praeter orientales qui in bibliotheca Alexandrina Romae adservantur,* 1877, *p.* 31. 45; *A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecarum Romanarum praeter quam Vaticanae p.* 146. 166); *alia ibidem in bibliotheca Vallicellana inter collectanea Antonii Gallonii (saec. XVI. et XVII. in.) H.* 2 *(Gallonii A), fol.* 172—177', *et H.* 4 *(Gallonii D), fol.* 96—98, *supersunt (Poncelet, ib. p.* 401. 409). 3) *Obiisse dicitur VIII. Kal. April., ita ut dies visionis temere ad obitum relatus sit.* 4) *De monasterio S. Baronti cf. P. Kehr, Italia pontificia III,* 1908, *p.* 132. 5) *G. Cappelletti, 'Le chiese d'Italia' XVII,* 1862, *p.* 86; *cf. V. Iohannis abb. Parmensis c.* 13 *(AA. SS. Maii V,* 182; *Barbieri, Chronica Parmensia,* 1858, *p.* 481).

Baronti solitarii fuissent. E reliquiis igitur, quae Baronti cuiusdam fuisse credebantur, narratio de itinere Italico orta esse videtur, neque melioris notae sine dubio inscriptio est, quam idem auctor affert: Ne forte fratrum corda aliqua de sancti corporis inventione diutius turbaret diffidentia, lapis marmoreus inibi ab eisdem est repertus, Latinis apicibus per singulas figuras taliter exaratus: HIC REQUIESCIT CORPUS S. BARONTI ET S. DESIDERII CUM SOCIIS SUIS; qui postea novi templi muro insertus atque in propatulo positus, in testimonium sanctorum corporum usque in praesentem servatur diem. *Ex quo effici mihi videtur, ut ante Ligorium falsarii in inscriptionibus conficiendis fraudes suas apud Italos exercuerint.*

Visionem Baronti codices quidem haud pauci servaverunt, sed librarii sermonem auctoris rudem barbarumque aegerrime ferentes, textui expoliendo operam nimiam dederunt.

1*a) Codex Petropolitanus Lat. oct. I,* 5, *saec. IX/X. scriptus et quinque picturis exornatus, olim liber S. Remigii Remensis, deinde S. Germani Pratensis n.* 1606, *tum translatus in museum Petri Dubrovsky, fol.* 2—21. *Visionem Baronti continet, sequente Visione Rotcharii* [1]. *Emendationes multas manu alia illatas in universum suppressi. E picturis prima folium* 1'. *occupat, qua partes coenobii exhibentur cum visione conexae, adscriptis inscriptionibus in parte et sinistra:* ANIMUS *et media:* s̄c̄s p apo' | dei (*i. e.* sanctus Petrus apostolus Dei). *Excepta quarta, quae iniurias temporum nimio plus passa est, reliquas picturas in tabula* 1. *exprimendas curavi.*

1*a*) Codex Remensis n.* 1412 (789. 797) [2], *saec. XI/XII, olim* liber Sancti Theoderici *prope Remos, fol.* 96—110', *cum libro* 1*a necessitudine quadam coniunctus est, id quod e lectionibus nonnullis intellegitur, quae ex initio Visionis exscriptae sunt, etsi clausula potius cum* 4*a. b convenit.*

1*b) Codex Londiniensis Lambethanus n.* 173, *saec. XI. in., fol.* 192—202 [3].

2) *Codex Sangallensis n.* 573, *saec. IX/X, pag.* 370—398, *desinit c.* 20 (*p.* 393, 17) *in verbis* ad inferna detrahant (*subscr.* Explicit visio Barontis monachi) [4].

3*a) Codex Monacensis Latinus n.* 6293 (*Frising.* 93), *saec. IX, fol.* 136—147', *Visionem inter Vitas patrum Aegyptiorum exhibet. Textus ad codicem quendam classis* 3*b manu alia correctus est* [5]; *quas lectiones posteriores omnino neglexi. Collationem codicis publici iuris fecit M. Manitius, Analecta Bollandiana XXIII,* 1904, *p.* 283—288.

3*b) Codex Bruxellensis n.* 3595, *antea n.* 8216—8218, *saec. IX. in., Vitas patrum Aegyptiorum continet* [6], *quibus idem librarius, nulla praescriptione adiecta, fol.* 50'—60. *Visionem Baronti inseruit. Folio* 291. *haec illata sunt:* Hic liber fuit inchoatus in Hunia in exercitu [7] anno Domini DCCCXVIIII° IIII. N(onas) Iun. et

1) *Cf. Wattenbach, 'Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, Neue Folge' XXII,* 1875, *col.* 73 *sq.; Gillert, 'N. Arch.' VI,* 500. 2) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 605; *Loriquet, 'Catal. des Dép.' XXXIX,* 648. 3) *Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII,* 652. 4) *Hartmotus praepositus sub Grimaldo abbate Sangallensi* (841—872) *cum alios codices comparavit tum* Visiones Wettini et Baronti; *cf. catalogum librorum Sangallensium (G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 56, *n.* 70), *exscriptum a Ratperto, Casus S. Galli c.* 9 [26] (*SS. II,* 70; *ed. G. Meyer von Knonau, 'Mittheilungen zur vaterländischen Geschichte' XIII, apud S. Gallum* 1872, *p.* 48). *E libro illo deperdito codex n.* 573. *fortasse pendet.* 5) *Cf. e. gr. c.* 5. unum ex fratribus] (u. ex *om.*) frabus *m. al. corr.* ex fratribus quendam 3*a*; quendam ex (de $3b^{3}$) fr. 3*b*. $b^{2.3}$; *c.* 12. inde exire] *m. al. corr.* ulterius huc advenire 3*a*, *et ita* 3*b*. $b^{2.3}$. 6) *Cf. Herib. Rosweydum, Vitae patrum, Antverpiae* 1615, *p. LXX; J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' VI,* 1906, *p.* 1 *sq. Specimen scripturae exhibet 'The New Palaeographical Society' II,* 1904, *tab.* 31. 7) *Agitur de expeditione a.* 819. *in Pannoniam contra Liudewitum suscepta; cf. E. Dümmler, 'Gesch. des Ostfränkischen Reiches'* I^{2}, 1887, *p.* 36.

perfinitus apud Sanctum Florianum *(in Austria superiore)*[1] II. Id(us) Sept(em)b. in ebd(omada) XVma. *Aevo Aventini codex erat Monasterii Monachorum (Münchsmünster) ad Ilm fluvium in Baiuvaria siti*[2], *deinde (fol.* 1*)* collegii Societ(atis) Iesu Ingolst(adensis) anno 1600, *tum musei Bollandianorum ibique signatus O. Ms.* 5.

3b¹*) Codex Monacensis Lat. n.* 14364 *(Rat. S. Emmer. D* 89*), saec. IX*[3], *fol.* 138—150.

3b²*) Codex Monacensis Lat. n.* 23591 *(ZZ.* 591*), antea Ludovici de Keller, fol.* 61—68′, *Visionem Baronti a duobus librariis saec. XI. exaratam continet, quae Vitis patrum postea inserta est et mutila desinit in verbis c.* 20 *(p.* 393, 22*)* amor Dei et societas angelorum.

3b³*) Codex Vindobonensis n.* 579 *(Hist. eccl.* 142*), saec. XIII, fol.* 28—34′, *post Visiones Tundali, Wettini, Esdrae Visionem Baronti exhibet, epistula Iohannis presbyteri subsequente*[4].

3b⁴*) Codex Londiniensis inter Cottonianos Tiberius C. XI, saec. XI. ex.*[5], *fol.* 25—27′, *continet Visionem in breve coactam (praescr.* Visio Baronti monachi Longoretensis cenobii, *inc.* Memorare volo, fratres, quod nuper contigit*).*

Deinde ii codices enumerandi sunt, qui, cum in universum e libro simili 3a *pendeant*[6], *tamen initium Visionis adeo immutatum exhibent, ut usque ad medium c.* 2. *a ceteris libris omnino discrepet. Quod e codicibus* 3c. c*. c¹ *descriptum iam subieci*[7]*:*

INCIPIT[a] VISIO BARONTII[b] MONACHI DE MONASTERIO SANCTI PETRI, QUI[c] SITUS[d] EST IN LOCO QUI[d] DICITUR LONGERETO IN PARTIBUS GALLIAE, QUOD[e] VIDIT TEMPORIBUS FRANCARDI ABBATIS[f].

Dum sacratissimo die dominico[8] idem Barontius[g] cum fratribus ad laudem Christi assisteret, mox expleta hora operis[9] Dei, cum ad grabatum suum reverteretur et velociter somno gravatus obdormisset, statim in ipso sopore astiterunt ei duo demones, quorum visionem portare non poterat. Qui eum graviter torquere ceperunt, cupientes beluinis eum dentibus laniare atque deglutire et sic postmodum deducere illum ad loca tormentorum. Ad gemitum suspiriumque eius atque stridorem exterriti sunt fratres; concurrentes autem et videntes eum iam iamque singultantem[h], psallere intentius ceperunt. Illis autem psallentibus, semivivus ipse frater effectus est. Ut autem viderunt illum fratres in supremo spiritu constitutum et neque vocem neque palpationem[i] aliquam in eum viderent, consilio inito, por-

a) *praescr. om., spatio relicto,* 3c¹. b) Baruncii *3c. c*.* c) quod *3c*.* d) situs — qui *om. 3c. c*.* e) quam *3c. c*.* f) sui *add. 3c. c*.* g) Baruncius *3c. c*. c¹.* h) singulantem *3c*.* i) palpitationem *3c¹.*

1) *I. Strnadt, 'Die Passio s. Floriani II' ('Archivalische Zeitschrift, Neue Folge' IX,* 1900, *p.* 217 *sqq.) demonstrare conatus est, de ecclesia sancti Floriani in Gagliano vico prope civitatem Foroiulianam sita agi, sed nulli persuasit, atque codex ad eandem classem* 3b *pertinet, cuius reliqui libri omnes Baiuvarici Austriacive sunt. Cf. B. Krusch, 'N. Arch.' XXVIII,* 603 *sq.* 2) *Annales ducum Boiariae IV,* 9 *('Turmair's Werke' ed. Riezler II,* 519*).* 3) *Cf. SS. R. Merov. III,* 650. 4) *Cf. Fr. Zarncke, 'Der Priester Iohannes' I,* 1879, *p.* 59, *n.* 9. *Classi* 3b *fortasse etiam codices Legendarii Austriaci attribuendi sunt, scilicet Sancti Crucis n.* 11, *saec. XII. ex.; Lilienfeldensis n.* 59, *saec. XIII; Zwettlensis n.* 13, *saec. XII. ex.; Admuntensis n.* 25, *saec. XIII; Mellicenses F.* 8, *saec. XIII. ex., et M.* 4, *saec. XV. Cf. Analecta Bollandiana XVII,* 1898, *p.* 52. 5) *Cf. SS. II,* 217*; Hampe l. l. p.* 633. 6) *V. infra p.* 376. 7) *Praescriptio et verba prima etiam cum* 3c² *collata sunt.* 8) *Neque anno* 678. *neque* 679. *dies* 25. *Martii dominicus erat.* 9) *Regula Benedicti c.* 52: Expleto opere Dei *(i. e. officio divino).*

tari eum in oratorium fecerunt. Cumque resolutum in ęcclesia psalmum canendum imponerent, sic statim defecit in corpore, ut iam nullus qui eum videbat de vita illius fiduciam habere posset.

Reliqua pars Visionis eaque maior (inde a p. 378, 19*) cum reliquis codicibus convenit, plurimis lectionibus variantibus.*

3*c) Codex Londiniensis inter Harleianos n.* 4719, *saec. XII. in Italia scriptus, Vitas patrum continet in sex libros divisas, libroque quinto,* qui est visionum *(fol.* 2′*), insunt*[1]*:*

fol. 115—116′. *Bedae Hist. eccl. V,* 12*;*

fol. 116′—117′. *Epistula Bonifatii* 10 *(ed. Dümmler, MG. Epist. III,* 252—257*) retractata;*

fol. 117′—120. *Visio Baronti;*

fol. 120—121′. *Vita Fursei;*

fol. 122—122′. *Bedae Hist. eccl. V,* 13.

3c*) *Codex Romanus Vaticanus*[2] *inter Urbinates Lat. n.* 396 (743), *saec. XV, chartaceus, fol.* 162—165′, *e* 3c *descriptus videtur esse.*

3c¹) *Codex Romanus Vaticanus Lat. n.* 5411, *saec. XII. in Italia exaratus, fol.* 277—279′, *fine destitutus desinit c.* 18 *(p.* 392, 14*)* aperte sunt ecclesie. Ingressis nobis.

3c²) *Codex Parisiensis n.* 12596, *saec. XI. ex., olim* Sancti Mauri Fossatensis 88, *deinde S. Germani a Pratis n.* 1109, *postea n.* 1042, *fol.* 160′—165′.

3*d) Codex Romanus Vaticanus reginae Christinae Lat. n.* 479 (1293. 1270)[3], *saec. IX/X, fol.* 25—32′.

4*a) Codex Parisiensis n.* 2846 *(Puteanus, deinde Regius* 4348*)*[4], *saec. X, fol.* 125′—135.

4*b) Codex Parisiensis n.* 11885 *('Rés. St. Germain' n.* 985 *vel p.* 97, *n.* 5*)*[5], *saec. XII, olim (fol.* 11, *m. saec. XVII)* ex monasterio S. Wandregesili, *fol.* 16′—20′.

De codice Augiensi, qui tempore Regïnberti († 846) *in bibliothecam coenobii pervenit, in vetusto catalogo haec leguntur*[6]*:* In quinto libro continentur libri Praegnosticorum III *(auctore Iuliano Toletano)* et IV. liber Dialogorum *(Gregorii M.)* et liber Fursei de visione eius et nonnullae visiones excerptae de libris gestorum Anglorum Bedae et de visione Barontii monachi. Et liber visionis Wettini fratris nostri, *cet.*

Inter libros S. Michaelis Bambergensis (Michelsberg) sub Wolframmo abbate (1112—23) *a Ruotgero* Visio Paronti monachi *inventa erat*[7].

Codex bibliothecae Cottonianae Otho A. XIII. a. 1731. *incendio periit. Inerat autem 'Vitarum collectio antiqua, facta temporibus Saxonum', qua continebantur praeter alia, monente Th. Smith*[8]*:*

'9. *Vita et visio S. Fursei.*

10. *Revelatio facta Baronto monacho in monasterio S. Petri in pago Biturico. Ad finem:* Acta sunt haec omnia VIII. Kalendas Aprilis, anno VI. regnante Theodorico rege Francorum. *Ita mentiuntur superstitiosi monachi.*

1) *Cf. ea quae de hoc codice disserui 'N. Arch.' XXXII,* 380 *sqq.* 2) *Cf. 'Archiv' XII,* 263*; C. Stornajolo, Codices Urbinates Latini I,* 1902, *p.* 378*; W. Levison, 'N. Arch.' XXXII,* 385. 3) *Cf. 'Archiv' XII,* 283. 4) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 583. 5) *Ib. p.* 596. 6) *Becker l. l. p.* 20. 7) *Ib. p.* 193, *n.* 162; *Bresslau, 'N. Arch.' XXI, p.* 166, *n.* 121. 8) *Th. Smith, Catalogus librorum mss. bibliothecae Cottonianae, Oxonii* 1696, *p.* 67.

11. *Visio, quae pridie Nonas Maii fratri Rotheario(!) ostensa est*[1].

12. *Visio, quae apparuit fratri Wettino temporibus Hludovici principis Francorum'.*

Praeterea commemorantur codices ***Bruxellensis*** *n.* 3207, *antea n.* 8623—26, *saec. XII, olim pertinens* ad Sanctam Mariam Biburch, *deinde* Collegii Societatis Iesu Ingolstadii, *tum musei Bollandiani* O. MS. 11, *fol.* 52—60'[2], *et* ***Monacensis*** *n.* 23757 *(ZZ. 757), saec. XV, fol.* 190[3].

Codices e duobus exemplaribus originem duxerunt, ex uno libri 1, *ex altero reliqui, unde lacunae per homoeoteleuta ortae aliae ex his, aliae ex illis supplentur:*

c. 17. episcopus deceptione damnatus] *ita* 1*a. b;* dec. damn. *om.* 2. 3*a. c. d.* 4*a. b;*

c. 6. ut agunt penitentiam de illorum crimina et rogent sanctum Rafahel, — ut veniat et curet illorum crimina] *ita fere* 2. 3*a. b. c. d.* 4*a. b;* illorum — curet *om.* 1*a. b;*

c. 19. per os meum in corpus meum] *ita* 2. 3*a. c. d.* 4*a. b;* meum in c. *om.* 1*a. b.*

E codicibus classsis primae 1*a anteponendus neque vero* 1*b neglegendus est, cum neuter mendis propriis careat, quae aliis codicibus adhibitis tolluntur.*

Ex his autem liber 2 *ex alio exemplari pendet atque reliqui, ita ut haud semel cum* 1*a. b faciat, ceteris dissentientibus:*

c. 4. et de dextero (dextro 1*b.* 2) latere] *habent* 1*a. b.* 2, *om.* (et *habent* 3*c.* 4*b)* 3*a. b.* $b^{1.2.3}$*. c. d.* 4*a. b;*

c. 11. tribulatione, sed satis ibi erat in magna consolatione] *ita* 1*a. b.* 2 *(ubi* grandi honore *pro* magna cons.*);* sed — consolatione *om.* 3*a. b. c. d.* 4*a. b;*

c. 18. ambulaturus ad Pectavinam urbem et limina sancti Hilarii visitaturos] *ita* 1*a. b;* ambulare volentes ad Pectavensem urbem l. s. H. visitanda 2; ad Pect. — visitaturos *om.* 3*a. b.* $b^{2.3}$*. c. d.* 4*a. b,*

atque plurimi aestimandus erat, nisi textum exhiberet nimia licentia librarii quam maxime retractatum et interpolatum, e. gr.:

c. 1. deberet ambulare] pergeret 2;

ib. rogabat consparsum — facere] rogavit orationem — facere 2;

c. 2. et pro eius animam turmasque conponere] Atque pro eius animae ereptione vicissim fratres ordinare 2;

ib. ut qui audiunt expavescunt de illorum vitia] ut qui audierint effundant lacrimas ob suorum vitia 2;

c. 9. tartarum] gehenne ignis *add.* 2*;*

c. 12. Omnia ista mala, quod dicitis, supercalcavit ista bona] O. i. bona supergressa sunt illa omnia mala 2.

E ceteris libri 3*a. b. c. d artiore necessitudine inter se coniuncti sunt quam cum* 4*; cf. e. gr.:*

c. 12. inimici Dei eique semper contrarii] i. D. qui s. contr. estis (veritati *add.* 3*c)* 3*a. b.* $b^{2.3}$*. c. d;*

c. 17. custodias] mansiones 3*a. b.* $b^{2.3}$*. c. d;*

ib. a daemonibus] *haec om.* 3*a. b.* b^{3}*. c. d;*

c. 19. superius memorata retuli — *c.* 20. superius memorata ego] *ita* 1*a. b.* 2 *(nonnullis immutatis).* 4*a. b;* memorata — superius *om.* 3*a. b.* $b^{2.3}$*. c. d.*

Eximio autem loco codices 3*a. d habentur et una cum* 1*a. b potissimum ad textum recensendum adhibiti sunt. Barbariem opusculi primigeniam praeter ceteros codex vetustus* 3*a servavit, quamquam et ipsi errores peculiares non desunt. E contrario*

1) *Visionem Rotcharii e codice* 1*a edidit Wattenbach l. l. col.* 73—74. 2) *Cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 183. 3) *Catalogus codicum Latin. Monac. II,* 4, *p.* 91.

codices 3b, quamvis antiqui, Visionem Baronti passim adeo immutatam et expolitam exhibent, ut plerumque ad verba auctoris cognoscenda exigui momenti sint. Attamen librarius, qui textum hoc modo retractavit, codice 3a simillimo usus est:

c. 1. monachatus] monachi *3a. b.* $b^{1.2.3}$;
ib. parabolare] loqui *3a. b.* $b^{1.2.3}$;
c. 2. vehementer nimium] *haec om. 3a. b.* $b^{1.2.3}$;

ita ut his libris inter se collatis menda 3a propria passim discernenda sint, e. gr.:

c. 1. deductus, coepit] *ita 3b.* $b^{1.2.3}$ *cum rell.;* d. est. Coepit *3a:*
c. 2. catholicam ecclesiam] *ita 3b.* $b^{1.2.3}$ *cum rell.;* eccl. cath. *3a;*
c. 8. a momento] *ita 3b.* b^{2}. *d;* in m. 2. $3b^{3}$. *c;* a monumento *pr. m. 3a;* bene operando *4a. b; haec om. 1a. b;*
c. 11. deinde pervenimus] *ita 3b.* $b^{2.3}$ *cum rell.;* depervenimus *3a.*

Textum in breve coactum exhibet $3b^{4}$, *qui e libro eiusdem classis pendens omnino neglegendus est; cf. e. gr.:*

c. 1. nihil homino valuit parabolare] n. h. v. loqui *3a;* n. v. loqui *3b.* $b^{1.2.3}$; n. valebat loqui $3b^{4}$;
c. 2. Deum innixis praecibus fuderent] D. humili prece rogarent *3b.* $b^{1.2.3}$; Dominum rogarent $3b^{4}$;
c. 4. cedebat] tundebat *3b.* $b^{1.2.4}$;
c. 12. inde exire] ulterius huc advenire *3b.* $b^{2.3.4}$.

Textus 3c, de cuius initio immutato supra p. 373. egi, aeque atque 3b non solum ad classem 3 accedit, ut iam monui, sed etiam item cum exemplari 3a artiore necessitudine coniunctus est:

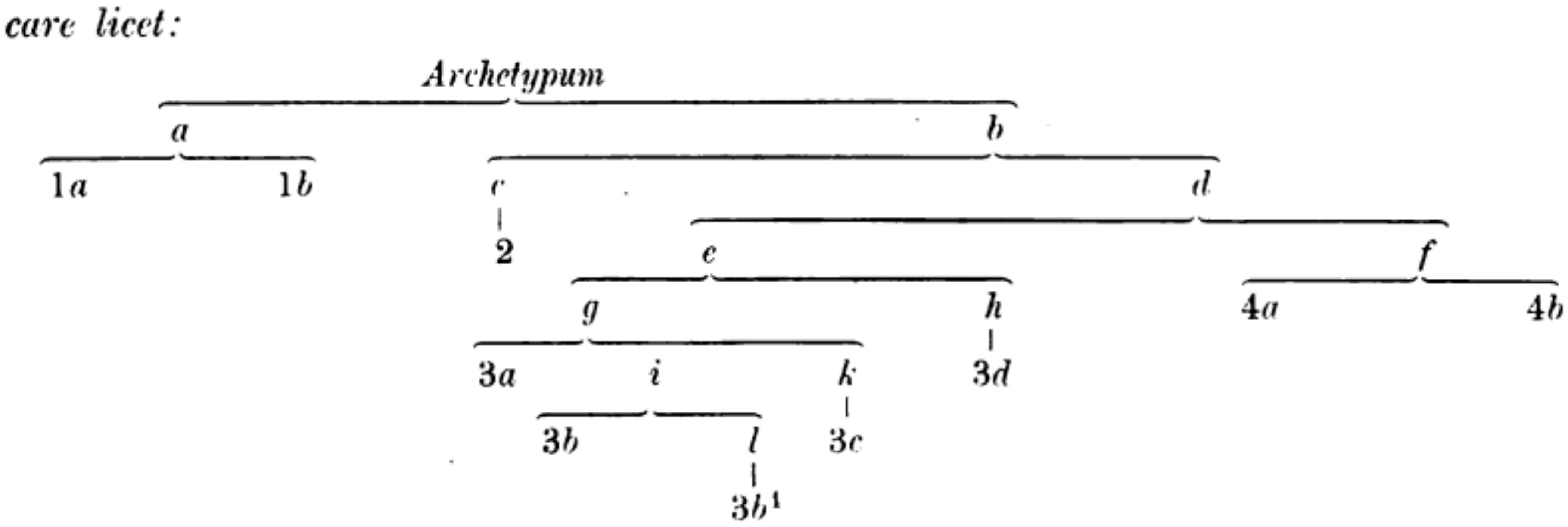
c. 2. oscitavit] suscitatus *3a;* suscitatusque *3c.* c^{*}. c^{1}; *om. 3b.* $b^{1.2.3.4}$;
c. 3. fulgidus] fulgens *3a. b.* $b^{1.2.3.4}$. *c.* c^{*}. c^{1};
c. 7. et in foveam inferni demergerent] *haec om. 3a. b.* $b^{2.3}$. *c.* c^{*}. c^{1};
c. 10. sive adtractione] *om. 3a. b.* $b^{2.3.4}$. *c.* c^{*}. c^{1},

neque loci desunt, quibus hoc superat.

Licet libri 4a. b cum 1a. b. 2 convenientes lectiones genuinas haud raro serraverint, tamen in universum textus 4 deterior est quam 3, scilicet locis haud paucis expolitus et adulteratus, e. gr.:

c. 1. ante oculos suos] daemones *add. 4a. b;*
c. 3. vestrum vitium] vestra audatia *4a. b;*
c. 4. adhibitam virtutem] cum magna virtute *4a. b;*
c. 12. nullam moram tardantem] sine mora *4a. b;*
c. 17. a daemonibus tenebantur] a d. custodiebantur *4a. b;*
ib. vestimentis] vestibus *4a. b.*

Itaque rationem, quae inter genera codicum intercedat, tali fere stemmate explicare licet:

Quae cum ita sint, inprimis codicibus 1a. b. 3a. d *usus sum, e quibus lectiones varias primigenias* 1a. 3a *admisi omnes, peculiares singulorum* 1b. 3d *ferme suppressi. Praeterea potissimum* 2. 4a. b *consului, quibus adhibitis non semel diiudicatur, utrum* 1a. b *an* 3a. d *praeferendi sint, neque vero lectiones eorum textui adieci nisi selectas, ne apparatus ob barbariem auctoris per se satis superque abundans nimia congerie oneraretur. Denique librorum* 3b. c, *ubi visum est, rationem habui. In rebus orthographicis inprimis* 3a *ducem secutus sum neque* 1a. 3d *neglexi.*

Codicem 1a *W. Arndt b. m. descripsit;* 3a. 4a. b *B. Krusch v. c. contulit idemque specimina* 1a*. 2. 3b[1]. c[2] *adnotavit;* 1b *K. Hampe v. c.,* 3d *et initium* 3c* *W. Friedensburg v. c. contulerunt;* 3b. b[2.3]. c. c[1] *et textum* 2 *integrum ipse comparavi iterumque* 1a. 3a. 4b *et epitomen* 3b[4] *a K. Hampe inspectam percucurri.*

Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius, Acta sanctorum Martii III, Antverpiae 1668, *p.* 570—574, *soli Visionem integram e codicibus* 3b. d *ediderunt.*

Iohannes Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum 1669, *p.* 828—830, *partes excerptas iteravit, praeter editionem decessorum codice usus*[1] 4b. *Idem in Annalibus ordinis S. Benedicti I, Parisiis* 1703, *p.* 547 *sqq. codicis Remigiani* (1a) *picturis ornati mentionem fecit, atque imagines Baronti et Petri apostoli claves tenentis p.* 548. *et* 550. *exprimendas curavit, sed picturam (f.* 12') *minus accurate reddidit et in formam multo maiorem extendit.* *W. Levison.*

IN[a] NOMINE DOMINI
INCIPIT REVELATIO BEATI BARONTI[b] MONACHI.

(1).[c] Memorare[d] vobis volo, fratres karissimi, per ordinem, quid moderno tempore contigit in monasterio sancti Petri apostoli, qui[e] nuncupatur[f] Longoretus[g. 2.*] nomen[h]. Frater quidam nobilis progeniae, Barontus[i] nomen[k], nuper conversus pervenit ad monachatus[l] ordinem. Qui cum matutinis[m] laudibus Deo reddidisset[n] in ecclesia cum fratribus devote[o], mox ut[p] ad lectum[q] suum redivit[r], repente febre correbtus, ad extremum[s] funere deductus[t], coepit magnis doloribus exagitare[u] filiumque suum nomine Aglioaldo[v] vocare[w], ut cum summa festinatione ad Greg. Dial. IV, 11. Ib. IV, 38.

*) in pago Biturico *add.* 1b.

Cap. 1. 1a. b. (2). 3a. d. (4a. b).

Cap. 1. a) *ita* 1a; *praescr.* Visio Barontis 1b; Inc. istoria vitae vel conversationis Baronthi mon. 3d; Inc. visio vel actus beatissimi Barontii conf., quod est VIII. K. Apl. 4a; Inc. r. b. B. m., qui fuit in monasterio Longarito 4b; *praesc. om.* 1a*. 2 (*m. rec. suppl.* Visio Baronti). 3a. b) Beronti 1a. c) *capita ipse distinxi.* d) igitur *add.* 3d. e) *m. al. corr.* quod 1a. 3a, *et ita* 1b. 3d. f) nunccup. *pr. m.* 3a. g) *ita* 3a. b. d. 4a; Longoredus 2; Longoritus 1b; Longeritus 1a. a*; Longaritus 4b. h) *ita pr. m.* 3a; nomine 1a. a*; *om. rell.* i) Baronthus 3d. k) *ita* (1b). 3a (*pr. m.*); nomine *rell.* l) *ita* 1a. a*. 3d. 4a; monachi 3a. b; monachicum 1b. 2; monachilem 4b; *fortasse scrib.* monachati. m) *m. al. corr.* matutinas laudes 1a. 3a, *et ita* 1b. 3d. n) et *add.* 3a (*non* 3b); redd. *om.* 3b. o) *ita* 1a. b. 2. 3d; conplesset *add.* 3a. b (*cf. Reg. Benedicti c.* 12. 13. *de matutinis:* et conpletum est); orationem implesset *pro* dev. 4a. b. p) *om.* 2. 3d. 4a. b; *cf. p.* 379, 16. q) lectulum 3d. 4a. b. r) *ita pr. m.* 1a; rediit *rell.* s) *ita* 3a (*pr. m.*). 4a; extremum funeris 1a (*? pr. m.*). b; extremitatem funeris 2; extremo funere 3d. 4b; extremum funus *m. al.* 1a. 3a. t) est *add.* 3a (*non* 3b). u) *ita* 1a (*pr. m.*). 3d. 4b; exagit(t)ari 1b. 2. 3a. (4a). v) Agloaldo *pr. m.* 3a; Aglialdo 4a; Aglioaldum 2; Agloaldum 3b; Aigloaldum 1b. 3d; Aiglialdum 1a. a*; Aglioldum 4b; *cf. infra p.* 393, 4. w) et rogare *add.* 1b.

1) *Cf. e. gr. c.* 8. qui a momento de saeculo iusso Dei discessit] qui bene operando iussu Dei de saeculo discessit 4a; qui b. o. in s. iussu D. migravit 4b *et Mabillonius.* 2) *Hodie Saint-Cyran-en-Brenne (dép. Indre, arr. du Blanc, cant. Mézières, comm. Saint-Michel-en-Brenne); cf. SS. R. Merov. IV,* 613, *n.* 2.

Eodonem[a] diaconem[b] deberet ambulare[c], et[d] eum pro[e] fraterno[f] amore veniret[g] visitare. Tunc ipse puer coepit cum eiulato magno currere et vocato fratre[h] secum adducere. Ad ubi ipse[i] frater in eadem[k] domum intravit, in qua eger Barontus iacebat, coepit eum bis terque[1] appellare[l]; sed ille nihil homino[m, 2] valuit parabolare[3], sed digito gulam suam ei monstrabat et ante oculos suos[*] palmis fortiter repugnabat. Tunc[n] tremefactus frater, ad cottidiana arma conversus, coepit se signare et cum gemitus[o] graves[4] rogabat consparsum[p] in ipsam[q] domum facere[5], ut turba malignorum spirituum exinde fugaret. Sed ille frater, manus suas[r] ad latum[s] suum extensas, oculos[t] clusos, coepit semivivus iacere, ita ut nullum[u] omnino possit[v] videre.

(2). Tunc fere ora[a] tertia fratres convenerunt, ut[b] pro eius vitam[c] Deum[d] innixis praecibus fuderent[e]. Qui ut viderunt nullum membrum[f] agitare, lacrimare[g] prae[g*] dolore vehementer nimis coeperunt et pro eius animam[h, **] turmasque[i] conponere, qui[k] psalmodiae cantus recitarent per ordinem, ut caelestis medicus mitteret[l] animam in corpore. Sicque factum est[m], ut psallentius[n] fratrum tota dię numquam interrumperet[o], usque dum pervenit vespertinus ordo, in quo laudes Dei more solito in ecclesia canendum[p] inponerent. Ad[q] ipse frater sic statim perdificuit[r] in corpore, ita ut iam nullus qui eum videbat de[s] eius vitam[t] temporalem[u] habere fiduciam possit[v]. Sed servi Dei, ut viderunt[w], psallere fortius

*) d(a)emones *add.* 4*a*. *b* (*ubi* fort. eum repugnabant).

**) caelestem rogare conditorem *add.* 1*b*.

Capp. 1. 2. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 1. a) Deodonem 1*b*. b) diaconum 1*b*. 2. c) et dicere ei *add.* 1*b*. d) *ita pr. m.* 3*a*; eumque 2; ut (*m. al. in litura* 1*a*) *rell.* e) per *pr. m.* 1*a*. f) fraterna 3*d*. g) *ita* 1*b*. 3*a*. *d*. 4*b*; venisset vis. 1*a*. *a**; vis. deberet 4*a*; rogaret vis. 2. h) vocato fratrem 1*a*. i) *om.* 3*a*. *d*. 4*b*. k) *ita* 4*b et pr. m.* 1*a*. 3*a*; eandem 1*b*. 2. 3*d*. 4*a*. l) adbellare *pr. m.* 3*a*. m) *ita scripsi*; nichil homini v. p. 3*d*; nihilominus v. p. 1*a*. *a**; nihilhomino (*m. al. corr.* nihilominus) v. loqui 3*a*; nichilominus non v. loqui 1*b*; nichilominus v. respondere ei (ei nihil r. v. 4*a*) 4*a*. *b*; nihil omnino responderet 2. n) Tuc *pr. m.* 3*a*. o) *ita pr. m.* 3*a*; gemitu grave (gravi 1*b*. 2 *et m. al.* 1*a*) 1*a*. *b*. 2. 4*b*; et c. g. gr. *om.* 3*d*. p) conspersionem aquae benedictae 1*b*. q) ipsa domum (domo 1*b*) 1*a* (*pr. m.*). *b*. r) manus suas — ext. *m. al. corr.* manibus suis — extensis 1*a*; extendens 1*b*. 2. s) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; latus 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*. t) *ita* 3*a* (*pr. m.*). (4*a*); occulos clausos 3*d*; oculis clausis 1*a*. *b*. 2. 4*b*. u) *ita* 1*a*. *b*. 2 (*corr. ex* omnio). 3*d*. 4*a*; o. n. 3*a*. 4*b*; o. nil 3*b*. v) *ita* 2. 3*a*. *d*; posset 1*a*. *b*. 4*b*; potuisset 4*a*.

Cap. 2. a) diei *add.* 1*b*. b) et 1*b*. c) *ita pr. m.* 3*a*; anima 3*d*; vita *rell.* d) *ita* 3*a*; Deum (*m. al. corr.* Deo 1*a*; Dominum 1*a**) innixi (*m. al. corr.* innixe 1*a*, *et ita* 1*a**) preces 1*a*. *a**; Domino innixius preces 1*b*; Deo subnixius preces 3*d*; Deo enixius (en. Domino 4*a*) preces 4*a*. *b*; ad Dominum innixe preces 2. e) *ita pr. m.* 1*a*; fuderunt 1*b*; funderent *rell.* f) membrorum 1*a*. 4*a*. g) lacrimari 1*b*. 2. g*) *ita* (3*d*); p. d. (veh. *om.*) nimium c. 1*a*. *a**; p. d. vehementissime (n. *om.*) c. 1*b*; veh. prae nimio d. c. 2; nimium p. d. lacr. c. (veh. *om.*) 4*a*; c. nimium p. d. vehementi 4*b*; veh. nim. *om.* 3*a*. *b*. h) *ita pr. m.* 3*a*; anima *rell.* i) *ita* 1*b*. 3*a* (*pr. m.*); que *om.* 1*a*. 3*d*. k) *om.* 3*a* (*non* 3*d*). l) *ita* 3*a*. *d*. 4*b*; mederet 2 *et pr. m.* 1*a*; mederetur 1*b*. 4*a et m. al.* 1*a*; eius *add.* 4*a*, *post* animam 4*b*, *post* in 3*d*, *post* corpore 3*a*. *b*. m) *m. al. suppl.* 1*a*. n) *ita pr. m.* 3*a*. *b*; psallentium 1*a*. *b*. 4*a*; silentium 4*b*; psallentes fratres 3*d*; cantatio 2. o) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 3*a*. 4*a*. *b*; interrumperent 3*d*; interrumperetur 1*b*. 2 *et m. al.* 1*a*. p) *ita* 1*a*. 3*a*. *b*; canendo 1*b*. 3*d*. q) *ita* 3*d*; ad ipse(?) *m. al. corr.* ac pse 3*a*; At 1*a*. *b*. r) *ita* 1*a*; perdeficuit 3*d*; perdificavit 4*a*; perdefecit 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; defecit 1*b*. 2. s) et 3*a*. *b*. t) *ita* 3*a*; vita *rell.* u) temporale 3*d*; temporali 1*b*. v) posset 1*a*. *b*. w) videret *pr. m.* 3*a*; ut animam viderunt iam exisse de corpore, ps. 2.

1) *Cf. Gregorii M. Dial. II*, 35: iterato bis terque eius nomine. 2) *Pro* omnino; *cf. e. gr. Exod.* 9, 4: nihil omnino pereat. 3) *Gall. 'parler'.* 4) *Gregorius l. l. I*, 7: cum gravi gemitu. 5) *Id est aquam benedictam spargere. Henschenius.*

coeperunt et pro eius animam[a] caelestem rogare conditorem, ut, qui eam de Aegypto[b] tollebat, conlocabat[c] in aeternam regionem. Sicque pernoctantes in psallentium[d], pervenerunt ad pullorum cantum[e], in qua hora[f] mira ibi[g] apparuit virtus Christi ostensa[h], quae[i] non debetur tacere per totam catholicam[k] ecclesiam, ut qui audiunt expavescunt[l] de illorum[1] vitia[m] et ex toto corde convertantur ad Christi servitia, ne in novissimo plangant in perpetua poena, qui[n] hic emendare noluerunt[o] per penitentiam veram. Mox illis psallentibus* expergefactus, oscitavit[p], oculos aperuit bis terque[2] laudes Deo reddidit et prima verba haec ex ore edidit: 'Gloria tibi, Deus! Gloria tibi, Deus! Gloria tibi, Deus!' Greg. Dial. III, 17. Aecontra fratres, ut viderunt[q], cum tremore[r] magno gratias Deo agere coeperunt, qui sic suum servum reddidisset vivum in corpore, quem iam nullus sperabat[s] audire loqui.

(3). Tunc omnes congregati[a] in unum, interrogaverunt illum[b.**] per[c] ordinem, ubi fuisset vel quid vidisset, eis per singula[d] exponeret. Ille vero *quasi ex gravi*[e] *somno evigilans*[e*] dixit: 'Quando[3] me vidistis externa[f.4] nocte matutinis[g] laudibus Christi vobiscum incolomem[h] consumasse[i], mox ut ad proprium stratum sum reversus, tunc subito somno gravatus obdormivi. Sed statim in ipso sopore venerunt duo tetri d a e m o n e s, q u o r u m aspectum[k] tremebundus ferre non potera m, q u i me strangulare violenter[l] coeperunt, cupientes me efferatis dentibus[m] degluttire, et[n] sic ad infern u m d e d u c e r e n t[o]. Et usque ad tertia[p] ora cedentes me audaciter, adfuit mihi in adiutorium sanctus Rafahel[q] archangelus[5] in splendore claritatis[r] fulgidus[s], qui illis[t] coepit prohibere, ne in[u] me amplius seve agerent. Sed

Gen. 45, 26. — cf. Luc. 9, 32. — Greg. Dial. IV, 38.

*) aeger ille iam desperatus quasi a somno *add.* 1*b* (*cf. n.* p).

**) quid sibi accidisset, quod sic subito humanis rebus exutus fuisset, simulque deprecati sunt eum, ut *add.* 1*b*.

Capp. 2. 3. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 2. a) *ita pr. m.* 3*a*; anima *rell.* b) Egypto 1*a*; Aegypti partibus 1*b*. c) *ita* (*sed* colloc.) *pr. m.* 3*a*; collocaret in et. reg. 4*b*; con(l)locaret (collocare dignetur 2) in (a)eterna regione (in aet. r. c. 1*a*. *b*) 1*a*. *b*. 2. 3*d*. d) *ita pr. m.* 1*a*; in *om.* 4*a*; in psallendo 1*b*. 3*a*. *d et m. al.* 1*a*; in silentio 2. 4*b*. e) cantu 3*d*. f) *om.* 3*a*. *b*. *c*. g) *ita* 1*a*. 2. 3*b*. (*c*). 4*a*. *b*; app. mirabili: (*ras.* a?) v. 3*d*; ibi *om.* 1*b*. 3*a*. h) *om.* 1*b*. 4*b*. i) quae — ecclesiam *om.* 1*a* (*non* 1*b*). k) eccl. cath. 3*a* (*non* 3*b*). l) *ita pr. m.* 3*a*; expavescant *rell.* m) vit:: *m. al. corr.* vita 1*a*; vitiis 1*b*. n) quae 1*a*. *b* (*non* 2). o) *ita* 1*a*. *b*. 3*d*; noluerint 2. 3*a*. 4*a*. *b*. p) *ita* 1*a*. 2 *cum Gregorio*; suscitavit 3*d*; excitavit se *Chron. S. Maxentii*; suscitatus(que *add.* 3*c*) 3*a*. *c*; surrexit 1*b*; osc. *om.* 3*b*; aeger (frater 4*b*) quasi ex (de 4*b*) gravi somno *pro* osc. 4*a*. *b* (*cf. l.* 14. *et n.* *). q) eum *add.* 1*a*. 3*d*. r) *ita* 3*a*. *b*. *c*. (4*a*); terrore 1*a*. *b*. 3*d*. 4*b*; timore 2; *cf. p.* 381, 14. s) speravit 1*a*.

Cap. 3. a) sunt *add.* 3*a*. 4*b* (*non* 3*b*. *c*). b) eum 1*a*. *b* (*non* 2). c) per ord. *om.* 1*a*. d) ordinem 1*a*. 3*c*. e) gra(vi *superscr.*) 3*a*; gravissimo 1*a*. 4*b*. e*) evigelans *pr. m.* 3*a*. f) *ita* 3*d et pr. m.* 1*a*. 3*a*; hesterna 1*b*. g) matutinas laudes 1*a*. *b*. h) incolomis 3*a*. i) consummare 1*a*. *b* (*non* 2). k) aspectu 3*a* (*pr. m.*). *d*. 4*a*. *b*. l) nimium *add.* 1*b* (*cf. p.* 378, 13). m) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; laniare ac *add.* 3*a*. *b*. *c*. *d*. n) *ita* 3*a*; ut — deducerent 3*b*. *c*. *d*; et — deducere 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*. o) me *add.* 3*a et ante* ded. 3*b*. *c*. p) *ita pr. m.* 3*a*; tertiam (diei *add.* 1*b*) horam *rell.* q) *ita* 3*a*; Rafael *plerumque* 4*a*; Raphahel 1*a*. 2. 3*d*; Raphael 1*b*. 4*b*, *et sic fere deinceps.* r) caritatis *pr. m.* 3*a*. s) fulgens 3*a*. *b*. *c*. t) *ita* 1*a et Chron. S. Maxentii*; illos 1*b*. 3*a*. *d*. u) erga 1*a*.

1) *Gall.* '*leur*', *Ital.* '*loro*'. 2) *Cf. p.* 378, *n.* 1. 3) *Cf. Gregorii Dial. IV*, 38: Q u a n d o m e v o b i s c u m credebatis ieiunare. 4) *I. e. hesterna.* 5) *De angelis cum daemonibus de anima pugnantibus cf. Fr. Zarncke, 'Über das althochdeutsche Gedicht vom Muspilli' ('Berichte d. Sächs. Ges. d. Wiss.' XVIII,* 1866, *p.* 202—213*)*.

illi[a] superbi[b] contra eum reluctantes dixerunt: 'Si[c] claritas Dei eum a nobis non auferat, tu nullatenus potes[d] auferre'. Tunc ergo[e] ait ad illos sanctus Rafahel: 'Si ita[f] est, ut dicitis, eamus pariter ad Dei iudicium[1], et ibi reputetur[g] vestrum vitium'. Sic illis[h] tota die altercantibus, venerunt usque ad vespertina[i] ora. Et ait ad eos beatissimus Rafahel: 'Ego[k] istam animam mecum hinc ante tribunal aeterni iudicis duco, sed spem[l] eius[2] hic[m] in corpore relinquo'. Sed et ipsi obiciunt, quod numquam eam dimittunt, nisi Dei iudicium[n] priventur.

(4). Hoc audito, sanctus Rafahel extendens digito[a] tetigit gutturem[b] meum, et ego[c] miser statim sensi animam meam evulsam[d] a corpore meo. Sed et ipse[e] animam, in quantum mihi visum[e*] fuit, quam parva sit, referam. Sic mihi videbatur[f], similitudinem de parvitatem[g] haberet ut[h] pullus aviculae, quando de ovo egreditur. Sic et[i] ipsa parva caput, oculis[k] et cetera membra, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum ad integrum secum portavit[l]; sed[m] loqui minime potest[n], donec ad discussionem veniat et corpore[o] de aerem[p] recipiat similem, quem[q] hic reliquid'. Sequitur[r]: 'Sed et[s] ibi super meum pectusculum[t] non parva fuit inter eos contentio. Sanctus Rafahel pugnabat pro[u] animam meam elevare ad caelum[v] sursum et daemones cupiebant semper praecipitare deorsum[3]. Sed sanctus Rafahel, adhibitam[w] virtutem, coepit[x] a terram[y] elevare et[z] de dextero latere fortiter sustentare. Ad contra daemones, unus[a] ad[b] sinistro latere restringebat[c] me amare, et secundus daemon postergum calcibus[d] me cedebat graviter et[e]

Capp. 3. 4. 1*a. b.* (2). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 3. a) ille 3*d.* b) superbe 1*b.* 3*d.* 4*a.* c) *ita* 1*a* (*m. al. in litura*). 2. 3*d.* 4*a. b*; nisi (*om.* non) 1*b.* 3*c* (*cf. p.* 386, 22); si *om.* 3*a* (*pr. m.*). *b.* d) eum *add.* 3*a* (*non* 3*b*), *post* null. *add.* 1*b.* 3*c*; illum a nobis *add.* 2. e) *ita* 1*a.* 2. 3*d*; *om. rell.* f) *ita* 1*a. b.* 2. 3*c.* 4*a. b*; est ita ut d. 3*a. b*; ita ut d. est 3*d.* g) *ita* 1*a.* 3*d*; repudietur 2. 3*a. c.* 4*b*; repudiatur 3*b*; repudiabitur 1*b*; refutetur 4*a.* h) illi 3*a.* i) vespertinam horam 1*b.* 3*d*; verpert. 3*a*, *corr.* k) enim *add.* 4*a. b.* l) *ita* (vivendi *post* corpore *add.* 2) *rell.*; spm̄ 3*b*[4]; spiritum *coni. Henschenius*; *cf. p.* 384, 3. m) *pr. m. om.* 3*a* (*non* 3*b. c*). n) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 4*b*; iudicio *rell.*

Cap. 4. a) *ita* 3*d*; digitum *rell.* b) *ita pr. m.* 1*a*; guttur *rell.* c) *ita* 2. 3*a. d.* 4*a. b*; ego m. *om.* 1*a. b.* d) evulsa *pr. m.* 1*a.* e) *ita pr. m.* 3*a*; ipse anima 3*b.* 4*a*; ipsa anima 1*a. b.* 2. 3*d.* 4*b.* e*) visus fui 1*b*; v. fuerit 3*d.* f) *ita* 1*a. b.* 2; quod *add.* 3*a. d*; per *add.* 4*a*; parva *ante* vid. *add.*, simil. de p. haberet *om.* 4*b* (*cf. n.* i). g) *ita* 3*a*; parvitate haberat (*m. al. corr.* habuerat 1*a*; habebat 1*b*; habuit 3*d*; habere 2) 1*a. b.* 2. 3*d*; haberet in parvitate 3*b*; sim. ipsa ea minimam parv. habere 4*a.* h) sicut 1*a.* 4*a.* i) et ipsa *om.* 1*a. b* (*non* 2); similitudinemque hominis haberet *pro* Sic et i. p. 4*b.* k) oculos 1*a. b.* l) portabat 1*a*; portabit 2. m) se *pr. m.* 3*a.* n) *ita* 2. 3*d.* (4*a*); postest *pr. m.* 3*a*; poterat 1*a.* 4*b*; potuit 1*b.* o) *ita* 4*a et pr. m*, 1*a.* 3*a*; corpus 1*b.* 2. 3*d.* 4*b*; corporis *m. al.* 1*a.* p) erem *pr. m.* 3*a*; aere *rell.* q) *ita pr. m.* 3*a*; quam 1*a.* 3*d*; ei quod 1*b.* r) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d.* 4*b*; *om.* 1*a. b.* 2. 3*b.* 4*a*; *cf. p.* 390, 9. s) *om.* 3*a. b. c.* t) corpusculum 1*a.* 3*c.* u) *ita* 3*a. b*[1]*. c* (*non* 3*b*); *om. rell.* v) caelos 1*a.* w) *ita pr. m.* 1*a*; adhibita (sibi *add.* 2) virtute 1*b.* 2; ad altam v. 3*a. d*; cum magna virtute 4*a. b.* x) *ita* 3*a.* 4*a*; me *add.* 3*b. d.* 4*b*, *post* terra *add.* 1*a. b.* 2. y) *ita pr. m.* 3*a*; terra *rell.* z) *ita* (*sed* dextro 1*b.* 2) 1*a. b.* 2; et (et *habet* 4*b*) de d. lat. *om.* 3*a. d.* 4*a. b.* a) *ita* 2 (*ubi* daemon). 3*a. d*; *om.* 1*a. b.* 4*a. b.* b) *ita pr. m.* 1*a.* 3*a*; a 1*b.* 3*d.* c) *ita* 3*a. d*; restringebant 4*b*; stringebant 1*a. b.* 4*a*; stringebat 2. d) *ita* 1*a. b.* 2. 3*d.* 4*b*; me calc. 3*a. b. c.* (4*a*). e) et dic. *om.* 1*a.*

1) *Cf. V. Fursei c.* 10 *(Mabillon, Acta II,* 302*):* Dixit angelus Domini: 'Iudicabimus eum ante Dominum'. 2) *Scilicet animae (recuperandae). Henschenius* spiritum (= spm̄) *pro* spem *substituit, opinatus auctorem in homine animam, spiritum, corpus distinxisse (cf. e. gr. Hieronymi epist.* 120, 12, *Migne XXII,* 1005; *Augustinum, De fide et symbolo c.* 23, *Corpus script. eccl. Lat. XLI,* 28; *De anima et eius origine II,* 2, *Migne XLIV,* 495*). Sed cum iuxta Hieronymum (l. l.) spiritu sentiamus, anima vivamus, haec significatio spiritus cum auctore Visionis minus convenire videtur, quo teste (supra l.* 13*) anima sensus omnes integros secum abstulit.* 3) *Cf. Greg. M. Dial. IV,* 36: Cumque hoc luctamen esset, ut hunc boni spiritus sursum, mali deorsum traherent.

dicebat cum iracundia plenus: 'Iam alteram[a] vicem te habui in potestatem[b] et nocui valde, nunc autem in infernum[c] cruciabis[d] perpetualiter'.

(5). Ista[a] dicendo ut enim[b] ascendimus super monasterii silvam[1], signum sonavit[c] ad vespera[d] statim super ipsam[e] basilicam. Mox Rafahel sanctus imperavit daemonibus, dicens: 'Recedite, recedite, cruentae[f, 2] bystiae[g]; iam non potestis nocere Greg. Dial. IV, 16. 37.
ad[h] istam animolam, dum signum sonavit[i] super ipsam ecclesiam[k, *], quia[l] fratres congregantur, ut orarent[m] pro illam[n]'. Sed illi nequaquam adquiescebant[**], sed fortius latus meum calcibus tundebant, et sic rapido cursum[o] pervenimus super ib. I, 2.
monasterium, qui[p] vocatur Millebeccus[q] nomen[r, 3]. Super quem[s] sanctus Rafahel oravit prolixę et hunc[t] capitulum aedidit ex ore, dicens: *In omni loco dominationis*[t*] Ps. 102, 22.
eius benedic, anima mea, Dominum[u]'. Et ego, ut audivi, respexi et vidi ipsum monasterium et cognovi[v] cunctum gregem caelebrantem vespertinum officium et unum[w] ex fratribus vidi portantem herbas virentes ad quoquinae servitium. Hoc[x], dilectissimi fratres, satis debemus cum grande[y] tremore[z] admirare[a], ut inter duo[b] monasteria[c, ***] duodecem[d] milia[e] spatium sic sub uno[f] orae momentum anima[g] capta transportasset usque super[h] beatissimorum[i] virorum habitacula[k]. Sed et[l] sanctus[m] Rafahel, expleta oratione, dixit: 'Visitemus hunc[n] servum Dei[o] verum[p, 4], qui eger iacet in isto monasterio et est dispar humilitate et opere ceteris in urbem[q] Betu-

*) tunc constetimus et vidimus *add.* 2.

**) praeceptis sancti archangeli Raphaelis *add.* 2.

***) nostrum scilicet et istud *add.* 1*b*.

Capp. 4. 5. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 4. a) altera vice 1*b*. 3*d*. b) potestate 1*b*. 3*d*. c) inferno 1*a*; ducam et ibi *add.* 1*b*. d) *ita* 3*a*; cruciaberis 3*c*. 4*b*; cruciaris 3*b*. *d*; cruciabo (te *add.* 1*a*. *b*) 1*a*. *b*. 4*a*; traho cruciandum 2.

Cap. 5. a) autem *add.* 1*a*. b) *ita* 3*a*; enim *post* Ista 3*b*; autem 2 (*om.* Ista dic.). 3*d*; *om.* 1*a*. *b*. 3*c*. 4*a*. *b*. c) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *c*. 4*b*; sonuit 2. 3*b*. *d*; sonabat 1*a*. *b*. 4*a*. d) *ita pr. m.* 3*a*; vesperam 3*d*; vesperum 1*a*. *b*. e) ipsa 3*d*. f) cruentes *pr. m.* 1*a*. g) *ita pr. m.* 3*a*; besti(a)e *rell.* h) *ita pr. m.* 1*a*. 3*d*; ad i. animam 3*a* (*pr. m.*). *c*. 4*b*; isti animolae (animae 1*b*) 1*b*. 4*a*; huic animae 2. i) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*a*; sonuit 2; sonat 1*a*. *b*. 3*d*; dum — ecclesiam *om.* 4*b*. k) basilicam 1*a*. *b* (*non* 2); *cf. l.* 4. l) *ita* 1*a*. *b*. 2. 3*d*. 4*a*. *b*; qua 3*b*; quo 3*a*; ubi 3*c*. m) *ita* 2. 3*a* (*pr. m.*); orent *rell.* n) illa 1*a*. *b*. o) *ita pr. m.* 3*a*; cursu *rell.* p) *ita* 1*a*. 3*a* (*pr. m.*). 4*a*; quod 1*b*. 2. 3*d*. 4*b*. q) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*. 4*a*. *b*; Milibeocus 1*a*; Melebecus 1*b*; Melibeccus *corr.* Milibeccus 2. r) *ita pr. m.* 3*a*; nomine 3*d*; *om.* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; *cf. p.* 377, 24. s) *ita* 1*a*; quod 1*b et m. al.* 3*a*; quo 3*a* (*pr. m.*). *d*. t) *ita* 1*a*; hoc c. (capitulo 3*d*) *rell.* t*) dominationes 1*a*. u) Domino 1*a*. 3*d cum Vulg.* v) bene *add.* 1*b*. w) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; u. de fr. 3*d*; (u. ex *om.*) frabus *m. al. corr.* ex fr. quendam 3*a*; quendam ex fr. 3*b*. x) autem *add.* 3*a*. *b*. *c*. y) *ita* 3*a*; grandi *rell.* z) timore 2. 3*a*. *b*. *c*. a) admirari (:: adm. 1*a*) 1*a*. *b*. b) dua 3*d*. c) monasterio 3*a*. d) *ita pr. m.* 1*a*. e) *ita* 3*a*. 4(*a*). *b*; milia spacia 3*d*; milium spacia (spatio 1*b*; spatiis 2) 1*a*. *b*. 2. f) *ita pr. m.* 3*a*; uno hore momento 3*d*; une ore momenti *pr. m.* 1*a*; unius hor(a)e momento 1*b*. 2. 4*a*. *b et m. al.* 1*a*. g) *ita* 3*c*; a. c. transportata sit (transferri potuisset ac venire 2) 1*a*. 2; animam captam tr. (transportassent 1*b*. 3*d*. 4*a*. *b*; transferret 3*b*) 1*b*. 3*a*. *b*. *d*. 4*a*. *b*. h) *om.* 3*a*. i) *ita* 1*a*. *b*; beatissimi (beatissimum 3*d*) viri 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; beata monasteriorum illorum hab. 2. k) habitaculum 3*d*. 4*a*. *b*. l) *om.* 1*a*. *b*. 2. m) sanctae *pr. m.* 3*a*. n) fratrem *add.* 3*d*. o) dm̄ 3*a*, *corr.* p) *ita* 1*b*. 3*a*; virum 3*d et post* hunc 4*b*; *om.* 1*a*. 2. 4*a*. q) *ita pr. m.* 3*a*. *b*; urbi 3*d*; urbe 1*a*. *b*.

1) *Longoretus coenobium in saltu Brioniae situm erat (V. Sigiramni c.* 12*).* 2) Cruenta bestia *audit diabolus in Sulpicii Severi epist.* 3, 16 *(ed. Halm p.* 149*).* 3) *Millebeccus cellula in saltu Brionensi, antequam Longoretus conditus est, a Sigiramno constructa erat (V. Sigiramni c.* 11*), hodie Méobecque (dép. Indre, arr. Châteauroux, cant. Buzançais).* 4) *Leodoaldum abbatem; v. c.* 6.

rivae[a]'. Quem gravis molestia pene usque ad mortem perduxerat, qui cibum capere nullo modo poterat, de cuius sanitatem[b] disperati[c] omnes fratres non aliut tractabant, nisi quomodo eum sepulturae traderent.

(6). Sed[1] post archangeli visitationem et ipsius confortationem ipse praefatus* abba[a] Leodoaldus[b] inde refert[c] magnum miraculum, quod terrere potest corda incredula, qui[c*] non conpunguntur, ut agunt[d] penitentiam de illorum[e, 2] crimina
Greg. Homil. in ev. 34, 9. et rogent sanctum Rafahel, qui interpraetatur Dei medicina, ut veniat et curet illorum crimina, ne[f] diabulus eos[g] captos ducat ad aeterna supplicia[h], unde non possint[i] effugere ad eorum temporalem letitiam, in qua[k] habent totam fiduciam[f]. Tunc ipse abbas[l] adserit, dicens, quod illa ora, quando ipse frater Barontus[m] se dicit cum sancto Rafahelo[n] ibidem adfuisse, mirum[o] splendorem super ipsum[p] domum se vidisse testatur, in qua ipse[q] eger prae infirmitate iacebat et multum in pectore dolore gravatus, et[r] subsecutum sanctum Rafahel[s] in fulgore vultus totam domum inluminantem et, super pectus ipsius[t] inpraessum signum crucis, transeuntem, et[u] illa ora de sua infirmitate, qua in pectore graviter[v] gestabat, sanavit.

(7). Post ista omnia acta dicit ipse Barontus[a]: 'Ut autem ipsum monasterium pertransivimus, occurrerunt nobis alii quattuor daemones nigerrimi nimis[b], qui me cupiebant dentibus et unguibus lacerare crudeliter. Et ego peccator, ut vidi, fortiter[c] coepi timere, ne me a sancto Rafahelo[d] auferent[e] et[f] in foveam inferni demergerent[f], dum illi iam sex et ille unus non possit eis resistere. Sed beatus Rafahel fortiter eis resistebat, et dum invicem altercarent[g], succurrerunt nobis duo
cf. Luc. 23,11. angeli in alba veste et mirifico[h] odore, quae[i] veloci cursum[k] adpraehenderunt pedes[l]
Ps. 50, 3. sancti Rafahelis[m] deorsum et inciperunt[n] antephonam[o] decantare: '*Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*'. Statim illi[p] daemones vires perdiderunt et

*) frater infirmus mox convaluit et, petito cibo ac accepto, vires pristinas recupeperavit. Eius monasterii[3] *add.* 1*b*.

Capp. 5—7. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 5. a) *ita* 1*a*; Biturive 3*d*; Buturiuuae 2; Biturica 1*b*; Byturiae *m. al. corr.* Bytyriae 3*a*; Bithyriae 3*b*; Bituriae 4*a*; Biturii 4*b*. b) *ita pr. m.* 3*a*; sanitate *rell.* c) desp. 1*b*. 3*d*.

Cap. 6. a) abb̄ 1*a*. b) Leudoaldus 4*b*. c) profert 1*a*. c*) quae 1*b*. 3*d*. d) *ita* 1*a*; agant *rell.* e) *ita* 4*a*. *b*; suorum 2. 3*a*; sua 3*d*; illorum — curet *om.* 1*a*. *b*. f) ne — fiduciam *om.* 4*a* (*non* 4*b*). g) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*b*; captos eos 1*a*. *b*. h) sublicia 3*a*, *corr.* i) possunt 1*b*; possent 3*d*. k) quam 3*d*. l) abba 2; Leodoaldus *pro* abb. 4*a* (*non* 4*b*). m) Baronthus 3*d*; Baruntus 4*b*. n) *ita pr. m.* 3*a*; Raphahel 1*a*. 3*d*; Rapha(h)ele 1*b*. 2. 4*b*. o) miram 3*d*. p) *ita pr. m.* 3*a*; ipsam *rell.* q) eger ipse 1*a*. r) *ita* 1*a*. *b*. 3*d*; et secutum 4*a*; subsecutumque 4*b*; et subsecutus (secutus est 3*b*; sum *add.* 3*c*; ait se vidisse *add.* 2) 2. 3*a*. *b*. *c*. s) ut *add.* 3*a*. t) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; eius 1*b*; meum 1*a*. u) *ita* 3*a*. *d*; et ab (in 2) i. hora 1*a*. *b*. 2. 4*a*; Ex i. vero hora 4*b*. v) *ita* 1*a*. *b*. 2. 3*d*; *om.* 3*a*. 4(*a*). *b*.

Cap. 7. a) Baronthus 3*d*. b) *ita* 1*a* (*eras.*). 2 (*cf. p.* 378, 13. 391, 8); *om. rell.* c) *ita* 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; c. f. 1*a*; fort. *om.* 1*b*; vehementer perterritus timui 2. d) *ita* 3*a*. (4*a*); Raphahel 1*a*. 3*d*; Raphaele 1*b*. 2. 4*b*. e) *ita* 1*b*. 4*b et pr. m.* 3*a*; auferrent 1*a*. 2. 4*a et e corr.* 3*a*; auferrentur 3*d*. f) et — demergerent *om.* 3*a*. *b*. *c*. g) *ita* 1*a*. 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; altercarentur *rell.* h) *ita* 1*a*. *b*. 2; miro 3*a*. *d*. 4*a*. *b*. i) qui 1*a*. 3*d*. k) *ita pr. m.* 3*a*; cursu *rell.* l) (pedes *om.*) sanctum 3*d*. m) *ita* 3*a*; Raphahel 1*a*. 3*d*; Raphaelis 1*b*. n) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*. 4*a*; c(o)eperunt 1*a*. *b*. 4*b*; incipiebant 2. o) antiphona 1*a*. p) ille 3*a*.

1) *Auctor cum c.* 3 — 5. *Barontum referentem induxerit, c.* 6. *per se loquitur, Barontus vero c.* 7. *narrandi negotium recipit.* 2) *Cf. supra p.* 379, *n.* 1. 3) *Aegrum eundem esse atque ipsum Leodoaldum abbatem non intelligens, librarius* 1b *textum interpolatione deformavit.*

duo in terra ceciderunt et evanuerunt, et[a] inde alii duo inantea similiter fecerunt. Sed illi[b] primi, qui[c], quando a corpore abstractus fui, praesentes adfuerunt, numquam[d] recesserunt, sed semper nobiscum comitatum habuerunt. Et iuxta inferno[e] iter habuimus et[f] custodes infernorum vidimus.

(8). Et sic postea[a] post secunda[b] pugna peracta venimus[c] primam[d] portam paradysi, ubi plures vidimus ex fratribus monasterii nostri, qui erant* congregati, praestolantes diem iudicii, ubi gaudia aeterna plenissimam[e] recipiant[f]. Quorum nomina hic[g] inserta tenentur, id[h] sunt: Corbolenus[i] presbyter, cui Deus bona in saecula[k] praestavit[l]; Fraudolenus[m] presbyter, qui dies suos bene custodivit; Austrulfus diaconus, qui a[n] momento de saeculo iusso[o] Dei discessit[p]; Leodoaldus[q] lector, quem Deus proprio[r] benedixit; Ebbo[s] lector, Dei servus electus. Hi[t] omnes, ut nos viderunt et daemones[u] latere[v] meo sinistro vehementer adstringere[w], stupefacti sermocinare nobiscum[x] voluerunt. Sed nequissimi daemones nullo modo locum dare de[y] illorum[1] parte volebant[z], sed servus Dei magnus[a] nomine[b] Leodoaldus sanctum Rafahelum[c] per creatorem caeli et terrae coniuravit, qui[d] me paululum repausaret. Tunc ipse humiliter sanctum Rafahelum[c] et me infelicem sciscitantes[e], de qualem[f] coenobium[g] fuissem et quam ob causam sic graviter errassem, ut daemones in me accipissent[h] talem potestatem. Et ego[i] aio ad eos: 'Ex monasterio[k] sancti Petri Longoreto[l] nomen[m], et ista omnia quae patior pro[n] culpas meas et facinora evenisse non[o] denego[p]'. Ad illi, intrinsecus tacti[q] nimio dolore,

*) in una mansione *add.* 2.

Capp. 7. 8. 1*a. b.* (2). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 7. a) *ita* 1*a.* 2. 3*d.* 4*a. b*; et iterum a. 1*b*; et i. *om.* 3*a. b.* b) ille *pr. m.* 3*d.* c) *ita* 1*b.* 2 (*add.* venerunt). 3*b. c. d.* 4*a. b*; *om.* 1*a.* 3*a.* d) *ita* 1*a. b.* 2; non 3*a. d.* 4*a. b.* e) *ita pr. m.* 3*a*; infernos 1*a*; infernum 1*b.* 3*d.* f) et c. inf. v. *om.* 3*d.*

Cap. 8. a) *ita* 2. 3*a.* 4*a. b*; postea *om.* 1*a*; post *om.* 1*b.* 3*d.* b) secundam pugnam peractam 1*a.* c) *ita pr. m.* 3*a*; ad *add. rell.*; *cf. p.* 385, 19. d) *ita* 1*b.* 2. 3*b.* 4*b*; par. primam portam (port. pr. 3*c*) 1*a.* 3*c*; primam par. portam 3*a*; par. prima porta 3*d*; par. *om.* 4*a.* e) *ita* (2). 3*a* (*pr. m.*); plenissima 3*c*¹; plenissime 3*c*; pleniter 1*b.* 3*d*; plenius 4*a. b*; plene 3*b*; *om.* 1*a.* f) *ita* 1*a.* 3*d.* 4*a. b*; recipient 1*b.* 3*b. c*; accipiant 3*a*; sunt pl. recepturi 2. g) *ita* 1*a. b.* 2; *om.* 3*a. d.* 4*a. b.* h) *ita* 1*a* (d *eras.*). 2. 3*d.* 4*a. b*; hii sunt 3*a. c*; id sunt *om.* 1*b.* 3*b.* i) Corpolenus 3*a* (*pr. m.*). 4*b* (*non* 3*b*). k) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*a. b*; saeculum 1*a.* 3*d*; (hoc *add.* 2) saeculo 1*b.* 2; *an* saeculam? l) *ita* 3*a. b*; prestitit *rell.* m) *ita* 1*b.* 3*d.* 4*a. b*; Fraudolus 1*a*; Frodolenus 3*a. b*; Frondolinus 3*c*; Fravilus 2. n) *ita* 3*b. d*; a monumento *pr. m.* 3*a*; in momento 2. 3*c*; a m. *om.* 1*a. b*; bene operando *pro* a m. 4*a. b.* o) *ita pr. m.* 3*a*; iussu *rell.* p) descendit *pr. m.* 3*a*; decessit 3*b.* q) *ita* 1*b.* 3*a. b.* 4*a*; Leobaldus 3*d*; Ledoaldus 1*a*; Leudoaldus 4*b*; Leudaldus 2. r) *ita* 3*d*; proprie 1*a. b.* 4*a*; pr. (propi *pr. m.* 3*a*) ore (o. pr. 3*b*) 3*a. b. c* (*cf. Iob* 19, 16); in prima voluntate 2; *om.* 4*b.* s) Ibbo 3*b.* 4*b*; Ibo 4*a*; *cf. infra c.* 15. 16. t) *ita* 1*a. b.* 2; in (ex 3*b*) nomine (Hii vero *add.* 3*b*) *pro* Hi o. 3*a* (*pr. m.*). *b. c*; numero et *pro* Hi o. ut 3*d*; Et *pro* Hi o. 4*a. b.* u) dam. *pr. m.* 3*a.* v) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*a. b*; latus meum sinistrum 2; lateri *rell.* w) *ita* 1*a.* 3*d*; insistere 1*b*; c(o)eperunt *add.* 3*a. b. c*, *post* d(a)emones *add.* 4*a. b*; stringere cernentes 2. x) vobiscum *pr. m.* 3*a.* y) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a*; de *om.* 3*a. d*; de i. p. *om.*, eis *post* locum *add.* 4*b.* z) volebat 3*a*, *corr.* a) *ita* 1*a. b.* 2; maximus 3*a. d.* (4*a*); *om.* 4*b.* b) n. Leud. 4*b et e corr.* 2; Leod. n. 1*a. b.* c) *ita pr. m.* 3*a*; Rafaelum 3*b*; Rapha(h)el 1*a.* 3*d.* 4*a*; Raphaelem 1*b.* 2. 3*c.* 4*b.* d) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d.* (4*a*); ut 1*a. b.* 2. 4*b.* e) *ita* 1*b.* 3*a*; sciscitantis 3*d*; sciscita:::s *m. al. corr.* sciscitabatur 1*a.* f) *ita pr. m.* 3*a*; quale 3*d*; quali 1*a. b.* g) *ita* 3*d*; cenubio *pr. m.* 3*b*; c(o)enobio *rell.* h) accepissent t. 1*a. b.* 3*d*; t. accip. 3*a.* i) *ita* 2. 3*a. d*; ego dixi ad eos 4*a. b*; ego (*om.* 1*a*) dixi eis 1*a. b.* k) on *m. al. in litura* 1*a.* l) *ita* 3*a.* (4*a*); Longoretus 3*d*; Longorito 1*b*; Longarito 4*b*; Longeritu(s *m. al. add.*) 1*a*; P. apostoli sum, quod Longoredus nominatur 2. m) *ita pr. m.* 3*a*; nomine *rell.* n) *ita scripsi;* pro m. c. et f. 4*a*; per c. m. et f. (mea mihi *add.* 2) 2. 3*a. d*; pro culpis meis et facinoribus (et f. *om.* 3*b*) 1*a. b.* 3*b*; pro culpa mea et facinore (et f. *om.* 3*b*³) 3*b*³. 4*b.* o) *corr. e* mon 1*a.* p) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a*; ego *m. al. corr.* nego 3*a*; fac. venisse cognosco 4*b*; fac. mihi et venisse me nonne | ego vidi. Illi 3*d.* q) tacto 3*a.*

1) *Cf. p.* 379, *n.* 1.

ut cognoverunt me esse de illorum congregatione, gemere coeperunt et dicere quod numquam diabulus de eodem monasterio laqueare praesumpsit[a] ullam animam. Greg. Dial. IV, 15. Sed sanctus Rafahel blande eos de me coepit consolare[b], dicens: 'Ego spem[c.1] in[d] ipsius corpusculum reliqui; sed si[e] Pater caelestis voluerit, adhuc illuc remeavit[f]. At[g] contra ipsi fratres coeperunt sanctum Rafahelum[h] humili praece rogare, ut se simul in terra iactarent et pro me[i] pium Dominum[k] deprecarent[l], ib. III, 17. ne[m] me dimitteret anticum[2] hostem devorari, et sic se pariter in oratione[n] dederunt.

(9). Mox, expleta[a] oratione, venimus ad secundam portam paradysi, ubi erant cf. Act. 1, 10. innumerabilis[b] milia infantum[b*] vestibus albis exornati[c], una voce concorditer Dominum[d] laudantes. Et nos statim ut[e] ingressi sumus infra[f] ipsa porta per medium sanctorum illorum, vidimus semitam parvulam praeparatam, per quam coepimus iter[g] carpere per semitam usque ad alia[h] porta. Sed tanta erat multitudo virginum in[i] utraque partem ad[k] dexteram et[l] levam, quo[m] pervidere nullus hominum praeter Deum poterat[3]. Qui nos[n] ut viderunt, pari voce clamare coeperunt: 'Anima vadit ad iudicium'. Et nunc iterum repetunt*: 'Tu vince[o], bellator Christe, tu vince, et non diabolus ipsam ducat in tartarum[p]!'

(10). Deinde venimus ad tertiam portam paradysi, et ipsa porta[a] habebat[a*] similitudinem vitri. Et intro erant[b] multitudo sanctorum coronatorum, in vultu fulgenti sedentibus[c] in mansiunculis[d] et[e] in sedibus suis, gratias Deo semper Greg. Dial. IV, 36. agentes[f]. Ibi et[f*] multitudo sacerdotum, excelsi meritorum[g], quorum mansiones laterculis aureis erant aedificatae, iuxta quod et[h] sanctus Gregorius[4] in Dialico-

*) nigerrimi tu ne dicere ceperunt *add.* 3*d*.

Capp. 8—10. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 8. a) *ita* 3*a*. 4*a*. *b*; presumpsisset 1*a*. *b*. 2. 3*d*. b) *ita pr. m.* 3*a*; confortare 4*b*; consolari *rell.* c) spiritum *solus* 3*b*⁴ (spm̄) *et e coniectura Henschenius*; iterum vivendi *post* reliqui *add.* 2; *cf. p.* 380, 6. d) *ita* 3*d*; (in *om.*) i. c. 2*a*; in i. corpusculo 1*b*. 2. 4*a*. *b*; in i. corpore 3*a*. e) *pr. m. om.* 3*a* (*non* 3*b*. *c*). f) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; remeabit 1*a*. *b*. 2. g) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*b*; *om.* 3*a*. (4*a*); Statim *pro* At c. 3*d*. h) *ita pr. m.* 3*a*. *b*; Rapha(h)el 1*a*. 4*a*; Rapha(h)elem 1*b*. 2. 3*c*. *d*. 4*b*. i) miserum (misero 3*c et m. al.* 3*a*) *add.* 3*a*. *c*. k) Deum 3*a*. *b* (*non* 3*c*). l) *ita* 1*a*. 4*a*; deprecarentur 1*b*; deprecaretur 3*d*; possint deprecari 2; rogarent 3*a*. *b*; exorarent 4*b*. m) *ita* 1*a*; ne me Dominus deinceps dim. antiquum h. devorare 2; ne me permitteret ab antiquo hoste dev. 1*b*; ut nequaquam h. me devorare permitteret (me h. p. d. 3*b*; hosti d. me p. 4*b*; hosti me devorari p. 3*c*) 3*a*. *b*. *c*. 4*b*; ut nequam hostis devorare me non possit 3*d*. n) orationem 1*b*. 3*a*.

Cap. 9. a) *ita* 3*a*. *d*. 4(*a*). *b*; or. expl. 1*a*. *b*. 2; *cf. p.* 381, 17. 392, 14. b) *ita ut videtur pr. m.* 1*a* (*cf. p.* 391, 2); m. inn. 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; inn. turba 3*c*; multitudo inn. 3*b*; innumerabilia m. (m. inn. 2. 3*a*) 1*b*. 2 *et m. al.* 1*a*. 3*a*; m. innumerabilium 3*d*. b*) infantium 1*b*. 3*d*. c) *ita* 1*b*. 3*d*. 4*a*. *b*; exornat: *m. al. corr.* exornatorum 1*a*; (induti et *add.* 3*a*. *c*) ornati 2. 3*a*. *c*. d) Deum 3*a*. *c* (*non* 3*b*). e) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; *om.* 3*a*. *d*. f) *ita pr. m.* 3*a*; i. (intra 1*a*. *b*) ipsam portam *rell.* g) *ita* 1*b*. 3*a* (per *superscr.*); cep. semitam carpere usque 4*b*; per sem. *om.* 1*a*. 2. 3*b*. *c*. *d*. 4*a*. h) *ita pr. m.* 3*a*; aliam portam *rell.* i) *ita pr. m.* 3*a*; in (ex 1*a*; *om.* 1*b*) u. parte *rell.* k) ad dextram 3*a*; a dextera 1*b*. l) *ita* 1*a*. 4*b*; et ad levam (et allevam *pr. m.* 3*a*) 3*a*. *d*; levamque 2. 4*a*; levaque 1*b*. m) *ita* 3*d*; quod (que quod 4*b*) previdere 4*a*. *b*; quam: videre (dinumerare 2) 1*a*. 2; ut videre (enumerare eas 1*b*) 1*b*. 3*a*. *b*. *c*. n) *ita* 3*a*. *b*; ut nos *rell.* o) tu vince *iterat* 1*b*. p) tartaram 3*d*.

Cap. 10. a) *om.* 3*a*. *b* (*non* 3*c*). a*) habeat 1*a*, *corr.* b) *ita pr. m.* 3*a*; erat 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; per eum introibant *pro* Et i. e. mult. 3*d*. c) *ita* 3*a*. *c*; sedentes (residentes 3*d*) *rell.* d) mansiones splendidas *pro* mansiunc. 3*d*. e) *ita* 1*a*. *b*. 2 (sedibus *corr. e* dibus). 4*a*. *b*; et in sed. *om.* 3*a*. *b*. *c*; suis *om.* 3*d*. f) agentibus 3*d*. f*) *om.* 1*a*. 3*d*. g) *ita* 1*a*. *b*; merito *pr. m.* 3*a*; meriti 3*d*. h) *om.* 1*a*. *b*. 2.

1) *Cf. supra p.* 380, *n.* 2. 2) *Diabolus apud Gregorium M. passim audit* antiquus hostis *(cf. Dial. II,* 1. 4. 8—11, *etc.).* 3) *Cf. Visionem Salvii (Gregorii Tur. Hist. VII,* 1*)*: quam ita multitudo promiscui sexus obtexerat, ut longitudo ac latitudo catervae prorsus pervidere non possit. 4) *Dialog. IV,* 36: Ibi mansiones erant diversorum singulae,

rum[a] memorat[b]. Et adhuc multorum mansiones aedificabantur in grande[c] claritatem et honore, quorum habitatores in praesenti non videbantur. Sed mansiones[d] in caelo ille aedificat[e], qui esuriente[f] panem tribuere non cessat. Et dum haec (cf. Ps. 145, 7.) omnia diligenter cernerem, adfuit mihi unus ex fratribus nostris nomine Corbolenus, qui iam olim obiit, et ipse mihi in his locis monstravit mansionem[g] magno honore constructam et dixit: 'Haec[h] mansio abbate[i] nostro Francardo, et non[k] inmerito eam ei Dominus praeparavit'. Quod ego vidi de illius gesta, paucam[l] exinde referam, quia ipse[m] enutrivit me ab infantia: Erat in Dei timore devotus et de sacra lectione instructus, et per[n] illius relegione sive adtractione datae[o] sunt ad ipsius monasterium bonae[o] possessiones, unde servi Dei et peregrini habent plenam consolationem. Erat enim[p] nutritor et doctor filiorum nobilium, quem longa egritudo purgavit ad purum, et, ista[q] bona facta, praeparavit illi[r] Deus aeterna gaudia. Deinde ingressi[s] tertia[t] porta, cumcito[u] itinere[v] agere coepimus[w]. Qui nos ut[x] (Greg. Dial. III, 22.) sancti[y] martyres viderunt, protinus se[z] in oratione dederunt; simili voce, ut superius[1] diximus, clamare[a] non cessaverunt: 'Tu vince, bellator fortis[b] Christe, qui nos sanguinem[c] fundendum redimisti[d, *], et non diabolus istam animam ducat in tartarum'. Omnino absque mendatio dico: Sic arbitravi, quod in toto mundo resonavit[e] strepitus vocum sanctorum.

(11). Et sic deinde[a] pervenimus[b] quartam portam[c] paradysi et[d] ibi recognovimus[e] unum fratrem nostrum[f] nomine Betoleno[g], qui aliquando iacuit ad portam monasterii nostri[h] contractus in grande[i] tribulatione, sed[k] satis ibi erat in magna consolatione[k], et dixit mihi, quod per ordinationem sancti Petri[l] accepisset curam in toto mundo de luminaribus ecclesiarum, et me coepit arguere, quur ecclesia nostra, qui in eius honore est constructa, lumen in nocte deficeret[m] et non per

*) Tua vincat potestas *add.* 1*b*.

Capp. 10. 11. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 10. a) *ita* (*cf. SS. R. Merov. II,* 83, 27) *pr. m.* 1*a*; dialocorum *pr. m.* 3*a*; dialogorum 1*b*. 3*d*. b) *ita* 1*a*. 4*a*. *b*; meminit 1*b*; commemorat (*corr. e* commerat 2) 2. 3*a*. *d*. c) *ita pr. m.* 3*a*; grandi (magna 3*d*) claritate *rell.* d) *ita* 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; mansionem 1*a*. *b*. 2. e) aedificabat 3*a*. f) esurientes 3*d*; esurienti 1*a*. g) in *add.* 1*a*. 2. h) *ita* 1*a*. 3*b*²; est *h. l. add.* 1*b*. 2. 3*b*. *d*. 4*b*, *post* mansio 4*a*, *post* Franc. 3*a*. *c*. i) *ita* 3*d*; abbati n. F. 1*a*; abbatis nostri Francardi (Francardonis 2) 1*b*. 2. 3*a*. k) nunc merito 3*a*. *b*. l) *ita pr. m.* 3*a*; pauca *rell.* m) *ita* 3*a*. 4*a*. *b*; ille me aenutr. 3*d*; i. me nutr. *corr.* i. me enutr. 2; i. enutritus ab inf. erat 1*a*. *b*. n) pro 4*b*; per i. (ipsius 1*b*) religionem s. (se *corr.* seu 2) adtractionem (adtractationem 1*a*. 3*d*; adquisitionem 2) 1*a*. *b*. 2. 3*d*. 4*a*; sive adtr. *om.* 3*a*. *b*. *c*. o) datae — bonae *om.* 1*a*; nutu Dei *pro* bonae 3*d*. p) *ita* 3*a*. *d*; et 1*a*. *b* (*ante* erat); ergò 4*a*. *b*; namque 2. q) *ita* 3*c*; sta *pro* ista *pr. m.* 3*a*; et per i. b. 1*a*. *b*. 3*d et m. al.* 3*a*; et haec b. 3*b*. r) illius (illi 3*b*. *c*) *pro* i. D. 3*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. s) egressi *pr. m.* 3*a*; egessi 4*b*; progressi (su *superscr.*)mus a t. 2. t) *ita* 2 *et pr. m.* 1*a*. 3*a*; tertiam portam *rell.* u) *ita* 1*a* (*pr. m*). 3*a*; concite 1*b*; cito 3*d*. v) *ita* 3*d*; iter (aeter *pr. m.* 3*a*) 1*a*. *b*. 3*a*. w) c(o)epissemus 3*a*. *c*. x) *ita* 3*a* (*cf. supra p.* 384, 14); ut *om.* 3*d*; qui (Quem 4*b*; *om.* 1*b*) ut (autem *add.* 1*b*) nos 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*. y) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; vid. s. m. 3*a*. *d* (*ubi* nos *post* vid.). z) *ita* 1*a*; se in orationem d. 1*b*. 3*a*; orare cęperunt 3*d*. a) *ita* 1*a*. 2. 3*a*; cl. (dare 4*a*) c(o)eperunt 1*b*. 4*a*. *b*; cl. n. cess. *om.* 3*d*. b) *om.* 1*a*; fortissime 2. c) *ita pr. m.* 1*a*; s. (sanguine *pr. m.* 3*a*) fundendo *rell.* d) redemisti 1*a*. 3*d*. e) *ita pr. m.* 3*a*; resonaret *rell.*

Cap. 11. a) sic depervenimus *pr. m.* 3*a* (*non* 3*b*). b) *ita pr. m.* 3*a*; ad *add. rell.*; *cf. p.* 383, 5. c) par. portam 1*a*. d) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; et *om.* 1*b*; ibique 1*a*. e) recognovi 1*b*; cognovi 3*d*. f) *om.* 3*a*. g) *ita* 1*a*; Batolenum 1*b*; Batolinum 2; Bodoleno 3*a*. (4*a*); Bodolenum 4*b*; Baudolenum 3*d*; Bodilenum 3*b*. h) *om.* 3*a*. *c*. i) grandi 1*b*. 3*d*. k) *ita* 1*a*. *b*. 2 (*ubi* grandi honore *pro* magna cons.); sed — consolatione *om.* 3*a*. *d*. 4*a*. *b*. l) patri 3*a*. m) defecerit *pr. m.* 3*a*.

magnitudine lucis plenae. Ibi quaedam mirae potentiae aedificabatur domus, quae aureis videbatur laterculis construi, sed cuius esset, non potuit agnosci. 1) *Cap.* 9.

singulas horas arderet[a], et ipse[1] procul dubio hoc ad praesens videret[b]. Iam deinde[c] non habuimus amplius[d] comiato[2] introeundi[e], sed mirum[f] splendorem et[g] claritatem in totas[h] partes vidi, quam cernere vix parumper[i] reverberatis oculis potui[*].

(12). Tunc sanctus Rafahel arcessivit[a] unum ex angelis, quem transmisit, ut Petrum apostolum ad se cito convocaret. Tunc ipse cursu veloci habiit et (Greg. Dial. IV, 55.) vocavit sanctum Petrum. At ille, nullam[b] moram tardantem, advenit, dicens[**]: 'Quid est, frater Rafahel, quod me arcessire[c] fecisti?' Cui sanctus Rafahel ait: 'Unum ex monaculis[d] tuis contradicent[e] daemones nec omnino volent[f] eum laxare'[***]. Ad contra beatus Petrus venusto[g] vulto[h] conversus ad ipsos dixit: 'Quod huic monacho habetis crimen[i] obponere?' Et daemones dixerunt: 'Principalia vitia'[3]. Et Petrus[k]: 'Dicite illa!' Et illi dicunt: 'Tres mulieres habuit, quod ei non licuerat[l]; excepto[†, 4], perpetravit alia adulteria[m] quam plurima et alias culpas, quas nos ei suasimus[n] multas'; et illas, quas ab infantiam[o] gesseram, rememoraverunt illi per singula et hoc, quod ego numquam ad memoriam reducebam. Et[p] Petrus[q] ad me: 'Est veritas, frater?' Et ego[r]: 'Veritas, domine[s]'. Et ait ad illos (cf. Tob. 4, 11.) beatissimus[t] Petrus: 'Etsi aliquid[u] contrarium aegit, elemosynam[v] fecit — elemosyna enim[w] de[x] morte liberat — et[y] sua peccata sacerdotibus est confessus et paenitentiam[z] ex[a] ipsa peccata aegit et insuper sua coma[b] in meo monasterio deposuit et omnia propter Deum dereliquid[c] et semet ipsum in servitio Christi tradidit. Omnia ista mala, quod dicitis, supercalcavit ista bona. Vos eum[d] modo mihi auferre non potestis[e]; aperte cognoscite, non[f] est[g] vester socius, sed noster'. Ad illi[h] fortiter repugnantes contra eum, dixerunt: 'Nisi claritas Dei eum a nobis[i] auferat[k], tu

*) *Sequitur imago Raphaelis unum ex angelis arcessentis* 1a *(fol.* 10'*)*; *cf. tabulam* 1.
**) *Sequitur imago Petri et Raphaelis secum colloquentium* 1a *(fol.* 11*)*; *cf. tabulam* 1.
***) *Sequitur imago (admodum detrita) Petri duorumque daemonum Barontum retinentium* 1a *(fol.* 11'*)*.
†) hoc capitali et principali vitio *add.* 1b.

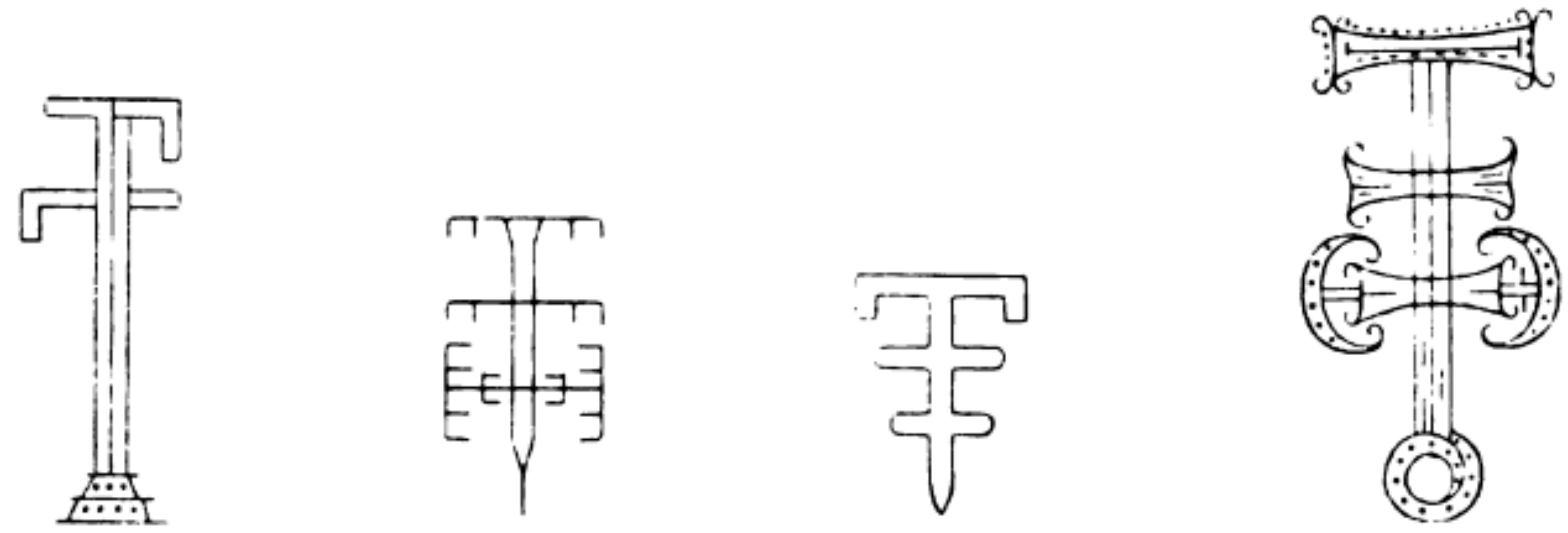
Capp. 11. 12. 1*a. b.* (2). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 11. a) arserit 3*a. b. c.* b) videtur 3*a* (*non* 3*c*); videbatur 3*b*²; videbat 3*b.* c) inde 1*a.* d) comiato (com(m)eatum 3*b. c*), *om.* amplius 3*a. b. c*; amplius licent(c)iam (l. a. 1*b*; a. *om.* 4*a. b*) 1*a. b.* 2. 4*a. b*; non fuit nobis permissum amplius 3*d.* e) intro:ndi *pr. m.* 1*a*; ibidem introire 3*d.* f) miram 3*d.* g) et cl. *om.* 3*a. b. c.* h) *ita* 3*d*; totis partibus *rell.* i) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*a. b*; parum 1*a. b.* 2. 3*d.*

Cap. 12. a) accersivit 1*b.* 3*d.* b) *ita scripsi;* n. horam tardantem (m *eras.*) 3*d*; nulla mora tardante (tardavit 3*a*) 1*a. b.* 3*a.* c) *ita* 3*a*; arcersire *corr.* arcessire 1*a*; accersiri 1*b*; venire 3*d.* d) *ita pr. m.* 1*a.* 3*a*; monachulis 1*b*; monachis 3*d.* e) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; contradicunt 1*a. b.* f) *ita pr. m.* 3*a*; volunt eum (e. v. 3*d*; eum *om.* 1*a*) *rell.* g) venustus *pr. m.* 3*a* (*non* 3*b. c*). h) vultu 1*a.* 3*d.* i) crimem 3*a.* k) *ita* 1*a. b*; dixit *add.* 2. 3*a. d.* 4*a. b.* l) liguerat 3*d.* m) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; alia vitia, adult. 3*d*; crimina *pro* ad. 3*a. b.* n) suassimus (?) *pr. m.* 1*a.* o) *ita pr. m.* 3*a*; infantia *rell.* p) *ita* 1*a.* 3*d*; (ait *add.* 1*b*) beatus *add.* 1*b.* 2; sanctus *add.* 3*a.* 4*a. b.* q) *ita* 1*a. b* (*cf. n.* p); dixit *add.* 3*a.* 4*a. b*; ait *add.* 2, *post* me *add.* 3*d.* r) respondi *add.* 3*a. b*; dixi *add.* 2. 3*c. d.* s) domne 3*a.* t) *ita* 1*a. b.* 2; beatus 3*b. d.* 4*a. b*; sanctus 3*a. c.* u) *ita* 1*a* (*cf. p.* 391, 21); al. (aliq 3*d*) contrarii 3*a. d*; aliquando contraria 1*b.* v) *ita* 1*a. b*; elemosynam fec. *om.* 3*c. d.* 4*b*; fec. el. *om.* 3*a* (*pr. m.*). (4*a*); egit, elymosina (elemosinis 2. 3*a*) redemit, quia el. 2. 3*b et m. al.* 3*a.* w) *ita* 1*a. b.* 4*a. b*; *om.* 2. 3*a. d.* x) *ita* 3*a.* 4*b*; a 1*a. b.* 2. 3*c. d cum Vulg.* y) etiam 1*b*; *om.* 3*d.* z) p(a)enitentia 3*d.* a) *ita* (*sed* egit) 1*a* (*pr. m.*). 4*a*; aegit ex i. p. *pr. m.* 3*a*; pro i. p. egit 3*d*; ex (pro 2) ipsis peccatis egit (fecit 1*b*) 1*b.* 2. 4*b.* b) comma *pr. m.* 3*a*; comam 1*b.* c) reliquit 1*a. b.* 2. d) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a*; eum mihi modo 3*a*; mihi *om.* 4*b*; michi eum (modo *om.*) 3*d.* e) po:::::: 1*a.* f) *ita* 3*a. d.* 4*a. b*; enim *add.* 1*a. b*; cogn. quia non 2. g) v. soc. est, sed n. 1*a*; v. soc., sed n. est 1*b*; est s. v., sed n. 2. h) ille 3*d.* i) non *add.* 3*d.* k) auferet *corr.* aufert 3*a* (*non* 3*b*).

1) *Scilicet Petrus.* 2) *I. e. commeatum, licentiam.* 3) *Cf. V. Fursei c.* 10 *(l. l.):* Sanctus angelus dixit: 'Nisi principalia protuleris crimina, propter minima non peribit'. 4) *I. e. praeterea.*

non potes auferre'. Tunc sanctus Petrus in ira contra eos commotus, eis bis terque[1] dicere coepit: 'Recedite, spiritus[a] nequam; recedite, inimici Dei eique[b] semper contrarii, dimittite[c] illum!' Et illi numquam me volentes laxare[d], statim beatissimus Petrus, tres[e] claves, habentes[f] similitudinem hanc[g, 2], Greg. Dial. IV, 16.

1*b* 3*a* 4*a* 4*b*

in manu tenens, voluit[h] eos ex ipsis clavibus in[i] capite percutere*. Sed concitu[k, 3] cursu[l], alas expansas, volatu veloci fugere coeperunt; et volentes[m], unde prius intraverant[n], redire[o], sed fortem[p] vocem eos beatissimus[q] Petrus apostolus[r] prohibuit, dicens: 'Non habetis[s] commiatum[t], tetri spiriti[u], inde exire'. Et illi, nimis constricti[v, 4], super ipsa[w] porta volatu[x] dederunt et sic[y] per aeram[z] fugierunt[a].

(13). Post effugationem vero daemonum[a] conversus ad me sanctus Petrus[b] dixit: 'Redime te, frater!' Et ego cum grande[c] tremore aio ad eum: 'Quid possum, bone pastor, donare[d], quia hic prae manibus nihil habeo'. Et[e] ille ait: 'Cum ad propria[f] peregrinatione redieris, illud, quod quando ad conversionem[g] venisti et sine comiatum[h, 5] absconsum retenuisti[i], omnibus patefac et duodecim solidos**

*) *Sequitur imago Petri contra daemones clavibus minantis* 1a *(fol.* 12'*): cf. tabulam* 1.

**) quos penes te abdetos (*corr.* abditos) habuisti *add.* 2.

Capp. 12. 13. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 12. a) spu 3*d*; *cf. l.* 8. b) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; qui s. c. estis, dim. 3*a*. *d*. c) dim. illum *om.* 1*a*. d) *ita* 1*a*. *b*. 2; relaxare 3*a*; dimittere 3*d*. e) *om.* 3*d*. f) *ita* 1*a*. 2. 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; habens in sim. 1*b*. 4*a*; similitudine habens (hanc *om.*) in m. tenente 3*d*; habens in manu voluit (volens *pr. m.* 3*b*) 3*b et m. al.* 3*a*. g) *codices* 1*b*. 3*a*. 4*b in margine,* 4*a in textu, alius aliam imaginem clavis supra depictam addunt; spatium relictum est* 2; *picturam primigeniam restituere vix licet.* h) volens 3*d*. i) in c. *om.* 3*a*. *b*. *c*. k) *ita pr. m.* 3*a*; concito 1*a*. *b*; cito 3*d*. l) ipsi daemones *add.* 3*a* (*non* 3*b*. *c*). m) volantes 3*a*. *c*. n) intraverunt 3*a*. o) redierunt 3*a*. *b*; rediebant 3*c*. p) *ita pr. m.* 1*a*; forte (forti 1*b*. 3*a*) voce *rell.* q) *ita* 1*a*. *b*; beatus 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; P. autem apost. Domini proh. eos 2; *cf. l.* 4. r) *ita* 1*a*. 3*d*. 4*a*. *b*; *om.* 1*b*. 3*a*. s) *ita* 1*a et pr. m.* 2. 3*a*; habeatis 1*b*. 3*c*. *d*. 4*a*. *b et m. al.* 2. 3*a*. t) *ita pr. m.* 3*a*; com(m)eatum 3*b*. *c*. 4*a*; licent(c)iam 1*a*. *b*. 2. 3*d*. 4*b*. u) *ita pr. m.* 3*a*; spiritui 3*d*; sp :: *corr.* sps 2; spiritus 1*a*. *b*. v) *ita* 1*b*. 2. 3*a*. 4*a*. *b*; contristati 1*a*; tristes 3*d*. w) *ita pr. m.* 1*a*; ipsam portam *rell.* x) *ita* 4*a et pr. m.* 1*a*. 3*a*. 4*b*; volatum d. 1*b*. 2; volare caeperunt 3*d*. y) et super 1*a*. z) *ita* 3*d*; aera 1*a*. 2. 3*c*; aerem 1*b*. 3*a*. a) *ita* 3*a*. *d et fortasse pr. m.* 1*a*; fugerunt 1*b*.

Cap. 13. a) daemonis 1*a*. b) et *add.* 3*d*. c) grandi 1*a*. *b*. d) donare:::::: 1*a*. e) At 1*a*. 2. f) *ita* 3*d*; propriam peregrinationem *rell.* g) conversationem 3*a*; monasterium 3*d*; confessionem 2. h) *ita pr. m.* 3*a*; comeatum 4*a*; (conscio et *add.* 1*b*) comeatu 1*b*. 2; licent(c)ia 1*a*. 4*b*; sine c. *om.* 3*d*. i) retinuisti 1*b*. 3*d*.

1) *Cf. p.* 378, *n.* 1. 2) *Numerus trium clavium Petri haud ita saepe occurrit neque alibi, quantum scio, ante saeculum octavum; cf. De Waal, 'Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer' ed. Kraus II,* 1886, *p.* 737; *C. M. Kaufmann, 'Das Kaisergrab in den Vatikanischen Grotten',* 1902, *p.* 35 *sqq.* 3) *Cf. Gregorii Dial. IV,* 12: cursu concito — fugit. 4) *Cf. infra p.* 391, *n.* 1. 5) *Cf. e. gr. Regulam Benedicti c.* 33: Nec quicquam liceat habere, quod abbas non aut dederit aut permiserit; *cf. c.* 58.

cum festinatione donare non tardes[a]. Ad[b] Kal. April. incipe et sic per singulos menses in anno[c] circulo in[d] unumquemque mensem unum solidum in manu[e] pauperis mitte, bene pensatum et manum[f] sacerdotis[g] signatum, ut habeas testes legitimos, quod post te nihil de ipso praetio remaneat. Et, sicut iam dixi, in manus peregrinorum mitte et sic tuam redemptionem ad caelestem patriam transmitte et cave, ne[h] ipsas culpas, quas per humanam fragilitatem perpetrasti, umquam revolutus cadas, et sollicito studio evigila, ut ad annum finitum post te denarius non remaneat, quia[i], si exinde neglegens apparueris, multum te in egressione animae tuae penitebis, et erit tibi ruina peior priora[k]'. Et erat ibi quidam[l] senes obtima[m] forma, venerabile[n] aspectu, qui beato Petro apostolo propinquius[o] adstabat, interrogavit[p] eum, dicens: 'Domine, si ista omnia donat, dimittuntur ei peccata sua?' Et ait ad illum beatus[q] Petrus apostolus: 'Si hoc quod dixi donat, statim ei[r] dimittuntur facinora sua. Et[s] se[1] firmius credat, accipiat iudicium', et sic iudicium accepi[t]. Et[u] dixit Petrus ad illum[v] senem: 'Haec[w] est praetium divitis et pauperis XII[x] solidi*. Post istam[y] monitionem[z] peractam[a] iussit sanctus Petrus duobus puerulis, qui erant albis stolis[2] induti, claritatem[b] vultus fulgidi[c], forma decori, ut me usque ad prima[d] porta deducerent[e], ubi fratres monasterii nostri quieti residebant, et inde ipsi[f] me per inferno[g] deducerent[h], ut omnia tormenta peccatorum inspicerem et[i] scirem, quid apud[k] alios fratres nostros deberem dicere, et sic deinde usque ad monasterium nostrum inlesum perducerent. Tunc ipsi pueri, mandatum acceptum, prompti[l] ad oboediendum, mirifice me[m] usque ad praedictum locum duxerunt.

(14). Sed ut fratres me viderunt, inmensas laudes et[a] gratias caelesti[b] egerunt medico, qui me de faucibus diaboli liberavit. Oratione[c] expleta[d], acceperunt praeceptum a viris beatissimis, ut me ad transituriam patriam reducerent. Coeperunt intra[e] se tractare, quis de ipsis esset, qui me ad propriam peregrinationem revo-

*) in elemosinam dati *add.* 2.

Capp. 13. 14. 1a. b. (2). 3a. d. (4a. b).

Cap. 13. a) tardas 3d. b) *ita* 3a; a (decimo *add.* 4a) Kal(endis) April(is) *rell.* c) *ita* 3d; a. circulum *pr. m.* 1a; a. circuli 3a (*pr. m.*). 4a; anni c. (circulum 1b) 1b. 2. 4b *et m. al.* 1a. d) *ita* 3d; (in *om.*) un. (m. *om.*) *pr. m.* 1a; in unoquoque mense 1b. 3a. 4a. b *et m. al.* 1a; *haec om.* 2. e) *ita* 3a. 4b; manum p. 1a; manus p. 3d; manus (manibus 1b) pauperum 1b. 2. f) *ita pr. m.* 1a; manu 1b. 2. 3b. d. 4b; in manu 3a. (4a). g) *ita* 1b. 2. 3a. 4a. b; sacerdotum 1a. 3d. h) *ita* 3a; in *add.* 1a. b. 2; per *add.* 3d. i) quasi exinde 3a, *corr.* k) *ita pr. m.* 3a; priore 1b. 3d; priori 1a. 2. l) qu. senex (s. *versu exeunte m. al. suppl.* 4b) 1a. b. 2. 3b. 4a. b; senes (senex 3c. d) qu. 3a. c. (d). m) optimam formam 3d. n) *ita pr. m.* 3a; venerabili(que *add.* 1b) *rell.* o) propinquus (propinquior 2) stabat 1a. 2. p) *ita* 3a. d; a. et int. 4a. b; a. interrogans eum (et *add.* 1b) d. 1a. b. 2. q) *ita* 1b. 2; Petrus *om.* 1a; beatissimus Petrus *pro* b. P. ap. 3a. d. 4a. b. r) dim. ei 1b. 3d. s) *ita* 3a; et si firmus 3d; ut (in *add.* 2) *add.* 2. 4a. b; et ut haec firmiter 1b; Et — *l.* 15. solidi *om.* 1a. t) *ita* 1b; accepit 4b; accipit 4a; accipiat 2. 3a. d. u) *ita* 1b. 2. 4a. b; *om.* 3a. d; iterum *add.* 2. v) eundem s. 1b; eum (s. *om.*) 4b; ipsum s. 2. w) Hoc 1b. 2. 3d. x) XXIIII *pr. m.* 3a. y) ista 3d; *om.* 3a. z) *ita* 1a. 3d; ad(m)monit. 1b. 2. 3a. 4a. b. a) *ita* 1a. b. 2. 4a. b; factam 3a. d. b) *ita pr. m.* 3a; claritate *rell.* c) *ita* 1a. b. 4b (*cf. p.* 379, 22); fulgenti 3a. d. (4a); fulgentibus 2. d) *ita pr. m.* 3a; primam portam *rell.* e) *ita* 3a. d. 4b; ducerent 1a. 2; perducerent 1b. f) *ita* 1a. b. 2. 4a. b (*corr. ex* ipse me); me ipsi 3a. d. g) *ita pr. m.* 3a; infernum *rell.* h) *ita* 2. 3a. d; ducerent 1a. b. 4a. b. i) *ita* 1b. 3d. 4a. b (*cf. p.* 390, 14); et sc. *om.* 1a. 3a. b. c. k) *ita* 3d; ad 1a. b. 2. 3a. c *om.* 3b (*ubi* aliis fratribus nostris). 4a. b. l) promitti *pr. m.* 3a. m) *ita* 1a. b. 2. 4a. b; *om.* 3a. d.

Cap. 14. a) et gratia 3a, *corr.*; et gr. *om.* 1a. b) *ita* 3d. 4a. b; Deo c. eg. med. 3a; Deo c. eg. (med. *om.*) 1a. b. 2; *cf. p.* 378, 14. c) Domini *add.* 1a; autem *add.* 1b. d) expeta *pr. m.* 3a. e) *ita* 3a. d. 4a. b; in se 1a; (itaque *add* 1b) inter se 1b. 2.

1) *I. e. si.* 2) *Cf. Apoc.* 7, 9: amicti stolis albis.

caret[a]. Consilium[b] initum, rogaverunt unum ex fratribus nomine Framnoaldo[c], qui in isto monasterio nostro, quod[d] illi pietas divina concessit[d], in puerili aetate a corpore migravit, et ad limen ecclesiae sancti Petri corpusculus[e] eius iacet. Rogaverunt eum magnifice, ut ipse me ad monasterium[f] reduceret, et insuper adhuc ei polliciti sunt, dicentes: 'Si istum fratrem ad monasterium reducis, per singulos dominicos tuum sepulchrum scopis[g] munditiam adhibeat et super ipsum *Miserere mei,* Ps. 50, 3. *Deus** per ordinem usque ad[h] finem decantet'. Ad illi[i] ad[k] me conversi dixerunt: 'Sponde hoc nobis, tu frater, ut ista promissa[l] inplere debeas'. Et ego statim promisi et verbum firmavi. Et illi[m]: 'Vide, ut ex hoc aliut non facias nec[n] condempnatus de[o] mendatio appareas'. Tunc ipse frater Framnoaldus eis respondit: 'Ego iussionem[p] vestram obtemperabo[q]; propter quod ille inpleat, quod promisit'. Et fratres gratias Deo referunt[r] pro eius oboedientia.

(15). Cereum ei in manu dederunt, ut ipsum ad[a] Ebbonem Dei famulum in ecclesia[a*] deportaret et ipse in ipsum signum[b] Christi donaret, ne a malignis spiritibus extingueretur et itinerem[c] nostrum conturbarent[d], qui nos semper in verbo et[e] opere cupent[f] ad[g] tenebras revocare. Et ipsi fratres sic dicebant, quod praefatus frater Ebbo[h] misteria apostolorum in ecclesia caelebraret. Sic pariter conmeantes[i] venimus ad eum; quem fratres coeperunt rogare: 'Homo Dei, signa[k] istum cereum, quia sanctus Petrus nobis praecepit, ut hinc[l] ad monasterium reducamus istum peregrinum, ne[m] calumnias daemonum patiatur in suo itinere'. Tunc frater Ebbo dixit ad illos: 'Dilectissimi fratres, pariter ipsum signemus'. Ad ipse primus ut coepit manus suas ad signandum levare, mirus splendor coepit per eius brachia et[n] digita[o] radiare. Et ego ut vidi, diligentius coepi considerare, quid esset tantus splendor, qui sic eius[p] brachia et digita[o] exornaret. Sed ut inspexi, auri similitudinem[q] et gemmis[r] erant[s] dealbata. Et non sine causa ipsa omnia apparuerunt facta. In[t] quo mea parvitas vidit[u], referam inde paucam[v]. Eius nativitas fuit de generatione inclita, et deinde[w] dereliquid omnem possessionem terrenam**, iuxta[x]

*) secundum magnam misericordiam tuam *add.* 2.

**) quae eius iuris fuerat *add.* 2.

Capp. 14. 15. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 14. a) revocarent *pr. m.* 3*a* (*non* 3*b*). b) Consilium autem initum 4*b* (*cf. p.* 390, 2); Consilio (itaque *add.* 1*b*; autem *add.* 2) inito *rell.* c) Frannuald. *semper* 3*d*; Chramnoald. *semper* 2. d) quod — concessit *om.* 4*a*. *b*. e) *ita* 1*a*; corpusculum *rell.* f) monasteri(ū *m. al. in litura*) 1*a*. g) *ita* 3*a*. *d*; sc. mundet et 1*a*. 2; scopet (excopabit 4*a*; senper 4*b*) et mundet (t *in ras.* 4*b*) et 1*b*. 4*a*. *b*. h) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; in 1*a*. *b*. i) ille *pr. m.* 3*a*. k) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; conv. ad me 1*b*; ad me *versu ex. om.* 1*a*. l) permissa *pr. m.* 1*a*. m) *ita* 1*a*. 4*a*. *b* (*ubi* ille); dixerunt *add.* 1*b*. 2. 3*a*. *d*. n) ne 1*b*. 3*d*. o) *om.* 3*d*. p) iussioni vestrae 1*b*. 3*d*. q) obtemporabo 1*a*; opteperabo 3*d*. r) *ita* 3*a*. *d*; referant 1*a*; referentes 1*b*; referebant 2; egerunt 4*a*. *b*.

Cap. 15. a) *ita* 1*b*. 2; ad Ebonem 1*a*; ad Ibbonem 4*a*; ad Idbodonem 4*b*; (ad *om.*) Ibboni D. famulo 3*a*. *d*. a*) e(ę)cclesiam 1*b*. 3*d*. b) crucis *add.* 3*a*. *b*. *c*. c) *ita pr. m.* 3*a*; iter n. (non *add.* 4*b*) 1*b*. 2. 3*b*. *d*. 4*b*; itineri nostro 3*c*. 4*a*; in itinere nro (*m. al. corr.* nos) 1*a*. d) *ita* 1*a*. *b*. 4*b*; conturbaretur 2; *om.* 3*a*. (*b*). *d*. (4*a*); impedirent 3*c*. e) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a*. *b*; in *add.* 3*a*. *d*. f) *ita pr. m.* 3*a*; cupiunt *rell.* g) ad *pr. m. om.*, in *m. al. suppl.* 1*a*. h) *ita* 1*a*. *b*. 2; Ibbo 3*a*. *d*. 4*a*; Idbo 4*b*; *item deinceps.* i) *ita* 1*a*. 4*a*. *b*; comitantes 1*b*. 3*a*; committantes 3*d*; proficiscentes 2. k) signum *pr. m.* 1*a*. l) *locus rasus pro* hinc 1*a*. m) nec c. *pr. m.* 3*a*. n) ac 1*b*; *cf. l.* 24. o) digitos 1*b*. 3*d*. p) tota *pro* e. 1*a*. q) *ita* 2. 3*a* (*pr. m.*); similitudine *rell.* r) gemis *pr. m.* 3*a*; gemmarum 2. s) *ita* 1*a*. *b*; e. dealbati (d. e. 3*a*) 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; habebant *pro* e. dealb. 2. t) De quo 1*b*; In quo quod 1*a*. u) p. ut v. 1*b*; p. intellexit vidi 3*d*; p. audivit et vidit 2. v) *ita pr. m.* 3*a*; pauca *rell.* w) *ita* 2; et deinde reliquid 1*a*; et (deinde *om.*) dereliquid(t) *rell.* x) iusta 3*d*.

Matth. 19, 21. quod Dominus docuit[a]: *Vade et[b] vinde[c] omnia, quae habes, et da pauperibus et veni sequere me.* Praeceptum[d] inpletum, devotionem[e] integram consilium[f] initum, tradidit se in[g] Christi servitio; comam deposuit, vitia[h] abscidit[i] et sic[k] renovatus factus est minister Christi. Cuius manus semper fuerunt[l] largae ad elemosynam dandam; erogandam[m, 1] transitoriam mercabat[n] aeternam[o]. Ista et alia bona faciendo refulserunt eius digita[p] et brachia. Nullus ergo debet, dilectissimi fratres, dubitare elemosynam donare, dum sic[q] pius Dominus[r] fideles suos* facit in aeterna vita claros habitare'.

(16). Sequitur[a]: Post expleto signo caerei dixit servus Dei Ebbo ad ipsum fratrem Barontum[b]: 'Audi tu[c], frater! Si tibi daemones insidias in itinere praeparare voluerint, dic tu: "Gloria tibi, Deus", et numquam te[d] possunt postea de tuo tramite deviare'. Post ista[e] omnia acta[f] coepit ipse beatissimus Ebbo fratres rogare, ut ipsi[g] me in itinere deducere[h] deberent, et infernum visitarem[i] et[k] custodes inferni viderem et scirem, quid fratribus nostris nuntiare[l] deberem. Et dixit illis: 'Quia iam, fratres, scimus, quod non possunt eum[m] daemones deviare, dum sanctus Petrus illi praecepit ad[n] propriam remeare, ut suam vitam debeat meliorare'. Tunc fratres iussa conplentes coeperunt mecum[o] ambulare. Ut autem venimus inter paradysum et infernum, vidi ibi virum senem pulcherrimum[p] aspectum, habentem barbam prolixam, in alta sede quietem[q] sedentem. Et[r] ego ut cf. Iudith 15, 2. vidi, coepi ad eos[s] inclinato capite caute interrogare, quis[t] esset ipse potens et tam magnificus vir. Ad illi, ad[u] me conversi, dixerunt: 'Ipse est[v] Abraham pater noster, et, tu frater, oportet te semper Dominum rogare[w], ut, cum te[x] a corpore cf. Luc. 16, 22. iusserit migrare[y], in sinu ipsius[z] Abrahae te faciat quietem[a] habitare'.

(17). Deinde iter agentes pervenimus ad infernum, sed non vidimus, quid intus ageretur propter tenebrarum caliginem et fumigantium multitudinem. Sed

*) pro elemosinarum largitione *add.* 1*b*.

Capp. 15—17. 1*a*. *b*. (2). 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 15. a) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a* (dicens *add.*); docet 3*a*. *d*; dicit 4*b*. b) *om.* 1*a*. *b*. 2 *cum Vulg.* c) *ita pr. m.* 3*a*. d) Precepto (igitur hoc *add.* 1*b*) impleto 1*b*. 3*d*. e) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; devotione integra *rell.* f) consilio inito 1*b*. 3*d*. g) *ita* 1*a* (*cf. p.* 386, 19); in *om.* 1*b*; in Chr. servitium 3*a*. *d*. h) a se *add.* 1*a*. i) *corr.* abscisit, *m. al. iterum corr.* abscidit 3*a*. k) sacerdos magnus *pro* sic ren. 1*a*. l) largi *(sic)* fuerunt 2. m) *ita scripsi*; d. et er. et per tr. 1*a*; d. (et *add.* 2) eroganda (*corr.* erogando 4*a*) transitoria 1*b*. 2. 4*a*. *b*; d., erogabat tr. 3*a*; d. et rogabat transitoria 3*d*. n) mercatus est 1*a*. *b*; Modo in *pro* merc. 2. o) *ita pr. m.* 1*a*. 3*a*; (a)eterna 1*b*. 2. 3*d*; vitam (vita 2) *add.* 1*a* (*m. al.*). 2. p) *ita pr. m.* 3*a*; digiti *rell.* q) s(ic pius *m. al. in litura*) 1*a*; ipse p. 1*b*. r) *ita* 1*a*. *b*. 2; Deus 3*a*. *d*. 4*a*. *b*.

Cap. 16. a) *ita* 1*a* (*cf. supra p.* 380, 15); S. P. expletum signum (signaculum 1*b*) 1*b*. 4*a*. *b*; S. post (*om.* 3*a*. *b*) exemplum signum (signi 3*b*. *d*) 3*a*. *b*. *d*; S. Post expletionem signati 3*c*; (S. *om.*) Post expletam cerei benedictionem 2. b) Baruntum 3*a*, *corr.*; Baronthum 3*d*. c) *ita* 2. 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; *om.* 1*a*. *b*. d) *ita* 1*a* (*cf. l.* 15); poss. te p. 2; te poterunt (poterint 1*b*), *om.* postea 1*b*. 4*b*; possunt *post* deviare 3*a*. *d* (*ubi* pro ea *pro* postea); postea *om.* 4*a*. e) Postea o. *pr. m.* 3*a*. f) *versu ex. m. al. suppl.* 1*a*. g) *ita* 1*a*. *b*. 2. 3*b*. *c*; ipse 3*a*. *d* (*ubi* fratrem). 4*b*. h) *ita* 2. 3*b*. *d*. 4*b*; ded. deberet *pr. m.* 3*a*; deducerent et (ut 1*b*: et ut 4*a*) 1*a*. *b*. 4*a*. i) visitare *pr. m.* 3*a* (*non* 3*b*). k) ut *add.* 1*a*; et c. i. vid. *om.* 3*a*. *b*. l) *ita* 1*a*. *b*. 4*a*. *b*; denuntiare 3*a*. *d*; nuntiarem (deb. *om.*) 2. m) *ita* 1*a*. *b*. 2. 4*a* (daem. *om.*). *b*; daem. illum 3*a*. *d*. n) *ita pr. m.* 1*a*: ad propria 2. 3*a*. 4*b*; a propria 3*d*; ad corpus 1*b*. o) *ita* 1*a*. *b*. 2; *om. rell.* p) *ita pr. m.* 3*a*; p. (pulcherrimo 1*a*) aspectu *rell.* q) *ita* 2. 3*a* (*pr. m.*); quiete 1*a*; quietum 1*b*. 3*d*; *cf. l.* 23. r) *ita* 1*b*. 2. 3*b*. *d*; Ergo ut 1*a*; ut *pr. m. om.* 3*a*; Et ego peccator (*cf. p.* 382, 18. 392, 19) ut 4*a*. *b*. s) *ita* 1*a*. *b*. 4*b*; illos 4*a*; eum 3*a*. *d*; c. ab eis 2. t) qui 3*a*, *corr.* u) *ita* 1*a*. 2. 3*c*. 4*b*; c. ad me 1*b*; ad eum c. (c. ad eum 3*d*) 3*a*. *b*. *d*; *cf. p.* 389, 7. v) est *om.* 2; Abr. *pr. m. om.* 3*a*. w) cogitare (*sic*) 1*a*. x) a c. te 1*a*. y) ut *add.* 2. 3*a* (*non* 3*b*. *c*). z) *ita* 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; istius 1*a*. 2; *om.* 1*b*. a) *ita* 3*a* (*pr. m.*). 4*b*; quietem (quiete 1*a*) requiescere 1*a*. 2; quietum h. 3*d*; te *om.* 1*b*.

1) *I. e. erogatis transitoriis mercabatur aeterna.*

per illas custodias[a], qui[b] a daemonibus tenebantur, quantum me Deus permisit videre, exponam. Vidi ibi innumerabilem[c] milia hominum[d]; a[e] daemonibus ligati et constricti nimium[1] tenebantur graviter, et cum[f] merore gementium et quasi apium[g] similitudinem recurrentium ad vascula sua. Sic daemones animas laqueatas[h] in peccatis ad inferni[i] tormenta trahebant[k] et super plumbeas sedes in giro sedere imperabant. Sed ordines malorum[l] et societates eorum quomodo erant, per singula edisseram[m]. (Greg. Dial. IV, 35.) Tenebantur ibi superbi[n] cum superbis, luxoriosi cum luxoriosis, periuri cum periuris, homicidi[o] cum homicidis, invidi cum invidis, detractores cum detractoribus, fallaces cum fallacibus*; gemebant[p], iuxta[q] quod et sanctus Gregorius in Dialigorum[r] exposuit: *Ligabant*[s] *eos in*[t] *fasciculis ad conburendum*[2], et reliqua[u]. (ib.) Ibi et innumerabilis numerus clericorum, qui[v] hic propositum[w] suum transcenderunt et se cum mulieribus maculaverunt decepti, et in tormentis pressi heiulato[x] magno emittebant. Sed non eis proderat quidquam, iuxta quod sanctus Gregorius dicit: *Sine causa cum praecibus ad Dominum venit, qui tempus congruae paenitentiae*[y] *perdidit***. (Greg. Homil. in evang. 12, 5.) Ibi et lassus[z] Vulfoleodus[a] episcopus[3], deceptione[b] damnatus, cum turpissima veste similitudinem[c] mendici sedebat, ibi et*** Dido episcopus[4], et aliquos[d] ex parentibus nostris ibi[e] recognovimus. (cf. Matth. 25, 3.) Ibi et fatuae virgines[f], qui[g] se[h] de sua virginitate in saeculo plaudebant et nihil de bonis operibus secum portaverunt[5], sociatos[i] in custodiam[k] daemones[l], tenebantur[m] et amare satis gemebant. Et alia[n] causa ibi vidi satis a[o] peccatoribus metuenda. Omnes illi, qui sub custodia daemonum tenebantur, a[p] vinculis cònligati, et aliquid[q] bonum in saeculum[r] ex parte egerunt[s], offerebatur illis quasi[t] hora sexta manna de paradyso ablata[u], similitudinem nebulae habens[v], et ponebatur ante eorum naribus[w] et ore, et inde

*) avari cum avaris *e Gregorio add.* 2.

**) Ibi frustra cum precibus ad ianuam clamat regni, qui hic noluit audire quod iussit *e Gregorio add.* 1*b*.

***) lassus *add.* 2 (*cf. l.* 15).

Capp. 17. 1*a. b.* (2). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 17. a) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; mansiones 3*a. d.* b) quae 1*b.* 3*d.* c) *ita pr. m.* 3*a*; innumerabilia *rell.* d) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d.* 4*a. b*; qui *add.* 1*a. b.* 2. e) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; a d. *om.* 3*a. d.* f) *ita* 1*a. b.* 4*a. b*; (et *om.*) in merore 2; terrorem (terror 3*d*) *pro* c. m. 3*a. d.* g) apum 1*b*; avium *pr. m.* 3*a.* h) inlaqueatas in profunda inf. 1*a.* i) *ita* 1*a. b.* 2. 3*d.* 4*b*; inferna 3*a* (*pr. m.*). (4*a*). k) trahebat 3*a*, *corr.* l) angelorum et societatis 3*d.* m) deseram *m. al. corr.* disseram 1*a*, *et ita* 1*b*; edisserant (?) 2, *corr.* n) supervi *pr. m.* 3*a.* o) *ita* 1*a.* 4*b* (*corr. ex* homicidis); homicid: ę, *ras.* i 2; homicidae *rell.* p) gementes 1*b* (*non* 2); geminabant 1*a.* q) iusta 3*d.* r) *ita* 1*a*; dialog. *rell.*; *cf. p.* 384, 21. s) ligabunt 1*a.* 2; ligant *Gregorius.* t) *ita* 1*b.* 3*a. d*; in fasciculos 1*a.* 4*a cum Matth.* (*Vulg.*); (in *om.*) fasciculis 2; (in *om.*) fasciculos 3*b.c.* 4*b.* u) Eratque *add.* 1*a.* v) quia prop. 1*a.* w) praepositum *pr. m.* 3*a.* x) *ita pr. m.* 1*a*; (h)eiulatum magnum *rell.* y) paenitentiam *pr. m.* 3*a.* z) *ita* 2. 3*a. d.* 4*a. b*; *om.* 1*a. b.* a) *ita* 1*a. b*; Vulfileudus 2; Vulfleudus 4*a*; Vulfredus 3*c. d.* 4*b*; Vultfredus 3*a*; Wolfridus 3*b.* b) *ita* 1*a. b*; dec. damn. *om.* 2. 3*a. d.* 4*a. b.* c) *ita pr. m.* 1*a*; in similitudinem 4*a. b*; (in *add.* 1*b.* 2) similitudine *rell.* d) aliquo 3*a*, *corr.*; alii quos 3*d.* e) *ita* 2. 3*a. d.* 4*a*; ibi *ante* et aliquos 1*b*; ibi *om.* 1*a.* 4*b.* f) virginis *pr. m.* 1*a.* g) *ita* 3*a*; qu(a)e *rell.* h) sibi 1*b* (*non* 2); *om.* 1*a.* i) *ita pr. m.* 3*a.* 4*a*; sociatas 1*b.* 4*b*; soci(a *in litura*)tae 1*a*; societate 3*d*; societas eorum in 2. k) *ita pr. m.* 3*a*; custodia *rell.* l) d(a)emonum 1*a.* 3*d*; a daemonibus 2. m) *ita* 1*a.* 4*a*; tenebant 1*b.* 4*b*; tenebatur 2; *om.* 3*a. d*; *cf. l.* 7. n) *ita* 3*a.* 4*b*; aliam causam — metuendam *rell.* o) *om.* 1*a.* 2. p) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; in 4*a. b*; *om.* 1*a. b.* 2. q) aliquod 1*b*; aliqui qui 3*d.* r) *ita pr. m.* 1*a*; saeculo *rell.* s) *ita* 2. 3*a. d* (*cf. p.* 392, 2); egerant 1*a. b.* 4*a. b.* t) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a*; h. s. qu. 4*b*; qu. *om.* 3*a. d.* u) oblata 1*a*; ablatum 3*d.* v) habentis *pr. m.* 3*a.* w) nares et ora (hora VI 3*d*) 1*b.* 3*d.*

1) *Cf. Gregorii Dial. IV,* 38: Cumque constrictus nimis *(a daemonibus)* relaxari se iam posse desperaret. 2) *Cf. Matth.* 13, 30. 3) *De Vulfoleudo episcopo Biturigo cf. SS. R. Merov. IV,* 365. *Obiit ante a.* 672. 4) *De Didone episcopo Pictavensi cf. supra p.* 283. *Anno* 677. *Ansoaldus successerat.* 5) *Cf. Gregorii M. Homil. in evang.* 12.

refrigerium accipiebant, et[a] qui offerebant, similitudinem[b] levitarum[c] habebant, cf. Apoc. 3, 18. albis vestimentis induti. Et alii[d], qui nihil[e] boni in saeculo aegerunt, non[f] illis offerebatur[g], sed gementes oculos suos claudebant et pectora sua[h] percutiebant et[i] alta voce dicebant[i]: 'Vae nobis miseris, qui nullum bonum, quando[k] potuimus, fecimus!'

(18). Sed post[a] istum[b] tantum[c] malum transactum vidimus[d]. Pervenerunt aput nos fratres[e] nostri[f], quorum nomina inserta[g] superius[1] tenentur, simulque[h] et alii conviatores, qui se dicebant ambulaturus[i] ad[k] Pectavinam[l] urbem et limina sancti Hilarii visitaturos[k, *], usque dum discendimus[m] in amoenia[n] campania. Deinde illi gratias Deo referentes, reversi sunt ad caelestem patriam. Sic postmodum ego et frater ipse Framnoaldus[o], qui praeceptum[p] acciperat[q] me reducendi, iter carpentes pervenimus ad nostrum monasterium. Et mirum[r] ibi Dei apparuit misterium, quia ad[s] ipsius adventum aperta[t] sunt hostia[**] ecclesiae. Et[u] ipse[v] ingressus oravit prolixe, et expleta[w] oratione, pervenimus ad ipsius sepulchrum, Ps. 40, 11. super quo[x] ipse, genua inclinata, dixit hunc[y] capitulum: '*Miserere mei et resuscita me* in adventum[z] regni tui, *Domine*'. Et dixit mihi: 'Ecce, frater, ubi iacet meum corpusculum! Si vis adimplere, quod promisisti, habebis integram mercedem'. Sic verba[a] conpleta, abstulit a me corpus, quem de aerem[b] acceperam[c], et lumine[d, 2] et habiit.

(19). Et[a] ego peccator[b], omnem[c] adiutorium ad me ablatum, remansi ante ipsius ecclesiae[d] sancti Petri arcum[e], in tanta tribulatione positus, quam[f] ab illa hora, quam[g] a beati Petri praesentia[h] discesseram, non habueram. Coepi me per[i]

*) comitatique sunt nobiscum *add.* 1*b*; et sic simul ibimus *add.* 2.

**) sancti Petri *add.* 2.

Capp. 17—19. 1*a. b.* (2). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 17. a) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; Et qui off. *om.* 3*a. d.* b) similitudine lev. erant albis 4*b.* c) levitum *pr. m.* 3*a*; nebule *pro* l. 3*d.* d) aliis 1*a.* e) *ita* 1*a. b.* 4*a* (*cf. p.* 391, 21); ni(c)hil boni in hoc saec. (in hoc s. b. 4*b*) 2. 4*b*; numquam bonum 3*a. d.* f) *ita* 1*a. b.* 2; illis non 4*b*; et *pro* non 3*a. d.* 4*a.* g) offerentur *pr. m.* 3*a.* h) *om.* 1*a. b.* 4*b* (*non* 2). i) et — dicebant *versu ex. om.* 3*a.* k) *ita* 1*a.* 2; f. qu. p. 1*b*; quam (quod 3*d.* 4*a. b*) audivimus (non *add.* 3*a*) f. 3*a. d.* 4*a. b.*

Cap. 18. a) *ita* 1*a. b.* 2 (*ubi om.* Sed); et *pro* p. 3*d*; ut *pro* p. 4*b*; ut *post* transact. *add.* 1*b*; p. *om.* 3*a.* (4*a*); *cf. p.* 382, 16. 383, 5. 388, 15. 390, 12. b) *ita* 1*a.* 3*b*; istut 3*a*; istud 1*b.* 3*d*; ista vero 2. c) *om.* 1*a. b*; tanta mala visa et audita vidimus venire ad nos 2. d) *om.* 1*a*; vidi 1*b.* e) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; patres 3*a. d.* f) nostris 3*a*, *corr.*; nostros 2. g) sup. ins. 1*a. b* (*non* 2); sup. *om.* 4*b.* h) *ita* 1*a. b.* 2 (*ubi* alios secum *pro* alii); sicque et cum ipsis viatores 3*a. d.* 4*a. b.* i) *ita pr. m.* 3*a*; ambulare volentes 2; ambulaturos *rell.* k) *ita* 1*a. b.* 2 (*ubi* visitanda); ad — visitaturos *om.* 3*a. d.* 4*a. b.* l) Pictav. 1*b et m. al.* 1*a*; Pectavensem u. (et *om.*) 2. m) desc. 1*a. b.* 3*d.* n) ammoenia c. 3*d*; asmoenia c. 1*a*; amoena c. (campaniae 1*b*) 1*b.* 3*a.* o) Chramn. *hoc loco* 1*a.* 2. p) *ita* 1*a. b.* 2 (*cf. p.* 388, 25); potestatem 3*a. d.* 4*a. b.* q) *ita pr. m.* 1*a*; accep. *rell.* r) *ita* 3*a. d*; mirum ibidem app. 4*a. b*; mirum D. ibi app. 1*a*; ibi mirum D. app. 1*b*; mirum ibi app. Christi 2; *cf. p.* 379, 3. s) quiad *pr. m.* 3*a.* t) aperte *pr. m.* 1*a.* u) At 1*a.* v) *ita* 1*a. b.* 2; *om.* 3*a. d.* 4*a. b.* w) or. expl. 1*a.* x) quod 1*b.* 3*d.* y) *ita* 1*a*; haec *pr. m.* 3*a*; hoc 1*b.* 3*d.* z) *ita* 1*a. b.* 4*a. b* (*ubi* adventu); adventu gloriae r. t. 2; adventu (r. *om.*) tuo 3*a. d.* a) verbo completo 1*b*; verbis completis 3*d.* b) *ita pr. m.* 3*a*; aere *rell.* c) receperam 1*a*; reciperam 2. d) *ita* 2. 3*a* (*pr. m.*); et lumen et abiit 1*b.* 3*d*; et in l. h. 1*a.*

Cap. 19. a) *om.* 1*a.* b) et *pr. m. add.* 3*a*; ut vidi *add.* 4*a. b.* c) *ita pr. m.* 1*a*; o. (omne 3*c*) adi. (consolacionem 4*b*) a me abl. (ablatam 4*b*) 3*c.* 4*a. b*; o. a me adi. abl. *pr. m.* 3*a*; omni a me adiutorio ablato 1*b.* 3*d*; omnẹ adi. vidi a me abl. 2. d) aecclesiam 3*a. b* (*non* 3*c*). e) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b*; arquatus *m. al. corr.* artatus 3*a*; P. ianuas arguatus (*m. al. corr.* arcuatus) 3*d* (*librarii* 3*a. d. de morbo arquato Baronti cogitaverunt*); aeccl. limina s. P. contractus 3*c.* f) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 3*a. d.* (4*a*); quantam 1*b.* 2 *et m. al.* 1*a*; quanta 3*c*; quantum 4*b.* g) *ita pr. m.* 3*a*; post quam 2; quando 4*b*; qua *rell.* h) presentiam 4*a.* i) ad 1*a.*

1) *Cap.* 8. 2) *I. e.* (*abstulit*) *lumen, cereum.*

terram trahere et ad corpusculum meum festinare. Sed inmensa Dei clementia misit ventum, qui me levavit in altum[a] et in ictu[b] oculi portavit me[c] usque cf. 1. Cor. 15, 52.
super ipsum tectum, ubi corpus meum iacebat mortuum[d]. Sed statim ut intus respexi, vidi fratres vigilantes et filium meum nomine[e] Aglioaldo[f] sedentem iuxta ipsum lectum et tenentem manum[g] suam ad maxillam et prae tristitiam[h] adque lassitudinem[i] somni[k] titubantem. Et[l] iterum vento flante, intravi[m] per os meum[n] in corpus meum, et primum verbum erupui[o] in laude[p] Dei: 'Gloria tibi, Deus', ut mihi insinuavit Ebbo servus Dei, et sic postea omnia superius memorata[q] retuli per singula, quantum mihi praeceptum fuit[r], fratribus nostris[s]'.

(20). Ista[a] et omnia superius memorata ego, qui scriptitare[b] praesumsi, non[c] ab alio dicta vel[d] audita, sed per[e] memet ipsum[1] ad praesens probata[f] didici[2]. Si quis aliquis hunc[g] opusculum a me factum legendum in manibus acciperit[h], potest me de rusticitatem[i] verbi repraehendere, non[k] potest de mendacii[l] culpam redarguere. Quisnam[m] ille est, fratres karissimi[n], rogo, tam ferream mentem habet, quem non terreant ista denuntiata supplicia, ubi daemones unumquemque peccatorem a corpore egredientem[o] tam velociter rapiunt et secum ad infernum trahunt[p]? Hoc et sanctus Gregorius[3] confirmat, quia[q] animam peccatricem ideo Dominus diabolum a corpore trahere[r] permittit, ut cumpulsa[s] discat[t], cui se sponte[u] in praesenti vita tradidit in culpa. Quis[v] tam alienus erit a fide, qui sententiae istius[w] non credat[u]? Sed ideo multi non credunt, quia plus eos delectat amor saeculi et quomoda[x] terrena, quam delectat[y] amor Dei et societas angelorum adque sanctorum.

(21). Clamat[a] et admonet[b] Dominus per prophetam: *Ut non tardemus[c] con-* Eccli. 5, 8. 9.

Capp. 19—21. 1*a. b.* (2 *ad l.* 17). 3*a. d.* (4*a. b*).

Cap. 19. a) alto 4*b*. b) ictum *pr. m.* 1*a*. c) me usque *om.* 1*a*; me *om.* 3*d*; usque *om.* 4*b*. d) *ita* 1*a. b.* 2 (*om.* Sed). 4*a. b* (*ubi* Et *pro* Sed); mortuum — respexi *om.* 3*a. d.* e) *ita* 1*a. b.* 2; *om.* 3*a. d.* 4*a. b.* f) *ita scripsi (cf. supra p.* 377, 28*)*; Agloaldo 3*d*; Aglealdo *pr. m.* 3*a*; Aglioaldum 2; Aigloaldum 1*b*; Aglialdum 1*a*; Aglealdum 3*b. c.* 4*a*; Aglioldum 4*b*. g) *ita* 2. 3*a*. 4*a. b*; manu sua (suam 1*a*) max. 1*a* (*pr. m.*). *b.* 3*d*. h) *ita pr. m.* 1*a*; tristit(c)ia *rell.* i) *ita pr. m.* 3*a*; lassitudine 1*a*. 3*d*; adque l. *om.* 1*b*. k) somnii *pr. m.* 3*a*. l) Et — flante *om.* 1*a*. m) intravit 3*a*. 4*b* (*non* 3*c*). n) *ita* 2. 3*a. d.* 4*a. b*; meum in c. *om.* 1*a. b.* o) *ita scripsi cum* 3*b*²; eripui 3*a. b*; erupi *rell.* p) *ita* 1*a*. 2; laudem *rell.* q) *ita* 1*a. b.* 2. 4*a. b* (*ubi* ut *add.*); memorata — *l.* 10. o. superius *om.* 3*a. d.* r) a *add.* 1*b*. 4*b*; denuntiarem ea *add.* 2. s) suis 4*b*; quid vidissem *add.* 2.

Cap. 20. a) *ita* 1*a. b*; Ita (et *om.*) 4*b*; I. et o. s. mem. *om.* 2; egoque ista omnia *pro* Ista — qui 4*a*. b) *ita* 1*a. b.* 4*a*; scribere 2. 3*a. d.* 4*b*. c) *om.* (4*a*). d) *ita* 1*a. b.* 2 (*ubi* retuli *post* audita *add.*). 4*b*; vel aud. sed *om.* 3*a. d.* (4*a*). e) (per *m. al. add.*) me i. 1*a*; a memet ipso 1*b* (*non* 2). f) *ita* 1*a. b.* 2. 3*b*. 4*b*; prolata 3*a* (*pr. m.*). *c. d.* (4*a*); ab eo *superscr.* 2. g) *ita* 1*a* (*pr. m.*). (4*a*); hoc *rell.* h) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; acceperit 1*a*; receperit 1*b*. i) *ita pr. m.* 3*a*; rusticitate *rell.* k) *m. al. add.* 1*a*. l) *ita pr. m.* 3*a*; m. culpa 1*b*. 3*d*; mendacio culpae 1*a*. m) *ita* 3*a. d*; nam i. est *om.* 1*a. b.* 4*a. b*; red. Rogo vos, fratres, ut unusquisque vestrum non tam ferr. m. habeat 2. n) dilectissimi 3*a. c.* o) egrediente *pr. m.* 1*a*. p) *in* inferna detrahant (*subscr.* Explicit visio Barontis monachi) *desinit* 2. q) hanc *add.* 1*a*. r) promittit (*corr.* perm.) pertrahi 1*a*. s) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *d*; conpulsa 1*a*; cum culpa 1*b*. t) dicat *pr. m.* 3*a*. u) sponte — credat *om., duobus versibus vacantibus,* 4*a* (*non* 4*b*). v) Et quis 1*a*. w) (ist *in litura*)ius 1*a*. x) *ita (?) pr. m.* 1*a*; quomo(do *eras.*) dat terrenam *pr. m.* 3*a*; commoda 1*b*. 3*d*. y) delectet 1*a*.

Cap. 21. a) *ita* 1*a. b.* 4*a. b*; Cl. propheta et dicit, ut 3*a. d.* b) nos *add.* 1*a*. 4*b*. c) tardamus 4*a*.

1) *Cf. Gregorii Dial. I, prol.:* per memet ipsum didici. 2) *Auctor dicere videtur, se res referre, quas ipse modo ('ad praesens') expertus esset.* 3) *Homil. in evang.* 39, 5: Quem *(peccatorem)* iudex exactori tradit, quia hunc maligno spiritui ad ultionem trahere permittit, ut compulsam animam ipse ad poenam de corpore exigat, quae ei ad culpam sponte consensit.

verti ad Deum[a] *et ne differamus de die in diem. Subito enim venit ira eius et in tem-*
pore vindictae disperdet nos. Et quae[b] per[c] cupiditatem congregavimus[d], quid nobis
Ps. 33, 12. profuit[e]? Vocat nos iterum, dicens: *Venite, fili*[f], *audite me; timorem*[g] *Domini docebo*
Matth. 11, 28. *vos.* Provocat nos[h] per euangelium, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis et hone-*
rati[i] *estis*[k] sarcinis peccatorum, *et ego vos reficiam.* Vocat per semet ipsum et dicit:
ib. 25, 34. *Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum*[l] *est ab*[m] *origine*
1. Ioh. 2, 15—17. *mundi.* Praedicat nobis Iohannis[n] apostolus: *Fratres, nolite diligere mundum neque*
ea quae in[o] *mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas Patris*[p] *in eum*[q].
Omne[r], *quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et*
superbia vitae huius, quia[s] *non est*[t] *ex Patre, sed ex mundo est*[u]. *Et mundus transit*[v]
et concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Domini, manet in aeternum. Sed
corda humana cupiditas saeculi indurat ut[w] lapidem durum, ne resurgere[x] possit
ad rectitudinem.

Greg. Homil. in evang. 14, 6. (22). Recalescat ergo, dilectissimi fratres, fides nostra ad caelestem[a] desideria,
ib. 2, 8. 32, 8. revocemus ante oculos nostros peccata quae fecimus[b]; consideremus, quam districtus
ib. 12, 3. iudex venturus est, qui non solum de[c] malis operibus, sed etiam de cogitatio-
ib. 2, 8. nibus nostris[d] iudicare disponit[e]. Mentem formemus ad lamenta, vita nostra
amarescat in paenitentiam[f], ne per terrenum amorem vindicta[g] sentiat[h] in aeterna
damnationem[i], sed per[k] bona facta nos provocet[l] ad[m] aeternam regionem,
ut, quando[n] a[o] corpore migraverimus, angelos[p] sanctos duces ad caelestem regnum
habere mereamur. Quod[q] ipse prestare dignetur, qui cum aeterno[r] Deo Patre
vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen[s].

678/9. Mart. 25. Acta sunt haec omnia[t] VIII. Kal.[u] April. in[v] sexto anno
regnante Theoderico[w] regem[x] Francorum.

Capp. 21. 22. 1*a*. *b*. 3*a*. *d*. (4*a*. *b*).

Cap. 21. a) *ita* 1*b*; conv. adm̄ 1*a*; eum 4*a*. *b*; dominum 3*a*. *d cum Vulg.* b) *ita* 1*b*. 3*a*. *d*; qui 1*a*. 4*b*; hoc quod 4*a*; Et qui — *l.* 14. desideria *om.* 3*c*. c) *ita* 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; pro cupiditate 1*b*; per *om.* 1*a*. d) congregabimus (*ras.* b) 1*a*. e) prodest 1*b*; profuerunt 3*d*. f) filii 1*b*. 3*d*. g) et reliqua q: *pro* tim. D. d. vos 3*d*. h) *ita* (item *add.* 4*b*) 3*a*. *d*. 4*a*. *b*; Praedicat per 1*a*. *b*. i) honorati *pr. m.* 3*a*. k) eius *pr. m. add.* 3*a*. l) *ita rell. cum Vulg.;* preparatum 1*a*. m) *ita rell. (cf. supra p.* 24, 17*);* a constitutione m. 3*a*. *b cum Vulg.* n) *ita pr. m.* 3*a*. o) hoc *add.* 3*a* (*non* 3*b*). p) *om.* 1*a*. q) *ita pr. m.* 3*a*; eo *rell.* r) omnem 3*a*. s) *ita* 1*a*. 4*a*. *b*; qu(a)e 1*b*. 3*a*. *d cum Vulg.* t) *om.* 1*a*. *b (non Vulg.).* u) *om.* 1*a*. v) *ita* 1*b*. 3*a*. *d*. 4*a cum Vulg.;* transibit 1*a*; transiet *fortasse recte* 4*b*. w) in 1*a*; super 1*b*. x) surgere 1*a*.

Cap. 22. a) *ita pr. m.* 3*a*; c. (c(a)eleste 1*b*. 4*b*) desiderium 1*a*. *b*. 4*a* (*pr. m.*). *b*; c. vitam, des. nostra rev. 3*d*; celestia des. 3*b*. b) *ita* 1*a*. *b*. 4*a*. *b cum Greg.*; revocemus (et *add.* 3*a*) *iterant* 3*a*. *d*. c) a 3*a* (*non* 3*b*). d) *ita* 3*a*. *d*; nos *pro* nostris 1*b*. 4*a*. *b*; nos *add.* 1*a*. e) disponet 1*a*. f) *ita pr. m.* 3*a*; p(a)enitentia *rell.* g) *ita pr. m.* 3*a*; vindictam *rell.* h) sentiamus 1*a*. i) *ita pr. m.* 3*a*; eternam dampnacionem 4*b*; aet. dampnatione *rell.* k) *ita* 1*a* (*cf. Greg.*); semper 1*a**. *b*. 4*a*. *b*; *om.* 3*a*. *d*. l) *ita* 1*a*. 3*a* (*pr. m.*). *d*; provocent 1*b*. 4*a*. *b*. m) misericordiam Dei, ipso adiuvante *pro* ad aet. — *l.* 21. dignetur 3*c*. n) *ita* 1*a**. *b*. 4*a*. *b et m. al.* 1*a*; quomodo 1*a* (*pr. m.*). 3*a*. *d*. o) de 1*a*; *om.* 3*d*. p) *ita* 1*a*. *b* (*ubi* caeleste); angelus sanctus deducat (angelos sanctos deductores 3*b et m. al.* 3*a*) ad caelestem (caeleste 3*b et m. al.* 3*a*) r. h. m. 3*a*. *b*; angelus sanctus ducat ad celeste r. et vitam aeternam h. m. 3*d*; angelus sanctus perducat nos ad (a)eterna gaudia, ut (ubi 4*b*) paradisum perfrui mer. 1*a**. 4*a*. *b*. q) prestante domino nostro Iesu Christo, qui 4*b*. r) *ita* 3*b*. *d*; Deo *om.* 1*a*; Patre *pr. m. om.* 3*a*; qui cum P. et Spiritu sancto vivit 1*a**. *b*. 4*a*; cum aet. D. Patre *om.* 4*b*. s) *pr. m. om.* 3*a*; *in* Amen *desinunt* 1*b* (?). $3b^{4}$. *c*; Explicit revelatio *add.* 4*b*. t) *om.* 4*b*. u) Idus 1*a*. v) (in *om.*) s. a. (a. VI. 4*a*) 1*a**. 4*a*; in s. a. *om.* 4*b*; (in *om.*) quinto a. *Chron. S. Maxentii.* w) Teod. 3*d*. 4*a*. *b*; Teud. 1*a**. x) *ita pr. m.* 3*a*; rege Fr. (*om.* 1*a**) *rell.*

VITA AMANDI EPISCOPI.

Amandus venerabilis pontifex atque eximius Francorum praedicator, qui mirabili industria opus illud aggressus est, quod postea Anglosaxones, Willibrordus et Bonifatius, persecuti sunt, propagationem scilicet fidei christianae in Germania inferiore, nomen ferebat in Gallia non inusitatum[1]. *Sedem vero Romanam tanto studio amplexus est, quantum apud Francos eo aevo vix reperias, ecclesias, quas apud eos aedificavit, omnes in honorem apostolorum Petri et Pauli dicavit atque 'duritiam sacerdotum gentis illius', scilicet Francorum, Martinus papa*[2] *ei respondens adeo aegre tulit, ut fortasse dubitari liceat, quin Amandus ipse ad illam pertinuerit gentem. Sodalis eius, qui ei diligenter assistebat, Ionas scilicet, ex Italia in Gallias advenerat atque necessitudinem cum papa Romano iniens Amandus monachorum Bobiensium exemplum imitatus est, qui item basilicam habebant Petro sacram. Pro certo affirmari licet Amandum Scottorum partibus adhaesisse atque ea quae Columbanus inceperat feliciter explicavisse.*

Francis paganis evangelium praedicabat, prope Elnonem rivum (hodie Elnon) constitutus, qui Scarpi (hodie Scarpe) influit, atque per hunc in Scaldim, inde ad Oceani oram in lintre vehebatur, Ionae[3] *celeberrimi historiae Scottorum scriptoris auxilio per annos* 639—642. *usus. Locum quem de ipso rivo vocabant Elnonem, inter hunc et Scarpem olim situm*[4], *largitate regia*[5] *acceperat ibique proprio labore monasterium construxerat, cui postea oppidum*[6] *accrevit, nomen Amandi hodieque servans (hodie Saint-Amand-les-Eaux, dép. Nord). Monasterium ab episcopis privilegio dato exemptum erat atque Dagobertus I. rex* († 639, *Ian.) omnes eiusdem res suggerente Amando in immunitatis suae defensionem admiserat*[7]. *Ecclesiam ibi Amandus in honorem Petri*

1) *Amandos de Vit in Onomastico I,* 244, *attulit tyrannum in Galliis* († 287) *et episcopum Burdegalensem saec. V. in. (Greg., H. Fr. II,* 13, *Gl. Conf. c.* 44), *quibus praefectum classis Licinii addas (Origo Constantini* § 23. 26; *Auct. antiq. IX, p.* 9. 10). 2) *Suppletio Milonis c.* 2. 3) *Ionae epistula V. Columbani praemissa.* 4) *Charta spuria Dagoberti, K. Pertz, Dipl. I, p.* 160. *Cf. V. Amandi poeticam auctore Milone IV, v.* 419 *sqq.*:

Celsior et melior sese structura levavit
Helnonis nostri. Locus est de flumine dictus,
Quod recipit largoque sinu Scarb purior effert.

5) *Amandi testamentum a.* 674/5. *datum (v. infra).* 6) *Bulla Paschalis II. papae a.* 1107 *(Migne* 163, *col.* 211, *Jaffé n.* 6137[2]): Villam scilicet Helnonem monasterio adiacentem — — ab omni saecularium dominio liberam, sicut a religiosis imperatoribus Dagoberto, Pipino, Carolo, Ludovico, Lothario, Carolo Calvo constituta est, confirmamus. 7) *Cf. chartam Karoli regis a.* 899. *datam (Bouquet IX,* 473). *Ea vero quae superest immunitatis charta Dagoberti nomine conficta est; ed. K. Pertz, Dipl. I, p.* 160.

apostoli[1] aedificaverat in sinistra Scarpis ripa sitam, dum altera Martino sacra ecclesiola, in dextra ripa sita, iam ante monasterium conditum stetisse perhibetur[2]. Oppidum S. Amandi per Scarpem in duas partes dividebatur, antequam rivus sinuosus saec. XVII. derivatus est[3], atque eodem limite dioeceses dirimebantur et Tornacensis, ad quam monasterium pertinebat[4], et Atrebatensis ultra Scarpem sita. Paroeciam S. Martini ad episcopatum Atrebatensem pertinentem saec. VIII. a Gisleberto episcopo Noviomensi et Tornacensi acquisitam esse tradunt[5]. In hac regione constitutus Ionas Vitam Vedastis Atrabatum urbis pontificis composuit[6], in qua miraculum enarravit ex V. Gaugerici episcopi Cameracensis depromptum[7], atque illam dioecesem cum hac tunc coniunctam esse credunt. Tornacensis dioecesis cum civitatibus Veromandorum et Noviomagensi coniuncta erat atque ad regnum Neustrasium pertinebat. Pabula (hodie la Pevèle) regio appellabatur, in qua monasterium Elnonense situm erat, eaque Marcq et Scarpe rivis finiebatur[8]. Locus in finibus utriusque regni et Francici et Germanici etiam medio aevo situs[9] undisque irriguus occasionem praebebat ad paganos septemtrionales longissime excurrendi.

Amandus Scaldim navigans ad castellum Andoverpense in pago Renensium situm pervenit, ibique ecclesiam SS. Petro et Paulo dicatam construxit[10]. Andoverpenses autem cum Flanderensibus, Frisionibus, Suevis aliisque barbaris circa maris litora degentibus etiam Eligius[11] episcopus Tornacensis et Noviomagensis ad fidem christianam convertisse dicitur, urbes vel municipia sibi commissa lustrans, cumque hic a. 641. sedem suam nactus sit, uterque episcopus eodem fere tempore iisdem locis religioni christianae propagandae studuisse videtur. Attamen Eligius Chlodoveo Neustrasiorum regi subditus erat, Amandus vero Sigibertum secutus potissimum apud Austrasios laboravit. Iam Dagobertus I, pater utriusque regis, studio hos convertendi succensus Traiectum castellum (hodie Utrecht) cum ecclesia Martini episcopo Coloniensi, scilicet Chuniberto[12], ea condicione subdiderat[13], ut Frisionum gentem ad fidem christianam adduceret, id quod ei minime successit, atque ecclesiae Traiectensi etiam anteriores[14] reges immunitate concessa

1) Milo c. 6. 2) Alcuini versus, MG. Poetae I, p. 307. 3) De Courmaceul, 'Histoire de la ville et de l'abbaye de Saint-Amand (en Pevèle)', Valentianis 1868, p. 4. 4) Charta Karoli regis a. 847. data (Bouquet VIII, p. 488). 5) Catalogus abbatum S. Amandi saec. XIII. compositus, SS. XIII, p. 386 n. 6) Ionas p. 309. 7) Van der Essen, 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints Mérovingiens de l'ancienne Belgique', Lovanii 1907, p. 214. 8) Cf. C. Piot, 'Les pagi de la Belgique' p. 66. 9) V. Amandi auct. Philippo c. 7, § 64 (AA. SS. Febr. I, p. 870): Locus ipse intra Menapiorum (i. e. Tornacensium) positus fines, Propontiis (i. e. Brabantiis) Nerviisque (i. e. Hannoniensibus) conterminus, sicut regni Germanici et Romani finis est imperii, sic Belgiae Remensis portio, sic limes dignoscitur esse Francorum. 10) Rauchingus et Bebelina Willibrordo ecclesiam a. 726. dono dederunt (Chron. Eptern. auct. Theoderico lib. II, SS. XXIII, p. 63; Pardessus II, p. 348) a. 693. iam delegatam (SS. XXIII, p. 55), atque eiusdem donationis Willibrordus in 'testamento' suo meminit (Ann. Boll. XXV, 167). De fide chartarum temere dubitaverunt; cf. L. van der Essen, 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints Mérovingiens de l'ancienne Belgique', Lovanii 1907, p. 340. 11) V. Eligii II, 3; cf. II, 8. 12) Cf. A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p. 328[3]. 13) Ep. Bonifatii ad Stephanum II. papam a. 753. data (MG. Ep. III, p. 395). 14) Chlotharius et Theodebertus in charta Pippini regis omnino genuina (MG. Dipl. Karol. I, p. 8) enumerantur, atque a Chlothario I. rege immunitatem ecclesiis concessam esse ex Praeceptione Chlotharii II. c. 11 (Capitularia I, 19) intellegitur, sed reminisci oportet diversos Chlotharios in chartis inter se minime distingui.

consuluerant. Sicut Bonifatius[1] paganorum ritus et sacrilegia idolorum in Germania exstirpare non valebat sine patrocinio et mandato principis Francorum, ita etiam Amando gratia et Dagoberti et Sigiberti regis concilianda erat. Praeterea cum familia potentissimi maioris domus regni Austrasiorum eum necessitudine quadam coniunctum esse consentaneum est. Praedicatione ipsius effectum est, ut Itta vidua Pippini a. 640. defuncti monasterium Nivialense sibi et Geretrudi filiae construeret[2]. Niviala in pago Bracbatensi sita[3] ad dioecesim Leodicensem seu Tungrorum pertinebat[4]. Episcopus ecclesiae Tungrorum iam inde antiquitus Traiecti (hodie Maastricht) habitabat[5] atque a. 614. 'ex civitate Treiecto Bettulfus episcopus' concilio Parisiaco subscripsit[6], dum anno 669/70. Theodardus episcopus eandem sedem occupat. Civitas Tungrorum, 'quae nunc Leodium', una cum civitate Traiectensi (i. e. Utrecht) metropoli civitati Agrippinensium in Notitia Galliarum adnexa est[7].

At Amandum episcopum ex Elnonensi monasterio longius excurrentem intra certae dioeceseos fines comprehendere fas non est ipseque senex decrepitus testatus est se 'per universas provincias seu gentes' ad adnuntiandum verbum Dei vel baptismum tradendum longe lateque discurrisse multisque periculis liberatum esse. Sane ipsi soli sedes nulla attributa est[8] inter episcopos Burgundofaronis Resbacense privilegium a. 638. aut 637. confirmantes, cumque civitatum nomina subscriptionibus episcoporum postea quidem, sed ab hominibus peritis addita esse constet, concludi fortasse licet, ei nullam fuisse.

Episcopatu autem admodum laborioso fungebatur atque in his quae ei commissa erant laxa quoque disciplina cleri sui quam maxime perturbabatur, unde sedis apostolicae consilium adiit. Presbyteri et diaconi aliique in sacerdotali officio constituti post ordinationes suas labebantur, i. e. peccatis carnalibus succumbebant, et propter eorum intemperantiam munus pastorale iam deponere et ab episcopatu vacare maluit, quam talia tolerare. Etiam de laborum suorum certamine Martinum papam per tabellarium quo usus est certiorem fieri voluit. Papa Monothelitarum haeresim concilio congregato a. 649. mense Octobri in basilica Salvatoris quae vocabatur Constantiniana condemnaverat, qua de re quinque secretariis sive sessionibus habitis actum erat. Amandum responso[9] dato ad perseverandum cohortatus est, nihilque de severitate disciplinae remittens, clericis delinquentibus veniam dandam esse negavit, sed eos depositos esse voluit neque deinceps in sacerdotium admittendos. Deinde de origine haeresis et de concilio celebrato eum certiorem faciens, volumina gestorum synodalium una cum encyclia ei misit, ut ea omnibus patefaceret statutaque coepiscopis illius provinciae congregatis synodali conventione confirmanda curaret. Immo Sigibertum regem Francorum per ipsum admoneri voluit, ut episcopos Romam mitteret, qui a sede apostolica ad imperatorem legarentur, ut ei acta concilii cum synodalibus litteris confirmanda offerrent. Interim imperator Olympium exarchum in Italiam mittens episcopos cogi iussit, ut typo potius suo subscriberent, eoque defuncto per Theodorum exarchum Martinum papam tollendum et in exilium relegandum curavit[10]. Reliquias sanctorum, quas ad ecclesias et altaria consecranda Amandus per tabellarium petiverat, papa ei non denegavit. Codices vero, quos idem desideraverat,

1) Bonifatii ep. ad Danielem episcopum (MG. Ep. III, p. 329). 2) V. Geretrudis c. 2. 3) Virtutum S. Geretrudis continuatio c. 1 (SS. rer. Merov. II, p. 471). 4) C. Piot, 'Les pagi de la Belgique' p. 98. 102; cf. A. Longnon, 'Atlas historique de la France. Texte expl.' p. 132, n. 15. 5) Greg., H. Fr. II, 5; Gl. Conf. c. 71. Concilium Arvern. a. 535 (Conc. ed. Maassen p. 70): Domicianus in Christi nomine episcopus ecclesiae Tongrorum, quod et Traiecto, subscripsi. 6) Concilia ed. Maassen p. 192. 7) Auct. antiq. IX, p. 595. 8) Pardessus II, p. 41. 9) Epistula Martini papae ad Amandum, Suppletio Milonis c. 2. 10) Lib. pontif. c. 76 (ed. Th. Mommsen p. 182 sqq.).

dare nequibat, quippe qui in bibliotheca exhausti essent neque propter repentinum nuntii reditum transcribi potuissent. Etiam Geretrudem meminimus 'sanctorum patrocinia vel sancta volumina' Roma per nuntios suos arcessivisse[1].

Ex Martini epistula intellegitur, quantam auctoritatem Amandus non solum apud reliquos Austrasiae episcopos, sed etiam apud Sigibertum regem habuerit, neque post papae adhortationem vir tam strenuus episcopatum deposuisse existimandus est, qua re in ignaviae vituperationem venisset, immo ipse fere in extremis positus suis verbis testatus est, eandem laboriosam vitam usque ad summam senectutem se duxisse neque otium quaesisse neque ab itineribus se abstinuisse.

Interim monasterio Elnonensi filia adoleverat procul posita, cum reliquae ipsius possessiones in pagis vicinis sitae essent, inprimis veluti Securiacum[2] *(hodie Sirault, prov. Hainaut, cant. Lens) in Bracbatensi. Barisiacum villam (hodie Barisis-au-Bois, dép. Aisne) in pago Laudunensi sitam Childericus rex una cum Chimnechilde vidua, defuncto Sigiberto rege et tyrannide Grimoaldi maioris domus, fratris Geretrudis, sublata, 'apostolico patri, Amando episcopo' 'ad opus monachorum' ipsius a.* 663. *dono dedit*[3]. *Mox in honorem Petri et Pauli apostolorum alterum coenobium eo loco quem Faverolas appellabant sub regula Benedicti seu Columbani Amandus construere coepit, cui Andream abbatem praefecit, atque dicioni eiusdem et ipsum locum et villam quam dixi Barisiacum et Cinciniacum (hodie Quincy-Basse, dép. Aisne) aliaque a.* 666. *tradidit*[4] *in pago Laudunensi sita. Haec Lauduni acta sunt praesente Attola episcopo Laudunensi, qui post Amandum chartae subscripsit cum nonnullis presbyteris et diaconis. Ita monachi Elnonenses in regione Pabula inter Germanos constituti coloniam francogallicam acquisiverunt atque pueri teutonici nobili loco orti postea Barisiaci a monachis educabantur, ut alteram linguam discerent*[5]. *Utriusque linguae monumenta vetustissima*[6] *in codicibus Elnonensibus reperta sunt, sicut monasterio celeberrimo in utriusque regni limite sito conveniebat, et Canticum Eulaliae ('Prose de sainte Eulalie') sermoque de Iona*[7] *et carmen quod vocamus Ludwigsleich*[8].

Amandus cum corpore fesso multisque laboribus fatigato summam senectutem assecutus esset et iam finem proximum praestolaretur, corpus et animam fratribus Elnonensibus commendans in eo ipso monasterio requiescere voluit, quo eum Deus perducere dignatus esset, atque epistula data episcopos, abbates seu quoslibet magistratus coniuravit, ne voluntati ipsius resisterent, et si in itinere aut ubicumque terrarum defunctus esset, eodem corpus suum transferri voluit, quod si quis per vim inde abstrahere vellet, ei anathema gravissimaque maledicta imprecatus est. Eiusmodi imprecationes in chartis cum aliorum tum Eligii[9] *redeunt, unde propter eas chartam Amando temere abiudicaverunt*[10]*, quam omnino genuinam esse etiam ex ingressu intellegitur eodem:* ego Amandus miserrimus et peccator, *qui in altera eiusdem episcopi charta legitur*[11]. *Epistulam,*

1) *V. Geretrudis c.* 2. 2) *Charta Ludowici imperatoris a.* 822, *ed. Le Glay, 'Mémoires sur les archives de l'abbaye de St.-Amand en Pevèle', Valentianis* 1854, *p.* 22. *Dissertationem separatim editam ex 'Revue agricole, industrielle et littéraire de l'arrondissement de Valenciennes' per praefectum archivi Insulensis, collegam officiosissimum, mihi commodatam esse grato animo profiteor.* 3) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 25. 4) *Pardessus, Dipl. II, p.* 133. 5) *Guibertus abbas de Novigento, De vita sua III, c.* 5 *(ed. G. Bourgin, Parisiis* 1907, *p.* 146 *sq.).* 6) *J. Desilve, De schola Elnonensi sancti Amandi a saeculo IX. ad XII. usque. Lovanii* 1890, *p.* 67. 7) *E. Koschwitz, 'Les plus anciens monuments de la langue française', Heilbronnae* 1879, *p.* 5 *sqq.* 8) *K. Müllenhoff et W. Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa' p.* 17[2] *(cf. p.* 298*).* 9) *SS. rer. Merov. IV, p.* 747. 10) *F. W. Rettberg, 'Kirchengesch.' I, p.* 556; *J. Friedrich, 'Kirchengesch.' II, p.* 327. 11) *Pardessus II, p.* 133.

qua supremam suam voluntatem Amandus posteris tradidit, in eodem Elnonensi monasterio Baudemundus presbyter ipso rogante anno II. Theuderici regis die XV. Kal. Mai. scripsit atque praeter utrumque epistulae subscripserunt episcopi Reolus Remensis, Mummolenus Noviomagensis et Tornacensis, Vindicianus Cameracensis neque vero is qui Traiectensi ecclesiae tunc praeerat, abbates autem Bertinus, Aldebertus una cum Iohanne quodam. Annus 2. *Theuderici cum a. p. Chr.* 674. *convenit, si Chlotharium III. ante d.* 17. *Aprilis a.* 673. *mortuum esse statueris, cum anno insequenti, sin aliter, atque a.* 675. *pascha ad cursum Victorii*[1] *in* 15. *diem Aprilis luna XV. aut in* 22. *Aprilis luna XXII. incidebat, ita ut charta aut tertio die paschali aut feria III. ante diem paschalem scripta esset. Cum hoc ipso calculo optime explicetur, qua de causa tot episcopi abbatesque in monasterium Elnonense Amandus convocaverit, scilicet ad paschalem sollemnitatem secum celebrandam, sicut e. gr. eadem episcopi in urbem Cadurcam convocati erant ad Desiderium episcopum benedicendum, annum* 675. *eligere malim quam praecedentem. Certe ex regis nomine concludi licet, in hoc Neustriae angulo remotissimo non solum monachos Elnonenses, sed procul dubio etiam Mummolenum episcopum dioecesanum Childerico non adhaesisse, sed a Theuderico stetisse rege legitimo.*

Amandum haud multo post neque ante a. 676. *obiisse verisimile est. Die enim eodem VIII. Id. Febr. eius memoria colitur, quo Vedastis*[2] *episcopi Atrebatensis, festumque non solum codici Bernensi*[3] *Martyrologii Hieronymiani et breviario Labbeano illatum est, sed etiam per Calendarium Epternacense confirmatur*[4], *quod a sodali Willibrordi a.* 728. *annotationibus nonnullis auctum est:* VIII. Idus [Februar.]. Sancti Amandi. *Unde intellegi licet, quanti Anglosaxones Amandi memoriam aestimaverint, qui et Willibrordo et Bonifatio viam straverat.*

Nomen ipsius etiam in tabulis eburneis[5] *legitur, quae in ecclesia S. Lamberti olim asservabantur, ea vero diruta Berolinum et Londinium disiectae sunt. Sunt diptycha consularia Anastasii a.* 517. *inaugurati, quae quomodo Leodium venerint non constat, sed utrumque folium officio ecclesiastico postea ita aptatum est, ut lateri interiori alterius nomina sanctorum orationis canonis sacrificii missae (communicantes) usque ad Karoli M. aevum, alterius vero nomina defunctorum* (Memento, Domine, famulorum tuorum) *illata sint, neque vero nomina legi poterant nisi duo* Ebregisi *et* Amandi. *Scriptura ad saeculum IX. pertinere videtur.*

Ecclesiae quas Elnonenses olim habuerint deficientibus veteribus documentis haud facile distinguendae sunt. Ecclesiam S. Amandi Gislebertus abbas altera saeculi VIII. parte construxit totumque monasterium renovari iussit, et licet episcopatum Noviomagensem adeptus esset, tamen in ipso monasterio a. 782. *sepultus est*[6], *scilicet in ecclesia S. Petri sub arcu*[7]. *Arno Gisleberti successor (a.* 782—785*) cum quondam undas Scarpis fluminis accrescentes limina ecclesiae 'praesentis' pervadere cerneret, omnia renovans cryptam latiorem et sublimiorem fieri iussit, duodecim arcubus constructis, atque aediculam Michaeli archangelo dicavit. Hlotharius custos opera ipso mandante exsecutus est atque Alcuinus* († 804*) rem versibus celebravit*[8]. *Idem de ecclesia, in qua sepulchrum sancti*

1) *Auct. antiq. IX, p.* 697. 2) *V. Vedastis I, c.* 8. 3) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [17]. 4) *Erravit enim W. Arndt, 'N. Arch.' II, p.* 292, *scribens* Nonas Febr. *pro* VIII. Idus *atque etiam Hilarium falso* III. Id. Ian. *attribuit pro* Id. Ian. 5) *H. Schuermans, 'Les diptyques consulaires de Liège (Épigraphie romaine de la Belgique', tom. II, fasc. VI. Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie', Bruxellis* 1884*).* 6) *Gisleberti epitaphium inter Alcuini carmina ed. E. Dümmler, Poetae I, p.* 305. *Alterum eiusdem epitaphium (Poetae I, p.* 111*; III, p.* 678*) saec. XI. demum compositum esse coniecit L. Bethmann (cf. Poetae I, p.* 100*).* 7) *Ann. Elnon. mai. a.* 782 *(SS. V, p.* 11*); cf. Ann. S. Amandi (SS. I, p.* 12*); Ann. S. Amandi breves (SS. II, p.* 184*).* 8) *Ed. E. Dümmler, Poetae I, p.* 306.

asservabatur, hos versus composuit[1]*:*

Haec est aula Dei, veniae domus, aula salutis. — —

Hic pater et pastor, praesul requiescit Amandus.

Corpus Amandi ex ecclesia S. Petri in basilicam S. Stephani[2] *die* 26. *Octobris*[3] *translatum esse tradunt neque vero apud Milonem neque in Sacramentario monasterii S. Amandi inter a.* 855—873. *composito basilicae, in qua requievit, nomen Stephani inditum est*[4] *atque in hoc 'ecclesia ipsius', scilicet Amandi, appellatur. Alcuinus carmen de 'ara' Stephani composuit*[5] *neque de ecclesia eiusdem. Huic Amandi ecclesiae cryptam Michaeli sacram adiunctam esse necesse est atque aram Michaelis Alcuinus laudibus celebravit*[6]*, quae vel Mabillonii aevo eidem patrono sacrata erat*[7]*. Etiam de ecclesia S. Petri idem poeta versus condidit*[8]*.*

Arno cum episcopus Salisburgensis post mortem Virgilii a. 785. *exeunte creatus esset, et 'Gyslebertum episcopum' et totam congregationem S. Amandi Libro confraternitatum S. Petri monasterii Salisburgensis inferri iussit, scilicet se ipsum cum aliis et 'Hlodharium presbyterum', id quod inter a.* 787/8. *factum esse statuerunt*[9]*. Ne consuetudinem, qua cum congregatione S. Amandi coniunctus erat, interrumperet, Salisburgo Elnonem haud raro se contulisse videtur, ubi Alcuinus*[10] *ipsum visitabat, neque patroni fratrum oblitus est. Cum aedem inclitam quondam in coemeterio S. Amandi constructam, in quo fratres sepeliebantur, solo aequatam esse aegre ferret, sumptibus propriis eam renovavit atque tribus patronis coniunctim consecravit, quorum ecclesiae in monasterio Elnonensi exstabant, scilicet Michaeli et Petro et principi totius fratrum congregationi Amando.* In cimiterio sancti Amandi *Alcuinus carmen inscripsit*[11]*, quod hac de re condidit. Arnonem antistitem cum alias ecclesias, tum 'tumbam', scilicet sepulchrum, Amandi renovasse ex alio eiusdem poetae carmine*[12] *intellegitur.*

Non ignoro opinionem admodum alienam me emisisse, Alcuini carmina et de coemeterio et de tumba Amandi ad monasterium Elnonense neque ad ecclesiam Salisburgensem referens, ad quam vulgo referuntur. Credunt enim coemeterium illud esse celeberrimum S. Petri Salisburgense et ecclesiam Michaelis, Petri, Amandi cum capella Margarethae in unum confundunt, quae in eodem S. Petri coemeterio extat, tumbam vero, scilicet capsam reliquiarum Amandi, quae a. 1606. *et* 1661. *in ara ecclesiae S. Petri inventa*[13] *in thesauro Salisburgensi hodieque asservatur*[14]*, per Rupertum Wormatia eo allatam esse volunt, cumque Amandus noster in monasterio Elnonensi requieverit ibique etiam post Alcuini mortem in sepulchro suo inventus sit, alter Amandus statuendus erat, scilicet episcopus Wormatiensis. Amandus episcopus ecclesiae Wormatiensis non nominatur nisi*

1) *Poetae I, p.* 305. 2) *Patroni nomen in Ann. Elnonensibus maioribus, e codice saec. X. erutis, ad a.* 677. *allatum est; SS. V, p.* 11. 3) *Huic diei Amandus cum Vedasto in Martyrologio Flori Lugdunensis adscriptus est (H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge' p.* 349*):* VII. Kl. Nov. Sanctorum episcoporum Vedasti et Amandi, [quorum vita et mors plurimis exstitit miraculis gloriosa]. 4) *Suppletio Milonis c.* 6. 7*; Sacramentarium S. Amandi, L. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens Sacramentaires' p.* 109. 5) *Poetae I, p.* 306. 6) *Ib. p.* 307. 7) *Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti, Saec. IV,* 1 *(Venetiis* 1735*), p.* 60. 8) *Poetae I, p.* 307. 9) *MG. Necrologia II, p.* 26. 9*; cf. S. Herzberg-Fränkel, 'N. Arch.' XII, p.* 84. 94 *sq.* 10) *Alcuini epistulae n.* 159. 165. 167, *MG. Ep. IV, p.* 258. 267. 275. 11) *Poetae I, p.* 338. 12) *Ib. p.* 308. 13) *Cf. Pachler, Historia de corpore S. Amandi huius nomine primi, in ordine vero secundi episcopi Wormatiensis a S. Ruperto Wormatia Salisburgum translato. Salisburgi* 1661, *p.* 34. 14) *A. Hubert, 'Das Grab des h. Rupert. Ein Beitrag zur Erledigung der Frage: ob der h. Rupert zu Worms oder zu Salzburg gestorben sei?' ('Arch. f. österreichische Gesch.'* 1869 *tom. XL, p.* 275 *sqq.).*

in charta Dagoberti I. nomine ficta[1], *atque postea vel secundus Amandus episcopis eiusdem ecclesiae adiunctus est, sed utrumque dubiae fidei esse W. Rettberg*[2] *recte monuisse videtur. Neque Salisburgenses de hac Amandi translatione ulla testimonia vetustiora proferre possunt. Vetustissimum fortasse in codice Monacensi n.* 23846, *s. XV, (infra C* 8*) repperimus, sed ibi translatio duplex statuitur Elnone Wormatiam et Wormatia Salisburgum, scilicet in ecclesiam S. Petri et in summum altare, ubi tumba illa inventa est, neque interpolator ille Ruperti meminit. Etiam in Proprio Wolfkangi Theudorici episcopi*[3] *a.* 1598. *cultus Salisburgensis ad Elnonensem refertur neque ad Wormatiensem Amandum. Sane dies, quo Salisburgenses Amandum suum celebrant, scilicet* 6. *Februarii et* 26. *Octobris, ipsi Amando Elnonensi sacri sunt, atque de altero eius festo plura infra p.* 410. *disserui. Denique versus illos Alcuinianos Elnonensibus iniuste ereptos esse vel ex poetae verbis intellegitur, nam non solum coemeterii S. Amandi, sed etiam ipsorum 'fratrum' Amandi meminit, quorum is et princeps et pater erat, scilicet monachorum Elnonensium, dum Salisburgenses monachos potius 'fratres s. Hrotberti confessoris Christi'*[4] *ab illo appellantur. Neque probabile est in utroque carmine alium Amandum ab Alcuino celebratum esse atque in reliquis neque ecclesia solo aequata urbi Salisburgensi satis convenit, nam S. Rupertus ex saeculis prioribus in octavum interim promotus est, et si cultus Amandi Salisburgum antiquitus iam translatus esset, multo magis de Arnone auctore cogitandum esset quam de illo. S. Amandi ecclesia Salisburgi a.* 1141. *a Romano Gurcensi episcopo consecrata est*[5] *neque vetustius eiusdem cultus vestigium apud Salisburgenses superesse videtur*[6].

Post Alcuini mortem, anno scilicet 809, *corpus Amandi propter novam Scarpis fluvii inundationem die* 20. *Septembris elevatum et die* 23. *Octobris in locum suum ita restitutum est, ut urna sepulchri in superiore loco, quam antea fuerat, collocaretur. Hac de re plura infra p.* 410. *disserenda sunt.*

Immunitatem monasterio Elnonensi a Dagoberto quondam concessam et prisci reges Francorum stirpis Merowingicae et successores eorum Carolingici, scilicet Pippinus rex, Karolus M., Ludowicus, Karolus Calvus imperatores confirmarunt[8]. *Vinculum, quod cum familia maiorum domus Austrasiae Amandus quondam coniunxerat, deinceps numquam ruptum est. Hieronymus filius nothus Karoli Martelli*[9] *archetypum V. Arnulfi scripsit, cuius exemplar saec. IX/X. exaratum*[10] *(nobis A* 1*) in monasterio Elnonensi olim asservabatur, atque verisimile est librarium illum novem annos natum eidem monasterio adscriptum esse. Pippinus rex, Ludowicus Pius, Lotharius, Karolus Calvus imperatores etiam possessionem Cellae quae vocabatur Barisiacus confirmaverunt. Cum alia tum eandem Barisiacum villam nonamque totius proventus partem, scilicet annonae, leguminis, feni cet., monachis et congregationi ad victum et vestimenta Ludowicus Pius a.* 822.

1) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 139. 2) *W. Rettberg, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 634 *sq.* 3) *Beda abbas, Novissimum chronicon antiqui monasterii ad sanctum Petrum Salisburgi p.* 44. 4) *MG. Ep. IV, p.* 422; *cf. p.* 322: filii ecclesiae s. Rotberti. 5) *Ann. S. Rudberti Salisburg., SS. IX, p.* 775. 6) *De traditione Salisburgensi ad Amandi cultum spectante certiorem me fecit Willibaldus Hauthaler abbas monasterii S. Petri Salisburgensis, vir doctissimus, cuius benevolentiae grato animo reminiscor.* 7) *Ann. S. Amandi a.* 809 *(SS. I, p.* 14*)*; *Sacramentarium S. Amandi l. l.*; *Suppletio Milonis c.* 7. 8) *Charta Karoli Simplicis regis Francorum a.* 899 *(Bouquet IX, p.* 473*)*. 9) *Witgeri Genealogia Arnulfi comitis, SS. IX, p.* 302: Karolus senior et dux genuit Pipinum, Karlomannum, Griphonem, Bernardum ex regina, Remigium et Geronimum ex concubina. *Hieronymum a Karolo M. ortum esse Desilve l. l. p.* 22. *male credidit.* 10) *SS. rer. Merov. II, p.* 429.

assignavit[1], petentibus Adaleodo abbate monasterii S. Amandi et Aldrico abbate Ferrariensi, quem ad ordinem regulae Benedicti stabiliendum eo miserat. 'Propter insolentiam rectorum'[2] villam Barisiacum, cui Cellae nomen propter basilicae S. Petri constructionem inditum est, idem imperator e potestate monasterii S. Amandi eripuit et Leoni fideli suo dedit, isque impetravit, ut cellulae silva quaedam, quam villicus fisci Barisiaci tempore Pippini regis per vim abstraxerat, a. 831. ab imperatore restitueretur[3]. Ab eodem cella ipsa monasterio S. Amandi monachis implorantibus restituta est, id quod Hlotharius imperator confirmavit[2]. 'Propter suspectas succedentium rectorum voluntates' monachi ea quae per Ludowicum eis assignata erant per Karolum regem a. 847. confirmanda curaverunt, qui villis separatis nonnullas addidit cavitque, ne a quolibet deinceps abbate ad alios usus detorquerentur[4]. Etiam ad altare et sepulchrum Amandi facultates monasterii quasdam a. 863. delegavit[5]. Karlomannus filius eius, quem cum aliorum monasteriorum, tum S. Amandi abbatem constituerat, a. 867. ab eo impetravit, ut sola dimidia villae Barisiaci pars monachis reservaretur[6].

Nortmanni cum a. 882/3. Colonia et Treverica urbibus incensis omnia paroeciarum Tungrensis, Atrebatensis, Cameracensis monasteria suae dicioni addidissent[7], etiam Elnonense monasterium invaserunt, dumque Amandi corpus monachi Parisios transferunt[8], maxima archivi pars incendio et vastatione barbarica periit. Itaque Karolum Simplicem monachi per Fulconem Remorum archiepiscopum adierunt, ut privilegia et regalem tuitionem immunitatemque confirmaret, id quod a. 899. fecit. Chartularium monasterii Elnonensis, quod in tot discriminibus rerum ad nos pervenit et in archivo Insulensi nunc asservatur, saec. XIV. exaratum et in duos tomos divisum est, quorum prior a Barisiaco[9] incipit, nobilissima monasterii possessione.

Multo plura, quam quae de rebus gestis viri praestantissimi e fontibus genuinis erui, in Vita Amandi enarrata sunt atque primus eam non adhibui, licet auctor temporibus illis se aequalem fuisse saepe testatus sit, qua de re adhuc nemo dubitavit. Ipsius Amandi narratione nisus est: sicut hisdem, inquit (c. 2), vir Dei narrare consueverat, miram serpentis magnitudinem describens, quem oratione viri sancti ex Ogia insula repulsum esse affirmavit, licet paulo infra 'multorum fama volitante' has virtutum primitias ad se pervenisse contenderit. Testem oculatum Bonum presbyterum citavit (c. 14), per quem eadem Amandi oratione reum quendam patibulo affixum ad vitam revocatum esse probari voluit. Complures ex fratribus monasterii in finibus Francorum constructi, scilicet Elnonensis, postea abbates creatos esse scripsit (c. 22), verba ex V. Martini 10, 9. depromens. Denique Erchengisilus presbyter miraculum in pago Bellovacensi patratum ipsi enarraverat (c. 24), scilicet mulierem caecam signo crucis impresso nomineque Christi invocato sanitati restitutam esse, ubi primum arborem daemoni dedicatam excidisset. Fidelium narratione auctor etiam in ultimo capite (c. 26) nititur, loco quodam Gregoriano, Dial. I, prol., usus.

Ea igitur quae litteris mandavit partim ex ipsius Amandi comitibus, scilicet ex presbyteris probatissimis, accepisse voluit atque vulgo opinantur eum fuisse Baudemundum presbyterum, qui testamentum Amandi iussu ipsius a. 674/5. in monasterio Elnonensi scripserat.

1) Le Glay l. l. p. 20 sqq.; cf. Mühlbacher, 'Reg.' n. 757^2. 2) Charta Hlotharii imp. a. 840, ed. Bouquet VIII, p. 368. 3) Le Glay l. l. p. 23; cf. Mühlbacher, 'Reg.' n. 881^2. 4) Bouquet VIII, p. 488. 5) Ib. p. 587. 6) Ib. p. 603. 7) Ann. Bertin. a. 882. 8) Ann. S. Martini Tornacenses a. 882, SS. XV, p. 1296. Vastatio monasterii in Ann. Elnon. mai. recentioris aevi (SS. V, p. 12) anno 884. falso attributa est, monente E. Dümmler, 'Gesch. des Ostfränk. Reichs' III, p. 229^2. Cf. W. Vogel, 'Die Normannen und das fränkische Reich' p. 315. 9) Le Glay l. l. p. 7.

Quod si verum esset, Vitae Amandi per eiusmodi auctorem summa fides adderetur. Attamen biographus in nullis Vitae codicibus, in nullis documentis vetustioribus nominatus est. In uno Martyrologio Elnonensi diei 6. *Februarii haec adscripta reppererat Henschenius*[1]*:* Baudemundus, qui vitam sancti Amandi scripsit, dicit quendam Bonum presbyterum sibi narrasse, quod praesens erat, cum Amandus Tornaci a iudice non obtinebat furis liberationem, quem suspensum ad vitam revocavit. *Auctor Martyrologii cum miraculum, quod ad Bonum narrantem refertur (c.* 14*), Tornaci contigisse statuerit, codice quodam interpolato classis B usus est ipsumque aevo recentiore degisse vix opus est ut addam.*

Interim per fontes quibus biographus usus est aetati ipsius fortasse certiores termini constituendi sunt. Prologum a verbis Vitae Hilarionis exorsus est atque eodem modo quo auctor V. Hugberti incipit, sed Hieronymum accuratius imitatus est altero[2]*, ita ut verba quae deinceps cum V. Hugberti conveniunt ex ea deprompsisse non videatur, sed contraria ratio statuenda est atque auctor V. Hugberti praeterea prologos et V. Arnulfi et V. Wandregiseli intra parvum spatium expilavit. Vita Hugberti non ante saec. VIII. med. et fortasse posteriore eiusdem parte composita est*[3]*. Ut V. Amandi vetustior quam Vita Hugberti existimanda est, ita recentior quam Vita Eligii episcopi Noviomagensis et Tornacensis metam alteram assequitur, nam illam biographus non solum in prologo expilavit, locum V. Hilarii tali modo immutans, quali biographus Eligii eum immutaverat*[4]*, sed etiam in captivorum redemptione describenda c.* 9. *vestigia eius deprehendi videntur. Vitam vero Eligii aevo Carolingico attribuendam esse probavi*[5]*, quare etiam expilator ipsius eidem attribuitur. Biographus praeter V. Hilarionis etiam V. Martini expilavit non solum in prologo, sed etiam in textu (c.* 9. 10. 14. 15. 22*); pauca verba ex Sulpicii Severi epistula* 2. *deprompsit; legerat Gesta Silvestri (c.* 4. 8*), V. Audoini (c.* 6*), Gregorii Hist. Fr. (c.* 24*), Gregorii M. Dialogos (c.* 25. 26*). Fontibus quos adhibuit in universum tam caute utebatur, ut frustula tantum exciperet.*

Biographus aevi Carolingici consors aequalitatem induens praemisso prologo 'beatitudinem' quandam compellavit, cuius iussu opus se aggressum esse contendit, atque titulum illum honorarium episcopis attribui volunt[6]*. 'Nugacitatis vel desidiae pondere opprimi' ipse sibi videbatur atque nugas suas agens Amandum voluit Romam profectum a Petro apostolo ad praedicationem exercendam in Gallias missum esse (c.* 7*) acceptaque apostoli benedictione feliciter eo rediisse. Sane benedictionem apostolicae sedis Bonifatius Romam profectus a.* 719. *acceperat ad temptandos Germaniae populos, utrum praedicationis semen reciperent annon, atque vel verba Willibaldi (c.* 5*) in Vita Amandi redire videntur, ita ut dubitari nequeat, quin locus ille biographo ante oculos obversatus sit. Etiam alterum iter Romanum Amando attributum est (c.* 10*), sed ordinationem episcopalem antea assecutus erat, coactus a rege Francorum et sacerdotibus, atque accepto pontificatus honore gentibus praedicabat (c.* 8*). Dioeceses circumiens pagum Gandavensem paganis ritibus addictum esse Amandus episcopus comperit, sed rem non ante aggressus est, quam episcopum diocesanum adisset. Amandus igitur episcopus ab Aichario episcopo Noviomagensi et Tornacensi 'humiliter' postulavit (c.* 13*), ut apud Dagobertum regem propter paganos*

1) *AA. SS. Febr. I, p.* 841. *In indice librorum Elnonensium maiore saec. XII. scripto n.* 123. *haec leguntur:* Martirologium Ieronimi et Bedae cum regula sancti Benedicti *(Desilve l. l. p.* 164*). Locum vero de quo agitur ex prolixiore quodam recentioris aevi Martyrologio depromptum essse existimem, quod hodie latet.* 2) *V. Amandi cum V. Hilarionis:* largiri dignatus est; *V. Hugberti:* munificum largitorem. 3) *Vide ea quae W. Levison sodalis infra disseruit.* 4) *V. Amandi cum V. Eligii:* prolixa; *V. Hilarii auct. Fortunato:* protracta. 5) *SS. rer. Merov. IV, p.* 648. 6) *Ducange s. v. 'beatitudo'.*

baptizandos intercederet, illeque a rege potestatem, a pontifice vero, scilicet ab Aichario coepiscopo suo, benedictionem accepisse dicitur. Ex hoc sane loco intellegi licet, auctorem potius e clero Noviomagensi quam e monachis Elnonensibus fuisse.

Eae quae subsequuntur res gestae Amandi episcopi eodem modo suspectae sunt. Cum Sclavos ultra Danubium positos, ideoque meridianos neque septemtrionales, sine successu expertus esset (c. 16), num evangelium admitterent, Amandum legimus a Dagoberto rege ad Sigibertum filium eius baptizandum Clippiacum vocatum esse regemque ad pedes ipsius prostratum veniam petivisse, quia ipsum 'capitalia crimina' eius arguentem e regno repulisset, Amandum eum 'citius' de terra levasse veniamque 'clementissime' indulsisse, preci vero non respondisse, sed e conspectu eius abisse, tum petentibus Dadone et Eligio in palatium redisse atque Sigibertum ab ipso baptizatum esse puerumque quadraginta dierum clara voce 'Amen' finita oratione respondisse, silente corona (c. 17). 'Totum hoc pseudographum' librarius quidam huic loco in codice 1a Gestorum Dagoberti[1] *paulo sincerius adscripsit neque leniorem sententiam de hac fabula dici fas est atque ipse Milo tanta infantis doctrina stupuisse videtur*[2]*:*

Quis docuit puerum, quis sensus, quaero, suasit
Hebraico sonitu ignotos proferre fritillos?

Constat autem Sigibertum Aurelianis neque Clippiaci baptizatum esse[3]*, quem Chairibertus 'de sancto lavacro excepit', anno scilicet p. Chr. n. 630/1.*

'His ita gestis', rex Amandum episcopum ecclesiae Treiectensium praeposuisse (c. 18), isque episcopus dioecesanus iam constitutus dioecesim per triennium fere gubernasse perhibetur. Cum autem multi presbyteri et diaconi praedicationem eius respuentes audire contempsissent, 'pulverem de pedibus excutiens, ad alia properabat loca'. Certe presbyteri et diaconi intelleguntur illi post ordinationem lapsi, quorum Martinus papa a. 649. meminit, rex autem alius subaudiri nequit nisi Dagobertus a. 639. defunctus, atque haec temporum ratio cum epistula papae genuina nullo modo concilianda est. Porro Amandus cum ad biographi calculum in gubernanda ecclesia Treiectensium ultra a. 642. pervenisse nequiret, Iona[4] *teste eo ipso intervallo potius apud Tornacenses quam apud Treiectenses laboravit. Brevi Treiectensis episcopatus Amando eodem iure attributus videtur esse ut Remaclo, quem ipsi successisse credunt*[5]*.*

Amandus dioecesi Treiectensi relicta in insula Chanelao iuxta Scaldim fluvium sita aliquot dies cum fratribus spiritualibus commoratus est (c. 19). Deinde Wasconibus Pyrenaeos montes incolentibus verbum divinum praedicabat (c. 20). Wascones in omnium ore erant, postquam Karolus M. a. 778. eorum perfidiam expertus est, et ut biographus eorum et inaccessibilia loca et agilitatem pugnandi commemoravit, ita Einhardus, V. Karoli M. c. 9, eos et levitate armorum et loci adiutos esse scripsit. E contrario Fresonum ne nomen quidem biographus attulit, quibus Amandum ante Willibrordum fidem christianam attulisse viri peritissimi coniecerunt.

Sequuntur multo magis stupenda. Amandus postquam multas passiones per diversas provincias cum fratribus expertus est, in fines Francorum reversus elegit sibi locum praedicationi aptum ibique cum illis monasterium aedificabat (c. 22). Eodem fere tempore a Childerico (a. 662—675) locum Nantum accepit, in quo alterum coenobium construere coepit, invito Mummolo Ozidinsis urbis antistite (c. 23). Duo igitur monasteria ab Amando condita esse biographus voluit, sicut duo re vera ab ipso condita sunt, sed alterius nomen omnino suppressit, alterum vero nomine appellavit prorsus alieno. Quod ad prius attinet, alii aliud coniecerunt, mihi vero dubium esse non videtur, quin

1) *SS. rer. Merov. II, p.* 409, *l.* 38. 2) *Milo, V. Amandi poetica III,* 324 *sqq.* 3) *Fred. IV,* 62. 4) *V. Columbani prol.* 5) *V. supra p.* 94.

de celeberrimo monasterio Elnonensi agatur, in quo Amandum et degisse (c. 25) et sepultum esse (c. 26) biographus ipse infra rettulit. De tempore vero omnino erravit, cum illud Dagoberto neque Childerico regnante exortum esse constet. Alterum quidem monasterium cum Childerici regno convenit, sed rex Barisiacum villam in pago Laudunensi sitam Amando ad opus illud dederat neque Nantum in pago Ozidinsi. Ozidinsem urbem coniecerunt Uceticam esse et Nantum cum loco qui hodie Nant (dép. Aveyron) appellatur convenire, is vero in pago Ruteno situs erat neque ad Uceticam civitatem pertinebat. Nomina igitur locorum talia qualia biographus tradidit neque cum chartis genuinis neque inter se convenire videntur et pro Nanto Barisiacum cellam expectes. Barisiacum non ignoramus ad monachos pervenisse, cum bona inter eos et abbatem dividerentur, atque postea ab imperatore monasterio omnino ereptam esse. Possessionem tam remotam creberrime periclitatam esse consentaneum est.

Sane monasteria ab Amando condita biographus aut parum curabat aut consulto reticebat atque immodestiam Chrodobaldi praepositi 'monasterii sui', scilicet Amandi, enarrans (c. 25) disciplinam superiorum tuitus est. Inprimis iurisdictioni episcopi Noviomagensis et Tornacensis consuluit (c. 13), Amandum ipsi subdens, atque compertum nobis est Gislebertum utriusque dioeceseos episcopum eundem etiam monasterio Elnonensi praefuisse, defunctum a. 782. Quod si recte coniectari licet, vitam auctore Gisleberto compositam esse, biographo saeculo post mortem Amandi res gestas ipsius describenti ad sua commenta refugiendum erat neque enim praeter epistulam Martini papae e codice quodam canonum depromptam, qua licentius usus est (c. 18), ullum documentum habuisse videtur. Amandum in Aquitania ortum esse statuit (c. 1), quae patria etiam Remaclo et Goari[1] aliisque hominibus sanctis aut dubiae originis aut omnino dubiis afficta est, atque etiam Haimhrammi patriam Aquitanicam in dubium vocari[2] licet. Pater Serenus, mater Amantia nominantur vocabulis et sanctitati et nomini Amandi adeo aptatis, ut ipse Milo[3] stupuisse videatur:

Rem **stupidus** miror divino numine gestam,
Quod sibi conveniunt genitor, genitrix genitusque,
Nominibus dignis donorum munera fantes.

Etiam insolita monstra sanctitati Amandi conveniunt, veluti 'serpens mirae magnitudinis' (c. 2), 'piscis mirae magnitudinis' (c. 11). Aqua, qua Amandus manus abluerat, caeco visum restituens (c. 21) eandem sanctitatem confirmare poterat. Miracula auctor cruentis coloribus exornabat, ut lectorum horridam curiositatem ad indignationem commoveret, quod propositum re vera assecutus est. Amandum a rusticis pagi Gandavensis frequenter caesum et in flumen praecipitatum esse contendit (c. 13), immo periculum mortis ei intendisse voluit ipsum Ozidinsis urbis antistitem Mummolum (c. 23).

Auctor in prologo ipse testatus est, se propositum suum 'rustico ac plebeio sermone' peregisse, atque barbaries grammatica altera saeculi VIII. parte in illis regionibus etiamtum laete florebat. Neutra declinationis 2. in primam transierunt:

c. 5. in superiori moenia; *c.* 11. ad stipendiam,

et in prima declinatione auctor ita lapsus est:

c. 24. hanc nefandem arborem.

Accusativum et ablativum frequenter inter se permutavit. Neque inter genera recte distinxit, scribens masculinum non solum pro neutro:

1) *Chron. Epternac. auct. Theoderico I,* 21 *(SS. XXIII, p.* 44*)*: sanctus Amandus, Remaclus et Goar Aquitaniam nativitatis suae illustrabant auspiciis. *Cf. SS. rer. Merov. V, p.* 104; *IV, p.* 411. 2) *SS. rer. Merov. IV, p.* 457. 3) *Milo, V. S. Amandi, lib. I, v.* 134 *sqq.*

c. 16. martyrium, quem,

sed etiam pro feminino:

c. 20. gentem quendam, quem,

c. 21. ad civitatem, quem.

Activum pro passivo adhibuit:

c. 24. Educente (*pro* Educta) autem illa puellae suae manibus, ad arborem c. mulier perrexit,

et vice versa:

c. 11. exultarentur (*pro* exultarent),

c. 20. duci (*pro* ducere),

c. 25. aegrotarentur (*pro* aegrotarent).

Verba deponentia exemplo activorum flectuntur (aggredere) *et* fore *scriptum est (c.* 25*) pro* esse. *Participiis auctor admodum deditus non solum nominativo absoluto usus est:*

c. 23. talique perculsi timore ministri, vir Domini mortem incolomis evasit,

sed etiam enuntiato per cumque *copulato pro verbo finito participium cum* que *adiunxit:*

c. 3. Cumque — conaretur evertere, addensque,

quin immo a participiis incepit, verbi finiti omnino oblitus:

c. 20. Vir autem Domini — eorum miseratus errori enixaeque laborans, ut — revocaret.

Alcuinus res gestas Amandi carmine[1] *celebrans ipsa Vita usus videtur esse. Enarravit enim eum viventem plurima miracula gessisse, divitiisque saeculi contemptis*[2], *fidem christianam in populos longe lateque per orbem sparsisse, denique post saeva bella se in monasterium Elnonense recepisse. Alii eiusdem poetae versus ad eundem Amandum pertinentes adeo depravati sunt, ut sensum obscurum intellegere nequiverit editor*[3]*:*

Venerat infelix rurensis turba timore,
Quam premit opifices illis inamatus Amandus.
Quid faciunt miseri? Rumpantur dorsa flagellis,
Sit rea ruricolis tantum substantia salva.

Quid? Quisnam rusticorum Gandavensium non reminiscatur et iniuriarum verberumque, quibus Amandum frequenter persecuti sunt biographo teste (c. 13*)? Nonne ille idolorum cultum exstirpare conatus eis inamatus erat, nonne eos premebat* ob fices, *i. e. faeces, quod pro* opifices *scribam? Faeces enim sensu morali de vitiis et peccatis interpretatus est A. Forcellini. Alcuinus dorsa ipsorum propter insolentiam flagellis rumpi voluit, dummodo substantia eorum rea poenas evaderet. Versus igitur illi, qui neglecta V. Amandi obscuri remanent, eadem adhibita optime quadrant atque luculenter demonstrant eam ipsam Alcuino praesto fuisse. Mirabilem illam baptismi Sigiberti regis enarrationem cum alii expilaverunt, tum monachus ille monasterii S. Dionysii Parisiaci, qui saec. IX. in. Gesta Dagoberti (c.* 24*) composuit*[4].

Vita Amandi talis, qualis ab auctore externo stilo rudi fortasse Noviomagi composita erat, a monachis Elnonensibus aevo politiore probari vix poterat, cumque Alcuinus exemplum sancti viri versibus celebrandi dedisset, inter ipsos poeta regnante Karolo Calvo extitit, qui patroni res gestas venustiore cultu camenis redderet. Milo monachus Elnonensis a. 871.[5] *vel potius* 872.[6] *defunctus, qui inter celebres ecclesiae illius magistros*

1) *Ed. E. Dümmler, Poetae I, p.* 308. 2) *Cf. V. Amandi c.* 3. 3) *E. Dümmler, Poetae I, p.* 334. 4) *Cf. SS. rer. Merov. II, p.* 409. 5) *Ann. Elnon. mai. a.* 871 *(SS. V, p.* 12*). De eius vita disseruerunt E. Dümmler, 'N. Arch.' IV, p.* 521 *sqq.; L. Traube, Poetae III, p.* 557 *sqq.* 6) *Necrologium Elnonense saec. X, 'Arch.' VIII, p.* 439.

numerabatur et philosophi titulum in epitaphio[1] *meritus est, Amandum et versibus et oratione pedestri depinxit:*

sanctum pulchre depinxit Amandum,
Floribus exornans, metro prosaque venustans
Tanti pontificis palmam, caput atque coronam,

atque primo de carmine ipsius disserendum est, quod accurate editum curis L. Traube b. m. debemus. Opus iuvenis quorundam monachorum monitis compulsus suscepit:

I, 431. Aptum opus, ut iuvenis iuvenem laudare mererer,

atque priorem editionem levita, scilicet diaconus ordinatus, Haimino magistro suo, aedituo ecclesiae S. Vedasti Atrebatensis, quasi 'praeexercitamen ingenioli sui' dicavit, alteram autem Karolo Calvo. Simpliciorem sermonem adhibuit, ita ut rusticitatis suae venia ei petenda esset, sed difficiliores verborum ambages evitans opus ab omnibus fratribus intellegi voluit. Carmen enim die festo Amandi legendum erat. Vitae vetustioris exemplar quoddam B habuisse videtur, cui c. 14. *Tornaci nomen illatum erat*[2]*, atque totam materiam in quattuor libros dividens, quibus ipso numerante* 1818 *versus continentur, primum ad prius iter Romanum c.* 7, *secundum ad c.* 13, *tertium ad c.* 19. *perduxit finemque in quarto absolvit. Ea quae unoquoque libro continentur breviariis praepositis comprehendit. Carmen ut approbaretur Hincmaro archiepiscopo (a.* 845 — 882*), Teuderico et Emmoni* († 859) *episcopis et Cameracensi et Noviomagensi, Adalardo abbati Elnonensi traditum est, quorum laudes denique a Vulfaio in calce operis confirmabantur*[3]. *Unde concluserunt carmen inter a.* 845. *et* 859[4], *immo ante lumina a.* 855. *divinitus accensa*[5] *compositum esse. E quibus terminis ulterior fortasse paulo promovendus est, si propria auctoris additamenta respexeris. In libro II,* 351 *sqq., beati Bavonis, discipuli Amandi, meminit, cui castrum Gandavum commendatum esse scripsit, atque miraculum enarravit idem, quod V. Bavonis c.* 7. *exhibet*[6], *qua poeta usus videtur esse. Tornaci urbis ruinas III,* 37 *sqq. deflebat, quae procul dubio ad Nortmannorum incursiones referendae sunt, sed quo anno clades illa contigerit nescimus*[4]. *Altera autem clades, cuius meminit, Amandum in Sclaviniam tellurem profectum celebrans, scilicet praesens, quam in illa regione Franci passi essent (III,* 197 *sqq.):*

De qua pro donis veniebant vulnera Francis;
Rex quibus armorum valido munimine septus
Terga dabat fugiens, Franco comitante feroce:
Tu socio sine per markas clusasque ruebas,

vestigia sua annalibus impressisse videtur. Sane Ludowicus rex Germanorum a Sclavis a. 846. *victus erat*[7], *et postquam filius eius de eisdem hostibus a.* 848. *triumphum egit, exercitus Francorum rege aegrotante iterum a.* 849. *ab eis turpiter profligatus est*[8]. *Carmen igitur medio saec. IX. compositum esse necesse est. Philosophus ut erat Milo inprimis doctrina Sigiberti infantis hebraice loquentis tentus est et scholam religiose quaesivit, in qua 'loquelas ignaras' ille didicisse potuisset (III,* 330*):*

Scotica non teneros umquam ulla lacessiit artus
Nec graciles digiti parvam tenuere tabellam.

Metas auctoris vetustioris longe transgressus inventionem Amandi enarravit (IV, 441 *sqq.), quam a.* 809, *scilicet* 150 *annis post mortem eius, factam esse voluit, neque guttas sanguineas silentio praeteriit, quas corpus dente orbatum tunc fudisse credebatur, testantibus*

1) *Ed. L. Traube, Poetae III, p.* 679. 2) *Cf. Milonis Carmen III,* 38. 3) *Poetae III, p.* 609. 4) *E. Dümmler l. l. p.* 523. 5) *L. Traube l. l. p.* 558. 6) *SS. rer. Merov. IV, p.* 540. 7) *Ann. Bertin. a.* 846; *cf. E. Dümmler, 'Gesch. d. ostfränk. Reichs' I, p.* 298[2]. 8) *Ann. Bertin. a.* 849; *cf. E. Dümmler l. l. I, p.* 346[2].

senibus aetate verendis. Denique propriae salutis non immemor patrocinium sancti viri poeta ambiit, ut extremi iudicii horrorem per ipsum effugeret (IV, 478 sqq.):

Oro, tui tunc, sancte pater, miserere poetae
Dextris atque tuum turmis coniunge Milonem:
Extremum sat erit vel commeruisse locellum.

Curriculum vitae Amandi Milo poeta ita enarravit, sicut vetustior biographus illud depinxerat, neque quas idem praetermiserat res gestas patroni supplevit neque defuncti miracula praeter unum addidit, cuius memini. Post annum vero 855. damnum oratione pedestri resarsit, presbyter in eodem collegio Elnonensi[1] iam ordinatus. 'Suppletionem' enim libello Vitae Amandi primigeniae adiunxit, rationem temporum subduxit, sermones addidit legendos diebus festis patroni, quorum numerus propter translationes corporis interim auctus erat, miracula denique memoriae tradidit aliquot satis mirabilia. Totam materiam supplementi in octo capita distribuit, quorum tituli laterculo vitae vetustioris adiuncti sunt. Sane a monasteriis conditis origo totius operis repetenda erat (c. 1), qua in re vetustior biographus spem omnem fefellisse videbatur, atque Milo complura ad sanctum Amandum rettulit, de quorum origine chartas hodie non habemus, scilicet Blandinium in castro Gandavo situm neque vero monasterium S. Bavonis, licet hunc ipsum in carmine pluribus celebraverit, Martianas (hodie Marchiennes, dép. Nord), Lutosam et Rotnace (Leuze et Renaix), utrumque Petro et Paulo sacrum et in pago Brabatensi situm. Tunc demum ad Barisiacum cellulam Childerico rege constructam et ad celeberrimum coenobium Elnonense transiit, ubi ipsum patronum cum suis usque ad obitum religioni deservisse voluit, sed a Dagoberto rege hunc locum Amando iam traditum esse auctor ipse infra c. 6. enarravit.

Mox de necessitudine, qua cum Martino papa Amandus coniunctus erat, et de Monothelitarum haeresi concilioque Romano rettulit, per 'Gesta pontificalia', scilicet Librum pontificalem, instructus. Habuit etiam exemplar voluminis synodalis 'quinque incisionibus librorum divisum', quod ad Amandum idem papa miserat, huiusque epistula ad illum in calce eiusdem legebatur talis, qualis in codice Laudunensi hodieque extat. Hanc epistulam Milo ad verbum transcripsit atque exemplar sermoni eius subiunctum c. 2. iam occupat.

Cum vetustior biographus temporum rationem nullam habuisset, Milo philosophus mortem Amandi anno p. Chr. n. 661. attribuit (c. 3), quo diem 6. Februarii in primam et lunam et feriam incidisse credidit, dominicum male statuens loco sabbatorum, cumque patronum nonagenarium obiisse voluerit, ipsum natum esse conclusit (c. 4) a. 571. p. Chr. n., die Non. Mai. in pago Herbatilico, scilicet in regione Pictavensi. Quamvis multipliciter annum emortualem distinxerit, tota notitiarum temporalium serie cursus paschalis Bedani addita, tamen vehementer erravit atque sibi ipse contradixit, nam per chartarum instrumentum, scilicet testamentum Amandi, quod in archivo monasterii reppererat[2], quodque adhuc habemus, cognovit Amandum ad Theuderici tempora pervenisse, quem anno demum 673. regni initium cepisse constat. Calculum autem suum duplici modo duxit et ex pontificibus romanae sedis et ex imperatoribus rei publicae atque illos ex 'libro de pontificibus apostolicae sedis', scilicet ex Libro pontificali, hos vero ex 'Bedae venerabilis presbyteri chronicis' enumerans, unam Gregorii I. mortem apud hunc non solum secundo Focae anno sed etiam indictione VIII. distinctam repperit, ex qua ad a. 605. p. Chr. n. pervenit, quem idem Beda in Hist. eccl. V, 24, pro a. 604. scripsit. Ex hoc cardine falso et anteriores et posteriores annos ordinavit, haud paucos novos errores committens. Paparum

1) *Suppletio Milonis* c. 1, *praescr.:* a Milone monacho et sacerdote coenobii ipsius; c. 7: De quorum collegio etiam ego, qui ista nunc suppleo, quamvis degener eius inenarrabili pietate existo. 2) *Suppletio Milonis* c. 6.

enim seriem ab octavo anno Iohannis et a. 571. *p. Chr. n. incipiens, ad III. annum Vitaliani et* 661. *p. Chr. n. nonaginta Amandi annos ita computasse videtur, ut menses, immo dies annos plenos superantes plerumque per annum expresserit:*

Iohannes III. a. 8—13	=	571—576 *p. Chr. n.*
Benedictus I. a. 4	=	577—580.
Pelagius II. a. 11	=	581—591.
Gregorius I. a. 14	=	592—605.
Sabinianus a. 2	=	606—607.
Bonifatius III. a. 1	=	608.
Bonifatius IIII. a. 7	=	609—615.
Deusdedit a. 4	=	616—619.
Bonifatius V. a. 6	=	620—625.
Honorius I. a. 13	=	626—638.
Severinus a. 1	=	639.
Iohannes IIII. a. 2	=	640—641.
Theodorus a. 7	=	642—648.
Martinus I. a. 7	=	649—655.
Eugenius I. a. 3	=	656—658.
Vitalianus a. 3	=	659—661.

Usque ad initium ordinationis Gregorii I. Amandus XXII. aetatis annum ad hunc calculum egerat atque XXXV annos eo anno perfecerat, cui obitum eiusdem papae Milo adscripsit. Imperatorum seriem a 7. *anno Iustini ad* 23. *annum Constantini hoc modo idem auctor disposuit, Heracleonam silentio praetermittens:*

Iustinus II. a. 7—11	=	571—575. *p. Chr. n.*
Tiberius II. a. 7.	=	576—582.
Mauricius a. 21	=	583—603.
Focas a. 8	=	604—611.
Heraclius a. 26	=	612—637.
Constantinus III. a. 1	=	638.
Constantinus (potius Constans II) a. 23	=	639—661.

Re vera anni paparum cum annis p. Chr. n. 567/8—659/60, *imperatorum autem cum annis* 571—663. *p. Chr. n. conveniunt. Pauci chronographi artificium suum tam palam oculis proposuerunt quam Milo, ita ut tota doctrinae ipsius futilitas lectori accuratius examinanti mox pateat.*

Atque in regibus Francorum calculus eius omnino defecit. 'Historias regum, qui eo tempore ius regium tenuerunt', citans (c. 4*), Librum h. Francorum et Fredegarii continuationes adhibuisse videtur, sed sola ibi nomina regum repperit neque vero, quo tempore vixerint, unde ipse 'historiarum semiplenam indaginem' vituperavit. Annus igitur, cui obitum Amandi attribuit,* 661. *p. Chr. n. eorum serie nullo modo confirmari poterat atque graviore argumento opus erat. Iam philosophus noster contendit, ipsum annum 'priores' suos 'non solum in libris, sed etiam lapidibus, ne oblitterari posset, scriptum reliquisse'. In summo igitur discrimine ad impudens mendacium confugit, cum probabile argumentum investigare nequiret.*

Etiam in sermone qui sequitur die depositionis Amandi VIII. Idus Februarii legendo (c. 5*) de vita patroni nonnulla enarravit, quae apud auctorem suum non repperat, scilicet vasa pretiosa magni ponderis ac decoris, quibus epulae potentibus inferrentur, ab Amando omnino repudiata neque pocula gemmata aurataque ac perlucida adhibita esse, deinde eundem pedibus plurimam orbis partem praedicando circumisse, pro-*

vecta vero aetate vili asello insedisse neque mulorum equorumque copia usum esse ornamentis discoloribus compta, tum ostiorum ipsius valvas peregrinis et viatoribus semper patuisse. Haec aliaque inventa ad modestiam patroni altius efferendam addidit, quam fortasse cum consuetudine praelatorum sui aevi comparari voluit. Dignitati quoque ecclesiasticae patroni consuluit, nam distinctius asseruit a Petro praedicationis ministerium, apostolici scilicet officii functionem, ei traditum eumque 'ad apostolatum Gallicae regionis' promotum esse.

Alter sermo (c. 6) altero Amandi festo legendus erat, quod die VII. Kal. Nov. agebatur, cumque 'plurimi in hac plebe' rationem illius ignorarent, ipsis notitiam 'tam gratae' sollemnitatis aperire voluit atque fortius rem gessit, nam triplicem memoriam eidem diei adnexuit et translationis corporis et dedicationis basilicae et ordinationis episcopatus. Ea vero quae rettulit 'a patribus fideliter referentibus' audisse voluit, quorum fidem Christo commisit, cui mendacium displicere non ignoravit, neque beati viri merita mendaciis egere affirmavit. Attamen iis egebant, nam scripta nec habuit nec attulit, atque tam stulte mentitus est, ut vel praecedentes critici ei fidem negaverint. Quod auctor miserandus Amandum a. 661. defunctum sedecim annis post e basilica Petri, ubi primo sepultus esset, propter sexum muliebrem, qui a monachorum habitaculis excluderetur, et propter frequentiam virorum in novam basilicam eandem, qua tunc requievit, translatum esse atque translationi et dedicationi basilicae Eligium episcopum Noviomagensem interfuisse credi voluit, ipsi quod citavit Amandi testamento iam Mummolenus episcopus anno 674/5. subscripserat, successor Eligii multo ante defuncti. Eodemque veritatis amore corpus asseruit incorruptum tale quale sepultum esset repertum esse, et ne cui illud miraculum propter magnitudinem incredibile videretur, ad testes oculatos alterius translationis et sermonem insequentem (c. 7) provocavit. Vim quoque describens, quam miraculum in eos exercuisset, qui ei interfuissent, eo magis opinionem nostram fallere conatur.

Sermo tertius (c. 7) ad elevationem corporis Amandi spectat, quam Hlotharius custos die 20. Septembris propter inundationem Scarpis fluvii fecerat, atque Milo asseruit, operculo remoto corpus iterum inviolatum, non putrefactum apparuisse, cui ungues ungulaeque et barba post mortem recrevissent, immo stillas sanguinis fluxisse, duobus dentibus eductis. Hanc translationem a. 809. p. Chr. n. attribuit et 150 (rectius 149) annos ex anno quem statuit obitus Amandi tunc transiisse affirmavit. Primus Mabillonius[1] hanc Scarpis fluvii inundationem eamque quam Alcuinus descripserat[2] unam eandemque esse coniecit, Hlotharii custodis industriam in utraque deprehendens, qui anno demum 828. diem supremum obiit, optime vero perspexit, nomina neque Arnonis anno 785. episcopi Salisburgensis creati neque Alcuini poetae anno 804. iam defuncti cum hac coniectura concilianda esse. Unde ipsum emortualem Alcuini annum promovit[3], eum a. 809. adhuc inter vivos fuisse statuens, aut carmen eidem abiudicavit, anonymo cuidam poetae attribuens[4], cumque parum credibile esset, Arnonem episcopum Salisburgensem ordinatum hanc corporis Amandi elevationem suscepisse, licet alter abbas Elnonensis constitutus esset, illum 'eius loci providentiam quandam' retinuisse statuit[5], ad novam coniecturam confugiens. Hanc rationem etiam E. Dümmler[6] arripuisse videtur neque vero apparet, quomodo poeta defunctus carmen componere potuisset, atque etiam Abel[7] Arnonis operam et elevationem a. 809. factam in unum confudit. Attamen Ludo-

1) Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti, Saec. II, p. 730, n. 2) Poetae I, p. 306; cf. supra p. 399. 3) Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti, Venetiis 1735, Saec. IV, 1, p. 59 sqq. 4) Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti tom. II (1704), p. 386 sqq. 5) Similiter auctores Galliae christ. III, col. 256. 6) Poetae I, p. 306. 7) Abel, 'Jahrb. d. fränk. Reichs unter Karl d. Gr.' I, p. 513[2].

wicus Bethmann[1] *inter utramque rem iam multo ante haud inepte distinxerat, optime monens Alcuinum nullius elevationis corporis, Milonem autem nullius renovationis cryptae meminisse. Vetustior igitur quaedam Scarpis inundatio statuenda est, ad quam Alcuini carmen pertinet, eamque sedente Arnone abbate inter a.* 782. *et* 785. *contigisse putem.*

Postea iterum inundationem fuisse aquarum talem, qualis antea numquam in ea regione visa esset, ex Annalibus S. Amandi intellegitur[2], *et in eisdem dies quo ea altissima fuerat accurate adnotatus est, scilicet* 28. *Decembris* 808, *cum annus a nativitate Domini tunc inciperet. Iam pergunt:* Et in hoc anno *(scilicet* 809*)* fuit elevatum sepulchrum s. Amandi episcopi XII. Kal. Octobris et restitutum in locum suum X. Kal. Nov. *Inter inundationem illam et elevationem menses plurimi intercurrerant neque altera res alteram tam propere secuta esse videtur, quam Milo credi vult. Is certe hunc Annalium locum et prae oculis habuit et exscripsit. Ipse vero has res et inprimis miracula insulsa, quorum memini, a patribus audisse voluit, qui eis interfuissent et adhuc numerosi superessent. De sanitatibus in basilica eius, scilicet Amandi, qua requiescebat, commemorare supersedit, cum 'in libello vitae illius' (c.* 26*) relata sufficere crederet.*

Utrumque diem et elevationis et restitutionis corporis monachi celebrem esse iusserunt, unde uterque Sacramentario S. Amandi, quod nunc in bibliotheca Stockholmiensi asservatur, illatus est[3]. *Neque vero digno devotionis studio vulgus diem* 20. *Septembris anno* 855. *celebraverat, unde novum prodigium opus erat, quod Milo in extremo capite* (8) *enarravit. Cum die praecedente vespertinum officium non ita pleno apparatu luminis neque etiam festivo conventu populi celebraretur, nocte ineunte cerei extincti ex sese exarsisse dicuntur atque mane Milo ipse ignem coram intuitus est, unde versiculos dixit, quos opere exeunte posteris tradidit. Iam geminum festum et elevationem corporis et dationem ignis eo die summo honore celebraverunt.*

Milo inprimis cultui patroni consulens sermones suos ambagibus et haud exigua verborum pompa extendit. Sicut in carmine quod de Amando scripsit (II, 12*) 'Maronis verba' citavit, ita in Suppletione 'Mantuani vatis' Aeneida afferre poterat (c.* 7*). De ratione temporum omnino erravit erroresque suos falsis et testibus et lapidibus confirmare ausus est atque, ut Amandum gloria afficeret, veritatem frequenter mendaciis obtexit. Attamen archivum monasterii perscrutatus, etiam utilia supplere poterat, sicuti epistulam Martini papae, atque meminisse oportet testamentum quod citavit Amandi ad nos non pervenisse nisi operi ipsius annexum.*

Et his de causis et propter scriptoris haud infimi auctoritatem Milonis Suppletio nunc demum integra edenda erat. Etiam Vitae vetustioris textus talis, qualis Suppletioni Milonis in codicibus praemissus est, vestigia politioris et inferioris aevi exhibet, eaque forma (B) adhuc sola edita erat. Interim in codices incultiore sermone conscriptos incidi, bibliothecas francogallicas perscrutatus, atque ad hos nunc primum textum primigenium (A) proponere iuvat. Ceterum inter codices bibliothecae ecclesiae S. Petri Coloniensis[4] *a.* 833: Vita sancti Goaris et sancti Amandi et passio sancti Mauricii vol. I *(n.* 83*) extabat, quem librorum omnium antiquissimum periisse dolemus.*

A 1*a) Codex Aurelianensis n.* 331 (280), *saec. XI. in., olim 'monasterii S. Benedicti Floriacensis', quam originem m. s. XVIII. in superiore margine p.* 1. *adnotavit, p.* 251—260, *textum praetermisso laterculo capitum exhibet.*

1) *SS. XI, p.* 410, *n.* 1. 2) *Ann. S. Amandi a.* 809 *(SS. I,* 14*).* 3) *L. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens Sacramentaires',* 1886, *p.* 109. 4) *A. Decker, 'Die Hildebold'sche Manuskriptensammlung des Kölner Domes' ('Festschrift der* 43. *Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner dargeboten von den höheren Lehranstalten Kölns', Bonnae* 1895, *p.* 227*); de aetate catalogi cf. P. Lehmann, 'Zentralblatt f. Bibliothekswesen' XXV,* 1908, *p.* 153 *sqq.*

A 1*b) Codex* ***Carnotenus*** *n.* 27 (68), *saec. XII. in., olim 'monasterii S. Petri Carnotensis ordinis S. Benedicti, Congregationis S. Mauri', fol.* 110—115, *prologo caret.*

Codices A 1c *arte inter se cohaerent:*

c. 17. dedigneris] *A* 1*a. b.* 2*;* deneges *A* 1c$^{1.2.3}$*;*

atque ad classem A 1 *pertinent:*

c. 5. in superiori moenia] *A* 1*b;* in superiore moenia *pr. m. A* 1c^{1}*;* in sup. meniis *A* 1c^{3}*;* in superioribus moenibus *A* 1*a,*

sed multis classis B lectionibus inquinati:

c. 5. Sulpicio postea vero episcopum] Sulpicius, qui postea episcopus claruit *A* 1c$^{1.2.3}$ *cum B* 2. 3,

neque vero singuli eodem modo semper interpolati sunt:

c. 3. addensque] *A* 1*a. b.* 2*;* addens quod *A* 1c$^{2.3}$*;* obtestans *A* 1c^{1} *cum B;*

atque additamenta codicum B in c. 14. *A* 1c^{1} *non admisit, admiserunt vero A* 1c$^{2.3}$.

A 1c^{1}*) Codex bibliothecae* ***Vaticanae*** *inter Ottobonianos n.* 120, *saec. XI, olim Petavii (X,* 33*), deinde 'bibliothecae serenissimae reginae n.* 108*', fol.* 201'—205', *et prologo et laterculo capitum caret. Praescripta sunt:* Incipit vita sancti Amandi episcopi et confessoris, quae est VIII. Idus Febr.

Inspexit W. Levison sodalis.

A 1c^{2}*) Codex* ***Parisiacus*** *n.* 12605, *antea Suppl. lat. n.* 497 [1], *saec. XII. in., olim monasterii Beccensis, deinde Sangermanensis (n.* 730, *postea n.* 497*), fol.* 1—4', *habet prologum (praescr.:* Incipit prologus in vitam s. Amandi*), in quo lectio*

campo] *om. A* 1*a;* agni *corr.* agno *A* 1c^{2},

notanda est.

Inspexit L. Bethmann b. m.

A 1c^{3}*) Codex* ***Londiniensis*** *Musei Britannici inter Cottonianos Otho D VIII, saec. XII/XIII, incendio a.* 1731. *admodum laesus, fol.* 46—50', *et prologo et laterculo capitum destitutus est. Praescripta sunt:* Incipit vita sancti Amandi episcopi VIII. Idus Febr., *subscripta:* Explicit vita sancti Amandi episcopi.

Inspexit W. Levison.

A 2*) Codex* ***Parisiacus*** *n.* 5359, *saec. XI, olim Fiscamnensis, postea Bigotianus n.* 173, *deinde Regius n.* 3863, *fol.* 101—105, *et prologo et laterculo capitum caret.*

A 2*a) Codex* ***Londiniensis*** *Musei Britannici inter Cottonianos Tiberius D IV, saec. XII. exaratus, qui idem incendium passus atque A* 1c^{3} *neque vero adeo laesus est, vol. I, fol.* 39'—42', *absque prologo et laterculo capitum incipit c.* 1*:* Incipit vita sancti Amandi episcopi et confessoris. *Quomodo textus cum A* 2 *coniunctus sit, ex his exemplis colligi licet:*

c. 6. omnino] *om. A* 2*a cum A* 2*;*

c. 17. negotiis] *om. A* 2*a cum A* 2.

Inspexit W. Levison.

Codices A 3 *nonnullas classis B lectiones exhibent, quae in codice inferioris notae A* 3*g multo magis accreverunt. Et prologum et laterculum capitum soli libri A* 3*b. c continent, hunc etiam A* 3*a.*

A 3*a) Codex* ***Bruxellensis*** *nunc n.* 3236, *antea n.* 14650—59, *saec. X, olim 'liber Cornely Duyn Aemstelredamensis Hagae Comitis Hollandiae' (*1607*), deinde Musei Bollandiani P. Ms.* 16, *fol.* 87—99', *antea* 167—180', *formas barbaras partim optime servavit.*

A 3*b) Codex* ***Bruxellensis*** *nunc n.* 3316, *antea II,* 2568, *saec. X, olim monasterii Stabulensis, postea bibliothecae Thomae Phillipps (n.* 12364, *deinde n.* 12460*), fol.* 23—29', *haudquaquam integer ad nos pervenit. Initio singulae litterae perierunt,*

1) *Cf. 'Arch.' VIII, p.* 290*; Catal. codd. hagiogr. bibl. Paris. ed. Bollandiani III, p.* 134.

margine fol. 23. *abscisa, foliis autem deperditis textus post folium* 28′. *a verbis c.* 17. sanctum perquirerent — *c.* 21. civitatis ipsius *hiat et in folio* 29′. *mutilus desinit* dum vir (*c.* 24).

A 3c) Codex Coloniensis archivi inter Wallrafianos n. 163, *saec. XI/XII, olim 'liber sancti Iacobi in Leodio', adnotante manu saec. XV, postea bibliothecae Wallrafianae VI,* 18, *fol.* 151—156.

A 3d) Codex Londiniensis Musei Britannici inter Cottonianos Nero E I, saec. XI. in., in parte priore, fol. 149′—153, *V. Amandi continet. Capita non distincta sunt.*

A 3e) Codex Cameracensis n. 865 (768), *saec. XI. a compluribus librariis exaratus, olim P. Preudhomme canonici Cameracensis* († 1628), *deinde bibliothecae ecclesiae maioris (n.* 358), *fol.* 129—134, *capitum distinctionem non exhibet, nisi quod m. al.* 8 *lectiones numeravit.*

A 3e) Codex Cameracensis n.* 864 (767 II), *saec. XI, item a compluribus librariis exaratus, fol.* 87—91′, *textum multo deteriorem quam praecedens continet, ex quo fortasse exscriptus est.*

Contulit W. Levison.

A 3f) Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Fell n. 4 *(antea Fell n.* 3 *et n.* 8690), *saec. XI, olim Salisburiensis, inter vitas LX numeris distinctas* 26. *loco V. Amandi fol.* 125′—131. *exhibet, praescr.:* Incipit vita sancti Amandi episcopi et confessoris VIII. Id. Febr.

Inspexit W. Levison.

A 3g) Codex Berolinensis lat. n. 790, *antea Ms. theol. lat. fol.* 267, *saec. XII, olim passionale monasterii Springirsbacensis dioeceseos Trevericae, fol.* 136—140, *praescr.:* Incipit vita sancti Amandi confessoris.

Contulit W. Levison.

A 3h) Codex Trevericus bibliothecae urbanae n. 1151, *Num. loc.* 453 *(antea n.* 962), *saec. XIII, legendarii monasterii S. Maximini Treverici volumen menses Februarium, Martium, Aprilem continens, ex dono D. Hermes a.* 1827. *in possessionem civitatis transiit, fol.* 11′—15′, *praescr.:* Incipit vita sancti Amandi episcopi et confessoris Christi.

Ipse inspexi.

A 3i) Codex Monacensis n. 332, *saec. XII, fol.* 204′—211′, *praescr.:* Sancti Amandi episcopi, *textum gravissime immutatum exhibet, e. gr. c.* 20*:* loca vir sanctus invitaretur et rogaretur, *ib.* gentem Vasconum *pro verbis* g. q. — nuncupatur Wascones, *ib.* Transalpinis montibus *om.*

Ipse inspexi.

A 3k) Codex Dusseldorpensis Bibl. Theol. I A 91, *saec. XVI. in., chartaceus, quarto loco, fol.* 21—25′. *V. Amandi textum licentius immutatum continet, praescr.:* Incipit vita sancti Amandi episcopi.

Inspexit W. Levison.

A 4) Codex Rothomagensis n. 1400 *(U 3), saec. XI, olim monasterii Fiscamnensis, fol.* 55′—56′, Eodem die incipit prologus in vita sancti Amandi episcopi. Scripturus vitam beati Amandi — — gloria et imperium, laus et potestas, *foliis deperditis iam praeter initium prologi et partem Vitae extremam nihil continet*[1].

Librum in itinere positus raptim evolvi.

Codices classis B non eodem modo ubique expoliti, sed diversi gradus distinguendi sunt atque codices nonnulli perantiqui absque Milonis Suppletione emerserunt, qui non-

1) *Cf. A. Poncelet, Analecta Bollandiana XXIII,* 158.

numquam cum A faciunt, reliquis librariis B textum immutantibus. Interim etiam vitae a Milone suppletae codices vetustos unumque saec. IX. adhibere licuit.

B 1) Codex Sangallensis n. 563, saec. IX/X, p. 127—150.

B 2) Codex bibliothecae Vaticanae inter libros Reginae Christinae n. 339, e diversis laciniis compactus, post quaterniones Sangallenses fol. 39—46'. saec. IX/X. exaratam Vitam Amandi una cum prologo et laterculo capitum, sed in calce mutilam continet, desinentem scilicet in verbis c. 14: abluere deberet. Fol. 40'. praescriptio ipsius vitae rubro et viridi colore distincta, fol. 41. vocabulum Amandus ornamentis discoloribus pictum occupant.

B 3) Codex bibliothecae Vaticanae inter libros Reginae Christinae n. 466 (1308 et 1456), saec. X/XI, olim fortasse monasterii S. Theoderici Remensis, fol. 101—103'. antiphonas et responsoria de Amando, fol. 104—120'. V. Amandi continet una cum prologo et laterculo capitum, quam Suppletionis Milonis (fol. 120'—121') subsequuntur c. 3. et c. 1. initium et c. 2. non integrum, foliis deperditis. Praescriptiones ante singula capita iteratae sunt.

B 4) Codex Bruxellensis nunc n. 3287, antea II, 975, saec. X, olim S. Ghisleni, ibique notatus T T, deinde bibliothecae Phillippsianae n. 366, fol. 139—144', et prologo et laterculo capitum caret neque additamenta Milonis continet.

B 5) Codex Bernensis n. 168, saec. XI, olim monasterii S. Symphoriani Mettensis, fol. 142—149', Vitam vetustiorem absque laterculo capitum exhibet.

B 5a) Codex Parisiacus n. 3788, saec. XII, antea Colb. n. 801, Regius n. 3863, fol. 141'—145, item laterculo capitum caret.

B 5b) Codex Venetus bibliothecae Marcianae lat. IX, 28 (Valentinelli XXI, 117; num. loc. 2798), saec. XIII, antea basilicae S. Marci, fol. 85'—91', praetermissis et prologo et laterculo capitum, incipit c. 1: Incipit vita sancti Amandi conf. (et episcopi m. al. add.). Subscriptio deest.

Inspexit W. Levison.

B 5c) Codex Ultraiectensis bibliothecae universitatis n. 390 (Eccl. 23, antea 248 o et 288 m), saec. XV, in monasterio Carthusiensi prope Traiectum sito a pluribus monachis exaratus, fol. 54—57', item a c. 1. incipit, praescr.: Incipit vita sancti Amandi episcopi. Subscriptio deest.

Contulit W. Levison.

Codices B 6 Suppletionis Milonis capita octo aut integra aut selecta exhibent atque in codicibus B 6a. c. d. e etiam laterculus capitum suppletus est, additis titulis Milonianis.

B 6a) Codex Gandavensis[1] bibliothecae universitatis n. 224, saeculo IX. medio in monasterio Blandiniensi exaratus, adnotante m. s. XIII. fol. 75': Liber sancti Petri Gandensis sive Blandiniensis ecclesie, fol. 1—63. totum V. Amandi et primigeniae et a Milone suppletae textum continet accuratissime scriptum litterisque discoloribus pulcherrime ornatum. Textus a librario paulo posteriore ad aliud exemplar correctus est. Subsequuntur fol. 63'—65. Testamentum quod dicitur Amandi, fol. 65'—69'. Cyclus paschalis a. 741—911. comprehendens, sed quos librarius ipse marginibus adscripsit Annales S. Amandi breves[2] in morte Hlotharii I. imperatoris († 855) iam desinunt, cumque huic uni cyclo decemnovali (a. 855—873) feriarum litterae margini adscriptae sint, quarum indolem non perspexi, cumque a. 863. crux ab ipso librario addita sit, qui Hlotharii II. obitum († 869) ignorasse videtur, codicem a. 863. exaratum esse olim conclusi. Brevis de origine monasterii Blandiniensis[3] historia (Beatissimus Amandus episcopus

1) Cf. Anal. Bolland. III, p. 168 sqq. et IV, p. 157 sqq., ubi Milonis c. 1. editum est. 2) Eos accurate edidit Pertz, SS. II, p. 184. 3) Ed. AA. SS. Nov. I, p. 358, n. 7.

tempore quo sceptra regni Francorum — inter Karolum et Ragenfridum), *quae ex prolixiore fonte*[1] *pendet, post tabulam paschalem in loco vacuo relicto fol.* 69′—70. *m. s. XI. suppleta est. Manus s. XII. ex. demum fol.* 71—74′. *Visionem Aldegundis*[2] *addidit, praescr.:* Visio, qua sancta Aldegundis eum ad caelestia transire cognovit et commemoratio sepulturae, tranlationis(!) atque etiam elevationis sed et memoria[a] quorundam discipulorum ipsius, *inc.:* (E)odem tempore beata Aldegundis in timore sancto ab ipsis infantiae, *des.:* nosque eius populus fieri valeamus per infinita saecula saeculorum. Amen. *Huic libello excerpta e Milonis c.* 6. *et* 7. *et nonnulla de famulis Amandi insunt, scilicet de abbatibus Andrea Elnonensi, Ionato Martianensi, Floreberto et Iohanne Blandiniensibus et de aliis sanctis Mauronto, Humberto, Geretrude, Bavone, Landoaldo, Amantio.*

B 6*b) Codex Bruxellensis nunc n.* 3214, *antea n.* 8721—8, *saec. XII, a Bollandianis* (+ *ms.* 85) *de bibliopegis redemptus*[3], *ne laceraretur, multa tunc iam perdidisse videtur, nam textus a verbis c.* 4. *Milonis:* imperatores revolvas *incipit atque tribus foliis excisis etiam c.* 5. *a verbo:* duximus *ad* inferuntur *hiat. Lectiones variantes m. s. XVII. margini adscripsit litteris A et B distinctas, e quibus illae ex B* 6*d depromptae sunt. Fol.* 19′—20. *Testamentum Amandi, fol.* 21—56′. *Milonis carmen*[4] *de S. Amando cum versiculis Vulfai occupat, quae 'hymni in laude beati Amandi' canendi*[5] *(fol.* 56′—57′*) et Miraculum in ecclesia S. Amandi R thomagensi factum (fol.* 59—62*) et a M(arsilia m. s. XVII. in marg. suppl.) abbatissa descriptum*[6] *excipiunt.*

B 6*c) Codex Duacensis*[7] *n.* 857 *(antea n.* 806*), saec. XI, olim S. Rictrudis Marchianensis, fol.* 1—17. *V. Amandi continet atque laterculus capitum etiam Milonis capita VIII. comprehendit, immo ipsam Vitam Amandi poeticam eiusdem auctoris, unde et E. Dümmler*[8] *et L. Traube*[9] *Carmen huic libro inesse male crediderunt. At ne Suppletio quidem Milonis descripta integra est, nam caput* 26. *Vitae primigeniae c.* 3. *et* 1. *Milonis ad verba* feliciter militavit *excipiunt atque haec tria capita m. s. XIII. in litura scripta sunt, qui textus cum B* 3 *quidem convenit (c.* 3. Amandus] plenus *add. B* 3. 6*c), sed valde interpolatus est. Denique capitis* 4 *(fol.* 15*) textus manu vetusta exaratus subsequitur, ultra quod codex non pervenit.*

B 6*d) Codex Valentianensis n.* 607 *(Mangeart n.* 461*), saec. XII. in. in monasterio Elnonensi exaratus, adnotante m. s. XII. fol.* 143′*:* Liber sancti Amandi, auferenti anathema sit, *sed postea alienatus atque a.* 1514. *redemptus*[10], *fol.* 1—50′. *Vitam Amandi primigeniam continet, continuis picturis ab artifice satis rudi illustratam. Laterculus capitum ita auctus est ut in libro praecedente B* 6*c. Suppletio Milonis (fol.* 51 —73*) integra adest, nisi quod in c.* 8. *locus ad poeticam ineuntis noctis descriptionem pertinens post verba* turbae popularis *erasus et in litura primo* nox *scriptum, deinde* propinquabat *additum est, versibus plus quam quattuor vacuis relictis, dum in vocabulo* Completoriisque *vetustus textus redit. Carmen Milonis cum versiculis Vulfai (fol.* 74

a) memoriam, *ras. extr.* m *B* 6*a*.

1) *Ed. SS. XV,* 2, *p.* 622 *sqq., cf. p.* 1317. 2) *Ed. AA. SS. Febr. I, p.* 894 *sq.* 3) *Cf. AA. SS. Febr. I, p.* 842. 4) *Codice usus est L. Traube, Poetae III,* 2, *p.* 559. 5) *Ed. L. Traube l. l. p.* 680 *sqq.* 6) *AA. SS. Febr. I, p.* 902 *sq.* 7) *Cf. 'N. Arch.' II, p.* 268 *sq. et Anal. Boll. XX, p.* 411 *sq.* 8) *'N. Arch.' IV, p.* 524. 9) *Poetae III,* 2, *p.* 559. 10) *Manu s. XVI. fol.* 143′. *haec illata sunt:* Recuperatum fuit hoc volumen per Demonte Elnonensem monachum anno m⁰ quingentesimo quarto decimo, persolutis ex ecclesie peculio in Valenchenis viginti quatuor grossis, quo precio fuerat venumdatum.

—118) *subsequitur*[1]. *Fol.* 118′—123. *Visio Aldegundis occupat. Subsequuntur picturae: fol.* 123. *Amando sedenti Baudemundus chartam tradens stilo delineatus est, et fol.* 123′. *et fol.* 124. *ternas personas sub triplici porticu stantes pictas exhibent, scilicet Amandum aliosque, quibus librarius saec. XV. haec nomina adscripsit:* Andreas, Ionathus, Florebertus, Iohannes, Chrodobaldus. *Denique fol.* 124′—125′. *Testamentum Amandi agmen claudit, quod pictura (fol.* 125′*) subsequitur monachum scribentem repraesentans. Alteram codicis partem a compluribus librariis saec. XII. scriptam Miracula occupant, scilicet Gilliberti*[2] *(fol.* 126—135*), aliud metricum*[3] *(fol.* 135—135′, *inc.:* Stili pandat obsequium*), tertium (fol.* 135′—136′, *praescr.:* Sancti Amandi de Bizo[4], *inc.:* Anno ab incarnatione Domini 1090*), alia in itinere Bragbantino a.* 1107. *facta*[5] *(fol.* 137 —140′*), denique Rothomagense illud auctore M(arsilia) abbatissa*[6] *(fol.* 140′—143′*).*

Picturas Vitam Amandi illustrantes in tabulis 2—18. *exprimendas curavi, capita singula adnotans, ad quae pertinent. Ceterum Baudemundi nomen personae scriptoris in tabula* 2. *eadem manu saec. XVI. aut XVII. additum est, quae in tabulis* 5. *et* 6. *nomina supplevit.*

B 6e*) Codex Valentianensis n.* 606 *(Mangeart n.* 460*), saec. XII. item in monasterio Elnonensi exaratus ibique signatus M.* 202, *sicut liber praecedens, ita et ipse picturis exornatus est, quae aliquanto artificiosius variis coloribus auroque distinctae sunt, atque eadem fere quae ille continet neque vero eodem ordine. Praecedente imagine auctoris vetusti (fol.* 5′*) Vita primigenia (fol.* 6—29*) libro inest. Subsequuntur et caput* 3. *Milonis (fol.* 29′*) et (praescr.:* In octavis depositionis sancti Amandi*) Visio Aldegundis (fol.* 32—38*), cui subscriptio haec addita est:* Explicit vita beati Amandi episcopi et confessoris, *atque etiam laterculo capitum hi duo tituli (*27. *et* 28*) ante Milonianos additi sunt. Vitam Amandi ita auctam et Suppletionis Milonis c.* 1. 2. 4 *(fol.* 38′—53′*) et testamentum Amandi (fol.* 53′—56*) excipiunt, denique in loco vacuo relicto (fol.* 56. 56′*) m. s. XIII. de villa Barisiaco et monasterio ibi condito eadem relata sunt, quae in c.* 41. *libri Philippi de Eleemosyna*[7] *leguntur:*

Anno itaque circiter quinto iam predicti regis Hilderici, dum Lauduni moraretur, venit ad eum beatissimus pater Amandus et, agente Deo, gratiam invenit in oculis eius. Ad dilatandum itaque divini cultus obsequium et propagandum regularis ordinem discipline nobile predium Barisiacum nomine cum omnibus eius pertinentiis regia liberalitate et debita libertate beato viro contradidit, quod benigne cum gratiarum actione suscipiens, pro loci et temporis oportunitate monasterium inibi dispositione congrua collocavit, congregatisque in eo Deum timentibus viris et Christi professis militiam, venerabilem et Deo dignum Andream discipulum suum provida dispensatione praefecit successorem sibi in Elnonensi monasterio mox futurum.

Altera autem operis Milonis pars inde a c. 5. *fol.* 60′—113′. *demum legitur, eaque quae sequuntur ad Scripturam sacram pertinent (fol.* 114—122′*):* Secundum Lucam. In illo tempore dixit Iesus *et q. s. Textus c.* 8. *Milonis in hoc codice talis scriptus est, qualem in B* 6d *versibus erasis vocabulisque interpolatis manus posteriores restituerunt, sed librarium aliis quoque fontibus usum esse infra probavimus.*

Amandi episcopi, iuvenis flavis crinibus ornati, effigies intra litteram maiorem A

1) *Codex V. apud L. Traube, Poetae III,* 2, *p.* 559. 2) *AA. SS. Febr. I, p.* 895 —899; *SS. XV, p.* 849—851. 3) *AA. SS. Febr. I, p.* 899. 4) *Non* Visio cuiusdam monachi, *sicut O. Holder-Egger, SS. XV, p.* 851, *n., statuit. Miraculum edidit G. Henschenius, AA. SS. Febr. I, p.* 899. 5) *AA. SS. Febr. I, p.* 900—901; *SS. XV, p.* 852 *sq.* 6) *AA. SS. l. l. p.* 902 *sq.* 7) *Ib. p.* 869.

picta est, quae totum fol. 10. *occupat. In caelos ascendens persona ipsius per angelum Aldegundi abbatissae Malbodiensi ostenditur fol.* 30'. *atque in superiore picturae parte coenobium Elnonense delineatum est*[1]. *Eiusdem episcopi canis crinibus distincti effigies fol.* 31. *extat, cui directis litteris superscripta sunt:* S. Amandus, *subscripta vero:* Ad superos pariter cum patre carpit iter, *cumque etiam sinistrum latus picturae occupent, eaedem dextrum, versus transversi ad eas spectantes has inscriptiones exhibent:* Haec est cortina preciosa carens ruina *(duo angeli cortinam et arculam ferunt)*, Coccus bis tinctus. Quam bene bis tinctus coccus foris ornat et intus *(femina per aera pendens brachium Amandi capit, scilicet* Dilectio Dei *in laeva,* Dilectio proximi *in dextra parte; cf. Exod.* 28, 6; *Suppletio Milonis c.* 5*)*, Grex albatorum, candore nitens meritorum *(greges hominum devotorum utrimque salutant). Denique Amandus septemque qui testamento subscripserunt testes, cum alii tum Baudemundus, fol.* 58'—60. *magna cum arte depicti sunt neque vero inter hunc (fol.* 58'*) et auctorem Vitae primigeniae, qualis fol.* 5'. *delineatus est, similitudo ulla intercedit. Mummoleni episcopi Noviomagensis imaginem (fol.* 59*) Scotticam tonsuram ferre primus Mabillonius contenderat*[2], *qui specimina trium tabularum dederat parum accurata, ipsumque ego secutus sum*[3]. *Interim Mummoleno adhuc evidentius Aldebertus tonsuram ferre conspicitur ab una aure ad alteram incisam, cuius imaginem (fol.* 59'*) Mabillonius praetermisit*[4], *atque pictorem hac de consuetudine optime instructum esse necesse est. Attamen mihi persuasum nunc est has picturas ad exemplar vetustius non redire, unde facere non possum, quin A. Poncelet*[5] *S. I. amico iam assentiar statuenti eis fidem adhibendam non esse nisi perparvam.*

Picturas ad Amandi testamentum spectantes, scilicet personas ipsius septemque testium, in tabulis 19—22. *exprimendas curavi.*

B 6*f) Codex Parisiacus n.* 2627, *antea Colbert. n.* 1237, *Regius n.* 397$_{2}$6, *a pluribus librariis saec. XI. in monasterio Moissiacensi exaratus, ad quod litterae spectant fol.* 109'. *m. s. XII. illatae*[6], *fol.* 82—109, *V. Amandi absque laterculo capitum una cum Suppletione Milonis ad c.* 5. *continet. Capitibus* 1. *et* 2. *Milonis praescriptiones desunt, singulis versibus vacuis relictis. Scripta sunt V. Amandi c.* 13. squalidi *pro* Scaldi, *Suppl. Milonis c.* 1. Moisiacus *pro* Barisiacus *atque textus nonnumquam gravius interpolatus est. Formae barbarae in hoc libro bene servatae sunt neque vero orthographica omnia consuetudinis Aquitanicae approbanda erant, qualia sunt:* aecclesia, aeffecta, aepiscopus, aepistola; hac, huniversus, chatolicus, abentur, abitatis, exortatoriis.

B 6*g) Codex Bruxellensis nunc n.* 3182, *antea n.* 7487—91, *saec. XIII, olim Musei Bollandianorum, ibique signatus Q Ms.* 4, *fol.* 54—57', *Vitam Amandi mutilam ad verba c.* 24. amisisti cor *exhibet, atque foliis* 58. 59. *excisis, etiam Suppletio Milonis fol.* 60—64. *initio privata est, incipiens a verbis c.* 6: inquiens Domine. *Laterculus capitum desideratur, sed capita singula inscripta sunt. Textus melioris notae est.*

B 6*h) Codex Bruxellensis nunc n.* 3228, *antea n.* 9636—7, *saec. XII, olim monasterii S. Laurentii prope Leodium siti, ibique signatus* $\frac{M\ \ M}{4-3}$, *deinde* $\frac{L\ \ L}{4-2}$, *fol.* 181'—187', *V. Amandi absque laterculo capitum continet, quae singula inscripta sunt, atque fol.* 187'—201. *Suppletio Milonis subsequitur, quae in c.* 7. *saepius hiat totoque capite* 8.

1) *Specimen picturae dedit J. Desilve, De schola Elnonensi S. Amandi a saeculo IX. ad XII. usque, Lovanii* 1890. 2) *Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti I, p.* 529. 3) *SS. rer. Merov. IV, p.* 641. 4) *Quartam tabulam admisit ad Visionem Aldegundis spectantem.* 5) *Anal. Boll. XXII, p.* 109. 6) *Incipiunt:* Karissimis fratribus nostris in Christo apud Moysiacum Deo servientibus frater S. humilis dominus abbas salutis gratiam benedicit. Non facile potest explicari sermone *et q. s*

caret. Textus a librario neglegentissimo frequenter immutatus multisque mendis inquinatus est, quae nonnulla librarius ipse, nonnulla aequalis ipsius sustulit, haud pauca alii postea correxerunt. Plurimae vero adhuc restant lectiones peculiares, quae praeterea per nullum librum confirmantur.

B 6*i) Codex S. Audomari n.* 716, *saec. XIII, legendarii Claromariscensis volumen II, sanctos exhibens a die* 2. *Februarii ad* 28. *Aprilis, fol.* 20'—24'. *V. Amandi absque laterculo capitum, fol.* 24'. *Milonis c.* 3, *fol.* 24'—26. *eiusdem auctoris c.* 7. *ad verba* materies infinita, *deinde c.* 6. *a verbis:* Anno igitur incarnationis dominicae sexcentesimo sexagesimo primo — studuit indefessus, prestante eodem domino nostro Iesu Christo, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen, *fol.* 26—27. *Visionem Aldegundis ad verba:* multipliciter gratiosi, *sicut codex Insulensis, quo Henschenius usus est, denique fol.* 27—28. *Miraculum Rothomagense a Marsilia abbatissa 'Bavoni' abbati missum continet, cuius textus iterum cum Insulensi convenit, prologo in breve coacto et in calce posito. Librario codicem B* 6*d praesto fuisse verisimile est, sed praeter illum aliud quoque exemplar adhibuisse videtur, V. Amandi describens.*

Codicem examinavit W. Levison sodalis.

B 6*i*) Codex S. Audomari n.* 715, *saec. XII, olim monasterii S. Bertini Sithiensis, legendarii magni volumen I, dies* 31. *Decembris ad* 9. *Aprilis comprehendens, fol.* 128—131. *V. Amandi absque prologo et laterculo capitum continet, praescr.:* Incipit vita sancti Amandi episcopi. *Textus accurate cum libro praecedente convenit neque vero Miloniana huic codici insunt.*

Inspexit W. Levison.

B 6*k) Codex Catalaunensis n.* 56 (60), *saec. XI/XII, fol.* 123—137, *primo prologum vitae primigeniae exhibet (praescr.:* Incipit prologus in vita sancti Amandi episcopi*), deinde vero Milonis c.* 4—7, *praescr.:* Incipit vita beati Amandi episcopi, *inc.:* De tempore nativitatis et cursu vitae atque obitu *et q. s.*

Breviarium quoddam rerum gestarum Amandi, incipiens ita: Amandus igitur sanctissimus vir ex Aquitaniae est partibus ortus, *desinens:* credentibus a Domino praestantur beneficia et laudabitur ibi ab omnibus nomen domini nostri Iesu Christi, cui est cum coaeterno Patre et Spiritu sancto virtus, honor et gloria, laus et potestas per infinita secula seculorum. Amen, *in legendario illo pervetusto originis Bavaricae repperi, quod etiam textum Passionis Floriani*[1] *contractum exhibet, atque ex eodem, ubi c.* 36. *facit, postea etiam in alia legendaria transiit. Auctor codicem quendam classis A* 3 *excerpsisse videtur, nam aliquot ipsius lectiones in libris nullis repperi nisi in A* 3*d. g:*

c. 7. e custodibus] ex cust. = *A* 1*a.* 3*d;*
c. 8. vel sacerdotibus] vel a sac. = *A* 3*d. e;*
c. 14. in corpore] ad corpus = *A* 1*a.* 3*g. B* 5*;*
c. 17. respondisset] responderet = *A* 3*g;*
c. 26. cum aeterno] cum coaeterno = *A* 3*d.*

C 1*) Codex Monacensis lat. n.* 14418 *(Rat. S. Em.* 418*), saec. IX, fol.* 67—69', *praescr.:* XXXVI. De vita et virtutibus sancti Amandi, cuius fes. est VII: *(ras.* I*)* K. Novembris, *quae eadem in laterculo capitum praecedente leguntur. Nomen insulae* Ogiae *m. al. correxit* Augiae *et sic in C* 3 *legitur.*

C 2*) Codex Wurziburgensis Mp. th. q.* 15, *saec. X, fol.* 170—172', *breviarium exhibet, ad quod titulus* 36. *tabulae praemissae spectat.*

1) *SS. rer. Merov. III, p.* 65.

C 3) Codex *Monacensis n.* 18955 *(Teg.* 955*), saec. XI, post V. Kiliani fol.* 123—131, *praescr.:* Incipit vita sancti Amandi confessoris, *subscr.:* Explicit vita s. Amandi episcopi et confessoris.

C 4a) Codex Monacensis n. 22242, *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen III, fol.* 86—87, *praescr.:* Vita sancti Amandi confessoris Christi.

C 4b) Codex Monacensis n. 22244, *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen V, fol.* 91'—92', *praescr.:* Vita sancti Amandi episcopi.

C 5) Codex Monacensis n. 9506 *(Ober-Alt.* 6*), saec. XII, fol.* 52—52', *praecedente eadem praescriptione atque in C 4b.*

C 6) Codex Civitatis Foroiuliensis nunc musei archaeologici n. XXII, antea archivi capitularis, saec. XI/XII, fol. 50—51, *praescr.:* Vita sancti Amandi confessoris et episcopi.

Inspexit W. Levison.

C 6) Codex Civitatis Foroiuliensis n. XIX, saec. XV, fol.* 213'—214' *(praesc.:* Incipit historia s. Amandi confessoris*), ex praecedente exscriptus est.*

Inspexit W. Levison.

C 7) Codex Vaticanus inter Palatinos n. 477, *saec. XV, lectionarium quoddam ecclesiae Wormatiensis, fol.* 206—207 *(praescr.:* De sancto Amando episcopo*), eundem textum leviter immutatum (c.* 1*:* Augense insule monasterium peciit*) et in tres lectiones divisum continet.*

Inspexit W. Levison.

C 8) Codex Monacensis n. 23846 *(ZZ.* 846*), saec. XV, fol.* 299'—301 *(praescr.:* Sequitur s. Amandi episcopi et confessoris*), propter interpolationem quandam memoratu dignus est, quae Passione exeunte legitur ad translationem Salisburgensem spectans. Verba enim* praestantur beneficia *ibi excipiunt haec:* Ibi requievit longum tempus, postmodum translatus ad Wormacensem ecclesiam. Ibi requievit eius corpus aliquot(!) tempus. Postmodum ibidem secundarie translatus(!) et deportatus(!) eius sacrum corpus et reliquie ad Salzburgam ad ecclesiam sancti Petri ad monasterium et ibi positum ad chorum in summo altari sancti Petri 'zw sand Peter', *subsequentibus verbis:* et ibidem laudabitur ibi nomen, *ut supra p.* 418, 30. *Hoc translationis illius testimonium, quo nullum vetustius extat, supra p.* 401. *examinavi.*

Inspexit W. Levison.

D) Codex Berolinensis n. 122, *inter Phillippsianos n.* 1875, *antea Collegii Soc. Iesu Parisiaci, deinde Meermani, a pluribus librariis saec. XIII. exaratus, fol.* 84—86'. *retractatam quandam V. Amandi exhibet, inc.:* Vita sancti Amandi episcopi. Editus est puer ex partibus Aquitaniae procul littoris maris oziane(!). *Ex fine intellegitur auctori Milonis c.* 6. *notum fuisse, nam diem et translationis et ordinationis episcopatus VI (pro VII) Kal. Nov. tradidit, ita desinens:* Sed quamvis ad ipsius virtutes pertingere nequaquam valeam, paucis breviter adgredi conabor. Multa enim sunt alia de virtutibus ipsius nobis incognita, Deo autem nota. Igitur vir Domini sanctus venerabilis Amandus, adveniente die obitus ipsius, VIII. Idus Februarii feliciter migravit ad Christum. Cuius ordinatio episcopatus atque translatio corporis est VI. Kl. Novemb. Sepultus in loco Elnone nuncupato monasterio per eundem dominum nostrum Iesum Christum, cui cum eterno Patre una cum Spiritu sancto est virtus et honor et gloria, imperium, laus et potestas per infinita secula seculorum. Amen. Explicit vita sancti Amandi episcopi et confessoris.

Denique ipsum volumen synodale concilii Romani a. 649. *celebrati, ex quo Milo (c.* 2*) epistulam Martini papae ad Amandum deprompserat, ad nos pervenit, ibique epistula in fine posita est, in quo eam ille deprehenderat. Simili exemplari auctor classis C*

collectionis Isidori Mercatoris usus est, qui multa documenta addidit[1]. *Milonis igitur textum ad ipsum fontem emendare mihi licuit atque qui nunc primum adhibitus est codex praestantissimus vel F. Maassen*[2] *latuit.*

E 1) *Codex Laudunensis n.* 199 *(antea* 34*), saec. IX, olim ecclesiae S. Mariae, cui a Didone episcopo* († 893) *dono datus est, his verbis fol.* 1'. *illatis:* Hunc librum dedit domnus Dido episcopus Deo et sanctae Mariae. Si quis abstulerit iram Dei et eiusdem genitricis offensam incurrat, *sola acta concilii Romani et exiens (fol.* 135'—137'*) epistulam quam dixi continet. In extremo folio* (138) *a librario non multo posteriore medicamentum descriptum est hoc:* Potio pigmentaria ad omnes infirmitates. Scamonia dr̄ XII. Euforbio dr̄ XII *et q. s.*

E codicibus Pseudoisidorianis, quorum antiquissimus est Montepessulanus H 3, *saec. XII/XIII, collati sunt a W. Levison*

E 2) *Codex Vaticanus n.* 1340, *saec. XIII/XIV, fol.* 345—346, *et*

E 2*) *Codex Venetus bibliothecae Marcianae, 'Fondo antico' (Zanetti) n.* 169 *(Valentinelli VIII,* 9, *num. loc.* 1616*), saec. XV, olim Bessarionis Cardinalis, fol.* 219—220, *qui ex praecedente pendet.*

In archetypo A enuntiata minus ordinate inter se connexa erant auctorque more aevi corruptioris per participia haud raro coniuncta cum que *orationem persecutus erat, etsi verbum finitum requirebatur aut saltim copula abundabat. In codicibus B vero partes orationis melius constructae et compositae sunt, id quod ex his exemplis intellegitur:*

c. 3. Cumque — conaretur evertere, addensque (*A;* obtestans *B*) — respondisse fertur;

c. 4. Cumque — surrexisset, — abscidens (*A;* abscidit *B*) adeptusque —, transcendebat;

c. 14. Dotto vero revertens domum (*A;* D. igitur d. reversus est *B*), populi constipatus caterva, sanctus (vero *add. B*) vir — cucurrit;

c. 17. petierunt — dicentesque (*A;* que *om. B*);

c. 25. atque cum eo loqui coepit, miratique vehementer fratres (*A;* mirarique v. f. coeperunt *B*).

Item accusativi absoluti in A deprehenduntur aut ablativi absoluti minus recte adhibiti sunt, dum in B scopuli evitantur:

c. 19. parvam repertam insulam (parva reperta insula *A* 3*c. e. g*)] *A;* parvam rep(p)eriens insulam *B;*

c. 25. Igitur praefato monacho fratres misso (praefatum monachum f. missum *A* 3*d*) in navi, — adduxerunt] *A;* I. praefatum monachum fr. mittentes in n., — adduxerunt *B;*

ib. finita — sollemnia] *A;* finitis (finitas *B* 1) — sol(l)em(p)niis *B.*

Participia perfecti passivi minus cohaerentia auctor B addita graviore interpolatione cum reliquo textu connexuit:

c. 14. [Erat namque isdem fur *add. B*] plagis [iam *add. B*] crudeliter adfectus *et q. s.*

Vocabula notione aliena aut parum eleganter adhibita auctoris primigenii substitutis aptioribus sustulit, e. gr. vel *pro* ac:

c. 8. *et* 18. a rege vel (*A;* ac *B*) sacerdotibus;

c. 25. iactantiae vel (*A;* atque *B*) inoboedientiae, [*at c.* 9. episcopos vel presbiteros *soli codd. B* 1. 3 ac *exhibent*],

frequentem usum pronominis isdem *evitavit:*

1) *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni, ed. P. Hinschius, Lipsiae* 1863, *p. LXVII. LXXI.* 2) *F. Maassen, 'Gesch. der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts' I, p.* 305. 792.

c. 14. Tunc (h)isdem vir Domini] *A* (*cf. c.* 23. isdem vir Domini); Tunc igitur sanctus vir D. *B,*

item eandem pluribus verbis significationem:

c. 17. qui tunc (in *add. A* 3*e*) illis diebus] *A;* qui in illis d. *B.*

Elocutionem accusativo c. inf. repugnantem sustulit:

c. 17. nulli dubium est] *A;* plurimis conpertum est *B.*

Studium textus expoliendi in auctore B etiam alibi deprehenditur:

c. 23. profusis in oratione lacrimis] *A (verbis* ad orationum auxilia *praecedentibus);* profusis uberrime l. *B; cf. c.* 4: profusis in o. u. l.

Praeterea autem locos nonnullos eo consilio idem immutavit, ut gloriam patroni sui augeret. Amandum enim ad Sclavos convertendos profectum vidisse maluit (c. 16*), sibi* 'non satis' (minime *A*) *accrescere fructum et se martyrium* 'nondum' (minime A) *adepturum esse, nimium negandi genus aliquo modo leniens; e contrario iniuriam quam Dagobertus illi intulerat acrius vituperavit, tollens iterationem elocutionis parum elegantem:*

c. 17. atque veniam clementissime indulsit] *A* (*supra* ut — veniam largire dignaretur; *cf. c.* 25: indulta venia); f a c i n u s q u e in se perpetratum cl. i. *B.*

Genuinum igitur auctoris rudis eloquendi genus in solis codicibus A asservatum est atque inter hos fide eximia excellunt libri A 1*a. b.* 2*:*

c. 14. tam diutissime] *A* 1*a. b.* 2*;* tam diu *A* 3. *B;*

ib. matutinarum tempore] *A* 1*a. b.* 2*;* matutinali tempore *A* 3. *B;*

c. 20. gentem quendam] *A* 1*a. b et pr. m. A* 2*;* qu. *om. A* 3*a. c. d. e. B;*

c. 25. iam carne praemortua] *A* 1*a. b.* 2 *cum V. Martini auct. Sulpicio Severo c.* 16, 4*;* i. (in *add. A* 3*d)* carne (eius *add. A* 3*d)* sicut mortua *A* 3*a. d. e. g;* i. carne velut mortua *(A* 3*c). B.*

Codices A 1*a. b ex eodem exemplari pendent:*

c. 5. omnique ei humanitatis exhibita] *pr. m. A* 2*;* omnique ei humanitatis cura e. *A* 1*a. b;* omnique ei humanitate e. *rell.;* omnis ei exhibeatur humanitas *Reg. Bened. c.* 53.

At A 1*b quamvis nonnumquam gravius immutatus sit (cf. c.* 17*. ex.), tamen antiquam robiginem aut solus aut cum A* 2 *aliisque haud raro melius servavit altero:*

c. 5. in superiori moenia civitatis] *A* 1*b;* in superioribus moenibus c. *A* 1*a;* in superioribus *(pr. m.)* muro civ. *A* 2*;* in superiori muro c. *A* 3*;* in superiori c. muro *B;*

c. 11. exultarentur] *A* 1*b (pass. pro act.);* ex(s)ultarent *rell.; item c.* 25. egrotaretur] *A* 1*b.* 2. 3*a. d;* (a)egrotaret *rell.;*

c. 14. in corpore rediit] *A* 1*b.* 2. 3*a. c;* ad corpus r. *A* 1*a.* 3*g. B* 5*;* in corpus r. *rell.;*

c. 15. ad virum (viri *corr.* veri *A* 2) Dei cultum o. u. pervenerunt] *A* 1*b.* 2*;* cultum *om. rell. librarii, decepti per formam* virum *pro* verum;

c. 16. martyrium, quem] *A* 1*b;* m. quam *A* 2 *(pr. m.).* 3*a. b. d;* m. quod *rell.;*

c. 17. finitam orationem] *A* 1*b (acc. abs.);* finita oratione *rell.;*

c. 20. finibus occupabat] *A* 1*b et pr. m. A* 2*;* fines o. *rell.,*

atque eodem modo A 1*b frequenter cum pr. m. A* 2 *convenit. Interim A* 2 *etiam lectiones exhibet aut rectas aut falsas cum singulis codicibus A* 3 *consentientes:*

c. 8. divites vero] *A* 2. 3*g cum Gestis Silvestri;* vero *om. rell.;*

c. 12. inproviso] proviso *A* 2 *(pr. m.).* 3*d. e (pr. m.);*

c. 25. iuxta morem isset] i. m. fecisset, *pr. m. superscr.* vel misisset *A* 2*;* i. more misisset *A* 3*d.*

At libri A 3 *locis nonnullis eodem modo retractati sunt quo codices B:*

c. 15. de conlata] *A* 1*b.* 2*;* de conlatis *A* 1*a;* ex con(l)latione *A* 3. *B,*

atque quaeritur, utri pro fonte habendi sint. Si auctor recensionis B exemplari familiae A 3 usus esset, fieri non posset, ut illi libri hos superarent, id quod e. gr. h. l. contigit:

c. 20. Transalpinis montibus] *A* 1*a. b.* 2*;* (Transalp. *om.*) montibus *A* 3*a. c. d.e. f. g;* Transalpinos montes *B* 1. 3. 4 *(B* 2 *deest);* erga (circa *B* 6*e*) Pireneos saltus *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Sane meliores recensionis B libri lectionem Transalpinos *servaverunt, quae in codicibus A 3 omissa est, cum librarius Alpes etiam ad Pyrenaeos montes referri posse ignoraverit, qui in deterioribus libris B pro eis iam substituti sunt. Sin codices B 1. 3. 4 ex exemplari quodam A 3 orti esse nequeunt, vice versa archetypum huius familiae ad codicem quendam B correctum esse necesse est. Hoc autem fonte interpolator A 3 satis caute usus est, nam*

c. 20. Vir — eorum miseratus errori enixaeque (que *om. B*) laborans (elaborans *A* 3*a. c. d. e cum m. al. A* 2*, non A* 3*g cum rell.;* elaborare cepit *B*), ut eos a diaboli revocaret instinctu (servitio *A* 3. *B),*

verba elaborare cepit *ex B non admisit, admisit vero* servitio. *E codicibus A 3 propius inter se coniuncti sunt A 3a. b:*

c. 9. pueros] *om. A* 3*a. b;*

c. 10. magnis] magis *A* 3*a. b,*

item A 3*d. e. e*. f:*

c. 2. deambularet] perambularet *A* 3*d. e. e*. f;*

c. 25. eidemque monacho — transmisit presbiterum] *om. A* 3*d. e. e*.*

Codex A 3g ut supra cum A 2 solus convenit, ita reliquis multo frequentius lectiones B exhibet atque nonnumquam solus cum B 6e et B 6h concordat:

c. 15. Nam ubi fana] Ubi vero f. *A* 3*g cum B* 6*e;*

c. 20. revocaret] liberaret *A* 3*g cum B* 6*h.*

Hic igitur liber denuo cum exemplari quodam B collatus videtur esse.

Inter codices B nonnullos repperi, qui textum paulo puriorem eo continerent, qui a Milone suppletus est, et ad archetypum huius recensionis inprimis Sangallenses duo propius accedere videntur, scilicet B 1 et B 2, e quibus modo hic modo ille interpolationes omisit:

c. 14. Francorum] *B* 1 *cum optimis;* in urbe Tornaco *add. B* 2—6 *cum A* 3*g;*

c. 13. pagum] *B* 2 *cum A;* esse *add. rell. B;*

ib. indidit] *B* 2 *cum A;* cuius loci habitatores *rell. B;*

ib. diaboli] *B* 2 *cum A;* eo circumquaque *add. rell. B;*

ib. inretitum, ita ut incolae loci] *B* 2 *cum A;* inretivit ut i. terrae *rell. B;*

ib. Quis enim] *B* 2 *cum A;* Vix enim quis *rell. B;*

ib. quod(t)que ab incolis loci illius frequenter] *B* 2 *cum A;* et quam frequenter ab i. l. i. *rell. B.*

Lectiones exemplari postea illatae librarios singulos nonnumquam fugisse videntur, ita ut primigenium sequerentur textum. Etiam codex B 3 eorum auctoritatem interdum confirmat, labentibus libris B 4. 5. 6:

c. 3. pueri] *B* 1. 2. (3) *cum rell.;* illius *B* 4. 5. 6*;*

c. 13. Perceptaque a rege] *B* 1. 2. 3 *cum A;* Percepta namque a rege *B* 4. 5. 6.

Sane codices B 1. 2. 3 et B 4. 5. 6 ex diversis exemplaribus pendere ex his quoque locis intellegitur:

c. 17. ut tibi sit filius spiritalis, in manibus accipere ne dedigneris] *recte A* 1*a. b.* 2 (*cf. paulo supra:* ne dedigneris annuere); in filium tibi spirit(u)alem accipere (suscipere *B*) obnixe deposco (o. d. *om. B* 4. 5. 6) *A* 3. *B;*

ib. benedicensque eum] benedixit eum atque *B* 1. 3 *(B* 2 *deest);* et benedicens eum *B* 4. 5. 6*;*

c. 23. viris] iussit *add. B* 4. 5. 6*;*

c. 24. Educente (Deducta *A* 3) autem illa puellae suae manibus, ad arborem c. mulier perrexit] *A;* Deducta autem mulier puellae suae m., ad a. c. perrexit (pervenit *B* 4. 5. 6) *B.*

Etiam libri B 5 *et B* 6 *communia menda exhibent:*

c. 17. habere dies scilicet quam quadraginta] h. quam d. circiter quadr. *B* 5. 6.

Quomodo codices B 6 *in partes distinguantur, ex textu quo aucti sunt Milonis optime cognoscitur. Primum codices B* 6*a. b ex alio exemplari pendent atque B* 6*d. e. f. g. h:*

Milo c. 5. imploramus] *B* 6*a. b;* obsecramus *B* 6*d. e. f. h et lectio var. B* 6*a;*

ib. fluctuum] *B* 6*a. b;* fructuum *B* 6*d. e. h et e corr. B* 6*f,*

atque illud hiatu illo non laborabat, quo hi affecti sunt:

Milo c. 7. hic habitabo, quoniam elegi eam] *B* 6*a. b; om. B* 6*d. e. g. h.*

Laterculus capitum, qui in B 6*a. c. d. e suppletis capitibus Milonianis auctus est, etiam ad carmina de Amando eiusdem auctoris in B* 6*c. d pertinet. Codex B* 6*d accuratissime scriptus sermonem testamenti Amandi barbarum haud raro solus integrum ibi posteris servavit, ubi in B* 6*a lectio primigenia erasa et correcta est. Librum B* 6*e ex eo pendere locus Milonianus c.* 8. *luculente testatur atque lectiones deteriores quae ex B* 6*d adnotatae erant re iterum examinata persaepe ad manum paulo posteriorem referendae erant, quae eas in litura scripserat. Attamen B* 6*e hiatum libri B* 6*d supplet:*

c. 3. cum adhuc in puerili esset aetate] *B* 6*e cum B* 1. (3). 4 *(m. al.); haec om. B* 6*d cum B* 2. 4 *(pr. m.).* 5. 6*a. c. f. g.*

pluraque exemplaria a librario adhibita esse alii quoque loci testantur:

Milo c. 2. considerans] *recte B* 6*e;* considerantes *B* 6*d.*

Inter codices B 6*d et B* 6*f necessitas quaedam intercedit:*

ib. c. 5. pulluitur *B* 6*d. f,*

et in B 6*d. e. f idem vocabulum (*adhuc *Milo c.* 1*) desideratur. Etiam codices B* 6*g. h ex uno eodemque exemplari pendent*:

Milo c. 6. in ea colimus] *B* 6*a. b. d. e; haec om. B* 6*g. h,*

sed uterque quam maxime inter se differt, nam B 6*g accurate exaratus est, cum textum B* 6*h librarius neglegentissimus permultis lectionibus peculiaribus inquinaverit.*

Sermo genuinus epistulae Martini papae (Milo c. 2*) in nullo codice deprehenditur nisi in E* 1 *et in hoc unico episcopus Constantinopolitanus et Pyrrhus et Paulus 'exepiscopus' appellatur neque 'episcopus', ut in reliquis. Menda huius librarii nonnulla in margine codicis correcta sunt et in eo quo usus est exemplari litterae nonnullae haud facile distinguendae erant (e. gr.* vaeraniae *pro* vaesaniae*). Codex E* 2 *politiorem quidem textum exhibet, sed nonnumquam solus cum E* 1 *consentit, dissentientibus codicibus Milonianis, ita ut ex altero actorum synodalium volumine pendere videatur. Inter libros B eminet B* 3, *solus cum E* 1. 2 *consentiens h. l.:*

reconpensatur *B* 3*;* recompensatur *E* 2*;* repensatur] *E* 1*;* con(m)pensatur *B* 6*a. d. e. f. h.*

Vita primigenia inprimis ad codices A 1*a. b.* 2 *recensenda erat, etsi etiam deteriores A* 3*a. b. c. d. e adhibiti sunt. Praeterea recensio retractata B minime neglegi poterat, quae per medium aevum magni aestimabatur et ipsa orthographica nonnulla integra servavit:*

c. 11. ad stipendiam] *meliores codd. B;* stipendium *vel* stipendia *rell.*

Milonis textus cum ad alios codices B 6, *tum ad B* 6*a edendus erat et testamentum Amandi inprimis codicum B* 6*a et B* 6*d ope formae genuinae redditum est. Ex magno codicum numero, qui ad hanc editionem parandam adhibiti sunt, W. Arndt b. m. B* 6*h*

(sed solum Milonis librum), W. Levison A 3b. d. e. B 2. 3. 6a, Sackur b. m. B 6d contulerunt, cum reliquos, scilicet A 1a. b. 2. 3a. c. B 1. 4. 5. 6b. c. e. f. g, ipse contulerim. Milonis c. 5. quaeque in c. 6. et 7. leguntur homiletica Mabillonio duce supprimenda esse primo duxeram. Unde postquam re accuratius perpensa tam eximii auctoris opus quamvis parum historicum, res gestas viri de ecclesia Francorum optime meriti continens, omnibus numeris perfectum edere visum est, has partes primo omissas ipse exscripsi et cum eis quoque codicibus contuli, qui praeterea ab aliis collati erant (B 6a. d. h).

Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae Agrippinae 1570, tom. I, p. 878—884, Vitam Amandi vetustiorem, quam a Milone compositam esse credidit, absque laterculo capitum ad codicem quendam B 6e similem alterumque edidit, textum non adeo retractans, et p. 884—886. Visionem Aldegundis addidit, quae etiam in B 6e legitur.

Godefridus Henschenius, Acta sanctorum, Antverpiae 1658, Februarii tom. I, p. 848—854, vitae primigeniae textum recensionis B 'ex 11 codicibus mss. et Surio' edidit, annumque integrum in S. Amandum impendens, fructum studiorum suorum monachis Elnonensibus dicavit, litteris[1] datis die 2. Aprilis 1658. Laterculum capitum 'ut a posteris appositum' post prologum adnotatis inseruit. Codices enumeravit alios familiae A 3, scilicet Cornelii Duinii (= A 3a), S. Maximini (= A 3h), Rubeaevallis (hodie Vindobonensem bibliothecae privatae imperatoris[2] n. 9363, tom. II, fol. 36—39', scriptum per manus fratris Gielemans sacerdotis c. a. 1482) ignotumque a Rosweydo collatum, qui uterque c. 20. Transalpinis praetermittebant, alios recensionis B, scilicet Blandiniensem (= B 6a), Marchianensem (= B 6c), Elnonensem (= B 6d), duos domus professae Soc. Iesu Antverpiensis, scilicet praeter B 6g codicem Bruxellensem[3] nunc n. 3180, antea n. 7482, saec. XIII, a Bollandianis signatum P Ms. 155, fol. 143—147', duos autem parum distinctos, scilicet Guilelmi Lindani et Ultraiectinum S. Martini passim immutatum. De Milonis c. 1—5. dubitavit, quin ipsi auctori attribuenda essent, et primum, quod in B 6a. d reppererat, et sermonem c. 5, quem ab imitatore Milonis conscriptum esse statuit, omnino praetermisit, c. 3. et 4. vero praefationi p. 638 sq. inseruit, e quibus hoc ad B 6c. d recensuit. Editionem ipsam persequens, p. 889—894. Milonis c. 6—8. integra addidit. Eius historiam translationis hactenus ineditam (c. 6) se adiunxisse praefatus est potissimum ex Ms. Ultraiectino S. Salvatoris, cuius textus parum accurate scriptus erat, et ex duplici Musei Bollandianorum codice (= B 6b. g), atque editioni suae verba: 'Ex 3 codicibus Mss.' praescripsit, sed in adnotatis etiam Blandiniensem (B 6a) et Elnonensem (B 6d) attulit. Capita 7—8. in unum compacta praeterea cum editione Philippi abbatis de Eleemosyna contulit, de qua infra disserui. Ad Visionem Aldegundis p. 894—895. recensendam praeter Surium codices adhibuit B 6a et Insulensem, cui exeunti eadem verba quae libro nostro B 6i deerant.

I. Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Parisiis 1669, Saeculum II, p. 710—719, Vitam I, p. 719—732. Suppletionem Milonis, suppressis et toto sermone c. 5. et homileticis c. 6. et 7, 'ex mss. codd., Surio et Bollando' edidit et habuit quendam librum B 6, ex quo et laterculum capitibus Milonis auxit et textum eiusdem auctoris pleniorem publici iuris fecit decessoribus. Testamentum vero Amandi p. 735. ex opere Philippi abbatis iteravit, codice nullo usus.

1) Eas ex archivo Isidori Desilve fratris sui eruit Iulius Desilve l. l. p. XII. 2) Cf. Anal. Boll. tom. XIV, p. 55. 3) Catalog. Bruxell. ed. Bolland. II, p. 38; J. van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V, 1905, p. 149. Post Vitam Amandi I. codex caput Milonis 3. et initium primi ad verba: legimus ab ipso Dei viro aedificata fuisse (pro verbis cuncta — notum est) exhibet (cf. supra B 6c).

Ex ipso pendet Dom Bouquet, *'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis* 1741, *tom. III, p.* 532—536, *particulas utriusque scripti imprimens et Vitae I. et Milonis.*

I. Ghesquierus et Cornelius Smetius, Acta sanctorum Belgii selecta, Bruxellis 1787, *tom. IV, p.* 244—258. *Vitam I, p.* 258—262. *V. Alani, quam infra examinavi, p.* 266—272. *particulas sermonum Milonis (c.* 6. 7*) ex ipsa Henschenii editione iteraverunt*[1] *nec ita multa aliter exposuerunt atque ille.*

Migne, Patrologia latina, Parisiis 1852, *tom.* 121, *col.* 967—982, *Miloniana ex Mabillonio imprimenda curavit.*

Herigerus sive Notkerus in Gestis pontificum Tungrensium sive Leodicensium I, 32—39, *Amandi res gestas ante Remacli*[2] *perstrinxit, haec praefatus*[3]*:* Post haec sanctus Amandus 22. subrogatur, cuius quia vita plena virtutibus habetur descripta, placuit hic inde decerpta deflorare tantummodo pauca, et ipsa ante episcopatum gestorum eius altius repetere initia. *Postquam c.* 18. *Vitae I. excerpsit, ad finem properavit, ut eo citius insequentem episcopum assequeretur, scilicet Remaclum:* De caetero, *inquit (c.* 36*)*, brevitate studemus, quia aliorum scribendis gestis pontificum nos reservamus. *Cum c.* 37. *verba:* Ea in montibus manebat *scripserit, praetermisso vocabulo* Transalpinis, *exemplar V. Amandi quod habuit ad classem A* 3 *pertinuisse videtur. Nonnulla quae immutaverat aut distinctius expresserat memoratu digna in adnotatis attuli.*

Philippus abbas de Eleemosyna ord. Cisterciensis neque Philippus Harvengius[4] *abbas Bonae-Spei ord. Praemonstratensis, sicut G. Henschenius crediderat, ab Hugone abbate monasterii Elnonensis (a.* 1150—1169*) totaque congregatione admonitus, ut vitam Amandi corrigeret, obscura explanaret, superflua restringeret, hiantia coniungeret, praetermissa suppleret, antiquitatis reverentia vitam primigeniam non immutavit, sed novum librum condidit*[5]*, quem Hugonis mortem deplorans Iohanni successori ipsius monachisque Elnonensibus sine dubio c. a.* 1170. *misit. Epistulas ad utrumque abbatem datas vitae praemisit. Res quas auctor vetustior tradiderat in prolixiorem ornatioremque*[6] *sermonem vertit et non solum ex Milone, sed etiam ex aliis vitis sanctorum, quae pleraeque postea accesserant, supplevit*[7]*, scilicet ex Agili, Faronis, Landoaldi auctore Herigero, Gisleni auctore Rainero, Vincentii Sonegiensis, Aldegundis, Rictrudis, Eusebiae, Mauronti, Geretrudis, Humberti. Nova quae addidit capita ex laterculo praemisso conspici licet:*

11. De consolidata mensa altaris, quae per incuriam fracta erat.
22. De colloquio beati Gisleni et conversione Vincentii.
23. De beata Aldegunde.
24. De beata Rictrude et filio eius Mauronto.
32. Epistola Martini papae ad beatum Amandum.
34. De conversione beatae Ittae.
35. De filia eius sancta Gertrude.

1) *Cf. J. Desilve l. l. p. XII.* 2) *V. supra p.* 97. 3) *SS. VII, p.* 179. 4) *Cf. D. U. Berlière, 'Philippe de Harvengt, abbé de Bonne-Espérance' ('Revue Bénédictine, Maredsous'* 1892, *IX, p.* 252*).* 5) *Guntero priori monasterii S. Amandi* († 1107) *'Gesta sancti Amandi' attribuit Landelinus a Cruce (cod. Valentianensis n.* 480*), auctor praeterea ignotus, atque hoc testimonio usus Vitam Amandi a Guntero compositam, a Philippo retractatam esse statuit Desilve l. l. p.* 138, *sed L. van der Essen, 'Middeleeuwsche Heiligenlitteratur. II. De h. Amandus, apostel van Vlaanderen' ('Geschiedkundige Bladen', Amstelodami* 1906, *p.* 288*) et 'Étude critique et littéraire sur les vitae des saints Mérovingiens de l'ancienne Belgique',* 1907, *p.* 347, *hanc coniecturam iusto iure improbavit.* 6) *Cf. Catalogum abbatum monasterii S. Amandi Elnonensis, SS. XIII, p.* 388. 7) *Cf. L. van der Essen in opere cit. germanico p.* 289, *in francogallico p.* 348.

36. De adventu sancti Amandi ad monasterium beati Gisleni, de miraculo piscis.

41. Quomodo rex Hildericus dedit viro Dei Barisiacum.

43. De tertia peregrinatione ad Urbem.

44. De aedificatione Elnonensis monasterii.

45. Qualiter sanctus Humbertus ab urbe rediens venit Elnonem ad sanctum Amandum.

47. Qualiter Blandinienses monachi elegerunt sanctum Amandum post mortem beati Floreberti.

48. Qualiter Elnonensi monasterio beatus Amandus praefecit sanctum Andream discipulum suum abbatem Barisiaci.

49. De testamento quod fecit ante transitum.

50. Petitio seu adiuratio sancti Amandi de corpore suo.

52. Visio beatae Aldegundis virginis de transitu sancti Amandi.

Philippus igitur in exemplari quod habuit V. Amandi et Martini epistulam (c. 32) et testamentum Amandi (c. 49) et Visionem Aldegundis (c. 52) legerat et ex nonnullis epistulae Martini lectionibus (e. gr. animus noster relevari, exhibeas) *intellegi licet ei codicem B 6e praesto fuisse. Huic c. 41. Philippi eisdem verbis m. s. XIII. illatum est*[1]. *Henschenius, qui Philippi librum p. 857—872. edidit, epistulam Martini et testamentum praeterea cum codicibus B 6a. d contulit. Inter opera Philippi, quae Chamart Duaci 1621. edidit, miraculum Rothomagense a Marsilia abbatissa descriptum p. 741—745 (= Migne 203, col. 1293—1300) Milonis c. 7. 8 sequuntur, deprompta fortasse ex*[2] *codice B 6d. Vita Amandi auctore Philippo una cum epistula ad Hugonem codici S. Audomari n. 788, saec. XIII/XIV, inest*[3].

Cum auctor primigenius pro celeberrimis monasteriis locum fere ignotum Nantum nomine Amando ad coenobium aedificandum affinxisset (c. 23), falsariis posterioribus occasio data erat suis studiis satisfaciendi. Bernardus Guidonis († 1331) *episcopus Lodovensis, qui antea inquisitor Tolosanus fuerat, vitas sanctorum in formam breviorem redegit opusque quod Speculum Sanctorale inscripsit pro conventu fratrum Praedicatorum Tolosano describendum curavit, qui codex Tolosanus (n. 64) adhuc superest. Compilationi suae post V. Vedasti etiam V. Amandi inseruit, sed pro Amando passim Alanus in codice Tolosano substitutus est*[4] *atque e simili codice bibliothecae Andreae du Chesne*[5] *G. Henschenius l. l. p. 854—855. textum iteravit, qui nonnullis praetermissis in Breviario Corisopitensi primum editus erat*[6]. *Henschenius ubique Amandi nomen restituit, idemque cum in aliis Speculi Sanctoralis codicibus tum in Vindobonensi n. 4394 (Hist. eccl. n. LIX), saec. XV, fol. 154 sq., legitur, quo ipse usus sum. Certe Bernardus Guidonis non solum narrationem admodum in breve coegit (inc.* Beatus Amandus in pago Herbatilico*), sed etiam nonnulla addidit, alia transposuit, veluti c. 17. post c. 22, atque pro Nanto (c. 23) monasterium Vaurum (hodie Lavaur, dép. Tarn) substituit, cui Alanus patronus fuisse dicitur. Locum illum sancto viro Childebertum regem neque Childericum concessisse voluit:* Sanctus autem, *inquit*, Amandus impetravit a rege Childeberto locum

1) *V. supra p. 416.* 2) *Lectio enim codicum B 6d. e ibi deprehenditur:* popularis, nox propinquabat. Completoriisque *(Milo c. 8), sed paulo infra textus* candore *(= B 6d) exhibet neque* ardore *(= B 6e).* 3) *Cf. 'Archiv' VIII, 420; 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. des départ.' (4°) III, 1861, p. 358.* 4) *Cf. L. Delisle, 'Notice sur les manuscrits de Bernard Gui' ('Notices et extraits des Manuscrits de la Bibliothèque Nationale', Parisiis 1879, tom. XXVII, 2, p. 284).* 5) *De codice Chesniano (n. 84, fol. 1) cf. R. Poupardin, 'Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny', 1905, p. 98.* 6) *Cf. A. Poncelet, Bibliotheca hagiogr. lat. I, p. 55.*

unum in Gallia, qui dicitur Vauro, ut ibi cenobium edificaret. *Textum ex codice Vindobonensi exscripsi, dum* Sigiberto *pro* Childeberto *apud Henschenium legitur, sed alterum nomen etiam lectio Breviarii Corisopitani* Aldebertum *confirmare videtur. Cum Bernardus Guidonis et pagi Herbatilici meminerit et* per saltus Pyrenaeos *(Vita I, c. 20) scripserit, ei codicem quendam B 6 a Milone auctum praesto fuisse conclusi, collatoque codice Vindobonensi novum argumentum repperi, nam auctor in fine, quem satis mutilum Henschenius edidit, ipsum Amandi annum natalem ad calculum Milonis definiverat ita:* nihil viderent. Et iam se mori putantes, prostrati veniam postulabant, et ut eos vivos abire permitteret exorabant. Tunc sanctus Amandus tam diu oravit, donec reddita serenitate et visu recepto ad propria redierunt. Multa quidem et alia miracula fecit Deus meritis sancti Amandi, que hic scripta non sunt. Sanctus Amandus natus fuit imperii Iustini iunioris anno sexto, dominice vero incarnacionis anno quingentesimo septuagesimo primo paulo plus minusve. Hic sanctus Amandus plenus dierum et operibus bonis migravit ad Dominum VIII° Ydus Februarii.

Amandi Vitam fraudulenter ad origines monasterii Iurensis Nantuae (dép. Ain) relatam, quod loco Nanti (V. Amandi c. 23) interpolator substituit, ex Breviario eiusdem ecclesiae publici iuris fecit S. Guichenon, 'Histoire de Bresse et de Bugey', Lugduni 1650, inter probationes p. 210—212. Textus ita incipiens: Igitur beatus Amandus parvam reperiens insulam, cui vocabulum est Chanelaus *(V. Amandi c. 19), in universum cum primigenio concordat, depromptus sine dubio e codice quodam B* (quae gens circa Pyrenaeos saltus = *B 6e, c. 20). Primi autem c. 23. versus omnino in usum monasterii Nantuae immutati sunt, nam monachus illius ecclesiae 'civitatulam Orindinsem' in finibus Lugdunensium collocavit, ibique regionem Helnonensem sitam esse credi voluit e monte quodam Helnone appellatam, scilicet Nantoacum locum, atque hunc contendit a Childerico rege Amando dono datum esse neque Nantum. Propter accuratam naturae loci descriptionem, in qua Merloz rivum (Merulum) ab Alpibus progredientem et in stagnum quoddam, scilicet lacum Nantuacensem*[1]*, meantem animadvertas, interpolationem huc transcripsi:*

Temporibus igitur Mauritii et Phocae Caesarum rediens a praefatis Vaccensibus et Pyrenaeis montibus sanctus Dei Amandus, lustratis paene finibus Francorum, flagitans secretum reperire locum, in quo solitariam vitam ducere posset liberiusque Deo vacaret, tandem devenit in quandam civitatulam nomine Orindinsem, sitam in finibus Lugdunensium, decentissime turribus eminentibus circumseptam, quae deinceps a Sarracenis et Vandalis et Gottis usque ad solum desolata atque diruta est. Habebat autem haec urbs a septemtrione montem quendam nomine Helnon, ex cuius nomine omnis circa regio Helnonensis vocabatur, in cuius cacumine castrum insigne quadrato lapide et polito constructum habebatur, munitio et defensio urbis, circa cuius ambitum apparet grata planities, faecunda pascuis, aquis irrigua, nemoribus consita, saltu decora, venationi atque piscationi commoda, in quam influunt duo alvei Onix et Lengis; ab aquilonali vero parte mons Dunicus circumcingebat eam, simili modo copioso munimine oppugnatus. Extra cuius gyrum quidam collis prospiciebatur, quem reducto paululum sinu in aequo complanabat natura, per quam fluvius discurrens planitiem vocabulo Merulus, ab Alpibus progrediens, bifido cursu nando meat in quoddam stagnum iuxta positum, praestans incolis piscium non modicum quaestum, quae etiam triiugis montium cacuminibus protegebatur, scilicet Dunico, Ibico, Heenco. Praeterea fons praelucidus ab rupibus profluens saluberrimis vallem irrigat aquis, cuius vocabulum hactenus vicus omnino reti-

1) *Cf. Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti tom. I, p.* 461.

nuit. Quem locum vir sanctus, quasi a Deo sibi caelitus offerretur, amplectens, citato gradu in Franciam rediens, Childericum adiit regem, petens humiliter, quatenus praememoratum municipium ad construendum habitaculum monachorum largiri dignaretur. Nam adeo remotus et secretus erat commeantibus vel itinerantibus, ut nisi venandi gratia nullus ibi diverteret hospes praeter paucos ruricolas inibi degentes, qui ex contignatis lignis iam dudum basilicam in honorem Andreae apostoli inibi aedificaverant. Quod rex libentissime annuit, deditque ei rex Childericus, filius Lodovei et frater Theodorici, postulatum locum Nantoacum, qui et alio vocabatur nomine secundum regionis nuncupationem, videlicet Helnone, in quo vir Dei sagaci studio coepit aedificare coenobium non ambitionis gratia, sed ob animarum salutem.

Subsequuntur verba: Mummolus autem praefatae Orindinsis urbis antistes *et q. s.*

Ad eandem fraudem charta ex eodem chartulario deprompta Gregorii I. ad Childericum pro monasterio Helnone sive Nantuaco (ib. p. 212*)*[1] *aliaque Childerici ad Amandum ex archivis ecclesiae eruta (ib. p.* 213*)*[2] *spectant, quas omnino confictas esse vix commemorare necesse est, sed in tanta documentorum falsorum ubertate, qua regio illa abundat*[3], *unam genuinam admiramur chartam immunitatis monasterio a Pippino rege a.* 757. *concessam*[4].

B. Krusch.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN[b] VITA SANCTI AC[c] BEATISSIMI AMANDI EPISCOPI[d] ET CONFESSORIS[e].

V. Hilarionis, prol. — Scripturus vitam beati Amandi, habitatorem eius[f] invoco Spiritum sanctum[g], ut qui ei virtutes[h] largiri dignatus est, mihi etiam eas sermonem tribuat narrandi, quatenus et caritati vestrae debitum servitutis inpendam officium, et ne his[i] lateat, qui omnimodis est imitandus. (V. Bonifatii prol. V. Martini 1, 6.) Licet enim tanti[k] sim inpar ingenii atque nugacitatis[l] vel desidiae pondus[m] opprimar, ad illum[5] tamen[n] spem erigo, qui dixit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud,* (Ps. 80, 11. Sulp. Sev. ep. 2, 18.) maximeque vestris fretus suffragiis, ut quod meis meritis obtinere[o] non valeo, orantem[p] pro me beatitudinem[6] vestram, opus tam arduum[7] atque difficile, a[q] meque actenus indiscussum[r], superna opitulante[s] gratia, possim adgredere[t]. Prius enim scire[u] vos cupio, me[v] ad omnes virtutes[w], quas per eum Dominus operare[x] dignatus est, adtingere[y] minime posse, et quamvis ad omnia illius pervenire nequeam, tamen, prout Dominus vires infuderit[z], pauca e[a] (V. Martini 1, 7.)

I. Prol. *A* 1*a*. 3*b*. *c*. *B* 1. 2. 3. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Prol. a) *prologum om. A* 1*b*. 2. 3*a*. *d*. *e*. *B* 4; I. *om. A* 3*b*; *praescr.* Prologus sequentis operis *B* 6*e*. b) pr. vitae *A* 1*a*. c) *ita A* 1*a*. *B* 6*d*. *f*; ac beati *B* 2. 3. 6*a*. *c*. *g*; *haec om. A* 3*b*. *c*. *B* 1. 5. d) ep. et *om. B* 5; ep. et c. *om. A* 3*b*. *c*. e) quod est VII. Kl. Febr. *add. A* 1*a*; Incipit praefatio *add. B* 3. f) *superscr. A* 1*a*. g) *om. B* 5. h) l. v. *A* 3*c*. i) *ita A* 1*a*. *B* 6*f*; is *rell.* k) tanti:, *ras.* s *A* 3*b*. *c*. *B* 5. l) nugacitati *A* 1*a*, *corr.* m) *ita A* 1*a*; pondus me opprimat *A* 3*c*; pondere opprimat *A* 3*b*; pondere opprimar *B*. n) *om. B* 1. o) n. v. opt. *B* 5. p) *ita pr. m. A* 3*b*; orante pro me beatitudine vestra (vestram *pr. m. A* 3*c*; vestre *pr. m. corr.* vestra *B* 1) *rell.* q) ante me:, *ras.* que *B* 6*g*. r) indiscusso *A* 3*b*. *c*. s) opital. *B* 5, *corr.* t) aggredere *pr. m. A* 3*b*; *om. A* 3*c*; ad(g)gredi *rell.* u) vos sc. *A* 1*a*. v) *om. A* 1*a*. w) virtut(e *in litura et* s *superscr.*) *A* 3*b*. x) operari *A* 1*a*. 3*b*. *B* 2. 3. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. y) adtingere:::: (*ras.* pos) minime (posse *m. al. add.*) *A* 1*a*. z) infu:derit, *ras.* n (?) *B* 3. a) ad *A* 1*a*.

1) *Cf. Jaffé, Reg. pont. Rom. I*², *n.* 1928. 2) *Pertz, Dipl. I, p.* 183. 3) *Cf. supra p.* 208. 4) *E. Mühlbacher, Dipl. Karolin. I, p.* 13. 5) *Cf. Gregorii Moralia, prol. (MG. Ep. I,* 355*):* ad illum spem protinus erexi. *Quod verba* ad illum — adimplebo illud *cum V. Hugberti conveniunt, hanc ex V. Amandi pendere putem; cf. supra p.* 403. 6) *Titulus honorarius, quo compellantur episcopi. Cangius.* 7) *Cf. V. Bonifatii auct. Willibaldo, prol.:* arduumque — — opus inchoavi.

pluribus cursim succincteque et, ut ita dicam, breviter aggredere[a] conabor. Indignum est enim, ut de tanto viro silere quis audeat[b], dum pius rerum arbiter talem in ecclesiasticae[c] culturae campo[d] cultorem instituit, per quem[e] agrum ipsius intenta operatione[f] fidei rastro colenti[g] ad centeni[h] numeri redditum[i] Christi seges (cf. Matth. 13, 23.) excresceret. Satis enim sunt[k] sollicita circa humanum genus inmensae divinitatis provisura[l] remedia, dum talem ad inluminationem patriae dignatus[m] est dirigere, misericordia[n] consulente, et licet longe lateque semper[o] rumigerulus[p, 1] favores divulgare noluerit, tamen, ut ait ipsa[q] veritas[2], civitas in monte posita latere non potuit. Et, quod mihi[r] pace sanctorum omnium liceat confiteri[3], nulli est secundus (Sulp. Sev. epist. 2, 8.) in meritis eorum, quorum agnovimus virtutes. Igitur, ne prolixa oratio[s] horrorem[t] incutiat generetque, ut adsolet, legenti[u] fastidium, vitam sancti Amandi, (V. Elig. Praef. V. Martini 1, 3. 7.) qualiter a pueritia usque[v] perfectam[w] vixerit aetatem, qualiterve[x] ante[y] episcopatum[z] vel in episcopatum[a] gesserit, aut circa beatum finem qualis extiterit, vel qualiter rigorem mentis atque propositum tenuerit, licet rustico ac plebeio sermone, propter exemplum tamen vel imitationem[b] memoriae, contempta verecundia[c], tradere curabo.

EXPLICIT PRAEFATIO[d].

INCIPIUNT[a] CAPITULA[b] DE[c] VIRTUTIBUS SANCTI AMANDI EPISCOPI[d].

I. Prol. *A* 1*a*. 3*b*. *c*. *B* 1. 2. 3. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. *Capitula*. *A* 1*b*. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2. 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*.

Prol. a) *ita pr. m.* *A* 3*c*; ad(g)redi *rell.* b) audiat *A* 1*a*, *corr.* c) eccleasticae *B* 2. d) *om.* *A* 1*a*. e) quam *corr.* quem *A* 3*b*. f) operationem *B* 1, *corr.* g) colentem *B* 6*e*. h) centenum numerum *A* 1*a*. i) reditum *A* 3*c*. *B* 5. 6*c*. *e*. *f*. *g*. k) soll. sunt *A* 3*c*; Satis e. oportune c. h. g. i. d. provisa sunt r. *B* 6*e*. l) *om.* *B* 6*g*. m) dignata est d. *B* 6*e*; dirigere est dignatus *B* 6*f*; dign. est redigere *A* 3*b*. n) misericordiā *pr. m.* *A* 1*a*; m. c. *om.* *B* 6*e*. o) se per *A* 3*b*. *B* 2. 3. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*; super *B* 6*f*. *g*. p) *ita* *A* 1*a*; rumigerulo *A* 3*b*. *B* 1. 2. 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; rumigeros *A* 3*c*. *B* 5. q) ipse *A* 3*b*. r) *superscr.* *B* 5. s) ratio *B* 2; praefatio *V. Elig.* t) (h. i. *om.*) generet, ut *B* 6*e*. u) legendi *A* 1*a*. v) ad *add.* *A* 3*c*. *B* 1. 5. 6 *f*. w) qualiter *add.* *A* 1*a*. x) ve *postea suppl.* *B* 5. y) in *add., sed eras.* *B* 6*g*. z) episcopitum *A* 3*c*. a) *ita pr. m.* *A* 1*a*. 3*b*; episcopatu *rell.* b) immit. *B* 6*f*. c) verecondia *B* 3. 5. d) prologus *B* 5; E. pr. *om.* *A* 3*b*. *c*.

Capitula. a) *laterculum cap. om.* *A* 1*a*. 2. 3*d*. *e*. *B* 4. 5. 6 *f*. *g*; *capita singula inscripta sunt* *B* 3 *(quam discrepantiam littera* *B* 3² *distinxi a laterculi) et* *B* 6*g*; *lemma om.* *A* 3*b*, *loco vacuo relicto.* b) capituli *A* 3*a*; c. in vita sancti *A* 1*b*. c) de — episcopi *om.* *B* 2. 6*e*. d) *om.* *A* 3*a*. *B* 1. 3. 6*d* (*non* *B* 6*c*). e) *numeros om.* *A* 3*b*. *B* 6*d*. f) conversionis *A* 1*b*. g) Oia *A* 1*b*. *B* 3. 6*g*; Ogio *B* 6*d*. h) atque interfecto *add.* *A* 1*b*. i) *ita* *A* 1*b*; adventu *rell.* k) sanctisimi Martyni *B* 6*c*. l) *ita* *A* 1*b*. *B* 2. 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*; in *add. rell.*; civitatem *B* 6*e*. *g*. m) Austregisilum (*A* 1*b*). *B* 1. 6*a* (*pr. m.*). *d*. *g* *et* *B* 3². n) illius *B* 6*e*.

1) *V. Bonifatii c.* 5: rumigerulis referentibus. 2) *Matth.* 5, 14. 3) *Cf. Sulpicii Sev. Dialog. I,* 24, 2: quod mihi dixisse liceat pace sanctorum.

7. De eo quod, sedente eo[a] in extasi mentis, sanctus eum adloquitur Petrus.

8. De reversione[b] ipsius in Galleis[c] et de adsumpto[d] episcopatu.

9. De pueris emptis et de instructione eorum.

10. De reversione[e] ipsius a Roma et de puero in Centumcellense[f] loco[g] a daemone erepto[h].

11. De tempestate in[i] pelago[k] orta et oratione illius sedatam[l].

12. De eo quod in[m] navi residens[n], sanctus ei[o] adloquitur Petrus.

13. De pago cui vocabulum est Gandao[p] ab errore[q] liberato.

14. De mortuo suscitato[r].

15. De fanis[s] destructis et gentilibus[t] conversis adque baptizatis.

16. De eo quod predicationis gratia ad Sclavos perrexit.

17. De eo quod Dagobertus rex sancto[u] Dei viro petiit, ut filium eius de sacro exciperet[v] fonte atque enutriret[w].

18. De eo quod ecclesiam Treiectensium[x] ad regendum suscepit.

19. De insula[y] reperta et militatione ipsius in ea et[z] de[a] contemptoribus verbi Dei.

20. De eo quod, dum gentem Wasconorum[b] verbum Domini admoneret, ab eis repulsus sit, et de mimilogo a daemone[c] erepto[d].

21. De caeco[e] ex aqua, in qua[f] vir Dei manus abluit, inluminato.

22. De reversione ipsius in finibus[g] Francorum cum monachis et de cenobio aedificato.

23. De comitatu[h] ipsius ad Childericum[i] regem et municipium[k] impetrato[l], et de Mummolo[m], qualiter eum[n] voluit interficere.

24. De muliere caeca in[o] pago Belloacinse[p] inluminata et[q] destructo fano.

25. De[r] monacho propter inoboedientiam dissoluto[s] paralisi et orationem[t] ipsius sanato.

26. De obitu vel[u] sepultura[v] ipsius atque[w] virtutibus reliquis[x, *].

EXPLICIUNT CAPITULA[y, **].

*) *Duo tituli additi sunt in B 6e:*

27. Item titulus de obitu beati Amandi *(scil. Suppletio Milonis c. 3).*

28. De visione qua sancta Aldegundis eum ad caelestia transire cognovit

I. Capitula. *A* 1*b*. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2. 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*.

Capitula. a) illo *A* 1*b*. b) revelatione *B* 6*d* (*non B* 6*e*). c) Gallia *A* 1*b*; Galliis *A* 3*a*. *b*; Gallias *B* 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*. d) sumpto *A* 1*b*; assumpta *A* 3*a*. *b*. e) reversius (ipsius *om.*) *corr.* reversioe *B* 3; revelatione *B* 6*d*. f) Centumcelense *B* 1; Centum cellensi *B* 6*e*. g) *om.* *A* 1*b*; *a* loco *c.* 11. *incip.* *B* 1. h) arepto *B* 3^2. i) *om.* *B* 6*g*. k) pelagus *B* 2. l) *ita* *A* 3*a*. *b*; sedata *rell.* m) *om.* *B* 2. n) residentem *B* 6*e*. *g*. o) eum *A* 1*b*. 3*c*. *B* 6*a*. *c*. *e*. *g*. p) Gando *A* 3*c*; Gandavus *B* 2. 3. 6*a*. *c*. *d*; Gandavum *B* 6*e*. *g*. q) herrore *A* 1*b*. r) resuscitato *B* 6*g*. s) phanis *A* 3*a*. *b*. t) gentibus *A* 1*b* *cum V. Amandi poetica.* u) *om.* *B* 3*b*; sanctum D. (D. *om.* *B* 6*g*) virum *B* 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*; D. *om.* *A* 3*c*. v) *om.* *A* 1*b*. w) nutriret *B* 1. x) Traiectensium *A* 1*b*. 3*c*. *B* 6*g*; Treiectensem *V. Amandi poetica.* y) silva *A* 1*b*. z) *om.* *A* 3*a*. *b*. a) *om.* *B* 6*e*. b) Vascon. *A* 3*c*. *B* 1. 3; Guascon. *B* 6*e*. c) d(a)emonio *A* 3*a*. *b*. *c*. d) arrepto *B* 6*a* *(in litura)*. *c*. *d*. *e*. *g* *cum V. Amandi poetica*; arepto *B* 3. e) in *add., sed expunct.* *B* 1. f) aqua *A* 3*a*. g) fines *B* 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*. h) profectione *B* 6*e*. i) Chyld. *B* 1; Hild. *A* 3*a*. *b*. *c*. k) *ita* *A* 1*b*; (de *add.* *B* 6*e*) municipio *rell.* l) im| *versu exeunte* *B* 6*c*. m) Mummulo *A* 3*a*. *b*. *B* 2. 3. 6*a*. *c*. *d*. *g*; Mumulo *A* 3*c*. *B* 1. n) v. eum *A* 1*b*. *B* 6*d*. o) in p. *om.* *B* 6*e*. p) *ita* *A* 3*a*. *B* 1 *et in textu*; Belvacinse *A* 1*b*. *B* 2. 3. 6*a*. *c*. *d*; Belvacense *A* 3*c*; Belvacensi *B* 6*e*; Belvacensi:, *ras.* s *B* 6*g*. q) de *add.* *A* 1*b*. *B* 6*e*; *m. al. add.* *B* 6*g*; et d. f. *om.* *A* 3*a*. *b*. r) fano *iteravit* *A* 1*b*. s) soluto *B* 6*a*. *c*. *d* (*non B* 6*e*). t) *ita* *A* 3*a*. *b*; oratione *rell.* u) et *A* 1*b*; atque *A* 3*c*. v) sepulchra *B* 3. w) seu *A* 3*c*. x) reliquiis *A* 3*a*, *corr.* y) Expliciunt capituli *m. al. del.* *A* 3*b*; de vita et virtutibus sancti Amandi episcopi *add.* *B* 6*a*. *c*. *d*; *subscriptionem om.* *B* 2. 3. 6*e*.

INCIPIT[a] VITA SANCTI[b] AC BEATISSIMI AMANDI EPISCOPI[c] ET[d] CONFESSORIS[e].

1.[f] Amandus igitur sanctissimus adque religiosissimus[g] Aquitaniae[h] partibus aut[i] procul a maris Oceani litore[k] ex[l] christianis atque inclitis[m] parentibus aeditus puer est. Pater eius Serenus[n, 1] nomine, genetrix vero[o] Amantia[p] voca-

---

et commemoratio sepulturae, translationis atque etiam elevationis, sed et memoria quorundam discipulorum eius *(Visio Aldegundis fol. 32—38. occupat).*

**) *Laterculum capitum tituli Milonis sequuntur in B 6a. c. d. e:*

SEQUUNTUR TITULI SERMONUM DE GESTIS ET LAUDE IPSIUS, QUAE[a] MILO MONACHUS[b] ADDIDIT.

1.[c] Suppletio, quae addita est libello vitae[d] sancti Amandi a Milone monacho et sacerdote coenobii ipsius[e].

2. Exemplar epistolae Martini papae.

3[e]. Titulus de obitu beati Amandi.

4. Argumentum, quo tempore beatus Christi confessor Amandus vel natus vel defunctus sit.

5. Sermo legendus in transitu sive depositione ipsius, quae est VIII.[f] Idus Feb.

6. Qualiter corpus beati Amandi in locum[g], quo nunc requiescit, fuerit translatum VII.[h] Kal. Novemb.

7. Sermo de elevatione corporis ipsius, quae[i] facta est a Lothario[k] custode XII. Kal. Oct.

8. De igne caelesti in memoriam ipsius divina virtute mirabiliter accenso.

FINIUNT TITULI PROSAICI[l].

Praeterea praescriptiones Vitae Amandi poeticae et carminum praecedentium (ed. L. Traube, Poetae III, p. 561. 567) additae sunt:

Sequuntur paginae duae in specie sanctae crucis aeditae (editae *B 6c*) ad Karolum (Carolum *B 6c*) regem.

Vita beati Amandi de prosa oratione in aeroicum carmen metrico stilo transfusa, habens libellos quatuor, edita a Milone monacho coenobii ipsius (Libelli IIII[or] *pro verbis* habens — ipsius *B 6d*) *B 6c. d, in quo haec litteris maioribus exarata reliquo codicis argumento respondent.*

*I. Cap. 1. A 1a. b. 2. 3a. b. c. d. e. B 1. 2. 3. 4. 5. 6a. c. d. e. f. g. Nota ** (ad p. 430). B 6a. c. d. e.*

Cap. 1. a) *ita A 1b. 2. B 6f*; Incipit vita eiusdem *praescr. A 1a*; Incipit excerptio vel succincte adbreviata relatio vite atque virtutum sancti Amandi episcopi et confessoris *praescr. B 5*; *praescriptio deest, versu vacuo relicto, A 3b.* b) (s. *om.*) ac (*eras. A 3a*; *om. A 3c*) beati *A 3a. c*; sancti (*om.* ac b.) *A 3d. e. B 1*; s. ac beati *B 2. 3. 6a. c. d. g*; v. beati Am. *B 6e.* c) A. confessoris Christi *B 2.* d) atque *A 3a.* e) quae est octavo Idus Febroarias *add. A 1b*; VIII. Idus Februarii *add. A 3d*; cuius transitus celebratur VIII. Id. Febr., dedica *(sic)* vero ecclesiae et translatio corporis VII. Kl. Novbr. *add. B 1*; cuius memoria recolitur octavo Idus Februarii *add. B 6g.* f) *om. A 3b. B 1. 2. 3. 6a. c. e. f*; *capita non distincta sunt A 3d. e. B 5*; *capita aliter distinxit B 6d.* g) religiosimus *A 2.* h) Aequitaniae *A 3d.* i) *ita A 1a. b. 3d (pr. m.)*; haut *B 6a*; haut *corr.* haud *B 6f*; haud *rell.* k) litthore *B 6f, ut infra.* l) et *A 3d (pr. m.). e.* m) in | inclitis *pr. m. B 6f.* n) n. S. *A 1b.* o) eius *add. A 3a. b. c*; eius *pro* vero *B 6f.* p) *ita A 1a. 3a. c. d. B 4. 5. 6a. c. d. e. f*; Amancia *rell.*

Nota **. a) quae — addidit *om. B 6c. d. e.* b) monač *B 6a.* c) *numeri desunt B 6d. e.* d) vitae — ipsius *om. B 6e.* e) *titulus 3. hic omissus est (vide supra p. 430, 30) B 6e.* f) VIIII. *B 6c. d (pr. m.)*; quae est VIII. I. F. *om. B 6e.* g) loco *B 6a in textu.* h) VII. K. N. *om. B 6e.* i) quae — Oct. *om. B 6e.* k) Lothari *B 6c.* l) *subscriptionem om. B 6e.*

1) *De indole nominum v. supra p.* 405.

P. Symphoriani c. 2. batur. Sed[a] cum iam adulescentiam transiens[b], in robur[c] migraret[d] virile et inmodicis desideriis in Christi flagraret amore[e], patriam parentesque relinquens, Ogiam[f, 1] insulam[g], quae a litore Oceani[h] maris quadraginta distat milibus, felici navigans cursu[i], tandem[k] portum monasterii petiit, ibique a fratribus spiritalibus[l] cum magno receptus est gaudio. Et quia sacras[m] ab infantia didicerat litteras, ex hoc maiori desiderio succensus, amplius[k] cotidie[n] in Dei rebus crescebat.

2. Quadam igitur die, dum ei[a] a fratribus imperatum fuisset, ut oboedientiae[2] causa per insulam deambularet[b], fit ei repente[c] obviam mirae magnitudinis serpens, sicut hisdem[d] vir Dei narrare consueverat, ita ingens atque inmanis, qualis nec post nec antea in eadem visus[e] est insula. Quo viso perterritus[f] puer, sicut Greg. Dial. II, 2. ipsa[g] paciebatur aetas, quid ageret, ignorabat, cum[h] subito superna[i] respectus gratia ad orationum[k] confugit[l] auxilia. Statimque solo prostratus, cum aliquantisper orationi[m] incubuisset, signum crucis contra inmanem opposuit[3] anguem potentique[n] virtute verborum[o], ut ad latebras[p] quantotius[q] rediret[r], imperat. Qui[s] dicto[t] oboediens atque ad[u] signum viri Dei fugiens rapidoque cursu ad latebras[v] remeans, in eadem insula ulterius nusquam[w] conparuit. Sicque eandem[x] insulam per orationem beati viri Amandi omnipotens Deus ab inminenti[y] liberavit periculo. Hoc inicium signorum eius apud[z] nos multorum[a] fama volitante[b] perlatum est.

3. Deinde[a], cum[b] adhuc in[c] puerili[d] esset aetate, coepit pater eius blandis eum[e] sermonibus inretire[f], ut quantotius de monasterio egrederetur et[g] rursus saecularem adsumeret[h] habitum. Cumque his atque huiuscemodi persuasionibus animum[i] pueri[k] conaretur evertere[l], addensque[m], nisi citius adsensum daret, ut de monasterio egrederetur[n], paterna privaretur hereditate[o], respondisse fertur: 'Nihil enim[p] mihi, pater, tam proprium videtur, quam ut[q] Christi adsumam servi-

I. Capp. 1—3. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 1. a) *in* Sed *c.* 1. *incip.* *B* 1. 2. 6*a*. b) transiens::, *ras.* & (?) *A* 3*e*. c) robor *pr. m.* *B* 2. 3. 6*a*. d) mutaret, *pr. m. superscr.* vel migraret *A* 2; migravit *B* 6*g*. e) amorem *B* 6*g*. f) Oiam *A* 2. *B* 6*g*; Agam *A* 1*a*; ::iam *B* 4. g) insulem *pr. m. corr.* insulam *B* 1. h) Occani *corr.* Ocæani *A* 1*a*. i) cursu: *B* 4. k) *om.* *A* 1*b*. l) spiritualibus *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 4. 5. 6*c*. *d*. *e*. m) sacris *pr. m.* *B* 3. n) *om.* *B* 6*f*.

Cap. 2. a) *in litura* *A* 1*a*. b) perambularet *A* 3*d*. *e*. c) *m. al. superscr.* *A* 2. d) *ita* *B* 2 (*pr. m.*). 6*a*; isdem *plerique*; idem *B* 5. 6*d*. *e*. *g*. e) i. v. est *A* 3*e*. f) est *add.* *A* 1*b*. g) ipse *B* 1. (5). h) *ita* *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *c*. *d*; tunc *B* 1. (5). 6 *f*. *g*; tum *A* 3*b*. *B* 2. 3. 4. 6*a*. *c*. *d*. *e*. i) r. s. *B* 5. k) oration(is *in ras.*) *A* 1*a*; oration: (*erat fortasse* orationem) *B* 4; orationem *pr. m.* *B* 3. 6*c*. l) confuit *pr. m.* *A* 3*d*. m) orationi: *B* 6*c*. n) Potent(i *m. al. in litura*)que *A* 1*a*; potentique — imperat *om.* *A* 3*c*. o) v. (ut ad latebra *m. al. in ras. minore*)s *A* 2; verbo(rum *m. al. in ras.*) (ad *m. al. suppl.*) l. *B* 4. p) (ut ad latebra *m. al. in rasura minore*)s *A* 2; letabras *B* 1. q) *om.* *B* 6*d*. r) re:diret *B* 6*f*. s) Quo *B* 2. t) dictu *A* 3*a* (*pr. m.*). *d*; dictui *A* 3*a* (*m. al.*). *b*. u) *om.* *B* 4. v) latebrans *A* 3*d*. w) nusqua *B* 1; numquam *A* 3*d*. x) eadem *B* 4, *corr.* y) inminente *B* 5. z) *ita rell.*; ad *B*. a) 3 *litt.* (usq;?) *erasis, verba* m. f. v. *m. al. in marg. suppl.* *B* 4. b) volente *A* 1*b*.

Cap. 3. a) Dein(que *m. al. in ras.*) *B* 4; Dein *A* 2. *B* 3. 6*c*. *d*. *g*. b) cum a. in p. e. aet. *om.* *B* 2. 5. 6*a*. *c*. *d*. *f*. *g* (*non* *B* 1. 3. 6*e*); *haec m. al. in mg. suppl.* *B* 4. c) *m. al. suppl.* *A* 2. *B* 4; *om.* *B* 1. d) pueri etate *m. al. corr.* puerili esset etate *A* 2. e) eum *ante* pater *B* 5. f) inretiri *A* 3*a*. *b*. *e*. *B* 1; in|inretire *pr. m.* *B* 6*f*. g) ut *B* 3. h) *bis scr. erat* *A* 1*b*. i) animam *A* 1*a*. k) illius *B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. l) everti *B* 1. m) *ita* *A*; obtestans (obtestas *B* 1) *B*. n) iam *add.* *B*. o) hereditatē *pr. m.* *A* 1*a*. p) *m. al. suppl.* *B* 4; *om.* *B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. q) in *add., sed eras.* *B* 6*c*.

1) *Hodie Ile d'Yeu (dép. Vendée).* 2) *I. e. quicquid monachis ab abbate iniungitur. Cangius.* 3) *Cf. Gregorii M. Dial. I,* 1: signum ei crucis opposuit.

tium, qui[a] est pars et[b] hereditas mea. De[c] paternis enim substantiis nihil adipisci cupio[d]; solummodo, ut[e] Christo[f] militem, permitte'. cf. Num. 18, 20.

4[a]. Sicque in eodem permanens desiderio, relicto solo parentibusque, Turonis[b] ad[c] sepulchrum sanctissimi[d] petiit Martini, ibique prostratus[e], profusis[f] in[g] oratione uberrime[h] lacrimis, ex toto cordis[i] petiit affectu, quatenus vir sanctus[k] oratione sua[l] apud Dominum[m] obtinere mereretur, ut numquam eum Dominus ad solum proprium remeare permitteret, sed omni[n] vitae suae cursum[o] in peregrinatione expenderetur[p]. Cumque[q] ab oratione surrexisset, statim comam capitis sui abscidens[r] adeptusque[s] clericatus honorem, omnem[t, 1] gratiam transcendebat[u] in clero[v]. Gesta Silvestri.

5[a]. Post haec vero[b], ab abbate ipsius loci vel[c] a fratribus benedictione percepta[d], civitate[e] Bituricas[f, 2] ad[g] sanctum petiit Austrigisilum[h], qui tunc in Dei rebus magnificus atque insignis habebatur. Cumque ab eo vel[i] ab eius archidiacono, sanctissimo videlicet Sulpicio[k], postea vero episcopum[l], clementissime[m] fuisset susceptus, omnique[n] ei[o] humanitatis[p] exhibita[3], cellulam iuxta ecclesiam in superiori[q] moenia civitatis construere[r] fecerunt.

6[a]. In qua cellula[b] multis diebus ob amorem aeternae vitae cilicio tectus et cinere, ieiuniis attritus atque inedia[c], ordeaceo[d] tantum contemptus[e] pane[f] atque[g] aquae[h] perpaululum[i], corpus suum sustentavit[k] potius[l] quam aluit, sicque ibidem[m] V. Martini c. 14, 4.

I. Capp. 3—6. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. b. c. d. e. B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 3. a) quid *A* 1*a, corr.* b) *om. B* 1. c) Da *B* 1. d) sed *add. A* 3*a. b.* e) s. me Ch. militare *B* 6*f.* f) Christi *B* 1.

Cap. 4. a) *om. B* 6*c.* b) Turonos *A* 3*d. e. B* 2. 3 *(pr. m.).* 4. 5. 6*a. c. d. e. g.* c) *eras. A* 3*b. B* 3; *om. A* 3*e.* d) beatissimi *A* 3*d.* e) et *add. B.* f) perfusis *A* 3*d*; profusus *A* 3*e. B* 3 *(pr. m.).* g) in *c. m. al. in mg. suppl. B* 4. h) uberrimis *A* 3*e.* i) corde *A* 1*a.* k) in *add. A* 1*b. B* 6*g.* l) *superscr. B* 4. m) *ita A* 1*a. b.* 2; Deum *rell.* n) *ita A* 1*b.* 3*a. b. c. d*; omni(s *postea add.*) *A* 2; omnis *A* 3*e*; omnes *A* 1*a*; omnem *B.* o) cursus *A* 1*a.* 2. 3*e.* p) expanderetur *corr.* expenderetur *A* 3*d*; expenderet *plerique;* expanderet *B* 2. 4. 5. 6*a. c. f.* q) Cumque — abscidens *pr. m. omisit, sed ea ad* statim *m. al. supplevit,* c. c. sui deposuit *m. rec. in litura add. B* 4. r) abscidit *B.* s) que *om. A* 1*a*; adeptus est cl. *A* 2. 3*d. e.* t) que *m. al. add. A* 3*e.* u) transcedebat *B* 5. v) clerum *A* 2.

Cap. 5. a) IIII. *B* 6*c.* b) verba *B* 1; *om. A* 3*e.* c) et *B.* d) accepta *A* 2. e) *ita A* 1*b.* 3*a, m. al. suppl. A* 2; civitatem *rell.* f) Bitturicas *B* 5. 6*a. d.* g) *eras. A* 3*b*; *om. A* 3*e.* h) Austregisilum *A* 1*a. B* 6*g*; Austreisilum *A* 2; Austrisigilum *B* 4. i) et *B.* k) Sulpitio *A* 1*a. B* 6*f. g.* l) *ita A* 3*a et pr. m. A* 2; episcopo *rell.*; S., qui postea episcopus claruit (cl. ep. *B* 5), clem. *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* m) *m. al. suppl. A* 2. n) que *om. B* 2. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* o) *om. A* 3*c.* p) *ita pr. m. A* 2; humanitatis *et add.* cura *A* 1*a. b*; humanitate exh. (exibita *B* 6*f*) *rell.* q) *ita A* 1*b*; superioribus moenibus civ. *A* 1*a*; superioribus *(ita pr. m.)* muro civ. *A* 2; superiori muro civ. *A* 3*a. b. c. d. e*; superiori civ. (civitati *B* 5) muro *B.* r) construi *A* 1*a. B* 2. 5. 6*a. c. d. e. f et e corr. A* 3*b*; constitui *B* 6*g.*

Cap. 6. a) V. *B* 1; *om. A* 2. 3*c. B* 6*c. f*; *numeri deinceps desunt A* 3*b.* b) cella *B* 4, *corr.* c) *om. A* 3*d.* d) *ita A* 1*a.* 2. 3*a. c. e. B* 6*e*; ordeatio *corr.* ordeacio *A* 3*b, et sic A* 3*d. B* 3; ordecio *B* 1; hordeaceo *B* 5. 6*c. d. f. g (eras.* h*)*; hordeacio *B* 2. 4. 6*a*; ordinationi *A* 1*b.* e) *ita A* 1*a (post* pane*).* 2 *(? pr. m.). B* 1; contentus *rell.*; est *add., sed eras. B* 2. f) panem *B* 1; pęne *A* 1*b.* g) *om. A* 1*b.* h) *ita A* 2 *(pr. m.).* 3*a. c. e*; aque *A* 1*b.* 3*d*; aqua *rell.* i) paululum *A* 1*a.* 3*e. B* 6*d.* k) c. s. parcissime alendo sustentabat. Sicque *B* 3. l) potus *B* 6*a.* m) ibi *B* 1.

1) *Gesta Silvestri (Anal. Boll. I,* 613*).* 2) *Bernardus Guidonis:* in terra Burgundiorum in civitate Bethoricas. 3) *Cf. Regulam Benedicti c.* 53: omnis ei exhibeatur humanitas.

cf. Iud. 13, 4. V. Audoini c. 10. V. Pauli auct. Hier. c. 7. V. Audoini l. l.

tribus ferme militans lustris[a], a[b] sicera[c] et vino omnino[d] abstinuit. His[e] ita gestis[f], caelesti[g] iterum inflammatus[h] desiderio, incidit[i] ei cogitatio, ut ad limina beatissimorum apostolorum[k] Petri et Pauli properare[l] deberet. Adsumptoque[m] secum uno tantummodo[n] comite, squalida[o] atque devia lustrans[p] loca, tandem Romam pervenit, ibique[q] sancto[r] satiatus desiderio, praedulcia in[s] liminibus apostolorum figens oscula, diebus[t] ecclesiarum Dei[u] circuibat[v] loca, nocte vero ad sancti Petri revertebatur[w] ecclesiam.

7[a]. Quadam namque die[b], iam adpropinquante vespera, cum custodes[c] iuxta morem[d] in[e] ecclesiam fecissent diligentiam, sanctus vir Domini[f] Amandus, egredientibus cunctis[g], in[h] ecclesia paululum substitit[i], ibique[k] ex devotione tota[l] nocte vigilare cupiens: tum[m] vero[n] unus e[o] custodibus eum[p] inventum, contemptibiliter[q] affectum[r] iniuriis[1] eiecit extra ecclesiam. Sedente[s] autem eo in extasi[t] mentis in gradibus ante fores[u] ecclesiae[v], subito ei sanctus[w] apparuit Petrus, blande leniterque eum adloquitur et, ut in[x] Galliis[y] ad praedicationem exercendam reverti[z] deberet, admonuit. De qua visione sanctus vir[a] Amandus hilarior redditus, accepta benedictione[2] apostoli[b] atque patrocinia[c], feliceter remeavit in Galliis[d].

Gesta Silvestri (Mombr. fol. 280).

8. Cum interim, paucis post transactis diebus, coactus a rege[3] vel[a] sacerdotibus[b], episcopus[4] ordinatus[c] est, acceptoque pontificatus honore, gentibus verbum[d] euangelizare[e] coepit Domini[f] atque se ipsum in omnibus exemplum[g] praebere bonorum[h] operum. Erat autem piissimus atque omni bonitate repletus,

I. Capp. 6—8. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. b. c. d. e. B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 6. a) lustras *pr. m. A* 1*a.* b) ab *pr. m. A* 1*a.* c) *ita A* 1*a* (sycera). *b.* 2; v. et s. (siceró *A* 3*d*; sicicera *B* 1) *rell.* d) omino *pr. m. A* 1*a*; *om. A* 2. e) Is *pr. m. A* 2; *versu ineunte B* 5. 6*a*; *c. VII. incip. B* 4. 6*f (corr. VI); iterum* VI. *et in marg.* III. *B* 6*e.* f) gestas *pr. m. A* 1*a.* g) celeste *A* 3*d.* h) flammatus *B* 1. i) d. (i. ei c. ut *om.*) ad limina b. a. P. et P. p. deliberavit *B* 6*e.* k) *om. B* 6*g*; apostolum *pr. m. B* 6*c.* l) d. pr. *B* 4. m) que *om. A* 3*c.* n) modo *m. al. suppl. B* 4. o) calida *A* 1*b.* p) lutrans *pr. m. A* 2. q) que *om. B* 6*g.* r) sanctus *A* 1*b.* s) in — oscula *m. al. in mg. suppl. A* 2. t) o. singulis d. *A* 1*a*; diebus — loca *m. al. in mg. suppl. B* 4. u) *m. rec. suppl. A* 2. v) circumibat *B* 2. 3. 6*a. f.* w) revertabatur *B* 5.

Cap. 7. a) VI. *A* 3*c*; VIII. *B* 4. 6*f* (*corr.* VII); V. *B* 6*c, et sic libri deinceps; numeros om. A* 2. b) *m. al. suppl. A* 2. c) costodes *A* 1*a.* d) morum *B* 1. e) *ita A* 1*a. b*; (in *om.*) ecclesia *A* 2; m. ecclesie *B* 6*g*; in (a)eccle(ę)sia *rell.* f) Dei *B* 6*g.* g) *m. al. suppl. A* 2. h) *pr. m. superscr. A* 2. i) subsistit *A* 3*c. B* 3. k) que *om. A* 1*a. B* 4. 6*a. c. d. e. f. g, m. al. suppl. A* 2. l) *ita A* 1*b cum B*; noctem totam *A* 1*a.* 2. 3*a. b. c. d. e.* m) tunc *B* 1. 5. 6*f.* n) *om. B* 1; subito *B* 5. o) ex *A* 1*a.* 3*d*; de *A* 2. p) i. eum *A* 2. q) contemptabiliter *B* 1. r) affectū: *A* 2. s) Sedenti *B* 1. t) exta:si, *ras.* p *B* 6*g.* u) *ita rell. (cf. p.* 445, 2*)*; foras (*A* 1*a. b*). *B* 1. v) aeccl. *semper aut plerumque A* 1*b.* 3*d. B* 6*d. e.* w) a. s. *A* 1*a.* x) *om. A* 3*d.* y) *ita A* 1*a.* 2 *(pr. m.).* 3*a. b (pr. m.)*; Gallias *rell.* z) reverte (?) *pr. m. A* 1*a.* a) *om. A* 3*c*; Domini *add. A* 2; Dei *add. B* 1. 5. b) b. ab apostolico fel. *A* 1*b.* c) *ita A* 3*a. b (pr. m.). e*; patrocinio *A* 1*a.* 2. 3*c. d*; patrociniis *B*; ben. ab apostolico (*om.* atque p.) *A* 1*b.* d) *ita A* 2 *(pr. m.).* 3*a. b (pr. m.). B* 6*f*; Gallias *rell.*

Cap. 8. a) vel a s. *A* 3*d. e*; ac s. *B.* b) sacredotibus *pr. m. A* 2. c) est o. *A* 3*c. B* 5. d) *om. A* 1*a.* e) c. e. *A* 3*c.* f) *om. A* 1*a.* g) *om. A* 3*d. e.* h) sectatorem *m. al. superscr. A* 3*d.*

1) *Cf. V. Martini c.* 6, 4: adfectum iniuriis de civitate exturbavit. 2) *V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 5: accepta apostolicae sedis benedictione et litteris, a beatissimo papę ad inspiciendos inmanissimos Germaniae populos directus est, ut an — praedicationis recipere semen voluissent, consideraret. *Teste Milone c.* 5 *(infra p.* 467*). Amandus a Petro apostolici officii functionem suscepit et ad apostolatum Gallicae regionis promotus est. V. supra p.* 410. 3) *Chlotharium II. intellexit Philippus de Eleemosyna (AA. SS. Febr. I, p.* 861*).* 4) *Herigerus, Gesta pontif. Tungr. I, c.* 34 *(SS. VII,* 179*)*: episcopus ad praedicandum — — est ordinatus.

vultu serenus, elemosinis[a] largus, sensu sobrius, corpore[b] castus adque inter divites et pauperes medius[c], ita ut pauperes illum quasi[d] pauperem[e] aspicerent[f], divites vero[g] quasi superiorem se[h] estimarent, vigiliis atque orationi deditus, sermone cautus. Gesta Silvestri.

9[a]. Si quos etiam captivos vel[b] pueros transmarinus[c, 1] invenisset, dato pretio redimebat, spiritalique[d] eos regenerans lavacro[e], litteris affatim[f] imbui praecipiebat, praemissaque[g] libertate, per diversas relinquebat ecclesias, pluresque ex his postea episcopos vel[h] presbiteros[i] seu[k] honorificos abbates fuisse audivimus. V. Eligii I, 10. V. Martini c. 10, 8.

10[a]. Illud etiam non est praetermittendum, quod hisdem[b] vir Dei[c] Amandus iterum[d] a[e] Roma secundo rediens[f, 2], ascensa navi[g], pervenit ad Centumcellensem[h, 3] locum. Quadam igitur nocte, dum solus, ut illi[i] mos erat, oraret, inmundus spiritus unum e[k] famulis, adprehensam[l] manum, trahebat[m] ad mare, volens eum[n] demergi[o]. Sed hisdem[p] puer, qui trahebatur, magnis[q] coepit vocibus clamare, dicens: 'Christe, adiuva me! Christe, adiuva me!' Sed[r] malignus spiritus eidem puero insultando respondit: 'Qualis[s] Christus?' Sed[t] dum[u] puer, qui trahebatur, minime[v] responderet, ait[w] sanctus Amandus: 'Dic illi[x], fili: "Christus, filius Dei vivi, crucifixus[y]".' Statimque ad vocem illius inimicus ut[z] fumus evanuit. V. Martini c. 24, 8. c. 6, 3.

11[a]. Nec multo post, cum quadam[b] die per medium[c] pelagus[d] navigaret nautisque[e] verbum[f] moneret Domini, subito apparuit[g] mirae magnitudinis piscis. Nautae vero, misso[h] in pelago[i] rete[k], eundem piscem coeperunt. Cumque ępularentur mutuisque plausibus exultarentur[l], subito inopinata[m] orta tempestas[n] est, quae omnem[o] eorum[p] gaudium in luctum convertit. Coeperunt autem[q] quicquid

I. Capp. 8—11. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 8. a) elemisinis *pr. m. A* 1*a*; elemonis *corr.* elemosinis *A* 2. *B* 5. b) c. c. *om. A* 1*b*. c) ita m. *A* 3*c*. d) ut *add. A* 1*b*. e) pauperent *B* 1; pauperes *B* 3, *corr.* f) respicerent *B* 2. g) *ita recte A* 2; *om. rell.* h) *om. B* 5; esse *add. A* 1*b*.

Cap. 9. a) X. *A* 1*b*, *et sic deinceps.* b) (vel *superscr.*) p. vel tr. *B* 4; p. *om. A* 3*a*. *b*. c) *ita A* 1*a*; transmarinos *rell.* d) spiritual. *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 4. 5. 6*c*. *d*. *e*. e) lavacrum teris *pr. m. corr.* lavacro litteris *B* 1. f) *om. A* 1*b*. g) que *pr. m. om. A* 2. h) ac *B* 1. 3. i) praesbiteros *B* 2. 3. k) *om. A* 3*d*.

Cap. 10. a) XI. *A* 1*b* *(corr.)*. *B* 6*f*; *numerus eras. B* 6*c*; X. *et in marg.* IIII. *B* 6*e*. b) *ita pr. m. B* 2; isdem *rell.*; idem *A* 3*c*. *B* 5. 6*e*. *g*. c) Domini *B* 6*g*. d) *m. al. superscr. B* 4; *om. B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. e) (a *om.*) Romam s. *A* 1*a*. 3*e*; s. a R. *A* 3*c*. f) habiens, *superscr.* vel rediens *A* 2. g) *ita A* 1*a*. 3*a*. *c*. *B* 4. 6*c*. *d*. *e*. *g*; nav(i *in litura*) *B* 3; nave *rell.* h) Centum cellencem *pr. m. A* 2; Centum celensem *A* 3*e*. *B* 1; Centum censem *A* 3*d*. i) *pr. m. superscr. B* 1. k) de *A* 2; uni inmundis spiritus famuli *A* 1*a*. l) *ita A* 1*a*; ad(p)pre(ę)hensa manu *rell.* m) traebat *A* 2. n) i *add. B* 1; ibi *add. B* 2. 3. 4. 5. 6*a*. *d*. *e*. *f*. o) dimergi *A* 3*d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 6*d* *(pr. m.)*. *f*; demergere *A* 1*a*. *B* 6*e*. *g*; dimergere *m. al. B* 6*d*. p) *ita B* 1. 3 *(pr. m.)*; isdem *rell.*; idem *A* 3*c*. *B* 4. 6*d*. *e*. *g*. q) magis *A* 3*a*. *b*. r) mox *pro* sed *B* 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; Sed *et add.* mox *B* 2. s) Qualis — responderet *om. A* 1*b*. t) Sed — responderet *om. A* 3*c*. u) cum *B* 4. v) menime *A* 3*b*, *corr.* w) At *A* 1*b*. x) ei *B* 6*g*. y) est *add. A* 1*b*. z) velut *A* 1*b*.

Cap. 11. a) XII. *A* 1*b* *(corr.)*. *B* 6*f*; VIII. *B* 6*c*. b) quidam *pr. m. A* 3*d*. c) *om. B* 6*g*. d) pelagi : : *A* 2. e) nautasque *A* 1*a*. 3*e*. *B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; nautansque (?) *corr.* nautisque *B* 4; nautesque *B* 2. f) verbo m. D. *B* 6*f*; verbo D. m. *A* 1*a*. g) illis *add. B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. h) *bis scr., sed corr. A* 3*b*. i) *ita A* 1*b*. 2. 3*a*. *c*. *d*. *B* 2; in pelagum *A* 3*e*; impelagus *B* 6*g*; in pelagus *rell.* k) reti *pr. m. A* 3*b*. l) *ita A* 1*b*; ex(s)ultarent *rell.* m) inopinatissima *B* 1. n) est t. *B* 6*f*. o) *ita A* 1*b*. *B* 2; omne *rell.* p) g. e. *A* 1*b*. q) *om. B* 2.

1) *Etiam Eligius cum alios captivos tum Britannicos redemit.* 2) *Bernardus Guidonis:* et codices divinos utriusque testamenti et tractatus rediens Galliam secum tulit. Dum autem in pelago Sardiniae navigasset, nautis de pace et caritate praedicavit *(infra c. 11)*. 3) *Hodie Civita Vecchia.*

in navi habebant tam ad[a] stipendiam[b] cibi quam et omne subsidium vel etiam armamenta navis in pelago[c] proicere[d] vehementerque labori[e] insistere, ut ad terras egrederentur; sed nihil omnino proficere valebant. Navis vero[f] quassata[g] huc illucque a[h] fluctibus ferebatur[i] adque omnes de[k] vita spem nullam[l] habentes reliquerat[m], statimque nautae[n] ad servum Dei cucurrerunt Amandum, rogantes, ut Dominum[o] deprecaretur, quatenus eos[p] per orationem ipsius de[q] inminenti[r] liberaret[s] periculo. Sed[t] vir Domini[u] Amandus blande eos consolatus fidere[v] iussit, et ut[w] de Domini misericordia fiduciam haberent, fideliter admonuit. Nautae vero nimio[x] fessi labore, huc illucque in[y] navi iacebant, sopore[z] depressi; ipse[a] etiam sanctus[b] in puppim[c] navis[d] residens[e] quiescebat.

12[a]. Tum[b] ei ex inproviso[c] sanctus apparuit Petrus, transiens per puppim[d] navis, excitansque eum[e] ac blandeter[f] adloquens ait: 'Noli timere, Amande; non peribis, neque omnes[g] qui tecum sunt'. Mox vero, ad verbum illius sedata[h] tempestate[i], tranquillitas reddita[k] est magna, et facto mane, omnes qui in navi cum[l] viro erant Dei[m], sani atque[n] incolomes ad[o] terras egressi[p] sunt.

cf. Matth. 8, 26.

13[a]. Per idem autem[b] tempus, cum loca vel dioceses ob animarum sollicitudine[c] vir[d] Domini circuiret[e] Amandus, audivit pagum[f] quendam[g] praeter fluenta[h] Scaldi[i] fluvii[k], cui vocabulum[l] Gandao[m, 1] indidit[n, *] antiquitas, diaboli

*) G., cuius loci habitatores antiquitas diaboli[a] eo circumquaque l. v. inretivit, ut *B (praeter B 2)*.

I. *Capp.* 11—13. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 11. a) *om.* *A* 3*c*. b) *ita rell.* *B*; stipendia *B* 6*d*. *e*; stupendium *corr.* stipendium *B* 6*g*; stipendium *A*. c) *ita* *A* 1*b*. 2. 3*a*. *c*; in p. *om.* *A* 3*d*. *e*. *B* 2; impelagus *B* 6*g*; in pelagus *rell.* d) prohicere *B* 6*f*; *om.* *A* 1*b*. e) laboris *B* 4 *(pr. m.)*. 6*f*; labore *B* 2. f) ergo *B* 4. g) illuc q. a fl. *A* 1*b*. h) affluctibus *A* 2. 3*e*. i) ferrebatur *pr. m.* *A* 1*a*. k) *om.* *A* 3*e*. l) nulla *B* 3. m) reliquerant *B* 2; reddiderant, *m. al. superscr.* reliquerat *A* 2. *B* 4; reddiderant, *ras.* n *B* 6*f*; reddiderat *B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *g*. n) *om.* *A* 1*b*. o) Deum *B* 1. p) eos *post* erationem ipsius (*m. al. corr.* oracione ipsius) *m. al. superscr.* *A* 3*d*; eos *pr. m. superscr.* *B* 4; Deus *B* 1. q) ab *B* 6*g*. r) imminente *B* 4. 6*a*. *c*. s) *m. al. in mg. suppl.* *B* 5. t) Vir namque D. (D. *om.* *B* 4) *B* 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *f*. *g*; Vir autem D. *B* 6*d*. *e*. u) Dei *A* 3*a*. *b*. v) *ita* *A* 1*a*. *b* *et pr. m.* *A* 2; confide *pr. m.* *A* 3*d*; cons. ut confiderent i. *B* 5; confidere *rell.* w) et in D. *A* 3*d*. x) *om.* *B* 6*g*. y) in n. *om.* *A* 1*b*. z) sopore:, *ras.* m *B* 6*g*. a) ipsi *pr. m.* *B* 5. b) *om.* *B* 5; pater *pro* s. *B* 6*f*. c) *ita* *A* 1*b*. 3*a*. *b*. *c*; in pupim *A* 2, *ut infra;* in pupi *B* 1. 6*f*; in pipi *pr. m.* *B* 5; in (im *B* 6*g*) puppi *rell.* d) *m. al. suppl.* *A* 2; navi *B* 6*g*. e) fessus *pr. m. add.* *B* 6*f*.

Cap. 12. a) XIII. *et sic deinceps* *B* 6*f*; *numerus eras.* *B* 6*c*. b) Tunc *A* (2). 3*d*. *B* 1. 6*f*; Cum *A* 3*c*. c) inprovisu *B* 1. 4. 6*a*. *c*. *f*; proviso *A* 2 *(pr. m.)*. 3*d*. *e* *(pr. m.)*. d) pupp(im *m. al. in rasura*) *B* 3; pupim *B* 6*f*; puppem *B* 1. 2. e) *om.* *A* 2. f) *ita pr. m.* *B* 6*f*; blande *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 6*d*; blanditer *rell.* g) *om.* *B* 3. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. h) *m. al. suppl.* *A* 2; seddata *pr. m.* *A* 3*d*. i) tempestæ *B* 4; tepestate *B* 5. k) re(ddita est *m. al. in marg.*) *B* 3; redditas *B* 4. l) sancto *add.* *A* 1*a*. m) *om.* *A* 1*a*. *b*; D. erant *A* 3*d*. *e*. *B* 6*f*. n) que *pr. m.* *A* 2. o) a terras *A* 1*b*; egr. sunt ad t. *A* 3*c*. p) regressi *B* 6*f*.

Cap. 13. a) *numeri inde constant* *A* 1*b*; *numerus eras.* *B* 6*c*; XIII, *in marg.* V. *B* 6*e*. b) *pr. m. superscr.* *B* 4; *om.* *A* 1*b*. c) *ita* *A* 1*b*. 2. 3*a*. *b*. *B* 2; sollicitudinem *rell.* d) v. D. *pr. m. suppl.* *B* 1. e) circumiret *(A 1a. B 3. 6a. c. e)*; circumierat *B* 1; cum iret *pr. m.* *B* 6*f*. f) *ita* *B* 2 *cum* *A*; esse *add. rell.* *B*. g) quem *A* 3*d*. h) fluentem *A* 1*b*. i) Scandi *A* 1*b*; squalidi *B* 6*f*. k) flui *pr. m.* *A* 3*d*. l) *ita* *A* 1*a*. 2. 3*c*. *B* 2; est *add. rell.* (*eras.* *A* 3*b*). m) Gando *A* 3*c*; Gaudio *A* 3*d*; Ganda:, *ras.* o *A* 3*e*; Gandavum (Gandaum *pr. m.* *B* 6*f*) *A* 2. *B* 2. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. n) *om.* *A* 1*b*; inindidit *A* 3*d*.

Nota *) a) diabolici erroris circunquaque l. *B* 6*g*.

1) *Cum aliis urbibus seu municipiis tum Gandensi Eligium episcopum Noviomagensem ea de causa praepositum esse, quia incolae magna ex parte gentilitatis errori dediti fuissent, enarravit biographus Eligii II,* 2.

laqueis vehementer[a] inretitum, ita ut incolae loci[b] illius[c], relicto Deo, arbores et ligna pro Deo colerent atque fana[d] vel idola adorarent. Propter ferocitatem enim gentis illius vel ob terrae infecunditatem[e] omnes sacerdotes a praedicatione loci illius se[f] subtraxerant[g], et nemo audebat in eodem loco verbum[h] adnuntiare Domini. Quo audito, vir sanctus magis eorum miseratus[i] errori[k], quam de[l] vitae suae periculo pertimescens, ad[m] Aicharium[n, 1] episcopum, qui tunc Noviomensi[o] urbi cathedram[p] praesedebat sacerdotalem[q], adiit eique[r] humiliter postulavit, ut ad regem Dagobertum quantotius[s] pergeret[t] epistolasque[u] ex iussu[v] illius acciperet, ut si quis se[w] non sponte per baptismi[x] lavacrum[y] regenerare voluisset, coactus a rege sacro[z] ablueretur baptismate. Quod ita[a] factum est. Perceptaque[b] a rege potestate vel[c] benedictione a pontifice, illuc vir Domini Amandus perrexit intrepide[d]. Quis[e] enim digne enarrare sufficiat[f], quantas ibidem pro nomine[g] Christi perpessus sit iniurias, quodque[h] ab incolis loci illius frequenter caesus sit[2], necnon etiam[i] a mulieribus[3] vel a rusticis non absque iniuria sit repulsus, fre- V. Martini c. 14, 3.
quenter[k] etiam et in flumine[l] praecipitatus? Quae omnia vir sanctus[m] pro nihilo deputans, verbum Dei[n] non distitit[o] monere[p], memorans illam[q] sancti euangelii[4] sententiam, quae ait: *Maiorem caritatem*[r] *nemo habet, quam*[s] *ut animam suam ponat*[t] *quis pro amicis suis.* Comites etiam illius[u], qui eum germana[v] fuerant caritate secuti, ob inaediam vel sterelitatem[w] loci ad propria[x] remeantes, eum[y] ibidem solum reliquerunt[z, 5]. Ipse etiam[a] in praedicationis permanens officio, alimentum[b] propriis

I. Cap. 13. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. b. c. d. e. B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 13. a) v. erat inretitus, ita ut *A* 1*b*. b) terr(a)e *B* (*praeter B* 2). c) istius *A* 3*d*. d) fama *B* 6*g*, *corr.* e) infaec. *B* 6*a*; fecunditatem *B* 6*c*, *corr.* f) sese *A* 1*a*. g) sub:traxerant, *ras.* s *B* 6*g*. h) D. annunt. v. *A* 3*c*; v. D. annunt. *B* 5. i) misertus *A* 2. 3*e*. k) errori *pr. m. in litura B* 2; errore *A* 1*b*; errorem *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* l) *om. A* 1*b*. m) *om. B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. e. f. g.* n) Icharium *pr. m. A* 2; A:cha:rium *B* 6*d*; Aycharium *B* 6*e*. o) *ita A* 1*b*. 2; Novi | mensi (*m. al. corr.* Noviomensis) urbis *A* 1*a*; Noviomense(ę) urbi *A* 3*a. b. c. d. e. B* 2; Noviomensis (Novomensis *B* 4) urbis *rell. B.* p) cathedr:: *m. al. corr.* cathedre *B* 3, *et sic B* 6*g*. q) sacerdotem *A* 3*c*; sacerdotal:: *m. al. corr.* sacerdotali *B* 3, *et sic B* 6*g*. r) eumque *A* 1*a*. *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* s) quatotius *A* 3*b*. t) iret *B* 5. u) epist. — acciperet *om. B* 6*f*. v) iussione *B* 4. w) *m. al. suppl. B* 4. x) baptissimi *A* 3*d*. y) lavacrhum *A* 1*b*; lavachrum *A* 3*c*. *B* 6*e. g*; lavacro *B* 1. z) *om. A* 3*d. e.* a) dante Deo *add. A* 1*a*; *cf. p.* 440, 11. b) Percepta namque a r. *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* c) et *B* (*praeter B* 2). d) intrepidus *B* 4, *corr.* e) Vix enim quis (quis ::: *B* 5) d. *B* (*praeter B* 2). f) suffic(t)iet *B* (*praeter B* 2). g) Chr. n. *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* h) *ita A* 1*a*. 2; quotque *A* 3*a. b. c. d. e. B* 2; quique *A* 1*b*; et quam frequenter ab i. l. i. c. *rell. B.* i) et *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* k) fr. *om. B* 1; repulsus, frequenter *interpungunt A* 3*a. b. B* 2; verum *pro* fr. *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* l) flumen s(a)epe pr. *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* m) scs *B* 1. n) *ita A* 1*a. b.* 3*a. d. B* 1. 2; Domini *A* 2. 3*c*. *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* o) *ita pr. m. A* 2; destitit *rell.* p) ammonere *A* 1*b*. q) illius *A* 3*d. e.* r) m. hac dilectionem n. *B* 5 *cum Vulg.* s) *om. A* 1*a*. *B* 6*c cum Vulg.* t) ponit q. *A* 1*b*; q. p. *B* 6*f*. u) *om. B* 5. v) *ita A* 1*a. b.* 2. *B* 2; f. g. *rell.* w) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2. 3*e*. x) propriam *A* 3*a. b* (*pr. m.*). y) eundem ibidem *B* 2. z) reliquerent *pr. m. A* 1*a*. a) *ita A* 1*a*. 2. 3*a. c*; ergo *A* 1*b*; vero *B* (*praeter B* 2). b) alimentum — *p.* 438, 2. hortabatur *m. al. in litura B* 6*a*.

1) *Aichardus, cuius Ionas, V. Columbani II,* 8, *meminit, a.* 626/7. *concilio Clippiacensi subscripsit (cf. supra IV,* 695, *n.* 2*), atque Dagobertus a.* 639, *mense Ianuario diem supremum obiit, qui omnes Iudaeos baptizandos curaverat Heraclio auctore; cf. Fredeg. IV,* 65. 2) *Ad hunc locum versus Alcuini spectare putem, MG. Poetae I, p.* 334 *(ed. E. Dümmler); cf. supra p.* 406. 3) *Herigerus, Gesta pontif. Tungr. sive Leod. I, c.* 35 *(SS. VII, p.* 179*):* quociens ab inhonestis mulieribus est deturbatus? 4) *Ioh.* 15, 13. 5) *Herigerus l. l. I, c.* 35. *addit:* Monasterium sancti Petri illic aedificavit, sanctum Bavonem ex Haspanio praedonem convertit et

adquirebat manibus, atque[a] captivos innumeros redimens, sacro baptismate emundabat, et ut[b] in operibus[c] bonis persisterent, fideliter ortabatur[d].

14[a]. Illud etiam operae praetium huic scedulae adnectendum putavimus, quod, viro[b] venerabili[c] praesbitero nomine Bono narrante, didicimus, qui testabatur se presens[d] fuisse, quando haec[e] gesta[f] res est. Agebat[g] namque, quod comes[h] quidam ex genere Francorum cognomine[i] Dotto[k], congregata non minima[l] multitudine Francorum*, ut erat[m] illi iniunctum, ad dirimendas[n] resederat[o] actiones[p]. Tunc[q] subito a lictoribus[r] ante eum praesentatus est[s] quidam reus, quem[t] omnis turba adclamabat[u] dignum esse morte[v]**, plagis[w] crudeliter adfectus[x] vehementerque caesus[y], corpore etiam semivivus. Cumque hisdem[z] Dotto decrevisset[a], ut eum patibulo deberent adfigi[b], vir Domini Amandus adveniens, obnixa[c] praece postolare coepit, ut ei vitam[d] concedere dignaretur. Sed, ut erat saevus atque omni belua crudelior, nihil cum[e] eo obtinere[f] potuit. Tandemque[g] a ministris vel apparitoribus[h] hisdem[i] fur adfixus patibulo[k] est atque[l] extremum exalavit spiritum. Dotto[m] vero[n] revertens[o] domum, populi constipatus[p] caterva[q], sanctus[r] vir[s] Domini Amandus citius[t] ad patibulum[u] cucurrit hominemque iam mortuum invenit, depositoque[v] de ligno, ad cubiculum, in quo familiariter orare[w] consueverat, eum[x] deferri[y] fecit, fratribusque[z] cellulam[a] egressis, ipse super defuncti membra oratione[b] incumbens, tam diutissime[c] lacrimis[d]*** profudit[e] ac precibus, donec, iubente

*) in urbe Tornaco[1] *add.* *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

**) Erat namque isdem (idem *B* 5. 6*d. e. g*) fur *add.* *B.*

***) ad Dominum (Deum *B* 5) *add.* *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

I. *Capp.* 13. 14. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. b. c. d. e.* *B* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 13. a) sane *B.* b) *superscr.* *B* 6*f.* c) b. o. *B* 5. 6*f.* d) exorabat *B* 1.

Cap. 14. a) XIIII. *et in marg.* VI. *B* 6*e.* b) vero *A* 1*b.* c) venerabile *A* 2; eius *h. l.* *add.* *A* 1*b*, *post* pr. *add.* *A* 1*a.* 2. d) pr(a)esentem *A* 1*a.* 3*a. b. c.* *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* e) *om.* *B* 4. f) res g. est *A* 1*b.* 3*c. d. e.* *B* 4. g) *ita* *A* 1*a.* 2. 3*a. b. c (pr. m.)*; Aicbat *A* 3*d. e.* *B*; Dicebat *A* 1*b.* h) comis *B* 1. i) nomine *B* 6*d. e.* k) Dodo *A* 1*b*; Doto *A* 2; Dotho *B* 6*e*; Docto *B* 6*d (pr. m.). f: item infra.* l) minimam multitudinem Fr. *A* 1*b*; minima Fr. mult. *A* 2. m) illi erat *B* 5. n) *ita* *A* 1*a. b.* 3*d.* *B* 6*a (pr. m.). e et m. al.* *B* 2. 6*d*; derimendas *A* 2 *(pr. m.).* *B* 1; dirimandas *A* 2 *(m. al.).* 3*a. b (pr. m.)*; derimandas *B* 2 *(pr. m.).* 3. 4. 5. 6*a (m. al.). c (pr. m.). d (pr. m.). f. g.* o) residebat *pr. m.* *B* 4. p) nationes *A* 3*d.* q) Tum *B* 2. 4. 5. 6*a. c. d. e (non B 6g).* r) litoribus *A* 1*b.* s) *superscr.* *B* 3. t) cui *A* 3*a. b. c. d. e.* u) exclamabat *A* 3*d.* v) mori *B.* w) que *add.* *A* 1*a*; iam *add.* *B.* x) affectum v. *A* 1*b*; adfect(at *in litura*)tus est v. *A* 1*a.* y) cesum *A* 1*b.* z) *ita* *A* 1*a.* 2; isdem *A* 3*a. d. e*; isdem *corr.* idem *A* 3*b*, *et sic* *A* 1*b.* 3*c*; praefatus (praefactus *pr. m.* *B* 6*g*) *B.* a) *m. al. suppl.* *A* 2. b) ad(f)figere *A* 3*e.* *B* 5. 6*d. e. g.* c) obnixe *A* 1*b*, *corr.* d) vita *pr. m.* *A* 3*c.* e) apud eum *B.* f) loqui *A* 1*b.* g) que *om.* *A* 3*a. b.* *B* 1. h) appatoribus *pr. m.* *A* 3*d.* i) *ita* *A* 1*a*; idem *A* 3*c.* *B* 5. 6*d. e. g*; isdem *rell.* k) est p. *A* 1*b*; patibulo: (*ras.* s?) est *A* 3*b.* l) vixque *A* 1*a*; ad *m. al. add.* *B* 3. m) Doto *B* 6*c.* n) igitur *B.* o) d. reversus est *B*; reversus est d. *A* 1*b.* p) constipavit *A* 3*a. b.* q) Tunc *add.* *A* 1*b.* r) vero *add.* *B.* s) vir D. *postea add.* *B* 4; vir Dei *B* 6*g.* t) *om.* *A* 1*b.* u) palatium *A* 3*a. c.* v) Depositumque *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.* w) horare *A* 1*a.* x) *superscr.* *B* 4; *om.* *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.* y) deferre *A* 1*b*; deferri:, *ras.* t *B* 5. z) que *pr. m. om.* *A* 2. a) cellula *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; *om.* *A* 1*b.* b) *ita* *A* 1*a*; orationi *rell.* c) *ita* *A* 1*a. b.* 2; incumbens tam diu *A* 3*a. b. c. d. e.* *B* 1; tam(n)diu incubuit *B* 2. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* d) *ita* *A* 1*b*; lacrimas profudit (fudit *A* 2) ac preces *A* 1*a.* 2 *et m. al.* *A* 3*b.* e) profusis ac pre(ę)cibus (institit *add.* *A* 3*c*) *A* 3*a. b (pr. m.). c. d. e.* *B.*

trans fluvium facta cellula paenitentem reclusit. *De condito utroque monasterio et S. Petri et Blandiniensi et de Floreberto abbate et Bavone h. l. disseruit Philippus de Eleemosyna (AA. SS. Febr. I, p. 863).* 1) *At Herigerus l. l. I, c.* 35*:* In eodem pago, *scilicet Gandavensi, scripsit et* incolae regionis illius *infra c.* 15. *sane Gandavenses sunt.*

Deo[a], anima in[b] corpore rediit, adque cum viro Dei loqui coepit. Adveniente[c] itaque matutinarum[d] tempore, convocatis fratribus, aquam iussit adferri[e]; suspicantibus autem illis, ut corpus ad sepeliendum, sicut mos est, abluere deberet[f], subito cellulam ingressi viderunt eundem hominem, quem mortuum reliquerant, sanum cum viro Dei sedentem[g] atque incolomem[h] conloquentem, mirareque[i] vehementer (V. Martini c. 7, 4.) coeperunt, quod vivum[k] videbant, quem paulo[l] ante mortuum reliquerant. Tunc hisdem[m] vir Domini[n] Amandus eis[o.*] vehementissime[p] obtestare[q] coepit, ut[r] ne[s] cuiquam umquam proderent, hoc videlicet, quod per eum Dominus operare[t] dignatus est, adserens, non[u] suae hoc esse adscribendum[v] virtuti, sed misericordiae Domini, qui in se sperantibus ubique dignatur adesse. Loto itaque[w] omni corpore atque[x] cicatricibus, carnem[y] carni restituit, ita ut de plagis, quas ante pertulerat, in eius corpore nullum indicium[z] appareret[a], sicque[b] eum ad propriam[c] remittens domum, parentibus restituit incolomem[d].

15[a]. At ubi hoc miraculum longe lateque divulgatum est, statim incolae regionis illius cursu[b] celeri ad eum cucurrerunt, et ut eos faceret christianos, humiliter postolabant. Fana[c] etiam, quae ante[d] adorare consueverant, propriis destruentes[e] manibus, ad virum[f] Dei cultum[g] omnes[h] unanimiter pervenerunt. Nam[i] ubi fana destruebantur[k], vir Domini[l] Amandus tam ex munificentia regis, (V. Martini c. 13, 9.) quam et[m] de conlata[n.1] religiosorum virorum[o] religiosarumque[p] feminarum statim (ib.) monasteria aut ecclesias construebat[q], verbique sacro[r] pabulo[s] populum reficiens[t], omnium corda mandatis caelestibus inluminabat.

16. Cum[a] iam vir sanctus[b] videret praedicatione sua nonnullos[c] converti, et[d] adhuc maiori aestuans desiderio, quatenus adhuc alii converterentur, audivit[e],

*) adsistentibus[a] cunctis *pro* eis *B*.

I. Capp. 14—16. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 2 (*ad l.* 3). 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 14. a) Domino *B* 4, *corr.* b) *ita A* 1*b*. 2 *(pr. m.)*. 3*a*. *c*; in corpus *rell.*; ad corpus *A* 1*a*. *B* 5. c) adventente *pr. m. A* 3*d*. d) *ita A* 1*a*. *b*. 2; matutinali *A* 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B*. e) afferre *A* 2; adferre *A* 3*e*. *B* 2. 3. f) *desinit B* 2, *foliis amissis.* g) sedente *A* 1*b*; *om. A* 3*c*. h) incolumem c. *A* 1*a*; incolomen cumloquente *A* 1*b*. i) *ita pr. m. A* 1*a*; mirarique (ri *pr. m. suppl. B* 1; que *pr. m. om. A* 2) *rell.* k) viuum *A* 1*a*; vi(v *superscr., sed eras.*)um *B* 6*a*. l) paululum *A* 1*a*; :: (*ras.* in, *pr. m. superscr.* paulo) ante *B* 6*f*. m) *ita A* 1*a*; isdem *A* 1*b*. 2. 3*a*. *b*; eisdem *A* 3*d*; idem *A* 3*c*; T. igitur sanctus (s. *om. B* 4) vir *B*. n) Dei *A* 3*a*. *b*. o) eos *A* 3*c*. p) vehementer *A* 3*c*. q) *ita A* 1*b*. 3*a*. *b (pr. m.)*; obtestari *rell.* r) *om. A* 1*a*. 2. s) ut nec c. u. *A* 3*d*. *e*. t) *ita A* 1*b*. 3*a*. *b (pr. m.)*. *c*; opera(ri *in ras.*) *A* 2; operari *rell.* u) hoc non esse suae *A* 2. v) v. asscrib. *A* 1*b*. w) ita *A* 3*a* (*non A* 3*b*). x) itaque *B* 6*g*. y) carni carnem *A* 1*a*. z) iuditium *A* 3*a*. a) remaneret *A* 3*c*. b) sicque — propriam *om. A* 1*b*. c) própria *A* 2. d) incolomen *B* 6*f*; incolumen *A* 1*a*. 3*e*. *B* 6*g*.

Cap. 15. a) XV. *et in marg.* VII. *B* 6*e*. b) cursu:, *ras.* m *A* 1*b*. c) que *add. A* 1*b*; Fane *B* 1; Fama *pr. m. B* 6*f*. d) antea *A* 3*d*. *e*. e) m. d. *A* 1*a*. f) viri *corr.* veri *A* 2: *requiritur* verum. g) *ita A* 1*b*. 2; *om. rell.* h) *superscr. B* 3. i) Ubi vero f. *B* 6*e*. k) destruebatur *pr. m. A* 1*a*. l) Dei *A* 3*a*. *b*. m) *ita A* 1*b*. 2; et de conlatis *A* 1*a*; (et *om.*) ex con(l)latione *A* 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B*. n) lagitione *(sic) m. al. add. A* 2. o) *om. A* 3*d*. p) religias. *A* 3*a*. *b*. *B* 6*c (pr. m.)*; religi(osarumque *m. al. in litura*) *B* 6*g*. q) construebant *B* 1. r) *ita A* 1*a*. 3*a*. *b*. *c (pr. m.)*; *om. A* 1*b*; sacri *rell.* s) pabulum populum *A* 1*b*; (pab. *om.*) populo (*corr.* populum) *B* 4. t) reficens *A* 1*a*, *corr.*

Cap. 16. a) que *add. A* 1*a*. *b*. b) *om. B* 6*g*. c) nonnullis *pr. m. A* 2; quosdam *B*; ad Deum *add. B* 1. 3. 4. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g* (*non B* 5). d) et a. maiore aest. *A* 1*a*; et adhuaestuans m. *A* 1*b*; ex hoc m. (a)estuabat *B*. e) denique *add. B*.

Nota *) a) assistens (?) cunctos *pr. m. B* 4; ad(s)sistentes cunctos *B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

1) *Collata est collatio pro eleemosynis vel ecclesiis, ut in testamento Fulradi abbatis S. Dionysii (ed. M. Tangl, 'N. Arch.' XXXII, p.* 209*); cf. Ducange ed. Favre II, p.* 402.

quod Sclavi[a], nimio errore decepti, a diaboli[b] laqueis tenerentur oppressi, maximeque[c] martyrii palmam se adsequi posse confidens, transfraetato[d] Danubio[e], eadem[f] circumiens[g] loca, libera voce euangelium Christi gentibus[h] praedicabat. Paucisque[i] ex his[k] in Christo regeneratis, videns etiam[l] sibi minime[m] adcrescere fructum et martyrium, quem[n] semper quaerebat[o], minime[p] adepturum[q], ad proprias iterum reversus[r] est oves[s], curamque[t] gerens earum, ad caelestia regna[u] praedicando[v] perduxit.

17. Interea[a] Dagobertus rex, amore[b] mulierum[1] plus quam oportebat deditus omnique[c] spurcitia[d] libidinis[e] inflammatus, sobolem minime videbatur habere, sed tamen ad Domini[f] confugit[g] auxilium depraecabaturque[h] sedule[i], ut ei filium dare[k] dignaretur, qui post eum regni sui gubernaret sceptra[l]. Quod ita, dante Deo[m], factum est. Cumque ei[n] nuntiatum fuisset, videlicet[o] quod ei Dominus filium[p] dare[q] dignatus sit[r], magno[s] repletus est[t] gaudio; cogitare[u] coepit, cui ipsum puerum traderet, qui eum sacro baptismate[v] regenerare[w] deberet. Statimque[x], arcessitis[y] ministris, ut sanctum[z] perquirerent[a] Amandum, sagaci intentione praecepit. Nam dudum ipse pontifex, dum pro capitalibus[b] criminibus, quod nullus ex sacerdotibus[c] facere[d] ausus est, ipsum redargueret[e] regem, in furore accensus[f], iubente eo, non absque iniuria[2] de regno eius[g] fuerat expulsus, atque[h] remotiora perquirens loca[3], verbum Dei gentibus praedicabat. Cumque a ministris tandem[i] fuisset[k] repertus et, ut ad regem ire deberet[l], admonitus, memorans illud apostoli[4] praeceptum, potestatibus sublimioribus se subdi debere[m], tandem pervenit ad regem, qui[n] tunc[o] illis diebus in villa[p] cui vocabulum Clypiaco[q] est[r]

I. Capp. 16. 17. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b* (*ad l.* 15). *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 16. a) clavia *pr. m. A* 1*a*. b) l. d. *A* 1*b*. 3*c*. c) illucque *B*. d) *ita A* 1*a*; transfreto *A* 1*b*; transfrenato *pr. m. A* 3*d*; transfretato *rell.* e) Danuvio *B* 1. 3 *(pr. m.)*. (5). 6*g*. f) eundem c. locum *A* 1*b*. g) circuiens *A* 3*b*. *c*. *B* 6*c*. *d*. *g*. h) gentilibus *A* 1*a*. 3*d*. *e*. *B* 5. 6*a (pr. m.)*. *d (sed* libus *in litura)*. *g*; *v. infra l.* 19. i) Paucis vero ex *B*. k) *ita A* 1*a*. *b*. 2; eis *A* 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B* 4. 5. 6*c*. *d*. *e*. *f*. *g*; ipsis *B* 1. l) *om. A* 1*b*. m) non satis *pro* m. *B*. n) *ita A* 1*b*; quam *A* 2 *(pr. m.)*. 3*a*. *b*. *d*; quod *rell.* o) desiderabat *A* 1*b*; querebant *pr. m. B* 6*f*. p) non *A* 1*b*; nondum (nundum *B* 6*g*) *B*. q) adepturrum (?) *m. al. corr.* adeptum *B* 1. r) reversurus *pr. m. A* 3*d*. s) *m. al. suppl. B* 4. t) coramque *pr. m. A* 3*d*; Curarumque *B* 4. u) *om. B* 4. v) *om. A* 3*a*.

Cap. 17. a) Interea — deditus *m. al. in mg. suppl. A* 2. b) *ita A* 1*b*; amori (*sed* i *m. al. in litura B* 3) *rell.* c) omniuque (?) *pr. m. B* 4. d) spurcitiae *A* 1*b*. e) libinis *pr. m. B* 4. f) Dominum *A* 1*b*. g) confugiens *A* 1*b*. h) precabatur (que *om.*) *A* 1*b*. i) sedulo *B* 5. 6*a*. *c*. *e*. *f*. *g*. k) dar& d. *B* 6*f*. l) *m. al. in mg. suppl. A* 2. m) Domino *B* 3*a*. n) n. ei *A* 1*a*; sibi n. (*A* 3*c*). *B*. o) *om. B*. p) filiis (?) *A* 3*b*, *corr.* q) dar& d. *pr. m. B* 6*f*. r) esset *B*. s) mox *add. B*. t) *om.* (*A* 1*a*). *B*. u) que *add. A* 1*b*; cogitans cui i. *A* 3*c*. v) baptimate *A* 3*e*, *corr.* w) regenerari *A* 1*b*. x) que *om. A* 3*a*. *b*. y) *ita A* 1*a*. *b*; arcersitis *A* 3*a*. *b*; accersitis *rell.* z) sanctum — *p.* 445, s. civitatis ipsius *desunt, duobus foliis deperditis, A* 3*b*. a) perquireret *pr. m. B* 4. b) capitolibus *A* 3*d*, *corr.* c) sacerdotalibus *A* 1*b*. d) s. ausus fuerat agere, ipsum *A* 1*a*. e) redarguit *A* 2, *corr.*; redarguerat *A* 3*e*. f) in f. accenso *A* 1*b*; in f. a. *desunt, circa* 16 *litteris erasis B* 6*a*; *haec om. B* 6*e in transitu a linea ad lineam.* g) eus *B* 1. h) Denique *B* 1; Ille denique *pro* a. *B* 3; Ille vero *pro* a. *B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. i) isdem *A* 3*d*. k) fuis *pr. m. B* 4. l) iuberet *A* 3*d*. m) debere:, *ras.* t *B* 5. n) Qui: *B* 4. o) in *add. A* 3*e*; in *pro* tunc *B*. p) villam *B* 1. q) Clipiaco *A* 1*b*. 2. *B* 5. 6*f*; Clyppiaco *B* 4; Clypiacus *A* 3*a*; Clipiacus *A* 3*c*. r) *ante* Cl. *A* 3*a*. *c*. *B* 6*e*.

1) *De reginis et concubinis Dagoberti egit Fredegarius IV,* 60. 2) *Cf. supra p.* 437, 14. 3) *Bernardus Guidonis:* ad locum maritimum navem invenire volens perrexit et mare Britannicum transire voluit ad gentem Saxanorum, ut eis euangelium praedicaret, et in peregrinatione cunctis diebus vitae suae permanere voluit. 4) *Pauli ad Rom.* 13, 1.

morabatur, visoque[a] rex beatissimum[b] Amandum magno[c] repletus est gaudio, prostratusque[d] pedibus beati viri, depraecabatur, ut tanto scelere[e], quod in eum perpetraverat, veniam largire[f] dignaretur. Sed ille, ut erat mitissimus atque supra modum[g] patiens[h], citius eum elevavit[i] a[k] terra atque[l] veniam clementissime indulsit[m]. Tunc[n] rex ad[o] sanctum ait Amandum: 'Penitet enim[p] me valde[q], quod stulte adversum te egerim. Praecor igitur, ne memineris iniuriae[r], quam in te[s] inrogavi, adque praecem[t] meam, quam a[u] te summopere postolo[v], ne[w] dedigneris annuere[x]. Dedit mihi Dominus filium, non meis[y] praecedentibus meritis, praecorque, ut eum[z] sacro digneris abluere baptismate atque, ut[a] tibi sit filius spiritalis[b], in manibus accipere ne dedigneris'. Quod vir Domini vehementer[c] rennuens[d], scilicet sciens esse scriptum[1], militanti[e] Deo non oportere inplicare[f] saecularibus negotiis[g] et quietum atque remotum palatia[h] non debere[i] frequentare[k] regia[l], e[m] conspectu regis abscessit[n]. Tunc[o] demum rex misit ad eum virum inlustrem[p] Dadonem atque cum[q] eo venerabilem virum Eligium[r], qui tunc in palatio regis sub saeculare[s] degebantur[t] habitu[u], quos tamen postea egregios sacerdotes atque praeclaros in meritis, signis[v] quoque atque[w] virtutibus[x] fuisse, nulli[y] dubium est. Hi[z] humiliter ad[a] virum Dei petierunt, ut praecibus regis[b] daret adsensum atque filium ipsius sacro dignaretur dilui[c] fonte[d], et ut eum enutriret[e] atque legem[f] inbueret[g] divinam, quantotius adsentiret, dicentesque[h], quod si[i] hoc vir Dei non rennueret, per hanc familiaritatem[k] liberius in regno ipsius[l], vel ubicumque eligeret, haberet licentiam praedicandi, seu et[m] nationes quam plures per hanc gratiam se[n] posse conquiri[o] fatebantur[p]. Tandem igitur[q]

I. Cap. 17. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. c. d. e. B* 1. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 17. a) VIII. *in marg. B* 6*e.* b) *ita A* 1*a. b et pr. m. A* 2; beatissimo Amando *rell.* c) g. r. est m. *A* 3*c.* d) rex *add. B* 1. e) *ita A* 3*a*; sceleri *rell.* f) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; largiri *rell.* g) modom *pr. m. A* 2. h) faciens *A* 2. i) allevavit *A* 1*b.* k) āterrā *A* 2, *corr.*; atterrā *B* 5. l) facinusque in se perpetratum *pro verbis* a. v. *B.* m) indulxit *B* 6*c.* n) Lect. VIII. *praescr. B* 3. o) ait ad s. *A* 2. p) *om. A* 1*a. b. B* 5. 6*a. c. d. e. f. g*; *m. al. suppl. B* 4. q) *pr. m. om. A* 2. r) meae *add. B* 5. s) q. tibi *A* 3*a. c. d. e. B.* t) preci me(a)e *A* 3*c. B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* u) *ita A* 2; q. t. summere *A* 1*a*; q. a (ad *A* 3*a. d. e*) te (*om.* s.) *A* 3*a. c. d. e*; q. (qua *B* 6*a*) s. (*A* 1*b*). *B.* v) *ita pr. m. A* 3*d*; postulo *rell.* w) non *A* 3*a. d. e. B* 4. 5. x) abnuere *A* 1*b.* 2 (*pr. m.*). *B* 5. 6*f.* y) mer. pr. meis (?) *A* 2, *corr.*; meis meritis pr. *A* 3*d. e.* z) *om., versu ineunte, B* 6*c.* a) ut *om. A* 1*b*; atque in filium tibi (t. *om. A* 3*e*) spiritualem (spiritalem *A* 3*d. e. B* 1. 3. 6*a. f. g*) accipere (suscipere *B*) obnixe deposco (deprecor *A* 3*c*; o. d. *om. B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*). Quod *A* 3*a. c. d. e. B.* b) et *add. A* 1*b.* c) que *add. A* 3*e.* d) denn. *B* 1, *corr.* e) *ita A* 1*a. b et pr. m. A* 2; militantem *rell.* f) *corr.* im(n)plicari *A* 3*d. B* 1. 4, *et sic A* 1*b.* 3*a. c. e. B* 3. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; inplicaris, *expunct.* s *A* 1*a.* g) *om. A* 2. h) palacium *pr. m. A* 2; p:alatia *B* 6*c.* i) deberi *A* 3*a. e.* k) frequentari *A* 3*a. c* (*pr. m.*). *d. e. B* 5. l) regiae consp. *A* 3*d*; regiae de consp. *A* 1*b*; regia et consp. *A* 3*a* (*pr. m.*). *e.* m) a *m. al. in litura B* 3. n) abscensit *A* 1*a*; abcessit *A* 3*a.* o) Statim igitur rex *B.* p) inlustrum *A* 1*b.* q) con eo *B* 4; cūmeo, *ras. lineola A* 3*e*; cum::eo *B* 5. r) Elegium *A* 2 (*pr. m.*). 3*a. c. B* 4. 5. 6*d*; Elidium *B* 1. s) *ita A* 1*b.* 2 (*pr. m.*); s(a)eculari *rell.* t) degebatur *m. al. corr.* tegebantur *A* 2; degebant *A* 1*a. B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; degebat *corr.* degebant *A* 3*c.* u) abitu *A* 1*b.* v) signis — Humiliter *pagina exeunte pr. m. in litura A* 3*e.* w) et *A* 3*c*; ac *B* 5. x) prodigiis *A* 3*c.* y) plurimis conpertum est. Hi *B.* z) Qui *A* 1*a*; *om. A* 3*a. c. d. e*; vero *add. B.* a) *ita A* 1*b.* 2. 3*a. d*; a viro *A* 1*a.* 3*e*; (ad *om.*) virum *rell.* b) *om. A* 3*c.* c) *ita A* 1*b.* 2 (*pr. m.*). 3*a. c* (*pr. m.*). *d*; deluere *A* 1*a. B* 6*d*; diluere *A* 3*e cum rell. B* d) fontem *pr. m. A* 2. e) enutrire *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* f) *ita A* 1*a. b.* 2; lege — divina *rell.* g) imbuere *A* 3*c. B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* h) que *om.* (*A* 1*b*). *B.* i) si:: *A* 2. k) familiaritate *A* 3*d.* l) illius *A* 3*c. d. e.* m) *om. A* 3*a. c. d. e. B.* n) *om. A* 1*b*; illum *B* 5. o) *corr.* conquirere *A* 3*c*, *et sic B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; conquirere: (*ras.* s) *A* 1*a.* p) fatebatur *A* 3*d. B* 1; fatebatur *pr. m. corr.* fatebantur *B* 5. q) *om. B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

1) 2. *Tim.* 2, 4.

fatigatus praecibus amborum, facturum se esse promisit. Audiens autem rex, quod praecibus[a] suis sanctus[b] non rennueret Amandus, statim ipsum puerum adduci[c] praecepit, qui ferebatur[d] non[e] plus a nativitate habere dies[f] scilicet quam[g] quadraginta. Accepto[h] igitur[i] vir sanctus in manibus puerum[1] benedicensque[k] eum caticuminum[l] fecit. Cumque, finitam[m] orationem, nemo ex circumstante[n] multitudine respondisset[o]: 'Amen', aperuit[p] Dominus os pueri, atque, audientibus cunctis, clara voce respondit: 'Amen'. Statimque eo[q] regenerans sacro baptismate, inpositoque[r] nomine Sygiberto[s], regem atque omnem eius[t] exercitum[u] tunc[v] sanctus Amandus magno replevit gaudio[w].

18.[a] His ita gestis, adveniente[b] obitus[c] die, Treiectensium[d] episcopus feliciter[e] migravit ad Christum[f]. Tunc[g, *] vero rex[2] sanctum arcessivit[h] Amandum, congregataque multitudine sacerdotum populique[i] turbam[k] non modicam, ad regendam Treiectensium[l] ecclesiam eum praeposuit. Illo vero rennuente atque se indignum vociferante, omnes una[m] voce clamabant, dignum eum esse sacerdocium[n] atque[o] ob animarum sollicitudinem[p] ecclesiam magis quam pecuniae[q] questu[r] debere[s] suscipere. Coactus igitur a rege vel[t] sacerdotibus, pontificalem suscepit

*) Rex igitur huius viri venerabilis con(m)periens obitum, sanctum accersire (accersiri *B* 4. 5. 6*e*. *g et e corr. B* 6*d*) fecit Amandum *B*.

I. Capp. 17. 18. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 17. a) preces suas *B* 6*d*. *e*. b) *om. A* 3*d*. *e*. c) adferre *corr.* adferri *B* 1, *et sic B* 3. 6*a*. *c*. *d*. *f*; afferri *B* 4. 5. 6*e*. *g*. d) *ita B* 6*g cum rell.*; fatebatur *A* 3*a*. *c*. *d*. *e et rell. B*. e) a nat. non amplius *A* 2; qui non amplius quam XL dies a n. habebat *Gesta Dag.* f) sc. dies *B* 4; habere quam dies circiter quadr. *B* 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. g) *om. A* 3*a*. *d*. h) *ita A* 1*b*. 2. 3*a*; Acceptum *A* 1*a*; Accipiens *A* 3*c*; Accepit *B*. i) autem *B* 1; (itaque *deletum*) igitur *B* 6*f*. k) et benedicens eum c. *B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; et benedixit eum atque c. *B* 1. 3. l) *ita B* 6*f cum rell.*; catecuminum *A* 1*a*. 2. *B* 6*a*. *c*. *d*. *e*; cathecuminum *A* 3*c*. *B* 5. 6*g*. m) *ita A* 1*b*; finita oratione *rell.* n) circumstanti *A* 1*a*. 3*d*. *e*. *B* 6*f*; circumstantibus (*om.* m.) *A* 3*c*; ex exercitu tantae multitudinis *Gesta Dag.* o) respondissea *B* 1, *corr.* p) apperuit *B* 6*c*; a. D. os p. *om. A* 3*a*. q) *ita pr. m. A* 2; eum r. (r. eum *B* 6*f*) s. b. *rell.* r) que *om. B* 1. 3. s) *ita A* 1*a*; Sigiberto *A* 1*b*. 3*a*. *B* 5; Sigerberto *B* 4; Sigeberto *rell.* t) ex. eius *B* 6*f*. u) circumstantem *add. A* 2. v) :unc *A* 3*e*, *corr.*; *om. B* 5. 6*c*. *d*. *e*. *g*; t. s. A. *om. B* 1; ex. magno Dominus repl. *Gesta Dag.*; Amen. Tunc s. A. m. repletus est g. Statimque — Sigiberto valedicens regem a. o. e. exercitum discessit. His *A* 1*b*. w) gaudeo *pr. m. B* 5.

Cap. 18. a) XVIII. *et in marg.* VIIII. *B* 6*e*. b) advenientes *A* 1*a*; atveniente *B* 4. c) sui *m. al. add. A* 2, *add. A* 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B* (sue *pr. m. B* 3). d) Tre:iectensium, *ras.* c *B* 5; Tr(a *m. al. in litura*)iectensium *B* 6*g*. e) *om. A* 1*b*. f) Dominum *A* 2. g) Tum *A* 2. 3*e*. h) *ita A* 1*a*; arcessivit s. *A* 1*b*; s. accersivit (acersivit *A* 3*d*) *A* 2. 3*a*. *c*. *d*. i) populoque *A* 1*a*. k) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; turba non modica (modico *A* 3*d*) *rell.* l) Traiect. e. *A* 3*c et e corr. m. al. B* 6*g*; Treiectensi aecclesiam *A* 3*d*. m) u. v. *om. A* 3*d*. n) *ita* (?) *pr. m. A* 2; sacerdot(c)io *rell.* o) atque — quam *om. A* 1*b*. p) sollicitudine ęcclesiae *A* 3*a*. *d*. q) penuniae *pr. m. A* 1*a*; pecuae *pr. m. B* 4. r) *ita A* 2. 3*a*. *d*. *e*; quęstu: *A* 3*c*; qu(a)estum *rell.* s) deberet *A* 2. t) ac *B*; vel a s. *A* 1*b*.

1) *Teste Fredegario IV, 62, Sigibertus Aurelianis neque Clippiaci baptizatus est ipsumque Chairibertus 'de sancto lavacro excepit', anno scilicet p. Chr. n.* 630/1. *Eundem fontem Philippus de Eleemosyna (AA. SS. Febr. I, p.* 865*) secutus est.* 2) *Herigerus l. l. I, c.* 36 *(p.* 180*):* Post haec, *inquit,* beatus Iohannes episcopus Traiectensium feliciter migravit ad Christum. Rex, convocatis multis sacerdotibus, sanctum Amandum evocavit, Traiectensibus praefecit. *Rex alius intellegi nequit nisi Dagobertus a.* 639. *defunctus atque Amandum per triennium ecclesiam Treiectensium gubernantem a.* 642. *aut antea resignasse opus esset, si biographo fidem attribui liceret. Eundem vero eodem intervallo potius apud Tornacenses constitisse indeque Francis fidem christianam attulisse per Ionam, V. Columbani praef., compertum habemus, atque biographum in ratione temporum omnino falli ex collata Martini epistula (v. p.* 443, *n.* 1*) intellegitur, qua insequens cleri discidium a.* 649. *attribuitur.*

cathedram, sicque per triennium fere vicos vel castra circumiens[a], verbum Domini constanter omnibus praedicavit[b]. Multi etiam, quod dictu quoque[c] nefas est, sacerdotes[d] atque levitae[1] praedicationem illius respuentes, audire contempserunt; at ille secundum euangelii[2] praeceptum pulverem de[e] pedibus[f] in testimonium excutiens, ad[g] alia properabat[h] loca.

19. Igitur tandem[a], parvam[b] repertam insulam cui vocabulum est Chanelaus[c, 3] iuxta[d] Scaldum[e] fluvium, aliquantis diebus cum fratribus spiritalibus[f] inibi[g] Christo militavit[h]. Sed verbi[i] Dei[k] contemptoribus[l] per biennium fere ingens adtrivit plaga, ita ut eversae[m] domus[n], agri in solitudine[o] redacti, necnon etiam vici vel castra destruerentur[p], nullusque[q, 4] pene in his[r] regionibus remaneret, qui virum Dei contempserant[s] praedicantem.

20[a]. Nec multo post, cum a[b] fratribus, quos ob animarum cura[c] per diversa[d] reliquerat[e] loca, rogaretur[f], ut eis[g] vir[h] sanctus praesentia sua visitare[i] dignaretur, et, ut eos[k] verbi[l] pabulo reficeret[m], invitaretur, tandem, praece accepta, pervenit ad eos audivitque ab eis gentem quendam[n], quem[o] Vaceiam[p, 5] appellavit[q] antiquitas, quam[r] nunc vulgo nuncupatur[s] Wascones[t], nimio errore deceptam, ita

I. Capp. 18—20. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. c. d. e.* *B* 1. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 18. a) circuiens *A* 2 (*pr. m.*). 3*c. e.* *B* 6*c. d. g.* b) pr(a)edicabat *A* 3*c.* *B* 1. 3. c) *om.* *A* 3*a. c. d. e.* *B.* d) sacerdos *A* 2, *corr.* e) *om.* *B* 4. f) pedebus *pr. m.* *B* 5. g) ab *A* 1*b.* h) properaba *pr. m.* *A* 1*a*; properavit *B* 6*c*, *corr.*

Cap. 19. a) *om.* *B* 4. b) parva reperta insula *A* 3*c. e*; parvam rep(p)eriens insulam *B.* c) *bis scr. erat* *B* 4; Chanalaus *A* 3*a*; Chenelaus *A* 3*c*; Canelaus *B* 3. 6 *g* (*pr. m.*). d) iusta *pr. m.* *A* 1*a.* e) Scaldim *A* 1*b*; Scaldi *A* 2; Scauldum *B* 3. f) spiritual. *A* 3*c.* *B* 4. 5. 6*c. d. e.* g) ibidem *B.* h) militare studuit, sed *B.* i) verbum *A* 1*b.* k) Domini *B* 4. l) *ita* *A* 1*b et pr. m.* *A* 1*a.* 2; contem(p)tores *rell.* m) ersae *B* 1; e(versae *in litura*) *B* 6*a.* n) domos *pr. m.* *A* 1*a*; et *add.* *B.* o) *ita* *A* 1*b.* 3*a. c. d*; solitudinem *rell.*; essent *add.* *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* p) destituerentur *A* 1*a.* q) Nullus quin(?) *pr. m.* *B* 1. r) que(?) *add., sed eras.* *A* 3*d.* s) contem(p)serat *A* 3*a. c.* *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 20. a) *om.* *A* 1*b*; XX. *et in marg.* X. *B* 6*e.* b) *om.* *A* 3*d.* *B* 1. c) *ita* *A* 1*b.* 3*a. d*; curam *rell.* d) diversas *B* 1. e) relinqueret *B* 5; reli:querat *B* 6*g.* f) rogaret *A* 3*e.* g) *ita* *A* 1*b*; eos *rell.* h) v. s. *om.* *B.* i) visitaret (visitaretur *pr. m.* *B* 6*f*) et *B.* k) *om.* *B.* l) sacri *add.* *B.* m) reficere dignaretur, t. *B.* n) *ita* *A* 1*a. b et pr. m.* *A* 2; *om.* *A* 3*a. c. d. e.* *B.* o) *ita* *A* 1*b et pr. m.* *A* 2; quae *A* 3*d*; quam *A* 1*a.* 3*a. c. e.* *B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; qua *B* 1. p) Vacçiam *A* 2; Vacceiam *A* 1*b.* 3*d.* *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. g.* q) appellant *B* 5, *corr.* r) *ita* *A* 1*b.* 2; qu(a)e *rell.* s) nuncupantur *A* 1*b.* t) Vascones *A* 1*a*; Wasconia *A* 3*d.* *B* 4. 5. 6*a. c. d. f. g*; Vasconia *A* 3*a. c. e.* *B* 1. 3; Guasconia *B* 6*e.*

1) *Presbyteros et diaconos post ordinationem lapsos apud Martinum papam Amandus a.* 649. *detulerat; v. Suppl. Milonis c.* 2 *(infra p.* 453*).* 2) *Marc.* 6, 11. 3) *Locum his versibus celebravit Milo III, v.* 363 *sqq. (Poetae III, p.* 596*):*

Insula dicta nitet Caloloo de vertice sancti,
Scald iuxta et giris curvo sinuamine flexis
Praebet secessum nautis gratissimus amnis.

Calloo locus nunc haud procul a Scaldi fl. in Flandria orientali prope Beveren situs est, cuius ecclesiae patrocinium ad abbatiam S. Petri Gandavensem spectasse monuit G. Henschenius, AA. SS. Febr. I, p. 820. 4) *Memineris multos presbyteros et diaconos istos fuisse contemptores; cf. c.* 18. 5) *Cf. Fred. contin. c.* 47 *(a.* 763*):* plurima Wasconorum, — — quem antiquitus vocati sunt Vaceti. *A Bacceis sive Vasconibus Oppila vir nobilis a.* 642. *in procinctu belli necatus est, cuius titulum sepulchralem edidit Aemilius Hübner, Inscriptiones Hispaniae christianae (*1871*) p.* 36.

ut auguriis[a] vel omni errore[b] dedita, idola etiam pro Deo coleret[c]. Quae gens Transalpinis[d. 1] montibus per aspera atque inaccessibilia[e] diffusa est[f] loca, fretaque agilitate pugnandi[2], frequenter finibus[g] occupabat[h] Francorum. Vir autem Domini Amandus eorum miseratus errori[i] enixaeque[k] laborans[l], ut eos a diaboli revocaret instinctu[m], dum[n] eis verbum praedicaret divinum atque euangelium[o] adnuntiaret[p] salutis, unus e[q] ministris adsurgens levis[r], lubricus necnon insuper[s] et[t] superbus atque[u] etiam apta cachinnans[v] risui[w] verba[x], quem vulgo[y] mimilogum[z. 3] vocant[a], servum[b] Christi detrahere coepit euangeliumque[c] quod praedicabat pro nihilo duci[d]. Sed eadem mox hora arreptus[e] a daemone[f], miser propriis se[g] coepit manibus laniare, atque coactus[h] publice confiteri, quod ob iniuriam, quam Dei[i] inrogaverat servo, haec perpeti mereretur[k]; sicque in ipso constitutus tormento, spiritum exalavit extremum.

21[a]. Illis autem adhuc in eorum[b] caecitate permanentibus, et[c] vir sanctus ad alia demigraret[d] loca, pervenit ad civitatem quendam[e]. Ubi[f] cum ab episcopo civitatis illius honorifice[g] fuisset[h] susceptus, dum[i] ei[k] hospitalitatis[l] more episcopus[k] aquam in manibus funderet, secretius praecepit[m] ministro, ut eandem aquam, in qua vir Dei[n] manus abluerat[o], diligenter in sacrario ecclesiae custodiendam[p] deportaret[q]. Quod ita factum est, satisque[r. *] fidens episcopus[s], quod eadem[t] viri[u]

*) est. Praefatus namque civitatis antistes satis f. extitit, quod *B.*

I. Capp. 20. 21. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. c. d. e. B* 1. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 20. a) auguris *B* 1, *corr.* b) errori *A* 3*a. c. d. B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f et m. al. A* 3*e.* c) colerent *pr. m. A* 2. *B* 4; colleret *pr. m. A* 3*d.* d) *ita A* 1*a. b.* 2; (Tr. *om.*) montibus *A* 3*a. c. d. e. f*; Transalpinos montes *B* 1. 3. 4; gens erga (circa *B* 6*e*) Pireneos saltus (tus *m. al. in litura B* 6*g*) per *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.* e) inaccessabilia *B* 1. 4; inaccessibilia *B* 6*e.* f) erat *B.* g) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; fines *rell.* h) occupavit *A* 3*c*; occupat *A* 3*d.* i) *ita A* 2. 3*a. B* 3; errore *B* 1; erroris *A* 1*a*; errorem *A* 1*b.* 3*c. e. B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.* k) *ita A* 1*b.* 3*d*; enixeque *rell. A*; que *om. B.* l) *ita A* 1*a. b et pr. m. A* 2; elaborans *A* 3*a. c. d. e*; elaborare (laborare *B* 6*g*) ce(ę)pit ut *B.* m) servitio *A* 3*a. c. d. e. B.* n) autem *add. B.* o) salutis adn. euangelium *A* 3*c.* p) adnŏntiaret *B* 6*f.* q) ex *A* 1*b. B* 6*f* (*pr. m.*). r) ac *add. B.* s) *ita A* 1*a*; insuperbus et superbus *A* 1*b*; insuper (*om.* et s.) *m. al. corr.* et superbus *A* 2; insuper *om. A* 3*a. c. d. e. B.* t) *om. A* 3*c.* u) qui etiam inepta c. *A* 1*b.* v) cachinnas *A* 3*d.* w) risus *A* 1*b.* x) *superscr. A* 2; excitare consueverat *add. A* 1*b.* y) vulgus *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g.* z) mimi *A* 1*b*; mimmilogum *B* 5. a) vocat *B* 5. 6*a. c. d. e. f. g et pr. m. B* 4. b) servo *A* 3*c. B* 5. 6*e. g.* c) que *om. A* 1*a*; Christi *add. B* 1. d) *ita A* 1*a. b et pr. m. A* 2; duceret *A* 3*a*; ducere *rell.* e) arreceptus *pr. m. A* 1*a.* f) d(a)emonio *A* 1*b.* 3*d.* g) c. se *B* 6*c.* h) coaptus *B* 6*f, corr.*; est *add. B* 6*g.* i) q. s. D. irrogaverat *A* 1*b*; q. in D. s. inrogaverat *A* 2; q. D. interrogaverat *A* 3*d.* k) meretur *A* 3*a. B* 4 *(corr.).*

Cap. 21. a) XX. *A* 1*b, et sic deinceps.* b) sua *B* 6*e.* c) *om. A* 3*c*; dum *B.* d) demirgaret *pr. m. A* 1*a*; remigraret *A* 3*d*; dimigraret *B* 4; demigrans *A* 1*b.* 3*c*; demigravit *B* 6*g.* e) *ita A* 1*b.* 2 (*pr. m.*). 3*a*; quandam *rell.* f) *om. A* 1*b.* g) *om. A* 3*c. B* 5. h) s. f. *A* 1*b*; fuissusceptus *A* 3*a.* i) et *B.* k) *om. A* 1*b.* l) hospitalis *A* 3*c, corr.*; hospilitatis *A* 3*d.* m) *om. A* 1*a.* n) Domini *A* 1*a.* o) ablueret *pr. m. A* 2. p) custodiendum *A* 3*a. c. d.* q) portaret *A* 3*c.* r) que *om. A* 1*b* (*ubi* satis — possit *ante* Quod i. f. est). s) ei *A* 1*b.* t) eandem *B* 4, *corr.* u) vir *A* 1*b.*

1) *Intelleguntur Alpes Hispanae, videlicet Pyrenaei montes; cf. Ducange ed. Favre I,* 199. *Pyrenaeos distincte Vasconibus attribuit Isidorus, Etym.* 9, 2, 107*:* Vacca oppidum fuit iuxta Pyrenaeum, a quo sunt cognominati Vaccaei — —. Hi Pyrenaei iugis peramplam montis habitant solitudinem. Iidem et Vascones quasi Vaccones. 2) *Einhardi V. Karoli M. c.* 9: Adiuvabat in hoc facto Wascones et levitas armorum et loci, in quo res gerebatur, situs, econtra Francos et armorum gravitas et loci iniquitas per omnia Wasconibus reddidit impares. *V. supra p.* 404. 3) *I. e. ioculator.*

Dei benedictio salutem[a] restitui[b] possit[c]. Eodem quoque tempore homo quidam[d] caecus sedebat ante fores[e] templi mendicans, qui[f] multo iam tempore corporalem amiserat[g] visum. Ad[h] quem civitatis ipsius[i] episcopus ait: 'O homo[k], si habes[l] fidem, ablue oculos tuos ex aqua, in[m] qua vir Dei Amandus abluit manus; confido enim, quod per ipsius sanctitatem[n] pristinam consequaris[o] salutem[p]'. Cumque hisdem[q] caecus oculos ex eadem aqua abluisset, statim, iubente Deo, pristinum recepit visum, ita ut omnia clare[r] videret.

22[a]. His ita peractis, isdem[b] vir Domini[c] Amandus in finibus[d] remeavit Francorum elegitque[e] sibi locum praedicationis[f] aptum, in quo cum fratribus, qui cum eo[g] per[h] diversis provinciis multas[i] pro nomine Christi perpessi fuerant passiones, aedificabat[k] coenubium[l, 1], atque[m] ex eisdem[n] fratribus plures postea abbates vel[o] honorificos[2] vidimus viros. V. Martini 10, 8.

23. Eodem fere[a] tempore vir sanctus[b] Domini Amandus ad[c] Hildericum[d] adiit regem eique[e] humiliter postolavit[f], quatenus ei aliquod[g] municipium ad construendum[h] monasterium non ambitionis[i] gratia, sed[k] ob animarum salutem largire[l] dignaretur. Deditque praefatus[m] rex ei locum noncupante[n] Nanto[o, 3], in quo vir Domini[p] sagaci intentione coepit aedificare[q] coenobium. Mommolus[r] autem

I. *Capp.* 21—23. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b* (*a l.* 3) *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*.

Cap. 21. a) salut| *A* 1*b*; fidelibus *add. B*. b) *ita pr. m. A* 2; restituere *rell.* c) *ita A* 1*b*. 2 (*pr. m.*). 3*a*; posset *rell.* d) quidem *B* 1. e) foras *B* 3. f) qui: *A* 2. g) emiserat *A* 1*b*. h) At *B* 3, *corr.* i) *om. A* 2. 3*a*; *in* episc. *redit A* 3*b*. k) (ho *m. al. suppl.*)mo *B* 4. l) f. h. *B* 5; haben f. *B* 6*a*. m) in qua *superscr. B* 3. n) sanitatem *A* 1*b*; (per *om.*) i. s. (*corr.* sanctitate *A* 3*a*, *et sic A* 3*b*) *A* 3*a*. *b*. o) consequeris *A* 2 (*pr. m.*). 3*a*. *b*. *c*. *B* 4. 6*e et e corr. B* 6*d*. p) sanitatem *B* 4. q) *ita pr. m. A* 2; idem *A* 3*c*. *B* 5. 6*d*. *e*. *g*; isdem *rell.* r) clara *A* 1*b*. *B* 1; clara *corr.* clare *B* 4.

Cap. 22. a) *ita h. l. etiam B* 6*f*; XXII. *et in marg.* XI. *B* 6*e*. b) *ita A* 1*b*. 3*a*. *b* (*pr. m.*); idem *rell.* c) *superscr. A* 2. d) *ita A* 1*a*. *b*. 2; fines *rell.* e) que *om. A* 1*a*. f) praedicationi *B* 6*e*. g) erant *add. A* 1*b*. h) *ita A* 3*d*; per diversas provinc(t)ias *rell.* i) *om. A* 1*b*. k) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; edicavit *A* 3*d*; (a)edificavit *rell.* l) *ita pr. m. A* 1*a*; cenobia *A* 1*b*; c(o)enobium *rell.* m) Postea namque *pro* atque *A* 1*b*. n) idem *corr.* isdem *A* 3*d*; hisdem *A* 3*c*. o) seu h. vid. *B* 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; vid. seu h. viros *B* 1.

Cap. 23. a) *om. A* 1*b*. b) *om. A* 2. 3*a*. *b*. *c*; D. s. *A* 3*d*. c) *eras. A* 2. 3*b*; *om. A* 1*a*. 3*c*. *e*. *B* 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*. d) Hid. *m. al. corr.* Hild. *B* 5; Chilpericum *A* 1*b*. *B* 3. 6*g*. e) eumque *A* 3*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. *B*. f) *ita A* 3*d*. g) aliquot *A* 3*a*. *b* (*pr. m.*). h) aliqdod *add. A* 2. i) ambicione *pr. m. A* 2. k) *versu ineunte om. B* 6*f*. l) *ita A* 1*b* (*pr. m.*). 3*a*. *b*; largiri *rell.* m) ei pr. r. *A* 1*b*. n) *ita A* 1*b*. 2 (*pr. m.*). *B* 3; nuncupante *A* 3*a*. *b*. *e*. *B* 1. 4. 6*c*. *d*. *f*; nuncupa::: *m. al. corr.* nuncupatum *A* 3*c*, *et sic B* 6*a*. *d*. *e*. *g*; muncupate *corr.* nuncupate *A* 3*d*; nuncupantem *pr. m. B* 5. o) Nante *B* 4, *corr.*; Nauto *A* 3*b*. *B* 5; Nanthô *B* 6*e*. p) Dei *A* 3*d*. q) aedificari *A* 3*c*, *corr.* r) *ita A* 1*b*. 3*d*; Mummolus *B* 6*e*; Mumulus *B* 1; Mummulus *rell.*

1) *Monasterium aliud intellegi nequit praeter Elnonense, sicut bene monuit Mabillonius, atque biographus nomen supprimens ei sine dubio adscriptus non erat neque recte Childerici tempore idem aedificatum esse credidit (cf. c. 23 in.), quod Dagoberto regnante aedificatum erat; cf. supra p.* 404. 2) *Similia supra c.* 9. *leguntur.* 3) *Hodie Nant (dép. Aveyron), dum villa Barisiacus in pago Laudunensi sita hic requiritur; cf. supra p.* 405. *Sane inter c.* 23. *et* 24. *Philippus de Eleemosyna (c.* 41*) de condito monasterio Barisiacensi rettulit. Falsarii vero posteriores hoc caput in usum monasterii proprii immutaverunt. Bernardus Guidonis locum ad Childebertum regem et monasterium Vaurum (hodie Lavaur, dép. Tarn) rettulit:* Sanctus autem Amandus impetravit a rege Childeberto locum unum in Gallia, qui dicitur Vauro, ut ibi coenobium aedificaret, *alterque interpolator ad Nantuacense coenobium; cf. supra p.* 427.

quidam[a] Ozidinsis[b, 1] urbis antestis[c] valde ferebatur[d] moleste, quod isdem[e] vir Greg. Dial. II, 8. Domini[f] eundem locum impetraverat[g] a rege, invidiaeque facibus accensus, eundem virum Domini[h] extinguere conabatur[i], missisque[k] agilibus[l] viris[m], ut eundem virum Dei[n] a loco[o] ipso contemptibiliter[p] iniurias[q] adfectum[2] eicerent[r] aut certe in eodem punirent[s] loco. Venientesque ad eum ministri, simulato dolo[t], dixerunt[u], quod ei locum aptum[v] ad construendum monasterium ostendere deberent[w]; tantummodo cum illis illuc properare deberet[x]. Sed eorum fallacia[y], revelante Deo, latere non potuit. Cumque eum ad praedictum locum deducere[z] simularent, non[a] inscius vir Domini[b] Amandus, quo in loco eum interimere[c] disponerent[d], tandem[e] pervenerunt ad supercilium montis, ut eum ibi capite truncarentur[f]. Vir etiam[g] Domini suis hoc[h] ante[i] indicare noluit, quia[k] ad martyrium libentissime properabat. Sed subito[l], orta tempestate[m], pluvia[n] grandineque, omnem illius locum[o] montis tenebrosa[p] obtecuit[q] nubis[r], ita ut apparitores[s], qui ad[t] interficiendum eum fuerant missi, amisso[u] lumine, nihil penitus viderent[v], spemque vitae[w] nullam habentes, prostrati[x] pedibus sancti viri, veniam postolabant, et[y] ut eos vivos[z] abire[a] sineret, humiliter depraecabantur. Tunc vir Domini ad consueta recurrit praesidia, scilicet ad orationum[b] auxilia: profusis[c] in oratione lacrimis, tamdiu orationi[d] incubuit, donec, reddita serenitate, lumine[e] etiam apparitores recepto non absque metu vel stupore ad propria reverterentur[f]; talique perculsi[g] timore ministri[h], vir[i] Domini mortem[k] incolomis evasit.

I. Cap. 23. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. b. c. d. e. B* 1. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g.*

Cap. 23. a) quidem *B* 1. 6*g*; *om. B* 4. b) Ozydinsis *A* 1*a*; Ozidensis *A* 1*b*; Ozadinsis *A* 3*d*. c) *ita pr. m. A* 3*d*. d) ferebat *A* 1*a*. 3*c. e. B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*; ei *add. A* 1*b*. e) hisdem *B* 6*f*; idem *A* 3*c*. *B* 5. 6*d. e. g et e corr. A* 3*b*. f) Dei *B* 1; Amandus *add. A* 3*d. e*. g) inpetrasset *A* 1*a*; imperaverat *pr. m. A* 3*e. B* 5. h) Dei *A* 2. i) conabantur *B* 4, *corr.* k) Misisque *A* 3*a. b. d*; Misitque *A* 3*c*. l) agiles viros *A* 3*c*. m) iussit *add. B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f. g*. n) *om. B* 4. o) loquo *pr. m. A* 2, *et sic infra;* ad loco i. *A* 3*a*; ab i. loco *A* 3*c*. p) contibiliter *B* 1. q) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; aff. iniuriis *A* 1*a*; iniuriis (iniuris *A* 3*a*) a. *rell.* r) eiecerant *A* 1*b*. s) eodem loquo necarent. V. *A* 2. t) *m. al. superscr. B* 5. u) *m. al. in marg. suppl. B* 6*f*. v) *om. A* 1*a. b*; a. l. *A* 2. *B* 4. w) et *add. B* 6*g*; debent (tantummodo — pr. deberet *altera paginae parte exeunte om.*). Sed *A* 3*d*. x) debere *A* 3*e*. y) fallaciam *B* 5. z) deducerent non s. *A* 1*b*; ducere *B* 3. 4 (*pr. m.*). 6*a. f. g*. a) fuit *add. B* 6*g*; erat *m. al. add. B* 6*a*, *h. l. habet B* 6*e*; non inscius erat *in litura B* 6*d*. b) Dei *B* 4. 5. c) interimere: *A* 3*d*. d) et *add. B* 6*g*. e) igitur *add. B* 6*e*. f) *ita A* 1*b*; truncarent *rell.* g) tamen *B* 4. 6*a. d. f*; autem *B* 5. 6*c. e. g*. h) *om. A* 3*d. B* 1. i) antea *B* 1, *corr.*; *om. A* 3*c. B* 4. k) qui *A* 2. l) subita *B* 6*f*. m) tempesta(te *in litura*) *B* 6*d*; tempestas *B* 1. 4. 6*c. f. g*; tempestatest *corr.* tempestas est *B* 5. n) *ita A* 1*a*; pluvia grandinique *A* 1*b*; pluvia grandinemque *pr. m. A* 2; pluviae grandinesque *A* 3*a. b. c. d. e*; pluvi(a)e grandinisque (grandinis quę *B* 6*f*) *B*. o) m. l. *B*. p) tenebros(a)e *B*. q) *ita pr. m. A* 2; obtexuit *A* 1*a*; obtinuit *A* 1*b*; obtexerunt *A* 3*a. b. d. e. B*; obduxerunt *A* 3*c*. r) *ita pr. m. A* 2; nube(ę) *A* 3*a. b. c. d. e*; nubes *rell.* s) persecutores ipsi qui *A* 2. t) eum ad i. *B* 1. u) (am. *om.*) lumen p. n. v. *A* 1*b*. v) viderunt *B* 1. w) iam *add. B*; v. nulla *A* 1*b*; n. v. *A* 3*c*. x) que *add. A* 1*a*. y) *superscr. A* 2; *versu ex. om. A* 3*a*; *m. al. add. A* 3*b*; et — auxilia *om. A* 3*c*. z) *om. A* 1*b*. a) habire *pr. m. A* 2. b) orationem *A* 3*a. b* (*pr. m.*). c) *ita A* 1*a*. 3*a. c*; que *add. A* 3*b* (*m. al.*); profusus in horacione l. *pr. m. A* 2; profusis genibus in oratione (l. *om.*) *A* 1*b*; profusisque uberrime lacrimis *B*. d) t. oration(i *in ras.*) *A* 1*a*; t. in oratione *A* 3*a*; *haec om. A* 1*b*. e) lumen etiam rec. app. *A* 1*b*. f) sunt reversi *A* 1*b*. g) percussi *A* 1*a*; perculsis *B* 4 (*pr. m.*). 6*a. c. d. e. f. g*. h) ministris *A* 3*c*. *B* 4 (*pr. m.*). 5. 6*a. c. d. e. f. g*; ministri sunt *A* 1*b*; m. *ante* timore *A* 3*d. e*; m. *om. B* 1. i) ut *ante* vir *add. A* 3*d*; vir autem D. *A* 1*b*. k) i. m. *A* 1*b*. *B* 4; morte i. *B* 6*c*.

1) *Hodie Uzès (dép. Gard). Praeter Aurelianum (V. Eligii II,* 13*) episcopus Uceticus saec. VII. nullus notus est.* 2) *Cf. supra p.* 434, *n.* 1.

24. Nec illud quoque praetereundum putavi[a], quod, presbitero quodam[b] nomen[c] Erchengisilo[d] venerabili atque fideli viro narrante, didici. Quadam die, dum vir[e] Domini Amandus in pago Belloacinse[f] verbum Domini praedicaret, pervenit ad quendam[g] locum, cui[h] vocabulum est[i] Rosonto[k, 1], secus Oronnam[l] fluvium[2], eratque[m] ibi mulier quaedam caeca, quae longo iam[n] tempore, amisso lumine, nihil praeter tenebras agnoverat[o]. Ingressus autem vir Dei[p] domum illius, coepit percunctari ab ea, qualiter ei[q] haec caecitas evenisset[r]. Respondente[s] illa, quod non ob causam aliam ei[t] ipsa caecitas evenerat[u], nisi quod auguria vel idola[v] semper coluerat[w], insuper ostendente[x] ei locum, in quo praedictum idolum[y] adorare consueverat[z], scilicet arborem, quae erat daemoni[a] dedicata[b], vir[c] Domini ait[d]: 'Non miror, si[e] pro hac[f] stultitia[g] caeca[h] facta sis, sed admiror clementiam Domini[i], qui te tamdiu expectando sustentat, ut, cum factorem et redemptorem tuum adorare debeas[k], adoras[l] daemones et idola muta, quae nec tibi nec[m] sibi possunt prodesse[3]. Nunc[n] igitur accipe securem[o] et hanc nefandem[p] arborem quantotius succidere festina, per quam et[q] lumen amisisti[r] corporis[s] et animae perdidisti salutem; confido enim, quod si firmiter credideris, lumen pristinum a Domino consequi possis[t]'. Educente[u] autem illa[v] puellae suae[w] manibus, ad arborem citius mulier[x] perrexit[y] atque eam excidere conabatur. Tum[z] vir Domini Amandus eam[a] ad se advocans[b], signum[c] crucis[d] super oculos eius[e] inprimens, invocatoque[f] Christi nomine, pristinae reddidit sanitati; instructamque[g], qualiter se[h] agere deberet, relinquens[i], omnibus diebus vitae suae caste[k] atque sobrie se[l] exhibuit, et[m] correctiorem[n] vitam deinceps gerens[o], moresque[p] commutavit in[q] melius.

I. Cap. 24. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *b (ad l.* 3*)*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g (ad l.* 15*)*.

Cap. 24. a) patavi *A* 3*d*. b) quoddam *pr. m. A* 1*a*. c) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; *om. A* 1*a*; nomine *rell.* d) Erchengysilo *B* 6*a.g* (*e corr.*); Erchen|::::: (*ras.* gelos)gysilo *B* 6*c*. e) *desinit A* 3*b*, *foliis deperditis.* f) Belloacense *A* 1*a*; Belvacinse *A* 1*b*. *B* 4. 6*a*. *c*; Belvacins(i *in rasura*) *B* 6*d*; Belvacense *A* 3*c*. *d*. *e*. *B* 5; Belvacensi *B* 6*e*. *g*. g) *om. B* 4. h) cuius *A* 3*d*. *e*. i) *bis scr. B* 5. k) *ita A* 1*a*. 2. *B* 5; Rosonto *corr.* Rossonto *B* 3. 4, *et sic A* 3*a*. *d*. *e*. *B* 1. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g*; Rossomto *A* 1*b*; Ressumthum *Philippus.* l) *ita A* 1*a*. 3*a*. *c*. *B* 3. 6*a*. *f*; Oromnam *A* 1*b*; Orannam *A* 2; Oronam *A* 3*d*. *B* 1 (*pr. m.*). 4; Aronam *B* 1 (*m. al.*); A:ronnam, *ras.* u *B* 5; Aronnam *B* 6*c*. *d*. *e*. *g*. m) que *m. al. suppl. A* 2. n) t. iam *B* 4. o) videbat *A* 1*b*. p) Domini *A* 3*a*. *B* 6*f*. q) h. ei *B* 6*g*; ei hac *A* 3*a*. r) advenisset *A* 2. s) autem *add. A* 1*b*; Responditque illa *B*. t) *m. al. superscr. B* 4; i. *om. B* 1. u) *ita A* 1*b*; venisset *A* 1*a*; advenerat *A* 2; evenisset *rell.* v) ydola *A* 1*b*. w) coluerit *B* 6*e*. x) ostendens *A* 1*b*; ostendit *A* 3*d cum B*. y) ydol. *A* 1*a*. z) consuerverat *pr. m. B* 4. a) demonia *B* 1. b) Tunc *add. A* 1*b*; Ad (At *pr. m. B* 3) quam *add. B*. c) autem *add. A* 3*d*. d) ad eam *add. A* 3*d*. e) super h. *A* 1*b*. f) haec *B* 1. g) quod *add. et* quod ceca *bis scr. erant, sed corr. A* 1*b*. h) f. sis caeca *A* 1*a*. 2. i) Dei *A* 1*b*. 3*c*. k) debuisses *A* 1*b*; debes *B* 6*f*. l) *ita A* 2 (*m. al.*). 3*a*. *d*. *e*. *B* 1. 4; adorabas *A* 1*b*; adores *rell.* m) nec sibi *m. al. suppl. A* 2. n) Nun *pr. m. B* 4. o) securim *A* 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. *g et e corr. B* 3. p) *ita A* 1*b et pr. m. A* 2; nefandam *rell.* q) *ita A* 1*b*. 2; *om. rell.* r) admisisti *A* 3*a*. s) *in* cor| *desinit B* 6*g*, *foliis duobus excisis.* t) poteris *A* 1*a*; possit *B* 3, *corr.* u) *ita A* 1*a*. *b*; Educente, *m. al. superscr.* vel deducta *A* 2; Deducta *A* 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B*. v) mulier *B*. w) *om. A* 1*b*. x) *om. B*. y) pervenit *B* 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*. z) Tunc *A* 1*b*. 3*a*. *c*. *B* 5. 6*d*. *f*. a) *om. A* 2. b) vocans *A* 1*b*. *B* 4. c) signumque *B*. d) *om. A* 3*d*. e) *m. al. suppl. B* 4. f) que *om.* (*A* 1*b*). *B*. g) que *eras. B* 6*d*, *om. B* 6*e*. h) a. se *A* 3*a*. i) relinques *A* 3*e*; Quae *add. B* 6*e*; r. Omnibusque d. *B* 6*d*. k) *m. al. superscr. B* 4; castę a. sobrię (sobrie *A* 1*a*) *A* 1*a*. *B* 3; c. ac s. *B* 6*d*; caste — exhibuit *om. A* 3*d*. l) *om. B* 1. m) ad *pr. m. A* 2. n) correctionem *A* 3*a*. *d*. *B* 3. 6*c*. *d* (*pr. m.*). o) *m. al. superscr. B* 4. p) *ita A* 1*a*. 3*a*; mores:: (*ras.* ad) *A* 2; que *om. rell.* q) un *B* 1.

1) *Ressons-sur-Matz (Oise, arr. Compiègne).* 2) *Aronde rivus paulo infra Matz rivum Oise fl. influit.* 3) *Cf. Greg. H. Fr. II*, 31: ut Deum verum, factorem caeli ac terrae, crederit, idola neglegerit, quae neque sibi neque aliis prodesse possunt.

25. Hoc quoque, quod ad cumulum laudis eius Dominus ostendere dignatus[a] est, non videtur silentio[b] contegi. Quodam[c] itaque[d] temporae cum cuidam monacho, videlicet praeposito monasterii sui[e], Chrodobaldo[f] cognomine[g], per[h] missum iussisset, ut vehicula ad vinum in usibus fratrum monasterio deferendum praeparare[i] deberet, dicitur inoboediens extitisse[k]. Sed eum nocte eadem ultio divina subsecuta est. Nam eo[l] iter agente[m], ut ad virum Dei pergeret excusationis causa, quod vehicula minime[n] haberet, ita dicitur omni corporis[o] conpage[p] paralisi dissolutum[q], ut nec manum quidem[r] vel[s] pedem posset[t] moveri[u]; omni[v] iam[w] carne praemortua[x, 1], in solo pectore[y] vitalis anelabat spiritus, tenuique[z] flatu[a] confiteri, ut[b] valebat, nitebatur, quod ob[c] inoboedientiam et contumatiam haec perpeti merebatur. Igitur praefato[d] monacho fratres misso in navi[e] ad monasterium, cui vocabulum maiores[f] indidere[g] Helnonem[h, 2], ad virum Dei[i] adduxerunt Amandum. Cumque, iam vesperascente[k] die, finita[l] missarum vel[m] etiam vespertinarum sollemnia, idem[n] vir Domini ad reficiendum[o] iuxta morem isset[p], subito ei nuntiatum est, qualiter hisdem[q] monachus egrotaretur[r], leniterque, ut aiunt, adridens[s], dixisse[t] fertur; 'Adhuc maiora sustenebit pericula, quia valde iactantiae vel[u] inoboedientiae[v] deditus erat'. Sed tamen presbiterum[w] quendam fidelem virum ad se evocare[x] praecepit[y], eidemque[z] monacho calicem vini et[a] fracmen[b] panis per eundem transmisit pręsbiterum eique mandavit, dicens: 'Vade et dic monacho illi[c], ut sumat partem panis[d] istius et vini, et cras, iubente Deo[e], cum ad[f] eum visitandum[g] perrexero, obviam mihi procedat[h], et in lectulo iacere non patiatur[i]'. Quod ita factum est. Accepta itaque[k] isdem[l] monachus

Greg. Dial. II, 37.

I. Cap. 25. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. c. d. e. B* 1. 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f.*

Cap. 25. a) *om. B* 5. b) selentio *pr. m. B* 5. c) Quadam *B* 1. d) igitur *B* 1. (5). e) *m. al. superscr. B* 4. f) Crhodobaldo *A* 1*b*. g) nomine *B* 6*d* (*in litura*). *e*. h) quendam (quandam *pr. m. B* 5) *add. B*. i) praepare *A* 3*d*. k) extitisset *B* 1. l) ei *A* 1*a*; Nam ∷ (*ras.* iter) eo a. *B* 6*f*; iter *om. A* 1*b*. m) agente — haberet *m. al. in mg. suppl. B* 4. n) non *A* 2. o) corpores *A* 2, *corr.* p) cumpage *A* 3*e*. q) *ita A* 1*b*. 2. 3*a. c*; dissolutus *rell.* r) quidam *pr. m. B* 5. s) nec, *pr. m. superscr.* vel *A* 2; nec *A* 3*c*. t) possit *A* 2 (*pr. m.*). 3*a. c. d. e.* u) movere *A* 1*a. b.* 3*d. e. B* 3. 4. 5. 6*a. c. d. e. f.* v) que *add. A* 3*d cum B et m. al. A* 2. w) in *add. A* 3*d*. x) *ita A* 1*a. b.* 2; carne (eius *add. A* 3*d*) sicut mortua *A* 3*a. d. e*; carne velut (velud *B* 5) mortua (*A* 3*c*). *B*. y) pectere *pr. m. A* 2. z) tenuque *pr. m. A* 3*d*. a) fletu *A* 2, *corr.* b) *om. A* 3*d*; nit. ut val. *A* 3*a*. c) in *A* 2; ob *om. A* 3*a*; (ob *om.*) inoboedientia et contumat(c)ia *A* 1*a*. 3*e*; ob i. (et c. *om.*) *A* 1*b*; per i. *A* 3*c*. d) praefatum monachum fr. missum (*A* 3*d*; mittentes *B*) *A* 3*d*. *B*. e) nave (*A* 1*a*). 3*e*. *B* 1. 3. 4. 6*a. f*; navim *A* 1*b*. *B* 6*d* (*non B* 6*e*). f) maiore *B* 6*f*. g) *ita A* 1*a*. 2 (*m. al.*); inlidere *pr. m. A* 2; vocaverunt *post* H. *A* 1*b*; indiderunt *rell.* h) *ita A* 1*a*. 2. 3*d. e. B* 4. 6*c. d. e*; Helnomen *A* 1*b*; Helnenem *B* 6*f*; Helnone *B* 5; Elnonem *A* 3*a. c. B* 1. 3; et *add. B* (*praeter B* 6*d*). i) Domini *A* 3*a. c. d. e.* k) vesperescente *A* 3*d. e.* l) finita:, *ras.* m *A* 3*a*; finitis (finitas *B* 1) — sol(l)em(p)niis *B*. m) m. seu vesp. *B*. n) *om. B*. o) se *add. A* 3*a. c. d. e.* p) fecisset, *pr. m. superscr.* vel misisset *A* 2; more misisset *A* 3*d*. q) *ita A* 1*a*. 3*c* (*pr. m.*); idem *A* 3*c*. *B* 5. 6*d. e*; isdem *rell.* r) *ita A* 1*b*. 2. 3*a. d*; (a)egrotaret *rell.* s) ridens *A* 1*b*; subridens *B* 4. 5. 6*a. c. d. e. f.* t) f. d. *B* 5. u) atque *B*. v) oboedienciae *pr. m. A* 2. w) propter *pr. m. A* 2. x) *ita pr. m. A* 2; evocari *A* 1*a. b.* 3*a. d. e*; vovocari *corr.* vocari *B* 1, *et sic rell.* y) precipiens *A* 1*b*. z) que *om. A* 1*b et pr. m. A* 2; eidemque — *l.* 19. presbiterum *om. A* 3*d. e.* a) atque *B* 5. b) *ita A* 1*a*. 2; fragmentum *A* 1*b*; fragmen *rell.* c) ille *pr. m. A* 1*a*. d) i. p. *A* 1*b*. e) Domino *B* 4. f) ad eum *om. A* 3*c*. g) visitando *A* 1*a*; visitantum *corr.* visitatum *A* 3*c*; *om. A* 1*b*. h) procedet *A* 3*d*. i) patiebatur *A* 3*a*. k) Acceptaque *B* 1. l) idem *A* 3*c*. *B* 5. 6*e*.

1) *Cf. Sulpicii Sev. V. Martini* 16, 2: omni ex parte praemortua; *ib.* 16, 4: iam carne praemortua. 2) *Hodie Saint-Amand-les-Eaux (dép. Nord) oppidum ad rivos Scarpe et Elnon confluentes situm.*

patris benedictionem[a] ita omni[b] corporis recepit sanitatem, acsi umquam nullam pertulisset lesionem. Advenienteque[c] sancto viro, obviam[d] processit atque cum eo loqui coepit, miratique[e] vehementer fratres, quod vivum[f] et incolomem[g] videbant, quem mortuum fore[h] suspicabantur. Sic[i] vir Domini Amandus, indulta[k] venia, ut mores deinceps in[l] melius commutaret[m], admonuit atque eum sanum ad monasterium direxit.

26.[a] Alia[b] quidem sunt multa[c], quae per eum Dominus operare[d] dignatus est, nobis quidem[e] incognita[f], Deo autem nota; sed quantum ad[g] nostras, fidelibus narrantibus[h] viris, perlatum[i] est aures, si omnia cupiam persequi[k], dies, ut opinor, antequam sermo cessabit. Nam quas per eum Dominus virtutes[l] non[m] ędidit[n], cum et mortuis vitam, caecis visum, paraliticis gressum, leprosis munditiam, surdis auditum, a daemonibus[o] obpressis[p] restituit[q] sanitatem[r]? Greg. Dial. I, prol.

Igitur[s] sanctissimus Domini[t] Amandus, cursu[u] fideliter peracto, repletusque omnium bonorum operum[v] fructum[w], adveniente sanctissimi obitus[x] die[y], feliciter migravit ad Christum, sepultusque[z] cum[a] magnifico honore in loco[b] cui vocabulum est Helnone[c], in quo loco multa fiunt orationibus eius[d] beneficia, et laudatur[e] ibi[f] ab omnibus[g] nomen Domini[h] Iesu Christi, cui est cum aeterno[i] Patre[k] et Spiritu sancto virtus[l] et honor, gloria et imperium, laus[m] et potestas per infinita saecula[n] saeculorum. Amen[o].

I. Capp. 25. 26. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 4. 5. 6*a*. *c*. *d*. *e*. *f*.

Cap. 25. a) *ita A* 1*b*; benedictione *rell.* b) *ita A* 1*b*. 2; omnem corporis *A* 1*a*. 3*d*; omni corpore *A* 3*a*. *c*; totius corporis (*sed litterae* ius cor *in ras. B* 1) *B*. c) *ita A* 1*a*. 2. 3*a*. *d*; Advenientique *A* 3*e*; Adveniente itaque s. *A* 1*b*; Adveniente (*sed* ente *m. al. in ras. B* 4; Adveniete *pr. m. B* 5; Advenienti *A* 3*c*) igitur s. *A* 3*c*. *B*. d) ei *add.* (*A* 1*b*). *B*. e) que *pr. m. om. A* 2; mirarique (Miraque *B* 1) v. f. (f. v. *B* 6*f*) *et add.* coeperunt *B*. f) vivium *A* 3*d*. g) incolomen *pr. m. B* 3; incolumen *A* 1*b*. 3*a*. h) *ita A* 1*a*. 3*d*; fere *rell.* i) que *add. A* 1*b*; Vir autem D. *B*. k) fratri *add. B*. l) in m. *superscr. B* 5. m) c. a. *om. A* 3*a*.

Cap. 26. a) *om. A* 3*c*. *B* 4; XXVIII. *B* 6*f*. b) Multa *A* 1*b*; *totum c.* 26. *et Milonis c.* 3. *et* 1. *m. s. XIII. in litura scr. B* 6*c*. c) multi *B* 4, *corr.*; *om. A* 1*b* (*cf. n.* b). d) *ita A* 2. 3*a*. *e*; operari *rell.* e) autem *A* 1*a*. f) incognita:: *B* 3. g) a nostris *A* 1*b*. h) *om. A* 1*b*. i) praelatum *A* 3*d*. k) prosequi *A* 2. 3*c*. l) ostendit *add. A* 2; per eum quas v. D. *A* 3*a*. m) *om. A* 1*b*. n) dedit *B* 1. o) dęmonio *B* 6*c*. p) oppressos *A* 1*b*. 2 (*m. al.*). 3*a*. *c*. *d*. q) restuit *B* 4. r) sanitatim *A* 1*a*, *corr.*; sanitati *A* 1*b*. 3*c*. s) *versu ineunte A* 1*b*. *B* 4. 5. 6*a*. *d*. *e*; XXVIIII. *c. inc. B* 6*f*. t) s. vir D. *A* 3*d*. u) cursum *B* 6*c*; vitae *add. B* 6*e*. v) *om. A* 3*c*. *d*. *B* 5. 6 *f*. w) *ita pr. m. A* 1*a*; fructu *rell.* x) sui *add. A* 3*d*. y) diei *pr. m. A* 3*a*. *c*. z) est *add. A* 3*d*. *e*. *B* 4. 5. 6*a*. *c* (*superscr.*). *d*. *e*. a) (c. *om.*) magifico *A* 1*a*. b) loquo *pr. m. A* 2. c) Helmone *A* 1*b*; Elnone *A* 3*a*. *c*. *d*. *e*. *B* 1. 3. 6*c*. d) *m. al. superscr. B* 4. e) laudabitur *A* 1*a*. 3*d*. *B* 1. 3. 6*a*. *c*. *d*. *f*, *sed corr.* laudatur *A* 1*a*. *B* 3. 6*a*. *d*. f) tibi *pr. m. A* 3*a*. g) omibus *A* 3*e*. h) nostri *add. A* 2. 3*a*. *c*. *B* 5 (*non B* 3. 6*a*); nostri *pro* D. *B* 4. i) cum coeterno *A* 3*d*; eterno *superscr. B* 3. k) Patri *pr. m. A* 2. l) v. h. et *A* 2; v. h. *A* 3*a*; h. et v. *A* 3*c*. m) *om. A* 2; l. et p. *om. A* 3*e*. n) s(a)eculorum s(a)ecula *A* 3*a*. *c*. *e*. *B* 3. 6*a*. *c*. *d*. *e*. o) *subscr.* Explicit vita beati (sancti *A* 3*e*. *B* 1. 6*f*) Amandi episcopi (et confessoris *add. A* 3*e*. *B* 6*a*. *d*) *A* 1*a*. 3*e*. *B* 1. 6*a*. *d*. *f*; Explicit excerptio vel succinte (*m. al. corr.* succincte) adbreviata relatio vite atque virtutum sancti Amandi episcopi et confessoris.

v. Nostra pro requie magno succurre labore
Mitteque subsidium, pastor Amande, precum,

desinit B 5; *subscriptione carent A* 1*b*. 2. 3*a*. *c*. *B* 3. 4. 6*c*. *Suppletionis Milonis c.* 3. *subsequitur B* 3. 6*c*: *et illud et Visio Aldegundis Vitam excipiunt et tunc demum haec subscripta sunt:* Explicit vita beati Amandi episcopi et confessoris *B* 6*e*.

[MILO].

I.[a] SUPPLETIO, QUAE ADDITA EST LIBELLO VITAE SANCTI[b] AMANDI A MILONE MONACHO ET SACERDOTE COENOBII IPSIUS.

Praelato libello de virtutibus sancti Amandi edito, sciendum est, quantus vir idem et cuius honoris apud homines[c] habitus est, licet[d] ipse declinare[e] honores mundi semper desideraret. Nam reges et reginae pluresque[f] inlustres viri ei venerationis[g] gratiam[h] plurimum impendere studuerunt et de facultatibus suis vivo[i] adhuc illum in corpore manentem non modice ditaverunt; villas quoque et praedia ac proprias hereditates, cognoscentes eum servum esse Domini, fidelissima devotione ei se[k] conferre gaudebant. Ubi ipse vir Domini Amandus sagacissima industria fidelibus viris et Christo[l] sincere desiderantibus militare monasteria construendo studiosissime elaborabat[m]. Nam monasterium quod[n] dicitur[o] Blandinium[1], in castro Gandavo situm, aliudque[p] quod vocatur Martianas[q.2] necnon et illud cui ipse sanctus vir Lotosa[r.3] nomen inposuit, seu Rotnace[s.4], quod est[t] praefato pene[u] contiguum, cellulamque[v] quae noncupatur[w] Barisiacus[x.5], quem locum

II. Cap. 1. *B* 3. 6*a. c. d. e. f. h.*

Cap. 1. a) ***numerum om. B*** **6c. d. e. f; *praescriptionem m. aequalis postea suppl. B* 6f; *eam om.* B 3. 6c, *in quibus* c. 1. *post* c. 3. *collocatum est.*** b) sanctissimi patris nostri A. *B* 6*h*. c) *ita B* 3. 6*a. c. d. e*; apud h. (honores *pr. m.*) est hab. *B* 6*h*. d) licet — desideraret *om. B* 6*f*. e) d(e *in litura*)clin. *B* 6*a*. f) plerumque *B* 6*h*. g) venerati:::onis *B* 3. h) *ita B* 3. 6*a* (*pr. m.*). *c. f. h* (*cf. p.* 451, 9); gratia *rell.* i) vico *pr. m. B* 6*h*; *om. B* 6*d. e.* k) c. se *B* 6*h*. l) (Chr. *om.*) sincera *B* 6*h*. m) elaboravit *B* 6*h*. n) m. beati Petri apostoli in castro Gandavo *B* 6*c*. o) *verba* d. Bl. *in litura scr. B* 6*d*. p) aliud quoque quod *B* 6*c*. q) Marcianas *B* 3. 6*c. f.* r) *ita B* 3. 6*a. c. d. e. f*; Latosa *B* 6*h*. s) Rothnace *B* 6*e*; Rogonacum cellulam poene contiguum illi loco qui n. *B* 6*f*. t) *om. B* 6*c*. u) poene *B* 3, *ut infra.* v) que *m. al. suppl. B* 6*h*. w) *ita B* 3. 6*a*; nuncupantur *corr.* nuncupatur *B* 6*f*. x) Moisiacus *B* 6*f*; Birisiacus *B* 6*c*.

1) *Karolus rex in charta a.* 870. *data (Bouquet VIII, p.* 625*):* Blandinius, *inquit,* a sancto Amando in vico Gandensi constructus, in honore apostolorum SS. Petri et Pauli consecratus. *Monasterii S. Bavonis h. l. Milo non meminit, sed in Carmine patronum eius celebravit; v. supra p.* 407. *De aemulationibus inter utrosque monachos disserui SS. rer. Merov. IV, p.* 530. 2) *Hodie Marchiennes (dép. Nord, arr. Douai).* 3) *Hodie Leuze locus in pago Brabatensi situs; cf. C. Piot, 'Les pagi de la Belgique' p.* 96. *Luttosam Hlotharii regno diviso a.* 870. *Karolus rex accepit; cf. Ann. Bertin. h. a. Monasterium canonicorum SS. Petri et Pauli in vico qui dicitur Lutosa situm divitiis olim inclutum erat; cf. Gesta ep. Camerac. lib. II, c.* 43 *(SS. VII, p.* 464*).* 4) *Hodie Renaix villa in pago Brabatensi sita; cf. Piot l. l. p.* 99. *'Cella Hrodnace' vel Rodnach in Gallia sita a Karolo M. Heridago presbytero, Nordalbingorum ecclesiae episcopo designato, dono data videtur esse; cf. AA. SS. Febr. I, p.* 405; *Adami Gesta Hammaburg. eccl. pontif. I,* 15 *(SS. VII, p.* 291*); Simson, 'Ludwig d. Fromme' II, p.* 281; *Mühlbacher, 'Reg.' n.* 928². *Monasterium canonicorum SS. Petri et Pauli in vico Rotnasce constructum a Ludowico Pio quamvis opulentum Indensi monasterio (Cornelimünster prope Aquisgranum) subiectum esse dicitur (Gesta ep. Camerac. II,* 44, *SS. VII,* 464*), quo etiam Hermetis martyris corpus inde asportabatur (ib. I,* 76, *l. c. p.* 429*). Duas villas ad monasterium Rodenacense pertinentes Ludowicus imperator a.* 833. *Hildefredo homini suo beneficii titulo concessit, sicut pater eiusdem eas habuerat; Mühlbacher, 'Reg.' n.* 919². 5) *Villam Barisis-au-Bois (dép. Aisne) in pago Laudunensi sitam Childericus et Chimnechildis Amando episcopo 'ad opus monachorum' ipsius a.* 663. *dono dederunt; cf. supra p.* 398. *Coe-*

cum adiacentibus sibi appendiciis[a] illi Childericus[b] rex[c] et Hymnechildis[d] regina visi sunt condonasse: cuncta haec ab ipso Dei viro aedificata fuisse pene omnibus notum est. In quibus locis fratribus vel monachis sub regulari norma constitutis superpositisque abbatibus et omnibus bene ordinatis, ad postremum Elnone[e] coenobio[f] aedificato, ipse ibidem cum suis usque ad sanctissimi obitus diem Christo feliciter militavit[g].

Ergo et apud[h] Martinum[1] sanctissimum ac[i] beatissimum papam sanctae atque apostolicae sedis urbis Romae, qui septuagesimus quintus post Petrum apostolum Romanam rexit ecclesiam, plurimam familiaritatis ac reverentiae gratiam obtinuit. Cui etiam praefatus apostolicus inter cetera tantae dilectioni digna exenia[k] direxit volumen sinodalium decretorum, quae ipse edidit, utpote pastor vigilantissimus, custodiens cum summa sollicitudine in nocte huius saeculi vigilias supra gregem dominicum sibi creditum adversus lupos ac praedatores ecclesiae hereticos Cirum[l] Alexandrinum episcopum, Sergium Constantinopolitanum episcopum, Pyrrum[m] Paulumque patriarcham, successores[n] ipsius, concurrentes sibi vicissim in hoc certamen, unam operationem in Christo[o] domino Deo nostro divinitatis et humanitatis profiteri audentes, cum ortodoxa fides ecclesiae catholicae pio sensu confiteatur duas in Christo convenienter naturas et operationes. Operatur enim utraque forma divina atque humana in una salvatoris nostri[p] persona cum alterius communione[q] quod proprium est, verbo quidem operante quod verbi est, carne autem exsequente quod carnis est; et unum horum coruscat miraculis, aliud autem succumbit iniuriis, ut sit proprietas divinae naturae Christi, divinitus eum velle et operari divina; proprietas vero humanae naturae, humana velle et operari humane[r], ut adprobetur[s] in una quidem persona, sed in duabus naturis Deus et homo naturaliter esse. Quam columnam ortodoxae fidei sancta synodus Calchedonensis[t] statuit, universorumque[u] chorus patrum catholicorum[v] confirmavit.

Gesta synod. (Mansi X, 870). — Ib. col. 871. — Ib. col. 874. — Ib. col. 875.

In destructionem itaque suprascriptae[w] hereseos atque expugnationem superbiae contra scientiam Dei se elevantis[x] seu et confirmationem dogmatum divinorum supranominatus Martinus pietatis advocatus, sicut in gestis pontificalibus legitur[2], misit et congregavit in urbe Roma episcopos centum et[y] quinque et fecit synodum secundum instituta[z] patrum ortodoxorum iuxta episcopium Lateranense[a], residentibus episcopis, presbiteris, adstantibus diaconibus ac clero universo. Et condemnaverunt Cirum[b] Alexandrinum episcopum et Sergium Constantinopolitanum episcopum, Pirrum[c] etiam successorem eius, Paulum quoque eiusdem urbis patriarcham,

Lib. pont. c. 76, 3.

II. Cap. 1. *B* 3 (*ad l.* 9). 6*a. c* (*ad l.* 6). *d. e. f. h.*

Cap. 1. a) apenditiis *B* 6*h.* b) Hild. *B* 6*f.* c) *om. B* 6*h.* d) *ita B* 3. 6*a. c*; Himdechildis *B* 6*d*; Hinnechildis *B* 6*c*; Ymnechildis *B* 6*f. h.* e) Helnone *B* 6*f.* f) cenobie *B* 3. g) regnante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia, *reliqua pagina vacua relicta, desinit m. s. XIII. B* 6*c (m. vetusta fol.* 15. *in c.* 4. *pergit).* h) apud beatum M. papam urbis Romae plurimum (*ita p.* 450, 7) famil. ac rev. gr. obtinuit. Quod praesens epistola eiusdem papae ad eum directa innotescere se omnibus gaudet. Dilectissimo *(cf. p.* 452, 32) *B* 3. i) hac *frequenter B* 6*f.* k) *corr.* xenia *B* 6*a, et sic B* 6*d. e. h.* l) Cirrum *B* 6*h*; Cyrum *B* 6*e.* m) Pirrum *B* 6*d. e. f.* n) successoris *B* 6*h.* o) domino n. Chr. Deo *B* 6*h.* p) *om. B* 6*h.* q) cumm. *B* 6*d.* r) *ita B* 6*a. e. f*; humana *B* 6*d. h.* s) adprobentur *B* 6*f.* t) Chalched. *B* 6*h*; Calced. *B* 6*e. f.* u) huniv. *B* 6*f.* v) chatol. *B* 6*f.* w) supradictae *B* 6*h.* x) elevantes *pr. m. B* 6*f.* y) *eras. B* 6*f.* z) institutum *B* 6*h.* a) Lateransē *B* 6*f.* b) Circium *B* 6*h*; Cir:um, *ras.* t *B* 6*f*; Cyrum *B* 6*e.* c) Pyrrum *B* 6*h.*

nobio Andream abbatem Amandus praefecit, atque postea prioratus ibi extabat abbatiae S. Amandi subditus. 1) *Insequentia e gestis synodi Romanae a.* 649. *habitae pendent (Mansi X,* 870 *sqq.).* 2) *Liber Pontif. c.* 76 *(ed. Th. Mommsen p.* 182*).*

Lib. pont. c. 76, 1. qui inflati superbiae spiritu adversus recta sanctae Dei ecclesiae dogmata audacter Ib. c. 76, 3. praesumpserunt paternis definitionibus[a] contraire atque novitatis commentum contra inmaculatam fidem conati sunt innectere; quippe quoniam ipsam excludere properantes, hereticorum dogmatum contra catholicam Dei ecclesiam confusionem concinnaverunt, anathematis ultione perculsi sunt. Praeterea Martinus papa beatissimus[b] faciens exemplaria praedicti voluminis synodalis, per omnes tractus Orientis et Occidentis direxit eaque per manus ortodoxorum fidelium disseminavit.

Cuius etiam exemplar in papireis scedis editum patri nostro, sibi dilectissimo pontifici[c] direxit Amando, quatenus ipsius industriosa sollicitudine eiusdem sacrosanctae et intemeratae fidei promulgationes Galliarum ecclesiis vulgarentur. In[d] huius insuper fine voluminis, quod uno quidem corpore, sed quinque incisionibus librorum divisum est, saepedictus[e] Martinus episcopus sanctae[f] sedis apostolicae etiam specialem epistolam viro Dei transmisit Amando, per quam decreta synodalia suamque erga ipsum benignam dilectionem satis abundeque monstravit, ac ne adflictionum angoribus coartatus a pio mentis suae proposito recederet, admonuit et sermonibus insuper exhortatoriis ad tolerantiam tribulationum[g], quibus a contrariis divinae religioni presbiteris seu diaconibus aliisque sacerdotalis officii ministris gravabatur, animare studuit. Pro quorum postea augescentibus in deterius[1] sceleratorum actuum incorrigibilibus excessibus, sicut librum vitae[2] eius legentibus liquet, etiam cathedram episcopii[h] sibi commissi deseruit, pulveremque pedum suorum super contemtores suae praedicationis iuxta euangelicum Domini praeceptum in testimonium illis excutiens, ad loca[i] alia demigravit. Praeterea etiam iamdictus[k] apostolicus eiusdem patris curae Sigebertum, Dagoberti filium, regem videlicet Francorum, commendare studuit, qui olim adhuc infans, necdum adhuc[l] quadragenarium dierum excedens numerum, dum a beato Amando benediceretur, 'Amen' dulce, quod necdum corporis usu didicerat, pro tanti pedagogi merito declarando clara voce post sacrae[m] finem orationis pronuntiavit[3]. Ut vero praedictae locutionis nostrae adsertio, deterso dubietatis nubilo, confirmetur, praefatam epistolam eiusdem papae ad beatum Amandum directam huic nostro sermoni subiungere placuit, cuius iste modus est.

II.[a] EXEMPLAR EPISTOLAE MARTINI PAPAE.

649. *DILECTISSIMO FRATRI AMANDO MARTINUS.*

Fraternitatis tuae studio[b] pietatis congestam epistolam suscipientes, animos[c] nostros relevare cognoscitur[4], quippe[d] quoniam huius saeculi fluctivagas atque transitorias dispiciens[e] oblectationes, illa quae perpetua et sublimia dona pro domino Deo[f] nostro obsequiis tribuuntur appetere certa[g] est. Ex relatione[h] igitur iuxta tenorem tuae frater-

II. Cap. 1. *B* 6*a. d. e. f. h.* *Cap.* 2. *E* 1. 2. *B* 3. 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 1. a) diffin. *B* 6*e*; difin. *B* 6*f*. b) *m. al. superscr. B* 6*h*. c) *om. B* 6*h*. d) I *B* 6*f*. e) (sane *alio atramento superlitum*)dictus *B* 6*f*. f) *om. B* 6*h*. g) in *add. B* 6*h*. h) episcopi *pr. m. B* 6*f*. i) alia l. *B* 6*h*. k) (iam *om.*)dictus *B* 6*h*. l) *om. B* 6*d. e. f.* m) f. s. *B* 6*h*.

Cap. 2. a) *numerum om. B* 6*d. e; versu vacuo relicto, praescriptionem pr. m. om., sed m. al.* E. e. M. p. *in marg. suppl. B* 6*f; epistulam Martini papae etiam codices E* 1. 2 *(v. supra p.* 419 *sq.) exhibent, e quibus E* 1 *praescriptione caret.* b) p. st. *B* 6*h*. c) animus noster relevari *B* 6*e*. d) *om. B* 6*h*; q. — oblectationes *m. posteriore in litura scr. B* 6*d*. e) *ita E* 1. *B* 3. 6*a* (*pr. m.*); te despicientem *B* 6*e*; despiciens *rell.* f) *om. B* 6*h*; domini Dei nostri *B* 6*e*. g) certum *E* 2. *B* 6*e*. h) revelatione *B* 6*h*.

1) *Ita Martinus papa infra p.* 455, 2. 2) *Vita c.* 18 *(supra p.* 443*).* 3) *Vita c.* 17 *(supra p.* 442*).* 4) *Scilicet fraternitas tua.*

nitatis epistolae latoris[a] *praesentium laborum tuorum certamen cognovimus, ex quibus caelestis patriae ascensum*[1] *humiliatis*[b] *mentibus atque contritis corporibus vobis futurorum gaudiorum largienda sunt*[c] *munera. Nam cum sit nullae omnino comparationi coaequandum*[d], *quod a creatore nostro pro bonis servitiis reconpensatur*[e], *dum brevi atque parvo*[f] *temporis spatio finiuntur labores*[g], *quos pro dilectione ipsius sustinemus, consideratione refrigerii*[h] *nos oportet libenti*[i] *animo tollerare*[k] *praesentis*[l] *vitae angustias. Sed quantum nobis laborum vestrorum operatio magnam gaudii ubertatem*[m] *inducit, tantum*[n] *pro duritia sacerdotum gentis illius conterimur, quod, postpositis salutis suae suffragiis, atque redemtoris nostri*[o] *contempnendo*[p] *servitia*[q], *vitiorum foederibus*[2] *ingravantur. Quibus ad praeparandam salutem quandoquidem tanto*[r] *nos necesse est inportunis praedicationibus*[s] *imminere, quantum nos*[t] *perfectae negotiationis creditorum nobis talentorum* cf. Matth. 25, 20. *duplicat*[u] *adsignatio atque dominicae*[v] *vocis ad suscipiendam eius requiem persuadit*[w] *assertio. Suggestum est namque nobis, eo quod presbiteri seu diaconi aliique*[x] *sacerdotalis officii post suas ordinationes in lapsum inquinantur*[y], *et propterea nimio merore*[z] *fraternitatem tuam adstringi velleque*[a] *pastorale obsequium pro eorum inoboedientia*[b] *deponere*[c] *et vacatione*[d] *ab episcopatus laboribus eligere et silentio atque otio vitam degere, quam*[e] *in his quae tibi commissa sunt permanere: dicente Domino:* Beatus[f] qui perseveraverit cf. Matth. 24, 13. usque in finem, *unde namque beata perseverantia, nisi de virtute patientiae, quia secundum apostolicam praedicationem*[3] *omnes, qui voluerint*[g] *in*[h] *Christo pie vivere, persecutiones patiuntur? Ideoque, frater carissime, non*[i] *vos afflictionum amaritudo a pio*[k] *mentis vestrae proposito coartet recedere, considerans*[l], *quanta pro absolutione nostri et liberatione creator*[m] *Dominusque noster pertulerit, quibusve se*[n] *contumeliis*[o] *afficiendum*[p] *tradiderit, ut nos a vinculis potestatis diabolicae liberaret*[q]. *Propterea nullatenus in huiusmodi peccato delinquentibus ad distructione*[r] *canonum compassionem*[s] *exhibeat*[t]. *Nam qui semel post suam*[u] *ordinationem in lapsu*[v] *ceciderit, deinceps iam*[w] *depositus*[x] *erit nullumque gradum sacerdotii poterit adipiscere*[y]; *sed sufficiat ei lamentationibus fletibusque adsiduis, quousque*[z] *advixerit, in eadem paenitentia perdurare, ut commissum delictum*[a] *divina gratia extinguere valeat. Si enim tales quaerimus ad sacros ordines promovendos, quibus nulla ruga nullumque vitae*[b] *contagium praepediat, quanto magis, si*

II. Cap. 2. *E* 1. 2. *B* 3 (*ad l.* 11). 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 2. a) pr. l. *signis additis transposita* l. pr. *E* 1. b) humilitatis *B* 3 (*pr. m.*). 6*a* (*pr. m.*). *h*; m. *om. B* 6*h*. c) *in marg. suppl. E* 2. d) quoequandum *B* 3. e) *ita B* 3; recompensatur *E* 2; repensatur *E* 1; con(m)pensatur *B* 6*a. d. e. f. h* f) pravo *E* 2, *corr.* g) laboris *B* 3, *corr.* h) *m. al. superscr. B* 6*a*. i) libente *corr.* libenti *E* 2. k) *ita pr. m. E* 1. 2. l) (per *expunct.*) pr. v. *E* 1; v. pr. *B* 6*h*. m) i. u. *B* 6*h*. n) que *add., sed delet. E* 2. o) *versu exeunte om. E* 2; nostro *pr. m. corr.* nostri *B* 6*f*. p) *ita E* 1 (*pr. m.*). 2; contem(p)nentes *E* 1 (*m. al.*). *B* 3. 6*a. d. e. f. h.* q) se|uitia *B* 6*h*. r) tantum *E* 2; sal. tanto quidem nos *B* 6*e*. s) precationibus *B* 6*h*. t) *in* n(os *legi iam nequeunt*) *desinit B* 3, *reliquis foliis deperditis*; nos *om. B* 6*e*. u) dupplicat *E* 1. v) dominicis vocibus *E* 2. w) *ita pr. m. E* 1; persuadet *rell.* x) aliisque *E* 2; aliquem *B* 6*f*. y) inquinatur *pr. m. E* 1. z) memore *pr. m. B* 6*h*. a) (e *delet.*)velleque *E* 2. b) inobodientia *E* 1. c) deponerent *pr. m. E* 1. d) *ita E* 1; va^ca^cionē *B* 6*f*; vacationem *rell.* e) quam in his *om. B* 6*f*. f) vir *add. B* 6*f*. g) volunt *B* 6*f cum Vulg.* h) pie v. in Chr. *B* 6*h*. i) nos *E* 2, *corr.* k) pie *E* 2; *om. B* 6*h*. l) considerantes *B* 6*d* (*non B* 6*e*). m) *m. al. superscr. B* 6*a*. n) *ita E* 2; quibus ues(e *in litura*) *E* 1; se *om. B* 6*a. e. f. g*; se *post* cont. *B* 6*d*. o) contumeliae *B* 6*h*. p) affligendum *B* 6*e*. q) liberare; & p. *pr. m. E* 1. r) *ita pr. m. E* 1; destructionem *rell.* s) compassionem fraternitas tua *m. al. in litura scr. B* 6*d*, *subsequente* exhibeat. t) exhibeas *B* 6*e*. u) tuam *pr. m. E* 1. v) *m. al. corr.* lapsum *B* 6*a*, *et sic B* 6*d. e.* w) *pr. m. in marg. suppl. E* 1. x) depositurus *B* 6*f*. y) *ita pr. m. E* 1; adipisci *rell.* z) quoad vixerit *B* 6*e*. a) delectum *pr. m. E* 1. b) *om. B* 6*f*.

1) *I. q. ascensus, ascensio.* 2) *Foedus pro foeditate; cf. Forcellini h. v.* 3) *Pauli ad Timotheum ep. II,* 3, 12.

post ordinationem suam quispiam in lapso[a] *ceciderit et praevaricationis peccato deprae-hendatur obnoxius, omni modo prohibendus*[b] *est cum manus*[c] *lutulentas atque pollutas mysterium nostrae salutis tractare? Sitque huiusmodi semper iuxta sacrorum canonum statuta*[1] *in hac vita depositus, ut ab illo qui mentis interiora scrutatur nullumque de*[d]
cf. Matth. 18, 12. *ovibus errare congaudet, dum aspexerit sinceram paenitentiam eius, in terribili iudicio habeat reconciliatum. Ideoque iterum ortamur caritatem tuam*[e] *exemplo eius, qui pro nobis pati et mori voluit, promptos*[f] *vos in cunctis eius servitiis permanere, neque nos*[g] *pigeat*[h] *temporales cruciatus pro Christi nomine sustinere*[i], *sed emolumenta*[k] *futurae remunerationis*[l] *huius saeculi vexationis*[m] *tolerare persuadeant*[n]. *Scriptum namque est:*
Ps. 115, 12. 13. Quid retribuam[o] Domino pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo. *Tantum enim a nobis exigitur, quantum possumus famulatus nostri obsequia commodare*[p].

Cumque cuncta, quae[q] *nobis ad confortandos fraternitatis vestrae animos poterant ministrari, largiente supernae maiestatis clementia, vobis sint procul dubio manifesta, restat, ut de aliis, quae nos per sua scripta consoluit*[r], *fraternitati*[s] *tuae*[t] *significemus. Credimus etenim*[u] *ad vos pervenisse, quomodo in conturbatione*[v] *rectae fidei et catholicae*
634. *ecclesiae*[w] *conculcatione ante hos plus minus quindecim annos*[2] *a Sergio falso episcopo Constantinopolitano, in auxilio habente tunc imperantem*[x] *Heraclium*[y], *exsecranda et abominanda heresis pullulavit*[z], *Apollinaristarum*[3] *et*[a] *Severianorum, Eutychianistarum*[b]

II. Cap. 2. *E* 1. 2. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 2. a) *ita pr. m. E* 1; lapsu *E* 2. *B* 6*a* (*pr. m.*). *f. h*; lapsum *B* 6*a* (*m. al.*). *d. e.* b) prohibendum *E* 2. c) *ita pr. m. E* 1; cum manibus lutulentis atque pollutis (pullutis *B* 6*d*) *rell.* d) (de *om.*) ovium *B* 6*h.* e) vestram *B* 6*h.* f) propter (?) *pr. m. B* 6*f*; in c. e. s. pr. vos *B* 6*h.* g) vos *B* 6*h.* h) pigeant *pr. m. E* 1. i) laborare, *pr. m. in marg. add.* (su)stinere *E* 1. k) *ita E* 1. 2; emolumento *rell.* l) remunerationem *pr. m. E* 1. m) *ita pr. m. E* 1. *B* 6*f* (?); vexationes *rell.* n) persuadant *E* 1. o) tribuam *E* 2. p) commendare *B* 6*f.* q) que a n. *E* 2. r) *ita pr. m. E* 1; consuluit *rell.* s) fraterniti *pr. m. E* 1. t) *ita E* 1; vestrae *rell.* u) enim *B* 6*e.* v) perturbatione recta *B* 6*f.* w) *om. E* 2; eccl. cath. *B* 6*h.* x) imperatorem *B* 6*f, corr.* y) Eraclium *E* 2; Heracleo *corr.* Heraclium *B* 6*h*; Heracheum *B* 6*f.* z) pòllulavit *E* 1. a) et S. *om. B* 6*h*; Appollinaris(tarum — Pirrus *m. al. in litura scr.*) *B* 6*d.* b) Euthicianistarum *E* 2; Eutich. *B* 6*d. e*; Euthich. *B* 6*f*; *om. B* 6*h.*

1) *Severam hanc disciplinam sanxerat Gregorius I, Ianuario episcopo Calaritano a.* 594. *haec scribens (IV,* 26, *MG. Ep. I, p.* 261*):* Pervenit etiam ad nos, quosdam de sacris ordinibus lapsos vel post poenitentiam vel ante poenitentiam ad ministerii sui officium revocari, quod omnino prohibemus, et in hac re sacratissimi quoque canones contradicunt. Qui igitur post acceptum ordinem lapsus in peccato carnis fuerit, sacro ordine ita careat, ut ad altaris ministerium ulterius non accedat. *Postea vero lapsos mitius ferebant.* 2) *Honorius I. papa epistulam percelebrem a.* 634. *ad Sergium episcopum Constantinopolitanum dedit (Migne, Patr. lat.* 80, *col.* 473*), ut discordiam de una vel gemina operatione Christi supprimerent, sed hunc scopulum vitantes unam Christi voluntatem statuerunt, atque Heraclius imperator de ipsa ecthesim a.* 638. *edidit. Hanc Pyrrhus Sergio eodem anno mense Decembri succedens approbavit atque ipse a sede Romana confirmatus est, sed a.* 641. *synodo Romana convocata Monotheletarum haeresis anathematizata est.* 3) *Apollinaris episcopus Laodiceae* († 392) *animam quidem et corpus Christo attribuit neque vero mentem, cuius loco Deum verbum fuisse existimavit, ideoque Apollinaristae verbum carneum professi sunt. Severiani a Severo quodam Marcionis et Tatiani discipulo appellati sunt. 'Eutyches dudum presbyter et archimandrita' teste Flaviano (ep. ad Leonem n.* 22, *ed. Ballerinii I, p.* 754*) conatus 'antiqua impii Valentini et Apollinaris mala dogmata renovare', affirmabat:* Christum non oportere ex duabus naturis post inhumanationem in una substantia et in una persona a nobis agnoscendum, neque carnem Domini consubstantialem

atque Manicheorum errorem[a] renovantem; quam successor eius Pyrrus[b] idemque[c] exepiscopus[d. 1], qui ambitionis fastu Constantinopolitanam sedem[e] arripuit, in deterius[f] auxit. Pro qua re saepius apostolica sedis[g] persuasionibus, contestationibus atque increpationibus plurimis ammonuit eos, quatenus[h] ab huiusmodi[i] errore recederent[k] et ad lumen pietatis ex quo lapsi sunt remearent. Et non solum quia[l] hoc facere nullatenus voluerunt, sed et nunc successor eius Paulus, temerator fidei, exepiscopus[m. 2] Constantinopolitanus alium[n] nequiorem excogitavit in praeiudicio catholicae fidei conamen[o], quasi quae[p] a decessoribus suis haereticae[q] exposita fuerant destruens[r], et imperialem typum sacrilego ausu totius plenum perfidiae[s] a clementissimo principe nostro fieri persuasit, in quo promulgatum[t] est, ut omnes populi christiani credere debuissent. Ideoque[u] necesse habuimus[v], ne pro quadam[w] neglegentia et animarum detrimenta[x], quae[y] nobis commissae sunt, culpae reatitudinis[3] adstringamur, coetum[z] generalem fratrum et[a] coepiscoporum nostrorum in hac Romana[b] civitate congregare. Quorum praesentia memoratorum haereticorum scelerosa[c] conscripta examinata atque denudata sunt, et apostolico mucrone patrumque definitionibus[d] uno ore unoque spiritu condemnavimus[e], ut cognoscentes universi errorem, qui in eis continetur, eorum pollutioni[f] nullatenus maculentur. Unde praevidimus volumina gestorum synodalium in praesenti vobis dirigere una[g] cum incyclia[h. 4] nostra, ex[i] quorum serie omnia subtiliter potestis addiscere[k] et tenebras illorum

II. Cap. 2. *E* 1. 2. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 2. a) errores renovante *E* 2. b) Pirrus *B* 6*d. f. h.* c) eidemque *B* 6*h.* d) *ita pr. m. E* 1; aepiscopus *B* 6*f*, *ut infra;* episcopus *rell.* e) urbem *B* 6*h.* f) deteterius *B* 6*h.* g) *ita pr. m. E* 1; sedes *rell.* h) quatinus *B* 6*e. f.* i) erroribus h. *B* 6*h.* k) excederent *E* 2. l) *eras. B* 6*d*; *om. B* 6*e.* m) *ita pr. m. E* 1; episcopus *rell.* n) *ita pr. m. E* 1; aliud nequius *rell.* o) levamen *pr. m. B* 6*h.* p) quasi : quae a, *ras.* a *E* 1. q) *ita E* 1; h(a)eretice *rell.* r) *m. al. corr.* distruens *E* 1. s) perfi(di *e corr.*)ę *E* 1. t) provulgatum *B* 6*h.* u) que *om. B* 6*e.* v) habuissemus *E* 2. w) ne quaquam *B* 6*h.* x) *ita E* 1; detrimento *rell.* y) a *add. B* 6*f.* z) centum *E* 2. a) et episcoporum *E* 2; (et *m. al. suppl.*) (co *m. al. in litura scr.*)episc. *B* 6*a.* b) Roma *E* 2. c) scelerata *B* 6*h.* d) difinit. *B* 6*d*; diffinit. *B* 6*e.* e) condempnabimus *B* 6*f.* f) *ita pr. m. E* 1; pullutione *B* 6*d*; pollutione *rell.* g) cum una *E* 2. h) *corr.* encyclia *B* 6*a*; encyclia nostra *m. al. in litura B* 6*d*; inciclia *E* 2; enciclia *B* 6*e. h*, *ut infra.* i) nostra: (*ras.* e, *superscr.* ex) quorum *E* 1. k) ediscere *B* 6*h.*

nobis esse, — — sed dicebat, virginem quidem, quae eum peperit, secundum carnem consubstantialem nobis esse, ipsum autem Dominum non sumsisse ex ea carnem nobis consubstantialem, sed Domini corpus non esse quidem corpus hominis, humanum autem corpus, quod ex virgine est. *Manichaei (ep. Leonis n.* 59. *ad clerum et plebem Constantinopolitanae urbis) ab unigenito Dei filio verum et nostrae naturae hominem negabant esse susceptum omnesque eius corporeas actiones simulatorii volebant fuisse phantasmatis; Iesum igitur impatibilem professi sunt, quem a Iesu patibili distinxerunt; cf. A. Harnack, 'Lehrbuch der Dogmengesch.'* (1886) *I, p.* 687. 1) *Pyrrhus patriarcha Constantinopolitanus rerum novarum causa abdicare coactus in Africam se contulit, unde Romam veniens omnia condemnavit, 'quae a se vel a decessoribus suis scripta vel acta sunt adversus immaculatam fidem' (Lib. pontif. LXXV, ed. Mommsen p.* 179*), sed postea promissum revocans a Theodoro papa anathemate multatus est.* 2) *Etiam Paulus, Pyrrhi successor, qui ad orthodoxam fidem redire noluit, a sede Romana deiectus est; cf. Lib. pontif. l. l. Idem vero Constantem II. imperatorem ad typum edendum a.* 648. *commovit, in quo nec una nec duae voluntates aut operationes in Christo admittebantur. Tunc concilio Romano congregato Martinus papa haereticos et impiam ecthesin vel impiissimum typum a.* 649. *damnavit.* 3) *I. e. reatus.* 4) *Encyclia epistula (Gr. Ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος) Martini papae et synodi Romanae ad omnes Christi fideles (Migne, Patr. lat.* 87, *col.* 120*) missa erat, ut et ipsi 'haec pie a nobis gesta cognoscentes pro tuitione catholicae ecclesiae*

cf. Eph. 5,8. *nobiscum ut filii lucis extinguere. Idcirco studeat fraternitas tua omnibus eadem innotescere, ut tam abominandam heresem*[a] *nobiscum exsecrentur, quam*[b] *suae salutis sacramenta*[c] *indiscere*[d] *valeant, atque synodale*[e] *conventione omnium fratrum et coepiscoporum nostrorum partium illarum effecta, secundum tenorem encycliae a nobis directae scripta*[f] *una cum subscriptiones*[g] *vestras nobismet destinanda concelebrent, confirmantes atque consentientes eis, quae pro orthodoxa*[h] *fide et destructione haereticorum vaesaniae*[i] *nuper exortae a nobis statuta sunt. Et Sigebertum*[k], *praecellentissimum*[l] *filium nostrum, regem Francorum pro suae christianitatis remedio consultissime ammonere*[m] *atque praecare*[n], *dirigere nobis ex corpore fratrum nostrorum dilectissimos episcopos, qui sedis apostolicae legatione, divina concedente propiciatione, fungere*[o] *debeant, et quae in*[p] *nostro concilio peracta sunt cum has*[q] *synodales apices nostras ad clementissimum principem nostrum*[1] *sine dubio asportare*[r] *faciemus*[s], *ut nostrorum laborum particeps effectus, mercedis cumulum adipisci*[t] *valeat et sui regni protectorem invenire eum, cuius*[u] *causa flagitari dinoscitur. Hoc namque et in*[v] *eius*[u] *epistola exortare*[w] *eum*[x] *cognoscimus.*

Reliquias vero[y] *sanctorum, de*[z] *quibus praesentium lator nobis ammonuit, dare*[a] *praecipimus*[b]; *nam*[2] *codices iam*[c] *exinaniti sunt a nostra bybliotheca*[d], *et*[e] *unde dare*[f] *ei nullatenus habuimus. Transscribere autem non potuit, quoniam festinanter de hac civitate regredi*[g] *properavit. Haec*[h] *igitur ita praelibatis, quae a nobis per epistolam vobis*[i] *scripta sunt, effectui mancipari*[k] *fraternitatem vestram hortamur.*

Deus te[l] *incolomem*[m] *custodiat, dilectissime*[n] *frater*[o].

FINIT[p] EPISTOLA MARTINI PAPAE.

II. Cap. 2. *E* 1. 2. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 2. a) *ita E* 1; heresim *rell.* b) quamque *E* 2. *B* 6*a. f*; quā quę sunt *m. al. in litura scr. B* 6*d* (*ante* suae); quique *B* 6*e.* c) sacr(amenta) *in marg. suppl. E* 1. d) addiscere *E* 2. e) *ita E* 1; sy(i)nodali *rell.* f) scriptę *B* 6*f.* g) subscriptiones (*in marg.* ibus) vestras *E* 1; scriptionibus vestris *E* 2; subscriptionibus vestris *rell.* h) ortod. *B* 6*a. f.* i) *ita B* 6*a. d*; vaeraniae *E* 1; ves. *rell.* k) Singibertum *pr. m. E* 1. l) precellentissime *B* 6*h.* m) *ita E* 1; admonere *E* 2; ammone:: *B* 6*d*; ammone *B* 6*a. h*; admone *B* 6*e.* n) precari *E* 2. o) *ita B* 6*f* (*pr. m.*) *cum rell.*; fungi *E* 2. *B* 6*d. e.* p) *om. E* 2. q) cum has synodales apices vestras *pr. m. E* 1; cum his sy(i)nodalibus apicibus nostris *E* 1 (*m. al.*) *cum rell.* r) asportari *B* 6*e.* s) faciemus *fortasse in mg. suppletum erat, sed periit E* 1; faciat *E* 2. t) exercere, *addito signo, sed verbum emendatum laesa margine periit E* 1; *malim:* adipiscere. u) *om. B* 6*h.* v) et per (*m. al. emendavit* in) eius epistola(m *m. al. add., sed expunct.*) *E* 1; et in eis ep. *E* 2; namque ex eius ep. *B* 6*h.* w) *ita pr. m. E* 1; exortari *B* 6*a. f*; exhortari *rell.* x) eam cognoscimur (*m. al. corr.* cognoscimus) *E* 1; eum cognovimus *E* 2. y) episcoporum *add., sed delet. E* 2. z) *om. B* 6*h.* a) *m. al. corr.* dari *E* 1, *et sic rell.* b) *m. al. corr.* praecepimus *E* 1, *et sic B* 6*a. d. e.* c) iam *m. al. superscr. E* 1; *om. E* 2; *habent B* 6*a. d. e. f. h.* d) *ita E* 1. *B* 6*d. h*; biblioteca *B* 6*f*; bibliotheca *rell.* e) *eras. B* 6*d*; *om. B* 6*e.* f) *m. al. corr.* daremus *B* 6*a.* g) egredi *E* 2. h) *ita pr. m. E* 1; His *rell.* i) huius, *m. al. superscr.* e *et vocabulum expunxit E* 1. k) mancipare *E* 2. l) *in marg. suppl. E* 2. m) incolumen *B* 6*h*; incolum̄ *B* 6*f.* n) fr. d. *B* 6*h.* o) *litteris rubris haec subscripta sunt:* DEO GRATIAS, SEMPER DOMINO GRATIAS AGIMUS *E* 1; *in* frater *desinit E* 2. p) *ita B* 6*a. d. h; subscriptionem om. B* 6*e (tribus versibus vacuis relictis). f.*

consonanter nobiscum similia exequerentur et omnes quidem sanctos patres c o n f i r m a r e n t *(cf. l.* 5*) in scripto, consonantes illis nobisque in orthodoxa fide, anathematizarent autem omnes haereticos una cum* s c e l e r o s a *(cf. p.* 455, 14*) ecthesi et impiissimo typo'. Adiuncta erant gesta synodalia, quae papa omnibus direxit.* 1) *Ita imperator etiam supra p.* 455, 9. *appellatus est. In Martini encyclia graeca leguntur:* παρὰ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, *quibus latina respondent 'a serenissimo principe'.* 2) *Sensu adversativo, i. e. sed.*

III.[a] TITULUS DE OBITU BEATI AMANDI[b].

Anno[c] incarnationis Domini nostri[d] Iesu Christi DCLXI, indictione IIII, epacta XV, concurrente IIII, termino[e] XII. Kl. Apl., pascha V. Kl. Apl., luna XXI[1], VIII.[f] Idus Feb.[g], die dominica[h], luna I[2], obiit sanctus Amandus[i] annorum circiter XC[k].

IV.[a] ARGUMENTUM, QUO TEMPORE BEATUS CHRISTI CONFESSOR AMANDUS VEL[b] NATUS VEL DEFUNCTUS SIT.

De tempore nativitatis et cursu vitae atque obitu beati pontificis Christi[c] Amandi aliqua lectioni inserere ob plenam cognitionem legentium necessarium duximus. Qui, sicut probabili argumento, historiis ac[d] cronicis sibi concinentibus[e], investigavimus, anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi DLXXI. Nonis Mai.[f] mensis[3] in provintia Aquitaniorum et pago praefatae regionis vocabulo Herbatilico[g, 4] ex patre Sereno, genetrice Amantia[5] nativitatis initium habuit, anno scilicet[h] septimo, quo Iustiniani successor Iustinus minor cum Sophia coniuge[6] in re publica arcem imperii tenebat. Quo videlicet tempore Iohannes pontifex Romanae ecclesiae in ordine pontificum LXIII. cathedram eiusdem urbis anno sui praesulatus VIII.[7] strenue gubernabat. Computantur autem ab anno nativitatis praefati viri Dei Amandi usque ad obitum ipsius pontifices[i] Romanae sedis XVI, a Iohanne scilicet incipientes numerari, cuius octavo anno[k] pontificatus natus est, hoc modo: Primus[l] idem Iohannes, secundus Benedictus, tertius Pelagius, quartus mirabilis doctor ecclesiae Gregorius[m], in cuius ordinationis initio vir Dei Amandus XXII. aetatis agebat[n] annum, in obitu vero ipsius papae XXXV, qui erat annus a nativitate Domini DCV, regni autem Focae caesaris annus secundus, sicut Beda venerabilis presbiter in chronicis[8] suis refert. Et ut coeptum persequar calculum,

II. Cap. 3. *B* 3. *6a. c. d. e. f. h.* *Cap.* 4. *B 6a. c. d. e. f. h.*

Cap. 3. a) *ita B 6a; numerum om. rell. codd. Caput Vitam subsequitur (supra p.* 449) *B* 3. *6c. e; praescriptio deest B 6c. e.* b) episcopi et confessoris *add. B 6f.* c) vero *add. B 6e.* d) n. I. Chr. *om. B 6f.* e) paschali *add. B 6e.* f) VIII. I. F. d. d. *om. B 6h.* g) Februarias *B 6d. e.* h) dominico *B* 3. i) plenus *add. B* 3. *6c.* k) *sequitur c.* 1. *Suppletionis Milonis B* 3. *6c.*

Cap 4. a) *ita B 6a; numerum om. rell. codd.* b) *om. B 6f.* c) Cristi *B 6e.* d) a *B 6c.* e) concinnentibus *B 6f.* f) *m. al. corr.* Maii *B 6a*; Mais messis *B 6h.* g) berbatilico *B 6h, corr.* h) *om. B 6h.* i) pontificis *B 6h, corr.* k) p. a. *B 6h.* l) Primo *B 6f.* m) egregius *pr. m. B 6h.* n) habebat *B 6f.*

1) *Numeri praecedentes ex circulis paschalibus Bedae pendent, sed de anno auctor graviter erravit; v. supra p.* 408. 2) *Dies* 6. *Februarii a.* 661. *cum luna I. quidem conveniebat, sed incidebat in sabbata.* 3) *In Martyrologio antiquo abbatiae S. Martini Tornacensis haec adnotata erant:* Nonis Maii in pago Aquitaniae provinciae Herbatilico nativitas S. Amandi *(AA. SS. Febr. I, p.* 830*), quae ex ipso Milone pendere patet.* 4) *Hodie Herbauges regio Pictavensis (dép. Loire-Inf. et Vendée).* 5) *Ita Vita I, c.* 1. 6) *Cf. Bedae chronica, ed. Mommsen, Auct. antiq. XIII, p.* 308. *Ceterum* 7. *annus Iustini II. re vera cum a.* 571. *p. Chr. congruebat.* 7) *Annus VIII. pontificatus Iohannis III. est a Chr. n.* 568/9. 8) *Bedae chronica (Auct. antiq. XIII, p.* 309*):* Focas an. VIII. Huius secundo anno indictione VIII. Gregorius papa migravit ad Dominum. *Sane indictio VIII. cum a.* 605. *p. Chr. n. convenit et eidem anno Beda in Hist. eccl. V,* 24, *mortem Gregorii I. attribuit, qui re vera anno praecedente obiit. Ex hoc principio totus Milonis calculus pendere videtur.*

successor Gregorii pontificis quintus Sabinianus[a], sextus Bonefacius[b], septimus alter Bonefacius, octavus Deusdedit, nonus Bonefacius, decimus Honorius, undecimus Severinus, duodecimus Iohannes, tertius decimus Theodorus[c], quartus decimus Martinus beato Amando familiarissimus, quintus decimus Eugenius, sextus decimus Vitalianus[1], cuius tertio anno pontificatus beatus Amandus est[d] defunctus VIII. Idus mensis[e] Februarii[f], atque ita computati ab anno incarnationis dominicae DLXXI[g], qui[h] erat annus octavus praesulatus Iohannis papae, usque ad annum Domini[h] DCLXI, qui erat annus episcopatus Vitaliani papae tertius, quo sanctus Amandus obiit, inveniuntur anni vitae praefati patroni XC, quibus praesentis vitae munus explevit[i].

Simili etiam modo, si[k] rei publicae imperatores[l] revolvas, VII in tempore vitae praefati[m] patris Amandi regio[n] officio functos invenies hoc ordine: primum Iustiniani successorem Iustinum iuniorem, cuius septimo anno regni natus est, secundum Tyberium[o], tertium Mauricium[p], quartum Focam, cuius secundo anno imperii, ut iam diximus, qui erat annus Domini DCV[q], Gregorius[r] papa obiit, post quem beatus[s] Amandus vixit annis LVI, quintum Romani imperii principem Eraclium[t], sextum Constantinum, septimum[u] eiusdem nominis Constantinum, cuius anno regni XXIII[v, 2], qui erat annus dominicae[w] incarnationis DCLXI, ultimum praesentis aevi tempus saepedictus pater explevit.

Quod si et principes regni Francorum, qui tempore vitae eius ius regium tenuerunt, aliquis quaerere[x] voluerit, quanquam id non facile propter historiarum semiplenam[3] indaginem videatur fieri posse, diligentius animi vivacitate perspiciens, repperiet[y] tempore vitae eius hos apud Francos honore functos[z] regio hoc ordine: primum Hilpericum, secundum Lotharium[a], tertium Dagobertum, quartum Sigebertum[b] eiusque fratrem Hlodoveum[c] quintum[d], cuius filii fuerunt hi, Lotharius[e], Hildericus ac Theodericus[f]. Sed Lothario in iuventute[4] mortuo ac deinde Hilderico a[g] Francorum primatibus interfecto, regalem quam nuper tonsoratus amiserat Teodericus[h] recepit dignitatem. Ad cuius usque tempora beatum vixisse Amandum cartarum[i] instrumento[k] quae apud nos hactenus habentur[5] docemur.

II. Cap. 4. *B* 6*a. b (a l.* 11*). c. d. e. f. h.*

Cap. 4. a) Sabianus *B* 6*h*. b) Bonefatius *B* 6*h*. c) Teod. *B* 6*f*. d) d. est *B* 6*h*. e) *om. B* 6*h*. f) Febroarii *B* 6*f*. g) quingentesimo septuagesimo primo *B* 6*d*. h) qui — Domini *m. al. in inferiore marg. suppl. B* 6*h*. i) implevit *B* 6*f*. k) *om. B* 6*h*. l) *a verbis* imperatores r. *incip. B* 6*b*. m) sancti *B* 6*e*. n) religio *B* 6*h*. o) Tiberium *B* 6*b. f*. p) Mauritium *B* 6*e. h*. q) dcLV *pr. m. B* 6*h*. r) o. G. p. *B* 6*h*. s) v. b. A. annos *B* 6*f*. t) Eracleum *B* 6*h*. u) s. e. n. C. *m. al. in marg. inf. suppl. B* 6*a*; *haec om. B* 6*h*. v) XXXIII. *B* 6*f*, *corr*. w) i. d. *B* 6*f*. x) tenere *pr. m. B* 6*h*. y) reperiet *B* 6*f*. z) r. f. *B* 6*h*. a) *m. al. corr.* Cloth. *B* 6*f*, *ut infra*. b) Sigib. *B* 6*f*. c) Lodoveum *B* 6*e*; Clodoveum *B* 6*f*. d) *om. B* 6*h*. e) Hloth. *B* 6*h*. f) Teod. *B* 6*d. f*. g) a Fr. pr. *eras. B* 6*h*. h) *ita h. l. B* 6*a. c. d. f*; Theod. *rell.* i) cartharum *B* 6*h*. k) *ita B* 6*a. b. c. d. e. f*; instrumentis *(B* 6*h)*.

1) *Pontifices Libri pontificalis a c.* 63. *ad c.* 78. *editionis Mommsenianae, i. e. sedecim, Milo enumeravit atque ad Vitaliani tertium annum et a.* 661. *p. Chr. n. (pro a.* 659/660*) pervenit, singulos eorum menses aut dies pro anno integro plerumque computans; v. supra p.* 409. 2) *Constantis II. a.* 23. *potius cum a.* 663. *p. Chr. n. convenit; Milo autem Heracleonam praetermisit, cui duos annos Beda male attribuit.* 3) *Unde annus quem emortualem Amandi Milo statuit cum regibus Francorum multo minus quam cum pontificibus romanis imperatoribusque conciliari potest; v. supra p.* 409. 4) In iuventute *Fred. Cont. c.* 2. 5) *Epistula Amandi a.* 2. *Theuderici regis data, i. e.* 674/5. *p. Chr., hanc Suppletionem subsequitur; v. infra.*

Quibus etiam diebus Ebroinus maior domus nefandas[a] regno Francorum frendens inferebat[b] calamitates, augens de die in diem usque ad seram scelerata piacula mortem. Qui[c], regibus cum omni populo perturbatis, ad ultimum omnium malorum suorum cumulum beatum Leodegarium[d. 1] diversis tormentorum poenis excruciatum Christi martyrem fecit.

Si quis vero hunc sermonem ab exiguitate ingenioli nostri depromtum quasi minus idoneum ac veritate suffultum[e] probabili argumento investigare voluerit, hunc monemus, ut primo annum obitus praefati confessoris Christi Amandi, qui fuit a nativitate Domini DCLXI, diligenter memoriae figat, quia in eo, sicut priores[f] nostri nobis non solum in libris, sed etiam lapidibus, ne oblitterari[g] posset, scriptum reliquerunt, ab hoc mundo ad Dominum transiit. Unde hoc numero quasi fundamentum[h] in animo[i] stabiliter collocato, ab ipso demum ad superiora calculando XC annorum quibus vixit numerum computet, et sic ad DLXXI. nativitatis dominicae annum quo natus est saepedictus pater gradatim perveniet. His igitur duobus calculis, uno ortus et altero obitus, diligenter animo commendatis, adhibeat sibi historias regum, qui eo tempore ius regium tenuerunt, insuper et cronicas[k] venerabilium patrum[2] necnon et librum de pontificibus apostolicae sedis editum[l], eosque quasi ante et retro oculatus[m] hinc et inde sensus vivacitate circumspiciat, atque qui[n] apostolici quive[o] imperatores vel principes, beato Amando in corpore adhuc vivente, fuerint, sollerter[p] consideret: et si post nonnullam laboris operam rei veritatem invenire quiverit[q], nequaquam haec nostra dicta, qualiacumque sunt, ut opinor, reprobabit[r].

EXPLICIT ARGUMENTUM[s].

V.[a] SERMO LEGENDUS IN TRANSITU SIVE[b] DEPOSITIONE TER BEATI ATQUE GLORIOSI PONTIFICIS[c] CHRISTI AMANDI. CELEBRATUR[d] IPSA SOLLEMNITAS DEPOSITIONIS PRAEFATI PATRIS VIII. IDUS FEBRUARII.

Quia ad anniversariam ac sacrosanctam sollemnitatem beatissimi patris[e] Amandi, fratres dilectissimi, religioso devotionis studio convenistis, oportunum esse arbitror, ut exhortatione nostri sermonis operum illius insignia cognoscatis, quatenus, cognitis, immo ad memoriam[f] reductis conversationis[g] ipsius exemplis, imitabile aliquid capiatis de actione sanctitatis. Accedentibus enim vobis ad tabernaculum summi atque omnipotentis patris, nequaquam ignava[h] debet[i] inveniri sagacis industria dispensatoris, sed obviis[k] venientum[l] occurrere desideriis, divi-

II. Cap. 4. *B* 6*a. b. c. d. e. f. h.* *Cap.* 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.*

Cap. 4. a) infandas *B* 6*h.* b) inferabat *pr. m. B* 6*h.* c) Quibus regis (*m. al. corr.* regibus) *B* 6*f.* d) Leodericum *B* 6*h*; Ledodegarium *pr. m. B* 6*f.* e) sufultum *B* 6*f.* f) *m. al. in litura scr. B* 6*a.* g) obliterari *B* 6*f*; o. ne possit, r. scr. *B* 6*h.* h) fundamento *B* 6*e.* i) quasi *add. B* 6*h.* k) chronicas *h. l. B* 6*a. b. f.* l) aeditum *B* 6*c.* m) osculatus *pr. m. B* 6*f.* n) quia *pr. m. B* 6*h.* o) qui vel i. aut pr. *B* 6*h.* p) solleter *B* 6*f.* q) *postea corr.* nequiverit *B* 6*h.* r) rebrobabit *B* 6*f.* s) *ita B* 6*a. b. c. f. h*; *subscr. om. rell.*; *desinit B* 6*c*; Petitio seu coniuratio s. Amandi de corpore suo (*v. in calce*) *ante c.* 5. *inserta est B* 6*e.*

Cap. 5. a) *numerum om. B* 6*d. e. f. h.* b) Sermo l. in tr. sancti Amandi *praescr. B* 6*f.* c) Chr. p. *B* 6*h.* d) Celebratur — Februarii *om. B* 6*e.* e) nostri *add. B* 6*d.* f) memorandum *B* 6*h*, *corr.* g) convertionis *B* 6*e.* h) ignavia *B* 6*b. h.* i) *superscr. B* 6*h.* k) obvius *B* 6*a*, *corr. et B* 6*h* (*post* ven.). l) venientium *B* 6*f. h.*

1) *Liber hist. Fr. c.* 45: Sanctum Leudegarium episcopum diversis poenis caesum gladio ferire iussit (*scilicet Ebroinus*); *Fred. Cont. c.* 2: crudelissimis tormentis. 2) *Scilicet Bedae.*

norum panum[a] ferculis[b] praeparatis, secundum piam illam sancti Spiritus admonitionem, quam intonuit per os Esaiae[c·1] prophetae dicentis: *Occurrentes sitienti*[d] *ferte aquam, qui habitatis terram Austri*[e], *cum panibus occurrite fugienti.* Cuius primo intellectum sermonis allegoricis tectum nebulis conabor, si potero, in lucem[f] propalare cognitionis. Vos, inquit[g], o doctores ecclesiastici, *qui habitatis in*[h] *terra Austri,* hoc est, in calore fidei et in divinae dilectionis ardore versamini illisque cf. Habac. 3, 3. in partibus habitando moramini, a quibus iuxta propheticam vocem Deus venire dicitur, quos verus mundi sol Christus dominus, deterso perfidiae caligantis[i] nubilo, splendore suae claritatis inradiat, *occurrentes,* scilicet antequam ad vos[k] veniat, cf. Ioh. 7, 38. *sitienti* Dei populo, *aquam,* quae de ventre Iesu fluit, *ferte*[l], hoc est, scientiam scripturarum divinarum[m] porrigite, eique a potestate diaboli fugienti *cum panibus*[n] cf. Luc. 12, 42. verbi divini *occurrite,* imitantes[o] prudentis dispensatoris industriam, *quem Dominus constituit supra*[p] *familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram.* His itaque tam propheticis quam et euangelicis parentes ammonitionibus, mensulam dilectioni vestrae perparvam quidem pro exiguitate[q] sensus, sed de maximis utriusque testamenti copiis excerptam ferculo oris offerimus atque[r] in ea tres panes, scilicet trinitatis intellegentiam caritatisque victum principalem, et piscem fidei ovumque[s] spei apponimus. Quae vobis si adfuerint in huius saeculi via quam[t] curritis[u], ad caelestis patriae perventionem vobis[v] sufficere posse nequaquam dubitare debetis.

Benignissimam igitur vestrae[w] fraternitatis dulcedinem humiliter imploramus[x], ne[y] nostram in his indignitatem[z] ducatis contemptui, nec a quo, sed[a] unde vel cur proferantur perscrutantes, sollicito mentium vestrarum infundere studeatis auditui, quatenus utrimque[b] bona atque inculpabilis ratio possit[c] reddi Domino cf. Luc. 19, 15 sqq. cf. Matth. 25, 25. redeunti[d], a nobis quidem argenti[e] nequaquam telluri male defossi, a caritate vero vestra pecuniae dominicae vobis creditae usura cum fenore multiplicatae.

Praesentis[f] igitur diei celebritatem festivo cordium ardore suscipientes, dilectissimi, primo congruum[g] duximus nomen ipsius sollemnitatis sollicitius intueri, quatenus, animadversa nobilitate vocabuli, dignius celsiusque honoretur obsequio singularis officii[h].

Mos[i] siquidem ecclesiasticus obtinuit, sanctarum a corporibus solutionem animarum natales[2] dici. Nec inmerito id priorum[k] nostrorum auctoritate frequen-

II. Cap. 5. B 6a. b (ad l. 27). d. e. f. h.

Cap. 5. a) patrum *B 6h.* b) serculis *B 6f*; *om. B 6h.* c) Isaiae *B 6d. e. f. h.* d) sitiente *B 6h, corr.* e) haustri *pr. m. B 6h.* f) luce *B 6h.* g) inquid *B 6f, ut infra.* h) (in *superscr.*) terram *B 6h.* i) et alligantis *m. al. corr.* caligantis *B 6f.* k) :os *pr. m. B 6a.* l) fer(te *in rasura*) *B 6d*; ferte|::::: hoc *B 6h.* m) *m. al. in marg. suppl. B 6a.* n) manibus d. v. *B 6f.* o) imitant(es *in rasura*) *B 6d.* p) super *B 6h.* q) exiguitatē *B 6f.* r) utque *B 6h, corr.* s) oviumque *B 6h, corr.* t) quem *B 6h.* u) currimus *B 6f.* v) vobis *bis scr. erat (?), sed corr. B 6a.* w) vestris *superscr. B 6h.* x) obsecramus *B 6d. e. f. h*; obse| *lect. var. m. al. in marg. add. B 6a.* y) non *B 6h.* z) dignitatem *B 6h.* a) s& *B 6f, ut infra.* b) utrinque *B 6b.* c) posset *B 6h.* d) redeunti: *B 6a. d.* e) agenti *B 6h.* f) Domc̄ infra octavas depositionis sancti Amandi Lc. prima *m. s. XIII. in marg. add. B 6d*; Ł VIIII. *in marg. add. B 6e; distinctione caret B 6h.* g) *usque ad p. 464, l. 21. desinit B 6b, foliis circiter tribus deperditis.* h) officio *B 6f.* i) *versu ineunte B 6a*; II. *praescr. B 6h.* k) piorum *B 6h.*

1) *Is.* 21, 14. 2) *Caesarii Arelat. homilia* 50. *de Genesio (AA. SS. Aug. V, p. 131)*: Hodie natale s. Genesii celebramus, et merito beatorum martyrum passiones natales vocamus dies, quando eos martyrii vita et gloriae fides, dum ingerit morti, genuit et aeternitati et perpetua gaudia brevi dolore parturiit. Merito plane dicendi natales dies,

tatum[a] debemus fateri, quoniam iusti, erumnoso huic mundo ac perturbationibus pleno mortui, in aeternae vitae beatitudinem, quae omni prorsus caret labore, meruerunt renasci.

Hanc[b] etiam depositionem non indebite[c] dici docet testimonium primi pastoris ecclesiae beatissimi Petri[1], cuius haec[d] verba sunt: *Certus* sum, inquit, *quod velox est depositio tabernaculi mei.* Sancti quippe in hoc mundo sicut in tabernaculo expeditionis vel[e] procinctu certaminis positi[f] armisque spiritalibus[g] quae apostolus Paulus[h. 2] commemorat a dextris et a sinistris undique communiti[i], proeliantur ad- cf. 2.Cor. 6,7. versus aerias[k. 3] potestates ac multiplicia mala huius seculi. Qui beneficiis divinis solatiati[4], fugato hoste vel prostrato, iter instantis vitae peragunt atque, confecto itinere, ad mansionem propriam, caelestem videlicet patriam, redeunt, tabernaculumque terrestre huius habitationis, carnis scilicet mortalis tegumenta, deponentes, illuc properant, ubi iuxta Pauli[5] vocem *aedificationem ex Deo habent, domum non manu factam*[l], *aeternam in caelis.*

Mors[m] igitur pretiosa sanctorum quamvis[n] convenienter[o], ut praelatum est, cf. Ps. 115,15. alterius vitae dicatur[p] natalis sive depositio tentorii corporalis sarcinae, videlicet gravis, tamen aliquid perscrutandum quasi speciale patris nostri Amandi praeconio videtur, quod tam ipsi quam omnibus electis a carne solutis generaliter[q] coaptetur. Non ergo hoc ab exiguitate nostra temere usurpandum, sed sanctarum scripturarum auctoritate est inveniendum. In quibus refertur plebs[r] Israhelitica, iugo[s] Pharaonis ac[t] Aegyptiorum[u] dominio[v] pressa, in signo suae liberationis phasae[6] typicum celebrasse posteaque per illud[w] mysterium, praedicto Pharaone, cui in luteis[x] famulabantur operibus[7], in Rubro mari dimerso[y. 8], ad terram promissae[z] olim hereditatis properasse[a]. Huius vero absolutionis gaudium phasae sive pascha[b], quod ex Hebreo[c] apud nos in transitum[d. 9] vertitur, cognominatum[e], scilicet propter angeli vastantis Aegyptios transitum Dominique suam plebem protegentis vel eiusdem populi de Aegypto[f] transmigrantis. Cuius siquidem vocabuli mysterium euangelista Iohannes[10] quasi visu perspicacis aquilae oculorum suorum acumine sublimius speculando[g] perquirens, transitum Iesu de hoc mundo ad patrem illo antiquo mysterio praefiguratum esse aperuit[h].

Si[i] ergo transitus populi Iudaici[k] de terra servitutis ad patriam promissae hereditatis pascha convenienter dici potuit, huic nostro sermoni video[l] nihil quod possit

II. Cap. 5. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) frequentum *B* 6*h*. b) II. *m. s. XIII. B* 6*d*; III. *praescr. B* 6*h*. c) indebitae *B* 6*h*. d) s. h. v. *B* 6*h*. e) in *add. B* 6*e*. f) positi:, *ras.* s(?) *B* 6*f*. g) spiritual. *B* 6*d. e. h, ut infra.* h) *om. B* 6*f, versu exeunte.* i) commoniti *pr. m. B* 6*f*. k) aereas *B* 6*d. f. h*. l) facta *B* 6*h*. m) III. *m. s. XIII. B* 6*d*; IIII. *praescr. B* 6*h*. n) licet *B* 6*h*. o) conveni *pr. m. B* 6*a*. p) dedicatur *B* 6*h*. q) genera::liter, *ras.* ra *B* 6*f*. r) r. I. gens i. *B* 6*h*. s) iug: *pr. m. B* 6*a*. t) et *B* 6*h*. u) Aegipt. *B* 6*d. f*. v) dominio: pressa, *ras.* p *B* 6*a*. w) illut *B* 6*f*. x) lutes (i superscr.) *B* 6*f*; lutei *B* 6*h*. y) demerso *B* 6*h*. z) olim pr. *B* 6*h*. a) pervenisse *B* 6*h*. b) pasca *B* 6*h*. c) Ebraeo *m. al. corr.* Hebraeo *B* 6*d*; Ebreo *B* 6*f*. d) latinum *B* 6*f*. e) *om. B* 6*h*. f) Aegipto *B* 6*d*; Aegiptiorum *B* 6*f*. g) contemplando *B* 6*h*. h) apperuit *B* 6*h*; apparuit *B* 6*f*. i) *in marg.* IIII. *m. s. XIII. B* 6*d*, X. *B* 6*e*; S *a miniatore omissa B* 6*h*. k) I. p. *B* 6*f*; p. Iudeorum *B* 6*h*. l) nil v. *B* 6*h*.

per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanae miseriam, subito renascuntur in gloriam, vitae perennis initium de mortis fine sumentes. 1) *Ep.* 2. *Petri* 1, 14. 2) *Eph.* 6, 16 *sq.* 3) *Pauli ep. ad Eph.* 2, 2: secundum principem potestatis aeris huius, *i. e. diabolum.* 4) *I. q. adiuti.* 5) 2. *Cor.* 5, 1. 6) *Exod. c.* 12. 7) *Ib.* 1, 14. 8) *Ib. c.* 14. 9) *Ib.* 12, 11. 10) *Ioh.* 13, 1.

obstare, quin[a], non dicam coaequare[b], sed etiam praeferre non inrationabiliter liceat huius patris nostri beatissimi Amandi profectionem[c] ab huius vitae laboriosa (cf. Ps. 83, 7.) erumna et convalle lacrimarum ad illa quietissima perennis[d] vitae atria ac[e] regni caelestis palatia. Ad quae Christus caput[f] ecclesiae universorum membrorum suorum[g], sibi nervis caritatis adhaerentium, gradus praeveniens[h] transiit, quoque[i] sequendus esset, viam sternens, sequacibus[k] suis innotuit[1], parato insuper, sicut[l] discipulis suis adhuc in terra[m] hac degens promiserat[2], loco, primum ipsos, deinde eorum[n] sequaces introduxit[o]; quo etiam hodierna[p] die ascendenti Amando, sibi devotissimo amico, caelestia ostia[q] patefecit.

Incomparabiliter[r] ergo praestantior iste transitus pascha dicitur, quo per mortem carnis ad vitam aeternam tenditur, quam ille, quo priscus ille populus divinis ingratus beneficiis non solum ignitorum[s] serpentium[3] morsibus sternitur, sed etiam hiatu terrae raptus, infernalibus tormentis et gehennae cruciatibus vivens[4] addicitur.

Non igitur mutuati vocabuli consortio paschali festivitati[t], quae sollemnitas cunctarum[u] sollemnitatum iure dicitur, aliquid honoris subtraho[v] neque redemptori nostro, cuius sanguine[w] eadem caelebritas dicata est, contumaciter derogo, quia laus, quae de membris dicitur, ad caput referri[x] non dubitatur.

Ergo[y], quia sollemnem diem pro venerandi pontificis Christi Amandi transitu colimus, quem pascha ipsius[z] non incongrue nuncupari[a] probabili argumento monstravimus, restat perscrutari, unde vel ubi[b] transierit, historicamque legalis[c] litterae illius[d] superficiem aliqua ex parte huic sermoni inserere ac sic, qualiter suum pascha cum Iesu suo, immo[e] nostro, celebraverit, intimare.

(cf. Deut. 8, 3.) In[f] huius itaque saeculi[g] heremo iter[h] agens, mannae, id[i] est corporis (cf. Exod. 17, 6.) Christi, pastus edulio ac de petra spiritali, Christo scilicet virga crucis sive lancea (cf. Ioh. 19, 34. cf. Num. 33, 9.) militis percusso, aquae vivae refectus poculo, ad septuaginta palmarum arbores et duodecim fontes perveniens, apostolorum eorumque successorum dogmata quasi aquam[k] limpidissimam animis[l] siticulosis inbibit. Inde iuxta praeceptum divinitus (cf. Eph. 6, 14 sq.) sibi datum lumbos a carnalibus inlecebris habens cingulo[m] castitatis praecinctos (cf. Exod. 13, 21.) pedesque paciferos priorum patrum exemplis contectos columnam praeviam oculis (cf. Num. 21, 9.) sollicitis semper intendit. Praeterea[n] et serpentem salutiferum, in heremo ob salvationem Israhelis exaltatum, Christum[o] scilicet pro salute nostra in ligno crucis suspensum, die noctuque prae[p] oculis habens eiusque vexillum in fronte portans, (ib. 21, 6.) a morsu ignitorum serpentium hinc sine lesione ac peccati vulnere transiit, sicque superatis sive[q] prostratis cunctis adversariis, ad terram repromissionis, supernam

II. Cap. 5. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) qui non *pr. m. B* 6*a*; qun non *B* 6*h*. b) quoaequare *B* 6*f*. c) profectione *B* 6*h*. d) perhennis *B* 6*d. h*. e) atria regnique *B* 6*h*. f) capud *B* 6*f*, *ut infra*. g) *om. B* 6*f. h*. h) p::veniens *pr. m. B* 6*a*; perveniens *B* 6*f*. i) quaque *B* 6*h*, *corr*. k) suis seq. *B* 6*h*. l) d. suis sicut *B* 6*h*. m) hac t. *B* 6*h*. n) s. e. *B* 6*h*. o) introdu:it *pr. m. B* 6*a*. p) die h. *B* 6*h*. q) hostia *B* 6*f*. r) V. *m. s. XIII. B* 6*d*. s) ignotorum *pr. m. B* 6*f*; ignorum *B* 6*h*, *corr*. t) festivitate *B* 6*f*. u) *om. B* 6*h*. v) subtrao *B* 6*f*. w) sanguinē *pr. m. B* 6*f*. x) referre *B* 6*h*; refferi *B* 6*f*. y) VI. *m. s. XIII. B* 6*d*. z) eius *B* 6*h*. a) *om. B* 6*h*. b) *ita B* 6*d. f. h*; quo *B* 6*e et m. al. in rasura B* 6*a*. c) lægalis *B* 6*f*. d) *superscr. B* 6*h*. e) n. i. *B* 6*h*, *corr*. f) I *a miniatore omissa B* 6*h*. g) h. s. *B* 6*h*. h) *om. B* 6*f*. i) m. Chr. quod est corpore p. *B* 6*h*. k) aqua *B* 6*f*. l) animas *B* 6*h*. m) cinculo *B* 6*h*, *corr*. n) VII. *m. s. XIII. B* 6*d*. o) sc. Chr. *B* 6*h*. p) h. prae o. *B* 6*h*. q) seu *B* 6*h*.

1) *Matth*. 19, 21. 2) *Ioh*. 14, 2. 3) *Num*. 21, 6. 4) *Core et Dathan et Abiron*; *Numeri* 16, 31 *sqq*.

videlicet regionem, itenere[a] confecto, hodierna die feliciter perintravit; quae etiam terra viventium, ideo quod in ea omnes absque ullo metu mortis vivant, appella- cf. Ps. 26, 13. tur[b]. In quam[c] non a Moyse legis latore intromittitur, — *neminem*[d] *enim lex,* ut ait apostolus[1], *ad perfectum*[e] *adduxit,* — sed a Iesu vero christiani populi ductore, bonorum meritorum sortes aequiperante[f], remunerationem vitae perpetuae percepit[g]. Neque iam[h] per figuras et imagines enigmaticae nubis, sed facie ad faciem ipsum cf. Num. 12, 8. illius[i] regni principem[i] intuens, cum ipso perenni[k] felicitate ac diu desiderato gaudiorum voto perfruitur.

Si[l] igitur, fratres, cupimus ad gaudia pervenire caelestia, ad quae beatus Amandus antecessit, attendamus, quibus actionum gressibus viam illo ducentem[m] incesserit, quibusque passibus[n] illam semitam nimis artam nobis meabilem mon- cf. Matth. 7, 14. straverit[o]. Cuius operum insignia si intentis animis recolimus[p], plurimum aedificationis mentibus nostris adquirere poterimus, si ea, quantum[q] cum Dei adiutorio possumus, imitari curamus.

In ipsis quippe annis pueritiae, divina se gratia praeveniente, formam vitae sumpsit honestae atque, ut legitur[2], inmodicis desideriis in Christi domini[r] coepit amore flagrare. Vere inmodicis desideriis arsit, qui tam facile cuncta mundi oblectamenta contemsit. Ipsam etiam[s] regionem cum parentibus ac propinquis postposuit, quia[t] aeternam patriam verumque parentem[u] Christum cum cognatis caelestibus concupivit. Hereditatem corruptibilem cum cunctis redditibus[v] sprevit, quia incorruptibilem conservatam in caelis cum mansuris divitiis adamavit. Nec integrum sibi fore credidit, si in ipsa qua natus est patria Christo militaret, quoniam ab ipso nativitatis initio tam corporis quam et animae[w] gressibus ipsum quaerere inchoavit. Et quasi infans in carcere natus, confestim ut sapere coeperit, de tenebris horrificis ad lumen mundi egredi[x] concupiscit, sic[y] iste, quasi pigeret eum in terra genitum, de hac miseria ad caelestia properanter regredi festinavit. Pro qua re sollicitus cum David[3] continua voce cotidie decantavit: *Educ de carcere*[z] *animam meam ad confitendum nomini tuo, Domine*[a]. Sed et verbis apostoli Pauli[4] ingemescendo[b] frequentius proclamavit: *Infelix ego homo, quis me liberabit*[c] *de corpore mortis huius?*

Domus quippe spatiosae et excelsae, culmine praeeminenti[d] fabricatae, atque cf. Ier. 22, 14. laqueariorum camerae colorum fucis liniatae[e] cum menianis[5] suis quasi fantasticae[f] somniorum imagines visibus illius paruerunt. Noverat enim dominum Deumque[g] suum, pro se[h] pauperem factum, nec habuisse in terris domum, quo caput re- cf. Matth. 8, 20. clinaret.

II. Cap. 5. *B* 6*a. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) *ita B* 6*a.* b) appellantur, *ras.* n *B* 6*d.* c) qua *B* 6*h.* d) nihil *Vulg.*; *οὐδὲν Gr.* e) effectum *B* 6*h.* f) aequiperante:, *ras.* s *B* 6*f.* g) percoepit *B* 6*h.* h) *om. B* 6*f.* i) *pr. m. superscr. B* 6*h.* k) perhenni *B* 6*f. h.* l) *in marg.* VIII. *m. s. XIII. B* 6*d*, XI. *add. B* 6*e*; S(i *m. al. add.*) *B* 6*a. h.* m) ducente *B* 6*f.* n) *pr. m. superscr. B* 6*h*; passionibus *B* 6*f.* o) mon:-straverit *B* 6*d.* p) attendimus *B* 6*h.* q) ceu *pro* q. c. D. a. *B* 6*h.* r) *om. B* 6*h cum V. Amandi.* s) enim *B* 6*f.* t) qu(ia a *m. al. in litura scr.*)eternam *B* 6*a.* u) patrem *B* 6*h.* v) *ita B* 6*a* (*pr. m.*). *f*; reditibus *B* 6*d. e. h.* w) anima| egressibus *m. al. corr.* animae egressibus *B* 6*f.* x) ingredi *B* 6*h.* y) sicut *B* 6*f.* z) custodia *Vulg.*; *ἐκ φυλακῆς LXX.* a) *om. Vulg.*; *κύριε LXX.* b) ingemiscendo *B* 6*d. e.* c) liberavit *pr. m. B* 6*a.* d) *m. al. corr.* prominenti *B* 6*d*, *et sic B* 6*e.* e) linitae *B* 6*e.* f) fa^n^tasticae *B* 6*h.* g) que *om. B* 6*h.* h) *om. B* 6*h.*

1) *Paulus ad Hebraeos* 7, 19. 2) *V. Amandi c.* 1. 3) *Ps.* 141, 8. 4) *Rom.* 7, 24. 5) *I. e. Maenianum, solarium.*

Aurum et argentum, quae principaliter avaris mortalium scriniis concluduntur aut[a] etiam sub terra defodiuntur, quae etiam plus pretiosa quam animas iudicant, dum pro eis perire non formidant, quasi lutum postposuit, quia illud[b] aurum ignitum, quod Christus in Apocalypsi[1] a se emere suadet[c], concupivit argentumque corruptibile eloquio scripturarum septies repurgato[d] commutavit. Sed et illud Matth. 10, 9. euangelii praeceptum, quo[e] dicitur: *Nolite possidere aurum neque argentum,* non Act. 3, 6. surdis auribus audivit. Et quia cum beato Petro: *Argentum et aurum non*[f] *est mihi,* veraciter dicere[g] potuit, virtutum insignia atque miraculorum exenia[h] in Christi nomine percipere meruit. Qui etsi aliquid terrenae substantiae largitione[i] religiosorum aliquando suscepit, totum id in redemptionem[k] captivorum et sustentationem inopum ac[l] peregrinorum ecclesiarumque aedificationem fideliter condonavit.

cf. Exod. 39, 3. Gemmas etiam ac vestes olosericas, obrizo in bratteas tenuato contextas, nec cf. Luc. 2, 7. habuit nec habere voluit, quia pannos illos, quibus Dominus eius in praesepio tectus est, consideravit. Indignumque duxit[m] miles pretiosis uti[n] vestibus, cuius rex indumentis opertus[o] est vilibus, sed pro illis carnis edomandae ac tegendae gratia aspero cilicio est circumtectus.

De[p] cibis denique pudor est aliquid dicere exquisitis, quos omnino ore non attigit, quia hordeum[q], rusticorum animalium edulium, cinere mixtum manducans, eius mensura permodica suum corpusculum sustentavit potius quam saginavit[2].

Vasa praeterea pretiosa[r] magni ponderis ac[s] decoris, quibus epulae potentibus huius saeculi inferuntur, omnino[t] postposuit, quia cibus[u] hordei quo usus est fercula nequaquam talia requirit[v]. Sed et vina[3] exquisita, quae gemmatis auratisque ac perlucidis a quibusdam hauriuntur[w] poculis, ore[x] non attigit, sed aquae[y] gustum, vasculo neglecto[z], et si iteneris[a] necessitas ita expetiit, concavis manibus cf. Ioh. 19, 29. naturae satisfecit, quia[b] acetum illud austerum, quod peniculo infusum suus bibit Dominus, ab animo suo nequaquam removit simulque illud, quod ex itinere faticf. ib. 4, 7. gatus de situla Samaritanae aquam bibere desideravit.

Mulorum[c] equorumque copias ornamentis discoloribus faleratas omnino non quaesivit, quamvis plurimam partem orbis praedicando circumierit[d], quia illud officium sibi iniunctum pedes more apostolico adimplevit. Et si labor iteneris[e] aut infirmitas senectutis iam fessa his eguit[f], vilis aselli terga[g] insidens, humilicf. Matth. 21, 7. tatis exempla, quae Christus cultoribus suis relinquerat[h], non omisit.

cf. Gen. 4, 17. Fundamenta urbium muralia, quae a Cain[i] de caelestibus desperato primum in terra exstrui coepta sunt, huic quasi peregrino, cotidie hinc transituro[k], pro

II. Cap. 5. *B* 6*a. b (a l.* 21*). d. e. f. h.*

Cap. 5. a) aud *B* 6*f, ut infra.* b) illut *B* 6*f.* c) *m. al. superscr. B* 6*a.* d) : : purgato *B* 6*d.* e) quod *B* 6*f. h.* f) non est m. *in marg. suppl. B* 6*h.* g) dicere : : : : : p. *B* 6*h.* h) *ita B* 6*f. h et pr. m. B* 6*a*; xenia *rell.* i) largitiorum *m. al. corr.* largitione hominum *B* 6*f.* k) redemptione c. et sustentatione *B* 6*h.* l) et *B* 6*h.* m) dixit *B* 6*h, corr.* n) v. u. *B* 6*h.* o) opeotus *B* 6*h, corr.* p) XII. *in marg. add. B* 6*e.* q) ordeum *B* 6*e, ut infra.* r) *m. al. superscr. B* 6*h.* s) atque *B* 6*h.* t) *in* omnino *redit B* 6*b.* u) cibis *B* 6*f.* v) requirebat *B* 6*h.* w) aur. *B* 6*f.* x) *m. al. superscr. B* 6*h*; *om. B* 6*f.* y) eque *pr. m. B* 6*h.* z) neclecto *pr. m. B* 6*f.* a) *ita B* 6*a.* b) qui *B* 6*h*; quia coetum (*m. al. corr.* acoetum) *B* 6*f.* c) Multorum *pr. m. B* 6*h.* d) (cir *m. al. superscr.*)cumierit *B* 6*f*; circuierit *B* 6*d.* e) *ita B* 6*f.* f) egut *pr. m. B* 6*f.* g) terg(o *m. al in litura*) *B* 6*d.* h) *ita B* 6*a* (*pr. m.*). *f*; reliquerat *rell.* i) Chain *B* 6*e.* k) transit(uro *m. al. in litura*) *B* 6*a.*

1) *Apoc.* 3, 18. 2) *V. Amandi c.* 6: ordeaceo tantum contemptus pane atque aquae perpaululum, corpus suum sustentavit potius quam aluit. 3) *Cf. V. Amandi c.* 6, *ubi de vasis quibus utebatur altum est silentium.*

nihilo viluerunt. Non enim[a] hic, ut apostolus[1] dicit[b], civitatem manentem habuit, sed futuram tota mente quaesivit.

Praeterea ostiorum[c] valvas, quibus inopes arcentur, clausas habere horruit, quia, etsi ostiolum[c] ad episcopatum coactus habuit, id ipsum peregrino et viatori [cf. Iob 31, 32.] cuicumque patuit. Nec terrenis fructibus frui concupivit, quia et Adam vetiti[d] pomi gustu de paradyso eiectum recoluit et ad lignum vitae, in medio paradysi [cf. Gen. 3, 24. cf. ib. 2, 9.] plantatum, pervenire desideranter optavit.

Et ut brevi epilogo infinita, quae hinc possunt dici, complectar, mundum cum omnibus quae in eo videntur detestabilibus quasi purgamenta et quisquilias [cf. 1. Cor. 4, 13.] contemsit solamque Christi pulchritudinem adamavit[e].

Qui[f] etiam inferiora[g] veteris ac novi testamenti praecepta supergrediens, in primo iuventutis flore id quod summum est adimplevit, Abrahae[h] principis fidei nostrae perfectionem imitatus, qui voce Domini audita: *Exi*[i] *de terra tua et de* [Gen. 12, 1.] *cognatione tua,* mox paruit. Qui sicut ab igne Chaldeorum[k] merito fidei[l] salvatus est, sic iste ab incentivis vitiorum divino munere ereptus[m] atque a camino Baby- [cf. Dan. 3, 17. 50.] lonici[n] tiranni, per quem diabolus exprimitur, rore divinae gratiae liberatus, mun- [cf. 1. Ioh. 5, 19.] dum, qui in maligno positus est, quasi Sodomam ardentem fugiens, non ut Loth[o] [cf. Gen. 19, 20 sqq.] Segor[2] parvula, minorum scilicet praeceptorum functione contentus[p], ad montem [cf. ib. v. 19.] summarum virtutum anhelanter ascendit. Cuius[q] videlicet perfectionis arcem in euangelio Dominus iuveni glorianti, quod omnia legis Moysaicae[r] praecepta complesset, ostendit, ita dicens: *Adhuc unum tibi deest. Vade, vende omnia*[s] *quae habes* [Luc. 18, 22. Matth. 19, 21.] *et da pauperibus et habebis thesaurum in caelo, et veni, sequere me.*

His auditis Amandus puer venerabilis euangelicis verbis non ut praedictus adolescens maerens[t] abiit tristisve[u] in tecta refugit, sed ipsam Christi iussionem [cf. ib. v. 22.] quantotius opere adimplevit. Illius[v] vero mandati priora commata[w], quae iubent: *Vade et*[x] *vende omnia quae habes et da pauperibus,* quasi adhuc ima ab ipsis etiam gentilium philosophis[y] aliqua[z] ex parte completa, transcendit et ad summum fastigii tholum[a], quo[b] dictum est: *Veni, sequere me,* quo perrarus[c] ascensus est, quasi pennatum animal alis caritatis evolavit. Nemo enim sanctorum, quorum vitas legimus, illius praecepti vinculum ligaminum nodis fortius quam iste absolvit, quippe qui moras distrahendi ac distribuendi non ferens, quasi[d] inmane praecipitium[e] vitaret, a rebus paternis aufugit[f], reiciens[g] mundo, quae sua sunt, se ipsum auctori[h] suo restituit.

Ipsos[i] etiam primipelares[k] christianorum et ecclesiae columnas ac[l] caeli ianitores, [cf. Gal. 2, 9.] Petrum dico et Andream, Iacobum et Iohannem, nec in dextram[m] nec in sinistram [cf. Num. 20, 17.]

II. Cap. 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) *m. al. superscr. B* 6*f.* b) ait *B* 6*h*; ũc (*i. e.* huc) *add. B* 6*f.* c) host. *B* 6*f.* d) veti(ti *in litura*) *B* 6*a.* e) adamanit *B* 6*h*, *pr. m. corr.* f) *margini litteris rubris haec adscripta sunt:* In restitut s. Amandi L. I. *B* 6*e.* g) v. ac n. t. i. *B* 6*h.* h) Habrahae n. f. pr. *B* 6*h.* i) Egredere *Vulg.*; *ἔξελθε LXX.* k) Caldeorum *B* 6*f. h.* l) *m. al. superscr. B* 6*h.* m) erectus *B* 6*h.* n) Babilonici *B* 6*d. e. f. h.* o) Loht *B* 6*h.* p) contemptus *B* 6*f.* q) II. *in marg. add. B* 6*e.* r) Mosaicae *m. al. corr.* Moys. *B* 6*a*; Moysiacae *B* 6*e*; Mosaycae *B* 6*h.* s) *om. Matth. (non Luc.).* t) ad. tristis a. merens : : (*ras.* que)ve in tectum *B* 6*h.* u) tristi suẹ *B* 6*f.* v) III. *in marg. add. B* 6*e*; Illi *pr. m. corr.* Illius *B* 6*h.* w) commōta *B* 6*f* (ō *deleta*). x) *om. B* 6*h.* y) phyl. *B* 6*f.* z) ex parte a. *B* 6*h.* a) tolum *B* 6*f.* b) quod *B* 6*h.* c) perrarius *B* 6*h.* d) velut *B* 6*h.* e) p̄cipitium *B* 6*h.* f) aut fugit *B* 6*f.* g) reiiciens *pr. m. B* 6*f*; reicien(sque *in litura*) *B* 6*d.* h) auctori: *B* 6*d.* i) IIII. *in marg. add. B* 6*e*; Ipso *pr. m. B* 6*f.* k) *m. al. corr.* primipilares *B* 6*a*, *et sic plerique*; primi(pe *m. al. superscr.*)lares *B* 6*h.* l) ac c. i. *om. B* 6*e.* m) dexteram *B* 6*d. e.*

1) *Paulus ad Hebraeos* 13, 14. 2) *Segor 'parva' interpretantur. Cf. Gen.* 19, 20.

[cf. Matth. 4, 20.] declinans, imitatus est. Illi enim navem[a] et retia quae sola habebant[b], quorumque, ut ante nos dictum est, usu actuque vivebant, ad unius iussionis vocem cum voluntate[c] habendi reliquerunt; iste vero domum et hereditatem, ipsam etiam[d] patriam cum parentibus suis, simul et desideria[e] habendi dimisit, et idcirco[f] illud quod Petro apostolo super his interroganti Dominus spoponderat adquisivit, [ib. 19, 29. cf. Luc. 22, 30.] centuplum scilicet in hoc saeculo et vitam aeternam thronumque[g] iudiciarium[h] in futuro.

Ut[i] vero aliqua etiam[k] de consequentibus huius religiosi pueri operibus adnectam, dimissis[l], ut[m] praelatum est, mundi negotiis cum concupiscentiis suis, nequaquam se proprio magisterio credidit, sed rationabiliter inchoata rationabilius augmentare studens, ad Ogiam[1] insulam oceano[n] mari[o] contiguam navigavit, ibique fratribus spiritalibus repertis, eorum se eruditionibus commendavit. A quibus per insulam[p] oboedientiae causa[2] deambulare iussus, serpentem inmanem obvium habuit, quem ab[q] eodem[r] loco, praemisso crucis vexillo, potenti verborum[s] virtute fugans, dicto citius ad latebras remeare coegit. Quem nequaquam ad Christi iuvenem fortuitu venisse credendum, sed antiquum[t] humani generis inimicum, ut semper invidum, antiquae malitiae arma repetisse eiusque coeptis[u] salubribus obviare temptavisse[v], bene conscius[w], quo satellite protoplastos[x] de florigera para- [cf. Is. 27, 1.] dysi sede excusserit[y]. Sed[z] Christus, qui Leviathan serpentem, scilicet vectem [cf. Iob 40, 20. 21.] propter crudelitatem, tortuosum vero propter insidiarum fraudem, hamo[a] crucis inuncavit eiusque maxillam propter paenitentum evasionem armilla perforavit, [cf. Tob. 12, 3.] eundem a devoratione ipsius eripuit atque in os illius ipsum ingredi non permisit, sed eiusdem signi virtute, quo ab ipso est superatus, a servo etiam retro redire coactus. Sicque in primo congressu ab eodem victus, amplius tam manifeste conflictum cum eo inire non est ausus, quia ut[b] est sollers et astutus, addidicit in ipsis infantiae annis, quae essent[c] incrementa subsecutura virtutis. Hoc itaque signo se signifer iste primum nobilitavit, et qui in priori actu mundum cum [cf. Ioh. 12, 31.] concupiscentiis suis[d] contemsit, in secundo ipsum, quem mundi principem Christus dicit, sublimiter triumphavit.

Geminis[e] itaque his gestis, mundi calcati ac serpentis repulsi tropheo laureatus, tertium nihilominus fraudis diabolicae machinamentum constanter adiit, aequanimiter pertulit, sapienter superavit. Sicut enim beatum Iob post multa [cf. Iob 2 sqq.] calamitatis mala mulieris ad hoc reservatae verbis atque amicorum suggestione pulsavit, sic et hunc, omnibus mundi delectabilibus abiectis, blandis per patrem carnalem suasionibus inretire, ut legitur[3], coepit[f], laqueis scilicet ac casibus[g], quibus animae[h] ad caelestia tendentes, ad terrestria retrahi[i] consuerunt[k]. Sed[l]

II. Cap. 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) *ita B* 6*a. f* (*pr. m.*). *h*; navim *rell.* b) habeba^nt *B* 6*h.* c) voluntate :, *ras.* m (?) *B* 6*d.* d) patriam e. *B* 6*h.* e) voluntatem *B* 6*h.* f) iccirco *B* 6*e.* g) tronumque *B* 6*h.* h) iudicarium *B* 6*f.* i) V. *in marg. add. B* 6*e*; At *(errore miniatoris) B* 6*h.* k) *om. B* 6*h.* l) dimisit *B* 6*f.* m) utut *B* 6*h.* n) oceanum *m. al. in marg. suppl. B* 6*h.* o) mari : *B* 6*d.* p) insulam : : (*ras.* in) o. *B* 6*h.* q) hab *B* 6*f.* r) illo *B* 6*h.* s) virt. verb. *B* 6*h.* t) anticum *B* 6*f.* u) coeceptis *B* 6*f.* v) temptavit se b. *B* 6*f.* w) consciū : *B* 6*d.* x) protoplaustos *B* 6*a* (*pr. m.*). *f*; prothoplastos *B* 6*h.* y) exclusserit *B* 6*f.* z) VI. *in marg. add. B* 6*e.* a) amo *B* 6*f.* b) Qui aut̄ sollers *B* 6*f.* c) esset *pr. m. B* 6*f.* d) *m. al. superscr. B* 6*a.* e) VII. *in marg. add. B* 6*e.* f) coepit *post* l. sc. et casibus *B* 6*h.* g) *m. al. corr.* cassibus *B* 6*d. f, et sic B* 6*e.* h) adnimae *pr. m. B* 6*f.* i) retrahit *B* 6*f.* k) consueverunt (*B* 6*b*). l) VIII. *in marg. add. B* 6*e.*

1) *Cf. V. Amandi c.* 1. 2) *Ib. c.* 2. 3) *Ib. c.* 3.

sanctissimus adolescens Amandus columba ad fenestras oculorum suorum, non milvus fuit, quia terrena ac[a] caduca sibi oblata, ita patri respondens, repudiavit: *Nihil*[1] *mihi*[b], *pater, tam proprium videtur, quam ut Christi adsumam*[c] *servitium, qui est pars*[d] *et hereditas mea. De paternis quippe substantiis nihil adipisci cupio, solummodo, ut Christo militem, permitte.* Quo responso diabolo cum aucupio suo omnique visco quo fallere assuetus est in nihilum redacto, non minus eum[e] quam fulminis ictu percussisse credendus est. Suggestio itaque illa[f] per patrem facta clipeo fidei atque amore Christi repulsa est, qui discipulo ad sepeliendum patrem ire volenti respondit, dicens: *Sine mortuos sepelire mortuos suos; tu autem vade, adnuntia regnum*[g] *Dei.*

cf. Is. 60, 8. — cf. Eph. 6, 16. — Luc. 9, 60.

Quam prudens ergo et quam eruditioni fidelium habilis, quamque audientibus salubris sermo erit, quem Dei servus[h] patri suo se ad saecularia revocanti[i] reddidit[k], ipsi quidem tunc singulariter ab eodem dictus, sed omnibus pie volentibus vivere in Christo manifestatus[l]! In quo et summa veteris legis ac doctrina propheticae[m] lectionis continetur et plenitudo euangelicae perfectionis constare cognoscitur. Ex veteri quippe testamento cum levitis hereditatem terrestrem refugit et cum David propheta Dominum partem hereditatis suae dixit, sed et illud[n]: *Portio mea, Domine, in terra viventium,* atque cum[o] Hieremia[2]: *Pars mea Dominus, dixit anima mea.* Novi vero testamenti perfectionem complexus est, cum se Christi adsumere servitium et de terrenis substantiis nihil adipisci velle testatus est.

cf. Deut. 18, 1. — cf. Ps. 15, 5. ib. 141, 6.

His[p] iuventutis suae primordiis similia in toto[q] vitae suae cursu actionum insignia subiungens[r], mirabile in Christo suae dilectionis indicium dedit. Cuius[s] etiam amoris inmensitas eum[t] ad sepulchra beatorum apostolorum Romam[3] perduxit, ibique, Petro caelestis portae clavigero sibi apparente[u, 4], potitus eius familiari[v] colloquio, consolationem atque exhortationem tanti amici diu desideratam audivit. A quo etiam praedicationis ministerium, apostolici videlicet officii functionem, suscepit[5], opusque illud, quod ille implere cruce[w] praeventus non potuit, fideli comministro[x] committere curavit eumque sua auctoritate ad apostolatum Gallicae[y] regionis promovit. Qui tanti executor praecepti officium sibi creditum libenter explevit, huiusque rei gratia exteras regiones adivit[z] atque euangelium Christi barbaris nationibus adnuntiavit ipsamque praedicationem signis subsequentibus confirmavit.

Pro tantis ergo et talibus servitutis obsequiis ad Domini[a] sui gaudia pervenire meruit, ad[b] quae ante mundi constitutionem eum idem Dominus praedestinavit et in libro vitae adscripsit. Praeterea, missis obviam coetibus angelicis[c], excepit atque eius capiti coronam inposuit, qualem tam gloriosum imperatorem

cf. Matth. 25, 21. — cf. Eph. 1, 4. — cf. Philipp. 4, 3.

II. Cap. 5. *B 6a. b. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) et *B 6h.* b) *om. B 6h.* c) adsummam *B 6f.* d) *m. al. superscr. B 6a*; *om. B 6f.* e) cum *B 6f.* f) (illa *om.*) f. per p. *B 6h.* g) D. r. *B 6h.* h) beatus Amandus *m. al. add. B 6d.* i) revocandi *B 6f.* k) reddit *B 6h.* l) manifestus *B 6h.* m) prophetica electionis *B 6h.* n) hoc *B 6h.* o) cum *versu ineunte m. al. suppl. B 6f*; atque : Ieremia *B 6h.* p) F. *in marg. add. B 6e.* q) *m. al. superscr. B 6h.* r) subiugens *B 6h.* s) Cui *B 6h.* t) cum *B 6f.* u) aparente *B 6h.* v) famili|ri *B 6b, corr. m. rec.* w) crucis *B 6h.* x) f. eum ministro *B 6h.* y) Galliae *B 6f.* z) audivit *pr. m. B 6a. f.* a) s. D. *B 6h.* b) m. atque ante *B 6f. h.* c) angelicis eum excepit *in litura B 6d.*

1) *V. Amandi c.* 3. 2) *Lament. Ierem.* 3, 24. 3) *V. Amandi c.* 6. 4) *Ib. c.* 7. 5) *Vide supra p.* 410.

dare decuit qualemque tam victoriosissimum[a] militem a tanto principe suscipere dignum[b] fuit. Quem insuper caelestis regni consortem effecit sanctorumque omnium coetibus in illa mirabili civitate coadunavit.

[cf. Ps. 86, 1.] Cuius[c] civitatis, scilicet Hierusalem[d], fundamenta in montibus supernis[e] posita, [cf. Apoc. 21, 14 sqq.] duodecim lapidibus pretiosis aedificata[f] et duodecim apostolorum nominibus sunt insignita, cuius platea auro mundo ac vitro lucido est perornata[g]. Cuius portas [ib. v. 12.] in culmine montis Sion[h] positas Dominus diligit, quae sunt duodecim singulis [ib. v. 25. 23.] margaretis[i] fabricatae. Quae civitas noctem non habet et sole[k] non eget, quia [Ps. 86, 3. 7.] claritas Dei eam illuminat. Cuius habitator et conditor Deus: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, sicut laetantium omnium habitatio in te.*

O quam inestimabile illud regnum metu[l] mortis alienum, quo nullus miser admit- [cf. Ps. 23, 10.] titur, nullus felix excluditur! In quo Dominus virtutum et rex gloriae singularis, pulchritudo, qua[m] nihil[n] pulchrius, summumque bonum, quo nihil[n] melius, incomparabiliter sanctus, ineffabiliter magnus inhabitat totamque illius patriae[o] amoenitatem [cf. Apoc. 18, 22.] lumine sui splendoris[p] inradiat. Qui quamvis velut omnium artifex omnem in se virtutem continens, nullo egeat, cunctaque per se penetrans, inevitabili oculo universa[q] perspiciat dextraque[r] omnipotentissima trinam totius orbis machinam contineat, tamen in sui famulatus obsequio[s] universam creaturam arbitrio mirandae potestatis inclinat.

Huic quippe[t] servit poli[u] firmamentum cum distinctis motibus, fulgens sol et luna pallens cum igneis sideribus[v], terra[w] laudat cum cunctis ad se pertinen- [cf. Ps. 103, 25.] tibus, mare magnum et spatiosum cum navibus[1] omnibusque animalibus, quorum non est numerus. Hunc inferna[x] pavent eiusque conclusi[y] in carceribus. Quem [cf. Coloss. 1, 16.] benedicit caeli camera cum universis agminibus; angeli, archangeli, throni cum dominationibus, virtutes, potestates, Cherubim[z] ac[a] Seraphim cum principatibus [Is. 6, 3.] indefessa voce cantant dulcisonis concentibus: *Sanctus, sanctus, sanctus Deus virtutum sive exercituum dominus.*

Fulget ibi[b] Maria geminis ornata privilegiis, pudore[c] intemeratae virginitatis et creatoris sui partu honorabilis, omni ex parte choris stipata virgineis.

[cf. Matth. 23, 35.] Hic Abraham[d] et reliqui patriarchae cum apostolis omnibus, Abel iustus cum universis martyribus, Moyses et Aaron cum sacerdotibus, Samuhel[e] cum reliquis nomen eius invocantibus, David et ceteri prophetae cum cantoribus[f], ovantes adeptae[g] inmortalitatis gaudiis, fulgentes coronis atque stolis candidissimis, tantorum largi- [Ps. 143, 15.] tori bonorum laudibus canunt mellifluis, *beatus populus, cuius dominus Deus eius.*

Quibus caeli senatoribus[h] beatus Amandus copulatus, ornamentis infulatus pontificalibus, palmis fultus vernat victricibus, redimitus auratis gemmatisque[i] diadematibus, in mollibus fulcris celsisque recubat sedilibus[k], atque ipsum mundi huius[l] solem habens sub pedibus, in[m] tam ineffabilibus[n] hodie[o] laetatur cubilibus.

II. Cap. 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) victoriosum *B* 6*h*. b) decuit *pro* d. f. *B* 6*h*. c) Huius *B* 6*h*. d) Ierusalem *B* 6*h*. e) *postea add. B* 6*h*. f) haedif. *B* 6*f*. g) perhorn. *B* 6*f*. h) Syon *B* 6*b. d. e.* i) margaritis *B* 6*b. d. e. f. h.* k) sol *B* 6*f* (*pr. m.*). *h.* l) moetu *B* 6*h*. m) quia *B* 6*b. f*; quo *B* 6*h*. n) nil *B* 6*h*. o) (patriam *m. al. superscr.*) amęnitate (*om.* l.) *B* 6*h*. p) spendoris *pr. m. B* 6*h*. q) omnia *B* 6*h*. r) dextramque *B* 6*h*. s) obsequium *B* 6*d*. t) qq *B* 6*h*. u) popli (populi) *B* 6*h*. v) syd. *B* 6*f*. w) t(erra hunc *in litura*) laudat *B* 6*d*; terrat *B* 6*h*. x) inferni *B* 6*h*. y) inclusi (*om.* in) *B* 6*h*. z) Cherubin *B* 6*f. h.* a) et *B* 6*d*. b) *pr. m. superscr. B* 6*f*. c) pudorē temeratę *pr. m. B* 6*f*. d) Habraham *B* 6*f. h.* e) Samuel *B* 6*e*; Sameel *corr.* Samuel *B* 6*h*. f) cantatoribus *B* 6*h*. g) adaptae *pr. m. B* 6*f*. h) sanatoribus *pr. m. B* 6*d*. i) geminatisque *B* 6*f*. k) sedibus *B* 6*h*. l) *om. B* 6*h*. m) :: (in *m. al. superscr.*) tam *B* 6*h*. n) inefabilibus *B* 6*f*. o) *om. B* 6*f*.

1) *Vulg.:* spatiosum manibus; *LXX: εὐρύχωρος. Naves autem Ps.* 103, 26. *citantur.*

Huius regni[a] consortium ut percipere mereamur, orando petamus introitumque[b] ipsius bene vivendo quaeramus ianuamque illius in[c] bonis operibus perseverando pulsemus atque, ut illud adipisci mereamur, patrocinia tanti patris requiramus. Nec dubium, quia[d] favebit piis filiorum suorum desideriis, si non degeneres effecti eius sequi vestigia neglegamus. Plurimum quippe de eiusdem regni ingressu fidere[e] debemus, si peccaminum nostrum[f] obstacula removeamus atque, dum adhuc iudex[g] sustinet, legationem bonorum actuum et precum ad illum mittamus et ea quae pacis sunt, tanto mediante causidico, postulemus, dumque introitum Ioseph veri[h], id est Christi, sustinemus, munera quae ei[i] placeant praeparare curemus.

Quae sunt autem[k], quibus tam districto iudici obviare debemus? Nimirum fides[l], spes, caritas ceteraeque his appendices spiritalium fluctuum[m] actiones. Ac[n] cf. 1. Cor. 13, 13. primo quidem, ut fidei intemerata mysteria custodiamus, Patrem et Filium ac[o] Spiritum sanctum unum Deum esse aequalis potestatis et gloriae[p] in tribus personis corde credamus, ore autem ad salutem nostram[a] confiteamur. Et ne fides sine operibus otiosa ac, sicut ecclesiae doctores[q] dicere voluerunt, quasi corpus mortuum sine anima sit, eandem[r] bonis actionibus, ut ita dicam, vivificare curemus. Illius etiam[s] iuramenti quod in baptismo spopondimus recordemur et nos diabolo pompisque mundi abrenuntiasse non obliviscamur vestemque[t] candidam, quam tunc purificati accepimus, inmaculatam ante tribunal ipsius perferre[u] curemus.

Praeterea spem divinae promissionis futurorumque[v] bonorum stabiliter usque ad finem nostrum firmam retineamus[w] et, ne diabolici scorpionis aculeo calcaneum, cf. Ps. 55, 7. hoc[x] est finem nostrum, observantis vulneremur, omnino caveamus.

Caritatis vero principale indumentum, bis tincto cocco[1], hoc est gemino[y] cf. Exod. 28, 6. praecepto dilectionis, contextum, super omnia in nobis maneat, quae a nobis totius malitiae invidentiam[z] expellat, ne rex ingrediens, si scissis odiorum[a] pannis nos circumtectos invenerit, pedibus ac manibus ligatis, in exteriores tenebras mitti cf. Matth. 22, 13. praecipiat. Quae sunt autem illa duo praecepta caritatis? Primum quidem, ut cf. Marc. 12, 30 sq. Deum ex toto corde, tota anima et[b] tota virtute, secundum autem, ut proximum sicut nos[c] ipsos diligamus. Sed in primo mandato mensura nulla ponitur, quia ex toto fieri praecipitur. In secundo vero modus amandi[d] dicitur, cum sicut nos diligi iubetur. Ergo discutiamus, si nosmet ipsos iure[e] amamus. Nam qui iniquitatem diligit, animam[f] suam odit, et qui animam suam odit, neminem diligit. cf. Ioh. 12, 25. Ergo si ad contubernium malignitatis ac peccandi societatem contribules vocamus, procul dubio et nos ipsos et illos[g] non amamus. Unde, ut in proximis nostra[h] dilectio sit sincera, primum nostra[i] vita a[k] malis remota et omnibus sit bonis[l]

II. Cap. 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.*

Cap. 5. a) *om. B* 6*h.* b) et introitum *B* 6*h.* c) in b. o. *m. al. superscr. B* 6*h.* d) quin *B* 6*h.* e) fidele *B* 6*f, corr.* f) *ita B* 6*a. f*; nostrorum *rell.* g) s. i. *B* 6*h.* h) id est v. *B* 6*h.* i) :: ei *B* 6*f.* k) cum *add. B* 6*d. e.* l) s. f. *B* 6*h.* m) fructuum *B* 6*d. e. h et e corr. B* 6*f.* n) :ac: *B* 6*d.* o) et *B* 6*d. h.* p) *in litura B* 6*d.* q) doctore *pr. m. B* 6*h.* r) eadem *B* 6*h.* s) enim *B* 6*h.* t) et vestem *B* 6*h.* u) perferre *B* 6*h.* v) futbrorumque *B* 6*f.* w) retin(eamus *in litura*) *B* 6*d*; teneamus *versu ineunte B* 6*f.* x) id *B* 6*h.* y) *m. al. in marg. suppl. B* 6*f.* z) invidiam *B* 6*e.* a) atidiorum (?) *B* 6*f, corr.* b) *om. B* 6*h.* c) nosmet i. *B* 6*h.* d) amandus *B* 6*f.* e) vere *B* 6*h.* f) s. a. *B* 6*h.* g) vocamus *iteratum, sed postea delet. B* 6*f.* h) nostrę d. *B* 6*f*; d. n. *B* 6*h.* i) nostrae v. *B* 6*f.* k) r. a m. *B* 6*h.* l) bonas *B* 6*f, corr.*

1) *Milonis carmen de V. S. Amandi IV,* 499: Fertur ab hoc coccus gemino bis tinctus amore. *Cf. supra p.* 417.

ornata atque ad hoc a nobis fratres amentur, ut nobis in sacrae religionis consortio socientur.

Ut ergo caritatem fraternitatis perfectam habeamus, bona quae nobis fieri volumus fratribus faciamus, et quae pati refugimus, aliis nullatenus inferamus. Aelemosinarum vero opera[a], prout possumus, hilariter[b] faciamus, quia qui eas fecerint[c], in extremo examine[d] maximam laudem adepturos non ignoramus. Sterilitas[e] vero earum, si omissae fuerint ab his qui eas facere praevalent, aeterni ignis ac perpetui supplicii eos obnoxios reddet, sicut ipse Dominus dicturum se sinistris comminatur, dicens: *Ite[f] maledicti in ignem aeternum, qui paratus[g] est[h] diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non[i] dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi[h] bibere[k]. Hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis[l] me; infirmus et in carcere, et non visitastis me.* In quibus verbis considerare necesse est, si in aeternum ignem vadit, qui propria non tribuit, quo iturus est ille, qui aliena iniuste diripit? Si gehennae ignibus mancipatur tenax, qua poena torquendus est rapax? Si damnatur, qui non vestiit[m] nudum, quid patietur, qui vestito tulit amictum? Si, inquam[n], in ignem aeternum vadit, qui infirmum et in carcere positum non visitat, qua damnatione plectendus est, qui fratrem gladiis insequitur, qui humano cruore polluitur[o], qui de propriis habitaculis pupillos et viduas violenter expellit, qui luxuria[p] se ipsum deturpat, qui falso testimonio proximum gravat? Proinde, carissimi[q], fugientes haec et alia[h] his similia, sanctorum imitemur exempla, ut non cum impiis perpetua tormenta, sed cum iustis percipiamus[r] gaudia sempiterna; quod ipse praestare dignetur, cuius regnum et imperium permanet in saecula[s]. Amen[t].

Matth. 25, 41—43.

VI.[a] QUALITER CORPUS BEATI AMANDI IN LOCO[b] QUO NUNC REQUIESCIT FUERIT TRANSLATUM, ET DE[c] DEDICATIONE BASILICAE AC DE ORDINATIONE EPISCOPATUS IPSIUS[d]. CELEBRATUR[e] VII. KL. NOVEMBRIS.

Diem hodiernam sacrosanctae festivitatis sollemni devotione relegiosorum[f] conventui celebrabilem[g] ipse revoluti temporis cursus indicit. Et quoniam plurimi in hac plebe huius penitus expertes adhuc exstant rationis, non otiosum duximus eis notitiam tantae ac tam gratae pandere[h] celebritatis. Dignum igitur, immo necessarium credimus, ut qui ista celebrant, et quare celebrent, ignorant, cognitionem huius rei capiant, et qui hactenus minus nota festivo studio honorabant, gloriosius ac reverentius iam nota excolere atque venerari discant. Quia ergo vitae[i] ter beati ac Deo dilecti confessoris Christi Amandi libellus satis plene sufficienterque disseruisse cognoscitur, qualis quantusque isdem[k], dum adhuc mortalitatis[l] istius erumnis teneretur, extiterit, qualibusque inter caligosos huius saeculi amfractus virtutum signis claruerit, necnon et quam inmenso miraculorum iubare

II. Cap. 5. *B* 6*a. b. d. e. f. h.* *Cap.* 6. *B* 6*a. b. d. e. h.*

Cap. 5. a) *m. al. superscr. B* 6*h.* b) hyl. *B* 6*f.* c) fecerunt *B* 6*h.* d) exanimę *B* 6*h.* e) *m. al. corr.* Sterelitas *B* 6*a*, *et sic B* 6*f.* f) Discedite a me *Vulg.*; πορεύεσθε ἀπ'ἐμοῦ *Gr.* g) praeparatus *B* 6*f.* h) *om. B* 6*h.* i) *pr. m. superscr. B* 6*f.* k) potum *Vulg.*; καὶ οὐκ ἀποτίσατέ με *Gr.* l) cooperuistis *Vulg.*; περιεβάλετε *Gr.* m) *ita B* 6*d. f*; vestiit *B* 6*a. b*; vestit *B* 6*e. h.* n) Si ᵗn:quam *B* 6*f.* o) pulluitur *B* 6*d. f.* p) *m. al. corr.* luxoria *B* 6*a.* q) kar. *B* 6*b. h.* r) capiamus *B* 6*h.* s) seculorum *add. B* 6*h.* t) *subscriptionem* Explicit sermo *add. B* 6*d*; *desinit B* 6*f.*

Cap. 6. a) *numerum om. B* 6*d. h*; L. V. *B* 6*e.* b) locum *B* 6*d. e. h.* c) et de d. b. *om. B* 6*h.* d) ipsius *om. B* 6*b.* e) C. VII. K. N. *om. B* 6*e.* f) *corr.* religios. *B* 6*a*, *et sic rell.: item infra.* g) venerabilem *B* 6*h.* h) c. p. *B* 6*h.* i) *om. B* 6*h.* k) *ita B* 6*a. b*; idem *rell.* l) i. m. *B* 6*h.*

terrarum tractus tam prope quam longe sitos inlustraverit, atque de tenebrosa huius saeculi Aegypto[a], columna legis divinaeque gratiae protectione praeeunte, per varias piorum profectuum mansiones ad terram repromissionis, per quam patria viventium figuratur, quali[b] fine migraverit, his[c] interim posthabitis, ad indaganda aliqua[d] de multis divinorum operum magnalibus, quae circa ipsum eiusque corpusculum post eius obitum divina clementia praestiterit, quanquam inpolitum dirigamus sermonis officium. Ea ergo quae referimus a patribus fideliter referentibus audivimus, quorum fidem omnipotenti Christo committimus, apud quem etiam peracta quasi instantia et pro praesentibus haberi futura credimus, cui mendacium, quia[e] ex malo est, displicere cognoscimus. Non enim beati viri merita, ut clara hominibus appareant, mendaciis egent[f] astrui, sed ampliora, quam explicari verbis queant, remota omni ambiguitate, debent credi. Sed quia de his non pro sui, quod inpossibile est, dignitate, sed pro nostri paupertate ingenioli aliqua praeloquendo tetigimus, nunc, divina nos praeeunte clementia, propositum nobis iter carpamus.

Anno[g] igitur incarnationis dominicae DCLXI[1], qua conditor et redemptor mundanos miseratus errores humanae dignatus est uniri naturae, Deo[h] bonisque cunctis amabilis Amandus post multa bonorum actuum insignia ad caeli aulam perenniter cum Christo, cui devote servivit, regnaturus ascendit. Nec inmerito ei introeunti caelestia patuere palatia, pro quibus ipse in terris positus voce cantaverat indefessa: 'Quam amabilia sunt', inquiens[i], 'Domine virtutum, tabernacula cf. Ps. 83, 2.3.
tua! Concupiscit et deficit in his anima mea'. Requievit[k] vero anno aetatis suae XC, mense Februario, febris[2] tactus incommodo, die quoque dominico, cui mors via ad patriam ac praesentis vitae exitus sequentis ac numquam finiendae factus est introitus. Ad quam, multiplicibus huius mundi erumnis absolutus, sui Domini obtutibus, plenis oleo lampadibus, virtutum scilicet piarum fertilitate, meruit appa- cf. Matth. 25, 4.
rere coruscus[l].

Sepultus[m] sane est debito fidelium honore in coenobio a se aedificato, cui ex nomine fluvioli ibi decurrentis Helnonis[3] vocabulum[n] haesit. Quem videlicet locum quondam[o] ipsi viro Dei Francorum princeps Dagobertus silvestri coma[p] [4] non indigum[q] prona animi contulit devotione, rata legum sanctione[5] stabilitum[r]. Cuius licet crebra[s] plurimorum opinione didicerit sanctitatem, amplius tamen, ut in libello vitae[6] eius legitur, eandem isdem[t] princeps in filii[u] sui Sigeberti contra naturam mirabili propter infantiam locutione, sub sua praesentia Christo sanctum suum mirificante, meruit agnoscere manifestam.

II. Cap. 6. *B* 6*a. b. d. e. g* (*a l.* 21). *h.*

Cap. 6. a) Aegipto *B* 6*d*; Egipto *B* 6*h*. b) qua *B* 6*h*. c) is *B* 6*d*. d) alia *B* 6*h*. e) eo quod *B* 6*h*. f) ege::t *pr. m. B* 6*a*. g) I. *m. al. in marg. add. B* 6*a*, *habet B* 6*d*, *ubi in marg. add.:* De ordinatione sancti Amandi; *in marg. add.* L. I. *B* 6*b*; VI. *in marg. B* 6*e*. h) Deo et c. bonis *B* 6*h*. i) *om. B* 6*h*; *in* inquiens *redit B* 6*g*. k) II. *in marg. add. B* 6*d*. l) choruscus *B* 6*b. d. g. h.* m) II (?) *in marg. eras. B* 6*a*, *habet B* 6*b*. n) nomen *B* 6*h*. o) quundam *B* 6*e*. p) *om. B* 6*h*; c. non i. *om. B* 6*g*. q) *ita B* 6*a. b. d. e*; indignum *B* 6*h*. r) stabilitatum *B* 6*g. h.* s) pl. cr. *B* 6*h*. t) idem *B* 6*d. e. g.* u) s. f. *B* 6*h*.

1) *V. supra c.* 3. 4. 2) *Febris biographus vetustior non meminit. Cf. V. Vedastis I, c.* 8: cum iam vellit eum Dominus de huius vitae erumnis ad caelestem provehere regnum, febre corripuit. 3) *Cf. V. Amandi c.* 26. 4) *Coma de arborum frondibus dicitur. Forcellini.* 5) *Id constare videtur, licet charta quam habemus Dagoberti falsa sit* (*Pertz, Dipl. I, p.* 160); *cf. supra p.* 395. 6) *V. Amandi c.* 17.

Praedicto[a] igitur in loco, quia amplius ipsum ceteris a se constructis diligendo excoluit, etiam corpusculum ipsius discipulorum suorum obsequio tumulum sumpsit, sicut[b] etiam testamento terribili scripto pro[c] hac re, quod in archivo nostri monasterii hactenus servatur, decrevit. Non tamen in ipsa qua nunc[1] requiescit positus[d] est basilica, sed in altera quae adhuc superest principis apostolorum Petri nomine dedicata, quae quoniam pro sui parvitate tanti praesulis tumulo visa fuit incongrua atque etiam secundo sexui propter monachorum habitacula inaccessa, frequenti relegiosorum virorum conventui visum est aliam magnitudine praestantem debere aedificari, quae et[e] utroque[f] sexui ac confluenti illo sufficeret multitudini populari. Completo itaque Deo devotorum sumptu opere illius aedificii, tempus aderat, quo illo deberet transferri.

Illis[g] igitur diebus supererat adhuc[2] humanis rebus venerandus Christi confessor mirabiliumque operum[h] patrator Elegius[i], qui beatissimo pontifici Amando, dum adviveret, fuerat familiarissimus ac sanctitatis[k] ipsius non ignarus. Hic itaque[l] ad dedicationem novae ecclesiae atque ad transferendas in illam sacri corporis reliquias ab urbe Noviomagensi[m] venerat; plurima quippe in suae diocesis sollicitudine sagacitatis industria pollebat.

Ubi vero tumulo sacro removit cooperculum, repperit[n] insperatum divinae virtutis miraculum, corpusculum[o] videlicet sancti patris, ut ibi ante sedecim annos positum fuerat, incorruptum. Tum demum tam inopinati stupefactus novitate miraculi, gratias egit summae divinitati[p], quia sanctitas, quae in vivente claruerat, in mortuo non latebat.

Ne[q] cui forte hoc pro sui magnitudine prodigium videatur incredibile, non desunt adhuc, qui mirabilius aliquid in ipsius sancti viri[r] sacratissimo[s] corpore nostra iam aetate miraculum se confirmant[t] vidisse; quod etiam in altero de elevatione incorrupti cadaveris eius sermone habito[3], qui voluerit nostra, qualiacumque sint, legere, poterit cognoscere[u]. Si enim aromata pigmentariorum arte confecta humana nequaquam post mortem sinunt putrescere cadavera, multo magis credi decet tanti patroni merita, mirabilium operum indiciis declarata, servare potuisse membra, vascula videlicet sua in quibus habitaverant, incontaminata.

Deportatum[v] itaque beati pontificis[w] Amandi corpusculum[x] sibi praeparatae

II. Cap. 6. B 6a. b. d. e. g. h.

Cap. 6. a) III. *m. al. in marg. add. B* 6*a, habent B* 6*b. d.* b) sic *B* 6*h.* c) scr(ipto de hac re quod *in litura scr.*) *B* 6*d.* d) p. est *om. B* 6*h.* e) *om. B* 6*h.* f) utrique *B* 6*e. g.* g) IIII. *m. al. in marg. add. B* 6*a, habent B* 6*b. d*; VII. *in marg. B* 6*e.* h) operator E. *B* 6*h.* i) *m. al. corr.* Eligius *B* 6*a, et sic B* 6*b. d. e. g. h: item infra.* k) sanctitate *B* 6*h.* l) *om. B* 6*h.* m) Noviomagensis *B* 6*h.* n) reperit *B* 6*a. e.* o) corpus(culum *eras.*) *B* 6*d.* p) divinitatis *pr. m. B* 6*g.* q) V. *m. al. in marg. add. B* 6*a, habet B* 6*b.* r) viro *pr. m. B* 6*h.* s) *om. B* 6*h.* t) *ita B* 6*a. b. d. e. g et e corr. B* 6*h.* u) :gnoscere *m. al. corr.* cogn. *B* 6*a.* v) VI. *m. al. in marg. add. B* 6*a, habet B* 6*b*; V. *exhibet B* 6*d.* w) A. p. *B* 6*h*; p. *om. B* 6*g.* x) corpus)culum *eras.*) *B* 6*d.*

1) *Ecclesiae S. Stephani nomen postea inditum est; cf. Ann. Elnonenses maiores a.* 677 *(SS. V, p.* 11*):* Dedicatio aecclesiae beati Stephani a sancto Eligio et translatio sancti Amandi in eadem aecclesia ab eodem episcopo. *Antiquitus vero Amandi nomen tulisse videtur; v. supra p.* 400. 2) *Eligius iam a.* 660. *longe ante Amandum diem supremum obierat neque Milo animadvertit testamento cuius meminit Mummolenum successorem subscripsisse. Unde historia quam enarravit translationis a fundamentis disicitur; cf. supra p.* 410. 3) *V. infra c.* 7.

eademque die dedicatae basilicae intravit habitaculum. Ibique[a] usque in sequentem diem famulantum[b] est obsequio custoditum, donec, completa a praefato antistite Elegio missarum sollemni celebratione, ingens spectaculum universae plebi praebuit ad has exsequias congregatae. Collocatum[c] etenim in medio templi atrio coram altario[d] corpus honorificum omnibus circumstantibus praebuit contemplandum, eiusdemque venerabilem vultum detectum cupientibus turbis monstravit intuendum, paciferos insuper ipsius sancti[e] pedes atque manus concessit osculari virtutum operatrices.

Qualis[f] quantusque ibi stupor gaudio mixtus fuerit, excellentia tam mirabilis[g] facti prodit. Inenarrabile etenim tunc christicolis populis inerat gaudium, cum gemini sacerdotes Amandus atque Elegius ordine et merito inclyti, velut duo luminaria mundi, caelestia meritis et terrena complentes virtutum radiis, coram divino altario[h] positi, suffragia orationum suarum largirentur[i] turbae circumstanti: unus horum, superata antiqui hostis tirannide, iam cum Christo, rege scilicet suo, in caelesti gloria triumphans, alter inter varia huius mundi certamina pro eodem ut invincibilis agonotheta[k, 1] desudans; unus ex his ut emeritus miles iam sine labore praemia indefectiva recensens, alter contra numerosos[l] huius vitae labores ac multiplicia pericula, sudoris gravatus anxietate, persistens; unus horum iure pontificali, more videlicet suo, peracto officio, repausans, alter, necdum terminatis sollemniis[m], ut pontifex Christum pontificum pontificem interpellans.

Flagrante[n] igitur in sacratissimo famuli Dei Amandi[o] corpusculo[p] incorruptione membrorum et meritorum, si qui intererant, qui, eo vivente, de signorum ipsius magnitudine dubitaverant, in mortuo, quod multiplici timoris anxietate pavescerent[q], videbant. Qui autem, eo audito, non obtemperasse se eius[r] salubribus monitis meminerant, se[s] haec parvi pendisse summo meroris lamento plangebant. At qui eius magisterio praecepta vitalia nuntianti[t] inhaeserant, se haec et auribus audisse et actibus exercuisse gaudebant.

Ut[u] vero turbis, quamvis[v] adhuc desiderantibus, praedictus antistes Elegius duxit satisfactum, pretiosissimum depositi corpusculi[w] thesaurum altius telluri, ut tunc moris erat, credidit abscondendum, videlicet ut omnibus non pie quaerentibus inveniendi illud[x] negaretur facultas. Illius itaque translationis ac sepulturae decus et qui aderant votis celebravere sollemnibus atque suis posteris celebrandum decretis statuere salubribus, sacrae scilicet[y] enkenias[z] basilicae atque die eadem deportati cadaveris prodigium memorabile, quod hactenus a nobis, numeroso[a] populorum coetu[b] ad haec sollemnia confluente, anniversarie[c] septimo Kalenda- Oct. 26.
rum Novembrium[d] die[2] debito celebratur honore.

II. Cap. 6. *B* 6*a. b. d. e. g. h.*

Cap. 6. a) que *om. B* 6*h*. b) famulantium *B* 6*g. h.* c) Collocato *B* 6*h*; Collocans *B* 6*g*. d) altari *B* 6*g. h.* e) *om. B* 6*h*. f) VII. *m. al. in marg. add. B* 6*a*, *habet B* 6*b*; VI. *exhibet B* 6*d*. g) ineffabilis *B* 6*g*. h) altari *B* 6*e. g. h.* i) t. l. *B* 6*h*. k) *corr.* agonitheta *B* 6*a*, *et sic B* 6*b. d. g. h*; agoniteta *B* 6*e* (*in inferiore marg. m. al. vocabulum interpretata est:* i. pugnator). l) innumeros *B* 6*g*. m) solemniis *h. l. B* 6*a*. n) VIII. *m. al. in marg. add. B* 6*a*, *habet B* 6*b*, *in marg. B* 6*e*; VII. *exhibet B* 6*h*; Fraglante *B* 6*e. g.* o) Amando *B* 6*h*. p) corp(ore *in litura*) *B* 6*d*. q) pavescere *B* 6*a* (*pr. m.*). *h.* r) *pr. m. superscr. B* 6*b*. s) sed *B* 6*g*. t) complentes *B* 6*g*. u) At *B* 6*h*. v) quasi d. adhuc *B* 6*h*. w) corp(oris *e corr.*) *B* 6*d*. x) illum non daretur f. *B* 6*h*. y) videlicet *B* 6*e*. z) *m. al. corr.* encenias *B* 6*a*, *et sic B* 6*b*; enkenia: *B* 6*d*; enchenia *B* 6*e*; encenia *B* 6*g*. a) universo *B* 6*g*. b) conventu *B* 6*g*. c) anniversario *B* 6*d. e*; anniversarię *postea add. B* 6*h*. d) NOVENB̄ *B* 6*h*.

1) *I. q. agonista, bellator. Cangius.* 2) *Sacramentario monasterii S. Amandi (hodie*

Ordinatis[a] igitur omnibus atque[b] universis, quae ad ornatum[c] loci sive stipendia ordinis monastici pertinebant[d], pro facultate sua bene congruenterque dispositis, singuli quique fidelium ad propria repedarunt gaudentes, gratias sanctae et individuae trinitati super inenarrabilibus eius agentes muneribus, quibus ab initio saeculi omnibus se in veritate quaerentibus est misereri dignatus[e].

Rationem, ut credimus, hodiernae festivitatis reddidimus, ac quid[f] in ea colimus, utcumque his paucissimis sermonibus explicavimus, sacrae videlicet[g] basilicae dedicationem atque translationem in ipsam pontificis Christi Amandi memorabilem.

Praeterea, ut etiam veneranda huius sollemnitas diei trino non indecora sit[h] calculo, tertia supradictae celebritati causa concurrit, episcopalis scilicet honoris adsumptio, quia reverendum patronum[i] nostrum hodierna die venerabiliter recolimus[k] ordinatum atque saluti plurimorum, superna dirigente[l] clementia, pontificem caelitus datum. Haec ergo summo[m] devotionis officio honestissime celebremus eundemque orationum nostrarum adiutorem ac suffragatorem quaeramus. Plurimum quippe in caelestibus sedibus obtinere posse creditur iam cum Christo positus, cui in terris conversatus in omnibus bonis actibus servire[n] studuit indefessus.

Ab[o] ipsis siquidem[p] pueritiae suae crepundiis divinis famulari elegit obsequiis ac toto corde vivificis Domini sui oboedire mandatis. Nec inmerito apostolico[1] vocabulo vivens[q] meruit insigniri, quorum exempla concupivit imitari, siquidem excelsis eorum meritis dignus habitus est particeps fieri, qui, patria, parentibus ac omnibus[r] mundi possessionibus spretis, Christi elegit discipulus effici[s], ut haeres[t] ipsius mereretur inveniri, pro quo universas[u] voluptates caduci contempserat mundi[v].

Nec[w] tamen tantum apostolicis dignus est laudibus[x] adaequari, sed etiam angelicis spiritibus ac universis agminibus caeli: cum archangelis, summis videlicet nuntiis, summa caelestis regni praemia gentibus nuntians, cum angelis, sacro sacerdotio angelus Domini exercituum, ut legitur[2], effectus, communia mortalibus vivendi
cf. Coloss. 1, 16. praecepta dispensans, cum thronis, sessorem habens Deum, cum dominationibus, in motibus membrorum carnalium sciens tenere dominium, cum principatibus, fratribus et discipulis spiritali[y] disciplina principari non ignorans, cum potestatibus, regibus vel aliis quibuslibet prave agentibus plenissima libertate contraire potestatem[z] habens, cum virtutibus, mundum pene totum sanitatibus ac variis virtutum prodigiis complens, cum Cherubim[a], plenitudinem scientiae, quantum humana potest comprehendere natura, retinens, cum Seraphim[b], ardens ipse divino amore et incendens alios geminae dilectionis ardore.

II. Cap. 6. *B* 6*a. b. d. e. g. h.*

Cap. 6. a) VIII. *incip. B* 6*d*; T̄ *in marg. add. B* 6*a (eras.). b.* b) a. u. *om. B* 6*h.* c) or::natum, *ras.* di *B* 6*a.* d) congruebant *B* 6*h.* e) dignata *B* 6*g.* f) qui *B* 6*g*; in ea c. *om. B* 6*g. h.* g) scilicet *B* 6*h.* h) sit c. *m. al. in litura scr. B* 6*h.* i) patrem *B* 6*h.* k) colimus *B* 6*h, corr.* l) providente *B* 6*h.* m) summae *B* 6*h.* n) (s *in litura scr.*)ervire *B* 6*a.* o) *in marg. m. al. addita sunt haec:* In octavis elevationis. L. I. (F *add. B* 6*e*) *B* 6*d. e.* p) quidem *B* 6*g. h.* q) i. m. v. *B* 6*h.* r) *om. B* 6*h.* s) fieri *B* 6*h.* t) *ita pr. m. B* 6*a.* u) universis *B* 6*h.* v) saeculi *B* 6*h.* w) II. *lectionem distinguunt B* 6*d. e.* x) *m. al. superscr. B* 6*h.* y) spirituali *B* 6*d. e. h.* z) c. ::::audens cum v. *B* 6*h.* a) *corr.* Cherubin *B* 6*g. h.* b) *corr.* Seraphin *B* 6*h*; Seraphym *B* 6*a*; Seraphyn *B* 6*g.*

bibliothecae regiae Stockholmiensis), quod monente L. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens Sacramentaires', 1886, *p.* 109, *inter a.* 855—873. *exaratum est, cum alia S. Amandi festa illata sunt tum haec:* VII. Kal. Nov. Natale sancti Amandi episcopi. Et dedicatio ecclesiae ipsius.
1) *V. supra c.* 5 *(p.* 467*).* 2) *Malach.* 2, 7.

Hic[a] etiam cum patriarchis, multorum nutrimento filiorum pater summus, cum prophetis, caelestium praemiorum atque infernalium tormentorum praenuntius, cum apostolis, sua relinquens ac Christum sequens eundemque gentibus variis praedicans apostolus, cum martyribus, mortificatione[b] corporis ac persecutionibus plurimis pressus martyr, cum confessoribus, summo sacerdotio confessor eximius, cum virginibus, virginitate cordis ac[c] corporis virgo mundissimus, quod etiam patefecit incorruptione membrorum suorum incontaminatum inventum honorabile[d] eius corpus.

Ipse[e] etiam cum euangelistarum figuris participium habens, dum verbum cf. Apoc. 4, 7. divinum[f] aliis euangelizat, cum homine rationabilis[g] homo, cum vitulo vivens hostia, cum leone fremitu praedicationis rugiens, cum aquila ad caelestia animi puritate conscendens. Ipse[h] etiam cum divitibus Christi dives, monasteria plurima construens et captivos redimens, cum pauperibus Christi peregrinus et pauper, illum psalmi[1] versiculum iugi modulatione decantans: *Incola*[i] *ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei,* necnon et illum ipsius Domini sermonem, quem cum discipulis in monte sedens habuit, continua meditatione atque opere consectans: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Matth. 5, 3.

Illam[k] igitur paupertatem, id est mentis humilitatem, sanctissimus pater Amandus concupivit et ad huius primae beatitudinis initia primo festinanter pervenit ac deinceps ad reliquarum plenitudinem virtutum perfecte sublimiterque conscendit et idcirco percipere dignus fuit caelorum[l] regnum, talibus a Domino promissum. Id quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis cum apostolo Paulo[2] patienter ferens, supra modum aeternum gloriae pondus operatum[m] est in ipso, ut id recipere in[n] mercede mereretur, *quod oculus non vidit nec auris* 1. Cor. 2, 9. *audivit nec*[o] *in cor hominis ascendit, quae Deus diligentibus se praeparavit.*

Huius[p] etiam beati patris personae illud convenienter aptari potest, quod David[3] propheta[q] ingemiscendo[r] clamabat: *Pauper sum ego et in laboribus a iuventute mea.* Pauper quippe in hoc saeculo beatus Amandus esse delegit[s], qui omnia caducorum culmina honorum simulque hereditatem paternam ipsamque patriam cum parentibus deseruit et ipsius Domini praeceptum cuidam adolescenti dictum: *Veni, sequere me,* festinanter implevit. Illud vero quod dictum est: *In laboribus a* Matth. 19, 21. *iuventute mea,* si opera huius diligenter a principio consideremus, non ab his eum vacasse cognoscemus. Quos enim ille in hac miserabili vita, quae tota erumnis ac miseriis plena est, non pertulit cruciatus? Praeterea[t] in vilitate vestium[u] vel etiam nuditate necnon et parsimonia ciborum quam asperam et artam viam incessit! Cui hordeacii[v] panis aesca[w] et abstinentia fuit a vino cum omni sicera[4]. Reclausus[x] insuper quasi heremita in cella artissima, cilicina non horruit indumenta, recubans quasi[y] delectabiliter in cinere, suumque corpusculum fame, frigore, cf. 2. Cor. 11, 27. nuditate castigans et in servitutem redigens, inextinguibili iugiter divinae dilec- cf. 1. Cor. 9, 27.

II. Cap. 6. *B* 6*a. b. d. e. g. h.*

Cap. 6. a) III. *in marg. B* 6*d. e.* b) mortificatione *pr. m. B* 6*a.* c) et *B* 6*h.* d) e. h. *B* 6*h.* e) I *a miniatore omissa B* 6*h*; IIII. *m. al. in marg. B* 6*d.* f) vivum *B* 6*g.* g) rationalis *B* 6*g.* h) IIII. *in marg. B* 6*e.* i) advena *Vulg.*; *πάροικος LXX.* k) V. *in marg. B* 6*d. e.* l) r. c. *B* 6*h.* m) est o. *B* 6*h.* n) immercede *B* 6*g*; in merc. *om. B* 6*h.* o) et *B* 6*h.* p) VI. *in marg. B* 6*d. e*; Cuius *B* 6*g.* q) pauper *B* 6*h*; *om. B* 6*g.* r) ingemescendo *B* 6*h.* s) elegit *B* 6*g.* t) VII *in marg. B* 6*d. e.* u) vesti:um *B* 6*d.* v) *m. al. corr.* hordeacei *B* 6*a*, *et sic B* 6*b. d. e*; ordeacei *B* 6*g. h.* w) esca *B* 6*e. g.* x) Reclusus *B* 6*d. e. g.* y) ceu *B* 6*h.*

1) *Ps.* 38, 13. 2) 2. *Cor.* 4, 17. 3) *Ps.* 87, 16. 4) *V. Amandi c.* 6.

tionis amore flagravit[a] viamque vitae, quam agendo didicerat, aliis nuntiavit cf. Matth. 25. talentumque sibi creditum multiplicare studuit[b] Dominoque suo duplicatum sua suorumque salute veridicus[c] ratiocinator reportavit[d].

Hunc[e] itaque tantum[f] ac talem non inmerito nostrae provintiae apostolum credi decet nobisque reservatum fore dicendum, cum Dominus cuncto orbi ministros verbi sui[g] dirigeret, qui tam inmensis divinorum donorum praerogativis refulget, quique in terris positus, caelesti factus est conversatione gloriosus.

Illum ergo humilibus[h] animorum nostrorum votis obsecremus, ut quoniam ipse iam nunc in[i] caelesti curia thronum iudiciariae potestatis est adeptus, nobis, cum ante illud terribile omnipotentis Dei tribunal venerimus, rationem reddituri de universis nostris[k] actibus, dignetur fieri propitius ac pro nostris erratibus in tam tremendo examine adsurgat causidicus. Minus sane quam oportet ibi securos nos futuros timemus, sed hac[l] in spe fiduciam habemus, quia quod in nobis minus habemus, ipsius suppleri poterit meritis sacris ac precibus intervenientibus, reddetque nobis ex irato Domino patrem serenissimum atque repraesentabit nobis ex iudice terribili defensorem, salvatorem videlicet nostrum, cuius beneficiis et muneribus aeternis sit laus iugis et indeficiens gratiarum actio in omnes aeternitates saeculi saeculorum. Amen[m].

VII.[a] SERMO DE ELEVATIONE CORPORIS BEATI AMANDI, QUAE FACTA EST A HLOTHARIO[b] CUSTODE ANNO[c] AB INCARNATIONE DOMINI OCTINGENTESIMO NONO, A TRANSITU VERO PRAEDICTI PATRIS CENTESIMO QUINQUAGESIMO[1], DIE VIGESIMO[d] MENSIS SEPTEMBRIS.

cf. Tob. 12,7. Quia[e] opera omnipotentis Dei enarrare fore[f, 2] honorificum per Raphahelem[g] archangelum caelestis medicinae edocemur[h] baiulum, dignum arbitramur, immo necessarium elevationem corporis sacratissimi[i] pontificis Christi Amandi memorabilem non tacere. Est quippe in ea et divini miraculi portio non minima et eiusdem beati viri laudis ac sanctitatis materies infinita.

Igitur anno verbi carnem facti, scilicet filii Dei pro salute[k] ac redemptione 809. humani generis incarnati, octingentesimo nono, qui erat annus a transitu viri Dei Amandi centesimus quinquagesimus, plurima ultra solitum aquarum inundatio[3] facta[l], multis[m] in locis metas suas excesserat atque circumiacentes fluminibus agros damnosa[n] segetum vacuatione[o] nudaverat. Quod periculi malum adeo usque excreverat[p], ut etiam incolae fluminibus proximi habitacula avita cogerentur de-

II. Capp. 6. 7. *B* 6*a. b. d. e. g. h.*

Cap. 6. a) *ita B* 6*d. e. g*; fraglavit *rell.* b) studu:it, *ras.* e *B* 6*g.* c) reridicus *m. al. corr.* veridicus *B* 6*a.* d) retulit *B* 6*h.* e) VIII. *in marg. B* 6*d. e.* f) talem ac tantum *B* 6*h.* g) *postea add. B* 6*h.* h) humillimis *B* 6*h.* i) *om. B* 6*g. h.* k) a. n. *B* 6*g.* l) in hac spe *B* 6*g.* m) Eugtm. Vos estis sal terre *(Matth.* 5, 13*) subscripta sunt, reliqua pagina vacua relicta, B* 6*e.*

Cap. 7. a) *numerum om. B* 6*a. d. e. g. h.* b) Lothario *B* 6*d. e. g: item infra.* c) anno — Sept. *om. B* 6*e.* d) vicesimo *B* 6*b. g.* e) *in marg.* L. I. *add. B* 6*d. e.* f) *superscr. B* 6*a.* g) Raphabelem *B* 6*h*; Raphaelem *B* 6*b.* h) (e *versu ineunte suppl.*)docemur b. *B* 6*a*; b. edocemur *B* 6*h.* i) sanctissimi *B* 6*h.* k) salutē ac redemptionē *pr. m. B* 6*g.* l) est et *add. B* 6*h.* m) in m. l. *B* 6*h.* n) dannosa *B* 6*g.* o) vacuationē *pr. m. B* 6*g.* p) increverat *B* 6*h.*

1) *Annus* 809. *p. Chr. n. potius cum a.* 149. *a transitu Amandi conveniret, si mors ipsius a.* 661. *attribuenda esset.* 2) Fore *pro* esse, *ut saepe;* honorificum est *Tobias* 12, 7. 3) *Ann. S. Amandi a.* 809 *(SS. I, p.* 14*):* Hoc anno fuit inundatio aquarum talis, qualis antea numquam fuit in terra ista visa, et fuit V. Kal. Ianuarii altissima, *scilicet die* 28. *Dec. a.* 808*; cf. supra p.* 411.

serere et in sublimibus colliculis, donec decrescerent, mutatis tabernaculis, habitare. Haec[a] vero excrescentium aquarum copia de die in diem augmento imbrium[b] intumescens, etiam oras[c] fluvii vocabulo Iscarb[d. 1] nimietate sua impleverat, qui beatissimi patroni[e] nostri Amandi tumulo pene contiguus, non amplius ab eo quam viginti passibus distabat. Qui cotidiano cremento[f] supereffluens, in tantum excrevit, ut ad sacrosanctam sacratissimi[g] corporis sepulturam accederet atque omne illud[h] aediculae[2] ipsius[i] spatium, quod circa pedes adiacet, superfusis aquis impleret siccumque pergentibus ibi gradiendi[k] iter negaret.

Huius itaque incommoditatis tristis eventus monachorum animis merorem non[l] modicum intulit, praecipue vero venerabilem Hlotharium[3] sacri templi illo in tempore aedituum non mediocriter perculit[m]. Cuius sagacis animi industriam operumque efficaciam et corpora librorum nostro archivo indita ac totius coenobii[n] in melius augmentata, etiamsi humana[o] lingua taceat, fabricae[p] structura clamat.

Hic igitur insoliti permotus novitate[q] diluvii, secum coepit pertractare mente sagaci, quibus modis imminenti[r] succurreret periculo, aut[s] tali ac tantae perniciei quali[t] obsisteret suffragio. Sollicitus enim erat, ne usque ad pretiosissimi[u] thesauri depositum, sacri videlicet patris corpusculum, altius telluri, ut in altero sermone diximus[4], a beatae memoriae antistite Elegio[v] defossum[w], eadem aquarum affluentia penetraret[x] atque ipsum circumflua[y] humectatione[z] et improbo ausu contingendo[a] violaret. Tandem ergo, ancipiti[b] dubietate submota, ad hoc se salubre consilium sustulit, divino[c], ut credi decet, instinctu animatus, quatenus[d] ipsam sacri corpusculi urnam de inferioribus ad altiora[e] subrigeret eandemque deinceps ab omni hac alluvione tutissimam limosaque[f] palude secretissimam sua provisione redderet.

Die[g] igitur constituta clericorum caterva ad tantum opus congregata fossores necessarios adhibuit atque sarcofago elevando plurimam diligentiam impendit[h]. Quod summa cautela, ut dignum erat, levatum[i], in sinistra parte deponi fecit, ac[k] festiva celebritate per ampla aedis spatia, lichnis relucentibus, missarum sollemnia pro tanti praesulis honore devotissime exorsus, super eundem tumulum

II. Cap. 7. B 6a. b. d. e. g. h.

Cap. 7. a) II. *lectio incip. B 6d. e.* b) ymbrium *B 6g. h.* c) horas *B 6g.* d) :scarb, *m. posterior* i (?) *in litura scr. B 6d*; :scarb, *ras.* i *B 6e.* e) patris, *om.* n. *B 6h.* f) incremento *B 6g.* g) sanctissimi *B 6h.* h) *om. B 6h.* i) eius *B 6h.* k) gradiend::: *pr. m. B 6a.* l) non m. *m. al. suppl. B 6h.* m) pe(rc *in litura scr.*)ulit *B 6a.* n) coenobium (?) *pr. m. B 6h.* o) *om. B 6h.* p) fabrica, *om.* str. *B 6h.* q) mira *add. B 6h.* r) iminenti *B 6h.* s) ac tali tantaeque *B 6h.* t) qua(li *m. al. in litura scr.*) *B 6h.* u) preciosum *B 6g.* v) Eligio *B 6a (pr. m.). b. d. e. g. h.* w) effossum *B 6h.* x) penitraret *B 6d. e (pr. m.).* y) circunflua *B 6g.* z) humectione *B 6h.* a) contingen(do *m. al. in litura*) *B 6h.* b) *litteras* ti du *m. al. in litura scr. B 6h.* c) divino — animatus *om. B 6h.* d) quatinus *B 6b. d. e. g.* e) altiora *pr. m. B 6g.* f) limoseque *pr. m. B 6h.* g) III. *lectio incip. B 6d. e.* h) adhibuit *B 6h.* i) *pr. m. superscr. B 6a.* k) festivaque c. *B 6h.*

1) *Scarpe rivus influens Scaldim fl.* 2) *Aedicula Michaeli archangelo sacra; v. supra p.* 399 *sq.* 3) *Hlotharius custos Helnonensis monasterii a.* 828. *diem supremum obiit; cf. Ann. S. Amandi breves, Elnon. mai. (SS. II,* 184; *V,* 11*). Complures monasterii codices scribendos curavit, quibus binos versus intulit, memoriam sui posteris tradens; ed. L. Traube, MG. Poetae III, p.* 676. *Curam, quam et bibliothecae et structuris monasterii celeberrimus ille sacrista impendit, auctor epitaphii celebravit; ed. L. Traube l. l. p.* 679. *Cf. E. Dümmler, 'N. Arch.' IV, p.* 526. 4) *Supra c.* 6 *(p.* 473, 29*).*

implevit. Et quamvis in circuitu ipsius sepulchri aquatilis[a] humor extrinsecus fuerit, non tamen intrinsecus lutulentis sordibus seu[b] aquae guttulis introitus patuit. Nec inmerito credibile est, Deum, qui omnium creaturarum naturas pro suo arbitrio in quascumque vult rerum species transformat ac tumescentia[c] maria proprio nutu harenis[d] quasi habenis fortissimis frenat, etiam dilecti sui cadaveri tanti honoris beneficium praestare potuisse, ut intra ipsius urnae vasculum, quo pretiosum tenebatur[e] depositum[f], nihil intraret sordium, ut cunctis fieret eiusdem venerandi pontificis meritum manifestum.

Expletis igitur missarum sollemniis, paucis secum quos voluit ex monachis retentis, ceteros abscedere fecit, ac non tam temerario ausu quam fidelis animi[g] devotione fervens, explorare diligentius amica curiositate duxit congruum, quid sub oculis positum intra uterum suum teneret vasis receptaculum, simulque aestimans necessarium, ut ad devotionem honorandam quaerentium de pulvere[h] carnis sive de ossibus illius tolleret aliquantam[i] partiunculam[k. 1] reliquiarum.

Interea[l], omni dubietate[m] submota, idem archicustos[n] ad tumulum, iam in superficie pavimenti positum, humiliter[o] accessit atque, operculo lapidis quo tegebatur remoto, diligentius introspexit. Et ecce! obtulit se obtutibus illius vir cano[p] capite reverendus, abstinentiae ac ieiuniorum macore[q] quibus comitibus vixerat pallidus, sanctitate morum meritorumque praecipuus, incorruptione quoque membrorum suave[r] flagrantium[s] quasi aromaticus ac toto corpore incontaminatus, hoc solo quod in sepulchro iacebat[t] dormienti simillimus, vestimentis pontificalibus honesta pulchritudine adornatus.

Res raritate sui valde mirabilis atque pro sui magnitudine humano sermone vix explicabilis[u]! Qui enim putaverat se putrefactae carnis, uti[v] in mortuis fieri assolet[w], reliquias inventurum, reperit[x] ultra aestimationem inviolati corporis memorabile prodigium. Quali haec visio digna miraculo quamque inmenso stupori proxima fuerit, eloquentia humani ingenii effari nequit, quin minus ariditas nostri sermonis haec explicare, ut decet, tenuissimis valeat verbis.

Stupefactus igitur, ut par erat, tam inopinati visione[y] portenti, omnipotenti Deo debitis laudibus benedixit[z] tantorumque donorum largitori gratias egit. Congaudens etiam tanti inventione thesauri, non modico iterum coepit sollicitudinis angore cruciari, multa animo volvens, quid ex ipso ad commemorationem sequentium pro munere deberet[a] auferri.

Ubi[b] vero fluctuantem animum anchora consilii stabilivit, casulam qua erat indutus a sacratissimo eius collo abstulit, eundemque in latus utrumque[c] versans, cannas harundinum[d] fluviales, quae sub ipso[e] olim positae fuerant propter humo-

II. Cap. 7. B 6a. b. d. e. g. h.

Cap. 7. a) a:|quatilis, *ras.* c (?) *B 6a.* b) sevisque *pro* seu aquae *B 6g.* c) tumentia *B 6e.* d) *ita B 6a. g. h*; arenis *rell.* e) teneb:atur *B 6g*; videbatur *B 6h.* f) depo|(situm *postea add.*) *B 6b.* g) per *add. B* ꝯ *h.* h) pululuere *B 6h.* i) aliquam *B 6h.* k) portiunculam *B 6d. e. g*; *cf. p.* 480, 14. l) IIII. *lectio incip. B 6d. e.* m) dubi^e^tate *B 6e. h.* n) archycustos *B 6b.* o) *om. B 6h.* p) *ita B 6b. d. e*; caneo *B 6a. g. h.* q) marcore *B 6g.* r) *corr.* suaviter *B 6d.* s) *m. al. corr.* fraglantium *B 6a. d, et sic B 6e. g*; fragrantium *B 6h.* t) quod in sepulchro erat *m. al. in litura B 6d* (*non B 6e*). u) ::explic., *ras.* ex (?) *B 6a*; inexplicabilis *B 6h.* v) ut, *superscr.* i, *sed eras. B 6a.* w) solet *B 6h.* x) *m. al. corr.* repperit *B 6a, et sic B 6d. g. h.* y) novitate *B 6g.* z) beadixit *pr. m. B 6h.* a) deb(eret auferri *in litura scr.*) *B 6a*; debe:ret, *ras.* r *B 6g*; mun(ere *m. al. in litura*) d. (auferri *m. al. in litura*) *B 6h.* b) V. *lectio incip. B 6d. e*; Ibi *B 6h.* c) alterum *B 6h.* d) arundin̄ *B 6g.* e) eo *B 6h.*

1) *Pro particula.*

rem aquatilem, subduxit, idque suis desideriis minus[a] esse perpendens, nisi etiam ex corpore aliquam tolleret inviolatorum portionem membrorum, vertit audaces, ut ita dicam, ad cadaver venerabile manus unguesque spiritalis vituli cornua producentis et ungulas secuit. Quae post obitum illius contra naturam ita excreverant, (cf. Ps. 68,32.) ut etiam manicas manuum eius cremento[b] suo penetrarent[c]. Necnon et barbam pontificis[d], nostri scilicet Aaronis, post sepulturam ipsius recrescentem totondit[e]. (cf. Ib. 132, 2.)

Haec vero omnia sibi[f] summo devotionis obsequio recondens nec sibi tamen suisque desideriis sufficere credens, ad os sacratissimum, per quod divinae pietati crebrae orationum preces fuerant fusae ac variis populis frequentes praedicationes directae, ausus est manum mittere, atque si aliquem de dentibus illius[g] posset[h] eximere, studuit pertemptare. Sed et cum hoc pro eorundem firmitate nequiret perficere, fabrili instrumento, tenaci videlicet forcipe usus, de gengivis pulcherrimi oris duos dentes eduxit, rubicundo ebore, ut credi decet, ac antiquo saphiro[i] pretiosiores. Mirum dictu fidelem quaerens auditorem, quod contra naturam est! Mortui cadaveris de dentibus eductis stillae fluxerunt cruoris, huiusque monimenti usque in diem hodiernum testimonium acerra praebet eborea, adhuc eodem quo infusa fuerat sanguine, cum ibi servandi mitterentur, mirabile dictu[k]! cruentata.

Renovatum[l] sane in hoc facto, immo iteratum divinae maiestatis opus veneramur, quod in primo[m] mundanae conditionis exordio[n] editum legendo recordamur, quando de primi parentis latere in paradyso dormientis costam eductam legimus (cf. Gen. 2,21.) eandemque in muliebrem formam effigiatam audimus[o], necnon et illud, quod eodem actu figurabatur mysterium, de latere videlicet Christi[p] in cruce dormientis cum (cf. Ioh. 19,34.) aqua sanguinem eductum[q], quando, patefacto[r] vitae fonte mucrone militis, manavit pretium nostrae redemptionis, atque conscisso thesauri sacculo, sponsalis margareti[s] (cf. Matth. 13, 46.) egressa est plenitudo[t], dotalis etiam pacti supra crucem scripti stipulatio[u] in pulcherrima[v] Hebraicis, Grecis Latinisque expressa litteris apparuit albo. De (cf. Luc. 23,38.) quibus ecclesia ad sui conditoris ac redemptoris similitudinem reformata, omnium credentium mater vitalis, videlicet Eva[w], est, remota[x] priori calamitate, effecta.

Non penitus incomparabile per omnia, de quo antea diximus, nobis videtur[y] miraculum, quando, aperto ore nostri patris, nos[z] in Christo per euangelium generantis[a], pretiosissimi stillae fluxerunt cruoris, quo[b] omnis huius ecclesiae conventus amabilis augmentum verae[c] percipere meruit credulitatis, castoque coniugii foedere digna effecta est et fidelis.

Dormivit[d] igitur vetustus[e] ille in paradyso Adam et ex osse proprio fabricatam suscepit coniugale contubernium[f] Evam. Quievit postea Adam novus illius antiqui[g] protoplasti[h] protoplastes in crucis supplicio et ex cruore sui lateris subarratam[i] sibi aptavit ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, sed corpore (cf. Eph. 5,27.) et spiritu inmaculatam. Repraesentavit vero quadam similitudine nobis illos[k]

II. Cap. 7. B 6a. b. d. e. g. h.

Cap. 7. a) e. m. *B 6h.* b) incremento *B 6h.* c) penitrarent *B 6d. e* (*pr. m.*). d) b. :::::::: (*ras.* scilicet) n. sc. *B 6h.* e) totundit *B 6g. h.* f) cum *add. B 6h.* g) *om. B 6h.* h) possit *B 6g.* i) saphyro *B 6g.* k) dictu :, *ras.* m (?) *B 6g.* l) VI. *in marg. B 6d. e.* m) primae *B 6h.* n) *m. al. in litura B 6h.* o) audivimus *B 6e.* p) Christo *pr. m. B 6h.* q) deductum *B 6h.* r) v. p. *B 6h.* s) margariti *B 6b* (*pr. m.*). *g. h.* t) pulcritudo *B 6h.* u) astipulatio *B 6g.* v) pulcherrimo *corr. Henschenius.* w) Ęva *B 6d. e, et sic infra.* x) romota *pr. m. B 6h.* y) *postea add. B 6h.* z) *om. B 6h.* a) ::generantis, *ras.* re *B 6a.* b) qui *pr. m. B 6a.* c) vere capere m. *B 6h.* d) VII. *in marg. B 6d. e.* e) vetus ille *B 6g*; ut tutus ille *B 6h.* f) contuberrimum *B 6h.* g) *m. al. in marg. B 6h; in litura scr. B 6g.* h) prothoplasti prothoplastes *B 6e. g*; prothoplastum (? *corr.* prothoplasti) prothoplastes *B 6h.* i) subiectam *B 6h.* k) u. i. *B 6h.*

utrosque nostrae plebis pater[a] et parens iste de proximo, post CL annos sui obitus dormiens in sepulchro, primi Adae similitudinem referens in osse[b] exempto[c], secundi Adae, id est Christi, imaginem praebens in cruore effuso. Quibus utrisque gestis mirabilibus, praesentem sibi ecclesiam ad sua sollemnia congregatam, quasi veram dilectionis ac fidei puritate coniugem, omnium nostrum matrem videtur adquisisse, quae illi proprio[d] alvo, fonte videlicet sacro, filios generans[e], mirabile dictu! et mater perseverat[f] et virgo. De[g] quorum collegio etiam ego, qui ista nunc suppleo, quamvis degener eius inenarrabili pietate existo.

Sane illa, quae verax priscorum Israheliticae nationis Iudicum[1] narrat historia, his[h] de quo loquimur non longe videbuntur dissimilia. Samson[i] fortissimum omnium ducum, quaerentem coniugium, rugientem in semita obvium habuisse leunculum atque de eiusdem violenter necati maxilla[k], cum regrederetur, mellis sumpsisse favum suisque convivis enigma[l] proposuisse obscurum. Istis haec aliqua sui portiuncula conveniunt, porro ad credendum titubantium animos instruunt, in quibus adhuc fides, frigescente caritate, vel vivit vel potius, ut ita dictum sit, mortua vivere se credit.

Non itaque insanientium more poetarum[2] inanes et a veritate vacuas fingimus fabulas neque iuxta Mantuani[m] vatis figmentum Aeneio[n] exemplo de tumulo Polidori auri sacra fame[3] necati hastilia cruenta extrahimus, sed ad laudem Domini meritum et nomen amabile Amandi praesulis summi[o] adornare desideramus. Porro si illa meretricio sermone et cultu compta persuaderi quasi vera potuerunt paganis, quae redargutio digna inveniri poterit christianis, si minori fide dubitent de certis, quam illi de mendacibus et incertis? Superest itaque, ut aut omnipotentiam Dei negent aut de sanctitate tanti viri dubitent et hac insania etiam paganis deteriores extent. Sed de his iam satis dictum sit[p].

Igitur[q] ablatas de corpore viri[r] Dei Amandi supramemoratas reliquias congruo loco debito honore deposuit; lapidum etiam caesores necnon et cementarios adhibuit aliaque perplura, quae ad hoc opus apta videbantur, exquisivit. Corpus
Sept. 20. vero venerabile a die XII.[s] Kalendarum Octobrium, quibus elevatum est, usque
Oct. 23. ad X.[t] Kalendarum Novembrium, quibus restitutum est[4], per XXXII dies supra[u] terram manere permisit ac die eodem, magno cleri populique conventu congregato, in loco praeparato recollocavit urnamque[v] sepulchri non, ut antea fuerat, in profundioribus posuit, sed in superioribus, ita ut fundamentum illius videri et lumen

II. Cap. 7. B 6a. b. d. e. g. h (l. 1—7. et 26—33).

Cap. 7. a) *m. al. corr.* patres *B 6h.* b) *m. al. corr.* ossis *B 6h.* c) exemplo *B 6h.* d) propria *B 6d.* e) gignens *B 6h.* f) perseveret *B 6h.* g) De — *l.* 25. dictum sit *om. B 6h.* h) *ita B 6a (cf. p. 479, 29)*; *om. B 6e. g*; huic *rell.* i) Sanson *B 6d. e. g.* k) maxillā *pr. m. B 6a.* l) en:igma *B 6d.* m) Mantuati *B 6g.* n) Eneio *B 6g.* o) sancti *m. al. in litura B 6d.* p) est *B 6e.* q) VIII. *lectio incip. B 6d. e.* r) A. D. v. *B 6e.* s) duodecima K. Octobris *B 6g.* t) decimam K. Novembris *B 6g.* u) super *B 6h.* v) u(r *in rasura maiore*)namque *B 6h.*

1) *Iud.* 14, 5 *sqq.* 2) *Similiter Praefatio V. Eligii, SS. rer. Merov. IV, p.* 663. 3) *Verg. Aen. III,* 57. 4) *Consentiunt Ann. S. Amandi a.* 809 *(SS. I, p. 14)*: Et in hoc anno fuit elevatum sepulchrum s. Amandi episcopi XII. Kal. Octobr. et restitutum in locum suum X. Kal. Novembr. *Iisdem diebus in Sacramentario S. Amandi, quod iam in bibliotheca Stockholmiensi asservatur, haec adnotata sunt:*

XII. Kal. Oct. — — Et elevatio corporis s. Amandi.
X. Kal. Nov. Restitutio corporis s. Amandi episcopi.

sub illo accendi posset, collocavit atque in eo illum[a] psalmi[1] versiculum: *Haec requies mea in saeculum saeculi; hic*[b] *habitabo, quoniam elegi eam*[b], suprascripsit. Utraque[c] vero, elevationem videlicet[d] corporis atque restitutionem, celebrem esse fecit, suis etiam successoribus honorabilem in perpetuo fore sanxit. Quod hactenus nos devotissime hodierna celebritate colimus ac nostros, ut ea maneat cura, posteros monemus.

Haec nos cum a patribus, qui his interfuere[e] et adhuc numerosi supersunt[2], audissemus, frequenti sermone narrantibus, silentio nequaquam infructuoso tegere permissi sumus, sed ad laudem Christi pontificisque ipsius[f] vili dictatu posteris transmisimus. Talibus et[g] tantis usque in praesens virtutibus eius celebrabilis honoratur tumulus. De sanitatibus vero in[h] basilica eius, qua requiescit, ipsius intervenientibus meritis patratis, aliqua hic commemorare supersedimus, quoniam de his satis in libello vitae[3] illius[i] expressa cognoscimus[k]. Siquidem ad eius memoriam[4] caecitas visum, surditas auditum, debilitas gressum, et taciturnitas linguae recipit[l] officium[m]. Haec nempe quasi communia sanctorum dona referre[n] omittimus, quia ad ignem in eius memoria divinitus accensum stilus festinat stolidus, cuique[o] hebes prona devotione concurrit animus.

VIII.[a] DE IGNE CAELESTI IN MEMORIAM BEATI AMANDI DIVINA VIRTUTE MIRABILITER ACCENSO.

Denique anno ab incarnatione Domini octingentesimo quinquagesimo quinto[b], 855.
a transitu vero beatissimi Amandi centesimo nonagesimo[b] quinto atque ab elevatione corporis ipsius quadragesimo septimo, die vigesimo[c] mensis Septembris cele- Sept. 20.
britas anniversaria saepedictae elevationis illius imminebat, quae minus digno[d] devotionis studio sollemnis extabat. Siquidem cotidianis diebus consueto contenta officio nullo feriali honorabilis erat obsequio, quam neglegentiam divino correctam[e] prodigio sequenti manifestius liquebit eloquio. Non enim, ut aliquid etiam in transcursu dicamus, Dei omnipotentis miracula, sive per ipsum sive per ministros suos acta, tantum ad strepitum et plausum favoremque vulgi excitandum credimus patrata, sed ad fidem corroborandam credentium correctionemque animarum errantium caelestia terrigenis monstrari opera tenemus certissimum, ut, quia cotidianis praeceptorum sacrorum admonitionibus non emendamur, portentis quibusdam quasi

II. Cap. 7. *B* 6*a. b. d. e. g. h (ad l.* 15*). Cap.* 8. *B* 6*a. b. d. e. g.*

Cap. 7. a) illud *pr. m. B* 6*h*. b) hic — eam *om. B* 6*d. e. g. h*. c) *ita B* 6*a. b*; Utramque *B* 6*d (sed* ramque *in litura). g. h*; Utrumque *B* 6*e*. d) *om. B* 6*h*. e) interficere *pr. m. B* 6*g*. f) licet *m. al. add. B* 6*a*; *habet B* 6*b*; *om. B* 6*d. e. g. h*. g) ac *B* 6*e*. h) im *pr. m. B* 6*g*. i) eius *B* 6*h*. k) novimus *B* 6*h*. l) recepit *B* 6*g. h*. m) *in* officium, *addita doxologia* prestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen. Explicit vita sancti Amandi episcopi, *desinit B* 6*h*. n) refferre *pr. m. B* 6*g*. o) cui(que *eras.*) *B* 6*d*; cui *B* 6*e*.

Cap. 8. a) VIIII. *m. al. marg. adscr. B* 6*d*; L. VIIII. *in marg. B* 6*e*; *om. B* 6*g*. b) quinto — nonagesimo *om. B* 6*g*. c) vicesimo *B* 6*b. g*. d) digne *B* 6*g*. e) coreptam *B* 6*g*.

1) *Ps.* 131, 14. 2) *Hunc sermonis locum supra c.* 6 *(p.* 472*) Milo citavit. Etiam in V. Amandi poetica IV,* 452 *sqq. ad testes idem provocavit:*

Si quaeris testes fidei virtute vacillans,
Huc venias, moneo: aspicies diversa virorum
Agmina multiplicesque senes aetate verendos.

3) *V. Amandi c.* 26. 4) *I. e. sepulchrum.*

cf. Gen. 19, 14 sqq. stimulorum aculeis corrigamur. Et quia more generorum Loth obdurati, ut periturae Sodomae terga fugiendo praebeamus atque ad montem virtutum ascendamus, oboedire nolumus, fit, ut nobis sermonem divinum, qui per Loth figuratur, quasi per lusum loqui videamus terribiliaque praecepta, mortem ac perditionem minantia, iuxta prophetam[1] in canticum oris nostri vertamus.

Quid itaque isto, de quo loqui incipimus, signo, ignis videlicet divini accensione[a], nos admonitos putare debemus, nisi ut flammam geminae dilectionis, Dei videlicet et proximi, in nostris cordibus accendamus, qua in conspectu summae maiestatis lucere valeamus, vitiorumque rubiginem de actibus nostris ardore illius ignis, quem Dominus noster in terram, hoc est terrena corda, misit, ad purum (cf. Luc. 12, 49.) expurgemus, ut, depulsa plumbi, id est iniquitatis et peccati, a nobis gravidine[b], (cf. Eccli. 22, 17.) ad caeleste diadema nostri regis quasi aurum purissimum nos praeparemus? Sed de his satis, quamvis praepostero ordine dicenda fuerint, praeoccupando diximus; nunc ad ipsius signi magnitudinem linguae plectro et calamo scribe[c] accedamus.

Die igitur, qui iam dictam elevationem ordine temporis praecedebat, terminata sinaxi[d, 2] vespertinae celebritatis non ita pleno, ut dignum erat, apparatu luminis neque etiam festivo conventu, ut decebat, turbae popularis, solvebat[e] sol[f] iam a curru flammeo ignivomos quadrupedes[3] ac fraterno amore sorori[g] Cinthiae[4] vicariam functionem praebebat, hacque vicissitudine[h] alternante, aemula nox caeruleo circumamicta peplo veniebat, completoriisque completis, tenebrarum horror iam lucernis egebat. Ac quoniam quiescendi tempus iam[i] venerat, monachorum singuli lectisternia[5] petierunt, custodibus in aula basilicae relictis. Qui[k] more sibi solito lucernis, nocturnis horis ardere suetis, accensis atque universis per tota aedis spatia caereis extinctis, dum unus eorum post parvissimi intercapedinem[l] temporis diligentiam templi observans redisset[m], caereum ad sancti vestigia ardere solitum ac paulo ante extinctum, fuso caelitus ignis candore[n], reperit[o] radiantem. Quem dum ab[p] aliis aestimat illuminatum, iterato credidit extinguendum. Sic a[q] singulis vicissim sibi succedentibus tertio extinctus, tertio nihilominus apparuit caelesti igne coruscus[r]. Qua de re quod supererat in unum convenientes ac singuli se eundem[s] extinxisse[t] memorantes et, quis ipsum reaccenderit, conquirentes[u], ita eundem denuo extinguendum putaverunt, ut etiam carbonem, qui ex filo remanserat, emunctoriis digitis adimerent, probare volentes, utrum rursus, repetito luminis candore, radiatilis appareret. Necdum quippe rem tanti miraculi pleniter agnoscebant, quandam tamen animo sollicitudinem de hoc facto iam omnimodis capiebant.

II. Cap. 8. *B* 6*a. b. d. e. g.*

Cap. 8. a) ascensione *pr. m. B* 6*g.* b) grav:dine *m. al. corr.* gravedine *B* 6*a*, *et sic B* 6*b. d. e. g.* c) scribae *B* 6*b. d. e*; scribendam *B* 6*g.* d) *in marg. m. s. XIII. interpretata est:* id est solemnitate *B* 6*e*; synaxi *B* 6*g.* e) *post* popularis *quinque versus pumice erasi sunt* (*inc.* s . . . veniebat . . . .) *et m. aequalis(?)* nox, *m. multo posterior* propinquabat *in litura scr., reliquoque spatio vacante, in* Completoriisque *(l. 20) textus primigenius redit B* 6*d*; popularis, nox propinquabat (XI. *in marg.*). Completoriisque completis, *mediis omissis B* 6*e.* f) iam sol *B* 6*g.* g) soror Cinthia v. (vacariam *pr. m.*) *B* 6*g.* h) vicissinidine *B* 6*g.* i) *versu exeunte om. B* 6*g.* k) A quibus more *B* 6*d.* l) *librarius s. XIII. in marg.:* id est spacium *B* 6*e.* m) reddisset *pr. m. B* 6*g.* n) ardore *B* 6*e.* o) *m. al. corr.* repperit *B* 6*a*, *et sic B* 6*b. d. e. g.* p) *m. al. superscr. B* 6*b.* q) ac *pr. m. B* 6*g.* r) chor. *B* 6*b. d* (*e corr.*). s) eumdem *B* 6*g.* t) extinsisse *B* 6*d.* u) conqrentes *B* 6*g.*

1) *Ezech.* 33, 31. 2) *Regula S. Benedicti c.* 17: Vespertina autem synaxis quattuor psalmis cum antefanas terminetur. 3) *Cf. Ovid. Met. II,* 121. 4) *I. e. Luna.* 5) *Lectus ipse. Cangius.*

Qua de re dum ipsum caereum quarto reaccensum conspicerent, stupefacti, immo perterriti, quod quasi temerario, ut ita dixerim, ausu eidem prodigio obviare extinguendo temptavissent, ipsum totiens evindicatum[a. 1] a lumine ipsi concesserunt. Quid multis? Permissus est eius esse iuris, cuius virtutis[b] maiestate tantis vicibus apparuit invincibilis. Diu[c] itaque super hac repentini novitate miraculi gaudio summo attoniti tandemque dormitum euntes, stupidos oculos soporiferae tradidere quieti.

Iamque[d] nox ipsa tanto illustrata lumine prope transierat et, aurora rubescente, matutinorum sollemnitas propinquabat, cum interea custodes grabattis[e] quibus quieverant surrexerunt ac de caereis septem maximis, qui ad caput viri Dei sub ipso mausoleo intra cancellos sub conclavi positi stabant, duos gemino candore flagrantes repererunt[f]. Ex illo autem ad pedes posito, quem paulo ante accendi viderant, unde isti ad caput statuti accensi fuerint, non dubitabant. Finitis vero matutinorum sollemniis ac die iam clarescente, vulgata facti fama, omne monachorum agmen in basilicam venit atque summae sanctae et individuae trinitati excelsis laudibus vocibusque iubilantibus benedixit, missarum deinde sollemnia pro eiusdem honore patris ultra solitum devotissime implevit. Cuius inexplicabilis melodiae cantilenam diutius protelatam[g] ego ipse, qui haec qualiacumque sunt describo, coram positus et audivi auribus et ignem oculis vidi atque hos etiam versiculos in ipsis concentibus tanto pontifici dixi:

Lumen, in aetherio[h] quo clarus haberis Olimpo[2],
Monstrasti monachis, praesul Amande, tuis;
Da famulis ambire tuae consortia vitae,
Ut valeant donis participare tuis[i].

Hoc igitur geminum divinorum beneficiorum munus, elevationem scilicet sacri corporis admirabilem ac dationem ignis de caelo missi memorabilem, summo devotionis tripudio qui adfuere celebrarunt atque, ut a posteris eorum honoretur, decreverunt, credentes levamen adepturos aeternum, qui eius memoriam cum debita habuerint actione gratiarum. Amen[k].

EXEMPLAR PETITIONIS SEU CONIURATIONIS SANCTI AMANDI DE CORPORE SUO[a].

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI EGO AMANDUS MISERRIMUS[b] ET PECCATOR.

Credimus ubique divina[c] nos pietate regere et clementer salvare velle, quia[d] et ingressum nostrum in mundo[e] et exitum de mundo ante saecula ipse praenoscit.

II. Cap. 8. *B* 6*a. b. d. e. g.* *Testam.* *B* 6*a. b. d. e.*

Cap. 8. a) e(du *m. al. in litura*)catum *B* 6*g*. b) virtute maiestatis *B* 6*g*. c) Devoteque super (*om.* hac) *B* 6*g*. d) XII. *in marg. B* 6*d. e.* e) grabatis *B* 6*g*. f) *m. al. corr.* repper. *B* 6*a, et sic B* 6*b. d. g.* g) protellatam *pr. m. B* 6*g*. h) aethereo *B* 6*b. d* (*sed* eo *in litura*); ethereo *B* 6*e. g.* i) *deinde versus vacat B* 6*a. b.* k) *reliqui paginae versus vacant B* 6*a. b*; A. *om. B* 6*d. e. g*; *subscr.* Explicit de sancto Amando episcopo et confessore, *insequente V. Sulpicii Bituric. B* 6*g*.

Testam. a) *ita B* 6*a*; Petitio seu coniuratio sancti Amandi de corpore suo *praescr. B* 6*d. e*; *praescriptione caret B* 6*b. Philippus de Eleemosyna librum de vita Amandi componens, c.* 50. *similiter inscripsit:* Petitio seu adiuratio sancti Amandi de corpore suo, *textum testamenti integrum admittens (ed. Henschenius, AA. SS. Febr. I, p.* 871 *sq.).* b) miserinus *B* 6*a et e corr. B* 6*d* (*antea* miserrimus?). c) *ita B* 6*a* (*pr. m.*). *d*; divinam nos pietatem *rell.* d) quia — non habetur *m. al. in rasura scr. B* 6*d*. e) *ita B* 6*a. b. d*; mundum *B* 6*e*.

1) *Cereum totiens a lumine occupatum ipsi, scilicet lumini, concesserunt, scilicet eum non extinxerunt.* 2) *Cf. Martial. IX*, 3, 3: in aetherio — Olympo.

Proinde omnibus non habetur incognitum, qualiter nos longe lateque per universas provintias seu gentes propter amorem Christi seu verbo[a] Dei adnuntiare vel baptismum tradere discursum habuimus, et nos de multis periculis pietas Dei eripuit et usque tempore isto perducere dignatus est. Sed dum, iam corpore fesso et multis laboribus fatigato, iam in summa senectute pene corpore praemortuo, exitum de hoc mundo in proximo habere speramus, et quia nos Deus in isto[b] locello qui vocatur Elnonis[c] perducere dignatus est, quem super largitate regia propria[d] labore visi fuimus construxisse, si nos ibi Deus de hoc mundo decreverit emigrare, peto et coram Christo Iesu, filio Dei, coniurare praesumo, ut nullus[e] de episcoporum vel abbatum seu saecularium virorum aut quibuslibet potestatibus hoc contrarium non[f] sit, ut corpusculum meum in ipso monasterio, quod[g] superius diximus Elnone[h], inter illos fratres requiescat, ubi iam nos ad ipsos fratres et[i] corpore et anima commendavimus[1]. Et si in itinere aut ubi et[k] ubi finis noster provenerit, ad[l] ipso[m] loco, quem superius memoravimus, corpusculum nostrum licentiam habeant fratres vel abba de ipso monasterio Elnone ibidem revocare. Si quis vero hoc contradicere aut de ipso monasterio corpus meum per fortia[2] abstrahere aut temerario spiritu contradicere voluerit, inprimitus sanctae trinitatis incurrat offensam et ab omnibus ecclesiis[n] catholicis excommunicatus appareat et a societate sanctorum extraneus efficiatur et dampnationem, quam Dathan et Abiron[3] sustinuerunt, quos infernus vivos absorbuit, ipse sustineat, et sit anathema maranatha[4], quod est perditio in adventum[o] domini nostri Iesu Christi. Et nec sic nostram voluntatem mutare valeat, sed haec deliberatio nostra in perpetuo firma et inviolata permaneat. Et ut certius credatis, manu propria subter subscripsi, et omnibus[p] hominibus Deum timentibus, ut subscribant, rogamus. Quam epistolam fratri nostro Baudemundo presbitero fieri rogavimus.

cf. Num. 16, 33. cf. 1. Cor. 16, 22.

674/5. Apr. 17. Facta epistola in monasterio Elnone anno secundo regni domni nostri Teuderici[q] gloriosi[r] regis sub die XV. Kl. Mai[5].

Ego Amandus peccator hanc epistolam a me factam consensi et subscripsi.

Ego in Christi nomine Reolus[6] acsi peccator subscripsi.

Testam. *B* 6*a. b. d. e.*

Testam. a) *ita B* 6*a* (*pr. m.*). *d*; *m. al. corr.* verbum *B* 6*a*, *et sic rell.* b) *ita B* 6*a* (*pr. m.*). *d*; istum locellum *rell.* c) Helnonis *B* 6*b. d. e.* d) *ita B* 6*d*; proprio *rell.* e) *ita B* 6*d*; nulli: : : : ep. *B* 6*a*; nullo (*m. rec. corr.* nulli) ep. *B* 6*b*; nulli ep. *rell.* f) *ita B* 6*d*; *eras. B* 6*a*; *om. rell.* g) q. s. d. *m. al. in litura B* 6*d.* h) Helnone, *ut infra B* 6*b. e.* i) *m. al. superscr. B* 6*a.* k) *ita B* 6*a* (*eras.*). *d*; *om. rell.* l) ab *B* 6*d.* m) *m. al. corr.* ipsum locum *B* 6*a*, *et sic B* 6*e et pr. m. B* 6*b.* n) aecclesiis *B* 6*b. d.* o) *corr.* adventu *B* 6*a*, *et sic B* 6*b. d. e.* p) omnes homines D. timentes *pr. m. B* 6*b.* q) Theoderici *B* 6*b. d. e.* r) *postea marg. add. B* 6*d*; *om. B* 6*e.*

1) *Commendationes sunt officium vel orationes pro defunctis. Cangius.* 2) *Gall. 'force'.* 3) *Hanc imprecationem Eligius a.* 632 *(SS. rer. Merov. IV, p.* 747*) aliique adhibuerunt.* 4) *Ugutio apud Cangium s. v. anathema:* Anathema Maranatha, i. e. perditio in adventu Domini. Maranatha enim adventus dicitur. *Eadem imprecationis formula cum alibi tum in charta Theodedrudis sive Theodilae occurrit a.* 627. *data (J. Havet, 'Oeuvres' I,* 235*):* et anathema et maranatha percussus. 5) *Anno* 675. *pascha ad cursum paschalem Victorii aut die* 15. *Aprilis luna* 15 *aut insequenti die dominico celebrari poterat atque hac de causa hunc annum anno* 674. *praeferendum esse supra p.* 399. *exposui.* 6) *De Reolo episcopo Remensi disseruit W. Levison supra p.* 160, *n.* 3.

Ego in Christi nomine Mummolenus episcopus[1] subscripsi.

Ego in Christi nomine Vindecianus[a] acsi peccator episcopus[2] hanc epistolam, rogante domno Amando, consensi et subscripsi.

Ego Bertinus abba[3] subscripsi.

Ego Aldebertus abba[4] subscripsi.

Ego Iohannes rogatus a domno Amando[b] consentiens hanc epistolam subscripsi.

Ego Baudemundus peccator, iubente domno meo[c] Amando, hanc epistolam deliberationis suae scripsi et subscripsi[d].

Testam. B 6a. b. d. e.

Testam. a) *m. al. corr.* Vindicianus *B 6a, et sic B 6b*; Vinditianus *B 6d. e.* b) *pr. m. om., m. rec. superscr. B 6b.* c) *om. B 6d.* d) *reliqua pagina vacat B 6a. b; sequitur pictura monachum scribentem repraesentans B 6d; paginae vacuae relictae m. s. XIII. locum ad villam Barisiacum spectantem (supra p. 416) intulit B 6e.*

1) *De Mummoleno episcopo Noviomagensi et Tornacensi a. 660. constituto v. SS. rer. Merov. IV, p.* 641. 2) *De Vindiciano episcopo Cameracensi et Atrebatensi v. supra p.* 347. 3) *De Bertino abbate Sithiensi W. Levison infra disseruit.* 4) *Aldebertum seu Adalbertum abbatem auctores posteri monasterio S. Baronis Gandavensi attribuerunt (cf. Johannis de Thilrode Chron., SS. XXV, p. 566), Iohannem vero Blandiniensi, cui post Rathadum Baudemundum successorem dederunt (cf. Historiam fundationis monasterii Blandiniensis, SS. XV, p. 623).*

HISTORIA WAMBAE REGIS

AUCTORE IULIANO EPISCOPO TOLETANO.

Cum Aquitania aevo Chlodovei II. (639—657) *et Chlotharii III.* (657—673) *regum partim regno Austrasiorum, partim regnis Neustriae Burgundiaeque coniunctis adscripta esset*[1] *eodem fere modo, quo a.* 587. *Andelai divisa erat*[2], *inde ab a.* 718. *ducatus Eudonis Aquitanicus emergit, omnem regionem Transligeritanam complectens, quae quomodo in ducatum illum interea coaluerit omnino fere latet. Originibus ducatus Aquitanici sine dubio pauca attribuenda sunt, quae de Lupo duce comperta habentur, qui rebus post obitum Chlotharii turbatis maximam auctoritatem in illis regionibus exercuisse videtur. Exordia eius monente auctore Miraculorum Martialis iis annis adscribenda sunt, quibus Ebroinus maior domus 'omnes nequitias seu iniquitates, quae in universa terra fiebant, superbos et iniquos homines super eorum facinus viriliter supprimebat', pace conservata*[3]. *Ante ipsum idem auctor monuit in Aquitania australi dominatum esse Felicem,* nobilissimum et inclitum papam[4] ex urbe Tholosanensium, qui et principatum super omnes civitates usque montes Pireneos, super gentem nequissimam Wascorum obtinebat; *quo defuncto 'omnes' Lupum principem constituerunt*[3], *atque bellum a Chlothario III. a.* 672. *Wasconibus illatum*[5] *fortasse contra ipsum motum est*[6], *qui regiam*

1) *Cf. Cl. Perroud, 'Des origines du premier duché d'Aquitaine',* 1881, *p.* 53. 240 *sqq. Aquitaniam illo aevo partim Austrasiae, partim Burgundiae fuisse non recte negaverunt F. Chamard, 'L'Aquitaine sous les derniers Mérovingiens' ('Revue des questions historiques' XXXV,* 1884, *p.* 12 *sq.), et J. F. Bladé, 'L'Aquitaine et la Vasconie cispyrénéenne depuis la mort de Dagobert Ier jusqu'à l'époque du duc Eudes' ('Annales de la Faculté des lettres de Bordeaux'* 1891, *p.* 1—61. 121—184. 251—275*), totam regionem Austrasiis vindicantes; at ut Arvernam, Cadurcam, Pictavensem civitates horum fuisse constat, ita territoria Burdegalense (cf. titulum Mommoleni a.* 643. *defuncti,* anno V. regnum domni nost. Chlodovei reg., *Corpus inscript. Lat. XIII,* 1, *n.* 905; *inscriptionem spuriam esse Bladé l. l. p.* 13 *sqq. minime demonstravit) et Bituricense (cf. V. Sulpicii c.* 6, *supra tom. IV,* 376; *additamentum Bituricense Isidori, Auct. ant. XI,* 493*) Burgundiae erant, atque partem Aquitaniae ad hanc pertinuisse vel e bello Chlotharii Wasconico a.* 672 *(cf. infra n.* 5*) efficitur.* 2) *Gregorii Tur. Hist. IX,* 20. 3) *Mirac. Martialis II,* 3 *(SS. XV,* 281*).* 4) *I. e. episcopum, neque est, quod* patricium *pro* papam *cum editoribus substituamus, cum series episcoporum Tolosanorum illius aevi magna ex parte lateat (cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' I*², 307 *sq.) atque Felici locus amplus relictus sit.* 5) *Additamentum Bituricense Isidori (l. l.); cf. Krusch, 'Mittheilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung' XVIII,* 1897, *p.* 364. 6) *Cf. Krusch, supra p.* 250.

dignitatem affectasse fertur[1]. Deinde vero cum post obitum Chlotharii (a. 673) adversarii Ebroini exsulantis, Theuderico III. reiecto, Childericum II. regem Austrasiorum evocassent, ut etiam Neustria et Burgundia potiretur[2], eodem a. 673—675. toti regno Francorum praefecto, Lupus in Aquitania auctoritate summa praeditus erat, id quod concludi licet e statutis concilii episcoporum Aquitanorum, qui iussu Childerici regis, 'mediante viro inlustri Lupone duce', ad Garumnam fluvium in Modogarnomo castro congregati sunt, metropolitanis Bituricensi et Burdegalensi et Elusano praesidentibus[3]. Minus constat, ducem eundem fuisse atque Lupum, qui cum Bodilone aliisque 'satellitibus' a. 675. neci Childerici interfuit[4]. Regno quam maxime perturbato[5], Lupus ab adversariis Theuderici stetit, sive ipse regni ambitione perductus[1] sive fortasse Dagobertum II. regem Austrasiorum restitutum (676—679) secutus est, quem in regione Pictavensi pro rege habebant[6], atque Theudericus eum exilio damnari iussit, parte hereditatis monasterio S. Petri Floriacensi concessa[7]. Neque vero Lupus cessisse videtur atque 'omnes vagi profugique' ei adhaesisse dicuntur[1], e quorum numero ii fuisse credendi sunt, qui, Ebroino iterum rerum potito (a. 677) atque Gaerino et Leudegario († 679/80) interemptis, Ligerim transgressi, ad Wascones transfugerant[8] Aquitanis iam adeo iunctos, ut nonnullis saeculi VIII. auctoribus Wasconia eadem esset atque Aquitania[9]. Lupus autem regem Francorum debellaturus, scilicet Theudericum, Lemovicinam civitatem ingressus est, ut episcopum et cives 'ad suum regimen perstringeret', cumque sepulchrum sancti Martialis lumbari pretioso spoliare vellet, a Proculo quodam graviter sauciatus est[1], quo vulnere defecisse videtur, ita ut ipso mortuo pax illis regionibus restituta esset. Attamen qui solus de his rebus rettulit auctor Miraculorum illius sancti haec tam obscure enarravit, ut nonnulli relationem de obitu Lupi interpretandam esse negaverint, eum supervixisse vix recte statuentes[10], neque quicquam deinceps de ducibus Aquitaniae Eudone prioribus litteris mandatum est.

1) Mirac. Martialis II, 3 (SS. XV, 281). 2) Cf. Krusch, supra p. 250. 3) MG. Concilia I, 215 sq. De tempore synodi celebratae, quo Childericus universo regno praeerat, Perroud l. l. p. 121. recte iudicavit. 4) V. Lantberti Lugdun. c. 5. 5) Cf. Krusch, supra p. 251 sq. 6) Cf. chartas Herienses supra p. 257, n. 4. citatas. 7) Testimonia donationis collegerunt et examinaverunt M. Prou et A. Vidier, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Benoît-sur-Loire' I ('Documents publiés par la Société hist. et arch. du Gâtinais' V), 1900/7, p. 20 sq.; cf. A. Poncelet, 'Les saints de Micy' (Analecta Bolland. XXIV, 7, n. 7). Meminerunt illius 1) Genealogia regum Francorum, tota fere e Fredegario continuatoribusque pendens, perpaucis insertis (Du Chesne, Historiae Francorum scriptores I, 795 = Bouquet, 'Recueil' II, 697, e codice Londiniensi musei Britannici Regio 13. A. XXIII, saec. XII, fol. 98, quem v. c. J. A. Herbert officiosissime contulit); 2) Historia regum Francorum codicis Parisiensis Lat. n. 6186 (saec. XIII) inedita (Prou et Vidier l. l. p. 21); 3) Historia regum Francorum monasterii S. Dionysii c. 13 (SS. IX, 398): **Lupus pessimus (*om.* 3) dux in exilium retruditur, sicut in precepto eiusdem Theoderici continetur, quod de hereditate eiusdem (ipsius 3) Lupi essent in (ess. in *om.* 2. 3) monasterio (monasterium 2. 3) sancti Petri (Benedicti 3) constructo (constructum sit 2. 3) in agello (agro 3) Floriacensi.** Quod in charta Ludowici Pii Miciacensi spuria (Mühlbacher, Reg. I[2], n. 955) similia de coenobio Miciacensi narrantur: **Ac in pago Dunensi cellam habet in loco, qui dicitur Mons Letardi; — — haec Theodoricus rex ex hereditate Lupi pessimi (*sive* piissimi) ducis praedicto loco contulit,** exigui momenti est; nam monente A. Poncelet l. l., falsarii Miciacenses, alias quoque libris Floriacensibus usi, talia finxisse possunt. 8) Cont. Fredegarii c. 2; cf. Krusch, supra p. 258. 9) Cf. A. Longnon, 'Les quatre fils Aymon' ('Revue des questions historiques' XXV, 1879, p. 187, n. 1). 10) Chamard l. l. p. 27; Bladé l. l. p. 151 sq. At Perroud p. 136 sqq. et C. de Lasteyrie, 'L'abbaye de Saint-Martial de Limoges', 1901, p. 36, de Lupi morte mecum conveniunt.

Restat autem bellum, cui Lupum ducem interfuisse certo certius constat, scilicet seditio Pauli ducis Wisigothici a. 673. *exorta, qua etiam Francorum finitimorum res implicatae sunt. Reccesvindo rege Kalendis Septembribus a.* 672. *in Gerticis villa defuncto, ibidem eodem die Wamba rex electus atque die* 19. *eiusdem mensis Toleti in urbe regia sollemniter unctus est. At in Gallia provincia sive Septimania, scilicet in regione maritima inter Pyrenaeos montes et Rhodanum fluvium sita, quam solam Gothi retinuerant, cum reliqua terra Transligeritana inde ab a.* 507. *a Francis occupata esset, seditio contra Wambam conflata est, auctore Ilderico comite Nemausensi atque adiunctis Gumildo episcopo Magalonensi et Ranimiro abbate, quem Ildericus cathedrae Nemausensi praefecit, Aregio episcopo sublato et Francis tradito. Franci enim, ut haud semel finitimis rebellibus auxilium praebuerant*[1], *quin immo exercitum in regnum Gothorum transmiserant, ita etiam huic seditioni favebant, atque duo episcopi 'externae gentis', nimirum Francorum, Ranimiri illius consecrationem contra canones peregerunt*[2]. *Cumque Paulus dux a Wamba ad rebelles subiciendos trans Pyrenaeos missus esset, ipse seditionis particeps effectus est, coniunctus cum Ranosindo duce Tarraconensi et Ildigiso gardingo, atque Narbonensi civitate occupata regiam dignitatem usurpavit, seditiosis illis Nemausensibus et Magalonensibus sibi conciliatis, ita ut omnis Septimania et pars Tarraconensis provinciae contra Wambam surrexerint. Paulus fortasse non tam regnum universum affectavit quam regi 'australi' tamquam regem 'orientalem' se adiunxit*[3]. *Neque solum incolas terrae Gothicae sibi conciliavit, sed etiam e regionibus finitimis muneribus oblatis homines ad fines contra adversarios defendendos evocavit, scilicet Wascones*[4] *et Saxones*[5] *atque inprimis Francos*[6], *quibus cum alia tum angustias Pyrenaeas defendendas commisit.*

1) *Cum Reccaredus rex fidem catholicam accepisset, Narbone a.* 589. *Granista et Wildigernus comites una cum Athaloco episcopo Ariano rebelles effecti,* infinitam multitudinem Francorum in Galliis introduxerunt, quatenus et pravitatem Arrianae partis vindicarent et, si fieri potuisset, regnum viro catholico Reccaredo praeriperent *(Paulus, De vita et miraculis patrum Emeritensium c.* 44, *AA. SS. Nov. I,* 336*); quae rebellio a rege repressa est, Francis devictis, qui etiam a.* 585. *et* 587. *fines Gothorum invaserant (ib. c.* 45*; Gregorii Turon. Hist. VIII,* 28. 30. 35. 45. *IX,* 7. 15. 31*; Iohannis Biclar. Chron. a.* 585, *c.* 4. 587, *c.* 6. 589, *c.* 2, *Auct. ant. XI,* 217 *sq.; Fredegar. IV,* 5. 10*). Anno* 631. *Sisenandus ab exercitu Dagoberti I. adiutus regnum invasit (ib. c.* 73*). Cf. concilium Toletanum VII. a.* 646. *c.* 1 *(Gonzalez, Collectio canonum ecclesiae Hispanae,* 1808, *col.* 413*; Bruns, Canones apostolorum et conciliorum I,* 1839, *p.* 259*):* quanta sint hactenus per tyrannos et refugas transferendo se in e x t e r n a s partes illicite perpetrata, *et infra:* quisquis in ordine clericatus — — constitutus in a l i e n a e g e n t i s regionem se quacumque occasione transduxerit, ut exinde superbiendo vel reditum suum vel quodlibet aliud videatur expetere, *cet.; Lex Visigothorum II,* 1, 8 *(ed. Zeumer, Leges Visigothorum,* 1902, *p.* 54, 15*). Cf. Iuliani Hist. Wambae c.* 27: Sed princeps occasionem cum Francis proeliandi operiens, nec solum istius causae, sed et p r a e t e r i t a s gentis suae cupiens vindicare i n i u r i a s. 2) *Hist. Wambae c.* 6. 3) *Siquidem hoc ex inscriptione epistulae Pauli (infra p.* 500*) concludi licet:* Flavius Paulus unctus rex o r i e n t a l i s Wambani regi a u s t r o *(cf. Hist. c.* 11, *p.* 510, 22: Wamba r e x*). Simili modo regnum Gothorum inter Liuvam I. (*567—572*) et Leovigildum (*568—586*) a.* 568—572. *divisum erat; cf. Iohann. Biclar. a.* 569, *c.* 4*; a.* 573, *c.* 2 *(l. l. p.* 212 *sq.); Isidori Hist. Gothorum c.* 48 *(ib. p.* 286*).* 4) *Iulianus, Hist. Wambae c.* 8. 5) *Ib. c.* 25. *E Saxonibus in Gallia australi degentibus praeterea occurrunt Childericus (Gregorii Tur. Hist. VII,* 3. *VIII,* 18. *X,* 22*) et Aigina dux (Fredegar. IV,* 54. 78*) et Radbertus, qui Praeiectum episcopum interfecit (P. Praeiecti c.* 30*).* 6) *Hist. Wambae c.* 8. 9. 13. 15 (externae

Eo tempore, i. e. a. 673, Wamba in Cantabria morabatur, ut Wascones modo subditos modo rebellantes subiceret, iisque in deditionem compulsis, absque mora contra seditiosos profectus, primo Barcinonem et Geronam civitates recuperavit, deinde tribus partibus exercitus praemissis castella Pyrenaea transitus Galliarum claudentia occupavit, tum per Septimaniam procedens Narbonem, Baeterras, Agatham, Magalonem expugnavit. Denique Nemausum civitatem, in quam Paulus cum Francis se receperat, Kalendis Septembribus a. 673. exercitus Wambae inrupit, amphitheatro arenarum usque in diem sequentem defenso. Paulo reliquisque rebellibus vita concessa est, intercedente Argebado episcopo Nemausensi, et licet coram exercitu iudicio procerum[1] damnati essent, ut iuxta leges oculis privarentur, rebus propriis ablatis[2], tamen poenam corporalem non passi sunt nisi 'decalvationis'[3], turpiter Toletum reportandi[4]. Franci et Saxones captivi a victore clementi benigne habiti atque, vel munificentia regis usi, post dies 18 domum remissi sunt[5], postquam metus irruptionis Francorum evanuit. Timuerant enim, ne hi seditiosis auxilio venirent[6], atque Lupus ille dux, de quo supra egi, fines transgressus territorium Baeterrense invaserat, sed cum Nemauso civitate expugnata Wambam regem appropinquare audisset, desperans ex Asperiano villa in fugam se coniecit[7]. Bello feliciter patrato intra Gallias exercitum dimittere victori licuit, per triumphum Toletum sexto mense redituro[8]. Sane deinceps quoque res novae in Septimania motae sunt. Egica rex (687—702) tribus proeliis cum Francis congressus esse dicitur, adversa fortuna usus[9], atque a. 694. provincia cum morbis tum 'externae gentis incursu' passim hominibus desolata erat[10], quae viginti sex annis post a Saracenis invasa est, regno Gothorum destructo.

Socii Pauli interea meliore fortuna usi sunt, postquam Wamba a. 680. dignitati renuntians in monasterium secessit[11], succedente Ervigio rege (680—687), qui auxilio adversariorum decessoris aliquatenus nisus esse videtur[12]. Is, concilio Toletano XIII. a. 683. consentiente, illis, 'quos scelerata quondam contra gentem et patriam coniuratio Pauli in perfidiam traxit', infamia remota, statum dignitatis pristinae reddidit resque proprias, quae tum fisci erant neque aliis cesserant, restituit[13]. Decretis ipsius synodi inter viros illustres officii palatini iam Trasericus spatharius et comes et Trasimirus et

gentis). 17 (item). 23 (item). 24. 25; Insultatio c. 8 (externorum, viribus alienis); Iudicium c. 1 (externarum plebium nationes). 3. 4. 1) Iudicium c. 5; Hist. Wambae c. 27. 2) Iudicium c. 1. 7. 3) Hist. c. 27. 4) Ib. c. 30. 5) Ib. c. 25. 6) Ib. c. 13. 24. 27. 7) Ib. c. 27. 8) Ib. c. 29. 30. Lex Wambae strenua clarissimaque de hominibus absque mora ad defensionem patriae, oborta hostilitate, congregandis (Lex Visigoth. IX, 2, 8, ed. Zeumer p. 370 sqq.) Kalendis Novembribus a. 673. data est, ita ut ea quae in bello praecedente expertus erat regem ad eam edendam movisse videantur. 9) Chronicon Adefonsi III. (Sebastiani) c. 5 (Florez, 'España sagrada' XIII[2], 480): Gentes infra regnum tumentes perdomuit; adversus Francos inrumpentes Gallias ter praelium egit, sed triumphum nullum cepit. 10) Tomus Egicae regis concilio Toletano XVII. oblatus (Zeumer l. l. p. 485). 11) Ad finem regni Wambae spectant concilium Toletanum XII. a. 681. c. 1. 2 (Gonzalez col. 492 sq.; Bruns I, 321 sqq.); Laterculus regum Wisigoth. c. 46 (Zeumer l. l. p. 461; Auct. ant. XIII, 468); Epitome Ovetensis a. 883 (ib. XI, 374); Chronicon Adefonsi III. c. 3 (l. l. p. 479), sed quod rex ibidem post regnum abdicatum septem annos tres menses in monasterio vixisse dicitur, id falsum est, cum iam a. 683. in tomo Egicae regis (v. n. 13) divae memoriae praecessoris nostri Wambae regis mentio facta sit, monente P. B. Gams ('Die Kirchengeschichte von Spanien' II, 2, 1874, p. 172, n. 3), neque era 719 (= a. p. Chr. 681) ab Adefonso addita cum illis annis convenit. 12) Ita P. à Wengen, 'Iulianus Erzbischof von Toledo, Sein Leben und seine Wirksamkeit unter den Königen Ervig und Egica' (dissertatio Basileensis), 1891, p. 41. 13) Concilium Toletanum XIII: Tomus

Recaulfus proceres subscripserunt[1], *quorum nomina inter eos leguntur, qui una cum Paulo decennio ante Nemausi capti erant*[2]. *Ipse Paulus non iam commemoratur, vita ut videtur defunctus, nisi Paulus comes, qui a.* 693. *concilio Toletano XVI. intererat*[3], *idem fuit atque dux Wambae rebellis, id quod minus veri simile mihi esse videtur.*

Initia Wambae regis et seditionem Pauli vel potius secundum codicum auctoritatem 'historiam excellentissimi Wambae regis de expeditione et victoria, qua rebellantem contra se provinciam Galliae celebri triumpho perdomuit'[4], *Iulianus diaconus aut presbyter Toletanus*[5] *enarravit, qui postea a.* 680—690. *episcopus eidem ecclesiae praesedit, vir et litteris pro illo aevo haud parum instructus*[6] *neque Eugenio II. decessore* (646—657) *et praeceptore suo*[7] *indignus, id quod etiam opera et theologica*[8] *et grammatica*[9] *testantur, quin immo strenuus opinionis suae in rebus dogmaticis contra papas Romanos defensor*

Egicae et c. 1 *et 'lex in confirmatione concilii edita' [= Lex Visigoth. XII,* 1, 3*] (Gonzalez col.* 511. 513. 529; *Bruns I,* 334. 336. 347; *Zeumer p.* 478. 408*).* 1) *Gonzalez col.* 527; *Zeumer p.* 486. *Trasericus comes etiam concilio Toletano XV. a.* 688. *interfuit (ib. col.* 556; *p.* 486*).* 2) *Iudicium c.* 4. *Econtra minus crediderim, Ildigisum, qui ante decretum illud restitutionis concilio Toletano XII. a.* 681. *interfuit (Gonzalez col.* 504; *Zeumer p.* 486*), eundem fuisse atque gardingum rebellem (Hist. Wambae c.* 7. 11; *Iudicium c.* 3*).* 3) *Gonzalez col.* 586; *Zeumer p.* 486. 4) *Ita praescriptio, infra p.* 501. 5) *Iulianus ordines ecclesiasticos omnes Toleti suscepisse videtur; cf. Vitam eius auctore Felice c.* 1 *(Migne XCVI,* 445; *V. de la Fuente, 'Historia eclesiástica de España'* II^{2}, 1873, *p.* 542*):* in eiusdem urbis *(Toleti)* principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus et illic ab ipsis rudimentis infantiae enutritus; *ib. c.* 4 *(col.* 446; *p.* 543*):* Post decessoris sui obitum divinae memoriae Ildefonsi a decimo septimo ferme anno Reccesvinthi principis (665/6) necnon et per omne Wambanis imperii tempus usque ad tertium regni gloriosissimi Egicanis regis annum (690) in levitici, presbyterii ac pontificatus *(inde ab exeunte Ianuario a.* 680*)* honore consistens celebre nomen obtinuit. *Decretis concilii Toletani XI. a.* 675. *et* Iulianus indignus abbas *et alius* Iulianus ecclesiae monasterii sancti Michaelis abbas *subscripserunt (Gonzalez col.* 486*), atque nescio an prior auctor noster fuerit; nam etsi monachum eum non fuisse constat, adhuc nomen abbatis in Hispania etiam ad principes cleri urbani aeque pertinet atque in Gallia ('abad, abbé'). De Iuliano post Felicem e recentioribus egerunt cum alii tum Nicolaus Antonius, Bibliotheca Hispana vetus I,* 1696, *p.* 303—310 *(= Migne l. l. col.* 427—444*); A. Helfferich, 'Der Westgothische Arianismus und die Spanische Ketzer-Geschichte',* 1860, *p.* 71 *sqq.; J. Amador de los Rios, 'Historia crítica de la literatura Española' I,* 1861, *p.* 403 *sqq.; P. B. Gams l. l. II,* 2, *p.* 176 *sqq.* 213 *sqq.; Ward apud Smith et Wace, 'Dictionary of Christian Biography' III,* 1882, *p.* 477 *sqq.; P. à Wengen l. l.; Fr. Görres, 'Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie' XLVI,* 1903, *p.* 524—553. 6) *Auctores ab ipso citatos enumeravit J. Tailhan, 'Les bibliothèques espagnoles du haut moyen âge' (ed. C. Cahier, 'Nouveaux mélanges d'archéologie, d'histoire et de littérature sur le moyen âge, Bibliothèques',* 1877, *p.* 233*).* 7) *Iulianus, Prognost. III,* 17. 24. 26 *(Migne l. l. col.* 504. 507; *Vollmer, Auct. ant. XIV,* 291*); Felix l. l. c.* 1. 8) *Ed. F. de Lorenzana, SS. PP. Toletanorum opera II,* 1785, *p.* 1 *sqq. (= Migne l. l. col.* 453 *sqq.), etiam alienis admissis. Accedunt decreta conciliorum Toletanorum a.* 681—688 *(cf. Gams l. l. p.* 177*) et libellus 'de remediis blasphemiae' (Migne l. l. col.* 1379—86*) Iuliano vindicatus a G. Morin, 'Revue Bénédictine' XXIV,* 1907, *p.* 407 *sqq.* 9) *Ed. Lorenzana, Sancti Iuliani episcopi Toletani Ars grammatica, poetica et rhetorica, Romae* 1797. *Cf. Keil, Grammatici Latini V,* 313—324; *H. Hagen, Anecdota Helvetica quae ad grammaticam Latinam spectant,* 1870, *p. CCIV—CCXXXIX; R. Hanow, De Iuliano Toletano (dissertatio Ienensis),* 1891.

atque nimium ambitiosus, ita ut sedi Toletanae maximam auctoritatem in episcopis totius regni constituendis vindicaverit. Historiam autem Wambae ab eo compositam esse, et Felix biographus († c. a. 700), qui altero loco post eum dioecesi praeerat[1], et praescriptio testantur, quae ei exemplari ipsius operis inserta est, a quo codices* qui extant omnes originem duxerunt[2], neque est, quod opusculum ei abrogetur[3]. Sine dubio illud composuit, antequam Wamba mense Octobri a. 680. a solio regio remotus est; nam gloriam regis 'religiosi' et 'clarissimi' passim extulit, cum concilium Toletanum XII (c. 4), ipso Iuliano praesidente, mense Ianuario a. 681. in regem paulo ante detrusum invectum sit, quod novas sedes episcopales proprio Marte constituisset, notatis ipsius 'violentia', 'iniustis iussionibus', 'consilio levitatis', 'consuetis obstinationibus', 'insolenti huiusmodi disturbationis licentia'[4], ita ut opusculum inter annos 673. et 680. neque multo post a. 673. compositum esse statuerim, quo tempore gaudium victoriae reportatae vigebat[5], atque narratio vivida res gestas etiam minoris momenti haud paucas complectens ad auctorem spectat rebus relatis aequalem[6]. Etiam testimoniis scriptis uti ei licuit, ita ut partem epistulae Pauli Amatori episcopo Gerundensi inscriptae afferre posset (c. 11), atque inprimis 'Iudicium in tyrannorum perfidia promulgatum' ei praesto fuit, quod in calce operis adiunctum legitur[7], Nemausi sine dubio editum[8] atque a clerico quodam palatino compositum, qui et legis Gothici saecularis et canonici peritus erat[9], etsi ipsum Iulianum auctorem iudicii fuisse minime affirmaverim, quem expeditioni Wambae interfuisse ex Historia non intellegitur. Auctorem praeter Iudicium, quod conspectum rerum gestarum continet, relationibus sive ipsius regis sive aliorum belli participum usum esse crediderim.

Narratio satis panegyrica est, omnino partibus Wambae dicata[10], id quod in ea adhibenda non neglegendum est, atque conscripta, ut iuvenes ad virtutem bellicam et fidem regi praestandam provocaret[11], probis ad votum, improbis ad exemplum, fidelibus ad gaudium, infidis ad tormentum, auctoremque in maiorem gloriam regis victoris scripsisse, vel timor ostendit, quem in urbibus Franciae Wamba appropinquante exortum esse rettulit, verba ut ferebatur caute addens[12]. Ut erat homo Hispanus, ita Galliam provinciam seditiosam tamquam 'extremum terrae angulum' magno regno Gothorum

1) Felix l. l. c. 10 (col. 450; p. 544): Item librum historiae de eo quod Wambae principis tempore Galliis extitit gestum (Iulianus conscripsit). 2) Infra p. 501. 3) De Iuliano auctore, ratione non allata, dubitavit F. Dahn, 'Die Könige der Germanen' V, 1870, p. 205, n. 2. 4) Gonzalez col. 494; Bruns p. 324. 5) Ita A. Ebert, 'Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters' I², p. 605. 6) Cf. etiam Hist. c. 1: nostris temporibus gestum; c. 2: Adfuit enim in diebus nostris. E loco posteriore et e c. 5: Huius igitur gloriosis temporibus minime concludi licet, opus post regnum Wambae compositum esse, cum talia ad genus historiae res praeteritas posteris enarrantis referri possint, atque praescriptio prior, in qua divae memoriae principis Wambae mentio fit, sine dubio postea — fortasse vivo Iuliano (deest nomini eius epitheton simile) — addita est, cum more insueto altera praescriptio (eaque vetustior) subsequatur, in qua regis potius tamquam regnantis: excellentissimi Wambae regis, auctor meminit. 7) Infra p. 529 sqq. 8) Id quod recte statuit F. Dahn l. l. V, 211, n. 1, allato Iudicio c. 5: adstante exercitu universo, quippe qui intra Gallias a Wamba dimissus sit (Hist. c. 29); cf. Hist. c. 27. 9) Cf. Iudicium c. 7. A. Helfferich, 'Entstehung und Geschichte des Westgothen-Rechts', 1858, p. 202 (cf. p. 182 sq.), Iudicium spurium esse statuit, sive ab ipso Iuliano sive ab alio clerico postea confictum, sed rationes idoneas minime attulit. Cum eo comparari potest Decretum iudicii ab universis editum, scilicet in concilio Toletano XVI. a. 693. contra Sisbertum episcopum Toletanum seditiosum, cui deposito successor ab episcopis substitutus est (Gonzalez col. 579 sq.; Bruns p. 377 sqq.). 10) Cf. e. gr. signa salutis et felicitatis (Hist. c. 4) et protectionis divinae (ib. c. 23: ut fertur), c. 29. et 30. 11) Ib. c. 1. 30. 12) Ib. c. 27.

adiunctum eorumque defensione indigentem despexit illumque animum non modo in ipsa Historia prae se tulit[1], *sed etiam narratione rerum gestarum ad finem perducta peculiarem orationem addidit, quae 'Insultatio vilis storici in tyrannidem Galliae' inscribitur*[2]. *Gallia quasi mulier plurimis vitiis affecta introducitur, superba, lasciva, perfida, ingrata, quam allocutus est, ut vitia ei crimini daret verbisque asperis eam corrigeret, comparationibus compluribus rhetorice usus, neque amicitias Iudaeorum* — quod peius his omnibus est — *obicere oblitus est*[3], *quos in Gallia clementius tractatos esse quam in reliquo regno Gothorum Gallis exprobrabat, qui ipse, etsi a parentibus christianis genitus est, tamen originis Iudaicae fuisse fertur*[4]. *In ipsa Historia auctor narrandi peritus relationem optime compositam exhibuit, certis finibus conclusam, ita ut ab electione Wambae quae causa rebellionis fuerat exordiretur et in triumpho Toletano desineret, neque in res alienas digressus est atque in rebus bellicis enarrandis haud exigua arte eminet. Ut autem rerum scriptores antiquos legisse credendus est*[5], *etsi praeter Orosium*[6] *certa vestigia apud eum non indagavi, ita more eorum sermones et breviores et ampliores sibi excogitavit*[7], *ut homines loquentes induceret, narratione vividiore reddita, atque etiam epistula Pauli Wambam ad pugnam provocantis, quae in fronte operis legitur, adeo verbis inanibus tumidisque repleta est, ut eam non a Paulo scriptam esse statuerint, sed a Iuliano excogitatam, ut vana gloria hominis seditiosi eo magis appareret*[8], *quamquam B. Krusch v. c. epistulam et genuinam et operi Iuliani dudum finito postea ab alio praefixam esse iudicat, monens, ipsum Iulianum ne uno quidem verbo notitiam illius prodidisse. Numerum militum delectorum* 10 000 *sine dubio iusto maiorem commemorari*[9], *in auctore illius aevi vix miramur. Brevi opus non minus rhetoris quam historici est, sed scriptoris pro illa aetate haud spernendi atque magni aestimandum in tanta penuria testium, e quibus tempora regni Gothorum extrema et res in Gallia ad fines Francorum meridianos aevo Merowingico posteriore gestae illustrentur.*

Sermone Iulianus usus est satis eleganti, hic illic verbis rarioribus intermistis, velut belligerosus, fretosus, opopumpeum *(i. e. apopompeum)*, perfidare, praeelectio *(pro electione saepius ab Hispanis adhibetur)*, subsequivus, vernulus[10] *(= vernula)*, volitatio, *atque passim vocabula adhibuit rhythmice (posteris 'cursus') et iisdem syllabis (nobis 'reim') desinentia, immo allitterationem quae dicitur*[11], *neque aevi sequioris soloecismis mendisque grammaticis abstinuit:*

abl. pro acc.: iuxta *et* per ora maritima, per obsequentia;
coniugatio: adtollerat[12], conteruisti, secasti; effugebant, periebant; aufugiit, effugiit, fugierint; retexeas;
genus mutatum: castrum quem;
acc. moeniam, vexillam;

1) *Ib. c.* 5. 9. 2) *Infra p.* 526 *sqq. A. Helfferich, 'Entstehung' etc. p.* 202, *n.* 233, *etiam Insultationem spuriam esse contendit, rationibus non allatis, quacum fortasse ea comparare licet, quae Hegesippus qui dicitur V*, 2 *(ed. Weber p.* 276 *sqq.) in Hierusalem civitatem devictam disseruit.* 3) *Insultatio c.* 1. 2; *cf. Hist. c.* 5. 28. 4) *Isidori continuatio Hispana a.* 754. *c.* 50 *(Auct. ant. XI,* 349*).* 5) *Ita Amador de los Rios l. l. I,* 408, *n.* 1; *cf. ea quae Hist. c.* 19. *adnotavi. Ib. c.* 16. *Iulianus versum Vergilii imitatus est; ter ab eo et verba pedestria et disticha 'cuiusdam sapientis' citantur (Hist. c.* 9. 26; *Insult. c.* 9*), quem indagare mihi non contigit.* 6) *Cf. Hist. c.* 7. 29. 7) *Hist. c.* 9. 10. 11 (dixisse fertur). 14. 16 (ut fertur). 17. 20—22. 25. 8) *Dahn l. l. V,* 208, *n.* 1, *et A. M(olinier) apud Devic et Vaissete, 'Histoire générale de Languedoc' I*², 1872, *p.* 718, *n.* 1, *epistulam genuinam esse negaverunt.* 9) *Hist. c.* 15. 10) *Cf. Carnoy l. l. (v. infra p.* 498, *n.* 8*) VI,* 347: vernolos. 11) *Cf. e. gr. Hist. c.* 2: medio minaci, modo mucrone, contradictorem cruentus hic hodie casus. 12) *Cf. Carnoy l. l. VI,* 338: tollerat.

act. pro dep.: commentat, commentabat, depopulant, ex(h)ortaret, furasse, lucrasse, mercasse;
dep. sensu passivo: venia deprecatur;
dep. pro act.: destinatur;
act. pro pass.: *part.* oblaturum (= *offerendum*), occisurum (= *occidendum*), perempturum (= *perimendum*); *cf. Iudicium c.* 7: res — persistendas esse decernimus;
accus. absol.: innexas — manus.

Saeculo IX. vergente auctor compilationis Ovetensis *(a.* 883*), quae olim Chronicon Albeldense aut Aemilianense vocabatur, ea quae in continuatione epitomae Historiarum Isidori addita de Wamba rege rettulit (c.* 16*), omnia fere e Iuliano deprompsit*[1], *itemque eodem aevo* Adefonsus III. *rex Asturiae* (866—910) *in Chronico vulgo Sebastiano episcopo Salmanticensi attributo (c.* 2*) Iulianum et adhibuit et citavit*[2]. *Res ab eodem relatas saeculo XII. ineunte auctor Chronici* Silensis *(c.* 5*)* in libro beati Isidori, quem inter alios quatuordecim a se editos de Vandalorum et Suevorum Gothorumque gestis diligenter composuit, *se invenisse dixit*[3], *fortasse codice usus, in quo opus Iuliani absque nomine auctoris post Historias Isidori legebatur. Cum hi omnes nisi pauca enuntiata Iuliani nihil admiserint,* Lucas *diaconus Legionensis, postea episcopus* Tudensis (1239—49) *libro tertio Chronici mundi, quod ad a.* 1236. *perduxit, partem maiorem operis inseruit (praesc.* Hic incipit Iulianus episcopus Toletanus, *subscr. inter Historiam et Iudicium* Huc usque Iulianus*), omissis epistula Pauli et Insultatione et parte Iudicii extrema aliisque (cf. inprimis Hist c.* 3—5*), neque vero sermonem decessoris intactum reliquit, sed verba eius passim retractavit et expolivit, ne interpolationibus quidem abstinens, e quibus graviores infra in notis attuli. Textus eius aliquatenus ad codicem nostrum* 1 *accedit, quamquam lectiones* 2 *non desunt*[4]. *Posteriores iam opus Iuliani primigenium minus curasse videntur, atque ut Chronicon Lucae olim satis vulgatum adhuc in codicibus nonnullis illorum temporum legitur*[5], *ita iam* Rodericus I. *Ximenius archiepiscopus* Toletanus *(*1209—47*), rerum scriptor clarissimus, haud pauca, quae in opere de rebus Hispaniae (III,* 1—11*) a.* 1243. *finito de Wamba et rebellione Pauli enarravit*[6], *e Luca deprompsit, narratione eius non absque interpola-*

1) *Ed. Mommsen, Auct. ant. XI,* 374. 2) *Florez, 'España sagrada' XIII*², 478: Sed si plenius cognoscere vis, quantas caedes, quantas urbium incensiones, quantas strages, quanta agmina Francorum vel Gallorum ab Wambane sint interempta, quantasque famosissimas victorias idem exercuit, quae de Pauli tyrannide excidia evenerint, beatum Iulianum metropolitanum legito, qui historiam huius temporis liquidissime contexuit.
3) *Ib. XVII*², 264 *sq. De opere cf. M. Férotin, 'Histoire de l'abbaye de Silos',* 1897, *p.* 48.
4) *E 'Divisionibus terminorum episcopatuum Hispaniae', quae editionem criticam adhuc expectant, ei, quae Wambae attribuitur, sed multo posterior est (cf. Florez l. l. IV,* 181 *sqq.; Risco, ib. XXXVIII,* 116 *sqq.), et apud Lucam Tudensem (ed. Schott p.* 55*) et in editionibus compluribus peculiaribus (e. gr. Florez l. l. p.* 212; *Bouquet, 'Recueil' II,* 719; *Devic et Vaissete, 'Histoire générale de Languedoc' II*², 1875, *probat. p.* 20*) nonnulla de regno Wambae praefixa sunt, quae a forma libelli in codice Ovetensi (v. infra p.* 496*) tradita et 'Ithatium' vocata (cf. Florez l. l. p.* 195 *sqq.; Mommsen l. l. p.* 3, *n.* 1*) absunt, eaque sive Lucas sive decessor quidam cum ex Adefonso III. et epitome Ovetensi tum ex ipso Iuliano conscripsit, cuius opus retractatum paulo infra apud Lucam legitur.* 5) *Codices Lucae complures enumeraverunt Mommsen l. l. XI,* 264 *sq. et G. Cirot, 'Mariana historien',* 1904, *p.* 397; *accedit Matritensis academiae historiae inter libros S. Isidori n.* 50, *saec. XVI (cf. Ewald, 'N. Arch.' VI,* 336*). De editionibus Schotti et Lorenzanae cf. infra p.* 499. 6) *Lorenzana, PP. Toletanorum opera III,* 1793, *p.* 47—58.

tionibus brevius ita reddita, ut res congruas in Historia et Iudicio seorsum traditas in unam relationem redigeret. Denique Chronicon celeberrimum, quod Alfonsus X. rex Castellae Sapiens dictus inter a. 1260. *et* 1268. *lingua vernacula componendum curavit, neque cum ipso Iuliano neque cum Luca convenit, sed omnino e Roderico pendet (c.* 513 — 525*)* [1], *ut recentiores mittam* [2].

1*) Codex 'antiquissimus', quem Georgius de Beteta (aut Vedeta) civis Soriensis una cum aliis libris Philippo II. regi dono dedit, a quo monasterio S. Laurentii ab ipso prope vicum Escurialium inde ab a.* 1563. *aedificato illatus est* [3], *litteris Gothicis non ante partem saeculi IX. extremam sive exaratus sive ad finem perductus, anno* 1671. *incendio Escurialensi sine dubio destructus est. Continebat autem cum alia ad historiam Hispanam spectantia* [4] *tum opus Iuliani, quod laterculus regum Wisigothorum in Witiza* (698—710) *desinens* [5] *subsequebatur* [6]. *Textus calamitatem incendii superavit, iterum iterumque descriptus atque receptus in collectanea, quae Iohannes Baptista Perez episcopus Segobrigensis clarissimus* (1591—97) [7] *conscribenda curavit, quorum exemplaria tria ad aevum eius referenda adhuc extant* [8]*:*

1*a) Exemplar, quod testamento Perezii* [9] *ecclesiae maiori Segobrigensi legatum adhuc in archivo capitulari Segorve civitatis servatur* [10], *signatum* arm. G. est. 1, *nobis non praesto erat; sed diligenter descriptum est ab Ioachimio Laurentio Villanueva, 'Viage literario á las iglesias de España' III, Matriti* 1804, *p.* 196 — 220, *qui etiam epistulam Pauli Wambae inscriptam atque a Iuliano operi praemissam ex hoc codice p.* 318. *publici iuris fecit. Opus Iuliani inter Chronica Isidori maiora (cf. Auct. ant. XI,* 406*) et laterculum regum Wisigothorum (cf. ib. XIII,* 462*) legitur (Villanueva p.* 213*), descriptum 'ex cod. Soriensi Gotthico' (ib. p.* 318*), adiectis lectionibus variis codicis Ovetensis (nobis* 2*a).*

1*b) Codex Toletanus bibliothecae capitularis n.* 27, 26, *collectaneorum Perezii exemplaris alterius volumen tertium complectitur* [11] *atque fol.* 118′ *sqq. opus Iuliani continet, item descriptum 'ex codice Gotthico s. Laurentii'* [12]. *Liber aeque atque* 1a *a nobis non adhibitus est; sed Insultatio integra et lectiones nonnullae reliqui textus a Lorenzana editore exscriptae sunt. Ex hoc libro videtur pendere*

1*c) codex Matritensis bibliothecae Nationalis n.* 1376 *(F.* 38*), item saeculo XVI. exeunte exaratus eademque Perezii collectanea continens* [13] *atque* 1*b, ita ut fol.* 119—135′.

1) *Ed. Ramón Menéndez Pidal, 'Primera Crónica General, Estoria de España que mandó componer Alfonso el Sabio' I ('Nueva Biblioteca de Autores Españoles' V),* 1906, *p.* 283—294. *De Chronico cf. inter alios J. Fitzmaurice-Kelly, 'Some early Spanish historians' ('Transactions of the Royal Historical Society',* 3. *series I, Londinii* 1907, *p.* 145 *sqq.).* 2) *Ea quoque, quae Iohannes Moles de Margarit episcopus Gerundensis* (1462—84) *operi 'Templum Domini' inscripto c.* 12. *de rebellione Pauli inseruit (Villanueva, 'Viage literario' XVIII,* 1851, *p.* 104 *sq.), potius e posteris pendent quam ex ipso Iuliano.* 3) *Cf. Villanueva, 'Viage literario' III,* 304. 306. 4) *Cf. Mommsen, Auct. ant. XI,* 165 *sq.* 5) *Ib. XIII,* 461 *(cod. S); Zeumer, Leges Visigothorum p.* 457 *(cod. M* 1*).* 6) *Villanueva l. l. III,* 214. 319. 7) *De quo cf. ib. p.* 93 *sqq.* 148 *sqq.; cf. G. Cirot, 'Mariana historien',* 1904, *p.* 305 *sqq.* 8) *Cf. Mommsen l. l. XI,* 9. 174. 265. 329. 331. 371. 406. *XIII,* 461 *sq.* 9) *Edidit Villanueva l. l. p.* 280 *sqq. (de codice nostro* 1a *cf. p.* 295*); cf. R. Beer, 'Handschriftenschätze Spaniens' ('Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der Wiener Akademie der Wissenschaften' CXXVIII,* 1893, *n. XII, p.* 66 *sqq.).* 10) *Cf. Mommsen l. l. XI,* 174. 11) *Cf. P. Ewald, 'N. Arch.' VI,* 363 *sqq.* 12) *Ib. p.* 364. 13) *Cf. Knust, 'Archiv' VIII,* 782 *sq.; Ewald, 'N. Arch.' VI,* 303, *quo teste codex ab eodem scriptore exaratus videtur esse atque* 1*b, sed notis nonnullis caret, quas margini codicis* 1*b ipse Perez inscripsit.*

Historiam Wambae exhibeat, subsequente (fol. 135′—136′*) laterculo illo regum Wisigothorum.*

Vetustius exemplar partis cuiusdam libri Soriensis continet

1*d) codex* **Matritensis** *bibliothecae academiae historiae Est.* 23 *gr.* 7ª *A* 189, *saec. XIII. in., olim S. Isidori Legionensis, postea ex libris Gottholdi Heine Berolinensis* († 1848), *a cuius heredibus a.* 1852. *Hispaniae patriae restitutus est, liber ob Gesta Roderici Campidocti (vulgo 'Cid') clarissimus. Insunt enim*[1]

fol. 1—12. *Chronica Isidori maiora*[2], *addito initio continuationis 'Byzantiae Arabicae' a.* 741[3]*;*

fol. 12—24. *Isidori Historiae Wandalorum, Sueborum, Gothorum*[4]*;*

fol. 24—64. *Chronica Adefonsi (Sebastiani), Sampiri, Pelagii (Florez, 'España sagrada',* 2. *ed., XIII,* 478—492. *XIV,* 452—472. 480—490*), Mommseno*[4] *teste 'passim aucta additamentis alienis';*

fol. 64—75. *Iuliani Historia Wambae, omissis epistula Pauli et Insultatione et Iudicio;*

fol. 75—96. *Gesta Roderici Campidocti*[5]*;*

fol. 96—98′. *Genealogia regum Navarrae et comitum quorundam. Folia* 1—98. *ab uno librario scripta sunt. Postea accessit pars extrema codicis (fol.* 99—136*), saeculo XV. exarata; inest Liber de praeconiis civitatis Numantiae, editus a Fr. Iohanne Egidio, doctore fratrum Minorum Zamorensium*[6].

Priusquam haec ultima pars libro 1*d adiuncta est, ex eo fluxit*

1*d*) codex* **Matritensis** *eiusdem bibliothecae Est.* 3 *gr.* 4ª *G* 1, *saec. XV. ex. aut XVI. in. scriptus, qui Innocentio Rodriguez v. c. teste fol.* 1—88′. *exemplar codicis* 1*d primigenii (fol.* 1—98′*) exhibet; sequuntur fol.* 89—122. *Chronica regum Legionensium et Castellensium usque ad Cordubam a Ferdinando III. expugnatam, fol.* 123—152′. *Felini Sandei Epitome de regno Apuliae et Siciliae a Michaele Ferno Mediolanensi a.* 1495. *edita (ed. Marqu. Freher, Hanoviae* 1611*), denique fol.* 153—280′. *Paralipomena Hispaniae auctore Iohanne de Margarit episcopo Gerundensi (ed. Schott, Hispania illustrata I,* 7—120*).*

Maxima necessitudine cum 1*d* sine dubio duo libri conexi erant, quibus eadem fere inerant, sed nescio an adhuc supersint:*

1*d**) Codex bibliothecae* **Escurialensi** *a Philippo II. rege a.* 1576. *dono datus atque inter Historicos Latinos manuscriptos in folio 'scriptura recenti' exaratos n.* 124, 11 *signatus, opere Iohannis de Margarit vacabat, quod ultimum locum in* 1*d* occupat (cf. R. Beer, 'Die Handschriftenschenkung Philipp II. an den Escorial vom Jahre* 1576*', 'Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses' XXIII, Vindobonae* 1902, *pars II, p. LXII).*

1*d***) Codex Ludowici de Salazar, deinde* **Montis Serrati** *monasterii, adhibito signo 'caj. F' descriptus in indice librorum, quem Iohannes Iriarte bibliothecarius regius a.* 1739. *composuit, pleraque continebat, quae etiam* 1*d* exhibet, sed Gesta Roderici Campidocti et Genealogiae et Chronica Castellana et opus Iohannis de Margarit abfuisse videntur*

1) *Cf. M. Risco, 'La Castilla y el mas famoso Castellano, Historia del célebre Castellano Rodrigo Diaz',* 1792, *p. VII sq.; e quo pendet J. Amador de los Rios, 'Historia critica de la literatura Española' II,* 1862, *p.* 174, *n.* 2, *ex hoc R. Beer l. l. tom. CXXVIII,* 1893, *n. VIII, p.* 29. *Cf. etiam J. M. de Eguren, 'Memoria descriptiva de los códices notables conservados en los archivos eclesiásticos de España',* 1859, *p.* 96; *Ewald l. l. p.* 342 *sq.* 2) *Cf. Mommsen l. l. p.* 402. 3) *Cf. ib. p.* 329 *sq.* 4) *Ib. p.* 260. 5) *Hoc codice usus est Risco l. l. (cf. n.* 1*).* 6) *De quo cf. Van Hecke, AA. SS. Octobris XIII,* 846.

et in calce Chronica Lucae Tudensis et Historia Hispana Roderici Sancii de Arevalo (ed. Schott l. l. I, 121—246*) adiuncta erant (cf. P. Ewald, 'N. Arch.' VI,* 339*).*

1*e) Codex ignotus, e quo Fr. X. M. de la Huerta epistulam Pauli et Iudicium edidit (v. infra p.* 499*), cui etiam eodem (II,* 108*) teste Insultatio inerat, item e codice* 1 *pendebat.*

2*a) Codex Ovetensis ecclesiae maioris*[1] *'vetustissimus', qui iam saeculo XVIII. exeunte latebat, Pelagio episcopo Ovetensi* (1101—29) *auctore compositus erat, incipiens ab imagine crucis et labyrintho litterarum verba* Adefonsi principis sum *exhibente*[2] *et a regum genealogiis, quibus praescripta erant:* Pelagius etsi indignus episcopus propria manu scripsit haec genealogia. *Continebat autem opera ad res inprimis Hispanicas spectantia cum alia*[3] *tum Historiam Wambae*[4]*, id quod adhuc cognoscere licet ex apographo satis accurato, scilicet e codice Matritensi bibliothecae Nationalis n.* 1346 *(F.* 58*)*[5]*, quem a.* 1572. *auctore Ambrosio de Morales exaratum esse verisimile est, antea bibliothecae Philippi V. regis. Historia Wambae fol.* 23—42'. *legitur, atque ut indici volumini praefixo praescripta sunt:* Quae in hoc volumine continentur, ex vetustissimo Ovetensi, *ita ineunte Historia nostra fol.* 23. *manu saeculi XVI (Ambrosii de Morales?) in margine adnotatum est:* Ex vetustissimo Ovetensi. *Semel (p.* 505, 12*) manu alia lectio varia codicis Soriensis (nobis* 1*) in margine adnotata est, adhibito signo* V. C *(i. e. Vetus codex). Nomen Wambae saepius ita scriptum est, ut fere* Ubamba *legi possit.*

2*b) Etiam tertius codex antiquus hodie deperditus est, a.* 1127. *in monasterio Sancti Aegidii clarissimo a Petro Guillelmo bibliothecario exaratus eodem, qui a.* 1121/24. *Miracula Aegidii composuit atque Hugoni abbati dicavit*[6]*, a.* 1129. *codicem Regulae Benedicti (iam Londiniensem musei Britannici Addit. n.* 16979*) in eodem coenobio scripsit*[7]*, denique a.* 1142. *in prioratu eius Aceiensi in dioecesi Remensi sito codicem Libri Pontificalis ob additamenta celeberrimum confecit*[8]*. Codex*[9] *postea fuit coenobii Moissiacensis*[10]*, teste Iohanne de Saint-Blancat consiliario parlamenti Tolosani* († 1652), *qui librum a.* 1633. *possidebat. Tunc Innocentius de Ciron professor et cancellarius universitatis Tolosanae opera in codice tradita transscripsit, rogante Andrea du Chesne, qui exemplaribus iisdem in Historiae Francorum scriptoribus coaetaneis edendis usus est. Inerant autem*[11]

1) *Cf. H. Florez, 'Viage de Ambrosio de Morales' (a.* 1572*),* 1765, *p.* 96 *(= Beer l. l. CXXVIII, n. XII, p.* 19 *sq.), qui p.* 97 *(Beer p.* 22*) etiam exemplaris in eadem ecclesia asservati meminit; 'España sagrada' IV,* 195 *sqq. XXXVIII,* 366 *sqq. (cf. p.* 111 *sqq.); Gundlach, 'N. Arch.' XVI,* 18 *sq.; Mommsen, Auct. ant. XI,* 262 *sq.* 2) *Cf. Ewald l. l. p.* 220. 3) *Cf. MG. Auct. ant. XI,* 263 *sq. XIII,* 462; *SS. R. Merov. II,* 231. *III,* 624; *Epist. III,* 658; *Formulae p.* 572. 4) *Ambrosius de Morales (cf. n.* 1*) Historiae Wambae in codice Ovetensi extantis etiam in 'Coronica general de España' XII,* 42, 4. 47, 3 *(Matriti* 1791, *tom. VI,* 245. 260*) meminit.* 5) *Cf. Knust l. l. p.* 784 *sq.; Ewald l. l. p.* 303 *sqq.* 6) *SS. XII,* 316—323; *cf. Analecta Bolland. IX,* 393—422. 7) *Cf. 'Catalogue of additions to the MSS. in the British Museum in the years* 1846—1847', 1864, *p.* 336; *'The Palaeographical Society' (series I, vol. III,* 1873—83*), tab.* 62. 8) *Duchesne, 'Le Liber Pontificalis' II, p. XXIV sq.* 9) *Ea quae de codice e litteris Chesnii amicorumque comperta sunt collegit R. Poupardin, 'Note sur un ms. perdu d'Eginhard et de Roricon utilisé par André Duchesne' ('Annales du midi' XVII,* 1905, *p.* 252—262*); cf. Ph. Tamizey de Larroque, 'Lettres de Peiresc aux frères Dupuy' ('Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Deuxième série') II,* 1890, *p.* 437. 442 *sq.* 447. 10) *De libris Moissiacensibus disserens codicem deperditum esse statuit L. Delisle, 'Le cabinet des mss.' I,* 519, *n.* 7. 11) *Ordinem opusculorum ad Peirescium (l. l. p.* 442*) constitui, cum Ciron (Poupardin l. l. p.* 257*) et*

Gesta Karoli M. auctore (Notkero) monacho Sangallensi et Einhardi Vita Karoli una cum versibus Gerwardi ita inter se coniuncta, ut illa libros duos complecterentur, haec librum tertium (cf. du Chesne, Hist. Franc. SS. II, 106 *sq.)* [1]*;*

Gesta Francorum auctore Roricone (cf. ib. I, 799*);*

'Series regum Gothicorum' (ib. I, 818—820*), i. e. Epitomes Isidori Oretensis a.* 883. *caput* 16 *(cf. Auct. ant. XI,* 373 *sq.);*

Iuliani Historia Wambae, a qua Insultatio aberat. In calce codicis inscriptio librarii legebatur, quam infra l. 34. *ex exemplari* $2b^1$ *attuli; Chesnius in litteris Peirescio inscriptis* [2] *eandem ita exhibuit:* Guillelmus armarius in honore S. Egidii scripsit anno 1128. tempore Petri abbatis [3] anno Ludovici regis XX^0, *sed non solum Peirescius* [4], *sed etiam ipse Chesnius in editione Einhardi (l. l. II,* 106*) cum exemplari illo de anno* 1127. *conveniunt. Ipsum librum deperditum esse monui; sed extat apographum partis posterioris, scilicet*

$2b^1$*) codex* **Romanus** *Vaticanus Reginae Christinae Lat. n.* 667 (1009) [5], *saec. XVI. exaratus* [6]. *Exemplar, cui fol.* 1^a *litteris maiusculis praescripta sunt:* Chronologia et ordo regum Gothorum. Item Historia Wambae regis Toletani edita a Iuliano Toletanae sedis antistite, *confectum est, ut typis mandaretur, id quod prologus fol.* $1^{b'}$ *testatur:*

Consilium erat in ex(s)cribendis his libellis politiori eos stylo ornare, prius quam evulgarentur, typisque deinde et communis utilitatis causa et vitandi mei laboris excudendos tradere. Sed codex ipse manuscriptus vel asperitate illorum temporum vel nimia vetustate ita difficilis et spinosus videbatur, ut vix etiam de verbo ad verbum singulis legendis et transcribendis vocabulis sensus aliquis multis in locis videatur apparere. Praeterea iuvat ipsa oratione series temporum vicissitudinesque discernere, quae Homerici more Aristarchi quaedam pro aetatibus hominum et faelicitate tempestatum videatur dare tempori atque approbare, quaedam respuere. Quocirca, ut mihi integrum fuit, eos feriis his proxime elapsis exscripsi manu mea dedique operam, ut, si minus polite a te legantur, fideliter tamen, ac quemadmodum aetas illa ferebat, ad veri instar prototypi ad te perveniant.

Insunt autem

fol. 2—9. Chronologia et series Gothicorum regum *(v. supra l.* 5*), edita ex hoc codice ab Arevalo, Isidori Opera VII,* 188—191*;*

fol. 9'. *epistula Pauli operi Iuliani praefixa* [7]*;*

fol. 12—51'. *Historia Wambae, omissa Insultatione atque fol.* 51'. *subscriptione addita:* Anno ab incarn(atione) Dom(ini) MCXXVII. Petrus Willelmus armarius scripsit hunc libr(um) in honorem S^{ti} Egidii sub Petro abbate et Ludovici regis Franc(orum) anno XX.

$2b^{1*}$*) Codex* **Parisiensis** *n.* 2769, *olim Colbertinus n.* 3653, *inter reliquias codicum complurium diversae aetatis* [8] *fol.* 107—133. *exemplar codicis praecedentis sae-*

Chesnius (ib. p. 258*) Roriconem, Iulianum, Gesta Karoli enumeraverint, de exemplaribus exscriptis agentes.* 1) *Cf. SS. II,* 439. 728; *Jaffé, Bibl. rerum Germ. IV,* 629 *sq.* 2) *Poupardin l. l. p.* 258. 3) *A. c.* 1124—50. *coenobio S. Aegidii praefuit (Gallia christiana VI,* 486 *sq.).* 4) *Poupardin l. l. p.* 260. 5) *Cf. Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum I,* 35; *Arevalus, Isidori Opera I,* 697. *II,* 324; *Bethmann, 'Archiv' XII,* 303; *Giesebrecht, 'N. Arch.' XVII,* 15 *sq.* 6) *Fol.* 1^a. *saec. XVII. in margine superiore* Numero 288 n. p. *et (deletum)* 1656, *in inferiore* Deinde *(?)* CCLXXXVIII, non Petavianum *adnotata sunt, cum Arevalus l. l. II,* 324 *dixerit: 'Volumen erat Petavianum* 288'. 7) *Folia* 9. *et* 12. *sese subsequuntur, numeris* 10. *et* 11. *praetermissis.* 8) *Catalogus codicum mss. bibliothecae regiae III,* 1744, *p.* 329; *'Archiv' VII,* 42; *Liber Pontificalis ed. Duchesne I, p. CXCIII, ed.*

culo XVII. ineunte non sine mendis[1] *neque sine emendationibus nonnullis exaratum continet, ita ut fol.* 107. *eadem praescriptio, fol.* 107'. *prologus ille* Consilium erat — ad te pervenerint *(praescr.* Admonitio*), fol.* 108 *sqq.* Chronologia et series Gothicorum regum, *fol.* 112' — 133. *Historia Wambae una cum epistula Pauli et Iudicio, sed absque Insultatione leguntur, addita fol.* 133. *subscriptione illa, in qua annus* 1126. *errore librarii pro* 1127. *substitutus est. Cum* $2b^1$ *et* $2b^{1*}$ *in universum convenit*

$2b^2$*) textus* C h e s n i i *(v. p.* 499*), qui ad Innocentii de Ciron exemplar e Moissiacensi descriptum typis mandatus est, hic illic in deterius, saepius in melius a* $2b^1$ *recedens. Facit enim haud semel cum* 2*a, diversumque textum hodie latentem una cum* 2*b adhibitum esse, etiam e paucis locis concludere licet, quibus Chesnius lectionem variam in margine adnotavit, praescripto signo* al., *ipsumque, antequam apographum I. de Ciron accepisset, iam duo exemplaria Iuliani Parisiis invenisse in epistula Peirescio missa testatus est*[2], *e quorum numero* $2b^{1*}$ *fuisse e locis paucis intellegi videtur. Plures vero lectiones* $2b^1$ *absunt, quam ut ipse* $2b^1$ *aut* $2b^{1*}$ *in universum subesse videatur, neque lectiones generis* 2*a adeo multae inveniuntur, ita ut textum pro exemplari* 2*b altero adhibere liceat.*

Opus Iuliani saeculo XVI. S a l m a n t i c a e *in bibliotheca ecclesiae maioris extabat*[3]. *Denique in indice codicum Ludowici de Salazar, deinde* M o n t i s S e r r a t i *coenobii, quem Iohannes Iriarte bibliothecarius regius a.* 1739. *confecit*[4], *inter exemplaria Higuerae 'moderna' ('caj. A, tom.* 8'*)* Iulianus Toletanus *commemoratur*[5].

Codices ad exemplar referendi sunt, quod, teste praescriptione priore[6], *post obitum Wambae exaratum neque mendis immune erat, ita ut locis paucis ad coniecturas recurrendum sit*[7]. *Saepe liber* 1 *vetustior praestat neque vero* 2 *neglegendus est, e* 2*a et* 2*b arta necessitudine coniunctis restituendus. In rebus orthographicis ratio scribendi Hispanorum peculiaris observanda erat, adhibitis textibus qui extant antiquis*[8], *ut palea librariorum a me non adnotata eiceretur, atque inprimis exemplar* 2*a antiquitatem servavit, e. gr.:*

b *pro* v: caterbam, cerbicibus, curba, iubenes, iubenum, nabale, oblibiscitur, octabamque, pribatum, proclibior, sublebari 2*a;*
v *pro* b: novilitat (non vilitat 1*b. c*), plevium 1*d*, revellantem (revelantem 1*c*);
h *addita:* habundantia 1*d*. 2*a*, hanelanti, hanelantia 2*a*, his *(= is)* 2*a*. b^1, honustum 2*a*, exhibimus 1*d*. 2*a* (exhibuimus 1*c*);
h *omissa:* adibuit 2*a*, exiberet 2*a*. b^1, exibuit 2*a*, exibetur $2b^1$ *(bis);*
qu *pro* c: loquutus 1*c*, quum 1*b. c*, sequutura 1*c;*
e *ante* st *addita:* perestrepebas 2*a*,
et omissa: stote 1c. 2*a;*

Mommsen p. XC; L. Delisle, Orderici Vitalis Historia ecclesiastica ed. Le Prevost V, p. LXXIV, n. 2. 1) *Verba Hist. c.* 10 *(p.* 510, 7—15*)* Dicebat enim — praemissum est *praetermissa sunt, inserta voce* Tanta; *item desunt ib. c.* 19 *(p.* 517, 21—24*)* Per vias — intolerabilis, *Iud. c.* 2 *(p.* 531, 4—9*)* Quod nomen — ordinavit, *ib. c.* 3 *(p.* 531, 21—532, 5*)* Hoc etiam — evasit, *ib. c.* 6 *(p.* 534, 11—13*)* infaustum — scripta, *ut minora neglegam.* 2) *Poupardin l. l. p.* 258. 3) *Iohannes Vasaeus, Rerum Hispanicarum chronicon c.* 4, 6 *(Schott, Hispania illustrata I,* 578*):* quam historiam vidi Salmanticae in bibliotheca ecclesiae cathedralis; *idem operis Iuliani ad a.* 672. *et* 673 *(ib. p.* 690*) meminit, codice non allato.* 4) *Cf. supra p.* 495. 5) *Cf. P. Ewald, 'N. Arch.' VI,* 339. 6) *Cf. supra p.* 491, *n.* 6. 7) *Cf. infra p.* 517, 6, 19; 528, 2. 8) *Commemorentur Aem. Hübner, Inscriptionum Hispaniae christianarum supplementum,* 1900, *p.* 153 *sqq. (cf. A. Carnoy, 'Le Latin d'Espagne d'après les inscriptions', 'Le Muséon', nova series II—VI, Lovanii* 1901—1905*); P. Ewald et G. Loewe, Exempla scripturae Visigoticae,* 1883; *Zeumer, Leges Visigothorum; Vollmer, Auct. ant. XIV,* 445 *sqq.; R. Beer, Isidori Etymologiae, Codex Toletanus (nunc Matritensis)* 15, 8 *phototypice editus (Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone de Vries XIII),* 1909, *p. XXVIII sq.*

hi *omissae ante* sp: Spani 1*b. d*, Spania 1*b*,
et st: storicus 1*b. c.* 2*a;*
i *omissa ante* st: sta *(p.* 508, 14*);*
s *pro* ex: spansa 1*b. c;*
x *pro* s: (a)extimare 1*b.* 2*a*, in(a)extimabili 2*a;*
s *omissa:* misibilibus 2*a* (misilibus 1*c*) *[non admisi modum Hispanum recentiorem* accesisse, cesare, crasaris, disidentes, incesus, misa, misis, promisam, promisisque, progresione, propinquase, sesio, succesibus 2*a;* iusisti 1*e.* 2*a;* effosionem 1*c. e;* obsesam 1*c;* progresum 1*d];*
s *geminata:* exessa 1*c* (excessa 2*a*) *[non admisi* circumfussum, confussionis, confussionem, effussionem, perfussum; commissit, concissi, divissiones, evassimus, occassio, provissione 1*c;* possuit 1*d;* occassionem 2*a];*
u *pro* o: cuturnus *(= cothurnus)* 1*d (bis).* 2*a;* animus *(= animos)* 2*a (bis).*

Textibus $2b^1$ *et* $2b^2$ *ita usus sum, ut, ubicumque congruunt, signum* 2*b solum exhibuerim, ubicumque discrepant,* $2b^1$ *et* $2b^2$ *distinxerim, neglecto ferme exemplari* $2b^{1*}$. *Lectiones exscripsi codicis* 1*a in epistula Pauli ex Villanuera,* 1e *in eadem et in Iudicio ex Huerta,* 1b *ex Lorenzana. Codicem* $2b^1$ *O. Holder-Egger,* $2b^{1*}$ *H. Lebègue vv. cc. contulerunt; exemplar codicis* 1d *Innocentius Rodriguez Matritensis v. c. in usum nostrum confecit, intercedentibus Eduardo de Hinojosa Matritensi et Antonio Eitel Friburgensi. Libros* 1c. 2*a, moderante Marcellino Menéndez y Pelayo bibliothecae Matritensis Nationalis praefecto v. c., benevole Bonnam transmissos ipse excussi.*

Opus Iuliani satis retractatum, quale a Luca Tudensi in Chronicon receptum erat, omissis epistula Pauli et Insultatione, una cum Chronico illo primum publici iuris fecit Andreas ***Schottus****, Hispaniae illustratae tomus IV, Francofurti* 1608, *p.* 58—68.

Andreas du ***Chesne****, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum* 1636, *p.* 820—834, *primus textum Iuliani genuinum 'ex veteri codice ms. coenobii Moissiacensis'* (2*b*), *cui Insultatio deerat, edidit, apographo Innocentii de Ciron usus duobusque exemplaribus, de quibus supra* ($2b^2$) *egi.*

Franciscus Xaverius Manuel de la ***Huerta*** *y Vega, 'Anales de el reyno de Galicia' II, apud Sanctum Iacobum* 1736, *p.* 110. *epistulam Pauli, p.* 383—386. *Iudicium e codice* 1e *publici iuris fecit, editionem Chesnii sine dubio ignorans.*

Martinus ***Bouquet****, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' II, Parisiis* 1739, *p.* 706—719, *textum Chesnianum iteravit.*

Henricus ***Florez****, 'España sagrada' VI, editio altera*[1], *Matriti* 1773, *p.* 541—571, *editionem Chesnii ad exemplar Perezianum Matritense* (1c) *hic illic emendavit, lectionibus nonnullis variis adnotatis, neque vero Insultationem supplevit.*

Franciscus de ***Lorenzana****, SS. PP. Toletanorum quotquot extant opera II, Matriti* 1785, *p.* 330—384, *qui decessores ope apographi Pereziani Toletani* (1b) *saepius superavit, Insultatione inserta, in altera paginae parte etiam textum Lucae Tudensis collocavit, quem ad codicem Toletanum bibliothecae capitularis (iam sine dubio Matritensem bibliothecae Nationalis inter Toletanos n.* 27, 28, *saec. XIII.*[2]*) emendavit, typis diversis adhibitis ostendens, quibus locis Lucas a textu Iuliani genuino digressus esset. Quam editionem iterandam curavit*

J. P. ***Migne****, Patrologiae cursus, series secunda XCVI, Parisiis* 1851, *col.* 761—808.

W. ***Levison.***

1) *Editio prima, quam non vidi, ab altera discrepare non videtur.* 2) *Cf. Ewald, 'N. Arch.' VI,* 320; *Mommsen, Auct. ant. XI,* 264.

INCIPIT[a] EPISTOLA PAULI PERFIDI, QUI TYRANNICE REBELLIONEM IN[b] GALLIAS FECIT WAMBANI[c] PRINCIPIS MAGNI.

In nomine Domini Flavius[d] Paulus unctus[e] rex orientalis Wambani[f] regi austro[g]. Si iam asperas et inhabitabiles montium rupes percircuisti[h], si iam fretosa[i.1] silvarum nemora ut leo fortissimus pectore confregisti, si iam caprearum cursum cervorumque saltum, aprorum ursorumque edacitates radicitus edomuisti, si iam serpentium[k] vel viperarum venena[l] evomuisti, indica[m] nobis, armiger, indica nobis, domine, silvarum et petrarum amice. Nam si[n] haec omnia ista accubuerunt et tu[o] festinas ad nos venire, ut[p] nobis abundanter filomelae[q] vocem retexeas[r], et ideo, magnifice vir[s], ascendit[t] cor tuum ad confortationem[u], descende usque ad Clausuras*; nam ibi invenies opopumpeum[v.2] grandem, cum quo[w] possis[x] legitime concertare.

*) Castrum est in Pyreneis montibus[3] *in marg. add.* 2b *(ad* Oppop. $2b^2$*)*.

Epist. 1*a. c. e.* 2*a. b.*

Epist. a) *ita* 1*a.* 2*a (= Ovetensis, cf. 'España sagrada' XXXVIII,* 127. 367*);* Inc. *om.* 2*b*; Sancti Iuliani archiepiscopi Toletani historia de coniuratione Pauli ducis Galliae Narbonensis adversus Wambam regem Gotthorum *praescr.* 1*c; de praescriptione non constat* 1*e; epistulam om.* 1*d.* b) *ita* 1*a.* 2*a (= Ovet., l. l.);* f. in Gallia $2b^2$; in G. *om.* $2b^1$. c) *ita* 1*a.* 2*a* (Wambani *etiam ipse Ovetensis l. l. p.* 127, *sed* Wambanis *p.* 367*);* Wambano principi magno (m. *om.* $2b^1$) Toletano 2*b.* d) Flauvius 1*e.* e) *ita* 1*a. b. c. e*; Paulo *(sed* Paulus *Ovet. iuxta Perezium apud Villanueva III,* 318*)* suintus 2*a*; sünitus *corr.* sunitus $2b^1$; sumtus $2b^{1*}$; summus $2b^2$. f) *ita* 1*a. b*; Wambano 2*a*; Wambae 1*c. e.* 2*b*; *cf. infra p.* 507, 5. g) *ita* 1*a. c.* 2*a*; austri 1*e.* 2*b.* h) percurristi $2b^2$; protrivisti 1*e.* i) fertosa et sylv. $2b^2$; sertosa silv. $2b^1$. k) *ita* 1*a.* 2*a*; serpentum 1*c. e.* 2*b.* l) venenum 2*b.* m) ind. n. arm. *om.* 1*a. c (versu exeunte). e.* n) Nam si (etsi 2*a*) haec omnia ista *(om.* 2*b)* acc. (accubuerint $2b^1$) 2*a. b*; et *pro* si haec 1*a. b. c. e (ubi* nun *pro* Nam *et* ocubuerunt*).* o) *om.* 1*e.* p) et 1*b. c (non* 1*a. e).* q) *ita* 1*e.* 2*a*; filomenae 1*a*; phil. *rell.* r) *ita* 1*a. c*; retexas 1*e.* 2*a. b.* s) visus 2*a.* t) ascendat 1*a. b. c. e.* u) et *add.* 1*a. b. c. e.* v) *ita* 1*a. b. c (ubi* po *superscr.).* 2*a*; opopumbeum $2b^1$; Oppopumbeum $2b^2$; exercitum meum *pro* op. 1*e.* w) quem *fortasse recte* 2*a.* x) leg. possis 2*b.*

1) *Fretosus locus teste Cangio est 'fretis impeditus seu rivulis et canalibus'; sed ut* fretum mare angustum *est (Goetz, Corpus glossariorum Latinorum VI,* 468*), ita nescio an fretosa potius sint loca angustiis conclusa. Cf. Isidori Continuat. Hispan. a.* 754. *c.* 103 *(Auct. ant. XI,* 361*):* montana Vacceorum dissecans et fretosa ut plana precalcans; *ib. c.* 115 *(p.* 363*):* per fretosa et devia cursitant transfretando. 2) *Vocabulum Petrus de Marca, Marca Hispanica,* 1688, *col.* 60, *ita interpretatus est: 'Oppopumbeum [potius opopumpeum ad codd.] seu apopompeum se vocat Thraso iste, Graeco verbo utens ex sacris litteris [cf. LXX Levit.* 16, 8, 10*] desumpto, ut significet se virum fortem esse et minas conatusque Wambae facile depulsurum'. Exhibent autem glossae interpretationem:* Apoponpeus emissarius *(Goetz, Corpus glossariorum Latinorum V,* 520, 10. 561, 23*), et emissarius iisdem est* percussor, flagitiorum et luxuriae satelles *(ib. VI,* 386*), adhibitus etiam pro equo admissario (cf. H. Rönsch, 'Semasiologische Beiträge' II,* 1888, *p.* 11*). Fortasse etiam comparari possunt ἀποπομπαῖοι θεοί, iidem atque ἀποτρόπαιοι (cf. Pauly-Wissowa, 'Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft' II,* 1, *col.* 175*), ita ut 'apopompaeus' homo sit, qui adversarios facile depellat, monente F. Solmsen v. c., atque Fridegodus in V. Wilfridi v.* 1388 *(ed. Raine, 'The historians of the Church of York' I,* 159*) Deum 'apopempaeum summum' vocavit.* 3) *Cf. infra c.* 11 *(p.* 511*).*

IN[a] NOMINE DOMINI INCIPIT LIBER DE HISTORIA GALLIAE[b], QUAE TEMPORE[c] DIVAE MEMORIAE PRINCIPIS WAMBAE[d] A DOMINO IULIANO TOLETANAE SEDIS EPISCOPO[e] EDITA EST[1].

IN[f] NOMINE SANCTAE TRINITATIS INCIPIT HISTORIA EXCELLENTISSIMI WAMBAE REGIS DE EXPEDITIONE ET VICTORIA, QUA REVELLANTEM[g] CONTRA SE PROVINCIAM[h] GALLIAE CELEBRI TRIUMPHO PERDOMUIT[i].

(1[k]). Solet virtutis[l] esse praesidio triumphorum[m] relata narratio animosque iuvenum[2] ad virtutis adtollere signum, quidquid gloriae de praeteritis fuerit[n] praedicatum. Habet enim ipsa humani[o] moris instantia pigrum quendam[p] internae virtutis affectum[q], et inde est, quod non tam[r] citatior[s] ad virtutes quam ad vitia proclibior[t] reperitur[u]. Quae nisi[v] iugi exemplorum utilium provocatione instructa perstiterit[w], frigida remanet et torpescit. Hac de re, ut fastidiosis mentibus mederi possit relatio[x] praeteritae rei[y], nostris temporibus gestum inducimus[z], per quod ad virtutem subsequiva[a] saecula provocemus.

(2). Adfuit enim in[a] diebus nostris clarissimus Wamba princeps[3], quem digne[b] principari Dominus voluit, quem sacerdotalis unctio declaravit, quem totius gentis et patriae communio elegit, quem populorum amabilitas exquisivit[4], qui ante regni fastigium multorum revelationibus celeberrime[c] praedicitur regnaturus. Qui clarissimus vir, dum decidentis[d] Recesvindi[e] principis morte[f,5] exequiale funus solveret 672, Sept. 1.
et lamenta[g], subito una omnes[h] in concordiam versi, uno quodammodo non[i] tam animo

Hist. Capp. 1. 2. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 1. a) *ita* 1*b. c. d.*2*a* (= *Ovet., l. l.*); Historia Wambae regis Toletani edita a domino Iuliano Toletanae sedis archiepiscopo *pro* In nom. — *l.* 5. excell. Wambae regis 2*b*. b) Gallia *Ovet. l. l. p.* 367, *sed* Galliae *p.* 127. c) *ita* 2*a* (= *Ovet.*); temporibus 1*b. c. d.* d) Bambe 1*d*, *et sic deinceps* Bamb. e) archiepiscopo 2*a* (*non Ovet.*). f) *ita* 1*b. c. d*; In n. s. tr. *om.* 2*a*. g) *ita scripsi*; revelantem 1*c*; rebell. 1*d*. 2*a. b.* h) Galliae provinciam 2*b*. i) praedomuit (2*b*¹); Incipit prefatio *add.* 1*d*. k) *capita distinxerunt Florez et Lorenzana.* l) virtus 1*d*. m) triumpho- *versu exeunte* 2*b*¹. n) *om.* 2*a*. o) humana 1*d*. p) quaedam 2*a*. q) effectum 2*b*¹. r) *om.* 2*a*. s) citata 2*b*¹. t) *ita* 2*a*; proclivior 1*c. d.* 2*b*²; proclivis 2*b*¹. u) peperitur 1*d*. v) enim 2*b*². w) *ita* 1(*b*). *c. d.* 2*b*¹; pr(a)estit. 2*a. b*². x) relatione 2*b*¹; relationem 2*b*²; relationem — gestam *Lucas*. y) en *add.* 1*d*. z) inducemus 1*d*. a) subsequiva(e *add., sed del.?*) 2*a*; subsecutura 2*b*¹.

Cap. 2. a) *om.* 1*b. c* (*non* 1*d*). b) dom. pr. digne 1*d*. c) praed. cel. 2*b*¹. d) decedentis 1*b. c. d.* e) *ita m. al. in marg.*, Recesvinde *in textu* 2*a*; Recensvindi 1*c*; Rescesiundi 1*d*; Recessvinti 2*b*¹; Rescesvintum 2*b*²; Reccesvinthi *Lucas*. f) more 2*b*¹. g) lamentaretur 2*b*². h) omnem 1*d*. i) *ita* 1*b. c. d* (*cf. supra l.* 11. *et p.* 502, 12. 509, 13); *om.* 2*a. b.*

1) *Praescriptio prior sine dubio post obitum Wambae* (divae memoriae) *a librario quodam exemplari, e quo quos habemus codices pendent, illata est, cum posterior ad textum primigenium rege vivo* (excellentissimi Wambae regis) *compositum referenda sit.* 2) Nobilium *Lucas Tudensis.* 3) De regali sanguine ortus *addit Lucas. In concilio Toletano X. a.* 656. *Reccesvindo rege iubente testamentum Martini episcopi Bracarensis* per illustrem virum Wambanem *exhibitum est (Gonzalez, Collectio canonum ecclesiae Hispanae,* 1808, *col.* 466*)*. 4) *Cf. concilium Toletanum XII. a.* 681. *c.* 1 *(Gonzalez l. l. col.* 492*; Bruns, Canones apostolorum et conciliorum I,* 1839, *p.* 322*) de Ervigio:* quem et divinum iudicium in regno praeelegit, — — et quod superest, quem totius populi amabilitas exquisivit. 5) *Reccesvindus rex legislator clarissimus* (649—672) *Kalendis Septembribus a.* 672. *vita defunctus est; cf. laterculum regum Wisigothorum c.* 42 *(Auct. ant. XIII,* 468*; Zeumer, Leges Visigothorum p.* 460*; cf. Zeumer, 'N. Arch.' XXVII,* 431*) et infra c.* 3.

quam oris affectu pariter provocati, illum se[a] delectanter[b] habere principem[c] clamant; illum se nec alium in Gothis[d] principari[e] unitis vocibus intonant et catervatim, ne postulantibus abnueret, suis[f] pedibus obvolvuntur. Quos vir omni ex parte refugiens[g], lacrimosis singultibus interclusus, nullis precibus vincitur nulloque voto flectitur populorum, modo non se suffecturum tot ruinis imminentibus clamans, modo senio[h] confectum[i] sese pronuntians. Cui acriter reluctanti unus ex officio ducum, quasi vicem[k] omnium acturus, audacter[l] in medio minaci contra eum vultu prospiciens dixit: 'Nisi consensurum[m] te nobis modo[n] promittas, gladii modo[o] mucrone truncandum te scias. Nec dehinc[p] tamdiu exhibimus[q], quamdiu aut expeditio[r] nostra te regem accipiat aut contradictorem cruentus hic[s] hodie casus mortis obsorbeat[t]'.

(3). Quorum non tam precibus quam minis superatus, tandem cessit, regnumque[a] suscipiens, ad suam omnes[b] pacem recepit, et[c] tamen dilato unctionis tempore usque in nono[d] decimo die, ne citra[e] locum sedis antiquae[1] sacraretur in principe[f]. Gerebantur enim ista in villula[g], cui antiquitas Gerticos[h] nomen dedit[2], quae fere centum viginti milibus ab urbe regia distans in Salamanticensi[i] territorio sita est. 672, Sept. 1. Ibi enim uno eodemque die, scilicet in ipsis Kalendis Septembri-

Hist. Capp. 2. 3. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 2. a) *superscr.* 1*c.* b) *ita* 2*a.* b^2; delectantes 1*c. d.* $2b^1$. c) principatum 1*c.* d) Gotis 1*d.* 2*a.* e) velle *add.* 2*b.* f) sub $2b^2$. g) et *add.* 1*b. c(?). d.* h) senium 1*c.* i) se conf. pr.: cum acr. reluctante $2b^2$. k) vice $2b^2$. l) audaciter 1*c.* m) te cons. $2b^1$. n) *ita* 2*a. b; om.* 1*b. c. d et Lucas.* o) meo $2b^1$. p) *ita* 1*d*; hinc 1(*b*). *c et Lucas*; dehinc antea ex(h)ib. quam aut 2*a. b.* q) *ita* 1*d.* 2*a* (*pro* exibimus; *cf. Auct. ant. XIV*, 446); exhibuimus 1*c*; exibimus 2*b.* r) expeticio 1*d.* s) hodie hic 1*c. d.* t) *ita* 1*d.* 2*a*; absorb. 1*c.* 2*b.*

Cap. 3. a) Rex nunquam *in textu*, regnumque *in marg.* 2*a.* b) eos $2b^2$. c) *ita* 1*c. d et Lucas; om.* 2*a. b.* d) *ita* 2*a*; nonum decimum (XVIIII. 1*c*) diem 1*c. d.* 2*b.* e) extra 1*c. d* (*non Lucas*). f) *ita* 2*a.* b^1 (*pr. m.*); principem 1*c. d.* $2b^2$ *et m. al.* $2b^1$. g) villa 2*b.* h) Gesticos 2*a.* i) *ita* 1*d.* 2*a et Lucas*; distans insula Manticensi (Maticensi 1*c*) 1*b. c* (*in textu*); in Salamantinensi $2b^1$; in Salmanticensi *in marg.* 1*c*; in Salmaticensi $2b^2$.

1) Locum sacrae sedis Toletanae *Lucas.* 2) Quae nunc in monte Caurae *(Coria civitas provinciae Salmanticensi propinqua ad Alagon fl. in Lusitania sita est; cf. Corpus inscript. Latin. II, p. 96)* dignoscitur esse, *addit Chronicon Adefonsi III. c.* 2 *(Florez, 'España sagrada' XIII,* 478*), qui fortasse de Jerte aut Xerte loco (prov. Caceres, territ. Jarandilla) cogitavit a Salmantica ad meridiem versus ad Jerte fl. supra oppidum quod dicitur Plasencia sito (ex Adefonso pendet Lucas Tudensis, apud Schottum IV,* 55*). At Rodericus Toletanus, De rebus Hispaniae II,* 22 *(ed. Lorenzana l. l. III,* 45*) obitum Reccesvindi regioni alii attribuit:* In villa propria, quae tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Palentino *(Palencia in regno Castellae)* obiit Calendis Septembris ibique sepultus fuit *(Adefonsus l. l.:* Cumque rex vitam finisset et i n e o d e m l o c o sepultus fuisset; *cf. supra p.* 501, 20*), ita ut Gerticos villam eandem fuisse crediderit atque Bambam locum adhuc prope Valladolid et Simancas situm, ubi sepulchrum regis fuisse credebant (Ambrosius de Morales, 'Coronica general de España' XII,* 40, 7, *Matriti* 1791, *tom. VI,* 233 *sq.); sed iam Fr. X. M. de la Huerta l. l. II,* 103. *locum territorii Salmanticensis eundem fuisse atque dioecesis Palentinae negavit, cum adhuc alii de eodem loco agi credant (cf. e. gr. Madoz, 'Diccionario geográfico de España' III,* 1846, *p.* 340*; G. Constant, 'Simancas', 'Revue historique' XCVI,* 1908, *p.* 51 *sq.), atque vereor, ne Bamba locus propter solam Wambae nominis similitudinem (posteris item 'Bamba') ad Gerticos relatus sit.*

bus[a], et decidentis[b] regis vitalis terminus fuit et pro subsequentis iam[c] dicti viri praeelectione[d, 1] illa quam praemisimus populi adclamatio extitit[2]. Nam eundem[e] virum quamquam divinitus abinceps[3] et per hanelantia[f] plevium[g] vota et per eorum obsequentia[h] regali cultu iam circumdederant magna officia, ungi[i] se tamen per sacerdotis[k] manus ante non passus[l] est, quam sedem adiret regiae urbis atque solium[m] peteret paternae[n] antiquitatis, in qua sibi oportunum esset et sacrae[o] unctionis vexilla suscipere et longe positorum consensus ob praeelectionem[p] sui patientissime sustinere, scilicet ne, citata regni ambitione permotus, usurpasse potius vel furasse[q] quam percepisse a Domino signum tantae gloriae putaretur. Quod tamen[r] prudenti differens gravitate, nono decimo postquam regnum susceperat die Toletanam urbem ingreditur[4]. 672, Sept. 19.

(4). At ubi ventum est[5], quo sanctae unctionis vexillam[a] susciperet, in praetoriensi ecclesia, sanctorum scilicet Petri et Pauli[6], regio iam cultu conspicuus[7] ante altare divinum consistens, ex more[8] fidem populis reddidit[9]. Deinde curbatis[b]

Hist. Capp. 3. 4. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 3. a) *ita* 2*a*; Septemb(r). 1*c.* 2*b*¹; Septembris 1*d.* 2*b*². b) decedentis 1*c. d.* c) viri iam dicti 2*b*². d) *ita* 1*b. c*; pro lectione 1*d*; electione 2*a. b.* e) idem 2*a.* f) *ita* 2*a*; anhel. 1*c.* 2*b*; anel. 1*d.* g) *ita* 1*d*; plebium *rell.* h) obsequentiam 2*b.* i) *ita* 1*d.* 2*b*; ungui 2*a*; ungisse t. *corr.* unxisse t. 1*c.* k) sacerdotum 1*d.* l) est passus 2*b*¹. m) solum 2*b*². n) ant. pat. 1*d.* o) *ita* 2*a. b*; sacri unguenis (unguinis 1*d*; ungunis 1*b*) 1*b. c. d*; *cf. p.* 502, 13. 503, 12. p) prelect. 1*d*; consensum in electione 2*a. b*; *cf. p.* 503, 2. 505, 9. q) furatus esse 1*b. c* (*non* 1*d*). r) tandem 1*b. c. d.*

Cap. 4. a) *ita* 1*c* (*cf. l.* 7), *ubi* signum *in marg.*; unct. susc. signum, in 1*d.* 2*a. b.* b) *ita* 2*a*; curvatis 1*c. d.* 2*b.*

1) *Concilium Toletanum VIII. a.* 653. *c.* 10 *(Gonzalez l. l. col.* 438*; Bruns l. l. p.* 283*) statuit, ut reges deinceps* aut in urbe regia aut in loco ubi princeps decesserit cum pontificum maiorumque palatii omnimodo eligantur assensu, non forinsecus aut conspiratione paucorum aut rusticarum plebium seditioso tumultu. 2) *Laterculus regum c.* 44 *(Auct. ant. XIII,* 468*; Leges Visigothorum p.* 461*)*: Suscepit autem gloriosus domnus Wamba regni gubernacula eodem die, quo ille *(Reccesvindus)* obiit, in supradictis Kalendis Septembris, dilata unctionis sollemnitate usque in diem XIII. Kalendas Octobris *(cf. l.* 10*)*, luna XXI, era qua supra *(scil.* 710, *i. e. a.* 672. *p. Chr.)*. 3) *Pro* deinceps. 4) *Dies* 19. *Septembris, quo Wamba ungendus erat (cf. supra n.* 2*), a.* 672. *dominicus erat.* 5) *Ita Iulianus in epistula ad Idalium libris Prognosticon praemissa (Migne XCVI,* 455*)*: At ubi ventum est ad quendam lectionis desiderabilem locum. 6) *Ut ecclesiae 'praetoriensi' sanctorum Petri et Pauli* in suburbio Toletano *sitae, in qua saepius a.* 597—702. *concilia habita sunt, episcopus peculiaris praeponeretur, Wamba rex praecepit, id quod, rege deposito, concilium Toletanum XII. a.* 681 *(c.* 4*) improbavit (Gonzalez l. l. col.* 494*; Bruns l. l. I,* 324*). In eadem ecclesia a.* 687. *Egica rex unctus est (Laterculus regum c.* 50, *Auct. ant. XIII,* 468*; Leges Visigoth. p.* 461*). Nomen sine dubio inde ducebat, quod aeque atque ecclesia S. Leocadiae* in praetorio Toletano *sita erat (cf. conc. Tolet. VI. a.* 638, *Gonzalez col.* 400, *Bruns p.* 249*). Cf. M. Férotin, 'Le Liber Ordinum en usage dans l'église wisigothique et mozarabe' (Cabrol et Leclercq, Monumenta ecclesiae liturgica V),* 1904, *p. XXI. et col.* 150, *n.* 1. 7) *Cf. concil. Tolet. XII. a.* 681, *prol. (Gonzalez col.* 488*; Bruns p.* 317*)*: pietatis cultu conspicuus. 8) Catholicam fidem professus cum sacramento iurandi *addit Lucas.* 9) Et mores bonos praedecessorum regum atque leges firmavit *addit Lucas. De iureiurando regum Wisigothorum cf. F. Dahn, 'Die Könige der Germanen' VI,* 539 *sq.; Férotin l. l. col.* 500*; W. Schücking, 'Der Regierungsantritt' I,* 1899, *p.* 64 *sqq.; Ild. Herwegen, 'Das Pactum des hl. Fruktuosus von Braga' (Stutz, 'Kirchenrechtliche Abhandlungen'* 40*),* 1907, *p.* 28 *sq.*

genibus oleum benedictionis per sacri Quirici pontificis[1] manus vertici[a] eius[b] refunditur et benedictionis copia exibetur[2], ubi statim signum hoc salutis emicuit. Nam mox e vertice ipso, ubi oleum ipsum perfusum[c] fuerat, evaporatio quaedam fumo similis in modum columnae sese[d] erexit in capite, et e[e] loco ipso capitis apis visa est prosilisse[f], quod[g] utique signum cuiusdam[h] felicitatis sequuturae[i] speciem[k] portenderet. Et haec quidem praemisisse otiosum forte non erit, quippe ut posteris innotescat, quam viriliter rexerit regnum, qui non solum nolens, sed tantis ordinibus ordinate percurrens[3], totius etiam gentis coactus inpulsu, ad regni meruerit pervenisse[l] fastigium[4].

(5). Huius igitur gloriosis temporibus Galliarum terra, altrix[a] perfidiae, infami denotatur elogio, quae utique inextimabili[b. 5] infidelitatis febre vexata genita a se infidelium depasceret membra. Quid enim non in[c] illa crudele vel[d] lubricum, ubi coniuratorum conciliabulum, perfidiae signum, obscenitas operum, fraus negotiorum, venale[e] iudicium et, quod peius his omnibus est[6], contra ipsum salvatorem nostrum et dominum Iudaeorum[f] blasfemantium[g] prostibulum habebatur[h. 7]? Haec enim[i] terra suo, ut ita dixerim, partu[k] perditionis suae sibimet praeparavit[l] excidium et ex ventris sui generatione[m] viperea eversionis suae nutrivit decipulam. Etenim dum multo iam tempore his febrium diversitatibus ageretur, subito in ea unius nefandi capitis prolapsione turbo infidelitatis adsurgit, et consensio[n] perfidiae per[o] unum ad plurimos transit[p].

(6). Huius enim caput tyrannidis Ildericum fama sui criminis refert, qui Neumasensis[a] urbis[8] curam sub comitali praesidio agens, non solum nomen[b], sed

Hist. Capp. 4—6. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 4. a) vertice 1*c. d.* b) *om.* 1*b. c. d.* c) perfussum 1*c.* d) se 1*c. d.* e) *ita* 2*a. b*; de 1*c. d.* f) *ita* 1*d.* 2*a*; prosiliisse 1*c.* 2*b.* g) *ita* 2*b*; quo 2*a*; qu(a)e 1*b. c. d.* h) *ita* 2*a. b*; quoddam 1*b. c. d.* i) *ita* 1*b. c*; secutur(a)e *rell.* k) *om.* 1*b. c. d (ubi* port. *deest).* l) *ita* 1*c*; pervenire 1*d.* 2*a. b.*

Cap. 5. a) ultrix, *m. al. superscr.* altrix 2*a.* b) *ita* 2*a (cf. Auct. ant. XIV,* 448*)*; in(a)estimabili 1*c. d.* 2*b.* c) *om.* 1*b. c. d.* d) et 2*b*¹. e) venenale 2*a.* f) Iudeorum 1*d.* 2*a. b*¹. g) *ita* 2*a.* h) habebantur 2*a.* i) tempore *add., sed del.* 2*a.* k) partu gravata proditionis 2*b*¹. l) paravit 2*b*¹. m) gen. vipera 2*b*¹; (gen. *om.*) vipeream 1*d.* n) *ita* 1*b. c.* 2*b*¹*; conscensio 1*d.* 2*a. b*; *cf. p.* 507, 12. o) pro 1*d.* p) transiit 1*c. d.* 2*b*¹.

Cap. 6. a) *ita* 1*d*; Nemausensis *hoc loco rell.* b) nomine 1*c.*

1) Primatis et pontificis *Lucas. Quiricus episcopus Toletanus inter Ildefonsum a.* 667 *(Ian.* 23*) defunctum et Iulianum a.* 680 *(Ian.* 29*) ordinatum sedit; a.* 675. *gestis concilii Toletani XI. primo loco subscripsit.* 2) *De unctione regum Wisigothorum disseruerunt Dahn l. l. VI,* 541 *sq. et Schücking l. l. p.* 74 *sq. et potissimum Férotin l. l. col.* 498 *sqq., qui aeque atque Gams l. l. II,* 2, *p.* 213. *monuit, unctionem regum ante Wambam neque apud Wisigothos neque alibi (exceptis Britonibus; cf. Gildam c.* 21, *Auct. ant. XIII,* 37*) post exempla scripturae sacrae commemorari, etsi eam iam antea apud illos usitatam fuisse e ratione narrandi concludi licet.* 3) *Cf. tomum Ervigii regis a.* 681 *(Gonzalez col.* 489; *Bruns p.* 319; *Zeumer p.* 476,4*)*: institutio — ordinata decurrit. 4) *Cf. concil. Tolet. V. a.* 636. *c.* 3 *(Gonzalez col.* 396; *Bruns p.* 247*)*: ad regiae potestatis pervenire fastigia. 5) *I. e. inaestimabili.* 6) *Cf. tomum Ervigii regis a.* 681 *(Gonzalez col.* 489; *Bruns I,* 319; *Zeumer p.* 475*)*: oppressorum ponderibus subvenite et, quod plus his omnibus est, Iudaeorum pestem — — extirpate. 7) *Cf. infra c.* 28; *Insultat. c.* 1. 2. *De legibus Wisigothorum contra Iudaeos latis cf. Dahn l. l. VI,* 418 *sqq.*; *H. Graetz, 'Geschichte der Juden' V*³, 1895, *p.* 58. 128 *sqq.* 8) *Hodie Nîmes. Nemausus non solum in codicibus nonnullis Notitiae Gal-*

titulum et[a] opus sibimet infidelitatis adscivit, adiunctis sibimet[b] pravitatis suae socios[c] Gumildum Magalonensis sedis[1] detestandum antestitem et Ranimirum abbatem[2]. His[d. 3] igitur[e] criminis caput, dum per diversos ignem suae infidelitatis accenderet, Nemausensis[f] urbis episcopum beatae vitae Aregium ad perfidiae notam trahere nitebatur. Quem casto[g] ore constantique corde repugnantem suis consiliis cernens, et ordinis et loci dignitate pribatum[h], pondere vinculorum honustum, in Franciae[i] finibus Francorum manibus tradidit inludendum. Dein[k] in sublati pontificis locum perfidiae suae socium Ranimirum abbatem[l] inducit episcopum. In cuius praeelectione[m] nullus ordo adtenditur, nulla principis[4] vel metropolitani[5] definitio[n] praestolatur; sed erecto quodam mentis superbae fastigio, contra interdicta maiorum[o] ab[p] externae gentis duobus tantum episcopis ordinatur[6]. Peracto temeritatis tantae proventu, trium[q] horum hominum semina virulenta perfidiae, Ildericus scilicet, Gumildus atque[r] Ranimirus, terminos sibimet suae coniurationis statuunt et a loco ubi vocabulum fertur Mons Cameli[7] usque in Neu-

Hist. *Cap.* 6. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 6. a) ad 1*d.* b) prav. sib. 2*b.* c) *ita* 2*a et similiter Lucas* (*ubi* adiungens *pro* adiunctis); sociis Gumildo Mag. (Magolensis $2b^{1}$; Megalinensis $2b^{1*}$) s. detestando antistite (det. antiste 1*d*; ant. det. $2b^{2}$) et Ranimiro (Rammiro $2b^{1*}$) abbate 1*c. d.* 2*b.* b^{1*}. d) *ita* 2*a.* b^{1} (*ubi in marg.* Hiu'' videtur legend. Is); Hic $2b^{2}$; Is 1*b. c. d*; Huius $2b^{1*}$ *et Lucas* (*cf. p.* 504, 21). e) ergo $2b^{1}$. f) *ita hoc loco codd.* g) castro 1*d.* h) *ita* 2*a*; privatum 1*c. d.* 2*b.* i) Franti(a)e 1*c. d.* k) Deinde 1*c et Lucas (non* 1*d).* l) *om.* 2*b.* m) *ita* 1*c* (*cf. p.* 503, 2. 7); prelectione 1*d*; relectione 2*a*; electione 2*b.* n) defitio 2*a.* o) malorum *pr. m.* 2*a.* p) a duobus ext. gentis 1*c. d.* q) *ita* 2*a. b*; triumphorum omnium sem. 1*b. c. d et m. al. in marg. (addito signo* V. C, *i. e. Vetus codex = Soriensis, nobis* 1, *cf. Auct. ant. XI,* 260*)* 2*a.* r) et $2b^{2}$.

liarum (Auct. ant. IX, 609*) Neumasus vocatur, verum etiam in laterculo episcopatuum Hispaniae codicibus Toletano (fol.* 163' *ed. R. Beer, v. supra p.* 498, *n.* 8*) et Ovetensi (Ewald et Loewe l. l. tab.* 6 *; Ewald, 'N. Arch.' VI,* 277*) saeculo VIII. illato* Neumaso *legitur, itemque auctor epitomae Ovetensis a.* 883 *(Auct. ant. XI,* 374*) e Iuliano pendens* Neumausense urbe *scripsit, ita ut sine dubio etiam in subscriptione concilii Narbonensis a.* 589 *(Gonzalez l. l. col.* 662*) restituendum sit* ecclesiae Neuman[s]ensis. 1) *Maguelonne (dép. Hérault, arr. Montpellier, cant. Frontignan, comm. Villeneuve-lès-Maguelonne).* 2) Quorum favore in patriam Iudaeorum gentem perfidam evocavit contra constituta regni Gotthorum, *addit Lucas (cf. supra p.* 504, 15*).* 3) *I. e. is, scil. Ildericus.* 4) *De consensu regis ante consecrationem episcopi requirendo cf. Dahn l. l. VI,* 402 *sqq.* 5) *Cf. concilium Nicaenum c.* 6. *et e posteris e. gr. Toletanum IV. a.* 633. *c.* 19 *(Gonzalez col.* 374*; Bruns I,* 229*)*: sed nec ille deinceps sacerdos erit, quem nec clerus nec populus propriae civitatis elegit nec auctoritas metropolitani vel comprovincialium sacerdotum assensio exquisivit. *Cf. Hinschius, 'Kirchenrecht' II,* 512 *sqq.* 6) *Episcopis comprovincialibus aut tribus aut pluribus ordinatio iuxta canones peragenda erat; cf. concilium Nicaenum c.* 4, *alia, Toletanum IV. c.* 19 *(l. l.)*: ab universis comprovincialibus episcopis aut certe a tribus in sacerdotium die dominica consecrabitur, *et q. s. Episcopi 'externae gentis' sine dubio regni Francorum erant.* 7) *Colles, monentibus Devic et Vaissete, 'Histoire générale de Languedoc' I*[2], 1872, *p.* 714, *adhuc Montcamel dicuntur, ad Hérault fluvium siti et a Saint-Guilhem-le-Désert (dép. Hérault, arr. Montpellier, cant. Aniane) ad Aumelas (ib., arr. Lodève, cant. Gignac) et Saint-Paul-de-Montcamel (ib., cant. Aniane) pertinentes (cf. E. Thomas, 'Dictionnaire topographique du département de l'Hérault',* 1865, *p.* 119*), ita ut terminis Montis Cameli et Nemausi pars provinciae orientalis circumscribatur, atque tempore quo Paulus Galliam ingressus est Narbonensis civitas nondum rebellium erat (infra c.* 7*). Neque de Puy Camellas monte cogitari licet*

masum[a] terram Galliae dividunt suaeque coniurationi adsciscunt, quo utique infidelitas a fidelitate secernitur[b]. Collecta dein[c] manu, cives depopulant[d], labores exhauriunt, omnisque provincia Galliae[e] depraedatur.

(7). Fama haec cucurrit ad principem, moxque ad extinguendum seditiosorum nomen exercitum per manum Pauli ducis[1] in Gallias destinatur[a]. Qui Paulus tepenti[b] cursu cum exercitu gradiens, morarum intercapedine exercitum fregit. Ipse[c] quoque bello abstinuit nec primos impetus in hostem direxit talique studio animos iubenum[d] (cf. Act. Ap. 22, 7.) ab eo quo ardebant proeliandi furore submovit. Sicque Paulus in Sauli[e] mente conversus, dum pro fide noluit proficere, officere conatus est contra fidem. Regni ambitione illectus, spoliatur subito fide[f]. Promissam[g] religiosi principis maculat caritatem, praestationis[h] oblibiscitur[i] patriae et, ut quidam[2] ait, *tyrannidem celeriter*[k] *maturatam secrete invadit et publice armat.* Agit haec arcano quodam consilio[l], ut affectatum fastigium regni *ante* queat *videri quam sciri,* allectis sibi perfidiae suae sociis Ranosindum[m] Tarraconensis[n] provinciae ducem et Hildigisum sub gardingatus[o] adhuc officio[3] consistentem. Quod votum perversi desiderii incredibili, ut ita dixerim, efficere celeritate intendens, collectis undique populis, simulate se pugnaturum contra seditiosos enuntiat. Diem statuit, locum proponit, quo Galliis[p] pugnaturi accederent. Quod vir vitae venerabilis[4] et sollicitudine salvandae plebis idoneus Argebadus[q], cathedrae Narbonensis antistes, subtilissima quorundam relatione[r] comperiens, utpote tyranno aditum[s] illi civitatis intercludere[5] nisus est. Sed nec haec quoque[t] opinio latuit Paulum. Unde priusquam antistes ille quae cogitaverat effectibus manciparet, subito praepropero[u] cursu Paulus cum exercitu Narbonensem urbem ingrediens, insidias sui maturate[v] praevenit portasque civitatis sub delegato[w] armatorum praesidio[6] obserari[x] praecepit. Ubi dum circumfusa

Hist. Capp. 6. 7. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 6. a) *ita* 2*a;* Nemausum *rell.* b) *ita* 1*b. c*; scernitur 1*d*; secerneretur 2*a. b.* c) Dei in 1*c.* d) *ita* 1*d.* 2*a et Lucae codex Toletanus;* depopulantur 1*c.* 2*b.* e) Gallia 1*c.*

Cap. 7. a) *ita* 2*a*; destinat 1*c.* 2*b*; destinavit 1*d.* b) *ita* 1(*b*). *d.* 2*a.* b^1; repenti 1*c.* $2b^2$. c) Ipso $2b^2$. d) *ita* 2*a*; iuvenum *rell.* e) *ita* 1*d.* 2*a*; S. mentem 1*c.* $2b^2$; mentem S. $2b^1$. f) fidem 1*d.* g) promisam 2*a*; Dimissam 2*b.* h) pr(a)estationibus 1*b. c. d.* i) *ita* 2*a*; oblivisc. *rell.* k) sceleriter 1*c* (*corr.*). *d.* l) et *add.* 1*c.* m) *ita* 2*a* (*cf. p.* 505, 2); Ranosindo — duce et Hildigiso (Ildig. *solus* 1*d*) — consistente 1*c. d.* 2*b.* n) Terrac. 2*a.* b^1. o) gardincatus 1*d.* p) *ita* 1*b. c*; cum Gallis pugn. 1*d*; Gallias pugn. (expugn. 2*b*) 2*a. b.* q) *ita* 2*a.* b^2 *(in textu) et Lucae cod. Tolet.*; Argabadus $2b^1$; Argevadus 1*c. d*; al. Argadus *in marg.* $2b^2$. r) narratione $2b^2$. s) illi aditum 2*b.* t) *om.* 1*c.* u) *ita* 2*a.* b^2; perpropero $2b^1$; propero 1*d et Lucas*; proprio 1*b. c.* v) *ita* 2*a. b*; maturitate 1*b. c. d*; *cf. p.* 528, 16. w) deligato 1*c*; delecto 1*d.* x) *ita* 2*a. b;* observari 1*b. c. d et Lucas; cf. p.* 512, 18.

a Clausuris Pyrenaeis (v. infra c. 11*) ad occidentem versus prope viam publicam sito, qua montes in finibus Galliae et Hispaniae superantur, neque de Camélas vico ad montem quendam sito (dép. Pyrénées-Orientales, arr. Perpignan, cant. Thuir).* 1) Qui erat de Graecorum nobili natione, *addit Lucas.* Paulus comes notariorum *inter 'viros illustres officii palatini' conciliis Toletanis VIII. et IX. a.* 653. *et* 655. *intererat (Gonzalez l. l. col.* 442. 456; *Zeumer l. l. p.* 485*).* 2) *Orosius, Histor. VII,* 40, 6: Nam tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secrete invadit et publice armat, cuius summa est assumpto diademate ac purpura videri antequam sciri. 3) In palatino officio *Rodericus Toletanus, De rebus Hispaniae III,* 2 *(Lorenzana l. l. III,* 48*). De gardingis (i. e. domesticis regis, palatinis, vocatis a Goth. 'gards' = domus) cf. Dahn l. l. VI,* 108 *sqq. (cf. L. Schmidt, 'Geschichte der Wandalen',* 1901, *p.* 184*).* 4) Fuit vir vitae venerabilis *incipit liber II. Dialogorum Gregorii M.* 5) *Cf. Livium XXII,* 22, 10: ut aditum ea parte intercluderet Romanis. 6) *Ib. XXIX,* 32, 2: praesidio armatorum.

omnis exercitus multitudo collecta est, vipereum[a] caput perfidiae cum quibusdam sociis suis Paulus ipse in medio adstitit, obiurgans primum episcopum, cur illi civitatis aditum intercludere niteretur.

(8). Post haec tyrannidis suae consilium proditurus, diverso fraudis argumento fidem populorum degenerans et ad inrogandas iam fati[a] Wambani principis iniurias animos singulorum inflammans, iurat ipse Paulus primum omnibus[b], illum se regem non[c] posse habere nec in eius[d] ultra famulatu[e] persistere. Quin potius ait: 'Caput regiminis[f] ex vobis ipsis[g] eligite, cui conventus omnis multitudo[h] cedat, et quem in nobis principari appareat'. Cui unus ex coniuratis, maligni ipsius consilii socius, Ranosindus[1] Paulum sibi[i] regem designat, Paulum sibi nec alterum[k] populis regem mox futurum exoptat[l, 2]. At ubi idem Paulus sui consilii adcelerationem[m] inspexit, consensionem[n] illico propriae voluntatis adibuit, iurare etiam sibimet omnes coegit[3]. *Iudicium c. 2.* Post haec regnum arripuit[o] et nefaria temeritate coniuratorum caterbam[p] illam, quam armorum[q] utilitate non cepit, perfidiae opere ad se traxit. Nam Ildericum[r], Gumildum vel Ranimirum non difficili opere suae perfidiae sociavit. Quid multa? Omnis Galliarum terra subito in seditionis arma coniurat nec solum Galliae[s], sed etiam pars aliqua Tarraconensis provinciae cuturnum rebellionis adtemptat. *Ib.* Fit tamen tota Gallia repente conventiculum perfidorum, perfidiae speleum[t], conciliabulum perditorum[u]. Ubi dum Paulus perfidiae suae socios numerosiores efficere vellet, prolatis[v] promissisque[w] muneribus, Francorum Vasconumque[x] multitudines in auxilio[y] sui pugnaturas allegit[z] et intra Gallias cum multitudine hostium persistit, operiens eventum gratissimi[a] temporis, quo posset in Hispanias[b] pugnaturus accedere praereptumque[c] regni fastigium vindicare.

(9). Illo tunc tempore, cum haec intra[a] Gallias agerentur, religiosus Wamba 673. princeps[b] feroces Vasconum[c] debellaturus gentes adgrediens, in partibus commorabatur Cantabriae. Ubi cum de his, quae intra Gallias gerebantur, fama se ad aures principis deduxisset, mox negotium primatibus palatii innotuit pertractandum, utrumne possent[d] exinde[e] in Gallias pugnaturi accedere an revertentes ad propria, collectis undique viribus, cum multiplici exercitu tam longinqui itineris arriperent[f] commeatum. In quo bicipiti consilio nutantes[g] multos princeps[h] ipse

Hist. Capp. 7—9. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 7. a) viperum 1*d.*

Cap. 8. a) *ita* (*cf. p.* 500, 2) 2*a*; fato Wambano (Wambae 1*c*; Bambano 1*d*) principi 1*c. d.* 2*b.* b) hominibus (illum *om.*) 1*b. c*; illum *om.* 1*d.* c) hab. non posse $2b^2$. d) eis 2*a.* e) famulatum 1*d.* f) regimini 1*b*; reminis 1*d.* g) istis 1*b. c* (*non* 1*d et Lucas*). h) *om.* 1*d.* i) sibi r. d. P. *om.* 1*d.* k) alteris 1*b. c. d* (*non Lucas*). l) fut. esse obstat 1*c.* m) *ita* 1*c*; accel. 1*d.* 2*b*; acel. 2*a.* n) consensum $2b^1$ *et Lucas* (*non* $2b^{1*}$?). o) corripuit $2b^2$. p) *ita* 2*a*; cat(h)ervam *rell.* q) armatorum 1*d.* r) Hild. $2b^2$. s) *ita* (*sed* cuturnum *solus* 1*d*, cothurn. 1*b. c*; attemptat 1*b. d*, attentat 1*c*) 1*d*; Gallia 1*b. c*; Galliae (Galliam 2*b*), sed etiam partem (parem 2*a*) aliquam Tarrac. (Terrac. 2*b*) prov. sociam reb. suae attemptat (ad te mittat 2*a*) 2*a. b*; *cf. p.* 524, 18. 527, 22. t) spelcum 1*c*; speculum 1*d.* u) prodit. 2*b.* v) perlatis 2*b.* w) promisisque 2*a.* x) Wasc. 2*b*; Vasconiumque 1*d.* y) auxilium 1*c. d.* $2b^2$ *et Lucas.* z) allexit 1*d.* a) gravissimi 2*b.* b) Yspanias 1*d*; spaciis 1*b. c*; *fuit fortasse* Spaniis. c) *ita* 2*a.* b^1 *et Lucas*; perceptumque 1*c.* $2b^2$; receptumque 1*d.*

Cap. 9. a) inter 1*d.* b) particeps 1*d.* c) *ita* 1*c*; Vasc. (Wasc. 2*a. b*) gentes debell. 1*d.* 2*a. b.* d) possunt 1*d.* e) in G. exinde 2*b.* f) arripere 1*d.* g) *ita* 1*c. d et Lucas*; natantes 2*a* (*pr. m.*). *b.* h) principes $2b^1$.

1) *Cf. supra c.* 7. 2) Ad haec ceteri coniurationis conscii Paulum regem acclamant et totius populi animos ad sua vota inclinant *addit Lucas.* 3) *Cf. infra Iudicium c.* 2. 6.

aspiciens[a], hac communi[b] admonitione alloquitur: 'Ecce', ait, 'iubenes[c], exortum malum audistis et, quo se[d] munimine incentor seditionis[e, 1] huius armaverit, agnovistis. Praevenire ergo hostem necesse est, ut ante excipiatur bello, quam in suo crescat incendio. Turpe nobis sit, aut talibus dimicaturi[f] in occursum non ire aut domos nostras, priusquam intereant, repedare[g]. Ignominiosum nobis videri debet, ut, qui rebelles nostros suis non potuit subicere armis, repugnare audeat tantae gloriae viris, et qui abiectissimam[h] unius hominis pellem devincere pro patriae quiete non valuit, hostem se[i] praebere audeat genti, quasi effeminatos et molles nos usquequaque diiudicans, qui utique nullis armis[k], nullis viribus[l] nullisque[m] consiliis eius tyrannidi resistere valeamus. Quae est enim perituro illi virtus, si Francorum viribus nobiscum decertando confligat[n]? Notissima eorum nobis nec incerta est[o] pugna[2]. Ergo turpe sit[p] vobis eorum testudinem[q] has acies expavescere, quorum nostis infirmiorem semper[r] esse virtutem. Si[s] autem coniuratione Gallorum nititur vindicare tyrannidem, vile putandum est, ut gens[t] sta[3] extremo terrae angulo cedat[u], et hii[v], in quibus dilatatum[w] regnum porrigitur, horum motibus perturbentur[x], quos praesidiali[y] semper vice defendunt. Sive enim Galli sive Franci sint, tantae coniurationis, si[z] placet, vindicandum existiment[a] facinus; nos tamen[b] armis ultricibus gloriae nostrae nomen vindicare debemus. Neque enim cum feminis[c], sed cum viris nobis certandum est, quamquam notissimum maneat nec Francos Gothis[d] aliquando[e] posse resistere nec Gallos sine nostris aliquid virtutis magnae perficere. Quod si alimentorum seu vehiculorum necessitudinem[f] opponatis, gloriosius nobis erit, postpositis cunctis, triumphum in necessitatibus conquisisse[g] quam in habundantia bella exquisita conficere. Augustior[h] enim semper, quem[i] plus tolerantiae vires quam suffectus[4] rei novilitat[k]. Exurgite[l] iam ad victoriae signum, nomen disperdite perfidorum[5]! Dum calor est animi,

Hist. Cap. 9. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 9. a) conspiciens 1*d.* b) *ita* 1*d.* 2*a. b*; omnes 1*b. c et Lucas.* c) *ita* 2*a.* d) *om.* 1*d.* e) redditionis (*corr.* seddit.) huius 2*a*; huius sed. $2b^1$. f) *ita* 1*d.* 2*a et Lucas*; dimicaturis 1*c*; dimicaturos 2*b.* g) repdare 1*c.* h) ablect. 1*c.* i) aud. se pr. $2b^2$. k) annis $2b^2$. l) iuribus $2b^1$. m) que *om.* $2b^2$. n) confligatur $2b^1$. o) pugna est $2b^2$. p) vobis sit $2b^1$ (*non* $2b^{1*}$?). q) *ita* 2*b*; testudine 1*b*; testitudine 1*c. d.* 2*a.* r) *om.* 1*c* (*non* 1*d. Lucas*). s) Sin 2*b.* t) *ita scripsi*; gens ista 1*d*; gesta (nostra *add.* 2*b*) *pro* gens sta 1*b. c.* 2*a. b.* u) *ita* 1*c. d.* 2*a*; cedant 2*b.* v) hi $2b^1$; ii $2b^2$. w) est *add.* 1*c.* x) proturbentur 2*a.* y) pr(a)esidali 2*b* (*non* $2b^{1*}$). z) vind. si pl. $2b^1$. a) existimate 2*b.* b) tantum $2b^2$. c) cum infem. 1*d.* d) Gotis 1*d.* 2*a.* e) *om.* 1*d.* $2b^1$. f) necessitatem $2b^1$ *et Lucas.* g) conquisiisse $2b^2$. h) *ita* 1*d*; Augustior::, *ras.* um $2b^1$; Augustius *Lucas*; angustior 1*b. c.* 2*a.* b^2. i) *ita* 1*d*; quam 1*b. c*; est quod *pro* quem *Lucas* (*ubi* tolerantia, *om.* vires); vitam *pro* quem 2*a*; virtus 2*b.* k) *ita scripsi*; nobilitat 1*d.* 2*a. b et Lucas*; non vilitat 1*b. c.* l) *ita* 2*b*; exurgit enim (etiam *Lucas*) ad 1*b. c. d* (*ubi* disperditum). 2*a* (*ubi* disperditae) *et Lucas* (*ubi* disperditum).

1) *Hegesippus V,* 17. 41 *(ed. Weber p.* 310. 357*):* incentores seditionis. 2) Saepius enim a Gotthis contra hostes defensionis auxilium magnis precibus impetrarunt *addit Lucas.* 3) *I. e. ista (scilicet Gothorum), quae forma decurtata haud semel in inscriptionibus et codicibus Hispanis legitur; cf. e. gr. codicem Ovetensem saeculi VIII (P. Ewald et G. Loewe l. l. tab.* 4, *l.* 2. 8*):* an dubitamus stos pertinere ad Deum, propter stam vitam; *Isidori contin. Hispan. a.* 754. *c.* 115 *(Auct. ant. XI,* 363, 33*):* sto modo. 4) *I. e. apparatus sufficiens, abundantia.* 5) Gallorum ingratuitas vestrum inflammet animum, quia Franci illos semper servitute miserabili oppresserunt, quos Gotthi dederunt bellicis gladiis nobilissimae libertati, *addit Lucas.*

nulla debet esse remoratio properandi. Dum ira animos urget[a] in hostem, nulla nos debet retardatio inpedire; quin potius, si fieri[b] possit sine intermissione proficiscendi susceptum iter aggredi[c], multo[d] facillime poterunt hostium nostrorum castra subverti. Nam, ut quidam sapiens[1] ait, *ira praesens valet, dilata*[e] *languescit*[2]. Non igitur[f] opus est retro verti militem, quem inpiger accessus belligerandi[g] facit[h] esse victorem. Directo[i] ergo itinere nos frustrare non opus est. Abhinc ergo[k] Vasconibus[l] cladem inlaturi accedamus, deinde ad seditiosorum nomen extinguendum protinus festinemus'.

(10). Ad quod dictum incalescunt animi omnium exoptantque[a] fieri quae iubentur. Mox cum omni exercitu Vasconiae[b] partes ingreditur, ubi per septem dies quaqua versa[c] per patentes campos depraedatio et hostilitas castrorum domorumque[d] incensio[e] tam valide acta est, ut Vascones[f] ipsi, animorum feritate deposita, datis obsidibus, vitam sibi dari pacemque largiri non tam precibus quam muneribus exoptarent. Unde, acceptis obsidibus tributisque solutis, pace composita, directum iter in Gallias profecturus accedit[g], per Calagurrem[h] et Oscam[i, 3] civitates transitum faciens. Dehinc, electis ducibus, in tres turmas exercitum dividit[k], ita ut una pars ad Castrum Libiae[l, 4], quod est Cirritaniae[m, 5] caput[6], pertenderet[n], secunda per Ausonensem civitatem[7] Perinei[o] media peteret, tertia[p] per viam publicam iuxta ora[q] maritima graderetur[8]. Ipse tamen religiosus princeps cum

Hist. Capp. 9. 10. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 9. a) arguit in h. (in h. arguit 1*d*) 1*b. c. d* (*non Lucas*); *fuit fortasse* urguit. b) *ita* 1*b. c*; f. posset (p. f. 1*d*) 1*d.* 2*a. b et Lucas.* c) oporteret *add.* 2*b.* d) *ita* 1*b. c*; multo facilius poterant 1*d*; multo enim fac. (facilius $2b^1$) sic poterant (poterunt $2b^2$) 2*a. b.* e) dilatata 1*c.* f) ergo $2b^1$. g) belligerandum 1*d.* h) fecit 2*b.* i) *ita* (*sed* frustrari 2*b*) 2*a. b;* Directum ergo iter (nos *om.*) 1*b. c. d.* k) in *add., sed del.* $2b^1$. l) Wasc. 2*a.* b^1.

Cap. 10. a) exobstantque 1*c*; que *om.* 1*d.* b) Wasc. 2*a.* b^1. c) *ita* 2*a. b*; qua versus 1*c*; quaquaversum *Lorenzana* (1*b*?); versumquaque 1*d*; usquequaque *Lucas.* d) que *om.* 1*d.* e) inscensio $2b^1$. f) Wasc. i. 2*a. b*; i. Vasc. 1*d.* g) *ita* 2*a.* b^1; accepit 1*b. c. d*; ascendit $2b^2$; accedunt *Lucas.* h) Calacurrem 1*c*; Calagurram 1*d.* i) Hoscam 2*b.* k) dividunt 1*d.* l) *ita* 1*d.* 2*a et Lucas*; Lybiae 1*c.* $2b^1$; Libyae $2b^2$. m) Cyrrit. 1*c*; Cerrit. 1*d.* n) protend. 1*d.* o) *ita* 2*a*; Pyrinei 1*c.* $2b^1$; Pyren(a)ei 1*d.* $2b^2$. p) tertiam 2*a.* q) oram maritimam 1*b. c* (*non* 1*d. Lucas*).

1) *Auctorem sententiae non indagavi.* 2) Et illud: 'Nocuit differre paratis' *(Lucani Pharsal. I,* 281*) addit Lucas.* 3) *Calahorra (prov. Logroño, ad Iberum fl.) et Huesca civitates iam in Chronico Alfonsi X. c.* 517 *(ed. Pidal l. l. I,* 286*) more vulgari vocantur.* 4) *Hodie Llivia locus ad regnum Hispaniae pertinens, etsi finibus Francogallicis inclusus, olim Iulia Libica dicta teste Ptolemaeo (Geograph. II,* 6, 68, *ed. C. Müller I,* 194*), postea Libia aut Livia (e. gr. Continuatio Isidori Hispana a.* 754. *c.* 97. 100, *Auct. ant. XI,* 360 *sq.). Cf. Petrum de Marca l. l. col.* 58, *qui veteris castri rudera ibi superesse testatus est.* 5) Aquitaniae *mendose Lucas. Est hodie Cerdaña (Cerdagne) regio intra Pyrenaeos montes ad partem Segre fluvii superiorem sita, nomen ducens a gente Cerretanorum. Cf. Petrum de Marca l. l. col.* 11 *sq.* 56 *sqq.* 6) *Ita infra Iudicium c.* 3 *(p.* 532, 1*).* 7) *Hodie Vich civitas episcopalis, olim Ausona, Vicus Ausetanorum, Ausonensis (aetate Petri de Marca vulgo 'Vic de Osona'). Cf. Petrum de Marca col.* 132. 190 *sqq.; Hübner, Corpus inscript. Latin. II, p.* 614. 8) *E narratione Iuliani (cf. infra Iudicium c.* 3*) intellegitur, primam partem exercitus per vallem Segre fluvii Cerretaniamque ascendisse (per Puigcerda, Llivia, Col de la Perche), ut descensura Tet fluvium sequeretur; alteram Ter et Tech fluvios secutam esse (per Vich, Ripoll, Camprodon, Col d'Aria, Prats-de-Mollo, Céret); denique tertiam via Romana usam esse quae Augusta vocabatur, a Carthagine Nova per Barcinonem et Gerundam ad summum*

multiplici bellantium manu praecedentes[a] subsequebatur. Sed quia insolens quorundam e nostris motio non solum praedae inhiabat, sed etiam cum incensione[b] domorum adulterii facinus perpetrabat, tanto disciplinae vigore iam dictus princeps in his et talibus patratum vindicabat scelus, ut graviora in[c] his supplicia illum putares impendere, quam si hostiliter contra illum[d] egissent. Testantur[e] hoc[f] praecisa quorundam adulterorum praeputia, quibus pro[g] fornicatione hanc ultionis inrogabat iacturam. Dicebat enim: 'Ecce! iam iudicium imminet belli, et libet animam fornicari? Et[h] credo, ad examen pugnae acceditis; videte, ne[i] in vestris[k] sordibus pereatis. Nam ego, si ista non vindico[l], iam ligatus[m] hinc vado. Ad hoc ergo vadam, ut[n] iusto Dei iudicio capiar, si iniquitatem populi videns ipse[o] non puniam. Exemplum mihi[p] praebere[q] debet Eli[r] sacerdos ille in divinis litteris agnitus[s], qui pro immanitate scelerum filios, quos increpare noluit[t],
cf. 1. Reg. 4, 17. 18. in bello concidisse audivit, ipse quoque filios sequens fractis cerbicibus[u] expiravit[v]. Haec igitur[w] nobis timenda sunt, et ideo, si purgati maneamus a crimine, non dubium erit, quod[x] triumphum capiamus ex hoste'. Sub ista, ut praemissum est, disciplina iam dictus princeps exercitum gloriose producens[y] moresque singulorum sub[z] divinis regulis tenens, prosperari[a] sibi videbat per incrementa dierum et dispositum[1] belli et victoriam proeliandi.

(11). Prima enim[a] ex rebellione omnium civitatum Barcinona in potestate[b] principis religiosi[c] adducitur[2], deinde Gerunda[3] subicitur. Huius igitur[d] memoratae civitatis venerabili viro Amatori episcopo Paulus idem pestifer sub isto sensu scriptam epistolam miserat: *Audivi*[e] *ego*[f], *quod Wamba*[g] *rex cum exercitu ad*[h] *nos venire disponat,*
cf. 4 Reg. 6, 11. *sed cor tuum ex hoc non conturbetur; neque enim hoc*[i] *fieri*[k] *puto. Et tamen, quem primum de nobis ambobus ibi*[l] *tua*[m] *sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum*[n] *se*[o] *dominum credat habere et in eius debeat caritate persistere.* Haec miser[p] ipse scripsit

Hist. Capp. 10. 11. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 10. a) procedentes $2b^1$. b) inscensione $2b^1$. c) *om.* 2*b*. d) ipsum $2b^1$. e) testatur 2*a*. f) hec 1*d*. g) per fornicationem 1*d*. h) Ut 1*d*. i) *in marg. suppl.* $2b^1$. k) nostris 1*d*. l) vidico 1*c*. m) ligandus 2*b*. n) *ita* 2*a*. b^1 *et Lucas;* et *rell.* o) *ita* 2*a. b*; ipsum 1*b. c. d*; ipsam *Lucas.* p) *ita* 1*d*. 2*a. b*; hic 1*b. c*; vobis *Lucas.* q) preberi 2*a*. r) Heli 1*c. d.* $2b^2$. s) peritus *pro* agn. qui 1*d*. t) n *e corr.* $2b^1$. u) *ita pr. m.* 2*a*; cervic. *rell.* v) spiravit 2*a*. w) ergo $2b^1$. x) quin ex hoste tr. simus capturi. Hac, ut dictum est, disciplina dictus pr. $2b^1$. y) perducens moresque seculorum sub 1*d*. z) cohercens *pro* sub div. reg. ten. $2b^1$. a) principari $2b^2$.

Cap. 11. a) *om.* 1*b. c. d.* b) potestatem 1*d*. c) reliogiosi $2b^1$. d) ergo $2b^1$. e) Epistol. *praescr.* $2b^1$. f) *om.* 1*b. c. d et Lucas.* g) rex Bamba 1*d*. h) exercitu viam ad nos parat, sed tu ex hoc nequaquam movearis. Neque $2b^1$. i) *om.* 1*c. d.* k) *om.* 2*b*. l) *om.* 1*b. c. d (non Lucae cod. Tolet.).* m) tu cum exerc. videris (acc. *om.*) $2b^1$; tua s. viderit cum exerc. acc. 1*c*. n) ipsi 1*d*. o) te dom. credas — debeas 2*b*. p) ipse miser 1*d*; ipse *om.* $2b^1$.

Pyrenaeum ducens (per Figueras, Bellegarde, Col de Perthus) atque in finibus Galliae viae Domitiae adiuncta (cf. Corpus inscr. Lat. II, p. 655, *et suppl. p.* 998; *XII, p.* 666), *ita ut totus exercitus in regione Ruscinonensi circa Perpinianum se coniungere posset. Verba Iuliani e Luca Tudensi deprompta temere immutavit Rodericus l. l. III,* 4 (*p.* 49): Et divisit exercitum in tres manus: unam partem versus Ruthenum et Albam Aquitaniae civitates, cui praefecit Desiderium nepotem suum, qui tunc temporis in Narbonensi provincia habebatur; aliam partem versus Ausoniam contra eos, qui faventes Paulo in Celtiberia rebellarant; tertiam vero per viam Tolosae versus Narbonam, Biterram et Agatham destinavit. 1) *I. e. consilium. Cangius.* 2) *Cf. infra Iudicium c.* 3. 3) *Gerona civitas Cataloniae ad Ter fluvium sita, quae infra in Iudicio c.* 3. *non commemoratur.*

nesciensque[a] iustum contra se iudicium[b] protulit[c]. Unde horum[d] scriptorum verba religiosus princeps sapienter[e] coniciens, dixisse fertur: 'Non', ait[f], 'Paulus in his scriptis[g] suis a semet ipso loquutus[h] est[i]? sed licet ignoranter, tamen prophetasse illum hic censeo'. Egressus igitur[k] post haec[l] princeps de civitate[m] Gerunda, belligerosis incursibus[1] gradiens, ad Pirinei[n] montis iuga pervenit. Ubi duobus diebus exercitu repausato[o], per tres, ut dictum est, divisiones[p] exercitus Pirinei[q] montis dorsa ordinavit[r, 2] castraque Pirineica[s], quae vocantur Caucoliberi[t, 3], Vulturaria[u, 4] et Castrum Libiae[v, 5], mirabili victoriae triumpho cepit atque perdomuit, multa[w] in his castris auri argentique inveniens, quae copiosis exercitibus in praedam cessit[x]. Nam in castrum[y] quod vocatur Clausuras[6], missis[z] ante se exercitibus, per duces[a] duos inruptio facta est. Ibi[b] quoque Ranosindus[c], Hildigisus[d, 7] cum

Iudicium c. 3.

Hist. Cap. 11. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 11. a) *ita* 1*d.* $2b^2$; neciensque 2*a*; nesciens quam(quod *Lucas*) 1*b. c et Lucas;* ac inscius $2b^1$. b) sententiam 1*c* (*non* 1*d. Lucas*). c) pertulit 1*d*. d) haec scripta (verba *om.*) $2b^1$. e) pr. intelligens dixisse fertur, Paulum in his non a semet ipso locutum, sed l. ign. proph. (illum h. cens. *om.*) $2b^1$. f) *om.* $2b^2$. g) *ita* 1*d.* 2*a.* b^2 *et Lucas* (*cf. l.* 1); scripturis 1*b. c.* h) *ita* 1*c.* i) es 1*d.* k) ergo $2b^1$. l) *om.* 1*d.* m) Ger. civ. 2*b.* n) Pyrinei 1*c.* $2b^1$; Pirenei 1*d*; Pyrenaei $2b^2$. o) *ita* 2*a.* b^2 *(in textu) et Lucas*; repausante 1*b. c. d*; Ubi dum per biduum exercitus conquievisset $2b^1$ *et lectio var. in marg.* (*praescr.* al.) $2b^2$. p) divissiones 1*c*; turmas 2*b.* q) Pyrinei 1*c.* $2b^1$; Pirenei 1*d*; Pyrenaei $2b^2$. r) ordivit 1*c. d et Lucae cod. Tolet.* s) Pyrineica 1*c.* $2b^1$; Pireneica 1*d*; Pyrenaeica $2b^2$. t) *ita* 1*d.* 2*a. b et Lucae cod. Tolet.*; Caucoliveri 1*c.* u) Vulturariae 1*c.* v) *ita* 1*d.* 2*a*; Lybiae 1*c.* $2b^1$; Libyae $2b^2$; Libia *Lucae cod. Tolet.* w) *ita* (*sed* Multum *et* quod 2*b*) 2*a. b*; multaque (Multamque 1*d*) his in c. auri arg. inveniens (inventa 1*c*) copia (copiam 1*d*) exerc. 1*c. d*; multam copiam in his c. auri et argenti reperit, quae copiosis exerc. *Lucas.* x) concessit 1*d.* y) crastrum 1*c.* z) misis 2*a.* a) duos duces 1*d.* b) Ubi $2b^2$. c) et *add.* 2*b.* d) *ita hoc loco* 2*a. b*; Ildig. 1*c. d.*

1) *Ita etiam c.* 27. *e Iudicio c.* 3 *(p.* 531, 21*).* 2) *I. e. disposuit.* 3) Ubi est portus maris navigantibus commodus et securus; ibi etiam Pyrenaeus mari finitur, *verbis Lucae addit Rodericus l. l. III,* 5 *(p.* 50*). Hodie Collioure (dép. Pyrénées-Orientales, arr. Céret, cant. Argelès-sur-Mer).* 4) *Postea Ultrera aut Oltrera castellum, cuius ruinae prope Sorède vicum (ib., cant. Argelès-sur-Mer) conspiciuntur; cf. P. Joanne, 'Dictionnaire géograph. et administr. de la France' VII,* 1905, *p.* 4707. *Clausurae (v. n.* 6*), Vulturaria, Caucoliberi castra ab ea parte exercitus expugnanda erant, quae 'per viam publicam iuxta oram maritimam' proficiscebatur (supra c.* 10*); cf. ea quae dixit Petrus de Marca l. l. col.* 62*: 'Rei militaris ordo et castrorum situs exigebat, ut Clausuris prius captis, deinde copiae per viam publicam ad campos subiectos agri Ruscinonensis descenderent expugnaturae castrum Caucoliberi ad oram maritimam. Interim omittenda non fuit expugnatio castri Vulturariae, quod tendentibus Caucoliberum ad dextram in mediis iugis sese ostendebat. Illud in veteribus chartis vocatur Vulturaria et Vulturarium, vulgo hodie Oltrera, ubi supersunt vetusti castri ingentia rudera'. Iulianus, eodem monente, hoc loco ordinem paulisper perturbavit, cum infra in Iudicio c.* 3. *Clausurae recte ante Caucoliberos castrum commemorentur.* 5) *Castellum Libiae (cf. supra p.* 509, *n.* 4*) ad occidentem versus situm ab ea parte exercitus capiendum erat, quae per vallem Segre fluvii ascendens angustias Pyrenaeas superabat, iuxta Tet fluvium sine dubio descensura.* 6) *Castra Pyrenaea, quae nomine et alibi munitis montium faucibus (cf. Böcking, Notitia dignitatum I,* 501*) indito Clausurae vocabantur, in via publica, qua pars montium orientalis superabatur, ad fines Galliae et Hispaniae prope Perthus locum (dép. Pyrénées-Orientales, arr. et cant. Céret) sita erant, ubi l'Écluse aut la Cluse vicus adhuc et nomen et rudera munitionum servavit, a Perpiniano oppido ad meridiem fere c.* 25 *km. distans. Paulo post Iulianum Egica rex in 'tomo' concilio Toletano XVII. a.* 694. *oblato Clausurarum meminit, de legibus contra Iudaeos ferendis agens:* illis tantundem Hebraeis ad praesens reservatis, qui Galliae provinciae, videlicet intra Clausuras, noscuntur habitatores existere *(Gonzalez l. l. col.* 588*; Bruns I,* 383*; Zeumer, Leges p.* 485*).* 7) *De quibus cf. supra c.* 7 *(p.* 506*).*

cetero agmine perfidorum, qui ad defensionem castri[a] ipsius confluxerant[b, 1], capiuntur[2] sicque, devinctis post tergum manibus[3], principi praesentantur[c]. Wittimirus[d] tamen unus ex coniuratis, qui[e] se in Sordoniam[4] constitutus cluserat, nostros inrupisse[f] persentiens[g], statim aufugiit[h] et tantae cladis[i] nuntium Paulo in Narbonam[k] perlaturus accessit. Quae res granditer[l] tyrannum pavidum reddidit. Princeps vero religiosus, praedictorum castrorum subiugato[m] exercitu, in plana[n] post transitum Pirinei[o] montis descendens, duobus tantum diebus exercitum ad[p] unum congregaturus expectat.

(12). At ubi e[a] diversis partibus collecta[b] in unum exercituum multitudo percrebuit[c], standi mora nulla fuit; sed statim per quatuor duces lectum numerum bellatorum ad expugnationem[d] Narbonae ante faciem suam mittit, alium exercitum destinans, qui navali proelio bellaturus accederet. Et quidem iam erant parvi[e] admodum dies, ex quo de[f] Narbona rebellis Paulus serviliter fugiendo excesserat, comperto, quod tam feliciori[g] proventu pars religiosi principis properaret. Quam civitatem Paulus ipse sui iuris potestati[h] adstipulans, multiplici perfidorum praesidio sepsit[i] summamque proelii Wittimiro[k] duci suo commisit[l, 5]. Quem quum[m] nostrorum exercitus blanditer[n] exortaret[o], ut civitatem sine sanguinis effusione contraderet[p], prorsus abnuit, obseratisque civitatis ipsius portis[q], e muro exercitum religiosi[r] principis detestatur. In principem quoque ipsum maledicta congeminat minisque exercitum proturbare[s] conatur. Quod nostrae partis multitudo non ferens, subita cordium accensione[t] incanduit[u] et telorum iactu perfidorum ora petivit. Quid multa? inmanis ab utrisque pugna conseritur, et vice sagittarum alternatim[v] sibimet utraeque partes obsistunt. Sed ubi a nostris desperatum est, non solum in muro pugnantes seditiosos[w] sagittis configunt, sed tantos imbres lapidum intra urbem concutiunt, ut[x] clamore vocum et stridore petrarum civitas ipsa submergi aestimaretur. Unde ab hora fere quinta diei usque ad horam ipsius diei[v] octavam acriter ab utrisque pugnatum est[6]. At ubi incalescunt[y] nostrorum animi, victoriae dilationem ferre non potuerunt, sed[v] ad portas propius pugnaturi accedunt. Tunc victoriosa per Deum[z] manu portas incendunt[a], muris insiliunt,

Hist. *Capp.* 11. 12. 1*c*. *d*. 2*a*. *b*.

Cap. 11. a) ipsius castri $2b^1$. b) conflixerant $2b^2$; confluerant 2*a*. c) presentatur 1*d*; offeruntur $2b^1$. d) Witimirus 1*c* *et Lucas*; Victimirus 1*d*. e) *ita* 2*a*. *b* (*ubi* clauserat) *et Lucas* (*item et om.* const.); coniur. in Sordonia const. fuerat, qua (quam 1*d*) nostros 1*b*. *c*. *d*. f) in rupis se 2*a*. g) presentiens $2b^1$; senties 1*d*. h) aufugit 1*c*. *d*. $2b^2$. i) claudis 1*d*. k) Narbona 1*d*. l) *ita* 2*a*. b^2; graviter 1*b*. *c*. *d*; magnopere $2b^1$; grandi timore *Lucas*. m) sub fugato 1*d*. n) planā (*corr. e* planū?) $2b^1$. o) Pyrinei 1*c*. $2b^1$; Pyren(a)ei 1*d*. $2b^2$. p) in 2*b*.

Cap. 12. a) ex 1*d*. b) coll. (collectum 1*b*. *c*) in un. exercitum 1*b*. *c*. *d*. c) percrevit 1*c* *(non Lucas)*. d) pugnationem 1*d*. e) pauci 1*d*. f) *ita* 1*d*. 2*a*. *b* *et Lucas; om.* 1*b*. *c*. g) felici 2*b*. h) adst. pot. $2b^1$. i) sepivit suam namque pr. 1*d*. k) Witimiro 1*c* *et Lucas*; Vitimiro 1*d*. l) commissit 1*c*. m) *ita* 1*c*; cum *rell.* n) blande $2b^1$. o) *ita* 2*a*; exoraret 1*b*. *c*; exhortaretur 1*d*. $2b^2$; hortaretur $2b^1$ *et Lucas*. p) traderet $2b^1$ *et Lucas*. q) tartis (*m. al. in marg. corr.* portis 1c) 1*b*. *c* *(non* 1*d*. *Lucas)*. r) ipsius *add.* $2b^2$. s) perturbare 1*d*. 2*b* *et Lucas*. t) accessione 2*a*. *b*. u) incaduit 1*d*. v) *om.* 1*d*. w) seditiosus *corr. ut videtur* seditiosas 1*c*. x) et 1*c*. y) *ita* 1*d* (*ubi* incaleaverunt). 2*a*. *b*; incaluit n. animus — potuit — pugnaturus accessit 1*b*. *c* *et similiter Lucas; cf. supra p.* 509, 9. z) Dominum 2*b*. a) inscendunt $2b^1$.

1) *E quorum numero Franci erant, qui ad Paulum perfugerunt; cf. Iudicium c.* 3. 2) *Cf. infra Iudicium c.* 3. 3) *Orosius V,* 4, 21*:* manibusque post tergum revinctis. 4) *Ruinae turris cui Cerdane nomen est prope Porté vicum (dép. Pyrénées-Orientales, arr. Prades, cant. Saillagouse) sitae sunt, a Llivia loco non adeo remotae, neque Serdinya vicus (ib., cant. Olette) ad Tet fluvium situs procul abest.* 5) *Orosius I,* 19, 8 *(e Iustino I,* 6, 9*):* summam belli committit. 6) *Livius XXIV,* 15, 3*:* Pugnatum est et acriter et diu.

civitatem victores ingrediuntur, in qua sibimet seditiosos subiciunt. Ubi dum Wittimirus[a] armata adhuc manu ecclesiam peteret, accessu nostrorum turbatus, post aram beatae virginis Mariae se vindicaturum non[b] reverentia loci miser, sed ultore gladio testabatur, dextra[c] tenens gladium et mortem minitans singulorum. Ad huius ergo insaniae tumorem[d] protinus comprimendum unus e nostris inter ceteros reiectis[e] armis tabulam manu arripuit et ferocissimo ictu sese ad illum direxit. At ubi tabulam acriter nisus est super eum ingenti iactu percutere, mox in terram[f] tremebundus prosternitur protinusque[g] capitur, ferrumque illi de manu extrahitur. Moxque viliter[h] tractus, pondere vinculorum arctatur[i] verberibusque una cum sociis, cum quibus urbem nitebatur vindicare, afficitur.

(13). Post haec, devicta subiugataque civitate[a] Narbona[1], ad insequendum Paulum, qui se in Neumaso[b] vindicaturus[c] contulerat, iter dirigitur[d]. Deinde Beterris[e] et Agate[f] civitates[2] illico subiugantur. In Magalonensi[g] vero urbe Gumildus loci ipsius antistes[3], cum ad obsidionem sui circumfusum[h] videret exercitum urbemque ipsam non tam ab his[i], qui per terras[k] pugnaturi accesserant, quam ab his[l] cingi, qui navale proelium acturi per[m] maria commeaverant, huius rei clade perterritus, compendii viam arripuit Neumasoque[n] se cum Paulo socium[o] contulit[p]. Sed cum exercitus Hispaniae[q] Gumildum effugisse persensit, civitatem mox[r] Magalonensem non dissimili victoria cepit[4]. At ubi nostri directa acie Neumasensem[s] urbem debellare contendunt, prima per quatuor duces proeliandi facies cum electo pugnatorum agmine destinata est, quorum lecta iuventus triginta ferme[t] milibus principem anteiret. Hii[u] tamen[v] nobili procursione[w] in Neumaso[x], ubi Paulus cum Galliarum exercitu vel conventu[y] Francorum se ad dimicandum contulerat, seditiosorum praevenientes[z] insidias, cum nocte[a] tota cursum festinati itineris confecissent, subito, cum vergentis diei lux orta prodiret, apparuere[b] simul nostrorum acies, armorum pariter et animorum apparatu dispositae. Quas ubi e civitate conspiciunt, utpote cum paucis dimicaturi, in[c] patentes campos armis eos[d] excepturos definiunt. Sed dolos[e] suspicati insidiarum, eligunt potius intra[f] urbem suis[g] de muris bellum conficere quam extra urbem improvisos casus patentis[h] periculi sustinere, operientes etiam ad[i] auxilium sui adventum gentium aliarum.

Iudicium c. 4.

673, Aug. 31.

Hist. Capp. 12. 13. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 12. a) Witimirus 1*c*; Wictimirus *Lucae cod. Tolet.* (Witericus *Schott*); Vittimirus 1*d.* b) in 2*b.* c) dextera 1*d.* d) *ita* 1*b. d.* 2*a et Lucas*; tumore 1*c*; rumorem 2*b.* e) relictis 1*c. d.* f) terra 1*d.* g) que *om.* 1*c (non Lucas).* h) viriliter 1*d.* $2b^2$; *cf. p.* 520, 18. i) arcatur 1*d.*

Cap. 13. a) Narb. civ. 1*c. d.* b) *ita* 2*a*; Nemauso 1*c. d* (*ubi* se *post* Nem.); Nemausum (*corr.* Nemausam? $2b^1$) 2*b et Lucas.* c) vindicaturos 1*c.* d) dirigit $2b^2$. e) *ita* 1*d.* 2*a.* b^1 *et Lucas*; Biterris $2b^2$; Betere 1*b*; Bethere 1*c.* f) Agathe 2*b*; Agates 1*d.* g) Magalensi 1*d.* h) circumfussum 1*c.* i) iis 1*c.* $2b^1$ *et Lucas*; ipsis 1*d.* k) terram 1*b. c. d et Lucas.* l) iis $2b^1$ *et Lucas.* m) qui *pro* per 1*c.* n) *ita* 2*a*; Nemausumque *rell.* o) sub *(?) add., sed del.* $2b^1$. p) intulit 1*c (non Lucas); cf. infra l.* 23. *et p.* 532, 20. q) Yspanie 1*d.* r) illico Megalon. $2b^1$. s) *ita* 2*a*; Nemausensem *rell.* t) fere $2b^1$. u) Hi 2*b.* v) tam $2b^2$. w) praecursione 1*c*; praecursu *Lucas.* x) *ita* 2*a*; Nemauso 1*c. d*; Nemausum 2*b.* y) Fr. conv. 2*b.* z) praeveniens $2b^2$. a) tota n. 1*d.* b) apparuerunt 1*b. c. d (non Lucas).* c) impat. 1*c.* d) eos exept. 1*d*; se *add.* $2b^2$; armis se exc. eos def. $2b^1$. e) dolum 1*b. c (non Lucas).* f) *sequitur verbum erasum* $2b^1$. g) *ita* 1*b. c*; siti 1*d et Lucas; om.* 2*a. b.* h) *ita* 1*d.* 2*b*; patentis periculis 2*a*; patentes pericula 1*b. c.* i) *in marg. suppl.* $2b^1$.

1) *Cf. infra Iudicium c.* 3. 2) *Hodie Béziers et Agde. De expugnatione Agathae civitatis cf. ib. c.* 3. 3) *Cf. supra c.* 6 *(p.* 505*).* 4) *Cf. infra Iudicium c.* 4.

Sed ubi sol refulsus est[a] terris, consertum[b] est bellum a nostris. Prima facies pugnae, crepitantibus tubarum sonis, saxorum nimbo conficitur. Mox enim[c] tubarum sonus increpuit[d], confluentes undique nostri cum fragore vocum muros urbis petrarum ictibus[e] petunt, misibilibus[f] quibusque constitutos per murum[g] spiculis sagittisque[h] propellunt, cum tamen et illi[i] in nostros ad resistendum multorum generum spicula iacerent. Sed quid dicam? Acrius[k] ab utrisque pugna conficitur, aequa[l] lance ab utrisque certatur, aequo etiam certamine proeliatur. Non a nostris, non ab illis conserto certamini ceditur. Pugnatum est igitur[m] toto illo die sub ancipiti[n] mucrone victoriae.

(14). Unus de incentoribus seditionum[a] acriter instare pugnam aspiciens, e muro nostris insultaturus, haec formans verba commentat: 'Quid hic', ait, 'instanter pugnantes consistitis morituri? Cur lares proprios non repetitis? An forte[b] casum mortis ante occasum vitae vestrae[c] excipere vultis? Quin potius praerupta petrarum quaeritis[d], ubi vos abscondatis, quum[e] facies auxilii[f] nostri paruerit[g]. Condoluisse igitur[h] me credite vobis, sciens[i] eventurum[k. 1] rei et occursum solatii superventuri[l]. Mihi enim res notissima manet, quam multiplicia[m] nobis auxilia proeliandi occurrant. Tertia ergo[n] dies est, quod[o] exinde properans venio. Proinde hoc noscens, miserabilis pompae vestrae occasum[p] contristatus expecto. Principem illum[q] vestrum, pro quo pugnaturi venistis, alligatum vobis[r] ostendam, conviciis addicam[s], insultatione inludam. Non igitur pro eo vobis hic expedit tam immaniter decertare, quem forsam[t] iam constat nostrorum insidiis interisse[u]. Et quod gravius est, dum victoria patuerit[v] nostra, nulla vobis erit de reliquo venia'. Haec dicens, nostrorum animus[w] non solum non terruit, sed acrius in proeliandi furorem accendit. Propinquantur[x] ad murum, acrius quam coeperant[y] in bellando consistunt[z] acriterque consertum innovant[a] proelium.

(15). His igitur peractis per spatia[a] totius diei, nox tandem finem proelio dedit[2]. In ipso tamen primi[b] fervore diei[3], cum adhuc nostri infatigabili virtute in proeliando persisterent, rem[c] mandant ad principem sibique dirigi adiutoria petunt, non mediocri provisione[d] saluti propriae consulentes, scilicet ne aut externae

Hist. Capp. 13—15. 1*c*. *d*. 2*a*. *b*.

Cap. 13. a) *ita* 1*b*. *c*; refusus est 1*d*. 2*a*. b^2 *(in textu) et Lucas;* refulsit t. $2b^1$ *et in marg.* (*praescr.* al.) $2b^2$; *cf. p.* 519, 32. b) concertum $2b^1$. c) *ita* 1*c*. 2*a* (*cf. p.* 515, 15); ut *add.* 1*d*. 2*b*. d) increbuit 1*c*; *cf. p.* 516, 7. e) iactibus 2*b*. f) *ita* 2*a*; misilibus qu. 1*c*; missilibus quibusque (quibus *om.* 1*d*; que *e corr.* $2b^1$) 1*d*. 2*b*. g) muros(?) $2b^1$, *corr.*; et *add.* 1*d*. h) sagittis quae 2*a*. i) *ita* 1*b*. *c*. *d*; et ab illis — iacerentur (lacerentur 2*a*) 2*a*. *b*. k) Acris $2b^1$. l) aequa — certatur *om.* 1*b*. *c* *(non* 1*d)*. m) ergo $2b^1$. n) ancipitis 1*b*. *c*. *d*.

Cap. 14. a) seditionis 1*d*. b) fore 1*c*. c) (vestrae *om.*) vultis exc. $2b^1$. d) queratis 1*d*. e) *ita Lorenzana*; quam 1*b*. *c*; cum 1*d*. 2*a*. *b et Lucas.* f) vestri aux. 1*d*. g) apparuerit 1*b*. *c et Lucas (non* 1*d)*. h) ergo $2b^1$. i) Scio enim ev. 1*d*. k) *ita* 1*b*. *c*. 2*a*; eventum 1*d*. 2*b*. l) superventurum 1*b*. *c*; perventuri *Lucas.* m) multiplici a 2*a*. n) dies ergo 1*c*. o) quo 1*d*. p) casum $2b^1$. q) v. ill. 1*d*. r) nobis 1*c (non Lucas)*. s) abdicam 1*d*. t) *ita* 1*d*. 2*a*. b^1; forsan 1*c*. $2b^2$. u) interiisse 1*c*. 2*b*. v) nostra pat., nulla vobis ven. de rel. erit 1*d*. w) *ita* 2*a*; animos *rell.*; *cf. p.* 515, 7. x) *ita* 1*d*; propinquant 1*b*. *c et Lucas*; propinquantes 2*a*. *b*. y) caeperunt 1*b*. *c* *(non Lucas)*. z) consistuntur 2*a*. a) innovatur $2b^1$.

Cap. 15. a) *ita* 1*d*. 2*a*. b^2 *et Lucas;* per spatium $2b^1$; (per *om.*) spacio 1*b*. *c*. b) primo 1*d*. 2*b* *et Lucas.* c) remandant 1*d*. d) provissione 1*c*.

1) *Cf. Hispan. 'aventura'.* 2) *Cf. Isidori Hist. Gothorum c.* 3 *(Auct. ant. XI,* 269*)*: nisi mox *(sic)* proelio finem dedisset. 3) *Scilicet primi diei (Aug.* 31*), quo de Nemauso pugnatum est.*

gentis dolo praeventi aut ab his[a], cum quibus decertabant, defatigatis viribus subruerent morituri. Et bene res acta est. Nam ubi princeps cognovit Paulum principem tyrannidis decertare cum nostris, nulla de reliquo mora fit. Mira ergo in ordinando celeritate per Wandemirum[b] ducem electos[c] de exercitu fere decem milia viros[d] ad auxilium pugnantibus destinavit, qui nocte tota pervigiles maturatum iter conficerent et superventu sui[e] non tam hostem frangere[f] quam nostrorum animus[g] solaturi ocius praevenirent[h]. Sed ubi defatigatae custodum[i] vigiliae[k] hostem inclusum diu teneri iam quodammodo desperarent, subito missa[l] sibi[m] auxilia vident; illico somnus ab oculis fugit, et gratulantibus animis, receptis viribus pugnae[n] definitur occursus.

(16). Iam soli[a] croceum[b] liquerat Aurora cubile[1], et haec[c] stipata per murum 673, Sept. 1.
hostilis multitudo prospiciens, videt per serenam aciem luminum multiplices, quam[2] pridiana die viderat, excrevisse acies[d] pugnatorum. Iam tunc[e] caput ipse tyrannidis Paulus ad tantae rei visionem in quodam[f] prominenti speculo[3] conscensurus[g] occurrit. Qui mox[h] nostrorum acies dispositas vidit, illico, ut fertur, animo decidit, his verbis enuntians: 'Recognosco', ait, 'omne hoc[i] dispositum[4] pugnae ab aemulo meo procedere[k]; hic[l] ipse est nec alium puto, in suis enim[m] eum dispositionibus recognosco'. Haec et his similia dicens, animum revocans[n] ad virtutem, suos ad bellandum accendit. 'Nolite', ait, 'pavore turbari. Haec est enim[o] tantum Gothorum[p] illa famosissima virtus, quae se venire ad superandos nos solita temeritate iactabat. Hic, hic[q] principem, hic totum eius exercitum credite nunc adesse: nihil de reliquo est quod timeatis. Famosa siquidem virtus eorum ante[r] fuit et suis in defensionem et aliis gentibus in terrorem; nunc tamen omnis in illis[s] vigor proeliandi[t] emarcuit, omnis scientia[u] pugnae defecit. Nullus illis bellandi mos, nulla conflictandi[v] experientia subest. Vel si in unum conferti[w] proelium conserant, ad definita illico evolabunt[x] latibula, quia[y] degeneres animi eorum pondus proelii sustinere non queunt[z]. Quin potius haec quae dico, cum proeliari coeperitis, in meis verbis ipsi probabitis. Nihil ergo est[a] maius quod debeatis pavescere[b], quum[c] et regem et exercitum ipsum hic videatis adesse'. Ad haec plerique ex suis adstruebant[d], regem sine signis non posse procedere. Ad quod ille commen-

Hist. Capp. 15. 16. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 15. a) iis quibus cum dec. $2b^1$. b) Wandemarum *in textu*, al. Wandemirum *in marg.* $2b^2$. c) elect(a *in ras.*) $2b^1$. d) virorum $2b^1$. e) suo 1*b. c. d et Lucas.* f) frangerent 2*b et Lucas.* g) *ita* 2*a*; animos *rell.* h) (pre *e corr.*)venirent $2b^1$; perven. $2b^2$ *et Lucas.* i) custodiunt 1*c.* k) vigile 1*d.* l) misa 2*a.* m) *om.* 1*c.* n) *ita* 1*d* (*ubi* difin.); pugna d. occ. 1*b. c*; pugnandi d. occ. *Lucas*; pugna d. (definitus 2*a*) ab occursantibus 2*a. b.*

Cap. 16. a) *ita* 1*c. d.* 2*a.* b^1; solis $2b^2$. b) creceum l. 1*d*; cr. liqueat 1*c.* c) *om.* 2*b et Lucas.* d) (acies *om.*) pugnatorum (*corr.* pugnatores 1*c*) 1*c. d.* e) nunc 1*c*, *corr.*; tum $2b^1$. f) *ita* 1*d.* 2*a. b*; quadam pr. specula 1*b. c.* g) consessurus 1*d.* h) *ita* 2*a*; ut *add. rell.* i) quod *add.* 1*c. d.* k) procedit 1*d.* l) hic i. est *om.* 2*a. b.* m) *om.* 1*b. c. d*; *cf. l.* 19. n) ad v. rev. 1*d.* o) *ita* 1*b. c. d*; *om.* 2*a. b.* p) Gotorum illa 1*d.* 2*a*; illa Gothorum $2b^2$. q) *om.* 1*c.* r) *ita* 1*c. d*; antea 2*a. b.* s) illos 2*a.* t) praedicandi emacuit 1*c*, *m. al. in marg. corr.* u) se initia 1*c*, *m. al. in marg. corr.* v) concertandi $2b^1$. w) conserti pr. conferant 2*b.* x) lat. evol., quia deg. eorum an. 1*d.* y) Qĩ $2b^1$. z) sust. nequeunt $2b^1$. a) maius est 1*d*; est *om.* 1*c.* b) pavere $2b^1$. c) *ita pr. m.* 1*c*; cum *rell.* d) astrahebant 2*a.*

1) *Cf. Vergili Georg. I,* 447 *(= Aen. IV,* 585*):* Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 2) *Multiplex ab auctore pro comparativo adhibetur (cf. infra p.* 516, 3*); cf. Livium VII,* 8, 1: multiplex quam pro numero damnum est. 3) *Pro specula.* 4) *V. p.* 510, *n.* 1.

tabat[a], ideo illum cum bandorum[b. 1] signis absconditis accessisse[c], ut intellectum suis hostibus daret, alium adhuc exercitum superesse, cum quo ipse adhuc, utpote cum multiplici quam[2] prius venerat manu[d] post futurus accederet. 'Sed haec dum[e] dicit, inlusionem agit, fraudem componit, ut, quos virtute non valet devincere, dolo consilii humiliet ad pavorem'.

(17). Necdum[a] haec adhuc verba compleverat[b], et ecce! subito e nostris bellorum concrepant tubae[c], bellumque[d] adorsi, pridiani[e] diei bellandi renovant faciem. Sed illi plus in muris quam in viribus confidentiam vincendi locantes, intra urbem positi per murum spicula[f] iactant et rediviva cum nostris iterum certamina innovant. Efferbuit itaque ab utraque parte incentivum belli[g. 3], sed acrius a nostris virtus patuit proeliandi. Cum enim totis viribus decertarent et hostem intra urbem diverso genere armorum confoderent[h], plerique de externae gentis hominibus acriter vulnerati, nostrorum virtutem pariter et constantiam admirantes, Paulum[i] adorsi sunt: 'Non illam quam dicebas in Gothis[k] proeliandi segnitiam[l] cernimus; multam enim in illis audaciam et vincendi constantiam videmus. Haec quae excipimus[m] vulnera docent[n] inter cetera; tam validos iactus[o] in hostem proiciunt, ut ante fragor ipse deterreat, quam percussio vitam[p] extinguat[q]'. Quorum Paulus deterritus verbis[r], multiplici iam iamque desperationis iaculo frangebatur.

(18). Sed dum[a] nostri constantius dimicantes[b] victoriam suam[c] recrastinari dolerent, acriori animositate insurgunt, victos se per omnia deputantes[d], si cito non vincerent. Unde ferociori quam fuerant incensione[e] commoti, usque in horam fere diei quintam continuis proeliorum ictibus moeniam[f] civitatis inlidunt, imbres lapidum[4] cum ingenti fragore dimittunt, subposito igne portas incendunt[g], murorum aditibus[h] minutis inrumpunt. Deinde civitatem gloriose intrantes, viam sibi ferro aperiunt. At ubi feroces nostrorum animos sustinere non possunt, intra arenas[5], quae validiori muro, antiquioribus[i] aedificiis cingebantur[k], se muniendos includunt. Sed ubi visum est illis quosdam e[l] nostris[m] insequi, qui se in praedam involverant[n], illico praeventi, antequam[o] se in castro[p] illo arenarum reciperent, iugulati sunt. Plerique tamen et[q] nostrorum e vulgo, qui praedae inhiantes ex-

Hist. Capp. 16—18. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 16. a) com(m)entabatur 2*b*. b) Vuandorum 1*c*; blandorum 1*d*. c) acce(r *superscr.*)-sisse 2*a*. d) *om.* 1*b. c.* e) *ita* 2*a. b*; h(a)ec tota dicit in(l)lusio ait (ait *om.* 1*d*), fraus 1*b. c. d.*

Cap. 17. a) Haec dum adhuc 2*b*¹; adhuc *om.* 1*d*. b) expleverat 2*b*². c) tubis 1*b. c. d (non Lucas)*; *cf. p.* 514, 3. d) quae *add.* 2*a*. e) pridianae 2*b*. f) iacula 1*b. c (non Lucas)*; piacula 1*d*. g) bellum 1*c. d (non Lucas)*. h) confodorent 2*a*. i) Pauli 1*d*. k) Gotis 1*d*. l) segnitiem 1*c*. 2*b*. m) excepimus 2*b* (*non* 2*b*¹*). n) docens 1*c*. o) ictus 1*d*. p) ipsa *pro* v. 1*d*. q) extingat 2*a*. r) urbis 1*c*, *corr.*

Cap. 18. a) dum *om.*, cum *post* dim. *add.* 1*c. d.* b) dominantes 1*b et pr. m.* 1*c (non Lucas)*. c) *om.* 2*b*. d) existimantes 2*b*¹. e) inscensione 2*b*¹. f) maeniam 2*a*; m(a)enia 1*c. d.* 2*b*. g) inscendunt 2*b*¹. h) adictibus min. 2*a*; adit. munitis 1*d*. i) *ita* 2*a. b*; antiquioris aedificii 1*b. c. d et Lucas.* k) fing. 1*d*. l) a 1*b. c.* m) nos *add., sed del.* 2*b*¹. n) evolv. 1*d*. o) antiquam 1*c*. p) illo castro 2*b*¹. q) et *om.* 2*b*; t. e n. v. 1*d*.

1) Son banderas *manus alia in margine codicis 2a (saec. XVI) adnotavit, i. e. vexilla, nobis 'banner'*. 2) *Cf. p.* 515, *n.* 2. 3) *Ita Hegesippus II,* 10, 2. *IV,* 6, 9. 26, 1 *(ed. Weber p.* 147. 233. 263*)*: incentivum belli. 4) Fundibularii *addit Lucas.* 5) *Amphitheatrum Nemausense clarissimum adhuc superest, quod hodieque vulgo 'les Arènes' vocant.*

titerant, gladii praeventione concisi[a] sunt, non quo[b] patenti[c] virtute inter plurimos hoc patrarent, sed quasi[d] latrocinantium more, quos claustris arenarum ob praedam propinquasse[e] cognoverant, eo illos facilius prosternerent, quos[f] divisos nec duos in unum pariter invenissent[g].

(19). Surgit etiam nova[a] inter seditiosos ipsos seditio, et[b] dum suspicionem[c] proditionis cives ipsi vel incolae ad suorum aliquos refuderunt[d], gladio vindice hos in quibus suspicio vertebatur interimunt, ita ut Paulus ipse, proprium quendam[e] e suis e[f] suorum manibus ante se iugulari prospiciens, suum esse vernulum[g] lamentabili voce clamaret nec sic morituro in aliquo subveniret. Iam tamen et ipse exsanguis ac tremebundus effectus, a suis ipsis contemnitur, ut obsecrare[h] illum potius quam imperare ceteris[i] extimares[k]. Nam suspectus iam et[l] ipse ab incolis cum ceteris qui de Hispania[m] cum illo commeaverant habebatur, ne ille ad liberationem sui traditionem eorum excogitaret, Spani[n] vero, ne inrogata ab[o] incolis[1] morte transirent ad principem. Quid multa? fit intra urbem miserabile spectaculum proeliandi. Utrobique cadit pestilentiosorum[o*] caterva, utrobique prosternitur, utrobique etiam iugulatur, quando ipsi, qui nostrorum gladios effugebant[p], suorum gladio periebant[q]. Repletur itaque civitas, permixto funere[r] mortium, cadaveribus humanorum[2]. Quocumque oculorum visus excurreret, aut[s] humanae strages aut[t] subcisae[u] patebant animalium[v] greges. Conpita[w] viarum plena cadavere, reliquum terrae concretum sanguine erat. Miserabile funus patebat in domibus, et ubi domorum abdita perlustrasses, patentes[x] mortuos reperires. Per vias quoque urbis iacere hominum cadavera cerneres, minaci quodam vultu et ferocitate quadam immani[3], tamquam adhuc in ipsa[y] bellorum acie positi; erat tamen color deformis, lurida pellis, horror inmanis, fetor intolerabilis. Quidam etiam de ipsis iacentibus mortuis, qui letalia exceperant vulnera, mortis speciem simulabant, ut mortis evaderent causam, quum[z] tamen et vulneris[a] iugulo et famis confecti[b] clade nec ipsi mortem evaderent, excepto uno, cui simulare mortem vitam mercasse[c] probatum est.

Hist. Capp. 18. 19. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 18. a) concissi 1*c*; occisi 2*b*. b) quod 1*d*. c) *ita* 1*b. c (cf. p.* 516, 11*)*; pat(c)ienti 1*d*. 2*a. b*. d) quia 1*d*. e) propinquase 2*a*. f) quo 1*d*. g) invenirent 1*d*.

Cap. 19. a) *om.* 1*b. c (non Lucas)*. b) eo 2*a*. c) suspitione 2*b*. d) *ita scripsi*; refugerunt 1*c*. 2*a. b*; refugissent 1*d*; referunt *Lucas*. e) quem dum 1*c*. f) *ita* 1*d*. 2*a*; et 1*b. c*; *om.* 2*b et Lucas*. g) vernulam 2*b et Lucas*. h) ill. obs. 1*d*. i) caeteros 2*a*. k) *ita* 1*b*. 2*a*; (a)estimares 1*c. d*; existimaretur 2*b*. l) *om.* $2b^2$. m) Yspania 1*d*; Hispaniae 2*a*. n) *ita* 1*d*; Hispani 1*c*. 2*a*. b^2; Hyspani $2b^1$. o) *om.* 2*b et Lucas*. o*) *ita* 1*d*; pestilentiorum (*rell.*). p) *ita* 1*d*; efugebant 2*a*; effugiebant 1*c*. 2*b*. q) *ita* 1*d*. 2*a*; peribant 1*c*. 2*b*. r) et *add.* 2*b*, *post* mortium *add.* 1*b* (*non Lucas, ubi* mortuorum); f. mortuum cad. humanarum 1*d*. s) ita 2*b*. t) ut 2*b*. u) subcise 1*d*; subicisse 1*b*. 2*a*; subijcisse 1*c*; occisi 2*b*. v) animalia 1*b. c*. w) conpicta v. plene 2*a*. x) iacentes 2*b*; *cf. l.* 25. y) essent *add.* 1*d*, *post* positi 2*b*. z) *ita scripsi*; quam 2*a*; cum 1*c. d*. 2*b*. a) vulnreis $2b^1$. b) confectis 2*a*. c) mecasse 1*c*, *corr.*; merasse $2b^1$, *corr.*

1) *Verba ita intellegas:* ne ab incolis, inrogata morte, tr. ad pr. 2) *Cf. Hegesippum IV*, 15, 3 *(ed. Weber p.* 247*)*: regio omnis repleta erat cadaveribus humanis. 3) *J. Amador de los Rios l. l. I*, 1861, *p.* 408, *n.* 1. *comparavit Sallustium, Catilina c.* 61, 4: Catilina vero longe a suis inter hostium c a d a v e r a repertus est, paululum etiam spirans f e r o c i a m q u e animi, quam habuerat vivos, in v o l t u retinens, *et Florum, Epitome I*, 13 (18), 17: relictae in voltibus minae, et in ipsa morte ira vivebat.

(20). Sed haec et his similia Paulus, iam tyrannidis inmanitate deposita, cum magno cordis suspirio fieri deplorabat, cum nec hosti resistere nec suis posset ullo modo subvenire. Accessit tamen ad eum, insultaturus illi, vir quidam, e sua[a] ortus familia: 'Quid hic', ait, 'adsistis? Ubi sunt consiliarii[b] tui, qui te ad istud perduxerunt[c] calamitatis ludibrium? Quid tibi profuit contra tuos insurgere, cum[d] nec tibi nec tuis nunc valeas in tanta mortis clade prodesse?' Haec dicens insultabat illi, non tam conviciandi voto quam amaritudinis provocatus studio. Sed cum ab illo[e] blandis hortaretur sermonibus, ut dolori eius parceret et[f] confusioni[g] confusionem non adderet, tandem et ipse a[h] gradibus marmoreis, consistens in quibus ista[i] illi insultaturus advenerat, descensum concitum fecit, sicque in oculis ipsius Pauli circumventus a suis iugulatus obcubuit. Quibus Paulus: 'Quid huic[k] quaeritis?' aiebat[l]. 'Meus est', inquit, 'non pereat'. Et ut reservaretur, frequenti vocum[m] lamentatione orabat; sed iam contemptui habitus, quasi et ipse continuo moriturus, audiri non poterat. Tunc omnimoda[n] desperatione permotus, regalia indumenta, quae tyrannidis ambitione potius quam ordine praeeunte perceperat, tabefactus deposuit, miro occultoque[o] Dei iudicio id agente, ut eodem die perceptum tyrannus regnum deponeret, quo religiosus princeps regnandi sceptrum a
673, Sept. 1. Domino percepisset. Erat enim dies illa Kalendarum Septembrium[p], in qua principem nostrum[q] pridem[r] constabat regale[s] adsumpsisse fastigium. Haec ergo est dies, in qua, revoluti anni orbita redeunte, inruptio patuit urbis. In hac praerupta[t] a tyranno regalis[s] deponitur vestis, in hac sanguinea infertur[u] ultio inimicis.

Sept. 2. (21). Tertia igitur[a] post haec iam dies[1] advenerat, quum[b] Paulus ipse post noctis alta suspiria ultimum sui funus expectat[c]. Facto enim mane cum his, quos adseclas perditionis[d] suae habuerat, verbum habere coepit, ut aut vale sibi[e] ultimum dicerent aut, si possent[f], saluti suae adhuc in aliquo consulerent. Tunc Argebadus[g] Narbonensis ecclesiae praesul[2] communi consilio ad principem mittitur, qui vitam rogaret, qui offensis veniam precaretur. Nam, oblatis[h] Deo hostiis, iam in ipsis vestimentis quidam[i] dominici corporis et[k] sanguinis gratiam communionis sanctae perceperant[l], in quibus non tam mortis extrema damna exciperent, quam insepultos se obvolvi curarent, quippe quibus sepultura pro merito negaretur, si[m] suae patrationis exciperent iugulum[3]. Iam Argebadus[n] antistes rogaturus veniam ab eis exierat. Et ecce! progressum[o] celerem principis cum inextimabili[p] agmine

Hist. Capp. 20. 21. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 20. a) suo $2b^1$; (e fam. *e corr.*) sua ortus 1*c*. b) consolarii 1*d*. c) perduxere $2b^2$; produx. 1*d*. d) qui 1*d*. e) (ab *om.*) illum 2*b*. f) eo 2*a*. g) confessioni confussionem 1*c*. h) in gr. 2*b et Lucas*; a gredibus 1*d*. i) illi ista 1*c* (*non Lucas*); ista *om.* 1*d*. k) hinc 2*b* (*non* $2b^{1*}$). l) agebat 2*a*. m) frequentiva cum l. 1*d*. n) omni desp. promotus $2b^1$. o) occulto, quae 1*c*. p) Septemb. 1*c*. $2b^1$. q) vestrum 1*d*. r) praedictum $2b^2$. s) *om.* $2b^1$. t) *ita* 2*a*; prerrupta 1*d*; praerepta $2b^1$; praesumpta 1*b. c*; praescripta $2b^2$. u) refertur 1*c*.

Cap. 21. a) ergo $2b^1$. b) *in marg. corr.* cum 1*c*, *et ita rell.* c) expectabat 2*b*. d) prodit. 1*b. c*. e) ult. sibi $2b^2$. f) possint 1*d*. g) *ita* 2*a et in marg.* (*praescr.* al.) $2b^2$; Argevadus 1*c. d*; Argabadus $2b^1$ *et in textu* $2b^2$; Argebaudus *Lucas*. h) *ita m. al.* 1*c in marg. cum* 2*a. b et Luca* (*om.* iam); ablatis de hostis, nam ipsis 1*b. c (in textu)*; in istis *pro* iam in ipsis 1*d*. i) *ita scripsi; add.* qui 1*d*, quibus 2*a*, quod 1*b et in textu* 1*c*, quidem *in margine* 1*c*; (cum *add.* $2b^2$) quibus *pro* quidam 2*b*. k) et sang. *om.* $2b^1$. l) perceperunt 1*d*; perceperat — exciperet (excipere $2b^2$) quam insepultum se obv. curaret, quippe cui sep. — exciperet (acciperet $2b^1$) 2*b*. m) sive (*m. al. in marg. corr.* si suae 1*c*) p. 1*b. c. d*. n) *ita* 1*d*. 2*a*; Argevadus 1*c*; Argabadus 2*b*. o) progresum 1*d*. p) *ita* 2*a*; inaestimabili 1*c*. 2*b et Lucas*; investigabili 1*d*.

1) *Scilicet tertia dies oppugnationis Nemausensis; cf. infra c.* 26. 2) *Cf. supra c.* 7. 3) *I. e. nex; cf. p.* 528, 5.

pugnatorum quarto fere ab urbe miliario videns, occursurus eidem principi de[a] equo desilivit[b], humo prosternitur, veniam deprecatur[c]. In cuius[d] occursu princeps equum paulisper tenuit et, ut erat[e] misericordiae visceribus affluens, et ipse inlacrimans, sublebari[f] episcopum a terra praecepit[g]. Qui[h] vir rursum erectus, lacrimarum[i] singultibus interclusus, lamentabili voce aiebat: 'Heu[k]! peccavimus in caelum et coram te, sacratissime princeps. Non sumus digni, quibus eventus pietatis tuae occurrat, quibus venia conlata subveniat, qui et promissam tibi maculavimus fidem et in tanto prolapsionis devoluti sumus scelere. Parcat[l], oro, tua pietas cito, ne[m] gladius vindex reliquias nostrorum semineces extinguat, ne plus quam coepit mucro animas petat. Iube iam exercitum cessare[n] a[o] sanguine, cives civibus parcere. Parvissimi quidem evasimus[p] gladio[q], sed pro parvis venia[r] deprecatur[s]. Parce ergo nostris reliquiis, ut, quia iam in[t] ceteros nostrorum emanavit iugulum mortis, saltim remaneant, quibus miserearis. Si enim prohibere cito nolueris caedem, nec ipsi quidem incolae remanebunt ad urbis tuitionem'.

(22). His dictis commotus religiosus[a] princeps in lacrimis[b], non fuit inexorabilis[c], quippe qui alto quodam[d] cordis sui arcano sciret, sibi totum perire, quicquid dicebatur perisse[e], si precanti[f] veniam non praestitisset. Haec igitur princeps inprecanti[g] viro verba respondit: 'Certum tene', ait, 'quod dixero. Victus precibus tuis, dono tibi animas quas petisti[h]. Non illas ultore gladio perdam; non hodie cuiusquam sanguinem fundam[i] nec[k] quandoque vitam extinguam, quamquam talium offensa impunita[l] non transeat[m]'. Cui venerabilis vir diutine[n] insistebat, ut, quorum sibi[o] vitam donasset, nullam in his[p] iacturam[q] ultionis exerceret. Sed princeps mox percito furore inclementior redditus: 'Iam ne', ait, 'alias atque alias conditiones[r] mihi imponatis[s], quum[t] vitam vobis donasse sit satis. Tibi ergo soli me ex toto pepercisse[u] sufficiat, pro reliquis vero nihil horum promitto'. Ex hoc indignans quadam animi succensione[v] efferbuit et concita progressione[w] triumpho potiturus victoriae properabat, excursus legationum ante se destinans, ut nostri tamdiu[x] a bello abstinerent, quamdiu omne robur exercitus cum principe ad capienda interiora[y] urbis accederet.

(23). Festinato tandem profectionis itinere, pervenit princeps ad urbem cum terribilis pompae et[a] exercituum[b] admiratione. Erant enim ibi bellorum signa terrentia. Cumque sol refulsisset in clipeis, gemino terra ipsa lumine coruscabat; cf. 1. Mach. 6,39. ipsa quoque radiantia arma fulgorem[c] solis solito plus augebant. Sed quid dicam? Quae ibi fuerit exercituum[d] pompa, quis decor armorum, quae species iuvenum,

Hist. Capp. 21—23. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 21. a) die quod esilivit *pr. m.* 2*a.* b) desiluit, b. prostituitur 2*b*²; prosilivit 1*d.* c) depraecaturus (us *del.*) 2*a.* d) In cursu occ. pr. (equum *om.*) 1*d.* e) *om.* 1*d.* f) *ita* 2*a*; sublevari *rell.* g) praecipit 2*b*². h) Cui 1*d.* i) que *add.* 1*d.* k) En 2*b*². l) pareat 1*c.* m) nec 1*c et Lucas.* n) cesare 2*a.* o) *om.* 2*a. b* (*non Lucas*). p) evassimus 1*c.* q) gladium 2*a. b et Lucas.* r) veniam 2*b et Lucas.* s) *ita* 1*b. c*; deprecamur 2*a. b et Lucas*; postulatur 1*d.* t) inter 1*d.*

Cap. 22. a) *om.* 2*b*¹. b) pr. inlacrimas 1*d.* c) exorab. 1*c. d.* d) quoddam 2*a*; cordis sui quodam 1*c.* e) periisse 2*b*¹. f) peccanti 1*d.* g) precanti 1*c.* 2*b*¹. h) petiisti 2*b.* i) perdam 2*b*¹. k) nec qu. v. ext. *om.* 1*d.* l) impugnita 2*a*; non tr. imp. 1*d.* m) maneat 2*b*¹. n) divine 1*b. c (non Lucas)*; diutius 2*b*². o) vitam sibi 2*a. b.* p) iis 1*c*; eis *Lucas.* q) ult. iact. 2*b*¹. r) conditionis 1*d.* s) imponitis 2*b.* t) *ita* 1*c*; cum *rell.* u) percepisse 1*d.* v) successione 1*d.* w) progresione 2*a.* x) non *add.* 1*d.* y) urbis int. 1*d.*

Cap. 23. a) *om.* 2*b.* b) exercitum 1*d.* c) fulgore 2*a*; fulgorum 2*b*¹, *corr.*; fulgore solis solito lux agebant 1*d.* d) exercitum 2*a.*

quae consensio[a, 1] animorum, explicare quis poterit? Ubi divina protectio evidentis signi[b] ostensione monstrata est. Visum est enim, ut fertur, cuidam externae gentis homini angelorum excubiis protectus[c, 2] religiosi[d] principis exercitus esse angelosque ipsos super castra ipsius exercitus volitatione suae[e] protectionis signa portendere[f]. Sed paulisper haec et talia sub silentio relinquentes, suscepti operis ordinem exequamur.

(24). Cum enim congregatum[a] in unum iam princeps sensisset exercitum, eminus ab urbe fere uno stadio positus, incredibili animi accensione permotus, disponit duces, subtexit[b] plebes[c], dividit acies[d], quibus modis pugnam[e] conficerent, instruebat, prius tamen disposita, ut pridem fuerat, virorum fortium acie per iuga montium et ora[f] maritima, quae partibus[g] Franciae coniunguntur, ut libera et expedita bellantium manus eo[h] tutius decertandi[i] praecepta[k] perficeret, quod[l] nihil[m] adversum ab externis gentibus persensisset. Tunc electos quosque de ducibus mittit[n], qui et viribus et animis[o] praestantiores essent, ut Paulum ceterosque incentores[p] seditionum eius a cavernis arenarum abstraherent, in quibus se mortem fugientes absconderant[q]. Nec mora, cum iussa factis explerent, extrahitur subito Paulus ipse cum suis[r, 3] de abditis arenarum, sicque per murum depositus viliter[s] contrectatur. Dein[t] omnis illa insolens multitudo Galliarum atque Francorum, quae hinc inde contra nostros pugnatura confluxerat[u], cum inmensis thesauris capta est et detenta[v]. Cumque caterva illa perfida cum rege suo capta iam in uno[w] consisterent, dextra[x] laevaque adstante exercitu, duo e ducibus nostris equis insidentes, protensis manibus hinc inde Paulum in medio sui constitutum, innexas[y] capillis eius manus, tenentes, pedisequa[z] illum profectione oblaturum[a, 4] principi deferunt.

(25). Quo viso, princeps, protensis[a] cum lacrimis ad caelum manibus, ait:
Ps. 88, 11. 'Te, Deus[b], conlaudo, regem omnium regum, qui *humiliasti sicut vulneratum superbum et in virtute brachii tui conteruisti*[c] *adversarios* meos'. Haec et his similia fletibus interclusus[d] princeps agebat[e]. Sed mox[f] tyrannus idem erectis oculis[g] faciem principis vidit, statim se humo[h] prostravit sibique cingulum[i] solvit[5], iam qui-

Hist. Capp. 23—25. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 23. a) concentio *corr.* consentio 2*b*[1]; concessio 1*c. d.* b) signis 2*a.* c) protectum — exercitum 1*d.* d) *om.* 2*b*[1]. e) sui 1*d.* f) ostendere 1*d.*

Cap. 24. a) in unum congr. 2*a. b et Lucas.* b) subtegit 2*b*[2]; subegit 2*b*[1]. c) plebs 2*a.* d) et *add.* 2*b et Lucas.* e) *ita* 1*b. d.* 2*a et Lucas*; p. conficeret 1*c*; pugna conficeretur 2*b.* f) *ita* 1*d.* 2*b*; ora ma(ri *superscr.*)timarum 2*a*; oram maritimam 1*b. c*; *cf. p.* 509, 19. g) p. Franti(a)e 1*d.* 2*a*; Fr. p. 2*b*[2]. h) *ita scripsi*; eo tot(c)ius 1*d.* 2*a (pr. m.). b*; eo otius *m. al.* 2*a*; et ocyus 1*c.* i) decreta 1*d*; pr(o)elii *add.* 2*b.* k) percepta 2*a.* l) quo 1*d.* 2*b.* m) nil 1*c.* n) mitti 1*c.* o) armis prestatiores 1*d.* p) incentorum 2*a.* q) absconderent 2*a.* r) *ita* 1*b. c. d*; sociis 2*a. b et Lucas.* s) viriliter 1*d.* t) Deinde 1*c et Lucas.* u) confluxerant 1*c*, *corr.* v) detempta 2*a.* w) unum c. (consisteret 2*b*) 1*d.* 2*b.* x) dextera 2*b*[2]. y) inexas 1*c*; innexis — manibus 2*b.* z) pedissequa 2*b et e corr.* 1*c*; pedisseca 1*d.* a) oblaturi 2*b*; euntem 1*d.*

Cap. 25. a) portentosis 2*b*[1]. b) Dominus 2*b*[1]. c) *ita* 2*a*; contrivisti 1*c. d.* 2*b et Lucas.* d) interclusis 2*b*[2]. e) *ita* 1*b. c.* 2*a*; aiebat 1*d.* 2*b et Lucas.* f) mox et tyrannos 1*d.* g) *ita* 1*d*; ut *h. l. add.* 1*c et Lucas, post* princ. *add.* 2*a. b.* h) humi 1*d.* i) sib. se cing. 2*a*; sib. singulum 2*b*[1].

1) Concordia *interpretatur Lucas.* 2) *Rege in bellum proficiscente, Toleti in ecclesia SS. Petri et Pauli praetoriensi (cf. supra p.* 503*) orabant:* munitus custodiis angelicis acta belli valenter exerceat; *cf. Férotin, 'Le Liber ordinum' (l. l.) col.* 151. 3) *Nomina eorum exhibet Iudicium c.* 4. 4) *I. e. offerendum.* 5) Et collo suo ligavit *addit Lucas.*

dem exanimis et nimio pavore turbatus, quid[a] sibi accideret, non adtendens[b]. Spectabile[c] quiddam[d] oculis erat, quomodo de tam sublimi, licet[e] praerepti[f] ordinis culmine in hac[g] subita humiliatione et plena[h] iam contumelia venisset. Cernere erat magnum aliquid, quam facile[i] fuerat rerum ipsa mutatio: tam cito videres[k] deiectum, quem pridem audieras gloriosum, et quem praeterita dies[l] adhuc regem tenuerat, tam praecipiti lapsu concideret[m] in ruinam. Impleta satis plene est in isto prophetalis[n] illa sententia: *Vidi*[o], inquit, *impium superexaltatum et elevatum super*[p][1] Ps. 36, 35. 36.
cedros Libani. Et[q] *transivi, et ecce! non erat; et quaesivi eum*[r], *et non est inventus locus eius.* Quid multa? Cum iam ante equum[s] principis Paulus ipse vel ceteri huiusmodae[t] factionis capti[u] producti consisterent: 'Cur in tanto', ait, 'malo vesaniae[v] prorupistis[w], ut pro bonis mala[x] mihi responderetis[y]? Sed quid immorabor? Ite et stote[z][2] sub custodiis deputati[a], quousque censura de vobis agitetur iudicii. Vivere enim vobis donabo, etiamsi non mereamini'. Tunc divisos per exercitum omnes deputatis[b] sollicitis custodibus tradidit[c]. Francorum tamen quique[d] capti essent, digne tractari iubentur. Erant enim aliqui eorum nobilissimis parentibus geniti[3] pro obsidibus dati; ceteri vero aliqui ex Francis, aliqui ex Saxonibus[e] erant, quos omnes in unum munificentia regali onustos[f] post decimam octabamque[g] diem qua 673, Sept. 19.
capti fuerant remittit ad propria, non debere dicens victorem inclementem[h] victis existere.

(26). Primo[a] quippe die pridie[b] Kalendarum Septembrium contra Neuma- Aug. 31.
sensem[c] urbem a nostris initum est bellum. Sequenti die Kalendarum[d] Septem- Sept. 1.
brium civitatis ipsius inruptio facta[4] est. Tertio quoque[e] die, quod[f] fuit quarto Nonarum Septembrium, Paulus tyrannus celebri captus detentione devincitur. Sed Sept. 2.
post haec religiosi principis animus de reparatione[g] inruptae urbis sollicitus statim murorum cava reformat, incensas portas renovat[h], insepultis tumulum praestat, incolis ablatam praedam restituens et exulcerata[i] quaeque publico[k] aerario fovens.

Hist. Capp. 25. 26. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 25. a) quod s. accederet 1*b. c (non Lucas, ubi* illi *pro* sibi*)*. b) videns 2*b*^{1}. c) spectabilis 1*b. c. d (non Lucas)*. d) *ita* 2*b*; quidam 1*b. c.* 2*a*; quidem 1*d et Lucas*. e) et *pro* l. 2*b*. f) praecepti 1*b*; percepti 1*c (non Lucas)*. g) in hac (ad 1*b. c.* 2*a*) subita (subito 1*b. c et Lucas*) hum. (humilatione 1*c*) 1*b. c.* 2*a. b et Lucas*; in tam subitam humiliationem 1*d*. h) plebem iam contumeliam invenisset 1*b. c*; plebeiam contumeliam devenisset 1*d*. i) *ita* 1*b. c. d.* 2*a*; facilis 2*b et Lucas*. k) videre 2*b et Lucas*. l) dies (?) *bis scr., sed eras.* 2*b*^{1}; adhuc *om.* 1*d*. m) concidere 2*b*. n) propheta|res 1*d*. o) Vide 1*c*. p) sicut 1*d cum Vulg.* q) etc. *pro* Et — locus eius 2*b*^{2}. r) *om.* 1*d*. s) equm 2*a*. t) *ita* 2*a*; huiusmodi 1*c. d.* 2*b*^{2}; modae *om.* 2*b*^{1}. u) capti perducti 1*d*; captique producti 2*a*; capti perductique (productique 2*b*^{2}) 1*c.* 2*b*. v) vexaniae 1*c*. w) p̄rupisti 2*b*^{1}; prorupisti 2*b*^{1*}. x) mihi mala 1*c (non Lucas)*. y) redderetis 1*d*. z) *ita* 1*c.* 2*a*; estote 1*d.* 2*b*. a) *om.* 2*b*^{1}. b) *ita* 2*a. b*^{2}; et *add.* 1*b. c. d et Lucas*; sollicitisque 2*b*^{1}. c) tradit 2*b*^{2}. d) qui 2*b*^{1} *et Lucas*. e) Agonibus 1*b. c (non Lucas)*. f) *ita* 1*b. c. d.* 2*a. Lucas et in marg. (praescr.* al.*)* 2*b*; honoratos *in textu* 2*b*. g) *ita* 2*a*; octavamque *rell.* h) victis exsist. incl. 1*d*.

Cap. 26. a) Primum 1*d*. b) *om.* 1*d.* 2*b*^{2}. c) *ita hoc loco* 1*c.* 2*a*; Nemausensem 1*d.* 2*b*. d) *ita* 1*d* (*ubi* Septembris). 2*a. b*^{2}; Kal. Septemb. 1*c*; Calendas Septembr. 2*b*^{1}. e) vero 2*b*^{1}. f) *ita* 2*a. b*^{1}; qui 2*b*^{2}; quae *Lucas*; quod fuit *om.* 1*b. c. d* (*ubi* Septembris). g) statu civium cogitans *pro* reparatione — renovat 2*b*^{1}. h) re=|innovat 2*a*; innovat *Lucas*. i) *ita* 1*d.* 2*b*^{2} *et Lucas (sed cod. Tolet.* quoque*)*; exulceratam quaeque (quamque 2*a*) 1*c.* 2*a*; et exulc. — fovens *om.* 2*b*^{1}. k) aer. fov. publ. 1*c (non Lucas)*.

1) *Ita etiam Bulgar comes (Epist. Wisigot.* 15, *MG. Epist. III,* 684, 14*)*; sicut *Vulgata*. 2) *I. e. estote.* 3) Qui Paulo perfido, ut a Francis ei subveniretur, erant *addit Lucas*. 4) *Cf. Hegesippum III,* 15, 1: Iotapaten quoque 48. die facta inruptio.

Iubet tamen thesauri[a] omnem quam ceperant[b] copiam diligentiori servare[c] custodia, non avaritiae quaestu[d] inlectus, sed amore divino provocatus[e], scilicet ut res cf. 2. Par. 28, 13. sacratae Deo facilius possent secernere[f] et cultibus divinis restitui. Cumulaverat enim nefandissimus ipse[g] Paulus peccato peccatum, dum tyrannidi[h] adiungeret sacrilegium. Nam, ut quidam sapiens[1] dicit, *nisi sacris ecclesiis intulisset*[i] *spolium*[2], *non esset*[k], *unde suum floreret aerarium*[l]. Unde factum est, ut vasa argenti quam plurima de thesauris dominicis rapta et coronam illam auream, quam divae memoriae[m] Reccaredus[3] princeps ad corpus beatissimi Felicis[n, 4] obtulerat, quam idem Paulus insano capiti suo imponere ausus est, tota haec in unum collecta studiosius[o] ordinaret secernere et devotissime, prout cuique competebat ecclesiae, intenderet reformare.

Sept. 4. (27). Tertia iam post[a] victoriam victoribus advenerat dies, et Paulus ipse onustus ferro cum ceteris consedenti[b] in throno principi exibetur. Tunc antiquorum more curba[c] spina dorsi vestigiis regalibus sua colla submittit[d], deinde coram exercitibus cunctis adiudicatur cum ceteris, quum[e] universorum iudicio et[f] mortem exciperent, qui mortem principi praeparassent[5]. Sed nulla mortis super eos inlata sententia, decalvationis[6] tantum, ut[g] praecipitur, sustinuere vindictam[7]. Fere-

Hist. Capp. 26. 27. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 26. a) thes. *ante* copiam 1*d.* b) acceperant 1*c. d*; ceperat *Lucas.* c) servari 1*c (non Lucas).* d) quaestus 2*a, corr.* e) provocitus 2*a.* f) secerni 1*d.* 2*b.* g) *ita* 1*b. c. d*; idem 2*a. b*[1]; ille 2*b*[2]. h) tyranni 1*d.* i) abstulisset 1*d.* k) erat 1*d.* l) erario 1*d.* m) mem. Recaredus (Rec. mem. 1*d*) 1*d.* 2*a. b*[1]. n) Faelicis 1*c.* 2*a.* o) studiosus 1*c. d.*

Cap. 27. a) a victoria 2*b*[1]. b) considenti 1*c*; sedenti 1*d.* c) *ita* 2*a*; curva *rell.* d) submittitur 1*d.* e) *ita* 1*c*; cum *rell.* f) ut m. exciperet — praeparasset 2*b et Lucas*; et *om.* 1*d.* g) tantum praec. sustinere 1*c. d.*

1) *Eum non indagavi.* 2) *I. e. ablatio rerum; cf. Du Cange. Cf. e. gr. concilium Toletanum XII. a.* 681. *c.* 10 *(Gonzalez l. l. col.* 500; *Bruns l. l. p.* 330*):* quodcumque nocibilitatis vel damni seu s p o l i i residentibus in loco sancto i n f e r r e. 3) Christianissimus *addit Lucas, atque sine dubio de Reccaredo I. rege* (586—601) *agitur, qui primus e regibus Wisigothorum fidem catholicam professus est, neque de Reccaredo II, filio Sisebuti parvulo, qui post mortem patris per paucos dies a.* 621. *supererat.* 4) *Martyris Gerundae sepulti, ita ut Rodericus l. l. III,* 9 *(p.* 56*)* Gerundae *recte inseruerit, cumque Gerunda civitas a coniuratis occupata esset (supra c.* 11*), haud recte Devic et Vaissete l. l. I*[2]*, p.* 715. 726, *de ecclesia Narbonensi cogitaverunt, in qua 'reliquiae' martyris habebantur (Gregor. Turon., In gloria mart. c.* 91, *ed. Krusch p.* 549*), ad quas* c o r p u s beatissimi Felicis *non referendum est. De coronis a regibus Gothorum oblatis, quibus altaria ornarentur, cf. Férotin, 'Le Liber ordinum' (l. l.) col.* 165. 545. 5) *Cf. infra Iudicium c.* 7. 6) *Decalvare saepius idem erat atque 'capillos cum ipsa capitis pelle detrahere'; cf. J. Grimm, 'Deutsche Rechtsalterthümer' II*[4], 288. 7) *Homo propter seditionem damnatus, cui vita a rege concessa erat, iuxta legem Chindasvindi oculis privandus erat (infra Iudicium c.* 7*), sed rex ipsi parcere poterat; cf. legem Chindasvindi (Lex Visigothorum VI,* 1, 7, *ed. Zeumer p.* 256*) et concilium Toletanum VIII. a.* 653. *c.* 2 *(Gonzalez l. l. col.* 427 *sqq.; Bruns l. l. p.* 271 *sqq.):* Ceterum quaecumque iuramenta pro regiae potestatis salute vel contutatione gentis et patriae vel hactenus sunt exacta vel deinceps extiterint exigenda, omni custodia omnique vigilantia insolubiliter decernimus observanda, a m e m b r o r u m t r u n c a t i o n e mortisque sententia r e l i g i o n e p e n i t u s a b s o l u t a *(cf. Zeumer, 'N. Arch.' XXIV,* 61 *sqq.). Ervigius rex, corpore legum emendato (a.* 681*), ipsam poenam de qua Iulianus rettulit legi illi Chindasvindi inseruit (Leges Visigothorum p.* 55*):* et si nulla mortis

batur tamen quorundam opinio[a], Francos[1] quantotius[b] ad ereptionem[c] capti occurrere. Sed princeps occasionem[d] cum Francis proeliandi operiens, nec[e] solum istius causae, sed et praeteritas gentis suae cupiens vindicare iniurias, sustinebat[2], quotidie[f] animo forti expectans occursum[g] illorum, cum[h] quibus decertari[i] modis omnibus parabatur[k]. Sed cum nullus[l] e Francis ad bellandum accederet, ipse potius[m] illis se occursurum[n] devoverat, nisi maturato sui[o] cordis suorumque optimatum[p] revocaretur consilio, ne disrupta pactionis[q] inter utramque gentem promissio inpetendi[r] sanguinis esset occasio[s]. Sed cum contra hos[t], ut dictum est, bellum conficere moliretur, iam quarta dies effluxerat, ex quo et[u] Paulum ceperat et ad- Sept. 5. versae[v] gentis occursum nihilominus sustinebat. Sed[w] nulla hostis praesumptio, nullus eventus, nulla prorsus hostilis conventio[x] monstrabatur, quippe quum[y] et Franciae[z] munitissimae urbes iam ultimum[a] sui, ut ferebatur, excidium deplorarent et cives quique earum, ne a nostris praevenirentur, relictis urbibus, longe lateque incertis[b] sedibus vagarentur, latebrosis scilicet vitam compendiis munientes. Nam et religiosus princeps eminus a Neumasense[c] urbe in plana[d] cum exercitu consistebat. Illic castra posuit[e] miraque celeritate muro firmissimo circumdedit. Ubi cum adventum hostium sustineret, subito praecurrenti nuntio audit, unum e ducibus Franciae nomine Lupum[3] in Beterrensi[f] territorio hostiliter accessisse. Unde quinta iam, postquam Paulum ceperat, die de Nemausensi urbe egressus, con- Sept. 6. cita velocitate cum exercitu properans, delatas inimici nisus est praevenire insidias. Sed Lupus ipse iuxta villam cui Asperiano[g] vocabulum fertur[4] regressum principis audiens, ita terrificatus aufugiit[h], ut exercitus duci et dux exercitui videretur deesse. Non enim[i] fugiendo vel ipse suos sustinuit, vel sui eum potuerunt[k] ullo modo adsequi, quippe quorum ita pavore dissoluta fuerant[l] corda[m], ut non tam dispersis viarum aditibus quam montium praeruptis elapsi pariter et currentes,

Hist. Cap. 27. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 27. a) opinione 2*b*. b) quam totius $2a.\ b^1$. c) ereptione 1*d*. d) occassionem 2*a*; occ. prel. cum Fr. 1*d*. e) non 1*d*. f) *ita* 1*c*. $2a.\ b^1$. g) ill. occ. $2b^2$. h) cum qu. *om.* 1*b. c*. i) decertare 1*d*. 2*b*. k) parabat $2b^2$; pararet $2b^1$. l) n. de Fr. 1*d*; nulli Franci ad b. accederent 1*b. c (non Lucas)*. m) prius $2b^2$. n) occursum 1*c*. o) cordis sui 1*d*. p) obtimatuum 1*d*; optimatus $2a.\ b^1$. q) pactione 1*d*. r) impetenti 1*d*. s) occassio 1*c*. t) hoc 2*b*. u) ex *(sed del.)* $2b^1$. v) adversus $2b^1$. w) dum *add.* 1*d*. x) contentio 1*d*. y) *ita scripsi*; quem 2*a*; que 1*b. c*; cum 2*b*; cui 1*d*. z) Franti(a)e 1*c. d*, *ut infra l.* 18. a) ultimam 1*d*. b) in caeteris s. vararentur *(sic)* $2b^1$. c) *corr.* Nemausense 2*a*, *et ita* $2b^1$; Nemausensi 1*b. c. d*; Nemauso $2b^2$. d) plano 1*d*. $2b^1$. e) possuit 1*d*. f) Veterrensi t. 2*a*; Beterrense (Veterensc 1*d*) territorium 1*d*. $2b^1$. g) Asperianum 1*d*. h) aufugit 1*c. d*. $2b^2$. i) *ita* 1*b. c et Lucas*; *add.* in 2*b*, ut 2*a*, utpote 1*d*. k) nullo m. assequi pot. 1*d*. l) sunt 1*d*. m) membra $2b^1$.

ultione plectatur aut effosionem perferat oculorum, secundum quod in lege hac hucusque fuerat constitutum, d e c a l v a t u s tamen C flagella suscipiat et sub artiori vel perpetuo erit religandus exilio *(i. e. carcere)* penė, *etc. Cf. Zeumer l. l. p.* 67 *sq. Lucas Tudensis aut decessor quidam (l. l. p.* 55; *cf. supra p.* 493, *n.* 4*) primus Paulum etiam oculis privatum esse voluit:* Paulum perfidum Galliae tyrannum cepit eique oculos evellere praecepit, *ratione habita sine dubio Iudicii c.* 1. 7, *cum Iuliano teste Paulus poenam iudicii non passus sit.* 1) Et Teutonicos *inepte addit Lucas.* 2) *I. e. expectabat; cf. infra l.* 10. 17. 23. 3) *De Lupo duce cf. supra p.* 486 *sq.* 4) *Hodie Aspiran (dép. Hérault, arr. Lodève, cant. Clermont-de-Lodève); cf. E. Thomas l. l. p.* 7. *Perroud l. l. p.* 128 *sq. statuit, Lupum parte superiore viae Romanae usum esse, quae a Rutena per Lotevam ducens infra Clermont locum ripam dexteram Hérault fluvii tangebat, quaeque Cesserone (hodie Saint-Thibéry, arr. Béziers, cant. Pézenas) viae Domitiae adiungebatur.*

utpote iam gladios suis imminere cervicibus cernerent, de compendio fugae vitam se[a] lucrasse monstrarent[b], multas scilicet praedas in hac turbatione nostris exercitibus relinquentes, tam de hominibus qui eos sequi non poterant quam etiam de iumentis sive substantiis, quae multipliciter et[c] plaustris sibi adduxerant[d] suffectura. Et utique iam lecta bellantium manus, a principe destinata, poterat eos belligerosis incursibus[e] adsequi; sed tam sordida illorum extitit fuga[f], etiam tam citata finium suorum occurrerunt latibula, ut[g], quo fugierint[h], quo laterent atque consisterent, nullo[i] omnino censerentur[k] vestigio relinquisse[l].

(28). Unde comperto princeps, quod Lupum[a] cum[b] ceteris invenire non posset[c], placida progressione Narbonam contendens, urbem victor ingreditur. Ibi[d] disrupta quaeque Narbonensis provinciae, exessa[e] atque depasta, quae eidem terrae magnis febribus hanelanti[f] depraedatione nostrorum et incursione appulsa sunt, munere placata[g], dispositione reformat[1], consiliis instruit; statum quoque rerum[h] mira pace componit. Lecta[i] illic praesidia bellatorum dimittit, radices ab ea omnis[k] rebellionis detersit, Iudaeos[l] abegit[m], clementiores urbibus rectores instituit, per quos utique tanti mali placaretur offensa et constuprata tantis sordibus terra, novo iudiciorum baptismate depurgata[n], remitteretur ad veniam. Nam in eo, quod erecta Galliarum terra solito[o] superbiae fastus[p] cuturno[q. 2] sese adtollerat[r], ita inclementiori depraedatione detrita[s] est et erasa[t] nummis atque depasta substantiis[u], ut merito per hoc credatur, quidquid rubiginis[3] seu nequitiarum contraxerat, caruisse[v].

Orosius, Hist. VI, 12, 1. (29). Exhaustis dehinc[a] princeps[b] Gallis[c] atque edomitis[d], securus directo[e] ad Hispaniam[f] itinere commeavit, nullos post se Gallorum motus formidans, nullas etiam Francorum pertimescens insidias, certo sciens neminem esse, qui aut de suis pugnas[g] aut de externis gentibus patraret[h] insidias. Tanta enim virtute[i] animi atque constantia circumpositas[k] barbarorum gentes non solum non extimuit, sed contempsit, ut etiam adhuc[l] intra Gallias positus in locum[m] qui[n] Canaba[o] nuncu-

Hist. Capp. 27—29. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 27. a) v. relucrasse 1*b. c (non Lucas)*; v. se lucro accepisse 2*b*¹. b) monstrarentur 2*b*²; cernerentur 2*b*¹. c) *om.* 2*b.* d) adduxerat s. (suffactura 2*a*) 1*d.* 2*a.* e) incursionibus 2*b*¹; excursibus 2(*b*¹*). *b*²; *cf. p.* 511, 5. 531, 21. f) ac *add.* 2*b.* g) at 1*d.* h) *ita* 2*a*; fugerint 1*d.* 2*b*¹; fugerent 1*c.* 2*b*² *et Lucas.* i) nulla — vestigia 1(*b*). *c. d et Lucas.* k) censeretur 2*a. b*²; noscerentur 1*d.* l) *ita* 2*a*; reliquisse *rell.*

Cap. 28. a) Lupus 2*a et Lucas* (*ubi* inveniri). b) suis *add.* 2*a*; suis *pro* ceteris *Lucas.* c) possent 1*b. c (non Lucas).* d) Ubi d. 1*b. c (non Lucas)*; Ibi dirupta 1*d.* e) *ita* 1*c*; excessa 2*a*; exesa 2*b*; erasa 1*d.* f) *ita* 2*a*; anhelanti 1*c.* 2*b*²; alenanti 2*b*¹; aberlati 1*d.* g) *ita* 1*b. c.* 2*a*; placat 2*b*; placcat 1*d.* h) rursum 1*d.* i) electa 1*c*; *cf. supra l.* 5. *et p.* 512, 10. 513, 21. k) omnes 2*a. b*¹. l) Iudeos 1*d.* 2*a. b*¹. m) abigit 2*b*¹. n) repurgata 2*b*¹. o) solita 1*c*; solite 1*d.* p) fastu 1*d.* 2*b.* q) *ita* 2*a*; cothurno sese 1*c.* 2*b*¹; ruturnoso se 1*d*; cothurnose se 2(*b*¹*). *b*². r) attollerat 2*b*; adtulerat 1*c*; attulerat 1*b. d.* 2*a.* s) deterrita 1*b. c. d.* t) (era *del.*) errasa n. 2*b*¹; er. numeris 1*d.* u) sustantiis 2*b*¹. v) amisisse 2*b.*

Cap. 29. a) deinde 2*b*; dein *Lucas.* b) pr. *post* edom. 1*d.* c) *ita* 2*a cum Orosio*; Galliis *rell.* d) domitis 2*b*². e) *om.* 1*b. c. d (non Lucas).* f) Hyspan. 2*a. b*¹; Yspan. 1*d.* g) *ita* 1*d*; pugnat 2*a*; pugnam 2*b*; pugnis 1*c.* h) prepararet 1*d.* i) virtutem — constantiam 2*a.* k) positas circum 2*b.* l) *om.* 1*d.* m) loco 1*d.* 2*b*¹ *et Lucas.* n) quae 2*a.* o) Canana 1*d.*

1) Disponens de provincia Narbonensi et de Ruteno et Alba civitatibus, quae tunc ad eam provinciam pertinebant, *temere Rodericus l. l. III,* 11 *(p. 57).* 2) *Cf. tomum Egicae regis a.* 693 *(Zeumer, Leges p.* 483, 8*)*: cothurno superbiae dediti. 3) *Cf. Orosii Hist. VII,* 25, 10: detrita regii fastus robigine.

patur[a, 1] cuncto exercitui quod feliciter exissent[b] relatione gratifica satisfaceret omnesque[c] ab eo statim[d] loco absolveret. Ipse quoque Helenam[e, 2] perveniens[f], duorum ibi dierum[g] immoratione detentus[h] est. Sicque exinde profectus, secundis[i] potitus successibus[k, 3], Hispaniam[l] rediit[m] sedemque sui solii sexto postquam inde commigraverat mense repetiit. Et tamen, sub quo[n] celebri triumpho regiam[4] urbem intraverit, de inimicis exultans, explicare necesse est, ut, sicut ingentis eius gloriae signum saecula sequutura[o] clamabunt, ita seditiosorum ignominia[p] non[q] excidat a memoria[5] futurorum.

(30). Etenim quarto fere ab urbe regia miliario Paulus princeps tyrannidis vel ceteri[a] incentores seditionum eius, decalvatis capitibus[6], abrasis barbis pedibusque nudatis, subsqualentibus[b] veste vel habitu induti[c], camelorum vehiculis imponuntur. Rex ipse perditionis[d] praeibat in capite, omni[e] confusionis ignominia dignus et picea ex coreis[f] laurea coronatus[g]. Sequebatur deinde hunc regem suum longa[h] deductione ordo suorum[i] dispositus[k] ministrorum, eisdem omnes quibus relatum est vehiculis insedentes[l] eisdemque inlusionibus[m] acti, hinc[n] inde adstantibus populis, urbem intrantes. Nec enim ista[o] sine dispensatione iusti iudicii Dei eisdem accessisse[p] credendum est, scilicet ut alta ac sublimia confusionis eorum fastigia vehiculorum edoceret[q] sessio[r] prae omnibus subiecta[7], et qui ultra humanum morem astu mentis excelsa[s] petierant[t], excelsiores[u] luerent[v] conscensionis[w, 8] suae iniuriam[x]. Sint[y] ergo haec insequuturis[z] reposita[a] saeculis,

Hist. Capp. 29. 30. 1*c. d.* 2*a. b.*

Cap. 29. a) nuncupabatur 1*b. c (non Lucas).* b) egissent 1*d.* 2*a*; egisset *Lucas.* c) et omnes 1*d.* d) loco st. 1*c. d et Lucas.* e) *ita* 1*d.* 2*a.* b^1 *et in textu* $2b^2$; Herenam 1*b. c*; Elnam $2b^{1*}$ *et in marg.* $2b^2$. f) veniens 1*d.* g) duorum immorationi 1*d.* h) detemptus 2*a*, *ut infra p.* 533, 2. i) seq'cudis 2*a*; secundisque 1*d et m. al. in marg.* 2*a.* k) succesibus 2*a.* l) Hyspan. $2b^1$; Yspan. 1*d.* m) redit, sedem sui 2*a.* n) quam 1*b. c et Lucas.* o) *ita* 1*c*; secut. *rell.* p) ignominiam 2*a.* q) a mem. non exc. fut. 1*d.*

Cap. 30. a) inc. cet. 1*d.* b) nud. vel squallentibus (sallentibus $2b^1$) veste vel 2*b*; scalenti veste (vel hab. *om.*) 1*d.* c) *ita recte* 1*b. c et Lucas (cf. l.* 15. 18*)*; cam. ind. 1*d.* 2*a. b.* d) *ita* 2*a.* b^1. *Lucas et m. al.* 1*c*; perditio 1*c* (*pr. m.*). *d*; perdictio 1*b*; proditionis $2b^2$. e) omnis $2b^1$. f) *ita* 1*b. c. d.* 2*a*; coriis 2*b.* g) coronatur 2*a.* h) longua $2b^1$. i) suo 1*d.* k) dispositum 2*a.* l) insidentes 1*c. d et Lucas.* m) inclusionibus 2*b.* n) hanc 1*d.* o) istas 2*a.* p) accesisse 2*a*; accidisse 1*d.* q) doceret 2*b.* r) sesio 2*a.* s) exelsa $2b^1$, *in marg. corr.* t) penetrant 1*b. c.* u) excelsiorem 2*b.* v) lueret $2b^1$. w) consens. 2*a.* b^2. x) iniurias 1*d.* y) Sunt $2b^2$. z) *ita* 1*c*; insecutoris 1*b*; insecut. 1*d.* 2*a.* b^1; in secut. $2b^2$ *et Lucas.* a) posita 1*b. c. d (non Lucas).*

1) *Devic et Vaissete l. l.* I^2, *p.* 729, *de loco 'les Cabanes de Fitou' prope stagnum Leucatae sito cogitaverunt (dép. Aude, arr. Narbonne, cant. Sigean, comm. Fitou), ubi mansionem* ad Vicensimum, *quae a Narbone in Hispaniam proficiscentibus prima in via Romana occurrebat (cf. Itinerarium Antonini ed. Parthey et Pinder p.* 190*; Corpus inscript. Latin. XII,* 666*), sitam fuisse minus accurate ut videtur statuit Petrus de Marca l. l. col.* 52. 2) *Elne (dép. Pyrénées-Orientales, arr. et cant. Perpignan).* 3) *Cf. Orosium, Hist. II,* 14, 12: secundis successibus. 4) Toletanam *Lucas.* 5) *Orosius, Hist. I,* 8, 13: excidisse memoriae. 6) *Cf. supra p.* 522, 17. *Conferre licet poenam similem Argimundi ducis seditiosi a Reccaredo rege item turpiter Toleti circumducti, teste Iohanne abbate Biclarensi (Chron. a.* 590, *c.* 3, *Auct. ant. XI,* 219 *sq.)*: Ipse autem Argimundus, qui regnum assumere cupiebat, primum verberibus interrogatus, deinde turpiter decalvatus, post haec dextra amputata exemplum omnibus in Toletana urbe asino sedens pompizando dedit

et docuit famulos dominis non esse superbos.

7) *In altum iactus, elatus. Forcellini.* 8) *I. e. ascensionis.*

probis ad votum, improbis ad exemplum, fidelibus ad gaudium, infidis ad tormentum, ut utraque[a] pars in contuitu[b] quodam[c] sese[d] lectionis huius inspiciens, et quae[e] rectis semitis graditur[f], prolapsionis casus effugiat[g], et quae iam cecidit, in horum se hic[h] semper proscriptionibus recognoscat.

FINIT[i] DE PAULO STORIA.

INCIPIT[a] INSULTATIO VILIS STORICI IN TYRANNIDEM GALLIAE.

(1). Libet tuis, Gallia, erroribus insultare victores, quibus tantae prolapsionis cladem, misera, pertulisti. Ubi est illa libertas tua, in qua male libera de erecto[b] tibi fastus[c] supercilio adplaudebas[d]? Ubi elatae voces, quibus Spanorum[e] vires molliores esse tuis feminis detractabas[f]? Ubi motus illi[g] tumentes, quibus cervicum[h] ratione Spanorum[i] consortia respuebas? Ubi spansa[k. 1] oris tui fastigia, quae de incertis saepe divitiis tumescebas? Ubi elata colla atque consilia, quae suorum semper ducum[l] regimina spreberunt[m]? Quid futurum esse putabas, quum[n] tuis te operibus ipsa confoderes, manibus lacerares, consiliis everteres, fraudibus addicares? Tuis enim operibus iaculata es, quando criminibus crimen addebas, negotiorum fraude[2] implicata[o], prostibulis dedita, periuriis mancipata, quae Iudaeorum[p] potius quam fidelium Christi amicitiis incubabas[q. 3]. Sic enim adulterii tenens legem, honestum putabas omne quod feceras: inter scortorum greges more pecudum lascivire, inter epulas amicos perimere, innocentes[r] animas iugulare. Simulabas enim te advenientibus grata[s. 4], quumque[t] virum quempiam cum coniuge et liberis hospitio recepisses, inter vina sanguinem propinabas[5]; iugulando virum, filios abnecando[u] suprestitem[v] matrem adsumebas in[w] pelicatus tui ludibrio.

(2). Nec tamen ista faciens tanti immanitate facinoris contremescis[a], sed super haec omnia Iudaeorum[b] consortiis animaris, quorum etiam infidelitatem, si libens adtendis, iam in tuis transisse[c] filiis recognoscis, dum hii[d], qui in te christianitatis titulo praefulgebant, ad Hebraeorum[e] probati sunt transisse[c] perfidiam; eorum enim te semper iudiciis committebas, quorum iam a Deo reprobata corda cognoveras. Et qualiter Iudaeorum[f] a te poterant[g] infausta venerari sacraria, in quibus tam instanter salutis tuae conlocaveras curam? Agnosce, misera, agnosce quid feceris! Sufficiat tibi inter febres amisisse memoriam. Nunc iam, depulsa

Hist. Cap. 30. 1*c. d.* 2*a. b.* *Insult. Capp.* 1. 2. 1*b. c.* 2*a.*

Cap. 30. a) que *om.* 1c *(non Lucas).* b) *ita cum rell. in marg.*, circuitu *in textu* 2*b*²; quontuitu 1*d.* c) quoddam 2*a.* d) lect. sese 2*b*¹. e) quod 2*b*². f) gradiatur 2*a.* g) fugiat 1*c.* h) his 1*d.* i) *ita (sed* historia 1c) 1*b. c.* 2*a*; storia *om.* 1*d, desinens; subscr.* Finit historia 2*b*², Finis historiae 2*b*¹, *ubi add. (fol.* 44*)* Sequitur iudicium in perfidos promulgatum, *quod in proxima pagina (fol. 44') incipit.*

Cap. 1. a) *Insultatio deest* 2*b.* b) electo 2*a.* c) *ita* 1*b*; factus 1*c*; fastu 2*a.* d) *ita* 1*b*; adplaudebat 1*c*; aplaudebas 2*a.* e) *ita* 1*b*; Hispan. 1*c.* 2*a.* f) detrectabas 2*a.* g) ubi 1*b. c.* h) *ita* 2*a*; cervicicum 1*b*; cervicium 1*c.* i) Hispan. 1*c.* 2*a.* k) expansa 2*a.* l) semper *iterat Lorenzana* (1*b*?). m) *ita scripsi*; praeberunt 1*b. c*; spreverunt 2*a.* n) *ita* 1*b*; cum 1*c.* 2*a.* o) implicita 2*a.* p) Iudeorum 1*c.* 2*a.* q) insudabas 1*b. c.* r) innocentum 2*a.* s) *ita* 2*a*; gratia 1*b. c*; gratam *coni. Lorenzana.* t) cumque 2*a.* u) abnegando 2*a*; *cf. p.* 527, 19. v) *ita* 2*a*; su(b)perstitem 1*b. c.* w) implicatus 1*c (non* 1*b).*

Cap. 2. a) non tremescis 1*b. c.* b) Iudeorum 2*a (non* 1*c).* c) transiisse 1*c (non* 1*b).* d) hi 1*b*; ii 1*c.* e) Hebreorum 2*a.* f) Iudeorum 1*c.* 2*a.* g) poterunt 1*b. c.*

1) *I. e. expansa.* 2) *Cf. supra p.* 504, 13: fraus negotiorum. 3) *Ib. p.* 504, 15. 4) *Scilicet Gallia se advenientibus gratam simulabat.* 5) *Orosius VII,* 37, 5: sanguinem dis suis propinare.

febrium labe, nutricem te scandali[a] recognosce, fomitem mali, matrem blasfemantium[b], novercam infidelium, negotiorum privignam, prostibulorum materiam, proditionis[c] speleum, fontem perfidiae, animarum interemptricem.

(3). Haec enim tota ex tuis uberibus promanasse non sufficit[a]; nam insuper ne tantae calamitatis flagitio aliquid videretur deesse, regem habens, alium tibi regem statuis, astu, non ordine, fraudibus, non virtute. Quae enim ex feminis aliquando reperta est, quae virum habens, alterius viri consortia sine sui periculo concupiscat? Tu sola tuum postponis periculo et, perfidare[1] non metuens, perfidiae tibi subornas sceptrum. Quis ista quae dicta sunt fecit? In quibus hoc primum terris famosum malum apparuit, nisi inter media uberum tuorum? Admirandus est ergo uterus mentis tuae, quae sub tanta criminum conceptione non crepuit, sed tanta admiratione concepit dolorem, ut tantam his nostris temporibus dolorum pepererit ubertatem.

(4). Quod si asseras aliunde venisse, quod ipsa susceperis, audi, an tuis an aliorum sit[a] patratum consiliis; conceptione tamen fetus tui, negare non poteris[b]. Si enim aliunde hoc accepisti, quare fovisti ac non potius ut membrum[c] putridum a tuis finibus repulisti? Si autem tu genuisti, quare genita monstruosa, priusquam adolescerent, non secasti? An non potius mulieres idoneas monstra ex se genita abnecasse[d], virtutis erit indicium; criminis quidem, si ordinatos[e] fetus perimerent, ordinis, si informes necarent? Quod si causeris, non potuisse te virtuti eius resistere vel concepto fetui repugnare[f], ubi sunt illa oris tui superba fastigia, ubi tumentes voces, ubi elati motus, superciliosus incessus[g], verborum ille cothurnus, quibus non tam partem Spaniae[h], sed totam Spaniam[h] uni pugillo tuo ad resistendum nullo modo suffecturam esse censebas et verbis tonantibus insonabas? Hinc[i] ergo nullis te iustis vocibus excusabas, quum[k], etiamsi armis non posses, fide potius armata persisteres et necem ultimam inter infidelium procellas fidelior sustineres. Devoveras enim tuam voluntarie religioso principi fidem, sub divini nominis pollicitatione[l] spondens, ut hostem te suis hostibus exhiberes et cum adversariis salutis eius usque ad effusionem sanguinis decertares.

(5). Dic ergo, quis tuorum pro fide recta occubuit, quis de tuis fidem conservando peremptus est, quis tuorum occisurum[2] se pro veritate exibuit, quis etiam perempturum[2] se pro fide optavit? Nemo tuorum fuit, apud quem pretiosior esset anima uncti sui; sic[a] infida in[b] promisso, facilis in periurio exortum in te infidelitatis ignem non solum non perimis, sed accendis, nec verbis tantum, sed et operibus foves. Sed haec sunt illa tui moris signa victricia, ut hostem non ferias, civem occidas[c], melius forte tibi definiens civem bello quam hostem excipere, quippe cui vires semper fuerint socios potius quam adversarios enecare. Quum[d]

Insult. Capp. 2—5. 1*b. c.* 2*a.*

Cap. 2. a) scandalire, cognosce 2*a.* b) blasphemiae 1*c* (*non* 1*b*). c) proditionibus 1*b. c.*

Cap. 3. a) sufficiat 1*b. c.*

Cap. 4. a) si 1*b. c.* b) poterat 1*b. c.* c) *ita* 2*a*; membrorum putridus (putribus 1*b*) 1*b. c.* d) abnegasse 2*a.* e) inordin. 1*c* (*non* 1*b*). f) repugnares 2*a.* g) incesus 2*a.* h) *ita* 1*b*; Hispan. 1*c.* 2*a.* i) Hic 1*b. c.* k) *ita* 1*b*; cum 1*c.* 2*a.* l) pollicitationem sp., ut ostente suis 2*a.*

Cap. 5. a) si 1*b. c.* b) impromisso 2*a.* c) accidas 1*b* (*non* 1*c*). d) *ita* 1*b. c*; Cum 2*a.*

1) *Fidem fallere. Cangius (Bened.).* 2) *I. e. occidendum et infra perimendum.*

nec hoc armis, sed dolis potius et fraudibus agas, plus timenda sunt venena tua quam arma; plures enim fellis[a] tui antidoto quam armorum iaculis confodisti[b].

(6). Neque enim in campo tua aliquando directa contra hostem certamina vidimus, quum[a] tamen intra domum venena tui pectoris senserimus. Vidimus, vidimus[b] praeparatas acies tuas, sed pro iugulo civium, non pro necibus externorum. Quomodo tantae crudelitatis nube crassaris[c], ut liberatoribus necem, defensoribus praepararares[d] ultionem? Quid tibi opus fuit fortiores provocare[e] ad bellum, validioribus praeparare excidium? Sed ista non immerito agis, quippe quae frenesim passa, quibus te audeas exequari[f], non sentias. Solent enim frenetici tunc[g] se robustiores viribus extimare[h], quando iam in ultimo defectu videtur natura ipsa consistere; sed haec et talia[i] faciunt, non vitali sensu permoti, sed mortali dissolutione iam tabidi. Tu ergo si. post frenesim memoriam recepisti, recordari te convenit, quibus inter febres vocibus perestrepebas[k] vel quos habendos nescia despectui iudicabas.

(7). Nam ecce! Spanorum[a] exercitus post acerbissimas febres, quibus sensum amiseras, maturate tibi occurrit nec tamen totus, sed quadam sui extrema parte collectus, vires tuas usquequaque perdomuit, colla subegit, tumentia ora contrivit, et quid valeas quidve non valeas, melius suis gladiis quam tuis vocibus adprobavit. Quid ergo, misera, victoribus dicis[b], quae tam miserabilis iaces sub victorum mucrone devicta? Ecce! Spanorum[c] exercitus cum ordinato principe suo te valenter edomuit, spoliis detrivit, servituti addixit. Sed nolo hunc diu super[d] te inclementiorem fuisse causeris, cuius tam citatis beneficiis revestiris. Quum[e] enim iusta tibi servitus pro merito deberetur, ut vere sanum caput languenti membro compatiens, redactae tibi in servitutem libertatis hostiam[f] donans et veteres perfidiae tuae notas clementiori manu obliterans, ante te elegit suae sociam dignitati, quam tu paenitendo ablueres maculas quas fecisti, scilicet ut, quia impia temeritate libertatis perdideras titulum, testimonium reciperes gloriosum.

(8). Sed quid mirum, ut haec tibi non merenti praestiterit, qui pridem tuis periculis socium se[a] semper exhibuit et in tua expugnatione se potius expugnandum immisit? Admirandus est ergo alternantium iste partium ordo, quanta in te crudelitas, quanta[b] in Spanis[c] pietas fuerit. Illi tibi pacem, tu illis dolos[d], illi defensionem, tu peremptionem excogitas. Illi semper ad liberationem tui cum armato tibi currebant[e] exercitu; tu ad[f] eversionem illorum gladios incitas externorum. Illi hostem repellendum a te aut vi aut astu[g] definiunt; tu utroque compendio agens, et fraudibus propriis et viribus alienis contra Spanorum[h] exercitum venis. Illi semper defensionem tui[i] quamquam periculo[k] sui quaerebant; tu[l] econtra non sine perditione tui[m] eversionis contra illos praeparas munimenta. Illi salutem

Insult. Capp. 5—8. 1*b. c.* 2*a.*

Cap. 5. a) felis 1*c.* b) *ita coni. Lorenzana (cf. p.* 526, 14*)*; confudisti *codd.*

Cap. 6. a) *ita* 1*b*; cum 1*c*; quam 2*a.* b) *om.* 1*b. c.* c) crasaris 2*a.* d) praepares 2*a.* e) *ita* 2*a*; provocare — praepararares 1*b*; provocares — praeparares 1*c.* f) aequare 1*b. c.* g) nunc 1*c*, *corr.* h) *ita* 1*b.* 2*a*; aestimare 1*c.* i) alia 1*b. c.* k) *ita* 2*a*; perstrep. 1*b. c.*

Cap. 7. a) *ita* 1*b*; Hispan. 1*c.* 2*a.* b) ducis 1*b. c.* c) *ita* 1*b*; Hispan. 1*c*; Hyspan. 2*a.* d) semper 1*b. c.* e) *ita* 1*b*; Cum 1*c.* 2*a.* f) hostia donatur 2*a.*

Cap. 8. a) te 1*b. c.* b) tanta 1*c* (*non* 1*b*). c) *ita* 1*b*; Hispanis 1*c*; Hispanos 2*a.* d) dolus 1*b.* e) occurr. exercitui 2*a.* f) *ita* 1*b* (*cf. l.* 37. *et p.* 530, 9. 535, 8); tu adversionem 1*c.* 2*a.* g) haustu 1*c* (*non* 1*b*). h) Hispan. 2*a.* i) tuam cum peric. 2*a.* k) periculis 1*c* (*non* 1*b*). l) *ita* 1*b*; tuae contra 2*a*; tu contra 1*c.* m) tu 1*c* (*non* 1*b*).

tuam, et ubi[a] forsam[b] armis non currebant[c], pretiis emebant; tu necem illorum, quam armis patrare[d] non poteras, muneribus definis comparandam. Quando enim illi aut in tuis[e] plagis alacres facti aut in tuis mortibus aliquando laetati sunt? Quin potius, si perlata nuntiorum fama[f] aut ab hoste obsessam[g] aut hostium incursatione te[h] detritam edixit[i], armata illico ad defensationem[k] tui Spanorum[l] manus se citatam[m] exhibuit et propria postponendo pericula cum hostibus tuis configebat. Nec enim tot interiacentibus terris[1] duros quosque se causabatur pertulisse labores, dummodo tu statum pacis utcumque reciperes. Ecce! iam notum est, quantus in Spanos[n] affectus pietatis processit, quantus in te crudelitatis turbo efferbuit. Nam Spanos[o], quos despectui deputabas, et victores et miseratores tui experta es[p]; filii autem tui, qui ex te viperina nativitate sunt proditi, quid tibi nisi famem, luem aut gladium adtulerunt? Hucusque igitur tibi insultasse sit utile, et forsam[q] ad emolumentum salutis tibi proficiet[r], quidquid asperiori proclamatum est verbere, ut verborum ista asperitas correptionis tuae sit potius causa quam desperationis strofa[2].

(9). Restat ergo nunc, ut flebili[a] te lamentatione intendas, quanto sis pallore detrita[b], quanta[c] macie[3] decolorata, ut, sub isto te semper humilitatis contuitu agens, sic de praeteritis fornicationibus erubescas, ne in cicatricum locum sanies[d] recrudescat, ne ulcus in sanata iam plaga appareat, ne vitiatus pulmo tumidum aliquid vel superbum emittat; sed, restauratis omnibus ad statum salutis, et insultasse tibi sit utile et suasisse perdocile, ut de reliquo et sanus in[e] te vigor memoriam teneat, et memoria ipsa iam sanior reddita, motus in te omnes elati cordis abscidat. Quodsi[f] et insultantes et suadentes protervis, ut consueta es, motibus abnuis[g], illis te postremo versibus insultando conveniam, quibus quidam[h] sapiens[4] morti insultasse convincitur. Dicam ergo:

Iam si nec[i] lacrimis cedis nec carmina sentis,
Sint tibi pro gladio quae tibi verba loquor.
Ipse tuos[k] damnet morsus et tartara vincat,
Qui vicit mundum per crucis exitium.

EXPLICIT INSULTATIO VILIS PROVINCIAE GALLIAE.

IUDICIUM[a] IN TYRANNORUM PERFIDIA PROMULGATUM.

(1). Perfidorum denotata transgressio ideo[b] debetur[c] acrius percuti, quo inlicitis[d] videtur ausibus[e, 5] perpetrari. Habeant[f] ergo confusionis[g] propriae signum,

Insult. *Capp.* 8. 9. 1*b*. *c*. 2*a*. *Iudicium.* *Cap.* 1. 1*c*. *e*. 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) ibi 2*a*. b) *ita* 1*c*. 2*a* (*cf. Corpus inscript. Lat. II, n.* 4314: forsitam). c) occurr. 2*a*; *cf. p.* 528, 33. d) patrari 2*a*. e) eius 1*c* (*non* 1*b*). f) fame 2*a*. g) obsesam 1*c*. h) *om.* 1*b*. *c*. i) eduxit 1*b*. *c*. k) defensionem 1*b*. *c*. l) Hyspan. 2*a*. m) cita tamen 1*b*. *c*. n) Hispanos effectus 2*a*. o) Hispan. 2*a*. p) est 1*c* (*non* 1*b*). q) *ita* 1*c*. 2*a*; *cf. l.* 1. r) proficeret 1*b*. *c*.

Cap. 9. a) flebile 1*b*; nunc *add., sed del.* 2*a*. b) deterrita 1*b*. *c*. c) quantam acie 2*a*. d) saniens 1*c*. e) iste *pro* in te 1*b*. *c*. f) Quod etsi ins. 1*b*. *c*. g) adnuis 1*c* (*non* 1*b*). h) *ita* 1*b* (*cf. p.* 509, 4. 522, 5); quidem 1*c*. 2*a*. i) iam sine lachrymis 1*b*. *c*. k) tibi 1*b*. *c*.

Cap. 1. a) Iud. prom. in tyr. perfidiam eodem Iuliano (archiepiscopo Toletano *add.* 2*b*²) au(c)tore *praescr.* 2*b*. b) eo 2*b*. c) *ita* 2*a*; debet *rell.* d) inclytus 1*e*. e) aus. quaedam perpetrare 2*b*. f) Habeat 2*b*²; Habeatur 2*b*¹. g) confussionis 1*c*.

1) *Cf. p.* 531, 10. 2) *I. e. versio: ut verba ista aspera te potius corripiant quam ad desperationem vertant.* 3) *Cf. Orosii Hist. VI,* 12, 2: Constitui nunc ante oculos velim exsanguem defectamque Galliam, — — quanta macie quantoque pallore sit. 4) *Quis fuerit, ignoro.* 5) *Lex Visigoth. III,* 4, 18 (*ed. Zeumer p.* 158, 4): inlicitis ausibus.

quibus contingit[a] fidei violare promissum. Reportent nomen proditionis[b] in[c] posteros, quos indulgentia principalis fecit esse ingratos. Renotentur[d] inter cuneos[e] perfidorum, qui genti[f] suae paraverunt[g] excidium[h], ut reportent in progenies saeculorum titulos infamiae suae, qui eversores facti sunt patriae; quibus[i] ex clementia princeps dederit vivere, effossionem[k] luminum non evadant[1], qui patriae gloriam minuentes proditionis notam incurrerant[i]. Nam ecce! prodidit sese[l] in apertum campum infausta[m] perfidia, quae nefandorum societatem cruentis sibimet amplexibus socians commovit ad scandalum cives, ad suorum perniciem plebes, ad eversionem patriae gentes[n], ad interitum principis non solum proprias, sed externarum plebium[o] nationes. Testis est horum quae dicimus terra, quae ipsorum est exterminatione detrita; teste[p] etiam caelum, sub quo nobis[q] est a Deo adtributum triumphale vexillum. Spontaneum enim promissionis foedus inrumpit[r] novumque sponsionis iusiurandum constituit, quo, voluntaria fidei promissione discissa, electum a Deo regem[s] nostrum abiceret[t] et maturatam illi vel patriae perniciem[u] exiberet.
cf. Ierem. 37, 8. Nam novo ritu periurii non solum suam, sed et multorum animas populorum de-
Os. 7, 16. cepit, ita ut in[v] his illud prophetale vaticinium impleretur, quod[w] dicitur: *Cadent in retia*[x] *principes eorum a furore irae Dei, et erit subsanatio eorum*[y] *in omnem terram,*
Ierem. 5, 26. 27. necnon[z] et illud, quod Esaias[a, 2] in talium narrat excessionibus, dicens: *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. Sicut*[b] *decipula plena avibus, sic domus eorum plena dolo.*

(2). Et[a] haec quidem necessario praemissis[b] sufficiant[c]. Nam cum nefandissimum Paulum serenissimus dominus[d] noster[3] Wamba rex ad vindicationem Galliae destinaret, et ut dissidentes[e] quosdam ad fidem suae gloriae matura dispositione colligeret, subito iniunctum sibimet negotium in contrarium mutans, non solum dissidentibus in fide persistendo non obstitit, sed etiam ipse dissidentia[f] sui plurimos infideles effecit. In tyrannidem enim[g] contra praedictum principem, gentem et patriam[4] vertens[h], spoliavit se primum a fide promissa et, textrinii[i, 5] sui ordiens[k] telam, induit se periurii maculam[l]. Deinde in gloriosum principem maledicta coniectat[6] et multimoda[m] detractionum atque iniuriarum de[n] eo protestatur convicia. Post haec, quod nefas est dici, regnum contra Dei voluntatem arripuit et

Iudicium. Capp. 1. 2. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 1. a) *ita* 2*a. b*; contigit 1*b. c. e et Lucas.* b) perditionis $2b^2$ *et Lucas*; perdictionis 2*a.* c) ad 1*b. c. e et Lucas* (*cf. l.* 3). d) renotetur 1*c* (*non* 1*e*); Notentur $2b^1$. e) cunctos perf. nomine, qui 1*b. c. e* (*non Lucas*). f) gentis 2*a et Lucas.* g) *ita* 2*a.* b^1 *et Lucas*; paravere $2b^2$; paraverant 1*b. c. e.* h) exicidium 2*a.* i) quibus — incurrerant *om.* 2*a. b.* k) effosionem 1*c. e.* l) se $2b^2$. m) infusta 1*c, m. al. in marg. corr.* n) gentem $2b^2$. o) plebeium $2b^1$. p) *ita* 2*a. b* (*ubi* celo $2b^1$); Testis 1*c. e et Lucas.* q) est nobis $2b^1$. r) *ita* 1*b. c. e.* 2*a*; in(r)rupit 2*b.* s) regnum 1*b. c* (*non* 1*e et Lucas*). t) abijciret 1*c. e.* u) pernicem 2*a.* v) *ita* 1*e.* 2*a. b et Lucas*; *om.* 1*b. c.* w) quo 1*c. e et Lucas.* x) rectia 2*a.* y) *om.* 2*b* (*non* $2b^{1*}$). z) Nec enim illud $2b^1$; et *om.* 1*c. e* (*non Lucas*). a) Esay. 1*c*; Esay 1*e*; Esayas 2*a.* b) Sic $2b^2$.

Cap. 2. a) *om.* $2b^2$. b) *ita* 1*b. c. e.* 2*a*; praemissa 2*b et Lucas.* c) sufficiat 2*a.* d) domnus 2(b^{1*}). b^2. e) disid. 2*a.* f) dissidentes plur. sibi fideles eff. 2*b.* g) eff. in tyr. Nam contra 1*e.* h) versus 1*b. c. e et Lucas.* i) testrinii 2*a.* k) ordines $2b^1$ (*in marg. coniecit* ordiens). l) macula 1*b. c. e* (*non Lucas, om.* se). m) et in ultimoda $2b^1$. n) deo eo $2b^1$, *corr.*

1) *Cf. infra c.* 7. 2) *Immo Ieremias.* 3) *Ita Lex Visigoth. XII,* 2, 17 *(l. l. p.* 425, 3*)*: serenissimo domino nostro Reccessvindo regi. 4) *Cf. e. gr. concil. Toletan. VII. a.* 646. *c.* 1 *(Gonzalez l. l. col.* 413; *Bruns l. l. p.* 260*)*: genti Gothorum vel patriae aut principi. 5) *Textura. Cangius (Bened.).* 6) *Concil. Toletan. V. a.* 636. *c.* 5 *(Gonzalez col.* 396; *Bruns p.* 247*)*:

populos in hac nefaria electione sibimet iurare coegit[1], quo et contra fidem[a] redditam agerent et necem vel deiectionem[b, 2] principi exhiberent, hunc praecipue ordinem in ipsa perversarum conditionum serie[3] servans, ut gloriosum domnum[c] nostrum Wambanem principem infaustum regem nominare auderet. Quod nomen utique iuxta[d] interpretationem sui infelicem significat esse[4]. Qui tamen adhuc insuper[e] tyrannicae sortis apice provocatus, provinciam omnem[f] Galliae et partem aliquam Tarraconensis provinciae tumultuoso[g] sui iuris imperio subdens, speciales omnium munitiones per singulas quasque civitates constituit[h] defensoresque in eas proprios ordinavit.

(3). Huius rei nefariae temeritate compulsi sumus arma arripere, et tot interiacentibus terris[5], nefandorum perfidiam insectare[a]. Unde et ad horum coniuratorum tyrannidem protinus extinguendam in Tarraconensem provinciam et in Gallias pugnantes accessimus et, divina nobiscum comitante manu, ad ipsas usque civitates atque[b] castella venientes, hos ipsos satellites defensoresque civitatum castrorumque feliciter cepimus. Nam primum ad Barcinonam cum exercitu accedentes, Euredum[c, 6], Pompedium[d], Guntefredum[e], Hunulfum[f] diaconum et Neufredum, eandem vindicantes civitatem, comprehendimus. Deinde ad Clausuras[7] pervenientes, castra ipsa, disposito[g] exercitu per iuga Pirenei[h] montis, intravimus et vindicatores eorundem castrorum conprehendimus, id[i] est Ranosindum, Hildegisum[k], Heliam, Carmenum[l], Maureconem, Wandemirum[m], Dagarum, Cixanem[n] et Liubilanem[o]. Hoc etiam more belligerosis[8] incursibus properantes, per divisiones[p] exercituum comprehendimus in castro Caucoliberi[q, 9] Leufredum[r] et Guidrigildum[s]

Iudicium. Capp. 2. 3. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 2. a) sibi *add.* 2*b*. b) delectionem 2*a*; deletionem *Lucas*. c) dominum n. Wambam 1*e*. d) *ita* 1*c. e et Lucas*; iusta (*corr ex* iuxta $2b^1$) interpraetatione (interpretatio 2*b*) 2*a. b*. e) super 1*c. e (non Lucas)*. f) *om.* 1*b. c. e (non Lucas)*. g) tumultuosum 1*c (non* 1*e)*. h) constituens $2b^1$, *corr.*

Cap. 3. a) insectari 1*c. e.* $2b^1$. b) et $2b^1$. c) Euredium 1*e*. d) Pompedum 2*b*. e) Gunterredum 2*a*. f) Huniulfum 1*e*. g) disposita 1*c (non* 1*e et Lucas)*. h) *ita* 2*a*; Pyrenei 1*c*. $2b^1$; Pyrenaei $2b^2$; Pyrinei 1*e*. i) Itidem *pro* id est 2*b*. k) Ildegisum 1*c. e.* $2b^1$. l) Carmennum 2*b* (*non* $2b^{1*}$). m) Wandamirum $2b^2$. n) Xixanem 2*b*; C i x i l a n e m *fortasse recte (cf. e. gr. Zeumer, Leges p.* 486, 16. 27*)* 1*e*. o) *ita* (*corr. e* Liubiranem $2b^1$) 2*a*. b^1; Luibitanem $2b^2$; L i u b a n e m 1*e et Lucas*; Liuvanem 1*b. c*. p) divissiones 1*c*. q) Caucoliveri 1*c* (*non* 1*e*). r) *ita* 1*c. e et Lucas*; Leofredum 2*a. b*. s) *ita* 2*a. b*; Grudig. 1*e*; Gudrig. 1*b. c*; *cf. W. Meyer-Lübke, 'Romanische Namenstudien' I ('Wiener Sitzungsberichte' CXLIX,* 2, 1905*), p.* 53.

ne quis in principem maledicta congerat. *Cf. concil. Toletan. VII. c.* 1 *(col.* 415*; p.* 261*); Lex Visigothorum II,* 1, 9 *(ed. Zeumer p.* 57*):* De non criminando principe nec maledicendo illi *(cf. Zeumer, 'N. Arch.' XXIV,* 69 *sq.)*. 1) *Cf. infra c.* 6. *De iureiurando, quod regi electo a subditis praestandum erat, cf. Dahn l. l. VI,* 540 *sq.; Schücking l. l. p.* 60 *sqq.* 2) *Cf. concil. Toletan. VII. c.* 1 *(Gonzalez col.* 415*; Bruns p.* 261*):* in necem regis seu deiectionem intendere. 3) *Lex Visigothorum II,* 4, 5 *(p.* 98, 13*):* per condicionum seriem iurare; *concil. Toletan. VIII. a.* 653. *c.* 2 *(Gonzalez col.* 427*; Bruns p.* 272*):* illarum series conditionum, ad quas — — iurare coegerat. *'Conditiones' Wisigothis erant verba iurisiurandi cum concepta tum litteris mandata; cf. Zeumer, Formulae p.* 592, *n.* 1. 4) Infaustus infelix *Glossaria; cf. G. Goetz, Corpus glossariorum Latinorum VI,* 570. 5) *Cf. Orosium II,* 11, 5: tantis spatiis maris terraeque interiacentibus. 6) Euredus comes et procer *inter 'viros illustres officii palatini' concilio Toletano VIII. a.* 653. *intererat (Gonzalez l. l. col.* 442*; Zeumer, Leges p.* 485*)*. 7) *Cf. supra p.* 511, *n.* 6. 8) *Hisp. 'beligero'*. 9) *Supra p.* 511, *n.* 3.

atque praedictorum coniuges. Castrum quoque Libiae[a, 1], quod est caput[b] Cirritaniae[2], simili ordine properantes ingressi sumus, quem Iacintus[c] episcopus[3] cum Arangisclo[d], in una concordantes perfidia[e], post iure[f] Pauli perfidi vindicabant. Sed quia idem Iacintus[g] eundem castrum Libiae[a] vindicare non potuit, nec ipse Deo fautore manus nostras evasit. Quorum omnium comprehensionem sive[h] ingressum Galliae cum idem Paulus perfidus per fugam Francorum, quos ad vindicandas Clausuras direxerat, comperisset, relicta et ipse ilico[i] civitatem[k] Narbonam fugae se praesidio dedit; ubi etiam conservatores civitatis[l] ipsius reliquit Ranimirum[m] pseudoepiscopum[4], Witimirum[n, 5], Argemundum[o] et Gultricianem primiclerium[p, 6]. Qui etiam Ranimirus, viso exercitu, antequam civitas ipsa[q] expugnaretur, fugam appetiit[r]; sed mox in Beterrensi[s] territorio comprehensus[t] nostras non effugiit[u] manus. Unde[v] cum praedictos Witimirum[n] et Argemundum laicos sive Gultricianem[w] primiclerium[x], Narbonam vindicantes et contra nos acriter dimicantes, cepissemus[y], Agaten[z] civitatem imperio gloriosi[a] nostri domni[b] subegimus[c], comprehendentes in ea Wilesindum episcopum[d], Arangisclum[e] et Ranosindum[f], germanum Wilesindi[g] episcopi.

(4). Cumque post haec, divinis[a] iudiciis adiuvantibus, ad expugnandam Magalonensem[b] civitatem accederemus, simul duorum exercituum nabale[c] et terrenum[d] Gumildus episcopus cum[e] praevidisset, statim eandem civitatem reliquit, et fugam appetens, Nemauso[f] se cum Paulo perfido contulit. Cumque hanc ipsam Magalonensem[g] civitatem defensoresque eius gloriosius[h] cepissemus, statim usque in Nemausum post perfidum Paulum sociosque suos pugnaturi pervenimus. Ibi se idem Paulus, non solum suorum perfidorum fretus audacia, sed etiam et[i] Francorum auxilio munitus, ad dimicandum contulerat. Quo in loco instantissime pugnans[k]

Iudicium. Capp. 3. 4. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 3. a) *ita* 2*a et Lucas*; Lybiae 1*c. e.* 2*b*. b) aput 1*b*; apud 1*c*; prope 1*e*; *cf. supra p.* 509, 17. c) Iacinthus $2b^2$; Hyacinctus 1*e*. d) Arangiselo 1*c. e* (*non* 1*b*); Araugisclo $2b^2$; *cf. Meyer-Lübke l. l. p.* 61. e) praesidia $2b^1$. f) *ita* 1*c. e*; iuse 2*a*; ius 2*b*. g) Iacynthus $2b^2$; Hyacinctus 1*e*. h) suae 1*b. c*; sub 1*e*. i) *ita* 2*a*. b^2; *om.* 1*b. c. e.* $2b^1$ *et Lucas*. k) *ita* 2*a*; civitate Narbona *rell.* l) ipsius civ. $2b^2$. m) Rannimirum *hoc loco* $2b^1$; Ranemirum 1*e*. n) *ita* 1*c. e.* 2*a*; Wittimirum 2*b*; Victimirum *Lucas*. o) Argimundum 1*c. e (non infra)*. p) *ita* 2*a*. b^{1*} (*cf. l.* 18); primiclericum *(ita Liber Ordinum ed. Férotin col.* 53*)* 1*b. c. e*; primiclerum (al. primicerium *in marg.* $2b^2$) 2*b*; primicerium *Lucas*. q) *om.* 1*e*. r) petiit 1*b. c. e et Lucas*; *cf. l.* 20. s) Beterensi 1*c. e*. t) comprehensum 2*a*. u) effugit 1*c. e.* $2b^2$. v) una cum praedictis 1*e*. w) Gultricialem *hoc loco* $2b^1$. x) *ita* 2*a*. b^{1*}; primiclerum 1*c. e.* 2*b*; primicerium *Lucas*. y) coepimus 1*e*. z) *ita* 1*c* (*cf. p.* 513, 18); Agatensem 1*e.* 2*a*. b^{1*} *et Lucas*; Agathensem 2*b*. a) gloriosissimi $2b^2$. b) *ita* 2*a. b*; domini 1*c. e*. c) *ita cum rell. in marg.*, subiugavimus *in textu* $2b^2$ (*non* $2b^{1*}$). d) episc. Arang. et *om.* 2*b*. e) *ita* 2*a et Lucas* (*cf. l.* 3); Aragisclum 1*c*; Aragiselum 1*e*. f) *om.* 2 (b^{1*}). b^2. g) Wiliesindi 2*a*.

Cap. 4. a) *om.* $2b^1$. b) Ma (*aut* Me?) *ob lituram legi nequit* $2b^1$; Gallonensem $2b^{1*}$. c) *ita* 2*a*; navalle 1*e*; navale *rell.* d) *ita* 1*b. c. e.* 2*a*; bellum *add.* 2*b*. e) *om.* 1*b. c. e*. f) *ita* 2*a*. b^2; Nemaus(ū *e corr.*) $2b^1$; Nemausum 1*c. e et Lucas*. g) Megalon. $2b^1$. h) gloriose $2b^1$. i) *om.* 1*b. c. e et Lucas*. k) pugnas 1*c*.

1) *Supra p.* 509, *n.* 4. 2) *Ib. n.* 5. 3) Helenensis *addit Rodericus l. l. III,* 5 *(p.* 50*). Petrus de Marca l. l. col.* 62. *eum episcopum Urgellensem vocavit, sine dubio quod Castrum Liviae aetate Carolingica ad dioecesim Urgellensem pertinebat (ib. col.* 763. 774 *sq.; cf. col.* 347. 352*), quam rationem satis dubiam esse recte monuit J. Villanueva, 'Viage literario' X,* 1821, *p.* 17 *sq.* 4) *Nemausensem; cf. supra Hist. c.* 6 *(p.* 505*).* 5) *Cf. ib. c.* 11. 12 *(p.* 512*).* 6) *Primiclerus Hispanis erat primus et praecipuus inter clericos, qui universae clericorum catervae et familiae praeerat, interpretante Cangio (s. v.).*

et in perfidiae temeritate perdurans, tandem divinis iudiciis nostrisque armis, eadem civitate inrupta, victus captusque detentus est Paulus. Eius etiam socios commemorari necesse est, quos et expugnantes[a] contra nos in eadem[b] civitate dure pertulimus, et qui tamdiu eius perfidiae instantissime adhaeserunt, quamdiu cum ipso nefandissimo caperentur, id[c] est Gumildus episcopus[1], Frugisclus[d], Flodarius, Wistrimirus[e], Ranemundus, Andosindus, Adulfus[f], Maximus, Ioannes[g] clerum[2], Avarnus[h], Aquilinus, Odofredus[i], Iberius, Ioannes, Mosamius[k], Amingus, Wazimar[l], Cuniericus[m], Trasericus[n], Trasemirus[o], Bera, Ebrulfus[p], Recaulfus[q], Cottila, Guldramirus[r], Liuba, Ranila et Ildericellus[s], excepta vulgi multitudine vel Francorum, quae multiplex in eadem civitate comprehensa est.

(5). Hic igitur[a] sceleratissimus Paulus, dum, convocatis adunatisque omnibus nobis, id[b] est senioribus cunctis palatii, gardingis[3] omnibus omnique palatino officio[4], seu etiam adstante exercitu universo, in conspectu gloriosi[c] nostri[d] domni cum praedictis sociis suis iudicandus adsisteret, sic praedictus princeps sub praemissa coniurationis interpositione eum adlocutus est, dicens: 'Coniuro te per nomen omnipotentis Dei, ut in hoc conventu fratrum meorum contendas mecum iudicio, si aut te in aliquo laesi aut occasione[e] qualibet malitiae tibi[f] nutrivi, per quod excitatus hanc tyrannidem sumeres vel huius regni apicem suscipere attemptares[g]'. cf. 1. Reg. 12, 7.

(6). Mox idem nefandissimus Paulus voce clara testatus est, dicens: 'Per Deum[a], quia neque a[b] gloria tua laesum[c] me esse sensi neque a vobis mali[d] aliquid pertuli, sed tantum boni in me impertire[e] iussisti[f], quod percipere omnino non merui. Ego tamen diaboli instinctu provocatus id feci'. Similiter iam dicti socii sui quaesiti sunt, et omnes similiter responderunt. Unde prolatae[g] sunt conditiones[5], ubi spontanea promissione in electione gloriosi[h] domni nostri Wambani regis ipse nefandissimus Paulus vel socii sui una pariter nobiscum consen-

Iudicium. Capp. 4—6. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 4. a) pugnantes 1*c. e et Lucas.* b) *ita* 1*c. e et Lucas*; eadem (eandem 2*b*) civitatem 2*a. b.* c) Itidem *pro* id est 2*b.* d) *ita* 1*b. c. e*; Fruisclus 2*a*; Friusclus (iu *corr. e* tu $2b^1$) 2*b.* e) Witimirus 1*c. e et Lucas (cf. p.* 532, 9. 12*); de Wistrimiro nomine cf. Meyer-Lübke l. l. p.* 54. f) Adulphus 1*c. e.* g) Ioannes Clerum (Clerium 2*b*) 1*c. e.* 2*b*; Iohanesclerum 2*a.* h) *ita* 1*c. e*; Awarnus 2*a*; Anuarnus $2b^2$; Awernus (*corr.* Awarnus?) $2b^1$. i) Hodofr. $2b^1$; Odrofedus 1*e.* k) Mosimius $2b^1$; Mosimus $2b^2$. l) *ita* 1*b. c*; Wacimar 1*e*; Vizimar 2*a*; Virimar 2*b.* m) *ita* 1*b.* 2*a (cf.* Cuniefrendus, *v. A. Bezzenberger, 'Ueber die A-Reihe der gotischen Sprache',* 1874, *p.* 8; Cuniemundus *Auct. ant. XI,* 212 *sq.)*; Cunicricus 1*c. e*; Eumericus 2*b.* n) Transericus $2b^1$; *om.* $2b^2$. o) Transemirus et Bera 2*b.* p) Ebrulphus 1*c*; Eviulphus 1*e.* q) Reccaulfus 2*a*; Recaulphus 1*c. e*; et *add.* 2*b.* r) *ita* 1*b.* 2*a.* b^1 *et in marg.* $2b^2$; Gualdramirus 1*c. e*; Guldamirus $2b^{1*}$; Guldramus *in textu* $2b^2$. s) Ideric. 2*b.*

Cap. 5. a) ergo $2b^1$. b) itidem *pro* id est 2*b.* c) gloriosissimi $2b^2$. d) dompni nostri $2b^1$; nostri Dni *(sic)* 1*c*; nostri Domini 1*e.* e) *ita* 2*a. b*; occasione cuiuslibet *Lucas*; occasionem quamlibet 1*b. c. e.* f) *ita* 1*b. c. e. Lucas* (*ubi* malum *add.*); *om.* 2*a. b.* g) tentares $2b^1$.

Cap. 6. a) dominum $2b^1$. b) *superscr.* $2b^1$. c) me esse laesum 1*e.* d) aliquid mali $2b^2$. e) *ita* 2*a.* b^2; impertiri 1*b. c. e*; impartiri $2b^1$ *et Lucas.* f) iusisti 1*e.* 2*a*; iussistis $2b^1$. g) perlatae 1*e.* $2b^2$. h) *ita* 2*a (cf. p.* 531, 3 *et infra* 534, 8. 11*)*; gl. domini n. $2b^1$ *et Lucas*; gl. n. domni $2b^2$; Domini n. gl. 1*c. e.*

1) *Magalonensis; cf. supra Hist. c.* 6 *(p.* 505*).* 2) *I. e., nisi fallor, clerici, Gumildum episcopum excipientes a Frugisclo ad Iohannem, subsequentibus laicis, atque 'cleros' pro 'clericos' legitur in Libro pontificali c.* 15 *(ed. Mommsen p.* 18, 7*).* 3) *Cf. supra p.* 506, *n.* 3. *Lex Visigoth. II,* 1, 1 *(p.* 45, 29*)*: videntibus cunctis sacerdotibus Dei senioribusque palatii atque gardingis. 4) Viri illustres officii palatini *saepius in conciliis Wisigothicis post episcopos enumerantur, itemque 'officium palatinum' passim in legibus occurrit.* 5) *Cf. supra p.* 531, *n.* 3.

serunt et[a] inviolabiliter se ei vel patriae fidem observaturos sub divini numinis sponsione[b] testati sunt, quas etiam manus suae subscriptionibus[1] notaverunt. Quibus conditionibus reseratis atque perlectis[c], ad confusionem[d] perfidiae ipsorum subscriptio manus[e] eorum in ipsis conditionibus eis aspicienda ostenditur. Post haec aliae conditiones, ad quas ipse perfidus Paulus populum sibi iurare fecerat, relectae sunt, in quibus iste[f] impietatis et crudelitatis ordo servatus est, ubi ipsi Paulo omnes socii sui sub isto ordine iuraverunt, ut et fideles illi essent et unanimiter cum[g] eodem contra gloriosum[h] domnum[i] nostrum[k] Wambanem regem[l] pugnarent atque in deiectionem[m] eius vel periculum usque ad effusionem[n] sanguinis dimicarent vel contra eos, qui eundem domnum[i] nostrum[o] defendere voluissent: infaustum regem iam dictum, gloriosum[p] domnum[q] nostrum[r] Wambanem regem[s], ut[t] supra praemissum est[2], in ipsis conditionibus[u] nominantes, et cetera detestanda, quae in ipsis[u] conditionibus reperiuntur scripta.

(7). His excursis atque perlectis, canonum est prolata sententia ex concilio Toletano era[a, 3] LXXV[b], ubi ad locum sic dicit[c]: *Quicumque amodo*[d] *ex*[e] *nobis vel totius Spaniae*[f] *populis qualibet coniuratione vel studio sacramentum fidei suae, quod pro patriae gentisque Gothorum*[g] *statu vel conservatione regiae salutis pollicitus est, temeraverit*, et cetera. Deinde legis est relata sententia in libro II. titulo I. era[h] VI[4], ubi ad locum sic dicit: *Quicumque ex tempore*[i] *reverendae*[k] *memoriae Chintilani principis usque ad annum, Deo favente, regni nostri secundum vel amodo et ultra.* Cuius sacri canonis[l] praeceptione instructi[m], non ultra nobis est[n] dubitandum, ut illos paveamus iuxta legis huius sententiam et in corpore et in rebus temporali puniri[o] censura, quos iam patres illi perpetuo anathemate tam terribili iudicio damnaverunt[p] in anima[5]. Ob hoc secundum latae legis edita[q] hoc omnes

Iudicium. Capp. 6. 7. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 6. a) ut 2*a. b*¹. b) sponte 1*b. c. e* (*non Lucas*). c) praeelectis 1*e*. d) confussionem 1*c*. e) manibus 1*b. c. e* (*non Lucas*). f) ist(e *e corr.*) 1*c*; istius 2*b*. g) *ita* 2*a. b*² *et Lucas*; cum eo 1*b. c. e*; *haec om.* 2*b*¹. h) *om.* 2*b*². i) dominum 1*e*. k) *om.* 2*b*¹. l) *om.* 2*b*¹; *add.* cum eodem 2*b*¹ (*cf. n.* g), cum eo 2*b*². m) *ita* 2*b et Lucas*; delectionem 1*c*. 2*a*; dilectionem 1*e*; *cf. p.* 531, 2. n) effussionem 1*c*. o) nostrum — glor. domnum *om.* 1*e*. p) *om.* 2*b*¹. q) Dnm *hoc loco* 1*c*. r) *om.* 2*b*¹. s) *om.* 2*b*. t) ut s. pr. est in i. conditionibus *om.* 2*b*¹. u) conditionibus — in ipsis *om.* 2*a*.

Cap. 7. a) *ita* 1*e*. 2*a. b*; aera 1*c*. b) XXV 2*b*. c) dicitur 2*b*. d) *ita* 1*b. c. e*; *om.* 2*a. b*. e) a 2*a*. f) *ita* 1*c*; Hispan. 1*e*. 2*a. b*²; Hyspan. 2*b*¹. g) Gotorum 2*a*. h) aera 1*c* (*non* 1*e*). i) parte 1*e*. k) revertendae *pr. m.* 2*a*. l) canones 2*a*. m) instructis 2*b*. n) esse 2*b*¹. o) punire 2*b*. p) damnavere 2*b*². q) edicta 2*b*; colita (*sic*) 1*e*.

1) *De subscriptionibus chartarum Wisigothicarum cf. K. Zeumer, 'Zum westgothischen Urkundenwesen' ('N. Arch.' XXIV,* 15 *sqq.).* 2) *Supra p.* 531, 4. 3) *I. e. numerus, capitulum, ut infra, neque annus aerae Hispanae (cf. Du Cange s. v. aera; Zeumer, Leges Visigothorum p.* 516*). Agitur enim de canone* 75. *concilii Toletani IV, quod era* 671 *(p. Chr. a.* 633*) habitum est (Gonzalez l. l. col.* 388 *sq.; Bruns l. l. p.* 242 *sq.), ubi haec verba ter leguntur; Iudicium cum loco primo convenit, sed vocabulum* amodo *ad alterum tertiumque spectat, cum primus* igitur *pro eo exhibeat.* 4) *Lex Wisigothorum Reccesvindiana II,* 1, 6 (8), *ed. Zeumer l. l. p.* 54, 12—15. *De hac lege, quam Chindasvindus rex* (642 — 653) *ediderat, cf. Zeumer, 'Geschichte der westgothischen Gesetzgebung' II ('N. Arch.' XXIV,* 57 *sqq.), ubi p.* 67. *de hoc iudicio actum est.* 5) *Concilium Toletanum IV. l. l.:* Quicumque igitur (amodo) a (ex) nobis vel totius (cunctis) Hispaniae populis qualibet coniuratione (quolibet tractatu, qualibet meditatione) vel studio sacramentum fidei suae, quod pro patriae (salute *add. al.*) gentisque Gothorum statu vel conservatione (incolumitate) regiae salutis (potestatis) polli-

communi definivimus[a] sententia, ut idem perfidus[b] Paulus cum iam[c] dictis sociis suis[d] morte turpissima condemnati interirent[1], qualiter casum perpetuae perditionis videntur[e] excipere, qui et eversionem meditati sunt patriae et principis[f] interitum conati sunt eximere. Quodsi forsam[g] eis a principe condonata fuerit vita, non aliter quam evulsis luminibus reserventur, ut[h] vivant[2]. Res tamen omnes[i] eiusdem Pauli sociorumque eius[k] in potestate gloriosi nostri[l] domni persistendas esse decernimus[3], qualiter, quicquid de his[m] agere vel iudicare elegerit serenitatis suae clementia, potestas illi indubitata permaneat[4], ut seditiosorum[n] nomen funditus a terra dispereat[5] et lugubrem eorum memoriam his titulis denotatam[o] sequutura[p] saecula imitari refugiant[q].

EXPLICIT[r] FELICITER.

Iudicium. Cap. 7. 1*c. e.* 2*a. b.*

Cap. 7. a) definimus 1*c.* b) *om.* 2*b*[1]. c) iam *om.* 1*b. c. e.* d) *om.* 1*e.* e) videantur 2*b.* f) principi vitam (con. s. *om.*) adimere 2*b*[1]. g) *ita* 2*a. b*[1]; forsan 2*b*[2]; forsitam 1*c. e*; *cf. p.* 529, 35. h) et 1*e.* i) omnis 2*b*[2]; *om.* 1*e.* k) *om.* 2*b*[1]. l) domni nostri 2*b*[1]; n. domini 1*e.* m) iis 1*c* (*non* 1*e*). n) seditiosarum 1*e.* o) denotata 2*a*; devotatam 2*b*'. p) *ita* 1*c. e*; secut. *rell.* q) refugiat 2*a. b*[1]. r) *ita* 1*b. c. e*; fel. *om.* 2*a*; Finis *subscr.* 2*b*[1]; *subscr. om.* 2*b*[2].

citus est, temeraverit (violaverit) aut regem nece attrectaverit aut potestate regni exuerit aut praesumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit, anathema sit in conspectu Dei Patris et angelorum (consp. Christi et apostolorum eius, consp. Spiritus sancti et martyrum Christi), atque ab ecclesia catholica, quam periurio profanaverit, efficiatur extraneus et ab omni coetu (consortio, communione) christianorum alienus, *cet.* 1) *Lex Chindasvindi (l. l. p.* 55*):* horum omnium scelerum vel unius ex his quisque reus inventus inretractabilem sententiam mortis excipiat, nec ulla ei de cetero sit vivendi libertas indulta. 2) *Ib.:* Quodsi fortasse pietatis intuitu a principe fuerit illi vita concessa, non aliter quam effossis oculis relinquatur ad vitam, *cet. Attamen supra (Historia c.* 27*) poena decalvationis sola reis attribuitur; cf. Zeumer, 'N. Arch.' XXIV,* 67. 3) *Ib.:* Res tamen omnes vel eius, qui morte est pro tali iscelere perimendus, vel huius, qui vite propter suam nequitiam infelicissime reservabitur, in regis ad integrum potestate persistant, *cet.* 4) *Cf. ib. (p.* 56*):* ut concedere iam dictas facultates, — — cui rex voluerit vel exinde quidquid elegerit, in sue potestatis consistat arbitrio. 5) *Res enim damnatorum neque ipsis neque heredibus eorum a rege concedendae aut reddendae erant, monente K. Zeumer l. l. p.* 67. *Tamen a.* 683. *Ervigius rex, consentiente concilio Toletano XIII (c.* 1*), iis,* quos scelerata quondam contra gentem et patriam coniuratio Pauli in perfidiam traxit, *filiisque eorum, remota infamia et statu dignitatis pristinae restituto,* ea quae de rebus eorum nulli donata neque in stipendiis data, sed tantum fisci sunt iuribus applicata *denuo possidenda concessit (Gonzalez col.* 511. 513. 529*; Bruns I,* 334. 336. 347*; Zeumer, Leges p.* 408. 478*).*

VITA AUDOINI EPISCOPI ROTOMAGENSIS.

Sodalium clarissimorum, qui, in aula Chlotharii II. regis amicitia coniuncti, post munera saecularia administrata dignitatem episcopalem nacti sunt, agmen iam claudit Audoinus, Sulpicii, Desiderii, Eligii amicus superstes[1].

Audoinus[2], cognomine Dado vocatus, parentibus nobilibus locupletibusque in pago Suessionico ortus est, patre Audechario, matre Aiga, inter Adonem et Radonem fratres natu medius[3]. Prima fratrum fama per res Columbanianas ad posteros pervenit. Columbanus cum, iussu Theuderici II. in patriam transvehendus, a Namnetensi urbe ad Chlotharium II. elapsus esset, a. 611. ultra progressus, ut per fines Austrasiorum Italiam peteret, ad Vulciacum villam prope Meldense oppidum ad Matronam fluvium sitam (hodie Ussy, dép. Seine-et-Marne) pervenit ibique ab Audechario receptus est. Mox filios eius infantes ab Aiga matre oblatos benedixit, rei monasticae et fautores et propagatores futuros[4].

Dado litteris institutus, cum ad robustiorem aetatem pervenisset, in palatio Chlotharii inter eos adulescentes receptus est[5], qui, nutricii ut videtur regis vocati, disciplinis aulicis

1) Vitam Audoini e rebus gestis institutisque aevi illius illustratam nuper optime enarravit E. Vacandard, primo in dissertationibus quae inscribuntur: 'Saint Ouen avant son épiscopat' ('Revue des questions historiques' LXIII, 1898, p. 5—50), 'Saint Ouen dans son diocèse' (ib. LXIX, 1901, p. 5—58), 'Saint Ouen: L'ordre monastique et le palais mérovingien' (ib. LXXI, 1902, p. 5—71), deinde, opusculis prioribus collectis et suppletis, in libro 'Vie de saint Ouen', Parisiis 1902. 2) Nomen, quod inde a saeculo IX. ferme Audoenus scribitur, in documentis prioribus diverso modo traditum est. Carmen Ansberti acrostichicum (infra p. 542) Audoaenus exhibet, in codice Vitae Wandregisili (c. 13) saec. VIII. exarato episcopus Audoenus audit (supra p. 19, 13). At in ceteris monumentis eius aevi Audoinus legitur; cf. diploma Chlotharii III. (Pertz, Dipl. Merov. p. 34); martyrologii Hieronymiani codicem Weissenburgensem et martyrologium Gellonense (infra p. 540); Lib. hist. Franc. (codd. A 1a. B $2a^{1.2}$); Vitae Audoini codices 1 et 2. Forma Audinus inter subscriptiones concilii Cabillonensis legitur, sicut clericus quidam in eadem charta a. 709. exarata et Audoinus (Pertz l. l. p. 67, 37. 45. 68, 8) et Audinus (p. 68, 7. 14. 16) nominatur. Ipse Audoinus scripsi. 3) Vita Audoini c. 1. Origo eius in Vita II. distinctius Sanctiaco loco (hodie Sancy, cant. Vailly) prope Suessiones sito attribuitur. 4) V. Columbani auct. Iona I, 26. 5) Ionas l. l.; V. Audoini c. 1. Desiderius episc. Cadurcus fratres suos 'collegio' amicorum palatino una cum Dadone interfuisse testatur (epist. Desiderii I, 10, ed. Arndt, MG. Epist. III, 199).

imbuendi quasi seminarium officiorum palatinorum atque publicorum erant[1], *ibique amicos nactus est Sulpicium, qui postea ecclesiae Biturigae praeerat, et Paulum futurum pontificem Virdunensem et Desiderium, qui a.* 630. *episcopus Cadurcus factus est, et fratres eius*[2]. *Potissimum autem familiaritate Eligii usus est*[3], *quocum in eadem habitatione degisse dicitur*[4]. *Multis annis post Desiderius, collegium amicorum palatinum grate recordatus, Dadonem rogavit, ut caritas pristina fraternitasque sociorum in aula regis inita integrae permanerent*[2], *alterumque amicitiae monumentum epistula exhibet, quam Eligius Desiderio episcopo inscripsit, ut orationibus eius se commendaret, salutem subiungens nomine et proprio et Dadonis fidelis utriusque sodalis*[5]. *Chartae Eligii cessionis Solemniacensis a.* 632. *et Dado et Rado fratres subscripserunt*[6].

Ut Rado thesaurarius factus est[7], *ita Dado, Chlothario rege defuncto, a Dagoberto I. referendarius constitutus*[8], *regi diplomata subscriptione roboranda obtulit. Inest adhuc nomen eius chartis duabus basilicae S. Dionysii concessis, quarum altera a.* 632/33. *Clippiaci data*[9], *altera mutila inter a.* 629. *et* 639. *collocanda est*[10]. *Anno* 636/37, *cum Iudacaile rex Britannorum Clippiacum venisset, ut impetum Francorum averteret, neque, ut erat 'religiosus et timens Deum valde', ad mensam Dagoberti discumbere vellet, convivio Dadonis referendarii usus est, 'quem cognoverat sanctam religionem sectantem'*[11], *scilicet qui ritui Scottorum addictus erat aeque atque Eligius amicus eius*[12], *eidem, quem ipsi Britanni sequebantur. Munere referendarii usque ad obitum Dagoberti (*639, *Ian.* 19*) functus, paucis diebus ante mortem eius chartam obtulisse traditur, cum rex moriturus matriculariis S. Dionysii villas quasdam concessisset*[13].

Domestica quoque negotia Dadoni referendario in palatio agenda erant. Sicut Ado frater maior natu et vitam monasticam secutus est et Iotrum monasterium virginum secundum regulam Columbani condidit[14], *ita et ipse institutis Luxoviensium propagandis insistens, una cum Adone et Radone in saltu Briegensi in honorem sanctorum Petri et Pauli et Antonii Ierusalem monasterium construxit, quod, ad Resbacem rivum situm, ab ipso fluviolo Resbacis nomen accepit (hodie Rebais, dép. Seine-et-Marne)*[15]. *Locum coenobii condendi ad fiscum regium pertinentem Dagobertus rex concesserat idemque*

1) *Cf. Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 108 *sqq.; Vacandard, 'La scola du palais mérovingien' ('Revue des quest. hist.' LXI,* 1897, *p.* 490 *sqq.; cf. ib. LXXVI,* 1904, *p.* 549 *sqq.); M. Roger, 'L'enseignement des lettres classiques d'Ausone à Alcuin',* 1905, *p.* 91 *sqq.* 2) *Epist. Desiderii I,* 10 *(MG. Epist. III,* 199*).* 3) *Ib.; V. Audoini c.* 4. 4) *V. Eligii I,* 12*; cf. c.* 8. 5) *Epist. Desiderii II,* 6 *(p.* 206*).* 6) *Ed. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 749. *Per Dadonem et Eligium Dagobertum regem Amando iniunxisse, ut ad Sigibertum filium baptizandum accederet (a.* 630/31*), biographus Amandi c.* 17. *effinxit (supra p.* 441*).* 7) *V. Audoini c.* 1. *Ignoratur, an idem sit atque Rado referendarius, qui chartas Chlodovei II. et Chlotharii III. obtulit (Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 8, *ed. Loewenfeld p.* 16*; Pertz, Dipl. p.* 32*), neque magis diiudicari potest, quo iure auctor Gestorum Dagoberti c.* 51. *Radonem, qui a.* 654. *privilegio Chlodovei II. subscripsit (Pertz p.* 21*; J. Havet, 'Oeuvres' I,* 241*), eundem fuisse contenderit atque fratrem Audoini.* 8) *V. Audoini c.* 2. 9) *Pertz p.* 16, *n.* 14*; Havet l. l. p.* 266 *sqq.* 10) *Pertz p.* 18, *n.* 17. *Praeterea chartae complures Dagoberti nomine fictae Dadonis referendarii vel 'cancellarii' nomen exhibent: Pertz p.* 18 *(n.* 16*; cf. Krusch, 'Forsch. z. D. Gesch.' XXVI,* 173 *sq.) et inter diplomata spuria (cf. ib. p.* 170 *sqq.; 'N. Arch.' XXVII,* 346*) p.* 141 *(n.* 23*),* 142 *sqq. (n.* 25. 27*),* 152 *sqq. (n.* 33—35. 38*),* 160 *sqq. (n.* 41—47*).* 11) *Fredeg. IV,* 78*; cf. V. Eligii I,* 13. 12) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 636 *sqq.* 13) *Gesta Dagoberti c.* 42. *Cf. Krusch, 'Forsch. z. D. Gesch.' XXVI,* 181*; 'N. Arch.' XXVII,* 345. 14) *V. Columbani I,* 26*; cf. V. Audoini c.* 1. 15) *V. Columbani I,* 26. *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 27*; Ionae Vitae sanctorum p.* 44 *sqq.*

monasterium ex parte ditavit, cui alia dona a fratribus et Audechario patre tributa erant. Monachi dedicationem ecclesiae postea die 22. Februarii celebrabant[1]. Primus abbas Agilus monachus Luxoviensis constitutus est, qui antea Eustasio a Baiuvariis redeunti comes fuerat[2]. Coenobium ad regulam Columbani conditum est[3], quacum regula Benedicti coaluit, atque 'ad modum Luxoviensis monasterii' regendum erat[4], cui tum Waldebertus praeerat. Dagobertus, a Dadone fratribusque rogatus, monasterio condito a 635. aut 636[5]. die 1. Octobris gravissimum privilegium et immunitatis et libertatis ab episcopo dioecesano vindicandae indulsit, quod ipse Dado referendarius Clippiaci regi obtulit[6]. Cum igitur etiam iurisdictio dioecesana a rege sublata esset, ne episcopos adversos haberent, conditores Burgundofaronem episcopum Meldensem, ad cuius dioecesim coenobium pertinebat, adierunt, ut et ipse illud privilegio dato liberaret, quibus petentibus et rex et Candericus pontifex Lugdunensis aliique episcopi suffragabantur. Unde Burgundofaro, 'illustris viri Dadonis referendarii religiosae postulationi' obsecutus, Kalendis Martiis a. 637. aut 638. chartam subscriptionibus episcoporum comprovincialium confirmandam Clippiaci concessit[7]; quo privilegio monachis non solum omnem potestatem rerum et ius eligendi et instituendi abbatis confirmavit, sed etiam, actuum qui dicuntur pontificalium iure abdicato, concessit, ut benedictiones et consecrationes et ordinationes a quolibet episcopo percipere eis liceret, nulla potestate episcopo dioecesano reservata. Quae privilegia, etsi minus ubera neque indelibata postea coenobiis data sunt, posteris quasi exempla fuerunt[8], monasteriisque Acaunensi, Lirinensi, Luxoviensi, S. Marcelli Cabillonensi summa libertate praeditis Resbacense optimo iure adnumerabatur[9].

Non multo post obitum Dagoberti Dado officiis palatinis renuntiavit. Defuncto enim Romano episcopo Rotomagensi[10], regis iussu[11] Dado suffectus est, eodem tempore, quo Eligius amicus ecclesiam Noviomagensem suscepit[12]. Sicut complures referendarii regum Francorum[13] ita et ipse dignitatem episcopalem adeptus, cum canonibus constitutum esset, ne quis laicus 'absque anni conversione praemissa' pontifex ordinaretur, patria relicta partes Transligeritanas petivit[12] atque usque in Hispaniam profectus esse fertur[14]. Reversus a Deodato episcopo Matisconensi presbyter consecratus est, annoque canonico clericatus transacto, Rotomagi et Dado et Eligius die 13. Maii a. 641.[15] episcopi ordinati sunt[12].

1) V. Agili c. 18 (Mabillon, Acta II, 323). 2) V. Columbani II, 8. 3) Ib. I, 26. 4) Cf. privilegium Burgundofaronis. 5) Codex S. Germani a Pertzio adhibitus annum 13. Dagoberti exhibet, cum in exemplari Resbacensi, quo Mabillon (Annales I, 687; cf. p. 364) et Toussaints Du Plessis ('Histoire de l'église de Meaux' II, 1731, p. 3 sq.) usi sunt, numerus XIIII. extaret. Quamvis multis mendis exemplar Resbacense affectum sit, de anno diiudicare non audeo. 6) Pertz p. 16, n. 15. De libertatibus privilegiorum accuratius egit Krusch l. l. p. 27 (45) sqq. 7) Pardessus II, p. 39. Privilegia Iohannis IV. et Martini I. pontificum Romanorum (Jaffé, Reg. I², n. 2048. 2075) spuria sunt. 8) Cf. Marculfi form. I, 1. 2 (ed. Zeumer p. 39 sqq.). 9) Cf. privilegium Emmonis a. 660. monasterio S. Columbae concessum (Pardessus II, p. 109 sqq.). 10) Die 23. Octobris decessisse dicitur (cf. AA. SS. Oct. X, 74 sqq.), unde obitus a. 639. attribuendus videtur esse. 11) V. Audoini c. 7. 12) V. Eligii II, 2. 13) Cf. Waitz, 'VG.' II, 2³, p. 80, n. 4; Loening, 'Gesch. des Deutschen Kirchenrechts' II, 191. 262; Bresslau, 'Urkundenlehre' I, 264. 14) V. Audoini c. 7. Vacandard, 'Revue des quest. hist.' LXIX, p. 11, n. 1. coniecit, de parte regni Gothorum cis Pyrenaeos montes sita agi. 15) Tempus, coniectura certissima fere usus, eruit Krusch, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXII, 468 sqq.; SS. R. Merov. IV, 638. Cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p. 349 sqq. et ea quae ad c. 4. adnotavi.

Neque vero postea a rebus saecularibus omnino se abstinuit. Chlodoveo II. a. 657. defuncto atque Balthilde vidua pro Chlothario III. filiolo curam regni exercente, e 'praecellentibus principibus' una cum Ebroino maiore domus et Chrodoberto episcopo Parisiensi unus 'domnus Audoenus' commemoratur[1]. Rebus post obitum Chlotharii magis magisque turbatis, proceribus inter se dimicantibus, regibus arbitrio factionum traditis, etiam Audoinus rebus publicis implicabatur. Biographo eius antiquissimo teste[2], cum inter principes palatii 'scandala' orta essent, episcopus in concordia restituenda summo cum studio desudavit; occasio ignoratur. Childericum II. regem a. 675. una cum coniuge interemptum sepelisse dicitur[3]. Cum Ebroino, quem tyrannum saevissimum atque episcopis inimicissimum fuisse adversarii contenderunt, pontifex religiosissimus consuetudine coniunctus erat[4] eique post necem Childerici e Luxovio monasterio egresso exemplum Fredegundis reginae[5] proposuit, monente auctore Libri Historiae Francorum, qui Audoinum praecipua veneratione colebat[6], sicque Ebroinus noctu in hostes irruens, victoria parta, brevi tempore rerum potitus est[7]; quae etsi satis fabulosa esse videntur, tamen ex eis intellegi licet, quibus partibus Audoinum favisse aetate subsequenti crediderint. Filibertum quoque abbatem Gemeticensem Ebroino infensum ab Audoino honore privatum et in carcerem coniectum esse biographus eiusdem tradidit; qui, quamquam non multo post, Audoino indulgente, inde egressus est et dioecesim Pictavensem adiit, monasterium Heriense conditurus, anno demum octavo peracto et Ebroino dudum defuncto, ab illo revocatus et Gemeticensibus suis restitutus esse dicitur[8]. Ebroino et ipso occumbente, cum Warattonem successorem Ghislemarus filius dignitate privare studeret, episcopus eum frustra prohibere conatus est, ne patri iniuriam inferret[9]. Coloniam profectus, pacem inter Neustrasios Austrasiosque turbatam reconciliavit[10], fortasse post obitum Ghislemari, qui cum Pippino duce bellum gesserat[9], atque etiam ultimum iter, in quo vita a. 684. Clippiaci functus est, 'pro necessitate regis et populorum' suscepit[11].

Propter studium religionis et fidei orthodoxus vocatus[12], c. a. 647. concilio Cabillonensi interfuit tertioque loco inter metropolitanos actis subscripsit[13], quibus inter alia exemplo Scottorum statutum est, ut paenitentia peccatorum, quae medela animae omnibusque hominibus utilis esset, data confessione paenitentibus a sacerdotibus indiceretur[14]. Privilegiis monasterialibus episcoporum subscripsit et Emmonis Senonensis pro monasterio S. Columbae (a. 660)[15] et Berthefredi Ambianensis pro monachis Corbeiensibus[16] (a. 664)

1) V. Balthildis c. 5. 2) V. Audoini c. 12. 3) Cf. ea quae ad c. 17. adnotavi. 4) Valesius, Rerum Francicarum tom. III, 230, coniecit, Audoinum e pago Suessionico oriundum (V. Audoini c. 1) et Ebroinum conditorem coenobii S. Mariae Suessionici (cf. supra p. 250) ex eadem regione originem duxisse. 5) Cf. Lib. hist. Franc. c. 36. 6) Cf. Krusch, SS. R. Merov. II, 216. 7) Lib. hist. Franc. c. 45. 8) V. Filiberti c. 24—28. Vitae Ragneberti Ebroinus, intercedente Audoino, primo pepercisse dicitur; sed Passio Ragneberti, in qua (c. 4, supra p. 210) haec referuntur, fide caret. 9) Lib. hist. Franc. c. 47. 10) V. Audoini c. 13. 11) Ib. c. 15. 12) V. Wandregiseli c. 13. 13) Maassen, MG. Concilia I, 213. De tempore cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p. 223, n. 1. 14) Conc. Cabillon. c. 8 (l. l. p. 210). 15) Pardessus II, p. 109 sq. In privilegio Emmonis pro monasterio S. Petri a. 660. edito (ib. p. 112 sq.) nomen Audoeni loco Audonis episcopi Aurelianensis irrepsit (cf. Mabillon, Annales I, 450; Krusch, SS. R. Merov. IV, 641), id quod eodem modo in privilegio Burgundofaronis Resbacensi (cf. Krusch, ib.) et in charta Leodebodi abbatis S. Aniani contigit (Pardessus II, p. 142 sqq.; Prou et Vidier, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Benoît-sur-Loire' I, 'Documents publiés par la Société hist. et arch. du Gâtinais' V, 1900/7, p. 5 sqq., cf. p. 18). 16) L. Levillain, 'Examen critique des chartes mérovingiennes et carolingiennes de l'abbaye de Corbie', 1902, p. 221 sqq.; Krusch, 'N. Arch.'

et Drauscii Suessionensis pro coenobio S. Mariae (a. 667)[1]. Plurimae ecclesiae ab eo conditae esse dicuntur[2], atque de rebus monasticis dioecesis propriae optime meritus est, qui puer benedictionem Columbani subierat et laicus monasterium Resbacense condiderat. A temporibus eius coenobia complura origines repetebant, ita ut biographus eius, monasteria ab eo et sub eo fundata considerans, dioecesim Rotomagensem cum Aegypto patria institutorum monasticorum comparaverit[2]. Celeberrimum est coenobium Fontanellense a Wandregiselo conditum, quem Audoinus ipse subdiaconum diaconumque instituerat et presbyterum per Audomarum episcopum consecrandum curaverat[3]. Neque vero monachis libertates coenobio proprio Resbacensi olim indultas concessit[4]. Filiberto enim Ebroini inimico ab abbatia remoto, monachis invitis atque reluctantibus, Chrodobertum subrogasse eoque defuncto Ragnetramnum archidiaconum Gemeticensibus praefecisse dicitur[5]. Dioecesis eo aevo aut divisa erat, aut episcopus in ea regenda adiutore utebatur, siquidem concilio Cabillonensi c. a. 647. 'Betto episcopus ecclesiae de Iuliabona' interfuit[6], qui locus (hodie Lillebonne, dép. Seine-Inférieure) in pago Caletensi situs alias ad Rotomagensem dioecesim pertinebat. A. 673/75. lis inter Lantbertum et Filibertum rectores Fontanellae et Gemetici propter terminos saltus Gemeticensis exorta est, cuius partem Childericus II. Lantberto concesserat; inter quos Audoinus, epistula regis accepta, concordiam restituit, saltu in aequas partes diviso[7]. Cuius controversiae cum ipse arbiter esset, idem pro iuribus ecclesiae Rotomagensis inter a. 658. et 675. de villa quadam monachis sancti Dionysii in iudicio regio litem intendit, ubi, cum aliis tum Waningo comite palatii assistentibus, praeceptum est, ut possessio aequa lance divideretur[8].

Aetate defessus, Audoinus orandi causa Romam profectus est, unde reliquias sanctorum multas domum rettulit[9]. Obiit 'plenus. dierum ac virtutibus praeclarus', cum Clippiacum in villam regiam prope Parisios sitam pervenisset[10], indeque Rotomagum translatus, in basilica S. Petri sepultus est, quae postea ipsius nomine vocabatur[11]. Martyrologii Hieronymiani codici Weissenburgensi[12] et martyrologio Gellonensi in Resbacensi coenobio composito[13] die 24. Augusti illatus est, quo die a. 684. vita defunctus erat[14].

XXXI, 367 sqq. Cum privilegium 'Audoino' inscriptum sit, episcopus ipse in subscriptione nomine Dadonis hypocoristico usus est: Dado peccator hoc privilegium consensi et subscripsi, quo nomine non intellecto, in codicibus deterioribus subscriptio 'Audoeni' interpolata est (cf. Krusch l. l. XXIX, 253). 1) Pardessus II, p. 138 sqq. Audoinum privilegio Chlodovei II. monasterio S. Dionysii a. 654. concesso (Pertz p. 19; Havet p. 236) subscripsisse, in Gestis Dagoberti c. 51. legitur, cum nomen in ipsa charta desit, unde Krusch, 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXVI, 184. apte coniecit, auctorem nomine Audomari episcopi deceptum esse. Praeterea nomen Audoini vel Dadonis episcopi sive 'archiepiscopi' exhibent chartae spuriae Pertz p. 36 (n. 40). 143 (n. 26). 158 (n. 40). 180 (n. 63). 189 (n. 72); Pardessus II, n. 320. 338. 339. 391 (= SS. XIII, 697). 392. 2) V. Audoini c. 5. 3) V. Wandregiseli c. 13. 4) Cf. Hauck I[3], 312. 5) V. Filiberti c. 26. 6) Concilia I, 213, 39; cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p. 138 sq. 7) V. Lantberti Lugdun. c. 4. 8) Pertz p. 34, n. 37; R. Hübner, 'Gerichtsurkunden der Fränkischen Zeit verzeichnet' I, 1891, n. 30. 9) V. Audoini c. 10. 10) Ib. c. 15; Lib. hist. Franc. c. 47. 11) V. Audoini c. 16. 17. 12) AA. SS. Nov. II, 1. p. [110]: Depositio beati Audoini episcopi Rodomaginsis urbis. 13) d'Achery, Spicilegium II[2], 33: Rodomago civitate Audoini episcopi et confessoris. Eodem die nomen eius martyrologii Bedani codici Vaticano Ottoboniano Lat. n. 313, saec. IX, inscriptum est (H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', 1908, p. 24). 14) Audoinus obiit tempore Warattonis maioris domus (V. Audoini c. 15; Lib. hist. Franc. c. 47) atque annos 43, menses 3, dies decem sedisse dicitur (Vita II. Audoini § 37), quod tempus inter diem 13. Maii a. 641. et diem 24. Augusti a. 684. intercessit. Annum 16. Theuderici III. regis (inde a vere

Audoinus, 'a rudimentis infantiae litterarum acumine informatus'[1], *etiam inter scriptores nomen adeptus est. Celeberrimi sunt libri duo Vitae Eligii, qui nomine Audoini amici circumferebantur*[2]. *Atque hunc re vera vitam Eligii descripsisse, adhuc epistulae testantur et auctoris, qua opus perfectum Chrodoberto episcopo emendandum transmisit, et Chrodoberti, qua ei respondit*[3]. *At Vita quae etiamnunc extat amplissima certe multo post aevum Audoini composita subditicia est, etsi hinc inde frustula quaedam opusculi genuini subesse divinare licet*[4].

Altera quoque epistula extat, quam Constantius (Albigensis) et Dado episcopi Desiderio Cadurco miserunt[5]. *Agitur de Godeno quodam ipsis infenso, unde a Desiderio litteras petunt, quarum auctoritate muniantur. Res satis obscura est, atque de Rotomagensi episcopo agi non absque ratione negavit E. Vacandard*[6], *etsi alter Dado episcopus illius aevi ignoratur.*

Monachus S. Dionysii, qui saeculo nono ineunte Gesta Dagoberti I. composuit, narratiunculam exhibet, referens, quomodo anima regis defuncti a teterrimis spiritibus ad Vulcania loca rapta, sed a sanctis Dionysio, Mauricio, Martino erepta esset[7]. *Fabulam persimilem quamquam diversi exitus Gregorius M. papa de Theoderico rege narraverat*[8], *quam auctor illius historiolae imitatus videtur esse. Hanc autem monachus ille S. Dionysii inter alia in charta quadam vetustissima se repperisse rettulit,* quam, ut ferebatur, beatus Audoenus episcopus scripserat[9]. *Audoinum igitur auctorem fuisse, iam eo aevo non constabat. Certe alia opuscula, quae ei attribuuntur, minime ad ipsum pertinent*[10].

Carmen denique, quod in honorem Audoini Ansebertus quidam composuerat, ex 23 versibus constat, quos litterae et ducunt et terminant verba efficientes haec:

Audoaenus cognomento Dado,
Ansebertus orator definit,

dum litterae mediis fere versibus extantes una cum versu duodecimo crucis speciem prae se ferunt, cui inscripta sunt haec:

Crucem Christi in suo nomen levo.
Gentes colentes isto ligno salvantur.

a. 673) *cum quinto anno Ansberti episcopi, successoris Audoini, comparandum esse monachi Fontanellenses computando statuerunt (V. Ansberti c.* 26*). Cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 353 *sq.* 1) *V. Audoini c.* 1. 2) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 645 *sqq.* 3) *Ed. Krusch, ib. p.* 741; *cf. p.* 650. 4) *Cf. ib. p.* 643. 652. *Primus, quantum scio, Antonius Possevinus (Apparatus sacer I,* 1608, *p.* 133*) tradidit, Audoinum composuisse librum de vita Remigii, qui manuscriptus in bibliotheca Sangallensi extaret. Qui error, a compluribus propagatus, ortus esse videtur codice Vitae Eligii (n.* 556, *saec. X; cf. Krusch l. l. p.* 657*) neglegenter inspecto.* 5) *Epist. Desiderii II,* 4 *(l. l. p.* 205*).* 6) *'Vie de saint Ouen' p.* 233, *n.* 2; *'Revue des questions historiques' LXXV,* 1904, *p.* 592. 7) *Gesta Dagoberti c.* 44; *cf. Krusch, 'Forsch. zur Deutschen Gesch.' XXVI,* 165. 190. 8) *Dialog. IV,* 31 *(SS. R. Langob. p.* 540*).* 9) *Gesta Dagoberti c.* 42; *cf. c.* 44. 10) *Audoino attribuitur carmen in honorem Gildardi et Medardi versibus Leoninis compositum (Surius III,* 565 *sq.), cuius versus, Audoeno auctore laudato, afferuntur in Vitae Gildardi codicibus et aliis et Rotomagensibus n.* 1388, *antea U.* 32, *saec. XII, et n.* 1405, *antea Y.* 27, *saec. XI (cf. Omont, 'Catalogue général des mss. des bibl. publ., 'Départ.' I,* 400; *Analecta Bolland. VIII,* 392. 401, *n.* 19*); deinde Vita Medardi (Bibl. hagiogr. Lat. II, n.* 5867; *cf. Catalogum codicum hagiograph. Latin. Paris. I,* 571*); Vita Arnulfi (Bibl. hag. Lat. I, n.* 706; *Catal. Paris. I,* 412*); oratio ad fulgura depellenda, quam Spiritus sanctus, specie columbae induta, Audoino detulisse dicitur (Catalogus codicum hagiogr. Lat. Bruxell. I,* 396 *sq.; Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 336*). Cf. Vacandard, ib. p. X, n.* 2.

Auctorem eundem esse simillimum veri est atque Ansebertum, qui ante a. 673. *ab Audoino presbyter ordinatus esse dicitur*[1] *et postea abbas Fontanellensis factus est, ipsi episcopo a.* 684. *successurus. Carmen, quod versibus rhythmicis, sed minime aequalibus constat, cum Audoinus monasterium visitaret, compositum esse, e versu* 9. *Vacandard coniecit*[2]*; sed* patria, *monente B. Krusch v. c., potius ad totam dioecesim spectat, ita ut fortasse cogitare liceat de Audoino ex itinere maiore regresso velut Romano aut Coloniensi (cf. V. Audoini c.* 10. 13*). Laudes Audoini nihil fere nisi locos communes comprehendentes artem illius aevi rudem indigestamque prae se ferunt.*

Carmen, quod in codice Karlsruhensi inter Augienses n. CLXIV, saec. IX, fol. 2'. *legitur, ab A. Holder indagatum primus edidit W. Wattenbach, 'N. Arch.' XIV,* 1889, *p.* 171—172*; cuius editionem iteravit Sauvage, 'Poème acrostiche de saint Ansbert sur saint Ouen' ('La semaine religieuse du diocèse de Rouen' XXII,* 1888, *p.* 1036—40*). Denuo versus edidit, pictura codicis photographica adiecta commentarioque et translatione additis, E. Vacandard, 'Le poème acrostiche de saint Ansbert en l'honneur de saint Ouen', Rotomagi* 1901[3], *et iterum 'Vie de saint Ouen', Parisiis* 1902, *p.* 360 *(cf. p.* 192 *sqq.). Codicem ipse contuli.*

Amicus sponsi domini	C	usque custor[a] in arvA,
Vigilans super suos, t	R	iumphum reportat in agoN.
Doctor egregius est, t	U	tella multorumque saluS.
Omnis ad vita vocat, i	C	to serpentis terit sivE
Alitor[b] gregem, nemp	E[c]	ut olim patriarca IacoB.
Excellit merita omniu	M	praeeuntium sibi in urbE.
Nanctus munere e	X	imio almusque ęcclesie rectoR,
Virtute armatus su	Ꝑ	na[d], victur[e] de hoste triumphaT.
Salus patrie creditur hu	I	us venisse adventU.
Crucis stigmata[f] suo	I	n pectore semper ferenS,
Omnes credentes u	N	o monet colere DeO.
GENTES COLENTE	S	ISTO LIGNO SALUANTUR.
Nulla serpentes[g] laed	V	ntur diri venenA,
Onera sibi invicem t	O	llentes qui ferunT,
More viventes mo	N	astico, auspice ChristO.
Ecce! cuius armat	O	de milite fateoR,
Numero iuncto sanctoru	M	pueroque[4] Domini DaviD.
Termino iam inminent	E	atque mundi finE,
Operare non cesset ma	N	us, ut sonat littera[5] CaF,
Dies nec tardat quia u	L	tima iam saeculI;
Apparebit nam manifest	E	deorum deus tum in SioN.
Dulcia nunc cano cr	V	cis carmina, Christe, tibI,
Odorque eius red	O	lit, ne cuncti perirenT.

a) *ita c.; cf. Ducange s. v.* custor. b) *i. e.* alitur (= alit). c) *ita coni. Wattenbach;* nepp: E, *ras.* e *c.* d) *i. e.* superna. e) *ita c.* f) *ita scripsi;* stigmato *c.* g) *i. e.* nullis serpentis — venenis.

1) *V. Ansberti c.* 11. 2) *Et alibi et 'Vie de saint Ouen' p.* 192. 194, *n.* 2. 3) *Disquisitio ad acta pertinet, quae vocantur 'Précis de l'Académie de Rouen'* 1900 *(p.* 347 —356*). Vacandard versus iteravit 'Revue des questions historiques' LXXI,* 1902, *p.* 29. 4) *Cf. Luc.* 1, 68. 69: Benedictus dominus Deus Israel — — in domo David pueri sui. 5) *Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 194, *n.* 4. *statuit, locum spectare ad verba:* Crucem Christi in suo nomen levo, *quippe quae a littera Caf inciperent. At mihi sensus explicandus*

Memoria sancti studiis fidelium inde ab obitu culta est. Anno 688. *Ansbertus successor corpus eius die ascensionis Domini (Mai.* 7*) sollemniter in editiorem locum transtulit*[1]. *Saeculo VIII. ineunte, Herlemundus episcopus Cenomanensis prope civitatem oratorium in honorem eius construxit, ubi presbyterum et monachos constituit*[2], *eodemque saeculo in monasterio Resbacensi conditori ecclesia dedicata est*[3]. *Aevo Alcvini in ecclesia S. Vedasti ara Remigii et Audoini extabat*[4].

Etsi materia vitae describendae aequalibus vix defuisse videtur, Audoinus dignum praeconem minime nactus est[5]. *Vita eius antiquissima (A) ab auctore quodam, ut videtur, Rotomagensi composita est, qui ut erat Neustrasius, Neustrasios Austrasiis oppositos simpliciter Francos vocavit*[6], *eodem modo atque auctor Libri historiae Francorum*[7]. *Sermo eius satis barbarus est, mendaque grammatica multa deprehenduntur, velut casus*[8] *et genera commutata*[9], *activa pro deponentibus*[10], *passiva pro activis usurpata*[11], *declinatio*[12] *et coniugatio*[13] *minus recte factae, participium pro verbo finito frequenter positum, accusativi absoluti,* -que *abundans*[14]. *Inprimis initio opusculi enuntiata non semel verbis eodem modo desinentibus concluduntur*[15] *atque saepe ab* Exinde, Sicque *incipiunt. Auctor autem nimis exilis est atque potissimum in virtutibus miraculisque celebrandis versatur, res gestas sancti non tam describens quam obiter perstringens et adumbrans, ita ut eum a saecularibus rebus alienum fuisse appareat. Aliquanto accuratius de obitu depositioneque (*684*) et translatione (*688*) sancti rettulit, quippe quae aetati eius proximae essent. Aetatem sibi vindicat uno fere hominum genere ab aevo sancti distantem, dicens, se miracula narrare a discipulis Audoini accepta*[16], *multisque non incognitum esse, quot tribulationes vir pacificus pro concordia reparanda sustinuisset*[17], *neque est quod de fide eius dubitemus.*

Sane negotio suscepto minus par erat, neque ita multa de casibus Audoini ex opusculo cognoscuntur. Res enarrandas in ordinem haud adeo congruum redegit, cum post virtutes descriptas (c. 5. 6*) ad miracula transiret (c.* 7—9*), laudibus virtutum iterum insertis (c.* 8*), neque miracula continua serie absolveret, sed iter Romanum adiungeret*

videtur ex Hieronymi epist. 30, 5, 9 *(Migne XXII,* 443 *sq.):* Caph manus, Lamed disciplinae sive cordis. — — Quarta connexio est Caph Lamed, manus disciplinae sive cordis. Manus intelleguntur in opere, cor et disciplina interpretantur in sensu. 1) *V. Audoini c.* 18. 19. *Cf. V. Ansberti c.* 29. 2) *Pardessus II, p.* 291; *Havet, 'Oeuvres' I,* 443 *(cf. p.* 414 *sqq.); Actus pontificum Cenomannis in urbe degentium, ed. Busson et Ledru,* 1901, *p.* 231. *Annus* 712, *cui Havet chartam attribuit, admodum incertus est.* 3) *Martyrologium Gellonense d.* 25. *Iunii (d'Achery l. l. II*², 31; *L. Traube, 'Textgeschichte der Regula S. Benedicti', 'Abhandl. der III. Classe der Münchener Akademie' XXI,* 1898, *p.* 722; *H. Quentin, 'Revue Bénédictine' XX,* 1903, *p.* 370*):* Rasbacis monasterio dedicatio ecclesiae Audoini episcopi. 4) *MG. Poetae I,* 310. *De temporibus posterioribus cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 306 *sqq.* 363 *sqq.* 5) *Cf. Vacandard, 'Principaux écrits sur S. Ouen' (Analecta Bollandiana XX,* 165 *sqq.); 'Vie de saint Ouen' p. XI sqq.* 6) *V. Audoini c.* 13. 7) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. II,* 215; *Waitz, 'VG.' II,* 1³, *p.* 154, *n.* 1. 8) *E. gr. ablativus pendet ex* ad *et* ob, *accusativus ex* absque, cum, de *et* consentire, frui, fungi. 9) *Fem. pro masc. et neutro c.* 8. fervore strinua, *c.* 13. maxima honore, *c.* 16. digne funeris, *c.* 17. diversae languores; *masc. pro fem. c.* 12. beatus senectus. 10) *Cf. c.* 11. adgrediunt, *c.* 15. deprecabat, *c.* 19. fatent, *c.* 1. 4. funcxit, *c.* 5. mirare, *c.* 12. 17. operare, *c.* 8. sermocinabat, *c.* 7. verebat. 11) *Cf. c.* 15. adcrescitur, migraretur, plangitur *(= plangit),* quiescitur. 12) *Decl.* 2: humeribus; *decl.* 3: inter nemoris *(= nemoribus, nemora); decl.* 4: *gen.* famulatui, *dat.* manu; *gen. sing.* utrique. 13) *Cf. c.* 3. contulebat. 14) *Cf. c.* 1. itemque, *c.* 15. postque. 15) *Cf. prol.:* exemplis — difficilis — oraculis — inutilis; arbitrium — auxilium — inproperium; odoribus — virtutibus — operibus — Dominus, *etc.* 16) *V. Audoini c.* 7. 17) *Ib. c.* 12.

(c. 10. 11), deinde cum studia pacis restituendae attigisset (c. 12), denuo similibus verbis ad miracula se conferret, quae, ut in itinere pacis reformandae causa suscepto facta esse dicuntur, ita illo loco ei in mentem venisse videntur (c. 13. 14). Unde mihi quidem auctor ad Vitam enarrandam minus idoneus fuisse videtur[1].

Vita Audoini auctoribus V. Amandi[2] et Filiberti[3] et Gestorum Dagoberti[4] et V. Ettonis[5] nota fuit; anonymus Salisburgensis, qui inter a. 851. et 855. translationem Hermetis descripsit[6], prologum expilavit[7]. Etiam auctor V. Lonoghylii fortasse locum prologi imitatus est[8].

Is, qui Vitam I. Basoli confessoris Remensis[8], qualem in codice Romano Vaticano Reginae Lat. n. 561, saec. XI, fol. 79'—85', legi, composuit, prologum (inc. Beatissimorum vita virorum) e V. Audoini fere totum descripsit[9]. Textus incipit: Temporibus Sigeberti Chilperici, desinit: largiente domini ac salvatoris nostri potentia, cui est cet., cumque haec subscripta sint: Explicita est vita sancti Basoli confessoris Christi. Haec composita est a venerabili Seulfo Remensis ecclesiae archiepiscopo (922—925), liber saeculo X. ineunte exortus est.

Vitam primigeniam Audoini codices haud ita multi servaverunt, cum altera Vita latius propagata iam saeculo IX. locum eius occupare coepisset:

1) Codex Montepessulanus H, n. 55, saec. VIII/IX, olim S. Stephani Augustodunensis, deinde translatus in bibliothecam Iohannis Boherii consiliarii Divionensis (B. 8), fol. 93'. maiorem partem prologi continet, reliquis amissis desinens in verbis (p. 553, 18): pascatur virtutibus.

2) Codex Vindobonensis n. 420 (Salisb. 39), saec. IX, fol. 61—66'. V. Audoini loco 14. inter Vitas sanctorum exhibet[10]; emendationes plurimas manu alia illatas in universum non adnotavi.

2a) Codex Londiniensis musei Britannici inter Harleianos n. 2801, saec. XIII. in., tomus secundus legendarii Arnsteinensis e regione Nassoviensi oriundi, fol. 139'—141'.

2b) Codex Hagensis L. 29 (Weesp 14)[11], saec. XV, olim liber sororum Sancte Katerine-Muden atque a. 1461. per manus Petri Zwaninc in Weesp finitus, fol. 115'—117'.

2b*) Codex Ultraiectinus S. Salvatoris, e quo editio Cuperi pendet, iam latet.

3) Codex Sangallensis n. 563, saec. IX/X, pag. 282—293.

4a) Codex Parisiensis n. 528, saec. IX, olim Masciacensis, deinde S. Martialis Lemoricensis, tum Regius n. 4321, 4, fol. 140—148[12].

1) Nuper post E. P. Sauvage (Anal. Bolland. V, 70) A. Legris (ib. XVII, 270, n. 1) et E. Vacandard (ib. XX, 165 sq.; 'Vie de saint Ouen' p. XII) negaverunt opusculum ab uno auctore aut certe uno tenore conscriptum esse statueruntque Vitam primigeniam inesse, quae postea suppleta et aucta esset, ita ut Vitae priori prologum et c. 1—6. et 15—17, additamento c. 7—14. et 18—19. attribuerent. At rationes allatae nequaquam sufficiunt, suturaeque, quas Vacandard deprehendisse sibi visus est, formulae sunt similibus occasionibus et ab hoc auctore et ab aliis saepius usurpatae. 2) Cf. supra p. 434. 3) V. infra. 4) Cf. ea quae disserui 'N. Arch.' XXVII, 354. 5) Cf. V. Ettonis c. 7 (AA. SS. Iul. III, 60) et V. Audoini c. 10. 6) Ed. Waitz, SS. XV, 410. Codex ab auctore adhibitus ad classem 2 accedebat, cuius codex praestantissimus (2) olim Salisburgensis fuit. 7) Quod monui 'N. Arch.' l. l. n. 3. 8) Mabillon, Acta II, 65—67; Bibl. hag. Lat. n. 1030. 31. 33. 9) Eundem prologum in codice Parisiensi 'Nouv. acquis. lat.' n. 2289, a. 1425, fol. 225, reppererunt Bollandiani, Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III, 519. 10) Cf. G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI, 33 sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII, 15 sqq. 11) Cf. Analecta Bolland. VI, 178. 12) Cf. 'Archiv' X, 247, n. 2; 'N. Arch.' IV, 104 sqq; K. Neff, 'Die Gedichte des Paulus Diaconus' (Traube, 'Quellen u. Untersuchungen' III, 4), 1908, p. XIX sq.

$4b^1$) *Codex* L o n d i n i e n s i s *musei Britannici inter Cottonianos Nero E. I, vol. II, saec. XI, fol.* 89—91′, *et*

$4b^2$) *codex* O x o n i e n s i s *bibliothecae Bodleianae Fell n.* 1 (*antea Fell* 2 *et n.* 8687), *saec. XI, olim Salisburiensis*[1], *deinde Iohannis Fell episcopi Oxoniensis* († 1686), *fol.* 81′—85′, *V. Audoini numero* 88. *distinctam continent.*

5) *Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 16820, *saec. XII/XIII, olim S. Cornelii Compendiensis, fol.* 137—139. *inter lectiones breviarii capita* 1—6. *Vitae Audoini continet, in octo lectiones distributa* (*praescr.* Lc. in ni. sancti Audoeni, lc. I), *quae desinunt initio c.* 7 (*p.* 558, 3) *in verbis* curavi adnectere.

6) *Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 11759, *saec. XIV, olim 'ex dono clarissimi viri Antonii Wionis Herovallii publicarum rationum auditoris' translatus in bibliothecam S. Germani a Pratis* (*n.* 809, *postea n.* 502), *fol.* 46—48.

Codex D u a c e n s i s *n.* 837, *olim Aquicinctinus, saec. XII, fol.* 102′—107′. *et* 94 bis, *prologum Vitae prioris continet inter prologum et textum Vitae secundae insertum*[2].

Codex L o n d i n i e n s i s *musei Britannici inter Arundelianos n.* 36, *saec. XIII, olim* liber Sancte Trinitatis de Kirkham *coenobii in regione Eboracensi siti, fol.* 53′. *et* 54′. *epitomen Vitae e codice generis* 4*b haustam continet*[3], *quae prologo omisso incipit:* De sancto Audoeno confessore atque episcopo. Temporibus Lotharii gloriosi principis Audecarius tres habuit filios, *atque desinit c.* 17: Longum est ergo enarrare de tantis mirabilibus, que ibidem Dominus per merita beati Audoeni dignatus est demonstrare.

Qui quod clementer iam dudum in corporibus gessit infirmorum,
ut cunctis palam claresceret ipsum civem esse regni celorum,
hoc nunc in animabus suorum perficiat servorum,
quatinus, soluti nexibus peccatorum,
adiungi mereamur collegio spirituum supernorum,
prestante qui vivit et regnat in secula seculorum.

Quae Vita Audoini saeculo XI. inter libros monasterii R e s b a c e n s i s *extiterit*[4], *ignoramus, neque quicquam de condicione textus compertum habemus, qui a.* 1389. *in codice S. Martini* D o v e r e n s i s *n.* 148 (*fol.* 85) *legebatur, incipiens:* Sanctus igitur Audoenus[5].

Codex 1 *ut antiquitate ita auctoritate praestare videtur, quamquam mendis non caret velut*

prol. hortaturque] horate qui 1,
ib. nitet] nite 1.

Cum autem mutilus ne prologum quidem integrum iam exhibeat, quibus vinculis cum ceteris libris coniunctus sit, etsi certo certius statuere non licet, tamen necessitudo quaedam inter eum et codices 2 *intercedit:*

prol. ut lilia] inter lilia 1. 2. 2*a. b.* b^*;

1) *Cf. W. D. Macray, 'Annals of the Bodleian library'* [2], 1890, *p.* 148. 154 *sq.; Lawlor, 'The MSS. of the Vita S. Columbani'*, 1903, *p.* 35 *sqq.* 2) *Cf. Analecta Bolland. XX*, 387. 3) *Folium* 54. *textus alius occupat.* 4) *G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui*, 1885, *p.* 274, *n.* 37. *De aetate cf. Th. Gottlieb, 'Über mittelalterliche Bibliotheken'*, 1890, *p.* 260. 5) *Cf. M. R. James, 'The ancient libraries of Canterbury and Dover'*, 1903, *p.* 458. *Codici Romano Vaticano Reginae Lat. n.* 633 [2], *olim Fiscamnensi, qui Annales Flodoardi continet, saec. XV. cum aliae Vitae tum* Vita sancti Audoeni *quaedam adiunctae erant; cf. Ph. Lauer, 'Les annales de Flodoard'*, 1905, *p. XL.*

ib. balsamaque] *ita* 2. 2*b*. b^*; balsimaque 1; balsama 2*a*; balsamumque 4*a*. $b^{1.2}$. 6; balsamique 3,

ib. agro suo — odoribus] *ita* 1. 2 *(pr. m.)*. 2*a*; agri sui — od. 2*b*. b^* *et m. al.* 2; ex agro suo — od. 3. 4*a*. $b^{1.2}$ *(pr. m.)*. 6,

cum codices 3. 4. 6 *et hic et alibi ab altera parte stent atque* 2, *ita ut, deficiente* 1, *loci non desint, quibus libri* 2 *soli genuinam lectionem servaverint, e. gr.:*

c. 12. Perlongum est ad enarrare] *ita* 2; Perl. est enim illa enarr. 2*a*; Enarr. perl. est 2*b*. b^*; Perl. est explicare 3. 4*a*. $b^{1.2}$. 6; *cf. c.* 17: Longum est enarrare;

c. 16. tam rex quam et *(om.* 2*a)* regina seu et *(om.* 2*a)* universus populus] *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; *haec om. rell.*;

c. 17. qui voluerit hoc clare cognoscere] *ita scripsi* (*cf. c.* 5: si quis voluerit clare cognoscere); *pro* cl. cogn. *habent:* certe (et *m. al. add.*) clare cogn. 2; clare scire 2*b*. b^*; certe (cercius ampliusve 6) cogn. (agnosc. 2*a*) 2*a*. 3. 4*a*. $b^{1.2}$. 6; *et in archetypo reliquorum librorum et in exemplari, e quo classis* 2 *pendet, nisi fallor legebatur:* $\overset{\text{clare}}{\text{certe}}$ cognoscere, *sed lectio superscripta eadem recta non servata est nisi in* 2. 2*b*. b^*;

c. 18. die Ascensionis Domini, quadragisimo die post gloriosam Domini resurrectionem] *verba* qu. die p. gl. Domini *habent* 2. 2*a*. *b*. b^*, *praetermittunt* 3. 4*a*. $b^{1.2}$ *(haec desunt codici* 6*)*, *a priore* Domini *ad posterius aberrantes.*

Neque vero exemplar, ad quod libri 2. 2*a*. *b*. b^* *referendi sunt, mendis propriis carebat; cf. e. gr.:*

c. 8. emundans] *om.* 2. 2*a*. *b*. b^*;

c. 17. seu inlustrium virorum et turba populorum] vel (cum 2*b*. b^*) reliquo populo 2. 2*a*. *b*. b^*.

E quibus libri 2*a et* 2*b*. b^*, *ut sunt* 2 *multo posteriores, propius inter se coniuncti sunt:*

c. 12. veredicum] mandatum veridicum (v. m. 2*b*. b^*) 2*a*. *b*. b^* *(non* 2*)*;

c. 16. usque] ad *add.* 2*a*. *b*. b^*,

etsi codex vetustus 2 *locis nonnullis magis cum* 2*a*, *aliis cum* 2*b*. b^* *convenit; sed inprimis* 2*b*. b^* *simillimi plurimis locis textum eodem modo retractatum exhibent, e. gr.:*

c. 9. violasset] operatus fuisset 2*b*. b^*;

c. 13. verba proloqui] verbum ex ore proferre 2*b*. b^*;

c. 14. promeruit] intimavit 2*b*. b^*,

a codice originem ducentes, cuius lectiones nonnullae etiam in 4*a inveniuntur:*

c. 13. laudibus [Dei *add.* 2*b*. b^*. 4*a*] personaret;

ib. Signum crucis capite eius inprimens] In cuius capite vir Domini signum (sancte *add.* 2*b*. b^*) cr. capiti eius (cap. eius *om.* 2*b*. b^*) inpr. 2*b*. b^*. 4*a*;

c. 15. quia] ipsum videbant defunctum, qui *add.* 2*b*. b^*. 4*a*;

c. 18. decore] honore 2*b*. b^*. 4*a*,

sive libro e quo libri 2*b pendent lectiones* 4*a illatae sunt sive ei tantam aetatem attribuere licet, ut vice versa lectiones* 2*b textui* 4*a insertas esse statuere possimus.*

Cum enim e reliquis codicibus 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6 *artiore quodam vinculo inter se conexi sint quam cum* 3:

c. 2. fulgebat] florebat 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6;

c. 6. agentibus tyrannis] a gentilibus tyr. 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6;

c. 7. testes idoneos] *om.* 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6.

atque libri 4 *etiam magis inter se coniuncti:*

c. 4. conprobatum] conprobum 4*a*. $b^{1.2}$. 5 *(non* 6*)*;

c. 7. exinde] proinde 4*a*. $b^{1.2}$; inde 6,

tamen codex 4*a*, *fortasse ut dixi ad alterum exemplar recognitus, quod proavo familiae* 2*b propinquum erat, haud semel cum* 2 *facit, ubi* 4$b^{1.2}$ *ex eodem codice pendentes:*

prol. fulgit] surgit $4b^{1.2}$;
c. 2. praedictus] pr(a)editus $4b^{1.2}$;
c. 5. lustret] lucifer $4b^{1.2}$;
c. 8. valde] laude $4b^{1.2}$ *(pr. m.)*,

menda cum 3 *communia exhibent:*

prol. ignava] ignavia 3 *(pr. m.)*. $4b^{1.2}$;
c. 9. quidam] quidem 3. $4b^{1.2}$;
c. 12. caedis] caedum 3. $4b^{1.2}$ *(pr. m.)*;
c. 13. quas in sua civitate] *haec om.* 3. $4b^{1.2}$. 6;
c. 16. sanctum] *om.* 3. $4b^{1.2}$. 6;
ib. cum merore] *om.* 3. $4b^{1.2}$. 6.

Etiam libri 5 *et* 6 *ex uno eodemque exemplari pendent:*

c. 1. indeptus] *om.* 5. 6;
c. 3. anhelans] anhelabat 5. 6;
c. 4. sede in Rodomo civitate] sedis Rotomagi (Rothomage 6) civitatis 5. 6;
ib. informans] informabat 5. 6;
c. 6. in ergastulum suum] intra erg. s. 5. 6;
ib. et eum in hac vita] quem in h. v. 5. 6,

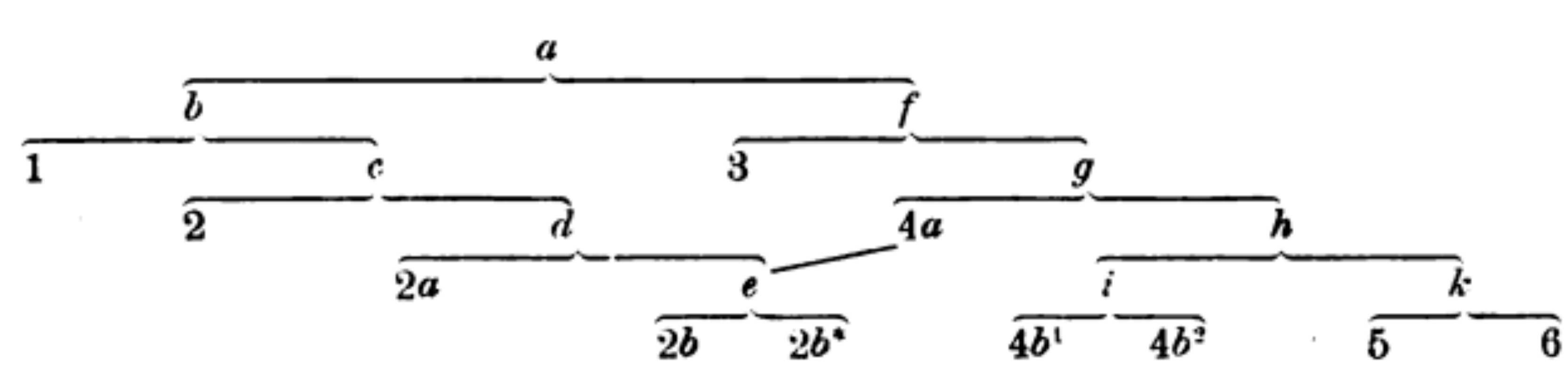
quod familiae $4b^{1.2}$ *affinem fuisse ex interpolatione c.* 18 *(p.* 566, 11*) et locis intellegitur his:*

c. 4. candelabra aurea] c. auri $4b^{1.2}$. 5. 6;
c. 18. Beatum vero corpus] beati viri c. $4b^{1.2}$. 6.

Cum autem codex 5, *in quo minor tantum Vitae pars legitur, non adeo a ceteris libris recedat, textus* 6 *passim et proprio Marte et ad exemplum Vitae Audoini secundae interpolatus et adulteratus est:*

c. 1. fideliter custodivit atque in fascibus ministravit] fid. s i b i c o m m i s s a c. atque in f. intrepidus min. 6; in commissis sibi palatinis fasc. viriliter fideliterque min. *Vita II, §* 4;
c. 14. Ingressus ecclesiam] ipsius civitatis (et *add.* 6) ecce *add.* 6 *et Vita II, §* 36;
c. 16. remeavit ad propria cum magna tristitia] videns sibi (a se *Vita II*) ablatam Domini margaritam *add.* 6 *et Vita II, §* 40;
c. 18. altare sancti Petri apostoli] in parte orientis *add.* 6; ad orientalem plagam altaris s. P. ap. *Vita II, §* 43.

Itaque rationes inter codices intercedentes tali fere stemmate depingere licet:

Librum 4a *W. Arndt b. m.,* 1. 3 *B. Krusch v. c.,* 5 *A. Werminghoff v. c. contulerunt;* 2. 2b. $4b^{1.2}$. 6 *ipse contuli, denique librum* 2a *examinavi, cuius lectiones alias complures G. F. Warner v. c. a codicibus Musei Britannici conservandis postea mecum officiosissime communicavit. Discrepantiam lectionum variantium* 1. 2. 3. 4a. $b^{1.2}$ *totam in apparatum admisi, exceptis mendis* $4b^1$ *et* $4b^2$ *peculiaribus, quae suppressi; ceteros eosdem deteriores occasione data adhibui. Semper* Audoinus *neque* Audoenus *scripsi, codices* 1. 2 *antiquissimos secutus*[1], *quibuscum ubique* 2a *et tribus locis* 3 *conveniunt.*

1) *Cf. supra p.* 536, *n.* 2.

Carolus Le Cointe, *Annales ecclesiastici Francorum II, Parisiis* 1666, *p.* 604; *III,* 1668, *p.* 17 *sq.* 775 *sq.; IV,* 1670, *p.* 58 *sq.* 61. 180, *primus frustula Vitae Audoini e codice* 6 *ita publici iuris fecit, ut partis prioris fragmenta non admiserit nisi exigua, partem vero posteriorem inde a c.* 11. *totam fere, paucis locis omissis, operi inseruerit.*

Guilelmus Cuperus, *Acta sanctorum Augusti IV, Antverpiae* 1739, *p.* 805—809, *e codice* 2b*, *qui iam latet, integram Vitam edidit.*

Martinus Bouquet, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 611—613, *ex eodem libro* 6, *quo Cointius usus est, partes c.* 1—4. *et* 11—18. *excerpsit.*

Vita Audoini, cum nimium exilis esset, aevo Carolingico ab auctore quodam (B) retractata atque aucta est[1], *qui ecclesiae Rotomagensi adscriptus erat, opusculum componens, quod die memoriae sancti dicato recitaretur*[2] *(prologus incipit:* Conditor mundi omnipotens Deus, *Vita:* Temporibus Hlotharii gloriosi principis*). Vita priore parte saeculi noni composita est iamque auctori, qui Gesta abbatum Fontanellensium inter a.* 834. *et* 845. *conscripsit, praesto videtur fuisse*[3], *atque cum studiis Fontanellensibus illius acri etiam notas temporum comparare licet, quibus res gestae sancti certius distingui videntur*[4]. *Vita priore auctor pro fundamento usus est, verba decessoris modo servans, modo immutans atque expoliens, resque depromptas amplis additamentis auxit. Fontes, quibus usus est, ipse satis aperte indicavit, adhortans, ut qui gesta Audoini plenius cognoscere vellet, Gesta regum Francorum, Vitam Eligii ab ipso sancto compositam, Vitas abbatum et confessorum, scrinia Rotomagensia monasteriorumque adiret* (§ 42). *Itaque e Libro historiae Francorum (c.* 47*) de Ghislemari impietate et obitu instructus erat* (§ 35). *Vitam Eligii (I,* 8. 33—36, *II,* 1. 2*) potissimum adhibens non solum res novas inde deprompsit velut ea, quae de haeresi Monothelitarum et Martino papa narravit, sed etiam laudes Eligii integras fere ad Audoinum transtulit* (§ 7. 10—13. 20—22). *De rationibus cum Columbano intercedentibus 'ex libro, qui vitam moresque eius ornato edisserit sermone', certior factus est* (§ 2), *scilicet ex opere Ionae (V. Columbani I,* 26*). Vitae quoque Wandregiseli I (c.* 13*) et Lantberti (c.* 5*) et Ansberti (c.* 28. 29*) ei notae fuerunt (*§ 27. *et* 41. *et* 44. 45*); quae de Waningo initiisque monasterii Fiscamnensis rettulit* (§ 25—27), *ea monente B. Krusch v. c.*[5] *cave credas e Vita quadam Childe-*

1) *Cf. Vacandard, Anal. Boll. XX,* 166; *'Vie de saint Ouen' p. XIII sq.* 2) *Cf. Vitam II. Audoini* § 45: Quanto decore veneranda est hodie antistitis nostri Audoeni sacratissima dies. *Auctoris Rotomagensis etiam ea sunt, quae* § 41. *de ecclesia S. Petri narrantur.* 3) *Cf. ib., prol.* § 2: dum et civibus suis verbum semper immortalitatis habundanter tribuit, *Gesta abb. Fontan. c.* 1, 4 *(ed. Loewenfeld p.* 12*):* Audoeni, qui tum temporis, sedem urbis Rotomagensis adeptus, verbum immortalitatis suis civibus amministrabat. *Finis §* 30. *redit in Gestis c.* 8 *(p.* 26, 31 *sq.). Cf. n.* 4. 4) *Vita II. Audoini* § 1. 20. 31. 37. 41. 43. *Cf.* § 20: anno dominicae incarnationis 635, pontificatum agente Romanae ecclesiae summo praesule beatissimo papa Martino anno secundo, porro Chlodovei regis, — — qui tunc regni Francorum apicem tenebat, anno tertio; § 31: pontificante tunc temporis sedem eiusdem ecclesiae anno quarto Adeodato papa, *et Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 6 *(p.* 14*):* anno dominicae incarnationis 645, — — qui erat annus Hlodovei iuvenculi praefati regis undecimus, pontificante sedem Romanae aecclesiae anno 7. summo praesule beatissimo papa Martino, porro Constantino tertio Romani imperii apicem gubernante anno 10; *ib. c.* 1, 7 *(p.* 15*):* Vitaliano papa eodem tempore pontificante sedem eiusdem aecclesiae. 5) *Supra p.* 9. *Versus Sedulii (Carm. pasch. III,* 24*) §* 27 *(p.* 816, 9*) insertus est.*

marchae abbatissae pendere, quam alter Wandregiseli biographus attulit auctor mendax[1]. *Accedunt narrationes de origine coenobii, quod Crux sancti Audoeni vocabatur* (§ 28. 29), *de ecclesia sancti Stephani cum xenodochio pauperum prope Belcionacam insulam ad Sequanam constructa* (§ 30), *de privilegio quodam Theuderici III. regis fidei admodum dubiae* (§ 35) *nonnullaque alia. Virtutes sancti summis laudibus celebrari consentaneum est.*

Codici cuidam, a quo qui supersunt complures originem duxerunt, additamentum de invasione Nortmannica a. 841. *facta in calce accessit*[2]*:*

Requievit ergo in ipso loco, ubi translatus fuerat, annos[a] CLXV[b.3], usque[c] Normanni* vastaverunt Rotomagum[d] et succenderunt[e] monasterium ipsius[f.4] Idus Maii[g] sub anno dominicae incarnationis DCCCXLII[5], regnante post obitum Hludowici[h] imperatoris Hlothario[i] et Karolo anno primo.

*) Dani cum rege suo Ansceri[6] *pro* Norm. *A.*

a) annis *A.* b) *ita A. R* 1. 2; centum sexaginta quinque *O. L*; CLXII. *M. P. C.* c) donec *M. P. C*; dum *add. A. R* 2. *O.* d) Rothom. *M. C. O.* e) succenderent *O.* f) illius *A.* g) Mai. *A. R* 1. 2. h) *ita scripsi*; Hludoici *m. al. corr.* Hludovici *R* 1; Hlodowici *A*; Ludowici *M*; Ludovici *C*; Ludoici *R* 2. *O. L.* i) *ita R* 1; Loth. *rell.*

Vitam II. Audoini biographus Sidonii (c. 4. 6*)*[7] *et Albricus*[8] *adhibuerunt; epitomae leguntur in Speculo historiali Vincentii Bellovacensis (XXIV,* 91—93*) et in Nova*

1) *Vita II. Wandregisili c.* 16. 17 *(Mabillon, Acta II,* 541 *sq.).* 2) *Clausula legitur in codicibus Rotomagensi n.* 1380 *(U.* 55*), saec. XI (= R* 1*), et n.* 1406 *(Y* 41*), saec. XII (= R* 2*); S. Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. III, fol.* 138 *(= A); Londiniensi inter Cottonianos Tiberius D IV, saec. XII, vol. II, fol.* 6 *(= L); Parisiensi n.* 12605, *saec. XII (= P); Montepessulano n.* 1, *vol. IV, saec. XIII. in., fol.* 162 *(= M); Oxoniensi Bodleiano Rawlinson C.* 440, *saec. XIII, fol.* 68' *(= O). Edita est a Cupero l. l. p.* 819 *(= C); Sauvage, Analecta Bollandiana V,* 71 *e P (partim); H. Omont, 'Cat. gén. des mss. des bibl. de France, Dép.' I (*8°*),* 1886, *p.* 406, *e R* 2; *Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 612 *e R* 1. *Codices A. L. M. O ipse contuli. Expilata est in annalibus Normannicis a.* 842 *(SS. XXVI,* 494 *sq.):* Translatio sancti Audoeni, quando Normanni vastaverunt Rotomagum et succenderunt monasterium illius Idus Maii, *in quibus etiam ordinatio et obitus Audoini ad Vitam eius a.* 635. *et* 677 *(cf. infra p.* 556. 564*) attributa sunt (A. Le Prevost, Orderici Vitalis Hist. eccl. V,* 1855, *p.* 148 *sq.).* 3) *Obitus Audoini a biographo altero* (§ 37) *anno* 678. *vel, ut in aliis codicibus legitur, a.* 677. *attributus erat, quocum lectio* CLXV *congruit. Sed nescio an auctor annorum tantum completorum rationem habuerit, atque mense Maio a.* 841 *(cf. n.* 5*) inde ab a.* 678 *(Aug.* 24*) anni* 162 *effluxerant. Tempus translationis inde ab a.* 677/8. *computatum (= a.* 681/2*) neque cum hoc neque cum illo calculo convenit.* 4) *Scilicet monasterium S. Audoini, ad quod ecclesia S. Petri pertinebat, cuius nomini Audoini nomen primo adiunctum, deinde substitutum est; cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 311, *n.* 2. 5) *Immo a.* 841, *quocum annus primus Hlotharii et Hludowici convenit; Chron. Fontanell. (SS. II,* 301*), Ann. Bertinian. ed. Waitz p.* 25; *nota codicis Orosii Paris. n.* 9965, *saec. IX (Dümmler, MG. Poetae II,* 137: Anno ab incarnatione Domini DCCCXLI. Rotomagus civitas mense Maio a Nortmannis incensa*). Codex Albrici rectum annum exhibuisse videtur, cf. Chronica a.* 841 *(SS. XXIII,* 733*):* Normanni prima vice vastaverunt Rothomagum, sicut scriptum est in Vita sancti Audoeni. *Cf. W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte'* 14*),* 1906, *p.* 84. 6) *Eodem atque Oscheri; cf. Chron. Fontanell. a.* 841 *(l. l.); Vogel l. l. n.* 2. 7) *Ed. Legris, Anal. Bolland. X,* 430 *sq.; cf. p.* 408. 8) *Chronica a.* 646. 678. 693. 841 *(SS. XXIII,* 697. 699. 701. 733*).*

Legenda Angliae a Iohanne Tynemuthano conscripta, quae vulgo Iohanni Capgravio attribuitur[1]. *Impudentissime autem in Vita Desiderati episcopi Bituricensis*[2] *expilata est; cuius auctor, cum de Desiderato nihil fere compertum haberet, nisi quod concilio Aurelianensi (a.* 549*) interfuisset*[3], *Vitam Audoini magna ex parte ad verbum descripsit, nominibus propriis immutatis*[4].

Codices Vitae II. multi extant[5], *e quibus antiquissimi sunt Parisiensis n.* 11750 *et Rotomagenses n.* 1380 *(U.* 55*)*[6] *et n.* 1405 *(Y* 27*)*[7] *saeculo XI. exarati. Eam e codicibus aliis tribus publici iuris fecit* C u p e r u s *l. l. p.* 810—819.

Eadem Vita quattuor miraculis nullius momenti aucta est[8], *e quibus primum, quod in translatione Marculfi factum esse dicitur*[9], *et secundum tertiumque ad pagum Constantinum (le Cotentin) pertinent, unde fortasse ibi Vitam II. ita interpolatam esse concludere licet*[10]. *Textum taliter auctum, qualis adhuc in codice* S a n c t i A u d o m a r i *n.* 715, *saec. XII, vol. III, fol.* 129—138, *legitur*[11], *ex alio codice ignoto edidit Laurentius* S u r i u s, *De probatis sanctorum historiis IV, Coloniae Agrippinae* 1573, *p.* 879—890, *sermone 'in gratiam lectoris' passim immutato*[12]. *Editionem eius absque prologo*

1) *Ed. C. Horstmann I, Oxonii* 1901, *p.* 69—72. *Praescripta sunt verba*: Vitam sancti Audoeni episcopi, cuius ossa apud Cantuariam, sicut inferius habetur, delata sunt, in hoc nostro libro inserere placuit, *sequiturque (p.* 72—74*) narratio de reliquiis Audoini a.* 956. *sub Odone archiepiscopo Cantuariam delatis, contracta ex opusculo Eadmeri (de quo cf. Raine, 'Historians of the Church of York' I,* 1879, *p. XLV—XLVII).* 2) *Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum II,* 26—28; *AA. SS. Maii II,* 303—305. 3) *MG. Concil. I,* 109. 4) *Fraudem dexerit Le Cointe l. l. I,* 1665, *p.* 754—768. *Cf. ea quae monui 'N. Arch.' XXVII,* 397, *n.* 2. 5) *De pluribus cf. Anal. Bolland. V,* 71 *sqq. Vidi etiam codicem Romanum Vaticanum Reginae Lat. n.* 537, *saec. XII, fol.* 8′—9′, *qui mutilus in verbis* § 10, *l.* 11 *(p.* 812*)* cum ab ipso Paulo *desinit, et Londiniensem Lambethanum n.* 159, *saec. XV, fol.* 237—249′, *qui prologo et parte extrema caret.* 6) *Laterculus capitum praecedit vitaeque versus* 4 *subiuncti sunt, quos ediderunt B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 612, *et A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIII,* 195. 7) *Agitur fortasse de codice Vitae, qui saeculo XII. in ecclesia maiore Rotomagensi extabat (Becker l. l. p.* 197, *n.* 50; *p.* 225, *n.* 58*), et nescio an eadem Vita in codice fuerit, qui Hariulfo teste (Chron. Centulense IV,* 32, *ed. Lot p.* 263*) saeculo XI. ad monachos S. Richarii pervenerat (cf. 'N. Arch.' XXVII,* 499, *n.* 3*).* 8) *Ea inter* § 30. *et* 31. *editionis Cuperi inserta sunt et apud Surium c.* 20—22. *occupant; quarto miraculo laudes virtutum quaedam accedunt.* 9) *Idem miraculum in altera V. Marculfi c.* 21 *(Mabillon I,* 133; *AA. SS. Maii I,* 79*) narratur, ut videtur, e Vita III. neque II. Audoini depromptum. Biographum Audoini Vita Marculfi usum esse, haud recte iudicavit Vacandard l. l. p.* 221, *n.* 1. 10) *At Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p. XIV, n.* 6. *statuit, Vitam II. a Surio e tertia interpolatam esse, id quod iam, codice S. Audomari invento, refellitur.* 11) *Ad locum de incursione Normannorum (a.* 841*) recensendum hunc librum (= A) supra adhibui; cf. p.* 549, *n.* 2. *Codex non semel a textu aliorum librorum recedit (cf. inprimis infra p.* 561, *n.* 2*) atque lectiones genuinas saepius servasse videtur.* 12) *Etiam Le Cointe, qui frusta Vitae II. Annalibus suis 'iuxta fidem veteris exemplaris' (II,* 604*) inseruit, codice interpolato usus est (cf. III,* 801*) itemque Arturus du Monstier, Neustria pia, Rotomagi* 1663, *p.* 72. *Laurentius Surius p.* 879. *Vitae praescripsit:* cuius etsi ms. idemque pervetustus codex authorem non exprimit, puto tamen eam esse, quam scripsit anno salutis 956. Fridegodus, s. Odonis diaconus; *unde Vita II. Audoini etiam ab aliis compluribus Fridegodo attributa est, quod errore factum esse recte iudicavit Cuperus p.* 795. *Pendet autem Surius e Iohanne Baleo, Scriptorum illustrium maioris Brytannię catalogus I, Basileae* 1557, *p.* 136 *sq.; qui cum non ignoraret Vitam Wilfridi poeticam*

recudendam curavit Franciscus Lanovius, De sanctis Franciae cancellariis syntagma historicum, Parisiis 1634, *p.* 24—62 (= *Iacobus Wenckerus, Collecta archivi et cancellariae iura, Argentorati* 1715, *p.* 666—*685); *partes excerptas iteravit Andreas du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Parisiis* 1636, *p.* 635—638.

Tertia Vita Audoini[1] *(C) prioribus amplior et prolixior (prologus incipit:* Vitam beati confessoris atque pontificis, *Vita:* Regnante Lothario Hilperici regis filio*) ab auctore quodam composita est, quem Rotomagensem non fuisse inde colligas, quod, cum biographus alter* (§ 45) *Audoinum antistitem 'nostrum' appellet atque moneat, quanto decore dies festus eius 'hodie' celebrandus sit, tertius* (§ 73), *illum praeterea secutus, talia verba omisit. Neque ipse locum depositionis viderat neque aliunde noverat nisi e fonte adhibito, cum de basilica S. Petri Rotomagensi scripserit* (§ 69): Ubi meritorum eius praerogativam miraculorum signis dominus Iesus Christus commendare hodieque, sicut relationis loquitur textus, dignatur. *Codices saeculum XI. non superant*[2], *etsi auctor ante biographum Leutfredi saeculo nono scripserat*[3]. *Rogatus erat, ut ea, quae in Vita Audoini 'vitiose prolata' essent, corrigeret, quae 'nimia brevitate constricta', ea enuclearet. Cum autem Vitam emendandam perlegisset, negotium sibi aut deserendum esse aut 'totum opus dedicandum proprio stilo' iudicavit, cumque tempus suppeteret, omnia aliis verbis describere constituit*[4]. *Inprimis igitur Vitam alteram illis miraculis auctam ita secutus est*[5], *ut 'antiquam historiam intactam' se reliquisse dicere ei licuerit*[4], *sermone ubique admodum exornato multisque considerationibus ad pii lectoris animum confirmandum adhortandumque insertis. Etiam Vita prima ei praesto erat et nonnullis locis una cum altera adhibita est*[6]. *Res novae in colluvie verborum nimia non reperiuntur nisi pauca de haeresi Monothelitarum e gestis ut videtur synodalibus a.* 649.[7] *de-*

hortante Odone archiepiscopo Cantuariensi a Fridegodo compositam esse eundemque Odonem reliquias Audoini accepisse (v. supra p. 550, *n.* 1), *etiam V. Audoini Fridegodo temere adscripsit:* Fridegodus vero, a patrono suo Odone praedicto rogatus, carminibus heroicis scripsit Uuilfridi Riponensis vitam lib. I; Andoeni *(sic)* monachi vitam lib. I, *cet.* 1) *Cf. Vacandard, Anal. Bolland. XX,* 166 *sq.; 'Vie de saint Ouen' p. XIV sq.* 2) *Noti sunt codices Mettensis n.* 652 *(olim S. Arnulfi), saec. XI; Parisiensis n.* 5607, *saec. XI, et n.* 9742 *(olim S. Maximini Treverici), saec. XIII, et n.* 10852 *(olim Epternacensis), saec. XI; Rotomagensis n.* 1406 *(Y* 41*), saec. XII. Cf. Sauvage, Anal. Bolland. V,* 73 *sqq., qui coniecit Vitam in Austrasia compositam esse (cf. Vacandard p.* 167 *et XV), id quod omnino incertum mihi videtur.* 3) *Rationem habens §* 69: Nec tantum haec *(miracula)* fieri perhibentur, ubi cineris eius reliquiae conservantur, verum et per loca multa, quae sancti praesentia illustrari meruere et quae reliquiarum eius memoriam pia cum veneratione custodiunt, *Vacandard locis citatis p.* 166. *et XV. coniecit, auctorem fortasse post invasionem Normannicam translationesque tum factas scripsisse. Sed hic locus nihil fere continet nisi verba Vitae I, c.* 17. *retractata.* 4) *Vita III. Audoini, prol.* 5) *C. de Smedt, Anal. Bolland. V,* 67 *sqq. statuit, auctorem tertium non e secundo pendere, sed utrumque fonte communi deperdito usum esse. Qui, si recte viderim, numquam extitit, sed biographo tertio Vitam II. praesto fuisse certo certius mihi videtur, neque concedere possum, quod Vacandard p.* 166, *n.* 2. *et p. XIII, n.* 2. *iudicavit, locum Vitae II (§* 42*) ad V. Eligii spectantem postea insertum esse; sed auctorem tertium haec praetermisisse mihi persuasum est, etsi causa latet. Quod idem c.* 6, 10. *de Eligio agens 'libellum gestorum eius' citavit neque vero nomen Audoini auctoris addidit, id nullius momenti est.* 6) *Cf. inprimis Vitam III, c.* 6, 10; *ubi auctor potissimum biographum alterum §* 7. *ad verbum fere exscripsit, sed Audoinum et Eligium quasi olivas duas duoque candelabra in aula palatii fulsisse dicens auctorem Vitae I, c.* 4. *secutus est. Cf. supra n.* 3. 7) *Mansi, Concil. X,* 863 *sqq.*

prompta (c. 8, 13*). Libellus hic tertius a biographis Leutfredi*[1] *et Agili*[2] *et in historia monasterii Fiscamnensis, quae dicitur Vita Waningi*[3], *exscriptus est.*

Vita III. Cupero quae edatur indigna visa est, ita ut l. l. p. 795—796. *et* 800. *locos quosdam excerptos proferre satis haberet; integram eam edidit E. P. Sauvage, Analecta Bollandiana V,* 1886, *p.* 76—146[4].

*Quartam Vitam hexametris Leoninis saeculo undecimo Theodericus monachus coenobii S. Audoini Rotomagensis composuit et Nicolao I. abbati (*1042—92*), Richardi III. Nortmannorum ducis filio, dedicavit, id quod e primis prologi versibus cognoscitur:*

Patri sincero, tranquilla pace sereno,
Patri praeclaro, virtutum flore beato,
Abbati sancto Theodericus Nicolao.

Quantum e frustulis publici iuris factis concludere licet, Vita secunda quattuor illis miraculis aucta ut tertiae, ita quartae Vitae subesse videtur[5]. *Ex unico codice Rotomagensi n.* 1406 *(Y* 41*), saec. XII, versus complures ediderunt G. Henschenius*[6], *De tribus Dagobertis diatriba, Antverpiae* 1655, *p.* 133. 214*; Arturus du Monstier, Neustria pia, Rotomagi* 1663, *p.* 23 *sq.,* 72 *sq.,* 335, 346 *sq. (inde Migne CL,* 1189—1192*); Cuperus l. l. p.* 795*; H. Omont, 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, Départements' I,* 1886, *p.* 407[7].

Denique ultimo loco narratiunculas duas commemorari licet ad itinera Romana spectantes, quas e codice illo Rotomagensi n. 1406 *(Y* 41*), saec. XII, eruit E. Vacandard, Analecta Bollandiana XX,* 1901, *p.* 172—175. *et* 175—176. *Auctor alterius fabulae (inc.* Beatus Audoenus Rothomagensis urbis*) confinxit, Audoinum bis Romam profectum esse, cumque tempore itineris prioris Martinus papa obiisset, per aliquot annos ecclesiam Romanam rexisse, donec, angelo revelante, Eugenius pontifex constitutus esset*[8]. *Neque altera narratio (inc.* Opere pretium duximus*) maioris momenti est; cuius auctor*

1) *Cf. praefationem V. Leutfredi.* 2) *Quod perspexit Vacandard, 'Revue des quest. hist.' LXIII, p.* 7, *n.* 2. *et p.* 45, *n.* 1*; cf. 'Vie de saint Ouen' p.* 4, *n.* 1 *(minus recte p.* 65, *n.* 1*).* 3) *Mabillon, Acta II,* 974 *sq.; AA. SS. Oct. XI,* 684 *sq. Cf. Analecta Bolland. XXIII,* 251 *sqq.* 4) *Locum §* 71. *ad diem obitus Audoini spectantem emendavit Vacandard, 'Revue des quest. hist.' LIX,* 505, *n.* 3*; 'Vie de saint Ouen' p.* 353. 5) *Translatio Marculfi etiam a Theoderico refertur.* 6) *Henschenius auctorem errore Fridegodum vocavit (cf. supra p.* 550, *n.* 12*), id quod correxerunt Pommeraye, 'Histoire de l'abbaye royale de S. Ouen',* 1662, *p.* 339, *et Cuperus p.* 795. 7) *Alterius Vitae Audoini poeticae, quae latere videtur, meminit poeta, qui Vitam Romani episc. Rotomag. composuit, de Audoino ita perorans (Martène et Durand, Thesaurus novus anecdotorum III,* 1666*):*

Sed quia magnifici patet huius vita patroni
Alterius studio prosa metroque polito,
Hic breviter tectum concludam fine libellum.

Quod carmen cum veteranum a Gerardo vocetur (AA. SS. Oct. X, 92*:* Vitam veteranam heroico carmine editam*), qui ipse Vitam Romani aliam tempore Hugonis II. archiepiscopi (*942—989*) composuit (cf. Mabillon, Vetera analecta I,* 1675, *p.* 109 *sqq.; AA. SS. l. l. p.* 75*; Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 356*), Vita illa Audoini post saeculum X. medium orta esse non potest. Nescio an locus spectet ad opusculum, quod codex Rotomagensis n.* 1406 *(Y.* 41*), saec. XII, fol.* 223—229. *continet,* Compendium vitae beati Audoeni ritmice compositum *(incipit:* Pangat Christo mens devota*); cf. Omont l. l. I,* 407*; Vacandard l. l. p.* 330*; Analecta Bollandiana XXIII,* 223. 8) *Inserta est fabula de anulo perdito et in ventre piscis reperto, qualem similiter de Arnulfo Mettensi (cf. MG. SS. II,* 264; *SS. R. Merov. II,* 434*) narrari monuit editor, 'Vie de saint Ouen' p.* 338, *n.* 1.

voluit, Alexandro papae paenitentiam septennem ab Audoino indictam esse, qui eum stupri cum sanctimoniali commissi convicisset, atque eo intervallo hunc ipsum, 'nullo comperiente', ministerio eius functum esse, pontificatu scilicet maximo. Attamen saeculo VII. Alexander papa nullus sedebat[1].

W. Levison.

IN[a] NOMINE DEI SUMMI INCIPIT VITA BEATI AUDOINI EPISCOPI.

Sanctorum vita virorum[b] quamquam[c] sit gloriosa in exemplis, ad narrandum plerumque surgit difficilis: dum mens bruta hominis nequaquam[d] fulgit[e] oraculis, ad explicandum ignava[f] sistit[g] et[h] inutilis, hortaturque[i] pia voluntas; mentem[k] vero illius[l] trahit devotio, sed sensus tardus nimium[m] premit voluntatis[n] arbitrium. Necesse est autem, ut ad[o] redemptore petamus auxilium, qui sapientiam
dat absque inproperium[p]. Ille largiter[q] ministrat[r] in tabulis cordis[s], qui loquilla[t] cf. Prov. 7, 3.
asinae[u] distinxit in sillabis[2]; ora[v] confirmet strinue[w] ad ennarrandum[x] vitam vene- cf. Num. 22, 28.
rabilis Audoini[y], ut ex hoc Christus laudetur in gentibus, dum sancti venerantur[z]
in[z*] eximiis[a] virtutibus. Odor agri redolet, quem Dominus benedixit, et nitet[b] in cf. Gen. 27, 27.
pluribus, et[c] ideo valde exultat[d] mater ecclesia, dum alii micant operibus gloriosis,
alii rutilant ut rosae inter spinas, alii ut[e] lilia candent[f] in virgolis, alii redolent cf. Cant. 2, 2.
ut violae inter nemoris[g]: nectar inclaudit[h] balsamaque[i] aromatum. Sicque[k] fit, ut[l] omnipotens Deus agro[m] suo iucondetur[n] odoribus, pascatur virtutibus[o], glorietur operibus, adoretur ut Dominus; ut qui in caeli[p] fastigia angelica delectatur in carmina, humana sustentans inopia, de terrena[q] mercetur caelestia; ut cum suo

Prol. 1 *(ad l.* 18*)*. 2. 3. $4a.$ $b^{1.2}$.

Prol. a) *ita* 1, *ubi* (Aud. *in litura*) eps̅; *praescr.* Inc. v. sancti Audoini (*ita* 2*a*; Audoeni $4b^{1.2}$) ep. et confessoris (quod est VIIII. Kl. Sept. *add.* $4b^{1.2}$) 2*a*. $4b^{1.2}$; XIIII. VII. K. Sep. na(ta)l(e) sancti Audoini (*corr. ut videtur ex* Audouni) episcopi 2; *praescr. evanuit* 4*a*; *praescr. om.* 3. b) virum 3. c) quam $4b^{1.2}$. d) nequaq; 1. e) *ita* 1. 2; surgit $4b^{1.2}$; fulget *rell.* f) ignavia 3 *(pr. m.)*. $4b^{1.2}$. g) sit 3. h) *ita* 1. 2. 2*a*. *b*. 3; atque 6; *om.* 4*a*. $b^{1.2}$. i) horate qui 1. k) *ita* 1. 2. 3; mentemque vere (v. *eras.*) 4*a*; mentemque (v. *om.*) $4b^{1.2}$. l) illam 3; ipsius $4b^{1.2}$. m) *bis scr., sed eras.* 3. n) voluntatem 1. o) *ita* 3; a red. 2*a*; ad redemptorem 1. 2. 2*b*. 4*a*; (ad *om.*) redemptoris $4b^{1.2}$. p) *ita* 1; inproperio *rell.* q) largitor 2. 2*a*. *b*. r) *ita* 1. 2. $4b^{1.2}$; ministret 2*a*. *b*. 3. 4*a*. s) corde 4*a*. t) *ita* 1; loquella *pr. m.* 2; loquellam 4*a*; loquelam *rell.* u) asini 2. 2*a et Transl. Hermetis;* asini:, *ras.* s 3; sine $4b^{1}$. v) hora 1. w) *ita* 1. 4*a*; strinuae 2. x) *ita* 1; enarrandam 3. $4b^{1.2}$. y) *ita* 1. 2. 2*a*; Audoen. *rell., et sic deinceps.* z) *ita* 2. 2*b*. 3 *cum Tr. Herm.;* sanctus veneratur 2*a*; vernantur 4*a*. $b^{1.2}$; vernuntur 1; vernant 6. z*) *ita* 2. 2*a*. *b cum Tr. Herm.; om. rell.* a) eximis 1. b) nite 1. c) *om.* 4*a*. $b^{1.2}$. d) exultet 4*a*. e) inter 1. 2. 2*a*. *b*. f) cadent 2, *corr.* g) *ita* 1; nemores 4*a*; nemora 3. $4b^{1.2}$; vinemores (*m. al. corr.* vinee mores) *pro* violae i. nem. 2; vini more *pro* ut v. i. nem. 2*b*. b^{*}; vineae et velut *pro* v. i. nem. 2*a*. h) *corr.* includit $4b^{2}$, *et ita* 3. i) *ita* 2. 2*b*. b^{*}; balsimaque 1; balsama 2*a*; balsamique 3; balsamumque 4*a*. $b^{1.2}$. 6. k) sitque 2. l) *m. al. superscr.* 2. m) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*. 2*a*; ex a. suo 3. 4*a*. $b^{1.2}$ *(pr. m.)*. 6; agri sui 2*b et m. al.* 2. n) *ita pr. m.* 1. o) *in* virt. *desinit* 1. p) c(a)elis 2. $4b^{1}$ *et pr. m.* 3. $4b^{2}$. q) terrenis $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2.

1) *Haec fabula una cum Vita Audoini sive altera sive tertia sculptori materiem praebuit, qui saeculo XIII. exeunte vel ineunte XIV. unam e portis lateralibus ecclesiae maioris Rotomagensis exornavit; cf. L. Pillion, 'Deux Vies d'évêques sculptées à la cathédrale de Rouen' ('Gazette des Beaux-Arts, 3e période' XXX,* 1903, *p.* 441—454*; XXXI,* 1904, *p.* 149—157*), quae dissertatio admissa est in librum 'Les portails latéraux de la cathédrale de Rouen', Parisiis* 1907, *p.* 122 *sqq.* 2) *Similia in prologis V. Wandregiseli (supra p.* 13, 15*) et Filiberti (infra p.* 584*) leguntur.*

auctore Christo caput sequatur ecclesia[a], ut[b] sine fine regnet per saecula. Igitur[c], favente[d] Domino, quod proposui narrare[e] edisseram.

(1[a]). Temporibus Chlotharii[b] gloriosi[c] principis, filium[d] itemque[1] regis Chilperici[e][2], provintia Galliarum Suessionico opido[3] orti sunt tres venerabiles viri, ex uno semine nobiles generati, gratia Dei caelitus inluminati, Ado, Dado et Rado. Pater eorum Audecharius[f][4], mater vero nomine Aiga, uterque christiano apice decorati. Qui a rudimentis infantiae litterarum sunt acumine[g] informati, ab ipso principe dilecti[5], prudentissime[h] eruditi ab inlustris[i] viris optime[k]. Primogenitus vero Ado floruit ordine monastico, religiosamque adpetens vitam, mundi huius calcavit malitiam[l][6]. Rado autem palatii thesauros[m] custos[n][7] effectus, una[o] cum seculi dignitate adeptus, timorem[p] Domini praecinctus, in elemosynis largus, fideliter custodivit atque in fascibus ministravit[8]. Venerabilis ergo Audoinus[q] cognomento

Prol. Cap. 1. 2. 3. 4*a*. $b^{1\cdot 2}$.

Prol. a) ecclesiae 4*a*. b) *om.* 2; et 2*a* (*non* 2*b*. b^*). c) *ab* Igitur *Vita incipit* 2. $4b^{1\cdot 2}$. d) faciente 2. 2*a* (*non* 2*b*. b^*). e) enarrare 3.

Cap. 1. a) *capita ipse distinxi.* b) Choltharii *(sic) m. al. corr.* Hlotharii 2; Lotharii 2*a*. *b*. $4b^{1\cdot 2}$. c) gloriosissimi 3. d) *ita* 4*a*. b^1 *et pr. m.* 2 (*m. al. corr.* filii). $4b^2$; filii ::::: regis 5; filiique r. 6; fil. *om.* 2*a*. *b*. b^*. 3. e) Hilperici 2*a*. 3. $4b^{1\cdot 2}$ *et m. al.* 2; Hilderici 2*b*. b^*. f) *ita* 2. 2*b*. 3. $4b^{1\cdot 2}$. 5; Audacharius 2*a*; Audechairus 2b^*. (4*a*); Aldecharius 6. g) agumine *(?) pr. m.* 2. h) prudentissimi: *pr. m.* 2. i) *ita pr. m.* 2; inlustribus *rell.* k) obtimi 3. l) *ita* 2. 2*b*. 3. 5. 6; militiam 2*a*. $4b^{1\cdot 2}$; inlicitam 4*a*. m) *ita* 2 *(pr. m.)*. 3; thesauro 4*a*; thesauris $4b^{1\cdot 2}$ *(pr. m.)*; thesauri 2*a et m. al.* 2. n) custor 2. o) *ita* 2. 2*a*. *b*; una cum saeculo dignitatem 3; (una cum *om.*) s. dignitatem 4*a*. $b^{1\cdot 2}$; *cf. p.* 555, 1. p) timore 2. $4b^{1\cdot 2}$. q) *ita h. l. etiam* 3.

1) *Pro* item; *cf. SS. R. Merov. II,* 571. 2) Erga annum vicesimum tenente illo sceptra regni Francorum *(a.* 603/4*) addit Vita II,* § 1. 3) Quinque (tribus *Vita III. c.* 1, 3) miliariis distante ab ipsa civitate, in loco nuncupante Sanctiaco (Sanciaco *cod. S. Audomari*) *add. ib. Hodie Sancy vicus (dép. Aisne, arr. Soissons, cant. Vailly).* Santiacus (Sansiacus *Bouquet) locus inter villas tempore Remedii episcopi Rotomagensis (*755—771*) monachis S. Petri (et Audoini) Rotomag. attributas commemoratur in charta Caroli regis a.* 876. *data (A. du Monstier, Neustria pia p.* 7; *Bouquet VIII,* 650*).* 4) *Columbanus, a.* 611. *ad Theudebertum II. regem profectus, Vulciacum in villam venit ibique receptus est 'a quodam viro Autharium nomen, cuius coniunx Aiga dicebatur'; cf. V. Columbani auct. Iona I,* 26. 5) *Cf. ib.:* qui post, mox ut pubescere coeperunt, Chlotharii regis primum ac deinceps Dagoberti gratissimi habiti. *Ionas, cum Adonis et Dadonis mentionem fecerit, Radonem ignorasse videtur.* 6) *Biographus alter* § 3. *addit:* Monasterium Iodarense super fluvium Maternae in proprio solo secundum regulam saepe dicti almi Columbani, adiuvante beatissimo germano suo Audoeno, ditatum (ditato *cod. S. Audomari*) rebus et omnibus bonis (opibus *ib.*) ecclesiasticis, viriliter (etiam disciplinis *pro* vir. *ib.*) condidit. *Quae partim pendent ex Iona l. l.:* Quorum maior natu Ado nomen semet suis voluntatibus abdicavit postque intra Iorani saltus monasterium ex beati regula Columbani construxit. 7) Thesaurorum regalium summus procurator *Vita II,* § 4. 8) *Vita Agili c.* 14 *(Mabillon II,* 321*) addit:* Proinde super iam dictum amnem *(Marne)* in patrimonio proprio monasterium aedificavit, quod ex suo nomine Radolium nominavit, *hodie Reuil (dép. Seine-et-Marne, arr. Meaux, cant. La Ferté-sous-Jouarre). Vix dubitari potest, quin origo coenobii ob similitudinem nominum a Radone temere repetita sit (cf. d'Arbois de Jubainville, 'Recherches sur l'origine de la propriété foncière',* 1890, *p.* 531*).*

Dado pontifex episcopale[a] cathedra sublimatus, una cum honore regale[b] indeptus[c], funcxit officia[d] per tempora longa.

(2). Immoque post discessum Chlotharii[a] filius suus Dagobertus in loco[b] 629. genitoris institutus est princeps, homo versutus admodum et ingenio callidus seu tremebundus in regno. Qui licet sceptra[c] regalia tenens, ut leo fervidus sub- cf. Eccli. 4, 35. ditorum colla deprimens, gentium feritate vallante fortitudine triumphavit. Sub cuius dominationis imperio praedictus[d] vir Domini militabat[e] in tempore; anulo[f] regis adeptus[1], dilectus a plurimis, sibi honorem creditum, pernoctabat[g. 2] subtiliter. Quid plura nimis adiciam[h]? Dilectus ab ipso principe ob amore[i] famulatui[k], inter ceteros satellites rege[l] valde creditus[3], pro sapientiae oraculo fulgebat[m] in tempore.

(3). Exinde Christi famulus, honore[a] saeculi parvi pendens[b], ad caelestia regna devotissime anelans, in[c] ieiuniis frequens, in vigiliis pernox, in orationibus assiduus, in elemosynis largus, pauperibus pro[d] Christi nomine alacriter fenerans[e], in mandatis Dei erat prumptissimus[f]. Plerumque etenim[g] sub balteo gemmarum fulgore consepto atque sub[h] purpura[i] auro nitente contexta[k] pro fidei ardore propria corporis stema[l. 4] dura premebat cilicia, sicque constans, ut[m] saeculi militia idoneus tyro polleret et[n] a[o] divinis mandatis non discederet, adimplens Dei[p] praeceptum, ubi dixit: *Reddite, quae*[q] *Caesaris*[r] *sunt, Caesari*[s] *et, quae*[t] *Dei, Deo.* Sic- Matth. 22, 21. que Dominus suum militem informavit, ut sic ministraret fascibus terrenis, quatenus non denegaret[u] caelestibus[v. 5]. O quantum amorem circa relegiosorum[w] et

Capp. 1—3. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 1. a) *ita* 2 *(pr. m.)*. 3; episcopali *rell.* b) *ita* 2. 3; regali *rell.* c) adeptus 2. 3; *cf. p.* 554, 11. 558, 22. d) officio 3.

Cap. 2. a) Choltharii *pr. m.* 2; Hloth. $4b^{1.2}$; Loth. 2*a*. *b*. b) *ita* 4*a*; locum *rell.* c) sceptra 3. d) pr(a)editus $4b^{1.2}$. e) militavit 3, *corr.* f) *ita scripsi (cf. p.* 554, 11. 555, 1*)*; anulum r. adeptus (est *add.* 2*a*) 2. 2*a*. *b*; adeptus r. anulo (*ita* 4*a*; anulum *rell.*) *rell.* g) pernotabat 2, *corr.* h) etiam 2. 2*a*; nim. adic. *om.* 2*b*. b^*. i) *ita* 3; amorem *rell.* k) *ita* 2. 3; famulitui 4*a*; famulatus $4b^{1.2}$. l) *ita* 2 *(pr. m.)*. 3; a rege 6; regi *rell.* m) *ita* 2. 2*b*. 3; fungebatur 2*a*; florebat 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6 (*cf. p.* 556, 5. fulgebant).

Cap. 3. a) *ita* 3; honorem 2*a*; honores *rell.* b) pendes 2. c) *om.* $4b^{1.2}$. d) *om.* 3. e) venerans 2. 2*a*. *b*. 3; *cf. p.* 561, 5. f) *ita* 2 *(pr. m.)*. 4*a*. g) enim 2. 2*a*. *b*. 3. h) *ita* 2. 2*a*. *b*. 3; *om.* 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6. i) puro 3. k) contexa *pr. m.* 2. l) *ita* 2 *(pr. m.)*. 4*a*. $b^{1.2}$; staema 3; stemma 2*a et m. al.* 2; sc(h)ema 2*b*. b^*. m) in *pro* ut 4*a*; in *m. al. add.* 2. n) *ita* 2. 2*b*. $4b^{1.2}$. 5. 6; ut 3. 4*a*; *om.* 2*a*. o) ad 2, *corr.* p) Domini 4*a*. q) quod 2. r) Caesari sunt $4b^1$; sunt Caesaris 4*a cum Vulg.* s) cessari (?) 2, *corr.* t) que *inter scrib. corr.* quod 3. u) *ita* (se *add.* 2*a*, *m. al. ante* non *add.* 2) 2. 2*a*. *b*. $4b^1$; denegare 3, *corr.*; degeneraret 4*a*. b^2. 5; degeneraretur 6. v) caelestes 4*a*. w) *ita* 2.

1) *Vita II*, § 4: Sanctus igitur Audoenus cognomento Dado, auricularii locum in aula regis sortitus (sortitur *cod. S. Audomari*), ipse etiam ad signanda scripta vel edicta regalia, quorum ipse conscriptor erat, sigillum vel anulum regis custodiebat. *Infra* § 6. apocrisiarius regis *vocatur. De Audoino referendarii munere functo cf. supra p.* 537. 2) *Id quod vigilabat.* 3) *Cui rex valde credebat, fidem habebat.* 4) *I. e. schema, scema, forma, species.* 5) *Vita II*, § 8. *addit:* Denique ipse in secretis Brigiensis silvae Rasbacis (Rabacis *cod. S. Audomari*) fluvioli (cuius de nomine monasterium postea cognominatum est *addit Vita III. c.* 7, 11) officinas prospiciens, cunctis habitaculis servis Dei adornans necessariis, in proprio patrimonio monasterium eadem supradicta regula *(Columbani)* Hierosolyma nuncupatum efficaciter construxit, ubi non solum praesentem quietis pacem veris Christi cultoribus, verum etiam certam caelestis visionis requiem suis imitatoribus praesentibus ac post futuris (ac posteris *cod. S. Aud.*) feliciter

servientium Deo[a] habebat studium! Et suum adscribebat lucrum, quicquid in aliis divina gratia contulebat[b].

(4). Ex hoc beatum Eligium[a] Noviomensem[b] antestitem[c], virtutibus conprobatum[d], fidei caritate coniunxit[1], et[e] quasi duae olivae pinguissimae vel duo candelabra aurea[f] splendentes, solem[g] iustitiae inluminati, ambo pariter[h] fulgebant aula palatii. Quem cum Dominus videns militem suum gratum atque sollicitum esse circa sua praecepta, de terreno et naufragio[i] saeculo erepto[2], pontificalę[k] cathedra sede in Rodomo[l] civitate conlocans[3], sacerdos egregius funcxit officium. Quapropter electus pastor a Domino, praedicator egregius effectus, tam verbis quam operibus gregem informans dominicum, ita protegente Domino in[m] religione fidei roboratus, Francorum saevissima[n] feritate in mansuetudine[o] vertit et ex sacro fonte mellis dulcidinem[p] temperavit parrochiasque[q] suas divino cultui consecravit[r], ut, relicto rito[s] gentilium, sponte se[t] ad Christi iugum vel servitium colla sua subponerent.

cf. Apoc. 11, 4.

641.

(5). Quantae ecclesiae[4] quantaque monasteria utrique[a] sexsus ab ipso et[b] sub ipso pontifice sunt[c] fundati[d], si quis voluerit clare[e] cognoscere, lustret[f] per

Capp. 3–5. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 3. a) Domino 2 (*non* 2*a*. *b*). b) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; contulerat 2*a*. $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2; conferebat 3.

Cap. 4. a) Elegium 2. 2*a*. 4*a*. b) Noviomagensem 2*b*. b^{*}; Noviensem 2*a* (*non* 2). c) *ita* 2. 3. $4b^{1}$. d) *ita* 2. 2*a*. *b*. 3. 6; conprobum 4*a*. $b^{1.2}$. 5. e) ut (4*a*). f) auri spl. (splendentis $4b^{2}$) $4b^{1.2}$. g) *ita* 4*a*; sole *rell.* h) *bis scr.* 3. i) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; naufrago 2*a*. 5; naufragoso 2*b*. 4*a*. $b^{1.2}$. 6; naufragii *m. al.* 2. k) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; pontificali *rell.* l) *ita* (*m. al. corr.* Rodoma 2) 2. 2*a*. *b*; Rodomago 3; Rotomago 4*a*. $b^{1.2}$; Rotomagi 5; Rothomage 6. m) *om.* 2. 2*a*. *b*. n) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; saevissimam feritatem *rell.* o) *ita pr. m.* 2; mansuetudinem *rell.* p) *ita* 2; dulcedinem 3. $4b^{1.2}$; dulcedine 2*a*. *b*. 4*a*. 5. 6. q) que *om.* 4*a*. r) obsecravit 2. 2*b* (*non* 2*a*. b^{*}). s) *ita* 3; ritu *rell.* t) *ita* 2. 3; *om. rell.*

Cap. 5. a) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; utriusque $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2; uterque 4*a*. b) *bis scr.* 3. c) *ita* (2*b*). 4*a*. (6); sint *rell.* d) *ita* 2. 3; fundata *rell.* e) clara 4*a*. f) lucifer (*sic*) $4b^{1.2}$.

procuravit, possessionibus opimis, ornamentis ecclesiasticis, libris atque aliis diversis rebus ad Dei servitium pertinentibus devotus adimplevit ibidemque (Ibi denique *ib.*) sanctorum monachorum multitudinem constituit atque abbatem ex discipulis almi Columbani, virum in regularibus disciplinis adprime eruditum, nomine Agilum (Haglium *ib.*) eisdem praeposuit. *Quae partim e privilegiis Resbacensibus (cf. supra p.* 538*), partim e Iona I,* 26. *II,* 8. *pendere videntur.* 1) *Cf. epist. Desiderii Cadurc. I,* 10. *II,* 6 *(MG. Epist. III,* 199. 206*); V. Eligii I,* 8. 12. 2) Interea defuncto Rotomagensis urbis episcopo veneratione digno, nomine Romano, *addit Vita II,* § 14, *pluribus narrationem amplificans.* 3) *Ib.* § 20: S i q u i d e m s u b u n o d i e a p u d R o t o m a g u m a m b o p a r i t e r o r d i n a t i s u n t, s a n c t u s A u d o e n u s e i u s d e m u r b i s a r c h i e p i s c o p u s, E l i g i u s v e r o N o v i o m a g e n s i s e p i s c o p u s, anno dominicae incarnationis sescentesimo trigesimo et quinto, pontificatum agente Romanae ecclesiae summo praesule beatissimo papa Martino anno secundo (651), porro C h l o d o v e i r e g i s, filii Dagoberti, qui tunc regni Francorum apicem tenebat, a n n o t e r t i o (641), p r i d i e I d u u m M a i a r u m, d i e d o m i n i c o a n t e l a e t a n i a s. *Verba latius impressa e V. Eligii II,* 2. *pendent, cumque ibi dies quartus decimus Maii pro die* 13. *irrepsisset (cf. Krusch, 'Forsch. zur Deutschen Gesch.' XXII,* 468 *sqq.; SS. R. Merov. IV,* 638*), consecratio temere a.* 635. *attributa est, quo dies* 14. *Maii in dominicum incidebat. Eadem de causa sine dubio auctor Chronici Vedastini (SS. XIII,* 693*) Audoinum et Eligium anno Dagoberti 'post obitum patris Lotharii sexto'* (635) *episcopos factos esse voluit, cum re vera de a.* 641 *(Mai.* 13*) agatur.* 4) *Vita II,* § 24. *haec inserit:* Primo tamen ipsam matrem ecclesiam prae omnibus, qui ante eum praefuerunt, rebus, opibus

eius parrochias et[a] videns se quasi Aegyptum[b, 1] mirare[c] in agmina[d] monachorum. Proinde ipse[e] vir Dei tam verbis quam exemplis oves dominicas et caulas fidelium a luporum morsibus custodiebat. Quis umquam valeat eius imitare[f] vitam et artam[g] vel angustam redemptoris viam, per quam perrexit ad caelestia regna? Quis diceret, eum[h] umquam vel de cibo aut potum[i] esse satiatum? Quem ita esuries corpore illius tenuaverat[k], ut caro adtrita et matie[l] pallore subfusa[m], maxillae eius lacrimarum imbrem[n] madefactae[o], cervices[p] ambitum ferri circuli depressa, brachia simul cum reliqua[q] membra circulorum denotatione constricta.

(6). Milis[a] Christi, quasi catenatus ob amore[b] Domini, talem[c] se custodiam devinxerat et desideria mundi damnaverat et ad[d] superna patria festinabat. Et velut persequutionis[e] tempore martyres[f] Christi, agentibus[g] tyrannis, in ergastulum carceris damnati et in metallis retrusi, pro Christi nomine pretioso[h] sanguine fuderunt, ita et hic in pacis tempore[i], desinente persequutione[k], ipse sibi fervidus milis[l] institerat; confessione praeclarus, martyrii palma[m] consectando[n] promeruit. Postea quidem qualem sibi lectum aptaverat et requiem[o] corpusculo[p] ministrabat, narrare non pigeat. Ipsa requies[q] grabatti[r] non de plumarum mollitiae, sed de lignorum congeriem[s] construebat[t], et quasi in ergastulum suum conficiens corpus, linocinantes[u] mundi infulas respuebat, consentiens apostoli sententiam, ubi ait: *Quia non sunt exaestimandae*[v] *tribulationes huius mundi ad futuram gloriam, quae revelanda erit in sanctis.* Rom. 8, 18. O virtus abstinentiae et mortificatio carnis, quae[w] ad caelos mittis[x] milites Christi! O fervor caritatis, qui sic ardis[y] in pectore, ut, caduca contempta, penetres[z] caelorum regna! Ut in Dei famulo Audoino[a] operatus est Dominus, et eum in hac vita nobiliter exaltavit et virtutum[b] suarum decoravit et requiem post tantum laborem dedit[c].

Capp. 5. 6. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 5. a) p. evidens $4b^{1.2}$. b) *ita* 2. 4*a*. b^2; Egyptum 2*a*. 3; Egiptum 2*b*. $4b^1$. c) mirari 3. d) agmine $4b^{1.2}$. e) *om.* 3. f) *ita* 2. 2*a*; imitari *rell.* g) arta vel angusta *pr. m.* 2. h) *om.* 3. i) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; potu *rell.* k) tenu|erat 3. l) *ita* 2. 4*a*; macie $4b^{1.2}$; maciei 2*b*. 3; macies 2*a*. m) sufusa 3, *corr.* n) *ita* 4*a*; imbre *rell.* o) madefacta 3. p) cervicis 2. $4b^1$; cervi::: *m. al. corr.* cervix $4b^2$. q) reliquis mem(n)bris $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2.

Cap. 6. a) *ita* 2; Miles *rell.* b) *ita* 3; amorem *rell.* c) *ita* 4*a*; talem (*m. al corr.* tali) se custodiae 2; tali se custodia *rell.* d) *ita pr. m.* 2; a s. p. 4*a*; ad supernam patriam *rell.* e) *ita* 2. 4*a*. f) martyris 3. g) *ita* 2. 2*a*. *b*. 3; a gentilibus 4*a*. $b^{1.2}$. 5. 6. h) pret(c)iosum sanguinem 2. 2*a*. *b*. 3 *et m. al.* $4b^2$. i) in *add.* 3. k) *ita* 4*a et e corr.* 2; persecutionē 3. l) *ita* 4*a*; miles *rell.* m) *ita* 4*a*; palmam *rell.* n) *ita* 2*a*. 4*a*. b^2. 5. 6; consecrando $4b^1$; (cum *m. al. del.*)sectando 2; sectando 2*b*. b^*. 3. o) requies *pr. m.* 2. p) *ita* 2. 2*a*. *b*. 3; corpusculi 4*a*. $b^{1.2}$. q) *ita* 2 (*corr.* requie). 2*a*. *b*. 3. $4b^{1.2}$. 6; requiem $2b^*$. 4*a*. 5. r) abbati $4b^1$; sabbati $4b^2$. s) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; congerie *rell.* t) *ita* 2. 2*b*. 4*a*. 5; construebatur 2*a*. 3. 6; constructa erat $4b^{1.2}$. u) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; lenoc. *rell.* v) *ita* 2. 4*a*; exist. *rell.* w) quae *m. al. in ras.*, ad *om.* 4*a*. x) mitte *pr. m.* 4*a*. y) *ita* 2; ardes *rell.* z) penetras 3. a) *ita h. l. etiam* 3. b) *ita* 3; s. v. 2*b*. b^* (*post* decor. *add.* ornatu); virtutium suas (suas *vox dubia*) 4*a*; virtutem suarum *corr.* virtute sua 2; virtutem suam 2*a*; virtuti(bus suis *in litura*) $4b^2$; virtutum suavitate 5; v. s. floribus 6; et v. s. dec. *om.* $4b^1$. c) de(dit *in ras.*) 3.

thesaurisque plurimis ditavit. Inter alia vero ornamenta fecit ibi lectum auro inclusum ob amorem sanctae Dei genitricis Mariae. Clerum denique plurimum adunavit, quem ecclesiasticis disciplinis mirabiliter imbuit. In alimentis et quae necessaria erant largus procurator extitit. Exenodochia matriculasque instituit sufficientemque alimoniam ibi habitantibus largitus est. Eadem cura et diligentia vicos publicos et plebeias ecclesias fundavit vel renovavit.

1) Aegyptiorum coenobia ab Antonio quondam exorsa *Vita II*, § 24.

(7). Ista pauca breviter concludenda[a] sunt, nec[b] sermo incultus fastidiat; ad miracula eius transeat oratio, vel, quod a[c] discipulis[d] eius testes[e] idoneos narrantes agnovi, pauca de multis curavi adnectere[f]. Ita demum, dum ipse sanctus Dei ex laico ordine ad[g] honus pontificalem[h] iusso[i] regali[k] insedisset, verebat[l] (cf. 1. Tim. 3, 6. 7.) iuxta apostoli sententiam, ubi prohibuit, ut[m] neque neophitus ordinetur[n] et ut nequaquam incidens[o] in laqueum diabuli[p]: post acceptam potestatem exsul de patria, (cf. Matth. 13, 52.) dum annus verteretur[q] in tempore[r, 1], per grados[s] et ordines merito[t] fieret scriba doctus in ecclesia. Exinde[u] processit partibus Spaniae[v, 2], ubi Dominus per eum operatus est grande miraculum. Iam ferme septem terminabantur[w] anni, in quibus regio ipsa laborabat siccitate et, terra versa in ariditate[x], sterilitas et famis[y] et pestilentiae[z] morbus undique minabatur interitus. Tandem misericors Deus videns adflictionem populi sui, misertus humanis laboribus, in introitu famuli sui Audoini pluviam statim concessit et terram sitientem imbrem[a] mirificum temperavit. Unde[b] felix opinio Gothorum[c] terras penetravit. Non inmerito sanctus Audoinus Heliae (cf. Luc. 4, 25. Iac. 5. 17. 18.) virtutibus conparatur: qui[3] in Israhelitico populo ob eorum facinus caelum[d] clauditur[e] tribus annis et mensibus sex, unde[f], orante Helia[g], pluviarum habundantia terram[h] squalidam infudit. Ita demum dominus noster Iesus Christus per servum suum, innovata[i] gratia, replevit aquas[k] Spania[l].

(8). Sicque vir Domini valde[a] ex hoc confortatus miraculo, caritatis fervore crevit strinuae[b]; mundiale[c] fece horrescens[d] deseruit[e], vitam[f] contemplativam[g] enixius adpetivit. Totum se dedit totumque se[h] Domino contulit. Ex hoc angelico vallatus praesidio, quodam[i] famulatui indeptus, saepius sermocinabat cum sanctis. Sicque constat, ut eius discipuli, visibiliter[k] saepius contemplantes, maxima[l] luce deprehendentes circa eius grabattum radiare[m]. Sanctorum autem fruens conlo-

Capp. 7. 8. 2. 3. $4a. b^{1.2}$.

Cap. 7. a) *ita pr. m.* 2; concludenda *rell.* b) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; ne *rell.* c) ad $4b^1$, *corr.*; *om.* 3. d) discipuli 2, *corr.* e) *ita* 2*b*. 3 (*ubi* narrant|tes) *et pr. m.* 2 (*sed ut videtur* ideos); testibus idoneis (t. id. *om.* $4a. b^{1.2}$. 5. 6) narrantibus 2*a*. $4a. b^{1.2}$. 5. 6 *et m. al.* 2. f) adnectare 3; *desinit* 5. g) audonus *corr.* audoinus 3. h) *ita pr. m.* 2; pontificale *rell.* i) *ita* 2; iussu *rell.* k) regis $4b^{1.2}$. l) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; verebatur *rell.* m) (ut *om.*) neque *m. al. corr.* ne qui 2; ne *pro* ut n. 2*a. b.* n) *ita* (*sed* et *eras.*) 2; ordinaretur et (et *om.* 2*b*. 3) ut nequ. 2*a. b.* 3; ut *om. rell.* o) inculens 4*a*. p) deabuli *pr. m.* 2; diaboli *rell.* q) vertitur $4a. b^{1.2}$. r) *ita* 2. 2*a. b*; tempora *rell.* s) *ita pr. m.* 2; gradus *rell.* t) f. (*corr. e* feeret) m. 3. u) *ita* 2. 2*a. b.* 3; proinde $4a. b^{1.2}$; inde 6. v) Ispaniae 3. $4b^{1.2}$. w) terminabuntur 3. x) ariditatem $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2. y) *ita* 2; fames *rell.* z) pestilentia 2*b*. 3. a) *ita* 2 (*pr. m.*). 2*b*. 4*a*; imbrim mirifico 3; imbre mirifico 2*a*. $4b^{1.2}$. 6 *et m. al.* 2. b) inde 4*a*; *cf. l.* 16. c) Gotorum 4*a*. d) caelis (?) *pr. m.* 2. e) clauditus 4*a*. f) inde 2*b*. 4*a*; deinde 6; sed 2*a*. g) Heliȩ pl. habundantiam 3. h) terrarum 4*a*. i) invocata 2. 2*b*; invocatus 2*a*. k) aquis $4b^2$; adquis $4b^1$. l) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; Spaniȩ (*corr.* Ispaniam $4b^2$) $4b^{1.2}$; Ispaniam 3 *et m. al.* 2.

Cap. 8. a) laude $4b^{1.2}$ (*pr. m.*). b) strinua *m. al. corr.* strennuae 2; strenu(a)e 2*b*. 3. $4b^{1.2}$; strenua et m. 4*a*; strennuamque 2*a*. c) *ita pr. m.* 2. $4b^2$; mundialem f(o)ecem 2*a. b.* 3 *et m. al.* 2. $4b^2$; mundiali fece $4a. b^1$. d) horre(scens *in ras.*) 3; horrende 4*a*. e) disseruit 4*a*. f) vita $4b^1$. g) contemtivam 3, *corr.* h) *om.* 4*a*. i) quendam famulitui (*m. al. corr.* famulatum) 2. k) invisib. $4b^1$. l) *ita pr. m.* 2; maximam lucȩ 3; maximam lucem *rell.* m) radiaret 3.

1) *Item Eligius* non se permisit prius sacerdotem consecrari, nisi sub normula clericati aliqua temporis curricula exigeret *(V. Eligii II, 2). Cf. concil. Arelat. a.* 524, *c.* 2; *Aurelian. a.* 538, *c.* 6. *et a.* 549, *c.* 9 *(MG. Concil. I,* 36. 75. 103*); Loening II,* 192. 278. 2) Audoino de partibus Transligeritanis reducto, *consecratio et ipsius et Eligii facta est (V. Eligii II, 2).* 3) *I. e. Deus.*

quium[a], servus Iesu exultabat in Domino. Exinde[b] vir Domini una cum apostolo[c] quod retro est[d] obliviscens, in antea[e] se[f] extendens, emundans[g] cordis[h] sui sacrarium, templum Spiritus sancti effectus, Dominum meruit videre, unde scriptum est: *Beati mundo*[i] *corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Exinde processit de virtute virtus, de mundo[k] corde puritas, de pacientia possessio rerum. Ob operationem virtutum famulus Domini crevit in terris; quem[l] opera prosequente, regnum adsumpsit caelestem[m]. Merito omnipotens Deus famulum suum in gentes plurimas manifestando glorificavit et signis apostolicis decoravit.

cf. Philipp. 3, 13. cf. Lev. 16, 20. cf. 1. Cor. 6, 19. Matth. 5, 8.

(9). Contigit aliquando[a], ut iter ageret per pagum Andegavo[b. 1]. Dum quidam[c] pauperculus die dominica[d] ad molam laborando farina[e] conficerit[f], manus eius cum virga, unde mola rotabatur, adstricta est, ita ut polix[g] per nervorum et venarum[h] conpage[i] transiens pene, superiori[k] parte[l] sanguis gelidus emanabat, et culpa[m] reus persolvens, virga[n] in manu constricta nusquam[o] valens proicere. Unde terror in populo et stupor maximus inruerat. Sicque vir sanctus dum[p] per[q] ipsa loca pergeret, ipse pauper ad eius se[r] volvens vestigia et reatum suum pronuntians[s], dicens, se ita hoc[t] esse perpessum, eo quod diem[u] sanctae resurrectionis contra mandatum Domini violasset. At[v] ubi[w] vir Domini videns, misericordia motus, manu[x] aridae[y] signum crucis inprimens, et[z] eam ad sanitatem pristinam revocavit, monensque eum, et dat[a] salubre consilium, ut in diem[b] dominicum nequaquam ultra opus servile faceret, ne postea[c] in postmodum per contemptum ei evenirent[d] peiora prioribus, dicens, quod[e] Iudaei ex praecepto[f] Domini observabant sabbatum propter legem[g] mandati, quanto magis christiani, qui eius sunt redempti sanguine, debent diem dominicum venerare[h].

cf. Matth. 12, 45. cf. Apoc. 5, 9.

(10). Sicque vir sanctus per diversas parrochias virtutum semina atque verborum acumina[a] spargebat. Nam cum[b] semper eius mens ob amorem sanctae trinitatis in caelestibus anelaret, ardebat desiderio[c], ut ad[d] sanctorum apostolorum limina adoranda Romae[e] properare deberet; quod ita et fecit[2], licet aetate longa

Capp. 8—10. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 8. a) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; con(l)loquio 2*a*. $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2; con(l)loquiis 2*b*. 3. b) Et inde 2. 2*a*. *b*. c) apostoli (?) *pr. m.* 2. d) *m. al. suppl.* 2. e) ante $4b^{1.2}$. f) *om.* 3. g) et mundans 3; *om.* 2. 2*a*. *b*. h) cordibus suis 4*a*. i) munde 4*a*; mundi $4b^2$, *corr.* k) munde 4*a*. l) qu: *m. al. corr.* qui, *deinde* quo 2; quo 2*b**. 4*a*. b^1; qui 2*a*. 3. $4b^2$. 6; que 2*b*. m) *ita pr. m.* 2; caeleste *rell.*

Cap. 9. a) alinquando 3. b) *ita* 2; Andegavodum. Quidam 2*b*. *b**; Andegavum. Dum (dein 4*a*) 3. 4*a*; Andevagum 2*a*; Andecavi $4b^{1.2}$; Andegavensium 6. c) quidem 3. $4b^{1.2}$. d) dominico 4*a*. $b^{1.2}$. e) *ita* 2. 3; farinam *rell.* f) *ita pr. m.* 2; conficeret *rell.* g) *ita pr. m.* 2; pollex *rell.* h) nervarum *pr. m.* $4b^1$. i) conpagem $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2. k) superiore $4b^{1.2}$. l) partis 4*a*. $b^{1.2}$ (*pr. m.*). m) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; culpam *rell.* n) *ita* 2 (*pr. m.*). 3; virgam — constrictam *rell.* o) num(n)quam $4b^{1.2}$. p) cum $4b^{1.2}$. q) *m. al. suppl.* 2. r) (se *m. al. suppl.*) revolvens 2 (*non* 2*a*. *b*). s) pronuntiat 3. t) *om.* $4b^{1.2}$. u) die 3; in diem 4*a*. v) Ad 3; Et 4*a*. w) *ita* 2. 3; eum *add.* 2*a*. *b*. 4*a*; sanctus *add.* 6; sanctus *pro* Domini $4b^{1.2}$. x) *ita* 3. $4b^2$ (*pr. m.*); manui *rell.* y) arida *pr. m.* 2. z) etiam ad (*om.* $4b^1$) san. $4b^{1.2}$; et *om.* 2. 2*a*; et eam *om.* 2*b*. a) sal. cons. dat $4b^{1.2}$; sa|brę 3. b) die dominico $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2. c) *ita* 2 (*pr. m.*). 2*b*. 4*a*. $b^{1.2}$; postea in *om.* 2*a*. 3; in postmodum *om.* 2*b**; ea in post *eras.* 2. d) eveniret 3; evenerint 4*a*. e) quo *pr. m.* 2. f) Iud. excepto *pr. m.* 2. g) legis mandatum $4b^{1.2}$. h) *ita* 2. 2*a*; venerari *rell.*

Cap. 10. a) agumine (?) *pr. m.* 2. b) *om.* 3. c) ::desiderio, *ras.* de 2; desirio 3. d) *om.* 2*b*. *b** (*non* 2. 2*a*). e) *ita* 2. 2*b*. 3; Romam *rell.*

1) *Alter biographus* § 18. *miraculum Andegavense cum itinere Hispanico coniunxit:* Cumque in revertendo *(ex Hispania)* per Andegavensem regionem iter ageret, obviam quendam pauperculum habuit. 2) Pontificante tunc temporis sedem eiusdem ecclesiae anno quarto (tertio *cod. S. Audomari*) Adeodato papa *(675/6), addit Vita II,* § 31.

defessus[a] et prolixitate corpore[b] abstinentiae tabefactus[c] et pene membrorum conpage[d] dissolutus[1]. Avidus[e] milis[f] Alpeum[g] celsitudinem et Perinei[h] iuga[2], nivale[i] inveterata congerie[3], ob amorem Domini[k] eiusque discipulorum[l] se dedit pericula; vota conplens, desideria[m] satisfaciens, monumenta sanctorum visitans et eorum pavimenta corpore prostratus[n] oscula figens, quod iam dudum optaverat, devotus implevit[4]. Sicque vir Dei sanctorum suffragiis[o] suffultus, sanctorum[p] loca perlustrans, orationum[q] emolumenti[r] adquirens, reliquias sanctorum[s] multorum secum deferens atque, angelum[t] Domini comitante, Gallearum[u] partibus remeans, orationis[v] eius obtentu salutem animarum et[w] corporum ministravit.

(11). Cum autem pervenisset ad fines[a] diocesis[b] suae, suburbani cives et vulgi populus[c], exultantes prae gaudio simulque merentes, catervatim provolvuntur[d] in occursum eius una cum crucibus et lampadibus, obviam[e] pii[f] pastoris adgrediunt[g], gratias agentes Domino[h], qui eis incolomem reddidit eorum pastorem atque pontificem. Exinde felix nuntius ad aulam regalem eius adventum innotuit, et una pariter rex[5] et regina cum proceribus palatii[i] laetantes[k] simulque plaudentes manibus et[l] benedicentes Christum, qui talem virum tantumque pastorem remeare fecit[m] in eorum regnum. Quid[n] dicam de sacerdotibus et agmina[o] monachorum

Capp. 10. 11. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 10. a) diffessus *pr. m.* 2. b) *ita* 2 (*cf. l.* 2. conpage); corporis 2*a*. *b cum rell.* c) *ita* 2*a*. *b*. $4b^{1.2}$; tabefactum 3; tabefactu: *m. al. corr.* tabefacto 2, *et ita* 4*a*. d) conpagine 3. 4*a*; *cf. p.* 559, 12. e) tuscus (?) *corr.* tutus 4*a*. f) *ita* 2; miles *rell.* g) *ita* 2; Alpium 3. 4*a*; *om.* $4b^{1.2}$. h) *ita* 2; Pirinei $4b^{1.2}$; Pirenaei 4*a*; per 3. i) *ita* 4*a et m. al.* 2; iuga (ardua *add.* 2*a*) nivali 2*a*. $4b^{1.2}$. 6; iugani valle *pr. m.* 2; iugani vallia 3; valde *pro* niv. 2*b*. b^*. k) *om.* 4*a*. l) dis|pulorum 3. m) *ita pr. m.* 2; desideriis 2*a*; desiderio *rell.* n) *ita* 2. 2*a*. *b*; prostrato *rell.* o) suffragis 3. p) sanct. l. perl. *om.* 3. q) *ita* 2. 2*a*. *b*; orationis 4*a*. 6; oratione 3. $4b^{1.2}$. r) aemonumenti *m. al. corr.* aemolumenta 2; emolumenta 2*b*. b^*; emolumentum 6; monumenta 2*a*. s) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; sco multarum 3; m. s. 4*a*. $b^{1.2}$. t) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; angelo *rell.* u) *ita* 2 (*pr. m.*). 4*a*; Galliarum *rell.* v) orationes 3. w) *ita* 2. 2*b*. b^* (*cf. p.* 561, 4); animabus et corporibus 2*a*; et corp. *om. rell.*

Cap. 11. a) *ita* 2. 2*a*. 3. 6; finem *rell.* b) diocese *pr. m.* 2. c) populos 3. d) *corr. e* provulv. 2*a*. 3. e) *ita* 2. 2*a*. *b*; ad pedes 6; *om. rell.* f) *ita* 2 (*pr. m.*). 3. 4*a*. 6; pio (pro $4b^1$) pastori (*m. al. corr.* pium pastorem $4b^2$) *rell.* g) adgrediuntur 3 *et m. al.* $4b^2$. h) Dominum $4b^{1.2}$ (*pr. m.*). i) palatii — manibus *om.* $4b^1$. k) *ita* 2. 2*a*.*b*. 3. $4b^2$; occurrerunt *add.* 2b^*. 4*a*. 6. l) *ita* 2. 2*b*. b^*; (et *om.*) benedicebant Chr. 2*a*; et ben. Chr. *om. rell.* m) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; in eorum r. fecit *rell.* n) Quod 3. o) agminibus $4b^{1.2}$.

1) *Vita II*, § 32. *addit*: Multi etiam venerabiles viri et Deo devoti una cum illo ire gaudebant; inter quos erat sanctus Sidonius (Sydonius *cod. S. Audomari*), genere Scottus, aedificator monasterii, quod nunc per metonymiam Sanctum Sidonium (Sydon. *ib.*) dicunt (*hodie Saint-Saëns, dép. Seine-Inférieure, arr. Neufchâtel*). 2) *Exempla Pyrenaei nominis pro Apennino usurpati ex Ottone Frisingensi et Ottone Sanblasiano attulit H. Thomae, 'Die Chronik des Otto von St. Blasien kritisch untersucht'*, 1877, *p.* 11 *sqq.* 3) *Cf. Gregor. Turon. Gloria martyrum c.* 44: Alpium iuga nevalium congeriorum oppleta multitudine (*emendante M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 72). 4) *Cf. V. Martini auct. Sulp. Sev. c.* 2, 4: quod postea devotus inplevit. 5) *Childericum II. intellegi vult Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 244, *n.* 6 (*cf. p.* 265), *qui nota temporis biographi alterius usus est* (*supra p.* 559, *n.* 2), *ita ut Audoino paulo post reditum a.* 675. *ex. regem interfectum sepelire licuisset* (*cf. infra p.* 565, *n.* 1) *scandalaque inter principes palatii orta* (*c.* 12) *ad tumultus post necem Childerici motos referenda essent. Quae ut acuta, ita omnino incerta sunt.*

monacharumve[a] multarum? qui elevantes in[b] caelum manibus cum voce simul canebant Domino[c] laudes, dicentes: 'Gratias agimus[d] tibi, Iesu Christe, fili[e] Dei vivi, qui exaudisti voces clamantium ad te et reddedisti[f] nobis pastorem animarum simulque corporum procuratorem'. Interdum pauperes exultabant, clamantes[g], quod eis Deus remiserat feneratorem eorum.

(12). Exinde beatus Audoinus cum in pace reversus fuisset ad propria, invenit[a] vir pacificus in regno Francorum inter principes palatii[1] orta scandala, instigante diabulo, seminatorem[b] discordiae. Tum vir Domini adsumens arma cf. 2. Cor. 6, 7. iustitiae, pernoctans[c] cum vigiliis et ieiuniis nimiis[d] et orationibus assiduis, pro concordia eorum fortiter desudabat[e]. Multorum[f] non est incognitum, quam multa, quam[g] gravia suspiria a pectore effluebant, et multas tribulationes beatus[h] senectus sustinuit, ut pacificos[i] redderet, quos diu odia animas eorum foedaverant[k], et ut[l] effusio sanguinis, humana caedis[m] non fieret, usque pene ad mortis terminum pie atque fideliter desudabat[n]: euangelicum[o] conplens praeceptum, pastoris implens veredicum[p], pro ovibus libenter animam suam ponens[q. 2]. Quid primum[r] referam cf. Ioh. 10,11.

Capp. 11. 12. 2. 3. $4a.\ b^{1.2}$.

Cap. 11. a) *ita* (occurrerunt *post* mult. *add.* $2b^*$) 2. $2a.\ b.\ b^*$. 6 (*ubi* que); monacharumque vel m. quae $4a$; mon. et monacharum vel m. (vel m. *om.* $4b^2$) quae $4b^{1.2}$; mon. monachorumque multorum qui 3. b) *ita* (*sed* manus *m. al.* $4b^2$) 3. $4b^{1.2}$; el. in c. manus cum vocibus s. can. $4a$; el. manus (m. *m. al. suppl.* 2) in c. (caelo *pr. m.* 2; caelos $2a$) can. 2. $2a$; el. in celum voces can. $2b.\ b^*$; el. vocem in celum s. can. 6. c) *ita* 2. $2a.\ b.\ b^*$; Deo *rell.* d) agamus 2 *(non 2a. b).* e) filii 3. f) *ita pr. m.* 2. g) *ita* 2. $2a.\ b.\ b^*$; gloriantes *rell.*

Cap. 12. a) venit $4b^{1.2}$; invenitur pacificum in r. *m. al. corr.* inveniuntur in pacifico r. 2. b) seminatore $4b^2$ *et m. al.* 2; seminatorum $4b^1$. c) prenoctans *pr. m.* 2. d) nimis 3. $4b^1$. e) dissudabat *pr. m.* 2. f) Mult(isque *m. al. in ras.*) 2; mult(is *in ras.*) $4a$. g) et *pro* qu. $4b^{1.2}$. h) *ita* 2; beata *rell.* i) illos *add.* $2a.\ b.\ 4a$ (*non* 2. 6). k) foedeverant *pr. m.* 2; fedaverat 3. $4b^1$. l) *ita* 2. $2a.\ b$; *om. rell.; cf. p.* 564, 5. m) *ita* 2. $2a.\ 4a$; c(a)edes $2b$. 6 *et m. al.* $4b^2$; caedum 3. $4b^{1.2}$ (*pr. m.*). n) *ita m. al.*, dissudabat *pr. m.* 2 (*cf. l.* 10. *et p.* 564, 5); elaboravit $2b.\ b^*$; Dominum orans deprecabatur $2a$; desudavit *rell.* o) eu(u)angelium $4b^{1.2}$. p) veridicum $4a$; mandatum *h. l. add.* $2b.\ b^*$, *ante* ver. *add.* $2a$. q) *ita* 2. $2b.\ b^*$; ponit $4a.\ b^{1.2}$; posuit $2a$. 3. r) *ita* 2. $2b.\ 4b^{1.2}$; plurima *corr.* plurimum 3, *et ita* 6; *om.* $2a.\ 4a$.

1) Quos auctore Deo concordes reliquerat Romam vadens, *addit Vita II,* § 34. 2) *Vita II,* § 34. 35. *addit:* Nec labor tanti viri cassus esse potuit; nam principes, fugata discordia, pacem amissam libenter susceperunt. (§ 35). Illo tempore regiae dignitatis culmine Theodericus insignis habebatur. Qui venerabilem pontificem Audoenum non minus anterioribus regibus diligens, inter reliqua beneficia hoc illi concessit, ut nullus in parochiam eius episcopus vel abbas sive comes aut quilibet alius iudiciariae potestatis constitueretur, nisi quem aut ipse de suis eligeret aut cui constituendo pro vitae meritis assensum daret (*haec codex S. Audomari ita exhibet, fortasse rectius:* Illo in tempore regnante Theoderico, qui beatum Audoenum non minus dilexit quam reges anteriores, inter r. b. conc. illi, ut in parroechia sua nec episcopus neque abba vel abbatissa necnon et comes sive alia potestas iuditiaria absque illius consensu facere rectorem aut constituere successorem praesumeret, nisi quem ipse vir sanctus de suis aut de aliunde pro vite merito constituere voluisset). *Tale privilegium inter sincera aevi Merovingici documenta non reperitur maximasque fraudis suspiciones movet, neque quae comparari possunt documenta melioris fidei sunt, scilicet V. Eligii I,* 32. *et diploma Cenomanense, quo Childebertus III. a.* 698/9. *privilegium Chlotharii III. confirmasse dicitur (Pertz, Dipl. Merov. p.* 195; *Actus pontific. Cenoman. ed. Busson et Ledru,* 1901, *p.* 235*), etsi J. Havet hanc chartam pro genuina habebat ('Oeuvres'*

de miraculis, quibus in[a] Spania, Italia vel[b] Gallearum[c] parrochiis[d] Dominus[e] operare[f] dignatus est? Perlongum[g] est ad enarrare; testes sunt loca[h], ubi sunt[i] miracula, sed pauca de plurima[k] huic opere[l] curavi[m] adnectere.

(13). Igitur sanctus Audoinus dum pro pacis concordia decertare semper videretur[1], inde vero procedente tempore orta est discordia inter gentem Francorum et Austrasiorum[2]. Pergens itaque vir Dei[a], adsumens sacra consilia, Dei fretus auxilio, ad urbem Colonia[b] filius pacis adveniens, explorandorum[c] gratia civitatem ingrediens martyrum multitudinem, monumenta[d] perlustrans, reliquias eorum[e] secum adtollens, quas[f] in sua civitate cum maxima[g] honore recondens[h]. In ipsa autem civitate erat quidam[i] vir, iam[k] annis undecim nec valens verba proloqui, mutus tot[l] tempore, quod[m] Dominus ad honorem famuli sui Audoini istum[n] miraculum reservavit, ut in[o] ipsius adventum[p] mutum[q] loquellam redderet, et diuturna squalens lingua laudibus[r] personaret[s]. Signum[t] crucis capite[u] eius inpremens[v], verbo imperat[w], ut loqueretur; qui[x] statim loqui coepit, laudibus Domino[y] referens.

(14). Exinde ad Neustriam[a] regrediens, pacis[b] foedera confirmata, civitate[c]

Capp. 12—14. 2. 3. $4a. b^{1.2}$.

Cap. 12. a) *corr.* in Ispania $4b^{2}$; (in *om.*) Ispania 3. b) in *add.* 4a. c) *ita* 4a; Galliarum *rell.* d) *ita* 2. 2a. b. b^{*}; provinc(t)iis *rell.* e) *ita* 2 (*pr. m.*). 3. 4a; per eum *add.* 2a. b. $4b^{1.2}$. 6, *ante* Dominus *m. al. add.* 2. f) operari 3. $4b^{1.2}$. g) *ita* 2; Perl. est enim illa enarr. 2a; Enarrare perl. est, sed t. 2b. b^{*}; Perl. est explicare, t. *rell.* h) *om.* 4a; testes — miracula *om.* 6. i) *ita* 2. 3; ubi fiunt 4a. $b^{1.2}$; ubi operata sunt 2b. b^{*}; ubi sunt m. ipsa facta 2a. k) *ita* 2 (*pr. m.*). 4a; (sed p. de *om.*) Plurima 2a; plurimis *rell.* l) *ita* $4b^{1.2}$ (*m. al. corr.* operę); operis *corr.* operi 3, *et ita rell.* m) ::curavi 2; decrevi *m. al. in ras.* 4a.

Cap. 13. a) *ita* 2. 2a. b. b^{*}; Domini *rell.* b) *ita pr. m.* 2; Coloniam 2a. b. 3 *et m. al.* 2; Coloniae 4a. $b^{1.2}$. c) explorendorum *pr. m.* 2; explorandi 3. d) mon. perl. *om.* 2. 2a. b. b^{*}; *cf. p.* 560, 4. 7. e) *ita* 2 (*pr. m.*). 2a. 3; eorum *eras.* 2, *om.* 2b. b^{*}; secum *om.* 4a. $b^{1.2}$. 6. f) *ita* 2b. b^{*}. 4a; eas 2a; quas *versu ex. om.* 2; quas in s. civ. *om.* 3. $4b^{1.2}$. 6. g) *ita* 3. $4b^{2}$; maximo *rell.* h) *ita* 2. 3. $4b^{1.2}$ (*pr. m.*); recon(didit *m. al. in ras.*) 4a; recondidit 2a. b; recondit 6 *et m. al.* $4b^{2}$. i) quidem 2. k) *om.* 3. l) *ita* 2. 2b. 3. $4b^{1.2}$ (*pr. m.*). 6; toto $2b^{*}$. 4a *et m. al.* $4b^{2}$; multo 2a. m) *ita* 2. 2b. 4a; quem 2a. 3. $4b^{1.2}$; Dominus autem 6. n) *ita* 2; istud *rell.* o) *om.* 3. p) adventu $4b^{1.2}$. q) *corr.* mutus $4b^{2}$; mutu 2b; muto 2a. b^{*}. 3; muti 2. r) *ita* 2. 2a (*ubi* laudes). 3. $4b^{1.2}$; Dei *add.* 2b. b^{*}. 4a; Christo *add.* 6. s) *ita* 2. 2a. 3. $4b^{1.2}$. 6; In cuius capite vir Domini *add.* 2b. b^{*}. 4a; *cf. n.* u. t) sancte *add.* 2b. b^{*}. 3. u) *ita* 2. 3. 6; capiti 2a. 4a. $b^{1.2}$; c. eius *om.* 2b. b^{*}. v) *ita pr. m.* 2; inprimens *rell.* w) imperet 3, *corr.* x) *ita* (laudes 2a *et m. al.* 2) 2. 2a; qui st. l. c. et laudes D. referre 2b. b^{*}; obtinuit *pro* qui — referens *rell.* y) Deo 2a.

Cap. 14. a) Neustrium rediens $4b^{2}$; Nestrium radiens $4b^{1}$. b) *m. al. corr.* p. foedere confirmato $4b^{2}$; p. foedere confirmata *(sic)* $4b^{1}$; pace (*corr. e* pacem 2) dedita (reddita 2b. b^{*}; data 2a) atque conf. 2. 2a. b. b^{*}. c) *ita pr. m.* 2; civitatem *rell.*

I, 271), quam opinionem praematura morte praeventus probare non potuit. Cf. Waitz, 'VG.' II³, 2, p. 39 sq.; Loening II, 271. 1) *Alter biographus* § 35 *(post p. 561, n. 2) haec inseruit e Libro hist. Franc. c. 47. deprompta (codice S. Audomari usus sum, cuius textus a vulgato hic illic recedit, propius ad fontem accedens):* Tunc in palatio supradicti regis *(Theoderici)* maiordominatum sortitus erat vir illuster nomine Waratto. Cui erat filius efficax industriusque, sed ferus animo et acerbis moribus, insidiator patris sui, nomine Gislemarus, qui a malitia non cessavit, donec patrem a proprio deposuit honore. Quem ipse vir sanctus, ne tantam nequitiam contra patrem perpetrasset, prohibuit (perhib. *cod.*). Cuius monita salutaria ipse audire contempnens, non multo post a Deo percussus, iniquissimum spiritum exhalavit, iuxta quod sanctus Audoenus ei praedixerat. 2) *Agitur fortasse de Ghislemaro maiore domus Neustriae, qui Warattonem patrem dignitate privavit (cf. n. 1):* Fueruntque inter ipso Ghislemaro et Pippino bella civilia et multae discordiae *(Lib. hist. Franc. c. 47).*

Verdunensium[a] advenit. Ingressus[b] ecclesiam, mulier[c] quaedam, spiritu[d] inmundo habens, vexari[e] eam fortiter coepit; qui[f] cursu rapido ad[g] virum Dei petere conata est. Sicque ipse pontifex manu[h] strinxit capite[i] et[*] violenter eiecit daemonem et sanam[k] parentibus reddidit. Exinde pervenit ad palatium, prospera cuncta ut gesserat indicavit atque unita regna, unita[l] pax populis[m] sacerdos verus promeruit. Sicque inter[n] utrasque partes[o] pax[p] unita aliquantum[q] temporis fuit.

(15). Et[a] iam sermo incultus ne[b] fastidium[c] generet, conquiescat[d]; ad obitum sancti viri tendat[e] oratio. Dum, Domino protegente, Clipiaco[f] villa[1] pro necessitate regis et populorum advenisset, regnante Theuderico[g.2] et Chrodochilde[h] regina[3], administrante Warattone[i] subregulo[4], tempus advenit, ut nutu divino anima viri sancti a saeculo migraretur[k.5]. Aegritudo corporis sancto[l] Dei contigit, qui coepit febribus aestuari[m]. Sed sanctus vir saepius Dominum[n] deprecabat[o], ut eum iam[p] de corpore liberaret[6]; qui[q] Dominus, preces famuli sui obaudiens, permisit sarcina[r] carnis deponi et frui postque[s] gloriam[t] paradisi. Igitur rediens verus Israhel[u] de Aegypto[v], anima sancta[w] deportata ab angelis volavit ad Do- cf. Iob. 1, 47.

*) per invocacionem domini Iesu Christi *add.* 2*b*. b^* (*non* 2. 2*a*).

Capp. 14. 15. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 14. a) *ita* (*m. al. corr.* Veredun. 2) 2. 2*a*. *b*. b^*; Virdun. *rell.* b) *ita* 2. 3. 4$b^{1.2}$ (*m. al. corr.* Ingressa); que *add.* 2*b*. b^*. 4*a*. 6; Ingressus vero 2*a*. c) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; q. m. *rell.* d) *ita* 4*a*; hab. *om.* 2*b*. b^*; spiritum inmundum hab. *rell.* e) *ita* 3; vexari f. eam 2, *sed* eam *eras.*; vexare eam f. 4*a*. b^2 (*pr. m.*); voxaream f. 4b^1; vexari (eam *om.*) f. 2*a*. *b*. b^* *et m. al.* 4b^2; vexari — quae *om.* 6. f) *ita* 2; quae *rell.* g) *ita* 2. 3. 4$b^{1.2}$ (*pr. m.*); v. D. appetere 2*b*. b^*; ad *om.* 2*a*. 4*a*. 6, *eras.* 4b^2. h) manū 4$b^{1.2}$ (*pr. m.*). i) capiti 4b^1; cap(ut *m. al. in ras.*) 4b^2. k) sana 3. l) *ita* 2. 2*b*; unita pace 3. 4$b^{1.2}$ (*pr. m.*). 6; unitam pacem 2*a*. b^*. 4*a et m. al.* 4b^2. m) et *add.* 3. n) in utraque 2, *corr.* o) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; *om. rell.* p) deo *add.* 2; deo auxiliante *ante* pax *add.* 2*b*. b^* (*non* 2*a*). q) *ita* 2. 2*a*; aliquantulum 2*b*. b^*; aliquanti *rell.*

Cap. 15. a) *om.* 2. 2*a*. *b*. b^*. b) *ita* 2. 3 *et m. al.* 4b^2; non *rell.* c) fastigium 3. d) conquiesca(t *m. al. in ras.*) 2. e) t. (tradat 4b^1) ratio 4$b^{1.2}$. f) *ita* 2. 2*a*; Clipiago 2*b*. b^*; Clipiacum 6; Clippiaco *rell.* g) Theoderico 2. 3. 4$b^{1.2}$. h) *ita* 4*a*; Chrodohilde 4$b^{1.2}$; Hrodochilde 3; Chrothilde *m. al. corr.* Hrothilda 2; Roothilde 2*a*. i) *ita* 2. 2*b*. b^*; Varattone 6; Waratdone 2*a*; Waratone 3. 4*a*. $b^{1.2}$. k) *corr.* migraret 4b^2, *et ita* 3. l) sancti 4$b^{1.2}$. m) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; aestuare *rell.* n) Deum 2. 2*a* (*non* 2*b*. b^*). o) *ita* 2; deprecabatur *rell.* p) Dominus *add.* 3. q) *ita* 2; lib. Dom. vero pr. 2*b*. b^*; lib. Dom. autem pr. 2*a cum rell.* r) *ita* 2. 3; sarcinam *rell.* s) *ita* 4*a*; post haec 4$b^{1.2}$; post 3. 6; quoque 2; *om.* 2*a*. *b*. b^*. t) gloria 3 *et m. al.* 2. 4b^2. u) Isra(h)el *rell.*; Israhelita 4*a*. 6. v) (A)egipto 2*b*. 4b^1; Egypto 2*a*. 3. w) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; sua *rell.*

1) *Clichy-la-Garenne (dép. Seine, arr. Saint-Denis, cant. Neuilly). Locum Saint-Ouen-sur-Seine propinquum (arr. Saint-Denis), cui nomen Audoini inditum est, praeferendum esse iudicavit A. Longnon, 'Revue critique'* 1873, *tom. II,* 108; *cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 321. 2) Anno igitur sexto decimo (septimo decimo *cod. S. Audomari*) regnante Theoderico (688) *Vita II,* § 37, *sed Audoinus anno* 12. *Theuderici decessit; cf. supra p.* 540. 3) *Chrodochildis, uxor Theuderici III. et mater Chlodovei III, e chartis a.* 688. *et* 691 *(Pertz, Dipl. Merov. p.* 51. 53*) et Libro hist. Franc. c.* 49. *nota est.* 4) *I. e. maiore domus; cf. V. Arnulfi Mett. c.* 3; *Cod. Carolin. n.* 1. 2 *(MG. Epist. III,* 476 *sq.); Waitz, 'VG.' II,* 2[3], *p.* 400. *De Warattone cf. Lib. hist. Franc. c.* 47. 48; *Dipl. Merov. p.* 34. 51, *n.* 37. 57. 5) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 47: Waratto iterum honore pristino nanctus est. Sub his diebus beatus Audoinus Rotomagensis episcopus, plenus dierum ac virtutibus preclarus, Clepiaco villa regale in suburbana Parisiorum civitate migravit ad Dominum. 6) Hortans denique (Ortatus est den. *cod. S. Aud.*) regem, ut quendam abbatem nomine Ansbertum eius (sibi *ib.*) faceret successorem, sicut et fecit, *addit Vita II,* § 37.

684, Aug. 24. minum[1]. Fit planctus magnus, omnis regalis dignitas concutitur, omnis altitudo humiliatur[a], omne gaudium in lamento[b] vertitur, omnis risus quiescitur[c], amaritudo magna[d] adcrescitur[e]. Domus regia plangitur[f] prudentissimum consiliarium; sed plane universus populus in[g] lamentum adsurgit[h], quia[i,*] pacem populo semper procurabat et, humanus sanguis ne effunderetur, viriliter desudabat[k].

(16). Tandem commoti[a] sunt omnes palatii fores. Igitur rex cum[b] regina et episcoporum conventum[c] atque maiorum[d] domus[2] seu[e] priores palatii una pariter conglobati, sanctum[f] virum in feretrum deportantes, sancta[g] exsequia cum[h] merore celebrantes, gaudebat se quisque et[i] in[k] maximo lucro deputabat, qui mereretur beati[l] viri corpus in suis humeris deportasse[m]. Qui cum[n] maximo honore usque[o] Pontem[p] Hisera[3] cum digne[q] funeris[r] ornamento, tam[s] rex quam et[t] regina seu et[t] universus populus[u], celebratas vigilias, noctem totam in laudibus Domini peregerunt. Inde regalis dignitas remeavit ad propria cum magna tristitia[v].

(17). Dum[a] vero conventione facta[b] plurimorum episcoporum una cum abbatibus[c] eorum vel sacerdotum seu[d] clericorum multitudine seu[e] inlustrium virorum et turba populorum Villiocasinensium[f] opido[g,4] ingressi sunt, cum magno favore

*) ipsum videbant defunctum, qui *add.* 2*b*. b^*. 4*a* (*om.* 2. 2*a*. 6 *cum rell.*).

Capp. 15—17. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 15. a) humiliatus 4*a*. b) *ita* 4*a*; lamentum *rell.* c) quiescit $4b^{1.2}$. d) *ita* 2*a*. *b*. b^*; magn:: 2; *om. rell.* e) adcresci::: *m. al. corr.* adcrescerat 2; crescitur 3. 4*a*; accrescit 2*a*. *b*. 6; crescit $4b^{1.2}$. f) *ita* 3; plangit *rell.* g) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^*; ad *rell.* h) adsurgunt 3; adsurg(erat *m. al. in ras.*) 2. i) qui 2. 2*a*. k) dissud. *pr. m.* 2.

Cap. 16. a) commotae $4b^{1.2}$. b) et 3. c) *ita* 3; conventus $4b^{1.2}$ (*pr. m.*); conventu 2. 2*a*. *b*. 4*a et m. al.* $4b^2$. d) *ita* 2. 2*b*. b^*. $4b^{1.2}$. 6; maiorum (maiorem 4*a*) domum 3. 4*a*; maiores domus 2*a*; *cf. SS. R. Merov. II*, 565. e) superiores 3; seu priorum $4b^2$, *corr.* f) *ita* 2. 2*a*. *b*. 4*a*; *om.* 3. $4b^{1.2}$. 6. g) sanctas ex(s)equias (*corr. ex* exquias $4b^2$) 2. 2*a*. *b*. $4b^2$; s. exiquia 3. h) *ita* 2*a*. *b*. 4*a*; com m. 2; cum m. *om.* 3. $4b^{1.2}$. 6. i) *om.* 4*a*. k) *ita* 2. 2*b*. b^*; in (*om.* $4b^{1.2}$) maximum lucrum *rell.* l) beatum viri (*corr. e* virum 3) 2. 3 (*non* 2*a*. *b*). m) *ita* 2. $4b^{1.2}$; deportare *rell.* n) *om.* 4*a*. o) *om.* 4*a*. p) *ita* 2. 2*a* (*ubi* fontem); Pontem Hysera (Yserae 2*b*; Inise 6) 2*b*. b^*. 6; Pontis Hiseram (Iseram $4b^{1.2}$) 3. $4b^{1.2}$; Pontisseram 4*a*. q) *ita codd.* r) fenoris 2. s) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^* (*ubi* deportaretur *ante* tam *add.*); tam — populus *om. rell.* t) *om.* 2*a*. u) iret *add.* 2*a*. v) tristia 2.

Cap. 17. a) *ita* 2. 2*b*. b^*; Tum 4*a*. $b^{1.2}$; Tunc 3; Die 2*a*. b) eius *pro* f. 2. 2*b*. b^* (*non* 2*a*). c) *ita* (*sed* sacerdotibus 2*b*. b^*) 2. 2*a*. *b*. b^*; venerabilium *pro* abb. e. vel *rell.* d) *ita* 2. 2*a*; vel 2*b*. b^*; et 6; *om. rell., sed* que *post* cler. *add.* $4b^{1.2}$. e) sed 3; vel (cum 2*b*. b^*) reliquo populo *pro* seu inl. — populorum 2. 2*a*. *b*. b^*. f) Vilcas. 3. 4*a*. $b^{1.2}$; Vilgasinum 6; Villiocasin. (Villioccasin. 2*a*) op. ingr. sunt *post* corpus (*p.* 565, 1) *collocant* 2. 2*a*. *b*. b^* (*ubi* fervore *et om.* beatum corpus). g) *ita* 2. 2*b*. 4*a*; op(p)idum *rell.*

1) *Vita II*, § 37. *addit:* Rexit autem Rotomagensem ecclesiam annos quadraginta (quinquaginta *cod. S. Aud.*) et tres, menses tres, dies decem, nonagenarius migravit ad Dominum, sub die nono Kalendarum Septembrium, dominica; qui erat annus incarnationis domini nostri Iesu Christi DCLXXVIII (VII *codices S. Audomari et Parisiensis n.* 15437, *saec. XII, cum Surio et Vita III*, § 71. *et Annalibus Normannicis, ed. A. Le Prevost, Orderici Vitalis Hist. eccl. V*, 149). *Annus incarnationis falsus est, pendens ex anno* 635, *quo Audoinum ordinatum esse auctor* § 20. *statuerat (supra p.* 556, *n.* 3), *cum re vera a.* 641 —684. *episcopus sederit. Dies autem* 24. *Augusti, quo Audoinus etiam Martyrologiis illatus est, neque a.* 678 (677) *neque* 684. *dominicus erat. Neque magis aetas* 90 *annorum cum a. c.* 20. *Chlotharii II.* (603/4) *convenit, quo Audoinum ortum esse auctor* § 1. *voluerat (supra p.* 554, *n.* 2). *Cf. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 353. 2) *I. e. maior domus.* 3) *Pontoise (dép. Seine-et-Oise).* 4) *I. e. pagum Vilcassinum ('le Vexin').* Opidum *aetate Merovingica saepe pagum, territorium significat; cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule au VI*^e^ *siècle' p.* 14.

beatum corpus humeribus[a] deportantes, convenerunt[b] cum laudibus et hymnis Deo[c] canentes, cum[d] grandi fletu pastoris feretrum praestolantes. Per loca singula, ut diximus, tristitia mixti beatum corpus deportabant et in[e] civitatem suam[f] Rodomo[g] in basilica beati Petri apostoli cum magno decore sepelierunt[1], ubi dominus Iesus Christus, eius meritis suffragantibus, signa multa virtutum operare[h] dignatus est. Et non solum in eum[i] locum, sed per plures provintias, ubi ipse vir sanctus in corpore[*. 2] requievit[k. **], tanta ad praesens miracula fulgent[l], ut ibidem caeci inluminentur, leprosi[m] mundentur, claudi gressibus[n] restaurentur, daemoniaci curentur et diversae[o] languores eius merita[p] sanentur[q]. Longum est enarrare de tantis miraculis[r], quod[s] ibidem Dominus merita[t] beati Audoini dignatus est demon-

*) vivens *add.* $2b.\ b^*$ *(non* 2. $2a$*).*

**) dum adhuc viveret *add.* 6; In ipso tamen loco, ubi nunc requiescere videtur *add.* $2b.\ b^*$ *(non* 2. $2a$*).*

Cap. 17. 2. 3. $4a.\ b^{1.2}$.

Cap. 17. a) *ita* 2. $4a$; gestantes *pro* hum. dep. *ante* beatum $2a$; humeris *rell.*; feretrum *add.* $2b.\ b^*$. b) *ita* (que obviam multi *add.* $2a$; alii *add.* $2b.\ b^*$) 2. $2a.\ b.\ b^*$; *om. rell.* c) *om.* 3. d) cum gr. fl. past. *om.* 2. $2a.\ b.\ b^*$; et *add.* $2a$; atque *add.* $2b.\ b^*$. e) *ita* 2. $2a.\ b.\ b^*$; ad *rell.* f) sua *pr. m.* $4b^1$. g) *ita* 2. $2b.\ b^*$; Rothomo $2a$; Rodomago 3; Rodomacum $4a$; Rotomagum $4b^{1.2}$; Rothomagum 6. h) *ita* 2. $4a$; operari *rell.* i) *ita* 3; eo loco *rell.* k) quievit $4b^{1.2}$; ut *add.* 2. $2a$. l) et *add., sed eras.* 2. m) lepr. m. *in litura* 3. n) cl. (claudis $2a$) gressus rest. (recipiunt restauracionem $2b.\ b^*$) 2. $2a.\ b.\ b^*$. o) *ita* $4b^1$ *et pr. m. ut videtur* $4b^2$; diversi *rell.* p) *ita pr. m.* 2 (*cf. l.* 10); per eius merita $2b.\ b^*$; meritis *rell.* q) *ita* (*m. al. corr.* sanantur 2) 2. $2a$; ubi (*pro* ut ibidem) — sanantur $2b.\ b^*$; curentur 3. $4a.\ b^{1.2}$; releventur 6. r) mirabilibus 3. $4b^{1.2}$. 6. s) *ita* 2. $4b^{1.2}$; quae *rell.* t) *ita* 3. $4b^{1.2}$ *(pr. m.)*; merit: *pr. m.* 2; meritis $2a$; per merita $2b.\ b^*$. $4a$ *et m. al.* 2.

1) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 47: cum gloria basilica sancti Petri apostoli Rothomacum civitate sepultus est. *Alter biographus* § 41. *addit:* Denique ipsa ecclesia, in qua sancta membra in pace quiescunt, miro opere quadris lapidibus per manum Goticam a primo Hlothario rege Francorum olim est nobiliter constructa sub anno circiter vigesimo quarto regni sui (534/35), pontificante sedem eiusdem ecclesiae Rotomagensis Flavio episcopo, qui erat annus dominicae incarnationis D. In qua iam dicti Hlotharii duae uxores reginae requiescunt, Haldetrudis (Haldedrudis *cod. S. Aud.*) scilicet et Bertetrudis, necnon et Dagobertus, filius Sigeberti regis, quem totondit Grimoaldus *(e Lib. hist. Franc. c.* 43*)*, seu et Hildericus rex, frater Theoderici, et uxor illius Bilhildis cum filio, quos ipse vir sanctus iam olim ibidem sepelierat, qui insidiis satellitum suorum, Amalberti videlicet et Ingoberti, vita et regno privati fuerant *(ita e V. Lantberti Lugdun. c.* 5. *cod. S. Aud.;* sepelivit, *om.* qui — fuerant *rell.*). *Etiam hoc loco annus incarnationis falsus est; Flavius ille conciliis Aurelianensibus a.* 538. *et* 541. *interfuit (MG. Concilia I,* 84/5. 96. 98*). Neque cetera mendis carent: Haldetrudis nescio an cum Vuldetrada vel Valdetrada comparanda sit, uxore Theodovaldi regis* († 555), *quo mortuo a Chlothario I. ducta, deinde Garivaldo duci concessa est (Gregor. Turon. Hist. IV,* 9*), nisi de coniuge Chlotharii II. agitur alias ignota; nam Bertetrudis, quae a.* 618/9. *decessit, huius uxor fuit neque avi (Fredeg. IV,* 44. 46*). Childericum II. regem cum Belichilde coniuge et filio a.* 675. *ab Audoino sepultum esse, ex ultimis verbis Vitae Lantberti Lugdun. mutilae concludi posse videtur; sepulchra autem, quae eorum esse videbantur, una cum inscriptione* CHILDR REX *a.* 1656. *Parisiis in ecclesia S. Germani Pratensis detecta sunt (Valesius, Rerum Francicarum tomus III,* 280; *Mabillon, Annales I,* 515; *Ruinart, De regali abbatia S. Germani, apud Bouquet II,* 725; *Montfaucon, 'Les monumens de la monarchie françoise' I,* 1729, *p.* 173; *H. Stein, 'La mort de Childéric II', 'Le Moyen Age' XXI,* 1908, *p.* 301 *sqq.) neque Rotomagi, unde fides auctoris etiam hac in re labitur.*
2) *I. e. in translatione Clippiaco Rotomagum facta, nisi fallor.*

strare. Sufficit pauca dixisse de pluribus[1]; qui voluerit hoc clare[a] cognoscere, lustret Gallia[b] et Aquitania, Spania vel Italia[2] et inveniet[c] ita, ut narravimus, vera[d] dixisse: nusquam conprobabit falsa.

(18). Beatum[a] vero corpus in[b] loco, quod ipse fabricaverat, requievit[c] annis
688. circiter tres et mensibus novem. Post haec visum est ab antestite successore suo[3], ut beatum[d] corpus transferret[e] in excelsiore[f] gradu post[g.4] altare sancti Petri apostoli*. Sicque episcopus, convocata agmina[h] plurimorum[i] monachorum, vel[k] omni ecclesiae clero seu populo suburbano vel illius provintiae civitatis ob eius amorem undique advenientibus, totam[l] noctem vigiliarum festa celebrantes, finitis matutinis laudibus, ipsum sanctum corpus cum magno tremore de loco, ubi se-
Mai. 7. pultus[m] fuerat, mutaverunt et[n] in loco, ubi supra dictum est, transtulerunt die[o] ascensionis Domini[5], quadragisimo[p] die post gloriosam Domini resurrectionem[q], sanctum[r] paschae, quem[s] populi christiani cum magno decore[t] venerantur[6].

*) in parte orientis *add.* 6 *e Vita II (cf. n.* 4).

Capp. 17. 18. 2. 3. $4a. b^{1.2}$.

Cap. 17. a) *ita scripsi (cf. p.* 556, 16*);* certe (et *m. al. add.*) clare cogn. 2; clare scire $2b. b^*$; certe (cercius ampliusve 6) cogn. (agnosc. 2*a*) *rell.* b) *ita* 3 (*sed* Ispan.). 4*a* (*om.* et) *et pr. m.* 2 (*ubi* Equit.); Galliam et (A)equitaniam, Ispaniam vel Italiam $4b^{1.2}$ *et m. al.* 2. c) invenietur 3. d) *ita (sed* conprobit*)* 2; narr., nos vera d. et n. c. falsa 2*a*; narr., verum esse et n. comprobet falsum $2b. b^*$; narr., vera (vere $4b^1$ *et pr. m.* $4b^2$) d. nos conprobavit, non *(om.* $4b^1$*)* falsa 3. $4a. b^{1.2}$.

Cap. 18. a) beati viri c. $4b^{1.2}$. 6. b) *om.* 3. $4b^{1.2}$ (*non* 6). c) *ita* 2. 2*a* (*ubi* annos — menses); annis c. tribus et m. n. quievit (qu. *om.* 2*b*) $2b. b^*$; requ. annis tribus et m. n. (sex 6 *cum Vita III,* § 71) $4b^{1.2}$. 6; annos tres et menses n. quievit 4*a*; annis — novem *om.* 3. d) b. c. *om.* 2. $2a. b. b^*$. e) transferrent 3. $4b^{1.2}$. f) *ita* 2. 3. $4b^{1.2}$; excelsiori 4*a*; excelsiorem (locum vel *add.* 6) gradum 2*a*. 6; excellentiori $2b. b^*$. g) *ita* 2. $2a. b. b^*$; ante (*om.* alt.) 6; *(*post *om.)* altarium 3. $4b^{1.2}$. h) agna 3. i) plurima 2. $2b. b^*$ *(non* 2*a); cf. p.* 564, 14. k) *ita* 2. 2*a*. 4*a*; vel omnia *m. al. in ras.* 3; vel — suburbano *om.* $4b^{1.2}$. l) notam 3. m) *ita* 2. 2*b*. 4*a*; sepultum 2*a*. 3. $4b^{1.2}$. 6; sep. — ubi *om.* $2b^*$. n) *ita* 2. 2*b*; et in locum s. d. transt. 2*a*; et (in l. *om.*) ut supra 3. 4*a*; mut. Ibi nam(n)que, Domino annuente, translatum est, ubi nunc usque a plebe cum summo honore adoratur. Et ut supra d. est (translatum — d. est *om.* $4b^1$), transtulerunt $4b^{1.2}$ *(cf. Vitam II,* § 43: ubi nunc usque cum summo honore adoratur*);* ibique, Domino annuente, est translatum, ubi nunc usque a plebe cum summo adoratur honore *pro* et in — *l.* 13. venerantur 6. o) diem 2. p) *ita* (quadragisimo 2; quadragesimo *rell.*) 2. $2a. b. b^*$; quadr. d. p. gl. Domini *om.* 3. $4a. b^{1.2}$ *(pr. m.), sed* post *m. al. in ras. habet* 4*a*, *m. al. add.* $4b^2$. q) Resurrectio 3. r) sanctam $4b^1$ *et m. al.* $4b^2$; res. et s. diem p. 2*a*; s. p. *om.* $2b. b^*$. s) que p. Christi 4*a*. t) *ita* 2. 2*a*. 3. $4b^{1.2}$; honore $2b. b^*$. 4*a*; *cf. p.* 565, 4.

1) *Cf. V. Albini auct. Fortunato c.* 19, 54: sufficiat de plurimis vel pauca dixisse. 2) *Vita II,* § 42. *addit:* Gesta regum Francorum, Vitam et actus almi Eligii quos ipse dictando et scribendo posteris reliquit, Vitas quoque venerabilium abbatum et confessorum sanctorum (suo in tempore *pro* sanct. *cod. S. Aud.*), illius vero civitatis scrinia necnon et monasteriorum, quae reges et reginae seu alii plurimi viri religiosi, illo hortante, in illius tempore construi fecerunt, legendo et requirendo peragret. 3) *Ansberto.* 4) Ad orientalem plagam *Vita altera* § 43. 5) Tertio Nonas Maii *addit Vita II,* § 43, *sed ascensio Domini a.* 688. *die* 7. *Maii celebrata est, auctorque per Kalendaria in errorem inductus est, in quibus ut passio et resurrectio ad diem* 25. *et* 27. *Martii, ita ad diem* 5. *Maii constanter adnotata sunt:* Prima ascensio Domini *(cf. e. gr. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires', 'Mémoires de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII,* 1, 1886, *p.* 332. 350*), monente A. Legris, Analecta Bollandiana XVII,* 269, *n.* 1. 6) *Vita II,* § 43. *addit:* Fecitque super eius sepulchrum repam mirifice constructam *(e V. Ansberti c.* 29*)*, in qua misit argentum maximi talenti, aurum plurimum et gemmas optimas (mirifici operis, quam argenti maximo

(19). Igitur de miraculo, quod ipsa die actum fuit, quando sanctum corpus transtulerunt, intimare non pigiat[a]. Contigerat enim supradicto episcopo[b] aegritudo corporis valida, quam[c] vulgi[d] populus tertiano tipo fatent[e] nominare[f]; vehementer[g] eum agitabat, et febre correptus, acrius vicina mors per graves[h] anhelitus eminebat[i] [1]. Qui, dum a sacerdotibus missarum festa celebraretur[k], adstante clero una cum populo[l], omne[m] febre detersa, sanitatem episcopus statim[n] recepit et[o] sanus vel incolomis[p] ad suum diversorium properavit. Qui idcirco ipse pontifex sudarium, quod pro munere reliquiarum desuper caput beati Audoini manu sua cum fide sustulit, et sibi salutem et aliis plurimis[q] ex ipsa infirmitate, Domino largiente, promeruit. Fit iocundum convivium: pauperum voces, in eius[r] beatum[s] depositionis[t] diem[u] congregati[v], in unum laudantes erant Dominum et gratias ineffabiles agentes plurimum de eorum pastore domno Audoino, ut[w], qui in praesenti vita eos paverat[x] abunde, post exitum suum tam[y] magno[z] prandio preparabat[a].

EXPLICIT[b] VITA BEATI AUDOINI EPISCOPI.

Cap. 19. 2. 3. 4*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 19. a) *ita pr. m.* 2; pigeat *rell.* b) *om.* 4*a*. c) quem — tertianum tipum 2. d) vulga 4*a*; vulgo *m. al.* 4b^{2}. e) *ita pr. m.* 2; fatentur 3. 4*a et m. al.* 2; fatetur 4$b^{1.2}$. 6. f) *om.* 2. 2*a*. *b*. b^{*}. g) *ita* 2. 2*b*. b^{*}; ergo (itaque 2*a*; erga 4*a*) *add. rell.* h) gravos 4$b^{1.2}$ *(pr. m.)*; gravidos 6. i) emanabat 2. 2*a*. *b*. b^{*}. k) cẹlebrarentur 3. l) *m. al. suppl.* 2. m) *ita* 2 *(pr. m.)*. 3; omni *rell.* n) *om.* 3. o) *ita* 2. 2*a*. *b*. b^{*}. 3; *om. rell.* p) incolomes 4*a*. q) pluribus 3. 4*a*. r) eius:::: 2. s) b̓eati 4*a*; beato *m. al.* 2. t) translationis *rectius* 6. u) *ita* 2 *(pr. m.)*. 2*a*. *b*. 4$b^{1.2}$; die *rell.* v) congregavit 3. w) et 4$b^{1.2}$. x) *ita* 2. 2*a*; (h)abunde pav. (paraverat 4*a*) 3. 4*a*. $b^{1.2}$; eos pav. in pr. v. (h)abunde 2*b*. b^{*}. y) *om.* 3. z) *ita pr. m.* 2; magnum (eis *add.* 2*b*. b^{*}) prandium pr. 2*b*. b^{*} *et m. al.* 2; magna prandia pr. 3. 4*a*. $b^{1.2}$; pasceret magnifice *pro* m. pr. pr. 2*a*; magnis virtutibus renituit, auxiliante Christo 6. a) prestante domino nostro Iesu Christo, qui in trinitate perfecta vivit et regnat et nunc per infinita saecula saeculorum. Amen *add.* 3 b) *ita* (*sed* Audoeni) 4*a*. $b^{1.2}$; Finit v. sancti A. ep. et conf. 2*a*; Explicit *subscr.* 2; *subscr. om.* 2*b*. 3. 6.

talento, auro plurimo et gemmis optimis decoravit *cod. S. Aud.*). Condiditque intra illam lectum, quem sanctus Audoenus, flagrantissimo ardore ignitus, iussit fabricari et intus auro forisve (et ex auro foris intusque *ib.*) mirabiliter includi *(cf. supra p.* 557, 43*)* ad perferendum in honore domini nostri Iesu Christi ad sanctam resurrectionem in Hierusalem. Sed ne illuc tunc temporis mitteretur, huic sanctae intentioni obstitit varius rei eventus. 1) *I. e. imminebat.*

quod dum iterum regit[1], *a Warattone maiore domus Villare locum (hodie Montivilliers, dép. Seine-Inférieure, arr. Havre) ad monasterium virginum construendum accepit*[2]. *Cum autem Herium et Gemeticum longius inter se distarent, quam ut ab uno abbate gubernarentur*[3], *Filibertus ad Ansoaldum regressus, e Quintiaco monasterio (hodie Saint-Benoît-de-Quinçay, dép. Vienne, arr. et cant. Poitiers), in quo ipse 'veteribus deturbatis erroribus' monachos constituerat*[4], *Aichadrum discipulum sibi subrogandum Gemeticum misit. Ubi paulisper ipse iterum moratus, in Heriense monasterium se recepit, postquam Quintiacum quoque coenobium alteri e monachis suis tradidit*[5]. *Quae omnia, ut monui, e sola Vita ipsius nota sunt; certe in Herio insula diem supremum obiit. Annus latet; de die 20. Augusti biographus*[6] *et martyrologia inter se conveniunt, velut Hieronymiani codex Weissenburgensis*[7]: In Aeri monasterio depositio Fileberti abbatis, *et Gellonense*[8]: Pictavis Aerio insula depositio Filiberti abbatis et confessoris, *ut testes saeculo octavo posteriores praetermittam*[9].

Monasteria eius secunda fortuna diutius non usa sunt. Gemeticum saeculo octavo 'magnum coenobium' erat[10], *cuius abbas Droctegangus una cum 113 monachis libro confraternitatum Augiensi inscriptus est*[11]. *Quod a. 841. a Nortmannis incensum est*[12], *et quamquam congregatio etiam a. 849. et 862. extabat*[13], *coenobium demum post pacem redditam Nortmannosque in solum Franciae receptos reflorescere coepit*[14].

In Heriensi coenobio saeculo octavo disciplina regularis laxata et dissoluta est; quam tempore Caroli Magni, dum Hludowicus filius Aquitaniam regit, Atto episcopus Santonicus restituendam suscepit, ita ut paulo post obitum eius 'regularis professio' denuo revivisceret[15] *et monasterium iam Mariae virgini et Filiberto dicatum*[16] *secundum*

1) *Privilegium Vindiciani episcopi Cameracensis pro monasterio S. Vedasti datum (a. 684), cui cum alii tum Filibertus abbas in placito generali Compendii habito subscripsisse dicuntur, omnino confictum est (Pardessus II, p. 180; SS. XIII, 697).* 2) *V. Filiberti c. 31. Quod ante annum 687. medium factum est, quo Warattonis successor Bercharius a Pippino victus est.* 3) *Ib. c. 29.* 4) *Ib. c. 32. Etiam coenobium S. Mariae Lucionense Filibertum rexisse a fabulatoribus posterioribus traditur; cf. Falconis Chronicon Trenorciense c. 16 (Poupardin l. l. p. 81); Chronicon S. Maxentii (Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum II, 199).* 5) *V. Filiberti c. 33.* 6) *Ib. c. 43.* 7) *AA. SS. Nov. II, 1, p. [108].* 8) *d'Achery, Spicilegium II², 33.* 9) *Unus Wandalbertus (v. 421) diem 20. Iulii tradidit, de mense errans (MG. Poetae II, 590); quod mendum in duobus codicibus correctum est (ib. p. 592. ad v. 493). Codici Flori Matisconensi saec. XII. depositio Filiberti ad diem 7. Iunii illata est (H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', 1908, p. 226).* 10) *V. Sturmi c. 16 (SS. II, 373). Biographus Filiberti (c. 7) initiis coenobii 77 monachos attribuit.* 11) *Ed. Piper l. l. p. 238. Liber Augiensis a. 826. institutus est; sed ut alia nomina (cf. ib. p. 148), ita 'Drontegangus' abbas Gemeticensis ad aevum prius pertinet, quippe qui a. 753. et 763. a Pippino rege Romam missus sit (MG. Epist. III, 487 sq. 530. 532) et a. c. 762. conventui Attiniacensi interfuerit (cf. supra p. 568, n. 4).* 12) *Chron. Fontanell. (SS. II, 301); Notkeri praefatio Sequentiarum Liutwardo inscripta (ed. Dümmler, 'Mittheilungen der antiquar. Gesellschaft in Zürich' XII, 6, 1859, p. 224):* ut prespiter quidam de Gimedia nuper a Nordmannis vastata veniret ad nos; *Willelmus Gemeticensis, Hist. Nortmannorum I, 6 (Migne CXLIX, 784). Cf. W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte' 14), 1906, p. 85. 133.* 13) *Diplomata Caroli regis (Bouquet VIII, 498. 571); Annales Bertiniani a. 862 (ed. Waitz p. 57); Dudo, De gestis Normanniae ducum II. a. 876. 912 (Migne CXLI, 638. 652).* 14) *Cf. E. Sackur, 'Die Cluniacenser' I, 83. II, 50 sq.* 15) *Cf. diploma Hludowici a. 830 (Mühlbacher, Reg. I², n. 875; Poupardin p. 108, n. 3; Maître l. l. p. 250); V. Hludowici c. 19 (SS. II, 616). Ubi de*

regulam Benedicti gubernaretur[1]. At inde ab initio Hludowici imperatoris Nortmanni insulam creberrimis incursionibus infestabant monachosque coegerunt, ut in continenti Deas monasterium construerent, quo aestate quotannis sese recipiebant, hiemem in Herio insula transigentes, donec paulo post ea omnino relinquenda erat[2]. Neque Filiberti corpus tempora nubila requiescere passa sunt, inde ab a. 836. iterum iterumque ob hostes translatum, dum a. 875. Trenorcius locus (hodie Tournus, dép. Saône-et-Loire, arr. Mâcon) monachis a Carolo rege concessus est, ubi quietem invenit[3].

Fratres Herienses primo in Deensi coenobio substiterant; cum autem ne ibi quidem tranquillitatem nacti essent, Ermentarius monachus Hildvinum abbatem sive S. Dionysii sive S. Germani rogavit, ut tutiorem locum congregationi erranti a rege impetraret[4], una cum litteris et Vitam Filiberti transmittens et Miracula in translatione a. 836. gesta, quae ipse Ermentarius Hilbodo abbate iubente a. 837/38. composuerat[5].

Vita quoque patroni Ermentario auctori olim attributa est neque vero recte; quae prius composita est atque iam a. 821. in monasterio Augiensi legebatur[6] neque apud Herienses orta est, sed imperante Choschino abbate Gemeticensi conscripta[7], cuius de aetate non satis constat. Catalogi sane abbatum Gemeticensium tertio loco eum afferunt, quasi successor Aichadri fuisset[8]; cum autem ibi Choschinum ipsum Droctegangus (a. 753—763)[9],

ordine regulari neque vero de ipso monasterio dissoluto et restituto agitur, nihilque contra tales testes verba Ademari Cabannensis (Chron. III, 16) valent de Herio insula referentis (SS. IV, 119; ed. Chavanon, 1897, p. 131): ibi fecerat domnus imperator Karolus monasterium sancti Filiberti, temereque inde coniecerunt, monasterium a Saracenis destructum esse (Chifflet, 'Hist. de Tournus' p. L sqq.; Maître p. 247), quod etiam sub Pippino proavo extitisse Carolus rex a. 875. testatus est (Poupardin p. 113, n. 13; Bouquet VIII, 647). — Annis 814—821. Adalhardus abbas Corbeiensis, a. 830. Wala successor in monasterio exules degerunt; cf. V. Adalhardi c. 32. 45. 65 (SS. II, 527. 529. 531); V. Hludowici c. 34 (ib. p. 626); V. Walae II, 11 (ib. p. 558 sq.). Adalhardo iubente codex (hodie Petropolitanus) Historiae Tripartitae ibidem exaratus est; cf. 'N. Arch.' V, 248. In notitia de servitio monasteriorum a. 817/8 (MG. Capitul. I, 351; cf. Mühlbacher, Reg, I^2, n. 651) monasterium sancti Philiberti inter ea coenobia Aquitanica enumeratur, quae nec dona nec militiam dare debent, sed solas orationes. 16) Cf. chartam Gailonis a. 868 (Maître l. l. p. 257 sqq.) et diplomata Caroli a. 871. et 875 (Poupardin p. 113, n. 12. 13; Bouquet VIII, 630. 647).

1) Mirac. Filiberti auct. Ermentario I, 1 (SS. XV, 299; Poupardin p. 25). 2) Cf. diplomata Hludowici a. 819. et 830 (Mühlbacher, Reg. I^2, n. 687. 875; Poupardin p. 107 sq., n. 1. 3); Mirac. Filiberti auct. Ermentario I (ib. p. 23 sqq.; SS. XV, 298 sqq.); Chron. Engolism. a. 834. 835. 846 (SS. XVI, 485 sq.); Chronic. Aquitan. a. 830. 835. 846 (SS. II, 252 sq.); Chron. Namnet. c. 7 (ed. R. Merlet, 'La chronique de Nantes', 1896, p. 19). Cf. Poupardin l. l. p. XXV sqq.; Vogel l. l. p. 61 sqq. 68. 94. 118. 3) Cf. Poupardin l. l. p. XXIX sqq. 4) Epistulam Ermentarii attribuerunt anno 840. vel potius 842. O. Holder-Egger, SS. XV, 297, anno 839/40. R. Poupardin l. l. p. XXXII, anno 853/4. L. Levillain, 'Le Moyen Age' XIX, 1906, p. 97—104. 108—112 (sed cf. Poupardin, ib. p. 104—107. 113 sq.). De Hildvinis cf. ea quae infra p. 604, n. 3. ad epistulam adnotavi. Mihi quidem epistula non adeo ab origine Miraculorum Filiberti (a. 837/8) seiungenda videtur esse, unde annum 840. praeferam. 5) V. epistulam Ermentarii infra editam; cf. Holder-Egger l. l.; Poupardin p. XXXI sqq. At L. Levillain l. l. Miracula anno demum 853. conscripta esse demonstrare conatus est, vix recte (cf. ea quae ipse dixi 'N. Arch.' XXXI, 742 sq.). 6) Cf. infra p. 577. 7) V. Filiberti, prol. 8) Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 613 sq.; Hampe, ib. XXII, 659; Gallia christiana XI^2, 187 sqq. 951 sqq. 9) Cf. supra p. 570, n. 11.

Hildegarius, Landricus (a. 787)[1], Adam (a. 814/15)[2] subsequantur, sed Hugo episcopus Rotomagensis († a. c. 731), qui abbas septimus Gemeticum rexit[3], omissus sit, patet seriem abbatum saeculi octavi minime integram traditam neque alia de causa Choschino tertium locum attributum esse, nisi quod in Vita Filiberti praeter Filibertum et Aichadrum ipse solus ex abbatibus Gemeticensibus commemoratus est[4]. Neque Hariulfus monachus S. Richarii, Choschinum et Gemeticensis et Centulensis coenobii abbatem fuisse e compluribus scriptis Gemetici extantibus comprobari affirmans[5], de aetate eius testem certum profert, sed solum rumorem acceperat (ferunt), eum ex discipulis sancti Filiberti fuisse et 'post alios quosdam' monasterio eius praefuisse, neque quicquam de gestis ipsius compertum habebat, nisi quod Vita sancti eo iubente composita esset[6]. Neque aetatem eius accuratius definiri licet, si Centulenses quoque monachos ab eodem gubernatos esse Hariulfus recte statuit, cum etiam abbates S. Richarii per saeculum octavum ante Angilbertum (790—814) omnino fere lateant, excepto Widmaro (c. a. 762)[7]. Cum igitur Choschini aetas adeo in incertum revocata sit, quo tempore auctor scripserit, nisi ex ipsa Vita nihil eruendum est.

Auctor Vitam I. Audoini legerat circa initium saeculi octavi compositam[8]; alii libri ei noti ad aevum cognoscendum non faciunt, scilicet Rufini Historia ecclesiastica[9], Gregorii Turon. Historiae[9], Dialogi et Homiliae Gregorii Magni[10] et fortasse Vita Germani a Constantio composita[11]. Magnam partem libelli miracula levissimi momenti occupant, quorum elementa partim e Vita Columbani a Iona conscripta mutuatus videtur esse, videlicet panes et frumenta tempore penuriae allata (c. 10), wantos furtim ablatos (c. 12), tempestatem de segete depulsam (c. 15), navem mercatorum Scottorum (c. 42)[12]. Fides igitur auctoris suspicione non caret, etsi de initiis Gemetici auctor Vitae Balthildis suffragatur, merita Ansoaldi de Herio monasterio et tempus origini eius attributum chartae nuper inventae confirmant; ut biographus Filiberti, ita auctor Libri historiae Francorum (c. 45) Audoinum partium Ebroini sectatorem inducit. Temporum notae, quas e rebus relatis concludi licet, quadrant velut Waratto maior domus post mortem Ebroini et reditum Filiberti (a. 683/84) commemoratus. Attamen posteri quoque, quibus documenta idonea praesto erant, talia referre poterant, sicut chartae temporibus Hugonis abbatis († a. c. 731) scriptae etiam saeculo post in coenobio extabant[13]. Neque paulo post obitum Filiberti cuiquam 'multiplices' sepulturas sanctorum Gemeticensium celebrare licebat (c. 9), itemque verba ad Villare monasterium spectantia (c. 31): ubi usque hodie relegionis norma fulgit in loco, auctoris sunt spatium temporis respicientis. Sermo mendis minime caret[14], sed ea etiam

1) Gesta abb. Fontanell. c. 15 (p. 45). 2) Mühlbacher, Reg. I^2, n. 562; Formulae imperiales n. 24 (ed. Zeumer p. 303). 3) Gesta abb. Fontanell. c. 8 (p. 27): Succedit enim isdem vir venerandus Hugo — — in regimine huius coenobii Fontinellensis a beato Wandregisilo septimus in loco, similiter (i. e. septimus) a beato Filiberto in regimine coenobii Gemmeticensis. 4) Exceptis Chrodoberto et Ragnetramno, qui Filiberto a. 675/6. ad Ansoaldum profecto ab Audoino monasterio praepositi successisse traduntur (V. Filiberti c. 27). 5) Chronicon Centulense IV, 17 (ed. F. Lot, 1894, p. 220): Nam de domno Coschino plura apud Gemmeticum coenobium scripta tenentur, ex quibus comprobatur isdem vir tam nostri quam illius abbas fuisse loci. 6) Ib. I, 26 (l. l. p. 42 sq.). 7) MG. Capitul. I, 222; Concilia II, 73; Epist. III, 541. 8) Cf. V. Filiberti c. 1. 9) Ib. c. 4. 10) Ib. c. 2. 3; cf. c. 9. 11) Ib. c. 5. 12) Cf. V. Columbani I, 7. 15. 13. 23. 13) Cf. Gesta abb. Fontanell. c. 8 (p. 28): Nullus enim ante eum eiusdem coenobii rector nec post eum tot praedia ac possessiones in iure ipsius venerabilis loci (Gemetici) contulit ac impetravit, sicut ipse facere curavit, veluti testamenta eiusdem coenobii cunctis legentibus liquido patet. 14) Cf. e. gr. genus masculinum pro neutro caenubium, monasterium,

cum aevo Carolingico congruunt[1], *atque etiam descriptio monasterii Gemeticensis ampla (c. 7—9) potius huic aevo convenit, quo litterae renasci coeperant*[2]. *Quae cum ita sint, Choschinum non ante Hugonem Gemetico praefuisse pro certo habeam, ita ut Vita Filiberti multo ante medium saeculum octavum composita esse nequeat. Cum igitur catalogi abbatum, quorum exemplaria saeculum undecimum non superant, certe hient, de Choschino quicquam certi statuere vix licet nihilque obstare mihi videtur, quominus eum vel post Droctegangum seriei abbatum inseramus Vitamque posteriori saeculi octavi parti attribuamus.*

Latet, quid de auctore Vitae Austrobertae existimandum sit dicente[3]*:* Vereor enim, ne mihi contingat, quod cuidam contigisse audivi, qui, rogatus a quibusdam viri reverentissimi Filiberti monasterii Gemmeticensis quondam abbatis vitam atque conversationem stilo diligentius exarare, ilico scribere conatus est. Cumque ad manus cuiusdam legendi gratia pervenisset, despexit et irrisit et longe aliter textum et ordinem multo melius dissimiliter immutavit. *Quae cum in recensiones quas habemus A et B convenire nequeant, quippe quae neque textu 'longe aliter' composito neque ordine dissimili distinguantur, restat, ut de conatu quodam Vitam melius et 'diligentius' describendi et digerendi agatur, de quo praeterea nihil compertum habetur*[4].

Vitam Filiberti adhibuerunt Grimlaicus presbyter[5] *et Usuardus*[6] *et biographus alter*[7] *Austrobertae auctoresque Vitarum Agili*[8] *et Aichadri et Sidonii*[9] *et Baboleni*[10] *et Willelmus Gemeticensis*[11] *et auctor carminis de monasterio Gemeticensi*[12], *denique Ordericus Vitalis*[13] *et Hariulfus*[14] *et Albricus*[15]*; descriptio regionis in Gestis sanctorum Rotonensium (I, 4)*[16] *et Miraculis Helenae (§ 71. 72)*[17] *expilata est. Epitome Vitae in Speculo historiali Vincentii Bellovacensis XXIV (XXIII), 94. 95. legitur, e quo appendix Legendae Aureae*[18] *pendet.*

Codices in duas classes discedunt, quae et aliis locis et prologo diverso (A incipit: Inclitus ille arbiter, *B:* Dum prisca patrum*) distinguuntur.*

neutrum pro feminino domum nobile *(c. 8);* egere, frui, fungi *cum accus.;* cum, de, pro *cum accus.,* ob, per *cum abl.;* ipsud *(c. 3. 19. 27. 28);* convescerent *(c. 30),* proficiscit *(c. 11); accus. absol.* 1) *Quod enuntiata iisdem syllabis concinentibus saepius desinunt (cf. prologum et c. 1. 5. 7. 8. 39 cet.), minus ad aetatem auctoris eruendam facit, cum e. gr. iam biographi primi Leudegarii et Audoini similem scribendi modum exhibuerint.* 2) *Capita* 7—9. *et* 11—21, *scilicet descriptionem monasterii multaque miracula, ab auctore posteriore interpolata esse, sine causa statuisse mihi videtur E. Vacandard, 'Vie de saint Ouen',* 1902, *p.* 169, *n.* 1. 3) *V. Austrobertae, prol. (AA. SS. Febr. II,* 419*; Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 28*; Chifflet l. l. p.* 134*; Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III,* 138*). Inspexi codicem Montepessulanum H n.* 1. *formae maximae, saec. XIII. in., vol. V, fol.* 1'. 4) *Poupardin l. l. p. X sqq., Vitam Austrobertae subaequalem existimans, verba allata ad textum Vitae Filiberti vetustiorem deperditum spectare iudicavit; sed vereor, ne V. Austrobertae iusto pluris habuerit; cf. ea quae recte monuit A. Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 1906, *p.* 374. 5) *Regula solitariorum c.* 44 *(Migne CIII,* 635*).* 6) *Martyrologium ad diem* 20. *Augusti (ed. Sollerius p.* 478*).* 7) *Cf. supra p.* 569, *n.* 7. 8) *Cap.* 23 *(Mabillon, Acta II,* 324*).* 9) *Ed. Legris, Analecta Bolland. X,* 425 *sqq.* 10) *V. Baboleni c.* 16. 19 *ex. (P. Fr. Chifflet, Bedae presbyteri et Fredegarii scholastici concordia,* 1681, *p.* 364—366*); cf. V. Filiberti c.* 4. 5. 8. 7. 9. 11) *Hist. Nortmannorum I,* 6 *(Migne CXLIX,* 784*).* 12) *Ib. CXXXVIII,* 393 *sqq.* 13) *Hist. eccl. V,* 9, 20 *(ed. Le Prevost II,* 347*).* 14) *Cf. supra p.* 572, *n.* 6. 15) *Chronica a.* 644. 661. 676. 685. 689 *(SS. XXIII,* 697—701*).* 16) *Mabillon l. l. IV,* 2, *p.* 196. *Gesta inter a.* 868. *et* 875. *composita sunt; cf. F. Lot, 'Mélanges d'histoire bretonne' I ('Annales de Bretagne' XXII,* 1906/7, *p.* 1 *sqq.).* 17) *AA. SS. Aug. III,* 616. 18) *Ed. Th. Graesse*[3], 1890, *p.* 950 *sq.*

A 1a) Codex Parisiensis n. 17002, *saec. X, olim Moissiacensis, a.* 1656. *in bibliothecam Claudii Joly canonici Parisiensis translatus, postea ecclesiae S. Mariae (Notre-Dame) ibidem sitae (n.* 97), *fol.* 227′—231[1].

A 1a) Codex Parisiensis n.* 3809 *A (Colbert.* 776, *Regius* 3653), *saec. XV, fol.* 6—8′.

A 1b) Codex Taurinensis bibliothecae nationalis F III, 16 *(antea n.* 14), *saec. XI, olim Bobiensis, fol.* 131′—138.

A 2) Codex Vindobonensis n. 420 *(Salisb.* 39)[2], *saec. IX, fol.* 52—60′. *Vitam Filiberti* 13. *loco continet.*

A 2a) Codex Bambergensis B. V, 25, *saec. X, fol.* 102—113′, *non multo post ad codicem classis B a correctore retractatus est, qui passim textui priori eraso alterum haud raro cum illo confusum substituit, cumque eodem atramento usus sit, manus distinguere saepe difficile est; prologus quoque alter priori a correctore praefixus est.*

A 2b) Codex Londiniensis Musei Britannici Harleianus n. 2801, *saec. XIII. in., legendarii Arnsteinensis tomus alter, fol.* 133′—136.

A 2c) Codex Bambergensis E. III. 9 *(Misc. hist.* 141), *saec. XV. ex., opus Andreae abbatis Montis S. Michaelis* (1483—1502) *de sanctis ordinis S. Benedicti continens*[3], *inter 'abbates canonisatos' fol.* 159—161′. *V. Filiberti absque prologo exhibet; sed capita* 12. 16. 18—21. 39—42. *omissa sunt, et c.* 43. *inter c.* 37. *et* 38. *positum est.*

A 2d) Codex Bruxellensis n. 3137, *vol. II, antea n.* 380—382, *saec. XV, olim* liber monasterii Canonicorum Regularium Vallis sancti Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium fundationis prime, *fol.* 172′—177, *prologo caret.*

A 3a) Codex Trenorciensis (Tournus) n. 1, *saec. X, fol.* 1bis′—2′. *epistulam Ermentarii, fol.* 3—34′. *Vitam, fol.* 34′—116′. *Miracula Filiberti continet*[4]. *Numeri capitum in margine appicti sunt.*

A 3a¹) Codex Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 647 (1313), *saec. potius IX. quam X, quem* Alexander Pauli filius Petavius senator Parisiensis anno 1647. *possedit, initio et fine mutilus, fol.* 1—18′. *Vitam Filiberti inde a verbis c.* 20 *(p.* 594, 19) ut ipse *continet, quam fol.* 18′—96′. *Miracula eiusdem subsequuntur, desinentia II,* 2. superius dictae adfir| *(ed. Poupardin p.* 64, 5).

A 3a²) Codex Vindobonenis n. 484 *(Hist. eccl.* 95), *saec. XI, fol.* 26—40′. *Vitam, fol.* 40′—77. *Miracula Filiberti continet, epistula Ermentarii omissa. Textus A 3a. a¹·² quam maxime inter se coniuncti sunt, cf. e. gr.:*

prol. inclamat] proclamat *A 3a. a² (non A 3b. c¹·². d. e. f):*
c. 9. Deo servientes] Deo deservientes *A 3a. a² (non A 3c¹. e. f),*
c. 20. observantia medicinae] med. observ. *A 3a. a¹·². c¹ (non A 3e. f);*
c. 24. fremere] *om. A 3a. a¹·². c¹ (non A 3e. f),*

atque A 3a fortasse ex A 3a¹ iam mutilo pendet.

A 3b) Codex Catalaunensis n. 56 (60)[5], *saec. XI/XII, fol.* 196′—208′.

1) *Compluribus locis in codice littera* k *pro* ca *adhibita est, e. gr. c.* 8. 28. 29. kritas. *Passim infinitivus pro persona tertia singularis verbi finiti legitur, cum littera* t *finalis pr. m. omissa sit (cf. supra p.* 274; *Mommsen, Liber pontificalis I, p. CXXXVI).* 2) *Cf. G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI,* 33 *sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII,* 15 *sqq.* 3) *Cf. 'Archiv' XI,* 421 *sqq.; Fr. Leitschuh, 'Katalog der Hss. der Kgl. Bibliothek zu Bamberg' I,* 2, 1895, *p.* 231 *sqq.; Levison, Vitae Bonifatii p. LXXIII.* 4) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, Départ.'* (8⁰) *VI,* 1887, *p.* 382; *Poupardin l. l. p. XLVI sqq.; H. Curé, 'Saint-Philibert de Tournus', Parisiis* 1905, *p.* 137 *sqq.* 5) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 569 *sq.*

Vitam Filiberti continet, epistula Ermentarii praefixa, Miraculorum libro I. fol. 208′—221. *sequente.*

A 3c^{1}) *Codex* **Romanus** *Vaticanus Reginae Lat. n.* 520, *saec. XII, fol.* 49—56′, *et*

A 3c^{2}) *codex* **Parisiensis** *n.* 12606, *saec. XIII. in., olim Floriacensis, deinde S. Germani a Pratis n.* 627, *postea n.* 499, *fol.* 84′—86, *Vitam una cum epistula Ermentarii continent, cum Miracula desint.*

A 3*d*) *Codex* **Londiniensis** *musei Britannici Addit. n.* 21917, *saec. XI, olim Luxoviensis, fol.* 34—41, *Vitam exhibet.*

A 3*e*) *Codex* **Parisiensis** *n.* 5323 (*Bigot.* 171, *Regius* 3605), *saec. XIII, fol.* 193—195. *Vitam, fol.* 195—201. *Miracula continet.*

A 3*f*) *Codex* **Montepessulanus** *H n.* 1, *formae maximae, volumen IV, saec. XIII. in., olim S. Mariae Claraevallensis, fol.* 156—158′, *mutilus c.* 34 (*p.* 601, 11) ubi sancti (pedes *om.*) fu[erant] *desinit, foliis octo excisis.*

A 4) *Codex* **Carnotensis** *n.* 115 (63), *saec. XI. in., 'ex libris monasterii S. Petri Carnoti ord. S. Bened. congr. S. Mauri', fol.* 3—14′, *aqua et igne laesus et mutilus, olim fol.* 7′. *desinebat in verbis c.* 14 (*p.* 593, 4) ecclesiam sanctae Mariae, *sed postea atramento pallidiore ad finem perductus est.*

A 4*) *Codex* **Carnotensis** *n.* 507 (193), *saec. XI, fol.* 268′—270, *e libro A* 4 *nondum continuato ut videtur descriptus, in verbis c.* 14 (*p.* 593, 4) sanctae Mariae *desinit.*

A 5) *Codex* **Parisiensis** *n.* 13345 (*S. Germani n.* 456, *deinde n.* 860), *saec. X/XI, fol.* 200′—215′.

A 6) *Codex* **Parisiensis** *'Nouv. acquis. lat.' n.* 2261 (*Cluniacensis n.* 112), *saec. XI/XII, fol.* 68—72.

A 7) *Codex* **Vindobonensis** *n.* 498 (*Hist. eccl.* 107), *saec. XIII, fol.* 51′—83′.

A 8) *Codex* **Parisiensis** *n.* 9742 (*'Suppl. latin'* 496 [2]), *saec. XIII, olim pars legendarii S. Maximini Treverensis* [1], *p.* 230—237, *generi A* 2 *adnumerandus videtur esse; cf.*

prol. victoriae adiutus] victoria ad eius *A* 2; victoria existente eius *A* 8;

c. 21. navis sola] sola navis *A* 2. 2*a*. *b*. *d*. 8.

A 9) *Codex* **Bruxellensis** *n.* 3228, *antea n.* 9636/37, *saec. XI/XII, olim S. Laurentii Leodiensis, fol.* 206′—210. *textum continet passim retractatum et interpolatum; cf. e. gr.*

c. 22. et [eorum exhortatione fructificante *add. A* 9] confluebant ad eum viri;

c. 28. ut ipse pro beato Filiberto missus diregeret] ut i. probato in virtute patientiae F. missos dirigeret *A* 9;

c. 43. non solum autem ille] his virtutibus pollebat *add. A* 9.

A 10) *Codex* **Londiniensis** *Cottonianus Tiberius D. IV, saec. XII, vol. II, fol.* 27′—31, *textum classis A continet; prologus atque descriptio monasterii* (*c.* 7. Hinc frondium coma — *c.* 9. ordinem redeamus, *p.* 588, 4 — 591, 5) *omissa sunt.*

B 1*a*) *Codex* **Bononiensis** *(Boulogne) n.* 106, *saec. X/XI, 'de libraria beati Bertini', fol.* 41′—55.

B 1*b*) *Codex* **Atrebatensis** *n.* 1029 (812), *saec. X/XI, olim S. Vedasti, fol.* 107—154 [2].

B 1*b**) *Codex* **Atrebatensis** *n.* 462 (573), *saec. XIII, olim* (*fol.* 1, *m. saec. XVIII*) bibliothecae S. Vedasti Atrebatensis *ibique signatus* F. 3, *fol.* 16—18,

1) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 625 *sq.* 2) *Cf. ib. II,* 318. *Inter libros, quos Seiwoldus abbas S. Vedasto contulit, fuit* lib(er) Vit(arum) sanctorum confessorum Gutberti, Gutlaci, Aichadri, Filiberti et Dunstani (*G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 143, *n.* 19), *idem ut videtur atque codex B* 1b (*cf. Gottlieb, 'Ueber Mittelalterliche Bibliotheken',* 1890, *p.* 334).

duobus foliis amissis mutilus incipit a verbis c. 3. *ex.* (*p.* 586, 12) divina per sacre crucis indagia, *itemque folio deperdito c.* 25 (*p.* 597, 8) ante dilexerat nimium — *c.* 38 (*p.* 602, 14) egeret pinguedinem ad *desiderantur. Liber quam maxime cum B* 1*a. b coniunctus et fortasse e B* 1*b exscriptus est; cf.:*

c. 4. malignitatis spiritu] maligno sp. *e corr. B* 1*b, et ita B* 1*b**;

c. 5. perfectiora sectantur] perf. *om. B* 1*a. b;* alta *m. al. superscr. B* 1*b, habet in textu B* 1*b**;

ib. traxit exemplis] tradere (cepit *m. al. add. B* 1*b, et ita B* 1*b**) exemplis *B* 1*a. b. b**;

c. 6. visus est construxisse] (visus est *om.*) constr. (*corr.* construxit *B* 1*b, et ita A* 2*b. B* 1*b**. *c*) *B* 1*a. b. b**. *c cum A* 2*b* (*non A* 2. 2*c. d*).

B 1*c*) *Codex* ***Sancti Audomari*** *n.* 716, *saec. XIII. in., olim S. Mariae de Claromarisco, volumen VI, fol.* 132—135′, *arta necessitate cum B* 1*a. b coniunctus est; cf. e. gr.:*

c. 5. perfectiora] *om. B* 1*a. b* (*pr. m.*); alta *B* 1*b* (*m. al.*). *b**; meliora *B* 1*c;*

c. 6. splendere] splendescere *B* 1*a. b**. *c;*

c. 7. girat ter quina] ter qu. girat (gerat *B* 1*c*) *B* 1*a. b. b**. *c;*

c. 8. per lecta] *om. B* 1*a. c;*

c. 9. marinis — marini] maris — maris *B* 1*a. b**. *c;*

ib. diem Domini] diem iudicii *B* 1*a. c,*

etsi locis paucis lectiones classis A illatae sunt (*cf. p.* 577, 36. 39. 578, 4).

B 1*c**) *Codex* ***Brugensis*** *n.* 404, *saec. XIII, olim coenobii Thosani, postea Dunensis, fol.* 43′—46′ [1], *sine dubio, ut est pars legendarii Dunensis, cum Claromariscensi* (*B* 1*c*) *satis convenit.*

B 1*c***) *Codex* ***Bruxellensis*** *n.* 3234, *vol. III, antea n.* 982, *saec. XVI, ab Antonio Gentio (Gheens) in Rubea Valle canonico* († 1543) *exaratus* [2], *fol.* 269—272, *artis vinculis cum B* 1*c conexus est; cf.*

prol. prisca patrum] gesta *add. B* 1*c. c***;

ib. nostrorum videmus cursus operum] nostros videmus aspectus *B* 1*c. c***.

B 2) *Codex* ***Parisiensis*** *n.* 5296 (*Colbert.* 53, *Regius* 3593), *saec. XIII, fol.* 196—199′. *Vitam, fol.* 199′—206. *Miraculorum Filiberti librum I. continet. Prologum Vitae ex hoc libro edidit R.* ***Poupardin***, *'Monuments de l'histoire des abbayes de Saint-Philibert'*, 1905, *p. LI.*

B 3) *Codex* ***Cenomanensis*** *n.* 227, *saec. XII, fol.* 118—121, *folio exciso mutilus incipit a verbis c.* 2 (*p.* 585, 6) omnibus derelictis, *atque c.* 7. Cincta — *c.* 9. redeamus (*p.* 588, 7 — 591, 5) *praetermissa sunt.*

B 4) *Codex* ***Parisiensis*** *n.* 12710 (*S. Germani* 646, *postea* 1085), *saec. XIII, fol.* 33, *fragmenta Vitae Filiberti continet, scilicet c.* 1. 6. 24. 25 (*ad verba* viro Domini incantare); *quae edidit E. J.* ***Tardif***, *'Les chartes mérovingiennes de l'abbaye de Noirmoutier', Parisiis* 1899, *p.* 60—61, *fragmenta textus vetustioris se invenisse haud recte opinatus* [3].

B 5) *Codex* ***Oxoniensis*** *inter Bodleianos n.* 852 (*olim n.* 2611) [4], *saec. XII, fol.* 32—44′, *V. Filiberti continet, quam fol.* 44′—67. *liber I. Miraculorum ab Ermentario compositorum subsequitur.*

1) *Cf. Analecta Bolland. X,* 463; *'N. Arch.' II,* 264. 2) *Cf. Analecta Bolland. VI,* 31 *sqq.; J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 229 *sqq.* 3) *Id quod bene monuit Poupardin l. l. p. XI sq.* 4) *Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII,* 659 *sq.*

B 6) *Codex* *Leodiensis n.* 57, *olim monasterii S. Trudonis ibique a.* 1366. *perfectus, fol.* 123'—127, *quantum e paucis lectionibus, quae publici iuris factae sunt*[1], *concludi licet, ad B* 1c *accedit.*

Praeterea commemorantur codices hi:

Bruxellensis n. 3132, *vol. II, antea n.* 98—100, *saec. XIII (similis sine dubio A* 2*b).*

Divionensis n. 641 (383), *saec. XII (similis sine dubio A* 3*f).*

Duacensis n. 837 (791), *saec. XII.*

Insulanus (Lille) n. 450, *saec. XIV.*

Montepessulanus n. 30, *saec. XII/XIII.*

Parisiensis bibliothecae Arsenalis n. 162 *(*204*· T. L), saec. XII; n.* 996 *(*43 *H. L), saec. XIII. — Bibliothecae Nationalis n.* 5270. 5278. 11754. 11758, *saec. XIII; n.* 12616, *saec. XIV; n.* 16734. *et* 17005, *saec. XII.*

Rotomagenses n. 1404 *(U.* 20*), saec. XII; n.* 1414 *(A.* 53*), saec. XII; n.* 1415 *(U.* 17*), saec. XV, lectiones excerptas continent*[2].

Tolosanus n. 478 *(I,* 14*), saec. XIV. in.*

Vindocinensis n. 120, *saec. XI, solam praescriptionem exhibet.*

Anno 821. *Vita* Fileberti abbatis *in codice Augiensi extabat*[3]*; eadem saeculo XII/XIII. in libro monasterii S. Mariae de Alto Fonte (Notre-Dame-de-Haute-Fontaine, prope Saint-Dizier, dép. Haute-Marne) legebatur*[4].

Quaeritur, utri classi maior fides et potior auctoritas attribuenda sit. Praefationum diversitas ad rem diiudicandam nihil affert; in utraque ratio Vitae componendae a Choschino abbate Gemeticensi repetitur homoeoteleutaque inveniuntur, qualia in ipsa Vita satis multa occurrunt. Neque magis res e c. 22. *deciditur, ubi verba* Sed et longum — — haberent caritatem *utrum in recensione B addita an in A omissa sint dubitare licet, similiterque nescio an de c.* 12. *iudicari possit, etsi textum B verbis, non rebus abundantem posteriorem esse mihi quidem vel ex hoc loco effici videtur:*

A.	*B.*
cives loci illius ad sancti Dei cenubium praedictos wantos eius repraesentaverunt obtutum.	Ipsi viri, civitatis illius cives, post servum Dei ad monasterium ipsa detulerunt manitia,

ubi verba A rudia potius ab altero auctore ad leges grammaticas immutata quam textum B postea barbariei traditum esse veri simile est. Ad quaestionem autem solvendam lectiones quaedam discrepantes levioris momenti faciunt, quibus classi A principatum adiudicandum esse certo certius demonstratur:

c. 2. tantaeque religionis (in eo *add. B* 1c) culmen excrevit *(Filibertus)] ita A cum B* 1c*;* exercuit *B* 1*a. b.* 2. 3, *verbum ob accusativum (pro ablativo)* culmen *immutantes (cf. Gregorii M. Dial. IV,* 16: ad culmen sanctitatis excreverat*);*

c. 4. more Arii — — omnia sua intestina deposuit] *ita A;* omnia *om. B* 1*a. b.* 2 *(non B* 1c*) contra Rufinum, Hist. eccl. X,* 14: intestina eius atque omnia viscera — — defluxere;

c. 8. Operosa saxis claustra comitur arcis variaque decus oblectans animum] cinguntur (que *add. B* 1c) *pro* comitur *et* varia. Quod *pro* variaque *A* 2*a (m. al.). B* 1*a. c.* 2;

c. 9. ob iubamine fratrum [sumpti *add. A* 2*a (m. al.). B* 1*a. c.* 2] in escas;

1) *Cf. Anal. Boll. V,* 328. 2) *Cf. ib. XXIII,* 136. 161. 166. 3) *Becker l. l. p.* 7 *(n.* 129*); cf. indicem librorum Reginberti n.* 9 *(ib. p.* 21*).* 4) *Cf. Kohler, 'Bibliothèque de l'école des chartes' L,* 1889, *p.* 574.

c. 10. reficiendi corpusculum necessitas] corpuscula *A 2a (m. al.). B 1a. c. 2, immutantes, quia de compluribus monachis agitur;*

c. 16. caballus (*i. e.* caballos) — — reliquid in pascua] r. ad pascua *B 1a. 2;* in pascuis *A 3a. B 1c;*

c. 31. Waratto — — opidum tradidit [sancto viro *(om. B 2)* F(Ph)iliberto *add. A 2a (m. al.). B 1a. c.* 2] ad monasterium virginum construendum. *Nomen Filiberti, quod ad auctoris mentem facile suppleri poterat, quamvis ipso carere possimus, ab interpolatore ad rem manifestius indicandam additum esse patet;*

c. 38. triginta modia pinguidinis fratres traxerunt in lumine] tr. m. p. fr. tr. ad luminaria *B 1a. c.* 2.

Cumque in textu A narrandi mos interdum dissolutus occurrat, codices B, quibus interpolator libri A 2a adiungendus est, coniunctiones adverbiave inserunt, ut res relatae magis inter se cohaereant; cf.

c. 11. Cum] igitur *add. B 1a. c. 2;*

c. 12. Quodam [vero *add.* $A\ 1a^{*}$. *2a (m. al.). B 1a. c.* 2] tempore*;*

c. 14. Cum] vero *add. A 2a (m. al.). B 1a. 2;* enim *add. B 1c;*

c. 37. Dum] aliquando (enim al. *A 2a*) *add. A 2a (m. al.). B 1a. c. 2;*

c. 42. Una dierum] Una denique (vero *B 1c*) die *A 2a (m. al.). B 1a. c.* 2.

Quae cum ita sint, dubitari nequit, quin recensioni A potior auctoritas adhibenda sit quam textui B.

Codices autem A in duas partes discedunt, cum libri A 1. 2 ex altero exemplari pendere videantur atque A 3. 4. 5. 6, librique B, nisi fallor, ab eodem codice originem duxerunt a quo hi, id quod ex his locis cognoscitur:

prol. A. discribendam] *ita A 1b. 2 (corr. e* disscrib.*)*; : : : scrib. (*ras.* dis?) *A 2a;* describ. *A 1a. 2b;* scrib. *A 3a.* a^{2}. *b.* $c^{1.2}$. *d. e. f.* 4^{*}. 5. 6. 9*;*

c. 5. claudit] *ita A 1a.* (a^{*}). *b. 2. 2a. b. 9;* concludit *A 3a.* a^{2}. *b.* c^{1}. *e. f.* 4^{*}. *B 1a. b. c. 2;*

c. 8. legem tuam] *ita A 1a. b. 2. 2a. b. 9 cum Vulgata;* nomen tuum *A 3a.* a^{2}. c^{1}. *e. f. B 1a. c. 2 cum versione antiqua, fortasse recte;*

c. 21. repente] *ita A 1a. b. 2. 2a. (b); om. A 3a.* $a^{1.2}$. *b.* $c^{1.2}$. *d. e. f.* 4. 5. 6. 9. *B 1a. c.* 2.

Inter libros classis prioris codices A 1a. a^{*} *artissime inter se coniuncti sunt, ita ut hic illic menda eadem deprehendantur, e. gr.*

prol. inclamat] conclamat *A 1a.* a^{*};

c. 2. consortibus] comitibus *A 1a.* a^{*};

c. 4. ultrix] ultra *A 1a (pr. m.).* a^{*};

c. 10. religionis] lectionis *A 1a.* a^{*};

c. 13. gratia lacrimarum concessa, ut — — lacrimarum flumina] concessa — lacrimarum *om. et* ut *post* gratia *inserunt A 1a.* a^{*};

c. 20. pustella] morbo *A 1a.* a^{*};

c. 36. viro Dei] Filiberto (Phylib. *A* $1a^{*}$) *add. A 1a.* a^{*},

neque vero A $1a^{*}$ *ex A 1a descriptus est, sed fratrem maiorem non semel superat, velut*

c. 9. longi] *om. A 1a (non A* $1a^{*}$*);*

c. 21. naves — fundente, navis] naves — fundente *om. A 1a, habet A* $1a^{*}$ *cum rell.;*

c. 25. incitans] corda *add. A 1a (non A* $1a^{*}$*);*

c. 35. ibidem] *om. A 1a (non A* $1a^{*}$*);*

c. 43. de eo] *om. A 1a, habet A* $1a^{*}$ *cum rell.*

Cum autem lectiones B quaedam in A $1a^{*}$ *inveniantur:*

c. 7. Hinc] namque *add. B 2;* est namque *add. A* $1a^{*}$;

ib. quique] que *om. A* $1a^{*}$. *B 1a. b. c. 2;*

c. 12. Quodam] vero *add. A* $1a^{*}$. *2a (m. al.). B 1a. c. 2,*

lectiones meliores partim sine dubio ex exemplari classis B illatae sunt, ita ut codex A 1a nonnullis locis et A 1a et A 1b praestet errore communi inquinatis:*

c. 9. extinguere] accendere *A* 1*a (pr. m.). b (non A* 1*a*);*

c. 21. oram] oratione *pr. m. A* 1*a;* orationem *A* 1*a (m. al.). b;* ora *A* 1*a**. 2. 8. *B* 2*;*

c. 24. pulsus] *ita A* 1*a* cum rell.;* depulsus *A* 1*a;* expulsus *A* 1*b,*

atque conici poterat librum A 1a ex A 1a pendere, nisi quod ad codicem B correctus esset. Tamen utrumque ad fontem communem referendum esse, id quod in Vitis Eptadii et Dalmatii de iisdem libris statutum est, colligere licet e loco hoc, qui in textu B omnino immutatus est:*

prol. ille] *om. A* 1*a, habet A* 1*a* cum rell. A.*

Codicem A 1b ab eodem exemplari originem duxisse atque A 1a. a, ex lectionibus et supra allatis et aliis efficitur:*

c. 1. genitorem] genitor *A* 1*a* et pr. m. A* 1*a. b;*

c. 3. eum] *om. A* 1*a. a*. b;*

c. 8. ab euro surgens] ab eo (ea autem est *A* 1*a**) resurgens *A* 1*a. a*. b.*

Codices A 2. 2a. b. c. d, e quibus A 2 solus barbariem primigeniam saepius servavit, cum librum A 2a a correctore ad exemplar quoddam B passim depravatum esse supra monuerim, ab uno proavo originem duxerunt; cf. e. gr.:

prol. Choschino] Horchino *A* 2. 2*a (pr. m.). b;*

c. 21. navis sola] sola navis *A* 2. 2*a. b. d;*

c. 23. plus ibi] plus sibi *A* 2. 2*a (pr. m.). b. c. d;*

c. 24. ei ille] (ei *om.*) illi *A* 2. 2*a. b. c. d;*

c. 25. decantaret] cantaret *A* 2. 2*a (pr. m.). b. c. d* (*corr.* cantaretur)*;*

c. 27. ipso] illo *A* 2. 2*a (pr. m.). b. c. d;*

c. 30. iacebat] vexabatur *A* 2. 2*a. b. c. d;*

c. 41. obtentu ventu — c. 42. sedens cum fratribus] *haec om. A* 2 *(ubi etiam vox praecedens* faciens *deest).* 2*b. d; deficit A* 2*c; m. al. retractatus est A* 2*a.*

At codici A 2d (non A 2c) lectiones B saepius illatae sunt, ita ut caput 12. omnino immutatum sit verbaque deprehendantur e. gr. haec:

c. 2. excrevit] excercuit *A* 2*d cum B* 1*a. b.* 2. 3*;*

c. 4. omnia sua intestina] (omnia *om.*) interiora sua *A* 2*d cum B* 1*a. b;*

c. 11. pro causa] pro quadam (qua *B* 1*a*) causa *A* 2*d. B* 1*a. c.* 2*;*

c. 43. profundus, conloquio amabilis] discretus in ieiuniis (discretione ingenuus *B* 1*c*) *post* prof. *add. B* 1*a. c.* 2 *et m. al. A* 2*a, post* amab. *A* 2*d.*

Libros A 3 satis multos ex eodem codice pendere ex locis haud paucis colligitur, e. gr.:

prol. cuius laudem] in cuius laude *A* 3*a.* a^2. *b.* $c^{1.2}$. *d. e. f (om.* in*);*

ib. venerabili] *om. A* 3*a.* a^2. $c^{1.2}$. *d. e. f;*

c. 3. consurgeret] surgeret *A* 3*a.* a^2. *b.* c^1. *e. f;*

c. 5. sacerdos] sanctus vir *A* 3*a.* a^2. c^1. *e. f,*

atque hoc exemplar Ermentarii fuisse inde intellegitur, quod epistula eius Hildvino missa in codicibus A 3a. b. $c^{1.2}$ *in fronte Vitae legitur neque Miracula Filiberti ab eodem composita Vitam subsequuntur nisi in libris A 3a.* $a^{1.2}$*. b. e, quibus B 2. 5 accedunt. Codices huius generis singulos mendis peculiaribus hic illic affectos esse consentaneum est, idque unum monuerim, descriptionem coenobii Gemeticensis duobus locis (c. 7. 8) in A 3f admodum depravatam esse, eodem modo quo in codicibus Aceyensi a Chiffletio, Cisterciensi a Mabillonio, Vallis Lucentis ab utroque adhibitis et in Cointiano legebatur.*

Codex A 4 ex A 4 descriptus videtur esse atque certe maxima necessitudine cum eo coniunctus est; cf. e. gr.*

c. 7. castrum] castrorum *A* 4. 4^*;

c. 9. per nutrimenta pinguidinis ignem nutrit lucernae] *haec om. A* 4. 4^*.

Pendent autem ex exemplari simili atque libri A 3 *neque ex eodem:*

c. 2. tantaeque religionis culmen] tantoque r. culmine *A* 3*a*. a^2. *b*. c^1. *d*. *e*. *f*. 4^*;

c. 8. domum] *om. A* 3*a*. a^2. *b*. c^1. *e*. *f*. 4^*;

ib. castitas per omnia] c. ante o. *A* 3*a*. a^2. *b*. c^1. *d*. *e*. *f*. 4^*;

c. 7. isto ipso] istam (*om.* ipso) *A* 3*a*. a^2. *b*. c^1. *d*. *e*. *f*; ista (*m. al. corr.* istam) ipse *A* 4.

Libros A 5. 6. 7. 8 *ut ad hanc classem pertinere e speciminibus exscriptis intellegitur et A* 5. 6 *ad A* 3. 4 *accedere ex exemplis allatis (supra p.* 578, 25. 30*) efficitur, ita rationes eorum accuratius indagare non possum, nisi quod A* 6. 7 *inter se artius coniuncti videntur esse; cf.*

c. 12. exigente causa] pro causa ex. (*om. A* 6) *A* 6. 7;

ib. pacem perrexerat] pacem perrexit *A* 6; perrexit pacem *A* 7;

ib. abscondito demonstrabat] d. a. *A* 6. 7;

ib. praedictos wantos] w. (guantos *A* 6) predictos *A* 6. 7,

atque librum A 8 *familiae A* 2 *adscribendum esse, e paucis quae praesto sunt lectionibus supra p.* 575. *conclusi.*

Textus A 9 *passim immutatus et interpolatus est, cuius rei exempla nonnulla supra dedi*[1]; *referendus autem est ad idem exemplar, a quo A* 1. 2 *originem traxerunt; cf.*

prol. honorandi] *ita A* 1*a*. a^*. 9; honorati *rell.*

c. 2. tantaeque religionis culmen excrevit] *ita A* 1*a*. 2. 2*a*; in t. r. c. excr. *A* 9;

c. 5. claudit] *ita A* 1*a*. a^*. *b*. 2. 2*a*. *b*. 9; concludit *rell.*;

c. 8. legem tuam] *ita A* 1*a*. *b*. 2. 2*a*. *b*. 9 *cum Vulgata;* nomen tuum *rell.*

Sed menda propria et A 1 *et A* 2 *desunt, tertioque loco iis A* 9 *ut cognatus adiungitur, etsi multo deterior et quam maxime retractatus paucis locis contra eos cum ceteris codicibus stat, ita ut in prologo* scribendam *exhibeat et c.* 21. repente *omittat*[2], *atque vel lectiones B in eo inveniuntur; cf.*

c. 19. commanere] permanere *A* 9. *B* 1*a*. b^*. *c*;

c. 27. ne — iungeret, in Neustriam redire non vellit] nec — iungeret (iungere *B* 1*a*. *c*. 2) nec in N. r. vellet *A* 2*a* (*m. al.*). 9. *B* 1*a*. *c*. 2;

c. 29. convenit] inter (apud *B* 1*a*. *c*) eos *add. A* 2*a* (*m. al.*). 9. *B* 1*a*. *c*. 2.

Unde huic libro auctoritas fere nulla attribuenda est.

Denique liber A 10 *minus retractatus quam A* 9 *cum nullo ceterorum artiore vinculo coniunctus videtur esse, atque in ipso quoque lectiones rationis diversae deprehenduntur:*

c. 5. claudit] *ita A* 10 *cum A* 1. 2. 9; *cf. supra l.* 22;

c. 21. repente] *om. A* 10 (*non A* 1. 2); *cf. p.* 578, 30;

c. 27. nec — iungere nec in N. r. vellet *A* 10 *cum B* 1*a*. *c*. 2;

ib. de ipso] de illo *A* 10 *cum A* 2. 2*a*. *b*. *c*. *d*;

c. 29. convenit] inter eos *add. A* 10 *cum A* 2*a* (*m. al.*). 9. *B* 2,

etsi codicem ad classem B minime pertinere e plurimis locis intellegitur.

E codicibus alterius generis libri B 1*a*. *b artissima necessitudine inter se coniuncti sunt, cuius rationis exempla afferantur haec:*

c. 1. laicale administratione] laicalis administrationis *B* 1*a*. *b* (*non B* 1*c*);

c. 2. quam praelatis] qui pr. *B* 1*a*. *b* (*non B* 1*c*);

c. 5. perfectiora] *om. B* 1*a*. *b*; meliora *B* 1*c*,

atque ad hos praeter B 1*c fragmenta B* 4 *et hic illic B* 5 *propius accedere videntur quam ad B* 2:

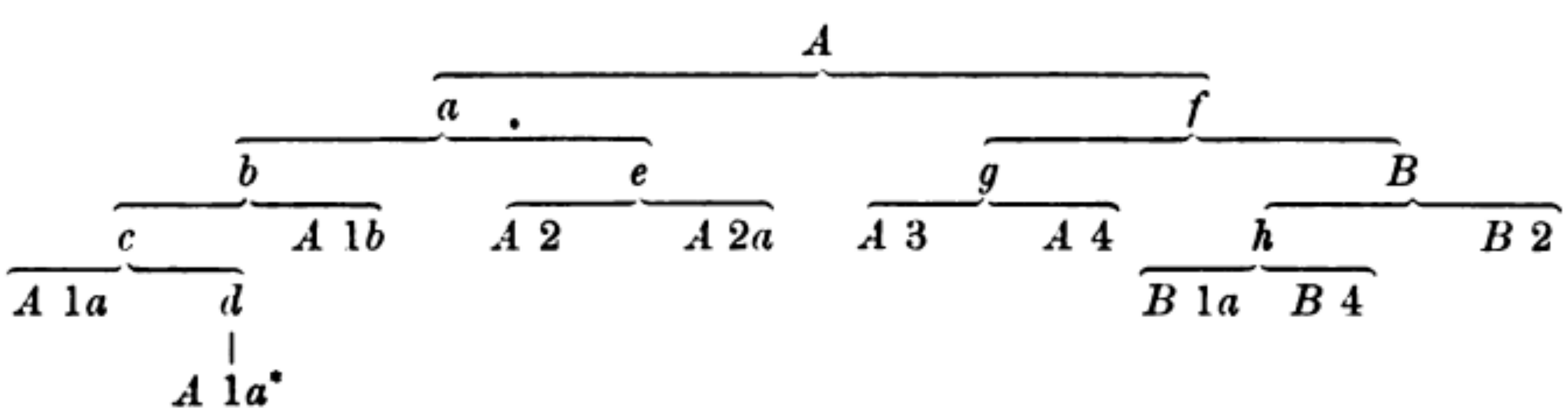
1) *Cf. p.* 575. 2) *Cf. supra p.* 578, 24. 30.

c. 1. urbe Vico Iulii] urbe *om. B* 1*a. b. c.* 4. 5;
c. 6. antiquitas] antiquitus *B* 1*a. b.* b^{*}. *c.* 4. 5;
c. 24. armatus] co(h)artatus *B* 1*a.* b^{*}. *c.* 4 (*non B* 5);
ib. et praedicationis verba inpendit — — cuncta respuens ait] et — respuens *om. B* 1*a;* et — ait *om. B* 1b^{*}. 4; *haec habent B* 1c. 2. 5.

Exemplar autem, e quo B 5 pendet, etsi eiusdem generis erat, tamen ad codicem quendam familiae A 3 emendatum erat, ita ut e. gr. prologus B et interpolatio c. 22. in codice extent, sed haud semel lectiones A occurrant atque caput 12. ex utroque textu conflatum sit. Cuius rationis pauca exempla adiciantur:

c. 2. excrevit] *B* 5 *cum A et B* 1c *(cf. supra p.* 577, 36*)*;
c. 3. consurgeret] surgeret *B* 5 *cum A* 3 *(cf. p.* 579, 39*)*;
c. 4. omnia sua intestina] interiora sua *A* 2*d. B* 1*a. b.* b^{*}. 5 *(cf. p.* 579, 31*)*; omnia sua interiora *B* 1*c;*
c. 7. gemendi] gemituri *B* 1*a.* b^{*}. *c.* 2. 5;
c. 8. per omnia] ante omnia *B* 5 *cum A* 3. 4* *(supra p.* 580, 6*)*; pre omnibus *B* 1*c;*
c. 38. in lumine] *B* 5 *cum A;*
c. 42. Una dierum] Una denique (vero *B* 1c) die *B* 5 *cum rell. B (supra p.* 578, 18*)*.

Itaque rationes inter potiores libros intercedentes tali fere stemmate depingere licet, etsi quot membra interciderint ne divinare quidem possumus:

Vitam Filiberti ad codices A 1*a. b.* 2. 3*a.* a^{1}. *B* 1*a.* 2 *recensui, aliorum occasione data rationem habens, sed lectionibus peculiaribus B* 2 *omissis. In rebus orthographicis potissimum codices A* 1*a.* 2 *secutus sum, etiam A* 1*b.* 2*a.* 3a^{1}. *B* 1*a adhibitis*[1], *ratioque scribendi barbara A* 1*a saepius reicienda erat, non auctori, sed librario iniungenda*[2], *velut geminatio male admissa*[3] *aut omissa*[4], *adspiratio falsa Arrio Catulliano digna*[5], *alia quaedam similia*[6].

Codices A 1*a.* a^{*}. *b.* 2*a.* 4* *B. Krusch v. c. contulit, qui librorum quoque A* 3*b.* c^{2}. 4. 5. 6. 8. *B* 3 *specimina cepit. A* 9 *W. Arndt b. m. contulit, prologum B* 1c^{**} *descripsit; codices A* 3*e. B* 2 *ab H. Lebègue v. c., B* 1*a et partim B* 1*b ab O. Holder-Egger v. c. collati sunt. Specimen A* 7 *praefectus bibliothecae Vindobonensis officiosissime exscribendum curavit. Libros A* 2. 2*b.* 3$a^{1.2}$. *f. B* 1*c et iterum A* 1*a ipse contuli, A* 2*c. d.* 3c^{1}. *d.* 10. *B* 1b^{*}. 5 *examinavi. Lectiones A* 3*a editioni R. Poupardin v. c. debeo.*

1) *E. g. recepi* Audoinus (*A* 2. 2*a. b*), c(a)enubium (*A* 2. 2*a.* 3*e*), territurium (*A* 1*b.* 2*a*), terreturium (*A* 2. 2*a*). 2) *Cf. SS. R. Merov. III,* 186. 544. *IV,* 561. 3) Occulus; allius, scellus; comma. 4) Sicus; comendare, comunio, flama, inflamatus, gema, gematus, tantumodo; concinare; redidisent, sanctisimus, suggesio; litera, transmitere. 5) Archidiachonus, bruthus, chatedra, chorona, diachonatus, habire, hactus, h(a)edes, hictus, hodor, hodorifer, holeus, honus, hordo, hornare, hortus, hos, hostium, hubi, hunus, husus, huxor, inhędia, perhactus, *et vice versa* exibere, proibere, veiculum. *Retinui* hac (= ac), honustus, *aliis codicibus consentientibus.* 6) *Velut* aliut, illut, ipsut, quit, set; convertid, tradidid (*servavi* reliquid *cum A* 1*b.* 2*a. B* 1*a*); poedibus, poetentes, infoelix.

Epistulam Ermentarii, quae ut ad Miracula Filiberti[1], *ita ad codices Vitae A* 3 *pertinet, libris A* 3*a. b. c*[1.2] *adhibitis denuo in calce edidi. E quibus codicem A* 3*a L. Lex archivarius Matisconensis, intercedente J. Martin bibliothecario Trenorciensi, officiosissime contulit, antequam editio R. Poupardin lucem asperit; A* 3*b. c*[2] *B. Krusch, A* 3*c*[1] *ego ipse adhibuimus, ut supra monui.*

Laurentius S u r i u s, *De probatis sanctorum historiis IV, Coloniae Agrippinae* 1573, *p.* 762—768, *Vitam Filiberti ad codicem classis B primus prelo mandavit, sermonem suo more immutans.*

Andreas du C h e s n e, *Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum* 1636, *p.* 650—651, *'ex Vita ms. sancti Philiberti' generis A* 3*a excerpta protulit*[2].

Petrus Franciscus C h i f f l e t, *'Histoire de l'abbaye royale et de la ville de Tournus'. Divione* 1664, *inter probationes p.* 73—86. *Vitam e codice Trenorciensi (A* 3*a) edidit collato cum libris Balmensi, Gigniacensi, Aceyensi (simili A* 3*f), Corneolensi, Vallis Lucentis (simili A* 3*f), e quibus solus Trenorciensis epistulam Ermentarii (p.* 71—73*) et Miracula (p.* 87—132*) continebat.*

Carolus Le C o i n t e, *Annales ecclesiastici Francorum III, Parisiis* 1668, *p.* 29. 31 *sq.* 504. 519. 529. 534 *sq.* 693 *sq. et IV,* 1670, *p.* 35. 57 *sq.* 114, *frustula Vitae e codice A* 3*f simillimo attulit.*

Iohannes M a b i l l o n, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum* 1669, *p.* 818—825, *textum Chiffletii cum codicibus nonnullis contulit, e quibus libri Conchensis (classis B) et Cisterciensis (hodie Divionensis n.* 641*) et Vallis Lucentis (uterque similis A* 3*f) commemorantur, eoque modo textum praedecessoris potius depravavit quam emendavit; epistula Ermentarii p.* 817. *legitur*[3].

P. J u e n i n, *'Nouvelle histoire de l'abbaïe royale et collegiale de Saint Filibert et de la ville de Tournus, Dijon* 1733, *Preuves' p.* 40—50. *textum Chiffletii una cum epistula Ermentarii praefixa iteravit cum editione Mabillonii collatum.*

Guilelmus C u p e r u s, *Acta sanctorum Augusti IV, Antverpiae* 1739, *p.* 75—80. *textum Mabillonii recudendum curavit, lectionibus variis nonnullis adiunctis; cui praesto erant exemplaria codicum S. Bertini (B* 1*a) et S. Maximini (A* 8*) et Bodecensis prologo destituti*[4], *denique apographa duo a Chiffletio accepta; epistula Ermentarii p.* 68. *extat.*

Martinus B o u q u e t, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 598—600, *partem Vitae ex editione Mabilloniana iteravit.*

De fragmentis, quae E. J. T a r d i f *e codice B* 4 *edidit, cf. supra p.* 576.

Denique Renatus P o u p a r d i n, *'Monuments de l'histoire des abbayes de Saint-Philibert' ('Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire'* 38*), Parisiis* 1905, *non Vitam primigeniam, sed collectionem Ermentarii proponere studens,*

1) *Epistulam miraculis praefixam ex editionibus inter se collatis edidit O. Holder-Egger, SS. XV,* 1, *p.* 298. 2) *Exemplar Vitae saec. XVII. confectum in collectione Chesniana Parisiensi n.* 38, *fol.* 248. *extat; cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 44. 3) *Caput* 8, *verbis extremis omissis, e Mabillonio iteravit Julius de* S c h l o s s e r, *'Schriftquellen zur Geschichte der Karolingischen Kunst' ('Quellenschriften für Kunstgeschichte, Neue Folge' IV), Vindobonae* 1892, *p.* 100—101. 4) *Codex saec. XV. exaratus, qui more legendarii Bodecensis textum admodum retractatum exhibebat, periit, sed exemplar eius inter collectanea Bollandiana in codice Bruxellensi bibliothecae Bollandianae n.* 130. *legitur; cf. H. Moretus, Analecta Bollandiana XXVII,* 1908, *p.* 313.

p. 1—2. *huius epistulam, p.* 3—18. *V. Filiberti, p.* 19—70. *Miracula edidit, adhibitis codicibus A* 3*a. a*[1] *atque praefatione utili praemissa, schedisque ab Alfredo Giry b. m. comparatis usus est*[1].

W. Levison.

IN[a] NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI INCIPIT[b] VITA SANCTI[c] FILIBERTI[d] ABBATIS[e].

A.

Inclitus ille[a] arbiter, cuius[b] laudem sollemniter sanctorum chorus inclamat[c] luculenter, ita aevi[d] per circulum disposuit sapienter, ut miles eius[e] signifer[f] non laboraret inaniter, sed in congressu victoriae[g] adiutus divino munere, et sequacibus praeberet[h] normam vitae et ipse frueretur cum gaudio palmam[i] regni. Quod dum[k] divino spiritu rex David prophetico cerneret oculo[l], dixit ad Do-
Ps. 138, 17. minum: *Valde honorandi*[m] *sunt amici tui, Deus; nimis confortatus est principatus*

B.

Dum[a] prisca patrum[b] recolimus, nosmet ad animos nostros reducimus et velud[c] in speculum[d.2] nostrorum videmus cursus[e] operum, nam[f] sitiens potum et famelicus panem quaerit[g]. Ita et[h] ego[i] Domini[k] imploro auxilium, ut det[l] intimi cordis devotionem et linguae[m] loquendi peritiam[n], non[o] tam temeritatis audacia quam imperio patri[p] spiritali Choschino[q] abbati vel omni congregationi Gemmetici[r] monasterii[s], ut[t] aliquid[u] memoriale de patre nostro Fili-

Prol. A. A 1*a. b.* 2. 3*a*. *Prol. B. A* 2*a (m. al.). B* 1*a. b. c.* 2. 5.

Prol. a) *ita A* 3*a*; In — Christi *om. rell.*; Inc. prologus in vita s. F. abb. *m. al. praescr. A* 2*a, ubi sequitur prologus B eadem manu praefixus, deinde prologus A pr. m. exaratus, cui praescripta sunt:* (Aliud prologum in vita *m. al. in ras.*) s. F. abb.; Inc. prologus in v. (vitam *B* 5) s. Phil. abb. *praescr. B* 1*c.* 2 *et m. al. B* 5; *praecedit epistula Ermentarii A* 3*a. b.* $c^{1.2}$. b) *om. A* 2 (*ubi* XIII. *praecedit*). c) ac beatissimi *add. A* 1*b.* 3*a*. d) Philib. *B* 1*b*. e) (cuius sollempnitas est *add. A* 1*a*) XIII. Kl. Septemb(ris) (Incipit prologus *add. A* 1*a*) *add. A* 1*a.* 2; et (atque *A* 3*a*) confessoris (Christi *add. A* 3*a*) *add. A* 1*b.* 3*a*; Gemeticensis *pro* abb. *B* 1*a*; Gemmetensis *add. B* 1*b*; cuius fest. est XIII. Kl. Septembris *add. B* 1*c*.

Prol. A. a) *om. A* 1*a* (*non A* 1*a**). b) in cuius laude *A* 3*a*. c) conclamat *A* 1*a. a**; proclamat *A* 3*a* (*non A* 3*b.* $c^{1.2}$*. d. e. f*). d) ac ut (?) *A* 3*a* (*non A* $3a^{2}$). e) ei *A* 1*a* (*non A* 1*a**). f) segnifer *A* 2*a, corr.*; segniter *A* 2. 2*b*. g) victoria ad eius div. *A* 2. h) et *add., sed eras. A* 1*a*. i) *corr.* palma *A* 1*a, et ita A* 3*a*. k) cum *A* 1*a. a**. 3*a*. l) oraculo *A* 2*b.* 3*a*. m) *ita A* 1*a. a**. 9 *cum Gregorio Turon., Virtut. Martini IV, prol.*; honorati *rell.*; honorificati *Vulg.*

Prol. B. a) Cum *B* 1*c.* 2. 5. b) facta *add. B* 2; gesta *h. l. add. B* 1*c, post* recol. *m. al. add. B* 1*b*. c) veluti *B* 1*c*. d) speculu *corr.* speculo *B* 1*b, et ita B* 1*c.* 2. e) *ita A* 2*a. B* 2. 5; (c. *om.*) op. (operuimus *B* 1*a*) *B* 1*a. b*; nostros videmus aspectus *B* 1*c*. f) sicut *add. B* 1*c*. g) requirit *B* 1*c*. h) *superscr. B* 1*a*. i) ergo *B* 1*a, corr.* k) i. D. *B* 1*c.* 5. l) mihi *add. B* 1*c*; mihi *pro* int. *B* 2. m) mee *add. B* 2. n) quatinus vitam sancti Philiberti explicare queam. Quam aggredior *add. B* 2. o) *ita A* 2*a. B* 2. 5; ut non *pro* non tam *B* 1*a. b*; uti ne *Surius;* ut non mihi tem. reputetur audatia, quod imp. *B* 1*c*. p) patris spiritualis Choschini abbatis vel omnis congregationis *B* 1*c.* 2. 5. q) Cosch. *A* 2*a*. r) Gemet. *B* 1*b*. s) suscepi videlicet *add. B* 1*c*; petentium *add. B* 2. t) *om. B* 1*b*. u) aliquod *B* 1*b. c.*

1) *De nominibus locorum propriis, quae in V. Filiberti occurrunt, non absque erroribus egit E. Mabille, 'Mémoires de la Société française de numismatique et d'archéologie, Section de géographie historique, Vies des saints', Parisiis* 1870, *p.* 24—27. 2) *Cf. Isidori Sentent. II,* 11, 10 *(Migne LXXXIII,* 612*):* Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur seseque in illo quasi in speculo perspicit.

A.

eorum. Quapropter ego infimus intellectu vel opere, imperante domno[a] venerabili[a*] Choschino[b] sanctae agminis Gemeticensium[c] patre[d], quamquam indignus invoco clementiam Christi, ut ad[e] discribendam[f] vitam beatissimi Filiberti[g] ipse sensum meum erudiat, qui bruta labia asinae fecit loqui[1], quam cordis[h] gressu claudicans propheta sedebat[i].

cf. Num. 22, 28.

B.

berto[a] conscriptum[b] habere valeant. Sicque[c] pauca de multis carpo[d], quae ad aedificationem animarum pertineant, ut nec legentibus sit[e] onerosa[f] nec audientibus prebeat[g] fastidium aut devotis denegetur precatio, *quia valida est ut mors dilectio.* Sufficiant[h] pauca[i] de multis[2], quia scriptum est[3]: *Cui pauca non sufficiunt, multa non proderunt*[k].

Cantic. 8, 6.

(1[a]). Sanctus igitur Filibertus Helisano[b. 4] territurio[c] ortus, seculari prudentia non indoctus, undique iuxta[d] morem gentis strinuus[e], urbe[f] Vico[g] Iulii[5] est nutritus, ea de[h] causa[i] maxime, quod genitorem[k] ipsius Filibaudem[l], obtentu[m] regio munere[n], laicale[o] administratione cessante[p], cives loci illius expetissent pontificem[6]. Qui cum praedictum adulescentem bonae indolis florere cerneret, eum regi Dagoberto commendare studuit[q], qui inter reliquis[r] Francorum regibus fortissimus fuit[7]. Tunc

Prol. A. *A* 1*a. b.* 2. 3*a.* *Prol. B.* *A* 2*a (m. al.). B* 1*a. b. c.* 2. 5. *Cap.* 1. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. B* 1*a.* 2.

Prol. a) ac *add. A* 2. 2*a. b.* a*) *om. A* 3*a.* b) *ita A* 1*b*; Ch. (Coschino *A* 3*a. c*[1. 2]*. d*) sancti *A* 3*a. b. c*[1. 2]*. d. e. f.* 5. 6; Horchino sanctae *A* 2. 2*b*; Horchino sancto *(?) m. al. corr.* Choschino sancti *A* 2*a*; sancti Choschini (Chischini *A* 1*a**) *A* 1*a. a**. c) *ita A* 1*b.* 2. 2*a. b.* 9; Gemethic. *A* 1*a. a**; Gemmet. *A* 3*a.* d) patrem *(?) pr. m. A* 1*a.* e) d *corr.* ad *A* 2; *versu ex. om. A* 1*a* (*non A* 1*a**). f) *ita A* 1*b.* 2 (*corr. e* disscrib.); :::scrib. (*ras.* dis?) *A* 2*a*; describ. *A* 1*a.* 2*b*; :escrib. (*ras.* d?) *A* 1*a**; scrib. *A* 3*a.* g) Philib. *A* 1*a et semper A* 3*a*[2]*. e. f*; Filebert. *semper A* 2*b.* h) cerdis *A* 2. i) Incipit vita (sancti Filiberti abbatis *add. A* 2*a*) *add. A* 1*a.* 2*a* (*m. al.*).

Prol. a) Philib. *semper B* 1*c.* 2. 5. b) conscripto *pr. m. B* 1*a*; per me *add. B* 1*c.* c) Sic namque *B* 2; Sic igitur *B* 1*c.* d) carpam *B* 1*c.* e) sint *m. al. in ras. B* 1*b, et ita B* 1*c.* 2. f) honerosum *B* 5. g) prebe(ant *m. al. in ras.*) *B* 1*b*; prebeant *B* 1*c*; fastidiosa *pro* pr. f. *B* 2. h) Suffitiunt *B* 1*c*; ergo *add. B* 2. i) paupa *A* 2*a.* k) Explicit prologus. Incipit vita (eiusdem *add. B* 1*c*) *add. B* 1*c.* 2 *et m. al. B* 5; Explicit prologus *add. A* 2*a (ubi prologus A sequitur).*

Cap. 1. a) *capita ipse distinxi; pauca eaque nostris longiora capita teste R. Poupardin distinguit A* 3*a; solos numeros* VIIII (*c.* 24) *et* XII (*c.* 34) *exhibet A* 3*a*[1]. b) Hęlisatio *A* 2*a* (*m. al.*); Heleino *A* 2*b*; Helena *A* 2. c) terraturium *A* 2. d) iuxte *A* 1*b, corr.* e) extrinuus *A* 2; strenuus *rell.* f) *om. B* 1*a* (*non B* 2). g) *om. A* 1*b*; Iulii *om. A* 2*b* (*non A* 2). h) eadem *A* 1*a (pr. m.). a**. 2. *B* 1*a.* i) causam *A* 2. k) genitor *A* 1*a* et pr. m. A* 1*a. b.* l) *ita A* 1*b.* 2. 2*b.* 3*a. f. B* 1*a. c*; Filebaudem *A* 1*a*; Filibaudum *A* 2*a* (*m. al.*). 3*d. B* 2; Philibaudum *A* 3*c*[1]*. e*; Filebaudum *A* 1*a**. m) *ita A* 1*a (pr. m.). b.* 2. 2*b.* 3*a. c*[1]*. e. B* 1*a. c*; ob(p)tentum *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 2; obtento *A* 1*a**. n) munera *A* 2. o) *ita A* 1*b (pr. m.).* 2; laicalis administrationis *B* 1*a*; laicali ad(m)min. *rell.* p) et *add. B* 1*a.* q) studui(t qui *m. al. superscr.*) *A* 1*a.* r) *ita A* 2 *et pr. m. A* 1*a.* 2*a*; reliquos F. regibus *A* 1*b*; reliquos F. reges *rell.*

1) *Cf. supra p.* 553, *n.* 2. 2) *Cf. Hieronymi epist.* 22, 10: haec sufficiant pauca de plurimis. 3) *Sulpicii Severi Dialogi I,* 18, 1 (*= Gregorii Turon. Vita patrum c.* 2, 5). 4) *Elusa olim metropolis provinciae Novempopulanae erat, hodie Eauze (dép. Gers, arr. Condom).* 5) *Hodie Aire (dép. Landes, arr. Saint-Sever); cf. Notit. Galliarum c.* 14, 9 *(MG. Auct. ant. IX,* 607*):* Civitas Aturensium, *ubi codices complures addunt:* Id est Vico Iuli. *Cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule au VIe siècle',* 1878, *p.* 595 *sq.* 6) *Erat fortasse successor Palladii, qui a.* 614. *concilio Parisiensi interfuit (MG. Concilia I,* 191*). Non vidi A. Degert, 'Histoire des évêques d'Aire', Parisiis* 1908. 7) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 42: Fuitque ipse Dagobertus rex f o r t i s s i m u s.

ille nobilitatis lampade fulgens consortium indeptus[a] est Audoini[b] optimatis, qui, sub aureo[c] balteo[1] Deum valde[d] diligens, inter reliquos[e] regni proceres valde[2] habebatur inlustris et, praefulgentibus vitae meritis, cathedram subiit Rodomaginsium[f] civitatis et nunc virtutum signis, fulgorante radio, coruscat in terris.

(2). Cum igitur Filibertus iuvenis quaternis[a] annorum polleret[b] lustris[c], divina praecepta audiens, elegit[d] Christi discipulus fieri, propriis omnibus derelictis. Nec tamen se suo arbitrio credidit, quia hoc quippe didicit[e], ut praeesse non audeat, Gregorii Dialog. I, 1.
qui subesse non didicerit[f], nec oboedientiam subiectis imperet, quam[g] praelatis[h] exhibere[i] non novit; sed servum Dei inquirendum studuit, cuius vehemens religio probatissima foret. Agnito[k] igitur quendam[l] Dei militem Agilum[m] nomine, qui praeerat caenubio Chrasbacinse[n, 3], quem[o] sanctus Audoinus[p] cum suis consortibus[q] in proprio[r] construxerat tellore[s, 4] et ipsum virum Dei ibi[t] instituerat[u] de monasterio Luxoviensium patrem[v], quicquid habere potuit[w] in haelimosinam erogavit nec quicquam exinde amicis[x] vel parentibus gratis[y] aliquid tribuit, sed totum acsi[z] regalia negotia sibi credita caute et fideliter dispensavit. Cumque ad praedictum[a] caenubium pervenisset, beatus Agilus[b] illum gratanter recepit[c], ibique vir Domini[d] Filibertus comam deposuit hac[e] iugum[5] Christi suave et onus eius[f] cf. Matth. 11, 30.
leve suscepit tantaeque[g] religionis culmen[h] excrevit[i, 6], ut viris[k] perfectioribus imitabilis[l] fieret.

(3). Iussus igitur ad priorem mensam sedere, studuit[a] ipse omnibus mini-

Capp. 1—3. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 1. a) indemptus *A* 1*b*; adeptus *B* 1*a*. b) *ita (corr. ex* Audoino *A* 2*)* *A* 2. 2*a (pr. m.)*. *b*; Aud(oe *in ras.*)ni $A\ 3a^{2}$; Audoeni *rell.*; in *add.* *A* 2. c) aurea *B* 1*a* (*non* *B* 1*b*). d) valide *A* 2. 2*a (pr. m.)*. e) relicos *pr. m.* *A* 1*a*. f) *ita* *A* 2; Rodomagi:::: *corr.* Rotom. *A* 2*a*; Rodomagensium *A* 1*a*. *b*. 2*b*. 3*a*; Rotomagensium *B* 1*a*; Rothomagensium *B* 2.

Cap. 2. a) quā ternis *A* 1*a*, *corr.* b) pollere *pr. m.* *A* 1*a*. c) in lustris *A* 1*b*; ::lustris *A* 2*a*; illustris *A* 2*b* (*non* *A* 2). d) eligit *pr. m.* *A* 1*a*. e) didici *pr. m.* *A* 1*a*. f) dediceret *A* 2. g) qua *pr. m.* *A* 1*a*; qui *B* 1*a*. h) praelatus *A* 2. 2*a* (*corr.*). i) exhiberi *A* 2. k) *ita rell.*; Agnitum *B* 3. l) *m. al. corr.* quodam Dei milite *A* 1*a*, *et ita* *A* 3*a*. *B* 2; qu. militem Dei *A* 2. m) *ita* *A* 1*a**. 3*a*. c^{1}. *d*. *e*. *B* 3; Aglium *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2. *B* 1*a*; Algium *corr.* Ailo *A* 2*a*; Agilo *A* 3*f*. *B* 2; Aglio *B* 1*c*; Anglio *A* 2*b*. n) *ita* *A* 2; Chrasbacinsi *A* 2*a (pr. m.)*. *b*; Rabacense *m. al. corr.* Rasbacensi *A* 1*a*, *et ita* *A* 1*b*. 3*a*. *B* 1*a*. *c et m. al.* *A* 2*a*; Resbacensi *B* 2. o) *ita* *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2. *B* 1*a*; qu(od *in ras.*) *A* 2*a*; quod *rell.* p) *ita* *A* 2. 2*a (pr. m.)*. *b*; Audoenus *rell.* q) comitibus *A* 1*a*. *a**. r) *ita* *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2. 2*a*. *b*. *B* 1*a*; propria *rell.* s) *ita* *A* 2; tellure *rell.* t) *om.* *A* 1*a**. *b*. u) instituerant *A* 3*a*. v) patre *pr. m.* *A* 1*b*; pat*(?)* *pr. m.* *A* 1*a*. w) petiit *A* 1*a*, *corr.* x) amicus *pr. m.* *A* 1*a*. y) gratum *A* 3*e*. *B* 1*a*. z) assi*(?)* *pr. m.* *A* 1*a*. a) *om.* *B* 1*a*. b) *ita* *A* 2*a*. 3*a*. *d*. *e*. *f*. *B* 2. 3; Agilius $A\ 3a^{2}$, *corr.*; Aglius *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2. *B* 1*a*. *c*; Anglius *A* 2*b*. c) suscepit *B* 1*c et m. al.* *A* 2*a*. d) Dei *A* 2. 2*a*. *b*. e) *ita* *A* 1*a*; ad *(?)* *pr. m.* *A* 2*a*; et *A* 2. 2*b*; ac *rell.* f) *om.* *A* 3*a*. g) tantoque *A* 3*a*. h) culmine *A* 1*b*. 3*a*; in eo culmen *B* 1*c*. i) exercuit *B* 1*a*. 2 (*non* *B* 1*c*). k) vires *B* 1*a*, *corr.* l) imita::bilis, *ras.* ti *A* 2.

Cap. 3. a) studui *pr. m.* *A* 1*a*.

1) *Cf. V. Audoini c.* 3: Plerumque etenim sub balteo gemmarum fulgore consepto atque sub purpura auro nitente contexta — — dura premebat cilicia. 2) *Ib. c.* 2: inter ceteros satellites rege valde creditus. 3) *Rebais (dép. Seine-et-Marne, arr. Coulommiers). Cf. V. Columbani II,* 8: quendam fratrem Agilum nomine, qui modo Resbacensis coenubii praesul existit. 4) *Cf. V. Columbani I,* 26; *Krusch, SS. R. Merov. IV,* 27 *sqq.*; *supra p.* 537 *sq.* 5) *Insequentia usque ad verba* studuit triplicare *(p.* 586, 7*)* *e codice classis A* 2 *exscripsit Grimlaicus, Regula solitariorum c.* 44 *(Migne CIII,* 635*)*. 6) *Cf. Gregorii M. Dial. IV,* 16: ad culmen sanctitatis excreverat.

strare, ut ipsud[a] reficiendi solatium in fratrum inplicaret obsequio[b] nec[c] satiatus Greg. Dial. III, 16. a mensa consurgeret[d], peracto convivio. Cumque antiquus hostis, eius invidens abstinentiam[e], pulsaret[f] animum illius, ut sumeret ampliora[g] edulia[h], nutu Dei detectus, viro Domini[i] per somnium est ostensus. Nam cum quadam nocte fuisset[k] cybo refectus, ipse ventrem illius[l] palpare[m] coepit hac[n] dicere: 'Modo hic bene, modo hic bene!' Tunc miles Domini cognoscens[o] ignita iacula inimici, crucis se vallans[p] munimine, rigore[q] abstinentiae studuit triplicare[r] et Dei auxilium implorare contra armam[s] tyranni. Cumque[t] noctibus singulis ecclesiam[u] frequentaret[v], Greg. Hom. in euang. 16, 2. in tribus se[w] contra[x] ipsum temptationibus dirus anguis[y] erexit. Nam cum in ursi speciem[z] eum[a] intra ecclesiam temptasset[b] terrere et ipsum[c] nocte alia de ferro candelabri nisus fuisset transfigere vel nocte tertia ostium ecclesiae expansis brachiis[d] vellet prohibere, omnia eius[e] machinamenta[f] Filibertus expulit virtute divina per sanctae crucis indagia[g, 1].

(4). Igitur cum beatus Agilus[a] obisset in Domino[2], fratrum concordante consensu, vir Domini Filibertus suscepit[b] regiminis locum. Coepit namque humilitate pollere, hospitalitatem sectare[c], abstinentiam[d] vegere[e], prudentiae lampada[f] radiare, florigera caritate vernare[g], zelo Dei succendi, domum sibi traditam strinuae[h] gubernare, nullius personam accipere[3], inventa vitia radicitus[4] extyrpare. Tunc nonnulli Greg. Tur. Hist. II, 23. e fratribus, malignitatis[i] spiritu inflammati[k], adsumpta rebellione[l], sanctum Dei de ecclesia praesumpserunt extrahere; sed ultrix[m] manus Domini[n] hoc inpunitum non pertulit. Nam unus ex eis fulminis[o] ictu interiit, alius more Arrii[p] in sterquilinio[q] omnia[r] sua intestina deposuit[5] atque indignam vitam dignam[s] mortem

Capp. 3. 4. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 3. a) *ita A* 1*b*; ipsut *pr. m. A* 1*a*; ipsum *rell.* b) obsequium *A* 3*a*. *B* 1*a*. 2. c) *corr.* ne *A* 1*a*, *et ita A* 1*b*. *B* 1*a*. d) consurgere *pr. m. A* 1*a*; surgeret *A* 3*a*. e) abstinenti(a)e *A* 3*a*. *B* 2. f) pulsare *pr. m. A* 1*a*. g) : plura, *ras.* a (?) *A* 1*a*; plura *A* 1*a**. h) : : duria *pr. m. A* 1*a*; edendi (*om. A* 2*b*) cibaria *A* 2. 2*b*. i) Dei *A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*. k) fuisse *pr. m. A* 1*a*. l) eius *A* 3*a*. m) palpare *del.*, pulsare *m. coaeva superscr. B* 1*a*. n) *ita A* 1*a*. 3*a*². o) agnoscens *A* 2. p) valens *A* 1*b*. q) *ita pr. m. A* 1*a*; rigorem *rell.* r) triplicitare *A* 1*b*; replicare *A* 1*a**. *B* 1*a*. s) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); arma *rell.* t) insuper *add. B* 1*a*. 2. u) ęcclesia *pr. m. A* 1*b*. v) frequentare *pr. m. A* 1*a*. w) *om. B* 1*a*. x) tempt. contra i. *B* 1*a*. 2. y) sanguinis *pr. m. A* 1*a*. z) *ita A* 2; specie *rell.* a) *om. A* 1*a*. *b*. b) temptasse *pr. m. A* 1*a*. c) *om. B* 1*a*. 2. d) brachis *A* 2, *corr.* e) *om. A* 1*b*. *B* 1*a*. f) machimenta *A* 2. g) indigia *A* 1*a*, *corr.*; victricia arma *pro* i. *B* 2.

Cap. 4. a) *ita A* 2*a*. 3*a*. *b*. *d*. *e*. *f*. *B* 2; Agalus *A* 1*a**; Aglius *A* 1*a* (*pr. m.*). *b*. 2. *B* 1*a*. *c*; Anglius *A* 2*b*. b) suscepit regi *pr. m. in ras. A* 2. c) sectari *A* 3*a*. *B* 1*a*. 2. d) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *b*; abstinentiae *A* 2*b*; abstinentia *rell.* e) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); vigere *rell.* f) *ita pr. m. A* 1*a*. 9; lampade *rell.*; *cf. p.* 587, 13. g) *om. A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. h) *ita A* 2; stren(n)ue *rell.* i) malignitates *pr. m. A* 1*b*; malignitate *B* 1*a*. k) inflamati : *pr. m. A* 1*a*. l) rebelliorae *corr.* rebellionae *A* 1*a*. m) ultra (*m. al. corr.* ultro, *m. tertia* ultrix *A* 1*a*) *A* 1*a*. *a**. n) Dei *B* 1*a*. 2. o) fluminis *A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*. p) Ari *A* 1*a*, *corr.*; Alii *A* 1*a**; Arii *B* 2. q) *ita* (starqu. *corr.* staerq. *A* 2*a*) *A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*; sterquilioni *A* 1*a**; sterquilinium *rell.* r) (o. *om.*) int. (interiora *B* 1*a*) sua *B* 1*a*. 2. s) *ita pr. m. A* 1*a*; digna morte *rell. cum cod.* 2*a Fredeg. II,* 60.

1) *I. e. indagines.* 2) *Agilus post a.* 641. *vita defunctus est, post quem Ionas vivi meminit (V. Columbani II,* 8*). Obiit die* 30. *Augusti; cf. Martyrologium Gellonense (d'Achery, Spicilegium II*², 34*; Traube, 'Abhandl. der histor. Classe der Münchener Akademie' XXI,* 1898, *p.* 721 *sq.; Quentin, 'Revue Bénédictine' XX,* 1903, *p.* 370*):* Rasbacis monasterio depositio Aigilli abbatis, *et codicem Senonensem Martyrologii Hieronymiani (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*113*]).* 3) *Cf. Regulam Benedicti c.* 2 *(de abbate):* Non ab eo persona in monasterio discernatur. 4) *Ib.:* Neque dissimulet peccata delinquentium, sed — — radicitus ea ut praevalet amputet. 5) *De Ario cf. Rufini Hist. eccl. X,* 14 *(ed. Mommsen p.* 979*):* Intestina eius

finivit[1]. Tunc reliqui timore perculsi, petentes veniam pro facinore, eum in honore[a] pristinum studuerunt revocare atque ei deinceps cum caritatis studio[b] oboedire.

(5). Sed quia perfecti viri semper[a] perfectiora[b] sectantur, coepit sacerdos[c] Domini sanctorum caenubia circuire[d], ut aliquod[e] emulumenti[f] ex successione[g] sanctitatis valeret accipere[h][2]. Lustrans Luxovium[i] et Bobium[k] vel reliqua[l] cenobia sub norma sancti Columbani degentia atque omnia monasteria, quas[m] intra suo[n] gremio Francia[o] et Italia hac[p] tota claudit[q] Burgundia[r], astuta intentione providens, ut prudentissima apis[s], quicquid[t] melioribus florere vidit[u] studiis, hoc suis traxit[v] exemplis. Basilii sancti charismata[w], Macharii[x] regula[y], Benedicti decreta[z], Columbani instituta[3] sanctissima[a] lectione frequentabat assidua, sicque honustus[b] virtute aromatum sequacibus sanctum monstrabat exemplum.

(6). Sed[a] cum[b] divina virtus lumen illius super candelabrum vellet constitui, ut lampada[c] sanctitatis illius longe lateque, fulgorante[d] radio, deberet[e] splendere[f], posuit in corde viri sanctissimi, ut ex proprio labore deberet monasterium fabricare[g]. Tunc ad[h] rege Francorum Chlodoveo[i] nomine atque eius regina vocabulo Baldechilde[k] locum in pago Rodomagense[l], quem[m] vetusto[n] vocabulo[o] Gemedicum[p] cf. Matth. 5, 15.

Capp. 4—6. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 4. a) *ita A* 1*a (pr. m.)*. *B* 1*a*; honore pristino *A* 9; honorem pristinum *rell.* b) studi oboediri *A* 2.

Cap. 5. a) *om. A* 1*b*. b) *om. B* 1*a*. c) sanctus vir D. *A* 3*a*. d) circumire *B* 1*a*. 2; ita *add. B* 1*a*. e) aliquid *A* 3*a*. *B* 2. f) *ita A* 2; emolumenti *rell.* g) cessione *pr. m. A* 1*a*. h) excipere *A* 1*a*. *a**. i) Luxhodium (?) *pr. m. A* 1*a*; exovium *pr. m. A* 1*a**. k) *corr.* Bovium *A* 1*a*, *et ita A* 2*a (pr. m.)*. 3*a*. *B* 1*a*. *c*; Obobium *A* 1*a**. l) relico *pr. m. A* 1*a*. m) *ita pr. m. A* 1*a*; qu(a)e *rell.* n) *ita pr. m. A* 1*a*; suum gremium (gr. suum *A* 2. 2*a*. *b*) *rell.* o) Frantia *A* 1*a*. 2. p) *ita A* 1*a*. q) *ita A* 1*a*. *b*. 2. 2*a*. *b*. 9; concludit *A* 3*a*. *B* 1*a*. 2. r) Borgondia *pr. m. A* 1*a*. s) apes *A* 3*a*. *B* 2. t) quid *A* 1*a*, *corr.* u) vidi *pr. m. A* 1*a*. v) tradere *B* 1*a*; hoc subtraxit *B* 2. w) krismata *A* 1*a* (*ubi* k *ligatura videtur esse pro* ca). x) Makrii *m. al. corr.* Makarii *A* 1*a*. y) regulam *A* 3*a*. *B* 2. z) decretam *A* 4*. a) sanctissime *pr. m. A* 1*a*. b) honestus *A* 2. *B* 1*a*.

Cap. 6. a) sid *(sic) A* 2. b) dum *B* 1*a*. c) *ita A* 1*a**. 2. *B* 1*a*. 4; lampa::s *A* 1*a*; lampades *A* 1*b*; lampad: *m. al. corr.* lampas *A* 2*a*, *et ita rell.* d) fulgo(rante *versu ex. m. al. suppl.*) *A* 1*a*; virtutum *add. B* 1*a*. 2 (*non B* 4); *cf. p.* 585, 4. e) debere *A* 1*b*. f) splendescere *B* 1*a*; resplendere *A* 2. g) fabricari *A* 3*a*. h) *ita pr. m. A* 1*a*; a *rell.* i) *ita A* 2. 2*a*. 3*a* (*m. al.*). *b*. *B* 4; Flodoveo *A* 1*b*; Clodeveo *A* 1*a**; Clodoveo *rell.* k) Baldhilde *A* 2*b*; Balthilde *A* 2. 2*a*. *B* 2. l) *ita A* 1*a*. *b*. *B* 4; Rodomagensi *A* 3*a*; Rodomacense *A* 2. 2*b*; Rotomagensi *A* 1*a**. 3*e*. *f*. *B* 1*a*; Rothomagensi *B* 2; Romacense *m. al. corr.* Rotomacensi *A* 2*a*. m) quo *pr. m. A* 1*a*; quę *B* 1*a*. n) vetuste (?) *pr. m. A* 1*a*. o) notabulo *A* 2. p) *ita A* 2. 2*b*. *c*; Gemmedicum *corr.* Gemmeticum *A* 2*a*, *et ita A* 1*a**. 3*a*. *B* 1*a*. 2; Gemeticum *A* 1*a*. *b*.

atque omnia viscera in secessus cuniculum defluxere; ita tali in loco dignam mortem — — exsolvit; *V. Radegundis II*, 7 *(SS. R. Merov. II*, 382*)*: Unde ultio divina de praesenti in eos vindicavit; sicut Arrius, qui — — omnia intestina sua in secessu dimisit, ita et de istis evenit. 1) *Cf. Fredegar. II*, 60: indigna vita iusta (digna *cod.* 2*a*) morte finivit. 2) *Cf. V. Germani Autissiod. auct. Constantio c.* 43: ut aliquid monumenti ex successione sanctitatis acciperent. 3) *Ex hoc loco pendere videtur Vita Heldradi abbatis Novaliciensis §* 3 *(Cipolla, Monumenta Novaliciensia vetustiora I*, 1898, *p.* 384*)*: ut prudentissima apis intra sui cordis alvearia optima quaeque recondens *(cf. V. Eligii I*, 12*)*, brevi regulariter edoctus, quidquid sancti Benedicti regula, Columbani edicta, Basilii scripta continent, praepeti volatu studiosissime penetravit. *De comparationibus apium illo aevo frequentatis cf. W. H. Stevenson, 'Asser's Life of King Alfred'*, 1904, *p.* 302 *sq.*; *V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 5 *(ed. Levison p.* 22*)*.

antiquitas[a] consueverat[b] nuncupare[c], obtinens suggessione[d] supplicę[e], nobile[f] ibidem caenubium visus[g] est construxisse[h. 1].

(7). Vere[2] digna aethymologia[a] nominis Gemedicum[b] nuncupatum, qui diverso vernat[c] decore more gemmarum! Hinc[d] frondium coma[e] silvestris, hinc multiplices arborum fruges; illinc placet uberrima tellus, istinc virentia[f] prata graminibus. Hinc hortorum odoriferi flores, hinc vinearum habundant butriones[g], quique[h] turgentibus gemmis lucens[i] rutilat[k] in Falernis. Cincta[l] undique aquis miratur inclita cispis[m], pastu[n] pecorum[o] congrua[p], fundens frugem lactiferam, diversis venatibus[q] apta, avium canora[r] modolia[s. 3]. Sigona[t] parte trina* milia gyrat[u] ter quina; bis quaterno stadio[v], quod non[w] in[x] ictus pristinis[y] vergit cursum, unum tantomodo[z] comeantibus dans ingressum[a. 4]. Nunc ascendens mare eructat[b. 5], nunc ad sinum rediens aquarum impetus[c] manat[d]. Conpendia navium, commertia[6] plurimorum, nihil paene indigens: quicquid ministratur[e] vehiculis[f] pedestribus et equinis, plaustris etiam adque ratis[g]. Ibidem castrum[h] condiderunt[i] antiqui; ibi

*) quadam, aquis labentibus suis navigeris, omni usui hominum aptum cingit locum *pro* trina — cursum *A 3f.*

Capp. 6. 7. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 6. a) antiquitas (antiquitus *B* 1*a*. *b*. *c*. 4) *ante* Gemmet. *B* 1*a*. *b*. *c*. 2. 4. b) consuerat *pr. m.* *A* 1*a*; consueverant *B* 1*a*. c) nucupare *m. al. corr.* noncupare *A* 1*a*. d) suggesione *A* 1*a*; sugessione *A* 1*b*; suggestione *rell.*; *cf. MG. Conc. I, p.* 279. e) *ita A* 1*a*; sub(p)plici *rell.* f) nobili *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). g) v. est *om. B* 1*a*. h) extrux. *A* 3*a*.

Cap. 7. a) etimolagia *corr.* ethimolagia *A* 1*a*. b) *ita A* 2. 2*b*. *c*; Gemmedicum (?) *corr.* Gemmetici *A* 2*a*; Gemetic. *A* 1*a*. *b*; Gemmetic. *A* 1*a**. 3*a*. *B* 1*a*. 2. c) verno *pr. m. A* 1*a*. d) In *pr. m.* *A* 1*a*; Hinc (est *add. A* 1*a**) namque fr. *A* 1*a**. *B* 2; Hiç *pr. m. A* 3*a*. e) comma *A* 2. f) verentia *A* 2. g) *ita A* 1*b*; butrones *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); botri *A* 2*b*; botriones *rell.* h) quicque *A* 1*a*; qui *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. i) lucens (?) *m. al. corr.* lucentes *A* 2*a*, *et ita A* 9. *B* 3; lucentibus *A* 3*a*; *om. B* 1*a*. 2. k) *ita A* 1*a*. 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*; *m. al. corr.* rutilant *A* 2*a*, *et ita A* 1*a**. 3*a*. *d*. *e*. *f*. 9. *B* 1*a*. 2; rutilet *A* 1*b*; rutilans (*corr.* rutilant *A* $3a^2$) *A* $3a^2$. 4*. l) Cuncta *A* 1*a** *cum Gest. Roton. I,* 4; Cincta — redeamus (*p.* 591, 5) *om. B* 3. m) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2; cespes *A* 1*b*. 3*a*; c(o)espis *rell.* n) *ita A* 1*a*. 2. 2*b*. 9; pasto *pr. m.* *A* 2*a*; pastum *A* 1*b*; pastui *A* 1*a**. 3*a*. *B* 2; pastui: *A* $3a^2$; pascui (*corr. e* pascuis *A* 3*e*) *A* 3*e*. *B* 1*a*; pascua *A* 3*f*. *B* 1*c*. o) pecodum *A* 1*a*; pecundum *A* 1*a**. p) congruo *A* 1*a*. q) vena:tibus *B* 1*a*. r) ibi *h. l. add. A* 1*b*, *post* avium *add. A* 3*f*. s) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); modulis *A* 9; modulatio *A* 2*b*; m(elodi *in ras.*)a *A* 1*a*; melodia *rell.* t) *ita A* 2. 2*c*; Se::na *pr. m. A* 2*a*; *om. A* 2*b*; Sequana *rell.* u) giratur, id est bis quaterna stadia *B* 2; ter qu. girat *B* 1*a*. v) studio *A* 1*b*. w) nostros *B* 2; nostris *B* 1*a*. *b*. x) initus *corr.* initiis *A* 1*a*; invitus *A* 1*a**. y) *ita A* 1*a*; pristin:: *m. al. corr.* pristini *A* 2*a*, *et ita A* 1*b*; pristinos *A* 3*a*; pristine *A* 2; pristinum (in pr. *A* 1*a**) *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. z) *ita* *A* 2; tantumodo *A* 1*a*. (*b*); tantummodo *rell.* a) egressum *A* 2. b) eructa *pr. m. A* 1*a*; eructuat *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. c) impetu *B* 1*a*. 2. d) man:at, *ras.* c (?) *A* 1*a*; manet *A* 1*b*. e) ministrantur (*B* 1*a*). f) veiculus *corr.* veiculis *A* 1*a*. g) *ita A* 1*a*. *b*; rates *A* 2; ratibus *rell.* h) caustrum *A* 2, *corr.* i) *corr.* indiderunt *A* 1*a*.

1) *Cf. V. Balthildis c.* 8: A Gemetico domno Filiberto viro religioso et silvam magnam ex fisco, ubi ipsum coenobium fratrum situm est, et multa munera et pastus de fisco dominico ad ipsum monasterium construendum concessit. *Verba* visus est construxisse *cum sermone chartarum conveniunt, sed cf. etiam infra c.* 17 (*p.* 594, 4). 2) *Descriptio insequens* (*c.* 7. 8) *in Gestis sanctorum Rotonensium I,* 4 (*Mabillon, Acta IV,* 2, *p.* 196) *expilata est.* 3) *Vocabulum ex 'modulus' pendens pro melodia accipitur.* 4) *Gemeticum Sequana efficiente quasi in paeninsula situm est, in quam ex una septemtrionum parte introitus patet, qui biographo teste per bis quaterna stadia extendebatur.* 5) *Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 6 (*ed. Loewenfeld p.* 14); *Vita Condedi c.* 6. 6) *Cf. Gesta abb. Fontanell. l. l.:* maximus fluviorum Geon, qui et Sequana, commertiis navium gloriosus.

adstant[a] in aciae[b] nobilia[c] castra Dei, ubi[d] suspirantes pro desiderium[e] paradisi gemunt[f], qui, gementes[g] rorantibus oculis, in flammis ultricibus[h] gemendi[i] non erunt. Ibi sacer almus, de quo praesens loquitur textus, multiplicibus laudibus est colendus, qui patriarchae[k] Iacob more vetusto in septuaginta animarum numero[l] cf. Deut. 10,22. isto[m] ipso descendit in heremo[n], addito[o] septimplice[p] propter gratiam septiformem[q] cf. Is. 11,2.3. Spiritus sancti.

(8). Ubi eius providentia[a] construxit per quadrum moenia[b] turrita mole surgentia, claustra receptionis mira, adventantibus[c] oportuna. Introrsus domus alma fulgit[d] habitantibus digna. Ab euro[e] surgens ecclesia crucis instar erecta[1], cuius apicem obtinet alma virgo Maria[2], altaris[f] ante faciem lectoli[f*. 3] cumdente[g. 4] beatissimi Filiberti, picto[h] gemmarum lumine, comptum auri et argenti congeriae; ab utroque latere[i] Iohannis et Columbani aras[k] dant gloriam Deo[l]. Aderit[m] a[n] borea Dionisi[o] martyris et Germani confessoris aedicola[p]; in dextris domum[q] nobile[r] sancti prominit[s] Petri[5], oraculum e latere[t] sancti habens Martini[u]. Vergit* ad[v]

*) Huius viri quippe laude per cuncta dignissimi basilica, in qua omnipotenti Deo sedulum exhibebat officium[6], a meridie consistebat, cuius amenitas incompara-

Capp. 7. 8. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 7. a) ibi : : (*ras.* ad?) ad : :stant (*ras.* st) *A* 1*b*; stant *B* 2. b) hactia *m. al. corr.* atie *A* 1*a*; o : tiae *m. al. corr.* atiae *A* 1*b*. c) nobili : : castra (*ras.* ac?) *pr. m.* *A* 1*b*; nobilium *B* 1*a*. d) ibi *B* 1*a*. e) *ita pr. m.* *A* 1*a*; desiderio *rell.* f) ge : munt (*ras.* m?) que *pr. m.* *A* 2*a*; gemuntque g. *A* 2*b*; gemunt quem *A* 2. g) gementis *A* 1*b*; gemenati *pr. m.* *A* 2*a*; gemmatis *A* 2. 2*b*. h) urtricibus *A* 1*a*, *corr.* i) gemituri *B* 1*a*. 2. k) patriarcha *pr. m.* *A* 1*a*. l) numerum *B* 1*a*. m) *ita* *A* 1*a*. *b*; istam ipsam *B* 1*a*. 2; istam (ista *pr. m.* *A* 4) ipse *A* 4. 9; iste ipse *A* 2. 2*a*; istam (ipso *om.*) *A* 3*a*. n) *ita* *A* 1*a**. *b*. 2. 2*a*. 4*; heremum *rell.* o) abdito *A* 1*a*, *corr.*; addita *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). p) *ita* *A* 1*a*. 2; septemplice *pr. m.* *A* 2*a*; semtimplice *pr. m.* *A* 1*b*; septi(e)mplici *A* 3*a*. *B* 1*a*. 2; numero *add.* *A* 2*b*. 3*e* (*non* *A* 3*a*. *f*) *et m. al.* *A* 2*a*, *quod subaudiendum est*; grege *add.* *B* 1*a*. 2. q) septiformam *A* 3*a*[2] (*corr.*). 4.

Cap. 8. a) providentiae *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). b) moen : : turrit : : *pr. m.* *A* 1*b*; monia *A* 2, *corr.* c) advenatibus *pr. m.* *A* 1*b*; advent. — digna *om.* *B* 2. d) *ita* *A* 1*a* (*pr. m.*). 2; ac fulgida *A* 1*a**; fulget *rell.* e) heuro s. *A* 2; eo (ea autem est *A* 1*a**) resurgens *A* 1*a*. *a**. *b*; uere surgens *A* 4*; euro surgit *B* 2. f) *ita* *A* 1*a*. *b*. 2. 2*b*; altari vero *A* 1*a**; altare: *A* 2*a*; altare (est *add.* *B* 1*a*. 2) *rell.* f*) *scr.* lectolo *vel potius* lectolum. g) *ita* *A* 1*a*. 2; cundente *A* 2*a*; condente (*A* 3*e*); cum dente *rell.* h) pictum *A* 3*a*. *B* 2. i) *om.* *A* 3*a*. k) *ita* *A* 1*b*. 2. *B* 1*a* *et pr. m.* *A* 1*a*. 2*a*; aris *A* 1*a**; ar(a)e *A* 2*b*. 3*a*. *B* 2. l) Dei *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). m) *ita* (*pro* adhaeret) *A* 1*a**. 2 *et pr. m.* *A* 1*a*. 2*a*; adh(a)eret *A* 1*b*. 3*a*; aderent *B* 1*a*; adherent *B* 2. n) ab orea *A* 1*b*. 2. *B* 1*a*; ob area *A* 1*a*. o) Dionisii *A* 3*a*. *B* 1*a*; Dyonisi *A* 1*a*; Dyonisii *B* 2. p) & : : cola(i *m. al. add.*), *ras.* di *A* 1*a*. q) domicilium *B* 2; *om.* *A* 3*a*. r) nobili *A* 2. s) *ita* *A* 2; prominet *rell.* t) latere : : : : : : *A* 1*b*. u) Martyni *A* 2. v) *ita pr. m.* *A* 1*a*; ad meridiem *A* 1*a**. *B* 2; a mare *A* 1*b*; a meridie *rell.*

1) *Cf. H. Graf, Opus Francigenum,* 1878, *p.* 99 *sqq.*; *'Neue Beiträge zur Entstehungsgeschichte der kreuzförmigen Basilika' ('Repertorium für Kunstwissenschaft' XV,* 1892, *p.* 457 *sqq.)*; *G. Richter, 'Die ersten Anfänge der Bau- und Kunsthätigkeit des Klosters Fulda',* 1900, *p.* 48 *sqq.* 2) *Hugo episcopus Rotomagensis idemque abbas Gemeticensis et Fontanellensis c. a.* 731. *sepultus est in* Gemmetico coenobio, quo etiam vitae decesserat, in aecclesia sanctae matris ac perpetuae virginis Mariae *(Gesta abb. Fontanell. c.* 8, *ed. Loewenfeld p.* 28*)*. 3) *Mabillon, De liturgia Gallicana,* 1685, *p.* 70*: 'Lectus seu lectulus aliquando altare, aliquando sancti tumulum significat'.* 4) *I. e. nisi fallor ecclesia S. Mariae lectulum (= tumulum) Filiberti 'ante faciem (francogall. 'en face') altaris' positum condens (= servans, cf. p.* 590, 7*)*. 5) *Cf. diplomata Pippini regis a.* 837 *(Bouquet VI,* 675*)*: ecclesiae sancti Petri Gemeticensis monasterii, *et Caroli a.* 849 *(ib. VIII,* 498*)*: monachi Gemmeticensis monasterii sub honore sancti Petri apostolorum principis fundati. 6) *Cf. Acta Dorotheae c.* 1, 1 *(AA. SS. Febr. I,* 773*)*: Deo sedulum exhibebat officium.

meridie cellula[a] ipsius sancti Dei, petreo[b] margine florescente. Operosa[c] saxis[d] claustra[e] comitur[f] arcis[g, 1], variaque[h] decus oblectans[i] animum[k] cunctis[l], triumphantibus[m] limphis. Duplex vergens[n] ad austrum, ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta[o] in latitudine eminit[p] domus quiescendi[q] obtentu. Singula per[r] lecta lux radiat[s]; per fenestram[t] vitreum[u] penetrans, linis[v, 2] fovet aspectum legentis[w]. Subter aedes[x] gemina[y] duobus offitiis[z] oportuna: Hinc[a] Falerna servanda conduntur, hinc[b] prandia clara parantur, ibique conveniunt, qui digne[c] Christo deserviunt, nihil[d] habentes proprium, nullum[e] egentes[f] conpendium, quia
cf. Ps. 33, 9. 11. sperantes in Domino non deficient omni bono, ut vere in[g] eis impleatur scriptum:
ib. 118, 165. *Pax multa diligentibus legem*[h] *tuam, Domine, et non est*[i] *illis scandalum.* Caritas[k] ibidem fulgit[l] mira, abstinentia magna, humilitas summa, castitas[m] per[n] omnia.

(9). Sed et illud mirum, quod[a] a seculo non erat auditum: de beluis[b] marinis[c] invenerunt conpendium. Nam uncis, retibus et ratibus capiuntur[d] pisces[3] marini[c] quinquagenibus[e] pedibus longi[f], qui ob iubamine[g] fratrum[h] in escas, etiam et[i] expellunt tenebras per lucernas, atque contra naturam sui aqua[k], quae ignem consuevit extinguere[l], per nutrimenta pinguidinis[m] ignem nutrit lucernae[n]. Agit[o]

bilis omnes qui aderant incredibiliter delectabat. Dormitorium vero respiciens ad austrum in nonaginta pedum longitudine et quinquaginta in latitudine tendebatur, in quo solis nimia singula per lecta lux radiat per fenestras, vitrum penetrans, lumen optabile tribuens legentibus *pro* Vergit — *p.* 590, 6. legentis *A 3f.*

Capp. 8. 9. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 8. a) cellulà *B* 1*a*. b) *ita rell.*; petro *A* 1*a*. 2*a* (*pr. m.*); petrino *A* 1*a**; petr(a)e (a *add. A* 4*) *A* 4*. 9. c) opera *B* 1*a*. d) saxa *A* 1*b*. e) laustra *A* 1*b*; claustro *A* 3*a*. f) cinguntur *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 2*a*. g) arci: *m. al. corr.* arcubus *A* 2*a*, *et ita B* 2; *om. B* 1*a*. h) variumque *A* 3*a*; varia. Quod *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 2*a*. i) oblectens *pr. m. A* 1*a*; obdelectans *B* 1*a*. k) *om. B* 1*a*. l) cinctis (*A* 1*b*); cincta *A* 9. m) triumphantur *A* 1*a*; triumphans *A* 1*a**; trium fontium *A* 9. n) vergit *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 2*a*. o) long., in altitudine quinqu. em. *A* 2. p) *ita A* 2; (a)eminet *rell.* q) quescendo *corr.* quescendi *B* 1*a*. r) per l. *om. B* 1*a*. s) radia *pr. m. A* 1*a*. t) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. 2. 2*b*. 4* (*pr. m.*); fenestras *rell.* u) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*. *c*; vitr:um *A* 1*a*; vitream *A* 1*a**; vitreum aditum *A* 9; vitrum *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. 3*a*. *B* 2. v) *ita A* 2; li::: *m. al. corr.* lux *A* 2*a*; lineis *B* 1*a*. 2; leniusque *A* 2*b*; ligneis *A* 1*a*. *b*. 4*; lignus *corr.* licnus *A* 3*e*; lichnus *A* 3*a*. 9; li:cnus, *ras.* h *A* 3*b*; lichinus *A* 3*d*; liberumque *A* 1*a**. w) *ita A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*; legentes *A* 1*a*. *b*; legentibus *B* 1*a*. 2. x) edens *B* 1*a*. y) *ita A* 1*a*. *b*. 2. 2*a* (*pr. m.*); geminę — oportuna *A* 2*b*; gemin(a)e — oportun(a)e *rell.* z) officinis *B* 2. a) hic *A* 1*a*. *a**. 2. 2*b*. 3*a*. 9. b) hic *A* 1*a*. *a**. 9 (*non A* 3*a*); Ibique hic (*sic*) *pro* hinc *A* 2; ibique *A* 2*b*. c) Chr. digne des. *B* 2; digne (digni *B* 1*a*) Deo des. *A* 3*a*. *B* 1*a*. *c*. d) nihabentes *corr.* nihilabentes *A* 2. e) nullius eg. compendio *A* 3*a*; nullo eg. commodo *B* 2. f) gentes *A* 2, *corr.* g) impl. in eis *A* 1*a*. *a**. h) *ita* (l. *m. al. suppl. A* 2*a*) *A* 1*a*. *b*. 2. 2*a*. *b*. 9 *cum Vulg.*; nomen tuum *A* 3*a*. *e*. *f*. *B* 1*a*. 2 *cum versione antiqua, fortasse recte*; *τὸν νόμον σου LXX.* i) in *add. A* 2. k) kritas *A* 1*a*. l) *ita A* 1*a*. 2; fulget *rell.* m) kritas *A* 1*a*; karitas *A* 1*a**. n) ante *pro* per *A* 3*a cum Gest. Roton. I*, 4.

Cap. 9. a) quo *pr. m. A* 1*a*; quia s. *B* 1*a*. b) bellis *pr. m. A* 1*a*. c) maris *B* 1*a*. d) capiunt *pr. m. A* 1*a*. e) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); quinquagenis *rell.* f) *om. A* 1*a* (*non A* 1*a**). g) *ita A* 1*a*. *b*; iubamina *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); iuvamina *A* 1*a**. 3*a*. *B* 2; iuvaminea *B* 1*a*; iuvamen *A* 9. h) sumpti *add. B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 2*a*; in escas *om. A* 2. i) *om. A* 3*a*. *B* 1*a*. 2. k) aquam *A* 1*a*. *b*. 2*a* (*pr. m.*). l) extingere *A* 2; accendere *A* 1*a* (*pr. m.*). *b* (*non A* 1*a**). m) *ita A* 2; pinguidis *A* 1*a* (*non A* 1*a**); pinguedinis *rell.* n) lucernam *A* 1*b*; lucerna *A* 2. o) ait *B* 1*a*, *corr.*; Aigit *A* 2, *corr.*

1) *I. e. claustra comuntur, ornantur arcubus.* 2) *I. e. lenis (scilicet lux).* 3) *Cf. V. Condedi c.* 6; *Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 6 (*p.* 14): habundantia piscium praestantissimus.

hoc[a] meritum sancti Filiberti et sanctorum multiplices[b] sepulturae, qui Deo servientes[c] assiduae, per pacis tempore[d], confixa[e] cruci[f] propria voluntate, agonem impleverunt martyrii[1], et corpore Christo cummortui[g], expectant diem Domini[h], coronam magni certaminis[i] recepturi. Haec de situ loci breviter diximus; nunc ad gestorum ordinem redeamus.

(10). Cum igitur vir Domini[a], meritis fulgentibus, cresceret in[b] virtute et, quodquod[c] sibi abstinentiae rigore subtraheret, hoc pauperibus et hospitibus erogaret, quadam die laborantebus[d] fratribus panis[e] defuit, ita ut[f] etiam, unde fieret, omnimodis[g] non adesset. Sed cum[h] ipse[i] fratres semper in[k] studio religionis[l] admoneret, dicens, esse promissum, quod Dominus animam iusti fame[m] nequaquam adfligeret, subitu[n] nutu Dei quidam Francus adfuit, qui septem panes et bis terna[o] farinae sata[2] detulit[3] hora, qua reficiendi corpusculum[p] necessitas poposcisset. Tunc illi[q] fide firmius confortati[r], et[s] exinde sufficienter habuerunt et advenientibus cum gaudio obtulerunt[t], atque ex illa die inantea numquam defecerunt habitatoribus loci illius oportuna frumenta[u]. cf. Proverb. 10, 3.

(11). Addantur pagina[a] nova Christi miracula. Cum[b] vir Dei[c] pro[d] causa[e] monasterii ad Ebroino[f] Francorum principe[g] vellit[h] quendam monachum distinare[i], inveniens illum[k] prostratum valida febre[l], iniuncxit ei[m] causam oboedientiae, in virtute Christi[n] solo verbo[o] usus imperii: 'Vade', inquiens, 'et revertere et amplius noli febricitare'. Statim ergo monachus sanus factus proficiscit[p] quantocius, quod[q] a sancto patre[r] fuerat iussus. Ita viri Dei sermo et causam[s] obtinuit et morbum fugavit.

Capp. 9—11. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 9. a) per *add.* (*sed eras. A* 2*a*) *A* 2. 2*a*. *b*. b) ibidem *add. B* 1a. 2 *et m. al. A* 2a. c) Deo deserv. *A* 3*a* (*non A* 3*e*. *f*). d) *ita A* 1*a**. *b*; tempr̄ *A* 1*a*; (per *om.*) p. t. *B* 2; temporum *B* 1*a*; tempora *rell.* e) *m. al. corr.* confixi *A* 2*a*, *et ita A* 1*a**. 2*b*. 3*a*. *B* 1*c*. f) cruc(e *m. al. in ras.*) *A* 2*a*; cruce *A* 2. 2*b*. g) *ita A* 3*a*; cum mortui *B* 1*a et m. al. in ras. A* 2*a*; quo mortui *A* 1*a* (*pr. m.*). (*a**); cum morte *A* 2; commortui *rell.* h) diem iudicii, corona *B* 1*a*. i) certamines *A* $3a^{2}$, *corr.*

Cap. 10. a) Dei *A* 2. 2*a*. *b*. b) cr. (de *m. al. add.*) virt. (in virtutem *m. al. add.*) *A* 1a. c) *ita pr. m. A* 2*a*; quotquod *A* 2; quotquot (*m. al. corr.* quod *A* 1*a*) *A* 1a. (*b*); quicquid *rell.* d) *ita pr. m. A* 1*a*. e) def. p. *A* 2. 2*a*. *b*. f) *superscr. B* 1a. g) omni(modis *m. al. in ras.*) *A* 2*a*; omnimodo *A* 2. 2*b*. h) vir *add. B* 1a. i) ipso *pr. m. A* 1*a*; ipsos *A* 1*a**; ipsi *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). k) *om. B* 1a. 2. l) lectionis *A* 1a. *a**. m) famem *B* 1*a*; iustificat me (?) *pro* i. f. *pr. m. A* 1*a*. n) *ita pr. m. A* 2; subito *rell.* o) *ita A* 1*a**. 2 (*ubi* tenna *corr.* terna). 2*b*. 3*a*. *B* 2; terna farina *A* 1*b*. *B* 1*a*; terne farine *A* 1*a*; ternae (farinae *m. al. add.*) *pr. m. A* 2*a*. p) corpuscula *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. q) ille fide firmus *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). r) confortari *pr. m. A* 1*a*. s) *om. A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *B* 2; ut *B* 1*a*. t) detulerunt *A* 2. u) frumenti *A* 1*a* (*pr. m.*). *a**; frumento *A* 4*.

Cap. 11. a) *ita pr. m. A* 1*a*; pagin(a)e *A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*. 3*a*; in pagina *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. b) igitur *add. B* 1a. 2. c) Domini *A* 3*a*. d) qua *add. B* 1a; quadam *add. B* 1c. 2. e) modo *add. B* 1a. f) *ita* (*corr. ex* Ebrino) *A* 1*a*; Brinum *A* 1*a**; Ebroinum *A* 3*a* (*pr. m.*). *B* 1a. 2; Hebroinum (*corr.* Hebrowinum *A* $3a^{2}$) *A* 1*b*. 3*a* (*m. al.*). a^{2}. *B* 1*c*; Hebreonum *A* 2*a*; Hebroynum *A* 2*b*; Hebrio : inum, *ras.* r *A* 2. g) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2; principem *rell.* h) *ita pr. m. A* 1*a*; velit *A* 1*a**; vellet *rell.* i) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); destin. *rell.* k) *om. B* 1a. l) febri *A* 3*a* (*e corr.*). *f* (*non A* 3*e*). m) *om. A* 1*b*. n) Dei *A* 1*b*. o) vero *B* 1*a*. p) *ita A* 2; profectus est *A* 2*b*; proficit *pr. m. A* 2*a*; perfecit *rell.* q) quo *A* 2; quodam s. *A* 1*a*, *corr.* r) f. p. *A* 2. 2*a*. *b*. s) causa *A* 2. 2*a* (*pr. m.*).

1) *Cf. Gregorii M. Dialog. III*, 26: per hoc, quod se omnipotenti Deo in corde mactaverunt, etiam pacis tempore martyres fuerunt. 2) *Satum Hebraeis est modius teste Cangio h. v.* (*cf. Matth.* 13, 33: in farinae satis tribus). 3) *Cf. V. Columbani auct. Iona I*, 7: De ammonitione quorundam, qui viro Dei sumptus detulere; *cf. ib. I*, 22: De — supplimento copiae.

(12). Quodam[a] tempore Parius[b][1] civitate[c], exigente[d] causa discordiae[e], vir Domini pacem perrexerat reformare[2]. Obtentu[f][*] quod voluit, latro wantos[g] illius inlicita praesumptione furavit[h][3]. Ipse[i] dum in crastino[k] eos non inveniret[l], more solito patientiam tenuit. Sed infelix ille, percussus a Domino, furtum[m] quod[n] fecerat patefecit[m]. Ardere[o][**] se eiulans inclamabat et aliud loqui non[p] poterat, nisi extensis brachiis sinum cum furto[q] abscondito demonstrabat. Illo[r] morte multato, cives loci illius ad sancti Dei[s] cenubium praedictos wantos[t] eius repraesentaverunt obtutum[u].

(13). Quadam nocte dum in basilica sancti Petri vigilans[a] psalleret, quidam[b] monachus, qui interius vigilabat, repente conspexit et[c], tamquam duas[d] fulgentes lampadas[e], oculos illius[f] in Spiritu sancto micare[g] praevidit. Erat enim[h] ei gratia[i] lacrimarum[4] concessa[k], ut, mox se ad orandum conferret, subito lacrimarum flumina sancti illius oculi[l] emanarent. Sed et[m] maximum studium erat illi[n], ut antea[o] cibum non sumeret, quam eum Dominus per conpunctionis gratiam visitaret.

*) Sed callidus adversarius, qui felicibus eius actibus invidere[a] cupiebat, ut supra diximus[5], semper ei adstabat causa bellandi, ut pro pace[b] discordiam seminaret[c], mittens in cor uni e civibus, ut manitia[d], quae nos[e] peregrina lingua wantos vocamus, ipsius beati viri[f] furaretur[g] *pro* Obtentu — furavit *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. *b**. *c*. 2. (3). 5 *et, compluribus immutatis, A* 2*d*.

) Coepit[a] eiulare magnisque vocibus, quantum poterat, se ardere clamare et nihil[b] aliud loqui poterat, nisi extensis brachiis[c] palam cunctis videntibus sinum[d] ostendebat[e], ubi ipsa manitia latebant. Qui post paululum defunctus est. Ipsi[f] viri, civitatis illius cives, post servum Dei ad monasterium ipsa[g] detulerunt manitia *pro* Ardere — *l.* 8. obtutum *A* 2*d*. *B* 1*a*. *b. *c*. 2. (3) *et B* 5, *ubi inde a verbis l.* 6. nisi extensis *textus A substitutus est.*

Capp. 12. 13. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 12. a) vero *add. A* 1*a**. 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. b) *ita A* 1*a*; Parisius *rell.* c) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *b*. 2. 2*b*. 3*a*; civitatem *rell.* d) exiente causę *B* 1*a*. e) convolavit *add. A* 2*a* (*m. al.*); convolavit *pro* vir — reformare *B* 1*a*. *b**. *c*. 3 (*non B* 2. 5). f) *corr.* obtento *A* 1*a*. 4, *et ita A* 3*a*. g) wantes *A* 1*a*, *corr.*; guantos *A* 3*a*; gantos *A* 1*a**; cyrothecas (*i. e.* χειροθήκας) *A* 9. h) furatus est (fuit *A* 1*a**) *A* 1*a**. 3*a*. i) Ipse — tenuit *om. B* 1*a*. 3 (*non B* 1*b**. *c*. 2. 5); vero *add. B* 1*c*. k) crastinum *A* 1*a**. *B* 2. l) invenirent *pr. m. A* 1*a*. m) furtum — patefecit *om. A* 2*d*. *B* 1*a*. *b**. *c*. 5 (*non B* 2). n) quā (?) *pr. m. A* 1*a*. o) arderet *A* 1*a*, *corr.* p) *om.* (*A* 1*b*). q) furtui *A* 1*b*. r) demonstr. Qui post paululum defunctus est. Illoque mortuo, dictae civitatis cives ad sancti *A* 2*a* (*m. al.*), *textu B cum A confuso.* s) *m. al. suppl. A* 3*a*. t) guantos *A* 1*a**. 3*a*; cyrothecas *A* 9. u) *corr.* obtutibus *A* 1*a*, *et ita A* 2. 2*a* (*m. al.*). *b*. 9; obtutu *A* 1*b*; obtutui *A* 1*a**. 3*a*.

Cap. 13. a) vigilias (agens *add. B* 1*c*) *B* 1*a*. *c*. b) quadam *A* 1*a* (*pr. m.*). 2. c) *om. A* 2. d) fulg. duas *B* 1*a*. 2. e) lampades *A* 3*a*. *B* 1*a*. f) ipsius *A* 1*a*. *a**. g) migare *m. al. corr.* migrare *A* 1*a*; nutare *A* 1*a**. h) ei enim *B* 2; enim *om. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. i) ut *add. A* 1*a*. *a**. k) concessa — lacrimarum *om. A* 1*a*. *a**. l) *m. al. superscr. A* 1*a* (*habet A* 1*a**). m) *om. B* 1*a*. n) ei *B* 1*a*. o) ante *B* 1*a*. 2.

Nota *) a) inv. erat solitus, ut *B* 1*c*; invidebat *pro* inv. c. *A* 2*a*. *B* 5. b) procace *B* 1*a*; procacem *B* 1*b**. *c*; ut poterat *add. A* 2*a*. c) seminarat *B* 1*a*. d) manicas *A* 2*a*. e) *om. A* 2*a*. f) proprios *add. A* 2*a*. g) illicita praesumptione *add. A* 2*a*.

Nota **) a) Nempe cepit *B* 2. b) ei *add. B* 1*a*. *b**. c) manibus *A* 2*d*. *B* 1*b**. *c*. 2. d) suum *add. B* 1*c*. e) ostendens *B* 1*a*. *b**. *c*. f) (Ipsi *om.*) Viri autem civit. ill. (cives *om.*) *B* 1*c*. g) *om. B* 1*a*. *b**. *c*.

1) *I. e. Parisius; cf. Krusch, Ionas p.* 340, 1; *SS. R. Merov. II,* 103, 1. 2) *Cf. Sulpicii Severi epist.* 3, 6: Interea causa extitit, qua Condacensem dioecesim visitaret. Nam clericis — — discordantibus pacem cupiens reformare — —. 3) *Ionas in V. Columbani I,* 15. *narrat corvum abstulisse* tegumenta manuum, quos Galli wantos vocant. 4) *De gratia lacrimarum cf. Gregorii M. Dialog. III,* 34. 5) *Cf. c.* 3.

(14). Cum[a] unus e[b] monachis venisset[c] ad extremum mortis, mutus effectus est labiis. Ingressus Dei sacer[d] ad illum, blandiens suadere coepit, ut, si haberet occultum facinus, unde paenitentiam non egisset, manum[e] eius stringeret. Cumque ille ita fecisset[f], ingressus vir Dei ad[g] ecclesiam sanctae Mariae[h], coepit Dominum[i] exorare, ut aegro[k] linguam dignaretur reddere, ne adversarius animam pro absconso[l] crimine valeret[m] submergere in baratrum inferni. Cumque sanctus[n] de oratione consurgeret[o], ei[p] frater alius nuntiavit, quod aeger loqui[q] valeret et confessionem dare satageret[r]. Quod ita factum est. Nam, confessione data, recepta paenitentia[s], reddidit[t] animam, ut nec sanctus de[u] Domino diffideret[v] nec aeger in disperatione[w] transiret.

(15). Quadam die cum[a] fratres messem succiderent[b] et manipuli[c] sparsim per agrum iacerent, tempestas frendens intonuit, et ventus cum turbine valido[d] se ostendit. Tunc[e] sanctus, ne fratres laborem perderent, extensis[f] brachiis, dominum[g] Iesum inclamavit. Illo ab oratione[h] surgente, divina virtus tempestatem[i] abstulit et in duabus[k] divisam partibus effugavit. Mox, serenitate reddita, reddiderunt monachi Deo[l] laudis praeconia[m. 1].

(16). Dies erat dominica[a], et vir Dei, peracta[b] itinera, festinabat ad caenubium missarum[c] celebrare sollemnia. Perveniens[d] ad Sigonam[e], ipse cum fratribus adscendit naviculam; caballus[f] quos habuerat reliquid[g] in[h] pascua. Quod[i] regius[k] forestarius dum aspexit, equum[l] quem vir Dei sederat furto[m] abduxit. Sed cum se ad dormiendum locasset[n], repente surrexit et totam[o] domum suam flammis exitialibus[p] ardere conspexit. Sed cum hoc uxor ipsius[q] non[r] videret et eius ancxietatem conpesceret[s], subito et[t] ipsa[u] hoc quod vir suus videbat conspiciens, percunctare[v] coepit, si aliquod[w] de rebus servorum Domini[x] vir suus[y] haberet in

Capp. 14—16. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 14. a) vero *add.* *B* 1a. 2 *et m. al.* *A* 2*a*. b) et *pr. m.* *A* 1*a*. c) venissit *A* 2. d) sacerdos *A* 1*a**. 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *B* 1*c*; *cf. p.* 589, 3. e) manus *A* 1*a*. *a**. f) fecisse *A* 1*a*. g) *ita A* 1*a* (*non A* 1*a**); *om. rell.* h) *in* Mariae *desinunt A* 4 (*pr. m.*). 4*. i) Deum *A* 1*a*. k) ergo *pr. m.* *A* 1*a*; egrum *B* 1*a*. l) abscondito *A* 1*b*. m) in bar. i. v. subm. *B* 1*a*. 2. n) Dei *add.* *B* 1*a*. o) consurgere *pr. m.* *A* 1*a*; surgeret *B* 1*a*. 2 (*non B* 1*c*). p) eius *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). q) locu *pr. m.* *A* 1*a*. r) satagere *pr. m.* *A* 1*a*. s) poenitentiam *corr.* poenitentia *A* 1*a*. t) reddidi *pr. m.* *A* 1*a*; Deo *add.* *B* 1*a*. 2 *et m. al.* *A* 2*a*. u) *m. al. suppl.* *A* 1*a*. v) difficeret *pr. m.* *A* 1*a*. w) dispiratione *A* 2; desperatione *B* 1*a*; disperationem (desp. *A* 2*b*. 3*a*. *B* 2) *A* 2*a* (*pr. m.*). *b*. 3*a*. *B* 2.

Cap. 15. a) dum *A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*. b) incid. *B* 1*a*, *corr.* c) *ita A* 1*b*. 3*a*. *d*. *e*. *f*. *B* 1*c*. 2; manipulis parsim *pr. m.* *A* 1*a*; m. (manupuli *A* 2) sparsi *A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*². *B* 1*a*. d) validiose o. *A* 1*a*. e) Tum *A* 2. f) extent(h)is *A* 1*a*. *a**. g) (dom. *om.*) Iesum Christum clamavit *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b* (*ubi* ad *pro* dom.). h) horiente *pr. m.* *A* 1*a*. i) tempestate *B* 1*a*. k) duas div. partem abstulit et effug. *B* 1*a*. l) D. laudes *A* 1*b*; D. laudum *A* 3*a*; laudis D. *B* 1*a*. m) preconio *pr. m.* *A* 1*a*.

Cap. 16. a) dominicus *B* 1*a*. 2. b) peracto itinere *A* 3*a*. *B* 1*a*. 2. c) cel. soll. m. *B* 2; m. *om.* *B* 1*a*. d) que *add.* *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras.* *A* 2*a*. e) *ita A* 2. 2*b* (*cf. p.* 588, 9. 595, 3); Sequanam *m. al. in ras.* *A* 2*a* *cum rell.* f) *ita pr. m.* *A* 1*a*; caballos *rell.* g) *corr.* relinquid *A* 1*a*; relinquens *B* 2. h) in pascuis *A* 3*a*. *B* 1*c*; ad p. *B* 1*a*. 2; in pascu:a (*ras.* l) *A* 2. i) Quidam *B* 1*a*. k) rigius forastarius *A* 1*b*. l) eum *A* 1*a* (*non A* 1*a**). m) furtu *B* 1*a*. n) locassit *A* 2; collocasset *A* 3*a*. *B* 1*a*. o) totum *A* 1*b*, *corr.* p) exitiabilibus *A* 3*a*. q) illius *B* 1*a*. r) *om.* *A* 1*b*. s) conspiceret *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. t) in *add., sed m. al. del.* *A* 1*a*. u) *om.* *A* 2. 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. v) percunctari *A* 2*a* (*m. al.*). 3*a*. *B* 2. w) *ita pr. m.* *A* 1*a*; aliquid *rell.* x) Domino *pr. m.* *A* 1*a*; Dei *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. y) non *add.* *A* 2.

1) De segete inter imbres collecta et viri Dei fide pluvia a segete pulsa *simile miraculum rettulit Ionas, V. Columbani I,* 13; *cf. V. Genovefae c.* 50.

fraude[a]. Quod ubi cognovit, ambo pariter nullam moram fecerunt, donec et direpta reddiderunt[b] et paenitentiam cum indulgentiam[c] recepissent.

(17). Die quadam monachus, qui languentibus serviebat ex more, et ipse incommodum[a] visus est incurrisse. Sed hoc vir Dei cognito[b] dixit ei: 'Fidem habe, et aegrotantibus serviens[c], tu noli amplius aegrotare'. Mox monachus ut audivit, iussionem patris adimplens, et aegrotis servivit et ipse sanus permansit.

(18). Dum vir Domini[a], itineris agens cursum, super fluvium[b] Hysara[c, 1] Romanorum devenisset ad portum[2], non invento navigio, orationis expetivit praesidium. Quo surgente de tello[d], repente invenerunt a Domino missam navem[e]; quam cum Dei laudibus ascendentes, alveum transgressi sunt fluminis.

(19). Quaedam[a] relegiosa[b] femina Pinverno[c] in villa[3] virum Dei in propria[d] recepit aedicola, rogans eum[e] cellarium ingredi et vas vinarium[f] quod tunna[g] dicitur benedici[h], atque[i] in eadem domo, refectione peracta[k], dignaretur nocte eadem commanere.[l] Quod[m] obtentu, cum in[n] honore sancti cuncti[o] habitatores vel hospites domus illius fuissent[p] largiter propinati, illo maturius decedente[q], praedicta femina ingressa cellarium, ita[r] vas ipsud[s] repperit plenum, hacsi[t] nihil ex eo fuisset[u] expensum[*, 4].

(20). Quadam vice[a] dum ipsius pincerna, percussus graviter[b] a pustella[c], iam morte depasceretur acerva[d], mox ut ipse[e] benedictionem[f] super caput ipsius[g] tra-

*) hic locus ad virtutes mittendum, si inveniuntur, servatus[5] *add. A 2; versus et dimidius erasi sunt A 2a.*

Capp. 16—20. *A 1a. b.* 2. *3a. B 1a.* 2.

Cap. 16. a) *corr.* fraudem *A 1a. b, et ita A 1a**. b) *ita A* 2. *2a* (*pr. m.*). *b*; redderunt *m. al. corr.* reddiderunt, *m. rec. corr.* redderent *A 1a, et ita rell.* c) *ita A 1a*; indulgentia *rell.*

Cap. 17. a) incommodo *A* $3a^2$, *corr.* b) cognoto *A* 2, *corr.* c) servies *B 1a, corr.*

Cap. 18. a) Dei *A 3a.* b) fluum *pr. m. A 1a.* c) *ita A 1a*; Isara *A 1b.* 9; Hysera *A* 2; Hisera *m. al. corr.* Hisaram *A 2a*; Hysaram *B 1c*; Isaram *A 1a*. 3a. B 1a*; Ysaram *B* 2. d) *ita A* 2. *2a* (*pr. m.*); tellure *rell.* e) navim *A 1b*; inv. naviculam divinitus missam. Quam *B 1c*; navem *om. B 1a.*

Cap. 19. a) Quadam *pr. m. A* 2. b) *ita A* 2; reliosa *pr. m. A 1a.* c) Piniverno *A* 2. *2a* (*pr. m.*); Puniverno *A 2b.* d) *ita A* 2. *2b.* $3a^2$. *B 1c*; propria r. aediculam *B 1a*; propriam r. (a)ediculam *rell.* e) in *add. A 1a*; et *add. A 1b*; eum, ut cell. (eius *add. A 2b*) ingrederetur *A* 2. *2a. b. B* 2. f) vinarum *A* 2. g) tonna *A 1b. B 1a.* 2. h) *ita A 1b*; benedici: *A 1a*; benedicere *A 3a. B 1a.* 2; benediceret *A* 2. *2a. b.* i) ut *add. B 1a.* k) dign. p. *A 1b*; p. dignarentur *pr. m. A 1a*; p. digneretur *A* 2. l) permanere *A* 9. *B 1a.* m) *ita A 1b.* 2. *2a*; Quod obtento *A 1a*; Quo obtentum *B 1a*; Quo obtento (retento *A 2b*) *A 2b. 3a. B* 2. n) *om. A 1b.* 2. *2a. b.* o) cunctis habitatoribus vel h. (hospitibus *B* 2) *A 1b. B* 2. p) larg. f. *A 3a*; vinum fuisset l. propinatum *B* 2. q) *ita A 1b.* 2. *2a. b. 3a. B* 2; disced. *A 1a.* 9. *B 1a.* r) ut *add., sed eras. A 1a.* s) *ita pr. m. A 1b*; ipsut *pr. m. A 1a*; ipsum *rell.* t) *ita A 1a.* $3a^2$ (*pr. m.*). *d*; acsi: (*ras.* c?) *A 1b*; acsi *rell.* u) *ita m. al. in ras. A 2a cum rell.*; exp. f. *A* 2. *2b.*

Cap. 20. a) ce *pr. m. A 1a.* b) *om. B 1a.* c) *ita A 1b.* 2. *2a* (*pr. m.*). *b. 3a*; pustula *A* 9. *B 1a.* 2; morbo *A 1a. a**. d) *ita A 1a.* 2. *2a* (*pr. m.*). e) ipsa *pr. m. A 1a*; ipsam *A 1a**; *in* ut ipse *incipit A* $3a^1$. f) e[9] *add. B 1a.* g) eius, *superscr.* vel ipsius *B 1a.*

1) *Oise fl.* 2) *Romania, 'le Roman', tractus quidam Neustriae est, quem Sequana a Caletorum pago dirimit, Mabillonio adnotante; sed agitur de loco quodam ad Isaram sito.* 3) *De Pivard loco (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen, cant. Pavilly, comm. Sainte-Austreberte) haesitanter cogitavit R. Poupardin l. l. p. 10, n. 2.* 4) *Simile miraculum Eligius Parisiis apud virum quendam fecisse dicitur, cui erat* positum vas in cellario, quod vulgo tunna vocatur *(V. Eligii II, 18).* 5) *Haec nota e margine codicis cuiusdam irrepsisse videtur, in quo spatium miraculorum addendorum hoc loco relictum erat.*

didit, aeger vulnus in se morire[a] persensit et absque aliqua[b] observantia medicinae[c] recepit pristinam[d] sanitatem.

(21). Nec dissimile fuit illud[a], cum, eum[b] Sigona[c] transeunte[d], naves[e] prae[f] nimiam[g] tempestate pereclitare[h] coepissent[i], ipso oratione[k] fundente, navis[l] sola, in qua ipse[m] stabat, remanentibus[n] aliis, ad oram[o] repente[p] transvecta est littoris.

(22). Erat consuetudo sancti ad[a] exortandas animas fratres[b] de monasterio circumquaque transmittere, et confluebant ad[c] eum viri nobiles[d] et potentes, propriis[e] voluntatebus respuentes, Christum[f] dominum servientes[g]. Cum igitur virorum increvisset[h] in monasterium[i] multitudo, alium[k] construxit caenubium nomine Pauliaco[l, 1], decem[m] milibus[n] a Gemedico[o] sequestratum, ubi sanctarum congregavit multitudine[p] feminarum, quas sub relegionis[q] norma pro viri Dei oboedientiam[r] gubernabat mater prudentissima, orta[s] nobile[t] parentela[u], vocabulo Austroberta[v, 2]. Sed et[w] multa monasteria per eius exempla[x] sunt[y] constructa in Neustria[z, *]. Con-

*) Sed[a] et longum est enarrare cuncta per ordinem, quanta[b] eius opinio magna[c] excreverat[3], ut alii abbates[d] sua[e] propria monasteria relinquerent vel monachos suos probatissimos ad eum dirigerent, ut[f], cum eo longo tempore demorantes, discerent eius vitam vel conversatione[g], ut in suis propriis recte prodesse de-

Capp. 20—22. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2.

Cap. 20. a) *ita A* 1*a*; mori *rell.* b) ulla *B* 1*a*. c) medicina *pr. m. A* 1*a*; med. obs. *A* 3*a*. a^1 (*non A* 3*e*. *f*). p) pr. san. *m. al. in ras. A* 2*a*; pr. *om. A* 2. 2*b*.

Cap. 21. a) *om. A* 3*a*. a^1. *B* 1*a*. b) *ita A* 1*a*. (*b*). 2. 5 (*pr. m.*); eum (?) *m. al. corr.* eo *A* 2*a*, *et ita rell.* c) *ita A* 1*b*. 2. 8; Sigonam *A* $1a^*$. 2*b*; Sigana *A* 1*a*; Sequana *A* 3*a*. a^1; (Sequa *m. al. in ras.*)nam *A* 2*a*; Sequanam *A* $3a^2$. *B* 1*a*. 2; fluvio (fluvium *A* $1a^*$) *add. A* 1*a*. a^*. d) transeunt *A* $1a^*$; transeuntem *fortasse recte A* 8. e) naves — fundente *om. A* 1*a* (*non A* $1a^*$); navis *A* $1a^*$. 3*a*. a^1. *B* 1*a* (*pr. m.*). f) pro *A* 1*b*. g) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); nimia *rell.* h) *ita A* 2; periclitare *A* 1*b*. 2*a* (*pr. m.*); pereclitari *B* 1*a*; periclitari *rell.* i) c(o)episset *A* $1a^*$. 3*a*. a^1; sed *add. B* 1*a*. k) *ita A* 1*b*. 2. 2*a*. *B* 1*a*; orationem *rell.* l) s. n. *A* 2. 2*a*. *b*. m) ipsa *A* 1*a* (*pr. m.*). a^*; solus *add. B* 1*a*. n) remeantibus *A* 1*a* (*pr. m.*). a^*. o) ora *A* $1a^*$. 2. *B* 2; oratione *m. al. corr.* orationem *A* 1*a*, *et ita A* 1*b*; eius *m. al. add. A* 1*a*. p) *om. A* 3*a*. a^1. 9. *B* 1*a*. 2.

Cap. 22. a) pro exortandis animis *B* 1*a*. b) fratrum *A* 1*a* (*non A* $1a^*$). c) *superscr. A* 1*b*. d) nobilis *A* $3a^1$, *corr.* e) *ita A* 1*a*. 2 (*ubi* voluntatibus); renuntiantes pr. voluntatibus et se suaque resp. *A* 2*b*; proprium vol. *pr. m. A* 1*b*; proprias voluntates *rell.* f) Christo domino (domini *B* 1*a*) *A* 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2. g) servituri *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 2. h) increvisse *pr. m. A* 1*a*. i) *ita A* 1*a*. a^*; monasterio *rell.* k) aliud *A* 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. l) *ita A* 1*b*. 2. 2*b*; Poliaco *pr. m. A* 1*a*; Poliacum *A* $1a^*$; Pauliacum *rell.* m) decim *A* 2. n) mili::bus, *ras.* ti (?) *A* 1*a*. o) *ita A* 2. 2*b*. *c*; Gemetico *A* 1*a*; Gemeticum *A* 1*b*; Gemmetico *rell.* p) *ita A* 2; multitudinem *rell.* q) *ita A* 2. r) *ita A* 1*a*; ob(o)edientia *rell.*; maī (?) *add., sed eras. A* 1*a*. s) ex *add. A* 1*a*. a^*. t) *ita A* 1*b*. 2; nobili *rell.* u) parentilla voc. (*corr. e* vocabula) *A* 2. v) Austreberta *A* 2*b*. *B* 1*a*. 2; Austraberta *A* 2. *B* 1*c*; Ostreberta *A* 1*b*. w) *om. A* 1*a*. x) *ita A* 1*a*. *B* 1*a* (*pr. m.*); exemplum *rell.* y) c. s. *A* 2. 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*c*; sunt *om. B* 1*a*; (s. *om.*) construxit *B* 2. z) Nustria *A* 1*b*, *corr.*

Nota *) a) Et quia l. *A* 2*a*; et *om. B* 2. 5; Sed et *om. B* 1*c*. 6. b) quantum *B* $1b^*$. c) *ita A* 2*a*. *B* 2. 5; m. *post* creverat *Conchensis Mabillonii*; *om. B* 1*a*. b^*. *c*. 6. d) abbatis *A* 2*a*. e) *om. B* $1b^*$. f) quatinus *A* 2*a*. g) *ita A* 2*a*. *B* 1*a*; conversationem *B* $1b^*$. *c*. 2. 5. 6.

1) *Pavilly (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen).* 2) *Vitas Austrobertae exigui pretii edidit Mabillonius et priorem (Acta III,* 1, *p.* 37—39*) et posteriorem (ib. p.* 28—37*) ordine inverso, ut monuerunt A. Malnory, Quid Luxovienses monachi — — ad communem ecclesiae profectum contulerint,* 1894, *p.* 39 *(n.* 2*), et E. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 205 *(n.* 1*). Cf. supra p.* 569. 573. 3) *Cf. Gregorii M. Dialog. I,* 5: valde opinio sanctitatis eius excreverat.

fluebant[a] ad eum sacerdotes Domini, cupientes exemplum illius imitare[b], et de eius regulam[c] sua ornabant[d] cenubia.

(23). Cumque et regio munere et fidelium largitate copia ei[a] superveniret[b] argenti, studebat omnes[c] species decimare. Sed cum hoc rotatu[d] anno faceret, semper plus[e] ibi inveniebat[f] additum, quod[g] ante fuerat[h] decimatum. Ipsa[i] igitur decima in[k] captivorum redemptione[l] et pauperum alimonia deputabat, in tantum, ut monachos suos propter hoc[m] honustis navibus partibus transmarinis transmitteret, et[n] greges[o] captivorum per ipsum redempti[1] laudarent[o*] potentiam Christi. Sed et[p] cum pro[q] fratrum conpendia mandaret[r] exercere[s] negotia, amplius dare[t] iubebat, quam dare[u] a saecularibus consuetudo poscebat. Et propter hoc, gaudente[v] vicino populo, de labore iusto[w] sanctum[x] exuberabat commertium[y].

(24)[a]. Cum igitur[b] pestifer Ebroinus[c], qui a Francorum genere[d] pro nimia crudelitate[e] de palatino[f] honore fuerat pulsus[g], coma detonsa[h], clericus Luxovium[i] egressus[k], apostata[2] factus[l], spiritu malignitatis armatus[m], coepisset[n] rapidis[o] dentibus fremere[p] super nobiles[q] sacerdotes et Francos atque, consentientibus[r] plurimis, contra mandatum Dei[s] recepisset locum honoris, sanctus ad eum Filibertus abiit et[t] praedicationis verba inpendit. Cumque ei[u] ille dare munera magna vellet[v], vir Dei cuncta respuens ait, apostatam eum[w] esse nec christianum hominem[x] cum eo par-

berent. Qui universis predicans, rectam fidem domini nostri Iesu Christi tenere in unitate[a] Deitatis et in[b] trinitate personarum[c] coequalis naturae vel scientiae[d], totis viribus suis admonebat, ut unitam et mutuam inter se haberent[e] caritatem, *h. l. add. B* 1*a. b**. *c*. 2. 5. 6, *post p.* 596, 2. ornabant coenobia *add. A* 2*a (m. al. in ras.)*.

Capp. 22—24. *A* 1*a. b.* 2. 3*a. a*¹. *B* 1*a.* 2.

Cap. 22. a) Confluebant — cenubia *om. B* 1*b**. *c*. 5. b) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2. (3*a*); imitari *rell.* c) *ita A* 1*a*; regula *rell.* d) ornare *B* 1*a*; ordinabant *A* 2. 2*b*.

Cap. 23. a) eis *A* 2. b) (auri *m. al. superscr.*) et *add. A* 1*a*. c) *om. A* 2. d) *ita A* 1*a*. (*b*); rotato anno *A* 2. 2*a* (*m. al.*). 3*a. a*¹; rotatu anni *B* 1*a*. 2. e) plus sibi *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*; ibi plus *B* 1*a*. f) inveniebatur *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. g) quam quod antea *A* 3*a. a*¹. h) *corr.* fuerit *A* 2*a*, *et ita B* 1*a*. i) *ita A* 2. 2*a*. *B* 1*a*; ipse ig. d. *pr. m. A* 1*a*; ipsa ig. decimam *A* 1*b*; ipsam ig. decimam (decimationem *B* 2) *A* 3*a. a*¹. *B* 2. k) *om. A* 1*b*. l) *corr.* redemptionem et p. alimoniam *A* 1*a*, *et ita A* 3*a. a*¹. *B* 1*a*. 2. m) ho *pr. m. A* 1*a*; cum *add. B* 1*a*. 2. n) *corr.* ut *A* 2*a*, *et ita A* 3*a. a*¹. *B* 1*a*. o) gregis *A* 1*b*. o*) lauderent *A* 2. p) *om. A* 2. q) *pr. m. superscr. A* 2; per *B* 1*a*; pro fr. compendiis (compendio *B* 2) *A* 3*a. a*¹. *B* 2. r) non daret *pr. m. A* 1*a*. s) exerceri *B* 2. t) dari *A* 3*a. a*¹. u) *corr.* dari *A* 2*a*, *et ita A* 3*a. a*¹. *B* 1*a*. 2. v) gaudentes vicini populi *B* 1*a*. w) isto *A* 1*a. a**. x) sanctam *A* 1*b*. 3*a*² (*corr.*). y) commercitium *A* 1*b*.

Cap. 24. a) VIIII. *in marg. A* 3*a*¹. b) enim *B* 1*a*, *corr.* c) *ita A* 2. 2*a*. *B* 1*c*. 2; Aebroinus *B* 1*a*; Hebroinus (*corr. ex* Hebrinus *A* 1*a*) *A* 1*a. b.* 3*a. a*¹; Ebrinus *A* 1*a**. d) genere (?) *m. al. corr.* gente *A* 1*a*, *et ita A* 1*a**. e) credulitate *A* 1*a*. f) palatii *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); palatio (hon. *om.*) *A* 2*b*. g) depulsus *A* 1*a* (*non A* 1*a**); expulsus *A* 1*b*; et *add. B* 1*a*. 2. h) detunsa *A* 2*a. b*; detensa *A* 2, *corr.* i) Loxovium *A* 1*b*, *corr.* k) ingressus *A* 3*a. a*¹. l) ac *add. B* 1*a*. 2. m) co(h)artatus *B* 1*a. c.* 4. n) coepit *A* 1*a. a**. o) *ita A* 2. 2*b et pr. m. A* 1*a*. 2*a*. *B* 4; rapides *A* 1*b*; rapidus *A* 1*a**; rabidis *rell.* p) *om. A* 3*a. a*¹ (*non A* 3*e. f*). q) Christi *add. B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. r) consentibus *A* 3*a*, *corr.*; sibi *add. B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. s) Domini *B* 1*a*. t) et — respuens *om. B* 1*a*; et — ait *om. B* 4 (*non B* 1*c*. 2). u) illi *pro* ei ille *A* 2. 2*a. b*; ille *om. B* 2. v) velit *pr. m. A* 1*a*. w) cum *A* 1*a*; *om. B* 1*a*. x) *om. B* 1*a*.

Nota *) a) unitatis (*om.* deit.) *B* 1*a*; deit. *om. B* 1*b**. 6; deit. et *om. B* 1*c*. b) (in *om.*) trenitati (*corr.* trin.) *B* 1*a*. c) personas *B* 1*c*. 6. d) essentiae *fortasse recte soli B* 1*c*. 6. e) nam (non?) fictam *add. A* 2*a*.

1) *Cf. V. Balthildis c.* 9; *V. Eligii I,* 10. 2) *Cf. Passionem I. Leudegarii c.* 16 *(supra p.* 298*):* His enim diebus egressus est de Luxovio etiam Ebroinus Iuliano similis, qui vita ficta monachorum tenuit; *Lib. hist. Franc. c* 45: Ebroinus — a Luxovio caenubio egressus.

ticipare[a] debere, exestimans[b], quod potuisset hoc facto per acumine[c] ferri palma[d] martyrii obtinere. Sed servavit illum Dominus ad multorum profectum[e], qui per eum vocandi erant ad regnum caelorum.

(25). Fremens[a] lupus rapidus[b], animarum gregis[c] ex[d] suis rapere dentibus[e], incitans[f] quosdam[g] urbis[h] Rodomagensium[i] clericus[k], coepit discordiam ingerere et malivola[l] verba[m] sancto Audoino[n] pontifice[o] de Filiberto viro Domini incantare[p]. Et quia, dicente apostolo, *corrumpunt mores*[q] *bonus conloquia mala,* credens[r] [1. Cor. 15, 33.] sanctus Audoinus[s] clericorum conloquia[t], virum Dei Filibertum, quem ante[u] dilexerat nimium, retrudi iussit ergastulo. Quem[v] ille[w] ingressus cum gaudio, dum organum ibidem decantaret[x] Daviticum[1], multitudo murium, qui[y] volandi retinet[z] usum[2] et [cf. 2. Par. 29, 26.] ibidem erant[a] congregata[b] ad[c] cumulum, Dei[d] est fugata imperium[e], et locum illum sordidum et obscurum divina virtus convertit in odorem[f] nectareum.

(26). Egressus[a] de carcere per litteras beati Audoini[b], adiit[c] ad[d] Ansoaldo[e] viro nobile, Pectavorum pontifice[3] ob monasterii[f] gratiam[g] construendi, quia multitudo hominum, qui per praedicationem illius ad Dominum confluebant, uno in loco capere[h] non poterant[i]. Illis itaque diebus in saeculi potentia nimium fulgebat Ansoaldus; quem vir Dei secreto corripuit et multa ei ventura praedixit[4], *quae*[k] [Gen. 41, 43.] *postea rei eventus*[l] *probavit.* Cognoscens igitur electus Dei sacer Ansoaldus virum Dei spiritu[m] prophetiae repletum, culmine sanctitatis erectum[n], in eius se consilio[o] commendavit[p] ex integro[q] et sub relegionis[r] norma[s] episcopalem coepit inclinare potentiam. Cumque eum vellet[t] secum retinere in urbe et sanctus Filibertus semper desideraret heremi vastitatem, largiente Domino, Herio[u] maris[v] insula[w].[5]

Cap. 24–26. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2.

Cap. 24. a) partipare *A* 2, *corr.* b) *ita A* 2 *et pr. m. A* 1*a*. 2*a*; (a)estimans *B* 1*a*. 2; existimans *rell.* c) *ita A* 1*a*. (*b*); agumen *A* 2; acumen *(sed* per ac. f. *postea suppl. A* 3*a) rell.* d) *ita pr. m. A* 1*a*; palmam *rell.* e) perfectu *pr. m. A* 1*a*.

Cap. 25. a) vero ut *m. al. add. A* 1*a*; itaque *add. B* 2. b) rabidus *A* 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2. c) *ita A* 1*a*. (*b*); greges *rell.* d) in *m. al. in ras. A* 1*a*; *om. A* $1a^*$. *B* 1*a*. 2. e) et *add. B* 1*a*. 2. f) corda *add. A*1*a* (*non A* $1a^*$). g) qu::osdam *A* 1*a*. h) urbes *A* 1*b*. i) *ita A* 1*a*. (*b*). 3*a*. a^1. *B* 4; Rodomacensium *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*; Rotomag. *A* $1a^*$. 3*f*. *B* 1*a*; Rothomag. *A* 3*e*. *B* 2. k) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); clericos *rell.* l) mala *B* 1*a*. m) a (?) *add., sed eras., A* 1*a*; a *add. A* 1*b*. n) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. *d*; Audeono *A* 1*a*; Audeno *A* $1a^*$; Audoeno *rell.* o) *ita A* 1*a*. (*b*); pontifici *rell.* p) inkntare *A* 1*a*. q) more bonus *A* 2; m. bonos *rell.* r) credens — conloquia *om. B* 1*a*. s) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. *d*; Audoenus *rell.* t) colloquiis *B* 2; con(l)loquio *A* 3*a*. a^1. u) antea *A* 1*a*. v) quod *A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*. a^1. *B* 2. w) *om. B* 1*a*. x) cantaret *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. y) quae *A* 3*a*. a^1. z) retinent *B* 1*a*. 2. a) *corr.* erat *A* 1*a*, *et ita A* 3*a*. a^1. b) congregati *B* 1*a*. 2. c) ut comulum *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). d) cum., viri Dei sunt fugati *B* 2; Dei — obscurum *om. B* 1*a*. e) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*; ad imp. *B* 2; imperio *rell.* f) odore *B* 1*a*.

Cap. 26. a) namque *add. B* 1*a*. *c et m. al. in ras. A* 2*a*; itaque *add. B* 2. b) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. *d*; Audeni *A* $1a^*$; Audoeno *A* 1*b*; Audoeni *rell.* c) *corr.* abiit *A* 2*a*, *et ita B* 1*a*. 2. d) *om. A* 1*a*. 2. 2*b* (*non A* 2*a*). e) *ita* (*sed* Pict.) *A* 1*a*; A. v. nobili Pectav. pontificem *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); Ansoaldum virum (viro *A* $1a^*$) nobilem Pict. (Pictavetum *A* 2*b*) pontificem *rell.* f) monasterio *A* 1*a*. g) gratia *B* 1*a*. h) capi *A* 3*a*. a^1. *B* 2. i) *ita A* 1*a*. *B* 1*a*; poterat *rell.* k) quē *B* 1*a*. l) prob. ev. *A* 3*a*. a^1 *cum Vulg.*; ev. *om. B* 1*a*. m) pr. sp. *A* 2*b*. 3*a*. a^1. n) eiectum *m. al. corr.* evectum *A* 1*a*. o) *m. al. corr.* consilium *A* 2*a*, *et ita A* 1*b*. 2*b*. *B* 1*a*; in *om. B* 2. p) commendabat *A* 1*b*. q) integrum *B* 1*a*. r) *ita A* 2; illius *add. B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. s) normam *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 1*a*. t) velit *pr. m. A* 1*a*. u) Hero m. *A* 3*a*. a^1; Herigmaris *B* 2; Herico *semper B* 1*c*. v) in *add. A* 3*a* (*m. al.*). a^1. *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a*. w) insulam *A* 2. 2*a*.

1) *I. e. psalmos.* 2) *I. e. vespertilionum.* 3) *De Ansoaldo episcopo Pictavensi cf. supra p.* 323, *n.* 1. 4) *Cf. Gregorii M. Dialog. II,* 12: Coepit vero inter ista v i r D e i p r o p h e t i a e etiam s p i r i t u pollere, v e n t u r a p r a e d i c e r e. 5) *Hodie Noirmoutier (dép. Vendée, arr. Sables-d'Olonne), apud incolas Nermoutier. Mona-*

locavit caenubium Ansoaldus[a] opere et elymosinae[b] largitate, Filibertus[c] relegione[d], doctrina, opere et monachorum congerie[e, 1]. In quem locum de gemmato[f] favo Gemedici[g] divina mella perrexerunt cum animarum examine[2]. Quem[h] apostolicus[i] vir Ansoaldus de rebus propriis[k] ditavit muneribus magnis[3], acta[l] commutatione villarum cum ecclesia[m] Pectavinse[n, 4].

(27). Interim[a] cum sanctus Filibertus, ne[b] cum Ebroino[c] cummunione[d] iungeret[e], in Neustriam redire non[f] vellit[g], sanctus Audoinus[h], cum in loco[i] illius[k] vellet[l] abbate[m] constituere[n] et monachi fortissimi absque permisso[o] rectori[p] sui nullatenus ad[q] consensu potuissent minis[r] hac[s] terroribus vel[t] blanditiis flecti, ut eum[u] debuissent aliquatenus consentire[v] et fidem quam datam habebant[w] infringere[x], quidam miser homuncolus[y] vocabulo Chrodobertus[z], cuius filium[a] in saeculo[b] sanctus[c] Filibertus de sacris susciperat[d] fontibus, et ipse postea, promissa[e] oboedientia, eius[f] extiterat monachus, contra iusticiae modolum[g] ipsud[h] monasterium suscepit ad regendum. Eadem namque die dampnationis ictu percussus in pede, tantum est cruciatus acervissima[i] peste, ut, illo vivente, ossa de ipso[k] deciderint[l] et miserabilem vitam miserrima morte consumeret[m]. Sed cum in loco huius[n]

Capp. 26. 27. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2.

Cap. 26. a) Ansoaldi *B* 1*a*. b) elymosina *A* 2. c) Filiberto *pr. m. A* 1*a*; Phyliberto *A* 1*a**; *om. B* 1*a*. d) *ita A* 2. e) congeriem *A* 1*a*. f) gemmati favi *B* 1*a*. g) *ita hoc loco solus A* 2*c*; Gemetici *A* 1*a*. 2; Gemmeticum *B* 1*a*; angeli *pro* G. *A* 2*b*; Gemmetici *rell*. h) insuper *add. B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 2*a* (*ubi* quem ap. vir Ans. *in ras.*). i) *ita A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*. 3*a*. *a*[1]; Ans. ap. vir *B* 1*c*. 2; Ans. vir ap. *A* 1*a*; Ans. *om. B* 1*a*. k) *om. B* 1*a*. l) quoque *add. B* 1*a*. 2. m) ecclesiarum *A* 2, *corr*. n) *ita A* 2; Pictavense *A* 1*a*. *b*. *B* 1*c*; Pictavensi *A* 2*a*. 3*a*. *B* 1*a*. 2; Pictaviensi *A* 3*a*[1]; Port(avin *in ras.*)se *A* 2*b*.

Cap. 27. a) iterum *pr. m. A* 1*a*. b) *corr.* nec *A* 2*a*, *et ita A* 2. 2*b*. *B* 1*a*. 2. c) *ita A* 1*b*. 2. *B* 1*a*. 2; Hebroino (Hebrino *pr. m. A* 1*a*) *A* 1*a*. 3*a*. *a*[1]; Ebrino *A* 1*a**; Hebronio *A* 2*a*. d) *ita A* 2; communionem *rell*. e) iungere nec in *B* 1*a*. 2. f) *om. A* 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. g) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2; valet *A* 1*b*; nollet *A* 2*b*; vellet *rell*. h) *ita A* 2. 2*b*. *c*. *d*; Audoenus *A* 2*a* (*m. al.*) *cum rell*. i) locum *A* 2. k) alius *add. B* 1*a*; alium *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*c*. 2. l) velit *pr. m. A* 1*a*. m) *ita pr. m. A* 1*a*; abbatem *rell*. n) constituerat *pr. m. A* 1*a*; abb. const. *corr.* const. abb. *B* 1*a*, *et ita B* 2. o) praemisso *A* 1*a* (*pr. m.*). *a**; permissu *A* 2*b*. 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2; promisso *A* 2. p) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *a**. 2. *B* 1*a*; rectoris *rell*. q) *ita A* 2; a consensum *pr. m. A* 1*a*; ad consensum *rell*. r) milis *A* 1*a*, *corr.*; nimis *A* 1*a**. s) *ita A* 1*a*. t) ac *B* 1*a*; seu *B* 1*c*. u) *corr.* ei *A* 1*a*, *et ita A* 1*a**; sibi *add. B* 1*a*. *c*; sibi *pro* eum *B* 2. v) constituere *B* 1*a*. w) sancto *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. x) confringere *B* 1*a*. y) *ita A* 2. z) Chrodebertus *A* 2. 2*a*; Crodobertus *A* 2*b*. *B* 1*a*; Chrotbertus *A* 1*b*. a) filius *pr. m. A* 1*a*. b) saeculum *A* 1*b*. c) *om. B* 1*a*. d) *ita A* 2; suscoeperant *corr.* susceperat *A* 1*a*, *et ita rell.*; font. susc. *B* 1*a*, *corr.* e) ei *add. B* 1*a*, *superscr. A* 2*a*. f) ei *A* 1*a*; *om. B* 1*a*. g) *ita A* 2. h) *ita A* 1*b*; ipsut *A* 1*a*; ipsum *rell*. i) *ita A* 1*a*. (*b*). 2. 2*a* (*pr. m.*). k) illo *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. l) *ita A* 2; ceciderint *A* 1*a*; deciderent *rell*. m) finiret *A* 2*b*. 3*a*. *a*[1]. n) eius *B* 1*a*. 2.

sterium eodem modo in Herio maris insula *constructum esse dicitur in diplomate Hludowici a.* 830. *(Mühlbacher, Reg. I*[2]*, n.* 875*; Poupardin p.* 108*, n.* 3*; Maître l. l. p.* 250*).* 1) *Cf. donationem Ansoaldi (Tardif l. l. p.* 25*):* providentes conpendia vel necessitate fratris nostri Philiberti abbatis, quę in insola Herio pater monasterii constituimus, vel fratrum suorum conversantium secum. 2) *Cf. ib. (p.* 27*):* ad tam magnificos servos Dei vel p e r e g r i n i s et in religione sancta fundatissimis. 3) *Anno* 677, *Iul.* 1*; cf. supra p.* 569. 4) *Permutationis in charta Ansoaldi mentio non fit (sed cf. l.* 16, *Tardif p.* 27: de illis villis, quam ego ad eclesiam Pictavam per mei testamenti pagina deligavero); *quae quidem nescio an re vera facta sit, cum canonibus constitutum esset, ut, si quis episcopus res ecclesiasticas aliis concessisset, donatio rata non fieret, nisi damnum ex propria facultate supplesset. Cf. concil. Epaon. a.* 517. *c.* 17*; Aurelian. a.* 538. *c.* 13. *et a.* 541. *c.* 9 *(MG. Concil. I,* 23. 77. 89*); Loening, 'Gesch. des Deutschen Kirchenrechts' II,* 675.

Ragnetramnus[a] archidiaconus fuisset a beato Audoino[b] antestite subrogatus, invento loco, Abrincatinae[c] ecclesiae[1] cathedram[d] est praelatus atque Ebroinus[e] apostata interfectus[f, 2].

(28). Coepit interim sanctus[a] Spiritus sancti Audoini[b] praecordia caritatis[c] lampade inflammare[d], in tantum ut ipse pro[e] beato Filiberto missus[f] diregeret[g], quatenus simul in verae pacis concordiam[h] se videre deberent. Quo facto, suum recepit caenubium. Gratulabatur namque tota Neustria de tanti[i] viri praesentia; obvia[k] monachorum turba[l] cum laudibus et reliquiis[m] est egressa, sicque sanctum Dei infra propriam[n] reciperunt[o] claustram caenubii. Cumque pariter[p] duo sacerdotes incliti, velut duae[q] lumina[r] mundi, Audoinus[s] et Filibertus convenissent in unum, veniam mutuo postulantes[t], invicem colla[u] et manus[v] exosculantes[w], ita glutinati[x] sunt in vinculo caritatis[y], ut numquam postea fuissent[z] divisi a conpage cordis. Ingressus est namque Gemedico[a] anno* peracto octavo[b], incipiente nono[3], quod ante[c] ita futurum[d] a sancto praedictum[e] fuerat Filiberto. Nam cum quidam infelix, diaconatus officium[f] fungens, crucem monasterii involutam[g] argento asportasset in furto, cum[h] incipiente[i] die nono facinus fuisset inventum, vir Dei, quos[k, 4] credidit, verbo tenus[l] dixit, quod tot annis ipsud[m] monasterium sine pastore degeret, quod[n] diebus crucis stigmata[o] perdidisset[p].

(29). Deinde cum[a] firma caritas[b] inter ipso[c] et domno Audoino persisteret,

*) suae egressionis *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. *c*. 2.

Capp. 27—29. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) *ita* *A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*; Ragnetrampnus *A* 1*a**; Ragetramnus *A* 3*a*. a^1; Ragentramnus *B* 1*c*; Ragnetragnus *A* 1*a*; Rahentramnus *B* 1*a*; Rahemtrannus *B* 2. b) *ita* *A* 2. 2*b*. *c*. *d*; Audoeno *m. al. in ras.* *A* 2*a* *cum rell.* c) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*c*. 2; Abrincadine *A* 2. 2*b*; Abincratin(a)e *A* 1*a* (*pr. m.*). *a**; Abrinchatino *corr.* Abrinchatine *m. al. in ras.* *A* 2*a*; Abricantin(a)e *B* 1*a*; Abrincantinae *A* 3*a*. a^1. d) cathedr(a)e est (est cath. *B* 2) *A* 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 2; cath. *om.* *B* 1*c*; cath. est *om.* *B* 1*a*. e) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*. 2; Hebrinus *pr. m.* *A* 1*a*; Ebrinus *A* 1*a**; Hebroinus *A* 2. 2*a*. 3*a*. a^1. f) interitus *A* 2*a*; interritus coegit. Inter Sp. sanctus sancti *A* 2; ap. quem interius coegit Sp. sanctus sancti *A* 2*b*.

Cap. 28. a) Sp. sanctus *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 1*a*. b) *ita* *A* 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. *d*; Audoeni *rell.* c) kritatis *A* 1*a*. d) inflammavit *A* 2. e) propter beatum Filibertum *B* 1*a*. 2 (*ubi* Phil.). f) *ita* *A* 2; missos *rell.* g) *ita* *A* 2; diligeret *pr. m.* *A* 1*a*; dirigeret *rell.* h) *ita* *A* 2; concordia *rell.* i) tanta *A* 2. k) obviam *A* 1*b*. 2*a* (*m. al.*). 3*a*. a^1; obviamque *A* 2*b* (*non* *A* 2); namque *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. l) turbę *B* 1*a*, *corr.* m) reliqui : es *A* 2, *corr.* n) *ita* *A* 2*a* (*m. al.*); propriam r. claustrae *A* 2; proprium (proprii *B* 1*c*. 2) r. claustra *B* 1*a*. *c*. 2; propria r. claustra *rell.* o) *ita* *A* 2; rec(o)eperunt *rell.* p) duo par. *A* 3*a*. a^1. q) *ita* *A* 1*a*. *b*; duo *rell.* r) luminaria (*B* 2). s) *ita* *A* 2. 2*b*. *c*. *d*; Audoenus *m. al. in ras.* *A* 2*a* *cum rell.* t) (h)ac *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. u) manus et colla *A* 3*a*. a^1; ac *pro* et *B* 1*a*. v) manibus *A* 2. 2*a* (*m. al.*). w) osculantes *A* 2. 2*b*. *B* 1*a*. x) glutina *A* 3a^1, *corr.*; conglut(t)in. *A* 2. 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. y) kritatis *A* 1*a*. z) f. *post* cordis *A* 3*a*. a^1. a) *ita* *A* 2; Gemedicum *A* 2*b*. *c*; Gemetico *A* 1*a*; Gemmetico *A* 1*b*; Gemmeticum *rell.* b) *om.* *A* 1*a*; oct. inc. *om.* *A* 1*a**; et *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. c) *ita* *A* 1*a*. *b*. 9; antea *rell.*; *cf.* *p.* 596, 5. 597, 8. d) faturum (*om.* a) *A* 2. e) praedicto (f. *m. al. add.*) *A* 1*a*; pr. fuerit *A* 2. f) *ita* *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); off. fugiens *A* 2*b*; officii f. *B* 1*a*; officio f. (f. off. *B* 2) *rell.* g) inviolatam (arg. *om.*) *B* 1*a*. h) que *add.* *B* 1*a*. 2. i) iam *add.* *B* 1*a*. 2 (*om.* nono) *et m. al.* *A* 2*a*. k) que p̄ (?) *m. al. corr.* quibus *A* 2*a*, *et ita* *B* 1*a*. 2. l) tinus *A* 2; nus *pr. m.* *A* 3a^1. m) *ita* *A* 1*b*; ipsut *A* 1*a*; ipsum *rell.* n) *ita* *A* 1*b*. 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. 3a^2. *B* 1*a*; quot *A* 1*a*. 3*a*. a^1. *B* 2; tot *add.* *B* 1*a*. o) stimata *pr. m.* *A* 1*a*. p) prodid. *A* 2. 2*a* (*pr. m.*).

Cap. 29. a) confirma *B* 1*a*. b) kritas *A* 1*a*. c) *ita* (*sed* dompno Audoeno) *A* 1*a*; ipsum et dom(p)num (dominum *A* 2*c*. *d*. 3*a*) Audoinum (*ita* *A* 2. 2*b*. *c*. *d*; Audoenum *m. al. in ras.* *A* 2 *cum rell.*) *rell.*

1) *Avranches (dép. Manche).* 2) *De tempore, quo Ebroinus interemptus est, cf. supra p.* 320, *n.* 1. 3) *V. supra p.* 569. 4) *I. e. eis, quibus fidem habebat.*

convenit[a], ut, ubi[b] domnus Filibertus volebat[c], perseverare deberet et in alia[d] de suis monasteriis loca deputaret rectoris[e] praesentiam[f], quia longinqui[g] itineris spatia ipsa caenubia[h] inter se erant distantia[i].

(30). Conversante igitur[a] illo[b] Gemedico[c], ad visitandum Dei famulum contigit advenire praesulem Ansoaldum. Cumque simul convescerent[d], nuntiatum est eis, quod quendam monachum spiritus[e] malignus vexaret. Cumque ingressi domum, in[f] qua aeger iacebat[g], pariter[h] orationem fudissent, malignus hostis[i] statim abscessit, et his[k], qui captus mente tenebatur, sanus remansit.

(31). Eodem igitur[a] tempore princeps palatii Waratto[b] nomine[1] in Caltivo[c] terreturio[2] opidum tradidit[d] ad[e] monasterium virginum construendum, Villare[3] vocabolo[f], ubi[g] usque hodie relegionis[h] norma[i] fulgit[k] in loco.

(32). Regressus igitur Pictavo[a] terreturio[b] ad[c] suprascripto pontificem Ansoaldum, magno[d] receptus est[e] cum gaudio. Perrexit Quinciago[f] monasterio[4], qui[g.*] et ipse nobili[h] est constructus[i] in loco, unde isdem[k] sacer veteribus deturbatis erroribus ipsum impleverat monachis, ubi Christus iugiter per famulis[l] conlaudatur in sanctis.

*) quod antea per revelationem sancti Spiritus sancto Petro apostolo suisque famulis in prefato monasterio Gemmetico digne Deo degentibus iure hereditario pro suae animae remedio subiugaverat[5]. Quod etiam et ipse sanctus Dei Filibertus abba venerabilis a fundamento locavit *pro* qui — in loco *A 2a (m. al. in ras.)*.

Capp. 29—32. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2.

Cap. 29. a) eum *m. al. add. A* 1*a*; inter (apud *B* 1*a*. *c*) eos *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. *c*. 2. b) ibi *A* 1*a* (*pr. m.*). (*b*). c) vellet *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. d) aliis *A* 2; alio de s. m. loco deputare *A* 3*a*. *a*[1]; aliis de (*om. A* 2*a*. *B* 1*a*) m. s. (s. m. *A* 2*a*) locis (*om. A* 2*a*) deputare (deputaret *B* 2) *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. e) *ita A* 2. 3*a*. *a*[1]; rectore *pr. m. A* 1*a*; rectores *rell.* f) *m. al. corr.* praesertim *A* 1*a*; deberet *pro* pr. *B* 1*a*; *om. A* 1*a*[*]. 2*a* (*m. al.*). *B* 2. g) longinq: (*i. e.* longinque) *A* 2; longinquo it. spat(c)io *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. h) cenobii *pr. m. A* 1*a*. i) distincta *A* 1*a*. *a*[*].

Cap. 30. a) autem *B* 1*a*. b) ille *pr. m. A* 1*a*. c) *ita A* 2. 2*b*. *c*; Gemmedico *m. al. corr.* Gemmetico *A* 2*a*, *et ita A* 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2; Gemetico *A* 1*a*. *b*. d) convescerentur (vesc. *B* 2) *A* 3*a*. *a*[1]. *B* 2. e) mal. sp. *A* 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. f) *om. A* 1*b*. 3*a*. *a*[1]. *B* 2. g) vexabatur *A* 2. 2*a*. *b*. h) *om. A* 3*a*. *a*[1]. i) spiritus, *superscr.* vel hostis *B* 1*a*. k) *ita A* 1*b*. 2. 3*e*. 9; his *corr.* is *A* 3*a*[2], *et ita A* 2*a*. *b*. 3*a* (*ubi* et is — remansit *postea suppl.*). *a*[1]. *B* 1*a*. 2; *om. A* 1*a*. *a*[*].

Cap. 31. a) *superscr. B* 1*a*. b) Warato *A* 1*a*. 3*e*. *f*; Guarato *A* 3*a*. *a*[1]; Gwarato *A* 3*a*[2]. c) Calcivo *B* 2. d) sancto viro (*om. B* 2) Filiberto *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2 (*ubi* Phil.). e) in *A* 2. f) *ita A* 2; vocabulum *A* 2*a* (*m. al.*). g) ibi *A* 1*a*. h) *ita A* 2. i) sacra (sacro *B* 2) *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. k) *ita A* 1*a*. 2; fulget *rell.*

Cap. 32. a) Pictavis *B* 1*a*. 2; ad Pictavum *A* 2*a* (*m. al.*). b) *ita A* 2; territorium *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 2; territurio (territerio *A* 1*a*) *corr.* territorio *A* 1*a*. *b*, *et ita rell.* c) *ita pr. m. A* 1*a*; a s. pontifice Ansoaldo *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2; ad suprascriptum (supradictum *A* 3*a*. *a*[1]) p. A. *A* 1*b*. 2. 2*b*. 3*a*. *a*[1]. d) magnum *A* 2; maximo *B* 2. e) *om. A* 2. 2*a* (*m. al.*). *B* 2. f) *ita A* 2; Quintiago m. *A* 2*b*; Quinciaco m. *A* 3*a*. *a*[1]; Quintiaco m. *A* 1*b*; Quintiano m. *A* 1*a*; Quintiacum (Quinciacum *A* 1*a*[*]. *B* 2; suum *add. A* 2*a*) monasterium *A* 1*a*[*]. 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. g) qui et ipsi *B* 1*a*; quod et ipsum *A* 3*a*. *a*[1]. *B* 2. h) nobili:, *ras.* s *A* 1*a*; nobibili *A* 2. i) constitutus *A* 1*a*; constitutum *A* 1*a*[*]; constructum *A* 3*a*. *a*[1]. *B* 2. k) idem *A* 1*a*. *B* 2. l) *ita A* 1*a*; famulos *rell.*

1) *De Warattone maiore domus cf. supra p.* 563, *n.* 4. 2) *'Le pays de Caux'.* 3) *Montivilliers (dép. Seine-Inférieure, arr. Havre). Ansegisus abbas a.* 832/33. *libram unam* ad Villare *coenobium legavit (Gesta abb. Fontanell. c.* 17, *ed. Loewenfeld p.* 58*).* 4) *Saint-Benoît-de-Quinçay (dép. Vienne, arr. et cant. Poitiers).* 5) *Haec pendent e V. Aichadri fabulosa § 8 sqq. (AA. SS. Sept. V,* 87 *sqq.), quae et ipsa in codice A* 2*a extat.*

(33). Ibique, accepto consilio, unum de discipulis suis electum, Aichadrum[a] nomine*, virum idoneum direxit Gemedico[b, 1], ut ipse pastorale[c] officium illius subrogaretur[d] in loco. Et licet[e] merentes[f] monachi de prioris patris[g] corporale[h] absentia, tamen praesentis[i] per gratiam[k] viri[l] sancti impleverunt decreta et eodem[m] Aichadro[n] promiserunt[o] oboedientiam. Sanctus autem vir Dei eos veniens visitare, commonebat adtentius, ut semper relegionis[p] perseverarent in opere. Itaque commendans eos Domino, benedictione data, pace[q] promissa[r], Herio[s] est reversus[t] insulam et[u] Quinciaco[v] monasterio alteri de suis monachis[2] tradidit ad regendum.

(34)[a]. Cumque Herio[b] insula demoraretur, quidam frater vasto dolore[c] dentium torquebatur. Qui cum petisset[d] ex fide aquam sibi dare[e], ubi sancti pedes fuerant[f] loti, mox ut aqua illa locum doloris tetigit, protenus[g] in virtute Christi dentium dira[g] dolor recessit.

(35). Frater quidam ibidem[a], dum febris incommodum sustineret, ad mensam sancti patris accessit. Cumque vir Dei[b] paulolum olei cum fragmen[c] panis eidem porrexisset[d], praecepit verbo, ut amplius non aegrotaret. Mox[e] ut comedit bucellam panis cum oleo, repente se[f] sensit a Domino sanum factum.

(36). Sed et alius frater, dum[a] in quoquina satageret, casu decidit et, brachium[b] avulsum, de[c] suo[d] loco cum dolore surrexit. Sed cum paene deficerit[e] usque ad mortem, adveniente viro Dei[f] petiit, ut supra dolorem brachii crucis signaculum faceret. Tunc ille humilitatis gratia subtus casulam[g], qua[h] erat in-

*) praedicti loci Quintiaci ab ipso antea constituto abbate *add.* *A* 2*a* (*m. al. in ras.*).

Capp. 33—36. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2.

Cap. 33. a) Aicradum *A* 3*a*. a^1; Aycradum *A* 3a^2; Aychadrum *B* 1*c*; Haichardum *A* 2; Haychadrum *B* 1*a*; Aichardum *A* 2*b*. b) *ita* *A* 2. 2*b*; Gemitico *pr. m.* *A* 1*a*; Gemmetico *A* 1*b*; Gemedicum *A* 2*c*; Gemmeticum *A* 2*a* (*m. al.*) *cum rell.* c) *ita* *A* 1*a*; ad p. o. *A* 1a^*; pastórale offitio *A* 2; pastorali officio *rell.* d) subrogaret *A* 2. e) illi *pro* l. *A* 2. f) mentes *pr. m.* *A* 1*a*. g) patri *B* 1*a*. h) *ita* *A* 1*a*. 2; corporalis *A* 3*a*; corporali *A* 3$a^{1.2}$ *cum rell.* i) presentis : : : : : : *A* 1*a*; pr(a)esentes *A* 1*b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 2. k) gratia *A* 2*a* (*m. al.*). l) v. s. *om.* *A* 2. m) *ita* *A* 2*b*; idem *A* 2; *om.* *A* 1*a*. a^*; eidem *rell.* n) Aichadio *B* 2; Aychadro *B* 1*c*; Heicha : : ū *pr. m.* *A* 1*a*; Aicrado *A* 3*a*. a^1; Eichrado *A* 1a^*; Aycrado *A* 3a^2; Aichardó *A* 2*b*; Haichardo *A* 2; Haychadri *B* 1*a*. o) perm. *A* 1*b*. p) *ita* *A* 2; pers. rel. *A* 1*b*; religionem servarent *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. q) atque *pro* p. *B* 1*a*. r) *ita* *A* 1*a*. 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*; pr(a)emissa *rell.*; *cf.* *p.* 603, 10. s) Herum *A* 3*a*. a^1; Herium *B* 2. t) *om* *A* 2; in *add.* *A* 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2 *et m. al.* *A* 2*a*. u) ad *B* 1*a*. v) *ita pr. m.* *A* 2*a*; Quiciaco *m. al. corr.* Quinciacum *A* 1*a*; Quintiaco *A* 1*b*. 2; Quinciacum (Quintiacum *A* 2*b*. 9. *B* 1*a*) monasterium (monachum *B* 2) *A* 1a^*. 2*b*. 3*a*. a^1. 9. *B* 1*a*. 2.

Cap. 34. a) XII. *in marg.* *A* 3a^1. b) Hero *A* 3*a*. a^1; in *add.* *A* 3*a*. a^1. *B* 2 *et m. al.* *A* 2*a*. c) dent. dol. *A* 3*a*. a^1. d) p̄terisset *m. al. corr.* pateretur *A* 1*a*; pervenisset *A* 1a^*. e) *ita* *A* 2; dari *rell.*; iussit *add.* *A* 1*a*. a^*. f) fuerunt *B* 1*a*; f. loti pedes *A* 3*a*. a^1. g) *ita* *A* 2; protinus *rell.* h) dura *A* 2; dirus (*postea suppl.* *A* 3*a*) *rell.*

Cap. 35. a) ibidem *om.* *A* 1*a* (*non* *A* 1a^*); dum ib. (ib. *postea suppl.* *A* 3*a*) *A* 3*a*. a^1; dum *om.* *A* 3a^2; ib. dum: (*ras.* b) *A* 2. b) Domini *B* 1*a*. 2. c) *m. al. corr.* fragmine *A* 2*a*, *et ita* *A* 2*b*. *B* 1*a*. 2; fragmento *A* 3*a*. a^1. d) porrexissent *A* 2, *corr.* e) Qui mox ut *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras.* *A* 2*a*. f) (se *om.*) sensit a Dom. pristinam recepisse sanitatem *A* 2; *cf.* *p.* 595, 2.

Cap. 36. a) (dum in *om.*) coqu. deserviens casu *A* 2; *cf.* *p.* 593, 8. 604, 4. b) *ita* *A* 1*b*. 2. 3*a*. a^1; br. evulsum *A* 1*a*; brachio avulso (evulso *A* 1a^*) *A* 1a^*. 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. c) a *A* 3*a*. a^1. d) solo *B* 1*a*. e) *ita* *A* 2. 2*a* (*pr. m.*); deficeret *rell.* f) Filiberto (Phylib. *A* 1a^*) *add.* *A* 1*a*. a^*. g) casullam *m. al. corr.* cucullam *A* 1*a*; casula *B* 1*a*. h) *corr.* *e* que *A* 1*b*. 3a^2.

1) *Et prima Vita Aichadri (Mabillon, Acta II,* 953 *sqq.; AA. SS. Sept. V,* 85 *sqq.) saeculo IX. conscripta, quo codex Rotomagensis n.* 1377 *(U.* 108*) exaratus est, et altera a Fulberto composita (Surius V,* 239 *sqq.) meras fabulas continent atque e V. Filiberti pendent.*
2) *Probus in V. Aichadri fabulosa c.* 19 *(Mabillon l. l. p.* 962*) vocatur.*

dutus, contra brachium aegri vixillum[a] crucis obposuit et eum saluti pristinae[b] dicto citius reformavit.

(37). Dum[a] vir Dei claustra[b] monasterii deambulans circuiret[c], cellararius[d] monasterii, Sidonius[e] nomine[1], ei[f] studuit indicare[g], quod liquorem[h] olei non haberet[i], unde in[k] ecclesia lumen consuetum arderet. Interrogatus[l], si haberet[m] aliquod[n] olei[o], amplius non[p] habere se dixit quam[q] mediam libram olei[r], quam propter hospites vel in usum illius temptaverat[s] reservare[t]. Sed[u] vir Dei praecipiens illud in[v] lampadibus mitti, coepit ei de Domino lumen olei ad totius anni spatium venturum promittere. Sed cum dies declinaret ad vesperum, nuntius de porto[w] maris[x] advenit, qui ei adesse navem[y] cum oleo nuntiavit, quae[z], a[a] Burdegalinse urbe veniens, directa servo Domini[b] ab amicis quadraginta modia[c] ipsius deferebat[d] liquoris; atque ita cum prophetiae[e] spiritum[f] fecundavit eum Deus oleo letitiae prae consortibus suis[g].

(38). Sed et[a] vice alia cum egeret[b] pinguidinem[c] ad luminaria[d] concinnanda[e] et a[f] Domino peteret oratione[g] adsidua, ut eius munere eorum subpleretur indigentia, mane facto, monachus veniens nuntiavit, quod magnum piscem mortuum, musculum[h] nomine[2], unda maris detulisset[i] in littore[k], ex cuius carne treginta[l] modia[m] pinguidinis[l] fratres traxerunt in[n] lumine.

(39). Sed et[a] alio tempore, cum terreturio[b] Pectavinse[c] coepisset gravis inedia angustare[d] et vir Dei sollicitus de necessitatem[e] fratrum adtentius incubaret

Capp. 36—39. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2.

Cap. 36. a) *ita A* 2. b) pristinam *B* 1*a*.

Cap. 37. a) Cum *A* 3*a*. *a*[1]; aliquando *add.* *B* 1*a*. 2; enim aliquando *m. al. in ras. add.* *A* 2*a*. b) calustra *A* 1*a*, *corr.* c) circumiret *B* 2; adcircumiret *B* 1*a*. d) celerarius *A* 1*b*. e) Sedonius *A* 1*b*. *B* 1*a*. 2; Sidoneus *A* 2. f) haec *pro* ei *A* 1*a*. *a**. g) iudicare *A* 1*a* (*pr. m.*). *a**. h) licorem *A* 1*a*. (*b*). i) habere *pr. m.* *A* 1*a*. k) *m. al. suppl.* *A* 1*a*. l) Interrogatur *A* 1*a*; Interrogat *A* 1*b*; que *add.* *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras.* *A* 2*a*. m) adhuc vel *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. n) *ita A* 1*a*; *om.* *A* 1*a**. 2; aliquid *rell.* o) inde *pro* o. *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. p) se non habere *B* 1*a*. q) d. nisi tantum dimediam (dimidiam *A* 2*a*) *A* 2. 2*a* (*m. al.*). r) *om.* *A* 2. s) temperaverat *pr. m.* *A* 1*a*; temptaret *B* 1*a*, *corr.* t) reservare: *A* 1*a*; reservaret *A* 1*a**; servare *B* 1*a*. u) Sed — promittere *om.* *B* 1*a* (*non* *B* 1*c*. 2). v) *om.* *A* 3*a* (*non* *A* 3*a*[1. 2]). w) *ita A* 2; portu *rell.* x) marinis *A* 1*b*. y) navim *A* 1*b*. 2*a* (*m. al.*); ei adesse n. c. o. n. quae *om.* *A* 2. z) quia *A* 1*a*. (*b*) (*non* *A* 1*a**). a) *ita* (*sed* de *pro* a) *A* 1*b*; a (de *A* 1*a*) Burdegalense *A* 1*a*. *B* 1*c*; a (de *A* 1*a**) Burdegalensi *A* 1*a**. 2*a* (*m. al.*). 3*a*. *a*[1]. *B* 2; a Burdegalonense *A* 2*b*; a (de *A* 2*c*) Burdegolanense *A* 2. 2*c*; ab urbe galisse urbe *B* 1*a*. b) Dei *B* 1*a*. 2. c) *ita A* 1*a*. *b*. 2. 2*b*. 3*e*; modios *rell.* d) derebat *m. al. corr.* devehebat *A* 1*a*. e) prophetia *pr. m.* *A* 1*a*; prophetae *A* 2. f) *ita A* 1*a*. 3*a*[2]; spiritu *rell.* g) eius *A* 1*b*.

Cap. 38. a) cum *B* 1*a*. b) geret *pr. m.* *A* 1*a*. c) pinguidine *A* 2; pinguedinem *A* 1*b*. 3*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*; pinguedine *rell.* d) fratrum *add.* *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*c*. 2. e) concinenda *B* 1*a*, *corr.* f) ad Dominum p. *A* 2; et adpeteret *B* 1*a*. g) orationem *pr. m.* *A* 1*a*. h) mus::culum *B* 1*a*. i) detulisse *A* 2. 2*a*. k) litus *B* 1*a*. l) *ita A* 2. m) modios *A* 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2. n) ad luminaria *B* 1*a*. 2.

Cap. 39. a) *om.* *A* 1*b*. 2. 2*a* (*pr. m.*). *b*. b) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*); territorium *A* 2*b*. 3*a*. *a*[1]. *B* 1*a*. 2. c) *ita A* 2; Pictaviense *A* 3*a*[1]; Pintavense *m. al. corr.* Pictavense *A* 2*a*, *et ita rell.* d) angustiare *A* 3*a*. *a*[1] (*non* *A* 3*e*). e) *ita pr. m.* *A* 1*a*; necessitate *rell.*

1) *Quem temere eundem fuisse volunt atque Sidonium Hibernum, a quo Saint-Saëns locus (dép. Seine-Inférieure) nomen accepisse dicitur (cf. alteram V. Audoini § 32, supra p.* 560, *n.* 1*). Cf. e. gr. Vacandard, 'Vie de saint Ouen' p.* 202*; Legris, Analecta Bolland. X,* 414*; Poupardin l. l. p. XXIII sq.* 2) *Musculi marini mentionem fecit Plinius, Nat. hist. IX,* 62 *(*88*),* 186. *XI,* 37 *(*62*),* 165.

orationis studium[a], mane facto, multitudo[b] piscium, quas[c] marsuppas[d, 1] vocant, invenerunt[e] in alveum[f], quae ducentae[g] treginta[h] et septem, recedente mare[i], remanserunt in siccum[k]. Unde et per totum anni spatium fratres habuerunt consolationis[l] conpendium[m] et plurima monasteria vel pauperes refectionis auxilium.

(40). Alio quoque tempore advenientes[a] Brittones[b] nautici iovencum[c] monasterii subripuerunt in scelere furti[d], dumque vellent ad propria remeare, coepit mare intumescere et ipsis periculum[e] minitare[f]. Tunc quidam de nauticis sensu sani[g], intellegentes navigium[h] culpa periclitari, sollicite perscrutantes invenerunt[i] corium et carnem pariter bubi[k, 2]. Revertentes[l] inpellente[m] vento ad insulam[n], cum reddidissent[o] direpta[p], accepta[q] indulgentia, fidelitate promissa, benedictione percepta, reversi[r] sunt cum[s] pace ad propria[3].

(41). Alio[a] quoque tempore, cum detento[b] vento naves Brittanicae[c] morarentur in littore, nauticis[d] pereclitantibus fame, cum[e] vir Dei, pietate cogente[f], duo animalia et farinam[g] vel panes[h] praecepisset eis tribuere[i], orationem pro eis cum fratribus faciens[k], obtentu[l] ventu a[m] Domino, in crastinum eis[n] impetravit a[o] Christo prosperum navigii cursum.

(42). Una[a] dierum sedens cum fratribus, spiritu[b] prophetiae repletus, ait eis: 'Viri[c] fratres, Deo gratias agamus per omnia, quia cito nobis a partibus marinis advenient[d] oportuna conpendia'. Nec multum[e] post Scothorum[f, 4] navis[g] diversis[h] mercimoniis plena ad litus adfuit, qui[i] calciamenta ac vestimenta fratribus larga copia ministravit.

Capp. 39—42. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. *a*¹. *B* 1*a*. 2.

Cap. 39. a) *ita A* 2. 2*a* (*pr. m.*). 3*e*; studio *rell.* b) *m. al. corr.* multitudinem *A* 1*a*. 2*a*, *et ita B* 1*a*. 2. c) quos *A* 3*a*. *a*¹. *B* 2 *et m. al. A* 2*a*. d) marsupas *A* 1*a*. (*b*). e) venerunt *A* 3*a* (*non A* 3*a*¹·²). f) (in *om.*) alium *A* 1*a*; in alveo *A* 3*a*. *a*¹. *B* 1*a*. 2. g) ducentes (a *add. A* 2) *A* 1*a*. 2; ducenta *pr. m. A* 2*a*; qui ducenti *A* 2*b*; duc. — mare *om. A* 1*b*. h) *ita A* 1*a*. i) mari *A* 3*a*. *a*¹. *B* 2. k) sicco *A* 3*a*. *a*¹. *B* 1*a*. 2. l) consolationes *A* 3*a*², *corr.* m) complendum *pr. m. A* 1*a*; conpedium *pr. m. A* 1*b*.

Cap. 40. a) adveniens *pr. m. A* 1*a*. b) Britenes *m. al. corr.* Britones *A* 1*a*, *et ita B* 2; Brittonis *pr. m. A* 2. c) *ita A* 1*a*; ipsius *add. B* 1*a*. 2. d) furtim *B* 1*a*. e) periculis *B* 1*a*. f) *ita A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*. *B* 1*a*; minitari *A* 3*a*. *a*¹. *B* 2; i(m)minere *A* 1*a*. *a**. g) anni (?) *m. al. corr.* animi *A* 1*a*, *et ita A* 2*b*; sano *pr. m. in mg. suppl. A* 1*a**. h) navium *A* 2. 2*a*. *B* 1*a*. i) venerunt *A* 1*a*, *corr.* k) *ita A* 1*a*. 2; bobi *A* 1*b*; bubuli *A* 2*b*; bubis *m. al. corr.* bovis *A* 2*a*, *et ita rell.* l) que *add. A* 2*b*. *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 2*a*. m) implente v. *pr. m. A* 1*a*; Inp. ventum *A* 2. n) monasterii *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. o) reddissent *B* 1*a*, *corr.* p) direptam *A* 1*b*; loco *add. B* 2. q) fid. pr. acceptaque ind. necnon et ben. *B* 1*a*. 2. r) reversa *pr. m. A* 1*a*. s) in *A* 1*b*.

Cap. 41. a) Alia (?) *pr. m. A* 1*a*. b) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *a**. 2. 2*b*; detentae a *m. al. A* 1*a*; detinente *rell.* c) *ita A* 1*b*. 2; Britanice *A* 1*a*; Britannice *B* 2; Brittannic(a)e *rell.* d) *ita A* 1*a*; n. pereclitantes *A* 2, *corr.*; nautici periclitabantur (periclitantur *B* 1*a*) *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. e) que *add. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. f) motus *pro* c. *B* 1*a*. 2. g) farina *A* 2. h) pane *A* 1*b*. i) tribui *A* 3*a*. *a*¹. k) *om. A* 2. l) ob(p)tento vento (*corr. e* vente *A* 2*a*) *A* 2*a* (*m. al.*). 3*a*. *a*¹. *B* 2; obtentu — *l.* 17. fratribus *om. A* 2. 2*b*. m) ad Dominum *B* 1*a*. n) imp. eis *B* 1*a*. o) a Chr. *om. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 2.

Cap. 42. a) Una denique die sedens *A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*a*. 2. b) sp. pr. r. *om. A* 1*b*. c) *ita A* 1*a*. *a**. 2. 2*a* (*m. al.*). *b*; Vere *rell.* d) adveniet *B* 1*a*. e) *ita A* 2; multo *rell.* f) Scotorum *A* 2; Scottorum *A* 2*b*. 3*a*. *a*¹; s̄corū (*i. e.* sanctorum) *A* 1*b*. g) naves *A* 2. *B* 2 (*ubi* affuerunt — ministraverunt). h) divisis *A* 2. 2*b*; de *pro* div. *B* 1*a*; *om. A* 2*a* (*m. al.*). *B* 1*c*. i) *ita A* 1*b*. 2. 2*b*; *om. A* 1*a*; qu(a)e *rell.*

1) *Hodie 'marsouin'; cf. Du Cange s. v.* 2) *I. e. bovis.* 3) *Miraculum et hoc et sequens Ermentarius, Mirac. Filiberti I,* 81. *commemoravit (Poupardin l. l. p.* 55*).* 4) *Cf. V. Columbani I,* 23: navis, quae Scottorum commercia vexerat. *De commercio inter habitatores Hiberniae et*

(43). Quid namque primum de[a] eo dicatur, quid[b] ultimum, non est nostrae Ps. 146, 4. parvitatis explicare stilo, nisi illi[c] opifici summo, *qui numerat multitudinem stellarum.* Tanta enim[d] erat in eo sagacitas, ut, quicquid aliis praedicaret, ipse prius implere satageret. Erat enim pietate[e] repletus, misericordia praeditus[f], in praedicatione paratus, in intellectu profundus*, conloquio[g] amabilis, vigore fortis, per omnia hospitalis[h], captivorum redemptor, dolentium consolator, ecclesiarum[i] constructor, abstinentiae sectator, non solum autem[k] ille, sed etiam in exemplo[l] illius[m] multi. Ita[n] fugiebat[o] mendacium tamquam mortale venenum, castissimus, sobrius, in omni opere bono[p] perfectus. Semper in ore illius Christus[1], semper Aug. 20. in corde illius refulgebat Spiritus sanctus. Nam XIII. Kal. Septembris[q], flentibus populis, gaudentibus angelis[2], anima inclita[r] sacerdotis de mundi ludibrio migravit ad Christum, perceptura a[s] Domino palmam gloriae in[t] triumphum. Corpus[u] terra[v] suscepit, anima[w] Christo reddita est, regnante domino[x] nostro[y] Iesu Christo, cui[z] est[a] honor et gloria cum[b] Patre et Spiritu[c] paraclito in saecula saeculorum. Amen[d].

EPISTVLA ERMENTARII.

Hildvino[a. 3] abbatum summo sit vita salusque,
Sit felix vita, gloria perpes! Amen.
Tu[b] meritis almi fultus valeas Filiberti[c],
Vitam et virtutes cuius habenda cape!

*) discretus in ieiuniis (discretione ingenuus *B* 1*c*) *add. A* 2*a (m. al.). B* 1*a*. *b**. *c*. 2. 5.

Cap. 43. *A* 1*a*. *b*. 2. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2. *Ep. Ermentarii. A* 3*a*. *b*.

Cap. 43. a) de eo *om. A* 1*a (non A* 1a^**)*. b) ve *add. A* 2*a* (*m. al.*). *b*. *B* 1*a*. 2. c) nisi donante illo opifice *B* 2. d) *ita A* 2. 2*a*. *b*. 3*a*. a^1. *B* 2; T. inerat in eo *A* 1*b*; enim in eo erat *A* 1*a*. a^*. *B* 1*a*. e) Domini *add. A* 1*a*. a^*. f) praedictus *pr. m. A* 1*a*. g) conloquia *A* 1*b*. h) hospitales *pr. m. A* 1*a*; hospitalitatis *A* 3a^1, *corr.* i) aecclesiae *A* 1*b*. k) ante illum *A* 1*b* l) *ita A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*. 3*a*. a^1; exemplum *B* 1*a*. 2; exemplis *A* 1*a*. a^*. m) eius *A* 3*a*. a^1. n) vero *add. B* 1*c*. 2, *superscr. A* 2*a*. *B* 1*a*. o) *ita A* 2. 2*b*. 3*a*. a^1. *B* 1*a*. 2; fugiebant *A* 1*b*. 2*a (corr.)*; fugit *m. al. corr.* fugiit *A* 1*a*; fugii *A* 1a^*. p) bone *pr. m. A* 2. q) Septemprias *A* 1*a*; Septembrium *A* 2*a*; Febr. *B* 1*a*. r) *ita A* 1*a*. a^*. 2. 2*b et fortasse pr. m. A* 2*a*; *om. B* 2; incli(y)ti *rell.* s) ab ipso *B* 2. t) *ita A* 1*b*. 2. 2*a*. *b*; in *eras. A* 2*a*, *om. A* 1*a (m. al. suppl.* et*)*. a^*; in (*om. B* 1*a*; cum *B* 1*c*) triumpho *A* 3*a*. a^1. *B* 1*a*. *c*. 2; *in* tr. *desinunt A* 2*b*. *c*. 8 *et quaternione completo A* 2. u) namque *add. B* 1*a et m. al. in ras. A* 2*a*. v) trā :, *ras.* a (?) *A* 1*a*. w) anima Chr. r. est *om. A* 1*a*; an. a Chr. suscepta est in gaudio, cui est *B* 2. x) r. eo cum P. et sancto Sp., cui manet honor et gl. in saecula sempiterna. Amen *A* 2*a (m. al.), desinens.* y) nostri *A* 1*a*, *corr.* z) qui vivit *pro* cui — Amen *B* 1*a*. a) h. est *A* 1*b*; est h. (et *om.*) *A* 3*a*. a^1. b) Deo *add. A* 3*a*. a^1. c) sancto *add. A* 1*b*; sancto *pro* par. *B* 2. d) *subscr.* Finit (Explicit *B* 2) vita beati (sancti *A* 2*b*. *B* 2) Filiberti (Fileberti *A* 2*b*; Phil. *B* 2; abbatis *add. A* 2*b*. *B* 2) *A* 2*b*. 3*a*. a^1. *B* 2; *Miracula sequuntur A* 3*a*. $a^{1.2}$. *b*. *e*. *B* 2. 5.

Ep. a) *versus om. A* 3$c^{1.2}$. b) *versus* 3—12. *om. A* 3*b*, *habet solus A* 3*a*. c) *ita edd.*; Phil. *A* 3*a*.

Galliae intercedente cf. H. Zimmer, 'Über direkte Handelsverbindungen Westgalliens mit Irland im Altertum und frühen Mittelalter' I ('SB. der Berliner Akademie' 1909, *p.* 363—400*).* 1) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Sev. c.* 27, 2: Numquam in illius ore nisi Christus, numquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. 2) *Eadem verba* flentibus populis, gaudentibus angelis *in V. Pardulfi c.* 23. *et V. Betharii c.* 16 *(SS. R. Merov. III,* 619*) leguntur.* 3) *Aut Hildvino abbati S. Dionysii et S. Germani (*818—840*), qui fuit archicapellanus Hludowici Pii (cf. W. Lüders, Capella, 'Archiv für Urkundenforschung' II,* 1908, *p.* 55 *sqq.), aut alteri abbati S. Germani eidemque archicapellano Caroli Calvi*

Sis memor, oro, sui[1], nostri quoque sis miserescens,
Utque tui[a] ille memor sit, memor esto sui.
Ille preces pro te Dominum fundendo precetur,
Ut felix vivas et iugiter vigeas.
Tu quoque posce pium regem Karolum reverenter,
Quo nobis tandem det miserando[b] locum.
Vive diu felix, gaudens per tempora multa;
Ermen- enim vester -tarius ista cupit.

Vitam[c] beati Filiberti[d] atque miracula in eius translatione[2] declarata, quae[3] ego tunc temporis tyrunculus minus culto composui stilo[4], claritudini[e] vestrae[f] mittere curavi, quatinus, talia recolentes[g], de eius iterum transpositione consideretis, quia, sicuti[h] optimę nostis, propter Nortmannorum[i] infestationem a nullo ei prebetur officium, presertim cum nec ibi[5] consistere nec alicubi locum, quo transferri possit, obtinere[k] valeamus. Si vero hoc negotium vestro peractum fuerit adiutorio, — potestis namque id facillime perficere, si posse comitatum fuerit velle; secundum quippe post regem locum in omnibus tenetis — vobis quam maximę non modo inpresentiarum, verum etiam in futurum prospicietis. Nomen denique Karoli gloriosissimi regis nostri idcirco in Miraculorum prefatiuncula inter fratres tacetur[6], quia, quando haec gesta fuerunt, in aula regia puer nutriebatur, erudiebatur, instruebatur[7]. Igitur si[l] vestra benignissima suggestione eiusque liberalissima largitione admonita effectum obtinuerint, sequens libellus, qui iam dicti confessoris miracula, quae supersunt vel quae adhuc ut creditur pandentur, continebit, vestro adsignabitur nomini[8]. Gratum sane iudicavi sagacissimum vestrum petitum

Ep. Ermentarii. *A* 3*a* *et a l.* 9. *A* 3*b*. $c^{1.2}$.

Ep. a) tu *A* 3*a*. b) miserendo *Poupardin* (*A* 3*a*?). c) *in* Vitam *incipiunt* *A* $3c^{1.2}$, *in quibus praescr.* Incipit prologus vite sancti Philiberti abbatis. d) Phil. *A* 3*a*. $c^{1.2}$. e) claritudine *A* 3*b*. f) nostre *A* $3c^{2}$. g) *om.* *A* $3c^{1.2}$. h) sicut *A* $3c^{2}$. i) Normann. *A* 3*a*. $c^{1.2}$. k) obtine *pr. m.* *A* 3*b*. l) *om.* *A* $3c^{1.2}$.

(c. a. 855, *† ante a.* 872*). De diversis Hildvinis saeculi IX. cf. ea quae partim satis incerta disseruerunt F. Lot, 'Le Moyen Age' XVI,* 1903, *p.* 249—282. *XVII,* 1904, *p.* 338 —342; *L. Levillain, ib. XIX,* 1906, *p.* 103 *sq.; J. Calmette, 'Bibliothèque de l'école des chartes' LXV,* 1904, *p.* 530—536; *F. Lot, ib. LXVI,* 1905, *p.* 277—280. 1) *Cf. Hrabani Mauri carm.* 6, 22. 25, 14. 27, 7. 28, 17 *(MG. Poetae II,* 170. 188 *sqq.):* Sis memor ipse (utque, ergo) mei. 2) *Corpus Filiberti a.* 836. *ex insula Heriensi ad monasterium Deense transferebatur.* 3) *Scilicet sola miracula neque vero Vitam.* 4) *Ermentarius monachus Heriensis librum priorem Miraculorum s. Filiberti, iubente Hilbodo abbate, a.* 837/38. *composuit; supra p.* 571, *n.* 5. 5) *In Deas monasterio (hodie Saint-Philbert-de-Grandlieu, dép. Loire-Inférieure, arr. Nantes).* 6) *Ermentarius, Mirac. I,* 1 *(SS. XV,* 299; *Poupardin p.* 24*) translationem factam esse narraverat a.* 836, Hludowico vero gloriosissimo imperatore vicesimo et tertio regni sui anno feliciter imperante filiisque eius Hlotario Italiam, Pipino Aquitaniam, Hludowico quoque Noricam, divina protegente clementia, regentibus. 7) *Mirac. Filiberti II, prol. (SS. XV,* 302; *Poupardin p.* 60*):* Porro successor regni Hludowici imperatoris Karolus extiterat, qui a u l a i n r e g i a n u t r i e b a t u r, quando suprascripti eius fratres suo quisque — — potiebatur regno. 8) *Ermentarius alterum librum a.* 863. *composuit, Hildvino defuncto; cf. Mirac. II, prol. (SS. XV,* 301; *Poupardin p.* 59*):* Neque vero Hildoino, qui dudum obiit, sicut pollicitus fueram, sed cuilibet scire cupienti ista scribuntur.

ire ingenium, ut, si secus[1] ac decet perspicacissimus in his vester[a] inspexerit intuitus, non mordaci, sed leni poliatur pumice[b, 2].

Ut valeas iugiter, Dominum deposco frequenter;
Supplico suppliciter, ut valeas iugiter[c].

Ep. Ermentarii. A 3a. b. c[1, 2].

Ep. a) vestrę(e) *A 3a. c*[1, 2]. b) Explicit prologus, *versibus omissis, subscr. A* 3c[1, 2]. c) *sequitur Vita Filiberti (deinde Miracula A 3a. b) A 3a. b. c*[1, 2].

1) *I. q. aliud.* 2) *Cf. Ovid., Ars amat. I,* 506: Nec tua mordaci pumice crura teras.

VITA LANTBERTI ABBATIS FONTANELLENSIS ET EPISCOPI LUGDUNENSIS.

Wandregiselo primo abbati monasterii Fontanellensis Lantbertus monachus successit. Quo congregationem gubernante, Childericus II. a. 673. *Ulmirum et Warinnam possessiones ex fisco largitus est, idem partem saltus Gemeticensis concessit*[1], *de cuius terminis inter Lantbertum et Filibertum abbates lis exorta ab Audoino episcopo Rotomagensi sedata est*[2]. *Theudericus III, post necem Childerici fratris a.* 675. *denuo in solio collocatus, Lantberto Duseram praedium ad Rhodanum in Provincia situm contulit (hodie Donzère, dép. Drôme); ubi, missis monachis Fontanellensibus, coenobium constructum est, alteri quasi matri subiectum*[3]. *Neque minus in occidentales partes monachi Fontanellenses progressi sunt; ubi, Pascario episcopo Namnetensi rogante, Ermenlandus a Lantberto missus in insula Ligeris Antrum coenobium aedificavit, cuius rectores semper e numero Fontanellensium monachorum instituerentur*[4]. *Anno* 675. *Condedus monasterium suum in Belcinnaca insula situm una cum possessionibus Fontanellae coenobio testamento concessit*[5]. *Genesio episcopo Lugdunensi Kalendis Novembribus anno* 677. *aut duobus proximis mortuo Lantbertus suffectus est, unde regimen monasterii abdicavit*[6].

1) *V. Lantberti c.* 3. 2) *Ib. c.* 4. 3) *V. Ansberti c.* 9. *Denario cuidam Merovingico verba inscripta esse voluerunt* [Lam]bertus ip(iscopu)s *et* [Dus]era mo(nasterium), *sed litterae* dus *mera coniectura suppletae neque* lam *(potius expectes* lande*) certae sunt; cf. M. Prou, 'Les monnaies mérovingiennes de la Bibliothèque nationale',* 1892, *p.* 26, *n.* 97. 4) *V. Ansberti c.* 10; *cf. V. Ermenlandi.* 5) *V. Condedi c.* 8. 6) *V. Ansberti c.* 12; *cf. V. Condedi c.* 8. *Genesius (de cuius die emortuali cf. AA. SS. Nov. I,* 352*) inter vivos erat die* 15. *Septembris a.* 677 *(MG. Dipl. Merov. p.* 44*), cum a.* 679/80. *iam Ansbertus coenobio Fontanellensi praeesset, quo tempore Condedus eidem donationem confirmavit (V. Condedi c.* 8*). Accuratius tempus circumscribi non licet, etsi, qui ultimus de rebus abbatum Fontanellensium chronologicis egit, E. Vacandard, 'Le règne de Thierry III et la chronologie des moines de Fontenelle' ('Revue des questions historique' LIX,* 1896, *p.* 491—506*) aliter sensit. Nam e notis temporum, quas auctores Vitarum Fontanellensium aevi Carolingici attulerunt, solos annos regum una cum nominibus abbatum in chartis invenire poterant, reliquas notas ipsi com-*

quod Ansbertus suscepit, qui post obitum Audoini a. 684. *episcopus Rotomagensis a Lantberto consecratus esse fertur*[1]. *Chartae Aigliberti episcopi Cenomanensis, quam sanctimonialibus cellae S. Mariae a.* 683. *concesserat, 'Landebertus gratia Dei episcopus' inter metropolitanos subscripsit*[2]. *Haud ita multo post obiit neque iam inter vivos erat, cum Theudericus rex a.* 688 *(Octobr.* 30*) Godino episcopo, successori eius, praedium quoddam largitus est*[3]*; obitus eius die* 14. *Aprilis codicibus Fontanellensibus Martyrologii Hieronymiani illatus est*[4].

Vitam Lantberti[5] *idem monachus S. Wandregiseli composuit, qui postea Vitam Ansberti conscripsit, ut ipse testatus est*[6]*, id quod in dubium vocare vix licet. Paulo igitur ante a.* 811. *orta est, quo V. Ansberti iam exstabat*[7]*, neque parvi momenti est, cum auctor chartas Fontanellenses adhibuerit*[8]. *Praeterea Vitae Lupi Trecensis et Eligii ei praesto fuerunt, quibus in obitu Wandregiseli et moribus Lantberti et Audoini describendis usus est*[9]. *Vitae, cuius maiorem partem deperditam esse hodie dolemus, particulas auctor in V. Ansberti iteravit*[10]*, eandemque auctores Vitae alterius Audoini*[11] *et V. Condedi*[12]*, Gestorum abbatum Fontanellensium*[13]*, alterius V. Wandregiseli*[14] *et adhibuerunt et plerique citaverunt. Hanc ultimam ipsi Lantberto pontifici dicatam esse auctor illo non minus quam saeculo et dimidio posterior mentitus est*[15].

Unus codex Havrensis n. 332 *(A* 34*), olim Fontanellensis, de cuius fatis librarius quidam monasterii in schedula praefixa haec adnotavit: 'Maius chronicon Fontanellae e sparsis in chartophylacio foliis a D. Augustino de Broise monacho Cong. Sancti Mauri anno* 1639. *collectum'*[16]*, fol.* 136'—137'. *Vitae Lantberti, saec. XII. ex. exaratae, partem priorem solam servavit, reliquis foliis deperditis; quam B. Krusch v. c. contulit.*

Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculi III, pars 2, *Lutetiae Parisiorum* 1672, *p.* 462—465, *Vitam ex eodem codice iam mutilo publici iuris fecit. Quam editionem iteraverunt*

Godefredus Henschenius, Acta sanctorum Aprilis II, Antverpiae 1675, *p.* 216—217, *et*

Iosephus Ghesquierus, Acta sanctorum Belgii selecta IV, Bruxellis 1787, *p.* 472—474.

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 584—585, *e textu Mabillonii frustula deprompsit.*

W. Levison.

putaverunt, non solum annos incarnationis, indictiones, ferias, sed etiam annos abbatum, atque rationes eorum nullius auctoritatis esse, nuperrime recte monuit B. Krusch, supra p. 9 *sq.*

1) *V. Ansberti c.* 15. 2) *J. Havet, 'Oeuvres' I,* 434; *cf. p.* 397. 3) *Dipl. Merov. p.* 51. *De Godino cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II,* 171. 4) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [43]: In Lugduno civitate depositio *(ita W;* transitus domni *LMV)* Landiberti episcopi. 5) *Cf. Legris, Analecta Bollandiana XVII,* 1898, *p.* 280—282, *et ea quae ipse disserui 'N. Arch.' XXV,* 598. 6) *V. Ansberti c.* 11: quae in eius *(Lantberti)* Gestis olim plenius memoriae tradidimus posteris intimanda. 7) *Cf. ea quae infra ad V. Ansberti monui.* 8) *V. Lantberti c.* 3. 4. 9) *Ib. c.* 2—4. 10) *V. Ansberti c.* 8, *neque dubito, quin c.* 9—12. *e parte deperdita Vitae Lantberti pendeant.* 11) *Cf. supra p.* 565, *n.* 1. 12) *V. Condedi c.* 8: quoniam vir Domini Lantbertus presulatum iam susceperat aecclesiae Lugdunensis, sicut in eius Gestis plenissime scriptum constat. *Quae pars Vitae Lantberti periit (cf. V. Ansberti c.* 12*).* 13) *Cf. infra ad c.* 3. 14) *Ib. c.* 1. 2. 15) *Vita II. Wandregiseli, prol. (Mabillon, Acta II,* 534*); cf. Krusch, supra p.* 7. 16) *Cf. 'N. Arch.' IX,* 368; *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France* (8⁰), *Départ.' II,* 1888, *p.* 332.

GESTA DOMNI LANBERTI ABBATIS FONTANELLAE ET ARCHIEPISCOPI LUGDUNI*.

(1)[a]. Lambertus vir valde clarissimus et nobilissimi generis prosapia ortus, a patre nomine Erleberto editus territorio Tarvennico[1], succedit primus in regimine coenobii magno Domini sacerdoti atque in Christo ammirabili patri Wandregisilo. Hic in aula regis iuvenculi Hlotharii, filii Hlodovei, sub seculari prius habitu militavit, licet eius mens alterius miliciae plus anelaret, sicuti eventus rei inditio est. Anno denique prefati iuvenculi regis octavo, milicia regis corruptibilis deserta, gladiisque e ferro formatis exutus, ad fulgida Christi castra devotissime convolavit[2]; indutus galea salutis, lorica fidei ac gladio sancti Spiritus, contra invisibilem hostem feliciter dimicavit. Tonsuram quoque capitis in isto coenobio sub sanctae memoriae predicto venerando patre Wandregisilo suscepit, quarto videlicet anno, antequam ipse famulus Christi viam ingrederetur patrum. Huius namque avunculi, viri clarissimi atque in seculo nobilissimi, quorum vocabula sunt Hrotbertus ac Haltbertus[b], fuerunt; quorum prior Hrotbertus summus palatii tum temporis fuerat referendarius[3], secundus Haltbertus sequenti tempore ab ipso sancto viro Lanberto clericatus[4] suscepit habitum. Qui eundem clarissimum virum ad istud Fontanellense honorifice deduxerunt coenobium, licet ab hac eum vellent intentione reflectere, ut in populari potius permaneret habitu. Qui in die suorum praecissionis capillorum inter alia diversarum specierum munuscula[5] septuaginta auri solidos predicto magno patri contulit, quod in ornamentis suis fabrefactorio opere[6] insitum erat, in baltheo videlicet, zonis atque armillis. Erat namque de ditissimis et honorabilibus parentibus atque in domo regia non mediocriter honorandus, sed in maximo fulgens honore; nempe sicut nobilem se exhibebat seculi negotio, ita nobiliorem reddidit vitae innocentia[c]. Diligebat autem illum predictus ammirabilis coenobii pater pro insignita ei caste conversationis operatióne. Quo vero ordine post ipsum regiminis assumpserit ordinem, in presenti nunc dicendum est opere.

cf. Is. 59, 17. Eph. 6, 14. 17.

*) Incipiunt actus beati Lanberti abbatis, qui secundus post beatum Genesium factus est presul ęcclesiae Lugdunensis et post almificum Wandregisilum rector cęnobii Fontanellensis per annos tredecim et menses octo[7], qui etiam Duseram cenobium construxit in regione qui vocatur Provincia super fluvium Rodanum[8], cuius tempore plurimae ęcclesiae nostrae adcreverunt, *add. c., quae ad auctorem minime redire videntur.*

Cap. 1. *c.*

Cap. 1. a) *numeri in codice desunt.* b) Halbertus *hoc loco c.* c) innocent *c.*

1) *Le Ternois circa Thérouanne (dép. Pas-de-Calais).* 2) *Haec verba in Vita II. Wandregiseli bis exscripta sunt; cf. c.* 12: ad castra Christi devotissime convolabit, *c.* 26: ad castra Christi fulgida devotissime convolarunt *(Mabillon II,* 539. 545*).* 3) *Hrotbertus referendarius Chlotharii (III.) fuit; cuius filia Angadrisma, Ansberti sponsa, abbatissa Oratorii coenobii facta est, teste biographo Ansberti c.* 2. 3. 4) In Fontanella monasterio monachus efficitur *ib. c.* 3. 5) *Lantbertum et Erlebertum patrem Fontanellae coenobio plurima praedia in regione Tarvennensi sita largitos esse, auctor V. Ansberti c.* 8. *testatus est.* 6) *I. e. opere fabri, artificis.* 7) *Cf. infra c.* 2 *(p.* 610, 2*).* 8) *Textus Vitae ad Duseram coenobium pertinens periit; sed excerptus in V. Ansberti c.* 9. *legitur. Hodie Donzère ad Rhodanum fl. (dép. Drôme, arr. Montélimar, cant. Pierrelatte).*

(2). Cum[1] beatus igitur antefatus Christi Wando[2] per X et IX[a] annorum[3] spacia et mensium quinque hoc coenobium a primo aedificationis suae die in regimine tenuisset iamque foret in decrepita ac veterana aetate positus, idem XC sex[b] annorum[4] ante obitus sui diem modico corripitur langore. Iamque in extremis (V. Columb. I, 17.) posito atque in agone suae dissolutionis intento interrogat ab eo universum agmen fratrum, quem sibi post suum discessum instituat rectorem. Quibus tale fertur dedisse responsum: 'Deus vobis, clarissimi[c] filii, post meum obitum credo quia optimum providebit rectorem[5]; eius tamen supplex famulus imploro clementiam, ut suae familiae dignum tribuat dispensatorem[6], qui duplicem ei tribuat alimoniam[7]. Vos vero, karissimi, voluntati eius consulite et quae agenda sunt in eius semper arbitrio ponite meumque cursum amplius fatigari nolite, immo precibus vestris (V. Eligii II, 35.) me protegitote atque mearum ammonitionum semper mementote. Christo summo (ib. c. 34. ib. c. 35.) omnium pastori vestri curam hodie commendo; ipse vos concedat sic mea parvissima monita mente retinere suaque suavissima precepta iugiter custodire, ut ad eius mereamini aeternam claritatem feliciter pervenire. Duo tamen adsunt in presentia vestri iocundissimi mei filii, quibus post modicam meam dissolutionem regiminis succumbet locus'. Erat autem is Lantbertus unus e duobus alterque clarissimus Ansbertus, utrique virtutibus excellentissime religionis satis insigniti atque in Dei opere sodales. Hanc sacram allocutionem idem Dei famulus cum explesset, animam suam caelo reddidit angelicis choris sociandam atque felicitatem (V. Columb. I, 30.) paradysi possidendam, XI. Kalendarum die[8], feria VII[9], indictione VII[10]. Post (Iul. 22.) cuius gloriosissimum transitum omnis caterva monachorum Christi exorat clementiam, triduanum cęlebrat cum omni devotione ieiunium. Quo devotissime cęlebrato, eligit predictum Lantbertum regiminis loco subrogandum, anno incarnationis dominicae DCLX[III][d, 11], indictione suprascripta, qui erat prefati iuvenculi regis

Cap. 2. *c.*

Cap. 2. a) IX^mo *c.* b) VI *m. al. superscr. c., habet Vita II. Wandregiseli c.* 27. c) *ita c. cum V. Ansberti c.* 8 *(infra p.* 624, 33*)*; *cf. l.* 18. d) dcLX:::: (*ras.* XIII?) *pr. m.*, dcLXV *m. al. c., et ita Vita II. Wandregiseli c.* 27.

1) *Capita* 2. *et* 3. *in V. Ansberti c.* 8. *exscripta sunt.* 2) Wandregiselus cognomento Wando *audit in V. Wandregiseli c.* 3; *cf. chartam Wandemiris et Ercambertae a.* 689/90. *(R. de Lasteyrie, 'Cartulaire général de Paris' I,* 1887, *p.* 18*)*: Funtanella ad domno Petro, ubi domnus Wando in corpore requiescit. 3) *De hoc numero cf. Krusch, supra p.* 10. 4) *Wandregiselus certe aetate minor defunctus est; cf. Krusch l. l. p.* 10. 5) *Cf. V. Eligii II,* 35: suspirans, ut *(Deus)* sua benignissima pietate provideat pastorem; *V. Fulgentii Rusp.* § 71 *(AA. SS. Ian. I,* 44*)*: 'Provideat ergo', ait, 'vobis dominus Deus meus pastorem dignum se'. 6) *Regula Benedicti c.* 64: domus Dei dignum constituant dispensatorem. 7) *Scilicet corporalem et spiritalem; cf. p.* 630, 16. 8) *Scilicet die* 22. *mensis Iulii, adstipulante et Martyrologii Hieronymiani codice Weissenburgensi (AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [95]*)*: In Fontanella monasterio depositio sancti Wandregiseli abbatis, *et Vita Wandregiseli vetusta c.* 22. 9) *Dies* 22. *Iulii a.* 663. *et* 668. *feria* 7. *erat; sed feria sine dubio ab auctore Vitae computata neque antiquitus tradita est.* 10) *Indictio VII. item ad biographum referenda ad a.* 663/4. *pertinet; VIII (a.* 665*) in Vita II. Wandregiseli c.* 27. *legitur.* 11) *Ita computationem auctoris restituendam esse exposuit B. Krusch, supra p.* 9 *sq., monens, et feriam septimam et initia indictionis VII. annique Vitaliani septimi ad a.* 663. *pertinere.*

Lotharii annus undecimus[1]; porro Vitaliani papae septimus[2] iam fluxerat annus. Perseveravit autem in eodem coenobio annos XIII[a] et menses octo sub tribus fratribus regibus sceptra regni Francorum per ordinem vicissim tenentibus, id est Hlothario, Hilderico atque Theoderico.

[V. Eligii II, 4.] (3). Erat autem isdem venerandus pater Lantbertus opere castus, caritate diffusus, fide firmissimus, in consiliis providus, in bonitate conspicuus, in colloquiis [P. Leudeg. II, c. 2.] affabilis[3] atque in omni re optima promtus, statura quoque procerus aspectuque[a] [cf. 2. Reg. 14, 25. Deut. 28, 35.] decorus; ab ima pedis planta usque ad capitis verticem summum erat elegantissimus. Cuncti denique reges antefati haut eum aliter tam in collocutionibus mutuis quam etiam in privilegiorum seu epistolarum descriptionibus, quas eidem porrigebant, vocare volebant donnum vel dominum et in Christo patrem[b. 4] nostrum venerabilem Lantbertum abbatem. Nam postquam vita functus est prefatus iuvenis rex Lotharius fratresque suos Hildericum ac Theodericum superstites reliquisset ortaque esset inter ipsos valida contentio vite[c] pro fastigio regni, aliis Hilderici parti faventibus, aliis in Theodericum declinantibus, ita iste vir venerandus cautum se reddidit, ut in neutram partem declinaret, donec populi pars emulam sibi partem superaret. Elevato namque in sede regni Hilderico, in tanto apud eum est honore [V. Eligii I, 14.] habitus, ut, quicquid ab illo postulasset, absque alicuius obstaculo difficultatis promereretur. Quod etiam ex largitionibus quarundam possessionum, quas eidem venerabili patri et isti coenobio contulit, liquidum fore constat. Denique[5] ad peticionem reginae suae Bilhildae[d. 6] atque venerabilium episcoporum, id [P. Leudeg. I, c. 1.] est bonae recordationis Leodegarii[e] episcopi[7], qui postea[f] gloriosissimus effectus est martyr, Nivonis et[g] etiam episcopi[8] et Ermonii[h. 9] atque illustrium virorum, quorum haec sunt nomina: Fulcoaldi[i. 10], Amalrici[11], Vulfoaldi maioris domus regiae[12], Bavonis, Waningi[13], Adalberti, Gerini, fratris clari prefati Leodegarii epi-

Capp. 2. 3. *c.*

Cap. 2. a) XI[cim] (II *fortasse m. al. in ras.*) *c.*; *cf. p.* 608, 31.

Cap. 3. a) *ita edd.*; aspectusque *c.*; vultu et statura decorus *V. Ansberti c.* 8. b) patrum *c.* c) *ita scripsi;* in te *c.* d) Blithilde *Gesta abb. Fontanell. c.* 10. e) Leodegari: *c.* f) ea *pr. m. suppl. c.* g) et etiam *pr. m. superscr. c.* h) Ermonis *Gesta c.* 10. i) *ita Gesta c.* 10; Fucoaldi *c.*

1) *A.* 668. 2) *I. e. a.* 663/4, *cum Vitalianus inde a die* 30. *Iulii a.* 657. *sederit.* Pontificatum agente Romanae ecclesiae anno nono (665/6) papa Vitaliano *Vita II. Wandregiseli c.* 27. 3) *Cf. V. Fursei c.* 1: affabilis conloquio. 4) *Cf. e. gr. Desiderii epist. II,* 9 *(MG. Epist. III,* 207*)*: Sancto — — domno et in Christo patri Desiderio papae Siggebertus rex. 5) *Verba sequentia in Gestis abbatum Fontanellensium c.* 10. *exscripta sunt (ed. Loewenfeld p.* 31*).* 6) *De Bilichilde regina cf. supra p.* 240, *n.* 4, *et p.* 290, *n.* 4. 7) *Augustodunensis.* 8) *I. e. Nivardi episcopi Remensis (†* 673/4, *Sept.* 1*); cf. supra p.* 157 *sqq.* 9) *Ermeno episcopus a.* 696/7. *privilegio Ageradi episcopi Carnotensis subscripsit (Pardessus II, p.* 234; *Tardif, 'Monuments historiques' p.* 30*).* 10) *Vir illustris Fulcoaldus dux Amando episcopo possessionem contulit, quae ab eo a.* 666. *Andreae abbati concessa est (Pardessus II, p.* 133*), et privilegio Sigiberti III. pro Stabulensi et Malmundariensi coenobiis dato consensit, quod a.* 669. *a Childerico II. confirmatum est (Pertz, Dipl. I, p.* 23. 28, *n.* 22. 29*).* 11) *Amelricus vir illustris in privilegio Childerici II. ecclesiae S. Mariae et S. Stephani Spirensi concesso commemoratur (ib. p.* 27, *n.* 28*).* 12) *De Vulfoaldo cf. Lib. hist. Franc. c.* 45. 46. *Leudegario, Nivardo, Fulcoaldo, Amalrico, Vulfoaldo aliisque 'auxiliantibus', Bercharius abbas silvam Vassiacensem a Childerico rege impetravit, cuius chartam deperditam exscripsit Adso, V. Bercharii c.* 16 *(Mabillon, Acta II,* 841*), totque nominibus convenientibus, utramque*

scopi[1], largitus est prefato venerando patri fiscos duos, quorum sunt vocabula Ulmirus[2] et Warinna[3], qui sunt siti in pago Tellau[4] iuxta fluvios Tellas[5] et Warinna[6] nominatos, cum universis adiacentiis eorum, id est Crisciaco[7], Seda[8], Magneroto et item Magneroto, Neon et Toscarias, simulque terram super litus maris et areas salinarum piscationumque, quae ibidem institutae erant, vineas etiam in Warnaco super fluvio Sequana sitas in pago Vilcassino[a. 9] cum omni integritate earum. Haec universa, auctoritate sua duo privilegia condens, eidem venerabili patri istique coenobio Fontanellensi iure firmissimo in aevum contradidit possidenda[b]. Edita est autem haec regia largitio Arlauno iocundo palatio[10], undecimo anno pre- 673.
fati regis in Austria[11], qui fuerat primus in Neustria, porro eiusdem rectoris coenobii lucidissimi anno quinto, ex quo regiminis locum sortiebatur post secessum felicissimum magni patris Christique clarissimi sacerdotis Wandregisili. Plurimae namque eiusdem regis diversarum possessionum largitiones ad ipsum reverentissimum patrem editae usque nunc extant, quas[c] etiam dinumerare laboriosissimum est. Hic namque inter alia diversa donaria etiam de saltu Gemmeticensi eidem venerabili patri partem contulit[12], unde nonnulla manent apud nos privilegia, quae pro munere sacro in isto coenobio recondita tenentur. Ipsis namque, si quis ea lectioni rata duxerit, inveniet loca designata, per quae ipsius donationis meta terminatur.

(4). Orta est illo in tempore lis non modica inter ipsum venerabilem patrem Lantbertum ac reverentissimum Gemmeticensis coenobii rectorem Filibertum pro eiusdem saltus terminatione; quos gloriosae recordationis magnus Rothomagensis

Capp. 3. 4. *c.*

Cap. 3. a) Veliocassino *Gesta c.* 10. b) possidendā *c.* c) q̄s *c.*

chartam fortasse eidem fere tempori attribuere licet. Cf. ea quae dixi in dissertatione mea 'Die Merowingerdiplome für Montiérender' ('N. Arch.' XXXIII, 758 *sq.).* 13) *Waningus, qui comes palatinus placito Chlotharii III. vel Childerici II. interfuit (Pertz, Dipl. I, p.* 34*), idem videtur fuisse atque Waningus, cui Leudegarius custodiendus traditus est (Passio I. Leudegarii c.* 30*), conditor monasterii Fiscamnensis (Vita II. Audoini §* 25. 26*; cf. supra p.* 9. 337*, n.* 1*).*

1) *De Gaerino cf. supra p.* 310*, n.* 2. 2) *Osmoy prope Saint-Valery-sous-Bures (dép. Seine-Inférieure, arr. Neufchâtel, cant. Londinières); cf. Longnon, 'Atlas historique de la France, texte explic.' p.* 206. 3) *Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 10*:* Warinna, quo sanctus Ricbertus corpore requiescit. *De loco sine dubio in valle Warinnae fluvii sito cf. Legris, 'Saint Ribert' (Analecta Bolland. X, p.* 447*, n.* 2*; p.* 450 *sq.).* 4) *'Le Talou'; cf. Longnon l. l. p.* 98. 5) *Béthune rivus, Arques fluvium influens.* 6) *La Varenne sive l'Arques fluvius, mare prope Dieppe influens.* 7) *Cressy (dép. Seine-Inférieure, arr. Dieppe, cant. Bellencombre).* 8) *Fortasse Cideville (dép. Seine-Inférieure, arr. Yvetot, cant. Yerville), olim Sidevilla, cuius loci ecclesia saec. XIV. abbati S. Wandregiseli subdita erat (A. Longnon, 'Pouillés de la province de Rouen',* 1903*, p.* 13*); attamen nescio an locus nimis valde a fluviolis illis distet.* 9) *'Le Vexin'.* 10) *Cf. ea quae infra ad V. Condedi c.* 2 *(p.* 647*) adnotavi.* 11) *Childericus a.* 662. *regnare coepit (cf. Krusch, supra p.* 91*), neque vero exordium regni ante mensem Aprilem eiusdem anni collocandum esse, ex auctore nostro colligi licet, cum Childericus loca Neustrica in palatio Neustrico largiri non posset nisi regnum totum sortitus post obitum Chlotharii III. fratris († 673, post Mart.* 10*) et Theudericum III. solio privatum.* 12) *Chilpericus II. rex a.* 716*, Benigno abbate Fontanellensi petente, praecepta et aliorum praedecessorum et Childerici patris confirmavit, quibus* forestam de Gemmetico *vel* Gemmeticensem *monasterio concessissent (Pertz, Dipl. p.* 75*).*

ęcclesiae pontifex Audoenus una cum sua auctoritate simulque prefati regis epistola pro eadem re sibi directa ad verae pacis concordiam revocavit aequaque sorte ipsum saltum inter eosdem almificos patres divisit. Et quia patris Lantberti maior fore portio videbatur, prefatus antistes una cum eius consensu ex eadem divisione basilicae clari martyris Christi Dionisii, quae sita est super ora alvei Sequanae in loco, qui noncupatur Duroclarus[1], ubi Lidoaldus regiminis locum tenebat, aliquam V. Lupi Trec. c. 3. contulit porciunculam. Erat namque sanctitate perspicuus, cuius talia semper fuerunt perfectionis insignia, ut viam salutis sacris predicationibus civibus suis aperiret et imperitos populi se[nsus][a] lucidis[b] exemplis instrueret, discordes etiam, ib. c. 2. vigore superni spiritus inflammatus, summa industria ad nitorem concordiae revocaret.

675. (5). Antefatus autem rex Hildericus insidiis satellitum suorum, Amalberti[2] videlicet et Ingoberti[3] simulque Bodilonis necnon et Lupi[4] aliorumque, una cum coniuge sua vocabulo Bilhildę filioque nomine Dagoberto vita et regno privatus est[5]; quorum corpora prenominatus maximus[a, 6] . . . .

Capp. 4. 5. *c.*

Cap. 4. a) *ita V. Lupi;* populi se *c.* b) lucidus *c.; cf. supra p.* 611, 11.

Cap. 5. a) *desinit codex, reliquis foliis perditis.*

1) *Duclair (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen).* 2) *Amalbertus comes Noviomagensis in V. Eligii II,* 66. *commemoratur; Amalbertus seniscalcus placito Chlotharii III. seu Childerici II. intererat (Pertz, Dipl. I, p.* 34*); cf. supra p.* 569, 10. 3) *Ingobertus quidam ex optimatibus a.* 675. *in diplomate Theuderici III. commemoratur (Pertz, Dipl. I, p.* 190*; Havet, 'Oeuvres' I, p.* 438*), atque Angantrudis femina illustris, vidua Ingobercthi Deo sacrata, a.* 691/2. *occurrit (Pertz l. l. p.* 57*).* 4) *Nescio an de Lupo duce agatur, cuius supra p.* 485 *sqq. memini.* 5) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 45*:* Franci, in ira magna commoti, Ingobertus videlicet et Amalbertus et reliqui maiores natu Francorum, sedicionem contra ipsum Childericum concitantes. Bodilo super eum cum reliquis surrexit, insidiaturus in regem; interficit (in Lauconis silvam *add. continuator Fredegarii*) una cum regina eius pregnante (nomine Belichilde *add. ib.*). *Filius ibi non commemoratur.* 6) Quorum corpora praenominatus maximus [sacerdos Audoenus (*cf. c.* 4) sepelivit], *supplet Mabillon, comparata Vita II. Audoini §* 41 *(supra p.* 565, *n.* 1*), ubi de basilica S. Petri Rotomagensi agitur:* In qua iam dicti Hlotharii duae uxores reginae requiescunt, Haldetrudis scilicet et Bertetrudis necnon et Dagobertus, filius Sigeberti regis, quem totondit Grimoaldus, seu et Hildericus rex, frater Theoderici, et uxor illius Bilhildis cum filio, quos ipse vir sanctus *(Audoinus)* iam olim ibidem sepelierat, qui insidiis satellitum suorum, Amalberti videlicet et Ingoberti, vita et regno privati fuerant *(ita codex S. Audomari); verba extrema e V. Lantberti c.* 5. *pendere patet. Corpora Childerici suorumque a.* 1656. *in basilica S. Germani Parisiensi detecta sunt; cf. supra p.* 565, *n.* 1.

VITA ANSBERTI EPISCOPI ROTOMAGENSIS.

Ansbertus vel potius Anseberctlus, sicut nomen olim scribebatur, primo referendarius Chlothario III. (657—673) chartas obtulit[1]; deinde relicto palatio Fontanellae monachus factus, postquam Lantbertus abbas anno 677. exeunte aut proximis annis[2] ad cathedram Lugdunensem gubernandam provectus coenobium resignavit, eidem successit. Denique episcopatum Rotomagensem meritus est, Audoino episcopo a. 684. (Aug. 24) defuncto, cui vivo carmen satis barbarum dicaverat[3], quod ultimis litteris versuum verba exhibet Ansebertus orator definit. Etiam 'quaestiones ad Siwinum reclausum' ad Ansbertum referuntur, quarum exemplar Hardvinus monachus Fontanellensis († 811) exaravit[4]; quod opusculum periisse videtur. Die ascensionis Domini a. 688. (Mai. 7) corpus praedecessoris in basilica S. Petri quiescentis in alium ecclesiae locum transtulit[5]. Anno aut eodem aut initio insequentis Rotomagi monasterio Fontanellensi privilegium concessisse dicitur, subscribentibus episcopis, abbatibus, Genardo vicedomino, archidiaconis, quo facultatem abbatis ex semet ipsis libere eligendi fratribus confirmasset simulque statuisset, ut si regulam[6] neglexissent, a conventu sacerdotum ad eius normam reducerentur, sin vel pontificum auctoritatem contempsissent, excommunicationi subiacerent[7]. Non multo post apud Pippinum principem accusatus, a. c. 690.[8] in exilium missus est[9] atque exul Alto

1) Pertz, Dipl. Merov. p. 33: Vidrachado et Anseberctho referandariis. Cf. V. Ansberti c. 4.
2) Cf. supra p. 606. 3) Supra p. 541 sq. 4) Gesta abb. Fontanell. c. 16 (ed. Loewenfeld p. 48).
5) V. Audoini c. 18. 19. 6) Biographus Ansberti c. 18. et concilium Rotomagense affinxit et solam sancti patris Benedicti regulam citavit, cum in aevum privilegii potius regulae Benedicti et Columbani coniunctae conveniant (cf. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I[3], 297, n. 1). Nescio an auctor propriae aetatis instituta considerans nomen Columbani suppresserit, cuius regula una cum altera etiam saeculo VIII. Fontanellae in codice quodam legebatur; cf. Gesta abb. Fontanell. c. 13 (p. 38). 7) V. Ansberti c. 18. Anno 679/80. Condedus donationem Fontanellensibus factam confirmavit (V. Condedi c. 8), a. 687/88. Vulframnus monasterio Mauriliacum villam concessit (V. Vulframni c. 3), a. 689/90. Wandemirus et Ercamberta possessionem quandam eidem attribuerunt (Tardif, 'Monuments historiques', 1866, p. 637; R. de Lasteyrie, 'Cartulaire général de Paris' I, 1887, p. 18). 8) Gripho vel Gribo, qui post Ansbertum in catalogis Rotomagensibus deprehenditur (Sauvage, Analecta Bolland. VIII, tab.; Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, 203), Kal. Novembr. a. 691/92. placito regio intererat (Pertz l. l. p. 57), atque Ansobercthus episcopus, cuius nomen in chartis Chlodovei III. a. 693/4. (ib. p. 58) et Ageradi Carnotensis a. 696/7 (Pardessus II, p. 234; Tardif l. l. p. 30) legitur,

Monte in coenobio Hannoniensi die 9. *Februarii, anno incerto, obiit*[1]. *Corpus Fontanellam delatum*[2] *et in basilica S. Pauli positum est, unde Bainus episcopus et abbas die* 31. *Martii saeculo octavo ineunte reliquias in ecclesiam Petri apostoli transtulisse dicitur*[3]. *A monachis Fontanellensibus una cum Wandregiselo conditore 'magnus praesul Ansbertus'*[4] *praeter ceteros celebratus est*[5].

Inter Fontanellenses is quoque erat, qui saeculo fere post obitum episcopi res gestas eius litteris mandavit[6]. *Quamquam enim Vitam Hiltberto abbati († c. a.* 701*), successori Ansberti, dicatam esse voluit*[7], *tamen non solum sermo a barbarie Merovingica alienus aevum Karolinum sapit, quo Gervoldus abbas (*788—806*), omnes fere monachos litterarum ignaros inveniens, scholam Fontanellensem instituit*[8], *sed etiam auctor ipse, sive aliter nominabatur sive Aigradus, quod nomen sibi attribuit*[9], *indiciis manifestis figmenta sua prodidit, personae indutae oblitus. Auctor enim Hiltberti aequalis nosse non poterat, grabatum, in quo corpus sancti positum esset, Fraxinidi in ecclesia per multum tempus mansisse*[10], *neque magis ei convenire videtur translatio Audoini a civibus inde ab a.* 688. *'deinceps per succedentia tempora' celebrata*[11]. *Denique Agarenorum, i. e. Arabum, incursionem in Provinciam factam, quae a.* 737. *contigit, auctor melius silentio suppres-*

pro Augustodunensi (V. Eucherii Aurel. c. 2*), non Rotomagensi, habendus est, cum in utraque praeter ipsum etiam Gripho vel Gribo occurrat. De utro Anseberctho in charta Chlodovei die* 5. *Maii a.* 692. *dato (Pertz p.* 54*) agatur, diiudicari nequit. Fontanellae Hiltbertus abbas c. a.* 696. *coenobio praeerat (Gesta abb. Fontanell. c.* 13, *p.* 38*).* 9) *Cf. V. Ansberti c.* 21; *Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(p.* 17 *sq.).*

1) *Cf. cod. Weissenburg. Martyrologii Hieronymiani (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*18*]):* In Alto Monte super Sambre depositio sancti Ansberti episcopi et confessoris. 2) *Ad illud iter ea pertinent quae in codicibus Tusco-Fontanellensibus Martyrologii Hieronymiani tradita sunt, scilicet die* 9. *Martii (l. l. p. [*30*]):* In territurio Rodomi in loco Paldiacro pausatio corporis sancti Ansberti episcopi, *atque in libris iisdem et Weissenburgensi die* 10. *Martii (ib.):* In Fontanella monasterio adventus et exceptio corporis (transmigratio *pro* adv. et e. c. *Weiss.*) sancti Ansberti episcopi. 3) *Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(p.* 18 *sq.). Annus* 704. *ibidem traditus aliquatenus incertus est, numeris postea correctis, id quod B. Krusch v. c. (supra p.* 3*) iure monuit. Attamen translationem Wandregiseli ante a.* 690. *neque sub Baino contigisse minus certum habeo, cum e verbis chartae a.* 689/90: ad Funtanella ad domno Petro, ubi domnus Wando in corpore requiescit, *Petrum apostolum patronum et ecclesiae principalis et coenobii praecipuum fuisse atque Wandregiselum in coenobio eius patrocinio fruente iacuisse certe concludendum sit, sed de ecclesia, in qua requiescebat, nihil certi effici mihi videatur. De die cf. etiam cod. Weissenburg. Martyrologii Hieronymiani ad diem* 31. *Martii (l. l. p. [*37*]):* In Fontanella monasterio transmutatio corpora sanctorum, sancti Wandoni abb. et sancti Ansberti et Vulframni epis(copi). 4) *Gesta abb. Font. c.* 17 *(p.* 50*).* 5) *Pippinus princeps in honorem Ansberti, quem in exilium ipse eiecerat, Floriacum monasterium aedificasse dicitur, Fontanellensibus ab eodem concessum (ib. c.* 2, *p.* 18*). Saeculo VIII/IX. reliquiae* sancti Anseberti *in basilica Senonica asservabantur; cf. M. Prou et E. Chartraire, 'Authentiques de reliques conservées au trésor de la cathédrale de Sens' ('Extrait des Mémoires de la Société nat. des Antiquaires de France' LIX),* 1900, *p.* 22, *n.* 30. 6) *Cf. ea quae disserui 'Zur Kritik der Fontaneller Geschichtsquellen' ('N. Arch.' XXV,* 594—598*).* 7) *V. Ansberti, prol. Hiltbertus II. abbas, quem c. a.* 817. *coenobio praefuisse voluerunt (Fr. Lanovius, De sanctis Franciae cancellariis syntagma,* 1634, *p.* 150; *A. de Monstier, Neustria pia,* 1663, *p.* 156; *Gallia christiana XI*², 173*), stare non potest; cf. Gesta abb. Fontanell.* c. 17 *(p.* 49 *sq.).* 8) *Gesta abb. Font. c.* 16 *(p.* 47*).* 9) *V. Ansberti, prol.* 10) *Ib. c.* 32. 11) *Ib. c.* 20.

sisset, si sancti aequalis videri voluisset, atque 'nefandae gentis Agarrenorum' iisdem verbis mentionem fecit[1], quibus auctor alterius recensionis Vitae Gregorii II. papae Romani[2]. Praefatio vero, in qua aetatem fictam professus est, certe eiusdem auctoris est, qui Vitam conscripsit, cum et in hac et in illa sermo Hilarii episcopi Arelatensis (429—449) de Honorato decessore habitus[3] pari modo exscriptus atque expilatus sit. Auctor ergo eodem modo quo biographi Vulframni alterque Wandregiseli et ipsi Fontanellenses de aevo suo mentitus est, iique in errorem ducti sunt, qui Vitam primigeniam ab interpolatoribus inquinatam esse iudicaverunt, cum iudicium severius vel inde confirmetur, quod duobus locis (c. 11. 34) verba nonnulla e Bedae Historia ecclesiastica gentis Anglorum deprompta leguntur, quae aliis auctoribus Fontanellensibus adhuc uberiorem materiam praebuit[4]. Biographus V. Ansberti non multo ante finem saeculi octavi scripsisse videtur neque vero post a. 811, quo Hardvinus presbyter obiit, qui cum alios codices exaraverat tum 'librum vitarum sancti Wandregisili, Ansberti ac Wulfranni'[5].

Attamen haud pauca in Vita inveniuntur, quae minime spernenda sunt. Nam ut auctorum Fontanellensium erat, chartis archivi coenobialis biographus Ansberti usus est[6], sed ea discernenda sunt, quae solus de concilio Rotomagensi a. 688/89. memoriae tradidit[7] spuria. Vita Audoini[8] et, nisi fallor, Liber historiae Francorum[9] ei praesto fuerunt, neque mireris, praeter Dialogos Gregorii M. (cf. c. 21. 25. 27) regulas et Columbani[10] et Benedicti[11] ei notas fuisse, quae cum martyrologio in uno codice coniunctae Fontanellae habebantur[12]. Idem auctor, se ipso teste, Vitam Lantberti antea composuerat[13]; e qua particulas excerptas in altero opusculo iteravit[14].

Vita Ansberti usi sunt, qui Gesta abbatum Fontanellensium[15], Vitam secundam Audoini[16], Vitam alteram[17] et Miracula Wandregiseli[18], Translationem Guthlaci (a. 1136)[19] conscripserunt. Epitomen e codice classis 1 Helinandus Chronici libro XLV.

1) V. Ansberti c. 9. 2) Liber pontificalis c. 91, 11 (ed. Duchesne I, 401; cf. p. CCXXI). 3) Ed. Ballerinii, Leonis M. opera II, 347 sqq.; Migne L, 1249 sqq. 4) Praeter editores infra citatos auctores Historiae litterariae Franciae IV, 1738, p. 33, et Legris, Analecta Bollandiana XVII, 1898, p. 267—279, Vitam Ansberti interpolatam esse iudicaverunt, e quibus Legris epitomen B (v. infra p. 618) cum editoribus Bollandianis pro textu primigenio accepit, sed temere, sicut ex Vita Honorati intellegitur a priore auctore expilata. Neque probare possum ea, quae E. Vacandard v. d. acutius quam aptius disseruit: 'Les deux vies de saint Ansbert, évêque de Rouen, et la critique' ('Revue des questions historiques' LXVII, 1900, p. 600—612), et ipse textum B pro epitome accipiens, sed statuens, eam ex deperdita Vita genuina pendere neque ex ea quam adhuc habemus, quippe quae interpolationibus aucta esset. Neque vero vias ingressus est nisi admodum flexuosas, difficultates amoturus inde oriundas, quod Vita Honorati in partibus et utrique textui communibus et Vitae maioris propriis (c. 19. 20. 34) eodem modo expilata est, cui argumento iam Bedam adiutorem addere possum (v. supra l. 9), neque similitudinis inter Vitam Ansberti et Vulframni alteramque Wandregiseli miro modo intercedentis rationem habuit (cf. 'N. Arch.' XXVI, 571 sq.). 5) Gesta abb. Fontanell. c. 16 (p. 48). 6) V. Ansberti c. 10. 13; cf. c. 8. 34. 7) Ib. c. 18. 8) Ib. c. 20; cf. c. 15. 21. 9) Ib. c. 15; cf. c. 21. 10) Ib. c. 6. 16. 11) Ib. c. 5. 6. 13. 12) Gesta abb. Fontanell. c. 13 (p. 38). 13) V. Ansberti c. 11. 14) Quod in c. 8. pro certo affirmare licet, neque dubito, quin pars deperdita Vitae Lantberti eodem modo in c. 9—12. adhibita sit; cf. V. Condedi c. 8. 15) Cf. V. Ansberti c. 20. 25. 33. 16) Vita II. Audoini § 43. 44 (AA. SS. Aug. IV, 819). 17) In Vita II. Wandregiseli c. 25 (Mabillon, Acta II, 545) citatur libellus, qui de eorum — Ansberti et Lantberti — scribitur actibus. Cf. V. Ansberti c. 34. 18) Cf. V. Ansberti c. 29—35. 19) AA. SS. April. II, 54—57. Cf. e. gr. § 7. et V. Ansberti c. 28, § 8. et c. 27. 36. 20. 34.

inseruit[1], *quam Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali, XXIV [XXIII]*, 99. 100, *una cum ipsa Vita adhibuit.*

Codices in duas classes discedunt; e quibus prior ad librum referenda videtur esse, quem monachi Fontanellenses ob incursiones Nortmannorum saeculo IX. vagantes in partes Flandricas devexerant[2].

1*a) Codex Sancti Audomari n.* 764, *saec. X, olim S. Bertini*[3], *fol.* 52'—75.

1*a*[1]*) Codex Sancti Audomari n.* 715, *vol. I, saec. XII, olim S. Bertini, fol.* 131—136', *et*

1*a*[2]*) codex Sancti Audomari n.* 716, *saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco, vol. II, fol.* 28—35', *quam maxime ad* 1*a accedunt atque ab eo dissentientes raro meliores, saepius deteriores lectiones exhibent, inter se artissime coniuncti, id quod e. gr. ex his locis cognosci licet:*

c. 1. Hilderico] Hilperico 1*a*[1.2];
c. 2. religiosissimam ac nobilissimam] ac nob. *om.* 1*a*[1.2];
c. 4. in laico adhuc] adhuc *om.* 1*a*[1.2];
c. 9. Dusera] Clusera 1*a*[1.2];
c. 18. Celsus abba. Audomarus abba] Aud. episcopus. C. abba 1*a*[1.2];
c. 36. decus et imperium] una cum Patre et sancto Spiritu *add.* 1*a*[1.2].

E quibus liber 1*a*[1] *paulo magis cum* 1*a convenit quam* 1*a*[2].

1*b) Codex Bruxellensis n.* 3182, *antea n.* 7487—91, *saec. XIII, olim musei Bollandiani* Q. MS. 4, *fol.* 63—71' *(antea* 69—77'*).*

1*c) Codex Rotomagensis n.* 1400 *(U.* 3*), saec. XI, olim Fiscamnensis, fol.* 108'—109', *desinit c.* 8 *(p.* 625, 4*)* genere nobilem, *ceterorum foliorum laciniis tantum extantibus*[4].

2*a) Codex Rotomagensis n.* 1380 *(U.* 55*), saec. XI, olim Gemeticensis, fol.* 191—209'[5]. *Manu alia lectiones e libro ut videtur* 2*b illatae sunt*[6].

2*b) Codex Havrensis n.* 332 *(A* 34*), saec. XI, olim 'Maius chronicon' Fontanellense*[7], *fol.* 42—59.

2*b*) Codex Parisiensis n.* 2627 *(Colbert.* 1297, *Regius* 3976*), saec. XI, olim Moissiacensis, fol.* 134—147', *aut e libro* 2*b ipso aut simillimo pendet. Eidem codici (fol.* 16'*) saec. XIV. epitome brevis (inc.* Tempore Clotarii regis*) inserta est, quae edita est a sociis Bollandianis, Catalogus codicum hagiograph. Latinorum qui asservantur in bibliotheca Nationali Parisiensi I, Bruxellis* 1889, *p.* 144—146. *Ibi interpolatio de Ansberto abbate Fontanellensi extat haec:* Tandem precibus beati Desiderii Caturcensis episcopi familiaris sui et genere affinis monasterium Moysiacense, in episcopatu Caturcensi iussu regum Francorum prius constructum, cum magna multitudine monachorum strenue gubernavit et pluribus bonis ex collatione nobilium sibi datis locum ipsum ditavit ac claustrum competens ibi fecit. Praefecit autem eis ex suis beatum Leochadium in abbatem. *Quae partim ficta, partim e codice* 1 *interpolato Vitae Desiderii*

1) *Migne CCXII,* 803 *sq.* 2) *Cf. ea quae dixi 'Zur Textgeschichte der Vision Kaiser Karls III.' ('N. Archiv' XXVII,* 494 *sqq.).* 3) *De codice cf. 'Archiv' VIII,* 417 *sq.; L. Deschamps, 'Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie' V,* 1841, *p.* 173—208. *Citatur in catalogo librorum S. Bertini saec. XII (G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 184, *n.* 292*):* Vita s. Vandregisi et Ansberti. 4) *Cf. Analecta Bolland. XXIII,* 160. 5) *Ib. p.* 196. 6) *Codici* 2*a fortasse liber similis erat, qui sub Gervino abbate* (1045—71*) in bibliothecam Centulensem pervenit (Hariulfi Chronicon Centulense IV,* 32, *ed. Lot p.* 263*); cf. ea quae monui 'N. Arch.' XXVII,* 499, *n.* 3. 7) *Cf. supra p.* 607.

Cadurci (c. 23) deprompta sunt, abbatibus Ansberto Fontanellensi et Ansberto Moissiacensi inter se permutatis[1].

2c) Codex Cameracensis n. 846 (751), *saec. XII, olim S. Sepulchri Cameracensis, fol.* 35′—51′, *in fine c.* 24. *desinit, cui etiam capita* 18. *et* 19. *desunt.*

2d) Codex Londiniensis societatis de Gray's Inn[2] *n.* 3, *saec. XI/XII, fol.* 1—7, *parte Vitae media* (*c.* 10. insula alvei — *c.* 34. auditum daemo[numque]) *caret, foliis* 3—6. *amissis.*

2e) Codex Londiniensis musei Britannici inter Cottonianos Otho D. VIII, saec. XII/XIII, incendio a. 1731. *admodum affectus, fol.* 50′—58′, *prologo caret, atque c.* 9—11 (Huic venerando — — posteris intimanda) *et pars posterior c.* 18 (quorum subter tenentur — — recognovit et subscripsit) *omissa sunt.*

Praeterea commemorantur codices hi:

Alencionensis n. 12, *saec. XIII.*[3]

Brugensis n. 403, *saec. XIII*[4], *sine dubio* 1a^2 *similis est.*

Bruxellenses n. 3186 (7808), *saec. XIV, prologo carens, et n.* 3234, *vol. I* (11986), *saec. XVI (Antonii Gentii), item absque prologo, et n.* 3307, *vol. II (II,* 2309, *antea Phillippsianus* 1121), *saec. XIII.*[5]

Gandavensis n. 537, *saec. XII (fragmentum)*[6].

Parisienses n. 12605, *saec. XII, et* 17635, *saec. XVII.*

Rotomagensis n. 1405 *(Y.* 27), *saec. XI*[7]; *denique n.* 1401 *(U.* 19) *et* 1411 *(U.* 64), *saec. XIII, qui prologo carent*[8].

Inter codices monasterii S. Petri Resbacensis saeculo XI. erat unus Vitae sancti Ansberti[9].

Codices in duas partes discedere e plurimis locis intellegitur. E libris alterius generis ut 2c *cum* 2a, *ita* 2d *cum* 2b *facit, cum codici* 2e *proxime ad* 2d *accedenti etiam lectiones classis prioris illatae sint. Quarum necessitudinum exempla pauca afferantur:*

c. 1. vitae praesentis] *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. *b. c (pr. m.)*; (post *add.* 2*b. d. e et m. al.* 1*c.* 2*a)* v. pr. tramitem 2*a. b. c. d. e et m. al.* 1*c;*

c. 2. Deinde orante] *ita* 2*e cum* 1*a*. $a^{1.2}$; Denique or. 2*a. b. c. d;*

ib. lepra] *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. 2*b. d. e; om.* 2*a (pr. m.). c;*

ib. definiri] *ita* 2*a. b (pr. m.). c;* definire 2*d et m. al.* 2*b;* finire *(praecedit locus rasus* 1*a)* 2*e cum* 1*a*. $a^{1.2}$. *b;*

c. 3. Tarvennensi] 1*a*. $a^{1.2}$; Tarvanensi 1*b;* Tarvennico 2*a. b. c. d. e;*

c. 6. custodem] *ita* 2*e cum* 1*a*. $a^{1.2}$. *b; om.* 2*a. b. c. d;*

ib. assiduus] *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. *b;* strenuus 2*a. b. c. d. e.*

Librum 1*a E. Sackur b. m. contulit,* 2*a. b B. Krusch v. c. idemque specimina codicum* 1*b. c.* 2*b** *exscripsit;* 1$a^{1.2}$. 2*c. d ipse contuli,* 2*e examinavi. Textum ad libros* 1*a.* 2*a. b recensui neque vero in universum lectiones varias* 2*a. b in apparatum admisi nisi communes, peculiaribus singulorum suppressis; lectiones reliquorum selectas adnotavi. In capitibus distinguendis plerumque* 1*a secutus sum;* 1$a^{1.2}$. 2*a. c. d numeris capitum carent,* 2*b duodecim tantum distinguit magnitudinis parum aequalis.*

1) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 580 *sq.* 2) *Cf. A. J. Horwood, 'A catalogue of the ancient MSS. belonging to the Honourable Society of Gray's Inn',* 1869, *p.* 3. 3) *Cf. 'N. Arch.' VI,* 188. 4) *Analecta Bolland. X,* 459. 5) *Cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 160. 232. 297. 6) *Analecta Bolland. III,* 213. 7) *Tempore Gaufridi archiepiscopi* (1111—28) *inter libros ecclesiae Rotomagensis extabat* Vita sancti Ansberti et sancti Audoeni *(Becker l. l. p.* 197, *n.* 50; *cf. p.* 225, *n.* 58), *idem ut videtur codex atque n.* 1405, *de quo cf. Analecta Bolland. XXIII,* 219. 8) *Cf. ib. p.* 164. 197. 9) *Becker l. l. p.* 274, *n.* 38; *cf. Th. Gottlieb, 'Über Mittelalterliche Bibliotheken',* 1890, *p.* 260.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis I, Coloniae Agrippinae 1570, *p.* 906—917, *Vitam e codice* 1*a simili, omisso prologo, primus publici iuris fecit*[1]; *quam editionem iteravit*

Franciscus Lanovius, De sanctis Franciae cancellariis syntagma historicum, Parisiis 1634, *p.* 106—144 (= *Iacobus Wenckerus, Collecta archivi et cancellariae iura, Argentorati* 1715, *p.* 694—715), *itemque*

Andreas du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum 1636, *p.* 681—684, *codice adhibito, Surium ubique fere secutus est, partem Vitae edens.*

Godefredus Henschenius, Acta sanctorum Februarii t. II, Antverpiae 1658, *p.* 347—356, *textum Surianum ad libros manuscriptos complures hic illic emendavit et Vitae Lantberti ibidem, Aprilis t. II,* 1675, *editae capita V. Ansberti ad illum spectantia p.* 218. *adiunxit*[2].

Iohannes Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum 1669, *p.* 1048—62, *et alios codices et* 2*b adhibuit.*

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 616—619, *frustula Vitae e Mabillonio repetivit; item ex Henschenio*

Iosephus Ghesquierus, Acta sanctorum Belgii selecta V, Bruxellis 1789, *p.* 133—144.

Denique Renet, 'Saint Lucien et les autres saints du Beauvaisis' III, 2, *Bellovacis* 1895, *p.* 666—668, *decessoribus nisus, particulas Vitae iteravit.*

Textum breviorem Vitae (B) codex Bruxellensis n. 3228, *antea n.* 9636—37, *saec. XI/XII, olim S. Laurentii Leodiensis, fol.* 239—241, *continet (praescr.* **Incipit vita sancti et praeclari antistitis Ansberti Rothomagensis, cuius transitus est V. Idus Februarii**; *inc.* **Eo tempore quo sceptra**): *quem in usum nostrum descripsit W. Arndt b. m. atque, prologo Vitae prioris praefixo, ediderunt socii Bollandiani, Analecta Bollandiana I, Parisiis et Bruxellis* 1882, *p.* 179—191[3], *existimantes, se Vitam antiquiorem repperisse, neque vero recte. Vita enim e Vitae amplioris codice quodam classis* 1 *excerpta est.*

Denique Vitam Ansberti ex ampliore depromptam et versibus hexametris conscriptam codex 1*a exhibet (incipit:* **Tempore quo regni Francorum sceptra regebat**) *neque vero ultra duo capita pervenit*[4]. *Edidit L. Deschamps, 'Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie' V, apud Sanctum Audomarum et Parisiis* 1841, *p.* 194—195.

W. Levison.

INCIPIT PRAEFATIO[a] IN[b] VITA SANCTI[c] ANSBERTI EPISCOPI[d] ET CONFESSORIS.

VENERANDO ET OMNI HONORE AMPLECTENDO EXIMIO SACERDOTI CHRISTI HILDBERTO[e] ET[f] ABBATI COENOBII FONTANELLENSIS[g, 5] MINIMUS FAMULORUM DOMINI SERVUS AIGRADUS[h].

Largiente divina misericordia, narrare adgredimur actus eximiae sanctitatis Ans-

Prol. 1*a.* 2*a. b.*

Prol. a) *ita* 1*a. b. c*; prologus 2*b. c. d*; pr. in *om.* 2*a.* b) *ita* 1*b. c.* 2*b. c*; de 1*a.* 2*d.* c) beati 2*d.* d) *ita* 1*a. b*; et conf. *om.* 2*b*; Rotomagensis *pro* et conf. 2*d*; archiepiscopi *pro* ep. et c. 2*a. c*; archiepiscopi, quae est (V. Idus Februarii *m. al. add.*) 1*c.* e) *ita* 1*a*; Hildeberto 2*d*; Hiltberto 2*a. b. c.* f) *om.* 1(*a*). *a*[1, 2], *habent* 1*b. c cum* 2*a. b.* g) Fontenell. 1*a*; *corr.* Fontinell. 1*c*, *et ita* 2*d.* h) Aygradus 1*c*; Aigardus 2*d.*

1) *Antonius de Yepes, 'Coronica general de la Orden de San Benito' II, 'en la Universidad de nuestra Señora la Real de Yrache, de la Orden de San Benito'* 1609, *append. fol.* 17' *(opus Latine versum Thomas Weiss ita inscripsit: Chronicon generale ordinis S. Benedicti II, Coloniae Agrippinae* 1650, *p.* 509), *et Iacobus Sirmondus, Concilia antiqua Galliae I, Lutetiae Parisiorum* 1629, *p.* 509 *(e codice S. Michaelis in Mari, cf. p.* 620) *caput* 18. *ad concilium Rotomagense spectans ediderunt.* 2) *Ea iteravit Ghesquierus l. l. IV,* 1787, *p.* 476 *sq.* 3) *Renet l. l. p.* 665—666. *editionis partem minorem repetivit.* 4) *Capiti priori praescriptum est:* **De**

berti pontificis ecclesiae Rotomagensis, implendo humiliter vestrae sanctae[a] devotionis iussionem. Sed[b] duas ob causas in tali praecipuo opere valde coartor[b], hinc me retrahente exiguitate sensus ac vilitate sermonis, hinc provocante vestrae iocundae paternitatis praecepto, cui inoboedientes existere nefas ducimus. Ea tamen fide, qua ad nos clarae conversationis eius actus pervenerunt, ipsius intercessionibus adiuvantibus, licet inerudito, fideli tamen promemus eloquio. Etenim ut angelus inquit Tobiae: *Saecreta regis reticere bonum est, opera autem Dei revelare* Tob. 12,7. *optimum fore constat.* Nam gesta electorum Domini silentio tegere et non ad utilitatem atque ad aedificationem audientium in lucem scriptis propalare, summi torporis et ignaviae esse creditur. In gestis enim sanctorum laus illius[c] recolitur, et aedificatio innocentis desiderii in mentibus accenditur fidelium populorum. Sed ne longa praelocutio fastidium legentibus generet[1], — magisque parva audientibus narratio fervorem excitet audiendi, — iussis obtemperans vestris, Deo iuvante, narrandi carpamus[d, 2] iter. Nam si adesset mihi serenae mentis facundia et famulatu V. Honorati c. 1, 2. idoneo lingua pareret[e], laus conversationis eius et sanctitatis[f] eloquiis meis proferri non poterit, quam[g] in vestrae religionis memoria manet.

EXPLICIT[h] PRAEFATIO.

INCIPIT VITA SANCTI[a] ANSBERTI[b].

1[c]. Eo[d] igitur tempore, quo sceptra regni Francorum gubernabat Hlotharius[e], filius Hlodovii[f] regis et Balthilde reginae, una cum germanis suis, videlicet Hilderico et Theoderico[g, 3], sanctae recordationis ecclesiae Rotomagensis antistes[h] Ansbertus, virtutibus clarus ac sacerdotio dignus, a patre nomine Siwino[4] et pago Veliocassino[i, 5] patrimonioque vocabulo Calcegio[6], nobili erat ortus genere. Sed

Prol. Cap. 1. 1*a*. 2*a*. *b*.

Prol. a) *ita* 1*a*. *b*. *c*; *om*. 2*a*. *b*. b) Sed — coartor *om*. 1*a*. *b* (*non* 1*c*). c) *om*. 2*a*. *b*. *c*; Dei *pro* i. 2*d*. d) carpimus 1*a*. *a*[1, 2]. 2*d* (*non* 1*b*. *c*). e) parere 2*a* (*pr. m.*). *c*. f) eius *add*. 2*a*. *b*. g) *ita* 1*a*. *a*[1, 2] *cum V. Honorati;* quid *m. al. corr.* quae 2*b*, *et ita* 1*b*; quia 1*c*. 2*a*. *b**. *c*. *d*. h) E. prologus 2*d*; E. pr. I. v. *m. al. suppl.* 2*a*; E. pr. *om*. 2*c*.

Cap. 1. a) almi A. 2*d*; s. A. *om*. 2*a*. *c*. b) pontificis Rotomagensis ecclesie *add*. 1*a*; Rothomagensis episcopi *add*. 1*b*; archiepiscopi *add*. 1*c*; episcopi et confessoris *add*. 2*b*; abbatis Moysiacensis (*cf. supra p.* 616, 34) *add*. 2*b**. c) *om. codd.* d) Eodem 2*a*. *b*. e) Lotharius 2*a*. *c*. *d*. f) Hlodovei 2*a*. *b*. *c*; Lodovei 2*d*. g) Theodorico 1*a*. *a*[1]; Teoderico 2*b*. h) antistites *pr. m.* 2*a*. i) Vel(io *m. al. in ras.*)cassino 2*a*.

sancto Ansberto, qui tempore Francorum regum Hlotharii, Hilderici ac Theodorici ortus extitit; *alteri:* Quod Siwinus genitor beati Ansberti filiam cuiusdam nobilis nomine Hroberti filio suo Ansberto desponsare fecit. 5) *Hildbertus abbas c. a.* 696. *coenobio Fontanellensi praeerat (Gesta abb. Fontanell. c.* 13, *ed. Loewenfeld p.* 38), *cui c. a.* 701. *Bainus successit. Memoria eius codicibus Tusco-Fontanellensibus Martyrologii Hieronymiani (LMV) die* 19. *Aprilis illata est:* In Fontanella monasterio depositio Chilberti episcopi abbatis (*AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [46]).

1) *Cf. V. Hilarii auct. Fortunato c.* 2 (*ed. Krusch, Auct. ant. IV,* 2, *p.* 2): Sed ne protracta pagina fastidium potius generet quam provocet auditorem. 2) *Cf. Hieronymi epist.* 108, 3 (*V. Paulae*): Carpamus igitur narrandi ordinem. 3) *Chlothario III. a.* 673. *defuncto, Theudericus III. in solio constitutus est neque vero diu regno functus est ante necem Childerici II. a.* 675. *interempti.* 4) Quaestionum sancti Ansberti ad Siwinum reclausum volumen unum *Hardvinus monachus* († 811) *exaravit (Gesta abb. Fontanell. c.* 16, *p.* 48). 5) *Le Vexin.* 6) *Chaussy vicus ad Epte fl. situs (dép. Seine-et-Oise, arr. Mantes, cant. Magny).*

[V. Honorati c. 1, 4.] repudiato staemate[a] patrum, mox ut valuit, sola conditoris paternitate elegit censeri. Denique praefatus genitor ipsius sub praedictis regibus militavit et vitae[b] praesentis cunctis mortalibus commune debitum solvit[1]. Sed hanc terraenae dignitatis originem et patrum gloriam in beato viro non necesse remur enumerari, cum omnis ei gloria de amore veritatis et contemptu fuerit mundi. Nam nobilitatem sui generis in pueritiae aevo iam quasi fastidiens, solius Christi desiderio anhelans, cunctos supervacuos horrebat honores. Traditur[c] deinde a parentibus magistris [ib. c. 1, 5.] strenuis[d] litteris erudiendus. Eruditur sine aliqua suorum instantia; fuerat namque in eo dulcis infantia, modesta pueritia, gravis adolescentia. Qui cum adultus pu- [ib. c. 1, 6.] bertatis excederet annos, saecularis eius pater, ut unicum eum diligens, [ib. c. 1, 7.] venatibus eum occupari et dulcedine saeculi armari cupiebat. Sed quo[e] oblectabatur grandevus pater, adolescens filius per cuncta fastidiebat.

2[a]. His diebus quidam inlustris Hrotbertus[b] nomine generosa ex[c] stirpe proditus et gerulus fuerat anuli regis Chlotharii[d. 2]. Cuius filiam religiosissimam ac nobilissimam Angadrismam nomine praedictus inlustris Siwinus a praefato inclito Hrotberto[e] expetiit, volens eam suo iuveni filio Ansberto sociari[f]. Nec mora, praebens assensum eius petitioni praedictus illustris Rothbertus[g], constituta die a casto iuvene casta despondetur et puella. Denique ambo integritatem mentis et corporis caste servare cupientes, omnipotentem deprecabantur Dominum, ut voluptatum venena a cordibus eorum dignaretur repellere. Deinde[h] orante beata Angadrisma virgine, ut speciositas illius in deformitatem verteretur, ilico Dominus preces exaudivit eius. Nam facies illius ita exulcerata ac inmundissima lepra[i] cooperta mox apparuit, ut a consortiis hominum, quicumque eam vidisset, extemplo segregandam decerneret. Medicorum deinde concurrit[k] frequentia iussu genitoris, ut, soboli carae si quivissent[l] opitulari medelis collatis, praemiis dignis[m] munerarentur. Sed quanto instantius huic operi insistebant, tanto Christi sponsa deformior ulcerosiorve[n] apparebat. Tum pater divinitus circa suam sobolem hoc fieri intellegens, inquirebat ab ea, utrum in virginitatis voto vitam elegisset de- [ib. c. 1, 7.] finiri[o]. 'Obto, inquam, mi genitor, et totis nisibus exoro altissimi pietatem, ut continentiae et pudicitiae, non effrenatae luxuriae effici merear famula. Nam Christus, quem concupivi sponsum, ipse mihi hanc corporis infert molestiam, ut animae tribuat nitorem; qui mihi custos erit perpetuus et in virginitatis proposito concedet[p]

Capp. 1. 2. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 1. a) *ita* 1*a*; stemate 1$a^{1.2}$. 2*a*. *b* (*pr. m.*); stemmate *m. al.* 2*b*. b) *ita* 1*a*. *b*. *c* (*pr. m.*) *cum B*; (post *add.* 2*b*. *d*, *m. al. add.* 1*c*. 2*a*) vitae pr. tramitem cunctis 2*a*. *b*. *c*. *d et m. al.* 1*c*. c) *cap.* 2 *incipit* 2*b*. d) sacris *add.* (2*b*); imbuitur sacris studiis *Vita metrica*. e) quo:, *ras.* d (?) 2*b*; quod 2*a*. *c*. *d*.

Cap. 2. a) *ita* 1*a*; III. 2*b*; *numeri desunt* 2*a*. *c*. *d*. b) *ita* 1*a*; Rodbertus 2*a*. *d*; Rotbertus 2*b*. *c*. c) extirpe 1*a*. 2*d*. d) Hlotharii 2*b*; Clotharii 2*c*; Lotharii 2*d*. e) Rodberto 2*d*; Rotberto 2(*b*). *c*. f) sociare 2(*b*). *d*. g) *ita* 1*a*; Rodbertus 2*a*. *d*; Rotbertus 2*b*. *c*. h) Denique 2*a*. *b*; *cap.* 4. *incipit* 2*b*. i) *om.* 2*a* (*pr. m.*). *c*. k) cucurrit 2*a*. *b*. l) quissent 2*b*. *c*. *d*. m) digni 2*a*. *c*. n) ulceriosiorve 2*b*; ulceriorve 1*a*. $a^{1.2}$. o) *ita* 2*a*. *b* (*pr. m.*). *c*; definire 2*d et m. al.* 2*b*; finire (*praecedit locus rasus* 1*a*) 1*a*. $a^{1.2}$. *b*. p) concede 2*a* (*pr. m.*). *c*.

1) *Cf. V. Lupi Trec. c.* 12: vitaeque praesentis debitum complens; *Gesta abb. Fontanell. c.* 4. 13 (*p.* 22. 39): praesentis vitae debitum complens. 2) *Cf. V. Lantberti Lugdun. c.* 1: Hrotbertus summus palatii tum temporis fuerat referendarius. *Agi videtur de Chlothario III; sed iam Dagoberto I. a.* 630. *chartam quidam* Chrodobertus obtulit (*Pertz, Diplom. Merov. p.* 15; *V. Desiderii Cadurc. c.* 13).

perseverare perhenniter. Delectat haec vita praesens, pater pie, sed decipit, quia omne quod in mundo est vanitas est et concupiscentia oculorum, et mundus transibit et concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum[1], sicut[a] et Dominus manet in aeternum'. Haec audiens pater, inlustrem accersivit Siwinum, et quae circa praefatam suam filiam[b] gesta[c] erant, lucide pandit. Ad haec Siwinus respondit: 'Voluntatem Domini in omnibus sequi oportet neque eius nutui ullo modo contraire velle; cuius iudicia licet[d] sint occulta, semper tamen iusta'. Vocatus quoque adfuit et beatus Ansbertus; ubi dissociabilem[e] condit libellum, ut sancta virgo Angadrisma non sua, sed Christi vocaretur sponsa. Hoc facto, ad Rotomagum urbem sancto[f] antistiti dirigitur Audoeno[g], ut[h], eius benedictione percepta et sacro velamine operta, in virginitatis proposito consecrari mereretur. Quo patrato, pristinae pulchritudini et speciei eleganti extemplo est reddita, ita ut cuncti auditorum dicerent, quia eam Christus sibi sponsam et famulam elegisset[i] perhennem. V. Honorati c. 1, 7.

3[a]. Sequenti quoque[b] tempore sancta gubernatrix efficitur coenobii Oratorii[2], quod est situm in pago Belloacensi[c] prope muros urbis Belloacus. Genitor quoque huius sanctae virginis illustris Hrotbertus[d] et frater eius Haltbertus[e, 3] avunculi erant sancti patris Lantberti[f], successoris in ordine regiminis beati Wandregisili, originem ducentes ex territorio Tarvennensi[g, 4]. Ex quibus praefatus Haltbertus sub praedicto abbate Lantberto sequenti tempore in Fontanella[h] monasterio monachus efficitur.

4[a]. Post haec vir Domini Ansbertus in aulam regis, licet nolens, a genitore perductus, sicut erat acumine ingenii clarus, coepit esse aulicus scriba doctus conditorque regalium privilegiorum et gerulus anuli regalis, quo eadem signabantur privilegia[5]. Ubi positus, piae doctrinae exemplis atque humilitatis ad Dominum se convertens, saeculum relinquere atque[b] ad monasteria destinare[c] curabat[d], atque ita in laico adhuc habitu constitutus, praedicatione sancta et sapientiae doctrina plures exortando invitabat ad praemia felicitatis aeternae, ac sic cotidie in Domino proficiens atque succrescens, gratiam sibi a Christo collatam augmentare curabat. Cum[e] vero coram rege et principibus consueto more diversa musicae artis instrumenta in cordis et tibiis audiret personantia, aiebat[f] sibi: 'O bone cf. Matth. 13, 52.

Capp. 2—4. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 2. a) sicut — aeternum *om.* 2*c*. b) *ita* 1*a*. 2*d*; filiam *in loco vacuo suppl.* 2*b*, *om.* 2*a* (*pr. m.*). *c*. c) congesta 2*a* (*corr.*). *c*. *d*. d) libet 2*a*. *c*. e) illi *add.* 2*a*. *b*. f) sancti *pr. m.* 2*a*. g) Audeno *pr. m.* 2*c*. h) et 2*a* (*pr. m.*). *c*. i) eligisset 2*b*, *corr.*

Cap. 3. a) V. 2*b*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) Belloaccensi 2*d*; Beluac. 1*a*. *a*[1. 2]. d) Rodb. 2*d*; Rotb. 2*a*. *b*. *c*. e) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]; Halbertus 2*a*. *c*; Albertus 2*b*. *d*; *item infra* (*sed* Hartbertus 1*a*[1]). f) Lambert. *semper* 2*d*; Ansberti 2*a*, *corr.* g) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]; Tarvanensi 1*b*; Tarvennico 2*a*. *b*. *c*. *d*. h) Fontanello 2*b*, *corr.*; Fontinell. *semper* 2*d*.

Cap. 4. a) *om.* 2*b*. b) *ita* 1*a*[1. 2]. 2*a*. *c*. *d*; et (1*a*. 2*b*). c) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]. 2*a*. *b*; festinare 2*d*; declinare *edd.* d) curavit 2*a*. *b*. e) *caput* (VI. 2*b*) *incip.* 2*b*. *c*. *d*. f) agebat *pr. m.* 2*a*. *b*. *c*.

1) 1. *Ioh.* 2, 16. 17. 2) *Oratorii coenobii (hodie Oroër, dép. Oise, arr. Beauvais, cant. Nivillers) prope Bellovacos siti origines ab Ebrulfo abbate repetebant; cf. V. Ebrulfi (AA. SS. Iulii VI,* 194 *sqq.) exigui pretii, cuius pars prior potissimum e Fortunati V. Albini c.* 5. 6 *(ed. Krusch p.* 29*) pendet.* 3) *Cf. V. Lantberti Lugdun. c.* 1 *(cf. supra p.* 608*).* 4) *'Le Ternois' circa Thérouanne (dép. Pas-de-Calais).* 5) *Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 8 *(p.* 16*):* Radone scriptore regalium privilegiorum geruloque anuli regis. *Chlotharius III. in iudicio resedit, praesentibus* Vidrachado et Anseberctho referandariis *(Pertz p.* 33*).*

conditor, quale erit te diligentibus canticum indeficiens in caelestibus audire angelorum, quamque suave ac delectabile, sanctorum choris concinentibus et laudes tibi creatori indeficienter personantibus, si tantam mortalibus praebes industriam, ut peritia artis ac suavitate cantilenae provocent animos audientium, ut te Deum
Ps. 150, 4. creatorem omnium devote conlaudent[a]!' Addebatque: *'Laudate Dominum*[b], omnes fideles, *in tympano et choro, laudate eum in cordis et organo'*, et cetera usque ad finem psalmi.

5[a]. Denique in aula regis manens, etiam euangelii non inmemor, quo[b] ait:
Luc. 14, 33. *Nisi quis reliquerit omnia, non potest meus esse discipulus,* Deo providente et sibi inspirante, elegit militiam relinquere terrenam[c] et caelesti regi militare. Tunc igne divini amoris accensus ac sancti Spiritus lumine perfusus, a[d] palatio egressus nullique sodalium ac sibi famulantium confiteri suam volens voluntatem, arripuit iter, quod[e] ad provintiam ducit Rotomagensem, pervenitque ad Fontanellam coenobium, situm in territorio Rotomagensi, super magnum[f] fluvium Sequanae, ubi sacerdos Domini clarus[g] Wandregisilus monasterium construxerat atque cum magna monachorum cohorte sub sanctae regulae iugo laudabilem ducebat vitam. Cum[h] vero in eodem monasterio, iubente sancto[i] viro, secundum ordinem monasticum[1] in hospitio fuisset receptus, coepit ministro humiliter implorare, quatenus sanctum monasterii patrem mereretur videre. Et cum ministri[k] pio patri imperata[l] nuntiassent, tandem praefatum elegantem iuvenem in praesentiam sui adduci iussit. Tum humi prostratus, Christum in tanto patre manentem humiliter adorans[2], postolabat ab eo monachum se fieri. Nam corpore et mente saeculo[m] renuntiaturum aiebat, comamque sui[n] capitis in Christi amore ut iuberet deponi, summisse flagitabat. Audiens autem venerandus pater sanctam et Deo dignam eius postolationem, inducias consulendi super hoc dicebat haberi[o] se velle[p], ut, sicut apostolica et monastica docet regula, sciret, ad[q] quod venerat[3]. Quibus expletis, spiritalium fratrum consulta suscipiens inclitus pater, pia eius vota, veluti postolaverat, impleverunt clericatusque habitu decorabilem reddiderunt.

6[a]. Sicque ex eo tempore coepit ipse vir Dei amore sanctarum scripturarum legendo fervere assidueque dulcissimos earum fructus intellegendo carpere. Cumque acumen ingenii in praefato iuvene beatus pater Wandregisilus pollere pervideret, diversorum voluminum copiam ei concite tribui iussit. Quae cum sedule legendo percurreret, cuiusdam sancti patris[4] sententiam repperit scriptam, continentem
Hieronymi ep. 125, 15. hunc modum: *Monachus vivat in monasterio sub unius disciplina patris consortioque*

Capp. 4—6. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 4. a) con(l)laudet 1*a*. *a*[1]. 2*c* (*non* 1*a*[2]). b) *om.* 2*a*. *b*. *c*; eum 2*d* *cum Vulg.*

Cap. 5. a) *om.* 2*b*. b) *m. al. corr.* quod 2*b*. c) *om.* 2*a*. *c*. *d*. d) ac 2*a* *(pr. m.)*. *c*. e) quid pr. *corr.* quod ad pr. 2*a*; qui ad pr. 2*c*. f) fluv. m. 2*a*. *b*. g) *ita* 1*a*. *a*[1. 2] *cum B*; magnus 2*a*. *b*. h) *cap.* (VII. 2*b*) *incip.* 2*b*. *c*. *d*. i) viro sancto 2*a*. *b*. k) pio patri min. 2*a*. *b*. l) impe-t-rata (t *m. al. superscr., sed eras.*) 2*a*; impetrata 2*b* (*non* 2*d*). m) *ita* 2*a* *(pr. m.)*. *b*; se *add.* 1(*a*). *a*[1. 2], *m. al. post* ren. *add.* 2*a*. n) sibi 2*a*. *b*. o) habere 2*a*. *b*. p) velli 2*a* *(pr. m.)*. *c*. q) at 2*a* *(pr. m.)*. *c*.

Cap. 6. a) VIII. 2*b*.

1) *Regula Benedicti c.* 53. 2) *Ib. c.* 2: Christi enim agere vices in monasterio creditur *(abbas)*. 3) *Ib. c.* 58: Et post sex mensuum circuitum legatur ei regula, ut sciat, ad quod ingreditur. 4) *Verba sunt Hieronymi in epistula* (125, 15) *ad Rusticum (Migne XXII,* 1080*), sed paululum immutata sunt eodemque modo atque supra leguntur in codicibus Bobiensibus Regulae monachorum Columbani c.* 10 *(ed. Seebass, 'Zeitschrift für Kirchengeschichte' XV,* 386*) et in Concordia regularum Benedicti Anianensis c.* 3, 4 *(Migne CIII,* 743*).*

*multorum, ut ab uno discat humilitatem, ab alio patientiam**. Haec et cetera legendo percurrens oculosque lacrimarum imbre perfundens, tractare attentissime coepit, qualiter haec operando valeret implere. Primo quidem custodem[a] omnium virtutum humilitatem in corde suo studuit fundamentum iacere, imitans illum qui ait: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Et ita iugo Christi suavi et (Matth. 11,29. cf. ib. 11,30.) oneri eius levi devota submittens colla, factus est in coetu monachorum cunctis humilior omnibusque oboediens, vigiliis frequens, orationibus assiduus[b], spiritu fervens, spe gaudens, Domino sine intermissione serviens; cui etiam data erat ex conpunctione cordis per infusionem Spiritus sancti effusio lacrimarum[1]. Et cum ante vigiliarum horis[c] consurgens, precibus devotis incumbens, lassesceret[d], signo tacto ad excitandos fratres, quo laudes Domini decantarent, in conventu orationis prior omnibus se praesentabat, in hoc etiam sicut et in caeteris actibus imitabilem monachis viam demonstrans, ita ut vir Dei, qui regimini praeerat loci, multos obiurgando corriperet et eorum pusillanimitatem redargueret, pro eo quod praefatus iuvenis nuper conversus in Dei opere et observatione legis eos praeveniret. Et coepit eum carius diligere, sicut monastica docet norma[2], nitore[e] religionis devote[f] pollentem omnimodis diligendum. Quadam namque die in conventu omnium monachorum praeclarum Domini sacerdotem Wandregisilum humiliter exorabat, ut licitum sibi foret in opere manuum cotidiano cum licentia patris extra solitum fratrum opus insistere, ut sua mortificaret membra, quae erant sibi obstantia super (cf. Col. 3,5.) terram. Haec eo implorante, gratias cunctipotenti Deo fratres agentes, ammirabantur super eius Deo digna devotione. Cumque a patre spiritali quod petierat indultum sibi gauderet, coepit postolata cum magna implere devotione.

7[a]. Quo in[b] tempore a climate meridiano distantem a praefato coenobio passos[c] fere quingentos hortatu eiusdem viri Dei beatus Wandregisilus vineam plantare et excolere coepit. Quo in loco praefatus vir Domini Ansbertus dum una cum fratribus operaretur, Theodericus[d] adolescens, futurus rex, venatibus, ut sibi gentilicum[e] erat[3], insistens, ad praefatum Dei hominem accessit, quia noverat eum prudentem doctrina, humilem cultu, sanctissimum imitatione. Nam a sancto pontifice Audoino[f] Rotomagensis ecclesiae iam fuerat praesbiter consecratus. Quem

*) Non faciat quod vult: comedat quod iubetur, habeat quantum acceperit, operis sui pensas persolvat; subiciatur cui non vult. Lassus ad stratum veniat ambulansque dormitet, necdum expleto somno, surgere conpellatur. Passus iniuriam taceat; praepositum monasterii timeat ut dominum, diligat ut patrem[4], *add.* 2*b*. *b** *(non* 2*d*. *e)*.

Capp. 6. 7. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 6. a) *ita* 1*a*. *b cum B*; *om.* 2*a*. *b*. b) *ita* 1*a*. *b*; strenuus 2*a*. *b*. c) *ita* 1*a*¹. 2*a (pr. m.)*. *c*; horas *rell.* d) lascescerę(e)t 2*a*. *c*; lascesseret 2*b*. e) legis *add. (sed m. al. del.* 2*a*. *b)* 2*a*. *b*. *c (non* 2*d*. *e)*. f) *om.* 2*a*. *b*.

Cap. 7. a) *om.* 2*b*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) *ita* 1*a*. *a*¹. 2*a (pr. m.)*; passus *rell.* d) *ita hoc loco* 1(*a*). *a*¹·². 2*c*; Teoder. 2*a*. *b*. *d*. e) *ita codd.* f) *ita* 1*a*; Audoeno (*corr.* Audeno 1*a*¹) 1*a*¹·². 2*a*. *b*. *c*. *d*.

1) *Cf. supra p.* 592, *n.* 4. 2) *Nempe Regula S. Benedicti, qui in cap.* 2. *abbati praescribit, ut nullum monachorum plus amet quam alium,* nisi quem in bonis actibus invenerit meliorem. *Mabillon.* 3) *Cf. Gesta Dagoberti I. c.* 2: Cum autem adolescentiae aetatem, ut genti Francorum moris est, venationibus exerceret. 4) *Ex 'dictis sancti Hieronymi' in Regulam Columbani et Concordiam regularum Benedicti admissis (l. l.).*

isdem homo Christi et sanctae[a] religionis benedictione munivit et sacerdotali auctoritate de plurimis sanctae doctrinae hortamentis instruxit, insuper et regem eum futurum esse praedixit. Quo negante minime id futurum fore, respondit vir Dei: 'Scias, quia honore regni sublimaberis; sed noveris multa te adversa in[b] regno
Gen. 41, 13. perpessurum sicque laboriosissime triumphum de hostibus tuis adepturum'. *Quod postea rei probavit eventus.* Ad haec adolescens intulit Theodericus[c]: 'Si pia omnipotentis Dei ordinatio me in culmine dominantem constituerit regni, opto te dignum Deo fieri antistitem, ut per tuam sanctam doctrinam crescat ecclesia fidelium'. Cumque sacerdos Domini indignum se tanto onere ferendo diceret ipsumque ex successione hereditaria regni fastigia amplius conscendere debere intimaret, et ille adhuc dubitans permaneret, adiecit vir sanctus: 'In hoc te noveris meis fidem accomodandum[d] verbis, si hodie hiemali tempore locus, in quo tabernaculum istud consistit, qui nunc tritus ob vestigia calcantium videtur, viridem produxerit herbam, sicque iuxta vestigia eiusdem tentorii ceteris agri partibus viridior maneat[e] in evum'. Quod ita secundum sermonem hominis Dei evenisse, omnibus illo adventantibus inditium est, ita ut usque ad[f] hanc diem locus ille viridior reliqua agri parte appareat in modum tentorii ibi quondam fixi, sive hiemali sive
V. Honorati c. 8, 37. aestivo tempore. O magna et inclita istius sancti gloria, cuius laudabile meritum
cf. Ps. 91, 13. 14. tali voluit omnipotens signo demonstrari[g], ut, qui veluti palma in[h] Christi domo florebat, tali praesagio virtutis manifestaretur in[i] populis. Et cum praedictus vir Domini[k] ab opere manuum paululum vacasset, parvissimo refocillatus somno, rursum meditationi divinae omni conatu erat insistens. Cumque tantae humilitatis atque oboedientiae seu devotionis lumine radiaret, verae caritatis fervor omnium circa illum[l] corda inflammaverat, ut miro a cunctis veneraretur affectu[1]. Ipse vero semper ardens desiderio futurae gloriae, indeficiens erat in opere Domini.

8[a]. Ergo operae pretium videtur[b] nunc narrare, qualiter vir sanctus in regi-
V. Lantberti c. 2. minis loco[c] subrogatus et constitutus sit. Denique cum inclitus Domini sacerdos Wandregisilus per viginti fere annorum spatia hoc coenobium a primo aedificationis die in regimine tenuisset iamque foret in decrepita aetate positus[d], ante transitus sui ex hac vita diem languore correptus ad extrema pervenit; interrogatque[e] eum lacrimabili voce universum agmen monachorum, quem ex semet ipsis eligerent rectorem. Quibus fertur tale reddidisse eloquium: 'Duo sunt in praesentia nostra, clarissimi[f] mei filii, hos subrogate rectores, meumque fragilem recessum precibus vestris protegitote[g] atque mearum ammonitionum semper mementote. Christo summo pastori vestri hodie curam committo, qui vos usque in

Capp. 7. 8. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 7. a) sancta (rel. *om.*) 1*a*. $a^{1.2}$ *cum B*. b) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$ *cum B*; (in r. *om.*) passurum 2*a*. *b*. c) *ita* $1a^{1.2}$. 2*c*; Teod. *rell.* d) *ita* 1*a*. *b*. 2*a*. *c*; accom(m)odandam 2*b*. *d*. e) *ita* 1*a*. a^1; manserit $1a^2$. *B*; manet 2*a*. *b*. f) *ita* 1*a*. *b*. *B*; hodie *pro* ad h. d. 2*a*. *b*. g) *ita* 1*a*. 2*c*. *B*; demonstrare 2*a*. *b*. *d*. h) fl. in Chr. d. 2*a*. *b*. i) *om.* 1*a*. $a^{1.2}$. k) *ita* $1a^{1.2}$. 2*a*. *b*; Dei (1*a*). l) eum 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) *om.* 2*b*. b) *ita* 1*a*. *c*. 2*c*; : : : (*ras.* est) videtur 2*a*; est 2*b*. *d*. c) locum 2*a*. *b*. *d* (*non* 2*c*). d) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. *c*. 2*d*. *e*; languore — eum *post* positus 1*b*; interrogat *add.*, *sed m. al. del.* 2*a*. *c*; interrogat (eum *m. al. suppl.*) *add.* 2*b*, *ubi* languore — eum *desunt, versu uno eraso;* positus, lang. correctus, ad extr. perv. (interrogatque — tutela conservet *om.*) $2b^*$. e) interrogabatque 1*a*. a^1 (*non* $1a^2$). f) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. 2*a*. *c*. *d cum B*; car. f. mei 1*a*; clar. f. (*om.* mei) 2*b*; cl. f. *V. Lantberti p.* 609, 7, iocundissimi mei f. *ib. l.* 16. g) protegite (1*a*) (*non* $1a^{1.2}$).

1) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Severo c.* 2, 7: Pro quibus rebus ita sibi omnes commilitones devinxerat, ut eum miro adfectu venerarentur.

finem perhenni tutela conservet'. Quo in caelestis regni societate ab ange- V. Lantberti c. 2. licis choris suscepto, omnis caterva monachorum, domini Christi exorat[a] pietatem, triduanum celebrans ieiunium. Quo expleto, iubente Deo, eligit[b] famulum Domini Lantbertum, religione praeclarum et genere nobilem[c], ex territorio Tarvennensi Ib. c. 1. ortum; cuius[d] genitor Erlebertus[e] vocabatur, qui plurima praedia praedicto loco Fontanellensi[f] in eodem[g] Tarvennensi regione felici munere largiti[h] sunt. Erat autem isdem venerandus pater Lantbertus caritate plenus, pudicitia Ib. c. 3. supereminens, fide firmus, consiliis providus, in bonitate laudabilis, in colloquiis affabilis, vultu et statura decorus, venerandus ab omnibus et in Christi religione fervens. Et, inspirante gratia divinae caritatis, beatum Christi famulum Ansbertum isdem laudabilis[i] pater venerabatur ut patrem, diligebat ut filium, eratque eis in V. Eligii I, 8. Domino cor unum et anima una. Is[k] autem, qui regiminis susceperat curam, ad consulta sancti patris Ansberti in tractando grege Domini secundum normam sanctorum patrum strenue cuncta atque inreprehensibiliter gerebat. Quorum exemplis piae actionis ac verborum sedulis exortationibus plurimi excitati, carpebant itinera sanctae conversationis.

9[a]. Huic venerando patri Lantberto Theodericus[b] rex, filius Hludovii[c] regis et Balthildae[d] reginae, largitus est patrimonium aliquod[e], cuius est vocabulum Dusera[1], quod situm erat ultra fluvium Rodanum in regione, quae propriae[f] vo- Ib. II, 11. catur Provintia, eo videlicet modo, ut hoc[g] praedium monachis in coenobio Fontanella morantibus luminaria ministraret ecclesiae in oleo et ceteris huius rei necessariis. In quo loco praedictus pater egregium condidit coenobium monachorum, directis ex coenobio[g] Fontanella monachis, qui illud laudabile opus diligenter executi sunt, et de praedio parvo magnum actenus extat monasterium monachorum et in illa regione ab aliis praecipuum. Quod per multa annorum curricula ditioni praefati monasterii Fontanellensis subiectum erat, donec divisione[h] regni[2] et discordia principum et incursione nefandae gentis Agarrenorum[i, 3] cum aliis venerabilibus locis aliquanto[k] tempore depopulatum finem subiectionis fecit.

10[a]. Sub huius etiam regimine beatus Ermenlandus[b], ex praedicto monasterio

Capp. 8—10. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) e. *bis fortasse scriptum erat* 2*b*; Chr. gratiam e. p. 2*a*. *c*. b) *ita* 1*a* *(pr. m.)*. *a*[1. 2]; elegit 2*a*. *b*. c) *in* nobilem *desinit* 1*c*, *frustulis tantum foliorum ceterorum extantibus*. d) cuius — *p*. 626, 12. habitum *om*. 2*b*[*]. e) Herl. 2*b*. f) Fontanall. 2*b*, *corr*. g) *ita* 1*a*[1]. 2*b*. *c*. *d* *et pr. m.* 1*a*[2]. 2*a*; eadem (1*a*) *et e corr*. 1*a*[2]. h) *ita* 1*a*. *a*[1] *(pr. m.)*. 2*c*; largi(tus est *m. al. in ras.*) 2*b*; largitus est 1*a*[2]. 2(*a*). *d et m. al.* 1*a*[1]. i) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]; venerabilis 2*a*. *b*; *cf. l.* 8. 23. k) His 2*b*.

Cap. 9. a) *om*. 2*b*; c. 9—11. *om*. 2*e*. b) *ita* 1*a*[1. 2]. 2*c*; Teod. *rell.: item deinceps*. c) Lodovei 2*d*. d) *m. al. corr.* Balthildis 2*a*, *et ita* 2*b* *(non* 2*c)*; Baltildis 2*d*. e) aliquot 2*a*. *b*. *c*. f) propiae *pr. m.* 2*a*. g) *om*. 2*a*. *b*. h) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]; divisione — discursione 2*d*; divisio (diviso 2*c*) — discursio 2*a*. *b*. *c*. i) Agraren. 1*a*. *a*[1] (*non* 1*a*[2]); Agaren. 2*d*. k) aliquó 2*a*. *b*.

Cap. 10. a) *om*. 2*b*. b) Ermeland. 2*c*, *ut infra*; Hermeland. 2*d*.

1) *Donzère (dép. Drôme, arr. Montélimar, cant. Pierrelatte).* 2) *Cf. infra c.* 21 *(p.* 634, 5*)*. 3) *I. e. Saracenorum, qui a.* 737. *Provinciam vastaverunt (v. Th. Breysig, 'Jahrbücher des fränkischen Reiches* 714—741', 1869, *p.* 80 *sqq.)*. *Cf. recensionem alteram Libri pontificalis c.* 91 *(ed. Duchesne I,* 401*)*: Eodem tempore nefanda Agarenorum gens — — Rodanum conabantur fluvium transire. *Paulo post (a.* 739*) Abbo testamentum condidit,* dum et provintias istas ad gentes Serracenorum dissolutas et distructas sunt *(Pardessus II, p.* 378; *Cipolla, Monumenta Novaliciensia vetustiora I,* 1898, *p.* 36*)*.

Fontanella, rogante venerabili pontifici[a] Pascario[b] Nemetensis[1] urbis, in eandem regionem Nemetensem[c] ab ipso patre Lantberto directus, in quadam insula[d] alvei Ligeris, quae vocabatur Antrum[2], iuxta nominis eiusdem proprietatem monachorum venerabile aedificavit coenobium. In cuius largitione praedictus antistes Pascarius statuit, ut post discessum[3] eiusdem venerandi patris Ermenlandi ex monasterio Fontanella per cuncta succedentia tempora sibi instituant rectores universi praefati[e] loci habitatores[4], veluti largitiones eiusdem loci, quae adhuc in praedicto monasterio Fontanella servantur, apertissime[f] declarant.

11[a]. Praedicto etiam patre Lantberto regimen loci tenente, beatus Christi pontifex Erimbertus[b] Tolosae urbis et sanctus presbiter Condedus et anachorita, Britannia[c] insula ortus, in praedicto monasterio[d] Fontanella monachicum Deo dignum et nomen assumpserunt et habitum[5]. Plurima enim de tanto patre, nisi ad alia festinassemus, Deo digna et loco utilia, per eum et sub eius regimine gesta[e] dici poterant, quae in eius Gestis olim plenius memoriae tradidimus[6] posteris intimanda.

Bedae Hist. eccl. IV, 25 (27).

12[a]. Quo vero ordine in Lugduno, caeleberrima urbe Galliae, pontifex sit subrogatus, brevi sermone narrabimus. Defuncto igitur sancto Genesio[7] praesule eiusdem urbis, cuius Deo dignam vitam laudabilia commendant gesta, ilico pius[b] rex Theodericus et inclitus princeps Pipinus[c], Ansegisili[d] filius[8], consobrinus videlicet beati patris Wandregisili[9], cum proceribus palatii salubre agentes consilium,

Capp. 10—12. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 10. a) pontifice 2*a*. *b*. b) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; Paschar. 2*a*. *c*. *d*; Pasquar. 2*b*; *item infra*. c) Nemetentsem 2*c*. d) insula — *p*. 640, 3 auditum daemo *desunt, 4 foliis amissis*, 2*d*. e) *om*. 2*a*. *b*. f) aptissime(ę) 2*a*. *b*.

Cap. 11. a) *om*. 2*b*. b) *ita* 1*a*. 2*a (pr. m.)*. *c*; Eremb. 2*b*. c) *ita* 1*a cum* 1$a^{1.2}$ *(in quibus* Brittannia) *et V. Wandregiseli II, c.* 26; genere Britto *pro* B. i. o. 2*a*. *b*. *c* (*cf. V. Condedi c.* 1: genere Britto, natus in oceani insula Brittannica). d) *om*. 1*a*. $a^{1.2}$. e) *om*. 2*a*. *b*.

Cap. 12. a) *om*. 2*b*. b) rex p. 2*a*. *b*. c) Pippinus 1$a^{1.2}$. (2*b*). d) *ita* 1$a^{1.2}$. 2*c*; Ansegisi *rell.*

1) *I. e. Namnetensis; cf. infra V. Ermenlandi.* 2) *Indre (dép. Loire-Inférieure, arr. et cant. Nantes).* 3) *I. e. decessum, obitum.* 4) *Huius statuti in V. Ermenlandi mentio non fit, nisi fallor, consulto. Comparanda sunt verba Pippini (a. c. 706) de Floriaco coenobio ab ipso condito, cui Bainum abbatem Fontanellensem praefecit (Gesta abb. Fontanell. c. 2, 2, p. 18):* Ubi constituimus virum strenuum et Dei cultorem domnum Bainum ipsum rectorem monasterii Fontinellensis (*cf. chartam Pippini Epternacensem a. 706, Pertz p. 93:* ubi decrevimus et constituimus virum strenuum et Dei cultorem, apostolicum domnum Willibrordum episcopum), ea videlicet conditione, ut ex praefato monasterio Fontinella post recessum eiusdem Baini ipsi monachi in ipso Floriaco coenobio consistentes omni tempore rectores et gubernatores habeant et sub eorum ditione nostris et futuris temporibus permaneant. 5) *Vitas Eremberti et Condedi v. infra.* 6) *V. Lantberti supra p. 606 sqq. edita est.* 7) *Genesius episcopus Lugdunensis, amicus Balthildis reginae, qui inde ab a. 664. in chartis occurrit (cf. Krusch, SS. R. Merov. II, 486, n. 1; Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, 170), Kalendis Novembribus anno 677. aut proximis duobus obiit; cf. supra p. 606, n. 6.* 8) *Cum Genesius a. 677/9. defunctus sit, Lantberto eligendo Pippinus minime studuisse potest, qui decennio fere post rerum potitus est.* 9) *Wandregiselus infra c. 22. quasi propinquus Pippino adiunctus est. Waltchisus pater abbatis in Gestis abb. Fontanell. c. 1, 2 (p. 11) patruus, in Vita II. Wandregiseli c. 1.*

divina utique[a] providente iussione, in praefata urbe cum unanimo eiusdem regionis populi voto eiusdem urbis eum constituerunt antistitem. Sed cum diu humilitate nimia renitens nollet suscipere, regali iussione et sacerdotali electione compulsus, praefatae metropoleos urbis ordinatur pontifex. Sicque ad eandem provintiam cum honore sacerdotii sui condigno directus, humilitatis ac sanctae praedicationis piaeque actionis exemplis gregem Christi sedulo moderamine inreprehensibiliter rexit, ibique a Domino vocatus, vinculis terrenae corruptionis exutus, ad supernae civitatis gaudia feliciter migravit.

13[a]. In praedicto vero Fontanellensi coenobio post recessum eiusdem sancti pontificis Lantberti, divino nutu iuvante, unanimes eiusdem congregationis monachi beatum Ansbertum sibi elegerunt praeesse rectorem. Ipse autem post susceptam regiminis curam assidue meditabatur, quale susceperat onus, videlicet commissi a Domino gregis regere animas et multorum servire moribus[1]. Et quia erat adprime sanctarum scripturarum scientia affatim imbutus, commisso sibi gregi indesinenter erogabat pabula aeternae[b] viriditatis, verbis et actibus itinera monstrans sanctae conversationis. Erat enim, sicut ceteris praelatus, ita cunctis humilior, in vestitu vilis, in cibo mediocris, abstinentiae iugi deditus, pudicitia ornatissimus, hilaritate cordis et corporis clarus, patientiae virtute ac caritatis obsequio elemosinarumque largitionibus abundantissime cumulatus[c]. His virtutum sanctarum operibus adornatus, in medio fratrum veluti lampas refulgebat accensa. Quadam namque die, cum more solito edicta legis divinae in conventu omnium recitaret, ita ex affluentia eloquiorum illius nimio caritatis ardore reddita sunt audientium corda flammivoma, ut plurimi ex illis, ad lacrimas conpulsi, inmensas cunctipotenti Deo redderent grates[d], dicentes: 'Benedictus omnipotens Deus, qui talem non nostri merito, sed suae pietatis intuitu[e] dedit nobis rectorem'. Diligebatur enim a cunctis ut verus pater et ipsi ab eo sicuti[f] devoti filii. Ipse autem studebat semper plus amari quam timeri[3] et pervigili cura in animabus salvandis animum defigere. Cum igitur eiusdem beati viri praerogativa meritorum longius claresceret, confluebant passim ad eum plurimi, salvationis suae expetentes[g] salubria consilia. Et quoniam sacerdotii dignitate fulgebat, confluentium ad se confessiones suscipiebat, monita eis salutis[h] inpertiens, quomodo salvi esse possent et vias iustitiae sine defectu alicuius tedii immobiliter retinerent. Cuius doctrina et exortationibus plurimi corroborati munitique, ad conversionis festinantes gratiam, plurima deferebant dona in speciebus diversis pretiosorum[i] metallorum, sed et possessionum[k] praedia non-

Capp. 12. 13. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 12. a) *ita* 1*a*. *a*[1.2]; itaque (*del.* 2*a*) 2*a*. *c*; ibique *(eras.)* 2*b*.

Cap. 13. a) *om.* 2*b*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) *ita* 1*a*. *a*[1.2]. *B*; cumulans 2*a (pr. m.)*. *b*. *c*. d) gratias 2*a*. *b*. e) *ita* 1*a*. *a*[1.2]. *B*; piet. (intuitu — cunctis *om.*) ut verus p. et i. ab eo sicuti d. filii 2*c et pr. m.* 2*a*; dono dignatus est nobis dare pastorem animarum nostrarum cura sollicitum. Diligebant enim eum omnes sicut patrem et ipse eos tanquam proprios filios *pro* intuitu — filii 2*b et m. saec. XII*. 2*a*. f) sicut 1*a* (*non* 1*a*[1.2]). g) expectantes 2*a (pr. m.)*. *c*. h) *om.* 2*a*. *b*. i) met. precios. 2*a*. *b*. k) praedia et poss. n. 2*a*. *b*.

consobrinus Pippini vocatur, atque nomen eius genealogiae domus Carolingicae (SS. II, 309) illatum est, quasi filius Arnulfi et frater Ansegisi Chlodulfique fuisset. Cf. Vacandard, 'Saint Wandrille était-il apparenté aux rois mérovingiens et aux rois carolingiens?' ('Revue des questions historiques' LXVII, 1900, p. 214—228); Krusch, supra p. 5. 1) *Cf. Regulam Benedicti c. 2. de abbate:* Sciatque, quam difficilem et arduam rem suscipit, regere animas et multorum servire moribus. 3) *Ib. c.* 64: studeat plus amari quam timeri.

nulla, in diversis sita territoriis; quae cuncta curiosus lector, inspectis testamentis seu largitionibus eorundem fidelium, facile repperiet[a]. Quae etiam, ut multis liquido patet, multimodam millenarii numeri[b] effecerunt summam. Erat enim secundum Deum sanctitate religionis omnimodis ornatus, in saeculari quoque argumentationis astutia prudens, eiusque bonitatis ac religionis opinio longe lateque laudabilis, immo imitabilis ubique percucurrit[c].

14.[a] In praefato namque venerabili Fontanellensi[b] monasterio inter felicia bonitatis suae gesta etiam exenodochium[c] inbecillium ac decrepitorum pauperum ad instar duodeni apostolici numeri constituit, deputatis eisdem rebus, qui[d] sufficienter praeberent alimoniam. Alias quoque duas constituit in eodem monasterio pauperum Christi debilium mansiones, quos in octonario[e] ex multis sacrato numero singillatim octonos habitare fecit, quibus sine indigentia cotidianum[f] largiri victum perhenniter censuit. Horum vacatio nulla erat alia, nisi horis constitutis diurnis nocturnisve in domo Domini residere, orationi ac vacationi divinae devote insistere ac tempore sancti sacrificii pro salute et salvatione populi Christi ecclesiaeque[g] catholicae ubique diffusae victimam salutarem offerre[1]. O magna et inclita istius sancti patris opera, quae non tantum verbis volant, quantum virtutibus constant!

V. Honorati c. 8, 37.

15.[a] Sed his interim omissis, nunc, iuvante supernae pietatis gratia, narrare adgredior[b], qualiter isdem vir[c] venerandus pontificatus conscenderit[d] gradum. His enim diebus contigit, ut beatus Audoenus Rotomagensis urbis pontifex, plenus virtutibus et sanctis actibus, a Domino vocatus migraret feliciter e mundo[2]. In cuius exequiis beatus pater Ansbertus una cum aliquibus monachorum suorum clericorumque ac sacerdotum Christi cohorte[e] plurima adfuit. Qui vigilias eius sacrae depositionis sollemniter celebrantes[3], dignis exequiarum honorarunt debitae servitutis obsequiis. Post cuius sacrum transitum, ne ecclesia de pastore amisso iacturam pateretur, cuncti Rotomagensis urbis cives, missa petitione ad Theodericum gloriosum regem, cum eius permissu et auctoritate beatum sibi elegerunt Ansbertum consecrari antistitem. Quorum electione congaudens rex, quoniam in eodem sancto patre sapientiam affatim redundare et religionem pollere cognoverat, ilico eorum annuens petitionis[f] electioni, extemplo legatos dirigit, qui eundem Christi famulum regias perducerent ad aedes. Nec mora, legati ad beatum patrem[g] Ansbertum pervenientes, mandata regis pandunt, ad aulam regiam ire compellunt, — morabatur enim praefatus rex in villa Clippiaco[h. 4], quae sita est in Parisiaco territorio, ubi, conventum magnum populorum habens, de utilitate ac tutela regni

Capp. 13–15. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 13. a) repperient 2*b*, *corr.*; repperirent 2*a (pr. m.)*. *c*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) *ita* 1*a*. *a*[1. 2]. 2*c*; per::currit 2*b*; percurit *corr.* percucurit 2*a*.

Cap. 14. a) *om.* 2*b*. b) Fontanelli 1*a* (*non* 1*a*[1. 2]); Fontenellae *B*. c) :xenodocium 2*a*; xenodocium 2*c*. d) *ita* 1*a*[1] *cum rell.*; quae 1*a*[2]. e) octogenario 2*a*. *b* (*non* 2*c*). f) cotidianarum 2*a (pr. m.)*. *c*; cotidian::um 2*b*. g) que *om*. 2*a*. *b*.

Cap. 15. a) *om.* 2*b*. b) ad(g)grediar 2*a*. *b*. c) ven. vir 2*a*. *b*. d) conscenderet 1*a* (*non* 1*a*[1. 2]). e) pl. coh. 2*a*. *b*. f) petitioni 2*a*. *b*. g) Ansb. patrem 2*a*. *b*. h) Clipiaco 2*a*. *b*. *c*.

1) *Cf. Bedae Hist. eccl. IV,* 26 (28): cum sacrificium Deo victimae salutaris offerret. 2) *Haec pendere videntur e Libro hist. Franc. c.* 47: Sub his diebus beatus Audoinus Rotomagensis episcopus plenus dierum ac virtutibus preclarus Clepiaco villa regale in suburbana Parisiorum civitate migravit ad Dominum. 3) *Cf. V. Audoini c.* 16 *(supra p.* 564, 12*)*. 4) *Clichy-la-Garenne, ubi Audoinus a.* 684 *(Aug.* 24*) defunctus est; cf. supra p.* 563, *n.* 1.

tractabat, — ut ad eius consultum, veluti agere consueverat, — nam confessor illius erat, — de regni negotiis tractaret. Sed cum supradictus vir Dei hoc audisset, ilico agnovit, non[a] aliud ista[b] evocatione fieri, nisi electione[c] civium Rotomagensium in ipso regi[d.1] adsensum praeberi velle. Fertur etiam legatariis regis responsisse causa eximiae humilitatis, indignum se fore officii[e] curae pastoralis. Qui festinanter retulerunt regi, nuntiando, quale responsum acceperant. Secundo quoque ad eum mittens rex, callide intulit, nullo modo contra suam voluntatem, postquam una loquerentur, super ordine pontificatus agere se velle. At ille, ut erat sanctae simplicitatis sapientia plenus, ad eundem regem ire deliberavit. Tunc, eligentibus civibus praefatae urbis metropoleos, cum unanimo[f] voto sanctorum sacerdotum, regis et principum eligitur, trahitur atque in eodem palatio a sancto Lantberto archiepiscopo sedis Lugdunensis aliisque sanctis praesulibus, qui ad hoc generale placitum convenerant, in pontificem consecratur ecclesiae Rotomagensis, divina utique providente ordinatione, ut, qui in pauca fidelis extiterat, supra multa [cf. Matth. 25, 21.] a Domino constitutus, abundantem daret[g] suae in tempore familiae tritici mensuram. [cf. Luc. 12, 42.]

16.[a] Deinde, in pontificatus honore et onere sublimatus, coepit opere sanctitatis amplius clarescere, praedicationis lumine ubique radiare et[b] velut lucerna accensa non iam sub modio, sed super candelabrum posita, [cf. Matth. 5, 15.] errorum tenebris depulsis, viam veritatis cunctis monstrare, pietatis et misericordiae operam omnibus dare, pauperum[c] indesinenter curam agere, viduarum et pupillorum causas defendere, peregrinorum et hospitum susceptiones magnopere studere, elemosinarum distributionem largiter et hilariter cunctis administrare. Haec[d] et his similia exempla subiectae sibi plebi indesinenter festinavit monstrare[c]. Floruit enim sub illo Christi [V. Honorati c. 6, 28.] ecclesia, sicut monasterium ante floruerat. Crevit gratiis[e], decrevit metallis. Aliquando enim ingrediens locum, ubi ecclesiae thesauri reconditi erant, ipsos sibi iussit praesentari et aliqua describi, plurima reservans, ut elemosinae pia largitio e sinu sanctae matris ecclesiae cum pietatis fructu benigne[f] procederet. Nam quae otiose [Ib.] diu congesta fuerant, ad reprimendam validae famis penuriam, quae tunc populos undique graviter premebat, dignis tandem[g] indigentium usibus deputavit et dudum defunctis thesauros suos misit. Alieni temporis vota dispensationem fecit suam. Contigit enim tunc pauperum turbam prae[h] foribus conclamare[i] elemosinam petendo. Quibus ille auditis ac reminiscens divinae sententiae dicentis: *Qui obturat aurem* [Prov. 21, 13.] *suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur,* largiter eis elemosinam tribuit cunctosque gaudentes redire fecit ad propria. Sicque postmodum, cum in sede urbis suae missarum sollemnia sollemniter celebraret, populi diocesis suae undique ad eum confluxerant[k], virorum ac mulierum multitudo maxima. Lecta autem sancti euangelii lectione, conversus ad populum, multa coepit eis ventura [Gregorii Dial. II, 12.] praedicere, adversa simul et prospera esse cavenda, et ut nec unum frangeret nec

Capp. 15. 16. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 15. a) ob *m. al. add.* 2*a*. *b* (*non* 2*c*). b) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; ista evocatio (*m. al. corr.* istam evocationem 2*a*. *b*) 2*a*. *b*. *c*. c) *m. al. corr.* electioni 2*a*. *b* (*non* 2*c*); electionem 1*a*. $a^{1.2}$. d) *m. al. corr.* regem a. praebere 2*a*. *b* (*non* 2*c*); *cf. infra p.* 630, 32: electione et — consensu. e) officio 1(*a*). $a^{1.2}$. f) unanimi 1(*a*). a^{2} (*non* $1a^{1}$). g) *m. al. suppl.* 2*a*; *pr. m. suppl.* 2*b*; *om.* 2*c*.

Cap. 16. a) *om.* 2*b*. b) ut 2*a*. *c*; et *m. al. in ras.* 2*b*. c) pauperum — *l.* 24. monstrare *om.* $2b^{*}$. d) Haec — monstrare *om.* 2*a*. *b*. *c*. e) gratis 2*a*. *b* (*pr. m.*). *c*. f) susceperat *add.* (*sed del.* 2*a*. *b*) 2*a*. *b*. *c*. g) tamen 2*a*. *b*. h) *corr.* pro 1*a*, *et ita* $1a^{1.2}$; inprae *pr. m.* 2*c*. i) clamare (2*b*). k) confluxerunt (1*a*) (*non* $1a^{1.2}$).

1) *Locum ita intellegam: 'nisi electioni c. R. in ipso a rege assensum pr. velle'.*

alterum extolleret[1], aeternae felicitatis praemia avida intentione esse quaerenda commonuit. Et cum multa eis praesentia ac futura per inlustrationem sancti Spiritus praenuntiaret, ex tam excellenti praedicationis gratia sibi data omnes conpuncti et igne divini timoris succensi, ad paenitentiam agendam et cetera bonorum operum exercitia peragenda accensi sunt, grates omnimodas agentes summo omnium bonorum largitori, qui talem eis non sui merito[a], propria pietate[b] concesserat doctorem, ut eorum temperaret multiformiter merorem[c] de[d] eo quem nuper corporali visu amiserant pastorem. Et quia cuncta gaudebat ecclesia super pio pastore, urbs congratulabatur[e] egregio praedicatori[f], et patria omnis exultabat magnifice in tam[g] sapiente ac prudente consiliario. Expletis autem missarum sollemnia[h], cunctos cives[i], nobiles videlicet et ignobiles, introduci iussit ad praeparata convivia. Ubi cum ordinate et disposite omnes fecisset discumbere, ipse ad mensam
cf. 2.Cor. 8,9. pauperum resedit, imitans illum, qui, cum esset dives, propter nos pauper factus
Math. 25,40. est, qui etiam in retributione iustorum dicturum se[k] promisit, dicens: *Quamdiu fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis.* O quam praeclarum pontificem, qui suae familiae duplicem dabat alimoniam cotidie, cum et corpora replebat cibo terreno animasque reficiebat verbo divino!

17.[a] Cum vero pro salute animarum attentissime vigilaret, etiam archidiaconos convocans, de praedicatione[b] populorum et ecclesiarum restauratione et honore maximam gerere curam sedule commonebat. Census etiam, qui de vicis publicis canonico ordine ad partem pontificis persolvi consueverant, gratuita benignitate[c] in restaurationibus ecclesiarum benignissime presbyteris indulsit earun-
V. Honorati c. 6, 28. dem Dei aedium. Studebat etiam amore potius regere quam terrore dominari. Denique ut primum pontificali potitus est gradu, prima ei cura concordiae fuit et
ib. c. 5, 24. praecipuus labor, fraternam dilectionem inviolabilem custodiri. Iam vero illam suam profluam in omnes caritatem nulla umquam adplene valet effari lingua.

ib. c. 5, 23. 18.[a] Interea dum multimodam eius in omnes gratiam memoro[b], etiam super Fontanellensis[c] coenobii sancta monachorum congregatione quantam sollicitudinem et pervigilem curam indesinenter habuerit, testatur inter reliqua praerogativae eius gesta etiam privilegii sui auctoritas, quam praedicti coenobii habitatoribus ob Dei amorem et sanctorum reverentiam summa devotione edidit. Denique cum sanctorum sacerdotum et omnium civium Rotomagensis[d] electione et gloriosi regis Theoderici[e] consensu in pontificem consecratus fuisset, nimio dilectionis fervore, quem erga praedictum venerabile coenobium semper habuerat, privilegii sui auctoritatem eidem edidit, ut per succedentia tempora secundum sancti patris Benedicti[2] regu-

Capp. 16—18. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 16. a) set *m. al. add.* 2*a*; sed *add.* 1*a*². 2*b* *(non* 1*a*¹. 2*c)*. b) pietatem *pr. m.* 2*a*. c) memorem 1*a*. *a*¹ *(non* 1*a*². *b)*. d) de eo *om.* 2*a*. *b*. e) gratul. 1*a*. *a*¹ *(non* 1*a*²*)*. f) *ita* 1*a*. *a*¹·²; praedicatore *rell.* g) sancto *add.* 2*a*. *b*. h) *ita pr. m.* 2*a*; sollepnia 2*c*; sollempni(is *m. al. in ras.*) 2*b*; solemniis 1*a*; sollempniis 1*a*¹·². i) vid. cives nob. 2*a*. *b*. k) ante *add.* 2*a*. *b*.

Cap. 17. a) *om.* 2*b*. b) p̄catione *pr. m.* 2*a*. *b* (*non* 2*c*). c) benedictione 2*a*. *b*.

Cap. 18. a) *om.* 2*b*; *c.* 18. *et* 19. *om.* 2*c*. b) memorē 2*a*; memorem 2*b*. c) Fontanall. 2*b*. d) *ita* 1*a*. *a*¹. 2*a* *(pr. m.)*. *b*; Rotomagensium 1*a*² *et m. al.* (2*a*); *cf. p.* 629, 3. e) Teod. *hoc loco et infra l.* 2. 14. *etiam* 1*a*¹.

1) *Auctor Columbani Regulam monachorum c.* 8 *(ed. Seebass l. l. p.* 382*) legisse videtur:* orandum est per prospera et adversa, ne aut extollamur in prosperis in vanitatem neque deiciamur in adversis in desperationem. — — Mala itaque cavenda sunt, *cet.* 2) *Nescio an in ipso privilegio aeque atque in aliis eiusdem aevi (cf. Hauck I*³, 297, *n.* 1;

lam et, ut praecedentium regum, Hlodovii[a] videlicet et Hlotharii[b] simulque Hilderici necnon et Theoderici privilegiorum auctoritates docent, ex semet ipsis sibi perhennis[c] temporibus abbatem eligerent. In qua etiam iustae alligationis verbo praesentes futurosque, qui ibidem Domino militaturi[d] erant, constringit, ut, sicuti sub eius regimonio, ita in antea et ipsi et posteri eorum secundum regulam sancti patris Benedicti fideliter Christo deservirent. Quod si aliquando peccatis exigentibus[e] aut neglegentia pastorali a via rectitudinis et observatione regulae sancti Benedicti in futuro deviare conarentur aut cogerentur, tunc convocatio sanctorum sacerdotum reliquorumque militum Christi unanimiter fieret, eorumque per consilium in pristinum reducerentur[f] statum. Si vero, hac pontificali auctoritate postposita, qualibet cavillatione sinistram elegissent vitam ac conversationem tenere, sub vinculo anathematis aeternaliter se damnandos scirent. Facta est autem haec privilegii auctoritas sub anno dominicae incarnationis DCLXXXII[g. 1], indictione X, qui erat annus praefati gloriosi regis Theoderici XVI. et praefati venerandi prae- 688/9.
sulis pontificatus annus quintus, in sinodo generali[2], Rotomago urbe, ubi plurima Deo accepta et sanctae ecclesiae utilitatibus profutura disputata sunt. Adfuerunt quoque et sancti pontifices aliique venerabiles viri ab ipso praecipuo praesule evocati, quorum[h] subter tenentur nomina asscripta:

Ansbertus archiepiscopus[3] urbis Rotomagensis huic concilio praefui et subscripsi. Ratbertus episcopus[4]. Regulus episcopus[5]. Airadus[i] episcopus Carnotenae urbis[6]. Ansoaldus episcopus Pictavensis urbis[7]. Aquilinus episcopus Ebroicinae

Cap. 18. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 18. a) Hlodovei 2*b*. b) Lotharii 2*a*. *b*. c) *m. al. corr.* perhennibus 2*a*. *b*. d) militaverant vel futuri erant (verant vel fu *in ras. minore* 2*a*) 2*a*. *b*. e) exientibus 2*a*, *corr.* f) reduceretur 2*a*. *b*. g) sextingentesimo octuagesimo secundo *pr. m. super numeros scr.* 1*a*; septingentesimo octogesimo (octuages. 1*a*[1]) secundo 1*a*[1. 2]. h) quorum — *p.* 632, 9. subscripsit *om.* 2*e*. i) Aidradus 2*a*. *b*.

Krusch, Ionas p. 48) *verba* et sancti Columbani *addita auctor Vitae suppresserit, propriae aetatis ratione habita.* 1) *Annus* 16. *Theuderici III.* (688/89) *sine dubio solus in privilegio legebatur, annique Ansberti (ab a.* 684. *ex.) et incarnationis et indictio ab auctore Vitae addita sunt. Annus* 682. *inde ortus videtur esse, quod annis* 43 *Audoini, cuius electionem a.* 635 *(pro a.* 641*) factam esse credebant (cf. supra p.* 556. 564*), quattuor anni Ansberti additi sunt (cf. Vacandard, 'Le règne de Thierry III. et la chronologie des moines de Fontenelle', 'Revue des questions historiques' LIX,* 1896, *p.* 499, *n.* 3*). Pars maior* 10. *indictionis cum a.* 682. *congruit.* 2) *A. Malnory, Quid Luxovienses monachi — — contulerint,* 1894, *p.* 40, *iudicavit, auctorem Vitae laterculo episcoporum subscribentium deceptum esse, ita ut temere crediderit privilegium in concilio confectum esse. Quod J. Havet, 'Oeuvres' I,* 399. *et A. Legris, Analecta Bolland. XVII,* 273 *sqq., synodum re vera habitam esse statuerunt, etsi, tot nominibus aliunde confirmatis, privilegium genuinum subesse crediderim, subscriptiones et Ansberti:* praefui *(potius* consensi, relegi, interfui*) et Ragnomiri lectoris (p.* 632, 8*) et mentio presbyterorum 'residentium' et diaconorum 'circumadstantium' (ib. l.* 7*) in prologis synodorum pontificum Romanorum simili modo usitata cum gestis synodalibus regni Merowingici non conveniunt, neque eo magis privilegium illius aevi extat, cuius in subscriptionibus gesta concilii commemorantur.* 3) Episcopus *more aevi Merowingici requiritur, quam lectionem exhibet Sirmondus.* 4) *Quem eundem fuisse coniecerunt atque Chrodobertum (minus recte Bertum; cf. supra p.* 350, *n.* 2*) episcopum Turonensem; cf. Duchesne l. l. II,* 306. 5) *Reolus episcopus Remensis; cf. supra p.* 160, *n.* 3. 6) *Ageradus episcopus Carnotensis a.* 696/7. *coenobio cuidam S. Mariae privilegium dedit (Pardessus II, p.* 234; *Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 28*), quem Havetus eundem esse existimavit atque Aclaldum, qui a.* 683. *chartae Aigliberti Cenomanensis (Havet l. l. p.* 430 *sqq.; cf. p.* 398*) subscripserat.* 7) *De Ansoaldo cf. supra p.* 323, *n.* 1.

urbis[1]. Chadoenus episcopus[2]. Armonius[a] episcopus[3]. Salvius episcopus. Desiderius episcopus. Fulcramnus[b] episcopus. Iohannes episcopus. Willebertus episcopus. Gerebaldus episcopus Baiocassinae urbis[4]. Taurinus episcopus. Aunobertus episcopus Sagiensis urbis[5]. Celsus* abba. Audomarus abba. Scladio abba. Bosochindus abba. Genardus gloriosus vicedominus antefati magni pontificis[6]. Ermentramnus[c], Ferrocinctus[d] et Forcianus archidiaconi venerandi. Aderat quoque presbiterorum residentium et diaconorum circumadstantium magnus numerus. Ragnomirus lector huius sancti concilii gesta et hanc privilegii auctoritatem, ipso sancto pontifice iubente, recognovit[e] et subscripsit.

V. Honorati c. 7, 32. 19.[a] Confluentibus autem ad se potestatibus, ferventia Christi mandata devoto animo servari semper hortabatur isdem[b] praesul venerandus magnasque Christo gratias semper agendas[c] commonebat, qui morte et resurrectione propria mortem nostram spe resurrectionis animavit[d], aeternam vitam offerens, discusso aeternae[e] mortis horrore. Sicque vitam suadebat tenendam, ne vitae extrema timerentur.

20.[a] Inter reliqua autem bonitatis suae opera[7], quae in episcopatu gessit, qualiter etiam venerabilem[b] sancti antistitis[c] Audoeni corpus Christo propitio in eminentiorem locum ecclesiae sancti Petri, quae sita est in suburbano urbis Rotomagensis, transtulerit[8], narrare adgredimur[d]. Cum itaque de diversis provintiis plures congregasset artifices, condidit super eius sepulchrum repam[9] mirae magni-

*) Audomarus episcopus. Celsus abba 1a[1. 2].

Capp. 18—20. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 18. a) Arnonius 1*a*. *a*[1. 2]. b) Fulcrannus 2*a*. c) Erimtrannus 2*a* (*non* 2*b*). d) *om.* 2*b* (*non* 2*a*). e) cognovit 2*a*. *b*.

Cap. 19. a) *om.* 2*b*. b) idem (1*a*) (*non* 1*a*[1. 2]). c) agendo 1*a*. *a*[1] (*non* 1*a*[2]). d) aniavit *pr. m.* 2*a*. *b*. e) aeterno 2*a*. *b*.

Cap. 20. a) *om.* 2*b*. b) *ita* 2*c et pr. m.* 2*a*. *b*; venerabile (1*a*). c) Aud. ant. 2*a*. *b*. d) ad(g)grediar 2*a*. *b*; *cf. p.* 618, 35. 628, 19.

1) *Aquilinus episcopus a.* 683. *chartae Aigliberti (l. l.) subscripsit. Urbs hodie Évreux (dép. Eure) audit.* 2) *Chaduinus episcopus sedis ignotae a.* 693/4. *placito Chlodovei III. interat (Pertz, Dipl. I, p.* 58*).* 3) *Armonius episcopus Virdunensis a.* 701/2. *cum Pippino commutationem fecit (ib. p.* 92*; H. Bloch, 'Jahrbuch der Gesellschaft für lothringische Geschichte' X,* 1898*, p.* 377*).* 4) *Hodie Bayeux (dép. Calvados).* Garebaldus *vel* Gerbaldus *episcopus a.* 706. *duabus chartis Pippini Epternacensibus subscripsit (Pertz, Dipl. I, p.* 94. 95*).* 5) *Sées (dép. Orne, arr. Alençon).* 6) *Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 3 *(p.* 21*)*: Benigni abbatis propinquus sanctus Gennardus vicedominus aecclesiae Ratumagensis et abbas coenobii Flaviacensis *(hodie St.-Germer-de-Fly; cf. SS. R. Merov. IV,* 626*)* extitit; *Martyrologii Hieronymiani cod. Weissenburg. d.* 29. *Iulii (l. l. p. [*97*]):* In Fontanella monasterio depositio Gennardi presbyteri et confessoris. *De officio vicedomini cf. Loening, 'Geschichte des Deutschen Kirchenrechts' I,* 235. *II,* 342 *sqq.; F. Senn, 'L'institution des vidamies en France',* 1907*, p.* 11 *sqq.* 7) *Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(p.* 17 *sq.):* inter innumera bonitatis suae opera quae gessit etiam corpora sanctorum — — transtulit; *c.* 8 *(p.* 28*):* Plurima enim bonitatis gessit opera. 8) *Narratio translationis Audoini partim ex huius Vita c.* 18. 19. *pendet.* 9) *Feretri operculum, umbraculum; v. Du Cange s. v. Cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(p.* 19*)*: condiditque super eum repam argenteam decoratam; *c.* 8 *(p.* 28*):* Conditaque est — — supra tumbam illius repa diversis metallis decorata.

tudinis, pretiosis metallis auri argentique decoratam gemmisque pretiosis adornatam, sicut usque in praesens humano visui apparet. Constituta ergo die, in sol- V. Audoini c. 18. lemnitate ascensionis domini Christi, sacerdotum ac monachorum reliquorumque clericorum adunata multitudine[a], ipsum sacrum corpus levari fecit cum reverentia magna et hymnorum laudibus, clero personante, atque in absida praefati sancti Petri apostoli ecclesiae recondidit[b] feliciter cum gaudio et honorificentia magna. Intererat autem in hoc sancto conventu inter alios viros venerandos[c] etiam clarissimus Genardus vicedominus, qui magna praeparari[d] fecit convivia[1], quia plebs innumera ad tam venerandi praesulis translationem sanctam undique convenerat. Completis autem missarum sollemniis, praefatus Genardus cum viris nobilibus iussu sancti pontificis ad convivandum resedit; pontifex vero clarus[e] Ansbertus more solito cum peregrinis et pauperibus discumbens, cum ipsis aepulari gaudebat. Nam ipsa die ministri officium gerens, pauperibus et egenis obsequium in eorum refectione humiliter exhibebat. Erat enim iocunda facie hilarisque vultu, quia minister esse meruerat pauperum, immo Christi domini, qui largitoribus eorundem egeno- cf. Matth. 25, 46. rum praemia se largiturum esse promisit aeterna. Magna illi[f] inter haec in advenas V. Honorati c. 4, 20. et hospites cura; aderat praeterea munificentiae animo par substantia, pari fide ministrata. Et non solum indigentibus alimoniam tribuebat sufficienter, verum[g] etiam tegumenta corporum et nomismata largiter tribuebat. Hinc iam ex diversis regionibus diversarum personarum frequens ad eum concursus advenerat, quos per se et per probatos viros et munere exortationis et benedictione pontificali Deoque digna ib. c. 4, 21. ditabat et subsidia corporeae necessitatis hilariter et sine defectu tribuebat. Mirabantur enim plurimi[h], unde tam proflua prodiret pii dispensatoris substantia. Nam etsi aliquando contigisset exhauriri dispensationis substantiam, fides tamen semper mansit solida. In praedicta vero sancti praesulis Audoini[i] translatione veneranda omnes cives propriae urbis Rotomagensis necnon et habitatores monasteriorum circumadiacentium, clerici videlicet ac sanctimoniales, de dato ipsius praesulis venerando refici meruerunt ubertim. Factaque est deinceps per succedentia tempora in[k] commemoratione[l] beati pontificis Audoini[i] illius urbis civibus haec dies sollemniter celebris[2]. Ipse autem egregiae conversationis pontifex, semper reminiscens plebis sibi a Domino commissae, frequenter iuxta ministerium sibi inditum parroechias[m] circumibat proprias, praedicationis sanctae rorem et piae conversationis dulcedinem indesinenter eorum delibando[3] mentibus. Qui etiam ad hoc divini ministerii opus probatae conversationis viros semper secum retinebat, ib. quorum iuvamine fultus, populum sibi creditum aeternae visionis deduceret ad regnum. Sic unius praedicatoris gratia dispensatores multos habebat.

Cap. 20. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 20. a) *ita* 1(*a*). *a*[1. 2]; multitudo 2*c et pr. m.* 2*a*. *b*. b) recumbere condidit 2*a* (*pr. m.*). *c*. c) venerandus 2*a*. *b* (*pr. m.*). d) f. pr. 2*a*. *b*. e) *om.* 2*a*. *b*. f) illic 2*c et pr. m.* 2*a*; illi erat 2*b et m. al.* 2*a*. g) sed (1*a*) (*non* 1*a*[1. 2]). h) plurima 1*a*. *a*[1]. i) *ita* 1*a*; Audoeni 1*a*[1. 2]. 2*a*. *b*. *c*. k) in *om.* (per *m. al. add.* 2*a*) 2*a*. *c*. l) commemoratio 2*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. m) *ita* 1*a*[1]. 2*a*. *b*; parrochias 1(*a*). *a*[2]. 2*c*.

1) *Cf. V. Audoini c.* 19 *(p.* 567, 10*). De cura hospitum vicedomino commissa cf. Senn l. l. p.* 18. 2) *Cf. sermonem (inc.* Gloriam sanctissimi patris; *cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIII,* 198 *sq.* 222*), cuius initium edidit A. du Monstier, Neustria pia,* 1663, *p.* 5: Hodiernae siquidem celebritatis festum olim a beato Ansberto novimus institutum et per longa deinceps labentium temporum curricula fidelium devotione observatum. 3) *Malim* deliberando, *i. e. tradendo (Gall. 'délivrer'), nam* delibare *idem est atque demere.*

Gregorii Dial. III, 16. 21.[a] Sed hostis, humani generis inimicus[b], aemulus semper bonorum, cuius invidia mors propinata est homini, egit callidissima arte, ut vir splendidus mundo, splendidior in Christo, propria privaretur pontificali sede essetque detrimentum V. Audoini c. 12. plebis[c] ablatio tanti pastoris. Nam cum inter principes Francorum seva exorta[d] esset Gregor. l. l. discordia ob multiformem regni divisionem, callidus humani generis hostis malignorum contra Dei famulum sevire fecit invidiam, qui Pipino[e] principi fraudulenter suggererent, praefatum virum sanctum[f] adversus eum contraria tractasse consilia. Decedente enim de ordine principatus Warattone[g] inlustri et eius filio ac supplantatori[h] nefando Gislemaro[1], Pipinus[i] praefectoriam administrationem, Domino largiente, adeptus est. Quo tempore incusatus[k] apud ipsum principem, praefatus pontifex sanctus iussu eiusdem exilio deportatur in Altummontem monasterium[2], quod est situm in territorio Fanomartinsae[l, 3] Hagnauvo[m] supra Sambrae fluvio[n, 4]. Cui tempore illo praeerat venerabilis Aldulfus[o] abba. Nullo[p] enim extante crimine, humiliter exilii subiit aerumnam*.

22.[a] Perveniens vero ad praefatum coenobium, coepit assuetis sanctae conversationis ac piae religionis operibus cunctis eiusdem loci habitatoribus monstrare lucis exempla. Quos in divina religione ferventes invenit, sed infra parvi temporis spatium exemplo et doctrina sua ferventiores reddidit. Etenim ieiuniorum instantia ac vigiliarum prolixa pernoctatione indesinenter se[b] affligebat[c], orationum ac lacrimarum imbre assidue rigabatur. Cui omnipotens hanc contulit gratiam[5], ut universi loci habitatores, cernentes eius in Christo imitabilem devotionem, extimplo[d]

*) Clemens dudum pulsus Roma a Traiano Cesare
Et Ansbertus hic Rodomo a Francorum principe,
Plures ille salvat gentes sacrosancto dogmate,
Et hic multos recto ducit ad aethera tramite.
5 In ingressu eius omnes salvi sunt in insula,
Et in huius quoque multi citra Sambre flumine[a].
Nam unde illi damna hostis nisus est infligere,
Inde Christus suo dedit lucra multa milite,
addit 2b; qui versus ex hymno infra p. 643. edito (str. 14—17) pendent.

Capp. 21. 22. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 21. a) *om.* 2*b*. b) *ita* 2*a (pr. m.)*. *b*. *c*; *om.* 1*a*. $a^{1.2}$. *B*. c) populis 2*a*. *b*. d) esset exorta 2*b*. e) Pippino *hoc loco* $1a^{1.2}$. 2*a*. *b* (*non* 2*c*). f) *om.* 2*a*. *b*. g) Warathone 2*b*. h) supplantatore 2*a*. *b*. i) Pippinus $1a^{1.2}$. 2*b*. k) accus. 2*a*. *b*. l) *ita* 1*a*. a^1; Fanomatinsę $1a^2$; *om.* 1*b*. 2*a*. *b*. *c*. *B*. m) Hagnanuo 1*a*. $a^{1.2}$ (*non* 1*b*); Hainau *B*. n) fluvium 2*b et m. al.* $1a^2$. 2*a*. o) *corr. ex* Hald. 1*a*, *et ita* 2*b*. *B (non* $1a^{1.2}$*)*; A(ld *m. al. in ras.*)ulfus 2*a*; Aigulfus 2*c*. p) Nullo — aerumnam *om.* $2b^*$.

Cap. 22. a) *numerum ipse supplevi.* b) *om.* 2*a (pr. m.)*. *b*. c) *m. al. corr.* affligebatur 2*a*. *b*. d) exemplo 2*a (pr. m.)*. *b*.

Nota *) a) *m. al. corr.* flumina 2*b*.

1) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 47: Erat — — Warattone filius efficax industriusque, fero animo et acervis moribus, insidiator patris sui eumque ab honore generositatis subplantans, eratque nomen eius Ghislemarus. *Ghislemaro mortuo, Waratto restitutus est, cui defuncto Bercharius successit, eoque a.* 687. *devicto, Pippinus rerum potitus est (ib. c.* 48*). Biographus Ansberti Bercharium praetermisit.* 2) *Hautmont (dép. Nord, arr. Avesnes, cant. Maubeuge).* 3) *De regione Fanomartensi circa Fanum Martis (hodie Famars, dép. Nord, arr. et cant. Valenciennes) sita atque ad pagum Hannoniensem antiquitus pertinente cf. Longnon, 'Atlas hist., texte explic.' p.* 123 *sq.* 179; *Piot, 'Les pagi de la Belgique'*, 1876, *p.* 201 *sqq.* 4) *Sambre fl. Mosam influens.* 5) *Cf. V. Silvestri (Catalogus Bruxell. I,* 6*)*: tantam ei gratiam praedicationis contulit Dominus, ut nullus esset, qui non eum ex affectu diligeret.

eum unico diligerent affectu nulloque temporis[a] intervallo[b] oportuni[c] eius abesse vellent colloquio. Nam et infra ipsius ambitum coenobii plurima habitatorum utilitati dictavit opera, quae hodieque[d] eorum necessitati manent utilia. Sed versutia hostis antiqui instigante, malignorum adversus[e] eundem virum Dei accendit invidiam, qui praedicto principi iterum moliebantur suggerere, ut maiora ei inferret exilii detrimenta. Quapropter praefatum venerabilem patrem Aldulfum[f] arcersiens[g] isdem[h] praeclarus pastor ad praedictum excellentissimum principem una cum aliis viris venerandis direxit, satisfaciens humiliter eius animi voluntati, adiciens etiam se non sua sponte episcopatus suscepisse gradum, sed iussione principum et electione civium humiliter suscepisse illud ministerium. Quapropter pergens praedictus[i] coenobii pater ad eundem inclitum[k] principem, superno iuvamine fultus[l], petita concite impetrare meruit. Reminiscens etiam isdem princeps propinqui sui[1] sancti patris Wandregisili, sub cuius sancta disciplina praefatus sanctus[m] pontifex Ansbertus olim regulari ordine altus[n] fuerat, quaecumque perperam gesta fuerant, clementer indulsit, insuper et ad sedem propriae urbis revertendi licentiam tribuit. Sed ne hoc fieret, divina vocatione praeventus est, ut in sequentibus dicemus.

23.[a] Rediens autem praefatus venerandus abba Aldulfus[b], mandata principis pandit. Ad haec isdem pontifex sanctus: 'Gratias tibi[c], bone Iesu, qui disrupisti[d] (cf. Ps. 106, 14.) vincula servi tui et tribuisti verba placentia in conspectu principis et liberasti me (cf. ib. 58, 2.) de manu insurgentium contra me et iniecisti mihi etiam in hac exilii aerumna[e] vincula amoris tui'. Memorans vero, quod alicubi legerat, quia magni viri multa patiuntur et, ut alios pati doceant, nati sunt in exemplum, (V. Honorati c. 7, 31.) semet ipsum in spiritu humiliato et animo contrito incessanter affligere non cessabat, offerens altissimo cotidianae laudis holocausta dignissima. Nam si tempore persecutionis Neronianae aut Decianae interfuisset, nulli dubium, quin[f] pro confessione Christi domini nec vim ignium nec laniatum bestiarum nec eculei suspendium, postremo nec gladium pertimesceret persecutorum[2].

24.[a] Sentiens vero ex revelatione divina diem suae vocationis inminere, — nam et angelicam super hoc meruit visitationem, — misit iterum ad praedictum religiosum principem humilem petitionem, ut licitum foret eius corporis membra ad coenobium referri Fontanellense, ubi dudum regulari ordine Domino militaverat. Qui eius annuens petitioni, ut ita libere fieret, extimplo concessit. Et licet pauci cum eo interessent e suis, plurimum tamen confortabantur a[b] Domino, quia valde minus

Capp. 22—24. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 22. a) tepo *pr. m.* 2*a*; tempore 2*b*. b) intervalla 1*a*, *corr.* c) *ita* 1*a*. 2*a*. *c*; oportuno 2*b*. d) que *om.* 2*a*. *b*. e) contra 2*a*. *b*. f) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; Hald. 2*b*. *B*; (Ald *m. al. in ras.*)ulf. 2*a*; Aigulfum 2*c*. g) *ita* 1*a*; accersiens $1a^{1.2}$. 2*a*. *b*. h) *ita* $1a^{1.2}$. 2*a* *(pr. m.)*. *c*. *B*; idem (1*a*. 2*b*). i) vir *add.* 2*a*. *b*. k) *om.* 2*a*. *b*. l) *ita* 2*a*. *b* (*cf. supra p.* 633, 35); fretus 1*a*. $a^{1.2}$. *B*. m) pont. s. 2*a*. *b*. n) alitus (2*b*).

Cap. 23. a) XXII. 1*a*; *om.* 2*b*. b) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; Hald. 2*b*. *B*; Al:dulfus 2*a*; Aigulfus 2*c*. c) ago *add.* (2*b*). *B*. d) dirup. (1*a*) (*non* $1a^{1.2}$). e) aerumnam *pr. m.* 2*a*. f) quoniam 2*a*. *b*.

Cap. 24. a) XXIII. 1*a*; VIIII. 2*b*. b) in 2*a*. *b*.

1) *Cf. supra p.* 626, *n.* 9. 2) *Cf. Sulpicii Severi epist. II*, 9 (= *V. Eligii II*, 3): Quodsi ei Neronianis Decianisque temporibus in illa, quae tunc extitit, dimicare congressione licuisset, — — sponte eculeum ascendisset, ultro se ignibus intulisset Hebraeisque pueris aequandus inter flammarum globos media licet hymnum Domini in fornace cantasset, *cet.*

indigebat isdem pater humano solatio, qui fruebatur angelico obsequio. Die enim Febr. 9. quinto Iduum Februarium[a, 1], inminente vocationis suae hora, convocans fratrum Gregorii Dial. II, 37. cohortem, celebrare[b] sibi sacra fecit missarum sollemnia. Deinde perceptione corporis et sanguinis Domini se muniens ac sanctae crucis vexillo se cunctosque circum- V. Honorati c. 7, 34. adstantes signans, somno ultimo exceptus, in mortis quiete dormiens, transiit feliciter e mundo, et ab angelicis choris anima eius sancta, generosa, sincera et ab omni contactu mundi incontaminata in consortio sanctorum et felicitatis perpetuae in perpetuum collocanda suscepta est[c].

Gregorii Dial. IV, 16. 25.[a] Cum autem post lavationem[b] corporis ad induendum illud ventum esset, invenerunt in poplitibus genuum et brachiorum cubitis ob[c] prolixam precum in- cf. Col. 3, 5. stantiam obduratam cutem, sicque, quod egerat vivens, mortificans membra sua querentia[d], caro pandebat functa. Itaque sanctum illud corpus magna fidei ambitione vestitum est ac desuper linteis ceratis obvolutum, quia ipse praedixerat, hoc sibi a Domino impetratum[e] fore, ut ossa sua in praedictum Fontanellense coenobium tumulanda[f] deferrentur[g]. Sicut enim sanctis altaribus Christi adsistere consueverat, ita indui eum fratres curarunt[2]. Sed cum sudarium cera litum capiti eius imponere vellent, visus est aperuisse oculos, effigiem praeferens viventis, ita ut aliqui dicerent eum redivivum fore; nam[h] aspectus faciei[i] illius magno[k] erat roseo perfusus colore. Quidam enim dicebant, pro sudario cera in- V. Honorati c. 7, 35. duto quasi indignatum esse. Viderunt enim non sine sua gloria gloriam Dei in sancto suo triumphantem. Nam et illa exequiarum religio fidei devotio erat. Et tam laetum erat talem habuisse patronum, quam grave talem amisisse. Postea sepelierunt eum cum decore et honorificentia summa.

26.[a] Cum vero lampas liquore olei plenus[b] ante eius sepulchrum a fidelibus accensus fuisset et die noctuve indesinenter[c] non solum arderet, sed etiam redundaret et hoc factum fratres mirarentur ac divinae deputarent gloriae, posuerunt ib. c. 8, 37. aliud vas, in quo distillantia eiusdem olei divinitus dati refunderentur[d]. O magna et inclita, pastor Ansberte clarissime, tua gloria felix! Non enim indigebat meritum tuum signis probari, quia admirabilis et gloriosa tuae conversationis operatio, plena virtutibus, perpetuum sanctarum virtutum signum ministravit. Sed quid plura? Multa quidem signorum miracula in eodem loco per eum operari dignatus est Dominus.

27.[a] Cum vero septem decemque dierum orbita finiretur, legati qui ad praefatum principem directi fuerant reversi sunt, licentia ab eo accepta, ut licitum eis foret eum transferri, quo ipsius decreverat voluntas, nullo eius sanctae ordinationi

Capp. 24—27. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 24. a) *ita* 1*a*². 2*a*. *c*; Februariarum 1(*a*). *a*¹. (2*b*). b) ce(ę)lebrari 1(*a*). *a*¹·². c) Amen. Explicit vita sancti Ansberti episcopi et confessoris *add.* 2*c*, *desinens.*

Cap. 25. a) XXIIII. 1*a*; X. 2*b*. b) sacri *m. al. add.* 2*b*. c) *suppl. pr. m.* 2*b*, *m. al.* 2*a*. d) *ita scripsi;* quaerentia *codd.* e) imperatum 2*a*. *b*. f) tumulandum 2*a et fortasse pr. m.* 2*b*. g) deferretur *pr. m.* 2*a*. *b*. h) et *add.* 2*a*. *b*. i) facieillius 1*a*. k) magna *pr. m.* 2*a et fortasse* 2*b*.

Cap. 26. a) XI. 2*b*; *om.* 1*a*. b) *ita* 1*a*¹·² *et pr. m.* 2*a*. *b*; plena — accensa (1*a*). *B*. c) indeficienter 2*a*. *b*. d) refundarentur *pr. m.* 2*a*.

Cap. 27. a) XXV. 1*a*; *om.* 2*b*.

1) *Cf. cod. Weissenburg. Martyrologii Hieronymiani d.* 9. *Februarii (l. l. p. [18]):* In Alto Monte super Sambre depositio sancti Ansberti episcopi et confessoris. 2) *Verba in Gestis abb. Fontanell. c.* 2 *(p.* 19*) exscripta sunt:* Nam sicuti ministrare sanctis altaribus consueverant, ita etiam tumulati fuerant.

resistente. Cumque sepulchrum illius[a] aperuissent et putarent venerabile illius[b] corpus ob tam prolixi[c] temporis intervallum iam fetere, tanta suavissimi odoris [Gregorii Dial. IV, 14.] fraglantia[d] inde manavit, quasi diversis aromatum floribus ac balsami guttulis omnis repleretur ecclesia. Et cum fratres, qui ad eum visendum ex propria provintia advenerant, cum his quos secum in exilio habuerat, ablatis ab eo vestibus, cum quibus in sepulchro reconditus fuerat, mutare eas vellent, nova eum indumenta indui cupientes, veluti fecerunt, invenerunt in brachiis eius signum dominicae crucis, rosei coloris similitudinem gerens, ut patenter cunctis fidelibus daretur [Ib. III, 11.] intellegi, quia, cuius arma vivens portaverat in corde, eius stigmata defuncti monstrarentur in corpore.

28.[a] Indutum deinde veste pontificali positumque in lectica, praelatis ante [V. Honorati c. 7, 35.] ipsam aromatibus et incenso, susceperunt illud venerabile corpus cives qui advenerant Rotomagenses monachique coenobii Fontanellensis, sicque pretiosum gestantes onus, ovantes flentesque arripiunt iter. Comitabatur etiam praedictus venerabilis Aldulfus[b] abba cum plurima suorum cohorte monachorum ac plebe innumera utriusque sexus, cum sanctae crucis vexillis diversis[c] cereisque ac lampadibus, hymnorum nihilhominus canticorumque divinorum carmina in[d] eius laude dulci modulatione canentes et in dissonis diversarum linguarum[1] choris amorem consonum [Ib.] habentes, quia ut valde laetum erat talem habuisse pastorem, ita suave talem recepisse patronem[e], et cuius ossa sancta venerabiliter gestabant in terris, in caelestibus eius sibi patrocinia confidebant adesse. His fidelium turmis populorum pretiosi confessoris venerabile corpus stipatum et[f] canticis honoratum usque ad Fontanellense perlatum est coenobium. Aldulfus[g] tamen venerabilis abba una cum comitibus sui itineris qui sibi famulabantur usque[h] Venittam[i] villam regiam[2], quae sita est in pago Belloacensi secus fluvium Iseram, cum ingenti reverentia prosecutus est.

29.[a] Cum autem iter coeptum carpentes[b] in villam quae dicitur Solemnium[c, 3], quae est posita[d] super fluvium Save in territorio Hagnau, causa hospitii ob prolixi itineris fatigationem et refocilationem sui divertissent, ibi accurrit quidam homo, filiam portans propriam paralytico morbo membris dissolutam, quae nec pedibus incedere valebat[4], sed quasi mortua videbatur, clamans magnisque precibus flendo merita sancti praesulis implorans Ansberti, ut unicam eius sanaret filiam. Cumque a ministris ac custodibus sanctissimi corporis secus feretrum ipsius ea[e] permissa fuisset nocte morari, totaque nocte illa vigiliis ac hymnis insisterent divinis, mane

Capp. 27—29. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 27. a) eius (1*a*) *(non* 1*a*[1.2]. *B)*. b) *ita* 1*a*. *a*[1.2]; eius 2*a*. *b*. *B*. c) prolixam *m. al. corr.* prolixum 2*a*, *et ita* 2*b*. d) flagrantia *pr. m.* 2*a*.

Cap. 28. a) XII. 2*b*; *om.* 1*a*. b) Hald. 2*b*. c) diversisque cereis : : : (*ras.* que) ac 2*a*. d) carm. eius laudibus 2*a*. *b*. e) *ita* 1*a (?)*. *a*[1]; patronum *rell.* f) *om.* 2*a*. *b*. g) Hald. 2*a*. *b*. h) ad *add.* 2*a*. *b*. i) venit tam 1*a*. *a*[1.2]; *om.* 2*a*. *b*.

Cap. 29. a) XXVI. 1*a*; *om.* 2*b*. b) peragentes 2*a*. *b*. c) So:lennium, *ras.* 1 2*a*. d) *om.* 2*a*. *b*. e) ei 2*a*; *duae litterae erasae* 2*b*.

1) *Chori 'diversarum linguarum' per V. Honorati c.* 4, 19. *intellegendi sunt:* omnis congregatio *(Lirinensis)* — — ex diversa terrarum parte collecta, tam moribus quam linguis dissona, in illius amorem conspirabat. 2) *Venette (dép. Oise, arr. et cant. Compiègne).* 3) *Hodie Solesmes (dép. Nord, arr. Cambrai). Childebertus III. rex basilicae S. Dionysii a.* 710/1. *concessit (Pertz p.* 66*)* villa nostra nocopante Solemio, quae ponitur in pago Fanmartinse super fluvio Save *(nunc Selle rivus, qui Scaldim influit).* 4) *Cf. Miracula Wandregiseli c.* 6 *(Mabillon, Acta II,* 549*):* ut vix iam pedibus incedere valeret.

facto invenit eam pater eius sanam. Atque ita gaudens gratesque omnimodas Deo ac sancto persolvens praesuli Ansberto, cum filia propria ovans rediit in sua. Quam
Ps. 67, 36. *mirabilis Deus in sanctis suis,* qui per famuli sui Ansberti gloriosa merita huiuscemodi fecit miraculum!

30.[a] Cum ergo haberent loca denominata, ad[b] quae manendi gratia declinare debuissent, ad quandam accedentes villam, optabant in ea[c] requiescendo venturam transigere noctem. Sed cum ad eam devertere vellent, sanctissimi praesulis venerabile corpus veluti onus ingens inter manus ferentium immobile mansit. Dein[d] addentes maiora hominum solatia, sed nihilhominus ut prius immobile erat. Cumque divinitus hoc intellexissent actitari aliamque itineris se convertissent in partem, ilico motu celeri, comitante virtute divina, pervenerunt ad locum aptum et, ut creditur, Deo sanctoque antistiti dignum ad manendum, ac sic deinceps per cuncta pii itineris loca tribuit omnipotens congrua[e] servis suis amminicula ad famuli sui membra deferenda.

31.[a] Venientes vero ad praefatam Venittam[b] villam, illic adfuerunt obviam sancti praesulis corpori comprovintiales[c] urbis Rotomagensis, episcopi videlicet et sanctorum coenobiorum patres cum venerabili Domini clero propinquique eiusdem sancti pontificis ac vulgus innumerabile utriusque sexus cum devotione magna, coeperuntque ante illud ire psallendo[1]. Indeque Aldulfus[d] venerabilis abba cum comitibus itineris[e] sui ad propria revertitur coenobii habitacula.

32.[a] Illud quoque miraculum, quod in Fraxinido[2] villa, quae sita est in pago Belloacense[b], per eundem Christi famulum gestum est, placuit conscriptionis stilo tradere[3]. Cumque ad eandem villam eius sanctum delatum esset corpus, illuc quaedam mulier a propinquis catenata, quae[c] spiritu vexabatur inmundo, perducta est. Clamabatque per obsessam mulierculam spiritus inmundus: 'Cur', inquid[d], 'introduxistis in hanc provintiam Ansbertum, servum Iesu Christi domini[e], qui me a propriis expellit sedibus?' Cumque appropinquasset eadem mulier et tetigisset pallium quo tegebatur gestatorium, clamans voce magna, meritis sancti Ansberti pontificis statim evomuit cum cruore sanguinis inimicum humani generis, factumque est ibi grande miraculum. At illa gratias agens omnipotenti Deo et sancto Ansberto, per quem fuerat a pestifero spiritu curata, sanitati[f] reddita, reversa est ad sua. Benedictus Christus dominus, rex omnium saeculorum creatorque ac conservator omnium sanctorum, qui ob famuli sui merita talia dignatus est patrare miracula! In eadem denique villa ecclesia in honore[g] sancti Ansberti

Capp. 29—32. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 30. a) XXVII. 1*a*; *om.* 2*b*. b) atque m. 2*a*. *b* *(pr. m.)*. c) eo 1*a* (*non* $1a^{1.2}$). d) Dehinc 2*a*. *b*. e) sibi *add.* 2*a*. *b*.

Cap. 31. a) *numerus deest codd.* b) *ita* 1*b*. 2*a*. *b*; pr. (*locus rasus pro* Ven.) villam 1*a*; Ven. *om.* $1a^{1.2}$. c) cumprov. 2*a*. *b* *(pr. m.)*. d) Hald. 2*b*. e) sui (suis 2*a*) it. 2*a*. *b*.

Cap. 32. a) XXVIII. 1*a*; *om.* 2*b*. b) Belloacensi 1(*a*). $a^{1.2}$. c) a *add.* 2*a*. *b*. d) *om.* 1*a* (*non* $1a^{1.2}$). e) dei 2*a*. *b*. f) que *add.* 2*a*. *b*. g) honorem 1(*a*). $a^{1.2}$; *cf. p.* 639, 28. 640, 12.

1) *Cf. Mir. Wandregiseli c.* 7 *(Mabillon p.* 550; *SS. XV,* 408, 22*)*: coeperuntque ante illa ire psallendo. 2) *Nomen (hodie Fresnay, Fresnoy similiaque; cf. P. Joanne, 'Dictionnaire géogr. et admin. de la France' III,* 1894, *p.* 1561, *s. v. 'Fraisse') saepe deprehenditur; fortasse Fresnoy-en-Thelle (dép. Oise, arr. Senlis, cant. Neuilly-en-Thelle).* 3) *Cf. Mir. Wandregiseli, prol. (Mab. p.* 549; *SS. XV,* 407, 48*)*: conscriptionis placuit stilo tradere.

episcopi a fidelibus est aedificata, eiusque grabattum in eadem ecclesia multo tempore mansit, signaque virtutum ob merita eiusdem sancti ibidem fiunt divina.

33.[a] Cum vero iam transirent dies[b] XX et eo amplius circiter[c] curricula, venerunt in territorium[d] Rotomagense in locum, qui dicitur Paldriacus, illicque cunctipotens Dominus[e] per merita eiusdem sancti antistitis simile superiori dignatus est ostendere miraculum. Nam mulier quaedam a daemone arrepta a parentibus propriis ad sancti patrocinia quaerenda vinculis constricta perducta est. Quae cum pervenisset ad grabattum, ubi sancti[f] servabatur corpus, ac tetigisset linteum, quo operiebatur, magnas dans voces ad sidera[1], ilico gratia Dei et meritis[g] sancti Ansberti a daemone liberata ac sanissima effecta[h], incolomis proprii iuris repedavit habitacula. Sit Deo nostro gloria, honor et imperium, qui sic miraculorum signis in[i] sancti antistitis meritis triumphat!

34.[a] Hic vero locus, in quo omnipotens istud fecit miraculum, erat patrimonium quorundam inlustrium virorum, Bertoldi scilicet et Radamasti, distans a coenobio Fontanella[b] milibus quattuor. Fertur vero, quia cum inde elevare corpus sacratissimum[c] conarentur, ita mansisse immobile, quasi clavis ac retinaculis ferreis saxo niteretur ingenti. Cumque moveri non posset, talia possessor loci Radamastus intulisse dicitur: 'Euge, Ansberte, serve Christi fidelis, collocatus inter agmina christicolarum, memento nostri, quos in vita dilexisti, quosque saeculi inpugnant gaudia. Hinc iam nobis te Christus reducit; idcirco hoc praedium offero omnipotenti Deo tibique, praesul sanctissime, cedo per cuncta saeculorum curricula'. Ipse vero Radamastus vir honoratus eiusque frater Bertoldus cuncta quae possederant in praediis ac mancipiis extimplo deserunt[d] ac beato antistiti Ansberto simulque coenobio contradunt Fontanellae. Sicque iugum libertatis excutiunt ac[e] iugum dominicae servitutis, subditis[f] cervicibus, ilico suscipiunt, monachicum pariter et[g] nomen assumpserunt et habitum. In praefata vero possessione eorundem virorum, scilicet in via publica ac delapidata, quae iuxta eam iacet ac Rotomagensem ducit ad urbem, ubi sancti pontificis Ansberti venerabile pausaverat corpus, in honore et memoria ipsius a fidelibus crux ponitur lignea[2], ubi infirmi a diversis vexati languoribus, Domino largiente, meritis sancti Ansberti plura frequenter perceperunt sanitatum munera. Ubi circa diem pausationis sive adventus eius ad eundem locum, quod est VI.[h] Idus Martii[3], ad honorem et intercessionem eius plebes[i] innumerae pia Domino sollemniter persolventes vota, vigiliarum videlicet ac divinorum hymnorum donorumque diversorum, confluunt[k] cum devotione summa. Atque ibidem per merita ipsius multa assidue fiunt miraculorum signa, quae enormitate

V. Honorati c. 2, 14.

ib. c. 1, 8. Beda, Hist. eccl. IV, 25 (27).

Mart. 10.

Capp. 32—34. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 33. a) XXIX. 1*a*; *om.* 2*b*. b) dierum 2*a*. *b*; dies triginta $1a^{2}$ *(non* $1a^{1}$*)*. c) *om.* 1*a*. $a^{1.2}$. d) territorio 2*a*. e) deus 2*a*. *b*. f) *om.* 2*a*. *b*. g) merito 2*a*. *b*. h) facta 2*a*. *b*. i) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; signis sepe in sanctis suis triumphat (in sancti ant. m. tr. *add., sed m. al. del.* 2*a*) 2*a*. *b*.

Cap. 34. a) *caput ipse distinxi.* b) Fontanellense 2*a*. *b*; *cf. l.* 24. c) sanctissimum (1*a*) *(non* $1a^{1.2}$*)*. d) deseruerunt atque b. 2*a*. *b*. e) et 2*a*. *b*. f) ilico susc. (*m. al. corr.* suscipientes) subd. cerv. 2*a*. *b*. g) *ita* 2*a*. *b*; p. assumentes n. et h. 1(*a*). $a^{1.2}$; *cf. p.* 626, 12. h) *ita* 2*b*; VI *corr.* V 2*a*, *et ita* 1*a*; quinto $1a^{1.2}$; VII. *Mart. Hieron.* i) concurrunt *add.* 2*a*, *post* inn. *add.* 2*b*. k) *om.* 2*a*. *b*.

1) *Cf. Gesta abb. Fontan. c.* 12 *(p.* 36*):* vocesque ad sidera dans. 2) *Cf. Mir. Wandregiseli c.* 5 *(Mab. p.* 549*; SS. XV,* 408, 10*):* in loco, ubi pausaverant, crux lignea a fidelibus populis ponitur. 3) *Cf. codices Tusco-Fontanellenses Martyrologii Hieronymiani ad diem VII. Idus Martii (l. l. p.* [30]*):* in territurio Rodomi in loco Paldiacro pausatio corporis sancti Ansberti episcopi.

sui relatoris transcendunt scientiam[1]. Ibi enim amissio[a] corporeae lucis visum, ariditas gressum ac retinacula linguae verborum seriem officiumque diu negatum aurium recipit auditum, daemonumque[b] ab humanis corporibus fit expulsio frequens.

Apr. 8. 35.[a] Nam redeunte tempore, die VI.[b] Iduum Aprilium in eodem loco, ubi sanctae crucis vexillum erectum fuerat, mulier quaedam, quae per[c] multa annorum curricula contracta extiterat[d], cum fide recta ad eundem pergens locum[2], pristinae sanitati est reddita, tellusque, quam diu debiles non presserant gressus, est stupefacta, se ab invalidis quondam tam subito contingi vestigiis. Agamus grates Deo nostro innumeras, qui propter iam dicti famuli sui merita talia dignatur monstrare miracula[3]! Sequenti quoque tempore in praefato loco ecclesia est constructa[e] in honore sancti Ansberti praesulis augusto ac[f] polito opere a venerabili Hiltberto[g] abbate, successore eiusdem sancti patris in ordine regiminis.

36.[a] Sed, his omissis, ordinem translationis praefati[b] famuli Christi conscriptionis prosequamur stilo. Pervenientes denique cum corpore eius, qui eum transferebant, ad coenobium Fontanellam, intulerunt illud in ecclesia[c] sancti apostoli[d] Pauli. Flebant nempe[e] senes et iuvenes, flebant pueri et infantes omnisque monachorum chorus. Postea vero accessit venerandus abba Hiltbertus ad venerabile corpus, assumptis secum probatae vitae fratribus ac merito sanctitatis ornatis, aestimans illud ob tam prolixi intervallum temporis — nam dies tricesimus instabat — (Gregorii Dial. IV, 16.) subito fetere. Cumque sanctum illius caput velamine opertum denudassent, tantae suavitatis flagrantia inde manavit, veluti si diversorum aromatum ac tymiamatum odoribus universa compleretur ecclesia. Nam et facies illius ita in ruborem erat versa, quasi in sopore esset, viventis effigiem gerens. Multi quidem sancti praesules et patres venerandi reliquumque vulgus contemplati sunt, quia universis qui adfuerant fuit permissum hoc cernere stupendi miraculi signum. Deinde cum omni diligentia et timore in sindone munda ac pallio involutum, eius venerabile corpus posuerunt in sepulchrum, quod eidem praeparaverant in eadem ecclesia sancti Pauli apostoli, cum laudibus iuxta sanctissimi patris Wandregisili sepulchrum ad eius levam, (Mart. 11.) die quinto Iduum Martiarum[4], sub anno DCXCV[f.5]. incarnationis

Capp. 34—36. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 34. a) amisso 1*a*² *et pr. m.* 2*a*. *b*. b) *in* numque *redit* 2*d*.

Cap. 35. a) XXX. 1*a*; *om.* 2*b*. b) VI. (*superscr.* sexta) 1*a*. c) *om.* 2*a (pr. m.)*. *b (non* 2*d*. *e)*. d) fuerat 2*a*. *b*. e) constricta 1*a*, *corr.* f) et (1*a*) (*non* 1*a*¹·²). g) Hildebert. 2*d*; *item infra.*

Cap. 36. a) XXXI. 1*a*; *om.* 2*b*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) *ita* 2*a*. *b*. *d*; ecclesiam 1(*a*). *a*¹·². d) Pauli ap. 2*a*. *B* (*non* 2*d*). e) autem (1*a*) (*non* 1*a*¹·²). f) *ita (superscr.* sexcingentesimo nonogesimo quinto 1*a*, septingentesimo nonagesimo quinto 1*a*¹) 1*a*. *a*¹·². 2*a*. *d*; sexcentesimo (nonag. *om.*) quinto 1*b*; anno dominicae incarn. DCXCV (XCV *m. rec. in ras.* 2*b*), cui est h. 2*b*. *b**.

1) *Cf. V. Wandregiseli II, c.* 21 *(Mabillon, Acta II,* 543*):* quae numerositate sui excedunt relatoris scientiam. 2) *Cf. Mir. Wandregiseli c.* 6 *(ib. p.* 549*):* cum fide recta ad eundem pergens locum. 3) *Ib. c.* 9 *(ib. p.* 551*):* Deo gratias — — rependerunt, qui tanta ac talia in terris propter iam dictorum suorum famulorum merita tale est dignatus monstrare miraculum. 4) *Cf. codices Weissenburg. (W) et Tusco-Fontanell. (LMV) Martyrologii Hieronymiani ad diem VI. Idus Martii (l. l. p.* [30]*):* In Fontanella monasterio adventus et exceptio corporis (transmigratio *pro* adv. et e. c. *W*) sancti Ansberti episcopi. 5) *In V. Vulframni c.* 14 *(unde, numeris antiquitus discrepantibus, Gesta abb. Fontanell. c.* 2. *pendent) traditur, corpus Ansberti ante translationem a Baino factam annos* 11 *requievisse, id quod minime pro certo habendum est. Anno c.* 696. *Hiltbertus abbas monasterio praeerat*

domini Dei[a] nostri Iesu Christi, cui est honor et potestas, decus et imperium per infinita saeculorum[b] saecula. Amen[c, *].

APPENDIX.

Hymnus de Ansberto episcopo Rotomagensi.

Vita Ansberti poeta nisus est, qui aevo Karolino hymnum de sancto abecedarium composuit, cuius strophae singulae e versibus trinis constant, quindenas (8 + 7) *ferme syllabas complectentibus (cf. W. Meyer, 'Die drei Arezzaner Hymnen des Hilarius', 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wiss., Phil.-hist. Klasse'* 1909, *p.* 424 *sqq). Hymnus Vitam in codicibus* 1*a (fol.* 75 *sqq.) et* 2*a (fol.* 209'—211*) et* 2*b (fol.* 59—60*) subsequitur; e primo eum L. Deschamps l. l. p.* 192—194. *edidit, e tertio Guido Maria Dreves, Analecta hymnica medii aevi XXIII, Lipsiae* 1896, *p.* 123—124[1]. *B. Krusch v. c. librum* 2*b descripsit; codices* 1*a et* 2*a C. Bureau Audomarensis et H. Loriquet Rotomagensis bibliothecarum praefecti, vv. cc., officiosissime contulerunt. W. Meyer Gottingensis v. d., ut est carminum illius aevi peritissimus, in hoc hymno edendo consilio suo gravissimo mihi non defuit.* *W. L.*

YMNUS DE SANCTO ANSBERTO EPISCOPO[a].

1. Ansebertus Christi heres Fontanellae[b] sinibus
Ob amorem paradysi factus est discipulus,
Christi iugum quam[c] suave suis dans cervicibus! cf. Matth. 11, 30.

2. Bonus pastor[2] pavit oves in praesulis viribus[d] cf. Ioh. 10, 11.
Iacob scalae miro modo ascendendo gradibus, cf. Gen. 28, 12.
Veste vilis[e], cibo[f] parcus, humilis prae omnibus.

*) *Codex 2b haec addit:*

Anno quarto regni Childeberti regis Francorum[3], qui erat VIII. ducatus Pipini maioris ducis[4], anno quinto[a] presidente in sede apostolica Sergio papa[5], anno X. imperante Iustiniano minore augusto[6], gloriosae memoriae almificus vir Rotomagensis urbis pontifex Ansbertus caelestia regna petiit, qui est annus dominicae incarnationis DCXCV[b], indictione octava[a, 7], V. Iduum Februariarum, in territorio Hagnaw et coenobium Altummontem sub Haldulfo abbate, ibique dignae traditur sepulturae. Deinde post dies decem et septem ab eo loco sublatus, ad coenobium defertur Fontanellam, comitantibus virtutum signis[8], die iam instante tricesima, sepeliturque in aecclesia doctoris gentium iuxta coangelicum virum patremque inclytum Wandregisilum.

EXPLICIT VITA SANCTI ARCHIPRESULIS ANSBERTI.

Cap. 36. *Hymnus.* 1*a.* 2*a. b.*

Cap. 36. a) *om.* 2*a. d.* b) s(a)ecula s(a)eculorum 1(*a*). *a*[1, 2]. c) Explicit vita sancti Ansberti Rothomagensis episcopi (archiepiscopi *pro* R. ep. 2*b**. *B*) *subscr.* 1*b.* 2*b**. *B.*

Hymn. a) archiepiscopo 1*a*; *om.* 2*a.* b) Fontinell. 2*a*; *item p.* 643, 14. c) tam *coni. Meyer.* d) vicibus *Dreves*; iuribus *coni. Meyer.* e) vili 2*a.* f) cibi 2*a. b.*

Nota *) a) *m. rec. in ras.* 2*b.* b) XCmusVtus *m. rec. in ras.* 2*b.*

(Gesta c. 13, *p.* 38*); sed latet, quantum tempus inter initium exilii et obitum Ansberti interfuerit. In clausula codici* 2*b subiuncta Ansbertus anno* 4. *Childeberti* (698/9) *defunctus esse dicitur.*
1) *Chevalier, Repertorium hymnologicum III, n.* 23031. *hymni meminit.* 2) *Cf. versus de Bobuleno abbate (ed. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 153*):* Bonus pastor ad regendas oves sibi creditas, verbum vitae *(cf. p.* 642, 9*)* nuntiandum aluit cottidie. 3) 698/99. 4) 694/95. 5) 692. 6) 694/95. 7) 695. 8) *Auctor clausulam imitatus videtur esse, quae Vitae Germani Autissiodorensis interpolatae subiuncta est (AA. SS. Iul. VII,* 220; *cf. 'N. Arch.'*

3. Celsus pontifex electus Rotomensi[a] populo,
cf. Ezech. 3, 17. Speculator illis factus Galliarum finibus,
Gregem Christi custodivit a luporum morsibus.

4. Dado sacer nuncupatus Audoenus nomine
cf. Iac. 1, 4. A praefata urbe migrans cum perfecto opere;
Cui dignus Ansebertus successit in dogmate.

5. Erat enim clemens doctor, plenus bonis actibus
Ansebertus, verus pastor, mansuetus moribus,
Verbum vitae[1] praedicando affabilis omnibus.

6. Fide firmus, ore fulgens in[b] legendi studio,
Ut Iohannes Chrysostoma[c] olim[d] in Bizantio,
cf. ib. 1, 17. Datum de supernis donum capiendi[e] optimum.

7. Gloriosus praesul factus Galliarum[f] partium,
Hospitum, peregrinorum largus dator omnium,
Aelemosina[g] studendo sinus implens pauperum.

8. cf. Eccli. 35, 11. Hilaris erat in vultu iocundusque facie,
Miserendo cunctis dabat egentibus[h] stipite[2],
cf. Iob 29, 16. Orfanorum pater pius acsi Iob sanctissimus.

9. Iubar[i] poli, inlustratus sancto quoque Spiritu,
Gregem Christi informando circuit[k] parrochia,
Dei verbum nuntiando invitat ad praemia[l].

10. Kapax[m], agiografia[3] repletus per omnia,
cf. Matth. 13, 52. Vetera novaque pandens de thesauro optimo,
cf. ib. Veluti ut[n] scriba doctus caelorum basileo[4].

11. cf. 2. Cor. 9, 7. Largus dator, laetus semper luculenter tribuens
Animarum corporumque abundanti pabulo,
Viduarum, orfanorum verus pastor omnium.

12. Mensa eius patens erat cunctis indigentibus,
Plures pauperes alebat atque multos advenas
Elemosynas utendo inter ambas idumas[5].

13. Notus inter illas gentes ut Helias Thesbites,
Ortum contra illum bellum acsi eius temporis[6],
Falsitate accusatus in conspectu principis.

Hymnus. 1*a*. 2*a*. *b*.

Hymn. a) Rotomagensi 1*a*. 2*a*. b) in *om.* 1*a*; in l. st. *om.* 2*a*. c) Chris. 2*a*. *b*. d) ilim iam B. 1*a*. 2*a*. e) capienti *coni. Meyer.* f) populis *add.* 2*a*. *b* (*om.* part.). g) Elemosinae 2*b*. h) *ita* 1*a*; egenis stipitem 2*a*; egenti stipem 2*b*; stipem hic egentibus *coniecit Dreves.* i) Iubare 1*a*. k) circuivit 2*b*. l) preemia 2*b*. m) Capax 2*b*. n) *om.* 1*a*.

XXIX, 166*):* Cuius sacratissimum corpus — — comitantibus virtutum operibus suam est delatum ad urbem, ibique — — condignae est sepulturae traditum. 1) *Cf. supra p.* 641, *n.* 2. 2) *Stips et stipes inter se commutantur, ut alibi.* 3) *I. e. scriptura sacra.* 4) *Gr.:* τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. 5) *'Iduma' verbum ex Hebraico 'jadajim' ortum, monente B. Krusch v. d., inter Hisperica famina legitur (ed. Jenkinson, Cantabrigiae* 1908, *p.* 2, 32. 8, 211. 10, 281. 18, 510. 19, 543*), et in Hymno loricae v.* 36 *(ed. H. Zimmer, Nennius vindicatus,* 1893, *p.* 338*; Jenkinson p.* 52*) auctor precatur, ut Deus et alias partes corporis et 'binas idumas' defendat; glossatores 'manus' interpretati sunt (ib. p.* 2*; Zimmer p.* 301*). Cf. A. S. Napier et W. H. Stevenson, 'The Crawford collection of early charters' (Anecdota Oxoniensia, 'Mediaeval and Modern Series' VII),* 1895, *p.* 65*; M. Roger, 'L'enseignement des lettres classiques d'Ausone à Alcuin',* 1905, *p.* 245. 6) *Contra*

14. Ob invidiam expulsus a Francorum principe,
Velut Clemens dudum Roma a Traiano Caesare[a, 1];
Nullum adprobatus crimen, exsul factus patriae.

15. Plures Clemens salvat gentes sacrosancto dogmate[2],
Et hic multos recto ducit ad aethera tramite,
Verbis et exemplo[b] docens populo Sicambrico.

16. Quanti, putas, sub Clemente salvi sunt in insula,
Multique et sub Ansberto Belgica provintia,
Quos docendo ad aeterna excitavit praemia.

17. Rapax illi damna hostis nisus est infligere,
Sed protector suo Christus auxit[c] lucra milite[d],
Adquaesita[e] sibi plebe circa[f] Sambre[g] flumine.

18. Suum iamque prope finem prophetavit fratribus,
Quod rediret Fontanellam, consummatis omnibus;
Sicque carne resolutus, gaudet in caelestibus.

19. Tantus[h] illic odor fratrum repleverat naribus,
Acsi omnes paradysi interessent floribus,
Quod nec lingua valet nostra proferre in vocibus.

20. Vovit vivens, quod defunctus adimplevit opere,
Suo sancto deportato quo[i, 3] praedixit corpore;
Ipsiusque[k] narrant Gesta ostensa miracula.

21. Xristi gloria canenda[l], virtus et potentia,
Cuius circa illum semper permanebat gratia[m],
Corpus incorruptum servans die iam tricesima.

22. Ymnidica agmina sancta angelorum perfulgida[4]
Caelestem nunc Hierusalem eius coniuncta anima,
Cum Christo sine fine fruens sempiterna[n] gaudia.

23. Zona eius circumcincti caritatisque[o] vinculo,
Zelo spiritali pleni diligamus proximum,
Ut ipsum aeternae vitae mereamur socium[p, *].

*) *Codex* 1*a haec addit:*
Gloria[5] et honor Deo usquequo altissimo,
Una patri filioque inclyto paraclyto,
Cuius honor et potestas in aeterna secula.

Hymnus. 1*a*. 2*a*. *b*.

Hymn. a) principe *pr. m.* 2*a*. b) exemplis 1*a*; docens et exemplo *coni. Meyer.* c) ausit 2*a*. d) militi 2*b*. e) adquisita 2*a*. *b*. f) citra 2*a*. *b*. g) Sambrae flumina 2*b*. h) tantis 2*a*. i) quod 2*a*. *b*. k) Ipsius quae 2*b*. l) canendo 2*a*. *b*. m) *om.* 2*a*. n) sempiternis gaudiis 1*a*. 2*a*. o) caritatis :: (*ras.* ex?) 2*b*. p) Amen *add.* 2*a*.

Ansbertum bellum ortum est in modum belli tempore Eliae contra hunc orti. 1) *Cf. V. Clementis (ed. Faber, Abdiae historia certaminis apostolici, Parisiis* 1560, *fol.* 139'). 2) *Ib. fol.* 140'. 3) *I. e. eo (scil. Fontanellam), quo corpus deportatum iri praedixerat; cf. p.* 636, 14. 4) *Haec nisi fallor ita interpretanda sunt: 'Hymnidicis, sanctis, perfulgidis agminibus angelorum anima eius (in) caelesti Hierusalem nunc coniuncta (est)'; cf. supra p.* 636, 6. 5) *Doxologia eadem fere est atque in rhythmo de divite et paupere Lazaro (ed. P. von Winterfeld, 'N. Arch.' XXV,* 395).

VITA CONDEDI
ANACHORETAE BELCINNACENSIS.

Temporibus Lantberti abbatis Fontanellensis (c. a. 673*) Condedus presbyter, Britannia patria relicta, cum discipulis nonnullis Fontanellam coenobium petiisse dicitur*[1]. *Neque vero diu ibi moratus, Belcinnacam insulam fluctibus Sequanae circumdatam, Arelauno fisco regio vicinam, a Theuderico III. rege nactus esse fertur, addito loco in dextera ripa amnis sito*[2], *ecclesiisque duabus constructis*[3], *in insula resedit. Quam cum omnibus possessionibus Condedus anno* 675. *monasterio S. Wandregiseli 'per testamenti seriem' tradidit, cuius donationis alterum exemplar a.* 679/680. *conscribendum curavit*[4]. *Corpus defuncti in insula sepultum, eaque postea undis diluta, Fontanellam translatum est*[5], *ibique, coenobio post tempestates Nortmannicas resurgente, Gerardus abbas a.* 1027. *reliquias quae dicebantur Condedi et Eremberti uno in loculo collocavit*[6].

Vitam Condedi[7] *monachus quidam sine dubio Fontanellensis non ante saeculum nonum composuit, quippe qui et Pauli Historiam Langobardorum*[8] *et Alcvini Vitam Willibrordi*[9] *expilaverit. Ex Historia ecclesiastica Bedae, quae in plerisque Vitis Fontanellensibus adhibita est, nomen antiquum Britanniae paucaque alia verba deprompsit*[10]*; praeterea Vitas Amandi*[11] *et Ermenlandi*[12] *exscripsit, itemque Vita Lantberti episcopi Lugdunensis*

1) *V. Ansberti c.* 11*; V. Condedi c.* 1—3. 8. 2) *V. Condedi c.* 4. 5. 3) *Ib. c.* 7. 4) *Ib. c.* 8. 5) *Ib. c.* 11. 12. 6) *Mirac. Vulframni c.* 7 *(Mabillon, Acta III,* 1, *p.* 369*).* 7) *Cf. Legris, Analecta Bolland. XVII,* 1898, *p.* 282 *sqq., et ea quae ipse dixi 'N. Arch.' XXV,* 599. 8) *Cf. V. Condedi c.* 6. 9) *Ib. c.* 1—4. 7. 11. 10) *Ib. c.* 1. 12. 11) *Ib. c.* 11. 12) *Ib. c.* 2. 3. 4. 6. *Ita rem sese habere neque Vitam Condedi a biographo Ermenlandi expilatam esse, recte statuerunt de Buck, AA. SS. Oct. IX,* 358, *et Legris l. l. p.* 285. *Cf. locos hos:*

V. Ermenlandi.	*V. Condedi.*
c. 2. Cumque ei suisque omnibus, quos veluti angelos suscipiens, alacriter prandium exhibuisset	*c.* 3. cum omnis humanitas — — eidem viro sancto cum suis omnibus fuisset exhibita, quos veluti angelos sanctus Lantbertus susceperat abba
c. 3. Piscatoribus autem circa se tam plurimam copiam emanat piscium a Ligere et mari ubertim,	*c.* 6. Piscium autem tantam copiam emanat a mari et Sequana ubertim,

monuerimque vocabulo ubertim *auctorem V. Ermenlandi nimis studuisse, ita ut et aliis locis passim in ea legatur et hoc loco sine dubio inde in Vitam Condedi pervenerit.*

ei praesto erat, quam iisdem fere verbis citavit atque auctor Gestorum abbatum Fontanellensium[1], *verique simile mihi videtur, Vitae illi hodie mutilae una cum chartis nonnullis et epitaphio eum pauca debere quae de Condedo tradidit*[2]. *Scrinia coenobii perscrutatus, more monachorum Fontanellensium particulas e chartis illis excerptas opusculo inseruit*[3], *annisque regum, quos solos in iis reppererat, annos abbatum ab ipso computatos adiungens minus profecit*[4]. *Narrationem translationis et epitaphium (c. 12), quia doxologia praecedit (c. 11), postea demum Vitae addita esse minime constat, cum ea, quae illam sequuntur, non semper ab auctore primigenio aliena sint eodemque modo doxologia etiam a biographo Eremberti media in Vita collocata sit*[5], *atque ut in primo capite, ita in ultimo verba nonnulla Bedae exscripta leguntur. Vita Condedi ante alteram Wandregiseli composita est, cuius auctor illius mentionem fecit*[6], *ideoque parti priori saeculi noni attribuenda.*

1) *Codex Havrensis n.* 332 *(A* 34*), saec. XI, olim 'Maius chronicon' Fontanellense*[7], *fol.* 73—75bis'.

1*) *Codex Parisiensis collectionis Chesnianae*[8] *n.* 84, *saec. XVII, fol.* 179—180', *ex* 1 *pendet; sed textus satis depravatus est, cf. e. gr.*

c. 4. gloriosus rex] gloriosissimus rex 1*;
ib. susciperet et quod] susc. Dictumque est ei quod 1*;
c. 5. indeficienter victum praebent] indeficientem pr. alimoniam 1*;
ib. sive hiberni *om.* 1*;
ib. mille quingentis passibus] CL passibus 1*,

neque solum epitaphium (c. 12*) desideratur, sed etiam pars maior c.* 6. *et plura enuntiata c.* 8. *praetermissa sunt.*

2) *Codex Bruxellensis n.* 3234, *vol. IV, antea n.* 11987, *saec. XVI, librorum ab Antonio Gentio in Rubea Valle canonico* († 1543) *exaratorum tomus quartus*[9], *fol.* 94'—95'. *E quo pendere videtur*

2*) *codex Bruxellensis n.* 3482, *antea n.* 8915—16, *saec. XVII, qui inter collectanea Bollandiana fol.* 141—143. *exemplar 'ex manuscripto Rubrae Vallis' descriptum continet, cui fol.* 146—146'. *epitome*[10] *codicis Ultraiectini S. Salvatoris adiungitur*[11].

Codices 2 *et* 2* *W. Arndt b. m.,* 1 *B. Krusch v. c. contulerunt; de locis nonnullis I. Van den Gheyn tum sodalis Bollandianus officiosissime me certiorem fecit. Exemplar* 1* *ipse tractavi. Lectiones librorum* 1*. 2* *ut sunt inutiles in apparatum non admisi nisi perraro.*

1) *Cf. V. Condedi c.* 8: sicut in eius Gestis plenissime scriptum constat, *et Gesta abb. Fontanell. c.* 10 *(ed. Loewenfeld p.* 31*):* sicut in Gestis praefati Lantberti patris eximii plenissime scriptum fore constat. 2) *Biographus Ansberti, Lantberti Vitam quam prius conscripserat excerpens, Condedi iisdem fere verbis meminit (c.* 11*), quae in V. Condedi c.* 1. *adhibita sunt.* 3) *V. Condedi c.* 4. 5. 8. 4) *Cf. B. Krusch, supra p.* 10. 5) *Eodem modo quo auctor Vitae Eremberti (cf. infra p.* 653*) etiam biographus Condedi hic illic plusquamperfectum pro perfecto posuit. Cf. c.* 4. Sequenti autem nocte ammonitus fuerat; *c.* 8. Acta fuerat, celebrata erat; *c.* 11. sepultusque erat; *c.* 12. translatum erat. 6) *Vita II. Wandregiseli c.* 26 *(Mabillon, Acta II,* 545*); cf. Krusch, supra p.* 7. 7) *Cf. supra p.* 607. 8) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque Nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 98 *sq.* 9) *Cf. Analecta Bolland. VI,* 31 *sqq.; I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 239. 10) *Cf. infra p.* 646. 11) *Cf. Van den Gheyn l. l. p.* 494 *sq.*

Postquam Hugo Menard, *Martyrologium sanctorum ordinis divi Benedicti duobus observationum libris illustratum, Parisiis* 1629, *p.* 355—358, *epitomen Vitae e codice* 1 *depromptae edidit, primi*

Andreas du Chesne, *Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum* 1636, *p.* 684, *et*

Carolus Le Cointe, *Annales ecclesiastici Francorum III, Parisiis* 1668, *p.* 736 *sq.* 760, *et IV,* 1670, *p.* 58, *excerpta ipsius Vitae publici iuris fecerunt, atque uterque textum* 1* *exhibet, quem hic per Antonium de Vion dominum d'Herouval nactus erat, cum ille de subsidiis suis nihil adnotaverit.*

Iohannes Mabillon, *Acta sanctorum ordinis sancti Benedicti II, Lutetiae Parisiorum* 1669, *p.* 862—865, *editionem principem Vitae integrae dedit, libro* 1 *ab Alexio Breard eruto usus. Frustula huius editionis iteravit*

Martinus Bouquet, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 613—614. *Denique*

Victor de Buck, *Acta sanctorum Octobris IX, Bruxellis* 1858, *p.* 355—357, *Vitam denuo edidit, adhibito libro* 2*, *idemque p.* 354—355. *e codice Ultraiectino S. Salvatoris, cuius exemplar in eodem libro legitur, epitomen Vitae praemisit, quam dubitanter neque vero recte pro textu antiquiore haberi voluit*[1].

W. Levison.

TRANSITUS[a] SANCTI CONDEDI CONFESSORIS, CUIUS OSSA SACRA HUMO TECTA FONTINELLAE CONTINET COENOBIUM.

Beda, Hist. eccl. III, 14. 1. Translato igitur ad caelestia regna sancto patre Wandregisilo post multiplices saeculi[b] labores et in loco regiminis coenobii[c] Fontanellae subrogato venerando Lantberto abbate, eodem tempore sanctus presbyter et anachorita[2] Condedus, (ib. I, 1.) genere Britto, natus in Oceani insula Brittannica, cui quondam Albion nomen fuerat, (V. Willibrordi c. 4.) artioris vitae ardore succensus et peregrinationis amore incitatus et sanctorum conversatione instigatus, relicta prefata insula, propria videlicet patria, ob caelestis patriae amorem, Galliarum devenit in partes. Ac primum, postquam Oceani aequor transvectus est, in[d] loco qui vocatur Fontana Walarici[3] aliquot annis dulcissimos supernae contemplationis fructus saeculo nudus Deoque[e] plenus solitaria cotidie hauriebat conversatione.

V. Ermenlandi c. 2. 2. Ediscens autem, fama pervolante sancti patris Lantberti, coenobii Fontanellae congregationem non minus ceteris religionis venustate clarescere, disposuit animo

Capp. 1. 2. 1. 2.

Cap. 1. a) *ita* 1; *praescr.* Sequitur vita originalis sancti Condedi monachi et confessoris, XII. Kal. Novembris 2; Vita sancti Condedi monachi et confessoris 2*; XXI. Ottob. De s. Condedo monacho S. Wandregisili 1*. b) sancti 1. c) monasterii 2. d) hoc *add. Vita II.* e) que *om. Vita II. cum Alcvino.*

1) *Haec Vita II. Condedi incipit:* Tempore Theodorici filii Clodovei regis. *Fortasse e verbis:* in hoc (hoc *deest in Vita priore*) loco qui vocatur Fontana Walarici, *conicere liceret, ubi textus in breve coactus ortus esset, nisi situs loci lateret. Ipse vidi epitomae codicem Ultraiectinum n.* 391, *vol. II (Eccl.* 21*), olim Carthusiensium prope Ultraiectum, a.* 1424. *exaratum, fol.* 219'—220, *quae etiam in codice Bruxellensi n.* 3139, *vol. I, antea n.* 858—861, *a.* 1490, *olim Korssendonckano, fol.* 104, *legitur (cf. Van den Gheyn l. l. V,* 90*).* 2) *Ita V. Ansberti c.* 11 *(infra p.* 647,43*).* 3) *Locus incertus est; St.-Valery-en-Caux (dép. Seine-Inférieure, arr. Yvetot) et St.-Valery-sur-Somme (dép. Somme, arr. Abbeville) villae in ea regione sitae sunt.*

eorum se uniri consortio. Eo deinde relicto[a] loco, mare ingressus ac, divina comitante gubernatione, prospero cursu[b] actus, nec mora, hostio appulit fluvii Sequanae, (V. Willibrordi c. 5.) atque secunda navigans aqua[c], Arelaunum[d] regium predium[1] pervenit, illicque, velis depositis, in portu eiusdem predii consedit. Cumque apud quandam religiosam matronam hospitandi gratia divertisset, aliis in eodem predio beluino more viventibus nec eum recipientibus, post[e] indulta corporis necessaria ac divinas decantatas laudes quieti menbra dedisset una cum aliquibus discipulorum in domuncula sibi deputata, prefata mulier fidelis intempesta noctis quiete interrumpens torporem somni aperiensque fenestram cubiculi, aspicit subito supra tectum[f], in quo[g] (Ib. c. 2.) miles Christi requiescebat, farum[h] igneam mire magnitudinis alta caeli sublimiter scandere[i]. Patet namque, cuius spiritu[k] vir iste plenus fuerit, nimirum illius qui (V. Ermenlandi c. 8.) in deserti loco populum gradientem quadraginta annis in columna nubis per diem (cf. Exod. 13, 21.) et in columna ignis preibat in nocte.

3. Venit quoque vir sanctus ad monasterium Fontanellae et post orationes ad (V. Willibrordi c. 18.) Dominum et salutationes fraternas et colloquia spiritalia, cum omnis humanitas, ut (V. Ermenlandi c. 2.) monastica dictat norma[2], eidem viro sancto cum suis omnibus fuisset exhibita, quos veluti angelos[a] sanctus Lantbertus susceperat abba, atque aliquot diebus in prefato moraretur coenobio[3] ac tantorum patrum dulcibus frueretur alloquiis, demum beatus Condedus, votum sui cordis aperiens, dixit, non satis sibi videri in (V. Willibrordi c. 5.) religionis sanctitate solum[b] sudare, si non et aliis quoque in predicatione et exemplorum lumine radiando prodesset. Deinde ad consulta prefati patris Lantberti locum aptum suae devotioni ac religioni humiliter perquirendum deliberabat. Tunc cum benedictione et permissu predicti patris ad fluvium Sequanae regressus ac navim ingressus, navigavit in insulam vocabulo Belcinnacam[4] vicinam fisco Arelauno, quae undique ambiebatur fluvio Sequanae. Quam de navi egressus lustrando circuibat amoenitatemque ac secretum loci attentissime mirabatur, orans cunctipotentem Dominum, ut ipsum locum suo clementer largire[c] dignaretur famulo.

4. Sequenti autem nocte ammonitus fuerat in visu divina revelatione (Ib. c. 7.) Theodericus[a] gloriosus rex, filius scilicet Hlodovei regis et Balthildis reginae, qui ipso in tempore in saltu Arelaunensi[b] exercitio autumnalis venationis insistebat[5],

Capp. 2—4. 1. 2.

Cap. 2. a) recto 1 (*non* 1*). b) cursus (1). c) ad *add.* 2. d) *ita* 2; Arelaunum (Arelaunium 1), *om.* regium 1. 1*. e) postquam 2; *cf. l.* 14. f) domus *add.* 1*. g) qua 1. h) *ita* 2; faram igneam 1; f(ph)arum igneum 1*. 2*. i) scandentem 2. k) vir iste sp. 2.

Cap. 3. a) angelus *pr. m.* 1. b) *ita* 2; *om.* 1; soli *Alcvinus.* c) *ita pr. m.* 1; largiri 2.

Cap. 4. a) Teod. 1 (*non* 1*). b) Orolaunensi 2; Arelonensi 1*.

1) Saltus Arelaunensis *(infra c.* 4*)*, Arelaunus silva *(Lib. hist. Franc. c.* 25. 38*)*, Arlaunus forestis *(Gesta abb. Fontanell. c.* 6*) hodie 'la forêt de Brotonne' (contra Caudebec-en-Caux, dép. Seine-Inférieure, arr. Yvetot) videtur esse. Donatio Childerici II. a.* 673. Arlauno iocundo palatio *data est (V. Lantberti Lugdun. c.* 3, *supra p.* 611*)*. 2) *Regula Benedicti c.* 53: omnis exhibeatur humanitas. *Cf. V. Ansberti c.* 6*:* sicut monastica docet norma. 3) *Cf. V. Ansberti c.* 11: Praedicto etiam patre Lantberto regimen loci tenente, beatus Christi pontifex Erimbertus Tolosae urbis et sanctus presbiter Condedus et anachorita, Britannia insula ortus, in praedicto monasterio Fontanella monachicum Deo dignum et nomen assumpserunt et habitum. 4) *Belcionacae insulae in Vita II. Audoini §* 30 *(AA. SS. Aug. IV,* 816*) mentio fit (cf. supra p.* 549, 3*), eademque verba in tertia Vita eiusdem c.* 17, 44 *(Analecta Bolland. V,* 122*) redeunt.* 5) *Cf. V. Ansberti c.* 7 *(supra p.* 623, 27*)*.

V. Willibrordi c. 7. ut servum Domini in prefata insula consistentem cum summo honore susciperet, et quod multorum populorum esset doctor futurus, nichilque ei negandum esse, quicquid ab eo postulasset. Qua fatus rex visione certus, extemplo ad eandem insulam pervenit et cum gaudio et honore summo eundem servum Domini suscepit. Et ut cognovit in eo fidei fervorem, religionis devotionem sapientiae plenitudinem, secundum eius sanctam petitionem prefatam insulam Belcinnacam per privilegium suae auctoritatis perpetualiter ei tradidit possidendam[1] sub perhenni tutela ac V. Ermenlandi c. 2. defensione, ut tam ipse quam et posteri eius, monachi videlicet in eodem loco consistentes, nullius infestatione aut inquietudine[a] turbarentur, quatenus, malorum incursu remoto, pro se totiusque regni sui[b] pace libere Domini implorarent clementiam[c, 2].

5. Largitus est etiam prefatus rex in eodem privilegio eidem servo Domini a[a] plaga orientali sive aquilonari contiguos eiusdem insulae agros et prata amoena cum saltu densissimo, in quo greges aprorum et cervorum habundantissime omnibus commorantur temporibus, eo quod frugiferis arboribus plurimum stipata constet, quae competentem et fertilem sine defectu huiuscemodi[b] generis animalibus indeficienter victum[c] praebent. Est etenim aptissimus locus omnis generis animalibus nutriendis, quamquam et aliorum compendiorum in multis probetur utillimus. Quem locum antiquitas Lutum appellari censuit, eo quod hyemis sive hiberni[d] tempore ex inundatione fluvii Sequanae quedam in eo repperiantur loca palustria et stagnosa. Est enim longitudinis trium milium, cum in latitudine mille[e] quingentis passibus terminetur.

6. Prefata quoque insula Belcinnaca, quae, ut supra dictum est, undique[a] ib. c. 3. ambitur fluvio Sequanae, tantum quietis ac silentii intra se retinet, ut omne deside- ib. rium heremi anachoreticam vitam desiderantibus penitus auferri videatur. Piscium[b] autem tantam copiam emanat a mari et Sequana[3] ubertim per disposita tempora, ut piscatoribus aliorum fluminum profunda rimantibus, nisi visu didicerint, incredibile auditu ib. videatur. Hanc unda marina tempore malinae ac lidonis[4] ter per revolutionem diei ac noctis undique ambiendo invisere non neglegit; quae tanto sui vigoris impetu agitatur,

Capp. 4—6. 1. 2.

Cap. 4. a) quietudine *pr. m.* 1. b) *om.* 2. c) pietatem 2.

Cap. 5. a) ac 2. b) huiusce(modi *om.*) 2. c) *ita* 2; *om.* 1; pastum *Mabillon*; an. indeficientem pr. alimoniam 1*. d) hiberno 2. e) CL passibus 1*.

Cap. 6. a) in gyro *add.* 2. b) Piscium — *p.* 649, 12. revertamur *om.* 1*.

1) *Charta non extat; sed altera Theuderici nomine ficta est (Pertz, Dipl. Merov. p.* 189*), ex ipsa Vita et fortasse e Gestis abb. Fontanell. c.* 6. *pendens, quam Philippus VI. rex a.* 1329. *confirmavit. Data vult esse die* 21. *Octobris (i. e. die anniversario Condedi) anno Theuderici primo, i. e.* 673, *eodem quo Childericus II. frater rerum potitus est.* 2) *Praeter Vitam Ermenlandi auctor chartas legisse videtur; cum enim in illa legatur:* Christi interpellent clementiam, *Vita Condedi sermonem chartarum regalium magis servat, in quibus haec fere formula adhibetur:* Domini (Dei) deprecare (inplorare, exorare) misericordiam (pietatem, clementiam). *Cf. e. gr. Marculfi form. I,* 2 *(ed. Zeumer p.* 43*):* ut pro aeterna salutae vel felicitate patriae seu regis constantiam dilectit ipsis monachis inmensam Domini pietatem iugiter inplorare *(= Pertz l. l. p.* 16 *sq.).* 3) A Ligere et mari *V. Ermenlandi.* 4) *Cf. Bedam, De natura rerum c.* 39; *De temporum ratione c.* 29 *(Migne XC,* 258. 425*). De Sequana inferiore cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 1, 6, *p.* 14 *(partim deprompta e Bedae Hist. eccl. IV,* 14 *[*16*]).*

ut ultra hanc insulam ad orientalem plagam sexaginta milibus per limfam Sequanae V. Ermenlandi c. 3. retrorsum incedens, usque ad locum qui dicitur Pistas[1] accedat, cum a[a] mari usque ad hanc insulam lymfaticum iter triginta fere milibus aestimetur. Sicque hoc reuma, quod de umbilico sive Caripde[b] maris egreditur, bis in die fluctus absorbet et Paulus, Hist. Lang. I, 6. rursum evomet[c], sicut per universa Sequanae litora, accedentibus ac recedentibus fluctibus, celeritate nimia fieri comprobatur; quae tam subitis inundationibus supplentur, ut, qui forte aliquantulum introrsus a litore repertus fuerit, evadere vix possit. Videtur enim fluctus cursu velocissimo sursum[d] versus relabi et in modum procerissimarum arborum in altitudinem se cum maximo rugitu subrigi ac per multorum milium spatia fluminis lymfas in amaritudinem verti. Haec de reumate et situ loci ac inundatione fluminis dicta sunt; nunc ad viri Dei opera, largiente Domino, revertamur.

7. Ingressus namque vir sanctus cum auctoritate regiae largitionis prefatam insulam, aedificavit in ea basilicam in honore sanctae Mariae perpetuae virginis, alteram quoque in nomine beatorum apostolorum Petri et Pauli, in qua et memoriam constituit sancti confessoris Walarici. O quam felix et beata insula Belcinnaca, beluarum quondam nutrix, nunc quoque servorum Christi secretissima quies! Hic namque vir sanctus fervore sanctae conversationis accensus, artiori animi studio V. Willibrordi c. 1. se ipsum macerando constringebat et confluentium ad se turbas suavi fovebat alloquio[a], pandens de thesauro sui cordis nova et vetera. cf. Matth. 13, 52.

8. Prefatam quoque insulam, quam largitione regis adeptus fuerat, cum universis rebus ad eam pertinentibus, sed et aliquas possessiunculas, quas eidem quidam predives ac nobilis Schiwardus dono perhenni contulerat, sub anno tertio 675, Oct. 10. prefati regis, qui erat Lantberti abbatis annus nonus[2], per testamenti seriem ditioni prefati coenobii Fontanellae perpetuo iure tradidit possidendas. Quarum possessionum ista sunt nomina: Campellos[3], quam[a] ei prefatus Schiwardus ac reliqui viri locupletes contulerant; item aliam possessiunculam Geldulfiacas nomine; simili modo etiam mansum in loco nuncupante Aolciaco[b] super fluvio Sedanna[4] cum molendino. Acta[c] fuerat haec largitio die decimo mensis Octobris, quod est VI. Idus Octobris. Item vero anno septimo regis[d] Theoderici aliam dedit largi- 679/80. tionis auctoritatem de prefatae insulae monasterio et rebus ibidem pertinentibus, quae celebrata erat in coenobio Fontanella sub anno VII. regis Theoderici[e], gubernante anno secundo beato[f] Ansberto Fontanella[g] coenobio[5], quoniam vir Domini

Capp. 6—8. 1. 2.

Cap. 6. a) *om.* 2. b) Caribdi 2. c) evomit 2. d) *ita* 2; versus sursum 1; fontem versus *Paulus*.

Cap. 7. a) eloquio 2 *cum Vita II.*

Cap. 8. a) Campellos et Geldulfiacas ac mansum, *reliquis omissis,* 1*. b) Adciaco 2; Aoletiaco 1*. c) Acta — *p.* 650, *l.* 2. constat *om.* 1*. d) r. Teod. 1; Theod. r. 2. e) Teod. 1. f) sancto 2. g) Fontanellense cenobium 2.

1) *Hodie Pitres (dép. Eure, arr. Louviers, cant. Pont de l'Arche).* 2) *Tertius annus Theuderici III. inde a vere a.* 675. *computandus solus sine dubio in charta legebatur, cum annus abbatis plus minus recte computatus ad auctorem Vitae referendus sit (cf. Krusch, supra p.* 10*).* 3) *Fortasse hodie Les Campeaux locus (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen, cant. Pavilly, comm. Barentin).* 4) *Saâne fluvius, inter Dieppe et St.-Valery-en-Caux mare influens.* 5) *Annus septimus Theuderici inde ab obitu Chlotharii III. computandus, qui vere a.* 673. *contigit, cum anno p. Chr. n.* 679/80. *convenit; annus abbatis ab auctore Vitae computatus nullius momenti est. At difficultas oritur e mentione Warattonis maioris domus,*

Lantbertus presulatum iam susceperat aecclesiae Lugdunensis, sicut in eius Gestis plenissime scriptum constat[1]. Aderat quoque illustris Waratto maior domus regiae in Fontanella coenobio, quando harum rerum largitio a prefato sancto viro condita fuerat; qui etiam et consensit et manus suae signaculis roboravit, aliique[a] viri nobiles nonnulli, quorum nomina in prefata nunc usque continentur largitione. Brandulfus presbyter huius testamenti conscripserat auctoritatem. Aderant preterea Conomailus[b], Zacheus et Iohannes[2] discipuli prefati viri sancti Condedi, qui etiam olim cum eo de transmarinis advenerant partibus. O felix terra, quam cf. Col. 3, 5. Rom. 12, 1. militis Condedi illustravit presentia! Menbra sua cotidie mortificabat, hostiam vivam semet ipsum Deo exhibuerat, divina precepta omnimodis adimplebat, digna[c] etiam Deo templa aedificavit.

9. Morante autem in eodem loco viro sancto, bestia subdola et insecutrix avium et[a] anfractuosa[b] vulpis, alitem hominis Dei, diei videlicet nuntium, qui etiam a Gallis vocatur gallus, furtim preripiens, ad suam[c] concite remeabat antrum. Quam[d] cum ingredi omni conatu niteretur, nichilominus ante ostium speluncae immobilis mansit. Nec multo post, quasi sui reminiscens facinoris, alitem invita ore tulit, et expectantibus plurimis, ad eundem de quo ipsum sustulerat locum revexit[3]. O sacerdotis istius inclita merita, quae et verbis fulgent[e] et miraculis coruscant[4], cui etiam mutae obtemperant bestiae!

10. Alio quoque tempore, dum ob viri Dei compendia lintris in eadem fabricaretur insula, contigit, ut hominum deesset copia, quae eam ad fabricandum erigeret; quam vir Domini, divino fultus[a] iuvamine, tam cito solus erexit, acsi multorum hominum solatio virium[b] elevaretur. Ecce! qui olim ex pastore ovium fecit psalmistam, demum Condedum exulem egregium reddit agonitetam[5]; qui armentacf. Am. 7, 14. rium caprariumque[c] Amos sicamina[d, 6] vellicantem elegit in prophetam, Condedum cf. Dan. c. 6. postmodum in aecclesia catholica[e] micantem accendit lampadam[f]. Danihel olim

Capp. 8—10. 1. 2.

Cap. 8. a) aliique — *l.* 6. auctoritatem *om.* 1*. b) *ita* 2 *(cf. A. Holder, 'Alt-Celtischer Sprachschatz' II,* 1904, *col.* 380 *sq.)*; Cinomailus 1; Cynomailus, Zachatus 1*. c) digne 2.

Cap. 9. a) *om.* 2. b) infructuosa (?) *pr. m.* 1. c) *ita pr. m.* 1; suum 2. d) *ita pr. m.* 1 *cum Vita II*; Quod 2. e) *om.* 2.

Cap. 10. a) iutus 2; *cf. supra p.* 633, 35. 635, 12. b) *ita* 1; viritim 2; viribus *pro* sol. vir. *Vita II.* c) caprarumque (1); caprarum 1*. d) sycomoros 1* *cum Vulg.* e) catholicā *pr. m.* 1. f) lampadem 2.

cuius decessor Ebroinus teste Stephano (V. Wilfridi c. 33*) inter vivos erat, cum Wilfridus episcopus post synodum Romanam die* 27. *Martii a.* 680. *habitam (cf. Tardif, 'Les chartes mérovingiennes de l'abbaye de Noirmoutier',* 1899, *p.* 53*) regressus regnum Francorum transiit. Fortasse in charta, siquidem genuina erat (cf. infra n.* 2*), solum nomen Warattonis legebatur, atque ipse auctor ei dignitatem attribuit, quam eum postea nactum esse non ignoravit, ut coniecit Legris l. l. p.* 284, *n.* 1*; cf. Krusch, supra p.* 320, *n.* 1. *Eodem fere modo* Warattonis nobilissimi maioris domus regiae *in Gestis abb. Fontanell. c.* 8 *(ed. Loewenfeld p.* 26*) mentio fit.*
1) *Ea pars Vitae Lantberti periit; cf. V. Ansberti c.* 12. 2) *Nescio an nomina Zachaei et Iohannis discipulis Condedi attributa, ut in capitibus Lucae* 19. *et* 20. *sese subsequentibus commemorantur, aliquatenus suspecta sint, atque nomen Zachaei etiam in Vita Eremberti c.* 7 *(p.* 656, 4*) occurrit.* 3) *Simile miraculum de vulpe gallinam rapiente narrat Gregorius M., Dial. I,* 9. *Cf. etiam Ionae V. Columbani I,* 15: Expectantibus fratribus — — male sublatum furtum rostro reportat *(corvus).* 4) *Cf. V. Ansberti c.* 14 *(supra p.* 628, 16*7).* 5) *I. e. athleta.* 6) *Id est sycomoros, quemadmodum Amos* 7, 14. *legitur. Mabillon.*

vitae merito leonum rabiem vicit in lacu, et Condedus, anachoreticam eligens vitam, hostis antiqui laudabiliter superat machinamenta. Helias[a] curru igneo in caelum rapitur, et Condedus, certamine viriliter expleto, angelorum agminibus fultus, in caelo collocatur. [cf. 4. Reg. 2, 11.]

11. In eadem ergo insula contemplativam vitam agens bonisque operibus sine defectu insistens, post incolatum mundi diutius prolongatum ad aeternae felicitatis migravit requiem die XII. Kalendarum Novembrium sepultusque erat venerabiliter in aecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli, quam ipse dudum construxerat, in qua multa fiebant orationibus eius beneficia, et laudabatur ibi ab omnibus nomen domini Iesu Christi, cui[a] est cum aeterno Patre et Spiritu sancto virtus et honor, imperium et gloria per cuncta saecula saeculorum. Amen. [cf. Ps. 119, 5. V. Willibrordi c. 24. Oct. 21. V. Amandi c. 26.]

12. Expletis vero annorum multorum curriculis post obitum sancti viri, eadem insula a reumate maris attrita ac conlapsa[1], translatum erat inde a fratribus sancti coenobii Fontanellae corpus sancti viri et positum in aecclesia sancti apostoli Petri iuxta oratorium sancti Martini ad plagam meridianam[a], scriptumque epitafium huiusmodi supra tumbam eius: [Beda l. l. III, 7. ib. II, 1.]

Extitit in Galliis[b] meritis dignissimus olim,
Cuius menbra sacra hic tumulata latent[c],
Nomine Condedus, virtutum flore coruscus,
Pro quibus in caelis nunc viget eximius[d].
Qui, Theoderico[e] Francorum sceptra regente,
Rura Brittannorum[f] transvena deseruit
Gallorumque adiit partes, lux Cristicolarum.
Insula hunc Sequanae quae Belcinnaca vocatur
Curriculis multis pavit et hinc[g] sepelit.
Cuius sacratos cineres post tempora longa
Egregio cultu turba sacrata tulit,
Fontanellensi tumulans in cespite pulchro,
Nunc ubi poscentes muneribus cumulat.

Capp. 10—12. 1. 2.

Cap. 10. a) Helyas 2.

Cap. 11. a) cui — Amen *om.* 1*.

Cap. 12. a) *in* meridianam *desinit* 1*. b) Gallis 2. c) iacent 2. d) eximus 1, *corr.* e) Teod. 1. f) Britann. 2. g) hunc *Mabillon.*

1) *Insula saeculo XVII. denuo prope Caudebec apparuit, postea rursus evanescens. Cf. AA. SS. Oct. IX,* 353; *A. Longnon, 'Revue critique'* 1873, *tom. II,* 93.

VITA
EREMBERTI EPISCOPI TOLOSANI.

Erembertus, quem biographus eius voluit temporibus Wandregiseli abbatis Fontanellae monachum factum, Chlothario III. regnante Tolosae civitati episcopum praepositum esse[1], sub Lantberto autem abbate in monasterium reversum, senem obiisse[2], anno 15. Theuderici III. (687/88) chartae subscripsisse dicitur, qua Vulframnus eidem coenobio Mauriliacum patrimonium concessit, neque vero his verbis 'Erembertus episcopus urbis Tolosae et monachus eiusdem coenobii Fontanellensis' subscripsisse potest[3]. Certe auctor Gestorum abbatum Fontanellensium (c. 2)[4] minus recte statuit Erembertum iam 'annos plus minusve triginta tres' in basilica Pauli apostoli sub arcubus sepultum tum requievisse, cum[5] Bainus episcopus Tarvanensis, qui primis annis saeculi octavi coenobium rexit, corpus eius die 30. Aprilis in locum eminentiorem transtulisse dicitur. Obitus eius in codice Weissenburgensi Martyrologii Hieronymiani manu posteriore ad diem 3. Ianuarii adnotatus est[6], qui prima manu die 30. Aprilis fastis illatus erat, quo alii librarii cum Gestis abbatum convenientes translationem eius commemoraverunt[7].

Eremberti Ansberti biographus mentionem fecit, ad Lantbertum digressus[8], huiusque fortasse Vita nunc maiore ex parte deperdita uti poterat, qui saeculo nono ineunte Vitam Eremberti exiguam Fontanellae composuit[9]. De praedio quodam monasterio concesso nescio an e charta donationis instructus sit[10]. E libris, qui etiam ab aliis Fontanellensibus expilati sunt, Miracula Amantii[11] et Bedae Historia ecclesiastica gentis Anglorum[12] ei praesto fuerunt, quae inprimis in miraculo incendii describendo (c. 4) adhibuit. Ultimam partem Vitae (c. 7—10), doxologia (c. 6) praecedente, postea additam esse non

1) V. Eremberti c. 1. 2) Ib. c. 5; cf. V. Ansberti c. 11. 3) Biographum Vulframni c. 3. subscriptioni complura addidisse opus est. Herimbertum virum illustrem, qui Wandregiselo Virtlaicum praedium in Tellau pago ad Euram fluvium situm concessisse fertur (V. II. Wandregiseli c. 21, Mabillon, Acta II, 543), eundem fuisse atque episcopum Tolosanum non constat, eoque minus, quod huic narrationi fides deneganda est (cf. Krusch, supra p. 11). 4) Ed. Loewenfeld p. 19. 5) Annus 704, qui traditus est, cum numeri IIII a correctore in litura scripti sint, auctoritate caret; cf. Krusch, supra p. 3. 6) AA. SS. Nov. II, 1. p. [5]: et est transitus domni Ermberti episcopi. 7) Ib. p. [52]: In Gallia Fontanella monasterio translatio (ita LMV; depositio W) Ermberti episcopi et confessoris. 8) V. Ansberti c. 11. 9) Cf. Legris, Analecta Bollandiana XVII, 1898, p. 295—297, et ea quae ipse dixi 'N. Arch.' XXV, 598 sq. 10) V. Eremberti c. 7. 11) Post Kruschium (MG. Auct. ant. IV, 2, p. 60 sqq.) ed. C. de Smedt, AA. SS. Nov. II, 1, p. 282—285. Cf. V. Eremberti c. 4. 12) Cf. V. Eremberti c. 1. 2. 4. 5. 7.

crediderim, praesertim cum ibi quoque (c. 7) verba nonnulla Bedae deprehendantur, idemque rerum ordo in Vita Condedi servatur, cuius cum auctore biographus Eremberti eo quoque convenit, quod interdum plusquamperfecto pro perfecto et imperfecto usus est[1]. *Opusculum medio fere saeculo nono auctori Vitae Wandregiseli secundae notum erat*[2].

1) *Codex* **Havrensis** *n.* 332 *(A 34), olim 'Maius chronicon' Fontanellense*[3], *fol.* $75^{bis'}$—77.

1*a*) *Codex* **Parisiensis** *collectionis Chesnianae n.* 84, *saec. XVII, fol.* 220—221[4].

1*a**) *Codex* **Bruxellensis** *n.* 3448, *antea n.* 7812, *saec. XVII, fol.* 266—267', *inter collectanea Bollandiana Vitam Eremberti continet descriptam 'ex manuscripto D. Andraeae du Chesne cosmographi regis christianissimi'*[5].

1*b*) *Codex* **Bruxellensis** *n.* 3234, *vol. III, antea n.* 982, *saec. XVI, ab Antonio Gentio in Rubea Valle canonico* († 1543) *exaratus*[6], *fol.* 17—17'.

2) *Codex* **Moissiacensis**, *a Catello adhibitus, adhuc latet.*

Libri 1*a. b ut in universum cum* 1 *conveniunt, ita nihil fere utilitatis afferunt, hic illic in deterius digredientes, etsi in Vita Condedi codicem* 1*b ex* 1 *non pendere constat. Unde cum lectiones varias libri* 2, *qui una cum* 1*b uno loco (c.* 8. pedum*), fortasse e coniectura,* 1 *superat, universas attulerim, menda peculiaria parvi momenti nonnulla codicum* 1*a. b neglexi, qui ad idem exemplar referri possunt, hic illic eodem modo depravati, quamquam codex* 1*a pluribus mendis laborat quam* 1*b.*

Librum 1 *B. Krusch v. c.,* 1*b I. Van den Gheyn olim sodalis Bollandianus officiosissime contulerunt;* 1*a ipse adhibui.*

Postquam Hugo **Menard**, *Martyrologium sanctorum ordinis divi Benedicti, Parisiis* 1629, *p.* 222—224, *Vitam in breve coactam e libro* 1 *edidit,*

Guillelmus de **Catel**, *'Mémoires de l'histoire du Languedoc', Tolosae* 1633, *p.* 840—841, *textum codicis* 2 *publici iuris fecit.*

Iohannes **Mabillon**, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum* 1669, *p.* 604—606, *Vitam e codice* 1 *simili, cui lectiones generis* 1*a illatae erant, ab Anselmo Rollio descriptam et cum Catello collatam edidit*[7]. *Denique*

Daniel **Papebrochius**, *Acta sanctorum Maii III, Antverpiae* 1680, *p.* 390—391, *exemplar ab Andrea du Chesne 'ex vetusto codice' descriptum adhibuit (nobis* 1*a**).

W. Levison.

ACTUS[a] SANCTI EREMBERTI PONTIFICIS, CUIUS OSSA SACRA PIIQUE CINERES[8] FONTANELLA SERVANTUR COENOBIO.

1[b]. Erembertus igitur sanctus atque religiosus ortus erat[c] territorio Pincia-

Cap. 1. 1. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 1. a) *ita* 1; *praescr.* Vita s. Eremberti episcopi Tholosani. Pridie Kal. Maii 1*a*; II. Ydus Maii vita sancti Eremberti episcopi Tholosani et monachi Fontinellensis 1*b*; Incipit vita sancti Eremberti Tolosae civitatis episcopi et confessoris 2. b) *capita distinguit* 1. c) in *add.* 1*b*; ex *add.* 2.

1) *V. Eremberti c.* 1. ortus erat, vicinus fuerat; *c.* 3. disposuerat, possederat; *c.* 4. dederat concite locum; *c.* 6. positum erat; *c.* 7. factus erat; *c.* 9. expertus erat. *Cf. supra p.* 645, *n.* 5. 2) *Vita II. Wandregiseli c.* 26 *(Mabillon II,* 545*); cf. Krusch, supra p.* 7, *et ea quae infra ad c.* 4. *adnotavi.* 3) *Cf. supra p.* 607. 4) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 99. 5) *Cf. I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 437. 6) *Cf. Analecta Bolland. VI,* 31 *sqq.; Van den Gheyn l. l. p.* 233. 7) *Martinus* **Bouquet**, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III,* 1741, *p.* 578, *caput primum e Mabillonio iteravit.* 8) *Cf. Miracula Wandregiseli a.* 858, *c.* 5 *(Mabillon, Acta II,* 549; *SS. XV,* 408, 4*):* sanctissima ossa piique cineres; *c.* 15 *(Mab. p.* 552*):* sanctorum ossa piique cineres.

censi[a, 1], in[b] loco nuncupante[c] Villiolicorte[d], qui vicinus fuerat fisco quondam regio Alpico[2] et fluvio magno Sequanae, tempore Dagoberti regis inclyti sive filii eius Hlodovei[e]. Deinde processu temporis, saeculi[f] rebus spretis, in Fontanella (Beda, Hist. eccl. IV, 25 (27).) monasterio sub regimine sancti patris[g] Wandregisili monachicum[h] assumpsit habitum[3], sicque demum, Domino iubente, sub rege Hlothario[i] iuniore, filio videlicet prefati Hlodovei[e] regis et Balthildis reginae, iussu regum populique electione Tolosanae[k] urbi[l] ordinatur[m] antistes.

(ib. III, 28.) 2. Consecratus ergo in pontificem, indesinenter sanctae religioni castaeque conversationi ac[a] imitandae humilitati, continentiae quoque laudandae, lectioni sacrae atque predicationi cum operibus concordanti[a] summopere curam impendebat atque ad[b] instar magnae lampadis luminę suorum meritorum in domo Domini (ib. V, 1.) fulgebat. Cuius qualia fuerint[c] vitae merita, non[d] defuere attestantia virtutum signa; ex quibus unum memorabile huic opusculo censui inserendum[e].

3. Quodam[a] namque tempore egressus ab urbe, disposuerat animo[b] patriam propinquosque invisere, quod et fecisse contigit. Denique prospere coeptum peragens iter, pervenit ad predictam possessionem Villiolicortem[c], quam tunc germanus ipsius nomine Gamardus[d] ex successione parentum iure hereditario possederat[e].

4. Morante autem eo in eodem loco[4], ignis repente vehemens exortus eandem (ib. II, 7.) possessionem exurendam invasit. Cumque[5] furentis incendii flamma, omnem absorptura[a] vicum, aedificia aedificiis herentia consumendo[b] adiret nullaque lymfarum iniectio quippiam adiutorii inferret, immo sublimior eiusdem incendii vis assurgeret, vicani[6] omnes, iam nullam ereptionis loci[c] spem habentes, intercessionem (ib.) beati antistitis[d] Eremberti contra tumidum efflagitant ignem. Erat autem in eodem loco basilica in honore sancti martyris atque[e] pontificis Saturnini a prefato sancto pontifice olim constructa, in qua tunc isdem[f] presul divinae pietatis opem flagitabat, cum haec ignis tempestas ingrueret. Tunc concite[g] clamor populi, repercusso (ib.) aere[7], in altum attollitur[8], basilice fores a vulgo pulsantur, et ubi humanum deerat, divinum petebant auxilium[9] citissime sibi affore. At vero antistes[h], aliorum casus

Capp. 1—4. 1. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 1. a) Pinciaccensi 1*b*; Pinnacensi 1*a*, *corr.*; Pineracensi 2. b) et 2. c) nuncupato 1*a*. *b*. 2. d) Villiolicurte 1*b*; Viliolicorte 1*a*. e) Lodovaei 1*a*; Ludovici 2. f) rebus saec. 2. g) (patris *om.*) Vaudregisilli 2. h) monasticum 2. i) Clothario (1*b*). 2; Lothario 1*a*. k) Tolosae 2. l) urbis 1*a*. *b*. m) praeficitur 2.

Cap. 2. a) ac — concordanti *om.* 2. b) *om.* 2. c) fuerunt 1*a*. d) testantur virtutum eius signa *pro* non — inserendum 2. e) praeferendum 1*a*.

Cap. 3. a) Quoddam *pr. m.* 1. b) *om.* 2; *cf. p.* 646, 32. c) Villiolicurtem 1*b*; Viliolicortem 1*a*. d) Gamaerdus 2. e) possidebat 1*a*. *b*. 2.

Cap. 4. a) absortura 1. b) consumenda 2. c) *om.* 1*b*. d) pontificis 1*a*. e) atque p. *om.* 2. f) idem 2. g) *ita* 1; concito 1*a*; concitus 1*b*. 2; *cf. p.* 655, 8. h) sanctus *add.* 1*b*.

1) *Pagus Pinciacensis (le Pincerais) nomen debet Pinciaco loco, hodie Poissy (dép. Seine-et-Oise, arr. Versailles); cf. Longnon, 'Atlas historique, texte expl.' p.* 109. 2) *Childebertus III. a.* 703/4. *Baino abbati largitus est* villam, quae vocatur Alpicum, quae sita est in pago Pinciacensi super alveum Sequanam *(Gesta abb. Font. c. 2), hodie Le Pecq (dép. Seine-et-Oise, arr. Versailles, cant. Saint-Germain-en-Laye).* 3) *Ita V. Ansberti c.* 11 *(p.* 626, 11*).* 4) *Ita V. Condedi c.* 9 *(p.* 650, 12*).* 5) *Auctor Vitae in describendo incendio Beda usus est, qui ipse Gregorii M. Dialogos I,* 6. *adhibuit.* 6) *I. e. vici incolae.* 7) *Beda l. l. I,* 20 *(e Vita Germani Autissiod.):* clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicant. 8) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini c.* 9, 6: clamor populi tollitur. 9) *Locum alter biographus Wandregiseli c.* 4 *(Mabillon II.* 535*) exscripsit:* Nec defuit divinum, ubi humanum deerat, auxilium.

considerans, compatiendo eorum miseretur querimoniis ac proinde pedum suam[a], id est baculum incurvum pastoralem, quem manu gestare solebat, extemplo obviam Beda l. I. II, 7. flammae direxit[b] furenti, iterumque humo[c] prostratus, orationi incubuit. Nec mora, in articulo suae precis[d] atque in adventu baculi pastoralis contra ignem elatum destinati eurus, qui vico incendia[e] sparserat, veluti abenis postergum revinctus contraque austrum reflexus, primo vim sui furoris amisit ac mox funditus, flammarum globis sopitis sedatisque, compescuit. Lacrimae deinde populi vertuntur Mirac. Amantii c. 2. in gaudium, meror exultationi dederat[f] concite locum[1], auctorem tanti[g] mira- ib. c. 6. culi cunctipotentem[h] Christum vox populi clara[i] collaudat et Erembertum pontificem sanctum summi apud Deum[k] meriti fore pronuntiat.

5. Sub idem[a] fere tempore secessit ad monasterium Fontanellam, ubi tum[b] Beda l. I. V, 6. temporis venerabilis[c] preerat rector Lantbertus[d], ibique aliquantulum in sancta degens conversatione, ultimo confectus senio[2], languore corripitur parvo. Quo ad ex- ib. V, 14. trema perductus, inter divinas laudes et colloquia dulcia exortationesque iocundas viaticum sumens ac vexillo sanctae crucis se muniens[3] ultimumque valefaciens fratribus, feliciter* migravit ad Christum sepultusque est venerabiliter in aecclesia ib. IV, 3. sancti Pauli apostoli, primo quidem[e] in inferiori parte eiusdem basilicae.

6. Cum vero post aliqua[a] temporum intervalla honorifice transferuntur[b] sanctorum corpora confessorum[c], Wandregisili[d] scilicet, Ansberti et Vulframni, de prefata basilica a sancto Baino episcopo in aecclesia[e] sancti apostoli[f] Petri[4], tunc in eminentiorem locum prefatae[g] aecclesiae sancti apostoli[f] Pauli positum erat[h] a prefato sancto Baino episcopo[f] corpus eiusdem sanctissimi[i] pontificis Eremberti, in absida[k] videlicet prefatae[l] basilicae[5]; in quo loco per multorum requiescebat[m] curricula annorum, orationibus suis plebem Domini illuc convenientem et[n] obsecrantem et quaerentem in[o] veritate Dominum perpetim salvans, prestante omnium[p] salvatore Christo, qui cum aeterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per aeterna secula seculorum. Amen.

*) II. (*corr.* I.) Idus Mai. *m. al. superscr.* 1 (*non* 1*a. b*); *cf. p.* 652, 14. 653, 36.

Capp. 4—6. 1. 1*a. b.* 2.

Cap. 4. a) *ita pr. m.* 1; suum 1*a. b.* 2; *cf. p.* 656, 6. 9. b) erexit 2. c) humi 2. d) precationis 2. e) incendio *corr.* incendium 1*a*, *et ita* 1*b*. f) dedit 1*a*. 2. g) huiusmodi 1*a*. h) cunctapot. 2. i) *om.* 2. k) Dominum 1*a*. 2.

Cap. 5. a) *ita* 1; eodem f. t. 1*a*; idem f. tempus 1*b*. 2. b) tunc 2. c) *om.* 1*a*. (*b*). d) Lambertus 1*a*. 2. e) primoque in 1*a*.

Cap. 6. a) *ita* 1; aliquanta 1*a. b*; aliquantula temporis i. 2 (*cf. l.* 12). b) transferrentur 1*b*. 2 (*non* 1*a*). c) *om.* 1*a*. d) Wandregisilli — Wlfranni 1*a*; Vaudregisilli sc., Amberti et Vulfrani 2; et Vulfr. *om.* (1*b*). e) *ita* 1 (*pr. m.*). 1*a*; ecclesiam 1*b*. 2. f) *om.* 2. g) eiusdem 1*a*. h) p. est ab eodem sancto 1*a*. i) sancti 2. k) abscide 1*a*; apside 2. l) praedictae 1*a*. m) requievit 1*a*. n) et obsecr. *om.* 2; et quaer. *om.* 1*a*. o) in v. D. *om.* 2. p) *ita* 1. 1*b*; Deo nostro *pro* omnium — Amen 2; etc. *pro* qui — Amen 1*a*.

1) *Idem locus Vitae Amantii aliaque ex ipsa exscripta in Miraculis Wandregiseli a.* 858, *c.* 18 (*Mabillon II,* 554; *SS. XV,* 409, 16) *redeunt, ubi c.* 17 (*Mab. p.* 553) *verba quoque occurrunt loco V. Eremberti insequenti similia*: Dominum laudaverunt magnique apud eum fore meriti beatum Wandregisilum proclamabant. 2) *Cf. p.* 666, 21. 3) *Cf. V. Ansberti c.* 24 (*supra p.* 636, 4). 4) *Cf. V. Vulframni c.* 14 (*p.* 672 *sq.*). 5) *Cf. Gesta abb. Fontan. c.* 2. *de Baino*: Eodem vero in loco, quo beatus Wandregisilus in praedicta ancti Pauli apostoli requieverat basilica, beatum Erembertum episcopum posuit, qui

7.[a] Consequenti quoque tempore germanus supradicti sancti[b] presulis Eremberti Gamardus nomine largitus est possessionem suam, qui[c] vocatur Viliolicors[d, 1], ditioni monasterii Fontanellensis[e], comaque capitis deposita, monachus factus erat[f], filiique eius Namnacus[g] et Zacheus[2] similiter mundialium rerum aerumnis[h] exuti, Beda l. l. IV, 11. in eodem monasterio monachi[i] effecti, caelestia sperare didicerunt[3].

8. Pedum vero sancti[a] antistitis, in qua[b] miraculum de[c] igne factum erat, longo annorum aevo in predicta[4] sancti Saturnini martyris[d] mansit aecclesia, donec, ea ruinis[e] quassata, ad vicum transferretur Bruarium[5] una cum episcopali[f] eiusdem pontificis vestimento. Allata[g] vero est prefata[h] pedum[i] ad Fontanellae monasterium, quae[k] usque ad nostra mansit tempora.

9. Ferunt quoque, quia[a] in predicto vico quidam presbyter, minus religioni et honestae[b] deditus vitae, vestimentum sancti, quod in scriniolo super altare[c] pendenti servabatur, temere indui[d] ausus est; in quo et temeritatem sui[e] reatus et illius sanctitatem extemplo expertus erat[f]. Nam febre arreptus[g] maxima, virtutem sancti confitebatur antistitis, sicque diutius eadem molestia febris vexatus, tandem precibus sancti presulis Eremberti salutem reimpetravit[h] pristinam.

10. Corpus vero prefati[a] sancti pontificis Eremberti, de aecclesia sancti Pauli apostoli[b] translatum, requiescit nunc in aecclesia sancti Petri apostoli[c] in oratorio sancti Martini pontificis.

EXPLICIT[d].

Cap. 7. 1. 1*a*. *b*. *Capp.* 8—10. 1. 1*a*. *b*. 2.

Cap. 7. a) *Caput* 7. *om.* 2. b) *om.* 1*a*. *b*. c) quae 1*a*. *b*. d) *ita* 1*a* (*cf. p.* 654, l. 16); Filiolicors 1; Viliolicorte 1*b*. e) Fontinell. 1*b*. f) est 1*a*. g) Nammachus 1*a*. *b*. h) eruptione 1*a*. i) *om.* 1*a*.

Cap. 8. a) summi pontificis, in 2. b) *ita pr. m.* 1; quo 1*a*. *b*. 2. c) digne 1*a*; deinde *pro* d. i. 2. d) *om.* 2. e) ruina conquassata 2. f) pontificali 1*b*. g) allatum 1*b*. 2. h) *ita scripsi;* pr. pedes 1. 1*a*; pr(a)efatum pedum 1*b*. 2. i) postea *add.* 1*a*. *b*. k) quod 2.

Cap. 9. a) quod 1*b*. b) honestati d., ultro *pro* h. d. v. 2. c) *corr. ex* altari 1. d) induere 1*b*. 2. e) r. s. 2. f) est 1*a*. 2. g) abreptus, maximam 2. h) recuperavit 2.

Cap. 10. a) pr. *om.* 1*b*; sancti *om.* 2. b) *om.* 2. c) *om.* 1*a*. 2. d) *om.* 1*a*. *b*. 2.

antea in inferiori loco eiusdem aecclesiae subter arcubus tumulatus, annos plus minusve triginta tres *(cf. p.* 652*)* requieverat, die trigesimo post translationem praedictam *(scil. Wandregiseli, Ansberti, Vulframni die* 31. *Martii factam)*, condiditque super eum repam argenteam decoratam. 1) *'Cors' pro 'curtis'; cf. Ducange.* 2) *Discipulus quoque Condedi Zacheus vocatur (V. Condedi c.* 8, *supra p.* 650, 7*).* 3) *Cf. p.* 663, 27/8. 4) *Cf. p.* 654, 24. 5) *Fortasse Bruyères (dép. Seine-et-Oise, arr. et cant. Rambouillet, comm. Saint-Léger-en-Yvelines) aut Bruyères-le-Châtel (dép. Seine-et-Oise, arr. Corbeil, cant. Arpajon).*

VITA VULFRAMNI EPISCOPI SENONICI.

De Vulframno ex monacho Fontanellensi episcopo Senonico creato perpauca tantum pro certo habere licet[1]. *Anno* 15. *Theuderici III. regis* (687/88) *Mauriliacum praedium in pago Vastinensi situm Fontanellae coenobio tradidit, quo tempore ecclesiae Senonicae nondum praefectus erat*[2]. *Cui a.* 693/94. *praeerat, quo die* 28. *Februarii 'Vulfochramnus' episcopus Valentianis placito Chlodovei III. interfuit*[3]. *Obiit Fontanellae, die* 20. *Martii codicibus Martyrologii Hieronymiani illatus*[4] *et Bernensi:* domni Vulframni episcopi, *et Weissenburgensi:* In Fontanella monasterio depositio sancti Vulframni episcopi, *ibique in basilica Pauli apostoli sepultus est, unde Bainus episcopus corpus eius una cum corporibus Wandregiseli et Ansberti die* 31. *Martii a.* 704. *in ecclesiam sancti Petri transtulisse dicitur*[5]. *Sed annus in codice Havrensi in litura scriptus satis incertus est*[6] *aeque atque numerus novem annorum, per quos eum illo loco tum requievisse corrector Gestorum abbatum illius monasterii statuit, biographum Vulframni secutus, qui vero obitum eius a.* 720, *translationem a.* 729. *attribuit, haud recte, cum episcopum, cuius nomen mutilum* . . . ericus *primo loco sub charta Ageradi episcopi Carnotensis suffraganei a.* 696/7 *(Mart.* 6*) data legitur*[7], *Gericum successorem Vulframni*[8] *fuisse veri simillimum sit.*

Baino episcopo Tarvennae civitatis, eidem abbati Fontanellensi (c. a. 701—709*), opusculum se dedicasse atque temporibus sancti subaequalem fuisse, biographus Vulframni*[9] *asseruit, nomen Ionae sibi vindicans*[10]. *Ipsum vero multo post vixisse ideoque seriei falsariorum adnectendum esse, ex ipsa Vita luce clarius intellegitur. Cum enim Wandonis*[11] *(*716—719. *et, nisi fallor,* 747—752*) et Austrulfi*[12] *(*752—756*?) abbatum meminerit, aevo Baini attribui nequit neque magis de testibus constat, quos auctor citavit. Ovonem Frisionem in coenobio Fontanellensi superstitem manere atque virtutes Vulframni 'viva*

1) *Gesta eius artis criticae minus peritus nuperrime enarravit H. Bouvier, 'Histoire de l'église et de l'ancien archidiocèse de Sens' I,* 1906, *p.* 139 *sqq.* 2) *V. Vulframni c.* 3. 3) *Pertz, Diplom. I, p.* 58. *Privilegium Emmonis episcopi Senonici monasterio S. Columbae a.* 660. *concessum Vulframnus c. a.* 695. *cum aliis episcopis subscriptione confirmasse videtur (Mabillon, Annales I,* 604*).* 4) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [34]. 5) *Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(ed. Loewenfeld p.* 18 *sq.). Cf. V. Vulframni c.* 14; *codex Weissenburgensis Martyrologii Hieronymiani ad diem* 31. *Martii l. l. p.* [37]*:* In Fontanella monasterio transmutatio corpora sanctorum, sancti Wandoni abbatis et sancti Ansberti et Vulframni epis(copi). 6) *Id quod monuit B. Krusch, supra p.* 2 *sq.* 7) *Pardessus, II, p.* 235; *Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 30. 8) *V. Vulframni c.* 11. 9) *De quo cf. ea quae disserui 'N. Arch.' XXV,* 600—605. 10) *V. Vulframni, prol.* 11) *Ib. c.* 5. 12. 12) *Ib. c.* 6. *Cf. c.* 7, *ubi 'successores' Hiltberti abbatis († c. a.* 701*) commemorantur.*

voce' narrare praefatus, eundem postea (c. 6) refert magno senio confectum sub Austrulfo abbate Fontanellae defunctum esse. Praefationem autem ab auctore Vitae ipsius non alienam esse, e fontibus expilatis intellegitur. Is enim ut in textu Vitae[1] Miracula Amantii episcopi Rutenensis adhibuit, ita in prologo Vitam Amantii ab eodem auctore conscriptam[2]. Impudentissime autem Historiam ecclesiasticam gentis Anglorum a Beda compositam exscripsit, unde particulas excerptas plurimas ad verbum fere in Vitam Vulframni admisit[3], id quod solum satis est ad demonstrandum, ne partem quidem Vitae primo decennio saeculi octavi adscribi posse[4], sicque etiam verba quae in prologo extant viva voce Bedae attribuenda sunt, quippe qui bis in praefatione Ceolvulfo regi inscripta eisdem usus sit[5]. Auctor igitur eodem modo atque monachi Fontanellenses, qui Vitam Ansberti et alteram Wandregiseli composuerunt, de aetate sua mentitus est, ita ut nomen Ionae e biographo Columbani clarissimo depromptum esse conici liceat, eaque suspicio inde confirmatur, quod nonnulla verba nomen auctoris subsequentia ex epistula Ionae pendent ad Waldebertum et Bobolenum abbates data, quae in fronte Vitae Columbani legitur[6], itemque alia ad eundem auctorem referenda sunt[7]. Oronis vero presbyteri origo nescio an ab Orini monacho ducenda sit, qui Beda teste[8] erat 'dignus, cui fidem narranti audientes accommodarent'.

Vita ante a. 811. composita est, quo Hardvinus presbyter obiit, qui inter codices ab ipso exaratos reliquit 'librum Vitarum sancti Wandregisili, Ansberti ac Wulfranni confessorum Christi, volumen unum'[9], neque auctorem ante Gervoldum abbatem (788—806) scripsisse putaverim, qui omnes fere litterarum ignaros deprehendit atque scholam in coenobio instituit[10]. Vita Willibrordi Alcviniana, quae in V. Condedi expilata est, etiam biographo Vulframni nota fuit; nam etsi Beda quoque Willibrordi (c. 9) meminit[11], tamen Frisiones de hominibus immolandis sortem misisse auctor (c. 6. 8) enarrans Alcvini (I, 11) vestigia subsequitur, eademque apud utrumque leguntur verba:

V. Willibrordi I, 9.	V. Vulframni c. 8.
nullis tamen vitae fomentis saxeum eius cor emollire potuit.	nulla compassionis pietas vel miserantis affectus saxeum eius cor emollire quivit.

Unde opus Alcvini auctori notum fuisse certum mihi videtur esse.

Ea quae de Radbodo duce Frisionum ille tradidit inutilia esse inprimis Cointius[12] et Rettberg[13] demonstrarunt. Res enim relatae minime inter se conveniunt, cum Vulframnum a. 700. ad evangelium Frisionibus praedicandum profectum esse, quinque annos

1) V. Vulframni c. 10. 14. 2) Vitam et Miracula Amantii post Kruschium (Auct. ant. IV, 2, p. 55—64) edidit C. de Smedt, AA. SS. Nov. II, 1, p. 276—285. 3) V. Vulframni c. 1—14. 4) Erraverunt ergo decessores nostri, qui, ut fidem Ionae tuerentur, Vitae primigeniae interpolationes intrusas esse iudicaverunt, scilicet Henschenius, Cointius, Mabillonius, Ghesquierus, Duru editores; auctores Historiae litterariae Franciae IV, 1738, p. 56; Rettberg, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II, 1848, p. 514—517; Hauck, 'Real-Encyklopädie für protestantische Theologie und Kirche' XVII², 1886, p. 358 (in tertia editione XXI. 1908, p. 558, opinioni meae accessit); A. Legris, Analecta Bollandiana XVII, 1898, p. 287—295. E quibus Bollandiani, Rettberg, Hauck, Legris epitomen (B), quae in codice 2d extat, pro Vita genuina habuerunt, neque vero recte, id quod fontibus Vitae collatis intellegitur. 5) Baedae Opera historica ed. Plummer I, 1896, p. 6, 16. 7, 22. 6) Ed. Krusch, SS. R. Merov. IV, 61; Ionae Vitae sanctorum p. 144. 7) V. Vulframni c. 1; cf. c. 3. 6. 7. 10. 14. 8) Hist. eccl. IV, 3. 9) Gesta abb. Fontanell. c. 16 (p. 48). 10) Ib. p. 47. 11) Hist. eccl. III, 13. V, 10. 11. 19. 12) Annales ecclesiastici Francorum IV, 1670, p. 414—418. 13) L. l. II, 514 sqq.

ei labori institisse (c. 11); paucis diebus ante obitum Radbodi a. 719. cum duce collocutum esse (c. 9. 10) auctor voluerit, neque fieri potuit, ut episcopus tum adfuerit, qui nequaquam usque ad illum annum vitam produxit. Itaque pleraque quae narrantur aut pro fabulis aut pro dubiis habenda sunt, particulis chartarum exceptis, quas auctor more Fontanellensium Vitae inseruit (c. 3).

Vita Vulframni iis praesto erat, qui Gesta abbatum Fontanellensium[1] et Vitam alteram[2] Miraculaque Wandregiseli[3] composuerunt, itemque qui inter a. 1054. et 1066. Miracula Vulframni composuit, Vita nisus reliquias a. 1027. Fontanellae inventas et translatas sancti fuisse demonstrare conatus est[4] contra monachos Blandinienses, qui et ipsi corpus illius inde ab a. 944. se tenuisse contenderunt[5]. Etiam auctores Vitae II. Erminonis (c. 5)[6] et Annalium Blandiniensium (a. 720. 728)[7] et Sigibertus Gemblacensis in Chronicis (a. 718)[8] et is, qui saeculo XII. Annalibus Xantensibus partem priorem praefixit (a. 718—720. 728)[9], Vita usi sunt. Helinandus in Chronici libro XLV. verbis Sigiberti epitomen Vitae haud ita exiguam adiunxit[10].

Codices Vitae Vulframni in duas classes discedunt, atque prior, nisi fallor, e libro pendet, qui temporibus incursionum Nortmannicarum a monachis Fontanellensibus in orientem versus perlatus est[11]. Cuius exemplar praestantissimum extat

1a) codex Sancti Audomari n. 765, saec. XI. in., olim (fol. 1′) liber sancti Bertini, fol. 151′—165.

1a[1]) Codex Sancti Audomari n. 716, saec. XIII, olim legendarium S. Mariae de Claromarisco, volumen V, fol. 127′—132′, et

1a[2]) codex Londiniensis musei Britannici inter Cottonianos Otho D. VIII, saec. XII/XIII, fol. 168′—173′, a. 1731. incendio admodum affectus, qui prologo caret, ad exemplar quoddam referendi sunt, quod aut e codice 1a simillimo pendebat aut ex ipso 1a, paucis locis ad alterum librum emendatis.

1b) Codex Montepessulanus n. 1, saec. XIII. in., olim liber sancte Marie Clarevallis, volumen V, fol. 169—171′, et

1c) codex Autissiodorensis n. 127 (114), saec. XII, olim ex bibliotheca Pontiniacensi, fol. 185—188, et

1d) codex Parisiensis n. 5297 (Colb. 512, Regius 3593), saec. XIII, olim Fulcardimontensis, fol. 149′—152′, desinunt in verbis c. 12 (p. 672, 3): vivebat quam docebat.

1) Cf. ea quae ad c. 14. adnotavi. 2) Ib. c. 3. 14. Vita Vulframni ab altero biographo Wandregiseli c. 26 (Mabillon, Acta II, 545) citatur. 3) V. Vulframni c. 12. 4) Ed. d'Achery, Spicilegium II², 283—290, et Mabillon l. l. III, 1, 366—381, ubi cf. c. 2. 3 (ib. p. 367). 5) V. Sermonem de adventu reliquiarum in montem Blandinium (ed. Holder-Egger, SS. XV, 625 sqq.). Cf. Holder-Egger, 'Zu den Heiligengeschichten des Genter St. Bavosklosters' ('Historische Aufsätze dem Andenken an Georg Waitz gewidmet', 1886, p. 623, n. 2). 6) Cf. infra. 7) SS. V, 22. 8) Ib. VI, 330. 9) Ib. II, 221; ed. B. de Simson, 1909, p. 36 sq.; cf. S. Hellmann, 'N. Arch.' XXXIII, 738, n. 1. 10) Migne CCXII, col. 812—814. Epitomen Helinandi Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali XXIV (XXIII), 145/6. iteravit, Vincentium (neque vero ipsam Vitam Vulframni, id quod editor adnotavit) Iacobus de Guisia in Annalibus Hanoniae XI, 71/2 (SS. XXX, 1, p. 147) exscripsit. Angelramnus abbas Centulensis († 1045) cantus in honorem Walarici et Vulframni composuit; cf. Hariulfi Chronicon Centulense IV, 11 (ed. Lot p. 202). 11) Cf. ea quae de opusculis Fontanellensibus disserui 'Zur Textgeschichte der Vision Kaiser Karls III.' ('N. Arch.' XXVII, 496 sqq.).

1c) *Codex Divionensis n.* 639 *(*383, *vol. II), saec. XIII, olim* liber sanctae Marie Cistercii *(n.* 638, *fol.* 216'*), scilicet legendarii magni volumen alterum, fol.* 75'—79.

2a) *Codex Havrensis n.* 332 *(A* 34*), saec. XI, olim 'Maius Chronicon' Fontanellense*[1], *fol.* 62—71.

2a*) *Codex Parisiensis n.* 11756, *saec. XIII. ex., olim Sangermanensis n.* 465, *postea n.* 75, *fol.* 180'—183, *libro praecedenti simillimus neque vero ex eo descriptus videtur esse.*

2b) *Codex Cameracensis n.* 846 (751), *saec. XII, olim S. Sepulchri Cameracensis, fol.* 1—14', *hiat a c.* 9 *(p.* 668, 11*)* posse consortio — *c.* 10 *(p.* 669, 35*)* cunctis sacerdos, *foliis* 9. *et* 10. *amissis.*

2c) *Codex Rotomagensis n.* 1378 *(U.* 40*), olim (fol.* 1*)* liber in honore sancti Petri et sancti Philiberti, quam *(sic)* domnus abba Anno *(Gemeticensis)* fieri iussit, *saeculo X. exaratus, sed V. Vulframni fol.* 144—149'. *saec. XI. demum litteris mandata est.*

2d) *Codex Bruxellensis n.* 3213, *antea n.* 8690—8702, *saec. XII, olim* liber Cornelii Duyn Aemstelredamensis Hagae anno Domini MDCVII, *deinde musei Bollandiani* † Ms. 84, *fol.* 56—66'. *Vitam Vulframni primigeniam continet, dum fol.* 43—46'. *Vita eiusdem brevior (B) legitur, in octo lectiones divisa (praescr.* Incipit vita sancti Vulfranni archiepiscopi, quod est XIII. Kal. Aprilis, *inc.* Beatus igitur Vulfrannus Senonum pontifex*), quam epitomen Vitae amplioris esse collatis fontibus patet*[2], *depromptam e codice quodam classis* 1.

Praeterea hi libri mihi noti sunt[3]:

Brugensis n. 404, *saec. XIII*[4].

Bruxellensis n. 3223, *vol. II, antea n.* 9290, *saec. XII, et n.* 3459 (8228), *saec. XVII (collectanea Bollandiana) 'ex manuscripto Accincti monasterii' exscriptus*[5].

Duacensis n. 840, *saec. XII.*

Dublinensis collegii Trinitatis n. 171, *saec. XIII/XIV*[6].

Ebroicensis n. 101, *saec. XII.*

Parisienses n. 5349. 5352. 12612. 12710. 16732. 17004, *saec. XII—XIV*[7].

Rotomagensis n. 1401 *(U.* 19*), saec. XIII.*

Valentianensis n. 450, *saec. XIV.*

Codicem 1a *E. Sackur b. m. contulit,* 2a *B. Krusch v. c., idemque specimina* 1*d. e.* 2*c exscripsit; partem codicis* 2*d W. Arndt b. m. examinavit, epitomen quoque B*

1) *Cf. supra p.* 607. 2) *Eandem epitomen, locis nonnullis omissis, continent codices olim Fiscamnenses, iam Rotomagenses n.* 1404 *(U.* 20*), saec. XII, fol.* 91—92, *et n.* 1415 *(U.* 17*), saec. XV, fol.* 180'—182', *teste Legris l. l. p.* 287, *n.* 2; *cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIII,* 1904, *p.* 162. 166. *Codex Bruxellensis n.* 3178, *antea n.* 7503—18, *saec. XIV, fol.* 208, *epitomen Vitae eiusdem in breve coactae exhibet, testibus Bollandianis (Catalogus codicum hagiograph. Latin. Bruxell. II,* 87*). Item codici Bruxellensi n.* 3439, *antea n.* 3196—3203, *saec. XVII, fol.* 526—527, *inter collectanea Bollandiana epitome quaedam inest 'ex manuscripto Ultraiectino S. Salvatoris' exscripta; cf. I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 411. 3) *Codicis Abrincatini n.* 167, *saec. XIII, olim S. Michaelis in Periculo Maris, folia* 33, *quae inter folia* 96. *et* 97 *(olim* 130*) exciderunt, cum alia occupabant tum Vita Vulframni (fol.* 102*), teste laterculo saec. XIV. exarato (fol.* 1'*).* 4) *Codicem ad genus* $1a^{1.2}$ *pertinere verisimile est.* 5) *Cf. I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 458. 6) *Cf. T. K. Abbott, 'Catalogue of the MSS. in the library of Trinity College, Dublin',* 1900, *p.* 22. 7) *Codices Parisienses n.* 5349. 5352. 16732. 17004. *sine dubio* 1*b. c. d similes sunt.*

ex eodem describens; specimen 1c *Iosephus Fassbinder iuvenis bonae spei obtulit, denique libros* 1a[1.2]. *b.* 2a*. *b ipse comparavi. Textum autem ad quattuor codices* 1a. *b.* 2a. *b recensui, cum reliquos occasione data adhibuerim atque lectiones peculiares* 1b. 2b *plerumque omiserim.*

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis II, Coloniae Agrippinae 1571, *p.* 293—298, *Vitam e codice generis* 1a *princeps publici iuris fecit.*

Godefredus Henschenius et Daniel Papebrochius, Acta sanctorum Martii III, Antverpiae 1668, *p.* 145—146, *epitomen B e codice* 2d *ediderunt, additis p.* 146—147. *capitibus* 9. *et* 10. *Vitae primigeniae cum septem codicibus collatae, scilicet Bertiniano (nobis* 1a*), Thosano (iam Brugensi n.* 404*), Abbatisvillano, Accincti monasterii (cf. p.* 660, 25*), Vallis Lucentis, denique aliis duobus musei Bollandiani.*

Carolus Le Cointe, Annales ecclesiastici Francorum IV, Parisiis 1670, *p.* 419—433 *(cf. p.* 44. 414 *sqq.), utrumque textum, et ampliorem Surii et breviorem Bollandianorum, iteravit atque in altera paginae parte tertium quasi genuinum propria Marte formavit, tollens ea quae interpolata esse sibi viderentur.*

Iohannes Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculi III. pars 1, *Lutetiae Parisiorum* 1672, *p.* 357—365, *Vitam e Surio et compluribus codicibus edidit atque libris* 2a. *c abusus textum Surianum depravavit*[1].

Iosephus Ghesquierus, Acta sanctorum Belgii selecta VI, Tongerloae 1794, *primo p.* 524—527, *epitomen B ex editione Bollandiana iterandam curavit, deinde p.* 528—541. *Vitam genuinam denuo edidit, textum Mabillonianum hic illic ad codices illos septem emendans, qui Henschenio praesto fuerant.*

L. M. Duru, 'Bibliothèque historique de l'Yonne' I, Autissiodori et Parisiis 1850, *p.* 171—183, *textum Mabillonianum iteravit.*

W. Levison.

SACERDOTIS[a] DOMINI VULFRAMNI[b] IN HOC CODICE CONTINETUR VITA, CUIUS CORPUS SACRUM FONTANELLA[c] CONTINET COENOBIUM.

INCIPIT[d] PRAEFATIO.

REVERENTISSIMO ATQUE SANCTISSIMO PRAESULI URBIS TARVENNAE ABBATIQUE COENOBII FONTANELLAE[e] BAINO[2] ULTIMUS SERVORUM CHRISTI SERVUS[f.3] IONAS.

Iubet apostolatus vestri celsitudo, ut almi patris Vulframni[g] Senonum[h] archiepiscopi meo studeam stilo condere Vitam. Qui tempore regiminis sancti Ansberti abbatis Fontanellensis coenobii, futuri[4] praesulis Rotomagensis[i] ecclesiae, hoc adiens coenobium, abruptis[k] saeculi laqueis, militiam Christi perseveranti definitione[l] suscepit atque ad praedicandum Fresionum genti eatenus in ignorantiae cecitate sedenti

V. Columbani, epist. V. Amantii c. 1.

Praef. 1a. *b.* 2a. *b.*

Praef. a) *ita* 2a. *c*; Sacerdotis — coenobium *om. rell.* b) Vulfranni 2a. c) *ita scripsi;* Fontinella cont. (*corr. e* cont. F. 2c) 2a. *c.* d) *ita* 1a. 2a; *praescr.* Inc. pr. (prologus 2a*) in vita (*corr. e* vitam 1b, *et ita* 1c) sancti Vulfranni (Senonum *add.* 1b. *c. d*; Senonensis *add.* 2a*) archiepiscopi 1b. *c. d.* 2a*. *b*, Inc. pr. sequentis operis 2c. e) Fontenelle 1b; Fontinell. *semper* 2b. *c.* f) *ita* 1a. *a*[1]. *b. c. d. e*; *om.* 2a. *b. c. d.* g) Vulfrann. (*vel* Wlfrann. 1b) *plerumque* 1b. 2b, *interdum* 2a. h) Sennon. *semper* 1a (*non* 1a[1]). i) Rothom. 2b. k) abrutis 2b. *c (pr. m.).* l) diffin. 1b. *c. d.*

1) *Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 637, *frustula exigua e Mabillonio iteravit.* 2) *De Baino abbate (c.* 701—709*) cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 2. 3) Servus omnium servorum Christi *audit Eligius in charta cessionis Solemniacensis (SS. R. Merov. IV,* 746*); cf. supra p.* 618, 34. 4) *Ansbertus, post annum* 677. *abbas factus, a.* 684. *Audoino episcopo successit.*

Ionas l. l. euangelici ministerii opus assumens animum convertit. Nam paenes vos[a] superstes manet venerabilis vitae praesbiter Ovo[1] ex ipsa Fresionum natione oriundus, qui viva voce[2] narrat, quanta per eundem pontificem sanctum in eadem gente Christus virtutum miracula operari sit dignatus[3]. Ex quibus pauca pro captu ingenii et V. Amantii prol. oportunitate audientium fideli sermone inseremus. Sed tam praeclaro operi pauper succumbit ingenium, tamque profundae rei non sufficit sermo sterilis et ab omni scientiae fecunditate ieiunus. Quamlibet ergo invalidis humeris inpositum onus oboe- ib. c. 1. dientiae amore suscipiam, dabit Dominus[b] oratione beati antistitis dicendi vires, qui divitias bonitatis suae sine ullo defectu scit effundere et nescit, cum effuderit, vacuari.

EXPLICIT PRAEFATIO.

INCIPIT VITA SANCTI[a] VULFRAMNI PONTIFICIS[b] SENONICAE URBIS.

1[c]. Beatus igitur Vulframnus Senonum pontifex exordium nativitatis terri- Beda, Hist. eccl. II, 7. torio Wastinensi[d, 4] habuit, patrimonio noncupante[e] Mauriliaco[5]. Fuit enim carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior. Genitor quoque eius Vultbertus nomine in aula regis Dagoberti et filii eius Hludovii[f] militari operi aevum impen- V. Columbani I, 3. dit. Praedictus vero[g] Dei famulus in puerili aetate constitutus, ab ipso magistris catholicis traditus est sacrarum litterarum studiis imbuendus; quae per omne pueritiae vel adolescentiae tempus exercens, usque ad virilem aetatem ab hac intentione Beda IV, 26 (28). animum non refixit[h]. Exin, crescentibus meritis piae intentionis, clericatus habitum[6] sumens, parentum hortatu ac suffragii[i] amminiculo fultus[7], in[k] aula regum iuniorum Hlotharii et Theoderici ecclesiastici ordinis[k] curae[l] delegatus, divinis se[m] ib. II, 7. studebat attentissime inservire edictis, terrena videlicet quaeque transiliens atque ad caelestia semper amanda, petenda[n] et quaerenda pervolans.

2.[a] Sub horum tempore regum electione* populi Senonicae urbis consensuque** ac favore omnium*** pontifex eligitur ac benedicitur. Successit autem[b] in

*) cleri ac *add. B.*
**) regis *add. B.*
***) principum *pro* omnium *B.*

Praef. Capp. 1. 2. 1*a. b.* 2*a. b.*

Praef. a) *ita* 2*a. b. c. d cum Iona;* nos 1(*a*). a^1. *b. c. d. e.* b) (D. *om.*) oratio 1*b. c. d. e* (*non* 1*a.* a^1).

Cap. 1. a) beati 1*b. c. d*; eiusdem *pro* sancti — urbis 2*b.* b) *ita (sed* Sennon. 1*a)* 1*a.* 2*c*; archiepiscopi *pro* pont. 2*a*; episcopi XIII. Kl. Aprilis *pro* p. S. u. $1a^2$; Senonum (*om.* 1*d*) archiepiscopi, cuius transitus colitur XIII. K(l). April(is) 1*b. c. d*; episcopi, cuius festus est Idus Oct. $1a^1$; pont. S. u. *om.* $2a^*$. c) *om.* 2*a*; *numeri desunt* 1*a.* $a^{1.2}$; *capita non distincta sunt* 1*b.* $2a^*$. *b.* d) Wastinensi (Vast. 1*a.* $a^{1.2}$) 1*a.* $a^{1.2}$. 2*a.* a^*. *b* (*cf. p.* 663, 19); Wastinense 1*b. c. d.* e) *ita* 2*a*; nūncupante 1*a.* $2a^*$. *b*; nuncupato 1*b.* f) *ita* 1*a.* a^2; Ludovii $1a^1$; Lodovei *B*; Hludovici 2*a. b*; Ludovici 1*b.* $2a^*$. g) *om.* 2*a. b.* h) *ita* $2a^*$ *et pr. m.* 1*a.* 2*a*; reflexit $1a^{1.2}$. *b.* 2*b. c*; deflexit *B*; defixit *Ionas.* i) *ita* 1*a.* $a^{1.2}$. *b. c. d*; suffragatu(s *m. al. add.*) amm. suffultus 2*a. b.* k) *ita* 1*a.* $a^{1.2}$. *b. c. d et similiter B;* in — ordinis *om.* 2*a. b. c.* l) *m. al. corr.* curiae 2*a* (*non* $2a^*$). m) *eras.* 2*a.* n) *om.* 2*a. b.*

Cap. 2. a) *caput (absque numero) a verbis* Qui susceptum (*p.* 663, 1) *incipit* 1*a.* $a^{1.2}$. b) ergo 2*a. b.*

1) *Attamen obitus eiusdem infra c.* 6. *refertur.* 2) *Verba* viva voce *in Bedae praefatione Ceolvulfo regi inscripta bis occurrunt.* 3) *Cf. V. Columbani auct. Iona II,* 11: quanta — — dignatus est demonstrare miracula. 4) *Hodie 'le Gâtinais'; cf. Longnon, 'Atlas hist., textes expl.' p.* 107. 5) *Hodie Milly (dép. Seine-et-Oise, arr. Étampes) iuxta Mabillonium aliosque, sed vix recte.* 6) *Cf. supra p.* 608, 17. 7) *V. Columbani I,* 26: tanti viri fultus adminiculo.

ordine episcopatus venerabili Lantberto[a] pontifici[1]. Qui susceptum episcopatus gradum [Beda l. l. IV, 26 (28).] ad imitationem priorum sanctorum virtutum ornabat operibus; commissam namque sibi[b] plebem et orationibus protegebat assiduis et ammonitione[c] pia ad caelestia anhelanda provocabat, et quod maxime doctores iuvare solet, ea quae agenda docebat ipse prius agendo praemonstrabat. Erat enim divinae dilectionis igne succensus, patientiae virtute modestus, orationum devotioni sollertissime intentus, affabilis omnibus, qui[d] ad se consolationis[e] gratia veniebant. Erat abstinentiae castigatione insignis, erat gratia compunctionis semper ad caelestia suspensus[d].

3. Aliquot autem annis in praesulatu administratis, superno[2] oraculo [ib. IV, 27 (29).] in visu ammonitus, ut genti Fresionum verbum Domini sibi[a] antea inauditum euan- [ib. V, 9.] gelizaret, inito opere apostolico, proposuit ilico animo pluribus prodesse. Erat autem eo tempore in urbe Rotomagensi[b], quae et ipsa mater est civitatum, praesul sanctissimae religionis et abbas praefati monasterii Fontanellae famulus Domini Ansbertus[c], et ipse scientia scripturarum imbutus, sed et ecclesiasticis simul[d] ac monasteria- [ib. V, 8.] libus[e] disciplinis summe instructus, monachicum et nomen servans et habitum, in [ib. IV, 25 (27).] praedicto monasterio multorum extans pater monachorum[3]. Hunc pontificem adiens beatus Vulframnus, suam[f] ei inesse patefecit voluntatem, ut praedicto populo in tenebris ignorantiae sedenti verbum vitae inmortalis adnuntiaret[4]. Nam[g] et antea possessionem suam quae vocatur Mauriliacus, quae sita est in territorio Wastinensi[h], per testamenti seriem praedicto sacro loco et ipsi sancto patri contradiderat. Quae[i] facta erat anno XV.[k] regis Theoderici[l]; necdum enim isdem vir Dei[5] pontificatus [687/88.] conscenderat gradum. Intererat in hoc conventu et confirmaverat cum aliis inlustribus viris hoc scriptum sanctus Erembertus[m] episcopus urbis Tolosae et monachus eiusdem coenobii Fontanellensis, cuius nunc ossa sacra[6] in eodem monasterio virtutum gloria pollent[7]. Nepos quoque praedicti sancti pontificis Vulframni[n], nomine Motgislus[o], aliam largitionem edidit de patrimonio Maniaco sive Villare, quod est situm in pago Milidunensi[8]. Qui in praedicto monasterio monachus effectus[9] et regularibus subditus disciplinis, spretis terrenis, caelestia sperare didicit. [ib. IV, 21 (23). 11.]

4.[a] Sed his omissis, nunc intimandum est[b], qualiter praefatus[c] sanctus praesul ex praefata Fresionum[d] gente plurimam praedicando[e] partem[f] converterit ad Chri-

Capp. 2—4. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 2. a) Lamberto 1*b*; Lanberto 2*b*. b) *ita* 1*a*. *b*. *c*. *d*. *B* *cum Beda*; a Domino *add*. 2*a*. *b*. *c*. c) ammonitio 1*a* (*non* $1a^{1.2}$. *b*. *B*); admonitionibus *Beda*. d) *ita* 1*a*. *b*. *c*. (*d*) *cum Beda*; qui — veniebant *habet*, Erat — suspensus *om*. 2*b*. *c*; qui — suspensus *om*. 2*a*. *a**. e) conlationis 1*a* (*non* $1a^{1.2}$).

Cap. 3. a) semper 1*b*. b) Rothom. 2*b*. c) Ambertus 1*b*. d) *om*. 2*a*. *b*. e) monasticis 2*a*. *b*; et *add*., *sed del*. 1*b*. f) hanc sibi *pro* suam ei *m*. *al*. *in ras*. 2*a*. g) Nam et — *l*. 20. contradiderat *post p*. 665, 20. plurima *posita sunt* 2*a**. h) Vast. 1*a*. $a^{1.2}$. 2*b* (*pr*. *m*.). i) *m*. *al*. *corr*. Quod factum est 2*a*; Quae — *l*. 30. Christum *om*. 2*a**. k) XII. 2*c* (*non* 2*a*. *b*). l) Teod. 2*b*. m) Erimbertus *pr*. *m*. 1*b*. n) Wulfranni 2*a*. o) Motgillus 2*b*.

Cap. 4. a) *Cap*. 4. *a verbis* Siquidem ad pr. (*p*. 664, 1) *incipit* 2*a*. b) *om*. 1*b*. 2*b*. c) (praef. *om*.) presul s. 2*b*. d) Fresionis 1*b*. e) convertendo 2*a*. *b*. f) converteret p. 2*b*; p. *om*. 2*a*.

1) *Landobercthus episcopus inter metropolitanos in palatio Maslaco a*. 677 (*Sept*.) *dimissioni Chramlini episcopi Ebredunensis intererat* (*Pertz, Dipl. Merov. p*. 44) *idemque a*. 683 (*Iun*.) *chartae Aigliberti Cenomanensis pro coenobio S. Mariae datae subscripsit* (*Havet, Oeuvres I*, 434). 2) *Beda V*, 9: superna illi oracula simul et opera restiterunt. 3) *Cf. V. Columbani I*, 4: monachorum pater. 4) *Ib. I*, 5: ut — — verbum evangelicum adnuntiaret. 5) *Scilicet Vulframnus*. 6) *Cf. supra p*. 646, 19. 653, 32. 7) *Cf. V. Columbani I*, 30: virtutum decore pollent; *V. II. Wandregiseli c*. 26 (*p*. 545): gloria virtutum pollent. *De Eremberto cf. supra p*. 652 *sqq*. 8) *Circa Melun* (*dép. Seine-et-Marne*). 9) *Cf. p*. 656, 5.

Beda V, 9. stum. Siquidem ad[a] praefatum Fontanellae[b] monasterium perveniens, de eodem loco cooperatores[1] verbi strenuos et ad praedicandum idoneos, utpote actione simul et eruditione praeclaros, assumens, praeparatis omnibus, quae navigantibus esse necessaria[c] videbantur, in portu eiusdem monasterii navim[d] adscendit, et per fluvium magnum[2] Sequanae mare introiens Gallicum, navigavit Fresiam et genti illius[e] ib. III, 22. ac duci[3] eius Rathbodo[f] verbum Dei adnuntiabat, dicens, deos non esse, qui hominum manibus facti essent; Dei creandi[g] materiam lignum vel lapidem esse non posse, quorum recisurae vel igni absumerentur[h] vel in vasa quaelibet humani[i] usus formarentur vel certe despectui foras proicerentur et pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potius intellegendum maiestate incomprehensibilem, humanis oculis invisibilem, omnipotentem, aeternum, qui caelum et terram, maria et humanum genus creasset[k], regeret et iudicaturus esset orbem in aequitate. Cuius sedes aeterna non vili et caduco metallo, sed[l] in caelis esset credenda. Haec et huiuscemodi prosequente ib. III, 21. inclito Christi sacerdote[m], una cum comitibus libenter audiebatur, multique cotidie nobilium et infimorum[n], abrenuntiata sorde idolatriae[o], fidei fonte abluebantur. Nec prohibuit praedictus dux, verbum ut, si qui vellent audire, praedicaretur; inter quos et ib. V, 7. filius eiusdem Rathbodi[p] ducis credens baptizatus est, inposito sibi nomine sui genitoris a praefato sancto pontifice, et ab eo a sacro fonte susceptus adhucque in albis positus, a carne solutus, mundus, ut creditur, transivit e mundo.

ib. IV, 30 (32). 5. Nec silentio est[a] praetereundum, quid divina pietas per eundem sanctum ib. V, 2. pontificem operari dignata est. Plura[b] enim virtutum miracula et in itinere, dum ib. V, 1. 2. ad eam iret, et in eadem gente per eum fiebant. Ex quibus unum memoriae tradere et posteris intimare commodum duximus. Denique fratres, qui eum familiariter noverunt et coram quibus patratum est, dicere solent, maxime vir reverentissimus ib. V, 20. Wando[4], tunc temporis diaconus et cooperator eiusdem praesulis in verbo Dei, ib. V, 1. 2. postea autem praesbiter et succedenti tempore abbas eiusdem monasterii Fontanellensis, in quo educatus erat: 'Dum enim navigaremus', inquit, 'Fresiam[c], positis nobis in ib. IV, 26 (28). medio mari, quod adiacens est regioni Morinorum[d], adfuit hora, in qua sacrificium cf. Act. 27, 41. Deo victimae salutaris immolandum erat. Tum, positis anchoris, navis immobilis manebat, celebrantique eodem sancto pontifici missarum sollemnia, ventum est ad eum locum, ubi minister patenam praesuli porrigere debuit, extensaque manu, expectabat horam, qua susciperet eam. Sed dum minister eam abluere vellet, in mare ceciderat, prostratusque pedibus sancti pontificis, humiliter veniam precabatur, dicens, quod, dum eam abluere voluisset[e], suis manibus vi[f] maris elapsam profunda petisse[g]. Moxque isdem vir Dei flectens genua sua ad patrem domini

Capp. 4. 5. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 4. a) *om.* 1*b*. b) *ita* 2*a*; Fotanelle *hoc loco* 2*a**; Fontinelle 2*b*; Fontanellam (*corr.* Fontenellam 1*b*) 1*a*. *b*; *cf. p.* 671, 8. 672, 14. c) vid. nec. 2*a*. *b*. d) navem 1*b cum Beda.* e) illi *B cum Beda.* f) Rathodo 1*b*; Rathbedo *Beda.* g) creantis (*corr. e* creatis 2*a*) materiem 2*a*. *b*. h) assumerentur (ume *m. al. in ras.* 2*a*) 2*a*. *b*. i) humano usui 1*a*. *a*[2]. *b*; vel in vasa — formarentur *om.* 1*a*[1]. k) *ita* 1*a*[1.2]. *b*. 2*a**. *b cum Beda*; et *add.* (1*a*. 2*a*). l) *om.* 2*a*. *b*. m) sacerdoti *pr. m.* 2*b*. n) *ita* 1*a*. *a*[1]. *b*. 2*a*. *b*; infirmorum 1*a*[2] *cum Bedae codicibus melioribus.* o) idololatriae (1*a*) (*non* 1*a*[1]). p) Rathodi 1*b*.

Cap. 5. a) *m. al. superscr.* 2*b*. b) Plurima 1*a*. *a*[1.2]. *b*. c) Frisiam 2*b*, *corr.* d) Marinorum *pr. m.* 2*b*. e) vellet 2*a*. *a** (*non* 2*b*. *c*). f) man. in mari relapsa 1*b*. g) *ita* 1*a*. *a*[1.2]. 2*a*. *b*, *sed* quod (*l.* 34) *om.* 1*a*[1.2]; petisset 1*b*.

1) *Ita Beda I,* 29. *III,* 30. *V,* 20. 2) *Cf. supra p.* 622, 14. 654, 2. 3) Regi *Beda.* 4) *Wando a.* 716—719. *et iterum, nisi fallor, a.* 747—752. *Fontanellae praeerat, defunctus a.* 756; *cf. Gesta abb. Fontanell. c.* 3. 12. 13. *Eorum auctor abbati restituto a.* 742—747. *attribuit, sed in annis Christi computandis partim sine dubio erravit, interregnum annorum* 737—743. *ignorans, ita ut annum* 738. *neque* 743. *pro primo Childerici III. acceperit (cf. c.* 11. 12*).*

nostri Iesu Christi, precabatur eius clementiam, ut, qui quondam coram patribus *fecerat in mari Rubro mirabilia,* propitius suis adesset precibus. Finita vero oratione, imperat diacono, ut in eum in quem patena ceciderat locum mitteret manum. (Ps. 105, 21. 22.) Quo facto, mox ab imo maris eadem patena divinitus revecta eiusdem ministri manui inhesit. Quod videntes nautae ceterique comites navis, Dominum cunctipotentem totis viscerum praecordiis conlaudaverunt, qui per servum suum tale dignatus est operari miraculum. Sicque commixtionem[a] corporis et sanguinis Domini isdem sanctus[b] pontifex faciens[c] nomenque salvatoris glorificans, sacrosancta missarum complevit sollemnia'. Nec inpar[d] hic beatus pontifex hoc in facto sancto Heliseo prophetae[1] et beato patri Benedicto[2], per quos similia Christus fecerat[e] miracula. Ad eorum enim preces de profundis aquarum ferrea remearunt instrumenta, et isto praeclaro praesule orante, lanx aurea divinitus extemplo rediit ad supera. Divulgatumque est hoc miraculum et celebre factum apud incolas Galliarum et Germanorum, ad quos hoc factum perveniri[f] potuit, usque in praesentem diem. Nam et ipsa patena in eodem coenobio Fontanellensi[g] pro munere sacro[h, 3] servata tenetur, quam isdem venerandus praesul una cum suo calice ibidem largitus est, dum monachicum sponderet votum; altare quoque consecratum in quattuor angulorum locis et in medio reliquias continens sanctorum in[i] modum clipei, quod secum, dum iter ageret, vehere solitus erat, vascula quoque et instrumenta et tabernacula aecclesiastici[k] ministerii plurima.

6.[a] Aliud quoque eiusdem patris memorabile miraculum, sicut ab eis didicimus, coram quibus factum est, ob aedificationem posterorum narrare cur[b] pigeat? Praedicante enim illo et docente praedictum populum Fresionum[c], contigit quadam die puerum quendam, ex ipsa Fresionum natione ortum, diis immolandum duci ad laqueum. Orabat autem pontifex sanctus incredulum ducem, ut huius pueri vitam sibi donaret nec hominem ad imaginem Dei factum sacrificium execrabile daemonibus immolaret. (cf. Gen. 1, 26.) Vocabatur autem idem puer Ovo. Respondebat autem dux patrio sermone, decretum esse lege perhenni olim a praedecessoribus suis omnique Fresionum gente, ut[d], quemcumque sors elegisset[4], in eorum sollemniis diis offerendum sine mora. (Beda V, 10.) At vero sanctus praesul dum persisteret in precibus et praefatus populi princeps eius dignae petitioni satisfacere vellet, animosi gentiles zelo vani erroris devincti, sicut scriptum est[5]: *Zelus apprehendit populum incruditum,* unanimes[e] frustrabant[f] eius precem, dicentes: 'Si tuus', inquit, 'Christus de tormento mortis eum[g] eripuerit, sit eius tuusque aevo perhenni servus'. Ad haec sanctus pontifex: 'Non hominum in hoc facto, sed domini[h] Christi fiat voluntas'. Appenditur deinde puer in patibulum, adspicientibus christianorum simulque gentilium turmis, per duarum fere spatium horarum; extemploque sacerdos Domini pro salute et vita non solum illius, qui in tormento erat[i] mortis constitutus, verum pro obcecatione

Capp. 5. 6. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 5. a) commixtione *pr. m.* 2*b*; communionem 1*b*. b) pont. s. 2*a. a** (*non* 2*b*). c) sumens 2*b*. d) fuit *add.* 1*b*. e) fecit 2*a. a** (*non* 2*b*). f) pervenire 2*a. b.* g) Fontanellensi: 2*a*; Fontinellensi:, *ras.* s 2*b*. h) *om.* 1*a. a*[1.2] (*non* 1*b*). i) immodum 1*a*. k) min. ęccl. 1*b*; eccl. misterii 2*b*.

Cap. 6. a) VII. 2*a*. b) delectat *pro* cur p. 1*b*. c) *om.* 1*b*. d) et *(?) pro* ut, *sed eras.* 2*a* (*non* 2*a**). e) unanamines *pr. m.* 1*b*; :::: una(ni *superscr.*)mes 2*b*. f) frustrabantur 2*b*. g) *om.* 2*a. a** (*non* 2*b*). h) Iesu *add.* 1*b*. i) m. erat 1*a. a*[1.2] (*non* 1*b*).

1) *Cf.* 4. *Reg.* 6, 6. 2) *Cf. Gregorii M. Dialog. II,* 6. 3) *Cf. p.* 611, 17. 4) *Radbodus de Willibrordo iisque qui cum eo erant* sortes suo more mittebat *(V. Willibrordi auct. Alcvino I,* 11*). Cf. Legem Frisionum tit. XIV. de ratione sortis mittendae.* 5) *Isaias* 26, 11. *ad LXX.*

populi, qui satanae vinculis erat inretitus[a], flectens genua, hanc ad Dominum fudit orationem: 'Deus invisibilis, inmortalis et aeterne, exorabilis tuis esto supplicibus, [cf. Dan. 6, 27.] et sicut quondam Danihelem liberasti de lacu[b] leonum, ita hunc puerum de fau- [cf. 1. Petr. 5, 8.] cibus eripe illius sevi leonis, qui circumiens[c] quem devoret quaerit, ut de illius [Beda III, 21.] duplici salvatione populus hic incredulus, deposita sorde idolatriae, ad veritatis convertatur agnitionem, et per cunctas generationes tuum benedicatur nomen in secula'. Hac completa oratione, ilico disrupta sunt vincula, quibus pueri semivivi guttur inligatum erat, sicque inlesus ad terram ruit. Videbatur autem illi, ut post ipse narrabat, quasi sopore gravi teneretur oppressus, sanctique pontificis zona a pectore circumligatus, sublevaretur omnis eius corporis status. Apprehensaque eius manu, pontifex sanctus dixit: 'In nomine Iesu Christi domini exsurge concite sanus!' Quo dicto, ilico incolomis surrexit, nullum inlatae sibi[d] poenae sentiens [ib. I, 18.] dolorem. Atque ex hoc facto plurima Fresionum multitudo conversa est ad Domi- [ib. II, 14.] num, credebantque et baptizabantur, quotquot praeordinati erant ad vitam aeternam [1]. Praedictus autem Ovo lavacri salutaris unda perfusus atque a praefato sancto pontifice Fontanellam perductus litterisque sacris eruditus, postea autem[e] diaconus consecratus, deinde sequenti tempore a venerando pontifice Raginlando[f] urbis Rotomagensis[g, 2] praesbiter ordinatur[h]. Et quia erat in arte scriptoria eruditus, plurimos codices in praedicto transcripsit[i] monasterio, sed et testamenta ac largitiones [ib. V, 6.] fidelium plurimas, quas ipsi loco felici munere conferebant, ibique magno confectus senio [3], sub Ostrulfi[k] abbatis [4] tempore vitam in Deo digna terminavit conversatione magistri et domini sui Vulframni sacerdotis eximii imitando ac sequendo vestigia [5].

7.[a] Alios quoque duos[b] adolescentes ex ipsa Fresionum natione, qui similiter ritu profano [6] daemonibus fuerant immolandi, quorum unus vocabatur Eurinus alterque Ingomarus, deprecante claro pontifice Vulframno, praefatus dux vitae donavit et eidem gratuito munere contradidit. Qui divinis mysteriis imbuti atque in fide [ib. IV, 13.] confirmati in sanctaeque trinitatis nomine baptizati et a daemonicae servitutis iugo erepti, libertate perhenni donati sunt, sicque a praefato pontifice Fontanellam perducti et Hiltberto[c] abbati [7] educandi traditi sunt. Qui sacris litteris et caelesti disciplina eruditi, sub regimine et dominio ipsius patris et successorum eius per plurima strenue militarunt tempora, ibique in dicione eiusdem coenobii usque ad vitae suae[d] metas [8] permanserunt.

8.[a] Illud quoque stupendum et antea inauditum et nisi apostolo Petro [9] raris-

Capp. 6—8. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 6. a) inretitu(s *m. al. in ras.*) 2*a*. b) laco 2*b*, *corr.* c) *m. al. corr.* circuiens 2*a*; circuiens querit quem dev. 1*b*. d) *om.* 1*a*. a^{2} (*non* 1*b*); sibi illate 1a^{1}. e) *ita* 1*a*. $a^{1, 2}$ (*cf. p.* 664, 26); *om. rell.* f) *ita* 2*b*; Reginlando *rell.* g) Rothom. 2*b*. h) consecratur 2*a* (*non* 2a^{*}); consecratus 2*b*. i) scripsit 1*a*. $a^{1, 2}$. *b*. k) Ostulfi 2*b*, *corr.*; Obstrulphi 1*b*.

Cap. 7. a) *om.* 2*a*. b) *om.* 2*a*. *b*. c) Hilberto 1*b*. d) tempora vel *add.* 1*b*.

Cap. 8. a) *om.* 2*a*.

1) *Cf. Act.* 13, 48. 2) *Rainlandus episcopus Rotomagensis in catalogis pontificum inter Griphonem Ansberti successorem (cf. supra p.* 613, *n.* 8*) et Hugonem († c. a.* 731*) legitur; cf. Sauvage, Analecta Bollandiana VIII, tab.; Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II,* 208. 3) *Cf. p.* 655, 13. 4) *A.* 747—753. *tradidit auctor Gestorum abb. Fontanell. c.* 14, *qui in annis illius aevi computandis satis erravit (cf. supra p.* 664, *n.* 4*), atque Austrulfum potius inde ab a.* 752. *coenobio praefuisse crediderim, fortasse a.* 756. *defunctum, quem Widolaici successoris primum fuisse c.* 13 *(ed. Loewenfeld p.* 40, 41*) legitur, aliis locis discrepantibus.* 5) *Cf. V. Columbani II,* 1: per vestigia magistri secutus. 6) *Cf. ib. I,* 10: ritoque profano. 7) *De Hiltberto abbate cf. supra p.* 618, *n.* 5. 8) *Cf. V. Columbani II,* 11. 15: vitae metam. 9) *Cf. p.* 667, 25.

sime alicui sanctorum concessum miraculum verax scribentis[a] stilus[1] pandat auribus fidelium. Mos pessimus, diabolica fraude inventus, praedicto incredulorum duci inerat, ut corpora hominum damnatorum in suorum sollemniis deorum — et non deorum, sed daemoniorum execrabilia[b] — sepissime diversis litaret modis, quosdam videlicet gladiatorum animadversionibus interimens, alios patibulis appendens, alios[c] laqueis acerbissime vitam extorquens; praeterea et alios marinorum sive aquarum fluctibus instinctu diabolico submergebat. Erat in praedicta gente mulier quaedam vidua, duos carissimos habens natos, qui ex sorte missa daemonibus fuerant immolandi et gurgite maris enecandi. Ducti namque sunt ad quendam locum bitalassi[2] more aqua inclusum, ut, dum reuma maris eundem cooperiret locum[3], miserabiliter fluctibus obsorberentur. Erat vero, ut fertur, unus aetate septennis alterque quinquennis. Cumque[c*] reuma maris tempore malinae praedictum impleret locum, is qui maior natu erat puerulus iuniorem fratrem ulnis nitebatur sublevare, dum iam ingurgitarentur. Aderat namque ad spectaculum infandum antefatus dux incredulus cum plebe innumera gentilium; sed nulla compassionis pietas vel miserantis affectus saxeum eius cor emollire quivit[4]. Sacer vero pontifex Vulframnus[d] eos sibi vitaeque perdonari rogabat, dicens, non esse iustum de hominibus ad imaginem Dei factis ludum exhibere daemonibus. Tunc dux incre- cf. Gen. 1, 26. dulus[e]: 'Si[f] tuus', inquit, 'Christus a periculo[g] praesenti eos liberaverit, eius dominio eos perpetim concedo, sitque eorum Deus et ipsi eius perhenniter servi'. Tunc sanctus pontifex Vulframnus: 'Secundum tuum', inquit, 'fiat promissum!' Orante autem eo Dominum, concite reuma maris in[h] altum se subrigens[5] cumulum, Domino iubente, praedictum subito reddidit locum aridum, in quo stabant innocentes iam proxime morituri. Sicque sanctus[i] antistes, de Domini pietate fisus, more apostoli Petri, super aquas ad Dominum venientis, super undas maris ambulabat, aspicien- cf. Matth. 14, 29. tibus gentilium turbis, donec ad praedictos puerulos pervenit, unumque manu dextera alterumque leva apprehendens, plantis tantummodo aqua tinctis, quasi super humum gradiens siccum[k], sic aquas maris calcans, praefatos puerulos, Deo donante, de periculo eripuit mortis et flenti matri reddidit incolomes, ac fonte baptismatis Beda V, 7. eos abluens, uni nomen suum inposuit, a quo apud incolas Fresionum hoc nomen enituit. Quo viso supramemorato miraculo, plurima multitudo gentilium con- ib. I, 18. versa est ad Dominum, credebantque et baptizabantur, quotquot praedestinati erant ad ib. II, 14. vitam aeternam.

Cap. 8. 1*a*. *b*. 2*a*, *b*.

Cap. 8. a) *om.* 2*a*. *a** (*non* 2*b*). b) *ita pr. m.* 2*a cum rell.* c) *ita* 1*a (pr. m.)*. *b;* aliis 2*a*. *b*; *corr.* aliorum 1*a*, *et ita* 1*a*[1.2]. c*) *numerus* XI. *praecedit* 2*a*. d) Vultfrann. 1*b*, *et sic deinceps passim.* e) dixit *add.* 1*b*. f) *ita* 1*a*. *a*[1.2] (*cf. p.* 665, 33); Si Deus tuus, inquit (D., i., t. 2*a*. *b*), Chr. 1*b*. 2*a*. *b*. g) pres. per. eos (*m. al. superscr.* 2*b*) liberarit 2*a*. *b*. h) in a. *om.*, in *m. al. post* subr. *suppl.* 1*b*. i) *om.* 2*a*. *a** *(non* 2*b)*. k) *ita* 1*a*. *b*; siccam 2*a*. *b*.

1) *Cf. Gregorii M. Dial. 1, prol.:* stilus scribentis non apte susciperet. 2) *I. e.* διϑάλασσος *(cf. Act.* 27, 41*)*. 3) *Lex Frisionum, Additio sapientum, tit. XI (ed. de Richthofen, MG. Leges III,* 696*):* Qui fanum effregerit et ibi aliquid de sacris tulerit, ducitur ad mare et in sabulo, quod accessus maris operire solet, finduntur aures eius et castratur et immolatur diis, quorum templa violavit. *Quem locum cum V. Vulframni apte comparaverunt et de Richthofen, ib. p.* 697, *n.* 72, *et F. Patetta, 'La Lex Frisionum' ('Memorie della Reale Accademia delle scienze di Torino',* 2. *series XLIII,* 1893, *p.* 57*)*. 4) *Verba exscripta esse videntur e V. Willibrordi auctore Alcuino I,* 9: nullis tamen vitae fomentis saxeum eius cor emollire potuit. 5) *Cf. p.* 649, 9.

9.[a] Praefatus autem princeps Rathbodus[b], cum ad percipiendum[c] baptisma inbueretur, percunctabatur a sancto episcopo Vulframno, iuramentis eum per nomen Domini astringens, ubi maior esset numerus regum et principum seu nobilium gentis Fresionum, in illa videlicet caelesti regione, quam, si crederet et baptizaretur, percepturum se promittebat, an in ea, quam dicebat tartaream dampnationem. Tunc[d] beatus Vulframnus: 'Noli errare, inclite princeps, apud Deum certus est suorum[e] numerus electorum. Nam praedecessores tui principes gentis Fresionum, qui sine baptismi sacramento recesserunt, certum est dampnationis suscepisse sententiam; qui vero abhinc crediderit et baptizatus fuerit, cum Christo gaudebit in aeternum'. Haec audiens dux incredulus — nam[f] ad fontem processerat, — et[g], ut fertur, pedem a fonte retraxit[1], dicens, non se carere posse[h] consortio praedecessorum suorum principum Fresionum et cum parvo pauperum[i] numero residere in illo caelesti
Beda I, 25. regno; quin potius non facile posse novis dictis adsensum praebere, sed potius permansurum se in his, quae multo tempore cum omni Fresionum gente servaverat. At beatus Christi pontifex: 'Heu pro dolor', inquit, 'deceptum te video a seductore, qui humanum decepit genus! Sed nisi poenitentiam egeris et credideris et in nomine sanctae trinitatis baptizatus fueris, ianuam regni perhennis[k] non intrabis, sed aeternae dampnationis poena plecteris'. Haec dicente et docente sancto ponti-
ib. II, 14. fice, multi Fresionum credebant et baptizabantur, praedicto rege in paganismo perseverante[2]. Nam a sacro fonte infeliciter recessit, etiam et Wilbrordum[l] episcopum cognomento Clementem[3] et doctorem praefatae gentis accersiri[m] iussit, ut ad eius consultum[4] simul cum beato Vulframno, in doctrina suae religionis concordante,
Sap. 1, 4. efficeretur christianus. Sed quoniam, ut scriptum est, *in malivolam animam non introibit sapientia,* et quia dubitando per omnia in fide catholica et temptando sanctos antistites loquebatur, ideo optinere non meruit, quod ficte querebat. Cum vero eius legatum super hoc facto beatus suscepisset Wilbrordus[n], respondisse dicitur: 'Quia praedicationem sancti fratris nostri Vulframni pontificis dux vester audire contempsit, meis quoque qualiter obsecundabit[o] edictis? Nam hac nocte vidi illum in[p] visu catena religatum ignea. Unde certum fore constat, dampnationem illum iam subisse aeternam'. Cumque iter carperet, quod ad domum eiusdem dampnati ducis ducebatur, nuntiatur ei[q] et ipsum sine baptismi sacramento esse iam mortuum[5]; sicque coeptum deserens iter[r], propria repedavit habitacula.

Cap. 9. 1*a*. *b*. 2*a*. *b* *(ad l.* 11*)*.

Cap. 9. a) *om.* 2*a*. b) Rathodus 1*b*. c) percipiendam 1*a*, *corr.* d) *ita* 1*a*. $a^{1\cdot 2}$; Tum 1*b*; Cui 2*a*. *b*. e) num. suorum 1*a*. $a^{1\cdot 2}$ *(non* 1*b)*. f) *ita* 1a^{1}. 2*a*. *b* (pedem *add.*, *sed m. al. del.*); iam 1*a*. a^{2}; (nam — pedem *om.*) se a fonte 1*b*. g) *ita* (infelix *pr. m. pro* fertur 2*b*) 1a^{2}. 2*a*. a^{*}. *b*. *d*; (et ut *eras.*) infelix fertur *(eras.)* 2*c*; et (et *om.* 1*a*) ut ferunt 1*a*. a^{1}; *cf. p.* 667, 11. h) posse — *p.* 669, 35. sacerdos *desunt* 2*b*, *duobus foliis amissis.* i) num. paup. 2*a*. a^{*}. (*c*). *d*. k) r. celestis 1*a* (*non* 1*b*); caelestis r. 1$a^{1\cdot 2}$. l) *ita* 1*a*; Willibrordum ep. 1$a^{1\cdot 2}$; Vultbroldum ep. 1*b*; sanctum ep. Willibrordum 2*a*. a^{*}. (*c*). *d*. m) *ita* 2*a*. a^{*}. *d* *(cf. p.* 669, 14*)*; arcersiri *rell.* n) *ita* 1*a*; Vultbroldus 1*b*; Willibrordus 1$a^{1\cdot 2}$. 2*a*. a^{*}. o) obseqund. 1*a*. p) cat. ignea rel. in visu 1*a*. $a^{1\cdot 2}$ (*non* 1*b*, *ubi* ligatum). q) *ita* 1*a*; ei *om.* 2*a*. a^{*}; et *om.* 1$a^{1\cdot 2}$. *b*. r) ad *add.* (1*a*). $a^{1\cdot 2}$, *m. al. add.* 1*b*.

1) *Cf. Gregorii M. Dial. II, prol.:* eum quem quasi in ingressu mundi posuerat retraxit pedem. 2) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Sev. c.* 6, 3: matrem a gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante. 3) *Ita cum alibi tum apud Bedam V,* 11: Vilbrord cognomento Clemens. 4) *Cf. p.* 629, 1. 5) *Ratbodus multis annis post Vulframni obitum a.* 719. *mortuus est; cf. p.* 670, *n.* 2.

10.[a] Nec praetereunda ratio est, quam de praefato duce Rathbodo[b], praedicto venerabili presbitero Ovo narrante, didicimus, cur in Christum credere ac fonte regenerationis[c] noluerit mergi. Nam in egritudine positus, de qua et vitae praesentis lucem clausit perpetuasque averni descendit ad umbras[1], dum sopori[d] deditus foret, deceptor hominum diabolus, qui etiam Dei omnipotentis permissu in angelum se transfigurat lucis, ei apparuit, diademate aureo cum fulgentibus gemmis (cf. 2. Cor. 11, 14.) capite opertus vesteque auro textili toto amictus corpore[2]. Diuque attonitus praefatus princeps, diligenter in eum intendebat, stupens ac tremebundus, ammirans, cuius speciei ac virtutis esset, qui sibi apparebat nuntius. Isque multimoda[e] arte (Mirac. Amantii c. 6.) nocendi sevissimus draco[e'] inquit ad eum: 'Dic, queso, fortissime[f] virorum, quis te ita seduxit, ut a cultura deorum et religione praedecessorum tuorum velis recedere? Noli ita, obsecro, agere, sed in his quae actenus tenuisti culturis deorum permane, ibisque[g] ad domos aureas aeternaliter mansuras, quas tibi in proximo sum daturus, ut meorum verborum dictis astruam fidem. Quapropter cras accersiens Vulframnum doctorem christianorum, inquire ab eo, ubinam sit illa mansio aeternae claritatis, quam te pollicetur, si christianum susceperis dogma, in caelestibus habiturum[h]. Quam cum demonstrare non quiverit, utriusque partis mittantur legati, eroque dux itineris et demonstrabo illis mansionem eximiae pulchritudinis ac fulgoris inmensi, quam tibi post modicum sum daturus'. Qui evigilans, sancto pontifici Vulframno cuncta per ordinem pandit. At[i] ille congemiscens eius dampnationi, ait: 'Haec inlusio diaboli est, qui omnes vult perire et neminem salvari. Quapropter salva temet ipsum, vir nobilis, credendo in Christum et festina ad fontem baptismi, in quo est remissio omnium peccatorum, et nullo modo fidem accommodes verbis (cf. Marc. 1, 4.) diaboli mendacibus. Ipse est enim seductor, *qui universum seducit orbem,* qui (Apoc. 12, 9.) propter suam superbiam de alto caeli culmine prostratus ruit in terram et ex angelo benigno daemon teterrimus effectus est. Cuius[k] *invidia mors introivit in* (Sap. 2, 24.) *orbem terrarum,* dum primo homini concupiscentiam docuit atque ad inoboedientiae culpam traxit. Nam qui promittit aureas largiri mansiones sibi credentibus, tartareas potius inferi[l] deducit ad sedes[3] foetidumque lacum Cocyti[m]. Unde ut[n] ab his poenis eripi valeas et bonis frui aeternalibus, festina in Christo baptizari, in quo est remissio omnium peccatorum et per quem vitae caelestis[4] tribuitur ingressus'. (cf. Col. 1, 14.) Haec et huiusmodi plura prosequente sancto pontifice, respondit praedictus (Beda IV, 8.) incredulus princeps omnia se facturum quae iubebat[o], si illa non[p] demonstraretur a suo deo mansio, quam sibi largiturum spoponderat. Cumque insuperabilem in cunctis sacerdos Christi[q] animum illius cerneret, ne a gentilibus alia fingerentur pro aliis, misit continuo cum quodam Fresione suum diaconum. Qui cum paululum

Cap. 10. 1*a*. *b*. 2*a*. *b* (*a l.* 35).

Cap. 10. a) *om.* 2*a*. b) Radhbodo 1*a*; Rathod. 1*b*, *ut deinceps*. c) baptismatis 1*b*. d) sopore 2*a*. e) *ita* 1*a*[1. 2]; multimodis a. n. 1*a*; multimod(a)e artis n. 1*b*. 2*a*. *a**; multimoda n. arte *Mir. Amantii.* e') i. dr. 1*a*[1]. *b*. f) vir. fort. 2*a*. *a**. g) ibique 2*a* (*non* 2*a**). h) habitaturum 1*a* (*non* 1*a*[1. 2]). i) *caput aliud (sine numero) incipit* 1*a* (*non* 1*a*[1. 2]). k) Cuius — *l.* 28. traxit *om.* 2*a**. l) inferni 1*a*. *a*[1. 2] (*non* 1*b*). m) Cociti 2*a*. *a**. *d*. n) et 2*a*. *a**. o) audiebat 1*b*. p) *om.* 2*a*. *a**. q) *in* Christi *redit* 2*b*.

1) *Cf. Vergil. Aen. VI,* 404: Erebi descendit ad umbras. 2) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Sev. c.* 24, 4: *(Diabolus)* circumiectus ipse luce purpurea, quo facilius claritate adsumpti fulgoris inluderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus — — adstitit. 3) *Cf. V. Columbani I,* 3: viam, quae inferi ducit ad valvas. 4) *Beda V,* 7: in quo solo didicerat generi humano patere vitae caelestis introitum.

ab oppido processissent, obvium sibi repperiunt in humana effigię quendam itineris comitem, qui dixit eis: 'Properamini cito! Nam ostensurus sum vobis mansionem eximiae pulchritudinis, quae praeparata est a deo suo Rathbodo principi'. Qui ducem ac comitem itineris prosequentes, loca diu peragrant incognita, donec viam ingredientes latissimam, diversorum generibus marmorum eam cernunt polito opere decoratam, videntque a longe domum auream ac perveniunt usque ad plateam, quae ante praefatam domum sita erat, et ipsa auro gemmisque strata. Intrantes[a] quoque in domum aurei splendoris et incredibilis pulchritudinis, aspiciunt thronum mirae magnitudinis. Tunc[b] ductor itineris: 'Haec est', inquit, 'domus, et ista[c] est pulcherrima sedes, quam post eius mortem principi Rathbodo deus suus[d] largiturum se spopondit'. Et diaconus opstupefactus in his quae viderat, dixit: 'Si a Deo cunctipotente facta sunt ista, perpetuo maneant; si autem a diabolo, cito dispereant'. Et vallans se continuo[e] sanctae crucis munimine, dux itineris qui videbatur homo evanescendo transiit in diabolum, et domus aurea versa est in lutum; remanseruntque hi[f] duo simul, Fresio videlicet et diaconus, in medio locorum palustrium, quae plena erant longissimis rauseis[g.1] virgultis, triduoque inmensi laboris iter conficientes, revertuntur ad oppidum, invenientes praefatum ducem Rathbodum sine baptismatis sacramento[h] mortuum, narrantque beato[i] antistiti, quantam a diabolo pertulissent inlusionem. Fresio autem credidit in Christum et baptizatus est; vocabatur autem Ingomarus sive Chuningus[k], qui et ipse ad Fontanellense[l] coenobium beatum Vulframnum secutus est. Induciasque sibi renuntiandi quas putaverat adipisci praedictus dux minime valuit inpetrare, quia non (cf. Ioh. 10, 26. Act. 13, 48.) erat ex ovibus Christi neque ad vitam praeordinatus aeternam. Percrebuitque[m] hoc stupendum et antea inauditum miraculum apud incolas gentis Fresionum, (Beda I, 18.) atque ex hoc facto plurima ex[n] eis multitudo conversa est ad Dominum. Mortuus est autem infeliciter praefatus dux Rathbodus anno domini Dei[o] nostri Iesu Christi, in quem ipse credere contempsit, DCCXVIIII[p], qui erat annus VI. incliti principis[q] Karoli[r.2].

11.[a] Venerabilis autem praesul Vulframnus, cum tenuisset pontificatum Senonicae[b] urbis annis[c] ferme . . . .[3], cum licentia regis Hildeberti et Pip-

Capp. 10. 11. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*.

Cap. 10. a) Intrantes — thronum mirae *bis scr., sed eras.* 1*a*. b) Tum 2*a*. *a** (*non* 2*b*). c) haec 1*a*. *a*[1.2] (*non* 1*b*). d) *ita* (largurum 2*a*, *corr.*) *rell.*; Deus (suus *add.* 1*a*[1]) se daturum sp. 1*a*. *a*[1.2]; *cf. p.* 669, 34. e) *ita* 1*b*. 2*a*. *a**; *om.* 1*a*. *a*[1.2]; signacula *(sic) pro* cont. 2*b*. f) hii duo 1*b*; biduo 1*a*, *corr.*; ibi duo 2*b*. g) r:useis 1*a*; ruseis 1*a*[1]; roseis 1*a*[2]; rammeis 2*b*. h) sacramentis 2*a*. *a** (*non* 2*b*). i) *om.* 1*a*. *a*[1.2] (*non* 1*b*). k) Cuningus 1*b*. l) Font:nel::::: *corr.* Fontenellam 1*b*. m) *corr.* percrebruitque 1*a*, *et ita* 1*a*[2] (*non* 1*a*[1]). n) ex eis *om.* 1*a*. *a*[1.2] (*non* 1*b*); *cf. p.* 666, 13. 667, 31. o) *ita* 1*b*. 2*a*; *om.* 1*a*. *a*[1.2]. 2*a**. *b*. *d*. p) *ita* 1*b*. 2*a**. *d cum Helinando;* DCCXXVIIII 1*a*; DCCXXIX 1*a*[1]; s[e]ptingentesimo vicesimo nono 1*a*[2]; DCCVIIII 2*b*. *c*; DCCX::::: *m. al. corr.* DC[mo]XC[mo]V[o] 2*a*. q) *om.* 1*a*. *a*[1.2] (*non* 1*b*). r) Caroli 1*b*.

Cap. 11. a) IX. 2*a*. b) *in litura* 1*a*. c) (aliquot *in litura*) annis (*sequitur spatium circiter 9 litterarum*), cum lic. 1*a*; aliquot annis, cum lic. 1*a*[1.2]; annis multis, cum lic. 1*b*; annis ferme (XX [11] et novem *m. al. in spatio vacuo add.* 2*c*), cum lic. (*m. al. corr.* a. f. XX et VIIII, cum l. 2*a*) 2*a*. *b*. *c*; annis ferme XX et VIIII, cum l. 2*a**; annis ferme *om. Surius.*

1) *'Raus' lingua Gothica et Provinciali, 'raoz' Bretonica, 'ros' Normannica harundinem significat (hodie Franc. 'roseau', Germ. 'rohr'); cf. Diez, 'Etymolog. Wörterbuch' p.* 665[5]. 2) *Quae ex annalibus pendent, qui obitum Pippini, patris Karoli, ad a.* 714. *atque Radbodi mortem ad a.* 719. *tradunt; cf. MG. SS. I, p.* 6. 7. 24. 25. 3) *Auctor numerum annorum ignorans spatium vacuum reliquit.*

pini[a] principis ad praedicandum praefatae Fresionum[b] genti, sicuti[c] divinitus sibi fuerat revelatum, animum convertit, qui erat annus dominicae incarnationis DCC[d.1], Pippini quoque principis annus XIII.[e] Quod opus per annos quinque[f.2] infatigabiliter peregit, ad Fontanellam[g] monasterium sepius revertens, ubi et monachicum Beda IV, 25 (27).
assumpserat habitum. In eadem denique praedicatione verbi Dei occupatus et in Ib. V, 6.
maiori senectute iam positus, — nam et pedum dolore frequenter vexabatur, — ordinato in episcopatu Senonicae urbis Gerico[h] venerando pontifice[3], secessit ad praefatum Fontanellae monasterium, ibique regularibus subditus disciplinis, coronam ex- Ib. IV, 21 (23).
pectabat aeternam. Nam et in hoc monasterio basilicam in honore sancti Stephani primi martyris aedificavit, iuxta quam mansionem eidem praeparaverant fratres, ubi, divino[i] cultui deditus, sollicitius[k] operis Dei curam[l] exhibebat, quae distabat a basilica sancti apostoli Pauli passibus fere triginta. Annis itaque plurimis expers erat lectuli, cuius[m] corpus sub monachili tonica cilicium tegebat[4]. Nam et egrotis medelam ita conferebat, ut, quocumque quis[n] languore detentus fuisset, si[o] ab eo visitari, benedici ac contrectari meruisset, incolomitati mox pristinae reddebatur.

12.[a] Vir namque venerandus Bertgaudus[b] monachus[5], patruus scilicet Wandonis[c] abbatis, ex ea passione, quae Greco eloquio paralysis dicitur[6], ita subito membrorum dissolutione percussus fuerat, ut et loquelam[d] pariter et omne amitteret[e] officium corporis. Ad[f] quem cum beatus Christi pontifex Vulframnus visendum venisset et eum[g] oleo pontificali benedictione consecrato tetigisset, fugata est ilico omnis molestia morbi, et pristinae sanitati redditus est. His et

Capp. 11. 12. 1*a*. *b*. 2*a*. *c*.

Cap. 11. a) Pipini 1*b*. 2*a**. *b*; *item infra*. b) g. Fr. (Fresonum $1a^{1.2}$) 1*a*. $a^{1.2}$ (*non* 1*b*). c) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; sicut 1*b*. 2*a*. *b*. d) *ita* 1*a*. *b*. 2*a* (*pr. m.*). *a**. *b*. *c*; DC^{mus}XC^{mus} *m. al.* 2*a*. e) *ita* 1*a*; tert(c)ius decimus $1a^{1.2}$. 2*a**. *c*; ::::::: decimus *m. al. corr.* quartus 2*a*; annus XIII. *om.* 1*b*. 2*b* (*spatio vacuo relicto*). f) aliquot *pro* qu. *B*. g) Fontinelle 2*b*. h) Girico 2*b*. i) divinum (?) *pr. m.* 2*a* (*non* 2*a**). k) sollicitus 1*a*. $a^{1.2}$. l) exhib. c. 1*a*. $a^{1.2}$. m) cuius corpus *om.* 1*b*. n) quis l(anguore det *m. al. in ras. minore*)entus 2*a*; (quis *m. al. suppl.* 2*c*, *om.* 2*b*) l. tentus 2*b*. *c*; qui l. d. 2*a**. o) si — meruisset *om.* 1*b*. *c*; benedici *om.* 2*b*.

Cap. 12. a) X. 2*a*; *caput a verbis* Nam et (*l.* 13) *incipit* 1*a*. a^{1}. b) Bergaudus 1*b*. *c*. c) Ou(o *m. al. in ras.*)ndonis 1*b*; Ovadonis 1*c*. d) p. l. 1*b*. *c*. e) *ita* $1a^{1.2}$. 2*a*. *b*; off. am. (1*a*); dimitteret off. 1*b*. *c*. f) At 1*b*. 2*a* (*pr. m.*). g) oleo eum 1*b*. *c*.

1) *Eo anno Vulframnus inter vivos non iam fuisse videtur; cf. supra p.* 657. 2) *Attamen Vulframnum ex a.* 700. *per* 5 *annos in Frisia praedicantem a.* 719. *Radbodo obeunte ibidem fuisse auctor voluit.* 3) *Privilegio Ageradi episcopi Carnotensis pro coenobio S. Mariae edito a.* 696/7 *(Mart.)* . . . ericus *primo loco inter episcopos subscripsit, quem Gericum fuisse illius metropolitanum verisimile est (Pardessus II, p.* 235; *Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 30*). In catalogis Senonicis (Duchesne l. l. II,* 392 *sqq.) Giricus audit.* 4) *Cf. V. Lupi Trec. c.* 7: Annis ferme viginti quinque expers lectuli — — sustinebat, cui indumentum non nisi consuetudo semper cilicii fuit. Deinde unius tunicae semper usu contentus. 5) *Bertgaudus monachus Wandonem a.* 756. *sepulturae tradidisse dicitur (Gesta c.* 13*).* 6) *Haec verba in Mirac. Wandregiseli a.* 858, *c.* 12 *(Mabillon, Acta II,* 552*) exscripta sunt:* omnium membrorum officio destituta ex ea infirmitate, quae Graeco eloquio paralysis dicitur. *Auctor Gregorii M. Dialogos legisse videtur; cf. Dial. III,* 33: quam medici molestiam *(cf. l.* 22*)* Graeco eloquio syncopen vocant; *IV,* 15: ea quam Graeco vocabulo medici paralysin vocant molestia corporali percussa est, multisque annis in lectulo decubans, paene omni iacebat membrorum officio destituta.

Beda V, 1. III, 15. ib. III, 5. huiusmodi miraculorum signis, qualis fuerit eius vita, internus arbiter edocuit. Cuius etiam doctrinam[a] id maxime commendabat omnibus, quia non aliter vivebat quam docebat[b]. Nil enim huius mundi quaerere, nil amare curabat. Cuncta, quae sibi a regibus vel divitibus saeculi donabantur, mox pauperibus hylariter erogabat. Numquam divitibus honoris sive timoris gratia, si qua deliquissent, reticebat, sed aspera illos invectione corrigebat atque ad elemosinas operumque bonorum executionem et verbis ex- ib. IV, 26 (28). citabat et actibus. Denique cum sacrificium Deo victimae salutaris offerret, non elata in altum voce, sed profusis ex imo pectore lacrimis Domino vota sua commendabat.

13.[a] Cumque in docendo verbum Dei[b] in provincia[c] praefata degeret occu- ib. IV, 27 (29). patus, divino ammonitus oraculo, rediit ad venerabile coenobium Fontanellae, quia diem suae resolutionis iam proxime instare[1] cognoverat, sicut ipse quoque tempore eodem nonnullis, sed verbis obscurioribus, quae postea manifeste intellegerent, solita sibi benignissima dilectione[d] pandebat, quibusdam hoc idem etiam mani- ib. IV, 21 (23). feste revelabat. Reverso[e] autem eo ad coenobium Fontanellae, acri coepit ardore febrium fatigari et per aliquot[f] tempus eadem corporis laborabat molestia. In quo toto ipso tempore et conditori gratias agere et fratres[g] publice et privatim docere ib. IV, 3. non praetermittebat. Ammonebat namque eos, ut virtutem dilectionis et pacis ad invicem et ad omnes servarent, instituta quoque disciplinae regularis, quae a sanctae recordationis patre[h] Wandregisilo didicerant vel in ipso vidissent in patrumque[i] praecedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur. Deinde subiunxit diem sui obitus iam proximo[k] imminere. Cumque haec et huiusmodi plura sancta[l] exhortationis verba[2] inter sacra[m] missarum sollempnia eis loqueretur, atque percepta eius benedictione, de suo tam cito responso tristes flentesque existerent, rediit ad stratum, quem iuxta ęcclesiam sancti Stephani martyris in mansiuncula[n] fratres eidem praeparaverant, ibique languore corporis, quem diu protraxerat[o], per dies ingravescente, septimo, ut sibi divinitus promissum fuerat, die, postquam obitum suum dominici corporis et sanguinis perceptione munivit, soluta ab ergastulo carnis anima sancta, ducentibus angelis, aeternae felicitatis gaudia et consortia civium petiit supernorum[3].

Mart. 20. 14.[a] Obiit vero venerandus pontifex XIII. Kalendarum Aprilium die[4] anno dominicae incarnationis DCCXX[b, 5] sepultusque est primo quidem in ecclesia beati Pauli apostoli iuxta sacerdotem Dei[c] Wandregisilum in dextera parte, in quo loco iacuit per[d] annos VIIII. Sanctus quoque pater Wandregisilus requievit in eadem Beda IV, 3. basilica annis quadraginta, inclitus vero praesul Ansbertus annis undecim[6]. Trans-

Capp. 12—14. 1*a*. *b* (*ad l.* 3). 2*a*. *b*.

Cap. 12. a) *ita* $1a^{1.2}$. 2*b cum Beda*; doctrina 1*b*. *c*. 2*a*. *a**; doctrinę 1*a*; vel *pro* id 1*b*. b) *in* docebat *desinunt* 1*b*. *c*. *d*; *subscr.* Explicit vita sancti Vultfranni archiepiscopi et confessoris 1*b*. *c*.

Cap. 13. a) *caput non distinguunt codd.* b) *versu ex. om.* 2*b*. c) pref. prov. 2*a*. *b*. d) pietate 2*b*. e) Reversus autem ad 2*b*. f) aliquod 2*a*. *a**. g) fr̄i: *corr.* frs̄ 1*a*. h) *om.* 2*b*. i) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. 2*b*; que *om.* 2*a*. *a**; vel in patrum *Beda*. k) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. 2*a*. *a**. *b*; proxime *Mabillonius cum Beda*. l) sanctae (2*a*). m) sacra um 2*b*. n) qua (?) *add., sed eras.* 2*b*. o) pertraxerant 2*b*.

Cap. 14. a) *caput non distinguunt codd.* b) *ita* 2*a**. *b*. *c cum Surio et Annalibus Blandin. et Xantens. et Helinando*; DCC^mo X^mo: *m. al. corr.* DC^mo XCVI° 2*a*; DCC^mo XXX. 1*a*. a^{1}; septingentesimo tricesimo $1a^{2}$. c) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$; Domini 2*a*. *b cum Ann. Xant.* d) *om.* 2*b*.

1) *Beda IV*, 27 (29): tempus meae resolutionis instat (*cf.* 2. *Timoth.* 4, 6). 2) *Beda IV*, 21 (23): Inter verba exhortationis. 3) *Ib.*: supernorum consortia civium. 4) *Cf. Martyrologium Hieronymianum* (*supra p.* 657). 5) *Minime*; *cf. ib.* 6) *Quae temporum notae haud satis inter se convenientes in Gestis abb. Fontanell. c.* 2. *iteratae sunt*,

lati sunt[a] quoque inde in ecclesiam beati Petri apostoli a sancto Baino episcopo urbis Tarvennae et rectore Fontanellensis coenobii sub anno regiminis sui quinto, qui erat ab incarnatione Domini[b] DCCXXVIIII[c]. Qui ita integri ab omni corruptione[d] cum vestimentis quibus induti fuerant reperti sunt, quasi eodem[e] die fuissent sepulturae traditi[1]. Haec ergo dies cunctorum votis praestolata[f] advenerat. Sacerdotes, monachi clericorumque chori una cum fidelibus aderant plebibus. Tunc cum ymnorum laudibus tumuli aperiuntur, de quibus tantus ineffabilis fraglantiae odor prodiit, ut mira dulcedine non solum in ęcclesia circumstantem populum, verum in atriis sitam repleret plebem. Inlati sunt autem in ęcclesiam sancti apostoli Petri et positi in absida eiusdem in orientali parte, ubi signis et miraculis coruscant praesule Christo[2], cui est cum Deo patre in unitate Spiritus sancti omnis honor et gloria per cuncta saecula saeculorum. Amen.

Beda IV, 3. Mirac. Amantii c. 3.

FINIT[g] VITA INCLITI VULFRAMNI EPISCOPI.

Cap. 14. **1***a*. 2*a*. *b*.

Cap. 14. a) qu. sunt $1a^1$. 2*a*. *b cum V. Wandregiseli II* (*non* $2a^*$). b) annus *add.* 2*b*. c) *ita Surius*; DCC^{mus}(X *pr. m. postea suppl.*)XX^{mus}VIIII 1*a*; septingentesimus trigesimus (trices. $1a^2$) nonus $1a^{1.2}$; DCC^{mus}:::::: (*ras.* XXVIII?) *m. al. corr.* DCC^{mus} quartus (*ita Gesta c.* 2. *e corr. et V. Wandreg. II*) 2*a*; DCCXXVIII $2a^*$. *b cum Ann. Bland. et Xant.* d) corrumptione 1*a*. e) *ita* 1*a*. $a^{1.2}$. 2*b*. *c cum V. Wandreg. II.*; eadem d. f. *Gesta*; e. f. d. 2*a*. a^*; d. e. f. *Ann. Xant.* f) expectata $1a^1$ *cum Mir. Amantii.* g) *ita* 1*a*; Explicit *pro* F. $1a^2$; *subscr.* Explicit vita sancti Vulfranni $1a^1$; Explicit vita sancti Vulframni (Vulfranni 2*b*) archiepiscopi (et confessoris *add.* 2*b*) Senonic(a)e urbis 2*a*. *b*; *subscr. om.* $2a^*$. *c*.

etsi numeri VIIII *et* XI *a solo correctore aliis erasis substituti sunt, eademque translationis narratio in V. Wandregiseli II, c.* 28. *exscripta est, sed* 704. *ibi pro* 729. *legitur, quem annum etiam corrector Gestorum abbatum c.* 2. *anteposuit; cf. supra p.* 3, *n.* 1. 1) *Beda IV,* 17 (19): ita incorruptum inventum est, acsi eodem die fuisset defuncta sive humo condita; *ib. c.* 28 (30): invenerunt corpus totum, quasi adhuc viveret; — — sed et vestimenta omnia, quibus indutum erat, non solum intemerata, verum etiam prisca novitate et claritudine miranda parebant. 2) *Cf. V. Columbani I,* 30; ubi et virtutum decore pollent presole Christo.

VITA
ERMENLANDI ABBATIS ANTRENSIS
AUCTORE DONATO.

Infra urbem Namnetensem, qua a. 610. *Columbanus exul in Hiberniam reportandus commoratus est*[1], *Liger amnis tres insulas subit, e quibus uni Antrum, alteri eique minori Antriginum nomina erant*[2]. *In illa Pasquarius episcopus Namnetensis*[3] *coenobium condidit, monachos a Lantberto abbate secundo Fontanellensis monasterii (c. a.* 673*) petens, quod, per Wandregiselum conditorem cum Bobio coniunctum*[4], *tempore Audoini episcopi Rotomagensis surrexerat, Columbanianorum fautoris eximii. Primum abbatem Antrensem Lantbertus Ermenlandum monachum Fontanellensem praefecit, dum Pasquarius 'largitione' concessa statuit,* ut post discessum eiusdem venerandi patris Ermenlandi ex monasterio Fontanella per cuncta succedentia tempora sibi instituant rectores universi praefati loci habitatores[5]. *Charta sane Pasquarii ipsa periit, sed constitutionem illam e chartis Fontanellae asservatis apertissime comprobari biographus Ansberti c. a.* 800. *asseruit*[5], *neque fidem ei habere dubito, cum idem ius iisdem fere verbis concessum Fontanellenses in coenobio Floriacensi tenerent, quod Pippinus princeps saeculo VIII. ineunte eisdem tradiderat*[6]. *Quamdiu monasterium Antrense in dicione Fontanellensium fuerit, non constat, nisi quod illam condicionem aetate Caroli Magni non iam perstitisse e silentio auctoris Vitae Ansberti concludere licet, qui cum chartas 'adhuc' Fontanellae servatas attulerit, rationes aevo proprio intercedentes scite tacuit. Atque abbates alienigenas coenobio postea potitos esse, etiam e donatione a.* 840. *monasterio*

1) *V. Columbani auct. Iona I,* 22. 23. 2) *V. Ermenlandi c.* 3. *Hodie insula prima Indre vel Basse-Indre (dép. Loire-Inférieure, arr. et cant. Nantes), altera Indret (ib., comm. Indre), tertia Haute-Indre vocatur; cf. H. Quilgars, 'Dictionnaire topographique du département de la Loire-Inférieure',* 1906, *p.* 141. 3) *In Catalogo episcoporum Namnetensium (Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II,* 358*) multo post Vitam Ermenlandi composito Leobardus, Pasquarius, Taurinus, Haico, Salapius episcopi sese subsequuntur, ordine perturbato. Leobardus a.* 626/27. *actis synodi Clippiacensis subscripsit (MG. Concil. I,* 201*); pro Sallappio, qui a.* 632. *cessioni Eligii Solemniacensi consensit (SS. R. Merov. IV,* 749*), Chaddo archidiaconus c. a.* 647. *concilio Cabillonensi interfuit (Concil. I,* 213*). Num Taurinus idem fuerit, qui a.* 688/89. *commemoratur (V. Ansberti c.* 18, *supra p.* 632, 3*), incertum est.* 4) *V. Wandregiseli c.* 9. 5) *V. Ansberti c.* 10 *(supra p.* 626*).* 6) *Gesta abb. Fontanell. c.* 2 *(ed. Loewenfeld p.* 18*). Chartam ibi excerptam genuinam fuisse satis constat, collata altera, quae a.* 706. *a Pippino Epternacensibus concessa est (Pertz, Dipl. Merov. p.* 93*); cf. supra p.* 626, *n.* 4.

Rotonensi concessa confirmatur, quippe cui Haelwocon abbas Antrensis subscripserit[1], quod ad originem Britannicam referendum est nomen, atque Britanni finitimi eo tempore sub Nominoio duce constituti erant, qui paulo post genti suae et libertatem restituit et fines amplificavit.

Basilicae apostolorum in monasterio extabant et Petri[2] et altera Pauli[3], cui oratorium Wandregiseli annexum erat[4]; oratorium Leudegarii martyris recentissimi Ermenlandus senex construxisse fertur[5]. In Antrigino insula vicina oratorium antiquum Martino[6] et alterum Aniano[7] dicata erant. 'Cellae' quoque ad monasterium pertinebant, velut Oglanda vel Oglenda in pago Constantino sita[8] atque Creon et Colon cellae Aquitanicae, quas monachus Antrensis gubernabat[9]. Deinde Cranna villa in pago Oximensi sita et Cludion ei propinqua[10] et Pauliacum praedium[9] a monasterio minus remotum commemorantur, ita ut possessiones congregationis per pagos Britanniae finitimos a Constantina paeninsula trans Ligerim sese extendissent.

Cum alia permulta monasteria tum Antrense vim Nortmannorum passa sunt. Hostibus a. 843. appropinquantibus, monachi in urbem Namnetensem cum thesauro coenobii se receperunt neque vero praesidio optato fruiti sunt; Nortmannis enim irruentibus, dum una cum Gunhardo episcopo populique multitudine in basilicam Petri et Pauli confugiunt, vel ibi vulgus inerme trucidatur, reliqui in captivitatem abducuntur. Urbem depopulati, hostes regressi sunt atque die 29. Iunii etiam monasterium Antrense 'scaphis adeunt, vastant, incendunt'[11]. Corpus Ermenlandi relictum a. 869. inde translatum est[12].

Vitam Ermenlandi auctor, si non ipsi monasterio Antrensi adscriptus[13], at certe finitimus et in coenobio aliquamdiu commoratus[14], rogantibus fratribus[15], multo post

1) 'Cartulaire de l'abbaye de Redon' ed. A. de Courson, 1863, p. 34 (n. 42): X. Haeluuocono abbate in monasterio Antrinsse. Charta mense Octobri 'anno VII. regnante Hlothario imperatore' data est. Anni autem Lothariani in instrumentis Rotonensibus aut ab a. 833 (n. 123, p. 94; cf. n. 6, p. 7) aut ab a. 843. ex. (n. 20, p. 18; n. 35, p. 29) numerantur; cf. A. de la Borderie, 'Bibliothèque de l'École des Chartes' XXV, 1864, p. 266 sqq. (libellum eiusdem 'La chronologie du cartulaire de Redon', Parisiis 1901, non vidi); at cf. F. Lot, 'Mélanges d'histoire bretonne', Parisiis 1907, p. 39, n. 3. Ut annum priorem probem neque cum editore posteriorem accipiam, ea ratione adducor, quod iidem testes atque in charta citata etiam annis 833 (n. 43, p. 35) et 837 (n. 210, p. 162) inveniuntur, scilicet a. 833: Inconmarco, Armedramno (Armedran), Aldedramno (Aldedram), Ebroino clerico (Ebroinus clericus), Hildebranno maiore (Hildebran), et a. 837: Connoobt (Connod), Rignodo (Rinod), Hildebranno maiore (Haeldebrand maior), Blanmare (Branmare). Unde annus 840 (neque a. 839, quo annum 26. Ludowici Pii expectes) potius convenit quam annus 849/50. nimis valde distans. A. de la Borderie, 'Histoire de Bretagne' II, 1898, p. 212, n. 1, ab obitu Ludowici Pii annos computans, chartam a. 846. attribuit, de Gramcampo villa disserens, ad quam chartae et citatae et aliae spectant. 2) V. Ermenlandi c. 4. 5. 18. 3) Ib. c. 4. 18. 4) Ib. c. 18. 5) Ib. c. 7. 15. 6) Ib. c. 3. 7) Ib. c. 10. 8) Ib. c. 11. 12. 9) Ib. c. 14. 10) Ib. c. 22. 11) Cf. Chronicon quod dicitur S. Sergii Andegavensis ed. R. Merlet, 'La chronique de Nantes', 1896, p. 15 sqq.; Ch. Urseau, 'Cartulaire noir de la cathédrale d'Angers', 1908, p. 89 sq. 12) Ann. Vindocinenses a. 869 (ed. L. Halphen, 'Recueil d'annales angevines et vendômoises', 1903, p. 54): Translatio sancti Ermelandi abbatis ex insula Antro. Cf. p. 678, n. 5. 13) Monasterium monachosque nusquam suos vocat, immo cf. c. 27: in eodem beati Aermenlandi monasterio, ib.: Multorum eiusdem monasterii monachorum relatione didici, c. 28: multorum eiusdem monasterii monachorum — — narratione cognovi. 14) Cf. prologum: qui — — nostris in finibus — — effulsit. Auctor quaedam visu comperta habebat (ib.). 15) Ib.: maximeque rogantibus fratribus.

obitum sancti composuit. Quamquam enim ante a. 843, quo monasterium eversum est, Vitam conscripserit necesse est, iam a biographo Condedi expilatam[1], tamen translationem a David abbate 'plurimis' annis[2] post mortem Ermenlandi factam non modo non ipse viderat, sed etiam de miraculis postea patratis 'relatione seniorum' instructus erat[3], etsi tunc monachi inter vivos erant, qui translationi illi interfuerant[4]. Saeculo igitur octavo exeunti vel nono ineunti ipsum attribuam. Quod sanctam conversationem Ermenlandi recentiore tempore emicantem multorum mentium memoria etiamtum retineri asserit[5], auctorem de memoria rerum visu neque auditu compertarum cogitasse non est cur statuamus.

Etsi nomen suum opusculo aperte non praescripsit, tamen vocabulis ludens id certo certius prodidit, id quod B. Krusch v. c. haesitantem me recte monuit. Cum enim auctor solius altitonantis miseratione fidens, ab ipso donata *(scil. gesta Ermenlandi)* donatus et ipse membranis inserenda *susceperit*[6], verba donatus et ipse minus aperta atque fortasse insulsa essent, nisi Donatus nomen ei fuisset. Idem autem nomen aevo eodem etiam ei auctori erat, qui inter a. 784. et 791. iubente Angilramno archiepiscopo Mettensi Vitam Trudonis composuit, et sunt quae persuadeant utramque Vitam eidem viro attribuendam esse. Cum enim Donatus 'exiguus ultimusque exul' in prologo Vitae Trudonis appelletur, vocabulum eiusmodi facile ad auctorem spectare potest, qui antea in regione occidentali prope fines Britannicos si non ortus, at certe commoratus erat, neque casu contigisse quisquam fortasse coniciat, ut codex Vitae Ermenlandi antiquissimus atque longe praestantissimus (1) ex ipsa urbe Mettensi originem ducat, cuius pontifice mandante Donatus gesta Trudonis enarranda suscepit. Uterque auctor res paucas e chartis erutas simili modo in longam narrationem extendit, ita ut sermo in chartis usitatus inter verba relationis hic illic eluceat; uterque in prologo idem dictum Sedulii imitatus est, atque ut Pasquarius episcopus Ermenlando adveniente versum Psalmi 132, 1 profert[7], ita Remaclus iisdem verbis in adventu Trudonis usus esse dicitur[8]. Tamen ratio gravissima obstat, ne de uno eodemque auctore cogitemus, scilicet sermo biographi Ermenlandi peculiaris, qui et vocabulis quibusdam rarioribus saepius adhibitis[9] et enuntiatis multis ad exemplum Gregorii M. formatis distinguitur. Quibus in rebus cum auctor Vitae Trudonis cum altero non conveniat, potius de duobus viris eodem nomine vocatis quam de uno auctore agi videtur, nisi forte longiore temporis intervallo discrimen aliquo modo excusatur.

Quod quomodocumque se habet, Donatus noster gesta Ermenlandi narratione satis prolixa exposuit. Nonnulla fratribus referentibus comperta habebat[10], fabulas scilicet

1) *Cf. supra p.* 644. 2) *V. Ermenlandi c.* 18: per plurimos — — annos. 3) *Ib. c.* 19. 4) *Ib. c.* 18: Nam omnes, qui illic tunc interfuerunt, qui luce adhuc utuntur data mortalibus, testantur — —. 5) *Ib. c.* 28. 6) *Ib., prol.* 7) *V. Ermenlandi c.* 2. 8) *V. Trudonis c.* 6. *Comparare licet etiam V. Ermenlandi, prol.:* raptarer calle, *cum V. Trudonis, prol.:* inceptum itineris callem carpere, *ib.:* ad cepti itineris callem vestigia vertam, *c.* 15: dum in ipsius itineris calle consisteret. 9) *Vocabula nonnulla* (ubertim, obtentu, necessitudo) *p.* 679 *sq. commemoravi, quibus addantur* agilis, iuvamen, perfectio, t(h)eoricus, vallatus. *Ablativos declinationis* 4. *auctor V. Ermenlandi quam maxime colebat:* actu, adnisu, affectu, auditu, captu, dictatu, effectu, egressu, exortu, fastu, instinctu, intuitu, monitu, nexu, nisu, obiectu, olfactu, potu, prospectu, reatu, relatu, respectu, rogatu, scriptu, visu. *Sermo naevis nonnullis inquinatus est; cf. c.* 1. *gen.* parentorum, *c.* 1. conteruit, *c.* 2. expers *(= incognitus), c.* 20. 28. vegitatus, vegitans *(= motus, movens); c.* 14. per — largitate, *c.* 2. *inf.* vagare, cunctare, tuere. *Masculina pro neutris posita sunt: c.* 2. eum *(monasterium),* omnemque desiderium, eum *(votum), c.* 11. eundem — vasculum; *participia pro verbis finitis: c.* 2. suscipiens, *c.* 10. ambulans, *c.* 11. rennuens. 10) *V. Ermenlandi, prol. et c.* 18. 19. 27. 28.

exigui momenti cum rebus distinctis coniunctas, velut cum vasculo apud Antrenses servato[1] *et 'labulo' in Oglenda cella pendente*[2]. *Aevo auctoris regula Benedicti in monasterio vigebat, ita ut et Ermenlandum quasi novum Benedictum celebraverit*[3] *et res monasticas ad exemplum regulae illius descripserit*[4]. *Praeterea Dialogos Gregorii M. legerat, unde apud eum non solum dicta Gregoriana, ut dixi, saepius deprehenduntur*[5], *sed etiam tota miracula cum Gregorianis miro modo conveniunt*[6], *atque vel ea, quae de Agatheo comite episcopatus et Namnetensem et Redonicum usurpante rettulit*[7], *e Catalogo episcoporum Namnetensium quodammodo confirmata*[8], *verbis nonnullis exornavit, quae Gregorius ad Totilam regem rettulerat.*

Fides autem eius sublesta est, atque inprimis id egit, ut monasterium regium fuisse ostenderet, historia Ermenlandi simili modo abusus, quo Sangallenses Vitam sancti Galli finxerunt[9]. *Ipso enim teste, Lantbertus abbas nuntiis Pasquarii episcopi rogantibus, ut monachos ad coenobium condendum transmitteret, condicionem imposuit, ne episcopus monasterium 'sub dominio sui successoris' relinqueret, sed ut 'regalibus manibus tuendum' idem committeret atque regis de ea re praeceptum impetraret*[10]. *Similiter episcopus, Ermenlando Namnetes perveniente, 'auctor fundatorque' operis promisit, se cellam aedificandam cum omnibus possessionibus 'regiae dominationi' commissurum et facturum esse, ut fratres praeceptum regis idoneum nanciscerentur*[10]. *Denique coenobium constructum Pasquarius cum canonicis adveniens dedicavit privilegioque concesso statuit,* ut nullus de successoribus suis de ipso monasterio vel rebus, quas ipse vel alii, divino amore conpuncti, ad luminaria subsidiave fratrum ibidem tradiderant, aliquid sub dominationis occasione usurpare temptaret[11]. *Deinde vero cum Ermenlando ad aulam regiam profectus, monasterium tuendum Childeberto regi tradidit; qui de coenobio rebusque eius praeceptum dedit,* ut nulla dominatio alicuius potestatis monachis in eo constitutis aliquam inquietudinem ingerere praesumeret, sed, sub regali perpetua freti defensione, absque alicuius inpedimento libere pro se totiusque regni sui pace Christi deprecarentur clementiam[11].

Loci allati aliique similes omnino sermonem chartarum sapiunt neque dubium est, quin auctor in origine monasterii describenda chartis nisus sit ab ipso commemoratis, scilicet privilegio Pasquarii episcopi dioecesani et charta Childeberti regis, quae coenobio vix constructo concessa esse dicuntur. Cum autem origines monasterii, et nostro auctore et biographo Ansberti testantibus, cum regimine Lantberti abbatis Fontanellensis (c. a. 673*) convenirent, fieri non poterat, ut Childebertus III. rex (*694/5—711*) pluribus annis posterior congregationem nascentem in defensionem regiam suscepisset, sicque diploma regis ab auctore adhibitum pro spurio habendum est, sine dubio a monachis cum episcopo Namnetensi de libertate litigantibus confictum*[12], *cuius 'dominium' et 'dominationem' eos admodum respuisse e verbis Donati intellegitur, qui praecepto regis celebrando non parum studebat.*

1) *V. Ermenlandi c.* 6. 2) *Ib. c.* 12. 3) *Ib., prol.* 4) *Ib. c.* 1. 2. 5) *Ib. c.* 9. 11. 13. 17. 19, *aliaque.* 6) *Ib. c.* 5. 14; *c.* 6. 11. 13; *c.* 7. 7) *Ib. c.* 13. 8) *Cf. ea quae ib. adnotavi.* 9) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 237 *sqq.* 10) *V. Ermenlandi c.* 2. 11) *Ib. c.* 4. 12) *Duchesne, 'Fastes' II,* 364, *n.* 1, *aequalitatem Lantberti et Childeberti recte improbavit, cum antea, Catalogo episcoporum multo posteriore nisus, Vitam minus iuste castigasset, de aetate auctoris errans ('Les anciens catalogues épiscopaux de la province de Tours',* 1890, *p.* 73*). Eandem etiam Travers, 'Histoire de Nantes' I,* 1836, *p.* 97 *sq. impugnavit, sed A. de la Borderie, 'Histoire de Bretagne' I,* 1896, *p.* 542. 567, *eam nimis valde defendit.*

Neque minus Antrenses regimen matris Fontanellensis reiecisse videntur. Cum enim privilegii episcopalis mentio fiat, constitutionem Pasquarii de abbatibus e numero Fontanellensium instituendis, de qua biographus Ansberti rettulit, Donatus silentio praetermisit, idque consulto factum esse ex iis concludendum videtur esse, quae de electionibus abbatum Antrensium narravit. Ermenlandus ipso teste congregationi filiae a Lantberto praefectus erat, neque vero deinceps monachi Fontanellenses interveniebant; sed Ermenlando sene dignitatem 'per regis licentiam' resignante, fratres Adalfredum abbatem elegerunt, 'regali annuente praecepto'[1]*, eique post regimen iniustum defuncto Ermenlandus, monachis rogantibus, Donatum discipulum subrogavit*[2]*. Itaque in abbatibus constituendis soli regi auctoritatem quandam auctor vindicavit, ita ut etiam ea ratione monasterium regium esse videretur, iure Fontanellensium neglecto.*

Denique persona commemoranda est, quam Adalfredo abbati Donatus attribuit, hominem depingens, 'qui paternitatis ius in crudelitatis convertit tyrannidem', dum, negotiis utilibus praetermissis, inania curat, aulam superfluam sibi aedificat, sed fratribus alimenta necessaria subtrahit eosque dirissimis flagellis percuti iubet[3]*. Unde interitu eius miserrimo moniti successores iustitiam discere poterant, atque ut reliquam Vitam, ita hanc narratiunculam a Donato 'rogantibus fratribus'*[4] *litteris traditam esse facile credi licet. Opusculum ergo in numero earum Vitarum habendum est, e quibus non tam res gestae sanctorum quam studia votaque posterorum cognoscantur.*

Vitam Usuardus legisse videtur, ad diem 25. Martii adnotans: In Antro insula sancti Hermelandi abbatis, cuius gloriosa conversatio miraculorum conlaudatur praeconio[5]. *Eadem auctoribus et Vitae Condedi et Catalogi abbatum S. Florentii*[6] *praesto erat.*

1) *Codex Mettensis n.* 652 *(G.* 86*), olim 'ex monasterio sancti Arnulphi', e compluribus partibus constat diversis saeculis exaratis, e quibus V. Ermenlandi (fol.* 61—125*) saeculo IX. scripta est, nisi quod folium* 125. *manus saec. XI. exaravit, aliis erasis.*

2a) *Codex Parisiensis n.* 5279 *(Colbert.* 280, *Regius* 3654*), saec. XII/XIII, fol.* 116'—125'.

2b) *Codex Montepessulanus H n.* 1, *saec. XIII. in., olim* liber sancte Marie Clarevallis, *volumen V, fol.* 171'—179'.

2c) *Codex Parisiensis n.* 5297 *(Colbert.* 512, *Regius* 3593*), saec. XIII, fol.* 152'—159'.

2d) *Codex Autissiodorensis n.* 127 (114), *saec. XII,* ex bibliotheca Pontiniacensi, *fol.* 197'—205'.

2e) *Codex Parisiensis n.* 5318 *(Bigotianus* 171, *Regius* 3604*), saec. XII, fol.* 294—295', *foliis deperditis mutilus desinit in verbis c.* 3 *(p.* 691, 25*):* munera sua fundentibus ut piscatoribus.

3a) *Codex Parisiensis n.* 12600, *saec. XI, olim Claudii Menard propraetoris Andegavensis*[7], *deinde 'ex dono cl. viri D. Wion d'Herouval' S. Germani a Pratis n.* 812, *postea n.* 1044, *fol.* 179'—201'.

1) *V. Ermenlandi c.* 15. *Cf. Loening, 'Geschichte des Deutschen Kirchenrechts' II,* 376. 2) *V. Ermenlandi c.* 16. 3) *Ib. c.* 15. 4) *Ib., prol.* 5) *Ed. Sollerius p.* 172. *Usuardus in Martyrologio S. Laurentii Bituricensis exscriptus est (Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum II,* 698*). Codici Usuardi Parisiensi n.* 5554, *saec. XII, die* 21. *Octobris haec illata sunt:* Locas *(Loches, dép. Indre-et-Loire)* castro dedicatio basilice in honore sancte Marie virginis et sancti Ermelandi abbatis, *et die* 20. *Novembris:* Eodem die translatio *(cf. p.* 675, 20, *sed etiam Vitam c.* 18*)* sancti Hermelandi confessoris atque abbatis *(H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge',* 1908, *p.* 223*).* 6) *Ed. Marchegay et Mabille, 'Chroniques des églises d'Anjou',* 1869, *p.* 197, *de Mauronto (cf. V. Ermenlandi c.* 5*).* 7) *Quod testatur Le Cointe (v. p.* 681*) III,* 586, *qui codice* 3a *usus est.*

3b) Codex **Sangallensis** *n.* 577, *saec. X, pag.* 5—45, *mutilus a titulo* 8. *laterculi capitum (p.* 683, 19*) incipit; post pag.* 16. *folium periit, ita ut verba c.* 3 *(p.* 691, 21*)* par]vissima basilica — *c.* 4 *(p.* 693, 1*)* auctus iu[vamine *desint.*

3b) Codex* **Bruxellensis** *n.* 3183, *antea n.* 7666—71[1], *saec. X, olim 'collegii Societatis Iesu Molsheimensis', deinde musei Bollandiani* P. Ms. 12, *fol.* 114—131', *e 3b descriptus est*[2]; *cf.*

c. 2. benedictione postulata atque ubertim accepta] post. atque ub. acc. *om.* 3*b (spatio relicto). b** (suscepta *in marg. suppl.)*;

c. 3. ab oriente] ab orig *m. al. expunct.* 3*b*; ab or. *om.* 3*b**;

c. 14. Creon] :reon, *ras.* k*(?)* 3*b*; Reon 3*b*;

c. 15. viventes relinquere] *m. al. corr.* vivens rel. 3*b, et ita* 3*b**;

c. 17. praedixerat corporis] (praedixerat *eras.*) corp. pred. 3*b*; corp. pred. 3*b**.

3c) Codex **Abrincatinus** *n.* 167, *saec. XIII,* ex monasterio Sti. Michaelis in Periculo Maris *(fol.* 1, *m. saec. XVII;* 'Mont Sainct Michel' *fol.* 203, *m. saec. XV), fol.* 97—101', *V. Ermenlandi continet parte priore destitutam (incipit c.* 9, *p.* 696, 30. iterum accenderet*), cum* 33 *folia ante fol.* 97 *(olim* 130*) exciderint, e quibus quinque initium Vitae continebant olim fol.* 125. *incipientis, teste tabula (fol.* 1'*) saec. XIV. exarata.*

3d) Codex **Parisiensis** *n.* 5359 *(Bigot.* 173, *Regius* 3863/2*), saec. XI, olim Fiscamnensis, fol.* 114—123', *foliis deperditis desinit c.* 26 *(p.* 707, 31*):* Et sic sospitatis.

Praeterea commemorantur codices hi:

Bruxellensis n. 3439, *antea n.* 3196—3203 *(collectanea Bollandiana), saec. XVII, fol.* 242—247'. *Vitam, fol.* 248—249'. *epitomen 'ex manuscripto Ultraiectino S. Salvatoris' haustam continet*[3].

Havrensis n. 332 *(A.* 34*), olim 'Maius chronicon' Fontanellense*[4], *fol.* 146bis—151', *saec. XVII, ex editione Surii descriptus est, teste B. Krusch v. d., qui codicem inspexit.*

Parisienses[5] *n.* 5349, *saec. XIV; n.* 5352, *saec. XIII; n.* 16732, *saec. XII. ex.; n.* 17004, *saec. XIII. in., sine dubio ad familiam* 2 *pertinent; Parisiensis collectionis Chesnianae n.* 38, *saec. XVII.*[6]

Rotomagenses[7] *n.* 1416 *(U.* 142*), saec. XV, et n.* 1989 *('Collection Coquebert de Montbret' n.* 189*), saec. XVI, olim Lochensis (cf. p.* 678, *n.* 5*).*

Codex 1 *ut aetate, ita auctoritate admodum praestat, cumque reliqui libri ab alio exemplari originem duxerint, ipse haud paucis locis solus genuinam lectionem servavit, id quod, sermone auctoris considerato, inprimis ad vocabula nonnulla spectat ipsi familiaria.*

ubertim: *c.* 2. benedictione postulata atque ubertim accepta] *ita* 1; pleniterque *pro* atque ub. 2*a. b. c. e.* 3*a*; post. a. ub. acc. *om.* 3*b (spatio relicto). b**;

c. 5. ubertim — fuderunt preces] *ita* 1; devotissime *pro* ub. 2*a. b.* 3*a. b. b**;

c. 11. ubertim distribui] *ita* 1; (h)abundanter d. 2*a. b.* 3*a. b. b*. c*;

c. 28. ubertim ei exuberantia] *ita* 1; copiose sibi (ei 3*c*) *pro* ub. ei 3*b. b*. c*; ub. ei *om.* 2*a. b. c.* 3*a*; *cf.*

1) *Cf. SS. R. Merov. I,* 464. 2) *Eadem ratio in V. Hilarii deprehenditur; cf. Auct. ant. IV,* 2, *p. VII.* 3) *I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 408. 4) *Cf. supra p.* 607. 5) *Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. II,* 298. 303. *III,* 342. 391. 6) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale. Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p* 45. 7) *Cf. Analecta Bolland. XXIII,* 216. 229.

c. 3. ubertim — munera sua fundentibus] *ita* 1. 2*a. e;* ub. *versu exeunte om.* 2*b;* largiter *pro* ub. 3*a. b**. *Denique omnes libri conveniunt* c. 3. ubertim diffundat, *ib.* ubertim effluentes, *c.* 6. ubertim sunt refecti, *c.* 11. De vino ubertim propinato, c. 13. ubertim exundans. *Cf. Gregorii M. Dial. I,* 9: ubertim vinum fundentia; *V. Pauli auct. Hieronymo c.* 8: ubertim faciem lacrimis rigabat.

obtentu *(= causa): c.* 2. orationis obtentu] *ita* 1; or. gratia 2*a. b.* 3*a. b. b**. *Cf. prol.* obtentu oboeditionis, *c.* 11. obtentu necessitudinis, *c.* 15. necessitudinis obtentu, *c.* 25. obtentu eius salutis. *At c.* 27. gratia orationis.

necessitudo: *c.* 11. obtentu necessitudinis] *ita* 1*;* obt. necessitatis 2*a. b.* 3*a. b. b**. *c;*

c. 15. non ambitionis fastu, sed necessitudinis obtentu] *ita* 1*;* necessitatis iniunctae olim ob(o)edientiae *pro* nec. obt. 2*a. b.* 3*a. b. b**. *c;*

c. 14. iuxta modum iustae necessitudinis] *ita* 1; iuxta m. utilitatis monasterii sui 2*a. b.* 3*a. b. b**. *c;*

c. 15. iustae — necessitudinis curae inquietudine exutus] *ita* 1*;* necessitatis 2*a. b.* 3*a. b. b**. *c.*

crastina *(scil. die): c.* 2. crastina] *ita* 1*;* die *add.* 2*a. b.* 3*a. b. b***; cf. c.* 18. crastina (die *add.* 3*b**), *c.* 27. crastina (die *add.* 3*b. b**. *c*).

submissus: *c.* 2. submissis vocibus suum exoraverunt pontificem] *ita* 1*;* devotis precibus s. e. p. 2*a. b. c.* 3*a. b. b***; cf. c.* 16. submissis precibus exoraverunt *(nescio an etiam c.* 2. precibus *scribendum sit).*

Cum igitur librarium alterum vocabulorum pigeret, quae auctor aut nimium frequenter aut parum usitata adhibuerat, alter librarius 1 *sermonem primigenium servavit, eiusque praestantia etiam e V. Condedi confirmatur, cuius auctor saeculo nono ineunte Vitam Ermenlandi paulo vetustiorem expilavit:*

c. 3. ter per revolutionem diei ac noctis] *ita* 1 *cum V. Condedi c.* 6*;* bis vel ter 2*a. b;* bis *pro* ter 3*a. b. b***;*

ib. copiam emanat piscium] *ita* 1 *cum V. Condedi c.* 6*;* c. prebet p. 2*a. b.* 3*a. b***;*

ib. ubertim] *ita* 1. 2*a. e cum V. Condedi c.* 6; largiter 3*a. b***; versu exeunte om.* 2*b.*

Quae cum ita sint, a libro eximio 1 *non recedendum erat nisi perraro.*

E ceteris codicibus exemplar legendarii Francogallici, e quo codices 2 *pendent, etsi in universum libris* 3 *praestabat, locis compluribus mendis peculiaribus inquinatum erat:*

c. 1. magno cum honore] cum m. h. 2*a. b;*

c. 3. non neglegit] non *om.* 2*a. b;*

ib. ab hac] (ab *om.*) hanc 2*a. b;*

c. 5. contemplationis] in contemplatione 2*a. b;*

c. 11. eius virtutis] v. *om.* 2*a;* e. v. *om.* 2*b;*

c. 18. Postquam — refulgeret] P. — refulsit 2*a. b;*

c. 22. Eurefredus] Rainfredus 2*a. b.*

Item origo librorum 3*a. b. b**. *c. d, e quibus codici* 3*a haud semel lectiones generis* 2 *illatae sunt, ab uno exemplari repetenda est, quod hic illic retractatum et per librarium depravatum erat; cf. e. gr.:*

prol. ab Germaniae veniens horis] Franciae v. ab oris 3*a. b**. *d;*

ib. lugubri — calle] lubrico — calle 3*a. b**. *d;*

c. 1. rennuente eo] *om.* 3*a. b. b***;*

ib. consectatione theoricae vitae] apostolicae *pro* theor. 3*a. b. b** *(cf. ib. supra:* sub perfectionis habitu teoricae vitae; *c.* 15. in teoricis — studiis*);*

c. 3. in medio aliarum *(scil. insularum)* sita] Ligeris (Lieris 3*b**) *pro* al. 3*a. b. b***;*

c. 5. contemplationis caelestis regni capescendi gratia] regni cap. *om.* 3*a. b. b***;*

c. 13. Sed cum ipse vir — raptaretur moribus] haec om. 3a. b. b*. c;
c. 15. corripientis] om. 3a. b. b*. c. d.

Liber 3b una cum assecla 3b*, quamquam aetate praecellit, saepius expolitus et depravatus est quam 3a, atque interdum 3c illis accedit; cf. e. gr.:

c. 1. suadere] persuadere 3b. b*;
c. 2. sociis] suis 3b. b*;
ib. eum (scil. votum)] illud 3b. b*; c. 15. eundem — votum] idem — v. 3b. b* (non 3c);
c. 9. reliquum] relictum 3b. b*;
c. 20. vegitatus] deportatus 3b. b* (non 3c);
c. 28. continue] assidue 3b. b*. c.

Codex autem 3a vel in rebus orthographicis saepissime cum antiquissimo 1 convenit, cum 2a. 3b. b* et plerumque 3c in ratione scribendi morem aevi sui secuti sint et 2b modo cum his, modo cum illis faciat. Cuius rei exempla nonnulla hoc loco afferam, cum varias lectiones ad orthographiam spectantes, plerumque 1 secutus[1], in apparatum non admiserim:

c. 1. obtimatum, obtimatis, obtimatumque] ita 1. 3a; optim. rell.;
ib. aliquot tempus] ita 1. 2b. 3a; aliquod 2a. 3b. b*;
ib. rennuens] ita 1. 3a; renuens rell.;
ib. adleta] ita 1. 3a; athleta rell.;
ib. teoricae] ita 1. 2b. 3a; theor. 2a. 3b. b*; c. 15. teoricis] ita 1. 3a; theor. rell.;
c. 1. adprobans] ita 1. 3a; approb. rell.;
c. 2. adlocuti] ita 1. 3a; alloc. rell.;
ib. ortaretur, c. 5. ortamina] ita 1. 3a; hort. rell.;
c. 8. abuisse, c. 14. abitis] ita 1. 3a et c. 14. 3c (pr. m.); hab. rell.;
c. 8. residisset] ita 1. 3a; resed. rell.;
c. 15. necglectis] ita 1. 3a; neglectis rell.;
c. 17. 27. actenus] ita 1. 3a. c; hact. rell.;
c. 28. reliquid] ita 1. 3a; reliquit rell.

Codicem 3b* W. Arndt b. m., 1. 2a. 3a. b B. Krusch v. c. comparavit idemque specimina 2c. e. 3d exscripsit; librum 2d I. Fassbinder iuvenis bonae spei examinavit; libros 2b. 3c et iterum 1 ipse contuli. E quibus codex 3b* non adhibitus est nisi deficiente 3b, neque lectiones 3c peculiares adnotavi nisi perraro.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis II, Coloniae Agrippinae 1571, p. 373—383, primus textum e codice ut videtur simili 1 (cf. p. 686, 34) eruit, neque vero verba auctoris Vitae Ermenlandi integra servavit; sed, 'quia sermone parum grato usus est, quisquis ille fuit, aliquanto Latinius, plerunque etiam paraphrasticos, interdum adstrictius eam expressit F. Laurentius Surius'.

Carolus Le Cointe, Annales ecclesiastici Francorum III, Parisiis 1668, p. 586 sq. 644 sq. 761—765. 802; IV, 1670, p. 299 sq. 355. 366—369. 585, fragmenta textus genuini e codice 3a excerpta publici iuris fecit. Vitam integram primi ediderunt

Godefredus Henschenius et Daniel Papebrochius, Acta sanctorum Martii III, Antverpiae 1668, p. 576—586, adhibitis codicibus nostro 3b*, Vallis Lucentis (familiae 2), Rubeae Vallis (pendet ex 1)[2] et compendio Vitae e codice S. Salvatoris Ultraiectini eruto (cf. supra p. 679, 24)[3].

1) At ae (ę) et e in prima et quinta declinatione et in adverbiis et in prae ad grammaticam distinxi itemque caelum, quaeso, saeculum, coenobium, coepi semper scripsi, cum codex 1 hic illic discrepet. 2) Cf. c. 1. ab episcopo] a sancto Audoino m. al. in marg. add. 1, Audoeno add. codex Rubeae Vallis; c. 2. submissis vocibus idem cum 1. Pars Vitae posterior inde a c. 6. codici deerat. 3) Henschenius, AA. SS. Aprilis II, 1675, p. 218—219, frustula ad Lantbertum abbatem spectantia iteravit.

Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum III, pars 1, *Lutetiae Parisiorum* 1672, *p.* 383—403, *cum editione Bollandiana tum codice* 3a *usus est. Cuius editionis frustula iteraverunt et*

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 633—635, *et*

Hyacinthus Morice, 'Mémoires pour servir de preuves à l'histoire ecclésiastique et civile de Bretagne' I, Parisiis 1742, *col.* 220—223.

W. Levison.

INCIPIT[a] PROLOGUS VITAE[b] BEATISSIMI[c] AERMENLANDI[d] ABBATIS ATQUE[e] CONFESSORIS.

Cum[f] sacrosancta mater ecclesia eminentium patrum, quos, praeveniente gratia divinae largitatis, dimicando cum angue palmam obtinuisse letatur, cum luce adhuc concessa uterentur mortalibus, et post agonis triumphalem[g] exitum longe meliori, utpote incircumscriptae deitatis, luce perenniter perfrui[h] non ambigat, non fuco saecularis facundiae politis sermonibus, quibus non minimum adolationis[i] adscribitur, quin potius simplici narrationis serie cunctis posteritatibus[k] profuturas memorias[l] dirigendas esse consulte instituit, quos licet[m] illius aevi felix nativitas caelo parturiendo a mortalium sequestravit obtutibus, crebra tamen lectionis recitatione fidelium repraesentarentur aspectibus, quatenus, eorum fortia acta toto conamine imitari nitentes, virtutibus ditarentur[n] et ex his quae imitari nequeunt verius in humilitate solidarentur, omnibus sanum sapientibus liquet, omnes hac affectione ductos studiose sanctorum gesta scribendo elaborantes praemio et neglegentes e latere culpa nequaquam[o] carere posse. Hac itaque diutina animatus meditatione, maximeque rogantibus fratribus, cum ex beati viri virtutibus Aermenlandi[p] confessoris, qui ab[q] Germaniae veniens horis[1], nostris in finibus, virtutibus vernans[r], novus, ut ita dixerim, Benedictus effulsit[s], quaedam, quae visu relationeque[t] fratrum didici[2], scriptu[u] paginis[v] tradenda decernerem, duarum e regione rerum praepediebar obiectu: ne aut inerti stilo aliquid temeritatis adscriberetur, utpote qui, nullius praerogativae scientiae compos existens[3], tanti patris acta plebeio sermone scripturus adgrederer; aut, cum per devia quaeque ipse lugubri[w] raptarer[x] calle, sanctissimi viri a recto nusquam tramite dilapsam viam ipse imitari neglegens aliis imitandam ostendere conarer. Sed volvente diutius impetu timoris gemini, ceu humo prostratus, fessos huius operis disperatione[y] artus ignavi committens otio, tandem fratrum instigatus rogatu, opus quod delitiscendo[z] fugere diu deliberavi[a],

Prol. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b**.

Prol. a) *praescr. om.* 3(*b**). *d*. b) *ita* 1; in vita 2*a*. *e*. 3*a*; in vitam (*m. al. corr.* vita 2*c*) 2*b*. *c*. c) *ita* 1; beati 3*a*; sancti 2*a*. *b*. *c*. *e*. d) *ita* 3*a*; Erm. *rell.* e) *ita* 1; atque c. *om. rell.* f) Dum 2*a*. g) triumphale 3*b**. h) perfrui:, *ras.* t(?) 3*a*. *d*. i) *ita* 1. 3*a*. k) ti *e corr.* 1. l) *om.* 2*b*. m) *ita* 1. 3*b**. *d*; scilicet 2*a*. *b*. *c*. *e*. 3*a*. n) dictarentur 2*b*, *corr.* o) nequaque 3*a*. *b**. p) *ita* 1. 3*a*. *d*; Erm. 2*a*. *b*. 3*b**. q) qui Franciae (*corr. e* Frantiae 3*a*) v. ab oris 3*a*. *b**. *d*. r) *om.* 3*b**. s) efulsit 1; infulsit 3*b**. t) visu vel relatione 3*b**. u) *ita* 1. 2*b*. 3*a*; scripto 2*a*. 3*b**. v) paganis 2*a*. w) lubrico 3*a*. *b**. *d*. x) rapter 1. y) *ita* 1. 3*a*; desper. *rell.* z) *ita* 1. 2*a* (*pr. m.*). 3*a*; delitesc. 2*b*. 3*b**. a) deliberarē 1, *corr.*

1) *Cf. Verg. Aen. I,* 1: Troiae qui primus ab oris — — venit. 2) *Cf. Gregorii M. Dial. I, prol.:* Seniorum valde venerabilium didici relatione quod narro. 3) *Cf. Sedulii epist. ad Macedonium (ed. Huemer p.* 1): utpote qui nulla veteris scientiae praerogativa suffultus.

obtentu oboeditionis, omnium mearum virium destitutus iuvamine, solius altitonantis miseratione fidens, ab ipso donata donatus et ipse[1] membranis inserenda suscepi. Ceu solo poplitibus[2] defixis, deprecor omnes, qui humilitatis[a] dignatione ad hoc legendum opusculum sacrum deflexerint obtutum, ne dictatu incompto fortia praefati patris facta minus laudibus summis arbitrentur digna, sed huius operis stolidi editoris meminisse dignentur, quatenus a pio iudice veniam delictorum consequi coronamque mereatur obtinere perpetuam, ut et ipsi pro misericordiae precibus sempiterna ditari gloria[b], Christo largiente, mereantur.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIUNT[a] CAPITULA VITAE[b] BEATI AERMENLANDI CONFESSORIS.

Prol. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b**. *Index.* 1. 2*b*. 3*a*. *b (a l.* 19*)*. *b* (ad l.* 19*)*.

Prol. a) humilitates 1, *corr.* b) gratia 3*b**.

Index. a) *indicem capitum om.* 2*a*. b) *ita* 1. 3*d* (*ubi* Erm.); v. b. Erm. abbatis 3*b**; v. b. Aerm. c. *om.* 2*b*. *c*. 3*a*; libri sequentis *pro* v. b. Aerm. c. 2*e*. c) inamneticum 3*b**. d) Antrensis 3*a*. *b**. e) *ita* 1; Maurontii *rell.* f) : ex 1. g) *in* Ligeris *incipit* 3*b*. h) lampade 3*b*. i) (et *om.*) XIII. De bubus 2*b*. k) XIIII, *et sic deinceps* 2*b*. l) fraglantia 2*b*. m) receptum 1. n) hominum 1. o) *ita* 1; adherenti 2*b*. *c*. *e*. 3*a*; adhaerente 3*b*. p) *om.* 3*a* (*non* 3*d*).

1) *Ex his verbis colligi licet, auctori Donati nomen fuisse; cf. supra p.* 676. 2) *Cf. Aldhelmi epist. ad Acircium (Opera ed. Giles p.* 327*):* velut flexis genuum poplitibus suppliciter imploro.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT[a] VITA VIRTUTIBUS[b] INSIGNIS VENERABILIS AERMENLANDI[c] ABBATIS ATQUE[d] CONDITORIS MONASTERII, QUOD NUNCUPATUR ANTRUM, PROVINTIAE NAMNETICAE, LIGERIS[e] AMNE UNDIQUE VALLATUM.

1.[f] Multorum iam per orbem universum circumquaque regum collis iugo christianae religionis submissis, cum fides sanctae ecclesiae, errorum caligine depulsa, luce euvangelicae veritatis corusca in omni dicione Chlotthari[g] regis Francorum[1] tranquilla uteretur pace, venerabilis Aermenlandus[h], genuinae nativitatis potitus[i] exordio, ex Noviomacensum[k. 2] incolarum nobilissimis parentibus, perpetua[l] fruiturus, temporalem processit in lucem. Hic beatissimus procerum parentum opimis edocatus[m] dapibus atque, ut assolet, praeclara soboles[n] nobilis prosapiae affectione vallatus, litterarum eruditoribus sui profectus gratia imbuendus provisione tantae generositatis traditus fuit. Quibus prae cunctis coevis[o] sodalibus ad plenum eruditus, omnem puerilem petulentiam[p. 3] gravitate transcendens morum, nulli concupiscentiae inlecebrosae[q] voluptatis adsensum praebuit[4]. Carnis quoque lasciviam spiritus ardore conterens, nobilitati carnis animi praeferebat nobilitatem, ita ut in ipsis scolis, probitate animi sacratus, praefulgens[r] puer ammirabilis omnibus haberetur.

Parentes autem eius, videntes eum litterarum doctrinis magna ex parte instructum regalibusque miliciis aptum, ab[s] scolis eum recipientes, regiam introduxerunt in aulam atque regi Francorum eum magno[t] cum honore militaturum commendaverunt, quatenus per tramitem huius militiae ad debitum progenitorum perveniret honorem. Sed vir Dei Aermenlandus[u] omne huius[v] saeculi culmen omnemque gloriam Christi postponens amori, plus appetiit per labentis saeculi labores mansura gaudia iustorum promereri, quam per transitoriam mundi gloriam

Index. 1. 2*b*. 3*a*. *b*. *Cap.* 1. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Index. a) *titulos* 26—28. *om.* 3*d*. b) Eleutberto 3*a*; Leuberto 2*b*. c) *ita* 1; Item de Alfredo c(a)eco (inl. *om.*) 2*b*. *c*. *e*; De Ald. (Adelfredo 3*b**) a nativitate ceco, qui Romae fuit admonitus, ut sepulchrum beati Ermenlandi adiret ibique lumen reciperet *(cf. praescr. capitis)* 3*b*. *b**; *tituli* 27. *et* 28. *desunt* 3*a*. d) *ita* 1; De par. ad eius tumulum san. *(cf. praescr. capitis)* 3*b*. *b**; Itemque (Item 2*c*) de Arnaldo 2*b*. *c*. *e*.

Cap. 1. a) In nomine Domini incipit 3*b*; *praescr. om.* 3*a*. b) *ita* 1; vita vel virtutes insignis 3*d*; vita de virt. ac signis 3*b*; sancti *pro* virt. ins. ven. 2*a*. *b*. *c*. *d*; virt. — vallatum *om.* 2*e*. c) *ita* 1; Haermelandi 3*d*; Erm. 2*a*. *b*. *c*. *d*. 3*b*. d) atque — vallatum *om.* 2*a*. *b*. *c*. *d*; cuius transitus colitur VIII. K(l). Aprilis *add.* 2*b*. *c*. *d*. e) *ita* 1. 3*b*; Ligeris a. u. v. *om.* 3*d*. f) *numerum om. codices*. g) *ita* 1. 3*a*; Chlotharii 2*a*. *b*. 3*b*. h) *ita* 1. 3*a*; Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. i) potius 3*a*. k) *ita* 1; Noviomacensium 2*a*. *b*. 3*a*; Noviomagensium 3*b*. l) perpetuam 2*b*, *corr.* m) *ita* 1; educ. *rell.* n) suboles 3*b*. o) ac *add.* 3*b*. p) *ita* 1; petulantiam *rell.* q) illicebr. *corr.* illecebr. 3*b*. r) profulgens 1. s) a 3*b*. t) cum m. 2*a*. *b*. u) *ita* 1. 3*a*; Erm. 2*a*. *b*. 3*b*; *item infra*. v) huię 3*b*, *corr.*

1) *Scil. tertii (657—673).* 2) *De quo Noviomago agatur latet, neque quicquam certi inde colligitur, quod Ermenlandus 'ab Germaniae oris' venisse dicitur (p.* 682, 24*). E locis in orientem versus sitis Nymwegen, Neumagen prope Treveros, Nijon (dép. Vosges), Saint-Loup (dép. Ardennes) enumerat Longnon, 'Atlas hist., Texte explic.' I,* 30. 3) *I. q. petulantia; cf. Ducange ed. Favre VI, p.* 299. 4) *Cf. Gregorii Dial. II, prol.:* Aetatem quippe moribus transiens, nulli voluptati animum dedit.

perpetua iniustorum supplicia perpeti. Longe enim a parentorum[a] voluntate sanctum eius[b] dirimebatur desiderium. Nam quod illi ad dignitatis eius gloriam agere conabantur, ipse ad suae salutis dispendium fieri arbitrabatur, sententiam recolens apostoli dicentis: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis saecularibus.* [2. Tim. 2, 4.] Et nisi[c] eiusdem apostoli sententiae contradictor esse videretur, qua dicit: *Filii, oboedite parentibus,* [Ephes. 6, 1.] nullatenus ei sicuti[d] caelestia ambienti suadere[e] poterant terrestrem suscipere militiam. Cavens autem, ne in aliquo salutaribus contrarius esset monitis, consideransque simul necdum se sui arbitrii facultatem consecutum esse, quem mente delitiscendo[f] fugere satagebat, corpore specie tenus coacte habitum militarem suscepit. Domino vero se protegente, extemplo, in aula commorans regia, ex tirunculo perfectus ita effectus[g] est miles, ut cor regis omniumque obtimatum gratia suae venustatis in amorem sui converteret, in tantum ut nimio eum rex amplectens amore dispensatorem sui potus principemque, rennuente[h] eo, constitueret pincernarum[1].

Cum autem per aliquot[i] tempus omnibus placens prudenter commissum perageret ministerium, suadentibus parentibus atque amicis suis, cuiusdam obtimatis nobilissimi, quam nullatenus accipere malebat[k], disponsavit[l] filiam. Statuit etiam diem, quo eam sibi matrimonio copularet; qui hoc toto mentis[m] nisu satagebat, ut non solum a vinculo coniugali, verum ab omni saeculi actu collum suae mentis, quod leni Christi iugo submittere desiderabat, excuteret. [cf. Matth. 11, 30.] Non enim ut auditor obliviosus Domini monita inaniter auribus auserat[n] cordis, [cf. Iac. 1, 25.] quibus salubriter generi consulit humano, dicens: *Qui non relinquit patrem aut*[o] *matrem*[p], *fratres aut*[o] *sorores*[p], *uxorem aut*[o] *filios*[p], *agros et omnia propter nomen meum, non est me dignus,* [Matth. 19, 29. 10, 37.] et: *Qui vult post me*[q] *venire, abneget semet ipsum et tollat crucem suam et sequatur me.* [ib. 16, 24.] Sed ut eximius operis exsecutor artius intimo ea[r] retinens corde, quod aure corporis[q] audivit, pro virium facultate opere implere curavit. Divino autem[s] fretus spiramine, spretis cunctis saeculi oblectationibus[t], sponsam relinquens, nuptias rennuens, nudus terrenis actibus nudam Christi[u] crucem, contra spiritalia[v] nequitiae[w] dimicaturus, [cf. Eph. 6, 12.] adleta Christi arripuit rectoque tramite, munitis[x] euvangelicis doctrinis pedibus, viam regiam sequendam suscepit. [cf. Num. 21, 22.]

Timens autem, ne eius propositum saecularium tumultus praepediret, si in turbis populorum diutius moraretur, praesentiam adiit regis humilique cum devotione petivit, ut ei[y] regalis clementia licentiam daret[2], quatenus, relicta palatina milicia, regulari se coenobio Christo militaturus traderet. Rex autem maxima eum dilectione complectens, non patiebatur eum a se sequestrari atque ideo nimis eius resistebat precibus, suadens ei, ne eius consortium in tam viridi floridaque[z]

Cap. 1. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 1. a) *ita pr. m.* 1; parentum *rell.* b) dirim. des. eius 2*a* (*non* 2*b*). c) vereretur ne *add.* 3*b* (*non* 3*a*). d) *ita* 1; *om. rell.* e) persuadere 3*b*. f) *ita* 1. 2*a* (*pr. m.*). 3*a*; delitesc. 2*b*. 3*b*. g) affectus 3*a*. h) r. eo *om.* 3*a*. *b*. i) *ita* 1. 2*b*. 3*a*; aliquod 2*a*. 3*b*. k) *ita* 1; volebat *rell.* l) *ita* 1; desp. *rell.* m) n. m. 2*a* (*non* 2*b*). n) *ita* 1; haus. *rell.* o) *ita* 1; et *rell.* p) et *add.* 3*b*. q) *om.* 1. r) ret. ea 3*b*. s) ergo 3*b*. t) *ita* 1; oblectamentis *rell.* u) cr. Chr. 3*a*. v) spiritualia 2*b*. w) nequitia 1. x) munitus 3*a*. *b*. y) r. cl. ei 2*a* (*non* 2*b*); ei regali cl. 3*b*. z) floriadaque 1, *corr.*

1) *Cf. V. Boniti c.* 3: Cumque ab eo *(scil. rege)* obnixe diligeretur, principem eum pincernarum esse praecepit. *Cf. Waitz, 'D. VG.' II,* 2[3], *p.* 74. 2) *Cf. Concil. Aurelian. a.* 511, *c.* 4 *(MG. Concil. I, 4)*: ut nullus saecularium ad clericatus officium praesumatur nisi aut cum regis iussione aut cum iudicis voluntate; *Loening l. l. II,* 159 *sqq.*

desereret aetate. Cumque talibus suassionibus[a] diutius eius vexaret mentem, sanctum tamen eius propositum immutare nequivit. Beato igitur viro in precibus persistente[b], tandem timore Domini perfusa pii principis clementia, licentiam quam ei diu negaverat benigne est largita[c].

Ipse autem beatissimus Aermenlandus cum regis obtimatumque benedictione palatio egressus, ad Fontanellae monasterium, ubi venerandus Lanbertus[d] regularis praeerat monachorum pater[1], concito pervenit cursu. Conversionem[e] namque in praefato expetiit coenobio et ab ipso abbate fratribusque omnibus effectum suarum obtinuit precum. Iuxta morem autem monasticae vitae in cella novitiorum probatus[2], ita perfectus inventus est, ut probitate conversationis suae non solum neophitos, verum etiam[f] eos[g], qui longevo senio sub perfectionis habitu teoricae vitae omnem[h] sui corporis triverunt[i] vigorem, non solum consequi, quin etiam supergredi evidentissimis probaretur indiciis. Expleta vero probatione eius regulari more in novitiorum cella, perfectionis votum promissione confirmavit sacra[3], ac demum omnibus mundi spretis pompis, ceterorum conmilitonum vallatus praesidio, agonizeta[k. 4] virilis, omnium virtutum consectans iter, nullis saltim vel[l] ad modicum demonum suassionibus[m] parens, sed in ipso exortu caput antiqui conteruit[n] serpentis. Quot enim ei machinabatur temtamenta ingerere, tot tripudiando[o] vir Domini de eo sumebat triumphos. Erat enim karitate praeclarus, fide devotus, spe certus, patientia lenis, oboedientia praecipuus, oratione assiduus, abstinentia discretus, vigiliis strenuus atque omnibus ita ornatus[p] virtutibus, ut inter ceteros conmilitones[q] ut lucifer ceteris stellis clarior radio virtutum conspicuus refulgeret.

Quod sagaci venerabilis abba[r] Lanbertus[s] deprehendens intuitu, quem erudiendum discipulatus susceperat gratia, veluti magistrum pro eius virtutum venustate venerans amabat. Sacris quoque altaribus insuper dignum eum adprobans, sacerdotem sibi ordinari fecit* ab episcopo eiusdem pagi, ratum arbitrans, ut consecrationis sacratissimi corporis sanguinisque Christi tam praeclarus tamque sanctissimus vir fungeretur officio, qui, ut pretiosissima a Domino de sterquilinio saecularis habitus margarita erutus, inter sodales celibes in monasterio locatus, velud
cf. Matth. 5,15. super candelabrum lucerna consectatione theoricae[t] vitae omnibus[u] lucidius enitebat. Ordinatus vero tanta huius[v] officii affectione vigebat, ut, cum devotus Deo
cf. Rom. 12,1. oblationem studiose cotidie offerret, maceratione[w] sui corporis ipse hostia viva fieret Deo[x].

*) a sancto Audoino *m. al. in margine add.* 1; sancto Audoeno *Surius; cf. p.* 681, 46.

Cap. 1. 1. 2*a. b.* 3*a. b.*

Cap. 1. a) *corr.* suasion. 1, *et ita rell.* b) persiste *pr. m.* 1. c) *ita* 1; largitus *rell.* d) *ita* 1. 3*a*; Lambertus 2*a. b*; Lantpertus 3*b.* e) Covers. *pr. m.* 3*a.* f) *om.* 1. g) eorum 3*b.* h) omnes 3*b.* i) motus *add.* 3*b.* k) agonitheta 3*b.* l) *versu ex. om.* 1. m) *ita* 1; suasion. *rell.* n) *ita* 1 *(pr. m.).* 3*a*; contrivit 2*a. b.* 3*b.* o) tripudiendo 3*a.* p) ornatur *pr. m.* 1. q) conmili:tones, *ras.* l 1. r) abbas 2*a.* s) *ita* 1. 3*a*; Lambertus 2*a. b*; Lantpertus 3*b.* t) apostolicae 3*a. b.* u) *om.* 1. v) *ita* 1; tanta sacerdotalis off. perfectione v. *rell.* w) macerationi *pr. m.* 2*b.* x) *ita* 1; *om. rell.*

1) *Cf. supra p.* 663, *n.* 3. *De Lantberto cf. p.* 606 *sqq.* 2) *Regula Benedicti c.* 58: Postea autem sit in cella noviciorum, *et q. s.* 3) *Ib.:* Suscipiendus autem in oraturio coram omnibus promittat de stabilitate sua et conversione morum suorum et oboedientia coram Deo et sanctis eius, *et q. s.* 4) *Cf. p.* 650, *n.* 5.

2.[a] De adventu eius in Namneticum.

Igitur eo tempore, quo praedictus vir Domini Aermenlandus[b] tali[c] in coenobio polleret virtute, piae recordationis Pasquarius[d] episcopus[1] Namnetensem, pastorali devinctus[e] cura, regebat ecclesiam. Quodam vero die, dum sub bifario habitu[f] ecclesiastici ordinis, clericorum scilicet atque laicorum, summae karitatis vinculo connexum, dapibus vitae caelestis iuxta utriusque gradus convenientiam commissum reficeret gregem et, quid utrique congrueret ordini, caelebri dissereret facundia, tertii etiam gradus, videlicet monachorum, qui eatenus incolis occidui litoris Oceani pene[g] expers habebatur[2], mencionem faceret perfectioremque ceteris ex ipsius veritatis voce ostenderet, dicentis[h]: *Si vis perfectus esse, vende*[i] *omnia quae habes et da pauperibus et veni sequere me,* divino statim omnes animati spiramine, submissis[k] vocibus suum exoraverunt pontificem, huius ardore desiderii plus omnibus flagrantem, quatenus huius ordinis quaquaversum dignaretur viros perquirere, qui in eorum praedio, si[l] congruus repperiretur locus, huius[m] perfectionis exercerent vitam. Fatebantur enim se de[n] Domini pietate tantum confidere, quia, si huius vitae viri inter eos commorarentur[o], esto[p] ad imitandum[q] paucis, ad intercedendum tamen omnibus indigenis illius terrae eos prodesse posse. Matth. 19, 21.

Considerans vero idem antestis[r] suum populique cor, adspirante Domino, huius rei voto unius voluntatis effectum[s], eos audire non distulit; quin potius eorum gratulabunde annuens precibus, maturius ad venerabilem Lanbertum[t] abbatem, qui tunc Funtanellae[u] coenobium sub sacro habitu[v] vitae monasticae gubernabat, strenuos direxit nuncios, exorans per eos eius[w] sanctitatem, quatenus eius[x] largitate suum populique desiderium votorum obtineret effectum. Qui benedictione sui[y] pontificis muniti atque ab eo egressi, iter carpendo sacrum ad Fontanellae monasterium Domino duce agiliter pervenerunt. Cumque a fratribus benigne suscepti atque venerabili Lanberto[z] fuissent exhibiti, ex praecepto sui[a] patris talibus eum adlocuti sunt dictis: 'Vestrae sanctitatis nimium amator Pasquarius[b] pontifex, devotione flagrans sacra precibusque universae plebis sibi commissae rogatu[c] instigatus, aestuanti desiderat voto, quatenus in eius parochia[d] monachi, se eis locum praeparante, vitam regularem exempli gratia ad profectum sanctae ecclesiae perpetuamque[e] laudem teneant Dei. Ediscens autem, fama[f] vestrae sanctitatis longe lateque pervolante[g], vestram congregationem venustate huius religionis plus ceteris

Cap. 2. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) *ita* 1. 3*b*; I. De nativitate et militia regali et de conversione atque conversatione eius (= *c*. 1) *praescr*. 3*a*; *praescr*. *om*. 2*a*. *b*. b) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell*. c) *ita* 1; talibus in c. pollebat virtutibus *rell*. d) *ita* 1. 2*b*. 3*a*; Pascuarius 3*b*; Pascarius 2*a*. e) *ita* 1. 3*b*; devincens 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. f) habitum 3*a*; ambitu 2*a*. *b*. *c*. g) poene inexpertus 3*b*. h) dicens 3*b*. i) unde *pr*. *m*. 1. k) *ita* 1; devotis precibus *rell*. l) congr. si 2*a*, *corr*. m) *om*. 1. n) *om*. 2*b*. o) commorerentur 1. p) et 3*b*. q) imitandam 3*a*, *corr*. r) *ita* 1; antistes *rell*. s) affectum 2*a*. *b*. t) *ita* 1. 3*a*; Landbertum 3*b*; Lamb. 2*a*. *b*. u) *ita h. l.* 1. 3*a* (*cf. supra p.* 3, 2); Fontan. 2*a*. 3*b*; Fontan. *corr*. Fonten. 2*b*. v) habitū *pr*. *m*. 3*a*. w) s. eius 2*a* (*non* 2*b*). x) illius 3*a*. *b*. y) p. sui 2*a* (*non* 2*b*). z) *ita* 1. 3*a*; Lantberto 3*b*; Lamberto 2*a*. *b*. a) suo 1. b) Pascuarius 3*b*. c) *ita* 1; *om*. *rell*. d) parrochia 3*b*; paroechia 3*a*; parroechia 2*b*. e) Dei *hoc loco add., post* teneant *om*. 3*b*. f) famam 2*b*. g) pervolare 2*a*. *b*.

1) *De Pasquarii aetate v. supra p.* 674. 2) *Id auctor in honorem Ermenlandi verbis in maius extulit; cf. e. gr. V. Paterni auct. Fortunato c.* 10, 33 (*MG. Auct. ant. IV*, 2, *p.* 36)*:* Denique per civitates, Constantiam scilicet, Baiocas, Cinomannis, Abrincas, Redones, Britanniae multa monasteria per eum Domino sunt fundata.

clarescere, precatur, ut vestra ei sancta largitas religiosissimos mittat monachos, qui hanc vitam obtime tenere aliisque tradere norunt[a], ut ea quae desiderat per eos implere valeat'.

Qui cum tali devotione sacerdotem Dei cum plebe sibi commissa fervere cognosceret, primum omnipotentissimae individuaeque trinitati summas retulit gratias; deinde, vocato beato[b] Aermenlando[c] monacho, petitionem venerabilis Pasquarii[d] iterum coram eo exponi iussit ac demum responsum in hunc modum dedit: 'Vota quidem, filii karissimi, Pasquarii[e] episcopi eiusque sancti gregis constat, sicuti divinitus inspirata, sanctissima redolere devotione; atque ideo, ut particeps[f] tanti voti esse merear, licet magno destituar solatio, petitionem a nostra parvitate[g] postulatam per carissimum mihi hunc fratrem Aermenlandum, aliis[h] cum eo fratribus missis, perficere studerem, si certissime nossem ab eo ita[i] coenobium constitui, ut futuris temporibus fratres in eo constituti[k], quantum ab eo vitari potest, nullius infestatione turbarentur. Vita igitur[l] nostri habitus[m] summam expetit quietudinem[1] et nihilominus magnum patitur dispendium, cum intente caelestia contempletur[n], si quaeremoniis[o] pravorum a supernorum avocetur inspectione. Si igitur in suae ecclesiae praedio coenobium construxerit[p], in quo isti quos mittimus aliique divinitus inspirati eorumque provocati exemplo conversi e saeculo habitent, temporibus quidem eius fortassis optata utentur[q] pace; post obitum vero eius, si ipsum coenobium sub dominio[r] sui successoris reliquerit, magnis, sicuti in nonnullis coenobiis actum esse conperimus, cupiditatis instinctu pravorum turbabuntur inquietudinibus, ita ut necessitas eos inde exire conpellat et errabundos circumquaque vagare[s] cogat. Mihi vero, si ita evenerit, qui commissos illuc dirigo monachos, multum incumbet periculi, illique[t] nihil augetur mercedis. Si autem perpetuae retributionis intuitu monasterium edificare desiderat, ortor[u], ut regalibus eum[v] manibus tuendum committat, et ut regis clementia talem praeceptionem facere dignetur, ut nulla alia potestas, maligno instigata[w] spiritu, omni dominationis occasione sublata, molestiam habitantibus in eo ingerere audeat; quatenus, regali defensi praesidio, pro eius totiusque sui regni perpetua pace libere, remota pravorum inpulsione, Christi interpellent clementiam'. 'Noli', inquiunt, 'noli cunctare[x] talibus suspitionibus, pater. Nam certissime de bonitate patris nostri Pasquarii[y] confidere potes, quia iuxta tui oris imperium omnem huius operis causam, Domino iuvante, perficiet'.

Tunc nunciorum sponsionibus firmatus dixit beato Aermenlando[z]: 'Nimium tua, karissime frater, fidens religione, quamvis tua corporali absentia maximum dispendium mihi evenire non ambigam, te ad venerabilem Pasquarium[a] cum duodecim fratribus[2], quorum te in mea vicissitudine patrem constituam, mittere volo,

Cap. 2. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) *ita* 1; sciant *rell.* b) *om.* 2*b*. c) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.*; *item infra.* d) Pascuar. 3*b*; Pasčar. 3*a*. e) Pascuar. 3*b*. f) participes *pr. m.* 3*a*. g) pravit. *pr. m.* 1. h) quoque *add.* 3*b*. i) it:::: *pr. m.* 2*b*. k) constitui *pr. m.* 2*b*. l) *ita* 1; siquidem *rell.* m) *ita* 1; ordinis *rell.* n) contemplatur 3*a*. *b*. o) *ita pr. m.* 1. p) construxerat 3*b*, *corr.* q) *ita* 1; uti pace valebunt, post *rell.* r) domino *pr. m.* 2*b*. s) vagari 2*a*. *b*. 3*b*. t) illi:que 2*a* (*non* 2*b*). u) *ita* 1. 2*a* (*pr. m.*). 3*a*. v) illud 3*b*. w) sp. i. 3*b*. x) *ita* 1; cunctari (i *in ras.* 2*b*) *rell.* y) Pascuar. 3*b*. z) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* a) Pascuar. 3*b*.

1) *Eadem ratio in privilegiis monasteriorum affertur; cf. e. gr. Marculf. I, 1 (ed. Zeumer p. 40):* quia nichil de canonica auctoritate convelletur, quicquid domesticis fidei pro quietem tranquillitatis tribuetur. *Narratio et infra et in c. 4. sermone chartarum distincta est.* 2) *Numerus duodenarius apostolorum a monachis Scotticis Britannicisque fre-*

ut, tuo dictante magisterio, monasterium, sicuti obtat, construat. Nihil tamen ex hoc sine tua definitione agere temptabo, sed omnem huius negotii causam tuo prudenti committo iudicio'. 'Ne, quaeso', inquit[a], 'mi pater, digneris super hoc nostram elicere voluntatem, quam pro Christo tuo tradidi arbitrio, sed, quocumque me miseris, libentissime, hacsi[b] divinitus mihi imperetur[1], ire conabor; tantum Domini voluntas et tua fiat'. Tunc isdem pater gaudio repletus, eius praeclarae congratulans oboedientiae, dixit: 'Eia, fili mi, arripe ut miles Christi prosperum iter, sume laudabile opus, per quot[c] tu aliique[d] multi ad regna ingredi caelorum mereantur[e]!' Qui cum talibus illum aliosque quos cum eo mittebat ortaretur eloquiis maximeque[f], ut regulam sanctam virili tenerent custodia[g], ruentes ipsi omnesque fratres cum lacrimis in mutuos amplexus[2], osculum invicem[h] sibi pacis dantes, dimiserunt eos, inprecantes eis prospera cuncta fore, dicentes: 'Committetur[i] vobiscum gratia summae trinitatis et omnia opera vestrarum[k] manuum prospere[l] dirigat locumque vestrae habitationis ad multarum salutem animarum perenni custodia tuere[m] et conservare dignetur'.

Qui, benedictione postulata[n] atque ubertim accepta[3], cum missis[o] iam dicti episcopi iter carpentes, eius faciei se praesentare festinabant, orantes, ut Christus solatium sibi perficiendi tribueret iniuncti operis, et sic Namnetis[p] usque Domino duce pervenerunt. Tunc basilicam beatorum apostolorum Petri et Pauli[4] beatus Aermenlandus[q] cum sociis[r] orationis[s] obtentu[t] ingressus est. Audiens vero venerandus episcopus eos advenisse, ineffabili exultans gaudio, dixit: 'Recordatus est cf. 1. Reg. 1, 19. mei Dominus, ut votum desiderii mei implere dignetur'. Atque in praefatae ecclesiae foribus occurrens eis, dixit beato Aermenlando[u]: 'Benedictus Dominus, qui misit te[v], ad introitum tuum, qui, quod bonum et iocundum esse per os beati cf. Gen. 30, 30. David[w] dixit, hodie est complere dignatus, faciens *habitare fratres in unum*'. Ps. 132, 1. Cumque ei suisque omnibus, quos veluti angelos suscipiens, alacriter prandium exhibuisset omnemque[x] desiderium suum eius exposuisset auribus, beatus Aermenlandus[u] ea quae pater eius nunciis ipsius opposuerat eorumque responsionem coram[y] eo recitavit ac demum subiuncxit[z]: 'Et nunc, si consilio patris mei tua sanctitas parere voluerit, prout Dominus exiguitati[a] nostrae tribuerit[b], quodcumque iusseris, perficere conabimur. Sin autem aliud paternitati vestrae placet, inviolata

Cap. 2. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) i. *om.*, ait *m. al. suppl.* 1; *addunt:* vir sanctus 2*a*. *(b)*. 3*a*, vir, sanctissime pater 3*b*; *haec recte om.* 1; *cf. p.* 690, 2. b) *ita pr. m.* 1; acsi *rell.* c) *ita* 1; quod *rell.* d) aliisque 2*b*, *corr.* e) *ita* 1; mereamini *rell.* f) maxique *pr. m.* 1. g) custodiā (?) 1, *corr.* h) *om.* 3*b*. i) *ita* 1 *(pr. m.)*. 3*a*; Comitetur 2*a*. *b*. 3*b*. k) m. v. 2*b*, *corr.* l) prospera 2*a* (*non* 2*b*). m) *ita* 1; tueri *rell.* n) *ita* 1; post. pleniterque acc. 2*a*. *b*. *c*. *e*. 3*a*; p. a. u. a., *spatio relicto, om.* 3*b*. o) *ita* 1; legatis *rell.* p) *ita* 1; sic ad urbem Namnetensem Dom. *rell.* q) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* r) suis 3*b*. s) orationibus, *ras.* bu 1. t) *ita* 1; gratia *rell.* u) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.; item infra.* v) *ita* 1. 3*a*; me 2*a*. *b*. 3*b*. w) prophetae *add.* 3*a*. *b*. x) *ita pr. m.* 1. 2*a*; omneque 2*b*. 3*a*. *b*. y) curam *pr. m.* 1. z) *ita* 1; subiuxit *pr. m.* 3*a*. a) exiguitate *pr. m.* 3*a*. b) *ita* 1; donaverit *rell.*

quentabatur, cuius rei exempla, at multa incerta, attulit Reeves, 'Life of Saint Columba' ('The Historians of Scotland' VI), 1874, *p. LXXI sqq.* 1) *Regula Benedicti c.* 5: mox ut aliquid a maiore imperatum fuerit, acsi divinitus imperetur, moram pati nesciant in faciendo. 2) *Cf. V. Pauli auct. Hieronymo c.* 9: dum in mutuos miscentur amplexus. 3) *Cf. Gregorii M. Dialog. II,* 7: benedictione etenim postulata atque percepta. 4) *De ecclesia Petri et Pauli apostolorum Namnetica a Felice episcopo* (549—582) *dedicata cf. Venanti Fortunati carm. III,* 6. 7.

caritate ad patrem nostrum iuxta eius praeceptum revertemur'. 'Nullus me magis, dilectissime', inquid, 'frater, huius operis perfectionem[a] perpetua constabilire desiderat firmitate, qui auctor fundatorque eius videor esse, et ideo secundum tuam patrisque tui suggestionem nostrorumque nunciorum sponsionem non solum[b] te cum cella, quam edificare disponimus, cum[c] omnibusque rebus, quas ibi confirmavero ad subsidium fratrum inibi[d] commorantium secundum auctoritatem canonicam, regiae committam[e] dominationi eiusque vobis[f] habere faciam[g] praeceptum; quin etiam quicquid commodum atque utile ad perpetuam quietem illius loci tecum pertractare potuero, libentissime implere curabo. Tu vero, ea quae desidero quomodo rite perficiantur, prudenti perpende consilio'. Beatus vero Aermenlandus cognoscens animum pontificis avaritiae estu vacuum, humiliter eum adloquens Ps. 19, 5. dixit: 'Dominus, qui inspirator huius extitit voti, *tribuat* eum[h] perfici *secundum cor tuum*[i] *consiliumque tuum confirmet* in bonum. Ego vero, accepta vestrae benedictionis inducia, quicquid ex hoc cum Domini voluntate pertractare potuero, crastina[k] vestris sacratissimis auribus[l] intimare adgrediar'.

3.[a] De inventione insulae Antrinsis[b].

Cumque die altero[c] aurora novo perfunderet lumine terras[1], beatus Aermenlandus[d], expleto matutinae laudis officio, venit ad Pasquarium[e] episcopum eique[f] dixit: 'Iube nobis praeparare[g] naviculam, in qua cum sociis per alveum Ligeris remigantes usque ad loca maritima omnia litora eius pervidere[h] possimus. Et si locus aptus[i] repertus non fuerit, ubi coenobium edificetur, tunc ad dexteram levamque in omni tua circuibimus dominatione, usque dum congruum repperiamus situm monasterii[k] constructionis'. 'Non vobis, ut opinor[l]', ait isdem pontifex, 'usque ad maritima necesse erit fatigari loca, quia sunt nonnullae insulae, tribus ab hac urbe distantes milibus, huius amnis vallatae limphis, quas etiam ter[m] per revolutionem diei ac noctis unda marina undique[n] ambiendo invisere non[o] neglegit. Quae tanto sui vigoris impetu agitatur, ut ultra hanc urbem ad orientalem plagam septem milibus, ictum retrorsum convertens Ligeris, vim inundationis suae ubertim[p] diffundat. Cuius autem ipsae insulae fertilitatis interius vel cuius magnitudinis sint, pastoralis curae occupatio perscrutari[q] me non permisit. Quas cum diligentius tua sagax prudentia perviderit, qualiter se habeant mihi renuntiare non differat, si in aliqua earum congruus locus ad constructionem monasterii repperiatur'. Haec[r] dicens, et navem velocius praeparare iussit. Quam vir Domini cf. Exod. c. 14. Aermenlandus[s] ingressus, dixit: 'Omnium bonorum largitor, qui populo tuo viam in mari Rubro praeparasti, per quam ad terram repromissionis[t] venirent, da mihi,

Capp. 2. 3. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 2. a) op. (perf. *om.*) perpetuam c. d. firmitatem 1. b) solom 3*a*, *corr.* c) cumque omnibus r. 3*a*. *b*. d) ibi 1. e) commitam 1. f) vos 3*b*. g) perficiam *fortasse recte* 2*a*. *b*. 3*a*. h) illud 3*b*. i) *om.* 3*a*. k) *ita* 1; die *add. rell.* l) *superscr.* 3*b*.

Cap. 3. a) *numerus et praescr. desunt* 2*b*; *praescr. om.* 2*a*. b) *ita* 1; Antrensis 3*a*. *b*. c) altera 3*a*. *b*. d) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. e) Pascuar. 3*b*. f) ėque 1 (*pr. m. corr.*). g) praepare 1. h) p̄videre 1; *cf. l.* 31. i) (a. *om.*) inventus non 3*b*. k) monasterium *pr. m.* 3*a*. l) op|pinor 1. m) *ita* 1 *cum V. Condedi c.* 6; bis vel ter 2*a*. *b*; bis 3*a*. *b*. n) *bis scr. erat* 3*a*. o) *om.* 2*a*. *b*. p) urbertim 3*a*. q) perscruta *pr. m.* 3*a*. r) *ita* 1; Et haec dicens, nav. *rell.* s) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. t) repromisionis 1.

1) *Cf. Lucret. II,* 144: primum Aurora novo cum spargit lumine terras; *Verg. Aen. IV,* 584. *IX,* 459: Et iam prima novo spargebat lumine terras — — Aurora; *Lucan. VII,* 215: perfudit lumine colles.

Domine, famulo tuo per rectam incedere viam, ut ad locum, quem servis tuis praeparare[a] ad habitandum dignatus fueris, de quo non ad terrenam, sed ad caelestem promissionem aeternae felicitatis pervenire mereantur, recto perveniam itenere[b]'. Nautae vero concite navigantes pervenerunt ad unam insularum[c], quae magnitudine sui[d] ceteras[e] circa[f] se superat.

Tunc de navi egressus coepit de spacio[g] percontari, sed[h] viginti quattuor stadiis eius[i] longitudinem demensam[k] repperit. Quae insula[l] in medio aliarum[m] sita, se undique a quattuor caeli plagis circumdantium[n], alto sublimatur vertice, per mediam sui longitudinem montuosa, omnes inundationes Ligeris[o] ab[p] oriente aliquotiens ubertim effluentes[q] et Oceani maris ab occidente bis per duodenos[r] menses eructantes dispicit[s] malinas[t, 1]. Quae malinae[u] reliquas insulas in oriente occidenteque et aquilone sitas aliquotiens[v] ad momentum operiunt, solam in meridie ab[w] hac[2] sitam verentes insulam[3] propter sublimitatem sui montis, et idcirco tuta in se loca exhibet habitationis amplissimumque vinearum necnon[x] ortorum atque per girum pratorum praebet spatium. Non enim in ea[y] aliquis mole corporeae fragilitatis gravatus homo absque navali subvectione ingredi potest, sed neque in aliquam earum, undique eam ambientium. Est enim opacitate densata[z] silvarum, quam ideo et propter nonnulla abdita in ea loca vir Domini Antrum vocavit[2]. Sed et meridianam, quae spatio[a] licet sit minor, in[b] specie tamen in nullo[c] ab hac discrepans, vocavit Antriginum[d, 3]. Repperit enim in ea oratorium in parvissima[e] basilica beatissimi confessoris Martini. Sed et pastores armentorum erant in ipsa insula plurimi, ubertate eius largissimae pascuae alentes peccora[f] sua. Piscatoribus autem circa se tam plurimam copiam emanat[g] piscium a Ligere[h] et mari, ubertim[i] ibi per disposita tempora ordinatim[k] plurimi generis munera sua fundentibus, ut piscatoribus[l], aliorum fluminum profunda rimantibus, nisi visu didicerint, incredibile auditu videatur[4]. Non itaque vulgi in ea perstrepunt voces, sed solum avium diversarum circa eam audiuntur melodiae, inter quas cithareti[m]

Cap. 3. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b* *(ad l.* 21*)*. *b** *(a l.* 21*)*.

Cap. 3. a) praeparere 3*b*, *corr.* b) *ita pr. m.* 1; itinere *rell.* c) insulam earum que 1. d) *ita rell.;* sua 1; *cf. l.* 9. e) coetras *corr.* coeteras 3*b*. f) circa se *om.* 3*b*. g) *ita* 1; insulae *add. rell.* h) *ita* 1; cuius in *pro* sed *rell.* i) *ita* 1; *om. rell.* k) *ita* 1; dim. *rell.* l) *ita* 1; *om. rell.; cf. n.* g. m) Ligeris 3*a*. *b*; Lieris 3*b**. n) circumdantibus 3*b*. o) Lieris 3*b**. p) (ab orig *m. al. expunct.*)al. 3*b*. q) affluentes 3*b*. r) *ita* 1; singulos *rell.* s) *ita* 1; desp. *rell.* t) malignas *pr. m.* 2*a*. u) maligne *pr. m.* 2*a*. v) aliquoties *hoc loco* 1. w) (ab *om.*) hanc 2*a*. *b*. x) *om.* 3*a*. *b*. y) eam 3*b*. z) desata 3*b*, *corr.* a) l. sp. 3*b*. b) *om.* 3*a*. *b*. c) nulla 3*b*. d) Antricinum 3*a*. *b*. e) *in* par| *desinit* 3*b*, *folio exciso.* f) *ita* 3*a*; pe:cora, *ras.* c(?) 1; pecora *rell.* g) *ita* 1 *cum V. Condedi c.* 6; prebet *rell.* h) Liere 3*b**. i) *ita* 1. 2*a*. *e*; largiter 3*a*. *b**; *versu exeunte om.* 2*b*. k) *ita* 1; vicissim *pro* ord. 2*a*. *b*. *c*. *e*; vicissim venient(c)ium *pro* ordin. — fundentibus 3*a*. *b**. *d*; ord. — fundentibus *om. V. Condedi c.* 6. l) *in* piscat. *desinit* 2*e*, *reliquis amissis.* m) *ita* 1; citharedi 3*a*; cytharedi 2(*a*). *b*. 3*b**.

1) *Beda, De natura rerum c.* 39: Aestus oceani lunam sequitur, — — eiusque omnis cursus in ledones et malinas, id est in minores aestus dividitur et maiores; *De temporum ratione c.* 29: Et crescentes quidem malinas, decrescentes autem placuit appellare ledones, qui, alternante per septenos octonosve dies successu, mensem inter se quemque quadriformi suae mutationis varietate dispertiunt *(cf. Germ. 'Springflut' et 'Nippflut').* 2) *Hodie Indre vel Basse-Indre (dép. Loire-Inférieure, arr. et cant. Nantes).* 3) *Hodie Indret (ib. comm. Indre).* 4) *Chronicon quod dicitur S. Sergii Andegav. ('Chron. de Nantes' ed. Merlet,* 1896, *p.* 15*; cf. Ch. Urseau, 'Cartulaire noir de la cathédrale d'Angers',* 1908, *p.* 89*):* Antrum, quod antefati amnis *(Ligeris)* ictifero *(i. e. ἰχθυοφόρος)* gurgite undique cingitur.

olores dulcia[a] fundunt modolamina[b] cantus; tantum namque quietis silentium in se retinet, ut omne desiderium heremi anachoreticam vitam desiderantibus penitus auferre videatur[1].

Cumque haec omnia vir Domini Aermenlandus[c] partim visu partimque vicinorum comperisset relatu, exultans in Domino ait: 'Benedictum nomen tuum, sancta et gloriosa trinitas, in saecula, qui mihi famulo tuo preciosiorem locum aptioremque omnibus coenobiis, in quibus meam fuisse parvitatem contigit, ostendere dignatus es! Et nunc, Domine, quaeso, ut esse digneris huius loci constructionis aedificator et custos perpetuus in saecula saeculorum'. Tunc ad antestitem[d] Pasquarium[e] ocius revertens, dixit: 'Fateor in veritate, numquam me tam speciosum vidisse locum tamque monasticae vitae congruentem, sicuti hodie in duabus insulis quas perspexi mihi contigit repperisse'. Cumque ei cuncta quae invenerat per ordinem retulisset, gaudens in Domino isdem praesul ait: 'Benedictus tu Domino et benedictus Dominus, qui misit te, qui tibi propter magnam misericordiam suam dignum locum ostendit, in quo voti mei effectum inveniam ad perpetuam animarum salutem!' Tota igitur die illa invicem conferentes, quo tenore dispositum perficerent opus, mutuisque spiritalibus[f] se cohortantes eloquiis, post dulcia aeternae vitae conloquia, fragilitati consulentes humanae, sumpserunt cibum. Tunc demum post ymnorum laudes cum benedictione Domini ad lectuli quietem secedentes, parum sopori indulgentes, reliquum noctis spatium insomne[g] in Dei duxerunt laudibus.

4[a]. De constructione monasterii.

Venientes igitur sequenti die simul, dixit beatus Aermenlandus[b] venerabili Pasquario[c] episcopo: 'Iam quia mihi Dominus locum pulcherrimum ostendere est dignatus, in quo ea quae desideravimus perficiantur, nolo moras innectere, sed cum tua benedictione ocius illuc regredi volo, quatenus, tuo aliorumque munitus iuvamine, fabricam monasterii[d], Christo favente, edificare incipiam'. Et ille: 'Omnium creator, (cf. 3. Reg. 8, 19.) qui Salomoni prudens cor ad edificandum dignam[e] nomini suo domum largiri dignatus est, det tibi gratiam et benedictionem et secundum suam voluntatem omnia opera tua dirigere dignetur! Sumptus igitur, prout necessitas poposcerit, quia in promptu sunt, ministrare non neglegam, tecumque operarii[f] nostri ea quae iusseris perficient'. Mutuis demum amplexibus se constringentes, osculum sibi invicem dederunt pacis, et sic beatus Aermenlandus[b] ad dilectam reversus[g] est insulam. Quam cum ingressus fuisset, eligens locum, in quo convenientius[h] monasterium construi deberet, coepit fundamenta domorum, ad necessaria[i] sufficientia fratrum, iacere et duarum ecclesiarum, quarum unam in honore[k] beati Petri apostoli, aliam[l] vero in[k] honore beati Pauli apostoli cum omnibus claustris monasterii, Domino se protegente, brevi explevit tempore.

Capp. 3. 4. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b**.

Cap. 3. a) dulci 1. b) modulamine 2*b*. 3*a*. c) Erm. 2*a*. *b*. 3*b**. d) *ita* 1; antist. *rell.* e) Pascuar. 3*b**. f) spiritual. 2*a*. *b*. g) insomnes 2*a* (*non* 2*b*).

Cap. 4. a) *praescr. om.* 2*a*. *b* (*ubi numeri deinceps adsunt*). b) Erm. 2*a*. *b*. 3*b**. c) Pascuar. 3*b**. d) *om.* 2*b*. e) *om.* 3*b**. f) operari 1, *corr.* g) rev. est *versu ex. om.* 1. h) convenientibus 3*a*. i) necessariam (necessarium 3*b**) sufficientiam 3*a*. *b**. k) honore — vero in *om.* 3*b**. l) alteram 2*a* (*non* 2*b*).

1) *Cf. Sulpicii Sev. V. Martini c.* 10, 4: qui locus tam secretus et remotus erat, ut eremi solitudinem non desideraret.

Cumque opus suum, plurimorum illius terrae incolarum auctus iuvamine[a], velocius consummasset, veniens illic[b] idem episcopus ad dedicationem cum suis canonicis, per consensum omnium privilegium beato Aermenlando[c] et monachis suis ex eodem monasterio fecit, sicut spoponderat primum, ut nullus de successoribus suis de ipso monasterio vel rebus, quas ipse vel alii, divino amore conpuncti, ad luminaria subsidiave fratrum ibidem tradiderant, aliquid sub dominationis occasione[d] usurpare temptaret[e,1]. Et tunc demum ad aulam regiam secum beatum[f] Aermenlandum[g] ducens, regis Childeberti[h,2] eum, cum monasterio et monachis ex eo tuendum, tradidit manibus. Aeternae vero[i] retributionis intuitu hisdem[k] Francorum rex suum tunc praeceptum beato Aermenlando[g] de eodem monasterio et rebus eius fecit, ut nulla dominatio alicuius[l] potestatis monachis in eo constitutis[m] aliquam inquietudinem ingerere praesumeret, sed sub[n] regali perpetua[o] freti defensione absque alicuius inpedimento libere pro se[p] totiusque regni sui[q] pace Christi deprecarentur clementiam.

Tunc vir Domini, amiciciis regis honoratus, reversus est ad monasterium. Coeperunt iam ex eo tempore multi e saeculo conversi in eius se[r] coenobio regularibus[s] tradere disciplinis, aliique suas soboles[t] ibidem Deo offerre festinabant. Quibus omnibus disciplinam contemplativae[u] vitae laudabiliter beatus Aermenlandus[g] verbo actuque[v] tradebat, usque dum magnus[w] virtutibus atque numero grex ibi Christi auctus est. Qui ita perfecte[x] sub tanto degebant patre, ut fama sanctitatis eorum longe lateque pervolaret et in eorum operibus omnes quicumque audiere[y] patrem eorum magnificarent in caelis Deum.

5.[a] De visione animae Mauronti[b] abbatis.

Quadam nocte, dum isdem beatissimus Aermenlandus[c] in oratorio solito maneret insomnis atque contemplationis[d] caelestis regni[e] capescendi gratia in basilica beati Petri apostoli pernoctando[f] vigilaret, vidit animam venerabilis viri Mauronti[b] abbatis ex monasterio sancti Florentii, quod vocatur Glanna[g,3], triginta a suo coenobio sequestrato passuum[h] milibus, vinculo resolutam[i] corporis beatissimam[k]

Capp. 4. 5. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 4. a) *in* |vamine *redit* 3*b*. b) *ita* 2*a*. *b*. 3*a*; illuc 3*b*; *om*. 1. c) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. d) *ita pr. m. corr.* 1; occasione *rell.* e) temptarent 1. f) *om.* 3*b*. g) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. h) *ita* 2*a*. *b*. 3*a*; Hild. 1. 3*b*. i) *om.* 1. k) *ita* 1; isdem *rell.* l) al. pot. *om.* 1; alic" 2*b*. m) constitus *corr.* constitis 1. n) *ita* 1; *om. rell.* o) perpetuo 3*b*. p) *ita* 1; eo *rell.* q) *ita* 1; eius *rell.* r) se *post* cenobio *pr. m. suppl.* 2*a*. s) regalibus *corr.* legalibus 3*b*. t) suboles 3*b*. u) contemplative 1; caelestis *rell.* v) auctuque 2*b*, *corr.* w) magnis 3*b*. x) perfectae 1. y) audirent 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) *numerum om.* 2*a*; *praescr. om.* 2*b*. b) *ita* 1; Maurontii *rell.*; *item infra.* c) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. d) in contemplatione 2*a*. *b*. e) *ita* 1. 2*a* (*ubi* capessendi). *b*; r. cap. *om.* 3*a*. *b*. f) pernotando 1. g) Glōna 2*a*; Glomna 2*b*. h) *om.* 1. i) resolutum 3*b*. k) *ita* 1; b. an. *om. rell.*

1) *Omnino alia Pasquarii privilegio biographus V. Ansberti c.* 10 (*supra p.* 626) *attribuit:* In cuius largitione praedictus antistes Pascarius statuit, ut post discessum eiusdem venerandi patris Ermenlandi ex monasterio Fontanella per cuncta succedentia tempora sibi instituant rectores universi praefati loci habitatores, veluti largitiones eiusdem loci, quae adhuc in praedicto monasterio Fontanella servantur, apertissime declarant. *Cf. supra p.* 674. 2) *Scil. tertii* (694/5—711). 3) *Hodie Saint-Florent-le-Vieil* (*dép. Maine-et-Loire, arr. Cholet*). Domino venerabili . . . . rectori sancti Florentii de Glomna, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, infra pago Pictavo, *a.* 717/18. *charta inscripta est* (*Pardessus II, p.* 449). *Mona-*

animam ad etherium[a] deferri ab angelis thronum[1]. Quam cum diutius fuisset intuitus, signum dedit atque, in unum fratribus collectis, cum summo karitatis affectu praecepit, ut illius exitum orando Domino commendarent. Ipsi vero iussa sancti[b] patris alacri implentes oboedientia, ubertim[c] pro anima praedicti Mauronti[d] ad Deum fuderunt preces. Coeperunt tamen omnes mirari, cum[e] tanta terrarum intercapedine monasteria ab invicem diremta[f] essent, quomodo vir Domini animam eius corporis resolutam nexu videre potuisset. Sed ne quid dubietatis[g] in eorum resideret mentibus, sequenti die perscrutatorem illuc dirigere disponebant, qui huius rei causam diligentius perquireret. Fratres autem de praedicto monasterio sancti Florentii praeveniendo eorum directionis[h] abstulerunt laborem, qui orbitatem suam de patris Mauronti[i] obitu nunciaverunt. Fratres autem magna eis, sicuti in merore positis, affectione animi[k] conpatientes, consolationis ferebant ortamina[l] ac denuo de hora exitus sui patris percontari coeperunt. Nam[m] et eadem hora ipsoque[n] momento eorum relatione didicerunt eum migrasse[2], quo beatus Aermenlandus[o] eius fratribus indicaverat obitum[3].

6. De[a] vino per[b] eius signaculum in vase aucto.

Quodam[c] die, dum vir sanctus per pagum Namneticum cum fratribus aliquibus iter necessarium carpendo conficeret, contigit Arnaldum iuxta dignitatem saeculi praedivitem, clientulorum stipatum cuneo, ei[d] devenisse obviam. Vir quoque Domini, diutius eum spiritalibus[e] ex auctoritate divinarum scripturarum instruens eloquiis, post verbi documentum dixit cuidam fratri: 'Quia pro captu nostri intellectus huic inlustri[f] viro spiritalem[g] ministravimus potum, caritate suggerente, etiam corporalem nihilhominus[h] simul sumamus'. Qui respondens ait, non plus ibi vini adesse, nisi in parvissimo pendente ad sellam vasculo, quod parum plus quam eminam caperet vini. Sed ipsum iussit afferri[i], confidens vir Dei[k] plenus

Capp. 5. 6. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 5. a) aetherium 3*b*; (a)ethereum 2*a*. *b*. 3*a*; etherimum 1. b) *om.* 3*b*. c) *ita* 1; devotissime *rell.* d) Maurontis 1; Maurontii *rell.* e) cō 3*a*. f) dirempta 2*a*. 3*b* (*non* 2*b*). g) dubitatis 1. h) directionem 1. i) *ita* 1; Maurontii *rell.* k) anima patientes 1. l) *ita* 1. 3*a*. m) *ita* 1; *om. rell.* n) mementoque *corr.* que memento 2*a* (*non* 2*b*). o) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*.

Cap. 6. a) *praescr. om.* 2*a*. *b*, *et sic deinceps.* b) (per *om.*) eius signaculo 3*b*. c) *ita rell.*: Quadam 1 (*cf. p.* 696, 1. 697, 11. *cet.*). d) eius 1. e) spiritual. 2*b*. f) inlustre 1, *corr.* g) spiritual. 2*b*. h) *ita* 1. 3*a*; ni(c)hilominus *rell.* i) aferri 3*a*. k) Domini 3*a*.

sterium Hludowicus Pius restauravit (V. Hludovici c. 19, *SS. II*, 616*), ita ut a.* 808. *ordo regularis restitueretur (Annales S. Florentii ed. Halphen l. l. p.* 113*), idem vero a.* 849. *Nominoius Brito vastavit, quam ad cladem versus saeculo ut videtur X. compositi spectant (ed. Dümmler, MG. Poetae II*, 147 *sqq.; cf. F. Lot, 'Mélanges d'histoire bretonne', Parisiis* 1907, *p.* 41—57*), denique a.* 853. *Nortmanni diruerunt (Ann. Bertiniani ed. Waitz p.* 42; *Chron. Aquitan., SS. II*, 253*), neque eodem loco restitutum est.* 1) *Auctor miraculum a Gregorio M. narratum legerat, Dial. II*, 35: Cumque vir Dei Benedictus, quiescentibus adhuc fratribus, instans vigiliis nocturnae orationis tempora praevenisset, — — vidit Germani Capuani episcopi animam in sphaera ignea ab angelis in caelum ferri. 2) *Diem signant Kalendaria domestica his verbis*: V. Idus Ianu(arii) in monte qui dicitur Glomna depositio beati Maurontii abbatis et confessoris. *Ita scriptum in tribus vetustis Martyrologiis. Mabillon.* 3) *Cf. Gregor. l. l.:* et requirens subtiliter agnovit, eodem momento fuisse illius obitum, quo vir Domini eius cognovit ascensum.

illius fide, qui[a] inter quinque milia hominum panes quinque distribuens augmentavit; nam potestate divina, postquam omnes ubertim sunt refecti, plus reliquiarum multo superfuit, quam integritatis ante fractionem[b] apostolorum fuisset pondus[c] in turbas. Inpresso editoque[d] signo crucis, vir Domini praedicto Arnaldo[e] cum omni comitatu[f] suo iussit distribui. Qui cum omnibus distribuisset omnesque cum gratiarum actione, ipso distribuente, singulos biberent[g] calices plenos, vinum tamen tanti sacerdotis merito dispertiendo crevit ex tam parvissimo vasculo[1]. Ipsum quoque vasculum in testimonium huius miraculi in eius servatur monasterio. Nullus, ut reor, fidelis ambigit in hoc miraculo virtutem Eliae[h] eum imitatum fuisse; quia, sicut ille, invocato maiestatis nomine, oleum, ita iste vinum crescere fecit in vase per virtutem crucis Christi.

cf. Matth. 14, 17 sqq. — cf. 3. Reg. 17, 16.

7. De erucis eius merito fugatis.

Sedens igitur aliquando beatus Aermenlandus[a] sub quodam[b] arbore iuxta oratorium beati Leodegarii[c] martiris[2] in suo coenobio, legebat solito adtentius. Erucae vero, quae folia fructumque eiusdem vastabant arboris, super librum, in quo legebat, frequenter decidebant eique lectionis ingerebant inpedimentum, quod ipse, ut erat mitissimus, patientissime tolerabat. Cernens itaque hoc quidam frater, coepit eas pedibus conculcare. Sed ipse prohibebat eum, dicens: 'Ne, quaeso, frater, quae divino inferuntur iudicio, auferre tempteris'. Virtus quoque divina eius patientiam remunerari dignata est, auferens eas, quae diutina corruptione praedictam voraverant arborem, nocte sequenti, ut nulla quidem ex eis superesset[3]. Nam et in hoc virtuti Moysi coniunctus videtur, quia[d], sicut per eius preces sacrilegam Egiptiorum[e] gentem ab huiusce pestis vastatione Dominus eruit, sic per istius meritum praedicta liberata est arbor.

cf. Exod. 10, 18. 19.

8. De pisciculo ex fundo Ligeris eius virtute educto, de quo omnis eius congregatio est refecta.

Moris erat eidem Dei famulo, ut[a] quadragesimali tempore ob[b] frequentiam plurimorum civium vitandam[c], qui ob eius fratrumque visitationem undique ad eius monasterium cum oblationibus confluebant, Antriginum[d] expetere ibique cum paucis fratribus nimia contritione abstinentiae corpus suum macerare, quatenus in paschali sollempnitate hostia Deo gratissima exhiberi mereretur. Contigit autem

Capp. 6—8. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*.

Cap. 6. a) *om.* 1. b) *ita* 1; distributionem *rell.*; *cf. Matth.* 14, 19. *et Marc.* 6, 41: fregit (*at Ioh.* 6, 11: distribuit; *Luc.* 9, 16: fregit et distribuit). c) *ita* 2*a*. *b*; pondus *om.* 3*a*. *b*; in turbas *om.* 1 (*cf. Matth.* 14, 19: turbis; *Luc.* 9, 16: ante turbas). d) edictoque 2*b*, *corr.* e) Ern. 2*a*, *corr.* f) comitatuo 1. g) *ita* 1; bibissent cal. (c. b. 2*a*. *b*. 3*a*) *rell.* h) Heliae 3*a*. *b et e corr.* 2*a*.

Cap. 7. a) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. b) *ita* 1; quadam *rell.* c) Leudeg. 3*b*. d) qui 2*b*, *corr.* e) *ita* 1; Egypt. 2*a*. *b*. 3*a*; Aegypt. 3*b*.

Cap. 8. a) *ita* 1; *om. rell.* b) *ita* 1; propter *rell.* c) *om.* 1. d) Antricinum 3*b*.

1) *Simile miraculum de vasis 'ubertim vinum fundentibus' Gregorius l. l. I,* 9. *narrat.* 2) *Cf. infra c.* 15. 3) *Cf. Gregorii Dial. I,* 9. *de Bonifatio episcopo Ferentino:* Quadam die ingressus hortum, magna hunc erucae multitudine invenit esse coopertum. Qui omne olus deperire conspiciens, ad easdem erucas conversus dixit: 'Adiuro vos in nomine domini dei nostri Iesu Christi, recedite hinc atque haec olera comedere nolite'. Quae statim ad viri Dei verbum ita omnes egressae sunt, ut ne una quidem intra spatium horti remaneret.

quodam die, ut fessus vigiliarum orationumque instantia, cum ad auram[a] exhilarationis gratia deambularet et super litus parumper residisset[b], dixit[c] quidam, Namnetensem episcopum abuisse quendam[d] piscem, qui vulgo naupreda[1] dicitur. Cui (cf. Philem. 8.) sacerdos Dei Aermenlandus[e] dixit: 'Quid hoc ad rem pertinet, frater? Numquid invalida est omnipotentis manus, huiusce generis piscem nobis, sicuti[f] et illi, cum voluerit, largiri?' Necdum vir Domini haec verba compleverat[2], et ecce! divina virtute huiusmodi piscis ex fundo Ligeris eductus, in medio fluvio se subrigens atque super undas aquarum rapido cursu tranans[g], ante pedes sancti viri sicco[h] iacuit in sabulo. Tunc munus divinitus sibi conlatum sciens, cum gratiarum actione iussit levari, dicens uni ex fratribus: 'Tolle hoc, fili, et in tres partes divide, quarum una[i] ad nostram retenta refectionem, reliquae duae ad monasterium fratribus mittantur'. Quod cum factum fuisset, res subsecuta est statim mirabilis. Nam tanti viri merito ita omnes fratres, tam qui cum eo aderant, quam et illi qui in monasterio remanserant, quorum non modicus[k] erat numerus, ita fuerunt ex tam modico satiati pisce, acsi multitudo piscium eis fuisset distributa[3]. Nempe patet, cuius dilectionis plenus iste vir fuerit, illius nimirum, qui de quinque panibus et (cf. Matth. 14, 20.) duobus piscibus quinque milia hominum in deserto pavit loco; cuius iste protectione vallatus, de parvulo pisce sanctam saciavit sui monasterii congregationem.

9. De lampada[a] eius signaculo accensa.

Hic quoque vir Domini summa discretione providus sui sibique commissorum curam equo[b] ita perpendebat libramine, ut nec pro custodia sui necessaria fratrum funditus ministrare neglegeret nec rursus pro terrenis stipendiis, quibus fratres sustentabantur, sui custodiam circumspiciendo retentare neglegeret. Nam diurnis horis necessaria fratrum provide amministrans, nocturnis iterum horis parumper indulgens somno magis ex debito humanae necessitatis quam ex amore vel modicae requiei, reliquum[c] noctis spacium in adquisitionem vertens contemplationis, toto mentis adnisu caelestia orando et psallendo speculabatur. Quadam[d] nocte, dum sollicite orationis gratia basilicas sui coenobii circuiret, in una earum extinctum cuidam fratri recuperare[e] iussit lumen; quo secum deferente, in manu fratris, flante procella venti, lampas extincta est[f]. Cumque isdem frater, ut eam iterum[g] (Greg. Dial. I, 10.) accenderet, festinanter[h] ire coepisset, vir Domini, ut subsisteret, annuit[i], et extenta manu, signum edidit crucis atque ex tenebrarum caligine amissum[k], Christo iuvante, restauravit lumen. Nam postea, atrocius ingruente procella venti, lumen divinitus datum, nullius defensionis munimine tectum, inextinctum usque ad locum quo deferebatur[l] solidumque perlatum est.

Capp. 8. 9. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c* (*a l.* 30).

Cap. 8. a) aurum 3*b*, *corr.* b) resedisset 2*a*. *b*. 3*b*. c) *ita* 1; diceret *rell.* d) *om.* 3*b*. e) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. f) sicut 3*b*. g) natans 2*a*. *b*. h) *om.* 2*b*. i) *ita e corr.* 1. 2*b*; unam *rell.* k) *ita* 1; parvus *rell.*

Cap. 9. a) *ita* 1. 3*a* (*cf. indicem*); lampade 3*b*. b) eoquo 1. c) relictum 3*b*; *cf. p.* 692, 20. d) itaque *add.* 3*b*. e) recuperaret 2*a*, *corr.* f) est 1. g) *ab* iterum *incipit* 3*c*. h) *ita* 1; festinato *rell.* i) *ita recte* 1 (*cf. p.* 707, 5); innuit *rell.* k) an|missum 3*b*, *corr.* l) deffer. 1.

1) Naupreda *inter nomina natantium a Polemio Silvio commemoratur* (*Auct. ant.* IX, 544, 10). 2) *Cf. V. Pauli auct. Hieronymo c.* 8: Necdum verba compleverat. 3) *Simile miraculum de pisce ex Arare exiliente narratur in V. Boniti c.* 20.

10.[a] De candore semitae, per quam[b] incedebat.

Vir autem Domini continuis virtutum studiis ad altiora proficiens, cotidianis profectibus mundiciam puritatis adquirere nitebatur. Cum quadam nocte in Antrigino[c], ubi rigore abstinentiae quadragesimali se[d] macerari solitus erat tempore, ambulans[e] in oratorio sancti Anniani[f], semita, per quam incedebat, reliquo pavimento candidior subito[g] effecta est, et locus, in quo constanter orare consueverat, tali est respersus candore, ut nunc usque cunctis illuc introeuntibus liquido appareat, qua[h] mundicia orationis pectus sanctissimi confessoris clarificatum sit[i].

11. De vino ubertim propinato, eius merito augmentato.

In partibus occiduis fama eius sanctitatis[a] longe lateque se dilatans excreverat[1], aquilonis[b] etiam partes invisere non abnuit. Nam quodam die, cum in pago Constantino[2] res monasterii obtentu necessitudinis[c] pervideret, quidam nobilis illius provinciae vir Launus nomine virum Domini cum discipulis ad prandium vocavit. Sed[d] ipse, ut erat animo mitis, eloquio affabilis, vultu serenus, eius petitionem non rennuens[e], sed, data benedictione, domum illius ingressus est. In regione quippe eadem vinum minime nascitur, et ideo praedictus vir Launus non plus quam in uno vasculo, capiente, ut reor, metretas quaternas[3], parumper habebat vini. Ipse vero gaudens, quia Dei virum in domum suam suscipere meruit, convocatis amicorum turbis, hilariter omnibus iussit cum pauperibus et peregrinis supervenientibus ex eodem vino ubertim[f] distribui. Mira omnipotentis dispensatione, omnibus habunde potantibus, vinum ita crevit in eodem vasculo, ut pro sui diminutione redundans eundem[g] repleret iam poene[h] exaustum vasculum[4]. Sed haec res ea die silentio contecta, crastina ita per omnem illam regionem divulgata est, ut omnes illuc[i] commorantes cognoscerent, quia tantae sanctitatis vir iste fuerit, ut, si quis ei de facultatibus suis aliquid benedictionis[k] gratia largiretur, nihil[l] diminutionis damna incurreret, quin etiam[m] augmentationis lucra salva aeterna mercede hic etiam in praesenti adquireret. Vir itaque Domini post refectionem ad propriam domum, quae est in villa quae dicitur Oglanda[n, 5], reversus est. Launus autem in crastinum uxorem requisivit, si saltim parum vini superesset, ex quo ad virum Dei pro benedictione aliquid mitti valeret. Quae cum praedictum vas diligentius fuisset intuita, repperit nihil diminutionis, verum augmentationis plenitudinem accessisse; quod et viro suo nuntiare studuit. Tunc praedictus Launus cum oblationibus ex eodem vino benedictionem[o] sancto viro obtulit, et quantam[p] ei Dominus per merita ipsius gratiam reddidisset, indicavit. Quo audito, vir Domini silentio hoc abscondere adolationibus[q] vacuus iussit, dicens: 'Noli, quaeso, meis Gregorii Dial. II, 7.

Capp. 10. 11. 1*a*. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 10. a) *numeri desunt* 3*c*. b) quem 1 *(non infra)*. c) Antricino 3*a*. *b*. *c*. d) *ita* 1; *om. rell.* e) *ita* 1; deambularet *rell.* f) *ita* 1; Aniani *rell.* g) *om.* 3*b*. h) *ita* 1; quanta *rell.* i) est 2*b*.

Cap. 11. a) quae *add.* 3*b*. b) *ita* 1; aquilonales *rell.* c) *ita* 1; necessitatis *rell.* d) *ita* 1; Ipse vero ut *rell.* e) *ita* 1; ren(n)uit *rell.* f) *ita* 1; (h)abundanter *rell.* g) itidem repleretur 3*b*. h) poena 1. i) illic 3*b*. k) benedictioni:: 2*b*, *corr.* l) *ita* 1 *(cf. l. 31)*; nullius *rell.* m) *ita* 1; pot(c)ius *rell.* n) Oglenda (e *fortasse in ras.*) 2*a* *(non* 2*b)*. o) *om.* 1. p) quantum 2*b*. q) *ita* 1. 3*a*.

1) *Cf. Gregorii Dial. I,* 5: cuius sanctitatis opinio sese — — longe lateque detenderat; *ib.:* Quia valde opinio sanctitatis eius excreverat. 2) *Hodie le Cotentin.* 3) *Cf. Ioh.* 2, 6: capientes singulae metretas binas vel ternas. 4) *Cf. Gregorii M. Dial. I,* 9. 5) *Hodie Orglandes (dép. Manche, arr. Valognes, cant. Saint-Sauveur-le-Vicomte).*

Gregorii Dial. II, 7. meritis hoc deputare miraculum, quod pro erogatione pauperum tuae Dominus largitati conferre dignatus est'. At contra Launus hoc pro solo eius[a] virtutis merito factum dicebat seque in hac virtute minime fuisse conscium[b] fatebatur. Orta est inter eos namque mutuae humilitatis amica contentio; sed omnibus fidelibus liquido patet, quia sancti sacerdotis merito hoc gestum est miraculum, quia illi toto corde cf. Ioh. 2, 9. adheserat, qui in Chana[c] Galileae aquam convertit in vinum.

12. De furto, quod latro[a] eo praesente celare non[b] potuit, et de bubus eius[c] ab alio fure praereptis.

Bonorum omnium[d] fraudulentia[e] doli infestus inimicus astute[f] obviare satagens, cum virum Dei virtutibus pollere cerneret mentemque eius nullo temptationis instinctu saltim ad modicum in ullam valeret deceptionis foveam labefactare[g], coepit per quos potuit, qui nulla erant rationis auctoritate muniti, viro Dei in- cf. Matth. 7, 25. quietudinis suscitare molestiam, quatenus, si non supra petram firmiter fundatam domum funditus valeret evertere, hoc solum sibi deputaret lucrum, si vel ad punctum potuisset perturbare[h]. Nam quodam die, instigatus facinore cupiditatis, quidam rusticus labulum[1] de sella viri Dei praecidens abstulit in sinumque proiecit[i]. Divina statim ultio, quae ideo praesentibus ulciscitur verberibus, ut a futuris liberet, subsecuta est; quoartatus[k] doloribus isdem rusticus, cum veluti ignibus cremaretur, eiulans vociferari coepit, dicens: 'Subveni mihi, sancte Aermenlande[l], quia pro modico, quod a te conatus sum furto auferre, inaestimabiles luo poenas'. Et haec dicens, latens furtum de sinu in medium proiecit[2], quod in testimonium usque in praesens perseverat, pendens in oratorio beati apostoli[m] Petri in Oglenda[n] cella, ubi hoc gestum est. Vir vero Domini facinore vinctum oratione solvit, atque eum alimentorum sacietate reficiens, et ut ne seductoris suasionibus ulterius adsensum[o] praeberet monens, liberum a se abire permisit.

Alius[p] rursum[q] fur, eodem avaritiae corruptus spiritu, boves, qui onusta lignis plaustra viri Dei usibus devehere soliti erant, furto praeripiens abstulit. Vir autem Domini dolo inimici suorum animalium utilitatibus destitutum se intellegens damnumque patienter ferens, ad solita orationis cucurrit arma et, ut sibi praedicta redderentur animalia, Dominum deprecatus est. Cuius vis[r] orationis hoc[r] aput Deum obtinere potuit, ut per totam noctem isdem fur in longinquas eos[s] regiones ducere nitens, fatigatus nimia mane[t] lassitudine, ante fores viri Dei eosdem quos auferre moliebatur[u] restitueret boves. Vir vero Domini[v], quae malignus praeripere adgressus est, Domino restituente, ovans[w] recepit[3] et, furem blande

Capp. 11. 12. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 11. a) eius v. *om.* 2*b*; v. *om.* 2*a*. b) constium 1; constitutum 3*c*. c) Chan | na 1; Cana 3*a*.

Cap. 12. a) fur 3*a cum indice.* b) nequivit *pro* n. p. 3*a cum indice.* c) *ita* 1. 3*c*; *om. rell. cum indice.* d) studiis *add.* 3*b*. e) fraudolentia (ptis *expunct.*) doli 3*b*. f) a:tute 1; a:stute 3*b*. g) labefactari 2*a*. *b*. 3*a*. *c*. h) perturbare:, *ras.* t 2*a* (*non* 2*b*). i) Sed *add.* 3*b*. k) *ita* 1; qua coartatus *plerique;* Nam coartatus 3*c*. l) *ita* 3*a* (*non* 1); Erm. (Ermelande 3*c*) *rell.* m) *pr. m. in mg. suppl.* 3*a*. n) Oglanda (*cf. supra p.* 697, 28) 2*b*. 3*c*. o) *ita* 3*a*. *c*; asensum 1; assensum *rell.* p) *caput* XIII. *incipit* 2*b*. q) rursus (?) *pr. m.* 3*a*. r) *om.* 1. s) r. eos 3*b*. t) lass. m. 3*b*. u) molibatur 1. v) *ita* 1 (*cf. l.* 23. 28); Dei *rell.* w) buans 3*b*, *corr.*

1) *Labulum pro labello (i. e. vasculo) accipi videtur; cf. supra c.* 6: in parvissimo pendente ad sellam vasculo. 2) *Cf. V. Filiberti c.* 12 (*supra p.* 592). 3) Ovans recepit *compluribus locis apud Ionam legitur; cf. SS. R. Merov. IV,* 810.

alloquens, humanitatis ei gratiam[a] pro furti reddidit reatu, praecipue monens, ne subditus fraudulenti[b] inimici suasionibus ulterius esset, ne et hic iudicia incurreret publica et eternis cremaretur flammis, et sic eum commonens liberum permisit abscedere.

13[a]. De vino in[b] manu Agathei per[c] signaculum eius exuberante[d].

Temporibus sancti viri erat quidam vir inclitus nomine Agatheus, duarum urbium, Namneticae scilicet[e] et Rodonicae[f. 1], comes, locumque episcopatus in praedictis occupans urbibus[2]. Hic Antrinsem[g] insulam orationis gratia[h] et, ut[i] cum viro Dei loqueretur, adiit; qui benigne ab eo susceptus est. Oratione vero expleta, eum de suis actibus increpans sanctisque instruens monitis, melioris vitae tramitem eum arripere ortabatur. Greg. Dial. II, 15. Post verba vero[k] praedicationis humanitatis gratiam[l] ei exhibens[3], in refectorium eum secum duxit calicemque meri ei dare[m] iussit. Qui cum mediam[n] eius partem bibisset calicemque fratri deferenti reddere voluisset, sacerdos Dei, ut adhuc biberet, ortatus est, elevataque rursum dextera, secundo super praedictum calicem signum inpressit crucis. Necdum manum retraxerat, et ecce! subito calix ita repletus est, ut ubertim exundans ex eo vinum super brachia praedicti viri effunderetur[4]. Tum iam dictus Agatheus indignum se consessione[o] tanti existimans sacerdotis, citissime ad pedes eius tremebundus cecidit, postulans eum pro suis intervenire erratibus[5]. Sic[p] quoque per exterius miraculum eius, de qua ante[k] infidus dubitat[q], cognoscere conpulsus est animi sanctitatem. Sed[r] cum ipse vir eo usque inconpositis raptaretur moribus[r], completa[s] est sententia in[t] eo sancti viri[6] dicentis: *Signa non fidelibus*[u], *sed infidelibus dantur.* 1. Cor. 14, 22. Patet namque ideo providentia Dei adactum[v] miraculum, ut bruta mens, quae praedicationis igne non calefiebat, vel perculsa[w] miraculo timoris anxietate compelleretur emendationi operam dare. Nam ex eo tempore minus crudelis apparuit. Greg. Dial. II, 15.

Capp. 12. 13. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 12. a) gratam vicem 3*c*. b) fraudolentis 3*b*.

Cap. 13. a) XIIII, *et sic deinceps* 2*b*. b) per sign. eius exub. in m. Ag. 3*c*. c) (per *om.*) signaculo 3*a* *cum indice*. d) exuberato 3*b*. *c*. e) *om*. 1. f) *ita* 1 *(cf. e. gr. dipl. Chlotharii III. MG. Dipl. Merov. p.* 33*:* Rodonico, *p.* 34: pago Rodonucinse*);* Redonic(a)e 2*a*. *b*. 3*a*. *c*; Rhedonicae 3*b*. g) Antrisem 3*c*; Antris est 3*b*. h) or. ingressus gr. et *pr. m. corr.* or. gr. ingr. et 3*b*. i) cum ut 2*a*, *corr*. k) *om*. 1. l) ei gr. 2*a*. *b*. m) *ita* 1; dari *rell.* n) dimidiam 3*b*. o) confessione 2*a* *(non* 2*b)*. p) *ita* 1; Sicque per *rell.* q) *ita* 1. 3*a*; dubitabat *rell.* r) Sed — moribus *om*. 3*a*. *b*. *c*. s) que *add*. 3*a*. *b*. *c*. t) *ita* 1; sent. apostoli in eo dicentis *rell.* u) fidebus 1. v) id actum 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. w) *ita* 1; percussa *rell.*

1) *Rennes.* 2) *Catalogo episcoporum Namnetensium ante Deormarum, qui a.* 757. *synodo Compendiensi interfuit (MG. Concilia II,* 62, 26*), illati sunt:* Agatheus vocatus, sed non episcopus. Amito vocatus, set non episcopus *(Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II,* 1899, *p.* 358*). Agatheum episcopum eodem aevo etiam in catalogis et Constantino (ib. p.* 236*) et Carnotensi (ib. p.* 419*) occurrere, K. Ribbeck ('Die sog. Divisio des fränk. Kirchengutes',* 1883, *p.* 88*) monuit. Beracharium episcopum a.* 683, 696/7. 709/10. *commemoratum Redonensibus praefuisse, ab Agatheo eiectum, J. Havet coniecit ('Oeuvres' I,* 1896, *p.* 412 *sqq.), id quod omnino incertum est.* 3) *Regula Benedicti c.* 53 (De hospitibus suscipiendis): omnis ei exhibeatur humanitas. 4) *Cf. Gregor. l. l. I,* 9. 5) *Pro erratis.* 6) *Pauli apostoli.*

14. De anima cuiusdam fratris, in Creon[a] cella ab eo per spiritum visa.

Cum[b] quodam tempore isdem pater utilitatis gratia res monasterii sui circuiret, ad Pauliacum[c·1] devenit villam. Et cum cuncta iuxta[d] modum iustae[e] necessitudinis disposuisset, inclinato die ad vesperam exerciciis vigiliarum solito se committens, contemplationis ardore divina praemeditans, insomnem ducebat noctem[f]. Cumque diutius in acie[g] contemplationis consistens cordis oculos ad alta sustolleret, vidit in Equitaniae[h] partibus in cella sua, quae ei per cartarum largitate[i] tradita fuerat, quae vocatur Creon[k·2], ab eo loco LXXX distante milibus[l], cuiusdam venerabilis monachi animam, qui eius fuerat eruditionibus instructus atque ibi ab eo constitutus, ut ipsam et aliam quae vocatur Colon praevideret cellam, a corpore migrantem angelorumque praesidio subvectam caelestia penetrare[m·3]. At ipse, statim pulsato signo, eius obitum fratribus secum abitis nuntiavit[4] et[n], ut eius exitum orando Domino commendarent, monuit[n]. Fratres igitur eius sanctitate[o] creduli iussa complentes, aliqui tamen[p] puerorum virum Domini longevo iam[q] confectum senio insanire deludendo dicebant. Sed ipse adherens Domino, eo spiritu, quo potuit animam corporis nexibus resolutam longius videre, valuit etiam puerorum non solum dicta, verum etiam cogitationes penetrans[r] contueri[s]. Nam eorum diffidentiae obvians, certissime adfirmabat[t], praedicti fratris animam, rebus humanis solutam, in regno Christi sanctam adeptam esse requiem. Quod post nuntii, praedicti fratris obitum ex eadem cella nuntiantes, verum esse[u] asseveraverunt[v] et eadem hora eodemque temporis[u] articulo eum obisse dixerunt, quo eius exitum sanctus Aermenlandus[w] fratribus indicaverat[5].

15.[a] De cella, in qua amore vitae contemplativae se reclausit, et de interitu Adalfredi[b] abbatis.

Igitur beatus Aermenlandus[c] inter amministrationes necessarias curae commissorum sibi fratrum sua nihilominus studia, quibus[d] aeterna mercharetur[e] praemia, augmentare cotidianis virtutum profectibus non desiit. Non[f] ei libuit, ut est consuetudinis quibusdam veteranis, remissius inbecillitati senilis aetatis consulentibus, vitam ducere; sed cum augmento temporum rigori suae conversationis quicquid valuit virtutis studuit augere. Dispendium non parvum[g] arbitrabatur, si non

Capp. 14. 15. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 14. a) Reon 3*b** *(non 3b)*. b) Dum 3*a*. *c*. c) Palliacum 3*a* (*corr*.). *c*. d) *m. al. superscr.* 1. e) *ita* 1; utilitatis monasterii sui *pro* i. n. *rell.* f) *om.* 3*b*. g) atię 1. h) *ita* 1; Aquit. *rell.* i) *ita* 1; largitatem 2*a*. *b*. 3*a*. *c*; *om.* 3*b*. k) :reon, *ras.* k(?) 3*b*; Reon 3*b**. l) *ita* 1; miliariis *rell.* (*cf. c.* 3: tribus ab hac urbe distantes milibus). m) penitrare *pr. m.* 2*b*. n) et — monuit *om.* 1; *cf. p.* 694, 3. o) *ita* 1 (*pro* sanctitati); dictis *pro* sanct. *rell.* p) *ita* 1; *om. rell.* q) *om.* 1. r) penitrans *pr. m.* 2*b*. s) *ita* 1; intueri *rell.* t) *ita* 3*a*; afirm. 1; affirm. *rell.* u) *om.* 1. v) asserauerunt *corr.* asseruerunt 2*b*. w) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*; Ermeland. *semper* 3*c*.

Cap. 15. a) *numerum om.* 3*b*. b) Alfredi 3*c*. c) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. d) quibus — praemia *om.* 3*c*. e) *ita* 1; adquirere mereretur *pro* merch. *rell.* f) Nonne libuit 3*a*. g) non *add., sed del.* 2*b*.

1) *Hodie Pouillé (dép. Loire-Inférieure, arr. et cant. Ancenis); cf. L. Maitre, 'Annales de Bretagne' IX,* 1894, *p.* 569. 2) *Craon (dép. Vienne, arr. Loudun, cant. Moncontour).* 3) *Cf. Gregor. l. l. II,* 34*:* elevatis in aera oculis, vidit eiusdem sororis suae animam de eius corpore egressam in columbae specie caeli secreta penetrare. 4) *Ib.:* eiusque obitum fratribus denuntiavit. 5) *Cf. ib. II,* 35 *(supra p.* 694, *n.* 3*).*

cotidie aliquid virtutis suis adiungeret exerciciis. Nam cum ad senilem venisset aetatem, parvum oratorium in honore sancti Leodegarii[a] martyris iuxta fores monasterii ad orientem vergentes[b] construxit, in quo, relicto pastoralis curae regimine, quod non ambitionis fastu, sed necessitudinis[c] obtentu diu tenuerat, dans fratribus licentiam, ut vicarium sibi patrem eius substituerent loco, ipse deinceps se retrudens[d], ut ab omni non solum superfluae, quin etiam iustae, quantum fragilitas sineret humana, necessitudinis[e] curae inquietudine exutus, libere in teoricis Domino soli vacaret[1] studiis. Relicta igitur per regis licentiam monasterii cura[f] sine voluntate fratrum, qui de eius privatione multo planxerunt tempore, cum quattuor fratribus, eundem[g] sicientibus votum, in praedicta[h] cella se reclaudens, caelestibus inserviebat contemplationibus. Fratres autem sibi abbatem eligerunt[i] nomine Adalfredum, regali annuente praecepto, quorum electioni beatus Aermenlandus[k], divino cedens iudicio, interesse noluit. Praedictus igitur Adalfredus, maligno spiritu deceptus, paternitatis ius[k*] in crudelitatis convertit tyrannidem. Coepit namque, sua fratrumque necessaria relinquens, superfluis occupari negociis et, ab intimis iusto[l] iudicio repulsus, exteriora sola errabundus sectari. Coepit igitur aulam sibi aedificare, necessariis[m] non contentus[n]; sed proterviae fastu[o] conpetentem transgredi conatus est mensuram. Quo agnito, beatus Aermenlandus[k], cum de suis plurimis eum[p] corriperet erratibus[2], inter cetera dixit: 'Quid est[q] hoc, frater, quod, necglectis animarum lucris fratrumque necessariis, supervacuis occuparis rebus? Numquid tibi fratribusque domus ad abitandum[r] sufficienter hic edificatae non videntur? Meis per omnia dictis intende: His contentus esto, quia alias in isto non edificabis loco!' Hoc autem vir Domini prophetico afflatus spiritu dicebat, sciens ultionem divinam inminentem[s], quae eius iniquitatibus eodem anno terminum inponeret. Sed praedictus Adalfredus mente cecatus, verba viri Dei contempnendo sprevit. Crudeliter enim penuria alimentorum fratres affligens, eis etiam, qui cum sancto Aermenlando[t] erant[u], constitutum subtrahi praecepit alimentum.

Quodam etiam die, cum quendam ex his[v], quos beatus Aermenlandus[t] sub equo disciplinae moderamine Deo edocaverat[w], sicuti ceteros solitus erat, dirissimis iuberet percuti flagellis fratrem, urguentibus[x] doloribus, is[y] qui cedebatur beatum Aermenlandum[t] conpellare conpulsus est, dicens: 'Pater Aermenlande[z], ut quid nos dignatus es viventes relinquere?' Infelix Adalfredus amplius eum torqueri iubens, dixit: 'Non tuus tibi opem defensionis quem invocas praebebit[a] Aermenlandus[b]!' Et cum tandem affectus plagis evasisset, agili cursu ante fores cellae, ubi vir Domini contemplationi insistebat caelesti, perveniens, terrae coherens solo[c], eiulans[d] ait: 'Heu, mi domine Aermenlande[e], quid nostrae iniquitatis repperisti,

Cap. 15. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 15. a) Leudeg. 3*b*. b) vergentis 2*a*. *b*; vergens 3*b*. c) *ita* 1; necessitatis (*corr.* necessitate 3*c*) iniunct(a)e (inunctae *pr. m.* 2*b*) olim ob(o)edienti(a)e diu *rell.* d) *ita* 1; retraxit 2*b*; retrusit *rell.* e) *ita* 1; necessitatis *rell.*; vel *add.* 3*b*. f) curā 1. g) *ita* 1. 2*a* (*pr. m.*). *b*. 3*a*. *c*; idem 3*b*. h) praedita 3*b*. i) *ita* 1; eleg. *rell.* k) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. k*) eius 1. l) *ita* 1; Dei *add. rell.* m) necessarii 3*a*. n) *ita* 1 (*cf. l.* 15. 20); domibus *add. rell.* o) *ita* 1; faustu 2*b*, *corr.*; tumens *add.* 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*. p) cum corr. 1; corr. eum 3*b*. q) Quid h: (*m. al. corr.* h) est, fr. 2*b*. r) *ita* 1. s) *ita* 1; in(m)minere *rell.* t) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. u) *om.* 3*b*. v) hiis 3*c*; eis 2*a*. *b*. w) *ita* 1; educ. *rell.* x) urgentibus 2*a*. *b*. 3*b*; unguentibus 3*c*, *corr.* y) his 3*a*, *corr.* z) *ita* 3*a*; Ęrmenlandę *corr. ex* Ęrmenlande 1; Ermelande 3*c*; Ermenlande *rell.* a) *om.* 3*a*. b) Erm. 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. c) *ita* 1. 3*c*; et *add. rell.* d) heu iulans 3*b*. e) *ita* 3*a*; Aermenlandę 1; Ermelande 3*c*; Ermenlande *rell.*

1) *Cf. Gregor. Dial. I*, 8: Qui soli Deo vacare desiderans. 2) *Cf. p.* 699, *n.* 5.

ut nos sub tantae crudelitatis desereres[a] iugo? Utinam dira mors humanis nos subtraheret rebus, ne tanti tiranni afficeremur malis!' Coepere etiam, qui cum eo erant, viro Domini intimare, quanta fratres penuria famis afficeret. Tunc ingemescens[b] vir Domini[c] ait: 'Silete, fratres, silete, scitote tamen eius citissime accelerare[d] interitum; nam eius contumaci vitae nec unius tribuetur mensis spacium'. Quod prophetico dictum spiritu declaratur[e]. Nam idem[f] miser Adalfredus die tertio vidit per visionem, baculo beati Aermenlandi[g] se pro perversitate inoboedientiae suae corripientis[h] percuti, et evigilans coepit, sicuti[i] ignibus cremaretur, cruciari et sic, aeterna damnatus morte, vitam iudicio Dei cum regimine infelix repente amisit. Fratres vero sancti Aermenlandi[g] monitu, qua erat indignus, eius cadaver sepulturae tradiderunt.

16. De Donato abbate[a], quem sibi in regimine successorem elegit.

Post interitum Adalfredi abbatis conglobati simul fratres beatum Aermenlandum[b] submissis precibus exoraverunt, dicentes: 'Precamur sanctitatem tuam, benignissime pater, quia nos desolatos relinquere tua praesentia maluisti, ne nos sicuti olim in electione abbatis aberrare permittas; sed dignum Deo elige nobis patrem[c], qui iuxta tuum exemplum viam Domini nos docere queat'. Flexus itaque precibus eorum, iussit accersiri unum e[d] fratribus, quem ipse divinis disciplinis instruens enutrierat in bonis actibus, nomine Donatum. Quem cum voluntate omnium abbatem ordinans fratribusque praeponens edocuit, quemadmodum in spiritalibus[e] temporalibusque rebus ministrandis se sollicitum exhiberet ac promptum. At ipse magistri sequens monita, iuvamine Christi fretus magistrique intercessione fultus, plenus humilitatis caritatisque gratia, monasterium cunctis diebus vitae suae laudabiliter rexit. Sed eius hoc obtinuit merito, cuius praelatus est electione.

17. De obitu suo fratribus praedicto et de dormitione eius in Christo.

Actenus de vita iusti, plurimis praetermissis, paucis commemoratis, virtutes, quas per eum Dominus operari dignatus est, scribendo digessimus; nunc de eius obitu, quo regni caelestis aditum penetravit[a], scribere adgrediar. Igitur postquam plurimos a pravitatibus suis ad fidem Christi converti fecit, postquam in cella multis diebus reclausus[b], Deo[c] soli vacans[1], orationibus suis multis egrotis, ad eius sanctitatis famam undique confluentibus, pristinam reddidit sanitatem, cum iam laudabilis eius senectus tanta eniteret virtutum gratia, ut nil[d] ei perfectionis addi posse crederetur, profetico spiritu, quo multa futura praevidere solitus erat, suum etiam sacrum praenoscens obitum, nonnullis ante diebus fratribus suae transmigrationis certum praedixit diem. Fratres enim de eius[e] prophetia frequentius experti[f, 2], servi Dei dictis certam adhibuerunt fidem. Eo die, quo dissolutionem[g] sui

Capp. 15—17. 1. 2*a. b.* 3*a. b. c.*

Cap. 15. a) deseres 3*b*. b) ingemisc. 2*a. b.* 3*b. c.* c) Dei 3*b*. d) *ita* 1; accelerari 2*a. b.* 3*b. c*; acce:lerari, *ras.* l 3*a*. e) declaretur 1. f) isdem *pr. m.* 2*b*. g) Erm. 2*a. b.* 3*b. c.* h) *om.* 3*a. b. c. d.* i) *ita* 1; veluti *rell.*

Cap. 16. a) abbate:, *ras.* m 1. b) *ita* 3*a*; Erm. 1 *cum rell.* c) pastorem 2*b*. d) ex 3*b*. e) spiritual. 2*b*.

Cap. 17. a) penitravit *pr. m.* 2*b*. b) reclusus 3*b et e corr.* 3*c*. c) Domino s. v. 2*a. b*; D. s. v. *om.* 3*a*. d) nihil 3*a*. e) ei 1. f) experta 3*a*. g) dissolutione 3*a*.

1) *Cf. p.* 701, *n.* 1. 2) *I. e. certiores facti.*

praedixerat[a] corporis, in unum collecti[b], eius exoraverunt sanctitatem, ut, sicuti in terris eorum[c] fuerat magister iustitiae, ita in caelis dignaretur esse perpetuus[d] intercessionis patronus. Qui cum omnes[e] viritim, ut in sancto perseverarent proposito, moneret, corporis semet dominici sanguinisque sacramento muniens, longe- Greg. Dial. II, 37. vitate senectutis defessus, membrorum conpage protensa, spiritum Domino emittens commendavit; et sic, discipulis flentibus, angelis cum virginum choris, in quorum collegio mente virgo et corpore permansit, decantantibus, letus, acsi sopore dormiens, inter verba orationis beatissimus Christi confessor, in medio fratrum ex- ib. anime[f] corpus linquens, tam a dolore mortis inlesus, quam fuerat a contagio libidinis alienus, migravit[1] ad Christum, cum quo perpetua coronatus gloria exultat in saecula saeculorum. Amen[g].

18. De translatione eius corporis et de flagrantia odoris ex tumulo[a].

Conpleto itaque reverenter a fratribus sancti[b] viri funere, sancta eius membra in basilica beati[c] apostoli[d] Pauli iuxta oratorium sancti Wandregisili in absida[e] meridiana sepulturae debito cum onore tradiderunt. Dominus namque, ut ostenderet, quanta suae dilectionis in beato Aermenlando[f] fuerit gratia, multarum ad sepulchrum eius diversarumque egritudinum tabe[g] laborantibus salutis medellam operari dignatus est. Postquam vero ibi per plurimos virtutum signis refulgeret[h] annos, vox quadam[i] nocte[k] facta est ad venerabilem Sadrevertum eiusdem monasterii monachum, dicens: 'Perge, cum surrexeris crastina[l], et dic tuo abbati, ut transferat corpus beati Aermenlandi[f] confessoris de oratorio sancti Wandregisili in basilicam[m] beati Petri apostoli summoque[n] eum ibi secus[o] altare cum honore recondat[p]'. Pater vero eiusdem monasterii huiuscemodi nuncium a viro, quem pro sanctitatis[q] merito nimio[r] diligebat amore[s], audiens, nimio repletus gaudio, cum hymnorum laudibus membra beatissimi confessoris cum tumulo in quo iacebant[t] elevans, cum fratribus deferebat, quo sibi fuerat imperatum. Praecedentibus igitur cum turabulis[u, 2] et lampadibus psallentium choris, girabant[v] claustra monasterii cum precioso quem deferebant[w] thesauro. Cumque ante ostium pervenissent refectorii, ferculum, acsi inmensis oneraretur saxorum molibus, in quo corpus beatissimi confessoris deferebatur, inter manus portitorum coepit gravari, ut terra tenus depressus[x] non solum ab illis, verum neque ab omnibus qui circumquaque comita-

Capp. 17. 18. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 17. a) (praedixerat *eras.*) corp. predixerat 3*b*. b) collectis (*expunct.* s), *om.* eius 3*a*; fratres *add.* 3*b*. *c*. c) in t. eis 3*b*; eis in terris 3*c*. d) perpetuus (s *corr. ex* p) eis int. 3*b*; perpetue pro eis int. 3*c*. e) v. o. 2*a*, *corr.* f) *corr. ex* exanimę 1; examine 3*c*. g) *om.* 3*b**. *c*.

Cap. 18. a) tumul 1. b) *om.* 3*b*. *c*. c) *ita* 1; sancti 2*a*. *b*. 3*a*; *om.* 3*b*. *c*. d) P. ap. 2*a*. *b*. e) abside 3*b*; absidia 2*b* (*pr. m.*). 3*c*. f) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* g) infirmitate 3*b*. *c*. h) refulsit 2*a*. *b*. i) qu(a)edam 2*a*. *b*. 3*a*. k) divinitus *add.* 3*b*; div(i *superscr.*)na 3*c*. l) crastino 3*c*; die *add.* 3*b** (*non* 3*b*). m) basilica 2*a*. 3*a*. n) summ(oque eum honore *in ras.*) ibi secus altare recondat 2*a*; humoque (*at* hu *in litura paulo maiore*) eum ibi s. a. rec. 2*b*. o) secu|:: *pr. m.* 1. p) reco:dat *pr. m.* 1. q) scitatis 1. r) plurimum 3*b*. *c*. s) dil., aud. (*om.* amore) *in ras.* 3*b*; amore *om.* 3*c*. t) *ita* 1; iacebat *rell.* u) *ita* 1; turibulis *rell.* v) gyrabat 2*a*. *b*; girabat 3*a*. w) deferebat 2*a*. *b*. 3*a*. x) depresus 3*c*; depressum 3*b*.

1) *Cf. V. Leobini saec. IX. compositam (cf. A. Poncelet, Analecta Bollandiana XXIV, 25 sqq.) c.* 25, 83 *(Auct. ant. IV, 2, p.* 81*)*: quasi sopore dormiens — — angelis plaudentibus feliciter migravit ad caelos. *Ermenlandus die* 25. *Martii obiit (infra c.* 28*)*. 2) *I. q. turibulum; cf. Ducange h. v.*

bantur possit[a] levari. Tunc in admirationem stuporis omnes conversi, quid[b] hoc facto beatus confessor ostendere velit[c], coepere conquirere, orantes Dominum, ne diutius illius differretur[d] ad praeparatum locum translatio. Oratione completa, venerabilis David abba dixit: 'Quia iam missarum est completum officium, arbitror beatissimum patrem Ermenlandum[d*] solitae pietatis prospectu nos in refectorium[e] ingredi velle, quatenus pro labore suae devectionis[f, 1] venerationisque[g] suae sanctitatis singulos poculi bibamus[h] calices'. Quod[i] cum factum esset manibusque[k] adtractare sarcofagum[l] coepissent, omni gravitudine deposita ponderis, tanta velocitate elevantes in basilicam[m] beati apostoli deferunt Petri, ut numquam antea a paucis cum tam parvo portaretur labore.

Sed cum omnium monachorum devota fraternitas sollemni fide tradenda sepulturae sancta deveherent membra et amore gestandi omnes[n] leve sentirent, ad locum destinatum perveniunt, ibique iuxta revelationem divinitus factam hymnorum cum laudibus sanctum condidere corpus, cuius sollemne pignus basilica insulae Antrinsis[o], beati apostoli Petri in honore sacrata, amplecti[p] promeruit. Res mira post depositionem sanctorum membrorum in urna[q], artificum diligentia ad hoc ipsum praeparata[r], in die tertio ibidem claruit. Tantum[s] namque omnium aromatum flagrantiam[t] miri odoris nectar exsuperans[u] ex sepulchro eiusdem sancti emanavit confessoris, ut tota eodem odore primum respergeretur basilica, ac demum omne monasterium ita replevit, ut omnes illius incolae loci ex eo referti[v] usque in diem octavum continuis perseverarent oris[w, 2]. Nam omnes, qui illic tunc interfuerunt, qui luce adhuc utuntur data mortalibus, testantur nusquam[x] tantae dulcedinis ac suavitatis odorem olfactu[y] capere potuisse suo.

19. De officio pedum cuiusdam debilis ad eius sepulchrum[a] recepto.

Sepulto[b] igitur beati Aermenlandi[c] corpore[d] in oratorio sancti apostoli Petri, Greg. Dial. II, 37. **quod ipse construxerat, multis demum usque nunc, quoties[e] fides exigit petentium[f], virtutum coruscat miraculis. De quibus aliqua, sicuti relatione seniorum[3] agnovi, mihi[g] huic paginae inserenda esse ratum videtur. Quidam puer claudus Domonus nomine, cum officio[h] caruisset pedum, ita ut manibus, quia pedibus nequibat, re-**

Capp. 18. 19. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 18. a) posset 3*b*. b) qui *pr. m.* 3*a*. c) vellet 3*b*. *c*. d) deferr. 3*a*. d*) *ita codd.* e) (re *m. al. superscr.*)fect. 1. f) defectionis 3*b*; deutionis *pr. m.* 3*c*. g) ac venerationis (veneratione 3*b*) sanct. eius sing. 3*b*. *c*. h) libamus *corr.* libemus 2*b*. i) Quo 3*a*. k) et manibus attrectare 3*b* *(non* 3*c)*. l) sarcofacum 3*a*. m) basilica 2*a*. *b*. 3*a*. n) omnis levę (*corr.* leve) 1; onus *pro* omnes *fortasse e corr.* 2*b*; onus *post* sent. *add.* 3*b*. *c*. o) Antrensis 2*a*. 3*b*. *c*. p) implecti 1. q) urnam 2*b*. r) *ita* 3*b*. *c et e corr.* 1. 2*a*; praeparatam *rell. et pr. m.* 1. 2*a*. s) Tantumque o. 2*a*. *b*; Tanta n. o. 3*b*. *c*. t) *ita* 1; flaglantiam *corr.* fragrantiam 2*a*; fraglantiam 2*b*; flagrantia 3*b*; fraglantia 3*a*. *c*. u) *ita* 1; exuperans 3*a*; exuberans *rell.* v) refecti 3*b*. *c*. w) *ita* 1; horis *rell.* x) numquam 3*b* *(non* 3*c)*. y) olfacto 3*b*, *corr.*; olfatu 2*b*.

Cap. 19. a) sepulchro *pr. m.* 1. b) *corr.* Sepultum 2*b*. c) *ita* 3*a*; Erm. 1 *cum rell.* d) corpus 2*b*. 3*a*. e) *ita* 1 *(pr. m.)*. 3*a*; quot(c)iens *rell.* f) patentium 3*b*. g) mihuic p. *pr. m.* 1. h) suo *add., sed del.* 2*b*.

1) *I. q. vectura.* 2) *Cf. Gregorii M. Dial. IV,* 14: tanta illic fragrantia odoris aspersa est, ut omnes qui illic aderant inaestimabili suavitate replerentur; *IV,* 15: miri odoris fragrantia; *IV,* 16: fragrantia miri odoris; *IV,* 27: tanta ex corpore ipsius fragrantia odoris emanavit, acsi — — aromata ferbuissent; *III,* 30: omnemque ecclesiam tanto terrore ac suavitatis odore replevit. 3) *Cf. ib. I, prol.:* Seniorum valde venerabilium didici relatione.

peret[1], sanctissimi confessoris expetens tumulum, ut sui misereretur[a], exoravit. Qui precibus multiplicibus, fusa oratione, solo tenus inherens pavimento, respectu divino per meritum sancti confessoris incolomitatem pristini status recipere meruit. Et sic de recepta exultans sospitate[b], videntibus cunctis, sanus et incolomis ad propria remeavit.

20.[a] De claudo ad eius sepulchrum sanato.

Alius quidam nihilominus claudus nomine Flodulfus a beato apostolo[b] Petro per visum Romae est ammonitus, ut insulam Antrinsem[c] tribus a Namnetensi urbe distantem milibus perquireret, ubi corpus beati confessoris Aermenlandi[d] conditum erat, quatenus ad eius sepulchrum sanitatem per eius reciperet intercessionem. At ipse ad beatissimi confessoris, religiosorum transvectus praesidio, sicuti ammonitus fuit, memoriam[2] veniens, pro restituendo corporis usu[e] coepit assidua frequentatione sanctis eius se inferre liminibus[f]. Non multo post, beato intercedente confessore, ita sanatus est, ut nil[g] corporeae sanitatis ei videretur deesse. Et sic propriis subito gressibus exiliens revertebatur a sancti confessoris tumulo, qui sepe illuc[h] alienis fuerat manibus vegitatus[i][3]. Quem ideo illuc eum[k] a beato apostolo missum arbitramur, ut longe lateque claresceret, quantum pro merito sanctitatis intercessio sancti confessoris apud conditorem omnium debilium sanitates impetrando valeret.

21. De curatione surdi et muti.

Fuit etiam quidam surdus et mutus nomine Domicianus[a], qui a nativitate funditus caruerat linguae auriumque officio. Sed cum alimoniam publica mendicitate qua sustentaretur per diversa quereret loca, contigit, ut ad[b] monasterium sanctissimi confessoris deveniret. Qui cum more solito a quodam monacho, qui supervenientes suscipiebat peregrinos, ad memoriam[2] beati confessoris fuisset deductus, cum[c] limina eius fuisset ingressus[d] et[e] orationem[f] pro salvatione[g] sua, quia lingua non poterat, solo quo sensu vigebat funderet corde, precibus beati confessoris, lingua soluta auribusque[h] apertis, statim et loqui meruit et auditum recipere. Multum namque huius viri meritum apud omnipotentem Dominum valere dubium non est, cuius precibus gestum constat, ut factura, quae ex duorum sensuum privatione inperfecta remanserat[i], pietate creatoris ad plenum usque formaretur statum.

22. De quodam homine, qui res monasterii eius iniuste abstulerat[a].

Quidam homo, cupiditatis peste corruptus, nomine Eurefredus[b] ex rebus

Capp. 19—22. 1. 2*a. b.* 3*a. b. c.*

Cap. 19. a) miseretur 1. b) sospitate:, *ras.* m 1.

Cap. 20. a) *om.* 3*b.* b) P. ap. 2*a* (*non* 2*b*). c) Antrensem 3*b.* d) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* e) corp. sui officio c(o)epit 3*b. c.* f) lumin. 3*a.* g) nihil 3*a. b.* h) illic 3*b.* i) *ita* 1; vegetatus 2*a. b.* 3*a. c. d*; deportatus 3*b.* k) cum 1; etiam 3*b.*

Cap. 21. a) *ita* 1. 3*c*; Domitianus 2*a. b.* 3*a*; Datianus 3*b.* b) a 3*b*, *corr.* c) (cum *om.*) liminaque 3*b. c*; cum lumina (*corr.* lim.) 3*a.* d) *in marg. suppl.* 2*b.* e) atque 3*b. c.* f) oratione 1. g) salutatione 1. h) que *om.* 3*b.* i) manserat 2*a. b.* 3*a.*

Cap. 22. a) abstulit 3*b.* b) Eufredus 3*c*; Rainfredus 2*a. b.*

1) *Cf. Gregor. M. Dial. III,* 25: cum quaedam puella paralytica — — manibus reperet. 2) *I. e. sepulchrum.* 3) *Vegetare pro movere accipitur; cf. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 535, *n.* 4.

sancti confessoris in pago Ocximense[a] villam qui[b] vocatur Cranna[1] abstraere nisus est. Sed mox a sancto Albino confessore in somnis correptus, huiusmodi excommunicationis ab eo accepit sententiam, ut nihil cibi potusque[c] perciperet, donec res, quas beato Aermenlando[d] auferre moliebatur, ad eius sepulchrum veniens cum satisfactione redderet. At ille expergefactus, sententiam suae correptionis pavide recolens, inlucescente die equum ascendit, et sic cursim ad villam eiusdem monasterii, quae Cludion[e] dicitur, usque[f] pervenit. Reperto quoque[g] ibi ipsius monasterii monacho nomine Edramno[h], causam ei suae perculsionis[i, 2] protinus indicans, petiit, ut usque ad tumulum beati confessoris eum comitari dignaretur. Qui cum suis precibus ab eo promissionem exequutionis[k] accepisset, suasus[l] nihilominus ab ipso[m], aliquid cibi potusque sumere conatus est. Sed cum panem in os mitteret, nullo quolibet glutire valuit modo; quin[n] etiam cum sanguine, quem temerare[o] praesumpserat, coram omnibus evomuit cibum. Tunc, itinere coepto, agiliter ad monasterium cum praefato venit monacho moxque sepulchrum beati Aermenlandi[p], ut remedium sibi impetraret, adiit. Qui cum se ibi orationi dedisset, villam[q] quam tulerat reddidit[r] et, ut sanitatem recipere[s] mereretur, de facultatibus praediisque[t] suis eius dotavit[u] monasterium. Cumque publice satisfaciens facinus sui operis publicasset, penitudinem admissi gessit facinoris; et sic ibi potu ciboque refectus, ad propriam[v] est domum precibus beati confessoris regressus incolomis[w].

23. De flagello in manu cuiusdam herenti[a] et[b] ad sepulchrum eius soluto.

Quidam rusticus Sicbaldus nomine, sanctae resurrectionis dominico[c] die flagellum accipiens, in aream annonam trituraturus temere[d] ingreditur; sed divina ultio dignam eius praesumptioni reddidit poenam. Nam statim flagellum eius hesit manui et, dissolutis artuum conpaginibus[e], caput ac[f] brachia ceteraque membra atrociter agitabat. Nullo enim se conamine[g] ab hac inquietudine continere poterat, sed sine respiramine horribiliter quatiebatur tremore membrorum. Qui cum Turonis[h] venisset, intercessione beati Martini flagellum ex eius exilivit manu, sed trementia membra pristinam luebant agitationis poenam. Nocte autem sequenti ibidem adhuc consistens, in somnis ammonitus a sancto Martino est, ut, si a reatu poenae suae absolvi optaret, Antrinsem[i] adiret insulam, quatenus beati Aermenlandi[k] confessoris precibus pristini status constantiam recipere mereretur. Credulus

Capp. 22. 23. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 22. a) *ita* 1. 3*a*; Ocximensi 2*a*. *b*; Ocsimense 3*b*; Oximensi 3*c*. b) *ita* 1; quae *rell.* c) potuque *pr. m.* 2*b*, *ut infra l.* 11. d) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* e) Cludien 3*a*; Claudion 3*c*. f) *om.* 3*b*. *c*. g) Repertoque ibi 3*b*. *c*. h) *ita* 1. 3*b*; Edranno 3*c*; Adramno 3*a*; Odranno 2*a*. *b*. i) percussionis 2*a*. *b*. k) *ita* 1. 3*c*; ex(s)ecut. *rell.* l) is *add.* 3*a*. m) eo 2*b*. n) qui 3*a*. o) *corr.* temerarie 2*a*; *corr.* temere 2*b*, *et ita* 3*b*. p) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* q) villa(?) *pr. m.* 1. r) reddit 3*a*. s) reciperet, *om.* mer. 3*b* (*non* 3*c*). t) praesidiisque 3*a*. u) ditavit 2*a*. *b*. v) propiam 1; propria 3*a*. w) *om.* 3*b* (*non* 3*c*).

Cap. 23. a) *ita* 1; adherenti 3*a*. *c*; adhaerente 3*b*. b) *om.* 3*b*. *c*. c) die dominica 2*a*. *b*. 3*a* (*non* 3*d*); resurr. Domini cotidie fl. 3*c*. d) timere 1. e) compagibus 3*b* (*non* 3*c*). f) a 1. g) comine 1. h) Turonos 3*b* (*non* 3*c*). i) Antrensem 3*b*. *c*. k) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.*

1) *Hodie Crennes (dép. Orne, arr. et cant. Argentan, comm. Urou-et-Crennes). De pago Oximensi (circa Exmes, ib., arr. Argentan) cf. Longnon l. l. p.* 100. 2) *I. q. perturbatio.*

itaque sponsionibus beatissimi Martini Antrum festine adiit, atque ad sancti Aermenlandi[a] tumulum prostratus, gratia[b] recuperandae salutis sanctum interpellabat confessorem; qui mox eius precibus annuere est dignatus. Nam fratribus vespertinum decantantibus officium, apparuit eidem tremulo senex stola amictus candida[c], canicie venustus decora[d], eique annuit[e], ut ad se veniret. At ille oculis erectis aspiciens advocantem se, velocius ire voluit, sed mox inter choros cecidit psallentium, ibique orationi diutissime incubuit et paulo post manum fratribus tetendit, sicque a pavimento sanus erigitur. Redditur[f] iam precibus beati confessoris pristinae[g] sanitati, et nullum in eo pristinae deformitatis remansit vestigium. Tunc omnia quae ei acciderant palam per ordinem omnibus enarrans dixit[h]; laudans Dominum[i], ad propria remeavit sanus.

24. Item[a] de curatione surdi et muti.

Adoliscens[b] quidam nomine Aclibaldus[c], mutus et surdus, ad beati confessoris veniens[d] tumulum, pro restituendo sibi linguae et aurium officio ex intimo cordis affectu eius poscebat auxilium. Qui cum ad memoriam eius pavimento inherens diutius funderet preces, et auditum meruit aurium et linguae recipere officium. Et sic sancti confessoris munitus precibus, sanus abscessit, merita sancti confessoris magnificans.

25. Item de alio claudo.

Bertfredus[a] fuit[b] quidam puer a nativitate debilis[c], quem carnalis baiulans pater obtentu eius salutis ad monasterium sancti Aermenlandi[d] devexit. At ubi eum ante sepulchrum eius posuit, gressum, quem humana subtraxerat condicio, confessoris opitulatio[e] reddidit[f], et sic gressus claudo restituitur, qui fuerat ab ipsis cunabulis pedum offitio privatus; et qui alieno adiutorio[g] evectus ad eius sepulchrum fuerat, intercedente beato confessore, proprii[h] gressus virtute est reversus ad sua.

26. Item de alio[a] claudo Leutberto.

Alius iterum claudus Leutbertus[b] nomine ad sepulchrum beati viri veniens sanitatum[c] suffragia postulabat, ibique prostratus, tamdiu assiduus in oratione permansit, usque dum, intercedente beato confessore, pristinam a Christo mereretur consequi sanitatem. Et sic, sospitatis[d] comitante effectu[e], qui debilis venerat, incolomis ad sua rediit, de conlato[f] sibi sanitatis beneficio gratias agens.

Cap. 23—26. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 23. a) *ita* 3*a*; Erm. *rell.* b) gratiae 3*a*. c) cand:da *pr. m.* 1. d) decoraque ei ann. 1. e) innuit 3*b*. *c*. f) Redditus 3*b* (*non* 3*c*). g) optat(a)e 3*b*. *c*. h) *om.* 3*b*. *c*; et *add.* 2*a*. *b*. i) Deum 3*a*.

Cap. 24. a) *om.* 3*a*. b) *ita* 1. c) Clibaldus 2*a*. *b*. 3*a*. d) *om.* 2*b*.

Cap. 25. a) Berfredus 2*a*. *b*. b) q. f. 3*b*, *corr.* c) dibilis 3*b*, *corr.* d) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* e) opitulatione 3*a*. f) reddit 2*a*. *b* (*corr.*). 3*a*. g) adiutoria 1. h) proprii: 3*a*.

Cap. 26. a) (alio *om.*) Eleuberto claudo 3*a* (*non* 2*d*); I. de L. cl. *index*. b) *ita* 1. 3*c*. *d*; Leubertus *rell.* c) sanitatis 3*b*. *c*. *d*; sanitatem 3*a*. d) *in* sosp. *desinit* 3*d*, *reliquis foliis perditis.* e) affectu 2*a* (*corr.*). *b*. 3*a*. f) conlatu 3*a*.

27. De Aldefredo[a] a nativitate ceco, qui[b] Romae fuit ammonitus, ut ad[c] sepulchrum beati Aermenlandi[d] lumen reciperet.

Multorum eiusdem monasterii monachorum[e] relatione didici[1], qui ipsum hominem, et cum[f] sanaretur, in quo signum quod narro sanitatis gestum est, viderunt. Octoginta annorum iam erat quidam homo nomine Aldefredus[g], ab egressu materni uteri[h] cecus et claudus, qui pro adquirenda[i] salute sui corporis principis apostolorum[k] beatissimi Petri Romae adiit gloriosum sepulchrum. Cumque ibi certus[l] beati apostoli clementia gratia adquerendae[m] salutis diutius moraretur, ei[n] beatus apostolus per semet ipsum apparere dignatus est, dicens: 'Vade Turonum[o], ibique precibus sancti Martini pedum ac manuum accipies sanitatem; indeque Antrinsem[p] ingredere insulam et ad sepulchrum sancti Aermenlandi[q] nihilominus[r] confessoris lumen mereberis oculorum percipere[s]'. Qui bonorum devectus hominum iuvamine, in ecclesiam beatissimi[t] Martini pervenit; et mox gratia orationis in terram procidens, polices[u], qui eius pectori, et pedes, qui natibus a[v] nativitate adheserant, intercedente beato Martino, omnem incolomitatem recipientes, soluti sunt. Et tunc demum ad monasterium sancti Aermenlandi[w] agili pervenit cursu. Qui cum in eodem monasterio orationi diutius incumberet, apparuit ei beatus confessor Dei Aermenlandus[w], mentum eius tenens manu, sacratosque[x] polices[u] super oculos eius posuit, dicens: 'In nomine sanctae[y] et unicae individuaeque trinitatis aperiantur oculi tui, et inexpertum actenus accipe lumen!' Et statim evigilans, aperti sunt oculi eius, et posteriora sanantis se, ut ipse fatebatur, more fulgoris[z] micantia aspexit. Qui crastina[a], loto[b] cruore, qui ex palpebrarum effluxit disruptione, sanis oculis cum magno stupore coram omnibus omnipotentis[c] opificis, quas ante non[d] viderat, mirabatur creaturas. Constat igitur beatum apostolum ideo eum sanandum ad sanctos confessores misisse, quem[e] citissime per se curare
cf. Act. 5, 15. potuit, utpote cuius olim umbra omnes quos tangebat legitur egrotos[f] sanasse, ut cunctis patesceret fidelibus, quantum eorum intercessio apud omnium creatorem ad impetrandum[g] infirmorum salutem cum fide valeret poscentium. Is autem qui sanatus[h] fuerat, integritate custodita[i] virginitatis, in eodem beati Ermenlandi[w] monasterio, magnis orationum[k] vigiliarumque studiis exercitatus, usque ad diem obitus sui, quo debitum universae carnis exsolvit, laudabiliter degens permansit.

Cap. 27. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 27. a) *ita* 1. 3*b* (*superscr.* vel Adel); Alfredo 3*a*; *praescriptio deest, spatio relicto,* 3*c*. b) *om.* 3*a*. c) *pr. m. superscr.* 1; *om.* 3*b*. d) *ita* 1. 3*a*; Erm. 3*b*; adiret ibique *add.* 3*b*. e) *versu ex. om.* 2*b*. f) cōn 3*a*. g) *ita* 1. 3*c*; Adalfredus *rell.* h) uteri:. *ras.* s 3*b*. i) adquirendam salutem *pr. m.* 2*a*. 3*a*. k) apostoli 2*a*. *b*. 3*a*. l) de *add.* 3*b*. *c*, *m. al. add.* 2*b*. m) *ita* 3*a*; adquirendae *rell.* n) *om.* 2*a*. *b*. 3*a*. o) Turos *corr.* Turonos 3*b* (*non* 3*c*). p) Antrensem 3*b* (*non* 3*c*). q) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell.* r) nihlominus 3*a*; nihilhominus sc̄i conf. 3*b* (*non* 3*c*). s) recipere 3*a*. t) beati 2*a*. *b*. 3*a*. u) *ita* 1. 3*a*. v) a nat. *om.* 2*a*. *b*. w) *ita* 3*a*; Erm. 1 *cum rell.* x) sacrosque 2*a*. *b*. 3*a*. y) *om.* 3*a*. z) fulguris 3*b* (*non* 3*c*). a) die *add.* 3*b*. *c*. b) luto 3*a*. c) omnipotentes 2*b*, *corr.* d) *m. al. in marg. suppl.* 2*b*. e) quam 3*a*. f) ergorotos 1. g) impetrandam 3*b*. *c*. h) sanatus *pr. m. corr.* sanus factus fuerat 2*a*; sanus f. 3*b* (*non* 3*c*). i) custodia *pr. m.* 3*a*. k) orationibus 3*b* (*non* 3*c*).

1) *Cf. Gregor. Dial. I, prol.*: Seniorum valde venerabilium didici relatione quod narro.

28[a]. De paralitico ad eius sanato[a*] tumulum.

Paraliticus[b] quidam nomine Arnaldus per septem annorum volumina gravi laborabat egritudine, ita ut in grabato, carens omnium offitio[c] membrorum, veluti[d] extinctum cadaver, solo vigente capite, manibus portaretur aliorum. Qui cum[e] ad monasterium beati Aermenlandi[f] a deferentibus perlatus est[g] atque ad pedes eius iuxta sepulchrum, in quo sancta erant condita membra, est[h] locatus, incipientibus autem[i] fratribus[k] vespertino officio congruentem antiphonam in die translationis eiusdem confessoris, qui[l] evenit infra festa paschalia: *Alleluia, confitemini Domino,* Ps. 105, 1. *quoniam bonus, quoniam in aeternum*[m] *misericordia eius,* vidit beatum Aermenlandum[n] per fenestram ingredi. Qui baculo, quem[o] manu gestabat, caput eius renesque percutiens, dixit: 'In nomine Iesu Christi omnipotentis filii[p] sanare et surge valens!' Tunc primum, in longum debilia extendens membra eiulansque magnis vocibus, surrexit et, accipiens duos in manibus cereos, per medios psallentium choros[q] exiliens pertransivit. Nam omnibus diebus vitae suae percepta usus[r] est incolomitate et, proprii vigore corporis semet ipsum vegitans[s], quo voluit perrexit, qui illo aliorum fuerat iuvamine adlatus.

Haec et alia multa, quae huic operi inserenda satis profutura[1] ad aedificationem fidelium forent, multorum eiusdem monasterii monachorum, qui nunc usque supersunt, narratione cognovi; sed, paucis exaratis, conpendii gratia multa praetermisi. Sed quia vita virtutum[2] miraculorum praecedit signa, quoniam illa virtutem non ostentat, sed operatur, haec autem ostentant, non autem faciunt, magis de sancti patris morum virtutibus scribenda ad imitationem plurimorum esse viderentur, nisi quod recenciori tempore eius sancta emicans conversatio in multorum adhuc retinetur mentium memoria. Quid enim de virtute eius[t] castitatis dicere valeo, qui, a nativitate inpollutus a contagio libidinis permanens[u], virginitatis promeruit accipere coronam? Quid de eius digne fide enarrare possum, qui omnes quoscumque potuit a variis erroribus eruens ad catholicam perduxit fidem? Quid de eius spe intimare queo, qui amore aeternorum omnia temporalia ubertim[v] ei exuberantia[w] contempsit prospera? Quid de eius plenissima caritate significem, cuius studium semper fuit[3], non sua, sed aliorum quaerens[x], ut plurissimi[y] vita per eius exercitium potirentur aeterna? Quid de eius edisseram abstinentia, qui, ut eam tota[z] exerceret rigore, relictis in monasterio fratribus, Antriginum[a] adiens, ieiuniorum permaxime ibi morabatur tempore[4]? Quid de munditia orationis eius exponam, qui propriis vestigiis[b] viam, per quam ad orationem incedebat, stationem-

Cap. 28. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 28. a) XXVIIII. 1. a*) t. s. 3*b*. *c*. b) Paralypticus 2*b*, *corr*. c) *om*. 3*b* (*non* 3*c*). d) ac luti 3*a*. e) *om*. 2*a*. *b*. f) *ita* 1. 3*a*; Erm. *rell*. g) esset 3*b*. *c*. h) esset l. 3*b*. *c*; est collocatus 2*a*. *b*. i) *om*. 3*b*. *c*. k) in *add*. 3*b*. *c* (*ubi* vespertinum officium). l) qu(a)e 2*a*. *b*. 3*b*. *c*. m) s(a)eculum 3*b*. *c* *cum Vulg*. n) *ita* 3*a*; Erm. 1 *cum rell*. o) in *add*. 2*a*. p) Dei *add*. 3*b*. *c*. q) *pr*. *m*. *corr*. *e* chorus 1; *om*. 3*b* (*non* 3*c*). r) usu 3*a*. s) *ita* 1; vegetans *rell*. t) cast. eius 2*a*. u) permanes 1. v) *ita* 1; copiose sibi (ei 3*c*) *pro* ub. ei 3*b*. *c*; ub. ei *om*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. w) exuberentia 1. x) qu(a)erere 2*a*. 3*b*. *c*. y) *ita* 3*a*; plurimi *rell*. z) *ita* 3*a*; toto *rell*. a) Antricinum 3*b*. *c*. b) per *add*. 2*a*. *b*.

1) *Cf. Gregor. Dialog. II,* 7: ad multorum aedificationem profutura. 2) *Cf. ib. I,* 12: Vitae namque vera aestimatio in virtute est operum, non in ostensione virtutum. 3) *Cf. ib. III,* 26: Huius studium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil quaerere, omnes — — ad aeternae vitae desideria accendere. 4) *Cf. supra* c. 8. 10.

que[a], in qua orationi incumbere erat solitus, in morem[b] nivis candidam reddidit[1]? Quid de vigiliarum[c] eius laude refferam[d], quibus insistens continue[e] animas a corpore migrantes longiuscule[f], sancto inlustratus spiritu, videre meruit[2]? Quid de humilitate eius et contemplatione referam, qui, ut illam[g] perfectius adquirere possit[h], praelationis suae reliquid honorem et, ut isti perfectius inhereret, in parvissima se retrudens cellula, usque ad diem vocationis suae ad caelestem gloriam permansit reclausus[i, 3]? Quid de praecipua eius oboedientia fari possum, qui, oboediendo abbati[k] suo proprium linquens solum[4], exul in longinqua cunctis diebus vitae suae moratus est regione? Quid de eius patientia innotescam[l], qui, amplitu-
cf. Rom. 12, 17. dine fretus caritatis, non solum malum pro malo non reddidit, verum omnibus persequutoribus[m] suis quae valuit bona inpendit? His virtutum floribus[n] beatissimus confessor Christi Aermenlandus[o] comptus[p], sibi vixit[q] in saeculo ad praemium,
Mart. 25. discipulis ad exemplum; pro quibus, octavo Kalendarum Aprelium[r] ad Christum migrans, aeternae gloriae meruit accipere coronam.

Humili omnes viri[s] sancti vitam legentes prece deposco, ut inertissimi[t] scriptoris aeternae mercedis prospectu in orationibus suae[u] intercessionis meminisse dignentur, quatenus, beato Aermenlando[o] confessore intercedente, cum ipso mereantur[v] aeterna perfrui vita[w].

EXPLICIT[x] VITA BEATISSIMI[y] AERMENLANDI[z, *].

*) Migravit de hac vita VIII. K. Apr. *add.* 3*b** (*non* 3*b*).

Cap. 28. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. *c*.

Cap. 28. a) stationumque 3*a*. b) more 3*a*. c) vigiliis 2*b*. d) *ita* 1; referam 2*a*. *b*. 3*a*. *c*; efferam 3*b*. e) assiduc 3*b*. *c*. f) positus *add.* 3*b*. *c*. g) illa 2*a*. *b*. 3*a*. h) posset 2*a*. *b*. 3*b* (*non* 3*c*). i) *corr.* reclusus 3*b*. *c*. k) ababbati 1. l) in nocte sc̄a 1. m) *ita* 1; persecut. *rell.* n) comptus *add.* 3*a* (*cf. n.* p). o) *ita* 3*a*; Erm. *rell.* p) contemptus 3*a*; contentus 2*a*. *b*. *c*. q) *quod sequitur folium ab* in *incipiens, aliis erasis, manus saec. XI. scripsit* 1. r) Adp̄lium, *ras.* d 1; Aplium 3*c*; Aprilium *rell.*; die *add.* 3*b* (*non* 3*c*). s) s. viri 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. t) inetissimi 1, *corr.*; incertissimi 3*b*, *corr.* u) sive 3*a*. v) mereamur 2*a*. w) Amen *add.* 3*c*; prestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen *add.* 2*a*. *b*. *c*. 3*a* (*non* 3*b*). x) *subscr. om.* 1. 3*c*. y) *ita* 2*b*. *d*. 3*a cum praescr.*; beati 2*a*. 3*b*; sanctissimi 2*c*. z) *ita* 3*a*; Erm. *rell.*; abbatis *add.* 2*a*; confessoris *add.* 2*b*. *c*. *d*; abbatis et confessoris (c. atque a. 3*b*) *add.* 3*a*. *b*.

1) *Cf. supra c.* 10. 2) *Ib. c.* 5. 14. 3) *Ib. c.* 15. 4) *Ib. c.* 2.

PASSIO KILIANI MARTYRIS WIRZIBURGENSIS.

Fines Thuringorum non solum Thuringiam quae nunc dicitur, sed etiam regionem quam Franconiam vocamus amplectebantur, cum ipsae terrae ad Moenum fluvium sitae ducibus illorum subditae essent. Dagobertus I. tempore, quo Winidi Samone regnante instabant, Radulfum ducem Thuringiae instituerat. Is seditionem molitus 'regem se in Toringia esse censebat'[1], *regesque duces Thuringorum Willibaldus vocavit*[2]. *Saeculo septimo aut antea religio christiana finibus illis illata est*[3], *quae aevo Theotbaldi et Hedeni ducum, quamvis adulterata, permanebat. Ecclesiam Nilkheimensem prope Aschaffenburg sitam Adalhuno sacerdos 'temporibus Theobaldi ducis' construxit, a Regeberto episcopo Moguntiaco dedicatam*[4], *atque Hedenus dux Willibrordo cum praedia Thuringica a.* 704. *concessit*[5], *tum ad Hamulo-Castellum (Hammelburg) in Franconia situm pertinentia a.* 717. *tradidit, ubi 'per ipsius apostolici viri consilium' monasterium institueretur*[6]. *Paulo post ducatus desiisse videtur, cum Bonifatius, inde ab a.* 719. *in Thuringiam ingressus, 'senatores plebis', 'populi principes', 'seniores plebis' 'ad acceptam dudum christianitatis religionem' revocaverit*[7], *neque amplius duces commemorantur. Ille vero, ordine ecclesiastico restituto, a.* 741. *episcopos ordinavit atque Burchardo Wirziburg sedem attribuit, cuius castelli primum a.* 704. *in charta Hedeni ducis mentio fit.*

1) *Fredegar. IV,* 77. 87. 2) *V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 6: facessante suorum regum dominio; cessante relegiosorum ducum dominatu. 3) *Ib.:* relegiosorum ducum. *Cf. Hauck, 'KG. Deutschlands' I*³, 383 *sqq.* 4) *Inscriptionem fortasse a.* 834. *compositam, cum ecclesia restaurabatur, ex parte servavit Latomus in Catalogo episcop. Moguntin. ad a.* 1582 *(ed. Menckenius, SS. R. German. III,* 1730, *col.* 436*), quam post alios attuli ad V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 6 *(Vitae Bonifatii p.* 32, *n.* 4*):*

Hic primo ecclesiam struxit Adalhuno sacerdos
Temporibus Theobaldi ducis, sed quam Regebertus
Pontifex Moguntiacensis honori dicavit
Martyrum Dionysii illius et sociorum.

Rigibertus episcopus in catalogis episcoporum Moguntinorum (SS. XIII, 311 *sqq.) a. c.* 700. *occurrit. Nilkheimerhof locus ad ripam sinistram Moeni supra Aschaffenburg situs est.* 5) *SS. XXIII,* 55; *Dobenecker, Regesta Thuringiae I, n.* 5. *Cf. donationem Willibrordi Epternacensem a.* 726/27 *(Pardessus II, p.* 350; *Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 168; *Dobenecker n.* 15*).* 6) *SS. XXIII,* 60; *Dobenecker n.* 7. 7) *V. Bonifatii c.* 5. 6.

Ante aevum igitur Bonifatii religio christiana ad Francos orientales pervenerat. Initia autem fidei introductae ad Kilianum sociosque Scottos referuntur, atque eum iam paulo post ordinem dioecesanum institutum patronum Wirziburgensem celebratum esse constat. Anno 779. *Eburhardus missus terminos marchae Wirziburgensis circumivit; in altera descriptione marchae, quae eodem fere tempore conscripta videtur esse, etiam res ecclesiasticae S. Kiliani commemorantur*[1]. *Anno* 788. *Carolus rex* 'in Wirtzipurc translationem sancti Ciliani martyris celebravit'[2] *idemque a.* 793. *natalem Domini* 'ad sanctum Chilianum' *egit*[3]. *Inde ab a.* 807. *monasterium Wirziburgense nominatur,* 'quod est constructum in honore sancti Salvatoris, ubi sanctus Kylianus martyr praeciosus corpore requiescit'[4]. *Eodem aevo dies emortualis Martyrologiis illatus est, testesque omnes in diem* 8. *Iulii conveniunt. Primum in Kalendario clarissimo, quod Godescalcus pro Carolo rege a.* 781. *exaravit, mentio fit* sanctorum martyrum Ciliani episcopi cum sociis suis[5], *eodemque die sanctus codici Wirziburgensi Martyrologii Bedani*[6] *et Kalendario Laureshamensi*[7] *saeculo IX. ineunte exaratis et Martyrologiis Hrabani, Wandalberti*[8], *Usuardi*[9], *Notkeri insertus est, denique Martyrologiis Kalendariisque Laureshamensi (?)*[10], *Pataviensi*[11], *Sangallensi*[12], *Augiensibus*[13] *eodem saeculo compositis.*

Sodales martyris primum in Kalendario Godescalci commemorantur, deinde in charta a. 822. *data*[14]; *nomina saeculo eodem in codicibus binis Augiensibus*[13] *et Wirziburgensibus*[15] *afferuntur, e quibus unum aetatem Hrabani paululum superare E. Duemmler iudicavit*[16], *atque haec in eo leguntur:*

Eodem die sanctus Chilianus episcopus in castro Wirziburgo cum sociis suis Totmanno presbitero et Colmanno diacono sub Gozberto duce martirizavit.

Plura de martyrio eorum Hrabanus Maurus in Martyrologio inter a. 840. *et* 854. *composito ad diem* 8. *Iulii enarravit*[17]*:*

1) *Chroust, Monumenta palaeographica I,* 5, *tab.* 10; *Müllenhoff et Scherer, 'Denkmäler Deutscher Poesie und Prosa' I*³, 226 *(de tempore ib. II,* 361*)*: 'chirihsahha sancti Kilîânes'. 2) *Ann. Maximiniani a.* 787 *(SS. XIII,* 21*); de anno cf. Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 296 *b.* 3) *Ann. regni Francorum et Einhardi a.* 793 *(ed. Kurze p.* 94. 95*); Ann. Mosellani a.* 792/93 *(SS. XVI,* 498*).* 4) *MG. Dipl. Karol. I,* 275, *n.* 206. *Diploma a.* 788. *datum (ib. p.* 347, *n.* 246*) spurium est. Ludowicus Pius a.* 837. *commutationem confirmavit tempore Caroli M. inter fiscum et Berowelpum episcopum factam (Reg. I*², *n.* 971*); ubi Berowelpus res dedisse dicitur 'ex monasterio videlicet sancti Ciliani, ubi ipse martyr Christi tumulatus digno honore veneratur'.* 5) *F. Piper, 'Karls d. Gr. Kalendarium und Ostertafel',* 1858, *p.* 26. 6) *Dümmler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' VI,* 116. 7) *Ed. Manitius, 'N. Arch.' XXII,* 764. 8) *MG. Poetae II,* 589. 9) *Ed. Sollerius p.* 387. 10) *H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge',* 1908, *p.* 20. 11) *Dümmler, 'Piligrim von Passau',* 1854, *p.* 101. 12) *Quentin l. l. p.* 18. *Codici, qui e numero librorum 'Scottice scriptorum' est, ad diem* 8. *Iulii haec:* marty[rium] sancti Ciliani *antiquitus in margine apposita sunt.* 13) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [88]; Holder, 'Römische Quartalschrift' III,* 1889, *p.* 228: alibi (natale) sanctorum martyrum Chiliani episcopi, Colmani presbiteri, Dotmani diaconi. 14) *Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 769: ubi ipse preciosus c u m s o c i i s s u i s corpore requiescit. *Sub Wolfgero episcopo Wirziburgensi (*810 — 832*) Egino comes praedia tradidit* [in possessione atque domin]atione sancti Salvatoris et sancti Kiliani martyris sociorumque eius *(ed. Waitz, 'Forsch. zur Deutsch. Gesch.' XVIII,* 181*).* 15) *De uno cf. Dümmler, 'Forschungen' l. l. (supra n.* 6*); alterum paulo post a.* 844. *exaratum (postea Laureshamensem) attulit Quentin l. l. p.* 21: Natale sanctorum martyrum Kiliani et sotiorum eius Colmani et Totnani. *Nomina in chartis non ante a.* 1000. *occurrunt (Sickel, MG. Dipl. II, p.* 787. 790. 795*).* 16) *L. l. p.* 118. 17) *Canisius, Lectiones antiquae II,* 2 ², *p.* 333. *Codices Sangallenses n.* 457. *et* 458 *(saec. IX) et Moguntinum II,* 66 *(saec. XI. ex.)*

In pago Austriae et castro nomine Wirziburg iuxta Moin fluvium sanctorum natale Chiliani martyris et duorum sociorum eius, qui ab Hibernia Scottorum insula venientes nomen Christi in praedictis locis praedicaverunt, ibique ob veritatis confessionem a quodam iudice iniquo nomine Gozberto trucidati sunt et multis postea signis veri Christi martyres esse claruerunt.

Non multo ante saeculum IX. medium etiam Passio Kiliani ab auctore quodam sine dubio Wirziburgensi[1] *conscripta est neque ante a.* 755, *sicut nonnulli statuerunt*[2], *qui Bonifatium neque nomine sancti neque alio honoris titulo ornatum esse*[3] *animadvertissent, quamvis brevi post mortem a fidelibus cultum, argumentum e silentio petentes satis leve. Sermo, etsi naevis non caret*[4], *tamen cum aevo Pippini parum convenit. Accedit, quod martyres elevati esse dicuntur (c.* 15*):* regnante Pippino primo orientalium Francorum rege. *Ut enim Franci orientales iam saeculo VIII. distinguebantur*[5], *ita rex Francorum orientalium non vocabatur nisi inde ab a.* 833, *quo Ludowicus rex, contra patrem insurgens, regnum orientale sibi vindicavit*[6]. *Ex eo demum tempore anni 'regni domni Hludowici regis in orientali Francia' in chartis inveniuntur*[7], *atque deinceps, regno Francorum diviso, regnum et reges orientalium Francorum extabant*[8], *cum antea reges non fuissent nisi Francorum. Unde Pippinum 'primum'*[9] *orientalium Francorum regem vocatum non esse existimaverim, priusquam regnum orientale per se aliquantulum tempus permansisset et stabilitum esset, atque Passionem si non postea, at non multo ante a.* 840. *compositam esse mihi persuasum est.*

Killena Scottus hoc auctore teste in Hibernia patria dignitatem episcopalem nactus, iam alio nomine Kilianus vocatus est. Deinde vero ipse duodecimus cum sodalibus, e quibus Colonatus, Gallo, Arnwalis presbyteri et Totnanus diaconus afferuntur, patria relicta, 'in Australium partem ad castellum quod nominatur Wirziburc' venit. Cumque regio amoena ei placeret, Romam profecti sunt, ut, licentia a Iohanne papa accepta, populo pagano verbum Dei praedicarent; Iohanne autem defuncto, Conon successor Kiliano 'potestatem praedicandi et docendi' tribuit. Deinde, pluribus sodalibus in itinere seiunctis, cum Colonato et Totnano Wirziburgum regressus, praedicando adeo profecit, ut Gozbertum ducem atque omnem populum converteret et baptizaret. Cum autem Kilianus duci persuasisset, ne Geilanam, quae uxor fratris antea fuerat, deinceps in matrimonio

Fäh et Velke bibliothecarum praefecti vv. cc. officiosissime contulerunt. Etiam in titulis ecclesiarum Hrabanus Kiliani ter mentionem fecit (Poetae II, 208. 221. 230*).* 1) *Cf. ea quae c.* 11. *de natura regionis narravit.* 2) *'Histoire litéraire de la France' IV,* 1738, *p.* 86; *Emmerich, 'Der heilige Kilian' p.* 66; *J. Hefner, 'Das Leben des hl. Burchard' ('Archiv des Histor. Vereins von Unterfranken' XLV,* 1903, *p.* 57, *n.* 64*); cf. eundem apud H. Bihlmeyer, 'Hagiographischer Jahresbericht für die Jahre* 1904—1906*',* 1908, *p.* 110, *n.* 1. 3) *Passio Kiliani c.* 15: mediante Bonifatio archiepiscopo. 4) *Cf. c.* 2: coepit eos persuadere propria contempni — — et nudos sequere Christum; *c.* 7: persuadebat illum; *c.* 9: vacabant se — — orationibus; *c.* 11: fodiri; *compluribus locis* ut *falso cum ind. coniunctum atque participium pro verbo finito adhibitum est.* 5) *V. Bonifatii c.* 8: in intimis orientalium Franchorum partibus. *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 27: superiores Francos in Auster; *Ann. regni Francorum a.* 787 *(ed. Kurze p.* 78*)*: Franci Austrasiorum. 6) *'Orientalium Francorum principatus' Pippino avo primi regis in Annalibus Mettensibus (ed. B. de Simson p.* 1, 5. 4, 19*) attributus non obstat.* 7) *Sickel, 'Beiträge zur Diplomatik' I ('Wiener Sitzungsberichte' XXXVI,* 1861, *p.* 352*); Mühlbacher, Reg. I*[2], *p. LXXXIX.* 8) *Cf. e. gr. Ann. Fuldenses a.* 838 *(ed. Kurze p.* 29*)*: regnum orientalium Francorum; *a.* 850 *(p.* 39*)*: regis orientalium Francorum. 9) *E vocabulo 'primo' sequi mihi videtur, auctori alterum pluresve reges post Pippinum notos fuisse.*

haberet, mulier episcopum sodalesque eius a 'lictore' interfici corporaque cum vestimentis et libris clam sepeliri iussit; quae in terra quamvis humida, carnibus tantum consumptis, integra permanebant. Carnifex, maligno spiritu actus, se ipsum laniavit; Geilana simili spiritu arrepta periit, Gozbertum servi occiderunt, Hetanum filium populus orientalium Francorum regno eiecit. Martyrum autem sepulchrum, multo tempore transacto, miraculis celebrabatur, unde corpora eorum cum consilio et praecepto Zachariae papae, intercedente Bonifatio archiepiscopo, a Burchardo primo Wirziburgensium episcopo elevata sunt, regnante Pippino.

*Temporum notae narrationi insertae inter se conveniunt. Iohanni V. papae (*685—686*) recte Conon (*686—687*) successor adiungitur. Cum Bonifatius a.* 754. *(Iun.* 5*) decesserit et Pippinus a.* 751. *ex. aut* 752. *in. rex constitutus sit*[1]*, anni* 752—753. *tempori elevationis congruunt, sicut Zachariae quoque papae a.* 752. *defuncti consilium praecedere poterat. Kilianum Scottum (i. e. Hibernum) fuisse, e nomine intellegitur cum nominibus Cillene et Cellan comparando*[2]*; dignitas episcopi vagantis et numerus peregrinorum duodenarius exemplo apostolorum institutus cum moribus Scottorum conveniunt*[3]*. Quod liber euangeliorum Wirziburgensis saeculo VII. litteris uncialibus exaratus*[4] *Kiliani fuisse traditur, id nullius momenti est, cum narratio illa ex ipsa Passione originem duxisse possit. Gozberti avum, quem Hruodem auctor vocat (c.* 3*), eundem fuisse atque Radulfum Dagoberti et Sigeberti regum aequalem coniecerunt*[5] *idque fortasse recte, siquidem Hruodi pro Hruodulfo sive Rudolfo accipi potest, quod nomen cum Radulfo haud semel commutatum esse constat*[6]*. Denique Hetanus filius Gozberti pro eodem habendus est atque Hedenus dux e chartis Willibrordi et e Willibaldo cognitus, atque ducatum eventu quodam subito desiisse nescio an inde confirmetur, quod Hedenus a.* 717. *Willibrordo donationem concessit, cum Bonifatius a.* 719. *nullum iam ducem invenisse videatur.*

Attamen aliae rationes obstant, ne opusculo fidem habeamus, neque id mirum est in auctore tot annis post res gestas scribente. Levioris momenti est, quod Killena, episcopus factus, 'alio nomine' Kilianus vocatus esse dicitur (c. 1*), cum non de duobus nominibus agatur, sed de forma eiusdem nominis immutata. Auctor fortasse de Winfrido cogitavit,*

1) *Quo anno Burchardus obierit, vivo Bonifatio defunctus (V. Gregorii auct. Liudgero c.* 6*, SS. XV,* 72*; cf. inscriptionem sepulchralem Megingozi apud Eckhart, Commentarii de rebus Franciae Orientalis I,* 1729*, p.* 524*), minus constat, postquam privilegium Pippini Fuldense (Dipl. Karol. I,* 44*, n.* 32*) spurium esse demonstravit M. Tangl, 'Die Fuldaer Privilegienfrage' ('Mittheilungen des Instituts für Oesterreich. Geschichtsforschung' XX,* 1899*, p.* 193—252*).* 2) *Cf. H. Zimmer apud Hauck, 'Realencyklopädie für protestant. Theologie und Kirche' X*[3]*,* 1901*, p.* 283. *C. O'Conor, Rerum Hibernicarum scriptores I,* 1, 1814*, p.* 148—153*, plures Scottos eiusdem nominis attulit; cf. e. gr. duos abbates Hienses* Killeni *in libro Confraternitatum S. Petri Salisburgensis commemoratos (MG. Necrolog. II,* 27*). Vita Cilliani confessoris Albiniacensis (Analecta Bolland. XX,* 434 *sqq.) et Passio martyris Wirziburgensis ab iisdem verbis incipiunt, ut monuit S. Riezler, 'Die Vita Kiliani' ('N. Arch.' XXVIII,* 234*), neque vero rationem quandam inter eas intercedere crediderim, sed uterque auctor initium libri II. Dialogorum Gregorii M. aut Vitae Fursei inde pendentis imitatus videtur esse.* 3) *Cf. supra p.* 688*, n.* 2. 4) *Cf. Zangemeister et Wattenbach, Exempla codicum Latinorum litteris maiusculis scriptorum, supplementum,* 1879*, tab.* 58. 58*a; G. Schepps, 'Die ältesten Evangelienhandschriften der Würzburger Universitätsbibliothek',* 1887*, p.* 6 *sqq.; S. Berger, 'Histoire de la Vulgate',* 1893*, p.* 53 *sq.* 5) *Eckhart l. l. I,* 213 *sq. et alii; at cf. F. Dahn, 'Die Könige der Germanen' X,* 1907*, p.* 106. 6) *Cf. Förstemann, 'Altdeutsches Namenbuch' I*[2]*,* 919. 1219.

cui una cum dignitate episcopali nomen Bonifatii impositum esse Willibaldus voluit[1], atque Vitam Bonifatii auctori nostro notam fuisse ex enuntiatis quibusdam similibus intellegi videtur[2]. Suspicio gravior inde movetur, quod Kilianus ea de causa Romam profectus esse fertur, ut praedicandi potestatem a papa acciperet, cum iter Romanum ea de causa susceptum ante Willibrordum et Bonifatium Anglosaxones apud auctores fide dignos minime inveniatur. Quod cum ita sit, monendum est ipsi Cononi papae Sergium successisse, quo sedente Willibrordus Beda teste[3] Romam pervenit, 'ut cum eius licentia et benedictione desideratum evangelizandi gentibus opus iniret', atque quaerere licet, num casu contigerit, ut Kilianus decessorem eodem consilio adiisse dicatur quo Sergium Willibrordus. Deinde e Willibaldo teste gravissimo Hedenum ducem successorem Theotbaldi fuisse concludendum videtur esse neque Gozberti, quae nomina ad unum eundemque virum pertinuisse omnino temere nonnulli statuerunt[4]. Neque nomen Geilanae ad fidem biographi confirmandam aptum est, quippe quod miro modo ad res relatas spectet[5], ita ut iam Notkerus eam 'ipso nomine petulcam' vocaverit[6].

Res autem ab auctore relatae haud adeo cum iis convenire videbantur, quae Hrabanus in Martyrologio de Kiliano narravit[7], atque coniecerunt hunc formam fabulae vetustiorem exhibere quam auctorem Passionis, monentes, Gozbertum ibi iudicem, hic ducem vocari et Kilianum, cum in hac ob matrimonium vetitum Geilana uxore agente et nescio duce interfectus esse dicatur, altero teste ab ipso Gozberto iudice iniquo occisum esse 'ob veritatis confessionem', quae potissimum ad praedicationem fidei christianae spectaret[8]. Attamen nescio an etiam Hrabanus e Passione potius pendere credendus sit, quam eo tempore iam extitisse e codice illo Martyrologii Bedani Wirziburgensi constare videtur, in quo tres martyres 'sub Gozberto duce' passi esse dicuntur[9]. Admonitiones Kiliani ad matrimonium illicitum spectantes pro confessione veritatis accipi potuisse, Gregorius M. et Beda de Iohanne Baptista agentes certo certius demonstrant[10]. Neque id maioris momenti est, quod Gozbertum Hrabanus vocabulo latiore iudicem neque ducem vocavit,

1) V. Bonifatii c. 6; cf. 'N. Arch.' XXXIII, 525 sqq. 2) Passio Kiliani c. 9. 10. 15. 3) Hist. eccl. V, 11. 4) Ita recte iudicavit Hauck I³, 386, n. 5. E. gr. F. Dahn l. l. p. 107. 156. coniecit, Theotbaldi nomen Gozberto in baptismo impositum esse. Theotbaldum potius sodalem quam decessorem Hedeni ducis fuisse statuit G. Schnürer, Bonifatius, 1909, p. 108, n. 5; at cf. inscriptionem Nilkheimensem (supra p. 711, n. 4). 5) Interim vocabulo 'geil' aevo illo significatio latior inerat quam hodie; cf. Grimm, 'Deutsches Wörterbuch' IV, 1, 2, col. 2581 sqq. 6) Infra p. 717. Monuerim quoque, Gallonem quendam inter sodales Kiliani commemorari (c. 2), cum Gallus apud Sangallenses antiquitus Gallo saepe audiat atque vel nomina Gilianus, Gillianus, Calianus eidem in chartis attribuantur (cf. Wartmann, 'Die urkundlichen Formen des Namens Gallus', 'Anzeiger für Schweizerische Geschichte' 1863, p. 33 sq.; Chroust, Monumenta palaeographica I, 14, tab. 3), quae Kiliano nostro quam maxime assimilia sunt, etsi Gallum formam primigeniam sancti Helvetici fuisse recte monuit H. Zimmer, 'Über direkte Handelsverbindungen Westgalliens mit Irland im Altertum und frühen Mittelalter' II ('Berliner Sitzungsberichte' 1909, p. 474, n. 1). 7) Supra p. 713. 8) Cf. Rettberg, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II, 306; Hauck I³, 386, n. 5. 9) Supra p. 712. 10) Gregorii M. epist. ad Augustinum (Beda, Hist. eccl. I, 27, 5; MG. Epist. II, 335): Cum cognata quoque miscere prohibitum est, quia per coniunctionem priorem caro fratris fuerat facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista capite truncatus est et sancto martyrio consummatus, cui non est dictum, ut Christum negaret, et pro Christi confessione occisus est; sed quia isdem dominus noster Iesus Christus dixerat: 'Ego sum veritas', quia pro veritate Iohannes occisus est, videlicet et pro Christo sanguinem fudit; Bedae Expositio in Lucam c. 91 (Opera ed. Giles XI, 327): sicut Iohannes Baptista, qui non pro Christi confessione, sed pro defensione veritatis occubuit, ideo tamen pro Christo, quia pro veritate martyrium suscepit.

cum etiam in ducem iudicis nomen conveniat[1], *atque auctor martyrii cuiuslibet in Passionibus 'iniquus iudex' nominatur, ita ut eiusmodi vocabulum Hrabano quoque facile subrepere potuerit*[2]. *Ut autem Kilianum ab ipso Gozberto trucidatum esse diceret, culpa uxoris praetermissa, fortasse eo commotus est, quod auctor Passionis, dum 'vindictam irae Dei* carnifices *martyrum subsecutam esse' narrat, in numero eorum etiam Gozbertum a servis occisum affert (c.* 14*), quae verba auctores inde ab altero biographo Kiliani (c.* 18*) satis superque vexaverunt, quaerentes, quomodo ultio divina ad ducem pertinuisset*[3]. *Unde etiam Hrabanum ex ipsa Passione pendere non est quod negemus, etsi opusculum ei scribenti praesto non fuisse crediderim, ita ut res dudum legendo compertas minus accurate e memoria exponeret. Quae cum ita sint, testis casuum Kiliani non restat nisi auctor Passionis indignus, cui certa fides habeatur.*

Fortasse etiam originem fabularum ex parte divinare licet. Ut enim S. Riezler v. d. monuit[4], *ratio quaedam inter Passionem Kiliani et Vitam Corbiniani ab Arbeone conscriptam intercedere videtur, quippe qui res satis similes memoriae tradiderit. Nam Crimoaldus dux Baiuvariorum eo teste Pilitrudem uxorem fratris defuncti in matrimonium duxerat; quod ut dissolveretur, Corbinianus monebat atque instabat, exemplo Iohannis Baptistae usus, unde mulier Ninum vicarium misit, qui adversarium noctu interimeret. Episcopus sane, fortuna meliore usus quam Kilianus, insidias nocturnas evasit, neque minus ultio divina secuta est, ita ut Crimoaldus ab insidiatoribus interimeretur, Ninus 'subactor' nece inhonesta occumberet, Pilitrud potestate amissa pauperrima in Italia obiret, denique nati eius 'sub multa tribulatione' regimine privati vita defungerentur*[5]. *Quae certe eiusmodi sunt, ut biographum Kiliani ea imitatum esse facile conici possit, suspicioque augetur comparatis verbis:*

Vita Corbiniani	*Passio Kiliani*
c. 20. mulier inmiscere nitebat mortem, invidiae accensa; — — propterea cotidie invidiae fomitem ministrabat *(cf. Gen.* 37, 8*:* invidiae et odii fomitem ministravit*)*. *c.* 24. quibus insidiis vindicta foret secuta.	*c.* 9. coniux Gozberti nobilissimi ducis, ira et invidiae fomite accensa, die noctuque cogitabat, quomodo sanctos Dei perdere potuisset. *c.* 14. vindicta irae Dei subsecuta est carnifices.

Unde auctorem Passionis ex Arbeone pendere, si non certum, at satis veri simile videtur esse[6].

*Quae quomodocumque se habent, res in Passione relatae pro fabulosis aut dubiis habendae sunt, idque unum constat, Kilianum quendam Scottum cum sociis duobus Wirziburgi interfectum esse. Unde etiam annum mortis alium ab alio auctore e nomine Cononis papae (*686/87*) temporeque itineris Romani conclusum*[7] *omnino latere consenta-*

1) *Cf. e. gr. V. Galli auct. Wettino c.* 15 *(SS. R. Merov. IV,* 265, 7*); V. Desiderii Alsegaud. c.* 4. 7. 2) *Cf. eiusdem Martyrologium ad diem* 11. *Augusti (Canisius II,* 2[2], 337*):* iussit eos iniquus iudex — — verberari. 3) *Cf. e. gr. Emmerich l. l. p.* 123 *sq. Olim haud ingratum videbatur, quod verba:* Gozbertum vero gladio sui occiderunt servi *in textu Sollerii (aeque atque in codice nostro* 1*e) deerant.* 4) *L. l. p.* 232—234. 5) *V. Corbiniani c.* 18—25 *(ed. Riezler p.* 263 *sqq.).* 6) *Ea quoque comparare licet, quae Arbeo c.* 6. *de Corbiniano rettulit:* cum sanctiones beati principis apostolorum Petri, ubique praedicationis officium exercere per universum orbem potuisset, ex tanti patris relatione potestatem habuisset. 7) *Anno* 687. *martyrium Kiliani attribuitur in Annalibus S. Albani (SS. II,* 239*), a.* 688. *in Chronico Wirziburgensi (corr. e* 687*) et a Frutolfo assecla (ib. VI,* 25. 155*), a.* 689. *in Vita II. Burchardi I,* 10 *(ib. XV,* 53*) et in epitaphio quodam Kiliani (Eckhart l. l. I,* 454*), a.* 697. *in Catalogo episc. Wirziburg. (SS. XIII,* 338*) et a Sigeberto (ib. VI,* 328*). Cf. Chronicon Mariani Scotti a.* 709 *[=* 687*] (ib. V,* 544*).*

neum est. Elevationi corporum a. 752/54. *factae translatio a.* 788. *celebrata*[1] *non opponenda est, neque denegaverim auctorem de ea re minus ab aevo ipsius remota fortasse melius instructum esse, praesertim cum patroni Wirziburgensis iam decennio fere ante a.* 788. *mentio facta sit*[1].

Ex auctoribus, qui aut ipsam Passionem Kiliani aut auctores ex ea pendentes adhibuerunt, unum Martyrologium a. 896. *compositum afferam, quod Notkero recte attributum videtur esse*[2]*; ubi ad diem* 8. *Iulii haec narrantur*[3]*:*

In pago Austrie, id est nove Francie, castro, immo civitate, ut Teutonico nomine prodit, Wirciburg vocata (Wircibug vocuata *cod.*), iuxta Moin fluvium sita, passio sancti Chiliani, primi eiusdem civitatis episcopi, et duorum discipulorum eius, Colonati videlicet presbyteri et Totnani diaconi. Qui ab Hibernia Scotorum insula venientes et a pontifice sedis apostolicae auctoritate accepta, nomen Christi in eodem loco et in circuitu praedicaverunt. Cumque multum populum idem vir apostolicus signis et verbo Domino adquireret, a duce locorum eorundem nomine Cozperto pro eo, quod eum a coniugio uxoris fratris sui disiungere niteretur, factione eiusdem incestuosissime Geile cum sociis eodem zelo ferventibus est interemptus. Ad quorum memorias cum plurima semper fiant miracula, his tamen indiciis pretiosa mors eorum pri- cf. Ps. 115, 15.
mum mortalibus est commendata. Nam his, qui eos in oratione positos nocturno tempore silentio peremit, huc et illuc amens discurrendo ac se reum necis sanctorum clamitando seque ipsum dentibus suis laniando, quia igne invisibili a sancto Chiliano sibi videbatur exuri, commissum suum ipse publicavit. Geilam quoque, etiam ipso nomine petulcam, spiritus malignus invasit et indignam eius vitam dignissima morte finivit. Cozbertum vero servi sui occiderunt gladio; filium autem eius populi propulerunt de regno. Ad augmentum quoque sanctitatis martyrum declarandum, cum post annos plurimos transferendi gratia detegerentur, contra naturam eiusdem regionis supra modum humidae libri eorum ac vestimenta omnia, pariter cum eis subterrata, ita sunt inlesa reperta, quasi in scrinio super terram posito essent inclusa.

Fr. W. Rettberg[4]*, cum Passionem Kiliani saeculo X. vel XI. compositam esse existimaverit, ostensurus, quomodo fabula paulatim accrevisset, primo loco Hrabanum posuit, altero Notkerum, tertio Passionem, ita ut neces martyrum primo Gozberto, deinde et ipsi et Geilanae, denique soli uxori crimini datae esse viderentur. Iam vero, cum Passionem Notkero vetustiorem esse constet, quippe quae iam ante finem saeculi noni ab altero auctore retractata sit, aliam rationem inter tres testes intercedere patet: Notkerus et Hrabanum et Passionem adhibuit*[5]*; cumque apud illum legisset, Kilianum a Gozberto trucidatum esse, id quod iuxta biographum duce nesciente Geilanae iussu contigisset, res quae discrepare videbantur ita conglutinavit, ut martyres ut factione uxoris, ita a duce interemptos esse statueret. Itaque pro teste primigenio Notkerus accipiendus non est.*

1*a) Codex Monacensis n.* 4585 *(Bened.* 85*), saec. X/XI, olim Benedictoburanus, fol.* 115—119[6].

1*b) Codex Vindobonensis n.* 552 *(Hist. eccl.* 143, *antea* 22*), saec. IX*[7].

1) *Supra p.* 712. 2) *Cf. Dümmler, 'Forsch. zur Deutschen Gesch.' XXV,* 202 *sqq.* 3) *Canisius l. l. II,* 3[2], *p.* 150. *A. Fäh v. c. codicem Sangallensem n.* 456, *p.* 255—257. *officiosissime contulit. Quae ex Hrabano pendent, ea litteris minoribus imprimenda curavi; quae ipse Notkerus inseruit, ea latius posita sunt.* 4) *L. l. II,* 306. 5) *Id quod cognovit Emmerich p.* 77 *sq.* 6) *Cf. SS. XV,* 83. 7) *Ita iudicavit K. Foltz, 'Geschichte der Salzburger Bibliotheken',* 1877, *p.* 11, *codicem Salisburgi scriptum esse statuens. Folio* 107. *benedictio canum lingua Teutonica postea inscripta est (Müllenhoff et Scherer l. l. I*[3], 16*).*

fol. 107′—112, *Passionem Kiliani continet, quam aliae Passiones praecedunt, fol.* 1. *versibus extantibus:*

Accipe, flos iuvenum, sancto certamine plenum
Gratanter librum, semper ubique valens,

aliisque duobus erasis[1].

1*c) Codex* H a n n o v e r a n u s *bibliothecae regiae I,* 189, *saec. X/XI, 'ex libris H. Schaedtler* 1808', *quem librum antea 'I. F. Molerus* 1765' *possedisse videtur, litteris primariis picturisque pulcherrime exornatus*[2], *Passionem exhibet fol.* 1—11.

1*d) Codex* B e r o l i n e n s i s *Ms. theol. Lat. oct.* 162, *antea Suerinensis bibliothecae familiae Kade, anno ut videtur* 1204. *exaratus*[3], *fol.* 81′—84′.

1*e) Codex* S a n c t i A u d o m a r i *n.* 716, *saec. XIII. in., olim S. Mariae de Claromarisco, vol. VII, fol.* 34—35[4].

2*a) Codex* E i n s i d l e n s i s *n.* 248, *saec. XII, p.* 243—262. *posteriorem Kiliani Passionem, p.* 262—269. *priorem continet.*

2*b) Codex* S a n g a l l e n s i s *n.* 566[5], *saec. IX/X, p.* 212—219.

2*c) Codex* V i n d o b o n e n s i s *n.* 430 *(Salisb.* 404*), saec. XI, fol.* 108—111.

$2c^1$*) Codex* M o n a c e n s i s *n.* 332, *saec. XII, fol.* 67′—70.

$2c^2$*) Codex canonicorum ad* S a n c t u m F l o r i a n u m *XI,* 384, *saec. XII. ex., fol.* 345′—346′, *in verbis* consumptum esset *(c.* 11*) desinit, ceteris omissis*[6].

Codices in duo genera discedunt, quorum alterum per homoeoteleuton hiat:

c. 8. Sed per Dei omnipotentis amorem, quem predicasti et predicas, dereliqui omnia. — — Per eundem amorem et meam coniugem — — dimittam] *ita* 1*a. b. c. d. e;* amorem — eundem *om.* 2*a. b.* $c^{1.2}$,

atque e codicibus prioris locis nonnullis propius inter se conveniunt et 1*a. b et* 1*d. e.*

Libri 2*b. c.* $c^{1.2}$ *artiore quadam familiaritate inter se coniuncti sunt:*

c. 1. vocabatur nomine] n. v. 2*b. c.* $c^{1.2}$;

c. 5. ad quod venerat] et ad quem venerat *add.* 2*b. c.* $c^{1.2}$,

e quibus codices 2*c.* $c^{1.2}$ *ad idem exemplar referendi sunt, cuius necessitudinis exempla afferantur haec:*

1) *Versus edidit Dümmler, Poetae II,* 647. 2) *Cf. E. Bodemann, 'Die Handschriften der kgl. öffentlichen Bibliothek zu Hannover',* 1867, *p.* 29; *St. Beissel, 'Zeitschrift für christliche Kunst' VII,* 1894, *col.* 78 *sq.* 3) *Cf. SS. XV,* 709 *sqq.* 4) *Cf. 'Archiv' VIII,* 416. 5) *Cf. SS. R. Merov. III,* 628 *sq.* 6) *Praeterea mihi noti sunt codices* A d m o n t e n s i s *n.* 412, *saec. XII (cf. Emmerich p.* 2*);* B r u x e l l e n s e s *n.* 3472 *(*8495—8505*) et n.* 3502 *(*8942*), saec. XVII (cf. I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 475. 550*);* F r a n c o f u r t i *ad Moenum bibliothecae urbanae inter libros S. Bartholomaei n.* 3, *a.* 1356; R e i n e n s i s *(prope Graz) n.* 50, *saec. XII. ex. ('Archiv' X,* 625*);* W i r z i b u r g e n s i s *n.* 64, *saec. XI (Emmerich p.* 2*). Codex* S t u t t g a r t e n s i s, *Biblia fol. n.* 56, *saec. XIII, olim Zwifaltensis, fol.* 21′—23, *quem B. Krusch v. c. inspexit, ab alio scriptore adulteratus est, particulis Passionis posterioris intrusis. Codex* B e r n e n s i s *n.* 114, *saec. X, fol.* 8′—9′, *epitomen Passionis continet in c.* 11. *desinentem* (Fuit vir vite venerabilis — — de vestimentis eorum consumptum esset), *de qua Th. Steck v. c. me certiorem fecit, itemque codici* P o m m e r s f e l d e n s i *n.* 2896, *olim Friteslariensi, saec. XIII/XIV, Passio decurtata inest (Emmerich p.* 2*), quae nota fuit Ioh. Georgio ab Eckhart (l. l. I,* 271. 282*), aliamque epitomen codex* U l t r a i e c t i n u s *n.* 391, *vol. I (Eccl.* 20*), paulo ante a.* 1424. *exaratus, fol.* 50′—51, *exhibet* (Kylianus episcopus fuit vir vite laudabilis — — regnante Pippino orientalium Francorum rege, prestante domino *et q. s.*).

c. 1. nomine Killena] K. n. 2*c.* $c^{1.2}$; n. *om.* 2*a. b:*

c. 2. ammonitus] admoneretur 2*c.* $c^{1.2}$.

Naevos sermonis potissimum codices antiquiores servaverunt, neque vero textus in ceteris adeo adulteratus est, ita ut ubique fere libri complures lectionem genuinam exhibeant. Codices 1*a. d O. Holder-Egger v. c. contulit,* 2*b. c B. Krusch v. c. idemque specimen* 2c^1 *exscripsit;* 1*b. c. e.* 2*a.* c^2 *ipse adhibui. Lectiones peculiares librorum singulorum* 1*d. e.* 2*c non adnotavi;* 2$c^{1.2}$ *omnino suppressi.*

Henricus C a n i s i u s, *Antiquae lectionis tomus IV, pars II, Ingolstadii* 1603, *p.* 642—647 *(ed. Iacobus Basnage III,* 1, *Amstelaedami* 1725, *p.* 180—182*), primus Passionem Kiliani e codice Eichstetensi lectiones utriusque generis continente eruit. Quam editionem iteravit*

Iohannes M a b i l l o n, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum* 1669, *p.* 991—993.

Iohannes Baptista S o l l e r i u s, *Acta sanctorum Iulii II, Antverpiae* 1721, *p.* 612—614, *Passionem ad codicem Valcellensem seu Moretianum* 1*e similem*[1] *cum aliis libris collatum recensuit*[2].

Franciscus E m m e r i c h, *'Der heilige Kilian', Wirziburgi* 1896, *monumenta Kiliana utilissime colligens, primo loco p.* 3—10. *Passionem priorem edidit, codicibus septem usus, scilicet nostris* 1*a. b.* 2*b.* c^1, *Admontensi, Wirziburgensi, Pommersfeldensi.*

Saeculo nono nondum expleto, alter auctor vitam Kiliani denuo enarrandam suscepit[3] *(prologus incipit:* Sanctorum martyrum certamina, *Passio:* Beatus Kylianus Scotorum genere nobilibus ortus parentibus*), opusculo priore suo arbitrio usus, ita ut alia omiserit, alia addiderit atque auxerit, sive res novas ipse finxit sive fama acceptas litteris mandavit. Nomina igitur Arnwalis presbyteri, Iohannis papae, maiorum Gozberti ducis praetermisit, Columbanum et Gallum sodales Kiliano ineptissime adiunxit, duos carnifices pro uno induxit. Cum decessor Kilianum in Hibernia episcopum fuisse narrasset, ipse eum ibi dignitate abbatis functum neque episcopum ordinatum esse voluit nisi Romae a Conone papa, quem adiisset, quia Hibernia insula olim ab haeresi Pelagiana invasa censura pontificis Romani damnata esset. Neque minus fabulosa sunt, quae de Gertrude Pippini* r e g i s *filia narrantur; ubi auctorem de Gertrude abbatissa Nivialensi († 659) cogitasse mihi persuasum est*[4]. *Opusculum verbis satis multis ad finem perduxit, dum considerationes de muliere mala inserit*[5], *etymologias insulsas exhibet*[6],

1) *Liber sine dubio partem eiusdem legendarii continebat, cuius volumina duo exhibet codex Bruxellensis n.* 3176 *(antea n.* 7460. *et* 7461*), saec. XIII. in. exaratus.* 2) *Verba de Gozberto duce interfecto (c.* 14*) in ipsius codice aeque atque in nostro* 1*e deerant, unde nonnulli locum interpolatum esse temere iudicaverunt; cf. supra p.* 716, *n.* 3. 3) *Auctori Egilwardum nomen fuisse nonnulli voluerunt; quod nomen ut Trithemio teste alteri biographo Burchardi iure satis incerto attribuitur (cf. Holder-Egger, SS. XV,* 45*), ita ad auctorem Passionis II. Kiliani et Vitae I. Burchardi minime pertinet.* 4) *Fabulas ad Gertrudem spectantes e Passione Kiliani deprompsit et ad abbatissam Nivialensem is transtulit, qui tertiam eiusdem Vitam (cf. SS. R. Merov. II,* 450; *L. Van der Essen, 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique',* 1907, *p.* 5 *sqq.) compilavit; cf. AA. SS. Martii II,* 601; *Mabillon, Acta III,* 1, 718; *Rettberg l. l. II,* 338. *Gertrudis soror Karoli M. in una charta spuria Neustadiensi a.* 812 *(Dipl. Karol. I,* 423, *n.* 283*) occurrit.* 5) *Passio II. Kiliani c.* 12. *Capita opusculi ad editionem ab Emmerich institutam citavi.* 6) *Ib. c.* 4*:* in oppido, quod Wirziburg eorum lingua dicitur, Latina vero lingua virorum interpretari castellum potest *(locum attulit Gobelinus Person, Cosmidromius VI,* 39, *ed. Jansen,* 1900, *p.* 17*); c.* 17*:* A calice, Kyliane, diceris.

narrationem versibus exornat (c. 16) ad exemplum Sedulii compositis[1]*:*

Quis, Geilana, tibi cernenti talia sensus
Tunc erat? Infelix cruciatibus acta furebas.

Cum de elevatione sanctorum in Passione priore nihil fere invenire potuisset, ipse relatione prolixa exposuit, quomodo reliquiae martyrum oblivioni traditae Atalongo[2] *presbytero a Gertrude illa adducto revelatae essent, voluitque eam rem Bonifatio archiepiscopo causam fuisse episcopatus Wirziburgensis instituendi. Ipsam autem translationem et alia paucissima, quae de Burchardo primo episcopo civitatis illius noverat, ad alterum opusculum componendum reservavit, scilicet Vitam Burchardi*[3]*. Cuius codex antiquissimus (Sangallensis n. 571) cum saeculo IX. exaratus sit, etiam Passio altera Kiliani eidem saeculo attribuenda est*[4]*, eamque iam Ratpertus monachus S. Galli saeculo illo exeunte legisse videtur, cuius carmen in honorem patroni vernacula lingua compositum Ekkehardus (IV.) hoc modo in linguam Latinam transtulit*[5]*:*

Cursu pergunt recto cum agmine collecto
Tria tranant maria, celeumant 'Christo gloria',
Columbanus, Gallus, Magnoaldus et Theodorus,
Chiliano socio[6], post functo sacerdotio;
Gallos pervagantur, Francis immorantur.

Quae ex altera Passione pendent, cuius auctor Kilianum sodalem Columbani et Galli fuisse voluit eumque Romae episcopum consecratum neque in Hibernia ea dignitate (supra 'sacerdotio') functum esse finxit. Opusculum, cuius multi codices supersunt[7]*, denuo edere supersedi; particulas, quae alicuius momenti esse videbantur*[8]*, excerptas adnotationibus inserui*[9]*.*

1) *Carmen paschale II,* 127: Quis tibi tunc, lanio, cernenti talia sensus Quosve dabas fremitus? 2) *Germ. 'Adalung'; cf. Förstemann l. l. I*², 160. 3) *Passio II. Kiliani c.* 23: Qualiter autem venerabilis Burchardus pontifex publicitus episcopalem sedem Wirziburg primus promeruit et quomodo martyrum corpora de loco, ubi indecenter posita fuerant, sustulerit, in Vita ipsius, prout poterimus, manifestare curabimus. *Ubi de Vita I. Burchardi agi, recte statuit O. Holder-Egger, SS. XV,* 46, *n.* 5. 4) *J. Hefner l. l. p.* 5 *sqq. statuit, utrumque opusculum ante a.* 855. *compositum esse, quod auctor incendii basilicae S. Kiliani eo anno facti (Ann. Fuldenses ed. Kurze p.* 45*) mentionem non fecisset; sed hoc argumentum e silentio petitum minime sufficit.* 5) *Müllenhoff et Scherer l. l. I*³, 27; *J. Egli, '(St. Galler) Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte' XXXI,* 1909, *p.* 382 *sq. et tab.* 2. *Cf. W. Meyer, 'Ein Merowinger Rythmus über Fortunatus' ('Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse'* 1908, *p.* 46 *sqq.).* 6) *Ad verba* Chiliano socio *Ekkehardus adnotavit*: Sic in Teutonico canitur, *eaque scrupulum movisse inde cognoscitur, quod alius versus pro hoc in duobus codicibus substitutus est.* 7) *Codices* 40 *fere mihi innotuerunt, inter quos antiquissimi sunt Admontenses n.* 22. *et* 29 *('Archiv' VI,* 173 *sq.), Cheltenhamensis n.* 16374 *('N. Arch.' IV,* 604; *cf. ib. XXII,* 646*), Gandavensis n.* 307, *Monacensis n.* 18955, *Romanus Vaticanus Lat. n.* 8565 *('Archiv' XII,* 261*) saec. XI. exarati; cf. n.* 9. *Versio Germanica Passionis II. Kiliani, cuius pars extrema e clausula Passionis I (c.* 15, *infra p.* 728*) et e V. Burchardi I, c.* 6 *(SS. XV,* 49*) aucta est, legitur in codice olim Coloniensi coenobii virginum viae S. Gereonis ('susteren zo up sent Gereoins straissen'), iam Francisci Schultz collegae Stratoburgensis v. c., a.* 1463. *exarato, fol.* 177—182' *(praescr.* 'Van sente Kilianus ende synen gesellen', *inc.* 'Also dicke als der strijt der hilger merteler'*).* 8) *In auctore saeculi IX. haec quoque commemoranda sunt, c.* 2: Kyliano Teutonica nobilitatur Francia; *c.* 9: beatus Kylianus Teutonicam Franciam ducet. 9) *Adhibui codices Monacensem n.* 22242 *(saec. XII) et Vindobonensem n.* 577 *(saec. XI/XII), ab O. Holder-Egger v. c. collatos; deinde Karlsruhensem Aug. n. LXXXIV (saec. XI), Mettensem n.* 652 *(saec. XII), Trevericum ecclesiae maioris n.* 93 *(saec. XII), quos B. Krusch v. c. contulit; denique Cremifanensem n.* 7 *(saec. XII), quem ipse excussi, neque vero lectiones varias adnotavi.*

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis IV, Coloniae Agrippinae 1573, p. 131—135, Passionem alteram primus edidit, c. 19—23. destitutam, atque sermonem primigenium hic illic immutavit[1].

Nicolaus Serarius, S. Kiliani Franciae orientalis quae et Franconia dicitur apostoli gesta, Wirceburgi 1598, textum Surianum iteravit, adnotationibus historicis et dogmaticis adiunctis[2]. Quae editio iterata est inter Serarii Opuscula theologica I, Moguntiae 1611, p. 318—321, et ab Iohanne Petro Ludewig, 'Geschicht-Schreiber von dem Bischoffthum Wirtzburg', Francofurti 1713, p. 966—969.

Passionem integram Canisius l. l. IV, 2, p. 628—641 (ed. Basnage III, 1, p. 174—179), publici iuris fecit, codicibus Windbergensi (hodie Monacensi n. 22242) et Rebdorfensi usus. Cuius editionem iteraverunt et Thomas Messinghamus, Florilegium insulae sanctorum, Parisiis 1624, p. 318—324, notis Serarii additis, et Sollerius l. l. p. 614—618.

Denique Emmerich l. l. p. 11—25, codicibus septem adhibitis, editionem quae extat optimam instituit.

Eadem Passio hic illic in breve coacta, prologo et c. 18—23. omissis, Legendae aureae Iacobi a Varagine postea adiuncta est (ed. Th. Graesse, 1890, p. 894—896); alias epitomas complures et manu scriptas[3] et typis mandatas praetermitto[4].

Passionem alteram Iohannes de Luterbech[5], olim monachus S. Petri Erfordiensis, deinde presbyter monasterii S. Stephani Wirziburgensis, a. 1350. versibus Leoninis conditis retractavit, ad quem laborem suscipiendum eum adduxit Michael de Leone († 1355)[6] protonotarius episcoporum Wirziburgensium, historicis quoque operibus clarus[7]. Versus ad Kilianum spectantes Vita Burchardi subsequitur, cuius biographum secundum[8] poeta secutus est; Iohannis nisi metrum nihil est, res a decessoribus accepit. Opus integrum (prologus incipit: Sanctorum merita norunt, Vita: Felix Kyllena martyr) edidit Ignatius Gropp, Collectio novissima scriptorum et rerum Wirceburgensium (I), Francofurti 1741, p. 795—808; Emmerich l. l. p. 28—37. partem ad Kilianum spectantem iteravit.

Tribus fere saeculis ante Ainardus abbas coenobii S. Petri Divensis in Northmannia siti (1046—78), natione Teutonicus, res gestas martyris carmine celebraverat[9], quod adhuc tenebris obrutum latet, neque magis Passio metrica e secunda pendens nota

1) De editionibus Surii posterioribus cf. Bibl. hagiogr. Lat. II, p. 696 (n. 4661). 2) Librum non vidi. 3) Saepius occurrit textus, quem e 'Legenda Ferrea' edidit Emmerich l. l. p. 26—27 (inc. Sanctus Kylianus, Scotus nobilis, monasterium, des. sanctorum corpora revelavit); ipse vidi codicem Vindobonensem n. 519 (Hist. eccl. 108), saec. XIII, fol. 19—19', et Romanos bibliothecae Vaticanae inter Palatinos Lat. n. 439, saec. XV, fol. 182—183', et n. 477, saec. XV, fol. 106—107, et n. 863, saec. XIV/XV, fol. 21. 4) Codex Monacensis n. 23846 (ZZ. 846), saec. XV, fol. 398—402. Passionem II. Kiliani, fol. 534—536. epitomen eiusdem continet, quae incipit: Sanctus Kylianus Scotorum genere nobilibus, atque interpolata desinit: indigne positas reliquias digno honore commendaverunt. Denique struuntur edifficia ad sanctorum martirum servanda corpora, que sanctus Bonifacius Maguntine ecclesie archiepiscopus cum sancto Purckhardo episcopo dedicavit et ornavit et sanctam canonicam congregavit, quibus vere religionis normam dedit et omnia in magna gloria bene consummavit, regnante domino nostro et q. s. 5) Cf. O. Lorenz, 'Deutschlands Geschichtsquellen' I³, 155. 6) Cf. subscriptionem operis (Gropp p. 808). 7) Cf. Lorenz l. l. p. 156 sqq. 8) Ed. Holder-Egger, SS. XV, 50 sqq. 9) Ordericus Vitalis, Hist. eccl. IV, 18 (ed. Le Prevost II, 292; SS. XXVI, 18): in historiis Kiliani Guirciburgensis episcopi et Katerinae virginis aliisque plurimis cantibus, quos eleganter idem edidit in laudem creatoris.

est, cuius Hugo de Trimberg magister Bambergensis a. 1280. *in Registro multorum auctorum (v.* 643—647*) meminit*[1], *tribus versibus allatis:*

Sequitur episcopus et martir Kilianus
Francorum apostolus, vir quondam insulanus:
'Nobilis et prudens Kilianus origine Scotus
Exulat, ut titulis vacet, et mediantibus Anglis,
E Gallis Francos adiit statuitque morari', etc.

Denique 'Historia divi Chiliani' versibus heroicis composita (inc. Altus amor patriae, sanctorum passio vatum) *in codice Hamburgensi Hist. fol. n.* 52. *c. a.* 1500. *exarato atque potissimum res Wirziburgenses continente p.* 161—186. *legitur*[2], *eidemque aevo auctor opusculi attribuendus est, studiis humanioribus renatis haud mediocriter imbutus, ita ut huc illucque digressus eruditionem pluribus ostentet, e. gr. colles viniferos Franconiae celebrans, et magno fuco verborum gesta Kiliani paene obruat, iis quae in Passione II. legerat suo arbitrio usus. Aetas auctoris vel inde cognoscitur, quod Conradi Celtis poetae celeberrimi meminit (p.* 171*):*

Celtis adest testis, cecinit qui bella virorum.

W. Levison.

INCIPIT[a] PASSIO SANCTORUM MARTYRUM KILIANI ET SOCIORUM EIUS.

V. Fursei c. 1. (1).[b] Fuit vir vitae venerabilis nomine[c] Killena, quem Scottica tellus de[d] magno edidit genere[3]. Qui etiam a puerili[e] aetate magnum habuit studium sacras discere litteras, et[f] in eis tam perfecte proficiens, ut exinde pontificale didicit[g] regere culmen[4]. Et tunc iam[h] alio vocabatur[i] nomine Kilianus[k, 5], habens gratiam ad clerum et ad[l] omnem populum, qui etiam in tantum[m] amore christianae religionis impletus[n], ut quicquid ad[o] animarum lucrum, quicquid ad propagationem fidei[p] pertinere cognoscebat, devota mente et pio operari studio non cessabat[q].

(2). Contigit autem, ut quadam die euangelica[a] simul et voce dominica am-

Capp. 1. 2. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 1. a) *ita* 1*a. b; praescr.* Inc. p. s. (sancti 2*a*) Kyliani et soc. eius 1*c.* 2*a*; Inc. p. sancti K. episcopi et martyris ac soc. eius 1*d*; Inc. p. sancti K. martyris, quae est VIII. Idus Iulii 1*e*; Inc. vita s. martyrum (*om.* 2*c*) Chiliani et soc. eius (quorum solemnitas colitur VIII. Id. Iul. *m. al. add.* 2*b*) 2*b. c.* b) *numeros* I—VI. *habet* 1*a; numeri desunt rell.* c) n. Kyllena 1*c*; K. n. 2*c*; n. Kilianus 1*e*; n. *om.* 2*a. b.* d) *om.* 1*c.* e) puerilaetate 2*b, corr.*; puerilitate 1*d. e.* 2*a.* f) et *eras.* 1*b*; ut — profecerit 1*e.* g) didicisset 1*e.* 2*a et m. al.* 1*a*; didiceret *m. al. corr.* disceret 2*c, et ita* 1*d.* h) *om.* 1*b.* i) n. v. 2*b. c.* k) Kylianus 1*c*; Chilianus 2*b. c.* l) *om.* 2*a.* m) t(antum *pr. m. in ras.*) 2*b.* n) est *add.* 1*d.* 2*a. c (in ras.)*; erat *add.* 1*e.* o) *om.* 1*b*; ad an. l. *in ras.* 1*e.* p) fidei — Contigit autem *in ras.* 2*b.* q) cessa(ret *m. al. in ras.*) 1*a*; cessaret 1*d. e.*

Cap. 2. a) *m. al. corr.* euangelicā s. et vocē dominicā 1*a*; voce *om.*, oratione seu voce *post* admon. *m. al. in marg. suppl.* 2*a.*

1) *Ed. J. Huemer, 'Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Wiener Akademie' CXVI,* 1888, *p.* 178 *sq.; cf. M. Manitius, 'N. Arch.' XXXII,* 661 *sq.* 2) *Cf. 'Archiv' VI,* 243. 3) *Passio II, c.* 2. *addit:* Scotia, quae et Hibernia dicitur, insula est maris oceani, fecunda quidem glebis, sed sanctissimis clarior viris, ex quibus Columbano gaudet Italia, Gallo ditatur Alamannia, Kyliano Teutonica nobilitatur Francia. 4) *Attamen auctor Passionis II (c.* 2. 3*) Kilianum in Hibernia non episcopum, sed monachum et abbatem factum esse voluit:* Tandem, praeveniente se gratia Dei, spretis humanarum litterarum studiis omnibusque huius mundi inlecebris, monasterium petiit. — — Videntes itaque monasterii fratres in virtutum profectibus beati viri perseverantiam, primo eum per ecclesiasticos gradus ad presbyteratus officium precibus ascendere, deinde eiusdem monasterii regiminis curam sumere coegerunt. 5) *Immo Kilianus idem sine dubio nomen est atque Killena.*

monitus[a], ubi dicitur: *Qui vult post*[b] *me venire, abneget semet ipsum et tollat crucem*[c] Luc. 9, 23. *suam et sequatur me,* haec secum beatissimus vir toto cordis ac mentis affectu pertractans[d], congregatis in unum suis[e] consociis atque discipulis, id est Colonato[1] ac Gallone[f] et Arnuvale[g] presbiteris et Totnano[h.2] diacono, aliis[i] septem illis adiunctis[k], coepit eos[l] persuadere propria contempni[m] patriamque et parentes secun- cf. ib. 18, 29. dum Domini euangelium relinquere et nudos[n] sequere[o] Christum.

(3). Illi namque statim[a] sacrae ammonitione[b] beati viri optemperantes, firmiter coadunati, relictis[c] omnibus, de propria perrexerunt patria[d] et venerunt in australium partem[e] ad castellum, quod nominatur Wirziburc[f.3], ibique[g] per aliquot[h] tempus commorantes, regnante ibi eodem tempore quodam duce nomine[i] Gozberto, filio Hetanis[k] senioris, qui fuit filius Hruodis[l.4]. Qui etiam ipse Gozbertus[m] et omnis populus sibi subiectus adhuc paganico vivebant more, idola daemonum colentes, Deum vero caeli et terrae minime agnoscentes. cf. Iudith 6, 15.

(4). Videns autem sanctissimus vir mirae amoenitatis locum adque pulcherrimam multitudinem[a] ibi nobilium virorum ab antiquo hoste obsessam, ultra quod[b] dici potest, dolebat illorum[c] caecitatem iniitque consilium cum suis, dicens: 'Fratres, videtis[d] locum elegantem[e] hominesque iocundos, licet in[f] errore deceptos; si vobis videtur, faciamus, sicut condiximus, usque dum in nostra fuimus patria, et eamus Romam et[g] visitemus limina sanctorum principis apostolorum et[h] praesentemus nos optutibus beati[i] papae[k] Iohannis[5], et si Domini voluntas sit, ab apostolica sede accepta licentia, cum illius consultu iterum revertamus[l] et[m] praedicamus[n] illis fiducialiter nomen domini nostri Iesu Christi'[6].

Capp. 2—4. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 2. a) a::::tus *m. al. corr.* audiret 1*a*; admonetur *m. al. corr.* admoneretur 1*d*, *et ita* 2*c*; esset *add.* 1*e*. b) *ita* 1*a. b. d. e cum Vulg.;* v. (venir:e 2*b*) post me *rell.* c) cr. s. *bis scr. erat* 1*b*. d) pertra:ctans 2*b*; pertra:tans *pr. m.* 2*c*. e) suis con *superscr.* 2*b*. f) Gallo::, *ras.* ne 2*b*; Gallo: 2*c*. g) Arnuuuale 1*b*; Arnuale 1*c*. h) Totnado 2*a*. i) que *add.* 1*c. d.* k) adiu:nctis 2*b*. l) eis 1*d. e.* m) contemni *corr.* contemnere 1*c*, *et ita* 1*d. e.* 2*a. c.* n) nudus 2*b*. o) *ita pr. m.* 1*b.* 2*b*; sequi *rell.*

Cap. 3. a) sacrae st. 1*b*. b) *ita pr. m.* 1*b. c*; commonitioni 1*d*; am(d)monit(c)ioni *rell.* c) relintis *(?) pr. m.* 2*b*. d) patriam 1*b*, *corr.* e) partes 1*c*. f) *ita* 1*a.* 2*b*; Wirziburg 1*c*; Wirzipurc 2*c*; Wirziburch 1*b*; Wirzeburch 1*d.* 2*a*; Wirzibruc 1*e*. g) ubi 1*e*; Tunc etiam ibi *pro* ibique 1*c*. h) *ita* 1*a. e.* (2*a*); aliquod *rell.* i) (nom. *om.*) Gozperto 1*a*. k) Ętanis 1*e*. l) Ruodis 1*d*; Herodis 1*b*; Hiuodis 1*e*. m) Gozpertus 1*a*.

Cap. 4. a) ibi multit. (*corr. e* mutit.) 1*a*; ibi multit. ibi 2*b*. b) quam 1*d. e.* 2*a. c.* c) cecit. ill. 2*a*. d) videtes 1*b*, *corr.* e) eligantem 1*c*. f) *om.* 1*d. e.* g) ac 1*c. d.* h) ap. presentemusque 1*c*. i) beatae 1*c*, *corr.* k) Ioh. papae 1*e*; papae *om.* 1*b*. l) *corr.* revertamur 1*b. c*, *et ita* 1*d. e.* 2*a. c.* m) ut *pr. m.* 2*a*. n) praedicemus 1*d. e.* 2*a. c et m. al.* 1*a*.

1) Colomanno *Passio II, c.* 6 (Colman *Scottis; cf. e. gr. Bedae Hist. eccl. III,* 25. 26). 2) Totmanno *ib.* 3) *Passio II, c.* 4: ad vicinam Scotiae Britanniam pervenit, quam non longa navigatione praeteriens Galliam attigit; qua permetata, in provinciam Germaniae devenit, quae ab incolis terrae ipsius orientalis Francia vocitatur, ibique in oppido, quod Wirziburg eorum lingua dicitur, Latina vero lingua virorum interpretari castellum potest, moram se facturum disposuit. 4) *Hruodem atque Radulfum ducem a Dagoberto I. institutum eundem fuisse coniecere; cf. supra p.* 714. 5) *Iohannes V. a.* 685 *(Iul. 23)*—686 *(Aug. 2) sedit.* 6) *Passio II, c.* 4: Hibernia siquidem olim Pelagiana foedata fuerat haerese apostolicaque censura damnata, quae nisi Romano iudicio solvi non poterat. Idcirco vir sanctissimus coram primate apostolicae sedis eiusdemque ministris, ut sibi semina divini verbi gentilibus erogare liceret, studio divini amoris expetivit. *De censura illa papali nemo nisi hic*

(5). Non mora, factis conpleverunt dicta veniendo ad limina sancti Petri principis apostolorum. Sed illic[a] venientes et apostolicum virum Iohannem[b] non invenientes[c], quoniam iam defunctus est, a sancto papę[d] Conone[e, 1] praedictus Dei pontifex Killena[f] amabiliter et honorabiliter susceptus est. Cum autem beatus papa Conon[g] audivit, unde venerat et ad quod venerat[h], et ad quem locum exinde[i] prompta voluntate iturus fuerat, audita[k] illius fide[l] pariter et doctrina[m], dedit illi[n] a Deo et sancto Petro principe apostolorum licentiam et potestatem praedicandi et docendi, et quoscumque sua[o] convertere potuisset doctrina, libera adque firmissima hoc faceret potestate[p, *].

(6). Ipsi namque exinde pergentes in[a] itinere[b] sequestrati[c] sunt[2], tamen corporaliter, non spiritaliter[d], et adherebant suo episcopo Kiliano[e] Colonatus presbiter et Totnanus diaconus et venerunt in partem[f] australium Francorum ad castellum, quod dicitur Wirziburc[g, 3], ibique[h] praedicantes[i] inprimitus[k, 4] verbum Domini. Quibus auditis, Gozbertus[l] dux convocari eos fecit ad se.

(7). Cum autem praesentati[a] adessent[b], confabulationem in[c] invicem fecerunt

*) Tunc etiam ex consensu totius Urbis beatissimum virum in presulatus officium constituit, quo et krisma conficere et ecclesias dedicare et sacros ordines consecrare inreprehensibiliter valeret. His ita peractis, dimisit eum, monens, ut cepto operi insisteret, a Domino parato sibi premio eternae retributionis, *e Passione II, c.* 6. *add.* 1*d*.

Capp. 5—7. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 5. a) illuc 1*d. e.* 2*c.* b) *pr. m. in ras.* 1*a.* c) inve::nientes, *ras.* ue(?) 1*b.* d) papę (papae 1*c*) *corr.* papa 1*a. c*; papo 1*b*; papa *rell.; cf. SS. R. Meror. IV*, 802; *Vitae Bonifatii p. XV.* e) Canone 2*a. b (pr. m.)*; Castore 2*c. c*² (*non* 2*c*¹). f) Kyllena 1*c*; Kilianus 1*d.* g) Canon 2*a. b (pr. m.)*; Ca(stor *m. al. in ras.*) 2*c*; Castor 2*c*² (*non* 2*c*¹). h) et ad quem venerat *add.* 2*b. c* (*non* 2*a*). i) *om.* 1*b.* k) audito 1*c.* l) fidem *pr. m.* 2*b.* m) ideo *add.* (1*a*). n) a sancto illi *m. al. corr.* illi a s. (Deo et *om.*) 2*a*; et *superscr.* 2*b.* o) scā 1*c.* p) potestatem *pr. m.* 2*b.*

Cap. 6. a) *om.* 1*c. d. e.* b) itenere *pr. m.* 2*c.* c) sequastr. 2*a.* d) spiriliter *pr. m.* 1*c*; spiritualiter (1*a.* 2*b*); spiritu 1*d.* e) Kyl. 1*c*; Chil. 2*b. c.* f) partes (1*a*). g) *ita* 1*a.* 2*b*; Wirziburg 1*c*; Wirzipurc 2*c*; Wirzeburc 1*d*; Wirziburch 1*b*; Wirzeburch 2*a*; Wirzibruc 1*e.* h) que *om.* 1*d. e.* i) praedicabant 2*a*; praed. imprimitus(?) *m. al. corr.* praedicabant 2*c.* k) *ita pr.*, in primis *m. al.* 1*c*; imprimitus 2*b*; inprimitis 1*b*; bi primitus 1*a*; primitus 1*d. e.* 2*a.* l) Gozpert. 2*a*, *et sic deinceps.*

Cap. 7. a) presentari *pr. m.* 1*a.* b) *corr.* essent 1*b*, *et ita* 2*a.* c) *om.* 2*b* (*corr.*). c.

auctor quicquam tradidit, cui fides deneganda est; de haeresi Pelagiana apud Scottos temporibus Iohannis IV. papae (640—642) *reviviscente cf. Bedae Chronica c.* 541 *(MG. Auct. ant. XIII,* 311*) et Hist. eccl. II,* 19 *(cf. H. Zimmer, 'Nennius vindicatus',* 1893, *p.* 146 *sqq.; 'Pelagius in Irland',* 1901, *p.* 22 *sqq.).* 1) *A.* 686 *(Oct.* 21*)* — 687 *(Sept.* 21*).* 2) *Auctor alter ineptissime narrat (c.* 6*):* Beatus itaque Kylianus Urbe egressus, peracto itinere, cum Colomanno *(ita codd. Cremifan. n.* 7, *Karlsruh. n. LXXXIV, Monac. n.* 22242, *Trever. eccl. cathedr. n.* 93, *Vindobon. n.* 577; Colonato *Mettensis n.* 652*)* presbytero et Totmanno (Totnano *Mett.*) levita ad locum sibi destinatum pervenit, Columbano in Italia relicto; nam Romam pergens Gallum in Alamannia fębre gravatum dimisit *(cf. V. Galli auct. Wettino c.* 9, *auct. Walahfrido I,* 9*).* 3) *Cf. Bonifatii epist.* 50. 51 *(MG. Epist. III,* 299. 302*):* in castello quod dicitur Wirzaburg. *Auctor Passionis II, qui Gozberti ducis mentionem antea omiserat, haec enarravit (c.* 7*):* Veniens igitur ad praedictum oppidum orientalis Franciae Wirziburg, non eum, quem in eadem provincia ducem reliquerat, invenit, sed alium nomine Gozbertum. 4) *I. e. inprimis.*

Kilianus[a] episcopus et praeclarus dux Gozbertus. Non multo post tempore persuadebat illum devotus Dei pontifex Kilianus[a] christianum fieri[1]. Qui etiam, Domino volente, illius sacris ammonitionibus adquiescens, baptizatus est ab illo et confirmatus et omnis populus, qui sub illius potestate fuerat.

(8). Ipse autem Gozbertus dux in matrimonio habuit uxorem fratris sui, sicut[a] antiquitus[b] fuit consuetudinis[2]. Sed sanctus Dei pontifex, sicut sapiens semper facit sapienter, noluit illi[c] eam interdicere, antequam bene firmiterque confortatus esset in fide christianitatis. Tunc talibus ad illum locutus est sermonibus: 'Fili dilecte Gozberte, modo christianus[d] et per omnia Deo amabilis factus es, si unam rem facis, quam maxime[e] te oportet facere, ut dimittas coniugem tuam, quam iniuste habes tibi copulatam[f], quoniam non oportet te habere (cf. Marc. 6, 18.) uxorem[g] fratris tui[h]'. Ad haec dicta dux Gozbertus *quasi*[i] *de*[k] *gravi somno evigilans,* (Gen. 45, 26.) respondit[l] et dixit: 'Graviora et difficiliora[m] modo suades et praedicas quam ante. Sed per Dei omnipotentis amorem[n], quem praedicasti et praedicas, dereliqui omnia, quae dilecta et amabilia mihi[o] fuerunt[p] ad habenda. Per eundem[n] amorem et meam coniugem amantissimam, si non licitum[q] est habere, dimittam, quoniam nihil mihi[r] Dei amore[s] carius nihilque amabilius est'[3].

(9). His auditis, coniux[a] Gozberti nobilissimi ducis, ira et invidiae[b] fomite (cf. Gen. 37, 8.) accensa, die[c] noctuque[d] cogitabat, quomodo sanctos Dei perdere potuisset. Cum autem adpropinquasset tempus passionis et remunerationis, eorum praecedentibus meritis, vacabant se[e] supradicti martyres Christi die noctuque[f] orationibus[g] et ieiuniis, laeti sine tristitia et devoti sine formidine, alacres expectantes diem iam olim optatam[4], ut martyrio coronarentur.

(10). Contigit autem, ut quadam nocte[a], dum Deus omnipotens suos finire

Capp. 7—10. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 7. a) Kylianus 1*c.*

Cap. 8. a) dixit *pr. m.* 2*a.* b) tus *in ras.* 2*b.* c) eam illi 1*c.* 2*a.* d) es *add.* 1*d. e.* e) *versu ex. om.* 2*a.* f) copulatum *pr. m.* 2*b.* g) uxorum (?) *pr. m.* 2*b.* h) sui *pr. m.* 1*a.* i) quasa *pr. m.* 2*b.* k) *om.* 1*a.* l) respondens 1*c.* m) dificil. 1*a.* 2*c*; difcil. 2*b*, *corr.* n) amorem — *l.* 15. eundem *om.* 2*a. b. c.* o) *om.* 1*b.* p) fuerant adhibenda 1*c*; ad hab. *om.* 1*d.* q) est lic. (1*a.* 2*b*). r) *om.* 1*b.* s) *corr. ex* amori 1*c.* 2*b.*

Cap. 9. a) coniunx 1*d. e et m. al.* 1*a.* b) invidi(e *in ras.*) 1*c.* c) diu (1*a.* 2*c*). d) nocteque 2*a.* e) *ita* 1*a. c; eras.* 1*b.* 2*b; om. rell.* f) nocteque 2*a. c.* g) ieiun. et or. 1*b.*

Cap. 10. a) die 1*b.*

1) *Altero auctore (c. 8) narrante, Gozbertus, antequam conversus est,* ad tempus eius distulit auditionem, volens frequenti apud se tractare rimatu, utrum quem Kylianus docebat an Dianae cultus praeponendus foret; Diana namque apud illum summa veneratione habebatur. *Cf. J. Grimm, 'Deutsche Mythologie' I*[4], 1875, *p.* 237; *Schmeller, 'Bayerisches Wörterbuch' I*[2], 270. 2) *Cf. Deut.* 25, 5. *Clemens haereticus, adversarius Bonifatii, affirmavit, 'hoc iustum esse iuxta traditionem Veteris Testamenti, ut defuncti fratris superstes frater ducat uxorem' (MG. Epist. III, 314).* Haec Geilana nomine dicebatur *addit Passio II, c.* 10; *cf. infra c.* 10. 3) *Biographus alter addit (c. 11):* Sed nunc non adest mihi otium inquirendi, qualiter eam dimittam, quia contra hostes nostrae rei publicae festino; cum autem fuero reversus, inventa oportunitate dimittendi, separabor ab illa. *Quibus verbis nisi, alius de hac alius de illa expeditione Pippini (Textriaca, contra Ratbodum) cogitaverunt, ut annum emortualem Kiliani enuclearent, sed operam et oleum in teste eiusmodi perdidere.* 4) *Cf. V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 8: Iam enim diu optatus adest dies.

voluisset milites temporale[a] certamen, tempore nocturno, quando in Dei laudibus unanimiter[b] consistebant, accessit lictor[1] ad eos, ense acuto, quasi praeparatus Dei[c] amicos ad iugulandos, conplens praecepta Geilanae[d], uxoris Gozberti ducis. Quod videns Killena[e] pontifex Christi, dixit[f] ad suos: 'O filii mei spiritales, iam adest dies diu optata[2]; spiritale certamen[g] mecum inite[h] absque timore, sine trepidatione, secundum Domini vocem: *Nolite timere eos, qui corpus*[i] *occidunt, animam autem non possunt occidere*'. (Matth. 10,28.) His dictis, omnes pariter capitibus[k] truncati sunt et martyrio coronati. Eadem etenim nocte cum omni celeritate eodem in loco furtim sepulti sunt, sed et illorum capsae, crux et euangelium aliaque pontificalia vestimenta simul cum illis in sepulchro[l] posita[m] sunt.

(11). Hoc videns quaedam[3] matrona nomine Burgunda[4], verbis facta narravit. Est enim loci[a] illius consuetudinis in autumno vel hieme[b] necnon[c] et verno temporeque aestivo, quando aliquid pluit, non[d] plus quam duorum pedum spatium potest fodiri[e], nisi aqua econtra erumpat[f]. Sed divina miserante gratia, quando Deus[g] omnipotens corpora eorum de loco sepulturae ad maiorem sublevare[h] voluit honorem, carnibus, sicut mos est, consumptis, cetera sana et bene custodita[i] inventa sunt, in tantum, ut nec unum folium de libris[5] vel fimbria de vestimentis eorum putredine[k] consumptum[l] est[m. 6].

(12). Veniente quoque duce Gozberto[7] et inquirente, ubi suprascripti[a] Dei essent servi, infidelis eius uxor respondit, se nescire, quo pergerent vel ubi[b] forent. Sed miser[c] ille, qui neci[d] eorum reus tenebatur, non potuit celare poenam, quae

Capp. 10—12. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 10. a) temporele *pr. m.* 2*b.* b) unianimiter *fortasse recte* 1*b.* c) *ita* 1*b. c.* 2*a. b (pr. m.)*; ad D. am. ad iug. 1*a*; ad iug. D. am. 1*d. e.* 2*c.* d) Gæilanae 1*c*; Ge:lanae *pr. m.* 2*c*; Geilae 1*d.* e) Killene *pr. m.* 2*b*; Kyllena 1*c*; Kilianus 1*d.* f) dicit 1*c.* g) certamen: 2*b.* h) initae 1*b (pr. m.).* 2*b.* i) occ. corpus 1*b. d cum Vulg. et V. Bonifatii c.* 8 *(ed. Levison p.* 50, 6*).* k) tr. s. cap. 1*c*; *post* cap. 4 *litterae eras.* 2*b.* l) sepulcha *(sic)* 1*b.* m) po(sita *pr. m. in ras.*) 1*a.*

Cap. 11. a) i. l. 2*a.* b) hime:: 1*a*, *corr.* c) non *om.* 1*c.* d) nec 1*c.* e) *corr.* fodi 1*a*, *et ita* 1*c. d. e.* 2*a.* f) erupat 1*b.* g) omn. Deus 2*a.* h) sublavare *pr. m.* 2*b*; sublevare:, *ras.* t 2*a*; sublevari 1*e.* i) custodia 2*b*, *corr.* k) putridine 2*b*, *corr.*; *om.* 1*d.* l) consumptus *fortasse recte pr. m.* 1*b.* m) *corr.* esset 2*b*, *et ita* 2*c*; sit 1*d. e.*

Cap. 12. a) supra|(dicti *post suppl.*) 1*a*; (suprascr. *om.*) servi Dei essent 1*d.* b) ibi 2*a*, *corr.* c) miserunt *pr. m.* 2*a.* d) necis 2*b. c*; nece 1*e.*

1) *Cf. V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 8*:* novi denique lictores pro noviciis fidei cultoribus advenerant. *Alter biographus Kiliani duos carnifices fuisse statuit (c.* 13. 14. 16*).* 2) *Cf. p.* 725, *n.* 4. 3) Nobilis *addit Passio II, c.* 14. 4) Quae a principio praedicationis eorum sanctis adhaeserat, habens cellulam iuxta oratorium sanctorum, quo facilius divinis laudibus interesse valeret, *add. ib.* 5) *Adhuc codex euangeliorum litteris uncialibus saec. VII. exaratus Wirziburgi asservatur (Mp. th. q.* 1*a), qui Kiliani fuisse traditur; cf. supra p.* 714, *n.* 4. 6) *Auctor posterior alia narrat (c.* 14. 15*): Burgunda* linteolo mundo fusum sanctorum sanguinem collegit ac terrae diligenter infodit, vigiliis et orationibus iugiter vacans, ubi sanctorum corpora obruta noverat, excolebatque locum veneratione qua poterat, licet silenter, ne, sicut postea factum est, Geilanae iussu removeretur. Eadem sceleratissima mulier, stratis quoque plancis, stabulum equorum in loco, ubi sancti martyres humati erant, fieri iussit, ne quo indicio sacra corpora proderentur. Ferunt tamen ab his qui tunc fuere posteris relatum, quod animalia ibi stabulata super sepulchra martyrum nec stercora nec urinam iacerent, honorem martyribus exhibentia. — — Talique modo, ut dictum est, sanctorum corpora hominibus paene ignota forent, nisi praefata Burgunda in extremo vitae posita quibusdam fidelibus, ubi posita essent, revelaverit. 7) *Passio II, c.* 15: Contigit autem, ut dux, peracta militia *(cf. p.* 725, *n.* 3*),* reverteretur ad locum, ubi sanctos viros dimiserat.

de vindicta martyrum ei evenit, currens[a] hic[b] et illic, vagus[c] et profugus et velut[d] infreniticus[1], semper se esse reum[e] de morte eorum asserebat, insuper agebat[f] tremens et lugens: 'Killena[g] sanctus Dei igne me ferocissima[h] exurat[i]!'

(13). Hoc itaque audiens Gozbertus dux, congregato omni populo, qui erat[a] simul cum illo sacro baptismatis fonte a sancto pontifice ablutus, interrogavit eos, quid eidem[b] misero facere debuisset. Erat autem ibi quidam homo eloquens paratusque ad respondendum[c] secundum suggestionem infelicis Geilanae[d], uxoris Gozberti, qui[e] taliter inquid: 'Domine mi, dux[f] Gozberte, cogita de temet ipso et de omnibus nobis, qui simul tecum baptisma suscepimus ab illis[g], et proba, utrum Deus eorum tam fortis[h], tam praepotens sit et omnia sciens retribuensque bona bonis et in novissimis mala restituens malis, nisi se per paenitentiam ante correxerint[i], et iube istum[k] miserum resolvi a vinculis et coram omni populo suo derelinqui[l] arbitrio. Si enim talis est[m] Deus eorum, sicut[n] et[o] illi dixerunt, descendet super eum vindicta illius[p] et potenter suos vindicat servos. Sin autem alias, ne irascatur dominus meus, quia talia dico; tunc volumus servire magnae Dianae, sicut et anteriores nostri fecerunt patres[q], et prosperati sunt in[r] eo usque in praesens'. Factum[s] est quoque secundum dictum hominis tyranni, et dimissus est ille miser in medio populi. Cum vero[t] dimissus esset, coepit repente insanire et semet ipsum suis laniare dentibus, quousque vitam finivit praesentem[u. 2]. Quod ergo[v] cum viderant[w], qui sacro baptismatis fonte abluti fuerant[x], omnes pariter gloriantes atque gaudentes[y] se oboedire illorum doctrinae[z], quoniam videbant Deum illorum tam mirabiliter eos vindicare. cf. Act. 19, 28.

(14). Igitur, his omnibus ita peractis, vindicta irae[a] Dei subsecuta est carnifices sanctorum martyrum. Nam Geilanam[b] spiritus invasit malignus atque in tantum illam agitabat, usque dum vitam finiebat[c]. Gozbertum vero gladio sui[d] occiderunt servi; Hetanum[e] vero, illius filium[3], populus[f] orientalium Francorum de regno eiecerunt. In tantum enim illius progeniem[4] persecuti[g] sunt, ut nec unus de illius stirpe remanebat[h. 5].

Capp. 12—14. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 12. a) curens 2*b*, *corr.* b) huc et illuc 1*e.* 2*c et m. al.* 1*a.* c) vacus 2*b*, *corr.* d) veluti freneticus 2*c*; velut freneticus 1*d. e.* 2*a et m. al.* 1*a.* e) re:um 2*b.* f) *ita* 1*a. b*; aiebat *rell.* g) Kyllena 1*c*; Kilianus 1*d.* h) *ita* 1*b*; ferocissimo *plerique*; ferocissi:mo 2*b*; fortissimo 1*d.* i) *ita* 1*a* *(pr. m.). b.* 2*b*; exurit *rell.*

Cap. 13. a) erant — abluti 1*c*; cum illo erat simul 1*e.* b) eiusdem 2*c*, *corr.*; de *pro* eidem 1*e.* c) respondum 1*a.* d) Geilae 1*d*; Gailanae 1*e*, *corr.* e) qui tal. *versu ex. om.* 1*c.* f) dux | dux 1*b.* g) ipsis 1*b.* h) fortis, tam *om.* 2*a.* i) correxerunt 2*b*, *corr.* k) ist:um 1*b.* l) dereliqui 1*c.* m) *in ras.* 1*a.* n) sicut: 2*b.* o) *om.* 1*b. d*; et dix. illi 1*e.* p) eorum 1*c.* q) patros *pr. m.* 1*a.* r) in eo *om.* 1*c.* s) Factumque est sec. hom. dictum 1*b.* t) *om.* 1*a.* u) *om.* 1*c.* v) *om.* 1*d. e.* w) viderent 1*e.* 2*c*; vidissent 1*d.* x) fuerunt 1*b.* y) (atque *om.*) gaudebant 1*e*; spoponderunt *add.* 1*d.* z) clamabant *add.* 2*c et m. al.* 2*b*; promittebant *add.* 2*a.*

Cap. 14. a) *om.* 1*c.* b) Geilam 1*d.* c) finivit (Gozbertum — servi *om.*) 1*e.* d) suo 1*b. d.* 2*a* *(corr.).* e) Haetan. 1*c*; Hetanam 1*b.* f) populi 1*c.* g) subsecuti 1*c.* h) reman(eret *m. al. in ras.*) 1*a*; remaneret 1*d. e.* 2*a. c.*

1) *I. e. phreneticus.* 2) *Alter auctor (c.* 16*) de carnifice secundo addit:* Alter vero mortis sanctorum conscius, in rabiem versus, gladio semet appetiit, effusisque visceribus, per tormenta praesentis temporis ad aeterna pervenit. 3) *'Illuster vir Hedenus dux' a.* 704. *et* 717. *Willibrordo donationes concessit; cf. supra p.* 711. 4) *Thuringus filius Hedeni a.* 704. *et* 717. *donationibus patris consensit.* 5) *Passio II, c.* 18*:* His ita gestis, aiunt, Gozbertum a propriis servis interemptum filiumque eius principatu deiectum, cognatos affinesque eorum a contribulibus tanta perpessos, ut vix aliqua eis rei publicae dignitas in eadem provincia manserit. Cur autem haec provenerint, utrum, quia fidem rectam servabant, ab his qui ab ea deviarant talia passi sunt, an, quia ipsi post obitum sanctorum martyrum a tramite veritatis recesserant, vindictam hanc a Deo illatam sibi pertulerint, viderit ipse, quem nullum latet secretum, dummodo nil talium pudeat nos ignorantia rerum.

(15). Post multum vero temporis in loco, ubi illorum corpora sepulta sunt, divino nutu receperunt[a] caeci visum, claudi quoque gressum, surdi auditum. Quotquot[b] autem diversis infirmitatibus[c] erant fatigati et ibi[d] venerunt[1], statim sanitatem receperunt. Inlustrante autem Domino merita eorum, cum consilio et praecepto[e] Zachariae papae, mediante Bonifatio[f] archiepiscopo, a[g] Burchardo primo Wirziburcgensium[h] episcopo de tumulo honorifice sublevati sunt[2], regnante* Pippino[i, 3] primo orientalium Francorum rege feliciter.

EXPLICIT[k] PASSIO SANCTORUM MARTYRUM KILIANI ET SOCIORUM EIUS.

*) Qui etiam in civitate iam sepe memorata Wirziburg florent miraculis et virtutum signis usque in hodiernum diem, ad laudem et gloriam nominis Iesu Christi, videlicet mundi redemptoris, cui est cum coaeterno Deo pariterque cum sancto quoque Spiritu una deitas, sempiterna maiestas, aequus honor, eadem virtus per inmortalia saecula saeculorum. Amen *pro* regnante — feliciter 1*c*.

Cap. 15. 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b. c.*

Cap. 15. a) recese̅r ceci 1*b*; ceci rec. 2*a*. b) Quo(t *m. al. superscr.*)quod 1*b*. c) infirmatatibus *pr. m.* 1*b*. d) illuc 1*c*. e) *om.* 1*b*. f) *ita* 1*c*; Bonif(acio archiep̅o *m. al. in ras.*) 1*b*; Bonifacio *rell.* g) a B. pr. W. episcopo *om.* 2*c. c*¹. h) *ita* 2*b* (*ras.* c); Wirzeburcgensium 2*a*; Wirziburchgensium 1*b*; Wirziburgensium 1*a. c*; Wirzeburgensium 1*d*; Wirziburnensium 1*e*. i) primo Pippino 1*e*; primo *om.* 1*d*. k) *ita* (*sed* Kyliani) 1*c*; *subscr.* E. p. (vita 2*c*) sanctorum (sancti 1*b*. 2*b*) martirum (*om.* 1*b*. 2*b*) K. (Chiliani 2*b. c*) et soc. eius 1*b*. 2*b. c*; E. p. sancti K. confessoris 1*e*; E. p. K. episcopi 2*a*; *subscr. om.* 1*a. d*.

1) *Cf. V. Bonifatii c.* 8: Sed in loco, ubi sanctum deposuerunt corpus, divina deinceps beneficia redundabant; — — hii, qui ad eundem diversis infirmitatibus obsessi perveniunt locum, — — remedium consequuntur; — — alii vero, luminibus caecitate pressis, suum recipiunt visum. 2) *De occasione biographus alter multa enarravit (c.* 19*):* Venerabilis virgo Gertrudis, Pippini Francorum regis filia, cum virum accipere nollet, cui eam pater sociare volebat, auxilio matris quamdiu potuit paternis in regnis latuit. Sed cum diutius latere non posset, venit in partes supradictae orientalis Franciae in locum, qui nunc corrupte Karliburg vocitatur *(Karlburg prope Karlstadt ad Moenum fl. in Franconia inferiore),* ibique de facultatibus suis in honore beatissimae virginis Mariae monasterium construxit, quod usque in praesentem permanet diem, ubi Atalongum presbyterum et Bernardum diaconum quos secum adduxerat ordinavit. Ipsa dehinc ad propriam terram rediit, quia procum sui coniugii obisse cognovit; quae usque ad vitae terminum in virginitate permanens, virginitatis simul et morum probitate Deo conplacuit. *Atalongus autem (c.* 20*)* meritum beati ignorabat martyris. Verumtamen cum quadam die puerorum classes, quas ad studium litterarum erudiebat, ante se, ut materiem discendi ab eis perquireret, adstare iuberet, coeperunt hi, qui iunioris aetatis erant, divino impulsi spiritu vociferari, dicentes: 'Kylianus signa facit; de loco, in quo indigne iacet, tolli debet'. *Qua et voce et visione neglecta, Atalongus dicitur caecitate percussus esse, deinde autem a rustico quodam de Kiliano certior factus visum ad sepulchrum martyrum recepisse remque gestam Bonifatio archiepiscopo rettulisse:* Ex eo itaque tempore investigabat archipraesul venerabillimus, qualiter oppidum, ubi sanctorum corpora posita erant, episcopali dignitate sublimaret *(c.* 23*). Initia episcopatus Wirziburgensis et translationem martyrum a Burchardo factam idem auctor in V. Burchardi enarravit (ed. Holder-Egger, SS. XV,* 47—50*). De Gertrude illa nihil compertum habemus, unde auctorem de Gertrude Nivialensi a.* 659. *defuncta cogitasse facere non potui quin statuerim. Inter possessiones ecclesiae Wirziburgensi a Karlomanno concessas fuit 'monasterium constructum in honore sanctae Mariae in villa quae vocatur Karloburgo' (Monum. Boica XXVIII,* 1, *p.* 17*; Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 768, *cf. deperd. p.* 872, *n.* 588*); cf. Vitam alteram Burchardi II,* 3—5 *(SS. XV,* 54 *sq.).* 3) *Quae temporum notae in a.* 752—753. *conveniunt, cf. supra p.* 714.

VITAE AUDOMARI, BERTINI, WINNOCI.

Galliae Belgicae civitates non omnes sedes episcopales factae sunt, sed velut Cameracenses et Atrebatenses, ita Morini et Bononienses (Boulogne-sur-Mer) unum tantum episcopum nacti sunt, cum territorium utrorumque saeculo V. ineunte duas civitates amplecteretur[1], atque propria Morinorum postea Taroanna[2] vocata est (Thérouanne). Neque enim quisquam Hincmaro auctori suspecto facile fidem habeat asserenti, Bononiam quoque antiquitus sedem episcopalem fuisse, sed postea 'certis eventuum ac necessitatum causis accidentibus' privilegio perdito alteri civitati subiectam esse[3]. Audmundus vel Aimundus (Antimundus apud recentiores)[4] et Athalbertus, qui inde a saeculo XI. agmen episcoporum Morinensium ducunt[5], alias ignoti sunt, neque Morinis 'extremis hominum' (Vergil. Aen. VIII, 727), quibus Victricius episcopus Rotomagensis c. a. 400. euangelium praedicaverat[6], episcopi erant, antequam monachi Luxovienses in eorum regionem pervenerunt. E discipulis Eustasii abbatis († 629) cum Acharius ante a. 626/7.[7] 'Veromandorum et Noviomensis ac Tornacensis episcopus' factus esset, Audomarus episcopatui 'Bononiae et Tharaonensis oppidi' a. 642. Iona teste praeerat[8]. Post a. 641. per Audomarum Audoinus pontifex Rotomagensis Wandregiselum presbyterum consecrandum curavit[9]. Anno 654. Audomarus episcopus chartae monasterio S. Dionysii a Chlodoveo II. concessae subscripsit[10]; a. 664. Berthefridus episcopus Ambianensis pri-

1) Notitia Galliarum VI, 11. 12 (MG. Auct. ant. IX, 591 sq.). 2) Ita nomen in nummis aevi Merovingici scriptum est (M. Prou, 'Les monnaies mérovingiennes de la Bibl. Nat.', 1892, p. 249). De pagis Bononiensi et Tarvanensi cf. A. Longnon, 'Études sur les pagi de la Gaule' I ('Bibl. de l'École des Hautes Études' II), 1869, p. 25 sqq. 3) Hincmari opusculum LV capitulorum adv. Hincmarum Laudun. c. 1 (Opera ed. Sirmond II, 391). 4) Cf. O. Bled, 'Regestes des évêques de Thérouanne' I, 1904, p. 35. 5) Lamberti series episc. Morin. (MG. SS. XIII, 389); Series episc. in monasterio Montis S. Michaelis conscriptae (ib. p. 751). Gregorius VII. a. 1076. ecclesiae, quam beatus Audomarus tertius Morinorum episcopus fundavit, privilegium dedit (Jaffé, Reg. I², n. 4984), cuius in exemplari primus pro tertius legitur (v. Pflugk-Harttung, Acta pontif. Rom. II, p. 130). Versus, qui de Athalberto afferuntur Fortunato attributi (Bled l. l. I, 38, n. 4; Gallia christiana X, 1529), inter opera eius non leguntur atque sine dubio spurii sunt. 6) Paulini Nol. epist. 18, 4 (ed. Hartel, Corpus scr. eccl. Lat. XXIX, 131); cf. E. Vacandard, 'Saint Victrice', Parisiis 1903, p. 123 sqq. 7) MG. Concil. I, 201. 8) V. Columbani auct. Iona II, 8. 9) V. Wandregiseli c. 13: deinde ad sacerdocio per manus domno Audomaro conscindere fecit. Nescio an inde concludere liceat, Morinos etiamtum aeque atque aevo Victricii potius ad metropolim Rotomagensem quam ad Remensem spectasse. 10) Pertz, MG. Dipl. Meror. p. 20 (ubi nomen errore Laudomerus scriptum est); J. Havet, 'Oeuvres' I, 239.

vilegium Corbeiense[1], a. 667. Drauscius Suessionensis privilegium coenobii S. Mariae[2] cum aliis tum Audomaro inscripserunt. Audomarus abbas, qui a. 688/89. privilegio Fontanellensi subscripsisse dicitur[3], ab episcopo distinguendus est. Quo tempore obierit, latet[4]; saeculo VIII. ineunte Bainus ecclesiae Tarvanensi praeerat[5].

Kalendis Novembribus defunctus est, quo die Martyrologii Hieronymiani codicibus Weissenburgensi et Corbeiensi nomen eius illatum est: [In] Sidio monasterio depositio sancti Audomari [episcopi et] confessoris[6], cum in Martyrologio Corbeiensi saec. VIII/IX (cod. Paris. n. 12260) obitus eius proximo diei errore attributus sit[7], atque etiam a. 807. census 'annis singulis ad festivitatem sancti Audomari Kal. Novembr.' Sithiensibus solvendus erat[8]. Sed non multo post dies 9. Septembris substitutus est ob festivitatem Omnium Sanctorum illo tempore paulatim vulgatam[9], idque fortasse per Fridugisum abbatem (820—834) factum est, discipulum Alcvini, qui diei illi festo propagando studuerat[10]. Unde in Kalendario Corbeiensi saec. IX/X. Audomarus bis commemoratur[11], et die 9. Septembris: Natale sancti Gorgoni et depositio sancti Audomari episcopi, et die 1. Novembris: Natale sancti Cesaris (i. e. Caesarii) et sancti Audomari episcopi sive Omnium Sanctorum, quae ex exemplari pendere apparet, cui mentio Audomari prior et verba sive Omnium sanctorum antiquitus deerant. Cum autem festivitas antiqua non omnino evanuisset, sed ratio eius lateret, posteri Kal. Nov. translationem[12] vel elevationem quandam[13] factam esse putabant, dum depositio Audomari deinceps die 9. Septembris celebratur, veluti apud Usuardum[14]: In territorio Tarvanensi sancti Autmari episcopi et confessoris[15].

1) L. Levillain, 'Examen critique des chartes de Corbie', 1902, p. 222; Krusch, 'N. Arch.' XXXI, 367. 2) Pardessus II, p. 138. Audomari nomen chartae Vindiciani episc. Camerac. nomine fictae illatum est (ib. p. 180; SS. XIII, 697), eaque aeque conficta sunt, quae in transferendo Vedasto ei attribuuntur (SS. R. Merov. III, p. 426; cf. p. 403). Pauliacum monasterium ab Audomaro aedificatum esse, auctor Vitae Austrobertae c. 9 (Mabillon III, 1, p. 38) contendit, quod Filiberto conditori biographus ipsius (c. 22) attribuit; cf. supra p. 569. 3) V. Ansberti c. 18 (supra p. 632). 4) Posteri hos annos tradiderunt: a. 688. Lambertus Audomarensis (SS. XIII, 389); a. 695. biographus D 2 Audomari § 21 (AA. SS. Sept. III, 410) et Iohannes Longus c. 1, 14 (SS. XXV, 762); a. 697. auctor Ann. Elnon. maiorum (SS. V, 11), Chron. Vedastin. (ib. XIII, 698), Lambertus Audomarensis (cf. L. Delisle, 'Notice sur les manuscrits du Liber Floridus', 'Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale' XXXVIII, 2, 1906, p. 615. 724. 776), qui Audomarum a. 658 (SS. XIII, 389) aut 668. episcopum factum esse voluit (Delisle p. 615. 776). 5) Gesta abb. Fontanell. c. 2. Inter Audomarum et Bainum Draucius sedisse dicitur; cf. Folcvini Gesta abb. Sith. c. 22 (SS. XIII, 611) et Lambertum Audomar. (ib. p. 389). 6) AA. SS. Nov. II, 1, p. [138]. 7) Martène et Durand, Thesaurus anecdotorum III, 1585; cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. [XXV]. 8) Guérard, 'Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin' ('Collection de doc. inéd. sur l'hist. de France'), 1840, p. 71. Etiam a. 865. census Kal. Novembris solvebatur (ib. p. 111). 9) Cf. Caspari, 'Realencyklopädie für protest. Theologie' I^3, 1896, p. 375. 10) Cf. Alcvini epist. 193 (MG. Epist. IV, 321). 11) D'Achery, Spicilegium II^2, p. 67; Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires, Mémoires de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII, 1, 1886, p. 394. Iisdem diebus in Kalendario Ambianensi saec. IX. commemoratur (Delisle l. l. p. 339. 342). 12) Cf. Kalendarium Moguntinum, hodie Vaticanum, saec. IX/X (ed. Falk, 'Trierisches Archiv' III, 1899, p. 80) die 9. Septembris: Depositio sancti Audomari confessoris, et Kal. Nov.: Translatio sancti Audomari episcopi et confessoris; subscriptio codicum B $1b^1$ p. 778,^{2} (infra 31). 13) Cf. Stilting, AA. SS. Sept. III, 392. 14) Ed. Sollerius p. 522. 15) Notkerus Sangallensis inter sanctos occidentales celebravit Otmaros

Inprimis Sithiu locus memoriam Audomari servavit, qui ibidem sepultus est[1]*, oppidumque adhuc ab eius nomine Saint-Omer vocatur*[2]*. Ubi inde a saeculo nono duae congregationes consistebant, altera canonicorum in ecclesia sanctae Mariae in colle sita, altera monachorum in ecclesia sancti Petri, quorum coenobium in planitie palustri situm totum fere ab Agniona fluvio (hodie l'Aa) circumfluebatur*[3]*; illi Audomarum, hi Bertinum patronum colebant. Antea vero utraque ecclesia unius monasterii fuerat, quod monachi occupabant; de initiis autem acriter litteris pugnatum est neque hodie viri docti inter se consentiunt.*

Biographus Audomari, quem saec. IX. ineunte scripsisse infra docui, refert[4]*, ex Constantinensi regione, patria Audomari, tres viros ad eum pervenisse, Mummolinum, Ebertramnum, Bertinum. Adroaldum virum potentem, ab Audomaro e pagano conversum, cum filium non haberet, Sithiu villam Audomaro obtulisse, atque episcopum ante adventum illorum virorum ibi ecclesiam aedificasse eandem, in qua postea sepultus esset. Tum vero advenis facultatem monasterii construendi ab eodem concessam esse, 'ubicumque illis in praedicta placuisset villa', atque Mummolinum et Bertinum 'cum ceteris sociis' — Ebertramni mentio non iam fit — opus perfecisse, scilicet quod aevo auctoris Vetus Monasterium nuncupabatur. Denique, paucis annis transactis, alium locum eos eligere voluisse navique conscensa sine remigio et gubernatore Domino ducente ad aliam villae partem pervenisse et ibi, Audomaro patre favente, Sithiu monasterium ad Agnionam fluvium aedificasse. Multitudini monachorum confluentium primum Mummolinum ab episcopo praepositum esse, cui episcopo Noviomensi facto Bertinus ab Audomaro successor datus esset, monachis 'sub districto regulae rigore' viventibus. In ecclesia autem, quam Audomarus in Sithiu aedificavisset, ipsum a Bertino sepultum esse, sicut vivus ei fratribusque praecepisset.*

Huic narrationi sublestam fidem habendam esse, e miraculo navis sine remigio motae intellegitur, atque vereor, ne sodales in Vetere Monasterio primo consedisse e nomine tantum conclusum sit. Memoria autem dignum est, quanta auctoritas Audomaro episcopo tributa sit, cui Sithiu villa dono detur, qui viris illis facultatem Veteris Monasterii construendi praebeat, quo favente Sithiense coenobium aedificetur, a quo denique et primus et alter abbas monachis praeponatur. Nihil de ratione inter Adroaldum et Mummolinum Bertinumve intercedente refertur; ab Audomaro, non ab Adroaldo ipso monachi fundum accipiunt. Cum autem Vita Audomari, ut infra ostendam, si non a monacho Sithiensi, at certe pro fratribus composita sit, fortasse non temere quaeras, an episcopo Tarvanensi, licet et ipse patronus eorum esset, tantam auctoritatem attribuissent,

nostrum *(i. e. Sangallensem)* et Belgicum *(E. Dümmler, 'Das Formelbuch des Bischofs Salomo III. von Konstanz',* 1857, *p.* 78*)*. 1) *Unus Folcvinus, Gesta abb. Sith. c.* 3 *(SS. XIII,* 609*) Audomarum in villa Waurantis (Wavrans, cant. Lumbres) obiisse corpusque inde Sithiu delatum esse rettulit.* 2) *Quod nomen saec. XI. praevaluit; cf. A. Giry, 'Histoire de la ville de Saint-Omer' ('Bibl. de l'École des Hautes Études' XXXI),* 1877, *p.* 32. 3) *De situ loci auctor Miraculi Bertini saec. IX. (infra p.* 779*) refert:* locus ille talis est, ut per mille passus et multo amplius nisi navigio non habeat ingressum, excepto una porta ad occidentem, per quam pedites et equites plaustraque ducentes liberos solent ingressus habere. *Ubi fur a porta per medium monasterium vadens, insulam petiisse dicitur,* quae infra paludem eiusdem monasterii sita est. *Cf. Folcvin. c.* 62 *(SS. XIII,* 619*):* aquarum indimetibilis profunditas, qua cingitur Sithiu insula; *charta Balduini V. comitis (Guérard l. l. p.* 186*):* ad medium fluvii qui dicitur Agniona, quo circumfluente idem cenobium cingitur, *et q. s., quo aevo paeninsula in insulam conversa videtur esse; cf. W. Pückert, 'Aniane und Gellone',* 1899, *p.* 265. 4) *V. Audomari c.* 9 *sqq.*

iuribus primorum abbatum derogantes, si Mummolino et Bertino ab ipso Adroaldo, non ab episcopo praedium concessum esse credidissent.

Id autem ipsum traditum est, immo charta quadam confirmari videtur, quam praeter privilegium Audomari infra commemorandum e chartis Sithiensibus saeculi VII. solam autographam servatam esse Dom Dewitte chartularius saeculo XVIII. credidit[1]. *Charta*[2] *'dominis sanctis patribus Bertino, Mummolino, Ebertramno' data esse vult, quibus Adroaldus 'omnem rem portionis hereditatis' suae in pago Tarvanensi sitam concessisset, dicens, se eam Audomaro ad xenodochium aedificandum tradere voluisse, sed illum 'salubre ac melius consilium' sibi dedisse*[3], *ut possessiones viris tribus ad monasterium in honorem sancti Petri construendum concederet, ideoque Sitdiu villam ad Agnionam fluvium sitam cum omnibus appendiciis*[4] *eisdem a se donatam esse. Donationi, quae die* 6. *Septembris anno undecimo Chlodovei regis (a.* 649*) in Ascio villa dominica facta esse dicitur, praeter nomina Adroaldi et Audomari quinquaginta fere subscriptiones et signa subiecta sunt cum aliorum virorum tum Chuneberti grafionis et trium sacebaronum*[5]. *Ragnulfus 'iubente domno Audomaro episcopo et rogante Adroaldo inlustri viro' chartam exaravit. Cum igitur monasterium in terra episcopi conditum esse biographus tradiderit, fundus coenobii, si charta genuina esset, Bertino et Mummolino et Ebertramno ipsis neque Audomaro ab Adroaldo a.* 649. *concessus esset, sed utraque ratio constare nequit.*

Initium monasterii S. Petri Sithiensis in Annalibus Blandiniensibus[6] *et Auctario Sigeberti Sithiensi*[7] *anno* 640. *attribuitur, neque vero eis nimiam fidem habeam, etsi auctores annalibus antiquis Sithiensibus usi sunt*[8]. *Monasterium a Mummolino et Bertino aedificatum est Chlothario III. rege teste*[9], *idque vivo Chlodoveo II. (*639—657*), qui Mummolino abbati immunitatem concesserat, quam Chlodoveus III. a.* 691. *Bertino successori confirmavit*[10]. *Mummolinum igitur primum abbatem, Bertinum alterum fuisse constat; unde ordo inscriptionis, quae in charta Adroaldi legitur:* Bertino, Mummolino, Ebertramno, *in dubium vocatur*[11] *atque vestigium aevi posterioris deprehenditur, quo monachi Bertinum quasi 'primum loci structorem' colebant*[12], *Mummolinum abbatem praetermittentes*[13], *qui alibi defunctus erat. Neque facere possum, ut sacebaronibus testibus nimiam fidem adhibeam, qui, nusquam fere nisi in lege Salica (tit.* 54*) commemorati*[14],

1) *D. Haigneré, 'Les chartes de Saint-Bertin' I,* 1886, *p.* 1. 2 *(num.* 1. 3*); cf. Pardessus II, p.* 125 *(not.* 3*).* 2) *Pardessus II, p.* 87; *Guérard p.* 18; *cf. Haigneré p.* 1. 3) *Verba cum V. Audomari c.* 2. *comparanda sunt:* salubre atque perfectum — — dedit consilium. 4) *De his locis egit A. Longnon l. l. p.* 39 *sq. E possessionibus in charta commemoratis Franciliacus villa Agulfo viro inlustri, Laudardiaca a.* 663. *Mummolino episcopo a Bertino facta permutatione concessa est (Guérard p.* 21; *Pertz p.* 36*).* 5) *Ita Pardessus et Haigneré ad apographum, quod Dewitte ex originali sumpsisse sibi visus est; aliis quoque nominibus tribus litterae* sac. *additae sunt. Guérard pro* sacebaronis *bis* sacerdotis *tertioque loco* sign(um) sacebaronis *scripsit, quasi de nomine proprio ageretur, codice Tassarti (saec. XVI. in.) usus; sed* sacerdotis *vix constare videtur, cum complures 'presbyteri' subscripserint neque de episcopis agi possit.* 6) *SS. V,* 21: Monasterium sancti Petri Sithiu aedificatur. 7) *Ib. VI,* 442: Monasterium Sithiu a sancto Bertino edificari ceptum in honore sancti Petri. 8) *Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' VI,* 431 *sqq.* 9) *Guérard p.* 21; *Pertz p.* 36*:* apostolicus vir Mummolenus Noviomensis urbis episcopus necnon et venerabilis vir Bertinus abba de monasterio Sitdiu, qui ponitur in pago Tarvanense, a quorum amborum opere visi fuerunt aedificare. 10) *Guérard p.* 34; *Pertz p.* 52. 11) *Cf. Stilting, AA. SS. Sept. II,* 560. 564. 12) *Folcvinus, prol. (SS. XIII,* 607*).* 13) *Ib. (p.* 606*); Lambertus Audomar. (ib. p.* 390 *sq.).* 14) *Cf. W. Sickel, 'Mittheilungen des*

viros doctos satis vexaverunt, atque nescio an numerus ternarius vel senarius[1] auctoris sit legis illius periti. Neque nota temporis suspicione caret, cum charta uno die post diem Bertino dicatum data esse velit, cuius depositio Nonis Septembribus celebrabatur. Quae omnia nihil esse nisi suspiciones concedo; iisdem vero commoveor, ut, charta Adroaldi relicta, iam testes adeam fidei certioris[2].

Monasterio Sitdiu vel Sithiu nomen erat; patroni Maria virgo atque Petrus et Paulus apostoli et 'ceteri' sancti[3], e quibus Martinus haud semel nominatur[4], per saeculum septimum et octavum afferuntur. Basilica Mariae in colle sita intervallo a monasterio sancti Petri inferiore seiungebatur; principalem autem coenobii Sithiensis sedem inferiorem fuisse, inde concludere licet, quod interdum sancta Maria[5], sed numquam eo aevo Petrus inter patronos in chartis omissus est, atque cum etiam illa in praeceptis immunitatis commemoretur, in chartis ad possessiones spectantibus Maria plerumque desideratur, sed Petrus adest primumque locum obtinet, ita ut coenobium inferius pro capite congregationis et basilica superior pro appendice quadam habita esse videantur. Ecclesiam Mariae, in qua Audomarus sepultus est, ante adventum Bertini et sodalium ab episcopo constructam esse biographus voluit; sed ipse Audomarus a. 663. (April. 14) monasterio privilegium concessit[6], testatus, basilicam 'communi opere' et proprio et monachorum aedificatam esse, ut corpora fratrum et ipsius ibi sepelirentur. Unde congregationi supplicans, ut ipsum defunctum ibi inter monachos deponerent, statuit, ut basilica 'sub umbraculo patrocinii' Bertini et successorum consisteret neque vero ulli episcopo aut archidiacono aut clerico Tarvanensi quicquam de rebus aut reditibus monasterii ratione qualibet sibi vindicare liceret. Audomarus, cum lumine oculorum careret, alio manum ipsius tenente, privilegio subscripsit, cui cum alii consenserunt[7], tum Mummolinus episcopus Noviomagensis et Berthefridus Ambianensis.

Audomarus discipulus Eustasii abbatis Luxoviensis fuerat, atque etiam monasterio Sithiensi, in quo postea regula Benedicti vigebat, instituta Scottica primo illata esse, e

Instituts für Österreich. Geschichtsforschung, Ergänzungsband' III, 1894, p. 488 sqq.; R. Schröder, 'Lehrbuch der Deutschen Rechtsgeschichte', 1907, p. 129[5]. 1) Tribus sacebaronibus tres homines adiungendi esse videntur, quorum nominibus litterae sac. additae sunt (cf. supra p. 732, n. 5). 2) Charta Adroaldi saeculo IX. medio alteri biographo Bertini § 5 (AA. SS. Sept. II, 591) praesto erat. 3) Ita a. 663 (Guérard p. 21; Pertz p. 36), 691 (ibi p. 34, hic p. 52), 717/18 (ibi p. 42, hic p. 79), alibi. 4) Annis 685 (Guérard p. 29; Pardessus II, p. 197), 723 (Guérard p. 49), alibi. 5) Annis 685 (Guérard p. 29; Pardessus p. 197), 686/87 (ibi p. 32; Pertz p. 50), 723 (Guérard p. 49), alibi. 6) Pardessus II, p. 123; Guérard p. 23; cf. Haigneré p. 2. Privilegium Audomari spurium esse complures temere iudicaverunt, sed cf. Krusch, 'N. Arch.' XXXI, 348. 367 sqq. Verba: Illud etiam addi placuit, ut absque introitu pontificis ipsi monachi — — vivere debeant, exemplo chartarum immunitatis, in quibus verba absque introitu iudicum leguntur, scripta esse, monuit B. Krusch, ib. p. 352. 7) Medios inter episcopos subscribentes Cravangerus et Baginus leguntur, iidem sine dubio atque Bainus et Ravangerus, qui altero et tertio loco post Audomarum inter episcopos Tarvanenses occurrunt (Folcvin. c. 22, p. 611; Gesta abb. Fontanell. c. 2, ed. Loewenfeld p. 17; charta venditionis post a. 708, Guérard p. 40, Pardessus II, p. 277, cf. 'N. Arch.' XXVII, 366 sq.; Lambertus Audom., SS. XIII, 389; series Montis S. Michaelis, ib. p. 751), ita ut subscriptiones eorum postea confirmationis causa additae esse videantur, id quod aevo Merovingico raro deprehenditur. Rem autem ita sese habere, eo fortasse probatur, quod inter undecim nomina, quae subscriptionem Audomari subsequuntur, Cravangerus quartum, Baginus octavum locum obtinet; unde nescio an conicere liceat, subscriptiones ter ternas in charta primigenia paginam tripartitam occupasse, duo autem illa nomina in margine accessisse.

vestigiis, quamvis paucis neque adeo antiquis, intellegi videtur. Quod codex Elnonensis[1] saeculo XII. exaratus atque picturis ornatus imagines cum aliorum tum Mummolini exhibet[2], cui aeque atque Aldeberto tonsura Scottica attributa est, id minoris momenti est, cum pictori exemplar vetustius imitandum praesto non fuisse B. Krusch iam concesserit[3]. At multo gravius est, quod biographus Audomari saeculo IX. ineunte symbolum quoddam fidei exscripsit, quod ad unum ex omnibus quae extant eiusmodi monumentis proxime accedebat, nimirum ad symbolum in Antiphonario Benchorensi servatum[4], cuius codex clarissimus olim Bobiensium fuit[5], eosdemque textus Gallicae quoque parti Columbanianorum non defuisse, etiam e Iona intellegitur, qui sanctimoniales Evoriacenses versum Antiphonarii illius cantasse tradidit[6].

Iam Mummolinus primus abbas praeceptum immunitatis a Chlodoveo II. (639—657), ut supra monui, adeptus est, quo magistratus a fundis monasterii arcebantur[7]. Deinde, Eligio Luxoviensium fautore defuncto, abbas a. 660. cathędrae Noviomagensi praepositus est[8], coenobiumque Bertinus regendum suscepit. Nihil vero de ratione abbatis eligendi habita constat neque in privilegiis regiis eius rei mentio facta est; si biographo Audomari fidem habere liceat, auctoritatem episcopi Tarvanensis intercessisse conieceris.

De gestis Bertini complura comperta habemus[9]. Anno 674/75. chartae subscripsit, qua Amandus episcopus sepulturae suae ordinem disposuit[10]. Possessiones in pagis Noviomagensi, Cameracensi, Veromandensi, Constantino sitas cum Mummolino episcopo, decessore suo, permutavit, quae permutatio utroque petente a. 663. a Chlothario III. confirmata est[11]. Cum coenobium in territorio Attiniacensi 'de fisco' regio possessionem acquisisset, Theudericus III. a. 682. Bertino tributa publica atque reditus, quos antea fiscus inde perceperat, concessit exceptis mansis, unde opera vecturae praestabantur[12]. Anno 685. Amalfridus vir illustris Sithiu coenobio Hunulfocurtem monasterium, quod Auriana filia ipsius gubernabat, dono dedit, usum tantum sibi filiaeque vivis per precariam ita reservans, ut post obitum Aurianae praepositus Sithiensis instituereturi[13]; quam donationem Theudericus rex a. 686/87. confirmavit[14]. Immunitatem a

1) Iam Valentianensis n. 606; cf. supra p. 416 sq. 2) Cf. Mabillon, Annales I, 528; Ghesquierus, AA. SS. Belgii IV, 412, atque potissimum supra tab. 20 sq. 3) Supra p. 417. 4) Cf. V. Audomari, prol. et ea quae ibi adnotavi. 5) Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV, 774; W. Meyer, 'Das Turiner Bruchstück der ältesten Irischen Liturgie' ('Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse' 1903, p. 167 sq.). 6) V. Columbani II, 16. 7) Cf. confirmationem Chlodovei III. a. 691. Bertino datam (Guérard p. 34; Pertz p. 52). In confirmationibus posterioribus (a. 717/8. 721) primum immunitatis privilegium Bertino concessum esse haud recte enarratur (ibi p. 42. 44, hic p. 79. 80). Chartarum Sithiensium locos nonnullos emendavit K. F. Stumpf, 'Historische Zeitschrift' XXIX, 1873, p. 378. 8) Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV, 641. 9) Nomen eius in charta spuria Vindiciani legitur (Pardessus II, p. 180; SS. XIII, 697). 10) Supra p. 485. 11) Guérard p. 20; Pertz p. 35; cf. Haigneré p. 2. Charta per Folcvinum servata, quamquam de fide non dubito, hic illic corrupta est. Post Tunninio verba in concambio accepit (cf. Pertz p. 36, 20) vel similia nomenque loci quinti exciderunt, neque recte Mummolinus uno loco (ib. l. 18) 'abbas vel episcopus' vocari videtur, qui alias 'episcopus' nominatur. 12) Guérard p. 27; Pertz p. 49. Ibi pro concessimus (Pertz l. 9) scribendum esse visi fuimus concessisse, monuit Krusch, 'Forsch. zur Deutschen Gesch.' XXVI, 1886, p. 174, n. 1. De autographo quod dicebatur Gandavi asservato egit H. Pirenne, 'Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire', 5. series, tom. III, 1893, p. 247—262. 13) Guérard p. 29; Pardessus II, p. 197. 14) Guérard p. 32; Pertz p. 50.

Chlodoveo II. Mummolino decessori concessam per succedentes reges confirmandam Bertinus curavit taleque praeceptum a. 691. a Chlodoveo III.[1] et c. a. 697. a Childeberto III.[2] impetravit. Paulo post obiit, cumque a. 704. Rigobertus abbas coenobio praeesset[3], obitus eius fortasse recte a. 698. in annalibus adscriptus est[4]. Sepulchrum abbatis in basilica Martini posteri ostendebant[5]. Depositio die 5. Septembris celebrabatur, utque eo die census solvendos esse monachi a. 811[6], 853[7], 867[8]. statuerunt, ita eodem die fastis nomen eius ab Usuardo[9] aliisque illatum est.

Et Audomarus et Bertinus brevi tempore transacto pro sanctis habiti sunt. Audomarus a. 723. inter patronos monasterii occurrit, ubi etiam Bertini abbatis corpus tunc requiescebat[10], is vero demum a. 745. sanctus vocatus est[11]. Inde ab a. 800. ambo coniuncti inveniuntur[12]; Audomarus autem, ut ad ipsum monachi prima coenobii initia referebant, ita primo loco commemoratur, neque solum in chartis domesticis Audomarus Bertinum praecedit[13], sed etiam apud exteros, ita ut, Bertino omisso, non semel monasterium ex uno Audomaro appelletur[14].

Ad duos sanctos tertius quoque accesserat Winnocus. Ad Bertinum abbatem quattuor Britones Quadanocum, Ingenocum, Madocum, Winnocum pervenisse biographus Audomari

1) Guérard p. 34; Pertz p. 52. Praecepti Childerici II. deperditi ibi mentio fit. 2) Folcvinus c. 10 (p. 610). Cf. Iohannem Longum c. 1, 13 (SS. XXV, 762) et ea quae O. Holder-Egger ibi adnotavit. 3) Guérard p. 38; Pardessus II, p. 264. Alter Bertini biographus iique qui eum sequuntur et Rigobertum et Erlifridum successorem coenobio a Bertino vivo praepositos esse voluerunt; sed in chartis uterque 'venerabilis vir N. abbas' vocatur, neque Bertini mentio fit. Cf. ea quae de anno eius emortuali acute disseruit Holder-Egger, 'N. Arch.' VI, 435 sqq. 4) Cf. Ann. Blandin. (SS. V, 21); Sigeberti auct. Sithiense (ib. VI, 442); Chron. Vedastinum (ib. XIII, 698); Folcvin. c. 16 (ib. p. 611). Annales Elnonenses minores annum 697. exhibent (ib. V, 18). Annum 15. Childeberti a Folcvino computatum esse Holder-Egger l. l. docuit; qui ib. p. 431 sqq. ostendit, in Annalibus Blandin. et a Folcvino Annales deperditos Sithienses exscriptos esse, ad quos annus emortualis referendus est, eosdem fortasse atque 'decemnovales' a Folcvino c. 57 (p. 616) citatos. 5) Folcvinus c. 16 (p. 611). 6) Guérard p. 72: ad festivitatem sancti Bertini, quae est Nonas Septembr. 7) Ib. p. 94. 8) Ib. p. 114. 115. 9) Ed. Sollerius p. 515: Eodem die sancti Bertini abbatis. Cf. Kalendarium Ambianense saec. IX. (Delisle l. l. p. 339): Depositio Bertini abbatis; Kalendarium Corbeiense saec. X (Martène et Durand l. l. III, 1601): Sythiu monasterio depositio sancti Bertini abbatis. 10) Guérard p. 49 [Pardessus II, p. 340] (cf. Haigneré p. 6): ad opus monasterii vestri Sithiu, qui est constructus in honore sancti Petri et sancti Pauli apostolorum seu et sancti Martini et sancti Audomari confessoris atque pontificis, ubi ipse et domnus Bertinus abbas requiescit in corpore. 11) Guérard p. 53; Pardessus II, p. 396. 474; F. H. d'Hoop, 'Recueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin à Poperinghe', 1870, p. 1; H. Pirenne, 'Album belge de diplomatique', 1909, tab. 1: ad monasterium Sitdiu, quod est in honore sancti Petri et sancti Pauli apostolorum et sancti Martini sanctique Bertini confessoris, ubi ipse domnus in corpore requiescit. 12) MG. Dipl. Karol. I, 256, n. 191: ubi sancti Audomarus atque Bertinus Christi confessores corpore requiescunt. 13) Guérard p. 72 (a. 811). 77 (a. 830). 156 (a. 831). 83 (a. 835), alibi; Mühlbacher, Reg. I², n. 873. 946. 14) Ann. regni Franc. a. 808 (ed. Kurze p. 127): Nantharius de Sancto Otmaro; Gesta abb. Fontanell. c. 14 (l. l. p. 43): in monasterio Sancti Audomari quod dicitur Sidiu; ib. c. 17 (p. 58): ad Sanctum Autmarum; Ann. Mettenses a. 830 (ed. Simson p. 96): in monasterio Sancti Autmari quod dicitur Sidiu. E chartis Sithiensibus eius aevi una a. 807. solum Bertinum (Guérard p. 70), altera a. 820. solum Audomarum (ib. p. 76; Mühlbacher, Reg. I², n. 726) inter patronos nominat, cum plerumque uterque commemoretur.

refert[1] *eosque a Bertino iussos in pago Tarvanensi Worumholt cellam aedificasse, quam possessionem Heremarus vir quidam dives Bertino concessisset*[2]. *Iohannes Longus villam praeterea quattuor illis viris, scilicet Winnoco fratribusque eius, 'privilegii assertione' ab Heremaro firmatam esse voluit atque initium finemque chartae cuiusdam, quam non habemus, Kal. Novembr. anno* 1. *Childeberti* (694/95) *datae citavit; sed ea ipsa quae tradidit verba suspicionem iam movent*[3]. *Cellae Worumholtensi, reliquis tribus defunctis, a Bertino Winnocus praepositus esse dicitur*[4] *atque ibidem sepultus est, ita ut cella de ipso vocari posset*[5]. *Ceterum de gestis Winnoci, cuius nomen apud Britones saepius occurrit*[6], *nihil fere compertum est*[7]. *Die* 6. *Novembris obiisse dicitur*[8].

Cum usque ad aevum Ludowici Pii una congregatio monachorum Sithiensium ecclesias et superiorem S. Mariae et inferiorem S. Petri possederit, eo tempore fundamenta discordiae iacta sunt, qua paulatim crescente congregationes magis magisque dividebantur, altera Audomarum, altera Bertinum patronum sibi vindicans. Fridugisus[9] *canonicus, ex Anglia oriundus, discipulus Alcvini, cui in coenobio S. Martini Turonensi regendo successit, idemque ab a.* 819. *cancellarius imperatoris, a.* 820. *abbas Sithiensis monasterii constitutus est, cui usque ad obitum (a.* 834) *praefuit. Cum vita regularis Turonensium labefactata esset neque Alcvinus fratres in unam aut alteram partem duxisset, iidem sub Fridugiso inde ab a.* 813. *'clerici secundum canonicam institutionem constituti' distincte vocantur*[10]. *Eodem autem modo congregationem Sithiensem ex parte a Fridugiso conversam esse, monachi Bertiniani postea exprobrabant, neque vero quicquam ante Folcvinum ea de re litteris traditum est, ita ut, utrum relatio eius saeculo fere et dimidio post res gestas conscripta explorata sit an res ira invidiaque immutatas exhibeat, iure dubitari possit. Atqui Bertinianos Fridugisum nimio odio persecutos esse, vel inde perspicitur, quod privilegium imperatoris de iure venandi*[11] *a.* 820. *a Fridugiso*

1) *V. Audomari c.* 22. 2) *Ib. c.* 23. *Hodie Wormhoudt (dép. Nord, arr. Dunkerque).* 3) *Chron. S. Bertini c.* 1, 13 *(SS. XXV,* 761*):* Quibus Heremarus iam dictus villam suam Wormoult cum appendiciis eius privilegii sui assercione firmavit, quod sic incipit: Omnibus presentibus et futuris, qui christiana fide censentur, et cet., *quae certe 'promulgatio' a sermone chartarum illius aevi aliena est.* 4) *V. Audomari c.* 24. 5) *Folcvinus c.* 52 *(p.* 615*):* Sancto Winnoco concessit. 6) *Gregor. Turon. Hist. V,* 21. *VIII,* 34; *V. Columbani auct. Iona I,* 15. 17 (Winiocus); *A. de Courson, 'Cartulaire de Redon',* 1863, *p.* 64. 98. 169. Madocus *quidam ib. p.* 262 *(a.* 1081/2*) legitur. Ad necessitudinem inter Bertinianos et Britones intercedentem fortasse carmen referendum est in codice Bertiniano (saec. X) servatum, quod post alios edidit Fr. J. H. Jenkinson, 'The Hisperica Famina',* 1908, *p.* 61—64; *de cuius carminis sermone glossisque Britannicis cf. R. Thurneysen, 'Gloses bretonnes' I ('Revue celtique' XI,* 1890, *p.* 86—90*); H. Zimmer, Nennius vindicatus,* 1893, *p.* 309 *sqq.; M. Roger, 'L'enseignement des lettres classiques d'Ausone à Alcuin',* 1905, *p.* 238 *sqq.* 7) *Iacobus Meyerus, Commentarii sive Annales rerum Flandricarum, Antverpiae* 1561, *fol.* 7', *a.* 703. *Vulferum virum nobilem Vulferisele pagum, a.* 706. *Odonem virum illustrem Westerholt villam Winnoco concessisse rettulit, neque vero, unde haec deprompserit, mihi notum est, neque magis constat, quo iure Iohannes Longus, Chron. S. Bertini c.* 3, 2 *(Martène et Durand l. l. III,* 479*), obitum Winnoci anno proelii Vinciacensis* (717) *attribuerit.* 8) *Kalendarium Ambianense saec. IX (Delisle l. l. p.* 342*) et Corbeiense saec. X (Martène et Durand III,* 1603*):* Sancti Win(n)oci confessoris; *Vitae Audomari (c.* 25*) codex* 8 *(Vita II. Winnoci c.* 7*).* 9) *De Fridugiso cf. Sickel, Acta regum et imperat. Karol. I,* 89 *sqq.: Simson, 'Ludwig d. Fr.' II,* 235 *sqq.: M. Ahner, 'Fredegis von Tours',* 1878; *Hauck, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II*[2], *p.* 148 *sqq.* 10) *Cf. Pückert l. l. p.* 255. 11) *Guérard p.* 76; *Mühlbacher, Reg.* I^2, *n.* 726.

non ad utilitatem monasterii, sed 'ad vanitatis ludibrium exercendum' petitum esse Folcvinus credi maluit[1], cum de confirmatione tantum privilegii Odlando abbati concessi agatur, quod ipse Folcvinus paulo ante descripserat[2], Odlandi laudis memoriam in saecula mansuram esse iudicans[3]. Unde Folcvinum in gestis Fridugisi enarrandis odio affectum esse constat, neque vero Guilelmo Pückert b. m. de his rebus acutissime disserenti[4] concedo relationi nihil veri inesse neque video, quomodo abbas monachis Bertinianis tanto odio esse potuerit, occasione nulla data. Refert autem Folcvinus[5], Fridugisum ineunte regimine, cum 130 fere monachos repperisset, in inferiore monasterio sexaginta reliquisse, ceteris 23 viris vitae districtioris expulsis, in superiore vero pro quadraginta monachis canonicos triginta instituisse ipsumque canonicum cum canonicis in coenobio sancti Audomari vixisse; villas autem ab ipso ita divisas esse, ut quae sibi placuissent usui proprio reservaret, e reliquis duas partes monachis concederet, tertiam canonicis. Quae narratio cum per omnia examinari nequeat, aliis testibus deficientibus[6], tamen inde quodammodo intellegitur, primum a. 826. possessiones alteras 'ad sanctum Audomarum', alteras 'ad sanctum Bertinum' seorsum concessas esse[7]. Deinde Karolus rex a. 877. statuit[8], ut numerus sexaginta[9] monachorum in eodem coenobio 'secundum constitutionem domni genitoris', scilicet Ludowici, perpetuo servaretur, cuius aevum cum temporibus ut Nantharii II. (805—820) et Hugonis I. (834—844) abbatum, ita Fridugisi (820—834) convenit[10]. Unde relatio Folcvini ex aliqua saltem parte confirmatur[11], neque dubito, quin canonici introducti et possessionum divisio inchoata ad Fridugisum recte referantur, ita ut ex eo tempore discordia oriri potuerit; at non minus constat Folcvinum rem auxisse et exaggerasse.

Neque enim possessiones iam tum omnes divisae sunt, sed quamquam utraque congregatio sua propria possidebat et percipiebat[12], tamen alia communia restabant[13], saeculoque XI. Heinricus II. (a. 1015) et IV. (a. 1056) reges 'duobus monasteriis in loco Sithiu dicto constructis, quorum unum est canonicorum, alterum vero monachorum', possessiones in regno Teutonico sitas confirmabant[14], itemque saeculo XII. decimae et

1) Gesta abb. Sith. c. 48 (SS. XIII, 615). 2) Mühlbacher, Reg. I², n. 353; Dipl. Karol. I, 256, n. 191. 3) Gesta abb. Sith. c. 35 (SS. XIII, 613). 4) Pückert l. l. p. 259—292. 5) L. l. c. 47 (p. 614). 6) Chartas enim, quibus Folquinus episcopus Morinorum (Guérard p. 85) et Hugo abbas Sithiensis (ib. p. 87) mense Iunio a. 839, 'iniustitia lacrimabili' Fridugisi exprobrata, canonicos monachis subegisse dicuntur, et Gestis Folquini postea interpositas et omnino fictas esse, Pückert l. l. p. 261 sqq. iure statuit, id quod ex aliqua parte iam O. Holder-Egger ('N. Arch.' VI, p. 421, n. 4) intellexerat. Verba chartarum ad tumulanda sua et monachorum corpora e Folcvino c. 3 (ad corpora fratrum tumulanda) pendere videntur. 7) Guérard p. 158. Id A. Hauck l. l. p. 149, n. 5. monuerat. 8) Bouquet VIII, 664; Guérard p. 123. 9) Apud Guérard numerus L legitur (cf. Haigneré p. 17); cf. Pückert p. 267, n. 11. 10) Pückert p. 267. e charta Karoli conclusit, ipsum Ludowicum, non Fridugisum numerum monachorum amputasse, neque de interventu abbatis in ea quicquam legitur. 11) Quod confirmatio immunitatis a. 830. monachis ipsis petentibus, non abbati a Ludowico data est (Guérard p. 77; Mühlbacher, Reg. I², n. 873), id non minus ob absentiam abbatis quam ob discordiam eius et monachorum contigisse potest (cf. Pückert p. 283, n. 32). Quae de Hugone abbate (834—844), successore Fridugisi, Karolus rex a. 877. statuit (Guérard p. 124), ea ad possessiones monasterii ordinandas spectant. 12) Cf. e. gr. Folcvin. c. 117 (p. 634): ad sanctum Audomarum (a. 838); c. 78 (p. 621): ad sanctum Bertinum (a. 868). 13) Cf. A. Hermand, 'Recherches sur la question d'antériorité' et q. s. ('Mémoires de la Soc. des Antiqu. de la Morinie' IX, 1851, p. 77 sqq.); Pückert p. 287 sq. 14) MG. Diplom. III, p. 431; Stumpf, Acta imperii p. 436. et Haigneré

telonea communia extabant[1], ipsique reditus communes Roberto praeposito S. Audomari occasionem cum Godescalco abbate S. Bertini (1163—76) rixandi praebebant[2]. Duae vero congregationes initio non tam pro duobus monasteriis accipi poterant quam pro uno bipartito[3], neque abbates Bertiniani saeculo IX. et X. nomen Audomari ut patroni titulo inserere praetermiserunt nisi raro[4], sed plerumque abbates 'monasterii sancti Petri, vocabulo Sithiu, ubi corpora Christi domini confessorum Audomari atque Bertini requiescunt', vel similiter appellabantur atque etiam pro canonicis apud reges intercedebant[5], simulque fratribus S. Mariae et S. Petri immunitatis confirmatio impetrabatur[6]. Canonici autem ut 'principatum ad se monasteriorum pertinere' assererent[7], fortasse eo adducebantur, quod inde ab a. 820. usque ad finem saeculi semper canonici monachis abbates praefuerunt[8], exceptis Hunfrido (864—866) episcopo Tarvanensi, qui antea monachus Prumiensis fuerat, et fortasse Rodulfo (883—892), cuius de condicione nihil traditum est. Ad coenobia eo magis segreganda nescio an id quoque accesserit, quod ecclesia Audomari in editiore loco sita iam saeculo IX. exeunte munitione circumdata erat, quae 'munitiuncula' a. 891. monachis refugio erat[9], cum ipsorum monasterium extra muros in planitie situm hostibus pateret ambitusque castelli ibi quoque a Folcone abbate (878—883) construi coeptus[10] demum a Balduino comite et abbate (900—918) ad finem perduceretur[11], ita ut monachi et canonici per aliquantum temporis non solum 'interstitio monasteriorum'[12], sed etiam munitionibus seiungerentur, alteris exclusis. Praecipua autem fortasse simultatis augendae causa fuit ordo regularis, in inferiore coenobio a. 944. a Gerardo Broniensi restitutus[13]. Attamen necessitudo inter utramque congregationem intercedens haud ita certa fuisse videtur, et cum Folcvinus a. 962. superbiam canonicorum 'fallaci assertione' principatum sibi vindicantium detestatus sit[14], Regenoldus abbas a. 956. reliquias Audomari 'cum multimodo ac devotissimo monachorum ac canonicorum obsequio' Niumagum detulit[15], atque a. 1095. Lamberto abbati eligendo 'clerici etiam Sancti Audomari' interfuerunt et assenserunt[16]. Ex contrario inde a saeculo XI. Audomarus patronus a Bertinianis semper fere praetermissus est, et subsequenti saeculo etiam nomen Sithiense commune chartis eorum inscribi desinit[17]. Contentiones

p. 28. *Villae communes ad saeculum XVI. servatae sunt, a.* 1553. *venditae; cf. H. de Laplane, 'Les abbés de Saint-Bertin' II,* 1855, *p.* 210. 1) *Annis* 1106 *(Guérard p.* 238*),* 1117 *(ib. p.* 258*; Giry, 'Histoire de la ville de Saint-Omer',* 1877, *p.* 370*),* 1123 *(Guérard p.* 263*; Jaffé, Reg. I², n.* 7032*).* 2) *Gesta abb. Sith. cont. II,* 11 *(SS. XIII,* 668*).* 3) *V. Folquini c.* 6 *(SS. XV,* 428*):* Sane coenobium illud bipertitum est; nam inferiora monachi, superiora canonici optinent. 4) *Ita a.* 975 *(Haigneré p.* 20*). Libro confraternitatum S. Galli c. a.* 885. nomina fratrum coenobii sancti Petri sanctorumque confessorum Otmari atque Bertini *inscripta sunt (ed. Piper, MG. Libri confrat. p.* 49*).* 5) *MG. Dipl. III, p.* 431 *(a.* 1015*).* 6) *Annis* 830 *(Guérard p.* 77*; Mühlbacher, Reg. I², n.* 873*),* 835 *(ibi p.* 82*, hic n.* 946*),* 962 *(Guérard p.* 149*; L. Halphen, 'Recueil des actes de Lothaire et de Louis V. rois de France',* 1908, *p.* 32, *n.* 15*).* 7) *Folcvinus c.* 47 *(p.* 615*).* 8) *Cf. Pückert p.* 272. 9) *Mirac. Bertini c.* 6 *sqq. (SS. XV,* 512 *sqq.); cf. Giry l. l. p.* 15 *sqq.* Castrum sancti Audomari *ad a.* 846. *in Annalibus S. Bavonis recentioribus (SS. II,* 187*) commemoratur. Munitionem iam a.* 860. *adfuisse recte nisi fallor negavit F. Lot, 'La grande invasion normande de* 856—862*' ('Bibliothèque de l'École des chartes' LXIX,* 1908, *p.* 42, *n.* 5*).* 10) *Mir. Bertini c.* 8 *(l. l. p.* 513*); Folcvin. c.* 88 *(p.* 622*).* 11) *Folcvinus c.* 103 *(p.* 627*).* 12) *Mir. Bertini c.* 2 *(p.* 510*).* 13) *Folcvinus c.* 107 *(p.* 628*). Cf. Pückert p.* 277*; E. Sackur, 'Die Cluniacenser' I,* 1892, *p.* 132. 14) *Folcvinus c.* 47 *(p.* 615*).* 15) *Ib. c.* 109 *(p.* 630*).* 16) *Simonis Gesta abb. Sith. II,* 4 *(SS. XIII,* 644*); cf. Pückert p.* 289 *sqq.* 17) *Cf. Pückert p.* 288 *sq.*

deinceps modo sedatas modo renovatas atque vel saeculo XVIII. studio alacri gestas prosequi nostrum non est.

Vitae sanctorum casus utriusque coenobii quodammodo repraesentant. Initia discidii nondum emerserant, unaque congregatio ecclesiae superiori et inferiori inerat, cum primum gesta patronorum conscripta sunt, idemque auctor actus Audomari et Bertini et Winnoci uno opusculo complexus est[1]. *Quamquam enim partes singulae quasi Vitae tres in codicibus omnibus praeter librum* 1 *seiunctae leguntur prologusque prolixus ad solum Audomarum spectat miraculaque eiusdem in doxologiam desinunt (c.* 17*), qua vitae sanctorum finiri solent, tamen non dubium est, quin de uno eodemque libello neque de tribus agatur atque partes in codice* 1 *recte coniunctae sint. Ut enim media inter gesta Audomari initia Bertini referuntur (c.* 9—12*), ita auctor iterum de Bertino incipit:* Agius igitur p r e d i c t u s abbas Bertinus *(c.* 18*), atque etiam in huius vita alteram Audomari tamquam antea ab ipso descriptam commemoravit*[2], *eidemque auctori partem quoque Winnocianam deberi certo certius e sermone intellegitur*[3]. *Verba quaedam rariora per totum opusculum eodem modo adhibita occurrunt:*

(h)agius] *c.* 17. 19 *(bis)*. 22. 25 *(bis)*. agius Christi confessor;
c. 15. 20. agium suum confessorem;
c. 1. agius pontifex;
c. 18. Agius igitur predictus abbas;
c. 23. agius abbas;
c. 18. agius custodiebat pastor;
prol. homines agios;
c. 3. 22. inter agium monachorum populum (gregem *c.* 22).

pausare] *c.* 8. 17. parvum pausandi spatium;
c. 17. Audomaro — — ibidem paulisper pausante;
c. 10. loco, in quo suum pausat in pace corpusculum;
c. 19. aeclesiam, in qua beatus Audomarus pausat;
c. 21. ecclesia, in qua corpus beati pausat Bertini;
c. 26. aeclesiam, in qua corpus beati pausabat Winnoci;
c. 21. venerabilia corpora inter homines pausantia.

tremulus] *c.* 8. tremulus — — timebat;
c. 14. tremulisque manibus; *c.* 28. tremulis — — manibus;
c. 19. tremula ad eum ait voce;
c. 28. tremulo capitis et manuum — — motu;
c. 25. corpore tremulus.

c. 8. 17. meridianis diei horis;
c. 26. meridianam aestivi diei horam;

iisdem verbis miracula enarranda introducuntur:

c. 7. De quibus nunc almigeris illius virtutibus subsequens sermo, Christo favente, pauca depromere properat;
c. 15. fecit virtutes, quas, favente Domino, subsequente narrabimus sermone;

1) *De Vitis eorum egit L. Van der Essen, Études d' hagiographie médiévale' VII ('Analectes pour servir à l' histoire ecclésiastique de la Belgique' XXXIII,* 1907, *p.* 329—342*), quae iteravit in libro 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l' ancienne Belgique',* 1907, *p.* 400—411. 2) *Cap.* 20: sicut de his sanctis Christi confessoribus Audomaro atque Bertino probare possumus. Hi enim, u t p r e d i x i m u s, parentes patriamque propter Deum relinquentes, *et q. seq.* 3) *Cf. Van der Essen l. l. p.* 403.

c. 18. almificis eum signis ac virtutibus glorificavit, de quibus, favente Domino, pauca subsequente narrabimus sermone;
c. 20. gloriosa virtus fuit facta, quam, favente Christo, subsequente narrabimus sermone;
c. 24. gloriosis eum virtutibus exaltavit, de quibus, favente Domino, subsequente narrabimus sermone;
c. 25. gloriosa per eum operatus est miracula, de quibus, favente Domino, subsequente narrabimus sermone;

eodem modo scriptura sacra citatur[1], *spatia temporis modo parum variante indicantur:*

c. 4. 13. 14. Post haec (vero *add.* c. 13. 14) multis (paucis c. 14) intervenientibus annis;
c. 9. Post hoc non multo temporis intervallo;
c. 12. non multo post haec temporis intervallo;
c. 15. Parvo igitur temporis intervallo;
c. 21. Post intervallum igitur temporis;
c. 28. Non longo igitur post haec temporis intervallo;
c. 23. per multa annorum spatia;
c. 10. Parvo post haec temporis spatio transacto;
c. 16. Parvo igitur post beati Audomari obitum spatio transacto;
c. 23. Post haec vero parvo temporis spatio transacto;
c. 26. Post — — Winnoci de hac vita egressum longo temporis spatio transacto;
c. 16. Paucis vero transactis;

ablativus gerundii passim adhibitus est, idem ubique studium vocabula iisdem litteris incipientia cumulandi intellegitur, e. gr.:

c. 2. v ultu et v erbis,
c. 8. l assus sese l ocavit ad l ectum,
ib. Tunc s omno s opitus, fessus s ic s iluit s enex,
ib. v is v alida v enti,
ib. Tunc s ubito s urgens in ponto s eva tempestas,
ib. s ic s obrius s enex,
c. 21. l ucere l uminaria,
c. 22. n ominibus n uncupati,
c. 23. s agaces s acrae regulae s ectatores,
c. 26. i gnis i mpetu i nlaesa,
c. 28. ad beati v iri W innoci v enerabile v enit sepulchrum.

Haec exempla sufficiant. Opusculum triplex tale quale in libro 1 *extat uni auctori a Stiltingo recte attributum esse patet*[2]. *Nec miramur Winnocum duobus patronis clarioribus accessisse; quem, priusquam corpus eius e cella Worumholtensi ob impetus Nortmannorum abductum est, in coenobio Sithiensi amplo cultu honoratum esse, ex exemplo Guntberti monachi concludere licet, qui antiphonaria singula manu propria exarata ecclesiis Audomari, Bertini, Winnoci dicavit*[3].

Eo quo auctor scripsit tempore ecclesiis Audomari et Bertini una congregatio inerat; utrumque enim sanctum simul celebrans, eosdem 'fratres carissimos' allocutus est (c. 20*). Audomarus ut auctor et adiutor coenobii monachorum condendi celebratur (c.* 10. 11*), Bertinus Audomarum cum suis monachis sepelivisse dicitur, id quod ei et fratribus 'Domino in Sithiu servientibus' episcopus vivus mandasset (c.* 14*); soli monachi ibi degentes commemorantur. Neque ambitio quaedam ecclesiarum deprehenditur: Audomarus*

1) *Versus scripturae sacrae vocabulo* enim *inserto afferuntur* c. 4. 6. 11. 14. 18. 19.
2) *AA. SS. Sept. II,* 551*; cf. 'Histoire litéraire de la France' X,* 1756*, p. XXVII sq.*
3) *Folcvinus c.* 52 *(SS. XIII,* 615*).*

aeque atque in chartis illius aevi primum locum obtinet, ad eum unum prologus spectat, pluraque miracula eiusdem narrantur quam aliorum, neque vero Bertinus minoribus laudibus effertur, sed ambo iisdem verbis quasi exempla fratribus proponuntur (c. 20). Unde auctorem scripsisse puto, antequam Fridugisus abbas (820—834) basilicam Audomari canonicis tradidit congregationesque quasi pro duobus monasteriis accipi coeptae sunt. Neque vero multo antea scripsit, cum sermo ipsius ab aevo Merovingico omnino abhorreat ipseque miracula enarraverit 'longo temporis spatio' post obitum Winnoci gesta (c. 26). Saeculo ergo IX. ineunte auctor attribuendus videtur esse[1], atque opusculum eius iam a. 811. extitisse aut eodem fere tempore ortum esse fortasse inde concludere licet, quod charta tunc exarata[2] inscripta est 'Nanthario abbati de monasterio Sithiu, ubi duo agi (i. e. hagii), Audomarus scilicet et beatus Bertinus, pausant in corpore', iisdem scilicet verbis, quae apud auctorem nostrum ut p. 739. monui saepius occurrunt[3].

Eum coenobio Sithiensi adscriptum esse pro certo non affirmem; nusquam enim sanctos patronos proprios vel coenobium suum vocavit miraculumque Bertini 'nuper' factum non visu, sed relatione eorum compertum habebat, 'in quorum conspectu haec gloriosa virtus fuit facta' (c. 20). Et quamquam exemplum Audomari et Bertini sibi quoque probandum proposuit (ib.): sicut de his sanctis Christi confessoribus Audomaro atque Bertino probare possumus, tamen dubitari potest, an 'praedicti confessoris Christi Bertini in Sithiu monasterio positum venerabile sepulchrum' vel 'fratres in praedicto loco commorantes' (ib. c. 21) ad monachum Sithiensem pertineant. Dolendum autem est, eum tot annis posteriorem paucissima tantum idonea praeter fabulas et miracula rettulisse, monente Stiltingo[4]. Narrationi versus aut integri aut fragmenta versuum hic illic inserta sunt, quae inprimis in capite 8. deprehenduntur[5], velut:

c. 8. de somno surgere cernas,
ib. Ast illum in pilagus rapuit vis valida venti,
ib. Tunc subito surgens in ponto seva tempestas,
ib. Ast miser nec propriam cernens nec alteram terram,
ib. nec navis nec iuvenis poterat resistere ponto,
c. 17. tali nunc lumine fulget,
c. 19. Tunc iuvenis leniter sancto respondit abbati,

etsi rationes prosodiacae cum regulis artis metricae saepius minus conveniunt. Auctor (c. 5) Passionem Fusciani et Victorici compertam habuisse videtur, eumque Vitas Martini Sulpicianam et Fursei legisse ex enuntiatis quibusdam similibus (prol. et c. 1. 3) intellegitur. In prologo verba symboli fidei exscripta sunt, eiusdem fere, ut supra monui, atque Benchorensis clarissimi; alio loco (c. 18) sententiam e regula Benedicti attulit.

Tres partes opusculi auctor Martyrologii Anglosaxonici saeculo IX. exeunte compositi ad dies 5. et 8. Septembris et 6. Novembris adhibuit[6]. Capita Audomariana Folcvinus citavit[7], ad Winnocum spectantia et citavit et exscripsit[8]; eadem Folcardo praesto fuerunt[9].

1) Similiter iudicavit Stiltingus, AA. SS. Sept. II, 552; cf. 'Histoire litéraire de la France' X, p. XXVIII. 2) Guérard p. 72. 3) Utrumque vocabulum coniunctum postea non repperi nisi a. 831 (ib. p. 156): abbati de monasterio Sithiu, ubi duo agii, Audomarus videlicet una cum beato Bertino, Christi domini confessores in corpore repausant. 4) AA. SS. Sept. II, 552. 5) Quod et Stiltingus (l. l. III, 399) et L. Van der Essen l. l. p. 405, monuerunt. 6) Ed. G. Herzfeld, 'An Old English Martyrology' ('Early English Text Society' CXVI), 1900, p. 162. 164. 200. Etiam J. Chapman, 'Notes on the early history of the Vulgate Gospels', 1908, p. 145 sqq. 159, de hoc Martyrologio egit, atque de eius condicione recte iudicavit Van der Essen, 'Étude critique' p. 403 sq. 7) V. Folquini, prol. (SS. XV, 425). 8) Ib. et Gesta abb. Sith. c. 11 (ib. XIII, 610). 9) V. Bertini § 18. 19 (AA. SS. Sept. II, 607).

Partes priores, scilicet Vitas Audomari et Bertini, una cum Vita Richarii Alcviniana auctor V i t a e I. M u m m o l i n i *expilavit, sancto suo non solum propria (c.* 9—11*) vindicans, sed etiam virtutes Audomari (c.* 3. 4*) et Bertini (c.* 18*) attribuens, alia denique omnino fingens, veluti enarravit, Mummolinum et Bertinum et Bertramnum (i. e. Ebertramnum) per Galliam praedicationem exercuisse atque in palatio Chlotharii III. diu commoratos esse*[1].

Opusculi, de quo egimus, partes tres unus liber servavit, qui etiam rebus minoribus haud semel ceteris praestat, scilicet

1) *codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 3202, *antea n.* 8518—20, *saec. X, olim collegii Societatis Iesu Molsheimensis, deinde musei Bollandiani* † Ms. 86, *fol.* 67—83', *qui foliis deperditis mutilus in verbis c.* 26 *(p.* 774, 19*)* ignis imp[etu] *desinit.*

Capita Audomariana (prol. et c. 1—17*) exhibent*[2]

2) *codex* P e t r o p o l i t a n u s *Fol. I,* 12, *saec. IX, olim Corbeiensis, deinde a.* 1638. *S. Germani a Pratis n.* 666, *postea n.* 1038, *tum musei Petri Dubrowsky*[3], *fol.* 98—106, *et*

3) *codex* P a r i s i e n s i s *n.* 11759, *saec. XIV,* ex dono clarissimi viri Antonii Wionis Herovallii publicarum rationum auditoris *S. Germani a Pratis n.* 809, *postea n.* 502, *fol.* 187'—189', *qui necessitate quadam coniuncti sunt.*

Partem Bertino dicatam (c. 18—21*) codices hi exhibent:*

4a[1]) *Codex* L o n d i n i e n s i s *musei Britannici inter Cottonianos Nero E. I, vol. II, saec. XI,*

fol. 109'—111'. *Vitam I. Bertini,*

fol. 118—121'. *Vitam II. Audomari (B* 1b[1]*)*

continet, atque utrique Vitae exeunti Miracula subiuncta sunt, quae p. 776—780. *edidi. Eadem in*

4a[2]) *codice* O x o n i e n s i *bibliothecae Bodleianae Fell n.* 1 *(antea n.* 8687. *et Fell n.* 2*), saec. XI, olim Salesbiriensi*[4], *deinde Iohannis Fell episcopi Oxoniensis* († 1686)*, inter Vitas sanctorum loco* 95. *et* 97. *leguntur, scilicet*

fol. 118—121'. *Vita I. Bertini,*

fol. 130—136'. *Vita II. Audomari (B* 1b[2]*)*

una cum utriusque Miraculis.

1) *Vitam I. Mummolini discerptam maiore ex parte edidit Ghesquierus, AA. SS. Belgii IV,* 1787, *p.* 393—413, *partem minorem suppleverunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Bruxell. I,* 2, 1889, *p.* 529—530*; ipse vidi codicem* S a n c t i A u d o m a r i *n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 132'—134'. *Altera Mummolini Vita (AA. SS. Oct. VII,* 2, *p.* 980—984*) posterior est, cum editores de eius aetate haud recte iudicaverint, ita ut etiam Fr. Novati, 'Testimonianze dell' esistenza del volgare nelle Gallie ed in Italia' ('Rendiconti del R. Istituto Lombardo di scienze e lettere',* 2. *series XXXIII,* 1900, *p.* 855—863*) in errorem inductus sit (de eis quae A. Pellizzari et Fr. Novati, 'Studi medievali' II,* 1906, *p.* 93—100, *nuper de eodem Vitae loco disseruerunt, cf. Analecta Bolland. XXVI,* 1907, *p.* 345*). Quae vero inter utramque Vitam intercedat necessitudo, luce clarius intellegitur, si textum cum fontibus comparaveris, id quod recte exposuit L. Van der Essen, 'Études d' hagiographie médiévale' II ('Analectes pour servir à l' histoire ecclésiastique de la Belgique' XXXII,* 1906, *p.* 24—36*), et iterum in libro iam citato 'Étude critique' p.* 375—384. *Etiam Alcvini Vitam Vedastis expilatori praesto fuisse monui 'N. Arch.' XXXI,* 742. 2) *Nescio quae Vita Audomari in catalogo* C l u n i a c e n s i *saec. XII. n.* 239. *enumeretur (Delisle, 'Le cabinet des mss.' II,* 467*).* 3) *Cf. Gillert, 'N. Arch.' V,* 248. *Specimen scripturae prologi exhibet 'Nouveau traité de diplomatique' III,* 1757 *(= 'Neues Lehrgebäude der Diplomatik' IV,* 1766*), tab.* 54. *Codex in catalogo Corbeiensi c. a.* 1200. *exarato commemoratur (G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 283, *n.* 259*): (Vita)* Audomarii. 4) *Cf. supra p.* 545, *n.* 1.

4b) Codex Cameracensis n. 864 (767 II), saec. XI, fol. 238′—241, Vitam I. Bertini una cum ipsius Miraculis, quorum memini, continet.

4c) Codex Bruxellensis bibliothecae Bollandianae n. 5, saec. XII, olim Grimbergensis, fol. 51—52, loco XXXVI. Vitam I. Bertini continet[1], textu satis depravato et interpolato[2].

Denique capita Winnociana (c. 22—28) seorsum in his libris leguntur:

5) Codex Sancti Audomari n. 764, saec. X, olim S. Bertini[3],
fol. 77—77′. prologum Vitae II. Bertini,
fol. 78—88. Miracula Bertini (SS. XV, 509—516),
fol. 91—96. Vitam I. Winnoci continet.

6) Codex Bononiensis Morinorum (Boulogne) n. 107 (128), saec. XI, olim S. Bertini[4], continet
fol. 3′—6. prologum Vitae II. Bertini,
fol. 7′—28′. Vitam III. Bertini (metricam),
fol. 28′—30. hymnos et missam ad Bertinum spectantes,
fol. 32′—45. Vitam II. Bertini,
fol. 45—69. Miracula Bertini (cf. l. 9),
fol. 107′—115. Vitam I. Winnoci,
fol. 115—117. Miracula Winnoci c. 1—4, quae infra p. 780—782. edidi.

7a) Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae inter Bodleianos n. 354 (olim n. 2432. et F. 7. 4)[5], saec. XII, fol. 29—31′, et

7b) codex Londiniensis musei Britannici inter Arundelianos n. 91, saec. XII, fol. 216′—218′, Vitam I. Winnoci continent.

8) Codex Sancti Audomari n. 716, saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco, vol. VIII, continet
fol. 50′—52′. Vitam I. Winnoci locis compluribus interpolatam, etsi textus hic illic ad 6 propius accedit,
fol. 52′—55. Miracula eiusdem p. 780—786. edita,
fol. 55—60. Vitam II. eiusdem (SS. XV, 2, p. 775—778; cf. p. 774),
fol. 60—66′. Miracula Winnoci auctore Drogone (ib. p. 778—782)[6].

In codice S. Martini Doverensi n. 146, fol. 3′, a. 1389. narratio de sancto Bertino abbate extabat, incipiens: Egregius confessor Domini[7], fortasse Vita prima, initio immutato.

Codicem 2 W. Arndt b. m. descripsit; 5 E. Sackur b. m., 1 et 6 B. Krusch v. c. contulerunt, 3. 4a$^{1.2}$. b. 7a. b. 8 et iterum 1. 6 ipse adhibui. Denique codicem 4c A. Poncelet sodalis Bollandianus doctissimus summa qua excellit officiositate in usum nostrum contulit; attamen libri deterrimi lectiones peculiares satis multas non adnotavi nisi graviores. In rebus orthographicis primo codice 2 antiquissimo pro fundamento usus sum; quo

1) Cf. Analecta Bolland. XXIV, 428. 2) Codex quoque Atrebatensis n. 23 (14 II), saec. XIII, Vitam I. Bertini continet; cf. 'N. Arch.' II, 315. Vitae ipsius librum quendam tempore Gervini abbatis (1045—71) bibliothecae monasterii Centulensis accessisse Hariulfus testatur (Chron. Centul. IV, 32, ed. Lot p. 263). 3) De codice cf. 'Archiv' VIII, 417; Deschamps, 'Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie' V, 1841, p. 173—208. Specimen scripturae (initium Vitae Winnoci) exhibet idem, 'Atlas des Mém. de la Soc. des Antiqu. de la Morinie' V, n. 9. 4) Cf. SS. XV, 424; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 568. Idem fortasse liber saec. XII. in 'brevi annotatione librorum Sancti Bertini' (Becker l. l. p. 184, n. 291) citatur ita: Vita sancti Bertini. 5) Catalogi librorum mss. Angliae et Hiberniae I, 1, 1697, p. 125. 6) Capita Winnociana 'ex manuscripto lectionario ecclesiae Ambianensis' exscripta etiam inter collectanea Bollandiana in codice Bruxellensi n. 3496 (8933—34), saec. XVII, fol. 199—200′, leguntur; cf. I. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V, 1905, p. 534. 7) M. R. James, 'The ancient libraries of Canterbury and Dover', 1903, p. 458.

deficiente, potissimum 1 *adhibui, sed etiam codicum* 4*a. b.* 5. 6 *rationem habui, qui reliquos aetate superant.*

Opusculum integrum adhuc non editum est, partes vero ad Audomarum, Bertinum, Winnocum spectantes quasi Vitae singulae seorsum publici iuris factae sunt.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis V, Coloniae Agrippinae 1574, *p.* 93—94, *V. Bertini (c.* 18—21*) e codice* 4*c simili edidit neque vero sermonem auctoris primigenium servavit, sed capita more solito 'paulo Latiniori et pressiori stylo' descripsit.*

Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti II, Lutetiae Parisiorum 1669, *p.* 559—565, *Vitam Audomari (c.* 1—17*) 'ad apographum Corbeiense' (nobis* 2*) recensuit, prologi parte suppressa.*

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 518—519, *frustula e Mabillonio excerpta admisit.*

Iohannes Stiltingus, Acta sanctorum Septembris II, Antverpiae 1748, *p.* 586—590, *c.* 9—12. 14. 18—23. 24. *ut Vitam Bertini, deinde tom. III,* 1750, *p.* 396—400, *prologum et c.* 1—17. *ut Vitam Audomari e codice* 1 *edidit.*

Auctor ignotus, aut de Ruder canonicus S. Audomari aut alius[1], *in libello qui inscribitur: 'La Vérité de l'histoire de l'église de S. Omer, et son antériorité sur l'abbaye de S. Bertin', Parisiis* 1754, *p.* 393—403, *textum Mabillonianum iteravit.*

Iosephus Ghesquierus, Acta sanctorum Belgii selecta, tom. III, Bruxellis 1785, *p.* 623—632, *et tom. V, ibidem* 1789, *p.* 626—633, *Audomariana et Bertiniana e Stiltingo iteranda curavit, tom. VI, Tongerloae* 1794, *p.* 432—435, *Vitam Winnoci (c.* 22—26*) e libro mutilo* 1 *edidit.*

Ludovicus Deschamps, 'Notice sur un manuscrit de la bibliothèque de Saint-Omer', in annalibus qui dicuntur 'Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie' V, Sancti Audomari et Parisiis 1841, *p.* 200—207, *Vitam Winnoci integram (c.* 22—28*) princeps e codice* 5 *eruit.*

Migne, Patrologiae series Latina CXLVII, Lutetiae Parisiorum 1853, *col.* 1179—1190, *Mabilloniana denuo imprimenda curavit.*

Alexander Pruvost, 'Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winoc' I, Brugis 1875, *p.* 3—4. 7—8. 11. 12. 14—17, *capita Winnociana (c.* 22—28*) maxima ex parte, etsi discerpta, e libro* 5 *exhibuit.*

Neque vero recentioribus temporibus opusculum eo modo primum discerptum est, sed iam aevo Karolino Vitae Audomari (c. 1—17*), Bertini (c.* 18—21*), Winnoci (c.* 22—28*) seiunctae extabant, id quod ex aetate codicis* 2 *intellegitur, seiunctisque deinceps institerunt, qui Vitis Miraculisque sanctorum singulorum describendis iterum iterumque studuerunt.*

I. Audomarus.

B 1) *Cum caput* 17. *ad rem spectet Audomaro vivo gestam, quod miracula post obitum patrata praecedunt, primo caput* 17. *inter c.* 8. *et* 9. *collocatum est, capitique* 16. *miracula tria addita sunt, prologo omisso. Hanc Audomari Vitam (inc.* Hic igitur agius pontifex*) genuinam servavit*

B 1*a*) *codex Cameracensis n.* 855 (759), *saec. XIII. in., fol.* 41—44'. *Ex contrario*

B 1*b*[1]) *codex Londiniensis musei Britannici inter Cottonianos Nero E. I, vol. II, saec. XI, fol.* 118—121', *et*

1) *H. de Laplane l. l. II,* 435: *'Son véritable auteur est le chanoine de Ruder, dont le manuscrit autographe et authentique est à la bibliothèque de St.-Omer'. Plerumque Ludovicus de Bonnaire presbyter Oratorianus pro auctore habetur; cf. e. gr. 'Nouvelle Biographie générale' VI, Parisiis* 1862, *col.* 609.

B $1b^2$) codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Fell n. 1 (olim n. 8687), saec. XI, fol. 130—136′, eandem Vitam continent[1] (praescr. Incipiunt pauca de conversatione sancti Audomari episcopi, V. Id. Sept.) partim adulteratam, cum capita ad Bertinum spectantia (c. 11. 12) ita immutata sint, ut Mummolinus episcopus et Ebertramnus abbas prius a Bertino disiungantur, quam ipse e Vetere Monasterio profectus esse dicatur, Bertinoque uni honor coenobii Sithiensis conditi eveniat, neque aliae interpolationes desunt, e chartis Adroaldi et Audomari pendentes. Quae fraudes ex hoc textu in Vitam Bertini B transiisse videntur neque vero Vitae Audomari B 1 genuinae inerant, sicut e codice B 1a et Vita B 2 intellegitur.

Miracula illa tria textui priori adiuncta in appendice I (p. 776—778) edidi; quae cum codice B $1b^1$ v. c. I. P. Gilson Londiniensis, cum B 1a. b^2 ipse contulimus. Frustula nonnulla Vitae e libro B 1a deprompta Stiltingus l. l. tomi III. adnotatis inseruit; ipse etiam falsarii B $1b^{1.2}$ rationem habui.

B 2) Idem textus deinde ita retractatus est, ut Vita B 1a, quantum ex antiqua Vita pendebat, intacta relinqueretur, sermo Miraculorum novorum hic illic expoliretur, denique in calce brevis epilogus adderetur (inc. Haec de conversatione virtutibusque, des. necessarius censeretur. Rexit autem ecclesiam sanctus Audomarus per spatia sex lustrorum). Vitam, quam Surius l. l. V, 150—155, sermone passim immutato publici iuris fecit, primigenio servato canonicus de Ruder l. l. p. 395—404. e codice Sancti Audomari initio mutilo Vitae antiquissimae adiunxit.

C) Tertia Audomari Vita omnino e B 2 pendet, verbis plerumque servatis et prologo brevi praemisso (inc. Dum sanctorum patrum veneranda memoria), cuius pars prior e Vita Melanii[2] deprompta est. Omnia ad Bertinum pertinentia sublata sunt, ita ut mentio eius facta non sit nisi Audomarum sepelientis. Unde Stiltingus[3] coniecit, eundem esse auctorem atque Vitae Bertini B (saec. IX), cui de vita et virtutibus Audomari et Bertini 'singulatim' pauca expedienda esse videbantur[4], eique id convenit, quod in sepultura Audomari enarranda verba nonnulla e Vita Audomari B 1b exscripta videntur esse[5], quae etiam biographo Bertini B praesto fuit.[6] Auctor satis malae fidei erat; nam cum priores biographi narrassent, eos qui Audomaro obeunte adfuissent testatos esse mirum odorem ea hora extitisse, homo mendax parvo vocabulo addito impudenter aevum sancti sibi vindicavit: Testatique sunt nobis, qui eo tempore aderant. Ut interpolationes levioris momenti mittam, exemplum sancti Benedicti in urticas vepresque sese proicientis a Gregorio M. in Dialogis II, 2. enarratum ad verbum fere in Audomarum transtulit (§ 10). Vitam in codicibus compluribus adhuc extantem[7] atque a Vincentio Bellovacensi (Speculum historiale XXIV [XXIII], 108. 109)

1) Cf. supra p. 742 (n. $4a^{1.2}$). 2) SS. R. Merov. III, 372. 3) L. l. II, 591. III, 385; cf. 'Histoire litéraire de la France' X, p. XXIX sq.; Van der Essen l. l. p. 406. 4) V. infra p. 747. Miro modo codex Gandavensis n. 244, saec. XI, fol. 69—69′, prologos Vitarum Audomari C et Bertini B sese subsequentes servavit; cf. Analecta Bolland. III, 175. 5) Cf. ea quae ad c. 14. adnotavi. 6) Cf. p. 747. 7) Mihi noti sunt codices Atrebatensis n. 462 (573), saec. XIII, qui fol. 149. extremam tantum Vitae partem exhibet, reliquis deperditis; Divionensis n. 642 (383^v), saec. XII; Montepessulanus n. 1, vol. II, saec. XIII. in.; Parisienses bibliothecae Nationalis n. 5337, saec. XIII; n. 5353, saec. XIV; n. 16733. et 17006, saec. XII; bibliothecae Mazarineae n. 1733 (1329), a. 1498; Sancti Audomari n. 746, saec. XVI. Codicem Parisiensem n. 17006 (olim Fuliensium) Mabillonius in notis Vitae antiquissimae subditis citavit.

excerptam[1] *Stiltingus l. l. III,* 402—406, *edidit, Ghesquierus l. l. III,* 635—643, *iteravit.*

D 1) *Quarto biographo Audomari Vitae et antiquissima et B* 2 *praesto erant; ex illa prologum, ex hac res gestas plerumque ad verbum deprompsit (prologus incipit:* Domino omnipotenti, *Vita:* Agius igitur pontifex*). Initia vero Sithiensia aevi recentioris ratione habita partim immutavit miraculaque et duo interposuit (*§ 17. 18*)*[2] *et plura subdidit, quae fortasse iam ab aliis conscripta acceperat. Quae de Hugone abbate narravit* (§ 31—34), *ea e Folcvino c.* 57 *(SS. XIII,* 617*) deprompsit, fabulaeque, quae ad Audomarum a.* 956. *Niumagum ad Ottonem I. regem translatum*[3] *spectant* (§ 35—39), *partim ex eodem auctore c.* 109 *(p.* 630*) pendere videntur. Saeculo X. exeunte vel XI. opusculum scriptum est. Lambertus canonicus S. Audomari a.* 1120. *Libro Florido epitomen inseruit*[4], *cuius partem, scilicet miracula translationis illius* (§ 35—39) *in breve coacta, edidit G. H. Pertz, 'Archiv' VII,* 1839, *p.* 545 *sq. Ipsum autem opus genuinum adhuc ineditum*[5] *in codice picturis splendidis ornato Sancti Audomari n.* 698, *saec. XI, fol.* 2′—48′, *legitur*[6] *(mutilus desinit* § 37. furibundus accurrit edilis*), quem E. Sackur b. m. in usum nostrum contulit.*

D 2) *Neque huic operi satis amplo interpolatores pepercerunt. E Vita C locus de Friulfo in coenobio usque ad finem vitae degente (Vita D* 2 § 3*) caputque illud Gregorianum* (§ 16) *interpolata sunt; ex Vita Vedastis interpolata (SS. R. Merov. III,* 426*) translatio Vedastis Autberto Cameracensi Audomaroque attributa accessit* (§ 19. 20), *denique temporum notae additae sunt* (§ 20. 21). *Vitam D ita auctam, locis quibusdam* (§ 41—43) *communibus sublatis, Stiltingus l. l. III,* 406—415, *edidit, quam editionem Ghesquierus III,* 645—662, *iteravit.*

1) *Capita Vincentii ad Audomarum spectantia seorsum descripta exhibet volumen VIII. legendarii Bodecensis, iam codex Monasteriensis n.* 214, *vol. IV (antea n.* 23*), saec. XV, fol.* 205′—206 *(enuntiato primo c.* 108. *in calce c.* 109. *posito, inc.* Temporibus Constantis sive Constantini imperatoris sanctus Audomarus*). Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII,* 1908, *p.* 327. 2) *Numeros capitum ad Vitam D* 2 *citavi.* 3) *Cf. Böhmer-v. Ottenthal, Regesta imperii II, p.* 127; *Köpke-Dümmler, 'Otto der Grosse' p.* 283. 4) *Cf. Migne, Patrol. Lat. CLXIII,* 1030; *L. Delisle, 'Notice sur les manuscrits du Liber Floridus' ('Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale' XXXVIII,* 2, 1906*), p.* 723 *sq. (c.* 317*). Versus nonnullos, quos Lambertus de Audomaro composuit, idem p.* 615. *edidit.* 5) *Frustula perparva, quae Ruder l. l. p.* 406 *(loco superiore) edidit, ad hoc opus pertinere videntur.* 6) *Cf. 'N. Arch.' XVIII,* 614; *de picturis codicis egit A. Boinet, 'Un ms. à peintures de la bibliothèque de Saint-Omer' ('Bulletin archéologique du Comité des travaux historiques'* 1904, *p.* 415—430*), tabulis* 47—53. *additis. Ipse examinavi codicem Romanum bibliothecae Angelicae n.* 1269 *(T.* 1. 4*), saec. XIII. a Waltero quodam scriptum atque a.* 1722. *in abbatia S. Mauricii Dominico Passionei (postea cardinali,* † 1761*) a Supersax episcopo Sedunensi dono datum, p.* 295—298; *qui nihil continet nisi Vitae Audomari D* 1 § 1—4 *med.,* 17—19 *in.,* 21—23, *neque vero Vitam primam (cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecarum Romanarum praeter quam Vaticanae p.* 210*). Citantur etiam libri Cameracensis n.* 856 (760), *saec. XIII, et Sancti Audomari n.* 699, *saec. XIV. Codici Audomarensi n.* 698. *supra citato fol.* 52—55, *saec. XIV, Vita Erkenbodonis episcopi Tarvanensis (AA. SS. April. II,* 93 *sq.) inserta est, quae, quamquam a B. Krusch v. c. collata apud nos habetur, indigna videtur, quae denuo edatur; Vita enim, quam 'Iohannes Dei patientia Sithivensis coenobii minister humilis' idemque 'quadringentis annis' Erkenbodone posterior composuit, scilicet Iohannes abbas nisi fallor I (*1081—95*) librorum studiosus (SS. XIII,* 642*), tota e Folcvino pendet, amplo verborum fuco addito, quam iusto pluris aestimavit L. Van der Essen l. l. p.* 424 *sq., opusculum Iohanni V. Longo abbati (*1365—83*) haud recte attribuens.*

Vitarum duarum metricarum fragmenta Ruder *l. l. p.* 404—406, *publici iuris fecit*[1], *quas commemorasse satis habeo.*

Mira denique Vita Audomari in codice Monacensi *n.* 18583 *(Teg.* 583*), saec. XI, olim Tegernseensi, fol.* 167′—170′, *legitur. Re vera enim praescriptio adest:* Incipit vita sancti Audomari episcopi et confessoris, *cui manus alia in versu vacuo relicto addidit:* Audomarus Christi confessor multis in saeculo signis fulget. *Textus vero subsequens, in quo nullius sancti nomen occurrit, minime ad Audomarum spectat, sed ad Salvium episcopum Albigensem* († 584), *qui uno die post Audomarum (Sept.* 10*) colebatur, neque aliud est nisi caput ex Historiis Gregorii Turonensis VII,* 1. *depromptum*[2] *(SS. R. Merov. I,* 289, 10—292, 10*), omissis et initio et fine, cuius locum clausula e Martyrologio quodam pendens occupat, ita ut Vita incipiat:* Hic enim, ut ipse referre erat solitus, *desinatque:* beatum spiritum exalavit. Et evenit depositio ipsius aliorumque DCCCC[3] cum sotiis eorum quarta Idus Septembris. *Perturbationem potius errore quam consulto ortam esse crediderim.*

II. Bertinus.

Capitibus ad Bertinum pertinentibus (c. 18—21*) primo narratio de fure in ecclesia deprehenso adiuncta est; quam adhuc ineditam e codicibus* Londiniensi *et* Oxoniensi *et* Cameracensi *(nobis* $4a^{1.2}$*. b)*[4] *descriptam infra in appendice II. (p.* 778—780*) edidi.*

B) Vita igitur, quae eo modo aucta erat, haud ita multo post saeculum IX. medium ab auctore ignoto retractata est, cui de vita et virtutibus sanctorum duorum 'singulatim pauca expedienda' esse videbantur. Novo opusculo praefationem praemisit ad verbum fere e prologo antiquissimo ad Audomarum spectante descriptam (inc. Domino omnipotenti bonorum munerum*); in ipsa Vita (inc.* Cum sanctus Audomarus episcopus*) codicem* $4a^{1.2}$ *similem adhibuit, sermone plerumque servato. Ut autem hi codices Vitam quoque Audomari B* 1*b continent, ita anonymus noster, auctorem eiusdem Bertino nimis faventem secutus, et ipse sodales viri sancti et Mummolinum in cathedram Noviomensem et Ebertramnum in abbatiam S. Quintini iam e Vetere Monasterio provectos esse contendit, ut Bertino soli initia Sithiensia tribuerentur, fictaque augens, Mummolinum non Eligio, sed Achario decessori successisse temere statuit* (§ 6), *cuius auctor antiquus c.* 4. *meminerat. Nonnulla de donatione Adroaldi* (§ 5), *de Rigoberto et Erlefrido successoribus Bertini* (§ 13), *de obitu sancti* (§ 14) *inseruit miraculaque tria* (§ 20—25) *libro exeunti addidit. Vitam, qua Folcvinus*[5] *et Vincentius Bellovacensis*[6] *usi sunt, in pluribus codicibus servatam*[7] Stiltingus *l. l. II,* 590—595, *edidit, cuius editionis partem* Ghesquierus *l. l. V,* 633—635, *iteravit.*

1) *Initia afferuntur in Bibliotheca hagiogr. Latina I, p.* 124 *(n.* 772—775*).* 2) *Codex ad classem B pertinet. Idem caput sub titulo Vitae Salvii in exemplaribus Legendarii Austriaci extat (cf. Analecta Bolland. XVII,* 79*).* 3) *Cf. Martyrol. Hieronym. die* 10. *Sept. (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*119*]).* 4) *Cf. supra p.* 742 *sq.* 5) *Holder-Egger, 'N. Arch.' VI,* 428. *Cf. Folcvini Gesta abb. Sith., prol. et c.* 1. 11. 12. 14. 108 *(SS. XIII,* 608. 610. 630*); V. Folquini, prol. (ib. XV,* 425*).* 6) *Speculum historiale XXIV [XXIII],* 110—112. 7) *Prologus extat in libris Audomarensi n.* 764, *saec. X (cf. p.* 743*), et Gandavensi n.* 244, *saec. XI (cf. p.* 745, *n.* 4*). Vitam totam exhibent codices Romanus Vaticanus Reg. Lat. n.* 598, *saec. X, in calce mutilus (cf. A. Fayen, 'Revue des bibliothèques et archives de Belgique' III,* 1905, *p.* 8*); Bononiensis n.* 107, *saec. XI (nobis* 6; *cf. supra p.* 743*), quem perlustravi; Duacensis n.* 836, *saec. XII. ex.; Cameracensis n.* 856 (760), *saec. XIII, et n.* 816 (721), *saec. XV; Insulanus (Lille) n.* 449, *saec. XVI.*

Huic Vitae a. c. 900. *Miracula Bertini ab alio auctore*[1] *adiuncta sunt, inprimis ad impetus Nortmannorum a.* 860.[2] *et* 891. *factos spectantia; quae O. Holder-Egger, MG. SS. XV,* 1, *p.* 509—516, *nuper recensuit. Auctor haud pauca idonea rettulit, quae aut ipse vidit aut ab aliis visa cognovit*[3]*; dubito autem, an miracula omnia tum demum uno tenore composita sint, potiusque crediderim, auctorem priora (c.* 1—5*) post a.* 860. *descripta ab alio accepisse atque, posterioribus additis, retractasse. Nam irruptio a.* 879. *facta*[4]*, qua occasione monasterium conflagravit, omnino silentio praetermissa est, atque proximus ad quem iam transeo biographus Bertini miracula non rettulit nisi illa priora.*

Vita tertia Bertini in codice Bononiensi n. 107, *saec. XI, fol.* 7'—28', *extat*[5]*, edita a Francisco Morand, 'Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Mélanges historiques, Choix de documents' II, Parisiis* 1877, *p.* 581—607. *Carmini duo versus praescripti sunt:*

Ortus, vita, obitus Bertini patris et actus
Ad laudem triadis hic incipit omnipotentis,

totumque versibus 803 *hexametris constat, quorum primus est:*

Quod caelum terramque Deus formaverit unus.

Auctor Vitam Bertini B subsequitur, prologo satis superque protracto, Vitaque absoluta, impetum Nortmannicum a. 860. *miraculaque eadem enarrat, quae libelli de Miraculis Bertini conditi capitibus* 1—5 *(SS. XV,* 509—511*) comprehendi supra monui. Neque vero quicquam de alia incursione refert monasteriumque post a.* 860. *restitutum tam variis vividisque coloribus depingit, ut eum in coenobio inter a.* 860. *et* 879. *carmen composuisse Morand*[6] *recte statuisse mihi videatur. Commemorat plumbeum tectum, capsas, reliquias:*

Interius sacrum ceu condecet, historiarum
635 Ordine picturam vidisses pariete pulchram
Et quadrata auro necnon altaria fulvo
Argentoque cruces, libros splendentia plures.
Qui velit illorum numerum conscire librorum,
Censeat is guttas pluviarum, denique sudas
640 Litoris oceani vel harenas undique lati.

Erat autem iis annis in coenobio Guntbertus monachus, qui tempore Folcvini a fratribus celebrabatur, quod 'monasterii libraria, quae paene omnia vetustate erant demolita, quoniam peritus erat scriba, propria renovavit industria'[7]. *Cuius nomen a.* 826—868. *in chartis deprehenditur, unde Morand*[8] *haud temere coniecit auctorem illum librorum tam studiosum Guntbertum fuisse. Vitae igitur huius metricae partem posteriorem auctori Miraculorum praesto fuisse putarim, nisi forte uterque auctor eodem fonte usus est*[9].

1) *Stiltingus Vitam Bertini B et Miracula ab eodem auctore composita esse statuit (l. l.* II, 552*), id quod Holder-Egger l. l. p.* 429. *recte negavit, potius censens (SS. XV,* 507*), 'auctorem libellum suum Vitae secundae subiunxisse, minime vero hanc composuisse'. Eodem modo Bovonis abbatis verba c.* 6 *(ib. p.* 530*) interpretatus est ad incursionem Nortmannicam spectantia:* textus Vitae sancti Bertini satis evidenter disserit, *scilicet Vitam B pro Miraculis in codice subsequentibus citatam esse.* 2) *De anno incursionis prioris* 860 *(non* 861*) cf. F. Lot l. l. p.* 44, *n.* 1. 3) *Mirac. Bertini, prol. (SS. XV,* 509*).* 4) *Cf. Holder-Egger l. l. p.* 432 *sq.; W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte'* 14*),* 1906, *p.* 264. 5) *Cf. supra p.* 743. 6) *L. l. p.* 577. 7) *Folcvini Gesta abb. Sith. c.* 52 *(SS. XIII,* 615*).* 8) *L. l. p.* 579. 9) *Poeta quamvis plerumque pauciora referat, tamen hic illic auctorem Miraculorum superare videtur. Cum hic c.* 3 *(SS. XV,* 511*) de aqua allata referens, nomen offerentis omittat, ille (v.* 665*):* Prosiliens, *inquit,*

Quartam Bertini Vitam Folcardus monachus S. Bertini conscripsit atque Bovoni abbati (1042—65) *dicavit, praemisso prologo* (*inc.* Domino suo Bovoni), *cui alteram praefationem* (*inc.* Deificae trinitatis clementia) *addidit. In Vita componenda* (*inc.* Beatus puer Bertinus) *inprimis biographum B adhibuit eiusque narrationem amplo verborum fuco auctam usque ad mortem Bertini perduxit, 'titulatis potius quam scriptis eius post obitum miraculis', sed ea 'compendiosa definitione' absoluta* (§ 48. 49) *postea 'patentioris textus serie elucidare' in animo habebat* (§ 50), *id quod utrum exsecutus sit annon latet. Bertinum Luxovii sub patre Eustasio monachum se professum esse voluit* (§ 8)[1], *exemplo nisi fallor Audomari motus, cuius Vitam legerat*[2]*; primus Audomarum et Bertinum consanguineos fuisse fama nisus ('ut fertur') tradidit* (§ 9)[3]. *Nonnulla* (§ 18. 19) *ex antiqua Vita Winnoci, quaedam* (§ 20) *e Vita Audomari B* 1*b, alia* (§ 20. 37. 46. 47) *ex Folcvino deprompsit; miraculum Bertini a diabolo temptati atque a sancto Martino erepti, quod paulo ante ab Eremboldo descriptum erat*[4], *quasi a maioribus natu accepisset, enarravit* (§ 37—39), *aliud miraculum suo tempore gestum addens* (§ 39). *Waldbertum comitem, amicum Bertini, cum Waldeberto abbate Luxoviensi* (629—670) *confudit* (§ 28), *quem errorem a Folcardo Lambertus Ardensis accepisse videtur*[5]. *Passionem Fusciani et Victorici legerat* (§ 31) *et ad virtutes Bertini celebrandas* (§ 33) *Sulpicii Severi scripta de Martino (epist. II,* 9. 13*) adhibuit. Inventionis et elevationis Bertini non meminit, quas a.* 1050. *et* 1052. *Bovo abbas perfecerat*[6], *quare inter a.* 1042. *et* 1050. *liber collocandus videtur esse. Opus*[7] *totum Stiltingus l. l. II,* 604—613. *publici iuris fecit, unde partem Ghesquierus V,* 645—651. *iteravit.*

Saeculo post quinta Vita Bertini composita est, altera scilicet metrica, quam Simon I. abbas S. Bertini (1131—36, † 1148)[8] *conscripsit, eo tempore quo, abbatia abdicata, Gandavi morabatur. Opus Leonio successori* (1137—63) *dedicatum est, incipiens:*

Filius et frater merito tuus, o pia mater,
Laudibus immensis celeberrima plebs Sithiensis,
Unam cum reputem tibi non satis esse salutem,
Me conferre putes tibi cum patre mille salutes.
Ergo fave Simoni, quaeso, pater alme Leoni,

et versibus qui dicuntur Leoninis constat, intermixtis et duodecim catapultinis aliisque versibus artificiose compositis. Simoni tres Vitae Bertini praesto erant:

Scripta semel Vita, scriptis quoque bis repetita,

maximeque vestigia Folcardi secutus est, biographi quoque antiquissimi ratione habita, ita ut origines Sithienses et Audomaro adiutori et tribus sodalibus attribueret neque fraude

Paulus, de circumstantibus unus, attulerat limpham. *Cf. Mirac. c.* 3: simulque sollemniter odas Deo auctori et beato Bertino eiusdem miraculi subventori psallendo ferentes; *Vita III, v.* 678: Ipse simul celsas theotisce dixerat odas. 1) *Eadem de Mummolino biographus ipsius (s. supra p.* 742*) narraverat.* 2) *Folcardus* § 21: Cuius *(scil. Audomari)* in carne viventis et defuncti virtutes quam gloriosae fuerint, lectis eius vitae gestis scire possunt qui legerint. 3) *Utrumque e genere sancti Arnulfi ortum esse Iohannes Longus c.* 1, 1 *(SS. XXV,* 759*) voluit, Karoli M. privilegio quodam de Audomaro usus (cf. c.* 1, 5, *Martène et Durand III,* 457*), quod spurium est (Dipl. Karol. I,* 443, *n.* 296*).* 4) *Ed. Holder-Egger, SS. XV,* 522—524. 5) *Historia comitum Ghisnensium c.* 3. 5. 6 *(XXIV,* 564 *sq.).* 6) *Bovonis relationem edidit Holder-Egger, SS. XV,* 525—534. 7) *Codices Divionensis n.* 642 (383^{v}), *saec. XII; Parisiensis bibl. Mazarin. n.* 1733 (1329), *a.* 1498; *Sancti Audomari n.* 788, *saec. XVII, commemorantur.* 8) *De Simone cf. Holder-Egger, SS. XIII,* 602 *sqq.*

priorum auctorum probata uni Bertino honorem vindicaret. Miraculum quoque ab Ereboldo litteris traditum retractans, carmen satis prolixum ad obitum sancti perduxit, amplis sermonibus moralibus nimis extensum. Opus, quod nescio an pictori sive Simoni Marmioni sive alii praesto fuerit, qui iussu Guillelmi II. Fillastris abbatis monasterii S. Bertini (1450—73) vitam sancti inter a. 1454. et 1459. per picturas clarissimas atque pulcherrimas enarravit[1]*, e codice fortasse ipsius auctoris, iam Bononiensi n. 146*[a] *(saec. XII) Franciscus Morand l. l. I, Parisiis 1873, p. 9—41, publici iuris fecit.*

Sexta denique Vita (prologus incipit: Domino omnipotenti bonorum, *Vita:* Beatus puer Bertinus*) pleraque comprehendit, quae saeculo XIII. de Bertino exarata extabant, neque enim compilatio Folcardo auctori vetustiori a Mabillonio recte attributa est*[2]*, Stiltingo*[3] *monente. Auctor Vitas et B et Folcardi pro fundamento posuit, chartas aliaque e Folcvino deprompta inseruit, Vita quoque priore Mummolini*[4] *usus. Deinde Miracula et illa antiquiora et alia ab auctoribus compluribus addita subsequuntur, itemque Bovonis liber de inventione Bertini expilatus est, ita ut res gestae ad a. 1219. enarrentur*[5]*, fontibus plerumque ad verbum exscriptis. Totam compilationem Mabillon l. l. III, 1, p. 108—152, edidit, quam editionem Migne l. l. CXLVII, 1089—1138, iteravit; particulas excerptas Bouquet et continuatores l. l. tom. III, 1741, p. 581—582, tom. VII, 1749, p. 380—381, tom. IX, 1757, p. 118—121, admiserunt. Miraculorum partem quandam Stiltingus l. l. II, 624—629, e Mabillonio, minorem Ghesquierus V, 663—666, e Stiltingo repetivit. Denique O. Holder-Egger, MG. SS. XV, 1, 1887, p. 516—522, adhibito codice Sancti Audomari n. 738, saec. XIV, Miracula complura denuo recensuit.*

III. Winnocus.

Capita opusculi antiqui ad Winnocum spectantia (c. 22—28) eodem modo atque cetera seorsum descripta, aucta, retractata sunt. Primo canonicus quidam cellae sive 'monasterii' Worumholtensis saeculo IX. Vitae miracula pauca temporibus ipsius gesta adiunxit (infra c. 1—4), in quibus Gerhardi comitis alibi a. 853. commemorati mentio fit, qui 'medietatem ecclesiae' sancti Winnoci incendio vastatae aedificandam curavit (c. 1) et in Spirliaco villa ad 'beneficium' suum pertinente ecclesiam in honorem Winnoci construxit (c. 2).

Eo tempore cella Worumholtensis integra extabat, ad quam a. 843. Folquinus episcopus Tarvanensis devertit[6] *et cui Guntbertus monachus ille librorum studiosus antiphonarium propria manu exaratum dono dedit*[7]*; sed haud ita multo post, Nortmannico*

1) *Artifex, nisi forte textus complures adhibuit, opus Simonis legisse videtur, cum et initia Sithiensia tribus sodalibus neque uni Bertino attribuerit et miraculum illud ab Eremboldo litteris mandatum admiserit, quod utrumque in aliam sancti Vitam non convenit; etiam Vita Winnoci ei nota fuisse videtur, siquidem una pictura ad adventum quattuor Britonum recte relata est. De picturis cf. Dehaisnes, 'Recherches sur le retable de Saint-Bertin et sur Simon Marmion' ('Mémoires de la Société des sciences, de l'agriculture et des arts de Lille', 4. series XVII, 1892); H. Hymans, 'Gazette des beaux-arts' 1895, vol. I, 50 sqq.; S. Reinach, ib. 1903, vol. I, 272 sqq.; 'Kunsthistorische Ausstellung Düsseldorf 1904, Katalog'*[2] *p. 105 (n. 242/3) cum tabulis; P. Clemen et E. Firmenich-Richartz, 'Meisterwerke westdeutscher Malerei auf der kunsthistor. Ausstellung zu Düsseldorf 1904', Monachii 1905, tab. 47—51; L. de Fourcaud, 'Simon Marmion, d'Amiens, et la Vie de saint Bertin' ('Revue de l'art ancien et moderne' XXII, 1907, p. 321—337. 417—432); M. Hénault, 'Les Marmions' ('Revue archéologique', 4. series IX, 1907, p. 282—290. 302 sq.).* 2) *AA. SS. ord. S. Bened. III, 1, p. 105.* 3) *L. l. II, 549 sqq. Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' VI, 430 sq.; SS. XV, 508.* 4) *Cf. supra p. 742.* 5) *Apud Mabillonium Translatio a. 1237. adiuncta est, ab aliis iterata.* 6) *Folcvini Gesta abb. Sith. c. 57 (SS. XIII, 617).* 7) *Ib. c. 52 (p. 615); cf. supra p. 748.*

terrore irruente, reliquiae et aliae et Winnoci in ecclesiam S. Audomari Sithiensem translatae sunt[1]. Tum Balduinus II. comes Flandrensis, cum Bergas castrum munisset, ecclesiam inibi in honorem sanctorum Martini et Winnoci construxit, in qua canonici constituti sunt, eoque a. 899, privilegium ecclesiae a Carolo rege adeptus, corpus Winnoci deduxit[2], cuius de nomine locus postea vocatus est (S. Winnoxbergen aut Bergues-Saint-Winoc, dép. Nord). Canonicos moribus remissioribus usos Balduinus Barbatus comes a. 1022. eiecit atque, coenobio condito, monachos S. Bertini introduxit[3]. Interim Winnocus iam novos praecones inter fratres, nisi fallor, Worumholtenses nactus est, in quorum coenobium corpus sancti singulis annis primo festivitate S. Iohannis Baptistae, postea die pentecostes sollemniter portabatur. Ubi auctor quidam saeculo X. aut ineunte XI. alteram Miraculorum partem (c. 5—10) addidit, translationem Sithiensem ob Danos factam (c. 5) atque initia Bergensia una cum translatione a. 899 (c. 6) et miracula nonnulla (c. 7—10) enarrans, e quibus ultimum ipsius aevo gestum erat, atque in primis enuntiatis Miracula Wandregiseli et Bertini expilavit. Denique tertius auctor circa medium saeculum XI. accessit, nam miraculum puellae caecae sanatae c. a. 1040. factum enarravit (c. 11), quae 'multis annis' post vixerat, suo tempore iam defuncta. Formam sermonis elegit festo Winnoci habendi atque enuntiata syllabis consonis more aetate illa usitato conclusit.

Miraculorum Winnoci partem primam (c. 1—4) B. Krusch in codice Bononiensi n. 107, saec. XI (nobis 6)[4], fol. 115—117, repperit eorumque meminit, initio exscripto, 'Neues Archiv' XVIII, 1893, p. 566, 569. Cui codici iam alter liber aliquanto recentior accessit, et eadem Miracula non absque interpolatione (c. 2) et posteriora continens, scilicet codex Sancti Audomari n. 716, vol. VIII (nobis 8)[4], saec. XIII, fol. 52'—55, e quo tres Miraculorum partes Vitam subsequentes ipse descripsi atque in appendice p. 780—786. publici iuris feci, etiam codice 6 adhibito.

Non multo, postquam tertia Miraculorum pars accessit, auctor quidam et Vitam et Miracula Winnoci retractavit, a fratribus coenobii Bergensis rogatus neque vero congregationi adscriptus, officiosa tamen hospitalitate monachorum usus[5]. Et ipse saeculo circiter XI. medio aut paulo post librum conscripsit, siquidem ipsum Drogoni presbytero brevi post a. 1070. Miracula Winnoci describenti notum fuisse recte conclusum est[6]. Vitam (c. 1—10) miraculaque (c. 11—21) ad codicem 8 similem aliis verbis enarravit, versus nonnullos immiscens. Winnocum autem 'ex regali prosapia' ortum esse narravit (c. 1), textum interpolatum 8 secutus[7], eumque una cum sodalibus, priusquam Worumholt coenobium conditum esset, a Bertino missum eo loco degisse voluit (c. 2), qui ad aevum auc-

1) Mirac. Winnoci c. 5 (inde Vita II. c. 15, SS. XV, 776); Chron. Normannorum a. 846 (SS. I, 533), i. e. Lamberti canonici S. Audomari Liber Floridus (cf. Delisle l. l. p. 665, c. 168, et p. 697, c. 241). 2) Mirac. Winnoci c. 6 (inde Vita II. c. 16, p. 776). 3) Simonis Gesta abb. Sith. II, 72 (SS. XIII, 650); Iohannes Longus c. 36, 2 (SS. XXV, 780); charta Balduini V. a. 1067 (Pruvost l. l. I, p. 57). Lambertus Audomarensis annum 1028. affert (SS. V, 65: Canonici a Bergis expulsi sunt), sed signum Germani abbatis Sancti Winnoci, monachi Sithiensis, cui cura coenobii commissa est, iam a. 1026. sub charta Balduini episcopi Tarvanensis legitur (Guérard, 'Cartulaire de St.-Bertin' p. 176). Cf. Sackur l. l. II, 150 sq. 4) Cf. supra p. 743. 5) Vita II. Winnoci, prol. (SS. XV, 775); cf. Holder-Egger, ib. p. 774. Qui de Bovone episcopo incertae sedis apte cogitavit, amico Adalberti archiepiscopi Hammaburgensis (Adam. Brem. III, 70, SS. VII, 367; ed. Lappenberg-Waitz, SS. R. Germ., 1876, p. 152), quem 'multis diebus' (a. 1058) Bergis commoratum esse Drogo testatus est (Transl. Lewinnae I, 12, SS. XV, 787; Mirac. Winnoci c. 22, ib. p. 781). 6) Drogo (Mirac. c. 17, ib. p. 780; cf. c. 22, Mabillon, Acta III, 1, p. 324) legerat, Winnocum 'de progenie clara regum' ortum esse, id quod aut in Vita II. c. 1. aut in textu 8 Vitae I. c. 25, infra p. 773, 21 (quamvis regia stirpe progenitus foret) legere poterat. 7) Cf. n. 6.

toris Mons S. Winnoci vocatus esset; quam fabulam oriri non potuisse nisi post a. 899. *apparet. Miraculis verba nonnulla de Carolo et Calvo et Simplice regibus atque de Balduino et Ferreo et Calvo comitibus Flandriae inseruit (c.* 15. 16*) neque vero nova adiunxit, id quod credebant, antequam miracula priora inventa erant. Opere eius Iohannes Longus de Ipra abbas c. a.* 1380. *in Chronicis S. Bertini componendis usus est. Vitam (prologus incipit:* Cum titulos olim maiorum, *Vita:* Beatus igitur Winnocus*), cuius codices saeculum XII. non superant*[1], *primus Surius l. l. tom. VI,* 1575, *p.* 121—123, *edidit, omissis Miraculis, quae a Iacobo Mosandro, ib. tom. VII,* 1581, *p.* 809—817, *et eodem anno in editione altera Surii tom. VI,* 127—134. *addita sunt. Deinde Mabillonius l. l. III,* 1, *p.* 303—314, *editionem paravit, e qua Bouquet successoresque l. l. tom. III,* 631—632, *VII,* 379—380, *IX,* 134, *frustula excerpta, Hyacinthus Morice, 'Mémoires pour servir de preuves à l'histoire de Bretagne' I, Parisiis* 1742, *col.* 211—215, *capita septem priora iteraverunt. Pruvost l. l. I,* 4—34, *particulas e codice Bergensi n.* 19 *(saec. XII) exscripsit. Denique O. Holder-Egger, MG. Scriptores XV,* 2, 1888, *p.* 775—778, *Vita (c.* 1—10*) omissa, Miracula subsequentia, quae tum primigenia esse videbantur, codicibus collatis maxima ex parte denuo edidit.*

Drogo presbyter et monachus Bergensis brevi post a. 1070. *nova Miracula Winnoci conscribens*[2], *audiendo et legendo se comperisse testatus est, sanctum 'de progenie clara regum' ortum esse*[3], *immo vulgi famam esse, Winnocum regis filium fuisse*[4]. *Quod cum eo tempore fama ferretur, non multo post stemma congruum aut litteris mandatum aut, si forte iam antea perscriptum erat, ad Bergenses delatum est. Haec Winnoci Genealogia quae dicitur (inc.* Riwalus Britanniae dux*) a Riwalo duce Britanniae*[5] *et maioribus eius orditur, auctorque Winnocum filium Iuthaelis regis fuisse fratresque habuisse vult cum alios tum Iudicaelum regem, Dagoberti I. aequalem*[6], *et sanctum Iudocum, cuius biographus ex contrario Winnocum nepotem Iudoci fuisse statuerat*[7]. *Genealogia in Britannia minore orta esse Britannicisque e fontibus pendere videtur*[8] *neque ad unum Winnocum spectat, sed potissimum ad Iudicaelum pertinet. Stemma fictum cum temporibus et Dagoberti et Winnoci minime conciliandum est. Genealogiam*[9], *quae in codicibus Atrebatensi n.* 462 *(*573*), saec. XIII*[10], *et Bergensi n.* 19 *(O.* 65*), saec. XII*[11], *legitur, Mabillonius l. l. p.* 302 *sq. publici iuris fecit, Morice l. l. col.* 211. *iteravit.*

W. Levison.

1) *Cf. Holder-Egger l. l. p.* 775. 2) *Ed. Holder-Egger, SS. XV,* 778—782. 3) *Drogonis Mirac. Winnoci c.* 17. 22; *cf. supra p.* 751, *n.* 6. 4) *Ib. c.* 17. 5) *De Riwalo cf. A. de la Borderie 'Histoire de Bretagne' I,* 1896, *p.* 350 *sqq.* 6) *Fredegar. IV,* 78. 7) *V. Iudoci c.* 15 *(Mabillon, Acta II,* 571*).* 8) *Nonnulla e Vitis Samsonis et Iudoci pendere videntur.* 9) *Nescio an, hoc opusculo neglegenter perlecto, Marcellinus qui dicitur falsarius Winnocum pro filio regis Angliae habuerit; cf. V. Suidberti c.* 4 *(Leibnitii Scriptores rerum Brunsvicensium II,* 1710, *p.* 225*).* 10) *Ubi Genealogia fol.* 92. *inter prologum et caput primum Vitae II. Winnoci inserta est.* 11) *'Archiv' XI,* 530; *'Catalogue général des mss., Départ.' XXVI,* 1897, *p.* 662. *F. Plaine, 'Eclaircissements sur l'origine de S. Winnoc' ('Précis historiques' XXVII,* 1878, *p.* 81*) codicem Parisiensem n.* 11926. *citavit.*

I.

IN[a] DEI NOMINE PAUCA DE SANCTA CONVERSATIONE ET VITA MILITUM[b] CHRISTI AUDOMARI, BERTINI[c] ET WINNOCI INCIPIUNT[d].

Domino omnipotenti, munerum spiritalium magnarumque virtutum largitori, multiplices gratias laudesque[e] sedulas dicere debemus, qui, omnium creaturarum visibilium et invisibilium conditor[1] et gubernator exsistens, filium suum unigenitum dominum nostrum Iesum[f] Christum ad docendas redimendasque[g] omnigenas gentes misit[h] ad terras; qui, causa[i] salutis humanae ex Maria[k] virgine carnem[l] sumens inmaculatam, omne[m] humanum genus a primo homine diabolica[n] persuasione[o] seducto venditum zabulique[p] sub cruentissimum[q] iugum[r] redactum morti poenisque perpetuis[s] addictum de potestate tenebrarum principis dignatus est eripere, dehinc omnes homines ab Adam usque ad Christum demonica fraude peccatorum catenis ligatos maximisque scelerum ponderibus oppressos ex[t] omnibus orbis climatibus nunc[u] per se liberatos vocavit ad vitam, ita dicens: *Venite ad me* [Matth. 11, 28.] *omnes,* et[v] reliqua[w]. Qui, duobus[x] decim apostolis de turba tocius generis humani [cf. ib. 10, 1.] electis, alios quoque alterius ordinis sexaginta[y] et duos, factis[z] regionibus albis, [cf. Luc. 10, 1. Ioh. 4, 35.] ne multae operarii[a] deessent messi, iubet omnipotens discipulos esse suos hosque [cf. Luc. 10, 2.] in cenaculo Sion[b] sancto spiramine repletos omniumque linguarum mirabili dono [cf. Act. 1, 13. 2, 4.] ditatos ad docendas baptizandasque omnigenas gentes ire precepit, dicens: *Ite,* [Matth. 28, 19.] *docete omnes gentes,* et[c] reliqua. Hii[d] vero Christi discipuli, omnibus linguis loquentes, [cf. Act. 2, 4.] in omnibus provintiis verbum Domini predicantes multasque per Dei gratiam virtutes operantes variaque tormentorum genera sevo paganorum furore ferentes sanctumque pro Christo fundere cruorem optantes, per orbem perrexere triquadrum[2]. Post[e] hos postque ipsorum successores alios homines agios Dei gratia[f] preditos

Prol. 1. 2. 3.

Prol. a) Incipit vita sancti Audomari episcopi et confessoris *praescr.* 3. b) *ita* 1; militi(s *m. al. in ras.*) 2. c) B. et W. inc. *om.* 2, *una linea erasa.* d) Prefatio *add.* 1. e) l. q. s. *m. al. in ras.* 2. f) *m. al. in ras.* 2. g) redimandasque 1. h) missit *pr. m.* 2. i) causa:, *ras.* s 2. k) Mari(a *m. al. in ras.*) 2. l) carmen *pr. m.* 2. m) omnis, *ut videtur,* 2, *corr.* n) diabolitica 2, *corr.* o) persuassione 2. p) zabuloque (sub — poenisque *om.*) *D.* q) *m. al. corr.* cruentissimo 2, *et ita* 1. 3. r) iugo 1. 3; *cf. p.* 755, 13. s) perpetuus 2, *corr.*; perpetuo *D.* t) *ita* 1. *D cum V. Bertini B*; et 2. 3. u) *om.* 3. *D (non V. Bertini B).* v) qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos *pro* et rel. 3 *cum V. Bertini B.* w) reliq; 1. x) *ita* 2 *(ubi* et *m. al. add.)*; duodecim 1. 3. *D.* y) *ita* 1. 2; septuaginta et duobus (duo *D* 1) 3. *D* 1; septuaginta duos *V. Bertini B cum Vulg.* z) *ita* 1. 3 *cum V. Bertini B*; de eas *corr.* in eis (?), *quae erasa sunt,* 2; f. r. a. *post* messi *D.* a) messi op. d. 3. b) *ita* 2; Syon 1. 3. *D.* c) baptisantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti *pro* et rel. 3. d) *corr.* Hi 2, *et ita* 1. *D.* e) Per 1. f) gra *pr. m.* 2.

1) *Auctor symbolum fidei legerat, quod symbolo Hibernico in Antiphonario Benchorensi servato simillimum erat, ubi dicitur:* Credo in Deum patrem omnipotentem, invisibilem, omnium creaturarum visibilium et invisibilium conditorem. Credo et in Iesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum, deum omnipotentem, conceptum de spiritu sancto, natum de Maria virgine *(Muratori, Anecdota Ambrosiana IV,* 1713, *p.* 145; *A. Hahn, 'Bibliothek der Symbole',* 1897[3], *p.* 83; *F. E. Warren, 'The Antiphonary of Bangor' I ['Henry Bradshaw Society' IV],* 1893, *fol.* 19, *et II [ib. X],* 1895, *p.* 21*). De simillimo, non eodem symbolo agi, e verbis* unicum *et* de *(supra* unigenitum *et* ex*) intellegitur.* 2) *Cf. Orosium I,* 2, 1: Maiores nostri orbem totius terrae — — triquadrum statuere.

Rom. 2, 11. eodemque spiritu repletos, — *neque enim est apud Deum personarum acceptio,* — inplens, Act. 2, 17. quod promisit: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem,* apostolorum vicarios Sap. 12, 13. in omnibus mundi partibus esse concessit. Unde Deus omnipotens, *cui cura est* 1. Tim. 2, 4. *de omnibus, qui vult omnes homines salvos fieri,* populis in occidentalibus mundi[a] partibus positis, errorum tetris[b] caliginibus caecatis[c] diabuloque subiectis, peccatorum mole depressis facinorumque cloaca convolutis, divinis muneribus decoratum, signis ac virtutibus in multis orbis partibus notum, Audomarum apostolicum donavit doctorem. Ideo te, Deus omnipotens, per gloriosa eiusdem pontificis patrocinia precamur, ut largiflua tuae sapientiae de supernis fluenta nostris, licet maculatis, mentibus rorare concedas, ut[d] de tanti viri meritis atque virtutibus, quae per illum tua gratia gessit, scire volentes[e], licet de magnis parva[f] ac de multis pauca, depromere possimus. Quis enim cottidianam[g] eius conversationem[1] atque in Dei servitio constantiam cunctosque labores, quos in occulto, Deo tantum teste, operatus est, scire atque narrare potest[h]?

1.[a] Hic igitur agius pontifex Audomarus ex nobilibus et inclitis[b] secundum saeculi dignitatem[2] et in fide catholica eruditis ortus fuit[c] parentibus in Constantinense[d] regione nec longe a Constantia civitate[3] et in eo specialiter loco, quae[e] Aurea Vallis[f, 4] vocatur, natus est. Genitor vero huius[g] inter suos clarus[5] Friulfus[h] vocabatur, Domitta autem sua nuncupata fuit genetrix. Hi vero relegiosi[i] parentes predictum puerum[k] secundum christianae relegionis[l] a[l] cunabulis ritum, divina gratia suffragante, in ecclesiasticis nutriebant disciplinis[6]. Unicum enim Audomarum habebant filium. Friulfus vero post predictae coniugis[m] suae obitum, cf. Matth. 11, 30. et puero aetate[7] et gratia crescente, suavi iugo Christi ac levi, divina stimulante misericordia, cum confortante ac suadente Audomaro filio suo se subdere studivit[n].

2.[a] Ambo igitur, genitor videlicet Friulfus cum beato filio suo Audomaro, Matth. 19, 21. inplentes, quod scriptum est: *Vade et vende omnia quae habes et da pauperibus et veni, sequere me, et habebis vitam aeternam,* mundo mortui, Deo vivi, caducis inopes, perennibus locupletes, Deo subditi, diabulo[b] rebelles, mente similes, aetate dispares,

Prol. *Capp.* 1. 2. 1. 2. 3.

Prol. a) *om.* 3. b) terris 2. c) cecitatatis *(sic)* 1. d) unde tanti 3. e) volentibus 1. f) parvi 1. g) cottidian(ā *in ras.*) 2. h) Explicit pęfatio *(sic)*. Incipit relatio de agio Audomaro episcopo *add.* 1.

Cap. 1. a) *numerus deest codd.* b) inclitus *pr. m.* 1. c) fuerit 1. d) *ita* 2 *cum B* 1. *D;* Constantinensi 1. 3. e) *ita* 2; que 1; qui 3. f) *ita* 1 *cum B* 1. *C. D; om.* 2. 3. g) eius 3. h) *ita* 1; Friulffus 2; Fiulfus 3. i) *ita* 2. k) *fortasse bis scr., sed corr.* 2. l) ritum a cun. 3 *cum B* 1*b. C (non B* 1*a. D).* m) coiugis *pr. m.* 2. n) *ita pr. m.* 2; studuit 1. 3.

Cap. 2. a) *ita* 1, *et sic deinceps; numeros om.* 2. 3. b) *ita* 2.

1) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Sev. c.* 26, 2: interiorem vitam illius et conversationem cotidianam — — nulla explicabit oratio. 2) *Ib. c.* 2, 1: parentibus secundum saeculi dignitatem non infimis. 3) *Hodie Coutances (dép. Manche).* 4) *Iohannes Longus c.* 1, 1 *(SS. XXV,* 759*) scripsit:* in loco qui Aurea Vallis dicitur, vulgariter autem Guldindal, *de Constantia Alamannica cogitans neque vero recte; nam Orval locus adhuc prope Constantiam Aremoricanam situs est (dép. Manche, arr. Coutances, cant. Montmartin-sur-Mer).* 5) *Cf. V. Fursei c.* 1: inter suos clarus. 6) *Cf. ib.:* monasticis erudiebatur disciplinis. 7) *Ib.:* Crescente vero aetate et gratia.

ad Christi militum[a] perrexere caenubium[b], quod famoso nomine vocatur Luxovium *), quodque a sanctae memoriae Hibernense[c] viro[d], beato Columbano abbate, in Burgundiae[e] regione in Dei nomine fuit fundatum. Sancto igitur Austasio[1] abbate[f], qui tunc in predicto monasterio sanctae atque[g] beatae monachorum multitudini preerat, Audomarus cum suo unianimiter[h] genitore relegiosa[i] manifestant[k] desideria, sequentes, quod scriptum est: *Interroga patrem tuum, et adnuntiabit tibi*[l], Deut. 32, 7. *maiores tuos, et dicent tibi.* Sanctus[m] vero[n] Austasius eos Dei amore flagrare cernens et in beati Audomari vultu et verbis gratiam cognoscens[o] fuisse divinam, salubre atque perfectum secundum sacrae scripturae auctoritatem predictis Dei famulis dedit consilium, suadens videlicet utrisque, aliquando simul, aliquando separatim, ut sub regulari disciplina secum in Dei perseverassent[p] servitio. Ambo igitur divino ardentes[q] amore, spiritalis patris Austasii sequentes consilium, sub sacrae regulae iugum[r] mente devota se subiecerunt. Beatus igitur Austasius, inmenso gaudio repletus, eos sancto monachorum consortio coniunxit.

3. Dehinc sanctus Audomarus, spiritali gratia plenus, aetate tener, fide robustus, destricto[a] regulae rigore[b] subditus, inter agium monachorum populum fuit inbutus omnibusque Christi militibus in predicto monasterio habitantibus, divina suadente gratia, amabilis fuit. Erat enim mente castus et corpore[2], oboedientia atque humilitate refertus, in divina scientia eruditus, caritate et mansuetudine plenus, districtis parsimoniae castigatus ieiuniis, prolixis noctium pervigil excubiis, sciens, quod scriptum est: *Beati sunt servi illi, quos, cum venerit Dominus,* Luc. 12, 37. *invenerit vigilantes* **).

4. Dehinc beati Audomari fama per multa loca vulgata usque ad Dagoberti Francorum[a] regis notitiam pervenit; *abscondi*[b] enim *non potest civitas super*[c] *montem* Matth. 5, 14. *posita.* Post haec, multis intervenientibus annis, a reverentissimo predicto principe Dagoberto et ab omni Francorum populo vocatus, sancto Achario[d] Noviomense[e] episcopo[3] opitulante, ad docendum atque[f] gubernandum Terwanensis[g] urbis populum

*) vasta heremo Vosigo situm *add. Vita Audomari C (cf. V. Columbani auct. Iona I,* 6: vasta heremus Vosacus nomine).

**) Cum per plures annos sub coenobiali vita cum religionis honorabili cultu vitam pariter duxissent, Friulfus, secundum quod fuit professus, laudabiliter fine tenus perseveravit monachus religiosus *addunt Vitae Audomari C et D* 2 *(non D* 1).

Capp. 2—4. 1. 2. 3.

Cap. 2. a) militis perrexerunt 3. b) *ita* 2. c) *ita* 2; Hibernensi 1; Hybernense 3. d) b. v. 3. e) *in ras.* 2. f) *ita pr. m.* 2; abbati 1. 3. g) ac 3. h) *ita* 2 *cum* $B\,1b^{1}$ (*pr. m.*); unanimiter gen. (gen. un. 3) 1. 3. i) *ita* 2. k) manifestaverunt 3. l) *ita* 1. 3 *cum Vulg.;* et *add.* 2. m) tibi. Austasius enim eos 3. n) Audomarus *add.* 2. o) *ita* 1 *et pr. m.* 2; *corr.* cogn. esse 2; esse cogn. 3. p) *corr.* perseverarent 2, *et ita* 3. q) ardentis 1, *corr.* r) iugo 3.

Cap. 3. a) *ita* 2 *cum B* 1a; districto 1. 3. b) *ita pr. m.* 1 *cum* $B\,1b^{1,2}$ (*pr. m.*); rigori 2. 3.

Cap. 4. a) Franchorum 1, *item infra;* regis Fr. 3. b) non p. civ. absc. enim super (m. *om.*) posita 1 *(cf. Vulg.).* c) supra 3 *cum Vulg.* d) Acario 1; Aichario *B* 1. e) Noviomensi 3. f) ad *add.* 1. g) Terguennensis 3, *ut infra.*

1) *Eodem modo nomen Eustasii a Fredegario IV,* 44. *scribitur.* 2) *Cf. V. Fursei c.* 1: Erat enim forma praecipuus, corpore castus, mente devotus, — — humilitate mansuetus, caritate sollicitus. 3) *De Achario, cui a.* 641. *Eligius successit, cf. SS. R. Merov. IV, p.* 695, *n.* 2.

episcopalem[a] cum magna mentis humilitate sumpsit honorem. In quo gradu verbum divinum in corda credentium seminans, animarum corporumque languores curans, captivos vinculatosque[b] redimens[c], viduarum inopumque pre omnibus curam gerens, plebem sibi a Domino creditam[d] rite gubernabat.

5. Praedictus igitur Terwanensis populus, licet ante adventum beati Audomari a sociis Dionisii[a,*] martiris, Fussiano[b] videlicet et Victurico[c,1], verbum audivit[d] divinum, eodem etiam[e] tempore, quo sanctus Quintinus in Ambianense[f] predicabat urbe[2], multi tamen adhuc[g] ex ipsis Terwanensibus[h] culturae[i] adherebant idulorum[k]. Postquam enim duo beati viri[l] predicti Fussianus[m] et Victuricus de predicta Terwanensium[n] urbe perrexerunt et in Ambianensium civitate[o] martirio coronati sunt, tunc Terwanenses[p] ad culturam iterum reversi sunt idolorum; non solum enim hi, qui nomen[q] Domini antea recipere noluerunt, sed etiam hi, qui a predictis patribus fuerunt baptizati[r], pari errore ducti, idula[s] colebant.

6. Summus igitur praedictus pontifex Audomarus, eandem ingressus urbem, salutifera[a] divini verbi precepta stolidis paganorum cordibus tradidit, ferasque eorum mentes[b], tetris ignorantiae caliginibus caecatas[c], largo euvangelii lumine inluminavit vanaque simulacra destruendo[d] igni tradidit sacrilegamque[e] idulorum culturam in predicta urbe funditus evertit omnemque in ea habitantem populum ad fidem convertit catholicam, divina sibi suffragante gratia. (cf. Rom. 8, 28.) Omni enim operanti bonum Deus cooperatur; si enim, testante apostolo, (ib. 8, 31.) *Deus pro nobis, quis contra nos est?*

7. Postquam vero praedictam plebem ad veri Dei cultum praefatus pontifex

*) sancti Luciani[3] *pro* Dionisii *Vita Audomari C.*

Capp. 4—7. 1. 2. 3.

Cap. 4. a) cum m. m. hum. episc. 3. b) vinculatoresque 2 *et pr. m. B* 1*a*. c) redimans *fortasse recte* 1 *(cf. supra p.* 753, 7*)*. d) creditum 3.

Cap. 5. a) Dyonisii 3. b) *corr.* Fusciano 2, *et ita* 3. *B* 2. *C (non B* 1*a)*; Fu::sciano *B* 1*b*²; Fuscano *m. al. corr.* Fusciano *B* 1*b*¹. c) *ita* 1; Victorico *rell.* d) *corr.* audiret 2, *et ita* 3. e) *om.* 3. f) Ambianensi 3. g) *om.* 3. h) Teruan. *pr. m. corr.* Tervuan. 1; Terguenn. *corr.* Terguann. 3. i) culture 1 (*cf. l.* 11. 18); culti *corr.* cultui 2, *et ita* 3. k) *ita* 2: *item c.* 6. l) beati pr. beati viri 3. m) Fuscianus (videlicet *add.* 3) et Victoricus 3. *B* 1*b*¹·². *C.* n) Terguansiensium 3. o) civitatē 3. p) Terguenn. 3. q) antea n. D. 3. r) baptizanti 2. s) *ita* 2.

Cap. 6. a) salultifera 2, *corr.* b) quae *add.* 1. c) cecate sunt, largo 1; *cf. p.* 754, 5. d) s. ad destruendum 3. e) sacralegamque 2, *corr.*

1) *Cf. Martyrologium Hieronymianum die* 11. *Decembris (AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [152]*)*: In Gallia Ambianis Victurici et Fusciani martyrum. *Hi cum Luciano, Quintino aliisque comitibus Dionysii Roma in Galliam progressi, sub Rictiovaro praefecto temporibus Maximiani imperatoris prope Ambianensem urbem martyrium subiisse dicuntur. Passio eorum fabulosa iam saeculo VIII. exeunte extabat (cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux'* I², 59, *n.* 2*) auctorique nostro nota fuisse videtur (ed. Ghesquierus, AA. SS. Belgii I,* 1783, *p.* 166—169*)*; *de qua cf. Sauerland, 'Trierer Geschichtsquellen des XI. Jahrhunderts',* 1889, *p.* 118 *sqq.*; *Theissen, 'Annuaire de l'université catholique de Louvain'* 1899, *p.* 360 *sqq.* 2) *De Quintino martyre Veromandensi cf. SS. R. Merov. I,* 536. 3) *Martyris Bellovacensis. Auctor C, 'utpote posterior Hilduino saeculi IX. scriptore, qui Dionysium multo vetustiorem faciebat, non ausus est Dionysii socios dicere Fuscianum et Victoricum; sed ex Dionysii sociis (cf. n.* 1*) unum elegit, cuius illos vocaret socios'. Stiltingus.*

convertit, verbum divinum concurrentibus ad eum undique praedicando[a] turbis multosque[b] in Dei nomine variis[c] liberando languoribus magnarum sibi signa virtutum largitio concessit divina. De quibus nunc almigeris illius[d] virtutibus subsequens sermo, Christo favente, pauca depromere properat.

8. Quadam vero die Audomarus egregius Christi confessor in Bononia[1] urbe perseverans, post nocturnas vigilias deluculo[a] more suo soleto[b] surgens, in ecclesiam intravit orare, ibique per[c] prolixum[d] estivi diei spatium verbum Dei circumstantibus turbis praedicans missamque christiano populo cantans, egrotis variis generibus morborum manus inponens, meridianis diei horis vitae venerabilis senex lassus sese locavit ad lectum. Dehinc parvum pausandi spatium volens suo indulgere[e] multis laboribus fatigato corpusculo, unus de circumstantibus ipsius ministris iuvenali[f] aetate lascivus accessit ad illum, dicens: 'Domine, da mihi nunc[g] tuam mecum habere licentiam; ad vicina pilago[h] volo nunc pergere loca'. Tunc senex iuveni dixit coram turba petenti: 'Non habes licentiam, fili mi, adhuc pergere foras; nam tibi[i] hic melius reor exspectare parumper, donec me sospitem[k] de somno surgere cernas'. Praevidit enim providus speculator sui gregis, prophetico plenus spiritu, erranti iuveni quod esset malum abire. Tunc somno sopitus[l], fessus sic siluit[m] senex. Ast iuvenis optimi spernens precepta patroni, ut mos est iuvenibus iussa[n] sic spernere senum, tunc rapidis[o] gressibus velox ad mare migravit. Tum[p] parvam naviculam cernens in litore stantem, qua soliti fuerant homines parvum transcendere flumen, quod acculae[q] nominant[r] ipsis in partibus Elna[s][2], inmemorat[t][3] iuvenis, cecatus amore[u] ludi, inconsulte actutum[v] solus ascendit[w] in illam, ipse volens ludere inter[x] huius rivuli ripas. Ast[y] illum[z] in pilagus[a] rapuit vis valida venti[4]. Tunc[b] subito surgens[c] in ponto[d] seva tempestas[e], ipsa navicula[b], undis tumescentibus[f], quassata[g], nec gubernacula nec gubernatorem habens, huc et illuc fluctibus errans[5], natabat in mari, quod magno Brittaniam[h] gurgite secernit a Francis, quod sepe fortissimis mersis hic navibus nocet. Ast[y] miser nec propriam cernens nec alteram terram, tunc illum penituit, quod sprevit verba patroni, mori sese credidit, ventis pugnantibus[i] undis, nec navis nec iuvenis poterat resistere ponto. Tunc illum per merita Deus Audomari precantem trepidum Saxonicam[6] ilico deduxit ad terram. Tum iterum stupidus,

Capp. 7. 8. **1. 2. 3.**

Cap. 7. a) u. populis predicandi mult. 3. b) *corr.* multasque 2. c) varis 2, *corr.* d) virt. ill. sermo subs. 3.

Cap. 8. a) *ita* 2; dil. 1. 3. b) *ita* 2. c) *ita* 1 *cum B* 1. 2. *C (cf. p.* 768, 10. 771, 4*); om.* 2. 3. d) prolixo e. d. spacio 3. e) indulgeri 3. f) *ita* 1. 2; iuvenili 3. g) *ita* 1. 3 *cum B* 1. 2. *D;* et *add.* 2. h) *ita* 2; pelago 1; pelagi 3 *cum B* 1. 2. *D.* i) nantibi 2. k) sopitum 3. l) senex *hoc loco add., post* sil. *om.* 3. m) silivit 1. n) sic iussa 3. o) rabidis 3. p) Tunc 3. q) accule 2; accole 3; acolę 1. r) nominatur 1. s) Ella 2; Alna *B* 1*a*. *b*¹ *(in ras.)*. *b*². t) inmemor. At iuv. 2; immemorat at iuv. 1; inmemor ac iuv. 3. u) a mare 2, *corr.* v) *ita* 1 *cum B* 1. 2; actuum 2. 3. w) accendit 3. x) *ita* 1 *cum B* 1. 2; lude *corr.* ludere in 2, *et ita* 3. y) At 3. z) illam 1, *corr.* a) *ita* 2; pel. 1. 3. b) Tunc — navicula *om.* 3. c) *bis scr.* 2. d) ponito 1. e) tempestus 1. f) tumecentibus 2, *corr.* g) quasata 2, *corr.* h) *ita* 2; Brittanniam 1. 3. i) in *add.* 3.

1) *Boulogne-sur-Mer.* 2) *Liane rivus apud Bononiam mare influens.* 3) *I. e. non memorat, immemor est.* 4) *Cf. Lucret. III,* 492: Ventorum validis fervescunt viribus undae. 5) *Cf. Vergili Aen. I,* 756*:* errantem terris et fluctibus. 6) *I. e. sine dubio Anglosaxonicam, neque recte Stiltingus de 'litore Saxonico' Belgicae secundae in Notitia dignitatum occid. c.* 37. 38 *(ed. Seeck p.* 204. 207*) commemorato cogitavit.*

ignota cernens arva, raptores tremulus[a] se denudare timebat, si solus diutius illic exspectare temtasset; hinc notam[b] confetens[c] inobedientiae culpam, lacrimis ubertim profusis, postulans opem, Audomarum tremula clamans tunc voce patronum, in Dominum[d] fidens, cito recurrit ad navem[e]. Omnipotens ventum illi concedens aptum, mitescere pilago[f] iubens ante tumenti[g], navicula natans rursum per mare serenum, ad tutum iterum salvus remiaverat[h] portum, de quo illum antea[i] fortis rapuerat[k] eurus[l]. Praedictus[m] rivulus Elna ubi intrat[n] in mare, nauta surgens ilico, notos[o] agnoscens agros, inlesam linquiens[p] suam in litore navem, litoreas calcans rapidis[q] gressibus algas, multimodas[r] agens gratias omnipotenti, ad suum[s] penitens rursum recurrit patronum. In eo episcopus[t] adhuc[u] moratus quo somno sopitum ante reliquerat illum, mira omnipotentis Dei misericordia in eisdem horis celer ille reversus est[v]. Tunc proximans postibus aulae, ubi senex orabat, miser multis vicibus cito prostratus ad terram, humidis vultibus culpam confessus, cum fletu suspirans, lacrimis veniam flagitabat profusis[w]. Tunc senex[x] leniter, inquit[y], corripiens illum: 'Fili, tibi antea dixi, quid esset venturum, quod non te decuit hodie pergere foras. Cur ausus es[z] postea nostrum contemnere verbum?' Tunc tremulus iuvenis suo respondit patrono: 'Mea culpa, domine, mea veraciter culpa; ignosce misero mihi, per te a[a] morte reducto[b]'. Tunc ipse, ut diximus, sua pericula narrans, quod solus inter tumentes ociani[c] fluctus[1] interque voraces circa[d] scopulos currentium gurgitum[e] estus in parva navicula multa perpessus in ponto[f, 2], nec mari se credidit vivum evadere posse, nisi illum misellum, humanam disperans[g] opem, Audomari meritis Deus liberasset de morte. Tunc silere iuvenem iussit sic sobrius senex, incautum discipulum humili repremens[h] mente: 'Nec[i] hoc verbum[k] iterum foras ab ore depromas nec ullo[l] homini haec de me dicere debes, quamdiu me videas[m] hac brevi perfrui vita, ne[n] zabulus superet nos iactanciae culpa, nec ab ore hominum[o] querere laudem, ne inanis gloria cor nostrum levet[p] in altum'. Hinc post huius obitum cuncta per ordinem monstrans, narravit discipulus ille, quae[q] passus fuit[r] in undis*.

9. Post hoc non multo temporis intervallo ad beatum Audomarum de pre-

*) *Caput* 17. *hoc loco inserunt Vitae Audomari B. C. D.*

Capp. 8. 9. 1. 2. 3.

Cap. 8. a) tremulis 2, *corr.* b) nonam 1. c) *ita* 2; confitens 1. 3. d) *ita* 2 *cum B* 1. *C*; Domino 1. 3. e) Ilico *add.* 3. f) *ita* 2; pelago 1. 3. g) *ita* 2; nav. tum. 1; tumens nav. 3. h) remiaveriat *(?)* 2, *corr.*; remeaverat 1; remeavit 3. i) ante 1. k) rapuit 3. l) enurus (?) *corr.* eurus 2. m) Et predictum rivulum 3. n) intravit 3. o) notus 2. p) *ita* 2; linquens s. 1; relinquens (s. *om.*) 3. q) rabidis 3. r) multimodis gr. ag. 3. s) suam 2, *corr.* t) episcopum a. moratum 3. u) loco *add.* 1 *cum B* 1. v) *om.* 1 *cum B* 1a *(non B* 1*b)*. w) profussis 2. x) l. s. 1. y) corr. ill. inq.: 'Fili a. tibi d. 3. z) est 2. a) *om.* 2 *et pr. m. B* 1*a*. b) producto *pr. m.* 2. c) ociam 2; oceani 1; occeani 3. d) *om.* 3. e) t *m. al. suppl.* 2. f) pon:to, *ras.* e 1. g) *ita* 2; desp. 3 *cum B* 1; desperantem 1. h) *ita* 2; reprimens 1. 3. i) *ita* 2. 3; Ne 1 *cum B* 1. k) inquit *add.* 3. l) ulli 3. m) videris 3. n) *om.* 2. o) *ita* 2. 3; debemus *add.* 1 *cum B* 1. p) le(v *in ras.*)et 2. q) *ita* 1; qui 2; quid 3. r) *ita* 1; est 3; *om.* 2.

1) *Cf. Vergili Aen. VII,* 810: fluctu — tumenti. 2) *Cf. Homeri Odyss. I,* 4: *πολλὰ δ' ὅ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα; sed nescio quis ex auctoribus Latinis haec imitatus a nostro adhibitus sit.*

dicta Constantinense[a] regione[1] tres una cum mente viri, Mummolinus[b], Ebertramnus[c] sanctusque Bertinus, pariter venerunt, relinquentes[d] etiam[e] secundum Domini preceptum parentes, patriam omnesque propinquos[f, 2]. Sanctus vero Audo- cf. Luc. 18,29. marus predictos Dei famulos gratifice[g] recepit inmensasque[h] omnipotenti Domino[i] gratias agens, qui tales sibi ad predicandum euangelium adiutores[k] diduxit[l]. Erant enim prefati viri in fide perfecti catholica et in ecclesiasticis disciplinis atque in divina scriptura eruditi.

10. Parvo[a] post haec temporis spatio transacto, sanctus Audomarus cum predictis beatis[b] viris, divina sibi stimulante[c] gratia, monasterium cogitavit in Dei fundare nomine; ad abitandum[d] enim monachis[e], divina sibi largiente misericordia, locum abebat[f] aptum. Erat enim quidam[g] vir potens Adrowaldus nomine[h] in diviciis huius seculi vanis valde dives, quem beatus Audomarus de errore gentilitatis ad fidem convertit catholicam quemque cum omni sua[i] baptizavit familia. Adrowaldus vero prudenti consilio fallaces divitias presentis seculi spernens nec ullum abens[k] filium, magnam suae hereditatis partem cum omni sua multiplici substantia Deo et beato obtulit Audomaro, villam[l] videlicet, quae noto nomine vocatur Sithiu[m, 3]. Beatus[4] vero Audomarus in* predicta villa ante adventum predictorum

*) divina sibi inspirante gratia, eum adhortatus est, ut quaeque in hoc saeculo habere videbatur, sancto Berhtino eiusque sociis condonaret ad construendum habitationem monachorum. Quod Adrowaldus prompta complevit voluntate, tradens eandem villam coram beato Audomaro cunctisque proceribus urbis Tar-

Capp. 9. 10. 1. 2. 3.

Cap. 9. a) Constantinensi 3. b) Mumlinus *pr. m.* 2. c) *ita B* 1*b*[1]; Ebertrannus 2; et Bertramnus 1 *cum B* 1*a. b*[2] *(pr. m.)*. 2. *D*; et Bertrannus 3; *cf. p.* 760, *n.* 4. d) reliquentes 2. e) *om.* 3. f) propinquus 2. g) grati ficere rec. 1. h) inmensusque 2, *corr.* i) Domini 2, *corr.*; Deo 3. k) auditores 3. l) *ita* 2; deduxit 1. 3.

Cap. 10. a) paruo 2, *corr.* b) viris sanctis 3. c) famulante 3. d) *ita* 2; hab. 1. 3. e) monachos 3. f) *ita* 2; hab. 1. 3. g) vir qu. 1 *(non B* 1*a. b)*. h) *pr. m. in rasura* 1. i) o. domo sua baptisavit. Adowaldus *(sic h. l.)* 3. k) *ita* 2; hab. 1. 3. l) *om.* 1 *(non B* 1*a. b)*. m) Scithiu 3.

1) *Folcardus* § 7 *(AA. SS. Sept. II,* 605*) haec statuit:* Beatus puer Bertinus generosa progenitorum stirpe ortus traditur in Constantiae finibus, quam Rhenus subterfluens sub eiusdem urbis muros in Apothamo lacu ferme tribus stagnatur milibus, *itemque auctor Vitae Mummolini sodales tres* a civitate Constantia quae adiacet Moguntiae provinciae *venisse vult; sed agitur de Constantia Nortmannica, hodie Coutances (cf. supra c.* 1*). Bertinus a.* 663. *Mummolino episcopo Noviomensi portionem suam concessit 'de villa nuncupante Vausune in pago Constantino ad integrum, quem de illustri viro Agulfo pro alia villa Franciliaco in concambio accepit' (Guérard p.* 20; *Pertz, Dipl. Merov. p.* 36*), unde Iohannes Longus c.* 1, 1 *(SS. XXV,* 759*) Bertinum 'in loco suae hereditatis nuncupato Vasima' ortum esse finxit.* Signum viro inlustri Aigulfo comite palatii *a.* 654. *chartae Chlodovei II. subscriptum est (Pertz p.* 20; *J. Havet, 'Oeuvres' I,* 240*).* 2) *Folcardus* § 8 *(l. l.) Bertinum Luxovii sub Eustasio abbate monachum factum esse voluit.* 3) *De donatione Adroaldi v. supra p.* 732 *sq.* 4) *Haec ab auctore Vitae Audomari D* (§ 11. 12) *plane immutata sunt: Lumen ait de caelo prolapsum esse 'in modum candelae in illo loco, ubi nunc constitutum est altare'.* Deinde ibi ecclesiam construere iussit eamque in honore sancti Martini dedicavit; postea vero mona-

ad[a] eum virorum ecclesiam[1] edificavit in eo etiam[b] loco, in quo suum pausat in pace corpusculum.

11. Postquam ergo prefati Dei famuli ad eum pervenerunt, concessit illis[a], ut monachorum abitaculum[b] edificassent, ubicumque illis in predicta placuisset villa. Sancti igitur viri Mummolinus atque Bertinus cum ceteris[c] eorum in Christo sociis monasterium edificare in quodam ceperunt[d] loco, quod usque hodie Vetus[e] vocatur Monasterium[2]. Set in eo loco paucis morantes annis*, divina eis suadente gratia, alium voluerunt[f] elegere[f*] locum. Beati igitur viri in Domini[g] confidentes misericordiam[h], perfectum invenerunt consilium. Protinus enim in navem ascendentes, sine gubernatore et remigio[i] ac sine ulla cibi et potus cura huc atque illuc[k], spatioso stagno aderente[l] predicto eorum abitaculo[m], navigantes, omnipotentem rogabant Dominum, ut in[n] locum, quem sua illis preparavit misericordia, eos diduceret[o] inlesos, dicentes invicem[p], quod non ascensuri essent de predicto stagno, nisi quando, navicula eorum aptum tenendo[q] portum, contigisset illis se-
Ps. 131, 14. cundum ordinem salterii[r] subsequentem[s] cantare versiculum: *Haec requies mea in*

---

vennae sancto Berhtino eiusque sociis ad construendum (habitationem — construendum *om. B* 1*b*[1]) in honore sancti Petri habitaculum monachorum[3], *pro verbis* in — placuisset villa *(p. 760, l. 5) Vita Audomari B* 1*b*[1.2] *(non B* 1*a)*.

*) divino nutu beatus Mummolinus ad episcopatum urbis Noviomensis provectus est *(cf. c. 12)*, idemque sanctus vir Ebertramnum coenobio sancti Quintini prefecit[4]. Sanctus vero Berhtinus in eodem residens loco, *hoc loco inserunt B* 1*b*[1.2] *(non B* 1*a)*, *aliis similiter immutatis*[5].

Capp. 10. 11. 1. 2. 3.

Cap. 10. a) ad eum *eras.* 2. b) *om.* 3.

Cap. 11. a) eis 3. b) *ita* 2; hab. 1. 3. c) aliis 3. d) loco caeperunt 1. e) voc. Vetus 3. f) voluerant 2. f*) *ita* 2. g) Domino 2, *corr.* h) misericordia 3. i) remige 3. k) in *add.* 1 *cum B* 1. l) *ita* 2; adher. 1. 3. m) *ita* 2; hab. 1. 3. n) *ita* 1 *cum B* 1. 2. *D*; in (?) *m. al. corr.* ad 2, *et ita* 3. o) *ita* 2; deduc. 1. 3. p) inucem 2, *corr.* q) tenente 1 (*non B* 1*a*. *b*[1]): tenent(e *in ras.*) *B* 1*b*[2]. r) *ita pr. m.* 2; psalt. *rell.* s) subsequent' 3.

sterium haud longe ab ea fundavit et in honore sanctae Dei genitricis Mariae consecravit, ubi nunc in pace corpus suum requiescit. *Folcvino teste Rigobertus abbas Bertino vivo et iubente monasterium in honorem Martini construxit anno* 6. *Childeberti, 'qui erat annus dominicae incarnationis* 689' *(immo* 700*), idque aevo Folcvini 'loci caput et totius abbatiae principatus' dicebatur (Gesta abb. Sith. c.* 12, *p.* 610*). Martinus iam a.* 685. *in charta Amalfridi inter patronos monasterii Sithiensis occurrit (Guérard p.* 29; *Pardessus II, p.* 197*).*
1) *Ecclesia S. Mariae, quam Fridugisus abbas* (820—834) *canonicis tradidit, quaeque a.* 1559. *cathedralis facta est.* 2) *Apud Flandrenses olim Oudemonstra, hodie Saint-Momelin (dép. Nord, arr. Dunkerque, cant. Bourbourg), cuius de situ cf. Folcardi V. Bertini* § 13 *(AA. SS. Sept. II,* 606*):* Ut enim situm eius loci loquamur nescientibus, hinc idem locus in humili colle situs fluvium Agnionam cum aquis palustribus, illinc silvam longis supereminentem habet tractibus; verum collis idem permodicus minusque spatiosus constructionem alicuius magni non caperet apparatus. 3) *Haec e charta Adroaldi pendent atque in Vita Bertini B* § 5 *(p.* 591*) una cum ipsa charta adhibita esse videntur.* 4) *Mummolinus cum Ebertramno 'abbate de basilica sancti Quintini' a.* 663. *praedia quaedam commutaverat (Guérard p.* 21; *Pertz p.* 36*).* 5) *Eodem modo auctor Vitae Bertini B ordinem narrationis invertit, biographum Audomari B* 1*b*, *ut videtur, secutus; cf. supra p.* 745. 747.

seculum seculi, hic abitabo[a], *quoniam elegi eam*[b]. Misericors igitur Dominus, qui suis ubique presens est famulis, — *prope est* enim *Dominus omnibus*[c] *invocantibus* Ps. 144, 18.
eum[d], — navem, in qua beati fuerunt[e] predicti viri, post aliquod previsum sibi spatium ilico deduxit ad terram. Tunc etiam illi predictum canentes versiculum, sine mora navem relinquentes, leti intraverunt in terram[f]. Cognoscentes etiam[g] locum illum[h] a Domino ipsis[i] traditum, dehinc, beato Audomaro pio eorum patre[k] favente, monasterium nomine Sithiu[l] ex[m] predicta villa nominatum super Agnionam[n] fluvium[1] in Dei nomine* edificare ceperunt[2], confluentibusque[o] undique relegiosis[p] viris ad predictos Dei famulos, beatus Audomarus Mummolinum** multitudini preposuit monachorum.

12. Sed non multo[a] post haec temporis intervallo prefatus venerabilis abbas[b] Mummolinus ad Noviomensis urbis episcopatum, divina largiente gratia, provectus est***[,3] et per viginti et sex annos predictae civitatis populum a Domino sibi creditum rite[c] gubernavit[d]. Gloriosus igitur pontifex Audomarus post Mummolinum in predicto monasterio sancto[e] monachorum choro beatum preposuit[f] Bertinum; sanctis enim fratribus in eodem loco sub[g] districto regulae rigore Deo servientibus dilectus atque amabilis beatus fuit[h] Bertinus. Erat enim vir venerabilis[i] in divinis rebus prudens et providus gregis sui pastor, in malis vero simplex et innocens[k]

*) et in honore sancti Petri *add. Vita Bertini B.*

**) adiutor ei *(Bertino)* in omnibus erat promptissimus[4]. Et quoniam idem locus, ubi monasterium construxerat, undique palude erat circumdatus, beati viri, habito inter se consilio, communi opere in occidentali parte eiusdem monasterii in superiori loco cymiterium ad monachorum corpora tumulanda statuerunt, in cuius medio ęcclesiolam in honore sanctae Mariae construxerunt[5]. De qua ęcclesia postea beato Bertino quoddam privilegium sanctus fecit Audomarus, interdicens auctoritate Dei et sua, ut numquam aliquis de potestate sancti viri sibique succedentium eam auferre praesumeret, rogans etiam, ut, ubicumque transitus eius evenisset, in eodem loco eius corpus inter monachorum sepeliretur corpora, *pro verbis* Mummolinum — Bertinum *(l. 15) Vita Audomari B* 1b[1.2] *(non B* 1a).

***) et Ebertramnus coenobio sancti Quintini a Mummolino praefertur[6] *add. Vita Bertini B, ubi ordo narrationis immutatus est (cf. p.* 760, *n.* 5).

Capp. 11. 12. 1. 2. 3.

Cap. 11. a) *ita* 2; hab. 1. 3. b) eum 2. c) *ita* 1. 3 *cum Vulg.*; *om.* 2. d) in veritate *add.* 3 *e Vulg.* e) fuerant 3. f) terra 3. g) *om.* 3. h) ipsum 3. i) sibi 3. k) f. p. 1 (*non B* 1a). l) *ita* 2. *B* 1b; Sithium 1 *cum B* 1a; Scithiu 3. m) *ita* 1 *cum B* 1. 2. *D*; *om.* 2. 3. n) Agionem 3. o) Confluentibus quoque 3. p) *ita* 2.

Cap. 12. a) multa 2, *corr.* b) abba 3. c) *om.* 3. d) gubernabit 1; gubernabat *B* 2. *D* (*non B* 1a). e) monacho *add.* 1 (*non B* 1a). f) prepossuit *pr. m.* 2. g) *ita* 1 *cum B. D*; sub districte r. 3; substrictis r. 2; *cf. p.* 755, 16. h) p̄fuit 3. i) verabilis *pr. m.* 2. k) innoscens 2.

1) *Hodie l'Aa fl.* 2) *Anno* 663. *villas commutaverunt* apostolicus vir Mummolenus Noviomensis urbis episcopus necnon et venerabilis vir Bertinus abba de monasterio Sitdiu, qui ponitur in pago Tarvanense, a quorum amborum opere visi fuerunt aedificare *(Guérard p.* 21; *Pertz p.* 36). 3) *Mummolinus a.* 660. *Eligio successit; cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 640 *sq.* 4) *Hanc interpolationem Folcardus* § 20 *(p.* 607) *adhibuisse videtur.* 5) *Haec e privilegio Audomari pendent, de quo cf. supra p.* 733. 6) *Haec ex Vita Audomari B* 1b *(supra p.* 760, 20) *pendere videntur.*

Matth. 10, 16. secundum Domini preceptum: *Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae.*

13. Post haec vero, multis[a] intervenientibus annis, beatus Audomarus carnales amittens oculos, temporali[b] privatus est lumine[1], ut, perpetua luce inluminatus,
Ps. 24, 15. in Dominum[c] semper[d] aspiceret, sicut beatus David dicit[e]: *Oculi mei*[d] *semper ad*[f]
ib. 122, 1. *Dominum,* et idem[e] dicit: *Ad te levavi oculos*[g] *meos, qui habitas in celis.* Post[h] amissionem[i] vero carnalium oculorum spiritali lumine repletus, populum a Domino sibi creditum eodem regebat ordine[k].

14. Post haec vero, paucis intervenientibus annis, cum predictus venerabilis vitae senex Audomarus nimio febris ardore fuisset fatigatus, cumque[a] diem[b] obitus sui adfuisse cognovit[c], eodem die de[d] lectulo, in quo iacebat, surrexit atque in eclesiam ingressus, pronus coram altare[e] cum lacrimis Dominum pro se et pro circumstante eum oravit populo; corpus vero Christi et sanguinem commonicando[f] turbisque se circumdantibus[g] predicando, oculis in caelum elevatis[h] tremulisque manibus, quatiente febre atque senectute, extensis, suos devota mente benedixit discipulos, dicens: 'Inmensam omnipotentis Domini precor clementiam, ut vos, filioli mei, in regno Dei merear videre felices'. His vero omnibus in[i] eodem die rite peractis[k], ad suum iterum reversus est lectulum, atque in eodem iacens, toto corpore solito more extenso vultuque sereno, anima sui sancti confessoris[l], angelorum agminibus circumdata, ad omnipotentem egressa est Dominum[2]. Hi vero, qui in eadem[m] hora in ea domu[n] presentes fuerunt, testati sunt*, quod talis eorum nares et ora intravit odor, quasi illa domus omnibus aromatibus[o] fuisset plena,
Ps. 115, 15. sicut sepe in aliorum sanctorum exitu contigit[p. 3]. *Preciosa est* enim *in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Predictus vero[q] venerabilis abbas Bertinus, divina sibi gratia revelante, statim ad locum, ubi venerabilis senex obiit[4], cum suis pergendo[r] monachis sacrum beati[s] Audomari corpus cum psalmis et ymnis et canticis ad locum sepulturae diduxit[t], eumque in predicta ecclesia, quam ille beatus pontifex** in Sithiu[u] aedificavit, cum inmenso circumstantis populi sepelierunt luctu.

*) Testatique sunt nobis, qui eo tempore aderant *Vita Audomari C.*

**) in honore sanctae Dei genitricis Mariae ad tumulanda monachorum corpora[5] *add. ib.*

Capp. 12—14. 1. 2. 3.

Cap. 13. a) temporibus *add.* 1 (*non B* 1). b) temporali: 1. c) Domino 3. d) semper — Oculi mei *om.* 1 (*non B* 1. 2). e) dicit — et idem *om.* 3. f) ad D. et idem *m. al. in ras.* 2. g) oculus *pr. m.* 1. h) *ita* 1 *cum B* 1. 2; Per 2. 3. i) amisionem 2. k) *m. al. in ras.* 2.

Cap. 14. a) fat. diemque ob. 3. b) dioem 2, *corr.* c) cognovisset 3. d) *superscr.* 1. e) *ita* 2. $B\,1b^1$ *et pr. m.* $B\,1a.\ b^2$; altari 1. 3. f) *ita* 2. g) circumstantibus 1 *cum B* 1a (*non B* 1b). h) levatis 3. i) *om.* 3. k) perfectis 3. l) confessores 2, *corr.* m) eodem 1, *corr.* n) *ita* 2; domo 1. 3. o) f. ar. 3. p) contingit 3. q) enim 1 (*non B* 1). r) pergens 3. s) Aud. b. 3. t) *ita* 2; ded. 1. 3. u) Scithiu 3, *et sic deinceps.*

1) *Sub privilegio Audomari a.* 663. *basilicae S. Mariae concesso haec leguntur (Guérard p.* 26; *Pardessus II, p.* 125*):* Haec ab ocellis feci, et alius manum meam tenens scripsit et subscripsit. 2) *Kalendis Novembribus; cf. supra p.* 730. 3) *Cf. e. gr. Gregorii M. Dialog. IV,* 14—16*; supra p.* 637. 704, *n.* 2. 4) *Folcvino c.* 3 *(SS. XIII,* 609*) solo teste Audomarus obiit* in villa Waurantis dicta, distante a Sitdiu coenobio fere IIII miliaribus *(hodie Wavrans, dép. Pas-de-Calais, arr. Saint-Omer, cant. Lumbres).* 5) *Haec potius e Vita Audomari B* 1b *(supra p.* 761, 23*) pedent quam ex Folcvino c.* 3 *(p.* 609*); cf. supra p.* 745.

Sanctus autem[a] Audomarus beato predixit Bertino cunctisque fratribus tempore illo Domino in Sithiu servientibus*, ut, quando ei sors[b] incerta extremae contigisset horae, in predicto loco** suum sepelirent corpusculum[1].

15. Parvo igitur temporis intervallo, postquam corpus venerabilis viri in predicto loco fuit sepultum, iuxta sepulcrum eius, expendente[2] desuper lampade, divino lumine repleto[a], per prolixa annorum spatia lucifluum stillabat[b] oleum. In hoc vero divinam clementiam diligenter intuentibus apparet, quantam[c] in conspectu aeterni regis beatus suus confessor Audomarus gloriam[d] habet, cum iuxta suum venerabile sepulcrum gloriosa sepe huc usque ostendit signa. Multi enim[e] variis languoribus fatigati, cum ad beati Audomari tumulum perveniunt, divina largiente gratia, subitam recipiunt sanitatem. Omnipotens enim Dominus non solum gloriosas[f] per suos famulos perficit[g] virtutes, dum hac utuntur vita, sed post felicem eorum obitum signis ac virtutibus in diversis mundi partibus eos glorificare non cessat, sicut per[h] praedictum agium suum confessorem Audomarum multas post[i] obitum suum fecit virtutes, quas, favente Domino, subsequente narrabimus sermone.

16. Parvo igitur post beati Audomari obitum spatio transacto, quidam vir avariciae aestibus accensus pravisque, ut fertur, moribus plenus ad suum accessit conpatrem[3], postulans ab eo, ut unum sibi[a] argenteum usque ad statutum tempus accomodaret solidum[4], per suam etiam subdolam[b] testanti[c] fidem, quod statuto ad eum tempore iterum redditurus[d] esset. Alter vero simplici animo suum credendo conpatrem, argentum[e] callido[f] precanti dedit[g] amico. Paucis vero[h] transactis, statuto ad eum venit tempore, dicens: 'Redde mihi meum, quod tibi accomodavi, argentum[e]; statutum enim tempus tuae promissionis advenit'. Tunc fallax amicus, torbis[i] eum intuens oculis asperisque cum eo loquendo verbis, audaci

*) cunctosque fratres — — servientes in traditione cuiusdam privilegii rogaverat *Vita Audomari C.*

**) inter monachorum corpora (*cf. p.* 761, 28) afferentes *add. ib.*

Capp. 14—16. 1. 2. 3.

Cap. 14. a) *ita recte* 1 (*cf. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire' p.* 317); vero 3; enim 2 *cum B* 1. 2. b) *corr.* mors 2, *et ita* 3.

Cap. 15. a) repleta 3. b) stillabant *pr. m.* 1. c) quantum 3. d) glā habeat 1 (*non B* 1). e) variis enim 1 (*non B* 1). f) gloriosos 2, *corr.* g) perfecit 1, *corr.* h) *ita B* 1. 2. *D*; per *pr. m. superscr.* 1, *m. al. inseruit* 3, *om.* 2 (*cf. c.* 25: per hunc confessorem — — fecit virtutes). i) fecit v. p. ob. s. 3.

Cap. 16. a) argentum (*sic*) sibi 1 (*non B* 1). b) subdolem 3. c) *ita* 1 (*cf. l.* 21. precanti): testando 2 *cum B* 1*b*1.2. 2. *D*; testatus 3; testans *B* 1*a*. d) rediturus 3. e) argenteum 3. f) calido 2, *corr.*; callide 3. g) *ita* 1 *cum B* 1. 2; prestitit 3; *om.* 2. h) *ita* 2; diebus *add.* 1 *cum B* 1. 2, *post* transactis *add.* 3. i) *m. al. corr.* torvis 2, *et ita* 1. (3).

1) *Cf. privilegium Audomari* (*Guérard p.* 24; *Pardessus II, p.* 124): taliter ad ipsa congregatione supplico, ubi et ubi locus evenerit, in quo Dominus de hac luce mihi migrare iusserit, cumsocia caritate, iuxta quod in auribus vestris patefecimus, quod voluntas nostra taliter decrevit, ut cum ipsis peregrinis in ipsa basilica, quam pro eorum adiumento construximus, ibidem me requiescere — — licentiam habere debeam et ipsi fratres de quibuslibet locis in praefata insula corpus meum adducere et ibidem recondere debeant. 2) *I. q. dependente.* 3) *Cf. infra c.* 19 (*p.* 765). 4) *I. e. duodecim denarios, cum solidi argentei non existerent nisi in computando; cf. e. gr. capitul. Liptin. c.* 2 (*MG. Capit. I,* 28; *Concil. II,* 7): solidus, id est duodecim denarii. *Cf. M. Prou, 'Les monnaies mérovingiennes de la Bibl. Nat.',* 1892, *p. X sqq. Martyrologus Anglosaxonicus* (*ed. Herzfeld l. l. p.* 166) *transtulit* 'scilling seolfres'.

animo iuravit negando, quod numquam ab eo ullum[a] accepisset scripulum[b] *). Tunc ille, qui predictum accomodavit solidum, recta respondit racione, dicens: 'Pergamus simul usque ad beati confessoris Christi Audomari venerabile sepulcrum, ut tu mihi ibidem per[c] gloriosa eiusdem pontificis merita iurando confirmes, quod hic[d] negare conaris'. Tunc ille miser, mortalis lucri amore caecatus et a principe Ioh. 8, 44. mendacii[e] diabulo[f] etiam confortatus, qui mendax fuit *ab initio et in veritate non stetit,* vesano animo ad beati Audomari iturus basilicam, iter arripuit, paratus etiam, in sua perseverando nequitia periurium perficere[g]. Tunc ambo asperis inter se loquentes[h] verbis, per unam comeando viam ad venerabilem beati Audomari basilicam eam cernendo adproximabant[i]. Tunc ille, qui solidum requirebat, ad suum ait conpatrem: 'Quid nobis est necesse ad beati Audomari propius accedere basilicam? Deus enim ubique presens est; iura mihi in isto loco in quo stamus per beati Audomari merita, quod accomodatum a me non accepisti solidum'. Tunc ille iniquus, extendens manus linguamque ad proferendum periurium movens oculosque ad basilicam beati Audomari elevans, subito ultione percussus divina, pronus ad terram caecidit, oculique eius[k] in eodem crepuerunt momento[1], et post haec, duabus[l] tamen diebus vita sibi concessa, ad terrendos[m] videlicet alios, qui eum in tali angustia viderunt, die tertia miserrima defunctus est morte.

17. Est ergo aliud miraculum, quod per beati Audomari merita factum fuisse non dubitatur, quodque usque ad presentem diem, divina operante potentia, certis declaratur indiciis. Quadam[a] forte die, dum de Terwanense[b] urbe ad vicina pergeret loca, cumque **) meridianis diei[c] horis parvum pausandi spacium suo voluisset indulgere corpusculo, sub quadam iacuit arbore non longe a[d] villa quae Eorneacus[e] vocatur[2]. Dum vero vir venerabilis evigilasset, ligneam statim dolavit crucem et eam[f] in predicta sub qua iacuit arbore fixit. In sequenti vero nocte in eodem loco, in quo agius Christi confessor iacuit, inmensum apparuit lumen, omnesque in illius loci circuitu habitantes, hoc videntes miraculum, dicebant: 'Hic etiam locus idcirco tali nunc lumine fulget, quia ex beato Audomaro, in precedente die ibidem paulisper pausante, fuit consecratus atque benedictus', et usque ad[g] presentem diem multi infirmi in eodem loco sanitatem recipiunt, largiente domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto per eterna[h] secula. Amen[i].

*) denarium *Vitae Audomari B* 1. 2. *D.*

**) pervenissetque in locum quendam planitie campaniae iuxta summitatem cuiusdam montis, in cuius radicem vallis villa quae dicitur Iorniacus sita est, *V. Audomari C.*

Capp. 16. 17. 1. 2. 3.

Cap. 16. a) *om.* 2. b) scriptulum 2. c) *om.* 3. d) huc 3. e) *ita* 1 *cum B* 1. 2; mendaci 2. 3. f) *ita* 2 *et e corr.* 1. g) facere 3. h) loquendo *B* 2 (*non D*). i) appropinquabant 3. k) *ita* 1 *cum B* 1. 2; *om.* 2. 3. l) *ita* 2; duobus 1. 3. m) terrenos *pr. m.* 1.

Cap. 17. a) quidam 2, *corr.* b) Terwamenense 2; Teruanensi 1; Targuavensi 3. c) die 1. d) *om.* 1. e) *ita scripsi;* Eornaecus 1; : orneacus, *ras.* t (?) 2; Iorniacus *B* 1*b*²; : : rniacus *m. al. corr.* Corneacus *B* 1*b*¹; Iornacus *B* 2. *D*; Orneacus 3. *B* 1*a*. f) eum 2, *corr.* g) in 1 *cum B* 1*a* (*non B* 1*b*). h) *ita* 2; aeterna (omnia 3) s(a)ecula s(a)eculorum. Amen 1. 3; *cf. p.* 775, 27. i) Explicit vita beati Audomari militis Christi *m. al. add.* 2.

1) *Passio Floriani c.* 8 *(SS. R. Merov. III,* 70; *'N. Arch.' XXVIII,* 391*):* et statim oculi eius crepuerunt. 2) *Journy (dép. Pas-de-Calais, arr. Saint-Omer, cant. Ardres).*

II.

18.[a] Agius igitur[b] predictus[c] abbas Bertinus[d] post beati Audomari obitum multis in servitio[e] Dei vixerat annis turbamque monachorum a Domino sibi creditam sub districto sacrae regulae iugo mente sollicita agius[f] custodiebat pastor, sciens, quod scriptum est[1]: *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur.* Beatis[g] enim Dei famulis, sub sua cura consistentibus, dominica atque apostolica predicando precepta sua cottidie districta conversatione ac religiosis[h] actibus suis magnum bene vivendi prebebat exemplum, implens, quod scriptum est: *Sic luceat lux vestra*[i] Matth. 5, 16. *coram hominibus, ut videant bona opera*[i] *vestra et glorificent patrem vestrum*[k], et ne secundum apostolicum[l] preceptum, aliis predicans, ipse reprobus inveniretur. Largus 1. Cor. 9, 27. igitur bonorum operum retributor contra diabolicas persuasiones indefessam sui militis Bertini aspiciens pugnam — *oculi* enim *Domini* aspiciunt *super iustos et* Ps. 33, 16. *aures eius in preces eorum* — magnamque[m] eius de ovibus sibi creditis intuens curam, almificis eum signis ac virtutibus glorificavit; de quibus, favente Domino, pauca subsequente[n] narrabimus sermone.

19. Fuit igitur quidam vir nobilis, honorificus etiam comes secundum vanam huius saeculi dignitatem, nomine Waldbertus[a]; uxor vero eius Regendruth[b] fuit nuncupata. Huic vero Waldberto[a] et coniugi suae pater confessionum[c] beatus fuit Bertinus[d] necnon et compater[2] fuit[e] secundum laudabilem ritum, inter christianos ad coniungenda[f] fraternae caritatis foedera consecratum[g]. Beatus igitur Bertinus[h] utrisque verbum sepe predicabat[i] divinum. Quapropter enim[k] pius vir predictus Waldbertus ad[l] Bertinum saepe venire solebat, ut a beato viro divina precepta audiret et ut a[m] sacro huius[n] ore post communicationem[o] corporis et sanguinis Christi more benediceretur solito. Quadam igitur die ad aeclesiam*, in qua beatus Audomarus pausat, Waldbertus veniens ibidemque[p] orationem conplens, aliqua[q] eum necessitate subito retrahente, ad beatum neglexit venire Bertinum; sed ad suum[r] proprium incaute[s] remeaverat domum. Tunc suus discipulus nomine Duodo[t] beato nuntiavit Bertino dicendo[u]: 'Valde, venerabilis[v] pater,

*) ad basilicam sanctae Dei genitricis semperque virginis Mariae, ubi etiam beatus Bertinus sanctum Audomarum sepelivit, *Vita Bertini B.*

Capp. 18. 19. 1. $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 18. a) Incipit vita sancti Berhtini (Bertini 4*b*) abbatis (Non. Septembr. *add.* $4a^{1.2}$) *praescr.* $4a^{1.2}$. *b*; *numeri in uno* 1 *adsunt.* b) et sanctitate *pro* ig. *m. al. in ras.* 4*b*. c) *m. al. del.* $4a^{1}$; *m. al. corr.* praeditus 4*b*; *om.* 4*c*. d) Pertinus 1; Berhtinus *Martyrol. Anglosax. ed. Herzfeld p.* 162. e) Dei serv. $4a^{1.2}$. *b. c cum V. Bertini B.* f) sanctus $4a^{1.2}$; pervigil 4*c*; vigil *V. Bertini B.* g) Beatus e. D. famulus 4*b. c.* h) *ita* 4*c cum V. Bertini B;* regiosis 1, *corr.;* religionis $4a^{1}$ *(corr.)*. a^{2}. *b.* i) vestra — opera *om.* $4a^{2}$. k) qui in caelis est *add.* 4*c*. l) apostoli $4a^{1.2}$. *b. c cum B.* m) magnamque — curam *om.* 4*c*. n) subsequenti $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 19. a) Waltbert. *hoc loco* 4*c*. b) Regentrudis $4a^{1.2}$. *b. c cum B.* c) confessionem *(?) pr. m.* $4a^{2}$. d) Berhtinus $4a^{2}$. e) *om.* $4a^{2}$. f) coniugenda $4a^{2}$. g) conservatum $4a^{1.2}$. *b. c. B.* h) Berhtinus $4a^{1.2}$. i) predicabunt 1, *corr.* k) *om.* $4a^{1.2}$. *b c. B.* l) beatum *add.* $4a^{1.2}$. *B*; sanctum virum *pro* Bert. 4*c* (*ubi* ab eo *pro* a beato viro). m) *om.* 4*b*. n) eius 4*b. c.* o) communi::onem, *ras.* ti *(?)* 4*b*; communionem 4*c*. p) et ibidem 4*b*; ibique 4*c*. q) *m. al. superscr.* $4a^{1}$. r) *ita scripsi*; suum propriam 1; suam propriam *rell.*; *cf. p.* 766, 2. 769, 11. s) *om.* 1. t) *m. al. corr.* Duddo $4a^{1}$; Dodo *B cum* 4*c*. u) dicens 4*b*. v) mirabilis 4*b*.

1) *Regula Benedicti c.* 2. 2) *Folcardus* § 22 *(AA. SS. Sept. II,* 608*):* eoque mutua processit dilectio, ut praefati principis filium idem vir Dei per caelestis lavacri undas regeneraret Christo. *Cf. Du Cange-Henschel, Glossarium II,* 494.

admiror, quod vester[a] fidelis in Christo amicus Waldbertus in beati[b] Audomari hodie basilica orationem conplendo[c] sine vestrae benedictionis petitione[d] ad suum[e] subito perrexerat[f] domum'. Tunc agius[g] Christi confessor Bertinus prophetico spiritu plenus predicto ait discipulo: 'Ante[h] enim, fili, quam ad suam Waldbertus perveniat[i] domum, ad[k] quam nunc properando se credidit[l] cito esse venturum, valde se poenitebit[m], quod hodie[n] sine nostrae benedictionis munere de hoc perrexerat[o] loco'. Quod secundum prescientis beati viri verbum effectus probaverat[p] rei[q]. Eodem enim die post solis occasum nuntius a[r] Waldberto velociter secundum sui senioris[1] preceptum equitando ad beatum venit Bertinum[s], statimque, postquam ad sancti viri presentiam pervenit, eius provolutus vestigiis, tremula ad eum ait voce: 'Domine, vester benivolus in Christo amicus Waldbertus, modo in confinio mortis et vitae positus, vos in Dei postulat nomine, ut pro eo secundum solitam vestrae caritatis pietatem misericordem deprecemini Dominum, ut per vestras in conspectu aeterni[t] regis gloriosas preces de mortifero periculo, quod sibi nuper accidit, solamen recipiat. Postquam enim in[u] hac die de basilica beati Audomari, ad suam volens[v] properare domum, perrexerat[w], subito in medio viae spatio de suo in quo velociter equitabat equo deiectus, super petrosam incautus[x] corruit terram. Multisque in huius[y] corpore membris conlisis femoreque huius[z], beatissime pater, penitus confracto, mortem sibi subitam adesse putat, nisi illum, ut credit, per vestras sacras orationes pietas liberet divina. Scit enim, quod hoc sibi periculum per suam contigit neglegentiam, quia sine vestrae benedictionis tutamine per hostis callidi astutiam, aliqua necessitate se retrahente, de[a] hoc hodie loco perrexit. Idcirco vos in Dei nomine de predicta neglegentia[b] veniam petendo precatur, ut potum ex vestro sacro ore benedictum sacrisque vestris manibus signatum ad[c] eum, antequam moriatur, transmittere dignemini'. Tunc venerabilis senex, casu fidelis amici commotus, suo incunctanter predicto iussit discipulo, ex enoforo[2], quod in sacrario positum fuerat, vinum propinaret, ut ad egrotantem celerrime transmitteretur amicum. Tunc[d] iuvenis leniter sancto respondit abbati: 'Est, ut reor, beatissime pater, spatium mensis integrum[e] aut eo amplius, quo nec in eo de quo dicis vasculo una folia[f, 3] fuit vini'. Hinc[g] agius[h] Christi confessor fide perfecta et caritate plenus suo dixit discipulo: 'Vade, fili, in Dei nomine ad cf. Matth. 19, 26. illud de quo dicis vasculum; Dominus enim noster, cui omnia possibilia sunt, cf. Ps. 9, 10. Ib. 144, 18. qui adest adiutor in oportunitatibus, — *prope*[i] *est* enim *Dominus omnibus*[k] *invocan-*

Cap. 19. 1. $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 19. a) *ita* 1. $4a^2$. *b. c et cod. Bonon. B (cf. infra l. 11)*; vir $4a^1$. b) beato $4a^2$, *corr.* c) conplenda 1, *corr.;* oratione completa 4*c*. d) petitioni *pr. m.* $4a^1$. e) *ita* 1; suam *rell.* f) perrexerit $4a^{1.2}$ *(non cod. Bonon. B)*; perrexit 4*c*. g) sanctus 4*b*. *B*. h) Antequam, fili, ad $4a^{1.2}$. *b*. *B*; Fili, antequam ad 4*c*. i) proveniat *pr. m.* $4a^1$. k) domum, qua n. $4a^{1.2}$. *c*; domum, quo n. 4*b*; ad *om. B (cod. Bonon.)*. l) credit $4a^{1.2}$. *b. c. B*. m) poenitebat 1. n) *om.* 1. (4*c*). o) perrexerit $4a^{1.2}$. *B*; perrexit 4*c*. p) probaverunt 1. q) rerū *(?)* $4a^2$, *corr.* r) a uuald *versu ex. bis scr., sed eras.* $4a^2$. s) Bertynum 1. t) regis aet. $4a^{1.2}$ (*non B*); per — preces *om.* 4*c*. u) *om.* $4a^{1.2}$ (*non B*). v) *corr.* voluit 4*b*; concitus *pro* ad s. v. pr. domum 4*c*. w) perrexit 4*c*; *om.* 4*b*. x) ::corruit inc. 4*b*. y) eius $4a^{1.2}$. *b. c. B*. z) *om.* 4*b*; eius 4*c*. a) de h. h. *m. al. in ras.* $4a^1$. b) neglegentiam $4a^1$, *corr.* c) ad eum *pr. m. superscr.* 1. d) At $4a^{1.2}$. *b*. *B*. e) integri $4a^{1.2}$. *c*. *B*. f) *ita* 1; fiola *corr.* fiala 4*b*, *et ita* $4a^{1.2}$. *c*. *B*; *item infra.* g) H:nc *corr.* Tunc $4a^1$. h) sanctus 4*b*. *B*. i) prope — invoc. eum *om.* 4*c*. k) *ita rell. cum B (cf. supra p.* 761, 2*)*; i. e. o. 1.

1) *I. q. dominus, Gall. 'seigneur'.* 2) *I. e.* οἰνοφόρος, *vas vinarium.* 3) *Mensurae genus; cf.* folictta, *Gall. 'feuillette', Ital. 'foglietta'.*

tibus eum, — nostro egrotanti amico, credo, salutiferum dabit potum'. Hinc iuvenis, sancti viri precepta secutus, in predictum intrando sacrarium, illud vas, de quo paulo ante sancto dixit abbati, quod nec una in eo vini fuisset folia, divina largiente gratia, hac vice plenum optimo invenit vino, cuius mirabilis[a] odor predictam conpleverat domum. Tunc[b] sanctus Christi confessor Bertinus, inmensas omnipotenti Domino gratias agens, Waldberti ait discipulo: 'De hoc vino aliquid tecum portando[c] ad tuum velox recurre seniorem[d]'. Tunc ille in eadem nocte, inmenso repletus gaudio, ad suum reversus est dominum totumque ei quod factum fuerat narrando[e] miraculum salutiferum sibi potum de predicto propinaverat vino. Postquam vero de eodem benedicto biberet[f] potu, in eadem hora, divina medente manu, sanus effectus est, inmensasque omnipotenti Deo salutis suae auctori gratias referens cordisque conpunctione repletus, magnam suae hereditatis partem Deo et beato optulit Bertino[g. 1].

20. In hoc, fratres carissimi, sicut et in caeteris gloriosis actibus suis, inmensa omnipotentis[a] Domini admiranda atque laudanda[b] misericordia, eo quod in diversis mundi partibus per suos indesinenter servos implet, quod promisit: *Qui* Matth. 19, 29; cf. Marc. 10, 29. 30.
derelinquit[c] *patrem aut matrem* et caetera *propter me, in presenti seculo centuplum accipiet et vitam aeternam in futuro possidebit;* sicut de his[d] sanctis Christi confessoribus Audomaro atque Bertino[e] probare possumus. Hi enim, ut prediximus[2], parentes patriamque propter Deum relinquentes, centuplum in hoc seculo, divina eis largiente gratia, acceperunt; insuper inmarcescibilem eis in vita perpetua tribuit coronam*. cf. 1. Petr. 5, 4.
Et non solum eos, quamdiu in carnis fuerunt presentia, signis

*) *Codex 4c haec inserit:* Completo igitur sanctissimus abbas Bertinus cum timore Domini toto vitae suae curriculo perfectus in operibus bonis plenusque Spiritu sancto migravit ad Dominum die Nonarum Septembrium sepultusque est cum Sept. 5.
maximo monachorum luctu in monasterio Sithiu, quod ipse construxit in honorem sanctissimae Dei genitricis et virginis Mariae ac beati Petri principis apostolorum. Ad cuius tumulum, exorantibus cotidie fidelibus, immensa prestantur beneficia, largiente Domino nostro.

Igitur lectorem ammonemus, virtutum eius quam plurima, quas Dominus, adhuc eo degente in carne, per ipsum operari dignatus est, anteriorum nostrorum

Capp. 19. 20. 1. $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 19. a) m i s e r a b i l i s 1. b) Tunc — seniorem *m. al. in mg. supplevit, quae partim iam perierunt,* $4a^{1}$. c) porta et ad 4*b*. d) d o m i n u m 4*c*. *B*. e) narrans 4*b*. f) biberat $4a^{1.2}$. *c. B.* g) I *add.* $4a^{1}$, *ubi in mg.* F *legitur.*

Cap. 20. a) est *m. al. add.* 4*b*. b) est *add.* $4a^{1.2}$. *c.* c) reliquerit $4a^{1.2}$. *b. c cum Vulg.* d) *eras.* 4*b*. e) Bertyno 1.

1) *Folcardus* § 28 *(l. l. p.* 609*), Waldbertum comitem cum Waldeberto tertio abbate Luxoviensi* (629 — 670) *confundens, addit:* relictaque patria et omnibus, in praedicto Luxoviensium coenobio religiosus infertur monachus, delegatis reliquis quae sui iuris erant eiusdem loci fratribus; quorum vitae speculo suos adeo composuit mores et actus, ut post, commissa ei praelationis dignitate, conversationis eius exemplis praelucentibus, sanctae regulae non modicum proficerent institutionibus. *Quae pluribus aucta apud Lambertum Ardensem c.* 3 — 6 *(SS. XXIV,* 564 *sq.) et Iohannem Longum c.* 1, 10 *(ib. XXV,* 761*) redeunt. Folcvinus c.* 108 *(SS. XIII,* 630*) a senioribus acceperat, Arecas villam Bertino a Waldberto traditam esse (Arques, cant. Saint-Omer).* 2) *Cf. supra c.* 2. 9.

atque virtutibus glorificavit, sed etiam adhuc per alta[a] in conspectu eius eorum merita gloriosas efficit virtutes, sicut[b] per suum agium[c] confessorem, praefatum[d] etiam[e] Bertinum[f] nuper mirabilem egit virtutem. Quod[g] illi nobis testati sunt, in quorum conspectu haec gloriosa virtus fuit facta, quam[h], favente Christo, subsequente narrabimus sermone[h. 1].

21. Tres igitur viri in piscationis arte periti in nocte dominica in Rhodano[a] flumine iuxta beati Mauritii[b] martyris monasterium[2] — servi[c] enim illius[d] erant loci — navem ascendentes, retia[e] ad capiendos extenderunt[f] pisces. Dein[g] insolita eorum retibus in eadem nocte piscium intravit multitudo, ita etiam, ut nec illis per prolixum[h] annorum spatium, quo[i] in praedicto flumine retia solebant extendere, tales[k] magnitudine apparuerunt[l] pisces, nec talem[m] ante piscium multitudinem una ceperunt[n] nocte. Hinc laeti[o] navigantes ad portum, in quem soliti erant post[p] piscationem intrare, nec se potuerunt[q] de predicta movere navicula. Duo enim ex ipsis, pedum et manuum officio privati[r], toto fuerunt corpore contriti, tertius autem, officio pedum privatus, surdus effectus est; super eos enim propter noctis dominicae resurrectionis[3] transgressionem ultio supervenit divina. Hinc ille, qui auditum et ambulandi amisit usum[s], duobus enitendo fustibus atque aliorum comitantium suffragio fultus, loca sancta orationis causa circumire[t] decrevit, ut iuxta venerabilia servorum Dei sepulchra divinam postulasset[u] misericordiam, ut amissam per suam neglegentiam corporis sui sanitatem per gloriosa eorum merita recipere meruisset[v]. Post intervallum igitur temporis[w], multis ab eo peragratis locis, ad predicti confessoris Christi Bertini in Sithiu monasterio

---

negligentia inscia facta. Quarum quedam quamvis presentium illustrium virorum relatione dicere possemus, tamen maluimus reticere[4], quam de beato viro dubium aliquid dicere. Non enim indiget sanctus Domini, ut nostris asseratur incertis, quem Dominus continue actibus commendat gloriosis.

Capp. 20. 21. 1. $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 20. a) *corr.* peracta *4b.* b) etiam *add.* $4a^{1.2}$. c) sanctum *4b.* d) f *in litura* $4a^{2}$. e) *om.* $4a^{1.2}$ (*cf. n.* b). *c.* f) Bertynum 1. g) quam $4a^{1.2}$. h) *ita* 1; quam — sermone *om.* $4a^{1.2}$. *b. c.*

Cap. 21. a) *ita* 1; Rodano *rell.* b) Mauricii $4a^{1.2}$. *c.* c) serviendum illius 1. d) erant illius $4a^{1.2}$. *b. c (non B).* e) retitia 1. f) p. ext. $4a^{1.2}$. *b (non B).* g) Deinc $4a^{1}$. h) prolix:um, *ras.* i $4a^{1}$. i) quod *4b.* k) tantae magnitudinis $4a^{1.2}$. l) apparuerint $4a^{1.2}$. *c.* m) tantam $4a^{1.2}$. *b. B.* n) c(o)eperint $4a^{1.2}$. *c. B.* o) lati *pr. m.* $4a^{2}$. p) p. p. i., non se pot. *m. al. in mg. suppl.* $4a^{2}$. q) potuerant $4a^{1}$. r) *m. al. in mg. suppl.* $4a^{1}$. s) uisum *4b, corr.* t) circuire *4b. c. B.* u) postularet $4a^{2}$. *c.* v) merêretur $4a^{1.2}$. *c. B.* w) *ita* $4a^{1.2}$. *b*; temporum *4c. B*; *om.* 1.

1) *Vitae Bertini B auctor c.* 20. *praetermisit, pro quo praeter locos communes haec inseruit (*§ 13. 14, *AA. SS. Sept. II,* 592*):* Se igitur adhuc vivente, successorem sibi Rigobertum ordinavit; cui etiam post paucorum annorum sudorem requiem indulgens, Erlefrido venerabili viro a se nutrito coenobii sui regimen commisit. Sub principe igitur Francorum religiosissimo Hildeberto condigna sancti viri laboribus Christus rependere praemia (pr. *m. al. superscr. cod. Bonon.*) volens, vocatum ad se transire fecit Nonis Septembris, plenum dierum perfectorumque meritorum. Quem praefatus abbas omnisque coetus monachorum — — sepelierunt in coenobio proprio. *Cf. supra p.* 735. 2) *Acaunense, hodie Saint-Maurice.* 3) *Idem quod supra l.* 6. in nocte dominica. *Dies dominicus 'passim a priscis auctoribus dies resurrectionis dominicae dicitur' (Mabillon); cf. V. Romarici c.* 9 *(SS. R. Meroving. III,* 224*); Du Cange-Henschel V,* 738. 4) *Cf. Sulpicii Sev. V. Martini c.* 1, 9*:* tacere quam falsa dicere maluissem.

positum venerabile[a] venit sepulchrum. Et cum fratres in predicto loco commorantes in nocte dominicae resurrectionis[1] in eadem ecclesia, in qua corpus beati pausat Bertini, nocturnas cantarent[b] vigilias, tunc ille vir praedictus, inmensa egritudine correptus, a suis[c] sociis in aeclesia[d] ad orationem deductus[e] fuit[f]. Et cum longo spatio cum lacrimis orando suam sanitatem per merita beati Bertini[g] a Domino postolasset[h], quando lectio[i] euangelii more solito recitata fuit, tunc[k] egrotus multa vidit circa se lucere luminaria, et[l] paulatim ab eo infirmitas recedendo, auditu recepto[l] pedumque[m] recuperato officio, subito divina largiente gratia, in predictorum presentia[n] fratrum sanus effectus est. Et post sinaxim inmensas omnipotenti Domino et beato Bertino[o] gratias agens, suis gradiendo pedibus laetus et sanus ad suum[p] remeaverat[q] domum. Et alii in eadem aeclesia iuxta venerabile beati viri Bertini[r] sepulchrum de tali sepe[s] in Dei nomine fuerunt egritudine liberati*. His ergo indiciis manifestum est nobis, quam magna et inenarrabilis est[t] sanctorum in conspectu regis aeterni gloria. Illorum enim animae[u] inter innumeras caelestium myriadum[v] fulgent turmas; ipsorum venerabilia corpora, inter homines pausantia, ab angelis visitata, signis ac[w] virtutibus per gloriosa opera multis declarata populis, magna[x] venerantur honore: omnia enim pretereunt[2], sanctorum gloria manet in Christo in[y] aeternum.

III.

22.[a] Quando agius Christi confessor Bertinus, signis atque virtutibus decoratus, in Sithiu monasterio multitudini preerat monachorum, ex multis undique partibus, divina eos stimulante gratia, religiosi ad eum veniebant viri, optantes

*) *Codex 4c addit:* Nam diversorum curvatorum bacilli claudorumque subsellia, variarum quoque infirmitatum huiuscemodi amminicula a sancto Domini curatarum, ad testimonium earundem virtutum coram basilicae introitu[a] suspensa, ad haec usque tempora ibidem duravere. Quarum, ut prefati sumus[3], efficientia a prioribus nostris litteris non indita, nostrae parvitati manet incognita.

Cap. 21. 1. 4*a*[1. 2]. *b. c.* *Cap.* 22. ˙1. 5. 6. 7*a. b.* 8.

Cap. 21. a) pos. properavit atque ad ven. eius sep., Domini clementia disponente, accessit. Et cum 4*c*. b) cantaret 1, *corr.;* agerent 4*c*. c) sotiis suis 4*b*. d) aeclesiam 1; in ecclesiam ad ecclesiam ad orat. 4*c*. e) dedoctus 4*a*[2], *corr.* f) ded. est 4*a*[1. 2]. *B*; est ded. 4*c*. g) Bertyni 1. h) *ita pr. m.* 4*a*[2]; postul. *rell.* i) : : lectio, *ras.* di *(?)* 1. k) ille *add.* 4*a*[1. 2]. *b*, *post* egr. *add. B* (tunc egr. ille *om. cod. Bonon.*); idem *pro* tunc 4*c*. l) et — recepto *alio atramento scripta sunt* 1. m) poed. 4*a*[1]. n) praesenta 4*a*[2], *corr.* o) Bertyno 1; Berhtino 4*a*[1. 2]. p) *ita* 1; suam *rell.* q) remeavit 4*a*[1. 2]. *b. c.* r) Berhtini 4*a*[2]; *om.* 4*c*. s) spe 1, *corr.* t) sit 4*a*[1. 2]. u) anim(e *in ras.*) 4*b*. v) miradum 4*a*[1. 2]; militum 4*c*. w) atque 4*a*[1. 2]. *b*; et 4*c*. x) *ita* 1; magno *rell.*; cotidie *add.* 4*c*. y) sine fine. Amen *pro* in aet. 4*c*; in aet. *om.* 4*a*[1. 2]. *b*, *in quibus aliud Miraculum sequitur, prologo praemisso* (Sed neque hoc *et q. s., infra p.* 778—780).

Cap. 22. a) *ita* 1; *numeros om. rell.; praescr.* Incipit vita (vel actus *add.* 5) sancti Winnoci confessoris Christi (Chr. *om.* 7*b*; quod est VIII. Idus Novembris *add.* 7*a*; octavo *[m. al. expunct. et superscr.* VI*]* Idus Novembris *add.* 7*b*) 5. 7*a. b*; Incipit egregii Winnoci vita beati 6; Istinc ecce! nimis dignum describitur ycon Winnoci gestis huius amore patris 8.

Nota *. a) introitum 4*c*, *corr.*

1) *Cf. supra p.* 768, *n.* 3. 2) *Cf. Hibernici exulis carmen* 11, 5 *(MG. Poetae I,* 403*)*: Omnia praetereunt, divinae gloria laudis
Temporibus cunctis iure beata manet.
3) *Supra p.* 767, 31.

etiam, ut sub sacrae regulae iugo secum in Dei perseverassent servitio. Inter quos[a] quattuor religiosi viri[b] ex longe[c] remota Brittonum[d] terra, qui his nominibus nuncupati fuerunt[e]: Quadanocus et Ingenocus, Madocus sanctusque Winnocus, cf. Luc. 18, 29. parentes[1] patriamque secundum Domini[f] preceptum relinquentes, ad eum unanimiter venerunt, postolantes[g] etiam, ut inter agium[h] monachorum gregem sub sua cura constitutum eos in Dei reciperet nomine. Beatus igitur Bertinus eos in Dei amore flagrare cernens perfectamque bene vivendi in eis[i] cognoscens fuisse voluntatem, benigne eos recipiens, sanctae monachorum sine mora sociavit multitudini[k].

23. Post haec vero, parvo temporis spatio transacto, agius abbas Bertinus[a] intuens predictos Dei famulos sagaces[b] sacrae regulae sectatores[c] fuisse necnon cf. 1. Ioh. 4, 18. perfecta caritate et vera refertos[d] humilitate eosque cum magna oboedientiae industria animadvertens labori manuum operam dare, eis in pago Terwanense[e] aliquam in Dei nomine iussit aedificare cellam[*, 2]. Quidam enim vir dives Heremarus nomine suam in praedicto pago fructiferam hereditatem, quae Worumholt[f] vocatur, — et ideo eodem nomine praedicta vocatur cella, — Deo et beato optulit Bertino[3]. Sanctus igitur Bertinus Dei famulis[g] multiplicare[h] volens habitacula et Christi pauperibus hospitia[i] preparare, quae eo tempore rara in predicto fuerunt pago, prefatos[k] Christi milites cum aliis[l] fratribus eorum[m] precepto oboedientibus in predictum transmisit pagum, ut in praefato loco aptum Dei famulis construe- Act. 4, 32. rent[n] habitaculum. Religiosi igitur viri, cor unum et animam unam apostolico

*) Quod etiam ipsi devotis animis strenue impleverunt *add.* 8.

Capp. 22. 23. 1. 5. 6. 7*a*. *b*. 8.

Cap. 22. a) quas 5. b) *om.* 7*a*. c) longa 7*a*. d) Britonum 7*b*. e) fuerint 1. f) Dei 8. g) *ita* 5. 6. h) sanctum, *et ita deinceps* sanctus *pro* agius 7*a*. *b*. i) eos agnoscens 7*a*. k) multitudine 5, *corr.*

Cap. 23. a) Bertynus 1. b) sect. et sag. fuisse sacrae reg. 8. c) se oratores 7*a*. d) repletos 7*a*. *b*. e) *corr.* Terwanensi 7*a*, *et ita* 7*b*; Tervanensi 8. f) *ita* 5; Woromholt voc. (v. W. 8) 6. 7*a*. 8; Wormholt voc. 7*b*; Wormolt voc. 1; Wurmholt *Martyrol. Anglosax. ed. Herzfeld p.* 200. g) famulus 1. 7*a*. 8. h) v. m. 6. i) paup. cupiens prepar. hosp. 8. k) praefati 5. l) *om.* 8. m) eius 8. n) constituerent 1.

1) *Vita altera Winnoci c.* 1: Beatus igitur Winnocus in Britanniae finibus ex regali prosapia nascendi sumpsit exordia; *cf. infra p.* 773, 21, *supra p.* 752. 2) *Biographus alter c.* 2. *Winnocum sodalesque prius eo loco degisse vult, qui postea, coenobio Bergensi condito, nomen a Winnoco accepit (S. Winnoxbergen, Bergues-Saint-Winoc):* Parent imperio, aedificando incumbunt aedificio. Est autem idem locus Morinorum regione situs, Mons Sancti Winnoci usque in praesentem diem vocitatus, ubi viri Dei aliquamdiu positi se mundo, mundum crucifixere sibi. *Tum demum initia Worumholtensia enarrantur.* 3) *Aliter Vita II. Winnoci c.* 3: Hic pro adipiscenda portione in terra viventium Deo sanctoque Winnoco quoddam sui iuris obtulit praedium, quod Woromholt ab incolis vocitatum usitatissimum usque ad nos servat vocabulum. Adiacet eadem possessio super fluviolum qui dicitur Pena *(Peene)* Tarvennensium Flandrarumque confinio, pingue satis solum et fertile frugum. *Cf. Iohannis Longi Chronica S. Bertini c.* 1, 13 *(SS. XXV,* 761*):* Quibus Heremarus iam dictus villam suam Wormoult cum appendiciis eius privilegii sui assercione firmavit, quod sic incipit *(cf. supra p.* 736*):* Omnibus presentibus et futuris qui christiana fide censentur, et cet. Actum Sythiu monasterio Kal. Novembris, anno primo Hildeberti regis *(a.* 694/95*). Hodie Wormhoudt (dép. Nord, arr. Dunkerque).*

habentes exemplo, actualem[a] sectantes[b] vitam, plus de pauperibus atque hospitibus Christi solliciti quam de semet ipsis, secundum sancti abbatis Bertini iussionem in prefato pago commodam[c], favente[d] Domino, aedificaverunt cellam atque, in ea per multa annorum spatia in Dei perseverantes servitio, extremum sortiti sunt diem.

24. Post obitum vero predictorum[a] sanctorum trium virorum, Quadanoci[b] videlicet et Ingenoci et[c] Madoci, beatus Bertinus[d] conventiculo servorum Dei in predicta cella commoranti sanctum praeesse concessit Winnocum, qui a pueritia a beato Bertino[d] et[e] a[f] predictis suis[g] sanctis pagensibus sub sacrae regulae iugo fuit nutritus[*]. Qui licet prefatis[h] Dei famulis aetate[i] dispar fuit[k], perfecta tamen caritate atque oboedientia illorum erat[l] sectator, magnamque ei Dominus humilitatis[m] largitus est gratiam[**]; viliorem[n] enim se omnibus hominibus[o] esse putabat, implens, quod scriptum est: *Qui vult inter vos maior fieri, sit vester minister, qui enim se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.* [Matth. 23, 11. 12.] Prefatus igitur Dei famulus Winnocus, hoc salvatoris[p] preceptum[***] conservans, fratribus sibi subiectis Christique hospitibus ad se venientibus ministrare solebat[†]; et[q] qualecumque opus aliis fratribus secum cohabitantibus[††] durum et grave videbatur, ipse, favente sibi Domino, sereno[†††] perficiebat animo. Largus[r] igitur bonorum operum retributor, qui *non est personarum acceptor,* qui ait: *Super quem[s] alium requiescam nisi super humilem et quietum[t, 1] et trementem sermones meos?* [Act. 10, 34. Isai. 66, 2.] perfectam sui[u] famuli Winnoci caritatem atque humilitatem intuens, gloriosis eum virtutibus exaltavit[*†], de quibus[**†], favente Domino[v], subsequente[w] narrabimus sermone.

25. Cum igitur agius Christi confessor Winnocus[a] venerabili senectute fuisset adgravatus, carnali etiam virtute desertus, indefessa tamen oboedientiae voluntate, favente sibi Domino, roboratus, mente cogitavit sollicita, quomodo Deo et fratribus sibi subiectis suarum labore manuum in sua potuisset senectute servire, memor[b] etiam sermonis Domini[c], dicentis: *Qui perseveraverit[d] usque in finem, hic salvus erit.* [Matth. 10, 22.] Vir ergo venerabilis humilitate et oboedientia[e] plenus, inspirante sibi Domino, salubre invenit consilium, volens[f] etiam molam[2] suis sacris rotare manibus, ut, grana in farinam redigens[g], fratribus in eodem loco commorantibus et pauperibus Christi, quos ille benigne sepe recipiebat[h], tali serviret[i] cottidie labore[k], memor

*) atque lacte sanctae ecclesiae viriliter educatus, ad onus pastoralis curae erat dignissimus *add.* 8. **) et animi patientiam *add.* 8. ***) dictum animo corporeque *pro* pr. 8. †) curamque, prout poterat, impendere non desinebat *add.* 8. ††) Christoque militantibus *in litura add.* 6. †††) atque gratuito *add.* 8. *†) mirabiliterque signis decoravit *add.* 8. **†) omnibus multis et inenarrabilibus *add.* 8.

Capp. 23—25. 1. 5. 6. 7*a*, *b*. 8.

Cap. 23. a) ac talem 7*b*. b) spectantes 7*a*. c) cūmmodam 5, *corr.* d) Deo fav. 6.

Cap. 24. a) p̄dicatorum, *expunct.* a 7*a*. b) Quadenoci::, *ras.* ui 1. c) atque 8. d) Bertyn. 1. e) *om.* 7*a*. f) *ita* 1; *versu ex. om.* 8; in *rell.* g) sanctis suis 8. h) *om.* 6. i) aetatis (?) *corr.* aetatę 1. k) fuisset 8. l) strenuissimus *add.* 8. m) larg. est hum. 8. n) ut vil. se putaret, implendo 8. o) se *add., sed eras.* 7*b*. p) nostri *add.* 7*b*. q) *om.* 6. r) Largitus 7*a*, *corr.* s) *m. al. suppl.* 6. t) quietem 1. u) *in litura* 6. v) Domino pauca subs. narr. sermone *m. aequali in marg. suppl.* 5; pauca *add.* 8 *(ita p.* 765, 15; *at cf. p.* 773, 3*), om. rell.* w) *ita* 1. 7*a*; subsequenti *rell.*

Cap. 25. a) iam *add.* 8. b) Memorabat serm. 7*b*. c) nostri Iesu Christi ita *add.* 7*b*. d) perseveravit 1. e) oboedienciae 5. f) Velle enim incidit ei molam 7*b*. g) rediens 1. h) suscipiebat 8. i) cotidie serv. 8. k) laborare 1.

1) *LXX: ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον*; *Vulg.:* ad pauperculum et contritum spiritu.
2) *Exemplo Germani ep. Autissiodor. (Vita c. 3) et Radegundis (Vita auct. Fortunato c. 16).*

2.Thess.3,10. etiam[a] apostolici precepti[b]: *Non manducet, qui non laboret*[c,*]. Misericors igitur Matth.19,26. Dominus, cui *omnia possibilia sunt*, suum[d] miserando famulum molam solam, divino numine rotatam[e], sine ullo humanae manus adminiculo per multos iam dies grana in farinam redigere concessit. Sanctus vero Winnocus, manibus ad Matth.6,6. caelum elevatis, clauso etiam secundum Domini[f] preceptum ostio, sacras canendo[g] orationes[**] et[h] iuxta molam stando securus inmensas omnipotenti Domino[i] agebat gratias, qui, suae misertus senectuti, tale ei prestitit solamen. Omnes ergo Dei famuli in predicta cella commorantes, valde admirantes, invicem[k] inter se dicebant[l], quomodo vetus homo, carnali virtute desertus, tantam cotidie farinae copiam suis per molam laborare[m] potuisset manibus, nisi ei divina suffragaretur misericordia. Tunc unus ex illis, hoc mirabile signum explorare[n] volens, audaci[o] animo ad eandem accessit domum, in qua sanctus Winnocus, divina adiutus misericordia, laborare[m] solebat. Hinc miser[p] per parvum foramen curiosis intuens oculis, sanctum Winnocum intenta mente, elevatis ad caelum manibus[***], orationi[q] instantem vidit molamque divino numine rotatam et magnam circa[r] illam sparsam farinae cernebat copiam. Hinc mola statim, postquam a[s] stolido viro intuita fuit, a solito cessando cursu subito stetit immobilis. Ille vero vir audax, qui tale Dei[t] famulo offendiculum intulit, meritam[u,†] recipiendo vindictam pronus subito[v] in terram cadens, oculorum lumen amisit et, aliorum manibus vectus, oculis privatus et toto corpore[w] tremulus[††], ad suam reportatus[x] est domum. Altera autem die trepidus cunctis in predicta cella commorantibus predictum quod vidit narrando[y] miraculum suaeque cum fletu audaciae culpam confessus, ad sanctum[z] accessit Winnocum, ipsiusque confessoris[a] Christi provolutus vestigiis[b], veniam ab eo in Dei flagitabat[c] nomine. Tunc agius Christi confessor Winnocus, infelici[d] cecati viri casu commotus, oculisque[e] eius ab[f] eo in Dei nomine signatis[g], omnipotentis Domini, cf. Rom.12,17. qui malum non vult pro malo reddere[h], petivit clementiam, ut ei pristinum ocu-Ps.144,18.19. lorum recuperaret lumen. Largus igitur suorum adiutor[i] servorum, qui *prope est omnibus invocantibus eum*[k] *et voluntatem timentium se facit*[l], oculos predicti viri per audaciae culpam cecatos per devotas sui confessoris Winnoci[m] preces largo in eadem hora replevit lumine. Tunc miser, inmenso[n] repletus gaudio, et cuncti, qui hoc cernebant miraculum, debitas omnipotenti Domino et sancto[o] Winnoco agebant gratias[†††]. Misericors igitur Dominus non solum per hunc[p] confessorem suum

*) illudque psalmigraphi animo revolvens, quo iusto viro dicit: 'Labores manuum tuarum quia manducas, beatus es et bene tibi erit' *(Ps. 127, 2) add.* 8. **) alta trahens suspiria *add.* 8. ***) oculisque in altum erectis *add.* 8. †) et sibi debitam *add.* 8. ††) ac rigidus *add.* 8. †††) *Codex* 8 *haec inserit:* O virum perfectum omnique laude dignissimum, qui iniuriam ab impio passus non solum equanimiter ferre non distulit, sed etiam ultorem omnium se per suam miseri-

Cap. 25. 1. 5. 6. 7*a*. *b*. 8.

Cap. 25. a) *om.* 7*b*. b) quo ait *add.* 8. c) *corr.* laborat 1, *et ita* 6. 7*a*. 8; Qui non laborat, non mand. 7*b*. d) *ita* 7*b*; suo mis. famulo 6; suum mirando fam. *rell.* e) rotatum 1. f) *om.* 7*a*. g) canando 1. h) atque 8. i) Deo 5. 7*a*; largitori omnium munerum *pro* dom. 8. k) inter se inv. 6. l) dicentes 7*a*. m) labore *pr. m.* 7*a*. n) expoliare *pr. m.* 7*a*. o) audati 5. p) per parv. for. mis. 8. q) oratione 5. r) *om.* 7*a*. s) a | a 1. t) fam. Dei 6. u) meritum *pr. m.* 7*a*. v) in t. s. 6. w) *in litura* 7*a*. x) domum est rep. 8. y) *sequuntur c.* 9 *litterae erasae* 6. z) Dei *add.* 7*b*. a) confessores 5, *corr.* b) *bis scr., sed expunct.* 7*a*. c) flagicabat 5. d) infelicis 6. 8. e) que *om.* 6. 8. f) ab eo *om.* 8 g) consignatis 8. h) reddi 8. i) auditor 7*a*. *b*. k) in veritate *add.* 7*b*. l) faciet 6. 7*b cum Vulg.* m) pr. Winn. 8. n) repl. g. imm. 7*a*. *b*. o) *versu ex. om.* 1; Dei *add.* 7*b*. p) gloriosum *add.* 7*b*.

Winnocum, quando in carnis fuit presentia, magnas[a], ut sumus[b] prefati, fecit virtutes*, sed[c] post felicem[d] eius obitum** gloriosa per eum[e] operatus est miracula, de[f] quibus, favente Domino[g], subsequente[h] narrabimus sermone.

cordiam ulciscentem imploratus est[a], quatinus caeco redderet visum sibique pro hoc eternum redderet premium! Exemplum namque David regis imitatus, qui cf. 1. Reg. c. 24. persequentem se Saulem, cum potuit, non extinxit, sed etiam reum se professus est, quia oram clamidis eius inciderit. Ad laudem namque eius nullum lingue nostre sufficit eloquium. Ipse est enim decus gloriatioque eius et laus perhennis, cuius laus nunquam ab eius ore discessit. Redeat igitur impolitus sermo persequi, que cepta sunt, prout potest, ne forte, dum prolixam vult tendere rationis seriem, in fastidium vertatur perito lectori.

*) *In codice* 8 *haec inserta sunt:* que nunc oculis latent mortalium, quas ipse partim celando[1], partim pigritia scriptorum inoleverunt. Que quamvis, ut diximus, nobis sint occulta, indubitanter tamen credendum est, quod Deo sint notissima. Solent enim sancti viri magnanimiter opera, que per eos Dominus mirabiliter facit, celare, quatinus ut, dum mens in se ipsa humiliatur, et occulti hostis valeant vitare nociva temptamina et postmodum a superno iudice pro abiectione humani favoris recipere gaudia sine fine manentia. Hic namque egregius pater Winnocus secundum salvatoris testimonium verus et absque dolo Israelita fuit, dispensatorque Ioh. 1, 47. cf. Luc. 12, 42. Christi fidelissimus existens, studebat iuxta normam beatissimi Benedicti[2] plus amari quam timeri. Et quamvis regia stirpe progenitus foret[3], non tamen preponebat se ex servitio convertenti[4]. Erat enim semper hylaris animo, facie iocundus, spe robustissimus, caritate diffusus, quem non noverant prospera erigi[b] nec adversa deici. Erat namque in consilio providus[5] et in interventu strenuus doctrinaque sapientie mirabiliter irradiatus. Sicut sol ardens in virtute sua cf. Apoc. 1, 16. fluenta desiderat fontium, ita ipse cupiebat, relicta caduca corporis mole, pertingere Christi felix ad regnum. Sine intermissione namque Domino, quatinus de hac convalle plorationum eriperet eum, Daviticum concinebat eloquium: *Educ,* cf. Ps. 83, 7. Ib. 141, 8. Domine, *de carcere isto animam meam ad confitendum nomini tuo.* Qui misericorditer eum exaudiens dignisque eius agonibus premia rependere volens[6], accitum eum ad se transire fecit octavo Idus Novembris[7] etate plenum meritorumque per- Nov. 6. fectorum. Sepultus est autem in eodem loco in monasterio, quod idem construxerat in honore sancti Martini.

**) ad eius venerabile sepulchrum *add.* 8.

Cap. 25. 1. 5. 6. 7*a*. *b*. 8.

Cap. 25. a) et summas *add.* 7*b*. b) pr. sumus 7*b*. c) Igitur *pro* sed 8. d) feliciter *in scribendo corr.* felicem eius 6; eius fel. 8. e) Dominus *add.* 8. f) de quibus — *p.* 774, *l.* 1. egressum *om.* 8. g) *ita* 1. 5. 7*a*. *b*; pauca *add.* 6 (*cf. p.* 765, 15. 771, 21). h) subsequenti 6. 7*b*.

Notae. a) *in ras.* 8. b) *m. al. corr.* erigere — deicere 8.

1) *Cf. V. Bertini B* § 13 (*AA. SS. Sept. II,* 592): quamvis ea partim ipse celandi studio, partim tunc praesentium negligentia occuluerit. 2) *Regula monachorum c.* 64: studeat plus amari quam timeri. 3) *Cf. supra p.* 752. 4) *Regula Benedicti c.* 2: Non convertenti ex servitio praeponatur ingenuus. 5) *Cf. Acta Sebastiani c.* 1, 1 (*AA. SS. Ian. II,* 265): Erat enim vir totius prudentiae, — — in consilio providus, in commisso fidelis, in interventu strenuus. 6) *Cf. V. Bertini B* § 14 (*l. l.*): condigna sancti viri laboribus Christus rependere praemia volens, vocatum ad se transire fecit Nonis Septembris, plenum dierum perfectorumque meritorum. 7) *Inde Vita altera c.* 7: Obiit sane octavo Idus Novembris. *Cf. supra p.* 736, *n.* 8.

26. Post sancti igitur viri[a] Winnoci de hac[b] vita egressum longo[c] temporis spatio transacto, quadam forte die, fratribus in predicto loco commorantibus post meridianam aestivi diei horam somno[d] quiescentibus, de quadam domuncula iuxta ecclesiam posita inmensus[e] surrexerat ignis, subitoque velox flammarum impetus, postquam predictam consumpsit domunculam, ad aeclesiam, in qua corpus beati pausabat[f] Winnoci, cum magno statim intravit strepitu, totaque aecclesia[g], flammis per arida ligna currentibus, inmenso ignis furore fuit exusta, cunctaque[h] lignea[i] quae in circuitu eius erant aedificia subito[k] consumpserat flamma. Sepulchrum vero sancti[l] Winnoci in eadem aecclesia positum· cum ornamentis, quae ei adherebant, divina illud[m] protegente potentia, furor non tetigit ignis, sed flammae quasi inmenso[n] vi venti retortae, longe recedebant ab eo; manus enim Domini inter flammas et sepulchrum sui fuerat confessoris. Postquam vero furor cessavit flammarum, omnes in predicto loco commorantes, inmenso incendii timore perterriti, ad beati[o] Winnoci sepulchrum undique concurrerunt, putantes etiam illud rapido flammarum impetu in cinerem* fuisse redactum. Postquam vero sepulchrum sancti confessoris Christi[p] flammis intactum fuisse cernebant et tecta in circuitu ipsius posita in cinerem redacta, inmensas omnipotenti Domino referebant[q] gratias, qui non solum animas suorum[r] famulorum a[s] flammis poenae liberat[t] perpetuae, sed et eorum corpora a[u] presentis ignis impetu[v] inlaesa simul conservat**.

27.[a] Post haec vero corpus beati viri Winnoci ex suo levantes sepulchro, de exusta statim portaverunt ecclesia. Volentes etiam illud in remoto ab ecclesia ponere loco, usque quo illa basilica in Dei nomine fuisset restaurata, mira res, divina operante potentia, tunc contigit. Postquam enim illud beati viri corpus extra ecclesiam portaverunt, nec[b] illud amplius, divina renitente[c] eis manu[d], movere valuerunt. Tunc illi, inito inter se invicem consilio, dixerunt: 'Forsitan non est nobis a Domino hoc concessum, ut istud beati viri corpus in remotum ab ecclesia portemus locum; quapropter omnipotentis Domini clementiam deprecemur, ut, si[e] in hoc ortulo huic adherenti[f] ecclesiae hoc poni corpusculum sibi est[g] placabile[h], nunc nobis illud movere concedat'. Tunc sine mora beati viri membra levantes, in praedicto posuerunt ortulo; ex predicto enim signo perterriti non ausi sunt longius illud portare.

*) atque favillam *add.* 8.

**) O Deus magnus et inedicibilis[a], qui sic in presenti seculo coram oculis mortalium suos glorificat sanctos! *add.* 8.

Cap. 26. 1. 5. 6. 7*a*. *b*. 8. *Cap.* 27. 5. 6. 7*a*. *b*. 8.

Cap. 26. a) Dei *add.* 7*b*. b) ha *(sic)* 1. c) longi 1; Non longo ergo spacio post haec transacto 8. d) *om.* 7*a*. *b*. e) immersus 1; immensus surrexit ignis (sus surr. ig *in litura* 7*a*) 7*a*. *b*. f) pausat 6. g) ęcclesia:, *ras.* m 6. h) cuntaque 1. i) ligne 5. k) *nihil nisi* to *hodie legi potest* 5; velox *add.* 8. l) confessoris *add.* 7*b*. m) *om.* 8. n) *ita pr. m.* 7*a*; in(m)mensa vi venti ret. (venti r. vi 6) 1. 6; in(m)menso (vi *om.* 5. 7*b*. 8, *m. al. expunct.* 7*a*) venti (vento 7*b*. 8 *et m. al.* 7*a*) ret. 5. 7*b*. 8 *et m. al.* 7*a*. o) viri *add.* 7*b*. p) *om.* 6. q) gr. ref. 8; ref. gratians 1. r) fam. suorum 6. 8. s) *om.* 6. t) liberet 5. u) *om.* 6. v) *in* im|| *desinit* 1, *foliis deperditis*.

Cap. 27. a) *om. codd.* b) non (illud *om.*) 7*b*. c) *ita* 7*a*. *b*. 8; retinente eis 5; eis renit. 6. d) manu: movere :::: valuerunt 6. e) si *post* corpusculum *collocat* 7*a*; *om.* 7*b*. f) ęccl. adh. hoc corp. poni 6. g) sit 7*b*. h) et *add.* 7*b*.

Nota **. a) *ita coni. B. Kr. (cf. p.* 783, 25: inedicibilem*)*; medic. 8.

28.[a] Non longo igitur post haec temporis intervallo per eundem sanctum suum confessorem Winnocum mirabilem omnipotens Deus[b] egit virtutem. Quidam enim vir claudus[c], longo videlicet[d] tempore officio pedum privatus et tremulo[e] capitis et manuum incessabili fatigatus sic motu[f], ut vix verbum voce proferret quassata aut aliquid tremulis[g] tenere valeret manibus, quadam[h] die ad beati viri Winnoci venerabile venit sepulchrum. Quando ergo fratres in eodem loco commorantes in nocte dominicae resurrectionis[1] nocturnas celebrabant[i] vigilias, tunc ille, aliorum in ecclesia[k] manibus deductus, omnipotentis Domini cum lacrimis petivit clementiam, ut per gloriosa sui confessoris Winnoci[l] merita sua membra intolerabili egritudine fatigata ad pristinum restauraret officium. Misericors igitur Dominus, qui non est oblitus orationis[m] pauperum, qui adest[n] *adiutor in oportunita-* cf. Ps. 9, 13. Ib. 9, 10.
tibus, in tribulatione, misellum per merita beati Winnoci[o] audivit se deprecantem. Quando enim lectio euangelii eadem nocte post nocturnas more solito vigilias in eadem fuit ecclesia recitata, tunc praefatus vir, inmenso lumine circumdatus, duas igneas ex utraque parte suis directas auribus vidit sagittas. Statimque una per eius dexteram[p] intrante auriculam, altera vero per sinistram, subito per sui capitis foramina inmensa sanguinis abundantia fluxit; et ab[q] intolerabili praedictae egritudinis fatigatione solutus[r], subitam, divina largiente gratia, recepit sanitatem. Tunc miser inmenso repletus gaudio, huc atque illuc suis gradiendo pedibus, per spatiosam discurrens saliendo ecclesiam, debitas omnipotenti Domino[s] gratias et[t] sancto agebat Winnoco fratribusque[u] se circumstantibus per ordinem narravit, quomodo post impetum praedictarum[v] suis auribus sagittarum et post adventum praedictae ad eum lucis subito ab eo recessit infirmitas. Tunc cum turba circumstantis populi Dominum laudando et gloriosa sancti confessoris Christi Winnoci in conspectu Domini merita admirando sanus de ecclesia perrexit et laetus*, largiente[w] domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto per aeterna saecula[x]. Amen[y].

*) *Codex* 8 *haec addit:* O quam pium spectaculum, quo non nisi pii delectari videntur! Animadvertite, si potestis, quantam gloriam anima sanctissimi patris possideat in caelestibus, cum per pulvereum corpus tantum dignatur operari Christus dominus. Laudemus igitur dominum Deum cum vociferatione, implorantes eius ineffabilem clementiam, ut per devotas militis sui preces a perpetuis nos liberet penis aeternumque suum secum perducat ad regnum.

Cap. 28. 5. 6. 7*a*. *b*. 8.

Cap. 28. a) *om. codd.* b) *om.* 6. c) et *add.* 7*b*. d) scilicet 8. e) tremulus capite et manibus incessabiliter 7*a*. f) motu: 6. g) tremulus 7*a*. h) autem *add.* 8. i) cantarent 6. k) e(ę)cclesiam 7*a*. *b*. 8. l) *om.* 6. m) orationes 6. n) est 8. o) confessoris sui *pro* Winn. 7*b*. p) dextram 7*a*. *b*. q) *om.* 7*b*. r) solitus, *ut videtur,* 5. s) Deo 8. t) agebat et sancto 8. u) Fratribus quoque se 6. v) praedictorum 5. w) largiente — Amen *om.* 6. 8, *in quibus Miracula Winnoci (*Restant adhuc *etc., infra p.* 780 *sqq.) sequuntur.* x) saeculorum *add.* 7*b*. y) Explicit vita (passio 7*a*) sancti Winnoci confessoris *subscr.* 7*a*. *b*.

1) *Cf. supra p.* 768, *n.* 3.

APPENDIX.

I.

MIRACULA AUDOMARI.

(1)[a]. Non diutini quoque temporis praetereunte[b] fluxu post transitum beati viri, contigit, ut quidam reus, pressus mirabili catenarum pondere, penes aditum ęcclesiae confessoris Domini aemulorum manibus traheretur, cum ecce! protinus, pietate concedente[c] divina, manibus lapsus violentorum, basilicae petiit occultiora sanctumque Domini propria pro ereptione suspiriis lacrimabilibus exorat intervenire. Ac tum otius inter huiusmodi voces Dei non defuit[d] clementia; nam minutissimis partibus fragori subiacuit catena. Tortores vero memorati sequentes vestigia scelerati, factum mirabile ut[e] viderunt, in nimio diutius stupore heserunt; omnesque qui aderant, cognoscentes[f] hunc per sancti viri ereptum exoramina, Domini unanimes conlaudabant mirabilia ad cumulandam eius inter homines gloriam, cuius, dum terrena fruebatur, qua[g] nullus mortalium carendo vivere comprobatur, conversatio[h] fuit in caelis. Non enim ideo sanctorum virtutes reticenda[i] sunt, quod nos[k] maculosi mentibus ad proferendum idonei non sumus, qui se, Deo cooperante[l], ultro oculis hominum produnt[m], sed magis conscribenda[n], quoniam praesentium et futurorum ad proficiendum in Domino corda inflammant[o].

(2). Nuperrimo namque tempore post venerabilem eius famam per diversa orbis spatia propalatam[a], flagrantibus fidelium[b] animis pro veneratione ipsius sancti viri, non solum proprio solo, sed etiam de longinquis terrarum regionibus praedia, vineas ac familias cum integritate villarum, ut eum intercessorem apud iudicem iustum habere mererentur, Domino favente, stipulatione idoneorum testium et cartarum conscriptione[c] ad locum tumuli templi ipsius sollempniter tradiderunt. Inter quos et Franci[d] quidam nobiles, riparum gens noto[e] vocabulo[1], haud procul a[f] Reno fluvio, eodem voto ac desiderio ferventes, etiam agros suos vineasque[2] cum reliquis substantiis sancto viro successoribusque[g] suis adsignantes firmarunt. Quadam[h] vero die tempore vindemiae pastor, puerulus cuiusdam religiosi viri Eckinus[i] nomine[3], in vineam glorioso viro conlatam ingressus[k], furtim sinum de uvis rapiendo complevit et, hoc facto, ad[l] coequales suos cum[m] praeda rediit. Rogantibus quoque sociis, ut expertiretur[n. 4] praeda, quam portavit, inmittenti sibi manum in sinu[o] dexteram ita ambae immobiles adheserunt, ut nec sinistra, qua sinus tenebatur complexus, nec inlata sinu abstrahi poterat; contorto ore retrorsum linguae perdiderat officium. Tunc, stupentibus reliquis sociis, puerum debilem ad proprium dominum non cum parvo tremore[p] adduxerunt, referentes causam, curnam[q] contigit sibi,

Mirac. Audomari. *Capp.* 1. 2. *B* 1*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 1. a) ***numeros ipse addidi.*** b) interconstante *B* 1*a*. c) condente ***pr. m.*** *B* 1*a*. d) fuit *B* 1*a*. e) ***m. al. suppl.*** *B* 1*a*. f) agnosc. *B* 1b^2. g) quo nullum *B* 1*a*. h) conversio *B* 1$b^{1.2}$. i) ***ita*** *B* 1*a*. b^1 ***et pr. m.*** *B* 2b^2 *(cf. n.* n*)*. k) nob;*(?)* *B* 1*a*, *corr.* l) operante ***pr. m.*** *B* 1*a*. m) ***ita*** *B* 2; prodeunt *B* 1*a*. $b^{1.2}$. n) ***ita*** *B* 1*a*. $b^{1.2}$ *(pr. m.)*. o) inflammantur *B* 1*a*, *corr.*

Cap. 2. a) prolatam *B* 1b^1. b) fide(les ***m. al. superscr.***) *B* 1*a*. c) inscript. *B* 1*a*. d) **Franci :**, ***ras.*** i(?) *B* 1*a*. e) nota *B* 1*a*; *cf. p.* 759, 16. f) ab *B* 1*a*. g) que ***m. al. suppl.*** *B* 1*a*. h) Quidam *(?)* ***pr. m.*** *B* 1b^2. i) ***ita*** *B* 1$b^{1.2}$; Echinus *B* 1*a*; Ekkinus *B* 2. *C. D.* k) est ingr. *B* 1b^2; et ***pro*** ingr. *B* 1*a*. l) ***in litura*** *B* 1b^2. m) compraeda *B* 1b^1. n) *corr.* expertirentur predam *B* 1*a*. o) sinum dextram *B* 1*a*. p) tr. *om.*, labore ***m. al. suppl.*** *B* 1*a*. q) curuam cont. *B* 1b^1.

1) *I. e. Franci Ripuarii.* 2) *Anno* 961. *Odoldus decanus coenobii* de partibus citra Rhenum positis, ubi vindemiare fuerat missus, cum vino VIII vasorum est reversus; *cf. Folcvin. c.* 110 *(SS. XIII,* 632*)*. 3) *Nomen hominis comparandum esse nomini Eckendorf vici prope Gelsdorf (cf. p.* 777, *n.* 1*) siti, P. Joerres v. c. Ahrweilerensis me monuit.* 4) *I. q. divideretur.*

quod evenit. Dominus vero pueri cum esset religiosus atque humilis, condolens puero malivolo, divinum statim quaesivit miserationis consilium[a]. Adsumpto secum misero et neglegente pastore, situlam quoque plenam vino, proprio adquisito labore, scutum[b] etiam cum panibus et caseis plenum, ad basilicam sitam[c] in ea villa[d], quae eorum lingua[e] Gebwaldasthorp[f] dicitur[1], perrexit, offerensque quod perferebat altari et prono vultu una cum puero prostratus, humido vultu pro crimine quod factum fuerat, intercedente pio pontifice Audomaro[g], clementiam omnipotentis exposcit. Ast[h] post humilitatis lacrimas oratio obtinuit effectum; puer quoque surrexit incolomis, et membrorum compago ad pristinum est officium revocata. Addens[i] nempe[k] dominus pueri, annuatim[l] se exenia quae portavit, donec vita sibi esset, impleturum, atque his[m] ita peractis[n], Deo gratias agendo ad propriam remeavit domum. Atque ita factum est, ut deinceps incolae loci ipsius res monasterii eius, non solum vineas vel pomorum arbores aut horta[o] invadendo[p] rapere velint[q] neque omnino novissimum gramen absque licentia contingere praesumant. O virum mirabilem, qui velox est in vindictis scelerum et misericors his[r], qui eum humiliter deprecantur!

(3). Non solum tunc praecedentibus temporibus[a] quam in provincia remotiori digestam[b] iam virtutem pro[c] merita sancti viri declaranda virtutum[d] Dominus adimpleverat, verum etiam nuperrimo in tempore coram oculis nostris stupendum miraculum declaratum est, de quo pene innumerabiles[e] testes promiscui sexus, virorum feminarumque[f], adhuc manent, qui ad hoc spectaculum praesentes adstiterunt. Quodam tempore, dum[g], ut annuatim mos est, per omnes provincias, ubi christiana[h] religio firmitatis obtinet vigorem, rogationes trium dierum sollemniter[i] celebrarentur[k], et ad eundem[l] templum, quod etiam huius provinciae maximo honore veneratur, ubi ipsius beati[m] viri terrae traditum esse cernitur corpus, catervatim confluente undique populo, contigit[n], ut post horam iam meridianam fatigatae plebi in processione et iam ad eandem ecclesiam revertenti missa celebrari deberetur. Inter quorum multitudines mulier quaedam cum duabus filiabus puellulis[o] parvis[p] conveniebat; incipiente vero cantore antiphonam, minor maiori sitis ardore fatigatam se esse quaeritabat[q]. Cui affectus causa conpatiebatur

Mirac. Audomari. *Capp.* 2. 3. *B* 1*a*. $b^{1.2}$.

Cap. 2. a) auxilium (*B* 1b^{1}). b) s *m. al. in ras. maiore B* 1b^{2}. c) bas. que in ea v. (est *m. al. superscr.*), que *B* 1*a*. d) villam *B* 1b^{1}. e) : : : : : *m. al. in marg. corr.* lingua *B* 1*a*. f) *ita C*; Gebuualdisthorp *B* 1$b^{1.2}$; Gebunaldastrop *B* 1*a*; Gebuuualdesthorp *D*; Gebnueldasthorp *B* 2. g) Audamaro *B* 1b^{1}. h) At *B* 1$b^{1.2}$. i) add(idit *m. al. in ras.*) *B* 1*a*. k) cyempe *B* 1b^{1}. l) annuantim *B* 1b^{2}. m) ita his *B* 1*a*. n) patis *B* 1b^{1}; pactis *B* 1*a*. o) *m. al. corr.* hortos *B* 1*a*. p) invalendo *B* 1b^{1}. q) *ita B* 1*a*. $b^{1.2}$; nollent *C*; ut nullus — rapere audeat *D*; *expectes* nolint. r) hiis *B* 1*a*.

Cap. 3. a) temp. *in ras. minore*, quam *om. B* 1b^{2}. b) *ita B* 1b^{2}; digestem *B* 1b^{1}; dei gesta *B* 1*a*; gestam diximus *pro* d. iam *B* 2. *C*. *D*. c) *m. al. corr.* propter *B* 1b^{2}. d) *c.* 8 *litterae loco* virt. *erasae sunt B* 1b^{2}. e) innumerabilis *pr. m. B* 1b^{2}. f) que *om. B* 1b^{1}. g) *ita scripsi;* dum *om. B* 1*a*. $b^{1.2}$; dum a. ut *B* 2. h) christianę *B* 1$b^{1.2}$. i) *om.* (*B* 1b^{1}). k) celebrantur *B* 1*a*. l) *ita pr. m. B* 1*a*; idem *B* 1$b^{1.2}$. m) sancti (*B* 1b^{1}). n) *om. B* 1*a*. o) puellis *B* 1b^{2}. p) *om.* (*B* 1b^{1}). q) *m. al. corr.* conqueritabatur *B* 1*a*.

1) *Hodie Gelsdorf vicus (Kr. Ahrweiler) inter Meckenheim et Ahrweiler situs. 'Monasterio sancti Petri, ubi beatus Bertinus requiescit', Karolus Calvus a.* 877. in Gefwaldasthorp ecclesiam et vineas et mansa XII cum hominibus *confirmavit (Bouquet VIII, p.* 664; *Guérard p.* 124; *cf. Haigneré, 'Les chartes de Saint-Bertin' I, n.* 51*), itemque papae inde ab a.* 1095. ecclesiam de Gildestorp *in Coloniensi parrochia sitam inter possessiones Bertinianas commemoraverunt (Haigneré l. l. I, n.* 92; *Jaffé, Reg. I², n.* 5628. 6201 *etc.), cum locus in chartis Heinrici II. et IV. regum (cf. supra p.* 737, *n.* 14*)* Gesoldesdorph *vocetur; ecclesia etiam a.* 1151—1432. *et S. Audomaro et S. Bertino subdita (Haigneré I, n.* 212. 222. 595. *III, n.* 2387. 2740*) inter possessiones utriusque communes fuit a.* 1553. *venditas (cf. supra*

maior, adprehensaque[a] manu minoris, extra[b] duxit ęcclesiam, ut sitim infantulae utcumque temperaret. Pervenientes[c] ergo simul ad puteum non minus LX pedum altitudinem habentem, cum[d] copia hauriendi[e] aquam propter absentem funem deesset, puella parvula sitis causa tantae[f] altitudinis aquam prona aspiciendo incauta ad ima conlapsa est. Maior autem, quae super os putei stupefacta remansit, ignara utilioris[g] consilii, garriens[h] tamen heiulando plurimam multitudinem voce sua advenire[i] conpellebat. Dum vero[k] concurrentes circumquaque[l] conspicerent, puella clamans vix prae nimio timore causam sui heiulatus aperuit. Et dum putei restis defuisset, angor[m] intolerabilis non defuit, quomodo vel qua arte etiam cadaver vel defunctum a profunditate putei extraheretur. Tunc cuiusdam fratris ipsius monasterii[n] minister[o] adcurrens, dum rem exploravit[p] peractam, ad alium transcurrebat puteum, atque inde reste arrepto[q], puteum descendebat et puellam more anseris supernatantem aqua[r] repperit. Nec[s] etiam vestimenta tanti casus altitudine per omnia humectabantur[t]; sicco quoque capite ad superiora delata est. Quod vidente multitudine, Deum per merita sacri pontificis glorificaverunt devoti, scientesque[u] absque dubio, precum etiam ipsius adiuvamine a poenis infernalibus, si confiteantur ex corde peccata, liberandos, largiente domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto per aeterna saecula. Amen[*].

EXPLICIT[v] VITA SANCTI AUDOMARI.

II.

MIRACULUM BERTINI.

Sed neque hoc credimus silentio praetereundum, quod nuper in his diebus nostris, qui haec pauca syllabarum conclusione referimus, factum meminimus. Nam licet simus tardiores[a] ingenii et, ut sanctorum describamus opera, minus idonei, tamen ne successoribus quibusque fierent incognita, maluimus ea, quae meritis beati Bertini[b] apud servos suos operatus est Dominus, vel inpolito depingere sermone quam penitus silentio praeterire.

cf. Gen. 41, 13. Quidam homo ex parte nobis incognitus, sed, sicut postea probavit eventus, maligno spiritu[c] repletus, cum[d] cuiusdam religionis se esse[e] simulasset, per tres continuo dies quasi orandi gratia ęcclesiam praedicti patronis[f] nostri ingressus est sancti Bertini[b] ac multoties se humo prostravit, quasi conpuncto corde funderet preces. Sed quoties[g] exiit[h], seras valvarum diligenter consideravit, aliud tamen in praesentia custodum fingens. Nam

*) V. Id. Sept. depositio sancti Audomari episcopi et confessoris, Kl. Novemb. translatio[1] corporis ipsius *add.* *B* 1$b^{1.2}$.

Mirac. Audomari. Cap. 3. *B* 1*a*. $b^{1.2}$. *Mirac. Bertini.* 4$a^{1.2}$. *b*.

Cap. 3. a) que *om.* *B* 1*a*. b) *ita* *B* 1b^{2}; *corr.* extra ęccl. d. *B* 1*a*, *et ita* *B* 1b^{1}; duxit in eccl. *B* 2. *C. D.* c) Perven(erunt *m. al. in ras.*) *B* 1*a*. d) autem *m. al. in ras. add.* *B* 1*a*. e) h. (*m. al. corr.* hauriende) aque *B* 1*a*. f) alt. t. *B* 1*a*. g) ultioris *B* 1b^{1}. h) gariens *B* 1b^{2}, *corr.* i) advere *pr. m.* *B* 1b^{2}. k) enim *B* 1*a*. l) curam quaque *B* 1b^{1}. m) a. int. n. d. *in mg. suppl.* *B* 1*a*. n) monasteri *B* 1b^{2}. o) miauster *pr. m.* *B* 1*a*. p) exploraravit *pr. m.* *B* 1*a*. q) arepto *pr. m.* *B* 1b^{2}; in *m. al. add.* *B*1*a*. r) aquā *B* 1b^{2}. s) Nam *B* 1b^{1}. t) humectabatuntur *B* 1b^{2}. u) *m. al. corr.* scientes se *B* 1*a*. v) *subscr. om.* *B* 1*a*.

Mir. Bert. a) *corr.* tardioris 4a^{2}. b) Berhtini 4a^{2}. c) sp̄s 4a^{1} *et pr. m.* 4a^{2}. d) *superscr.* 4*b*. e) esset 4*b*, *corr.* f) *ita* 4*b*; patroni 4$a^{1.2}$. g) quotiens 4a^{1}. h) exigit 4a^{2} *et fortasse pr. m.* 4a^{1}.

p. 738, 29). *Cf. Ph. de Lorenzi, 'Beiträge zur Geschichte sämtlicher Pfarreien der Diöcese Trier' II,* 1887, *p.* 93 *sqq.; W. Fabricius, 'Erläuterungen zum geschichtlichen Atlas der Rheinprovinz' V,* 1, 1909, *p.* 137. 1) *Immo depositio ob festum omnium sanctorum postea in diem* 9. *Septembris translata est; cf. supra p.* 730.

aliquando se incurvavit, quasi inibi dissolutas religaret corrigias; aliquando vero, casum simulans manicarum, in eodem exitu curvatus collegit:

Nec mirum, si[a] curvus eat[b], quem pondere[c] magno
Spiritus inmundus hinc premit[d], inde trahit.

Expertus tamen totum quod voluit, notavit horam, qua fratres post sextam[1] refectionis gratia ad panem percipiendum peterent refectorium. Sic quoque[e] adgressus, cultroque arrepto, pressit lignum per iuncturam[f] valvarum, quo ambae in transversum stringebantur, cum aliunde ferreo pessulo[g] firmatum non esset, ita ut, capite[h] vectis eiusdem sursum elevato[i], aditum praeberet intrandi. Tunc[k] miser ille, sed non miserabilis, malitiae suae voluntatem pandebat in effectum[l]. Nam ingressus furatus est vasa argentea, quae sub coronis ac lampadibus coram retroque pendebant altari. At dum[m] egressus coepisset quaerere aditum portae, mirum in modum vidit, sicut ipse postea narravit, quam plurimos sibi terribiles adsistere inimicos. Nam temptatus a diabulo[n], permissus quidem est avidus rapere praedam, sed pęnitus auferre non est permissus. Unde contigit, ut, dum, portis patentibus, minime sibi pateret regressus[o], revertens per medium monasterium iter arriperet insulamque peteret, quae infra[p] paludem eiusdem monasterii sita est, ibique apud quendam sibi cognitum reponeret, quod furtim sacris abstulerat. Interea custodes ęcclesiae una cum fratribus refectorium[q] exeuntes, dum perspicerent sacrorum dampna vasorum, mox coadunantium monachorum factus est concursus, et in tantum sunt mente[r] consternati, ut, quid dicerent vel quid agerent, quove[s] se verterent[t], non repperissent, sed, suis hoc exigentibus peccatis, evenisse concorditer omnes clamabant[u]. Misericors autem Dominus meritis sancti Bertini[v] confessoris sui non diu passus est iugiter sibi servientium animos[w] tristitia periclitari. Fur enim infelix[x] iam memoratus, dum hinc cuneos inimicorum, inde aquarum ac paludis vidisset detrimentum, — nam ut[y] nescientibus loquar, locus ille talis est, ut per mille passus et multo amplius nisi navigio non habeat ingressum[z], excepto una porta ad occidentem[2], per quam pedites et[a] equites plaustraque ducentes liberos[b] solent ingressus habere, — concitos quasi per praecipitia[c] parietum atque tectorum coepit dare saltus. Quod cum vidissent[d] ibidem degentes, sublata prorsus ambagine totius dubitationis, hunc esse reum, hunc clamitant extitisse sacri furem thesauri et ideo taliter a daemonio agitari. Cum autem detenuissent eum, quolibet[e] ingenio interrogatus est, quid sibi evenisset vel quare dementasset, et statim exposuit totius rei veritatem. Quid plura? Praevaluit contra eum ius arbitrum[f]; unde et missus est in nervum[3], eo* videlicet in castello, ubi antiquitus colebatur[g] Me-

*) in loco famoso, castello videlicet Menapiorum *pro* eo — fiscus *V. Bertini B.*

Mirac. Bertini. 4$a^{1.2}$. *b.*

a) *corr. e* sic 4a^1. b) erat 4a^1. c) pendere 4*b*, *corr.* d) *m. al. in ras. maiore* 4a^1. e) Sicque 4$a^{1.2}$. *B.* f) iunturam 4a^1, *corr.*; m *in ras.* 4a^2. g) perculo 4*b*. h) caput 4$a^{1.2}$ *(non B).* i) *corr.* elevatum 4a^2. k) Tum 4*b*. l) effectu 4a^2. *b.* m) dūm 4a^2. n) *ita pr. m.* 4a^1; diabolo 4a^2. *b.* o) ingressus 4*b*. p) intra 4a^1, *corr.* q) *corr.* refectorio 4a^2. *b.* r) mente:, *ras.* s 4*b*. s) ve *superscr.* 4*b*. t) verte(rent *in litura*) 4a^2. u) clamant 4*b*. v) Berhtini 4$a^{1.2}$. w) animus 4a^1 (?). x) inf(elix *in litura*) 4a^2. y) et 4*b*. z) ingressus 4*b*. a) *om.* 4*b*. b) liberum (*corr.* liberos 4a^1) s. ingressus (*corr.* ingressum 4a^2) 4$a^{1.2}$. *b*; liberum s. hab. ingressum *B (cod. Bonon.).* c) *tres versus initiis mutilos:* .... oca vel plateas| .... ota civitas| .... ns regiones *m. al. in mg. add.* 4a^1. d) vidisset 4a^2, *corr.* e) quilibet 4a^1 *(corr.).* a^2; quodlibet 4*b*. f) *ita codd.* g) co : leb., *ras.* l 4a^2.

1) *Post horam canonicam, quae sexta vocatur et ante prandium cantatur circa meridiem. Stiltingus.* 2) *Cf. Mirac. Bertini c.* 2 *(SS. XV,* 510*):* in australi parte iuxta introitum portae monasterii. 3) *I. e. in vincula coniectus est seu in carcerem, Stiltingo interpretante.*

napus, unde et isdem pagus dicitur Mempiscus quasi Menapi fiscus[1]. Condoluit autem super eum[a] unianimitas[b] iam dictae congregationis, miseruntque ad comitem eiusdem loci, et redditum est ei liberum exire. Sed quia in aliis quam pluribus tentus erat flagitiis, ut postea comperti sumus, ideo forte permodicum tempus habuit paenitentiae; septimanam enim tantummodo supervixit. O quam breve est praesentis vitae tempus ad comparationem aeternitatis! Hortamur ergo omnes, qui haec audierint, omittere mala sectarique bona[c].

EXPLICIT VITA SANCTI BERTINI[d] ABBATIS.

III.

MIRACULA WINNOCI.

(1[a]). Restant[b] adhuc quaedam de memorato sancto viro, quae nostris temporibus gesta silentio non arbitramur[c] esse transeunda, ne iudicemur fore segniores, licet scriptoribus priscis videamur rusticiores. Accidit quodam tempore, dum Gerhardus[d] comes[2] medietatem ęcclesiae sancti viri sepe memorati sua ex cura aedificare coepisset, ut quidam famulus in eodem opere deserviens caderet ex summitate[e] muri, ita ut terrae coequatus videretur mortuus. Sed post modicum horae[f] momentum, ut credimus, sancti viri meritis, cuius ęcclesiae insistebat operi, ita surrexit sanus et validus, ut statim operaretur[g], sicut prius. Erat autem[h] homo tantae magnitudinis atque gravedinis, ut nulli dubium fore necesse sit, quin[i] meritis sancti Winnoci vitam retinuit[k].

(2). Post* haec placuit eodem viro venerabili Gerhardo[a] comiti, quatenus suo in beneficio ecclesiam aedificaret eo in loco qui dicitur Spirliacus[3] in honore sancti Winnoci.

*) Igitur postquam fama huius facti ad praedictum pervenit Gerhardum comitem, complacuit ei, ut aliquo beneficio de hereditatibus suis praefatum hereditaret sanctum. Dedit namque praefatus vir praedicto sancto Spirliacam villam cum omni integritate et sumptuum copia[4], quatinus in eadem villa ecclesiam construerent in honore sancti Winnoci, *pergit* 8.

Mirac. Bertini. $4a^{1.2}$. *b.* *Mirac. Winnoci.* *Capp.* 1. 2. 6. 8.

Mir. Bert. a) eo $4a^1$. *B.* b) *corr.* unanimitas $4a^1$, *et ita* 4*b*. *B.* c) *verba initio abscisa:* .... t in saecula. Amen *m. al. in mg. add.* $4a^1$; Amen *add.* 4*b*. d) Berbtini $4a^{1.2}$.

Cap. 1. a) *numeros ipse supplevi.* b) *(littera* r *a miniatore omissa m. rec. suppleta est)*estant 6. c) *corr. ex* arbitrantur 8. d) Gerardus 6. e) sumitate 6. f) mod. eiusdem hore (mom. *om.*) 8. g) retur *in ras.* 8. h) idem *in ras. add.* 8. i) *corr.* quod 6. k) retinuerit 8.

Cap. 2. a) Gerardo 6.

1) *De pago Mempisco cf. Piot, 'Les pagi de la Belgique',* 1876, *p.* 1 *sqq.; L. Vanderkindere, 'La formation territoriale des principautés belges au moyen âge'* I^2, 1902, *p.* 278 *sqq. In charta Karoli regis a.* 847. *possessiones S. Amandi commemorantur sitae cum in aliis pagis tum* in territorio Menapiorum quod nunc Mempiscum appellant *(Bouquet VIII,* 488*). Castellum hodie Cassel vocatur (dép. Nord, arr. Hazebrouck).* 2) *Idem sine dubio atque Gerardus, cuius in comitatu a.* 853. *cum alii tum Folcvinus episcopus Tarvanensis a Carolo rege missi constituti sunt; cf. Capitulare missorum Silvacense (MG. Capitularia II,* 275, 11*). Eum comitem Arkensem (Arques, dép. Pas-de-Calais, arr. et cant. Saint-Omer) fuisse coniecit L. Vanderkindere, 'Le Capitulaire de Servais et les origines du comté de Flandre' ('Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire',* 5. *series VII,* 1897, *p.* 107 *sqq.; 'Choix d'études historiques', Bruxellis* 1909, *p.* 108 *sqq.); cum vero comitatus illius antiquitus mentio non fiat, nescio an potius de comite Tarvanensi cogitare liceat cum ipso Vanderkindere, 'La formation territoriale' l. l. p.* 37. 3) *Hodie Éperlecques (dép. Pas-de-Calais, arr. Saint-Omer, cant. Ardres).* 4) *De donatione villae in textu sine dubio primigenio (*6*) nihil relatum est.*

Ad quod opus magistrandum[a] etiam invitati sunt fratres boni testimonii ex monasterio sancti viri, ut cuius[b] amore templum Deo[c] aedificabatur, eius quoque fratrum amminiculo perficeretur. Ibidem dum[d] degerent, die quadam dominica dum prelibatis fratribus calix deesset ad conficiendum corpus dominicum, quod tali[e] in die nefas est preterire, inventum est quoddam vas vitreum ad id opus aliquando preparatum. Sed, ut fatebantur[f] fratres, qui presentes aderant et missali officio adsistebant, ita fuit conquassatum, ut pars parti vix adhereret. Quidam tamen fratrum dum leniter illud sumens aqua purgaret, quo magis fricabat, eo magis solidabatur, ita ut[g] nunc usque ad hoc ministerium habeatur aptum. Quod videntes Deo gratias aegerunt meritisque sancti Winnoci computaverunt.

(3). Preterea quodam tempore rogationis, dum more solito processionem faceremus cum populo, accidit quadam occasione, ut tardius debito monasterium peteremus. Ibi quoque portabatur[a] viri sancti inter cruces cambuta[b.1] cum reliquiis. Sed de hac cum minus sollicite agéretur, cecidit a fronte eius particula auri cum hisdem[c] reliquiis, et tamen ipsa nocte nulli nostrorum[d] omnino cognita fuit tanti perditio thesauri. Mane autem facto adstans custos[2] ęcclesiae et intuens nihilque de his repperiens, magno timore perculsus est. Sicque tremefactus vocavit omnem congregationem, simul et[e] eum, qui memoratam ferebat cambutam[f], si forte in eorum alicuius conscientia fuisset, quod se perdidisse expavit. Cumque nullus repperiretur conscius, mittitur per omnem viam qua venerant nec invenitur. Res mira tunc[g] contigit vehementerque stupenda[3]. Nam[g] dum incaute idem custos[h] ęcclesiae manum suam mitteret in capitium[i.4] cocullae[k] suae[5], qua tunc etiam canonici utebamur, repperit viri sancti reliquias cum[l] auro, quod se[m] iam ulterius inventurum diffidebat. Interrogatus autem pro eadem re, sub iureiurando attestatus[n] est, numquam in sua fuisse conscientia, quomodo res memorata acciderit, presertim cum ipse[o] ipsam cocullam[p] suam in eadem nocte exueret[q] et mane indueret. Nos quoque de incuria poenitentes, gratias ęgimus Deo, qui talia[r] meritis sancti Winnoci permisit fieri.

(4). Libet adhuc referre, quod his nuper nostris accidit diebus de miraculis viri venerabilis[a]. Tempore quadragesimali hora sexta, dum fratres eiusdem horae officium peragentes orationi insisterent, adstante plebis multitudine, lampada cum bacino[b.6] pleno oleo, quae ante bustum[c] corporis viri[d] sancti dependebat, ex alto, rupto fune, corruens, tantum dedit casus[e] fragorem, ut omnes qui aderant muri arcum cecidisse aestimarent. Surgentes autem ab oratione, accesserunt, ut viderent, quidnam esset. Et ecce! elevato

Mirac. Winnoci. Capp. 2—4. 6. 8.

Cap. 2. a) magritrandum 6, *corr.* b) (cuius — aedificabatur *om.*) etiam eorum ammin. opus ceptum perficeretur 8. c) *corr. ex* adeo 6. d) dum deg. *om.* 6. e) itali 6, *corr.* f) quidam *add.* 8. g) et 8.

Cap. 3. a) corpus *add. et post* sancti *superscr.* et 6. b) cambutta 6. c) eisdem rel. Attamen 8. d) omn. nostr. 8. e) simul cum eo 8. f) cambuttam 6. g) tunc — Nam *om.* 6. h) ęccl. (custos *superscr.*) 6. i) capillum 6, *corr.* k) cuculle 8. l) *ita* 6 (*cf. l.* 14); ex 8. m) *om.* 8. n) testatus 8. o) *om.* 6. p) cucullam 8. q) exuerit — induerit 8. r) mer. s. W. talia 8.

Cap. 4. a) Nam *versu ineunte postea add.* 6. b) cum umbone plena 8. c) bustam 6. d) sancti viri 8. e) casum 6, *corr.*

1) Baculus, quem vulgo cambota vocant, *Walahfridus, V. Galli I,* 26; *cf. SS. R. Merov. IV,* 251, *n.* 2. 2) Capicerius ecclesiae *Vita II. Winnoci c.* 13. 3) *Cf. Gregorii M. Dialog. I,* 10: Res mira et vehementer stupenda — — contigit. 4) *I. e. aut os tunicae, ea pars vestis, quae collum circumamicit humeris iniecta, aut idem quod caputium, capitis tegumentum vesti assutum. Cf. Cangium s. v.* 5) *Scilicet vestis monachicae.* 6) *I. e. vase (Gall. 'bassin', Germ. 'becken'). Cf. Fr. Diez, 'Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen'* [5], 1887, *p.* 34; *G. Körting, 'Lateinisch-Romanisches Wörterbuch'* [3], 1907, *col.* 126 *sq.*

velamine, quod post altare dependebat, reppererunt calicem vitreum exilisse bacinum[a] sicque stantem[b] integrum, ut[c] vix ex eo olei gutta fuisset effusa. Statim[d], exeunte populo, ipsi se fratres in orationem dederunt, gratias agentes Deo, qui saepe in sanctis suis refulget miraculis, quique[e] vivit et regnat Pater cum Filio et Spiritu sancto per infinita saecula saeculorum. Amen[f].

Mir. Wandregiseli II, 1. (5). Ea[1] vero stupenda miracula, que nostris temporibus cunctarum rerum conditor et gubernator per eundem sanctissimum virum Winnocum est operari dignatus, opitulante Domino et meritis eiusdem precipui confessoris intervenientibus, veraci ac fideli sermone conscriptionis stilo tradere placuit. Temporibus Karoli regis[2] seva Danorum gens pyratis[a] per alta maria velivolantes, lupino more sanguine sitibundi, iuxta occeani litus circumquaque omnia devastabant atque incendebant. Que feralis lues, Deo permittente flagitiisque exigentibus nostris, maxime in Flandrie[b] pago et in Menpesca[c] tellure[3] degrassata est. De cuius periculi timore factum est, ut sanctus Winnocus a proprio loco, quod Woromholt vocatur, sit abstractus et in Sithiu monasterium sancti Audomari deportatus. (ib. II, 2. Mir. Bertini c. 1.)

ib. (6). Igitur post annorum multorum curricula, cessante iam praedicta miseria, placuit principi prefati pagi[4], aedificari debere civitatem ad munitionem et tuitionem populi in eo loco qui Bergas vocatur[5]. Que postquam perfecta fuit, construxit ecclesiam in ea in honore sancti Martini et sancti Winnoci confessorum Christi. Cogitabat namque mente sollicita, si Deus ita vellet, corpus beatissimi in ea ponere viri, uti postea rei probavit eventus, sapienti videlicet usus consilio, ut idem locus atque subiacens pagus cum prefato populo meritis protegeretur preciosi et a Deo dilecti. Priusquam autem ad eundem locum prefati sancti transferrentur pignera, idem princeps regem[6] adiens, predictam (cf. Gen. 41, 13.)

Mirac. Winnoci. *Cap.* 4. 6. 8. *Capp.* 5. 6. 8.

Cap. 4. a) in umbonem *pro* bac. 8. b) stanteg *corr.* stantem 6. c) *bis scr., sed eras.* 6. d) que *add.* 8. e) quique — Amen *om.* 8. f) *desinit* 6, *versibus* $2^1/_4$ *erasis et parte paginae vacua relicta.*

Cap. 5. a) D. pyratarum lues *Mir. Wandreg.* b) Frandrie 8. c) esca *in ras.* 8.

1) *Narrationem sequentem (c.* 5—10*) ab alio auctore compositam esse atque c.* 1—4, *vel e primo enuntiato cognoscitur. Initium pendet e Miraculis Wandregiseli a.* 858 *(SS. XV,* 407 *sq.) et Bertini a.* 861 *(ib. p.* 509*).* 2) *In Vita II, c.* 15. *nonnulla addita sunt*: Karolus cognomine Calvus Francorum in sceptris imperium agebat; Balduinus († *a.* 879) eiusdem gener monarchiam Flandrarum gloriose pollebat, vir, cuius ingenio et militia nil in viris clarissimis preciosius unquam habuit Flandria. Cui ex occasione fortissimi animi cognomen accessit Ferreus; milite enim multo et militia de hostibus triumphare non parum erat strenuus. 3) *Cf. supra p.* 780, *n.* 1. 4) *Nomen principis commemoratur in Vita II, c.* 16: Successu interea temporum surrexit in Flandria optimum inter milia caput Balduinus cognomine Calvus (*a.* 879—918). —— Hic a progenitoribus Flandriae monarchiam sortitus, tum facile habebat obvium sibi suisque consultum ire, tum et ingenio et armis divina humanaque iura ex aequo librare. Qui suspicione irruptionis adversae partis, quae iam post longum furorem vix quieverat, ductus, fines Flandriae facile usque ad id temporis accessibiles et pervios hosti castris munierat omnique in reliquum impugnationi clauserat. 5) *Cf. p.* 770, *n.* 2. 6) *Vita II, c.* 16*:* Tenebat ea tempestate sceptra Francorum rex Karolus (*a.* 893—929), quem dolo captivaverat Heribertus (*a.* 923). Quem prefatus Flandrarum monarches adiens, — habuit enim apud ipsum plurimum posse — consilium animi sui regis roboravit consilio et magnificavit privilegio.

basilicam regia affluentia nobilitavit et regali privilegio[1] sancivit. Haec autem translatio facta est anno incarnationis domini nostri Iesu Christi nongentesimo[2], indictione tercia, 899, Dec. 30. tercio Kl. Ianuarii, cooperante Domino.

(7). His ita rite gestis, statutum est a religiosis et Deo famulantibus viris, singulis annis in sancti Iohannis Baptiste festivitate beati viri corpus ad locum proprie quietionis, Iun. 24. quo terrena terris commendavit et celestia spiritus celsa conscendit, unde quoque prius asportatus fuerat, afferri[3]. Quo facto, populus valde coniubilans, omni anno cum multo apparatu et immenso tripudio illud peragere non distulerunt. Unde inter reliquos, qui eundem sanctum locum invisebant, quidam Adelbertus uterinum adducens fratrem onomate Tancradum[a], qui a primis cunabulis captus oculis per sexdecim[b] annorum orbitas lumen celi non viderat; necessarius quippe illi recti tramitis ductor erat, qui propriam commeandi ammiserat facultatem. Iam ergo aderat tempus, quo placuit omnipotenti Domino hanc saluberrimam translationem non solum gaudio ineffabili, verum etiam signorum indiciis dedicare. Nam nocturno tempore cum sacre vigilie agerentur totamque noctem pervigilem ducerent, contigit illum coram altare prostratum iacere, Dei opperientem auxilium. Modulantibus nempe fratribus nocturnalia cantica, miser humi stratus subito obdormivit. Utque ventum ad orationem dominicam est, que solitam[c] euangelii pronunciationem precesserat, videt sibi adstare senem caniciei decore ornatum et amictu splendido comptum, baculum manu gestantem, ac prior sic eum alloquitur: 'O tu iners, quid somno deprimeris?' Moxque indignantium more palpebras miseri minimo percutiens digito, eum surgere iubet. Expergefactus itaque immensum tollit gemitum, se verberatum proclamans. Adsunt fratres; quid cause sit, sciscitantur orbesque oculorum vident perspicuos sanguineque ac tabo madentes, quos ante paululum clausos intuebantur. Fit mox una vox cunctorum Domino odas canentium et, perstrepentibus campanarum signis, inedicibilem ad sidera tollunt favorem atque, in sublime manus extollentes, dominum Sabaoth mirabilem in sancto suo Winnoco devotissime laudaverunt. Altera autem die, iuxta morem sanctis reliquiis redeuntibus, ipse ante sanctum feretrum, crucem manu ferens, preibat gaudens et exultans, gratias referens creatori Deo et intercessori suo, qui sibi diu negatum oculorum prebuit lumen.

(8). Consequens huic nec dissimile post claruit miraculum, quod liquido manifestatum haut dubio cunctis erit fidelibus profuturum. Contigit, quandam pauperculam spacio trium annorum gemino luminum visu privari, ortam de territorio Furnensi[4], cui a nullo medicorum poterat subveniri. Haec loca tandem plurima peragrans sanctorum, ad sepe memorandum pervenit locum, quo[a] pii patris pausabat corpus olim translatum. A qua candela vilis gratiae pro munere alterius ductu[b] ad altare defertur, vixque ab ea[c] solo prostrata oratio dominica completur, cum extimplo corpore erecta[d] subitam a circumstantibus vespertinaque[e] officia persolventibus palpebrarum claritatem recepisse cernitur.

Mirac. Winnoci. Capp. 6—8. 8.

Cap. 7. a) Tancradus (8). b) *corr.* sedecim 8. c) sol(ita *pr. m. in ras.*) 8.

Cap. 8. a) quo p. p. *in ras.* 8. b) d(uctu *in ras.*) 8. c) *corr. ex* eo 8. d) erepta (?) 8, *corr.* e) vespertineque 8.

1) *Quod deperditum est. Balduinus a.* 899. *ad Karolum regem in pagum Cameracensem venit (Annales Vedastini a.* 899, *ed. B. de Simson p.* 81*).* 2) Karoli regis ab Heriberto Virmandorum postea capti anno octavo *addit Vita II, c.* 16. *Nisi fallor, potius de die paenultimo anni* 899. *quam* 900. *secundum usum hodiernum agitur, atque auctor annum a Nativitate Domini incepit; nam dies* 30. *Decembris a.* 899. *dominicus erat.* 3) Quamquam nostra aetas ad deportandum illud morem gerat, cum adventum Spiritus sancti aecclesia sollemniter celebrat, *add. ib. c.* 17. 4) *Furnes (Veurne) oppidum in Flandria occidentali situm est.*

Hinc leta regrediens, certatim laudes Deo sanctoque Winnoco hortabatur rependere magnificas, qui huiusce patrociniis suum dignatur irradiare pausationis locum attentius. Sicque Deum pro sua liberatione collaudans, incolumis reversa est ad propria.

(9). Quidam quoque ex familia eiusdem patroni pii, que ad Woromholt pertinere videtur, Harthfridus nomine, necessitatis causa pagum adiens, fortuitu, dum sese incaute ageret, in quadam deprehensus est culpa. Qui mox comprehensus principique[1] adductus, ferreis mancipatur cathenis. Ibique non modica passus dispendia, cum crebrius sancti protectoris deposceret suffragium, prima noctis obumbratione vidit sibi adsistere senem immenso lumine radiantem. Obstupescente misero et sene in silentio perdurante, lumen quod vidit ilico abscessit. Tunc vinctus retrahens ad se manus iam solutas, vincula in medio repperit gremio pedesque sensit, pedicis[a] confractis, liberos. Cernens itaque a vinculis ereptum se, surrexit, apertasque inveniens ianuas, nullo obsistente, pedetemptim foras egressus est. Fugam ergo, postquam elapsus est, iniens, nec mora nec requies ei erat, donec ad sepe dictum[b] veniret Woromholt cenobium, referens Deo gratias et sancto liberatori suo, cunctisque innotuit modum ereptionis sue. Testabatur autem homo idem, quoniam post ceptam fugam non homo, non fera, non avis, non vivens animal aliquod ei occurrisset, donec ad locum, de quo egressus est, pervenisset.

(10). Quod modernis quoque diebus huius sancti viri meritis contigit, dignum remur[a] huic interseri operi, quoniam laus militi annotata regis potius ad honorem asscribitur. Quidam enim ex familia prefati sancti confessoris Winnoci nomine Adalhardus, ad ville vocabulo Suuivesele[b, 2] servitium pertinens, servos ipse famulus plures possidens, aliqui ex eis noctu sibi aufugerunt, Bononie partes petentes[c]. Erat sub eodem tempore potens quidam in eodem Bononie pago nomine Mirolfus, tam crudelibus dirus factis quam ab rerum copia penitus paupertatis incremento alienus. Hic ipse aufugos fortuitu capiens, necessitate indigentiae venundandos mercatoribus servavit ultramarinis[3]. Insecutus vero eos dominus vestigiis, in quantum potuit, ipsorum partim indicantium ostensione, hos repperit ab eodem iniquo detineri potente. Cumque secundum ius legum eos sibi restitui petisset, servorum eorundem iniquus possessor etiam ipsum, dominum non veritus iusticie, vinculis et compedibus cum torque ferrea custodie mancipavit, ut uno titulo institoribus[d] venderentur. Nempe hoc eum ad damnationis suae cumulum credi-
cf. Exod. c. 14. mus fecisse, illo agente, qui quondam cor Pharaonis sic obduravit, ut, dimissa tribu Israelitica, peniteret, quatinus penitens eam prosecutus ipse cum exercitu suo medio maris interiret. Sicut enim Pharao Dei preceptis sepius extitit inobediens, sic hic nec nominandus predo, a Dei timore et sancti Winnoci amore extraneus, precii aviditate lucrum expetere voluit iniustum. At miser ille, servis iam amissis, totus vinctus membris, cum frequentius sancti imploraret[e] auxilium, sub noctis silentio subito obdormiens, videt sibi seniorem quendam pulchra decoratum canicie, virgam manu gestantem assistere, ilicoque evigilans, torquem ferream cum manicis ac compedibus in gremio repperit iacentes. Tunc fugam arripiens, — nam hostium[f] vesperi claustris signatum patefactum invenit, — protinus spaciosam illam aggreditur paludem, que pene et, ut credo, plus octo miliariis tenditur, in qua nec vestigium pedis aqua intinxerat[g], illo, ut credimus, per servum

Mirac. Winnoci. *Capp.* 8—10. 8.

Cap. 9. a) pedices 8, *corr.* b) dictum *in ras.* 8.

Cap. 10. a) remum 8, *corr.* b) *corr. e* Suuiuesere 8; Suivesela *Vita II, c.* 20. c) patentes 8, *corr.* d) toribus *in ras.* 8. e) implorarat (?) 8, *corr.* f) *ita* 8. g) xerat illo *in ras.* 8.

1) Rei publicae praefectus *Vita II, c.* 19. 2) *Sysseele (arr. Bruges, cant. Oedelem). Holder-Egger.* 3) Cismarinis *Vita II, c.* 20.

suum almum Winnocum hec agente, qui prefatam plebem Israeliticam, insequente Pharaone, per devia, mari[a] diviso, siccis pedibus transduxit. (cf. Exod. 14, 22.) Tandem a periculi sublatus formidine, ad monasterium Christi confessoris citius adveniens, dignas sibi[b] gratiarum actiones persolvit, narrans omnibus lapsus sui ereptionem, sicque domum gaudens reversus est.

---

(11). Quoniam[1] quidem, fratres karissimi, huius sanctissimi confessoris Winnoci miracula, pauca de multis scribentium more prolata, annuo tempore vobis referimus veneranda, que pro eius merito operatur omnipotentis Dei potentia, eius sacris artubus adhuc in mundo laborantibus, felicitate tamen perpetua, cavendum est nobis summopere omnique animi diligentia, ut, antequam nos ab hac vita tardior hora discedere prevaleat, spiritualis intelligentiae immensa penitus perfusi gratia, idonei efficiamur proferre Dei bonitate gratuita, que Deus et qualia agere miracula ad eius dignatus est venerabiles reliquias. Sed quoniam nos in bonis omnibus segniores occupat pigritia, ad Dei omnipotentis studeamus fugere solacia, ut sensus nostri precordia, peccatorum mole extincta, spiritualiter accendere faciat et, qui per innumerabilem signorum multitudinem predicti Dei famuli pergere non possumus, saltem divina dispensante gratia, veraciter per aliqua currere valeamus. Cum multa equidem hesitantes revolvamus in cordis nostri volumine, unum tamen de plurimis libet anteponere, quod filius altissimi pro fidelis sui mercede voluit ostendere.

Factum est quodam tempore, sed moderno, in die sancto pentecosten[2], ut multitudo christianorum ex utraque parte accedentium ad sanctum convenirent Winnocum Christi confessorem in fructiferam eius hereditatem[3] Woromholt commorantem: aliquanti etenim propter malorum que habebant curationem, quia virtutum sciebant eum fecisse multitudinem, alii propter bona, que secum detulerant, ut geminata restitueret[a], atque viri extranei cum ipsis pagensibus multum ex longis finibus ibi venerunt cum muneribus, De flagitantes solatium, ut per sanctum confessorem suum Winnocum egrotis, qui sibi advenerant, rependeret sanitatis remedium. Inter quos aderat quedam puellula nomine Maluvera[4], que ab uberibus genitricis ubique misera sine oculorum lumine nascitur orba, ita ut vix ab hominibus se undique inspicientibus orbes agnoscerentur, in quibus, nisi Dei voluntas deficeret, persistere debebat luminis oculorum acies. Hec itaque turbis in templo[5] cotidie ingredientibus suis adherebat manibus, ut, quae, ablato oculorum lumine, sine reatu proprio templum intrare non poterat, Domino attestante de eo, qui cecus natus (cf. Ioh. 9,3.) fuerat, qui se suosque parentes nusquam deliquisse affirmaverat, saltem aliorum propriis sustentata manibus deportetur miserrima, ubi beatissimi confessoris reliquias per aliorum strepitum adesse audierat, sicque evecta ingredientium brachiis, pervenit[b] ad feretrum

Mirac. Winnoci. Capp. 10. 11. 8.
Cap. 10. a) mare 8, *corr.* b) sile (?) 8, *corr.*
Cap. 11. a) destit. (?) 8, *corr.* b) perveniturc 8, *corr.*

1) *Miraculum insequens ab auctore alio litteris mandatum esse atque praecedentia patet. Idem, quod in breve coactum in Vita II, c.* 21. *legitur, etiam Drogo presbyter et monachus Bergensis ineunte Miraculorum Winnoci libro brevius enarravit, incipiens (c.* 1, *SS. XV,* 2, *p.* 778*):* Ante non multis annis quam puer parvulus ad propositum sanctae religionis venissem, id quod primo dicturus sum contigit, *adnotante O. Holder-Egger: 'Drogo vix post a.* 1035. *natus est, cum circa a.* 1065. *Translationem s. Lewinnae conscribens presbyter consecratus sit; non multo post a.* 1045. *igitur coenobio Bergensi traditus esse videtur'.* 2) *Cf. supra p.* 783, *n.* 3. 3) *Cf. supra p.* 770, 15. 4) Malguera *Drogo l. l. Auctor Vitae II. nomen praetermisit.* 5) Quod idem confessor Winnocus construxerat in honore sancti Martini, *addit Drogo.*

beatissimi confessoris. Tunc concio populorum adstantium, intuentes hoc signum in iuvene [cf. Ioh. c. 9.] declaratum, quod ab ipsis infantie cunabulis luminum diu sibi negatum admiserat[a] officium, erecta ad celos oculorum acie, communi lamentatione orant Dominum, ut in ea immensum potentie sue mirabiliter declararet miraculum et in loco negatorum luminum clementia Dei apertum ostenderet inditium et Dei pietate conditoris omnium alieno redderetur officio videntium, quatinus[b] virorum ac mulierum presentialiter illic adstantium vere agnoscerent Dei cunctipotentis filium, et sanitatem omnium suum esse arbitrium turba crederet fidelium. Quique tota intentione ad sanctum Christi confessorem annuatim vovent regredi et de eorum substantia, quantum sufficeret, Deo auxiliante, libentius concedere, si largiflua Christi dextera eis presentibus lumen sibi dignaretur rependere. Cum haec igitur vox clamantium in templo resonaret per omnia, tanta vociferatione repleta fuisse dicitur ęcclesia, ut vix in choro voces psallentium ad aliquorum auditus resonare poterant[c]. Interea puella adhuc persistens in cecitatis miseria, predulcia in lecto beatissimi confessoris figebat oscula et mundane visionis, quam non habebat, proclamat indiga, ut agius Christi confessor[1] sibi impetraret suffragia. Tunc largus munerum retributor, apud [Eph. 6, 9.] quem *in caelis non est personarum acceptio*[2], ut petentibus se in veritatis rectitudine suae bonitatis non differatur promissio, implet illud veritatis eloquium[d], quod ipse testatur [cf. Matth. 21, 22. 7, 7.] in ęuangelio: Petite credentes ex toto corde sine dubio et ea, quibuscumque indigetis, invenietis a Domino. Et ecce! subito unda sanguinis per oculorum foramina visa est in terra decurrere et sinum iam felicis puellae totum penitus adimplere, acsi ferro incisa aperirentur oculorum lumina nullaque amplius de sanguinis multitudine proflueret copia. Que sic manu altissimi sauciatis oculis ad terram duriter proicitur, ut a plurimis mirantibus hoc ipsum vitam finire ultimam putaretur. Sed cum, finito ferme unius hore spacio, multorum manibus levaretur proclivius, visi sunt oculi mire pulchritudinis in capite assistere ab omnibus, quibus nunquam pulchriores asserunt se vidisse antiquitus. Illa tamen duplici remunerata commertio, Deo omnipotenti et sancto confessori suo grates agere coepit innumerabiles, qui non solum oculorum lumina, verum etiam oculos, quos unquam non habuerat, impertire et maiestatis suae potentiam in ea dignatus est declarare. Inibique peccatorum excitata caligine, aeternum Deo et sancto Winnoco servitium promisit in perpetuum, qui sibi contulerat pro meritis beatissimi confessoris ineffabile lumen oculorum. Sic itaque votum operis exhibitione sancte vivendo adimplere studuit, ut post illuminationem oculorum, multis vivens annorum spaciis, devota a carnis se abstineret cybariis, et nuda sui corporis de suavis lini vestibus nunquam protexit amplius. Sicque, expleto vite temporalis cursu, feliciter caelorum civibus sociata, cosmi[3] figmenta relinquens inania, gaudenter migravit ad sydera.

His et huiusmodi exemplis instructi quam plurimis, nos, qui in istius saeculi miseria erravimus per devia, ieiuniis, orationibus, elemosinis Dei revocare studeamus clementiam, ut, qui iuvenis puelle oculos antea non videntes claro replevit lumine, beatissimi confessoris sui Winnoci precibus gloriosis placatus assidue, vite celestis premia sine fine manentia nobis tribuere et ad aeternam beatitudinem unigenitus Dei filius nos dignetur perducere, qui cum Patre et sancto flamine vivit et regnat in trinitatis plenitudine in aeterno saeculorum tempore. Amen.

Mirac. Winnoci. Cap. 11. 8.

Cap. 11. a) *ita coni. B. Kr.* (*cf. infra l.* 5: redderetur officio); amiserat 8. b) concio *deesse videtur; cf. l.* 1. *B. Kr.* c) *ita c.* d) elogium, *ut videtur,* 8, *corr.*

1) *Ita V. Winnoci c.* 25: agius Christi confessor Winnocus. 2) *Ib. c.* 24: Largus igitur bonorum operum retributor, qui non est personarum acceptor. 3) *I. e.* κόσμον, *mundi.*

ADDENDA ET EMENDANDA.

Pag. 13, *l.* 13. *Inde a verbis:* qui dixit *biographum* W a n d r e g i s e l i *V. Sigolenae usum esse, probavit W. Levison v. c., 'N. Arch.' XXXV, p.* 229 *sqq. B. Kr.*

P. 52, *l.* 23 *sqq. Verba V. Sadalbergae:* post multos anfractus *et* Occeano — late ingeritur *(*ingreditur *P. Praeiecti) monente W. Levison e P. Praeiecti c.* 14, *p.* 234, *l.* 4. 5, *pendent. B. Kr.*

P. 90, *l.* 33. *Pro* 675. *lege* 676. *B. Kr.*

P. 100, *n.* 2. *Interim chartas monasteriorum Malmundariensis et Stabulensis Ios. Halkin et C. G. Roland, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmedy', Bruxellis* 1909, *ediderunt neque vero in historiam* R e m a c l i *diligenter aut perite inquisiverunt, ita ut ex eorum opere vix quicquam utile editioni nostrae addendum sit; cf. 'N. Arch.' XXXV, p.* 631. *B. Kr.*

P. 118, *n.* 1. *Cf. etiam epistulam Sisebuti (MG. Epist. III,* 669, 25, *Epist. Wisigot. n.* 8*):* quia saepe mali odiunt bonos. *W. L.*

P. 132, *n.* 8. *Codicem* P a r i s i e n s e m *collectionis Chesnianae n.* 85. *postea adhibere licuit, qui fol.* 166—167. *exemplar Vitae Menelei Labbeanae exhibet descriptum* ex cod(ice) Atreb(atensi) *(praescr.* S. Meneleus, *inc.* Beatus igitur Meneleus*). Menda textus Labbei cum alia, tum ea, quae ib. n.* 10. *emendavi, partim a codice absunt; e quibus haec commemoraverim:*

Labbe l. l. p. 591, *l.* 2. Naveris] Vaveris *(superscr.* N*) recte c. (ex contrario l.* 11. Naveris, *superscr.* V*);*
p. 591, *l.* 2. in (honore *recte add. c.*) omnipotentis;
p. 592, *l.* 1. sterni *(inde supra p.* 133, 9*)*] strare *recte c.;*
l. 2. Vincico] Vinciaco *recte c.;*
l. 15. Leoposius] Leopasius *recte c.;*
l. 30. Vincinanensis domus (*inde supra p.* 134, 3. 152, 45)] Vinciacensis *recte habet, sed* domus *versu exeunte om. c.;*
l. 35. in lacrymas eorum] in lacrimis istorum *recte c.;*
l. 48. Dociva (*inde p.* 153, 42)] Docina *c., unde etiam supra p.* 153, 26. *potius* Docina *scribendum est;*
l. 51. machinati sunt] machinaverunt *recte c.;*
ib. institutione] instinctione *recte c.;*
p. 593, *l.* 9. largior] largire *recte c.;*
l. 14. properaret (*inde supra p.* 133, 39. 154, 43)] properares *recte c.;*
l. 17. Turonensis] et summi *add. c.;*

p. 593, *l.* 17. recondes (*inde supra p.* 154, 45)] recondent *c.;*
l. 22. Saviniacum] Saviniano *recte c.;*
l. 26. sumptus (*inde supra p.* 154, 44)] sumptos *barbare c.*
Alia mittam. W. L.

P. 158, *n.* 7, *et p.* 160, *n.* 3. *Charta Amandi supra p.* 483—485. *denuo edita a.* 674. *aut* 675. *attribuenda est (cf. p.* 399*), unde obitus Nivardi p.* 158, *l.* 14. *et p.* 171, *n.* 1, *anno sive* 673. *sive* 674. *adscribendus est. W. L.*

P. 158, *l.* 36—40. *De charta Childerici II. Dervensi spuria accuratius egi in dissertatione quam inscripsi 'Die Merowingerdiplome für Montiérender' ('N. Arch.' XXXIII,* 1908, *p.* 745—762*), ubi eam post a.* 980. *compositam esse demonstravi, atque p.* 756, *n.* 3, *etiam suspiciones tractavi chartae Bercharii (a.* 665/6*) movendas, cuius l.* 28/9. *memini. W. L.*

P. 163, *n.* 10. *De Childeberto rege, Grimoaldi maioris domus filio, B. Krusch iam iterum egit in dissertatione 'Der Staatsstreich des fränkischen Hausmeiers Grimoald I.' ('Historische Aufsätze Karl Zeumer zum* 60. *Geburtstag als Festgabe dargebracht',* 1910, *p.* 411—438*), ubi Vitae Nivardi p.* 435. *meminit. W. L.*

P. 165, *n.* 1 *(cf. p.* 158, *l.* 29—31, *et p.* 159, *l.* 16—18*). De Adsonis Vita Bercharii cf. dissertationem meam l. l. p.* 757 *sqq. W. L.*

P. 176, *n.* 5. *Iulius Bertoni, 'Le chant de saint Faron' ('Revue des langues Romanes'* 1908, *tom.* 51, 6. *series, p.* 44—59*), rem probare nisus est, de qua hodie vix quisquam dubitat, scilicet Hildegarii librum (A) altera recensione (B) esse vetustiorem hancque ex illo pendere, sed ante ipsum Hildegarium antiquissimam Faronis vitam extitisse credidit, quam ille retractasset, cum res a sancto gestas fingere non potuisset. Versus suo arbitrio interpretatus, quattuor posteriores saeculo demum IX. adiunctos esse statuit carmenque eis subesse voluit vetus germanicum. Quam opinionem ut expediret, neque Faronem pro episcopo Meldensi habuit, sed pro Burgundaefarone quodam, scilicet nobili Burgundione, neque Chlotharium regem Francorum pro II, sed pro I. Admiror Hildegarium nostrum, viros alias doctos sanosque adeo consternantem. B. Kr.*

P. 181, *l.* 41. *I. Bédier, 'Les légendes épiques', Parisiis* 1908, *II, p.* 281—316, *Conversionem Otgarii examinans iudicio sobrio utitur, de ratione quae inter utrumque Otgarium et Karoli M. satellitem et Meldensem intercedat vix quicquam definiri posse concludens, neque vero quicquam novi eruit. Mausoleum Otgarii Meldense Andreas Michel saec. XII. ex. compositum esse contendit, quod auctoribus carminum popularium ('chansons de geste') notum fuisse I. Bédier demonstravit. B. Kr.*

P. 208, *l.* 26. *Ado archiepiscopus Viennensis (a.* 859—875*) in Chronico (Migne, Patr. lat.* 123, *col.* 117*) scripsit, Vulbaldum et Ragnebertum illustres viros, multis pressos iniuriis, virtute venerabiles per Ebroinum occubuisse, cum in exilium cum multis aliis coacti essent. Cum auctor P. Ragneberti Vulbaldi minime meminerit, de quo nihil exploratum habere videmur, illum ex Adone non pendere patet neque probari potest huic Passionem Ragneberti praesto fuisse. Codici Bononiensi Martyrologii Flori Lugdunensis die Id. Iun. haec illata sunt:* Ipso die s. Ragnaberti martyris Christi *(H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du Moyen âge', Parisiis* 1908, *p.* 232*). B. Kr.*

P. 225, *l.* 23 *sqq. Verba* Unde lectorem — oratorum *ex prologo Hieronymi, lib. Hebr. quaestionum in Genesim (Migne, Patr. lat.* 23, *col.* 935*), pendent, monente W. Levison. B. Kr.*

P. 264, *l.* 5. *Adde: B* 3*a*^{9}) *Codex Parisiacus lat. n.* 2627 (*Colb.* 1297, *Regius* 3976$_{2}$), *saec. XII, fol.* 110′—115, *praescr.:* Incipit passio s. Leodegari epi et m., quod est VI. Non. Octob., *inc.* Igitur beatus (sanctus *superscr.*) Leodegarius (*c.* 1), *des.:* humatus fuisse dicitur (*c.* 20). *B. Kr.*

P. 365, *l.* 6. *Epistulas Theudoini et Almanni etiam E. Dümmler, MG. Epistolae VI,* 169—171, *iteravit. W. L.*

P. 372, *n.* 6. *Specimen codicis* 3*b etiam Fr. Steffens, 'Lateinische Paläographie', editio altera, tab.* 51, *edidit. W. L.*

P. 404, *l.* 25. *E.-Ch. Babut, 'Revue historique' C, p.* 405, *librum quem p.* 425, *l.* 45, *citavi L. Van der Essen viri docti examinans biographi Amandi narrationem cum tempore epistulae Martini papae conciliari non posse optime perspexit. Gaudeo idem ab eo argumentum allatum esse, quo ipse usus eram. B. Kr.*

P. 409, *l.* 32. *Pro annis* 567/8. *scribas* 568/9. *ad calculum Duchesnii apud Mommsenium, Gesta Pontif. Rom. p. LI. et LX. B. Kr.*

P. 490, *l.* 43/4. *Libellum 'de remediis blasphemiae' etiam Z. García, 'Der Katholik,* 4. *Folge' XXXIX,* 1909, *p.* 363—372, *Iuliano vindicavit, neque vero ratio ipsius omnino approbanda est. W. L.*

P. 573, *l.* 47. *Dissertationem F. Lot iam denuo edidit in libro, quem inscripsit Mélanges d'histoire bretonne', Parisiis* 1907, *p.* 5 *sqq. W. L.*

P. 632, *n.* 1. *De Aquilino episcopo Ebroicensi post B. Bossue (AA. SS. Octobris VIII,* 489 *sqq.) egit J. B. Mesnel, 'Saint Aquilin, évêque d'Évreux' ('Recueil de la Société d'agriculture, sciences, arts et belles lettres du département de l'Eure',* 6. *series VI), Ebroicis* 1909; *de qua dissertatione mihi non visa cf. H. Moretus, Analecta Bollandiana XXIX,* 1910, *p.* 211 *sq. W. L.*

P. 742, *l.* 38. *Iis, quae Fr. Novati et A. Pellizzari disputaverunt, iam dissertatio V. Crescini addenda est, 'Del passo relativo a' linguaggi nella biografia di san Mummolino' ('Memorie storiche Forogiuliesi' V,* 1909, *p.* 1—12), *neque hic necessitudinis inter Vitas Mummoleni intercedentis rationem habuit; cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIX,* 212 *sq. W. L.*

INDEX.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

C.

Carolus, Karolus.

Childe-, Hilde-, Hildi-, Hild-, Hilt-, Ilde-.

G.

N.

O.

P.

S.

U.

V *cf.* W.

W *cf.* V.

LEXICA ET GRAMMATICA.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

CORRIGENDA.

P. 2, *l.* 35. *scribe:* loco. — *P.* 39, *l.* 21. præ *ante* brugine *ex erasis perlucere videtur.* — *P.* 144, *l.* 13. *scribe:* ex-|plorator. — *P.* 302, *l.* 4. *scribe:* interim invidi. — *P.* 368, *l.* 29. *dele:* per. — *P.* 415, *l.* 19. *scribe: Rothomagensi.* — *P.* 541, *l.* 31. *pro V. Ansberti* c. 26. *scribe* c. 18, *item p.* 542, *l.* 42. *pro* c. 11. *substituas* c. 7, *denique p.* 543, *l.* 30. *et p.* 548, *l.* 28. *et p.* 566, *l.* 48. *pro* c. 28. *et* 29. *scribe* c. 20. — *P.* 719, *l.* 18. *scribe: Kilianea.*

fol. 1'.

fol. 12'.

fol. 10'.

fol. 11.

LICHTDRUCK VON A. FRISCH BERLIN W 35.

SS. R. Meroving. V, tab. 1.

fol. 1'.

fol. 5'.

fol. 6.

In dñi rebus crescebat;

fol. 7.

·S· Amandus.
Dein cepit pater eius blandis eum sermonib; ·II·
irretire · ut quantotius demonasterio eum de

fol. 7.

Serenus pr.
S. Amandus.

fol. 8.

Adeptusq; clericatus honore: omem gram trans-
cendebat inclero;

fol. 9.

His ita gestis · caelesti iterum inflammatus desiderio · incidit ei cogitatio, ut ad lumina beatissimorum apostolorum petri & pauli properare deberet; Assumptoq; secum uno tantummodo comite · squalida atq; deuia lustrans loca · tandem romam peruenit · ·III·
Ibiq; sco satiatus desiderio · praedulcia liminibus apostolorum figens oscula · diebus aecclesiarum dni circuibat loca: nocte uero

fol. 9'.

ad sci petri reuertebatur aecclesiam;

Quadam namq; die iam appropinquante uespera, cum custodes iuxta morem in aecclesia fecissent diligentiam · scs uir dni AMANDUS, egredientib; cunctis, in gelta paululum substitit · ibi ex deuotione, tota nocte uigilare cupiens; Tum uero unus e custodibus, eum inuentum, contemtibiliter

fol. 10'.

Cum interim paucis post transactis diebus:
coactus arege ac sacerdotibus, eps ordinat[us]
est. Acceptoq; pontificatus honore gentib;
uerbu euangelizare coepit dni. atq; seipsu in
omnib; exemplu praebere bonor operum.
[E]rat aut piissimus. atq; omni bonitate repletus.
[U]ultu serenus. elemosinis largus.

fol. 10.

ante fores ęcclesię: subito ei scs apparuit
petrus; Blande leniterq; cu alloquitur: &
ut ingallias ad predicatione exercendam
reuerti deberet, amonuit. De qua uisione
scs uir AMANDUS hilarior redditus. accep
ta benedictione apli, atq; patrociniis feli-
citer remeauit in gallias.

fol. 11.

e pauperes mecum: ita ut pauperes illum
quasi pauperem aspicerent: diuites quasi
superiorem se aestimarent. Vigiliis atque
orationi deditus: sermone cautus

iquos etiam captiuos uel pueros trans

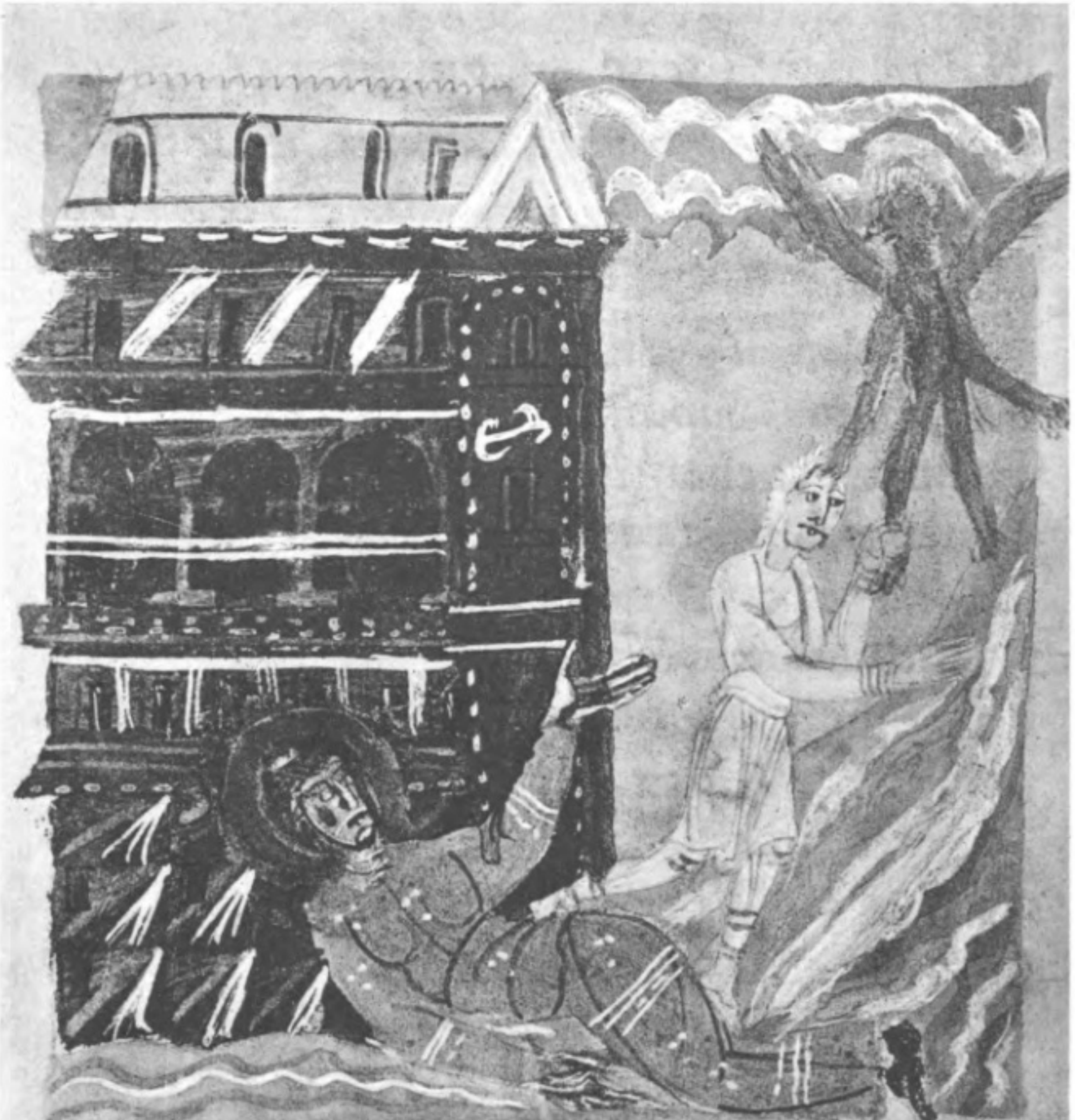
fol. 11'.

ris affatim imbui praecipiebat: prae-
missaque libertate per diuersas relinquebat
aecclesias. Pluresque ex his postea epos
uel presbiteros, seu honorificos abbates
fuisse audiuimus.

Comment st amand en prestant partout
rachetoit les prisonniers et les enfans pri

fol. 12'.

Nec multo post. cum quadam die per me
dium pelagus nauigaret· nautasq: uerbū
moneret dn̄i· subito apparuit illis mire
magnitudinis piscis; Nautae uero misso
inpelagus rete. eundem piscem ceperunt;

fol. 13'.

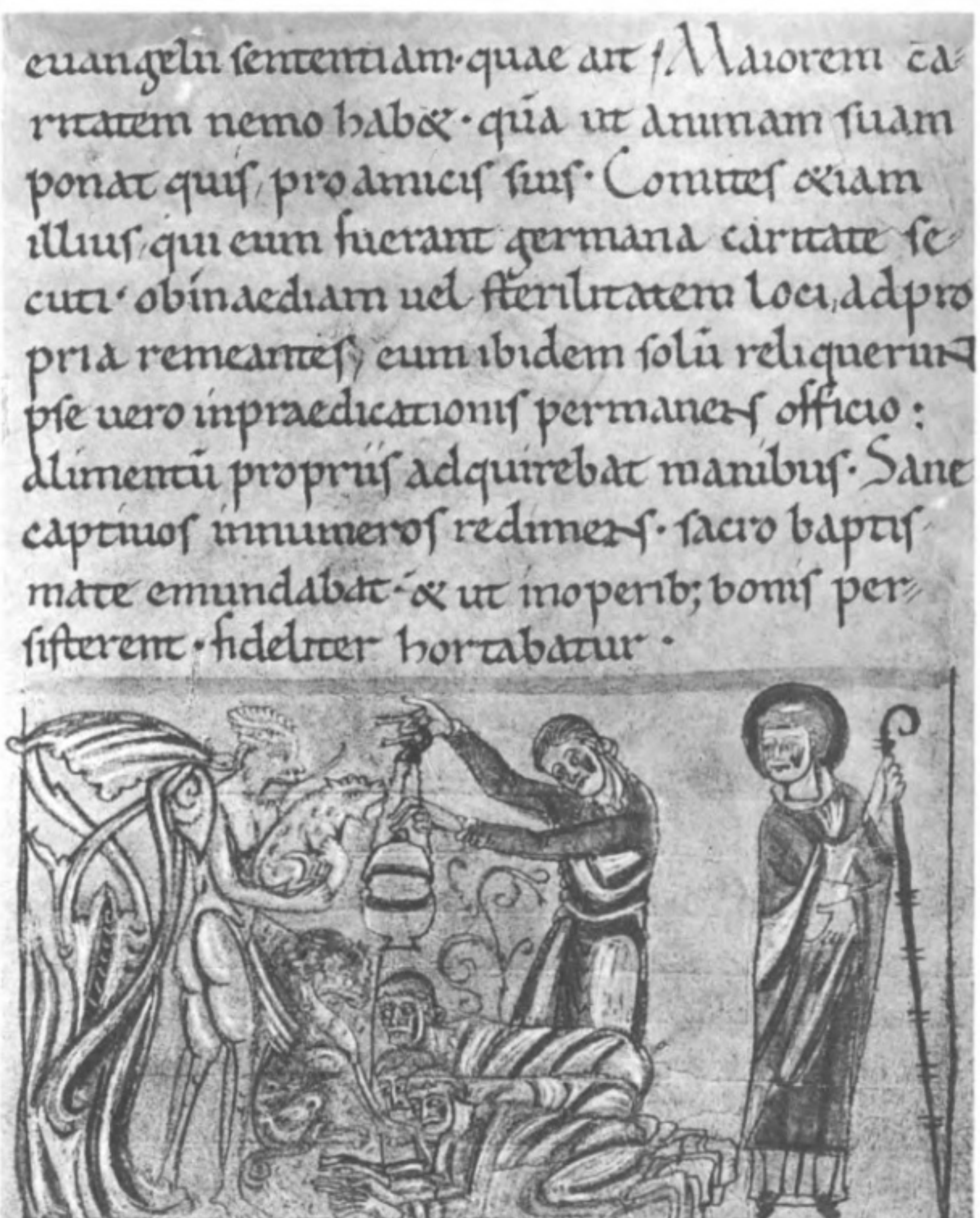

Tum ei exinprouiso scs apparuit petrus·
transiens per puppim nauis· excitans
q: eum, ac blande alloquens ait· Noli
timere amande; non peribis· neq: qui tecū
sunt· Mox uero aduerbum illius sedata
tempestate, tranquillitas reddita est mag
na· Et facto mane· omnes qui innaui

fol. 14.

fol. 15.

euangelii sententiam · quae ait · Maiorem ca-
ritatem nemo hab& · quia ut animam suam
ponat quis pro amicis suis · Comites etiam
illius qui eum fuerant germana caritate se-
cuti · ob inaediam uel sterilitatem loci ad pro-
pria remeantes eum ibidem solū reliquerunt
pse uero in praedicationis permanens officio :
alimentū propriis adquirebat manibus · Sane
captiuos innumeros redimens · sacro baptis-
mate emundabat · & ut in operib; bonis per-
sisterent · fideliter hortabatur ·

SS. R. Meroving. V, tab. 9.

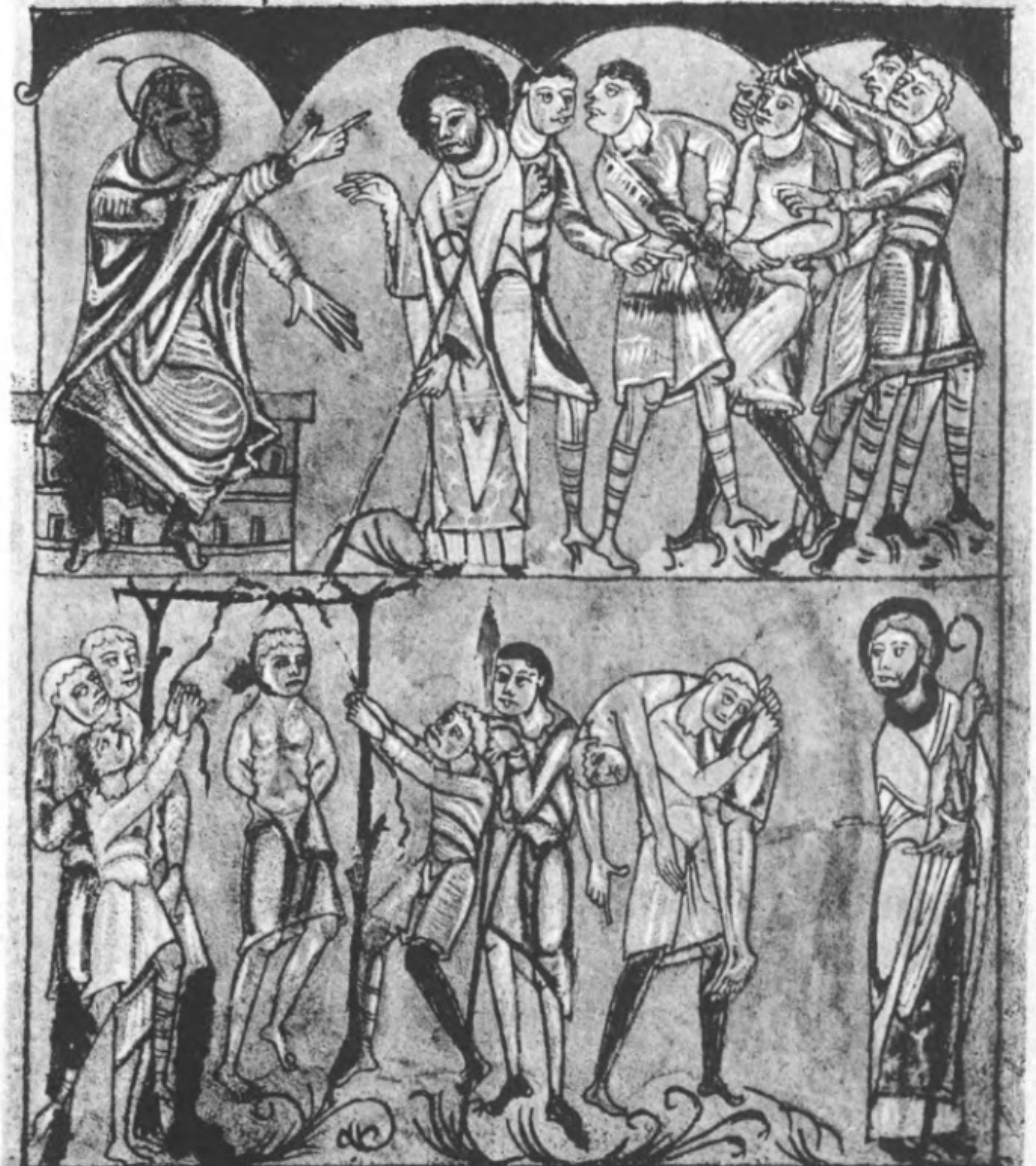
fol. 15'.

llud etiam opere pretiū huic scedulae adnecten
dum putauimus. quod uiro uenerabili presbite
ro nomine bono narrante didicim̄. qui testabat
se presente fuisse. quando haec gesta res est.
iebat namque. quod comes quidam exge

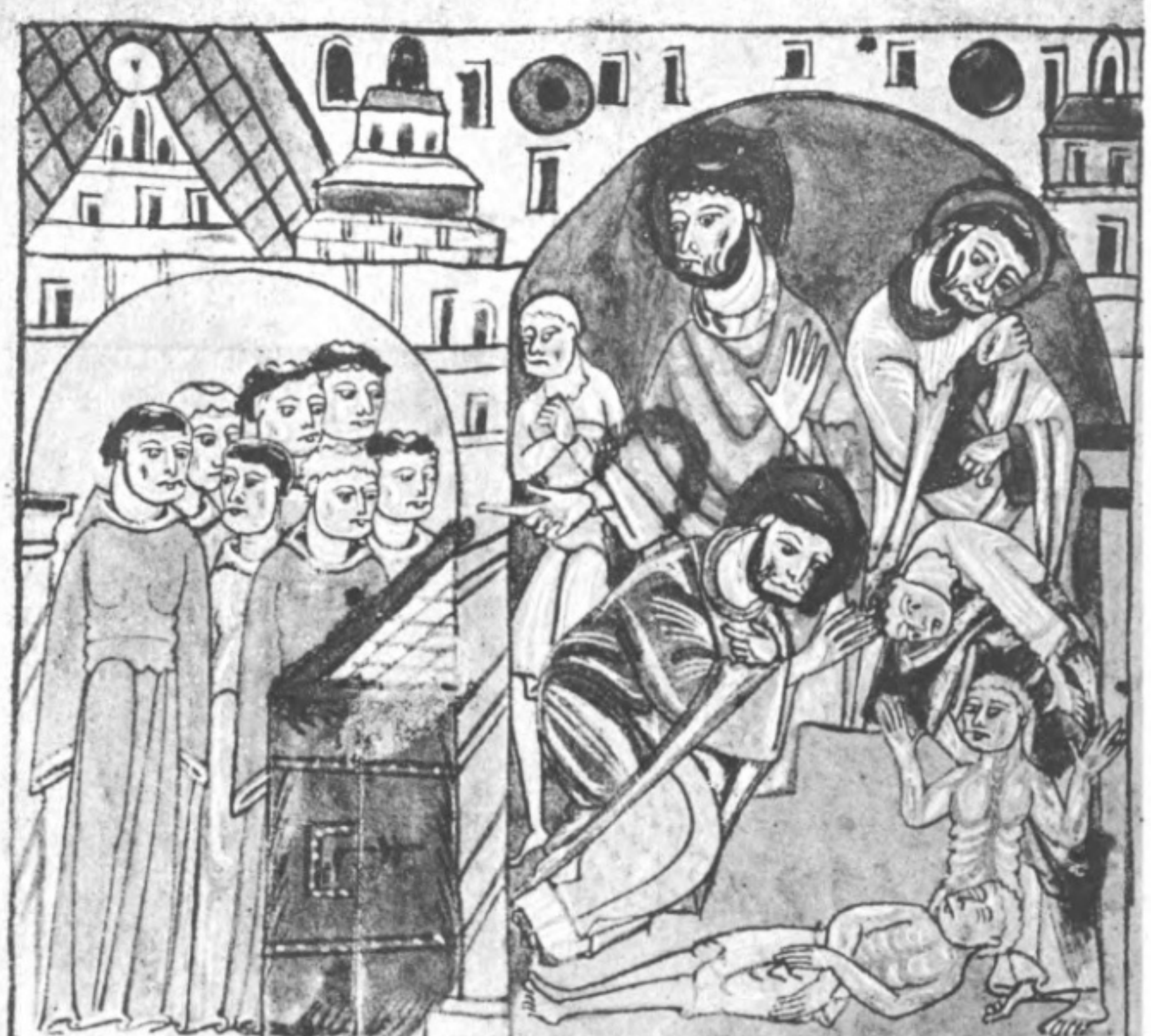
fol. 17.

In eius corpore nullum indicium appare-
ret. Sicq: eum adpropriam remittens
domum. parentibus restituit incolumem.

fist pendre [illegible] malfaitiurs /

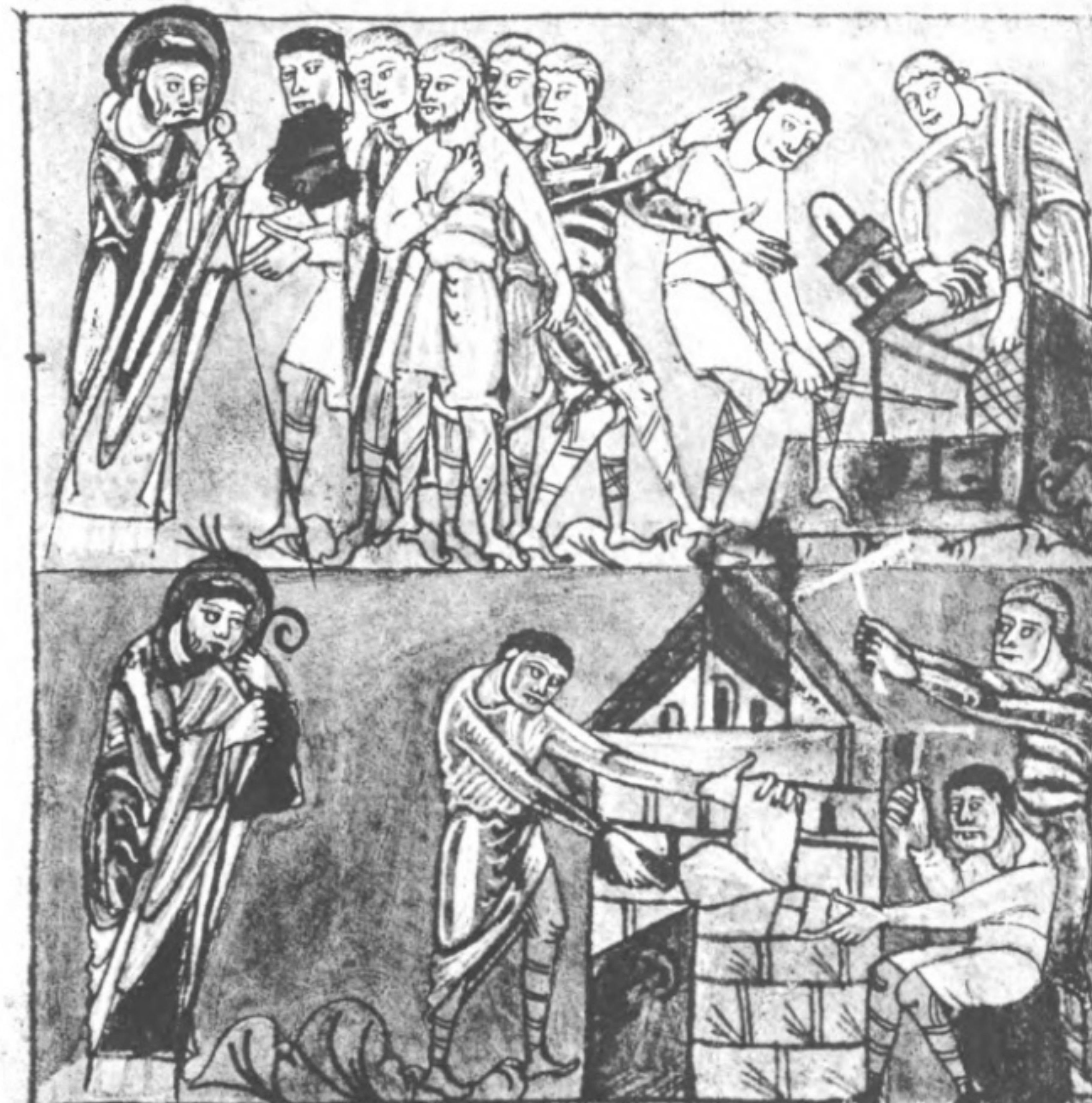
fol. 17'.

At ubi hoc miraculum longe lateq: diuulgatum ē: statim incolae regionis illius cursu cele ri ad eum cucurrerunt · & ut eos faceret xpianos humiliter postulabant · fana etiā quae ante adorare consueuerant proprius

fol. 18.

monasteria aut aecclesias construebat · uerbiq: sacri pabulo populum reficiens · omnium corda mandatis caelestibus illu minabat ·

Cum iam uir scs uideret praedicatione sua quosdam ad dm̄ conuerti · ex hoc maiori aestuabat desiderio · quatinus adhuc alii

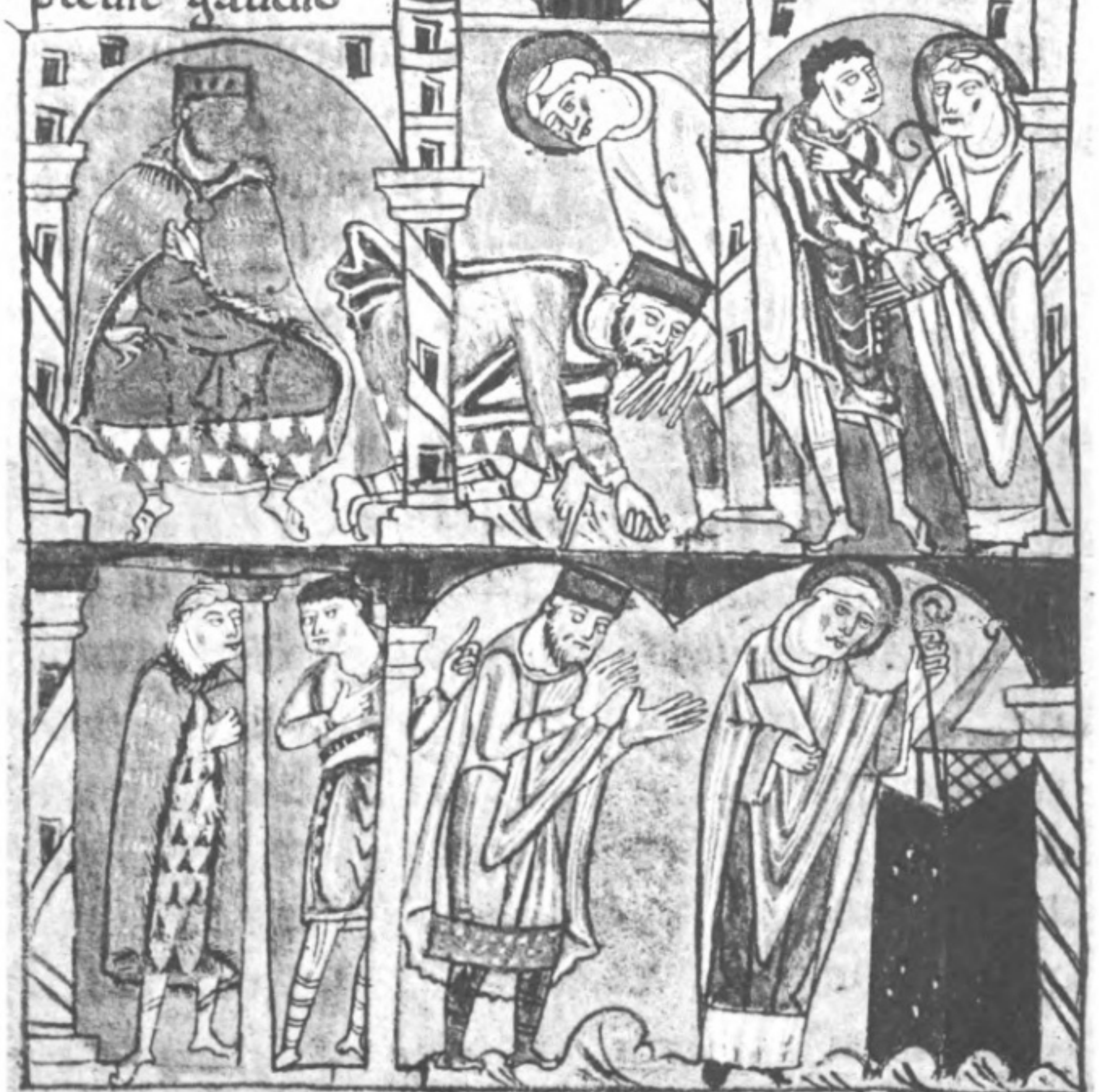
fol. 18'.

is tenerentur oppressi · illucq: martirii pal
mam se adsequi posse confidens · trans fre
tato danubio eadem circuiens loca · libera
uoce euangelium xpi gentilib; praedicabat ·
Paucis uero ex eis in xpo regeneratis · uidens
etiam sibi non satis adcrescere fructum et
martirium quod semper quaerebat nondu se
adepturum · adproprias iterum reuersus
est oues · Curamq: gerens earum · adcae
lestia regna praedicando perduxit ·

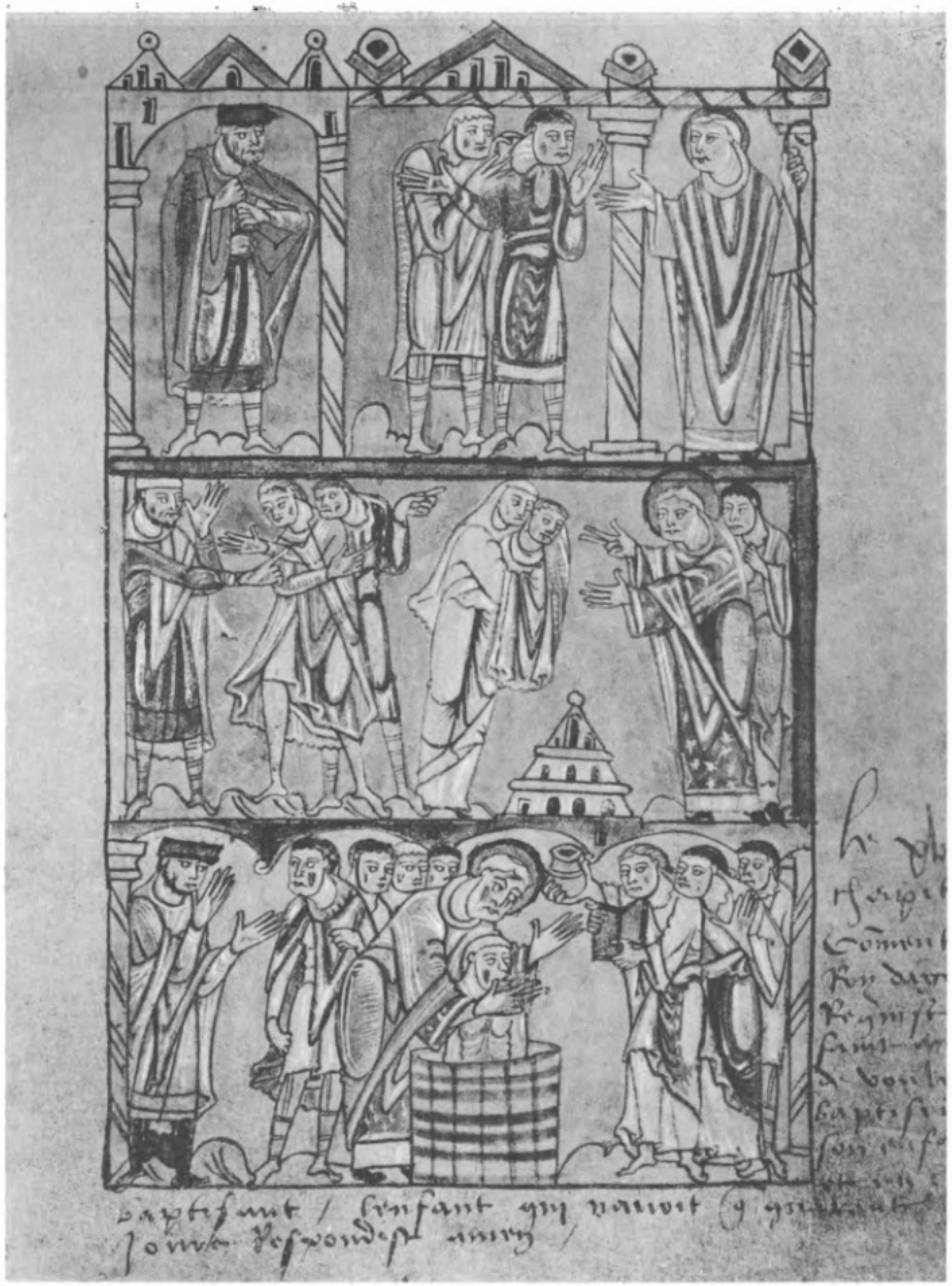

fol. 20'.

tibus cunctis clara uoce respondit amen ·
tatimq: eum regenerans sacro baptismate ·
Inpositoq: nomine sigeberto · regem atq: om
nem eius exercitum scs amandus magno re
pleuit gaudio ·

fol. 21.

fol. 22.

SS. R. Meroving. V, tab. 13.

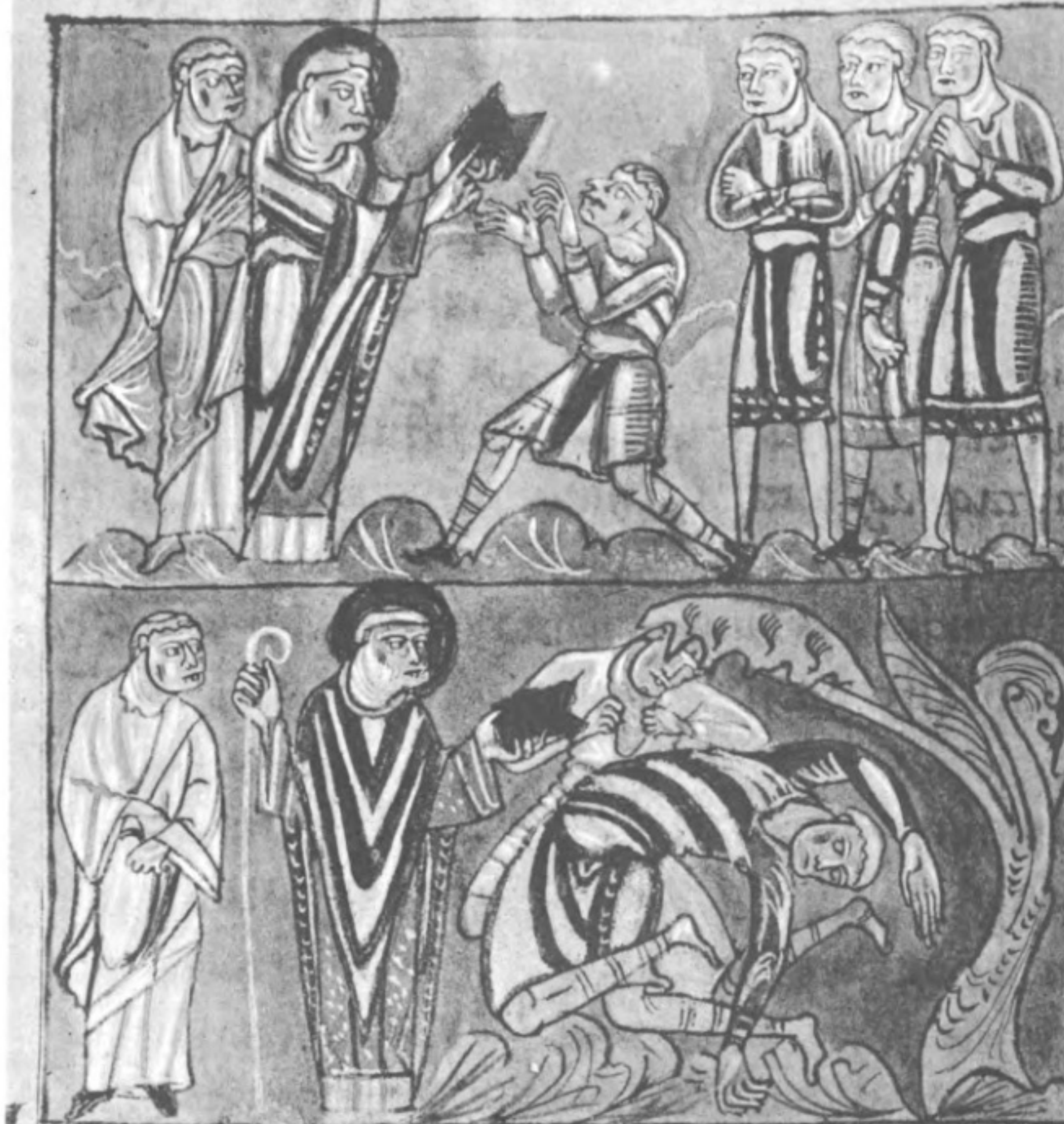
fol. 22'.

nullusq; pene in his regionibus remaneret
qui uirum dī contemserat praedicantem.

Nec multo post cum a fratribus quos ob ani
marum curam per diuersa reliquerat loca
rogaretur ut eos praesentia sua uisitaret.
& ut uerbi sacri pabulo reficere dignaretur.

fol. 23'.

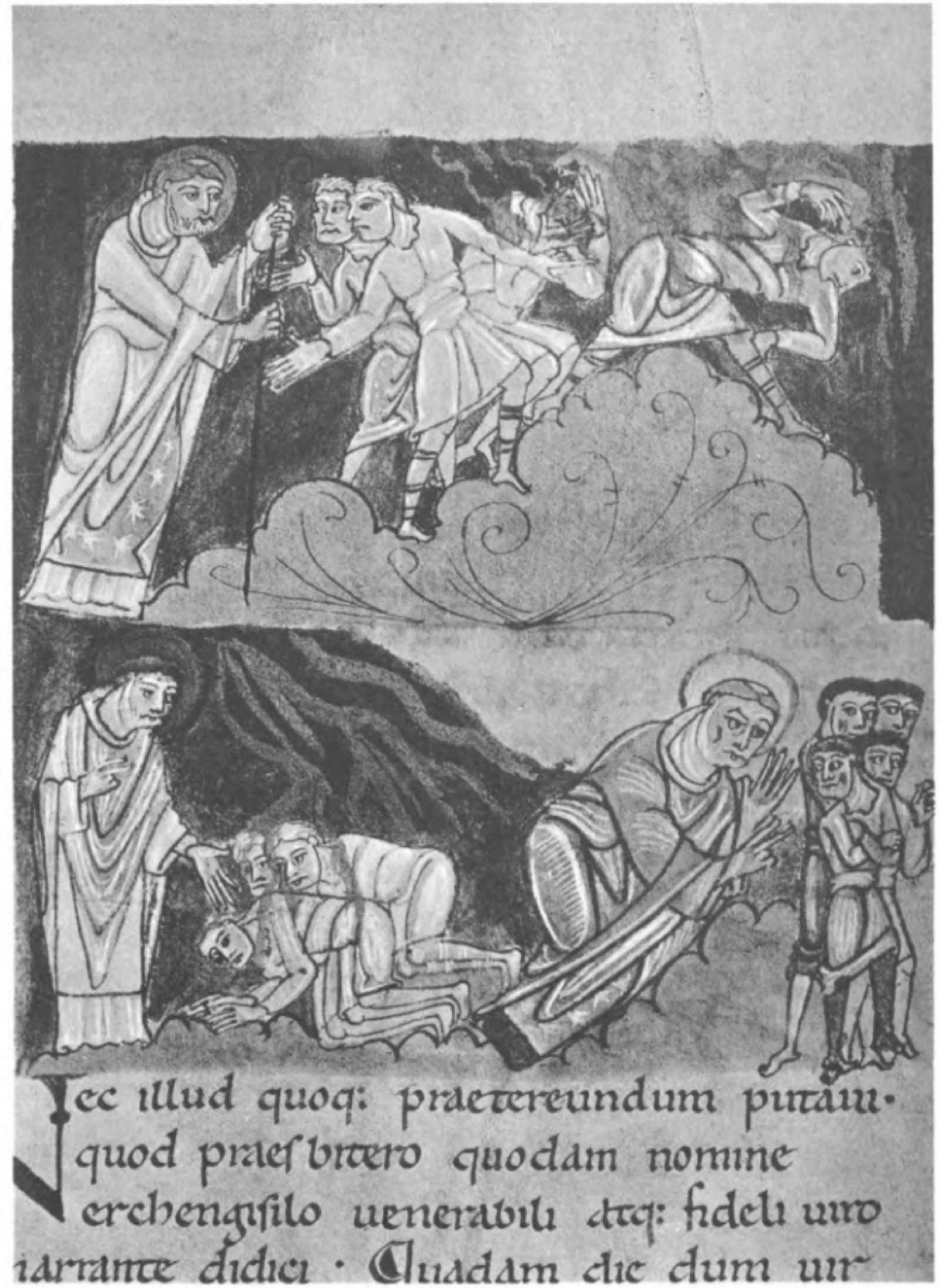
Ilis autem adhuc in eorum caecitate permanen
tibus. dum uir scs ad alia demigraret loca.
peruenit ad ciuitatem quandam. Ubi cum
ab epo ciuitatis illius honorifice fuisset sus
ceptus. & ei hospitalitatis more eps aqua

fol. 24'.

SS. R. Meroving. V, tab. 15.

fol. 26.

fol. 27′.

Hoc quoq: quod ad cumulum laudis
eius dns ostendere dignatus est·
non uidetur silentio contegi· Quo
dam itaq: tempore cum cuidam mona

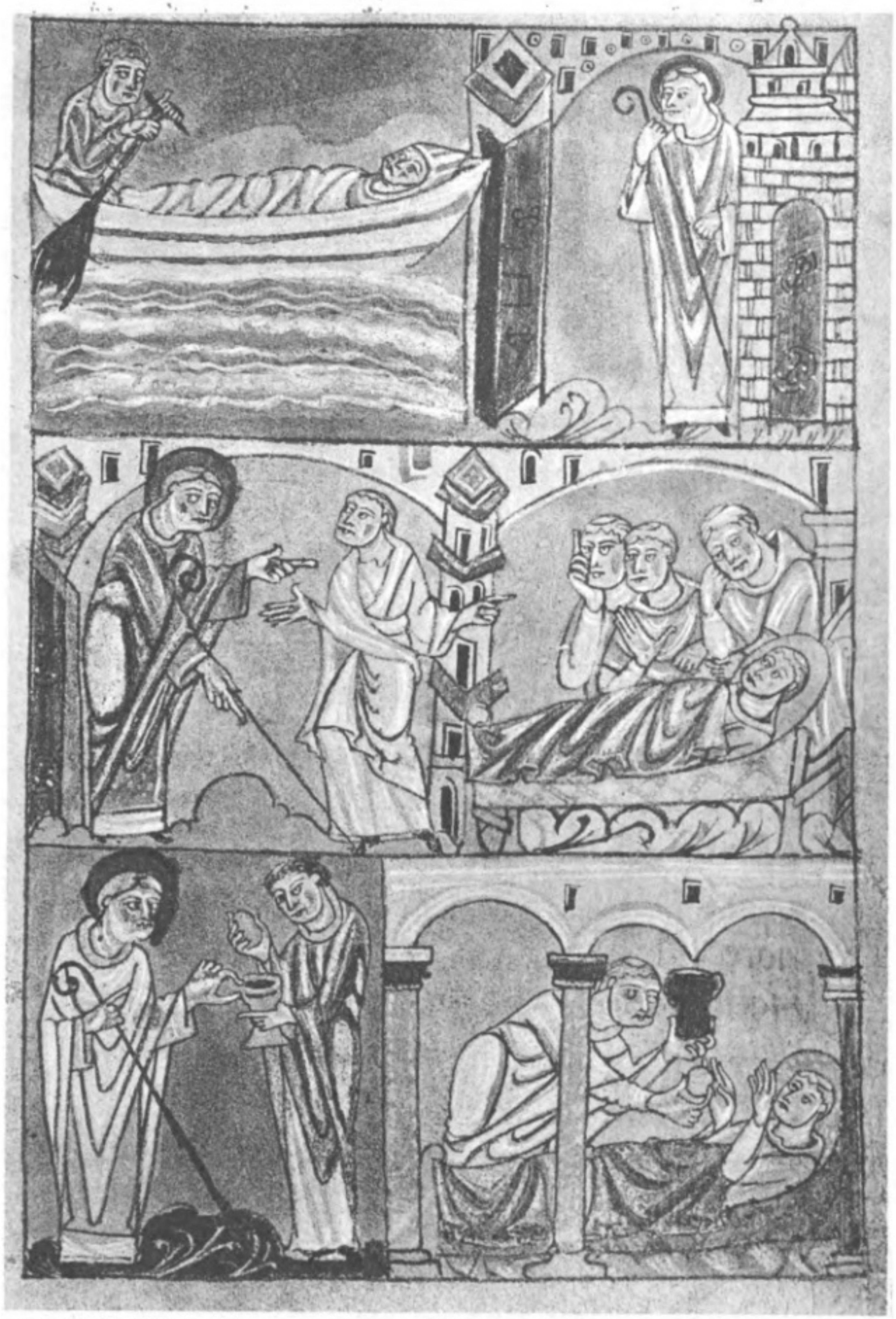
SS. R. Meroving. V, tab. 16.

fol. 27.

excidere conabatur· Tunc uir dni
amandus eam adse aduocans· signumq:
crucis super oculos eius inprimens·
In uocato xpi nomine pristine reddidit
sanitati· instructam qualiter se
agere deberet relinquens· Omnib;q; dieb;
uitae suae caste ac sobrie se exhibuit· et
correctiorem uitam deinceps gerens·
mores commutauit inmelius·

fol. 29.

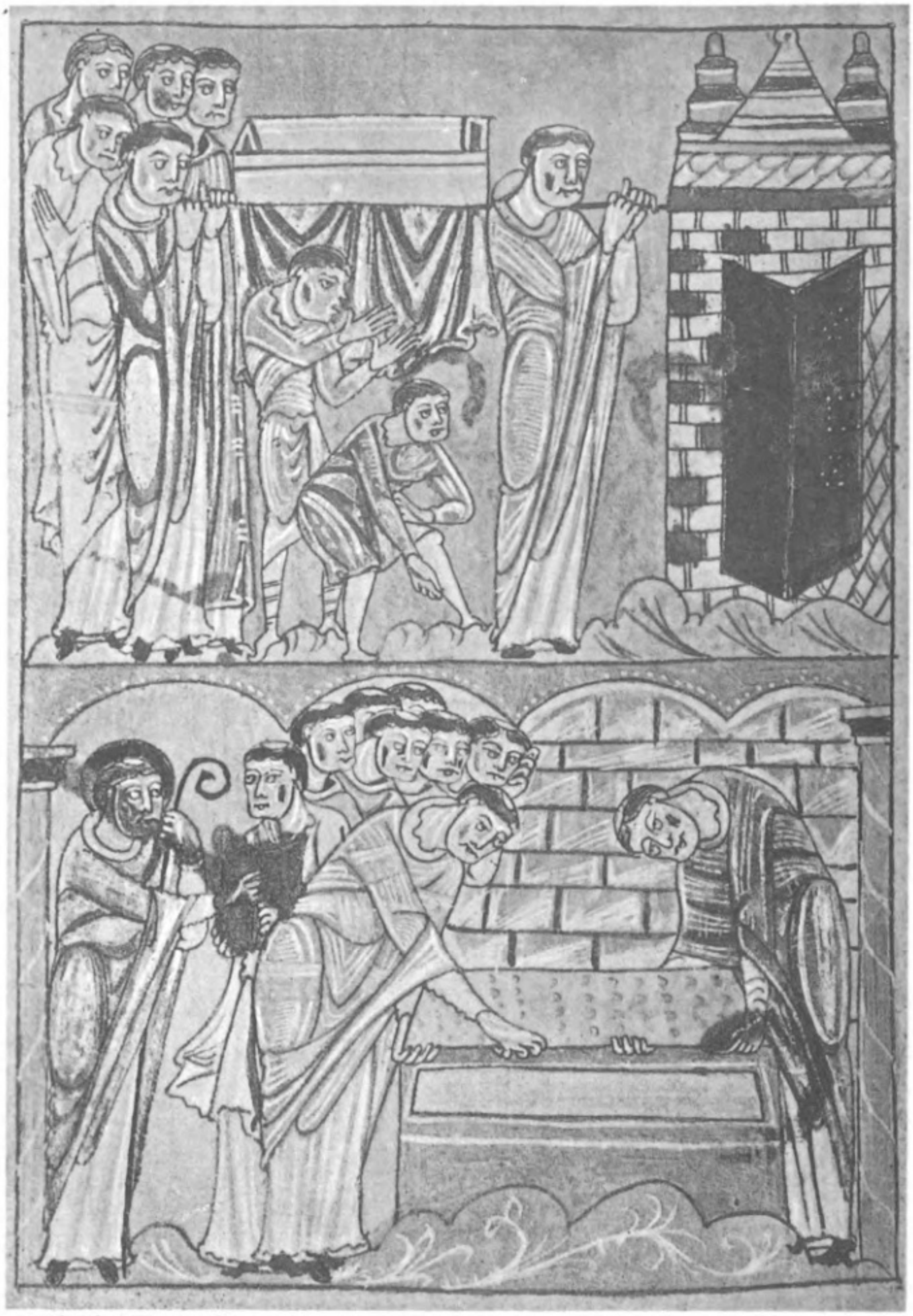
fol. 30.

SS. R. Meroving. V, tab. 17.

Vita Amandi c. 26. Codex Valentianensis n. 607.

fol. 30.

SS. R. Meroving. V, tab. 18.

fol. 58'.

SS. R. Meroving. V, tab. 19.

fol. 59.

SS. R. Meroving. V, tab. 20.

Testamentum Amandi. Codex Valentianensis n. 606.

fol. 59'.

SS. R. Merovimg. V, tab. 21.

fol. 60.

SS. R. Meroving. V, tab. 22.

Im Verlag der Hahnschen Buchhandlung in Hannover und Leipzig sind ferner erschienen:

MONUMENTA GERMANIAE HISTORICA

inde ab anno Chr. 500 usque ad annum 1500. *Edidit Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi.*

a. FOLIO-AUSGABE.

Scriptores.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. 172 Bogen. Mit 8 Tafeln Handschriften-Proben. 1826.	Mk. 49,50	Mk. 33,00
*Tom. II. 214 Bogen. Mit 11 Tafeln Handschriften-Proben. 1830.	„ 63,00	„ 45,00
*Tom. III. 232 Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1839.	„ 61,50	„ 41,00
*Tom. IV. 225 Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1841.	„ 60,00	„ 40,50
*Tom. V. 151½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1843.	„ 40,00	„ 27,00
*Tom. VI. 212½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1844.	„ 59,00	„ 41,00
*Tom. VII. 236½ Bogen. Mit 6 Tafeln Handschriften-Proben. 1846.	„ 61,50	„ 41,00
*Tom. VIII. 174½ Bogen. Mit 3 Tafeln Handschriften-Proben. 1848.	„ 48,00	„ 33,00
*Tom. IX. 229½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1851.	„ 63,00	„ 42,00
*Tom. X. 165 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1852.	„ 45,00	„ 28,50
*Tom. XI. 179½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1854.	„ 48,00	„ 32,00
*Tom. XII. 243 Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1856.	„ 72,00	„ 48,00
Tom. XIII. 211½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1881.	„ 60,00	„ 40,00
Tom. XIV. 170¼ Bogen. 1883.	„ 50,00	„ 34,00
Tom. XV. Pars I. 147 Bog. Mit 1 Taf. Handschriften-Proben. 1887.	„ 42,00	„ 28,00
Tom. XV. Pars II. 209 Bog. Mit 1 Taf. Handschriften-Proben. 1888.	„ 66,00	„ 44,00
*Tom. XVI. 197 Bogen. Mit 3 Tafeln Handschriften-Proben. 1859.	„ 54,00	„ 36,00
*Tom. XVII. 229½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1861.	„ 72,00	„ 46,00
*Tom. XVIII. 222 Bogen. Mit 3 Tafeln Handschriften-Proben. 1863.	„ 78,00	„ 52,00
*Tom. XIX. 202 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1866.	„ 54,00	„ 36,00
†Tom. XX. 214½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1868.	„ 67,50	„ 45,00
†Tom. XXI. 618 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1869.	„ 49,50	„ 33,00
†Tom. XXII. 441 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1874.	„ 45,00	„ 30,00
†Tom. XXIII. 259 Bogen. Mit 3 Tafeln Handschriften-Proben. 1875.	„ 81,00	„ 54,00
Tom. XXIV. 231½ Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1879.	„ 66,00	„ 44,00
Tom. XXV. 241½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1880.	„ 72,00	„ 48,00
Tom. XXVI. 223 Bogen. Mit 1 Tafel Handschriften-Proben. 1882.	„ 62,00	„ 42,00
Tom. XXVII. 149½ Bogen. 1885.	„ 42,00	„ 28,00
Tom. XXVIII. 177½ Bogen. 1888.	„ 57,00	„ 38,00
Tom. XXIX. 176 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1892.	„ 60,00	„ 40,00
Tom. XXX. Pars I. 183 Bog. Mit 3 Taf. Handschriften-Proben. 1896.	„ 56,00	„ 37,00

Tom. XXX. Pars II. (Als Schluss der Folio-Ausgabe in Vorbereitung.)

Leges.

	Ausg. I.	Ausg. II.
*Tom. I. 153½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1835.	Mk. 40,50	Mk. 27,00
*Tom. II. 205 Bogen. Mit 2 Tafeln Handschriften-Proben. 1837.	„ 52,50	„ 35,00
*Tom. III. 179½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1863.	„ 54,00	„ 36,00
*Tom. IV. 200 Bogen. Mit 6 Tafeln Handschriften-Proben. 1869.	„ 67,50	„ 45,00
Tom. V. Fascic. I—III. 452 Seiten. Mit 1 Tafel Handschriften-Proben.	„ 39,00	„ 26,00

(Fasc. I. 1875 zu 15 und 10 Mk. — Fasc. II. zu 9 u. 6 Mk. Fasc. III. zu 15 und 10 Mk.)
(Werden in der Folio-Ausgabe nicht fortgesetzt.)

Diplomata.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. 66½ Bogen. Mit 4 Tafeln Handschriften-Proben. 1874.	Mk. 21,00	Mk. 14,00

(Werden in der Folio-Ausgabe nicht fortgesetzt.)

b. QUART-AUSGABE.

Als Fortsetzung der früher in Folio-Format herausgegebenen Serie.

Scriptores.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. XXXI. 97¼ Bogen mit 10 Tafeln in Umschlag. 1902/03.	Mk. 39,00	Mk. 26,00
Pars I. Mk. 11,00, Pars II. Mk. 15,00, in Ausg. II.		
Tom. XXXII. Pars I. 45 Bog. 1905.	„ 18,00	„ 12,00
„ „ „ II. 50 Bog. 1908.	„ 19,50	„ 13,00

Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI—IX.

	Ausg. I.	Ausg. II.
80½ Bogen. Mit 5 Tafeln Handschriften-Proben. 1878.	Mk. 30,00	Mk. 20,00

Scriptores rerum Merovingicarum.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. Gregorii Turonensis opera (in 2 Heften). 112¼ Bog. Mit 5 Taf. Handschriften-Proben.	Mk. 43,50	*Mk. 29,00
Pars I. Historia Francorum. 1884.	—	* „ 14,00
Pars II. Miracula et op. minora. 1885.	—	„ 15,00
Tom. II. Fredegarii et aliorum chronica. Vitae sanctorum. Ed. Bruno Krusch. (1 Tafel.) 73½ Bogen. 1888.	„ 30,00	„ 20,00
Tom. III. Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici et antiquiorum aliquot. Edidit Bruno Krusch. 86¾ Bogen. 1896.	„ 33,00	„ 22,00
Tom. IV. Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici. Ed. Bruno Krusch. 103⅛ Bogen. 1902.	„ 39,00	„ 26,00
Tom. V. Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici. 105¼ Bog. mit 22 Tafeln.	„ 69,00	„ 40,00

Die * Bände der Scriptores, sowie die Bände I—IV der Leges fehlen gänzlich.
Die † Bände sind nur in Ausgabe I noch vorhanden.

Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI. et XII. conscripti.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. 84 1/4 Bogen. 1891.	Mk. 36,00	Mk. 24,00
Tom. II. 94 Bogen. 1892.	„ 37,50	„ 25,00
Tom. III. 98 Bogen. Mit 2 Lichtdruck-Tafeln. 1897.	„ 37,50	„ 25,00

Deutsche Chroniken. (Scriptorum qui vernacula lingua usi sunt.)

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. (Fasc. I. u. II.) 74 Bogen mit 1 Tafel etc.	Mk. 34,50	Mk. 23,00
Pars I. Die Kaiserchronik e. Regensburger Geistlichen. 1892.	—	„ 18,00
Pars II. Der Trierer Silvester. — Das Annolied. 1895.	—	„ 5,00
Tom. II. (Fasc. I. u. II.) 90 Bogen. Mit 3 Taf. Handschr.-Pr. 1877.	„ 33,00	„ 22,00
Fasc. I. Sächsische Weltchronik.	—	„ 12,00
Fasc. II. Eberhards Reimchronik von Gandersheim — Braunschw. Reimchronik — Chronik d. Stiftes S. Simon und Judas in Goslar — Holstein. Reimchronik.	—	„ 10,00
Tom. III. (Fasc. I. u. II.) Jansen Enikels Werke. 117 1/4 Bogen mit 1 Tafel.	„ 46,50	„ 31,00
Pars I. Die Weltchronik. 75 1/2 Bg.	—	„ 20,00
Pars II. Fürstenbuch. 41 3/4 Bogen mit 1 Taf. 1900.	—	„ 11,00
Tom. IV. 1. Die Limburger Chronik des Tilemann Elhen von Wolfshagen. 23 Bogen. Mit 1 Tafel Handschriften-Proben. 1883.	„ 7,00	„ 5,40
Tom. V. (Pars I. u. II.) 192 Bogen.	„ 78,00	„ 52,00
Pars I. Ottokars Österr. Reimchronik. I. Halbb. 1890.	—	„ 24,00
Pars II. Ottokars Österr. Reimchronik. II. Halbb. (CXXV u. S. 721—1439.) 1893.	—	„ 28,00
Tom. VI. Pars I. Österr. Chronik. 32 Bogen. 1906.	„ 12,00	„ 8,00
Pars II. 44 1/2 Bogen. 1909.	„ 22,50	„ 15,00

Leges.

Sectio I. Legum nationum Germanicarum.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. Leges Visigothorum. 75 5/8 Bogen. 1902.	Mk. 30,00	Mk. 20,00
Tom. II. Pars I. Leges Burgundionum. 1892. 23 1/2 Bogen mit 1 Tafel.	„ 9,00	„ 6,00
Tom. V. Pars I. Leges Alamannorum. 1888. 23 Bogen.	„ 9,00	„ 6,00

Sectio II. Capitularia regum Francorum, denuo edid. Alfr. Boretius et Victor Krause.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. Pars I. und II. 61 Bogen.	Mk. 19,40	*Mk. 13,00
*Pars I. 1881. (7 Mk. in Ausg. II.)		
Pars II. 1883. (6 Mk. in Ausg. II.)		
Tom. II. Pars I—III. 95 1/4 Bogen.	„ 42,00	„ 28,00
Pars I. 1890. (7 Mk. in Ausg. II.)		
Pars II. 1893. (9 Mk. in Ausg. II.)		
Pars III. 1897. (12 Mk. in Ausg. II.)		

Sectio III. Concilia.

Tom. I. Concilia aevi Merovingici. 37 1/4 Bogen. 1892.	„ 15,00	„ 10,00
Tom. II. Pars I. Concilia aevi Karolini I. 58 B. 1904. Ohne Titel etc.	„ 22,50	„ 15,00
Zu Tom. II. 1 Titel, Vorrede, Inhalt und Schluss. S. 465/6. Karton 85/88. 1906.	„ 0,60	„ 0,40
Pars II. 70 1/2 Bog. 1908.	„ 29,50	„ 19,50

Leges. Sectio IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. Inde ab a. DCCCCXI. usque ad a. MCXCVII. 94 5/8 Bog. 1893.	Mk. 36,00	Mk. 24,00
Tom. II. Inde ab a. MCXCVIII. usque ad a. MCCLXXII. 89 1/8 Bog. 1896.	„ 35,00	„ 23,00
Tom. III. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. 93 Bog. mit 1 Tafel. 1904—06.	„ 33,00	„ 22,00
Pars I: 15 Mk., Pars II: 7 Mk. in Ausgabe II.		
Tom. IV. Inde ab a. MCCXCVIII. usque ad a. MCCCXIII. Pars I. Fasc. I. 54 Bogen. 1906.	„ 21,00	„ 14,00
Fasc. II. 38 1/2 Bogen. 1906.	„ 15,00	„ 10,00
Pars II. Fasc. I. 92 Bog. 1908.	„ 37,50	„ 25,00
Tom. V. Pars I. 57 1/2 Bogen. 1909.	„ 30,00	„ 20,00

Sectio V. Formulae Merowingici et Karolini aevi, edidit K. Zeumer.

	Ausg. I.	Ausg. II.
Pars I. u. II. 101 3/4 Bogen. Mit 3 Handschriften-Proben.	Mk. 37,50	Mk. 25,00
Pars I. 1882. (10 Mk. in Ausg. II.)		
Pars II. 1886. (15 Mk. in Ausg. II.)		

Urkunden der deutschen Könige und Kaiser. (Diplomatum regum et imperatorum Germaniae)

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. (In 3 Heften.) 97 3/4 Bogen.	Mk. 33,00	Mk. 22,00
Pars I. Urk. Konr. I. u. Heinr. I. 1879. (2,40 Mk. in Ausgabe II.)		
Pars II. und III. Urk. Otto I. (Pars II. 1882, 7 Mk. — Pars III. 1884. 12,60 Mk. in Ausgabe II.)		
Tom. II. (In 2 Heften.) 125 1/2 Bog.	„ 48,00	„ 32,00
Pars I. Urk. Otto II. 48 1/4 Bogen. 1888. (12 Mk. in Ausgabe II.)		
Pars II. Urk. Otto III. 77 1/2 Bogen. 1893. (20 Mk. in Ausgabe II.)		
Tom. III. Pars I. Urk. Heinrichs II. und Arduins. 90 Bogen. 1900.	„ 36,00	„ 24,00
Pars II. Urkund. Heinrichs II. und Arduins. 20 3/8 Bogen. 1903.	„ 9,00	„ 6,00
Tom. IV. Urk. Konrads II. 73 1/2 Bg. 1909.	„ 37,50	„ 25,00

Urkunden der Karolinger. (Diplomatum Karolinorum)

	Ausg. I.	Ausg. II.
Tom. I. Pippini, Carlomanni, Caroli Magni Diplomata. 75 1/2 Bog. 1906.	Mk. 30,00	Mk. 20,00

Indices eorum quae Monumentorum Germaniae historicorum tomis hucusque editis continentur. Scripserunt O. Holder-Egger et K. Zeumer, gr. 4. (XII, 254 S.) 1890. (Ausgabe I 18 Mk. — Ausgabe II 12 Mk.)

Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellenschriften deutscher Geschichten des Mittelalters.
I.—XX. Bd. (jeder Band v. ca. 40 Bog. in 2—3 Heften.) 1876—1894. à Bd. 12 Mk.
XXI.—XXXIV. Bd. (jeder Band ca. 50 Bogen.) 1895—1908. à Bd. 15 Mk.
XXXV. 1909. Bd. 17 Mk.

Hannover. Friedrich Culemann.